

EXPOSITIO
PATRVM
GRÆCORVM
IN
PSALMOS.
TOMVS III.

THE
NEW YORK
LIBRARY

OF THE
CITY OF NEW YORK

EXPOSITIO
PATRUM
GRÆCORUM
IN
PSALMOS,

A BALTHASARE CORDERIO
Soc. IESU ex vetustissimis
SAC. CARL. MAIESTATIS
& Sereniss. Bavariæ Du-
cis MSS. Codicibus a ve-
teris concinnata, in Para-
phrasin, Commentarium
& Catenam digesta, Latini-
tate donata, & Anno-
tationibus illustrata.

TOMVS TERTIVS
qui tertiam Psalmorum
quinguaenam in com-
municis & Scripturæ continet.

1722

Leo
Charoton
Brior

Augustin Paul

In conspectu Angelorum psallam tibi.

SERENISSIMO

A C

REVERENDISSIMO

PRINCIPI

LEOPOLDO

GVILIELMO,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ,

DVCI BVRGVNDIÆ,

MAGNO TEVTONICI ORD. MAGISTRO,

EPISCOPO ARGENTINENSI, &c.

SAC. CÆS. MAIESTATIS

EXERCITVVM SVMMO PRÆFACTO.

ERTIVS iam annus est,
SERENISSIME ARCHIDVX,
ex quo Primum mearum
in Psalmos lucubrationum
tomum Augustissimo Fra-
tri Tuo FERDINANDO III. huius
nominis Imperatori inscripsi. Quâ ille

a 3

tum

tum benignitate ac beneuolentiâ istum, eâdem aut certè non inferiori alterum non ita pridem excepit Seren^{mus} Bauariæ Dux ac Elector Imperij MAXIMILIANVS. Non potui quin maximis hisce Nominibus adiungerem & Tuum. Neque verò post magnos illos Heroas ad alium diuertere voluit, aut, vt veriùs dicam, potuit Tertium hocce meum in Psalmos volumen, ne ab eadem Augustissima abiret Domo ac Familia. Idem quippe sibi apud SERENITATEM TVAM pollicebatur præsidium, quod non ita multò antè apud Augustissimum Fratrem ac Serenissimum Sororium Tuum inuenerat.

Et verò ad cuius sinum properarent potius PSALMI DAVIDICI quàm illius, cuius quotidie augustis teruntur manibus, in cuius augusto sinu quàm suauissimè requiescunt? dum inter medios Martis

tis

tis tumultus ac bellicos fragores non prius
 eos quot - diebus è manibus deponis,
 quàm perlegeris; idque non, vt multi so-
 lent, cursim atq; obiter, sed animo quàm
 maximè attento, pietate eximiâ prorsus
 ac singulari. Ecquæ enim vniquam curæ,
 licet maximæ, quæ pericula tanta fuerunt,
 in quibus aut locum aut tempus Horarijs
 Psalmis recitandis non aut inueneris aut
 feceris? Neque tanta hæc perlegendi,
 quanta ea quæ legis moribus exprimendi
 cura est. Testis sit, quæ principem inter
 virtutes regias in DAVIDE locum tenet,
 animi mansuetudo atque demissio. Vti
 summo in cælis Numini, ita Domui Au-
 striacæ, in terris Augustissimæ, maximè
 quidem propria est Mansuetudo atque
 Clementia, etiam erga ingratos, erga ho-
 stes & perduelles: verum hæc in Te sin-
 gulariter emicat; adeo vt in vultu tuo se-
 dem fixisse, tantum non maiestatis obli-

ta, videatur . Hæc benignitas tua ex ipso vultu totiusque oris ac corporis compositione elucens, ac comis illa tua erga omnes ac pænè familiaris affabilitas fecere, conuenire vt auderem confidentiùs **SERENITATEM TVAM**, quæ antiquò ac laudabili Germaniæ more cuius accedenti non aurem tantùm, sed facilem etiam porrigit dexteram . Hinc nimirum nata illa Tua comitas atque modestia, in omni quidem fortunæ eminentia laudabilis ; sed in Te tantò magis conspicua, quantò longiori ceteros post Te dignitatis ac nobilitatis relinquis interuallo. Tuum illud proprium est, quod de sese olim ille prædicare solebat Imperator Romanorum Titus apud Suetonium; Neminem sese à sermone suo tristiozem dimittere . Altè nimirum insedit animo tuo illa laudatissimi olim Imperatoris vox (vt in Panegyrico Traiani Iunior refert Plinius)

Plinius) Talem præstabo me Imperatorem meis, qualem optarem ipse priuatus.

Ceterarum tuarum virtutum laudes, singularem (quod rarissimum in milite ac summo belli Duce) in Deum ac Diuos omnes pietatem, indefessum diuini honoris ac gloriæ non minùs quàm Imperij propagandi propugnandiq̄ue studium, in tot tantisq̄ue bellorum tempestatibus summam animi quietem, in militari licentia, eâque quâ viges ætate ac fortunâ, animi puritatem ac continentiam eximiam prorsus atque singularem, in strenuo ac fortissimo Duce teneriorem illum erga res diuinas, ac nominatim Beatissimam Dei Matrem pietatis affectum, in tam ancipiti belli alea mentem recti tenacissimam, semperq̄ue serenam ac nullis animi perturbationibus obnoxiam, aliarumq̄ue, quarum singulæ facile mihi
 pagi-

paginam expleant, virtutum decora, ut ne altius extollam ac pro merito deprædicem, modesta nimis ac verecunda virtus Tua facit. Habet enim hoc Tua animi demissio, sinceritas atque candor præ ceteris eximium ac præclarum, ut vel ad solam suarum laudum commemorationem tantum erubescat laudibus veris ac suis, quantum alij fortasse adscititijs & à se alienis delectantur.

Hasce virtutes Tuas, præsentem afflictis suis rebus salutem, quam expetijt Belgica, tam à se dimittere recusavit, quasi sine ijs vivere non posset, Germania: quam illa benignum illud sidus vultum Tuum, Principi illius nuper G. M. FERDINANDO Hispaniarum Infanti simillimum (quem & in TE MARIA Augustissima Imperatrix, soror illius olim, & nunc Tua, cum primùm vidit, agnouit) aspicere cupijt; tam hæc
 auidè

auide hætenus retinuit, nec auelli à se
 passa est. Alit tamen adhuc spes quæ-
 dam omnium Belgarum animos, &
 sustentat, Te, quam nunc felici Martè
 ac auspicio inchoasti victoriam ad Rhe-
 num, feliciori progressu ac felicissimo
 exitu ad eundem fortasse Rhenum ali-
 quando consummaturum; aut certè
 optatissimâ dudum bonis omnibus PACE
 bella omnia terminaturum.

Eâ re adieci hîc ad calcem Operis diui-
 niorum Oraculorum Cantica, vtinam
 totidem victoriarum Tuarum ac PACIS
 (ad quam firmandam solummodò bel-
 la geris) futura Epinicia! At, vt rectè
 suauissimus Poëta Anacreon,

Τὸ δ'αἶματις τίς οἶδε;

Πόθεν οἶδα μὲν τὸ μέλλον;

Et Romanæ Lyræ fidicen:

Prudens futuri temporis arbiter

Caliginosa [hac] nocte premit Deus;

Nec scire fas est omnia.

Faxit

Faxit tamen intereà idem Deus immortalis stator vindexque Romani Imperij, vt quod Tua prudentia, fortitudo, ac egregia virtus, & ante omnia cæleste ipsius Numen hæctenus defenfauit, tutum porro inuiolatumque in perpetuum feruet. Quod Reip. Christianæ bono vnà cum felicissimis anni huius ineuntis auspicijs ex animo voueo.
Antuerpiâ Kal. Ian. M. DC. XLVI.

SERENITATI TVÆ

æternùm deuotus

Balthasar Corderius
è SOC. IESV.

EXPOSITIO
PATRVM GRÆCORVM
IN PSALMOS,

à BALTHASARE CORDERIO Soc. IESV Doct. Theol.
ex diuersis SAC. CÆS. MAIESTATIS, & SER^{MI}
ELECTORIS BAVARIÆ DVCIS MS. Codicibus
antehac non editis concinnata, Latinitate donata, &
Annotationibus illustrata.

IN PSALM. CENTESIMVM PRIMVM.

ARGVMENTVM.

α. Περισυχή τῷ πτωχῷ, ὅταν ἀκηδέσῃ, καὶ ἐναντι κυρίας ἐκχέη τὴν δέησιν αὐτῆς.

1. Oratio * pauperi, cùm anxius fuerit, & * coram Domino effuderit precem suam.

* vulgata
pauperis,
* in con-
spectu Do-
mini

Περὶ τὴν ἔχθρην τὴν ἄλλοδαμοῦ ἐστὶν ἡ ἐν Βαβυλωνί τῷ λαῷ ταλαιπωρία. δηγνύονται γὰρ τὰς συμφοὰς αἱ ἐπομένους. τὸ γὰρ ἐπίκαμπε τὸν διαπότιν φεσάδα ἦν τὰ τοιαῦτα ἐπομένονται. Ἐχθρὴν τὰ μὲν ἐσοῦσα δήμιον ἦν συμφορῶν, τὰ δὲ τὰ ἀλάτῃα δέξονται ἕως ἐπιπίδου. Περιπαθίτηρον δὲ δηγνύονται, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῆς ῥήτῃς, ὡς ἐν βαρυσταῖς οὖτοι κακοῖς. Αἰμὸς δὲ καὶ παντὶ θλιβόμενον πτωχὸν γὰρ καλεῖ τὸν τῆς θείας ἐπιπέθῃ εὐρηθείας.

Hic Psalmus continet predictionem calamitatis populi in Babylone: recensent enim arumnas quas sustinent; hoc namque Dominum fletebat ad parcendum ijs qui talia patiebantur. Priora igitur calamitatum continent enarrationem, posteriora verò pro reditu precessionem. Ceterum ad commiserationem componunt orationem, vt ex verbis ipsis patet, quippe in grauissimis versantes malis. Congruit autem etiam cuiilibet afflicto: pauperem enim vocat diuina indigum prouidentia.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΚΑΤ' ἰτακ-
σον τῇ εὐσευχῇ
μα. Ἐ ἡ κεραυγῇ
μα εὐσεΐς σε ἔλ-
θέτω.

2. DOMINE exau-
di orationem
meam: & cla-
mor meus ad te
veniat.

Διὰ τῆς κεραυγῆς τῷ μεγάλῳ ἐμίσσησι τῷ θλίψεων. ἔστιν ἐπιποταπῆ.

Per clamorem afflictionum magnitudinem infirauit. vnde subiungit: Clamor pro affli-
ctio.

γ. Μὴ ἀποσρέψῃς τὸ εὐσεΐον σου ἀπ' ἐμοῦ.

3. Non auertas faciem tuam à me:

ΤΟΜΟΣ III.

A Si

P A R A -
P H R A S I S
A N O N Y -
M I .

Si enim, inquit, attenderis mihi, potest vel ipse aspectus te placare, & ad miserendum inflectere.

In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

In quacumque die inuocauero te, velociter exaudi me:

Illud *In quacumque die* non tamquam de futura die dicit, sed tamquam de instante. Vult enim dicere: Quoniam cum hæc dies sit quâ non possint grauiora sustineri, incline- ris mihi, & celerem mihi opem præbe.

Magna af-
flictionis
descriptio.

* Vulgata
auerunt.

4. Quia defecerunt sicut fu- mus dies mei: & ossa mea sicut cremium * confixa sunt.

Sic, inquit, omni pinguedine orbatus sum, dum tempus meum instar fumi deficit.

5. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum:

Quemadmodum, inquit, fœnum percussum ab æstu illicò exarescit, idem mihi accidit, dum à calamitatibus vrer.

Quia oblitus sum comedere pa- nem meum.

Tanta autem, inquit, anxietas & afflictio mihi incumbit, vt ne cibi quidem necessa- rij memoria me tangat.

6. A voce gemitus mei adhæ- sit os meum carni meæ.

Id est, ac si dicat cuti meæ. Præ ge- mitu enim, inquit, & anxietate omnis quidem pinguedo mea absumpta est, os verò cuti adhæsit, humore intermedio ex- arefacto.

7. Similis factus sum pellicano solitudinis: factus sum sicut nycti- corax in domicilio.

8. Vigilauit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Ad similitudinem, inquit, istiusmodi auium etiam ego, dum per noctes vociferor, odiosus factus sum audientibus.

* Vulgata
mibi

9. Tota die exprobrabant * me inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Εάν γάρ, φησι, πείσῃς μοι, δυνατόν αὐτῇ ἡ ὄψις δυσωπῆσαί σε, & ἐπικαλέσασθαι πρὸς ἔλεον.

Ἐν ἡ αὐτῇ ἡμέρᾳ θλίβομαι, κλί- νον πρὸς με τὸ ὤσ σου.

Ἐν ἡ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐπικαλέσω- μαί σε, ταχὺ ἐπάκουσον μου·

Τὸ ἐν ἡ αὐτῇ ἡμέρᾳ, εἶχ' ὡς πρὸς μελλούσης λήθῃ ἡμέρας, ἀλλ' ὡς ἐνεώσης. Βέβαιον γὰρ εἶπέν· ὅτι ἐπειδὴ αὐτῇ ὄψιν ἡ ἡμέρα, ἥς ἐκ ἑνὶ χαλεπώτερον ἕσπευσεν, ἐπικαλέσθηί μοι, & ταχέως δὸς βοήθειαν.

δ. Ὅτι ἐξελίπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου· καὶ τὰ ὠσά μου ὡσεὶ φρύγον συνεφρύγησαν.

Οὕτω, φησι, πείσῃς ἐς ἔρημην πόσιν σου, τῷ χροῖνι μου καπνὸς δὲ πᾶσι ἀναλισκομένης.

ε. Ἐπλήγη ὡσεὶ χόρτος, καὶ ἐξη- ράνθη ἡ καρδία μου·

Καθάπερ, φησι, χόρτος πληγῆς ὑπὸ καύ- σάντος ἀέρος ἐξηραίνεται· ἕως πάχως, & αὐτὸς φλεγόμενος ὑπὸ τῆς συμφορῆς.

Ὅτι ἐπελαθόμενος εἶφαγεῖν τὸν ἄρτον μου.

Τοσαύτη δέ μοι, φησιν, ἐπέκειτο ἡ ἀθυ- μία & ἡ θλίψις, ὥστε μοι μηδὲ μνήμην γί- νασθαι τῆς ἀναγκαίης τροφῆς.

ς. Ἀπὸ φωνῆς σου σεναιγμού μου ἐκολλήθη τὸ ὄσόν μου τῇ σαρκί μου.

Ἀπὸ τῆς πρὸ δέρματός μου λέγῃ. Ὡς πρὸ γὰρ τῆς σενάξεως, φησὶ, καὶ ἀθυμεῖν ἀνάλωτον μὲν πᾶσα ἡ ἐν ἐμοὶ πόσις, συνεπῆται δὲ τὸ ὄσόν μου τῷ δέρματι, τῆς ἐν μέσῳ ἰκμάδος ξηρα- θείσης.

ζ. Ὁμοιωθήσω πελεκάνῃ ἐρη- μικά· ἐχρήθην ὡσεὶ νυκτοκόραξ ἐν οἰκοπέδῳ.

η. Ἡ γρύπησα, & ἐχρόμην ὡς σρεθίον μονάζον ἐπὶ δώματι.

Κατὰ τὴν ὁμοιότητά, φησι, τὸν ἑσπέρων ὀρνέων καὶ γὰρ, τὰς νύκτας βοᾶν, μισθὸν ἐχρό- μῃ τοῖς ἀπέεσιν.

θ. Ὅλως τὴν ἡμέραν ἀνεί- δξόν με εἶχθροῦ μου· καὶ εἶχθροῦ ἐπαυνοῦτές με, κατ' ἐμὲ ὠμνον.

οὐ

Οὐ μόνον δέ, φησι, ὡς τὰ ἐχθρῶν ἰμοσύμην, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ ἐχθρῶν με πρότερον θάυμαζόντων.

Non solum, inquit, ab inimicis odio habebat, sed etiam ab ijs qui me prius admirabantur.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ί. Ὅτι ἀποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον, καὶ τὸ πόμα μου μὲν κλαυθμοῦ ἐκίρνω.

10. Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam,

Ὅτι γὰρ, φησι, ἀπὸ τῆς μοι ἰσχυρῆς καὶ τοῦ πόμα ἐκ τῆς θλίψεως ἰσθραλλέσε.

Adeo enim, inquit, præ nimia afflictione cibum potumque fastidiebam.

ιά. Ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ σου ὅτι ἐπάρας κατέρραξάς με.

11. A facie iræ * tuæ & indignationis tuæ: quia eleuans allifisti me.

* Abest à Vulgata.

Ταῦτα δέ, φησι, πάντα ὑπερβόουσι διὰ τὸ ὀργίζεσθαι σε ἡμῖν καὶ θυμῶδες, εἰς ἐσχάτην ταλαιπωρίαν ἐμπιπόντες.

Hæc autem, inquit, omnia sustinuius propter iram & indignationem tuam in nos, in extremam miseriam incidentes.

ιβ'. Αἱ ἡμέραι μου ὡσεὶ σκιὰ ἐκλίθησαν· καὶ γὰρ ὡσεὶ χόρτος ἐξηραίνθη.

12. Dies mei sicut umbra declinauerunt: & ego sicut fœnum arui.

Καὶ ταῦτα, φησι, πάντα ὑπερβόουσι, τὴν χρόνον τῆς ζωῆς μου διεφύγοντος ἐν τῇ σκιᾷ παραπλήσεως, ἐν τῷ χόρτου καύσει πηλοτομή.

Et hæc omnia, inquit, sustineo, dum tempus vitæ meæ nil differt ab umbra declinante, & à fœno quod æstu percutitur.

ιγ'. Σὺ ὅ κύριε εἰς τὸν αἰῶνα μέρεις· καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν.

13. Tu autem Domine in æternū permanes: & memoriale tuum in generationem & generationem.

Τὸ τοῦ σε, φησι, μάλιστα ἐπιπέμψαι ὀφείλει δέσποτα, τὸ ἐμὸν ὀλιγοχρόνιον τε καὶ ἐπίκαιρον ἐδάμνην· καὶ τὸ σὸν αἰδίων τε, ἐὶ ἀσάφιστον ἐἀναλλοίωτον.

Hoc, inquit, vel maximè te inflectere debet Domine, quod ego modici temporis & fragilis & exilis sum; tu verò æternus, inuariabilis & immutabilis existas.

ιδ'. Σὺ ἀναστὰς οἰκτερήσῃς τὴν Σιών· ὅτι καιρὸς τοῦ οἰκτερήσαι αὐτῶν, ὅτι ἤκει καιρὸς.

14. Tu exurgens misereberis Sion: quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.

Διὰ τὸ τὸ ὀφείλεις λοιπὸν φιλαδέφειαν πείσασθαι τῶν Σιών, ὡς αἰδίου, ὀλιγοχρόνιον πόλιν, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς τῆς ταλαιπωρίας ἡμῶν ἐκπεπλήρωται, δι' ὧρας ἡμῶν, τῶν ἐσδομήκων ἐστίν.

Idcirco enim tibi, utpote æterno, cum Sione exigui temporis ciuitate in posterum humaniter agendum est, quia tempus miseræ nostræ, quod septuaginta annorum spatium limitasti, expletum est.

Oras pro ciuitatis & templi instauratione.

ιε'. Ὅτι ἠυδόκησαν ἐν δουλοῖς σου ὄντι λίθοις αὐτῆς· καὶ τὸν χόρτον αὐτῆς οἰκτερήσουσιν.

15. Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius: & * pulueris eius miserebuntur.

* Vulgata teneat

Ὁ φελοθῆντες, φησὶν, διὰ τῆς συμφορῆς οἱ δούλοι σου ἐπποθεῖσι, τῶν ἐκεῖ οἰκισμῶν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐδάφη, ἐκείτοι ἀμελεῖντες ἐδὲ φαθυμῶντες, ὡς πρὸς καταξυσίαν ἀπολαύοντες, ἐκ τῆς ἀνάστασης.

Serui, inquit, tui calamitatibus emendati, tuam quæ illic est domum, ac pauimenta quæ in ea sunt exoptant, non amplius negligentes aut contemnentes ea, quorum prius potentiam cum haberent, non senserant.

ις'. Καὶ φοβηθήσονται τὰ ἔθνη τὸ ὄνομα σου κύριε, καὶ πάντες βασιλεῖς τῆς γῆς τῶν δόξαν σου.

16. Et timebunt Gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Hoc enim, inquit, cum factum fuerit, & nos redierimus, omnes ubique Reges timor occupabit, teque honorabunt ut multipotentem, atque hac ratione populo suo benignè consulentem.

* Vulgata
Quia ædifi-
cauit

17. * Quoniam ædificabit Dominus Sion: & videbitur in gloria sua.

Hic autem timor, inquit, ipsi eueniet, quando placuerit tibi ut Sion ædificetur, & gloria tua rursus in templo demonstratur: tunc enim, inquit, te adorabunt; quid dicentes?

18. Respexit in orationem humilium: & non spreuit precem eorum.

Hæc enim, inquit, etiam præter cetera dicent, quod orationem nostram exaudiueris, & preces minimè repuleris.

* Vulgata
generatio-
ne altera:

* creabitur

19. Scribantur hæc in * generationem alteram: & populus qui creatur laudabit Dominum:

Istiusmodi enim, inquit, beneficium ceteris etiam generationibus descriptum erit, ut populus qui post nos futurus est, tamquam in columna beneficij huius memoriam habeat: qualem illam?

20. Quia prospexit de excelsio sancto suo: Dominus de cælo in terram aspexit:

21. Ut audiret gemitus compeditorum: ut solueret filios interemptorum:

Hoc, inquit, beneficium etiam posterij nostri hymnis celebrabunt, annuntiantes, quomodo in tempore tribulationis nostræ de cælo respexeris, & gemitum videris, & eos qui in discrimine mortis versabantur liberaueris.

22. Ut annuntient in Sion nomen Domini; & laudem eius in Hierusalem.

Ut, inquit, hi qui liberati ac seruati fuerint, Dei nomen glorificent, & hymnos ipsi offerant in Hierusalem.

23. In conueniendo popu-

Τέτου γδ ἡγομῆμε, φησι, κὶ ἐπαυθόντων ἡμῶν, ἀπαντας τὰς παρταχὲ βασιλείας φόβος τε λήφεται, & τὸ δόξαζεν σε ὡς πολλὰ δωρηθέντα, καὶ ἔπειτα πρὸ τὸν ἴδιον λαὸν ἡμεῖς βυλδοσάμενοι.

17. Ὅτι οἰκοδομήσειαι κύριε τὴν Σιών· καὶ ὀφθήσεῖ ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς.

Ὅδὲ φόβος βῆτος, φησι, ἡγήσεῖ αὐτοῖς, ἐπὶ ἀρίστη σοι τὴν Σιών οἰκοδομηθήναι, καὶ τὴν σὺν δόξῃ πάλιν ἐν τῇ γὰρ δέξαι· τότε γὰρ σε, φησι, προσκυνήσουσι· τί λέγοντες;

18. Ἐπέβλεψεν ἰπὶ τὴν προσευχῶν τῶν ταπεινῶν· & ὄσα ἔξεδένωσε τὴν δέησιν αὐτῶν.

Ἐροῦσι γὰρ, φησι, μὴ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα, ὅτι τὸ προσοδύχης ἡμῶν ἦμας, & τὴν δέησιν ἐκ ἀπίστῳ.

19. Γραφήτω αὐτὴ εἰς γενεὰν ἐτέραν· καὶ λαὸς ὁ κλιζόμενος αἰνεσέτω τὸν κύριον.

Ἡ γδ ποιότης, φησὶν, ἐνεργασίας ἀνά γεσπῶς ἔσαι τρέπον τιὰ καὶ ταῖς λοιπαῖς γεναῖς, ὡς καὶ τὸν μεθ' ἡμᾶς λαόν, ὡς ἐν σήλῃ ἔχην ἡ ἐνεργίας τὴν μνήμην ποτα;

20. Ὅτι ἐξέκυψεν εἰς ὑψοὺς ἀγίας αὐτοῦ· κύριε εἰς ἐρενον ἰπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψε.

21. Τοῦ ἀκούσαι ἔσυναγμοῦ τῶν πεπεδημένων· τοῦ λύσαι αὐτοὺς τῶν τεθναταταιμένων.

Ταῦτίτω, φησι, τὴν ἐνεργασίας ἀνυμνήσουσι καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς, ἀπαγγέλλοντες, ὡς ἐν κειρῶν εὐλίφως ἡμῶν εἰς ἐρεσῆ γε ἐπέβλεψας, καὶ τὸν συναγμὸν ἴδες, καὶ τὰς ἐν τῇ κινδύνῳ τῆ θανάτου ἐλυτρώσω.

22. Τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐν Σιών τὸ ὄνομα κυρίου· & τὴν αἴνεσιν αὐτοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ.

Ὡς τε, φησι, τὰς ἀπολυτρωθέντας καὶ σωθέντας, δόξαζεν τὸ ὄνομα τῆ θεῶ, καὶ τὰς ὑμῶν αὐτῶν προσφέρειν ἐν Ἱερουσαλήμ.

23. Ἐν τῇ Ἰπρωαχθῆναι λαὸς

λαὸς Ἰσραὴλ τὸ αὐτὸ, καὶ βασιλεῖς ἔ-
δουλεύουσιν τῷ κυρίῳ.

los in unum, & Reges vt seruiant
Domino.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Τότε γὰρ μαλιστα, φησιν, ἔξουσιν τὲς τοικί-
τους ὑμῶν ἀναπέμψω, ὅταν ἦτο Ἱερουσαλὴμ
ἀνακλιθῆ, & καὶ τὸ συνέδριον βασιλείας τε καὶ
λαοὶ συναχθῆντες τὰ δάδρα προσκομίζωσιν.

Tunc enim, inquit, potissimum tales
hymnos offerent, quando ædificata fuerit
Hierosolyma, & Reges ac populi congregati
more solito dona adferent.

κδ'. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐν ὁδῷ
ἰσχυρῶς αὐτῷ· τὴν ὀλιγότητα τῶν
ἡμερῶν μου ἀνάγειλόν μοι.

24. Respondit ei in via virtutis
sue: Paucitatem dierum meorum
nuntia mihi.

Διὰ πῶτό, φησιν, ἰσχυρῶς σε δέωμε-
θα. τὸ γὰρ ἀπεκρίθη· ἀντι τῷ, ἠδιδόθη.
λόγησί, φησιν, ὅπως ὀλιγοχρόνιον ἔχομεν
ζωῶν.

Idcirco, inquit, vehementer te rogamus.
Illud enim respondit; id est, rogauit. Con-
sidera, inquit, quomodo exigui temporis vi-
tam habemus.

κε'. Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει
ἡμερῶν μου· ἐν ἡμέραις ἡμερῶν σου
ἔπιθου.

25. Ne reuoces me in dimidio
dierum meorum: in * generatione
generationum anni tui.

* Vulgata
genera-
tionem &
generatio-
nem

Καὶ μὴ πλέον, φησιν, ἢ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν
ἀναλώσῃς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, μηδὲ μερι-
ζῆς μοι τὴν ζωῶν, καὶ τὸ μὲν ἡμῶν ταῖς
συμφοραῖς ἀφορέσῃς, τὸ δὲ ἡμῶν τῇ
ἐπιπόδῳ, ἀλλὰ ταχέως ἐπιπάσχα. δι-
καιῶ γάρ, φησιν, εἰ τοῖς ὀλιγοχρόνοις
ὀπιχραμφθῆναι, ἀπὸ αἰδίου ὡς αὐτοὶ καὶ
ἀτέλεις.

Et non amplius, inquit, dies nostros in
captiuitate consumas, neque vitam meam
diuidas, ac dimidium quidem calamitatibus,
dimidium verò alterum reditui tribuas, sed
cito reduces: æquum enim est, inquit, vt
exiguo tempore viuentibus te inflectas, vt-
pote æternus ipse & interminabilis exi-
stens.

κς'. Κατ' ἀρχαίς σὺ κύριε τῆν
γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν
χειρῶν σου εἰσὶν ἔρανοί.

26. * In principio tu Domine
terram fundasti: & opera manuum
tuarum sunt cæli.

* Vulgata
Inkio

Ἄλλως τε, φησιν, ἐπεὶ καὶ τῷ παντὸς δε-
σπόζει, ἐρεσὸν ἐ γῆν ἔξ οικείας ἐργασά-
μενος ἀγαθότητι· ὡς ἔν λόγῳ τὸ πᾶν
ἐδημιουργήσας ἀγαθότητι, τῷ αὐτῷ καὶ ἡμᾶς
οἰκτείρῃσιν ἡμερότητι.

Atqui aliàs, inquit, cum etiam vniuerso
huic domineris, cæli & terræ ex propriâ bo-
nitate opifex existens; eadem igitur benigni-
tate quâ vniuersum hoc condidisti, nostri
quoque clementissimè miserearis.

κζ'. Ἀντὶ δόξα σου, σὺ δὲ
διαμύρις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον
παλαιωθήσονται.

27. Ipsi peribunt, tu autem per-
manes: & omnes sicut vestimen-
tum veterascent.

Καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις
αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται.

Et sicut opertorium * volues
eos, & mutabuntur:

* Vulgata
mutabis

κή'. Σὺ γὰρ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔπι-
θου ὅσα ἔκ κλείψουσιν.

28. Tu autem idem ipse es, &
anni tui non deficient.

Καὶ γὰρ πάντα δημιουργήσας, δύνη πάλιν
βυλθῆναι εἰς τὸ μὴ ὂν ὑποκρίσασθαι πάντα
γὰρ δύνασαι ὅσα θέλεις. & καθάπερ ἐφ'
ἡμῶν τὰ μὲν ἱμάτια παλαιῶνται καὶ ἀλλάτ-
τονται· ὁ δὲ φορεθῆν ἐκ ἀλλάττειται μέλει αἰ-
σοῖ δοκῆ· ἔπειτα, φησιν, ὅτι ἂν κτίσας δύναται
πᾶσα παλαιωθῆναι καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ

Etenim cum omnia condideris, potes ite-
rum cum volueris in nihilum redigere: omnia
enim quæ vis potes. Et quemadmodum respec-
tu nostri vestimenta quidem veterascent &
mutantur; is autem qui illa gerit non mutatur
quousque tibi placuerit: sic, inquit, creatura
omnis potest veterascere & mutari; tu verò

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

sicut non incepisti esse, ita non desistes per-
manere. vnde subiungit:

29. Filij seruatorum tuorum ha-
bitabunt: & semen eorum in sæcu-
lum dirigitur.

Æquum igitur, inquit, vt cum exigui
temporis hominibus clementer agas, nobis-
que reditum concedas, vt & nos serui tui pro-
pria consequamur, ac filij nostri in ciuitate
tua suscipiant habitationem.

ὡσπερ ἐκ ἤρξω τῷ εἶν ἕταις, ἔτι πάλω τῷ
δραυμένη. ὅθω ἐπιφέρει.

κθ. Οἱ υἱοὶ τῶν δούλων σε κα-
τασκηνώσουσι· καὶ τὸ σπέρμα αὐ-
τῶν εἰς τὸν αἰῶνα καταδουλώθησιν.

Δίκαιον ἔν, φησι, πρὸς τὰς ὀλιγοχρονίας
φιλαθεροπραΐαδας, καὶ χαρίσαδας ἡμῶν τὴν
ἐπαύοδω, ὡς ἐ ἡμᾶς τὰς δουλοποιίας σοι
ὑπολαύειν τὰ οἰκεία, καὶ τὰς υἱὰς ἡμῶν ἢ ἐν
αὐτῇ δραστέαδας οἰκισιν.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

2. DOMINE EXAUDI ORATIONEM
MEAM.] Quisquis Deum orat,
honorum postulat participatio-
nem, quam à semetipso habere non potest:

Omnes re-
spectu Dei
pauperes
sunt.

vnde etiam omnes respectu Dei pauperes exi-
stunt. Quantumuis igitur magnus esset Dauid,
attamen in ijs quæ à Deo donantur pauper
erat: quapropter cum multa Dei dona sibi
deesse cognosceret, anxietate replebatur, aded
vt vehementer discrucietur. Per clamorem
autem ærumnarum magnitudinem insinua-
uit; quem Symmachus fletum appellauit.

A quibus
Deum fa-
ciem auer-
tat.

Quamobrem subiungit, *Ne auertas faciem
tuam à me.* Auertit autem faciem Deus ab his
qui petunt ea quæ Deum dare minimè decet,
& quæ accipere non expedit, & ab ijs quæ
necdum dari conuenit. Porro sanctus hic non
quærit molestijs vacare (hoc enim impossi-
bile est) sed vt illas sustineat etiam gaudens.
Ceterum quòd dicat, *Ne auertas*, hoc con-
fidentix est ex bonis operibus ortæ. Ait autem
vt aurem inclinet, ed quòd humanus clamor
ad diuinitatis altitudinem minimè pertingat.
Nostra verò, inquit, mala dilationem minimè
admittunt; quapropter considera qualia pa-
tiamur. Et subdit: *Quia defecerunt.* Propriè
rursus futurum tamquam præteritum dicens,
ait vitam suam instar fumi consumptam esse,
corpus verò ex mœrore quasi igne torrerì.

Cremium
quid.

Cremium enim vocat aridum virgultum, vel
locum, vbi reponi solent ea quæ ficcantur, val-
de torridum, ed quòd perpetuò succendatur.
Ossa porro hominis interioris sunt constantes
animæ facultates, quæ etiam ab animalium af-
fectionum æstu torrentur. Cor verò exaruisse
dicit, dum nil læti aut iucundi obtinet. Aquila:

6. ΚΥΡΙΕ ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΜΟΥ.] Πᾶς
προσευχόμενος τῷ θεῷ,

ἀγαθῶν αἰτεῖ μετῴσια, ἐξ ἑαυτῶ τῶν τῶν
μὴ δυνάμενος ἔχει· ὅθω ἐ πᾶν πρὸς
θεὸν πτωχοί. εἰ καὶ μέγας ἔν ὁ Δαβὶδ, ἐν
τῇ ἐκ θεῶ διδομένοις πτωχὸς ἦν· ὅθω
γὰρ ἑαυτὸν πολλὰν ἤν ἐκ θεῶ χορηγομέ-
των λειπόμενος, ἀκνηδίας ἐμπύπταται, ὡς
σφόδρα ἀθυμῶσαι. Διὰ τῆς κραυγῆς δὲ τῶ
μέγθ ἐ μῆνυσι τὸ συμφορῶν. ἡ δὲ οὐμ-
μαχος οἰμωγῶν εἶπεν. ὅθω ἐπιπρωάπτει,
Μὴ ὑποσρέψης τὸ πρὸσωπόν σου ἀπ' ἐμῶ.
Ἀποσρέψι δὲ πρὸσωπόν ὁ θεὸς ὑπὸ τῆς
αἰτούντων ἀ μὴ σρέψι δέσται τῶ θεῷ, ἐ
μὴ συμφῆρ λαβεῖν, καὶ ὑπὸ τ' ἀ μῆπω συμ-
φῆρ δέσται. Ο' δὲ ἀντὶ ἐ τὸ μὴ λυπεῖσθαι
ζητεῖ (ἀδιώατον γδ) ἀλλ' ὡς ὑπομῆσιν
καὶ χαίρειν. Παρρησίας δὲ ἐξ ἀγαθῶν
πράξεων, τὸ εἰπεῖν, μὴ ὑποσρέψης. Κλίθειν
δὲ λέγει τὸ εἶς, δὲ τὸ μὴ ἐφικνεῖσθαι τῶ
ἀνθρώπῳ κραυγῶν τῶ τῆς θεότητος
ἕψου. Ἦ πέρθεσθαι δὲ, φησι, τὰ ἐ ἡμῶν ἐ δέ-
χεται κακὰ· ἀσώπησην γὰρ οἶα ὑπομῆσ-
μῶν. καὶ ἐπιφέρει· ὅπ ἐξέλιπον. Ἦ δὲ ὡς δὲ
πάλω ὡς γὰρ ὡς λέγειν τὸ ἐσόμενον, ἀνη-
λασθαι λέγει αὐτῶ τὸν βίον ἴσα καπνῶ, φρυ-
γῆναι τε ὡς ἐκ πρὸς τ' ἀθυμίας τὸ σῶμα.
Φρύγιον γδ τὸ φρύγιον λέγει, ἢ τόπον, ἐνθα
εἰώθει τὰ φρυγόμενα ἐπιπύθηναι, σφόδρα
πεφρυγμένον, δὲ τὸ αἰε ὑποκαίεσθαι. Ο' σᾶ
δὲ τῶ ἴστω ἀνθρώπου ἀ σέρραι τ' ψυχῆς
δυνάμεις, ἀ καὶ συμφύγεται ὑπὸ τ' τ' ψυ-
χῶν παθῶν πρὸς σῶμα. Ἐνεσθῆναι δὲ
αὐτῶ φησι τ' καρδίαν, ἐδὲν ἰσθῶν ἐδὲ
ἐφ' ὅ ἐστι θυμηδία κικτημένη. Ἀκύλας·

Καὶ

Καὶ τὰ ὄσα μὲν ὡς καυτὸς ἐπυροῦσθαι· καὶ ὡς
χόρτος τὸ πρῶτον αἴθρος ἀπώλεσα, καὶ
τὴν δ' ἑσπέρην ἀπέβαλον ὄρεξιν· καὶ πάσης
δύσχειας γυμνωθῆναι, ἕξ ἀθυρίας τὸ
δέρμα γυμνοῦσθε τοῖς ὀστέοις μόλις ἐπέκεινται
τούτῃ, ὁ σαματικός ὄγκος σιωπῶνται, καὶ
πρὸς τὸ ὄσεν ἤγησον.

ζ. ΩΜΟΙΩΘΗΝ ΠΕΛΕΚΑΝΙ ΕΡΗΜΙ-
ΚΟ.] Παύλα λέγει τὰ ὄρεα τὰ χυμώδη
ἐρημίας· ὡν καὶ τὴν ὀμοιωτάτην, φησὶ, καὶ γὰρ
μοσέδου, καὶ τὰς νύκτας βόων, μισθὸς
τοῖς ἀέκυστος ἐγλυόμενον· ἢ, ἀλαλαῖον τὰς τῆς
πονηρῶν σιωπῆς, ἐμοσάθην ἐ δὲ κηροῦ-
πασον. τὸ αἰσθητὸν δὲ ὁ Συμμάχος εἰρήνη
εἶπεν. ἢ τὸ, ὠμοιωθῆναι πελεκάνι, παρῆσι
ἢ ἐρημίας τὴν ἔθνος, τὴν παρ' ἑταίρου λέγει,
ὡς ἴσα που μόνον ἢ δύο δεικνύουσι. εἴη
δ' αὖ ὁ πρῶτος χροὸς τὴν ἐρημίας ὑπο-
πλακίον καὶ ὑποπῆσον. καὶ ἡ μά-
νον, φησὶ, ὑπὸ τῆς ἐσπέρην ὠνευζόμενον
καὶ ἰμοσόμενον, ἀλλὰ ἐοικὸς πρῶτον δαυ-
μαζόντος τὰ ἴμα, ὄρεον ἰποῦντο τὰς ἴμας
συμφορῆς φάσκοντες, καὶ τὰ δὲ πᾶσαι ὡς
εἶπεν.

ι. ΟΤΙ ΕΠΙ ΣΠΟΔΟΝ ΠΣΕΙ ΑΡΤΟΝ
ΕΘΑΓΟΝ.] Καὶ γὰρ ἡ μισθὸς φησὶ, καὶ τὴν
κατ' ἐμὲ θλίψις ἔθνη. Ὅτι γὰρ ἀρτόν
προδοῦ μοι δέξομαι ἐδὲ, ἔπως ἀνίδυς
καὶ ἡ τερπὴ καὶ ἀνίδυς, ὡς ἄμα πλείον
ἐπληροῦτο δακρύων, ἢ κροῦματος· τὴν κρο-
πάθειαν δὲ σημαίνει καὶ ἰποῦντο, ὑπὸ τῆ
ἀντιειρηθῆναι. Καὶ ἐστὶ χροῖσι τὸ ῥητὴν πρὸς
τοῦ ὄρεα ἢ κροῦσι τῆ ποτῆ ἰσχυρῶς τῆ πο-
μύρας καὶ ὠδῆς. Ταῦτα δὲ, φησὶ, πάντα
ὑπερβύοντο, ὅτι τὸ ὄρεον ἰσχυρῶς ἢ
θυμῶντος· ἢ ἀντὶ τῆς καὶ πρῶτον τῆ θυ-
μῆς τὸ πῆμα μὲν κλαυθμῶς ἐκίρην.
Φιλῶσι γὰρ οἱ θυμῶντες καὶ πρῶτον τῆ
ὑπερβύοντο ἢ πρῶτον ποικίλτος· εἰς ὑπερ-
γὰ ἄρας ἰμάς, ἐ δὲ ἐβλέπει ποικίλτος, πᾶ-
λην καταρράξας, καὶ εἰς τυποῦντο πολλὰ
κατῆραξας. ἢ καὶ τὴν πάλαιας εἰς ὑπερ-
λαβῶν, ἔπως εἰς γὰρ καταρράξας· ὁ σημαί-
νη τὴν ἀγῶν αὐτῆς ἀπεινῶσι. Καὶ ταῦτα,
φησὶ, ἰσομῶν, τῆ χροῖς ὁ ζωῆς μὲν ἄ-
φρονας ἀπὸ σιῶς ἐκκλινῶσι, ἐδὲ χροῖς
πρῶτον πρῶτον. Ἐποῖα σιῶς κληῖσι,
ἐ ληρῶσι ληρῶν· καὶ παρ' αὐτὰς εἰμα τῆς
δυτῆς· ἢ ὡς ἐρημίας χόρτος, τὰς τῆς
ἀμοιῶν ἀμῶν χροῖς.

Et ossa mea sicut aestus ignita sunt: & sicut
fœnum priorem florem perdidit, & cibi ap-
petitum abieci; atque omni bonâ habitu-
dine priuato, pellis ex mœrore vix nudis
ossibus adhæret: id est, Moyses corporea con-
tabuit, & ad os appropinquauit.

7. SIMILIS FACTVS SVM PELLICANO
SOLITVDINIS.] Omnes dicit aues quæ soli-
tudinibus gaudent; ad quarum similitudi-
nem ego quoque, inquit, solitarius, ac no-
ctu clamans, addicentibus factus sum inuisus:
vel, improborum consuetudines declinans,
solitarius & ab hominibus alienus exiti. Do-
micitium autem Symmachus dixit rudera,
seu parietinas. Vel illud, Similis factus sum
pellicano, declarat gentis, de qua hæc dicun-
tur, solitudinis ac si quodammodo tantum
vnus aut alter reperiretur. Ceterum prophē-
ticus chorus desolationem & excidium de-
fleuerit. Et non solum, inquit, inimicis exe-
crationi & odio eram, sed etiam hi, quibus
res meæ prius fuerant admirationi, calami-
tates meas abominati sunt dicentes, Ne istius-
modi patiar vt iste.

IO. QVIA CINEREM TAMQVAM PANEM
MANDVCABAM.] Ecce enim, inquit, haud parum
mihi aduersa erant propter afflictionem. Cum
enim panis mihi à cinere nil differret, aded
infuauis erat atque fastidiosus; vt pluribus si-
mul lacrymis repletetur, seu miseretur: signi-
ficat autem molestiam quâ afficiebantur, vt
ad commiserationem commoueret. Hæc sen-
tentia quoque utilis est aduersus eos qui in-
ter potandum tibijs & cantilenis delectantur.
Hæc autem, inquit, omnia sustinimus, quia
nobis iratus offensus fuisti. Sicut ac si dicat: An
facis iræ tuæ potum meum cum fletu misce-
bamus. Solent enim illi qui irati sunt in facie
reorum supplicium interrogare. Cum enim nos
in altum eleuasset, & illustres reddidisset, rur-
sus conuulsi, & ad humilitatem magnam ad-
duxisti. Vel cum pugilum more in altum ele-
uasset, ita demum in terram conuulsi quod ni-
miam eorum humiliationem designat. Atque
hæc, inquit, sustinens, cum tempus vitæ meæ
nil differat ab umbra declinante, vel à fœno
quondam percussam. Et assimilatus sum um-
bræ inclinati, & iam deficiente: atque in
ipso occusu versor, & tamquam fœnum affi-
dum mellorum manas expecto.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Describe
suam soli-
tudinem.

Afflictus et-
iam panis
redditur
fastidiosus.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

13. TV AVTEM DOMINE IN ÆTERNVM PERMANES.] Hoc autem, Domine, te maxime flectere debet, quod noster status exigui temporis, & fragilis ac nullius momenti, & cum ærumnis coniunctus sit, tuus verò æternus, immutabilis & immortalis existat, ita ut presentia mihi valeas immutare. Quapropter subiungit: Tu exurgens tamquam misericors misereberis afflictæ Sion, secundum tempus optatissimum resurrectionis tuæ. Per hæc enim prædicat apparitionem Salvatoris, quâ vera Sion, id est pium viuendi institutum ædificatum fuit. Lapidem vocat Apostolos & Doctores qui huic ædificio inferti fuerunt: quandoquidem etiam alibi, Lapidem, inquit, versantur in terrâ, qui placuerunt Prophetis, utpote sententiâ sibi mutuo coaptati, & in unam domum Dei, nouam Sion, ex Gentibus electi & coagmentati benè placuerunt. Quod autem de his dicat, subiunxit, *Timebunt omnes Gentes.* Cum enim initium sapientie sit timor Domini, hunc autem timorem Gentes aliquando assumpturas dicat, quid aliud quàm Dei cultum Gentibus vaticinatur? quarum adhuc puluerem, siue terrena sapientium, & adhuc infidelium, miserebuntur hi qui ipsis placuerunt. *Omnes* autem *Reges*, id est Regna. Siquidem non est Gens aut Regnum quod non adoret gloriam Dei vel integrè vel ex parte.

Sionis lapides sunt Apostoli.

Prædicat Gentium conuersionem.

Ephes. 2, 13.

Christum ad nos redimendos descendit.

17. QVIA ÆDIFICABIT DOMINVS SION.] Ædificationem dicit, secundum quam ædificatæ sunt Gentes per fidem, quam operatus est, respiciens in orationem Prophetarum dicentium: Attende ad visitandas omnes Gentes. Hæc autem, inquit, oratio, quæ per Psalmum efformata est de Ecclesia Gentium, Scripturæ mandetur, ut custodiantur ea quæ vaticinijs prædicta sunt alteri generationi, quam vocauit populum qui creatur, scilicet ex Gentibus. Gentes enim in Christo conditæ sunt, ut duo euaderent in unum nouum hominem. Porro nomen creationis non substantiationem, sed immutationem significat. Non enim simpliciter creatus fuit, sed in principium viarum Dei. Populus igitur qui creatur, id est, qui venit ad cognitionem unigeniti Dei. *Prospectus* autem dixit propter incarnationem. Inclinans enim caelos descendit, cum audisset vocem compeditorum catenis pecca-

17. ΣΥ ΔΕ ΚΥΡΙΕ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΜΕΝΕΙΣ.] Καὶ τὸ δὲ σε μάλιστα ἐπικαύψαι, δέωτα, ἀφείλη, ὅτι τὸ ἡμέτερον ὀλιγοχρόνιον, ἐδίκησεν καὶ ἑδάμνην, καὶ συμφοραῖς συνελθούσης, τὸ δὲ σὸν αἶδιον, ἐἀπαράφθετον καὶ ἀθάνατον, ὡς διωατὸν εἶη χαίρεισά μοι τὸν παρόντων μετὰβολῶν. Δὲ ἐπάλα· Σὺ ἀναστὰς ὡς οἰκτίρων οἰκτιρήσας τὴν πεπονήσαν Σιών, καὶ τὸν πολυδάκτον σε δ' ἀνασάσεως καιροῦ. Προφητάδιν γὰρ τὴν τὴν σωτήριον ἐπιπράειαν δὲ τῆς τέπης, δι' ἧς ὠκοδομήθη ἡ ἀληθὴς Σιών τὸ θεοσιβες πολίτευμα. Δίδως δὲ καλεῖ τὰς εἰς τὴν οἰκοδομίαν ταύτης ἐμβεβλημένους Ἀποστόλους καὶ Διδασκάλους· ἐπεὶ καὶ ἀλλαχῆ, λίθοι, φισὴν, ἀγῶι κυλίονται ἐπὶ τὸ γῆς, ἐς δὲ δόξαν οἱ φερῶνται, ὡς σωτηροσφύρας τῆ γνῶμη ἀλλήλοισ, ἐ εἰς ἐνδὸς οἴκου θεῶ, δ' ἴας Σιών, ἐκ τ' ἔθων ἐκλεχόμεναι καὶ ἀρμοδῶντας ἀνέστησαν. Ὅτι δὲ ὡς τετὸν φισὴν, ἐπήγαγε, φοβηθήσονται πᾶσα τὰ ἔθνη. εἰ γὰρ ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου, τῶν δὲ τὸν φόβον ἀναλήψαδιν ποτὲ τὰ ἔθνη φισὴν τί ἔτερον ἢ θεοσίβειαν τοῖς ἔθνεσι θεασιζέ; ὡς καὶ τ' ἔχον, ἡτοῖ τὰς χροῖα φερῶνται, καὶ ἐπ' ἀπιστίας, οἱ ἐκείνοις ἀδικούντες ὅτι τειρήσουσι. Πάντες δὲ οἱ βασιλεῖς, ἀντὶ τὸ ἀβασίλειαν. ἐ γὰρ ἔστιν ἔθνος ἢ βασιλεία ἢ μὴ φερῶνται τὴν δόξαν κυρίου ἢ καθόλου, ἢ ἀπὸ μέρους.

17. ΟΤΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΤ ΚΥΡΙΟΣ ΤΗΝ ΣΙΩΝ.] Οἰκοδομῶ λέγει, καὶ ὡς ἐκτίσθη τὰ ἔθνη δὲ τὸ πίστεως, ὡς ἐνήργησεν, ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν φερῶνται καὶ φερῶνται λέγοντων φερῶνται τὴν ἐπιπράειαν πάντων τὰ ἔθνη. Αὐτῆ δὲ, φισὴν, ἢ δὲ τὴν ψαλμῶ τυπωθεῖσα δὲ ἢ ὡς ἐκκλησίας τῶν ἔθων, γραφῆ ὡς ἀδοθήτω, εἰς τὸ φυλάττειν τὰ πεπιστοσφύρας τῆ ἑτέρα γῆρα, ὡς ἔπεν λαὸν κηζόμενον, ἡτοι τὰς δὲ ἔθων. Ἐκτίσθη γὰρ ἐκλεχόμεναι τὰ ἔθνη, ὡς τὰς δύο γῆρας εἰς ἓνα καιρὸν ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ δὲ τὸ κτιστικὸν ὄνομα ἐκ ἐπίωσιν, ἀλλ' ἀλλοίωσιν σημαίνει. ἐ γὰρ καθάπαξ ἐκτίσθη, ἀλλ' εἰς ἀρχὴν ὁδῶν θεῶ. Λαὸς ἐν ὁ κηζόμενον οἶον ὁ εἰς γῆρα ἐρχόμενον τὴ μονοχρῶς θεῶ. δὲ κηζόμενον δὲ ἔπεν δὲ τὴν ἐναθεφῶσιν. καὶ τὰ γὰρ ἐκατὴς κηζόμενον, ἀκούσας φωνῆς τῶν πεπιστοσφύρας φερῶνται τὸ οἰκίαν ἀμαρτανῶν.

παῖν καὶ εἰς κατέπευ ὁ θάνατος ἰχθύσας, αὐτοῦς ἔλυσε ἄρα τὴν μυστηρίαν ἀναγεννήσεως· σφαλῆσαι δὲ ἄρα τὴν μετανοίας. καὶ οἱ τὰς πέδας τῆς κακίας φέροντες, τῆ χειρὸς ἔξῃ πεπεδημένοι. Καὶ τὸτο δὲ τὸ καθόδου αἵματος, ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀνυμνεῖν διδάχῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἢ ἔστι Σιών. καὶ ἡ σκοπευτικὴ δὲ ψυχὴ, Σιών ἔσται, τὴς ἀναγγέλλοντας ἔξῃ τὸν νόμον αὐτῆς κυρίου ἐν τῇ, ἄρα τὸ ὄραν τὴν εἰρήνην κυρίου, ἡρηματισμὸς Ἱερουσαλήμ.

27. EN TΩ ΕΠΙΣΤΥΝΑΧΘΗΝΑΙ ΛΑΟΥΣ.] Τῶν ἔθνων ἰωρακότις θεῖα παραγωγὴ οἱ μακάριοι προσφῆται τὸ ἐπὶ τὴν κύριον σωθήσονται, ἔσονται μὴ παραπαυθῆναι, ἀλλὰ τὴν ζωὴν αὐτοῖς καταστήσαι μέχρι τῆς παραστάσεως ἐκβάσεως, ἢ τῆς θείας ἐπιφανείας, ὅσον γὰρ ἰχθύς τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίαν φασίν, ἢ τὸν ἰχθυὸν ἔδουσι. Ἀνάγεται δὲ ἐν ἡμέσῃ ἡμερῶν ὁ μὴ τελείως ἐπαυθῆσαι καρποφορήσας τὴν ἀρετήν.

25. ΚΑΤ' ΑΡΧΑΣ ΣΥ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΓΗΝ ΕΘΕΜΕΛΙΩΣΑΣ.] Ἀπαντᾷ μὲν, φησὶ, τὰ ὀρθόδοξα καταγεγραμμένα, καὶ ἱματίου μιμήσει παλαιότητα· σὺ δὲ αὐτὰ νεωγήσεις, καὶ ἀφθαρτήσας· εἰ μὲν γὰρ μὴ σὺ ἦσθα ὁ κατ' ἀρχαίς αὐτῆς δημιουργός, ἐχ' οἷον λυθ' αὐτὰ μεταβληθῆναι· εἰ γὰρ ἀρχὴν ἔλαβον, ἔμενον αὐτὰ καὶ ἀταλάντα· ἰὼν δὲ ἐπεὶ ποιητὴς αὐτῆς εἶ, διώσασθαι αὐτὰ ἐκ ἀφθαρθείας. τὸ δὲ εἰρημῶν ὡς εἰς κρημῶν γὰρ ὅτι ἐδεδόξεν ἐμφανῆ τὴν μέσῃ χάριτι αὐτῶν ἔχειν. ἀντιθέσει δὲ ταῦτα τῇ ὀλιγότητι τῆς ἀφθαρτικῆς βίης ὁ προσφῆτης. ὡσεὶ λέγων· ἐγὼ μὲν, πρόσκαιρος ὢν, ἐφθάσα, τὸ τὸ παραγωγὴν ἰσχυρῶς ἰδεῖν· σὺ δὲ ἔξεις εἰς ἐκείνην τὴν γῆν, καὶ τὸν λαὸν τὸν κληρονομήσον, ἀπὸ δὲ μέσων ὅτι ἀπείρον ὡς αἰδιότου, καὶ ἔξ αἰδίου, καὶ πάντων δημιουργός· ἀ καὶ παλαιότητα πρὸς τὸ κρείττον μεταστροφῆς· καὶ οἱ υἱοὶ τῆς δόξης σου κατεκλήσονται ἐν αὐτοῖς γενήσονται κακοῖς· ἐκλήσονται γὰρ, ἢ, ὡς ὁ Σύμμαχος, ἀλλαγῆσονται εἰς βέλτοις ἡμέρα μεταποιεμένοι. καὶ τὸ εἰρημῶν γὰρ, ὅτι ἀπολύονται, ἐ κατ' ἐσίαν φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἡμέρα. ὡς ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἡμέρα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τῶντων ἔν, φησὶν, ἐν ταυτοῦτη μὴ μόνον, ὅτι πλείονα τὰ ἐπιποτεῖ· σὺ δὲ ἐπὶ ἡμέρα

catorum suorum : & quos mors prævalens absorbuerat, hos soluit per mysterium regenerationis: gemunt autem per poenitentiam. Et qui pedicas malitiæ gerunt, pessimâ affectione compediti sunt. Atque hæc est causa descensus, vt nimirum Ecclesia, quæ est Sion, doceretur nomen eius celebrare. Ceterum anima quoque contemplatrix, cùm sit Sion, habebit etiam qui annuntient ipsi legem Domini in ea, quæ, quòd pacem Domini videat, Hierusalem appellatur.

23. IN CONVENIENDO POPVLOS IN VNV M.] Cùm beati Prophetæ Gentium ad Dominum conuersionem diuinâ prænotione conspexissent, rogant ne præripiantur, sed vita ipsis vsque ad rerum euentum, scilicet diuinam apparitionem, prorogetur. Viam enim virtutis vocant eius in terra præsentiam, quâ fortem alligauit. Reuocatur autem in dimidio dierum is qui minimè perfectè hinc virtutem acquisiuit.

26. IN PRINCIPIO TV DOMINE TERRAM FVNDASTI.] Omnia quidem, inquit, quæ videntur veterascunt, & vestimenti vetustatem imitantur: tu verò illa renouabis, & incorrupta seruabis: nam nisi tu esses qui ab initio illa condidisti, haudquaquam possent immutari: quoniam si ingenita essent, mansissent vtique finis expertia; nunc autem cùm eorum conditor sis, potes etiam illa transferre. Ceterum cùm dicatur Deus super nihilum terram suspendere, insinuat quòque ipsam medium locum obtinere. Hæc autem Propheta opposuit exilitati vitæ humanæ. ac si diceret: Ego quidem, cùm temporarius sim, nequaquam eò pertingam, vt prædictorum finem videam: tu autem peruenies ad generationem istam, & ad populum qui creabitur, vt qui, in infinitum permanes tamquam sempiternus, & ex sempiterno, & omnium conditor, quæ etiam antiquata in meliorem statum restitues: & filij seruorum tuorum habitabunt in eis iam innouatis. Verterentur enim, vel, vt Symmachus, immutabuntur in formam præstantiorem transformati. Etenim id quod dictum est, Quia peribunt, non secundum substantiam ait, sed secundum formam. Præterit enim figura,

COM-MENTA-RIVS HIERACLEO-TÆ.

Anima contemplatrix est Sion spiritualis.

Creatura omnes his veterascunt.

Deus qui semper permanet ad omnes pertingit generationes.

2. Cor. 7, 31.

CATE-
NA PA-
TRVM.

runt, ita neque deficient vñquam. Dixit au-
tem annos eius minimè deficere, eò quòd
substantia eius in infinitum duret. Semen
verò quod in sæculum dirigitur, est caro
assumpta: cùm enim Deo vnita sit, statum
habet incortruptum. Semen autem feruorum,
& doctrina Apostolorum, & prædicatio salu-
tatis, quæ in æternum permanet.

το, ὅτι ἐπλήρη τὰ ἔτη ποτέ. μὴ ἐπιλεί-
πῃ δὲ αὐτὴ εἶπε τὰ ἔτη, τὰ ὅτι ἀπὸ
ἧ ὑπαρξῆς αὐτὴ μένει. Σπέρμα δὲ εἰς αἰῶ-
να κατὰ θεὸν, ἢ προσληφθεῖσα σὰρξ·
ἰωθεῖσα γὰρ τῷ θεῷ, ἀνώλεθρον ἔχει τὸ εἶ.
Σπέρμα δὲ δέλωσι, καὶ ἡ τῆς Ἀποστόλου δι-
δαχὴ, τὸ σωτήριον κήρυγμα, ὅπως εἰς αἰῶ-
να διαμένῃ.

C A T E N A P A T R V M.

Pauperes
beati.

BVSEBII. Cùm titulus sit *Oratio pau-*
peri, intelliges hoc loco dictum pau-
perem, conferendo illum cum pau-
pere isto qui beatus prædicatur; iuxta illud,
Beati pauperes spiritu. Quin imò afflictio
pauperi quadrabit etiam illud, *Beati flentes*
& lugentes. Omnis enim Deo deuotus, dum
in rebus vitæ huius pauper est, sed in Deo
diues, tristatur lugens. Vel tristitia, secundum
Symmachi interpretationem, concipitur de
malitia & interitu plurimorum: cuiusmodi
erat is qui dicebat, *Hei mihi, quia perijt*
sanctus de terra, & relictus in hominibus
non est; & qui dixit, *Non est qui faciat bo-*
num. Verumtamen ad hæc, pauper qui tri-
statur ac luget, affectioni suæ medicinam
excogitat: hæc autem erat oratio ad Deum,
quam solam habebat consolationem.

Math. 5,
3.
Lucæ 6,
21.

Mich. 7, 2.

Psalm. 13,
3.
*Oratio est
medicina
pauperis.*

*Omnis o-
tans pau-
per est.*

DIDYMI. Omnis qui aliquid petit, cùm
id quod non habet petat, accedens vt impe-
tret per orationem, pauper est. Quisquis igitur
Deum orat, bonorum postulat participatio-
nem, cùm hanc à semetipso habere non pos-
sit: vnde etiam omnes respectu Dei paupe-
res existunt. Et si igitur Rex Dauid magnus
esset, in Dei donis pauper erat: quapropter
semetipsum sciens plurimis aut etiam omni-
bus Dei donis carere, tristitiâ replebatur, ita
vt animo esset valdè anxio: deinde cùm sic
affectus esset, effundit coram Domino de-
precationem suam, rogans eum qui dat bo-
na postulantis ipsum: nam qui non hæc,
sed rerum aliquid temporalium petit, pro-
pter inordinatam animi affectionem non
habet fiduciam coram Deo precem suam
effundendi.

*Oratio &
deprecatio
quid sint.*

2. DOMINE EXAUDI ORA-
TIONEM MEAM.] DIDYMI. Ora-
tio quidem supplicationem designat ad

BΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ
ἔχει προσευχὴ τῷ πτωχῷ, νοήσας
τὸν εἰσαύτου λητόμενον πτωχόν,
συμβάλλων αὐτὸν τῷ μακαριζομένῳ· καὶ
τὸ, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι·
αἰρούμενοι δὲ αὐτῷ ἀκηδιδῶν πτωχοὶ καὶ
τὸ, Μακάριοι οἱ κλαίοντες & πνιθῆντες.
πᾶς πορᾶσθῃ τῷ θεῷ ἀνακέμενον,
πτωχῶν ἐν τοῖς τῷ βίῳ πειρασμοῖς, ὡς
δὲ θεῷ πλεῖστῷ, ἀκηδιᾷ λυπέμενον. ἢ
ἀθυμία, καὶ τὴν τῷ συμμάχῳ ἐρμηνείαν,
κατέχει) ὅτι τῇ τῷ πολλῶν κακίᾳ καὶ ἀπω-
λείᾳ οἷος ὡς ὁ λέγων, Οἱ μοι, ὅτι δαύλασθε
διὰ τῆς δόξης τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώ-
ποις ἐκ ἰσᾶρχῆς. Ἐὖ εἰπὼν, Οὐκ ἔστι ποιῶν
χρηστότητα. Πιλλὸν ὅτι τέτοις, ὁ πτωχὸς
ἀκηδιδῶν καὶ ἀθυμῶν, φάρμακον τῷ πάθῳ
θεραπευτικὸν φεινοῖ ἑαυτῷ. τὸ δὲ ὡς
πρὸς θεὸν δὲ καὶ, ἢ μόνον εἶχε ὡς ἀμυθία.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πᾶς ὁ αἰτεῖ μένος π, ἐκ ἔχων
ὁ αἰτεῖται, ὅτι τῷ τυχεῖν ταύτου ἐρχόμενον
δὲ αἰτίσθαι, πτωχὸς ὅστι. πᾶς ἐν προ-
συχόμενον θεῷ, ἀγαθῶν αἰτεῖται μετου-
σίαν, ταύτῃ δὲ ἑαυτῷ ἔχει ἐ διωόμενον.
ὅθεν ἔπειτα πρὸς θεὸν πτωχὸς. Εἰ καὶ
μέγας ἐν ἡν καὶ βασιλεὺς ὁ Δαβίδ, ἐν τοῖς ἐκ
θεῷ διδομένοις πτωχὸς ὡς ὅθεν γῆς ἰα-
τὸν πολλῶν ἢ πάντων τῶν ἐκ θεῷ χρηρου-
μῶν λητόμενος, ἀκηδίας ἀναπίπταται,
ὡς σφόδρα ἀθυμῶν. εἶτα μὴ τὸ ἔτι δὲ
πειθῆναι, ἐκχεῖ ἐνώπιον κυρίου τὴν δέσπον
αὐτῷ, αἰτούμενος ὡς γὰρ διδόντος τὰ ἐ-
ργα τὰ τοῖς αἰτεῖσθαι αὐτὸν. ὁ γὰρ μὴ ταύτω,
ἀλλὰ π τῶν προσκαλεσθῆναι αὐτῷ, ἐκ ἔχῃ
παρρησίαν ἐνώπιον κυρίου ἐκχεῖσθαι ἢ δέσπον
αὐτῷ δι' ἐμπαθῆ προσάρεσθαι.

β. ΚΥΡΙΕ ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΤΗΣ ΠΡΟ-
ΣΕΥΧΗΣ ΜΟΥ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἡ μὲν προ-
σευχὴ τὴν ἰκεσίαν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν
θεόν

Θεόν κ' ἢ ᾤψατο κληῖται, ἢ δὲ δέησις ἢ αἴτησις
ἢ ᾤψατο ὡς βούλεται αὐτῶν τῶν δομῶν πα-
ραχθῆναι. ταῦτα δὲ ἔστι τὰ κυρίως ἀγαθὰ,
ἀ ἔ τῶν θεῶν ᾧ ἰσχυροὶ διδόναι, κ' τοῖς αἰτήσι
συμφέρει λαβεῖν. εἴρηται δὲ ἡ δὲ ᾤψατο κραυ-
γῆς ἢ ἀγίων ὑμνῶντων θεὸν κ' διχομύων
αὐτῶν μεγαλοφώνως, ὅτι ἔστιν ἐχθρὸς πνεύμα-
τος, ἀλλὰ τὸ ἰσχυρῶς ὁμῶς ἀσφί.

Deum & obtestationem, deprecatio verò
postulationem eorum quæ vult concedi ipsis
indigenti. Hæc autem sunt verè seu proprie
bona, quæ & Deum dare decet, & petenti-
bus vtilia sunt accipere. Ceterùm de clamore
sanctorum Deum celebrantium & magnâ
voce rogantium iam pridem dictum est non
in pronuntiatione consistere, sed esse mentis
intentiones.

CATÈ-
NA PA-
TRVM.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο' μηδ' ἐν φαῦλοι ἑαυτῶν συ-
νειδῶς, τὰς ἑαυτῶν ἀρετὰς ἀγαθὰς δευκνῶς,
μὴ παρρησίας λέγει τῶν θεῶν. Μὴ ἄπορρέψης
τὸ πρὸς ὁμοῦ σου ἄπ' ἐμοῦ. Ἀλλὰ κ' πρὸς
τῶν θλίψεως πνεύματι ταῖς ἀπὸ θεῶν ἰκατη-
ρίας ἠολογῆσαι, ἔ μὴ μόνον ἐν τοῖς πνευμα-
τικαῖς καμερί. ὁ ἀγιος ἐν τῶν ἀκαθάρτων λέγει·
μὴ εἴη τοιαῦτά με αἰτῆσαι, ἐφ' οἷς ἀναδύσας
ἄπορραφῆς ἀπ' ἐμοῦ τὸ πρὸς ὁμοῦ σου· διχομα-
θεῖς ἔχ' ὅπως μὴ θλίβῃ (ἀδυνάτοι γὰρ τῆτο)
ἀλλ' ὅπως. θλιβόμενος μὴ ἠττηθῶ, κ' ἡ
ὅπως τῆ ἐλπίδι χαίροντα ἰσχυρῶν τὰς
θλίψεως ἔ καυχόμενος ἐν αὐταῖς. ἢ γὰρ θλί-
ψις ἰσοκλήτως καταργαίει, ἢ δὲ ἰσοκλήτως
δοκιμῶν, ἢ δὲ δοκιμῶν ἐλπίδα· ἢ δὲ ἐλπίς
ἢ κατὰ ἰσχυρῶν.

EVSEBII. Is qui nullius sibi mali conscius
est, actiones suas probas demonstrans, cum
fiducia Deo dicit: *Ne auertas faciem tuam à
me.* Verumtamen etiam ante tribulationem
diuinis supplicationibus vacandum est, &
non solum in temporibus aduersis. Hic san-
ctus itaque supplicans ait; Ne contingat me
talia postulare, quibus abnuens à me faciem
tuam auertas: non oro autem vt non affligar
(hoc enim impossibile est) sed vt afflictus
minimè deiciat, & vt spe gaudens susti-
neam tribulationes, atque in ijs glorier.
*Tribulatio enim patientiam operatur, patientia
autem probationem, probatio verò spes;*
spes autem non confundit.

Non solum
in aduersis,
sed etiam
in prosperis
orandum
est.

Rom. 5,4

ΚΥΡΙΑΚΟΥ. Κληῖται, φησι, πρὸς με τὸ ἔς
σου. Διὰ τί, ὅτι θλιβόμενος ἔ δυνάμει
σου παρρησία πρὸς ἀδελφῶν. θλίψιν δὲ λέγει
ἢ τὸ πρὸς ὁμοῦ σου εἶπε τὸ αἰδουτῶν εἶπε τὸ ἰσχυρῶν
ἐπαγωγῶν.

CYRILLI. *Inclina, inquit, ad me aurem
tuam.* Ad quid? Quia nimirum dum tribulor
non valeo cum fiducia orare. Tribulationem
autem vocat tentationum siue sensibilibium
siue spiritalium irrogationem.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Κληῖται δὲ ὁ θεὸς τὸ ἔς αὐτῶν
λέγεται, ὡς ἐκ ἰφικνευμένης τῆς ἀνθρώπινης
δυναμείας, τὴν κ' κραυγῆς φθάνειν ὅτι τὸ ἔς σου
ἔ αὐτῶν θεότητι. διότι ἄπορ ἄπορ ἄπορ
ἔ αὐτῶν μεγαλειότητος ἰσοκλήτως τῶν ἀκωλύ
τοῖς καταξιομενῶν ἐπακίεθ.

EVSEBII. Dicitur autem Deus incli-
nare aurem suam, quasi humana vis & cla-
mor ad diuinitatis ipsius celsitudinem pertin-
gere minimè valeat, propter quod ipse con-
descendens magnitudinis suæ aurem inclinat
ijs quos exauditione dignos censuit.

Quomodo
Deus dica-
tur inclina-
re aurem
suam.

ΗΣΥΧΗΙΟΥ. Καὶ τί τὸ καταπεῖρον; αἰ-
ετία δὲ τίς ἢ ποία τὸ ταχύτητι, τὰ ἐξῆς
δηλοῦ.

HSYCHII. Et quid sit quod vrgeat.
Quæ verò qualisve causa sit accelerationis,
frequentia declarant.

δ'. ΟΤΙ ΞΕΛΙΠΟΝ ΠΣΕΙ ΚΑΠΝΟΣ
ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΜΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΕΤΟΥ. Ἐν-
ταῦτα φησὶ καὶ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα τὰς ἰσο-
μερίας ὡς γρηγορημῶν συμφορῶν διηγήσει, κ' ἡ
τὸ ζῶν ἀσφαλῶσθαι χεῖρας φησὶ τῶν καπνῶν
καταπλησθῆναι, κ' ἐξ ἀθυμίας ἐκείνη γρηγορη-
σθαι τὸ σῶμα, ὡς ἔστω τῶν φρυγῶν πυρὸς
πρὸς ὁμοῦ σου. Οὕτω γὰρ ἔ ὁ ἀκύλας ἠρμή-
νιστος. Καὶ ὅσα μὲν ὡς καύσις ἐφαθροσθῆναι.
Ἀλλὰ γὰρ ἔ χόρτω καταπλησθῆναι ἀπίστω, κ' τὸ
πρὸς ὁμοῦ σου ἀπώλεσα· κ' πάσης
πρὸς ὁμοῦ σου ἀπίστω ὄρεξιν, τὸ δὲ πρὸς ὁμοῦ σου

4. QVIA DEFECERVNT SICVT FVMVS
DIBS MEI.] THEODORETI. Hinc secundum
proprium idioma futuras calamitates tam-
quam præteritas narrat, aitque vitæ tempus
adinstar fumi consumptum esse, atque ex
mærore corpus aridum esse factum, tam-
quam ab aliquo ignis impetu combustum.
Sic enim Aquila etiam explanauit: Et ossa
mea sicut cinis exaruerunt. At enim vel-
ut fœnum quoque extinctus sum, pristi-
numque florem amisi; atque omnis qui-
dem cibi appetitum perdiidi, priori verò

Quomodo
vita postea
consumata-
nt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

felicitate penitus spoliatus sum : ex mœrore enim corpus contabuit , nudis verò ossibus cutis adhærescit.

EVSEBII CÆSARIENSIS. Hic pauper secundum Deum primum suum facinus edificavit , nempe dies suos instar fumi defecisse. Hoc autem intelliges ex his quæ Iob ait: *Quando lucebat lucerna super caput meum: quando eram materiatus nimis.* Lucebat ipsi lucerna tunc in abundantia existenti : quando verò cunctis facultatibus exciderat , dixit etiam ipse; *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Istiusmodi autem est is qui secundum Deum pauper est, inglorius & obscurus temporariæ vitæ dies transigens.

Iob 29,3.

Quia sint
ossa homi-
nis interior-
ia.

ATHANASII. Ea quæ populo accidebant sibi accommodat propheticus chorus.

DIDYMI. Sæpè dictum est , interioris hominis ossa esse solidas doctrinas atque firmissimas animæ facultates; quæ etiam torrentur ab animalium affectionum inflammatione. Ait autem cor suum exaruisse, dum nil iucundi obtinet quo recreatur : instantibus enim aduersitatibus virgebatur adedò, vt non posset amplius vesci pane potiori substantiæ suæ conueniente ac congruente. Hoc enim pane reficitur is qui rebus externis minimè distrahitur aut intricatur.

Cultus la-
galis abeli-
tus.

ATHANASII. Omnis enim virtus, quâ legalis eorum cultus constabat, corrupta interijt: hæc autem erant Sacerdotium, templum, sacrificia pecorum , & gentis ex proprijs legibus gubernatio.

Saculares
affectus a-
nimam con-
sumunt.

HESYCHII. Quid sit *cremium* Symmachus declarauit : exposuit enim *incendium*. Quemadmodum igitur id quod accensum est, nisi illicò extinguitur , facile absumitur; ita etiam anima sæcularibus affectionibus accensa, nisi Deum incendij sui clementissimum restinctorem nata fuerit , facillimè corrumpitur: atque idcirco velociter exaudiri postulauit. Panis porrò animæ nostræ est verbum Dei. Quemadmodum enim terrenus panis corpus alit , ita verbum cælestis substantiam animæ. Atque has ob causas Christus Apostolis tradens orandi formam dixit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quisquis igitur hunc manducare , id est operari, oblitus fuerit (spiritalis panis manducatio

Matth. 6,
11.
Quomodo
panis spiri-
tualis ro-
gandus &
operandus
sit.

διπαθείας πατελώς ἐγυμνώθην τῆ γδ ἐξ αἰθυμίας τηκεδόνι δὲ ξανκλώθη τὸ σῶμα, γυμνοὺς δὲ ταῖς ὀστέοις ἐπίκηται μὲ τὸ δέρμα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ὁ κτὶ θεὸν πτωχὸς προσῆτον αὐτῆ κατέρχουσα διδασκῆ, τὸ ἐκλειοπίνου καπτῆ δίκλω τὰς ἡμέρας αὐτῆ. νοήσης δὲ τῆτο ἀφ' ὧν ὁ ἰωβ φησι. Ὅτι πῆγα ὁ λυχνος ἰσφ καφαλῆς μου ὅτι ἡμῶν ὑλώδης λια. πῆγα αὐτῆ ὁ λυχνος τότε ἐσ δεινία ὑπάρχονη. ὅτι δὲ πάντῃ αὐτῆ τὰ ὑπάρχοντῃ δὲ πτωχῶν, εἶπω αὐτῆ καὶ αὐτὸς ὅτι ἐξέλιπον ὡσεὶ κωνὸς αἱ ἡμέραι μου. τοῦτος δὲ ὅστις ὁ κτὶ θεὸν πτωχὸς, ἀδύξας καὶ ἀφανῶς τὰς ἡμέρας αὐτῆ τῆς προσκαίρου ζωῆς διεξάγει.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὰ συμβάντῃ τῆ λαφ οἰκαιοποιεῖται ὁ προσφητικὸς χρῆς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἶρηται πολλὰς, ὅσα ἐστὶν ἔστω ἀνθρώπων τὰ δὲ τῶν δογματικῶν καὶ τέρροτάται τῆ ψυχῆς δυνάμεις. ἃ καὶ συμφύργεται ἰσφ τῆ ψυχῆς παθῶν πυρόστας. Ἐπροθῆται δὲ αὐτῆ τῶν καρδίας φησι, ἔδω ἰλαρῶν ἐφ' ὧ ὅστις ἔχειν θυμῶν δία κακτημῆλω γήρον γδ ἐσ τοῖς προσκαίρουσιν ὡσεὶ κωνὸς, ὡς μηκέτι ὄσιν τῆ κατὰλληλον καὶ ἀρμόδιοι τῆ πτωχῶν ἐσῆ αὐτῆ ἄρτοι φέρεται. Τῆ γδ τῆ ἄρτου μεταλαμβάνον ὅστις μὴ προσκαίρουσιν καὶ δολιμῶν ἰσφ ἑατῶν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Πᾶσα γδ δυνάμεις αὐτῆ, δι' ἧς σιωπῆται τὰ τῆς κτὶ νόμον λαξείας, διφθάρη καὶ ἀπόλωλεν. ἰσφ δὲ ταῦτῃ ἡ ἀρχεπροσῆται, ὁ ναὸς αἱ δὲ τῆ θρηματικῶν θυσίαι, ἡ αὐτονομία τῆ ἔθνοις.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τί ἐστὶ φύργον ὁ σύμμοχτος ἐδήλωσεν. ἐκ δὲ ἔδωκα γδ ἀπόκαυμα. ὡσπερ τῶν τὸ ἀποκαυθῆν, ἰσφ καὶ τῆς τῆς τῆς σβεννωτῶς, δὲ κὸλως θρούπτῃ. ἔστας ψυχῆ τῶς βιωτικῶς συγκαιομῆται πᾶσι, ἰσφ καὶ τῆ θεὸν φιλανθρωπία σβεννωτῆ τῆ ἐκκαυσῆ πῆσῃ, δὲ κὸλως ἀφαθείρεται καὶ δὲ τῆτο ταχὺ εἰσακουσῆται προσπύξαστο. Ἄρτῃ δὲ ἡμῶν τῆ ψυχῆς ὁ τῆ θεὸν λόγῃ. ὡσπερ γδ ὁ ἀπὸ γῆς ἄρτος τὸ σῶμα φέρεται, ἔστας ὁ ἐξ ἐσῆνῆ λόγος τῆ ἐσίαι τῆ ψυχῆς. Καὶ τῶν χαίρου ὁ χερσὸς τῆ προσευχῆ ὡσπερ διδῆς ἔλεγα. τῶς ἀποσῶν. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τῆ ὅστις δὲ δὲ ἡμῶν σῆμερον. Ὅς αὐτῶν τῶν τῶν φαγεῖν ἐπὶ ἀσῆ, τῶν τῶν ἐργασῆς (τῆ γδ τῶν τῶν ἡ βροσῆς ἐργασῆ καὶ

καθίσταται, δηλοῖ δὲ ἕτως εἰπὼν τοῖς Ἀποστό-
λοις ὁ κύριος. Ἐργάζεσθε μὴ ἢ βρωθῶν ἢ
ἀπολλυμένων, ἀλλὰ ἢ μόνουσαν εἰς ζωὴν
αἰώνιον) τούτου ἡ καρδία δὴ λέω χόρτου πλη-
γέσα ἐξηραίνεται. ὡς δὲ ὁ χόρτος πλήττεται
καὶ ἐξηραίνεται, ὅταν ὑπερὸς ἢ αὐτὸν ἀνίστη
ἕτω ἢ ἡ καρδία, ὅταν ἕνδεον νοσήσῃ ἢ θεῖο
λόγου, τότε πλήττεται) καὶ ἐξηραίνεται, ἀλλ' ὁ
ἀρετῆς βλαστῆσαι ἐκ ἰχύουσα.

5. ΑΠΟ ΦΩΝΗΣ ΤΟΥ ΣΤΕΝΑΓΜΟΥ
ΜΟΥ ΕΚΟΛΛΗΘΗ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τυτίσιν,
ἐτάκη πᾶσα πικρὰ ἢ ὀδυνηρὰ τῷ σώμα-
τι. Ὁ γὰρ ἀληθὴς σπαραγμὸς, ὃς ἢ φωνὴ
ἔχει ἀκουσίως, τῆς τῷ σώματι, καὶ τῷ σαρ-
κῶς ἐργάζεται ἰκέρουσαν· ἐπειδὴ ὅσον ὁ ἕξω
αἰθέρος ἀφθεβεῖται, τοῦτον ὁ ἕσω ἀνα-
καίεται.

7. ΩΜΟΙΩΘΗΝ ΠΕΛΕΚΑΝΙ ΕΡΗΜΙ-
ΚΩ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὰς πολυάνθρους χώρας
φύγων καὶ τὸν πολὺν ὄχλον, ἐρημίαν ἢ μὲ-
νωσιν μετήρχετο, ὃ κατὰ θεὸν πτωχὸς δι-
δάσκων, καὶ ἡμᾶς ὅπως δεῖ τὰς ψυχὰς ἢ θεῶν
διχῶς ποιῆσαι καὶ χολαζέσθαι καὶ ἀγαθὰ
ἀφαιρῆσαι. Δοκεῖ δὲ μὴ ἄλλο ἢ τὸ βέλ-
μα δὲ τέτοιον τῆς πνευματικῆς ἐμφάνειαν
καὶ τὴν συμβᾶσαν ὑπόθεσιν τῷ λόγῳ.
Σημειῖται γὰρ παντὸς μὲν τῷ λαῷ ἀπό-
λειαι, ἑαυτὴ δὲ μόνουσαν ἢ ἐρημίαν, καὶ
τῷ πνεύματι λαῷ καὶ τῷ Ἱερουσαλήμ τὴν κα-
ταστροφὴν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πραξίσει τὴν ἐρημίαν
ὁμῶς τῷ πνεύματι καὶ τῷ σώματι, καὶ ἡ μόνουσαν
δύεται εἰς πᾶσα καὶ δόξα καὶ βραχέως π-
νευ, ὡς ἐκ πνεύματος λέγει) τὰ πνευματικῆς
εἶναι δ' αὐτῶν ὁ πνευματικὸς χορὸς, τὴν
ἀπόπτωσιν τῷ πνεύματι λαῷ ἢ τὴν ἀπο-
βολὴν ἀποκλαύσει. Τῆς γοῦν Ἱερουσα-
λήμ εἰς ἕξατα ἐρημίας ἀφαιρέσεις, εἰκό-
τως Ἱερεμίας ἢ Βαρυχ ἢ ἕτερός τις τῶν τότε
ἀπολειφθέντων εἶπεν αὐτὸ ὁμοιωθῆναι πε-
λεκῶνι ἐρημικῶ, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ πνευμα-
τικῆς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πολλὰς κέρχεται ὡς βο-
λαῖς, ἀξίως βολόμενος ὡς ἀσπίδα τὰς
συμφορὰς. Δι' ἐκείνη δὲ τῶν ἐρημίων ὀρι-
θῶν τὴν δουλίαν δηλοῖ καὶ τὴν κηδεμῶν
τὴν ἐρημίαν. Τὸ γὰρ σπουδαῖον ὑπὸ ἀγνοίας
ἐξελάνθει πᾶν ὑπνοῦ, καὶ ὁ νυκτικὸς
τὰς οἰκημένας φύγων τῶν οἰκῶν, τῶν
ἐρημῶν καταλειμμένων πνευματικῶν. τὰ γὰρ

est operatio, vti Apostolis ipse Dominus de-
clarat dicens: *Operamini non cibum qui perit,*
sed qui permanet in vitam aeternam) huius
cor instar fœni percussum exarescit. Sicut
autem fœnum percutitur & arefcit, quando
rarè pluuiâ irrigatur; ita etiam anima, quan-
do diuini verbi penuriâ laborauerit, illicd
tunc percutitur & exarescit, cum flos virtu-
tis germinare minimè valeat.

CATÈ-
NA PA-
TRVM.
Ioan. 6, 27.

6. A VOCE GEMITVS MEI AD-
HÆSIT.] HESYCHII. Id est, omnis
adeps & felicitas corporis contabuit. Verus
enim gemitus, qui & acutam vocem ha-
bet, corpus extenuat, & carnis mortifica-
tionem operatur; quoniam quantum exte-
rior homo corrumpitur, tantumdem inte-
rior innouatur.

Gemitus
extenuat
corpus.

7. SIMILIS FACTVS SVM PELLI-
CANO SOLITVDINIS.] EVSEBII. Po-
pulosas regiones & multam turbam fu-
giens is qui secundum Deum pauper est, de-
sertum & solitudinem frequentauit, nos
quoque docens, quomodo orationes ad
Deum instituendæ sint mente fedulâ & tran-
quillâ. Per hæc autem nil aliud quam oran-
di voluntatem insinuare videtur & con-
gruum orationis argumentum. Significat
enim vniuersi populi interitum, suam verò
solitudinem & desertionem, & prioris populi
ac Hierosolymæ euerfionem.

Quomodo
orationes
instituen-
da sint.

THEODORETI. Simul & gentis &
loci proponit desolationem, in qua vnus aut
alter ac pauci aliqui reperti sunt; ex quorum
persona dicuntur hæc proposita: hi autem
fuerint propheticus chorus, qui prioris po-
puli excidium & exterminium deslet. Cum
enim Hierusalem ad extremam desolatio-
nem redacta esset, meritò Ieremias & Ba-
ruch aut alius quispiam eorum qui tum resi-
dui erant dixerint illud: *Similis factus sum
pellicano solitudinis, & reliqua quæ propo-
sita sunt.*

Pauci su-
perferunt
excidio
Hierosoly-
misano.

DIDYMI. Plurimis vtitur com-
parationibus, volens dignè ob oculos po-
nere calamitates. Per quamlibet autem
auium prædictarum timorem demonstrat
& gubernatoris destitutionem. Passer e-
nim ob anxietatem somnum abigit, & ny-
cticorax habitatas domos fugiens, ad deser-
tas derelictasque aduolat. Domicilia enim

CATE-
NA PA-
TRVM.

Symmachus parietinas siue rudera nuncupavit. Sic etiam alia avis in solitudinibus versatur.

*Fructus
vigiliarum
admirabi-
lis.*

HESYCHI. Admirabilem nobis vigiliarum fructum ostendit: faciunt enim nos instar passeris solitarij in tecto: quod quibusdam quidem videtur contemptibile, attamen electam simul & beatam viuendi rationem continet. Siquidem non cibum neque vestes curat is qui tamquam passer solitarius existit, insidias minimè veretur; quoniam in tecto habitat, & insidiantibus sublimior euasit. Ceterùm intelliges etiam à Psalmista tectum illud dici, de quo Dominus verba fecit, cum orbis describit consummationem; ait enim: *Qui in tecto, non descendat tollere tunicam suam.*

Math. 24,
17.

9. TOTA DIE EXPROBRABANT ME.]

*Calamitas
reddis ho-
mines de-
stabilis.*

EVSEBII. Ridiculus factus sum inimicis; & qui olim æmulandus & illustris eram, modò detestatio factus sum ijs qui olim me admirabantur: per meas enim calamitates iurant; ne patiar ea quæ quidam perpeffi sunt.

ATHANASII. Et amici, inquit, per ærumnas meas iurant dicentes: Ne patiar eadem quæ Israël.

HESYCHI. Id est, hi qui videbantur amici, deteriora hostibus irrogabant: laudes enim in detestationes aduersum me mutabant: vel ad me decipiendum conspirabant, & in tantum humilitatem siue abiectionem meam auersabantur, vt obtestarentur, ne mihi similes euaderent, neque ipsis istiusmodi, qualia mihi, euenirent.

10. QVIA CINEREM TAMQVAM PANEM MANDUCABAM.] EVSEBII. Hisce similia sunt quæ in Psalmo septuagesimo nono recitantur: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potabis nos lacrymis in mensura.* Doloris autem magnitudinem per hæc declarat. Si enim edendi tempus dolore refertum erat, quodnam ergo aliud tempus ab eo liberum esset? His autem, inquit, circumdatus sum malis; quoniam tu Domine in me iram tuam concitasti. Hæc autem Propheta dicit, populi calamitatem sibi approprians, & tantæ multitudinis interitum deflens.

ATHANASII. Vel significat ærumnas captiuitatis, vel afflictionem quam suscipiebant, vt populus misericordiam consequeretur.

SEVERI ANTIUCHENI. Ita vt neque tem-

οικόπεδα ερείπια ὁ Σύμμαχος εἶρηκεν. ἔπει καὶ τὸ ἄλλοις ὄρνεσι τοῖς ἐρήμοις ἐδιαιτᾶται.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θαυμάσον ἡμῶν καρπὸν τῶν ἀγρυπνίας ἐδείξει· ποιεῖν γὰρ ἡμᾶς ὡς ερυθίων μονάζον ἐπὶ δώματι. Ὅτι περὶ μὴν δακαὶ πῶν δικαστηρίων, πολιτείαν δὲ ἡμῶν ἐκλακτικῶς ἐμακροῦσαν κίχθηται. ἐξ ἔσοφης γὰρ ἐκ ἐσθνημάτων φρονιτικῶς ὁ μονάζων ὡς ερυθίων, ἐκ ἐπιβελῶν δὲ δόικα κατακαί γὰρ ἐν δώματι, καὶ ἤδη ἐπιβελῶντων ἐστὶν ὑψηλότερον. Νοήσας δὲ πάντως ἐαυτονο τὸ δῶμα καὶ τῶν ψαλμοῦ λόγου, ὅτι οὐ κύριος ἐστὶ σωτηρίας διηγουμένους ἔφρασε· φησὶ γὰρ ὁ ἐπὶ τῷ δώματι, καὶ καταβασιῶνται εἰς τὸ ἱμάτιον αὐτῶν.

θ. ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΟΝΕΙΔΙΖΟΜΕΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Κατὰ γέλασος ἐχθρόμην τοῖς δυσμενεσίν· καὶ πάλαζ ζήλωτος καὶ ἀείθελετος, καὶ ὄρκος γέγονα τοῖς πάλαζ θαυμάζουσι· καὶ γὰρ τῷ ἐμῶν ὁμνύουσι συμφορῶν· μὴ πάθομι ἀλλ' οἱ δεῖναι πεπνυθισσῶν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ οἱ φίλοι, φησὶν, ὄρκον ἐποιῶντο ταῖς ἐμᾶς συμφορᾶς λήγοντις. Μὴ αὐτὰ τῶν Ἰσραὴλ πάθομι.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τυτίσιν, οἱ δοκῶντες φίλοι, χεῖρονα ἤδη ἐχθρῶν διασπαράττωτο· τὴς γὰρ ἐπαίνου εἰς ὄρκου τὴς κατ' ἐμῶν μετιβαλλόν· ἢ σωθῆναι τῶν εἰς ἐμῶν πάντα ἐπιβελῶν πθῆμενοι, ἐποσῶτον τῶν ἐμῶν ἀπείνωσῶν ἐκφραστῶμενοι, ἀλλ' οὐ κατ' ἐμῶν γέγονα μὴδὲ συμβῆναι αὐτοῖς, οἷα ἐμοῖ, ἀπόμνησας.

ι. ΟΤΙ ΣΠΟΔΟΝ ΠΕΣΙ ΑΡΤΟΝ ΕΦΑΓΟΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῷ τοῖς ὄψαλλῶντα τὰ ἐν τῶν ὄψαλλῶν. Ψωμίους ἡμᾶς ἄρτον διακρίων, καὶ ποτιεῖς ἡμᾶς ἐν διακρίσῶν ἐν μέτρῳ. Τῶν δὲ τῶν ὄψαλλῶν ὄψαλλῶν τῶν τῶν δηλοῖ. εἰ γὰρ ὁ τῶν ἔσοφης καμῶν ὄψαλλῶν ὑπῆρχε καμῶν, τὴς αὐτῶν ἄλλοις καμῶν τῶν τῶν ἐλθῶντων ἡμῶν; τῶν τῶν δὲ, φησὶ, ἀεικλύζομαι τοῖς κακοῖς· ἐπεὶ δὲ σὺ διάσωτα κακίαντας κατ' ἐμῶν ἢ ὄργῶν. τῶν τῶν δὲ φησὶν ὁ πρῶτος, οἰκνῶμενος τῶν τῶν λαῶν συμφορᾶν, καὶ ὄψαλλῶντος ἢ ἀπώλησῶν τῶν πῶν τε πῶν τε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡ τῶν συμφορᾶς τῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ σημαίνῶν, ἢ τῶν κακοπαθειῶν ἡμῶν ἐποιῶντο, ὡς τῶν οἰκτιρηθῆναι τὸν λαόν.

ΣΕΒΗΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Ἦς ἐστὶ τῶν ἀνέ-

ἀήστωι κραιόν ἔξω τῆ μακαρίω τῆ κατὰ
θρόν ἐποιεῖντο πῶθας.

16'. ΚΑΓΩ ΟΣΕΙ ΧΟΡΤΟΣ ΕΞΗΡΑΝ-
ΘΗΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ ἐγὼ, ἀπὶ τῆ ὀ-
λαδὸς. αἰκωποιεῖται γὰρ, ὡς ἐφίλω, πάντα τὰ
λαῖα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πᾶσα γὰρ σὰρξ χορτῶν,
καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς αἴθρος χορτῆς. Πάλιν
κρηνοποιεῖται ὁ θεὸς τῆ λαῖα λόγον ὅπι-
λέγῃ. Καὶ γὰρ αἰσὶ χορτῶν ἔξηραθῆναι,
καὶ τὰ ἐξῆς. Τὰ μὲν θνητὰ, φθορὰ καὶ ἀθεσ-
πια, ὅσα καὶ διδύλωται, τυγχάνει εὐδέποτε
ὅτι τοῖς αὐτοῖς μένουσιν, ἀλλ' ἐπαίεσθαι καὶ
καταρρηγνύμενα, ὑψόμενά τε καὶ ταπεινόμε-
να. καὶ παντοίας τροφῶν καὶ μεταβολῶν
ὑπομένουσιν ὅτι τῶν ἐν ἀθέσπτοις πολυ-
τιμομένω κακίαι· σὺ δὲ κύριε, εὐδὲν ἔχων
θνητὸν εὐδ' ὀπίκεισθαι, εἰς τὸν αἰῶνα μένεις,
αἰεὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἐδοσῆναι ἔχων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Μὴ τῶν τοῖς βιωτικοῖς
ἐπαίεσθαι φερόμενοι. τέτυκτο γὰρ ἡμᾶς ἕνε-
κα σοφίαν καὶ χορτῶν ὁ φερόμενος ἐκάλεισθαι,
ἵνα μηδὲν ἡμῶν παρόντων θρασυσοῦμεν, τὸ
σταθερὸν αὐτῶν εἰδόντες καὶ τὸ φρόνησθαι.
Ἀφ' ἡμῶν δὲ τὴν λόγον εἰς τὸν κύριον μετέ-
σπον, ἵνα ἐπειδὴ τῆς θνητῆς μετέχει σαρκὸς, τῆς
φθειρομένης καθάπερ ὁ χορτῆς, ἀλλ' ὁμοίως
αὐτὸς καὶ σαρκωθεὶς ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν
αἰῶνα, ὡς θεὸς, καὶ ἀθάνατος ἔμεναι.

17'. ΣΥ ΑΝΑΣΤΑΣ ΟΙΚΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΗΝ
ΣΙΩΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Διὰ τί δὲ μόνως
μείνηται τῆς Σιών; ὅτι φερομένης ἐκ
ἐλθῆναι εἰ μὴ εἰς τὰ ὑπολωλότεν φερέσθαι
ὅπως Ἰσραὴλ. (λαδὸς γὰρ αὐτῆ ἐχημαίτιζε ὅτι
τὴν πατρίδα.) ἔπειτα δὲ εἰς τὸν κόσμον ἵερ-
ῶν ἰδίαν ἐλθὼν, εὐδ' ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ
παρέσθαι, ἀλλὰ σὺ τοῖς ἰδίοις ἀπαντᾷς τὸν
κόσμον ζωοποιήσῃ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Αἰσῶν· πῶθας; γὰρ ἡμῶν
φωτῶν ὁδὸν ἔχων. Ἀλλὰ πῶθας οἰκτῆρῃ τῶν
Σιών; τῶν δὲ αὐτῶν μεταβάλλον ἀπει-
λῶν· τίς δὲ τῶν αὐτῶν; Σιών ὡς ἀγρὸς ἀ-
ερετωθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ ὡς ὁπωρο-
φυλάκιον ἔσαι. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τὴν κοινήν, ἡ
μεταβολὴ δὲ ἐ κοινή. καὶ φερόμενος ὅπως ἡ
μὲν ἔτι καὶ νῦν πεπύρθηται, ἡ Σιών δὲ ἐν
δόξῃ, οἰκτερήσονται αὐτῶν τῶν Χριστοῦ
καὶ κραιόν, τῶν δὲ ἀκαίρων. τίς δὲ ἡ ὀ-
καρμῆ; ἡ ἡμῶν ἐν αὐτῇ μυστηρίων ὑπό-
θῃσι.

pus quietis sine beato secundum Deum luctu
transigerent.

CATE-
NA PA-
TRVM.

12. ET EGO SICVT FOENVM ARVI.]
ATHANASII. Illud ego, id est populus. Sibi
enim, vti dicebam, omnia quæ populi sunt
appropriat.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. *Omnis enim caro fœnum, & om-
nis gloria eius quasi flos fœni.* Rursus de po-
pulo sermonem renouans subiungit: *Et ego
sicut fœnum arui, &c.* Res mortales quidem;
inquit, & humanæ sunt, quales declaratum
est, numquam in eodem statu permanent,
sed eleuantur & conteruntur, attolluntur
& deprimuntur; & quamuis peruerfionem
ac mutationem subeunt ob nequitiam quæ
inter homines exercetur; tu autem Domi-
ne, cum nihil habeas mortale ac caducum,
in æternum permanes, semper eadem & eo-
dem modo habens.

Itaque 40,
6.
Cato fœ-
num.
Res mor-
tales cadu-
ca.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ne igitur rebus sæcularibus
extollamur: idcirco enim Propheta nos vmb-
ram & fœnum appellauit, ne in vlla rerum
præsentium confideremus, fluxam & cadu-
cam earum conditionem considerantes. A
nobis autem ad Dominum sermonem trans-
tulit, quando quidem mortalem carnem, quæ
instar fœni corruptibilis est, assumpsit, simul
tamen ipse etiam incarnatus, utpote Deus, in-
corruptibilis & immortalis perseverauit.

In nulla re
temporalit
confiden-
dum.

14. TV EXVRGENS MISEREBERIS SION.]
APOLINARIU. Cur autem folius Sionis men-
tionem fecit? Quia principaliter non venerat
nisi ad oues quæ perierant domus Israël: (po-
pulus enim eius appellabatur propter patres.)
Ceterum cum simpliciter in mundum vene-
rit propter suos, neminem eorum qui in
mundo sunt despiciet, sed vnà cum suis vni-
uersum mundum viuificabit.

Matth. 15,
24.
Domus Sionis
miseratur.

ΗΣΥΧΙΟΥ. *Exurgens*: unde? manifestum
quod ex mortuis. Sed quomodo miseretur
Sion? nempe comminationem ipsi intermi-
natam immutans: quæ autem erat ista? *Sion
quasi ager arabitur, & Hierusalem vt custo-
dia romarum erit.* Atque imprecatio quidem
communis est, eius immutatio verò minimè
communis. Et vides vt Hierusalem quidem
etiamnum vastata sit, Sion verò in gloria exi-
stat, Christo ipsius secundum tempus, id est
opportune, miserante. Quæ autem hæc oppor-
tunitas? mysteriorum quæ in ipsa sunt propositio.

Mich. 3,
12.

EVSE-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Pfal. 85,
15.

EVSEBII. Misereberis enim afflictorum: quia es *Deus miserator & misericors, longanimis, & multa misericordia, & verax.* Erit autem tempus aliquod quo implebuntur quæ de Sione annuntiata sunt. Quodnam porrò hoc tempus multum exoptatum, plurimum desideratum? utique resurrectionis Domine.

Tempus optatum & acceptum est aduentus Christi.

DIDYMI. Existimo ipsum in his vaticinari Verbi Dei, scilicet Domini ac Salvatoris nostri inter homines diuinam apparitionem, causam fore Sionis ædificandæ. Hic autem ne mihi terrenam ciuitatem opineris, neque terrestrem Hierosolymam significari putes, sed piè viuendi rationis inuouationem.

Tempus acceptum non fato regitur, sed oratione impetratur.

Isa. 49, 8.

2. Cor. 6, 2.

Rom. 3, 23.

APOLINARI. Tempus hoc facit Dei seruorum supplicatio, Dei que miseratio, non alia aliqua causa; qualis de temporum fati à Gentilibus conficta est. Hoc autem tempus est, de quo ipse per Isaiam ait: *Tempore accepto exaudiui te.* Hoc autem tempus etiam Paulus adueniente Salvatore impletum scribit dicens: *Ecce nunc tempus acceptabile.* Opportunè enim Salvatoris descensus accidit, cum in consummatione sæculorum illuxit. Siquidem Saluator aduenit vt tolleret peccatum mundi. Non oportebat autem tantum Salvatore pro paucis peccatoribus venire & pati. Quando igitur instabat tempus quo dictum est, Omnes peccarunt, & priuantur gloriâ Dei, cum non amplius sit in terra iustus, & intelligens, & requires Deum, venit gratiâ Dei pro omnibus mortem degustans.

IS. QVONIAM PLACVERUNT SERVIS TVIS LAPIDES.] ATHANASII. Lapidés vocat sanctos Apostolos, per quos saluati sunt credentes in ipsum.

Apostoli sunt lapides spirituales. Zach. 9, 16. 1. Pct. 2, 5.

THEODORETI. Dictum alibi in Prophetijs, Lapidés sancti versantur in terra: quin & Petrus; Vos autem omnes, inquit, *lapidés viui superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum.* Hoc autem modo appellat eos qui in ædificationem Ecclesiæ Dei assumuntur: per connexionem enim & congruentiam ad inuicem, & quod eadem sapiant, eademque dicant, & eodem sensu eademque sententiâ firmentur, vnam domum Deo construunt.

ANONYMI. Hi utique lapidés placuerunt seruis tuis, scilicet Prophetis:

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οικτιρήσῃς γὰρ τὰ πεπονθότα· ἐπεὶ θεὸς ὑπάρχεις οἰκτιρῶν, καὶ μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, & ἀληθινός. Ἐσαμὲν δὲ καί τις τις τέτων ἐν ἡ πληροφύσεται τὰ πρὸς τῆς Σιών ἐπηγγελμένα. τίς δὲ εἶδεν ὁ πολυέλεος & τειπέδητος καί τις; ὁ δὲ διάσωσης ὡς κύριε.

ΔΙΑΤΜΟΥ. Περσφιδέω αὐτὸν οἶμαι ἐν τέτοις τῆ θεῷ λόγῳ, αὐτῆ δὲ τῆ κυρίε καὶ σωτήρ ἡμῶν τὴν ἐν ἀνθρώποις θεοφάνειαν, αἰτίαν ἐσομένῃ τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς Σιών. Ἐνθα δὲ μή μοι τὴν ἐπὶ γῆς πόλιν ὑπολάβασαι, μηδὲ τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ νόμιζε δηλέσθαι, ἀλλὰ τῆ δὲ ἀσθενείας πολιτέματος τὴν ἀνανέωσιν.

ΑΠΟΛΥΤΑΡΙΟΥ. Ποιῖ τὸν καίρον ἡ τῆ θεῷ δέλων ἰκασία, καὶ ὁ τῆ θεῷ οἰκτῶν, ἐκ ἀλλῆ τίς αἰτία; οἷα πρὸς χρόνων εἰμῶν ἐν ἑλλησι πέπλασαι. Οὕτως δὲ ὅτι πρὸς ἑ αὐτὸς, δὲ ἡ σὰτε φησι· Καίρας δὲ αὐτῶν ἐπὶ κῆμασιν. τῶν δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὸν καίρον πληροφύσαι ἐπιδημῶντα τῆ σωτήρος γράφει φάσκων· Ἰδὲ νῦν καίρας ἀσθενείας. Καίρας γὰρ ἡ τῆ σωτήρος καὶ θεοδος γέρονε, ἐπιλάμψαντες ἐπίσω τελευτήρια τῆ αἰώνων. Ἐπεὶ γὰρ ἄρα ἡ ἀμῆρτῆ τῆ κόσμου ἐλήλυθεν ὁ σωτήρ. Οὐκ ἔδει δὲ τὸν πληκῆται ὑπὸ ὀλίγων ἀμῆρτων ἐλθεῖν & παθεῖν. Ὅτι ἐν ἐσέτηκεν ὁ χρόνος καθὼν εἶρηται, πάντες ἡμῶν, καὶ ὑπερένται τῆς δόξης τῆ θεῷ, ἐκείν ὄντος ἐπὶ γῆς δικαίως, σωμέντος τε, καὶ ἐκζητῶντος τὸν θεόν, ἐλήλυθε χάριτι θεῷ ὑπὸ πάντων γυμῶντος θανάτου.

ΙΕ. ΟΤΙ ΗΥΔΟΚΗΣΑΝ ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΣΟΥ ΤΟΥΣ ΛΙΘΟΥΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Λίθους τῆς ἀγίου Ἀποστόλου φησι, διὲν ἐσώθησαν οἱ πνεύσαντες εἰς αὐτόν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Λίθους ἀγίου κυλίωνται ἐπὶ τῆς γῆς, εἶρηται που ἐν περσφιδείας· ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος. Ἰμεῖς δὲ πάντες λίθοι ζώντες, φησι, ἀνοικοδομεῖτε οἶκον πνευματικὸς, κερτάμα ἀγίου. Τέτων δὲ καλεῖ τὸν ἔροπον τῆς εἰς τὴν ἀνοικοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆ θεῷ ὡδολαμβασομένης· δὲ γὰρ τῆ συμφυῖας καὶ ἀρμονίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, δὲ τῆ τῆ αὐτὰ φρονεῖν, καὶ τῆ αὐτὰ λέγειν, τῆ τῆ αὐτὰ νοῖ & τῆ αὐτῆ γνώμη σοιχεῖν, ἵνα οἶκον ἀπεργάζονται τῆ θεῷ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τέτοις δὲ ἐν τῆς λίθους ἠυδόκησαν οἱ δούλοι σε, δηλαδὴ οἱ περσφιδέωνται.

ταί

ται· οἱ δὲ γὰρ θείῳ πνεύματι προοράντες
τὴν μελλούσῃς οἰκοδομείδης καὶ ὅλης τῆς οἰκ-
μῆνης τῆς Σιών τὰς δὲ ἀπάντων τῶν ἔθνων,
συναριθρομένους εἰς τὴν οἰκοδομὴν λίθους, ἠυ-
δόκησαν, ἀρεδέντες αὐτοῖς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἰποὺς δ' αὖτ' αὐτῶν ἔστι τὸ
νενομισμένους ἡμῖν Σιών, ἥτοι τὰς χοικώτερον
μὲν βιούντας, τοῖς δὲ λίθοις τῆς οἰκοδομῆς
συναριθμημένους· ὅθεν καὶ οἴκτις τυγχάνειν
ἀξιοί· ἢ τὰς ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἔθνοισ εἰς ἔπ' ἐ-
κὼν χοικώτερον θεωρεῖν προσηγομένους,
ἐς ὡς λείψανα τῆς προτέρας λαῶν πώσως,
καὶ ὅθεν τὸ ἄν ὀνομαζόμενος, οἴκτις καὶ ἑλέως
ἀξιοί εἰναι φησι· διὸ οἱ δὲ ἄλλοι τῶν Θεοῦ τούτοις
μὲν οἰκτιρησῶν προσηγομένον, τοῖς δὲ λίθοις
τῆς οἰκοδομῆς ὑδοκῆσαν.

15. ΚΑΙ ΦΟΒΗΘΗΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ἔΘΝΗ
ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Λύ-
κότερον δὲ τὰ τῆς θεωρίας συνίστησι ὁ λό-
γος, ἔδαμας μὲν τῆς Ἰουδαίων ἔθνοισ μνη-
μονεύσας ἐδὲ τῆς Ἰσραήλ, ἀπικρὺς δὲ τῶν
ἔθνων κλησῶν προσηγορεύσας. εἰ γὰρ ἀρχὴ σο-
φίας φόβος κυρίου, τῶν δὲ τὸν φόβον αἰα-
λήψεται ποτε τὰ ἔθνη φησι· τί ἕτερον ἢ
θεοσεβῆν τὰ ἔθνη θεωρεῖ;

ΗΣΥΧΙΟΥ. Αἴτιον τῆτον τὸ ὑπὸ τῆς Σιών
εἰς πᾶσαν γῆρόμῃον τὴν οἰκὸμῆν κήρυ-
μα. Καλῶς δὲ φοβήθησονται εἶπε. Τότε γὰρ
αὐτῶν τὸν φόβον τὰ ἔθνη ἐκ ἐκκλιωσῶν· ἀφ'
ἧ δὲ τοῖς ἀποστόλοις προσηγορεύεται, Μαθη-
τεύματα πᾶντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ μὴ καὶ οἱ
βασιλεῖς τῆς γῆς, ἐπὶ πᾶσι, ἀλλὰ πᾶσι.
ὅθεν ἐρεῖς μὲν τῶν βασιλέων ἐπὶ τὰς δικαιοῦς
λέγει· αὐτῶν χειροτόνηται γὰρ ἔτοι, μᾶλλον
δὲ ὡς θεοῦ χειροτόνησας βασιλεῖς,
ὅθεν τὸ δευτέρω ἐπὶ ἠδον, ἐφύλαξαι τὴν
βασιλικὴν εἰκόνα τυγχάνου.

ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ Οἱ ΒΑΣΙΛΕῖΣ ΤΗΣ ΓῆΣ
ΤΗΝ ΔΟΞΑΝ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Καὶ
τῶν ἀληθῶς τυγχάνει. εἰ γὰρ, ἐπὶ τὰ μάλιστα
τὰ κυρία τὴν προφῆταν παρουσία, ἡ ἐπιση-
μαστικὴ κινήσας ἑαυτὸν, καὶ μορφὴν δέλε λα-
βῶν, ἐπὶ παρεδέρχεται οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς· ἀλλ'
ἔτι, ὅτε καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ ἐνδοξον
παρουσία ἑσῶν αὐτῶν τὴν δόξαν.

17. ὍΤΙ Οἰκοδομήσει Κύριος
τὴν Σιών.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ὡς ἐκ
προσηγορεύεται ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων ἀχμαλωπι-
σθέντων Ἰουδαίων, τριπλόητος ἡμῖν ἢ Σιών,
καὶ λίαν ἔρημος γῆρομῆνι. Ἀξίως εἶπαι δὲ καὶ

TOMVS III.

hi namque diuino spiritu praeuidentes per orbem vniuersum nouam Sion ex omnibus Gentibus aedificandam, lapides, qui in hoc aedificium congregandi erant, ipsis placuerunt, sibi complacentibus in ijs.

CATE-
NA PA-
TRVM.

THEODORETI. Ceterum definita a nobis Sionis puluerem esse dixeris, siue illos qui terrenam quidem vitam agebant, sed lapidibus aedificij coagmentati sunt; unde etiam misericordiam digni sunt habiti; siue illos qui ex gente Iudaeorum etiam nunc usque terreno magis modo Deum colere se profitentur, quos ut collapsi prioris populi reliquias, & idcirco per puluerem designatos, misericordiam ac misericordiam dignos esse ait: quapropter serui Dei hos quidem misericordiam consecuturos vaticinatur, lapides vero noui aedificij placituros.

Qui sint puluis Sionis.

16. ET TIMEBUNT GENTES NOMEN TVVM.] APOLINARII. Hic sermo clarius rem proponit, cum nullam gentis Iudaicae aut Israeliticae mentionem faciat, sed e contra Gentium vocationem praenuntiet. Si enim initium sapientiae sit timor Domini, hunc autem timorem Gentes aliquando assumpturas dicat, quid aliud quam Gentes Deum culturas vaticinatur?

Gentes per timorem Dei conuersae sunt.

HESYCHII. Horum causa est praedictio, quae ex Sion in vniuersum orbem diulganda est. Recte autem dixit timebunt. Tunc enim Gentes timorem eius nondum habebant; sed ex quo Apostolis praecipit, Docete omnes Gentes, quin imo etiam Reges terrae, non aliquos, sed omnes. Quapropter dices vna cum Regibus etiam iustos recenseri; si quidem hi per se consecrati sunt, quin potius a Deo in Reges vncti, eo quod voluptatibus imperent, & regiam imaginem in se feruent iniolatam.

Matth. 28, 19.

ET OMNES REGES TERRAE GLORIAM TVAM.] APOLINARII. Et hoc verum est. Etsi enim, praesertim primum Domini aduentum, in quo semetipsum exinanivit, & formam serui assumpsit, Reges terrae non admiserint, erit tamen tempus, quando in secundo aduentu videbunt gloriam eius.

Omnes Reges alii quando videbunt gloriam Christi.

17. QUONIAM AEDIFICABIT DOMINUS SION.] THEODORETI. Quasi ex persona Iudaeorum, qui in Babylone captiui detinebantur, admodum amabilis est nobis Sion, licet desertae effecta sit. Porro etiam perquam ama-

C tu

CATE-
NA PA-
TRVM.

tu digni sunt lapides derelicti ; & memoria pulueris , quæ ex direptione facta est , miserationem nobis ingerit. Conuerte igitur nos Domine,nam videntes nostram reuersionem ciuitatisque instaurationem ij qui priores nostras calamitates conspexere,& Reges,& Principes,& subditi tuam potentiam admirabuntur,& timentes, te solum esse Deum credent. Hoc autem propriè ac verè post Dei ac Saluatoris incarnationem contigit. Quorum aliqua quidem iam perfecta videmus , alia verò futura speramus. Diuinus enim Apostolus ait: Nondum enim illi omnia subiecta videmus : verumtamen docuit omne genu ipsi flectendum esse , cælestium , terrestrium & infernorum.

Philip.2.

Quando
Deum adificauerit
Sion.
Ioan.1,14.

APOLINARIII. Fortassis etiam in primo aduentu ædificauit Dominus Sion ; in secundo autem videbitur in gloria sua. Vel etiam sic: Cùm Verbum caro factum sit, & habitauerit in nobis, ædificauit Ecclesiam quæ spiritualiter Sion nuncupatur. Videbitur verò in gloria sua, gloria quasi vnigeniti à Patre, plenus gratiæ & veritatis.

Ibid.

HESYCHII. Vides vt Regum subiectionis & Gentium cognitionis causa sit ædificatio Sionis; quam ipsam non lapidibus, sed miraculis & gratijs spiritualibus atque mysterijs gloriosis ædificauit.

Orationem
humilium
Deum respicit.
Isa.66,2.

18. RESPEXIT IN ORATIONEM HUMILIVM.] HESYCHII. Humiles manifestè vocat eos qui humiliter sapiunt; de quibus Dominus ipsemet dixit , *Super quem respiciam, nisi super humilem, & quietum, & tremulentem sermones meas?* ita vt Apostolos infinet.

THEODORETI. Nam non despexit velut captiuorum & seruorum preces, sed admisit, libertatemque largitus est.

APOLINARIII. Hæc futura dicit propter orationes humilium suorum Prophetarum: respicit enim Dominus in eorum orationem, de qua in principio [tituli] dictum est, *Oratio pauperi*: sed nec despicit deprecationem eorum, de qua dictum est: Et in conspectu Domini effundit deprecationem suam. Reædificabit Sion, & prædicta faciet.

19. SCRIBANTVR HÆC IN GENERATIONE ALTERA.] APOLINARIII. Hæc, inquit,

λιασ οἱ κατελευθερωμένοι λίθοι· καὶ τῆς ἐκ τῆς πορθέσεως γυρομένων χωμάτων ἡ μήμηρ, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἐπιτίθησον. Ἐπίστρεψον τὸ πνεῦμα ἡμᾶς ὡς δάσποτα· ὁρῶντες γὰρ ἡμῶν τὴν ἐπανοδὸν καὶ τὴν οἰκοδομίαν τῆς πόλεως, οἱ πατρὸς προτέρας ἡμῶν θεασάμενοι συμφορὰς, καὶ βασιλεῖς, & ἀρχόντες, καὶ ἀρχιερεῖς θαυμάσονται σε τὴν δυνάμειν, καὶ δεισιπνοῦν, σε θεὸν μόνον ἐξ ὅλης κόσμου. Τὸ δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς μὴ τὴν τῆς θεοῦ καὶ σωτηρίας σου θεοφάνησιν γέροντα. ὡς τὰ μὲν ὁρῶμεν γυρομένην, τὰ δὲ ἐπιπέσομεν ἰσοπέδῃ. φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Οὐδέποτε γὰρ ὁρῶμεν αὐτῶν τὰ παλαιὰ ἱστορικὰ μυστήρια· ἀλλ' ὁμοῦς ἐδίδαξαν ὅτι αὐτῶν κάμψαι πᾶν γένος, ἑβραίων, & ἑλληνῶν & κατεχθονίων.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Καὶ τὰ γὰρ κατὰ τὴν προφῆταν ἐπιπέσομεν οἰκοδομῆσαι κύριος τὴν Σιών· καὶ δὲ τὴν δούτερον ὁφθῆσεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς. ἢ καὶ ἕταιρ· Γνωσκόμενος σὰρξ ὁ λόγος, & σκηνοῦσας ἐν ἡμῖν, ὡκοδόμησε τὴν Ἐκκλησίαν πνευματικῶς Σιών ὀνομαζομένην. Ὁφθῆσεται δὲ ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς, δόξαν ὡς μονοθεῶς ὡς Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Θεωρεῖς ὅπως αἶψον τῆς τῆς βασιλείων ἱστορίας καὶ τῆς ἱερῶν ἑβραίων ἑβραίων σπουδῆς ἢ τῆς Σιών οἰκοδομῆς ἡπὲρ αὐτήν, ἐλίθοις, ἀλλὰ θαύμασι καὶ χάρισι πνευματικῶν & μυστηρίων ἐν δόξῃ οἰκοδομήσεν.

ἢ. ΕΠΕΒΛΕΨΕΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ ΤΩΝ ΤΑΠΕΙΝΩΝ.] ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Ταπεινὰ σαφῶς λέγει τὰς ταπεινότητας· ὡς ἂν αὐτὸς ὁ κύριος ἔλεγον, Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τοῖς ταπεινοῖς, καὶ ἡσύχον, καὶ ξέροντα με τὰς λόγους, ὡς τὰς Ἀποστόλους αἰνίττειται.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐ κατεφρόνησε γὰρ ὡς αἰχμαλώτων καὶ δούλων, ἀλλ' ἐδίδαξε τὴν ἰκετείαν, καὶ δέδωκε τὴν ἐλευθερίαν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ταῦτα ἰστορεῖται φησὶ δὲ τὰς προσευχὰς τῆς ταπεινότητος ἰαυτῆς προσφῆται· ἐπιβλέψας γὰρ ὁ κύριος ἐπὶ τὴν τέταν προσευχὴν, ὡς ἢς εἶρητο ἐν ἀρχῇ, προσευχὴ τῶν πτωχῶν· ἀλλὰ & μὴ ἐξεδεικνύσας τὴν δέσπον αὐτῆς, ὡς ἢς εἶρητο καὶ ἐνώπιον κυρίου ἐκείνου τὴν δέσπον αὐτῆς. ἀνοικοδομήσας τὴν Σιών, καὶ τὰ ὡς ἠλωθέντα ποιήσας.

ἢθ'. ΓΡΑΦΗΤΩ ΑΥΤΗ ΕΙΣ ΓΕΝΕΑΝ ΕΤΕΡΑΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Αὕτη, φησὶν, ἢ δὲ

ὅτι τὸ ψαλμὸς ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς τυποθεΐας
προσευχῆ καὶ προφητείας, ἢτε ἐπαγγελία
καὶ ἴδιον· νυνὶ μὲν λέγεται τῇ πα-
ρῶσιν ἡμεῶν, καὶ εἰς ἕξάκις τὴν Ἰουδαίων
ἔθνος ἀδεται· ὁμοίως δ' ἐν γραφῇ ὡς ἀπο-
θνήσκω, εἰς τὸ φυλάττειν τὰ θεαυιδέντα τῇ
ἐσέρῃ ἡμεῶν. Ἐξάρθῃ δὲ καὶ ἐν τέτοις τῶν
καθ' ἡμᾶς ἐπισημαίνεται χρόνος.

huius Psalms oratio ac prophetia quasi co-
lumna sculpta, & promissio de Gentibus;
nunc quidem dicitur presenti generationi
& canitur, vt à Iudæorum gente audiatur; si-
mul tamen etiam Scripturæ mandatur, vt ea
quæ vaticinio prædicta sunt, alteri quoque ge-
nerationi referrentur. Disertè autem in his
etiam nostra tempora significat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Αὐτὸς τίς; ἢ Σιών εἰς ἡμεῶν
ἐτέραν τὴν ἴδιον. ἀπὸ δουλοκρατίας γὰρ
ἀυτῆς Ἰουδαίων, ἐπειδὴ τὸ ἐν αὐτῇ μυστή-
ριον ἐκ ἐξέτατο, μητὴρ εἰκότως ἴδιον
καταγέγραπται, καὶ ὡς αἰμύτης τὰ ἐπα-
γόμηναι.

HESYCHII. Hæc: quæ? Sion in ge-
nerationem alteram Gentium. Cùm enim
Iudæi eam reiecerint, quoniam mysterium
eius non susceperunt, Mater Gentium meri-
tò descripta est, quibus congruunt ea quæ
subiunguntur.

ΚΑΙ ΛΑΟΣ Ο ΚΤΙΖΟΜΕΝΟΣ ΑΙΝΕ-
ΣΕΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ο
καὶ αὐτὸ θαυμαστὸς παρασπρωτημῶν
ἐξ ἑξῆς ἡμεῶν καὶ ἴδιον· ἢ ἴδιον ἐπιφάνεια
καὶ τὸ ἐξ ἴδιον λαὸς, καὶ ἴδιον πάλαινο-
μῶν ἡμεῶν. Ἐπίδη γὰρ τὸ ἴδιον πρὸς
σάντα τὰ κρείων, καὶ προσελκλυθῆναι τῇ
δοουβεία. ὡς γὰρ ἐκ τῶν ἐκείνων κατὰ
κτίσις, καὶ ἐν αὐτῶν τὰ κρείων κτίζονται οἱ
δύο (ὁ ἐκ ἐξέτατος καὶ ὁ ἐξ ἴδιον) εἰς
ἓνα κρείων ἀθροῦν· τὸ γὰρ ἐκτίσις ὄνομα
ἐκ ἐξέτατος, ἀλλ' ἀλλοίωση ἢ μετασκευα-
σμῶν σημαίνει· καὶ τῶν τὸ σημαίνει καὶ
τὸ, καρδία καὶ αὐτῶν κτίσις ἐν ἑμὶ ὁ θεὸς
κτίσεται.

ET POPVLVS QVI CREATVR LAVDABIT
DOMINVM.] APOLINARII. Quod ipsum
etiam admirabili ratione prædictum post Sal-
uatoris apparitionem finem sortitum est per
populum ex Gentibus, & generationem quæ
modò administratur. Creatæ sunt enim Gen-
tes fideles Domino per hoc, quòd ad Dei
cultum accesserint. Vt enim si qua in Christo
noua creatura, etiam in ipso Christo condun-
tur duo (scilicet populus de circumcissione
& populus ex Gentibus) in unum nouum ho-
minem: nam nomen creaturæ non substantia-
tionem, sed mutationem aut transformationem
significat: iuxta quam significationem dictum
etiam illud, Cor mundum crea in me Deus.

Gentes sunt
noua crea-
tura.

2. Cor. 5,
17.
Ephes. 2,
15.

Psal. 50.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐπίδη γὰρ ὁ ἐξ ἴδιον λαὸς,
ἀρχὴν ἐτέραν ἡμεῶν τῶν τῶν πα-
λαινοσύνων διέξαρθῃ· πρὸ γὰρ τοῦ
παρασπρωτῶν κτίσις ἴδιον ὑπὸ τῆς γραφῆς
τῆς θείας ὀνομάζεται. μὲντοι δὲ ὁ Παῦ-
λος καὶ τὸ κρείων λέγων· ἓνα τῶν δύο
κτίσις ἐν ἑαυτῶν εἰς ἓνα κρείων ἀθροῦν
ποιῶν εἰρήνην.

HESYCHII. Creatus est enim populus
ex Gentibus, qui aliud generationis princi-
pium accepit per lauacrum regenerationis:
istiusmodi enim innouationem solet diuina
Scriptura creationem appellare. Huius autem
rei testis est Paulus, cùm de Christo dicit; Vt
duos condat in semetipso in unum nouum
hominem faciens pacem.

Ephes. 2,
15.

α. ΟΤΙ ΕΞΕΚΥΦΕΝ ΕΞ ΥΨΟΥΣ ΑΓΙΟΥ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὴν αἰτίαν ἡμῶν ἐκτίσις
ἴδιον ὡς ἀδεται· αὐτὸ δὲ ἐξ ἴδιον ἢ
ἐπιφάνεια τὴν σατάνης ἡμῶν κρείων, ὡς
ἐπιφάνεια κτίσις ἐξέτατος.

20. QVONIAM PROSPEXIT DE EXCEL-
SO SANCTO.] ΑΤΗΝΑΣΙΙ. Proponit
nobis causam vocationis Gentium: hæc au-
tem est apparitio Saluatoris nostri Christi,
quam fecit celos inclinando.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Συγκαταβαίον γὰρ ἡμῶν
ἐν τῇ δόξῃ μορφῶν εἰληφέναι, καὶ μέχρι
θανάτου παραδόναι, ἕως ἵνα ὑψοῦ
αἴγιος αὐτῶν, καὶ τὸ ἀρχὴν καὶ τὸ ὑψιπλὸς
ἢ παυσάμεν.

APOLINARII. Nobis enim condescen-
dens dum serui formam assumpsit, & vsque
ad mortem peruenit, prospexit de excel-
so sancto suo, neque sanctus neque excelsus
esse definens.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Σαφῶς δὲ τὴν σατάνην
ἐπιφάνεια μέμνηται· ἕως γὰρ ἐκείνην
τὴν ὑψοῦ καὶ κρείων τὴν σατάνης λέγει, ὡς

HESYCHII. Manifestè mentionem fecit
aduentus Saluatoris: sic enim incarnatio-
nis tempore de excelso prospexisse dicitur, vt

Deus de
excelsis pro-
spexit, cum
Christus
incarnatus
fuit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

sursum manserit, & deorsum apparuerit. Hoc enim proprium est eorum qui ex alto prospiciunt. Prospexit autem ut terram inspiceret: at quando, inquires, illam non respexit? Verum iam maior extitit inspectio: siquidem propter dispensationem accidit quæ deinde infertur.

Deus ubi-
que pra-
sens cur in
calis habi-
tate dica-
tur.

Ioan. 1.

Psal. 2, 4.
Matth. 6.

APOLINARI. Cùm incorporea spitalisque natura, quin potius hisce superior sit Dominus, non est in loco; quoniam res incorporea loco minimè circumscribitur, eò quòd incircumscripcta & illimitata existat: sed cùm virtute peruat omnia quæ ab ipso facta sunt, & ab ipso gubernantur: (*In principio enim erat, & mundus per ipsum factus est.*) Et si autem in potioribus ac præstantioribus mundi partibus commorari perhibeatur; iuxta illud, *Qui habitat in calis; &, Pater noster qui es in calis;* ne putemus ipsum locis circumscribi, sed ineffabili virtute adesse operibus suis; propter quod in præcipuis mundi partibus, ut cælis, esse dicitur. Etenim mens omnium hanc quodammodò habet cogitationem.

Quales
sunt gemitus
compeditorum.

21. VT AUDIRET GEMITVS COMPEDITO-
RVM.] APOLINARI. Gemunt enim ex pœnitentia qui malitiæ vincula pedicæque gerunt; quando nimirum cum voluptate malum sciebant, ipsum lenè existimabant, & eius pedicæ cum suauitate ferebant: at ubi à prauis actionibus recesserint, pessimis earum pedicis irretiti grauantur; quapropter etiam gemunt ad eum qui soluere possit compeditos.

ATHANASII. Et quinam sunt compediti, nisi quos boni osor dæmon peccati vinculis constringit?

Isa. 45, 14.

HE SYCHII. Omnes erant ligati peccato: vnusquisque propriorum peccatorum vinculis stringebatur: quorum conuersionem insinuans Isaias ait: *Et te sequentur vinceti manibus, & in te orabunt, & adorabunt te.* Ceterum hi ipsi quoque sunt filij interemptorum, qui grauem ac molestam idololatriæ mortem subierunt. Hi itaque gemitabant à vinculis absolui cupientes: quapropter Deus ipsos exaudiens, ipsemet in terram adueniens respexit.

VT SOLVERET FILIOS INTEREM-
PTORVM.] ATHANASII. Filij interem-

ανω μείνας, η κατω φασεις. Τετο γδ ηβ εκκυπνονταν απο τε υψους ιδιοι. εβλεψεν δε ηα τλω γλω επισκεψεται ποτε γδ αυτλω ηρεις ει επισκεψατο; Αλλα νω μείζων υπηρχη η επισκεψις οικονομιας γδ ηνκα τδ δε ηβ εξης εμφορηδης ηγητο.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ασώματος η νοερα υσία, μάλλον δε υσφ. ταυτα ο κύριος αν, εις εο τόπω βετι. τε ασωμάτε μη ωφιοειζομύνη τόπω, τω αφείραφον και εατος πρεβτω ηβ. επει δε προς απάντων ηβ προς αυτε γωμύνη, ε διοικηδύνη ποφοίτηκα τη δυναμί. (εο τω κόσμω γδ λω, ε ο κόσμω δι αυτε ηβηετο.) δεββηεαν δε εο τω βιληιοι ε κρεβτωσι μέρσι τε κόσμω ει λήγεται. και το, Ο κατωκων εο ερατοίς η, Πάτερ ημωβ ο εο τω ερατοίς. εχ ως περμχόμερον τόποις αυτον ηγέμεθα, αβλα τίδυδν αφάτω δυναμει., παρείηαι αυτω τω αυτε ηργιοι. διδ εο τω δεββηεωσι τε κάσμε μωείας τω ερατοίς εβη) ηβ. και γδ η παβτων δεββηεα ταυτλω πως ηχει τλω ηννοια.

κα. ΤΟΥ ΑΚΟΥΣΑΙ ΤΟΝ ΣΤΕΝΑΓΜΟΝ ΤΩΝ ΠΕΠΕΔΗΜΕΝΩΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Στεναζουσι γδ εκ μετωοιας οι τα δισμα ε ταις πεδατ δ κακίασ φεροντεσ. οτι μωβ γδ σωι ηδονη εραττωι το κακον, κωφον υπελαμβανον αυτο, η ηδύωσ ηφισον ταις κωφ αυτω πώδατ. οππώα δε ηβ προςβηων τησ κακίασ ανηχώρησων, βαρύνται υπο αυτησ ε χειρειασ αξίωσ πεπυδμηδύωι. διδ ε στεναζουσι προς δ δυναμύωιν λύσιν πεπυδμηδύωσ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. και τίτις οι πεπυδμηδύωι, η εσ σειραίτ αιμαρτίασ εσφρηξην ο μωβκαλοσ δαίμων;

ΗΕΥΧΙΟΥ. Διδυδμηδύωι πάντεσ υπο τησ αιμαρτίασ ετύγατοσ σειραίτ ηλασ ηβ οικείω αιμαρτημάτω σφρηγόμενω. αν δ εβπεραφλω μωβίων ο Η παίασ ηλασ. και σοι ακολουθήσοσι διδυδμηδύωι χειροπέδατ, ε εο σοι προσευξονται, η προσκυνησοσι. οι δε αυτω ε υοι πεδανατωμύνη, τον βαρύν και χαλιπόν τησ ειδωλολατρίασ υπαμηναιτων θάνατον. εβη τωλω εσβαζον ηβ δισμωβ δεπολυθίηαι βυλόμενωι. διδπερ αυτ ο θεοσ εισακίσοι, εις δ γλω αυτωσ ελθων επισκεψατω.

ΤΟΥ ΛΥΣΑΙ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΤΩΝ ΤΕΘΑΝΑΤΩΜΕΝΩΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οι υοι τω

πθασατομύμων είν απ οι δε εθνοίν καθο
επιθανον οι πατερες αυτη ταυ ιδίαις αμαρ-
τίας ειδωλολατρίας ην.

ΑΠΟ ΔΙΝΑΡΙΟΥ. Τυτίσι, τες ηθ-
νηθίνας απο ης προεβάντων τλω προς θα-
τατον αμαρτίας, ε δε τελο διαπονηκότων.
Και ειν απ αυτοι οι απο ης εθνοίν ιρχόμενοι,
αμαρτωλοίν κ δυσεβαίν πατέρων οντες
δπόρονοι, ες κ κατήπαν ο θάνατ ο ισχύ-
σαι αν τες υεις ηλαθέρωσι ης αμαρτημά-
των, ελυσι ης πικρον δυσμψ, δε τω τής
αναδηύησως μεσκειν. Δυνατον δε χη-
σααζ τέτοις τως δυσι είχως προς τες εν
διωγμοίς πεπονημένους δε τον Χριστ λόγον,
κ τες υεις ης δε μαρτυρία η αληθείας
ποθανατομύμων.

κβ. ΤΟΥ ΑΝΑΓΓΕΙΛΑΙ ΕΝ ΣΙΩΝ.]
ΔΙΑΥΜΟΥ. Η γδ σκοπώσα ψυχή, Σιών
πυλάτωσα, εχει τες επαγγέλλοντας αυτη δι-
δασκάλας το όνομα κυριου, α παγγέλλοντας
δε ε τλω αίτησιν αυτη εν τη δε το όραν
χημασπύση Ιερουσαλήμ τλω ειρήνω. ει δε
Σιών κ Ιερουσαλήμ κστηροπότ ης τας Εκ-
κλησίας, δε το σκοπείν τα κρείττωσα, κ
όραν τλω ειρήνω κ συμφωνία η δογματων
οικότως ε εν τη όντως καλυμένη Σιών ανα-
γλβήν το όνομα κυριου, ε η αίτησις αυτη εν
τη επως προσεχωροθείση Ιερουσαλήμ εν
ταύτη κηρίωσι) τα η εδοθη αυτη μυ-
στήρια, τα η τής προς η αιώνων ε τα η
διδάτεις αυτη κ εδοξην παρσίας.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ουχ εστι μέχει η εκει
επαι τω θεω τλω αίτησιν η τλω αγέλιαν, τυ-
τίσι το διαγγέλλον, αλλ εστι εκειθεν αρχαι-
οιδμον εις πασαν δεσποθίμαι τλω γλω. εκ γδ
Σιών εβελόσι) ημ ο, κ λόγος κυριου δε
Ιερουσαλήμ, κ κρεσι αναμίσειν εθνοίν πολλοίν.

κγ. ΕΝ ΤΩ ΕΠΙΣΤΗΝΑΧΘΗΝΑΙ ΛΑΟΥΣ
ΕΠΙ ΤΟ ΑΥΤΟ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ου εει εδς
λαυ, εει πολλοίν δε σωμαχθίται εκτίθε-
ται. Δια δε τε πολλους τα εθη αίνιτ).

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Κα μω δοκει δια τύτων ο
προφητικος προς σημάσησ τλω δια τω σω-
τήρος ημψ κλίσσιν ης εθνοίν αποκλαίωζ
δε ην μη κ αυτοι ετυχω ταύτης. εν γδ τη
ης μελλόντων αγαθών παρσία, ετα τα εθη
ε οι τέτοι βασιλείς λαβόσασιν η κη τοις
παφώοις δαίμοσιν, αλλα τω κυριω, εν
αυτη δε τω ποιητω καιρω τλω ημλω, φησιν,
ισχυω εκάκωσι ο κύριος κολοβάσαι τας

ptorum fuerint illi qui sunt ex Gentibus;
quoniam patres eorum peccatis proprijs in-
terempti sunt cum adhuc idola colerent.

APOLINARIJ. Id est, qui nati sunt ex
ijs qui peccatum mortale committebant, at-
que idcirco interierant. Hi fuerint illi qui
ex Gentibus erant oriundi, cum peccatorum
& impiorum parentum posterii existerent,
quos mors quoque in suam redactos potesta-
tem absorbuerat; horum filios a peccatis li-
berauit, & acerbis vinculis exemit per myste-
rium regenerationis. Duobus istis versibus
etiam uti possumus in eos qui propter ver-
bum Christi persecutionibus implicantur, &
in filios eorum qui propter testimonium ve-
ritatis occisi sunt.

22. UT ANNUNTIENT IN SION.]
DIDYMI. Anima enim contemplatrix,
cum sit Sion, habebit doctores qui annun-
tiant ipsi nomen Domini, quin & laudem
eius in Hierusalem, sic dicta eo quod pacem
videat. Si quis vero Sion & Hierusalem appel-
lauerit Ecclesias, eo quod meliora contem-
plentur, & pacem videant ac dogmatum
confensionem; iure merito etiam in illa
verè Sion appellata annuntietur nomen Do-
mini, & laus eius in Hierusalem sic nuncupa-
ta: in hac enim diuinitatis ipsius mysteria
predicantur, tam illa quæ ante sæcula quàm
quæ secundo & glorioso eius aduentui at-
tribuuntur.

HESYCHII. Non ut illic Dei laus &
annuntiatio, hoc est Etangelium, sistatur, sed
ut inde incipiens in vniuersum terrarum or-
bem propagetur. Quia de Sion exiit lex,
& verbum Domini de Hierusalem. Et iudica-
bit inter Gentes multas.

23. IN CONVENIENDO POPULOS IN
VNVM.] HESYCHII. Non de vno populo, sed
de multis conuenientibus exponitur. Per
multitudinem autem Gentes insinuat.

EVSSEBII. Hisce videtur mihi Prophe-
ticus chorus significare Gentium per Salua-
torem nostrum vocationem: descendendum au-
tem ipsos quoque hanc minimè consecutos
esse. In futurorum enim, inquit, bonorum
aduentu, quando Gentes earumque Reges
non amplius patrijs demonijs, sed ipsi Do-
mino seruiant, illo ipso, inquit, tali tempore
robur meum Dominus enervauit, dies meos

CATE-
NA PA-
TRVM.

Qui sint
sibi inco-
gnitorum.

Sion &
Hierusa-
lem quid
mysticè.

Isa. 2, 3.

CATE-
NA PA-
TRVM.

abbrevians, ita vt nec ego ad tempus istud pertingerem.

Ioan. 12,
23.
Crux via
virtutis.

24. RESPONDIT EI IN VIA VIR-
TVTIS SVÆ.] HESYCHII. Christus quid simile declarans ait: *Venit hora, vt clarificetur Filius hominis*; crucis tempus insinuans: quod necessariò viam virtutis appellauit. Vis enim ac virtus crucis vera est è mortuis resurrectio, cui viam strauit mysterium crucis.

Matth. 12,
29.

ATHANASII. Viam virtutis suæ vocat aduentum in terram: venit enim vt fortem alligaret.

Quis re-
spondet
Deo in via
virtutis.

DIDYMI. Quis responderit ei in via virtutis suæ lectio non declarat. Numquid igitur fortasse populum intelligit, qui ad laudandum Deum creatus est: vel potius pauperem in titulo anxium, & coram Domino preces suas effundentem, hunc esse existimandum est, qui respondeat non voce aut verborum prolatione, sed in via virtutis suæ, dum fortiter & animo intento per probas actiones virtutis viam ingreditur.

THEODORETI. Viam virtutis vocat: reditum per virtutem Dei populo concessum.

PAUCITATEM DIERVM MEORVM NVNTIA MIHI.] ATHANASII. Optauerat enim videre, num ad illos dies vita ipsius proroganda foret, in quibus vnigenitus incarnatus in terra appariturus erat.

DIDYMI. Cùm autem, inquit, promptissimo sim animo ad explendum ea quæ mihi præcepisti, & ad exactissimæ veritatis tuæ dogmata contemplandum, multo autem mihi opus sit tempore vt in his perficiar, bonitatem tuam obsecro, annuntia mihi paucitatem dierum qui meæ in carne vitæ coëxtendentur, vt, quoad possum intentæ orationi meipsum tradens, emender.

Vita imper-
fecta voca-
tur dimi-
dium die-
rum.

25. NE REVOCES ME IN DIMIDIO DIERVM.] HESYCHII. Reuocationem vocat ex hac vita migrationem. Hic enim est animæ ascensus. Rogat itaque, ne imperfectus in virtute hinc emigret, integram vitam reputans quæ in virtute perfecta sit, dimidiam verò cui desit perfectio & plenitudo.

ATHANASII. Dimidium dierum, scilicet vitæ suæ, vocat, vsquedum videat fieri apparitionem. Optabat igitur impleri totum

ἡμέρας μου, ὡς μὴ φθάσω καί με εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν.

καὶ ΑΠΕΚΡΙΘΗ ΑΥΤΩ ΕΝ ΟΔῶ ΙΣΧΙΟΥ ΑΥΤΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τι πῶς δὲ δηλῶν ὁ Χριστὸς φησὶν ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῆ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ σαυρῆ ἢ καιρὸν αἰνιτ-
τῶμεν. ὅστις ὁδὸς ἰσχύος ἀναγκαίως ἐλέγη-
το. Ἰσχύς γὰρ τῆ σαυρῆ καὶ δυνάμις ἀψόδου ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ὡδοποίησις καὶ σαυ-
ρῆ τὸ μυστήριον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ὁ δὸν ἰσχύος αὐτῆ ἢ ἐπὶ γῆς παρουσίαν φησὶν. ἤλθον γὰρ ἵνα δῶσῃ τὸν ἰσχυρὸν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τίς ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐν ὁδῷ ἰσχύος αὐτῆ καὶ συνημφανίσει ἢ λέξις. Μήποτε ἐν τὸν κτιστὸν λαὸν ἐπὶ τῶ αἰνίσταται τὸν κύριον λέγει. ἢ μᾶλλον ἐν τῇ περὶ γεωγραφίᾳ πτωχῶν ἀκηκοθέντων, καὶ ἐνώπιον κυρίου ἐκχέοντα τὴν δόξην αὐτῆ, ἡγη-
τίον ἐστὶ τὸν ἀποκεκρυμμένον, καὶ φανῆ καὶ περὶ φορῶν, ἀλλ' ἐν ὁδῷ ἰσχύος αὐτῆ ἰσχυρῶς καὶ μὴ δύστηνος ὁδόνοντα ἢ κατ' ἀρετὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

ΘΕΟΦΩΡΗΤΟΥ. Ὁ δὸν ἰσχύος καλεῖ τὴν δόξην ἢ ἰσχυρὸν τῆ θεῶ ὡς ἀκατακτάσασιν ἐπ' ἀνοδὸν τῶ λαῶ.

ΤΗΝ ΟΛΙΓΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡῶΝ ΜΟΥ ΑΝΑΓΓΕΙΛΟΝ ΜΟΙ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡδὲ καὶ γὰρ ἰδεῖν, εἰ φθάσῃ εἰς ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἢ ζωὴ αὐτῆ, καὶ ἂς ἐμὲλλον ἐρατοθεωπή-
σας ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι ὁ μονογενής.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Φησὶ δὲ ἐπεὶ πολλὰν ἔχω περὶ θυμῶν καταρθώσασιν αἱ μοι ἐντείλω, καὶ θεωρήσασιν τὰ τῶ ἀκατακτάσασιν σου ἀληθείας λόγους, πολλὰ δὲ μοι χροῖον χρεία πρὸς τὸ ἐν τῶ τοῖς πλεονάζουσιν, ἵκατόν τῶ ἀγα-
θότητά σου, ἀναγγεῖλόν μοι τὴν ὀλιγότητά τῶ ἡμερῶν τῶ ὡς ἀκατακτάσασιν τῆ κατὰ σαρκὸς μου ζωῆς, ἢ, ὅσα δύναμις σου τῶν πρὸς σω-
τῆ ἡμῶν τῶν ὀλιγῶν, κατὰ τῶν ὀλιγῶν.

καὶ. ΜΗ ΑΝΑΓΑΓΗΣ ΜΕ ΕΝ ΗΜΙΣΕΙ ΗΜΕΡῶΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἀναγωγὴν κα-
λεῖ τὴν ἐντεῦθεν μεταστάσασιν. τῶτο γὰρ ψυχῆς ἀνοδὸν. Μὴ τῶ τῶ ἀπλήρῃ ἢ ἀρετῶν μετα-
στῆσασιν πρὸς βίαν, ὁλοκλήρῃ βίον νομίζων τὸν ἐν ἀρετῇ τέλειον, ἡμῶν δὲ τὸ ἀπλήρῃ καὶ ἀπλήρῃ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡμῶν τῶ ἡμερῶν αὐτῆ, ἢ τοῦ τῶ ζωῆς, τὸ τέως ἐν θεωρίᾳ χροῖον τῶ ὀλιγῶν νεύσασιν φησὶν. ἢ καὶ ἐν πληροθυμίᾳ τῶ ὀλιγῶν αὐτῆ χροῖον.

χρόνον, & εἰ οἶόν τε, παρακαταθήναι ἢ ζῶντι
αὐτῷ, ὅπως αὐτῷ καὶ αὐτῆς ἢ ἵψ' ἀγαθμάτων
ἐκβάσεως καὶ ἄξιωθῆ· ἔτι γὰρ ἔμελλεν ἢ παύ-
σα αὐτῷ ζῶν πληρῶς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐν ἡμίσει δὲ ἡμερῶν ἀνάγει
ὁ μὴ τελείως, καθὼς δὲ εἰ ἐν αὐτῷ καρπο-
φορήσας καὶ ἄρετήν. Οὐκ ἐν χειρὶ δὲ
διεσπῆσθαι τῷ μεμῆρηται, ἐπεὶ τότε πλήρης
ἡμερῶν καὶ τὸν Ἀβραάμ ὡδραλαμβάνομαι,
ὅταν τελειωθῶ μὴ ἢ γνώσεως ἢ ἀληθείας
ἐ ἵψ' ἀρετῆς.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Περσεπών, Μὴ ἀναγάγῃς
με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου, διζήμερός τε
ὡδρατῆται τῷ ζῶντι μέχρι τῆς ἐκβά-
σεως ἵψ' ἀρετῆς, σωροῦ τὸ ἀδύ-
νατον διὰ τὸ ἀδύνατον καὶ ὀλιγοχρόνιον τῆς
θνητῆς φύσεως, εἶτα ἵψ' σου μόνον κέρει
καὶ τὰ ἔτη εἰς γῆρας καὶ γῆρας διετελεῖ, καὶ
σὺ ἔχεις εἰς ἐκείνῳ τῷ γῆρας κακεί-
νον τὸν λαόν, καθὼς ὡν ἀνωτέρω ἐλέγχο·
Γραφήται αὐτῷ εἰς γῆρας ἑτέρων, καὶ ἄ-
εὶς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸν λόγον πάλιν πρὸς τὸν
κύριον ἐπέβη· αὐτῷ γὰρ τὰ ἔτη, αἶψα ἐν σα-
ρὶ πεποίηκεν, ἐν γῆρας γῆρας, ὡς ἀπρητισμέ-
νῳ ἐ δόλοκρησθῆ ἢ πολιτείας ἔχοντα. ὅθεν καὶ
ὁ Παῦλος τὸς ἐν τελειότητι ὡδρατῆσαι βε-
λόμομος ἐλέγχο, ἵψ' καὶ ἄριστοι οἱ πάντες
εἰς ἀδρα τέλειον, εἰς μέτερον ἡλικίας τῷ
πληρῶματός Χριστοῦ.

ΚΣ'. ΚΑΤ' ΑΡΧΑΣ ΣΥ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΓΗΝ
ΕΘΕΜΕΛΙΩΣΑΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Τετέστιν, ἄμα
τῷ ἐπισηθῆται αὐτῷ πεποίηκεν συμφώ-
νως τῷ· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἐ-
ραδὸν καὶ τῷ γῆν. δύναται δὲ τὸ κατ'
ἀρχὰς κείνομαι ἀναρῆται τῷ δόξῳ ἵψ'
λεγόντων πάντων τῷ γῆν σοιχείον εἶναι,
καὶ πάντα ἔξ αὐτῆς γηροῦται, ἐδῶδες πρε-
τέρον αὐτῆς ὄντ'· φαίνεται γὰρ ἐκ ἀρ-
χῆ, ἀλλὰ κατὰ πῶς ὁπποῦνδράς αὐτῆς
ἀρχὰς διμελίου αὐτῆς ὑπάρχειν. εἴρη-
ται καὶ τῷ Ἰωβ ἵψ' αὐτῷ τῷ κυρίου ὡς
διμελιώσματος ἢ γῆν· Πῶ ἦς, ἐν τῷ διμε-
λῆν με ἢ γῆν; διμελιώσματος δὲ τῷ κυρίου,
δι' ἢ πάντα γηροῦται, ἢ γῆν, καὶ καθὼς τῷ
πατρὸς λέγει· ὁ Θεὸς τῆ σοφία ἐδιμελίωσεν
τῷ γῆν. καὶ τῷ εἰρημίου δὲ καθὼς τῷ κρι-
μάζῳ γῆν ὅτι· ἐδῶδες, ἡμερῆς τῷ ἐν
τῷ μέσῳ τῷ πατρὸς χῶρον αὐτῷ ἐχρησί-
ται. Καὶ ἔργα ἵψ' χειρῶν σου εἰσὶν οἱ ἕσπετοί·

tempus suum, & si fieri posset, prorogari vi-
tam suam, ut ipso quoque rerum euentu
dignus haberetur: sic enim tota vita eius im-
plenda erat.

DIDYMI. In dimidio autem dierum
reuocatur is qui minimè perfectè, nec ut de-
cet virtutis fructum hìc collegit. Ceterum
non temporario spatio hoc dimensum est,
quia secundum Abraham tunc plenus die-
rum reputor, quando cognitione veritatis &
virtutibus fuero perfectus.

EUSEBII. Cum antea dixisset, *Ne re-
uoces me in dimidio dierum meorum*, & op-
tasset vitam suam usque ad eorum quæ præ-
dicta fuerunt euentum prorogari, cernens
hoc ob mortalis naturæ imbecillam fluxam-
que conditionem fieri non posse, deinde sub-
dit: Tui solius anni Domine in generationem
& generationem extenduntur, tuque perue-
nies ad generationem illam & populum
istum, de quibus superius dictum est: *Scri-
bantur hac in generatione altera, &c.*

HESYCHII. Sermone iterum con-
uertit ad Dominum: ipsius enim anni, quos
in carne egit, in generatione generationum
perseuerant, ut qui perfectam & integram
contineant disciplinam. Vnde etiam Paulus
perfectos nos exhiberi volens dixit: *Vt occur-*
ramus omnes in virtute perfectum, in mensu-
ram ætatis plenitudinis Christi.

26. IN PRINCIPIO TV DOMINE
TERRAM FVNDASTI.] DIDYMI. Id est,
Simul ut producebatur, tu eam fecisti con-
formiter isti: *In principio fecit Deus calum*
& terram. Illud autem quod dicitur *In*
principio potest elidere opinionem eorum
qui dicunt terram esse rerum omnium ele-
mentum, & omnia ex ipsa esse conflata, cum
nulla res prior existeret: videtur enim non
principium, sed secundum quædam statuta
ipsius principia fundamenta eius existere. Ad
Iob quoque à Domino quasi terram fun-
dante dictum est: *Vbi eras, quando ponebam*
fundamenta terræ? Ceterum cum Dominus,
per quem omnia facta sunt, terram fundet,
etiam de Patre dicitur: *Deus scientiâ fun-*
dauit terram. Id etiam quod de Deo dictum
est, *Qui appendit terram super nihilum*, in-
sinuat eam in medio vniuersi locum suum
habuisse. *Et opera manuum tuarum sunt calis:*
id

CATE-
NA PA-
TRVM.

Imperfe-
ctus mori-
tur in dimi-
dio dierum.

Ephes. 4.
13.

Gen. 1, 1.
Deus terra
fundator.

Iob 38, 4.

Prou. 3,

Iob 26, 7.

CATE-
NA PA-
TRVM.

id est, virtutum tuarum effectricum, quæ manus nuncupantur. In nostris enim artificibus opera ipsa ostendunt illa ipsos reuera effecisse. Creaturas autem propriè Dei opera existere ostenditur per hoc, quod dicantur esse opera manuum eius.

Omnis
temporalia
vetera-
scunt.

27. IPSI PERIBVNT, TV AVTEM PERMANENS.] EUSEBII. Nam omne corpus temporibus longisque sæculis veterascit sicut antiquum vestimentum. Quæ verò veterata sunt diuinâ rursus voluntate tuâ instaurabuntur.

DIDYMI. Ceterum quod antiquati etiam inuoluantur, significat vsum transijisse, secundum quem præsentì constitutioni conducebant. Sicut enim opertorium conuoluitur postquam vsum suum expleuit; sic cum cælorum simul & terræ rursus transformatio futura sit, postquam illa præterierint, iuxta vocem Saluatoris dicentis, *Calum & terra transibunt*, meritò sicut opertorium voluuntur, & mutabuntur.

Math. 24.
35.

HESYCHII. Pulchrè Dei personam attribuit creationi, ne penitus intereat; quandoquidem sunt facturæ Dei, sed veterascant quidem tamquam omnino creatæ, mutantur verò tamquam à Deo conditæ. Quomodo autem veterascunt sicut vestimentum & sicut opertorium? nempe ob assiduum vsum.

Deus semper idem.

28. TV AVTEM IDEM IPSE ES.] DIDYMI. Tu autem Domine cum secundum eadem & eodem modo semper te habeas, supernaturalis est substantia tuâ; & cum principij finisque expers sis, neque cœperunt, neque temporariè accipiendi sunt anni tui: temporis enim expers est de quo hæc dicuntur. Dixit autem annos eius non deficere, eò quod in perpetuum substantia eius maneat incorrupta, & solus habeat immortalitatem.

29. FILII SERVORVM TVORVM HABITAVNT.] EUSEBII. Innouatis, & in meliorem statum transformatis, etiam semen ipsorum, scilicet seruatorum tuorum, in sæculum dirigitur.

Semen seruatorum Dei quale.

DIDYMI. Porro filij seruatorum Dei nequaquam secundum carnem accipiendi sunt, sed secundum disciplinam & vitæ imitationem: hoc modo etiam aliqui dicti sunt filij Prophetarum, eò quod nimirum secundum spiritum propheticum ab ipsis generati essent.

τετέσι, ἧς ἐνεργητικῶν συνδυνάμεων, χειρῶν ὀνομαζομένων. Ἐπι γὰρ ἧς ἐν ἡμῶν τε χειρῶν χειρῶν ἐργαζομένων τὰ ἔργα παρῆσι γησιῶς αὐτῆς ταῦτα πεποικέναι. Τὸ δὲ κυρίως ἔργα τῆ θεῶ τὰ κτίσματα εἶ παρίστα) δὲ τῆ, χειρῶν αὐτῆ ἔργα λέγεται.

κζ'. ΑΥΤΟΙ ΑΠΟΛΟΥΝΤΑΙ, ΣΥ ΔΕ ΔΙΑΜΩΝΕΙΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πᾶν γὰρ σῶμα χερόνις καὶ μακροῖς αἰῶσι παλαιῖται ὡς ἡμᾶτον παλαιωθῆν. Τὰ παλαιωθέντα δὲ αὐδὶς ἀνακαταστήσεται τῆ σῆ πάλιν ἐσθῆν βελῆ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸ δὲ παλαιωθῆν ἐ ἐλίσει αὐτῆς, σημαίνει παρεληλυθῆναι τὴν χρείαν, καθ' ἣν συνεβάλλοντο τῆ παρέσῃ διακοσμίῃ. ὡς γὰρ τὸ περιβόλαιον ἐλίσει) μὴ τὸ πληροῦσαι τῆ χρείαν. ἔτι ἐπει καὶ τῆ ἐσθῆν ἄμα τῆ γῆ πάλιν μετὰ σοι χεῖρῶν ἐσται, μὴ τὸ παρελθῆναι αὐτὰ, καὶ τὸν λέγοντα σωτήρα, ὁ ἐσθῆν καὶ ἡ γῆ παρελθῆσεται, εἰκότως ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίσειται, ἔ ἀλλὰ γήσονται.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καλῶς τῆ δημιουργία τῆ θεῶ τὸ περιῶσπον ἀπέδωκεν, ὡσεὶ μὴ παντελῶς ὑπολείπει. ἐπειδὴ θεῶ τυχερῆ ποιήματα, ἀλλὰ παλαιῶν μὴ ὡς ἕλως κηδόντα, ἀλλὰ ἀσθενῆ δὲ ὡς ὡρεῶ θεῶ κηδόντα. Πᾶς δὲ παλαιῶν ὡς ἡμᾶτον καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον; τετέσι δὲ τῆ συνεχεῖς χεῖρας χεῖρας.

κη'. ΣΥ ΔΕ Ο ΑΥΤΟΣ ΕΙ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Σὲ δὲ ὡ δέσποτα αἰεὶ καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, ἡσθῆσος ἡ ἐσία καὶ μὴ τῆ ἀναρχος εἶ καὶ ἀταλότητι, ἔτε ἤρξατο, ἔτε χρονοῦς ἐκλαβεῖν τὰ ἐπι σου ἄχρον γὰρ περὶ ἔ ταῦτα λέγεται. Μὴ ἐκλείπειν δὲ αὐτῆ εἶπε τὰ ἐπι, τῆ ὅτι ἀπειρον τῆ ὑπαρξῆν αὐτῆ μὴ μὲν ἀφθαρτον, ἔ ὡς μόνος ἀθανάσιον ἔχοντα.

κθ'. ΤΙΟΙ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ ΣΟΥ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΟΥΣΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Κακοῖς γνομῶνις, καὶ ὅτι τὸ κρεῖττον μετάρμοδεῖσι, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆ; δηλαδὴ ἧς δέλων σου, εἰς τὸν αἰῶνα κατακυρωθῆσεται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τίς δὲ δέλων τῆ θεῶ ἐ πάντως καὶ σάρκα δεῖ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ παῖδουσι καὶ μίμησι πολιτείας. ταύτη γὰρ καὶ ἡοὶ ἧς προσφητῆς πνεὶ ἐκαλεῖτο, τῆ καὶ προσφητικῆν ἔξιν ἴσως γεγενῆσ παρ' αὐτῆ.

ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΕΡΜΑ ΑΥΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Σπέρμα τ' αγίου Αποστόλων το Ευαγγελικόν καὶ σωτήριον κήρυγμα, ὅπου εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει.

ΔΙΑΤΜΟΥ. Σπέρμα δὲ αὐτῶν οἱ θεοὶ αὐτῶν ἀφελιμένοι ἐτύχασον. Ἀντὶ τῆ κατευθυνθῆσθαι δὲ Σύμμαχος διαμένει τῆ θεῶν. Σημειῶν δὲ φησὶ ὅτι οἱ τ' δουλείας, ἀπαλλαγῆναι τῆ Ἱερουσαλήμ οἰκήσουσι. Περὶ τῆ δὲ τῆ σπέρματος ὁ θεὸς Αποστόλων φησὶ. Ἀ χεῖρ εἰ ἔλθῃ· τὸ σπέρμα δὲ ἐπήγειλ). καὶ τῶν Ἀβραάμ ἐρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῶν σπέρματι αὐτῆ εἰ λέγει, Ἐ τοῖς σπέρμασι, ὡς ἐπὶ πολλῶν· ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς καὶ τῶν σπέρματι σου, δεῖ ἔχει χειρὸς. Τῆτο τὸ σπέρμα εἰς τὸ αἰῶνα διαμένει· ἠὲ δὲ τῶν θεῶν λόγῳ ἀπόλεθον ἔχει τὸ εἶδος, καὶ διαρέει) τ' ἑλπίω τοῖς πιστεύουσιν κατὰ τὸ αὐτῆ τῆ κυρίου φωνῆν· Ὁ ζῶγων μου τ' σάρκα, καὶ σῶσεν μου τὸ αἷμα, ζῆσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

ET SEMEN EORVM IN SÆCVLYM DIRIGETVR.] ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Semen sanctorum Apostolorum est Evangelica & salutaris prædicatio, quæ in æternum permanet.

DIDYMI. Semen autem ipsorum sunt qui ab ipsis utilitatem acceperunt. Symmachus pro *dirigetur* posuit *permanebit*. Significat autem illos à seruitute liberos, Hierosolymam habituros esse. De hoc semine diuinus Apostolus ait: *Donec veniat semen quod promissum est*. Et: *Abraha dictæ sunt promissiones, & semini eius*. Non dicit, & *seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno & semini tuo, quod est Christus*. Hoc semen in æternum permanet: vnitum enim Deo Verbo, immortalem habet naturam, & credentibus vitam largitur, secundum eiusdem Domini vocem: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, uiuet in æternum*.

CATENA NA PATRVM.

Gal. 3:19. Ibid. 6.

Ioan. 6.

ANNOTATIONES CORDERII.

ΠERSCRIPTIO docet, argumentum Psalmi esse generale pro quibuslibet gementibus & afflictis: aliqui tamen ardeant ad captiuitatem Babylonicam; alij ad liberationem per Christum gratiæ tempore profectam. Quod autem in Græco habetur, *προσηχά τῶ πτωχῶ, Oratio pauperi*, Latinus interpres Vulgatæ vertit, *Oratio pauperis*. Verùm utriusque casui littera seruilis Hebræa subseruit. In quibusdam Græcis Codicibus in fine tituli adduntur hæc verba, *καὶ κατὰ πίνον προσήχεται, Et cum labore orat*.

2. *Et clamor meus.*] Græcè, ἡ κραυγὴ μου: pro quo Symmachus legit ἡ δειμυγὴ μου, *fletus meus*.

4. *Sicut cremum confrita sunt.*] Græcè est, ὡς οὐδ' ὄρυζον σικκωρύγιον: quod Vulgata vertit, *Sicut cremum aruerunt*. Vbi vocabulum illud *cremum*, quod nusquam inuenitur nisi hoc loco, videtur interpres Latinus deriuasse à verbo *cremo*, ad imitationem Græcæ dictionis ὄρυζον à ὄρυξο: putatur autem à plerisque significare id quod in fritorio durum & aridum remanet, pinguedine liquefactâ. Quæ significatio videtur ei tributa, eò quod Pfallterium Romanum & Vetus habeat, *Sicut in fritorio fruxa sunt*. Hæc autem translatio alludit ad vocabula Græca superius posita. Theodoretus interpretatur *ὄρυζον ξηρὸν, torrem aridum*: Aquila legit, *καὶ τὰ ὄσα μου ὡς χυδὸς ἐξέθρυον, Et ossa mea sicut cinis obriguerunt*: Symmachus, *καὶ τὰ ὄσα μου ὡς ὑπόλευμα αὐτὰ γέγονεν, Et ossa mea sicut incendiū arefacta sunt*. Atque in hac significatione magis cōuenit accipere τὸ ὄρυζον & Latinum *cremum*. Sic enim aptissima est comparatio, vt ossa arida ligno arido & concremato comparentur.

5. *Percussus sum.*] Sic Græci & Latini libri,

præter S. Augustinum & vetus Pfallterium, vbi legitur *Percussus est*; quemadmodum habet etiam S. Hieronymus ex Hebræo: & tunc *eor* pro tota persona sumitur, vt ex Ennio apud Agellium ex Homero Genebrardus obseruat. Porro percutitur quidem homo peccatorum vulneribus & plagis; aret autem imbecillitate: quare? nisi quia non edit panem suum? Quis est panis eius nisi virtus? nam præcepta de virtutibus data sunt. Panis verò iste, quem hîc sanctus Propheta commemorat, *Panis est præcepti*, vt S. Augustinus ad hunc locum interpretatur. Virtus igitur est, quâ in hac vita spiritualiter pascimur, & conscientiæ morsus sedamus, eiusque possessione vitam quietam tranquillamque ducimus. Sicut cibus corporeus carnem, ita humilitas & charitas & quæuis alia virtus mentem reficit & recreat; nullusque animam habet robustam & vegetam, nisi virtutis pane pascatur, cuius defectu illicè exarescit. Sine hoc pane enim & in hac vita famem patimur, & in futura deficiemus. Quare Ecclesiasticus ait: *Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibum*. ac si dicat: Cibus meritum hinc deferendus est, quo ibi pascamur, cum pro meritis æternam gloriam recipiemus.

7. *Similis factus sum pellicano solitudinis.*] Hoc loco per pellicanum, qui pullos dicitur occidere, & postea tribus diebus lugendo sanguine suo ad vitam excitare, accipiendi sunt pœnitentes, qui peccando opera sua mortificauerant; postea autem lugentes per pœnitentiam tribus diebus, hoc est tribus actibus pœnitentiæ, videlicet contritione, confessione & satisfactione, viuificant. Quoniam verò hoc in spirituali

Virtutis panis nobis maximè necessarius.

Eceli. 14, 17.

Pellicanus est symbolum pœnitentiæ.

ὄρυζον ἢ cremum quid significent.

ANNO-
TATIO-
NES CŌR-
DERII.
Thren. 3.

Osee 2, 14.

Solitudinis
sacta &
exercitio-
rum spiri-
tualium
fructus
quantiua

Coloss. 3.

Cinis sym-
bolum pœ-
nitentiæ.

pacatis solitudine efficitur, additum fuit *solitudinis*. Eiusmodi solitarium commendat Ieremias in Threnis: *Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua; sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se*. Solitarius enim est, qui in sui cordis intimo recessu eleuat se super se per contemplationem; se inquam spiritualement super se carnalem. Sic per Oseam Deus pollicetur animæ sanctæ, *Ducam eam in solitudinem*; quemadmodum scilicet olim ab Ægypto suos duxit in desertum prodigijs plenum mirandis atque diuinis. Ita enim Chaldaeus illustrat, *Operabor illi miracula & grandia facinora, qualia edidi in deserto*. Quare in illa beatissima solitudine subito se menti obijciunt & columna fulgens, & nubes, & manna, & è rupe viua scaturigines, lex diuina, non in sapphiro, sed gemmeo in corde scripta, gloria Numinis & maiestas, arca, propitiatorium, & alia infinita: quæ exemplaria sunt cælestium, & piorum documenta. Hinc fit imprimis in eo pio secessu vtilis animi conuersio ad meliora, quam antiqui sapientes summis laudibus extulerunt; & per quam Stoici aiebant animam μετακαλειν εις σοφια, mutari in sapientiam: Plato autem vocabat μεταστροφην εις νυκτεριον πειραμα, conuersionem ex nocturno quodam die, vt est apud Clementem Alexandrinum lib. 4. Strom. Cuius dicti elegantiam superauit suo B. Macarius, non doctus in profana schola, sed diuinitus imbutus, cum Hom. 44. ait, scopum illius qui verè ad Deum accedit esse μετακληθηναι εις τινεσ προτιμασ καταστας, transmutari à priori statu, & nouum hominem induere. Vnde videmus à confectis ritè exercitijs spiritualibus alios planè exire homines quàm intrauerant; cum singularis vbique animaduertatur modestia, in vitijs declinandis cautio maior, viuuda vis in bono prosequendo, illustrior in diuinis religio, actionum omnium concinna compositio, vitæ nimirum in pulcherrimam quamdam speciem commutatione. Ibi enim, quod Apostolus faciendum esse monebat, *Expoliantes veterem hominem, nouum induimus*: hoc est, vt in Psal. 129. ait S. Hilarius, *Induimus agnitionem Dei, fidem aternitatis, innocentiam sinceritatem & bonitatis mores*. Sed magnificentius quiddam ait S. Augustinus Epist. 116. vbi Nebridium ad pium secessum à tumultu communium rerum inuitans, præclare illud pronuntiauit, *Deificari in otio licere*.

10. *Quia cinerem tamquam panem manducabam*.] Potest hoc dupliciter intelligi, vt bene notat Iansenius; Primùm per figuram hypallagen, vt cinerem tamquam panem positum sit pro panem tamquam cinerem, id est sine gustu & & suauitate, perinde ac si comedissem cinerem: per quam figuram à Poëta dictum est, *Perflauit fistula buccas*, pro eo quod dicendum erat, *Perflauerunt bucca fistulam*. Secundò, vt significet se cinerem loco panis & cum pane comedisse. In puluere enim solebant iacere qui vehementer lugebant. Hinc dicit se puluerem estafesse, dum nimirum pronus in terram procumberet. Cinis porrò symbolum pœnitentiæ est: vnde antiquissimus Ecclesiæ vsus obtinuit, vt primo die Quadragesimæ, in signum temporis pœnitentiæ consecrari, Christianorum capita ci-

nere conspergantur. Pulchrè S. Bernardus Serm. 7. in Cantica hunc locum citans ait nostram pœnitentiam esse cibum Christi: *Cibus, inquit, eius pœnitentia mea, & cibus eius salus mea*, *cibus eius ego ipse: an non cinerem tamquam panem manducaui? Ego autem quia peccator sum, cinis sum, vt manducaui ab eo: mundor cum arguor; glutior cum institor; decoquor cum immutor; dægeror cum transformor; vnior cum infirmor*. Nec putandum est, cibum istum salutis nostræ, & perfectionis nostræ, quia cineri comparatur, esse gustui Domini insulsam, & ob id minus appetibilem. Nam solent interdum nimis ægroti cibos dulces & salubres horrere, & cibos insuaues postulare: ideoque Dominus, qui, vt est in Isaiâ, *Ægritationes nostras assumpsit*, & morbo impatientis amoris in cruce decubuit, cibos dulces, id est, homines corpori seruientes, & in croceis, & in lectulis delicatis lasciuientes exhorruit, & mentes contritione amaras, & cinere humilitatis cooperatas velut cibum suauissimum appetiuit.

12. *Dies mei sicut umbra declinauerunt*.] Vbi nota quòd non dixerit *sicut sol*, sed *sicut umbra*, quia hoc versiculo non solum breuitatem suæ gloriæ, sed etiam inanitatem voluit declarare, vt D. Bernardus Serm. 20. in Cant. ingeniosè obseruauit: *Declinauerunt, inquit, sicut umbra; quia præterierunt sine fructu*. Quasi diceret: Sol quidem pertransit, sed egregia virtutis suæ monumenta post se relinquit, aurum, gemmas, flores, &c. quæ solis beneficio, illapsum & afflatu nutriuntur: at verò umbra infructuosa euanescit, vtpote quæ nullos effectus edat, nec vlla sui vestigia relinquit: ita planè & humana felicitas, vmbra quàm soli similior, sic inanescit, vt penitus obliteretur, & ne minimum quidem eius indicium relinquatur.

13. *Tu autem Domine in æternum permanes*.] Opponit hinc Dei stabilem aternitatem fluxu nostræ conditioni. Nota autem Deum dici æternum; Primò, quia infinito interuallo ante omne tempus imaginabile fuit, & infinito interuallo seu infinitis sæculis post omne tempus imaginabile erit. Secundò, quia etiam omnia bona sua simul perfectissimè in vnum collecta habet, & immutabiliter ex omni aternitate in omnem aternitatem, absque omni initio & fine possidet; ita vt nulla ei fieri possit accessio, nulla decessio. Tertio dicitur æternus, tamquam supra aternitatem, & vt causa aternitatis sem potius aternitatis in creaturis: ipse enim suo potentissimo, assiduo & immutabili influxu, quo omnia creat & conseruat, est causa cur mundus, Angeli & homines in æternum sint permanuri, & duraturi vnà cum statu gloriæ vel damnationis. Denique res omnes suam durationem, ætatis mensuram, spatia viuendi & essendi, tempus nascendi & moriendi, pro sua quolibet conditione & natura ab ipso acceperunt. Plura vide apud Lessium in libro de Perfectionibus diuinis.

IBIDEM. *Et memoriale tuum in generatione generationum*.] S. Bernardus Serm. 1. de natiuitate B. Virginis adducit hunc locum Psalmi, & expendit illud nomen *memoriale*, sumptâ metaphorâ ab eis, qui totam rem, de qua acturi sunt, in summam redigunt, & exiguâ membranâ scribunt,

Isaiæ 53.

Humana gloria & felicitas vt umbra euanescit.

Quomodo Deus sit æternus.

Hic san-
tam memo-
riale &
nomen bea-
titudinis
habemus,
in celo au-
tem rem
ipsam.

bunt, vt facilius teneri & memoriz mandari possit: ita volens Deus immensam illam felicitatem in summam redigere, orbem hunc condidit, tamquam illius beatitudinis breuem recapitulationem & memoriale. Audi Bernardum: *Totius boni illic exhibitio, hic tenuis quadam libatio; ibi res, & hic nomen. Tu autem, inquit, Domine in aeternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. Generatio & generatio non Angelorum, sed hominum est. Vis scire quia nomen & memoriale eius in nobis est presentia in excelsis? sic orabis, Pater noster qui es in calis, sanctificetur nomen tuum.* q. d. Tantum mundi gaudia beatitas excedit aeterna, vt illa solo nomine gaudia dixerit. Hoc nempe indicat Christus Dominus, dum sub hac verborum formula nobis orationem prescribit: *Pater noster qui es in calis, sanctificetur nomen tuum.* En tibi qua ratione Deo sedem in celo affigat, nudum verò nomen sanctificari dixerit in terra, vt ostendat ea quæ in terra Deus condidit vix nomen gaudiorum promereri, si cum beatitate comparentur. Sed hoc mysticum est; litteralis verò sensus habet, nostram quidem memoriam cum sonitu perire, memoriale autem Dei propagari in generationem & generationem; quia semper erunt per temporum successiones qui recordentur mirabilium operum eius. Hoc porro accidit ex eo quòd Deus numquam obliuiscatur misereri populi sui; quare subdit:

Isaie 51.

Math. 6.

Humana gloria & felicitas vt ombra et eumscit.

Deum exurgens in auxilium suum.

14. *Tu exurgens misereberis Sion.*] Vbi notandum est verbum *exurgendi*, quod symbolum est animi prompti ad opitulandum, qui vires omnes cupiat exerere ad incommoda minuenda, ad subleuandam miseriam non modò animi, quæ maximè diuinum pectus attingit, verùm & externarum calamitatum. Vide quæ superius ad Psal. 11. vers. 6. annotauimus: vbi Deus se propter miseriam inopum & gemitum pauperum exurrecturum pollicetur. Vox autem *Sion*, vt Græcus Scholiastes notat, ἀμφοτέρωθεν ἰσχυρός, ἢ ἀβυθός, ἢ δολύχον, utroque modo exponitur, & impernia & sitiens; id est desolata, & indigens: quæ duæ conditiones diuinam quam maximè misericordiam prouocare solent ad miserendum. Designat autem Ecclesiam, quæ prioribus sæculis propter suam sterilitatem atque filiorum paucitatem à Deo quasi derelicta dicebatur; iuxta illud, *Vt mulierem derelictam & mœrentem spiritum vocauit te Dominus, & uxorem ab adolescentia abiectam*: quam ob causam & dixit ipsa *Sion*; *Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei.* Itaque exurgens Domine misereberis Sion, & consolaberis mulierem hanc spiritu mœrentem, & sterilitatem suam in Spiritu sancto deplorantem: quid autem ei adferes misericordiz aut solatiij? *Ad puerum* (inquit ibidem Dominus) *in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te: in momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Atque hoc est quod hinc sequitur: *Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.* de quo scilicet Apostolus ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.*

Isaie 54.6.

Isaie 49. 14.

Isaie 54.7.

1. Cor. 6.

eius.] Hi lapides, vt pulchrè in Græco Commentario expositum est, sunt Apostoli, qui seruis Dei, id est Prophetis, placuerunt: itaque à sacris Viribus illi iisdem nuncupantur *lapides sancti*, eleuati super terram in sublime, & ad omni vilium rerum contagione secreti: sic enim disertè Zacharias: *Lapides sancti eleuabuntur super terram.* In Hebræo est *lapides* נִזְרֵי נֶזֶר: quæ vox significat sanctitatem, consecrationem, electum, pulchrum, pretiosum, coronam vel diadema: vnde factum vt iste locus dissimili quadam ratione ab eruditis vertatur: ab Isidoro Clario enim dicuntur *lapides petrosi*, in Æthiopico, *sanctificationis*, à Pagnino *lapides corone*, à Vatablo, *lapides consecrati*, à Septuaginta & Vulgato, *lapides sancti*: Cyrillus Alexandrinus ait intelligi *μυσταγωγὸς ἢ διδασκαλός*, id est, *mystagogos sacris initiatos, aliorum magistros & doctores*; qui populo viam ostendunt ad æternitatem, & sanctimoniam profitentur. Hi ergo lapides sancti, & religiosissimè consecrati, eleuantur super terram, vt in ædificio spiritali Ecclesiz honestissimo sint in loco, vt decora pietatis & religionis: eleuantur vt lapides viales, qui longum iter & impeditum facientibus ad caelestem Hierusalem indicent viam: eleuantur vsque ad coronam sponsi, vt in ea sint pretiosi lapides, delectæ gemmæ, chrysolithi radiantes, qui gloriam eius, hoc est numerum fidelium, insigniant, & virtutibus sint illustres: quomodo *lapides corone* dicuntur à Pagnino: eleuantur denique hi lapides sancti vt trophæa insigniâ mundo victo, & ad Iesu dominationem adiuncto vi & virtute crucis triumphantis: quemadmodum Iosue transmissò Iordane, felicissimâ terrâ potius, duodecim erexit lapides, victoriæ titulos continentes. Hi lapides figura sunt Apostolorum, qui cum Petra Petro semetipsos Ecclesiz, in miserationibus sempiternis vbertim colligendæ, fundamenta præbuerunt. An non mirificè lapides isti placuerunt Isaie, cum in nomine Domini dixit ad hanc, de qua agimus, *Sion multâ prole donandam: Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua; & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Per ordinem inquit, quia inter lapides istos, qui ædificio Ecclesiz per similitudinem fundamenti materialis substrati dicuntur, ordo fuit qui recenseret in Apocalypsi: *Fundamentum primum iaspis, secundum saphirus, tertium calcedonius, & sic de reliquis.* Qui ordo in primis fuit ordo dignitatis ac potestatis, eò quòd Petrus, super quem, teste Cypriano, fundata est Ecclesia, habuerit confirmare fratres suos, & pascere seu regere oues Christi, quæ sunt capita particularium: inter quæ D. Gregorius 4. Regist. cap. 82. annumerat Paulum, Ioannem & Andream: quibus extra controuersiam annumerandi sunt & reliqui Apostoli eorumque successores.

ANNO-
TATION-
NES CO-
RDERII.
Apostoli
sunt lapi-
des Eccl-
siaz, & quæ-
las.
Zach. 9
16.

Iosue 4.

Isaie 54.
11.

Apoc. 21,
19.

Deus hu-
milium
preces re-
spicit &
exaudet.

18. *Respexit in orationem humilium, &c.*] Ita nempe Dominus (quod certè stupendum est) verba & opera non maioris, non æqualis, sed minimi serui sui, sed contemptibilis mancipij considerat, vt quidquid ipse aut verbo petierit, aut operis alicuius, v. g. ieiunij aut mortificationis oblatione postulauerit, breuissimè comple-

ANNO- tum videat. Si enim orationem ad os, & pre-
TATIO- cem ad manus referas, quibus in cælum proten-
NES COR- sis orare solemus, videbis: Dominum respicere
DE III. ad orationem humilium, dum eam complet,
& non despiciere precem iustorum, dum ipse
quali sanctis operibus victus res postulas in-
dulget.

19. *Scribantur hæc in generationem alteram.*] Ita S. Augustinus & Græci Codices: qui omnes accusatiuum habent: Latini Interpretes passim vertunt *in generatione altera*: sed prior lectio videtur Ianlenio & mihi conuenientior. Vtriusque lectionis meminit Glossa ordinaria; & sensus idem semper intelligendus est, vt præpositio *in* accipiatur pro *propter* vel *pro*: quem sensum clariùs expriment Hebræa quæ habent, *Scribantur*, vel *Scribetur hoc generationi altere*.

Religiosi
compediti
& interfecti.

21. *Vt audiret gemitus compeditorum.*] Vbi notanda in primis est diuina alacritas ad gemitus compeditorum audiendos & consolandos: per compeditos autem commodè Religiosos intelligas. Cùm enim multa peccata sint quæ diuinos oculos à terra quàm longissimè auertant, Religiosorum tamen preces efficiunt, vt in terra beneuolentissimè defigantur. De qua re consule Platam nostrum lib. 1. de Bono status Religiosi cap. 35. Deinde aduerte Religiosos appellari compeditos & interemptos: interemptos quidem, *quia carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs*: compeditos verò, inquit D. Gregorius in Psalmum 4. Pœnitentialem, quia *ligati vinculis disciplina Dei, nequaquam ad ea quæ exteriora sunt vagantur; & quasi gressum operis immobilis figunt, dum à conditoris desiderio nusquam discedunt*: compediti igitur sunt, quia monasticis legibus constringuntur; sed expediti, quia à temporalibus negotijs separantur.

Gal. 5, 24.

Dauid rogat ne moriatur imparatus.

25. *Ne remoces me in dimidio dierum meorum.*] Expende preces purpurati Vatis. Qualène dimidium dierum? Si stat sua cuique dies, quacumque occumbet, erit vltima: mors meta est. Vel taxatum est vitæ spatium, vel laxata facultas temporis arbitrio: si taxatum, tunc spiritum efflabit, nec decretum emollient preces: si liberius porrigitur ætas, quacumque mortis dies erit extrema: cur decessum in dimidio dierum timet? Quàm bellè! O vana spes mortalium! vitæ illudis amantes. Qui viuic amasius vitæ, aded vitalibus fidit auris, vt tot speret accepturus quot vixit; tot deesse credat, quot præteriere curricula: in dimidio se cogitat, nec ad finem appellere sibi suadet, etiamsi iam extremam vitæ lineam oblitteret: hinc subitò moriturus cùm moritur, nec audit ægritudinem mortis nuntium: si adolescens est, iuuentam sibi iudicat mansuram; si senex, spatiosa sæcula quasi temporis figulus efformat. Ne Domine, precatur Dauid, moriar mihi iuuenis, dum dies meos taxo vitæ arbiter, mortis immemor: ne moriar imparatus, & parum pius: fateor te vitæ opificem: ne moriens credam dimidium vitæ superesse: *In generationem & generationem anni tui.* Difficilia verba. Quid est generatio & generatio? Aduersus generationem & generationem anni Dei aliquid emolimus, dum vitam nobis prælagimus futuram? scilicet qui sibi dimidium dierum superesse persuadet, arrogat sibi dotes

generationis diuinæ. Filius Dei diuinitatem & vitam à Patre deriuat: & si metiaris, calculumque Theologus explores, tantum inuenies sibi vitæ superesse, quod vixit: nam æternitas semper erit quod fuit; quippe lubricæ successione expers, & indiuisibili fixa statu quidquid æternum habuit, habebit æternum. Ne igitur reuoces me in dimidio dierum meorum, dum generationem & generationem anni tui mihi præsumens, tot annos me victurum sperem quot vixi: te etenim solum vitæ opificem recognosco.

26. *In principio tu Domine terram fundasti.*] Vulgata legit *Initio*. Significat autem Propheta Deum esse primum rerum omnium principium. Omnis enim res creata, quantumuis à multis causis dependeat (sicut patet in plantis, & animalibus & arte factis) vltimò tamen in illum, tamquam in primum omnium istarum causarum causam, reducuntur.

Deum est
primum
principium
rerum om-
nium.

Dicitur autem primum principium; Primò *antiquitate*: nihil enim ante ipsum aut cum ipso ab æterno fuit, quod sit causa rerum; sed quæcumque sunt alie rerum causæ seu principia, sunt infinito tempore posteriora.

Secundò *dignitate*, vt pote supremum; cùm nihil supra ipsum esse possit, à quo ipse potuerit accipere, vt esset rerum causa: nemo illi vim faciendi contulit, nemo modum faciendi ostendit, aut ideam exhibuit; nemo suauit vt faceret, nemo finem proposuit, nemo iuuat, aut cooperatus est; sed omnia à seipso habuit, & per se præstitit: ipse ex se habet infinitam potentiam quiduis extra se & intra se fabricandi; ipse à se omnem artem & sapientiam & ideam omnis operis conceptibilis; ipse à se omne consilium & inclinationem ad opus condendum; ipsemet est finis vltimus totius operis; ipse solus per se nemine cooperante aut materiam subministrante sine vllis instrumentis omnia fecit.

Tertiò, quia ipse est *principium omnis principij*, supra omne principium, & causa omnis causæ, supra omnem causam; vnde sæpè à S. Dionysio vocatur *ἡ ἀρχὴ ἀρχῶν*: quibus verbis non tantum significatur ipsum esse principium omnium principiorum; sed modum ipsius causandi esse longè altiore & independentem ab omni alio principio: cùm enim omne aliud principium, & omnis causa, secundum suum esse, & secundum omnem causandi rationem, ab ipso essentialiter dependeat; ipse tamen dependet à nullo, sed est principium omnium omnino independens, infinite supra omnia principia eleuatum. *Itaque ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Ex ipso quidem, quia ex seipso tamquam originali seu radicali omnium idea omnia ab æterno concepit: *per ipsum*, quia solus nemine adiuuante omnia in tempore condidit: *in ipso*, Græcè *ἐν αὐτῷ*, id est, *propter ipsum*, vel *ad ipsum*; quia ipse omnium finis, cùm ad eius gloriam condita sint omnia.

Rom. 11.

27. *Ipsi peribunt, tu autem permanes, &c.*] Huius nempe vitæ mortalis proprium est, vt omnia senescant, & sensim ad interitum eant, nullisque aduersum nos emergentibus incommodis, solâ temporis lapsione ad senectutem tendimus, & ad mortem properamus: hoc de ipsis etiam cælis incorruptibilibus dixit Dauid, quia

quia à præfenti ftatu mutabuntur. Si igitur cæli
quali fenefcent, quia mutatione & innouatione
indigebunt, quanto magis corruptibilia ad ve-
tustatem feftinabunt: vel, fi per *caelos*, vt S. Au-
guftinus myfticè vult intelligi, *Sanctos* accipias,
illi certè non tantùm quoad corpus, quod in-
ftar veftis atteritur, fed etiam quoad fpiritualem
animæ vitam quâfi ad fenectam & vetuftatem
eunt; quia nonnullam qualitatem corruptibilem
mutantes, ad tepiditatem feignitiemque profi-
cifcuntur, & mundi curis interpellantibus ab
illo primo quo inchoarunt feruore deficiunt;
quare quotidiana fpiritus innouatione opus ha-
bent, ne per torporem penitus veterafcant. Sed
non ita Deus, de quo fubdit:

iffimus in æternum Domine. Quafi dicat: Tu
ex interitu illorum nihil de tua celfitudine &
gloria amittes. Ratio autem huius immutabili-
tatis eft; quia quidquid in fe habet vel habere
potest, habet actû per fuam effentiam: vnde non
potest ei noui aliquid accedere vel decedere, ni-
fi effentia aliquo modo varietur, quæ prorfus eft
immutabilis, vt pote infinitè fupra omne muta-
bile eleuata. Hinc vberius ipfe etiam cauffa eft
omnis firmitatis & immutabilitatis in rebus
creatis: ipfe enim mundum totumque vniuer-
fum in fuo eflè, in fuo loco, in ftatu gloriæ,
quam peracto iudicio vniuerfali virtute diuinâ
accipiet, immutabiliter in æternum conferua-
bit, fimiliter Angelos & homines, quod ad na-
turam ipforum & ftatum gloriæ vel damnatio-
nis attinet. de quo eft illa huius Pfalmi poftre-
ma prædictio:

*Deus cauf-
fa omnis
ftabilis
in creatu-
ris.*

28. *Tu autem idem ipse es.*] Scilicet im-
mutabilis; vt pote *apud quem non eft trans-
mutatio, nec viciffitudinis obumbratio*: nulla
enim quantumuis minima potest ei fieri acces-
fio vel decefio; non fubftantiæ, non potentia,
non magnitudinis, non perfectionis; non intel-
lectionis, non volitionis; non loci, non fitus;
non modi alicuius, qualifcumque demum is fit.
Perant omnes homines, omnes Angeli, totus
mundus; omnia redeant in nihilum; ipfe nihil
in fe amittet: ipfe æquè plenus gaudio, plenus
beatitudine, & omnibus bonis affluens erit: om-
nia enim illa retinet in luce fapientia, & in om-
nipotentia virtutis fuæ, in qua illi femper omnia
funt præfentia, eaque immutabiliter poffidet,
ita vt nullo modo poffint illi excideret: & ad mi-
nimum nutum ipfius omnia rurfum in fuis natu-
ris exiftent, ipfisque feruiet: vnde rerum om-
nium interitus nihil ei damni adferre potest:
quod infinuatur etiam in fuperioribus vbi dici-
tur: *Cum exorti fuerint peccatores sicut fanum,
& appauerint omnes qui operantur iniquitatem,
vt intereant in faculum faculi; tu autem Al-*

Is. 1, 17.
Deus immo-
bilis.

Pfal. 91, 8.

29. *Filij feruorum tuorum habitabunt.*]
Scilicet in cælefti patria, ad deftinatam menfu-
ram fanctitatis prouecti, ftabiles & immutabi-
les permanebunt: *& fermen eorum in faculum
dirigetur.* Habitabimus fanè in illa domo Dei,
fi filij feruorum, id eft Apoftolorum, imitatio-
ne fuerimus: habitabimus, fi femina nofta, id
eft opera nofta, innouauerimus, quæ nos ad
Regnum præcedant, & domum præparent.
Noli ergo eflè ftertilis, ait Auguftinus, *fi vis ha-
bitare; pramitte fœtus quos fequaris pramitten-
do, non ferendo: filij tui te deducant ad terram
promiffionis, terram viuentium, non morien-
tium: cum hic visis in hac peregrinatione, illi
antecedant, fufcipiant te propter refectiorem
carnalem. Filius Iofeph antecessit Iacob in
Egyptum, & ait patri fuo & fratribus fuis:
Ego pramemi preparare vobis efca. Præcedant
ergo filij tui, præcedant opera tua: quales filios
pramiferis, talis & fequeris.*

I N P S A L M. C I I. A R G V M E N T V M.

α. Ψαλμός τῷ Δαβίδ.

1. * Pfalmus ipsi David.

* Abest à
Vulgata.

Εὐχαιρία ἔχει ἑαυτὸν ἐπαρόδῳ. δι-
γείται δὲ ὅσα πεπόνθισα. τὸ τῷ ἰδὲ εἰκὸν
τῷ ἐνεργασίας, τὸ δὲ εἶσαι ὅτι μεγάλων κιν-
δύνων ἀπηλλάγησαν. τετυχηότες ἔν ὧν
ἦσαν, ὑμῶσι τὸν ἐνεργέτω. Ἀρμόζῃ δὲ
καὶ πάντι ἀθεοποῖς πιροτήρας ἀπαλλα-
γῆσι δουλείας, καὶ μείζονος ἀξιοθεῖσιν ἐλευ-
θερίας.

*Gratiarum pro reditu continet actionem:
recenset autem quanta passi sint. Hoc nam-
que beneficium declarabat, quod ostenderent
se à magnis esse periculis liberatos. Cum ita-
que que petierant impetrassent, benefactori
hymnos offerunt. Ceterum congruit etiam
omnibus hominibus ab acerbiorē feruitute
liberatis, & maiorem libertatem adeptis.*

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I.

BΛΟΓΕΙ ἡ ψυχὴ μου
τὸν κῆριον. καὶ πάντα
τὰ ἐντὸς μου τὸ ὄνομα,
τὸ ἄγιον αὐτῶ.

BENEDIC anima mea * Do-
minum: & omnia quæ
intra me sunt * nomen
sanctum eius.

* Vulgata
domino:
* nomini
sancto
Ex anima
Deus bene-
dicendus.

D 3

Omnia

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* *Vulgata*
Domino:

Omnia qua intra me sunt. Id est: Omnis, inquit, cogitatio, omnisque intellectio.

2. **Benedic anima mea * Dominum: & noli obliuisci omnes retributiones eius.**

Quia in reditu multa bona consecuti sunt: per multam munificentiam ad propria reuerfi sunt, Cyro qui tunc imperabat hoc præcipiente: Deo igitur iure merito tantorum bonorum adeptionem adscribitur.

*Recenset
Dei beneficia.*

3. **Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis:**

Id est: Æquum enim est honorare illum qui frequentem peccatorum nostrorum concedit condonationem.

Qui sanat omnes infirmitates tuas.

Afflictiones ait, quas diuersimodè in Babylonia sustinuerunt.

* *Vulgata*
interitu

4. **Qui redimit de * corruptione vitam tuam:**

Tantum non corruptos, inquit, nos de nouo viuificauit.

Qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Circumdedit enim, inquit, nos misericordiâ clementiaque ad instar coronæ.

5. **Qui replet in bonis desiderium tuum:**

Omne enim, inquit, desiderium nostrum bonitate expleuit.

Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

Vult dicere, vetustatem nostram Babylonicam in Regnum rursus innouandam, sicut eramus aliquando. Per auem enim aquilam Regnum insinuatur.

6. **Faciens misericordias Dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus.**

Ipse, inquit, est Deus qui benignitate iudicat, & iniuriam passos à malo liberat.

7. **Notas fecit vias suas**

Τὸ πάντα τὰ ἐντός μου. ἀπὸ τῆς πᾶσαι μου ἐπιθυμίας λέγει, ἔτι πάντων νόμων.

β. **Εὐλόγη ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον καὶ μὴ ἐπιλανθάνει πάσας τὰς ἀγαποδόσεις αὐτοῦ.**

Ὅτι ἐν τῇ ἐπιπόσει πολλὰν τετυχάσασθαι ἀγαθῶν. ὅτι πολλῆς γὰρ τῆς δωροδοσίας ἐπιπλήθυνεν εἰς τὰ οἰκεία, τὰς δὲ Κύριον τῆ τότε βασιλεύοντος πρὸς ἀξίαντες. ὅτι ἐν εὐκότῳ ἐπιπλήθυνεν ἢ τῶν ποσῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσον.

γ. **Τὸν ἐνὶ λατρίῳ τῶν πάντων τῶν ἀνομιῶν σου.**

Ἀπὸ τῆς Δίκαιον γὰρ δὲ ἀξίαντες ἐκεῖνον τὸν ἀθέτον ποισάμενον τῶν ἀμειρημάτων ἡμῶν τὴν συγχώρησιν.

Τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου.

Τὰς κακώσεις λέγει, ἀς ὑπέμενον ἀφ᾽ ὅσους ἐν Βαβυλῶνι.

δ. **Τὸν λυτρεύμενον ἐκ φθορῆς τὴν ζωὴν σου.**

Μοσυχὴ γὰρ φθαρέντας ἡμᾶς, φησὶν, ἔξωποιήσῃ πάλιν.

Τὸν σεφανῶντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτημοῖς.

Ἐκύκλωσεν γὰρ ἡμᾶς, φησὶν, ἐλεῖν ἔτι φιλαθεσπία σεφάνει δὲ ἡμῶν.

ε. **Τὸν ἐμπιπλῶντά σε ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου.**

Πᾶσαν γὰρ ἡμῶν, φησὶν, ἐπιθυμίαν ἀγαθῶν ἐπλήθυνεν.

Ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετὸς ἡ νεότης σου.

Βέλεται εἰπεῖν, ὅτι ἡ παλαιότης ἡμῶν ἢ ἐν Βαβυλῶνι ἀνακαινισθήσεται εἰς βασιλείαν ἀμείνου, ὡς ἀετὸς ἡμῶν ποτὶ. ὅτι γὰρ τῆ ὄρνιθος τῆ ἀετῆ τὴν βασιλείαν αἰνίττειται.

Ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ κύριος, ἔτι κῆμα πᾶσι τοῖς ἀδικημένοις.

Αὐτὸς ἔστι, φησὶν, ὁ θεὸς ὁ φιλαθεσπία δικάζων, ἔτι ἀπαλλάττων τὴν κακῶν τῶν ἀδικημένων.

ζ. **Ἐγνώρισεν τὰς οἰκίας αὐτοῦ τῶν**

τῷ Μωϋσῇ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ
θελήματα αὐτοῦ.

Moyfi, filijs Israël voluntates
suas.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Ὅτις ἔστι, φησὶν, ὁ θεὸς, ὁ ἐξ ἀρχῆς
ἡμᾶς καταστῆσαι ἀχρὲς τῆς δόξης καὶ μωϋσῆ
μὲν ἀποκαλύψας ἑαυτὸν τῷ διαμαρτυρῶν
λαῷ αὐτῷ διὰ τῷ Ἰσραὴλ νόμιμα χειροτά-
μῳ καὶ ἡγετῶν θεῶν.

Hic, inquit, est Deus, qui à princi-
pio nobis hætenus benefecit: & Moyfi
quidem populi ductori ipsique Israë-
li legitima præbuit atque diuinâs ordina-
tiones.

η. Οἰκτίρων, ἔλεήμων ὁ
κύριος μακροθυμὸς, ἔ πολυέ-
λεος.

8. Miserator, & misericors
Dominus: longanimis, & mul-
tùm misericors.

Φιλανθρωπὸς γὰρ ὤν, φησὶ, ἔ μακροθυ-
μοῖ, ἔ χρηστότητα καὶ φιλοσημεῖται.

Cùm enim, inquit, clemens sit etiam lon-
ganimiter & benigne ac liberaliter agit.

θ. Οὐκ εἰς τέλος ὀργαθήσεται·
ἐδὲ εἰς τὴν αἰῶνα μνησθήσεται.

9. Non in * finem irascetur: ne-
que in æternum comminabitur.

* Vulgata
perpetuum

Ἄλλα ἔ ὀργαζόμενος, φησὶν, ἢ σιωπῶν
τῷ αἰῶνι ἢ ὀργῶν, συστάσει δὲ αὐτῷ πρὸς
τὴν ἑπιμαρτυρίαν ἀδύνατον.

Quin etiam, inquit, cùm irascitur non
coëxtendit iram æternitati, sed eam cohibet
ob eorum qui puniendi sunt infirmitatem.

ι. Οὐκ ἔτι τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν
ἐποίησεν ἡμῖν· ἐδὲ ἔτι τὰς ἀνομίας
ἡμῶν ἀποπέδωκεν ἡμῖν.

10. Non secundùm peccata no-
stra fecit nobis: neque secundùm
iniquitates nostras retribuit nobis.

Deum locu-
plas in mi-
sericordia.

Ἀπὸ τῶν δὲ φησὶν, τὰ κατὰ ἡμᾶς δι-
καίας γὰρ ὀργῆς ἀρείωντες πειρασθήσονται καὶ
πολλῶν, συμμέτρου πτυχήμαθ' ἔως εἰς
ῥῆθον ἡμῶν ἰγνώσθησιν ἀδικημάτων.

Huius autem, inquit, argumentum sunt res
nostræ; nam cùm iustam magnamque iram
mereremur, moderatam experti sumus, ita
ut etiam faciliè nobis esset eam superare:

ια. Ὅτι ἔτι τὸ ὑψῆσαι ἔρα-
νῆ ἀπὸ τῆς γῆς, ἐκράταίωσε κύριος
τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς φοβεροῦσι
αὐτόν.

11. Quoniam secundùm altitu-
dinem cæli à terra, corroboravit
* Dominus misericordiam suam
super timentes se.

* Absq̃ à
Vulgata.

Δῆλον μὲν ἔστι ὅτι ἢ φιλανθρωπία θεῶν
μέτρον ἔχει, ἀλλὰ πάντα νικᾷ καὶ
καταβάλλει. Ἄλλ' ἵνα μὴ μέτρον ἔχ' ἄρα,
ὁ προσφθικὸς ἄλλο μᾶλλον ἐπιφέρει.

Manifestum quidem est, benignitatem Dei
mensuram non habere, sed omnia vincere ac
superare. Verùm cùm Propheta mensuram non
inueniret, aliud quiddam maius subiungit.

ιβ. Καθ' ὅσον ἀπέχουσι ἀνα-
τολά' ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν
ἀπ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν.

12. Quantum distat ortus ab oc-
cidente, longè fecit à nobis iniqui-
tates nostras.

Καὶ ἐκ ἀρκιῶν τῶν τοῖς ὡφθα-
λμοῖσιν ἐπιφέρει καὶ συμπάσις τῶν
δείγματα.

Et his comparationibus minimèatura
subiungit etiam exemplum plenius com-
miseratione.

ιγ. Καθὼς οἰκτεῖρει πατὴρ
ὑψὺς, ὡκτεῖρσεν κύριος τὸν φοβε-
ροῦσιν αὐτόν.

13. Quomodo miseretur pater
filiorum, misertus est Dominus ti-
mentibus se:

Εἶτα καὶ πῶς νικηθεὶς τὴν ποσού-
την ἐπέδειξεν φιλανθρωπίας σημεῖον
ἐπάγει.

Deinde etiam quâ re victus tantam
clementiam ostenderit significans sub-
iungit:

ιδ. Ὅτι αὐτὸς ἔγνω τὸ πλά-
σμα ἡμῶν.

14. Quoniam ipse cognouit
figmentum nostrum:

Recor-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Recordatus est quoniam pulvis sumus.

15. Homo sicut fœnum dies eius, tamquam flos agri sic efflorescit.

Deus ag-
noscit in-
firmam im-
becillita-
tem.

Cum enim, inquit, fecerit nos, cognoscens id quod formavit, quoniam pulvis sumus, isque temporis exigui, & quia nil à flore agri discrepamus, tantam clementiam exhibuit.

16. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non cognoscat amplius locum suum.

Et hoc, inquit, consideravit, quod anima hominis modico tempore corpori coniuncta pertransit, locum proprium repetens: ipse verò sic in pulverem redigetur, ut neque ubi constiterit locus dignosci possit.

* Vulgata
ab æterno
& usque in
æternum

17. Misericordia autem Domini * à sæculo & usque in sæculum super timentes eum.

Et iustitia illius in filios filiorum,

18. His qui servant testamentum eius:

Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

Benignitas
Dei peren-
nis est.

Benignitas namque Domini, inquit, perennat, atque ad familiares præsertim suos penetrat, etiam usque ad filios posterorūque. Quàm maximè verò illi uberiori fruuntur eius providentiâ, quibus hoc studium est, ut nulla præcepta violent.

19. Dominus in cælo paravit sedem suam: & Regnum ipsius omnibus dominabitur.

Deus autem, inquit, omnia potest, utpote in cælo Regnum firmatum habens & imperium in omnes expansum. Illud enim paravit ait pro fundavit & firmavit.

* Vulgata
Domino

20. Benedicite * Dominum omnes angeli eius; potentes virtute, facientes verbum illius,

Εμνήσθη ὅτι χυε̅ς ἐσμὲν.

15. Ἄνθρωπος ὡς εἰς χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὡς εἰς δῶρον τοῦ ἀγροῦ ἕως ἔξαιθήσης.

Ἄ τι γὰρ ποιήσας ἡμᾶς, φησὶ, γινώσκων ὃ ἐπλασεν, ὅτι χυε̅ς ἐσμὲν, καὶ ὅτι ὀλίγο χρόνῳ, καὶ ὅτι ἐδὲν ἀποίκαμιν αἰθερά γευθῶ, παρήξει τὴν ἑσπέρην φιλαθεσπίαν.

16. Ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ, & ἐχ' ὑπάρξει καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται καὶ ἐπὶ τὸν τόπον αὐτοῦ.

Καὶ τὸ δεῖ, φησὶ, ἐλογίσατο, ὅτι ἡ ψυχὴ τῆ ἀθεσπίας πρὸς ὀλίγον τῷ σώματι προσμιλήσασα παρέρχεται, τὸ οἰκεῖον καταλαμβάνουσα χόρτον: ἐκείνος τε ἕως εἰς τὸν χῆν ἀναλυθήσεται, ὡς ἐμὴ εἰς τὴν περὶ διωκῶν ἐπιτηρώσασθαι τὸν τόπον.

17. Τὸ δ' ἐλεῖτο τοῦ κυρίου διὰ τῆ αἰῶνος & ἕως ἔξαιθήσης ἐπὶ τοῖς φοβεμένοις αὐτόν.

Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱὸς πάντων υἱῶν,

18. Τοῖς φυλάσσασιν τὴν διαθήκην αὐτοῦ.

Καὶ μεμνημένοις τῶν ἐπιτάξεων αὐτοῦ, ἔποιήσαν αὐτάς.

Ἡ μάλιστα φιλαθεσπία τῆ διαπόσε, φησὶ, διακονίῃ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς οἰκειότητος αὐτῆς διαβαίνουσα, καὶ μάλιστα υἱῶν καὶ μάλιστα ἐκγόγων. Καὶ μάλιστα δὲ ἐπὶ τῆς πλείονος ἀπολαύσεως κηδεμονίας, παρ' ὧν ἐστὶ σωδὴ, μηδὲν τ' ἐπιτελεῖται παρ' αὐτοῖς ὡδὲ βαίνειν.

19. Κύριος ἐν τῷ ἔρεινῳ ἠτίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόσει.

Δύναται δὲ, φησὶ, πάντα θεός, ἀπὸ ἐξουσίας ἰδρυμένη ἔχων τὴν βασιλείαν ἐπὶ τῶν καὶ πάντων ὡδὲ βασιλευμένης διωκῶν. τὸ γὰρ ἵστῆται ἰδρύσατο λέγει καὶ ἐπέκεινται.

20. Εὐλογεῖτε τὸν κύριον πάντες ἃ ἄγγελοι αὐτοῦ: δυνατὸν ἰσχύϊ ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ,

Εἰπε...

Ἐπειδὴ ἔν, φησι, καὶ τ' ἕρσιον διαπότις ἔστι καὶ βασιλεύς, ὑμνεῖται δίκαιος καὶ ὡς τ' ἀνω δυνάμεων αἷς, φησι, Ἐσαύτη πρὸς ἰσχύς, ὡς δυνάμει ἐκπληρῶν αὐτῆ τὰ πρὸς ἀγάμα. ὅθεν ἔπιφύει.

Τὸ ἀκούσαι τ' φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ.

Ἀντι τῆ, οἷς πρὸς αὐτῆ πρὸς ἰσχύς, ὡς δυνάμει πᾶν πρὸς ἀγάμα αὐτῆ πρὸς ἔργον ἀγν, καὶ ἐπειδὴ ὀνομασι ἀγγέλους μόνως ὀνόμασεν, ἔπιφύει ἐσταυθα.

καί. Εὐλογεῖτε τὸν κύριον πάντοτε αἱ δυνάμεις αὐτοῦ λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Ἐπὶ δέ, φησι, καὶ ἕτερον ἔστι ἐν ταῖς ἀοράτοις δυνάμεισιν, ἢ ἰσχυρῶν κατ' ἀξίαν, ἢ ἰσχυρῶν καὶ δυνάμει, καὶ τῶ ὑμνεῖται πρὸς πομπῶν καὶ διαπότι. Το δέ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτῆ, τὸ αὐτὸ λέγει. Ὅσοι, φησι, δυνάμει ἐστὶ ἐκτελεῖν αὐτῆ τὰ πρὸς ἀγάμα. εἶτα καὶ ἄλλο ἐπάγει.

καί. Εὐλογεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Καὶ τὰ δόξα τῶν πάλιν ἐν ἑαυτῶ ἐγκαλοῦμαι, ὡς πρὸς ἔργα, ἔπιφύει.

Ἐν παντὶ τόπῳ τ' δεσποτείας αὐτοῦ.

Εὐλόγη ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον.

Καλῶς ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῆ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, φησι, αὐτῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ὅ γὰρ αὐτῆ πρὸς ἀγάμα ὑπολαύων, πᾶσι καὶ δίκαιος ἔστι, ἐν παντὶ τόπῳ δοξάζει τὸν δεσπότην.

Cum igitur, inquit, etiam caelorum Dominus sit ac Rex, æquum est ut à supernis quoque virtutibus celebretur: quibus, inquit, tanta vis inest, ut possint explere mandata eius. vnde subiungit:

Ad audiendam vocem sermonum eius.

Id est, quibus tanta est virtus, ut possint omne mandatum ipsius in opus adducere. Et quoniam nominatim solos Angelos nuncupauerat, hinc subdit:

21. Benedicite * Dominum omnes virtutes eius; ministri eius, qui facitis voluntatem eius.

Ceterum, inquit, est etiam aliud in virtutibus inuisibilibus, siue quoddam emineat dignitate, siue quoddam excedat virtute, atque hoc etiam creatorem ac Dominum concelebrat. Illud autem, *Qui facitis voluntatem eius*, idem significat. Qui, inquit, potentes estis ad explenda mandata eius. Deinde vniuersim subdit:

22. Benedicite * Dominum omnia opera eius:

Denique semetipsum adhortans, prout etiam inceperat, subiungit:

In omni loco dominationis eius.

Benedic anima mea * Dominum.

Pulchrè in omni loco, siue in captiuitate, inquit, siue in domo propria. Qui enim prouidentia ipsius fruitur, is vbiq; terrarum iustus est, & in omni loco benefactorem suum honorat.

PARAPHRASIS ANONYMI. Angeli sunt potentes virtutis.

* Vulgata Domino

Angeli faciunt voluntatem Dei.

* Vulgata Domino

* Vulgata Domino.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

ΕΥΛΟΓΕΙ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] Εὐγνωμόνων ἔστι τὸ πρὸς ἀγάμα χάρειται δὲ τῶ ὑμνων ἀμείβεται. ἑαυτῶ ἐν ἐγκαλοῦμαι διλογεῖν τὸν θεὸν καὶ ὑμνεῖν, καλὸν φάρμακον ἑαυτῆ πρὸς εἰς θεὸν διλογίαν πηθεῖται. Δια δὲ τῶ ἐπιφύει, τὸ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος δηλοῦ, καὶ ἐκ πάσης ἐκθυμώσεως καὶ νοήματι. Ἐν τῶ γὰρ ἀποφύει ἔστι ἡ νοητικὴ δυνάμει, καὶ ἀνοητικὴ, ἐκ ἐπιφύει καὶ ὀρμητικὴ, καὶ φανταστικὴ, καὶ μνησθετικὴ. Ἐν διαφύει δὲ τῆ πρὸς τὸν ὑμνον πρὸς ἀγάμα,

Tomus III.

BENEDIC ANIMA MEA DOMINUM.] Gratorum est diuinas gratias per hymnos referre. Semetipsum igitur adhortatur ad Deum benedicendum & laudandum, bonum remedium sibi ipsi proponens Dei benedictionem. Per interiora autem designat ex toto corde, & ex tota virtute, & ex omni cogitatione & mentis operatione. Intra hominem enim est vis intelligendi, & cogitandi, ac contuendi, & affectum concitandi, & imaginandi, & memorandi. Immoratur autem adhortationi ad hymnum,

Deus ex corde in timo benedicendum.

Et sciens

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Anima est
media inter
corpus &
spiritum.

Gen. 1,7.
Gen. 4, 26.
Gen. 2,7.

Omnibus
animi vi-
ribus Deo
benedicen-
dum.

Qua sint
præcipua
Dai mise-
rationes.

Qua sit
aquila im-
ponatio.

Spiritalis
renovatio
qualis.

Isa. 40, 31.

sciens pro magnis beneficijs hoc debitum sibi incumbere. Alius verò ait, quòd cùm anima inter corpus spiritumque media sit, corpus quidem ad proprias concupiscentias feruileſque voluptates detrahat, quasi defuper ex alto ipsam quodammodò deijciens; spiritus verò ad seipsum quasi fursum ad Deum adducendo attrahat: quare iubet Dominum benedicere, hoc est honorare, & assidue ante oculos habere. Ceterùm Moyses quoque trium horum mentionem fecisse visus est in hominis formatione; ac corporis quidem cùm ait, *Acceptit puluerem de terra;* animæ verò per illud, *ad imaginem & similitudinem;* spiritus per illud, *Et inspirauit.* Cùm autem in anima hominis multæ vires ac diuersæ motiones sint, omnes iubet Deum benedicere. Pulchrè autem dixit etiam *omnes retributiones*, quas Symmachus *beneficia* nuncupauit. Multa enim Iudæi post reditum bona consecuti sunt, cum amplissimis muneribus Cyri iussu reuertentes. Multa etiam nos adepti sumus; nam pro maximis peccatis, quibus deliqueramus, retribuit nobis misericordiam, benignitatem ac miserationes: quarum nos numquam capere debet obliuio; sed earumdem memores, Deum assidue decet hymnis celebrare: quænam porrò sunt hæc? Primum posuit propitiationem peccatorum nostrorum. Secundò infirmitates sanauit. Morbi autem animæ sunt peccata. Tertiò, à corruptione nos seruauit, per resurrectionem suam à peccato nos liberans. Quartò propriâ benignitate vsus, adoptionis gratiâ nos coronauit. Quintò, spiritualibus nos bonis adimpleuit. Itaque par est, vt pro tantis muneribus ipsum perpetuò laudemus.

5. RENOVABITVR VT AQVILÆ IVENTVS.] Non hoc dicit, quòd aquila renouetur. (foli enim inter aues phœnici hoc proprium esse tradunt) sed cùm aquila ceteris volucris imperare videatur, vult dicere, senectutem nostram Babylonicam in regnum denuò renouandam, prout eramus aliquando. Alius autem ait hoc significare inuouationem quæ fit per Baptismum, & vetustatis abrasionem: quod etiam per Isaiam ait: *Qui autem sustinent me, mutabunt fortitudinem, & assument alas quasi aquila.* Meritò igitur animæ inuouationem naturæ aquilæ assimilauit, qui expluma-

ειδώς τὸ αὐτὸ ἦν μέγαλον δὲ ἐργασίαν ἑαυτὸν ἐποφείλοντο. Ἄλλος δὲ φησὶν, ὡς ἔχει μέσης τῆς ψυχῆς ἔσσης τὸ σῶμα ὅ & τὸ πνῦμα, τὸ μὲν σῶμα ὀπί τὰς οἰκείας ὀπιθυμίας & ἀδραστῶδεις ἰδοναὶς καθέλικη, ὡσπερ ἀφ' ἑψῆς ἀνωθὲν ποδὴν κατὰ βάλλον αὐτῶν. τὸ δὲ πνῦμα πρὸς ἑαυτὸ ἀνέλικη ἀνω πρὸς θεὸν ἀνάγει. διὸ πρὸς ἀττὴ δὲ λογεῖν τὸν κύριον, τιτέτι δοξολογεῖν, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν δραπαντός. Ἔοικε δὲ καὶ Μωσῆς ἦν τελῶν μνημοσύνη ἐν τῇ δια- πλάσει. σῶμα ὅ μὲν δὲ τὸ, ἔλαβε χεῖν ὑπὸ τῆς ψυχῆς δὲ τὸ, κατ' εἰκόνα & καθ' ὁμοίωσιν πνῦματος δὲ τὸ, & ἐνεφύσησεν. Πολλῶν δὲ δυνάμειον & δραστῶσιν κηθήσων ἔσων ἐν τῇ τῆ ἀδραστῶσιν ψυχῇ, πᾶσας πρὸς ἔπιπτα δὲ λογεῖν τὸν θεόν. Καλῶς δὲ καὶ τὸ πᾶσας τὰς ἀταποδοσεις, ἀς ὁ Σύμ- μαχος ὅ δὲ ἐργασίας εἶπεν. Πολλῶν γὰρ & Ἰουδαῖοι πετυχήσαν ἀγαθῶν μὲν τῶν ἐπα- νοδῶν, μὲν δραστῶσιν πλείους ἰπανιθόν- τες κύριον πρὸς ἀγματο. πολλῶν δὲ καὶ ἡμεῖς. ἀντι γὰρ μέγαλον ἀμάρτιαν, ὧν ἡ- μῶν ὄμῳ, ἀπὸ πῆδων ἡμῶν ἔλκον, χρεῖσ- τητᾶ, οἰκνημῆς. ὧν ἐπιλασθῆναι εἰ δὲ εἰ- ἀλλὰ μεμνημῆς, διπικῶς τῆτω ὑμῶν. τίνες δὲ εἰσι; Πρῶτον ἰλασμοῖν ἔδιτο ἦν ἡμετέσων ἀμάρτιαν. δὲ ἄπρῶσιν τὰς ἀδραστῶσιν ἰάσαστο. Νῆσοι δὲ ψυχῆς ἀμάρτιαν. τελῶσιν, ἐκ φθορᾶς ἡμᾶς ἔσασσιν, δὲ τῆς ἀπὸ ἀνα- σάσασσιν ἀπαλλάξασσιν τὴ ἀμαρτίας. τέταρ- τον οἰκία φιλαδραστῶσιν χρεῖσμῶν, ἐπι- φάνωσιν ἡμᾶς τῶν ἡδραστῶσιν χαρίσματο. πᾶμπῶν, τὴ πνῦματος ἡμᾶς ἐνεπλήσαν ἀγαθῶν. δὲ ἰκαμοῖν ἐν, αὐτὸ ἔσασσιν αἰεὶ αὐ- τὸν ἔχουμῶν.

Ἐ. ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΘΗΣΕΤΑΙ ΟΣ ΑΕΤΟΥ Η ΝΕΟΤΗΣ. Οὐχ' ὅτι ἀνα- κηίεται ὁ αἶτος τῆτό φησι (μόνον γὰρ τὸν φοῖνικα τὸ ὄρειον τῆτό φησι πάχεν) ἀλλ' ἐπεὶ ὁ αἶτος δοκεῖ βασιλεύειν τὴ πε- τεπῶν, βέλεται εἰπεῖν, ὅτι ἡ παλαιώτης ἡμῶν ἐν Βαβυλωνίαν ἀνακακηίθησεται εἰς βα- σιλείαν αὐτοῦ, ὡσπερ ἡμῶν ποτὶ. Ἄλλος δὲ τῶν δὲ τὴ βαπτισματῶσιν κηπεργίαν τῆτο σημαίνει φησι, καὶ τῆ γήσος ἀπὸ ἔσων. ὁ καὶ δὲ Ἡσαῖα φησὶν. οἱ δὲ ἔσων ἡμῶν, ἀλλάξασσιν ἰχωρ, & πρὸς φησὶσ- σιν ὡς αἶτοι. εἰκότως ἐν τῶν ἀναίωσιν τῆς ψυχῆς αἶτε φῶσιν παρείκασσιν, οἱ ἀπο- πύλλῶ-

πυλῶσαι. ὅτι αὐτοὶ πτεροφόροι Σημαιοὶ
 ἔσονται καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως χάρισμα· ὅτι
 ἐν φθορᾷ ἀπεισώμενοι εἰς ἀφθαρσίαν ἰγει-
 οῦμεθα. τί τὸν δὲ ἡμᾶς ἠξίωσεν ἢ διὰ τὰς
 δικαιοσύνας ἡμῶν, ὡς φησὶ ὁ Ἀπόστολος,
 ἀλλὰ καὶ τὴν πολλὴν ἀγαθὴν ἔλεον ἵστασιν ἡμᾶς
 ἰδοὺμεθα. ἡμεῖς γὰρ τὴν πενήτην· ὡς περὶ δὲ καὶ
 πάλαι διέδοξα κέλευμα κείνας ἰλυτέρας
 εἶς αἰγυπτιοὺς ἐδικλωμένους, καὶ ἔδωκεν αὐ-
 τῶν τὴν Μοῦσιν ἔκαστον πρὸ λαοῦ ἑκάστη
 τῆς ἐξουσίας ἰσότης. Καὶ ἄλλως δὲ ἔχει
 ἡμεῖς τὰς φερούμεναι· ἢ γὰρ ἐν μεταμε-
 λείας τῶν σαρκῶν ἡμῶν ἐπεργασάμεθα
 τα, ἀλλὰ τὸ φερούμεναι ἡμῶν ἐπέλασσε. Τύ-
 πον γὰρ ἵσταν ἡθάλασσα τῆ σαρκῶν βαπτί-
 σματος, καὶ ἡ πέτρα τῆ ἀθανάτου κερυαίν, καὶ
 ἡ ἐπιπέφυκε τερφῆς τὸ μάγμα· τί τὸν δὲ αἰ-
 τῶν ἢ αὐτῶν χερούστος καὶ οἱ οὐκίρμοι· μακρο-
 θυμος γὰρ οἶν, καὶ χερούστος.

θ. ΟΥΚ ΕΙΣ ΤΕΛΟΣ ΟΥΚΙΣΘΗΣΕ-
 ΤΑΙ.] Καὶ ὁρχηλωδός, φησὶ, ἢ συκατείν
 πρὸ ἀνάμ, πρὸ ἀνάμ, ἀπὸ ἀνάμ, δὲ αὐτῶ
 πρὸς πρὸ τῆς ἡμερομεθῶν ἀδύνην.
 Ἀπόδειξις δὲ τὰ κατὰ ἡμᾶς· συμμέτρον γὰρ
 πτυχίκαμν τῆς ὀργῆς, ἔπειτα ἐκ πύχου
 ὡδραμαθῆσται τῆ ἀμαρτίας καὶν πμωείας.
 εἶτα πρὸς ἐνδείξει τῆς θείας ἀγαθότητος
 ἐχ' ὡδρον ὁ αἰθροππος λογιώδης ἐπὶ ἕρπυ
 ἡψηλότερον, ἔπειτα ἔως πρὸς πρὸ ἰσπίσαν
 μακροπρὸς ἀξίσημα, τῶν ἐξήσαστα, τὸ
 ἰαρθάλλου μμύων δὲ θείας χερούστος
 μέγας. Τὸ γὰρ ἔλεος πρὸς πρὸς ἡ γὰρ.
 Καὶ ἄλλως δὲ φησὶν αἱ ἡμῶν τὰς ἀρετὰς,
 εἶπεν ἀνατολῆς, ὡς περὶ ἔδωκεν τὸ οὐ-
 ρὸς τὰς ἀμαρτίας. ἢ δὲ αὐτῶν δὲ πρὸς ἀμα-
 τυχάειν ἐν ἀρετῇ ἔχει καὶ. ὁ συντηγίσις
 ἐν τὰς ἀνατολῆς, μακροπρὸς εἶχ' ἀφ'
 ἑαυτῶ τὰς ἀνομιῶν· μακροπρὸς γὰρ αἱ κακίαι
 ἔχ' ἀρετῶν. Εἶτα ἐκ ἀρκαστοῦ τῶν τῶν
 ὡδραδείμασι, καὶ ἔπειτα ὁ πρὸς συμπα-
 δίσειον λέγων.

ιγ. ΚΑΘΩΣ ΟΙΚΤΕΙΡΕΙ ΠΑΤΗΡ
 ΥΙΟΥΣ.] Πατὴρ πρὸς πρὸ ἀγαθότητος δεικ-
 νουσιν, ὅτι δὲ μμωρδὸς ἀν, τῆς φερούμεναι ἀν-
 τὸν εἰς ἡδὸν τῶν ἐνδεῶν. εἶτα φησὶ, καὶ πρὸς
 κληθεὶς εἰργάσατο πρὸς πρὸς πρὸς φιλαν-
 θροπίας. εἰ γὰρ καὶ μὴ πᾶσα ἡ κατασκευὴ
 ἡμῶν ἐκ γὰρ· ἐχομεν γὰρ καὶ τὸς ἀν φύσιν,
 κατ' εἰκόνα γηρόμενοι· ἀλλὰ γὰρ πρὸς ἰκε-
 τείας τὸ χερούστος φερούμεναι ἔχ' ἐν ἡμῶν,

Tomus III.

tur, ut denuo replumescat. Significatur quo-
 que gratia resurrectionis; quoniam in corrup-
 tione seminati ad incorruptionem resuscita-
 mur. His autem nos dignatus est, ut ait Apo-
 stolus, non propter iustitias nostras, sed se-
 cundum magnam suam misericordiam serua-
 uit nos iniuriam passos a maligno; sicut nimi-
 rum etiam olim iustum iudicium iudicans
 liberavit ex Aegypto iniurijs oppressos, & de-
 dit tam ipsi Moysi quam uniuerso populo
 notitiam mandatorum suorum. Alioquin ve-
 ro etiam de nobis hoc prophatum est: non
 enim negligenter salutem nostram operatus
 est, sed ea quae vaticinio praedicta fuerunt ad-
 impleuit. Figurae namque Baptismi saluta-
 ris erant mare, & petra scaturiginum immor-
 talium, & manna cibi caelestis; horum autem
 causa sunt ipsa benignitas & miserationes: cum
 enim longanimis sit, etiam benignus existit.

9. NON IN FINEM IRASCETUR.
 Et cum irascitur, inquit, non coextendit iram
 aeternitati, sed coercet illam secundum eo-
 rum qui puniendi sunt imbecillitatem. Huius
 rei argumentum sunt res nostrae: moderatam
 enim iram sustinimus, quoniam non permi-
 sit supplicium peccatis commensurari. Dein-
 de cum humanus sermo neque caelo subli-
 mius, neque ortu & occasu spatium ullum
 remotius reperiret, huius usus est, ut diuinae
 benignitatis immensam magnitudinem indi-
 caret. Misericordia enim Domini plena est
 terra. Alias vero etiam cum virtutes illustres
 sint, illas ortum nuncupauit, sicut peccata
 propter tenebras occidentem. Non potest
 autem aliquis simul & virtute malitiaque
 praedicus existere. Qui itaque ad Orientem
 accedit, a se remotas habet iniquitates: vi-
 tia enim a virtutibus plurimum distant. De-
 inde huius exemplis minimè saturatus, et-
 iam aliud magis plenum miserationis subiun-
 git dicens:

13. QUOMODO MISERETUR PATER FI-
 LIORVM.] Patris benignitatem ostendit, quo-
 niam cum creator esset, se timentes in filio-
 rum ordinem retulit. Deinceps etiam dicit,
 quae ratione motus tantam benignitatem ope-
 ratus sit. Siquidem non omnis nostra structu-
 ra de puluere est; nam habemus etiam natu-
 ram spiritalem, secundum imaginem creati:
 verumtamen id quod in nobis vilius est pro-

E 2

ponimus

COM-
 MENTA-
 RIUS HE-
 RACLEO-
 TAE.
 Tit. 3, 5.

Figura Ba-
 ptismi qua-
 les.

Deus iram
 imbecillita-
 ti nostra
 attempe-
 rat.

Dei in nos
 paterna be-
 nignitas.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Homo cœd
transit.

ponimus ad supplicandum, vt quod magis moueat commiserationem, quoniam puluis fumus, subaudiendo illud *recordatus est*. q.d. Recordatus est, quoniam puluis fumus: recordatus est, quoniam homo est instar fœni: recordatus est, quia spiritus transijt. Vult declarare animam in corpore minimè permanentem, sed transitoriam esse, qua auolante, corpus eius operatione destituitur, vt neque pristinæ eius figuræ cognoscantur, neque dignoscatur hoc illius, alterum verò alterius corpus fuisse. In sepulchris enim omnia fiunt vniufmodi corruptionis. Locum autem hunc mortalem dicit, quem non amplius cognoscet; siquidem ad immortalem & perennem vitam refurgit, non amplius ad transitoriam. Hæc præfens igitur vita est quidem istiusmodi; nequaquam tamen misericordia Dei quoque talis est, sed perennis & stabilis placentibus ipsi; tam illis quam eorum posteris in generationem & generationem coëxtenditur.

Ab omnibus Deo
benedici
debet.

19. DOMINVS IN CÆLO.] Ne cogere-
retur dicere, Benedicite Throni, Virtutes,
& cetera quæ tanto honore digna estis habita,
omnes simul ad benedicendum vocat. *Qui facitis autem voluntatem eius*; quandoquidem sunt etiam aduersariæ virtutes quæ ipsi non seruiunt, quas his opposuit. Deinde subiunxit, *Omnia opera eius*. q. d. Si solorum Angelorum esset celebrare Deum, ô anima, posses te continere, & dignioribus cedere benedictionem: sed cum diuinus sermo cunctis operibus præcipiat laudationem, quid cunctaris, cum ipsa quoque minimè contemnendum sis opus Dei? non enim magis in cælo quam in terra benedicens benedicit: in omni enim loco dominationis eius virtus per probas actiones dignos reddit ad benedicendum. Cum enim dominatio ipsius omnibus dominetur, consequenter omnia opera, vt quæ sub illius dominatu sint, benedicite ipsum singula pro loci dignitate. Illud autem, *In omni loco*, Iudæis minimè congruit, quoniam in terra aliena canere ipsis per leges non licebat: nos autem in omni loco puras manus leuare ab Apostolo edoâi fumus.

ὡς δυσωπήτωτατον, τὸ ὅτι χεῖς ἰσχυρῶς, ἀπὸ κοπῆ δὲ τοῦ ἐμνήσθη. οἷον ἐμνήσθη, ὅτι χεῖς ἰσχυρῶς ἐμνήσθη, ἔπι ἀνθρώπων ὡσεὶ χόρτος ἐμνήσθη, ὅτι σπένδιμα διήλθεν. τὸ δὲ ψυχῆς παρεσθικόν, καὶ ἐκείνῳ πρὸς τὸ σῶμα βελίται σημαίνον, ἥς ἀποπίεσις, καὶ ἀσθενεῖται ἢ αὐτῆς ἐνεργείας τὸ σῶμα, ὡς καὶ μηδὲ τὰς πρῶτες αὐτῆς ἐπιγνώσεσθαι χαρρακτικῶς, μηδὲ γνώσει εἰς ὡς τὸ δὲ τῆ δεινῶς τὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ δὲ τῆ δεινῶς. Ἐν γὰρ τοῖς ταύτοις πάντα τῆς ὁμοίας φθορῆς γίνονται. τῶν δὲ τὸν θνητὸν τῶν λέγει, ὅτι ἐκείνη ἐπιγνώσεται· εἰς γὰρ ἀφθαρτον καὶ διασπύζουσαν ἀνίσταται ζωὴν, ἢ εἰς παρεσθικὴν πάλιν, ἢ μὲν ἐν παρῶσα ζωῆ τοιαύτη· ἢ μὲν καὶ τὸ ἴδιον κυρίως εἶλετο ποιῆσαι, ἀλλὰ διασπύζου καὶ βίβαιον τοῖς διασπύζουσιν αὐτῶν· καὶ αὐτοῖς, καὶ τοῖς αὐτοῖς εἰς ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς παρεσθικῶν.

19. KYRIOS EN TO OYRANO.] Ὡς ἀπὸ μὴ ἀναγκάζου λέγειν, εὐλογεῖτε θεοὶ, ἄγγελοι, ἢ ἄλλα ὅσα τοιαύτης ἡξίωται πρῶτος, πάντα συνάξας ἐπὶ τῆς δόξης καὶ εὐλογίας καὶ εὐφροσύνης. ποιεῖν δὲ τὸ θέλημα αὐτῶν· ἐπέπερ εἰσι καὶ ἀπημέδου αἰς καὶ ἀπιδίσειεν, αἱ μὴ λειτουργῶσαι αὐτῶν. εἶτα ἐπήγαγε, πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. ὡσεὶ λέγων· εἰ μὲν ἀγγέλων μὲν τὸ ὑμῶν μέσον, ψυχῆ, εἶχε ἀποστέλλου, ὡς ὡς χαρρακῶν τῆ δόξης τοῖς κρείττους· ἐπεὶ δὲ πᾶσι τοῖς ἔργοις ὁ θεὸς λόγος πρῶτος τῆς ὑμῶν, τί μάλιστα, αὐτῶν ἔργα ὅσα θεὸς ἐκ διακαρῶν; εἰ γὰρ μάλιστα ἐκ ἐναντίου ἢ ἐπὶ γῆς ὁ δόξαν δόξαι· ἐν παντί γὰρ τὸ πᾶν τῆ δόξαι αὐτῶν ἢ ἀρετῆ δὲ τῆ ἀγαθῶν πρῶτος ἀξίως τῆ δόξαι ἀπιδίεται. Ἐπεὶ γὰρ ἡ δόξα αὐτῶν πάντα δόξαι, ἀκαλίθως πάντα τὰ ἔργα, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῶν δόξαι ὄντα, εὐλογεῖτε αὐτὸν ἕκαστα κατὰ ἀξίως τῶν τόπων. τὸ, ἐν παντί δὲ τὸ πᾶν, ἰσχυρῶς ἀναρῶσα, ἐπεὶ ἐπὶ γῆς ἀλλοθίας εἶδεν ἢ πρῶτος αὐτοῖς νόμιμον· ἡμεῖς δὲ ἐν παντί τὸ πᾶν ἀρετῶν ὡς χεῖρας ὡς τῆ ἀποστέλλου ἐμῶν.

C A T E N A P A T R V M .

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΨΥΧΙΟΥ. Μήτις ψαλμὸν; μήτις ὠδὸν, μήτις πικρὸν γλυκῶ παρῶσαι προσφασίαι ἐπιγροῦσαι, ἐπειδὴ περ ἀρκεῖν φήσῃ, ὅτι τὸ προσφασίαι διλογίας μείνεται διότι περ ἔτι τὸν τετρακοσθὸν γέγονε ψαλμὸν ἢ ὠδὸν ἢ ἀκρὸν ἐπιγροῦσαι, ἔξ διλογίας καὶ κἀκὸν ἀρχαίου.

Α. ΕΤΑΘΓΒΙ ἢ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΔΙΔΥΜΟΙ. Εἰ καὶ μὴ ἀλλῶ οὐκ ἔστι ἀνθρώπος ὡς τὸ γλυκῶ ψυχῶ καὶ τὸ σῶμα (ἔξ αὐτῶν γὰρ τέτυκτο σωματικῶς) ἀλλὰ γὰρ τὸ ὅλον ἢ ψυχὴ λέγεται, ὡς ἀλλοῦ αὐτῆ. Ὁ σωματικῶς ἐν ἔσθῃ ὁ παρορμηθῆς, γλυκῶ ἑαυτῶ ψυχῶ ἔστι τὸ διλογεῖν τὸν κύριον. Καὶ αἱ γλυκῶ ψυχῶ δὲ λέγονται ἔξ τῆς πικρῶματι, ἔξ ὡς ψύχεται ἀπὸ φασίαι ἀλλ' ὡς ἔσθ' αὐτῶ γλυκῶ κηδεμονίαι τυγχάνουσαι. Ἐν τῶ δὲ αὐτῶ καλεῖται πᾶσαν γλυκῶ λογικῶ ἀνθρώπου διώματα. Οὕτω γὰρ ἀκρῶτος καὶ τῶ σωτηρῶ λέγοντες πικρῶ ἢ βασιλεία τῶ θεῶ ἐπὶ τῶ ὄντων.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἐπειδὴ ἔλαστον ἔστι ἐν τῶ σῶματι μερῶν τῶ μελῶν καὶ σλαγγίων τῶ ψυχῆς διωμάτων τῶ ἐπιρρημάτων ὑπερπικρῶ κατῆσθαι, ἀναγκαίως ἔξ τῶ ὄντων τῶ ψυχῆς ἀξίως διλογίας τῶ θεῶ γίνεσθαι ὡς ἀκρῶματα.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Μείζωνος ἡμᾶς διλογεῖν τὸν κύριον ὁ λόγῶ ὡς ἀκρῶματα, προσφασίαι μὴ δὲ μᾶς λήθῃ διωμάτων ποιῆσθαι ἔξ εἰς ἡμᾶς ἀκρῶματων ἔξ αὐτῶ ὡς εἰ δὲ παντῶς κηδεμονίαι, ἔξ ποτ' ἀκρῶματων διλογεῖται αὐτῶ.

ΔΙΔΥΜΟΙ. Τίνες ἔσθαι αἱ τῶ κρείσ ἀνταποδόσεις, ἔξ ποτ' ἡμᾶς ἀκρῶματων; λέγον δὲ τῶς ἔξ ἔθῶν αὐτῶ προσφασίαι ἀκρῶματων, ὡς ἀκρῶματων διωμάτων. προσφασίαι γὰρ καὶ μὴ ὁπλῶσθαι πᾶσαν τῶς ἀνταποδόσεις αὐτῶ, κατῆσθαι αὐτῶς ἔξῃς. προσφασίαι μὲν ἔσθαι, φησὶν, ὅτι τῶς προσφασίαι σῶ ἀνομίας, ὡς ψυχῆ, ἀκρῶ πάλαι προσφασίαι ἀλλοτρία τυγχάνουσαι τῶ νόμου τῶ θεῶ καὶ ἐν πικρῶ ἔξ τῶ ἀκρῶματων τῶ δαιμονικῶς εἰδωλολατρίας διωμάτων, αὐτῶς ὁ κύριος ἰδὸν σε, προσφασίαι πᾶσαν ἰκεσίαι, ἔξ πᾶσαν ἀκρῶ καὶ πᾶσαν δέσπον, καὶ τῶ ἐν ἀκρῶματων προσφασίαι σοι. ὅτι τὸν ἀνομῶς διωμάτων βίον

ΨΥΧΗΙ. Neque Psalmum, neque Canticum, neque quid simile presenti vaticinio praefixit, quia nimirum satis esse existimavit, quod pro ceterum mentionem faciat benedictionis: quapropter etiam trigésimum tertium Psalmum neque Canticum neque laudem inscripsit, cum illum etiam à benedictione inchoet.

I. BENEDIC ANIMA ME A DOMINUM.] DIDYMI. Etsi minimè diuersus sit homo compositus ab anima & corpore (ex ijs enim ipsi componitur) attamen totius anima dicitur, ac si esset ab ipso diuersa. Is igitur qui compositus est, sui ipsius animam excitat ad benedicendum Dominum. Qui autem animam dicunt esse spiritus, non quasi ipsum animam hoc dicunt; sed quasi ab ipso eius cura geratur. Interiora porò sua vocat omnem rationalem hominis facultatem. Sic enim etiam intelligenda est sententia illa Saluatoris dicentis: *Regnum Dei intra vos est.*

ΑΝΩΝΥΜΙ. Cum quamlibet partem ac membrum corporis & affectum animi viribus & operationibus subseruientem condiderit, necessaridè per animæ instrumenta dignas Deo benedictiones fieri praecipit.

ALTERIVS. Hic sermo nos iubet magis Deum benedicere, nec vllam beneficiorum in nos ab illo collatorum capere obliuionem: quorum si perpetud memores fuerimus, numquam cessabimus ipsum benedicere.

DIDYMI. Quae sunt Domini retributiones, & quomodo nobis benefecit? intellico de ijs qui ex Gentibus vocati sunt in hereditatem, vti deinceps docet. Cum enim praedixisset, *Et noli obliuisci omnes retributiones eius*, eas deinde recenset. Primum igitur, inquit, ὁ anima, post patratas à te iniquitates, quas olim à lege Dei aliena existens & daemoniacæ idololatriæ errore implicata commiseras, ipse Dominus te curauit, omnem supplicationem, omnemque orationem ac precem anticipans, etiam ea quae in ignorantia à te patrata fuerant; quando iniquam vitam ducebas

Homo non distinguitur ab anima & corpore.

Quid per hominis interiora intelligatur.

Luc. 17 21.

Nulla beneficiorum capienda obliuio.

Quanta Deus gentibus benefecerit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ro.n.3,25.

1. Ioan. 2,
2.

diffimulauit, omnium præteritarum iniquitatum tibi veniam præbens, hancque non aliter tibi concedens, quam per suam propitiationem; de qua dictum est, *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.* Et rursus: *Si quis peccauerit, aduocatum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

3. QVI PROPITIATUR OMNIBVS INIQUITATIBVS.] EUSEBII. Deus vniuersorum rursus opera misericordiz suæ consona faciens, & proprium sanguinem Filij sui pro redemptione tua morti tradēs, te redemit: postquam autem à corruptione liberauerit, successu tēporis aliquando te induet immortalitate.

Christus nos à duplici corruptione liberauit.

HE SYCHII. Tam à præsentī quam à futura liberat corruptione: modò enim instat corruptio voluptatum, postmodum verò reposita est illa suppliciorum, è quibus ad se accedentes liberabit.

ANONYMI. Atque hos morbos Dominus ac Saluator sanauit curauitque rationalibus ac salutaribus suis medicinis, quæ diuinis eius Scripturis insertæ sunt.

Psal. 40,
5.

DIDYMI. *Sana, inquit, animam meam, quia peccaui tibi.* Redimit autem vitam de corruptione, ne amplius secundum corruptionem & vitam passionibus deditam viuas, sed in incorruptione diligens. Dominum Iesum; qui etiam incorruptibile corpus tibi præbens, redimit etiam de corruptione vitā tuam.

2. Tim. 4,
7.

4. QVICORONATTE IN MISERICORDIA.] EUSEBII. Deinde etiam coronabit eam, utpote quæ possit dicere: *Bonum certamen certauī, cursum consummaui, fidem seruaui; in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.*

Qualis sit corona misericordiam.

1. Pet. 5,4.

DIDYMI. Quippe coronæ materia est misericordia & miseratio. Sicut enim alij coronam iustitiæ, & immarcescibilem gloriæ coronam percipiunt ex iustitia rectaque gloria contextam; sic etiam tu ex misericordia & miserationibus, quas operatus fueris, coronaberis; iuxta illud, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Non tam propter ea quæ inter certandum fortiter gesseris, quam quòd misericordiam & miserationem à Domino consecutus sis.

παρεῖδεν, ἀντί σου διδόνς ἀπάντων τῶν ἁμαρτιῶν ἀνομιῶν, & πάντῳ σοι δὲς ἐκ ἄλλως, ἢ δὲ τὸ ἰσασμὸς αὐτῶν. ὅτι ἐλέηται, ὅτι ἠεὶ ἔστιν ὁ θεὸς ἰσαστεῖον δὲ πίστεως ἐν τῷ αὐτῷ αἵματι. Καὶ πάντων· ἰατρὸς ἀμάρτην, ὡς ἡμεῖς ἔχομεν ἰησοῦν χριστὸν διάκονον· καὶ αὐτὸς ὅστιν ἰσασμὸς ἑσθὲν τῶν ἀμάρτην ἡμῶν· ἐξ ἑσθὲν τῶν ἡμετέων· δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑσθὲν ἅμα τὸ κόσμον.

γ. ΤΟΝ ΕΚΙΛΑΤΕΥΟΝΤΑ ΠΑΣΑΙΣ ΤΑΙΣ ΑΝΟΜΙΑΙΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀκόλαστα πάθη τὰ αὐτῶν ἁμαρτιῶν ἔλεος ὁ τῶν ὅλων θεός, & λυτῶν δὲς ἑσθὲν σὺ τῷ θανάτῳ τὸ ἴδιον αἷμα τῶν ἰδίων παιδῶν, ἐλυτῶσά τε σὺ· λυτῶσά μιν· δὲ τῆς φθορῆς, καὶ ποτε τὴν ἀφάρτησιν ἐλύσῃ σὺ.

HE SYCHIOY. Καὶ τῆς καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλάτῃ φθορῆς· καὶ μὴ γὰρ ἢ τὴν ἰδίων ἐπίκειται φθορῆς, ὅστις δὲ ἢ τῶν πτωχεῶν ἀπόκειται, ὅτι ὡς τὰς αὐτῶν φθοροποιήσας ῥύσεται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ ταῦτα τὰς νόσους ὁ κύριος & σωτὴρ ἴασατο καὶ ἐθεράπευσεν λογικοῖς καὶ σωτηρίοις αὐτῶν φαρμάκοις, τοῖς ἐν ταῖς θείαις αὐτῶν γραφαῖς καταβεβλημένοις.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἰασάμ', φησὶ, τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἡμάρτην σοι· λυτῶται δὲ ζωὴν ἐκ φθορῆς, ἵνα μηκέτι χεῖ φθορῶν καὶ ἐμπαθείης ζῆς ζωὴν, ἀλλ' ἐκ ἀφάρτησιν ἀγαπῶν τὸν κύριον ἰησοῦν· ὅτι ἐκ ἀφάρτην παρέχων σοι σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, λυτῶται ἐκ φθορῆς τὴν ζωὴν σου.

δ. ΤΟΝ ΣΤΕΦΑΝΟΥΝΤΑ ΣΕ ΕΝ ΕΛΕΕΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐἴτα ἐκ στεφανώσῃ, ὡς δὲ διωκόμενον λέγει· τὸν καλὸν ἀγαθὸν ἠγωνίσμαί, τὸν δρόμον πετέλακα, τὴν πίστιν τητήρηκα· λοιπὸν, ἀπόκειται μοι ὁ θεὸς δικαιοσύνης σέφανος.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῆς ὕλης τῶν στεφάνων ἰλημοσύνης καὶ οἰκτιρῆς τυχαίουσιν. ὡς γὰρ ἄλλοι τὴν δικαιοσύνης σέφανον, καὶ τὴν ἀμάρτην τὴν δόξης σέφανον δέχονται ἐκ δικαιοσύνης & δόξης ὁρθῆς πεπληγημένοι· ἔπειτα ἐσὺ ὅτι ἐλέος & οἰκτιρῶν, ὡν εἰργάσῃ, στεφανώσας καὶ τὸ Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. ἢ τοσούτων διὰ τὸν ἁμαρτησῶν ἐκ τῶν ἀγωνίεσθ, ὅσων δὲ τὸ ἐλεεῖσθαι καὶ οἰκτιρεῖσθαι ἐκ τῶν κρείσθ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Σπρωοῖ γδ ἡμᾶς ἐχ' ἔτω
πρὸς τὴν ἡμετέραν σκοπὸν ἀθλοῦ, ὡς
πρὸς τὸν ἑαυτῆ ἑλίου κ' οἰκτιρμόν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐὰν γδ ἡς πρὸς τὸν πλησίον
συμπαθῆς, εἴρανος σοι τὴν ἡβ' ἐρανοῦ
βασιλείαν χαλεστοῦ λέγων· Δὲτε οἱ δὲλο-
γηδμοὶ τῆ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν
ἡτοιμασθῆναι ὑμῶν βασιλείαν ἀπὸ καταβο-
λῆς κόσμου. Ἐπίπασα γδ, κ' ἐδῶκατέ μοι
φαγεῖν· ἐδίψησα, κ' ἐποτίσατέ με, & τὰ
τέταρτα ἐπόμωρα. Ἐλεῶν δὲ τῆς λέγ' Μα-
κάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Ε. ΤΟΝ ΕΜΠΙΠΛΩΝΤΑ ΕΝ
ΑΓΑΘΟΙΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Διδύς γδ
ἀγαθὰ τοῖς αἰτέσων αὐτόν. Ἐπιπ' ἐν κ' αὐτὸ
τὸ ἐπιθυμῆν ἡβ' ἀγαθῶν αἰτιῶσαι αὐτὰ
πυγῶν, διδύς σοι πάντα τὰ ὧν ὄρεσθ,
ἐμπιπλᾷ ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου.
Τὲ γδ δικαίως πάντα ἐπιθυμῶν ἀγαθῶν ἔσθ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ τίς ἡμῶν ἡ ἐπιθυμία, κλη-
θήσεται θύς· τέτ' γδ ἐπιθυμῶν ὁ Ἀδάμ,
ὃ ἀπειρημῶν ἐγείσατο βροτοῦς. Ταύτην
τίπην ἡμῶν ὁ κύριος τὴν ἐπιθυμίαν ἀγα-
θοῖς ἐπλήρωσε, συμμόρφως ἡμᾶς ἑαυτῆ κα-
τέσθης τῆ δωρεῆς τῆ βαπτίσματος, ὡς
κ' θύς δὲ τὸ πρῶτον ἀποσταθροῦναι χεῖρι.

ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΘΗΣΕΤΑΙ ΩΣ ΑΕΤΟΥ.]
ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὡς ἀνακαίνιζεν αὐτὴν τὸν
παλαιὸν ἀποθνήσκον αἰθέρον, τὸν δὲ νέον
τὸν ἀνακαίνιζον, εἰς ἐπίγνωσιν ἡ κτίσαν-
τος αὐτὴν ἀναλαμβάνουσαν. Οὕτω δὲ, φησὶ,
ἡ νέότης σου ἀνακαίνιθησεται, ὡς μικρὴν
παλαιᾶν, μηδὲ εἰς φθορὰν αὐτῆς χωρεῖν,
ἀεὶ δὲ ὡδωμένη ἐν τῷ πάλαιον ἐν τῇ
ἀφθάρτῳ ζωῇ. Ἐπεὶ δὲ ὁ αἰετὸς ἐν ὄρ-
νήσῳ ἐστὶ βασιλικώτατος, ἀλλὰ καὶ ὑψηλῆ-
τος, μόνος δὲ ζῶν ἡλίος φωτὸς ἡρ-
μαρυγαῖς ἀνταπεῖν δυνατός, καὶ ἀπὸ αἰ-
φορᾶν αὐτῆ, εἰκότως τὴν ἀνάσσει τῆς
ψυχῆς, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς ἐρανοῦ πῆσιν,
καὶ τὸν βίον αὐτῆς τὸν ἐν ἀκρῶ φωτὶ ἡμισό-
μυρον, αἰετὸς φύσιν παρίθαλι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ δ' ἀναστάσεως ἡμῶν
κατασημαίνῃ χάρισμα. αἰετὸς δὲ τῆς ἀνα-
καίνιζοντος παρεῖχασεν αἰετὸς ὄρνιθων ἀ-
πάντων ὅτι ὑψηλοπέτατος κ' βασιλικώτα-
τος· & ταῖς τῆ ἡλίος ἡρμαρυγαῖς μόνος λαμ-
πρῶς ἐλατῶν δυνάμει.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὡς γδ τὸ ὄρνιθον τὸ γη-
εῖσαι ἀποπλήεται, ἵνα αὐτῆς νέα ἔσθ

DIDYMI. Non enim tam nos coronat
ad certamen nostrum respiciens, quàm ad
suam misericordiam & miserationem.

CATE-
NA PA-
TRVM.

HESYCHII. Si enim misertus fueris
proximi tui, pro corona tibi Regnum cælo-
rum largietur dicens: *Venite benedicti Patris
mei, possidete paratum vobis Regnum à con-
stitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis
mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi bi-
bere, & quæ sequuntur.* Hoc autem dicit
miserendo: *Beati misericordes, quoniam ipsi*

Matth. 25.
34.

Matth. 5.7.

5. QVI REPLET IN BONIS.]
DIDYMI. Dat enim bona petentibus
eum. Cum igitur etiam ipsum bonorum de-
siderium sit eorundem postulatio, is qui dat
tibi omnia quæ desideras, replet in bonis de-
siderium tuum. Omne enim desiderium viri
iusti bonum est.

HESYCHII. Et quod est desiderium
nostrum? ut vocemur Dij: cum enim Adam
hoc desideraret, vetitum cibum gustavit.
Hoc igitur desiderium nostrum Dominus
implevit bonis, sibi nos conformes red-
dens per donum Baptismatis, ita ut etiam
propterea Dij gratiâ nuncupemur.

RENOVABITVR VT AQUILÆ.]
EVSEBII. Ita ut ipsa renouetur vete-
rem hominem deponens, nouum verò
assumens, qui renouatur in agnitionem
eius qui creauit eum. Sic autem, inquit, iu-
uentus tua renouabitur, ut non amplius
veterascat, neque rursus abeat in corruptio-
nem, sed semper in incorrupta vita perma-
neat vigorosa. Cum autem aquila sit a-
uium regina altissimeque volet, ac sola in-
ter animalia solaribus radijs valeat obtue-
ri, & intentos in solem oculos dirigere,
iure meritò animæ renouationem, & è ter-
ra in cælum volatam, ac vitam eius in sum-
ma luce versantem, aquilæ naturæ com-
parauit.

Qualiter
renouari
debeat.
Coloss. 3,
10.

Cui reno-
uatio a-
quila assi-
milatur.

ATHANASII. Significat nobis do-
num resurrectionis. Renouatòs autem a-
quilæ comparauit, utpote auium omnium
altissime volanti, ac volucrum reginæ; quæ
& sola solaribus radijs obtutum irretortum
valeat infingere.

DIDYMI. Quemadmodum enim auis
excudit id quod veterascat, ut alia rursus noua
exur-

EXUR-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Isaia 40,
31.

exurgat; sic etiam tu cum malitiâ fenueris, innouaberis, & iuuentute tuâ recuperatâ, sublimis in cælum eueheris cum omnibus qui vnâ tecum Deum expectauerint. Nam qui expectant Dominum mutabunt fortitudinem, assument alas sicut aquila, current, & non laborabunt.

HE SYCHII. Nam cum hæc auis longo tempore fenuerit, rursus ad vigorem redit: dicitur autem fortis esse post senium. Ceterum tunc etiam iuuentus nostra renouatur, quando instar aquilæ in altum euolamus, non amplius quæ super terram, sed quæ sursum sunt sapientes; quemadmodum nobis quoque Paulus inculcauit. Qualis autem aquilæ? utique Christi; de quo Moyses ita canens infinuauit: Sicut aquila tegit nidum suum, & super pullos suos desiderauit. Et quis hic fuerit subiunxit: Dominus solus duxit eos: & non erat cum eis Deus alienus.

Deut. 32,
11.
* Vulgata
volauit.
Ibid. 12.

Christus
est miseri-
cordia Do-
minus.

6. FACIENS MISERICORDIAS DOMINVS.]

DIDYMI. Cum Dominus sit pater miserationum, & solus bonus, facit misericordias omnium miserendo, & cunctis benefaciendo: vnde etiam iniuriam passus à diabolo, malitiæ iudicium faciens, proprium Filium suum misit, vt sanaret ac liberaret eos qui à Satana opprimebantur.

EVSEBII. Ex ipsa autem Scriptura Moysis cognosces, qualia iudicia exercuerit erga iniuriam passos: iusto namque iudicio Ægyptios percussit plagis diuinitus illatis, ipsos puniens propter filios Israël ab ipsis iniuriosè habitos.

7. NOTAS FECIT VIAS SVAS MOYSI.]

DIDYMI. Conformiter virtutes appellatur: nam qui ait, Vias tuas Domine demonstra mihi, rogat virtutes eius sibi fieri manifestas.

Psal. 24,
4.

Deus vias
suas Moysi
aperuit.

HE SYCHII. Olim, inquit, iudicium faciet iniuriam passis. Designatur autem lex, in qua vias suas, scilicet mandata, Moyse notificauit, & per ipsum filijs Israël voluntates suas. Voluntas enim Dei est, vt non fiat adulterium, neque homicidium, neque furtum, neque falsum testimonium; quoniam hoc modo saluamur.

8. MISERATOR ET MISERICORS DOMINVS.] DIDYMI. Porro horum, inquit, bonorum causa est diuinæ bonitatis

Deus est
fons omnis
boni.

φύση ἔτι· Ἐσὺ γηράσασα τῇ κακίᾳ, ἀνα-
νωθήσῃ, καὶ τὸ νέότητός σε ἐν δόξαυ σου
γλυμομένη, μετέωρος εἰς ἕραν ἀθήσῃ πρὸς
πάντας τὸς ἄμα σοὶ τὸν θεὸν ὑπομειδη-
κότας. οἱ γὰρ ὑπομνήσκοντες τὸν κύριον ἀλλά-
ξουσιν ἰσχυρὸν πῆροφύησασθαι ὡς αἴτω, δεα-
μῶνται, καὶ ἐκοπιᾶσασιν.

HE SYCHIOY. Χερόν γὰρ πολλὰ τέτο γη-
ράσαν τὸ ζῶον, ἐπαέρχεται εἰς ἀκμὴν· ἔτι
δὲ καὶ ἰσχυρὸν μετὰ γῆρας λέγεται. Πλεον-
τότε ἢ νέότης ἡμῶν εἰς ἀνακατανομιᾶν ἔρχεται,
ὅταν ὑψιπνέτες αἰτῆ δίκην γυμῶμεθα, μη-
κέτι τὰ τῆς γῆς, ἀλλὰ τὰ ἀνω φερόμεν-
τες· ὡσπερ ἡμῶν καὶ Παῦλος ὑπέδειτο.
Αἰτῆ δὲ ποίε; ἀλλὰ πάντως τὸ Χερός·
ὡς εἰ Μωσῆς ἔτιος ἀδων ἠνέτητο· ὡς αἰ-
τὸς σκεπάζει νοσίων ἑαυτῆ, καὶ ἐπὶ τοῖς
νοσίοις ἑαυτῆ ἐπιπόθησε. καὶ τίς εἶδεν ἐπι-
γαγῆ· Κύριος μόνος ἤγαγε αὐτῆ· καὶ ἐκ λῶ
μετὰ αὐτῶν θεὸς ἀλλότριος.

6. ΠΟΙΩΝ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΑΣ Ο ΚΥ-
ΡΙΟΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Πατὴρ ἦν οἰκτιρῶν,
καὶ μόνος ἀγαθὸς ὢν ὁ κύριος, ἐλεημοσύ-
νας ποιεῖ πάντας ἰλιθίων, καὶ ἀργητῶν· ὅθεν
καὶ τοῖς ἀδικημένοις ὑπὸ τῆ δαβόλου,
τῆς κακίας ποιῶν κρίμα, τὸ ἴδιον ἦν ἐπιμ-
ψεν, ἐπὶ τῷ ἰάσασθαι καὶ ἐλευθεροῦσαι τὸς
καταδωσασυνομένους ὑπὸ τῆ Σατάνᾳ.

EVSEBIOY. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ Μωσέως
γραφῆς μαθήσῃ, ὅποια κρίματᾳ παρέχε-
τοῖς ἀδικημένοις· κείσθαι γὰρ δίκαια μετῆλθε
τὸς αἰγυπτίους πληγαῖς θηλάτοις καλᾶσαι,
αὐτῆς ὑπὸ τῆ παρ' αὐτῆς ἠδικημένων ἦν
Ἰσραήλ.

7. ΕΓΝΩΡΙΣΕ ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΑΥΤΟΥ
ΤΩ ΜΩΣΗ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐκ ὧν ἀλλή-
λυ ἀρετῆ καλεῖνται· ὁ γὰρ λέγων, τὰς ὁδὸς
σε κύριε γνώρισόν μου, τὰς ἀρετὰς αὐτῆ
ἀξιοφανεῶς γυμᾶσθαι.

HE SYCHIOY. Πάσαι, φησὶ, κείμα πιεῖ
τοῖς ἀδικημένοις. δηλοῖ ταῖς δὲ ὁ νόμος,
ἐν ᾧ τὰς ὁδὸς αὐτῆ, δηλαδὴ τὰς ἐπιτάξεις,
τῆ Μωσῆ ἠγνώρισε, καὶ δι' αὐτῆ τοῖς ἰσραήλ
Ἰσραήλ τὰ θελήματᾳ αὐτῆ. Θάλημα γὰρ τῆ
θεῆ, τὸ μὴ μοιχεύειν, μὴ φονεῖν, μὴ κλέ-
πτειν, μὴ ψευδομαρτυρεῖν· ἐπειδὴ ὅλα τέτατον
σώζομεθα.

8. ΟΙΚΤΙΡΜΩΝ ΚΑΙ ΕΛΕΗΜΩΝ Ο
ΚΥΡΙΟΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Τέτατον δὲ, φησὶ, αἰ-
τια τῆ ἀγαθῶν ἢ τῆς θείας ἀγαθότητος
ἀβυσ-

ἀβυσσος, ὁ ἀμέτρητος ἔλεος, τῆς φιλα-
 θροπίας τὸ πέλαγος. ἐστὶ δὲ πάντα τὰ
 εἰρημύρια ὁ κύριος, ἐπιπύρ ἀληθινός ἐστι
 θεός. ὡν δὲ θεὸς ἀληθινός, ἐκ ἐξέει τῆς
 εἰρημύριος ἀρετῆς, ἀλλὰ πηγὴ καὶ ἕσσια αὐτῆς
 ὑπάρχει. διὸ καὶ θαρσύνεται, ὅτι καὶ ποτε
 ἀμαρτήσασιν ἡμῶν ὀργισθεῖν, καὶ ἐπὶ τῆς σω-
 τηλείας καὶ ἀπολλείας τῆτο ποιῆι. τῆτο γὰρ ἡ
 πὸ εἰς τέλος ὀργισθεῖν, τυτέσι ὡδα-
 μόμεν τὸ ὀργισθεῖν ἕως τέλος καὶ φθορᾶς
 τῆς ζωῆς ἐς ἡ ὀργή. μὴ εἰς τέλος ἔν ὀργ-
 ζόμεν, ἐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μνησεί.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐ γὰρ ἀνέχεται ταῖς
 ἡμετέροις ἀμαρτίαις μετῆσται ἢ τιμωρεῖται,
 ἐδὲ ἐπὶ πλείον κατ' ἡμῶν ἐκτεῖναι τὴν
 ἀναγκάσιν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐκ ἔν ἔτι δὲ παντὸς τῆς θυ-
 μῶς (τῆτο γὰρ ἐστὶ τὸ εἰς τέλος) χεῖσεται,
 ἔτι τὴν ἔλεον διπλοῦς τοῖς ἀναξίοις χαρι-
 ζεται. ἐπεὶ πῶς ὁ θεὸς κερτῆς, καὶ δί-
 καιος, ἔ ἰσχυρός, ἔ μακροθύμος; πῶς
 ἀποδώσει ἑκάστῳ καὶ τὰ ἔργα αὐτῆ; Κιρτῆ
 τὸν καὶ, τῆ ἔλεον τὴν ὀργήν, ὅτι μὴ ἔλεον
 κερτῆς, αὐτὸν ὡς ἐκαλλόμεν. ὅτι δὲ
 ὀργῆς, ἐπὶ φέρει ἐς ἡμέρα ὀργῆς καὶ δικαιο-
 κερσίας. ἐς ἡ, φησὶν ὁ Παῦλος, ἀποδώ-
 σει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆ. διὸ περ,
 φησὶν, ἐκ εἰς τὸν αἰῶνα μνησεί τὸν παρόντα
 αἰῶνα; τῆ μέλλοντι γὰρ τὴν κερτῆ καὶ τὴν
 ὀργήν ἐφύλαξεν.

ιδ. ΟΤΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΥΨΟΣ ΤΟΥ ΟΥΡΑ-
 ΝΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἰ καὶ τέπειν ἦνρε μα-
 κροτέρη δρασθήματα, πάντως αὐ καὶ ταῦτα
 εἰς μέσον παρέταξε, δειξάσαι τὸ ἀπειρεν τῆς
 θείας φιλοκεκῶν ἀγαθότητος. ἀλλ'
 ἐχ' ὄρει ὁ ἀστροπνός λογισμός ἔτι ἔρα-
 νῆ ὑψηλότερον, ἔτι τῆ μέσου τ' ἰστέρας καὶ
 τ' ἔως μακρότερον. Τὸ δὲ ἔλεος τῆ θεῆς
 τὴν ἀρχὴν λαμβάνει ἐπὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ
 τὸ λαθῆν, τῆ ἔλεος κερτῆ πλήρης ἢ γῆ.

ιγ. ΚΑΘΩΣ ΟΙΚΤΕΙΡΕΙ ΠΑΤΗΡ ΥΙΟΥΣ.]
 ΕΥΣΕΒΙΟΥ. ὁ ἄσπερ ἀπὸ σκοτίας τῆς τῆς ἀ-
 μαρτημάτων ἀγνοίας ἐπὶ τὸ φῶς τῆς αὐτῆ
 γνώσεως μετεσῆσατο ἡμᾶς. καὶ ταῦτα ἔ-
 πεσῆν ὡς ἀγαθὸς πατὴρ σωλαγχνίζο-
 μέν, ἐπὶ ὑοῖς μεμνήσοι καὶ ἐπὶ κακῶς
 δὲ κακῶς τέκνοις μεῖζονα οἰκτοσ ἀναλα-
 βῶν. τὸν αὐτὸν ἔσπον καὶ αὐτὸς ἐκτεῖρησεν
 ἡμᾶς, ἐξ ἀθέου καὶ ἀφόβου ἀσεβείας ἔ φο-
 βημέρις αὐτὸν ἀπεργασάμεν.

T O M V S I I I.

abyssus, immensa misericordia, pelagus beni-
 gnitatis: hæc autem prædicta omnia Domi-
 nus est, utpote verus Deus. Cum autem sit
 verus Deus, non est in habitu virtutum dicta-
 rum, sed est fons & essentia earundem: qua-
 propter etiam fiduciam habemus, quod licet
 aliquando nobis peccatoribus iratus fuerit,
 hoc non ad consumendos & perdendos nos
 faciat; nam id esset in finem iratum fore, siue
 in ira perseverare usque ad finem & interitum
 eorum quibus irascitur: non igitur in finem
 irascitur, neque in æternum comminabitur.

THEODORETI. Non enim finit sup-
 plicium peccatis nostris commensurari, ne-
 que diutius contra nos indignationem ex-
 tendi.

ΗΣΥΧΙΙ. Itaque non perpetuo
 (hoc enim est *in finem*) vtetur indigna-
 tione, neque semper indignis misericordiam
 largitur: alioquin quomodo Deus iudex, &
 iustus, & fortis, & longanimis? quomodo
 reddet unicuique secundum opera eius? Iram
 igitur misericordiâ moderatur, quando qui-
 dem tempus miserendi, misericordiam propo-
 nens; quando verò tempus irascendi, iram ir-
 rogans in die iræ & iusti iudicij; in qua, in-
 quit Paulus, reddet unicuique secundum
 opera eius. Quapropter, inquit, non in sæcu-
 lum scilicet præsens comminabitur; futuro
 enim sæculo iudicium & iram reservavit.

II. QUONIAM SECUNDUM ALTITVDI-
 NEM CÆLI.] THEODORETI. Si longiora
 hisce spatia reperisset, utique etiam ipsa in
 medium attulisset, nitens diuinæ bonitatis
 infinitatem ostendere: verum humana mens
 nec cælo quid sublimius, nec ortu & occasu
 longinquius aliquid inuenit. Ceterum mi-
 sericordia Dei principium in terra accipit;
 iuxta id quod dictum est, *Misericordia Do-*
mini plena est terra.

ΙΙΙ. QUOMODO MISERETUR PA-
 TER FILIORVM.] ΕΥΣΕΒΙΙ. Quem-
 admodum à tenebris ignorantie peccato-
 rum in lucem agnitionis suæ nos transtulit;
 atque hæc fecit tamquam benignus pater,
 erga filios insanientes & malè affectos li-
 beros maiorem commiserationem induens;
 eodem modo etiam ipse nostri miserus est,
 ex impijs & effrenatis pijs ipsumque timen-
 tes efficiens.

F H E S Y A

CATE-
NA PA-
TRVM:

Deus om-
nia facit
suo tempo-
re.
Matth. 16,
27.

Roma, 6.

Psal. 115, 51

Deus nos
paternè
corripit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

HE SYCHII. In tenebris enim & oc-
casu versantur homines qui in peccatis
exsunt, à delictis verò liberati, in lucem
vtique translati sunt; ita vt peccatorum
liberationem iure merito vocauerit ab oc-
casu ad ortum translationem; simul quo-
que nos docere cupiens, quid inter pecca-
tum & iustitiam interfit.

Deus mi-
seretur ser-
uorum ti-
mentium
ipsum.

QUONIAM IPSE COGNOVIT
FIGMENTVM NOSTRVM.] THEO-
DOR ETI. Cùm sit opifex & conditor,
eamdem benignitatem erga seruos, qualem
pater erga liberos amorem demonstrat.
Quin potius per excessum excellenter Deus
miseretur timentium eum, in filiorum or-
dinem ipsos referendo, eò quòd ipse vniuf-
cuiusque nostrum figmentum cognouerit:
neque enim quidquam formauit odiendo,
sed cognoscendo corda hominum, quæ si-
gillatim finxit. Nouit quid vnicuique no-
strum conducatur, & quorum facultatem &
copiam habeamus, & hæc largitur; vt cùm
illa secundum operationem habuerimus, filij
eius euadamus.

Christus
experientia
nouit in-
firmi-
tatem
nostram.

DIDYMI. Experimentum accepit fig-
menti nostri: cùm enim caro factus sit, na-
turalem affectum habuit, vt nos filios suos
reputaret.

HE SYCHII. Meritò, inquit, nobis be-
nignus est: nouit enim naturæ nostræ imbe-
cillitatem: Primum quidem, quoniam ipse
nos formauit; deinde quia incarnatus fuit, &
secundum nos homo factus est.

Tempora-
ria sceno
comparata

14. HOMO SICVT FOENVM.] HESYCHII. His
verbis simul & caducam & temporariam con-
ditionem nostram demonstrat.

DIDYMI. Proponit autem apparentes
felicitates quæ in hac vita carnali viuentibus
accidunt, vt diuitias, dignitates, ceterasque
prosperitates, quæ adinstar floris ac fœni
diffuunt & exarescunt, ita vt nec extitisse
videantur.

Dei miseri-
cordia in
filios pro-
borum ex-
tenditur.

16. MISERICORDIA AVTEM
DOMINI A SÆCVLO.] DIDY-
MI. Natura igitur tam fragilis est, sed
Dei benignitas diuturnam vitam lar-
gitur, & remunerationem maioribus de-
bitam ad posteros vsque conferuat. Ta-
lia autem infinita reperies in historijs:
nam propter iustitiam Abrahæ & Isaac

HE SYCHIOY. Εν σκότω γάρ εἰσι καὶ δυσ-
μαίς οἱ ἐν ἀμαρτίας τυγχάνοντες ἀνθρώ-
ποι, ἀπαλλαγῆτες δὲ τῶν πλημμελημάτων,
ἐκ φωτὸς διηλονότι μετατρέποντες γίνονται ὡ-
στε εἰκότως τὴν τῆς ἀμαρτημάτων ἀπαλ-
λαγὴν μεταβάσῃ τὴν ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀ-
νατολὰς κέκληκται. ὁμοί δὲ καὶ ἡμᾶς διδά-
ξαι, τί μέσον ἀμαρτίας ἐ δικαιοσύνης βυ-
λόκληρον.

ΟΤΙ ΑΥΤΟΣ ΕΓΩ ΤΟ ΠΛΑΣΜΑ Η-
ΜΩΝ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Δημιουργὸς ὢν καὶ
ποιητὴς, ἀγαθόπιστα τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν
οἰκίαν, ὡς πατὴρ πρὸς τὴν παῖδας φιλο-
σοφίαν ἐπέδειξε. μάλλον δὲ κατὰ ἰσχυρο-
πλοῦ ἰσχυρότερος οἰκτερῆ θὸς τὴν φοβη-
μῆτες αὐτὸν, εἰς τὰς ἡμῶν αὐτῶν δέμους,
πρὸ αὐτὸν ἐκείνου ἡμῶν ἠγνώκῃαι τὸ πλάσ-
μα. ἐδὲ γὰρ μισοὶν π καταποδύσασαι, ἀλλὰ
ἐπισημῶν τὰς καρδίας τῆς ἀνθρώπων,
αἷς καὶ μόναι ἐπλασθῆ. οἶδε τί ἐκείνου ἡμῶν
συμφέρει, καὶ ὡς ἔχοντων διωκῶν ἐ ἀφορ-
μῶν, ἐ ταῦτα δίδωσιν. ἔπι τὸ κατὰ ἐνέρ-
γησαν ἡμᾶς ἀμῶν ἔχοντες, ἡμῶν αὐτῶν γα-
νέσασαι.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πείρασ ἔλαβε τὴν πλάσμα-
τος ἡμῶν. γυμνῶν γὰρ σὰρξ, ἔχει φυσικῶν
κλῶν ὁμοίαν, ὡς ἡμῶν αὐτῶν λογί-
σασασαι.

HE SYCHIOY. Εἰκότως ἡμῶν, φησὶ, χρεὺς δέ-
ται. οἶδε γὰρ ἡμῶν τὴν πλάσμα-
τος ἀδύνατον. πρὸς τὸν μὲν, ὡς αὐτὸς πλάσας
ἡμᾶς. ἔπειτα σαρκωθεὶς, καὶ κατὰ ἡμᾶς
γυμνῶν ἀνθρώπων.

18. ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΩΣΤΙ ΧΟΡΤΟΣ.]
HE SYCHIOY. Ὁμοί μὲν ἡμῶν τὸ σαθρὸν, ὁμοί
δὲ καὶ πρὸς τὴν εἰρημῶν ἐδείξεν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πάρεσι δὲ ταῦτα ἐ τὸ
βίω ὑπαρχέσας καὶ σαρκὸς ζῶσι δοκέσας
δουμῆσαι, πλέτες, δόξαι, ἀξιώματα, καὶ
τὰς ἀλλὰς δὲ πρὸς ἀνθρώπων, ἀπὸ δὲ αὐτῶν
καὶ χόρτος ἀπορρεῖ καὶ ξεραίνεται, ὡς μηδὲ
γεγονέναι δοκῆν.

15. ΤΟ ΔΕ ΕΛΕΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἡ μὲν
ἐν φύσει ἔπος ἐπὶ κηρῶν, ἡ δὲ φιλαδελ-
πία τὴν θύ τὴν μεμαρῶν χαρίζεται βίον,
καὶ μέγιστος ἐκτόνων ἔχεται τὴν τὴν πρὸς
τόνοις ὀφειλομένην ἀντίδοσιν. τοιαῦτα δ' αὖ
μυρία ἔσονται ἐ τῶν ἰσορῶν. ἔχεται γὰρ τὴν
τὴν Ἀβραάμ δικαιοσύνην ἐ τὴν Ἰσαάκ

πὴ καὶ Ἰακώβ, ἧς ἔξ αὐτῆς φωνῆ μετὰ
 παῦλα λαὸν τῆς κλήσεως καὶ τῆς οἰκείας
 ἐπισκοπῆς καταξίωσεν. Ὁ ἔλεος γὰρ αὐτοῦ ὁ
 ἐπὶ τὰς φοβημένους αὐτὸν ἀσπείρωσόν ἔστιν,
 λατρεῖ αἰῶνος ἔως τῆ αἰῶνος ὡδωγείῃ.
 ἔ γὰρ ποτὲ μὲν ἔλπει, ποτὲ δὲ ἔ· φύσις γὰρ
 ἀγαθὸς ὢν, ἀεὶ ἔλπει. Ἀλλὰ ἔ ἡ σύζυγος
 τῆς ἐλπίδος ἐν τῷ δικαιοσυνῇ, ἐδὲ αὐτὴ ἀπο-
 ελζομένη χεῖρ, εἰς πάσας ἐκτείνεται τὰς
 γενεάς, ἐπὶ υἱὸς υἱῶν, ἔ ἐπὶ πάσαις δευ-
 χλω ὡδωγμένους, ὡς αἰεὶ τὴν δικαιοσύ-
 νην ταύτην ἔχειν μὴ τῆ ἔξ αἰῶνος εἰς αἰῶ-
 να ἔλπει.

HEXACHII. Καλῶς δὲ δεδῆκται ὁ νόμος
 τῆς θεῆς ἐρησθηρόντα, ἡ αὐτονομία
 ἐλπίζωμεν ἔξ αὐτῆς οἱ φυλάττωτες.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Δίδεται γὰρ, ἐκ ἐπὶ τὸ μνή-
 μω αὐτῆς ἡμεῖς ἔχον ἡμεῖς, ἀλλὰ μνήμω
 εἰς τὸ ποιῆσαι. ὅπ δὲ εἰς τὸ ποιῆσαι δίδοι
 καὶ ὁ σωτὴρ παρεῖσθαι εἰπόν· Ὁ ἔχων τὰς
 ἐπιτάγας μου, ἔ ποιῶν αὐτάς, ἐπιείκεις ἔστιν ὁ
 ἀγαπῶν με. Τῆς γὰρ ποιήσεως, ἀλλ' ἔ τῆς
 μνήμης αὐτῆς μωδὸς ἔ κληρονομία αἱ ἐπαγ-
 γαλίας.

19. KYRIOS EN TO OYRANO HTOI-
 MASE.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἄγιος γὰρ ὢν ἐν
 ἀγίοις ἀναπαύεται, τὰς ἀγγελικαῖς δυνά-
 τεισι δυνάμεσιν.

ΘΕΩΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐκ εἰ τῆς θεῆς
 τῆς θεῆς ὡδωγῆται βυλόμεθα, τὸ πολίτευ-
 μα, καθά· φησὶν ὁ Παῦλος, ἐν ἕσπεσι
 κτησόμεθα, τὰ ἄνω φερῶντες, ἔ ὁ Χριστὸς
 ἔστιν ἐν δεξιᾷ τῆς πατρὸς καθιζόμενος.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ ἐν ἄλλοις εἴρηται, ἐκ ἐν
 τόπῳ ἔ τὸν θεὸν, ἀκολουθία δὲ τῆς καὶ
 ὁμολογία λέγουσιν αὐτὸν οἰκεῖν ἐν ἕσπεσι.
 Ἀκολουθίας ἐν ἐσπεσὶ καὶ ἐπιτάγαις ἐν ἕσπε-
 σιν ἡτοιμασμένα, ταῦτα, ἰδρυμένα τῆς θεῆς
 τῆς βασιλείας εἴρηται, τῆς ἀρχῆς αὐτῆ καὶ
 βασιλείας ἔ μόνον ἧς ἐν ἕσπεσι, ἀλλὰ καὶ
 πάντων ἀπαξιατικῶς κατ' οὐρανὸν καὶ διαπο-
 ζέσεως.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀπεικὸς δὲ τὸ πάντων
 διαπόζει εἴρηται, ἀλλ' ἔ πάντων διαπόζει
 ἐπεὶ μὴ πάντες ἀξιοὶ τυγχάνουσι τῆς αὐτῆ
 βασιλείας· διὸ τῆς τὸν διαγγελικὸν κατορθώ-
 σι βίον τῆς ἕσπεσιν βασιλείας ὁ σωτὴρ
 ἐπηγγείλατο. Διαπόζει δὲ πάντων, καθά·
 ἐπὶ ἕσπεσιν ἔ τῆς ἀναξίας τῆ βασιλείας
 αὐτῆ κατ' οὐρανὸν, οἷα δὲ πάντων κύριος.

TOMVS III.

& Jacob, populum ex ipsis postea oriundum
 vocatione & cura sua dignatus est: misericor-
 dia enim ipsius super timentes eum incircum-
 scripta est, à sæculo & vsque in sæculum se
 extendens. Non enim aliquando quidem
 miseretur, alitquando verò non: nam cum
 naturá bonus sit, semper miseretur. Sed &
 misericordiz huic coniuncta est iustitia, quæ
 nec ipsa tempore circumscripta, in omnes
 generationes extenditur, in filios filiorum,
 & in omnem posteritatem perseverans, ita vt
 hanc ipsam iustitiam cum misericordia ha-
 beant à sæculo vsque in sæculum.

HEXACHII. Rectè autem lex Dei testa-
 mentum nuncupatur, vt eam custodientes
 speremus hereditatem.

DIDYMI. Data est enim, non vt nu-
 dam eius memoriam habeamus, sed memo-
 riam ad faciendam eam: quòd autem ad
 faciendum data sit etiam Saluator declarat
 dicens: *Qui habet mandata mea, & facit ea,*
ille est qui diligit me. Executionis enim, &
 non memoriz eorum merces & hereditas
 sunt promissiones.

19. DOMINVS IN CÆLO PARAVIT.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Cum enim san-
 ctus sit, in sanctis requiescit, angelicis nimi-
 rum virtutibus.

THEODORETI. Itaque si throno Dei
 assistere voluerimus, conuersationem, vt ait
 Paulus, in cælis habeamus, quæ sursum sunt
 sapientes, vbi Christus est in dextera Patris
 sedens.

DIDYMI. Alibi quoque dictum est,
 Deum non in loco esse, sed sequela quadam
 atque consensione ipsum in cælo habitare:
 conformiter ergo istis etiam hic in cælo pa-
 rasse, id est, firmasse Regni thronum dicitur,
 cum Principatus ac Regnum eius non solum
 ijs qui in cælo, sed etiam omnibus absolute
 imperet ac dominetur.

EUSEBII. Accuratè autem dictum est
 illud, *Omniū dominabitur*, sed non *omniū*
dominabitur, quia non omnes digni sunt Regnò
 illius: idcirco his qui Evangelicam vitam du-
 cunt Saluator promisit Regnum cælorum. Se-
 cundum alium verò sensum dominatur om-
 nium, etiam ijs qui Regno cælorum indigni
 sunt imperans, quatenus nempe omnium
 Dominus existit.

F 2 ΑΤΗΛ

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ioan. 14.
27.
* Fulgato
seruat

Philip. 3.
20.
Colos. 3, 1.

Quomodo
Deus dico-
tur in celo
firmasse
thronum.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Beatus qui
volens
Christo
subijcitur.

ATHANASII. Requiescit quidem, inquit, in spiritibus supernis, non tamen ea quæ in terra sunt Regno suo destituta reliquit.

HE SYCHII. Imperat enim omnibus siue nolint, siue velint: beatus autem qui volens ipsi subijcitur: talis enim pro mercede istius voluntariæ seruitutis accipit, vt cum Domino suo regnet.

20. BENEDICITE DOMINVM OMNES ANGELI.] DIDYMI. Non Prophetam, cum homo esset, sed Spiritum sanctum in ipso existentem hæc Angelis præcepisse putandum est. Omnes enim, inquit, Angeli eius, scilicet Domini, benedicite ipsum: spiritus autem qui omnibus Angelis hoc præcipit, ab ipsis secundum naturam diuersus est. Quod cum ita sit, quomodo temerè quidam ausi sunt dicere, ipsum esse ordinis Angelorum, qui secundum omnia est diuersus?

THEODORETI. Omnes ordines cælestes duobus hisce simplicibus nominibus propheticus sermo complexus est: Angelos enim appellauit, vt qui diuinos sermones transmittant; Virtutes verò, vt qui mandato exequendo sufficiant, & à Conditorè id quod suapte naturâ possunt acceperint.

EVSEBII. Superiùs quidem spiritus diuinus hominis naturam ad gratiarum actionem ac Dei benedictionem inuitauit, dicens, *Benedic anima mea Dominum*; nunc autem cum throni Dei mentionem fecerit, & cælestium commendationum, quas Deus merentibus parauit, perquam congruenter cælestes virtutes iubet animæ salutis congaudere, secundum sermonem salutarem dicentem, *Gaudium fore in celo super uno peccatore penitentiam agente*. Ceterum in finem quoque tam hominis naturam quàm cæli virtutes adducit: idem enim benedicendi munus tam his quàm istis iniungit.

EIVSDEM. *Benedicite Dominum Angeli eius, potentes virtute*. Tua quidem, inquit, opera, ô anima, infirma ad Deum pro dignitate laudandum; attamen ex parte etiam hoc faciat. Scito autè, quod Angeli eius, cum potentes virtute sint, & indefinenter verbum Dei faciant, dignique sint audire vocem ac sermones eius, decenter ac pro dignitate ipsum benedicant. Ceterum si qui etiam inter homines extiterint qui æqualem Angelis vitam du-

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ε' παναπαύεται μὲν, φησι, τοῖς ἀνω πνόμασι, ἔ μὲν ἐδὲ τὰ ἐπιγῆς ἔργα τῆς αὐτῆ βασιλείας ἀφήκεν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Βασιλεύει γὰρ ἀπάντων, ἢ ἀκόστων, ἢ ἐκόστων. μακαριοὶ δὲ οὗτοι ἐκείνοι ὑποτάσσονται. μὴ δὲ γὰρ ἐκείνοι δουλείας τὸ μετ' αὐτῆ βασιλεύουσιν τῆ διαπόσει, ὁ τοῦ ὄντος δέχεται.

κ'. ΕΥΛΟΓΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ἸΑΝΤΕΣ ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ.] ΔΙΑΤΜΟΥ. Οὐ τὸν θεωροῦμεν, ἀλλ' ἀποκρίνεται, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῷ πνῦμα ἄγιον ἡγῆται θεωροῦμεν τῶν Ἀγγέλων τὰ ἐγκρίματα. πάντες γάρ, φησὶ, οἱ Ἀγγελοὶ αὐτῆ, δηλονότι τῆ κυρίου, διλογεῖται αὐτῶν. θεωροῦμεν δὲ πᾶσι τῶν Ἀγγέλων τὸ πνῦμα, ἔπειτα αὐτῶν κατ' ἐξουσίαν ὄντων. Εἰ δὲ τῆτο, πῶς θεωροῦμεν ἰσότητάς τας, τῆς τάξεως τῆν Ἀγγέλων αὐτῶ φάται, καὶ πᾶσι ἔπειτα ὄν;

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἀπαντῶν τῶν ἐξουσιῶν τῶν ἁγίων δὲ τῆν δύο τέτων ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ὁ θεωρητικὸς ἀπέλασε λόγῳ. Ἀγγελοὺς μὲν γὰρ ἐκάλεσαν, ὡς τῶν θεῶν λόγοις ἀπορρομύοντες. Δυναμίς δὲ, ὡς ἐκείνοις τὸ καλῶς μὲν θεωροῦνται, καὶ τὸ δυνατὸν ἐν τῆ φύσει ὡς τῶν πεποιητῶν λαβόντες.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀνωτέρω μὲν τὸ θεῖον πνῦμα τῶν τῆ ἀνθρώπου ψυχῆ ἐκείνη ἐπὶ τῶν διχρησίας ἐ ἢ διλογίαν τῆ θεῶ φάσκω, εὐλογία ἢ ψυχῆ μετὸ κύριον. τῶ δὲ ἐπειδὴ τῆ θεῶν τῆ θεῶ ἰσότητάς τας, καὶ τῆν ἐξουσίαν ἀποκρίνεται, ὡς τῶν ἀξίους ὁ θεῶ ἰσότητάς τας, σφόδρα ἀκολούθως ταῖς ἐξουσίαις δυναμίσι συχαίρει τῆ τῆς ψυχῆς σωτηρία ὡς ἀκατάστατον, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον φησὶν, χαρῆν ἰσοδοῦν ἐν τῶ θεῶν ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοῶντι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τέλος ἀγὰ ἢ ἀνθρώπου ψυχῆ ἐ ταῖς ἐξουσίαις δυναμίσι: τὸ γὰρ αὐτὸ ἢ διλογίας ἔργον καὶ ταύτη καπέτοις ὀπιπῆται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εὐλογεῖτε τὸν κύριον οἱ Ἀγγελοὶ αὐτῆ, δυνατὸν ἰσότη. Τὰ μὲν καὶ σί, φησὶ, ὡ ψυχῆ, ἐκαθῆται πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ὑμῶν τὸν θεῶν. ἐκ μέρους δὲ ὁμοῦ τῆτο ποιῆται. Ἰδί δὲ, ἐπὶ οἱ Ἀγγελοὶ αὐτῆ, δυνατὸν ἰσότη ὄντες, καὶ ἀδελφῶν τῶν λόγον αὐτῆ ποιῆντες, ἀξίοι τι ἀκῆσθαι ἢ φωνῆς αὐτῆ καὶ τῆν λόγον αὐτῆ, ἀρεπῆντας καὶ κατ' ἀξίαν διλογεῖσθαι αὐτῶν. εἰ δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις εἶναι τῶν ἰσάγγλων βίον με-

Celestes
virtutes
hominum
saluti con-
gaudent.

Lucæ 15,
7.

τέρχον

εργάσιμοι, ἅτι τὴν εἰκόνα τῆ ἰσχυροῦς
φροῦντες, ἰχῦοις δὲ καὶ αὐτοὶ ποιεῖν
τὸν λόγον αὐτῆ, καὶ διωατοὶ τῆς φωνῆς αὐτῆ
ἐπακίαν· καὶ τὸν φήσαντα, πάντα ἰχῦοι ἐ
τῆ ἐδωκακῆτη με καὶ ἔτι, ἰσαγγελοὶ ὄν-
τες, διλογεῖσθε αὐτοῖ. Μὴ δὲ εἰς τῆ
ᾠδωβασιόντων τὸν λόγον αὐτῆ, καὶ ᾠδω-
κῶντων τῆ φωνῆς αὐτῆ, φροῦντες τὰ
μάτω τῆτο ποιεῖν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὐ μόνον Ἄγγελοι ἐκ τῆ
αἰνοῦ καλῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πῆσεν ὄντι τὰ γ-
μα, εἴτε θεοῖ, εἴτε ἀρχαί, εἴτε δευσίαι,
εἴτε κωρόντες· ταῦτα δὲ πάντα τὰ τὰ γ-
ματῶ δὲ τῆ δυνάμει ἡμῶν καταστήσαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Λειτουργοὶ γὰρ εἰσι θεῶ δυν-
τάμεις ὑπηρετοῦν αὐτῶ εἰς τὸ βελεῖ ποιεῖν
δι' αὐτῶν ὄντ' ἀργεῖα καὶ ἀφελεία τῶ
παντός· διὸ καὶ ποιεῖν τὰ θελήματῶ αὐτῆ
εἴρωται.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τέτοι καὶ τὸ εἰρημόν τῶ
ἀποδόλω φροῦνται καλῶν· ἔτι πάντες
εἰσι λειτουργοὶ ἀνδράματῶ εἰς δευσίαι
ἀποσπλάγγμα, δὲ τὰς μέλλοιτας κληρονο-
μῶν σαρπέλας,

ΚΒ'. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΠΑΝΤΑ
ΤΑ ΕΡΓΑ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἡ τῆς ἀκαλεθίας
διδασκαλία τῶν ἰοικεῖ ὑποβάλλει τὸν τῶν,
εἰ μὲν Ἄγγελων μὲν, φησι, μόνον ἐ θεῶν
δυνάμει, καὶ ἐστίαι λειτουργοὶ θεῶ τὸ
ἀλογεῖν αὐτοῖ, καλῶς ἀ εἴχας, ἀ ψυχῆ,
ὑποσπλάγγμα ἰαντῶ, τῶς κρεῖττοι ᾠδω-
χωρῖσα τῶ ἀλογίαι ἐπειδὴ δὲ ὁ θεὸς
λόγος πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῆ ἀλογεῖν, τὸν
κῶμα φροῦνται (φροῦνται γὰρ πᾶσαν τὴν
πίσιν καὶ τῶ αὐτῆ δυνάμει τὸν φροῦνται
ἔμειον ἀποσπλάγγμα τῶ θεῶ) τί μέλλεις ἀ ψυ-
χή; ἔτι ἐ αὐτῆ, ἅτι ἔργον ἐ καταφρο-
νησεν ἔσα τῶ θεῶ, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἰαντῆ
πεποιμημένη, ἀντῆσιν αὐτῶν ὄντ' ἔ θεολο-
γίαι αὐτῆ;

ΗΣΥΧΙΟΥ. Φυσικῶς ἀλογεῖν κησισσιν.
εἰ δὲ πάντα τὰ ἔργα ἀλογεῖ τὸν θεόν, πᾶς
ἐ πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ κλειόνων μὲν παρ'
αὐτῆ καὶ μαιζόνων ἀπολαύσαντες, ἔργων δὲ
τῆς ἀλογίας παρ' αὐτῆ τὸν λόγον δεξά-
μενοι;

ΕΝ ΠΑΝΤΙ ΤΟΠῶ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΣ
ΑΥΤΟΥ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ δευσο-
πία αὐτῆ, κατὰ τὰ ἔργα, πάντων δε-
σπότης, ἐστίαι, καὶ ὄντιαι καὶ καταχθε-

cant, utpote imaginem caelestis circumfe-
rentes, quin & ipsi potentes sint facere ser-
monem eius, & vocem ipsius audire valeant;
iuxta eum qui dicit, *Omnia possum in eo qui*
me confortat; etiam hi, cum Angelis æqua-
les sint, ipsum benedicant. Nemo autem
eorum qui sermonem eius transgrediuntur,
& voci eius non obtemperant, temerè hoc
facere præsumat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Phil. 4, 13

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Non solum Angeli ad
laudem inuitantur, sed etiam si quis alius ordo
sit, siue Throni, siue Principatus, siue Pote-
states, siue Dominationes: hos autem omnes
ordines per Virtutes nobis significauit.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ministri enim sunt Dei Vir-
tutes ipsi subseruientes ad quæcumque volue-
rit per ipsas peragere in beneficium & com-
modum vniuersi, propter quod etiam dicun-
tur facere voluntates eius.

Angeli
sunt mini-
stri Dei.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Rectè his addi possit id
quod ab Apostolo dicitur: *Nonne omnes*
sunt administratoꝝ spiritus, in ministerium
missi propter eos qui hereditatem capient
salutis?

Hebr. 1,
14

22. BENEDICITE DOMINVM
OMNIA OPERA.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Con-
sequentia doctrina hunc sensum insinuare
videtur. Si quidem Angelorum, inquit, ac
Virtutum diuinarum, caelestiumque mini-
strorum Dei solorum esset ipsum benedicere,
rectè posses, o anima, te continere, dignio-
ribus cedendo benedictionem: sed cum
diuinus sermo cunctis eius operibus iniun-
gat, ut Dominum benedicant (deceat e-
nim omnem creaturam pro viribus con-
uenientem Deo laudem reddere) quid cun-
ctaris o anima? numquid etiam ipsa, utpote
non vulgare opus Dei, sed ad imaginem eius
facta, temetipsam excitas ad diuinam lau-
dem eius?

Omnia ope-
ra Deo be-
nedicunt.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Naturalibus nempe mo-
tibus. Si autem omnia opera Deum bene-
dicant, quanto potiori ratione nos, qui plura
quidem ac maiora ab ipso consecuti sumus,
rationem verò velut benedicendi instrumen-
tum ab ipso accepimus?

ΕΝ ΟΜΝΙ ΛΟCῶ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΣ
ΕΙΟΥΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Cum enim domina-
tio eius, ut dictum est, omnibus domi-
netur, caelestibus, & terrestribus & infer-

CATE-
NA PA-
TRVM.

nis, consequenter omnia opera eius, utpote sub ipsius dominatione constituta, ipsum benedicite. Hoc utique modo etiam tu, o anima, quousque quidem in terra commoraris, sciens quodd etiam terra sit dominationis eius, ipsum benedicite, in quo loco commoraris.

Ubiq̄
Deus lau-
dandus.

HE SYCH I I. Etsi in foro fueris, etsi in balneo, etsi in carcere, etsi in Regijs palatij, recordatus te locum calcare Dominationis Dei, ne cesses Conditorem benedicere, ut quilibet locus Ecclesia Dei, & Angelorum congregatio cæliq̄ue vicinia tibi fiat.

Psal. 136.

1. Tim. 2.

Ioan. 4. 21.

THEODORETI. Nequaquam hoc Iudæis congruit: nam illi cum ab his qui eos in seruitutem abduxerant aliquod Sionis canticum canere iussi essent, dixerunt legitima facientes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Nobis verò diuinus Apostolus præcipit, in omni loco orantes sursum tollere manus sanctas. Hoc etiam Dominus Iesus Samaritanæ dixit: *Dico tibi mulier, quia venit hora, & nunc est, quando neque in loco hoc neque in Hierosolymis adorabunt Patrem. Spiritus est Deus; & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.*

νίαν, ἀκολούθως πάντα τὰ ἔργα αὐτῆ, εἰς αὐτὸ τὴν αὐτῆ δεσποτίαν ὄντα, διλογί-
τι αὐτῆ. κατὰ τῆτον δὴ τὸν φόβον, καὶ σὺ, ὡ
ψυχῆ, ἕως μὲν ἐπὶ γῆς τὰς ἀξίβητας ποιεῖ,
μαθεύσα ὅτι καὶ ἡ γῆ τῆς δεσποτίας αὐτῆ
ἔστιν, διλόγη αὐτῶν, ἐν ᾗ τυχάνοις ἀξί-
βητα τῶν τόπων.

HE SYCH I OY. Καὶ ἐν ἀγορᾷ τύχης, καὶ ἐν
λαζάρῳ, καὶ ἐν δεσμοτηρίῳ, καὶ ἐν βασιλείῳις,
ἀναμνηθεὶς ὅτι τόποι πατῆρος εἰ τῆ θεῷ δε-
σποτίας τυγχάνοντα, μὴ παύσῃ τὸν δι-
μιμνήσκον διλογεῖν, ἵνα σοι χάρις ἔχῃσαι ἐκ-
κλησία θεῷ, καὶ Ἀγγέλων συναγωγῆ καὶ ἕρα-
νῆ γετότητα γῆν).

THEODORETI. Οὐδὲ πῶπο τοῖς Ἰουδαίῳις
ἀμύοττῃ ἐπεῖνοι γὰρ ὑπὸ τῆ ἀδελφοδοσιάν-
των ἀσπῶν περὶ ἀξίβητας ἐκ τῆ ἀδελφῶν Σιών,
ἔφασαν ἔνομα δεσποτίας. πῶς ἀσπῶν τὴν
αὐτῶν κυρίως ἐπὶ γῆς ἀλλοθῆτας, Ἡ μὲν δὲ ὁ
θεῷος Ἀπόστολος παρρησίᾳ, ἐν παντὶ τόπῳ
περὶ ἀξίβητας αἶψα ὅσις χεῖρας. Τῆτον
καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς περὶ τὴν Σαμαρειτῶν.
ἔφη. Λέγω σοι γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν
ἔστιν, ὅτι ἔτι ἐν τῶν τόπων τῶτον, ἔτι ἐν Ἱερου-
σολύμοις περὶ ἀξίβητας τῶν πατέρων. ἀπὸ τῆ
ὁ θεῷος καὶ τῶν περὶ ἀξίβητας αὐτῶν, ἐκ
πινύομα & ἀξίβητας δὲ περὶ ἀξίβητας.

ANNOTATIONES CORDERII.

ITVLVS inscribitur, Ipsi David: apud Theodoretum eius loco habetur Alleluia. Semetipsum enim & Angelos omnesque Virtutes cælestes excitat ad innumerabilia Dei beneficia prædicandum.

Omni, et-
iam somni
tempore,
Deus bene-
dicendus.

1. *Benedic anima mea Dominum, &c.*] D. Augustinus ad omne tempus illam Prophetæ vocem pertinere ait: quam cum in magna rerum & negotiorum varietate exposuisset, addit: *Audeo dicere, cum dormis, benedicat anima tua Dominum: non te excitet cogitatio flagitij, non te excitet depositio furti, non te excitet condicta fortè corruptio: innocentia tua etiam in dormiente vox est anime tua.* Iurat sanè haud mediocriter animum imbui laudatissimis & honestissimis cogitatis, hisque oppleri, ut eâ somni felicitate fruamur, in quo non percant ipsa, neque planè desinant, sed vel etiam in dormiente insistant & dulcissimè volentur. Ut enim concitato nauigio cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum & cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum; sic animus pijs & honestis meditationibus assuetus dum quiescit, motum etiam illum suum retinet, & laudatissimam agitationem, quam nec in somno deponit. Quod D. Ambrosius lib. 2. de Virginitate in sanctissima Dei Parente & Regina mundi prædicat in

D. Virgo
etiam in
somnia di-
uina volu-
tabas.

hunc modum: *Dormire non prius cupiditas quam necessitas fuit, & tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, &c.* Huiusmodi somnum aliàs idem clarissimus Doctor Epist. 60: *Operarium diminutatis ap- pellat.*

2. *Et noli obliuisci omnes retributiones eius.*] Dei enim dona illustrissima nullà vmquam debent obliuione deleri, nullà ingratitude significatione extenuari, quia verè dignus est beneficium, & tantum beneficium amittere, qui ingratus existens, oculos & affectum in cælum non tollit, & Deum virtutis donatorem esse non clamat, & illum tamquam in se beneficentissimum extollere & prædicare non curat. Naaman Syrus, cum diuinitus in Iudæa sanitatem fuisset consecutus, ne tanti beneficij memoria sibi vmquam excideret, petijt à Propheta terræ particulam, in qua id miraculum ab Eliseo contigisset; & secum in Syriam deuenit, ut ex ea locum religiosum efficeret, & illius conspectu ad continuam beneficij memoriam excitaretur. Laudandum est pium & considerati hominis consilium, de quo nulla vmquam ætas conticescet. Sed profectò nullà nobis peregrinâ terrâ est opus ad refricandam beneficentiz diuinæ memoriam, cum in oculis sit continuò mundus, terra, cæ- lum,

Dei dona
& beneficia
semper gra-
to animo
recolenda.
4. Reg. 5.

lum, vita, Ecclesia, tot bona ad beatitudinem ferentia, quæ admonent nos innumerabilibus Dei benefactis, vt funiculis Adæ & aureis misericordiarum catenulis obligari.

Dei propitiatio & clementia admirabilis in peccatoribus.

3. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.*] Nam sicubi lapsus contingit, porrigit manum clementiæ suæ, & iacentem erigit, nec permittit, vt homo noxâ, vt fit, maculatus, in morem tardæ languidæque pecudis in sordibus suis hæreat ac putrescat. Cum enim nihil tam proprium sit humanæ vitæ in tot periculis quæ circumstant, totque ad scelus inuitamentis, atque in hac tanta vitiatæ naturæ imbecillitate, quam rueret & labi in peccatum; nisi diuina misericordia præsto esset, miserisque succurreret, in cœno vitiorum emoreremur: sed diuina bonitas perditos recreat, eripitque à malis, & ereptam maleficio vitam gratiæ suæ & inexplicabili dono millies restituit. Quod magnificè prædicat sanctus David cum subdit:

4. *Qui redimit de interitu vitam tuam.*] Quasi nummos vbique circumferret, dato pretio redimit vitam à malæ fidei possessore, & toties vindicat, quoties amissa est, nisi perditorum cæcâ dementiâ & scelere impediatur: in gradum verò restitutos munit contra simillimos casus, & instillat animo robur, fitque lateris fidus custos & pollens propugnator singulari clementiâ suâ, quam vix satis possumus ipsi agnoscere & celebrare. Itaque David cum illud dixisset, *Qui redimit de interitu vitam tuam;* adiungit, *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* hoc est, Non modò à malis te præteritis eruit & redimit, verum etiam, cum incommodorum telis & inimicorum insidijs, propè continuis obijciaris, ne quando in similem perniciem ruas, scuto suæ misericordiarum & miserationum te munit, vt tutus in eius gratia perseueres. Hoc est enim in hoc loco Davidis *coronare*, vndique nimirum scuto armisque protegere, ad omnia pericula amolienda: quemadmodum & alio in Psalmo dicit, *Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* id est, Veluti grandi & insigni clypeo, nos tuâ beneuolentiâ cingis & communis, ne lædi nos, ne peccato vinci & cruentari possimus. Ceterum vox *miserationibus* in Hebræo est *רחמים rachamim*; quæ propriè sunt paternæ miserationes, dulces quidam & tenerrimi affectus amantis genitoris & benignè facientis. His ergo Deus miserationibus nos coronat, vt solent Duces urbem militibus cingere & coronare, quam rebellem atque inimicam adiungere cupiunt ad dominatum. Proh duras & inhumanas hominum mentes, quæ beneficijs diuinis coronatæ & obsessæ, non se dedunt, neque agnoscunt infinitam illam Dei amantis & quotidianam bonitatem!

Psal. 5, 13.

Dei dona & beneficia semper grato animo recolenda.
4. Reg. 5.

Deum replet me bonis.

5. *Qui replet in bonis desiderium tuum.*] De V. Eucharistia passim à Patribus hoc vaticinium sumitur: vnde alij vertunt, *Qui satiatur bono os tuum;* bono videlicet, quo nihil præstabilius dici aut fingi potest: quod immixtum in os atque pectus, animam exsaturat. Scio à D. Hieronymo hunc locum alio quodam modo ita reddi ex Hebræo: *Qui replet in bonis ornamentum tuum.* Vbi ornamentum Theologi Hebræorum intelligunt vel animam, quæ verum & solidum est hominis ornamentum, vel quidquid ad

splendorem, decus, magnificentiam & iucundissimam voluptatem pertinet, quidquid demum potest quis appetere, vt cum mirifica voluptate & suauitate coniunctum. Sed diuinitus mihi Septuaginta vertisse videntur, vt habemus in Vulgatis: *Qui replet in bonis desiderium tuum, seu appetitionem tuam:* vt Propheta pij desiderij vim & opulentiam insinuet: nam alio in Psalmo simile quiddam asseruit: *Animam esurientem satiat bonis.*

IBIDEM. *Renouabitur vt aquila iuuentus tua.*] Fertur enim aquila certis temporibus veteres plumas exuere per earum in elementari igne combustionem, & deinde per maris immersionem quasi per balneum nouas induere, vt plerique referunt in locum Psalms citatum. Quamquam D. Augustinus in hunc eundem locum aquilæ renouationem ad rostrum potissimum refert, docens rostrum aquilæ præ senio nimis excrecere, & superiorem eius partem immoderatiùs inflecti atque curuari, vt cibum capere non possit, tunc aquilam illud ad petram collidere & extenuare; atque ita renouari, simulque redire nitorem pennarum. Hanc aquilæ renouationem D. Ambrosius Serm. 54. de inouatione fidelium ad Baptismum vult spectare; in quo qui Christi fidem suscipiunt renouantur; alludens fortasse ad maris immersionem, de qua antè diximus. D. Augustinus de omnibus fidelibus accipit, qui vniuersa perfectionis impedimenta à petra, quæ Christus est, auferunt: potissimum verò rostrum renouandum exemplo Christi, ne in verba detractionis prorumpamus. Crescunt enim interdum immoderatiùs huiusmodi rostra, nec viuus nec mortuus parcentia. Quod si vera sunt quæ diximus ex nonnullorum sententia, renouari videlicet aquilam in igne elementari & maris immersione; per illud significatur peccatoris renouationem igne contritionis & lacrymarum effusione faciendam, de qua locutus est Apostolus: *Exuentes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, cum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit illum.*

ANNO-TATIO-NES COR-DE-RII.

Psal. 106, 9.

Aquila quo pacto renouatur.

Detraçtio fugienda.

Quomodo peccator renouatur.
Coloss. 3, 9.

2. Cor. 4, 16.
Ephes. 4, 23.
Christi iuuentus in nobis renouanda.

In quo fita sit spiritalis renouatio.

Quòd si id etiam velis ad iustos extendere, dic eos renouari, cum ad perfectionem aspirantes, igne charitatis imperfectionem exurunt, & maris immersione, hoc est laborum exercitatione, pulchriores virtutum pennas suscipiunt. de qua renouatione est illud Apostoli: *Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem.* item illud: *Renouamini spiritu mentis vestre.* Illud meritò obseruauit Ambrosius Sermone citato, non dictum esse à Propheta, *Renouabitur vt aquilarum iuuentus tua*, sed, *vt aquila;* vt intelligeremus vnus singularis aquilæ; id est Christi, in nobis renouandam esse iuuentutem. Hæc est ergo spiritalis renouatio, si te aquis compunctionis immergas, si nouum feruoris calorem concipias, si veteres pennas, id est contractam ex occupationibus vetustatem, pellas; si rostrum, nempe ea quæ te à sumendo cibo orationis impediunt, constanter abijcias: tunc enim desideria perfectionis sopita se erigent; tunc quod cupiebas, quod postulabas, pro quo lugebas & gemebas, à Domino consequeris: tunc canes cum sancto Iob; *Gloria mea semper inuouabitur, & arcus meus*

Iob 29, 20.
meus

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Via & vo-
luntates
Dei sunt
præcepta
eius, &
consilia.

1. Theff. 4.
3.
Ibid. cap. 5.
18.
1. Pet. 2,
13.

Voluntas
Dei nobis
occulta &
manifesta.

Exod. 33,
13.
Exod. 34,
6.

mem in manu mea instaurabitur. Nam si gloria honorem ac dignitatem, *arcus* fortitudinem & robur significant; certè dignitatem auges, & fortitudinem prouehis, aut hæc à Domino aucta experiris, cum feruorem & deuotionem augere contendis.

7. *Notas fecit vias suas Moysi, &c.*] Vias hic vocat præcepta, secundum quæ homines viuere vult Deus: quæ & appellat *voluntates eius*. Omnia enim præcepta & vniuersa consilia voluntatem Dei continent; quæ apertè & sine vllis ambagibus patefaciunt, quid ab hominibus Deus fieri aut non fieri velit. Quare vox Pauli est ab ipso Deo ad loquendum moti: *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Et: *In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Iesu in omnibus vobis.* Et Petrus ait: *Subiecti estote omni humana creatura propter Deum; quia sic est voluntas Dei.* Et in hoc miserator & misericors Dominus, longanimis & multum misericors, quod voluntates suas nobis notas facit, & si secundum eas non viuamus, & leges eius prætereamus, patienter sustinet. Est itaque voluntas Dei hominibus occulta & manifesta: occulta quidem de se, manifesta verò, quia ipse eam nobis aperuit: occulta in consilijs suis, manifesta in operibus nostris; quoniam qui iudicia sua, vt à nobis in veneratione habeantur, abscondit, quid à nobis fieri velit, ne erremus & decipiamur, benignè patefacit. Caballici, teste Genebrardo, subtilius, sed tamen appositissimè, tradunt à Deo vias Moysi patefactas esse tredecim (*תרי"ג middoth*, siue *proprietas*, appellant) per quas ipse incedit secundum suam prouidentiam cum vniuersam tum singularem; siue tredecim rationes, quibus mundum administrat, quas sibi indicari Moyles precatus fuerat Exodi 33. *Ostende mihi vias tuas:* (nam in fonte sic habetur, quod Vulgata vertit, *Ostende mihi faciem tuam:*) in quo exauditus capite sequenti, quænam illæ sint ab ipso Domino intelligit; nempe, *Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multa miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia: qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata, nullusque apud te per se innocens est: qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem.* Cui interpretationi fauet quod mox Dauid subiungit: *Miserator & misericors Dominus, longanimis & multa misericordia:* nam voces, quibus linguâ suâ sanctâ vitur, sunt ipsæmet Moysaicæ. q. d. *Notas fecit vias suas*, id est, proprietates & rationes suæ communis prouidentia, *Moysi*, non Patribus (sicut ipsi soli, non patribus nomen suum proprium tetragrammatum, per quod patrabantur in veteri Testamento miracula, patefecit Exodi sexto) vt per illas consequentes ætates misericordiâ implorarent: quod diligenter præstiterunt Dauid, Ezechias, Daniel, Nehemias & ceteri Prophetæ. Significatur enim pleniorum rerum diuinarum noticiam per legem hominibus tributam, quæ & postea per Prophetas aucta, & denique per Christum & Apostolos ad summum perducta sit; cum Deus sua dona & reuelationes vberius & manifestius Ecclesie distribuit. Ita Genebrardus.

11. *Quoniam secundum altitudinem calis à*

terra corroborauit misericordiam suam.] Horum verborum Caietanus cum vult esse sensum, diuinam videlicet gratiam nullis peccatis debilitatam fuisse, sed potius magis roboratam & confirmatam resistendo tam multis demeritis, locutione metaphoricâ, quâ id roboratum dicimus, quod à multis impugnatum, firmitatem tamen suam retinet. Ad quod explicandum adhibetur similitudo altitudinis cælorum à terra. Etenim sicut, inquit, nullæ mutationes quæ circa terram, & vniuersè circa actiuorum & passiuorum spheram fiunt, perueniunt ad altitudinem cælorum, quin potius cæli, secundum suam à terra altitudinem, firmi & stabiles, in sua dispositione perseverant, quantumcumque inferiora immutentur; ita diuina gratia & misericordia in suo robore & fortitudine perseverauit, nec propter hominum flagitia aliquam mutationem subiit, quia multò magis vniuersam hominum malitiam quàm cælum terram excedit. In nouo autem Testamento potissimum dicitur Deus corroborasse seu fortem fecisse misericordiam suam comparatione præcedentium temporum quæ incarnationem antecesserunt; quia tunc quasi debilis & infirma misericordia videbatur, quod nemini cælum reseraret: quam idcirco Deus confirmandam & corroborandam duxit per Incarnationem Filij sui. Hæc & huiusmodi cum Regius Vates apud se reputaret, immensum quemdam oceanum misericordia, vniuersum mundum complementem, sibi animo offingebat, qui sine hominum discrimine hanc naturæ & gratiæ varietatem complecteretur. Sic enim ait: *Secundum altitudinem calis à terra corroborauit misericordiam suam.* Corroborandi vocem adhibuit, non solum vt fortem & robustam misericordiam significaret, sed potius altam & sublimem, & vsque ad cælos pertinentem; quemadmodum & alio loco dixit *confirmatam super nos misericordiam.* Est igitur hæc corroborare, siue confirmare, idem quod præualere, superiorem esse, atque altiozem superare. Quo eodem vocabulo vitur Moyses in Genesi: *Aque præualuerunt nimis super terram;* hoc est, operuerunt, altiores terræ fuerunt. Vbi in Hebræo, vt & hoc loco, est vox *גמרו*, præualuerunt, corroboratæ sunt. Et paulò post: *Quindecim cubitis præualuit,* siue confirmata est aqua super montes. Sic enim est in lingua sancta. Quem sensum peritè expressit D. Hieronymus, cum dixit: *Quindecim cubitis altior fuit,* & Septuaginta *ἐπὶ τὸν ὄραν, eleuata est.* Misericordia verò Dei non decem aut quindecim cubitis corroborata & altior fuit super nos, verum immensâ nos altitudine superauit atque obruit: *Secundum altitudinem calis à terra corroborauit misericordiam suam:* aded verò copiâ & magnitudine sustulit, vt totum hoc spatium, quod à terra vsque ad cælum fustum & interiectum est, misericordiâ repleuisse & saluari clementiæ diluio inundasse videatur.

14. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.*] Mouet sanè diuinæ bonitatis & misericordia pectus hæc corruptæ naturæ nostræ tanta calamitas: quam ob causam Regius Vates, experientissimus illius mali, concupiscentiam vocat *figmentum nostrum*, Dei miseratione dignissimum: vbi Hebræa vox *יִסְרָאֵל* proprie

Dei misericordia quæ sum corroborata sit.

Psal. 11.

Gen. 7: 19.

Dei infirmitatis nostra conficiunt.

ANNO-
TATIO-
NES OR-
DEKII.

prie significat opus figlinum, luteum & fragile, quo propensio nostra ad peccandum exprimitur, vt Vatablus notat. Itaque hunc locum ita vertit Caictanus: Quoniam ipse nonit pronitatem nostram, sed Chaldaeus longè disertius in hunc modum: Quia coram eo est concupiscentia prona, qua in errorem akripit nas. Cum igitur misericordiarum Pater è caelo nobis tendat manus, atque in hoc bello effrenatae cupiditatis praesidium denuntiet, commodum fuisse, vt in eius beneuolentiae sinum confugiamus, atque è fonte æterni illius amoris in quotidiano periculo vim & opem hauriamus.

15. Homo sicut fanum dies eius, tamquam flos agri sic efflorescit. Similis est illa Haia sententia: Quomodo caro fanum, & omnia gloria eius quasi flos agri: exspicatum est fanum; & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo. Dicitur autem homo flos, quia cito pertranst; fanum, quia omnis decor eius apud veros sapientiae cultores vilescit; flos fanus, quoniam ac si esset vilis bestiarum esca, aut naturam pugnante, aut opibus abeuntibus, aut hostibus insurgentibus, euanescit. Pulchrè hoc describit S. Ambrosius tertio Hexaemeron cap. 7. Vires animi laqueit, gloria hominis in carne quasi fanum; & qua putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, prematura vt flos, radice quasi fanum: germinat vite utilitatem in specie, van in fructus soliditatem, bilioris vita quasi flos pretendens incumditatem, breuiori spatio occasura super herba fani, quod priusquam euellatur arescat. Quae enim firmitudo in carne, quae salubritas potest esse diuturna? Hodie videns adolescentem vatum, pubescentiae aetatis virentem florentem, gratia specie, suauis colore; crastina die tibi facie & ora mutans occurrit: & qui pridie vobis laetissimus de decore formae visus est gratia, altero die miserandum apparet egritudinis alicuius infirmitate resolutum. Plerisque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vicia corrumpunt, aut senectus debilitat, aut exiratos delicia reddunt, luxuria decolorat. Nonne verum est, quia aruit fanum, & flos cecidit?

16. Quoniam spiritus pertransibit in illo. Habituum חַוְוָה hauerah, & Graecum δῆλός sunt praeteriti temporis: sed hoc poni pro futuro solet, & vice versa: Symmachus, ὅτι πνεῦμα διήχεται αὐτὸν, Quoniam spiritus pertransit ipsum. Rabbini, teste Genebrardo, per spiritum

ferè intelligunt ventum, q. d. Ventus pertransibit in illo, id est per illum florem, & exarescet, neque subsistet illo flos: sed neque cernetur amplius locus, in quo paulò antè pulcherrimus floauerat. Chaldaeus habet: Quoniam ventus spiritus in eum, & non subsistet amplius: nostri melius, spiritus, id est anima, pertransibit in illo, scilicet homine, & ab eo abibit & migrabit; tumque non subsistet homo, neque cum amplius habebit locus suus, quod perdidit animam, totius vitae vitalisque actionis principium. Vt comparatio sit perfectior, nonnulli spiritum, flatum indignationis Dei exponunt, q. d. vt flos perflante vento vehemētiore perit, ita homo, quando in ipsum flatu Dei indignatio & vindicta.

20. Facientes verbum illius, ad audiendum vocem sermonum eius. Vbi expendit, prius obsequij quàm iussionis mentionem fieri. Dixisset, Audientes vocem sermonum ad faciendum; & rectum ordinem seruasset: audienda enim prius sunt, quae postea perficiantur. Hic vel simul vtrumque est, vel praecipuum praere praecipi adimpletio videtur. Quid sibi vult iste verborum contra ordinem (vt ita dicam) ordo? Docet, vt opinor, tantum debere esse eius qui parat celeritatem ac velocitatem, vt vix cognosci possit, sermo iussionem praecesserit nec ne. Ita Nouatianus lib. 1. Elektorum excusati 13, hunc locum expendit, atq; vt illud ad significat simul atque; vt sit sensus: Statim ac audierint, perficiunt eius mandata. Quod respexit etiam Vgō Carpentis ad hunc locum. Itaque Dei ministrum se prodit, qui velocissimè quod Deus iubet exequitur, & quidquid in celeritate defuere, obedientiae defuisse credit; & vbi in parendi velocitate peccatum fuerit, parentiae notam & maculam censet. Prius, inquit, verbum faciunt quàm vocem imperantis accipiant: quod promptissimae obedientiae argumentum est. Itaque spiritus illi gloriosi non sine mysterio veloces ab Haia nominantur: illorum pedes iunguntur ponnatos finxit Theologia (inquit S. Dionysius Caest. Hierarchiae cap. 15.) propter motus celeritatem: qui etiam notat, ventorum nomen illis inditum in sacrorum Vatum Oraculis fuisse, propter acrius minus, ob celerem effectiorem, & in puncto ferè temporis omnia penetrantem, motumque exsuperis ad inferiora loca, & ab his ad Impera, prout videlicet Deus innuerit: cui parere instar magni & gloriosi triumphi putant.

Isaie 40, 6.
Homo flori
& fano
compara-
tus.

Angelorum
in obse-
quendo ce-
leritas.

Isaie 18, 2.

IN PSALM. CIII. ARGUMENTVM.

α. Ψαλμός τῷ Δαβίδ.

1. * Psalmus ipsi Dauid.

* Vulgata
missa.

Τὸ ἔν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ χάρις ἑαυτοῦ
χρησάμενος τῷ Δαβίδ χάριτος δίδωσκον
αἰς αὐτὸν ἵνα τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀποστολήν
ἐπιπέσει καὶ δέξασθαι τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ
αὐτοῦ, καὶ δὲ πάντων αὐτὸν δίδωσκον καὶ ἐπι-
τοίαν. Ἐν ἡμῶν ὅτι ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῶν
τῷ χαρισάμενος τὰς χεῖρας ἐπισημαίνεται,
ἐπεὶ δὲ τὸ πνεῦμα εἰς τὸν δὲ φημίας τὸ
αὐτοῦ.

Gratia spiritus Dauide ministro re-
hunc Psalmum scribere valuit; vt cognosce-
remus, quibus vniuersis beneficentiam decessat
remunerari: ostendit enim ipsam esse om-
nium conditorem, & providentiam eius
cuncta penetrare: & non solum creatorem,
verum etiam quarundam creaturarum uti-
litates insinuat, ad diuinae benedictionis
augmentum hoc adiungens.

TOMVS IIL

G

PARA-

isus in
isatis no-
ra con-
sua.

PARAPHRASIS ANONYMI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

* Vulgata Domino:

BENEDIC anima mea Dominum: Semetipsum hortatur ad celebrandum Deum:

Deus superat omnem laudem & cogitationem.

Domine Deus meus magnificatus es vehementer.

Tamquam multa quidem ac magna de Deo cogitasset, sed reuera superatus esset; fateatur, quoniam magnificatus est vehementer.

Confessionem & decorem induisti:

2. Amictus lumine sicut vestimento:

Id est, Omnia opera tua gratiarum actione ac magnitudine repleta sunt; quoniam tam promptè lumen expandisti super vniuersam creaturam, ac si quis vestimentum certo aliquo loco expanderet.

Quomodo Deus caelos extendiderit, &c. * Vulgata omisit.

Extendens caelum sicut pellem:

3. Qui tegit* in aquis superiora eius.

Per hæc creationis facilitatem docuit. Sicut enim homini facile est pellem extendere, & tabernaculum efficere; ita Deus rerum omnium conditor magna caelorum coria extendit, verbo solo vsus. Describit autem firmamenti conditionem in medio aquarum extitisse.

* Vulgata ponis nubem ascensum tuum:

Qui* ponit nubes ascensum suum:

Clariùs quodammodò demonstrauit, quomodo etiam vsque ad nubes ipsas prouidentia suam extendens, rebus omnibus prospiciat.

* Vulgata ambulat

Qui* ambulat super pennas ventorum.

Ostendit, quomodo ne venti quidem temerè ferantur, sed ipse sit qui tamquam auriga ipsos dirigit, cum super pennas eorum ascendat.

* Vulgata facis Angelos tuos

4. Qui* facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem* flagrantem.

* vrentem

ΒΛΟΓΕΙ ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον. Ἐγκαλίσται ἑαυτῆς δε-

ξολογῆν τὸν θεόν.

Κύριε ὁ θεὸς μου ἔμεγαλύνθης σφόδρα.

Ὡς πολλὰ δὲ λογισάμενος μὲν καὶ μεγάλην ὡσεὶ θεῷ, ἠττηθεὶς δὲ καὶ τὸ ἀληθινὸν ὁμολογῆν, ὅτι ἔμεγαλύνθη σφόδρα.

Ἐξομολόγησιν καὶ ἀπρέπειαν ἐνεδύσω.

β. Ἀναβαλλόμενος ὡς ἰμάτιον.

Ταῦτά, πάντα τὰ ἔργα σου διαχειρίας πληροῦμαι καὶ μεγάλως ὅτι ἕτως ἐποίμας τὸ φῶς ἐξήλωσας ἐπὶ τὴν κτίσιν πάσας, ὡς εἴ τις ἰμάτιον ἀπλάσσει ἐφ' ἐλτόπω.

Ἐκτείνων τὸν ἕρπον ὡσεὶ δέρριν.

γ. Ὁ σεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτῆς.

Τὴν τῆς δημιουργίας διακλίαν δεξιῶν ἐδίδαξεν. ὡς γὰρ ἀνθρώπου ῥαδίον δέξιν ἐκτείνειν, καὶ ποιῆσαι σελῶν. ἕτως ὁ θεὸς ὅλων θεὸς τὰ μεγάλα τῶν ἕρπον διεπέτασε κῆτι, λόγῳ μόνῳ χρησάμενος. Διαγεγραφή δὲ τὸ περιώματος κτίσιν ἐν μίῳ ὑδάτιον ἡρομύλω.

Ὁ πνεὺς νέφει τὴν Ἰσραὴλ αὐτῆς.

Ὡσεὶ σαφίστερον ἔδειξεν, ὡς καὶ μέχρι τῶν νεφελῶν αὐτῶν τὰ τῆς πνεύματος ἐκτείνων, πάντων ἐστὶ πνευνομένου.

Ὁ ὠρεπατῶν Ἰσραὴλ περὺ γων ἀνέμων.

Δείκνυσιν, ὡς ἐδὲ ἡ τῶν ἀνέμων φορεῖ εἰκὴ φέρεται, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ ὠρεπ τις ἠνίοχος αὐτῶν γινόμενος, δεξιῶν τὰ ταῖς αὐτῶν ἐπιβαίεν περὺξιν.

δ. Ὁ ποιῶν ἐδὲ ἀγγέλους αὐτοῦ πνέματα, καὶ ἐδὲ λειτουργὰς αὐτοῦ πνεύ φλέγον.

ου

Οὐ μόνον τῷ ὄρατῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀοράτῳ ἰδέσθαι διμμερῶν ἕνα δὲ τὸ πνεῦμα ἔχουσαν πνεῦμα αὐτῶν σημαίνει ἐτήρησαν.

ε. Οἱ θεμελιῶν τῶν γῆν Ἰπὶ τῶν ἀσφάλευον αὐτῆς· ἐκλιθίσεται εἰς τὸν αἰῶνα ἔαίων.

Μετὰ τὸν ἕρπον καὶ τῶν γῆν, φωνῶν, ἰσομελίωσας, οὐκ αὐτὸν θεμελίωσεν ἐπὶ αὐτῆν.

ς. Ἀβύσσος ὡς ἱμάτιον ἐπεβόλαιον αὐτῆς· Ἰπὶ τῶν ὄρεων στήσεται ὕδατα.

Αἰεὶ ὅτι ἀπὸ ἱματίου ἐπεβόλας τῆ ἀβύσσου τῶν γῆν· ἔξωθεν δὲ ἀπασαν ἐπιχυλοὶ ὕδατα, ὅσα ἐκ τῶν ὄρων καταβλύζου πηγὰς ὕδατων.

ζ. Ἀπὸ Ἰπτιμῆσεως σε φεύξονται· ἀπὸ φωνῆς βροθῆς σου δειλιάσουσι.

Ὡς ὄρη, φωνῆς, τὰ τῆς ἀβύσσου ἀνισών) ὕδατα ὑψώματα, ἔοικον ἀπειλῶν κατακλύσει τῆ γῆν· ἀλλὰ τὰ σφ' ἰσχυρῶν καὶ τῆ σὴ δυνάμει, ἥτις καὶ ὄρατῳ βροθῆς σημαίνονται, ἀναχωροῦσι φωνῶν. ἢ τὰ χα καὶ τὰς βροθῆς ὄρατῳ γογγυῶν) φωνῆς, πρὸς τὸ φόβον πρὸ λαβῆσαι ἀπὸ τῆς γνομῆς τῆς ἀβύσσου ὕδατα.

η. Ἀναβαίνουσιν ὄρη, καὶ καταβαίνουσι παιδία εἰς τὸν τόπον ὃν ἐθεμελίωσας αὐτῶν.

Ἰψώματα, φωνῆς, τὰ ὕδατα παρεκδοκῆ ἀπὸ ὄρων· ἀλλ' ἀπλωμάτια πάλιν ὑποστῆσθαι φέρον ὅμοια καὶ ὁμαλῆ γῆν) γῆν.

θ. Ὁ ὄρον ἔθις ὃ ἐπαρελθίσεται· ἐδὲ Ἰπτιρέψασα καλύψαι τῶν γῆν.

Αἰχύνεται γὰρ ὄρον τῶν ἰσχυρῶν ἢ θαλάσσης, καὶ μέχρις ἐπειθὲς λυττάσας, καταπῆρ χελῶν τῶν ὄρων καὶ θείω καλυμμένη, ἀνακατίζεται πάλιν, καὶ εἰς τῆσιν χωρεῖ.

ι. Οἱ Ἰξαποσέλλων πηγὰς ἐν φάραγγιν· ἀναμέσον τῶν ὄρων διελθόν) ὕδατα.

Εἰπὼν ἀχει τῆσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐπάγα καὶ ἰφθῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων ὕδατων τῶν ἐν τῇ γῆν. Εἰπὲ καὶ τῶν χεῖρας, ὅ μισθὸς δαδὸς, τίνος ἔνθα καὶ ταῖς φάραγγιν

Non tantum visibilium, sed etiam invisibilium ostendit Conditozem: per ignem autem eorumdem puniendi vim declarat.

5. Qui * fundat terram super stabilitatem * eius: non inclinabitur in sæculum sæculi.

Post cælum, inquit, etiam terram fundasti, proprio fundamento ipsam firmans.

6. Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquæ.

Dicit ipsum abysso quasi vestimento terram circumdedisse; extrinsecus autem aquæ ipsam totam ambiunt, ita ut etiam à montibus fontes aquarum defluant.

7. Ab increpatione tua fugient; à voce tonitruui tui formidabunt.

Sicut montes, inquit, abysso aquæ elata exurgunt, & quodammodo minitantur terræ inundationem; verum nutu ac potestate tuâ, inquit, quæ per tonitruum etiam significatur, recedunt. Vel fortassis etiam tonitrua idcirco facta dicit, ut aquæ abysso ex ijs quæ gesta sunt timorem aliquem conciperent.

8. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis.

Eleuatur, inquit, aquæ montibus assimilari possint; sed expansæ rursus à timore tuo quasi campi & plana terra fiunt.

9. Terminum posuisti, quem non transgredientur: neque * reuertentur operire terram.

Mare enim arenam quodammodo veretur, & usque ad illam rabie percitum, veluti freno diuino termino inhibitur, rursus coercetur, & retrorsum cedit.

10. Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.

Cum hæcenus de mari egisset, subiungit deinde etiam de alijs aquis quæ in terra sunt. Dic etiam utilitatem, ὃ beate Daud, quam ob causam quoque vallibus

PARAPHRASIS ANONYMI.

* Vulgata fundasti suam:

Terra abysso vestitur.

Promittit Dri in aquis moderandis.

* Vulgata conuertentur

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
*Aquarum
utilitas
quantia.*

aquam attribuit, ita vt etiam montes cingan-
tur riuis aquarum. Subdit itaque:

11. Potabunt omnes bestiae
agri: expectabunt onagri in siti
sua.

Vt, inquit, omnia agrestia animalia po-
tum & necessaria habeant.

12. Super ea volucres caeli ha-
bitabunt: de medio petrarum da-
bunt * vocem.

* *vulgata
voces.*

Non solum autem, inquit, agrestia anima-
lia frui aquis in deserto, sed etiam si quae
eius sit eremi amans, etiam haec necessario
potu minimè destituitur. Ne autem simpli-
citer fluentes in silentio plurima non raro
bruta lateant, etiam strepitum, inquit,
edunt de medijs petris, vt eminus quodam-
modò ad vsum suum inuitent bestias siti
pressas.

13. Rigans montes de superio-
ribus suis: de fructu operum tuo-
rum satiabitur terra:

Dicit, vnde etiam montes habeant fontes
aquarum. Opera autem Dei appellat pluuiam,
quae ad fructus producendos impinguat agros.

*Terra uti-
litas in
fructibus
seruatis.*

14. Producens foenum iumen-
tis, & herbam seruituti homi-
num:

Sic enim, inquit, terra etiam iumen-
tis & hominibus aptum cibum praebet.

* *vulgata
educas*

Vt * educat panem de ter-
ra:

15. Et vinum lætificet cor ho-
minis:

Vt exhilaret faciem in oleo:
& panis cor hominis confir-
met.

Per panem & vinum designat omnem
humanam necessitatem. Post animalia sub-
iungit etiam de lignis in hunc modum:

16. Saturabuntur ligna campi
* cedri libani, quas * plantasti:

* *vulgata
addit &
vulgata
plantasti:*

17. Illic passerres nidificabunt.

*ἀπένειμθ' ὕδωρ, καὶ ὡς τε τὰ ὄρη κυκλεύουσιν
τῆ ἢ ὑδάτων ἀελοφορᾶ. ὁππότερὶ γαυῖ.*

11. Ποποδοσι παντα τα θηρία
τοῦ ἀγροῦ. προσδέξονται ὄναγροι
εἰς δίψαν αὐτῶν.

Ὡς τε, φησι, παντα τα ἀγρια ζῷα ἔχον
τὸν ποτὸν καὶ τὴν χρεῖαν.

12. Ἐπ' αὐτα τα πετεινα θ
ἐρανοῦ καὶ αὐσκηνώσ' ἐκ μέσων τῶν
πετρῶν δώσουσι φωνῶν.

Οὐ μόνον δέ, φησι, τὰ ἀγρια ζῷα ἀπο-
λαύσ' ἢ ἐν ἐρημίᾳ ὑδάτων, ἀλλὰ καὶ εἰ π
πετεινὸν ἐστὶν ἀληθῆ, ἐ τὸ τῆς χρεῖας ἐκ
ὑποστρεῖται. Ἴνα δὲ μὴ ἀπλάως ποροῦ-
μα ἢ συχῆ λαθάνει πολλάκις τὰ πηλά
ἢ ἀλόγων, καὶ ἦχον αὐτὰ φωνᾶ ἀποτελεῖν
ἐκ μέσων ἢ πετρῶν, ἵνα πόρρωθεν οἶον
προσκαλεῖται τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπι-
γόνιμα ἢ ἀλόγων.

13. Ποτίζων ὄρη ἐκ τῶν ὑπε-
ρώων αὐτῶν. ἀπὸ καρπῶ τῶν ἐρ-
γῶν σε χορτασθήσ' ἢ γῆ.

λέγει, ὅθεν καὶ τὰ ὄρη ἔχει πηγὰς ὑδά-
των. ἔργα δὲ τὰ θεῶ τὸν ὑπερὸν καλεῖ, πρὸς
καρποφορίαν παίοντα τὰς ἀγροῦς.

14. Ὁ ἔξανατέλλων χορτῶν
τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόω τῆ δακρυῖα
τῶν ἀνθρώπων.

Ὅτι γάρ, φησι, ἢ γῆ ἐ τοῖς κτήνεσι καὶ
τοῖς ἀνθρώποις χορηγεῖ τὴν τροφὴν ὁπι-
τήδειον.

Τοῦ ἔξαγαγαῖν ἀρτον ἐκ τῆς
γῆς.

15. Καὶ οἶνον διφραίνῃ τὴν
καρδίαν ἀνθρώπου.

Τοῦ ἱλαρῶσαι πρὸς ὄψιν ἐν ἑ-
λαίω. καὶ ἀρτος καρδίαν ἀνθρώ-
που σπείζ'.
Διὰ τὸ ἀρτος καὶ τὸ οἶνον πᾶσαν τὴν
χρεῖαν σημαίνει τὴν ἀνθρώπινον. καὶ τὰ
ζῷα ὁππότερὶ καὶ πρὸ ἢ ἐύλων ἔσται.

16. Χορτασθήσ' ἢ ἔξλα θ
πεδῖς, καὶ κέδρου τοῦ Λιβάνου, ἃς
ἐφύτθυσας.

17. Ἐκεῖ στροθια ἐννοσάθουσι.

Σημείω δὲ τῶν ἐπιπέπων καὶ τῶν ἡμερῶν δὲ ἐνδρα καὶ τῶν ἀγρίων, δικνὺς ὡς ἐδὲ τὸ ὕψος καί- νων ἀρχαίων ἐστὶ παλαιός. ἐπειδὴ δὲ ἀ- παλὸς εἶπε σφραγίς, ἐπὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ γῆϛ ἐκείνων.

Τοῦ ἐρωδίου καὶ οικίας ἡγεῖται αὐτῶν

Ἡγεῖται δὲ, φησὶ, ἡδὲ τοῦτο σφρα- γίσις ὁ ἐρωδίου. καὶ διδάσκων τὸ χέσιμον ἡδὲ ὁρῶν καὶ περὶ δὲ ἀπὸ φέρει.

17. Ὄρη τὰ ὑψηλὰ τοῖς ἐλά- φοις, πέτρα καὶ ἀφυγὴ τοῖς χοι- ρογυλλίοις.

Δεῦνος ἐπὶ ἐδὲ μέρους δὲ γῆς ἀρχαίων, ἐδὲ τὰ ὕψη, ἐδὲ τὰ κοίλα. ἀπὸ φέρει λοιπὸν καὶ ὡς ἡδὲ φασίησιν.

18. Ἐποίησε σελήνῃ εἰς και- ρὸς ὁ ἥλιος ἐγνωτὴν δύσιν αὐτοῦ.

Καιρὸς δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν. δὲ τῶν ἐφεξῆς ἐπὶ γὰρ.

19. Ἐποίησε σκοτὸς, καὶ ἐγένετο νύξ.

Καὶ τί τὸ χέσιμον τὸ νυκτὸς ἀπὸ φέρει.

Ἐν αὐτῇ διελεύσει πᾶσα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ.

Ὡς, φησὶ, καὶ τὰ ἀγρία ζῶα ἔχον και- ρὸν τροφῆς καὶ ἐσθλαίσεως, καὶ μάλιστα οἱ λέοντες δὲ τῶν ἀπὸ φέρει.

20. Σκύμνοι ὠρυόμενοι ἔαρ- πάσαι, καὶ ζητήσαι τῶν θεῶν βρώσιν αὐτοῖς.

Δῆλον ἐπὶ τῶν ἐπιπέπων καὶ πᾶσι ὀνομάζει τὰ ἀγρία. μάλιστα δὲ αὐτὰ ἐν τῇ νυκτὶ ἰχθυεῖσι τῶν τροφῶν, ὡς τῶν θηρῶν ἐλίσσονται αὐτοῖς ἐπὶ ζῆν.

21. Ἄνετειλεν ὁ ἥλιος, καὶ σπηχθησαν καὶ εἰς τὰς μαῖνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται.

Ἀνατείλωντος γὰρ αὐτοῖς ἥλιος τὰ μὲν θη- ρία εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἀδύσεις χωρεῖ, ὁ δὲ ἀνθρώπος ἐπὶ τῶν ἐργασίῶν αὐτοῦ. ὅθεν ἐπὶ γὰρ.

22. Ἐξέλθεται ἄνθρωπος ἔπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἔπὶ τῶν ἐργασίῶν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας.

Per hæc significat quoque ligna cicura & agrestia, ostendens quomodo nec ipsa il- lorum altitudo planè inutilis sit. Cùm au- tem simpliciter dixerit passeris, subiunxit etiam ipsum genus eorum.

PARA- PHRASIS ANOBY- MI.

Herodij domus dux est eo- rum:

Istiusmodi autem passerum, inquit, dux est herodius. Et montium ac petrarum vtili- tatem docens subiungit:

18. Montes excelsi cervis, petra refugium herinacis.

Ostendens nullam terræ partem esse inu- tilis, neque altitudines, neque crepidines. Subiungit deinceps etiam de luminaribus.

19. Fecit lunam in tempora: Sol cognovit occasum suum.

Tempora autem videtur hîc vocare men- suras dierum ac mensium & annorum; qua- propter deinde subiunxit:

Dierum ac mensium vtilitas.

20. Posuisti tenebras, & facta est nox:

Et quæ noctis vtilitas sit subiungit:

In ipsa pertransibunt omnes bestię filię.

Vt, inquit, etiam feræ agrestes habeant tempus cibum & pabulum sumendi, & maximè leones; quapropter subdit:

21. Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant a Deo escam sibi.

Manifestum quodd ab his etiam omnes fe- ras nominet: maximè autem illæ noctu ci- bum sumunt, Deo quodammodò vitam ea- rum sic ordinante.

22. Ortus est sol, & congregati sunt: & in cubilibus suis collocabuntur.

Sole enim rursus oriente feræ quidem in sua lustra diuertunt, homo verò ad ope- randum surgit: vnde subiunxit:

23. Exhibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.

* Vulgata vesperum.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Et cum Propheta omnia pro viribus exposuisset, & quoad fieri poterat creaturam recensuisset, etiam causas subdit:

24. Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti: impleta est terra * creaturâ tuâ.

* Vulgata
possessione.
Quanta sit
Dei in or-
bis disposi-
tione sa-
pientia.

Ceterum quod magna sint opera tua Domine, & omnem humanam scrutationem transcendant, cuilibet profecto manifestum fit: maximè autem obstupescendum, quod operum tuorum magnitudini tanta sit admixta sapientia, vt nulla res vel magnitudinis conditoris vel sapientia opificis expert existat. Cum igitur admirationis huius verba protulisset, resumit iterum quæ ab ipso in creatura fuerant relicta. Subiungit itaque:

25. Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Animalia pusilla cum magnis:

26. Illic naues* pertranseunt.

* Vulgata
pertran-
sibunt.
Quantus
sit maris &
summorum
vsum.

Cum superius solum de aquis maris verba habuisset, hic de animalibus quæ in eo sunt loquitur, & quantum hominibus adferant vtilitatem. Quis enim ignorat, quantum commodi vniuerso præstet nauium vsus. Deinde subiungit:

Draco iste, quem formasti ad ad illudendum ei:

Draconem nunc cete vocat: etenim tradunt hoc animal magnis nostris montibus æquari, & nullum animal isto maius Deum neque in terra neque in mari condidisse: quapropter etiam sæpenuerò hoc animal diabolo assimilatur; vt in Iob. Cum igitur Propheta omnium meminisset, subiungit vniuersim de prouidentia sermonem introducens, & ait:

Animalia
omnia Dei
prouidentia
nutriantur.

27. Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore.

Ceterum omnia, inquit, quæ recensui, tam parua quam magna, à te cibum & quæ- runt, & accipiunt.

28. Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

Καὶ ὡς πάντα διελθὼν ὁ προσφῆτης καὶ δυνάμιν, καὶ ἔλασθη μοσάρμοσος ὅσον ἐγ-
χώρη τὴν κτίσιν, τε καὶ τὰς αἰτίας ὑπερέβη
καὶ. Ὡς ἐμεγαλιώθη τὰ ἔρ-
γα σου κύριε; πάντα ἐν σοφίᾳ
ἐποίησας ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτί-
σεως σου.

Ἄλλ' ὅτι μεγάλα σε τὰ ἔργα δέωσται,
& πᾶσαν ἀνθρώπων ἔρωσαν ἰσχυραίνῃ,
παντὶ σοφὸν δὴλον ἢ δὲ μεγίστη ἔστιν ἐκπλη-
ξις, ὅτι τὰς μεγάλας τῆς ἔργων ποσότητι τίς
ἐγκλίνας σοφία, ὥστε μηδὲν τῆς ὄντων
ἀμειρεῖν μήτε μέγας τε πεποιθότ' ὅτι
μήτε σοφίας τ' ἔργασαμένον. ἰπὼν ἐν ταύτης
ἐκπληξίως ῥήματα, ἀναλαμβάνει πάλιν τὰ
ὑπερβαλλόμενα αὐτὰ εἰς τὴν κτίσιν.
ὑπερέβη γού.

καὶ. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ με-
γάλη καὶ ἀρύχωρος· ἐκεῖ ἐσπε-
τα, ὧν ὄγκος ἐστὶν ἀριθμὸς.

Ζῶα μικρὰ καὶ μεγάλα

καὶ. Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύον).

Ἄνωτέρον μόνον σοφίᾳ τῆς θάλασσης
ὑδάτων εἰπὼν, ἐν ταύτῃ σοφίᾳ τῆς ζωῶν λέ-
γει τῆς ἐν αὐτῇ, & ὅσον αὐτῆς χεῖριστον εἰς
ἀνθρώπους. Τὸ γὰρ ἀνοσὶ, τὴν χρεῖαν τῆς
πλοῖων καὶ τῶν παντὶ ἀχρηστούτων. εἶτα
ὑπερέβη.

Δράκων ἔτος, ὃν ἐπλασας ἐμ-
παίσειν αὐτῷ.

Δράκοντα καὶ τὸ κῆτος καλεῖ. καὶ γὰρ
φασὶ τὸ ζῶον τῆτο παρεσθῆς τοῖς ὄρεσι τοῖς
παρ' ἡμῶν, καὶ ὡς τέτα μείζον ζῶον ὁ θεὸς
ἔπειρον ἐκ ἐκπῆσιν ἐδὲ ἐν γῆ ἐδὲ ἐν θαλάσ-
σῃ. ὅτι τῆτο πολλάκις καὶ τῶν ἀγαθῶν
παρεκαίεται τῆτο τὸ ζῶον. ὡς ἐν τῶν Ιωβ.
Μνημονόσας ἐν ἀπάντων ὁ προσφῆτης, ἐ-
πάγει καὶ δολικῶς τὸν τῆς προσφῆτης εἰσάγων
λόγον, & φησὶ.

καὶ. Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι,
δέναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς δίκαιον.

Ἄλλα πάντα, φησὶ, ἀπὸρ κατέλεξα,
τάπεινα μικρὰ & τὰ μεγάλα, ὧσα σε τ' τρο-
φῶν & ὑπὸ κτῆ, καὶ λαμβάνῃ.

καὶ. Δόντος σου αὐτοῖς, συλλέξουσιν·
διόξουσιν σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμ-
παντα πληθήσονται χερσὸσότη.

Ταύ-

Ταῦτα ὡς ἐστὶ οἰκοδομοὶ λέγει, τὰ θε-
φοῦτος χειρὶ ζωᾶ ποιητῆς.

κθ'. Αὖτος ἀποσρέψαντος τοῦ πνεύ-
ματος τὰ ἀρχαῖα θήθονται ἀνελεῖς
τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι,
καὶ εἰς τὴν γῆν αὐτῶν ἴπισρέψουσι.

Ἄλλ' ὡς περ, φησὶ, πάντα πεποίηκας, ἔ-
πάντα συγκροτεῖς χρυσόστη, ἕτας ἐὰν
ἀποσρέψῃς σε τὸ πνεῦμα, ἔκλειψις ἢ
πνεύματος, εἰς τὸ μὴ ἂν πάλιν ἀπαντα ἀνα-
χαρῆς ἐκείνην ἀποσρέφοντα, ἔθω εἰς τὸ εἶ
παρήχη.

λ'. Ἐξαποσελεῖς τὸ πνεῦμα
τοῦ, καὶ κριθῆθονται· καὶ ἀνακα-
νίεις τὸ πνεῦμα τῆς γῆς.

Πάλιν δέ, φησὶ, βελανθις ἢ ζωτικὸν δύ-
ναμιον ὁπτιδιεῖ τοῖς ζωοῖς ἀνακίσει) πάντα,
ἔ ἀνακακίσει εἰς τὴν γῆν τὸ παλαιῶμα.

λα'. Ἡ τῶν ἡ δόξα κυεῖς εἰς
τὴν αἰῶνα.

Ἐπὶ τῆσδε, φησὶ, ἀπασὶ δόξαζέτω
ὡς δὲ πάντων τὸ θεῖον δυναμῶς.

Εὐφρανθήσεται κύριος ἐπὶ
τοῖς ἔργοις αὐτοῦ.

Ὡς, φησὶ, καὶ αὐτὸν ἡδέα, ἀποδεχάμε-
νον ἡδὲ δόξαζέτω αὐτὸν τὴν δυναμῶ-
σώλω.

λβ'. Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν
γῆν, καὶ ποιῶν αὐτῇ τρέμεν· ὁ
ἀπὸ μῦθου τῶν ὀρέων, καὶ καπνί-
ζονται.

Οἱ γὰρ, φησὶν, ἔχ' ἕκαστος διχαρισθεῖσι
τῶν ἀεργῆσθε, καὶ ἕκαστος ὁμολογή-
σαισι διαπύτων, ἐν ἀποκρίσιντα ἔχ' ὁμο-
λόγησαν.

λγ'. Ἄσω τὸ κυριῶ ἐν τῇ ζωῇ
μου· ψαλλῶ τῷ θεῷ μου ἕως ὑ-
πάρχω.

Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν, ἐκ ἀναμνήσθω τὴν ἀ-
γάθην, ὑμνήσω δὲ αὐτὸν ἐξ ἀγνωμοσύνης
δυναμῶς, ἔ ἀψαλλήπτω αὐτῷ προσοίσω
τὴν δόξαν.

λδ'. Ἡ δὲ δεινὴ αὐτῷ ἢ δια-
λογίμω

Ἐπεὶ περ ἔ αὐτῷ ἡδὲ τῷ φαίνε) μάλ-
λον· ἢ ὁ ἐξ ἀγάθης φόβου.

Hæc dicit quasi de patrefamilias, qui ma-
nu suâ diuersa nutriat animalia.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

29. Auertente autem te faciem
turbabuntur : auferes spiritum
eorum, & deficient, & in pul-
uerem suum reuertentur.

: Sed sicuti, inquit, omnia fecisti, om-
niâque connectis bonitate, sic si faciem
tuam auerteris, & subtraxeris prouiden-
tiam, in nihilum rursus omnia desinunt,
illuc reuertendo, unde ut existerent produ-
cta sunt.

Omnia à
Dei nutu
pendent.

30. Emitteres spiritum tuum, &
creabuntur : & renouabis faciem
terre.

Rursus autem, inquit, cum uolueris vita-
lem vim indere animantibus omnia resuscit-
antur, & terre uetustas innouatur.

31. Sit gloria Domini in sæcu-
lum :

Pro his omnibus, inquit, ab vniuersis di-
uinum numen assidue honoretur.

Lætabitur Dominus in operi-
bus suis :

Vt, inquit, ipse etiam recreetur, se
honorantium gratitudinem acceptam ha-
bens.

32. Qui respicit * super ter-
ram, & facit eam tremere : qui
tangit montes, & fumigant.

* abest à
Vulgata.

Qui enim, inquit, sponte suâ beneficij
auctori Deo gratias non referunt, vel inuiti
Dominum confitebuntur, quem benefacto-
rem non sunt confessi.

33. Cantabo Domino in vita
mea : psallam Deo meo quam-
diu sum.

Verum ego, inquit, non expecto coa-
ctionem, sed ipsum ex gratitudine assi-
due collaudabo, & incessanter ipsi gloriam
afferam.

34. Iucundum sit ei eloquium
meum :

Quia hoc ei etiam iucundius videtur
quàm timor coactus.

Ego

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Ego verò delectabor in Do-
mino.

Quod & mihi ipsi, inquit, ex gratitudine
Dominum honoranti, non modica iucundi-
tas erit & emolumentum.

35. Deficiant peccatores à ter-
ra & iniqui ita ut non sint:
benedic anima mea * Domi-
num.

* Vulgata
Domino.

Qui igitur, inquit, non sunt tales, sed be-
nignitatis sensu nullo ducuntur, & necessita-
tem expectant, cum pruaricari & iniquè
agere minimè negligant, non consistant
etiam in terra, quoniam ipsi illos ferenti pon-
dus sunt inutile. Et quasi Psalmum conclu-
dens, benedicit Dominum.

Εγώ ᾗ διφρασηθήσμαι Ἰπὶ
τῷ κυρίῳ.

Κάμοι δὲ αὐτῷ, φησι, τῷ δὲ ἀγαπο-
σιώῃσι δοξολογῶσι, ἕσαι ἡθροῦ ἐν ὀλίγῃ ἔ-
κέρδι.

Λέ. Ἐκλάποιν αἰμαρταλοὶ
ἀπὸ τῆ γῆς αἰνομοὶ ὡσεὶ μὴ ἰσάρ-
χην αὐτῶς· ὁ λόγος ἡ ψυχὴ μετ᾽ ἑ-
νὸν κύριον.

Οἱ μὲν οὖν μὴ τοῖσδε φησιν, ἀλλὰ τῷ χρι-
στῷ ἐκ αἰδανόμῳ, καὶ ἀνάγκῃ
ἀναμύουσι, καὶ τῷ ὡδραβαίνῃ ἔ τῷ ὡδρα-
νομεῖν ἐκ ἀμελείῃσι, μὴδὲ ἕσωσαν ἐπὶ τῆς
γῆς· βάλουσι γὰρ ἐπὶ τῆ φερούσῃ ἀνωφελῆς.
καὶ ὡσπερ σφραγῶσι τὸν ψαλμὸν, διλογῶ-
σιν τὸν κύριον.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

BENEDIC ANIMA MEA DO-
MIMVM.] Cum de Deo multa
quodammodo considerasset, ut
quanta, & quomodo, & quas ob causas con-
siderat; excitat semetipsum ad laudandum
Deum: ceterum multa magnaque de Deo
cogitans, sed reuera victus confitetur; *Quia
magnificatus es vehementer.* Omnem, inquit,
maximam de te cogitationem superasti, cum
maiora opera & creandi rationes exhibueris.
Illud autem *magnificatus es* non designat in-
crementum, sed immensam indicat magni-
tudinem. Sic enim Symmachus quoque ex-
planavit: *Domine Deus meus magnus es val-
de.* Hoc ipsum autem declarans, *Confes-
sionem*, inquit, & *decorem induisti.* Id est:
Etiam omnia tua opera gratiarum actione
magnitudineque plena sunt, & ex gratiarum
actione ac decore omnibus manifestaris, non
secus atque homines ex splendidis vestimen-
tis sepe numero spectabiles existunt. Illud enim
insinuat verbu*m induisti.* Symmachus vero ait:
Hymnum & gloriam induisti. Vel magnificen-
tiam quidem induit, ed quod in magnis & e-
minentibus obtineat primatum; confessio-
nem vero, ed quod in ipso omnia congruam
habeant consensionem. Nam nomen confes-
sionis significat etiam in verbis consonantiam
concordiamve. Cum huc usque prefatus esset,

Magnitudo
providentia
Dei super-
tas omnem
cogitatio-
nem.

BENEDICIT ANIMA MEA DOMINO.]
Εἰς αὐτὸν πολλὰ
ἐκδομηθεὶς ἐπὶ τῷ θεῷ, ἔ-
δοξα ἰδὲ ἡμερῶν ἡθροῦ, καὶ ὅπως, ἔ ἐπὶ ποίας αι-
τίας· ἐγκλιθέτω ἑαυτῷ δαδολογῆν τῷ
θεῷ· ὡς πολλὰ δὲ λογισάμενος μὴ καὶ
μεγάλα ἐπὶ θεῷ, ἡττηθεὶς δὲ καὶ τὸ ἀνα-
θεῷ ὁμολογῆ· ὅτι ἰμεγαλιώδης σφάδρα
παῶσάν με, φησὶν, ἵπτοιαι ὡδῶ σε μεγίστω
ἐπίκρησι, μείζονα ὡδραχῶν ἔργα καὶ ἕσπου
ποίησις. Τὸ δὲ ἰμεγαλιώδης ἐκ ἀνέ-
σις δηλοτικῶν; ἀλλὰ τῷ ἀμύτρου μεγέθους
σηματικῶν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύμμαχος·
Κύριε ὁ θεὸς με μέγας εἶ σφάδρα. τῷ δὲ
αὐτὸ δαδῶν, ἕξομολόγησιν, φησι, καὶ μεγα-
λοφρόπειαν ἐπέδύσω. αὐτὶ τῷ· Καὶ παῖτες
σου τὰ ἔργα διχαεῖσις πεπλήρωται καὶ
μεγέθους, ἔ δὲ διχαεῖται καὶ μεγαλο-
φρέπειας τῷ παῖσι δέικνυσθαι, ὡς ἕξ
ἰματίαν καθαρῶν πολλάμεις οἱ αἰθροποι
τῷ ὁρῶσι. Τῷ γὰρ αἰνίτταται τὸ ἐπέδύ-
σω. Ὁ δὲ Σύμμαχος· ἕμνον καὶ δι-
δοξίαν ἡμφιάσω. ἡ μεγαλοφρόπειαν μὲν
ἐπέδύσατο, τῷ ἐν μεγάλῳ καὶ ἕσφα-
ρουσαν ἔχειν τὸ φρεσβῆσιν· ἕξομολόγη-
σιν δὲ, τῷ παῶσαν συμφωνίαν ἔχειν τῷ
ἐναρμόνιον ἐπὶ αὐτῷ. Σήμαται γὰρ τὸ τῷ
ἕξομολογησις ὄνομα καὶ τῷ ἐκ λόγους
συμφωνίαν. Ἄχαι τῷ φροσιμασάμενος,
καὶ

καὶ δείξας, ὡς ἐπὶ μεγάλων αὐτῶν καὶ ἀναγκάων ὁ λόγος, ἀρχεται. λοιπὸν τὰ εἶ κτήσεως καταλέγει.

β'. ANABALLOMENOS ΦΩΣ ΩΣ ΙΜΑΤΙΟΝ.] Η' ὅτι ἔπει; ἐπιμωκς τὸ φῶς ἐξήλωσας, ὅτι τὴν κτίσιν, ὡς εἰ τις ἡμάριον ἀπλώσῃ ἐφ' ἐπὶ τόπων. ἢ ὅπου ἐν ἑτέρῳ λέγει, φῶς οἰκῶν ἀπερόσσει, νῦν ἀναβάλλεται λέγει. τ' αὐτὸν γὰρ τὸ ἀπερόσσει φῶς, ἐν γόφῳ κέκλω αὐτῶν, δι' ἀμφοτέρων γὰρ τῆς θείας διωάμειος δὴλοῖ τὸ ἀόρατον. εἰπὼν δὲ τὸ φῶς τὸ γρηγορηθῆναι ἐν τῇ φερότῃ ἡμέρᾳ ἐπάγει, τὸ εἶ δ' αὐτίνας· ἐκτείνων τὸν ἔρπον ὡς δὲ ῥῆν. τὸ γὰρ σπέρμα μῦσον τῆ πατρὸς γέγονεν ὕδατος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ ἔσθ' αὐτῶν. Ἰδὲ δὲ ὡς δὲ ῥῆν ἢ εἰ δὲ δὴμουργίας δὴκοίαν σημαίνει. Διὰ τί δὲ ἐκ εἰπὼν ἐκτείνων, ἀλλ' ἐκτείνων; ὅτι ἐπὶ αὐτῶν κατὰ φερόσιον ἐκτείνει. καὶ δὲ καὶ τὸ, Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται. Ταῦτον ἐπὶ τὸ, Ὁ ποιῶν πλειάδας καὶ ἑσπερον ἢ τὸ, ὡς δὲ ῥῆν. ἀπὸ τῆς, ὡς σπέρμα πειχίλων, ἢ εἰ τι ὅμοιον. Καὶ γὰρ ἢ ποιῶν τε κερτυμῆν τὰ ἰώτα, καὶ αὐτῶν τὸ εἶδος ἐπὶ φερόσιον.

γ'. Ο ΤΙΘΕΙΣ ΝΕΦΗΤΗΝ ΕΠΙΒΑΣΙΝ ΑΥΤΟΥ.] Ταῦτα τὰ καὶ μίσης Μωϋσῆος μὴ ἐκ εἰπὼν, συνισήματα δὲ τῶν τοῖς φερόσιον. ὁ δὲ Δαβὶδ ἐξερρασικῶτερον ἀπαγγέλλων, πλείονος δόξολογίας φερόσιον γίνεται. λέγει δὲ ὅτι πεποίηκε μὴ τὸ σπέρμα καὶ νεφῶν ἀφ' ὧν κατὰ ἐρμῶν εἰ ποτε βεληθῆναι, ὡς δοκεῖ τὴν νεφῶν ἐπιδερμῶν αὐτῶν τῆς θεῶν τὴν πανταχῶ διήκων δὴκων φερόσιον. Τοσαύτῃ γὰρ ὄξυτητα τῆς παρουσίας αὐτῶν σημαίνει ὅτι ἐπὶ νεφῶν τὴν κατὰ ἐρμῶν, ὡς δοκεῖ αὐτὸν τὸν θεὸν ταῖς ἐπὶ ἀνέμων πτέρυξιν ἐποχέμερον εἰ βεληθῆναι παρεῖναι. Ἐπεὶ γὰρ καὶ τὰ νεφῶν τῆ σφοδρότητι ἐπὶ ἀνέμων συνελαιμέται, ἀναγκάτως ἔφησεν ὅτι δοκεῖ φερόσιον ἀπὸ τῶν φερόσιον ὁ θεός, ὡς αὐτῶν ποσὶ κεχρημῶν τοῖς ἐπὶ ἀνέμων πτεροῖς. Οὐ γὰρ ἀφ' ἑτέρων ἀμελεστέων ὄξυτητα εἰκόνα, ὅτι πτερύγων ἀνέμων ἔφη τὸν θεὸν ἐποχέμερον, τὸ πανταχῶ αὐτὸν παρεῖναι ὅτι τῶν φερόσιον. καὶ γὰρ ἐδὲμία φερόσιον ἀνέμων εἰπὴ φέρεται, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἡνωχῶν. εἶτα δεκνὸς καὶ ταῖς ἄλλαις διωάμειος θεῶν ὄξυτάτας ἔσται καὶ ἰχυροῦς, αἶε

& ostendisset, quomodo de rebus magnis ijs que necessarijs ipsi sermo sit, incipit deinceps creaturas ipsas recensere.

2. AMICTVS LVMINE SICVT VESTIMENTO.] Vel quia tam expeditè lucem expandis super creaturam, ac si quis vestimentum in loco aliquo expanderet. Vel quia in alio loco ait, *Lucem inhabitas inaccessibleem*, nunc eam te induere dicit. Idem enim est lux inaccessibleis, quod *caligo in circuitu eius*. Per vtrumque enim diuinæ virtutis inaccessibilitatem declarat. Cùm autem lucis primâ die creaturæ mentionem fecisset, subiungit etiam illud secundæ dici: *Extendens calum sicut pellem*. Firmamentum enim modium factum est inter omnem aquam, vt copiosam illam aquam super illud sustetaret. Illud autem *sicut pellem* creationis facilitatem significat. Cur autem non dixit in præterito *Extendit*, sed *Extendens*? Quia nimirum continuò ipsum secundùm prouidentiam extendit; iuxta illud, *Pater meus usque modò operatur*. Tale est & illud, *Qui facit pleiadas & hesperum*: vel istud, *sicut pellem*; id est, sicut tabernaculum cilicinum, vel quid simile. Tale enim tabernaculum cùm in dorso arcuatum sit, in summitatibus excavaetur & constringitur.

3. QUI PONIT NVBES ASCENSVM SVVM.] Hæc sigillatim quidem Moyses non dixit, sed simul cum ijs quibus continentur significauit. David autem cùm ea planiùs enarrauit, vberioris laudis ansam præbuit: ait autem post firmamentum etiam fecisse nubium frequentem concursum vbicumque voluisset, ita vt videatur nubium ille concursus ipsius Dei vbique penetrantem prouidentiam declarare. Tantam enim presentis ipsius velocitatem per nubium illum cursum designat, vt videatur ipse Deus ventorum pennis subuectus vbicumque voluerit adesse. Cùm enim nubes etiam ventorum vehementiâ impellantur, necessariò dixit videri Deum ad omnia peruenire, ventorum alis quasi pedibus usum. Non enim inueniens aliam celeritatis exactiorem similitudinem, ait Deum super penas ventorum vehi, per hæc vbique ipsum adesse declarans: etenim nullus ventorum motus temerè fertur, sed ipsemet instar aurigæ dirigit eum. Deinde ostendens etiam alias virtutes Dei esse velocissimas validasque, quibus

CO M-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T. 6.

Quidm fá-
ciliis sis Deo
lucis crea-
tio:
1. Tim. 6;
16.

Psal. 96,
2.

Firmamentu-
ti conditio
qualis.

Ioan. 5, 17.

De nubium
& vento-
rum crea-
tione.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TAE.
Quomodo
Deus fecerit
Angelos
spiritus, &
ignem u-
rentem.

cum voluerit utatur, subiunxit: *Qui facit Angelos.* Vbi notandum, neque Moysen horum fecisse mentionem, sed Dauidem sup- plere id quod ab ipso fuerat prætermis- sum. Angelos autem spiritus appellauit, ut virtutes velocissimas significaret; ignem verò vrentem, ut eorundem vim puniendi insinueret, quâ utantur, si quando opus fuerit. Vel quia Scri- ptura omnia quæ non cernuntur solet spiritus appellare comparatione corporum aspectabi- lium, quæ rursus corpora reperiuntur respectu conditoris, quomodo numen diuinum pro- priè est incorporeum: (nam *spiritus est Deus.*) Cetera verò æquiuocè spiritus appellantur quoad nos. Vel eorum celeritatem, & leuita- tem, & vehementem efficacitatem per ele- menta ista insinuat. Velox enim est natura spiritus. Potens verò est ignis operatio, & ad puniendum accommodata. Vel dicitur facere Angelos suos spiritus, id est conferuare illâ ratione quâ facti sunt. Porro spiritus dicitur & ignis; illud quidem in quantum est naturâ intellectilis; hoc verò in quantum expiandi vim habet.

Ioan. 4. 24

Quomodo
terra funda-
uitur.

Plal. 94. 4

5. QVI FVNDAT TERRAM SVPER STABI- LITATEM.] Cum cælestia & supercælestia commemorasset, scilicet Angelos ac nubes & ventos, transijt ad terram: qui ordo Mosai- cus est. Vult autem dicere, quòd cum hoc modo cælum, & ea quæ in ipso sunt, condidisset, ter- ram quoque fundauerit, proprio ipsam funda- mento firmans, ut immobilis existeret. Quòd si quis dixerit, Quomodo igitur in terræ mo- tibus mouetur? sciat id præter naturam eius fieri. Par enim est Deo, illam & secundùm naturam fundare, & præter naturam mouere. Cum enim in manu eius sint fines terræ, prout voluerit, & fundat, & mouet, per vtrumque virtutis suæ eminentiam insinuans. Stabilitas autem ipsius non est substantia, sed artificium Dei: quod ipsam in sua sphaera immobilem conferuat. Quòd autem secundùm naturam consistere illam fecerit, declarat id quod se- quitur: *Non inclinabitur in æternum.* id est, Non euertetur, non cadet.

Quomodo
terra aquis
ambiansur.

6. ABYSSVS SICVT VESTIMENTVM AMICTVS.] Deinceps commemorauit quæ terram & a- quam concernunt, Hebraico more Abyssum masculinè construens; quare subiunxit: *autè.* Aquila verò & Theodotion aiunt: *Abyssum sicut indumentum induisti ipsam:* terram

κέχρηται ἐπὶ τὴν βεληθῆ, ἐπήγαγν. Ὁ ποιῶν τὰς ἀγγέλους, ὁπισθηματίους, ὡς ἐδὲ τέσσα Μωϋσῆς ἐμνήσθη, Δαβὶδ δὲ ἀναπνεύσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Πνύματα δὲ ἐκαλίσει τὰς ἀγγέλους, ἥα σημαίνη διωάμεις ὀξυτάτας. πῦρ δὲ φλόγον, ἥα καὶ τὸ πνευματικὸν αὐ- τῷ αἰνῆται, ὅ κέχρηται εἰ ποτε χρεία γένοιτο. ἢ ὅτι ἔδος τῆ γραφῆ πάντα τὰ μὴ ὀφθαλμοῦ πνύματα καλεῖν ἐσ συκρίσις τῷ ὀφθαλμοῦ σαμάτισ, ἀ πάλω ἐσ συκρίσις τῷ πνευματικῷ σώματα διέσκοπται, ὡς κρείως ἀσώματος ἔσ τὸ θεῖον. (πνύμα γδ ὁ θεός.) Ὁ μονύμως δὲ καὶ τ' ἄλλα καλεῖται πνύματα ὡς πρὸς ἡμᾶς. ἢ τὸ τα- χύ, καὶ κῦρον, καὶ σφόδρα δευσιέλιον αὐτῶν ὅτι τῷ σοιχείων αἰνῆται. Ὁ ἔξει μὲν γδ τῷ πνύματι ἡ φύσις. ἰχυρὰ δὲ τῷ πυ- ρὸς ἢ ἐύργεια, καὶ κολαστική. ἢ ποιεῖν λέ- γεται τὰς ἀγγέλους αὐτῷ πνύματα, ἀπὸ τῷ σωτηρεῖν τῷ λόγῳ καθ' ἂν ἐγγύτω. πνύ- μα δὲ ἀκείει καὶ πῦρ. τὸ μὲν ὡς ἰοπητὴ φύσις. τὸ δὲ ὡς καθαρίσις.

4. Ο ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΗΝ ΓΗΝ ΕΠΙ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ.] Εἰπὼν τὰ ἐπνευ- μα καὶ ὑψωμένα, ἵπαι τὰς ἀγγέλους καὶ τὰ ἴφη ἐ τὰς ἀνέμους, μετέβα ὅτι τὴν γλῶ- Μωσαϊκῆ δὲ ἡ τάξις. βέλειται δὲ εἰπῆν, ὅτι κατὰ ἀνάστασιν ἔτασ τὸν ἕρανον, καὶ τὰ ὀφεί- ἄντων, ἐθεμαλίωσε ἐ τὴν γλῶ, οἰκίωθι δι- μαλίω σπρίξαι αὐτῶν, ὡς ἀκίησι ἔσ. εἰ δὲ τις λέγη, πῶς ἐν κρείται ἐσ τῷ σει- σμοῦ; ἴτω ὡς ὀφθαλμοῦ φύσις. ἴσον γὰρ ἔστι τῷ θεῷ, καὶ κατὰ φύσιν θεμαλίω, ἐ ὀφθαλμοῦ φύ- σιν κρείται. Εἰπεῖ γδ ἐσ τῷ χεῖρι αὐτῷ τὰ πύματα τῆς γῆς, ὡς βέλειται, καὶ θεμαλίω, καὶ κρεί, δὲ ἰκατέρον τὸ ἀνυπέβλητον τῆς ἰχυρῆς μπύων. ἡ ἀσφάλεια δὲ αὐτῆς ἐκ- ἔστιν ἕσια, ἀλλὰ τέχη θεῷ. ἀκίησι αὐτῶν ἐσ τῷ σφαίρα δευσιλάττεσα. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν ἐσάναι αὐτῶν ἰδημέρη- σε, τὸ ἐξῆς δηλοῖ. Οὐ κληθῆσεται εἰς τὸν αἰῶνα. ἀπὸ τῷ, Οὐκ ἀνατραπήσεται, ἐ πούται.

5. ΑΒΥΣΣΟΣ ΩΣ ΙΜΑΤΙΟΝ ΤΟ ΠΕ- ΡΙΒΟΛΑΙΟΝ.] Λοιπὸν τὰ ὀφεί τῆς γῆς μετέβα καὶ ὅτι τὸ ὕδωρ, ἰβραϊκῶ ἔσ ἀρρε- νικῶς εἰπὼν τὸ Ἄβυσσος. διὸ ἐπήγαγε τὸ αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἀκύλας ἐ Θεοδοτίων. Ἄβυσ- σον ὡσεὶ ἔνδυμα ἀπέβαλες αὐτῶν. ἵπαι

τη

τῆ ἕνεκα ἕσθια θεμέλις τῶν γῆων· παρὰ
 χάσθην γὰρ ὑδάσι θεμέλιται. ἢ καὶ τὴν ἀβυσ-
 σόν, φησὶν, ἕσθια συνίχθαι καὶ θεμελίαι, ὡς
 εἴ τις θεμελιώσῃ τὴν ἢ ἰματῖα θεμελίαι
 πᾶσα γῆμα· καὶ συχρὶ αὐτῷ ἐν τῷ μέσῳ
 ἔξῃ ταύτῃ τῶν αἰτίων, ὡς συνισχυρῶν
 πᾶσα γῆμα, ὑψῆται μὲν ἀπὸ τοῦ ὕδατος δὲ πῶς
 τῆ οὐκίαν ὄρεσιν μὴ δύννται· ἀλλ' ὅταν
 ὑψῆθῃ, ἀπὸ τοῦ ὕδατος δεχομένην δει-
 λῶν, ἐσφύλλεται. Τῦτο καὶ οἱ ἔξῃς εἰχοὶ
 δαλύσου· Ἐπὶ τῆ οὐκίαν εἴσονται ὑδάτα.
 ἀντὶ τῶ ὑψῆθῃ δὲ ὄρη μμῶνται, καὶ ὡς
 ὄρεσιν ἔσθια. Ἐ τί μὲν τῶ, ὄρημα αὐτῶν,
 φησὶν, βροχῶν ἐπαγαγῶν. Ἐ ἔσθια τῶ δει-
 λῶνται εἰς τῶ οὐκίαν ταῖς ἄποκαθί-
 σαται. Ἐ ὑψῆται μὲν γὰρ τὰ κῆμα ὡς ὄρη.
 λαίπει γὰρ τῶ ὡς τῶ ἢ ἀναβαίνουσι ὡς ὄρη
 τὰ ὑδάτα ἐν τῆ θαλάσῃ ὑπὸ τῶ ἀνέμου
 ἐξορῶνται· ἢ μὲν καὶ ὄρημα ἕσθια,
 ἀλλὰ καὶ ἕσθια πάλιν πᾶσι δὲ ὄρημα
 ἀφομοῦται. καὶ ταῦτα, φησὶν, γίνονται ἐν τῶ
 τόπῳ ἐν ᾧ τῶ θαλάσῃ θεμελιώσθαι
 προστάξει.

θ. ΟΡΙΟΝ ΚΘΟΥ, Ο ΟΥ ΠΑΡΕΛΕΥ-
 ΣΟΝΤΑΙ.] Καὶ ἐκ τῶ, φησὶν, ἕσθια ἀρχαι-
 γομήν τῶν θαλάσῃ τῶν ὄρεσιν παρελ-
 θεῖν τῶν κορυφῶν, Ἐ ὄρημα τῶν γῆων
 κοιλοῦσθαι ἕσθια, ἀλλ' ὄρημα τῶν ὑψῆ-
 μου καὶ λυτῶσθαι ἀπὸ τοῦ χαλινῶ ἀνα-
 κρῆται, εἰς τὸ μὲν πᾶσα ὄρημα ὄρημα
 τῶ θεῖν προστάξει, ἀλλ' ὡς ὄρη ὑψῆ-
 μα, ἀνακαθίσθαι τῶ προστάξει.
 εἰπὼν μίχρην τῶν θεῖν θαλάσῃ, ἐπαγα-
 γῶν καὶ τῶ ἄλλων ὑδάτων· ὅτι ἐ τῶ φα-
 εσθῶ ἀπὸ τοῦ θεῖν. Τίς δὲ ἢ χρεία; ὡς,
 φησὶν, πᾶσα τὰ ἀρχαὶ ζῶα ἔχου τὸ ποτῶν
 καὶ ἢ χρεία. καὶ ἢ μὲν τὰ ἀρχαὶ ζῶα,
 φησὶν, ἀπολαύει τῶ ἐν ἕσθια ὑδάτων· ἀλλὰ καὶ
 εἴ τι φιλήμῃ ὄρη πᾶσα ἐ τῶ χρείας
 ἐκ ἀπολαύειται. Διὰ τῶ τῶ ὄρημα
 αὐτῶ θάνατος, φησὶν, τῶ τῶ ὄρημα
 μῆτις τῶ ἀλόγῃ ζῶων καὶ εἰκότως εἰ γὰρ αὐ-
 τῶ ταῦτα πᾶσα, αὐτῶ ἀ εἰ καὶ τῶ ὄρημα
 αὐτῶν καὶ τῶ ποτῶ χροῦσθαι. Ἐ τῶ τῶ ὄρημα
 ταῦτων, παρὰ τοῦ τῶ ὑδάτων ἐπιπῆται,
 ὡς μὴ μόνον ἀπὸ τοῦ ἕσθια ἀφθῶν χρο-
 ρηγῶν, ἀλλ' εἴ τι καὶ χροῦσθαι ἐ ἀπὸ τοῦ
 εἰ καὶ χροῦσθαι. ὁ δὲ Σύμμαχος. Ἀνα-
 κτήσεται ὄρημα δὲ τῶ ἕσθια. τίς δὲ
 δῶσθαι φησὶν ἐν μέσῳ τῶ πᾶσα; τὰ ὑδα-

scilicet humidâ substantiâ circumdedisti; si-
 quidem aquis undique circumdatur. Vel et-
 iam abyssum, inquit, ita continet & circum-
 das, ac si quis oportorio quopiam aut vestim-
 ento rem aliquam circumdaret: & ob eam-
 dem causam ipsam in medio continet, ut undi-
 que contenta eleuetur quidem; sed ultra
 proprios terminos extendi minime possit: ubi
 autem elata fuerit, quasi increpatione acce-
 ptâ timeat, & coërceatur. Hinc sequentes scri-
 pturam versiculi declarabit: *Super montes stabunt
 aqua.* Id est: elatae montes titulantur; &
 sicut mons constiterunt. Et quid postea?
 Increpat ipsos, inquit, tonitru immittens: &
 quodammodo metuentes in suum ordinem
 restituit. Eleuantur enim fluctus quasi mon-
 tes. Deest enim particula *quasi*; ut sit sensus:
 Aquæ in mari à ventis intumescetes ascen-
 dunt quasi montes; verumtamen non ita
 permanebunt, sed consternate iterum campis
 planis assimilantur. Atque hæc, inquit,
 sunt in loco quo mare circumscribi præ-
 cepisti.

9. TERMINUM POSVISTI, QUEM NON
 TRANSGREDIENTUR.] Et non poterit, inquit,
 mare ita ferociens terminos ipsi positos per-
 transire, & inundare terram magis cautam ex-
 stentem, sed arenam reueretur, & dum rabit,
 veluti freno quodam retrahitur, ne ultra di-
 vini mandati terminos compareat, sed adin-
 star altorum montium Divino mandato effe-
 rat. Cum hæcenus de mari verba fecisset,
 subiungit etiam de alijs aquis, quod etiam
 vallibus attributæ sint. Quis porro carum
 usus? inquit, omnes bestia siluestres potum
 habeant necessarium. Et non solum bestia
 siluestres, inquit, eremi aquis perficiuntur; sed
 si quæ sit etiam quis eremi amans, necessario
 quoque potu minime destituitur. Per hæc
 providentiam eius admiratur, quod bruto-
 rum quoque animalium curam gesserit:
 cum enim ipse hæc condiderit, ipse quoque
 illis cibum potumque suppeditavit: quapro-
 pter montes secans, itinera aquis concef-
 sit, ut non solum homines vberem ca-
 rum copiam haberent, sed etiam si quod
 sit animal terrestre, & aërem permeans.
 Symmachus verò ait: *Recreabit onager
 sitim suam.* Quis porro dabit vocem de
 medio petrarum? utique aquæ: nam ne

C O M M E N T A R I V S H E R A C L E O N T A E

Evangelium
 inquit ibi
 ab eis libe-
 ribus vni-
 gendia.

Dulcium
 aquarum
 utilitas
 quanta.

COM-
MENTA-
RIYS HB
RACLEOR
LE. ANT

Matth. 6,
26.

simpliciter clanculum labentes plurima bru-
ta frequenter laterent, etiam sonum, inquit,
illas edere iussu, ut eminus quodammodo
bestias earum indigas inuitarent. De prouid-
entia verò quæ ad has vsque bestias pertini-
git Saluator dixit: *Respicite volatilia cæli,*
quoniam non seruant, &c.

Vnde mon-
tes irrigen-
tur.

13. RIGONS MONTES DE SUPERIORI-
BUS.] Cùm dixisset valles propriam aquam
habere ex fontibus, quæri poterat: Vnde igitur
montium cacumina pinguedinem suam
haberent? Dixit ergo illa de superioribus suis
rigari. Sic autem, inquit, etiam terra de su-
perioribus accepta irrigatione fructibus im-
pletur, operatione tuâ saturata. Superiora
enim aërem appellat; opera verò Dei vocat
pluuiam. Cùm hæc dixisset vnde etiam
terra fructus habeat, subiungit ipsum bruta
quoque minimè neglexisse, sed & horum cu-
ram gessisse, & per terræ fructus brutorum
quoque necessitati consuluisse. Ait itaque;
Producentis sanum iumentis: ostendens hæc
propter vsum humanum prouidentia quoque
frui. Et iumenta quidem in genere nuncu-
pauit omne animal herbiuorunt: seruitutem
verò hominum appellat cicura & quasi ciui-
lia animantia, quæ ad obsequium hominum
deputata sunt: quorum alia quidem terram
ataant, simul cum homine agros colentia; alia
verò onera portant; alia denique alium vsum
humano generi præbent: quæ valde proprie
& aptè seruitutem hominum nominauit,
quibus herbam esse datam ait, scilicet ab
hominibus seminatam & cultam, alijs verò
pecoribus sponte germinantem. Hic enim
neque ferarum neque serpentium meminit,
quia hi quidem terrâ, illæ verò carnibus
vescuntur, alio cibo vtentes.

Iumenta in
obsequium
hominum uti-
sunt.

Terra om-
nibus ani-
malibus
conuenien-
tem cibum
germinat.

14. VT EDVCAT PANEM DE
TERRA.] Sic, inquit, terra hominibus
cibum suppeditat, ut horum causa osten-
dat se etiam iumentis herbam germinare: &
non solum panem & vinum hominibus ad
vsum præbet, sed omnem etiam aliam ne-
cessitatem atque delicias. Verumtamen
magis opportuna recensuit, quibus vita
continetur; ceteras autem delicias tam-
quam superuacaneas omisit. Necessarium vi-
delicet vsum designans subdit: *Et panis cor
hominis confirmat.* Panem namque ad robur

τα. ἡα γδ μὴ ἀπλάως περιβόητα ἴσχυι
λαθάνη πολλάκις τὰ πολλὰ τῶν ἀλόγων,
καὶ ἴχθιν αὐτὰ, φησὶν, ἀποτελεῖν τροφὴν
ἡα πόρρωθεν οὐκ ἀποσταθῆναι τὰ πρὸς τὴν
χρείαν ἐπαγορεύματα τῶν ἀλόγων. ἀλλὰ τὸ μάχρη
τέτων τροφῶν ἐλεγεῖν ὁ σωτὴρ. Ἐμβλέψατε
εἰς τὰ πετεινὰ τῆς οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσι,
& ἐξῆς.

13. ΠΟΤΙΣΘΝ ΟΡΗ ΕΚ ΤΩΝ ἸΠΕ-
ΡΩΝ.] Εἰπὼν ὅτι αἱ φάραγγες ἔχουσιν
ὕδωρ τὸ ἀπὸ τῶν πηγῶν, ἐπέω ζήτησιν
πόθεν εἰν αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρων ἔχουσιν τὴν
ποιότητα; εἶπεν εἰς ὅτι ἐκ τῶν ὑπερῶν αὐτὰς
καταβρέχονται. Οὕτω δὲ, φησὶ, ἡ γῆ ἐκ
τῶν ὑπερῶν διὰ τὴν ἀρδῆαν τῆν
καρπῶν πληρῆται, κορυφῶν δὲ τῶν ἐρει-
γῶν τῶν οὐρανῶν. Ἐπειὶ γὰρ τὸν αἶρα καλεῖται
ἔργα δὲ διὰ τὸν οὐρανόν. Μάχρη τὰτε εἰπὼν
ὅπως καὶ ἡ γῆ τὰς καρπῶν ἔχει, ἐπάγει ὅτι
εἰς τῶν ἀλόγων ἡμέλειται, ἀλλὰ καὶ τέτων
ἐρεθιστοί, καὶ ἐξῆς τέτων τῶν ἀλόγων χρείαν
προσπέδων. λέγει γὰρ ὁ Ἐξαγατέλλων
χόρτον τοῖς κτήσιν. ἔδειξεν ὅτι ἐξῆς τὴν
ἀνθρώπων χρείαν καὶ τῶν ἀποσταθῶν
ἀπολαύει. Καὶ πάλιν μὲν γὰρ πᾶσι τὸ
ποσφάρον ζῶον ὀνόμασι. δαλείαν δὲ ἀν-
θρώπων τὰ ἡμέρη καὶ ὡσπερ πολιτικῶν ζῶα,
τὰ εἰς ὑπερῶν τῶν ἀνθρώπων ἀφορισμῶν
εἰν τὰ μὲν ἀεὶ τῶν γῆν, συγγενῶν αὐτῶν τῶν
ἀνθρώπων, τὰ δὲ ἀχθοφορεῖ, τὰ δὲ ἀλλῶν
χρείαν τῶν ἀνθρώπων γῆν παρέχεται. αἱ οὐ-
κείως ἀγῶν καὶ ἀποσταθῶν δαλείαν ἀνθρώπων
ὀνόμασι, οἷς τῶν χλόων δὲ ὀδῶν φησὶ,
πετίει τὸ ὑπερῶν ἀνθρώπων σπαρῆσαι ἔργων
καὶ εἶσαι. Ἐκ δὲ ἀλλοῖς κτήσιν τῶν ἀνθρώπων
βλασφῶσαι. εἶτι γὰρ θηρίων εἰν τῶν εἶτι
ἴσχυι ἐπισημῶν εἶσαι, ἐπεὶ τὰ μὲν ζῶα, τὰ
δὲ σὰρκας σπῆται, ἑτέρα τροφή χρεῖα.

14. ΤΟΥ ΕΞΑΓΑΤΕΙΝ ΑΡΤΟΝ ΕΚ
ΤΗΣ ΓΗΣ.] Οὕτως, φησὶν, ἡ γῆ τοῖς ἀν-
θρώποις χορηγεῖ τὴν τροφήν, ὡς δεικνύσαι
ὅτι καὶ τέτων ἡμέρη καὶ τὴν χλόων τοῖς κτή-
σιν ἀνατέλλει. ἔτι μόνον αἱ τοῖς οὐρανῶν
ἀνθρώποις χαρίζεται εἰς δαλείαν, ἀλλὰ
& πᾶσαν ἀλλῶν χρείαν τε καὶ ἔργων. Ἀλλὰ
καὶ τὰ κεκλιότερα εἶπεν, διὸ ὡς σαφέσταται ἡ
ζῶα τὰ γὰρ τῆς ἀλλῆς φύσεως ὡς ἀεὶ τὰ
παρῆται. Ἀμέλει τὸ τῆς ἀναγκῆς χρείαν
ἐπισημῶν ἐπάγει: καὶ ἀπὸ τῶν καρδῶν
ἀνθρώπων σπῆται τὸν ἄρτον μὲν γὰρ εἰς ἴσχυιν
καρ-

καρδίας χορηγεί, τὸν οἶνον δὲ εἰς ἀφρο-
 σαίωλον, ἔλαιον δὲ τῆς δάπτειν σπληνισ-
 τίας φάρμακον. Ὁ δὲ Σύμμαχος
 εἰλεῖται προσέτιποι ἀεὶ ἔλαιον. εἰπὼν δὲ πε-
 λαταῖον ἀεὶ τὸ ἀνθρώπου οἷον καὶ Μουσῆς,
 καὶ τὰ ἔλαια ἐπὶ τῆς ἀεὶ τῆς ἔλαιον χο-
 ρεῖσθαι τὰ ἔλαια τῶν παιδῶν ἐπεὶ τὸ κυ-
 εῖν. Δείκνυσθαι δὲ οἷον καὶ τὸ ἐν δρυμῶν ἀν-
 ἔχοντα ἔλαια τοῖς ἀπὸ ἰδίωσιν ἀνέχονται.
 εἰτα δὲ ἐλάθειν ἀεὶ τὸ ἔλαιον καὶ κροτί-
 μιον, ἐπὶ τῆς ἀεὶ τῆς ἀχελών, οἷον ἀνα-
 χελών καὶ χρυσίμου τοῖς ἀνθρώποις. Κα-
 λῆς δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν προσέτιποι τῆς κέ-
 δεσθαι τὴν φωνήν εἰπὼν, ἄε ἐκρύπτειται·
 ὅτι οὐκ ἔστιν ἀδωπῆς δαμνασίας ἐπὶ τῶ-
 σὺν τὸν ἔλαιον. ἀλλὰ καὶ κυεῖν εἰπὼν οἰ-
 λατοῖ. Οὗ δὲ γὰρ ἀλοόκομος τις τέτιον γέ-
 ρον φουτεργῶς, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ κυεῖν ἀμ-
 φιλοφῶν τῶν τῶν ὄρων εἰρησῆστα κορυφῶς.
 εἰτα δευτέρως οἷον ἐπὶ τὸ ἔλαιον ἐκείνων
 ἀχρησθῶν, δάπτειν. Ἐκεῖ σερυδία ἐπι-
 σῆσιν. εἰπὼν δὲ σερυδία, δευτέρως τὸ
 χρῶμα ἠγεῖται, φησὶ, τὸ πᾶσι σερυδία
 ὁ ἱεροδιδάκτωρ. ὁ μὲν ἐν Ἑβραῖοις τὴν ἀσίδα
 φησὶν. ἄλλος δὲ ἰσχυρῶς ἔλεγετ' ἄλλος
 ἄλλος δὲ κυπῆριος. ἄλλος ἄρκεντ.
 ἠγεῖται δὲ φησὶ τὴν τῶν ἱεροδιδάκτωρ
 σερυδία, ἃς τὸ τὰ ὑψηλότατα δένδρα
 καταλαμβάνοντα ποταμῶν, καὶ ἀνωτέρως
 αὐτοῖς τὰ βλαῖτα πρὸς ποταμῶν καὶ οἰ-
 κησῶν. Διδάσκων δὲ τὸ χρῶμα τὸ ὄρον
 καὶ ποταμῶν δάπτειν. Ὅρον τὰ ὑψηλὰ τῶν
 ἐλάφοις. εἰ τις φησὶν, ἔργον δὲ τί ὄρον;
 διὰ τί πῆξαι; μανθάνεται ὅτι καὶ ταῦτα
 ἀναγκῆς ἐδημιουργῆθη. εἰ γὰρ δὲ ὄρον
 ἠπλοῦς πηλῶς ἢ γῆ, μὴ ἔχουσα ὄρον, ἐκ αὐ-
 τὰ ποικίλα συνίστην ἢ τῶν ἔλαιον, θάπτειν
 τῶν ἰχυροτέρων τῶν ἀδωπῆσιν ἐπιπύων
 νῦν δὲ ἢ τῶν ὄρων σύστασις καταφυγὴ γένη-
 ναι, τὴν μὴ τὰ ἀδωπῆσιν ὑπὸ τῶν ἰχυροτέ-
 ρων ἀλίσκουσθαι, καὶ μάλιστα καὶ τὸ τῶν
 ὑπὸν κατεῖν. Ἀλλὰ καὶ λαγωῖς ἢ χαιρο-
 ηυλλῶν (ἀμφοτέρω γὰρ φησὶται ἐν τῇ
 ἀναγιγνώσκῃ) τίς μὴ ἄλλω καταφυγῇ, εἰ μὴ
 πέτρα καὶ σπήλαια ὡς χαιροῦ συνίστη-
 σαν· εἰς ἃς ἀφ' ἡδονῆσιν σαλίσται, κα-
 τὰ τὸν ἀνθρώπου πρὸς οἰκίας καὶ τείχη.

Ἄλλο. Αἱ κέδραι αὐτῶν εἰ ἀρεταί,
 τὸν οἶνον τῆς εὐφροσύνης κατασφαλίσσεται· εἰς
 ἐπιπύων ψυχῶν σερυδία ἡμῶν, καὶ

cedris, vinum verò ad læticiam, oleum de-
 nique ad laboriosæ viæ consolationem con-
 cedit. Symmachus verò ait: *Ut illustres fa-*
ciant in oleo. Cùm autem sicut & Moyses
 postremo loco de homine verba habuisset,
 subiungit etiam de lignis: *Saturabuntur ligna*
campi; alij legunt *Domini*. Ostendit autem,
 quomodo etiam ligna quæ in saltu crescunt
 numbus eius augeantur. Deinde cùm de cicu-
 ribus & fructuosis lignis differuisset, subiun-
 git etiam de agrestibus; tamquam quæ neces-
 saria & vtilia sint hominibus. Pulchrè autem
 ipsi Deo cedrorum plantationem attribuit
 dicens, *Quæ plantasti*; quoniam sine hu-
 mana cura in tantam proceritatem exerce-
 runt: quare etiam ceteri illas *Domini* appel-
 larunt. Non enim saltuarius quispiam ligna-
 torum has plantavit, sed ipsemet Dominus mon-
 tium vertices cedrorum comis densos reddi-
 dit. Deinde ostendens, nec ipsam earum alti-
 tudinem esse inutilem, subiungit: *Illic passerès*
nidificabunt. Cùm autem passerum memi-
 nisset, eorundem genus declarat: *Herodius*,
 inquit, *dux est eorum*: Hebræus autem *afida-*
vocatur; alius verò *miluo abietes domus*; alius
Cyparissi; alius *Eupiperus*. Dicit autem he-
 rodij nidum ducem esse passerum; eò quòd
 sublimissimas arbores eligit ad nidificandum,
 atque illæ expositæ sint ipsis pro nidifica-
 tione & habitatione. Montium autem & petra-
 rum vtilitatem edifferens subiungit: *Montes excelsi*
ceruicis. Si quis, inquit, dixe-
 rit, Ad quid montes sunt? Quorsum petrae?
 sciat hæc quoque necessariò condita fuisse.
 Si enim vniuersa terra campis expansa foret
 non habendo montes, nequaquam diuersa
 animalium genera constitissent; validiori-
 bus illicò imbecilliora inuadentibus: nunc
 autem montium situs imbecillioribus refu-
 gium præbet, ne à fortioribus absumantur,
 præsertim somni tempore. Sed & erina-
 cius & echinis (vtræque enim hæc in textu
 leguntur) quoddam aliud refugium, nisi
 petrae & antra tamquam latibula ipsis ex-
 titissent? ad quæ confugientes seruan-
 tur, non secus atque homines domibus ac
 mœnijs.

ALIVS. Hæ cedri sunt virtutes, quæ
 domum sponsæ tuentur: in quibus ani-
 mæ nidificant passeres effectæ, quæ la-

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 BRÆO-
 RUM.

Siluestrium
 lignorum
 vtilitas.

Montium
 & petra-
 rum oppor-
 tunitas.

Cedri quid
 mystice.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

queos euaserunt: quarum dux est herodij domus: quem tradunt propter continen-
tiam odisse commixtiones, sermone per hoc puritatem designante. Cùm de his, quomodo nil inutile foret, declarasset, subiungit etiam de luminaribus.

De tempo-
rum com-
moditate.

19. FECIT LUNAM IN TEMPO-
R A.] In utrisque quidem utraque reperiu-
tur: nam Sol etiam tempora conficit, & oc-
casu ortuque similiter vtuntur. Verumta-
men distinxit illa secundum propriam ha-
bitationem. Tempora autem videtur appel-
lare mensuras dierum ac mensium. Lunæ
enim mutationes tempus metiri adstruunt.
Quin & Sol, cùm solummodò illuminare
didicerit, quando iustus fuerit, ad occasum
tendit; non autem tamquam ratione vtens
cognouit occasum suum, sed semper eadem
viâ incedens, cùm apparet, diem facit, &
cùm occulitur, noctem. Hoc enim decla-
rat illud verbum *cognouit*, nempe immuta-
bilem ipsum seruare Dei definitionem. Il-
lud autem *Posuisti tenebras* dictum, ne
aliud diei atque alium noctis opificem
esse putaremus. Oportebat enim nocte ad
recessum quidem cicurum, ad egressum
verò siluestrium animalium solis radios se-
cundum diuinam prouidentiam subduci:
quapropter noctis utilitatem subiungens ait:
In ipsa pertransibunt. Vt, inquit, etiam
agrestes feræ habeant tempus cibi & pa-
bulationis, ac præsertim leones: hi enim
potissimum noctu cibum capiunt; quan-
doquidem æstus non sinat eos è lustris ca-
put efferre, eò quòd pusilla animalcula,
vermiculos & culices propter narium latitu-
dinem vereantur. Manifestum autem quòd
ex his etiam omnes feræ designet. Pulchrè
autem subiungens, *Vt rapiant & quærant à
Deo*, accusationem elisit. Leonum quasi ra-
pacium: dicuntur enim quotidie noua corpo-
ra deuorare. Quærere igitur à Deo escam
dixit; ac si Deus talem ipsis viuendi ratio-
nem assignasset. Sole autem rursus exorien-
te, feræ quidem ad lustra sua abeunt; homo
verò, præcedentis diei labore per somnum mi-
tigato, recens iterum ac promptus laboribus
occurrit. Deinde in media narratione exi-
stens, & quodlibet dictorum expendens, at-
que diuinam curam percipiens, & quasi

Providen-
tia Dei ad-
mirabilis.

τῆς παγίδων ἰαφρικτάμηναι· ὡς κερθ-
γείται ἢ τῆ ἱεροδιδε κερθία· ἐν λέγουσιν
ἀπυθῶς ἔχει δὲ σαφροσύλῳ ἀεὶ τὰς
μῆρας, τὴν κερθία δὲ τέτα τῆ λό-
γῳ σημαίνοντος. οἰπῶν ἀεὶ τέτασι ὡς ἐδὶν
ἀρξῆσον, ἐπιφέρει καὶ ἀεὶ τῆς φασίησον.

19. ΕΠΟΙΗΣΕ ΣΕΛΗΝΗΝ ΕΙΣ ΚΑΙ-
ΡΟΥΣ.] Εἰς ἀμφοτέρων μὲν ἀμφοτέρω
διέσκειται καιρὸς γὰρ καὶ ὁ ἥλιος ποιεῖ,
καὶ δύσιν καὶ ἀνατολὴν ὁμοίως κέρχεται.
Ἀλλὰ διείλει αὐτὰ κατ' ἴδιον ὄμμα.
καιρὸς δὲ ἴσκι καλεῖν τὰ μέτρα ἡμερῶν
καὶ μῶν. αἱ γὰρ τῆς σελήνης ἀλλοιώσεις
μῆρας πῶν χρόνον ὡρασιδιᾶζον. Ἀλλ-
λα καὶ ὁ ἥλιος, φωτίζει μόνον μεθῶν,
ὅτι πρῶτα πρὸς δύσιν χωρεῖ· ἐξ ὧς
λογικὸς δὲ ἔγω τὴν δύσιν αὐτῆ, ἀλλ' αἰ-
τῆν αὐτῆ ὁδῶν, ποιεῖ τῆν ἡμέραν φανό-
μῳ, καὶ τὴν νύκτα κρυπτόμῳ.
Τῆτο γὰρ τὸ ἔγω δηλοῖ, τὸ ἀμετακίνητον
αὐτὸν φυλάττει τὸν τῆ διεῖ θεῶν. Τὸ δὲ
Εἶθε σκότος εἶρηται, ἵνα μὴ ἄλλοι δη-
μουργὸς τῆς ἡμέρας καὶ ἄλλοι τῆς νυκτὸς
ἔῃ λογισάμεθα. Εἶδει γὰρ καὶ νυκτὸς εἰς ἀνα-
χάρισιν μὲν τῆ ἡμέραν ζῶων, πρῶτος δὲ
τῆ ἀρξῆσον τὰς τῆ ἡλίου καὶ θεῶν πρῶτος
ὑποσάλλει ἀγῶας· διὰ τὸ χροῖσιν τῆς
νυκτὸς ὑπογράφει φησὶν· Ἐν αὐτῇ δι-
λάσεται. ὡς, φησὶ, καὶ τὰ ἀγῶα ἔχει
καιρὸν τρῶφῆς καὶ ἐπιδητήσεως, καὶ μῆ-
λιτα λείοντι· ἦτοι γὰρ μάλιστα ἐν νυκτὶ
ἔχεισι τρῶφην· ἐπιπῶρ ἐν ἡμέρα ἐκ ἐξ ὧ
καύσων ἐκλύπτεσ τῆς φασίῶν· διὰ τὸ τὰ
μικρὰ τῶν ζῶων διαλαβεῖσθαι σνίπαι καὶ
κῶνωπαι δὲ τῆ τῶν μικτῶων δρυχω-
είας. Δὴλον δὲ ὡς ἄπο τέτασι καὶ πάντα
ὀνομάζει τὰ ἀγῶα. Καλῶς δὲ ἐπαγαγῶν,
ἀρπάσσει καὶ ζητήσσει ὡρα τῶ θεῶ, τῆν
κρητορείαν ἀνέλιε τῆ λείοντι ὡς ἀρπακτι-
κῶν· λείονται γὰρ κατ' ἡμέραν πᾶσά σώ-
ματα ἐδίειν. Ζητήσσει ἐν ὡρα τῆ διεῖ τρῶ-
φῶ εἶπω· ὡς τῆ διεῖ ὀρίσαντῳ αὐτοῖς
ἔπος ζῆν. Ἀνατίλαιος δὲ αὐδὶς ἡλίου τὰ
μὲν εἰς τὰς οἰκίας καταδύσει, χωρεῖ· ὁ
δὲ ἀφ' ἑσπερος τὸν τῆς πρῶτος εἰας δὲ τῆ
ἔπνε ἄπο διεσπῶσας πῶσι, πᾶσας αὐδὶς
ἐν τοῖς ἔργοις καὶ πρῶτος ἀπαρτῶ, ἔπτα
ἐν μέσῳ τῆς διεσπῶσας γῆρῶς, καὶ τῶν
εἰρημῶων ἔκασον λογισάμεθῳ, καὶ τὴν
θεῶν κηδεμονίαν καταμαθῶν, καὶ οἶον
ἐκ-

ἐκπλαγεῖς, ὡς ἐμεγαλιώθη, φησὶ, τὰ ἔργα σου κύριε; θαυμασιὸν δὲ ὅ ὡς, ἐν σοφίᾳ γὰρ πάντα ἐποίησε· καὶ τὰς μεγάλας τῶν ἔργων πολλὴ τις ἐγκύριον σοφία. εἰπὼν ἐν τῷ ᾧ ἐκπλαγῆς ἦμματα, ἀναλαμβάνει πάλιν τὰ ὑπολειμμένα εἰς τὴν κτίσιν, καὶ φησὶ· ἐπληρώθη ἡ γῆ ᾧ κτίσεώς σου. ὡσεὶ ἔλεγε· ἀλλὰ ὅτι μὴ τῆς γῆς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ποιημάτων ἀρκούντος ἡμῶν εἰρήδιω· ὑπερέβη γὰρ·

κί. ΑΥΤΗ Η ΘΑΛΑΣΣΑ Η ΜΕΓΑΛΗ.] Ἐμνημόσυτος, φησὶ, ὅτι τῆς θαλάσσης ἐκινώτερον· ἀλλ' ἐκεῖ τὸ μόνον εἰπὼν τί ποιεῖ ἢ τῶν ὑδάτων φύσιν, ἐπαύσατο ὅτι ἐν αὐτῇ λέγει ζῶον· τὸ γὰρ παρέλειψε. λέγει ἔν· ὅτι ὡς τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον πολλὰν ὅτι ζῶον ἡμιπικρὸν καὶ θρηπικρὸν εἶπε καὶ ἡ θαλάσσα πολλὰν ζῶον ἡμιφειροῦ καὶ ἔτι τὰ ζῶα ἀειδιμεῖται, ἔτι ἡ θαλάσσα μεφείται. ἔτι ἔν, ὅτι ἐκφέρει ζῶον, λέγει καὶ ὅτι αὐτῆς χεῖρον εἰς ἀφροσύνην. Ἐκεῖ πλοῖα δεκτορῶνται. Τίς γὰρ ἀγνοεῖ τὴν τῆς πλοῖων χεῖραν ἢ τῆς παντὶ παρῆχον, ὅτι ἀγνοεῖται μὴ τὰ ὄφρα, πλοῖα δὲ τὰ ἐλλείποντα τὴν πόλιν. Διὰ τὸ δεκτορῶν τὰ μεγάλα ἠθέλατο κῆτι, ἃ τῶν μεγίστων πλάγῃ ἐμφλοχωρεῖ. ἐν δὲ τῷ ἑβραϊκῷ λεβιαθὰν λέγει. ἐμπαίζειν δὲ αὐτὴ τὴν παίζειν εἶρηται. βέλεται δὲ σημαίνει ὅτι τῆς θαλάσσης ἀρύχωρον· ὅτι τοσαύτη τις ὅτιν, ὡς σὺ ἀλλοῖς πολλοῖς σκατοῖς, ἔτι καὶ τὰ δεκτορῶν καὶ μεγάλα κῆτι μὴ μόνον ἐνήχεται ἔχιν· ἐν αὐτῇ καὶ ἐσθλατοῖς, ἀλλὰ καὶ παίζει καὶ χορῶν· ὅτι ἐκ ἀλλαγῆς εἰ μὴ ἐν πολλῇ συμβαίνει ἀρύχου. φησὶ μὴ ἐν τῷ ἥπυον ἔπος· φησὶ δὲ ὅτι τὸν δεβόλον βέλεται λέγει, ὅτι ἀρχὴ πλάσματος ὅτι καὶ τὸ ἰωβ κωμὴ τίθειται ὑπὸ τῷ ἀγγέλου ἡ τὴν καταπέλειται τῆς ἐν, ἐν μὴ τῆς τίθειται τὴν πανουργίας αὐτῆς. Οὐκ ἐβλήθη δὲ σκατοῖς τὸ κῆτι τῶν λαποῖς ζῶοις ὅτι τὸ ἑβραϊκὸν μέγαθ· καὶ γὰρ φησὶ τὸ παρῶν τῶν ὄφρα. Τὸ δὲ ἐμπαίζειν αὐτῆς· αὐτῆς τῶν, ὡς ἐν αὐτῆς παίζει καὶ ἐσθλατοῖς· ὅτι ὅτι ἑβραϊκῶν τῶν χεῖρας καὶ τῶν ἐσθλατοῖς ζῶοι. Μνημόσυτος δὲ ἀπάντων ἐπάγει καὶ δολιχῶς τὸ ὅτι φησὶ λόγον, καὶ φησὶ·

obstupefcens, Quam magnificata, inquit, sunt opera tua Domine! Ceterum illud quam est particula admirationis. In sapientia enim omnia fecit: & in operum eius magnitudine ingens quædam recondita est sapientia. Cum igitur stuporis verba protulisset, resumit denuò residua quæ spectant creationem, & ait: Impleta est terra creaturâ tuâ. ac si dixisset: Ceterum de terra quidem & creaturis in ipsa factis hæc satis à nobis dicta sint: subdit enim:

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

25. HOC MARE MAGNUM.] Superius, inquit, maris quoque mentionem fecerat; sed ibi tantum dixerat quid aquarum natura faceret, hinc autem de animantibus quæ in eo sunt differit: hoc enim prætermiserat. Ait igitur: Quemadmodum terræ elementum plurima gignit nutritque animantia; sic etiam mare plurima animalium genera educare; & neque numero animalia, neque mare mensurâ comprehendi. Cum ergo dixisset, quantam foeturam enutriet, refert quoque quanta sit ipsius in homines vtilitas. Illic naues pertransibunt. Quis enim ignorat nauium vtilitatem quam præbent vniuersitati, dum superflua quidem ciuitatibus auhant, deficientia verò aduehant. Per draconem magna cete insinuauit, quæ maxima maria inhabitare amant. In Hebræo autem est Leviathan. Ad illudendum autem pro ad ludendum dicitur. Vult autem per hoc significare maris latum spatium; quod nimirum tantum sit, ut cum alijs natatilibus quam plurimis, insuper etiam dracones & cete grandia non solum in eo natent & commofentur, sed etiam ludant atque tripudiant: quod utique non alibi quam in loco spatiosissimo fieri potest. Hoc igitur secundum litteram quidem sic se habet: secundum intelligentiam verò vult dicere diabolum, qui iuxta Iob 40, 14. est principium formationis Domini positum ut illuderetur ab Angelis eius; id est, ut pro nihilo haberetur versutia illius. Noluìt autem cete propter nimiam eius magnitudinem cum ceteris animantibus numerari: ipsum enim tradunt montibus æquiparari. Illud autem ad illudendum ei; id est, ita ut in eo ludat & subiliat: quod spatij & versantis in eo animalis excessum declarat. Ceterum cum omnia commemorasset, subiungit vniuersalem prouidentiam rationem, & ait:

Maris & piscium in eo vtilitas.

Quid per Leviathan intelligatur.

Iob 40, 14.

COM-
MENTA
PIVS H-
RACLEO-
TÆ.
Dæi prou-
identia eun-
tis ani-
mantibus
cibum con-
cessit.

27. OMNIA A TE EXPECTANT.]

Ceterum omnia, inquit, quæ recensui, cibum à te & quærunt, & accipiunt: siquidem prouidentia tuæ ratio per omnia penetrans implet id quod deficit, & vniuscuiusque continet constitutionem. Nam genera eorum quæ consumuntur, vel quæ consumunt, nequaquam sufficissent, nisi prouidentia tua defectum suppleret. Alij de hominibus hoc dictum asserunt, Rationalium enim expectatio fit in tempore opportuno. Alij de mortalibus accipiunt. q. d. In tempore omnia à te recipiunt necessaria. Capiti autem immoratus subiungit: *Dante te illis*. q. d. Te largiente vnumquodque commoda sibi recipit. Et tamquam de patre familias manu suâ diuersa animalia nutriente subdit: *Aperiente te manum*; largitionis facilitatem per hæc declarans. Omnium, inquit, cibum manu continens, eamque aperiens in indigos effundis, & vnumquodque accipit prout necessitas requirit. Verumtamen, inquit, sicut omnia bonitate continens, ita si faciem auerteris, & prouidentiam subtraxeris, in nihilum denudò abeunt, atque illuc vnde producta sunt reuertuntur. Si enim omnium animas migrare iusseris, omnia pariter in proprium locum resoluuntur. Spiritum namque hoc loco animam appellauit. Ceterum per hæc quoque visus est vniuersi consummationem declarare, & eam quæ futura est inno-uationem, ne dicta mundi genera perennare putarentur, & vt in eum qui perennaturus est spem colloraremus: idcirco postquam hæc in puluerem reuersa fuerint adiungit illud, *Emitte spiritum tuum, & creabuntur*; insinuans nobis resuscitationem quæ per diuinum Spiritum futura est. Cum enim volueris, inquit, rursus vitalem ipsis facultatem indis (hanc enim hoc loco per spiritum intelligit) & omnia resuscitantur, & vetustas terræ in- nouatur.

31. SIT GLORIA DOMINI IN SÆCVLA.]

Omnia opera
Dæi glo-
riam eius
commen-
dant.

In his, inquit, omnibus diuinum Numen perpetuò honoretur, vt & ipsum delectetur, admit- tens nostram gratitudinem. Laus enim quæ à creaturis Deo defertur lætitiâ ipsi parit, non quod ipse inde capiat emolumentum, sed quod eius opera se illi grata exhibeant. Omnia igitur, inquit, opera Deum ex gratitudine laudare

κζ'. ΠΑΝΤΑ ΠΡΟΣ ΣΕ ΠΡΟΣΔΟΚΕΙ.]

Αλλά πάντα, φησὶν, ἀ κατέλεξα ὧρα σὺ τὴν τροφήν καὶ ζῆτιεὶ καὶ λαμβάνει· ὁ γὰρ τῆς φρονομίας σου λόγος δεῖ πάντων δῆλον ἀναπληροῦν τὸ ἐλλείπον, καὶ τὴν ἑκάστην σύστασιν συγκροτεῖ· ἔ γὰρ αὐτὸ δῆρῃσεν τὰ γῆν τῶν δεξιοπαρομένων, ἢ τῶν διαπανόντων, μὴ δὲ φρονομίας, τὸ ἐλλείπον ἀναπληρουμένης. Ἄλλοι φερεῖ ἀφ' ἑσέων τῶτο εἰρηδαί φασί. λογικῶν γὰρ ἡ φρονοδοκία εἰς ἀρχαίαν γνομῆν. Ἄλλοι φερεῖ θνητῶν. αὐτὶ τῶ· εἰς καιρὸν ἀπαντα τὴν χρεῖαν ὧρα σὺ λαμβάνει. ἐγχερόντων δὲ τῶν κεφαλαίων ἐπιφέρει· Δόντος σὺ αὐτοῖς. οἶον· σὺ παρέχοντος καρπῶν τὰ φρονοδοκία ἑκάστην. καὶ οἷς ἐπὶ οὐκοδωδὸν χρεῖαν φεροντὸς ζῶα παύτως ἐπιφέρει· Αἰνοῦσάντος σὺ τὴν χρεῖαν· πῶ δὲ καλίας δὲ χορηγίας δεῖ τῶτων δηλῶν. Κατέχεις, φησὶ, πάντων τὴν τροφήν ἐν χερσὶ, καὶ ἀνοίγων ταύτην ἐκχεῖς τοῖς διαμόμοις, καὶ μεταλαμβάνει ἑκάστην οἷς ἡ χρεῖα καταναγκάζει. Ἄλλ' ὡσπερ, φησὶ, πάντα χρεῖσθησιν συγκροτῆς, ἕτως εἰὰν ἀποσρέψῃς τὸ φρονοδοκίαν σὺ, καὶ καλύσῃς τὴν φρονοδοκίαν, εἰς τὸ μὴ ὂν πάλιν ἀναχωρεῖ, εἰσεῖδον ἕως φεροντὸς ὅταν παρήσθῃ. Ἐὰν γὰρ καλύσῃς πάντων ἀναχωρήσῃ τὰς ψυχὰς, πάντα ὁμοίως εἰς τὸ οἰκίον ἀναλύονται χεῖρον. πνῶμα γὰρ ἐσταῦθα τὸ ψυχὴν ἔπειν. Ἐοικε δὲ δεῖ τῶτων καὶ τὸ τῶ παντὸς σωματέλειαν δηλῶν, καὶ τὴν τῶ μέλλοντος ἀναίωσιν, οἷς αὐτὸ μὴ τὰ λεχθέντα δεξιωνίζω ἐποπιδεῖν γῆν τῶ κόσμῳ, ἔ οἷς αὐτὸ εἰς ἐκείνον ἔχομεν τὰς ἐλπίδας τὸ δεξιωνίζοντα· διὸ μὴ τὸ ἐπι- σρέψῃ εἰς χεῖν τὸ, ὅξαποστέλει τὸ πνῶμα σὺ, καὶ κτεθήσονται φρονοδοκίαν τὴν δεῖ τῶ πνῶματος χρονομόριον ἀναβίωσιν ἡμῶν ἀνιττόμενον. βεληθεῖς γὰρ πάλιν, φησὶ, τὴν ζῶα τὴν ἐπὶ τῶ τῶτος δυνάμει (τῶτο γὰρ λέγει ἐσταῦθα πνῶμα) καὶ ἀνακτί- ζεται πάντα, καὶ ἀνακακίεται τῆς γῆς τὸ παλαιώμα.

λα'. ΗΤΩ Η ΔΟΞΑ ΚΤΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΑΙΩΝΑΣ.] Ἐπὶ τῶτοις, φησὶν, ἀπανσι δεξασ- ζῶα τὸ θεῖον διπικῶς, ὡς κὲ αὐτὸ ἡδε- σθαι, ἀποδεχόμενοι ἡμῶν τὸ δυνάμει σῶμα. Εὐφροσύνη γὰρ γίνεται θεῶν ἡ ὧρα τῶ γρο- νότων δοξολογία, ἐχ' ὅτι αὐτὸς ἀνάστα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἔργα δυνάμει σῶμα. καὶ μὴ ἔν, φησὶ, πάντα τὰ ἔργα τῶ θεῶ δόξα ἔχον αὐτὸν

αὐτὸν δι' ἀγνωμοσύνην εἰ δὲ μὴ δεῖ τὸ
 βεληθεῖν, ποιῶσ' αὐτὸ δεῖ φόβον. Ὁ γὰρ
 χρεὺς δούλου ὡς εἰς ἀγνωμοσύνην, σείσ' τὸ
 πᾶν ἐκ βάθρου νόμου μόνον, καὶ τὰ ἔρη
 ὡς ὑπὸ πνεύς φλεγόμενα καπνίσσεται, καὶ
 τότε καὶ ἄκατοι ὁμολογήσουσι διασώτῃ, ὅτι
 οὐκ ποιεῖντα ἐχ' ὡμολόγησαν. ἐχ' ὅτι δὲ γί-
 νεται τῷ, ἐλέχθη τὸ σείσασαι τὴν γῆν
 θεῶν βλέμματι. (πότε γὰρ ἐχ' ὄραται;)
 ἀλλ' ὅτι τὸ τ' γῆς σοιχείον καὶ τὰ ἔρη κατὰ
 πᾶσα φυσικὴ συναίδησιν πῆσαι τὸν τὲ θεῶν
 φόβον, καὶ ὡς κκερὸς ἐκ πνεύς πνεύς
 τήκεται ἢ τ' καὶ ὅλα κείων ἐπισυνάπτει τῶ-
 ταις, ἢ φόβον παρέξ' πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς. ἐ-
 γάρ ὅστις, ὁ μὴ δεδοικώς ἐμείνο τὸ φοβερὸν
 δικαστήριον.

Λγ'. ΑΣΩ ΤΩ ΚΥΡΙΑ ΕΝ ΤΗ ΖΩΗ
 ΜΟΥ.] Ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, ἐκ ἀναμείνω τ'
 ἀνάγκην, ἐμνήσω δὲ αὐτὸν διηνεκῶς, καὶ ἀ-
 ὄραται πᾶσι αὐτῶν προσώπων τὴν δόξαν,
 ἕως αὐτῶν ἢ παρῶσ' αὐτοῖς ἐπιμετρήσεται ζώῃ. Οὐ
 γὰρ ὅστις ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονόων αὐ-
 τῶν. ἐπίπερ καὶ αὐτῶν ἡδὲ τῶν θάνατον
 μᾶλλον ἢ ὁ δεῖ ἀνάγκης φόβου. τὴν γὰρ
 δευλογίαν δεῖλεξεν ὁ Σύμμαχος εἰρηκας,
 ὁ δὲ Ἀκύλας ὀμύλας. Εὐχομαι, φησὶ, αὐ-
 τῶν τὴν παροῦσαν μου δεῖλεξεν πνεύς ἡδο-
 νῶν αὐτῶν χηρίσθαι. καὶ μοι δὲ τῶν δεῖ ἀ-
 γνωμοσύνης δευλογίαν ἔσα ἡδονὴ ἐκ ὀλί-
 γης καὶ κέρδους. πᾶσα γὰρ ἢ πνεύς τὸν θεόν
 ἀγάπη ἀντίδοσιν ἔχει ταύτῃ αὐτῶν, τὴν
 τῶν ἀξίωσθαι ἀγαπᾶν τὸν διασώτῃ. οἱ
 μὲντοι μὴ αἰδουμένοι τ' χρεὺς ὄντες, καὶ
 πᾶσα ὄραται ἐκ ἀμελήτους, μὴ δὲ ἔσω-
 σαι ἐπὶ γῆς ἐτώσιον ἀγῶν. ἢ ἐκλείψουσι
 ἐχ' ἀπλάς, εἴπεν, ἀπὸ πᾶντος, ἀλλ' ἀπὸ
 γῆς, ὡς μικρὸν ὑπάρχει ἐν γῆ, ἀλλ' ἐν ἐτί-
 ρω σοιχείω ἀκύνονται γὰρ τὸ πορδύει εἰς
 τὸ πῦρ. Ἄλλος δὲ τὴν ἀμύρτιας φησὶ
 ἐκλείψου ἐπὶ χηρίσθαι. Οὐ γὰρ ἀνθρώπου
 ἀνθρώπου πολέμου, ἀλλ' ἢ καὶ κακίας τῆς
 πνεύς ἀμείσεως κήσης, εἰς ἐχθρῶν τῶν τῆ
 φύσ' οὐσημιμόρον κατέσπασε. Τὸ κακὸν ὄντων
 ἐκλείψου ἐπὶ χηρίσθαι. ὁ δὲ ἀνθρώπου
 ἐ κακὸν πᾶσι γὰρ ἀ κακὸν ἢ τῶν ἀγαθῶν ὁ-
 μοίωμα, εἴτα ὡσπερ ἐπισφραγίζων ὑμῶν
 πᾶν ἡλαλμόν, ὡσπερ ἤρξατο καὶ λήγει ἀλο-
 γεῖν τὸν κρείον τὴν ψυχῶν αὐτῶν πνεύς
 πᾶντος.

oportet:quod si verò id grato animo præstare
 noluerint, facient utique propter metum. Si
 enim is qui beneficium accepit ingratus ex-
 stiterit, vel solo nutu à fundamentis concutiet
 vniuersum, & montes quasi ab igne succensi
 fumigabunt, & tunc etiam inuiti confitebun-
 tur Dominum,quem benefactorem non erant
 confessi. Ceterum non quòd hoc fiat,dictum
 est terram concuti aspectu diuino : (quando
 enim non conspicitur?) sed quia terræ ele-
 mentum & montes secundum naturalem
 quamdam consensionem Dei timore percel-
 luntur, & instar ceræ à facie ignis collique-
 scunt. Vel vniuersale iudicium his subiungit,
 quod metum incutiet omnibus qui in terra
 sunt. Nemo enim est, qui terribile illud tri-
 bunal non reformidet.

33. CANTABO DOMINO IN VITA MEA.]
 Verum ego, inquit, non expecto necessita-
 tem, sed ipsum assidue laudabo, & incessanter
 ipsi gloriam adferam, quo vsque præsens mihi
 vita prorogatur. Quoniam non est in morte
 qui memor sit tui. Quandoquidem hoc illi
 quoque gratius apparet quàm coactus timor;
 Eloquentiam autem Symmachus sermocinatio-
 nem dixit, Aquila verò colloquium. Precor,
 inquit, vt præsens sermo meus ipsi iucundus
 existat. Porro mihi quoque ex gratitudine
 ipsum collaudanti haud paræ voluptati &
 emolumento erit. Omnis enim Dei dilectio
 hanc ipsam mercedem habet, quòd Domi-
 num diligere mereatur. Ceterum qui non
 percipiunt hanc benignitatem, & delinquere
 non cessant, ne sint super terram pondus iners,
 vel deficient, non simpliciter, inquit, ab vni-
 uerso, sed de terra, ne videlicet amplius sint
 in terræ, sed in alio elemento: audient enim
 illud: *Discedite in ignem*. Alius autem ait
 ipsum rogare vt peccatum deficiat. Non
 enim homo homini hostis est; sed motus li-
 bertatis, qui ex malitia existit, id quod na-
 turâ coniunctum est inimicum effecit. Ita-
 que optat vt malitia deficiat. Homo au-
 tem non est quid malum: quomodo enim
 malum esset id quod boni est similitudo?
 Deinde quasi hymno Psalmum conclu-
 dens, prout inceperat etiam finit, ani-
 mam suam excitans ad Dominum benedi-
 cendum.

Voluntariè
laudandus
Deus.

Psal. 6, 6.

Matth. 25,
41.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

Hic Psal-
mus docet
quomodo
Creator
laudandus
sit.

THEODORETI. Spiritus sancti gratia non modò moralem & dogmaticam doctrinam hominibus affert; verùm etiam quomodo Creatorem laudare conueniat, accuratè docet. Propterea hunc Psalmum conscribit beato Dauide ministro vsa; vt omnes discant, quibus laudibus beneficij auctorem remunerari oporteat.

Colof. 3,
17.
Quomodo
Deus ho-
mini, &
homo Deo
benedicatur.

I. BENEDIC ANIMA MEA DOMINVM.] CHRYSOSTOMI. Sumit exordium ab his quæ Paulus iussit dicens: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu gratias agentes Deo & Patri per ipsum.* Idcirco ait: *Benedic anima mea Dominum.* Non solùm enim Deus homini benedicit, sed etiam homo Deo, sed non eadem ratione. Siquidem Deus homini benedicit, & securum ipsum & illustriorem reddendo, veluti Abrahamum; homo verò non sic, sed semetipsum tunc illustriorem faciendo. Siue enim Deus hominem benedicat, siue homo Deum, ex vtroque lucrum ad hominem pertransit: nam Deus nullius eget. Quemadmodum igitur hi qui Deo benedicunt, ipsimet lucrum referunt, nihil Deo adijcientes; sic etiam is qui illi maledicit, ipsemet noxam sustinet: Deus enim noxæ expers est: & sicut bonorum nostrorum non eget, sic nec à malitiâ peruersè viuentium damnum accipit. Nam qui benedictione sublimior est, multò magis est supra maledictionem.

Quomodo
Deus ma-
gnificatur.

THEODORETI. *Magnificatus es, inquit, vehementer.* Non enim paruus existens magnificatus est, sed cùm naturâ suâ magnus esset, hoc pijs hominibus demonstratum est; neque tota magnitudo ostensa est, sed quantam humana natura ex creaturarum magnificentia & prouidentia & diuersitate valet comprehendere.

CHRYSOSTOMI. Non dixit, *Domine Deus*, & tacuit, sed, *Domine Deus meus*: quod magni affectus erat & feruentissimæ dilectionis: Maxima nempe species benedictionis est, Deum per affectum, per opera, per vitæ institutum sibi facere familiarem:

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Η τῆ παραγίου πνύματῳ χάρις ἐ μόνον ἡδύκη κὲ δογματικὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀθεσποῖς προσφέρει· ἀλλὰ καὶ ὅπως ὑμεῖν προσήκει τὸν ποιητὴν, ἀκρίβως ἐκπαιδεύει. Διατί τοῦτό τόνδε συγγράγεται τὸν ψαλμὸν τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ ὑποργῶν χρησαμένη· ὡς ἀ μάθειν ἀπαντες τίσιν ὑμῶις χρὴ τὸ διεργάτην ἀμείβειν.

α. ΕΥΛΟΓΕΙ Η ΨΥΧΗ ΜΟΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] CHRYSOSTOMΟΥ. Ἀπὸ τῆς προομιῶν ἀρχεται ἀφ' ὧν ὁ Παῦλος ἐκέλευε λέγων· Παῦ ὅτι ἀ ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ διχαρεῖσθε· τὸν θεὸν καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. ὅτι τὸ φησὶν· διλόγη ἡ ψυχή μου τὸ κύριον. ἐχὶ γὰρ θεὸς ἀθεσποῖ μόνον διλογεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀθεσποῖ θεὸν, ἀλλ' ἐκ βῆτι τοῖς αὐτοῖς. Ὁ μὲν ἔν θεὸς ἀθεσποῖ διλογεῖ, ἐ ἐν ἀσφαλείᾳ καρδίᾳ καὶ λαμπερότερον ποιεῖν, καθαπὶρ τ' Ἀβραάμ· ὁ δὲ ἀθεσποῖς ἐχ' ἔτιος, ἀλλ' ἑαυτὸν τότε λαμπερότερον ποιεῖν. Ἀντι γὰρ ὁ θεὸς διλογεῖ τ' ἀθεσποῖν, ἀντι ἀθεσποῖς τὸν θεὸν, ἐκατέρωθεν τὸ κέρδος εἰς τὸν ἀθεσποῖν δεχθαι· τὸ γὰρ θεῖον ἀπροσδιέ. ὡσπερ ἐν οἱ θεὸν διλογεῖν, αὐτοῖς καρπῶν τὸ κέρδος, ἐδὸν προσθήτης ἐκείνῳ· ἔτω ἐ ὁ βλασφημῶν αὐτὸν, αὐτὸς ὑπομῶν τ' ἐλάττην τὸ γὰρ θεῖον ἀνώθεον· καὶ καθαπὶρ τῆς ἀγαθῶν ἡμῶν ἐ χεῖρα ἔχει, ἔτιος ἐδὲ ὑπὸ τ' ποτηρίας τ' ἐσ καρπία ζώντων δέχεται λυμῶν. ὁ γὰρ τ' διλογίας ἀνώθεος ὧν, πολυλῶ μάλλον, ἐ τ' βλασφημίας.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐ μεγαλυθῆς, φησὶ, σφόδρα. Οὐ γὰρ σμαρὸς ὧν ἐ μεγαλυθῆ, ἀλλὰ φύσι μέγας ὧν, τῶ τοῖς δισεβῶν ἐδείχθη· κὲ εἰχθη ἐχ' ἀπαν τὸ μέγας, ἀλλ' ὅσον ἢ φύσι τ' ἀθεσποῖν ἐχώρη δὲ τ' τῆς κτισμέτων μεγαληργίας τε καὶ προσνοίας ἐ ποιικιλίας.

CHRYSOSTOMΟΥ. Οὐκ εἶπε, κύριε ὁ θεός, καὶ ἐσημῶν, ἀλλὰ, κύριε ὁ θεός μου· ὁ πολλῆς δευθῆσεως ἡ καὶ θερμότητις ἀγάπης, ὅπερ ἐν μέγισον εἶδος διλογίας ἐστὶ, τὸ τὸν θεὸν οἰκειῶν δὲ τῆς προσ ἑαυτὸν δευθῆσεως, δὲ τῆς ἔργων, δὲ τῆς πολιτείας· ὁ γὰρ

ὁ γὰρ ἔπαιε τὸν θεὸν ὡς αἰκιστὸν αἰκιστῶν, ὡς πατήρ καὶ διδασκαλὸν δούλων καὶ ὑμῶν ἀναφύων. ἔτι γὰρ ὡς πατήρ αἰκιστῶν ἐν σώματι αἰκιστῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τί ποτὶ ἔστι, ἰμεγαλιώθης σφόδρα; Ἐλαβὲ μεγαλωσύνην; καὶ πᾶς ὡς ἔχει τὸ τοιοῦτον; αὐτὸς γὰρ ἐδίδεκε θεοπλασίονα, αἰεὶ ὡσαύτως ὢν, καὶ ὁ αὐτὸς ὢν πᾶς ἐν γένει μέγας, αἰεὶ ὢν μέγας, καὶ μὴ διέμενε θεοδόκητος. Ὅταν οἱ ἀνακείμενοι αὐτῷ βίον ἀέλσον ἐπιδοῦνται, ὅταν καὶ δεῖ ἰμμεγαλιώθη καὶ δι' ἔργων αὐτῶν ἀνυμῶσι, ἰμεγαλιώθη τῷ πνεύματι ἐκ αὐτοῦ πνευματοπλασίονα εἰς μέγας, ἀλλὰ ὡς πατήρ αἰκιστῶν αὐτὸν δεῖ ἰμμεγαλιώθη ὅταν αὐτὸν μέγας δεκνύμενος. Εἰπὼν ἔν, ἰμεγαλιώθη σφόδρα, ποῖον γινώσκει τρέπον, τὸν τῆς φύσεως, ἢ τὸν κατ' ἀρετῆν, ἢ τὸν διὰ τῶν ἔργων; καὶ γὰρ καὶ μέγας ὁ θεός, ὅτι ἀφραστός, ἀπειράτος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος. ὅτι ἔστι φύσεως ἴδιον. μέγας ὁ θεός, ὅτι χρηστός, ἐλεήμων, φιλαγάθης, ἐπιεικής, μακροθύμων, ἀναμάρτητος. μέγας ὁ θεός, ὅτι ποσούτων εἰργάσατο. Μεγαλιώθη πάλιν ἐπὶ τῶν ὁρθῶν βίωσιν, καὶ αὐτῶν ἀνακείμενων. Ἰδὼμεν ποῖον ποῖον λέγει τῆς μεγαλιώσεως τρέπον. ποῖον ποῖον λέγει; τὸν διὰ τῆς φύσεως, καὶ τὸν διὰ τῶν ἀφραστότων αὐτῶν γινώσκοντες. δι' ἧς μάλιστα ἐποίησε πάντα.

ΘΕΟΔΩΡΗΓΟΥ. Οὐκ ἔτι γὰρ σε ἀγνοῦσιν οἱ ἰσχυροὶ ἀπολαύοντες ἀγαθῶν, ἐδὲ τοῖς εἰδώλοισι τὸ σὺν σέβας προσφέρουσιν, ἀλλὰ σὲ ὑμῶσι, ἔσσι τὸ τῆς δοξολογίας ἐκτίνοσι χεῖρας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Χαίρειν δὲ ἐν ταύτῃ καὶ θάρσος ἀναλαμβάνουσα διδάσκειται ἡ ψυχὴ, δεῖ τῆς σκευασίας, καὶ αὐτῆς κύειν τὸν θεὸν ἰσχυροῦτα μεγαλυρῶν ἐπιγροφῶν, ἰδιοποιεῖσθαι τὴν αὐτῶν λέγουσα. κύει ὁ θεός με ὡς ἰμεγαλιώθη σφόδρα; ἔστι ἐπιπέλα. Ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοφρέπειαν ἐπέδυσσε.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐχ' ὅτι μετὰ θεοδόκητον ἐδέξατο αἰεὶ γὰρ ἔστι, ἔσσι αἰεὶ αἰεὶ εἰκότως ἰμεγαλιώθη λέγει τῆς μετὰ αὐτῆς τὴν φανέρωσιν, ἔσσι μὲν καὶ φέρωσιν, σφοδρότητα δὲ γινώσκοντες εἰς ἔσσι. οἱ γὰρ ἐκίνα εἰς δόξωσιν τῶν θεῶν ἢ ἰσχυρῶν ἀγγέλων

Tomus III.

nam is qui Deum hoc modo sibi familiarem reddidit, hic potest etiam ipsi benedicere atque hymnos offerre. Nam non est speciosa laus in ore peccatoris.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Eccl. 1, 9

EIVSDEM. Quid tandem est illud; Magnificatus es vehementer? Accepitne magnitudinem? At quomodo hoc locum habeat? Ipse enim nullum assumit incrementum, cum semper eodem modo se habeat; idemque existat. Quomodo igitur magnus fit, cum semper magnus fit, & incremento non egeat? Quando nimirum ipsi deuoti vitam optimam exhibent, quando & verbis & operibus ipsi laudant, tunc utique magnificatur; non quod ipsius magnitudini aliquid accedat, sed quod apud eos qui ipsum ignorabant per seruos suos magnus declaratur. Cum itaque dixerit, Magnificatus es vehementer, qualem modum exercet, an naturæ, an virtutum, an operum? Etenim magnus quoque Deus, quia ineffabilis, intelligibilis, inaspectabilis, incomprehensus: quod naturæ eius proprium est. Magnus Deus, quia bonus, misericors, hominum amans, mansuetus, longanimis, impeccabilis. Magnus Deus, quia tanta operatus est. Magnificatur iterum ab his qui recte viuunt, & ipsi deuoti sunt. Videamus igitur qualem magnificandi modum intelligat: qualem igitur dicit? utique naturæ, & illum qui ab hominibus fit; propter quos potissimum omnia fecit.

THEODORETI. Non enim amplius hi qui tuis perfruuntur bonis te ignorant, neque tuum honorem idolis deferunt, sed te laudant, & tibi gloriæ debitum pendunt.

EVS EBI. Anima autem in hoc gaudere & fiduciam sumere docetur, quod in ipso gloriatur, & Domino Deo suo tantorum operum magnificentia attribuitur, ipsumque sibi proprium reddat dicens: Domine Deus meus quàm magnificatus es vehementer? Deinde subiungit: Confessionem & decorem induisti.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Non quod magnitudinis incrementum acceperit: semper enim est, & eodem modo se habet: sed merito magnificari dicit magnitudinis eius manifestationem, quæ antea quidem erat, sed postmodum magis inclaruit. Etsi enim Angelorum condi-

I 2

CATE-
NA PA-
TRVM.
Dei per
Christi in-
carnatio-
nem maxi-
mè magni-
ficatur.

conditio, cœlorum expansio, terræ fundatio, & cetera quæ Psalmista his subiunxit, satis essent ad Deum manifestandum; attamen his magis apta est Saluatoris incarnatio, quippe quod homo factus sit, & Deus permanserit; quod nostra passus sit, & propriam seruauerit impassibilitatem: quocirca licet hæc ordine posteriora fuerint, Deus tamen ea ceteris præposuit, utpote virtute potiora. Hanc autem magnificentiam & confessionem ipsum induisse ait, non quasi illam rursus depositurus sit, sed ut ostendatur, quod incarnatus minimè sit in hominem commutatus, sed Deus permaneat, & homo fiat.

2. AMICTVS LVMINE SICVT VESTIMENTO.]

CHRYSOSTOMI. Quid ais ó Prophetæ? Euangelista dicit, Quoniam ipse erat lux vera: Paulus ait, Quia lucem habitat inaccessibilem: tu dicis ipsum amictum esse vestimento. Vides quoniam, quantumuis Prophetæ quis sit, quantumuis Apostolus, quantumuis Euangelista, non possit assequi declarationem, sed à nostris nominibus adscendentes, sensim obscurum aliquem sensum exhibeant ineffabilis gloriæ illius: cum enim ipsum quid tandem secundum substantiam sit ignorent, à rebus apud nos splendidis contendunt illam quoad id fieri potest venerari.

Ioan. 1, 9.
1. Tim. 6,
16.
Quomodo
Deus dica-
tur ami-
ctus lumi-
nis.

ATHANASII. A spiritali luce hymnum ipsi texere orditur. Sicut autem alibi dicitur inhabitare lucem inaccessibilem; ita hic illum ipsum lumen induere perhibetur.

EUSEBII. Quemadmodum is qui sensibile vestimentum induit, vndique tegitur; ita Deus vndeque plenus cognitionis, cum natura eius incomprehensibilis existat, amicitur lumine sicut vestimento, lucis vocabulo hic etiam exactissimam cognitionem denotante.

Christi in-
carnatio
lux nomi-
natur.
Ioan. 1, 5.

HESYCHI. De ipsamet incarnatione loquitur: illam enim Ioannes quoque lucem appellauit. sic autem ait: Et lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt. Quotquot autem receperunt eam, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

Ibid. 12.

ANONYMI. Hac tamquam vestimento non solum induitur, sed etiam amicitur. Induitur quidem, quando totaliter carnis defectibus eam quodammodo tegit, & virtutem

δημιουργία, ἢ ἡ ἐναντίον ἡ ἕκτασις, ἢ τὸ γῆς
θρησκείας, καὶ ἕτερα ὅσα τέτοις ὁ ψαλ-
μοῦδὸς ἐπιτήγαγμα· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἰκονομασία
ἢ τὸ σωτήριος σάρκωσις, τὸ γῆραδὸς αὐτὸν
ἀνθρώπων, καὶ μείναι διόν· παθεῖν τὰ ἡ-
μίτερα, καὶ φυλάξαι τὴν οὐκείαν ἀπά-
θειαν· διότι καὶ οὗτοι δούτετα πάντα τῆ
τάξει τυγχάνοντα, πρῶτα ἢ ἄλλων ὁ
θεὸς ἔταξεν, ὡς τῆ δυνάμει τυγχάνοντα
πρῶτα. Ἐνδύσασθ δὲ ταύτῃ αὐτὸν τὴν
μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἔξομολόγησιν φησιν,
ἐχ' ὡς πάλιν ἀποδοθεὶς μέλλοντα, ἀλλ' ὡς
δειχθῆναι, ὅτι σαρκωθεὶς ἐ μεταβλήθη εἰς
ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεὸς μὲν, καὶ ἀνθρώ-
πος γίνεται.

Β. ΑΝΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟΣ ΘΩΣ ΩΣ ΙΜΑ-
ΤΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί φησὶ ὁ πρῶ-
τος; ὁ Εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι αὐτὸς ἡ
φῶς τὸ ἀληθινὸν ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι φῶς οὐ-
κὼν ἀπερίσπτον οὐ ἀφειθεῖσθαι αὐτὸν φησὶ
τὸ ἰμάτιον. ὁρᾷς ὅτι, καὶ πρῶτος ἢ τίς, καὶ
ἀπόστολος, καὶ Εὐαγγελιστὴς, ἐ δυνάμει πα-
ριδραστῆς τὸ σαφείας, ἀλλ' ἀπὸ τὸ παρ'
ἡμῶν ὀνομασθῆναι ἀναβαίνοντες, καὶ μικρὸν ἀ-
μυδρῶν πᾶσα παρὶσσοῦ ἕνοιαι τῆς ἀρήτης
δύνης ἐκείνης· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸ τί ποτὶ ἐστὶ τὸ
ἕσιαι ἐκ ἴσασθαι, ἀπὸ τὸ παρ' ἡμῶν λαμπερῶν
φιλοκαίεισθαι ὅπλαστῆς ἡμῶν ὡς οἶόν τε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἀπὸ τῆ νομῆν φῶτος
ἀρχεται τὸν ὕμνον ἀναπλέκει αὐτῶν. ὡς περ
δὲ ἐν ἑτέρῳ λέλεται φῶς οὐκείν ἀπερίσπτον
ἕτως ἐνταῦθα αὐτὸ τῷ τὸ φῶς ἀναβάλλο-
λεσθαι λέλεται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὡς περ ὁ ἀναβαλλόμενος
αἰσθητὸν ἰμάτιον, πάντοθεν καλύπτεται·
ἕτω θεὸς γνώσας πάντοθεν πεπλησμενός,
ὡς ἀκατάληπτον αὐτὴ τυγχάνειν τὸ ἕσιαι,
ἀναβάλλει φῶς ὡς ἰμάτιον, σηματικῆς καὶ
ἐνταῦθα τὸ φῶς πρῶτος τῆς ἀκαταλή-
πῆτι γῶσιν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Περὶ τὴ αὐτῆς οἰκονομίας λέ-
γει φῶς γὰρ αὐτὴν ὁ ἰωάννης ἐκάλεσε. λέγει
δὲ ἕτως· Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτειᾷ φαίνει,
καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ ἐ κατέλαβεν. ὅσοι δὲ ἔλα-
βον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἕξουσία τέκνα
θεῶν γῆραδὸς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ταύτην ὡς ἰμάτιον ἐ μόνον,
ἐνδύει, ἀλλ' καὶ ἀναβάλλει δύει μὲν ὅτι
ὁλοκλήρως τοῖς ὑσερήμασι τὸ σαρκὸς σκέπει
τὸ αὐτὸν πᾶσα τρέπον, ὅτι κρύπτει τὸ δύνανον
τῆς

της θύτης... οὐδὲν πενών, κοπιών, δειλιάσιν, κὶ τὰ τέττα ἑσποδίων ὡς παύσασα. ἀναβάλλεται δὲ, πῶς αὐτὴ φανεροί τῶν θύτων ὄπισθεν ἐπισημάν τῆ θαλάσῃ, σαλεύον τῶν γῶν, σκοτίζον τὸν ἥλιον. ὡς ἐπὶ γὰρ τῆ συχωρεῖ τῶν θύτων ὑπὸ τῆς ἀνδροπότητος κρύπτου. Ἐξ τῆ τῶν ἀναβάλλου τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ταῦτα, κατὰ τὴν καὶ ἀναστρέφει λόγιαται.

ΕΚΤΕΙΝΟΝ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΩΣ ΕΙ ΠΕΛΛΗΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ο μὲ κὶ τὸ χῆμα αὐτῆ παρῆσαν ἔ τῶν ἀκαλίαν τῆ δημιουργήσαντ. κατὰ τὴν γὰρ ἀνδροπὸν ράδιον ἐκτεῖται δὲ ἄρρη, ἔτω κὶ τῆ θύτ τὸν ἐκ ὄντα ποῖσαι ὑπὸν. Ἄμα δὲ κὶ τί ἐπερὶ ἠῆζατ ἰούμα ὑψηλὸν, ὅτι πορὸς ἔπερὶ βίον ὁδὸν ἰούμα, ἔ τὰ παρὸντα οὐκ ἔστὶ μὴ μολόντων, καὶ ἠδὲ τῶν πορὸς τὰ ἀδύτα ἀφικόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ ἐκ οὐκ ἐστὶν τῶν παρὸντ βίον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οὕτω καὶ τῆ ὑεανῆ ἀλλασομένη ἐπερ τῆ ἔταμ τεῖπ τῆ ζωῆς τῆς παρῆσαν ἀμείνων ἔταμ γὰρ ὁ ὑεανὸς κενὸς καὶ ἢ γῆ κενή. Ἀλλ' ἀκυσάμεθα ὅσα πορὸς ὑεανῆ λήγουν οὐ πορῶται, ἢ τὰ σώματ, ἢ ἐπὶ τῆ πύγανι μεγαφρονῆσαν, ἐκφροῦμεθ, οὐ τὰ ἐπὶ τῶν τα φθουζάμεθ, καὶ ὑπὸ γῆν ὑεανῆ ἔτ λήγουν πορὸς ἐκ ἐσάμεθ ὁ πορῶτης ἔλεθρ. ἐπιτήσαν τὸν ὑεανὸν ὡσεὶ δὲ ἄρρη. ἢ δὲ ἄρρη ἢ σφαλερ τίς ἐστ, καὶ τῶν ἐκείνων ληροδία. ἀλλ' ἡμικυκλίω πηλ καὶ ἡμισφαρίω πορῶσαν, ὅπερ ἔτ ἔπερὶ πορῶτης διηλὸν ἔλεθρ. Ὁ σῆσαν ὡσεὶ καμάσαν τὸν ὑεανὸν, καὶ ἔλεθρ ὡς σκυλίω κροκίω ὅπὶ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν, ὅτι ἢ πορῶσαν, ἀλλ' ἔσηκα πηπυγῶς, ἔτω φησὶν ὁ πορῶτης. Ὁ πῆζαν τὸν ὑεανὸν. καὶ τῶν λεπτότητα δὲ αὐτῆ τῶν εἰς ἀκρον παρῆσαν ἔλεθρ. ὅτι ὁ ὑεανὸς ὡσεὶ κροκίω ἐστρεῖθ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὴν ἑ δημιουργίας ἀκαλίαν ἔξ τῆ τῆ ἔδειξεν. ὡς γὰρ ἀνδρῶπο ράδιον δὲ ἄρρη ἐκτεῖται, ἔ ποῖσαι σκυλίω ἔτω ὁ ἢ ἔταν θύτ τὰ μεγάλα ἢ ὑεανὸν διπῆσαν ὡς λόγῳ μῶν φησαίμεθ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Σαφῶς τὸν σαρκωδῆσαν δημιουργὸν ἐκείνη, ταῦτα πορὸς αὐτῆ λήγαν ἀπὸρ Ιωάννης ὁ θεολόγος ἔγραψεν ἐπιπῶν γὰρ ἐκείνος πορὸς τῆ θύτ, Πάντα δὲ αὐτῆ ἐχρίθ, καὶ χωρὶς αὐτῆ ἐχρίθ ἔδ ἐ ὁ γέγονε, μετὰ τῆτο κροκίω. ὁ Λόγῳ

diuinitatis abscondit, videlicet esuriendo, laborando, timendo, & similia huiusmodi sustinendo. Amicitur verò, quando diuinitatem suam manifestat, increpando mare, concutiendo terram, obtenebrando solem. Non amplius enim tunc finit diuinitatem ab humanitate occultari; atque idcirco dicitur amictus esse carnis vestimento, id est, illud attollere & leuare.

CATE-NA PATRVM.

EXTENDENS CÆLVM SICVT PELLEM.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Simul & figuram eius exhibuit & facilitatem Conditoris. Quemadmodum enim homini facile est pellem extendere, ita etiam Deo cælum, cum non existeret, creare. Simul autem alium quoque sensum sublimem insinuauit, nempe nos ad aliam vitam proficisci, & hæc præsentia esse vmbra futurorum, & necdum nos ad adyta pertingere, sed adhuc in vmbra versari vitæ præsentis.

Quomodo cælum à Deo extendatur.

EIVSDEM. Sic etiam cælo immutato alia erit viuendi ratio melior hac præsentem: erit enim *cælum nouum*, & *terra noua*. Sed erit enim *cælum nouum*, & *terra noua*. Sed audiamus quæ de cælo Prophetæ narrent, vt ora eorum, qui ob barbam superbiunt, obstruamus, qui obuia quæque effutiunt, & sub terra cælum esse asserunt: quibus opponens se Propheta, dixit; *Extendens cælum sicut pellem*. Pellis non sphaera quædam est, secundum insanam illorum opinionem; sed semicirculo & semisphaeræ affimilatur, vti alius quidam Propheta declarans dixit: *Qui statuit quasi cameram cælum, & extendit quasi tabernaculum ad habitandum super terram*. Et iterum, quòd minimè circumuoluatur, sed fixum consistat, sic ait Propheta: *Qui fixit cælum*. Quin & summam subtilitatem eius declarans dixit: *Quoniam cælum sicut firmus firmatum est*.

Isaie 66, 22.

Isaie 40, 22.

Isa. 42, 5. Isa. 51, 6.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Per hæc creationis facilitatem ostendit. Sicut enim homini facile est pellem extendere, & tabernaculum fabricare; ita vniuersorum Deus magnos cælorum sinus expandit verbo solo vsus.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Manifestè prædicauit Creatorem incarnatum, eadem de ipso dicens quæ Ioannes Theologus scripsit: *cum enim de Deo dixisset, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*, postmodum subiungens ait: *Verbum caro*

Ioan. 1, 3.

Ibid. 14.

CATE-
NA PA-
TRVM.

caro factum est, & habitavit in nobis.

3. QVI TEGIT AQUIS SUPERIO-
RA EIVS.] APOLINARI II. Cælum non
orbiculariter vniuerso orbi circumpositum
est illumque ambit, sed tegit terram stabili ac
firmâ statione circum eam expansum, & cælum
desuper aquis.

Quomodo
cælis tegan-
tur aquis.

CHRYSOSTOMI. Superiora cuius, dic
mihî? Cæli. Itaque supra dorsum cæli pluri-
ma aquarum natura circumfusa est. Hoc
cùm Moyses quoque agnosceret, ait post
supremi cæli creationem dixisse Deum: *Fiat
firmamentum in medio aqua, & sit discer-
nens inter aquam & aquam.*

Gen. 1, 5.

DIDYMI. Superiorem nostrum aërem
& ad athera vergentem iuxta nubium con-
uersiones aquis tegit. Secundùm spiritalem
verò intelligentiam cælum appellat. substan-
tiam extensam & expansam ad mentem pro-
tegendam. Qui tegit spiritualibus ac diuinis
aquis superiora animæ, id est facultates eius
quæ supra sensilia existunt.

HESYCHII. Ostendit enim sublimia
mysteria quæ in aquis Baptismatis decla-
rantur.

QVI PONIT NVBES ASCENSVM SVVM.]

Qualis sit
Dei super
nubes ad-
scensum.

CHRYSOSTOMI. Considera rursus quo-
modo ab operibus ad opificem adducat ora-
tionem: hîc enim diuinæ naturæ leuitatem
ostendit, populum Iudaicum non secus ac
pueros sensim ad rei incorporeæ intelligen-
tiam manuducens: atque alibi quidem ait:
*Quoniam in calo sedes eius: alibi verò alius:
Cælum & terram ego impleo.* Hoc autem illo
maius est. Hîc ait, *Quia posuit nubes ascen-
sum suum.* Hoc iterùm sublimius est. Dein-
de ab his liber, aliam quærit substantiam
subtiliorem, leuiorem, velociorem: quapro-
pter etiam subiunxit: *Qui ambulat super
pennas ventorum.*

Psal. 10, 4.
Ierc. 23,
24.

HESYCHII. Hoc contigit Vnigenito
secundùm tempus in cælos ascensionis, quan-
do *nubes suscepit eum.*

Act. 1, 9.

APOLINARI II. Per hæc declarauit
prouidentiam vbique penetrantem. Insistit
enim, inquit, & ventis & nubibus, & ipse
dirigit gubernatque vniuersa, & vtilitatem
inde promanantem opportunè largitur. Por-
rò eodem tempore edocet, diuinam naturam
vbique præsentem adesse, atque omnibus

φροσὶ σὰρξ ἐγγύεσθαι, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

γ. Ο ΣΤΕΓΑΖΩΝ ΕΝ ΥΔΑΣΙ ΤΑ ΥΠΕ-
ΡΩΑ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Οὐ σφαιροδὸν ἕρα-
νὰς τὰς παντὶ περιέχεται ἢ περιέχει, ἀλλὰ
στεγάζει γλῶττι περιγυρῶσα περὶ αὐτὴν
μομίω καὶ ἰδρωτῶν τῆς αἰσθητικῆς ἀπορροῆς
ἀνωθεν ὑδάσιν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὑπερῶα τῆς
εἰπέ μοι; τὰ ἕρανα. ἐκείνη ἡ ἀπορροὴ τῆς
ἕρανα περιέχεται πολλὰ φύσιν ὑδάτων.
τῶν καὶ Μωσῆς ἰδὼν, ἔλεγε καὶ τὸν ἕρανον
τὸν ἀνωθεν εἶπεν ὁ Θεός· Γενήθητω στεγάζω-
μα ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων, καὶ ἔστω διαχω-
ρίζον ἀνά μέσον ὑδάτων καὶ ὑδάτων.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸν ἀνωτέρω ἡμῶν αἴρα καὶ
νδύοντα περὶ τὸν αἰθέρα ὑδάσιν ταῖς καὶ ταῖς
συστροφῶν τῆς κεφαλῆς στεγάζει. περὶ δὲ
διόμοια τὴν νοστινὴν ἕρανα ἕρανον ὀνομάζει
ἐκτενωμένην & ἀπλωμένην ἐπὶ στέγη τῆς
ἡμῶν. ὁ στεγάζων τοῖς τοποῖς καὶ θεοῖς ὑδάσιν τὰ
καρδία τῆς ψυχῆς, τυττῆσι ταῖς διωκτικαῖς αὐ-
τῆς ταῖς ἰσχυραῖς τῆς αἰσθητικῆς τυραννείας.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὰ γὰρ ὑψηλὰ τῆς
μυστηρίου ἐν τοῖς ὑδάσιν τῶ βαπτισματικῶς
ἰδεῖται.

Ο ΤΙΘΕΙΣ ΝΕΦΗ ΤΥΝ ΕΠΙΒΑ-
ΣΙΝ ΑΥΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα
πάλιν πῶς ἀπὸ τῆς ἔργων ἐπὶ τὸν δημιουργ-
τὸν ἀνάγει τὸν λόγον· ἐσταύθη γὰρ τὸ κῆφος
τῆς τῆς θεῶν καρίσθησιν ἕρανας, καθάπερ ἐπὶ
τῆς παιδῶν καὶ μικρῶν χειραγωγῶν εἰς τὴν
ἕρανα τῶ ἀσπυμάτων τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν·
καὶ ἀλλαχῆ μὲν φησὶν ὅτι ἐν τῶ ἕρανα ὁ Θεός
αὐτῶν· ἀλλαχῆ δὲ ἕτεροι· τὸν ἕρανον καὶ
τὴν γλῶττι ἐγὼ πληροῦ. τῶ δὲ ἐκείνη μείζων.
Ἐνταῦθα φησὶν, ὅτι νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτῶν
τέθεικε. Τῶ πάλιν ὑψηλότερον. εἶτα τέ-
των ἀπαλλαγῆς, ἕτερον ἐπιπέσει ἕρανα
λεπτότερον, κρυφότερον, ὀξυτέρον διὸ καὶ
ἐπιήρατο ὁ περιπατῆς ἐπὶ περιούσιον ἀνέμων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τῶ τῶ μοροχμῆ καὶ τὸν
καμρόν τῆς εἰς ἕρανα ἀναλήψεως πέπερα-
ται, ἥτις ἐπέβη αὐτὸν ὑπέλαβεν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Διὰ τῶτων τὴν
πανταχῆ δόκησιν ἐδήλωσε φερόντων.
Ἐφίσηκε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀνέμοις καὶ νέ-
φουσι, καὶ αὐτὸς ἰδὼν πάντα καὶ κυβερ-
νᾶ, καὶ τὴν ἐνταῦθεν φουρμύλλω εἰς καιρὸν
δέδωκε χεῖρας. διδάσκει δὲ καὶ τῶτων, ὡς ἡ
θεῖα φύσιν πανταχῆ παρίεσι, καὶ τοῖς πᾶσιν
ἐφίσηκε.

επίσταται. Επειδή γὰρ τῆς αἰσθητῆς ἀπάντων ὄξυτης τῆς ἀνέμου ἢ φύσις (ἐν ἀεραῖς γὰρ ἀπὸ τῆς ἰσχυρίων ἐπὶ τῷ ἔω διαπερᾶ) ἐξ ἄερον ἐτέρων ἀκραιβέστερα ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰκόνα, ὅτι πτερυγῶν ἀνέμων ἔφη τὸν θεὸν ἐποχεῖδι· πανταχὺ αὐτὸν παρῆναι δεῖ τέτοιον ὡραδὴλόν. Εὐερίσκαιον δὲ ἐ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐν νεφέλῃ τὸν τῆς ὄλων ἐπιφανῆσαι θεόν, καὶ ἐν τῇ σκητῇ δεῖ νεφέλης τῷ οἰκίῳ ποικιλάμορον ἐπιφανῆσαι. καὶ μὲν τοὶ καὶ τῆ Σολομῶντι ὁ τὸν οἶκον ἐγκαίνισεν, νεφέλη τὸν οἶκον ἐκάλυψε. ὁ δὲ δεωδότης Χρυσὸς ἐν τῷ ὅρῳ τοῖς τρισὶν Ἀποστόλοις φωτεινῶν περὶ αὐτὸν νεφέλῃ ὑπέδειξε· καὶ ἀναλαμβάνοντες, νεφέλη φωτεινὴ ὑπέλαβεν ἀπὸ τῆς ὀφθαλμῶν ἐκ τῆς.

præsidere. Cum enim rerum omnium sensibilium velocissima sit natura ventorum (siquidem in momento ab Occidente in Orientem usque penetrat) non inueniens aliam exactiorem in sensibilibus imaginem, dixit Deum super pennas ventorum vehi; per hæc vbiq̄ue ipsum adesse declarans. Inuenimus autem filijs quoque Israël in nube vniuersorum Deum apparuisse, & in tabernaculo per nubem se conspiciendum eis præbuisse. Quin etiam cum Salomon domum consecrasset, nubes domum operuit. Et Dominus Christus in monte tribus illis Apostolis splendendam nubem circa seipsum ostendit, & cum assumeretur, nubes lucida suscepit eum ab oculis eorum.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Exod. 40.
Num. 9,
15.
2. Paral. 5,
13.
Math. 17.
Act. 1, 9.

Ο ΠΕΡΙΠΑΤΩΝ ΕΠΙ ΗΤΕΡΥΓΩΝ ΑΝΕΜΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἄνεμος γὰρ ἑλαφὸς καὶ ἁραιότερος καὶ κενώτερος ἢ ἐκ ἡριέδῃ τῆς ἀνέμου λέξι, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν ὄξυτερος ἐστὶν καὶ ταχύτερος, τῆς πτερυγῶν τῷ ποροσηρίῳ, δεῖ τῆς συνήθου λέξεως ἢ καθὼς εἶναι τῷ τὸ κῆρον, τὸ λεπτόν, τὸ ὄξυ πανταχὺ τῷ θεῷ ὡραδῆσαι βολόμενος.

QVI AMBVLAT SVPER PENNAS VENTORVM.] CHRYSOSTOMI. Ventus enim nube subtilior leuiorque: nec ventorum vocabulum illi satis fuit, sed rursus aliud quid velocius celeriusque quæsiuit, scilicet pennarum nomen, per consuetas dictiones quoad id fieri poterat Dei leuitatem, subtilitatem, pernicitatem vndequaue declarare desiderans.

Δ'. Ο ΠΟΙΩΝ ΤΟΥΣ ΑΓΓΕΛΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΑ.] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀπὸ τῆς λειτουργίᾳ τὸν δεωδότην γινώσκεις, εἰ γὰρ οἱ ἀσώματα, πνύματα καὶ πῦρ, πολλὰ μᾶλλον ὁ κύριος ἀσώματα. ἄλλως δὲ ἀταῦθα ἐ τί ποτε εἰσι τῷ ἔσῳ παρίστησαν, ἀλλὰ τῷ ἐσῳ δεῖ τῆς φοιτήσιον τάτων ἐμφανῆ, δεικνύς αὐτῶ τὸ κῆρον, τὸ δυνατὸν, τὸ ταχύ, τὸ νῆρον, τὸ ἐχρηροει, τὸ σφοδρὸν, τὸ τιμωρητικόν, ἵνα ἀν καλῶσῃ ἔπειτα γὰρ ἐν νυκτὶ μᾶ ῥπὲ χιλιάδας καθείλεν καὶ πολλὰ αὐτῶ ἢ ῥύμη ἐπειδὴν ἀπεσέλλωνται.

4. QVI FACIT ANGELOS SVOS SPIRITVS.] EIVSDEM. A ministris Dominum designat. Si enim incorporei, spiritus & ignis, multo magis Dominus incorporeus: alioquin verò hîc non declarat quid tandem sint secundum substantiam, sed eorum operationem per hæc elementa designat, ostendens eorum leuitatem, potentiam, celeritatem, sobrietatem, vigilantiam, vehementiam, puniendi vim, si quando iusserit: sic nempe vnus nocte vnica centum octoginta sex millia deleuit. Et magnus est eorum impetus quando mittuntur.

Angeli Dei ministri.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Εὐσεβίου, εἰκότως, ἐμπροσθεν αὐτῶν τῶν Σεραφίμων, εἰς τῷ ἐλλάδα φωνῶν ἐμπροσθεν ἢ ἐμπροσθεν σημαίνουσι. καὶ τὸ Σεραφίμ τὸν ἐμπροσθεν δηλοῦ λέγει. Διὸ περὶ τῆς ἀγγελικῆς δυναμικῆς εἴρηται ὁ ποιῶν ἀγγέλους ἀπὸ πνύματων, ἢ τῶν λειτουργῶν αὐτῶ πῦρ φλέγον.

EVS EBII. Hinc, uti par est, Seraphim appellati sunt, qui Græcâ voce incendentes vel incensores nuncupantur. Et vox Seraphim incendium, significare dicitur. Quapropter de angelica virtute dictum est: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrensens.

Seraphim quid significat.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐδείξεν ἢ τὸν ὁρατὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀόρατον δημιουργόν. τῶν δὲ αὐτῶ καὶ πνύμα καὶ πῦρ ποροσηρίῳ, τὸ δυνατὸν καὶ τὸ ταχύ δὲ ἐχρηροει. δεῖται μὲν γὰρ τῷ πνύματι ἢ φύσις, ἰχυρὸν δὲ τῷ πνεύματι

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ostendit ipsum non solum visibilem, sed etiam inaspectabilem esse. Conditorum. Illos ipse autem & spiritum & ignem appellauit, potentiam & celeritatem per vtrumque edocens: Siquidem spiritus natura velox est, potens verò est ignis opera-

CATE-
NA PA-
TRVM.

operatio. Ceterum Deus vniuersorum Ange-
lis ministris vtens, eos qui merentur afficit
beneficijs, & aduersarios punit. Idcirco et-
iam ignis meminit, puniendi vim declarans.

Apostoli
Dei mini-
stri.

HE SYCHII. Apostolos intelligit: hi
enim vbique testamentum annuntiarunt: hi
quoque ministri facti sunt mandatorum ip-
sius: illos spiritus, id est spirituales, quin &
ignem vrentem reddidit per spiritus largitio-
nem in forma linguarum ignitarum super
iplos descendentem.

5. QUI FVNDAT TERRAM SUPER
STABILITATEM] APOLINARI. Aquila
verò & Symmachus, *Super sedem eius.*

HE SYCHII. Terram appellat homi-
nem: hunc igitur super stabilitatem fidei fun-
dat: qui non inclinabitur in sæculum sæculi,
scilicet in futuro.

CHRYSOSTOMI. Qualem stabili-
tatem ô Propbeta? vbi tantum aquæ subiacet
& immensum pelagus, quod eam super dor-
sum gestat? Etenim alibi hoc declarans dixit:

Psal. 135, 6.

Qui firmavit terram super aquas. Cum
enim fundamentum minimè stabile esset, sed
valdè fluxum, in eo Conditor stabilitatem
pobuit. Quæ porrò hæc stabilitas? potentia

Psal. 94, 4.
Terra sta-
bilis est
voluntas
Dei.

opificis: nam *in manu eius fines terra.* Terræ
igitur stabilitas est voluntas Dei, quæ omni-
bus potentior existit, per quam etiam facta
est, cum ab initio non existeret, & existens
conseruatur, idque aquis ipsi incumbentibus.
Cum autem aquam terræ suppositam audis,
ne, inquit, verearis: nam hic sermo metum
quidem incutit, verum fides in Conditorum
omnem eijcit fluctuationem, quoniam non
solum non cadet, sed neque diffluet, neque
inclinabitur, idque tanto temporis spatio in-
teriecto: ipsò tamquam supra petram eam
fixit; quin potius ipsamet petra stabilior est
voluntas Dei.

Quomodo
terra super
aquas fir-
mata sit.

APOLINARI: Admirandam foundationis
huius rationem ait esse specimen potentie
diuinæ, quod quantum terra, cum sit graui-
simum elementum, super aquas firmata sit,
& in sæculum immota perseueret: quando-
quidem abyssus ipsi subiecta nequaquam eam
firmare valeat, cum ipsamet minimè sit fir-
ma, sed per modum vestimenti illam conte-
gat, ita vt sedes eius inconcussa sit virtute di-
uina, non elementorum natura.

ἐέργεια. Ἀγγέλους δὲ χεῖρας ὁ ὑπερῶν ὁ
τῶ ὅλων θεός, καὶ διεργατεῖ τὰς ἀξίας, καὶ κολά-
ζει τὰς ἐναντίας. Δὲ τὸτο ἔ πυρὸς ἐμνημι-
νύσει, τὴν κολαστικὴν σημαίνων ἐέργειαν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὰς Ἀποστόλους λέγει· ἔπι
γὰρ αὐτῶν πάντα καὶ τὴν δὲ θεοφάνειαν ἀνήγει-
ραν· ἔτσι καὶ λειτουργοὶ τῶν αὐτῶν ποροσχυμά-
των ἐχθρόντο· τὰς πνύματα, τὰς πνύ-
ματικὰς, ἀλλὰ μὲν ἔ πύρ φλέγον δὲ τὴν
χορηγίαν τῶ πνύματος τὴν ἐν εἰδῶ γλωσ-
σάν πυρὸν ἐπ' αὐτὰς χρομύλι ἐπόισον·

Ε. Ο ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΗΝ ΓΗΝ ΕΠΙ ΤΗΝ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀκύλας
δὲ καὶ ὁ Σύμμαχος, ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτῆς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Γλῶσσαι τὸν ἀνθρώπον.
τῶτον τὸν πῦρ ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν θεμελιῶν τῶ
πίστεως ὅτις ἐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τῶ
αἰῶν, δηλαδὴ ἐν τῶ μέλλοντι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ποῖαν ἀσφάλειαν ὁ
προφήτης; ὅτι τὸ πῦρ ὑδὼρ ὑποκίεται καὶ
πέλαγος ἀχανὲς, τὸ φέρον ὑπὸ τῶ νότον αὐ-
τῶν; καὶ γὰρ ἀλλαχὲ τῶ δηλαδὴ ἔλεγε· τῶ
επιρώσεται τὴν γῆν ἐπὶ τῶ ὑδάτων. Ἐπὶ δὲ
γὰρ ὁ θεμελιῶν ἐκ ἀσφαλῆς, ἀλλὰ σφόδρα
σαθερὸς ἔστω, ἐν αὐτῇ τὴν ἀσφάλειαν ἔθηκεν ὁ
ποιήσας. Τίς δὲ αὐτῆς ἡ ἀσφάλεια; ἡ δυνά-
μις τῶ ἔργασαμένου· ἐν γὰρ τῇ χειρὶ αὐτῶ τὰ
πέρατα τῆς γῆς, γῆς ἀεὶ ἀσφάλεια τὸ θε-
λημα τῶ θεοῦ, τὸ πάντων ἰχουότερον, δι' ἧς
ἔ γέγονε, ἐκ ἕσας δὲ ἀρχῆς, καὶ ἕσας δευτε-
ρεῖται, ἔ ταῦτα ὑδάτων ὅπκιε μύλων. Ἐπὶ δὲ
δὲ ὑδὼρ ἦκυσε, ὑποκίει τῇ γῆ μὴ
φοβηθῆς, φησὶν ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς δὲ ἔ
εἰσαγά, ἡ δὲ πῦρ τὸν ποιήσαντα πῖσις ἀπα-
σαν ἐκβάλλει τὴν ἀγνοίαν· ἐ γὰρ μόνον ἐ
πιστάται, ἀλλ' ἐδὲ δευτερεῖται, ἀλλ' ἐδὲ
κλιθήσεται, ἔ ταῦτα ποῦτε ὅδρατε πομύνη
χρόνη· ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ πέτρας πέπτηγα-
μῶλλον δὲ ἔ πέτρας ἀσφαλῆστερον τῶ θεοῦ τὸ
βέλημα.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὸ θεμελιῶν
λέγει τῆς ἰδρύσεως θεοῦ δείγμα· δυνά-
μειος, τὸ γλῶσσαι, ἕσας σοιχεῖται τὸ βαρυ-
τάτον, ὑπὸ ὑδάτων πεπῆθαι, καὶ μὴ
ποῦ δὲ αἰῶν ἄμετακινήτων· ἐδὲ πε-
τῆς, ὑπὸ πῦρ ἀβύσσου σπῆλαι· αὐτῶ
δυνάμειος, ἐδὲ ἐδραίας θεοῦ; ἀλλ' ἕσας
τῆς ἕσας σκεπέσας, ὡς ἔπ τὴν ἕδραν
ἀρρηκτὸν θεοῦ δυνάμειος, ἕσας χροῖται τῶ
πῦρ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Αὐτὴν γὰρ ἐφ' ἑαυτὴν
ἐδράσας, δέδωκεν αὐτῇ τὸ ἀκίνητον καὶ
τὸν ὄρατον τὸν τρέπον ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἐθε-
λήσῃ. ἔτι καὶ ἀλλαχῆ φησι κρημνὸν γῆν
ἐπὶ ὕδατος.

Σ'. ΑΒΥΣΣΟΣ ΩΣ ΙΜΑΤΙΟΝ ΤΟ ΠΕΡΙ-
ΒΟΛΑΙΟΝ ΑΥΤΟΥ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῶν
ἀβυσσοῦ ἐπὶ ἀκαταληψίας ἀρίστης κειμέ-
νῳ ὡς ἐ ἐπὶ τῶν κρημάτων σε ἀβυσσὸς
πολλή. Ἀνεξερδυνήτων γὰρ ὄντων τῶν κρημάτων
αὐτῶν, ἐκ ἐκ καταλήψην αὐτῶν ἔχει. διὸ καὶ
ἐχ' ἀπλῶς ἀβυσσῶν, ἀλλὰ πολλῆν ὡς ἀβυσσῶν
πολλῶν. Καὶ τὸν θεὸν ἐν (ἐ πολλῆ ἀβυσσὸς
τῶν κρημάτων ὅτι) ὡς ἐβόλαιον δίκην κρη-
μῶν ἀκαταληψία, ἀβυσσὸς ὀνομαζομένη.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὸ αὐτὸ ἀντὶ τῆς αὐ-
τῆς τέθεικεν. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ
θεοδοσίωσ ἠρμήνευσαν. Ἀβυσσὸν ὡς ἕδυ-
μα ὡς ἐβόλαιον αὐτῶν. Ἀβυσσὸν δὲ καλεῖ
τῶν ὑχρῶν ἐστὶν ἡ θύρα γραφῆ. ἔτι καὶ
ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως ὁ μακάριος ἔφη
Μωσῆς ἡ δὲ γῆ ἡ ἀόρατος ἐστὶν ἀκατα-
σκεύαστος, ἐ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου.
ἐπειδὴ τὸν πᾶντα χόρτον ὕδατιν ἡ γῆ πε-
ριέχεται, ἐ τὰ μεγάλα μὲν ἐ ἀπλωτα πε-
λάγη ταύτης ὅτι τέριμα, μίση δ' αὐτῶν
τέριμα ἔτι περὶ πλείονα, εὐκρίτως ἔφη τ' ἀβυσσὸν
καθ' ἅπαν ἰμάτιον ὅτι κρημνὸς τῆ γῆ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῶν ἀμέτρητων τῶν θεῶν
γνώσιν λέγει ἀβυσσὸν: πάντῳ δὲ τ' ἀκα-
τάληπτον καλλοῖν ἐπιδύεται, καὶ ὡς ἐ-
βίβληται. διὸ περὶ ὅσων ἀγνώστος ἐπὶ με-
γέθει τῆς γνώσεως.

ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ ΣΤΙΣΣΟΝΤΑΙ ΥΔΑΤΑ.]
ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Διὰ πάντων τῶν θεῶν δι-
δάσκει τῶν ὡς ἐβόλαιον ἐφεύσαν τῆ κτί-
σεως τέτι γὰρ χάριν τὰς ἡρῶν κορυφαῖς
ἡ θάλασσα μιμημένη τοῖς κύμασιν ἐκ ὅτι
κλυζῆ τῶν ἡπειρῶν, ἀλλὰ καθ' ἅπαν ἡμεῖς
τῶν βροντῶν κατεπλήχαιδον, ἔτι ἐκείνη
τὸν κρημνὸν δέδωκε ὅσον.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Πηγὰς ὕδατος ἀναβλυ-
σαντίσας ἡ γῆ θεῶν δυνάμει δέδωκεν ἀξήρη-
τοιδίαις τέ πολλὰς θεῶν φόβου φησὶν εἰς ἀφα-
νὲς ἀπέναι, ὅπερ ἐν ὄγ φαλαμὸν σαφίστερον
ἔφη. Σὺ δὲ ἔρρηξας πηγὰς καὶ κρημνίσας οὐ
ἔβησας ποταμῶς Ἡθαμ. Θαυμαζῆς ἐ τ'
ὄρα τῶν θεῶν ἀμετασάτων ἐκρημνίσαν
ἕως τὰ πεδία, ἐ μὴ κατασκευασθῶν ὅσον
ἐ ταχθείσης ἐρείσεως εἰς τὸ καλύψαι τὰ ὑπο-

THEODORETI. Nam cum ipsam su-
per seipsam firmasset, dedit ipsi immobilita-
tem; atque hoc modo permanet quamdiu
ipse voluerit. Sic & alibi ait: *Suspendens
terram super nihilum.*

CATE-
NA PA-
TRVM.
Iob 26,7.

6. ABYSSVS SICVT VESTIMENTVM AMI-
CTVS EIVS.] ΔΙΔΥΜΙ. Abyssum reperies
dici propter incomprehensibilitatem; vti
etiam in illo, *Iudicia tua abyssus multa.* Cum
enim inscrutabilia sint iudicia eius, compre-
hendi minimè possunt; quapropter non so-
lùm abyssò, sed plurimæ abyssò comparantur.
Deum itaque (cuius iudicia sunt abyssus
multa) instar opertorij incomprehensibilitas
abscondit, quæ abyssus appellatur.

Deus est
abyssus in-
comprehen-
sibilis.
Psal. 35,
7.

THEODORETI. Illud αὐτὸ pro αὐτῆς
posuit. Sic enim Aquila quoque & Theodo-
tion explanarunt: *Abyssum sicut indumentum
induisti ipsam.* Humidam autem naturam
diuina Scriptura vocat abyssum. Sic etiam
in principio creationis beatus Moyses ait:
*Terra autem erat inuisibilis & incomposita,
& tenebra super abyssum.* Quoniam igitur
terra aquis vndique cingitur, & magna qui-
dem & intranabilia maria eius sunt finis, me-
diam verò ipsam alia plura secant, iure me-
rito dixit abyssum sicut vestimentum terræ
incumbere.

Gen. 1, 2.

DIDYMI. Immensam Dei cognitionem
dicit abyssum: hanc propter incomprehen-
sam pulchritudinem induit, ac præcinxit;
quamobrem in scientiæ magnitudine existit
ignotus.

SVPER MONTES STABVNT AQVÆ.]
THEODORETI. Per omnia docet Dei
providentiam creaturæ præidentem: pro-
pterea enim mare vndis suis montium ver-
tices æmulans nequaquam inundat conti-
nentem, sed quemadmodum nos tonitru
perhorrescimus, sic illud positum sibi termi-
num veretur.

Providen-
tia Dei in
montibus
fabrican-
du.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Fontes aquæ scatu-
rientes terra virtute Dei præbet; quos etiam
sæpenumerò ait timore Dei aboleri, vti in
Psalmo septuagesimo tertio manifestiùs di-
ctum est: *Tu dirupisti fontes & torrentes;
tu siccasti fluuios Eatham.* Admiratur etiam
fitum montium qui immobiles erecti sunt
super campos, & à stata firmitate minimè di-
uelluntur ad ea quæ ijs subiecta sunt operien-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucæ 23,
30.

dum; iuxta illud, *Dicent montibus, Operi-
te nos.*

ANONYMI. Vide quantus sit aquæ vsus.
Super dorsum cæli aqua, & subtus terram,
& in circuitu terræ aqua est, & nulla transf-
greditur terminum suum.

Propheta
sunt mystici
montes.

HESYCHII. Prophetas propter con-
templationis altitudinem appellat montes: in
ipsis sunt aquæ quibus potantur illi qui do-
ctrinas sicutiunt.

7. AB INCREPATIONE TVA FUGIENT.]

CHRYSOSTOMI. Verumtamen, inquit,
cum volueris, nubes rursus proprium locum
deserunt, & dissoluuntur, atque omnia man-
dato tuo instaurantur, & insensibilia æquè
ac sensu prædita eodem proueniunt ac re-
cedunt.

Amos 8,
11.

HESYCHII. Quali increpatione? nempe
contra Iudæos. Hoc enim alius Prophe-
ta declarat: *Et dabo ipsis non famem panis,
neque sitim aqua, sed famem audiendi ver-
bum Domini.* Quando enim Deus iratus est,
raras facit aquas Prophetarum; quoniam
non à semetipsis habent earum vbertatem.
Vocem autem tonitruui intelligit Euange-
lij, quam minimè fugiunt, sed reuerentur
aquæ Prophetarum, propter eminentiam
scientiæ quæ in ea est.

A qua vo-
ce tonitruui
montes for-
midant.

APOLINARII. Montes dum audiunt
tonitru, id est auribus percipiunt sermonem
qui secundum prouidentiam magnâ voce
emittitur, formidant. Verosimiliter hæc in-
telligenda sunt de sensibilibus montibus &
aquis. Possset tamen illud, *A voce tonitruui
sui formidabunt,* non de aquis, sed de ho-
minibus accipi, quin potius de omnibus iam
declaratis; quæ quando fit tonitru, inaspe-
ctabilis & occultæ diuinitatis sensum perci-
piunt. Quod si igitur, inquit, dicti maris flu-
ctus, cum animæ expertes sint, secundum
quasdam contrarias affectiones nobis imper-
ceptibiles à voce tonitruui Dei formident;
multò magis ea quæ animata sunt, & bruta
irrationalia: si autem hæc, vtique etiam aëreæ
potestates & spiritus aduersarij. Par enim est
vt omnibus omnium Domini memoria in-
generetur, & naturalis quidam sensus om-
nium Creatoris & Opificis vniuersorum.

8. ASCENDUNT MONTES.]

CHRYSOSTOMI. Hæc omnia de fluctibus dicta

κειμήρια· καὶ τὸ, Ἐρῶσι τοῖς ὄρεσι, καλύψα-
τε ἡμᾶς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅσα πόση τῆ ὕδα-
τος ἡ χρεία. ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆ ἕραν
ὑδωρ, καὶ ὑπὸ γῆς, καὶ κύκλῳ τῆς γῆς ὑδωρ,
καὶ ἐδὲν ὑπερβαίνει τὸν οὐρανὸν ὄρον.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὅσα τὰς θεωρήσεις
ὄξε τὸ ὕψος ἡ θεωρίας καλεῖ ἐν αὐταῖς
ὑδάτα ἴστανται οἷς οἱ διψῶντες διδασκαλίας
ποτίζονται.

Ζ. ΑΠΟ ΕΠΙΤΙΜΗΣΕΩΣ ΣΟΥ ΦΕΥ-
ΖΟΝΤΑΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀλλ' ὁμως,
φρονῶν, ὅταν βεληθῆς πάλιν τὸν οὐρανὸν ἀπο-
λιμπάνουσι τὰ ἔρη χαλῶν, καὶ δαγλύεται, καὶ
πάντα πρὸς ἀγμάτι σε κατασκιάζεται, καὶ
τὰ ἀναίδητα ὡσπερ τὰ αἰδησον ἔχοντα,
ταῦτα ὠδραγίνεται ἐ ὑποχωρεῖ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Πόσας ὀπτημῶσας; τῆς
καὶ ἡβ' Ἰουδαίων. τῶτο γὰρ θεωρήσεις ἔπεσε
δείκνυσι· Καὶ δώσω αὐτοῖς ἐ λιμὸν ἄρτου,
ἐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τῆ ἀκῶ-
σαι λόγον κυρίου. Ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ὀργισθῆ,
σπανίζει τὰ ἡβ' θεωρητῶν ὕδατα· ἐπιυδῆ-
πρ ἐχ' ἀφ' ἑαυτῶν τὴν χορηγίαν κέκμη.
Φωνὴ δὲ βρογτῆς τὴν τῆ Ευαγγελίας λέ-
γα, ἡ ἐκ ἀποφύγα, ἀλλὰ δειλιὰ τὰ ἡβ'
θεωρητῶν ὕδατα, ὄξε τὸ ὑπερέχον τῆς ἐσ
ἐκείνη γνώσεως.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Βρογτῆς ἀκόντα τὰ
ὄρη, ταῦτι τὸν καὶ τὴν πρὸν οὐρανὸν ἐνωτίζο-
μεθα μεγαλοφώνως γινόμενοι λόγοι, δειλιὰ.
εἰκότως πρὸ ἡβ' αἰδητῶν ὄρον καὶ ὑδάτων
εἰρηδῆ ταῦτα δεῖ νοεῖν. δυνατὸν δὲ τὸ, ἀπὸ
φωνῆς βρογτῆς σε δειλιάσασαι, μὴ ὅτι ἡβ'
ὑδάτων ἐκλαβεῖν, ἀλλ' ὅτι ἀνθρώπων,
μάλλον δὲ ὅτι ἀπάντων δηλεμῶν· ὅπου
ἀνθρώποι βρογτῆ, τῆς ἀοράτε καὶ ἀφανῆς
θύπη σωμαδατομῶν. εἰ ἔν τὰ κῶ-
ματά, φησι, ἡ δηλωθείσης θαλάσσης, ἀψυ-
χα ὄντα, κατὰ πρὸς ἀντιπαθείας ἡμῶν ἀλί-
πτες ἀπὸ φωνῆς βρογτῆς τῆ θεῶ δειλιὰ· πόλ-
λα πλέον καὶ τὰ ἔμφυχα, καὶ τὰ ἀλογα ἡβ'
ζώων· εἰ δὲ ταῦτα, δηλονότι καὶ εἰ πρὸς αἰ-
εῖν πρὸ τὸν αἶρα δυνάμεις ἔα τὴ πνύματα
ἀντικείμενα. εἰκὸς γὰρ τοῖς πᾶσι μὴ μὴ
ἔγνησθαι τῆ πάντων δεσποτε, σωμαίδησιν
τὴ φυσικῶ τῆ πάντων ποιητῆ καὶ δημιουργῆ
ἡβ' ὄρον.

ἢ. ΑΝΑΒΑΙΝΟΥΣΙΝ ΟΡΗ.]

ΧΡΥΣΟΣ-
ΤΟΜΟΥ. Ταῦτα πάντα πρὸ ἡβ' κυμάτων
εἰρη-

θήματα πρὸς αὐτὸν μισοῦσι λίγων τὸν
ἐπιστῶν τῶν εἰρημόρων· ὅτι εἰ τὸς ὑπὸ γλῶ
κίπτος, ἀπὸ τῶν φαινομένων λάμβανει τὴν
ἀπόδειξιν.

HESYCHIUS. Αναβαίνουσι γὰρ οἱ προσφῆται τῇ
διολογίᾳ, καὶ ἀβαίνουσι δὲ τῇ δυνάμει τῇ
αἰσούτων ἀρμολογῶν· ἀλλ' ἐκείτην ὅτι
σωτηρία τῆς ἀνθρώπων. τῆς γὰρ τῆς πρὸς
φητεία τύπων ὁ θεὸς ἰθιμολώσῃ.

Β'. ΟΡΙΩΝ ΕΘΟΥ, Ο ΟΥ ΠΑΡΕΛΕΥ-
ΖΕΤΑΙ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Αἰχμῶνται οἶον τὴν
ψάμμον ἢ θάλασσα, ἢ μέχρις ἐκείνης λυτ-
τάσσα, καὶ ἀπὸ χαλῶν τῶν ὄρων τῶν θείων
κωλυομένη ἀνακατατίθεται πάλιν, καὶ εἰς
τὴν πίσω χωρεῖ.

CHRYSOStOMI. Ὅτι ἐν ἑτέροις ὄρεσι
ἀλλ' ἢ γινώσκουσι τὸν ἐν τῷ βυλόρῳ
θεῖον, ὅτι ἐν τῷ ἰχυρῶν τῶν τειχῶν, ἀλλὰ τὸ
πρὸς τὴν τῶν θεῶν τὰ ὕδατα αἰδέμενα
ἐπανάγκασον, ὅθεν τῷ ἐκείνου. αἰχμῶ-
μαθα τὸν οἶον τὸ τῶν θεῶν πρὸς τὴν ὑπερ-
βαίνοντες, αἰχμῶμαθα τῆς θαλάσσης τὴν
ὑπακλῶν ἢ τὴν περὶ τὸν ἐκείνου μὲν ὑπὸ
τῆς ψάμμου κατεχομένη μὲν ἔσπερσεν ἢ δι-
ταξία ἡμεῖς δὲ μετέωροι παιδῶν ἄνθρωποι χαλι-
νοῖς, πολλὰ τῶν πρὸς τὴν γλῶσσαν ὑπερβαίνοντες.

Γ'. Ο ΕΒΑΘΟΣΤΕΛΛΩΝ ΠΗΓΑΣ ΕΝ ΦΑ-
ΡΑΓΙΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ γὰρ ὄριον
καρπὸς εἶναι ἀπὸ πηγῶν, ἀλλὰ τῶν κάτωθεν
αὐτὰ ἀναβλύζοντες ὡς ἀποκλάζοντες· ὅθεν
τῶν, φησὶν, ἔξωτος ἄλλων· ἐσταῦθα τὸ δι-
χολοῦν διπλῶν. ὡς περὶ γὰρ ὁ τὸ ἐν ὑποσέλι-
λων, πολλὰ ἔχει τὴν διχολίαν· ἔτιως αὐτὸς
ἔξω ἐκ ὄρων ταῦτα ἐφαζέμενος. Διὸ καὶ
Παῦλ' ἔλεγε τὴν διχολίαν διπλῶν· ὁ
καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Διὰ πάσης λέξεως ὁ
προκειμένου ψαλμοῦ διὰ ὑμῶν δοξο-
λογεῖ, ἵνα καὶ ἐκείνου αὐτὴ μνημονεύων·
ὅθεν καὶ ἐν τῶν προκειμένων, ἀποδοχόμενος,
τὴν πρὸς αὐτὸν αὐτὴ θανμάζει καὶ τὴν καὶ
σοφίαι ἀγαθότητα, αὐτὴ φροντίσαντες καὶ
τῆς ἀλόγων ζώων. καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ αὐτὸς
αὐτὴν πεποιθεῖ, καὶ τῆς τερφῆς καὶ τῆς τύπῃ
αὐτῆς αὐτὸς ἀνχορηγὸς εἶναι, ὅθεν τῶν τὰ
ὄρη τῶν παρὰ τὰς ὕδασι ἐκατήνατο,
ὡς μὴ μόνον ἀνθρώπων ἔχει ἀφθόνως τὰ
νάματα τῆς πηγῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς χερσαίων,
ἢ τῆς ἀερόπιδων ζώων τὰ ἔρρη.

HESYCHIUS. Οὐ μόνον φησὶ, τοῖς
TOMVS III.

funt; per hæc tantum non ipsum infidelem
dicens: si non credis his quæ infra terram
sunt, ab ijs quæ apparent demonstrationem
accipe.

HESYCHII. Prophetæ enim diuino
sermone ascendunt, descendunt verò virtute
auditoribus sese accommodantes: utrumque
autem fit pro hominum salute. Hunc enim
locum Deus vaticinijs fundauit.

9. TERMINVM POSVISTI, QVEM NON
TRANSGREDIENTVR.] DIDYMI. Mare are-
nam quodammodò veretur, & vsque ad il-
lam rabiens, veluti freno diuino termino
inhibitum rursus coercetur, & retrorsum
cedit.

CHRYSOStOMI. Terminus nihil aliud
est quàm loci indicium. Et hoc demonstrare
volens, quòd non firmum parietem, sed Dei
mandatum aquæ reuerentes reuertantur, id
terminum appellauit. Confundamur itaque
qui Dei mandatum transgredimur, maris
obedientiam obtemperantiamque erubescam-
us; quoniam illud quidem ab arenis reten-
tum rectam seruat dispositionem; nos verò
millenis frenis coerciti, plurima mandata
transgredimur.

10. QVI EMITTIS FONTES IN CONVAL-
LIBVS.] CHRYSOStOMI. Fontes non sunt
fructus montium, sed eius qui illos deorsum
scaturire facit: idcirco dicit, Qui emittis; per
hoc facilitatem declarans. Quemadmodum
enim is qui id quod existit emittit, multam
habet facilitatem; sic & ipse dum hæc ex ni-
hilo producit. Quapropter Paulus quoque
hanc facilitatem ostendens ait: Qui vocat ea
qua non sunt tamquam ea quæ sunt.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Hic Psalmus per quam-
libet dictionem Deum laudans honorat, v-
namquamque creaturam eius commemo-
rans: vnde etiam in propositis prouidentiam
ipsius admittens admiratur coniunctam cum
sapientia bonitatem, quòd etiam brutorum
animantium curam gerat. & meritò; nam
cum ipse illa creauerit, & cibum locumque
ipsis suppeditet, idcirco montes interfecans
aquis transeum fabricauit, vt non solum ho-
mines, sed etiam terrestrium, & quæ aërem
permeant animalium genera, copiosos fon-
tium riuulos haberent.

HESYCHII. Non solum Prophetis, in-
K 2 quit,

CATÈ-
NA PA-
TRVM.

Quomodo
Propheta
ascendans,
& descen-
dens.

Aqua Dei
mandatum
reuerentur.

Rom. 4,
17.

Dei in ani-
malibus
nutriendis
providen-
tia.

CATE-
NA PA-
TRVM.

quit, qui montes sunt, sed etiam humilibus hominibus, qui iure merito valles appellantur, doctrinæ gratiam Deus dedit. Quemadmodum igitur aquarum multitudo ex montium multitudine, ita copia cognitionis non ex vnico Propheta, sed ex tota Prophetarum congregatione colligitur.

Math. 6,
26.

11. POTABVNT OMNES BESTIÆ AGRI.] APOLINARIÏ. Saluator noster diuinam providentiam ad hæc vsque animalia extendi declarans ait: *Respicite volatilia cali, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater vester celestis pascit illa.*

Qui per
silua &
agri bestias
designantur.

HE SYCHII. Bestiæ siluæ nuncupantur dæmones: bestias verò agri, id est mundi, vocat peccatores. Quoniam sicut bestiæ quæ in agro versantur cicurari, ita quoque peccatores conuerti possunt: quapropter etiam propheticis aquis potantur. Onagros autem appellauit eos qui non amplius peccatum dorso gestant, sed ab illo, liberati sunt; quapropter ipsos spiritualium aquarum sitibundos induxit. Hos Deus apud Iobum insinuaui: *Quis est qui dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis resoluit?*

Iob 39.5.

Quomodo
Deus feris
auidibus
necessaria
suppediet.

CHRYSOSTOMI. Considera rursus sapientiae abundantiam, vt etiam agrestibus feris auibusque non ad necessitatem tantum, sed etiam ad appetitum omnia præparauerit, & ad recreationem ac voluptatem, vt etiam aquarum munere delectentur, atque illic habitent.

12. DE MEDIO PETRARVM DAVNT VOCEM.] CHRYSOSTOMI. Nonnulli quidem aquas dicunt. Etenim perquam volupe est videre torrentes cum sibilo fluentes, & aquam leniter strepentem, & cum susurris scaturientem. Nonnulli verò de auibus hoc scriptura asserunt, siue perdiciibus, siue alijs quibusdam in similibus locis commorantibus, vel ab ipsis fruticibus aut ramis cantillantibus. Aquarum igitur resonantia, vel zephyri blandè adspirantis, & per folia suaviter susurrantis sonus, quali musicâ, qualive lyrâ citharave non præstet: idque iure meritissimo: nam non ex neruis arteque humana, sed ex ipsis elementis Dei que sapientia ille concertus existit.

Quomodo
montes ir-
rigentur.

13. RIGANS MONTES DE SUPERIORIBVS SVIS.] CHRYSOSTOMI. Quam ob causam

προφήταις οἴπαρ εἰσὶν ὄρη, ἀλλὰ ἔταπεινοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες φάραγγες εἶναι εἰκότως ὀνομαζόντων, χάριτι δὲ θεοῦ διδασκαλίας ἔδωκεν. Καθάπερ ἐν τῷ ὕδατι πλῆθος ὑπὸ πλῆθους ὁρῶν, ἔτσι τὴν γνώσεως πλῆθος ἐκ εἰς ἑὸς προφήταις, ἀλλ' εἰς ὅλην συλλέγει τὴν προφητικὴν συστήματι.

α'. ΠΟΤΙΟΥΣΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΘΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΡΥΜΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὴν μέχρι τέτοιον ἐκτεινομένην τὴν θεῶν προνοίαν ὁ σωτὴρ ἡμῶν παριστὰς ἐλεγεῖν. Εμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τῶν ἐρανῶν, ὅτι ἐ σπείρουσιν, ὑδὲ θερίζουσιν, ὑδὲ σιμῶνται εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐξουσίος ζεῖει αὐτῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θεοῦ τῶν δρυμῶν οἱ δαίμονες ὀνομαζόμενοι. Θεοῦ δὲ τῶν ἀγρῶν, τῆς τῶν κόσμου, τῆς ἀμαρτωλῶν καλεῖ. Ἐπειδὴ καθάπερ τὰ ἐν ἀγρῷ θεοῦ χειροῦ γένεθ' διώκονται, ἔτσι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ μεταβληθῆναι δύνανται ἔτσι καὶ ποτίζεται τοῖς προφητικαῖς ὕδασι. Οὐ γὰρ δὲ τῶν μικρῶν ναυφοροῦντας τὴν ἀμαρτίαν ἐκάλεισεν, ἀλλὰ θεοφοροῦντας δὲ αὐτῶν δύνανται αὐτῶν ἐδιδόντας τὴν ἰσχυρὴν ὕδατων εἰσθήκη. Τέτοιον ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἰωβ. ἠνέκα τοῖς ἔτσι ὁ ἀφελὲς ἀναγκῶν ἐλευθέρων, δεισμὸς δὲ αὐτῶν τίς ἔλυσεν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα πάλιν σοφίας ὀφεισῖαι, ὥστε καὶ τοῖς ἀγροῖς θεοῦ τὴν καὶ τοῖς ὄρνεοις ἐ πρὸς χεῖρας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς φιλοπμίαν ἀπαντὰ κατασκήναι. καὶ πρὸς ἀνίστη καὶ τρυφῶν, ὥς τέρπεισθαι τῇ χάριτι τῆς ὕδατων καὶ σκεπῶν αὐτῶν.

β'. ΕΚ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΠΕΤΡΩΝ ΔΟΥΣΟΥΣΙ ΦΩΝΗΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τινὲς μὲν τὰ ὕδατα φασί. καὶ γὰρ πάντων τρυφῶν καθαρίζοντας χημάρους ἰδεῖν ἔστιν ἔστιν ἔστιν ὕδωρ ψοφῶν, καὶ τὰς ψοφῶν ἐγχεῖν. Τινὲς δὲ πρὸ τῶν ὄρνιθων τῶν γεγραμῶν λέγουσιν, ἴπτοι περδίκων, ἢ ἐτίερον πῶν τοῖς τοῖς ἐμφιλοχουμένων τόποις, ἢ ἀπ' αὐτῶν τῶν δαίμωνων ἢ ὑπὸ τῶν κλάδων ἀδόντων. Ὑδάτων εἶναι διηχέντων, ἢ ζεφυρῶν πτόντων, καὶ εἰς τὴν φύλων ἔ αὐτῶν πάλιν συλλέγοντες, πτόσης ταῦτα μουσικῆς ἐ βελτίω, ποίας λύρας ποίας κιθάρας, καὶ μάλα εἰκότως ὑδὲ γὰρ ἐκ τῶν ὄρων καὶ τέχνης ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ σοφείων ἔ τῆς τῶν θεῶν σοφίας ἢ ἀρμονία.

γ'. ΠΟΤΙΣΩΝ ΟΡΗ ΕΚ ΤΩΝ ΥΠΕΡΩΝ ΑΥΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν ἔστιν ἔστιν ἔστιν ὄρη

ὄρη ποτίζει) ; ὅτι καὶ αὐτὰ δέεται ὑετῶν, ἢ θα-
βοτάται καὶ δ' ὕδατα ἀκαρπια.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τινὲς μὲν εἰν φασὶ θα-
λάσσιον εἶν τὸ ὕδωρ, ὅθεν νεφελαὶ ἀνα-
σπυρμύει τὰ ὕδατα. τινὲς δὲ ὅτι εἰς αἰεὶν
τῆ ὑπερκοσμίου ἀπορρήτως καὶ ἡμῖν ἀφανῶς
ὄμβροί γίνονται. τὰς γὰρ εἶν ἐκ τῶν
ὑπερκοσμίων αὐτῶν· ἐπεὶ καὶ ἀρχαῖος ἱερογλυ-
φῶν ἐγγράφων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερκοσμίων αὐτῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ποτίζει Ἰσραηλ ὁ θεὸς τὰ
ὄρη καὶ τὰ ἐν τέτοις πεδία πλῆθ' ἑλπιῶν
σὺμπεπασαν γῆν ἐκ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς φάραγγιν
πηγῶν, ἐδ' ἀπὸ τῶν φερομένων καὶ γῆς πο-
ταμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων αὐτῶν ἀναθῆναι
ἀφ' ὧν τὰς ἀντάρκους καὶ μεταξὺν ἡμῶν
ἐπιχορηγῶν ὑετός. Ὑπερκοσμίων δὲ θεὸς τὸν αἴ-
ρα καλεῖ, καθάπερ ἐπὶ μῶσῃ οὐρανίου τῆ πα-
τρὸς κόσμου λελαῖν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὅρη μὲν εἰσὶν οἱ πνεύ-
ματοφόροι ἄνθρωποι· ποτίζονται δὲ ἐκ τῶν
ὑπερκοσμίων αὐτῶν τῶν θεῶν, πνευματικοὶ τῶν
πνευματικῶν χαρισμάτων, λόγος σοφίας, καὶ
τῶν ἄλλων ἀποκριτικῶν. Ὑπερκοσμίων δὲ θεὸς
τῶν, ἀφ' ὧν τὰ ὄρη ποτίζει, ἀκαρπιαὶ καὶ
ὑπερκοσμίου θαλάσσης τῆς ἀληθείας τυγ-
χάνουσι, ὑπερκοσμίου καλεῖσθαι, τῶν μὲν αὐ-
τῶν ὑπερκοσμίου ἐκείνην.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν οἱ φερόντες,
εἰς ἑαυτῶν δὲ, εἰς ὁ θεὸς ὑπερκοσμίου τῆ κτίσεως
ἔθετο, ἔχουσι τὴν χορηγίαν τῶν πνευματικῶν.

ΑΠΟ ΚΑΡΠΟΥ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΟΥ.]
ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καρπὸν δὲ τῶν θεῶν λέγει τὸ ὑετὸν,
ἀφ' ἧ καρπύεται πλοσημονία ἢ γῆ. Ἐργον δὲ
τῶν ἐκ θαλάσσης ἀναγωγῶν τῶν ὑδατῶν
αὐτῶν λέγει. εἶτα τῶν ἐπιπύθων ὑπερκοσμίου
ἀφέλειαι, εἰς τὸ πνευματικόν, ἐκ τῶν ὑδα-
των ὑπερκοσμίου τῶν γλυκῶν ἔλαιατέλλειαι,
πῶς ἐπ' αὐτῶν ἀπαισι τὰς ἐπιπύθους τε-
φάς· ἀθροῦσαι μὲν γὰρ ἀγνῶν ζῶα, καὶ
ὑπὸ τῶν θεῶν πνευματικῶν, ἔλαιον, καὶ ἀφω-
ρομῶν τεφῶν, ἄρτον, καὶ ὄνον, καὶ ἑ-
λαιον ἄρτον μὲν ἐπὶ τὸ σπρίζον καὶ δυνα-
μῶν τῶν καρδίας· ὄνον δὲ ἐπὶ τὸ κατὰ-
φροῦν τὴν ψυχῶν ἔλαιον δὲ ἐπὶ τὸ φαι-
δρύνον τὸ σῶμα καὶ ἀπαλύνον, θεο-
πνευμάτων ἐκ τῆς ἐπιπύθους πνευματικῶν.
ἔπειτα αὐτῶν πνευματικῶν ἐκ πλείονος τε-
φῶν εἰς ἀπόλαυσιν οἷα πατὴρ ὁ θεὸς ἐδω-
ρησάτω.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ ἄρα

montes rigantur? quia etiam illi pluuijs egent,
vbi sunt herbæ & arbores infrugiferæ.

E I V S D E M. Nonnulli quidem tradunt
aquam istam esse marinam, aquâ nimirum
per nubes attractâ. Aliqui verò dicunt ex aqua
illa supercœlesti modo arcano & nobis oc-
culto pluuias gigni. Hoc enim est de supe-
rioribus suis; quoniam etiam in exordio dixe-
rat: *Qui regit aquis superiora eius.*

E V S E B I I. Deus nempe montes & cam-
pos qui in ijs sunt reliquamque terram rigat
non ex fontibus qui in vallibus existunt, ne-
que ex fluminibus quæ per terram deferuntur,
sed de superioribus suis desuper ex alto
sufficientes & moderatas ipsis pluuias suppe-
ditans. Superiora verò Dei aërem appellat,
de orbe vniuerso quasi de domo quadam lo-
quens.

E I V S D E M. Montes quidem sunt viri
spirituales: hi autem irrigantur de superiori-
bus ipsius Dei, Spiritus sancti muneribus re-
pleti v. g. sermone sapienxiæ ceterisque do-
nis. Superiora porro Dei, de quibus montes
irrigat, sunt sublimes & eximix contempla-
tiones veritatis, quæ superiora nuncupantur,
eò quòd nihil illas transcendat.

H E S Y C H I I. Non enim Prophetæ à
semetipsis, sed è cœlis, quos Deus creaturæ
superiora posuit, habent Spiritus largitionem.

D E F R U C T V O P E R V M S V O R V M.]
E V S E B I I. Eructum autem Dei appellat
pluuiam, ex qua terra capit vbertatem. Opus
verò dixerit aquarum è mari additionem.
Deinde indicat vtilitatem hinc promanan-
tem, dum terra ex aquarum irrigatione im-
pinguata, cunctis incolis suis opportunos fru-
ctus profert; homini quidem nobili animali,
& à Deo honore cumulato, eximium ac se-
lectum cibum, panem, & vinum, & oleum;
panem nempe ad confirmandum & robo-
randum cor eius; vinum verò ad animum exu-
hilarandum; oleum denique ad corpus illu-
strandum & emolliendum, laboriosam &
rigidam viuendi rationem mitigando: ita ni-
mirum Deus tamquam pater copiosam ipsi
& opiparam ex varijs delicijs mensam sup-
peditauit.

C H R Y S O S T O M I. Haud simplici ni-
mirum ratione, opera Dei facta sunt; sed

ἀπλῶς τὰ ἔργα θεῶν γινώσκονται· ἀλλὰ πάλιν

CATE-
NA PA-
TRVM.

Quomodo
viri spiri-
tuales, qui
sunt mysti-
ci montes,
irrigantur.

Quomodo
Deus abun-
dantes fru-
ctus suppe-
ditat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

vnunquodque multiplicem fructum habet, licet is omnis nobis non pateat. Nonnulli quidem hunc fructum existimant esse pluuiam; ego verò non hunc solùm dico, sed etiam solem & aërem, & mutationes temporum ac tempestiuitates: nisi enim his omnibus terra saginetur, non poterit fructum ad maturitatem adducere.

HERSYCHII. Opera Dei non solùm sunt creaturæ, sed etiam signa & miracula; quorum fructus est Euangelium, ex quo hominem diuinâ notitiâ satiauit.

EUSEBII. Ex dispensationis Iesu operibus, quæ multiplicem fructum habent, vniuersa terra saturatur, particeps effecta eorum quæ à Iesu tam prodigiôsè gesta sunt. Hic enim est fructus operum illius. Quin & sermo de operibus creationis ac prouidentie ipsius ritè intellectus, cum quasi fructus quidam sit operum Dei, terram satiat; homines, inquam, in terra commorantes.

Operibus Iesu vniuersa terra satiasur.

Nihil in mundo superuacaneum.

14. PRODUCENS FOENVM IUMENTIS.] CHRYSOSTOMI. Obserua sermonem hunc circuitione vti, & manifestiora pertransire, immorari verò ijs quibus plurimi contradicunt, & ab vsu atquè obsequio eorum minime desistunt. Hoc autem propter hæc duo facit. Propter vnum quidem, vt ex abundanti os obstruat impudentie illorum, qui dicunt aliquid in mundo superuacaneum & inutile existere: propter alterum verò, vt ostenderet quanta Deo cura sit hominum; quandoquidem eorum quæ ab ipsis facta sunt tantam habeat rationem.

EUSEBII. Producit autem in his supernaturalibus sublimissimisque sermonibus suis, qui montes sunt, fœnum, quem cibum simpliciores ferre valeant. Porro fœnum in his montibus est sermo de sensilibus & littera Scripturæ; vti & sermo moralis, quem multitudo quoque participare poterit quolibet eorum dicente: *In loco pascuæ ibi me collocauit.* Qui autem istiusmodi statum transcenderunt, cum non in seruitute hominum versentur, sed homines facti sint, singuli illorum rursùm dicent: *Parasti in conspectu meo mensam.*

Psal. 22, 1.

Ibid. 6.

Deum omnibus de cibo prouidit.

EIVSDEM. Nequaquam sanè ceterorum quoque animantium curam neglexit: sed cum commorationis eorum curam gessisset, con-

ἔχων τὸν καρπὸν ἕκαστου, εἰ καὶ ἡμῖν ἀπαρ ἀδηλῶ. πῶς μὲν δὲ ἐν τῷ ὑπερῷ ἔστι νομίζουσιν· ἐγὼ δὲ ἐν τῷ ὑπερῷ φημι, ἀλλὰ καὶ ἡλιος καὶ αἴερα, καὶ φορτὰς καὶ φέρας· ἀλλὰ μὴ πάντων ἐμπληροῦν τέτων ἢ γῆ, ἐκ αὐτοῦ διούατο πρὸς ἀκμῶν τὸν καρπὸν ἀγαγεῖν.

HERSYCHIOY. Ἔργα τῶ θεοῦ εἰ μόνου τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα· ὧν καρπὸς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ ἐστὶ τὸν ἀθεσπον θεογνωσία ἐχόρτασεν.

EYSEBIOY. Ἐκ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶ οἰκονομίας ἔργων, πολλοὺ καρπὸν ἔχόντων, ἀπαρτα ἢ γῆ χορτάζεται μεταλαμβάνουσα τὸ ὑπερῶ πρὸς ἕως ὑπερῶ Ἰησοῦ γρηγορήματα. ἔστι τὸ καρπὸς τοῦ ἔργων αὐτῶ τυγχάνει. καὶ ὁ λόγος δὲ ὁ πρὸ τοῦ ἔργων τὸ δημιουργίας καὶ πρὸς αὐτῶ νοθεῖς, οἷα καρπὸς ἔργων θεοῦ τυγχάνων, χορτάσει τῶ γῆ φημι, δὴ τὸς ὅτι τὸ γῆς διαφύσσοντας αὐθρόποις.

18. ΕΞΑΝΑΤΕΛΛΩΝ ΧΟΡΤΟΝ ΤΟΙΣ ΚΤΗΝΕΣΙΝ.] CHRYSOSTOMOY. Ὁρα κλυθεῖοντα τὸν λόγον, καὶ τὰ σαφέστερα διαφύσσοντας, ἐμφιλοχευόμενα δὲ τοῖς ὅμοιοις πολλὰ ἀπληρομήτοις, καὶ ἐκ αὐτῶ ἀμύμων καὶ τὸ χρείας αὐτῶν καὶ τὸ ὑπηρεσίας. ποιεῖ δὲ τῶτο διαφύσσοντας δύο ταῦτα. δὴ ἐν μὲν, ἵνα ἐκ ἀμύμων ὅμοιοις τὸν ἀναγκασίαν, τῶ λέγονται ἔστι πρὸς αὐτῶ ἐκ τῶ κόσμῳ καὶ ἀχρηστῶν δι' ἔπειρα δὲ, ἵνα δείξει ὅση τῶ θεοῦ ἀθεσπον ἢ κηδεμονία· ὅπου γὰρ τὸ δι' ἐκείνου γρηγορήματα τῶ τῶ ποιεῖται λόγον.

EYSEBIOY. Ἐξαπατέλλει δὲ ἐν τέτοις ἡσυχασίαις ἐν ὑπερῷ τοῖς λόγοις, αὐτῶ ὅμοιοις ἔστι, χόρτον, ὃν φέρονται τῶ οἷα τῶ εἰσὶν αἱ ἀλογώτεροι. ἔστι δὲ ὁ ἐν τέτοις τοῖς ὅμοιοις χόρτος ὁ πρὸ τοῦ ἀδηλῶν λόγου καὶ τὸ χράμμα τῶς χραφῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ ἡδικώτερος, εἰ μεταλαβεῖν καὶ οἱ πολλοὶ διωθήσονται ἐκείνου τὸ τοῦ λόγου· εἰς τὸν χλόης ἐκείνου κατασκευασέν· ἡσυχασίαις δὲ ποτε ἢ τῶ κατασκευασέν, ἐκείνου ἐν δειλία τὸ ἀθεσπον κηδεμονίας, ἀλλὰ ἀθεσπον γρηγορήματα, ἔρσι πάλιν ἕκαστος· ἡπίμωστας ἐνώπιον με τῶ τῶ.

TOY AYTOY. Οὐ μὲν καὶ τῶς τῶ λοιπῶν ζῶων καταλογώρησεν ὅμοιοις φεροντικῶν δὲ καὶ τὸ τέτων διαμνησῶν, τὴν ἀρμόζουσαν

CATE-
NA PA-
TRVM.

μύζωσαν καὶ τέτοις ἀπένιμα τροφίω· χόρ-
τον μὲν τοῖς κτήεσι, τῇ δὲ δουλείᾳ τῆς ἀν-
θρώπων χλόω ἐξανατεύλας. Σρόδρα δὲ
ἀκρεβῶς καὶ τὴν τέτων παποιήται ἀφίρι-
σιν, κτήνη μὲν ἡρκαὶς πᾶν τὸ ποιφάρον
ζῶον ὀνομάσας· δουλείαν δὲ ἀνθρώπων, τὰ
ἡμεῖς καὶ ὡσαύτῃ πολιτικῶς ζῶα τὰ εἰς ὑπη-
ρησίας ἀνθρώπων ἀφωρισμένα· ὡς τὰ μὲν
ἀεὶ τὴν γῆν συγγωρρωῦτα ἀνθρώπων·
τὰ δὲ ἀχθοφορεῖ· τὰ δὲ ἄλλω πα χεῖ-
σιν τῶν θνητῶν ἡμέρι παρέχεται· ἃ οἰκείως
καὶ προσφῶδες δουλείαν ὀνόμασεν, οἷς τὴν
χλόων διδόνται φησι, περὶ τὴν ἑστὴν ἀν-
θρώπων ἀναρεῖσιν καὶ γεωργηθεῖσιν, τοῖς
δὲ ἄλλοις κτήεσι τὴν αὐτομάτως βλαστῶ-
σαν. Δύναται δὲ καὶ ἀμφοτέρω, ἢτε πῶα καὶ
χόρτος, ὅμῃ ἔ τῶς κτήεσι καὶ τῇ δουλείᾳ τῆ
ἀνθρώπων διδόνται. Οὔτε θηρίων δὲ ἐν τέ-
τοις ἔτι ἐρπετῶν ἐμνημόνευσε, ὅτι τὸ ἐτίρα
καχεῖσιν ταῦτα φροῖ. τὰ μὲν γὰρ ἔστι
σαρκοβόρα· τὰ δὲ ἐρπετῶν τῇ γῆ κίχεται
τροφῇ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ταύτης ἴσον ἡμῶν
αἰ τῆ κηδομοσίας; ὅταν ἐν τῇ δουλείᾳ ἡ-
μῶν ἔτω φέρη, καὶ συγχωρῇ ὀνομασίαν πρὸς
πάντα. ἔτι γὰρ εἶπεν τῇ ἀνθρώπων, ἔτι βαρύνει
τοῖς πόντοις αὐτῶν, πικίλλων αὐτῇ τὴν σω-
τηρίαν.

ΙΕ. ΤΟΥ ΒΕΛΑΓΑΓΕΙΝ ΑΡΤΟΝ ΕΚ ΤΗΣ
ΓΗΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸ κυριακῆ δηλαδὴ σώ-
ματος· ἐκείθεν γὰρ τὸν ἀρτον τὸν μυστικὸν ἐξή-
γαγον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ποτὲ ἔστι ὅπου αἰ-
νήσας βλάσται; ὅτι τὸ αὐτὸ σπέρμα κοινὴ
γίνεται ἐδώδῃ καὶ ἀλόγοις καὶ ἀνθρώποις,
ἀλλ' ἔστι τὸ αὐτό. καὶ τὸτο δὲ τῆ θείᾳ
σοφίᾳ. καταβάλλεται γὰρ σῖτος, καὶ τίνας
μὲν ἀνθρώπων ἔστι τροφὴ μόνον· ἐπειδὴ δὲ
βλαστάνη, ἀνεῖσι καὶ τὴν τῆς ἀλόγων ἔχων
τροφῆν. ὡσαύτῃ γὰρ αὐτὸ τὸ ἔσθ' ἡμᾶς ἐλα-
βε τὰ ζῶα· ἔτω καὶ ἡ τροφὴ αὐτῆς ἐκ τῆς
ἡμετέρας τροφῆς τὴν ἀρχὴν ἔχει. ἢ γὰρ
χλόη δὲ τὸτο προσγεωμυδῶς γέγονεν, ἵνα
τὸ σῖτον διατηρῇ. εἶδες ἐν τῇ ἀλογῶν ἢ μόν-
νοι ἡμῶν δουλεύοντα; ἀλλὰ καὶ τὴν τρο-
φίω τῶν ἀλόγων τῇ τροφῇ τῇ ἡμετέ-
ρα ὑπηρησασμένη, καὶ τῇ τάξει πάλιν
τὸ αὐτὸ τὸτο μμωμυδῶς. ὡσαύτῃ γὰρ πρὸς
πρὸς ἀλογῶν, καὶ τότε ἀνθρώπων, ἐπει-
δὴ δὲ τὸν ἀνθρώπων τὰ ἀλογῶν· ἔτω

uenientem etiam cibum ipsis distribuit; fœ-
num quidem iumentis & herbam seruituti
hominum producens. Perquam accuratè
autem hæc distinxit, iumenta quidem in ge-
nere appellans omne animal herbiuorum; ser-
uitutem verò hominum, cicura & quodam-
modò ciuilia animalia hominum obsequijs
deputata: quorum alia quidem terram arant
eam vnà cum homine colentes; alia verò
onera portant; alia denique alium vsu hu-
mano generi præstant: quæ propriè & per-
quam accommodatè seruitutem nuncupauit;
quibus herbam esse datam ait, scilicet ab
hominibus seminatum & cultam, ceteris
verò iumentis sponte germinantem. Possunt
tamen vtraque, tam herba quàm fœnum, si-
mul etiam iumentis & seruituti hominum
concessa fuisse. Ceterùm neque ferarum ne-
que serpentium mentionem fecit, eò quòd
hæc alio cibo vtantur. Siquidem feræ sunt
carniuoræ; serpentes verò terrâ vescuntur.

CHRYSOSTOMI. Quid hac curâ par
esse possit? quandoquidem etiam ea quæ no-
bis seruiunt ita nutriat, & sinat rebus omni-
bus abundare. Nequaquam certè hominem
deseruit, neque laboribus ipsum grauat varie-
gans salutem eius.

IS. VT EDVCAT PANEM DE TER-
RA.] HESYCHII. Dominici videlicet
corporis: inde enim panem illum mysticum
eduxit.

CHRYSOSTOMI. Quid tandem est quod
insinuare vult? Idem nempe semen commu-
ne nutrimentum esse tam brutis quàm ho-
minibus, sed non secundum idem. Atqui
hoc est diuinæ sapientiæ. Projicitur enim fru-
mentum, atque hætenus quidem solum
hominum est cibus; cum autem germinaue-
rit, exurgit brutorum quoque nutrimentum
habens. Quemadmodum enim bruta pro-
pter nos illud ipsum quod sint acceperunt;
ita etiam cibus ipsorum ex nostro cibo ha-
bet originem. Siquidem herba idcirco præ-
cipue producitur, vt frumentum conseruet.
Vides igitur non solum bruta nobis famula-
ri, sed etiam cibum eorum nostro cibo sub-
seruire, atque ordine rursus illud ipsum
imitari. Quemadmodum enim prius bruta,
& tunc homo, quia nimirum bruta sunt
propter hominem; ita etiam prius herba,

Ut iumenta
nobis, sic &
cibus eo-
rum nostro
cibo subser-
uit.

&c

CATE-
NA PA-
TRVM.

Vinum ad
lætitiã
concessum.

Qui sit pa-
nis, vini &
olei usus.

Dei ver-
bum mysti-
cè panis
vinum &
oleum.
Psal. 51,
10.

Gal. 5, 22.

& tunc frumentum germinat, quia propter frumentum herba existit, *ut educat panem de terra.*

ET VINVM LÆTIFICET COR HOMINIS.]

CHRYSOSTOMI. Non solum quæ ad cibum, sed etiam quæ ad lætitiã faciunt nobis de- super concessa sunt. Et vide dictionis accu- rationem. Non enim dixit, *Corpus nutrit* (quamvis hoc etiam faciat) sed, *Lætificat cor*, ut duplicem eius effectum declararet. Cum enim ad plurimum laborem & vitam multã molestiã refertam educti sumus, vinum no- bis in solatium quoddam ac medicinam tri- buit. At quænam hæc medicina & solatium? Quando nimirum moderatè sumitur: sicut si temperantiæ limites transgressus fueris, me- dicina fit venenum. Vinum enim, inquit, po- tatum in tempore suo, ad vitæ temperamen- tum conducit; sed multi per immoderantiam hoc donum perdiderunt.

CYRILLI. Porro vinum hoc est omni- no spiritale, & salutarem conciliat ebrie- tatem.

HE SYCHII. Mysticum videlicet; unde non corpus, sed cor lætificat. Habet enim remissionem peccatorum, quã cor hominum maximè recreatur.

CHRYSOSTOMI. Considera donorum diuersitatem. Panis vitam præbet; vinum præterea tristitiæ adfert consolationem: oleum vigorem suppeditat, & robur inten- dit, cum eius vnctione vtimur.

EUSEBII. Porro etiam exhilarat & ho- minis interioris faciem illustrat oleo, quod lumen diuinum nutrit, nec non morbos ac labores animi dissoluit, solo mentis conce- ptu à tradito vino differens. Dei enim ver- bum sicut vitis, sic & oliua est: *Ego*, inquit, *sicut oliua fructifera in domo Dei.* Doctrina enim eius secundum diuersam habitudinem & vinum & oleum & panis existit.

HE SYCHII. In munere donationis spiritus: siquidem in ipso facies fidelium ex- hilarantur. Quoniam *fructus spiritus est cha- ritas, gaudium*, quemadmodum Paulus scripsit.

EIVSDEM. Vides ut panem & vinum mysticum intelligat; quapropter cibum v- trumque cordis scripsit. Quomodo autem ipsum panis mysticus confirmat, nisi securi-

καὶ φέρουσιν χλόη, καὶ τότε σίτος ἐν τῇ βλάστῃ, ἐπειδὴ δὲ τὸν σίτον ἢ χλόη, τὲ δὲ ἀγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς.

ΚΑΙ ΟΙΝΟΣ ΕΥΦΡΑΙΝΕΙ ΚΑΡΔΙΑΝ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ τὰ πρὸς τροφῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς δι- φροσωμίῳ ἡμῶν ἀνωθεν δέδοται. καὶ ὅρα τὴν ἀκεῖλαιαν τῆς λέξεως. Οὐ γὰρ εἶπε, *ἔφει σῶμα* (καὶ τοὶ καὶ τὲτο ποιεῖ) ἀλλ' *διφραίνει τὴν καρδίαν*, δεαυὺς αὐτὲ τὴν ἐνέργειαν διπλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς πλείο- να πᾶν καὶ βίον πολλῆς γέμοντα τὸ φροστί- δον δὲ ἐκπύουσι, ἔδωκε τὸ φραμύδιον ἡμῶν καὶ φάρμακον τὸ οἶνον. Ἀλλὰ φάρμακον καὶ φραμύδιον τίς γίνεταί; ὅταν μὴ μέγε πίνει; ὡς ὅταν τὸ ὄρον ἐξέλθῃς, τὸ φάρμακον δηλητήριον γίνεσθαι. Οἶνος γὰρ, φησι, πνό- ρον ἐν καιρῷ αὐτῷ, αὐτάρκως ὅπισσον ζῆσις. ἀλλὰ πολλοὶ τῆ ἀμέτριά τὸ δῶρον ἀ- πώλισαν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Νοητὸς δὲ πε πάντας ὁ το- ἰετός ἐστι, καὶ τὸ σωτηρίῳ μέθης ἐμποικτικός.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὁ μυστικός διδῶν ὄντιν ἐδὲ σῶμα, ἀλλὰ καρδίαν διφραίνει. ἔχει γὰρ ἀμαρτημάτων ἀφαισι, ἐφ' ᾧ μέγιστε ἢ καρ- δία τὴ ἀνθρώπων διφραίνει.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα τὴν ποικίλειαν τῶ δῶρον. ἄρτος τὸ ζῶν παρέχει. οἶνον μὲν τὴν καὶ φραμύδιαν ἀθυμίας ὅπισσοι τὸ ἔλαιον δεκτικὴν φρασκουαλξί, καὶ τὸ ἰχμῶν, ὅπισσῃται ἀλοιφῇ κεχημηδῶν ἡμῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἰλαρμύεται δὲ καὶ φαι- ρμύεται τὸ πρὸς ὄντιν τῷ ἔσω ἀφροσπίω ἔλαιον, τὸ φροσπίον τὸ δὲ φροσπίον, καὶ λύοντι τὰς νόσους καὶ τὰς πόνους τῆς ψυχῆς, ὅπισσοίᾳ μόνῃ δὲ φροσπίον τῷ ἀποδοθῆναι οἶνον. ὁ γὰρ τὸ δὲ λόγος ὡσπερ ἀμπελῶν, ἔτα καὶ ἔλαιον ἐστίν. Ἐγὼ, φησι, ὡσει ἔλαιον κατὰ καρπὸς ἐν τῷ οἴκῳ τῷ θεοῦ. ἢ γὰρ αὐτὸ διδασκαλία καὶ φροσπίον χέισον οἶνος τὸ καὶ ἔλαιον ἐστὶ καὶ ἄρτος.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐν τῷ χαρίσματι τῆς χο- ρηγίας τὸ πνόμενον. ἐν αὐτῷ γὰρ τὰ πρὸς ὄντιν τῷ πᾶν ἰλαρμύεται. ἐπειδὴ ὁ καρπὸς τῷ πνόμετος ἀγάπη, χαρὰ, καθὼς ὁ παῦλος ἔγραψεν.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Ὁμορεῖς ὅτι ἄρτον καὶ οἶνον τὸν μυστικὸν λέγει. διόπερ τροφῶν ἐ- κάπτερον καρδίας ἔγραψεν. πᾶς δὲ αὐτῶν ὁ μυστικός ἄρτος σπερίζει, ἀλλ' ἢ πεποί- σῃσι

θῆσιν αὐτῆ παρεχων, ὅτι σῶμα καὶ ἡμεῖς
Χρῆστῆ τῆ τῆ μυστικῆ σῶματός μεταλήψι
γνώμεθα.

tatem ei præbendo, nos etiam corpus Christi
fieri per corporis mystici participationem.

CATE-
NA PA-
TRVM.

15. ΧΟΡΤΑΣΘΗΣΕΤΑΙ ΤΑ ΞΥΛΑ ΤΟΥ
ΠΕΔΙΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τίπος χορταθήσεται;
θιογνωσίας ὁδηλον. πῶς δὲ χορταίζονται;
τῆ μελέτῃ τῆ λόγου. τοῦ αἰσῶν αὐτῶν ἔξυ-
λα ἢ κυρίως ἐκάλεισεν ἐπειδὴ οἱ μελιτωῖτες
τὸν νόμον ἡμέρας καὶ νυκτός; ξύλον ὡς αἱ
διεξόδους τῆ ὑδάτων φυτῶν ἰσχυρόν λέγον.

16. SATVRABVNTVR LIGNA CAM-
PI.] HESYCHII. Quanam te satura-
buntur? utique diuinâ cognitione. Quomo-
do autem saturantur? verbi meditatione.
Ipsos nempe ligna Domini appellauit; quo-
niam qui meditantur in lege Domini die ac
nocte, dicuntur lignum quod plantatum est
fsecus decursus aquarum.

Quid per
ligna my-
sticè signi-
ficentur.

Psal. 1.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο' Ἐβραῖοι καὶ οἱ λοι-
ποὶ, ξύλα τῆ κυρίως θεείκασιν. Διῆλθῶν τὰ
κάρπια, ἀναγκάσιως μνημονεύει καὶ ἡ
ἀκάρπια; ὡς ἀναγκάσιον τοῖς ἀνθρώποις ἔ-
καστὰ παρεχόντων χρείαν. Διὰ τὸ καὶ κυ-
ρίως αὐτὰ προσσηγούσιν, ὡς αὐτοφῶα, καὶ
ἔχει κρυμμένα, ἀλλὰ πρὸς θεῖον λόγῳ βλα-
σήσαντα. Οὐτε γὰρ ἀλοκόμοι τινὲς τέτων
γρηθῶνται φυτῶν; ἀλλ' ὁ θεὸς λόγῳ
ἀμφιλαφῆς τὰς ἡρώων εἰρηάσασθαι κορυ-
φάς. Τὰ μύθῳ Λιβάνου ὡς ὀπισθίμῳ μνη-
μονεύσας, καὶ ἡρώων ἐν αὐτῶν κέδρον, καὶ τὰ
ἀλλὰ ὄρη ἔδενδεα ὡς τούτων ἐδήλωσεν.

EVSEBII. Hebræus ceterique inter-
pretes *ligna Domini* posuerunt. Cum fru-
ctifera recensuisset, necessariò etiam de infru-
giferis mentionem fecit, tamquam quæ ho-
minibus etiã necessarium vsum præbeant:
Idcirco & Domini ipsa nuncupauit; quippe
sponte suâ nata, & manu minimè elaborata;
sed diuino verbo germinantia. Non enim ali-
qui lignatores eorum confitores fuerunt, sed
diuinum verbum montium vertices ipsis
densos effecit. Ac Libani quidem tamquam
celeberrimi, & cedrorum quæ in ipso sunt
mentionem faciens, alios quoque montes &
arbores per hæc indicauit.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Οὐ πῶς ξύλον ἢ ὁ λό-
γος αὐτῶν, πῶς ἀγίων δὲ μάλλον ἡρώων ἑρρι-
ζωμένων ἐν τῆ πίστι, καὶ καρποφορουῶν ἐν
δικαιοσύνῃ.

CYRILLI. Non de lignis erat ipsi fer-
mo, sed potius de sanctis in fide radicatis, &
iustitiæ fructum proferentibus.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Κἄν γὰρ ἔξ ἰθιῶν ὡσιν; ὡν
Λιβάνῳ σύμβολον. φυτῶν τινος δὲ ὡς αἱ
θεῖα τῆ ἡρώων τῆ βαπτισματός μελιτή-
σαντες, ἔκαστὰ τὸν νόμον θιογνωσίας χορ-
ταίζονται. Σεσουθία δὲ καλεῖται τὰς ὡς αἱ
τῆ ἀβρόλε καὶ ἡρώων αὐτῶν συμπερατόντων
διακομίας ψυχῶν, δι' ὁμοίαν διωπθί-
σας τὴν αὐτῶν τὰς παγίδας διαφυγεῖν, πῶς
ὡν ὁ Δαβὶδ εἶρηκεν. Ἡ ψυχὴ ἡμέρῳ ὡς σρε-
δίον ἑρρύθη ἐν τῆ παγίδῳ τῆ θηρολόγων.

HESYCHII. Etsi enim ex Gentibus
sint, quarum Libanus est symbolum; plan-
tati tamen à Deo per Baptismi adoptionem
& legem meditantés, ipsi quoque Dei cog-
nitione saturantur. Passeres verò vocat animas
à diabolo & ipsius asseclis persecutionem
passas; quæ tamen eius laqueos euadere va-
luerunt, de quibus Dauid ait: *Anima nostra*
sicut passer crepta est de laqueo venantium.
Passeres
quid my-
sticè.

17. ΤΟΥ ΕΡΩΔΙΟΥ Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΗΓΕΙ-
ΤΑΙ ΑΥΤΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο' Ἀκύλας
ἔπειρ ἔχῃ. Ἐκεῖ ὄρηα ἰουδαίσεων. ἑρρωδιῶν
ἐλάται οἶκος αὐτῶν. τὰ γὰρ αὐτὰ δένδεα
ἀλλῶν μὲν ἀνθρώποις χρείαν, ἀλλῶν δὲ τοῖς
ὄρνέοις παρέχῃ.

17. HERODII DOMVS DVX EST EORVM.]
EVSEBII. Aquila sic habet: *Illic aues ni-
dificabunt. Herodio abietes domus ipsi.* Nam
hæc ipsæ arbores alium quidem hominibus,
alium verò aibus vsum præbent:

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Αὐτῶν ἡρώων σρεθίων ἡγε-
δαί φησι τῶν καλιῶν τῆ ἑρρωδιῶν, ὡς τὸ ὑ-
ψηλότερα ἡρώων δένδεον καταλαμβάνοντα
νοσηρῶν, ὡς ἐπίπαι ἐν ἐλάταις τὰς πα-
σῶν ὑψηλότεραις ἡρώων δένδεον.

ATHANASII. Ipsorum passerum dú-
cem ait esse nidum herodij, eò quòd altissi-
mas arbores eligat ad nidificandum, vt in
abietibus aut palmis arborum omnium pro-
cotissimis.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ο' Ἐβραῖοι τῆ ἀσίδη,
ὁ δὲ ἴππερος, ἑρρωδιῶν τῆ ἰκτιῶν ἐλάτῳ οἰκῆσις· ἄλλος δὲ φησὶ αἱ κοπάριοι· ἴππερος δὲ ἡ ἀρ-
περις.

CHRYSOSTOMI. Hebræus habet,
Asidi; alius verò interpres; *Miluo abietes*
domus: alius autem ait *Cyparissi*; alius *Iuxta*
peris.

CATE-
NA PA-
TRVM.

perus. Sed & hoc opus est multiplicis & multiformis sapientiae Dei, quoniam non omnes omnibus arbores aptae sunt ad habitandum; sed sicut cibi illorum, & operationes & viuendi rationes diuersae sunt, sic & habitationes.

S. Petrus
herodio
compara-
turus.

HESYCHII. Non aberraueris, si Petrum dixeris herodium, quandoquidem Christum perpetuo secutus sit. Sicut enim herodius dicitur ab ijs quae possidet separari minime velle, sic etiam passerum dux existere. Ostendit enim eis, quomodo venatorum laquei sint transfiliendi, quandoquidem etiam ipse negatione illaqueatus per poenitentiam laqueum effugerit.

18. MONTES EXCELSI CERVIS.] CHRYSOSTOMI. Audis iterum aliud specimen sapientiae, quomodo vniuersi generis curam gerat, aliter auibus, aliter quadrupedibus prospiciens: illis siquidem arbores erexit, hisce vero montes expandit. Cum enim bestias illas naturae timiditas prodat, & omnibus venatoribus captu faciles efficiat, & pedum velocitatem & locorum securitatem ipsis largitus est, ita ut si alterutrum non esset, alterum inutile foret.

Cervi na-
tura qua-
lis.

DIDYMI. Ceruorum genus serpentum generi infestum est: hos igitur absumere fatagunt. Istiusmodi autem omnino sunt Christi discipuli, prompti ad omnem contumaciam vlciscendam: quin etiam virtutem habuerunt contra serpentes spirituales ab eo qui dedit eis *potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.*

Lucæ 10,
19.

PETRA REFUGIVM HERINACIIS.] HESYCHII. Symmachus *chirogryllis* exposuit. Erinacij & chirogrylli inter immunda & infirma animalia censentur. Et enim Salomon ait: *Chirogrylli gens inuvalida fecerunt in petris domos suas.* Moyses autem ait: *Camelum, & suem, & dasydem,* id est leporem, *non comedetis.* Per hæc nimirum Dauid Gentes insinuat; hæc namque refugium spirituale habent petram, id est Ecclesiam: per hanc enim roborantur & expiantur. Cerui autem, cum munda sint animalia, necessariò sunt animæ iustorum, quæ legem seruauerunt.

Prou. 30,
26.

Deut. 14,
7.
Ecclesia est
refugium
Gentium.

19. FECIT LVNAM IN TEMPORA.]

κλυθῶ. καὶ τὸ τοῦ δὲ τῆς τῆς θεῆς σοφίας ἔργον ἢ ποικίλης καὶ πολυειδῆς, ὅτι ἐ πάν-
τα πᾶσι δένδρα ἐπιτήδεια πρὸς κατα-
γάμον. ἀλλ' ὡσπερ αἱ τροφαὶ αὐτῶν καὶ
αἱ ἐσθλαὶ καὶ οἱ βίοι ἕξφοροι, ἕτως καὶ αἱ
οἰκίαι.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐροδοῖον ἐκ αἱ ἀμάρτοις ἢ
Πέτρον εἰπὼν, ἐπεὶ δὴ τῷ Χριστῷ διηκολῶς
ἠκολούθει. ὡσπερ γὰρ ὁ εροδίδος ἐκ ἐθέλει
χαρίζεσθαι τῷ κεκτημένῳ λήματα, ἕτω καὶ
τῷ εροδίδῳ ἠγείσθαι. Δείκνυσι γὰρ αὐ-
τοῖς, πᾶς καὶ τὰς τῷ θηροτῆτι παγίδας
ὑποβάλλεσθαι· ἐπεὶ δὴ καὶ αὐτὸς τῇ ἀρτή-
σῃ παγιδώθεις ἕξ μετανοίαν τῷ παγίδῳ
ἕξιφυγα.

11. ΟΡΗ ΤΑ ΥΨΗΛΑ ΤΟΙΣ ΕΛΑΦΟΙΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀκείεις πάλιν ἔπειρον εἶδος
σοφίας, πᾶς παντὸς ἐπιμελεῖται γένος, ἄλ-
λων τῷ ὀρθῶν, ἄλλως τῷ τετραπόδῳ κη-
δόμῳ. ἐκείνοις μὲν γὰρ δένδρα ἀνήκα,
τοῖς δὲ ὄρη ἀνέτερον. Ἐπεὶ δὴ γὰρ τὸ δειλὸν
ἢ φύσει αὐτὰς πρὸς δίδωσι, ἔ πᾶσι ποιῆ-
τοῖς θηροταῖς, δι' χειρῶν, ἔ παχύνεται πο-
δῶν καὶ ἀσφάλεια τέπειν ἐχαρίσαστο, ὡς
εἰ θάπτερον μὴ λῶ, τὸ ἔπειρον ἀχρησον λῶ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸ γὰρ τῷ ἐλάφῳ πο-
λεμίας ἔχει πρὸς τὸ ἔθειον γένος· ἀσά-
δου γουὶ ἀπλεῖν αὐτὰς. Τοῖς τοῖς δὲ πᾶ-
σι οἱ Χριστῷ μαθηταί, ἐπίμωως ἔχοντες ἐκ-
δικῆσαι πᾶσαν ὡδρακλίαν· ἔχον δὲ καὶ τὴν
καὶ τῷ νοητῷ ἔθειον δυνάμει ἐκ τῶ ὀρέζον-
τος ἕξουσιαν αὐτοῖς πατεῖν ἐπάνω ἔθειον
καὶ σκοπίων, καὶ ὅτι πᾶσαν τῷ δυνάμει
τῶ ἐχθεῖν.

ΠΕΤΡΑ ΚΑΤΑΦΥΓΗ ΤΟΙΣ ΛΑΓΩΙΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Σύμμαχος τοῖς χοιρογρυλλίοις
ἕξίδωκεν. οἱ λαγωὶ ἔ οἱ χοιρογρυλλιοὶ ἐν
τοῖς ζωοῖς τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ ἀδυνέσι πατ-
τόνται. τογαροῦ ὁ Σολομών φησι· χοιρο-
γρυλλιοὶ ἔθνος ἐκ ἰχυρῶν ἐποίησαστο ἐν πέ-
τραις τὰς ἑαυτῶν οἰκίας. Μωσῆς δὲ τῷ κάμη-
λον, καὶ τὸν ἕπ, καὶ τὸν δασύποδα, ὅπερ ὄζει
λαγῶς, ἐκ ἕδωδε. ἕξ τῆτων τῶν τῶ Δα-
βὶδ τὰ ἔθνη αἰνίττεται· ἔπει γὰρ καταφυγῶν
τῷ νοητῷ πέπειρον ἢ ἐκκλησίαν ἔχουσιν καὶ δι-
αυτῶν δυνάμει) ἔ καθαίρονται. ἔλαφοι δὲ,
ἐπεὶ δὴ καθαροὶ ζῶα τυγαίνουσιν, ἀναγκάτως
αἱ ψυχαὶ τῷ δικαίων εἰσὶν, ὅσαι τὸν νόμον
ἐφύλαξαν.

10. ΕΠΟΙΗΣΕ ΣΕΛΗΝΗΝ ΕΙΣ ΚΑΙΡΟΥΣ.]

ΑΘΑ-

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἀναστρέχει πάλιν ἐπὶ τὴν ἐν τοῖς ἕσπεσι προνοίαν, δι' ἃ δὲν ἔπρεον γημῆσαι τὴν σελήνην λέγων, ἢ πρὸς ἀεὶ μὲν καὶ ἀσύνετον μὲν τὴν καὶ ἡμέραν.

ATHANASII. Recurrit iterum ad re- rum caelestium providentiam, dicens nullam aliam ob causam Lunam esse productam, quam ob numerum atque notitiam mensium ac dierum.

CATE- NA PA- TRVM.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὰ δὲ ξαντα ἐν τοῖς ἀνω ὠδραλεῖσθαι, ὅτι τὰ κατ' ἕσπερον ἔτι τὰ πρὸς κερὰν καὶ ἀέριον ἐλέγχετο, καὶ ὁ λόγος ἐπαναλαμβάνει, ἐκ ἀσύνετου, οἶμαι, καὶ τοσαῦτα μημησάσας αὐτῆς, ἵνα δὲ τὰ διδάξαι, ἐπὶ καὶ ταῦτα χρεῖαι ἔπρεον ὑπέστη. Τὰ γὰρ ἅπαντα ἐπὶ αὐτῶν ἐπιμνήσασθαι, ἀφορμὴ τις καταλείπεται τοῖς ὡς θεῖα δεῖν ἰσχυρῶς ἠγασμένοις, καὶ ὡς πάντα τῆς γῆς ἐπὶ γῆς ζῶον τε καὶ κερπῶν σφάσεως. τὸ τοιοῦτον οἱ τῆς διαβόλαιας ἀλλότριον νομίζοντες, ὡρμηθῆσαν ὅσπερ ὡς θεῖα ἦσαν καὶ σελήνην, ὡς αὐτῆς ἡμετέρας γῆσεως τε καὶ τροφῆς καὶ ἀσύνετου αὐτοῦ. ἀλλ' ἐκ τούτου οὐδεὶς τὸ τοιοῦτον λόγος παρίστανται. ἀλλ' ἐπὶ καὶ τούτων ἐπιμνήσασθαι ἡ κατὰ τὴν προνοίαν τῆς θεῆς ἕμνον τὰ κατ' ἕσπερον, ἀλλὰ ἔτι δὲ τὴν γῆς σφάσεως ζῶον τε καὶ κερπῶν. Τὰ καὶ Μωσῆς διδάξαι βεβλήθεις, πρὸς τὸ εἰσῆγαγε τὴν γῆν ἵνα τῆς φουρῆς γέννηται, εἰδ' ἕσπερον τὴν φουρῆς σφάσεως.

EVSEBII. Ea quæ videbantur in superioribus prætermissa, quando de rebus caelestibus & nubibus & ventis differuit, modò hic sermo resumit, minimè inconsideratè, uti arbitror, post tanta eorum faciens mentionem, sed ut doceat, hæc etiam propter utilitatem esse condita. Forsitan enim si hæc primo loco commemorasset, ansa quædam relicta fuisset ijs qui ista veluti divina coli oportere existimarent, & tamquam causas productionis animalium ac fructuum terræ. Hoc nempe cum illi qui à pietate alieni sunt opinarentur, impulsii sunt ut Solem & Lunam tamquam Deos, quippe nostræ generationis & alimenti & incrementi auctores, colerent. Verum diuinus sermo hoc minimè probat; sed quod etiam absque his vniuersalis Dei providentia non solum res caelestes, verum etiam terræ animalia plantasque produxerit. Hoc etiam Moyses docere volens, primum plantarum terrestrium generationem, ac deinde luminarium productionem introduxit.

Cur animalium mentionem fecerit ante Solem & Lunam.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐχ' ἡ τυχὸν χρεῖαι ἐπιπύδων ἀνύεται ἐκ τῆς κατὰ εἰδῶν καὶ παρασκευασθῆναι πρὸς ἅπαντα. ὡς εἰ μὴ τὸ τοιοῦτον πάντα ἀπὸ ἀπολύτως ἔτι γινώσκοντες, ἔτι καὶ τὴν πρὸς τὴν γῆν ἀνατέμνει, τὴν δὲ τὴν θάλατταν εἰδῶν ἐν κατὰ προνοίαν. Αὐτὴ ἡ κατὰ τῆς κατὰ τὴν γῆν ἀνατέμνει, ἔτι κατὰ τὴν ἀλόγους ὅσπερ θεῖα ἔτι χρονοποιήσασθαι.

CHRYSOSTOMI. Ex temporis notitia minimè vulgaris utilitas conficitur ad omnia præparanda, ita ut si hæc abesset, omnia interitura fuissent: cum neque agricola terram, neque nauta mare sulcare potuisset in tempore opportuno. Hæc temporum notitia non solum hominibus, sed etiam brutis animantibus perquam opportuna utilissimaque existit.

Notitia temporum quam sit necessaria.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ μὴν ἡ μόνον τὴν σελήνην, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰς ἀστέρας, καὶ εἰς ἡμέρας καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἔδειξε. Ἀλλὰ σελήνην ἐνταῦθα τὴν τῆς Ἰουδαίας λέγει συναγωγῆν, ἕως ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ τῆς προφητῶν ἔδειξε ἥλιον δὲ τὸν Χριστόν. Οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ Μαλαχίας ἐλέγχε. Ἀναπέθει ὑμῖν τὸς φοβερούς καὶ ἄξιον ἥλιος δικαιοσύνης. καὶ ἵστας ἐπὶ τῆς πύργου αὐτῆς. ἕως ἡμέρας τὸ αὐτὸ δὲ σφάσεως τὸ κατὰ τὴν προνοίαν τὸ πάθος οἰκονομήσασθαι ἐγίνωσκον. ὡς πρὸς μὲν ἔλθειν τὸ τοιοῦτον λέγειν: ἔπειτα ἡμετέρας: ὅτι δὲ ἐκ τῆς

HESYCHI. Ceterum non solum Lunam, sed etiam Solem & stellas, & dies ac menses, & tempora & annos constituit. Lunam autem hoc loco intelligit Iudæorum Synagogam; quam usque ad tempora Legis ac Prophetarum instituit; Solem verò Christum. Sic enim etiam Malachias ipsam appellavit: *Orietur vobis timensibus Dominum Sol iustitia: & sanitas in penhis eius. Qui cognovit accusatum suum:* siquidem tempus cognoscebat, quo passio erat dispensanda; ita ut prius quidem quam illud aduenisset diceret: *Nondum venit hora:* quando autem

Luna Synagoga, Sol Christum.

Mal. 4.

Ioan. 2.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Ioan. 12,
23.

tempus opportunum erat illam subeundi:
Venit, inquit, hora ut clarificetur Filius ho-
minis.

20. POSVISTI TENEBRAS, ET FA-
CTA EST NOX.] ATHANASII. Hoc
ait, ne alium diei & alium noctis auctorem
esse censeremus.

HESYCHII. Manifestè crucis tempus
designat, quo Sol noster occidit. Tunc enim
ab hora sexta vsque ad horam nonam tene-
bræ factæ sunt, quæ pro integra nocte acce-
ptæ fuerunt, propter mysterium triduanæ re-
surrectionis.

Cum noctem
fera egre-
diantur.

IN IPSA PERTRANSIBVNT OM-
NES BESTIÆ.] CHRYSOSTOMI. Quan-
do, inquit, Sol recesserit, tunc feræ congre-
gabuntur. Hoc autem non exiguum diuinæ
sapientiæ opus est, quòd non in die, sed po-
tius in nocte hoc fiat; ne viatores & agric-
colæ læderentur: quòd etiam hominibus
utile est.

HESYCHII. Bestias filuæ & catulos
leonum appellat dæmones, qui tempore Do-
minicæ passionis necessariò rugiebant, existi-
mantes tunc bestias habere tempus. Vide-
bant enim Iudam prodentem, Petrum ne-
gantem, reliquos Apostolos dissipatos. Ru-
giebant igitur, vt raperent & quærerent à
Deo iustos ad tentandum expostulare.

Numquid etiam Iobum diabolus exquisi-
uit? Expetijt autem Apostolos à Christo, ita
vt etiam Dominus diceret: *Simon, Simon,*
Quoties Satanas expetiuit vos ut cribraret
sicut triticum; ego autem rogavi pro te, vt
non deficiat fides tua.

LUC. 22, 31.
* Vulgata
Eccc

21. CATVLI LEONVM RVGIEN-
TES VT RAPIANT.] CHRYSOSTO-
MI. Talem enim à naturâ cibi rationem
ipsis indidit. Non enim serunt neque me-
runt, sed alterius generis substantias sibi fa-
ciunt alimentum.

Leones d
grada vi-
uunt.

EVSEBII. Quoniam non produxit ipsis
terra scœnum sicut alijs animalibus, & her-
bam seruitutî hominum, Deus tamquam
omnium curam gerens, atque omnium
habitationi ac vitæ prospiciens, ita dispo-
suit, vt alia quidem à Solis radijs pelleren-
tur, & quasi inimicum sibi lumen fugerent;
alia verò vt tamquam luci congenita, in die
prodirent, & vitam suam in luce transige-

περσίκων καταλαβὼν ἡμερῶν ἢ
ὡρα, φησὶν, ἵνα δοξασθῆ ὁ υἱὸς τοῦ ἀ-
θρώπου.

κ'. ΕΘΟΥ ΣΚΟΤΟΣ, ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ
ΝΥΞ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ τὸ φησὶν, ἵνα μὴ ἄλ-
λον δημιουργὸν τῶν ἡμερῶν καὶ ἄλλου τῶν νυκτῶν
λογισώμεθα ἕξ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Σαφῶς τὸν τῆ σαυρῆ λέγει
καίρον, ἐν ᾧ ἔδωκεν ὁ ἡμέτερος ἡλιος.
τότε γὰρ σκότος ἀπὸ ὡρας ἑκτῆς ἕως ὡρας
ἐνάτης ἐγένετο, ὅπερ εἰς ὀλόκληρον νύκτα,
ἐν τῇ τῆ τριήμερου τῆς ἀναστάσεως μυστηρίου
παρείληπται.

ΕΝ ΑΥΤΗ ΔΙΒΑΛΕΥΟΝΤΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ
ΘΗΡΙΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ ἀνα-
χωρήσῃ ὁ ἡλιός, φησὶ, τότε τὰ θηρία ἀγα-
λάσονται. Οὐ μὲν γὰρ καὶ τὸ τὸ θεῶν συ-
φίας ἔργον, τὸ μὴ ἐν ἡμέρα, ἀλλ' ἐν νυκτὶ
μᾶλλον τὸ ποιεῖν. ὥστε μὴδὲ ὀδοιπόρου
μὴδὲ γηπόνου λυμάνου: τὸ καὶ τοῖς ἀν-
θρώποις χρήσιμον.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θηρία τῆ δρυμὸς ἐ σκύμνος
τῆς δαίμονος φησὶ, οἷσιν ἐν τῇ καιρῷ τῆ
διαποικῆ πάθους ἀναγκάως ἄρνοντο, νο-
μίζοντες τότε θῆρας ἔχειν καιρὸν. Ἐβλε-
πον γὰρ ἰεῖσαι περὶ ἐδωκότα, τὸν Πέτρον
ἀνέμωμον, τῆς λοιπῆς ἀποστόλων σκορ-
πιδέντας. ἄρνοντο τῶν, ἀρπάσασθαι καὶ
ζητήσασθαι τῶν θεῶν τῆς δικαίας ἔχει-
τείν εἰς πειρασθήματα. ἢ ἐχθρὸν τὸν Ἰωβ ἐξή-
τησεν ὁ διάβολος; ἐξήτησε δὲ καὶ τῆς
ἀποστόλων καὶ τῆ χειρῶν, ὥστε τοὺς
εἰον λέγειν. Σίμων, Σίμων, πᾶσις ἐξή-
τησεν ὁ σατανᾶς σπιᾶσαι ὑμᾶς ὡς τὸ σίτον
ἐγὼ δὲ ἐδέξασθαι περὶ σὺ ἵνα μὴ ἐκλείπη ἡ
πίστις σε.

κα'. ΣΚΥΜΝΟΙ ΩΡΥΟΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΑΡ-
ΠΑΣΑΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τοῦτο γὰρ ἀ-
πὸ τῆ φύσος ἔστιν ἐπίδηκε τερφῆς. Οὐ γὰρ
σπεύσων ἐδὲ διερίζεσθαι, ἀλλὰ τὰς τῆ ἐπερ-
χρῶν ἐσίας ποιῶνται τερφῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὅτι μὴ ἐ αὐτοῖς ἐξαστήσι-
λη ἢ γῆ χόρτον ἄσπερ τοῖς κτήσι, καὶ χλόην
τῆ δαλεία τῶν ἀνθρώπων, ὁ θεὸς ὡς τῶν
ἀπάτων κηδεμῶν, καὶ ἂ τῆ παύτων δαμο-
νῆς τῆ καὶ ζωῆς ἀσπῆσαι εἰσφῆσαι τὰ μὴ ἐ-
λαίωσθαι ὑπὸ τῶν τῆ ἡλίου μὲρ ἀρῶν, ἐ
ἄσπερ ἐχθρὸν φάσθαι τὸ φάσ. ἀκονομοῦσθαι
τὰ δὲ ὡς τῆ φωτῆς συγγῆ, ἐν ἡμέρα ἀσπῆ-
σαι, καὶ τὸν βίον αὐτῶν ἐν τῇ φωτὶ δα-
γεν,

γεν, σμωχώρησε· ἦδ' ἠδὲ θηλειᾶν εἰς τὰς
μάνδρας αὐτῶν καταζομύων τῆ δὲ λογ-
κῆ ζωῆ ἐν ἡμέρᾳ ἔ φωτὶ περιούνη· ὅτι
τὸ ἔργον αὐτῆ, καὶ ὅτι τὴν ἔργασίαν αὐτῆ
ἕως ἑσπέρης.

κβ'. ANETEILLEN Θ ΗΛΙΟΣ, ΚΑΙ ΣΥ-
ΝΗΧΘΗΣΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες δι-
ταξίαν δημιουργῶν· διανέση ὁδοπότου, καὶ ἐδὲν
δοξασί· ἢ λυμανομύων, ἀλλὰ περιλαβῶν
ὁ ἥλιος πάντα σμωήλασε τὰ ἐπιβυλδύοντα.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. ΑΝΑΣΤΑΝΤΙ ἡδὲ Χειρῶν ὑπε-
χώρησαν. διὸ Σύμμαχος ἀντὶ τῆ σμωήχθη-
σαν ὑποχώρησεν ἔγραψε. Πῆ δὲ ὑπεχώρη-
σαν· εἰς τὰς ἑαυτῶν μάνδρας· ἔδρα κατα-
κοιτάζον· ἐρπύτη δίκην φωλδύοντες. Καὶ
μέλα εἰκότως, ἐπειδὴ τὸ θαρρῆν τοῖς ὄντως
ἀνθρώποις δίδωκε ἢ τῆ Χειρῶν ἀνάστασις, καὶ
περὶ τρεῖς, μέχρι ἑσπέρης, δηλαδὴ τῆς τῆ
βίης σμωτελείας, τὸ ἔργον τὸ οἰκείον ἐργάζε-
σθ, τετέτι τὴν ἀρετῶν· τὰύτην ἡδὲ ἡμῶν ὁ
θεὸς εἰς ἔργασίαν ἔδωκεν.

κδ'. ΩΣ ΕΜΕΓΑΛΥΝΘΗ ΤΑ ΕΡΓΑ ΣΟΥ
ΚΥΡΙΕ;] ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Εκπλήττωται
τῆ θεῆ τὰ εἰρημύια μυστήρια ἐν σοφίᾳ
πολλῇ καὶ μεγάλῃ ἡμυόμυα· ἡδὲ εἰς ὑπεβάλλ-
λασαν καὶ λίαν ἀποκρυφον ἐδείξῃ ἄρχόντων
τῆ αἰῶν· τῆ τέτι ἔγνωσαν, εἰ ἡδὲ ἔγνωσαν ἐκ
αὐ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσάνεσσαν, καὶ δὲ
φησιν ὁ Παῦλ·

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰς πέλαιος ἀχανῆς
ἐμπεσῶν ἢ τῆ θεῆ οἰκονομίας, καὶ ἐνοήσας
αὐτὸν τε τὸν ταῦτα ἔργασάμυον ἔ τὴν ἀ-
περσίτον αὐτῆ δόξαν, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀρρητον,
τῆς τε ἀνθρώπου καὶ τὰς ἀνω δυνάμεις, τὸν
ἔσανον, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὴν γῆν, τὴν θάλατ-
ταν, τὴν κυμάτην, τὴν ἀταξίαν, τῆς ἀκλήτης
πανταχῆ ἰούκας ἐν ἡλίῳ, ἐν σελήνῃ, καὶ τοῖς
λοιποῖς κτίσμασι· ἔδὲ πάντην θηωρήσας
τῆ θεῆ τὴν σοφίαν ἔ τὴν κηδεμοσίαν ἐβόη-
σε λέγων, ὡς ἐμεγαλυνῆται τὰ ἔργα σου κύριε,
πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐκασον ἡδὲ εἰρημύων
λογομάμυ· ὁ θεοφῆτης, καὶ τὴν πολλῶν
τῆ θεῆ κηδεμοσίαν καταμαθῶν, ἐν μέσῳ
τῆς διηγήσεως τὸν ὕμνον ἀνέπημψε, θαυ-
μασῶν καὶ λίαν ἀξιάχασα, καὶ σοφίας μεσῶ φῆ-
σας ἔδὲ ἀπαντὰ τὰ τῆ θεῆ παύματα. Εὕρε
ἡδὲ καὶ τὴν ὑπὸ πνοῇ δυανθῶν δὲ θαλα-
λομύων νύκτα, σφόδρα χροσμοσῶ-
τῶν, καὶ τὰ ἀκαρπα ξύλα χροσίαν ἑτίεσθ

rent, concessit; feris quidem in suis lustris
cubantibus, rationali verò animali in die ac
luce prodeunte ad opus suum, & ad opera-
tionem suam usque ad vesperam.

CATE-
NA PA-
TRVM.

22. ORTVS EST SOL, ET CON-
GREGATI SVNT.] CHRYSOSTO-
MI. Vidisti rectum ordinem conditoris: sur-
rexit Dominus, & nil rerum inuenit noxia-
rum, sed Sol progrediens omnes insidias
abegit.

Christus
ut Sol no-
xia omnia
dispellit.

HESYCHII. Christo enim resurgente
recesserunt. Quapropter Symmachus pro
congregati sunt scripsit recedens. Quò autem
recesserunt? in lustra sua: ibi cubant serpen-
tium instar latitantes. Et iure meritissimo,
quandoquidem ijs qui reuera homines sunt
Christi resurrectio fiduciam dedit, & adhor-
tata est, ut usque ad vesperam, scilicet vitæ
huius consummationem, proprium opus age-
rent, nempe virtutem: hanc enim nobis Deus
ad operandum dedit.

24. QVAM MAGNIFICATA SVNT
OPERA TVA DOMINE!] HESYCHII. Obstu-
pescit dicta Dei mysteria in multa magna que
sapientia facta: quam utpote eximiam & val-
de arcanam nemo Principum huius sæculi
cognouit. Si enim cognouissent, nunquam
Dominum gloria crucifixissent, uti Pau-
lus ait.

Opera Dei
admiranda.

1. Cor. 2.

CHRYSOSTOMI. Cum in immensum
diuinæ dispensationis pelagus incidisset, co-
gitaretque hæc ipsum fuisse operatum & in-
accessibilem gloriam ipsius, ac lumen ines-
fabile, nec non homines supernasque virtu-
tes, cælum, Solem, Lunam, terram, mare,
fluctuum ordinationem, immobiles ubique
leges in Sole, in Luna, ceterisque creaturis,
& in omnibus Dei sapientiam curamque
considerans exclamauit dicens, Quam magni-
ficata sunt opera tua Domine, omnia in sa-
pientia fecisti.

THEODORETI. Cum singula eorum
quæ dicta sunt Vates perpendisset, cumque
ingentem Dei prouidentiam didicisset, in
medio narrationis in laudes prorumpit, di-
cens omnia Dei opera admiranda, & valde
digna stupore atque sapientiâ referta esse.
Nam & noctem à nonnullis impijs calumi-
nijs impetitam, per quam vtilissimam esse
reperit, nec non ligna infrugifera aliam quo-

Omnia Dei
opera facta
sunt in sa-
pientia.

CATENA PA-
TRVM.

que adferre commoditatem, & genera fera-
rum ad plurima hominibus conducere. Sa-
pientia porrò Dei, in qua facta sunt omnia,
Christus est. Christus enim Dei virtus &
Dei sapientia existit.

CHRYSOSTOMI. Tam parua quàm
magna, tam agrestia quàm cicura, tam fru-
ctuosa quàm sterilia, tam campos & plani-
ties quàm loca alta ceteraque omnia. Et
quod Moyfes dixit, Quoniam omnia in sa-
pientia fecisti, & sunt valdè bona; hoc ipsum
vtique etiam ipse Moyfi consentiens ait: *Om-
nia in sapientia fecisti.*

IMPLETA EST TERRA CREATURA TVA.]
HESYCHII. Id est instauratione & inno-
uatione. *Si qua ergo in Christo noua creatu-
ra; vetera transierunt, ecce facta sunt omnia
noua.* Ad quid autem terra? quandoquidem
ad illam cælos inclinans descendit. Quomo-
do autem illam creauit, nisi super aquas,
quemadmodum ab initio eam produxerat?
Clarum autem quòd per aquas Baptismatis.
Hoc enim id quod sequitur insinuat.

2. Cor. 5,
17.

Ecclesia
naui com-
parata.

25. HOC MARE MAGNUM.] CY-
RILLI. Ecclesiam nauis assimilât, mundo
hoc nostro in figura maris intellecto. Cum
mari nempe nostro vitam humanam compa-
rat propter instabilitatem, & rerum quæ in
ea sunt motum perpetuum. Serpentum au-
tem genus innumerabile refert multiforem
& quasi multarum facierum hominum mul-
titudinem, varietatem istam de affectus di-
uersitate intelligendo. Siquidem omnibus
est eadem natura, & nascendi modus mini-
mè diuersus, sed mens est multifida, & cor
in nobis multa cogitans. Atque hoc quidam
probè noscens dixit. Vti non sunt facies fa-
ciebus similes, ita nec mentes hominum.
Naues autem, quæ etiam in hoc mari intel-
ligibili pertranseunt, iuxta quod scriptum
est, dicimus esse sanctas Saluatoris nostri Ec-
clesias: quæ quidem in hoc mundo sunt, sed
mundo superiores existunt. Quemadmodum
videlicet naues quoque onerarias videre licet,
quæ quidem in aquis, sed aquis sublimiores
sunt. Ecclesie igitur, quæ adinstar nauium
spiritali hoc mare pernauigant, fideles qui-
dem excipiunt, eos autem ad alteram eamque
puram quodammodò deuehunt regionem,
scilicet ad Regnum cælorum, & spem in

Summa
mentium
humana-
rum diuer-
sitas.

Nauis Ec-
clesia ad
cælum cur-
sum.

είσοφίστα, καὶ ἦν θείων τὰ γῆρα εἰς
πολλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀρμόδια. Σοφία
δὲ θεῶν, ἐν ἣ τὰ πάντα γηγήνηται, ὁ
Χριστός ἐστι. Χριστός γὰρ θεῶν δυνάμις καὶ
θεῶν σοφία.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ
μεγάλα, καὶ τὰ ἀγρία καὶ τὰ ἡμερὰ, καὶ τὰ
ἐγκαρπα καὶ τὰ ἀκαρπα, καὶ τὰ πεδία καὶ
τὰ ὕψια, ἔ τὰ ὑψηλὰ ἔ τὰ λοιπὰ πάν-
τα. ἔ ὅπερ ὁ Μωσῆς ἔλεγε, ὅτι πάντα ἐν
σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ λίαν καλὰ τὸ δὲ καὶ
αὐτὸς ἐκείνῳ συμφώνως, ὅτι δὴ πάντα ἐν
σοφίᾳ ἐποίησας.

ΕΠΛΗΡΩΘΗ Η ΓΗ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΣΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τρεῖς τὲ ἰκανισμῶ
καὶ ἡ ἀνανεώσεως. εἰ περὶ γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ
κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρελθόν, ἰδὲ γέγονε
τὰ πάντα καινὰ. Διὰ τί δὲ ἡ γῆ; ἰπειδὴ
εἰς αὐτῷ ὁ κλῆνος ἕρως καταβάθηκα.
πᾶς δὲ αὐτῷ ἔκπεσε, ἀλλ' ἡ δι' ὑδάτων,
ὡς περ' αὐτῷ ἔ τ' ἀρχῆς παρήγαγε; δι'
ὑδάτων δὲ τὸ Βαπτισματὸ ὁ δὲ δὴλοι μα-
νύει γὰρ τὸ ἐπόμβρον.

κί. ΑΥΤΗ Η ΘΑΛΑΣΣΑ Η ΜΕΓΑΛΗ.]
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Νῆ παραβαλῆ τῷ Εκκλησίαν,
ἐν γῆματι θαλάσσης τῆς τῆ καθ' ἡμᾶς
νομιμῶ κόσμου. θαλάττη τογαρωμὴ τῆ καθ'
ἡμᾶς ὡδραβαλλῆ τὴν βίον τὸν ἀνθρώπων
δὲ τὸ ἀσάβητοι, καὶ ἀεικίνητοι ἦν ἐν αὐτῷ
ἔρεγματῶν ἰρπετῶν διὲ γῆ τὸ ἀναρθη-
μητὸν τὴν πολυιδῆ καὶ οἰοεὶ πολυπρόσα-
ποι ἦν ἀνθρώπων πληθύν, εἰς τὸ ἡ ἕξως
ποικίλον νομιμῆς ἡ ἔξαλλαγῆς. φύσις μὲν
γὰρ πᾶσι ἡ αὐτῆ, ἔ ὁ τῆς γῆσεως τρέπῃ
ἔχ' ἰπεροῖς, πολυχρόνης δὲ ὁ τῆς, καὶ πολυγῆ-
μων ἐν ἡμῶν ἡ καρδῆς. ἔ τῆτο εἰδῶς περ' ἔρα-
σκῆ, ὡς περ' ἔχ' ὁμοια πρὸς ὡπα πρὸς ὡ-
ποις, ἔ τως ἐδὲ αἱ ἔξνομι ἦν ἀνθρώπων,
πλοῖα δὲ ἔ τ' φαιδῶν ἔ καὶ ἐν τῆ δὲ τῆ
νοτιῆ θαλάσση δὲ πορῶται, καὶ τὸ γ-
γραμμῶν, τὰς ἀγίας τὰ σωτῆρος ἡμῶν
ἐκκλησίας. ἔσας μὲν ἐν κόσμῳ, πλὴν ἀνω-
τέρῳ τῆ κόσμου. καθὰ περ' ἀμέλει καὶ τὰς
ὀκλαῖας ἔξιν ἀρῶν, ὄσας μὲν ἐν ὑδασι,
πλὴν ὑδάτων ἀνωτέρῳ. αἱ τῶν ἐν τὰ-
ξῆ πλοῖων Εκκλησία τὴν νοτιῶν τὰ-
των δὲ τῆ γῆματι θαλάσσαν, δέχονται
μὲν τὰς περὶ ὡνας, ἀποκομίζουσι δὲ κα-
θαπερ εἰς ἔτερον τινὰ γῆν χώραν, τὴν
ἦν ἔρανῶν βασιλείας, ἔ ἔλπίδα τὴν ἐν
Χρι-

Χρι-

Χειρῶν, καὶ εἰς ἀγιασμὸν τὸν δεξιῶν τῶν πινυμένων, καὶ εἰς τὴν ἁγίων παρτίδα ἢ ἀρετῶν. πάροικοι γὰρ ὄντες καὶ παρεπίδημοι, κατὰ τὸ γυγαμίδιον, ὅπῃ τῆς γῆς, ἐκ ἔχουσιν ὡς ἐμύσαν πόντον, ἐπείρονται δὲ πρὸς ἐκείνῳ, ἧς τοχίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. Σκάφος ἐν ἡ πλοῖον ἢ Ἐκκλησία νοηθῆσθαι, πλοῖταις ἔχουσι τὰς ἁγιασμένους· οἱ καὶ, δεξιῶν τῶν καταδέξασθαι τὴν πίσιν, σωόντα δεξιῶν πατρὸς ἔχουσι τὸν Χριστόν. ἀλλὰ καὶ δεξιῶν ἰδοῦσι χειμῶν καταρρίγνυται, καὶ μετὰ πρὸς ἀσπασίῳ τῶν ἁγίων σκάφους καταξάνεται κύματα, ἀναρίθμητοι δὲ φλογίζουσι πειρασμοὶ, καὶ μὴ καὶ πινυμένων ποτηρῶν ἀγελότης ἐγκρασιώφασα, πρὸς αὐτὸ καταφέρει τὴν θανάτου τὸ δέημα· καὶ σὺν τῷ ἑαυτῆς γινώσκουσιν Χειρῶν, δεξιῶν δὲ τὰ πολλάκις ἐφθίνα παθεῖν οἰκονομικῶς, ὑπομμεῖσθαι πᾶς δοκεῖ τὸν νυκάζοντα. Ὅταν τίνων ἰσχυρῶν ἀληθείας, καὶ ἐκείνῳ τῶν πλοῖταις φορητὸς ὁ φόβος ἢ, ἢ πρὸς ἀρετῆν ἢ τῶν κακῶν τὰ πρὸς γυγαμίδα βλήπη, τότε δὴ τότε πρὸς ἑαυτῶν βοᾶν μοσεχὶ λέγοντες· Ἐξέγερθη, ἵνα τί ὑπνοῖς κύματα; ἀνάστη, καὶ μὴ ἀπόσῃ εἰς τέλος. ἵνα τί τὸ πρὸς ἀρετῆν σου ὑπνοῖς; ὅπλα θάνατον ἢ πτωχίας ἡμῶν, καὶ ἢ θλίψεως ἡμῶν; Ἀλλὰ γὰρ γὰρ δεξιῶν ἰσχυρῶν, καὶ πάντα μὴ ἐκ ποδῶν ποσῶν φόβον· ὅπῃ τῶν δὲ πᾶσι πειράζουσι, καὶ μετασῆσθαι τὸ πένθος εἰς ἀθυμίαν, ὡς δὲ ἀπώσας ἢ ἀπαλὴν ἢ ἀκίμνα. πρὸς ἑαυτῶν γὰρ ὑδαμῶς τῶν ὅτι αὐτῶν πεποιθότας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Διὰ τί ταύτην μεγάλην εἶπον, ὅτι μετὰ τῶν δεξιῶν γῆς εἶγα ὡς ἰσχυρῶν αὐτῆς πρὸς ἀρετῆν. Ἀβύσσος γὰρ, φησὶν, ὡς ἰσχυρῶν τὸ πρὸς ἀρετῆν αὐτῆς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Μεγάλη ἡ χάρις τῶν βαπτισμάτων, ὡς μεγάλα πρὸς ἀρετῆν μυστήρια. Εὐρόχουσε δὲ, ὡς ὅλη χωρῆσα τὴν ἐπίγειαν τῶν πινυμένων. Ἐρπύται πᾶσι ἀμαρτωλοῦς, δεξιῶν τὸ ἔρπον αὐτῶν ἐπὶ τὰ γῆσι νόσον· ὅπῃ δεξιῶν τὸ πρὸς ἀρετῆν εἰκότας ἰσχυρῶν ἀρετῶν λέγοντες. ἢ ὅτι μέτοις τοῖς δικαίοις, ἀειθροῦς πρὸς ἀρετῆν. φησὶ γὰρ ἡμεῖς δὲ λίαν ἐπὶ μήδουσι οἱ φίλοι σου ὁ θεός. Ἐξαρθρήσομαι αὐτῶν, ἢ ἰσχυρῶν ἀμαρτωλοῦς πρὸς ἀρετῆν.

ΖΩΑ ΜΙΚΡΑ ΜΕΤΑ ΜΕΓΑΛΩΝ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Δῆμοι γὰρ ἀπειροὶ κατὰ τὴν θάλατταν ἰχθύων· οἱ μὲν μεί-

Christo, & sanctimoniam in Spiritu sancto, nec non ad patriam Sanctorum, scilicet ad virtutem. Cum enim, uti scriptum est, aduenæ sint ac peregrini super terram, non habent hic manentem civitatem, sed ad illam properant, cuius fabricator & opifex est Deus. Scapha igitur seu navis intelligitur Ecclesia, remiges sanctos habens: qui etiam, eo quod fidem susceperint, Christum semper secum habent. Verumtamen vehemens nonnumquam tempestas ingruit, & innumeri fluctus aduersus sanctam hanc scapham insurgunt, innumerabiles quoque eam adurunt tentationes, quia & malignorum spirituum immunitas ipsi incumbens, usque ad ipsum mortis metum eam deprimat; atque adest quidem notis suis Christus, sed quia non raro permittit ipsos per dispensationem perpeti, videtur quodammodo dormitantem imitari. Quando igitur tempestas reuera modum exceßerit, & nautis intolerabilis extiterit, atque ad extremum malum res vergunt, tunc utique tunc clamare oportet tantum non dicentes: *Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in sinem. Quare faciem tuam avertis? obliuisceris inopia nostra, & tribulationis nostra?* Incunctanter enim exurgat, omnemque metum illic abiget; increpabit autem tentatores, & luctum in lætitiā conuertet, pacatam ac tranquillam adferens serenitatem. Nequaquam enim despiciet eos qui in se confidunt.

CHRYSOSTOMI. Cur autem ipsum magnum appellauit? Quia maius est terræ: siquidem ipso tamquam vestimento cooperata est. *Abyssus enim, inquit, sicut vestimentum amictus eius.*

ΗΣΥΧΙΟΥ. Magna est Baptismatis gratia, utpote magna continens mysteria. Lata autem, quia totam spiritus complectitur inoperationem. Reptilia autem intellige peccatores, eo quod ad terrena repant: qui ob multitudinem merito dicuntur esse supra numerum, vel quia solis iustis conuenit, ut numerentur. Ait enim: *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui Deus. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.*

ANIMALIA PVSILLA CVM MAGNIS.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Multitudo enim infinita piscium est in mari: alij quidem maio-

CATE-
NA PÄ-
TRVM.
Hebr. 13,
14.

Ecclesiæ
multis ten-
sationibus
impetitur.

Deus ut
dormire
videtur,
numquam
tamen per-
mittere Ec-
clesiam pe-
rire.
Psal. 43,
23.

Psal. 103,
6.

Baptisma
magis com-
paratur.

Psal. 138,
18.

Maiores
pisces mi-
nores deu-
rant, nec
vnumquam
escā defic-

εις
φια
, ο
καὶ
τα
τα
ια καὶ
τάν-
τα ἐν
καὶ
ἐν
ΕΞΩΣ
ισμῶ
καὶ
γένου
πειδὴ
βρακ.
ἀτα,
καὶ δι
μα-
ΑΛΗ.]
πισκῶν,
ἡμᾶς
ἢ καὶ
ἄπειρο
αὐτῶν
ναρθ-
εῖσα.
ἔξωσ
καὶ μὴ
πρὸς
γνώ-
εφα-
ρσώ-
ἴπων,
δὲ τῆ
ὁ γο-
ἡμῶν
ἀνω-
ταῖς
δασ,
τα
τάν-
ουσα
ἐκα-
τῶ
τῶν ἐν
Χρι-

CATE-
NA PA-
TRVM.

res, alij verò minores sunt: & cùm minores
esca sint maiorum, genus minimè consumi-
tur. Potentiores namque imbecillioribus
vescuntur, & numquam penitus hos absu-
munt, sed prouentus expensas superat. Bestijs
illis similes sunt hi qui infirmiores homines
deuorant. Hoc enim etiam inter homines
videre licet. Attamen in bestijs quidem hæc
sine crimine fiunt; nam id quod ipsis accidit,
naturæ est: tu autem nullam habebis excusa-
tionem, cùm ratione ac lege honoratus sis;
& ad irrationalium confusionem temetipsum
componas.

Distores
distat pi-
scium ab sa-
mani rum-
peret.

HE SYCH I I. Mediocriter & valdè iusti.
Hos enim omnes Baptisma suscipit, & non
solum peccatores, sed etiam iusti lauacro re-
generationis opus habent. Nam nisi quis re-
natus fuerit ex aqua & spiritu, non potest
introire in Regnum Dei.

Ioan. 3, 5.

26. ILLIC NAVES PERTRANS-
EVNT.] BASILII. Quæ enim pertrans-
eunt mare, sed in illo minimè morantur,
neque fluctibus demerguntur, illæ laudantur.
Quin & hi qui in carne viuunt & non secun-
dum carnem militant, vitæ huius tempesta-
tem conculcantes, & ipsâ superiores, faciunt
operationem in aquis multis, dum huic vitæ
condescendunt, vt demersos aliquos lucren-
tur. Quocircà viderunt opera Domini in
mercedem operationis accipientes cognito-
nem operum Domini & mirabilium eius in
profundo.

2. Cor. 10,
3.

DRACO ISTE QVEM FORMA-
STI.] CYRILLI. Nequaquam profectò
dicimus ipsi sermonem fuisse de ijs quæ in
mari natitant, neque etiam piscium differen-
tias ipsum insinuare voluisse, sed neque dra-
conem quempiam corporeum ac sensibilem
in maris aquis natantem intellexisse: sed
nobis, vt dicebam, per hæc declarat vitæ
huius perturbationem, & vitam eorum qui
in hac maris commotione versantur: quin
& draconem mali auctorem, id est Satanam,
qui omnes homines circuit, & orbem hunc
nostrum peragrat, sanctorum animabus in-
sidias struens.

Dracon sa-
tana tyranus.

ATHANASII. Huic de mari sermoni
inseruit etiam draconis mentionem, dicens
eum ad nihil aliud productum fuisse, quàm
ad illudendum. Et meritò in suo de mari

ζες οι δι' ελαττους· και τερτη ζεις μειζουσι
οι ελαττοτες, και το γρηγορον εδραπαναται.
βόσκον) γδ οι διωατωπρεσι της καταθει-
ς ερες η εκ αναλωσαν. αλλα νικα την σα-
πανιλω η περοσοδου. Τεζεις ιοικρασι τοις
αλόγοις οσοι ην ανθεροπαν της καταθει-
ς ερες καταπνεουσι. Εστι γδ τεζε εδρα ανθερο-
παν ιδειν. αλλ' εκει μη ε εγκληματα
γρηγοριων φιλσεως γαρ εστι το συμβαινον.
ου δε εδεμια εζεις δυπολογια, ο λογω η
νομω τιμημενου, ε περος η ην αλόγων
συγχουσι ιαυτον εζαγων.

HEΥΧΙΟΥ. Οί μιστείας δίκαιοι και ε-
ζαν. Πάντας γδ τεζεις το βάπτισμα δεχε-
ται, και ε μόνον αμάρταλοι τε λυαρεθου της
παλιγγενισίας, αλλα και οι δίκαιοι χρη-
ζουσι, επειδη ιαν μη τις αναληθηθη εζ υ-
δατος η πιδματου, ε μη εισελθη εις η
βασιλειαν του θεου.

ΚΣ'. ΕΚΕΙ ΠΑΟΙΑ ΔΙΑΠΟΡΕΥΟΝΤΑΙ.]
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Τα γδ εζβαίνοντα τλω
θαλασσαν, αλλα μη εναπομδνοντα αυτη,
μηδε καταβαπιζομδρα τοις κίμαρον ιπαι-
νειται. και οι εν σαρκι δι ζωντες και μη
κατα σαρκε ζεαπινομδνοι, καταπατηντες
τον κλυδωνα τε βίω και υψιλοτρεσι αυτε
οντες, ποιουν ιργασιαν εν υδασι πολλοις,
οσοι συγκαταβαινουσι τε βίω, ετι τε κερ-
δισαι πιας ην βεβουδομδρων. εζα τε-
ζε ιδουσαν τα ιργα κρείω, μηδεν της ιρ-
γασίας τλω σωίσει ην ιργων κρείω, η
των εν τε βυθω θαυμασίω λαμβά-
νοντες.

ΔΡΑΚΩΝ ΟΥΤΟΣ ΟΝ ΕΠΛΑΣΑΣ.]
ΚΥΡΙΑΔΟΥ. Και ε δηπη φαμδν ως εζει η
εν τη θαλάσση τηχομδρων ο λογω λω
αυτε, ετε μλω τας ην ιχθυων δεφορεας
υπιμφαινεσ ηδωλω, αλλ' εδε δεζακοντα πα-
σωματικόν τε η αιδητον τοις η θαλάσσης
υδασι τηχομδρον, διλοι δε ως εφλω δε γε
τεζταν ημν η εν τε βίω τυρβλω, ε ην εν
αυτε η εν σάλω βίον και μλω ε δεζακοντα
η αρχικακον, τεζεσι η σαταναι ος πάντα
εζειισα ανθεροποι, και η καδ ημας οικε-
μδμιλω εδενοσει, ταίς η αγίωι επιβωλοίω
ψυχαίς.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Παριέβαλε τε εζει η θα-
λάσσης λογω η εζει τε δεζακοντος μνημιλω,
γηγημδς δε εδω επρεγ φήσας παρηρηθαι
αυτον η εις το καταπαίλειω. Και εικότως εν
τε

τῶν ὡδῶν τῆς θαλάσσης λόγῳ τῆς ἐμνημό-
νιστον· ἀπὸ δὲ ἐ τῆ βίῃ παντὸς τῆ ἡμετέρας
ἀλμυρῆ πρὸς ὄντος, ἐ πανταχόθεν ῥιπίζο-
μῶν, καὶ κύμασιν ἀχρῶσι συγκυκλωδῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀδριαθῶν ἐν τῶν ἑβραϊ-
κῶν εἰρηται. καὶ ὅτι τέλος δὲ τῆ χρεμα-
τισμῶν τῆς πορῆς ἢ ἰσὺς φησιν· Οὐκ ἔστιν ἐδὼν
ἢ ὅτι ἢ τῆς ὁμοιοῦν ἀντὶς πεποικημένοι κα-
ταπαύειν ὑπὸ τῆ ἀγγέλου μου. καὶ ἐσταυ-
θα δὲ ἐμπαύειν ὑπὸ τῆ κυρίου. τίως μὲν
ἐν ἐμπαύειν καὶ καταπαύειν λέγει,)
ὅτι τέλος δὲ τῆς πορῆς ὑπὸ τῆ μα-
χαίρας τῆ θεῶ ἀναρθεῖν τῆς μεγάλης
καὶ ἰσχυρῆς, ἐν ἡμέρᾳ τῆς κατὰ τῶν ἀσε-
βῶν ὀργῆς. καταπαύειν δὲ αὐτῆ λέγεται
θεῶς, τῆς ἐν, ἐν μηδὲν τίθειν τῶν πα-
νεργῶν αὐτῆ. πάντα γὰρ ἢ ἐναρτέμερον ἀν-
τὶς γὰρ ὁ θεῶς δὲ τὸ ματαίον, ἐ παιδεία
τίθει) δὲ τὸ δάλωτον· ὡς ὡδὲ Αἰγυπτίων
φησὶν· ἔτις ἐμπέπει χα τῶν Αἰγυπτίους.

κζ'. ΠΑΝΤΑ ΠΡΟΣ ΣΕ ΠΡΟΣΔΟΚΩΣΙ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Εἴτε γὰρ ἀφ' ἑσέ, εἴτε ζῶων
ἀγγέλου, εἴτε κτηνῶν, εἴτε ἰρηνῶν, ἄλλως ἐκ ἀ-
τραφείν μὴ αὐτῆ τὰ ζωακῆ χορηγήσῃτος.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες πῶς πάντα εἰς
τῆ θεῶν ἀνάγκη, ἐ τὰ ἐν τῆ θαλάττῃ ἐ τὰ
ἐν ταῖς ἐρημίαις, ἐ αὐτὰ τὰ τῆ τραφείν. Δό-
σιν γὰρ θεῶ φησὶ καὶ τὰς ἀρπαγὰς τῆ ζῶων τῆ
ἐν ἐρημία, καὶ τὰς βροχὰς τῆ ἰσχυρῶν τῆ ἐν πα-
λάττῃ· ἵνα μηδεὶς ἐπειρῆ ἐπεισάγῃ τῆ κόσμου
δημουργῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὰ πάντα δὲ φησὶς ὁ λόγος
ὡδὲ ἔλκεν ὁμοῦ τὰς νοητὰς καὶ ἀγίας δυνά-
μεις, τὰς τε αἰσθητὰς, ἐ τὰς ἐν θυνοῖς σώ-
μασιν. Οὕτω γὰρ μάλλον μεζόνως ἢ ἀγαθῶ-
της δὲ ἀλάμπης τῶν καὶ ἀξίους καὶ μὴ ἀξίους
τῆ παρ' αὐτῆ χρεστότητος μεταδῆναι.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Πάντα γὰρ τὰ ἀγαθὰ τῆ χει-
ρὶ τῆ θεῶ ὡδὲ σφικται, ἢ ὅταν ἀνοῖξῃ,
πάντα πληροῖ καὶ χορτάζει χρεστότητι. Αἰ-
νοῖξῃ δὲ αὐτῆ χειρῶν καὶ τῆ ἐκτασῆ τῆ ὅτι τῆ
σαυρῆ ποροσῆς λογίξειν· ἀφ' ἧς πάντα
ἐπλήθη χρεστότητι, τῆς φιλαρθεσπίας·
ἐπειδὴ πᾶσα ἀμαρτία δὲ σαυρῆ συγκε-
χάρται.

κθ'. ΑΝΤΑΝΕΛΕΙΣ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΛΥ-
ΤΩΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Δείκνυσι δὲ τῆτων
ὡς αὐτῆς ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς διασῶν.

ΜΑΞΙΜΟΥ. Αἰ δὲ ζῶων τῆς ἀλόγων, καὶ
τῆ φυτῶν, ἐν εἰσὶ θεῶν, ἀλλὰ τῆ ἐνύλη πύ-

Τ Ο Μ Ο Σ Ι Ι Ι .

sermone huius etiam meminit; utpote cum
omnis vita hæc nostra tempestas quædam
existat, atque undique iactetur, & truculen-
tis fluctibus commoueat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. In Hebræo dicitur
Leuiathan. Quin & in fine oraculi ad Iob ait:
Nihil est super terram simile ei factum, ut Iob 41, 24.
illudatur ab angelis meis. Sed & hîc dicitur
à Domino illudi. Itaque hætenus quidem
illudi & deludi dictus est. In fine verò rerum
Leuiathan
à Deo illu-
ditur.
è medio tollendus est à gladio Dei magno
ac forti, in die iræ aduersus impios. Porrò
Deus ipsum illudere perhibetur, id est, pro
nihilo ducere versutiam eius. Omnem enim
sibi aduersantem Deus irridet propter vani-
tatem, & ludibrio exponit propter debilita-
tem; quemadmodum de Ægyptijs ait: Sic il-
lusi Ægyptijs.

27. OMNIA A TE EXPECTANT.]
ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Siue enim homines fuerint, siue
animalium, siue pecorum, siue serpentum
greges, haud aliter ali possunt nisi tu vitæ ne-
cessaria suppeditaueris.

Omnia ani-
malia Deo
nutriuntur.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙ. Vidisti ut omnia ad
Deum reducat, tam ea quæ in mari quàm
quæ in solitudinibus versantur, atque ipsamet
quæ ad cibum spectant. Nam & animalium
quæ in deserto sunt prædas, & piscium in
pelago versantium escas, Dei donum esse
ait; ne quis alium mundi opificem intro-
ducat.

ΕΥΣΕΒΙΙ. Cùm hic sermo omnia
dixisset, complexus est simul tam spirituales
ac sanctas virtutes quàm sensibiles, & eas
quæ in mortalibus corporibus existunt. Sic
enim Dei bonitas magis elucescit; quòd tam
dignis quàm indignis suam communicet
benignitatem.

ΗΣΥΧΙΙ. Omnia enim bona manu Dei
continentur, ut cùm eam aperuerit, omnia
repleat, ac saturet bonitate. Porrò manuum
eius apertionem etiam in cruce expansionem
intelligere oportet; vnde omnia impleta sunt
bonitate; id est benignitate, quandoquidem
omne peccatum per crucem remissum est.

Omnia bo-
na manu
Dei conti-
nentur.

29. AVFERES SPIRITVM EORVM.]
ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Per hæc ostendit, quo-
modo ipse sit & mortis & vitæ Dominus.

Vita bruto-
rum & mor-
tis qualis.

ΜΑΞΙΜΙ. Vitæ autem brutorum ac
plantarum, non sunt diuinæ, sed ignis mate-
rialis

M rialis

CATE-
NA PA-
TRVM.

rialis ac spiritus: de his igitur solis dictum il-
lud Daudis, *Auferes spiritum tuum, & de-
ficient, &c.* Magnus enim Dionysius de sola
anima sensitiva & vita vegetatiua hæc acci-
pit, non de intellectuum aut nostra vita.
Siquidem cum Deus vitam horum crearet
essentialiter immortalem, neque intellecti-
uum, neque animarum nostrarum vitam
vquam auferet.

EVSEBII. Existimo per hæc præsentis
sæculi consummationem declarari, nec non
futuri sæculi innouationem. Nouerat nem-
pe in istiusmodi argumento nequaquam im-
perfectam relinquendam esse orationem, ne
videlicet opinarentur præsentem mundi sta-
tum in infinitum fore protendendum; qua-
propter etiam de fine eius necessariò differuit.
Quemadmodum enim vniuersi huius mun-
di creatum aliquod principium esse declara-
uerat, sic & eius consummationem, & postea
nouum sæculum futurum necessariò docuit,
ad illud mentem nostram dirigens, vt videli-
cet spes nostras non in præsentem, sed in futu-
ra illa vita collocarem, nec non crederemus
in promissam nobis post mortem resurre-
ctionem, quam hic sermo proponit, cum
postquam dixerat, *In puluerem suum reuer-
tentur*; subiungit, *Emittes spiritum tuum, &
creabuntur: & renouabis faciem terra.*

In futurum
sæculum
spes exten-
denda.

SEVERI. Eos qui in puluerem conuersi
fuerant à spiritu dicit creari, & renouari fa-
ciem terræ, scilicet homines è terra formatos.

30. EMITTES SPIRITUM TVVM.]

HEZYCHII. Illud de mortuorum resur-
rectione dici potuisset tamquam de humano
spiritu in terram emissio, vt humana natura
renouaretur, nisi Propheta dixisset *Spiritum
tuum*, manifestè Dei Spiritum sanctum de-
clarans; cuius missione omnis terra, id est
omnes Gentes creatæ sunt, & renouatæ; sci-
licet per prædicationem Apostolorum. Nam

Psal. 18, 5.

*in omnem terram exiuit sonus eorum, & in
fines terra verba eorum.*

SEVERI. Resurrectio enim est restitu-
tio in statum antiquum. Resurgemus enim
nouo existentes.

31. SIT GLORIA DOMINI IN SÆCV-
LVM.]

CHRYSOSTOMI. Incipiens etiam
à glorificatione initium duxit, & finiens in
aïona.] CHRYSOSTOMΟΥ. Καὶ ἀρχάμεν

εὐς τε καὶ πνόμεν. ὡς τῆσιν ἐν μό-
νων εἶρηται τὸ τῆ Δαβίδ, Ἀνταρτεῖς τὸ
πνόμεν σε, καὶ ἐκλείψουσι, ἐξ ἧς. Ἐπὶ γὰρ
τῆς αἰωνιακῆς μόσης ψυχῆς καὶ τῆς φητικῆς
ζωῆς ταῦτα δέχεται ὁ Μέγας Διούσι, ὡς
ὡς γὰρ τὸ νοσηρὸς ζωῆς, ἢ τὸ κατ' ἡμᾶς;
ἐνοεῖ ταῦτα. τὸ γὰρ ζῶν τῆσιν ἐπισωδῶς
δημεργήσας εἰς ἀθαλασίαν ὁ Θεός, τοῖς νο-
σοῖς καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ἐκ ἀν' ἀφέλοι ἀυ-
τῶν τὸ ζῆν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οἴμαι δὲ τῆσιν τὸ πα-
ρόντος αἰῶνος συντέλειαν δὴ λέγει, καὶ τὸ
μέλλοντος αἰῶνος ἀνανέωσιν. Καὶ ἦδη γὰρ ὡς
ἐσ' ποιούτη ἰσποθίση, μὴ ἀτελῆ καταλείψαι τὸ
λόγον, ὡς ἀν' μήτε ἰσπονοήσῃ εἰς ἀπῆρον κα-
τατείνῃ τὸ παρῶν τῆ κόσμου σύστασιν. διδ-
καὶ τὰ ὡς τῆ τέλος ἀναγκάσιως δεικνύειν.
Ὡς γὰρ τὸ ἀρχὴν τῆ σύμπαντος κόσμου γρη-
τῆν ἐξ ὑπερήσαστο, ἔστω καὶ τῆ συντέλειαν,
καίτοι μὴ ταύτην ἴσως ἀναγκάσιως ἐ-
δίδαξεν, εἰς ἐκείνον ἡμῶν τὸ δόξασιαν ἀνα-
πέμψας, ὡς ἀν' ἔχοιμεν ἐλπίδας μὴ εἰς τὸν
παρόντα βίον, ἀλλ' εἰς ἐκείνον τὸ μέλλοντα,
πρωτόμεν δὲ καὶ εἰς τὸ μὴ θάνατον ἐπηγ-
γαλμῶν ἡμῶν ἀνάστασιν. ἰὼ ὁ λόγος παρῆ-
σῃ, μὴ τὸ φάναι, εἰς τὸ χεῖν αὐτῶν ὅπως ῥε-
ψουσιν ἐπαγαγὼν τὸ, ἐξαποστελεῖς τὸ πνόμε-
ν σε, καὶ κηθήσονται καὶ ἀνακαταίεις τὸ
ὡς ὡς τῆς γῆς.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τῶς εἰς τὸ χεῖν ὅπως ῥεψασας
ἰσὸ τῆ πνόμεντος λέγει κτίζωδης, ἐ ἀνακα-
νίζωδης τὸ ὡς ὡς τῆ γῆς, δηλαδὴ τῆς
ἰσὸ γῆς πλαδύτας ἀν' ὡς ὡς.

λ'. ΕΞΑΠΟΣΤΕΛΕΙΣ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΟΥ.]

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἦν ἀν' τῆσιν ὡς τὸ ἰσὸν ἀ-
νασάσιως λέγει ὡς ὅτι τὸ γῆν ἰσὸσιν ἰσ-
μῶν τὸ ἀν' ὡς πνόμεντος, ὡς εἰ ἀνακα-
νιζῶναι τὸν ἀν' ὡς ὡς, εἰ μὴ τὸ πνόμε-
ν σε ὁ ὡς ὡς εἰπε σαφῶς τὸ τῆ ὡς
πνόμεν, τὸ ἰσὸν δηλαδὴ εἰ τῆ ἰσὸσιν
πᾶσα ἡ γῆ, τῆσιν πάντα τὰ ἔθνη ἐκτίσθη,
καὶ ἐκαταίει δὲ τῆ κηρήσαστο τὸ ἰσ-
σὸσιν ἰσὸσιν. εἰς πᾶσαι γὰρ τὸν γῆν
ἰσὸσιν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ ἰσὸσιν
τὸ οἰκημῶν τὰ ῥήματα αὐτῶν.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ἦ γὰρ ἀνάστασις εἰς τὸ ἀρ-
χαῖον ὡς ἰσὸσιν ἀποκατάστασις. Ἀνασησόμεθα
γὰρ ἰσὸσιν ὡς.

λα. ΗΤΩ Η ΔΟΞΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ
ἰσὸσιν δόξολογίας ἡρξαστο, καὶ τὸ ἰσὸσιν εἰς
αὐτὸ

αὐτὸ κατέληξεν , ἀείψων καὶ ἀρχὴν ἐπέ-
 λειπόμενος ἐπιθεὶς τῷ λόγῳ . παιδῶν καὶ ἡ-
 μαῶν ἐντεῦθεν ἀρχοῦν , καὶ εἰς ταῦτα πελά-
 τῶν . Δόξαν δὲ ἐνταῦθα φησὶ τὴν ὑπὸ τῆς
 κτίσεως ἀναραιομένην αὐτῶν ὡς ποσούτης .
 τί δὲ ἔστι . Καὶ διφρασηθῆσεται κύριον ;
 Δείκνυσιν αὐτὸν τῇ ζωῇ ἧς ὄντων χαίροντα ,
 ἔ τῇ ἀπαλείᾳ . Ὅς γὰρ τέρπεται , φησὶ , ἐπὶ
 ἀπαλείᾳ ζώντων .

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ . Τὴν ἐσομένην ἧς ἀν-
 θεσίων θιογισίω δὲ τέτων ἐδέσποσε .
 Τῆς γὰρ φροσύνης ἀπάτης ἧς ἀνθεσίων
 ἀπαλλαγῶν , καὶ δὲ ἀμύμων τῶ θεῷ τὴν
 ἐπιγίωσιν , διφρασηθῆσεται ὁ θεὸς ἔ φροσυ-
 νήμων , ἀλλὰ σαζομένης ὁράει .

ΛΒ΄ . Ο ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΕΠΙ ΓΗΝ .]
 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ . Ἐνόησον ἡλίκαν μέγαν
 σώματος ἐπιβλέπων σαλεύει , καὶ εὐχάσασθαι
 ἐντῷ θεῷ τὸ ἀφαιτὸν ὡς δυνάμει .

ΗΣΥΧΙΟΥ . Ποσούτη γὰρ ἡ τῆς ἡμερησίου
 δυνάμει , ἰκανὸν αὐτῶ καὶ τὸ βλέμμα ἧς , σα-
 λῶσαι ἢ δοκῶσαι ἀσαλεύων .

Ο ΑΠΤΟΜΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ , ΚΑΙ
 ΚΑΠΝΙΖΟΝΤΑΙ .] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ . Ὅρη τὰς
 ἀπταμύμους δυνάμεις φησὶν , ὡς καὶ συγ-
 κρούσθαι τὸν κτιστῆ καίον , ἔ καὶ σύμ-
 βολον ὡς καπνός .

ΔΙΔΥΜΟΥ . Ἐφαπτόμενος δὲ ὁ θεὸς καὶ
 τὸ ποιεῖν δυνάμει , δὲ τὸ ἰσθηφασίαν ὁ-
 ρῶν καλεῖται , καπνίζῃ αὐτὰς ἐναύσμα-
 τῶ , ἢ δὲ αὐταῖς ἐνείει ὡς δὲ πνεῦς καλῶσεως .

ΛΓ΄ . ΑΣΩ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΕΝ ΤΗ ΖΩΗ
 ΜΟΥ .] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ . Ὡς δὲ ἐνταῦθα
 φησὶν , ἔ τὴν δὲ ῥημάτιον , ἀλλὰ καὶ ἢ δὲ
 ἧς ἔργων . Ἐπειδὴ γὰρ ἄρην ἰαυτὸν πολλῶν
 ὄντα ὑπὸ δυνάμει τῶ θεῷ , καὶ ἀπίδουσι
 ἐδέμειαν ἀξίαν δυνάμει καταβαλεῖν , ἡ
 ἔχθ τῶ τῶ κατατίθει τὸ διπλωδὸς ὑμνεῖν ,
 τὸ διπλωδὸς διλογεῖν , τὸ πάσαι εἰς τῶ δα-
 παῖσθαι τῆ ζωῆ . Ἀκρίτως οἱ φροσμο-
 τῶ καὶ καπαλείως δὲ πάσαι , κατὰ σπ-
 πόρτοι ὡς ἡμέρας , καὶ ἐδὲ ἀπαξ εἰς δι-
 χὴν ἔσπεδομοι , ἔσσαν εἰσὴ ὑπὸ δυνάμει τῶ
 θεῷ .

ΗΣΥΧΙΟΥ . Ὑπόχρησις ἀγαθῆ καὶ ζωῆ αἰώ-
 νιον τῶ πληρῆτη παρὶ χριστῶ , ὅσον τῶ βίαι πῶ
 ἢ τῶ θεῷ δὲ οὐλογια τῶ θεῷ . εἰς ἀγγέλων
 γὰρ τῶ ὅ τοῖς ἀνέρχεται .

ΛΔ΄ . ΗΑΓΝΘΕΙΗ ΑΥΤΩ Η ΔΙΑ-
 ΛΟΓΗ ΜΟΥ .] ΧΡΥΣΟΣΤΟ-
 ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ .

eadem conclusit, optimum principium ac fi-
 nem sermoni imponens ; docens etiam nos
 inde inchoare , & in eadem finire . Gloriam
 autem hic appellat, quæ à tanta creatura ipsi
 affulget . Quid porro sibi vult illud : *Et laeta-
 bitur Dominus?* Ostendit ipsum vitâ rerum
 gaudere, non interitu . *Nec* enim, inquit, *la-
 tatur in perditione viventium.*

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Sap. 1, 13.

THEODORETI . Futuram in homini-
 bus Dei cognitionem per hæc vaticinatus est .
 Cum enim à pristino errore homines liberati
 fuerint, Deique cognitionem acceperint, læ-
 tabitur Deus non tam quod colatur, quàm
 quod homines salutem consecutos videat .

32. QVI RESPICIT SVPER TERRAM .]
 CHRYSOSTOMI . Considera quantam
 corporis magnitudinem respiciendo tremere
 faciat ; atque hinc conijce ineffabilem eius
 virtutem .

ΗΣΥΧΙΙ . Tanta enim virtus Con-
 ditoris est, vt vel solus eius aspectus satis sit
 ad terram, quæ inconcussa videtur, concu-
 tiendam .

QVI TANGIT MONTES, ET FVMIGANT .]
 ΑΤΗΑΝΑΣΙΙ . Montes vocat aduersarias
 virtutes, quas etiam comburet tempore iu-
 dicij, cuius quoque symbolum est fumus .

ΔΙΔΥΜΙ . Cum autem Deus tangit
 malignas virtutes, quæ propter superbiam
 montes appellantur, in fumum illos redigit,
 fomitem ipsis indens vindictæ per ignem .

33. CANTABO DOMINO IN VI-
 TA MEA .] CHRYSOSTOMI . Canticum
 hic vocat, non quod per verba, sed etiam
 per opera fit . Cum enim se Deo multis no-
 minibus obstrictum reperisset, nec vllam
 posset dignam animo concipere remunera-
 tionem, eam quam habet hanc proponit ; sci-
 licet assiduam laudationem, assiduam bene-
 dictionem, atque omnem in hoc vitam in-
 sumere . Audiant hi qui negotiationibus &
 cauponationibus quotidie marcescunt, & ne
 semel quidem ad orationem conuertuntur,
 quâcis rationibus reddendis Deo sint obnoxij .

Assidua
 Domino
 cantan-
 dum .

ΗΣΥΧΙΙ . Promissum bonum & vi-
 tam æternam implenti tribuens, scilicet pro
 quadam vitæ meta Dei laudem ponere . Ta-
 lis enim ad Angelorum ordinem conscendit .

34. IVCVNDVM SIT EI ELO-
 QYIVM MEVM .] CHRYSOSTO-
 Μ 2 ΜΙ .

CATE-
NA PA-
TRVM.

M I. Quomodo hoc fieri possit? Si nimirum vita fuerit pura, & anima sapientiae studiosa. Quantumuis enim totam diem orando insumpseris, si viuendi ratio contraria fuerit, non facile exaudieris; non tantum ipse, sed nec alius pro te rogans. Hæc autem non edico, vt non oremus, & non psallamus; sed vt dum psallimus etiam diligentem vitæ rationem habeamus.

HESYCHI I. Cum enim Deo orationes nostræ placuerint, tunc etiam nos merito in ipso lætamur; quia partim quidem bona ab ipso accepimus, partim etiam expectamus; atque illud, *Gaudete in Domino semper*, implere possumus.

Phil. 4. 4.

Quomodo
peccatores
à terra de-
ficiant.

35. DEFICIENT PECCATORES A TERRA.] CHRYSOSTOMI. Non orat Propheta vt peccatores moriantur (hoc enim non erat dignum eius vaticinio) sed vt à rebus terrenis deficient; ne in tenebris versentur, neque pristina substantia ipsis suppetat, scilicet illa quæ est in peccatoribus. Qui enim per pœnitentiam immutatus est, is non est amplius id quod prius fuerat.

DIDYMI. Peccatores & iniqui tunc deficient, non simpliciter de vniuerso, sed à terra, ita vt non amplius in terra versentur, sed in aliò elemento à terra diuerso. Aliquando enim penitus æterno igni tradentur, iuxta sermonem qui ait: *Discedite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Benedic anima mea Domino.* Quapropter ò anima horum memòr, atque hæc præ oculis habens, nunquam omittas implere id quod à diuino Spiritu præceptum fuerit. Hoc autem est Domino benedicere.

Matth. 25,
41.

HESYCHI I. Proœmio finem conuenientem imposuit. Decebat enim vt qui de tantis mysterijs verba facturus erat, principium & finem sermonis statueret Dei benedictionem, cui etiam nos diligenter attendamus. Assidua enim Dei benedictio vitam nostram rectè disponit.

his καὶ ἡμεῖς μετ' ἀπερίας ἐχόμεθα. βλογια γὰρ θεῶ διπλοῦς εἰς διζώϊαν ρυθμίζει τὸν βίον τῶν ἡμέτερον.

μου. Πῶς αὖ γήροιο τῆς; εἰ βίος εἴη καθαρός, εἰ ψυχὴ φιλοσοφῆσα. Ὅταν γὰρ πᾶσαν ἀναλώσῃ τὴν ἡμέραν προσδουλοῦν τῆς πολιτείας ἀνθρωπότητος, ἐκ ἀκροθέσῃ ραδίως ἐ μόνον αὐτὴς, ἀλλ' ἐκ ἑπείρου ἕσθ' οὐκ ἔτι ποιοῦν. ταῦτα δὲ λέγω, ἐκ ἵνα μὴ προσδουλώμεθα, ἐδ' ἵνα μὴ ψάλλωμεν, ἀλλ' ἵνα μετ' τῆ ψάλλειν καὶ βίον ἐ πολιτείας ὀπιμελώμεθα.

HESYCHI O. Ean γὰρ ὁ θεὸς ὅτι ταῖς ἡμέτεραις ἀρεταῖς λέξεσι, τότε καὶ ἡμεῖς εὐκότως ἐπ' αὐτὰ εὐφρανόμεθα, ἀγαθὰ παρ' αὐτῶ τὰ μὲν ἤδη λαμβάνοντες, τὰ δὲ προσδεχόμενοι καὶ τὸ χαίρειν ἐς κυρίῳ πάντοτε ἀποπληροῦσαι δινώμεθα.

λέ. ΕΚΛΕΙΠΟΙΕΝ ΑΜΑΡΤΩΛΟΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΓΗΣ.] CHRYSOSTOMOY. Οὐκ ἀποθνήσκει τὸς ἀμαρτωλοὺς ὁ προσφῆτης προσδύχεται (τῆς γὰρ αὐτῆ ἐκ λέτ' τῆς προσφῆταις ἀξίον) ἀλλ' ἀπὸ τῆς γῆς ἐκλείπειν, ὡς μὴ ἐσκότει αὐτοὺς πολιτεύεσθαι, μηδὲ ὑπάρχειν αὐτοῖς τίτλῳ προστέσθαι ὑπαρξῆν, δηλαδὴ τίτλῳ ἐσ τοῖς ἀμαρτωλοῖς. ὁ γὰρ δεχ' μετανοίας ἀλλοιόμενος, εὐδὲ ἐκείνι ὑπάρχει ὅπρ ὑπῆρχε τὸ προστέσθαι.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Α' μάρτυροι καὶ ἄνομοι τότε ἐκλείψουσιν, ἐχ' ἀπλῶς ἀπὸ τῆ πατρίδος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς μὴ ἐπ' ὑπάρχειν αὐτοὺς ἐσ τῆ γῆ, ἀλλ' ἐσ ἐτέρῳ ᾧ τῶ τίτλῳ σοιχείω. ᾧ δὲ δοθήσονται γὰρ πάντως πε τῶ αἰωνίῳ σουεῖ, καὶ τὸν φήσονται λόγοι. πορεύεσθαι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἵπομασόμενον τῶ δὲ βόλω καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτῶ. Εὐλογεῖ ἡ ψυχὴ με τὸν κύριον. Διόπερ τέτων μεμνημένη ὡ ψυχὴ καὶ ταῦτα προσδὲ σαλμῶν ἔχουσα, μήποτε δεξιμπανοῖς τὸ προσστατόμενον ἕσθ' οὐκ ἔτι πνύματ' ὀπιμεῖσα. Τέτο δὲ ἐστὶ τὸ βλογεῖν τὸν κύριον.

HESYCHI O. Εὐκότως τὰ προσομιῶν καὶ τὸ τίτλ' ἐπέθηκεν. ἐχέτω γὰρ ᾧ τῶ τῆλικέτων μυστηρίων ἐνδέμενον, ἀρχὴν καὶ τίτλ' τῶ λόγου τίτλῳ εἰς θεὸν βλογεῖν ποιήσασθαι,

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mentis.

Hic Psalmus apud Hebræos caret ti-
tulo. A Septuaginta inscribitur, *Ipsi*
Dauidi: in Regijs & Complaten-
sibus additur, *Ἦρις τῆς τῆς ἁβραμ οὐρά-*
σιος, Pro mundi constitutione: sed abest in Edi-
tione Sixtina, quæ est emendatior, nec in MSS.
Codicibus Græcis, quos octo vt minimùm an-
tiquissimos vidi, hæc adduntur. Nec S. Hiero-
nymus, neque Augustinus, neque Theodoretus
in suis Codicibus illa inuenerunt; proinde vide-
tur à recentioribus appositum. Recto autem or-
dine hic Psalmus præcedentem sequitur. In illo
enim aguntur gratiæ Deo pro beneficijs gratiæ,
in hoc autem pro beneficijs naturæ. Ibi lauda-
tur Dei misericordia, hîc prædicatur Dei sapien-
tia. Et primùm cantatur gloria Dei ex mirabili-
bus quæ sunt in cælo: deinde ex ijs quæ sunt in
aëre, tum ex ijs quæ sunt in terra; postremò ex ijs
quæ sunt in mari.

Deus quo-
modo ma-
gnificatur.

1. *Magnificatus es vehementer.*] Theodo-
retus habet: *Ὁς ἰσχυροῦς, Quam magnificatus*
es; & notat illud & hoc etiã loco esse ampli-
ficationis. Refert autem Symmachum ita dixisse:
Καὶ ὁ θεὸς μὲν μέγας ἔσθ' ὁδὸν αἰ, Et Deus meus
magnus es valdè. Sed occurrit hîc Cassiodorus
dicens: *Quomodo ille magnus non est, vt homi-*
num laudibus magnificetur? aut quid illi potest
addi, qui est mirabilis & incomprehensibilis
plenitudo virtutum? Respondet verò: *Sed magni-*
ficatur Dominus apud homines, quando eis
magnus atque excelsus esse claruerit, vt ipsum
sentiant creatorem, ipsum bonorum omnium lar-
gitorum, ipsum redemptorem, ac postremum
ipsum & iudicem. Similiter S. Augustinus ad
hunc locum: *Magnificatus, inquit, es nimis,*
hoc est, qui nondum te intelligebam intelligo te
magnum. Magnus etiã semper occultus, sed
mibi nunc magnus apparuisti, quando factus es
manifestus. Sed quando, inquis, hæc magnifi-
catio siue manifestatio Deo contigit? Audi quid
subdat Psalmista:

Dei indu-
mentum
quale.

IBIDEM. *Confessionem & decorem induisti.*] Hoc
exponens Cassiodorus, *Induere, inquit, est*
aliquem quod non habebat assumere; & quando
Deus decorem non habuit, qui creaturis suis om-
nia speciosa semper indulget? sed hic Incarnatio
Domini euidenter exponitur, quam sumpsit ex
tempore, per quam confessionem mortalium lar-
gitor sua pietatis inuenit. Recesserant enim à
cultu vera diuinitatis, cum simulacrorum stu-
dij & vanis religionibus seruebant; sed eo ve-
niente, qui tamen numquam absens extitit, diui-
nitatis & confessio, & decus superne maiestatis
innotuit. Sicille: quibus similia habet S. Am-
brosius & alij. Nec aliud mihi hoc indumentum
sapit quàm regia purpura, quâ velut omnium
Rex ac Dominus ex passione sua Dei Filius in-
notuit. Aquila vertit, *Ἐπίδοξοντα ἡ διαπρέπειαν,*
claritatem & decorem; Symmachus; *Ἦριον ἡ*
ἄδοξον ἡμῶν, Hymnum & gloriam induisti;
Theodotion, *Ἐξουλοῦνον ἡ μεγαλοπρέπειαν,*
confessionem & magnificentiam. Rabbi Hannina
priscus Hebræorum Theologus ita symbolicè

rem expressit: *Est, inquit, vestis quadam necta-*
rea diuina, quâ solus Deus, nequaquam Reges
terrestres vestiuntur: de qua Psalmista canit,
Confessionem & decorem induisti. Hanc vestem
Deus summus Messiam induit, &c. Quam etiã
Iob vidit ijs oculis, quibus lætitiã quãdam
eximiã delibutus redemptorem suum videbat,
& in hunc modum alloquebatur *Circumda* Iob 40; 3.
tibi decorem. Et paulò post, vt liquidius rem
exponens subiungit: *Speciosis induere vesti-*
bus: in Græco est, *δὲξεν ἡ τιμὴν, gloriam & ho-*
norem induere: Chaldæus *splendorem & pro-*
christudinem habet. Quare hic decor nihil est
aliud quàm magnificentia quãdam, splendor lon-
gè rutilans ex Dei maiestate, quæ ipsum Cælitibus
& hominum generi venerandum efficit.
Vnde *magnificentiam* Dauid aliquando nomi-
nat dicens: *Elenasa est magnificentia tua super* Psal 8; 2.
calos: Chaldæus *splendorem* vertit, alij *gloriam,*
quidam *laudem:* quòd tam illustre tamque in
omnem partem suspicienda ornamentum
omnium laudem & prædicationem mereatur.
Hac quidem nectareâ veste atque diuinâ induit-
ur Christus: vt magnus sacerdos in hac cata-
clista prænitet, in hac blatta siderea ignescit, in
hoc decore cælo & terræ gloriosus est: sed ita, vt
illa ipsâ magnificâ cyclade & decore Ecclesiam
suam vestierit. De qua Salomon tanto antè
prouidens ita inquit: *Decor indumentum eius.* Prou. 31;
Itaque in hoc aureo paludamento-Ecclesie quo- 25.
que Mystæ irradiant, hoc decore circumamicti à
Seruatore hominum Deo concessò mortalium
generi suspiciendi proponuntur, quo nihil dici
magnificentius illustriusque potest ad lyurgos
mirabili potentiã insignes prædicatione coho-
nestandos. Hic decor amabiles efficit & miran-
dos, gloria illustres, maiestatis reuerendos, si
præsertim innocentia vite & præclaris facinori-
bus, velut intimo ex animo euocata foras, in
oculos hominum conspectumque prodeat, vti
pulchrè & copiosè Crellolius noster Mystagogi
lib. 1. cap. 1. sect. 3. ostendit.

Quanto
sit decor.
gloria &
maiestas
sacerdo-
rum.

2. *Amictus lumine sicut vestimento.*] Hoc
aliqui de increatâ luce diuinitatis seu ipsius es-
sentia diuinæ intelligunt. *Quoniam Deus lux* Ioan. 1;
est, & tenebra in eo non sunt vlla. Sed cum, vt
in argumento annotauimus, hoc Psalmo Dauid
ex operibus creationis Deum laudare instituerit;
magis placet sententia illorum qui hoc de crea-
tâ luce dictum accipiunt: ita vt sicut Reges &
Principes ex paludamento & ornatu regio, ita
Deus ex ipsa lucis procreatione cœperit inno-
tescere; quâ, ad captum nostrum appositè, vesti-
tus quodammodò dici possit, cum antea quasi
nudus in secreto & inaccessò diuinitatis suæ cu-
bili sibi soli notus ageret. Plures huius loci sen-
sus mysticos & morales vide apud Lorinum
nostrum.

Deus quo-
modo lucè
amictus:

IBIDEM. *Extendens calum sicut pellem.*] Id est,
tamquam membranam, in qua Deus sui noti-
tiam descripsit. Pro cuius rei maiori expositio-
ne aduerte, cælum alibi appellari librum, quia
in eo Deus sui intelligentiam elegantibus chara-

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Calum ita
extenditur,
ut Beati
sibi inuicem
gaudia sua
communi-
cent.

teribus, scilicet aureis sideribus descripsit. Pa-
tres autem superius in Catena citati communi-
ferè consensu, volunt hac similitudine creationis
eorum facilitatem declarari. Magis mysticè
S. Bernardus Serm. 27. in Cantica hoc sic ex-
ponit, quòd Deus non solum Beatorum cuique
pro suorum operum rata portione cælum diui-
serit, sed ipsum cælum ita extenderit, ut cuiusuis
alterius felicitatem etiam sibi propriam reputa-
ret. *Prorsus, inquit, de hoc calo minime sibi in-
dignum ducit ducere similitudinem: hoc ex-
tensum sicut pellis, non spatij tamen locorum,
sed affectibus animorum.* Non multò post ex-
pendit idem Sanctus ob eandem causam Bea-
torum gaudia non modò appellari cælum, sed
cælum cæli, & cælos cælorum, quia nimirum
sua gaudia sibi mutuo communicant: *Quamob-
rem, inquit, sicut calum cæli dicitur illa multi-
tudo collecta Beatorum, sic & cæli cælorum, pro-
pter singulos, qui utique cæli sunt, nominantur.
Et ad singulos spectat quod dicitur: Extendens
calum sicut pellem.*

IBIDEM. *Qui tegit in aquis superiora eius.*]
Ita Romanum Psalterium: S. Augustinus verò
& Vetus Psalterium habent, *Qui protegit: Vul-
gata, Qui tegit.* Potest enim in secunda item ut
in tertia persona accipi illud, ὁ καλύπτει. Videtur
tamen potius accipiendum in tertia, ut etiam in
sequentibus: & non desunt qui hoc etiam loco,
Superiora eius, non superiora cæli, sed ipsius
Dei intelligant. Attamen S. Hieronymus ad
Suniam videtur ita correxisse, ut nunc est in
Vulgata. Quod autem pertinet ad verbum
καλύπτει, significat propriè fulcimentum, & quasi
contignationem.

4. *Qui facit Angelos suos spiritus, &c.*] Id
est, *Qui facit*, ut ij, quibus tamquam Angelis
seu nuntijs vitur, sint instar spirituum; id est
ventorum velocissimi, & instar flammæ ignis
efficaces. Hunc enim sensum reddidit Para-
phrastes Chaldaicus cum ita transtulit: *Qui
facit Angelos suos veloces sicut ventum, & mi-
nistros suos fortes sicut flammam ignis.* Scio
D. Augustinum in Commentarijs huius loci, &
D. Gregorium Hom. 34. in Evangelia sic litte-
ram dispungere: *Qui spiritus suos facit Ange-
los, id est, eos qui iam spiritus sunt per naturam
facit Angelos, id est nuntios per ministerium, eò
quòd Angelus non sit nomen naturæ, sed offi-
cij.* Ceterum accusatiuos illos, *Angelos & mi-
nistros*, præconstruendos esse à parte subiecti
patet ex Græco contextu propter præfixum ar-
ticulum, ut annotarunt Theodoretus & Euthy-
mius: eandemque lectionem secutus est Ter-
tullianus lib. 3. contra Marcionem, imò &
D. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 3. Iuxta
mysticam verò intelligentiam Angelorum no-
mine Ecclesiastici Prælati non immeritò expri-
muntur, qui & cum spiritu & cum igne aptè
ad rem præsentem comparantur. Cum igne
quidem: quia sicut ignis immobiliter adhære-
scit materiæ quam corripit; & nihilominus mo-
biliter nititur & conatur in sublime, velut pro-
priam in patriam, ad quam tendit: ita & Præla-
tus sua in Curia residendo conquiescit, & suam
prouinciam visitando peruagatur. Vnde D. Ber-
nardus Serm. 4. de verbis Isaïæ, agens de illis
propheticis Seraphinis, *Vide, inquit, flammam*

Ecclesia
Prælati
Angelis
comparati
& cum
igne & cum
spiritu.

*quasi volantem & stantem simul; nec miraberis
iam Seraphim stantes volare, stare volantes.*
Cum spiritu verò, quia sunt quòdammodò ani-
ma suæ diœcesis. Nam sicut anima tota est in
toto corpore & tota in qualibet parte corporis:
ita Prælati partim residendo, partim visitando
toti diœcesi ac singulis diœceseos partibus ad-
æquatur. Per spiritus item alios viros spiritua-
les intelligi possunt, quos Deus Angelos, id est
nuntios suos facit; quia eos qui spiritu viuunt,
& spiritualia sectantur, ad ministeria animarum
conuertendarum assumit. Et hos spiritus ac mi-
nistros suos facit ignem vrentem, quia facit ut in
bonis operibus spiritu ferueant, & postquam in
seipsis accensi fuerint, alios quoque eodem igne
charitatis & feruoris absumant. Vide hunc lo-
cum apud S. Augustinum in Enarratione
pulchrè ac fusè de spiritualibus vitis hoc sensu
explicatum.

Deus viros
spirituales
facit An-
gelos &
ignem v-
rentem.

5. *Qui fundat terram super stabilitatem
eius.*] Ut Romanum Psalterium; aut firmitatem
eius, ut S. Augustinus legit: est autem Græcè
ὅτι τὸ ἀσφάλμα αὐτοῦ, id est ipsiusmet terræ:
Aquila & Symmachus, Ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ αὐτοῦ, Su-
per sede & base ipsius. Id est, In sua basi & sede
firmiter collocavit, ne moueatur, neque vni-
quam inclinetur à suo statu, quin sit semper in
mundi centro. Terræ enim stabilitas & basis
est centrum ipsum ad quod omnes terræ partes
vndique suâ grauitate nituntur, & circa quod
vniuersitas voluitur, cum cetera elementa, mare,
ignis, aër, continuò moueantur.

6. *Abyssus sicut vestimentum amictus eius.*]
Græcè τὸ ἀβύσσου αὐτοῦ. Ita in Codicibus m. ss.
antiquissimis reperi; in Editione tamen Sixtina
habetur αὐτοῦ: quod Theodoretus & alij notant
pro αὐτοῦ positum fuisse. Ita enim Aquila &
Theodotion interpretantur: Ἄβυσσος αὐτοῦ ἰνδυμα
κεφαλῆ αὐτοῦ. Quod S. Hieronymus vertit:
Abyssus quasi vestimento operuisti eam. Euthy-
mius & Nicephorus retento αὐτοῦ, suppleunt τὸ τῆς
γῆς σκεῆτι, eius nimirum elementi terræ. Mare
enim instar vestimenti, quod præter faciem,
manus & pedes corpus reliquum tegit, maxi-
mam terræ partem operit & circumdat, exceptis
locis hominum & belluarum habitationi desti-
natis: occupat enim vastissima & incomperta
terrarum spatia, & inundationibus quotidie
multa loca superat & obruit; siue quoniam ille
est maris impetus & momentum; siue quoniam
Deus sua iudicia & ultiones per illud exercet.
Plura de hoc vide apud Interpretes, & maximè
Lorinum.

Mare in-
star vesti-
menti ter-
ram ambi-

IBIDEM. *Super montes stabunt aqua.*] Per
montes potentes huius sæculi exponit S. Augu-
stinus; per aquas prædicationem Euangelij; ut
sit sensus, ac si exclamet: O rem miram! ô vim
Euangelicæ prædicationis! quæ homines etiam
potentes ad pietatem allexit & traxit. Neque
satis fuit Dauidi hoc semel commemorasse, sed
eandem sententiam reperit: *Ascendunt mon-
tes, & descendunt campi.* Verum si à Propheta
quæras, quis tantam rem perficere potuerit?
quis rem planè admirandam peregerit? subdit:
Terminum posuit, quem non transgredientur:
neque conuertentur operire terram. Id est, Deus,
qui terminum posuit despumanti mari, & sæ-
uientibus procellis; hic idem terminum posuit
Princi-

Verf. 8.

Verf. 9.

Principum virorum iniustitiæ, & malitiæ; neque minus suam potentiam ostendit, cum Regum iras & libidines verbi sui virtute compescit, quàm dum grassantes marinas vndas cohibet.

13. *Rigans montes de superioribus suis.*] SS. Patres mysticè per montes viros Apostolicos & Doctores intelligunt. Pro superioribus autem Græcè habetur ὑπερώων : itaque S. Hieronymus vertit, *de cœnaculis suis*; Chaldaus, *de domo thesaurorum superiorum*; ita vt describi videatur hortulanus Evangelicus, qui hunc mundum suum tamquam hortum irriget; sed præfertim in mysticos montes *imbros sapientia sua* (vt cum Ecclesiastico loquar) & cœlestium gratiarum copiam effundat, ad salutem nationum: hoc enim domus illa thesaurorum innuit, vnde bona copia cœlestisque illa vbertas pluit in montes. Quid deinde? *Inter medium montium pertransibunt aquæ*; id est *doctrina*, ait Glossa, quæ in patentem agrorum planitiem à beatis illis montibus deriuantur. Quid præterea? *Potabunt omnes bestia agri*: nimirum illi qui vt iumenta facti sunt, ob brutas appetitiones rationi inimicas, ceterique de vulgo, his doctrinis, hac factorum mysteriorum vndâ & cognitione imbentur. *Ab eis*, ait Glossa, *ad terram vsque gratia descendit*.

14. *Producens fœnum iumentis, &c.*] Spiritualiter. *Iumenta*, id est illi qui ob vitam iniquam iumentis assimilantur, *fœno*, hoc est, rerum visibilibus amore pascuntur. In vsum verò hominum producit herba; non quæuis, sed illa quæ transit in panem, quæ spicas & grana tritici candida profert: oratio nimirum, quæ in modum herbæ ex mente iusti sursum germinat, & speciosa grana sanctorum affectuum & operum virtutis emittit. Hæc non aliter quàm panis reficit, & non aliter quàm vinum lætitiâ perfundit. *Vt exhilararet*, inquit, *faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet*. Hoc, inquam, vinum, quod ore mentis attentâ consideratione & postulatione potamus faciem nostram interiorem, imò & aliquando exteriorem, sicut oleum (vt in Hebræo habetur) exhilarat. Et hic panis cor hominis ad labores pro Domino suscipiendos confirmat.

15. *Et vinum lætificet cor hominis, &c.*] Notandum quòd ex omnibus creaturis panis & vinum dicantur ad cor hominis pertinere. Siquidem oleum ad faciem, carnes ad gustum, alia ad alias delicias: ad cor autem solus panis & vinum pertinent. subiungit enim: *Et panis cor hominis confirmet*; vim nimirum vigoremque tribuens in ἀποψυχῆ & defectione humanæ imbecillitatis: nam sine illo, vt alibi Regius Vates cecinit, cor arefcit. Atque hanc assignat causam D. Thomas Opusc. 58. cap. 9. cur Venerabile Sacramentum sub speciebus panis ac vini à Christo Domino institutum sit: quia nimirum hæc sunt præcipua corporalis vitæ conferuandæ alimenta, vt hæc etiam in re signum significato respondeat: sunt enim illa veluti elementa vitæ ita necessaria, vt sine illis vix spiritus duci possit, ita suaui, vt nemo sit qui non mirificè ex eorum vsu magnam animi voluptatem percipiat. Vt clarè mundi liberator prædicasse videatur, quàm hic panis Angelorum sit Christianæ vitæ necessarius, quamque omni genere

suauitatis & liquidæ voluptatis redundet, dicens: *Ego sum panis viuus, qui de calo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, &c.* Diuinè Stromateus Clemens in Pædagogolib. 2. cap. 2. *Bibere*, inquit, *Iesu sanguinem, est xριστῆος μεταλαμβάνειν ἀφ' αὐτοῦ, participem incorruptionis Domini fieri.* Quod donum tam inæstimabile est tamque augustum, vt nesciam an in hac vitæ imbecillitate infirmitateque naturæ sit aliud expetendum magis, plurisque faciendum. A reliquis quoque Patribus similia dicta animaduerto. Nam martyr Ignatius spiritu Apostolico plenus Eucharistiam vocat φάρμακον ἀθανάσιον, καθαρτήριον, ἀλκιμαν, *pharmacum immortalitatis, purgationem, amulectum*, Gregorius Nyssenus Orat. Catechetica cap. 37. per illam ait hominem fieri *μῆτορον ἀφ' αὐτοῦ, incorruptionis participem*, castum, innocentem. S. Hieronymus alijque Interpretes Zachariæ Oraculum huc trahere non dubitauerunt, qui longè post futura prænuntians, Eucharistiam nominauit *Fruentium electorum, & vinum germinans virginis*. Siquidem ex hoc vino non ebrietas corporis, sed casta consilia mentis, & purissimæ cogitationes pullulant. S. Dionysius Areopagita Eccl. Hier. cap. 1. diuinum hoc epulum nominauit *ὄσιαν τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, & δεικνύει, conuincium quod mentem aliat & Deum efficit*. Plurima vide apud eundem Eccl. Hier. cap. 3. quod est totum de Ven. Eucharistia.

17. *Illic passeret nidificabunt.*] Theodoretus ex Aquila, *Ἐκεῖ ὄρνιθες κτισθῶν ἠρώδῃ ἐλάται οἶκος αὐτοῦ, Ibi aues nidificabunt; herodis abietes domus ei*: Scholion addit ex Symmacho, *Ὅρου σπυρία ἰσοῦδος τῆς ἰκτινὸς βόσκει οἶκος, Vbi passeret nidificabunt miluo* (ita enim interpretatur S. Hieronymus ad Suniam) *Borat habuatio*.

18. *Montes excelsi ceruus, petra, refugium beriniacys.*] Græcè τοῖς χοιροχυλλοῖς, quomodo omnes Interpretes transtulisse testatur ad Suniam S. Hieronymus, præter Septuaginta, qui dixerint *λεπροῖς, leporibus*: quod etiamnum reperitur in multis Codicibus. S. Augustinus & Vetus Psalterium habent vtrumque: *Petra refugium heriscys & leporibus*. Id est (vt Ioannes Cassianus Coll. 10. cap. 20. interpretatur) perfecti sublimi mysteriorum sacris Scripturis contentorum copiâ reficiantur, minus verò perfecti Dominicâ passionis memoriâ faginantur.

19. *Sol cognouit occasum suum.*] Pulchrum super hoc versiculo conceptum format Bæza noster lib. 12. cap. 8. §. 1. Solent, inquit, etiam fortissimi & constantissimi quique imminentis interitus conspectu affici, immutari: non sic Sol, sed eadem luminum comâ rutilans, eodem aureo vultu nitens ad interitum currit, cum nihil prius ab ipso ortu suo quàm suum occasum videat; vt dicat S. Ambrosius lib. 4. Hexæmeron cap. 2. *Cum enim dies horas suas completere ceperit, Sol debitum sibi cognoscit occasum*. Ne putes Solis pulchritudinem & alacritatem in cursu inde oriri, quia nesciat finem; quin potius sic pulcher est, sic alacer currit, cum ab ipso primo lucis ortu occasum & interitum prospiciat. Id quod pulchrè notabat D. Zeno Serm. de Resurrectione; vbi ait: *Sol quotidie nascitur, eadem die quâ nascitur, moritur; nec tamen instantis finis forse terretur, suos vt repigret cursus, vsq; horas,*

ANNO-TATIONES CORP. II. Ioan. 6. 50.

Zach. 9. 17

Sol non v. retur occasum suum sic nec insignitur iusti martem timent

Montes sunt viri Apostolici, qui doctrinis irrigant iudicioris.

Eccli. 39, 9.

Quis sit sensuum & quis spiritalium hominum cibis.

Panis & vinum cor hominis confirmant & lætificans.

Psal. 101, 5. Ven. Eucharistia car in pane & vino instituta sit.

Quam necessarius & utilis sit panis Eucharisticus.

beris... ntes... ani... est in... oris:... ando... ad... tua... d est... unt, ... rum... mi... vt in... n in... gne... lo... one... enfa... tem... tem... ræcè... rrræ:... Su... sede... m... er in... balis... rres... uod... are, ...]... ss... ina... ant... &c... ma... tit:... y... r... ate... m, ... xi... tis... ti... ta... ic... le... m... t... è... e... i... n... e... d... Verf. 8... Verf. 9...

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

horas, aut momenta producat, ut saltem paulò dimittens dies sui demoretur in vita: sed fidelis semper, semper intrepidus ad sepulchrum noctis concendit. Quis et si fortissimus instantis finis forte visâ non pigritaret, ut iret? Quis si posset finem aliquamdiu remouere, non produceret horas, non diei terminos longiores efficeret? Et minimè id Sol facit, sed intrepidus currit ad notum sibi finem, in quo non Solis materialis, sed veri Solis iustitiæ grandis laudatio exprimitur. Etenim vidit diuinus hic Sol occasum suum, vidit horribilissimum interitum, quem etiam diuina caro expauesceret, & non terretur, suos ut repigret cursus, ut horas aut momenta producat, sed alacer & festinus Hierosolymam ascendit, ascensurus ibi crucem.

Dæmones & Christo videnti, iam pra pudore quarunt latebras.

22. *Ortus est Sol, & congregati sunt, &c.*] Quasi diceret: Antequam Christus Dominus Sol iustitiæ nasceretur, diaboli tamquam in tenebris impudentes & impunè grassabantur: vbi verò natus est, omnes illi nimia verecundiâ suffusi se in suas speluncas ac latibula abdiderunt. Ex Hebræo pro illis verbis, *In cubilibus suis collocabuntur*, legi potest, *In oculibus suis*. Nam dæmones, qui ante aduentum Domini videbantur leones; post eius aduentum adedò infirmi & imbecilles facti sunt, ut tamquam oues in inferno positi sint, nihil virium habentes. Hunc locum expendens D. Hieronymus super cap. 6. Epist. ad Galatas: *Ortus est, inquit, nobis Dei sermo, Sol verus, & congregatae sunt bestiae recedentes in cubilia sua, procedamus nos ut homines ad opus nostrum, & usque ad vesperam laboremus*. Ex quo loco, iuxta D. Hieronymum, facile colligis eos homines, qui dum vitæ huius dies durat ad benè operandum non procedunt, sed veluti de nocte è latibus exeunt ad opera tenebrarum exercenda, non homines, sed bellus esse iudicandos, solumque eos homines censendos, qui ad benè operandum egrediuntur. Sicut autem Sol aliquando clarus & serenus exoritur, aliquando verò turbidus, & nubibus obuelatus; ita Christus iustitiæ Sol quosdam manè, id est in initio conuersionis, sine vlla nube tentationis serenus illuminat; quibusdam verò quasi nube tectus, inter tentationes apparet. De illo primo exortu dictum est: *Ortus est Sol, & congregati sunt*, intellige *catuli leonum*, siue tentationum incurtus; & *in cubilibus suis collocabuntur*: quoniam ad gratiæ cælestis aduentum omnia. solent diaboli tentamenta discedere. De ista autem illustratione secunda dicit Amos: *Faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsum terram, Dominus Deus exercituum nomen eius*. Illucoscit enim Dominus, sed non sine nebula tentationum, quæ quodammodò eius serenam faciem abscondant, & ad casum ac peccatum impellant; ita ut dicat anima, *Dum adhuc ordire succidit me*. At siue tentationes in ipso exordio conuersionis incipiant, siue usque ad profectum aliquem animæ se contineant, vtilissimum est cogitare, eas non semper defuturas, imò cum minus putamus aduersus animam surdeaturas, ut assidue vigilemus.

Soli homines consensendi qui benè operantur.

Quibusdam Sol iustitia clarus, quibusdam turbidus exoritur.

Amos 4, 13.

Isaie 38, 12.

Iob 5, 7.

23. *Exibit homo ad opus suum.*] Natus ut Iob ait, *Homo nascitur ad laborem*. Quod opinor à magno Moyse mutuatus est: qui prodit in Cosinopœia de architecto rerum omnium

Deo, illum cessauisse ab omni opere suo, quod creauit ut faceret, hoc est ad faciendum siue ad operandum. Volens nimirum, ut animaduertit Ambrosius Catharinus, ut homo similiter operaretur sex diebus, quo posset exemplo Domini sui tempore suo quiescere. Hebræa lectio manifestè hoc ponit, quæ sic habet, *quod creauit ad faciendum*; ut opus & continuus in agendo labor non solius hominis videatur esse finis, sed totius creaturæ quæ à summo Demiurgo est condita, non ut sit otiosa, verùm ut operetur. Itaque videmus in procreatis rebus, quò quæque sublimior est, & naturæ diuinæ similior, eò promptam esse magis & expeditam ad agendum, ut in choris beatorum spirituum cernitur, qui solium Dei coronant, & politiam orbis terræ vigilantissimè & studiosissimè moderantur. Sed quoniam sæpè labor durior videri solet hominum imbecillitati, & grauior: hoc diuina quoque bonitas machinata est & prouidit, ut honestis è laboribus suauitudo quædam animi sequatur plena humanissimæ voluptatis, quæ mirificè ad agendum exsuscitet. Hinc quantò maior est labor atque amplior, proportionè quadam meritorum & lætitiæ magnitudo efflorescit. Nam ut diuinè S. Martyr Ignatius Epist. 8. ait: *ὄτι πλείον κέρως, πάλυ κέρδος, Ὑβί πλεῖς laboris est, plus ibi lucrì solet esse*.

Gen. 1, 5. Homo & creatura omnes ad laborem facta.

24. *Omnia in sapientia fecisti, &c.*] Sapientia namque suâ sic Deus vniuersa disposuit, ut magna & admiranda cunctis appareant, & cernentes in laudem Creatoris & gratiarum actionem impellant. Impleuit ipse terram creaturis suis, neque illas confusè & perturbatè coaceruauit, sed ordinatissimè quamque earum alijs subijci vel supereminere fecit. E terra & alijs elementis, quæ inter se magnum ordinem habent, mixta inanimata perfecit: his arbores & plantas aliquam vitam habentes propofuit; hæc animalibus in vsum attribuit; animalium ac rerum ceterarum homini dominium prærogauit. Inter homines autem ipsos ordinem seruari voluit, ita ut quidam imperent, ceteri illis obediunt: isti doceant, alij verò doceantur, & per eos qui dignitate aut talentis maiores sunt reliquis bona administrantur. Quòd si rebus humanis ordo non deficit, in quibus tanta sunt, quæ ab æqui & boni scitis exorbitent; quis non videat cælos & angelicos spiritus admirando ordine esse dispositos, & pulcherrimo superiorum & inferiorum fœdere colligatos? Denique vniuersus, aut ordo creaturarum est, aut certè sine ordine & recta partium collocatione non est. Ita noster Alvarez de Paz Tom. 3. lib. 2. partis 2. cap. 10. docens in spiritalibus exercitijs maximam esse ordinis habendam rationem.

Quanta & sapientia & ordine Deus omnia constituerit.

25. *Hoc mare magnum & spatiosum.*] Ita S. Augustinus, & Vetus ac Romanum Pſalterium ac S. Hieronymus Nahum 1. qui scribens ad Suniam fatetur illud *manibus*, quod additur in Vulgata ex Hebraico & Theodotionis editione, in Septuaginta sub asterisco additum esse, & Aquilam sic esse interpretatum, *ἀπὸ χωρὸς χωρὸν*: quod alij, ut Lyranus & Treuetus, &c. exponunt *locis, littoribus, plagis, regionibus, spatijs*. Apud Hebræos enim pro loco & locis est nomen *mannus* ἢ *Iad*; ita ut non malè obseruet Locus noster, licere suspicari irrepsisse, sed excidisse

excidisse in textu Septuaginta vocem *χερσιν*. Habet enim quodammodo mare manus suas: quot flumina mare intrant, tot sunt maris manus, & manus non arctæ, sed amplissimæ, sed latissimæ, & quæ vincant munificentissimas quasque manus. Suis nempe arenis sic mare arctatur, sic intra se continetur, sibi totum habens, vt extra arenæ limen præfixum nihil emittat vndarum. At per partes illas, per quas flumina recipit, non sic arctatur, sed vt accipit fluminum aquas, per eundem alueum suas vicissim per longum spatium largissimè effundit. Videres singulis diebus vt mare accipit paruulum in se fluuium, & vt statim per ipsum flumen sursum sese totum quodammodo refundit. Hoc pulchrè Baëza noster lib. 1. de Christo figurato cap. 2. Verbo Dei incarnato accommodans sic inquit, Diuinum Verbum ante incarnationem parçè & intra strictissimam mensuram profiliebat; vbi autem accepit carnem, quasi mare per acceptos riuos omnia sua in homines effundit & transfert. Huc spectat illud Iobij Monachi lib. 3. de Incarnatione cap. 17. apud Photium in Bibliotheca: *Διὰ τοῦτο σαρκὶ ὁ κύριος, καὶ τῆς πλάτης τῆς ἰδίας ἐδέχθη τὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως ὑποδέχθη σαρκῶτα, ὡς ἂν τὸ ἐπιπτόν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταποθῆ, καὶ εἰς τὸ ἕθλον παραπέμψῃ τὸ δῶρον, καὶ ἵνα τὸ ἀποτὸν πλάτης τῆς αὐτῆς ἐπὶ ἡμῶν φιλευθροῦσιν ἐδείξῃ*, Ideo carnem Dominus induit, & mari diuinitatis sue natura nostra gustam suscipit, cum vt mortalitas à vita absorberetur, atque in uniuersum genus beneficium effunderet; tum vt inexplicabile pelagus benignitatis sua erga nos ostenderet.

Quales sint manus maris.

Christus per incarnationem diuinitatis mare in nos effundit.

Præca cogitationes sunt animalia reptilia.

Mare nauigantes ad portum contendere debent.

IBIDEM. Illic reptilia, quorum non est numerus.] Hugo de S. Victore hic per mare intellexit concupiscentiam quæ in impijs dominatur: in quo mari reptilia, quorum non est numerus, sunt prauæ & portentosæ cogitationes. Sicut enim in mari sunt varia monstrorum genera, ita ex concupiscentia quam plurima diuersarum cogitationum monstra, eaque interdum horrida oriuntur, quæ non immeritò reptilia nuncupantur: quia sensum in animam quasi irrepunt, & tacito quodam ac lubrico motu illabuntur. Quoniam verò aliæ alijs scædiores sunt, magisque portentosæ, idcirco additur: *Animalia pusilla cum magnis.*

26. Illic naves pertransseunt.] Græcè *διὰ πλοῦν*: Latini tamen habent *pertransibunt*, aut *commcabunt*: Aquila, *περπατεῖ*, ambulans. Significat autem subito naves transire oportere, nec morari in fluctuum vndis eisdemque opprimi, sed ad portum contento studio inflammatoque celerare: ibi nos altum otium, quies, opulentia & beatitudo expectat: ibi labores & discrimina finiuntur: ibi naulum, ibi præmium & coronæ parantur. *Omnes puppes* (ait S. Ambrosius lib. 5. Hexæmeron cap. 11.) *quæ peruecta fuerint coronantur*. Index illud fuit singularis lætitiæ & humanissimæ voluptatis, quam non modò illi qui fuissent periculis Oceani perfuncti, verùm & chari omnes è reditu capiebant. Nam verissimè dictum est à Pindaro Ode 1. *Viris mare nauigantibus præcipuam esse voluptatem, ubi secundis ventis portum attigerint*. Illuc igitur rapiamur, vt possimus dicere cum Poëta: *Ecce coronata portum setigere carina.*

S. Augustinus mysticè exponens hunc locum, sic inquit: *Naves Ecclesiarum intelligimus: commcabunt inter tempestates, inter procellas tentationum, inter fluctus sæculi, inter animalia pusilla & magna. Gubernator est Christus in ligno crucis sua. Illic naves commcabunt; non timeant naves, non valdè attendant vbi nascunt, sed à quo gubernentur*. Magnum sanè & inexplicabile præsidium. Cum Ecclesiæ Rectoribus Deus gubernaculo manum admouet, ipse vela immittit, oram soluit, iacit anchoram, cursum omnem dirigit ad felicitatem; hinc Deo freti atque Deo securi nauigant. *Res magna*, inquit Seneca Epist. 53. *habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei*. Quod eximium & Christiano ore dignum est acroama. Hanc mirabilem & suspicendam hominum generi Dei prouidentiam, quæ terrâ marique suos protegit, diuina oracula magnificè prædicant.

IBIDEM. *Draco iste quem formasti ad illudendum ei.*] In hunc locum Hebræi suo more fabulantur, Deum à principio mundi duos cetos immensæ magnitudinis, marem vnum alterum feminam procreasse; quia tamen præuidit, si per generationem multiplicarentur, impeditum iri nauigationem, feminam occidisse, & sale conditam referuasse, vt iustis post resurrectionem lautissimum ex eius carnibus conuiuium appareret, interimque cum masculo, qui superfluit, tribus horis quotidie animi gratiâ colludere: & ita locum Psalmi citatum interpretantur ridiculè, vt cetus mari, ita & ipsi sacræ Scripturæ illudentes. Locus enim ad litteram de ceto intelligitur, quem Deus procreauit in mari, vt in eo quasi luderet, ac de reliquis minoribus piscibus propter suam magnitudinem quasi tyrannico more triumpharet, eos nimirum deuorando. Ceterum Patres per *cetum* siue *Leniantham* eo loco dæmonem intelligunt, quem Deus formauit ad illudendum, id est, vt illuderet hominibus, vt exponit S. Hieronymus; seu ad illudendum ei; id est, vt illuderetur ei ab hominibus, præcipuè post passionem Christi, quem admodum interpretantur D. Augustinus, Theodoretus & alij.

28. *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.*] Aquila, *ἀνοίξεις χεῖρά σου, ἐμπλησθήσονται ἀγαθῶν*, *Aperies manum tuam, implebuntur bono*: Theodotus, *ἀνοίξασθαι σε τὴν χεῖρα πλοῦντος ἀγαθῶν*, *Aperiente te manum tuam, implebuntur bonitate*: Symmachus, *χερσασθῆσονται ἀγαθῶν, saturabuntur bonis*. Quam hinc *bonitatem* alio loco *benedictionem* nominat, hoc est *ubertatem*, vt Cassiodorus vertit, Magna nempe Dei manus thesauris innumerabilibus facta & abundans missilia vbique spargit sua continuamque annonam; vti Regius Vates sæpè dulcibus odis celebravit. Apertio autem manus stylo Hebræo significat libertatem & munificentiam. Cum enim profusam munificentiam volunt exprimere, dicunt *פתח יד* *petuchah*, hoc est *manum apertam*. A quibus fortè accipientes Turcæ, liberalitatem quoque per apertas manus indicare soliti sunt, vt Leunclauius meminit lib. 4. Hist. Vide quæ infra notauimus ad Psal. 144. vers. 16.

29. *Auferes spiritum eorum, &c.*] Hæc verba sic exponit S. Gregorius lib. 24. Moralium cap.

ANNOTATIO NES COR DERII. Ecclesia inter procellas Deo gubernatore securis.

Fabula Hebraeorum de dracone.

Quid per draconem seu cetum intelligatur.

Psal. 144, 16.

Apertio manus symbolum liberalitatis.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Homo su-
perbia spi-
ritu ablato
se puluerem
agnoscit.

cap. 27. *Auferes spiritum eorum; id est, omnem superbiam & turgentem spiritum auferes. Quid inde? Et in puluerem suum reuertentur: id est, tum facile se esse puluerem & cinerem meminerint. Ob tumorem enim superbiæ, quo distenduntur, non sinit Deus de futura morte cogitare. Quis autem (inquit Gregorius) spiritus, nisi spiritus superbia nominatur? tollatur ergo spiritus eorum, & deficient; id est, subducto superbia spiritu nihil de se esse cognoscant. Audiatur egregia vox Agapeti Diaconi: πῦλον ἔχον πάντες τῶ θεοῦ ἀποκάρωτα, Limum omnes habent generis auctorem sui. Ex eodem puluere, ut Democriteis atomis, fumus omnes concreti, è luto molli coagulati, è terra Prometheo artificio compositi. Nec pauperibus tantum vili centone fasciatis, verum etiam purpuratis, auratisque Regibus & potentissimis Principibus illud ab Ecclesia occinitur, Puluis es & in puluerem reuertentis.*

Deus dum respicit superbos facit eos tremere.

32. *Qui respicit terram, & facit eam tremere, &c.*] Pulchrè S. Augustinus ad hunc locum exponit quænam sit ista terra quæ tremat ad aspectum Dei, quinam isti montes qui fumigant ad tactum Dei. *O terra, inquit, exultabas de bonitate tua, tibi tribuebas vires opulentia tua: ecce respicit Dominus; & facit te tremere. Respiciat te, & faciat te tremere; melior est tremor humilitatis quam confidentia superbiæ. Et infra: Montes superbi erant, iactabant se, non eos tetigerat Deus, tangit illos, & fumigabunt. Quid est fumigare montes? Preceam Domino reddere. Ecce magni montes super-*

bi, montes ingentes non rogabant Dominum; se rogari volebant, & superiorem non rogabant. Quis enim potens & tumidus & superbus in terra, qui dignetur humiliter rogare Deum? De impijs loquor, non de cedris Libani, quas plantauit Dominus. Impius quilibet & infelix anima rogare Deum nescit, & vult se rogari ab hominibus. Mons est, opus est ut tangat illum Deus, & fumiget: quando cæperit fumigare, dabit Deo preceam: tamquam sacrificium cordis fumigat ad Deum, deinde tundit pectus: incipit & flere, quia & fumus excutit lacrymas.

IBIDEM. *Qui tangit montes, & fumigant.] De vindice Dei manu loquitur, cuius pondus & grauitatem sanctus Vates conatur exprimere, cum ait illius tactu montes fumigare, concepto videlicet igne vehementi atque violento, quo ferrum & æs liquefiant. Eodem sensu infra dicit: Tange montes, & fumigabunt. Sic apud Isaiam: Iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes: ita ut quatientis illius manu montes, qui immobiles alioqui videantur, contremiscant. Amos quoque timore confimili obstupescens; Dominus, inquit, Deus exercituum qui tangit terram, & tabescet, & lugebunt omnes habitantes in ea. Alij similiter diuinitus afflati Scriptores de ipsius ira & ultione multa magnificè terribiliterque dicunt, ut vesani homunciones intelligant, quàm sit formidabilis & in omnem partem metueadus.*

Ira Dei
grauis &
formidabi-
lis.

Psal. 143.
Isa. 5, 25.

Amos 9, 5.

IN PSALMVM CIV. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλεῖα.

Hic Psalmus est primus eorum quibus Alleluia inscribitur, id est mystica adhortatio excitans auditum ad laudem Dei: significat enim hac vox laudem Dei. Postremis autem Psalmis ut plurimum inscribitur, quoniam his qui per virtutis exercitium tendunt ad perfectionem conuenit ut Deum laudent. Mentionem autem continet antiquorum, ut populo constaret, quibus quidem institutis patres eorum vti honorem consecuti fuerint, quibus vero per vindictam abstinere edoceri sint, ut ex utroque emolumentum caperent, dum beatus David non solum futura ipsis ad eorum instructionem prædicit, & certiores reddit, verum etiam pristina commemorat, ut memoriam præteritorum haberent presentium admonitionem. Ceterum recentem quoque populum docet quomodo non iniuste ingratum illum populum curâ suâ destituerit, ne eandem viam quam illi tenere discerent.

Πρωτὸς ὁ παρὲν ψαλμὸς τυγχάνει τῆς ἐπιγραφόμενων τῶ Ἀλληλεῖα, ὅπερ ἔστι παρὰ λέξιν μυστικὴ πρὸς τὴν τῶ θεῷ ὑμνωδία τῶ ἀπολύτῳ διεγείρουσα. σημαίνει δὲ αὐτὴ τῶ θεῷ. τοῖς τελευταίοις δὲ τῆς ψαλμῶς ὡς ἐπίπαι ἐπιγράφεται, ὅτι τοῖς ἡδὴ πρὸς τὸ τέλει φθάσαι τῆς κατ' ἀρετῶν πολιτείας ἀρμόζον φιλεῖ τὸ αἰεὶ τὸν θεόν. Μνήμην δὲ ἔχει τῆς παλαιᾶς, ὡς αὐτὸς εἶπεν οἱ τῶ λαοῦ, τίσι μὲν ἐπιτιμώμενοι οἱ πατέρες αὐτῶς κατηνέχοντο ἐπιτιμώμενοι, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι μετὰ κολάσεως ἐπαίδευσαντο, ἵνα ἐκατέρωθεν ὠφελοῦντο, τῶ μακαρίῳ Δαβὶδ ἔ μόνον εἰς παιδείαν αὐτοῖς τὰ μέλλοντα προέλεγοντο, καὶ ἀσφαλιζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τῆς παλαιότερης ὑπομνήσκοντο, ἵνα ἔχοιεν τὰς μνήμας τῶ γενομένου ὀφθαλμοῦ τῶ παρόντων. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν νέον λαόν ὡς ἐκ ἀδικίας τὸν ἀχάριστον δῆμον ἐκείνον τῆς οἰκείας κηδεμονίας ἐγύμνωσεν, ὡς αὐτὸς μαθόντες μὴ τῶ ἐκείνου βαδίζοιεν.

P A R A-

PARAPHRASIS ANONYMI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

1. Paral. 16, 8.

α. **Ε**ΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ τῷ κυ-
εἰώ, καὶ Ἰσχυραλεῖδε τὸ
ὄνομα αὐτοῦ ἀπαγγέ-
λατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Μὴ δεξιέπαυροι, φησι, πάση τῇ γῆ
πρὸς θεῷ διηγῆματα ἐπιιδόντες.

β. Ἀΐσατε αὐτῷ καὶ ψάλατε
αὐτῷ· διηγῆσατέ πάντα τὰ θαυ-
μάσια αὐτοῦ.

Ποιῶμεθα δέ, φησι, τὰ διηγῆματα μὲν
ἕμῶν καὶ ἀδελφῶν, ὅσα εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξατο
θαυμάσια, καὶ ὡς ὀνομασθεῖς ἡμᾶς ἀπεργά-
σατο. ὅθεν ἐπιφασί.

γ. Ἐπαινέσατε ἐν τῷ ὀνόματι
τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ διφρασηθῆτω καρ-
διά ζητούντων τὸν κύριον.

Καὶ νῦν ἔν, φησι, πάντες οἱ ἐκζητούντες τὸν
κύριον ἴσατε ἐν διφρασῶν, ὡς ἐκ ὑποδύ-
ξομενοι ἔπαρ' αὐτῷ χάριτες.

δ. Ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ
κρεθαιώθητε· ζητήσατε τὸ πρό-
σωπον αὐτοῦ διαπαντός.

Δῆλον γάρ, φησι, ὡς ἡ ζήτησις ἡ αὐτῷ
ἰχμὴ παράχῃ καὶ δυνάμει τοῖς ζητήουσιν·
μὴ δεξιέπαυτοι ἐν τῷ ποιεῖν.

ε. Μνήσθητε τῶν θαυμασίων
αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν, τὰ τέρατα αὐ-
τοῦ, καὶ τὰ κείμενα ἐξ ὀμάτων
αὐτοῦ.

Ἐχρεῖ ἔν, φησι, ἐν μνήμῃ ὅσα θαυμάσια
ἕμῶν ὑμῶν ἐποίησε καὶ ὅσα τέρατα τοῖς Αἰ-
γυπίοις ἐπεδείξατο.

ς. Σπέρμα Ἀβραάμ δέλεα
αὐτοῦ· υἱοὶ Ἰακώβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ.

Ἡμῶν μὲν γάρ, φησι, προσέκειται μνησ-
θαι αὐτῷ κατ' ἐξαιρετικὸν λόγον τοῖς ἀπὸ τοῦ
Ἀβραάμ καταγεγνημένοις καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ,
ὅς ἐξελέξατο δευλεύειν αὐτῷ.

ζ. Αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν
ἐν πάσῃ τῇ γῆ τὰ κείμενα αὐτοῦ.

Αὐτός, φησι, ὅστις ὁ κύριος ἡμῶν, ὁ
πᾶσαν ἐπιπέσει τὴν γῆν.

T O M V S I I I .

1. **C**ONFITEMINI Domino,
& inuocate nomen eius:
annuntiate inter Gentes
opera eius.

Non desistamus, inquit, omni terræ de
Deo facere narrationes.

2. Cantate ei, & psallite ei;
narrate omnia mirabilia eius.

Faciamus autem, inquit, narrationes cum
hymnis & canticis, quanta erga nos ostende-
rit mirabilia, & quàm nos celebres reddi-
derit. vnde subiungit:

3. Laudamini in nomine san-
cto eius: lætetur cor quærentium
Dominum.

Nunc igitur, inquit, omnes qui quæritis
Dominum eritis in lætitia, tamquam mini-
mè frustrati gratiâ eius.

4. Quærite Dominum, & con-
fortamini: quærite faciem eius
semper.

Manifestum enim, inquit, est inquisitio-
nem eius fortitudinem ac virtutem præbere
quærentibus eam: ne deficiatis itaque hoc
facientes.

5. Mementote mirabilium eius
quæ fecit, prodigia eius, & iudi-
cia oris eius.

Habetote igitur, inquit, in memoria mi-
rabilia quæcumque pro vobis fecit, & quæ-
cumque prodigia Ægyptijs ostendit.

6. Semen Abraham serui eius:
filij Iacob electi eius.

Siquidem nos, inquit, decet eius memi-
nisse, qui secundum eximiam rationem ab
Abrahamo & Iacobo descendimus, quos
elegit ad sibi seruiendum.

7. Ipse Dominus Deus noster:
in * omni terra iudicia eius.

Ipse, inquit, est Dominus noster, qui om-
nem terram iudicat.

Quibus & quomodo Deo confitentium.

Beneficia Dei assidue memoranda.

* Vulgata vniuersa

Ita Dei gratia & formidabilis.

Psal. 143, 5. Isa. 5, 25.

Atmos, 5.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

8. Memor fuit in sæculum te-
stamenti sui; verbi quod mandavit
in mille generationes:

Hic enim, inquit, patribus nostris dispo-
suit testamentum, & ad nos vsque posterof-
que nostros illud custodit, & tempus minimè
euanidam reddit promissionem. Id ipsum
igitur clariùs explicans subiungit:

9. Quod disposuit ad Abraham,
& iuramenti sui ad Isaac:

10. Et statuit illud Iacob in
præceptum; & Israël in testamen-
tum æternum,

Totum hoc negotium distinxit secundum
proprium idioma. Vult autem dicere, ipsum
quoque Patriarchis nostris dedisse promissio-
nes, & iuramento illas confirmasse.

Narrat
promissio-
nem & be-
neficia pa-
trium sa-
cra.

11. Dicens: Tibi dabo terram
Chanaan, funiculum hereditatis
vestræ.

Promisit, inquit, Deus Patriarchis datu-
rum se terram Chananitidem, & omnem eius
hereditatem.

* Vulgata
breui,
* eius.

12. Cùm essent numero * bre-
ues, paucissimi & incolæ * in
ea.

Promisit, inquit, eis hereditatem Palæ-
stinæ, non quando multi erant, ne quis viri-
bus multitudinis locorum occupationem ad-
scriberet; sed quando valde pauci erant, &
vix numerum conficiebant. & quod profe-
ctò maius est subiungit:

13. Et pertransierunt de gente
in gentem, & de Regno ad popu-
lum alterum.

Post promissionem enim, inquit, muta-
runt loca ex locis, & ex Regno in aliud
Regnum transiuerunt, idque cùm essent nu-
mero breues; & prodigiôsè seruari sunt. vnde
subiungit:

* Vulgata
reliquit

14. Non * permisit hominem
nocere eis: & corripuit pro eis
Reges.

Pharaonem intelligit & Abimelechum,
quos corripuit propter Sarram, & terrefecit.

15. Nolite tangere Christos meos,

ή. Ἐμνήθη εἰς τὸν αἰῶνα δια-
θήκης αὐτοῦ. λόγος ἔνετείλατο
εἰς χιλίας γενεάς.

Οὕτως γὰρ, φησι, τοῖς πατέρας ἡμῶν
δέδοτο διαθήκην, καὶ μέχρις ἡμῶν ταύτην
διεφυλάττει καὶ ἡμεῖς, καὶ ὁ χρόνος
ἐξέτηλον ἐποιεῖ τὴν ἐπαγγελίαν. σαφίτε-
ρον γὰρ ἐρμηνεύων αὐτὸ ἐπάγει.

θ. Ὅν δέδετο τῷ Ἀβραάμ, &
ἔθηκε αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ.

ί. Καὶ ἔφησεν αὐτῷ τῷ Ἰακώβ
εἰς παρῶσαγμα. Ἐτῷ Ἰσραὴλ εἰς
διαθήκην αἰώνιον,

Ὅλοι τὸ παρῶσαγμα διείλε καὶ τὸ οἰκεῖον
ιδίωμα. βύλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τοῖς Πα-
τριάρχαις ἡμῶν καὶ ὑπέχετο τὰς ἐπαγγε-
λίας, καὶ ὅρκω ταύτας ἐβεβαίωσε.

ια. Λέγων· Ἐδώσω τὴν γῆν
Χαναάν, χοῖνίσμα κληρονομίας
ἡμῶν.

Ἰπέχετό, φησι, ὁ θεὸς τοῖς Πατριάρ-
χαις· δίδουαί τὴν Χαναάνου γῆν, καὶ παύ-
τα αὐτῆς τὰ κληρο.

ιβ. Ἐν τῷ εἶναι αὐτὸς ἀριθ-
μῶ βραχεῖς, ὀλιγοσὺς ἔπαρσί-
κτος ἐν αὐτῇ.

Ἰπέχετό, φησι, ἡσθεῖς τὴν κληρονομίαν
τῆς παλαιστίνης, ἐχ' ὅτι πλήθος ἐχρόστο,
ἵνα μή τις τῆ δουράμει τῆ πλήθους ἐπιγρά-
ψῃ τὸ κατ' ἡμῶν τόπων· ἀλλ' ὅτι βρα-
χεῖς ἦσαν ἀραν, καὶ μόλις εἰς ἀειθμὸν ἐρ-
χόμενοι. Ἐ τὸ δὴ μᾶλλον ἐπιφέρει.

ιγ. Καὶ διήλθον εἰς ἔθνη εἰς
ἔθνη καὶ ἐκ βασιλείας εἰς λαὸν
ἕτερον.

Μετὰ γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν, φησὶν, ἡμε-
ροι τότες ἐκ τόπων, καὶ ἐκ βασιλείας εἰς
ἕτερον μετέβαινον, καὶ ταῦτα ὄντες βραχεῖς
ἀριθμῶ· καὶ ἐφυλάχθησαν παρὰ δόξως.
ὅθεν ἐπιφέρει.

ιδ. Οὐκ ἀφῆκεν ἀνδρῶν ἀ-
δικῶσα αὐτὸς. καὶ ἠλεγξεν ὑπὲρ αὐ-
τῶν βασιλεῖς.

Τὸν Φαραὼ λέγει καὶ τὸν Ἀβιμίλεχ ἐς
ἠλεγξεν ὑπὲρ τῆ Σάρρας, καὶ ἐφόβησεν.

ιε. Μὴ ἀπτεώδε τῶν χειρῶν μου,
καὶ

καὶ ἐν τοῖς προφήταις μὴ πο-
νηρέεσθε.

& in Prophetis meis nolite ma-
lignari.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Μοιρομηχί τῆτο λέγων & ὀπιπύτων τοῖς
λαοῖς καὶ τοῖς βασιλῆσιν, μὴ διγγάνην αἰ-
δρουν προφητῶν, ἔχόντων δεξ' τῆς χειρὸς
πατρῶν.

Tantum non dicens & præcipiens po-
pulis ac Regibus, ne attingant viros Pro-
phetas, qui habent ordinem per vn-
cionem.

15'. Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπι-
τῶ γῆ· πᾶν σῆμα, ἀρτοῦ
σωείτρεψεν.

16. Et vocauit famem super
terram: & omne firmamentum
panis contriuit.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω ὅτι ἡμεῖον τόποι ἐκ
τόπων, καὶ χῶραι, δέφοροι τέτες ὑπεδέ-
χοιτο, τῶ αἰτίας λέγα τῆς μεταστάσεως.
λοιμὸς γὰρ, φησι, βαρῦτατος κατέλαβε τὴν
γῆν, καὶ ἐπῆλθεν τοῖς πατριάρχαις γίνε-
σθαι πρὸς εἰς Αἴγυπτον καθόδου.

Cum superius dixisset eos mutasse loca
ex locis, & diuersas regiones ipsos exce-
pisse, causam reddit huius migrationis. Fa-
mes enim, inquit, grauissima terram occu-
pauerat, atque inde Patriarchis data est oc-
casio descendendi in Ægyptum.

17'. Α' πῆσειλεν ἔμπερθεν αὐ-
τῶν ἀνθρώπων· εἰς δέλλον ἐπράθη
Ἰωσήφ.

17. Misit ante eos * homi-
nem: in seruum venumdatus est
Ioseph.

* Vulgata
virum:
Quanta
speris pro-
uidentia
Dei in ge-
nus Israël.

Τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ ἔ-
μελλε τὸ γένος τῆ Ἰακώβ εἰσέναι εἰς Αἴ-
γυπτον (αἰτία δὲ ἡ ὁ λιμὸς) τῶ προνοίας
σημαίνε τὸ θεῶ, ὅτι τέτες, φησι, μέλλοντι
γίνεσθαι, παραδείασε τὸν Ἰωσήφ προλαβεῖν,
καὶ εἰς Αἴγυπτον δεσποτῶν τὸ κράτος, ὡς
τὸ ἐπὶ πάντων λιμὸν διδόναις γνῶναι τοῖς
ἀνακειμένους θεῶ. Καὶ εἰσηλθὲν, φησι, ὁ
Ἰωσήφ εἰς μὴ μωρίας ἀξιοπιστίας, ἵνα μὴ πε-
εἰς ὑστερον δυναστυίαν τῆ προλαβῆσθαι ἀξιο-
πιστία ὀπιγρῶν, ἀλλ' ὡς δούλος ὄδου
ἐπάγει.

Res Iacobi narrat. Cum enim genus Ia-
cobi in Ægyptum esset ingressurum (huius
autem causa erat fames) prouidentiam Dei
significat, quod cum hoc, inquit, futurum
esset, eò destinauerit Iosephum qui præce-
deret, atque Ægypti Imperium obligaret,
ita vt omnium fames amicis Dei vberras
existeret. Et ingressus est, inquit, Ioseph non
cum maxima auctoritate, ne quis postero-
rem eius principatum priori eius aucto-
ritati adscriberet, sed tamquam seruus. vnde
subdit:

18'. Ἐταπεινώσαν ἐν πέδαις ἐπὶ
πόδας αὐτοῦ, σιδηρὸν διήλθεν ἡ
ψυχὴ αὐτοῦ,

18. Humiliauerunt in compe-
dibus pedes eius, ferrum pertransi-
uit * anima eius,

* Vulgata
animam

Τίς δὲ αὐτὸν ἠλπίσε, φησι, ἐκ ποσῶν τε-
πεινώσει τῶ ποσῶντα κατωρθῶν; εἶτα ὅτι
καὶ ἐχρῶνισεν ἐκ τῶν δισμοῖς ὁ Ἰωσήφ ση-
μαίνε ἐπάγει.

Quid autem, inquit, ex tanta humilitate
tanta bona prouentura sperasset? Deinde
Iosephum quoque in vinculis moras traxisse
significat subiungens:

19'. Μέχρις ἃ ἐθεῖν τὸν λόγον
αὐτοῦ.

19. Donec veniret verbum
eius.

Prouiden-
tia Dei cito
ἐκ Ἰωσήφ.

Ταῦτα γὰρ, φησι, πάντα ὑπέμενε, ἀ-
χεῖ εἰς προσηύταξεν ὁ θεὸς λυθῆναι αὐτῶ
τῶν δισμῶν. ἔτι γὰρ πρὸς αὐτὸν δεκατέσσαρα
διήλθε. καὶ τὴν ἡμέραν ποσῶντων χροῖον
ἐταπεινώσετο ἐπάγει.

Hæc enim, inquit, omnia sustinuit, do-
nec præcepisset Deus ipsum vinculis absolui;
in ijs enim annos circiter quatuordecim
exegit. Et cum tanto tempore humiliatus
fuerit subiungit:

Τὸ λόγιον κυρίου ἐπύρωσεν αὐ-
τόν.

Eloquium Domini inflamma-
uit eum:

Ἐβόλησε γὰρ, φησι, τὸ πρῶτον * θεῶ

Volebat enim, inquit, præceptum Domini
ipsum

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ipsum probatum demonstrare: nempe quan-
do Deus voluit, quid factum sit, subiungit:

20. Misit Rex, & soluit eum;
princeps * populi, & dimisit
eum.

* *Vulgata*
populorū,

Pharaonem intelligit, ob somniorum am-
biguitatem.

21. Constituit eum Dominum
domus suæ, & Principem omnis
possessionis suæ.

Pro solutione quæstionum, inquit, hæc
contigerunt.

22. Ut erudiret Principes eius
sicut semetipsum; & senes eius
* sapientiam doceret.

* *Vulgata*
prudentiam

Adeo enim, inquit, ipsum admiratus
est Pharaon, ut optaret omnes suos Prin-
cipes Iosephum æmulari & scientiam
eius.

23. Et intrauit Israël in Ægy-
ptum: & Iacob accola fuit in ter-
ra Cham.

Hæc, inquit, est causa descensus Patriar-
chæ Iacob & reliquorum in Ægyptum:
Cham enim Ægyptum appellat, sicut Cha-
naan Palæstinam.

24. Et auxit populum suum
vehementer: & firmauit eum super
inimicos eius.

Sed nec eò descendentes, inquit, neg-
lexit illos Deus, sed valde ipsos auxit, &
propriâ benedictione supra Ægyptios ipsos
multiplicauit.

25. Conuertit cor eorum ut
odirent populum eius; & do-
lum facerent * in omnibus ser-
uis eius.

* *Vulgata*
in seruos

Conuersus enim, inquit, Pharaon, & odio ip-
sos prosequens, omni dolo vsus est aduersus
eos. Hic enim est qui iussit ut omnes masculi
ipsorum Israëlitarum interficerentur.

26. Misit Moysen seruum
suum, Aaron, quem elegit * sibi.

*Providen-
tia Dei cir-
ca Moysen.*
* *Vulgata*
ipsum.

In tali, inquit, tempore ostendit illis Moy-
sem & Aaron.

δούμιον αὐτὸν ἀποδείξαι· ἀμέλει ὅτι ἤβη-
λήθη ὁ θεὸς τί ἐβλήθη ἐπιφέρει·

κ'. Ἀπέειλεν βασιλεὺς καὶ ἔ-
λυσεν αὐτὸν, ἀρχῶν λαοῦ, καὶ ἀφῆ-
κεν αὐτόν.

Τὸν Φαραὼ λέγει, ἐπὶ τῇ τῆς διαιρέτην
ἀπορία.

καί. Κατέστησεν αὐτὸν κύριον
ἑ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἀρχόντα πάσης
τῆς κτήσεως αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν λύσιν τῆς ζητημάτων ταῦτα
ἐγίνετο, φησι.

κβ'. Τοῦ παιδύσαι οὖν ἀρ-
χόντας αὐτοῦ ὡς ἑαυτὸν· καὶ οὖν
πρεσβυτέρους αὐτοῦ ἐφίσηται.

Τοσαῦτον δέ, φησὶν, ἔχον αὐτὴν θαῦμα ὁ
Φαραὼ, ὡς ὄξασθαι πάντας αὐτὴν τὰς
ἀρχοντας τὸν Ἰωσήφ ζηλώσαι καὶ τὴν ἐκεί-
νην σιώσῃ.

κγ'. Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς
Αἴγυπτον· καὶ Ἰακώβ παρῴκησεν ἐν
γῆ Χαμ.

Αὕτη, φησὶ, γίνεται αἰτία τῆ καθόδε τῆς
εἰς Αἴγυπτον τῆς πατεράρχῃ Ἰακώβ ἔ τὰς
μετ' αὐτῆ· Χαμ γὰρ ἡ Αἴγυπτος λέγεται, ὡσαύτῃ
Καναὰν τὴν Παλαιστίναν.

κδ'. Καὶ ἠύξησε τὸν λαὸν αὐ-
τοῦ σφόδρα· καὶ ἐκραταίωσεν αὐ-
τὸν ὑπὲρ οὐδὲν ἐχθρὸς αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐδὲ ἐκεῖ καταβόησαν αὐτῶν,
φησὶν, ἠμίλησεν ὁ θεὸς, ἠύξησεν δὲ αὐτὸς ἀ-
γαν, καὶ ἐπλήθυνεν ὑπὲρ τὰς αἰγυπτίους τῆ οἰ-
κεία ἀλογία.

κε'. Μετέστρεψε τὴν καρδίαν
αὐτῶν ἑ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ,
ἑ δουλεύουσαι ἐν πᾶσι τοῖς δούλοις
αὐτοῦ.

Μεταστρεφείς γάρ, φησὶν, ὁ Φαραὼ, καὶ
μισήσας αὐτοὺς παντὶ δόλῳ ἐκείρητο κατ'
αὐτῶν. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ποροξέας ἔ τὰ
ἀρῆρα αὐτῶν τῆς Ἰσραηλιτῶν ἀιαιρείας.

κς'. Ἐξ ἀπέστρεψε Μωυσῆν τὸν δού-
λον αὐτοῦ Ἀαρὼν, ὃν ἐξελέξατο ἑαυτοῦ.

Ἐν ταύτῃ καιρῷ, φησὶν, τὸς ἀπὸ τὸν
Μωυσία καὶ τὸν Ἀαρὼν ἀντιθέσει.

κζ'. Ἐθε-

κζ'. Εἴθε ἐν αὐτοῖς οὐδὲ λό-
γοις τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τῶν τε-
ρεῶν αὐτοῦ ἐν γῆ Χαμ.

Αἰτὶ τὰ τὰ σημεῖα αὐτοῦ ἔτι τὰ τέρατα
αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς ἴδωτο, ὥστε ἐκείνων πρῶτα-
τότων γίνεσθαι ταῦτα· εἶτα καὶ καταλέγει
αὐτὰ.

κη'. Εξάπεσειλε σκότος, ἔσκο-
τασεν· καὶ ἐπαρεπίκραναν οὐδὲ λό-
γοις αὐτοῦ.

Αἰτὶ τὸ ἐπίπεγεν αὐτοῖς σκότος. οἱ δὲ
πρὸς τὸτο ἠπειθήσαν ἐν ᾧ μὲν ἰὼ καιροῦ
τὸ σκότος, δεηθῆσαντες, μὲν δὲ τὸ πάυσασθαι,
πάλιν ἀπειθήσαν.

κθ'. Μετέσρεψε τὰ ὕδατα αὐ-
τῶν εἰς αἷμα· καὶ ἀπέκτεινε οὐδὲ
ἰχθύας αὐτῶν.

Πάλιν, φησὶν, εἰς αἷμα μετέβαλε τὸ
ὕδωρ, καὶ πάντων τῶν ἐν ὕδασι θάνατον
κατεφθέσατο.

λ'. Εξείρψεν ἡ γῆ αὐτῶν βα-
τεράχας ἐν τοῖς ταμείοις τῶν βα-
σιλέων αὐτῶν.

Ὡς δὲ, φησὶ, καὶ τὸ ὕδατος κατεφθέσαν,
ἐπίπεγεν τὸ τῶν βατεράχων πλῆθος· ὥστε
ἐδὲ τῶν βασιλείων ἐδὲ τῶν ταμείων ἐφεί-
σαντο, ἀλλὰ πάντα μὲν ἰὼ τὸ πρῶτον ἀγ-
ματῶ.

λα'. Εἶπε καὶ ἦλθε κινώμιμα,
καὶ σκνίπες ἐν πάσι τοῖς ὄρεσι
αὐτῶν.

Ὡς δὲ καὶ τὴν κατεφθέσαν, ἐπήνη-
κον ἄλλα χαλεπώτερα.

λβ'. Εἴθε τὰς βροχὰς αὐτῶν
χάλαζα, πρὸς καταφλέγον ἐν τῇ
γῆ αὐτῶν.

Αἰμεληθέντων δὲ, φησὶ, ἔτι πρὸς λαβῶ-
των, ἐπήχθη καὶ χάλαζα μιμηθῆναι πῦρ
πάντα ἀναλίσκοντα. ὅθεν ἐπάγει.

λγ'. Καὶ ἐπάταξε τὰς ἀμπέ-
λας αὐτῶν καὶ τὰς συκάς αὐτῶν· ἔ-
συνέτερεψε πᾶν ξύλον ὄρειν αὐτῶν.

Εἰπεὶ δὲ καὶ ταῦτα κατεφθένηθη, ἐποίη-
σεν ἐπάγει.

λδ'. Εἶπε, καὶ ἦλθεν ἀκρίς, ἔ-
βρεχῶ, ἔσθη ἰὼ ἀριθμὸς·

27. Posuit in eis verba signorum
suorum & prodigiorum * suorum
in terra Cham.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Absit à
Vulgata.

Id est signa sua & prodigia sua in eis po-
suit, ita vt ipsis præcipientibus ista fierent;
deinde etiam illa recenser:

28. Misit tenebras, & obscu-
rauit: & non * exacerbauerunt ser-
mones eius.

* Vulgata
exacerba-
uit sermo-
nes suos.

Id est, Immisit ipsis tenebras. Qui quidem
eo tempore quo tenebræ ingruerant me-
tuentes, persuasi fuerant, sed vbi cessassent;
iterum erant refractarij.

29. Conuertit aquas eorum
in sanguinem: & occidit pisces
eorum.

Narrat
plagas Æ-
gypti.

Rursus, inquit, aquam conuertit in san-
guinem, & omnia quæ in aquis erant morti
adiudicauit.

30. Edidit terra eorum ra-
nas in penetralibus Regum ip-
sorum.

Vbi autem, inquit, etiam aquam
contempsissent, immisit ranarum multi-
tudinem; ita vt neque regijs quidem pen-
etralibus parcerent, sed omnia eius mandato
plena essent.

31. Dixit, & venit cynomyia,
& cyniphes in omnibus finibus
eorum.

Vbi autem etiam hæc contempserant; ir-
rogauit alia grauiora.

32. Posuit pluuias eorum gran-
dinem, ignem comburentem in
terra ipsorum.

Ceterum, inquit, cum etiam præcedentia
neglexissent, illata est grando quæ ignem imi-
tabatur omnia consumendo. vnde subdit:

33. Et percussit vineas eorum
& * ficus eorum: & contriuit * om-
ne lignum * finis eorum.

* Vulgata
ficulneas
* Absit à
Vulgata.
* Vulgata
finium

Cum verò etiam hæc desprexissent, quid
fecerit subiungit:

34. Dixit, & venit locusta, & bru-
chus, cuius non erat numerus:

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Si quid autem residui, inquit, grando reliquisset, hoc locusta & bruchus depascebat. vnde subdit:

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.

Ceterum cum ex hac etiam plaga minimè essent emendati, postremam tandem inducit.

36. Et percussit omne primogenitum in terra * Ægypti, primitias omnis laboris eorum.

* Vulgata
corum,

Hæc, inquit, sola plaga permouit Ægyptios; vnde deinceps soluerunt Israëlitas. Si quidem subinfert:

* Vulgata
cum

37. Et eduxit eos * in argento & auro: & non erat in Tribubus eorum infirmus.

Sic enim, inquit, Ægyptij ipsos dimiserunt, vt etiam ab ipsis spoliati, neque aurum, neque argentum sibi vendicarent, sed æqui consulerent, si cum diuitijs egredientes qualemcumque salutem Ægyptijs relinquerent. Nemo autem, inquit, inter Israëlitas tam miser apparebat, qui non vicino suo spoliato egrederetur. Hoc enim est quod ait: *Et non erat in Tribubus eorum infirmus.* Verumtamen non contristabant hæc Ægyptios. vnde subdit:

Narrat
exitum po-
puli de Æ-
gypto.

38. Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.

Non tantum enim, inquit, illos damnum affligebat, quantum ipsos metus liberatio recreabat. Deinde post pœnas Ægyptiacas quantam Deus erga populum suum prouidentiam ostenderit subiungit:

39. Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt lucret eis per noctem.

Vt nox quidem illuminaretur, dies verò obumbraretur.

40. Petierunt, & venit coturnix: & pane cæli saturauit eos.

Quin imò, inquit, coturnices postulanti- bus etiam manna concessit.

Εἰ πὶ δέ, φησι, λείψανον ἢ χάλαια κατέλιπε, τὸτο κατέφαγον ἢ ἀκροὶ καὶ ὁ βρωχῶ. ὅθεν ἐπιφέρει·

λέ. Καὶ κατέφαγε πάντα χορτόν ἐν τῇ γῆ αὐτῶν. Ἐ κατέφαγε πάντα τὸν καρπὸν τῆς γῆς αὐτῶν.

Ὡς δὲ εἰς ταύτης τῆς πληγῆς ἐσαφρονίσθησαν, ἐπάγα λοιπὸν τὴν τελευταίαν.

λς'. Καὶ ἐπάγαξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὰ πάντων τῶν πόων αὐτῶν.

Αὕτη, φησι, μόνη ἡ πληγὴ καθίκατο τῶν Αἰγυπτίων· ὅθεν λοιπὸν ἀπέλυσαν Ἰσραηλίτας. ἐπιφέρει γὰρ·

λζ'. Καὶ ἔξήγαγον αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ· καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ἀδενῶν.

Οὕτω γὰρ, φησι, ἀπέλυσαι αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι, ὥστε καὶ σκυλοδόμοι παρ' αὐτῶν, μὴ ἀντιποιεῖσθαι μηδὲ τὴν χρυσίῳ μηδὲ τὴν ἀργυρίῳ, ἀγαπητὸν δὲ ἡγεῖσθαι, εἰ μετατὰ τὴν πλάτῃ ἐξελθόντες καταλείπουν Αἰγυπτίους τὸ ὅπως αὐτοὺς σῶσαι. εἰδὲς δέ, φησι, ἐν ταῖς Ἰσραηλίταις ἕτως ὡφθη τὰ λαίπρω, ὅς ἐ σκυλοδομοὺς τὸν γέγονα ἐξελθεῖν τὸ γὰρ λέγει· καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀδενῶν. Ἐ ὁμοίως ἐκ ἐλύπει ταῦτα τὰς Αἰγυπτίους. ὅθεν ἐπιφέρει·

λη'. Εὐφρανθήσονται Αἰγύπτιοι ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν· ὅτι ἐπέπεσον ὁ φόβος αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς.

Οὐ γὰρ ἕτως αὐτοὺς, φησι, ἐλύπει ἡ ζήμια, ὅσον αὐτοὺς ἠυφρανθῆναι ἢ τὴν φόβος ἀπαλλαγῆναι. εἶτα μὴ ταῖς κατ' Αἰγυπτίους τιμωρίας ὅσον ἐπεδ εἶξατο ὡς τὸν λαὸν περιποιῶν ὁ θεὸς ἐπάγα·

λθ'. Διέπετασε νεφέλη εἰς σκέπην αὐτοῖς, καὶ πύρρον φωτίσαι αὐτοὺς τὴν νύκτα.

Ὡς τὴν φωτίσαι μὴ τὴν νύκτα, σημαίνει δὲ τὴν ἡμέραν.

μ'. Ἠθροσαν, καὶ ἦλθεν ὄρτυγομήτρα· Ἐ ἀρτόν ἐβρανῆ ἐνέπλησεν αὐτοὺς.

Ἀλλὰ καὶ αἰτήσασί, φησι, ὄρτυγομήτραν καὶ τὸ μῆνα ἐδωρήσατο.

μα'. Διέ-

μα. Διέρρηξε πέτραν, & ἔρρυσαν ὕδατα. ἐπορεύθησαν ἐν ἀνύδροις ποταμοί.

Οὐ μόνον γὰρ, φησι, τροφῶν αὐτοῖς παρέδοξον ἐχάρισατο, ἀλλὰ καὶ ποτὸν ἀνάπινον παντὸς, καὶ μὴ προσδοκώμενον. Τίτος ἐν ἑνὶ κα πάντα ταῦτα ποιεῖ ἐπάγ.

μβ. Ὅτι ἐμνήσθη ἔργον ἔργον αἰγίς αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραάμ τὸν δεῖλον αὐτοῦ.

Τῆς γὰρ, φησι, διαθήκης αὐτῆς ἡ πρὸς Ἀβραάμ ὑπομνησκόμηνος ταῦτα ἐποίησεν. ἔστιν ἐπιφέρει.

μγ. Καὶ ἔξηγαγε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει, & ἔσθον ἐκλεκτὰς αὐτοῦ ἐν διφροσύνῃ.

Εἶτα σωτόμως ἐπιφέρει τὰ ἔξῃς, ὅτι ἐμόνον αὐτὰς Αἰγυπτίων ἀπὸ πλάξου, ἀλλ' ὅτι καὶ κληρονομὰς αὐτὰς ἐποίησε ἡ Παλαιστίνης. ἐπιφέρει γὰρ.

μδ. Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς χώρας ἐθνῶν. καὶ πόδας λαῶν κατεκληρονομήσων.

Οἱ ἐν τῷ σάταν ἀπολαύσαντες, φησι, τί εἰσι δίκαιοι ποιεῖν ἐπιφέρει.

με. Ὅπως δὲ φυλάξωσι τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκζητήσωσιν.

Ἐπειδὴ ἐν, φησι, πάσης διεργασίας ἔστιν ὁ σκοπὸς ἡ φυλακὴ τῆς παραγωγῆς, τῶν μὴ ἄποσάμεν, ἵνα μείνη πρὸς ἡμᾶς βέβαια τὰ διεργατήματα.

41. Dirupit petram, & fluxerunt aquæ : abierunt in * ficcis flumina;

PARAPHRASIS ANONYMI. * Vulgata sicco

Non solum enim, inquit, prodigiosum ipsis cibum largitus fuit, verum etiam porum penitus insperatum, & inexpectatum. Quam igitur ob causam hæc omnia faciat subiungit:

42. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham * seruum suum.

* Vulgata puerum

Hæc enim, inquit, fecit recordatus testamenti sui ad Abraham. vnde subiungit:

43. Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.

Deinde reliqua breuiter subiunxit, ut nimirum non solum ipsos ab Ægyptijs liberauerit, verum etiam heredes fecerit Palæstinæ. itaque subdit:

44. Et dedit illis regiones Gentium; & labores populorum possederunt:

Hi igitur, inquit, qui tanta fuerant consecuti, quid merito facere debuerint subiungit:

45. Ut custodiant iustificationes eius, & legem eius * exquirant.

* Vulgata requirant

Cum igitur, inquit, omnis beneficij scopus sit obseruatio mandatorum, ab his minime recedamus, ut nobiscum beneficia firma perseuerent.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

ἘΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.] Αἰ. Αἰλλίλοις ἐγκυδοῦνται οἱ τὰ λαῖ, ὡς ἐπὶ μὲν τοῖς γαροῦσιν διχασεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς μέλλουσιν ἐπικαλεῖσθαι δὲ δέωδ. ἀντὶ δὲ τῆς ἐπικαλεῖσθαι κηρύσσει ἐπὶν ὁ Σύμμαχος. Διὰ δὲ τῆς ἀπαργαίλας ἐν τοῖς ἔθνεσι, δῆλον ὡς ἐκ Ἰουδαίοις μόνον ἔθνησιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξ ἔθνων παραγωγὰς, τῶν πινύματ' ἑσὶν τῶν ἔθνων διεγείροντ' κήρυκας εἰς τὸ καὶ ζητεῖν τὸν κύριον, καὶ κηρύσσειν τὰ πρὸς αὐτῶν σημήματα. Τὰ δὲ σημήματα.

ΤΟΜΟΣ III.

I. CONFITEMINI DOMINO.] Qui sunt de populo sese inuicem adhortantur, ut pro præteritis quidem gratias agant, pro futuris verò Deum inuocent ac deprecentur. Pro inuocate autem Symmachus dixit predicare. Per hoc autem quod annuntietur inter Gentes, manifestum fit non tantum Iudæis, sed etiam ijs qui ex Gentibus sunt utilitatem procurari, spiritu nimirum prædicatores Gentium excitante cum ad Dominum querendum, tum ad narrationes eius prædicandum. Narrationes

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

nes autem eius nobiscum sint ea miracula quæ erga nos ostendit, quibus etiam celebres & laudabiles nos reddidit. Pro *laudamini* autem Aquila legit *Gloriamini*. Hortatur autem hic sermo, ut non ob alias aliquas diuitias aut prosperitatem gloriemur, sed in Dei cognitione. Ceterum edocet quanta sit utilitas confessionis. Nam querentes, inquit, ipsum, continget in lætitia versari, & fortes reddi. Illud autem, Querere Dominum semper, opponitur isti quod secundum Moysem ter in anno apparere dicitur. Non semel, inquit, sed per totam vitam querite: sic enim inexpugnabiles eritis ab ipso confortati. Etenim in nouo Testamento hoc præcipit: *Petite, & dabitur vobis*. Facies autem Domini possit esse *figura substantia eius*, cum sit imago Dei inuisibilis; quapropter etiam qui videt ipsum vidit & Patrem.

Confessio lætitiæ & fortitudinem conciliat.

Non semel tantum, sed totâ vitâ querendus Deus.

Math. 7.
7.
Hebr. 1. 3.

Ioan. 14.
9.

Quid vocet mirabilia, & quid prodigia.

5. MEMENTOTE MIRABILIVM EIVS.] Habete, inquit, in memoria, & ne tradatis obliuioni mirabilia quæ pro nobis fecit, & prodigia quæ Ægyptijs irrogauit. Frequenter autem accipit mirabilia pro beneficijs, prodigia verò pro supplicijs: iudicia autem sunt ea quæ iuste & maturo consilio statuit, & rebus ipsis secuta sunt. Ac in nouo quidem Testamento prodigia sunt v. g. paralyticum firmare, mortuum suscitare; iudicia verò, sermones eius & decreta, quæ exactè expensâ instar accurati præceptoris ac legislatoris exposuit. Nobis igitur, inquit, conuenit horum maximè meminisse, utpote ex Abraham & Iacob semine oriundis, quos etiam ad seruiendum sibi elegit. Quare subiunxit: *Ipse Dominus Deus noster*. Cum enim, inquit, vniuerso orbi dominaretur, nos proprium suum populum appellauit, vniuersum orbem iudicans.

Quid per mille generationes significetur.

8. MEMOR FVIT IN SÆCVLVM TESTAMENTI.] Scilicet ad Abraham, quod ad nos vsque seruat, & in tempus quod post nos erit. Neque tempus ipsum euacuabit. Nam illud *In mille generationes* non ed dixit, quod præsens sæculum mille dumtaxat generationibus annumeretur; sed mille annorum numerum pro multitudine accipit, nempe in mille millenarijs promissionum ad Abraham factorum perennitatem stabilitatemque declarans. Singula autem secundum proprium

τα μετ' ἡμῶν ἔσω ὅσα εἰς ἡμᾶς ἐποδείξατο θαύματα, οἷς καὶ ὀνομασθῆναι ἀπειρογύστατο ἔπι πανθρώπων. ἀντὶ τῆς ἐπιανεῖσθαι δὲ ὁ Ἀκύλας καυχᾶσθαι. Παρακελεύεται δὲ ὁ λόγος, καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρῃ καυχᾶσθαι πλείων τυχόν ἢ διημερία, ἀλλ' ἐν τῇ τῆς θεῆς γνώσει. ὅσον δὲ τῆς ἐξομολογηθεῖσθαι ὄφελος διδάσκει. Τίς γὰρ ζητεῖσθαι, φησὶν, αὐτὸν, συμβίβεται τὸ ἐν ἀφορεσίῳ (ἐξ), τὸ κραταίως (ἐξ). Τὸ δὲ, διαπαντὶς ζητεῖν τὸν κύριον, ἀντιθέσθαι τὰς καὶ τῆς Μωσῆα τελέων φαίνοσθαι τῆς ἐπι-αυτῆ. μὴ ἀπαξ, φησὶν, ἀλλὰ ὡσθ' πάντα τὸν βίον ζητεῖσθαι. ἀμαχοὶ γὰρ ἔπος ἔσθεσθαι ὑπὸ αὐτῷ διωκαμένοι. Καὶ ἐν τῇ νύκτι γὰρ τῆς πνεύματος ἀγίου, αἰτεῖσθαι, καὶ δοθήσεται ὑμῶν. πνεύματος δὲ θεῆς εἶναι αὐτὸ ὁ χαρῆσθαι τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς, εἰκὼν τυγχάνων τῆς ἀρετῆς θεῆς. διὸ ἔορθῶν αὐτὸν ἐώρασθαι ἢ πατέρα.

6. ΜΝΗΣΘΗΤΕ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ ΑΥΤΟΥ.] Ἐχέτε, φησὶν, ἐν μνήμῃ, καὶ μὴ λήθησθαι ὡσθ' ὅσα ὑποσθαι ἡμῶν ἐποίησθαι θαύματα, καὶ ὅσα τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπέσθαι. λαμβάνει δὲ πολλάκις τὰ μετ' ἡμῶν θαύματα ὅτι ἐπιγασθαι, τὰ δὲ τέρατα ἐπὶ πνεύματος. κείμενα δὲ ὅσα ἐν δίκῃς ἔπι κεκλιμένως ἀπεφαίνεσθαι, καὶ ἠκολούθησθαι τὰ πνεύματα. Καὶ ἐπὶ τῆς νύκτι τέρατα μετ' ὁ σφίξθαι ὡσθ' αὐτοῖς, τὸ ἐγείρωσθαι νεκρῶν κείμενα δὲ, οἱ λόγοι αὐτῆς καὶ ἀποφασθαι, αἷς κεκλιμένως ἀκρεῖσθαι παιδούτῃ καὶ νομοθεῖσθαι δίκῃς ἐξετίθεισθαι. Ἡμῶν ἐν, φησὶν, μέγιστα τὸ μνησθαι πνεύματος, τοῖς ἐν ἀρεμασθαι Ὁ Ἀβραάμ καὶ Ἰακώβ, ἐς καὶ δευτέροσθαι αὐτῶν ἐξελέσθαι. διὸ ἐπέσθαι γὰρ. Αὐτοῖς κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν. πάσθαι γὰρ, φησὶν, δευτέροσθαι τῆς οἰκουμένης, ἴδιον ἡμᾶς λαὸν πνεύματος ὁρῶσθαι, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δικάζων.

7. ΕΜΝΗΣΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΔΙΑΘΗΚΗΣ.] Τῆς πνεύματος Ἀβραάμ, φησὶν, μετ' ἡμῶν ἐπιφύλασθαι, καὶ τὰ μετ' ἡμῶν χεῖρῶν. καὶ ὁ χεῖρῶν ἐξέσθαι τὸν αὐτῶν ἐπιποίησθαι. Τὸ γὰρ εἰς χιλίας χιλίας ἐχ' ὅτι χιλίας μόνον γυναικῶν ὁ πνεύματος αἰὼν ἀειδιμάσθαι. ἀλλὰ τὸν ἡμῶν χιλίων ἐπὶ ἀειδιμῶν ἐπὶ πλείους λαμβάνει, ὡς ἐπὶ τῆς χιλίας χιλιάδες τὸ διαρκῆσθαι καὶ μόνιμον δηλῶν ἡμῶν πνεύματος Ἀβραάμ ὑποσθαισθαι. Διεῖλε δὲ ἕκαστον κατὰ οἰκείον ἴδιωμα.

ιδίωμα . Οὐ γὰρ τῷ μὲν Ἀβραάμ ἐπηγυρίλατο , τῷ δὲ Ἰσαάκ ὤμωσεν , τῷ δὲ Ἰακώβ ἐπέταξεν . ἀλλὰ καθόλου βύλονται εἰπεῖν , ὅτι τὰς πατριάρχαις ἡμεῖς καὶ ὑπέχετο πρὸς ἐπαγγελίας , καὶ ἄρα πάντας ἐβεβαίωσεν . εἶπεν δὲ λόγῳ Ἰακώβ αἰώνιον καὶ ἄρα , καὶ κατὰ Χριστὸν αἰιότηται . εἴ ποτε δὲ Ἰακώβ αἰπλάς , καὶ κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸς ἄλλους ἄρα ὄμωσεν δὲ φωνῶν , ἢ ὅτι ὄμωσεν , ἀλλὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμειψόμενον παρῆν . ὡς περ καὶ ἐργαζόμεθα λόγια θεοῦ , ἢ ἐργαζόμεθα , καὶ ἔπιλανθάνομαι , ἢ ἔπιλανθάνομαι . Τί ἐν ἐπαγγέλιον ; λόγων ; σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν . Τί ἐπέχετο ; φησὶ , τοῖς πατέροισι δώσω τὴν Χαναάνην ἢ τὴν γῆν Παλαιστίνην εἰς κληρονομίαν . χρονομαζαί γὰρ καλεῖ τὴν μεμετεμμένην καὶ διασπασμένην . τὸ δὲ βραχὺ ἐστὶν οὐκ αἰνιτὶ τὰ ὀλίγια εἶπεν . Τὸ γὰρ βραχὺ κυρίως ἐστὶν μεγέθους κείνου . τὸ δὲ ὀλίγον ἐστὶν ἀειδίμω . Τί ἐπέχετο ἐν αὐτῷ τὰ ὀλίγια ; ἢ πληθυνθῆσθαι ὡς τὰ ἀστέραι . αἰνιτὶ δὲ τὴν περιουσίαν διασπασμένην κατὰ τὴν γῆν . ἢ ὅτι πληθύνονται ἔρχονται ; ἢ καὶ μή τις τῶν τῶν πληθύνει ἐπιτηρέσει τὴν γῆν ; ἀλλ' ὅτι βραχὺ ἦσαν , ἢ καὶ τὸ ὑποχρομῆν ἢ ἰσχυρὸς ἡφαίται . καὶ τὸ μὲν ὄν , φησὶ , καὶ διήλθεν ἔξ ἴθους εἰς ἴθον . μετὰ γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν , φησὶ , τόποι ἐκ τῶν πατρὶσιν ἀμειψόμενοι , καὶ ἢ ἐφ' ἑνὸς ἰσομερούς , καὶ ὀλίγοις ἦσαν τῶν πατριάρχαις , ἢ ὡς ἐφύλαξεν , ὡς μή τινα αὐτὸς ἀδικῶν ἴδεναι , τὴν αἰώνιον δὲ ἡλεγε μάλλον ἢ ἡμεῖς βασιλεῖς , τὸν Φαραῶν καὶ τὸν Ἀβιμέλεχ . ἢ ὡς τῆς Σάρρας ἐφύλαξεν . Μὴ ἀπὸ τοῦ δὲ λόγων ἢ Χριστὸν μου , μονογενὴ τὸν λόγον καὶ ἔπιπάττει , μὴ διγγάνειν ἀνδρῶν ἐκλελεγμένων ἡμῶν . τῆς γὰρ καὶ καλεῖ Χριστὸς . Ὁ γὰρ ἢ χρονομαζαί ποιεῖ ἀφορίζουσα τὸν χρονομαζαί , τῆς καὶ ἢ ἐκλογὴ ἔξαρπτε ποιεῖσα τὴν ἐκλελεγμένους . Ἀλλὰ καὶ ὡς φησὶ τῆς εἰχον ὡς δὲ θεοῦ οἱ ὡς τῶν Ἀβραάμ . τῷ γὰρ Ἀβιμέλεχ ἔφη Ἀπὸ τοῦ τὴν γυναικα τῶν ἀνδρῶν , ὅτι ὡς φησὶ ὅτι : καὶ ὡς φησὶ ὡς σὺ . καὶ ἄλλως δὲ Χριστὸν , ὅτι τῆς μετῶν τῶ φησὶ ὡς τῶν λόγων ἐφ' ὅραστον .

idioma distinxit. Non enim Abraham quidem promisit, Isaac autem iuravit, Iacobo vero praecepit: sed vult uniuersim dicere, ipsum Patriarchis nostris & promissiones dedisse, & eandem iuramento confirmasse. Si quando autem testamentum æternum & iusiurandum dicat, ea quæ secundum Christum sunt insinuat. Si quando vero simpliciter nomet testamentum, intelligit ea quæ ad Abraham & posteros eius spectant. Iuramentum autem vocat, non quod iurauerit, sed ut stabilitatem & immutabilitatem declaret: sicut etiam operari Deus dicitur, cum non operetur, & obliuisci, cum minimè obliuiscatur. Quid igitur promisit? *Dicens, Tibi dabo terram Chanaan.* Promisit, inquit, se patribus daturum Chananitidem siue Palestinam in hereditatem. Funiculum enim vocat partem dimensam & dominio deputatam. *Breues* autem hoc loco dixit pro *paucos*. *Breue* enim proprie de magnitudine dicitur; *paucum* vero de numero. Promisit igitur pro eo quod pauci sint eos multiplicandos sicut stellas; pro eo autem quod incolæ essent terræ dominium obtenturos; non quando multi erant, ne quis victoriam potentæ multitudinis adscriberet, sed quando breues siue pauci existebant, ut promittentis fortitudo appareret. Et quod *maius est*, inquit, *Et transferunt de Gente in Gentem.* Post promissionem enim, inquit, Patriarchas loca ex locis mutantes, nec vno loco consistentes, cum etiam paucissimi essent, ita conseruauit, ut non sineret quemquam ipsos lædere, quin potius *corripuit pro eis Reges*, Pharaonem scilicet & Abimelechum; quos propter Sarram terrefecit. Ceterum dicens, *Nolite tangere Christos meos*, tantum non ait & præcipit, ne attingant viros ab ipso electos: hos enim modò vocat Christos. Nam id quod vnctio facit vnctum segregando, hoc etiam electio præstat electos eximios reddendo. Ceterum etiam illi qui apud Abraham erant Prophetarum ordinem apud Deum obtinebant: siquidem Abimelecho dicebat: *Redde viro suu uxorem, quia Propheta est: & orabit pro te.* Quin & aliter quoque Christi erant, ex participatione diuini Verbi ipsis in visionibus apparentis.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Quid per
testam-
entum æter-
num &
iusiuran-
dum signi-
ficatur.

Terra Chan-
naan Israh-
elis pro-
missa.

Pauci Is-
rahelita
multas Gen-
tes subege-
runt.

Quid ele-
ctio præstat
electis.

Gen. 10, 7.

15. ΚΑΙ ΕΚΑΛΕΣΕ ΑΙΜΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ
T O M V S I I I .

16. ET VOCAUIT FAMEM SVPER TER-
O 2 RAM.]

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Famis de-
scriptio.

Quid vo-
catur fir-
mamentum
panis.

Dei in Io-
sephum
providen-
tia.

Josephi hu-
miliario
quantia.

Pfal. 65,
12.

Josephi li-
teratio et
somnia-
rum inter-
pretatio.

RAM.] Rationem reddit cur fames instar
viventis animalis appellata sit. Dicit nimirum
vim effectricem, quæ omne quoque panis
firmamentum conterat; ita ut sicubi panis ap-
paruerit, non tamen confirmet eos qui ipso
replentur; iuxta illud, *Et panis confirmat cor
hominis*. Hoc enim in fame ab ira Dei illa-
ta potissimum accidit, ut comedentes mini-
me confirmentur. Dixit autem *omne firma-
mentum*, id est, omne id quod alimentum
præstare possit, non solum frumentum, sed
etiam hordeum & legumina, ceteraque qui-
bus homines vitam sustentant. Vel causam
reddit transmigrationis Patriarcharum. Fa-
mes, inquit, grauiissima terram occupauit, at-
que inde nata ipsis est occasio descendendi in
Ægyptum. Cum enim futurum esset, ut Ia-
cobi genus in Ægyptum descenderet (huius
autem causa erat fames) Dei providentiam
significat; quod cum hoc futurum esset, præ-
miserit Iosephum ut præcederet, & Ægypti
imperium obtineret, ut omnium fames Deo
deuotis vbertas fieret. Vtraque autem per
hoc ipsum declarauit, scilicet fratrum nequi-
tiam, & propriam benignitatem: illi nam-
que ipsum tradiderunt; ipse verò eorum pra-
uitate conuenienter usus est, & seruum Re-
gem effecit. Quis autem ex tanta humilita-
te tam magna sperasset? Post calumniam
verò adulterij carcerem inhabitauit, & in
vinculis moras traxit. Illud autem, *Ferrum
pertransijt anima eius*, id est: Pedes quidem
eius in compedibus humiliati fuerunt, anima
verò ipsius mansit expers humiliationis. Hoc
enim significat istud *pertransijt*, ut quando
ait, *Transiimus per ignem & aquam*, illæsi
nimirum & impassibiles manentes. Symma-
chus autem ait, *In ferrum venit anima eius*:
id est, Ad cædem usque periclitatus est. Hoc
autem non semper sustinuit: nam afflictionis
mensuram limitauit, dicens illam præualuisse,
donec veniret verbum Dei; quo ex ergas-
tulo euocatus, curator & educator omnium
constitutus est. Vel verbum eius dicit illud
iudicium somniorum, quod cum vidisset,
patri fratribusque exposuit, nempe de mani-
pulis, & Sole ac Luna, atque vndecim stellis
ipsum adorantibus. Quo usque enim necdum
aderat verbi illius consummatio, dictis mo-
lestijs exercitatus fuit. Vel ac si dicat, vs-

ΓΗΝ.] Αἰτίαι παρείησι τὴ κληθῆναι δίκην
ἐμφύχου ζῶν τὸν λιμὸν. λέγει δὴ τὴν ἐπι-
γῆν καὶ δυνάμει, καὶ τὴ συντελεθῆναι πᾶν
σῆμα ἄρτου· ἢ εἰ ἐ φανεῖται πε ἄρτου,
μὴ σπρίζοι τὰς ἐμπλασμάτους αὐτῶ. καὶ τὸ,
ἐ ἄρτος σπρίζῃ καρδίαν ἀθεοφύτου. Τῆτο γὰρ
ἔστιν ὁ μάλιστα συμβαίνει ἐν τοῖς λιμοῖς κατ'
ὄργλῳ θεῷ γνοιδύλω, τὸ τὰς ἐδίοντας μὴ
σπρίζωδ. Εἶπε δὲ τὸ πᾶν σῆμα, ἀπὶ τῶ,
πᾶν θρέψαι δυναμῶμον, εἰ μόνον οἶτοι, ἀλλὰ
ἐ κελθάς ἐ ἔσπερια, ἐ τ' ἄλλα οἷς βιοτάδι-
αν ἀθεοφῶποι. Ἡ δ' αἰτία λέγει τ' μετασά-
σεως τ' Πατελαρχῶν. λιμός, φῆσι, βαρύτατος
κατέλαβε τὴ γῆν, ἐ ἐν τῷ θεῷ αὐτοῖς γίνεται
πρόφασις τ' εἰς Αἴγυπτον καθόδου. Ἐπει γὰρ
ἔμωλε τὸ τὴ Ιακώβ γένος κατέγειν εἰς Αἴγυ-
πτον (αἰτία δὲ ἡ ὁ λιμός) τ' ἐφρόνισαν ση-
μαίνει τ' θεῷ ὅτι τῆτε μάλιστα γίνεσθαι, ἀ-
πέσθω ἐμωροδὴν τ' Ιωσήφ ὡς προλαβεῖν,
καὶ τὸ τ' Αἴγυπτι ἀναδῆσαι κατέγειν, ὡς
τὸν ὅτι πᾶτων λιμὸν ἀθῆσαι γινέσθαι τῶ
ἀνακεμῶμον, θεῷ. Ἀ μπόρεια δὲ κατὰ τῶ-
τὸν ἐδήλωσε καὶ τὴν ἡδ' ἀδελφῶν μοχθη-
ρία, καὶ τὴν οἰκείαν χρυσόπτη· οἱ μὲν
γὰρ ἀπέδοντο· ἐ δὲ τῆ ἐκείων ποτεία
εἰς δῶν ἐχρήσασθαι, καὶ βασιλεία τὸν δῶλον
ἀπέδωκε. Τίς δ' αὖ ἡλπισον ἐν ποσαύτης
ταπεινότητος ποσαῦτα, μὴ δὲ τ' ἀμοιχίας
συκοφαντίας τὸ δισμωτηριον ἴδωσθαι, καὶ ἐν
θεομοῖς ἐχρόνισθαι. Το δὲ, σίδηρον διήλθεν
ἢ ψυχῇ αὐτῶ· ἀπὶ τῶ· οἱ μὲν πόδες αὐτῶ
ἐπαπεσώθησαν ἐν πέδαις, ἢ δὲ ψυχῇ αὐτῶ
ἀταπεινώτος ἔμεινε. τῆτο γὰρ τὸ διήλθε ση-
μαίνει, ὡς ἔστιν λέγει, διήλθεν ἡδ' αὐτοῖς
ἐ ὕδατι, ἀβλαβεῖς δηλοῦσθαι καὶ ἀπα-
θεῖς ἰσχυροῦσθαι. Ὁ δὲ Σύμμαχος,
εἰς σίδηρον ἡλθεν ἢ ψυχῇ αὐτῶ· ἀπὶ τῶ,
μὴ καὶ σφαγῆς ἐκποδύεσθαι. Τῆτο δὲ ἰ-
πέμειν ἐκ εἰς ἅπαν· ἀπορίζεται γὰρ τὸ
μέτρον τῆς φεισάσεως, εἰπὼν αὐτῶ
κακατηκάναι, μὴ καὶ ἐ διήλθεν ὁ τὴ θεῷ
λόγῳ· καθ' ἐν ἐν τῶ δισμωτηρικῆ μετα-
σάσει, κηδεμῶν ἐ τρεφῶς πάντων κα-
χρησόντο. Ἡ δὲ λόγον αὐτῶ φησι τὸν φεῖ τ' ἴ
ἐνυπνίον ἰσχυροῦσθαι, ἐν ἰδῶν ἐξείπει, τῶ πα-
τεῖ ἐ τοῖς ἀδελφοῖς, τὰ φεῖ ἡδ' δεσμοῦ-
των, καὶ τῶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἡδ' ἑνδεκα
ἀστέρων ἡδ' ἀποκαυθῶσάντων αὐτῶ. Ἐως
γὰρ ἔπω παρῶ τὸ συμπέρασμα τῶ λόγου,
ἐν τοῖς εἰρημῶμοις ἐγυμνάσει. ἢ ἀπὶ τῶ,
ἄχει

ἀχρεῖς ἐπεροσέταξεν ὁ θεὸς λυθῆναι αὐτὸν τοῖς κακοῖς, ἐγυμνάζετο. Λόγον δὲ κυρίου ἢ φυσικὸν νόμον φησὶν, ὃς ἐλάσων ἡμῶν ἐγγέγραπται. Τὸ δὲ ἐπέροσεν, ἀντὶ τῆς ἐδοκίμασεν αὐτὸν, ὡς χρυσὸν λαμωρώσας αὐτὸν· ἐβέλετο γὰρ αὐτὸν δόκιμον ἀποφῆναι. ἀμέλει ὅτι ἐβελήθη ὁ θεὸς, τί γέρον;

κ'. ΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΚΑΙ ΕΛΥΞΕΝ ΑΥΤΟΝ.] Οὐκ ἄλλος ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄλλ' ὁ ἀρχων· ἀλλ' ἀναδιπλάσῃ χρῆται γραμμῆς ἕκει ὡς τὸ, πορδούμμοι ἐπορδούπο. Τὸν Φαραῶ δὲ λέγει ἐπὶ τῇ ἡβ' ὀνειράτων ἀπορία, ὅτι ἐλύεται, καὶ καθίσταται κύριος. Τὴν δὲ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας αὐτῆς δεικνύς ἀφιλείαν ἐπάγει τῆς παιδύσας εἰς ἀρχοντας. Εἰσπίσμενος γὰρ ἦν ἡβ' ἐπιλύσεων ἡβ' ἐπειράται ἡμῶν εἰς σύνοιαν, ἐπαιδευθεῖς τὴν ἐχειροδύσαν τῆς ζηλώσει αὐτὸν. αὐτῶν, φησὶν, ἡ αἰτία τῆς εἰσελθεῖν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον. Κάν ταῦτα δὲ ἀναδιπλάσῃ χρῆται· Χαμ γὰρ τὴν Αἴγυπτον λέγει, ὅτι Χαμ ἐγγένησε Χαναάν, ὃ δὲ Μεσραῖμ, ὃς ἐμίωδεται Αἴγυπτον, ἀφ' ἧς καὶ ἡ χώρα κελύεται. εἰκὸς γὰρ, πάντων ὄντων τῆς Μεσραῖμ, τὸν Χαμ εἰς Αἴγυπτον οἰκῆσαι, τῆς Χαναάν εἰς Παλαιστίνην οἰκῆσαι. Κατελθόντων δὲ ἐκ ἡμελῶν, φησὶν, ἀλλὰ κακεῖ αὐτῶν ἠύχθη, καὶ τῆς οἰκείας ἀλογίας μετέδωκε. τὸ δὲ, μετέσρεψε τὴν καρδίαν αὐτῶν, εἰ τὸν αὐτὸν Φαραῶ λέγει, ἀλλὰ τὴν ἡβ' Αἴγυπτίων βασιλείαν ὡς ἕνα Φαραῶ λέγει. συμφερόντως δὲ καὶ ἐμσήθησαν, καὶ ἐβδελύθησαν ἕνα Αἴγυπτίων, ἵνα καὶ τῆς εἰδωλογατείας ἀποχωνται μισέμμοι ἕνα αὐτῶν, καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐπιζητήσασιν ὄζειν. Οὐκ αὐτὸς δὲ μετέβαλε τὴν ἡβ' Αἴγυπτίων γῶμῶν, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν παρὲν ἠύχθη. μετὰσραφέντι γάρ, φησὶν, σμωχῶρ, δυνάμω κωλύσαι, εἴπερ ἐβέλετο. Οὐ κωλύει δὲ, ἵν' ἀρχὴν κατὰ τῆς Ἰσραηλίτας οἰκονομία λάβη. ἡ ἐπαίσθησιν αὐτῶν Αἴγυπτίως, ἀνδ' ὡν ἀεργητέντες λήθην τῆς ἀεργητέντος ἐλάμβανον, καὶ εἰδωλογαξου. μετὰσραφείς γὰρ ὁ Φαραῶ, φησὶν, παντὶ δόλω κατ' αὐτῶν ἐχρήσατο, βαρῆα ἔργα ἐπηθέει, καὶ τὰ ἄρρητα αὐτῶν ἀποπνήσασιν ἐπιτελάμω, ὡς αἱ κωλύοντες καταρῦμασι πρὸς θεόν, καὶ λάβοι χάρεσιν ἢ ἐπαγγαλία πληροφῆναι.

quedum Deus præcepit ipsum à malis abfolui, tamdiu exercebatur. *Eloquium* autem *Domini* vocat legem naturalem, quæ unicuique nostrum inscripta est. Istud autem *inflammauit*, id est, *probanit eum*, tamquam aurum reddens illustrem: volebat enim ipsum probatum declarari. Itaque quando voluit Deus, quid accidit?

20. MISIT REX, ET SOLVIT EUM.] Non alius est Rex, & alius Princeps; sed geminatione vititur more scripturistico; iuxta illud, *Evntes ibant*. Intelligit autem Pharaonem ob somniorum ambiguitatem, quando nimirum soluitur, & dominus constituitur. Ceterum dispensationis eius utilitatem ostendens subdit: *Vt erudiret Principes*. Cum enim ob somniorum solutiones illustris euassisset in scientia, instituebat eos qui ipsum æmulari conabantur. Hæc, inquit, causa fuit ingressus Israël in Ægyptum. Hic verò etiam vititur geminatione: Cham enim Ægyptum appellat, quia Cham genuit Chanaan, hic verò Mesraim, qui interpretatur Ægyptus, à quo etiam regio nuncupata fuit. Verosimile enim est Cham, utpote auum Mesraim, in Ægypto habitasse, cum Chanaan in Palaestina habitaret. Descendentes autem, inquit, minimè neglexit, sed illic etiam ipsos auxit, & propriæ benedictionis participes reddidit. Illud autem, *Et conuertit cor ipsius*, non ipsum Pharaonem dicit, sed Regnum Ægyptiorum tamquam unicum Pharaonem appellat. Vtiliter autem quoque odio habiti, & contumelijs affecti sunt ab Ægyptijs, ut nimirum ipsis exosi ab idololatria abstinerent, & ex Ægypto egredi quærerent. Porro ipse nequaquam Ægyptiorum animum conuertit, sed arbitrio suo illum permisit. Conuertenti enim, inquit, condescendit, cum inhibere potuisset, si voluisset. Non inhibet autem, ut Israëlitarum dispensatio exordium caperet. Vel Ægyptios contra ipsos suscitât, eò quod affecti beneficijs oblitifuerint benefactoris, & idolis seruiuissent. Conuersus enim Pharaon, inquit, omnidolo contra ipsos vsus est, grauiâ onera imponens, & masculos eorum suffocari præcipiens, ut afflicti ad Deum confugerent, & locus daretur implendæ promissionis.

COM-MENTARIVS HERACLEOTÆ.

Psal. 125, 6. Ioseph Ægypti dominus constituitur.

Ægyptiorum odium quam vile fuerit Israëlitis.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
*Quam mi-
ta Deus
per Moy-
sem fece-
rit.*

26. MISIT MOYSEM SERVVM SVVM.] Historiam interfecans alia quidem in medio relinquit, alias verò opportunas narrationes interfert. In istiusmodi, inquit, tempore (Moysem & Aaronem eis ostendit) factorum signorum rationes ac causas ipsis utpote rationalibus rationali comprehensione declaravit, ut cognoscerent quam ob causam, & quo ordine contigerint, & quorum imagines ac signa hæc existant. Deinde recenset illa non secundum ordinem Moyfaicum, sed diuersimodè sermonem variegando, ne fastidium generaret. Nempe primùm tenebras induxit, quæ primùm minimè contigerunt. Misit igitur, inquit, ipsis tenebras. Illi verò etiam ad has non paruerunt, donec quidem erant formidantes; sed ubi cessauerant reluctantes. Diuersa autem hoc loco fertur lectio; siquidem alij legunt, *Et non exacerbauerunt.* id est, Dei serui non contradixerunt mandatis diuini, sed id quod præcipiebatur faciebant. Vel quia elementa non reluctabantur, sed cum irrebantur ipsi cedebant, ad confusionem rationalium creaturarum. Vel de Ægyptijs hoc ait, quod in posterum resistere non possent. Alij verò scribunt: *Quoniam exacerbauerunt.* Quasi idcirco Ægyptijs immisissæ sint tenebræ, eo quod sermonibus eius per seruos ipsius emissis minimè parentes exacerbarentur. Conuertit autem aquas non colorem solum immutando, sed etiam qualitate: & omnia quæ in aquis erant mortadiudicauit. Vbi autem hoc etiam contemplerant, ranas immisit, quæ ne regijs quidem penetralibus parcebant, sed omnia replebant. Cum enim in fluuio Hebræorum infantes suffocassent, in sanguinem fluuios conuertit, factam illic cædem triumphans, atque ranas inde erepere fecit, occisis infantibus non absimiles. Pulchrè autem, inquit, dixit, *Et uenit cynomyia;* quandoquidem opera verbis suffragabantur. Præcedentibus autem neglectis grauiora irrogabat, nempe grandinem, qui ignem imitabatur, & omnia consumebat. Vel quia naturæ contrariæ aqua & ignis sibi mutuo minimè officiebant, sed naturali pugna deposita, consonam Ægyptijs correptionem inferebant, & si quid residui grando reliquisset, hoc locusta & bruchus deuorabant. Ac locusta quidem est

*De plagis
Ægypti.*

κς'. ΕΞΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΜΩΣΗΝ ΤΟΝ ΔΟΥ-
ΛΟΝ ΑΥΤΟΥ.] Επιτιμώμεν [ἢ ἰσορίαν
τὰ μὲν μεταξὺ ᾠδῶν ἀλιμπανί, τὰ δὲ καί-
ρια τῆς διηγημάτων ἐπιτίθησι. Ἐν τοιαύτῳ,
φασί, καὶ τὰς (τὴν ἀπὸ Μωσῆ & Ἀαρὼν ἀ-
νέδειξεν) αὐτοῖς τὰς λόγους τῆς γνομῶν σι-
μείων καὶ τὰς αἰτίας δηλώσας λογικῆ κα-
ταλήξει ὡς λογικοῖς, ὡς εἰδέναι δι' αὐτῶν αἰ-
τίας, καὶ καὶ τῆν αὐτῶν ἐγγέτο, καὶ τί-
νων εἰκόνας ταῦτα & σύμβολα. εἶτα κατα-
λέγει ταῦτα ἐ καὶ τὰς ἐν Μωσαϊκῆν, ἀλλὰ
διαφόρους ποιῶντων τὸν λόγον, ὡς μὴ θεω-
σκορῆς γίνηται. Ἀμέλει φράστον σκοτ [ἢ
ἐπιτίθηται, ἐ φράστον γερῆς. Ἀπέσειλιν ἐν,
φασιν, αὐτοῖς σκοτ [ἢ. Οἱ δὲ καὶ πρὸς τὸ
ἠπιῶσαν, ἕως μὲν αὐτῶν δειλιάσαντες· καὶ δὲ
τὸ πᾶσαδ ἀπειθήσαντες. Διαφορῆς δὲ φέ-
ρεται ἐσταῦθα γραφῆ· οἱ μὲν γὰρ, & ἐ παρ-
πικρασίαν, φασιν. ἦτοι, οἱ τὲ θεῶν διεφροντες
ἐκ ἀντίστον τοῖς θεοῖς πρὸς ἀγῶμασιν, ἀλ-
λά τὸ ἐπιπαττόμενον ἐφραστον. ἢ ὅτι τὰ σοι-
χεῖα ἐκ ἀντίστοσαν, ἀλλ' εἶχαν αὐτῶν κε-
λεύμενα, εἰς αἰχμῶν τ' λογικῶν. ἢ ὡς
τ' Αἰγυπτίωσιν λέγει, ὅτι λοιπὸν ἀντιπῆσαι ἐκ
ἴχυσαν. οἱ δὲ γράψουσιν· ὅτι παρπικρασίαν.
ὡς δὲ τὸ καταπαμφθῶσιν σκοτ [ἢ τοῖς
Αἰγυπτίοις, ἀνθ' ἐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τοῖς
θεῶν τῆς αὐτῶν δέλωσιν ἀπειθήσαντες παρ-
πικρασίαν. Μετέσειλιν δὲ τὰ ὕδατα ἐ τὴν
χρῆσιν μόνον μεταβαλὼν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποι-
ότητα· καὶ τῆς ἐ ὕδασι πάντων καταψυ-
φίστατο θάνατον. ὡς δὲ καὶ τέτε κατα-
φρόνησαν, ἐπῆνεγα βατράχου, οἱ ἐδὲ τῆς
ταμείων τῆς βασιλείαν ἐφείσαντο, ἀλλὰ
πάντα μέσα αὐτῶν. Ἐπει γὰρ ἐ ποταμῶν τὰ
τῆς Ἐβραίων βρέθη ἐπνίγοντο, μετέβαλεν
εἰς αἷμα τὰς ποταμῶν, τὴν γνομῶν ἐκεῖ
θελαμβῶν μαυφονίας, καὶ βατράχους
ἐκείθιν ἀνέπειν ἐποίησε, τοῖς ἀναρμη-
νοῖς βρέφεισιν ᾠδῶν ἀλιμπανίας. Καλὰς δὲ εἶ-
πε, φασί, καὶ ἦλθε κυνώμενα· ἐπεὶ ἠκολού-
θη τοῖς λόγοις τὰ ἔργα. Ἀμέλει θένταν δὲ
τ' φρολαβόντων, ἐπῆνεγα χαλεπώτερα,
χάλαζα πῦρ μμοσῶν, καὶ πάντα κα-
παναλισκουσας. ἢ ὅτι ἐναντίας φύσεις ὕδωρ
καὶ πῦρ ἀλλήλοισ ἐκ ἰλυμαίνοντο, ἀλλὰ τὴν
φυσικὴν ἀποθέμενα μάχην, σύμφωνοι Αἰγυ-
πτίοις τ' παιδείαν ἐπῆνον, καὶ εἰ π λείψανον ἢ
χάλαζα κατέλιπε, τὸ καταφραγῆ ἢ ἀκρῆς
καὶ ὁ βροχῶς. Καὶ ἀκρῆς μὲν ὅσον ἢ πτερο-
φυήσασα,

φύλασσα, βρέχθη δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ νεφέλης, ἢ τὴν λειμῶνας αὐτῶν καὶ τὰ λήια καταπνεύματα. Οὐ δὲ μεγάλων δὲ πνῶν τὰς Αἰγυπτίους ἐκόλασεν. Οὐκ ἠπόρῃ γὰρ εἴπερ ἐβέβητο ἀθροῦν αὐτοῖς ἐπιπέψαι ὄργλῳ, ἢ θρασείας λέοντας, ἢ λοιμῶν ἢ θάνατον· ἀλλὰ δὲ τῶν εἰρημῶν αὐτὰς ἐπιμωρεῖτο, ἡρέμα καλῶν εἰς μετανοίας, καὶ ὡς αὐτὸ καὶ αὐτοὶ γνοῖν τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Καὶ ἄλλως δὲ δὲ πασάρεσσι σοιχείων αὐτὰς ἐκόλασε, γῆς, ὕδατος, πυρός, ἀέρος, δὲ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ταῦτα σέβει. ταῦτα δὲ μέχρι τῶν ὀρέων Αἰγυπτίαι σιμύβαντε, περατέρον μὴ περὶόντα, ὅτι κατ' αἰγυπτίαν ἡ κόλασις ἴδι μόνον ἐχί καὶ τῶν πλησιοχώρων. ἐχ' αἱματώδεις γὰρ ἐστέτοις αἱ τῶν ποταμῶν ἐκροαὶ ὑπῆρχον, ἀλλὰ φυσικαί.

λς'. ΚΑΙ ΕΠΑΤΑΞΕ ΠΑΝ ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΝ.] Τὴν τῶν πρωτοτόκων πληγὴν ἀπαρχὴν πάντες πόνε αὐτῶν ἐκάλεσε, τῶν αἰγυπτίων δηλοῖται. Οἷον γὰρ αὐταπόδομα ἴδι ἡ πληγὴ αὐτῶν εἰς τὰς ἑβραίας καὶ τὰ ἄρσενά αὐτῶν ἐποίησαν. αὐτῶν γὰρ μόνον ἡ πληγὴ τῶν Αἰγυπτίων καθήκει, καὶ ἀποσείλαι τὰς Ἰσραηλίτας κατήκει. ὅθω ἐπάγει καὶ ἑξήγησεν αὐτὰς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ. ἔτω, φησὶν, αὐτὰς ἀποσείλων, ὡς καὶ σκυλεύματα ὑπὲρ αὐτῶν μὴ ἀπιποιεῖς τέτων, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἡγεῖσθαι, εἰ μὴ τὰ πάντα ἑξελθόντες, καταλίπουν αἰγυπτίοις τὸ ὅποσον σῶζεσθαι καὶ ἐκ τῶν φησὶν, ἐν αὐτοῖς περὶ ταλαίπωρος, ὡς μὴ σκυλεύσαι καὶ ἐφόδρα λαβεῖν οἷον μάλιστα πᾶσι τῆς πολυχρονίας δουλείας. Καὶ ὁμοίως ἐκ ἐλύπει ταῦτα τὰς Αἰγυπτίους. Εὐφρανθή γάρ, φησὶν, Αἰγυπτίους ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν. Οὐκ ἐλύπησεν, φησὶν, ἡ ζήμια, ὅσον ἀφραται ἢ τὰ φόβη ἀπαλλαγῆ, ἐπαύσαντο γὰρ αἱ πληγαί. Εἰπέπεσε δὲ τῶν ἑβραίοις ἔπειτα φόβος πλανωμένων ἐν ἀδιεξόδων χωρίοις· διὸ καὶ κατὰ Μωσέως ἐγγύχρον. εἰπὼν δὲ τὰς μάστιγας τὰς κατ' Αἰγυπτίους, ὅσην ἐπεδείξατο φερόντων ὁ Θεός. ὅθεν τὰς λαὸς ἐπάγει.

λθ'. ΔΙΕΠΕΤΑΣΕ ΝΕΦΕΛΗΝ ΕΙΣ ΣΚΕΠΗΝ.] Πάρελθῃ περὶ ταῦτα τὴν δὲ θαλάσσης ὁδόν. Ἐδήλον γὰρ ὅτι μὴ τὸ διελθεῖν ταῦτα παρέχει, ἐν μὲν τῶν καύσωνι νεφέλην ἐπισκίασθαι καλύψαι, ἐν δὲ τῇ νυκτὶ σῦλον πυ-

alata, bruchus verò est. alarum expert, & recens genitus. Vel campos eorum & segetes absumpserunt. Porro non per magna quadam animalia puniuit Ægyptios. Etenim non deerat ipsi facultas, si voluisset, vehementem illis iram immittere; vel leones truculentos; vel famem, vel mortem; sed per prædicta ipsos puniuit, tacite ad pœnitentiam inuitando, ut & ipsi Deum vniuersorum agnoscerent. Alioquin verò etiam per quatuor elementa, scilicet terram, aquam, ignem, aërem ipsos puniuit, eò quòd hæc ab ipsis colerentur. Hæc autem intra Ægypti terminos contingebant, nec ulterius procedebant, quia contra solos Ægyptios & non contra finitimos eorum hæc ultio tendebat. Apud hos enim non erant sanguinea fluenta fluuiorum, sed naturalia.

36. ET PERCVSSIT OMNE PRIMOGENITVM.] Plagam primogenitorum omnis laboris eorum primitias appellauit, scilicet Ægyptiorum. Hæc namque plaga erat quodammodò retributio eorum quæ contra Hebræos & eorum masculos patrarant. Hæc plaga enim sola Ægyptios perculit, & Israëlitas dimittere coëgit. vnde subiungit: *Et eduxit eos in argento & auro.* Sic, inquit, ipsos dimiserunt, ut etiam ab ijs spoliati minimè reluctarentur, sed optabile existimarent, si cum diuitijs egredientes, qualemcumque salutem Ægyptijs relinquerent: nec erat, inquit, inter illos quispiam tam miser, qui non spolia referret & viaticum acciperet quasi in mercedem aliquam diuturnæ seruitutis. Verumtamen non contristabat hoc Ægyptios. Nam lætabatur, inquit, Ægyptus in exitu eorum. Non tam, inquit, damnum ipsos affligebat, quàm exhilarabat metus liberatio, quia plagæ cessabant. Ceterum Hebræis in regionibus auijs errantibus alius timor incubuit; quamobrem etiam contra Moysen murmurabant. Cum autem flagella Ægyptiorum recensuisset, qualem prouidentiam circa populum Deus ostenderit subiungit:

39. EXPANDIT NUBEM IN PROTECTIONEM.] Omisit hoc loco iter per mare. Manifestum enim est quòd hæc post egressum concesserit, in æstu quidem nubem obumbrare iubens, in nocte verò columnam ignis;

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Quomodo
per res mi-
nimas, v. g.
locustas,
Deus pun-
ierit Æ-
gyptios.

Plaga pri-
mogenito-
rum quan-
ta.

Israëli-
cum spolijs
Ægyptium
egressi.

Miracula
in deserto
Israëliis
exhibita.

CATE-
NA PA-
TRVM.

vt luceret. Et non ista solùm præbuit, verùm etiam cùm carnes peterent, auium prædâ spontaneâ ipsos saturauit. Panem verò cæli appellat manna; non quòd cælum comedat, sed quia à cælo in ipsos esca deferri videbatur. Et non solùm cibum ipsis admirabilem sup-
peditauit, verùm etiam potum insperatum. Petram enim in deserto fluuiorum matrem exhibuit. Cur autem hæc omnia fecerit subiungit: *Quoniam memor fuit verbi.* Recordatus enim testamenti ad Abraham dati, tantâ circa populum prouidentia est vsus. Verbum enim sanctum appellat promissionem. Quin & omni lætitiâ ipsos replens, heredes quoque fecit Palæstinæ, & alienorum locorum dominos constituit. Hisce autem ipsos dignatus fuit, vt mandata eius custodientes, etiam legitima beneficia haberent permanentia.

εὐς, ὡς φωτίζεσθαι. καὶ ἐ μόνον ταῦτα πα-
ρέχεν, ἀλλὰ ἔ κρεῖον αἰτήσαντας ἐνεφόρησε,
θήρας ὀρνίθων ἀπομάτευ. Ἀρτὸν δὲ ἐρανῆ
τὸ μάννα καλεῖ· ἐκ ἐπειδὴ ἐδίει ὁ ἐρανὸς,
ἀλλ' ἐπειδὴ ἔξ ἐρανῆ ἐδόκει φέρεσθαι εἰς
αὐτὰς ἢ τροφή. Ἐ ἡ μόνον τροφῶν αὐτοῖς
ᾧ δὲ ὅσον ἐχορήγησεν, ἀλλὰ ἔ ποτὸν ἀνέλ-
πισον. Πέτρα γὰρ ἐν ἐρήμῳ ποταμῶν μητέρα
ἀνεδέχθη. τίς δὲ ἔσκεν ταῦτα πάντα ἐποικί-
ἐπήγαγην ὅτι ἐμνήσθη τῶ λόγῳ. τῆς γὰρ πορῆς
Ἀβραὰμ δεξιῆς ὑπομνηθεὶς, τῆ ποσαύτη
πρὸς τὸν λαὸν προνοία ἐχρήσατο. Λόγον γὰρ
ἀγίου τῶ ἐπαγγελίαν καλεῖ. Καὶ πάλιν δὲ
αὐτὰς δι' ἀφροσύνης, πληρώσας καὶ κληρονό-
μους ἐποίησε τῆς παλαιστίνης, ἔ ἀλλοξίαν
τόπων διαπότας ἀπέφηνε. τέτοιον δὲ αὐτὰς
ἤξισον, ὡς ἀπὸ τῶ πορῶ ἀγμάτων ἀπὸ φυ-
λάξαντες, καὶ τὰ νόμιμα ᾧ δὲ ἀμύρονα
ἔχουσιν τὰ διεργατήματα.

C A T E N A P A T R V M.

Alleluia
quid signi-
ficet.

A L L E L U I A. Vocis Alleluia interpretationem hoc loco esse dicunt *laudem Deo iao.* Vocem autem *iao* Hebraei quasi nomen quoddam inexplicabile reliquerunt. Necessariò itaque Psalmum hunc præcedit, quandoquidem tam dicta quàm facta, quæ in illo continentur, ad Dei laudem tendunt.

E V S E B I I. Hic Psalmus est primus eorum quibus *Alleluia* inscribitur. Existimo autem habere hunc titulum, eò quòd peregrini sit styli quoad Psalmos, & quoad Canticum. Hi siquidem toti mihi videntur laudes & hymnos in Deum continere. Et meritò; nam *alleluia* interpretatur *Laudate Dominum.* Neque igitur per psalterium pulsati, neque per canticum recitati sunt, cùm ipsimet hymni laudesque existant, & Dei erga homines beneficia contineant.

I. CONFITEMINI DOMINO.]

C H R Y S O S T O M I. Alius interpret ait, *Inuocate in nomine eius,* magnum quid infinuans. Si enim, inquit, confessus fueris, & peccata deposueris, poteris cum fiducia nomen eius inuocare, & magna bona operari.

A T H A N A S I I. Spiritus sanctus in hoc Psalmo sanctis Apostolis præcipit, vt po-

ΣΥΧΙΟΥ. Τὸ τὸ ἀλληλουία ἐρμηνεία ἐν τέτοις ἐστὶ λόγουσιν αἶνον τῶ θεοῦ ἰαώ. τὰ δὲ ἰαώ ἑβραῖοι ὀνομασία ὡσπερ τῶ θεοῦ κατέλιπον ἀνεμνήσθησαν. ἀναγκαίως τόντω ἡγεῖται τὸ τὸ παρόντος ψαλμοῦ, πορῆς δεξιολογίαν γὰρ τὸ θεοῦ τείνει τὰ ἐν αὐτῶ ὡσπερ ἐν γρόμῳ ἐτα δὲ ἔ λεγόμενα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῶν ὁπτηραφορμῶν ἀλληλουία πορῆτος ὁ παρὸν τυχαῖος ψαλμός. οἶμα δὲ ταύτῳ ἔχην τῶ ὁπτηραφῶν, δεξὸς τὸ ξένος τυχαῖος χαρακτήρος πορῆ τὸς ψαλμοῦ, καὶ πορῆ τῶ ὡδ ἰαώ. δι' ἄλλω γὰρ μοι δοκῶσιν ἐτοι αἶνος ἔ ὑμνος πορῆ ἔχην εἰς τὸν θεόν. ἔ εικότως ἐρμηνεύεται γὰρ τὸ ἀλληλουία αἰνεῖται ἢ κύριον. Οὔτι γὰρ δεξὸς ψαλτηρίας κρεδέντες, ἐπι δὲ ὡδ ἡς λεχθέντες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τὸ αἶνος καὶ ὑμνοὶ τυχαῖος, ἔ τὰς τὸ θεοῦ διεργασίας εἰς ἀθρώπους πορῆ ἔχοντες.

α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐτέρος ἐρμηνεύεται πορῆ, καὶ ὁπτηραφῶν ἐν ὀνόματι αὐτῶ, μεγάλη π αἰνιτόμῳ. αὐ γὰρ ἐξομολογήσῃ, πορῆ, καὶ ὁπτη τὰ ἀμαρτήματα, διωκῶσιν μὲ παρρησίας τὸ ὄνομα αὐτῶ ὁπτηραφῶν, καὶ μεγάλη ἐργασίας ἀγαθῶ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐν τέτῳ τῶ ψαλμοῦ πορῆ ἔ τῆ τῶς ἀγίοις ἀποστόλοις τὸ πρῶτον τὸ ἀγίου,

Confessio
fiduciam
prebet.

αἰνον, τῶν δὲ ἐθνῶν λαοὶ φανεραὶ ποιῆσαι
πάσας τὰς θαυματουργίας αὐτοῦ πεποιθὲς ἕπι
τῆ παρουσίας αὐτοῦ ὁ κύριος.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ μὲν χεῖρας αἰνος τὴν ἰσο-
ρίαν ἐπιτίμνεται τὴν δὲ ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ ἔξο-
δον τῆς γῆς Ἰσραὴλ τὴν δὲ Αἰγύπτου, ἡμῶν
τῶν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγέλλει τὸ θεῖον πνεύ-
μα ὡς ἀκαλλώκεται.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐ μόνον ἔξομολογεῖσθαι
θεῶν καὶ δούλων ἐπιτελεῖσθαι βέλτε·
ἀλλ' ἵνα καθεστὴ δὲ τῆ ἔξομολογήσεως τῆ
ἡμετέρας ἀμάρτημάτων ἡρώδης, ὡς ἀγί-
ως ἐ ὁράναι καθαροῦ τῶν ἡμῶν προσπίπτωμεν.

ΑΠΑΓΓΕΙΛΑΤΕ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΕΣΙ.]

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τίνος χάριν; ἐπειδὴ τῆ Ἰουδαίων
λαῶν ἀνήκουον ὄντα καὶ ἀπειθεῖ ἢ ἐπαγγελία
ἀφελῆν ἐκ ἡδυνάτω. ὡς σαφῶς ὁ θεοφῆ-
της παραρηκὴς τῆ τῶν νόμων καὶ τῶν θεοφῆ-
της εἰς τὰ ἔθνη μεταβάσιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Βέλτεται γὰρ ἀπαγγεῖλαι
τοῖς ἔθνεσι ὡς ἀγνοῦσι, καὶ μηδέπω μεμαθη-
κόσιν, ὁποῖας πάσαι θεῶν δυνάμεις ὁ
θεὸς τῶν θεοφῆτων παρέχει λαῶν, καὶ ὅπως
μυρίων ἀγαθῶν ὡς τῶν θεῶν τετυχηκότις
παρέβησαν ἀσεβήσαντες· καὶ ὡς δὲ τὰς πα-
ρανομίας αὐτῶν καὶ ἀσεβείας τῶν θεῶν ἐφο-
ρέσης αὐτοῖς ἐπισκοπῆς ἀποπειρώμεσιν.

γ. ΕΥΦΡΑΝΗΤΩ ΚΑΡΔΙΑ ΖΗΤΟΥΝ-
ΤΩΝ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί
ἔστι τὸ ζητεῖν; τὸ τὰ ἐμὲν φρονεῖν, τὸ αἰεὶ
αὐτὸν λογίζεσθαι, τὸ αἰεὶ ἐν δυνάμει ἔχειν, τὸ
μηδέποτε παύεσθαι ὁμιλεῖντα αὐτῶν δὲ τῆς
θεοσεύχης ἐ τῶν ἀγαθῶν ἀσέξων.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐξ αὐτῆς τῆς ζητήσεως, καὶ τῆ
ἐπιγνωμομένης τῆς ζητήσεως ἀρέσεως, ἀπολαύ-
ται τῆς θεῶν δυνάμεις. ταῦτα δὲ παύ-
ται ἡγεῖται εἰς ἀρέσων ἀναφύσιν τῆ Αἰ-
σώλων τῆ σσηθῆς ἡμῶν ὑπὸ τῶν ἀγίων πνεύ-
ματῶν. τὸ γὰρ ἀπαγγεῖλαι ἐν τοῖς ἔθνεσι
τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐδὲ ἀλλοῖς ἀρμόζει λέγεσθαι
ἢ αὐτοῖς τὰς Αἰσώλους.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Παρημύσας ὁ λόγος
τῆς τῆς ἐθνῶν κήρυκας ἕπι τὰ θεοφῆτων
ἐπιζητεῖν τὸν κύριον δὲ τῶν εἰπεῖν, ὡς φαν-
θήτω καρδία ζητεῖν τὸν κύριον, ἐπὶ μᾶλλον
αὐτοῖς ἀπαρημύσει φασκαῖς ζητήσασθαι τῶν κύ-
ριον, καὶ κραταιώσασθαι. τῶν δὲ αὐτοῖς κρα-
ταιότητα προσφανεῖ, ὡς δομῆμοις καὶ τῶν
καὶ δυναμείας, εἰς τὸ ἰχύσασθαι τὸ θεοφῆτων
μῶν ποιῆσαι.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

pulo ex Gentibus miracula omnia ma-
nifestent quæ Dominus in aduentu suo
fecit.

EVSEBII. Laus quæ præ manibus est
compendiosè continet historiam Abraha-
mi, & egressionem filiorum Israël ex Ægy-
pto, quam spiritus diuinus iubet Gentibus
annuntiare.

HESYCHII. Non frustra primùm
confiteri ac deinde inuocare iubet; sed
vt per confessionem à peccatis nostris emun-
dati, ex sancto templo puroque organo
hymnum afferamus.

ANNUNTIATE INTER GENTES.]

HESYCHII. Quam ob causam? quia ni-
mirum populo Iudæorum immorigerò &
inobedienti annuntiatio illa prodesse non
poterat. Itaque Propheta hîc manifestè prædi-
cit legis ac Prophetarum transitum ad Gentes.

EVSEBII. Vult nimirum annuntiarî
Gentibus tamquam ignorantibus, & quæ
necdum didicerant, quantis olim beneficijs
priorem populum Deus affecisset; & quomo-
do millena bona à Deo consecuti in ipsam
impij deliquissent; & quomodo ob iniquitas
& impietates suas à prouida Dei tutela
excidissent.

3. LETETVR COR QUÆRENTIVM DO-
MINVM.]

CHRYSOSTOMI. Quid est querere?
scilicet ea quæ illius sunt sapere, semper ipsum
cogitare, semper in mente habere, numquam
desinere per orationem & probas actiones
cum ipso conuersari.

EVSEBII. Ex ipsa quæstione, & quæ
inquisitionem sequitur inuentione, diuinam
lætitiam percipiat. Hæc autem omnia existi-
mo à Spiritu sancto ad personam Apostolo-
rum Saluatoris nostri referri. Siquidem illud,
Annuntiate inter Gentes opera eius, nullis
alijs præterquam Apostolis congruè dici
potest.

EIVSDEM. Cùm hic sermo Gentium
prædicatores ad Dominum prompto animo
quærendum incitasset dicendo, Letetur cor
querentium Dominum, adhuc magis eos
corroborat dicens: Querite Dominum, & con-
fortamini. Hoc autem robur illis addicit,
vt pote opus habentibus fortitudine ac vir-
tute, vt id quod præceptum est perficere
valeant.

P HESY.

CATÈ-
NA PÆ-
TRVM.

Confessio
præcedere
debet inuo-
cationem.

Cur Gen-
tibus an-
nuntientur
beneficia
Israeliticis
præstita.

Quid sit
querere
Dominum.

Querenti-
bus Deum
fortitudo
conceditur.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quid per
faciem Dei
intelliga-
tur.

HESYCHII. Vult eum qui Dominum quærit fortitudinem animi assumere per continentiam voluptatum. Faciem autem non substantiæ dicit (hanc enim nemo videbit, inquit ad Moysen, & viuet,) sed facies Dei est eius cognitio.

CHRYSOSTOMI. Faciem hîc vocat eius apparitionem, prouidentiam, curam, auxilium, subsidium, benevolentiam ipsius.

Qui verè
faciem Dei
quarant.

DIDYMI. Quemadmodum iuxta historiam Samuel assidue in tabernaculo testimonij sacrum munus obiens videbat Dei faciem; ita qui assidue & incessanter inquisitioni dogmatum veritatis & virtutum exercitationi semetipsos dedunt, semper faciem Dei quærunt, ipsam purâ mente videre desiderantes. Facies autem Dei est figura substantiæ eius, cum sit imago Dei inuisibilis. Quapropter etiam is qui cernit illam statim quoque Patrem videt.

Qua mira-
bilia Dei
Gentibus
fuerint an-
nuntianda.

5. MEMENTOTE MIRABILIVM EIVS.] **EYSEBII.** Siue eorum quæ à Moysè & in reliquo veteri Testamento referuntur; siue eorum quæ in sacris Euangelijs scripto conseruata sunt. Haud parua enim sunt prodigia & miracula tam quæ per Moysen ac reliquos Prophetas, quàm quæ per Dei Filium facta sunt, quæ vos Gentium prædicatores oportebit in omnes Gentes promulgare; quandoquidem hæc prius à nullo alio didicerint: sed & quæcumque miracula & prodigia Dei Verbum incarnatum fecit, vnâ cum antiquis illa coniungentes, mementote vt Gentibus tradatis.

Quid per
os intelliga-
tur.

DIDYMI. Cum enim commemoret ea quæ in Ægypto contigerunt, edocet iustitiam Ægyptiacæ vltionis. Os autem eius intelliges sermonem ipsius, qui etiam instar Legislatoris & exacti Doctoris maturas instructiones & monitiones nobis dedit.

Quâ viâ
Deus qua-
rendus &
inuenien-
dus sit.

CHRYSOSTOMI. Videtur mihi hoc loco viam ostendere, per quam possimus viam Dei quærere & inuenire. Quæ porro hæc via? scilicet perpetuò in memoria gestare mirabilia opera eius, & leges ac mandata ipsius.

Quid per
prodigia &
iudicia in-
telligatur.

ATHANASII. Prodigia quidem sunt miracula quæ contigerunt: vt ambulare supra mare, mortuum suscitare, &c. reliqua.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Γνω ἀναλαβεῖν τῆ ψυχῆ τῆ τῆ ἡδονῶν ἐγκρατεία βέλεται τῶν θείων ζητεῖ τὸν κώριον. πρῶτον δὲ ἐ τὸ τῆς ἐπίαι λέγει (τὸ το γδ ἐδ εἰς ὄψεται, φησι πρὸς Μωσεία, κ) (ἡσῆ). ἀλλὰ πρῶτον τὸ θεῖον ἢ εἰς αὐτὸν γώσις.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πρῶτον ἐπταῦθα τῶ ἐπιφάνεια αὐτῆ φησι τῶ πρῶτον, ἢ κηδεμονία, τὴν βοήθεια, τὴν συμμάχια, τὴν ἔνοια τὴν πρὸ αὐτῶν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὡς περ κτ) τῶ ἰσοφία διηνεκῶς Σαμουὴλ ἐ τῆ σκηπῆ τῆ μάρτυρία λητεργῶν ἰάρα τὸ τῆ θεῖ πρῶτον. ἔτι οἱ σωματικῶς καὶ ἀδελφάτως ἐξείσι δογματῶν τῆ ἀληθείας ἐ πρῶτῆ ἀρετῆς ἐπιδεδωκότις σφῶς, δευτέρως ζητεῖσι τὸ πρῶτον τῆ θεῖ, ἰδεῖν αὐτὸ νῶ κειθαρῶ βελόμοι. πρῶτον δὲ θεῖ ὁ χαριστικῆ τῆς ἰσοφίας ἐστ, τυχεῖν εἰκῶν τῆ θεῖ τῆ ἀρετῆς. διὸ καὶ ὁ ὄρθῶ αὐτὸν διθεῖ ὄρα τὸν πατέρα.

6. ΜΗΗΣΘΗΤΕ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ ΑΥΤΟΥ.] **ΕΥΣΕΒΙΟΥ.** Εἴτε τῶ πρῶτῶ Μωσεί κ) ἐ τῆ λοιπῆ παλαιῶ δευτέρῃ περιόδῶν εἴτε τῶ ἐ τῆς ἰερωῆς Ευαγγελίῶς γεγραπῆ πρῶτον. Οὐ μικρῶ γδ καὶ τὰ δευτέρως τῆς πρῶτῆς ἐ τὰ δευτέρῃ τῆ λοιπῶν περιόδῶν θαυμασία, τὰ δευτέρως τῆ θεῖ ἡρόδοτος, ἀπερ δεικῆ ἡμῶς τῆς τῆ ἔθνων κήρυκας εἰς πάντα τὰ ἔθνη δευτέρως ἐπεὶ μὴ πρῶτον ταῦτα πρῶτος ἀλλὰ μετὰ δευτέρως ἐ δευτέρως ὁ τῆ θεῖ λόγος ἐκαστῶν πρῶτος διεπράξατο, θαυμασία κ) τέρατα τοῖς παλαιῶς ὄρεσιν σφῶν φαντες, κηδεμονία πρῶτον τῆς ἔθνων.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἰπεὶ γδ τῆ ἐ τῆ Αἰγύπτῳ ἡροδοτῶν ποῖται διήγησιν, πρῶτον δὲ ἐ τῆ Αἰγύπτῳ πηρωρίας τὸ διήγησιν. γόμα δὲ αὐτῆ τὸν λόγον αὐτῆ νοήσεις, δε καὶ νομοθετῆ καὶ ἀκρίβεις παιδῶν τῆ διπλῶ κηδεμονία παιδῶν τῆ πρῶτον ἐ πρῶτον γέγραπτα ὑμῶν δέδωκεν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ ἢ ὄδον δευτέρως, δι ἢς διωτῶν καὶ ἀρετῆς ἐ ζητεῖν τῶ τῆ θεῖ ὄδον. τίς δὲ ἢ ὄδος; τὸ διηνεκῶς ἐπὶ μήμης φέρει τὰ πρῶτον ὄρα αὐτῆ ἔργα, καὶ τῆς νόμοις καὶ τῆς ἐπιτολῶν αὐτῆ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τέρατα μὲν τὰ γηλυμῆνα θαύματα. ὡς τὸ πρῶτον τῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐ κηδεμονία ἀναστῆσαι, κ) τὰ λοιπὰ.

Κεβ.

Κρίματα δὲ τῶ σόματι αὐτῆ τὰς λόγους ἐξ ἑλθόν, ἐλαυίων ἢ ἀνθρώπων τὰς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἢ ἐ τὰς ἐντολαῖς τῆς καθῆς διαθήκης.

5'. ΣΠΕΡΜΑ ΑΒΡΑΑΜ ΔΟΥΛΟΙ ΑΥΤΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Σπέρμα αὐτῆ ὁ δειωότης Χριστός καὶ σάρκα, ἐξ αἰώνιον ἔχον τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῆ αἰώνιαν λαθρον. τῆτο δὲ καὶ ἡ χιλίων γενεῶν ἢ μνημα ὡς ἀδελφοί. Οὐ γὰρ ἐπὶ ἀριθμὸν ὁ λόγος σημαίνει, ἀλλὰ τὸ διαρκὲς καὶ αἰώνιον ἡ γενεῶν τὸ πλῆθος αἰνίτταται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐπι πρὸς τὰς Ἀποστόλους ὁ λόγος. ἢ ὡς σπέρμα ὄντας τῆ Ἀβραάμ, καὶ δῦλοι αὐτῆ, καὶ υἱοὶ ὄντας τῆ Ἰακώβ, καὶ ἐκλεκτοὶ αὐτῆ (αὐτοὶ γὰρ αὐτῆς ἐξελέξατο) ἀπαγγέλλεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὡς αὐτοὶ ὄντες κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπεὶ μὴ πάντες οἱ Ἰσραηλ, ἔτι Ἰσραηλ. μὴ δὲ ὅσοι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. εἰκότως μὲν ὁ σωτήρ ἡμῶν τοῖς ἐκ σπέρματος ἔσσι Ἀβραάμ ἀρχόντων Ἰουδαίους ἔλεγε. οὐδὲ, ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστὶ. Ἐ πάλιν. Ἐ τέκνα ἔσσι Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τῆ Ἀβραάμ ποιεῖτε. ὡς πρὸν τέκνα μὲν ὄντων τῆ Ἀβραάμ ἔσσι μιμήσασθε, οἱ καὶ ἐκλεκτοὶ εἰρησται. πρὸν δὲ σπέρμα μόνων ὄντων αὐτῆ, καὶ ἔσσι τῆτο ἐκλεκτοὶ ἐκ ὄντων. ἔ γὰρ τὸ σπέρμα ἐκλεκτὸν ἔλεχθη, ἀλλ' οἱ υἱοὶ τὸ δὲ σπέρμα δῦλοι αὐτῆ. ἐπεὶ ποίνω οἱ τῆ σωτήρος μεθῆται οἱ ἦν ἐθῆν ἡρώδης κήρυκες, ἀμφοτέρω εἶχον, ἄτε καὶ δῦλοι ὄντες καὶ ἐκλεκτοί. ἔσσι πρὸς αὐτῆς λέλασται. Σπέρμα Ἀβραάμ δῦλοι αὐτῆ, υἱοὶ Ἰακώβ ἐκλεκτοὶ αὐτῆ. πρὸς δὲ τὸ ἐκλεκτοὶ αὐτῆ ὡς ἀδελφοί, τῆ τῆς δαΐδα ἐξελέξατο ὁ Ἰησοῦς, καὶ Ἀποστόλους ἀνόμασε. καὶ τὸ. Οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τὰς δωδεκά ἐξελέξαμι, τὸ δὲ ἐξάρετον ἦν ἐκλεκτὸν νόσησιν ἀπὸ τῆ πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Ζ'. ΑΥΤΟΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν δοθεῖς ὁ νόμος ἐτύγχανον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἦν ἔθνη αὐτὸν λαμβανόντων εἰς ὅλην διαβαίνον τὴν οὐρανὸν ἐμελλε. τὸ ἡρώδης ὁ πρὸς αὐτῆς αἰνίτταται, καὶ δεικνυσιν, ὡς αὐτὸς Θεός, ὁ πᾶσι μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν νόμον καὶ τὰς προφήτας δεικνύων, εἰς πᾶσιν αὐτῆς ὕστερον τὴν γλῶσσαν ἐφανέρωσεν.

TOMVS III.

Iudicia verò oris eius sunt sermones quos protulit, ex hominibus immundos daemones eiiciens, vel etiam mandata noui Testamenti.

CATENA PATRVM.

6. SEMEN ABRAHAM SERVI EIVS.] THEODORETI. Semen eius est Dominus Christus secundum carnem, qui aeternum habet Imperium Regnumque perenne. Hoc autem mille generationum commemoratio indicauit. Non enim annorum numerum hic sermo significat, sed continuationem & aeternitatem generationum multitudo tacite insinuat.

Christus est aeternum Abraham semen.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Adhuc sermo est ad Apostolos. q. d. Tamquam semen Abraham existentes, & serui eius, & filij Iacob existentes, & electi eius (ipse enim illos elegerat) annuntiate in Gentibus quomodo ipse sit Dominus Deus noster.

Apostoli electi sunt semen Abraham.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Quoniam non omnes qui ex Israël, y sunt Israëlita: neque qui semen sunt Abraham, omnes filij. Merito Saluator noster Principibus Iudæis ex semine Abraham oriundis dixit: Scio, quia semen Abraham estis. Et iterum: Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. Ita ut nonnulli quidem filij sint Abraham per imitationem, qui & electi vocantur; nonnulli verò tantum sint semen eius, atque idem minimè electi: non enim semen dictum est electum, sed filij: semen verò sunt serui eius. Cum itaque discipuli Seruatoris Gentium facti sint praedicatores, vtrumque habuerunt, ut nimirum serui essent & electi. vnde dictum est ad illos: Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius. Ad illud autem electi eius appones istud, Hos duodecim elegit Iesus, & Apostolos nominauit. Item illud: Nonne ego vos duodecim elegi? Porro eminentiam electorum intelligens ex illo: Multi sunt vocati, pauci verò electi.

Rom. 9,6.

Ioan. 8,37.

Ibid. 39.

Lucæ 6, 13. Ioan. 6,71.

Matth. 20, 16.

7. IPSE DOMINVS DEVS NOSTER.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Etenim pro Iudæa data erat lex: sed quoniam Gentibus illam suscipientibus in vniuersum orbem transitura erat: id quod factum est Propheta insinuat, & ostendit, quomodo idem Deus, qui soli Iudææ legem & Prophetas dederat, postmodum ipsos in omnem terram manifestauerit.

P 4 EVSE-

CATE-
NA PA-
TRVM.

EVSEBII. Minimè ignorandum, inquit, ipsum esse Dominum Deum nostrum, qui orbem vniuersum diuinis iudicijs gubernat; ita vt nil temerè ac sine Dei prouidentia fiat.

Millenarius numerus pro multitudinis accipitur.

2. Pet. 3; 8.

Dan. 7, 10.

8. MEMOR FVIT IN SÆCVLVM TESTAMENTI.] HESYCHII. Sæculum quidem ac mille generationes appellat vitam præsentem; non quoddam mille generationes numeret, sed quia mos est Scripturæ millenarium numerum pro multitudine accipere: vt cum Petrus ait: *Vnus dies apud Dominum sicut mille anni.* & rursus Daniel: *Millia millium ministrabant ei.* Testamentum autem hoc loco vetus intellige, & verbum quod in eo de Patriarchis pronuntiauit.

Promissam terram loses primus accepit.

Gen. 12, 1.

Gen. 22, 18.

Promissiones Patriarcharum complentur in Christo.

EVSEBII. Deus noster, cuius iudicia vniuersam terram gubernant, id quod promiserat Abraham de obrinenda terra promissionis, post obitum Moysis demum stabilivit, per Iesum Naue populum suum in terram Chananzorum introducens. Diligenter autem inuestigans quodnam fuerit verbum istud quod promiserat in mille generationes, reperies illud hoc modo prolatum fuisse: *Dixit autem Dominus ad Abraham: Egredere de terra tua, & de cognatione tua: & benedicentur in te omnes Gentes terra.* Et rursus in alio loco ait: *Et benedicentur in semine tuo omnes tribus terra.* Ceterum reperire quoque possis similia Isaac & Iacobo promissa. Hæc autem post plurimas generationes impleta sunt per apparitionem Saluatoris nostri ex semine Abraham oriundi. Et in hoc vsque tempus vim suam exerit, & perseuerat illa promissio, donec plenitudo Gentium ingressa fuerit. Hic itaque post longum sæculum, & post plurimas (millenas enim pro plurimis accepit) etiam illas quæ ad Patriarchas factæ fuerant promissiones, adimpleuit per Seruatorem nostrum Iesum, & per doctrinam eius, omnibus Gentibus Abraham benedictionem impertiens.

9. QVOD DISPOSVIT AD ABRAHAM.] HESYCHII. Alius ait: *Quod con-summauit cum Abraham.*

Promissiones duæ Abrahamo factæ.

DIDYMI. Duarum rerum promissiones fecerat Deus ad Abraham, & Isaac, &

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐκ ἀγνωστὸν, φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, ὃς θεωροῖα τὸν σύμπαντα κόσμον θεοῖς κρείμασι διοικεῖ ὡς μηδὲν ἀκρίτους μηδὲ ἀνὰ τῆς τῆ θεῷ θεωροῖας γίγνεται.

ἢ ΕΜΝΗΣΘΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΔΙΑΘΗΚΗΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Αἰῶνα μὲν καὶ χιλίας ἡμερᾶς τὸν παρόντα βίον λέγει· ἔ· χιλίας πάστας ἡμερᾶς ἀειθμῶν, ἀλλ' ἔ· τῆ θεῷ γραφῆ τῶν ἡμῶν χιλίων ἀριθμῶν ὅτι τὰ πλήθους ἐκδέχεται· ὡς ὅταν Πέτρος λέγῃ ἡμέρα μία ὡρα κρείν ὡς χιλία ἔτη. καὶ πάλιν Δανιὴλ· χίλια χιλιάδες ἐλετηρήσει αὐτὰ. Δεδοκίμω δὲ ἐπαύσα τὴν παλαιὰν ἐνόησον, καὶ λόγον ὃν ἐν αὐτῇ ὡρῇ τὸς πατεράρχας ἔξεβόησεν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο' θεὸς ἡμῶν, ἔ· τὰ κρείματα πᾶσαν τὴν γλῶ διοικεῖ, ἐπαγγελῶν τῷ Αβραάμ ὡρῇ τῆς κατασχίστας τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἐβεβαίωσε μὲν τὴν Μωσῶος πελάτῳ, εἰσαγαγὼν τὸν λαὸν εἰς τὴν Χανααῖον γλῶ δὲ Ἰησοῦ τε Ναυί. ὅπισθας δὲ ἀκρεβας τίς ἦν ὁ λόγος ὃν ἐπέτατο εἰς χιλίας ἡμερᾶς, ὁρήσας αὐτὸν ἔτι εἰρημῶν. Εἶπεν δὲ ὁ κύριος τῷ Αβραάμ· Εξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου, ἔ· ἐκ τῆς συγγενείας σου· καὶ ἐκδιλογηθῆσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ φησὶ ὡρῇ αὐτὸν· Καὶ ἐκδιλογηθῆσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ὁ ἔτι δ' αὖ τὰ ὡρα πᾶσι ἐκ τῶν Ἰσαὰκ καὶ τῶν Ιακώβ ἐπαγγελῶν. ταῦτα δὲ μὲν πλείστας ὄσας ἡμερᾶς ἐπληρέτο δὲ τῆς ὀπισθενείας τῆ ἐκ τῆ σπέρματι Αβραάμ γνομῶν σωτήρης ἡμῶν. εἰς ἔτη τε νῦν ἐσργεῖ, ἔ· δὲ μὲν ἢ ἐπαγγέλια, μέγεις ἢ τὸ πλήρωμα τῆ ἐθῶν εἰσέλθη. Οὗτος ἐν μὲν μακρὸν αἰῶνα, καὶ μὲν πλείστας σφοδρᾶς ἡμερᾶς (τὰς γὰρ χιλιάδας ἀντὶ τῶν πολλῶν ὡρα ληφῆ) ἐ ταύτας ἐπλήρου τὰς ὡρᾶς τὸς πατεράρχας ἐπαγγελίας δὲ τῆ σωτήρης ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ δὲ τῆς αὐτῆ διδασκαλίας, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν τῆ Αβραάμ διλογίαν δεδωρημῶν.

θ. ΟΝ ΔΙΕΘΕΤΟ ΤΩ ΑΒΡΑΑΜ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἄλλ' ὡρῇ ὃν συντέλεσε μὲν τῆ Αβραάμ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Δυὼν ὡραμάτων ἐπαγγελίας ὁ θεὸς ὡρᾶς τῷ Αβραάμ καὶ Ἰσαὰκ. ἔ· Ιακώβ

Ιακώβ ἐποίησατο. Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν βραχεῖς
 ἢ ἀριθμῶν ἢ πάρεργοι ἐν ἀλλοτρίᾳ τότε κα-
 τικύντες γῆν, τίθει τὰ ἐσπέρια παρέξεν ὡ-
 τοῖς ἐπηγγείλατο. Ἀντὶ γὰρ τῆς ὀλιγοσύνης καὶ
 ἀριθμῶν βραχεῖς, πληθύνθησιν αὐτοὶ ἐρη-
 ῶς τὰ ἄσπερα τῆ ἐρημῆς, τῶν πλήθει καὶ ὡς
 τῶν ἀπὸ τῶν ἄμμων τῶν τῶν τὸ χεῖλος
 τῆς θαλάσσης, καὶ διλογηθεῖεν ἐν ὡτοῖς πάντα
 τὰ ἔθνη, καὶ πάσας τὰς φυλάς τῆς γῆς· ἀντὶ
 δὲ τῆς παροικίας ἐστὶ ἐν γῆ Χαναάν, διασώ-
 τας αὐτοὺς τῆς γῆς καταστροφῆς ἀπὸ ἀμφοτέρων
 πεπλήθησιν, εἰς ἔργα χωρησάντων τῶν λόγων·
 κρατέχον μὲν γὰρ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν Ἰησοῦ τῆ
 Ναυὶ τῆς Μωσέως διαδόχου. καὶ ἐξήδησαν δὲ καὶ
 ἐπληθύνθησαν ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης
 ἐν τοῖς μὲν ταῦτα χρόνοις, εἰς ἔτη τῆς ἐν
 τῆς γῆρας αὐτῶν ἢ σύμπασαν οἰκουμενίαν πλη-
 ρουῦσι. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη ἠυλογηθῆσιν διὰ
 τῆς ἐκ ἀπέρματος αὐτῶν πορευθέντος σωτη-
 ρος ἡμῶν· καὶ γένησιν καὶ αὐτὰ ὡς τὰ ἄσπερα
 ἢ ἐρημῆς τῶν πληθῆ· διὸ ἢ αὐτοῖς λέλειπται· ἐν οἷς
 καὶ φαίεσθε ὡς φωστῆρες ἐν τῶν κόσμῳ λόγον
 ζωῆς ἔχοντες.

Jacob. Cum enim essent numero breues &
 incolæ in terra aliena tunc habitantes, hisce
 contraria ipsis se largiturum promiserat.
 Nam pro eo quod essent paucissimi & nu-
 mero breues, dixit se multiplicaturum eos
 sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in
 littore maris, & benedicturum in ipsis om-
 nes Gentes, & omnes Tribus terræ: pro eo
 autem quod incolæ essent in terra Chanaan;
 se ipsis illius terræ dominium daturum: quæ
 utraque impleta sunt, sermonibus ipsis in
 opus prodeuntibus: siquidem terram eius
 possederunt sub Iesu Naue Moysis successore.
 Auditi verò sunt successu temporis &
 multiplicati sicut arena maris, genere illo-
 rum etiamnum totum orbem implente.
 Sed & Gentes per Salvatorem nostrum ex
 femine ipsorum oriundum benedictionem
 acceperunt; atque etiam ipsæ præ multitu-
 dine factæ sunt sicut stellæ cæli: propter
 quod etiam dictum est illis: *Inter quos lu-*
cetis sicut luminaria in mundo verbum vite
continentes.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Gen. 32,
12.

Philip. 2;
15.

17. Καὶ ΔΙΗΛΘΟΝ ΕΞ ΕΘΝΟΥΣ ΕΙΣ
 ΕΘΝΟΣ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οἱ γὰρ πορπά-
 τορες αὐτῶν, οἱ περὶ τῆς Ἀβραάμ, ἢ πάρεργοι
 ὄντες ἐν τῇ γῆ, ποσαύτης, φησὶν, ἐξήδησαν
 ὑπὸ τῆς δεξιᾶς φροντίδος, ὡς εἶπε ἔθνος εἰς
 ἔθνος μετασάαντας, ἢ εἰς βασιλείας εἰς λαὸν
 ἔπειρον ὑπὸ μηδενὸς ἐτέρου ἀθεσπῶν ἀδικη-
 θῶσιν· καίπερ ἀμιξίας πολλῆς ἔσσης τῶν ἐθ-
 νῶν, τὸ πορπάτησον δὲ ἀπικνωδῶν ὄντων καὶ με-
 τῶν πάσης ὠμότητος καὶ ἀπαθεσπίας.

13. ET PERTRANSIERVNT DE GENTE IN
 GENTEM.] THEODORETI. Patriarchæ enim
 ipsorum, qui Abrahamum contingebant;
 cum etiam aduenæ essent in terra, tantâ, in-
 quit, à Deo curâ dignati fuerunt, vt de
 Gente in Gentem, & de Regno in populum
 alterum transmigrantes à nemine morta-
 lium læderentur; tametsi inter ipsos & Gen-
 tes magna esset auersio, & Toparchæ valdè
 feri & omni immanitate & inhumanitate
 pleni existerent:

Dei in Is-
raëlis, cu-
stodientis
providen-
tia.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Πολλὰ γὰρ ἔθνη μετῆλθον
 μέγεις, ὅτε τῆς ἐπαγγελθείσης αὐτοῖς γῆς
 τὸν κληρὸν παρέλαβον.

HESYCHI. Multas enim Gentes
 peragrarunt, donec terræ ipsis promissæ he-
 reditatem acciperent.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀπὸ μὲν ἐν τῇ Χαλδαίων
 μετῆλθον Ἀβραάμ, εἰς τῆς Χαριναίων με-
 ταναστῆς ἡμιόμῳ· καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς Πα-
 λαϊστίνης εἰς Αἴγυπτον κατεβῶν· ὅτε καὶ ἡ
 Σάρρα ὑπὸ τῆς βασιλείας τῆς Αἰγυπτίων λαμ-
 βάνει. Καὶ πάλιν ἀπὸ Αἰγύπτου ἐπακλιθῶν,
 καὶ παρεστῆσας εἰς τῆς Γεραμικῶν, ἐνθα καὶ
 ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰσαὰκ μὲν αὐτὸν ὤκησεν, ἀλλὰ
 καὶ Ἰακώβ μεταναστῆς ἀπὸ τῆς Παλαϊστίνης κα-
 τεισιν εἰς Αἴγυπτον. Πλὴν ἐν τῶν ποσαύτη ξενι-
 τεῖα πλανηθέντας αὐτοὺς, ὁ τῶν οἰκείων θεο-
 πόντων ὑπὸ μαχῶν ἐκ ἀφῆκεν ἀδικηθῶσιν
 πορῶν πινῶν, καίτοι πολλῶν βεληθῶντων
 ἀδικηθῶσιν αὐτοὺς.

ANONYMI. Abraham nimirum factus
 exul à terra Chaldæorum, in Chananzam
 commigrauit; & rursus à Palæstina in Ægy-
 ptum descendit: vbi etiam Sarra ab Ægy-
 ptiorum Rege capitur. Et rursus ex Ægypto
 reuersus, etiam in Geraram diuertit; vbi
 quoque filius eius Isaac post ipsum habitauit.
 Sed & Jacob à Palæstina exulans in Ægy-
 ptum descendit. Verumtamen in tanta pe-
 regrinatione oberrantes, seruorum suorum
 defensor non permisit ipsos à quoquam
 lædi, tametsi quamplurimi ipsis nocere co-
 narentur.

Quomodo
Deus Is-
raëlis per
omnes pere-
grinationes
illosos cu-
stodierit;

CATE-
NA PA-
TRVM.

14. NON PERMISIT HOMINEM NOCERE
EIS.] CHRYSOSTOMI. Siquidem rerum dif-
ficultates ipsos premebant, sed superna pro-
uidentia securos ac tutos seruabat; ita vt et-
iam exilia ipsis idcirco acciderent, vt diuina
virtus ac prouidentia manifestius eluceret.

ATHANASII. Exercuit igitur Deus
Pharaonem tormentis magnis: & propter
Gen. 20,7. Sarram vxorem Abrahæ Abimelecho im-
minens nocte dixit: *Redde viro suo vxo-
rem: & subiungit, quia Propheta est; & ora-
bit pro te.*

Gen. 31. HESYCHII. Idem dices etiam de La-
ban: nam & huic, quantumuis volenti, mi-
nimè permisit vt Iacobo noceret.

15. NOLITE TANGERE CHRI-
STOS MEOS.] ATHANASII. Christi
etiam fuerunt Abrahami posterii, ed quod Dei
verbi apparitione digni sint habiti.

APOLINARIJ. Christi erant, qui inaspe-
ctabilem Spiritus vnctionem acceperant: vel
etiam quia hi quodammodò electi fuerunt.

THEODORETI. Notabis hic; quo-
modo eos qui Abrahami tempore erant
etiam Christos appeller, licet oleo sensibili
minimè vnctos; neque secundum legem
Moyfis in modum Aaronis Christos effectos.
Vnde igitur aliàs Christi facti sint nisi com-
municatione Verbi Dei ipsis apparentis, quod
Filium esse vnigenitum credidimus, per
quem etiam nos ipsi *participes Christi effe-
cti sumus*, vtpote digni habiti manifestatio-
ne Filij Dei. Ipsum enim Christum esse qui
in ijs locutus sit, etiam Saluator docet, vbi

Hebr. 3,
14. ait: *Abraham pater vester exultauit, vt vi-
deret diem meum: & vidit, & gauisus est.*

IOAN. 8,56. HESYCHII. Christi autem sunt Pa-
triarchæ non oleo vncti, sed participatione
spiritus: vnde etiam Prophetæ vocabantur.
Gen. 20,7. Audiuisti enim quomodo Deus etiam Abra-
ham in suis ad Abimelechum sermonibus
Prophetam appellauerit.

In Epist.
ad Hera-
cleum. SEVERI. Porro Christi non solum sunt
Prophetæ & viri sancti qui post illos & ante
ipsos fuerunt, sed peculiariter etiam omnes
illi qui in magnum ac solum verum Chri-
stum & Salvatorem Deum crediderunt, &
qui etiam nunc postliminio credunt, & in
diuino regenerationis lauacro ac. Baptismate
symbolicè vnguento liniuntur, & per Spiri-

14. ΟΥΚ ΑΦΗΚΕΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΑΔΙΚΗ-
ΣΑΙ ΑΥΤΟΥΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Αἱ μὲν γὰρ
τῶν πραγμάτων δυσκολίαι καὶ καταδύσαι αὐ-
τῶν εἶχον, ἢ δὲ ἀνωθεν πρόνοια ἐν ἀσφαλείᾳ
διετήρησεν· ὥστε καὶ αἱ δόποδ ἡμίαι δὲ τὸ ἐ-
γίνοντο, ἵνα σαφέστερον διήχθῃ τὸ θεῖον
καὶ δὲ ἡμῶν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡ΄τασε γουὸ ὁ θεὸς τὸν
Φαραὼ ἱτασμοῖς μεγάλοις· ἔδρα Σάρραν
τῆ γυναικα Ἀβραάμ παρ Ἀβιμέλεχ ὅπως
νικτὲς εἶπεν· Ἀπόδωκε τῆ γυναικα παρ
ἀποδοῦν καὶ ὅπλα, ὅτι προσφῆτις ἔστι· καὶ
προσδύξεται περὶ σὺ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐρεῖς ταῦτο καὶ περὶ τῆ Λάβαν
τάτῃ γὰρ ἐσωτήρησε τὸν Ἰακώβ ἀδικῆσαι,
καὶ ταῦτα βελομῶν.

Κ. ΜΗ ΑΠΤΕΣΘΕ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΩΝ ΜΟΥ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Χεῖροι ἔοι περὶ τῆ Ἀβραάμ,
δρα τὸ τὸ θεῖον λόγος ἐπιφανείας ἡξιάδης.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Χεῖροι ἦσαν, καὶ χεῖρον
λαβόντες τὴν δὲ πινύματι ἀόρατον ἢ καὶ
ὡς ἐκλεκτοὶ ἡγούμενοι.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐν ταῦτα ἡγούμενος, ση-
μειώση τίνα ἔσονται ὁ λόγος χεῖρες αὐτῶν
ἐκείνης τῶν περὶ τῆ Ἀβραάμ καλεῖ, καὶ τοῖ
αἰδοῦντο εἰλαίω μεδαιμὴ καχισμῶν· μηδὲ
καὶ τῆ Μωσέως νόμον ὁμοίως τῆ Ἀαρὼν χε-
ρῶν ἡγούμενος. πόθεν εἰ ἀλλοθεν γενήσασιν
χεῖροι ἢ ἀπὸ τῆ μετοχῆς τῆ φανέντος αὐτοῖς
θεῖον λόγος, ὅτι καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν πεπι-
σδάκαμν, διὲν ἔοι αὐτοὶ μέτοχοι τῆ χεῖρ
γενήσασιν· ἀτε καταξιώθητις τὸ τὸ υἱὸν τῆ
θεῖον ἐπιφανείας. Ἀὐτὸν γὰρ εἶπεν καὶ
αὐτοῖς λελαληκότα, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ διδά-
σκη, ἐοοῖς φησιν· Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἡ-
γαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν
καὶ εἶδε, ἔειχάρη.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Χεῖροι δὲ οἱ πατριάρχαι ἐκ
εἰλαίω χειδίντες, ἀλλὰ τῆ μετῆσῃ τῆ πινύ-
ματος ἀφ᾽ ἧς ἔοι προσφῆτῆ ἐλήγοντο. Ἀκήκοας
γὰρ ὅπως τῆ Ἀβραάμ ὁ θεὸς ἐοοῖς περὶ Ἀ-
βιμέλεχ λόγοις προσφῆτις προσσηγόρευσεν.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Χεῖροι δὲ εἰσιν ἐχ᾽ οἱ προσφῆτῆ
μόνον καὶ οἱ ἅγιοι κατ᾽ ἐκείνης ἔοι προσφῆτων
αἰδῆρι, ἀλλ᾽ ἔξαιρέτως καὶ πάντες οἱ εἰς τὸν
μέγαν καὶ μόνον ἀληθῆ χεῖρον ἔοι σωτῆρα θεοῦ
πισδύσαντες, καὶ νυνὶ ἐπιπισδύσαντες ἔσονται,
καὶ ἐν τῆ θείῃ τῆς παλιγγήσιας λαβῆ
ἔοι βαπτισματι συμβολικῶς τῆ μύρω χεῖ-
ρῶν, καὶ τὴν δὲ τῆ ἀγίῃ πινύματι

τῶν υἱοθεσίᾳ λαμβάνοντες καὶ ταῖς παρ' αὐ-
τῶ δωρεαῖς, δι' ὧν γινόμεθα κληρονόμοι θεῶ
καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Καὶ γὰρ
ἔστι τ' ἀτόπων ἐπινοεῖν, τὴν μὲν λαμπροτέ-
ρας καὶ τὸν δὲ τὸν βίον πᾶσαν ἀποτέμνοντας
φρονητὶδα τοῖς γνησίοις οἰκέταις, καὶ τῆς
καθάρσεως αὐτοῖς ἐπιμελείας ἀξιῶν τὸν δὲ
διωκόμενων κύριον, ἔ' πάντα ἔστι πρὸς κα-
τάρθωσιν ἀχρηῆ, μηδὲνα ποιῶντος λόγον ἧς
ἀγαπῶντων αὐτόν.

15. ΚΑΙ ΕΚΑΛΗΣΕ ΛΙΜΟΝ ΕΠΙ ΤΗΝ
ΓΗΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οἰκονομικῶς ἐποίη-
σε γινέσθαι τὸν λιμόν, ἵνα δι' αὐτὸν καταλ-
θόντες εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀναστάντες τὴν γῆν
ἀπολάβωσι τῆς ἐπαγγελίας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὸ ἔ' μάλιστα τῆ
θεῶ τὸ δεικνῶν, ὅτι ἡ ἐκείνου ἀειρε-
τεῖν ἄρα τὸν λιμόν αὐτὸς ἔξαπέσειν. ἵνα
ἔ' μὴ καὶ φύσει ἀκολυθίαν ἔ' νομί-
σης τὸ συμβῆναι, πρὸς τὸν λιμόν καὶ
τὴν αἰτίαν προσέειπεν. Τίς δὲ ἡ αἰ-
τία; τὸ μαθεῖν ἅπαντας τὴν ἀπαστα-
χόθην τῆ θεῶ τὴν ἰσχυρῶ. Ευαγγέλιον ἔ'
καὶ κήρυγμα ὁ λιμὸς ἐγένετο τῆ θεῶ συμ-
φερόντως οἰκονομῶντ' ἅπαντα. εἰ ἔ'
καὶ ἀμαρτημάτων ἀντίδοσις ἡ τὸ συμ-
βαῖν, ἀλλ' ὅμως ὁ δεικνῶν θεὸς καὶ τῆ
πληρῆ παύτη πρὸς ἀειρεσίαν ἐχρήσατο
καθ' ἅπαντα ἔ' δεικνῶν τῆ ἁναγκαίαν
χρεία δόσας ἅπαντας τὴν ἐκ τῆς οἰκουμένης,
ἔ' πρὸς τὴν ἰσχυρῶ, εἰσομύνης τίς
ὁ τῆ ἰσχυρῶ θεὸς καὶ πάντες εἰς Αἴγυπτον
ἐβάρδιζον.

ΠΑΝ ΣΤΗΡΙΓΜΑ ΑΡΤΟΥ ΣΥ-
ΝΕΤΡΙΨΕΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ ἔ'
κατ' ὀργῶν θεῶ ἐν τοῖς λιμοῖς εἴωθε συμ-
βαῖναι, τὸ μὴ σπείζεσθαι τὴν ἀθεοπύνη
ἐδίδοντας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀντιπρὸς πάντων ἁναγέ-
ψαι διωκόμενοι ἀπαύσαι πεπλάσσει, ἔ' μὴ
νοὶ σῶν, ἀλλὰ καὶ κερδαῖς, ἔ' ὁσπερ, καὶ
τὰ ἄλλα δι' ὧν βιοτεύουσιν ἀθροεῖται.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸ ἔ' πᾶσαν ὑπόστασιν ἡσυχίας
συνεβίβηται ὁ πρὸς τῆς ἰσχυρῶ. Ἐπειὸς ἐρ-
μηνεύτης φησὶ βακτηρίαν, καὶ τὴν ἰσχυρῶ.

17. ΕΞΗΛΕΣΤΕΙΛΕΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΑΥ-
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ
εἰ αὐτὸς ἀπέστειλεν αὐτόν, τίς ἐνεκεν ἐγκα-
λέσθαι οἱ ἀδελφοί, καὶ ὧν ἐπιβέβησεν πρὸ

tum sanctum adoptionem filiorum eiusque
dona percipiunt, per quæ fimus heredes Dei
& coheredes Christi.

CYRILLI ALEXANDRINI. Etenim
perquam absurdum sit cogitare, illos qui-
dem qui in hac vita illustriores existunt sin-
ceris famulis suis omnem sollicitudinem im-
pendere, & conuenienti curâ ipsos dignos
ducere; Dominum verò virtutum, cui om-
nia præstatu facilia sunt, nullam habere ra-
tionem eorum qui ipsum diligunt.

16. ET VOCAVIT FAMEM SUPER
TERRAM.] ATHANASII. Per dispen-
sationem fecit oriri famem, ut propter illam
in Ægyptum descendentes, & aucti terram
promissionis reciperent.

CHRYSTOMI. Hoc enim Deo factu
facillimum, ut per res aduersas conferat be-
neficium: ipse itaque famem immisit. Ne
enim secundum naturæ ordinem eam eue-
nisse existimares, famem ipsam prædixit eius-
que causam adiunxit. Quæ porro erat illa?
Ut nimirum omnes ubique Dei virtutem
agnoscerent. Etenim fames Euangelium &
prædicatio quædam extitit Dei congruè
cuncta disponentis. Etsi enim id quod acci-
debat peccatorum quædam esset retributio,
attamen clemens Deus hac etiam plagâ usus
est ad beneficium: nam rerum indigentia ne-
cessariarum quasi quibusdam vinculis omnes
orbis incolas constringens, omnes adduxit ad
Iosephum, ut intelligerent quifnam esset Iose-
phi Deus; & omnes in Ægyptum proficisce-
bantur.

Quanta
fuit in
fame im-
mittenda
Dei promi-
ssio.

ET OMNE FIRMAMENTUM PAN-
NIS CONTRIUIT.] ATHANASII. Hoc
propter iram Dei solet in fame contingere,
ut homines dum manducant minimè con-
firmantur.

CHRYSTOMI. Id est, Omne quod
nutrimento esse poterat fecit furescere, non
solum triticum, sed etiam hordeum, & lo-
gumina, ceteraque quibus homines victitant.

HERYCHII. Id est, Omnem cibi sub-
stantiam contritam fuisse Propheta narrauit.
Alius interpretis aiobaculum, id est robur.

17. MISIT ANTE EUS HOMI-
NEM.] CHRYSTOMI. Quod si ipse
miserit eum, cur accusantur fratres, eò
quod Iosepho infidias struxerint? Quia ni-
mirum

Deum ma-
lorum fla-
gitijs in
bonum ele-
ctorum
vitarum.

CATE-
NA PA-
TRVM.

mirum propriâ malitiâ vsi hoc fecerunt, & non vt dispensationem Dei adimplerent. Propterea igitur ipsos à culpa minimè liberat.

DIDYMI. Eâdem operâ vtrumque declarauit, scilicet fratrum Iosephi nequitiam, & ipsius sapientiam: siquidem eorum improbitate opportunè vsus fuit. Non enim ipse coëgit illos vt fratrem venderent, sed eorum quidem peruersitati indulgit; ipse autem hac opportunè vsus seruum Regem declarauit, generique descensum in Ægyptum præstitit. Oportebat enim eos qui Dei populus vocandi erant illustres atque spectabiles effici per miracula pro ipso edita: nam prouidentia ipsis impensa eorum Deum de prædicabat, audientisque diuinæ cognitionis luce illustrabat.

HESYCHII. Ostendit illa quæ Sanctis accidunt admirabilis cuiusdam esse dispensationis, quæ tam ipsum Deum quàm eos qui ista patiuntur gloriosos efficiat. Ecce enim Ioseph etiam venditus est in seruitutem, vt ante reliquum genus præmitteretur: id est, vt anticiparet & præpararet ipsis descensum in Ægyptum: vnde talia tantaque miracula sunt consecuta.

In calamitate animi minus minime despondendus.

IN SERVVM VENVM DATVS EST IOSEPH.]
CHRYSOSTOMI. Nemo eorum qui in seruitutem incidunt, vel ab hostibus capiuntur, mœrore afficiatur. Quid enim doles, eò quòd à Barbaris vel lege belli abductus sis. Siquidem iustus à fratribus venditus in istiusmodi tyrannidem incidit, & qui talia gesturus erat, huiusmodi sustinuit. Neque tu igitur animum despondeas, quando incideris in calamitatem. Sed quid postea? Ex ergastulo Rex, ex seruo & emptitio omnibus sublimior, ex captiuitate ad diadema euasit. Omnia enim facilia sunt Deo.

THEODORETI. Nam post adukerij calumpniam in carcere versatus est; & aduentum, vti verosimile est, ferrea vincula ipsi iniecerunt. Hoc nempe Symmachus sic dixit: *In ferrum venit animi eius* id est, Ad eandem vsque periclitatus est.

Ferrum pedes non animum Iosephi inueniunt.

DIDYMI. Solos pedes eius humiliauerunt in compeclibus, animâ ipsius minimè colligata, sed à ferro liberâ existente. Qui enim vinculis circumdati ignauiter ferunt afflictionem, habent animam sub ferro incur-

Iωσήφ; ὅτι οἰκεία πορνεία ἐχρήσατο, & ἐχ' ὡς οἰκονομία θεῶ μέλλοντες πληρωῶ. ἐκ ἄρα ἐν ἀπαλλάττει αὐτὸς τῆς ἐγκλημάτων.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἀμφότερα καὶ ταῦτ' ἰδὴ ἠλώσε, & τ' ἀδελφῶν τῶ Ιωσήφ τ' μοχθηρίαν, & τ' αὐτῆ σοφίαν· τῆ γὰρ ἐκείνων εἰς δ' ἰὸν ἐχρησάτο πορνεία. Οὐ γὰρ αὐτὸς ἐκείνης ἠπάγκασεν ἀπεμπολήσαι τ' ἀδελφόν, ἀλλὰ τῆ κακῆθεία μὲν τῆ ἐκείνων ἐδέδωκεν· αὐτὸς δὲ εἰς δ' ἰὸν ταύτῃ χρῆσάμενος βασιλεῦσιν τὸν δ' ἔλον ἀπέφθι, καὶ τὰ γὰρ ἡμέρ' ἔς εἰς Αἴγυπτον κάθοδον ἐπαυτάνδωσεν. Ἐδὲ γὰρ τὸς λαὸν θεῶ μέλλοντας χρηματίζῃ ἐπεφανεῖς γλυκέος & ἀεὶ βέλτερος ἴσ' ἔσ' αὐτῆ γρηγορήσει θαυμάται· ἢ γὰρ εἰς αὐτὸς γρηγορήσει κηδεμονία τὸν τέτων θεῶν ἀνεκέρυττε, καὶ τὸς ἀκύνοντας τὰ φωτὶ τῆς θεογνωσίας κατέλαμπω.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Δείκνυσιν ὅτι τὰ τοῖς ἀγίοις συμβαίνοντα οἰκονομίας τῶς θαυμαστῆς, καὶ δοξαζέσης αὐτὸν τὸ θεῶν & τὸς πάχοντας γίνεται. Ἰδὲ γὰρ καὶ ὁ Ιωσήφ εἰς δουλείαν ἐπαράθη, ὡς ἐμπεροθεν τῶ λοιπῆ γῆρας ἄποσταλῆναι· πατίσιν ὡς ἐπελαβεῖν καὶ ὄψ' ἐπίσαι αὐτοῖς τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθοδον· ἀφ' ἧς πηλικαῦτα ἠπολύθησε θαύματα.

ΕΙΣ ΔΟΥΛΟΝ ΕΠΡΑΘΗ ΙΟΣΗΦ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μηδεὶς ἀλγείτω τῆς δουλείας ἐπιπίπτοντων, ἢ καὶ ὑπὸ πολέμων, αἰσιοκομήτων. τί γὰρ ἀλγείτω, ὅτι ὡς βαρβαροῖς ἢ νόμῳ πολέμου κατηνέχθης. ὁ δὲ δίκαιος ὑπὸ ἀδελφῶν ἀπεμποληθεῖς, ἐπὶ τ' τοιαῦτα ἔπιμπετο τυραννίδα, & τοιαῦτα μέλλων οἰκονομεῖν, τοιαῦτα ὑπέμενε. Μηδὲ σὺ ἐν ἀπογνώσει, πῶκα ἐμπέσης εἰς συμφορὰν. Ἀλλὰ τί καὶ ταῦτα; Ἀπὸ τῶ δεσμοτικῆ βασιλείας, ὅτι δ' ἔλεγε καὶ ἀργυροπότης πάντων ἀνώτερος, ὅτι ἀλύσιμος ἐπὶ δεξιάμα. παῖτα γὰρ τὰ θεῶ βάρβαρα.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Μετὰ γὰρ τὴν τ' μοιχείας σκοφαντίαν τὸ δεσμοτικῆτον ὤκνησε & παραυτίκα, ὡς εἰκὸς ἐπέθεσαν, αὐτῶ τὰ ἐκ σιδήρου δεσμά. Ἰστο μὲν ὁ Σύμμαχος ὅτι ἔτι εἰρηκεν εἰς σιδηρον ἦλθεν ἢ ψυχῆ αὐτῆ· ἀντὶ τῶ, μέχρι σφαγῆς ἐκινδυνώδωσεν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸς πόδας αὐτῆ μόνος ἐταπεινώσαν ἀπ' αὐτῶν, τ' ψυχῆς αὐτῆ εἰ σωθείσης, ἀλλ' ἔξω τῶ σιδήρου γρηγορήσει. ὅσοι γὰρ δεσμοῖς ἐπεβαλλόμενοι ἀγρονόοι τ' ἐπέλασιν φέρουσι, καμφοθεῖται ὑπὸ τῶ σιδήρου

τίδ'

τινὴ ψυχῶν ἔχουσι. Τὸ δὲ ὑπέμεινεν ἐκ
εἰς ἄπαν. ὡς οὐκ ἔχει γὰρ τῆς ὡς ἀνάστασις τὸ
τέλ^ς εἰπὼν, αὐτῶν κακῶν κἀνάστασις μέχρις
τῆς διήλθαι ὃ τῆς θεῶν λόγος· καὶ ὅτι ἐν τῆ
δυσμωτειῶν, μετασταλαίς κἀδαιμόν κὶ τεθ-
φάσις πάντων κακῶν τὸν^ς.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ταῦτα πάντα ὑπέμεινε,
χρυσὸς δὲ ἰκλῶ δοκίμαζόμενος, ἐχ' ἵνα τὸ
ἀκέραιον ἂν ἴωσθ' ἀρετῆς ὃ τ' ὅλων μαθη-
θεὶς, ὃ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γινώσκων
αὐτῶν· ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τ' ἐκεί-
νη σοφία ἐνδείξη, καὶ ἀρχέτυπον ἀληθείας
ᾤεσθαι.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸ σπῆρον τ' ὡς ἑρασιμῶν ἔ
το ἰχθυὸν ὡς ἑρασιμῶν σίδηρον, ὅπερ δὲ τ'
ὑπομονῆς ὃ ἰωσθ' δέβαιεν κὶ πάροδος αὐτῶν
τὰ λυπηρὰ δὲ μακροθυμία ἐγένετο.

18. ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΛΘΕΙΝ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ
ΑΥΤΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ ἀποτέλεσμα
τῶν ἐνυπνίων φησί.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐμεινε γὰρ ταῦτα πάρα
ἕως τῆς καμῆ τῆς ὡς ἑρασιμῶν, τῆς τῶν
ὡς ἑρασιμῶν ἔ τῆς τῆς λιμῆς παρυσίας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πάντα ταῦτα ὑπέμεινε μέχρι
τῆς ἐλθεῖν τὸν λόγον αὐτῶν, ὅτι ἐπὶ τοῖς ὡς
μασπιδῶν δέβαιεν τῶν αὐτῶν πατρὶ ἔ τοῖς
ἀδελφοῖς φήσας, ἑρασιμῶν αὐτὸν δέβαιεν
καὶ τῆς ἀδελφῶν ὁμοίως ἀναλίσσοντες,
ἔπειτα τὰ ἐκείνων τὸ αὐτῶν ὡς ἑρασιμῶν
κἀνάστασις ὁμοίως δὲ τὸν ἥλιον ἔ τ' σε-
λήνην, καὶ τῆς ἐνδείξει ἀστέρων ὡς ἑρασιμῶν
αὐτῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τῆς τῶν αὐτῶν λόγον ὡς
πρὸ θεοῦ ἐπὶ τ' κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ἔβητο.
λόγῳ γὰρ πάντα οἰκονομῶν, λόγῳ τῶν ἔ τῶν
ἔφ' ἡμῶν πειρασμῶν τῶν ἀπαλλαγῶν κὶ τὸ
τέλ^ς ἀπείναι κὶ ἡμεῖς ἀγνοῶντες ὡς ἑρασιμῶν
ἔ, ὡς τῶν τῆς ἐκβάσει μαρτυρίας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ μὴ ἔπει νόμος δο-
θεὶς ὑπῆρχεν ἔγραφο, ἀλλ' ἑκάστῳ λο-
γικῶν λόγον ὡς ἑρασιμῶν ὃ φυσικὸς νόμος, δὲ
ὅτι καὶ λογικὸς γινόμεθα.

κ'. ΕΞΑΠΕΣΤΕΙΛΕΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ, ΚΑΙ ΕΛΥ-
ΣΕΝ ΑΥΤΟΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὅτι ἀτάκτως
ἐπυρωθῆ ἰωσθ' χρυσὸς δὲ ἰκλῶ, καὶ τὸ δοκίμα-
σὸν με κύριε, ἔ πειρασὸν με, πάλιν τότε θεῶν
ὑποβαλόντος τῶν βασιλεῖ, λυεῖ) μὲν ὑπὸ τῶν
Φαραῶν τ' δεσμῶν, καὶ τῶν δὲ ἀρχῶν τ' οἴκου
τ' βασιλείας ἔ πάσης τ' κτήσεως αὐτῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὁ δὲ παρῶν λόγος διδάσ-
ΤΟΜΥΣ III.

uatam. Porro non hoc omni tempore susti-
nuit. Definit enim terminum afflictionis di-
cens, illam inualuisse donec veniret verbum
Dei: quo tempore ex ergastulo dimis-
sus, curator & educator omnium constitu-
tus fuit.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Hæc omnia sustinuit, in-
star auri probatus, non ut vniuersorum Deus,
qui nouit omnia priusquam fiant, in Iosephi
virtute adulterini quidpiam agnosceret; sed
ut ceteris hominibus sapientiam eius osten-
deret, & exemplum proponeret veritatis.

ΗΣΥΧΙΙ. Duritiam rigoremque
tentationum appellauit ferrum, quod per
tolerantiam Ioseph pertransiuit; & res tristes
propter eius longanimitatem ipsi transitus
fuerunt.

19. DONEC VENIRET VERBUM EIVS.]
ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Consummationem intelligit
infomniorum.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙ. Hæc enim omnia
perpeffus est vsque ad tempus opportunum,
scilicet somniorum & famis aduentum.

ΕΥΣΕΒΙΙ. Hæc omnia sustinuit donec
veniret verbum eius, quod in visionibus con-
spiciens patri suo fratribusque exposuerat di-
cens, se fratresque suos similiter vidisse ma-
nipulos colligentes, illorum deinde manipu-
los suum manipulum adorasse; similiter quo-
que Solem & Lunam, atque vndecim stellas
ipsum adorasse.

ΗΣΥΧΙΙ. Id est, Verbum quod circa
ipfius dispensationem Deus constituerat. Cum
enim verbo omnia dispenseret, verbo
quoque aliquo tentationum nostrarum finem
ac liberationem definiuit: quod cum nos
prius ignoremus, postmodum euentu ipfo
discimus.

ΕΙΥΣΔΕΜ. Etenim lex data nondum
erat conscripta, sed vnicuique ratione vventi
lex naturalis oraculum erat à Deo, per quod
etiam rationales existimus.

20. MISIT REX, ET SOLVIT EVM.]
ΕΥΣΕΒΙΙ. Cum Ioseph instar auri satis exa-
minatus fuisset igne, iuxta illud, Proba me
Domine, & tenta me, tunc rursus Deo Regi
suggerente, à Pharaone quidem vinculis sol-
uitur, Regiæ verò domus princeps constitui-
tur omnisque possessionis eius.

ΕΙΥΣΔΕΜ. Hic autem sermo docet,
non

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ioseph ad
exemplum
aliorum
afficiam.

Quid per
verbum in-
telligat.

Deum om-
nia dispen-
sat verbo
suo.

Lex natu-
ra unicui-
que oracu-
lum.

Psal. 25, 2.

CATE-
NA PA-
TRVM.

non tam ob frugum custodiam quàm ob spiritualem eorum qui per ipsum ad sapientiam erudiendi erant vtilitatem Iosephum ad Principatum euectum fuisse. Erant autem hi Principes Pharaonis & Seniores; quibus emendatis, verosimile erat omnes quoque subditos emendationis eorum participes futuros.

Quam admirabili modo Ioseph ad Regnum eiusdem sit.

CHRYSOSTOMI. Quid isto admirabilius? seruum peregrinum, qui istiusmodi deliquisse putabatur, Rex soluit. Vidisti fructum tentationum? vidisti finem periculorum? vide coronam per insidias ipsi plexam. Nisi enim somnia exposuisset, quomodo Rex ipsum soluisset? Somnia autem quomodo exposuisset, nisi in carcerem incidisset? in carcerem verò quomodo incidisset, nisi calumniam sustinuisset? quomodo autem calumniam sustinuisset, nisi in domum Ægyptiacam ingressus fuisset? in domum verò Ægyptiacam quomodo venisset, nisi Ismaëlitz ipsum emisissent? Ismaëlitz autem quomodo ipsum emisissent, nisi eum fratres vendidissent? Viden' ut insidiarum fratrum quasi per catenam quamdam mediantibus hisce tentationibus ipsum ad thronum manu duxerint? non secundum proprium propositum, sed Dei dispensatione, vti prius dicebam, insidiantium machinationibus ad eorum qui insidijs impetebantur probationem vtente.

Virtus in tentationibus perfectior.

EIVSDEM. Virtus quidem ad modicum insidijs impetitur, postmodum verò iisdem araneis relâ facilius discussis, per easdem illustrior euadit. Nemo igitur mœrore conficiatur, quantumuis prauam incurrat suspicionem, tantummodò conscientia illum non accuset, etiam hac illustrior euadet. Sic & Apostoli malè audiebant, sed hoc ipsis nihil officiebat.

Gen. 50, 20.

DIDYMI. Quia & ipse Ioseph doctrinam hanc optimè callebat; quapropter ad reos dixit, Vos quidem cogitastis contra me in malum, Deus autem in bonum.

22. VT ERVDIRET PRINCIPES EIVS.]

CHRYSOSTOMI. Iuuenis docuit seniores, & eos qui de sapientia gloriabantur adolescentulus Hebræus, ac seruus liberos iussus est corrigere; idque ijs temporibus, quando res Ægyptiorum esse maximè videbantur.

κει, ἔ ποσῶτον τῆς ἡβῆς καρπῶν φυλακῆς, ἔτι καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπερῆχθαι τὸν Ἰωσήφ ὄσον τῆς καὶ ψυχῆς ἀφελείας ἡβῆς μολόντων ὑπὲρ αὐτῆς σφίζεσθαι καὶ παιδεύεσθαι. ἦσαν δὲ ἔτι ἀρχόντες Φαραὼ καὶ πρεσβύτεροι. ἄν ἀφελυμῶσαν, εἰκὸς ἴσθαι καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἀπαταίας τῆς παρ' αὐτῶν μεταχεῖν βελτιώσεως.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί τέτυξεν θαυμαστότερον; ἢ δὲ ἄλλο ἢ ξένον, τὸν τοιαῦτα ἡδικοπῆσαι νομιζόμενον, βασιλεὺς λύει. εἶδες ἡβῆς πειρασμῶν τὸν καρπὸν; εἶδες τὸ τέλος ἡβῆς κινδύων; ὅρα δὲ ἡβῆς ἐπιβύλων ἢ ἐσφαιρον αὐτῆς πλεονόμων. εἰ γὰρ μὴ τὰ ὀνειράτα εἴπαι, πῶς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔλυσε; τὰ δὲ ὀνειράτα πῶς αὐτὸς εἴπαι, εἰ μὴ εἰς δισμοσθένειον ἐπίπαι; εἰς δισμοσθένειον αὐτὸς ἐπίπαι, εἰ μὴ ἐσυκοφαντήθη; πῶς δὲ αὐτὸς ἐσυκοφαντήθη, εἰ μὴ εἰσῆλθαι εἰς τὴν οἰκίαν ἢ αἰγυπτιακῆς; εἰς δὲ ἢ αἰγυπτιακῆς οἰκίαν πῶς ἦλθαι, εἰ μὴ Ἰσραηλιταὶ αὐτὸν ἀπέδοντο; οἱ Ἰσραηλιταὶ δὲ πῶς αὐτὸν ἀπέδοντο, εἰ μὴ οἱ ἀδελφοὶ ἐπώλησαν; ὅρα δὲ ἢ ἐπιβυλὴ ἢ ἀδελφῶν ὡσπερ δὲ τῆς σφαιρῆς ἢ μεταξὺ τέτυξεν πειρασμῶν πρὸς τὸν θεόν αὐτὸν ἐχειρογώγησαν; ἢ καὶ ἢ οἰκίαν γνῶμεν, ἀλλὰ ἢ τῆς θεῆς οἰκονομίας, ὅπερ ἔφθην εἰπῶν, ταῖς ἢ ἐπιβυλῶντων μηχαναῖς πρὸς ἢ ἡβῆς ἐπιβυλῶντων διδοκίμωσαν ἀποχρωμῆς.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Ἡ μὲν ἀρετὴ πρὸς ὀλίγον ἐπιβυλῶνται, ὅσπερ δὲ ἀεράχης ὀλιγότερον τὰς ἐπιβυλῶν δαλῶν, δὲ αὐτῆς λαμπερότερα ζωομῆν. Μηδεὶς ἐν ἀλγείτῳ καὶ, πνεύματι ὑποψίας κτήσεται, μόνον τὸ συνειδὸς μὴ κατηγορεῖται, καὶ ταύτη λαμπερότερος ἔσται. ἔτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι κακῶς ἴκων, ἀλλ' ἐδὲν παρεβλάπτοντο.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ αὐτὸς δὲ Ἰωσήφ οἶδεν τέτοιο τὸ δόγμα. διὸ πρὸς τὴν αἰτίαν ἔφη, ἔχ' ὑμεῖς ἀπεσάλκατέ με ὡς εἶπε, ὑμεῖς μὲν γὰρ εἰς κακὸν ἐβυλῶσαθε, ὁ δὲ θεὸς εἰς ἀγαθόν.

κβ'. ΤΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΑΙ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΑΙΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁ ἰεὺς τὴν πρεσβυτέρους ἐπαίδει, καὶ τὴν μέγα ἐπὶ σοφία κομπάζοντας μειράκιον ἰβραῖον, ἐμολόγητο διορθῶν καὶ ὁ δὲ ἄλλος τὴν ἐλδύθεις καὶ ἐν τέτοις ἔτι, ὅτι τὰ ἡβῆς ἀγυπτίων εἰδοκίμωσεν ἔτι.

καγ'. ΚΑΙ

κγ'. ΚΑΙ ΕΙΣΗΛΘΕΝ ΙΣΡΑΗΛ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εμνήσθη γὰρ ὁ Θεὸς τῆς ἐπαγγελίας τῆς πορὸς τὸν Αβραάμ. πῶς δὲ ἔσται τὸ ἐπιγαγεῖν ὅτι πάρεικον ἔσται τὸ σπέρμα σὺ ἐν γῆ ἐκ ἰδίας καὶ δουλώσουσιν αὐτὸν, καὶ κακώσουσιν αὐτὸ ἐπὶ τετρακισσῶσα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τίς δὲ εἰσηλθεν ἀλλ' ἢ Ἰσραήλ· καὶ τίς παρώκησεν ἐν γῆ Χαμ ἀλλ' Ἰακώβ; δηλοῦται δὲ ὅτι τῆς αὐτῆς τε ὁ πατὴρ καὶ οἱ τέτταρτοι παῖδες. Ἐπεὶ γὰρ ἔμουν εἰσηλθεῖ Ἰακώβ, ἀλλὰ καὶ ἐβδομήκοντα ψυχὰν σὺν αὐτῷ. (καὶ τὸ ἐβδομήκοντα ψυχῶν κατέβη Ἰσραήλ εἰς Αἴγυπτον.) ὅτι τὰς καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ πατὴρ ἐδηλώθησαν ὅτι τῆς πορὸς Αἴγυπτον.

κδ'. ΚΑΙ ΗΥΞΗΣΕ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΑΥΤΟΥ ΣΦΟΔΡΑ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐκ αὖ ἠυξήθησαν ἐδὲ ἐμειωθήθησαν, εἰ μὴ ἔτυχον πορὸς Αἴγυπτον, καὶ τῆς πορὸς τοῖς Αἰγυπτίοις πικρῆς, ὅτι τὴν Ἰωσήφ αὐτοῖς ὡρανοῦ εἰσεδείξας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Δείκνυσιν ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν ἢ ἐπίδοσις, ἀλλὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτῶν. ὅτι γὰρ ὀλιγωτέρως ἔδει ἡμέρας ὑπὸ τῆς ἐργασίας ἐλαττωμένους, τῶν παιδῶν εἰς τὴν πορὸς ἰσχυροτέρων, τῶν φύσεως ἐπιρροαζομένων, τότε μᾶλλον ἐπέδωσαν ἕως ὅσον καὶ φοβεροὺς ἡμέρας τοῖς ἐνοικοῦσιν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οἱ δὲ ἔλοι τοῖς δευτέροις, φοβεροὶ, οἱ ἐλαττωμένοι τοῖς ἐλαττωμένοι, οἱ πάρεικοι τοῖς πολίταις, οἱ ἀνομοῦνοι τοῖς ὀλιγομένοις.

κε. ΜΕΤΕΣΤΡΕΨΕ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΑΥΤΩΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐπεὶ δὲ ἐμὴ τῆς πικρῆς, ὡρανοῦ τῆς Αἰγυπτίῳ αὐτῶν εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς εἰδωλολατρίας ὅτι βίβησαν τῆς χάριτος παρὰ τὸν μῆκος αὐτῶν, ἔπειτα βαρῆα τῆς ἐργασίας ἐπιβείναι, ἵνα κακώθεντες κατακλύθωσι πορὸς τὸν Θεόν, καὶ ὅσοι χάριτος πληροσθῆναι ἢ ἐπαγγελία ἢ πορὸς Αβραάμ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγει; ὁ Θεὸς τῆς αὐτῶν αἰτίᾳ; ἔχρησεν. ἀλλὰ μετὲς ἑστῆσαν ἐνταῦθα τὸ συνωχῶσαι. Οὐκ ἀφῆκεν ἑστῆσαι πορὸς ὅτι ἀρχῆς, ἵνα μὴ ἐμφολοχάρησιν τῇ Αἰγύπτῳ. Καὶ ὅτι αὐτῶν τὸ δούλον τῶν μισομένων πάλιν, ὅτι αὐτῶν ἔδοξεν ἕως ἀθροῖν ἐποίησεν ἡμέρας ἐπιρροαζοῦσιν καὶ ἀξιοπίστους αὐτοῖς, ὡς καὶ οὐκ ἔστι καὶ αὐτῶν ἀπαντα κινεῖν, ἔπειτα ὑποπτεύειν αὐτῶν.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

23. ET INTRAVIT ISRAEL IN ÆGYPTVM.] CATE- NA PA- TRVM. DEUS ENIM MEMOR FUIT PROMISSIONIS SUÆ AD ABRAHAM. QUOMODO AUTEM HOC FIERET SUBIUNXIT: Quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria; & in servitutem redigent ipsum, & affligent ipsum quadringentis annis.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Quis intravit nisi Israël? & quis advena fuit in terra Cham nisi Jacob? Per hos autem tam ipse pater quàm filij eius demonstrantur. Cum enim non solus Jacob intraverit, verum etiam septuaginta animæ cum eo; (iuxta illud, In septuaginta animabus descendit Israel in Ægyptum;) idcirco tam filij quàm pater per prædicta significati sunt.

24. ET AUXIT POPVLVM SVVM VEHEMENTER.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Haudquaquam sanè aucti neque roborati fuissent, nisi Iosephum Præsidem nacti essent, & ab Ægyptijs honorem accepissent, qui propter Iosephum ipsis deferebatur.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ostendit nequam naturæ fuisse incrementum, sed promissionis ipsius. Cum enim pauciores esse oportuisset ab operum præfectis oppressos, pueris in fluvium projectis, naturâ violatâ, tunc magis aucti sunt; ita ut etiam incolis formidabiles existerent.

ΕΙΥΣΔΕΜ. Serui dominis, expulsi, expulsores, peregrini civibus, inermes armatis formidabiles existerant.

25. CONVERTIT COR EORVM.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Quia ex honore, quem ab Ægyptijs acceperant, in consimilem cum ijs idololatriam prolapsi fuerant; idcirco effecit ut ab ipsis odio haberentur, & grauibus operum oneribus premerentur, ut afflicti ad Deum confugerent, & daretur opportunitas implendæ promissionis ad Abrahamum factæ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Quid ais? Deusne horum auctor est? nequaquam, inquit. Sed con- uertit idem hic est quod permisit. Non fuit esse acceptos ab initio, ne in Ægypto libenter morarentur. Et vide eius dexteritatem: eos qui exosi erant, quando ipsi visum fuit ita derepentè amabiles & fide dignos reddidit, ut etiam omnia vasa sua ipsis commoda- rent, & ipsos minimè suspectos haberent.

Q 2 Verum-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Verumtamen antehac non fuerant tales, sed odio eos prosequabantur, inuisos habebant, dolos consuebant.

EIVSDEM. Verum, ut antea dicebam, idcirco permisit eos odio haberi, ne illic libenter morarentur. Etenim tot tantisque signis in deserto perceptis, tantis in Ægypto malis perfuncti, cum tot periculis egressi, dicebant: Benè nobis erat in Ægypto. Quod si nihil horum perpeffi fuissent, quomodo non rursus eò reuerfi essent?

THEODORETI. Haudquaquam ipse Ægyptiorum mentem immutauerat, sed eorum libero arbitrio locum dans, illorum quidem insidias minimè prohibuit; eos verò qui insidias patiebantur superiores insidiantibus ostendit.

HESYCHII. *Conuertis*, id est, *conuer-
ti permisit*. Sic enim Scriptura loqui solet, cum permittit illa quæ poterat impedire, non sine ratione tamen, sed quædam alia dispensando.

Deus v-
triusque
fortuna
moderatur.

EVSEBII. Quemadmodum prius Iosephum permisit in seruitutem redigi, & compedibus ferroque humiliari, deinde postquam virtutis suæ specimen dederat, ad Regnum euehit, sic etiam nunc, cum vellet populum suâ prouidentiâ dignari, primùm tradit ipsum tentationibus, ut postmodum diceretur illud: *Et ingemuerunt filij Israël, & exclamauerunt ad Dominum Deum suum.* Cum autem dictum sit, quia *conuertis eorum*, scilicet Ægyptiorum, *ut odirent populum eius*, dices Deum iustè hoc fecisse. Quoniam cum in multa licentia ac libertate & honore apud Ægyptios fuissent, patrium suum Deum obliuioni tradiderant, seipfos verò idololatrijs Ægyptiorum addixerant. Quapropter Ægyptios iustè ipsis infestos reddidit, quandoquidem sibi ipsis præfidentes Deum suum neglexerant, ut ab ijs afflicti discerent quidem illis & multorum Deorum superstitioni minimè adhærere, sed ad Deum patrum suorum conuerterentur.

Exod. 2, 23.

THEODORETI. Interdum quidem Ægyptij obstetricibus imperabant, ut Hebræorum infantes masculos occiderent; interdum verò, ut hos in flumen proijcerent, iubebant. Verumtamen & hoc modo

ἀλλ' ἐχὶ πρὸς τὰς ταῦτοι ἦσαν, ἀλλὰ ἐμίσησαν, ἀπηχθάνοντο, δόλους ἔραπον.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Ἀλλ', ὅπερ ἔφθλυ ἐπὶ τῶν, διὰ τὸ σιωπῶντων αὐτοὺς μισήσαναι, ἵνα μὴ ἐμφολοχωρήσωσι. καὶ γὰρ καὶ ποσούτων ἀπολαύοντες σημεῖων ἐπὶ τῆς ἐρήμης, ποσούτων παθόντες κακὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ποσούτων ἐξελθόντες κηδυνώων, ἐλεγεν· καλῶς ἦν ἡμῖν ἐν Αἰγύπτῳ. εἰ μὴδὲν τῶντων ὑπέμεναν, πῶς αὐτὸς ἐχ' ὑπέστρεψαν ἐκεῖ πάλιν;

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐκ αὐτὸς μείβαλε τῶν Αἰγυπτίων τὴν γνώμην, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦσφι ὡδραχωρῶν, καὶ τὰς μὲν ἐπιβουλὰς μὴ κωλύων· κρείττερες δὲ τῶν ἐπιβελούτων τὰς ἐπιβελουόμενας δεικνύς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Μετέστρεψε, τῆσφι, μεταστρεφῆσαι σιωπῶντων. ἔτι γὰρ ἐφ' ἧ τῆς θείας γραφῆς λέγει, ὅσα ἐξὸν κωλύσαι συγχωρεῖ, καὶ δὲ ἴσα δὲ λόγῳ, πῶς ἀλλ' αἰκονομῶν ἔπειρα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὡς περὶ τὸ Ἰωσήφ φερόμενον συγχωρεῖ δουλεύσαι, καὶ πένδας καὶ σιδήρων ταπεινωθῆναι· εἶτα καὶ ταῦτα δακμύλῳ διεικνύοντα ἐοικείας ἀρετῆς, φεράτω ἐπὶ βασιλείαν· ἔτι καὶ τῶν, βελούμεν τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς καταξιώσαι τὸν λαόν, φερόμενον αὐτὸν πειρασμοῖς ἐκδίδωσαν, ἵν' ὕστερον λεχθῆναι τὸ καὶ ἐστίασαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκέκραξαν πρὸς κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ δὲ εἶρη, ὅτι μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτῶν, δηλονότι τῆς Αἰγυπτίων, καὶ μισῆσαι τὸν λαόν αὐτῶν, ἐρεῖς ὅτι δικαίως ἐστρεφῆναι ὁ θεός, ἐπεὶ δὲ γὰρ ἐν πολλῇ γενεῇ ἀνείκη καὶ ἐλευθερία καὶ πῆν ὡδρα τοῖς Αἰγυπτίοις, εἰς ἀθλίαν ἦλθον καὶ παρ' ὧν θεῶν, ἐξέδωκαν δὲ ἑαυτοὺς καὶ τῆς Αἰγυπτίων εἰδωλολατρίας. διὰ τὸ διασείων αὐτοῖς ἐπαύσησαι τὰς Αἰγυπτίας, ἐπεὶ δὲ πεισθέντες ἑαυτοῖς καταλιγώρησαν τὸν θεόν, ὅπως θλιβέντες ὑπὸ αὐτῶν μάθωσι μὲν μὴ φερόμενοι ἐκείνοις μὴδὲ τῆς πολυθεῖα αὐτῶν δεισιδαιμονία, ἐπιστρέψωσι δὲ εἰς τὸν θεόν τῶν πατέρων αὐτῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ποτὲ μὲν ταῖς μαίαις ἐπέταξαν οἱ Αἰγύπτιοι, διὰ φθέρειν τῶν ἰβραίων τὰ ἀρρῶα· ποτὲ δὲ, τῶν ποταμῶν ταῦτα ὡδραπέμπειν, ἐκέλευσαν. ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἔτι τὸ γένος

Ⓞ

☉ Δίφρυγ τῆ θανάτου τὰ μηχανήματα.

mortis machinationes Hebræorum genus declinauit.

CATENA PATRVM.

κς'. ΕΞΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΜΩΣΗΝ ΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΣΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπιτιμωμένος ἦ Ἰσραὴλ τὰ μὲν μέγιστα παλαιμπάρη, τὰ δὲ κείρια τῶ δισημάτων τίθησι· πάντα γὰρ τὰ ἐκ τῆ θεῆ διαργατήματα εἰς αὐτὸς γράφει, καὶ φησιν, ὡς, μὴ τὸ αὐτάρτως αὐτὸς κραιβήναι ὑπὸ τῶ Αἰγυπτίων τῶ ἀξίως τέτων γινέσθαι, ἐκ εἰς μακρὸν αὐτὸς κατέληπεν, ἀλλ' εἰς σατηρίαν τῶ Μωσῆ καὶ τῶ Ααρὸν ἄποσέλλει.

26. MISIT MOYSEM SERVVM SVVM.] THEODORETI. Historiam abbrevians mediocria quidem omittit, opportuna verò narrationi exponit: omnia enim beneficia

ipsis à Deo collata describit, & ait, quomodo, postquam pro meritis suis satis ab Ægyptijs afflicti fuissent, non ad longum tempus ipsos deseruerit, sed in salutem ijs miserit Moysen & Aaronem.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐπεὶ μὴ πάντες οἱοί τε εἰσὶν ἔξ ἑαυτῶν καὶ δι' ἑαυτῶν ἀναχωρεῖν τῶ βλαβερῶν, τοῖς ἕτοις ἀδωθεῖν ἄποσέλλει ὁ θεὸς τὸς δυναμῶδες ὁδηγὸς ἑ ἡγμόνας τῶ ὁδῶ τῶ ἀγαθὰ φερέσσι· εἰσὶ δὲ ἕτοι οἱ θεῶ νόμοι, Μωσῆς ἑ ὁ ἀρχιερετικὸς λόγος ἑ σύμβολον Ἀαρὸν.

DIDYMI. Cùm non omnes ex semetipsis & per semetipsos cauere noxia possint, aded infirmis Deus mittit potentes duces ac ductores viæ ad bona tendentis: hi autem sunt lex Dei, Moyses & sermo pontificius: cuius symbolum est Aaron.

Dei in Moyfi missionè prouidentia.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ μακρὸν καὶ τῶ τῶ θεῶ κηδεμονίας, ὅτι τὸς ἀγίους αὐτῶ ἑ ἐκλεκτῶς, ἐκ ὅντας ὑπεδουῖας, δι' ἐκείνους ἐκἀκωσέ, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν διαχρήματα τῶν αὐτῶ ἐπέσθησε κηδεμόνα.

CHRYSOSTOMI. Non exiguâ quoque est hæc Dei prouidentia, quod sanctos & electos, qui non erant rei, propter illos afflixerit; & eum, qui ab illis persecutionem patiebatur ipsis præfecerit patronum.

κζ'. ΕΘΕΤΟ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀεὶ ἄχονοι μόνον ἦσαν ἐκείνοι, καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς κραιβέ, καὶ ἐςρατήγει τῶ δῆμῳ ἐκείνοι τῶ γλώττων ἐκίπην, ἑ τὸ σῶμα ἐδάνειζον τῶ θεῶ, καὶ τὰ ῥήματα ἐξέβαλλον· ἢ δὲ δυνάμεις παρ' αὐτῶ πᾶσα ἐπέμπτε.

27. POSUIT IN EIS VERBA SIGNORVM.] ANONYMI. Illi nimirum solùm erant ministri, atque ipse totum perficiebat, & populum dirigebat: illi linguam mouebant, & os suum Deo commodabant, & verba proferebant; omnis autem ab ipso virtus supeditabatur.

κη'. ΕΞΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΣΚΟΤΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ γὰρ σφόδρα ὠδύσθησαν ἡμεῖς, τὸ πανταχῶ τῆς ἀκτεῖν λαμπροσπεσ, ἐν Ἀγύπτῳ τὸ σκότος φαίνοντες, καὶ μηδὲ ταύτη πάση, ἀλλ' ἔθθα ἦσαν οἱ Αἰγύπτιοι μόνον. Ἰνα γὰρ μὴ τις λέγει, ὅτι ἐκλειψίς τὸ συμβῶν ἡμεῖς, μηδ' ὅτι δρόμοι φύσεως, τῶ αὐτῶν χόρῳ αὐτῶς ἰβραῖοι οἰκόντες ταύτης ἐκ ἠέδοτο τῆς πληγῆς· ὅπερ ἑ ὅτι τῶ ἄλλων συμβῶσσι πληγῶν.

28. MISIT TENEBRAS.] CHRYSOSTOMI. Etenim valdè prodigiosum erat, ubique Solis radio lucente, in Ægypto tenebras apparere, idque non in ipsâ vniuersa, sed ibi dumtaxat vbi erant Ægyptij. Ne quis enim dicat, eclipsim fuisse id quod contingebat, vel naturæ cursum, Hebræi qui eandem cum illis regionem habitabant hanc plagam minimè sentiebant: quod etiam in alijs plagis vsu venit.

De tenebris Ægyptiacis.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τέτων ὁ παρῶν λόγος ὡς ἐν ὑμολογία μνημοσῶει, διδάξαι βελόμῳ, ὡς τῶ λαῶ κηδόμῳ ὁ θεὸς, τῆς ἀδικήσαντας αὐτὸν Αἰγυπτίους μετῆ καὶ ἐκόλαζεν ἑ δέ τῶν μεγάλων ὅπιφορῶν (ἑ γὰρ ἠπόρη ἢ παντοδυνάμῳ χεῖρ ἀθρόαν αὐτῶς ὀργλῶ ὅπιπέμψαι, ἢ θεασεῖς λείοντας, ἢ ἀρκτεῖς, ἢ λιμῶν, ἢ θάνατον) ἡμεῖς δὲ τῶ εἰρημύσει αὐτὸς ἐπιμωρεῖτο, ἡμεῖς ἑ αὐτὸς εἰς μῆστοια περκαλέμῳ.

DIDYMI. Præsens sermo quasi in hymnologia horum meminit, docere volens, quomodo Deus populi curam gerens, Ægyptios ipsum lædentes exceperit & puniuerit non per magnas aliquas impressiones (manui enim omnipotenti minimè deerat facultas vehementem ipsis iram immittendi, vel leones truculentos, vel vrsos, vel famem, vel mortem) sed per prædicta ipsos vltus est, vt sensim etiam illos ad poenitentiam prouocaret.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ET NON EXACERBAVERVNT SERMONES
EIVS.] ANONYMI. Tenebræ enim, in-
quit, à Deo immiffæ non exacerbauerunt
fermones eius, sed obediuerunt & promptè
diuino nutui subferuiuerunt: expansum igitur
aërem obscurarunt, & densæ tenebræ
effecerunt vt solis ipsiis essent tenebræ, nequa-
quam autem orbi vniuerso.

CHRYSOSTOMI. Vel de elementis
ait, illa minimè restitiffe, sed ipsi illicò vt
iuebantur cessiffie ad confusionem barbaro-
rum, siue ipsorummet Ægyptiorum, quia
deinceps resistere minimè valebant.

HESYCHII. Id est promiffiones suas
minimè violarunt, neque dicta signa fefelle-
runt. Quid enim falsitate acerbius? Quo-
circà non fallere, sed omnia præcepta mirà-
bilia implere, non exacerbare meritò appella-
tum est. Dicit autem de Moyse & Aarone,
vbi manifestum est.

29. CONVERTIT AQVAS EORVM.] CHRYS-
SOSTOMI. Si id quod fiebat oculorum de-
ceptio fuiffet, & non substantiam ipsam im-
mutasset, nequaquam sanè pisces mortui
fuiffent. Nunc autem natatiliū interitus
rei veritati testimonium præbet.

De aqua-
rum in san-
guinem
commuta-
tions.

HESYCHII. Non dixit aquam, sed
aquas; quandoquidem omnem aquæ congrega-
tionem non solùm in fluminibus & stagnis,
verùm etiam in lignis & lapidibus in sangui-
nem conuertit: vnde etiam pisces aquarum
naturâ immutatâ moriebantur.

30. EDIDIT TERRA EORVM
RANAS.] HESYCHII. Etenim ranæ
vbique adrepentes decurrebant. Verumta-
men regionum penetralium meminit, vt mi-
raculi magnitudinem declararet; quòd ne-
que famulorum militumve turba, quæ
in Regijs degere solet, ranas arcere minimè
valuerit.

De rana-
rum plaga.

CHRYSOSTOMI. Vides ineffabilem Dei
potentiam, quomodo per res paruas feriat.
Quid enim ranâ vilis? Pulchrè autem Pro-
pheta ipsos reddidit certiores dicens: *Dixit,*
& venit cynomyia: vbique Iudæis indicans,
illa quæ fiebant non Moyfis aut Aaraonis
fuisse, sed in illis operantis Dei.

De plaga
grandinis.

EIVSDEM. Obserua verò rursus, nullibi na-
turæ ordinem in hisce plagis relucere: siqui-
dem grandine apparente etiam ignis in me-

ΚΑΙ ΟΥ ΠΑΡΕΠΙΚΡΑΝΑΝ ΤΟΥΤΕ ΛΟ-
ΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ γὰρ σκό-
τῳ ἀποκαθὲν ὡδὴ τῷ θεῷ, φησιν, ἐ πα-
ρπίκρην τὴν λόγους αὐτῆ, ἀλλ' ὑπήκουσεν
καὶ προσθύμως ἔξυπεριτήσατο τὸν τῆς θεῶν
νόμῳ· ἐφ' ἡπλωμένον τῷ πνεύματι αἴερα ἐσκό-
τασε, καὶ σκότῳ εἰργάσατο βαθύ ὡς μόνοις
αὐτοῖς ἐστὶ σκότῳ, ἐκείνη δὲ καὶ τῆς παντὶ
κρίσμου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἡ δὲ τῆς σοιχείων
φησιν, ὅτι ἐκ ἀντίθεσι τὰ σοιχεῖα, ἀλλ' εἴχαν
αὐτῶν καλὸν ὄμμα εἰς αἰχμητῶν τῶν βαρβα-
ρῶν, ἢ αὐτῆς τῆς αἰγυπτίας, ὅτι λοιπὸν ἀν-
τήσῃ ἐκ ἡδυνάσῃ.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Τετέστιν ἐ παρῆλθον τὰς ἐαυ-
τῆς ὑποχρέσεις, ἐδὲ τὰ ἐπαγγελθέντα σημεῖα
ἐψύσαντο. τί γὰρ τῷ ψύδους πικρότερον;
διότι μὴ ψύδασι, ἀλλὰ πάντα ἔπιπτευσαν
τὰ προσεχθέντα θαύματα, μὴ ὡδὴ παρῆ-
ναι δικαίως προσσηγούρῳται. λέγει δὲ ὡδὲ
Μωσέως ἐ Ααρὸν, ὁ δὲ φησιν.

κβ'. ΜΕΤΕΣΤΡΕΦΕ ΤΑ ΥΔΑΤΑ ΑΥΤΩΝ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ ὄψεως ἀπάτη ἡ τὸ γ-
νόμῳ, ἐ μὴ τῷ ἐσίαν μετέβαλεν, ἐκ αὐτῶν ἀπέ-
θανον οἱ ἰχθύες. καὶ δὲ ἡ ὡδὲ τῆς τηχο-
μήνῳ τελούτῃ μαρτυρεῖ τῇ τῷ παράγματι
ἀληθείᾳ.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Ὅτι εἶπε τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ τὰ
ὑδάτα· ἐπεὶ ἡ πᾶσαν ὕδατῳ σωμαγωγῆν
ἐ μόνον τῷ ἐν ποταμοῖς ἐ λίμναις, ἀλλὰ ἐ τῷ
ἐν ἔξελοις; ἐ λίθοις εἰς αἶμα μεταβέβηκεν·
ἀφ' ὧν καὶ οἱ ἰχθύες ἐ φύσεως τῆς ὕδατος
ἀλλοιωθεῖσιν ἀπέθνησκον.

λ'. ΕΞΕΙΡΨΕΝ Ἡ Γῆ ΑΥΤΩΝ ΒΑΤΡΑ-
ΧΟΥΣ.] ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Καὶ μὲν πάντα καὶ δέ-
ξεσεν οἱ βάτραχοι ἐρποντες, ἀλλὰ τῷ βασιλι-
κῶν ταμείων ἐμπρημῶσεν, ὥστε δηλοῦσαι τὸ
τῷ θαύματι μέγαθος ὅτι μηδὲ πᾶθος οἰκετῶν
ἢ στρατιωτῶν, ἕσπερ εἰκὸς ἐν τοῖς βασιλείοις
δέξασθαι, ἀποσοβῆσαι τὴν βαρβαρίαν ἐδυνάσῃ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες θεῷ δυνάμιν
ἀφᾶτον, πῶς δέξῃ τῷ μισθῶν πᾶσιν. τί γὰρ βα-
τράχε γῆμοιτ' ἀδύνατοι; Καλῶς δὲ ὁ
προφήτης αὐτῶν ἐσφαλίσατο λέγων· Εἶπε, καὶ
ἦλθε κύνομμα· πάντα καὶ δὲ πᾶσι Ἰουδαίοις, ὅτι
ἐ Μωσέως ἐδὲ Ααρὸν ἡ τὰ γνόμῳ, ἀλλὰ
τῷ ἐπεργῶντῳ ἐκείνοις θεῷ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὅσα δὲ πάλιν, ἐδὲ μὲν
φύσεως ἀκολοθῆσαν ἐν ταῖς πληγαῖς φανομέ-
νῳ· χαλαρῆς γὰρ φανομένης ἐ πῦρ ἐν τῷ
μέσῳ

μίσθ διέλαιπα, κ' ἐσαντία σωήσαν ἐσία.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐ μόνον, φησι, τὸ ὕδωρ εἰς χάλυζα μεταβαλὼν σιμύπηξεν, ἀλλὰ καὶ πῦρ ἐπὶ γαλγυρ ἔξ' αὐτοῦ, ἢ σιμύπηξεν αὐτό. ἐκάτερον γὰρ πολλὴν τὴν καὶ τῆς χειρῶν ἐξουσίας τῆ θ' αὐμπερρωῦτος σωήσῃσιν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα ἐξφύρασι τὰς πτωχεύειαι χρομύρας, καὶ ἐκείτω δὲ φιλαθροπίας. καὶ γὰρ ἐ τὸ εὐεργετοῦτον ἴ' ἀκείδων ἐπὶ τὰ ξύλα ἢ πλογυλὴ ἀφίσι. κατέφαγα γάρ, φησι, πάντα τὸν καρπὸν ἐν τῇ γῆ αὐτῶν. πόρρωθεν τῆ θεῶ τὴν πανολεθρίας ἀνατόλοντ, καὶ ἐ βυλομύρας καταδύσαι πελάγῃ. εἰ γὰρ καὶ βαρβαροῖ ἦσαν, ἐκ ἀπολέται, ἀλλὰ μεταβαλεῖν ἤθελον. δὲ τῶ δὲ ἡμέρα καὶ καὶ μακρὸν αὐτὰς πλῆττει, τὸ σκληρὸν αὐτῶν μαλάξαι θέλων.

ΛΣ'. ΚΑΙ ΕΠΑΤΑΞΕ ΠΑΝ ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Πᾶν πρωτότοκον εἰπὼν, τὰς δύο πληγὰς τὰς ἐπὶ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἀιδροπικῶν χρομύρας παρίσσει. καλῶς δὲ πῶς παντὸς ἐκάλισεν ἀπαρχλῶ τὰ πρωτότοκα. εἰ γὰρ καὶ ὑστέρῃ πληγῇ ἐχρῆτο, ἀλλ' ὁμοίως ἐπ' αὐτῇ πλείον ἐπλήρησαν καὶ ὡσπερ ἀνακαφαλαίωσις αὐτοῖς τῶν ἄλλων μασίγων ἐχρῆτο. Ὅμοῦ δὲ καὶ αἰνιττεται, ὡς ἡ πληγῇ αὐτῇ ἀνταπόδοσις ἡ τῆς τῶν Ἰσραηλιτικῶν βρεφῶν ἀναμύσεως, ἡ τῶν ἀπαρχλῶ ἐπιβελῆς καὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Φαραὼ ἐνδ' εἶξατο.

ΛΖ'. ΚΑΙ ΕΞΗΓΑΓΕΝ ΑΥΤΟΥΣ ΕΝ ΑΡΓΥΡΙΩ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐκ ἀδικῶν τὴν Αἴγυπτιος (θεῶ γὰρ ἐτίμωσεν ἀιδροπικῶν ἀνάξιον) ἀλλ' ὅταν σκυλεύσῃ αὐτὸς τῶν Ἰουδαίων ἐπέλας, ἢ μωδὸν ὄνπερ αὐτῶν τῶν πληθοποιῶν ἐπὶ ὄφελον εἰσεπραττεῖ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Πρὸς τῇ σωτηρίᾳ τῇ δοθείσῃ ἐ τ' ἀπορίας λέγει τ' ἐκ θεῶ δυνάμειως, ἢ τὴν Αἴγυπτιος ἐπηγάγῃτο ὡδραχῆν ἀπὸ τῶν ἐξήνων τ' χῶρας μέλλουσι πολλὰ τε καὶ πολυτιμῆ. μέγα δὲ, καὶ τὸ ἐκ χῶρας τὰ χεῖρῃσιν παθῆσι, ἀπαθῆσι ἀπαλλάττει, μέχρι ἐνδὲ τῶν Ἰουδαίων πάθει πνὶ νοσήματ' ἢ ὡδραπσιόντων.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ὁ θεὸς παροξύνει τὰ λαὸν δὲ Μυσίας, σκυλεύσῃ τὴν Αἴγυπτιος ὡς πικρομύρας, καὶ μωδὸν παρ' αὐτῶν εἰσπραξάσῃ τ' μακροχρονίῃ δουλείας, ἢς αὐτὸς καταδελώσῃσιν.

dio eluxit, & contrariæ naturæ conuenerunt.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Non solum, inquit, aquam in grandinem commutando condensauit, verum etiam ex ea ignem eduxit, vel cum ea connexuit. Vtrumque enim demonstrat magnam miraculorum opificis in elementa potestatem.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Obserua pœnas diuersimodè, & quidem singulas clementer irrogatas. Etenim exercitus ille locustarum lignis plagam intulit; siquidem, inquit, comedit omnem fructum in terra eorum; Deo nimirum de longè totalem interitum oriri faciente, & nolente simul maria confundi. Et si enim barbari essent, non tamen illos perdi, sed conuerti cupiebat, quocirca sensim ac paulatim ipsos plectit, duritiam ipsorum emolliiri desiderans.

36. ET PERCVSSIT OMNE PRIMOGENITVM.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Cum dixit primogenitum, duas plagas pecoribus & hominibus irrogatas demonstrat. Pulchrè autem primogenita omnis laboris primitias appellauit. Et si enim hæc plaga fuerit posterior, illâ tamen maximè percussî fuerunt; & quasi ceterorum flagellorum compendium quoddam ijs extitit. Quin simul etiam insinuat, quomodo hæc plaga fuerit quædam retributio necis Israëlitarum pueris illatæ, quam Pharaeo veluti primitias insidiarum contra Iudæos exhibuit.

37. ET EDVXIT EOS IN ARGENTO.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Non inferens iniuriam Aegyptijs: (indignum enim Deo cum iniuria aliorum alijs beneficia conferre:) sed dum illos à Iudæis spoliari præcipit, mercedem ipsis pro laterum fabricatione debitum retribuit.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ad salutem datam etiam adijcit diuinæ virtutis abundantiam, quâ induxit Aegyptios vt regionem egressuris multa valdeque pretiosa postulanti bus præberent. Ceterum hoc quoque magnam, quod è regione pessimè affecta illætos liberauit, ita vt ne vnus quidem Iudæorum in morbum aliquem incidere.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Deus per Moysen populo præcipit, vt Aegyptios tamquam victos spoliarent, & ab ipsis diuinitatis seruitutis, quâ ijs seruiuerant, mercedem exigent.

CATE-
NA PÄ-
TRVM.

De plaga
locustarum.

De plaga
primogeni-
torum.

Quam in-
stè Israël-
ta Aegy-
ptios spo-
liauerunt.

Et

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quanto
miraculo
Israëlica
in columnas
servati
sunt.

ET NON ERAT IN TRIBVBVS EORVM INFIRMVS.] EVSEBII CÆSARIENSIS. Hoc enim erat multò maximè admirandum, quòd post tantum laborem, post laterum coctionem, post tantam miseriam tantaque flagra, ne vnicus quidem esset infirmus, idque tantis plagis Ægypto illatis. Hoc utique naturæ quoque ordinem transcendit.

HESYCHII. Hoc utique manifestum est argumentum, Dei manum fuisse quæ Israëlem ex Ægypto eduxit. Quomodo enim inter tot millia nemo ægrotasset; idque cum pessimè haberentur, & quotidianis laboribus affligerentur?

38. LÆTATA EST ÆGYPTVS IN PRO-
FECTIONE.] HESYCHII. Deo nimirum tantam rerum mutationem largiente, vt qui prius ipsos vi detinebant, hortarentur & vgerent discessum. Quapropter inimicorum vis nil nobis curanda est, quando Deum habemus defensore.

De colum-
na nubis &
ignis.

39. EXPANDIT NVBEM IN PROTECTIO-
NEM.] CHRYSOSTOMI. Vt vtrimque doceantur, quam ob causam inimici eorum puniti sint, & cur ipsi maiorem quam merebantur prouidentiam fuerint consecuti. Vidistine vitam felicem? Vidistine opus admirabile ac prodigiosum? Vidistine creaturam suffragantem? Quando Sol interdiu vexabat calidiorum radium emittens, nubes ipsis protecto existerat: quando autem nox erat, columna tenebras dissipabat, simul & lux ipsis & dux existens.

EVSEBII. Postquam Ægyptiorum flagella recensuisset, consequenter transit ad beneficia Israëli collata; simul & nos admonens vt morem Ægyptium fugiamus, ne in pares plagas incidamus: rogemus verò vt simus partis Dei, cui beneficia sua præstitit: simul etiam commemorans quibus Dei mirabilibus digni habiti sint Iudæi, in reprehensionem quidem morum ipsorum, excusationem verò posterioris eorum repulsæ.

De pluuia
coturni-
cenis.

40. PETIERVNT, ET VENIT COTVRNIX.] CHRYSOSTOMI. Atqui talia erant quæ ad cibum pertinebant, & multum prodigij simul & deliciarum continebant. Siquidem mare carnes præbebat, & cælum manna suppeditabat. Panem enim, inquit, celi dedit eis. Tam poculenta quam esculenta etiam omnia vo-

ΚΑΙ ΟΥΚ ΗΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΦΥΛΑΙΣ ΑΥΤΩΝ Ο ΑΣΘΕΝΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Τὸ γὰρ πολλὰ ὡδραδοξότερον τῆτο λέγεται, ὅτι μὴ τὸ πόνου, μὴ τὸ πλῆθους, μὴ τὸ τοσαύτῳ τάλαιπωρίας καὶ τὰς μάστιγας, ἐδὲ εἰς τὸ αἰδέσθαι, καὶ τῆτο τοσαύτων πληγῶν ἐν Αἰγύπτῳ κρατηθῆσαν. τῆτο καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς τὴν ἀκολαθίαν ὑπερέβαιον.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἀπόδειξις σαφῆς ὅτι, χεῖρ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ισραὴλ ἐξάγωσα. πῶς γὰρ ἐν τοσαύταις μεμασίον ἐδὲ εἰς αἰδέσθαι ἐμελλεῖ καὶ ταῦτα κρατῶν αὐτῶν παρόντων, καὶ τάλαιπωρικῶν τῶν ἔργων ὁσημέραι;

ΛΒ'. ΕΥΦΡΑΝΘΗ ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΝ Τῆ ΕΞΟ-
ΛΩ.] ΗΗΣΥΧΙΟΥ. Τοσαύτῳ τῷ Θεῷ μεταβολῆν δεδοκότος τοῖς ἀρχαῖοις, ὡς τὰς ἀσθένειαν ἀπὸ βίας κατέχοντας αὐτοῖς, παρακαλεῖν ἀπ' αὐτῶν ἐκτραπείην. διότι ἔδρα δὲ δυνάμει ἔχθησαν ὅταν ἐχθρῶν ὑπερμαχῶντα, τὸν Θεὸν φροντίζον ὁφείλομεν.

ΛΒ'. ΛΙΠΕΤΑΞΕ ΝΕΦΕΛΗΝ ΕΙΣ ΣΚΕ-
ΠΗΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰνα ἐκατέρωθεν παιδύωνται, δι' ὧν οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν ἐκολάθησαν, καὶ δι' ὧν αὐτοὶ μείζονας ἢ κατ' ἀξίαν ἀπολαύσει τῆς φροντίδας. εἶδες αὐτῶν λαίπυρον εἶος; εἶδες ἔργον θαυμαστόν καὶ ὡδραδοξόν; εἶδες τὴν κτίσιν ὑπηρετιμένῳ; ὅτι ἡλιος ἐλύπει μετ' ἡμέραν θερμότερον ἀφίει τὴν ἀκτῖνα, ἀντιέστης αὐτοῖς ἡ νύκτις ἐχθρῶν. ὅτι δὲ τὸ ἐξελθὼν οὐρανὸν διεσκέδαζεν, ὁμοῦ καὶ φῶς αὐτοῖς καὶ χειραγωγὸς γινόμενον.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διαλεθὼν τὰς κατὰ Αἰγύπτου μάστιγας, ἀκολαθίας μεταβλήθη ὅτι τὰς γονομίας τῶν Ισραὴλ διεργασίας: ὁμοῦ μὲν ἐκ ἡμῶν ἀποστρέψαν φέρων τὴν Αἰγύπτου ἔσπον, ὡς αὐτῶν τοῖς ἰσοῖς ἀπέπεισται δὲ χεῖρ δὲ εἶδ' ὅτι μερίδος τῆς Θεοῦ, ἢ παρείχε τὰς ἐξ αὐτῶν διεργασίας: ὁμοῦ καὶ ὧν ἠξιώθησαν ὡδραδοξῶν Θεοῦ οἱ ἐκ ἀειζωνῆς μνημονεύσαν, εἰς ἐλθῶν μὲν τῆ αὐτῶν ἐκείνων ἔσπον, ἀπολογίαν δὲ τῆς κατὰ ταῦτα αὐτῶν ἀπαβολῆς.

Μ'. ΗΤΗΣΑΝ, ΚΑΙ ΗΘΕΝ ΟΡΥΓΟ-
ΜΗΤΡΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ τὰ τὸ φῶς τοιαῦτα λέγεται, πολὺ τὸ ἐκ παραδόξου ἔχοντα καὶ φυσικῶ ὁμοίως. ἦτι γὰρ θάλαττα τὰ κρέα παρείχον, ὅτι ἐσθλὸς τὸ μῆννα ἐδίδα. Καὶ ἄρτον γάρ, φῶς, ἐσθλὸν ἔδωκεν αὐτοῖς. καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σῖτα καὶ πάντα φωνίω

νιῷ ἠφίει, τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττει· καὶ δὲ ὡς ἐξήφοντο, διὰ τὴν ἐπαυδύοντο· τί ταῦτης δικολώτερον τῆς διδασκαλίας;

ΗΨΥΧΙΟΥ. Τὸ μάννα λέγῃ ἐχ' ὡς ἐξ αὐτῆ τῆ ἑρηνῆ, ἀλλ' ἐκ τῆ ἰσφ' κεφαλῆς αἄρου (ὅσπερ ἕρπον ἢ θεία γραφὴ πολλὰκις παραγορεύει) φέρομενον, ἀμα δὲ ἐ ὡς εἰκόνα τῆ ἑραλῆς ἀρτε τῆ δοθῆντ' ἐν μυστηρίῳ τῇ Εκκλησίᾳ φέροντα.

μα'. ΔΙΕΡΡΗΞΕ ΠΕΤΡΑΝ, ΚΑΙ ΕΡΡΗΣΑΝ ΥΔΑΤΑ.] ΗΨΥΧΙΟΥ. Οὐκ ἀρα τὸ ὑπάρχειν ὑδωρ ἐν τῇ πέτρᾳ ἢ πληρῆ ἐ ῥάβδου καὶ ἢ ρήξει ἐπήγαγον· ἀλλὰ τὰ τῆ θειῆ προσηγορίας καὶ ραγιῶν ἐ πέτραν ὑπὸ τ' ῥάβδου, καὶ ὑδωρ ῥόυσαι δ' ὑπερπικρὸν ἐκ λιῶ ἐ ἀυτῆ παρουσίᾳ· τῆτο γὰρ δ' ὑπερπικρῆς μαρτυρῶμεν, ἐπορεύθησαν ἐ ἀνύδροι ποταμοί, ἐξεβόησαν ἵνα δ' γῆς ἐκείνης τὸ ξηρὸν ἀναμῶν ἐ ἄρονι τ' ὑδάτων ἀνίξῃ. ταῦτα δὲ τῆτο ἐπαυματέρατο χάρι· Ο' π' ἐμνήθη τῆ λόγι τῆ ἀγίῃ αὐτῆ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ἀπωασίας τὸ διαυμα; πάλιν ἐν Αἴγυπτῳ καὶ τὸ ὑδωρ μεταβαλλόμενον, ἐσταῦθα δὲ ἐξ ἐκ ὄντων γετόμενον, Τί δὲ ἔστιν, ἐ ἀνύδροι ποταμοί; ἐχ' ὅπ' οἱ ποταμοί ἀνυδροί ἦσαν (ποῖς γὰρ αὐτοῖς τῆτο λόγοι;) ἀλλ' ὅπ' ἐ ἀνύδροι χλωροί, ἐνθα ἐδὲ νοτίδα ἔστιν εὑρεῖν, πηγαὶ ἐξέρρηγαν ποταμῶς ἐπαυματέρατο. Οὐ γὰρ δὲ πρὸς χρείαν μόνον, ἀλλὰ ἐ πρὸς φιλοπρίαν αὐτοῖς πάντα ἐγίνετο.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἰ ἀνύδροι γὰρ γῆ ἐ νοτίδος ἐστρμυρῆ, ποταμῶς ἀναβλύσαι προέστατο· ποταμῶς δὲ χαλεῖ τ' ἀναδοθῆντων ὑδάτων ἐ τῆς πέτρας τῆς ὀχρῆς.

μβ'. ΟΤΙ ΕΜΝΗΣΘΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΓΙΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῆτο λέγει, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅπ' διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆ ταῦτα συμβασι, καὶ ἐπαυματέρατο αὐτοῖς ἀφορμὴ γίνεται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καὶ ὁ Μωυσῆς δὲ ἐ δάπτερονομίῳ πρὸς αὐτὸς φησι, Μὴ ἔπης διὰ τὰς δικαιοσύνας με ἐξήγαγε με κῆρι ἐκ γῆς Αἴγυπτι, ἀλλὰ διὰ τὸν ὅρκον ὅπ' ὤμοσε κῆρι τῶς πατέρας ὑμῶν.

γγ'. ΚΑΙ ΕΒΥΧΙΤ ΠΟΠΥΛΟΝ ΣΥΜ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΑΛΛΙΑΣΕΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐκασον γὰρ τ' ἡεροιδύων ἐς θαῦμα μίγισον λιῶ, καὶ πολλὰ ἐχ' ἐ παραδοξοποιῶν τὸ ἀπαλλαγῆναι

cem emittebant, quæ Creatorem deprecabatur: & per quæ nutriebantur, per eadem quoque erudiebantur. Quid hac disciplinâ facilis?

CATE-
NA PA-
TRVM.

HESYCHII. Manna dicit quod non ex ipso met cælo, sed ex aere supra caput nostrum existente (quem Scriptura diuina sæpè cælum appellat) deferretur; & simul etiam imaginem referebat panis illius cælestis qui Ecclesiæ datus est in Sacramento.

De manna
lapsum.

41. DIRUIT PETRAM, ET FLUXERVNT AQVÆ.] HESYCHII. Haud utique aquam in petra existentem virgæ percussio & petra scissio produxit; sed mandata Dei tam petram ipsam à virga findi, quam aquam in ipsa prius minimè existentem effluere fecit. Hoc enim Propheta testatus exclamavit, *Transferunt in siccis flumina*: ut terræ illius ariditas & siccitas sterilitasque aquarum inueneretur. Hæc autem miracula cur contigerunt? *Quoniam memor fuit verbi sancti sui*.

De petra
fluisse
aquis.

CHRYSOSTOMI. Vidistin' iterum è diuerso miraculum; in Ægypto quidem aquam immutatam, hîc verò de nihilo productam? Quid porrò sibi vult istud, *In siccis flumina*? Non quòd fluuij sicci forent (quomodo enim hoc locum habeat?) sed quòd in locis inaquosis, vbi ne humor quidem reperiri potest, reconditi fontes flumina scaturiuerint. Non solùm enim ad necessitatem; sed etiam ad voluptatem ipsis omnia eueniebant.

THEODORETI. In terra enim inaquosa & humore priuata, vt flumina scaturirent imperavit. Flumina autem vocat aquarum è petra riuos.

42. QVONIAM MEMOR FUIT VERBI SANCTI SVI.] CHRYSOSTOMI. Hoc dicit, ne existimarent id propter meritum ipsorum accidisse, & sic ipsis superbiendi occasio præberetur.

EVSSEBII. Sed & Moytes ad ipsos in Deuteronomio ait, *Ne dicas, Propter iustitias meas eduxit me Dominus de terra Ægypti, sed propter iusiurandum quod iuravit Dominus patribus nostris*.

Deut. 9. 4.

43. ET EDVXIT POPVΛΟΝ ΣΥΜ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΑΛΛΙΑΣΕΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Singula enim quæ contigerunt maxima erant miracula, & magna prodigia continebant: vt quòd

CATE-
NA PA-
TRVM.

cum voluptate, Ægyptijs etiam vrgentibus, quòd cum omni rerum affluentia, quòd in mera sanitate liberarentur.

44. ET DEDIT EIS REGIONES GENTIVM.] EIVSDEM. Non solum à pristinis liberavit, sed etiam res aliorum ijs tradidit, nequaquam ipsos laborare sinens.

THEODORETI. Hoc autem fecit, & illos iustè puniendo, & proprias promissiones confirmando.

Cum Deus
tot beneficia
præstitit
Israelitiis.

EVSEBII. Hæc promiserat, quia custodiuerant iustificationes eius. Talis enim est Deus, faciens misericordiam in millibus diligentibus eum. His autem illorum posteris tanta præstitit & largitus est, adhortans eos & incitans ad custodiendas iustificationes eius, & exquirendam legem ipsius. Ceterum quia tantis gratijs dignati prædicta minimè seruarunt, idcirco sublata est ab ipsis gratia, & non tantum terram perdiderunt, verum etiam à Deo exciderunt, ac Gentium & inimicorum suorum serui facti sunt.

45. VT CUSTODIANT IUSTIFICATIONES.] CHRYSOSTOMI. Quæ porro sunt istæ? utique pietas, philosophia & animæ puritas. Talem ab ipsis mercedem exigit, quæ rursus ad eos redeat qui illam pendunt.

HESYCHII. Et legem eius exquirant, scilicet Euangelium. Quorsum enim quærerent id quod absolute habebant? Itaque alterum omnino testamentum insinuat.

μετ' ἡδονῆς, τῆς ὠφέλιμον δακνῶν, τὸ μετ' ἀπορίας ἀπάσης, τὸ ἐν ὑγείᾳ καρδίας.

μδ°. ΚΑΙ ΕΔΩΚΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΧΩΡΑΣ ΕΘΝΩΝ.] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ ποτεῖσθαι ἀπὸ ἡλλάξεω, ἀλλὰ ἔτι τὰ ἄλλα ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου ἰδὼν αὐτοῖς, ἐδάμει ποτεῖσθαι συγχαρῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὸ τοῦτο δὲ ἐποίησε, κακείνας καλᾶσας ἐσθλῶς, ἔτι τὰς οἰκείας ἐμπεδῶσας ἐπαγγελίας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ταῦτα ἐπηγγείλατο, ἐπειδὴ ἐρύλαξεν τὰ δικαιώματα αὐτῶν. τοῖς τῶν γὰρ ἔστιν ὁ θεὸς, ποιῶν ἕλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπᾶσθαι αὐτόν. τίτοις δὲ τοῖς ἐκείνων ἀπογόνους τὰ πικρὰ παρέχει καὶ ἐχθροῦσιν, ποτεῖσθαι αὐτοῦ, καὶ παρορμηθῆναι εἰς τὸ φυλάττειν τὰ δικαιώματα αὐτῶν, ἔτι νόμον αὐτῶν ἐκζητεῖν. Ἀλλ' ὅτι τὸ ποτεῖσθαι ἕλεος μὲν ἐπέφυλαξεν τὰ εἰρημῆτα, τὸ πικρὰ ἦρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ χάρις, ἔτι μόνον τὸ γῆν ἀπώλεσαν, ἀλλὰ ἔτι θεῶν ἐκπεπτόκησι, δέλοισι τὸ τῶν ἐθνῶν ἐπολεμῶν γεγονῶσιν.

μέ. ΟΠΩΣ ΑΝ ΦΥΛΑΞΩΣΙ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; ἀσέβεια, φιλοσοφία, καὶ τὸ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρει. τοῖς τῶν αὐτῶν ἀπαιτεῖ τὸν μισθόν, πάλιν εἰς αὐτοῦ μεταβαίνοντα τοῖς καταβάλλοντα.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ τὸ νόμον αὐτῶν ἐκζητήσασιν, δηλονότι τὸ ἀγαθόν. τί γὰρ ἐμμελλον ζητεῖν ὅπου ἀπᾶξ εἶχον; ἐκὼν τὴν δολοφίλιαν πάντως τὴν δόξω ἀνίτηται.

ANNOTATIONES CORDERII.

ALLELUIA huius Psalmi est *Alleluia*. Nota, apud Hebræos hanc vocem non poni in principio huius, sed in fine Psalmi præcedentis; uti passim alibi in fine Psalmorum hanc vocem subiungere solent: Septuaginta tamen semper ponunt in titulo; unde verosimile est, ipsos in suis Codicibus Hebraicis ita reperisse. Certè S. Augustinus monet in Præfatione Psalmi sequentis, celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem habere, ut *Alleluia* ponatur in titulo Psalmorum potius quàm in fine, utpote Inuitatorium ad Deum laudandum.

1. *Et inuocate nomen eius.*] Græcè ἐπικαλεσθε: pro quo Symmachus apud Theodoretum dixit κηρύσσει, *prædicare*: idem Eusebius testatur alium interpretem dixisse: καὶ ἐπικαλεσθε ἐν ὄνοματι αὐτοῦ, *Et inuocate in nomine eius.*

3. *Laudamini.*] Eusebius & Theodoretus pro ἐπαινεῖτε tradunt Aquilam dixisse κενῶσθε,

gloriamini; ut sensus sit: Magnum honorem & *Gloria est gloria existimate, quòd de eius nomine vos esse seruum Dei.* appellemini, serui scilicet & populus Dei. Ac quicquid verò huic monito maximus ille Imperator Iustinianus, qui in lege 1. Cod. de Officio Prætoris Africæ, Christi seruum, & quidem vltimum, gloriosè se appellat.

4. *Quærite faciem eius semper.*] Vbi sic *Deus semper* D. Augustinus: *Si semper, inquit, quæritur, per quærendum inuenietur? An semper dixit in tota ista vita quæ hic vivitur, quando & inuenietur quærendus est? Iam quippe illum inuenit fides, sed adhuc enim quæris spem; charitas autem & inuenit eum per fidem, & cum quæris habere per spem.* Et paulò pòst ait: *Hoc est quærare faciem eius semper, ut non huic inquisitioni, quæ significatur amor, finem præbet inuenitio, sed crescente amore inquisitio crescat inuenitio: & est sine fine quærendum, quia sine fine est amandum.* Hæc uille; insinuans Deum quærendum esse sine fine non tantum

tantum quoad durationem totius vitæ sine termino, sed etiam quoad intensiorem & conatum; qui quotidie deberet esse vehementior sine limite; & quoad opera, per quæ quæritur, quæ in dies deberent esse meliora; sicut & Christus Dominus, qui cum dilexisset suos qui erant in hoc mundo, in finem dilexit eos. Hæc autem omnia præstat ardens charitas, cuius propensio, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 24. a. 7. est in statu vix in infinitum sine termino crescere; & quod magis amat, eò magis cupit amare, & Deum quærere, eique amplius vniri; & suismet actibus & desiderijs roboratur, ut amplius Deum inueniat, & ei adhæreat. Quod sic confirmat S. Bernardus Serm. 84. in Cant. explicans eadem Psalmistæ verba, *Querite faciem eius semper: Existimo, inquit, quia nec cum inuentus fuerit cessabitur à quærendo. Non pedum passibus quæritur Deus, sed desiderijs. Et utique non extundit desiderium sanctum felix inuentio, sed extendit. Numquid consummatio gaudij consummatio desiderij est? Oleum magis est illi: nam ipsam flamma est. Adimplebitur lætitiâ, sed desiderij non erit finis, ac per hoc nec quærendi.* Sic ille. Fauer quod ait diuina Sapientia: *Qui edunt me adhuc esurient; qui bibunt me adhuc sitient.* Nam quod de summo Deo inuenitur aded pulchrum est & suaue, ut non fastidium generet, sed potius famem & sitim excitet. Vnde & de ipsis Beatis Deo fruuentibus dicitur: *In quem desiderant Angeli profpicere.* Ita igitur quærendus est Deus, ac si numquam satis inueniatur. Ut enim non cessat quærere, qui non inuenit id quod valde desiderat; ita qui Deum quærunt, & spiritualem vtilitatem inuestigant, numquam debet ab hac inquisitione satiari.

15. *Nolite tangere Christos meos.* Sic appellans Reges ac Sacerdotes: illos enim vocare solet Christos suos, quos hinc per diuinum Cantorem tangi vetat. Est enim eorum vis ac dignitas participatio quædam summæ amplitudinis propriæ Christi summi & authentici Pontificis ac Regis, & radius quidam excellentissimæ maiestatis; sic ut contemni sacrorum hominum munus ordoque nequeat, nisi pariter Dei numen violetur. Eiusdem rationis est illa orbi admiranda & gloriosa denuntiatio: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Quo dicto nihil cogitari potest magnificentius ad honorem illustrandum, quo Principes ac Sacerdotes prosequi oporteat: nam quæ hominibus præcipuo in honore sunt & amore, ea dici oculis chariora solent, aut non minus quàm oculi pretiosa.

17. *In seruum venundatus est Ioseph, &c.* Eleganter hunc locum expendit Baëza noster lib. 11. cap. 4. §. 7. sic dicens: Præclare qui in Regem & Iudicem creabatur permissus est agere personam serui, personam subditi, imò personam rei, quamuis fictitij. Sed expende, quòd hic talis non solum ad Principatum assumitur, sed & fit Principum ac Iudicium Magister. Cur non solum fit Princeps & Gubernator, sed & Gubernatorum Magister? Rationem deinde insinuat, nimirum: *Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum:* quia ipse solus in se habebat totum, quod bonus Princeps & Gubernator debet habere: nimirum qui seruitutem & subiectionem nouerat, qui iudicium etiam perpessus

fuerat. Ided fit ergo Ioseph Magister Iudicium & Gubernatorum, ut illos erudiret sicut seipsum, sicut ipse eruditus est & excultus per subiectionem & durorum dominorum tolerantiam. Id quod explicatiùs ponit Genebrardus, dum pro erudiret explicat ipse ex alijs interpretibus, *ut vinceres, propriè alligares sicut semetipsum.* Quasi Iosephi promotio ad Regnum per subiectionem, per durissimorum iugorum tolerantiam optimum esset magisterium creandis Iudicibus & Præfectis. Quò etiam spectat illud Psalmi: *Erudimini qui iudicatis terram, seruite Domino in timore.* Ille enim perfectus Iudex existit, qui etiam in subditorum numero fuit computatus, & nouit vnus è subditis & timere Dominum, & capere correptionem.

Mirum sanè quàm asperam & difficilem viam strauerit olim Deus Iosepho ad Principatum, nunc à fratribus denudato & in cisternam veterem coniecto, nunc Ismaëlitis vendito & in Ægyptum relegato, nunc in carcerem incluso & ferreis compedibus constricto; *Donec afferret illi sceptrum Regni; & potentiam aduersus eos qui eum deprimebant.* Scilicet per hos laborum gradus certissimus ad honores aditus aperitur. Obserua verò quomodo in singulis calamitatibus singulos ad gloriam gradus fabricauerit. Pharaon enim Iosephum ornaturus, *Tulit anulum de manu sua, & dedit eum in manus eius, vestiuisque eum stolâ byssinâ, & collo torquem auream circumposuit, fecitque eum ascendere super currum suum secundum.* At cur tam multa vni præmia cumulauit, nisi ut singula singulis laboribus, quos subierat, responderent? Nam, ut benè Rupertus lib. 8. in Gen. cap. 40. *Pro compedibus, inquit, in quibus humiliauerunt pedes eius, torquem aureum suscepit; pro pallio, quo in manu aduersa relicto nudus effugit, stolâ byssinâ Deo iudice indutus est; pro seruili nomine, regnum gestat annulum; & pro carceris humilitate, super altum sedet imperij currum.* Adde, ut omnia omnibus respondeant, pro illo probro, quo à fratribus in contemptum *Somnator* dictus est, factum à Deo esse, ut in immensum laudis cumulum à Pharaone *Saluator mundi* diceretur. Tam feliciter labores honoribus præcludunt.

18. *Ferrum pertransiit anima eius.* Græcè est *ἡ ψυχή αὐτοῦ;* Latini tamen *animam* vertunt. Theodoretus, Hoc quidem, inquit, Symmachus ita dixit, *Ἐἰς οὐδὲν ἠλθεῖν ἡ ψυχή αὐτοῦ, Ἐν ἑρμῆν venit anima eius:* id est, *Μέχρι σπαγῆς ἐαυδὸῦ οὐ, Ὡςque ad eadem est periclitatus.* Vbi obserua, ut anima, iuxta Septuaginta, in casu nominandi posita diuidat potius ipsum ferrum, quàm ab ipso ferro diuidatur: & proinde anima indiuisa nullo doloris sensu crucietur. Quò allusit D. Ambrosius libro de Interpellatione David: *Non scindatur, inquit, ferro anima tua; sed ut anima Ioseph, ita anima tua per ferrum pertranseat.* Vide, ut delicatus iuuenis, multis vinculis prægrauatus, nihil doloris patiat, dum amoris æstu placidissimo fouetur. Atque hoc est ferrea vincula pertransiisse animam Iosephi; quasi vltro ambierit, & arcano virtutis impetu affectauerit ferrea vincula: scilicet Iosephus traditus in carcerem, vbi vincti Regis seruabantur, ibi inuenit tantam gratiam apud carceris Præfectum, ut tamquam Præfecti minister præficeret

ANNO 2 TATIO NES COR DERII.

Psal. 2:

Ioseph quibus laborum gradibus ad Regnum ascendit. Gen. 37. 23. Ibid. v. 28. Gen. 39. 20. Sap. 10. 14. Singula calamitates singuli ad gloriam gradus. Gen. 41. 42. Præmia laboribus paria.

Gen. 41. 45.

Iosephi anima illa per ferrum transiit.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

vinculis, qui in Regia custodia tenebantur: saltem cum Præfecti vicarias vices obibat, ipse non erat ferreis vinculis compeditus. At tunc pius & innoxius iuuenis tantam vinculorum æstimationem habuit, sic ambiebat catenarum gloriam, vt in ferrum venetis anima eius. Ita nimirum altè de vinculorum gloria censebat Iosephus, moribus præmaturè Christianus, apud quos tanto in pretio habetur vinculorum gloriosa perpeffio, vt etiam regio cultu & supplicii veneratione olim Sanctorum adhuc in carceribus degentium vincula colerentur. Vnde Tertullianus lib. 2. ad Vxorem cap. 4. adhortans feminas ne viro Ethnico nubant, hanc causam adnectit: *Quis (nempe maritus Ethnicus) in carcerem ad osculanda vincula martyru repræ- re possietur?* Moris enim fuit apud Christianos frequentare carceres, vbi asseruabantur Christi milites ad martyria destinati: neque tantum exosculabantur viui martyris vincula, sed è genu venerabantur, & cernui reptantes religiosissimè adorabant futuri martyris compedes. Tantam enim ebiberant vincula sanctitatem à martyre adhuc viuente, & sub dubia perseuerantia accipi, vt etiam compedes eius, qui adhuc desciscere poterat, nec semel apostatabat, pij fideles cernuà & reptanti adoratione catenas, quas vel tunc Angeli venerabantur. Qua de re lege Chrysostomum Hom. 8. in Epist. ad Ephesios & passim alibi de Pauli vinculis differentem.

19. *Donec venires verbum eius.*] Vbi nota illud *donec* explicandum esse de tempore quo in carcerem inclusus fuit, vsque ad tempus quo de carcere exiuit, & suum Pharaoni somnium explicauit: quod eo loco *verbum eius* seu *oraculum eius* appellatur. Hæc autem duratio duodecim circiter annos includebat, vt hoc loco Genebrardus & alij obseruant. Et nihilominus tam diuturnum tempus breuissimum quemdam transitum appellauit dicens, *Ferrum pertransijt;* quia præ amoris magnitudine illa longissima duratio illi breuissima videbatur. Quo pacto & Psal. 41, 8. Dauid: *Omnia, inquit, excelsa & sanctus tui super me transferunt;* quia, Interprete Hugone, labores suos tam facile tolerabat, vt ei non stare, sed præterlabi viderentur. Sic & Iacobo septem anni seruitutis apud Labanum videbantur pauci dies præ amoris magnitudine.

IBIDEM. Eloquentium Domini inflammauit *Quanta sit vis eloquij diuini.*] Hinc gloriæ origo, hinc nobilitatis fons: quippe Iosephum non tam Rex quàm hæc verbi diuini flamma è carcere soluit, & Principem Ægypti constituit. de quo alibi idem Psalmista ait: *Ignitum eloquium tuum vehementer: utpote quod in anima flammam diuini amoris exciter.*

Postquam verò ignis charitatis omnem inordinatam affectionem sibi contrariam in mente nostra consumpsit, tunc liberè & efficaciter vim suam in illam, tamquam in materiam penitus subiectam, exercet. Liquefacit ergo perfectam animam, quam ante perfectionis aduentum duram & proteruam inuenerat. Si enim sola vox sponsi eam emollit; vnde sponsa ait, *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locus est:* quidni ad vocem, id est ad internam inspirationem, non iam solam, sed caloris & ignis immisione commitatam ipsa liquefcat, & ab omnibus imperfectionum vinculis absoluta, in libertatem

transcat filiorum Dei, Deique Regnum euadat? 20. *Misit Rex, & soluit eum.*] Liberationem Ioseph splendidis verbis exornat, quia in re tam incredibili maximè enituit rara Dei virtus. Quid enim magis insolitum, quàm Regem potentissimum, hominem exterum è carcere accerere, quem toti Regno præficiat, & secundum à se gradum tenere iubeat? Vnde subdit:

21. *Constituit eum Dominum domus sue.*] Historia hæc describitur in Genesi his verbis ipsis quibus ei Pharaos hanc potestatem contulit dicens: *Tu eris super domum meam, & ad suum Regni solio te precedam,* &c. vbi deinde memoratur, quàm latè Pharaos Iosephum in omni sua ditione imperare voluerit. Hæc autem regia potestas ibidem ipsi collata dicitur ob singularem animi prudentiam, quàm ceteris longè omnibus præstabat. Constat enim hanc virtutem regium esse quiddam, atque dorem non modò pulcherrimam, verùm etiam necessariam eorum omnium qui alios sceptro, potentiâ & imperio gubernant. Itaque Aristoteles in Politicis lib. 3. cap. 4. ait prudentiam esse *ἀσχημον* *ἰδιῶν ἀποτὸν πόλιω*, id est, *illius qui præest solam virtutem propriam:* alias enim virtutes esse communes & imperantium & eorum qui ab alio gubernantur. Et lib. 6. Ethicorum cap. 11. dixit prudentiam esse *ἐπιτακτικὴν*, hoc est habere vim quamdam præcipiendi atque imperandi; cui propositus sit finis, quid agendum aut non agendum ostendere. Hinc in sacris quoque vatum prædictionibus, vbi multa symbolicè dicuntur, consilia nominantur Reges, quod ipsorum quodammodò Regum sint Reges, & gubernent eos qui alios potestate & auctoritate moderantur. Sic in arcanis Prouerbij Salomon cum disputat de fuga voluptatis, quæ inimica est consilio & rationi, *Ne dederis, inquit, mulieribus substantiam tuam & diuitias tuas ad delendos Reges;* hoc est, ad extinguenda animi consilia, quæ confici & exterminari libidine solent. Sic apud Danielem: *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi:* in Hebræo pro concilio est *מלכי מלכי*, hoc est, *Rex meus.* Quasi Prophetæ, qui doctores fuere sapientiæ, innuere voluissent, regalem esse prudentiam imperioque dignissimam. Quid enim aliud est Princeps sine consilio & prudentia quàm nauis sine gubernaculo, sine anima corpus, sine Sole mundus, exercitus sine Duce & Imperatore? Hoc non ignorans Pharaos, diuino instinctus spiritu Iosephum reliquis Regni sui Principibus ac Magistratibus doctorem præfecit.

22. *Ut erudires Principes, &c.*] Miratur Vates Regius diuinam in eo prouidentiam, quæ sanctum iuuenem eâ gratiâ in Ægyptum amandauerit, vt profanis scientijs nobiles & Principes Gymnasiorum erudiret, senesque doceret. Quod ab illo abundè est factum; & tum primum maturitatem quamdam & absolutionem consecuta sunt, quæ Abrahamus ob temporis breuitatem rudia & inchoata reliquerat. Vnde nihil tunc dici potuit Ægyptijs in omni Philosphiæ parte limatius, nihil politius in omni genere humanitatis. Qui deinde præceptoris obliiti, atque ingenio abutentes suo, ad magicas & impias artes vim animi sui contulerunt.

23. Et

Gen. 41, 40.

Prudentia est virtus regia.

Prou. 31, 3.

Dan. 4, 24.

Ioseph Dux Ægyptiorum.

num euadar
] Liberato-
nat, quia in
ira De vir-
uam Regem
e carcere ac-
e secundum
bdit;
omni sua,]
i his verbis
em conuilit
, & ad iui
11: vno can- 44
vbi deinde
sephum in
Hæc autem
itur ob in-
eteris longè
ranc virtu-
dorem non
necellariam
potentiâ de
s in Polui-
lle ægyptus
reest soiam
s esse com-
qui ab alio
ip. 11. dicit
habere vim
randi; cui
n aut non
puoque va-
lolicè di-
quod iplo-
es, & gu-
auctoritate
hij Salo-
que in-
o, inquit,
istam inu-
enda ani-
i libidine
m, Rex, Da-
: hæc pro
rem. Qua-
iz, inno-
im impe-
est Prin-
aus sine
de mon-
te? Hoc
is spiritum
ibus ac
Miratur
am, quæ
i amari-
Princi-
loceret.
m pri-
tionem
mportis
. Vnde
Philo-
ni ge-
obitu,
& im-
]. Et

23. Et venit Israel in Ægyptum.] Non recitat totam historiam ; sed tantum ponit ante oculos Dei prouidentiam ; nempe, postquam præmissus fuit Ioseph, qui patrem cum familia hospicio exciperet, tunc Iacob venisse in Ægyptum, rebus scilicet mirabiliter ordinatis, vt in gente superbissima, cum omnes inedia tabescerent, reperiret panis copiam. Vnde apparet, tarditatem Dei, quæ putatur, non aliò spectare, quam vt optimâ occasione opus suum compleat.

24. Et auxit populum suum vehementer.] Atque hic est alius fauor Dei singularis erga populum suum, quo illum crescere fecit & multiplicari valde in Ægypto, quantumuis tyrannicè opprimeretur.

25. Et conuertit cor eorum, vt odirent populum eius.] Id est, Conuertit Ægyptios, vt odirent Hebræos. Quid est conuertit? Impulsiue Deus ad malum? Absit vt ex totius fonte bonitatis quidquam mali scaturiret. Quo pacto igitur conuertit cor Ægyptiorum in odium Hebræorum? Respondet S. Augustinus in hunc locum: Non, inquit, illos malos faciendo, sed istis bona, quibus mali facillimè possent inuidere, largiendo incitasse dicitur ad odium. Quasi iustorum beneficia sint supplicia inuidorum. Vnde Isaias, postquam in se diuinum fauorem recognoscit dicens, Ecce Dominus meus auxiliator meus: quis est qui condemnet me? statim subdit, Ecce omnes quasi vestimentum conterentur: tinea comedit eos: hoc est zelus & inuidia, vt Interlinealis exponit. Nam de alienis bonis inuidia generatur, quæ non minùs pectora quam tinea vestimenta corrodit, iuxta illud D. Cypriani lib. de Zelo & liuore: Qualis, inquit, est animi tinea, zelare in altero felicitatem; in malum proprium bona aliena conuertere; illustrium prosperitate torqueri; aliorum gloriam facere suam panam, & velut quosdam pectori suo admonere carnifices, qui se intestinis cruciatus lacerent, qui cordis secreta malivolentia unguis pulsent. Vbi etiam de hac re plura elegant.

28. Et non exacerbauerunt sermones eius.] Quomodo S. Augustinus fatetur in duobus Codicibus se legisse, licet in Commentarijs suis sequendo vetus Psalterium particulam negatiuam omittat: sicut etiam omittit Editio Sixtina Septuaginta: in Cæsareis m. s. Codicibus antiquissimis tamen disertè additur; nec videtur omittenda, cum etiam in Hebræo textu habeatur: & tunc refertur illud non exacerbauerunt ad Moysem & Aaron, qui Dei præceptis obediuerunt, quamuis eis minaretur grauius Rex potentissimus. In alijs Codicibus Græcis & apud Theodoretum legitur ὅτι παροξύναν, Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Et tunc hæc verba referri debent ad Ægyptios, qui increduli fuerunt sermonibus Dei; & ob hoc dicuntur sermones eius exacerbasse sensu vt notat Euthymius improprio. Vulgata, Et non exacerbauit sermones suos: & tunc verbum refertur ad ipsum Deum: Aquila, καὶ ἐπαροξύνων, Et non contenderunt: Symmachus, καὶ οὐκ ἠπάσαντο, Et non fuerunt increduli. Quæ omnia confirmant particulam negatiuam minimè omittendam esse: præterquam quòd Theodotion & Quinta editio

expressè habeant, καὶ ἐπαροξύναν, Et non exacerbauerunt.

30. Edidit terra eorum ranas.] Græcè est ἐξήρτων vel ἐξήρτων: pro quo apud S. Hieronymum ad Suniam legitur ἐξήρτων: & ipse interpretatur ebulluit: S. Augustinus & Vetus Psalterium, Et dedit terra eorum ranas: Romanum, Misit in terra eorum ranas. Vbi obseruandum est, non solùm ad magnitudinem miraculi notanter dici, ipsammet terram aquaticas gennisse ranas (vt ex Apollinari annotant Interpretes;) sed emphaticè & in mysterio regis aulæ rem esse: quapropter additur, in penetrabilibus Regum ipsorum, vt significetur ab ipsismet Regum siue Regiarum (Nicephorus enim & alij ex antiquis pro Regum legunt Regiarum) penetrabilibus vt natium fœtum & partum editas & procreatas fuisse. Verbum enim Græcum ἐξήρτων & Latinum edidit & Hebraicum פרוץ sciatatis propriè denotant fœtum siue fructum, qui ex ipsismet visceribus funditur. Sic apud Columellam & Ciceronem campi herbas, arbores, frondes & fructus edere dicuntur; & apud Horatium, Mæcenas atavis editus Regibus; id est, abijs genitus & procreatus dicitur: Pulchrè autem Nyssenius lib. de Vita Moyfis hanc plagam describens, per ranas homines peccatorum fordibus vndequaque commaculatos significari asserit ita scribens: Sic pro ranarum quoque specie deformi atque loquaci, cui dubia vita (nam & aquaticum & terrestre id animal est:) cuius saltus repens, cuius aspectus turpissimus, cuius è corpore intolerabilis fœtor emittitur: quòd domos lectulosque ipsaque penetralsia Ægyptiorum sordidat, varios malitie corruptionisque factus, qui ex fœtido hominum corde quasi ex putrido limo nascuntur, intelligimus. Sic ille.

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum.] Hæc absunt à Romano Psalterio, nec leguntur apud Theodoretum: Aquila, καὶ ἔφαγον τὰς καρπὸς χόρως αὐτῶν, Et comederunt fructum terra eorum: Symmachus, καὶ ἐξέφαγον τὰν ἄσπυρα τῆς χόρως αὐτῶν, Et exederunt omne germen regionis eorum: Theodotion, καὶ κατήφαγον τὸν καρπὸν τῆς γῆς αὐτῶν, Et demorauerunt fructum terra eorum.

37. Et eduxit eos in argento & auro.] Pro in in Latinis est cum: sed S. Ambrosius in his particulis in & cum, quas vocat syllabas, nullam esse discretionem ait, sed vtramque syllabam coniunctionis esse, & sæpè in Scripturis reperiri alteram interpositam, alteram intellectam; & locum præsentem adfert in exemplum. Hunc versiculum Eusebius Gallicanus exactè expendens, Ecce, inquit, filios Israel inimica Ægyptus, mundi speciem præferens, dum incolitur affligit; dum relinquitur locupletatur. Ita nimirum hæc vita dum incolitur affligit; dum relinquitur locupletat, & maximis bonis auget eos qui carnem suam mortificant & crucifigunt cum concupiscentijs suis.

39. Expandit nubem in protectionem eorum.] Vel, vt vertit S. Ambrosius, ad protegendum eos. Vnde nubibus alæ tribuuntur, vt apud Chaldæum Paraphrastem in Cantica: Ala nubium gloria Dei. Hanc nubem Vates purpureus rectè nominat protectionem: S. Hieronymus vertit ex Hebræo tentorium, alij umbraculum:

ANNO-TATIONES COR- DERIL.

Ranarum plaga quælibet.

Sym- do Deus offerit vt Ægyptij odirent Hebræos.

lib. 50, 9.

Inuidia est tinea cor- di.

Cant. 2, 15. Quælibet fuerit nubes qua præsextit Hebræos.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Sap. 10.
Cap. 18.

Paraphrastes Chaldæus, *Expandit*, inquit, *ten-
torium suum in nubibus tamquam velamen*. In
libro Sapientiæ dicitur *velamentum diei*, in
Græco *σκίμα*, opetimentum, præsidium, muni-
men & tutela: & alibi vocat *φιλίπων ξυνοίαν*,
peropportunitatem & *magnificum peregrinationis*
hospitium; castris videlicet positis sub aurea
nube veluti regio conopeo, intermicantibus le-
niter radijs vt argenteis bullis gemmeoque ful-
gore. Addit eandem ipsam nubem exhibuisse
Solem *ἀβλαστῆν*. Noster Interpres vertit *sine lasu-
ra*, hoc est innocuum, non æstu molestum, non
caloris magnitudine grauem. Duæ etenim fuere
nubes quæ armatas copias Israëlitis comitaban-
tur: vna in modum igneæ columnæ Angelorum
manu figurata; quæ præuia dux erat longi &
periculosi iuineris, ordinesque antecedeat: al-
tera super omnem exercitum latè intenta; quam
Salomon ait legiones Hebræorum *σινάσαι, οὐμπ-
ρασε*: eandemque annos omninò quadraginta
per deserti anfractus ab ardore Solis Dei popu-
lum defendisse produnt Hebræi. Cùm verò

Sap. 19.

cum delectis equitibus Pharao & numerosa mi-
litum manu pia castra insequeretur, & Ægyptij
crudelitatem anhelarent, nec animos cruoris si-
tientes aliâ ratione posse restinguere, nisi om-
nium internecone viderentur; Angelus nubem
à castrorum principijs ad extrema deduxit, in-
terque instructas Ægyptiorum copias atque
Hebræorum expandit, sic vt hostium non mo-
dò vis atque ferrum, verùm etiam & aspectus
arceretur. De qua nube hunc locum Davidis
intelligendum putat Bellarminus. Hæc eleganter
Cresollius noster mysticè factis hominibus ac-
commodat: *Protegun*, inquit, *sanctissimi illi*
nostri Theori, salutis arbitri à Deo constituti,
*populum Christianum, & tuentur ab æstu gra-
uium tentationum, ab incensæ libidinis calore, à*
*flamma vitiorum: in aduersa fortuna, sæuo in-
cendio capitibus imminente sunt tegimen ar-
doris, & vmbra culum meridiani: contra fu-
rentes hostium impetus & nocendi cupidi-
tatem Dei castra laterum suorum oppositu de-
fendunt.*

*Viri sancti
prosequunt
populum
Christianum.*

IN PSALMVM CV. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλουϊα.

*In precedenti quidem Psalmo diuina be-
neficia enarravit; in hoc verò & beneficia
commemorat, & eorum qui beneficijs affe-
cti fuerant ingratitude accusat, & pœnas ipsis
uariè irrogatas docet. Forma-
tus est autem ex persona hominum magis
piorum communes calamitates deploran-
tium, & veniam consequi obsecrantium.
Liceat verò etiam hunc dicere ex persona
eorum qui in Babylonia versabantur, quasi
Deo in memoriam reuocent, quomodo Patres
ipsorum cùm maiora pluraque deliquissent,
maiozem tamen consecuti sint clementiam:
unde ipsis quoque peccantibus exhibenda
sint miserationes. Nam postquam plagas
patrum suorum commemorassent, ostenden-
tes quam ob causam horum meminissent,
subiungunt: Saluos nos fac Domine
Deus noster, & congrega nos de Gen-
tibus. Auspicantur autem à gratiarum
actione: hac enim conciliatrix est amplio-
ris donationis. Ceterum cùm aliàs inscriptio
sit Laudate Dominum, docet eos qui à
peccatis conuertuntur, vt ad Salvatorem
tamquam ad medicum accedant, quasi per
peccatorum confessionem anima vulnera ostendentes.*

*Ἐν ᾧ τὸ πρὸς τὰς ἑλπίδας τὰς θείας
διεξήλθει διεργασίας· ἐν τούτῳ δὲ καὶ τῶν
διεργασίων μέμνηται, καὶ τῆς τῶν διεργα-
σίων ἀγνωμοσύνης κατηγορεῖ, καὶ τὰς
ἐπιπελάσας αὐτοῖς ἀφάροντες τιμωρίας δι-
δάσκει. Ἐχρημάτισαι δὲ ἐκ ποροσάπης τῶν
δυσχευέσεων τὰς κοινὰς συμφορὰς ὀλοφυ-
ρεμύων, καὶ φειδύς ἀξιούντων τυχεῖν. Ἔστι
δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν βαβυλωνίῳ τῶν εἰπεῖν,
ὑπομνησκόντων τὸν θεόν, ὡς καὶ οἱ πατέ-
ρες αὐτῶν μείζονα ἀμαρτόντες καὶ πλείονα,
φιλαθεσπίας ἔτυχον· ὅθεν καὶ πρὸς
αὐτὰς ὀπίθ' ἐξέσθ' αἰκτιρμαῖς ἡμαρτηκότας.
Μετὰ γὰρ τὸ διηγῆσθαι τὰς πληγὰς τῶν
πατέρων, δεικνύεται ἕνεκα ἐμνήσθησαν
τάτων, ἐπιφέρουσι· Σάσον ἡμᾶς κύριε ὁ θεὸς
ἡμῶν, καὶ ὀπισθενάγαγα ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν.
ἄρχονται δὲ εἰς διχαλείας· αὐτὴ γὰρ πρὸς
τροπὴ γίνεται πλείον· παροχῆς. Καὶ ἄλ-
λως δὲ ἐπιγραφὴ ἔχουσα τὸ αἰεῖτε τὸν κύ-
ριον, διδάσκει τὴν ὑπὸ ἀμαρτημάτων ἐπι-
σφύοντες, καὶ θάπτερ ἰατρῶν ποροσάπης τῶν
σωτῆρι δεικνύεται, ὡς πρὸς τῆς ἑξομολογή-
σεως τῶν πλημμελημάτων τὰ ξαύματα τῆς
ψυχῆς.*

PARA-

PARAPHRASIS ANONYMI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Hortatur ad gratiarum actionem.

α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΚΥ-
ΕΙΩ ὅτι χειρὸς ὅτι εἰς
τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

1. CONFITEMINI Domino quoniam
bonus: quoniam in
saeculū misericordia eius.

Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι διχαρισεῖτο αὐτῷ
ὡς χειρῶν, ὅτι παρέρχεται.

Deinde quoniam dixerat, Gratias agite illi
tamquam bono, subiungit:

β. Τίς λαλήσεται τὰς δυνα-
μείας τοῦ κυρίου, ἀκροῦσάς ποιήσει
πᾶσας τὰς αἰνήσεις αὐτοῦ;

2. Quis loquetur potentias Do-
mini, auditas faciet omnes laudes
eius?

Ὡς αὖ εἰ ἐλεῖται· καὶ τίς δυνατάς ἀξίως
ἢ τὰς χειρουργίας ἀναπέμψαι ὑμῶν, ἢ κατ'
ἀκρίβειαν δηγήσασθαι τῶν ποσούτων ἀγα-
θότητων;

Ac si diceret: Ecquis possit dignè vel
gratiarum actionis hymnos offerre, vel exactè
tantam bonitatem enarrare?

γ. Μακάριοι, ὧν φυλάσ-
σονται κρίσιν, καὶ ποιῶντες δικαιο-
σύνην ἐν παντὶ καιρῷ.

3. Beati, qui custodiunt iudi-
cium, & faciunt iustitiam in om-
ni tempore.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀξίως αὐτὸν, φησὶν, ἀνομι-
νεῖν ἐκείνους, οὐκ εἶναι μακαρίους ὅσοι, δι' αὐτῶν
τὰ τὸ δικαιοσύνης ἐπιτηδεύουσιν ἔργα.

Sed quoniam, inquit, ipsum dignè collau-
date non possumus, illi omnino beati prædi-
candi, qui per ipsum iustitiæ opera perficiunt.

δ. Μνήσθητι ἡμῶν κύριε ἐν
τῇ δόξῃ σου ὡς λαὸς σου. Ἐπίσκε-
ψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου.

4. Memento nostri Domine in
beneplacito populi tui: visita nos
in salutari tuo:

Δεόμεθά σου, φησὶν, ὡς ἐπολαύσαι τῆς
χειροπότησίν σου τὴν ἀρετὴν σου, ἥς ἀεὶ μετέδω-
κας πρὸ λαοῦ σου.

Rogamus te, inquit, ut fruamur benigni-
tate virtutis tuæ, quam semper communi-
casti populo tuo.

ε. Τεῖ ἰδεῖν ἐν τῇ χειροπότησί σου
ἐκλεκτῶν σου, ὡς ἀφροσύνην
ἐν τῇ ἀφροσύνῃ σου ἔθνη σου.
τοῦ ἐπαινεῖσθαι μὲν τῆς κληρονο-
μίας σου.

5. Ad videndum in bonitate
electorum tuorum, ad lætandum
in lætitia gentis tuæ; * ad lau-
dandum cum hereditate tua.

* Vulgata
ut lauderis

Ὡς εὖ ἡμεῖς, φησὶν, ἐπολαύσαι αὐτὸν ἀ-
πέλαυσεν τὸ ἔθνος τὸ ἐκλεκτὸν ὡς καὶ
ἡμεῖς ἐδοξέμεθα ἁγνείᾳ σου, ὡς πρὸ οὗ
ἐχθρῶν ἡ κληρονομία σου.

Ut, inquit, & nos consequamur ea quæ
consecutum est genus electum; ut & nos il-
lustres euadamus, sicut illustris quæsit heredi-
tatis tua.

ς. Ἡμαρτήσαμεν μὲν τῶν πα-
τέρων ἡμῶν ἠνομήσαμεν, ἠδική-
σαμεν.

6. Peccauimus cum patribus
nostris: iniuste egimus, iniquita-
tem fecimus.

Οὐ μόνον ἡμεῖς, φησὶν, ἠμαρτήσαμεν, ἀλλὰ
καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ὡς ἡμεῖς ἠνομήσαμεν εἰ-
χίς καὶ ἐφ' ἡμῶν μακροθυμήσαμεν, ὅτι ἐξέλιξεν σοὶ καὶ
τὰς πατέρας ἀειλεῖν, καὶ ἀπηλλάχθαι τὰ καὶ
ἡμῶν ἀναχέσθαι. εἶτα λέγουσιν ὅσα ἐπαλημύ-
ησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ὅπως, καὶ ὅπως.
ἐπιφέρουσι γὰρ ἕτως.

Non soli nos, inquit, peccauimus, sed et-
iam maiores nostri, ita ut nisi tibi propositum
fuisset etiam nobiscum longanimiter agere,
potuisses quoque parentes nostros è medio
tollere, & liberari molestiâ nos etiâ euertendi.
Deinde referunt quæta, & ubi, & quomodo pa-
rentes eorū deliquerint. Sic enim subiungunt:

Narrat
iniquitates
patrum.

7. Pa-

merofa mi- & Agyptij cruoris li- ni om- bus mem- eduxit, in- prias atque non mo- & aspectus n Davidis eleganter inibus ac- lissimi illi conlucturi, zitu gra- is calore, à , seuo in- gimen ac- contra fu- di cupidi- positi de-

V M.

ταῖς δόξαις δι' ἐκείνους ὁ δὲ ἕρπης, καὶ τὰς μακάριους ἀνομι- νείν ἐκείνους, οὐκ εἶναι μακαρίους ὅσοι, δι' αὐτῶν τὰ τὸ δικαιοσύνης ἐπιτηδεύουσιν ἔργα. ἡμεῖς ἐδοξέμεθα ἁγνείᾳ σου, ὡς πρὸ οὗ ἐχθρῶν ἡ κληρονομία σου. καὶ ὅπως, καὶ ὅπως. ἐπιφέρουσι γὰρ ἕτως.

RA.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

* *Vulgata addit Mare, Quanta fuerit Dei in iniquos clementia.*

Et irritauerunt ascendentes in * Mare rubrum.

8. Et saluauit eos propter nomen suum; vt notam faceret potentiam suam.

Attamen, inquit, propter temetipsum tunc illos seruasti, & vt Ægyptijs potentia tua fieret manifesta.

9. Et increpuit Mare rubrum, & exiccatum est: & deduxit eos in * abyfso sicut in deserto.

* *Vulgata abyfiss*

Non enim, inquit, incredulitas transitum maris ipsis impediuit, sed Dei bonitas euicit.

10. Et saluauit eos de manu * odientis: & redemit eos de manu inimici.

* *Vulgata odientium:*

Ægyptiorum, inquit, & Pharaonis.

11. Et operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.

Non solum autem, inquit, proprios seruauit, verum etiam inimicos eorum exactè puniuit, ita vt non superesset qui calamitates nuntiaret.

* *Vulgata verbis*

12. Et crediderunt * verbo eius: & laudauerunt laudem eius.

Adeo autem, inquit, erat magnum & excelsum miraculum, vt incredulorum incredulitas superaretur, & vel inuiti ipsi conuerterentur ad hymnum miraculorum auctori decantandum.

* *Vulgata Cito fecerunt, Quanta fuerit Israelitarum ingratiitudo.*

13. * Festinauerunt, obliti sunt operum eius: & non sustinuerunt consilium eius.

Tam velox igitur, inquit, apparebat obliuio miraculi, vt inter ipsos nullum miraculum factum fuisse videretur.

14. Et concupierunt concupiscentiam in deserto:

Dicit contradictionem illam ob aquam. vnde subiungit:

ζ. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐσωθήσαν. τὰ θαυμάσια σου ὅσα ἐμνήσθησαν τοῦ πλήθους τοῦ ἐλέους σου.

Καὶ παρεπίκραναν διαβαίνοντες ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσῃ.

Καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. τοῦ γνωρίσαι τὴν δυναστείαν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὅμως, φησὶ, ὅσα σῶτον ἔσωσας αὐτοὺς τότε, καὶ ὡς ἐδύναται σε χεῖρα τοῦ Αἰγυπτίους τὴν δυνάμει.

θ. Καὶ ἐπετίμησε τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, καὶ ἔξηρανθη· καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐν ἀβύσσῳ ὡς ἐν ἐρήμῳ.

Οὐδὲ γὰρ ἐκώλυσε αὐτοῖς, φησὶ, τὴν ὁδὸν τῆς θαλάσσης ἢ ἀπιστία, ἀλλ' ἐξέκρινεν ἢ τὴν τοῦ θεοῦ χεῖρα.

ι. Καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ χειρὸς μισούντων· καὶ ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν.

τῶν Αἰγυπτίων, φησὶ, καὶ Φαραῶ.

ια. Καὶ ἐκάλυψεν ὕδωρ ὅσον θάλασσαν αὐτοὺς· εἰς ἃς αὐτῶν ἐχ' ὑπελείφθη.

Οὐ μόνον δέ, φησὶ, τὰς αἰεῖς ἔσωσε, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐχθροὺς αὐτῶν εἰς ἀκρίθειαν ἐπαιμάσατο, ὡς καὶ τὸν ἀναγέλλοντα τὰς συμφορὰς ὠφελειθῆναι.

ιβ. Καὶ ἐπίβυσαν τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ἠνεσαν τὴν ἀνεσιν αὐτοῦ.

Οὕτω δέ, φησὶ, μὴ μέγα καὶ ὑπεράλλου θαύμα, ὡς ἐκτεθῆναι τῆς ἀπίστεως τὴν ἀπιστίαν, τραπεῖαι δὲ αὐτοὺς ἐς ἀκοίτας εἰς ἕμνον τῆς θαυματουργήσαντος.

ιγ. Ἐτάχθησαν, ἐπελάβοντο τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ ἐχ' ὑπέμειναν τὴν βαλὴν αὐτῶν.

Οὕτω γὰρ, φησὶ, ὅξερα ὠφθη τῆς θαυματουργίας ἢ λήθη, ὡς δοκεῖν παρ' αὐτοῦ καὶ γὰρ τὸ θαῦμα.

ιδ. Καὶ ἐπεθύμησαν ἴψιν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

τὴν ἀντολογίαν λέγει τὴν ἐπὶ τῆς ὕδατος. ὅσα ἐπιφέρει.

Καὶ

Και ἐπέερασαν τὸν Θεὸν ἐν ἀ-
νώδῳ.

Ἄλλ' ὅμως, φησὶ, ὃ Θεὸς ἐ τὸ παρῆ-
δι τὸ πλημμέλημα· καὶ τί ἐπαύσαν;

15. Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἴτη-
μα αὐτῶν· ἔξαπέειλεν πληθυσμό-
ν αὐτῶν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν.

Ἄλλ' ἔτι, Δέδωκεν αὐτοῖς ὕδωρ εἰς πλῆ-
θος, ὡς ἐπὶ τῆν ἀπειρησάντων ἡμεῖς ἕσπετον
ποταμῶν.

16. Καὶ παρώτρυσαν τὸν Μωϋ-
σῆν ἐν τῇ παρεμβολῇ, Ἀαρὼν τὸν
ἀγιον κυρίου.

Ἄλλ' ἀγαθὸν πλημμέλημα, ἔθθα οἱ παρῆ-
Κορὴ καὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρών καταξανάσθησαν
Μωϋσῆος τοῦ καὶ Ἀαρὼν. ἔξα τὸ ἐπιφάνει.

17. Ἡ γῆ ἠνοήθη ἡ γῆ, καὶ κατέ-
πιεν Δαθάν· καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ
τῷ σιναγωγῆν Ἀβειρών.

Ἄλλ' ὅτι, φησὶ, προσέδηλον εἰρηάσαντο
τὸ κακὸν τῆν ἱεροποιῶν ἐπαυάσαντες, τότε
ἐξέφθον καὶ ὁ Θεὸς ἐπέδ' ἔξα τὸ ἔθωπον π-
ρωρίας καὶ ἀπολείας. δέσθη γὰρ, φησὶν, ἡ γῆ,
καὶ ἴδω τότε προσέτον ὁ θάνατος ζώντας ἀλ-
θέρους. ἐπὶ δὲ τοῖς ἀλλοῖς τοῖς υἱοῖς Κορὴ
τί ἐθῆστο;

18. Καὶ ἐξεκαύθη πῦρ ἐν τῇ
σιναγωγῇ αὐτῶν· φλόξ κατέ-
φλεξεν ἀμαρτωλούς.

Πῦρ γὰρ ἐξελθὼν ἐκ τῆν θυσιαστήριον μι-
κροῦ παύτας κατανάλωσι, εἰ μὴ Μωϋσῆος
ἢ προσέδωχ' ὕδατος δίκην ἔθεσε τὸ φλόγα.

19. Καὶ ἐποίησαν μόσχον ἐν Χω-
ρήβ· καὶ προσεκύνησαν τῶν γλυ-
πτῶν.

Ἄλλο πάλιν ἀμάρτημα λέγει χαλεπὸν,
τὸν μοχοποιῶν. ἐ ἐπιφάνει.

20. Καὶ ἠλλάξαν τὴν δόξαν
αὐτῶν ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐδίου-
τῶν χορῶν.

Δέξασ αὐτῶν καλεῖ τὸν Θεόν. βέλειται
ἐν εἰπέη, ὅτι τὸν Θεόν, τὴν δόξαν αὐτῶν, ἀ-
πκατηλλάξατο ἐδὲ μόσχου ζώντος, ἀλλ'
ὁμοίωμα τῶν.

21. * Καὶ ἐβλήθησαν τὸν Θεόν
ΤΟΜ V S III.

Et tentauerunt Deum in ina-
quoso.

Verumtamen, inquit, Deus etiam hoc
delictum dissimulauit: Sed quid fecerit

15. Et dedit eis petitionem ip-
forum: & misit saturitatem in ani-
mas eorum.

Id est, Dedit eis aquam copiosam,
ita ut eius superfluitas stagnum progi-
generet.

16. Et irritauerunt Moysen
in castris, Aaron sanctum Do-
mini.

Recenset aliud delictum, ubi Core, Da-
than & Abiron insurrexerunt aduersus Moy-
sem & Aaronem. quocirca subiungit

17. Aperta est terra, & deglu-
tiuit Dathan: & operuit super con-
gregationem Abiron.

Sed quando, inquit, malitiæ incremen-
tum fecerunt Sacerdotio reluctantes, tunc
Deus quoque prodigiosum supplicij atque
interitus modum ostendit. Disrupta est
inquit, terra, & tunc primum vidit mors
homines viuentes. De ceteris porro filijs
Core quid factum est?

18. Et exarsit ignis in synago-
ga eorum: flamma combussit pec-
catores.

Ignis enim de altari egressus vix non om-
nes absumpsisset, nisi Moyses oratio adinstar
aque flammam restinxisset.

19. Et fecerunt vitulum in
* Choreb: & adorauerunt scul-
ptile:

Aliud rursus peccatum graue recenset,
scilicet vituli fabricationem. & subdit:

20. Et mutauerunt gloriam
suam in similitudinem vituli com-
edentis foenum.

Gloriam eorum appellat Deum. Vult igi-
tur dicere, quod Deum, qui erat gloria
ipforum, commutauerint non pro viuo vi-
tulo, sed vituli similitudine.

21. * Et obliui sunt Deum qui
salua-

PARA-
PHRASES
ANONY-
MI.

Punitio
Dathan &
Abiron.

* Vulgata
Horeb:
Adoratio
vituli.

* Abest a
Vulgata.

P A R A -
P H R A S E S
A N O N Y -
M I C

saluauit eos, qui fecit magna in Ægypto,

22. Mirabilia in terra Cham, terribilia in Mari rubro.

Cepit autem, inquit, eos, velox obliuio miraculorum in Ægypto & in mari pattrorum.

23. Et dixit vt disperderet eos; si non Moyſes electus eius, stetit in confractioe in conspectu eius:

Vt auerteret iram eius ne disperderet eos:

Propter
Moysem
Deum par-
cit populo.

Ceterum, inquit, nisi Moyſes oratione sententiam stitisset, nihil prohibuisset quominus simul omnes ipsi deleti fuissent.

24. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem:

Intelligit Palestinam, quam ipsis ostenderat, & se daturum promiserat,

Non crediderunt verbo eius,

25. Et murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.

Et omnino, inquit, vbique mandatis diuinis inobedientes apparuerunt.

26. Et eleuauit manum suam super eos; vt prosterneret eos in deserto:

* Valde
Nationi-
bus;

27. Et vt deijceret semen eorum in * Gentibus; & dispergeret eos in regionibus.

Sed numquam, inquit, hoc fecit propter femetipsum & propriam bonitatem: illi autem qui beneficium acceperant quid?

28. Et initiati sunt Beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum.

Beelphegor
quis.

Beelphegor aiunt Apollinem vocari; ab hoc autem idolo omnia etiam reliqua recenset.

29. Et irritauerunt eum in adinventionibus suis:

Et omnino, inquit, omne ipsorum institutum & actio erat irritatio & murmuratio aduersus Deum.

σώζοντο αὐτὸς, τὰ παύσαντο μεγάλα ἐν Αἰγύπτῳ,

κβ. Θαυμάσια ἐν γῆ Χαμ, φοβερά ἐπὶ θαλάσσης ἐρυθρᾶς.

Αἰδῶ δὲ αὐτὸς, φησι, πάντα τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάσιον, καὶ ἐπὶ ἐρυθρᾶς θαλάσσης κατέχεν ὄρεϊα.

κγ. Καὶ εἶπεν τῷ Ἰσοθρῦσαι αὐτὸς· εἰ μὴ Μωϋσῆς ὁ ἐκλεκτός αὐτοῦ ἔσῃ ἐν τῇ θραύσει ἐνώπιον αὐτοῦ.

Τὰ λησθέντα τὴν θυμὸν αὐτοῦ μὴ Ἰσοθρῦσαι αὐτὸς.

Ἀλλ' εἰ μὴ Μωϋσῆς, φησι, τὴν ἐπιθυμίαν ἔσθω ἀποδοχῆ, ἔδω ἐνώπιον τότε παύσαι ἄρδην ἀφανισθῆναι αὐτὸς.

κδ. Καὶ ἔξεδείξαν γλῶσσοι ἐπιθυμητῶν.

Λήθη τὴν Παλαιστίναν ὡς αὐτοὶ ἔδοξε, ἔδειξεν ὑπέχετο.

Ὅτι ἐπίσθωσαν τὰ λόγῳ αὐτοῦ,

κε. Καὶ ἐγόγγυσαν ἐν τοῖς σκηνομασίῳ αὐτῶν· ὅτι εἰσήκουσαν τῆς φωνῆς κυρίου.

Καὶ κατὰ πάρος, φησι, ἀπειθῆναι τοῖς θεοῖς προσάγμενον εἰσθῆναι πάντα κατὰ.

κς. Καὶ ἐπῆρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸς· ἵνα καταβάλῃ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

κζ. Καὶ τὸ καταβαλεῖν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι· ἵνα διασκορπίσῃ αὐτὸς ἐν ταῖς χώραις.

Ἀλλ' ἐκέπ, φησι, τὴν ἐπίστασιν δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκείαν χρηστότητα· οἱ δὲ τυχόντες τῆς ἐπιθυμίας τῆς;

κη. Καὶ ἐτελέσθησαν τὰ Βεελφεγοῦ· ἵνα ἐφαγοῦν θυσίας νεκρῶν.

Τὸν Βεελφεγοῦ φησι τὸν Ἀπόλλωνα λέγειν· ἀπὸ δὲ τῆς τῆς εἰδώλου καὶ τὰ λοιπὰ καταλέγει πάντα.

κθ. Καὶ παρώξυνον αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπιθυμητῶν αὐτῶν.

Καὶ ὅλως, φησι, πᾶν αὐτῶν ἐπιθυμητῶν καὶ πᾶσα φωνή ἐπιθυμίας ὡς ἡ ἀντιλογία τῆς θεῶν.

Καὶ

Καὶ ἐπληθύνθη ἐν αὐτοῖς ἡ πτώσις.

Et multiplicata est in eis p̄tina.

PARA-PHRASIS ANONYMI.

Ἐπιπῶθον, φησι, ἃ ὁ πολὺς ἀνθρώπων ἐγένετο φόνος ἐκ τῆς ἐρήμου.

Hinc, inquit, magna etiam eorum cædes facta est in deserto.

λ. Καὶ ἔστη Φινεὲς, καὶ ἐξίλασατο καὶ ἐκόπασεν ἡ θραύσις.

30. Et stetit Phinees, & placuit: & cessauit quassatio.

Phinees Deum placat.

Ἄλλ' ὁμοίως, φησι, καὶ τότε τὴν ὄργην ἔθραυσεν ὁ Φινεὲς ζηλώσας ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ.

Verumtamen, inquit, etiam tunc iram infregit Phinees pro Deo zelans.

λα. Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην εἰς χροῶν καὶ χροῶν ἕως τοῦ αἰῶνος.

31. Et reputatum est ei in iustitiam in generationem & generationem usque in * sæculum.

* Vulgata scripturæ.

Οὕτως γὰρ, φησι, διδοκίμησεν ὅτι τῇ τοιαύτῃ πράξει Φινεὲς, ὡς ἱεροσύνη μακρὰ πικρήσασθαι ἀντὶ τῆς δικαίας φόνου.

Phinees igitur, inquit, ob istiusmodi actum ita placuit, ut ob iustam cædem diuturno sacerdotio honoratus sit.

λβ. Καὶ παράργησαν αὐτὸν Ἰθὶ ὑδάτος ἀντιλογίας: ἃ ἐκακάθη Μωϋσῆς δι' αὐτὰς.

32. Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos.

De Moysis irritatione.

λγ. Ὅτι παρεπίκραναν τὸ πνεῦμα αὐτῶν.

33. Quia exacerbauerunt spiritum eius.

Ἄναλαμβάνη πάλιν τὴν ἀντιλογίαν καὶ τὸ ὑδωρ, ἵνα καὶ τὴν Μωϋσέως διήγησιν κακουχίας, ἐπεὶ περ αὐτὸ παρέλειπον ἐν ἀρχῇ.

Resumit iterum murmurationem iuxta aquam, ut etiam Moysis vexationem recenseret, quandoquidem hoc in principio intermiserat.

Καὶ διέσειλεν ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ.

Et distinxit in labijs suis:

Ἄλλο πάλιν λέγει. περιτάξεν αὐτὰς, φησι, καὶ ταῦτα θεὸς ἀνελεῖν Ἀμαλεκίτας ἃ Παλαστίνους καὶ ἄλλας πᾶς τῆς ἐθνῶν παντοίας.

Aliud rursus narrat. Postea, inquit, Deus ipsis præcepit, ut Amalecitas & Palæstinos aliasque Gentes penitus delerent.

λδ. Οὐκ ἐξωλόθρουσαν ταῖς ἔθνη, ἃ εἶπε κύριος αὐτοῖς.

34. Non disperdiderunt Gentes, quas dixit Dominus illis.

Οἱ δὲ, φησι, ἐδὴ τὸ ἐποίησαν, ἀλλὰ ἃ ἐξέλωσαν τὰς ἀπομεινῶντας ὅτι τῇ εἰδωλολατρῆα. ἐπάγα γὰρ ἔπειτα.

Ipsi vero, inquit, neque hoc fecerunt, sed imitati sunt eos qui in idololatria remanserant. sic enim subiungit:

λε. Καὶ ἐμίγυσαν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ ἐμάθον ταῖς ἔργα αὐτῶν.

35. Et commisti sunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum:

Israelitæ Gensibus mixti ad idola deserviunt.

λς. Καὶ ἐδάδυσαν τοῖς γλυπτῶς αὐτῶν καὶ ἐχρημάθη αὐτοῖς εἰς σκάνδαλον.

36. Seruiuerunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.

Ὅτι δὲ ἐκ ἀφέλησεν αὐτὰς τὸ παράγμα τὰ ἔθνη μὴ μὴ. ἐπάγα γὰρ.

Porro hanc rem ipsis minimè profuisse sequentia insinuant. subiungit enim:

λζ. Καὶ ἐθύσαν οὖν υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις.

37. Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs.

λη. Καὶ ἐξέχεον αἷμα ἀθῶον.

38. Et effuderunt sanguinem innocen-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

nocentem; sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.

Dicit idolis in Palæstina.

* Vulgata infecta

Et * interfecta est terra in sanguinibus;

39. Et contaminata est in operibus eorum:

Quodammodò autem, inquit, terram etiam quam calcabant contaminarunt: tanta innoxij sanguinis effusio supra illà ferebatur.

Et fornicati sunt in adinventionibus suis.

Et absolutè, inquit, à nullo idolorum cultu abstinerunt.

40. Et iratus est furore Dominus in populum suum: & abominatus est hereditatem suam.

* Vulgata Gentium:

41. Et tradidit eos in manus * inimicorum: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Odientes nunc vocat omnes finitimos, quibus seruiuerunt sub Iudicibus.

42. Et tribulauerunt eos inimici eorum; & humiliati sunt sub manibus eorum:

Verumtamen, inquit, rebus hisce sic se habentibus, Dominus Deus dona sua non subtrahit. vnde subdit:

43. Sæpè liberauit eos.

Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo:

Consilium eorum appellat ingratitude.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Ob hanc, inquit, causam iterum postquam liberati fuerunt traditi sunt & humiliati propter peccata sua: & quid egit Dominus Deus?

* Vulgata & audiuit

44. Et vidit Dominus cum tribularentur; * cum exaudiret orationem eorum.

45. Et memor fuit testamenti

αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὧν ἔθυσαν τοῖς γλυπτῶσι Χαναάν.

Τοῖς εἰδώλοις λέγει τὸ ἐν Παλαιστίνῃ.

Καὶ ἐφροσύνθη ἡ γῆ ἐν τοῖς αἵμασι·

λθ'. Καὶ ἐμίαιθη ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν·

Τεθρον δὲ πᾶσι, φησὶ, ἐν τῇ γῆ ἡ ἐπιπέ-
των ἐμίαισαν· ποσάυτη χύσις αἱμάτων ἀδικ-
κος ἐφίρειτο ἐπ' αὐτῆς.

Καὶ ἐπόρνευσαν ἐν τοῖς ἑπιτη-
δύμασι αὐτῶν.

Καὶ καθάπαξ, φησὶν, ἡδεμία ἀπέχρηστο
εἰδωλολαφίας.

μ'. Καὶ ὀργίσθη θυμὸς κυρίου ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ἐβδελύ-
ξατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

μά. Καὶ παρέδωκεν αὐτὸς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν· καὶ ἐκυρίωσαν αὐτῶν
Ⓢ μισθύντες αὐτὸς.

Μισῶντας νῦν λέγει τὸς ἐχθροὺς ἀπα-
τας, οἷς ἐδύλωσαν ἐπὶ τῆς χειρὸς.

μβ'. Καὶ ἐθλίψαν αὐτὸς Ⓢ ἐχθροὶ αὐτῶν· καὶ ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν·

Καὶ ἄλλως, φησὶ, τέκτων· τοιῶπων ὄπται, ὁ
δευότης θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ἐκ ἀπικώλυτον·
ὄθον ἐπὶ φέρει·

μγ'. Πλεονάκις ἐρρύσατο αὐτὸς. Αὐτοὶ ὃ παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ βαλῇ αὐτῶν·

Βαλὴ αὐτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην καλεῖ.

Καὶ ἐταπεινώθησαν ἐν ταῖς ἀνο-
μίαις αὐτῶν.

Διὰ ταῦτα τὴν αἰτίαν, φησὶ, πάλιν
μδ' τὸ ῥυθῆμα παρεδίδοντο Ⓢ ἐταπεινώθη
διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· καὶ τί ὁ δευότης
θεός;

μδ'. Καὶ εἶδε κύριος ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτὸς ἐν τῷ αὐτὸν εἰσα-
κῆσαι τῆς δεήσεως αὐτῶν.

με. Καὶ ἐμνήθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ·

αὐτῶν· καὶ μετεμελήθη καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλεῖς αὐτῶν.

μς'. Καὶ ἔδωκεν αὐτοὺς εἰς οἰκτιρμοὺς ἐναντίον πάντων τῶν αἰχμαλωτῶν αὐτῶν.

Ἄλλ' ὁμοίως φησὶ, ὁσίων κακῶν καὶ πληκτικῶν ὄντων τὸ μέγεθος ἦν ὡς εἰς ἰουδαίοις, αὐτὸς ἑαυτὸν μικροαἰσθητῶς ὁ θεὸς μεμνημένον τὰ ἐξ ἑσθίας τῆς πρὸς τοὺς προγόνους, δι' ἧς ὑπέχετο ἐκ τῶν γένων αὐτῶν ἐγείρειν σωτῆρα τῆ οἰκουμένης· ἀπὸ πλάττει αὐτοὺς πάσης αἰχμαλωσίας, ἔοικτομοῖς παροῦσιν, ἔ τὰυτὰ ἐναυτημένῳ ἦν ὁ λυβόντων αὐτοὺς. Ἐπειδὴ ἔν, φησι, τὰ ἦν προγόνων τοιαῦτα, καὶ τὰ σα' δέσποτα ἕως ἡμεῶν καὶ φιλαθέρονα, βιάσασθαι ἔ περὶ ἡμᾶς τὰ ὁμοία, μὴ ταῖς ἡμετέροις. προσέχωι ἀμαρτίας, ἀλλὰ τοῖς σοῖς ἁμαρτίαις. Ἐπισυνάγει δὲ ἐπαύθαι τὰ παντὸς ψαλμῶ τ σκοπὸν, καὶ φησὶ·

μζ'. Σώσον ἡμᾶς κύριε ὁ θεὸς ἡμεῶν καὶ ἐπισυνάγαγε ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν

Καὶ ἡμᾶς ἔν, φησι, δέσποτα Βαβυλωνίαν ἀπάλλαξον· ἐδὴ ἦπερ ἐδὴ ταῖς ἡμετέροις πλημμελήματα ἦν προγεννητῶν ἀμαρτημάτων παρηλαγμένα, ἐδὴ ἦν ὁσίων οἰκτιρῶν ἐπέχεσθαι.

Τὸ ἐξομολογήσασθαι τὸ ὄνομα τὸ σε τῷ ἁγίῳ· ἔ ἐγκωμιάσθαι ἐν τῇ αἰνέσει σου.

Οὐ μόνον δέ, φησι, ἀχάριται, ἀλλὰ καὶ σιμωστικὰ ἦν ἁπλοῦς ἡμέτερα, τὸ ὑμνεῖν σε καὶ δοξάζειν καὶ ταῦτα καὶ κεχημῆμοι ταῖς φωναῖς ἐκ αἰ δὲ ἀλείπτωμεν, φησι· ποῖαις ταῦτα;

μη'. Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν αἰῶν καὶ ἕως τῶν αἰῶν· ἔ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαὸς· ἡροῖτ, ἡροῖτ.

fui: & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiae suae.

46. Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.

Attamen, inquit, cum apud Iudæos tantorumque esset malorum magnitudo, Deus ipse semetipsum æmulatus, & memor testamenti maioribus dati, quo se è genere ipsorum mundi Salvatorem suscitaturnum promiserat; ipsos ab omni captivitate liberavit, & miserationibus cumulavit, idque repugnantibus ijs qui ipsos affligebant. Cum igitur, inquit, res maiorum nostrorum ita se habuerint, res vero tuæ iam clementes & benignæ, circa nos etiam similia cogita, non attendens peccatis nostris, sed tuis miserationibus. Hic enim totius Psalmi scopum subiungit, & ait:

47. Salvos nos fac Domine Deus noster: & congrega nos de * Gentibus:

Nos igitur, inquit, Domine à Babylo-nijs libera: nequaquam enim delicta nostra à maiorum nostrorum peccatis diversa sunt, neque miserationes tuas superant.

Vt confiteamur nomini sancto tuo; * vt gloriemur in laude tua.

Non solum autem, inquit, grati sumus, verum etiam splendorem nostrum arbitramur, si deinceps te laudemus & glorificemus; atque hisce vocibus vsi nequaquam, inquit, deficiamus: qualibus istis?

48. Benedictus Dominus Deus Israël à sæculo & vsque in sæculum: & dicet omnis populus: Fiat, fiat.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Dei clementia Israelitarum malitiam superabat.

* Vulgata Nationibus:

* Vulgata &

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

1. **Κ**ΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΟΤΙ ΧΡΗΣΤΟΣ.] Τὸ χησὸν προβαλλόμενον τὸ κλεινὸν ἐπὶ ἐξομολόγησιν προσέπιπται ἡμᾶς.

1. **C**ONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS.] Proposita Domini benignitate ad confessionem nos adhortatur. Paratus

Dni benignitas confessionem exigit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

est, inquit, misericordiam impendere pœnitentibus, cum sciat res præsentis sæculi opus habere misericordiâ, utpote mortales & caducas. Deinde cum docuisset, quomodo diuinorum miraculorum enarratiô humanam naturam excedat, subiungit: *Quis loquetur potentias Domini?* ac si diceret: Verùm quis possit condignè tantam bonitatem explicare? Quælibet enim actio Domini laudis plena est. Vel fortassis potentie quidem miracula, gratie verò curationum laudes eius continent; quandoquidem ea quæ supra naturam mortalem facit potentie Domini sunt. Ceterùm, inquit, cum ipsum dignè celebrare nequeamus, illi beati sunt, qui per ipsum iustitie opera faciunt. Talium enim vita est hymnus Deo: siquidem hî soli digni sunt ut potentias Domini enarrent, qui cum iudicio & ratione cuncta peragunt: hi enim etiam sunt qui faciunt iustitiam. Alius autem legit, *Qui faciunt misericordiam.* Nam hæc duo sunt observatio mandatorum Domini: quandoquidem misericordia hominem secundum Deum insignit. Cum huc usque exordium fecisset, hoc modo inchoat obsecrationem.

*Iustorum
vita est
hymnus
Deo.*

4. MEMENTO NOSTRI DOMINE IN BENEPLACITO.] Obsecramus, inquit, ut nouæ Gentis lætitiâ participemus, & benignitati ipsi impensæ communicemus, quam tibi placitam fecisti in dilecto Filio tuo decernens saluare populum tuum. Christus enim est salutare Dei, iuxta illud, *Videbit omnis caro salutare Dei.* *Visitauit enim nos oriens ex alto.* Quibus adeptis facti sumus electi, & lætati sumus laudandi in hereditate tua.

*Christus
est salutare
Dei.
Luc. 3, 6.
Luc. 1, 78.*

6. PECCAVIMVS CVM PATRIBVS.] Non soli, inquit, peccauimus, sed etiam maiores nostri, ita ut, nisi nobiscum etiam longanimiter agere statuisses, potuisses etiam patres nostros è medio tollere. Vel id quod superius faciendum monuerat, ipse nunc confitens facit. Deinde subiungunt, qualia quantaque patres peccauerint. Primum; inquit, ex quo inde ab Ægypto ipsis prospicere cœpisti, exinde etiam ipsi delinquere cœperunt. Secundum, inquit, beneficium in Mari rubro secundum quoque ipsis delictum exitit. Dixerunt enim non esse monumenta in Ægypto. Atta-

*Dei misericordia
semper peccatis
potior
fuit.*

ἵτα μὲν ἔστι, φησὶ, τίς μετανοῶντι πρὸς ἑλπίαν εἰδὼς ὡς ἐλεῖ δέεται τὰ τῶν παρόντων αἰώνων, οἷα δὴ θνητὰ καὶ ἐπιμέρα. εἶτα διδάσκων, ὡς ἠσφαλλῆι ἡμῶν θανάτου ἢ δὴ θνητοῦ ἡμῶν αἰθέρον τὴν φύσιν, ἐπάγει. Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τῶν κυρίων; ὡσεὶ ἕλερον· ἀλλὰ τίς δύναται ἀξίως τὴν ποσότητι ἀγαθότητα διηγήσασθαι; Ἐκάστη γὰρ πρὸς τὸν κύριον ἀπίστως γέμει. ἢ τὰ ἅπαντα αἰμὴν δυναστείας τῶν θανάτων πρὸς ἡμῶν, τὰ δὲ χαλεμάτα ἡμῶν ἰαμάτων τὰς αἰτίσεις αὐτῶν. ἔσται γὰρ ἡσφα φύσιν θνητὴν ποιεῖ δυναστείας κυρίων εἰσὶν. Ἀλλὰ ἐπεὶ, φησὶ, τὸ ὑμεῖν αὐτὸν ἀξίως ἔκ' ἐστίν, ἐκείνοι μακάριοι, ὅσοι δὲ αὐτὸν τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐποίησαν. γίνεται γὰρ ὁ τέτων βίος ὑμῶν τῶν θεῶν. ἔσται γὰρ μόνοι ἀξιοὶ τὰς δυναστείας λαλεῖν τῶν κυρίων, οἱ κρῖνοι πάντα ποιῶντες ἐλεημοσιμῶν. ἔσται γὰρ καὶ ποιῶντες δικαιοσύνης εἰσὶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ, ποιῶντες ἐλεημοσιμῶν. τὰ γὰρ δύο ταῦτα ἡ φυλακὴ ἡμῶν ἐπιτολῶν τῶν κυρίων. καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη τὸν κατὰ θεὸν ἀσφαρῶν χαλεπήσει, πρὸς ἡμῶν. σάμην τῶν ἀχρῶν τῶν δέσποτος ἀρχεταῦ. ἔσται.

δ'. ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΗΜΩΝ ΚΥΡΙΕ ΕΝ ΤΗ ΕΥΔΟΚΙΑ.] Ἀντιβολῆμῶν, φησὶ, τῆς τῶν νέου ἔθους μεταλαχεῖν ἀσφαρῶν, καὶ κοινοῦ τῆς ἐκείνης παρεχομένης χριστότητος, ἡμῶν διδόνουσαι ἐν τῶν ἀγαπητῶν σου ἡμῶν κείνας σάσται τὸν ἑαυτῶν λαόν. ὁ Χριστός γὰρ ἔστι τὸ σωτήριον τῶν θεῶν, κατὰ τὸ, Ὁψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τῶν θεῶν. ἐπισκέψατο γὰρ ἡμᾶς ἀνατολῆ ἔξ ὕψους. ὡς τυχόντες γὰρ ἡμῶν ἐλεητοῦν, καὶ διφραῶν ἡμῶν ἐπαυτέμῶν ἐν τῆ ἀσφαρῶν σου.

ε'. ΗΜΑΡΤΟΜΕΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.] Οὐ μόνοι ἡμῶν τοῦ μῶν, φησὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες, ὡς, εἰ μὴ σκοπὸν εἶχες ἐφ' ἡμῶν μακροθυμήσαι, ἔξελῶ σοι καὶ τὸς πατέρας ἀπελεῖν. ἢ ὅπερ ἄνω ποιεῖν πρὸς ἡμῶν, αὐτὸς νῦν ἐξομολογῆμῶν ποιεῖ. εἶτα ἐπιλέγουσι, ὅσα καὶ ὅποσα ἐπλημμέλησαν οἱ πατέρες. πρὸς τὸν, φησὶ, ἀσφαρῶν νοεῖν αὐτῶν ἡμῶν δὲ Ἀιγύπτου, ἐκείνους κακῶν τῆς πρὸς ἡμῶν ἡμῶν. δεύτερα, φησὶ, ἀσφαρῶν ἐν τῆ ἑρυθρῶν θαλάσῃ καὶ δὲ πρὸς ἐκείνους τὸ πρὸς ἡμῶν. ἔλεγον γὰρ τὸ μὴ εἶναι μνημεῖα ἐν Αἰγύπτῳ. ἀλλ' ὁμῶς

θμως ἰσωςας αὐτὸς τότε, ὡς δὲ λέει γρηγορι-
 ου τὴν ἰχμὸν καὶ ἐκ θαλάσσης αὐτοὺς τὴν
 ἐλάσσαν ἢ ἀπὸ τῆς εἴξε γδ ἐπιπληθεύσασ
 ἢ θαλάσσης, καὶ ὑπεχώρησεν, καὶ ἔταξεν αὐ-
 τοὺς διὰ τὴν πρὸς τὴν δίοδον, ὡς ἐκ ἰπ-
 πηλάτων ἐρήμων, εἰς τὰ μὲν εἰς ἐμπροσθεν.
 Ἐκ χειρὸς δὲ μωσέως, καὶ ἀαρωνος
 ἐθεσθ, τὴν φασγάνον λέγα ἔξω Αἰγυπτίων.
 καὶ ἐμόνον, φησὶ, τὴν οἰκίαν ἐκαστον, ἀλλὰ
 καὶ τὰς λυπείνας ὑπεβρυχίως ἐποίησαν, ὡς
 μὲν ἴνα ἀεὶ ἀποβλήτω τὸ συμφόρας ἀγέλοισι,

ιβ. ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΕΥΣΑΝ ΤΟ ΛΟΓΟ
 ΑΥΤΟΥ.] Ὁμοίως λέει, φησὶ, ὑπεβρύχως τὸ
 θαλάσσης, ὡς ἠτηθησάν αὐτῶν τὴν ἐπισίαν,
 καὶ ἀκοῦσαι εἰς ὑμῖν τὴν θαυματουργήσαντος
 τετραπλῶν, ἔπειτα τὴν θαυμασίαν αἰτίαν
 ἐκεῖθεν τὸ Ἄσραφον τὸ κυρίως ἐνοῦσας
 γδ ἐνοῦσας, ἔξω. καὶ ἀποδείξωσιν ὅτι καὶ
 ἀκοῦσαι αὐτὸν ἀποδείξωσιν, ἐπιφέρει Ἐπί-
 στειμα, ἐπελάθοντο ἔξω ἔργων αὐτῶν. Οὕτως,
 φησὶ, ὅτι εἰς ἀρθε τὴν θαύμαστος ἢ λήθη,
 ὡς δὲ λέει μὲν γρηγοριος. τίς ἢ ἐνοῦσας,
 ἢ βελήθη, φησὶ, θαυμασίαν αὐτὸς ἐκ τῆ
 ἐρήμων εἰς ἐκ τῆς ἀπολαύσων θαυμασίαν
 μέγα τίς ἐκ τῶν ἐκ ἀποδοχέουσιν. οἱ δὲ τὴν
 δοκιμασίαν καθάπερ ἐκ ὑπέμεναν, ἀλλὰ
 ἐπιθύμησαν ἐπιθυμίας. λέγα δὲ τὴν ἐκ
 τῶν ὕδατος ἀπλογίαν. ὅθεν ἐπιφέρει. ἔ-
 πίστευσαν τὸν θεὸν ἐκ ἀνδρῶν. ἰστέον δὲ ὡς
 ὑπὸ τῆς ἐχάτησιν ἤρατο θαυμάσιον. τὴν
 δὲ καὶ ἐκ τῶν ὅτι ψαλμοὶ πεποίησαν. ὁ δὲ, ἔ-
 πίστευσαν παρὰ τὸν πηλὸν ἕλμα, τί
 ἐποίησεν; παρὰ τὸν αὐτῶν τὸ αἰτηθῆν. ἀντὶ τῶ
 δέδωκεν αὐτοῖς ὕδωρ εἰς πᾶσι, ὡς τὸ
 ἀφ᾽ ἑαυτῶν ποταμῶν ἐκτελεῖν. ἢ αἴτημα τὴν
 ἐπιθυμίας εἶπεν. ἔγδ ἠήσαν, ἀλλὰ κατε-
 λάλησαν.

ιγ. ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΤΟΝ ΜΩ-
 ΣΗΝ.] Ἄλλο λέγα πηλὸν ἕλμα, ἔπειτα οἱ
 ἀπὸ Κορὲ, ἔπειτα ἀν καὶ Ἀβιρον κατεξ-
 ἠήσαν Μωσέως καὶ Ἀαρὸν. διὰ ἐπιφέρει
 ἠποίησεν ἢ γῆ. ἀλλὰ ὅτι, φησὶ, ἀποδείξω
 ἀργάσωντο τὴν κατὰ τὴν ἡεροσολῶν ἐπα-
 ράτης. Μωσέως μὲν παρὰ τὸν οἱ ἀπὸ
 Δαθάν καὶ Ἀβιρον εἰπόντες, Μὴ Μωσὴ
 μόνον ἐλάλησεν ὁ θεός; τὸν δὲ Ἀαρὸν Κορὲ
 καὶ ἢ Σαμουηὴ αὐτῶν, ὅτι πῦρ ἀλλο-
 τριον ἀποσταλάξωσιν ἐτόλμησαν ἀποδεί-
 ξον. καὶ ὁ θεὸς πικρίας ἔσπον ἐπέδει-
 ξεντο: διὲν γδ ἢ γῆ, ἔπειτα τὴν ἀποδεί-
 ξον

men tunc seruauisti eos, ut manifesta fieret
 potentia tua: & incredulitas ipsius transitum
 minimè præclufit. Cessit enim mare incre-
 ditum, & recessit, & hoc modo facilem ipsis
 transitum præbuit, tamquam in equitabili
 deserto, vbi nullum est impedimentum. De
 manu autem videntis, & de manu inimico-
 rum, Pharaonis intelligit & Aegyptiorum. Et
 non solum, inquit, proprios seruauit, sed et-
 iam affligentes demersit, ita ut nullus resi-
 duus superesset nuntius calamitatis.

12. ET CREDIDERUNT VERBO BIVS.]
 Tam eminens, inquit, erat miraculum, ut
 incredulitas ipsorum superaretur, & vel in-
 uiti ad auctorem miraculi laudandam con-
 uerterentur, & admirabilem illam laudem
 canerent: *Cantemus Domino, gloriose enim
 glorificatus est, &c.* Et significans quoddam etiam
 inuiti ipsum celebrauerint, subiungit: *Festi-
 nauerunt, obliuati sunt operum eius.* Tam ve-
 lox, inquit, miraculi illius obliuio apparuit, ut
 ne factum quidem fuisse videretur. vnde
 hoc patet? Voluit, inquit, probare ipsos in
 deserto; vtrum ex præcedentibus miraculis
 magni quidpiam à Deo sperarent. Ipsi verò
 probationem omnino non sustinuerunt, sed
 concupierunt concupiscentiam. Intelligit
 autem contradictionem super aquâ. vnde
 subiungit: *Et tentauerunt Deum in inaquo-
 so.* Sciendum verò quomodo à postremis
 miraculis inceperit. Hoc autem quoque
 fecit in Psalmo septuagesimo septimo. Ipse
 verò, postquam etiam hoc delictum dissimu-
 lasset, quid fecit? Præbuit eis quod petebant.
 id est: Dedit eis aquam in tanta copia, ut re-
 siduum illius fluiuium conficeret. Vel peticio-
 nem dixit concupiscentiam: non enim petie-
 runt, sed murmurarunt.

16. ET IRRITAUERVNT MOYSEM.] Aliud
 delictum recenset, vbi hi qui erant cum Co-
 re, Dathan & Abiron insurrexerunt aduersus
 Moysem & Aaronem. Quocirca subiungit:
Aperta est terra. Sed quando, inquit, malum
 auerunt Sacerdotio reluctantes; illi quidem
 qui penes Dathan & Abiron erant Moysem
 irritarunt dicentes, *Numquid soli Moyse locu-
 tus est Deus?* Aaronem verò Core & congre-
 gatio ipsius, quando ignem alienum offerre
 præsumpserunt. Et Deus pœnæ modum decla-
 rauit: siquidem terra dirupit, & tunc primum
 vidit

COM-
 MENTAR
 RIVS HE-
 RACLIO-
 TAE.

Narrat
 minorum
 erga Dei
 beneficia
 ingratiu-
 dinem.

Exod. 15,
 21.

De interitis
 Core, Da-
 than &
 Abiron.

Num. 12,
 2.
 Num. 26,
 61.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Deus non
vult seruos
suos despi-
ci.

De vituli
adoratione.

Moyse ora-
tio avertit
supplicium.

Multiplex
Israëli-
tium ingra-
titudine.

vidit mors homines viuentes. Filijs autem
 Core quid accidit? *Et exarsit ignis in syna-
 goga eorum.* Ignis enim de altari egressus
 fermè omnes absumpsit, nisi Moyſis oratio
 instar aquæ flammam extinxisset. Nota au-
 tem quomodo nec in mari exacerbantes ne-
 que tentantes puniuerit is qui peccata diffi-
 mulat, sed potius petitionem ijs concesserit:
 quando verò Moysem irritarunt, tunc de-
 mum ultus fuit. Non enim vult seruos suos
 despici; sed vbi benignitatem exhibuerat
 ostendit etiam seueritatem: sed neque sic
 quidquam profuit. Hoc enim facinorum ip-
 sorum enarratio declarat: *Fecerunt enim, in-
 quit, vitulum in Choreb*; aliud rursus graue
 peccatum recensens, scilicet vituli fabricatio-
 nem. Neque verò simplici ratione montis
 meminit, sed impietatis excessum edocens.
 In quo enim loco vniuersorum Dominus
 ipsis apparuerat, in eodem impietatem istam
 patrarunt. Hoc autem amentie est argumen-
 tum: quoniam id quod per artem humanam
 speciem suam accepisse conspexerant, huic
 diuinum cultum deferebant, habentes ex
 Ægypto Apidis imaginationem. Vnico igitur
 vitulo confecto, quasi de multis dixerunt: *Hi
 sunt Dii tui Israël.* Etiam alia sculptilia ado-
 rarunt, impio multorum Deorum cultui ad-
 dicti. Mutauerunt autem gloriam suam, sci-
 licet Dei. Vult enim dicere, ipsos Dei glo-
 riam non cum viuo vitulo, sed cum eius si-
 militudine commutasse, cuius exemplar fœ-
 no alitur. Cuius autem seruitus homini data
 est, quantum huius imago vilior existit? Aptè
 igitur insaniam ipsorum deplorauit.

21. *Et obliuati sunt Deum.*] Velox; in-
 quit, omnium miraculorum in Ægypto &
 in mari patrarum obliuio ipsos cepit; qua-
 propter etiam eorum exterminium decreuit.

Et nisi Moyſes oratione suâ sententiam stitif-
 set, nil prohibuisset omnes aboleri: siquidem
 secundum iustitiam & prænotionem vniuer-
 sæ malitiæ ipsorum erat terminus perditionis;
 sed secundum benignitatem indulgentia sa-
 lutis, quæ propter deprecantis sanctitatem
 concedebatur. Deinde inquit, *Pro nihilo ha-
 buerunt terram desiderabilem*; aliud ipsorum
 crimen recensens. Intelligit autem Palesti-
 nam, quam ipsis ostenderat, & daturum pro-
 miserat. Verum ipsi etiam hanc contempse-

ο θάνατον (ζώντας ανθρωπους. οτι δι τού-
 τος κορετι γέγονε; Καὶ ἐξηκούθη πυρ ἐκ τῆ
 συναγωγῆ αὐτῶν. πυρ γὰρ ἐξελθὼν ἐκ τῆ
 θυσιαστικῆς μικρῆ πάντας ἀνάλωσεν, εἰ μὴ
 Μωσείας ἡ προσέυχη ἔδωκεν. οὐδὲν τιμὴ
 φλόγα κατέβησεν. Σημείωσαι δὲ ὡς ἔτι ἐν
 θαλάσῃ ὄρα πικροτάτας ἔτι πειρασῶν·
 τὰς μετῆλθεν ὁ παροσφῶν ἀμαρτίας, ἀλλὰ
 μάλλον τὸ αἴτημα δὲ δὴκεν. ὅτι δὲ Μωϋ-
 σίῳ παροσφῶσαν, τότε ἐπέβησεν. Οὐ γὰρ
 βέλτεται τὸς ἑαυτῆ θεράποντας καταφρο-
 νεῖσθαι, ἀλλὰ δεῖξαι τὴν χριστότητα δεικνύουσι
 ἐ τῷ ἀποτόματ· ἀλλὰ ἐ ἔτι εἰς ἄφει-
 λήσθ. τῆ γὰρ δηλοῖ ἡ τῆς τυπολαμῶδον
 ἐξήγησις· Ἐποίησαν γὰρ, φησι, μόσχον
 ἐν Χωρεβ· ἄλλο πάλιν ἀμῆτημα λέγουσι,
 χαλεπὸν τιμὴ μοχοποιῆσαι. ἐχ' ἀπλάς δὲ
 τῆ ὄρεσι ἐμαμῶδον, ἀλλὰ τιμὴ τῆς ἀσε-
 βείας διδάσκων ἰσχυροῦς. ἐν ᾧ γὰρ ὄφθη
 αὐτοῖς ὁ τῆς ἔλπι κύριος, ἐν τέτῳ τι-
 πολμῆσθι τιμὴ ἀσέβειας. ὄρα πικροτάτας δὲ
 τῆ το κατηγορία· ὁ γὰρ ἰώρεθι δεῖξαι τῆς αἰ-
 θεοπίνης τὸ εἶδ' ὁ δὲ αἰδῶν, τέτῳ τῷ
 θείῳ σέβει προσκώμῃσθαι, ἔχοντες ἐξ Αἰ-
 γύπτου φαντασίας τῆ ἀπιδ' ὅτι. ἵνα γουῖ
 μόσχον τυποποιῶν, ὡς ὅτι πολλοῖς ἔλε-
 γον· Οὐτοῖ οἱ θεοὶ σου Ἰσραήλ. Καὶ ἐτί-
 ρεις γλυπτοῖς προσκυκῶσθαι κικερατηδῶμοι,
 τῆ ἀσέβηματ τῆς πολυθείας. ἡλλαξαι δὲ
 τιμὴ δόξαι αὐτῆ, ἥτοι τῆ θεῶ. βέλτεται γὰρ
 εἰπεῖν, ὅτι τῆ θεῶ ἡ δόξαι ἀντικαταλλά-
 ξαιτῆ ἐδὲ μόσχου ζῶντος, ἀλλ' ὁμοιωματ' ὅτι,
 ἡ τὸ ἀρχίτυπον χόρτη ἐσφῆρε). ἡ δὲ ἡ δε-
 λεία ἀσθεοποις δὲ δ' ὅτι, τέτῳ ἡ εἰκῶν πόσῳ
 ἀτυλασίεσθαι; ἀρμολίας ἐν τιμὴ ἀνομιῶν αὐτῆς
 ἐτερογῶδον.

καὶ. ΚΑΙ ΕΠΕΛΛΘΟΝΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.]
 λήσθ, φησὶ, αὐτὰς κατέχευ πάντων τ' ἐν Αἰ-
 γύπτῳ θάνατον καὶ τῆς ἐκ τῆ θαλάσῃ
 ὄξεια· διὸ ἐ ἀπεφῆνατο ἡ αὐτῆς ἐξολόθρου-
 σθ. Καὶ εἰ μὴ Μωσείας τῆν ἀπόφασιν ἔσθῃσθαι τῆ
 προσέυχη, ἔδ' ὅτι ἐκώλυε πάντας ἀφανισθῆ-
 ναι· καὶ μὴ γὰρ τὸ δίκαιον καὶ ἡ προσέυχον ὁ
 ἔλπι αὐτῆς κακίας λῶ ὁ δ' ἀπολείας ὄρεσθαι καὶ
 δὲ τὸ φιλαθέροπον ἡ τῆ σωθῆσθαι συγχώρη-
 σθαι, δεῖξαι ἡ ὁσότητα ἡμορῶν τῆ προσέυχῆ.
 εἶτα ἐξεδῶσθαι, φησὶ, γὰρ ἐπιθυμῆσθαι· ἀλ-
 λῶ αὐτῆ λέγων ὄρανομίαν. λέγει δὲ τιμὴ
 Παλαισίλῳ, λῶ αὐτοῖς ἔδειξε, καὶ δῶ-
 σθαι ὑπέχετο. οἱ δὲ καὶ ταύτῳ ἐξουτέ-
 λησαν,

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

λυσαν, ὅτι οἱ κατάσκοποι ἐπανήλθον, καὶ τὸν ἐπαγγελιάμῃον ἀπονεῖν ἐνβίωσαν, καὶ ἐκ ἐπίστασαν τὰ λόγῳ αὐτῆ, ἥτοι τῆ ἐπαγγελία, καὶ γὰρ ἔμεναν, φησιν, ἐν τοῖς σκηνώμασι αὐτῶν γογγύζοντες, ὡς καλὸν ἔω αὐτοῖς ἐν Αἴγυπτον μάλλον ἢ ἐν ἐπαγγελίαις ἀδύλοις ἐκτρέμασαι. ἡ δειλία γὰρ τὴν κατὰ πίσιν αὐτῶν ἀνεῖλεν ἐλπίδα, καὶ καθάπαξ ἀπειθῆντες δέμερον.

κς'. ΚΑΙ ΕΠΗΡΕ ΤΗΝ ΧΕΙΡΑ ΑΥΤΟΥ.] Χείρα λέγων κολαστικῶν δυνάμιν. ἐβυλήθη, φησὶν, αὐτὸς ἐκδότας καὶ δέχων δέξασθαι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τῆς ἀπιστίας κατὰλληλον τιμωρεῖται ἐπαγαγεῖν. ἀλλ' ἐκ ἐπίστασε τὸ τοῦ οἰκείου χρησώματα. οἱ δὲ καὶ διεργασιζέμενοι τῶν Βεελφεγῶν ἐτελέθησαν, οἷον ἐκολασάσαντο. ἐκ εἶπε δὲ τῆς εἰδωλολατρίας τὸ αἶπον, ὅπερ ἔω ἡ πορνεία, δι' ἣν ἠσέβησαν. ἡ συνηπτο καὶ ἡ γαστριμύργια. τὸ δὲ ἀποτέλεσμα κατηγορεῖ, ἥτοι πᾶσι ἀσίβειαι. ἔχασεν καὶ τὴν ἐπιμυσίαν τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἐκώλυσε ὁ νόμος. γυναικῶν γὰρ συμπάθεια καὶ πρὸς ἀσίβειαι οἶδε κινεῖν. Βεελφεγῶν δὲ εἰδῶλον ἔω Μαδζηνιτῶν. ἔω δὲ ὁ Βαάλ ἐν τόπῳ Φεγῶν. ὃν ἑλλῆνες Βήλ ὀνομαζέουσιν. ἐφασαν ἔω κρότον. ἄλλοι δὲ φησὶν ὅτι Βεελφεγῶν τὸν κρότον ἐκάλει ἑλλῆνες, μύρον αὐτῶν γημητικὸν τῶν ὄλων ἰσομικῆς σώματι περὶποιεῖντες. εἰς ἔμφασιν οἰοεῖ τὴν γῆρας τελευθερεῖν τὰ φουρόμα. ἀπὸ δὲ τῆς καὶ τὰ λοιπὰ λέγει εἰδῶλα. διὸ ἐπέτι εἶπε θυσίας νεκρῶν, ἀλλὰ νεκρῶν τῶν εἰδῶλων. ἐπεὶ νεκρῶν καὶ ἀνάιδεπτα. θυσίας δὲ λέγει, ὡς ἑλλῆνες φασὶν χοαὶς αἰ τοῖς νεκροῖς προσφέρειν εἰώθασιν. ἐν τοῖς ἐπιτηδύμασι δὲ φησὶν. ἀντὶ τῶν καὶ ὄλων φησὶ. πᾶν αὐτῶν ἐπιτηδύμα καὶ πᾶσα προσέξω προσέξω ἔω καὶ ἀντιλογία. θεῶν ἐπιτηδύμα γὰρ ἐκταῦθα τὸ ἐργεῖμα.

κθ'. ΚΑΙ ΕΠΛΗΘΥΝΘΗ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ Ἡ ΠΤΩΣΙΣ.] Ἀντὶ τῶν ἐκταῦθα καὶ ὁ πολὺς αὐτῶν γέγονε φόνος, ὅτι ἐξερρόρισαν ἐπὶ τῶν Βαάλων. Ἀλλὰ καὶ τότε τὴν ὄργην ἐθεραύσαν ὁ Φινεὺς, ἡ καὶ Ἀκύλας, ἐξημερῶσαν τὴν ζήλοισας ἔω τῶν θεῶν, ὡς τὸς ἐαλωκότας ἐκκεντήσας. προσέτι ἰσχυρὸς ἀνήρ ἐπὶ δικαιοσύνης θεῶν, κοινὴν πληγὴν ἀνασέλλων. τὴν θεῶν πληγὴν ὁ Σύμμα-

runt, quando exploratores rediuerant, & promissorem deficere existimarunt, & non crediderunt verbo eius, id est promissioni. Et enim, inquit, remanserant in tabernaculis suis murmurantes, quomodo præstitisset ipsos in Ægypto potius quam incertis promissionibus suspendi. Ignavia enim secundum fidem ipsorum spem abstulerat, & omnino immorigeri permanserunt.

26. ET ELEVAVIT MANVM SVAM.] Manum appellans vim vlttricem. Volebat, inquit, ipsos Gentibus in seruitutem tradere, & consentaneam eorum incredulitati poenam irrogare; sed non fecit hoc propter propriam bonitatem. Ipsi verò etiam beneficijs affecti Beelphegor sacrificarunt, prout libidinose vixerant. Non dixit autem idololatriæ causam, quæ erat fornicatio, propter quam impiè se gesserant; cui etiam coniunctum erat ventris studium. Ceterum ipsam consummationem incusat, scilicet impietatem; propter quam etiam lex vetabat cum alienigenis mulieribus commixtionem. Siquidem mulierum sympathia etiam ad impietatem permouere nouit. Beelphegor porro erat idolum Madiatarum. Erat autem Baal in loco Phegor; quem Græci Bel appellant; quem tradunt esse Saturnum. Alij verò dicunt Græcos Beelphegor appellasse Priapum, attribuentes ipsi membrum genitale æqualis cum toto corpore proceritatis; vt quodammodò declararent ipsum per generationem perficere, illa quæ gignuntur. Ab hoc autem etiam reliqua idola denominat: quapropter nequaquam dixit sacrificia mortui, sed mortuorum idolorum, quandoquidem mortua sunt & insensibilia. Sacrificia autem intelligit, quæ Græci libamina appellant mortuis offerri solita. Dicit autem *in adinuentionibus*, id est: q. d. Omne ipsorum institutum & omnis actio erat irritatio & contradictio Dei. Adinuentio enim hoc loco idem est quod conatus.

29. ET MVLTIPPLICATA EST IN EIS RVINA.] Id est: Hinc etiam copiosa ipsorum caedes exitit, quando fornicati sunt propter Baal. Verumtamen Phinees tunc quoque iram infregit, vel, secundum Aquilam, placauit pro Deo zelans, & reos eximulans. Tantum valet apud Deum vir iustus, vt plagam communem sistat. Quasiationem Symmachus

De Beelphegor idolo.

Phinees Deum placauit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
De Moyſe
irritano-
ne.

Num. 10,
10.

De com-
mixtione
Iſraelita-
rum cum
Gentibus.

Ierc. 3,9.

Quomodo
Deus dica-
vit iraſcē.

chus plagam dixit. Phinees igitur idcirco ita placuit, ut pro iusta cæde diuturno Sacerdotio fuerit honoratus. Ceterum id quod in principio omiserat denuo resumit, scilicet murmuratorem iuxta aquam, quando Moyſes propter illos vexatus fuit, & *distinxit in labijs suis*; distinctionem labiorum ambiguum sermonem appellans. Non silenter cum Deo egit sicut in Mari rubro, sed labia distinguens murmuratorem & incredulitatis verba protulit dicens, *Numquid ex petra hac educam vobis aquam?* Cum enim pro sorore laborante populus cum magna perturbatione ingrueret, animo consternatus, & illorum temulentiam cernens, indignatione tristitiaque circumdatus, non cum solita tranquillitate diuino mandato obsecutus est: id est, minime ambiguis verbis usus est, sed murmuravit, feditiosè labia distinguens: quapropter etiam illi Deus ingressum in terram promissam impediuit, non tam ipsum puniens quam aliquid aliud dispensans; ne videlicet ut Deus haberetur, si introduxisset. vel ut ex ijs quæ Legislatori acciderant, ea quæ per legem præcepta sunt temporaria esse appareret.

34. NON DISPERDIDERUNT GENTES.]

Deus quidem earum commixtionem propter impietatis communionem prohibuerat, ut simul cum principio finem aboleret: ipsi verò neque Gentes impias exterminarunt, neque communicationem ipsarum euitarunt, sed illis permixti prauum earum institutum emulati sunt. Hanc autem rem minime ipsis profuisse subiungit malitiæ colophonem enarrans, quod etiam filios suos dæmonijs sacrificauerint. Deo siquidem ne legitima quidem offerebant, dæmonibus verò etiam filios immolabant: dicit autem idolis Patristinæ. Et quodammodo, inquit, etiam terram quam calcabant contaminarunt, & à nullo idolorum cultu abstinerunt. Illud enim *fornicati sunt* non de carnali fornicatione hoc loco accipit, sed de defectione à religione: nam & hæc fornicatio est, utpote procul à bonis declinans; iuxta illud, *Et machati sunt ligno.*

40. ET IRATUS EST FVRORE DOMINVS.]

Quando nam audieris de Deo dici, nihil aliud arbitreris quam poenam & punishmentem. Odientes autem appellat omnes finitimos, quibus seruiuerunt sub Iudicibus. Illud au-

χ^Ϟ εἶρηκεν. Οὕτω γὰρ δὲ τῆς ὀφθαλμοῦ ἐδοκίμησεν, ὡς ἡεροσολῶν τιμωρία κερὰ ἀπὸ φόνου δικαίως. Ὅτι δὲ ἐν ἀρχῇ παρέλιπεν ἀναλαμβάνει πάλιν, τὴν κατὰ τὸ ὕδωρ ἀντιλογία, ὅτι ἐκακώθη Μωϋσῆς δι' αὐτοὺς, καὶ δίδωκεν ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ. Ἐξολογῶν χεῖλεσιν τὴν ἀμφιβολίαν λέγει. Οὐ γὰρ στυγρὸν ἐτύχευεν ὡς ἐπὶ τῆς ἱεροσολῶν καὶ θεοῦ, ἀλλὰ ἔδειξεν τὰ χεῖλη γογγυσμῶν καὶ ἀπιστίας ἐκλήθη ῥήματα. Μὴ ἐκ τῆς πίστεως ταύτης εἰπὼν ἐξέταξω ἡμῖν ὕδωρ; Ἐπεὶ γὰρ ἐξουσιάζοντο θεὸς ὁ ἀδελφῆς μὲν πολλῶν ἐπιήχθη ὁ λαὸς τῆς ἀταξίας, τῆ ἀθυμίας βαλλόμενος, καὶ τὴν ἐκείνων ἀπερσίαν θεώμενος, θυμῶν καὶ λύπῃ περιχέθει, ἔτι μὲν ὁ σωτήριος καταστάσεως καὶ θεοῦ πρὸς ἀγαθὰν ἀποκρίσασθαι ἀπὸ τῆς ἐκ ἀμφιβολίας τοῦ λόγου ἐκλήθη, ἀλλ' ἐγὼ γὰρ, διακαπῶς ἔδειξεν τὰ χεῖλη διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐπισημασμένην γὰρ εἰσαγωγῆς κακώκεν ὁ θεός, ἐκ αὐτῶν πτωχόμενος, ἀλλ' ἐπέθεν τὴν οἰκονομίαν ἑαυτοῦ καὶ θεοποιῆθαι, εἰσαγαγῶν. ἢ ἴσα φανῆναι τῶν ἱεροσολοιμιτῶν, τὸ πρὸς θεοῦ γὰρ τῆς τῶν νομοθετῶν συμβάντων.

λδ'. ΟΥΚ ΕΠΙΒΛΑΘΕΥΣΑΝ ΤΑ ΕΘΝΗ.]

Ὁ μὲν θεός τὴν ἐπιμαχίαν αὐτῶν δὲ τὴν ἀπιστίας κακώκεν ἐκάλυψε, τῆ ἀρχῇ τὸ τέλος συναρῶν. οἱ δὲ ἐπὶ τὰ δυναστεῖα ἐξολογώθησαν ἔθνη, ὅτι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν ἔφυγον, ἀλλ' ἀναμειχθῆτες αὐτοῖς τὴν ποιεῖν αὐτῶν πολιτείας ἐξήλωσαν. ὅτι δὲ ἐκ ἀφέλειαν αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸν καλοφάνα λέγει τῆς κακίας, ὅτι καὶ ἔθυσαν τὴν ἑαυτῶν τοῖς δαιμονίοις. θεὸς μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ πτωχόμενα πρὸς θεοῦ, τοῖς δὲ δαίμοσι καὶ τὰ τέκνα ἐπέθεν. λέγει δὲ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ εἰδωλοῖς. καὶ τρέπον τὰ, φησι, καὶ τὴν γὰρ τὴν ἐπάσαν ἑμίανον, καὶ ἐδὲ μίας εἰδωλολατρίας ἀπέχοντο. τὸ γὰρ ἐπὶ ἰδωλοῦ ἐσαρκεῖν λέγει πορείαν ἐπαύδα, ἀλλὰ τὴν γὰρ τῆς ἀπιστίας ἀπόκλιση. καὶ γὰρ καὶ αὕτη πορεία, ὡς πρότερον τῆς ἀγαθῶν νόμου ὡς τὸ, ἐίμοιχάντο τῆς ζύλης.

μ'. ΚΑΙ ΠΡΟΡΙΣΘΗ ΘΥΜΩ ΚΥΡΙΟΣ.]

Ὅταν ὀργῶν ἀκρίσης ἐπὶ θεῷ, μηδὲν ἐπιπροσπολάθης ἢ πτωχίαν καὶ κόλασιν. Μισσηται δὲ λέγει τὴς ἀπειρίας ἀπαντας, οἷς ἐδίδωκεν ὅτι τὸ κεῖν ἐναντίον δὲ πρὸς δο-

καὶ

τὸ, καὶ ἐβδελύξατο ἡ κληρονομίαν αὐτῆς, τὰς, ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι τῆς ἐκλεκτῆς σε, καὶ ἀφραδίῃ καὶ μήποτε ἐβδελύξατο, λέγων ὡς τῆς ἐν νόμῳ, ἐκλεκτὸς λῆλα τὰς ἐξ ἐθνῶν, οἷς ἑαυτὸν συναριθμηθῆναι ἐπηύξατο. Ἐκρίβωσαν δὲ αὐτῶν, ἔβλησαν αὐτὰς οἱ ἐχθροί, τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν διὰ παιδείας τῆς θεῆς παραγωγῆς. Ὁμοιοὶ δὲ τὸ πλεονάκις ἐβύστατο αὐτὰς τὰς, ποσάκις ἠβήλησα ἐπισπαραγαθῆν τὰ τέκνα σε; Ἀλλ' ὅσα, φησὶ, ὁ θεὸς ἀπήλαττεν αὐτὰς τῆς λυπέωνται, ποσάκις ἐφιλοεῖκεν ἐκείνοι ἀγαμωσιῇ τὰς ἀεργασίας ἰσχυρῶς. διὰ ἃ παραδίδου ἢ ἐταπεινῶντο. Ἀλλὰ τί τῶν ἐταπεινῶν, τί ὁ δεσπότης θεός;

tem, Et abominatus est hereditatem suam, quodammodò contrarium videtur isti, Ad videndum in bonitate electorum tuorum, & ad letandum: fortè etiam illud abominatus est, dicens de ijs qui in lege erant. Electos vocat illos qui ex Gentibus sunt, quibuscum optavit seipsum connumerari. Ceterum dominati sunt eorum, & tribulaverunt eos inimici, Deo per correctionem utilitatem ipsorum procurante. Illud autem Sapè liberavit eos simile est isti, Quoties volui congregare filios tuos? Sed quantum, inquit, Deus ipsos ab affligentibus liberabat, tantumdem illi contendebant per ingratitude beneficia obruere; quapropter etiam traditi sunt & humiliati. Sed his rebus ita constitutis, quid Dominus Deus egit?

Matth. 23, 37.

μδ'. ΚΑΙ ΒΙΑΣ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΤΩ ΘΑΙΒΕΣΘΑΙ.] Καὶ τῆτων γυρόντων, φησὶ, ὁ μὲν λέει αὐτοῖς διὰ φιλαδέφειαν γλυκὺς, οἱ δὲ πικρὸν ἑαυτοῖς πᾶσι γὰρ φαίνεται καὶ μεταμελῶν ἢ ἀγαθήκη, δι' ἧς ὑπέρχτο ἐκ τῆς γῆρας αὐτῶν ἐγείρειν σωτηρίαν, ἀπήλαττεν αὐτὰς τῆς ἐχθρῶν, καὶ οὐκ ἔτι παραδίδου. μεταμέλειαν δὲ τῆς παιδείας τὴν παύλαι καλεῖ. Οὐ γὰρ μεταμέλει θεός, ἀλλὰ σοφῶς καὶ παιδείας ἐπάγει, καὶ φιλαδέφειαν ὀφείλει. Ἐπει δὲ, φησὶ, καὶ τὰ τῆς ἀφροσύνης δέσποτα ταῦτα, καὶ τὰ σαῖτα φιλαδέφειαν, βιάσασαι ἢ ὡς ἡμῶν τὰ ὄμματα, ἢ ἐπισπαραγαθῆν ἡμῶν, ὡς διχαλείας σοὶ ἀγαμῶν τὰ σώσαντι, ἢ σιωπῆτα ἔχον τὴν ὑμνήσῃ σου, καὶ διλογεῖν σε διπλοῦς.

44. ET VIDIT DOMINVS CVM TRIBVLARENTVR.] Et cum hæc, inquit, facta essent, ipse quidem per clementiam illis dulcis erat, sed ipsi coëgerunt eum ut se illis amarum exhiberet: & memor testamenti sui, quo promiserat se ex genere ipsorum Salvatorem suscitaturum, ab inimicis ipsos liberavit, & miserationibus tradidit. Pœnitentiam autem appellat cessationem disciplinæ. Non enim Deus agit pœnitentiam, sed sapienter & adducit disciplinas, & clementias impertitur. Cum igitur, inquit, Domine res maiorum fuerint istiusmodi, tuæ verò tam benignæ, cogita etiam circa nos similia, & introduce nos, ut tibi Salvatore nostro grati maneamus, & gloriemur in laude tua, & assidue benedicamus tibi.

Dei in per-
duelles cle-
mentia.

Ἀλλ' ὁ δὲ εἰς τὸ, Ἐδωκεν αὐτὰς εἰς οὐκρινῶν ἐμβαλῶν, φησὶ, εἰς τὴν καρδίαν Κύρου, ἢ ἐπιταῦτα Δαρῆου καὶ Ἀρταξέρξου, φιλαδέφειαν αὐτοῖς χησάδου. Διδάσκον δὲ ἢ πᾶς δειδύχου. Ὁ περὶ ἰσχυρῶν μὲν ἐπὶ ἀφροσύνης ἢ ἡμῶν, ἡμῶν δὲ τὴν ἀφροσύνην φαμὲν τῇ τῆς σωτηρίας ἐπιφανείᾳ, πάντων πανταχόθεν ἀφροσύνην τὰ σωτηρίᾳ κλημῶν, καὶ ἐπὶ τῇ τῆς σώσαντος αἰτίᾳ ἐγκουχουμῶν. Εὐλογητὸς δὲ, ἀντὶ τῆς ὑμνήσῃς ἐπὶ πᾶσι ὁ κύριος, ποσάκις τῆς ἡμῶν ἀφροσύνης ἀμῶν ἢ ἡμῶν σωτηρίας. Καὶ ἀφροσύνη ἢ ἀπαντα λαὸν ἐπιφανεῖν τὸ Ἀμὴν ὁ σημαίνει τὸ ἡμῶν. ὁ περὶ δὲ ἢ εἰδῆσαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ δόξῳ τῆς ἱερείας τῆς λαῶν ἢ τῆς Ἀμὴν σωτηριῶν.

ALIVS autem in illud, Dedit eos in misericordiar; Immittens, inquit, in cor Cyri, & postmodum Darij & Artaxerxis, ut benignè cum ipsis agerent. Ceterum docentur etiam quo pacto orandum sit. Hoc Iudæi quidem adhuc futurum expectant, nos autem perfectum dicimus per aduentum Salvatoris, omnibus vndique ad salutarem prædicationem accedentibus, & in Salvatoris laude gloriantibus. Benedictus autem, id est laudabilis super omnes Dominus, qui tanta pro salute nostra perfecit. Et oportet omnem populum susclamare Amen: quod significat idem quod Fiat. Quæ consuetudo etiamnum in Ecclesijs obtinuit, post collaudationem Sacerdotis populis per Amen applaudentibus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

ATHANASII. Hoc Psalmo recen-
set peccata populi prioris, docens
quomodo etiam reiecti sint: porro
delicta ipsorum sunt hæc: Primùm quidem
exacerbauerunt ipsum ascendentes de mari
rubro dicentes: *Eò quòd non essent sepulchra
in Ægypto, eduxisti nos huc ut perderes?*
Secundò, tentauerunt Deum in deserto. Ter-
tiò, irritarunt Moysen in castris. Quartò,
fecerunt vitulum in Choreb. Quintò, pro
nihilò habuerunt terram desiderabilem. Sex-
tò, sacrificauerunt Beelphegor. Septimò, irri-
tarunt ipsum ad aquam contradictionis. Octa-
uò, quia non disperdiderunt Gentes quas
dixerat Dominus eis, sed etiam adorauerunt
idola earum, adeò vt etiam filios suos ipsis in
sacrificium offerrent.

*Qua fue-
runt peccata
Israëlita-
rum.
Exod. 14,
11.*

I. CONFITEMINI DOMINO.]

EYSEBII. Præsens quoque Psalmus Dei
laudem continet; quapropter inscriptus est
Alleluia: quod interpretatur *Laudate Domi-
num*. Statim autem in principio præcipit ijs:
qui peccatis exagitantur, vt ad salutarem Dei
Filium tamquam ad Medicum & Saluatorem
accedant, ipsique animæ vulnera detegant
per confessionem peccatorum suorum. Qui
autem hoc sincerè facit, & ea quæ prius pec-
cauerat desinet, ne solis verbis, sed ex animo
rebusque ipsis hoc agat, à Psalmita instituitur.
Ceterùm ad alacriter consistendũ adhortatur,
annuntiando quoniam bonus est Dominus,
quoniam in sæculum misericordia eius. Idcir-
cò enim, inquit, prompto animo confitemini,
quia etiam ipse promptus est ad clementiam,
sciens res præsentis sæculi, cum mortales sint
& caducæ, misericordiã indigere.

*Confessio
peccatorum
necessaria.*

TH E O D O R E T I. Etiam propter pristina
beneficia Dominum celebrate, & meliores
spes concipite. Bonus enim & benignus est
Dominus, misericordiãque semper vitur:
nec vllus sermo satis est ad vniuersorum
Deum laudandum.

CH R Y S O S T O M I. Quid sibi vult istud,
Quoniam bonus? Non idcirco vult te pecca-
ta accusare vt puniaris, sed vt corripieris, vt à
malitia libereris. Iudices enim cum confiten-
tibus inquit, *non inquit, sed vt corripieris, vt à
malitia libereris. Iudices enim cum confiten-*

*Iudices
vultem confi-
tentem puni-
unt, sed
Deum ab-
soluunt.*

ΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐν τούτῳ τῷ ψαλ-
μῷ τὰς ἀμαρτίας καταλείψ τῷ
προσέτι σου λαῷ, διδάσκων ὡς ἔ-
δεδίχθη ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν· εἰσὶ δὲ αὐ-
τῶν μὲν παρεπίπρασται αὐτὸν ἀναβαί-
νοντες ἐκ τῆς ἰερουσαλὴμ θαλάσσης εἰπόντες·
Παρεὰ τὸ μὴ εἶναι μνημεῖα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξή-
γαγες ἡμᾶς ἀδὲ ἀπολεσάσαι; Δότι οὖν, ἐπιεί-
ρασται τὸν θεὸν ἐν τῇ ἰερουσαλὴμ. Τετάρ-
την, ἐποίησαν μόσχον ἐν Χωρήβ. Πέμ-
πτον, ἐξεδένωσαν γῆν ἐπιθυμητῆν. Ἐκ-
τον, ἐταπεινώσαν τὸν βασιλευσάμενον. Ἐβδόμον,
παρεπίπρασται αὐτὸν ἐπὶ ὕδατος ἀπει-
ρίας. Ὀγδοὸν, τῷ μὴ ἐξολοθρευθῆναι τὰ
ἔθνη ἃ εἶπε κύριος αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ
προσκυνῆσαι τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ὡς καὶ
τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς θυσιάαν εἰσαγαγῆν.

Α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΑ ΚΥΡΙΑ.] **Ε**Υ-
ΣΕΒΙΟΥ. Ἀνυμνεῖν τὸν θεὸν ἔστι ὁ παρὰ τὸν ψαλ-
μὸς προεχθῆς· διὸ ἐπιτηδεύεται ἀλληλεῖα·
ἐπεὶ ἰερουσαλὴμ εἰσὶν οἱ κύριοι. προσέτι δὲ
ὁ θεὸς ἀρχόμενος τοῖς ἀμαρτημάτων ὀρ-
μημάτων, ὡς περὶ ἰατρῶν ἔστι σωτὴρ προσάγει
τῷ δεσποτικῷ τῷ θεῷ ἑαυτοῦ, ἔτι τὰ φράσματα
τῆ ψυχῆς ἀπογυμνῆν αὐτῷ δὲ τῷ ἐξομολο-
γησάμενος τὰς οικείας ἀμαρτίας. Ὁ δὲ τῷτο
φράσσεται γησιώως, καὶ ἀποκλειόμενος ἐφ'
οἷς ἡμῶν προσέτι, ὅτι μὴ λόγους μόνους τῷ-
το φράξαι, ἀλλὰ τῇ δεικνύσῃ καὶ ἡμῶν τοῖς
φράσμασι, ὡς τὰ ψαλμῶν κομίζεσθαι τὴν
εἰσῆλθον. προσέτι δὲ προσέτι μὲν ἐπὶ τῷ
ἐξομολογήσῃ, δὲ τῷ ἐπαγγέλλεσθαι ὅτι χρι-
στὸς ὁ κύριος, ὅτι εἰς τὸ αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.
Διὰ ταῦτα γὰρ, φησὶ, προσέτι μὲν ἐξομολο-
γείσθε, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔτοιμος ὅστις εἰς φιλα-
θεσπία, εἰδὼς ὅτι ἔλεος δεῖ τὰ ἑκαστοῦ
αἰῶνος φράγματα, θνητὰ ὄντα καὶ ἐπιπρασται.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ ἐπὶ ταῖς προσέτις
διεργασίας τὸν δεσποτικὸν ὑμνεῖσθε, καὶ τὰς
χριστιανικὰς ἐλπίδας προσμείνατε. Ἀγαθὸς
γὰρ καὶ φιλαθεσπῆς ὁ δεσποτικὸς, καὶ αἰεὶ
τῷ ἐλεῖν δεσπεύει χριστιανῶν· ἔτι δὲ εἰς ἀπό-
χρη λόγους εἰς ὑμῶν τῶν ἑλπίων θεῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ὅστις, ὅτι χριστός;
ἔτι δὲ τῷ βέλτερά σε κατηγορήσῃ ὅτι ἀ-
δικασαί μὲν γὰρ ὁμολογῆ-
ται

τα λαβόντες καλέζουσιν ὁ δὲ θεὸς τὸν ἀρνή-
μῳσι τιμωρεῖται, τὸν δὲ ὁμολογῶντα ὠδο-
μυθίας ἀξιολογῶν, ἔσχηματι.

tem reum nacti fuerint illum puniunt; Deus
verò negantem punit, sed confitentem sola-
tur, eique veniam præbet.

CATE-
NA PA-
TRVM.

β'. ΤΙΣ ΛΑΛΗΣΕΙ ΤΑΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ;] ΣΕΒΗΡΟΥ. Τυτίσι τὸν καμνο-
φρεπὴν ἔπειρα παυτὸς θανάτου ἔχει
εἰς τόκου, τὸν ἔτι λόγῳ ῥητὸν ἔτι ἀναίτια
λαπτόν.

2. QVIS LOQUETVR POTENTIAS
DOMINI?] SEVERI. Id est nouum &
omni miraculo superiorem Christi partum,
qui neque verbo efferri neque mente concipi
potest.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔστι ἀκυστὸς ποιήσας;
τυτίσι, διδάξας, δηλώσας, καταδήλως ποιήσας,
ἱεροποιήσας. τί ἔστι τὰς αἰτίους αὐτῆς; τυτίσι,
τὰς διαχειρίσας αὐτῆς, ἢ πολλὰ τῶ θεῶν
τῶ δεικνύς, ὅτι πάντα λόγον ἰσχυρῶς
ἔχει ἀγαθὸν τὸ μέγα.

CHRYSOSTOMI. Quid est *auditas
faciet?* id est, docebit, declarabit, manifestas
reddet, interpretabitur. Quid est *laudes eius?*
id est, eius gratiarum actiones; ex magna
abundantia ostendens bonorum eius magni-
tudinem sermonem omnem superare.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οἱ φυλάσσοντες
δὲ τὴν κρίσιν καὶ ποιῶντες δικαιοσύνην, μόνοι
εἰναι ἀξιολογῶν τῶ λαλεῖν τὰς δυναστείας κυ-
ρίου εἰναι δὲ αὐτῶ οἱ τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς
κεκρυμμένα ἰσχυρῶς ἔπιπλέοντες, καὶ οἱ
πάντα κρίσιν ἔχει λόγῳ περὶ τούτων.

THEODORETI. Qui autem custodiunt
iudicium, & faciunt iustitiam, hi soli digni
sunt vt potentias Domini loquantur: sunt
autem illi qui perficiunt ea quæ de Deo ab-
condita sunt in scripturis, & qui omnia iu-
dicio ac ratione peragunt.

Quis di-
gnus sit
eloqui po-
tentias Do-
mini.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς δὲ διδοκίαν ἐν-
ταῦθα, πῶς δὲ ὄλως ἐπίσχεψιν ἰσχυρῶς,
ἀλλ' ὡς ἰσχυρῶς ἡμῶν ὁ θεὸς λόγος πεποιήται.
ὅθεν ἔστι τὸ μυστικὸν διδοκίαν ἀποστολῶν
οἱ τοῖς ποιήσασιν ἐπιπλέοντες ἀγγελοῖ. Ἄλλο
ῥθὲ ἐν ὑψίστοις θεῶν καὶ ἐπί γῆς εἰρήνη, ἐν ἀ-
δελφοῖς διδοκίαν, δοξολογῶντες ἐβόησαν.

CHRYSOSTOMI. Quale autem bene-
placitum hoc loco qualémve visitationem
proponit, nisi quam pro nobis Deus Verbum
fecit. Vnde etiam Angeli qui pastoribus ap-
paruerunt mysterium hoc beneplacitum ap-
pellarunt: collaudantes enim concinebant,
*Gloria in altissimis Deo, & in terra pax; in
hominibus beneplacitum* seu bona voluntas.

Dei bene-
placitum
est Filius
ipsius.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἀγίων ἔστι ἡ ἀρετή
μὴν μάλιστα φωνῆ ἔχει ὡς τῆς ἐπιδημίας
τῆ σατῆρ ὡς ἀκατέστην, ὅπως μνηστῆρ
αὐτῶν ὁ κύριος ἐν τῇ διδοκίᾳ τῶ λαῶ ἡμ-
τῶν, ὡς ἠδύκωσαν ἐν τῇ ἀγαπῆσιν ὑφ' ἑαυ-
τῶν καὶ τῶ κόσμῳ. δεικνύς ἑαυτὸν φη-
σιν, ὅτι ἔστι ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ἡμῶν
δόκωσα.

THEODORETI. Hæc vox potissimum
est sanctorum ante aduentum Saluatoris ro-
gantium, vt Dominus memor sit ipsorum in
beneplacito populi sui, quo beneplacuit sibi
in dilecto Filio suo pro mundo: quare osten-
dens ipsum ait, *Hic est Filius meus dilectus,*
in quo mihi complacui.

Lucæ 2,
14.

Marth. 3,
17.

δ'. ΕΠΙΚΕΦΑΙ ΗΜΑΣ ΕΝ Τῷ ΚΑ-
ΤΗΡΙΩ ΣΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐστὶ ῥθὲ
καὶ ἐν καλέσει ἐπισκέψασθαι: ἄλλ' ἔτι δὲ
ἀποπῆν (καὶ τῶν ἑπὶ ἀποπῆν) εἰπὼς
ἐπειδὴ τῶν δαπνῶν ἔργων ἡμεῖς ἔχει παρρη-
σίαν αὐτοῖς μνηστῆσαι, ἀλλ' καὶ κῆρυξ τὸ ὀ-
νομα τῶ λαῶ ἀξιολογῶν: ἐπειδὴ οὐκ ἔστι
σαῶσαι αὐτῶν φωνῆ.

4. VISITATIONES IN SALVTARI
TVO.] CHRYSOSTOMI. Potest enim
etiam in vindicta visitare; quapropter querit
visitationem in salutem. Deinde quoniam
non habet fiduciam ex operibus ipsis testi-
monium perhibendi, susque deque nomen
populi quaerit: Quoniam tuus est, inquit,
salua ipso.

Petit visi-
tari in sa-
lutem.

ε'. ΤΟΥ ΚΑΘΕΝ ΕΝ ΤΗ ΚΙΗΣΤΟΤΗΤΙ.]
ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἀλλ' ἔτι δὲ ἐπιπλέοντες
καρῶν καὶ ἀφραδίᾳ ἐν τῇ θείᾳ ἀνω-
χίᾳ τῶ ἔθους τῶ συμπληρωθῆναι ὡς πάντων
ἔπιπλέοντες. Κατὰ βωβηθεῖν δὲ ἡμῶν, καὶ τὸ
ἐπακείδασθαι μὴ τῆς κληρονομίας αὐτῶν: ἔτι
ἔπειδὴ ἡμῶν καὶ τὸ ἐπακείδασθαι μὴ τῆς ἀλη-

5. AD VIDENDVM IN BONITA-
TE.] THEODORETI. Intelligis gaudium
& lætitiã quæ celebrabitur in conuiuiio illo
diuino Gentis ex omnibus fidelibus congre-
gata. A nobis autem etiam id præstetur, vt
laudemus eum hereditate eius. Id est, Præ-
bebit nobis etiam hoc vt laudemus eum he-
reditate

CATE-
NA PA-
TRVM.
Ecclesia est
Dei heredi-
tas.
Psal. 2, 8.

reditate eius; siue præbebit nobis tamquam heredibus hereditatem quam habet: quæ porro est ista? utique Ecclesia ex Gentibus; iuxta illud, *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.* Deinceps enim per prædictam hereditatem laudantur illi qui secundum Euangelium legi spiritualiter attendunt: laudantur autem à Deo & à sanctis virtutibus, quæ suscipiunt illos qui conantur placere Deo.

Qua sit bonitas electorum Dei.

CHRYSOSTOMI. Bonitatem electorum intellige multiplicem illam Dei benignitatem, quam electis exhibet, ita ut etiam metretices, & publicani, & peccatores & pauperes piscatores electionem acceperint. Hanc utique Propheta videre desiderabat: nam hoc miraculum dignum erat consideratione. *Ad letandum autem in letitia Gentis, ut communionem Sacramentorum consequamur.*

6. PECCAVIMVS CVM PATRIBVS.]

CHRYSOSTOMI. Dicit hoc non ut patribus detrahat, sed ut Dei misericordiam attrahat, & accusationem intenter; quod nimirum audientes qualia miracula ipsi viderint, qualia passi sint, quanto beneficio perfructi sint, quantum supplicium sustinuerint, ne sic quidem fuerint emendati, cum sufficientem ad virtutem doctrinam haberent in ijs quæ ipsis contigerant.

Cum patrum peccata recenset.

EVSEBII. Non soli, inquit, peccavimus. Sed si quis iam inde à primis temporibus inquisierit, reperiet utique semper & ex omni tempore genus nostrum peccatis deditum fuisse. Cum enim tot miracula per Moysen perfecta fuissent, non intellexerunt, sed & salutem consecuti, & ex Ægyptiaca servitute liberati, non cognoverunt, quod non propter ipsorum iustitias, neque quod diuinâ visitatione digni forent, sed propter multitudinem misericordiæ eius hæc consecuti fuerint.

CHRYSOSTOMI. Non dixit, Non viderunt mirabilia tua, neque conspexerunt miracula tua; sed, Non intellexerunt mirabilia tua: id est, non cognoverunt prout oportebat, neque scopum eorum perceperunt: quis porro hic? ut liberarentur ab errore, & in virtute elucerent.

EVSEBII. Hæc quidem præcedens Psalmus complexus fuit, sed prodigia in deserto facta refecavit; in nullo populam ac-

ενομίαις αὐτῆ· ἥτοι ὀρέξει ἡμῖν ὡς κληρονομοῖς ἧς ἔχει κληρονομίας· τίς δὲ ἔβω αὐτῆ; ἢ οὐκ ἐβδὸν ἐκκλησία· καὶ τὸ, Αἴτησται παρ' ἡμῶν, ἔδωκε σοὶ ἔθνη τῶν κληρονομιάσ σου. πνευματικῶς γὰρ λοιπὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῶν νόμων πορσεύχοντας ἐπαυθένται διὰ τῆς πορευτηρικῆς κληρονομίας· ἐπαυθένται δὲ ὑπὸ τῆς θεῆς ἔξω τῶν ἱερῶν δυνάμεων, ἀποδοχομένων τὴν διδασκαλίαν ἀνδρόντων ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Χρησότηματα τῆς ἐκλεκτῆς τῆς ἐκκλησίας φιλαλεθροπίας ἀφορμὴν, τοῖς ἐκλεχθεῖσιν ἰσοποιῶν, πολλὴν ἔσται, ὡς πόνους, ἔτι τολώναις, καὶ ἀμαρτανῶν καὶ πτωχῶν ἀλιεῖς τῶν ἐκλογῶν ὑποδέξαται. ταῦτα ἰδεῖν ὁ πορσεύχων ἐπαυθῆται· θεωρίας γὰρ ἀξίον τὸ θεῶν ἐπιύχων. ἀφραθῆναι δὲ ἐν τῇ ἀφροσύνῃ τῶν ἔθνων, ὡς ἐκ πορνείας τῆς μουσειῶν ἀπολαύσας.

5. ΗΜΑΡΤΟΜΕΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Λέγει τὸ ἡμεῖς τὸν πατέρα, ἀλλά τὸν θεὸν ἐκκλησία, καὶ τῶν πατέρων ἐκκλησία ἐπιπέτω· ὅτι ἀκούσαντες ἡλίκα θεῶν μετὰ εἶδον ἐκείνοι, ἡλίκα ἐπαυθον, ὅσοι ἀπῆλυσαν διωγμάτας, ὅσοι ὑπέμειναν πικρίας, ἐδὲ ἔτι ἐγνώοντο βελτίως, ἀρκεύσαν εἰς ἀρετὴν διδασκαλίαν ἔχοντας τὰ συμβάντα αὐτοῖς.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐ μόνον, ἴφθον, ἡμάρτημεν, ἀλλ' εἰ τις ἐξετάσασιν ἀνωθεν ἀπὸ τῆς πρώτης χροῖας, εὖροι αὐτὸν αἰεὶ καὶ ἐκ τῶν πάντων ἀμαρτανικῶν πυχάνων τὸ ἡμάρτημεν ἡμῶν. Τούτων γὰρ θαυμασίαν διὰ Μωσέως ἐπιπέτωσαν, ἐσωθήσαν, ἀλλὰ ἐσωθήσαν τυχόντες, ἔτι ὑπ' Αἰγυπτίους δουλείας ἐλευθερωθέντες, ἐκ ἐγνωσαν, ὅτι ἐδὲ τὰς αὐτῶν δικαιοσύνας, ἐπὶ δὲ τὸ ἐπὶ ἐπισκοπῆς θεῶν ἀξίως, διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἰλῶν αὐτῶν τὰτα πετυχήσαν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ εἶπει, Οὐκ εἶδον τὰ θαυμασιά σου, ἐδὲ ἐθεάσαντο τὰ θαυμασιά σου· ἀλλ', ἐσωθήσαν τὰ θαυμασιά σου τῶν ἐκ, ἐκ ἐγνωσαν ὡς ἐχέου; ἐδὲ τὸν σκοπὸν κατέμαθον· τίς δὲ ἐστὶν; ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς πλάνης αὐτῶν, καὶ ἐκ ἀρετῆς ἀελάμψας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ταῦτα μὲν ὁ πορσεύχων διελθὼν φιλίμους ἐπαυθῆναι δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφροσύνας, μηδὲν ἐπιπέτωσαν τῶν

τῆ λαοῦ. Ο' δὲ παρὸν ἰσχυροτάτην ἢ δι-
γνωσῶν, καὶ πάσας τῆ λαοῦ τὰς δυσσεβείας
διέξουσιν. ἔτι δὲ ὁ πᾶς λόγος τῆ Ἰουδαίων
ἔθους κατηγορητικός.

η. ΚΑΙ ΕΣΩΣΕΝ ΑΥΤΟΥΣ ΕΝΕΚΕΝ ΤΟΥ
ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Αι-
τία ἢ σωτηρίας ἔχ' ἢ ἐκείνων ἀξία· ἀλλὰ
τί; ἢ αὐτῶν φιλαθεοπτία.

θ. ΚΑΙ ΩΑΗΓΗΣΕΝ ΑΥΤΟΥΣ ΕΝ
ΑΒΥΣΣΩ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο' ἑπιπέλασας τῆ
ἐρυθρῆ θαλάσῃ, πᾶσι θεοῦ ἀνωμολόγη-
εῖ ἔν κ' Ἰησοῦς κλονημένη ἐπιπέλασας τῆ θα-
λάσῃ, πᾶσι θεοῦ ἀνωμολόγη, ἵνα ἐκ ξηρυ-
μίας ἢ κλύδατος γαλήνη γῆν, θεοῦ δὲ αὐ-
τοῦ ὁ ἐπιπέλασας τῆ ἐρυθρῆ θαλάσῃ ἔ-
ξεραίναν αὐτῆν, ὡς διὰ δόσιμον αὐτῆν γῆρας
τῆ πάλαι θαλάσσης καὶ ἀβυσσοῦ ὅτι τὸ
ἕρ ὑδάτων πληθεῖς ἔτεν καλεμύλιον.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἢ ῥάβδου,
ἀλλὰ τὸ πρῶτον τῆ θεοῦ χεῖρον ἐποίησεν τὸ
πέλαγος.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Λόγος ἢ θαλάσσης τὸ
κυβερνῆτα γυνώσκων, ἢ πολλὰ ἐκείνῳ ἀ-
βυσσῶν ἐπιπέλασας αὐτῶν ἀπέφλωκε ἔρημον.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἢ ἐρήμοις πολλὰ τοῖς ξηρῶσιν
δυσκολία, μήτε φυτῶν ἔσταν μήτε φεραγῶν
καλύοντων, τὴν ἢ ἀβυσσῶν δυσκολίαν δι-
δήλωκε τῆ ἢ ἐρήμιας μεταβολῆς.

ι. ΚΑΙ ΕΣΩΣΕΝ ΑΥΤΟΥΣ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ
ΜΙΣΟΥΝΤΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Δύο ἐν-
παύσαι τίθησιν· ὅτι π' ἐν ἐχθρῶν ἦσαν, ἔπι-
βαλέων ἡδυνάσαν. Τί γὰρ βαρύτερον ταύτης
ἢ δολείας, ὅταν ἐξουσία μὴ μίσησ ἢ, καὶ τὸν
πυλόμενον ἔχη διασώσαν, ἀλλ' ἔμιας ἀπαί-
του τῆσιν αὐτῶν ἡλιθιωσάν.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Οὐ μάλιστα ταῦτα λέγει, πλὴν
δὲ τῆ Ἰουδαίων ἀκαταστάσαν τρεσφωδῆσαν
βελόνην, ὅτι ταύτης διαργισίας ἀπο-
καύοντες, ἀγνώμονες ὅμως ἐπὶ τὸν διαργί-
τιον ἢ αὐτῶν γογγύσαν, ἢ ὑδάτι τὴν θλί-
βοντες αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιπέλασας θα-
λάσσης. ὡσπερ ἐπιπέλασας.

ια. ἘΚΑΛΥΨΕΝ ἸΑΟΥ ΤΟΥΣ ΘΑΙΒΟΝ-
ΤΑΣ ΑΥΤΟΥΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ο' ἔσας καὶ
κατάσας τῆ θεοῦ ἢ ἵησαν; ὅτι τῆσιν τὸν ὅπλα
συνεχάρησαν φαίνονται, ἵνα ἔλεγχος ἢ τῆσιν ἀ-
θεοσῶν ἀπαλείας ἢ. Καὶ τὸ, εἰς ἔξ αὐτῶν
ἔχ' ἐπιπέλασας, ἢ θήλασιν διπλοῦσ ὅτι πλῆ-
γῶν. Ἐνθα μὲν γὰρ ἀθεοπῆσιν ἢ ἐπιπέλα-
σας, ὅτι τὰ παιδία ἀνηρέπουν, πολλοὶ ἔ-
διδου-

cusans. Præsens verò Psalmus resumit narra-
tionem, & omnes populi impietates com-
memorat. Totus autem hic sermo est Gen-
tis Iudæorum accusatio.

8. ET SALVAUIT EOS PROPTER
NOMEN SVVM.] CHRYSOSTO-
MI. Causa salutis non erat ipsorum meritum:
sed quid? utique Dei benignitas.

9. ET DEDUXIT EOS IN ABYSSO.] EVSE-
BII. Is qui Mare rubrum increpuit, ab om-
nibus pro Deo fuit agnitus. Cùm igitur Iesus
quoque mari imperauerit; ut ex tempestate
seu procella tranquillitas existeret, omnibus
in confessio est ipsum esse Deum eundem
qui Mare rubrum increpuit & exsiccauit,
adèd ut pertransiri posset: id quod olim pro-
pter aquarum multitudinem Mare rubrum
& abyssus appellabatur.

*Incorporatio
maris si-
gnum est
diuina po-
testatis.*

HESYCHII. Non enim attactus virgæ,
sed mandatum Dei pelagus fecerat terram
incultam.

THEODORITI. Verbo maris fundum
denudans, immensam illam abyssum ipsis
veluti desertum equitabile reddidit. Cùm
enim in solitudinibus multa facilitas curren-
tibus fit, eò quòd non sint arbores neque se-
pes quæ impediunt, transitus facilitatem soli-
tudinis comparatione indicauit.

10. ET SALVAUIT EOS DE MANU ODIEN-
TIVM.] CHRYSOSTOMI. Hoc loco ponit duos,
nempe quòd inimici essent, & insidiari et-
iam valerent. Quid enim grauius hac seruitu-
te, quando potestas cum odio coniuncta est,
& Dominum habet inimicum? Attamen his
omnibus liberauit eos.

HESYCHII. Non temetè hæc dicit, sed
ut Iudæorum ingratitude exaggraret,
quòd tanta beneficia consecuti, tamen erga
benefactorem suum ingrati extiterint, qui
aquis sepeliuerat eos qui ipsos affligebant ac
diucebant. vnde subdit:

*Exaggeratio
Iudæorum
ingratitudem.*

11. OPERVIT A QVA TRIBV-
LANTES EOS.] CHRYSOSTO-
MI. Vides secundum potentiam Dei vi-
ctoriam? Idcirco etiam arma permittit appa-
rete, ut essent argumentum interitus homi-
num. Atque illud, Vnus ex eis non reman-
set, diuinitus illatam plagam designat. Siqui-
dem vbi erant insidiæ humanæ, ut quando
pueri interficiebantur, multi quoque euase-
runt:

CATE-
NA PA-
TRVM.

runt: at vbi supernè sententia deferebatur, nemo valuit euadere.

Exod. 15, 1.

12. ET LAUDAVERVNT LAVDÈM EIVS.] ATHANASII. Quando egressæ sunt saltatrices cum Maria dicente, *Cantemus Domino; gloriosè enim glorificatus est.*

Ibidem.

CHRYSOSTOMI. Ait. Canticum Moyfis & Mariæ: *Equum enim, inquit, & ascensorem deiecit in mare.* Idcirco autem Propheta Canticum quoque conclusit gratiarum actionem, vt memoriam habeant minimè obliuiosam, & assiduè cantantes beneficiorum Dei recordentur.

De mur-
muratione
propter
carnes.

Num. 11, 5.

13. FESTINAVERVNT, OBLITI SVNT.] HESYCHII. Incredulorum & negligentium hoc est proprium, vt minimè expectent Dei sententiam, quando cum longanimitate cuncta dispensare decreuerit, sed desperent, præterita miracula obliuioni tradentes.

THEODORETI. Verùm præcipitantes tentarunt Deum, iterùm obmurmurantes in deserto, quando concupierunt concupiscentiam dicentes: Recordati sumus carniùm & oellarum quæ erant in Ægypto. Verumtamen Deus non idcirco quidpiam à propria misericordia alienum cogitauit, sed tamquam bonus & benignus dedit eis petitionem ipsorum.

De concu-
piscencia
Israëli-
tium.

14. ET CONCVPIERVNT CONCVPISCENTIAM IN DESERTO.] HESYCHII. Duo Iudæorum peccata coniunxit: vnum quidem, quod carnalem concupiscentiam concupierint in deserto, vbi philosophari oportuerat, & ab omni simili concupiscentia sibi temperare: alterum verò, quod aquâ egentes illam minimè petierint, sed Deum tentauerint. Verumtamen Deus à miraculis minimè cessauit.

Quanta
fuerit Dei
in Israëli-
tis indul-
gentia.

CHRYSOSTOMI. Attamen cum tales essent minimè neglexit eos, sed ipsis condescendit, omnia perficiens; vt eos ad se alliceret: & sicut pueros querulosos & temerè lacrymantibus benignus pater sustinet, ita etiam illos Deus.

THEODORETI. Dans ipsis coturnices, petitionem autem concupiscentiam vocauit, quandoquidem non petierunt, sed oblocuti sunt. Dedit tamen eis & carnis affluentiam, & panem non manu factum, & aquam dulcissimam, copiosissimamque.

γον· ἐπειδὴ δὲ ψῆφος αἰῶθιν ἐφόρετο, ἐδούει δὲ δὴ δὴ ἰχθυοῖ.

13. ΚΑΙ ΗΝΕΣΑΝ ΤΗΝ ΑΙΝΗΣΙΝ ΑΥΤΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ὅτι ἐξῆλθον αἱ χορδαῖται μετὰ Μαριάμ λέγουσαι, Ἀσσοῦν τῶ κρεῖω· ἐδόξως γὰρ δέδοξασα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν Μωσέως καὶ Μαρίας λέγει ὠδὴν· Ἰπποὶ γὰρ, φησι, καὶ ἀναβάτω ἐβρίβη εἰς θάλασσαν. Δια τῆ δὲ καὶ ὠδῆ τὴν διχαρῆσιαν συνέκλεισεν ὁ ποιητής, ἵνα αἰῶθιν ἔχωσιν τὴν κνήμην, & σιωπῶντες ἀδοντες ἀναμνηστικῶν τῶ δειρημοῦ τῶ θεοῦ.

14. ΕΤΑΧΥΝΑΝ, ΕΠΙΛΑΘΟΝΤΟ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἀπίστων τῶτο καὶ ὀλιγώρων ἰδίων, μὴ ἀναμνηστικῶν τῶ θεοῦ βελῶν, ὅταν μετὰ μακροθυμίας οἰκονομησῶν ἐκείνῳ βέλῃ ἅπαντα, ἀλλ' ἀπογοῶσιν, λήθην παθόντας ἢ δαυμάτων ἢ ἔμπεδων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἀλλὰ περιλαβόντες ἐπέεσαν τὸν θεόν, πάλιν καταλάθησαν· τίς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι ἐπιθύμισαν ἐπιθυμίας φίσταντες· Ἐμνήθημεν ἢ κρεῖων καὶ ἢ λιθῆται τῶ ἐν Αἰγύπτῳ. ἐ μὲν ὁ θεός ἐδίδε ἐπὶ τῶτο ἀλλότριον π τῶ οἰκείῳ ἐλάει ἐβελῶσται, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ χρηστός ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἶτημα αὐτῶν.

15. ΚΑΙ ΕΠΕΘΥΜΗΣΑΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑΝ ΕΝ ΤΗ ΕΡΗΜΩ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Δύο ἢ ἑδδαίω σιωπῆσαν ἀμαρτήματα· ἢ μὲν, ὅτι σαρκικῶν ἐπιθυμίας ἐπιθύμισαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν ἢ φιλοσοφῆν ἔδει, καὶ ἀπὸ πάσης τοιαύτης ἐπιθυμίας ἐγκρατέως· ἢ δὲ, ὅτι δειξάντες ὕδατος ἐκ ἤτων, ἀλλ' ἐπέεζον· πάλιν δαυματῶν ὁ θεός ἐκ ἐπαύετο.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀλλ' ὅμως ἐ τοῖσιν ὄντων ἐκ ἡμέλης, ἀλλὰ συγκατέβαινε, πάντες περιλαβόντων, ὥστε αὐτοὶ ἐπιπασσασθῶν καὶ καθάπερ παδίων κλαυθμωεζομένων εἰκῆ ἐ μάτῳ φιλόσοφῳ ἀνέχεῖ πατῆρ, ἔτω δὴ καὶ ἐκείνων ὁ θεός.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Διὲ αὐτοῖς τὴν ὀρυζομήτην αἶτημα δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκάλεσαν· ἐ γὰρ ἤτησαν, ἀλλὰ καταλάθησαν. δέδοξασθαι δὲ ὅμως αὐτοῖς καὶ κρεῖων ἀφθονία, καὶ ἀρτον ἀχειροποίητον, καὶ ὕδωρ ἡδιστὸν π καὶ ἀφθονον.

ΗΣΥΧΙΟΥ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐδὲ γὰρ ἀνεβάλετο, ἔδὲ εἰς ἕτερον μετασπῆσαι τόπον, ὡς ὕδατος εὐρεῖν χορηγίαν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ τὴν ἔρημον ἐδιψάδα ἑυδρον πηγὴν πορευομένων ὑπὸ τῆς πίστεως ἰδέειν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὅτι μὲν τὸν θεὸν ἐπέερασαν ἐν ἀνδρῶν, ἀπειθεῖς, ὡν ἀμνησικακος, ἐκ ἀμειψάμεν, αὐτοὺς ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἴτημα αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι παρεπίκραναν ἀναβαίνοντες ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, καὶ τότε ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὴν δυναστείαν αὐτῶν. ὅτι δὲ παρέργισαν τὸν Μωϋσῆα καὶ τὸν Ἀαρὸν ἐν τῇ παρεμβολῇ, τὸ πικρῶτα ἠνόχησεν ἡ γῆ, καὶ κατέπιεν αὐτοὺς ἐκ ἕδου γὰρ καταφρονησάντων τὰς θεοτάτας. ἀλλὰ καὶ ἐπέπερ χριστοῦ ἐστὶ καὶ ὑποτομία παρ' αὐτῶν. ὡς οὖν τὰ τῶν χριστοῦ αὐτοῖς παρέχεται ὡς δὲ ἐκ ὄνατο δὲ αὐτῆς, ἀκολούθως καταλλήλως μετέρχεται αὐτῆς φαρμάκω κολαστήριω. ὅθεν ἐπαρά.

17. ΗΝΟΙΚΘΗ Η ΓΗ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἡνίοχε οὐσαῦτες κατὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὸν, χάσματ' ἤμορμυε κατεπόθισαν. εἰκότως δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς τιμωρίας τὸ εἶδ' ὡς σπύλαιον. Ἐπειδὴ γὰρ τὰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διελθόντας ἐφάρισαν, αὐτοὶ τῶν γῆς συλληφθεῖσιν ἀπώλοντο.

18. ΚΑΙ ΕΠΟΙΗΣΑΝ ΜΟΣΧΟΝ ΕΝ ΧΟΡΗΒ.] ΣΕΒΗΓΟΥ. Μετίθειραν τὸ τῶν θεῶν σέβας εἰς τὸν μόσχον τὸν χανδύτος. Τί δὲ αὐτοὺς ἀνέπεισε ποιῆσαι μόσχον, φησὶ, ἐν τῷ τῶν θεῶν πορευομένῳ; Τιμῆς ἕμελλον ὑπολαύειν, ἀλλ' ἐχάτη μὲν ἐν ἀπείῃ αὐτοὺς ἐπέβαλον, ἀλόγως εἰκόνι δελούσιν. Ἀλλ' ἐκ ἦσαν ὡς τῶν ἐν πολλῇ δόξῃ. Ἐτί ἴσον γένοιτ' αὐτῶν ὑπὸ θεῶν εὐαγγελίως; πᾶσιν ἐν εἴλατο ἀμείψαι ἀπείῃ δόξαν; ἔδα μὲν ἄλλοθεν ἢ ἐκ ὡς ἀφροσύνης καὶ ὑπερβαλλέσιν καλίας. ὅθεν δὲ τῶν καὶ ὁ ποροφῆτης ἐλέγει τὸ ὁμοίωμα τῶν ζώων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τετραπέζων αὐτῶν μέμνηται λέγων, ἐδίοντο ὡς χόρτον, καθαπτόμενοι ὡς αἰαδίτων.

19. ΚΑΙ ΕΙΠΕΝ ΤΟΥ ΕΞΟΛΟΘΕΥΣΑΙ ΑΥΤΟΥΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰς τσαύτην κατέχθησαν κακία, ὡς ὡς παναλειθείας κινδυνεύουσαι. Ἄφες γὰρ με, φησὶ, καὶ θυμωθεὶς ἐπέψω αὐτοὺς. πᾶς ἐν ἐκ ἀπώλοντο; ἔση, φησὶ, Μωϋσῆς, καὶ τὴν θεήλατον ἔστησεν ὄργλῳ Μωϋσῆς ἐκείνῳ. ὁ μὲν

TOMVS III.

HESYCHII. Non enim distulit; neque in alium locum migrare iussit, ut aquae copiam reperirent, sed terram desertam & sitibundam de petra fontem aquae producere fecit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

EUSEBII. Quandoquidem Deum tentabant in inaquoso, ipse intentatus, immemor mali, minimè rependens vicem, dedit ijs petitionem ipsorum. Quin imò quando exacerbabant eum ascendentes in Mari rubro, etiam tum notam fecit illis potentiam suam. Quando verò Moysen & Aaronem in castris irritarunt, tunc demum aperta est terra, & deglutiuit eos. Non oportebat enim famulos ipsius contemni. Sed cum etiam benignitas & seueritas sit apud eum; primum ea quae benignitatis sunt ipsis praestitit; ut autem per illam non emendabantur, consequenter ipsis irrogat medicinam punientem. vnde subdit:

Deus gladius
vltis
citur iniu-
riam ser-
uorum suo-
rum quam
proprium.

17. APERTA EST TERRA.] HE-
SYCHII. Quando tumultuabantur contra Moysen & Aaronem, facta voragine absorpti sunt. Merito autem ipsis hoc genus supplicij accidit. Cum enim eos qui Mare rubrum pertransuerant subsannassent, ipsi terram absorpti perierunt.

19. ET FECERVNT VITVLVM IN CHOREB.] SEVERI. Transtulerant Dei cultum in vitulum conflatilem. Quid autem, inquit, persuasit ipsis facere vitulum, & Dei loco illum adorare? Honorè m adepturi erant, verum ipsi se extremæ ignominiae dederunt, bruti irrationalis imaginem colentes. At non erant antea in magna gloria. Ecquid par esse possit ducatu Dei? Quorsum igitur elegerunt commutare gloriam cum ignominia? Nusquam certè aliorum quam ex insipientia & extrema malitia. Quapropter etiam Propheta non dicit solum similitudinem animalis, sed etiam victus ipsius meminit dicens, comedentis fanum, sensu destitutos perstringens.

De vituli
adoratione.

23. ET DIXIT VT DISPENDERET EOS.]
CHRYSOSTOMI. Ad tantam deducti sunt malitiam, ut de totali interitu periclitarentur! Dimitte enim me, inquit, & indignatus atteram eos. Quomodo igitur non interierunt? Stetit, inquit, Moyses, & diuinitus illam iram stitit: Moyses ille qui millenas ab ipsis

Exod. 32,
10.
Moyses
iram Dei
stetit.

V mole-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Exod. 32,
32.

molestias perpeffus fuerat ; qui lapidibus im-
petitus, etiam extrema pericula subierat.

ATHANASII. Quando dixit, *Siquidem*
remittis eis peccatum eorum, remitte ; sin au-
tem, dele me de libro tuo quem scripsisti.

24. ET PRO NIHILO HABVERUNT TER-
RAM DESIDERABLEM.] CHRYSOSTO-

Num. 13.

MI. Quomodo dicit *pro nihilo habuerunt?*
Etenim nuntij tunc venientes dixerant: Quia
terra pinguis est & profunda, & vrbes mura-
tas habet. Quid igitur Propheta hęc ait ? sci-
licet tetricos quosdam & imbelles & effemi-
natos cū audirent de viris istis animo con-
cidisse, & contempfisse illam capere, præ
pusillanimitate & timore desiderium eius
abijcientes : quod ipsum maximum erat cri-
men ingratitude.

Θνητὰ
φωτὶς ἰσρα-
ῆλιν.

ATHANASII. Quando speculatores ve-
nientes animum populi immutarunt.

APOLINARI. Exploratores enim re-
uerfi dissuaserunt, & maledixerunt terram
promissionis : sed animos populi sustenta-
runt Iesus Naue, & Chaleb, & Iephone,
quando in medium prodeuntes ceteris con-
traria nuntiarunt de terra ista.

Num. 14,
6.

HE SYCHII. Terram promissam intel-
ligit, quando labore fessos miserant, & multa
magnaque de ista terra encomia audientes, in
Ægyptum reuerti voluerunt.

28. ET INITIATI SVNT BEEL-
PHEGOR.] ATHANASII. Erat hoc
idolum Ammanitarum : quod à Græcis Sa-
turnus appellatur.

APOLINARI. Idolum verò Baal erat in
loco Phegor. Græci autem Baal Bel nomi-
nant; quem aiunt esse Saturnum. *Comoderunt*
autem sacrificia mortuorum, quia omnem
errorem idolorum scilicet per quædam ope-
ra mortualia incantationibus adornabant :
vel viuorum defunctorum sepulchra am-
bicbant.

Ἰσραήλι-
κῶν ἐκ
ἀλλογενῶ-
ν κομι-
κτικῶν
καταστά-
σεων.

EIVSDEM. Non assignauit causam
idolorum lattiz (quæ erat fornicatio, ipsos
ad falsi cultus communionem inducens) sed
eiusdem consummationem accusat, cuius
gratia etiam lex commixtionem mulierum
alienigenarum vetauit, ne ex sympathia fe-
minarum in impietatis societatem adduce-
rentur : quod profectò accidit. Ad tantam
enim vesaniam adducti sunt, vt Beelphegor

παρ' αὐτῶν παθῶν ἀνήκεσα. ὁ λίθος βαλ-
λόμενος, ὁ ὡδὲ τῆς ἰσχάτων κηδυνώσαν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὔτε εἶπον, εἰ μὴ ἀφῆς
αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἀφες· εἰ δὲ μὴ, καὶ μὴ
ἔξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου σου ταύτης ἧς ἔ-
γραψας.

κδ'. ΚΑΙ ΕΞΟΥΔΕΝΩΣΑΝ ΓῆΝ ΕΠΙ-
ΘΥΜΗΤΗΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς φησὶ
ἔξωδύνωσαν; καίτοι οἱ ὀφθαλμοὶ πᾶσι ἐλ-
θόντες ἔλεγον· ὅτι λιπώδης καὶ βαθυρρεῖα,
καὶ πόλεις ἔχουσα τετρήρεις. Τί ἐν ἐσ-
ταυθᾶ φησὶ ὁ ὀφθαλμῶν; ὅτι δυσάρι-
στοί περὶ ὄντες καὶ ἀνανδροὶ καὶ ἀχρη-
στοὶ ἀπέσαντες ὡδὲ τῆς αἰδέων ἀπέ-
σαν, καὶ καταφρόνησαν τὴν λαβεῖν αὐτῶν,
ὑπὸ δειλίας ἢ ὑπεθυμίας ἐκβαλόντες· ὅπερ
καὶ αὐτὸ μέγιστον τῆς ἀγνωμοσύνης ἔγκλη-
μα ἴσται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὔτε οἱ κατάσκοποι ἐλ-
θόντες διεσρέψαν τὴν γῆν τῶν λαῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐπαρθεῖντες γὰρ οἱ κα-
τάσκοποι ἀπηγόρευσαν, καὶ κακῶς εἶπαν τὴν
γῆν τῆς ἐπαγγελίας· ἀπέψαν δὲ τὰς
ὑποψήσεις τῶν λαῶν ὅτι ἡμεῖς ὁ τῶ
Ναυὶ, καὶ Χαλὲβ, ὁ τῶ Ἰεφὸν, παρθεῖντες εἰς
μῆσον τῆς γῆς τοῖς λοιποῖς ὡδὲ τῆς γῆς
ἀπήγησαν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὴν ἐπαγγελθεῖσαν λέγει,
ἡμεῖς τὰς κατακόπας πέμψαντες, ἔ πολλα
ὄσα τῆς γῆς ἀμικρότες ἐγκώμα, εἰς Ἀἴγυπτον
ἐπιστρέφειν ἐκέλευτο.

κθ'. ΚΑΙ ΕΤΕΛΕΣΘΗΣΑΝ Τῶ ΒΕΕΛΦΕ-
ΓΟΡ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Εἰδῶλον τῶ Ἀμμανι-
τιτῆ· ὁ καλεῖται παρ' ἑλλήνων κερών.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Εἰδῶλον δὲ Βαάλ ἐστὶν
τὸ πῶ Φεγῶρ. Ἐλλῆνες δὲ τὸν Βαάλ Βηλ
ὀνομαζέουσιν ὅτι φασὶν εἶναι τὸν κερών. Ἐφωρον
δὲ θυσίας νεκρῶν ἔχον τὸ πᾶσαν τὴν τῆς εἰ-
δῶλον πλάττω, ἧτοι ἔχον τῶν νεκρῶν τῆς
καὶ νεκρῶν ἔργων κατασκευάζουσαι· ἢ νεκρῶν
ἀνδρῶν ἀπέχων μύθους.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οὐ τὸ εἰδῶλον ὀφθαλμῶν
αἶψον εἶπεν (ὅπερ ἴσται ἡ πορνεία, εἰς κοπιανὴν
τῶ σεβάσματος αὐτῶν ἐπαγομένη) ἀλλὰ
ὑποτέλεσμα κατηγορεῖ, ἢ χάριν καὶ τῶ ὑπε-
μῆτιν τῆς ἀλλοφυλῶν γυναικῶν ἀπέπεν
ὁ νόμος, ὡς μὴ τῆ συμπαθεία τῆς γυναι-
κῶν εἰς κοπιανὴν τῆς ἀσεβείας ὑπάγοιτο· ὁ
δὲ καὶ γέγονεν. εἰς ποσῶν γὰρ αὐτῶν ὑποτέλειαν
ὑποτάχθη, ὡς εὐεδοῦναι τῶ Βεελφεγῶρ,
καὶ

καὶ θυσίαις νεκρῶν τελευτήσας μελωδία.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ ὁμοίως φιλανθρωπία χερσῶν ὁ θεός, ἐδ' ἔπει πᾶσι κατὰ τῶν ἐπιτήρασι τῶν ὀλεθρῶν, ἀλλὰ μερικῶς αὐτοῖς ἐπιτήρασι κόλασιν· εἰς ἀκολασίαν δὲ πάλιν ἔξοκειλάντες, ἔταίς τῶν Μωαβιτῶν γυναῖξι μνηστῆροι, μετέμαθον τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν. Θυσίας δὲ νεκρῶν καλεῖ, τὰς τελευτήσας παρ' ἑλλήσι χοαές, ἀς τοῖς νεκροῖς προσφέρειν εἰώθασιν. Ἐαυτὸς δὲ τὰς τελευτήσας θεῶν νεκρῶν, ἐκ αὐτῶν ἀμύτοι προσσηροῦσας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Νεκρῶν τῶν εἰδωλῶν φησίν. ἐ γὰρ ἀπλῶς προσεκινῶσαν μόνον, ἀλλ' ἐορτάζοντες ἐπασηύειζον, ἔθουον, ἔσπυρον, μὴ τὸ μάνια, μὴ τὰς ποταμὸς τὰς δὲ τῆς πέτρας, μετὰ τὴν ποσάτυλον ἀφθονίαν, μὴ τὴν εὐφῆν τὴν ἰσθραήλιν φύσιν.

Λ'. ΚΑΙ ΕΣΤΗ ΦΙΝΕΕΣ, ΚΑΙ ΕΞΙΑΣΑΤΟ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπὶ δὲ τῆ Φινεὺς ἐχ' ἔπει γίνετα· ἀλλ' αὐτὸς ὡσπερ τις ἰατρὸς νεοσοκὸς μέλ' ἐγκόπτων, τὸ λοιπὸν ἔξεταζέ τ' νομῆς. Οὕτω δὲ τὰς ἀμαρτανότας δὲ μίσησ ἡ γαστὸς πλήξας, καὶ μιᾷ πληγῇ ἀφείρει, ἔσησε τῆ θεῶ τὴν ὀργὴν, καὶ τῶν θεῶν σεφανοῖ καὶ ἀνακρῦττε.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Κεῖται ἐν ἀριθμοῖς ἡ ἰσορία, ὅπως λαβὼν Φινεὺς τὸν σειρομάτω δέπειρε τὴν Μαδιανίτην ἄμα τῶ σὺ αὐτῇ πεπορνδύκῃ· ἔκόπασε ἀφείρει· ἡ κατ' αὐτὸν ὀργὴ ἄμα τῇ τοιαύτῃ προσέξῃ. Παρίσησι δὲ ὁ λόγος, πόσον ἰσχυρὸν ἀφείρει εἰς ἀνδρῶν δικαιοσύνην, ὡς κοπάσαι τ' ὀργὴν, καὶ ἀνακρῦδύω τὴν κατ' αὐτῶν ἡμαρτηκότων θρασυτητα, καὶ τὸν Φινεὺς ἰσθραήλ τῆ θεῶ ζῆλον.

ΛΒ'. ΚΑΙ ΠΑΡΩΓΙΣΑΝ ΑΥΤΟΝ ΕΠΙ ΥΔΑΤΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῆτο αὐτὸς ὑπομνήσκει Μωυσῆς εἰσάγει εἰς τὴν γῆν τῆ ἐπαγγελίας λέγων· Καὶ ἐγὼ ἐκ εἰσελεύσομαι εἰς τὴν γῆν τῆ ἐπαγγελίας δι' ὑμᾶς· καὶ εἰδήσει τὸ κυρίον, καὶ εἰπέ μοι, ἰσθραήλ σοι· μονομαχί λέγων, νήφετε, ἔσωφρονεῖτε. εἰ γὰρ ἐμὲ τὸ νομοθετῆς ἐκ ἐφείσατο δὲ τὴν ἀμαρτανίαν ἐκείνων, ἐνοήσατε πικρῶν ὑποσησάθε ὑμεῖς, εἰ τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἔσονται.

ΗΣΥΧΗΙΟΥ. Διπλοῖ τ' ἀπὸ τ' γῆς ὀληθωρίαν τὰ βήματα· Ἀκούσατέ μου οἱ ἀπειθεῖς· μὴ

TOMVS III.

sacrificarent, & sacrificijs quæ mortuis offerbantur contaminarentur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

THEODORETI. Deus tamen benignitate usus, nequedum sic omnibus eodem tempore interitum adduxit, sed moderatam ipsis vindictam irrogavit: sed ubi iterum in lasciviam exorbitarunt, & Moabitarum mulieribus commixti fuerunt, earumdem impietatem didicerunt. Sacrificia verò mortuorum appellat, quæ à Græcis inferiæ nuncupantur, quas mortuis offerre solebant. Sed si aliquis ipsos Deos mortuos vocaret, nequam aberraret.

Quæ vocet
sacrificia
mortuorum.

CHRYSOSTOMI. Mortuorum intelligit idolorum. Non solum enim simpliciter adorabant, sed festorum more conuentus celebrabant, immolabant, libabant, idque post manna, post fluuios e petra, post tantam abundantiam, post delicias quæ naturam superabant.

30. ET STETIT PHINEES, ET PLACAVIT.] CHRYSOSTOMI. Sed non ita Phinees se gessit; verum ipse tamquam Medicus aliquis morbidum membrum refecans, id quod reliquum est seruat à depastione. Sic nempe peccatores per medium ventrem transfodiens, atque vnicâ plagâ perdens, iram Dei stitit, eumque Deus coronat & deprædicat.

Phinees
vindictam
auertit.

EUSEBII. Ponitur in Numeris historia, quomodo Phinees accipiens, siromasten transfodit Madianitidem simul cum eo qui cum illa fornicabatur; atque illicd simul cum isto facinore ira contra ipsum cessauit. Hic sermo autem ostendit, quantum vnus viri iustitia valeat apud Deum, ita vt ob Phineæ pro Deo zelum eius ira infringeteretur, & quassatio aduersus peccatores auerteretur.

Num. 25;
7.

32. ET IRRITAVERVNT EVM AD AQVAM.] CHRYSOSTOMI. Hoc Moyses ipsis in promissionis terram ingredientibus reuocat in memoriam dicens: Et ego non ingrediat in terram promissionis propter vos: & rogavi Dominum, & dixit mihi, Sufficiat tibi; tantum non dicens, Vigilate, & sobrii estote. Nam si mihi Legislatore minimè pepercerit propter peccatum istud, cogitate quale vos maneat supplicium, si in istidem malis perseueraueritis.

Deut. 3.

HESYCHI. Hæc verba declarant contemptum terræ: Audite me increduli; Nam

Num. 20,
10.

V 2 quid

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quid vocet
labiorum
distingui-
onem.

quid ex petra hac educemus vobis aquam? Distinctionem verò in labijs non dicit verborum ambiguitatem, quam Moyses è petra miraculum faciens sustinuit, sed id quod, uti par erat, Iudæorum populo contigerat ex- pendit; quandoquidem assiduè inobedientes & tentantes fecerant ut ipse contemptui haberetur.

Quanta
vesania
Israelita-
rum, ut pro
Deo nolent
inimicos
delere; &
pro diabolo
filios occi-
derent.

34. NON DISPERDIDERUNT GENTES.] CHRYSOSTOMI. Vide iterum malitiam ipsis esse contrariam. Quando enim dæmones imperabant, neque filijs parcebant; quando verò Deus iubebat, neque inimicos attingebant: sed illis quidem imperantibus etiam supra naturam erant crudeles; hoc verò iubente, etiam contra decorum molles & ef-feminati sunt. Ipsi siquidem iuebant filios occidi, & obtemperabant: hic verò iusserat ut Gentes disperderent, & contradicebant. Volebat autem hoc Deus, ne rursus haberent nequitix præceptores.

THEODORETI. Primum, inquit, peccatum eorum fuit in terra promissionis, quòd non exterminauerint Gentes quas dixerat Dominus illis: siquidem earum commistionem & impietatis communionem prohibue- rat, vna cum principio finem simul auferens, & cum radice fructum abolens, & minori malo id quod peius est restinguens. Verum- tamen ipsi etiam in hoc Dei legem violantes, neque Gentes impias exterminarunt, neque earumdem communicationem euitarunt; sed intantum prauam eorum societatem zel- larunt, ut ne quidem ab omni impietatis ex- cessu abstinerent.

35. ET COMMISTI SVNT INTER GEN- TES.] CHRYSOSTOMI. Obserua denuò inten- tam accusationem. Non solùm enim non eie- cerant nec deleuerat, sed ipsis etiam commixti erant, earumque malitiam fuerant æmulati, & ad impietatem ipsarum sponte fuerant prolapsi: & non solùm non reddiderant me- liores, verùm etiam ex ipsis deteriores euase- rant. Et Propheta declarans Deum nequa- quam odium hominum docuisse, sed secu- ros ipsos reddere voluisse, subiunxit: *Et factum est ipsis in scandalum*, scilicet coniu- gium & commixtio istiusmodi, & non in scandalum qualecumque: nam contra natu- ram ipsam insanauerunt. quod subiungit di-

κα τῆς πέτρας ταύτης ἐξήξατο ὕμιν ὕδωρ; Διασολῶ δὲ ἐν τοῖς χεῖλεσιν ἐ τὴν τῆς ῥη- μάτων ἀμφιβολίαν λέγει, ὡς ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τῆς πέτρας θαυματουργῶν ὑπέμενει, ἀλλὰ τὸ συμβαλ εἰκότως, τῶ λαῷ τῆς Ἰουδαίας λο- γίζεσθαι ἐπιθὴν συνεχῶς ἀπειθῶντες ἐ πει- ράζοντες εἰς ἀληθείαν αὐτὸν καταλείψαντες ἐποίησαν.

ΛΔ'. ΟΥΚ ΕΞΩΛΟΘΡΕΥΣΑΝ ΤΑ ΕΘΝΗ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα πάλιν τῶν κακίαν ἀπειθαυσίας αὐτοῖς ἔσαν. Ὅτι μὲν γὰρ οἱ δαίμονες ἐκέλευον, ἐδὲ τῆς τέκνων ἐφείδοντο· ὅτι δὲ ὁ Θεὸς ἐπέταττεν, ἐδὲ τῶν πολεμίων ἠπτόντο· ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἔπιπτατόντων ἐ ἑσθ' τὴν φύσιν ἦσαν ὡμοί· τέτρα δὲ κελούοντο, καὶ ὡς τὸ δέον μαλακοὶ καὶ ἀναδραγοί. οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον σφάζει τέκνα, ἐ ὑπήκουον· ὁ δὲ ἔλεγε ὑπολίεσθαι ἔθνη, ἐ ἀντέ- λεγον. ἐβέλετο δὲ τέτρα ὁ Θεός, ἵνα μὴ πάλιν διδασκάλους ἔχωσι ποτηρίας.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πρῶτον ἀμαρ- τημα γόρονται αὐτῶν, φησὶν, ἐν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, τὸ μὴ ἐξολοθρῶσαι τὰ ἔθνη ἐ εἶπε κύριος αὐτοῖς· τῶν γὰρ ἔπιμείξασθαι καὶ τῶν τῆς ἀσεβείας ἐκώλυσε κοινωνίας, τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος συναεσθῆναι, καὶ τῇ ῥιζῇ τὸν καρπὸν ἀφανίζων, καὶ τῶν ἐλατ- τῶν κακῶν τὸ χεῖρον παραναστέλλων. ἀλλ' ὁμοίως ἔτι καὶ τέτρα τὸν θεῖον ὡς βαί- νοντες νόμον, ἔτι τὰ δυναστεῖν ἐξωλο- θρῶσαν ἔθνη, ἔτι τῶν πρὸς αὐτὰ ἔρου- ρον κοπιῶντας· ἀλλὰ τῶν ποτηρῶν αὐ- τῶν κοπιῶντας ἐξήλωσαν, ὅτι τοσοῦτον ὡς μὴ καταλιπεῖν πάσης ἀσεβείας ἐσθ' βολῶν.

ΛΕ. ΚΑΙ ΕΜΙΓΗΣΑΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΕΣΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα πάλιν κατηγορίαν ἐπιπταμὲν ἴω. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ ἐξωλόθρῶσαι, ἐδὲ μόνον ἐκ ἀπώλεσαι, ἀλλὰ καὶ ἀνεμίγησαν αὐτοῖς, καὶ ἐξήλωσαν αὐτῶν τῶν ποτηρίας, ἐ πρὸς τῶν ἀσεβείων αὐτῶν ἠυτομόλησαν· ἐ ἐ μόνον ἐκ ἐποίησαν βελτίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξ ἐκείνων ἐγμόντο χεῖρους. Καὶ δηλῶν ὁ προ- φῆτης ὅτι ἐ μισανθρωπίας ἐδιδασκεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν ἀσφαλείᾳ αὐτὸς καταστήσασθαι βυλό- μιν, ἐπήγαγε· Καὶ ἐγλήθη αὐτοῖς εἰς σκανδαλον, ἡ ἐπιμείξια ἐ ἡ συνουσία ἡ τῶν τῆ, καὶ σκανδαλον ἐ τυχόν· καὶ γὰρ τῆς φύ- σεως αὐτῆς ἐμίγησαν· ὅπερ ἐπάγει λέ- γων·

γων· Καὶ ἔθυσαν τὰς υἱούς αὐτῶν ἔτι καὶ θυγατέρας αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξῃς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐ μόνον ἰφείσαντο τῶν ἀσβεβάν, ἀλλὰ καὶ ἀσβεῖν πρὸς αὐτὰς κοινωνίαν εἰργάσαντο.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Διπλὴν τὸ ἔγκλημα· ὅτι τὸ ἔθυσαν υἱούς, ἔτι ἀθώους. μάλιστα μὲν γὰρ ἐδὲ ὑπὸ θυμῶν ὄντας κολάζειν ἐχθρῶν, νυνὶ δὲ καὶ ἀθώους. καὶ εἴποι ἐπιτέτοι χαλεπώτερον, ὅτι καὶ δαιμονίοις. ὅτι τὸ ἔθυσαν ἐξωλοθρόσων αὐτὰς· ὅτι τὸ καὶ μεταξὺ ὁ θεὸς ἐθεσάνεθκεν ἀσφάλειαν, ὅτι τὸ μίσος κατασκυλάων. Ταῦτα δὲ αὐτὰ διηγείτα νυνὶ ἐκ ἐπι τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ ἢ τῶν παλαισθῶν κατελιφθέντων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ποίαν ἀσέβειαν ἐχ' Ἰσραὴλ, τὸ αἵμασι υἱῶν καὶ θυγατέρων μορῶν τῶν γῆν, ἔτι τοῖς αἰμοβόροις δαιμονιστὰς τέτοι θυσίας προσενεγκεῖν; Τὰ θύει μὲν γὰρ ἐδὲ τὰ νομισμῶνα προσέφερον, τοῖς δὲ εἰδώλοις καὶ τὰς τῶν παίδων σφαγὰς.

λθ'. ΚΑΙ ΕΠΟΡΝΕΥΣΑΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑΣΙΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πορνείαν ἐταῦθα ἐ τὴν σωματικὴν λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς δόσεβείας· καὶ συνελθὼς ταύτη μάλιστα καλεῖ εἰδώλοισι οἱ προσφῆται, ὁμῶς τῶ θεῷ τῶν κηδεμονίαν ἐδεικνύμενοι καὶ τῶν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην ἐπι δόλω ἀνὴρ πρὸς τὴν γυναῖκα ἐπεδείξατο πρὸς ἰσταν, ἕσαστη ὁ θεὸς πρὸς ἐκείνας. ἔτι αἰπισίρησαν, καὶ ἔπει τὰ εἰδῶλα ἠυθόμολησαν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πορνείαν δὲ ἐταῦθα ἐ τὴν ἀκολασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς εἰδώλων λαξείαν καλεῖ. ἐπειδὴ γὰρ τὰ θύει συντημῶν, τὸν ἐκείνων θεραπειάν ἠγάπησαν, τῶν δεσποδαιμονίαν εἰκότως πορνείαν ἐκάλεσαν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Πορνείαν ἐν ἐταῦθα τὴν ἀσπὲ τῆς θεῷ ἀποστασίαν καλεῖ.

μά. ΚΑΙ ΠΑΡΕΔΩΚΕΝ ΑΥΤΟΥΣ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΣ ΕΧΘΡΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐ πρὸς δίδωσι δὲ χεῖρας τῶ λαῶν αὐτῶ, ἐὰν μὴ πρὸς πρὸς βδελύξει τὸν αὐτὸν· βδελύσει δὲ αὐτὸν ὅτι τὰς πρὸς ἐλεηγεμῶνας πρὸς ἔξῃς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ χεῖρος πρὸς ἀδ' , τίς ἐ δυνάτ' ἢ αὐτῶ κεραιύσει;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἱ θεασεῖς, οἱ ἀλαξόντες, οἱ τῶ φύσεως κατεχέμενοι ἀμῶν, πρὸς τὰ εἰδῶλα κεραιύτες, ὡς ἀνὴρ τινα χαλεπὸν μέγιστον

cens: Et immolauerunt filios suos & filias suas, &c.

CATE-
NA PA-
TRVM.

HESYCHI I. Non solum impijs pepercerunt, verum etiam cum ipsis communio-
nem impiam exercuerunt.

CHRYSOSTOMI. Duplex crimen eorum erat: quod & filios, & quod innoxios immolauerint. Siquidem ne reos quidem punire oportuerat, nunc verò etiam innoxios immolauerunt. Et tertium hisce grauius, quod etiam dæmonijs. Idcirco dixerat ut ipsos perderent: ideoque Deus interposuerat inimicitiam, ut per odium præstaret securitatem. Hæc ipsa verò nunc enarrat non de ijs qui in deserto erant, sed qui Palæstinam occuparant.

THEODORETI. Qualem enim impietatem non superat, sanguinibus filiorum ac filiarum terram coinquinare, & sanguiniuoris dæmonijs horum sacrificia offerre? Nam Deo ne legitima quidem offerebant, idolis verò natorum etiam cædes.

39. ET FORNICATI SVNT IN ADINVENTIONIBVS.] CHRYSTOMI. Fornicationem hoc loco non corporum solum dicit, sed etiam religionis: atque hanc Prophetæ potissimum solent sic appellare, simul Dei curam & eorum ingratitude ostendentes: quia quantam vir circa vxorem, tantam Deus circa ipsos exhibuit prouidentiam. Atque etiam sic resiliunt, & ad idola sponte defecerunt.

Fornicatio duplex.

THEODORETI. Fornicationem autem hoc loco non modò incontinentiam, verum etiam idolorum cultum vocat. Quoniam enim Deo copulati, illorum cultum adamarunt, dæmonum honorem merito fornicationem appellauit.

HESYCHII. Fornicationem igitur hîc vocat defectionem à Deo.

41. ET TRADIDIT EOS IN MANVS INIMICORVM.] EVSEBII. Non tradit autem Dominus populum suum, nisi prius eum fuerit abominatus: abominatur autem ipsum propter actiones prædictas. Postquam autem Dominus tradiderit, quis non possit eorum dominari?

CHRYSOSTOMI. Truculenti, impostores, aduersus naturam erecti, ad idola propensi, cum barbaricum timorem quasi frenum quod-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Exaggerat
Dei clemen-
tiam &
Israelito-
rum mali-
tiam.

quoddam maximum concepissent, cohibiti fuerunt; & humiliati à pristina infania resili-erunt.

HE SYCHII. Simul & Dei clementiam laudavit, & illorum malitiam tragicè deploravit: siquidem ipse non destitit illis beneficia conferre, & à rebus tristibus eos liberare, ipsi verò similiter perseverarunt illum irritare.

44. ET VIDIT DOMINVS CVM TRIBV-
LARENTVR.] CHRYSOSTOMI. Vide rur-
sus curam ipsius: non enim videbat illos ma-
litiam deponere, sed dumtaxat tribulari, &
servavit eos. Sicut enim patri filiorum amanti
satis est, ob suam erga filium clementiam,
si ipsum videat coercitum & humiliatum, ita
quoque Deo. tantummodò vocabant eum,
& illicò annuit: quod etiam in Ægypto
fecerat.

Cyri in Ju-
deos bene-
volentia.

EVSEBII. Atque hoc impletum fuit,
quando immisit Deus in cor Cyri Regis, &
postmodum Darij & Artaxerxis, vt cum
Gente Iudzorum benignè agerent; iuxta
quæ in Scriptura Esdræ referuntur. Quin &
etiamnum Romanorum Imperio servientes
miserationibus potiuntur, Deo hoc ipsis con-
cedente: non quòd digni essent, sed rur-
sus propter multitudinem misericordiarum
suarum.

46. ET DEDIT EOS IN MISERICORDIAS.]
ATHANASII. Hoc ait propter Cytum,
qui ipsos è captivitate liberavit, & Darium
& Xerxen, qui ipsis quoque facultates suppe-
ditarunt ad templi ædificationem.

HE SYCHII. Viden' quanta sit Dei be-
nevolentia; quandoquidem etiam inimicos
nobis placabiles reddit, eosque non aliquos,
sed omnes; & quidem illos qui tamquam
hostes captivos ceperant: hi nempe paterna
viscera erga captos induunt, vt clarum sit il-
lud quidem iræ diuinæ, hoc autem benigni-
tatis esse: vtrisque enim ad correctionem opus
habemus.

APOLINARII. Postò captivorum reditum
per misericordiam minimè inconcussum fo-
re hoc loco demonstrat, introducens oratio-
nem pro Gentium congregatione; atque in
hac finivit, vt stabilem & immutabilem apud
Deum salutem reperirent; & Salvatore sem-
per gratias agerent, in Deo gloriantes. Opor-
tet enim Israëllem post eam in qua nunc est

λαβόντες τὸν φόβον τὸν βαρβαρικὸν σω-
σάλησαν· καὶ ταπειωθέντες ἐν τῆς ωρε-
τίας κατὰσάλησαν μαρίας.

HE SYCHIOI. Οὐ μὲν τὴν τῆς Θεῶν φιλανθρω-
πίας ἕμιση, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων κακίαν ἐτρα-
γώδησεν· ὁ μὲν γὰρ δεινῶν καὶ ῥυμῶνος
αὐτὸς τῆς λυπηρῶν ἐκ ἐπαύετο, οἱ δὲ καὶ
παροργίζοντες αὐτὸν, καὶ ἀσπλαγχνόοντες
ὁμοίως ἐπέμεινον.

μδ'. ΚΑΙ ΕΙΔΕ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ Τῷ ΘΑΙΒΕ-
ΣΘΑΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα πάλιν αὐτὸς
τὴν κηδεμονίαν· ἐπεὶ εἶδεν ἀποθερμύνας κακίαν,
ἀλλὰ θλιβομύνας μόνον, καὶ ἔσωσεν αὐτὴς.
Καθάπερ γὰρ πατὴρ φιλόσοφος συσελλόμενον,
τὸ ἦν ὄρεσθαι ἐταπεινόμενον ἀρκεῖν, τὴν τῶ
πατρὸς φιλανθρωπίας τὴν εἰς αὐτὸν, ἔπειθ' ἡ
ὁ Θεός. μόνον ἐκάλεσεν αὐτὸν, καὶ δι' αὐτὸς
ἐπέδωκεν· ὅπερ ἐν Αἰγύπτῳ πεποίηκεν.

EVSEBIOI. Καὶ τῆτο ἐπιληρῆτο, ὅτι ἐν-
βαλεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν καρδίαν Κύρου τῆ βα-
σιλείας, ἀλλὰ καὶ τὰ Δαρείου ἀρταξέρξου,
φιλανθρωπῶς χρησάμενος τῶν Ἰουδαίων ἔθνε·
καὶ τὰ ἐν τῇ γραφῇ τῆς Ἐσδρα φερόμενα.
Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπὶ νῦν τῆ ἀρχῆς τῆς Ῥωμαίων
δεδούσης ἐν οἰκισμοῖς πυργαῖοις, τῆ
θεῶ τῆτο αὐτοῖς δωρηθῆναι· ἐπεὶ ὅτι ἦσαν
ἀξιοί, ἀλλὰ πάλιν ὅτι τὸ πληθὺν τῆ
ἐλέως.

μς'. ΚΑΙ ΕΔΩΚΕΝ ΑΥΤΟῖΣ ΕΙΣ ΟΙΚ-
ΤΙΡΜΟΥΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τῆτο φησὶ ὅτι
Κύρου, τὴ ἀπολύσαντα αὐτὸς τὸ ἀιχμαλω-
σίας, καὶ Δαρείου ἀρταξέρξου, τὸς καὶ χρημάτα
δόντας εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆ ναῦ.

HE SYCHIOI. Ὅρα ἡλικὸν ὅσον δι-
μύρια Θεῶ· ὅπως ἡμῶν καὶ τὸς ἐχθρῶν
διμύριαι ἐργάζονται, καὶ ἐδέσπας, ἀλλὰ
πάντας· καὶ οἱ λαβόντες ἀιχμαλώτους ὡς
πολέμοι· ἐπι σπλάγχνα πατέρων ὡς
τὸς ἀιχμαλωθέντας ἀναλαμβάνουσιν,
ὡς δὴ ἡλον ἐπὶ τὸ μὲν ὄργης Θεῶ, τὸ δὲ φι-
λανθρωπίας ἀμφοῖν γὰρ εἰς διόρθωσιν
χρηζόμεν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὴν δὲ ἐλέως τὴν ἀιχμα-
λωπισάντων ἐπάνοδον ἐκ ἀσάλαστον ἰσο-
μύριον ἐν τῆτο δεικνύσιν διχλῶ, ἐπαγαλῶν
ὡς δὲ ἔξ ἔθνων ὁπισσωαξίως· καὶ εἰς παρ-
τὴν κατέληξεν, ἵνα βεβαίαν ἀμετακινήσιν
διδρασκῶν τὴν ὡδὴ τῆς Θεῶ σωτηρίας, καὶ ὅτι
παντὸς ἀχαριστῶσι τῶ σπασακόπῳ, τὴν ἐν
Θεῶ καὶ χριστῶ ἔχοντες. καὶ γὰρ τὸν ἔλεον ἐκ-
δέχεται

δέχεται

δέχεται τὸν Ἰσραὴλ μὴ ἢ νῦν ἀπειθήσει (ὡς ὁ Ἀπόστολος φησὶν) ἵνα χοροδύσει θεῶ πάσας τὰς ἡμέρας ἐλεηθῆναι, ὡς Ζαχαρίας προφῶναι.

incredulitatem (vt ait Apostolus) misericordiam accipere, vt tripudient Deo omnibus diebus misericordiam consecuti; quem admodum Zacharias prædicit:

ΕΑΤΕ-
ΝΑ ΠΑ-
ΤΡΥΜ.
Rom. 11.

Λζ'. ΣΩΣΟΝ ΗΜΑΣ ΚΥΡΙΕ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διδάσκον) ἔυχεται τυχεῖν ἢ ὑπὸ ἡβῆ ἐθναῖν σωμαγωγῆς, ἢ ἢδῃ ποτὲ ἢ διασωθῆς ἀπαλλαγῆναι ἐπὶ τὸ αὐτὸ σωμαχθῆσθαι. Ἐπεὶ Γεδοῦνοι μὲν φαστάζονται μάλιν ἐπειθεῖ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ὅπως ἀντὶ αὐτοῖς τῷ ἡλεμμεύει, ἡμεῖς δὲ ἢδῃ ἢ σωτήρος ἡμῶν ὁπλάμψατος ἀνθρώποις ὁσφύμῳ ἐκ πάντων ἢ ἐθναῖν τὸ πλῆθος ἢ ὁσήμεραι ὑπὸ τὸν τῷ θεῷ ἡνὸν ὁπισμαγωγμῶν ψυχῶν, ἐνταῦθα τὸ ὄρασιμαζομῶν ἐπὶ ἢ κρείττονα ὁπισμαγωγμῶν τῆς ἡβῆ ἐθναῖν βασιλείας, ἢ ἡνὸν ἀληθῶς ἀγίαν ἐπεγγέλλεται.

47. SALVOS NOS FAC DOMINE DEVS NOSTER.] EUSEBII. Docentur rogare vt de Gentibus congregentur, vt à pristina dispersione liberati in vnum conueniant: quod Iudæi in præfenti vita futurum imaginantur, cum vnctus ipsis præfuerit. Nos autem iam pridem Salvatore nostro hominibus illucfcente videmus ex omnibus Gentibus multitudinem animarum quotidie sub Dei Filio congregatarum, quæ hîc præparantur ad meliorem congregationem in cælorum Regno habendam, quam verè sanctam fore promittit.

Ecclesia ex
Gentibus
congregata
in salutem.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τῆς γὰρ ὅταν ὄντως σωθῆται, τὸ ὁπισμαχθῆναι ἐκ ἢ ἐθναῖν, καὶ μὴ διασπάρθαι εἰς ἢ ἐκείναι πλάνην. Ἀλλὰ γὰρ ἔθνη νῦν, τὰς ἐν ἀσθεῖα ποροδομῆς ἢ τῆς ἡβῆ ἐθναῖν ἐκράτει τὸ ὁσέπειν.

HESYCHII. Hoc est enim reuera saluari, scilicet congregari ex Gentibus, & eorum errore minimè aspersum esse. Modò enim Gentes appellat illos, qui ambulant in impietate quæ Gentes priùs occupabat.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ἢ ἀιχμαλωσίας ἢ καρπὸν, εἶδες ἢ ἐπὶ ἀνόδῃ τὸ κέρδῳ, τοσαύτην ἐδώκαμεν δόξαν, φησὶν, ἀπάλλαξον ἢ πολυμίαν· ὁδε μὴ ἢ ὁσροπύοντων νόμων τὰς εἰωθῆτας ὕμνος ἀναφέρῃ τῷ ὀνόματι τῷ σῷ· ὁδε καλλωπίσει ἐν τῇ λατρεία τῇ σῷ· ἐν γὰρ τῇ βαρβάρῳ χώρα ταῦτα ποιεῖν ἐκ ὅσων διδὲ ἐίλεται· πῶς ἀσφύμῳ ἢ ὡδῆν Κυρία ἐπὶ γῆς ἀλλοξίας, εἶδες, πῶς οἱ θύσαντες τὰ τέκνα αὐτῶν ἐπὶ ἢ οἰκείας, ἐπειδὴ περὶ πατρῷος ὅσῃ τισιν, ἢ ἢ ἐν ἀλλοξία ταλαιπωρίας πείραν ἔλαβον, εἰς ὁπισθυμίας ἢ τὸν θεὸν ὑμνῶντων ἡλθον, τὴν ἐκ τῆς βαθυμίας γνωμῶν κακίας τῇ ταλαιπωρία τῆς ἀιχμαλωσίας ὁσφύμῳ, ἢ ὁπισυτῆσι ἢ πατρῷα· ἢ ἢ τὸ ἔδαφῳ τῆς ἐπιγῆσης, ἐδὲ ἢ τὰς φίλους ἢ συγγενεῖς, ἀλλὰ δὲ Ζαχαρίας καὶ ὑμνοδίας ἢ τὴν ὁσῆ θῶν Θεραπείαν.

CHRYSOSTOMI. Vidisti fructum captiuitatis? vidisti redivit emolumentum? Tantam, inquit, pœnam dedimus, liberam nunc ab inimicis: da vt cum decentibus legibus solitos nomini tuo hymnos offeramus: da vt in cultu tuo illustres euadamus: in barbara enim regione hæc præstare minimè licebat. Quapropter etiam dicebant: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Vidisti, quomodo hi qui filios suos in terra propria immolauerant, postquam à patria exularant, & in terra aliena miseria experimentum acceperant, Deum laudandi desiderium conceperint, malitiam ex vecordia ortam per captiuitatis miseriam depellentes, patriamque exquirant; non propterea solum quòd ipsos tulerat, neque propter amicos & cognatos, sed propter gratiarum actionem & hymnodiam ac cultum Dei.

Psal. 136.

μλ. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΙΣΡΑΗΛ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ακολούθως τῷ Ἀποστόλω φησὶν, Ἐν παντὶ Ζαχαρίας εἶπε. Ἐ νῦν ὁ λόγος διδάσκει, πάντως ὁλογοῖ τὸν κῆρυον καὶ ἐφ' οἷς ἐλεεῖ, καὶ ἐφ' οἷς παιδεύει, καὶ ἐφ' οἷς σώζει.

48. BENEICTVS DOMINVS DEVS ISRAEL.] EUSEBII. Conformer Apostolo dicenti, In omnibus gratias agite. Iam etiam hic sermo docet, semper Domino benedicendum tam pro misericordijs quàm pro disciplinis, quàm pro salute.

1 Theff. 5.
18.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Μίχρη ἢ ἐσταῦθα ἢ τετάρτῳ βίβλου ἢ ψαλμῶν Ἐβραίων παῖδες ὁσίζον-

HESYCHII. Huc vsque quartum Psalmorum librum definiunt Hebræi: in quibus

que

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERIL.

que enim libros vniuersam Davidis prophe-
tiam diuidentes (vti prius dicebamus) queni-
libet Psalmum, cui finis est *Amen, amen*,
vnius libri complementum esse arbitrantur.

ταί εἰς πάντα γὰρ τὴν ἑβραϊκὴν ἀποφθεῖαν
δὲ πλῆθος (καθὰ τὴν ἀποφθεῖαν ἰσχυρῶς)
ψαλμοῦ, ὡς τὸ τοῦτο ἔχει ἀποφθεῖται Ἀμήν,
ἀμήν, συμπλήρωσεν ἡμῶν εἰς βλαβὴν νομίζουσα.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus etiam Dei laudem conti-
net; quare & *Alleluia* inscribitur.

1. *Confitemini Domino quoniam bonus.*] Græcè *χρηδς*: quod vocabu-
lum notat S. Hieronymus ad Suniam *utile &*

bonum & suauē verti posse: quod etiam paulò
pòst inferiùs in hoc eodem Psalmo notat S. Au-
gustinus. Dignissimum sanè dilectionis Dei
motiuum est ipsa eius bonitas, propter quam
ipse omnino dignus est diligi ab ijs qui ad per-
fectionem aspirant sine vlla cogitatione præ-
mij, sine villo accipiendæ mercedis obtentu: non
quia non sint accepturi mercedem, quibus abun-
dantissima gloria parata est, sed quia non propter
illam, sed ob Dei immensam pulchritudinem
& intrinsecam eius bonitatem in ipsum amoris
affectu feruntur. Nec solo cordis sui amore
contenti alios quoque ad Deum amandum pro-
pter immensam eius bonitatem inuitant, hanc
præcipuam amoris causam erga Deum, quam
habent cordibus proprijs. infixam, assignantes,
quòd ipse bonus est; & propterea omni amore
& laude & obsequio nostro dignissimus.

Deus potis-
simus ob
proprium
suam boni-
tatem a-
mandus &
laudandus.

2. *Quis loquetur potentias Domini?*] In

Chaldæo est: *Quis poterit eloqui fortitudines
Domini?* Ita vocat opera mirabilia & gloriosa,
ad quæ necessaria est immensa quædam potentia
atque fortitudo, quam *brachij potentiam* Virgo-
parens in Cantico suo nominauit. Eandem po-
testatem præconio suo exornans Iudas Apostolus
ita infit: *Soli Deo gloria, & magnificentia, &*

Immensa
& inexpli-
cabilis est
Dei poten-
tia.
Lucæ 2.

Iud. 25.

imperium, &c. Quod ait *magnificentiam*, Græ-
cè *μεγαλοψυαν*, Syrus Interpretes reddit *poten-
tiam*. Itaque ipsam magnificentiam Caictanus
ait esse *facturam magnorum operum*. Nihil certè
potest homo vel Angelus mente concipere, &
depingere cogitatione, quamlibet nouum, pere-
grinum, insolens, operosum, mirabile, quod
Deus efficere non possit, si modò non inuoluit
contradictionem; imò verò multò plura potest
& maiora & perfectiora, atque pari facilitate,
quâ totum hoc vniuersum perfecit verbo, nutu,
voluntate. Posset etiam mundos innumerabiles
condere inexplicabili creaturarum varietate, quæ
ab his quas videmus infinitis rationibus discrimi-
nentur; alias inuenire species tum elementor-
um, tum animantium, tum etiam intelligentis
naturæ: quæ species naturâ, perfectione & pul-
cherrimis dotibus cogitationem omnem nostram
anteant. Denique quanta est sapientia Dei, quæ
exemplaria & *idius* possibilium rerum innume-
rabiles continet, tanta est illius vis & in efficien-
do potentia, & amplam illam mentis intelligen-
tiam exæquat. Hæc diuinæ potentie meditatio
ad concipiendam diuini Numinis admiratio-
nem, iustissimum meritum & reuerentiam potest
quam plurimum, quam proinde omnes Sancti
adhibuerunt.

IBIDEM. *Auditas faciet omnes laudes eius?*]

Id est: *Quis loquendo faciet vt audiantur om-
nes laudes eius? Ineffabilis enim Deus est; quia
nullis verbis, nullis sermonibus exprimi potest
prout in seipso est, etiam si tot libri scribantur,
quot etiam mundus capere non posset: & non
solum nullis verbis externis representari potest,
sed etiam, quia nulla mens creata absque lumine
gloriæ potest illum vt est in se concipere, ac pro-
inde nec verbis internis illum sibi vel alijs re-
presentare. Omnis enim conceptus mentis crea-
tæ, quo illa Deum absque lumine gloriæ concipit,
infinite abest à genuina eius representatione.
Quin imò etiam aded sublimis, infinitus &
immensus est, vt neque à Beatis per lumen ip-
sum gloriæ adæquare, seu comprehensuè, villo
verbo mentis exprimi aut representari possit,
sed solum à seipso. Sensus ergo Prophetæ est,
neminem mortalium, vtcumque ad canendas
Dei laudes studia omnia & conatus suos confes-
erat, tam splendido argumento parem fore, cuius
immensitas sensus omnes nostros & intelligen-
tiam obruit. Quamquam non eo consilio in
sublime attollit Dei potentias, vt nos ab illis
prædicandis deterreat; sed hac potius ratione nos
stimulat, vt supra vires nitamur. Nam (vt Leo
ait) inde potius fandi tribuit potestatem, quòd
numquam possit esse satis quod dicitur. Opti-
mum ergo ad nos animandos solatium est, quòd
scimus, vtcumque nos facultas deficiat, quas ex
animo offerimus laudes Deo placere: tantum ne
frigeamus. Nam si strenuè currendo, longè ta-
men à perfectione semper distamus, quis iam
pigrity locus restat? quia nimis absurdum esset,
qui ad decimam partem non perueniunt, hac
occasione in centesima torpere.*

Deus plane
ineffabilis
non solum
verbis oris,
sed etiam
mentis.

Non idcirco
tamen à
Dei laude
cessandum
est.

3. *Beati qui custodiunt iudicium & faciunt*

iustitiam.] Hoc loco S. Augustinus iudicij no-
mine vult aliud quid quàm iustitiz voce intelli-
gi: ait enim, Si iudicium & iustitia propriè di-
cantur, aliquid interesse non dubito, vt iudicium
custodire dicatur qui rectè iudicat, iustitiam
verò facere qui rectè agit. Nec absurdè existi-
mo intelligi secundum illud, *Quoadusque in-
iustitia conuertatur in iudicium.* Iustitia igitur
significet virtutis opera quibus rectè viuimus, &
iudicium, operum nostrorum discussionem quæ
gesta nostra iudicamus. Quare beati erunt illi,
qui non solum iustitiam & sancta opera curant
facere, sed etiam dum seipos discutunt, & Deo
bona sibi que ipsis mala tribuunt, iudicium ni-
tuntur custodire.

Quid in-
ter sit inter
iudicium
& iusti-
tiam.

Psal. 95,
15.

5. *Ad laudandum cum hereditate tua.*] Vbi

S. Bernardus Serm. 5. in festo omnium Sancto-
rum: *Non ait, inquit, vt lauderis ab heredita-
te tua; vt communis intelligatur futura lauda-
tio. sed inquit ulterius à quonam laudandi
sunt in cælesti patria qui in illa commorantur:*

Neque

Neque enim, inquit, singuli se glorificant; quia scriptum est, Non te laudet os tuum. Non vicissim alter alterum laudat; quia in laudem Conditoris intenti & extensi, in quo nimirum tota eis reposita est beatitudo, mutuis numquam vacare laudibus possunt. Respondet igitur S. Bernardus: Si ipsa laudat hereditas Dominum; hereditatem quis laudet ab Apostolo audiamus: Tunc, inquit, unicuique laus erit à Deo. Magnus laudator, & vehementer ambienda laudatio. Felix commutatio laudis, ubi & laudare beatum est & laudari. Vbi vides humanas laudes non solum in hac vita; sed etiam in futura diuino testimonio celebrari.

1. Cor. 4. 5.

Ingratitudo est Indignum opprobrium.

7. Non fuerunt memores multitudinis misericordiae suae.] Hæc animi ingrati labes in Hebræis maximè arguitur in sacrorum Vatum prædicationibus; quòd cum esset in oculis Erythræum mare, & columna mirifica, & nubis tentorium, & manna, & scaturiens rupes, & alia innumerablem Dei beneficia, omnium obliuio, inexpressibili se crimine & perfidiosissimâ malitiâ ad impuri dæmonis cultum conferebant. S. Bernardus Serm. 11. in Cant. hanc ingrati tudinem Iudaicum opprobrium nominat dicens: *Nolo vos Iudæico notari opprobrio, de quibus Scriptura testatur, quòd non fuerint memores benefactorum eius & mirabilium eius qua ostendit eis. Quod non obscure ad summi sceleris impietatem reuocat. Moyses quoque hanc ingrati mentis recordiam ore magno & aculeatâ ratione increpat in hunc modum: Heccine reddis Domino popule stulte & inspiens? Constabat enim gentem illam, obliteratâ diuinorum beneficiorum memoriâ, sæpè in facinus abominandum præcipiti audaciâ ruisse.*

Deut. 32. 6.

Deum irritant de illius patrocinio diffidentes.

IBIDEM. Et irritauerunt ascendentes in Mare rubrum.] Hebræi de Egypto egressi, & ad Mare rubrum delati, cum viderent diuisum mare, & viam inter aquarum cumulos stratam; nec dubitarent tam insolentem viam in sui fauorem diuinitus apertam, tamen eam attripere trepidauerunt; & suâ hac trepidatione irritauerunt Deum, de illius patrocinio diffidentes, qui se illis tam singularem patronum exhibebat. Imò nisi Moyses exemplo suo præiret, & incognita illa vada fidens animi tentaret, vt Iosephus lib. 2. Antiquitatum capite vltimo testatur; & post eum Naalon eiusque filius Aminadab de Tribu Iuda intrepidi aggredierentur, vt Hebræi in hunc locum apud Genebradum arbitrantur; totus in littore hæteret exercitus pauore consternatus, à Pharaone eiusque militibus miserabiliter concidendus. Itaque vitæ periculum etiam pro vitæ remedio subire non audebant. Verùm Egyptij, qui ponè sequebantur, idem periculum intuentes, nec exillimantes tantum miraculum in sui gratiam diuinitus effectum; nihilominus intrepidi irruerunt: & vt suum in Hebræos odium explerent, suum adite periculum non dubitarunt. Qua de re D. Augustinus Serm. 89. de tempore: *Ægyptiorum, inquit, turma inter maritimos fluctus alienum iter ingrossa aquâ vindice puniuntur: quos in medum marini aluei sinum desperata traxit audacia. Igitur efficacius mouit Ægyptios insana contumacia quàm germana obedientia Hebræos: hæc enim in mortis periculum Hebræos non omnino impellebat, in*

Ægyptios magis mouet contumacia quàm Hebræos diuina obedientia.

quod illa Ægyptios temerè præcipitabat.

9. Et increpuit Mare rubrum, &c.] At nusquam legitur reprehensum Mare rubrum, cum filij Israël sicco vestigio hinc inde agglomeratis vndis perambularunt. Tantùm enim legitur: *Et ingressi sunt filij Israël per medum sicci maris: erat enim aqua quasi murus à dextra eorum & lama.* Siftuntur vndæ, & increpari dicuntur? Prohibentur cursus aquarum diuinâ omnipotentia, & dicuntur reprehendi? Audiendus Augustinus ad hunc locum: *Non legimus, inquit, vllam, quâ increparetur mare, consistam caltus vocem; sed potentiam diuinam, quâ id factum est, increpationem appellauit: nisi forte quis dicat latenter increpatum: Quæ latens hæc increpatione, si nulla emissa est vox, quâ increpatum fuit mare? Porro increpatione vocalis reprehensio est. Num prohibitio cursus increpatione est? & reprehenditur mare stitione fluentium viarum? ita planè. Fluunt vndæ natiuâ vi fluxus seu refluxus: inhibetur à Dei potentia expetitus cursus aquarum, ne appetitum & debitum sibi cursum teneant. Hæc grauis reprehensio sic vndas exasperat, vt ab eiusmodi increpatione siccantur: *Increpuit Mare rubrum, & exsiccatus est.* Scilicet vel ipsæ aquæ siccantur, quia stagnare imperantur, & fluere prohibentur? statio in eodem loco aut prohibitio ab expetito & debito cursu acris est reprehensio; scilicet tacitè increpat ingenium, & sistit studium, qui inhibet ne vltèrius decurrat; ipsumque prohibet, vt Nazianzenum, ne vltèra philosophari audeat aut possit cum tanto Ecclesiæ fructu.*

ANNO-TATIO-NES COR- DERIL.

Exod. 14. 22.

Qui non promouetur tacitè reprehenditur.

13. Festinauerunt.] Græcè *εταχυναν*: sic & Hebræa: *Vulgata, Ciso fecerunt*: S. Hieronymus omisso verbo *facerunt* reddit, *Ciso obliuio sunt operum illius.* Lindanus testatur legisse se in quibusdam Codicibus, licet corruptè, *Ciso defecerunt.* Meminit quoque Ribera noster in Michæe 1. nu. 56. ac refellit: & Rupertus ait, *Ciso fecerunt, imò ciso defecerunt.* In Romano Pfalterio & apud Cassiodorum inferitur & particula *&*: quod tollit vim phrasæ Hebrææ, quâ ponitur duo verba absque coniunctione, ad celeritatem maiorem declarandam. Sed vt pulchrè Cassianus lib. 1. Epist. 7. *Omnia subita probantur incanta.* Porro incautè audeat qui subito operatur: siquidem non admittit boni consilij suadelam, sed etiam respicit leuem cogitationem suadentem ad oppositum. Vnde temeritas omnis subita est; vel potius subita omnia temeraria sunt; & ex eo quod repentè fit, insolentia & temeritas facinoris valdè exaggeratur ad delictum. Hebræa gens tunc nobilis, valdè oppressa Ægyptiâ seruitute, innumeris portetis asseritur in libertatem ingenuam. Verùm cum Hebræi ob recens expertam munificam Dei benevolentiam debuissent esse grati & religiosi; tunc vel maximè execrando idololatriæ crimine deliquerunt, informem auri vitulum pro Numine adorantes. Barbarum hoc & immane flagitium referens David sic illud taxat: *Ciso fecerunt, obliuio sunt operum eius, &c.* Egregia planè delicti amplificatio: non enim satis ponderasset tam infame & execrabile flagitium, si illud notaret ignobilis ingrati tudinis, scilicet post tot accepta beneficia, vel expenderet brutam ignorantiam, quâ bellus inani-

Subita sunt incausa & temeraria.

Repentè nihil facientium.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

animata diuinos honores tribuerunt; vel proderet idololatriæ cæcam superstitionem, quâ creaturam è genu adorabant, nisi etiam addidisset *Cisò fecerunt*. Quo vno verbo quidquid flagitiosum quidquid immane fuit in vituli adoratione eleganter expressit. Ecce tibi quàm incautum, quàm imprudens & flagitiosum est quod derepentè fit. Ergo consilium cunctetur sententiam, ne subita sententia incautum consilium damnet. Mora comit prudentiam, & elaborat consilium. Sic magni viri à prudentia, vel à sanctitate, diuturnâ attentione commendauerunt quæ cæpere consilia: ne quod commendatur, à diuturna attentione, à subita determinatione damnaretur. Porro enim opus est in benè constitutis ac cæptis perseverantiâ: Quoniam *incassum bonum agitur* (inquit S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. vlt.) *si ante terminum vite deseratur. Frustrâ velociter currit, qui priusquam ad metas veniat deficit.* Ceterum putant quidam hîc notari crimen commissum in Marah; vbi post tertium diem ab egressu è Mari rubro murmurauerunt ob aquas amaras. Alij putant hîc Prophetam incipere describere crimen illud quod sequenti versu apertius exponitur: sed veriùs commune Iudæorum ingrati tudinis ac contumaciæ vitium perstringit; quo benefactorum obliuiscunt, ad suas ineptias illico resiliebant Dei voluntate contemptâ. Hunc lusum Hebræi milies luserunt cum Deo: quantam sæpiùs promiserunt obedientiam, mox ad ingenium redierunt, & ad iam notam perfidiam. Cùm hostis hæreret à tergo, cùm serpentes ignei morderent, cùm varia eos necessitas premeret, quantis elaboribus apud Deum egerunt, vt seruentur? *Et clamauerunt ad Dominum. cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum eripuit eos. Nihilominus obliuiscunt operum eius; & non sustinuerunt consilium eius: tales post correctionem quales antea.* Ab hac tam flagitiosa inconstantia non multùm nos abluimus, nimmùm frequenter Iudæi sumus. In morbo, vitiorum omnium inimici videri possumus: at vbi morbus valedixit, nos sensim cum vitijs in gratiam redimus, & postliminio morbi, nouam iungimus amicitiam cum antiqua superbia, aut libidine, aut auaritia. Quando nimirum aduersis vrgemur, grande odium indicimus peccatis; cùm redit fortunæ serenitas, hilari cachinno peccatum resalutamus, & hostem toties eiectum largiore quàm antè beneuolentiâ recipimus. Et hoc est non tantùm parentum suorum aut sui nominis obliuisci, vt Messala Coruinus, sed sui ipsius: quæ est omnium dæmoniosissima obliuio. Quamobrem hîc notandum, non alia de causa tam ingratos erga Deum esse homines, nisi quia spernunt eius beneficia: quorum si memoria animis nostris hæreret, frèni loco esset ad nos in eius timore retinendos. Speciem porro transgressionis designat Propheta. cùm subdit:

14. *Concupierunt concupiscentiam in deserto.*] Hoc igitur crimen populi fuit, non conijcere curas suas in Deum, non placidè cum inuocare, & patienter expectare dum precibus annueret, sed tumultuoso impetu ruere, ac suis concupiscentijs frenata laxare. Est enim *concupiscentia* veluti quædam nutricula perturbatiua omnium & scintilla fumans; vnde ardorem

Concupiscentia rardix peccati & malorum omnium nutritrix.

libidinum & cupiditatum existunt: est putida & in malam perniciem affluens scaturigo; vnde gurgites oriuntur illi atque fluctuum in animo commotiones. Hinc sancti Patres pluribus eam nominibus donauerunt, vt meliùs concupiscentiæ vim intelligeremus: nam S. Hilarius in Psal. 118. vers. 29. *viam peccati nuncupat, quâ ad peccatum pergere promptum est;* S. Bernardus in Cant. *malignitatis machinam,* quâ videlicet vt tenso validoque scorpione innocentia peritur, & facillè cruentatur; alij passim labem, languorem, infirmitatem, morbum. Et qui primi apud Græcos nomina rebus indiderunt, *ἐπιθυμία*, hoc est *concupiscentiam*, vocauerunt à vi quadam *ἐπιθυμὸν ἰσση*, quæ in animam infusnat: *θυμὸς* autem ἀπὸ θυμῶς ἔσθως, id est, ab ardore & ebullitione animi nomen habuit, inquit Plato in Cratylo. Similia quoque ab alijs Sophis proferuntur, qui docto penicillo & coloribus suis hanc pestem animi delineant: aiunt eam esse in homine *ἐπιθυμῶτον*, *innatam quamdam pugnam*, & eam quidem *λυγρὴν ζωομάδον*, *exissosam comitem*; quam nonnulli (teste Iamblichio in protreptico cap. 3.) nominabant *πολυκεφαλον θυμῶν*, *belluam multorum capitum*: conandum autem nobis esse, vt eâ vincat atque perdomitâ, diuinus in nobis homo vigeat & dominetur. Præterea mahum tam commune est tamque latè fuscum, vt omnibus corporis membris infideat, atque aditus omnes ad animam vt præsidio militari occupare & tenere videatur: S. Iacobus, frater Domini, dixit eleganter *concupiscentias militare in membris nostris*, non videlicet in vno aut altero, sed planè in omnibus; quibus vt latronum manu vtuntur ad spoliandam mentem atque lacerandam. Quod idem S. Paulus significauit, cùm dixit more suo grauius, *easdem operari in membris nostris*. In Græco est *ἐπιθυμῶν*, hoc est potentissimè agere, vigere, dominari, & velut habere omnia in potestate. Est enim ingens concupiscentiæ vis ad permouendum animum & debilitandam constantiam: cui proinde Philo Iudæus iure tribuit *ἐκλον θυμῶν*, *vim attractoriam*, & quidem violentam; quæ, inquit, auctorem etiam fugientem sequi tamen impetu magno & validissimo cogit. Quæ de re disputans Aristoteles in Ethnicis, & concupiscentiam cum mente componens, breue hoc dictum atque verissimum edidit: *ὄμν ῥὺς λήγει, ἢ δὲ ἀγει, Mens dicitur, hæc agit.* In quo vim eius dominantem & propemodum opprimentem expressit; quod tamen mens consilij lumen explicet, & splendorem honestatis & virtutis ostendat, ipsa tamen furiosè conturbet & pessumdet omnia. Sed hanc concupiscentiæ violentiam nullus meo iudicio meliùs quàm Doctor Gentium ante oculos posuit, cùm sic ait, *Video aliam legem in membris meis (concupiscentiam intelligit) repugnantem legi mentis mee, & captiuam me in lege peccati.*

15. *Misit saturitatem in animas eorum.*] In Hebræo est, *Misit maciem*. Nam contraria pro contrarijs (teste Genebrardo) vt altum pro profundo, obesum pro macro, creditum pro debito, venditio pro emptione aliquando vlturpantur per antiphrasim. Per maciem autem aliqui hoc loco mortem intelligunt eis in vltionem sceleris immisam. Vnde vt ad hunc sensum

Επιθυμία unde dicitur.

Bellua est multorum capitum.

Lat. 4. 1. Militat in membris nostris.

Rom. 7. 5.

Rom. 7. 23.

Antiphrasis Scripturæ famularia.

sum nostra littera accedat, oportet saturitatem non in bonum accipere de ea quæ à propitio Deo eis contigerit; sed in malum, de ea, quæ iratus illis Dominus fecit illis cibum verti in nauseam, eò quòd fastidio illis fuerit panis celestis; aut de ea, quòd per mortem omnis eis cibi appetentia ablata sit.

23. *Si non Moyses electus eius stetit in con-
fractiōe, &c.*] Benè hîc annotat S. Augustinus non ita dictum esse Moysen stetit in con-
fractiōe, quasi vt frangeret iram Dei; sed in con-
fractiōe, hoc est in plaga quæ erant illi ferendi. Id enim Græca apertius significant, quæ habent

*ἐν τῷ ἐπιπέσει, hoc est in quassatione & vulnera-
tione. Pulchrè S. Hieronymus ad Ieremię cap. 27.
vers. 18. Ostendit, inquit, verum Prophetam posse
Domino precibus resistere; secundum quod &
Moyses stetit in percussione contra Dominum,
vt auerteret iram furoris eius. Samuel quoque
idem fecit. Et Dominus ad Moysen: Dimitte
me vt percussiam populum istum. Quando autem
dicit Dimitte me, ostendit se precibus Sanctorum
posse resistere. Quippe qui suis moribus sancti-
tatem colunt, in suis etiam precibus efficacita-
tem habent: qualis fuit Moyses & Aaron, qui
iræ Dei restiterunt. Itaque vt ministros diuinæ
iræ auerteret Moyses, seseque opposeret irarum
telis, & victor existeret, stetit in con-
fractiōe, contriuit se, humiliavit se, deiecit se, vt hostiles
incurfus auerteret, Chaldæus legit, Nisi Moy-
ses electus eius surrexisset, & sese roborasset.*

A nostro dicitur Moyses stetit in con-
fractiōe, & dicitur se contriuisse, se deiecit; hîc dicitur
se roborasse. Quid commune habet deiectio &
confractio cum robore? Numquam, mihi crede,
fidelis magis roboratur, vt hostiles iras auertat,
vt gloriosas de malo, imò de Deo reportet victo-
rias, quàm vbi humiliatur, infirmatur, conteritur.
Pulchrè Rupertus lib. 4. in Exod. cap. 25.
*Per nimiam, inquit, humilitatem significat Moy-
sem Deum tenuisse dicendo in con-
fractiōe. Con-
fractio namque nimia cordis humilitas est: qua
sola coram omnipotente Deo & Domino, vniuer-
sa fortitudinis Principe, res est, & valida; ita vt
illâ laborante quasi brachium suum ad percussionem
Deus extendere non valeat, reginâ virtutum
vincente pro sua reuerentia. Itaque con-
fractio & humiliatio cordis validissimum & poten-
tissimum reddit hominem, vs de omni aduersa-
rio incurfus triumphet, imò & vincat Deum.*

24. *Pro nihilo habuerunt terram desiderabi-
lem.*] Hebræus populus nullius panè frontis &
ferreæ cervicis plurima in Deum peccauerat; mi-
tissimus tamen Deus plurima dissimulans, illud
singulariter conquestus, quòd pro nihilo habue-
runt terram desiderabilem. Inter omnia desidera-
bilia nihil est in Orbe hoc desiderabilius cælo;
atramen hoc grande vitium est humanæ mentis,
vt quantumuis in hoc exilio pessimè habitis, cæ-
lum tamen rarissimè cogitemus, aut ad ipsum
seriò aspiremus. Hinc iure diuina in nos læuit
indignatio, quòd ardentius à nobis terræ sordes
quàm cæli deliciae desiderantur.

25. *Et murmurauerunt in tabernaculis suis.*]
Nota murmuratiōem quasi hereditarium esse
peccatum Iudæorum, vt docet Cyrillus Alexan-
drinus lib. 4. in Ioan. cap. 3. *Quasi paternam, in-
quit, hereditatem murmuratiōem de rebus bo-*

*nis ad Iudeos descendisse comperio: murmurabant
illi aduersus Deum ex ingratiitudine in de-
serto: murmurant & isti de Christo, & Salvatore
suum inobedientiâ suâ vituperans. Quasi pater-
nam hereditatem venisse putat Cyrillus paren-
tum vitia in filios, & meritò: rari enim sunt qui
non patriscent in vitijs; quandoquidem vincula
sunt & catenæ parentum vitia, quæ ægrè & dif-
ficulter euadit filius. Apud Ieremiam ait Domi-
nus: Inuenta est coniuratio in viris Iuda & in
habitatoribus Ierusalem. Reuersi sunt ad iniqui-
tatem patrum, &c. Quæ verba sic in rem præ-
sentem legit Theodoretus: Inuenta est colligatio
in viris Iuda & in viris habitantibus Hierusalem,
conuersi sunt ad iniquitatem patrum suorum.*

Expēde quid fuerit inuentum in viris qui re-
uersi sunt ad peccata patrum: nimirum inuenta
est colligatio. Est nempe peccatum paternum
ligamen quoddam; est laqueus, quo pænè ne-
cessum est filium implicari.

26. *Et eleuauit manum suam super eos.*] Per
elevationem manuum Dei intelligunt quidam
iuramentum Dei, quo iurauit in ira sua non in-
gressuros eos qui increduli fuerant in terram
promissam: de quo iuramento agitur Numero-
rum 14. Nam mos iurantium est manus in cæ-
lum leuare. Verum, quoniam in iuramento illo
Dei non includebatur, quòd semen eorum dei-
ceretur in nationibus, magis videtur amplecten-
dus sensus Græci Commentarij superius allati;
ita vt hoc dictum sit ad similitudinem eius, qui
grauiter quempiam percussurus in altum ma-
num eleuat, quòd fortiùs feriat. Grauem enim
vltionem eis inferre decreuerat; nempe proster-
nere eos in deserto.

30. *Et stetit Phinees, &c.*] Non ait, Percussit
Phinees, sed stetit: quasi stetit coram Deo
orans, vt populo parceret: vtrumque enim fecit
vir diuinus, & duos scortatores interemit, &
pro reliqua multitudine similiter peccante in-
tercessit apud Deum vt parceret. Psalmista au-
tem non tam cantu celebrat interfectionem
quàm misericordem stationem; quandoquidem
misericordia in Principis laudibus primatum
teneat. Hoc factum Phineæ nobis pulchrè de-
scribit Nazianzenus in Epistola 81. quæ Theo-
doro Tyanensi inscribitur: *Zelatoris, inquit,
cognomentum hinc obtinuit Phinees, quòd Ma-
dianitidem vnâ cum eo qui stuprum ipsi infere-
bat gladio transfixit, atque ex Israëlita natio-
ne probrum exemit: at maiorem hoc nomine lan-
dem tulit, quòd pro populo in scelus collapsis pre-
ces fudit. Stetit igitur nos quoque, ac place-
mus, & cesset quassatio, nobisque istud ad iusti-
tiam reputetur. Laudibus item affectus est Moy-
ses, quòd ex illata Israëlita iniuria commotus
Ægyptium obruncavit; verum maiorem hinc
sui admirationem concitauit, quòd Mariam so-
rorem leprâ, propter quod murmurauerat, la-
borantem precibus suis in sanitatem vindicauit.*

Sic in omnium virtutum laude misericordia &
benignitas tulit primas.

31. *Et reputatum est ei in iustitiam.*] Quidam
hunc versum sic intelligunt: q. d. Per omnes
generationes hoc factum imputatur ei ad iusti-
tiam apud homines, qui per omnes generatio-
nes ipsum Phineem laudant tamquam iustum ob
opus zeli ipsius. Verum per illa verba, *In gene-
ratio-*

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Rari, qui
non patris-
cent in vi-
tijs.

Iere. 11.

Elenatio
manus quid
designat.

Phinees
exemplum
zeli & mi-
sericordie.

Sancti pro-
cedunt Dei
flagras au-
erunt.

Exod. 32,
10.

Contritio
& humili-
tas Dei
iram auer-
tit.

Nihil po-
tentius hu-
militate.

Homines
vix cogi-
tant de
cælo.

Murmura-
tio heredi-
tarium pec-
catum In-
dæorum.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Num. 25.
Quamodo
Phineas pro-
missum fit
sacerdo-
tium sempi-
ternum.

3. Reg. 2.

Num. 20,
10.

rationem, &c. (vt benè notat Iansenius) magis apparet Prophetam alludere ad verba Domini, quibus promissit ipsi Phineæ & semini eius sacerdotium sempiternum dicens: *Ecce do es pacem fœderis; & erit ei & semini eius pactum sacerdotij sempiternum.* Dicitur itaque hoc opus reputatum ei apud Deum ad iustitiam vsque in sempiternum, quia Deus pro eo opere promissit ei sacerdotium sempiternum. Ita etiam in Græco commentario ferè exponitur. Nec huic promissioni obstat, quòd ad tempus modicum sacerdotium summum fuerit in familia Ithamar: nam quamvis ad tempus ob causam aliquam fuerit in ea, ius tamen summi sacerdotij mansit in familia Phineæ; vnde ad eam mox redijt, in Sadoch scilicet: quem, reiecto Abiathar, qui fuit ex filijs Heli, Salomon sacerdotem summum constituit: mansitque in eius semine sacerdotium summum vsque ad Christum. Rursum non obstat, quòd sacerdotium illud legale non solum à semine Phineæ, sed etiam à toto populo Iudaico sublatum sit per Christum: nam quòd sacerdotium sempiternum illi promittebat, ad litteram quidem significabatur, sacerdotium in eius semine permanurum quamdiu duraret lex, in qua sacerdotium illud institutum erat; ita vt respectu legis, sempiternum diceretur. Secundum spiritum verò significabatur sacerdotium eius in Christo perseveraturum; cuius Phinees suo zelo typum gessit.

33. *Quia exacerbarunt spiritum eius.*] Hic iterum benè notat Iansenius primam partem versus sequentis, *Et distinxit in labijs suis,* non debere cum sequentibus coniungi; quemadmodum quidam faciunt, intelligentes iratum Deum promississe & affirmasse, quòd non possent Israëlites vincere Gentes, quas promiserat Israëlitas superaturos: nam illis verbis, *Non disperderunt Gentes,* &c. describere vult Prophetam aliud peccatum populi commissum in terra promissionis. Debet itaque cum præcedentibus ea pars coniungi, quemadmodum & in Hebræo coniungitur, & D. Augustinus distinguit. Porro relatiuum *eius* & verbum *distinxit* quidam ad Moysen referunt; vt sit sensus, quòd filij Israël exacerbauerint spiritum Moysis, qui exacerbatus *distinxit*; hoc est, vt interpretatur Euthymius, flexiloquo & ambiguo sermone locutus fuit dicens: *Num. de petra hac vobis*

aquam poterimus eycere? Verum verbo illo *distinxit*, pro quo hic legimus *distinxit*, Septuaginta videntur vsi pro *affirmauit*, *asseruit*, *promissit*; vt alibi, *Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea.* Proinde magis videtur referendum ad Deum, qui Moysi ob diffidentiam eius iratus dira locutus sit, distinctè & apertè affirmans ipsum & Aaron non ingressuros terram promissionis.

36. *Et seruiuerunt sculptilibus eorum.*] In Hebræo est, *Et coluerunt fastidia eorum.* Idolo enim seruire est pactio periniquæ & acerbæ ac tetricæ conditionis. Quare Hebræi diuinitus edocti, cum viderent in cultu idolorum tyrannidem & acerbitates, quibus hominum animi obruerentur, idola nominabant *fastidia*, hoc est, meras molestias, vt Varablus animaduertit.

37. *Immolauerunt filios suos & filias suas demonijs.*] In quos proinde Ieremias: *Lamia,* inquit, *nudauerunt mammam, lactauerunt capillos suos: filia autem populi mei crudelis quasi struthio in deserto.* Quali diceret: Quid durius ac dicitur? sua pignora fetæ lactant, homines matant: & tamquam struthio, qui, vel ipso testimonio diuino *dnatur ad filios suos, quasi non sint sui:* ita illi nullâ erga filios suos pietate afficiuntur. Immolabant autem idolo Moloch, de quo agitur Deuteronomij secundo capite, quarto Regum cap. 22. Ieremij 19. & 32. vbi vide Interpretes. At quo stimulo ad tam insolens sacrificium agebantur? Respondet Philo Hebræus libro de Abraham, *Cupidine,* inquit, *glorie in presens, & fama in posteros:* quasi non tam velent falsorum Deorum gratiam demereri, quam inanem sui nominis gloriam apud posteros aucupari.

38. *Et interfecta est terra in sanguinibus.*] Ita plurimi Codices & Interpretes à Lorino citati: Græcè est *ἀποκατονίβη:* quod aliter verti nequit: ex Hebræo S. Hieronymus vertit *infecta* vel *polluta:* quæ lectio iam in Vulgata obtinuit, & clarior est: & Græcus Paraphrastes ita superius locum hunc explicat, vt & Euthymius.

41. *Et dominati sunt eorum qui oderunt eos.*] Vnde miserima fuit Hebræorum seruitus. Nam, vt benè ad hunc locum Cassiodorus ait, *Grane est seruire offenso, qui nullo placatur obsequio.*

IN PSALMVM CVI. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλουϊα.

Vetus Testamentum est umbra noui.

In confesso est umbram noui Testamenti esse vetus, uti etiam ex hoc Psalmo fit perspicuum; quandoquidem Iudæorum ex captiuitate liberationem præcinit, eas quas perpeffi fuerant miseras referens, omnium quoque hominum salutem prædicit. Non sufficiebat autem hæc vaticinanti, vt vno modo hanc gratiam declararet; sed diuersimodè exaggerat calamitates, in quas

Σκια τῆς καινῆς διαθήκης ἢ παλαιὰ ἀνωμελόγηται, ἢ καὶ ἐν τῆσι τῶ ψαλμῷ δὴ λον· τίλωπε γδ Ἰεραδαίωι ἐλαδθῆρας ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας περθεραϊλῆδ, διήγησιν ἔχων ἀνπεπόθασι χαλεπῶν, ἐν τίλω παδτων αἰθερῶτων σωτηρίαν περαγορῶδ. Οὐκ ἠρέδθη δὲ, δι ἰως τερῶτων ὠθαδηλῶσαι τίλω χἀλεω, ὁ παδτω θραϊλῶων· ἀλλὰ ποικίλωσ μδρ δῆσοιδῶδ τὰς συμφορὰς, αἷς δῆσι τὸ κερῶδ

κακὸν συνεπίσταντο· πολυτρόπως δὲ τὴν ἐν
θεῷ συμμαχίαν ἐκδηγεῖται, ὡς αὐτὰς εἰς
τὸ διαχειρῆσαι ἀφορμὰς πλεονάζουσι. Τῆς γὰρ
ἑξομολογήσεως ἐπὶ διαχειρίσας νῦν κοινῶς
ἀφ' ἑαυτῶν ἀγαθότητι τὸν θεὸν δοξάζουσιν
ὡς ἀκελεύεται μόνη· χεῖρ γὰρ πάντα τὰ
εἰς ἡμᾶς γνησιώτα, ἕδμεῖαν ἡμῶν ἑσθλα-
καρδίων αἰτίαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν, πτωχῶν
δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ κακὸν ἀποκλινόμεν.
ἐπειὸς δὲ τῆς ἰδίας ἐκ δεξιῶν φύσεως,
ἀλλ' ὑπερ ἕξει, τὸ ποιοῦν. Οὐ γὰρ εἰκὸς τὸν
ἀγαθὸν τῆ φύσιν ἀλλ' ὅτι παρ' ὃ πέφυκεν
ἐπιργεῖν.

ob malitiam incidimus; varijsque modis Dei
subsidiū enarrat, ut gratias agendi occasio-
nes multiplicaret. Confessione enim pro gratia-
rum actione nunc intellectā, monet nos ut
de sua bonitate Deum glorificemus: omnia
enim nobis per gratiam eius acciderunt,
cum nos nullam boni causam attulerimus,
sed è diverso potius ad malum propensi si-
mus. Ipse vero à propria natura nunquam
deficit, sed id quod est, hoc & agit. Haud
enim par est sicuti qui natus à bonus est quid-
quam agere præter id quod natura eius con-
formæ sit.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
Multas
causas ha-
bemus a-
gendi Deo
gratias.

Deus na-
tura bonus
semper bo-
na opera-
tur.

PARAPHRASIS ANONYMI.

α. **Κ**ΕΧΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ τῷ κυ-
ρίῳ ὅτι χεῖρὸς ὅτι εἰς
τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

β. Εἰπάτωσαν ἑλευθερω-
μένοι ὑπὸ κυρίου, ἕς ἑλευθερωτάτω
ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν καὶ ἐκ τῶν χω-
ρῶν σωτήρια ἔργα αὐτοῦ.

γ. Ἀπὸ ἀνατολῶν ἔδυσμῶν,
καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης.

Δηλοῦσι διαπαρμένοι ἦσαν καὶ τὰς ἀ-
κρίτους ἐν Βαβυλωνίᾳ, καὶ οἱ μὲν τὸ ἀνατολικὸν
ἔσαν μέρους, οἱ δὲ τὸ δυτικὸν, ἄλλοι δὲ
ἀπὸ βορρᾶ καὶ μεσημβρίας τὴν ἀκρίθειαν ἐν τῇ
βοηθείᾳ διηγήσαντο, εἶπον ὅτι πάντα χόθην
αὐτοῦ συνέλαβον.

δ. Ἐπλανήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἐν ἀκήρῳ ὅδ' ὅτι πόλεως κατοικη-
ταί εἰς ἐξ ὄρων.

Ἐπειὸς εἶπον ὅτι ἐπλανήθησαν ὡς ἐν ἐρή-
μῳ, τὴν ἐπίστασιν βέλεται εἰπεῖν, ὅτι ἐπλανή-
θησαν ὡς ἐν ἐρήμῳ ἕδ' ἐχρήσθη πόλεις πλη-
σίον ἢ καταφυγῆς.

ε. Πενήντες καὶ διψῶντες, ἡ
ψυχὴ αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέλιπεν.

Τὰ αὐτὰ ἔχει ὑποδείχεται. Βέλεται
γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ὡς ἐν ἐρήμῳ ἕδ' ἐχρήσθη ἀ-
πόρω ἕδ' ὅτι καὶ ὡς ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτις
κακῶς τὴ ἐποίησαν.

ς. Καὶ ἐπέκραξαν πρὸς κύ-
ριον ἐν τῇ θλίψει αὐτοῦ καὶ

1. **C**ONFITEMINI Domino quo-
niam bonus: quoniam in
sæculū misericordia eius.

2. Dicant qui redempti sunt à
Domino, quos redemit de manu
inimici: & de regionibus congre-
gavit eos.

3. * Ab Oriente & Occasu,* &
Aquilone & mari.

In Babylonia nempe per domos dissi-
pati erant; atque alij quidem Orientalem par-
tem inhabitabant, alij autem Occidentalem,
alij verò Septentrionalem & Australem: au-
xilij ergo accurationem recensens, dixit ipsum
vndique illos congregasse.

4. Errauerunt in solitudine in
inaquoso: viam ciuitatis habitacu-
li non inuenerunt.

Cum dixisset ipsos quasi in solitudine er-
rasse, vult addere exaggerationem, quod ni-
mium errauerint in solitudine non habente
vicinas ciuitates siue refugia.

5. Esurientes & sitientes, ani-
ma eorum in ipsis defecit.

Eidem insistit argumenta. Vult enim di-
cere, quod in solitudine neque cibus neque
porus ipsis suppeditasset; & quid in istiusmo-
di malis constituti egerint.

6. Et clamauerunt ad Do-
minum cum tribularentur: &

* Vulgata
A Solis
ortu
* ab
Deus vndi-
que Israeli-
tas congre-
gavit:

In quantis
calamita-
ribus ver-
sati fue-
runt, & ex
ijs à Deo
liberati
sunt.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MÆ

de necessitatibus eorum eripuit eos:

7. Et deduxit eos in viam rectam; vt irent in ciuitatem habitationis.

Cum illud argumentum de deserto commemorasset, aliud rursus argumentum auspicatur.

8. Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum.

Id est, Etiam hanc ob causam igitur gratias agant: qualem illam? subiungit:

* Vulgata
faciunt

9. Quia satiavit animam inanem: & animam esurientem * impleuit bonis.

* Vulgata
vinctos

10. Sedentes in tenebris & umbra mortis: * compeditos in mendicitate & ferro.

Quoniam, inquit, quasi in tenebris sedebamus omni bono priuati. Cur autem hæc sustinemus?

11. Quia exacerbauerunt eloquia Dei: & consilium Altissimi irritauerunt.

Proprium est ingenuorum, vt peccata sua confiteantur: hoc enim Deum quoque ad reconciliationem & indulgentiam permouet.

12. Et humiliatum est in laboribus cor eorum:

Idcirco, inquit, omni humilitate impleta fuit anima illorum.

Infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

Hæc enim, inquit, omnia tamquam in tenebris sedentes perpeffi sunt. Et quid tum?

* Vulgata
liberauit

13. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum * saluauit eos.

14. Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis: & vincula eorum dirupit.

ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἐρρύσατο αὐτούς.

ζ. Καὶ ὠδήγησεν αὐτούς εἰς ὁδὸν εὐθείαν· τοῦ πορθηθῆναι εἰς πόλιν κατεκτημένην.

Εἰπὼν τὸτο τὸ ὑπόδειγμα τὸ καὶ τὴν ἔρημον, ἀλλὰ πάλιν ἀρχεται ὑποδείγματι.

η. Ἐξομολογησάσασαν τῇ κυρίῳ τὰ ἔλεη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἀντὶ τῆς διχαριδότησας ἐν καὶ δευτέρῃ τὴν αἰτίαν ποίει; ἐπαύλα.

θ. Ὅτι ἐχόρτασε ψυχὴν κενὴν καὶ ψυχὴν πεινώσαν ἐνέπλησεν ἀγαθοῖς.

ι. Καθημέρις ἐν σκοτίῃ καὶ σκιᾷ θανάτου· πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ.

Ἐπειδὴ, φησὶ, ὡς ἐν σκοτίῃ ἐμαθεζόμεθα παντὸς ἐρημηδοῖ ἀγαθῶν. Διὰ τί δὲ ταῦτα ὑπομένομεν;

ια. Ὅτι παρεπίκραναν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ· καὶ τὴν βελίαν τοῦ υἱοῦ παρώξυναν.

Γδοῦν τῆς ἀγνοουμένητων, τὸ ὁμολογεῖν τὰ πλημμελήματα· τὸτο γὰρ καὶ τὸν Θεὸν προσβιβνται εἰς καταλαλήν καὶ συχώρησιν.

ιβ. Καὶ ἐταπεινώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν·

Διὰ τὸτο, φησὶ, πάσης ταπειότητος ἐπιπλάτο ἡ ψυχὴ αὐτῶν.

ιδ. Ἡδένθησαν, καὶ ὅσα ἡ βοήθειαν.

Ταῦτα γὰρ, φησὶ, ἀπαντα ὡς ἐπὶ σκοτίῃ καθημένοι ὑπέμεσαν. καὶ τί;

ιγ. Καὶ ἐκέραξαν πρὸς κύριον ἐν τῇ θλίβει αὐτούς· καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς.

ιδ. Καὶ ἐξήγαγον αὐτούς ἐκ σκοτίου καὶ σκιάς θανάτου· καὶ ἐξ δεσμῶν αὐτῶν διέρρηξεν.

Αἴτω.

Αγαπῶν γὰρ καὶ τότε ἐμνημόνευσε, ὅτι ἡμεῖς, φησὶ, δεδιμένοι ἀλλὰ βυληθεῖς, φησὶ, ὁ θεὸς, ἔλυσε ἡμεῖς τὰ δεσμά.

14. Ἐξομολογησάτωσαν τῷ κυρίῳ τὰ ἔλεη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμασία αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλω γὰρ ὑποδείγματι μνησθῆναι βέλεται. Ἐπιφέρει γὰρ.

15. Ὅτι σωῆτε ψε πύλας χαλκαῖς· καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συνέθλασε.

Ἄντι τῆ, ὅτι ἀπέλαξεν ἡμᾶς τῆς αἰχμαλωσίας, ἐγκαλεισθῆναι ἕτοις ὑπὸ πύλαις χαλκαῖς καὶ μοχλοῖς σιδηροῖς.

16. Ἀντελάβετε αὐτῶν ἐξ ὁδοῦ ὁμομίας αὐτῶν.

Ἄλλ' ὁμοῦ, φησὶν, ἐβόησαν αὐτοῖς ὁ θεὸς ὡς φωνηθῆναι καὶ τὰ χεῖρις πάρεχον.

Διὰ γὰρ τὰς ὁμομίας αὐτῶν ἐταπεινώθησαν.

Ἐπισυνάπτη πάλιν πλὴν αἰτίας δι' ἧς ταῦτα ἔπαρον.

17. Πᾶν βρώμα ἐβδελύξατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν.

Ἄντι τῆ, πᾶσα δι' αὐτοῖς τροφὴ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀφροσύνη.

Καὶ ἤγγισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου.

Ὅτι ὑπὸ ἐνδείας, φησὶ, ταῖς πύλαις τῆς θανάτου κρέειν. καὶ τί καὶ τῆτο;

18. Καὶ ἐκέκραξαν πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν διαγχαλῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτοὺς.

19. Ἀπέσειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτοὺς· ἔκρυψε αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν.

Καὶ ταύτην γὰρ πᾶσαν τὴν ἀπαλλαγὴν ἣν κακῶν ἐχαίσατο πρὸς ἀγασθῆναι μόνω, ὅτι ἠθέλησεν.

20. Ἐξομολογησάτωσαν τῷ κυρίῳ τὰ ἔλεη αὐτοῦ, ἔτι θαυμασία αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Διὰ ταῦτά, φησὶν, ἀπαντα ὡς ἀπαντα χαίρειν ἀνακηρυχθῆναι ὑμῖν.

Superius enim huius quoque mentionem fecerat, quia, inquit, vincti eramus; sed Deus, inquit, cum voluit, vincula nostra dissoluit.

PARAPHRASIS ANONYMI.

15. Confiteantur Domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum.

Vult nimirum aliud argumentum commemorare. subdit enim:

16. Quia contriuit portas aereas; & vectes ferreos confregit.

Id est, Quoniam liberauit nos e captiuitate, hoc modo portis aereis & vectibus ferreis conclusos.

17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum:

Attamen, inquit, Deus ipsis quoque delinquentibus opem tulit & pessima perpetuentibus.

Propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Subiungit iterum causam ob quam haec perpeffi sint.

18. Omnem escam abominata est anima eorum:

Id est, Omnis verò cibus ipsis fastidiosus erat & captu difficilis.

Et appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

Vt prae penuria, inquit, pulsarent portas mortis. Et quid postea?

19. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum * saluos fecit eos.

* Vulgata liberauit

20. Misit verbum suum, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

Etenim omnem hanc malorum liberationem solo mandato concessit, quia voluit.

21. Confiteantur Domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum:

Propter haec omnia, inquit, ab omnibus hymani gratiarum actionis offerantur.

22. Et

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* Abest à
Vulgata
vox ci

22. Et sacrificent * ei sacrificium laudis: & annuntient opera eius in exultatione.

Ceterum, inquit, etiam gaudentes & lætantes liberationem suam confiteantur. Et cum hoc dixisset, rursus aliam speciem subiungit molestiæ plenam. sic enim ait:

* Vulgata
omittit in
Quæstia
sine maris
pericula.

23. Qui descendunt * in mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis.

24. Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.

Id est, Sic eramus etiam nos in tempore calamitatum sicut nauigantes cum tempestas præualet, & omnis ars nautica superatur. Sic enim subiungit:

25. Dixit, & stetit spiritus procellæ:

Præcepit, inquit, Deus, & surrexit ventus validus procellam imitatus.

Et exaltati sunt fluctus eius.

Necessario utique ventorum vehementiam fluctuum exaltatio subsequuta fuit.

26. Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos:

Et sic, inquit, fluctus attolluntur, ut ipsum quodammodo cælum spumâ aspergere, & iterum ad fundum vsque excavari videantur.

Anima eorum in malis tabescebat.

Ex hac, inquit, causa nauigantium anima perplexis malis implicari videbatur.

* Vulgata
addit &

27. Turbati sunt, * moti sunt sicut ebrius:

Nautæ, inquit, & qui marinam negotiationem exercebant nihil ab ebrijs differabant. vnde subdit:

* Vulgata
deuorata.

Et omnis sapientia eorum * absorpta est.

Sapientia scilicet nautarum & gubernatorum. Verum quomodo perplexis malis liberati sint subiungit:

Deus innocentes se
liberat à
naufragio.

28. Et clamauerunt ad Do-

κβ. Καὶ θυσάτωσαν αὐτῷ θυσίαν αἰνέσεως· καὶ ἔξαγγεῖλάτωσαν τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει.

Ἀλλ' καὶ χαλεροὶ, φησι, καὶ ἀφρανόρῳμοι τὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ὁμολογήτωσαν. Ἐν τούτοις εἰπὼν, ἐπιφέρει πάλιν εἰκόνα ἀλλῶν χαλεπότητος περιπνευμένων. λέγει γὰρ ἕτως·

κγ. Οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ποιῶντες ἔργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς.

κδ. Οὗτοι εἶδον τὰ ἔργα κυρίου, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ.

Ἀπὸ τῆς ἕτης ἡμεῖς ἐν πᾶσι καιροῖς τῆς συμφορῆς ὡς οἱ ναυαγῶντες ἢ τελευτίας ὑπερχειρῶς, καὶ πάσης ἡττηθείσης τέχνης. ἐπαγγέλλεται ἕτως·

κε. Εἶπε, καὶ ἔση πνύμα καταιγίδος.

Προσέταξι, φησι, ὁ θεὸς, καὶ ἀνέστη αἶμος σφοδρὸς μμίδου καταγῆδα.

Καὶ ὑψώθη τὸ κύμα τῆς αὐτοῦ.

Ἀναγκάσις ἐν εἰπῶσι τῇ τῆς ἀνέμων σφοδρότητι ἢ τῆς κυμάτων ὑπερχειρῶς.

κς. Ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν ἑρῶν, καὶ καταβαίνουσιν ἕως τῶν ἀβύσσων.

Καὶ ἕτως, φησὶν, ὑψῆται τὰ κύματα, ὥστε φαίνεν ἀφεῖν τρέπον πρὸς τὸν ἑρῶν καὶ πάλιν ἀχει τῆς πνυμῶν καλαίνεσθαι.

Ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν κακοῖς ἐτήκετο.

Ἐκ ταύτης, φησι, τῆς αἰτίας ἢ ψυχὴ τῆς πλείοντων ἐν ἀμηχανοῖς ὄρατο κακοῖς.

κζ. Ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων.

Οἱ ναῦται, φησι, καὶ οἱ τῆν ἐμπορείαν ἐπιδοκνύμενοι τὴν θαλασσίαν ἐδῶ διέφερον μεθύοντων. ὅθεν ἐπιφέρει·

Καὶ πᾶσα ἡ σοφία αὐτῶν κατεπόθη.

Ἡ σοφία αὐτῶν τῆς ναυτῆς, φησι, καὶ ἡ κυβερνητῆς. Ἀλλ' ἕτως ἐν ἀμηχανοῖς κακοῖς πᾶς ἐσαύθησαν ἐπιφέρει·

κη. Καὶ ἐκέραζαν πρὸς κύριον

ελον εν τω θλίβεσθι αυτες· και εκ των αναγκων αυτων εξήγαγον αυτες.

minum cum tribularentur : & de necessitatibus eorum eduxit eos.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Τί γδ έποίησαν ο θεός φησι.

Ait enim quid Deus fecerit.

κβ. Καί επέταξε τή καταιγίδι· και έση εις αυρον·

29. Et imperavit procellæ: & stetit in auram:

* Vulgata statuit procellam eius in auram:

Πρωτον μύ, φησι, τον αιμον τον πολιν έσπερον εις αυρον διπλοίας.

Primum quidem, inquit, magnum ventum conuertit in auram commodæ navigationis.

Και έσήγησε τα κύματα αυτης.

Et siluerunt fluctus eius.

Μετα τούτο, φησι, γαλήνη κατέχεν ακυμων παπιδας.

Postea, inquit, fluctuum expers tranquillitas obtinuit.

λ. Καί άφραγίθω όπι ήσυχασαν.

30. Et lætati sunt quia siluerunt.

Ευφροσύνη δέ, φησι, κατέχε παπία τες πλείοντες έπίδη τα κύματα ήσυχασαν.

Lætitia autem, inquit, omnigena nauigantes inuasit postquam fluctus cessauerant.

Και ώδήγησεν αυτες έπί λιμνα θελίματα αυτων.

Et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Θάλασσαν τίνω συμφραάν όνομάσας, έπαύδα λιμνα τίνω άπαλλαγών έκάλισεν.

Cum mare vocasset calamitatem, hoc loco portum appellauit liberationem.

λα. Εξομολογησάθωσαν τω κυρίω τα έλεη αυτου, και τα θαυμασία αυτου εις υίους των ανθρωπων.

31. Confiteantur Domino misericordiae eius, & mirabilia eius filijs hominum.

Επί τέτοις, φησιν, άπαντων ανυμείδω το κρείττον.

In his, inquit, omnibus celebretur id quod praestantius est.

λβ. Υψωσάτασαν αυτον εν εκκλησία λαών· και εν καθέδρα πρεσβυτέρων αινεσάτασαν αυτον.

32. Et exaltent eum in Ecclesia * populorum; & in cathedra seniorum laudent eum.

* Vulgata plebis;

Αντι τω, άναπνεύματα δέ τες ύμνος έπί μάρτυρι πολλή λαφ και έπί πρεσβυτέρω έπίμω, ών αξίωπος ως ειός ή μάρτυρία.

Id est, Emittant autem hymnos multo populo teste & coram venerandis senioribus, quorum vti par est fide dignum est testimonium.

λγ. Εθετο ποταμους εις έρημον, και διεξόδους υδάτων εις δίψαν.

33. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim;

Ουτός έστι, φησιν, ο θεός ο πάντα ποιάν ως βέλεται έ μετασκόλλων· και νυν μύ, ει βεληθει, την έρημον ποιάν έπιλυζείαι ποταμοίς, νυν δέ τας πηγας τής υδάτων ξεραίνω· ως έστι δίψας, ένθα πρò τέτα το άπειρον τω υδατι εν τής τόπων εζφορος έκείπται.

Hic, inquit, est Deus qui omnia facit & ordinat prout vult; modo quidem, inquit, cum voluerit, desertum fontibus inundari faciens, modò verò fontes aquarum exsiccans; ita vt sitis oriatur, vbi antea redundans aqua ex locis diuersis elaborabatur.

Deus pro meritis hominum diuersimodè res disponit.

λδ. Την καρποφόρον εις άλμυ; από κακίας των κατοικούντων εν αυτη.

34. Terram fructiferam in saluginem, à malitia inhabitantium in ea.

Ουτός έστι, φησιν, ο γλυφ αφέρροτος πολλαίς, η πρòς καρποφορίαν έπιτηδενστα.

Hic, inquit, est qui terram circumfluam, & ad fructus proferendos aptissimam,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

mam; sæpenumerò inutilem reddit propter malitiam incolarum. Propositus sermo etiam exemplum habuit Sodomæ.

35. Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.

Ceterùm idem, inquit, Dominus, etiam expulsis incolis, res quoque terræ evertit, & desertum quidem stagnare facit, terram verò aquæ expertem fontibus irriguam reddit.

* Vulgata
ciuitatem

36. Et collocauit illic esurientes: & constituerunt * ciuitates habitationis.

Ita vt, inquit, loca illa spe omni destituta deinceps etiam inhabitentur, & pulcherri-
mis ciuitatibus ornentur.

37. Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas:

Ait autem terram deinceps ad frugum procreationem & vineæ fationem aptam euasisse. vnde subdit:

* Vulgata
natiuitatis.

Et fecerunt fructum * geniminis.

* eis,

38. Et benedixit * eos, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.

Ita vt inhabitantes, inquit, perceptâ benedictione etiam multiplicarentur: Et breuiter omnem fertilitatem intelligit. Verùm incolis aliquando iterùm peruersis, quid factum sit subiungit:

39. Et pauci facti sunt: & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.

Quemadmodum, inquit, etiamnum nos perpeffi sumus in peius animum mutantes, & intolerabilibus malis in captiuitate diuehati.

* Vulgata
omittit
eorum:

40. Effusa est contemptio super Principes * eorum: & errare fecit eos in inuio, & non in via.

Non solùm autem, inquit, nos similibus tentati fuimus, sed etiam Principes ac Reges nostri; & in vasta, inquit, solitudine errauimus. Sed quando iterùm placuit ipsi nobis benignè facere, quid accidit?

τιω, ἀχρηστων ἐργαζόμενοι. ὁ δὲ τὴν τῆς κατοικούντων κηλίας. εἶχεν δὲ ὁ λόγος καὶ ποσειδωνίων ὑποδείγμα τα Σόδομα.

λέ. Ἐθετο ἔρημον εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ γλῶ ἀνυδρογν εἰς διεξόδους ὑδάτων.

Ἀλλ' ὁ αὐτός, φησι, κίρι, καὶ μεταβλήθησαν τῆς ἐνοικούντων, μεταβάλλη καὶ τα σῆς γῆς φράγματα, καὶ τὴν μὲν ἔρημον λιμναζέουσι ὡς αὐτοὺς ἀλάζι, τὴν δὲ ἀνυδρον πηγῆς ἐξ ὧν ῥύτον ἀπεργάζεται.

λς. Καὶ κατώκησεν ἐκεῖ πεινώντας· καὶ σωσέναντο πόλεις κατωικεσίας.

Ὡς, φησι, τὰς ἀνελεπίσους ἐκείνας τόπους ἐ οἰκείου λοιπὸν, ἐ καλλίσαις πόλυσιν ἀβρυώου.

λζ. Καὶ ἔσπειραν ἀγροὺς, καὶ ἐφύτθυσαν ἀμπελώνας.

Ἐπιπείειαν δὲ λοιπὸν τὴν γλῶ θηρία φησι καὶ ποσειδωνίων καὶ ποσειδωνίων ἀμπελῶν ὑποδοχῆ. ὅθεν ἐπιφέρει.

Καὶ ἐποίησαν καρπὸν θηρίων.

λή. Καὶ διέλογησεν αὐτοὺς, καὶ ἐπληθύνθησαν σφόδρα· καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν ὄκ ἐσμικρύνθη.

Ὡς, τὰς ἐνοικούντας, φησι, ἐ εἰς κληθὸς ὑποδείγμα τῆς διλογίας ἐπιτυχόντας. καὶ σωτόμας τὴν καθόλου ἀβρυώου λέγει. Ἀλλὰ πάλιν μεταβλήθησαν εἰδοὺ τῆς ἐνοικούντων, τί γίνεται ἐπιφέρει.

λθ. Καὶ ὠλιγώθησαν ἐ ἐκώθησαν, ἀπὸ θλίψεως κακῶν καὶ ὀδυμῆς.

Ὡς, φησι, καὶ ἡμεῖς ἐπάθομεν, φησι, μεταβαλόντες ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰς γνώμας, καὶ πειρασθέντες τῆς ἀνηκέστων ἀνιστοῦ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

μί. Ἐξεχύθη ὄξυδένωσις ἐπ' ἀρχόντας αὐτῶν· καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτω, καὶ ἐχ' ὀδῶ.

Οὐ μόνον δὲ, φησι, ἡμεῖς τῆς τοιούτων ἐπειράθημεν, ἀλλὰ ἐ οἱ ἀρχόντες ἡμῶν καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ ἐπλανώμεθα, φησι, ἐν ἐραμίᾳ πολλῇ. ἀλλ' ὅτι ἔδοξε αὐτοῖς πάλιν φιλανθρώπων ἀποδοῦναι εἰς ἡμᾶς τί,

μά. Καὶ

μα. Καὶ ἐβοήθησε πέντη ἐκ
πτωχείας·

Λαός, φησι, πέντη ἐβοήθησεν ἐκ τῶν ἄγων
ταπεινώσεως.

Καὶ ἔθετο ὡς περὶ βάλαντα πατρίας.

Καὶ ἤχησέ, φησι, τὰς συγγενείας ἡμῶν
πάλιν περὶ βάλαντος δίπλου.

μβ. Οὐ ψονται δειθεῖς, καὶ δι-
φορευθήσονται·

Πᾶς ἐν ὅσις, φησι, θεοῦ ἀνάκειται, καὶ δι-
καίᾳ ἐπιμελεῖται, ἔχειται δι' φροσύνης ἀφορ-
μὴν τὰ καθ' ἡμᾶς, ὡς ἐκ ἀμεληθέντων ἡμῶν,
ἐπειδὴ ἔπ' αὐτὸν ἠλπίζαμεν.

Καὶ πᾶσα ἀνομία ἐμφραξί-
τὸ σῶμα αὐτῆς.

Εἴ τις δέ, φησιν, ἢ ἀπεριόρητα λέγει τὰ
ὄντα, ἢ ὅτι ἐ μέλη τῶν θεῶν καὶ τῶν ἰδίων
λαῶν, ἀιχμυλῶν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἔδο-
ξατέτα τὸ σῶμα ἐλεγχόμενον ἐκ τῶν
πεπραγμένων τῶν ἀνομιῶν.

μγ. Τίς θρόνος καὶ φυλάξις
ταῦτα; καὶ σωθήσονται ἐπὶ ἐλέη τῶν
κυριῶν;

Ἀλλὰ μακάριοι, φησιν, οἱ σοφίαν ἀσκή-
σαντες, ἔγνωσκοντες, ταῦτα ὅτι τὰ μέλη τῶν
θεῶν καὶ καθ' ἕκαστον, ἔως βέλονται διοικεῖ
τὰ πάντα, εἰ ἔμεν, δι' ὀλιγόσητα γνώ-
μης, μὴ καταλαμβάνωμεν τὴν ἀπορρήτως
ἐφ' ἡμῶν λόγους.

41. Et adiuvit pauperem de ^{PARA-}
inopia: ^{PHRASIS}
^{ANONY-}

Populo, inquit, pauperi opem tulit de ^{MI.}
nimia humiliatone.

Et posuit sicut oves familias.

Et auxit, inquit, iterum cognationes no-
stras instar ouium.

42. Videbunt recti, & læta-
buntur:

Omnis igitur, inquit, qui Deo devotus est,
& iustitiæ curam gerit, ex rebus nostris læ-
tandi ansam sumat, quia minimè neglecti su-
mus, quoniam in eum sperauimus.

Et omnis iniquitas oppilabit
os suum.

Ceterum, inquit, si quis dixerit non esse
rerum providentiam, vel Deum non habere
curam populi sui, ex rebus nostris confun-
datur, & os suum obstruat ex rebus ipsis ve-
faniae conuictus.

43. Quis sapiens & custodiet
hæc? & intelliget misericordias
Domini?

Sed beati, inquit, qui sapientiam exco-
lunt, & hæc cognoscunt, quod nimirum Deo
cura sit de vnoquoque, & omnia prout vo-
luerit gubernet, tametsi nos, ob mentis exili-
tatem, ineffabiles providentiæ ipsius rationes
minimè comprehendamus.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

α. **B**ΕΝΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΩ ΚΥ-
ΡΙΩ ΟΤΙ ΚΡΗΤΟΣ.] Υ-
μῶν πάλιν τὸν διεργάτω

θεὸν ὁ θεωρήτης ὡς καλῶνεται· αἶψον δὲ
τῶν ὑμνωδίας· ἢ φιλανθρωπίας φησὶ καὶ τὸν
αἰώνιον ἔλεον. ἐν γὰρ ἐλέει, φησὶ, αἰώνιος δο-
ξάσω σε. Τίσι δὲ μάλλον ὁ αἶνος ἀρμόδιος,
ἢ τοῖς λευτεροκόμοις ὑπὸ κυριῶν; Ἰουδαῖοί
τε γὰρ ἐκ βαβυλωνίων ἔσονται ἡμεῖς ἐκ τῆς ἐπι-
κρατείας τῆς δεξιῶν ἀπυλευτεροκόμων πι-
μῖον τῶν σώσαντων αἵματι. Τὸ ἐκ τῶν χω-
ρῶν δὲ ἐκ τῶν ἀνατολῶν πρὸς Ἰουδαίους
μὲν· ἐπεὶ διασπαρμένοι ἦσαν καὶ τὰς οἰκί-
σας ἐκ βαβυλωνίων. καὶ οἱ μὲν τὸ ἀνατολικὸν
μέρος ὤκων, οἱ δὲ τὸ δυτικὸν, οἱ δὲ πρὸς
ἀρκτον καὶ μεσημβρίας. πρὸς δὲ τὴν ἀλη-

Ι. **C**ONFITEMINI DOMINO QUO-
NIAM BONVS] Propheta rursus
monet vt beneficium Deum

laudemus: causam verò hymnodicæ dicit esse
benignitatem & misericordiam sempiternam.
In misericordia enim, inquit, æterna glorifi-
cabo te. Quibus autem laus magis congruat
quàm à Domino liberatis? Iudæi siquidem ex
Babylone, & nos de diaboli potestate liberati
sumus pretioso sanguine Saluatoris. Illud au-
tem de regionibus & ab Oriente ad Iudæos
pertinet, quandoquidem in Babylone per do-
mos dispersi fuerunt. Atque alij quidem
Orientalem partem inhabitaverunt, alij au-
tem Occidentalem, alij verò ad Septemtrio-
nem & Meridiem. Sed secundum verum

*A Deo li-
berati ip-
sum laudā-
re debent.*

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Tensum hoc magis congruet ijs qui ex Genti-
bus sunt per Salvatore[m] vbique terrarum
collecti. Orbem enim vniuersum per qua-
tuor illa climata designauit.

Omnes er-
rasimus in
deserto vir-
tutis.

4. ERRAVERVNT IN SOLITV-
DINE.] Id est: Errarunt enim tamquam in
deserto & inaquoso. Vel quia Babylon erat
etiam à Deo deserta, & spiritali irrigatione
priuata. Et illi qui ex Gentibus sunt prius
erant deserti, vt pote non habentes spem; &
in deserto virtutum versabantur sine duce
errantes: nam deserentes viam, quæ Domi-
nus est, extra Dei visitationem constituti ab-
errabant. Ceterum cum dixisset eos aberras-
se, vult addere exaggerationem, illos tamquam
in deserto errasse cibo potuque destitutos.
Atqui in tantis malis constituti quid fecerunt?
Clamauerunt ad Dominum. Et quid tantæ
desperationis liberationem attulit? Vnica
nimirum vox ad Deum ipsos conuertit.

Deus nos à
tenebris in
lucem ad-
duxit.

8. CONFITEANTVR DOMINO.] Etiam, in-
quit, hanc ob causam gratias agant: qualem
illam? *Quoniam satiauit animam inanem.* Et
etiam Iudæos quoque seruitute ac fame ob-
sessos bonis suis repleuit, & quasi in tenebris
non secus ac morte sedentes per reductionem
in lucem adduxit, & vniuersam hominum
naturam virtutibus ac diuinâ cognitione va-
cuam impleuit. Natura enim humana descie-
uerat à luce, & in peccatum exorbitauerat, &
vmbra[m] mortis, scilicet idolorum cultu, atque
impijs actionibus, tamquam in obscura regio-
ne tenebatur compedita. Cur autem ista per-
pessi sunt? Quia, inquit, eloquia Dei exacer-
bauerant. Bonâ siquidem indole prædito-
rum hoc est proprium vt delicta confiteantur:
quod ipsum quoque Deum allicit ad recon-
ciliationem. Verum præuaticatio mandato-
rum tam Iudæis dolorum quàm omnibus
hominibus calamitatum causa existit. Porro
defectio virtutum quid aliud est quàm infir-
mitas? Quodnam enim absque virtute præsi-
dium reperiri possit? Ceterum vnica rursus
vox calamitates in lætitiâ conuertit, quæ item
ad Dominum clamauit: etenim tam horum
quàm illorum misertus, quasi de tenebris &
vmbra[m] mortis ipsos eduxit, ac compedes dis-
rupit: superius enim dixerat esse compeditos.
Itaque, inquit, hæc gratia per laudis celebra-
tionem deprædicetur; quia nos quasi portis

Proba in-
dolis est
confitari
delicta.

Nostri in-
firmus est
virtutum
defectio.

Christus
nos propriis
à portis
mortis re-
mouit.

ἢ ἰσχυροῦσιν τοῖς ἐξ ἐθνῶν μάλλον ἀρμόσθ
πανταχόθεν ὁ οἰκεμεθῆς δὲ τῆ σωτήριου
σωαγομεθῆς. πᾶσαι γὰρ τὴν οἰκεμεθῆς
δὲ τῆ τρωάρον κλιματων ἐδήλωσεν.

δ'. ΕΠΑΛΗΘΗΣΑΝ ΕΝ ΤΗ ΕΡΗΜΩ.]
Ἀντὶ τῆ ἐπιλανθῆντο γὰρ ὡς ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀνύ-
δρῳ. ἢ ὅτι καὶ ἐρημῶ ἢ βαβυλῶν θεῶ, ἔσ
πινόμεται ἀρδίας. καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐρη-
μοὶ προσῆν, ὡς ἐλπίδα μὴ ἔχοντες. ἔ ἐν
ἐρημία τῆ ἀρετῆς χωρεῖς ὁδηγῆντο πλά-
νώμενοι. ἀφέντες γὰρ τὴν ὁδὸν, ἥτις ὄστιν ὁ
κύριος, ἔξω τῆς τῆ θεῶ ἐπιλανθῆντο ὁπι-
σκοπῆς. ἐπεὶ δὲ εἶπεν ὡς ἐπιλανθῆντο, τὴν
ὁπίτασιν βέλεται εἶπεν, ὅτι ἐπιλανθῆντο
ὡς ἐν ἐρήμῳ δὲ ὄντες ἐδὲ τρωφῆς ἀπό-
ρον ἐδὲ ποτῆ. καὶ ὡς ἐν τοῖσιν ὄντες κακοῖς
τί ἐποίησαν; ἐκέρασαν πρὸς κύριον. καὶ
τί φησιν ἀρετῆς τῆς τοιαύτης λύσις ἀμα-
χανίας; μία φωνὴ πρὸς θεὸν ὁπισπταίας
γυρομεθῆς.

ἢ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΘΩΣΑΝ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.]
Εὐχαριστεῖται ἡν, φησι, ἔ δὲ ταύτην ἢ
αἰτία ποίας; Ὅτι ἐχόρασε ψυχῶν κενῶ.
Καὶ γὰρ καὶ ἰουδαίους δολία ἔ λιμῶ πᾶσο-
μεθῆς τῆ αὐτῆ ἀγαθῶν ἐπέλησε, ἔ ὡς ἐν
σκοτῆ καθεμεθῆς θανάτω ὁπισπταίας
δὲ τῆς ἐπιαναγωγῆς εἰς φῶς ἦγαγε, καὶ
πᾶσαι τῆ τῆ ἀδρόπῳ φύσιν κενῶ ἔσασ
ἀρετῆς ἔ θείας γνώσεως ἐνεφόρησεν. Ἀπέ-
ση γὰρ τῆ φωτὸς τὸ ἀδρόπῳ, καὶ πρὸς τῆν
ἀμαρτίαν συνώλεσε, καὶ σκιά θανάτω, τῆ
εἰδωλολαβία, καὶ ταῖς ἐν ἀδρόπῳ περῆσιν,
ὡς ἐν ἀφελείῳ χωρίῳ πεπέδητο. δὲ τί δὲ
ταῦτα ὑπέμενον; ὅτι παρεπίκρανα, φησι, τὰ
λόγια τῆ θεῶ. ἴδιον μὲν γὰρ τῆ δυνάμει
ὁμολογεῖν τὰ πεπλημεθῆς. ὁ δὲ καὶ τὸν
θεὸν εἰς καταλαγήν ἐφέλεται. ἀλλ' αἰ-
τιῶν καὶ ἰουδαίους τῆ ἀλγεῶν καὶ πᾶσιν
ἀδρόπῳ τῆ συμφορῆς ἢ τῆ ἐντολῶ
ὁπισπταίας. Ὅ δὲ χωρισμὸς τῆ δυνά-
μειν τί ἄλλο ὄστι ἢ ἀδύνα; τίς γὰρ ἀ χω-
ρεῖς δυνάμειος ἀρεθείῳ βοήθεια; Ἀλλὰ
πάλιν μία φωνὴ πρὸς διφροσωῖω τὰς
συμφορὰς μετῶλεσεν, ἢ καὶ ἐκέρασαν
πρὸς κύριον οἰκτερας γὰρ καὶ τέτες κακέ-
τες, ὡς ἐν σκοτῆς ἔ σκιάς θανάτω ἐξή-
γαγε, καὶ τὰς πίδαας διέρρηξεν. εἶπε γὰρ
ἀνωτέρω πεπεδημεθῆς ἔ. ἐκῆν ἀνακη-
ρυτῆσιν, φησι, δι' ἀφηνίας ἢ χάρις.
ὅτι ἀπέλλασεν ἡμᾶς τῆς ἀιχμηλωσίας
ἐγχε-

ἡ κεκλισημένης ἔτιως ὡς ὑπὸ πύλαις χαλκαῖς & μοχλοῖς σιδηρεῖς, ἐπεὶ δὲ μηδαμῶς τῆ ἰσραήλ τῆτο δὴρῆκαμυ, δικαιοτέρεσιν ἐν τοῖς κατὰ Χρῆστον τῆτο λογίσατο, μεταξὺ τῆ παλαιῶν θαυμάτων τῆς καὶ θανάτου νίκης μνημονοθεύσης, ὅτι ἡ ἀφυκτὸς τῆ θανάτου φερούσα διελύθη, ἡ χαλκαῖς πύλαις ἠσφαλίσατο νομιζομένη δὲ τὸ ἰχθυὸν καὶ ἀρυκτων. Πᾶν γὰρ τὸ ἐν τῷ τῆ ποταμῆς ἀσφαλείας ἀναπόδεσσον ἔμεινεν ἕως Χρῆστου. καὶ ἀπτελάθετο δὲ ἡμεῖς ἐπὶ βαδιζόντων τῆ τῆς ἀνομίας ὁδῶν, ὡς περὶ τῆ ληστῆ ἐπὶ τῆν ἀνομίαν ὁδῶντ. Καὶ Ἰουδαίω δὲ τὰ χεῖρετα παρόντων ἀπτελάθετο δι' ἀνομίας ταπεινωθῆντων, ὡς καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τερφῆ ἀπὸ τῆ εἶς ἀπερόστον ὡς ὑπὸ ἐνδείας τοῖς πύλαις τῆ θανάτου ἐγγίζεῖν.

γ'. ΚΑΙ ΕΚΕΚΡΑΞΑΝ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ.]

Καὶ διδάσκων τῆς σωτηρίας τὸν τρόπον, ἀπέστειλέ, φησι, τὸν λόγον αὐτῶ ἀπὸ τῆς, & ταύτῃ πᾶσαν τῆν ἀπαλλαγῆν ἔχασατο πρὸς ἄμαρταν μόνω ὅτι ἠθέλησεν. ὅ πειθεῖς & Κύριος, καὶ γὰρ δὲ τῆ πρὸς φησὶ τὸν τῆ νίκης αὐτῶ ὡς ἄριστον, τῆτον τὸν λαὸν ἐξαπέστειλεν. Ἀλλὰ τῆτο μὲν Ἰουδαϊκόν. Ὅθεν δὲ ζῶντα καὶ ἐμψυχοῦ λόγον ἐπὶ σωτηρίας τῆς ἀπολλυμένων ἀποσελλόμενον, καὶ τῆ φθορᾶς τῆς ἐν αὐτῇ γερονότας ῥυθόμενοι. Τίς δὲ εἶπεν; ἀλλ' ἡ ὁ τῆ θῆς λόγος, ὁ καὶ τῆν ὁπίσθια τῆ ἰατρῆ ἡμᾶς ἰασάμεν. Ὡς διαγγαλιτῆς δὲ θυμῶς ἔτιως ἐκείνη τὸ μυστήριον. Οὐκ ἔστιν ἀνδραγαθία, φησι, ὡς τῆ ὅτι πεπονηθῶσαν ἡ χάρις, καὶ ὅτι ἐπὶ ταῖς ἀεργασίαις ἡ ἀσφαια γνέσθω. Θυσίασαν γὰρ αὐτῶ θυσίαν ἀνέστειλες ὁ δὲ Ἀκύλας ἀνεβήσασθω θυσίαν διχαρείας. τῆ τῆς καπῆς δὲ ἀθήνης παρὰ τῆ τῆν λογικῶν καὶ ἀνάμια κτῶν, ἡ καὶ διχαρείαν καλεῖν εἰωθαμένω. Ἐπάρα δὲ τῆν ἀβελῆαν τῆ ἀνθρώπων, ὅτι καταλιπόντες τῆν σαθροῦν καὶ ἀπυθῶνισον ζῶντων πλάγιοι τῆ πρὸς ἐγγύοντες.

κγ'. ΟΙ ΚΑΤΑΒΑΙΝΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΘΑΛΑΣΣΑΝ.]

Ἀπὸ τῆς ἔτιως ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς ἐν τῆ κριμῆ τῆ συμφορῶν, ὡς οἱ ναυαγοῦντες τῆ θύκωμίας ἰσχυροῦ καὶ πάσης ἠπτηθείσης τέχνης. πρὸς ἑστίαζε γὰρ, φησι, καὶ ἀνίστη ἀνεμὸς σφοδρῶς καταγῆδα ποιέμεν. ἔπειτο δὲ ἀναγκάτως τῆ τῆ ἀνέ-

æreis & vectibus ferreis conclusos è captiuitate liberauit. Cùm autem hoc nullibi in historia reperiamus, utique potiori iure ad Christi gesta referendum sit, inter antiqua nempe miracula eius contra mortem victoriam commemorando; quando inextricabilis mortis custodia dissoluta fuit, quæ æreis portis munita censebatur propter firmitatem & ineluctabilitatem. Quidquid enim tantâ custodiâ detinebatur vsque ad Christum inextricabile permansit. Ceterum ille nos suscepit dum adhuc iniquitatis viam ingrederemur, uti & latronem adhuc iniquitatis iter ambulantem. Quin & Iudæos pessimè affectos suscepit propter iniquitatem adedò humiliatos, ut etiam omnibus ipsis fastidiosius captuque difficilis existeret; ita ut præ penuria ad portas mortis appropinquarent.

13. ET CLAMAVERVNT AD DOMINUM.]

Et salutis modum edocens, *Misit*, inquit, *Verbum suum*: id est, Et omnem hanc liberationem quando voluit solo præcepto largitus fuit. Quo Cyprius quoque persuasus, & per Prophetas victoriæ suæ causam cognoscens, populum hunc dimisit. Verum hoc Iudaicum est. Vides autem Verbum viuum & animatum pro salute eorum qui perierant emissum, eos quoque qui in corruptione versabantur liberare. Quodnam verò hoc nisi Verbum Dei, quod secundum artem medicam nos sanavit. Ceterum tamquam Euangelista manifestè hoc mysterium explanat. Igitur, inquit, ab omnibus benè habentibus hæc gratia commendetur, & ipsa commendatio pro hisce beneficijs hymnus existat: *Sacrificium laudis*: Aquila verò clarius exponit *sacrificium gratiarum actionis*; declarans illud novi Testamenti sacrificium rationale & incruentum, quod Eucharistiam appellare solemus. Subiungit autem hominum imprudentiam, quod stabili & imperturbatâ vitâ relicta facti sint animi proposito fluctuantes instar maris.

23. QUI DESCENDVNT IN MARE.]

Id est: Tales etiam nos eramus in tempore calamitatum, sicut nauigantes procellâ prævalente & omni arte superatâ. Præcepit enim, inquit, & surrexit ventus validus qui procellam excitavit. Ceterum ventorum

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Deus nos
per Verbum
suum libe-
rauit.

Deo com-
pensis
sacrifi-
cium lau-
dis.

In quavis
calamita-
tum flucti-
bus nauis
nostra ver-
sata fuerit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

vehementiam necessariò etiam fluctuum elatio comitabatur: sic enim efferebantur, vt cælos ipsos attingere & ad fundum vsque iterùm excauari viderentur. Hoc autem per hyperbolen dictum est; sicut de quibusdam ciuitatibus dicitur, quòd ad cælum vsque ædificatæ fuerint, eò quòd sublimibus muris extructæ essent. Simili quoque modo dictum est istud, *Et super niuem dealbabor*. Hanc itaque ob causam anima nauigantium in angustijs versabatur, nec quidquam discrepabat ab ebrijs, cum omnis eorum scientia & sapientia esset absorpta. Porrò hi qui, ex eo quòd in fœculentam hanc vitam descendant, fluxam faciunt operationẽ tentationum ventis exagitati, & in malitiæ profundo pessima non rarò subeunt naufragia, viderunt opera benignitatis Domini, qui de profundis nos seruauit.

Psal. 50, 9.

Salua no-
stra ex so-
lo Deo de-
pendet.

ALIVS verò, errorem, & famem, & sitim, & tenebras, & vincula allegorizans de malis Iudæorum, vtitur etiam marinâ allegoriâ, eas quæ in mari sunt perturbationes, & omnem quæ his accidit mutationem tam tempestatum quàm salutis per portus ingressum, omnia hæc non absque Deo fieri dicens; quin & difficultates, quas per fluctuum inconstantiam designat, & salutem, quam in portum ingressus ipsi declarare cupit, omnia ex Deo pendere. Quando enim Deus iusserit, procella quoque, siue tentationum vehementia, in auram tranquillam immutatur, id est vitam pacatam nullisque miserijs infestam.

Per pœni-
tentiam &
confessio-
nem anima
naufragi-
um em-
ditum.

Ceterum non est hic sermo de ijs qui mare nauigant, sed qui peccatis exagitantur; ac deinde per pœnitentiam & confessionem tamquam in portu & loco quieto tranquillitatem consequuntur. Alij magis moraliter hæc de Apostolis dicta acceperunt, qui vocati vt fierent piscatores hominum, in vitæ huius mare descenderunt; vtpote qui cum istiusmodi habuissent vitæ institutum, salutaribus quoque præceptoris præceptis quasi nauibus vsi, in instabili hac vita nostra quasi in aquis salutem nostram operati sunt: tempestatibus enim agitati Rectorem suum inuocabant, qui ferociam tentationum sedans tamquam in tranquillum voluntatis suæ portum subduxit eos qui in piscatoria ipsa nauigabant. Hanc enim ita fluctibus agitatum cum tranquillitate repleuissent, meritò in aquis multis

Apostoli ex
mari &
piscatu à
Deo voca-
ti.

μων σφοδρότητι καὶ ἢ τῶν κυμάτων ἰσχυροῦς· ἔπειθ' ὑψέτητο, ὡς φαίετο δοκεῖν ἔξ' ἑσσανὸν καὶ πάλιν ἄρχε τῶν πυθμύων κοιλαινέου. καὶ ἰσφολλῶν γὰρ εἴρηται ὡς τὸ εἰρημύον πρὸς τινῶν πόλειον, ὅτι πτεροχρυσύμα ἦσαν ἕως τῆς ἑσσανῆς, ὁ δὲ τὸ ὑψηλοῖς πτεροχρυσύμας τείχεσι. Ἐπὶ τῶν χόνην λακωνθήσομαι, τὰς αὐτὰς εἴρηται τρέπω. ὁ δὲ ἦς αἰτίας ἡ ψυχὴ τῶν πλεόντων ἐν ἀμηχανοῖσι, καὶ ἐδὲν διέφερον μεθύοντων, πάσης αὐτῶν ἐπισήμης καὶ σοφίας καταποθείσης. Οἱ δὲ, ὁ δὲ τῆς καταβῆναι εἰς τὴν ὑλώδη ζώῳ, ὑποβρύχιον τὴν ἐργασίαν ποιέμενοι τοῖς τῶν πειρασμῶν ἀνέμοις παρασσόμενοι, καὶ ἐν τῶν τῆς κακίας βυθῶν πολλάκις τὰ ποτηρὰ παθόντες ναυάγια, εἶδον τῆς κυρίας τὰ τῶν φιλανθρωπίας ἔργα, τὰ ἐκ τῶν βυθῶν ἡμᾶς ἀνασώζοντες.

Ἄλλος δὲ, πλάνην, καὶ λιμὸν, καὶ δίψαν, καὶ σκότος, καὶ δεισμὸν ἀλληγορήσας τὰ ἰουδαίων κακὰ, χρεῖται ἐν θαλασσῶν ἀλληγορίᾳ, τὰς ἐν ταύτῃ τεραχίας, καὶ πάσαι τὴν ἐπισυμβαίνουσαν μεταβολὴν ἐν τέτοις ἔξ' ἢ τῆς κλυδωνίων τῆς δὲ εἰς λιμῶνα εἰσόδου σατηρίων, πάντα ταῦτα ἐκ ἀνάδου θεῶν λέγων γίνεσθαι· ἀλλὰ καὶ τὰ δυσχερῆ, ἀσημαίνῃ δὲ τῶν κυμάτων ἀκαταστασίας, καὶ τὰ σωτήρια, ἀπὸ τοῦ τῶν λιμῶνα εἰσοδῶν βέλεται αὐτῶν παριστῆναι, πάντα θεῶν ἔκρηται. Ἡνίκα γὰρ θεὸς ἐπιπέσει, καὶ ἡ καταγίγῃς, ἦτοι τῶν πειρασμῶν τὸ σφοδρὸν, εἰς αὔραν παρατίθεται, ἦτοι ζώῳ ἀνεμύλῳ ἐν ἀταλαίπωρον. Οὐ πρὸς τῆν θάλασσαν δὲ πλεόντων ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τῆν ἀμαρτίας χημαζομύων· εἴτα δὲ μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως πυχαιώντων γαλιθῆς ὡς ἐν λιμῶνι καὶ ἀναπαύλῃ. Ἐπερι δὲ τεροπώτηρον εἰς τὰς Ἀποστόλους εἰρηται ταῦτα, ἔξ' ἑλαβον, οἱ ἀλιεῖς ἀθροίσαντες γημάδης πρὸς σκακλημύοι, κατέβησαν πρὸς τὴν βίβιν τεταθαλασσαν ὡς αἶτι καὶ τοῖς ὄντες ὅπτη δόματ' ὡς καὶ πλοίοις χρυσάμενοι τοῖς σωτηρίοις τῆς διδασκαλίας πρὸς ἀγμάση, εἰργάσαντο τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῶν ὡς ἐν ὕδατων ἀστατήτη βίῳ ἡμῶν· ἐπικαλέσαντο γὰρ τὸ ὅπως ἀπὸ κλυδωνιζόμενοι, ἐς τὸ ἀγρυπνῶν καταστροφῆς ἔξ' ἢ πειρασμῶν ὡς εἰς ὄμιον λιμῶνα τῶν θελήματων αὐτῶν ἐπικαθήρισσε τὰς ἐμπλέοντας αὐτῆς ζωχρείας. Ταῦτη γὰρ τῶν ἑπὶ κυμανομύων γαλιθῆς πληρώσαντες, εἰκότως ἐν ὕδατι

ἐν ὕδατι πολλοῖς ποιῶν τὴν ἐργασίαν ἐρρέ-
 θησαν. Καὶ ἄλλως δὲ θεωρητικῶς ἐπιλησθέν-
 ταῦτα ῥητῶς καὶ πρὸς λέξιν. οἱ γὰρ Ἀπόστολοι
 ἀλλεῖς τὸ πρῶτον ὄντες εἰργάζοντο ἐν τοῖς
 ὕδατι. εἶδον δὲ τὰ ἔργα κυρίου καὶ τὰ θαυ-
 μάσια αὐτοῦ ἐν τῷ βυθῷ, ὅτε ἐν ὕδατι τὰ
 κύματα, ὅτε καὶ ἐβόησαν. Κύριε σῶσον, ὑπολ-
 λύμεθα. ὁ δὲ ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ
 θαλάσσῃ, καὶ ἤσυχον γαλήνη· καὶ πάλιν
 ὅτε προστάξει τὸν Πέτρον πρὸς ὕδατος ἕως ἡμέ-
 ρων κύματων. Ἐκέκρεζαν γὰρ τότε οἱ μεθυσταὶ
 πρὸς κύριον, καὶ ἐκ τῆς ἀναγκῆς αὐτῶν
 ἐξήγαγον αὐτὰς ἐπιτημίας τῷ κλύδατι,
 ὅτε καὶ ἐσήκωσαν τὰ κύματα. οἱ δὲ ἠυφρα-
 θησαν, διότι τὰ κύματα ἠσύχασαν. εἰ δὲ
 κύματα εἰσὶν οἱ πειρασμοὶ, ἡ δὲ πειρασ-
 μῶν οἱ μὲν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς βλασφημεῖν
 εἰς τὸ θεῖον, οἱ δὲ καὶ εἰς ζῶντας ἐν κερ-
 ἀμαρτάνῃ, καλῶς εἶρηκε τὸ, Ἀναβαίνουσιν
 ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ ἔξῃς.

κς'. Η ΨΥΧΗ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΚΑΚΟΙΣ
 ΕΤΗΚΕΤΟ.] Σωθέσθαι, φησὶν, ἐπ' αὐτὰς τῶν
 κύματων ἐχειρομύριον ἀσπιτεῖν ὑπὸ ἐπι-
 στάσεως, ἀφραγέει δὲ παυσανδύριον, ἥς
 ἀρέσσοντο τυχόντας καταγωγῆς. Οἱ γὰρ τῶν
 σάλω τῆς τοῦ αἵματος κύματων ἀεμνηθῆναι
 ἄφρονες γίνονται, καὶ ὁμοίως ὑπὸ μίθου τῆς
 κατὰ τὸν πλῆθ ἀνδρίας κρηβαρήσαντες. Οἱ
 δὲ τῶν φρονεῖν ἔξω χυμῶν ἐδεμίαις δι-
 ποροῦσι πρὸς σωτηρίαν βελῆς, ἀλλὰ πρὸς
 ναυαγίαν αὐτῶν ἢ σοφία καὶ ἀπλόουται.
 Ἀλλὰ καὶ τούτοις λύσις γίνεσθαι τῆς ἀ-
 μηχανίας ἢ πρὸς τὸν κύριον ἠτάξαι.
 ἡ δὲ ἢ τῶν ἀπικειμένων φορῶν καταγι-
 να ὑπέστησαν αὐτῇ ἐγαλῶν καὶ κατα-
 σῶσις. Καταγιγί δὲ ὅτι βιαία ἢ ἀν-
 μῶ, ἐκ τῆς ἀφροσύνης πρὸς τὸν πῦρ ὅτι
 ἐπ' αὐτὴν ἐμπέσει βιαίως τῶν ὕδατι, ἀε-
 χίλειται κατ' ἀνάγκην τῇ βιαίᾳ τῶν τῶν
 πνύματι, διὸ πρὸς τὸν πῦρ καὶ φοβε-
 ρά. τῶν σημαίνει τὸ Ἀναβαίνουσιν ἕως
 τῶν οὐρανῶν. τῶν ὅτι γὰρ τῶν κύματων
 τέτων ἢ ἐπαροῦς (τῶν παθῶν λέγω) τῆς
 εἰς τὴν ἀβυσσον καταβάσεως αἰτία γί-
 νεται. Ταύτην ἐπιτημίας εἰς ἀναμ-
 πτήσασθαι, καὶ γαλήνη κατέχειν ἀκύμων. διὸ
 καὶ ἀφραγέεισθαι, ὅτι ἠσύχασαν. Τάχα δὲ
 τῶν τῆς στήθους ἀνάμνη πρὸς αὐτὴν πρὸς
 διωάμεν ἐξ ἡμετέρας τὰ κύματα, δι' ὅτι ἢ
 ἀποστατικῆ φύσιν ἐπὶ εἰκνῶ, πρὸς ἡμᾶς εἶπε ὅτι, Σὺ δὲ παρὰ τὸν πῦρ, ἀναμῶν δὲ ἢ τῶν πνύματος χάρις, ἢ

operationem fecisse dicti sunt. Aliās verò et-
 iam hæc prophetice dicta ad litteram quoque
 impleta sunt. Siquidem Apostoli cum prius
 essent piscatores in aquis operam collocarunt.
 Viderunt autem opera Domini & mirabilia
 eius in profundo, quando item fluctus eleuati
 sunt, & clamauerunt: *Domine salua nos, peri-*
mus: ipse autem *imperauit ventis & mari,*
& facta est tranquillitas: & rursus quando
 præcepit Petro vt pedibus supra fluctus am-
 bularet. Tunc enim discipuli clamauerunt
 ad Dominum, & de necessitatibus eorum
 eduxit eos increpans tempestatem, quando
 item fluctus siluerunt: ipsi autem lætati sunt,
 quia fluctus quiescebant. Ceterum cum flu-
 ctus sint tentationes, quædam autem tenta-
 tiones cogant nos in Deum blasphemare,
 quædam verò faciant vt in viuos ac mortuos
 peccemus, rectè dixit, *Ascendunt usque ad*
calos, &c.

26. ANIMA EORVM IN MALIS TABE-
 SCEBAT.] Contigit, inquit, vt fluctibus in
 ipsos excitatis mentis vsu destituerentur præ
 stupore, ijs verò cessantibus lætarentur, quie-
 te quam expetierant potiti. Qui enim istius-
 modi fluctuum procellâ inuoluuntur sui im-
 potes redduntur, ex nauigatione nausæ non
 secus atque ex ebrietate crapulâ grauati. Qui
 autem mentis impotes effecti sunt nullo sa-
 lutari consilio fulciuntur, sed eorum sapien-
 tia naufragium patitur & perit. Verumtamen
 etiam istis consilij inopiam tollit ad Domi-
 num deprecatio: siquidem hæc placat, &
 sedat tempestatem seu procellam quam im-
 petus aduersarij concitauerat. Est autem pro-
 cella ventus vehemens, minimè ex directo in-
 cidens; qui cum violentè in aquam incu-
 buerit, ipsâ vi spiritus necessariò diffunditur,
 quapropter terribilia intentat. Hoc significat
 illud *Ascendunt usque ad calos.* Reuerà enim
 fluctuum istorum elatio (passionum inquam)
 causa fit descensus in abyssum. Hanc incre-
 pans ad lenem auram reduxit, & serena tran-
 quillitas successit. Quapropter etiam lætati
 sunt, quia quiescerunt. Fortassis verò silentij
 nomine insinuat procellas istas esse liberas
 aliquas virtutes, quibus naturam apostaticam
 designet, ad quam dixit quoque illud, *Tace,*
obmutescce. Aura verò est spiritus gratia, quæ

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.

Matth. 8,
 25.
 Matth. 14,
 29.
 Christus
 Apstolis
 fluctuantibus
 tranquillitatem
 attulit.

Oratio mi-
 rigas tem-
 pestatam.

Mar. 4, 39.

per

CO M-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T A.
Deo pro se-
data tem-
pestate in
Ecclesia
gratia refe-
renda.

per vela spiritalia in diuinum portum ani-
mam adducit, Verbo gubernante ac nauim
dirigente: quamobrem dictum est; *Et deduxit*
eos in portum voluntatis sue.

31. CONFITEANTVR DOMINO.] Simul
enim vt voluit etiam mala soluta sunt. No-
tandum autem quomodo figuræ inhæreat.
Cum enim calamitatem mare nominasset,
modò portum appellauit tranquillitatem.
Proprerea, inquit, *exaltent eum in Ecclesia*
populi, & inter honoratos seniores hymnos
ipsi offerant, vt testimonium fide dignum
existat. Quemnam exaltent? Eum nempe
qui ob peccata quidem Gentem fluctui tra-
didit, propter misericordiam verò eandem
in bonis restituit. Vel consequenter post Apo-
stolos etiam presbyterij meminit. Siquidem
bonorum promissionibus hæc etiam adij-
cienda erant: nam in Ecclesia Gentium ho-
norare oportet Deum vniuersorum. Quo-
niam illi quidem & sacerdotio & Regno exu-
ti sunt, ac legibus Gentium subiecti disper-
sionem subeuntes: Ecclesia verò Gentium,
quæ prius erat inaquosa & siticulosa, ciuitates
ædificauit, atque diuinam viuendi rationem
extulit.

33. POSVIT FLVMINA IN DESERTVM.]
Hic est, inquit, qui omnia prout vult facit: &
nunc quidem desertum fluminibus irriguum
reddit; nunc verò exitus aquarum exsiccat;
ita vt ibi sitis existat, vbi prius erat potus
abundantia. Ipse est qui terram frugiferam
propter malitiam inhabitantium inutilem
reddit sicut Sodomam, & incolis eiectis,
iterum illam immutat, & contraria facit, at-
que inaquosam reddit irriguam, vt despera-
ta illa loca deinceps iterum incolantur, &
pulcherrimis ciuitatibus exornentur, ac terra
idonea fiat tum ad fruges producendas, tum
ad Angelos suscipiendos; ita vt incolæ etiam
benedictionem adepti multiplicentur, &
omnimodam cum pecorum tum rerum alia-
rum abundantiam adipiscantur.

Deus indu-
cis rerum
vicissitudi-
nes prout
voluerit.

Deus Gen-
tes olim
desertas
fecit uberes
& fructuosa.

ALITER. Fluuios in desertum posuit,
quandoquidem ij qui olim Prophetarum
riuilis irrigabantur nunc ne exili quidem
stillâ fruuntur, Gentes verò desertæ & extor-
res, pietatis ac doctrinæ fluuijs redundant, in
quibus inhabitare fecit eos qui olim spiritalis
& animæ, quibus d' δισθεσίας κ' διδασκαλίας παρέκλυζεν) ποταμοίς, εν οίς τες πάλαγ λιμνὴν προμα-
πηκίς

διὰ τ' νοητῆς ἐξίωσιν τῶν θεῶν λιμνὴν τὴν ψυ-
χῶν ἐπορμίζουσα, κυβερνῶντος τῆς λόγου καὶ
σοφίας τὸν πᾶν καταδουλώοντος. διὸ εἶρη,
Καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐπὶ λιμνὴν θελήμα-
τος αὐτοῦ.

λα'. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΘΩΣΑΝ
ΤΑ ΚΥΡΙΩ.] Α'μα γδ ἠθέλησε κ' λύσις ἐγένε-
το τ' κακῶν. ὁπισθιμαντέος δὲ ὅπως τῆς τρε-
πῆς ὁπιδόμης. Θάλασσαν γδ τὴν συμφορεῖν
ὀνομάσας, νῦν λιμνὴν τὴν ἀπαλλαγῶν
ἐκάλεσε. διὰ ταῦτα ὑψώσατο αὐτοὺς
φησιν, ἐν ἐκκλησίᾳ λαῶν, ἀντὶ τῆς ἐπι-
μάρτυρε πολλῶν λαῶν, καὶ ἐπὶ φρεσβυτέ-
ρον ἐοτίμων τὰς ὑμῶν ἀναπημπέτωσαν,
ὡς ἀξίους εἶη ἡ μάρτυρε. Τίνα ὑψώ-
σατο αὐτοὺς; Τὸν ἔνεκα μὲν ἀμαρτημάτων
κλύδωνι ὠδύσασθαι, ἐλευθέρω εἰς ἀ-
γαθὰ τὸ ἔθνος μετασθέντα. ἡ ἀκολού-
θως μετὰ τὰς ἀποστόλους καὶ τὰ φρεσβυ-
τέρους ἐμνήσθη. ἔδει γδ τοῖς ἡγῶν ἀγαθῶν
διεργαλίαις φρεσθεῖναι καὶ ταῦτα. ἐν γδ
τῇ ἡγῶν ἐκκλησίᾳ δεῖ δόξαζω τὸν
πάντων θεόν. ὅτι οἱ μὲν καὶ ἱερωσύνης κ' ἡ
βασιλείας ἀπόδησαν; καὶ νόμοις ἐθῶν
ὑπετέθσαν, ἀξιοπορεῖν δυσυχῆντες. ἡ δὲ
φρεσ ἀνυδρος κ' διψῶσα ἐκκλησία τ' ἐθῶν,
καὶ πόλεις σιωπήσαντο, ἐν ἔθνοισι πολιτείας
ἐπαρήρηται.

λαγ. ΕΘΕΤΟ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ΕΙΣ ΕΡΗΜΟΝ.]
Οὗτός ἐστι, φησιν, ὁ πάντα ὡς βέλει μετα-
σκευάζων. καὶ νῦν μὲν ἡ ἔρημος ποτῶν ὁπι-
κλυζῶν ποταμοῖς. νῦν δὲ τὰς τ' ὑδάτων
διεξαγωγὰς ἔπραξαν. ὡς δ' ἴσως ἐγγίνομεν
ἔσθαι, φρεσθεῖναι ἡ ἀφ' ὁραίας ποτῆ. αὐτός ἐστι
ὁ γῆν καρποφόρον εἰς ἀχρηστον ἐργαζόμενον
διὰ τὴν τῶν καπικέντων καλίας ὡς περ τὰ
σόδομα, ἐ μεταβληθέντων ἡγῶν ἐνοικέντων,
μεταβάλλον αὐτοῖς, κ' τὰναντία ποτῶν, ἐ ἡ
ἀνυδρον ἀπέβητο ἐργαζόμενος, ὡς τὰς ἀ-
νελλίπυς τόπυς ἐκείνυς κ' οἰκείω λουπόν, κ' ἡ
καλλίπυς ἐναβρωμένω πόλεις, κ' ἐπιτηδεύων
ἡ γῆν ἡγῶν εἰς τὴν καρπῶν φορῶν, κ' ἀγ-
γέλων ὑποδοχῶν. ὡς τὰς ἐνοικέντας κ' ἡ
εἰς πλῆθος ἐπιδέοναι διλογίας ἐπιτυχόντας,
ἐ ἡ καθόλου διθνήσας ἡγῶν τὴν κτηνῶν καὶ ἡγῶν
ἄλλων χεῖν.

ΑΛΛΩΣ. Ποταμοὺς εἰς ἔρημον ἔθετο, ἐπεὶ οἱ
πάλαγ φρεσθεῖν ἀρδόμενοι τὰ μασι, νῦν ἐδὲ
νοτίδος μικρῶς ἀπολαύουσι. τὰ δὲ ἔρημα ἔθνη
πηκίς

πκοῖς πικρομένους τροφῆς ἔγκρατώκισε, ἔ τὴν
δυσεβῆ συνήσασατο πολιτείαν· ἐν οἷς καὶ οἱ
θεῖω Ἀπόστολοι (ἐς καὶ ὁ κύριος ἔφησε γεωρ-
γούς) τὴς λογικῆς τῶ θεῶ κατεφύτασαν
ωφραδείσας, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης καρ-
πὸν φεροσκόμισαν· οἱ δὲ ἔπ' ὀυλογίας
σπεύσαντες, ὅτ' ὀυλογίας ἔ θηρίσμοι. Κτή-
τη δ' ἐκαλεῖ τὴς ἑαυτῶν νεμομένων.

λθ'. ΚΑΙ ΩΛΙΓΩΘΗΣΑΝ, ΚΑΙ ΕΚΑ-
ΚΩΘΗΣΑΝ.] Μεταβληθῶντων δὲ αὐτῶν ἔ
ἐσοικάντων τί γίνεται; Ὅπῃ καὶ νῦν ἡμεῖς
ἐπάδομῶ, φησι, μεταβαλόντες ὅπῃ τὸ χεῖ-
ρον, καὶ πειρασθέντες ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ
τῆς ἀνικίας ἀναεσθῆν· καὶ ἔ μόνον ἡμεῖς,
ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμῶν ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς
ἐξεδωθησαν, καὶ ἐπλανώμεθα ὡς ἐν ἐρή-
μῳ πολλῇ. ἀλλ' ὅτε πάλιν ἔδοξεν αὐτῶ
ἐβόηθῆν, φησι, λαφ' πῶντι ἐκ τῆς ἀχρας
ταπεινώσεως· καὶ ἠύξῃσι τὰς συγγενείας
ἡμῶν πάλιν φερεβάται δ' αὐτῶ.

Α Λ Α Ο Σ. Εἰ γὰρ καὶ σωματικῶς, φη-
σι, Ἰουδαῖοι πληθύνουσι ὡσεὶ ἄμμοσος τῆς
θαλάσσης, ἀλλὰ τὸ κερταλεῖμμα σώζεται.
Ὁυ γὰρ πάντα σωτηρίας ἀξιοῖ τὸ πινδύ-
μα τὸ ἄγιον δὲ Ἡσαῖα φάσκει· Ἐὰν γέ-
νονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμοσος τῆς
θαλάσσης, τὸ ὑπολείμμα αὐτῶν σωθήσε-
ται ἔ ὑπολείμματι ἔ χάριν εἶρηται, ἀ-
λγώθησαν, καὶ τὰ ἔξῃς. διδ' ἀλγώθησαν
καὶ κερταφάρησαν. Ἐπ' σμωχῆς κακίας καὶ
ταλαιπωρίας, καὶ τὸν Σύμμαχον. Ἀλλὰ
καὶ οἱ φερσῶντες ἐν αὐτοῖς ἀξιώμασι καὶ
γνώσφ παρεδῆθησαν ἐξεδωσῶ, ἐς ὃ θεὸς
ἐπλάσσει ἐν ἀβάτω καὶ ἐκ ὀδῶφ· παρητή-
σαντο γὰρ τὸν ἑαυτῶν ἐκλήθησαν ἀθεῖαν
ὀδόν. Πλάνην μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἐκ ἐπάφῃ,
σὺς δὲ μὴ πειρομένων ἀκυβερνήτως ἐπ', καὶ
πανταχῆ πλανώνται, τὸν ὀδηγοῦντα ἄτα-
βαλόντες. ὁ δὲ Σύμμαχος μιλνητικῶς
οἶον, καὶ πλανῶν αὐτῶς ἐν κερτατότητι ἀχα-
ροίας. Τίς δὲ ὁ βοθηθεῖς πῶντες, ὁ δὲ ἐθ-
νῶν λαός. Τῇ γὰρ τῆ Χερσῆ πεκαχία ἡμεῖς
ἐπλετῆθημεν. Πατεριὰ δὲ ὀνομαζῆ τὸ σύ-
σημα ἔ εἰς τὸν θεὸν κερταλόρον σωντολάν-
των· ὁ δὲ Ἀκύλας, θεῶς ὡς ποιμνιον συγ-
γρηείας· ὁ δὲ Σύμμαχος, τῆς ὡς ποιμνικῆς
τῶν συγγρηείας, δηλαδὴ τῶν καὶ πῶντες καὶ
χάρας ἐκκλησίας, ἐκ ἀφῶρον συνήσασας
συγγρηείων. Ταῦτα δὲ μέλλοντα ἔσεσθαι, ἔ ἔπῃ
καὶ ἔ ἐν ὧ φερσῶντες ἡμεῖς ὄντα φερε-

cibi fame tabescebant, ipsque religiosam vi-
uendi rationem concessit; in quibus etiam
diuini Apostoli (quos Dominus agricolas
appellauit) rationales Deo hortos plantarunt,
& fructum iustitiæ protulerunt; qui cum in
benedictionibus seminauerint, de benedi-
ctionibus & merent: Pecora autem vocat eos
qui ab ipsis pascuntur.

39. ET PAUCI FACTI SUNT, ET VEXATI.]
Ceterum incolis nudum eiectis quid sit? Id
quod, inquit, etiamnum nos perpeffi sumus
cum in peius mutaremur, & in captiuitate
intolerandis molestijs vexaremur; & non so-
lum nos, verum etiam Principes ac Reges
nostri ad nihilum redigerentur, atque in
multa solitudine erraremus. Verumtamen
quando iterum ipsi placuit opem, inquit, tul-
lit populo pauperi de summa humiliatione;
& instar ouium rursus cognationes nostras
auxit.

ALITER. Nam etsi, inquit, Iudæi mul-
tiplicati fuerint sicut arena maris, reliquæ
tamen saluæ fient. Non enim omnes salute
dignos censet Spiritus sanctus per Isaiam di-
cens: *Quod si fuerint filij Israël quasi arena*
maris, reliquia eorum saluabuntur. Propter
has reliquias dictum est, *Pauci facti sunt,* &c.
Quocirca imminuti & corrupti sunt à pres-
sura malitiæ & calamitatis, vt Symmachus
ait. Sed & illi qui inter illos dignitatibus &
scientiâ eminebant traditi sunt in exterminium,
quos Deus errare fecit in inuio & non
in via: siquidem viam rectam ad quam vo-
cati fuerant deseruerunt. Deus enim non in-
troducitur errorem, sed eos qui ipsi non obe-
diunt suâ gubernatione destituit, & vbique
errant, cum viæ ducem reiecerint. Symma-
chus verò hæc per futurum expressit: q. d.
Et errare faciet eos in vanitate mentis. Quis
porro pauper is qui adiutus est? utique po-
pulus ex Gentibus. Christi enim paupertate
nos diuites facti sumus. Familiam autem vo-
cat congregationem eorum qui in diuinum
catalogum relati sunt: Aquila autem, *Pone-
sicut gregem cognationes:* Symmachus verò
ait, *Statuet sicut greges cognationes,* scilicet
Ecclesias per ciuitates ac regiones, ex diuersis
cognationibus constantes. Hæc autem fu-
tura vaticinatus est, & nondum existentia eo
tempore quò hæc prædicebantur: quarto-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Quomodo
Principes
Iudæorum
ad paucitatem ex mi-
seriam redacti sunt

Reliquia
Iudæorum
salua fient.

Isaiæ 10,
22.

Pauper po-
pulus à
Gentibus à
Deo ele-
ctus.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
LUCÆ IO,
23.

pter ait, *Videbunt recti*. Quid videbunt? utique in melius commutationem. Quare etiam Saluator ait: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis: quia multi Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.*

Timor bonorum custos.

42. VIDEBUNT RECTI, ET LÆTABUNTUR.] Docet quomodo rectus timuerit ad hanc benignitatem respiciens. Timor enim haud exigua est bonorum custodia, dum per præteritorum memoriam futura corrigit. Quo utique omnis quoque iniquitas obstruitur. Quàm beata est illius vita, à quo os iniquitatis tamquam fons sordium perpetuò obturatur, ne amplius fœtore suo hominem coinquinet. Deinde quasi signacula quædam apponit dicens: *Quis sapiens, & custodiet hæc?* Quæ autem bonorum custodia est? Scilicet non imperitè diuinæ benignitati attendere. Qui enim intelligit quæ consecutus sit, nequaquam proderet bonum quo dignus est habitus: qui verò imprudenter attendit gratiæ, idem ipsi accidet quod cæcis, qui margaritam aliquam in manibus habentes, tamquam lapillum quempiam communem abijciunt, ex pulchritudinis ignorance ipsius possessione priuati.

Attendum benè gratia.

δέσποσι· διδὸν φωνῶν, ὄψονται οὐδεῖς. Τὸ ὄψονται; Τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν. διδὸν καὶ ὁ σωτὴρ· Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἂν βλέπεται ὅτι πολλοὶ προσεφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἂν ὑμεῖς βλέπεται, & ἐκ εἶδον.

μὲν. ΟΥΟΝΤΑΙ ΕΥΘΕΙΣ, ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΝΘΗΣΟΝΤΑΙ.] Διδάσκει ὡς πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν ταύτῃ βλέπον ὁ οὐδεὶς ἐφοβήθη. ἔτι μὲν ὁ φόβος ἦν ἀγαθὸν φυλακτήριον, τῆ μνήμῃ ἦν γνησιότητων σωφρονίζων τὰ μέλλοντα. ὡς δὲ καὶ πᾶσα ἀνομία ἐμφερόνται. ὡς μακάριοι ὁ βίος ἐκείνου, ὅς ἔστι τῆς ἀνομίας ἕνεκα καθ' ἑαυτὸν βορβόρου πηλὸν εἰς τὸ διπλοῦς ἐμφερόνται, ἐκείνη δυσωδία καταμολύσει αἴθερον. εἶτα ὡς τῆς σφραγίδος ἐπιπέσει λέγων· τίς σοφός, καὶ φυλάξει ταῦτα; τίς δὲ ἢ ἦν ἀγαθὸν φυλακὴ; τὸ μὴ ἀσωτίως τῆς θείας ἔχει φιλανθρωπίας. Ὁ γὰρ σωτὴρ ὡν τετύχηκεν, ἐκ αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ ἔκζητα. Ὁ δὲ ἀσωτίως ἔχων τῆς χάριτος, ταῦτον πείσεται τοῖς τυροῖς, οἱ μαργαρίτῃ ἐν χερσὶ λαβόντες, ὡς ψαλίδα πρὸς τὴν εἰρήνην ἀπορίπτουσι, ἀγνοῖα τῆ κάλλους ζημιωθέντος τῆ κτήματι.

C A T E N A P A T R V M.

HESYCHII. Eodem modo quo præcedentes hic etiam inscriptus est: eiusdem enim est argumenti, cum enaret miracula quæ in parte Iudæis acciderunt.

DIDYMI. Propositus etiam Psalmus, cum Dei beneficia & misericordias hominibus exhibitas contineat, præfixum sibi habet Alleluia.

Deo duplici de causa confitendum.

I. CONFITEMINI DOMINO.] **E**YSEBII. Domino confitendum est, cum ut ipsi tamquam Medico delicta nostra præterfaciamus; tum ut ipsi pro beneficijs in nos collatis gratias agamus; utpote curationis eius pignus obtinentes; quoniam non solum bonus est, verum etiam in omni præsens sæculum misericordiam suam extendit.

CHRYSOSTOMI. Si quis enim insen-

ΕΥΧΙΟΥ. Παροπλησίως τῆς προτέρης καὶ ἐπὶ ἐπιγέγραπται· τῆς γὰρ αὐτῆς ὑποθέσεως ἔχεται, ἵσαρὸν ἐν μέρει τὰ ἡδυμύρια τοῖς Ἰουδαίοις θαύματα.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ ὁ προσκείμενος ψαλμὸς περιέχει διττὴν ἀρετὴν καὶ ἐπιμεριάζει πρὸς τὰς ἀνθρώπων γνησιότητας, προσεταγμένον ἔχει τὸ Ἀλληλουία.

Α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.] **Ε**ΥΣΕΒΙΟΥ. Τὸ κυρίως ἐξομολογησάμεθα, δεῖ κατὰ τι τὸ ὁμολογεῖν τὰ ἑαυτοῦ πημιμελήματα ὡς ἰατρῶν κατὰ τι τὸ ὁμολογεῖν αὐτῶν ἐπὶ ταῖς εἰς ἡμᾶς ἀρεταῖς; τὸ ἔχοντος τῆς παρ' αὐτῆς θεοπαρίας ἔχοντας; ὅτι μὴ μόνοι χριστὸς ὅστις, ἀλλὰ καὶ ὁμοεικένει τὸ ἔλεος αὐτῆ εἰς πάντα τὸν παρόντα αἰῶνα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀνὰ γὰρ ἑπὶ

57

εἴ τις ἤβ' ἀναδίδωται ἐν οἷς ἑπαθον οἱ ἑπα-
νόντας τῆς ἀποδείξεως ἀφελήσουσιν· ἔ γ' οὐ
πρὸς ἀξίαν τῆς ἀφύτων ἐτυχόν, ἀλλὰ ἕξ
εἰς αὐτὴν ἀφελήσουσιν καὶ τὸν ἕλεον. Καὶ κα-
λῶς εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἕλεον αὐτῆ.
Οὐ γὰρ ἀποδείξῃ, ἀλλ' ἀνθεὶ ἀεί. εἰ ἔ' πρὸς
βραχὺ γὰρ τῆ θάλασσαν καὶ τῆ ζάλη τῆς
αἰχμαλωσίας παρὰ ὀδύνας, πάλιν τὴν ἕλεον
ἀπλάουσαν.

β'. ΕΠΙΘΕΘΕΑΝ ΟΙ ΚΕΛΥΤΡΩΜΕΝΟΙ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ εἶπεν οἱ σωθέντες
ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίου, ἀλλ' οἱ κελυτρωμένοι· θεοῦ δὲ
λύτρα κατήσθηκεν ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ ποῖα
λύτρα ἰδοῦμεν ὑπὲρ αὐτῶν; ὅτι μὲν γὰρ
ἡμῶν τὸ αἷμα ἔξελχεν· ὅτι δὲ ἐκείνων
ἔλασον τὴν ἀποδείξῃ λέγοντι Θεοῦ· Δώσω ἀντὶ
σὲ σκηνὴν καὶ ἑτέρας πολλὰς, τὰς γὰρ αὐτὴς
κελυτρωτάς ἔξεδωκεν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Εὐκταῖος καὶ ὅτι τὴν παρὸν-
τος ἢ κλήσις ἤβ' ἔθελον, ἢ ἕξ τὴν σωτήρ Θεοῦ
ἡμῶν εἰς ἔργον χωρήσασα ἀποφασίσταται
μὲν τῆ ἀποβολῆν τῆ Ἰουδαίων ἔθνος, τὴν δὲ
τὴν πρὸς τὴν ψαλμῶ δὴ ληθεῖσιν· ἐν ᾧ
μὲν τὸν μετὰ καταλόγον τῶν ἀσεβούντων
αὐτῶν ἐλέηται· καὶ ὠργισθὲν κύριος Θεοῦ ὅτι ἦ
λαὸν αὐτῆ· καὶ ἰβδελύξατο τὴν κληρονομίαν
αὐτῆ.

ΕΚ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΥΝΗΓΑΓΕΝ ΑΥ-
ΤΟΥΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπισημασθὲν δὲ αὐτὴς
εἰς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ἐκ πάντων ἔθνος.
πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμενικὴν δὲ τῆ πιασάσαν
ἐδήλωσε κλημῶται. ἐκ τῆται γὰρ ἔθνος και-
νὸν καὶ κληρονομία τὴν δὴ νέα σωτήρ. εἰκὸς
μὲν ἐν πᾶσι νομίσαι τὴν Ἰουδαίων ἐκ τῆ ἔθελον
συναγωγῆν δὲ τὴν παρὸντος δηλοῦν ψαλ-
μῶ, ὡς μελλόντων τῶν κατ' ὄλην τῆ οἰκουμενικῆς
Ἰουδαίων ἀποχωρήσασιν τῶν ἔθελον, καὶ τῆ καὶ
τὴν ἀλλοδαπῆν δὴ ἀπελευθερίας ἀπαλλάττουσιν,
συναγχαθαι δὲ ὅτι τὴν Ἰουδαίων γῆν. Τοιαῦ-
τα γὰρ εἰς ἕπ καὶ καὶ παῖδες Ἰουδαίων φαν-
τάζονται. Ἀλλ' εἰπεὶ μὴ ταῦτα ὅτι αὐτὴς
τοῖς ἔργοις ὁράται γὰρ ἡμεῖς, ἢ δὴ πᾶσι χι-
λίου ἐγγύς ἔπει τῆς ἀπὸ τῆς εἰς Βαβυλώνα
αἰχμαλωσίας αὐτῶν μὴδὲν ποῖσιν ὅτι
αὐτὴς ἀποφασίσται Θεοῦ· ὅτι τῆ τῶν ἀποφασί-
σασιν ἐκείνῃ τὰς λόγους ἐφαρμόσται, καὶ
ὅτι τῆ τῶν ἔθελον κλήσις ἀνάγκη τῆ ἀποφασί-
σται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ γὰρ ἐν
ἑνὶ χωρίῳ ἦσαν κλημῶται, ἀλλὰ παντα-

fatorum non crediderit in ijs quæ negligentes perpeffi sunt, argumenta circumferunt: non enim pro merito consecuti sunt remissionem, sed per eius misericordiam ac bonitatem. Et rectè dixit, Quoniam in factum misericordia eius. Non enim succisa est, sed semper pullulat. Nam etsi ad modicum mari ac tempestati captiuitatis traditi fuerint, rursus misericordiam consecuti sunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Misericor-
dia Dei per-
petua.

2. DICANT QUI REDEMPTI
SUNT.] CHRYSOStOMI. Non dixit
simpliciter qui saluati sunt, sed qui redempti
sunt; ostendens quòd lytra pro ipsis depo-
fuerit. Et qualia pro ipsis lytra dedit? Pro
nobis siquidem suum sanguinem effudit; pro
ipsis verò audi quid Propheta dicat: Dabo
pro te tabernaculum & alios multos. Eof-
dem enim affligentes exposuit.

Christus
nos propter
redemit.

EVSEBII. Fortassis etiam in præsen-
tiarum vocatio Gentium prædicitur, quæ
per Saluatorem nostrum in opus exijt post
Gentis Iudæorum repudiationem, quæ
per præcedentem Psalmum declarata fuit:
in quo post longum catalogum impietatum
ipforum dictum est: Et iratus est Dominus
in populum suum: & abominatus est heredi-
tatem suam.

Gentes à
Christo
vocata In-
dæis repu-
diatis.

Psal. 105,
40.

DE REGIONIBVS CONGREGA-
VIT EOS.] EVSEBII. Congregat au-
tem ipsos in Ecclesiam suam ex omni Gente.
Vniuersum enim orbem per quatuor clima-
ta designauit. Nam ex his Gens noua &
hereditas Dei noua constata est. Verosimile
igitur erat nonheminem existimare Iudæo-
rum ex Gentibus Synagogam per præsentem
Psalmum demonstrari, quasi Iudæi per vni-
uersum orbem à Gentibus recessuri, & ab
alienæ terræ incolatu liberandi, atque in Iu-
dæa congregandi sint. Nam etiam vsque in
hoc tempus Iudæi similia sibi imaginantur.
Verùm cum rebus ipsis nequaquam hæc cir-
ca ipsos contigisse videantur, quandoquidem
iam inde ab ipforum in Babylonia captiuita-
te mille circiter annorum spatium nihil istius-
modi circa illos actum sit; tempus est ut re-
rum euentui sermones istos accommodemus,
& ad Gentium vocationem hoc vaticinium
reducamus.

Gentes à
quatuor
mundi par-
tibus con-
gregata.

CHRYSOStOMI. Non enim in vna
aliqua regione morabantur, sed vbique ter-
rarum

Quam mi-
ra fuerit
Iudæorum à
Babylonia
redemptio.

CATE-
NA PA-
TRVM.

rarum dispersi erant, vt omnes Dei iram & potentiam benignitatemque agnoscerent; iram quidem punientis, benignitatem verò saluantis, in vtrisque autem potentiam. Non solùm enim admirabile erat ipsos dimitti, verùm congregari dispersos, & reduci denuò collectos. Etenim pueri in Babylonia nati, atque omnis istiusmodi migrationis ignari, cum magna facilitate inermes & nudi atque Imperatoribus destituti per tot hostes reuerfi sunt; ita vt illud haudquaquam minus esset eo quod in Mari rubro contigerat.

Gentes olim destituta nunc gratiã Dei delibuta.

ΑΤΗΝΑΣΙΙ. Et quoniam illi qui ex quatuor orbis climatibus congregati sunt nisi omnes Gentes? quæ olim Dei cultu destitutæ, ne diuino quidem rore delibutæ fuerant, sed in maxima siti versabantur.

4. ERRAVERVNT IN SOLITVDINE.] CHRYSOSTOMI. Hæc affinia sunt illis de Ægypto; hæc cognata sunt ijs quæ in deserto contigerunt. Ceterùm qui tunc, is & nunc & in deserto & in terra inhabitata præest: ac tunc quidem per manna, nunc verò etiam sine manna diuersimodè potentiam suam ostendit.

ΕΥΣΕΒΙΙ. Nos quidem qui ante diuinum Saluatoris nostri cultum in infrugifera & inaquosa sterilique vita priùs olim errabamus; quando eramus Gentes irracionales, idola muta sectantes, nec vllibi viam ciuitatis habitaculi inuenientes; quando eramus alieni ab instituto Israëlis, spem non habentes, & sine Deo in mundo; qui olim eramus exosi, in fame & siti animo deficientes, eò quodd rationali celestique cibo ac potu spiritali priuati essemus; iuxta illud, *Emittam non famem panis, neque sitim aqua, sed famem audiendi verbum Domini*; idcirco in deserto virtutum existentes errabamus, ductorem ac ducem minimè habentes, quem sequentes reperire possemus post viam ipsam ciuitatem sacrâ lege ritè ordinatam, in qua habitare valeremus, ab ea minimè recedentes. Hæc autem est virtus & Dei sapientia.

Amos 8, 11.

5. ΕΣΥΡΙΕΝΤΕΣ ΕΤ ΣΙΤΙΕΝΤΕΣ.]

Psal. 103, 15.
Ioan. 4, 14.
Anima diuino cibo destituta subsistit.

ΑΤΗΝΑΣΙΙ. Non enim habebant panem qui cor hominis confirmat, neque aquam viuam; de qua dicitur, *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.*

χῆ διασπαρμένοι, ἵνα πάντες μάθωσι τῆ θεῆ ἢ ὀργῶν κῆ τῆ δυνάμει κῆ τῶν φιλοθεσπίαν ὀργῶν μὴ κολάζονται, φιλοθεσπίαν δὲ σώζονται, δυνάμει δὲ ἐν ἐκαστοῖς. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἀφειδίται μόνον τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ ἔτι τὸ συναγαγεῖν αὐτούς, διασπαρμένους, ἔτι τὸ συναχθέντας ἐπαναγαγεῖν. Καὶ γὰρ παῖδιά τε χθόνια ἐν Βαβυλωνί, καὶ πάσης ἀπέχεοντα τοιαύτης ὑποδημίας, καὶ πολλῆς ἐπαπίσταν ἢ ἀκολίας δὲ τοσούτων πολεμίων ἀσποδοὶ κῆ γυμνοὶ ἔτις κρατῆντας ἐκέχοντες ὥστε ἐδὴ ἐλατῶν τῶν τῶν κῆ τὴν ἰμυθῶν θάλατταν ἤμορμυε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ τίνες οἱ ἐκ τῆ πασάρον κλιμάτων ἢ οἰκωδῆς συναχθέντες ἢ πάντα τὰ ἔθνη; τὰ πάλαι ἔρημα θεοσεβείας τυγχάνοντα, κῆ μὴδὲ νοτίδος θείας μετὰ λαβόντα, ἀλλ' ἐν πολλῶν δὲ τῶν τυγχάνοντα.

δ'. ΕΠΛΑΝΗΘΗΣΑΝ ΕΝ ΤΗ ΕΡΗΜΩ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταῦτα ἀδελφοὶ ἔγωγε αἰζυόμην ταῦτα συζητῆ ἔγωγε ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἀλλ' ὁ τότε θεός, ἔπος κῆ νῦν κῆ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀοικίτῳ γῆ κῆ τότε μὴ δὲ τῆ μάνα, νῦν δὲ κῆ χωρὶς τῆ μάνα ποικίλως τῶν ἰαυτῶ δυνάμει ἐν δεικνύμεν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἡμεῖς μὴ οἱ περὶ τῆ στυγῆς κῆδὲ θεοσεβείας κῆ ἐν ἀκαρπῶ ἀνυδροῦ τε ἔτι ἀγόνῳ ζωῆ πάλαι πῶς ἔσθον πεπλατημένοι ὅτι ἡμῶν ἔθνη ἀλογα, πῶς τὰ εἶδωλα τὰ ἀφανα ἀπαγόμυοι, οἱ μὴδέποτε ὁδὸν πρόβλεως κατὰ κλητῆς δρόνους ὅτι ἡμῶν ἀλλόθιοι ἢ πολιτείας τῆ Ἰσραήλ, ἔτις μὴ ἔχοντες, κῆ ἀθιοὶ ἐν τῶν κόσμῳ οἱ μεμνημένοι πάλαι, ἐν λιμῶν κῆ δὲ τῶν τῶν ψυχῶν ἐκλείποντες, δὲ τὸ ἐσθῶν λογικῶν κῆ ἐπυραίνῳ τροφῆς ποτὲ τε πινόμενα κῆ τὸ, ἔξαποσελαῖ ἐ λιμῶν ἄρτου, ἐδὲ δὲ τῶν ὕδατῶν, ἀλλὰ λιμῶν τῆ ἀκῆσαι λόγον κυρίως διδὲ ἐν ἐρήμῳ ἢ ἀρετῶν ὄντες ἐπλανώμεθα, ποδηγῶν κῆ ἡγμῶνα μὴ ἔχοντες, ἔτι ἐπόμενοι εἶρεῖν οἶοι τε ἡμῶν μὴ ἢ ὁδὸν πάλαι δὲ δὲ τῶν γῶν ἡμῶν ἡμῶν νόμῳ, ἐν ἢ κατοικεῖν ἡδυνάμεθα, μὴ ἀναχωροῦντες· αὐτῆ δὲ ἔτις ἀρετῆ ἔτις θεῶ σοφία.

ε'. ΠΕΙΝΩΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΨΩΝΤΕΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὐδὲ γὰρ εἶχον ἄρτου ἢ σπρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, ἐδὲ τὸ ὕδωρ τὸ ξανὸν πῶς ἔτις ἔλεγε, ὁ πίνων ἐκ τῶ ὕδατῶν ἔτις ἐγὼ δώσω αὐτῶ, ἐ μὴ διψῆση εἰς τὸν αἰῶνα.

Η Σ Τ.

ΗΕΨΥΧΙΟΥ. Όταν γὰρ ψυχὴ λιμῶσῃ καὶ διψῶσῃ ἀκοῶν λόγῳ τῆς Θεῶ, διδασκαλίας ἐκ ἔχουσα, ἀναγκαίως ἐκλείπει καὶ ἐλατῶται· ἐπειδὴ τροφὴ ψυχῆς ὁ τῆς Θεογνωσίας ἄρτος.

5. ΚΑΙ ΕΚΕΚΡΑΒΑΝ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα πάλιν αὐτῷ τὴν κηδεμονίαν· ἐδὲν πλέον ἐποίησαν, ἀλλ' ἐβόησαν μόνον, καὶ θάλασσαν ἐν ἀγυῖπῳ καὶ μὴ προσευχίας ἐκάλεσαν τὸν Θεόν, καὶ πάντα ἐλύθη τὰ δευῶ· ἐκαστοθώματα ἐπέδειξαντο, ἀλλ' ὀλίγω μόνον γησάν· τὴν δὲ ὀλίγω ἢ θλίψις εἰργάσατο· διὸ καὶ προσέθηκε λέγων, ἐν τῷ θλίβεισθαι αὐτούς.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὰν ἰθὺν ἀπάντη πλανώμενοι ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐκλείψεως ὅτι ἀτροφίας σωτηρίων λόγων, ἐβόων πρὸς τὸν Θεὸν ἰκαδύοιτες, κοινὸν ἅπασιν καταπεμφθῆναι σωτήρα. Καὶ ἔραξαν πρὸς κύριον ἐν τῇ θλίβεισθαι αὐτούς, τὴν ἐκ χειρὸς αὐτῶν ἰσχυρῶν ἔραξαν, καὶ ἰσχυρῶν αὐτῶν καὶ διψώντων ἐν τῇ ψυχῶν ἡδὴ δι' ἀτροφίαν ἐκλείποντων, ἐβόων αὐτοὶ καὶ ἔραζον πρὸς κύριον, ἵνα ἴδωσιν οἰκείων ἔλεος παρασθέντων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὰ ἔθνη ἐπέμνη ταῖς παντοδαπαῖς κατασχευαῖσι συμφοραῖς, ἀλλὰ καὶ οἰμωγαῖς ἐθνήκοις ἐπέμνη, τῆς ἀνασάσεως ἐκ ἔχοντα τὴν ἐλπίδα· ἐ μὲν τὴν λύσιν ἤλπιον κατεχόντων δευῶν, ἐκ τῆς Θεῶ ἤλπιον ἔλκεσσαν. εἶδε δὲ ὁμοῦς ἕνοιπται ὁ φιλόσοφος, καὶ τὸν ἔλεον ὠρεξῶ. Οὐ γὰρ ὅτι τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν ἀς ἐποήσαμεν (φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος) ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς ὅτι λεπτῶ παλιν γασίας καὶ ἀνακατανόσεως. Ἄλλοι πρὸς τῶν Ἰουδαίων ταῦτα εἰρηδῶ φασί, πάλαι μὲν ἐλδοθεροφθίαν ἐκ τῆς ἐν ἀγυῖπῳ διαγωγῆς ἐκ τῆς κακωχρῶν πρὸς κύριον, πάλαι δὲ τὸ αὐτὸ πεισομῶν καὶ τῆς παντοδαπῆς πλάνης ἀπαλλαγῆσομῶν, εἰ πρὸς κύριον κερῶσιν, καὶ τῆς δι' αὐτῶ τῆς χειρὸς τελείας ἐλδοθερίας ὁμοχρῶσιν τυχεῖν.

6. ΚΑΙ ΔΕΔΩΚΕΝ Αὐτοῖς εἰς ὁδὸν ἐπιθυμίαν.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οἱ μὲν γὰρ ἐπλανήθησαν ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ. Τῆτο πρῶτον νόσημα νεοσηκότες τὸ τῆς πλάνης. Καὶ δευτέρῳ κακῶ πεισοπόντες, ὅδον

HE SYCHII. Quando enim anima per-^{CATĒ-} pessa fuerit famem sitimque audiendi verbum ^{NA PĀ-} Dei, cum doctrinam non habeat, necessariō ^{TRVM.} deficit & extenuatur; quandoquidem cibus animæ sit panis diuinæ cognitionis.

6. ET CLAMAVERVNT AD DOMINVM.] CHRYSOSTOMI. Considera rursus eius pro-^{Sedula orā-} uidentiam: nihil amplius fecerunt, sed so-^{tio omnes} lum clamauerunt, sicut in Ægypto cum se-^{molestias} dulitate Deum inuocauerant, & omnes mo-^{dissipat.} lestiæ dissipatæ sunt. Nequaquam proba faci- nora exhibuerant, sed solam sinceram ora- tionem: hanc autem orationem tribulatio expresserat; quare etiam adiunxit dicens, cum tribularentur.

E VSEBII. Cum Gentes omnes erra- rent in terra deserta & inaquosa, atque ipsa- rum anima deficeret ex penuria salutarium verborum, clamabant ad Deum supplican- tes, ut communem omnibus Saluatorem emitteret. Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur. Captiuis illis compatientes; ipsique sitientibus & animo præ cibi penuria deficientibus condolentes, clamabant ipsi & vociferabantur ad Dominum; pro suis singuli deprecantes.

T H E O D O R E T I. Gentes permanebant ^{Sola misē-} cum omnis generis calamitatibus colluctan-^{ricordia} tes, quin & eiulatibus fletibusque utebantur ^{Gentes re-} resurrectionis spem non habentes; sed neque ^{speris et} solutionem malorum quibus detinebantur, a ^{saluauer.} Deo vniuersorum expetebant. Vidit tamen eas lugentes benignus Deus, & misericordiam porrexit: Non enim propter iustitias nostras ^{Tit. 3, 5:} quas fecimus (inquit diuinus Apostolus) sed secundum multam suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis. Alij aiunt hæc dicta esse de Iudæis; olim quidem cum clamarent ad Dominum ex Ægyptiaca seruitute liberatis, nunc autem cum illud ipsum perpetiantur etiam ex omnigeno errore eripiendis; dum- modò ad Dominum clamauerint, & per Christum perfectam libertatem consequi de- siderauerint.

7. ET DEDUXIT EOS IN VIAM RECTAM.] EVSEBII. Illi siquidem ^{Quomodo} errauerunt in terra deserta & inaquosa. Hic ^{Deus Gen-} erroris morbus primus est quo laborarunt. ^{tes in viam} In secundum autem malum incidentes, viam ^{rectam re-} ^{duxeris.}

CATE-
NA PA-
TRVM.

ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Tertium verò malum ipsos inuasit, quando erant esurientes & sitientes, ita vt anima eorum in ipsis deficeret. Benignus autem Deus ac Saluator bonus primùm quidem deduxit eos in viam rectam: deinde ostendit ijs quomodo oporteat ingredi viam quæ deducit in ciuitatem habitaculi.

EIVSDEM. Et quæ sit recta via nisi Euangelicus sermo salutaris, qui solus nos in cælestem ciuitatem adducit; in quâ constituti habitaculum nostrum reperiemus.

ATHANASII. Scilicet fidem in ipsum.

Ioan. 14, 6. Ipse enim dixit, *Ego sum via.*

Quomodo nobis erantibus in viam rectam redeundum sit.

CHRYSOSTOMI. Et nos igitur quando è præsentī vita non corpore, sed moribus & viuendi instituto egressi fuerimus, ne turbermur, si per tentationes redituri simus. Nam si illi qui in Babylone tot annis fuerant, suam regionem recuperaturi in migrando difficultatem sustinuerunt, quantò magis nos per desertum proficiscentes, vbi non est ciuitas, neque via lata, sed arcta & angusta, oportet sobriè agere ac vigilare, æque assiduè Deum inuocare, vt nobis itineris molestiam reddat leuiorem, nosque celeriter in ciuitatem habitationis reducat. Illa enim est ciuitas habitationis, hæc verò accolatus & peregrinationis.

ATHANASII. Ciuitatem habitaculi vocat Ecclesiam vel Hierusalem cælestem.

8. CONFITEANTVR DOMINO.]

Qualis à nobis Deus exigit remunerationem.

CHRYSOSTOMI. Vide qualem mercedem exigit. Ab ijs quibus operum beneficia præstiterat verborum postulat remunerationem, idque non sui, sed causâ salutis offerentium: & iubet vt omnes ea quæ gesta fuerant enarrent. Cuius rei gratiâ, & ad quid? vt inde lucrum referant, vt ipsi grati appareant & existant; aliosque prouocent ad imitationem.

EUSEBII. Prædicantes omnibus filiis hominum, vt omnes gratiam nobis præstitam & misericordias Domini agnoscentes, ad salutem eorum properemus.

HESYCHII. Misericordias & mirabilia appellauit ea quæ Dei sunt. Quæcumque enim miracula patrauit, non ad ostentationem aut gloriæ studio peregit, sed

πόλειως κατοικησέτω αὐτοῖς ἢ χ' ἄρα. Καὶ ἔτιον δι' αὐτὰς ὡσεὶ κακὸν, ἐπειπερ ἴσταν πονήσαντες, ἔδιδόντες, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῖς ἐκλείπειν ἐν αὐτοῖς. Οὐδὲ φιλαίθερον πᾶσι θεὸς καὶ ἀγαθὸς σωτὴρ παρὰ τὸν μὲν ὡδὴ ἡγορεῖ αὐτὰς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν· ἔπειτα ἔδειξεν αὐτοῖς πᾶσι κατὰ δὴ τὴν ἢ φέρονται εἰς τὴν πόλιν τῆ κατοικησέτω.

ΤΟΥ ΛΙΤΟΥ. Καὶ τίς ἀπ' ἐπὶ ἡ εὐθεῖα ὁδὸς ἢ ὁ σωτήριος ὁδὸς ὁ δικαιοσύνης, ὁ μὲν πᾶσι ἡμᾶς ἀγων εἰς τὴν ἐπερῶνιον πόλιν· ἐν ἡ ἡμεῖς ἡμεῖς τὸ κατοικησέτω ἡμεῖς δὴ τὴν πόλιν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν δηλοῦν. Αὐτὸς γὰρ ἔλεγε, Εἰ γὰρ εἰμι ἢ ὁδὸς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ ἡμεῖς πῶτε ὅταν ἐξερχόμεθα τὴν παροῦτος βίαν ἐσώμεθα, ἀλλὰ τὸ πᾶσι, καὶ πολιτεία, καὶ βίω, μὴ θορυβώμεθα. εἰ δὲ καὶ περὶ αὐτῶν μὲν ἡμεῖς ἐπαίνοισιν, εἰ γὰρ οἱ πᾶσι τῶν ἡμεῖς ἐν Βαβυλῶνι ἔτη, μάλιστα τὴν αὐτῶν ἀπολαμβάνειν χάριτι δύσκολον ὑπέμεινε καὶ τὴν ἀποδημίαν, πολλὰ μάλιστα ἡμᾶς δι' ἐρημίας πορρομένης, ἵνα εἰς τὴν πόλιν, εἰ ἔσται ὁδὸς πλατεῖα, ἀλλὰ σπὴν τῆς πηλομένης, ἡμεῖς δὲ ἐρημίας, καὶ σιωπῆς καὶ τὸν θεὸν καλεῖν, ὡς ἡμεῖς ἐπαίνοισιν ἔδειξεν ὁδοποιίας τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ταχέως ἡμᾶς εἰς τὴν πόλιν τῆ κατοικησέτω ἐπαναγαγεῖν. Ἐκοῦν γὰρ ἡ πόλις τῆ κατοικησέτω, αὐτὴ δὲ παροῦτος καὶ ἔσται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὴν πόλιν κατοικησέτω τὴν ἐκκλησίαν φησὶ ἢ τὴν ἐπερῶνιον Ἱερουσαλήμ.

ἢ. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΘΩΣΑΝ ΤΩ ΚΥΡΙΑ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα τῆνα ἀπαιτεῖ τὸν μισθόν. δι' ἔργων διεργασμένους δὲ λόγων τὴν ἀντίδοσον ζητεῖ, εἰδὶ αὐτὸν, ἀλλὰ δὲ τὴν σωτηρίαν ἡμεῖς παρεχόμεθα· καὶ καλεῖται πᾶσι ἐξαγγέλλειν τὰ γενημένα. τῆ πᾶσι ἡμεῖς, καὶ δὲ τί; ἵνα γρηγορήσῃ κέρδ' ἡμεῖς, ἵνα αὐτὸς τὴν ἀγαθότητα φαίνωσιν καὶ γίνωσκται, ἵνα εἰς τὸν αὐτὸν ἀγαθὸς ζῆλον.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καρῶσονται εἰς πάντας τὰς ἡμέρας τὴν ἀνθρώπων, ὅπως οἱ πάντες τὴν χάριτι ἢ εἰς ἡμᾶς γενησέτω καὶ τὰ ἐλεῖ τὴν θεὸν μακάριος, ἀλλὰ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐλεῖ καὶ θαυμάσια τῆ θεὸς τὰ αὐτῶν προσηρόρῳσεν. ὅσα γὰρ ἐθαυμάστῳσεν, εἰς ἐνδεῖστας πᾶσι ἢ φιλοτιμίας παρήγαγον ἔτινα, εἰς δὲ

δὲ πάντως καὶ φιλανθρώπιος χάριν τῶν
πρὸς ἐκείνους ἰσθ' ὡν ἐπαράχθη ἔτα θαύ-
ματα.

Θ'. ΟΤΙ ΕΧΟΡΤΑΣΕ ΨΥΧΗΝ ΚΕΝΗΝ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁ μὲν ἐν προφήτῃς τὸς
λυμὰ καὶ δίψαι κατεχορμύες φησὶν. εἰ δέ
τις καὶ ὑψηλότερον νοεῖν βύλοιτο· ἐκέθη
αὐτὸ κυρίως λέγοιτο ψυχὴ κενὴ ἢ Ἰουδαϊκὴ, ἢ τὸ
πνύμα πικρῆς ἐστρωμνῆς τροφῆς. Ἐμὸν γὰρ,
φησὶ, βρομα ἔστιν, ἵνα πείσω τὸ θέλημα
τῆ πατρὸς μου. ἄρα καὶ τὸτο τροφῆ· καὶ
τροφῆ ἀείση. διδὲ ἔλεγε· Μακάριοι οἱ
πεινώντες καὶ διψῶντες τῶν δικαιοσυλῶν.
τὸτο δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, χορτάσας τῶν
αἰκνυμένων τὴν τροφῆς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ μὴ τὴν αὐτὴν καὶ πεινώ-
σαι εἰπὼν, ἔδειξεν ὡς ἀμαρτωλοὶ τινος ἦσαν
οἱ λοιμώτῳτες. τὸ γὰρ κενὸν αὐτὶ τῆ μετὰ
παρέληπται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Σκιὰν θανάτου ἐκ αὐτῶν
μύθους λέγουσιν τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τὰς
ἐν ἀδύοτι πωρόξεις· αὐτὰ γὰρ εἰσὶν αἱ
χωροῦσαι ἡμᾶς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. ἐν
ταύταις δὲ ἡμῶν πωρότερον, ὅτι τὸ πῶ-
πικραίνου τὸν θεόν, καὶ τῶν βυλῶν τῶ
ὑψίστου παρεξουσίᾳ. δύνου γὰρ ἐκ μεγέθους
καὶ καλλοῦς κτισμάτων τὸν ἡμισουργὸν
τῆ ὄλων θεωρεῖν, ἔ τῶν ἀέλιον αὐτῶ δύ-
ναμιν καὶ θεϊότητα ὑπὸ κτίσεως κόσμου
νοεῖν· ἡμεῖς δὲ οἷα τυφλοὶ ἐν σκότει καὶ
σκιά θανάτου ὄραμεντες, καὶ τὰς λογικὰς
τῆς ψυχῆς δυνάμεις πεπρωμένοι καὶ πε-
πρωμένοι, ἐπιπλάττομεν τῶν δόξαν τῶ
ἀφάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκότος φαρτῶ
αἰθεροῦ, ἔ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, ἔ
ἑρπυδιῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ ταῦτα πρὸς τῆ
αὐτῶν σαφῶς ἀλληγορούμενα φαίνεται κύ-
ριολογούμενα γὰρ ἐ σωάδει τὸ τὸς αὐτῶς
ἐν ἑρήμῳ πλάσσειν, ἔ ἐν σκοτεινῶν δευ-
ματιῶν δέδειται. ἄλλος δὲ καὶ τὸν ἡ-
σαίαν ὁ λέγων ταῖς ἐν δεσμοῖς, ὅτι ἐλθετε καὶ
τοῖς ἐν σκότει, ἀνακαλύφθητε. πρὸς ἔ καὶ
Ζαχαρίας, ὅτι αἱματι δαδάτης αὐτῶ ὄρα-
πέσειτε δεσμοῖς ἐκ λάκκου ἐκ ἔχοντος
ὑδωρ. Χειρὸς ἐν πῶν πατρὸς σωτήρ,
καὶ πατὴρ ὄρα χειρῶ. ἰσθ' θανάτου δὲ κα-
κῶν τῶν ὁ Ἰσραὴλ καὶ ταπεινότητι δε-
δομῶ καὶ ἀνάγκῃ δουλείας. Σκιὰ μὲν
γὰρ τὸ καλύπτει, πνία δὲ ἢ ταπεινό-

omnino propter misericordiam & benigni-
tatem suam in eos pro quibus hæc miracula
patrata sunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

9. QVIA SATIAVIT ANIMAM
INANEM.] CHRYSOSTOMI. Pro-
pheta igitur dicit illos qui fami & siti
premebantur. Si quis autem sublimiorem
sensum voluerit intelligere: illa utique anima
Iudaica propriè inanis dici possit, quæ spiri-
tali cibo destituta est. Mens enim, inquit,
cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei.
Ergo ille cibus est; & quidem cibus optimus.
Quapropter dixit: *Beati qui esuriunt & si-*
tiunt iustitiam. Hoc etiam Christus fecit,
cum orbem terrarum hoc cibo satiauit.

Iudaicæ cib-
spirituali de-
stituta.

Ioan. 4, 34.

Marth. 5,

6.

HESYCHII. Etenim cum eandem
quoque esurientem dixerit, ostendit quomo-
do peccatores aliqui sint famelici. Inanem
enim pro vano accepit.

EVSEBII. Non aberraueris si umbram
mortis dixeris esse idololatriam & impias
actiones: hæc enim sunt quæ nos à vera vita
separant. In his autem prius versabamur,
quia Deum exacerbabamus, & consilium
Altissimi irritabamus. Oportuerat enim ex
magnitudine ac pulchritudine creaturarum
Auctorem vniuersorum contemplari, & sem-
piternam eius virtutem ac diuinitatem ex
creatione mundi intelligere; nos verò tam-
quam cæci in tenebris & umbra mortis ver-
santes, & secundum rationales animæ virtu-
tes compediti & excæcati mutauimus glo-
riam incorruptibilis Dei in similitudinem
imaginis corruptibilis hominis, & volucrum,
& quadrupedum, & serpentium.

Impias
est umbra
mortis.

Rom. 1,
20.

THEODORETI. Etiam hæc de illis ipsis
manifestè apparent esse per allegoriam dicta;
quandoquidem in sensu proprio accepta ipsis
minimè conueniant, ut quod in deserto erra-
uerint, & in obscuro carcere vincti fuerint.
Per Isaiam autem manifestus fit qui dicit
his qui in vinculis sunt, Exite; & his qui in
tenebris, Reuelamini. De quo etiam Zacha-
rias ait, quod in sanguine testamenti sui emi-
ferit vinctos suos de lacu qui non habet a-
quam. Christus igitur à Patre Saluator, & Pa-
ter per Christum. Israël verò est qui sub mor-
te absconditus & humilitate ac seruitutis ne-
cessitate vinctus tenetur. Umbra enim est
quæ abscondit, paupertas autem est humili-
tas,

Isaia 49,

Zacha. 9, 11

Christus
umbram
mortis dif-
ferans.

tas,

CATE-
NA PA-
TRVM.

tas, ferrum verò est necessitas. Idem autem Gentibus exhibent ablegati in regionem Gentium, quæ ab initio pauperes erant: de quibus Psalmus vigesimus primus ait: *Edent pauperes, & saturabuntur.* Quin & vniuersam hominum naturam diuinis doctrinis sustentauit, & ab ignorantie caligine liberans diuinæ cognitionis luce collustrauit, & ingruentem mortis vmbra dissipauit, tribuens spem resurrectionis, & fortia peccati vincula dirumpens. Nam *catenam peccatorum suorum vnusquisque constringitur.*

PROU. 5, 22.

Anima humiliatur per peccatum.

EIVSDEM. Cor quoque nostrum in laboribus peccati humiliatum est, ita vt anima infirmetur, & insita nobis rationis vis pereat, quam nemo vnquam è sæculo poterit recuperare.

CHRYSOSTOMI. Vidisti quomodo è medicina morbi naturam tibi declarat. Dicendo enim *humiliatum in laboribus*, ostendit contemptum ex superbia extitisse.

13. ET CLAMAVERUNT AD DOMINVM.]

EVSEBII. Quomodo enim non simus in necessitatibus, cum prauis dæmonibus & spiritibus immundis seruiamus? Verumtamen benignus ac misericors Deus, sanctorum Prophetarum ac virorum Deo charorum pro nobis ad ipsum clamantium precibus attendens, non solum nos ab illis eripuit, verum etiam illorum vincula dirupit. Hoc autem declarat vberem peccatorum remissionem, quâ Saluatoris nostri Iesu Christi gratia nos dignata fuit.

Christus peccatorum vincula dirupit.

CHRYSOSTOMI. Viden' celerrimam liberationem? Quomodo hoc vnum solum quæsiuerit scire, à quo seruaretur; & quis velocissimam ipsis salutem adferret.

EIVSDEM. Rursus tenebras & vmbra mortis vocat Babyloniam. Et non soluit vincula, sed dirupit. id est, Cum magna potestate etiam de inimicis ipsos reduxit, ac vincula dirupit, ne alij iisdem rursus ligari possent. Nam tota Gens periit, & deleta est.

ATHANASII. Istud verbum *dirupit* copiosam peccati deletionem designat.

15. CONFITEANTVR DOMINO.]

CHRYSOSTOMI. Grata Prophetæ anima per singula quæ gesta sunt ad gratiarum actionem illos excitat, & iubet iterum quæ

Pro singulis beneficijs noua gratia agenda.

της, σίδηρος δὲ ἡ ἀνάγκη. εἰς ταυτὸ δὲ τοῦ ἔθνους καθύπερθε διαβλαφῶντες εἰς χῶρον ἔθεντο, τῷ δὲ ἀρχῆς πῦντων ἀπὸ οὗ καὶ ψαλμὸς. Τὸ φαίρον) πείντες, καὶ ἐμπληροῦνται. Καὶ πᾶσαι δὲ τῷ ἀθεοφῶν τὴν φύσιν ταῖς θεῖαις διδασκαλίαις διέθρεψε, καὶ τὰ ξόφου εἰς ἀγνοίας ἐλύθησαν, τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας κατηύρασε, ἔτι δὲ ὑπερημῶν τῆ θανάτου σκῆν ἀποσιώδασεν, ἀνασῶστος δὲ ἐλατῶς ἢ ἐλπίδα, ἔτι δὲ ἰσχυρὰ τῆς ἀμαρτίας δεσμά. σιερὰ καὶ τῷ ἑαυτῆ ἀμαρτημάτων ἕκαστος σφίγγεται.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Ἡ τὴ καρδία ἡμῶν ἐν κόποις τοῖς τῆς ἀμαρτίας πεπαινωτο, ὡς ἀθνεῖν τὴν ψυχήν, καὶ παρεῖδεν τὴν ἑμφορὴν καὶ λογικὴν ἡμῶν διώματα, ἵνα εἰς πῶποτε δὲ αἰῶνος ἀνακίηται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ὅτι τὸ φάρμακον πῶς δέκνυσι σοὶ τὸ νοσήματι τὴν φύσιν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ἵταπεινωθὲν ἐν κόποις, ἔδειξεν ἔτι ἀλλοτρίως ἔσαν τὴν καταφρόνησιν.

17. ΚΑΙ ΕΚΕΚΡΑΒΑΝ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ.]

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πῶς γὰρ ἐκ ἡμῶν ἐν ἀνάγκαις, ποιητοῖς δαίμοσι καὶ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις δεδωλωμένοι; ἀλλ' ὁ φιλαθέστος καὶ ἐλεῶμων θεός, ταῖς τῷ ἀγίῳ ἀπὸ προσφῶν τῆς ἐπιφιλῶν ἀνδρῶν διχαῖς ἐπακαύσας ἐοικέντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν, ἐμῶν ἔξῃ γὰρ ἡμᾶς ἐκ τέτων, ἀλλὰ καὶ τέτων τὰ δεσμά διέρρηξεν. δηλοῖ δὲ τὸ τοῦ αθεοφῶν τῆς ἀμαρτημάτων ἀφισσῶν, ἢς κατηξίωσεν ἡμᾶς ἢ τὸ σπῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάρις.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρᾶς ταχίστω τὴν ἀπαλλαγῆναι; πῶς ἐν τῷ ἐξῃ μόνον μαθεῖν, ὅτι τῶν σαῶν) καὶ τίς ταχίστω αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν ἔδωκε.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Πάλιν σῆτος καὶ σκῆν θανάτου ἢ βαβυλωνία καλεῖται. καὶ ἐκ ἕλυσσας δεσμά, ἀλλὰ διέρρηξε. ταῖς, μὴ πολλὰς εἰς ἔξουσίας καὶ ὑπὸ τῆς πολυμίας αὐτῆς ἀνήγαγε, καὶ τὰ δεσμά διέρρηξε, ὡς μηδὲ ἑτέρας διωπῆσαι δεῖναι πάλιν ἐν αὐτοῖς. τὸ γὰρ ἔθνος ἀπώλετο ἅπαν, καὶ διεφθάρη.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ διέρρηξε τὴν ἀθεοφῶν εἰς ἀμαρτίας καθάρσιν καταδείκνυσι.

18. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΣΘΩΣΑΝ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εὐχαρίστησεν τὴν προσφῶν τῆ ψυχῆ καὶ ἕκαστον τῆς γνομῶν πρὸς διαχρησῆσαι αὐτῆς λειτουργίαι, καὶ καλῶστα

πάλιν

παλιν ἀπαγγέλλει τὰ γηρόμυρα ὅπερ μα-
γίσης κηδεμοσίας ἠΰ, & φεροῦντ' & κη
τὲ λοιπὲ ἦν ἀνθρώπων γῆρας.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καὶ νῦν τὸ αὐτὸ λέγει ὅτι
ταῖς δ' αὐτέρας ἀργασίας αὐτῶν. ἠγάμα δὲ
δὲ τὴν ἡμέραν ἢ μέχρι θανάτου κατὰ πῶσον τ' ἀν-
θρώπων ψυχῶν δ' ἀλλ' ἄλλ' δι' αὐτῶν κ' μέχρι
θανάτου ἐδέξατο τῶν λυγρωτῶν πάντων καὶ σω-
τήρι καταβῆναι ἔθα γηρόμυρα μόνον τ'
πῶποτε ὁ Χριστὸς τῶν θεῶν, τὰς δὲ αἰῶνας σι-
δερθεύει πύλας, καὶ τὰς μηδὲν θηπῶ ἀνοι-
χθείσας, καὶ δὲ τῶν χαλκῶν γηρομύρας
συνέτριψε, καὶ τὰς τῶν ἀρρήκτων μοχλῶν
συνέκλασεν.

15'. ΟΤΙ ΣΥΝΕΤΡΙΨΕ ΠΥΛΑΣ ΧΑΛΚΑΣ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὴν μέχρις αὐτῶν τῶν σωτήρων
κἀθόδον σημαίνει ἡ ποιησάμενος ἀνε-
πίστασ τὲ ἀδὲ τὰς πύλας πάλαι δεσμῶν
ἀρρήκτων κακλεισμῶν παῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὡς περ ἐκ ἔλυσεν ἐκεῖ,
ἀλλ' ἔρρηξεν ἔτι καὶ ἐνταῦθα ἐκ ἠνοίξετ, ἀλλὰ
συνέτριψεν ἔδ' ἀνεῖλεν, ἀλλὰ συνέθλασεν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πύλαι δὲ θανάτου αἰ-
σῶσι θάνατον ἀμαρτίας ταύταις ἐγγίξου-
σιν, οἱ τῶν ἐλθεῖν εἰς αὐτὴν ἐπ' ζωτικῶν
ἔχοντες πρόσω. πῶν δὲ καὶ δυνάμει λέγει
δὴ πρὸς θεῶν ἔνοιαν.

16'. ANTELABETO LYTON EE OAOY
ANOMIAS.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ κατὰ
θωσάντων φερέση. ὅπερ δὲ ἀλλαχῆ λέ-
γει, ἐν ταῖς ἀνομίαις σου φερέσω σε·
τῶν δὲ ὅτι ἦν δὲ ἐθῶν γένηται. ἐπ' γὰρ
ἀμαρτανῶν ὄντων, ὁ Χριστὸς ἡμεῶν
ἀπέθανεν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐπὶ βαδίζοντων τῶν
τῆς ἀνομίας αὐτῶν ὁδὸν ἀντιλάβετο αὐ-
τῶν ὁ Θεὸς ἐλέω· ἐπεὶ περ δὲ πληθῶν
ὧν εἶχον ἀσεβειῶν ταπεινωθέντες ἠνεί-
χοντο ἦν ὑφ' ὧν αὐτὸς ἐξήγαγε. Καὶ
θεῶν, εἰ δυνάσται, ἐφαρμόσαι τέτοις τὸ
πρὸς τῶν ἐν τῶν σαυρῶ μετανοήσαντ'
λησῶ· ἐπ' γὰρ ἐν ὁδῶ ἀνομίας ὄντ' αὐ-
τῶν (δὲ λησείων γὰρ κατακίετο) καὶ τα-
πεινωθέντ' κολάσει δὲ τὰς ἀνομίας
αὐτῶν εἶχον, ἀντιλάβετο αὐτῶν εἰπὼν φερέσω
αὐτὸν· Σήμερον μετ' ἡμῶν ἔσθ' ἐν τῶν ὁδο-
δείσῳ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὁδὸν ἀνομίας ἀναγκαίως φε-
ροσαρροῦν ἢ θάνατον. αἰτία γὰρ τῶν θανάτων ἡ
ὁδοκοχὸς νόμος τῶν δοθέντος ἐν ὁδοδείσῳ

ΤΟΜΟΣ III.

facta fuerant commemorare: quod erat maxi-
mè solliciti, & reliquo quoque hominum
generi consulentis.

CATE-
NA PÁ-
TRVM.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Nunc etiam idem dicitur de
posterioribus eius beneficijs. Existimo autem
per hæc humanarum animarum vsque ad
mortem casum declarari; propter quas oportuit
etiam Redemptorem ac Salvatorem om-
nium ad mortem vsque descendere: ubi Chri-
stus Dei solus ex ijs qui vniquam fuerant
existens, à sæculo portas ferro vinctas, &
nulli mortalium apertas, atque idcirco æreas
factas contriuit, & infractos eorum veetes
confregit.

16. QVIA CONTRIUIT PORTAS
ÆREAS.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Significat Sal-
uatoris ad inferna descensum; quem facturus
aperuit inferni portas olim infractis vinculis
obsæratas vniuersis.

Christus
inferni por-
tas æreas
confregit.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Sicut ibi non sol-
uit, sed dirupit, sic hîc non aperuit, sed con-
triuit; neque sustulit, sed confregit.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Portæ autem mortis sunt
peccata mortalia: quibus appropinquant, qui
priusquam ad mortem veniant adhuc vita-
lem spiritum habent. Spiritum autem &
virtutem intelligo cogitationem de Deo.

Portæ mor-
tis sunt
mortalia
peccata.

17. SVSCEPIT EOS DE VIA INI-
QVITATIS.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Non
emendatis præerat. Quod autem alibi dicit,
In iniquitatibus tuis præeram tibi; hoc et-
iam contigit ijs qui de Gentibus erant. Nam
cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro
nobis mortuus fuit.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Cùm ipsi adhuc iniquitatis
viam ambularent suscepit eos Deus miseri-
cordiâ; quandoquidem propter multitudi-
nem impietatum quas habebant humiliati
sustinebant eos à quibus ipsos eduxit. Et
vide, si potes, hoc quadrare illis quod est de
latrone in cruce pœnitentiam agente: nam
cùm ille adhuc in via iniquitatis existeret
(propter latrocinium enim morti adiudica-
tus erat) & propter iniquitates quas habe-
bat supplicio humiliatus esset, suscepit ip-
sum dicens ei: *Hodie tecum eris in pa-
radiso.*

Deus Gen-
tes suscepit
de via ini-
quitatis.

Luc. 23,
43.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Viam iniquitatis neces-
sariò appellat mortem. Causa enim mor-
tis fuit prævaricatio legis datæ in para-
diso.

Christus
nos de por-
tis mortis
suscepit.

A a

difo.

CATE-
NA PA-
TRVM.

difo. Verumtamen Christus nos de morte suscepit, factus vita in medio mortuorum, vt mortis tyrannidem dissolueret.

18. OMNEM ESCAM ABOMINATA EST ANIMA.] CHRYSOSTOMI. Narrat excessum humiliationis, Medici sapientiam demiratus, quod ritè ipsos fale condiens tunc conseruauerit.

EVSEBII. Propter malam affectionem eorum qui omnem rationalem & salutarem animarum escam auersabantur meritò missus vnigenitus Dei Filius vsque ad portas mortis peruenit, incarnatus, & humanitatem indutus, vt ijs qui hactenus corrueant, ipsumque in clamabant, salutis manum porrigeret.

Psal. 101.

DIDYMI. Iudæi quidem tantis malis obruti ipsum quoque cibum auersabantur. Hoc enim & in alio Psalmo veluti ex illorum persona Vates dixit: *Quoniam oblitus sum comedere panem meum.* Ceterùm Gentes nec suorum Philosophorum doctrinas attendere volebant: quapropter hi quidem Socratem ad mortem condemnarunt: alij verò Anaxarchum inusitato supplicio affecerunt: alij verò cùm Pythagoræ discipulos acerbè cruciassent, immaturam mortem ipsis attulerunt. Verumtamen & his vniuersorum Deus immortalem cibum impertijt, & cum omni animi promptitudine ad hunc accedere persuasit, eosque à mortis ianuis vindicauit.

Ioan. 6, 27.

Gentes omni cibo spirituali erant destituta.

HESYCHI. Escam hoc loco intelligemus cibum rationalem; de qua Dominus Apostolis dixit: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.* Omnem huius speciem homo abominabatur. Nam neque legem naturalem neque scriptam obseruauerant, & idcirco appropinquauerant vsque ad portas mortis. Portæ autem mortis sunt peccata à quibus oportuerat eos elongari. Quantum enim his appropinquauerant, tantumdem necessariò à portis vitæ longè facti sunt. Verùm Christus ipsos etiam elongatos per sanguinem suum propinquos reddidit.

19. ET CLAMAVERUNT AD DOMINVM.] CHRYSOSTOMI. Vide quomodo affidè inculcet emolumentum tribulationis: idcirco enim ad singula dicit eos post clamo-

γηρήν). Αλλ' όμως χειρὸς ἡμῶν ἐκ τῆ θανάτου ἀντιλάβετο, μέσον τῆ νεκρῶν ἢ ζωῆ, ἵνα λύσῃ τῆ θανάτου τὴν τυραννίδα γλυκύμην.

18. ΠΑΝ ΒΡΩΜΑ ΕΒΔΕΛΥΕΤΟ Η ΨΥΧΗ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Λέγει τῆς ταπεινώσεως τὴν ἰσχυροτάτην, τὴν ἰσχυροτάτην σοφίαν θαυμάζων, ὅτι καλῶς αὐτὸς ταλαιχθῆσας τότε δίσωσεν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διὰ καχεξίαν ἀποσφιγμένον πᾶσαν λογικὴν καὶ ψυχρὴν σωτήριον τροφὴν εὐκότως ἀποσταλείς ὁ τῆ θεῆ μονογενὴς υἱὸς μέχρι τῆς θανάτου πυλῶν ἔφθασεν, σαρκωθεὶς, καὶ ἐανθρώπησας, χεῖρα σωτηρίας ὀρέξας, καὶ τοῖς μέχρι τότε καταπεπρωκόσι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβοήσασιν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἰσθαῖοι μὲν πρὸ πλήθους στυγερῶν κακῶν καὶ αὐτὴν ἀπερρέοντο τὴν τροφὴν. Τῆτο γὰρ ἐ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὡς ἐξ ἐκείνων εἶρηκεν ὁ πνευματικός: ὅτι ἐπιλαθόμενος τὴν φαγεῖν τὸν ἄρτον μου. τὰ δὲ ἔθνη ἐπὶ ταῖς τῆς οἰκείων φιλοσόφων διδασκαλίαις προσέχειν ἠβέλωντο· ἔ δὲ ἡ χάριν οἱ μὲν Σωκράτους καταψήφισαντο θάνατον· οἱ δὲ Ἀναξάρχον ἐξὴν παρέδωκαν τιμωρίαν· ἄλλοι δὲ τὰς Πυθαγόρου δόξας περὶ αἰματόμηνου πρῶτον αὐτοῖς ἐπήρασαν θάνατον. Αλλ' όμως καὶ τέτοις ὁ ὄλων θεὸς παρεκδίασε μεταδοθῆναι τὸ θανάτου τροφῆς, καὶ μὴ πάσης τέτις προσδραμεῖν προσθυμίας ἐπεισε, καὶ τῆς θανάτου πυλῶν ἠλάθῃερος.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Βρομα τὴν τροφὴν ἐσταύθη τὴν λογικὴν νόσησιν· πρὸς ἧς ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἐλάγει· ἐργάζεσθε μὴ τὴν βροσὴν τὴν ἀπολυμνήν, ἀλλὰ τὴν μένυσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ταύτης πᾶν εἶδος ὁ ἀνθρώπος ἰβδελύσσεται. ἔτι γὰρ φυσικὸν νόμον ἐπὶ γαστρὶν ἐφύλασσαν, καὶ ἐξ τῆς ἡγῆσαν ἕως τῆς πυλῶν τῆ θανάτου. πύλας δὲ θανάτου τὰ ἀμαρτήματα οἷς δέον αὐτὸς μακρυνέσθαι. Ὅσον γὰρ ταύταις ἡγῆσαν, τοσούτον πόρρω τῆ πυλῶν τῆς ζωῆς ἀναγκαίως ἐχέοντο. Αλλ' ὁ Χεῖρὸς αὐτὸς καὶ μακρὰν ὄντας ἐγγύς ἐξ τῆ αἵματός τῆ οἰκείης παποίηκεν.

19. ΚΑΙ ΕΚΕΚΡΑΖΑΝ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰδὲ στυγερῶς πᾶς τίθησι τῆς θλίψεως τὸ κέρδος· ἐξ γὰρ τῆτο κατ' ἕκαστον λέγει ὅτι μὴ τὴν κεκαλυμμένην

γνώσω ἑσώθησαν, καὶ ὅτι πιστεύουσιν πρὸς τὸν
θεὸν κατέφυγον, ἵνα δείξῃ πολλῶν ἐκ τῆς
αἰχμαλωσίας γυρομήλιον τὴν ὠφέλειαν.

Η ΞΥΧΙΟΥ. Κεραυλῶ ὁ θεὸς ἐ τὴν
δὲ φωνῆς γυρομήλιον, ἀλλὰ τὴν δὲ δὲ
ἐ δὲ λογίεται ἐπεὶ ἐ Μαυσιέως σιω-
πάντων ἔλεγε, τί βοᾷς πρὸς με;

ΣΕΒΗΡΟΥ. Οὐ μόνον, φησὶ, νοσηντας
ιάσαστο, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆ τῆ θανάτου
ἀπέσασον.

κ. ΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΑΥΤΟΥ.]
Η ΞΥΧΙΟΥ. Τί τῆς σαφέστερον πρὸς ἑδ-
ξεν τῆς τῆ σωτήρος περιχώσεως; ὅσοι ἀν-
τα γὰ λόγον τὸν σαρκωθέντα λέγει, τὸν λέ-
γεται. Ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δεχεται ἑ ὅσοι
σεύλαντά με, ὅσοι ἡμῶν τὸ γένος ἰασάμε-
νος, ἐκ τῆ δὲ φθορῆς ἡμῶν δηλαδὴ τῆ ἀμαρ-
τημάτων ἱέρυσαστο. Φθορὰ γὰ πάντος ἀνθρώ-
που τὰ ἀμαρτήματα. Ἐπειδὴ εἶπες τὸν τῶν
τῆ θῆς φθέρει, φθέρει τῆτον ὁ θεός.

ΘΕΟΔΩΡΕΤΟΥ. Ὁ γὰρ θεὸς λόγος ἐσαρ-
κωθήσας, ἐ ὅσοι αἰσάμενος ὡς ἀνθρώπου
(ὡς γὰρ θεὸς ἀπερίγραφο, ἐ πάντα καὶ
πᾶσι, ἐ περιέχει τὰ σύμπαντα) παντο-
δύμων ψυχῶν ἰάσαστο ἑσώματα, καὶ τῆ
δὲ φθορῆς ἀνθρώπων λογισμῶν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῆς αὐτῆς ἰάσαστο ἡ τῆς
πνευματικῆς γῆρας; τῆς γὰρ τῆς τοσαῦτα
πεπονησάσας, καὶ ἐ τοσαῦτα κακοῖς ἐξισταμέ-
νος, ὅσοι αἰσάμενος ὡς ἀνθρώπου τῆ πατρὸς
ὁ μισοθρησκῆς ἰδὸς ἰάσαστο, καὶ ἱέρυσαστο ἐκ τῆ
δὲ φθορῆς αὐτῆ, ὡς μὴ ἐπὶ τὸ παλαιὸν
πλανῶν, μηδὲ τῆ ὁδὸν τῆς σωτηρίας ἐ τὴν
πόλιν τῆ θῆς, ἐφ' ἧ ἰασάμενος ὁ λόγος πα-
ρακαλεῖ. ἀγροεῖν δὲ μηδὲ πένιλον ἐ δι-
ψῶν καὶ τῆς ψυχῆς λιμώτην δι' ἑσώσας καὶ
σώσαστο λογικῶν ἑσώσαστο, μηδὲ ἐν σκότει καὶ σκῆ-
θῶν καθεζόμενος, μηδὲ πτωχεῖα καὶ σιδήρου
πεπονησάσας, μηδὲ εἰλεῖσας πρὸς τῆς θανάτου
πύλας, ἀλλὰ τῆτον μὲν ἀπ' ἀντων ἀπὸ πλάχ-
θαι. γινώσκεις δὲ μὴ μόνον, ἀλλὰ ἐ ὁδὸν, ἡ
ὁδὸν τῆ φέρουσιν ἐπὶ τῆ ἐσώσαστο πόλιν, ἐ σω-
σάσαστο τῆ τῆ ἐσώσαστο βασιλείας.

κβ. ΚΑΙ ΘΥΣΙΑΤΩΣΑΝ ΑΥΤῶ ΘΥΣΙΑΜ
ΑΙΝΕΣΕΩΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ ἐπὶ
μόνον καὶ πρὸς βῆσαν, ἀλλ' ἀνίστασας θυσίας
ὁ προφήτης ἐπὶ τῆς ἐπειδὴ γὰρ ἐδὲν ἰσχυ-
σαστο ἐσώσαστο, ταῦτ' ἐπὶ ἀπὸ ἐκείνης ἐσώσαστο τῆ
λειτουργίας, δεικνύς ἀνωθεν τῆν πύλας πύ-
λων δὲ ἀλάμπυσαι λαβείας.

TOMVS III.

rem seruatos esse, & credentes ad Deum con-
fugisse, vt ostenderet ex captiuitate magnam
extitisse vtilitatem.

HESYCHII. Deus æstimat clamorem
non qui per vocis; sed per mentis affectum
emittitur; quandoquidem Moyse etiam si-
lente dixerit, *Quid clamas ad me?*

SEVERI. Non solum, inquit, ægrotos
curauit, verum etiam ex ipsis mortis fauci-
bus extraxit.

20. MISIT VERBUM SVVM.]
HESYCHII. Quid hoc manifestius ad de-
monstrandam Saluatoris incarnationem?
Missum enim intelligit Verbum incarnatum,
quod ait: *Qui me suscipit, suscipit eum qui*
me misit. Hic dum genus nostrum curaret,
de interitionibus scilicet peccatorum nos li-
berauit. Interitus enim vniuersi hominis sunt
peccata. Quoniam si quis templum Dei vio-
lauerit, perdet eum Deus.

THEODORETI. Nam cum Deus
Verbum humanitatem assumpsisset, cum que
vt homo missus esset (in quantum enim Deus
incircumscriptus, & vbique adest, & omnia
continet) omnigenarum animarum vulnera
sanauit, mentesque corruptas curauit.

DIDYMI. Quosnam illos sanauit nisi
prædictos? Hos enim qui tantâ perpeffi fue-
rant; & in tantis malis defecerant, missus
desuper à Patre vniigenitus Filius sanauit, &
de interitionibus suis liberauit; ne amplius
môrè antiquo aberrerent, neque viam salutis
& ciuitatem Dei ignorent, ad quam hic ser-
mo iubet properare; neque fame siti que ani-
mæ vexentur præ penuria & raritate rationa-
lium ciborum, neque in tenebris & vmbra
mortis sedeant, neque mendicitate & ferro
compediantur; neque circa mortis portas
versentur, sed ab his omnibus liberentur.
Neque solum viam nouerint quæ ducit ad
cælestem ciuitatem; verum etiam per illam
proficiscantur, & cælorum Regnum
consequi conentur.

22. ET SACRIFICENT EI SA-
CRIFICIUM LAVDIS.] CHRYSO-
STOMI. Propheta non amplius vitulorum
aut ouium, sed laudis sacrificium requirit:
cum enim illa nil valuerint, hunc cultum pro
illo introducit, ostendens desuper spiritalem
cultum elucescere.

A a 2

DIDY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Quem cla-
morem
Deum exau-
diat.

Exod. i. 4;
15.

Mar. 9. 37.
Verbum
Dei nos à
peccati in-
teritum libe-
rabit.

Sacrificium
laudis Deum
exigit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

DIDYMI. Non sacrificia per Moysen denuntiata, sed per nouum Testamentum tradita. Aquila igitur exactissime hoc interpretatus est dicens, *Et sacrificent sacrificium gratiarum actionis*; perspicue per istiusmodi interpretationem declarans illa rationalia atque incruenta noui Testamenti sacrificia, quæ Eucharistias nuncupare solemus. Hæc autem sacrificantes iubet in omnes homines Dei Verbi beneficia ipsis exhibita annuntiare, atque hoc facere in exultatione.

ATHANASII. In sanctos Apostolos sermonem transfert: ipsi enim sunt qui noui Testamenti mysteria nobis tradiderunt.

Cum latio-
ria Deo ser-
uendum.

CHRYSOSTOMI. Pulchre dixit in exultatione. Oportet enim cum gaudio & lætitia Dei prouidentiam deprecari.

DIDYMI. Porro annuntiat in exultatione opera eius, quisquis enarrat ea quæ sibi collata sunt, atque ipsius beneficentiæ experimentum cepit; non qui simpliciter commemorat ea quæ alijs acciderunt.

23. **QVI DESCENDVNT IN MARE.] EVSEBII.** Cum hic sermo Redemptoris ac Salvatoris aduentum commemorasset, per quem omnia prædicta patrata sunt, adiungit deinde vaticinium de Apostolis ipsius: ipsi enim erant, qui descendebant in mare in nauibus; idque verborum & ad litteram; vti nimirum diuina Evangeliorum Scriptura testatur.

EIVSDEM. Etenim præsens hoc vaticinium valde consequenter diuini Verbi ad homines aduentui Apostolorum ceterorumque discipulorum mentionem subiunxit: illis ipsis enim noua quoque, noui Testamenti mysteria conficere iussit dicens: *Et sacrificent sacrificium laudis, & annuntient opera eius in exultatione.*

Calamitates
marinis
fluctibus
comparata.

APOLINARII. Errorem, & famem, & sitim, & tenebras, vinculaque, quæ erant mala Iudæorum, allegoricè exponens, cum allegoria vitur exemplis marinis dicens, perturbationes illas quæ in mari sunt, & earumdem in serenitatem computationes (quibus mirabiliter insinuat quietem quæ post labores futura est) non sine Deo fieri. Etenim mare in tempestatem elatum diuino mandato rursus tranquillum est reditum.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ τὰς διὰ Μωσέως παρηγγελμύνας, ἀλλὰ θυσίας τὰς διὰ κενῆς δευθῆνης ὡραδεδωμένας. ὁ ἰουὶ Ακύλας ἀχειβέτατα ἠρμηνύσων εἰπών· Ἐ θυσάτσων θυσίαν διχαρισίας· σαφῶς διὰ τῆς τοιαύτης ἠρμηνείας τὰς τῆς κενῆς δευθῆνης, αἷς ἔ διχαρισίας ὀνομαζέτω ἡμῶν ἔθ, παρασῆσαι τὰς λογμάς ἔ ἀκαμαίτους. θύοντασ δὲ ταύτασ ἐξαγγέλλειν ὡρακαλόεται εἰσ πάντασ ἀνθρώπουσ τὰ εἰσ αὐτασ γρηγομήνα τῷ θεῷ λόγου καθρωμάτα, καὶ τῷ ὡράττειν ἐν ἀγαλλιάσει.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐπὶ τῆσ ἀγίησ Αποστόλουσ μεταφέρει τὸ λόγον· αὐτῶ γάρ εἰσιν οἱ τὰ μωσήμα τὸ κενῆσ δευθῆνησ ὡραδόντασ ἡμῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καλῶσ εἶπεν ἐν ἀγαλλιάσει. δεῖ γὼ μὴ χαεῖσ ἔ διφροσύνησ ἀνακρύπτειν τῷ θεῷ τῶν ὡρένοιασ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐξαγγέλλει δὲ ἐν ἀγαλλιάσει τὰ ἔργα αὐτῆ, πᾶσ ὁ τὰ εἰσ ἐαυτὸν γρηγομήμα ἐξαγγέλλων, ἔ πείρου ἰσχυκῶσ τῆσ αὐτῆσ διουργασίας· ἔχ' ὁ ἀπλωῖσ τὰ εἰσ ἐτέρησ γρηγομήμα δηγέμεθ.

ΚΥ. ΟΙ ΚΑΤΑΒΑΙΝΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΘΑΛΑΣΣΑΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Μνημονύσασ ὁ λόγος τὸ ἀφίξασ τὸ λυξῶν ἔ σωτήρησ, δι' ἔ τὰ ὡραλογέμεμα πάντα καθωρίθωται· ἔ τῆσ σωμαπίει ἔ ὡρῆ τὸ Αποστόλων αὐτῆ ὡροφηταίασ· αὐτοὶ γὼ ἔσασ, οἱ καθωβαίνοντασ εἰσ θάλασσασ ἐν πλοίοισ ἠπτόσ ἔ καὶ λέξω· ὡρατρεῖν ἢ θεία γραφή τὸ Εὐαγγελίων μαρτυρεῖ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τογαρεῖν τὸ Αποστόλων ἔ τὸ ἔμα ἠπτοῖσ ἢ παρῆσα ὡροφηταία ἢ μνήμην σφόδρα ἀκολύθωσ σωμαίησ τῆ τῆ θεῷ λόγου εἰσ ἀνθρώπουσ παρῆσια· αὐτοῖσ τογαρεῖν τῆσ τῆσ καὶ τὰ ἔκα μωσήμα τὸ κενῆσ δευθῆνησ ὡράττειν παρῆκαλόεται λόγον· καὶ θυσάτσασ θυσίαν ἀνίστασ, ἔ ἐξαγγελαίτσασ τὰ ἔργα αὐτῆ ἐν ἀγαλλιάσει.

ΑΠΟΔΙΒΑΡΙΟΥ. Πλάνην, καὶ λιμὸν, ἔ δίψαν, ἔ σὸτ, καὶ θυμῶσ, ἀλληγορήσασ τὰ ἰουδαίων κακα, χεῖται δευλαττίων ὑποδείγμασ, σὺ ἀλληγορεῖσ λέγον, τὰσ ἐσ θαλάττησ παρασῆσ, καὶ τὰσ ἐν τῆσπ εἰσ διδίασ μεταβολάσ (αἷσ θυμαστικῶσ ὑποδολοῖ τῶν διὰ πότων ἔσολοφίω ἀνάπυλασ) ἐκ ἀνθῶ θεῷ γινεθῆ. καὶ γὼ εἰσ κλύδωνα μεταπειθεῖσα ἢ θαλάσσα πάλην γαλαταία ἔχρητο θεῷσ περσάγμασ.

ΗΣΥ-

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ενταύθα θαλάσσαι νοῦσαι χεῖ
τὸν βίον τὸν ἡμέτερον, πλοῖα τὰς ἐκκλησίας·
ὡς δὲ ὁ θεὸς τοιαῦτα ᾤχετο τὸν Ἰωβ δὲ
λέγει· πᾶν δὲ πλωτὸν σκελεθὸν ἢ μὴ ἐκτε-
κασί βύρσαν μίαν ἕρεᾶς αὐτῆ· καὶ ἐν πλοίοις
ἀλίαν κεφαλὴ αὐτῆ· λέγει δὲ τὸ δὲ βόλον,
ὡς ᾤχετο αὐτὸν πᾶσα μὲν ἀνθρώπων ἡγε-
μονία, ὡς μὲν βύρσαν ἕρεᾶς αὐτῆ βασί-
ζην ἢ ὑφίστασθαι· ἀλλ' ὁμοίως αὐτῆ τὸ κεφάλαιον,
δηλαδὴ τὸ εἰδωλολατρίαν, ἢ τὴν πάσης αὐτῆ
πληρείας ὑπῆρχε κεφάλαιον, ἐν ταῖς πλοίοις
τῶν ἐκκλησιῶν ἐπέκειραν οἱ Ἀπόστολοι. Οὐδὲ
ἐργασίας ἐν ὕδασι πολλοῖς, ἐν ταῖς πλοίοις
δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπων σπουδαίαν πεπλοῦνται.
Ἰδοῦσαν δὲ καὶ τὸ θεῖα τὰ ἔργα, ταῦτα τὰ δὲ
μυερύματα καὶ τὰ θαυμάσια, δηλαδὴ τὰ
σημεῖα, ὅσα τὸ σπουδαίαν οἰκονομίαν τὴν ἡμετέ-
ραν ὄρετο ἐν ταῖς βύρσαις, ταῦτα ἐν τῇ σοφί-
μῳ ἢ ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τὰ ἡμέτερα. Βαθεῖος
γὰρ ἢ τὸ θεῖα σοφία, ὅσα τὰ ἀνεύχαστον αὐτῆς
ἀμέτρησι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὰς πειρασμοὺς λέγει· (γὰρ
γὰρ αὐτῶν ὁ βίος ὁ ἀνθρώπινος)· ἡγεῖται δὲ αὐ-
τῆς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίασθαι, δηλαδὴ
τὸ πνεῦμα τὸ ἀγαθὸν ἐκείνου· ἢ μίαν ἀπό τῆς
ἀλλοθι ὄρεσας, ὅσα τὸ θεῖα σοφία
εἰς τὸν δὲ δικαίαν γυμνάσιον καὶ φανέρωσι
δηλαδὴ δὲ αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῶν τὸ δὲ βόλον
πειρασμοὺς τὸν Ἰωβ δὲ βόλον. Καλὰς δὲ κί-
ματα τῆς πειρασμοῦς ἐκάλεισεν ἡγεῖται κα-
θαπὲρ γαλίην τὰ κύματα, ἡγεῖται καὶ τὰς
πειρασμοὺς εἰρήνη δὲ ἀδέχεται.

κα'. ANABAINΟΥΣΙΝ ΕΩΣ ΤΩΝ ΟΥ-
ΡΑΝΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀν. ἰδὲ, φησὶ,
οἰαντὸν ᾤχετο τὰ ἔργα τῶν θεῶν ἡγεῖται
τῶν κατὰ πίστιν, μὴ δὲ ἀπογὰς· γίνεται
γὰρ ταχὺ μεταβολή. Τῆτο γὰρ καὶ ἐν τῇ
θαλάσσῃ συμβαίνει.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καθ' ὑπερβολὴν εἰρη-
ταί· καὶ γὰρ τὸ πᾶν τῶν ὄρεσις αὐ-
μυρία ὄρεσις ἐν τῇ γραφῇ. ὡς
γὰρ τῆς πόλεως τῆς Ἰερουσαλὴμ ἔχουσι ὅσα
τειχομυρία ἦσαν ἕως τὰ ἕρεᾶς, ὅσα τὸ ἀγα-
θὸν ἡγεῖται τειχεῖται τειχεῖται. καὶ τὸ, ὡς
γὰρ δὲ λέγειται· τῆς αὐτῆς εἰρηταί
τῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὰ κακά δὲ ἐνταύθα ἢ
φάσμα, ἀλλὰ τὰ κακῶτα λέγει. ὅσα
ἡμῶν φησὶν εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει ἡγεῖται
εἰ ἐκ ἐπίστα· τὰς παιδείας λέγει δὲ

HE SYCHII. Hoc loco mare intelli-
re oportet vitam nostram, naues Ecclesias:
de quibus Deustalia ad Iob ait: *Omne autem
navigans conueniens non ferent pellem unam
eius.* Intelligit autem diabolium, quomodo
nimirum omnis hominum industria circa
ipsum eludatur, ita ut neque pellem caudæ
eius ferre vel sustinere valeant: verumtamen
ipsum caput eius, scilicet idololatriam, quæ
omnis nequitie ipsius caput extitit, in havi-
bus Ecclesiarum Apostoli interfecerunt. Hi
operationem in aquis multis, id est in multi-
tudine hominum salutem præstiterunt. Ce-
terum Dei quoque opera viderunt, id est
creaturas & mirabilia, id est signa, quæ salu-
tem nostram dispensans posuit in profundo;
hoc est in sapientia: cum qua Deus res nostras
administrat. Profundum enim est Dei sa-
pientia, propter suam incomprehensibilita-
tem & immensitatem.

EIVSDEM. Intelligit tentationes: (ijs
enim scietur vita humana:) illas autem suscitatur
spiritus procellæ, scilicet spiritus aduersarius;
non tamen ex priuata sua auctoritate, sed
Deo hoc ad iustorum exercitationem ac ma-
nifestationem permittente. Ceterum Deus
ipsemet hoc declarat, quando permittit dia-
bolo ut Iobum tentaret. Pulchre autem ten-
tationes vocauit fluctus, quandoquidem sicut
tranquillitas post fluctus, ita post tentationes
pax succedit.

26. ASCENDUNT VSQVE AD
CÆLOS.] CHRYSOSTOMI. Si vide-
ris, inquit, temetipsum ad extrema reda-
ctum, ne concidas animo, neque desperes:
citissima enim fit mutatio. Hoc nempe etiam
in mari accidit.

DIDYMI. Hoc dictum est per hyperbo-
len: etenim in Scriptura mille istiusmodi
exempla reperies. Nam de ciuitatibus ini-
micorum Israël fertur quod ædificatæ fuerint
vsque ad exlum, quia nimirum præaltis
mœnibus munitæ erant. Simili quoque
modo dictum est illud, *Es super inimicos
decalabor.*

HE SYCHII. Mala autem hoc loco
non vitia, sed afflictiones intelligit. Vnde
Amos ait: *Si erit malitia in ciuitate quam
Dominus non fecit?* intelligens castigationes
quas

CATE-
NA PA-
TRVM.
Vita nostra
mari simi-
lis.
Iob 40,
26.

Apostoli
caput dia-
boli inter-
fecerunt.

Vita hæc
tentationi-
bus plena.

Numquam
desperam-
dum.

Psal. 50.

Amos 3, 6.
Tentatio-
nibus homi-
nes proban-
tur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

quas Dominus ad correctionem hominibus infligit. In his anima necessariò tabescebat. Quod enim est auro ignis, hoc animabus sunt tentationes, quæ ipsas tabescere faciunt, non ut corrumpantur, sed ut appareat quantum splendoris habeant.

EIVSDEM. Tentationes enim arguunt virtutes hominum. Quapropter Dominus dixit:

Math. 26, *Orate ut non intres in tentationem.* Quin & 41.

Math. 26, *Non novi hominem hunc.* Ebrij 72.

autem proprium est non novisse, etiam alioqui notum. Tunc etiam omnis eius sapientia absorpta fuit.

In tenta-
tione cla-
mandum
ad Deum.

28. ET CLAMAVERVNT AD DOMINUM.] HESYCHII. Igitur quemadmodum nautæ in tempestate omnem ipsorum industriam & artem superante per invocationem Dei salvantur; ita oportet eos qui tentantur propriæ quidem virtuti minimè fidere, sed solâ Dei fiducia niti.

30. ET LETATI SUNT, QUIA SILVERVNT.] EVSEBII. Deducti sunt in portum voluntatis eius; quapropter necessariò hic sermo quartum præcipit ut Domino confiteantur, & misericordias eius in ore gerant: & inculcat omnibus filiis hominum ut annuntient mirabilia eius.

32. EXALTENT EUM IN ECCLESIA.] APOLINARI. Quemnam? utique illum, qui quidem propter peccata, vti prædictum est, tempestate Gentem tradidit, sed per misericordiam ad bona transfudit.

HESYCHII. Quandoquidem, vti dicebamus, Evangelica prædicatio fuerat insinuata, necessariò etiam Ecclesias innuit, non *populi*, ne fortè putes Synagogâ intelligi, sed *populorum*, id est Gentium, mentionem fecit: in quibus etiam est cathedra seniorum, linguis doctrinabilibus laudantium Deum: de quibus Paulus ait: *Presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina.*

1. Tim. 5, 17.

DIDYMI. Post dicta de Apostolis, etiam Ecclesiæ perspicuè meminit & senatus in ipsa constituti. Oportebat enim ut etiam in bonorum evangelij horum memoria contineretur. Prædicti autem iubentur Deum exaltare in Ecclesia populorum, & in cathedra seniorum laudare eum.

Exaltatur
Deus in
Ecclesijs.

ἐπιφέρει τοῖς ἀνθρώποις εἰς δόξασιν. Ἐν τούτοις ἡ ψυχὴ ἀναγκαίως ἐτίθειτο. Ὅτι γὰρ ὅτι τῷ χρυσίῳ τὸ πῦρ, τὸτο ταῖς ψυχαῖς οἱ πειρασμοὶ τυγχάνουσι, τήκοντες αὐταῖς, ἕχ' ὥστε διαφθαρεῖναι, ἀλλ' ὥστε φαίνεσθαι πᾶσι λαμπερότητι ἔχουσι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εὐλόγησι γὰρ οἱ πειρασμοὶ ταῖς ἀνθρώπων διωμάσι. Διότι ὁ κύριος ἔλεος· προσέχοντι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Ἀλλὰ μὲν ἔ Πέτρος εἰς τοῦτον ἐπαράχθη καὶ ἐσαλεύθη τῷ πειρασμῷ τῆς αἰτήσεως, ὥστε πρὸς τὸ κυρίως λέγειν· Οὐκ οἶδα τὸν ἀνθρώπον τῶν. μαθούστων δὲ ἴδιον ἕκ εἶδ' ἡ καὶ τὸν τυχόντα γνώριμον. τότε καὶ πᾶσα αὐτῆ σοφία κατεπόθη.

κῆ. ΚΑΙ ΕΚΕΚΡΑΞΑΝ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐκ εἶν καθάπερ οἱ ναῦται ὑπὸ χειμῶνι ὑποληφθέντες πάσης τέχνης καὶ ἐπινοίας κρείττονος, ἢ τῆς εἰς τὸν θεὸν ἐπικλησίως σώζονται ἕτοι γρη καὶ τὰς πειρασζομένους οικεῖα μὴ διωμάει μὴ θάρρειν, μόνη δὲ τῆ πρὸς τὸν θεὸν πεποιθήσει χεῖρα.

λ'. ΚΑΙ ΗΥΦΡΑΝΘΗΣΑΝ, ΟΤΙ ΗΣΥΧΑΣΑΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ δὴ ἠγῆθητις ἐπὶ λιμνῆς διλήματος αὐτῶ· ἐφ' οὗ ὁ λόγος ἀναγκαίως πρὸς ἅπτη τέταρτοι τῶτο τὸ ἔξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ καὶ τὰ ἔλεν αὐτῶ ἢ εὐμαστῶ φέρην παραγλυῖα πᾶσι τοῖς υἱοῖς τῶ ἀνθρώπων ἀπαγγέλλην τὰ θαυμάσια αὐτῶ.

λβ'. ΤΥΩΣΑΤΩΣΑΝ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τῆνα; τὸν ἔτεκα μὴ ἀμαρτημῶσιν, αἷς πρὸς εἶρη, κλύδωνι ὡδραδόντα τὸ ἔθνος, ἔλεφ δὲ εἰς ἀγαθὰ μετασῆσαντα.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐπειδὴ τὸ Εὐαγγελικόν, καθάπερ ἔφημεν, ἠνέξατο κήρυγμα, ἀναγκαίως Ἐκκλησίας ἠνέξατο, ἕ λαῶ, μήποτε δόξης τιμῶ συναγωγῆ λέγασθαι, λαῶν δὲ τῶ ἔθων ἱεραμύδων ἐν αἷς καὶ καθίδρα πρὸς βυτίεση, ἀινύτησι τῶ θεῶν ταῖς διδασκαλικαῖς γλώσσαις. πρὸς ὧν Παῦλος ἔλεγε· οἱ πρὸς βυτίεσι διπλῆς τιμῆς ἀξιάδωσαν μέλιστα οἱ κοπιόντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Μετὰ τὰ εἰρημύα πρὸς τῶ Ἀποστόλων, καὶ τῶ Ἐκκλησίας σαφῶς μνημονεύει ἔ τῶ πθειμύον ἐν αὐτῆ πρὸς βυτίεσι. ἔδφ γὰρ αἷς ἐν ἀγαθῶν διαγελίως καὶ τέτων τῶ μνημύον παρὲλθον. πρὸς ἅπτη δὲ οἱ διλωθέντες ὑψῆν τὸν θεὸν ἐν Ἐκκλησία λαῶν, καὶ ἐν καθίδρα πρὸς βυτίεση ἀινεῖν αὐτῶ.

λγ'. ΕΘΕ

λγ'. ΕΘΕΤΟ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ΕΙΣ ΕΡΗΜΟΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὴν παρ' ἑλλήσιν ὀταύ-
θα σοφίαν ἠνίστατο. ἐζήλων γὰρ ποταμὸς δὲ
ἢ ῥέυσαν γλωττῶν φιλόσοφοι, & σοφιστῶν, καὶ
ῥήτορες· ἀλλ' ἔρημον ἐτύτοις ἐλέγξας αὐτῶν τὸ
ψαύδος καὶ πεπλοσμερῶν ἔθετο & τὰς διεξό-
δους τῆς λόγου (τέρας γὰρ δὲ ἢ βιαία ὀρμηλῶ
προσηγόρευσεν ὕδατα) εἰς δίψαν. ἀκυσθη-
σας γὰρ αὐτῶν τὴν χεῖρα μεταβέβηκεν.

λδ'. ΓΗΝ ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΝ ΕΙΣ
ΛΑΜΗΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὴν ἤδη
Ἰουδαίων φησὶ συναγωγῶν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.
Ἡ γὰρ ἡδη Ἰουδαίων συναγωγὴ καίτοι καρ-
ποφοροῦσα τῷ θεῷ τὴν δὲ νόμον λατρείας,
γένονεν ἀκαρπῶν, καὶ εἰς ἀλμυρὰ καὶ
πικρὰ μεταβλήθη γῆν. Ἐχρηκε δὲ πλε-
σία τὴν δὲ Χριστῷ πρῶσις ἢ ἔρημω-
σεν, τρεῖς ἢ ἔξ ἐθνῶν Ἐκκλησία. ὡς
ἐν ἔχοντες τὴν ἀνωθεν χάριν καρποφορή-
σαι μὲν τῷ θεῷ· ὡς ἢ δόξα εἰς τὰς αἰῶνας.
Ἀμήν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸ σαφὲς εἰς τὴν Ἰου-
δαίαν γῆν καρποφόρον γινόμενον δὲ τὸς ἔξ
κυτῆς προσφύτας καὶ τὸς δικαίους εἰρηται, ἥτις
εἰς ἀλμυρὰ δὲ κακίας τῆς ἐν αὐτῇ κατοικούν-
των γεγραμμένων καὶ Φαρισαίων, καὶ πάν-
των ἡδὲ ἀσεβησάντων εἰς Χριστῶν μεταβέ-
βη). Οὐκίτη γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔραυς, ἢ προσφύ-
της· ἀλλ' ἐδὲ καρπὸς ἔπερος τῆς ἀρχαίας
πολυτείας δεικνύεται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τίνας ἔτοι, οἱ ἐκ τῆς προσφύ-
ρε λαῶν καὶ τῆς περιτομῆς· μεγάλων γὰρ ἔτοι
προσφύται ἀγαθῶν ἠξιομύθοι εἰς τὴν ἀντίστον
ἐπιτετέθησαν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀπὸ κακίας ἡδὲ κατοικούν-
των ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκ ἔξ ἄλλου πινος, & παῖν
τὸ ἔθνος αὐτῶν πάντων ἐσέρηται ἡδὲ πά-
λαι ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν· ὡς
μικρὴν προσφύται ἀξιομύθοι, μήτε ἀγγέ-
λων ὀπρῶται· καὶ πάντα δὲ αὐτῶν τὰ
σημα ἀκαθάρτητα, ἢ μικροπόλις, τὸ κερὸν,
τὰ ἀγαθὰ ἡδὲ ἀγίων, τὸ βασίλειον, ἢ ἱε-
ροσύνη. Ἀλλὰ καὶ δὲ ἄλλοι ἀντ' ἐλάθου-
σεν γηρόσας, καὶ νόμοις ἐθνῶν ὑπέκοι, οἱ
πρὸν αὐτόνομοι κατέστησαν. Καὶ τὰ πάντα
ταῦτα ὑπομεινόμενοι δὲ τὰς αὐτῶν κακίας &
παιτείας.

λε'. ΕΘΕΤΟ ΕΡΗΜΟΝ ΕΙΣ ΑΙΜΝΑΣ
ΥΔΑΤΩΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἡ ἔξ ἐθνῶν Ἐκ-

33. POSUIT FLUMINA IN DESERTVM.] HESYCHII. Græcorum hinc innuit sapientiam. Philosophi enim Sophistæque ac Rhetores ob linguæ affluentiam fluuios æmulabantur: sed ipsorum mendacium ac fictionem at-
guens desertum illis posuit & exitus sermo-
num (hos enim propter vehementem im-
petum aquas appellauit) in sitim. Illorum enim vsu abrogans immutauit.

CATENA PATRVM. Philosophorum sapientia euani-
da.

34. TERRAM FRUCTIFERAM IN SALSUGINEM.] ATHANASII. Iudæorum intelligit Synagoga.

CYRILLI ALEXANDRINI. Iudæorum enim Synagoga licet cultum legalem Deo protulisset, sterilis effecta est, & in falsuginem & acerbam terram conuersa fuit. Verum illa quæ quondam sterilis erat, scilicet Ecclesia ex Gentibus, per Christi aduentum fecunditatem accepit. Itaque tamquam supernam gratiam habentes Deo fructus producamus: cui gloria in sæcula. Amen.

Iudæorum Synagoga sterilis effecta.

HESYCHII. Hoc perspicue dictum est in terram Iudæam fructiferam propter Prophetas & iustos ex illa oriundos, quæ in falsuginem commutata est à malitia inhabitantium in ea Scribarum ac Phariseorum, & omnium erga Christum impiorum. Non amplius enim in illis sacerdos, non Propheta; sed neque fructus alius antiquæ Reipublicæ reperitur.

DIDYMI. Qui porrò hi? utique illi de populo priori & circumcissione: hi namque cum maximis prius bonis digni habiti fuissent in contrarium conuersi sunt.

ΑΝΩΝΥΜΙ. A malitia inhabitantium in ea, & non ex alio aliquo capite, omnis quoque Gens eorum bonis omnibus, quibus olim abundabat, priuata fuit. Itaque non amplius Prophetis honoratur, neque Angelorum apparitione; quin & omnia eorum decora sublata sunt, ut metropolis, templum, Sancta sanctorum, Regnum, Sacerdotium. Sed & serui pro liberis euaserunt, & legibus Gentium subiecti sunt, qui prius lege propriâ viuebant. Atque hæc omnia percessi sunt propter suas ipsorum malitias nequitiasque.

35. POSUIT DESERTVM IN STAGNA AQVARVM.] DIDYMI. Ecclesia ex Genti-

bus,

CATE-
NA PA-
TRVM.
Ecclesia
Gentium
prius deser-
ta, nunc
fructifera.

bus, quæ prius erat à Deo deserta, & omnium bonorum sterilis atque infrugifera, conuersa est in stagna aquarum; & quæ prius inaquosa existebat, in exitus aquarum.

HESYCHII. Cum dixisset illa quæ incredulis Gentibus & quæ insuper Iudæis euentura erant (illa enim spiritalibus oculis cernebat) ecce nunc ea quæ ad Ecclesiam pertinent conformiter cum Isaia exponit; nam & ille ait: *Ponam desertum in paludes, & sitientem terram in aquaductus.* Hic autem stagnum aquarum fontes baptismatis siue baptisteria intellexit; prout etiam Salomon in Canticis, quando Christum ad sponsam suam Ecclesiam introduxit dicentem; *Oculi tui tamquam stagna in Efebon in portis filia multorum;* filiam multorum Ecclesiam intelligens: siquidem non solum Apostolorum, sed etiam Prophetarum filia extitit. Verum non erat in ea prius Verbum Dei, sed nunc illud possidet; ita vt in omnem terrarum orbem eius dogmata penetrent; in quibus institutum esse beatum est. Talis enim reperitur lignum quod in tempore fructum facit, & cui numquam folium decidit, vt in principijs Psalmorum scriptum est.

Isaia 41, 18.

Cant. 7.4.

Esurientes
in Ecclesia
reficiuntur.

36. **ET COLLOCAVIT ILLIC ESURIENTES.**] **DIDYMI.** Et habitauerunt in ea qui olim esurierant, & prius perdit, & multorum deorum errore inuoluti fuerant, ex longinquo errore turrim refugij & bonum portum doctrinam reppererunt. de quibus Saluator ait: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur.*

Matth. 5, 6.

ET CONSTITVERVNT CIVITATES HABITATIONIS.] **HESYCHII.** Non ciuitatem, sed ciuitates. Diuersas enim Republicas habet populus ex Gentibus, in quibus possidet virtutum habitationes, quæ interiorum nostrum hominem protegunt.

DIDYMI. Sermone scilicet hoc modo diuinam viuendi rationem declarante illic habitauerunt qui prius esurierant. Illi ipsi nimirum post Filij Dei ad ipsos missionem, auxilium & commodum ab eo consecuti, constituerunt ciuitatem habitationis, atque illic habitauerunt qui olim esurierant; cessantes quidem à fame diuinorum ac rationalium ciborum quæ ipsos olim presserat, cælestis verò cibi fructu digni habitati.

κλησία, τὸ ὡρὶν εἶσα θεῶ ἔρημος, & πάντων ἀγαθῶν ἀζήτος τι καὶ ἀκαρπος, μεταβέβλη) εἰς λίμνας ὑδάτων καὶ ἢ ὑετοῦ ἀνυδροῦς γέγονεν, εἰς διεξόδου ὑδάτων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Εἰπὼν ὅσα τοῖς ἀπίστοις ἔλλη-
σιν ἐπὶ δὴ καὶ Ἰουδαίους ἐμύλλε συμβαίνῃ (ἐβλε-
πε γὰρ αὐτὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶ πνεύματος)
ἰδὲ νῦν τὰ ὡρὶ τῆς Ἐκκλησίας συμφανῶς
τῷ Ἠσαΐα ἐκτίθει). φησὶ γὰρ κακείνος. Θήσεται ἔρημον εἰς ἔλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν εἰς ὑδρογωγέας. ἔτος δὲ λίμνῶν ὑδάτων τὰς κολυμβήθρας ἐνόησε τῶ βαπτισματι. ὡς περ αὐτὰς καὶ Σολομῶν ἐν τοῖς Ἀσμασιν, ἦνκα τὸ χεῖρον πρὸς τὸ ἑαυτῶ νύμφω εἰσή-
γαγα τὴν Ἐκκλησίαν λέγοντα. Οἱ ὀφθαλμοί
σου ὡς λίμναι ἐν Εσεβὼν ἐν πύλαις θυγατρὸς
πολλῶν. θυγατέρα πολλῶν τῶ Ἐκκλη-
σίας νεοποιῶς. ἐ γὰρ μόνων τῷ Ἀποστόλων,
ἀλλὰ καὶ πρὸς τῷ θυγατρὶ ἐξήντο. Οὐκ
ἴδω δὲ ἐν αὐτῇ πρὸς τὸν λόγον θεῶ, νῦν δὲ
ποῦτοι πλεῖται ὡς εἰς πᾶσαν αὐτῆς τῶν
οἰκονομῶν δὲ βαίνεν τὰ δόγματα. ἐν οἷς
φυτῶ θῆναι μακάριον. ἔξυλον γὰρ πρὸς δὲ
εἰσεται ἐν καιρῷ τὸν καρπὸν ποιῶν, & μή-
ποτε τὸ φύλλον ὑποβάλλον, ὡς ἐν τοῖς
πρὸς οἰμοῖς τῷ ψαλμῶ ἀναγέγραπται.

λς'. **ΚΑΙ ΚΑΤΟΚΙΣΕΝ ΕΚΕΙ ΠΕΙΝΟΝΤΑΣ.**] **ΔΙΔΥΜΟΥ.** Καὶ κατώκησεν ἐν αὐτῇ οἱ πάλα πεινῶντες, καὶ οἱ πρὸν ὑποπύμνοι, καὶ πάση πολυθῶ πλάνη καλινδὲ μῆροι, ὅπο τὸ μακρᾶς πλάνης πύρρον καταφυγῆς ὀρμηκότης καὶ ἀγαθὸν λιμῶν τὸ διδασκαλία. ὡρὶ ὡν ὁ κύριος ἔλεθε Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὸ δικαιοσύνην ὅτι αὐτοὶ χρυσάδιον.

ΚΑΙ ΣΥΝΕΣΤΗΣΑΝΤΟ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΙΑΣ.] **ΗΣΥΧΙΟΥ.** Οὐ πόλιν, ἀλλὰ πόλεις. Διαφόρους γὰρ πολιτείας ὁ εἰς ἔθνον λαὸς ἔχει, ἐν αἷς κατοικίαι τῷ ἀρετῶν, αἰ-
τησις τῷ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνδροφρονὸν σκέπεται, κέκτηται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῶν ἔθνον πολιτείαν τῶτον δι-
λῆντος τῶ λόγῳ τὸ ἔσπον ἔθα κατωκίσθησαν οἱ πρὸν πεινῶντες. Αὐτοὶ δὲ ἐν ἔτω μῆ τὸ εἰς αὐτῶς ὑποπύμνοι τὸ ἔθῳ τῶ θεῶ, τυχόντες καὶ τὸ παρ' αὐτῶ βοθησίας τε & ὠφελείας, σιωπή-
σαν τὸ πόλιν κατοικησίαι, καὶ κατώκησαν ἐκεῖ οἱ πάλα πεινῶντες. πεινῶντες μὲν τῶ πάλα πείζοντες αὐτῶς θεῶν καὶ λογικῶν τερφῶν λιμῶν, τῆς δὲ ἐρανίῳ ἔσπον ὅπο-
λαύειν κατωκισμένοι.

λς'. Κ Α Ι

ΛΖ'. ΚΑΙ ΕΞΗΕΙΡΑΝ ΑΓΡΟΥΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Νόσος τὰς ἀγρούς ὑπὸ τῆς εἰρηκότου· Ἐξήλθον ὁ ἀσείρον ἢ ἀσείραι τὸν ἀσέρον· αὐτῶ· τὰς δὲ ἀμπέλωνας τὰς ἐκκλησίας· καὶ εὖ εἰρηται· ἢ ἀμπέλοι ἐκὺπρεστον, ἕδωκαν ὁσμίω.

ΔΙΑΤΜΟΥ. Οἱ ὑπὸ τῆς χειρὸν ἐπι τὰ κρείττω μεταβαλόντες, εἰς ἐπὶ δόξου ἢ ἐπεράσιον ἀσέρον ὡς υἱὸς ὧδ' πατέρου· ἔλαδ' ἐξάμφοι, ἔλα δ' τ' Ἀποστόλων ὧδ' ἀδούσιος ἐπὶ τὰς τ' ἀσέρονων κατασείρονσι ψυχῶν, φυλάσσι τὰ ἀμπέλωνας, τὰς ἀπάρτα χεῦ γῆς Ἐκκλησίας· καὶ δόλογίας ἐ πλῆθος με καταξίονται.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Αγρός μὲν ἐν ἔξιν ἡ φιλοσοφία ἡ πορὸς τὴν βασιλείαν τ' ἕσσαν ἀπάρτα. Φησὶ γὰρ ἄνω ὁ κύριος· Ὁμοία ἔξιν ἡ βασιλεία τ' ἕσσαν Ἰησοῦ ἐν ἀγρῶ κερυμυδία· ἐν δόξου ἀσέρονος ἐκρυψέ, καὶ ὑπὸ τ' χαρῆς αὐτῆ ὑπάρχει ἐ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τ' ἀγρὸν ἐκείνον. τῆ αὐτῶ καὶ ἀμπέλωνας ἔλα δ' ὧδ' βολῆς τῆς ἐργασίῃ τῆς μιδωθῆνται ἕδωκε· καρπὸν δὲ γνήματος τ' ἐν ξιάκοντα καὶ ἐν ἔξήκοντα καὶ ἐκατὸν δόδολοι ὡς γαργῆσον οἱ τῆ ἐν Χριστῶ φιλοσοφίαν μελιτήσαντες, καὶ ἀρετῶς ἐν αὐτῇ καταφυτεύσαντες.

ΔΙΑΤΜΟΥ. Αδελφὸν ἀδείη τῆτο τ' σαρτῆ εἰς φωνῆς ἢ φησιν ἀρθήσεσθ τὴν βασιλείαν τῆ δὲ ἐκ τῆ πορῆτου λαῶ, καὶ δόδῆσεσθ ἔθνη ποιῆσι τὸν καρπὸν αὐτῆς.

ΛΗ'. ΚΑΙ ΕΠΛΟΓΗΣΕΝ ΑΥΤΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΠΑΝΘΗΘΗΣΑΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἀπὸ γὰρ δώδεκα ἡ τυχὸν ἐβδομήκοντα εἰς χιλιάδας ξείς, εἶτα πέντε, εἶτα μυρίας ὅσας ὀρθῶ μωροκόφαν· εἰς πνας κτήνη τ' Ἀποστόλων ἐκώτως, ὡς ὑπ' αὐτ' μαθητῶθῆντας ἐκάλισον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Κτήνη τὰς ἐλογωτέρως τῆς τῆς Ἐκκλησίας φησὶ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Κτήνη αὐ εἶσι τὰ καλῶ μδρα πορῆβατα, ἐ ἔξισι πλῆθος καὶ μὲ γέσθ, ἔλα τὸ καταρδωκῆναι πορῆπτα καὶ δὲ μάθειν.

ΛΘ'. ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΝΘΗΣΑΝ, ΚΑΙ ΕΚΑΚΩΘΗΣΑΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οἱ ἐ πρὸ πορῆτέρω δὴλονόσι λαῶ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τετῆσι, καὶ τὰς μεγάλας αὐτῶν κατῆπεγα, καὶ ἀπτελεῖς καὶ ἀκαταφορῆτες πεποίηκε.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος τῆ TOMVS III.

37. ET SEMINAVERVNT AGROS.] ATHANASII. Intelliges agros ex eo qui dixit; Exijt qui feminat feminare semen suum; vineas verò Ecclesias; sicut dictum est: Vites sternerunt, dederunt odorem.

CATENA PATRVM. Lucæ 8, 5. Can. 2, 13.

DIDYMI. Qui à deterioribus ad meliora conuersi in posterum, deinde calesce semen tamquam Filij à Patre excipientes, per Apostolicam traditionem in animabus hominum seminant, & plantant vineas, vbiq̃ue terrarum Ecclesias; & benedictione & multiplicatione digni habentur.

Qualis sit seminis spiritualis.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ager siquidem est philosophia illa quæ ad Regnum cælorum adducit. Sic enim ait Dominus: Simile est Regnum calorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. Idem per parabolam operatorum mercede conductorum ostendit esse vineam; fructum verò geminis tam trigessimum quàm sexagesimum & centesimum eos referre clarum est qui Christi Philosophiam excolunt, & virtutes in ea plantant.

Matth. 13, 44. Matth. 20, 1. Matth. 13, 8.

DIDYMI. Affine hoc est illi voci Saluatoris quæ ait auferendum Regnum Dei à priori populo, & dandum esse Genti facienti fructus eius.

Matth. 21, 43.

38. ET BENEDIXIT EOS, ET MVLTIPPLICATI SVNT.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Scilicet ex duodecim vel fortè septuaginta in tria millia, deinde quinque, deinde in tot centena millia quot videmus profecerunt; quæ vti par est iumeta Apostolorum appellauit, vtpote ab ipsis instituta.

Qualis sit prouentus Evangelicæ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Iumenta vocat rudiores illos qui sunt in Ecclesia.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Iumenta fuerint quæ oues appellantur, & multitudine magnitudineque præstabant, quia mansuetudinem & disciplinam obseruarunt.

39. ET PAUCI FACTI SVNT, ET VEXATI.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Qui nimirum in priori populo sunt.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Id est, & magnos eos deposuit, & viles ac contemptibiles reddidit.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Siquidem Iudaicæ Gentis B b ampli-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Iudai ad
nihilum re-
ducti sunt.

amplitudo ad tantam bonorum penuriam redacta est, ut inter ipsos pauci reperiantur, qui Deo placeant.

EIVSDEM. Atque omnis quidem Gens eorum tantum sustinuit vaticinium: qui verò erant inter ipsos Principes, ut quidam Patriarchæ ac summi Sacerdotes, & legis Doctores, & Sadducæi, & Scribæ ac Pharisei, pudore suffusi sunt, dati in exterminium.

40. EFFUSA EST CONTEMPTIO SUPER PRINCIPES EORVM.] ATHANASII. Scribas & Phariseos intelligit.

HESYCHII. Qui nempe Martyres ad impietatem instigabant. Illis enim instantibus zelo fidei, Principum contemptio, id est despectio ac vilitas, effusa est, & exundavit.

Deus non inducit in errorem.

THEODORETI. Deus autem non inducit errorem, sed errorem respuit; eos autem qui minimè obtemperantes sunt suâ gubernatione destituit; illi verò sine gubernaculo huc & illuc vagantes errant. Hoc & Iudæi perpeffi sunt; nam rectâ viâ derelictâ suas sequuntur cogitationes.

HESYCHII. Impiorum Principum propositum non erat via: neque enim per Christum ambulabant, qui erat reuerà via, & veritas, & vita. Quapropter scopus eorum erat inuius: siquidem spinis impietatis ac tribulis opplebatur: in quo Deus ipsos decipit. Existimantes enim se per Martyrum cædem iam dilatatam ac currentem fidem incisuros, aberrarunt; quandoquidem ipsi ad gloriam & incrementum mysterij zelus Martyrum extiterit.

Deus pauperum tutor.

41. ET ADIVVIT PAUPEREM DE INOPIA.] EVSEBII. Etiam in his more solito Symmachus exposuit dicens: *Et maniet pauperem ab afflictione.* Illis siquidem, inquit, erunt quæ prædicta sunt: pauperem verò populum muniet; illum scilicet qui ex Gentibus constat: quem etiam Saluator ac Dominus noster Iesus Christus beatum prædicans dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum celorum.*

Matth. 5.

HESYCHII. Pauperem, id est populum qui persecutionem patiebatur. Pauper enim erat qui nullum habebat in hominibus præfidiû: verùm ex hac paupertate ipsi opem tulit. Cùm

Iudæων ἔθνος εἰς τοσαύτην ἤλασεν ἀγαθῶν ἀπᾶν, ὥς ὀλίγες ἀεισέκευθον ἐν αὐτοῖς τῆς καὶ θεοῦ ἀδοκιμῆντας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ τὸ μὲν πᾶν ἔθνος αὐτῶν τοσαύτην ἐπέμνητι τὴν ἀδόκιμον· οἱ δ' ἐν αὐτοῖς ἀρχόντες, πατριάρχαι τῶν καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ νομοδιδάσκαλοι, Σαδδουκαῖοί τε, καὶ γραμματεῖς ἔφαρισαιοί, αἰχμάλωτοι κατεχέοντο, ἔξεδυνώθησαν ὡς ἀδοκιμῆντας.

μ'. ΕΞΕΧΙΘΗ ΕΞΟΥΔΕΝΩΣΙΣ ΕΠ' ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΑΥΤΩΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τῆς γραμματέως καὶ φαρισαίου φησίν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τῆς ἀσεβείας ἀπεξοπιμῶντες τῆς μάρτυρας. Ἐνισταμένων γὰρ αὐτῶν τῶν ζήλων τῆς πίστεως, ἢ τῶν ἀρχόντων ἐξεδυνώθησαν, τῶν τῶν φαυλισμῶν καὶ ἢ ἀτέλειαν, ἐξεχέθη, καὶ ἐπλέονταζεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ὁ θεὸς δὲ ἐκ ἐπιπέλα πλάττω, ἀλλ' ἀπαγορεύει τὴν πλάττω τῆς δὲ μὴ παιδεύμεν ἀκυβερνήτης ἐπ' οἱ δὲ ἀνεργάτοι ἀπειρομάχοι τῆ δὲ κακίῃσιν ἀπειπλανώμεται. τῆτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι πεπνυθασί· τὴν δὲ θεῶν γὰρ καταλιπόντες ὁδὸν τοῖς οικείοις ἐπονται λογισμοῖς.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οὐκ ἔστι ὁδὸς ἢ τῶν ἀσεβῶν ἀρχόντων ἀπέδοσις· ἐδὲ γὰρ χεῖρον, τὴν ὄντως ὁδὸν, καὶ ζωὴν καὶ ἀλήθειαν, ὡς δὲ οὐκ. διότι ἀβασί· αὐτῶν ὁ σκοπὸς ὑπῆρχεν· ἀκαθάρτων γὰρ τῶν ἐξ ἀσεβείας καὶ φιλώλων πεπνυθασί· ἐν ἢ ὁ θεὸς αὐτῶν ἐπλάττωσεν. οἰόμενοι γὰρ πλατυμομένω τὴν πίστιν καὶ ἐξέχυσαν ἀνακόπην ἀπὸ τῆς τῶν μάρτυρων ἀναίρεσιως, ἐπλανώθη· ἐπειδὴ τοῦ δόξῃς αὐτῆ καὶ ἀποκοπῆς τῆ μυστηρίου ὁ ζήλων τῶν μαρτύρων ἐγνώθη.

μα'. ΚΑΙ ΕΒΟΗΘΗΣΕΝ ΠΕΝΗΤΙ ΕΚ ΠΤΩΧΕΙΑΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καὶ ἐν τέτοις σωθήσῃς ὁ σύμμαχος· ἔξεδωκεν εἰπῶν· καὶ ὀχυρόσῃ πάντα ἀπὸ κακώσεως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔσαν τὰ ἀποδιδωθέντα φησὶ τὸν δὲ πάντα λαὸν ὀχυρόσῃ· τὸν ἐξ ἐθνῶν δηλαδὴ συνησόμενον· ὃν ἐ μακαρίζων ὁ σωτήρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλεγε· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῶ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Πένητι, τῶν τῶν διωκομένων λαῶν. Πένης γὰρ ἡ ἐδεμίαν ἔχον ἐν ἀνθρώποις ὀπικείας ὑπαρξῆν· ἀλλ' ἐν ταύτης αὐτῶ τῆς πτωχείας ἐβοήθησεν. Ἐπειδὴ γὰρ

ἦν αἰθερόπων ἐκ εἴχῃ ῥοπιῶν, πάντες δὲ αὐτὸν ἰπαλέμω, δημοῖ καὶ βασιλεῖς & ἄρχοι, ὁ θεὸς δὲ βοήθης ἐφ' ᾧ & πάντας τὰς πολέμους νείκεεν.

hominum fauorem minimè haberet, sed omnes, tam populi quàm Reges & Principes, ipsum oppugnarent, Deus erat ei adiutor: in quo etiam omnes inimicos superauit.

ΚΑΙ ΕΘΕΤΟ ΩΣ ΠΡΟΒΑΤΑ ΠΑΤΡΙΑΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο δὲ Ἀκωλας, Καὶ θήσῃ φησὶν ὡς ποίμνιον συγγενείας. ὁ δὲ Σύμμαχος, & τάξει, φησὶν ὡς ποίμνιον συγγενείας, τὰς κτὶ πόλιν κτὶ χώραν Ἐκκλησίας ἐκ διαφόρων συγγενειῶν συσφύσας.

ET POSUIT SICUT OVES FAMILIAS.] EVSEBII. Aquila verò ait, *Et ponet sicut gregem cognationis*; Symmachus verò, *Et statuet*, inquit, *sicut gregem cognationes*, id est Ecclesias quæ per ciuitatem & per regionem ex diuersis cognationibus constant.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὰ συστήματα τῶν μαρτύρων ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ περ ἐκ διαφόρων ἐπιτηδύματων ἢ ἀξιοματίων ἐτύγχανον. τῆς ὡς προβάτα ἐθετο, τὸν θάνατον αὐτῶν αὐτὸ θυσίας διεξέρχεται.

HE SYCHII. Congregationes Martyrum appellauit; quandoquidem ex varijs facinoribus generosis vel meritis extiterint. Hos tamquam oues posuit, mortem ipsorum pro sacrificio suscipiens.

μβ'. ΟΥΟΝΤΑΙ ΕΥΘΕΙΣ, ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΝΘΗΣΟΝΤΑΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τί δὲ ὄφονται, ἀλλ' ἢ τὴν ἄπο τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολῶν, διδὸν τοῖς τὰ τέλη τῶν προσφῆταιν πεδιαρμόγις ἔλαβον ὁ σωτήρ. Τῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσιν. καὶ πολλοὶ προσφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, & ἐκ εἶδον.

42. VIDEBUNT RECTI, ET LETABUNTUR.] EVSEBII. Quid porro videbunt, nisi rerum ex deterioribus in meliora commutationem? Idcirco ijs qui vaticiniorum fines conspexerunt Saluator dixit: *Vestri autem beati oculi, quia vident. Quia multi Prophe-*

Marth. 13, 16.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀνομίαν δὲ νόσου τὸν διαβολὸν, καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὴν πεποιημένον καὶ τὸ, Ἐπιφράση τὸ στόμα λαλῶντων ἀδίκων.

EIVSDEM. Iniquitatem intelliges diabolum, & omnem qui secundum illam factus est; iuxta illud, *Obstruētum est os loquentium iniqua.*

Psal. 62, 12.

μγ'. ΤΙΣ ΣΟΦΟΣ, ΚΑΙ ΦΥΛΑΞΕΙ ΤΑΥΤΑ,] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁ εὖς ὅτι σωσίσεως χρεία & σοφίας δεῖ ὡς καταμανθάνειν τὸ θεῖον τὴν φιλαρθεωπία; Οὐδὲν γὰρ ἔστι τῶν ὀφραμῶν ὃ μὴ λαμψαῖ τῇ φωνῇ τὴν σοφίαν αὐτῆ, τὴν κηδεμονίαν, τὴν ἐπὶ τῷ πατρὸς προνομίαν ἐπιδείκνυται.

43. QVIS SAPIENS, ET CUSTODIET HÆC?] CHRYSOSTOMI. Viden' vt scientiâ & sapientiâ opus sit ad Dei benignitatem cognoscendam? Nihil enim est in rebus quæ cernuntur quod non clarâ voce sapientiam, curam ac prouidentiam eius in omnes declaret.

Ad benignitatem Dei cognoscendam opus est sapientiâ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπειδὴ τὸ πολὺ αὐτῶν ἀνάκειται ἐπὶ πνέυματικῇ διανοίᾳ, σοφίαν & σωσίτην ἔστι τὸ σωθῆναι ταῦτα.

THEODORETI. Cum plurima illorum ad spiritalem sensum spectent, sapientum & intelligentium est hæc intelligere.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐνὸς σοφῆ ταῦτα φυλάττει· πολλὰ αἰνέσις δὲ αὐτῆ & ἐπὶ γωσις γίνονται. Σὺ τοῖσιν μαθὼν ὅτι σοφὸν τὸν φύλακα τῶν νόμων προσηγόρασον, εἰ σοφίας ἐπιθυμεῖς, ἐργάζου τὸν νόμον προσκοπὴν ἦ τοῖς σωτέοις ἢ φραξέεις. τὸ κέρδιον δὲ ἐμικρον· ἐπειδὴ σὺ τὸν νόμον φυλάττεις ἐπιτεροῖ τὰ ἔλεη τῶν θεῶν σωσίσεσιν.

HE SYCHII. Vno sapiente ista custodiente multa per ipsum scientia cognitioque existit. Tu igitur cum scias ipsum legis custodem appellasse sapientem, si sapientiam desideres, legem operare: actio enim proficua est intelligentibus. Haud paruum autem hinc emanat emolumentum, quandoquidem te legem custodiente reliqui misericordias Domini intellecturi sint.

ANNOTATIONES CORDERII.

ITVLVS & argumentum cum duobus præcedentibus consentit: continet enim exhortationem ad laudandum Deum, qui ex itinerum errore, carcere, morbo, nauigationum discriminibus & periculis omnibus liberat eos qui ipsum inuocant.

4. *Errauerunt in solitudine, in inaquoso, &c.]*

Mundus est
desertum
spiritale.

Lucæ 8, 7.

Hæc solitudo & inaquosum moraliter mundus intelligitur: in hoc enim omnia deserti incommoda sunt comprehensa. Quis enim neget mundum locum esse sterilem; siquidem nec aratro compunctionis profcinditur, nec semina doctrinæ recipit, nec fructus operum bonorum producit? Quod si quando semen ei diuini verbi committitur, natum arer, quia non habet humorem, aut à spinis solitudinum suffocatur, aut à voluctibus aëris huius, id est ab aduersarijs nostris, comeditur. Quis ambigat locum esse spinis tribulisque refertum? nam & curæ, & tribulationes assiduæ, spinæ sunt, quæ miseram animam pungunt atque dilacerant. Quis non videat frigori ac æstui patere? Æstus quippe est ardens amor temporalium, quem Ioël ignem vocat consumentem speciosa deserti; & frigus inordinata tristitia, quæ homines non assequentes quæ volunt contrahit, & vi mœtoris consumit. An non habitaculum bestiarum est, quod est domicilium peccatorum, & eorum hominum, qui more bestiarum passionibus raptantur, & in miseros crudeliter deserviunt? An non locus meticulosus & inaquosus; in quo, ut dicitur in Deuteronomio, est serpens flatu adurens, id est immoderata cupiditas; & scorpio, id est diabolus latenter percussor; & nullæ omnino aquæ, quia res temporales haudquaquam sitim nostri cordis extinguunt. An denique non locus deuus, ubi mundi viam ciuitatis habitaculi minimè inueniunt? *Utinam vel viam haberet ipsam desertum* (inquit S. Augustinus in Psal. 62.) *utinam illuc homo incurrens vel nosset quâ inde exiret? Non videt hominem ad solarium: non videt viam, quâ caret desertum. Ergo ubi dimertit? utinam vel esset aqua unde reficeretur, qui inde non potest exire.* In hoc igitur spirituali deserto tam solitario, tam hominibus vacuo, tam periculis pleno, tam omnibus bonis destituto; non mirum si ciuitas habitaculi cœlestis minimè reperiatur.

Ioël 1, 19.

Deut. 8,
15

9. *Animam esurientem satiauit bonis.]* Hinc liquet (inquit noster Alvarez de Paz Tom. 1. lib. 5. part. 1. cap. 4.) quàm feruidis desiderijs perfectio exoptanda est, quæ omnia alia rerum humanarum desideria post se relinquunt, imò ex corde viri spiritualis expellant. Nam iustitiæ perfectionisque satietas non tepidis desiderijs, quæ etiam sæculares Sanctorum Vitas legentes aut audientes solent concipere, sed fami & siti, id est ardenti & efficaci desiderio promittitur. Efficax autem desiderium est id quod nos incitat, ut media ad assequendam perfectionem adhibeamus, & sollicitè bonis operibus insude-

Perfectio
non nisi
illam esu-
rientibus
obuenit.

mus: quæ tamen opera numquam nos fatient; sed quò maiora fuerint, eò maiorem sitim perfectionis exsuscitent. Audiamus vnam sanctitatis desiderio æstuantem, & semper pro ea laborantem, & post multos labores & magnum profectum acquisitum, semper adhuc cupientem: hic verò sit Bernardus ad eximiam sanctitatem euocatus, & in magistrum sanctitatis assumptus, qui Serm. 9. in Cant. En, inquit, *gratiâ Domini multis iam annis castè sobrièque viuere curro, lectioni insisto, resisto vitijs, orationi incumbo frequenter: vigilo contra tentationes, recogito annos meos in amaritudine animæ meæ: sine quiete la me arbitror, quantum in me est, conuersari inter fratres: superioribus potestatibus subditus sum, ingrediens & egrediens ad imperium senioris: aliena non cupio, mea potius & me pariter dedi: in sudore vultus mei comedo panem meum: sed ut holocaustum meum pingue fiat, osculetur me osculo oris sui.* Desiderium his Bernardi verbis expressum assecutione perfectionis impletur; quia primùm æstuat, & in flammigeris cordis motibus ardet: deinde non in corde se continet, sed ad virtutis actiones, & illas magnas & perfectas progreditur: tandem nullo profectu, nullâ vitæ emendatione quiescit, sed semper osculum appetit, consortium sponsi suspirat, & perfectam charitatem exquirat.

11. *Et consilium Altissimi irritauerunt.]*

Hoc est, Dei legem honesta omnia iubentis, & consulentis hominum generi, pro nihilo habuerunt: notas illas in mentibus à Deo inscriptas iustissimæ suæ voluntatis cum indignissima Numinis contumelia delere atque extinguere voluerunt, ut effrænatam suam cupiditatem sequerentur. Nam Hebræi per *consilium Dei* intelligunt Decalogum inscriptum in cordibus hominum. Qui sacrilegè atque impiè hunc contemnit, ut vitio suo blandiatur, inductus ambitione gloriosâ, aut auaritiæ sordibus, aut libidine, aut alio genere cœdæ & indignæ cupiditatis; is Altissimi consilium irritat, & æneâ veluti fronte arietat in Deum, voluntatem eius oppugnat, infringit auctoritatem, & nostræ salutis amantem iniustissimam iram accendit.

Consilium
Dei irri-
tas qui de-
calogum
contemnit.

16. *Quia contriuit portas æreas, & vectes*

ferreos confregit.] Cassiodorus hic per portas æreas & vectes ferreos intelligit peccandi consuetudines, quæ homines arctissimè constriungunt, nec exire patiuntur, ut non immeritò & ipsi ferreo esse animo videantur: adde & plusquam ferreo; nam ferrum cum ictibus tunditur, attenuatur ac dilatatur; horum autem corda nullis supplicijs emolliuntur, nullis pœnis ad pietatem reuocantur. Cum itaque Deus obstinatos istiusmodi peccatores ab inueteratis culpis euocat, tunc utique portas æreas conterit, & vectes ferreos confringit.

Consuetu-
dines pec-
candi sunt
quasi porta
ærea & vec-
tes ferrei.

18. *Omnem escam abominata est anima eorum, &c.]*

Omnem escam, ut fateatur Lorinus noster, vocat omne spirituale exercitium, & Sacramentorum vsum, & verbi diuini studium. Sed quomodo hæc in tantum fastidium impel-

Quam o-
scra spirita-
lis fastidium
generat, nisi
spiritum fer-
uor suscite-
tur.

ANNOTA-
TIONES COR-
DERII.

lere possint homines, vt ad portas mortis adigan-
tuntur? Qualiter tam pretiosæ dapes possint oc-
casione tantæ fastidio & tam letali præstare?
Certè dum in hac vita sumus etiam præstantis-
simarum virtutum assiduitas fastidijs letalibus
occasionem dabit, nisi ad Deum clamores reno-
ues, vt tibi nouum suggerat condimentum, quo
fastidia ableges. Monebat S. Bernardus Serm. 33.
in Cant. *Me oportet interim Sacramenti cortice
esse contentum, carnis fursure, velamine fidei:
& hæc talia sunt, que gustata adferunt mortem,
si non de primitijs spiritus quantumcumque
accipiant condimentum.* Caue igitur tibi, qui-
quis diuinam frequentas mensam, diuinas vir-
tutum dapes gustas: nisi enim de Dei sinapi, id
est spiritus feruore, noua tibi suppetant condi-
menta, quibus fames acuat, in letale fastidium
cades. Ea nempe sunt virtutum omnium exer-
citia, qua gustata adferunt mortem: hoc est,
quibus si te inexter assuescas, letalia inde fasti-
dia nanciscaris, nisi de primitijs spiritus, de Dei
sinapi condimenta flagites. Ita Baëza noster
lib. 16. cap. 4. de grano sinapis meditatatur.

20. *Misit Verbum suum, & sanauit eos, &c.]*
Quasi nempe hoc vnum sit panchrestum omni-
um ægritudinum medicamen. Quare nullius
ita est desperata ægritudo, vt si ad Dei verbum
seu sacram Scripturam confugiat, medicamen-
tum non inueniat, quo facillè conualescat. Quod
D. Basilius in Epist. 1. ad Gregorium Theolo-
gum expressit: *A Scriptura, inquit, vni quis-
que tamquam ab officina medicina oppositum sua
infirmiitati medicamentum inuenire poterit.* Sicut
enim in myropolio omnia corporalium morbo-
rum medicamenta reperiuntur, ita planè in
Scriptura omnia spiritualium. Vnde Sapiens lo-
cutus de Hebræis, qui inter Ægyptios multis
plagis lauciatos incolumes consistebant: *Neque
berba, inquit, neque malagma sanauit, sed tuum
Domine sermo, qui sanat omnia:* quasi ab hoc
myrothecio omnia morborum remedia depro-
mantur. Quod exemplis illustrat Basilius supra
citatus. Nam si quis morbo incontinentiæ labo-
rat, eximiam Iosephi castitatem recognoscat: si
laborum pondere frangitur, infractum Iobi ani-
mum contempletur: si iniurijs laceffitus stoma-
chatur, Dauidis clementiam intuitus detumescat:
si prouocatus suorum rebellionibus in vindi-
ctam exardescit, Moyfis singulari mansuetudi-
ne admonitus iras ponat, ac toto animo tranquil-
letur. Ita ferè D. Basilius de hac re philosopha-
tur. Cui non dissimilia tradit S. Athanasius, qui
de libris diuinis loquens sapienter eos nominat
*ποικίλων ἔργων βιβλίον σοφίας, variam medici-
nalis librorum sapientiam;* adeoque ducit ne-
cessarios, vt absque illis nec vita nec salus vlla
satis possit consistere. Itaque non possum non
primorum Christianorum mirari prudentiam,
qui cum multi è fluctibus, & iactatione huius
mundi, in quietis se portum conferrent ad sacros
libros meditando, eos dixere *ἰατροὶ θεοῦ, Cura-
tores, Medicos pios & religiosos;* qui ex illo penu
sapientiæ sibi & alijs medicinam haurirent.

Potest etiam hic locus optime exponi de
V. Eucharistia: *Hæc enim, inquit S. Ambrosius,
medicina spiritalis est, qua cum reuerentia de-
gustata purificat sibi deuotum: illa panacea est
& medicamentum quo venenæ vis omnis eijci-*

tur. Fusus ille Agni immaculati cruor, qui vim
medicam omnibus Sacramentis confert, dextrè
& sapienter vulneribus appositus, & languenti
animæ contemperatus, nihil est quod efficere
non possit ad sanitatem, ad valentiam & salu-
tem: eodem lita, atque, vt ita loquar, delibuta
peccatorum exomologesis, quot & quanta efficit
in populo Christiano quotidie, quàm mirandas
& suspiciendas mutationes.

23. *Qui descendunt in mare in nauibus, &c.]*
Mythicè per naues viri Apostolici, & per mare
mundus iste intelligitur. Sed videnam naues
istæ tot procellis expositæ poruerunt tantam tra-
here securitatem, vt & diuinis operibus profun-
disque Dei mirabilibus appropinquarent? Sanè
ex quo viri Apostolici, per naues significati,
operationes faciunt in aquis multis, hoc est in
populis multis, nullam operationem, quantum-
uis temporalem & fluxam, fastidientes, quâ
possint animas lucrari, & Dei operibus sese in-
terferunt, & ab ira protecti profundissima Dei
mysteria speculantur. Ad hæc sapienter & ve-
rissimè Procopius in illud Isaïæ, *Dies Domini
exercituum super omnem superbum, & super
omnes nauis Tharsis,* sic ait: *Neque ijs nauibus
metuenda Domini dies esse potest, que sensus fa-
cultate destituuntur; sed ijs, qui in corporibus
huius visa tamquam maris tempestatibus agitan-
tur; qui facillè contemnant, qui in carne viu-
entes eius imperantis castra non sequuntur, sed in
aquis multis operationes faciunt; ideoque ad visa
commoda sese demittunt, vt eorum qui in pro-
fundo demersi sunt aliquos lucrentur: vnde ope-
ra Domini vidisse, id est rei gesta mercedem,
diuinarum operum rerumque in profundo mira-
bilium cognitionem percepisse dicuntur.* Pulchrè
igitur S. Bernardus hoc loco intelligi ait *Præla-
tos, Cassiodorus Sacerdotes,* siue sanctorum Pon-
tificum beatam collectionem: qui sæculi, inquit,
procellosa in nauibus Ecclesiarum ligno crucis
enaugant. *Ipsi, quod subdit Regius Vates, vi-
derunt opera Domini, & mirabilia eius in pro-
fundo. Quæ mirabilia? Elationes maris mirabi-
les, furentem æstum, horribiliùs intonantes
procellas, noctem nimbis tumentibus illunem,
decumanos fluctus, vim Typhonis violentam,
nigramque tempestatem, scòpulos hinc inde
tentationum, prædonum impetus, mortis peri-
cula, diuinorum iudiciorum abyssum; iactari
viles algas, perire quosdam, elaborare naucleos,
lucere Dei prouidentiam, cantantes celestia
remiges, & inter pericula triumphantem coro-
natamque nauim in portum succedere. Cuius
rei laus omnis & gloria secundum Deum est
penes sanctos & vigilantissimos Ecclesiæ guber-
natores, facientes operationem in aquis multis.*
In quos intuens quoque Zacharias, *Et pertrans-*

Viri Apo-
stolici sum-
mâ securi-
tate in peri-
culis fruun-
tur, & Dei
mysteria
contem-
plantur.

Isaïæ 2:

Prælati &
Sacerdotes
Ecclesia
nauarcha.

Zach. 10.

*ibant, inquit, in mari angusto. Quem locum
de Apostolis & Præsidibus Ecclesiarum D. Hie-
ronymus exponit in hunc modum: Hi sunt qui
descendunt in mare, & in Ecclesiarum nauibus
faciunt opera multa, & Dei cernunt mirabilia in
profundo diuinarum sapientia & scientia eius.*
Mare angustum vocat Zacharias, non fretum
quodpiam Gaditanum, aut Chalcidicum Eurip-
um mirabili modo reciprocantem; sed nauig-
ationem periculis plenam designat, vbi non
maris, sed animorum sint angustia, & plurima
mortis

Scriptura
singulare
myrothecio
ad
arimi mor-
bos curan-
tes.

Sap. 16, 12.

Eucharistia
& confessio
medicina
anima.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Laborio-
sum & pe-
riculosum
est regimen
marinarum.

Margarita
in maris
fundo ca-
piuntur,
non in su-
perficie.

Matth. 8.

mortis imago. Hinc Syrtis occurrunt vorantes, hinc Sirenes melleam mortem accinentes, hinc Circe cum voluptatibus obscœnis, hinc saxa latentia, Behemot, monstra. Et quidem superandæ Propontidis angustia, inter Symplegades nauigandum; & ut dicam cum ingenioso Poëta Phocylide, Ἐπιπλῦς ἐστὶν ἄδνα, Quoniam anceps & dubia est nauigatio. Sanè eorum vita qui salutem aliorum procurant nauigatio est dubia & procellosa; quam Iuo Carnotensis Epist. 17. naufragosam tempestatem appellat. Quâ certè miserimum in modum Rectores affligi, & variarum difficultatum occursu ut vndarum commotione iactari necesse est; quos ait David in malis tabescere; additque ad cumulum miseriarum, prudentiæ luce destitui, quâ malorum vis superetur: *Et omnis sapientia eorum demorata est.* Atque ut hanc ipsam difficultatē semper ante oculos haberent positam, sapienter omnino constituerunt Apostoli, ut sacra templa in nauis similitudinem extruerentur. Et S. Petrus diuinè solebat Ecclesiam cum naue componere, cuius foret gubernator Episcopus, nauæ Presbyteri, epibatæ vectoresque populi, ut S. Clemens eius auditor Epist. 2. scriptum reliquit, ut nimirum intelligeremus, sacris hominibus, qui hanc nauem moderantur, esse perpetuò cum Typhoni- bus, cum procellis turbini- busque luctandum.

24. *Et mirabilia eius in profundo.*] Expende vbinam Dei mirabilia percipiuntur; nimirum in maris profundo. Hoc pulchro exemplo illustrat S. Macarius Hom. 25. dicens: *Sicuti mercatores nudi in profundum maris descendunt, ut illic margaritas reperiant, qua profunt ad coronam & purpuram regiam; ita qui solitarie viuunt in profundum maris vitiorum descendunt; unde sumunt & referunt pretiosos lapides, qui valcant ad coronam Christi, ad nouum saculum, ad ciuitatem splendidam, & populum Angelorum.* Sanè qui margaritas querit non capitur crystallino æquoris alpectu; sed vndas splendentes præteriens, intima penetrat, ad profundum accedit; dumque limum & fœtulentam maris excrementa scrutatur, margaritas merit: sic felix afflecla veritatis minimè tenetur extrinsecus splendenti vitiorum nitore; interna eorum rimatur, vsque ad profundum descendit; ibique dum contemplatur voluptatum cœnum, honorum squalentes vacuitates, mundi fœtores, rerum inconstantiam terrenarum, tamquam prudens mercator pretiosas inde gemmas colligit, coronæ cœlesti inserendas; & mundanis rebus spretis, totus Christi effectus, nihil animo suo non cupit cœleste & angelicum.

29. *Et imperans procella, & stetit in auram.*] Ita S. Augustinus & Vetus Psalterium, & Græci Codices; quamuis S. Hieronymus ad Suniam aliquid in ijs verbis superflui agnoscat: Aquila, ἀναστῆσει λαίλαπα ἐπὶ αὐρᾶν, *Resistit uerticem in auram*: Symmachus, Ἐπίσταυτο αὐτῷ πλῆρη παρυγία αὐτῷ ἐπὶ γαλήνῃ, *Stetit in tranquillitate in tranquillitate*: Theodotion, καὶ ἔστησε πλῆρη παρυγία αὐτῷ ἐπὶ αὐρᾶν, *Et stetit procellam eorum in auram*: Vulgata & Romanum eodem modo habent, nisi quod Vulgata (ut etiam S. Hieronymus ad Suniam) pro eorum habet eius, Romanum verò neutrum. & respondet Hebræo: Hoc ad litteram Christus fe-

cit, cum simul ut Apostoli preces adhibuerunt in horribili vndarum agitatione & minantibus ventis, supra Æolos poëticosque Neptunos dicto citius tumida æquora placauit, & facta est tranquillitas magna. Hinc animus Gubernatoribus sacris additur, quod Dominum vniuersitatis propitium habeant & præsentem; cuius nutu & amico præsidio fiunt ægide & procellâ omni superiores.

Σὺ τῷ θεῷ πλῆρη κἀν ἐπὶ ἁπλοῖς,

Cum Deo vel tenni nauigaris vimine,

ait diuinè Græcorum Adagium. Quod eximium & Christiano ore dignum est acroama: cui fidenter apponas eos titulos, quos antiqui in nauibus suis ad augurium beatissimæ nauigationis inscribere solebant, Ἐπιπλῦς, felix nauigatio, πρόνοια σοφία, providentia sermans & sospitatrix. Hoc in nauigio qui vehuntur, ad æternæ salutis portum bonis omnibus opulenti felicissimè appellant; vbi festâ omnium lætitiâ excipiuntur. Talem esse obedientium cymbam Patres aiunt, qui meritis ut mercibus onusti, vel etiam dormientes in beatæ vitæ sinum feruntur nullo periculo, nullo damno; ut non immeritò Climacus illam appellet tutam nauigationem & confectum dormiendo iter.

Ceterum posset hic Psalmi locus etiam moraliter sic explicari, ut per procellas profana Philosophorum doctrina intelligatur, quæ argumentorum fluctibus & procellis in gymnasijs traditur, & quasi debacchatur; per lenem verò auram eruditio cœlestis: quasi nimirum illa tempestas concertationum, quæ in humana Philosophia acquirenda sæuiebat, sedaretur, & verteretur in placidam quamdam diuini spiritus leniter afflantis serenitatem, quâ diuinarum Scripturarum notitia comparatur. Huc spectat etiam illud quod superius vers. 25. dictum est: *Dixit, & stetit spiritus procella.* & paulò post: *Et omnis sapientia eorum demorata est.* Deo enim nos per Scripturam aut internam inspirationem alloquente, necesse est ut omnis illa veluti procella Philosophorum inani loquacitate perstreptentium conticescat. Quis non videt illam benignam auram hisce sæuis turbini- bus præferendam? Idcirco Ecclesia precabunda exclamabat: *Surge Aquilo, & veni Auster; perfla hortum meum, & fluant aromata eius.* q. d. Turbulentus ille humanæ sapientiæ flatus, siue fastus, quo perflante & tumultuante omnia pietatis germina exarescunt, procul facessat; & lenis ille diuinæ Scripturæ spiritus, quo fauente & adspirante omnes virtutum propagines feliciter nutriuntur, tandem nostris animis blandiatur.

33. *Posuit flumina in desertum, &c.*] S. Augustinus exponit hoc de Synagoga, quæ olim diuinis gratijs irrigua, nunc planè iisdem destituta est: è contra verò Ecclesia olim sterilis & deserta, modò fertilis & fecunda euasit. *Quæris (inquit de Synagoga) ibi fidem Christi? non inuenis. Quæris Prophetam? non inuenis. Quæris sacrificium? non inuenis. Quæris templum? non inuenis. Quare hoc? unde? quo merito? A malitia inhabitantium in ea.* Et paulò post: *Quæris, inquit, sacerdotem & sacrificium apud Iudeos? non habes, nec inuenis secundum ordinem Aaron, quia posuit flumina in desertum. Quæris secundum ordinem Melchisedech? apud illos non inuenis;*

Christo
mare &
ueni obe-
diunt.

Obedien-
tium cura
nauigatio.

Sæcularis
doctrina in
tumultu
diuinæ
tranquilli-
tate placida
est.

Cant. 4, 16.

Iudæi ob
malitiam
exaruerunt,
&
Gentes vi-
tens gra-
tia.

Malach. 1. 11. uenis; sed per totum orbem celebratur in Ecclesia. Ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gensibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Vbi erant immunda sacrificia, quando desertum erant, quando squallebant, quando salina erant omnes Genes; ibi nunc fontes, ibi nunc flumina, ibi nunc stagna aquarum. Ita S. Augustinus.

40. Effusa est contemptio super Principes.] Hoc Eusebius de Ecclesie sancte Principibus, id est Episcopis & Sacerdotibus, intelligit, qui passim a populo despiciuntur, quod plurimum ab ea dignitate auctoritateque descuerint, qua maiores prestantibus vite meritis gloriaque ornati Ecclesiam diuine gubernauerant. Magnam autem hanc esse penam in commune omnibus animaduertit Cardinalis Bellarminus, & grandium seclerum indicium, quando Deus effundit contemptionem in Principes; id est, prouidentiam suam facit, vt Ecclesiastici Principes sint valde contemptibiles. Illud enim verbum effundit significat abundantiam siue magnitudinem contemptionis. Tum enim necesse est rueri omnia in peius, exolescere virtutem, impunita licentiam volitare noxam atenque, sanctitudinem illudi, facta funestari, Numen contemni. Et effusae quidem illius contemptio licet exempla hoc etiam tempore cognoscere, quo videmus, siue ob sordes turpitudinemque aliquorum Ecclesiasticorum, seu propter inusitatum hereticorum malitiam, insutumque in Ecclesiam odium, in quibusdam orbis Christiani prouincijs nihil esse hominibus initiatis contemptius. Quamquam non propria huius temporis ea tantum est labes. De zero suo loquens D. Greg. Nazianzenus Orat. 1. vitio quorundam Sacerdotum ait

Contemptio Sacerdotum magna punio est & labes Ecclesia.

factum *ὄνομα κενόν, nomen inane*, omnium contemptioni expōsitum. De suo quoque memorans Laurentius Iustinianus lib. de Complanch. Sacerdotes tamquam purgantium seculi habitos refert. Qui status cum calamitosissimus sit, atque omni ratione fugiendus, iure merito Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 1. obtestatur sacros Pontifices, vt pristinam Ecclesie gloriam & ordinis sui dignitatem innocentiam vitæ & clarissimis virtutibus consentent, atque in animum suum inducant, ad suam & sui gregis felicitatem id plurimum valiturum: siquidem *integritas presidentium salus est subditorum*; vti S. Leo Epist. 85. diuinitus antea pronuntiauerat.

Moraliter Alvarez de Paz Tom. 2. lib. 1. Partis 3. cap. 9. locum hunc sic exponit, vt Principes isti nunc sint internæ mentis cogitationes ac deliberationes, quæ nostris affectibus dominantur, & virtutum aciem aduersus hostilem vitiorum exercitum instruunt & ducunt. Contemptio autem super Principes istos effunditur; cum deficiente lumine in varias sententias distracti, quid faciendum sit non inueniunt: & dum isti sententiam aliorum impugnant, inuicem se contempnunt: qui prius errant in via, dum rationem exercendæ virtutis inuenire nesciunt; & postea errant in inuio, quia peccata quibus illigantur non aduertunt.

ANNOTATIONES CORNERII.

Principes cogitationes nostra sunt contemptibiles per peccatum.

41. Et adiunxit pauperem de inopia, &c.] Quisnam pauper est nisi peccator? & quæ eius inopia nisi delictum? Dum autem hanc inopiam animo humili & compuncto confitetur, mirum in modum vt ditescat meritis adiunatur. Horum pauperum, qui ex corde inopiam suam detestantur, familias ponit Dominus sicut greges ouium; quia eos custodit vt gregem suum, & bonorum operum prole fecundat.

Deus adiunxit pauperes de peccato.

I N P S A L M V M C V I I . A R G V M E N T V M .

α. Ωδή ψαλμῶ τῷ Δαβίδ. 1. Canticum Psalmi ipsi Dauid.

Καὶ ἐστὶ τῆν Ἰουδαίων ἐπεδησίῳ ἐπάνοδος καὶ τῆν τῆς ἐθνῶν σωτηρίαν. ἔχει δὲ συγγένειαν πρὸς τὸν 15' & τὸν 18'. τὸ μὲν γὰρ ἔχει τὰ ἀρχαῖα, τὰ δὲ τὰ τελευταῖα. ἀμφότεροι δὲ Μακχαβαϊκοί. ἔστ' δὲ ὁπλίῳ μᾶλλον ἢ συμφορῶν διηγηματικός.

Etiam hic Psalmus & Iudeorum reditum vaticinatur & Gentium salutem: habet verò cognationem cum quinquagesimo sexto & quinquagesimo nono: prima siquidem illius, alterius verò postrema continet. Vtrique autem sunt Macchabaici. Hic autem potius est triumphalis quam calamitatum expōsitivus.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

6. **Ε**ΤΟΙΜΗ ἡ καρδία μου ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρδία μου ἄσμα καὶ ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου.
 Ε'τοιμός, φησιν, εἰμι ἐν παντὶ καιρῷ ὑμνεῖν σε καὶ ψάλλειν σοι τῷ Θεῷ μου.

2. **P** A R A T V M cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea.

Excitat se ad psallendum victorias Dei de hostibus.

Paratus, inquit, sum in omni tempore laudare te & psallere tibi Deo meo.

3. Exur-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

3. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

Faciam, inquit, hymnos cum organis per vnumquodque diluculum, id est per quodlibet tempus idoneum.

* Vulgata
Nationi-
bus.

4. Confitebor tibi in populis Domine: & psallam tibi in* Gentibus.

Continebunt autem, inquit, hymni gratiarum actionem & bonas narrationes pro nobis qui multi sumus.

5. Quia magna est super cælos misericordia tua: & vsque ad nubes veritas tua.

Misericordia & veritas iterum ponitur pro, Vera tua benignitas nubibus & cælis apparuit sublimior, desuper obtegens delicta nostra.

6. Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua:

Meritò igitur, inquit, omnes sublimia de te dicunt, tam virtutes supercælestes quàm quotquot terram incolunt.

7. Vt liberentur dilecti tui.

Omnes autem referunt sublimia de te cogitantes, quomodo mirabiliter nos dilectos tuos liberaueris.

Saluum fac dexterâ tuâ, & exaudi me:

Vtque, inquit, nos dexterâ manu tuâ seruaeris, & preces nostras exaudiueris.

8. Deus locutus est in sancto suo:

* Vulgata
Exultabo,
& diuidam
Sichimam,

* Exaltabor, & diuidam Sicima, & conuallem tabernaculorum di- metiar.

Decreuit, inquit, superior fieri inimicis, & ab ipsis auferre terram quam iniuste possident, eamque nobis denuo restituere.

9. Meus est Galaad, & meus est Manasses:

Non solum autem, inquit, Sicima vobis restituam, sed etiam Galaaditidem Regio-

γ'. Ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου, ἐξεγέρθητι ψαλτήριον & κιθάρα· ἐξεγερθήσονται ὄργανα.

Ποίησομαι, φησι, τὰς ὕμνους μετὰ τῶν ὀργάνων καθ' ἕκαστον ὄργανον, ταῦτά τε καθ' ἕκαστον ὀργανήδικοι καλεῖται.

δ'. Ἐξομολογήσονται σοὶ ἐν λαοῖς κύριε καὶ ψαλῶ σοὶ ἐν ἔθνεσι.

Ἐξέσονται δέ, φησιν, οἱ ἔθνη εὐχαριστίας καὶ διηγήματα χρηστὰ ἡμῶν πολλῶν ὄντων.

ε'. Ὅτι μέγα ἐπαινῶ τῶν ἑρρα- νῶν τὸ ἔλεός σου· & ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου.

Τὸ ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια πάλη ἀντι- τῆ, ἡ φιλανθρώπινα σου ἀληθινή ὑψηλοτέ- ρα τῶν νεφελῶν ἐφάνη καὶ τῶν ἑρραῶν, καλύ- ψασα τὰ πλημμελήματα ἡμῶν ἀνωθεν.

ς'. Ὑψώθητι ἑπὶ τὰς ἑρανεὺς ὁ θεός, καὶ ἑπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου.

Εἰκότως ἔν, φησιν, ὑψηλὰ πάντες φε- ρεῖ σὺ φθάνονται, ἀντὶ ἐπιεραῖαι δυνάμεις & ἀπαντες ὅσοι τὴν γῆν οἰκοῦσιν.

ζ'. Ὅπως ἀν' ἑρραῶν οἱ ἀγα- πητοὶ σου.

Φθάνονται δὲ πάντες ὑψηλὰ φε- ρεῖ σὺ λογιζόμενοι, ὅπως ὡς ἀδύνατος ἡμᾶς ἐρρῶσιν τὰς ἀγαπητὰς σου.

Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπά- κησον μου.

Ὅπως τέ, φησι, τῇ δεξιᾷ σου χειρὶ ἑσ- σασ ἡμᾶς, καὶ ἐπάκυσας ἡμῶν τῶν δεισῶν.

η'. Ὁ θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ.

Ὑψώθησονται, καὶ διαμερεῖω Σί- κιμα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκινηῶν διαμετερήσω.

Ἀπεφίνατό, φησιν, ὑψηλότερος ἡμέας τῶν πολεμίων, καὶ ἀποσῶν αὐτῶν τὴν ἀδίκως κατεχομένην γῆν, καὶ ἡμῶν ἀποδι- δόναι πάλιν.

θ'. Ἐμός ἐστι Γαλαὰδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς.

Οὐ μόνον δέ, φησι, τὰ Σίκιμα ὑμῶν ἀποκαταστήσω, ἀλλὰ καὶ τὴν Γαλααδίτιν χώραν,

χώραν, ἢ ὅτι ὁ Μανασσῆς ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡμῶν ἐστὶ κτήμα.

Καὶ Ἐφραὴμ ἀντίληψις τῆς κεφαλῆς μου.

Τὸν δὲ Ἐφραὴμ πάλιν, φησὶν, ἰχυροῦν ἀποδείξω, ἵνα πάλιν ἀντιλαμβάνηται τῆς ἐμῆς ἀρχῆς, τῆς ἧς ὑπὲρ ἐμῆ ἀρχομένων.

Ἰούδας βασιλεύς μου.

Ἀποκαταστήσω δὲ, φησὶ, καὶ τῇ Ἰούδα φυλῇ τὴν βασιλείαν, ὡς ἐκωλύτως ἐν τῆς φυλῆς ἐκείνης πάλιν τὰς βασιλείας ὀπιθίδουσι.

Ἰ. Μοάβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου.

Ἐλπίδα δὲ ἔχω, φησὶ, καὶ τὸν Μοάβ ὡς ἐν λεκάνῃ καταπατήσας. οἰκιστὰν γὰρ τὰ τῆ λαοῦ ὁ θεός.

Ἐπὶ τῶν Ἰδουμαίων Ἰπιβαλῶν τὸ ὑπόδημά μου.

Μετὰ τὸ ἀποκαταστήσαι ἐν τῶν λαῶν μου τῶν γῆν καὶ τῶν βασιλείαν, ὀρήσσω καὶ ἐπὶ τῶν Ἰδουμαίων.

Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν.

Καὶ ὑποτάξω, φησὶν, ὁμῶς καὶ τὰς πέντε βασιλείας τῶν ἀλλοφύλων καὶ τῶν Ἰδουμαίων. εἶτα θαρρήσας ὁ λαὸς τῇ ἀποφασί τῆ θεοῦ αὐτὸς ἐπάγει λοιπόν.

Ἰα. Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν ἀσχυροῦς; ἢ τίς ὀδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας;

Ἰβ. Οὐχὶ σὺ ὁ θεός, ὁ ἀπώσα μὲν ἡμᾶς;

Καὶ ἐκ ἐξελύξει ὁ θεός ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν;

Τίς γὰρ με, φησὶν, ἀλλ' ἢ τῆς Ἰδουμαίας ἐπικρατήσας, εἰ μὴ σὺ ὁ ἀποφηνάμενος θεός ἐν ἐκ ἐγχαυρεῖ μὴ σωζέσθαι εἰς πόλεμον μὴ τῆ ἡμετέραν δυνάμεων.

Δός ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως καὶ ματαία σωτηρία ἀνθρώπων.

Ἀγαπήν γὰρ ἡμῖν, φησὶν, ἢ μὴ θλίψιν βοήθειά σου, καὶ ἢ μὴ τῶν παίδων καταλλαγὴ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων βοήθειας ἐπίτηρ ἢ μὲν δεξιπῆρ καὶ ἀριστερῆσται, καὶ ἢ πλῆτ' ἢ καὶ ἢ πολεμικὴ ἐμπειρία, καὶ ἢ δυνάμεις, καὶ ἢ βασιλεία. ἢ δὲ θλίψις ἢ ἀσχυρὰ σὺ τοῖς σωροῦσιν δό-

nem, quam Manasses incoluit; quandoquidem hæc etiam mea est possessio.

Et * Ephraëm susceptio capitis mei.

Ephraëm verò, inquit, iterùm potens tem demonstrabo, vt rursus recipiat meum Principatum, id est eos qui sub meo Principatu sunt.

Iuda Rex meus:

Tribui verò Iudæ, inquit, etiam Regnum restituiam, vt ex illa Tribu rursus consequenter Reges constituentur.

10. Moab lebes spei meæ.

Ceterum, inquit, spem quoque habeo tamquam in pelui Moabum conculcandi. Deus enim ea que populi sunt sibi appropriat.

In Idumæam * proieciam calcamentum meum:

Postquam igitur populo meo terram Regnumque restituerò, etiam in Idumæam pertrampam.

Mihi alienigenæ * subditi sunt.

Simul etiam, inquit, quinque alienigenarum Satrapias & Idumæam subiugabo, Deinde populus decreto Dei fretus ipsemet deinceps subiungit:

11. Quis * adducet me in civitatem * circumstantiæ? * aut quis deducet me vsque in Idumæam?

12. Nonne tu Deus, qui replexisti nos?

Et non exhibis Deus in virtutibus nostris?

Quis enim, inquit, alius me faciet Idumæis imperare, nisi tu qui declaratus es Deus: quem non contingit simul egredi ad bellum cum virtutibus nostris.

13. Da nobis auxilium de tribulatione: * & vana salus hominis.

Post tribulationem enim, inquit, nobis gratum est auxilium tuum, & post correptionem immutatio præsidij quæ erat ex Principatu humano: siquidem hoc caducum est & fluxum, etsi fuerint diuitiæ, etsi experientia militaris, etsi potentia, etsi Regnum. Verùm tribulatio tua per illam castigatis be-

PARAPHRASIS ANONYMI. * Vulgata Ephraim

* Vulgata extendam

* Vulgata amici facti

* Vulgata deducet * munitam? * Absit à Vulgata vox aut

* Vulgata quia

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

nevolentiam præfidiumque maximum conciliat propter correctionem. vnde subiungunt:

14. In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Per ipsum igitur, inquit, Deum victoriam consequemur, & deletionem inimicorum post nostras tribulationes.

γνωμοσύνης γίνεται πορεύσθαι ἐν βοθηταίαις μεγίστης δόξης ἢ σωφροσύνην. ὅθεν ἐπιφέρουσιν

Εἰν τῷ θεῷ ποιήσομεν δύναμιν καὶ αὐτὸς ἐξυδένωσθαι τὰς ἐχθρὰς ἡμῶν.

Δι' αὐτὴν εἰν τῷ θεῷ, φησὶν, αἰρέμεθα τὴν νίκην, καὶ τὴν εἴη ἐχθρῶν ἐξυδένωσιν μὲν τὰς θλίψεις ἡμῶν.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

2. **P**ARATVM COR MEVM DEVS.] Vult dicere: Quoniam constans ac firmum est cor meum semper ad te laudandum, & psallendum tibi in gloria mea, id est Deo meo. Vel gloriam suam vocat vaticinandi gratiam. Cantabo igitur & psallam, si cor meum prophetica gratia repleueris. Deinde semetipsum quodammodo & instrumenta sua alloquendo excitat. q. d. Quoniam hymnos cum organis faciam manè excitatus & gratias agens. Vel per organa semetipsum præparat ad diuinam inspirationem. Per citharam quidem membra corporis ac sensus, quibus mens quilibet vult, pulsantur. Per psalterium verò rationales animæ potèntias declarans, matutina illa prima lucis tempora assumit tamquam reliquæ dici aptiora, & tamquam vitæ suæ primitias Deo offerens.

Et corpore & mente psallendum.

Clementia Dei calos superat.

Psal. 32, 5.

Nubes sunt Prophetæ & Apostoli.

Quomodo Deus in nobis exaltatur.

5. **Q**UIA MAGNA EST SVPER CÆLOS.] Vera, inquit, clementia tua sublimior apparuit ipsis nubibus ac cælis, nostra delicta desuper obtegens. Vel ac si dicat: Benignitas enim tua cælorum latitudinem superat; misericordia verò à terra inchoans ad cælum usque magnificatur. *Misericordiâ enim Domini plena est terra.* Finis enim inchoantium est à terra misericordiam consequi, ad cælum peruenire, & Regnum hereditare. Ceterum nubes vocat Prophetas & Apostolos; quandoquidem per hosce veluti per quasdam nubes spiritalem irrigationem hominibus affert. Illud autem *Exaltare*; id est, Ostendaris altus, & omnibus superior: & omnis terra gloriam tuam agnoscat. Aliter verò etiam, cum Deus exaltatur in ijs qui gerunt imaginem cælestis, atque idcirco cæli nuncupantur, gloria eius in omnem

β'. **Τ**ΟΙΜΗ Η ΚΑΡΑΙΑ ΜΟΥ ΘΕΟΣ.] Βέλεται εἰπεῖν ὅτι βελαία ἐ ἰδραία ἐστὶν ἡ καρδία με πάντοτε εἰς τὸ ὑμνεῖν σε, ἐ ψάλλω σοι ἐν τῇ δόξῃ μου, τυτέτι τῷ θεῷ μου. ἡ δόξαν ὁραία τὴν σωφροσύνην καλεῖ χάριν. ἀσομαι ἐν τῇ ψαλλῶ, εἰ με πληροῦσθαι ἢ καρδίας τῆ σωφροσύνης χάριτος. ὅτι αὐτὸν ἐχολούετα ἑαυτῶν τε καὶ τοῖς ὀργάνοις. ἢ αἱ ὅτι τὰς ὑμνους μὲν τῶν ὀργάνων ποιήσομαι ὀρθροῦ ἐγχερόμενος καὶ διχαριστῶν. ἢ δὲ τῶν ὀργάνων ἑαυτὸν διξενίλλει πορεύσθαι ἢ θείαι ἐπινοῖαν. Δια μὲν δὲ καθάρα τὰ μέλη τῷ σώματος καὶ τὰ αἰσθητήρια, δι' ὧν ὁ νῦν πᾶν ὅτι βέλα, ἀνακρίει. δὲ δὲ τῆ ψαλλομένη τὰς λογικὰς ψυχῆς δυνάμεις διπλαῖν, τὰς ὀρθροῦ δὲ λαμβάνει ἐ τὰς πρώτας καιρὸς τῆ φωτὸς αἰς τῆ ἀλλοῦς ἡμέρας ἐπιτηδεύομενος, καὶ αἰς τὰς ἑαυτῶν ζωῆς ἀπαρχὰς ἀναποθεῖ τῷ θεῷ.

ε. **Ο**ΤΙ ΜΕΓΑ ΕΠΑΝΟ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ.] Η' φιλανθρωπία σου, φησὶν, ἢ ἀληθῆς ὑψηλοτέρα ἐφαῖται τῶν νεφελῶν καὶ ἐρασῶν, ἐπιχαλυψασα τὰ ἡμῶν πλημμελήματα ἀνώθεν. ἢ ἀντι τῶ. Νικᾷ γὰρ τὸ εἶρη τῶν ἐρασῶν ἢ σὴ χριστότης μεγαλυῦνται δὲ ἴως τῶ ἐρασῶ τὸ εἶρη ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς γῆς. τῶ γὰρ εἶρη κυρεῖ πλήρης ἢ γῆ. τὸ γὰρ τέλει ἐστὶ τῶν ἀρετῶν ἀπὸ τῆς γῆς εἰσεῖσθαι, ἐπὶ τὸν ἐρασῶν φθάσαι, καὶ τὴν βασιλείαν κληρονομήσαι. Νεφέλας δὲ τὰς πορφύρας καὶ τὰς ἀποδόλους φησὶ δὲ τέτων γὰρ ὡσπερ δὲ πᾶσι νεφελῶν ἢ πνευματικῶν ἀρδεῖαν τοῖς ἀνθρώποις ποροφείη. τὸ δὲ ὑψηλοτέρα ἀντι τῆ, δείχθητι ὑψηλότες, καὶ πάντων ἀνώτερος καὶ πᾶσα ἢ γῆ ἢ σὴν γνώτω δόξαν. Καὶ ἀλλοῦς δὲ, ὑψηλοτέρως τῆ θεῶ ἐν τοῖς τὴν εἰκόνα τῶ ἐπυραίνου φορεῖσι, καὶ δὲ τῶ ἐρασοῖς καλυμμοῖς, ἢ δόξα αὐτῶ ἐπὶ πᾶσι ἐκτε-

ἐπτείνεται γῆς, τὴν διωκτὴν καρποφο-
ρεῖν ἐλατὸν, ἐξήκοντα, ἑξήκοντα, πῶς δ' αὖ,
ὡς καὶ σὺ ἀγαπᾷς ἀξιοί, ῥυθίζῃς ἐξ
ἐχθρῶν ἢ ἀπειράστων, ἀλλ' ἢ δεξαμένης
σε τὴν ἰσφ' αὐτῶν ἐξ ἐμοῦ ἰουσίαν; δεξιὰ
δὲ τὴν ἀγαθὴν ἐνεργάαν κέκληκε.

ἢ. Ο ΘΕΟΣ ΕΛΑΛΗΣΕΝ ΕΝ Τῷ ΑΓΙῳ
ΑΥΤΟΥ.] Ἀντὶ τῆ ἀπεφήιατο τὸ δὲ ἐν τῷ
ἀγίῳ, ἀντὶ τῆ ἢ ἀγιότης αὐτῆ. ἀπεφήιατο,
φασί, ἢ ἀγιότης αὐτῆ ταῦτα ἀ μέλλει κα-
ταλήγει. ἢ ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτῆ. δεξ τὸ περὶ
κατ' αὐτῆ. ἢ ἀγ' αὐτῆ ὁ μονο-
γενής. διὸ τὴν ἀποκρίσιν αὐτῆ ἐποίησε
πρὸς τὴν ἀποδοθεῖσαν ἀχλὺν ὁ Θεὸς
ὑψώθητι (τὴντο γὰρ δεξαμένη) εἶπεν,
ὑψώθησομαι. πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ πᾶσαν γῆν
γῆν ἀποκρίνεται τὰ ἀκόλυθα. ἀπὸ τῆ δε-
μιερα Σίκιμα, καὶ τὰ ἔξῃς. Ἐπειδ' αὖ,
φασί, ὑψώθη τα καὶ τὰ ποιῶσα. ἀπεφή-
ιατό, φασί, ὑψηλότερος ἡρώδης ἢ πολυ-
μίῳν, καὶ ἀποσῶν αὐτῶν ἢ ἀδίκως καταχο-
ρευτὴν γῆν, καὶ ἡμῖν διδοῖται τὰ Σίκιμα, ἦτοι
τῆς ὀρεινότερας τόπας καὶ τὰς πεδινὰς. Μα-
θαὶν ἐν ὁ πρὸς τῆς ἢ ἰθὺν ἢ ἐπικλινον, καὶ
ῥηκτοίς ἡδὲ οἷς τῆ ἢ ἀγαθὴν ἀπερρήσας,
ἡμεῖς) ἰδὲ εἰν τὰ ἡρησόμενα, ὅτι δεξαμένη (εἰ)
ἢ Σίκιμα, ἢ λέγει. Συχίμ, ἢ ἀλλοφύλος
ἐκδίδω) ἔθνησι τοῖς πεπυσμένοι χορομε-
τεῖται δὲ ἢ τ' ὀκνηὸν κοιλίας, οὐκ ἔται δὲ ὁ τῆ
Μαθασ ἢ κατοικημένος Γαλαὰδ, καὶ Ἰούδα
τὰ ἢ Ἐφραῖμ κληροδοτεῖται. Ἐξ Ἰούδα γὰρ
ὁ Χελεδὸς ἀνατίταλλε. Μωαβ δὲ, ὁ ἀπειρη-
μένος εἰς ἐκκλησίαν κυρεῖν ὡς ἀβάλλω,
πρὸς λαμβάνει), ἢ τ' ἐλπίδος λίθης γίνε),
ἢ τῆ λαβῆ, ὡς ἢ πέμπτη ἐκδοσις λακόντες
ἀπεφήιατο· δηλὸν δεξ τ' ἀποκρίσιν τ' δεξ
Βαπτισματος καὶ Ἰαροσφ' ἢ τ' καὶ σάρκα ἡμ-
νῶν Χελεδ' ἢ Μωαβίτην Ρεθ'· ἀφ' ἧς ὁ
Δαβιδ' ὅτι καὶ ἐπὶ τ' Ἰουδαίαν ἦτοι τὰ ἔθνη
τὸ θεῖον ἰχθὺς ἐμπεπατεῖ. ὑποῶσασιν) δὲ
ἢ οἱ ἀλλόφυλοι, ἢ φιλιουῦται, ἢ, ὡς Ἀκού-
λας, σιμωταερίζονται. γνώσεως δὲ θεῖς ση-
μεῖον, τὸ τῆς πάλαι ἀνυπότακτος ὑποταγῆ-
ται. τέτων ἢ ἀγαθῶν τὴν φερεῖν ἰδὲ εἰν
ἐφ' ἡμῶν, τίς ἀπάξει με, φασί, εἰς πό-
λιν ὡς οὐκ ἔστι; καὶ περὶ ἀγαθῶν ἐξέδο-
κον ὁ Σύμμαχος. Ἐσ' δὲ ἢ Ἐκκλησία.
Ἐρχεται δὲ ἢ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν ἢ
δοθησομένην χάριν τοῖς ἔθνεσιν. Οὐδ' εἰς ἔτε-
ρος, φασί, διωκτὸς ταῦτα ὡς ἀγαθὴν ἢ σὺ, ὁ

terram extenditur, quæ possit ferre fructum
centesimum, sexagesimum, trigesimum. Ce-
terum quomodo hi, qui tuâ dilectione digni
sunt habiti, ab inimicis vel periculis liberen-
tur, nisi tu meam pro ipsis deprecationem
susceperis? Dexteram porro nominavit bo-
nam operationem.

8. DEVS LOCUTVS EST IN SANCTO SVO.]
Id est *declaravit*. Illud autem *in sancto*, id
est sanctitas eius. Declaravit, inquit, sanctitas
sua hæc quæ locutura est. Vel *in sancto suo*,
id est per Spiritum suum; vel Sanctus eius est
unigenitus. Quapropter Deus ad dictam ora-
tionem *Exaltare* (hoc enim deprecantis
est) respondit, *Exaltabor*. Ad illud verò
super omnem terram respondet consimilia;
Ab indè *dividam Sicimam*, &c. Cum, inquit,
exaltatus fuero hæc & illa faciam. Declara-
vit, inquit, se hostibus superiorem fore, &
terram ab ipsis iniuste occupatam ablaturum,
nobisque daturum Sicimam; siue loca
magis montosa & campestria. Cum igitur
Propheta vocationem Gentium intellexisset,
& ex bonorum prædicatione voluptatis plenus
esset, optat videre illa quæ euentura erant.
Quoniam diuiditur quidem Sicima, quæ
dicitur Sychem, & alienigenis Gentibus fi-
delibus traditur; Vallis verò tabernaculorum
mensuratur. Proprius autem Manasse incolæ
fit Galaad, & Iudas fortè accipit ea quæ
erant Ephraëmi. Ex Iuda enim ortus est Chri-
stus. Moab verò, cui in Ecclesiam Domini
ingredi vetitum erat, assumitur, & spei lebes
fit, vel lauacri, vt Quinta editio apertius de-
claravit, per ea quæ proposita sunt Baptismi
emundationem demonstrans; vel Christi se-
cundum carnem generationem, propter
Moabitidem Ruth; ex qua David: quando-
quidem etiam in Idumæam siue in Gentes
diuinum vestigium perambulat. Quin & alie-
nigenæ subijciuntur, siue amici fiunt, vel, vt
Aquila, consociantur. Notitiæ verò Dei si-
gnum est, quòd qui olim indomiti erant
subigantur. Horum bonorum prouentum
videre desiderans, *Quis*, inquit, *adducet me
in ciuitatem circumstantia?* quam Symma-
chus *muniam* exposuit. Est autem Ecclesia.
Ceterum optat quoque in Idumæam venire
gratiam quæ Gentibus danda erat. Nemo,
inquit, alius hæc præbere potest nisi tu, qui

C O M -
M E N T A -
R I V S H E -
R A C L E O -
T E .

Quomodo
Deus lo-
quatur in
sancto suo.

Moab spei
lebes.

CATE-
NA PA-
TRVM.

repulisti nos, ne ampliùs nobis suppetias fer-
res : da igitur fauorem tuum , quia te non
precedente vanum est auxilium hominum, in
te & per te faciemus virtutem.

αἰποσέμενος, οὐκ ἔμελλεν συμμειχθεῖν ἡμῖν· ὁ δὲ
ἐν τῷ ῥοπλίῳ αἰ. ὅτι οὐκ ἔμελλεν ἀποσημαίνει, ἢ
ὡς αἰ. θεοφάντων συμμαχία κενὸν ὄσιν, ὡ
σοὶ κὲν δὲ οὐκ ἀποσημαίνει δυνάμειν.

C A T E N A P A T R V M.

Quid sit
Canticum
Psalmi.

HESYCHII. Canticum Psalmi vo-
cat collaudationem in scientia :
hoc enim etiam per sequentia de-
monstrabitur.

ATHANASII. Etiam in hoc Psalmo
prædicatur aduentus Domini qui ad Gentes
factus est. Iam pridem autem versiculorum
horum interpretationem in Psalmo quin-
quagesimo nono posuimus.

2. PARATVM COR MEVM DEVS.]
EVSEBII. Qui salutari illâ beatitudine
dignus est habitus, propter quam dicitur
*Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum vide-
bunt.* Is propriâ suâ puritate fretus dicere
possit: *Paratum cor meum Deus.* Propheta
igitur cum sancto Spiritui amica & cognata
virtutum opera perfecisset, eorundem lar-
gitori Deo præsentem offert orationem.

Matth. 5.
Mundus
corde para-
tus est ad
psallend-
um.

Cor Deo
paratand-
um.

HESYCHII. Beatum est præparare
cor Deo: nam qui hoc parat habebit ipsum
incolam. Cum autem Propheta Verbum
hoc seruauerit, utique duplicem ei præpara-
tionem adferre debemus. Et quemadmo-
dum illi qui Regem hospitio excepturi sunt
domum parant, primùm quidem eam expur-
gantes, deinde verò vasa ad vsum necessaria
in eadem collocantes; sic etiam nos dupli-
cem præparationem Deo exhibere debe-
mus: vnâ quidem templum cordis emun-
dando; alteram verò virtutes ac probas
actiones illi inferendo. Sic enim Deus non
solùm ad nos diuersabitur, verùm etiam in
nobis commorabitur.

ATHANASII. Gloria verò eius est
contemplatiuus & actiuus status, secundùm
quem ad moralem & intellectualem virtu-
tem afficitur.

Gloria no-
stra Chri-
sti.

HESYCHII. Gloriam suam hic Pro-
pheta Christum appellauit; quandoquidem
cum nostra assumpsit, conformes nos glo-
riæ suæ reddidit. In eo igitur cantandum
& psallendum ait, id est, cum laude ce-
lebrandum. Quid porrò in Christo cele-

HESYCHII. ὁ δὲ λέγει ψαλμὸν τῷ
ἐν σωτηρίᾳ δοξολογίας λόγον
τῷ ῥοπλίῳ καὶ τῷ τῆς ἕξης διηχο-
δοῦνται.

AΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ
ψαλμῷ ἡ παρουσία τῶν κυρίων ἢ εἰς τὰ ἔθνη
ῥηρομένη κηρύττεται. ἤδη δὲ τῷ εἰχλον τῶ
των τῶν ἐμπροσθέντων ἐν τῷ ἔθνε ψαλμῷ τῶ
θείκων.

Β. ΕΤΟΙΜΗ Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ Ο ΘΕΟΣ.]
EΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ τῶ σωτηρίᾳ μακαρισμῷ γὰρ
νόμος ἀξιός, δι' ἣ εἴρηται. Μακάριοι οἱ καρ-
θαροὶ τῆ καρδίας, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.
εἴποι ἀθάρατον τῆ ἑαυτῶ καθαρότητι· ἐτοι-
μη ἡ καρδία μου ὁ Θεός. Ὁ προσφῆτης ἐν τῷ
φίλατῷ συγκρίνη τῶ ἀγίῳ πνέματι δι' ἐνα-
ρέτων ἔργων ἐπιπέλασας, τῶ τῶν δόξων
διὰ τῶν προσκομῶν διχλῶ ἀναπέμψῃ.

HESYCHII. Μακαριον ἐτοιμάζειν
τῶ τῶν καρδίας· ἔχει γὰρ αὐτὸν ὁ ἐτοιμά-
ζων ἕνοικον. ἐπειδὴ δὲ τὸν λόγον ὁ προσφῆ-
της διότισται, ἀεὶ διπλῶ αὐτῶ τῶ ἐτοι-
μασίας προσφῆτη ὀφείλομεν. Καὶ καθά-
περ οἱ βασιλεῖς μέλλοντες ὑποδέχεται
ἐτοιμάζουσι τὸν οἶκον, ὡραῖον μὲν ἐκα-
θαίροντες, δόξων δὲ σπῆν ἐν αὐτῶ τῶ
πρὸς τῶν χρεῖαν ἀπονημέμενοι· ἔτω καὶ
ἡμεῖς διπλῶ ἐτοιμασίας τῶ θεῶ ὡς
συνάξειν χηζομεν· μίας μὲν καθάισθη-
τες τὸν τῆς καρδίας τῶν δόξων δὲ ἀρε-
τῶν αὐτῆ καὶ προσφῆται ἀγαθὰς ἐπισφῆ-
ροντες. ἔτω γὰρ ἡμῖν ὁ Θεός ἐκ ἐπιδημῶς μῶ-
νον, ἀλλὰ κὲν ἐγχερίσει.

AΘΑΝΑΣΙΟΥ. Δόξα δὲ αὐτῷ ἢ
θεωρητικῇ καὶ πρακτικῇ ἔξῃς, καθ' ἣ
δύναται πρὸς τῶν ἡθελῶ καὶ θεωρητι-
κῶ ἀρετῶν.

HESYCHII. Δόξαν ἑαυτῶ ὁ προσ-
φῆτης τὸν Χριστὸν προσσηγόρευσε· ἐπει-
δὴ, συμμόρφως ἡμῶ τῆς δόξης τῶ οὐκείας,
ἀναλαβὼν τὰ ἡμέτερα πεποίηκεν. Ἐν τέττα-
τίνω ἀδφν κὲν ψάλλῃ φησι, τῶ τῶν αἰ-
νήσῃ δοξολογῆν. τί δὲ ἐν τῶ Χριστῶ δοξο-
λογῆν

λογεῖν καὶ ψάλλειν, τὰ ὡσεὶ αὐτὸ δηλοῦσι
μυστήρια.

ΑΨΑΛΜΟΣ ΕΞΕΓΕΡΘΗΤΙ ἢ ΔΟΞΑ ΜΟΥ.]
ἩΣΥΧΙΟΥ. Πόθεν ἔκ τῶν ταπεινῶν τῆς
ἀνθρώπων φύσεως μυστήριον, ἐκ τῶν νεκρῶν εἰς
καταστάτων ὁ Χριστὸς ἐπιπέψατο· ἐκείθεν
αὐτὸν ἐξανάστησαι, ἵνα καὶ ἀναληφθῆ, ὡς
μελλόντων ἡμῶν κωλύσειν αὐτὰ τῆς δόξης
τῆς εἰς ἡμᾶς βεβηταί. Οὐδὲ γὰρ μόνον συ-
νήλασεν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ συνεκάθισεν ἐν δε-
ξιᾷ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

ΤΟΥ ΑΨΑΛΜΟΥ. Παλαιὰν ἐπιταύθην καὶ
καυθὴν ἐξέστηλιν ἐξεγερθῆναι, εἰς τὰς πε-
ρὶ τοῦ μαρτυρίου τῶν καλῶν, ὡς δὲ αὐ-
τῶν πνεύματι τῶ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν. ἢ
μὲν γὰρ ἀπελθῆναι τὰς καρπὸς καὶ τὰς πό-
πας· ἢ δὲ ἐπὶ τῆς ἰσραήλ τὰ πολυχρόνια
δείξουσιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Μήποτε τὰς δυνάμεις
τῆς αὐτῆς ψυχῆς καὶ τῆ σώματος διεγείρει
δὲ τὴν μέλλουσιν εἰς αὐτὸν γινεσθῆ τῶ θεῖς
πνέματι· ἐπιπνοίαν. Καὶ καὶ ἐξήνοιαν
μὲν ἐκλαμβάνοντων ἡμῶν, τὰ μέλη τῆ σώ-
ματι· καὶ τὰ αἰσθητήρια, δι' ὧν ὁ νῆς ἐνα-
κρῆται· ἢ δὲ ἐκ βέλῃται. ψαλτήριον δὲ
τὰς δυνάμεις καὶ λογικὰς τῆς ψυχῆς δυ-
νάμεις· ἢ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν εἰς τὴν τῶ
πνέματι· ὑποδοχὴν φωνῶν· ἐξεγέρθη
ψαλτήριον καὶ κιθάρα.

ΕΞΕΓΕΡΘΗΣΟΜΑΙ ΟΡΘΡΟΥ.] ΔΙΔΥ-
ΜΟΥ. Οἱ ἀνέστη τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὡς
κύριον ὀρθοῦσαντες, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ὀρχημόνως
ὡδὲπατῆντες, πλητῶντες τὸ ψαλτήριον, καὶ
πρόνοιαν τὴν κινεσθῆναι, μελωδῶσι τῶ παν-
σόφῳ θεῷ, ὀρθρῶς καὶ ἐναρμονίως τὰς
ὑμνοὺς ἀναπέμποντες.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ὁρθρὸν καλεῖ τῶ θεῷ
σωτήριος ἡμῶν καὶ ἐνανθεσθῆσαι. Ἐξ ἐκείνου γὰρ
καὶ πᾶσαν τὴν οικουμένην ἐν τοῖς ἀπάντων ἀν-
θρώπων σώμασιν ὁ μακάριος ἀδελφὸς Δαβὶδ,
καὶ τὰς θεῖας ἀρετῶν ὑμνεῖ.

ἩΣΥΧΙΟΥ. Ἀπόκρισιν εἰσήγαγε τῶ
Χριστῷ τῆ δέησι τῶ ἀσθενῆ συμβαίνουσιν·
ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἐξεγερθῆναι ἱκετεύσιν εἰπὼν,
ἐξεγέρθη ἢ ἴδρα μου. ὁ δὲ καὶ τὸν καιρὸν,
καθ' ὃν οἰκοσμεῖν μέλλῃ τῶτο, κατήγαγεν·
ἐξεγερθῆσομαι γὰρ, φωνῶν ὀρθρῶν. Ἐξ αὐτῆς λέ-
ξεως τὸ τῶ Λυκά· ὡσεὶ τῶ ἀναστάσεως ἰσορ-
μῶν φηγεσθῆναι· ὀρθρῶν βαθεῖ· ἢ λθον
γυναικὸς ἐπὶ τὸ μνημεῖον, φέρουσαι αἰ ἡπό-

brandum & psallendum? utique mysteria
ipsius.

CATE-
NA PA-
TRVM.

3. EXURGE GLORIA MEA.]
HESYCHII. Vade? Ex humilibus huma-
nitatis mysterijs, ex ipsis mortuis quos de-
scendens Christus visitauerat: inde vult ipsum
exurgere, vt etiam ascendat, quod & nos quo-
que caelestis eius gloriæ participes euada-
mus. Non solum enim nos consuscitauit,
sed etiam confedere fecit in dextera sua in
caelestibus.

EIVSDEM. Prouocat hoc loco vetus
ac nouum Testamentum, vt exurgat ad testi-
monia de Deo proferenda, vt per ea Christi
resurrectio confirmetur. Illud enim praedicat
tempora & loca; hoc verò in historia quæ
praedicta fuerant ostendit.

Utrūque
testimen-
tum Deo
testimo-
nium pru-
bat.

EUSEBII. Fortassis animæ corporisque
sui vires excitat propter diuini spiritus ad-
spirationem ipsi adfuturam. Ac nobis qui-
dem hæc secundum intelligentiam fumen-
tibus, membra corporis ac sensuum instru-
menta sunt illa, quibus mens quodcum-
que voluerit pulsatur. Psalterium verò in-
telligit incorporeas ac rationales animæ
facultates; quas utique præparans ad spi-
ritus susceptionem ait: *Exurge psalterium
& cithara.*

Psalterium
mentis, ci-
thara cor-
poris in-
strumenta
designat.

EXURGAM DILUCULO.] DIDYMI. Hi qui-
bus lux vera exorta est, ad Dominum dilu-
culo vigilantes, tamquam in die hone-
stè ambulantes, psalterium ferientes, &
citharam pulsantes, sapientissimo Deo dolci-
tè canunt, ordinate ac concinnè hymnos
offerentes.

Diluculo
psallendum.

THEODORETI. Diluculum vocat Dei
ac Saluatoris nostri incarnationem. Ex illo
enim per totum terrarum orbem in omnium
hominum linguis beatus Dauid canit, diui-
naque beneficia laudibus celebrat.

Diluculum
vocat tem-
pus incar-
nationis
Christi.

HESYCHII. Responsum Christi
introduxit Prophetæ petitioni congruentem:
hic enim illum rogauerat vt exurgeret di-
cens, *Exurge gloria mea.* Ipse autem etiam
tempus annuntiauit, quo istud erat dispen-
saturus: *Exurgam* enim, inquit, *dilu-
culo.* Ipsidem ferè verbis quibus Lucas hi-
storiam resurrectionis commemorat di-
cens: *Valde diluculo venerunt mulieres*

Luc. 24, 1.

*ad monumentum, portantes qua para-
uerant*

CATE-
NA PA-
TRVM.

Misericor-
dia Dei su-
per calos.

Pfal. 84,
11.
Misericor-
dia &
veritas
obumbrant
vultus in
Christi
Incarnatio-
ne.

Pfal. 84,
12.

Isaiæ 33,
5.

Pfal. 82,
19.

uerant aromata : quibus etiam reliqua de resurrectione Saluatoris subiunxit.

5. QVIA MAGNA EST SVPER CÆLOS.]

THEODORETI. Cælorum, inquit, sinus pleni sunt misericordiae tuæ, & vsque ad nubes pertingit veritas tua, & omnia cum gratijs tuis sunt ó Domine, quandoquidem veritatis tuæ radij vbique penetrarunt.

HESYCHII. Misericordia & veritas sunt dispensationis Christi mysterium; ita vt Propheta etiam alibi dicat: *Misericordia & veritas obumbrant.* Per Verbi enim incarnationem Christi diuinitas & humanitas in vnum conuenerunt. Verumtamen misericordia quidem incarnati Verbi diuinitati congruit (ipsa enim figmenti sui miserta fuit) veritas verò carni. (Siquidem non secundum imaginationem, vt quidam hæretici sentiunt, sed secundum veritatem Deus Verbum carnem assumpsit.) Hoc enim ad explanationem & confirmationem Dauid iterum dixit, *Veritas de terra orta est,* humanitatem Domini intelligens; quæ de terra nostra, scilicet humanæ naturæ, orta est. Magna igitur supra cælos est Christi diuinitas propter gloriam, quâ à proprijs virtutibus glorificatus fuit: in terra enim minimè noscebatur, & carne obumbrabatur.

6. EXALTARE SVPER CÆLOS DEVS.]

EVSEBII. Obsecro precorquæ hanc citò adesse gratiam quâ & te altissimum Deum in cælis celebratum noscamus, & tuam gloriam super omnem terram reddas manifestam: hoc enim facto liberabuntur dilecti tui à dura seruitute, atque captiuitate quam perpeffi sunt subacti.

HESYCHII. Viden' vt Dauid Christi ascensionem prædicens, prius nubium fecerit mentionem? Ecce enim etiam nunc quid simile proponitur, nempe vt exalteretur Deus super cælos celebratus; licet semper in sublimibus existat, vti ait Isaias: *Sanctus Dominus qui in altis habitat.* Dauid verò sic: *Tu solus Altissimus super omnem terram.* Verumtamen exaltationem vocat vnigeniti cum carne in cælos ascensum.

7. VT LIBERENTVR DILECTI TVI.]

DIDYMI. Non aliter hi qui dilectione tuâ digni sunt à possidentibus vel etiam circumstantibus ipsos inimicis liberari

μωσαι ἀρωματά· οἷς καὶ τὰ ἄλλα ἀρώμα-
τάσους τῶ σωτήρος ἐπήγαγον.

Ε. ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΕΠΑΝΩ ΤΩΝ ΟΥΡΑ-
ΝΩΝ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὰ κύματα, φησὶ,
πλήρη τῶ ἔρασόν τῶ σε ἔλεις, καὶ μέγα τῶ τι-
φελών ἦν σε ἡ ἀλήθεια, ἢ πάντα καὶ τῶ
σόν χαλεπὸν ὡ δέσποτα· ἐπεὶ ἢ τῶς ἀλη-
θείας σε αἱ ἀκτῖνες παντοχόσως διέδραμον.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐλμος καὶ ἀλήθεια τῶ οὐρανοῦ
τῶ χειρὶ τῶ μυστήριον· ὡς τοὶ ἀποστόλοι
τῶτον ἀλλαχόσως λέγουσιν· Ἐλμος καὶ ἀλήθεια
σωτήριον· εἰς ἐν γὰρ ἡ τῶ χειρὶ θεοῦ ἢ
ἀνθρώπου τῶ τῶ λόγῳ σαρκώσῃ κατήτη-
σαν, ἀλλὰ τῶ μὲν ἔλμος ἀρμόττει τῶ τῶ σαρ-
κωθέντος λόγῳ θεοῦ (αὐτῆ γὰρ τῶ πλά-
σμα τῶ αἰεῖον ἐλήσθη) ἡ ἀλήθεια δὲ τῶ σαρ-
κί· (Οὐ δὲ γὰρ καὶ φαντασίας, ὡς πικρὸν τῶ
αἰρετικῶν δοκέσῃ, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν ὁ
θεὸς λόγος σεσάρωται.) Τῶτον γὰρ εἰς ἑρμη-
νεύειαν καὶ σύστασιν ὁ Δαβὶδ πάλιν ἔλεγον, ἡ
ἀλήθεια ἐν τῶ γῆς ἀνέτηλε, τῶ ἀνθρώπου
τῶ τῶ κυρίου λέγουσιν· τῶ ὅσῳ τῶς ἡμετέ-
ρας γῆς, δηλαδὴ τῶς ἀνθρώπου φύσεως,
ἀνατείλασαν· μέγα τίσῃ ἐπάσῃ τῶ ἔρα-
σόν ἡ τῶ χειρὶ θεοῦ δὲ τῶ δόξαν, καὶ
ὡς τῶ οὐρανοῦ δυνάμειον ἐδόξαζον·
ὅτι γῆς γὰρ ἠγοοῖτο, καὶ τῶ σαρκὶ σω-
σάμενον.

5. ΤΥΘΩΤΗ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ

Ο ΘΕΟΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Γνωθῶν καὶ δομαί
τάχος ὅπως ἦν τῶ χεῖρ ἢ οἱ τῶ ἔψῃσιν θεὸν
τῶ ἐν τοῖς ἔρασοῖς ὑμνήσαντες γινώσκοντες, καὶ τῶ
σαυτῶ δόξαν φανερὰν ποιῆσαι ὅτι πᾶσας ἡ
γῆν· τῶτον γὰρ γινώσκοντες (αὐτῶν) οἱ ἀγαπη-
τοῖς ὅσῳ τῶ πικρῶς δουλείας, καὶ ἀχρηστω-
σίας καὶ πεπρόθυμον ὑποχείριον γινώσκοντες.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θιωρεῖς ὅτι τῶ χειρὶ τῶ ἀνά-
ληψιν ὁ Δαβὶδ ἀποφασίζων, τῶ τιφελών ἡμ-
προσθῆν ἡμνήσαντες; Ἰδὲ γὰρ ἢ πῶ ὅσῳ
ὑποτίθεται, ὑψωθῆναι τῶ θεὸν ὅτι τῶς ἔρασὸς
προσβυβόμος καὶ τῶ δὲ παντὸς ἐν ὑψηλοῖς
ὄντα, κατὰ φωνὴν Ὁσείας· Ἄγιος κύριος ὁ ἐν
ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ Δαβὶδ δὲ ἔπος· Σὺ μὲ-
νος ὑψίστος ὅτι πᾶσων ἡ γῆν· ἀλλ' ὑψωσῶ
ὅτι τῶς ἔρασὸς τῶ θεὸν καλεῖ ἢ εἰς ἔρασὸν
τῶ μονοθεῖς μὲν σαρκὸς ἀνοδοῖ.

6. ΟΠΩΣ ΑΝ ΡΙΣΘΩΣΙΝ ΟΙ ΑΓΑ-

ΠΗΤΟΙ ΣΟΥ.] ΔΙΑΓΜΟΥ. Οὐκ ἄλλως οἱ
ἀξιοὶ τῶ ὑπὸ σε ἀγαπᾶσθαι γινώσκοντες ὅτι τῶ
κατηχόντων πολέμῳ ἢ καὶ τῶ ὡς ἄντων
αὐτῶς,

αὐτοῖς, ἢ σὺ σώσαντος τῆ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπα-
κούσαντος ἐμῆ καὶ ἰσχυρῆ ἀντιφωνουμένη.

Η ΞΥΧΙΟΥ. Ἀγαπῆτοι τῷ Θεῷ οἱ σω-
θέντες, αὐτὸ δὲ τῆ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸ γέ-
νη τὸ ἡμέτερον ἀνθρώπων· ἕσπερ καὶ ἀνυ-
ψωθεὶς εἰς ἕσπερον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας αἰχμα-
λωσίας ἐρήσασθε. καὶ θά φησιν ὁ Παῦλος, ἀναβὰς εἰς ὑψιστὴν ἡχμαλώτισον αἰχμα-
λωσίας, ἕδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις. Δε-
ξιὰν δὲ τῆ Θεῷ ἐν ἧς ἀμάρτιοι τὸ πινύ-
μα πρὸς αὐτοὺς τὸ ἀγίου· ἐπεὶ δὲ ἡ Θεῷ
ἀκτύπητος ὀνομάζεται, ὡς τῆς Τριᾶδος
μία ἐχέσπερ ἕσπερ δυνάμειν τε καὶ ἐνέργειαν.
Σωθῆναι τοίνυν ἡμᾶς, ὁ πρὸς φῶτος καὶ ἐπακ-
θῆναι ὡς ἀκαλαί τῆ πινύματι, ἵνα πινύ-
ματι οἱ ἡμῶν ἐν τῷ χαριτωτῆ ἐκείθεν
κατηρχομένης μέτοχοι. Ἀπὸ γὰρ κοινῆ τῆ ἀν-
θρώπων πρὸς ὅλα τὰ εἰρηδικία πρὸς ὅλα.

ἢ. Ο ΘΕΟΣ ΒΑΛΛΗΣΕΝ ΕΝ ΤΩ ΑΓΙΩ
ΛΙΤΟΥ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τίς ἦν ὁ ἀγίος αὐ-
τῶ ἢ ὁ μονογενὴς παῖς, ὁ ὢν ἀληθὴς ἀγίος
καὶ ἀγαπῆτος· διὲ τὴν δυνάμειν ἐποίησθε
πρὸς τὸ δόξασθαι διχλῶ αὐτοῖς· ὁ Θεός.
Πρὸς μὲν ἦν τὸ διχλῶ τὴν φῶσσαν, ὑψώθη
ἐπὶ τὰς ἕσπερας ὁ Θεός, ἀποκρίνεται λέγων,
ὑψώθῃσομαι. πρὸς δὲ τὸ καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴ
γῆν ἢ δόξα σου, πάλιν ἀποκρίνεται τὰ ἀκό-
λαστα ἀπὸ τῆ, ἐξ ἡμετέρων Σίμιμα, καὶ τὰ ἐξῆς.

Η ΞΥΧΙΟΥ. Οἱ Χειρὸς ἐν τῷ χορῷ τῆ
Ἀποστόλων δόξα. Δηλοῖ δὲ τὰ ἐπὶ ἄνω,
ἐν οἷς τὸ κύριον πρὸς τῆς τῆ πρὸς φῶτος
δείξωσιν ἀποκρίνεται ἕσπερ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὡμίσις ἐρμηνεύεται Σίμιμα,
ἕσπερ σύμβολον ἕσπερ. Ὡψώθῃς ἕν ὁ κύριος
(ὡς ἐπὶ τῆ σωρῶ ἀναβῆναι) διμῆσις
τῆ ἀνθρώπων τὰ ἕσπερ, ὡς τὰ μὲν δικαιο-
σύνη τὰ δὲ ἀποδομιμάσιν· κριτῆς γὰρ δι-
καίως ἕσπερ.

Η ΞΥΧΙΟΥ. Τῶτοις τοῖς ὀνόμασι τῆ δωρεᾶ
χαριστικῆ τῆ πινύματος· κοιλία δὲ μὲν τῆ
σωρῶν, τῆ ἐκκλησιῶν δηλονότι, τυχεύσαν·
ἐπεὶ δὲ τῆ τῆ ὑδάτων συναγωγῆ, φημι
δὲ τῆ βαπτίσματος, ἐν τῆ κοιλίᾳ ταύτῃ τῆ
χαριστικῆ τῆ τῆ πινύματος. κούσπερ πρὸς ἕ
ἀλλὰ καὶ φησιν ὁ Δαβὶδ, ἕσπερ κοιλίαι πλου-
σιωσὶ σῶσιν· ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμῶν σωτη-
ρίας ὁ καρπός. Σίμιμα δὲ ὡμίσις ἐρμηνεύ-
εται, τῆ τῆ ἕσπερ γὰρ ὁ ἕσπερ ὡς τῆ
θεῶν γραφῆ δηλοῖ· ὅθεν πρὸς τῆ Σαῦλ
φησιν, Ὡψώθῃς ὑπὲρ ἕσπερ καὶ ἐπάνω.

possunt, nisi te per dexteram tuam seruante,
& me pro ipsis rogantem exaudiente.

HE SYCHII. Dilecti Dei sunt illi ho-
mines qui per eius in genus nostrum dile-
ctionem seruati sunt, quos etiam in cae-
lum exaltatus ab antiqua captiuitate libe-
rauit; quemadmodum Paulus ait, *Ascen-*
dens in altum captiuam duxit captiuitatem,
dedit dona hominibus. Dexteram verò Dei
non quis aberrauet Spiritum sanctum in-
telligens; quandoquidem hic quoque Dei
digitus nominatur, quippe Trinitate vnā
substantiam & virtutem & operationem
habente. Rogat igitur Prophetā vt nos
saluemur & à Spiritu exaudiamur, quo
spirituales gratiæque inde promanantis par-
ticipes euadamus: Prædicta enim rogat ex
communi hominum persona.

8. DEVS LOCVTVS EST IN SAN-
CTO SVO.] EYSEBII. Quis erat San-
ctus eius nisi Filius vnigenitus, qui est reue-
rà Sanctus ac dilectus; per quem Deus ipsis
ad dictam orationem responsum dedit. Ita-
que ad orationem illam quā dicit, *Exalta-*
re super calos Deus, respondet dicens, *Exal-*
tabor. Ad illud autem, *Et super omnem ter-*
ram gloria eius, rursus conformia reponit ab
illo versu, *Et dinidam Sicima, &c.*

HE SYCHII. Christus nempe in choro
Apostolorum. Hoc verò sequentia declarant,
in quibus descripsit Dominum ex tempore
petitioni Prophetæ respondentem.

DIDYMI. Sicima interpretatur hu-
meratio, cum sit symbolum operis. Do-
minus igitur exaltatus (vtpote qui in cru-
cem ascenderit) diuisit opera hominum, ita
vt alia quidem iustificentur, alia verò repro-
bentur: iustus enim iudex est.

HE SYCHII. Hisce nominibus desi-
gnat donum Spiritus: quod quidem vallis
est tebernaculorum, scilicet Ecclesiarum;
quandoquidem spiritualium aquarum con-
gregationem, Baptismatis inquam, in valle
hac Spiritu suppeditante possideant. De
quo alibi Dauid ait, *Et valles abundabunt*
frumento; cum hic sit salutis nostræ fru-
ctus. Ceterum *Sicima* interpretatur hu-
meratio, id est excellentia: hoc enim hu-
merus in diuina Scriptura significat; vnde
de Saule ait, *Ab humero & supra excelsus.*

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ephes. 4;
8.

Spiritus
sanctus
dexteræ &
digitus Dei
dicitur.

Christus
est Sanctus
Dei.

Sicima
quid inter-
preteatur.

Psal. 64.
14.

1. Reg. 9. 2.

Quid

CATE-
NA PA-
TRVM.

Quid autem Spiritu sublimius? vel qualis celsitudo pat aut æqualis reperiri possit muneris isti, quod Christus exaltatus distribuit? Sed & metitur, id est, ad mensuram diuidit. Nam vnique manifestatio Spiritus tribuitur prout conducit.

EVSEBII. Hanc igitur, inquit, vallem, id est vniuersum orbem humanum, in tabernacula dimetiar. Tamquam Geometra describens eos, dimetiar in tabernacula secundum omnem ciuitatem, & regionem, & villam: & rursus tabernacula mihi ipsi dimetiens, & regionem mensurans, id est eas quæ vbique sunt Ecclesias.

Quid Galaad, Manasses & Ephraem interpretentur.

DIDYMI. Galaad transmigratio, Manasses autem obliuio, Ephraem fertilitas interpretatur. Dixerit itaque Saluator, *Meus est Galaad, & meus est Manasses*, à prauitate ad veritatem, vel à malitia ad virtutem, vel à terra in cælum transmigrans: meus est etiam is qui omnem bonorum memoriam transgreditur, & ab hac natus est. Qui enim post obliuionem in memoriam redit, Manasses existit; id est, ab obliuione abstinet, & obliuionem deserit, per quam bonorum Dei oblitus fuerat. Porro Iudam ait esse Regem suum. Manifestum est autem secundum Apostolum, ex Iuda Saluatorem ac Dominum nostrum Iesum Christum exortum fuisse, à quo genus regium constitutum fuit. Ceterum hic sermo in his etiam recenset Ephraem & Iudam; quandoquidem omne genus Iudæorum in duo Regna distribuebatur; vaticinans non amplius fore hoc disfidium, sed vniuersæ Gentis vnionem extitutam. Hæc autem impleta fuerunt sub aduentum Domini ac Saluatoris nostri Iesu Christi. Istis enim temporibus vniuersa Gens Iudæorum non amplius in duo Regna diuisa erat. Quapropter etiam similiter Saluator prædicabat Euangelium Regni; & ad omnes Tribus eorum discipulos suos emisit.

EIVSDEM. Ceterum Iudas quoque Rex eius est; non quod ipsi imperet, sed quod, cum Rex esset, eum sibi ipsi appropriauit. Talis autem est Dauid, vel forte omnis confitens beneficia. *Iudas* enim confessio interpretatur.

Iudas confessio interpretatur.

IO. MOAB LEBES SPEI MEÆ.]

Τί δὲ τὸ πνῶματος ὑψηλότερον; ἢ ποία τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς δωρεῶν τῆς ἐκείθεν διείσπραται, ἢ ὑψέμετρον ὁ Χριστὸς διμετρεῖται; Ἀλλὰ μὲν ἐξ ἀμετρήτων, πρὸς μέτρον διμετρεῖται. Ἐκάτω γὰρ ἢ φανέρωσθε τὸ πνῶμα τὸ πρὸς τὸ συμφέρον δίδοται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ταύτην τὴν ἡμετέραν ἀλάδα, τῆς πᾶσαν τὴν ἀνθρώπων ἀκεφάλω, εἰς σκηνὰς διμετρήσασθαι. ὡς περ χωρομετρεῖται καὶ καταγράφων αὐτὰς, διμετρήσασθαι εἰς σκηνὰς καὶ πᾶσαν πόλιν, καὶ χώραν, καὶ κώμην καὶ πάλιν σκηνὰς ἐμαυτῶν διμετρεῖται, καὶ χωρομετρεῖται, τῆς ἀπανταχῆ ἐκκλησίας.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Γαλαὰδ μετακινήσις, Μανασσῆς δὲ ἀπὸ λήθης, Ἐφραὴμ καρποφορεῖα ἐρμηνεύονται. Ἐρεῖ ἔν ὁ σωτήρ, Ἐμός ἐστι Γαλαὰδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς, ἀπὸ τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν, ἢ γῆς εἰς ἕραν ὑπερβαῖ, καὶ ἀπὸ ταύτης γαλιμαῖος. Ὁ γὰρ μὲν λήθω εἰς ἰσθμῶν ἐρχόμενος, Μανασσῆς ἐστι τῆς ἀφείας, ἀπὸ λήθης ἀφείας, καὶ καταλιπὼν τὴν λήθω, καὶ ἰσθμῶν ἐπέλασεν θεῶν τὰ ἀγαθὰ. Τὸν Ἰούδαν δὲ βασιλεία ἑαυτῶν ἔβλεψεν. ὡς δὲ δηλον δὲ ὅτι καὶ τὸν Ἀπόστολον, ὃς Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ σωτήρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃς ἐσωθήσεται τὸ βασιλείον ἡμῶν. Συναγὰ δὲ ἐν ταῖς οὐρανῶν τὸν Ἐφραὴμ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐπεὶ τὸ παλαιὸν διήρτητο τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο βασιλείας: ἑσπεριώσασθαι μὲν ἐπέσασθαι τὴν δόξαν ταύτην, ἀλλ' ἕνωσιν τῆς παντὸς ἔθνης. Ἐπληροῦντο δὲ καὶ ταῦτα καὶ τὴν ὁμοίαν τὴν κυρίαν καὶ σωτήριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῶ. ἦσαν γὰρ κατ' ἐκείνας τὰς χρόνους τὸ πᾶν ἔθνος τῶν Ἰουδαίων ἐκείνη ἐν δύο βασιλείαν διηρημένον. διὸ καὶ ὁμοίως ἐκήρυττεν ὁ σωτήρ τὸ Ευαγγέλιον τῆς βασιλείας: καὶ εἰς πάσας τὰς φυλάς αὐτῶν τὰς ἑαυτῶν μεθῆται ἔξαπέστειλε.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ Ἰούδας δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ἐστίν· ἐπὶ βασιλεύσει αὐτῶν, ἀλλὰ τῆς βασιλείας ὄντα, ἑσπεριώσασθαι ἑαυτῶν. τῶν δὲ ὁ Δαβὶδ, ἢ τὰ χα πᾶς ἔξομολογέμετρον ἐφ' οἷς καταρῶσασθαι. Ἰούδας δὲ ἐστὶν ἔξομολογῆσις ἐρμηνεύμετρον.

Ι. ΜΟΑΒ ΛΕΒΗΣ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΜΟΥ.]

ΔΙΔΥ-

ΔΙΑΓΜΟΙ. Ο μὲν ἐν Μωάβ, ὅθεν τὸ κολαστικὸς ἐστὶ τὰν δι τῆς ὡδεδεδομμένων ὑπὸ τῆς κρείου, τῆς ἐλπίδος λέβης ὅθεν ὁ δὲ λέβης ἐστὶν προσφρητῆς πολλαχῶ σημαίνει κλάσιν. Ἐπεὶ ἐν χρεῖ τῆς προσφρητῆς αἱ κολάσεις ἐπιφέρονται, ἐλπίδα ἀγαθῶν ὡς δεχομένη ἔχουσαι, λέβης ἐλπίδος καὶ προσδοκία ἀγαθῶν ἐστίν.

ΗΣΥΧΙΟΙ. Διὰ τῆς Μωάβ τὰ ὄντα ἀνίσταται λέβητα δὲ ἐλπίδων αὐτὰ καλεῖται, καὶ ὅτι θερμαίνονται καὶ ἀναζωπυρῶνται τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα. πῶς δὲ θερμαίνονται; τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ἐργεσίαν τῆς πνεύματος. πρὸς τὸ ὅρα τὸν λέβητα θερμαίνονται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Σαφές ἐστιν δὲ τὴν ὁμοίαν ἑρμηνεύσει ὁ Ἀκύλας καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· παρ' οὗς ἐστὶν), Μωάβ λέβης τῆς λεβῆ μου τεκίει, δοχεῖον τῆς λεβῆ μου ὁ δὲ Σύμμαχος, ἔσται, φησὶν, ὁ Μωάβ λέβης ἀμεμωίας μου. Οἶδα δὲ ἐγὼ ἀκρίβως λόγον ἐν ἑρμηνείᾳ τῶν ὡδεδεδομμένων ὑπὸ τοῦ Ἰβραῖου εἰς τὰς τόπικας μυστικῶς ὅτι φησὶν διὰ τὴν ὅθεν προσκειμένη τὴν κατὰ τὴν Χρεῖ τῆς γέννησιν διὰ τῆς γέννης τῆς Μωάβ ὡδελφῶντα ὅθεν τὴν Μωαβίτην Ρεθ, ἀφ' ἧς γίνεται καὶ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς· ἔκ ἐκ ἀνέριματ' ὅθεν τὸ κατὰ τὴν σάρκα ὁ Χρεῖς τῆς γενεῆς γινώσκονται, ὁ καὶ ὅθεν τῆς Ἰωάννου βαπτίσματος ἐπὶ τὸν λυτῶν, τὸ ἐν τῇ Ἰορδάνῃ, παρεληλυθῶς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Δοκεῖ μοι ὁ Θεὸς ὅθεν τῆς τῶν καὶ τῆς Μωάβ ἐπαγγέλλεται τὴν χάριν τῆς κλήσεως, ἐκ ἄλλως ἢ ὅθεν τῆς τῆς λεβῆς παλαιοσύνης. Ἐπεὶ δ' αὖτὸ ἐν τῇ Μωάβ τοιαῦτα ἐπαγγέλλεται, ἡμῶν καταλιμπάνει νοεῖν καὶ ὅθεν τῆς λοιπῶν ἰθὺς τὰ ὄμματα. Ὅτι ὅθεν ἡ προσφρητῆς τῆς Μωαβίτας προσίεται, τῆς πάλαι ἀπηγορεύμενης, δῆλον ὅτι, δι' ἐκείνου ἐπὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἀγαθὰς ἐλπίδας ὑπογράφει.

ΕΠΙ ΤΗΝ ΙΔΟΥΜΑΙΑΝ ΕΚΤΕΝΩ ΤΟ ΥΠΟΔΗΜΑ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῆς ἐστίν, ὅθεν ἑσσομαι καὶ ἐμπεριπατήσω τοῖς ἔθνεσιν. Ἰδουμαῖαι ὅθεν ἦσαν οἱ διὰ τῆς μεμνημένης Ἡσαὺ ὅθεν ἔλελειται, Οὐκ ἀδελφὸς ἐστὶν Ἡσαὺ τῆς Ἰακώβ, λέγει κρείου; καὶ τὸν Ἰακώβ ἠγάπησεν, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησεν. Ἐπιβαλὼς ἐστίν, φησὶν, τὸ ὑπόδημά μου, ἐκέπτε ὅθεν τῆς Ἰσραὴλ, ἐδὲ ὅθεν τῆς Ἰουδαίας γέννησιν, ἐδὲ ὅθεν τῆς Ἰερουσαλῆμ, ἀλλ' ὅθεν αὐτῶν ἐκείνου τῆς μεμνημένης χώρας. Ἐπιβήσομαι ἐν τοῖς

DIUVMI. Moab igitur, eò quod vindex esset eorum qui traditi sunt à Domino, spei lebes est. Lebes autem Prophetarum sæpenumerò vindictam significat. Cum igitur bono affectu pœnæ infligantur, spem bonam habentes subsequentem, lebes spei quoque est expectatio bonorum.

HESYCHII. Per Moab Gentes insinuat lebetem verò spei ipsas vocat; id est calefacientes & resuscitantes spem in ipsum. Quomodo autem calefacientes? utique spirituali igne inoperationis Spiritus sancti. Lebetem enim vides igne calefieri.

EVS EBI. Manifestius autem hunc sensum interpretatus est Aquila & Quinta editio; à quibus dicitur, Moab lebes lauacri mei; id est, receptaculum lauacri mei: Symmachus verò, Erit, inquit, Moab lebes tranquillitatis meae. Ceterum scio me audivisse sermonem in arcano traditum à quodam Hebræo ad hæc loca: mysticè enim dicebat per proposita declarari generationem Christi secundum carnem ex genere Moab assumptam per Moabitidem Ruth; ex qua etiam David Rex genitus est: ex cuius semine secundum carnem oriundus est Christus Dei, qui etiam ad Ioannis Baptisma & lauacrum, quod in Iordane erat, accessit.

EIVSDEM. Videtur mihi Deus per hæc etiam Moabo annuntiare gratiam vocationis, non aliter quàm per lauacrum regenerationis. Cum autem de Moab istiusmodi annuntiet, nobis relinquit etiam similia de ceteris Gentibus cogitanda: Quando enim Vaticinium addidit Moabitas, qui olim erant repudiati, manifestum fit, quod per illos etiam ceteris Gentibus spes bonas tribuat.

IN IDUMÆAM EXTENDAM CALCEAMENTVM.] EVSEBII. Id est, Ascendam & ambulabo inter Gentes. Idumei enim erant ex Esau illo exoso; de quo dictum est, Nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus? Et: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Projiciam igitur, inquit, calceamentum meum, non amplius in Israël, neque in Iudæam terram, neque in solam Hierosolymanam, verum etiam in illam ipsam exosi regionem. Superueniam igitur ijs qui olim

CATENA PATRVM. Moab lebes spei.

Moab quid designat.

Idumei ex Esau oriundi. Rom. 9. 13.

CATHE-
NA PA-
TRVM.

Idumæa
quid desi-
gnat.

inimici erant, collocans illos in regione amicorum.

DIDYMI. Si persona Saluatoris fuerit quæ hæc dicit, cum *Idumæa* sumatur pro *terram*, dicit se super terram & res terrenas iter facturum. Calceamentum enim symbolum est itineris occulti. Olim siquidem aperto itinere utebatur creando, providendo, nunc autem cum carne quâ amictus est, quæ & calceamentum ipsius existit.

HESYCHII. Christus ostendit quomodo Gentium Ecclesiam coram Israël sibi subiectam fecerit, usque ad illas quoque calceamentum suum extendens, id est Evangelium: quod insinuans Ioannes Baptista dixit, *Venit post me, cuius non sum dignus ut solvam eius corrigiam calceamentei.* Non dum enim aderat tempus enuntiandi Evangelium. Sic verò etiam Paulus illud appellat: ait enim: *Calceati pedes in præparationem Evangelij pacis.* Idcirco igitur alienigenas, scilicet eos qui sunt ex Gentibus, Iesus sibi subiecit, & tamquam subditos in Israël hereditatem introduxit.

Ioan. 1. 27.

Ephes. 6.
15.

Alienigena
Christo
subiecti.

MIHI ALIENIGENÆ SUBDITI SUNT.] EVSEBII. Pro quo Aquila quidem ait, *Super Phylææos consociabor;* Quinta verò editio, *Super alienigenas honorabor;* Psalmus verò quinquagesimus nonus, *Mihi alieni subditi sunt.* Notitiæ autem Dei & amicitie & societatis & dilectionis signum est, ipsi subijci illos qui olim intractabiles, & alieni quidem à Deo, subditi verò erant pravis dæmonibus.

Ecclesia
civitas cir-
cumstan-
tia.

II. QVIS ADDUCET ME IN CIVITATEM CIRCUMSTANTIÆ?] HESYCHII. Civitatem circumstantiæ vocat Ecclesiam: in illa enim continentur vniuersa Christi mysteria; & lex & Prophetæ in eadem quoque politia comprehenduntur. Eandem verò etiam appellat Idumæam.

DIDYMI. Cum hic Propheta de Gentium vocatione talia inaudiuisset, quin imò etiam didicisset illa quæ de Iudaica Gente dicta sunt in Psalmo quinquagesimo nono, & cognouisset alienigenas & allophylos Deo subijciendos, eique amicos fore; beatos quidem prædicat eos qui horum experientum capere digni fuerint; optat autem etiam ipse ex illis esse. **Quis igitur, inquit, adducet**

πάλαμ ἐχθροῖς, ἐν χώρᾳ φίλων κατατάσσων αὐτούς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἰ φερόσων εἶπὲ τῷ σωτήριος τὸ ταῦτα λέγων· ἵνα εἰ μεταλαμβάνῃ Ἰδυμαία εἰς τὸ γῆνι· ἴσως δὲ τὸ γῆνι καὶ τὰ γῆνα πορείᾳ ποιήσασθαι. Σύμβολον γὰρ καταλυρῆμῶς πορείᾳ τὸ ὑπόδημα. Πάλαμ μὲν ἐν γυμνῇ τῇ πορείᾳ ἐχέτω κτίξον, φερούσῃ μὲν· καὶ δὲ μὲν σαρκὸς ἢς ἀδείχεται· καὶ ἢ πῶς ὑπόδημα αὐτῶ τυγχάνει.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Δείκνυσθαι ὁ Χριστὸς δὲ πᾶσι τῶν ἔθνῶν Ἐκκλησίαν ἠμεροῦσθαι δὲ Ἰσραὴλ ὑποταγῆσθαι ἐπόισθαι, εὐαγγεῖα καὶ μέγιστος αὐτῶν τὸ ὑπόδημα, ἡ δὲ πᾶσι τὸ Ἐυαγγέλιον· ὅπερ μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἔλεγμα, Ἐρχεται μετ' ἐμῶ, ἔτι εἰμὶ ἵκανὸς λύσασθαι τὰ ἱμάτια τῷ ὑπόδηματός αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ εἶχε καιρὸν ἐκφραδῆσαι τὸ Ἐυαγγέλιον. ἔπειτα δὲ αὐτὸ καλεῖ καὶ Παῦλος· φησὶ γὰρ· Ἐποδισάμενοι τὰς πόδας εἰς ἰσομεσσία ἢ Ἐυαγγέλιον τῆς εἰρήνης. ὅθεν τῶτο πᾶσι αὐτῶ τὰς ἀλλοφύλους, ἡ δὲ πᾶσι τῶν ἔθνῶν, ὁ Ἰησοῦς ὑπέταξεν, καὶ ὡς ὑποταγῆσθαι εἰς τὴν τῷ Ἰσραὴλ κληρονομίᾳ συνήγαγον.

ΕΜΟΙ ΑΛΛΟΦΥΛΟΙ ΥΠΕΤΑΓΘΕΑΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀνθ' ἃ ὁ μὲν Ἀκύλας φησὶν, Ἐπὶ φυλισαίους συνεταίρωσάμεθα· ἢ δὲ πᾶσι τῶν ἔθνῶν, Ἐπὶ τὰς ἀλλοφύλους ἐπιμαθήσομαι· ὁ δὲ νθ' ψαλμοῦ, Ἐμὲ ἀλλοφύλοι ὑπετάσσονται. γινώσκεις δὲ θεῶν καὶ φίλιαν καὶ ἑταιρείαν καὶ ἀγάπης σημεῖον, τὸ ὑποταγῆσθαι αὐτῶ τὰς πάλαμ ἀνυποτάκτους, καὶ ἀλλοφύλους μὲν τῷ θεῷ ὑποχρεῖται δὲ δαίμονσι πομπῆς.

κα. ΤΙΣ ΑΠΑΓΕΙ ΜΕ ΕΙΣ ΠΟΛΙΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ;] ΗΣΥΧΙΟΥ. Πόλιν περιοχῆς τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ. ἐν ταύτῃ γὰρ ὅλα περιέχεται τὰ Χριστῶ τὰ μυστήρια· καὶ νόμοι καὶ φρονηταὶ ὅθεν τῆς αὐτῆς πολιτείας ἀδείχονται. τῶν αὐτῶν δὲ καὶ Ἰδυμαίων καλεῖ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἀκόσας ὁ Προφήτης τὰ τοσαῦτα ἀπὸ τῆς ἡσυχίας ἐθνῶν κλήσεως, ἀλλὰ καὶ μαθῶν ὅθεν τῶν νθ' ψαλμοῦ τὰ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰρηρῶμα, γινώσκεις τι ὅτι οἱ ἀλλοφύλοι καὶ ἀλλοφύλοι ὑποταγῆσονται καὶ φιλιᾶσθαι πᾶσι θεῶν μακαρίζει μὲν τὰς τῆς τέτων πείρας καταξιωθῆσθαι μὲν· ἔρχεται δὲ εἶπὲ καὶ αὐτῶν. Τίς πᾶσι, φησὶν, ὁδηγήσει με

CATE-
NA PA-
TRVM.

με ἐπὶ τῷ χερσὶ τῷ δουλοπρεπῶς τοῦ
ἔθρου, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ θεός; ἢ τὸ ἄρρηκτον
ὁ Σύμμαχος εἰπὼν, ἢ μὴ αὐτὸς ὁ θεός ὁ
ἀποβαλόμενος ἡμᾶς.

ΗΣΥΧΙΟΥ Μόνος τῆ χειρὸς τὸν Ισ-
ραὴλ πρὸς τῷ Ἐκκλησίᾳ ἐδηγῆσαι κα-
θέσκειν, ὡς ἀπώσατο τὰς Ἰουδαίους ὡς εἰς
αὐτὸν μὴ προσέστανται· ἀλλ' ἢ πάντας· ἐδὲ
ἐξήλθεν αὐτοὶ ἐν ταῖς δυνάμεισιν ταῖσι,
τὰς ἐν αὐτοῖς δυνατῆς, δηλαδὴ τὰς μὴ
προσέστανται, ἢ ἀπέβαλε διὰ τὰς πνεύ-
σαντας.

17. ΔΟΣ ΗΜΙΝ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΕΚ ΘΑΛ-
ΥΡΩΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ γὰρ διὰ ὠδύναξίως
ὀπλῆσθαι ἐδὲ ἀνθρώπων. Σύμμαχος δὲ,
ἐλπὶς ἡμῶν εἶναι πρὸς τὰς μελλούσας ἐπα-
νσταδὲς ἡμῶν θλίψεις.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Βοήθειαν ἐν θλίψεσιν τῶν
λαῶν τῶν Ἰουδαίων πίστις ἐξ ἀπιστίας περισ-
βάλλεται. Ἐωπλίσθη δὲ ἀνθρώπων τῷ ἐξ
ἀνθρώπων διδασκαλίας προσδοκωμένῳ
νόσῳ· οἳ αὖτε ἢ τῶν Ἰουδαίων διδασκα-
λία· πρὸς γὰρ τὸ αὐτοῖς δοκεῖν ἕγχετο.

18. ΕΝ Τῷ ΘΕῷ ΠΟΙΗΣΟΜΕΝ ΔΥ-
ΝΑΜΙΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἡμεῖς, φησὶν, ἰσχυροὶ
ὡς ἐπηγγελῶ ἐπιβῆναι τῶν ὁ αὐτῶ ἰσο-
δύνατοι, καὶ καταξιώσθαι τῆς ἰσχυρῆς ἰσοπα-
γῆς τε καὶ φιλίας. οἳ γὰρ τῶν ἀποβλήτων
γυμνοὶ ἀμολόγησαν ἀπειθεῖς, διὰ τὸ μη-
κέτι ἐξέσαι τὸν θεὸν ἐν ταῖς δυνάμεισιν
ἡμῶν. Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ αὐτὸς ὡς θεός, ἀορά-
τα καὶ κρυφὰ χειρὶ ἐξεδυνάσας τὰς θλί-
βοντας ἡμᾶς.

me ad gratiam quæ danda est Gentibus, nisi
tu Deus? sic enim Symmachus interpre-
tatus est dicens, *Nisi tu Deus qui repu-
listi nos.*

HE SYCHII. Constituit solius Christi
esse Israël adducere ad Ecclesiam, qui
Judæos repulit tamquam non credentes in
eum; verum non omnes: neque egressus
fuit in virtutibus eorum: id est, eos qui inter
ipso potentes erant, scilicet infideles, non
repulit propter fideles.

13. DA NOBIS AUXILIUM DE
TRIBVLATIONE.] DIDYMI. Non
enim per exercitum armatum neque huma-
num. Symmachus verò ait, Spes nostra est
consistere aduersus eos qui tribulationes no-
bis excitaturi sunt.

HE SYCHII. Auxilium de tribulatione
populo Iudæorum fidem ex infidelitate an-
nuntiat. Salutem verò hominis intellige il-
lam quæ ex humana doctrina expectatur:
qualis erat illa doctrina Iudæorum: ad pla-
citur enim ipsorum fiebat.

14. IN DEO FACIEMVS VIRTU-
TEM.] DIDYMI. Nos, inquit, sumus
quibus promissisti te calceamentum tuum
porrecturum, & subiectionem atque amici-
tiam tuam concessurum. Nam illi qui re-
pulsus sunt confitebantur se idem repelli, quia
non egrediebatur Deus amplius in virtuti-
bus nostris. Tu autem, inquit, cum idem sis
Deus, inuisibili & occultâ manu ad nihilum
rediges tribulantes nos.

ANNOTATIONES CORDERII.

18. Psalmus nil noui adfert, præter
ea quæ Psalmo 96. & 99. dicta sunt:
constat enim ex vtriusque partibus.
Cur autem additus sit ad alios, cum
nil noui contineat, ratio videtur fuisse, vt com-
pleretur numerus centum & quinquaginta Psal-
morum; nisi subsit fortè aliqua ratio magis re-
condita, quam Bellarminus fateatur sibi notam
non esse.

2. *Paratum cor meum Deum, paratum cor
meum.*] Cur bis paratum esse cor suum dixit,
nisi quocumque eum Deus vertisset, voluisset-
que vitam suam, siue in aduersis siue in prospere-
ris, omnia æquo animo ferre paratus erat, ad
omnia flexibilis ac volubilis. Rectè S. Bernar-
dus apud Vgonem Carensem hinc: *Paratum,*
inquit, *cor meum ad aduersa, paratum ad pro-*
spera; paratum ad humilia, paratum ad subli-
mia; paratum tibi Domine vacare, paratum

proximis ministrare; paratum ad omnia quæcum-
que præcipis: unde non semel, sed secundo dicitur
paratum. Pergit, expendens rectè subijci: *Cantabo*
& psallam in gloria mea: exurge psalterium &
cithara: exurgam diluculo. Quia qui ita ad
omnia paratus est, & ad modum rotæ quocum-
que volui potest, cordis pacem quietemque ob-
tinet, veroque gaudio perfunditur; cuius indi-
cium cantus est. Verba Vgonis hæc sunt: *Qui*
autem habet cor ita paratum ad omnia, talis po-
test habere pacem cordis & gaudium; unde bene
post hac subdit, Cantabo. Sic ille. Ab hoc cantu,
ab hac lætitia omnino exules sunt qui ad omnia
non sunt parati, sed propriæ voluntatis amato-
res obedientiam iugulant. Vgo quoque Victo-
rinus lib. 2. de Claustro animæ cap. 21. hæc
verba & hanc eiusdem verbi repetitionem sic
expendit: *Bis, inquit, dicit paratum, id est, in-*
terius ad cogitandum recta, foris ad faciendum
utilia,

*Seruus Dei
ad omnia
paratus esse
debet.*

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

utilia, interioribus in mente, & exterioribus in operatione. Sic ille. Ceterum hæc geminatio summam animi promptitudinem declarat. Gratissima sunt obsequia parata, facili occurrentia, ubi nulla mora est. Proprium est libenter facientis citò facere. Bonæ voluntati tantum gratiæ demitur, quantum moræ adijcitur.]

3. *Exurge gloria mea.*] Ita Psalterium Vetus & Romanum: Græcè, *εγέρθη ἡ δόξα μου*: quod in octo facile Codicibus m. s. reperi; in Sixtina tamen editione Septuaginta abest, nec in fonte reperitur: & S. Hieronymus ad Suniam ait apud nullum Interpretum reperiri, sed ex Psalmo 56. huc esse ab aliquo translata. Ceterum gloriam suam vocat animam, quæ pretium hominis facit atque eximiam dignitatem: ipsa enim dat motum artibus, sensum corpori, actionibus censum & valorem, vitam & felicitatem: ipsa propriè immortalis, & ut Christi sponsa, dotall' Regno beanda est, ut filia heres pronuntianda, ut Regina omni felicitate cumulanda: ipsa beatarum mentium est sociata, cum Seraphinis olim & Cherubinis ante fulgens Numinis solum tripudiatura, si sponsi, si parentis optimi retinet gratiam & charitatem.

Anima est gloria hominum.

Psal. 144, 9.

Iac. 2, 13.

Psal. 35, 7.

5. *Magna est super calos misericordia.*] Sic alibi ait eam esse super omnia opera Dei; quod præcipua sit, quod excellat, quod inter alia Numinis attributa mirificum splendorem vibret, quod supereminet omnibus, & quodammodo vna dominetur. *Superexaltat misericordia iudicium*, inquit Christi frater Iacobus, In Græco est *ὑπερῆχεται*: hoc est, Victrix exultat, & trophæa ponit de iustitia, Deum placat, reos homines & omni supplicio dignos eripit e severitate, in spem erigit, ad pœnitendum inflammat. Occupat quidem iustitia montes; ita enim disciplina militaris suadet, ut impetu inde maiori in certamen redeat: quod Regius quoque Vates earum rerum intelligens alibi prodidit: *Iustitia tua sicut montes Dei*: quo dicto iustitiæ dignæ magnitudinem vimque propè inuictam & insuperabilem potentiam significare voluit: sed misericordia blandè ridens sororis suæ conatus, cum prætoria cohorte sua montes & nubes notâ celeritate præteruolat, & contendit in cælum: inde

pugnât, inde iustitiam obtinet, inde amoris tela promit, inde copias miserationum.

8. *Exaltabor.*] Græcè, *ὑψώσωμαι*: S. Augustinus legit *Exaltabo*: Vulgata, *Exaltabor* Romanum & Vetus, *Latabor*, ut in Psalmo 59. 10. *Lebes spei meæ.*] Aquila, *ἀντὶ μου*: quod S. Hieronymus *peluis meæ*; Symmachus, *ἐμμενολοί μὲ, ἐρανθηθῆναις meæ*. Vide quæ annotauimus ad Psal. 59.

IBIDEM. *In Idumæam proieciam calcamentum meum.*] Græcè, *ἐπιβάλα*: Vulgata, *In Idumæam extremam calcamentum meum*: id est, eam mihi subijciam. Est proverbiale locutio. Aliqui interim allusum putant ad consuetudinem olim in commutationibus & contractibus vsitam Ruth 4. nam per calcem contrahebant, dum dabatur calcus dicis causâ, siue pro forma, ut loquuntur. *Super Idumæam igitur proieciam meum calcem*: id est, Faciam Idumæam meam iuris, redigam in meam ditionem, dominium, possessionem. Ita Genebrardus.

Calcus olim in contractibus solus adhiberi.

IBIDEM. *Mihi alienigena subditi sunt.*] Græcè est *ἑτερογενῶν*: sic habent plerique Codices: & Apollinarius in Metaphrasi sic reddit:

Ποσὶν ὑφ' ἡμετέροις ἀλλότεια φάλα δομάσθη,

Pedibus sub nostris aliena Tribus subacta sunt.

In libro quodam m. s. ad marginem est appositum *ἑτερογενῶν*: S. Hieronymus ad Suniam scribit illud quidem esse in Psalmo 59. sed in hoc apud omnes translatores reperiri *ἑτερογενῶν*: aliter, *ἑτερογενῶν*: & Vulgata, *Amici facti sunt*. Quasi diceret: Mecum Philistini (quos per alienigenas intelligit) in gratiam redierunt: & qui mihi tamquam victo paulò antè insultabant, nunc tamquam victori famulantur ut subditi, & ut amici gratulantur. Ex Hebræo legunt aliqui, *Super Philistham iubilabo*; dum scilicet Philistini meas vires testari, & meas laudes modulari vel inuiti compelluntur. Quod si ad mores transferre velis; iubilat Deus, quoties peccatores ad se conuersos intuetur.

11. *Circumstantem circumstantia.*] Ita Vetus Psalterium & Hieronymus ex Hebræo: Vulgata & Romanum, *muniam*: Symmachus, *ἐπιπεραγμένον, circumseptam, circummuniam*. Plura vide in Annotationibus ad Psal. 56. & 59.

IN PSALMUM CVIII. ARGUMENTVM.

* Abest à Vulgata vox ipsi

1. In finem Psalmus * ipsi David.

α. Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ.

Psalmus hic secundum quosdam Macchabaicus.

Gen. 41, 7.

Nonnulli dixerunt hunc Psalmum pronuntiatum fuisse ex persona quorundam inter Macchabæos virtutis amatorum, exultantium & eiektorum; v. g. Onie & ceterorum, quos à sacerdotio dimouerant, ipsum alijs vendentes. Ceterum sanctorum virorum imprecationes vaticinia potius sunt & decreta: uti illud, Dispergam eos in Israhel. Videtur quidem increpatio, sed apparuit prophetia in bonum in Basa. Nam

Εκ προσώπου εἰρηθεῖν τὸν ψαλμὸν τινες εἶπον ἦν ἐν τοῖς Μακκαβαίοις φιλαρέτων, φιλόντων καὶ ἐλευνομερών· οἶον Ονίη καὶ ἦν λοιπῶν ἐς τῆς ἱεροσύνης ἀπῆλασαν, ἐτίεσι ταύτῃ ἀπιπολήσαντες. αἱ δὲ ἀραὶ ἦν ἀγίων προσφθεῖαι μᾶλλον εἰσι καὶ ἀποφάσεις· ὡς τὸ, ὁρατεῖθ' αὐτὲς ἐν Ἰσραὴλ. Δοκεῖ μὲν ἀεὶ, ἀφθῆ δὲ προσφθεῖα ἐπὶ καλῶ ἐν Βάσα. Διοπάρι-

πάρησαν γὰρ οἱ ἐν Λαύϊ εἰς ἱεράς, καὶ τὴν
 τῆς δικαίας ἀπόφασι. Ἄπας δὲ εἰς τὸν Χει-
 ζῶν ἀναφέρεται, τὸ πᾶν ὡς ὑποσημαίνων,
 τὴν Ἰουδαίων μαρίαν, τὴν Ἰουδα προδο-
 σίαν, ὡς καὶ ὁ μέγας Πέτρος μαρτυρεῖ ἐν
 ταῖς πρεσβύταις. Οὐκ ἐπαρξάμεθα δὲ ὁ
 Περσὸς τοιαῦτα διέξοισιν, ἀλλὰ τὰς ἐσο-
 ρήσας Ἰουδαίους καὶ Ἰουδα τιμωροῦσας προ-
 πίξων. Ἐξημέρας μὲν τοιαῦτα δικτῶν τὸ
 παραγορεύοντων, ὡς περ σιωπῆσαι. Καὶ ὁ μὲν
 Ἀκύλας τῶν νεοποιῶν, ὁ δὲ Σύμμαχος
 ἑπὶ τῆς ἐπιγραφῆς. ὅτι γὰρ πᾶς καὶ τὸ θα-
 νάτω τῆς σωτηρίας προπαίους ταῖς παρῆσαι
 κατὰ τὴν φωνῆς διδασκόμεθα. ὡς παρὰ το-
 θήσεται δὲ ἢ καὶ τὸ γράμμα ἀναπίπτει,
 ἔπειτα ἢ ἀναγογία.

qui ex Levi erant dispersi sunt inter sacer-
 dotes, secundum viri iusti oraculum. Totus
 autem hic Psalmus ad Christum refertur,
 cum insinuet passionem, Iudeorum insaniam,
 Iudæ proditionem, sicut etiam magnus Pe-
 trus in Actis testatur. Ceterum Propheta
 non narrat talia imprecando, sed futura
 Iudæis ac Iudæ supplicia predicando. For-
 matur autem hæc predictio per modum
 precatationis, uti mos est Scriptura. Et A-
 quila quidem Victorix auctori, Symma-
 chus vero Epinicius inscripsit. Ipsam
 enim de Salvatoris adversus mortem tro-
 phæis hæc vocibus usum fuisse docemur.
 Primum autem tradetur explicatio littera-
 lis, deinde anagogica.

PARA-
 PHRASIS
 ANONY-
 MI.
 Psalmus
 hic Christi
 passionem
 & Iudæ
 proditionem
 præci-
 nit.

PARAPHRASIS ANONYMI.

β'. ΘΕΟΣ ΤΙΣ ἄνεσιν με
 μὴ ὤτρασιώπησιν.
 Ἀντὶ τῆς δειψότητος ἧς ὄλων ἔ-
 αἶνον ἡμῶν καὶ τὴν δέησιν μὴ ὤτρασιώπησιν,
 ἀλλ' εἰσακούσων, ὡς ἔθ' ὅτι σοὶ τῆς ἀδι-
 καλῆς ἀκίαν.

Ὅτι στόμα ἀμαρτωλῆ καὶ στό-
 μα δολίως ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη.

Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῖς δειψότητα ὁ ποῖα ἔσο-
 τῆς ἀβολῶν τῆς δοκίμων ἑπιμύρομαι
 ἀκίαν.

γ'. Ἐλάλησαν κατ' ἐμὲ γλώσ-
 ση δολία καὶ λόγοις μίσους ἐκύ-
 κλωσαν με.

Προῦτοι μὲν γὰρ, φησι, δολίως μοι πάν-
 τα ἐφθέγγοντο καὶ τῶν μίσου ἀπάν πε-
 ρισσοχισάν με, ἐκ εἰδότες ἐδὲν ἐδὲ προ-
 εφύμωτον.

Καὶ ἐπολέμησαν με δωρεάν.

Καὶ πόλεμον ἐμελέτην κατ' ἐμὲ ἐδὲν
 ἀδικῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον διεργα-
 σάντων. ἔδειν ἐπιφέρει.

δ'. Ἀντὶ τῆς ἀγαπᾶν με ἐ-
 διέβαλλον με.

Τὰ γὰρ ἐμῶν, φησι, εἰς αὐτὰς ἡρόδιμα
 ἀγάπης ἢ ἀξια, ἢ μίσους & ἀβολῆς.

Ἐγὼ δὲ προσευχόμενος.

Ἀντὶ τῆς ἑσθ' αὐτῶν. ποσάντη δὲ, φησι,

2. EVS laudem meam ne
 tacueris:

Id est, Domine vniuerso-
 rum laudem ac deprecationem nostram ne
 repuleris, sed exaudi, sicut iniurijs affectos
 audire soles.

Petit à Deo
 exaudiri.

Quia os peccatoris & os dolo-
 si super me apertum est.

Non enim ignoras Domine qualia per-
 petiamur à diabolis illis qui videntur fa-
 miliares.

3. Locuti sunt aduersum me
 linguâ dolosâ, & sermonibus odij
 circumdederunt me:

Contra ca-
 lumniantes
 agit.

Primum siquidem, inquit, dolosè mihi
 cuncta loquebantur; & odio suo me cir-
 cumdederunt, nil scientem neque quidquam
 prævidentem.

Et expugnauerunt me gratis.

Et bellum meditati sunt aduersum me
 qui nil iniuriæ intuleram, sed è contra bene-
 feceram. vnde subdit:

4. Pro eo vt * diligenter me de-
 trahebant mihi:

* Vulgata
 me dilige-
 rent

Illa enim, inquit, quæ ipsis præstiteram
 amore digna erant, non odio & detractio-
 ne.

Ego autem orabam.

Id est pro ipsis. Tanta autem, inquit,
 D d 3 erat

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

erat mea erga ipsos simplicitas, ut ipsis istius-
modi machinantibus, ego è contra pro illis
rogarem. Clarum est autem id quod dicit,
& minimè mentitur. Pontifex enim neces-
sitate habet pro omnibus deprecandi, &
potissimùm pro domesticis suis.

5. Et posuerunt aduersum me
mala pro bonis; & odium pro di-
lectione mea.

Rogat ad-
uersarijs
suis vicem
rependi.

Verumtamen, inquit, dum ego pro illis
orabam, ipsi è contra mihi infidias & odium
& mala machinabantur, pro eo quodd me di-
ligere debuissent. Quid igitur perpetiantur?
Similia inquit, quandoquidem iustæ legis
tuz ratio postulat; *Oculum pro oculo, & den-
tem pro dente*: & quodcumque tandem quis
peccauerit, id similiter in auctorem retor-
queatur. Quocircà subiungit:

Exod. 21.

In forma
imprecatio-
nis futura
prædicis.

6. Constitue super eum pecca-
torem: & diabolus stet à dextris
eius.

Habeant igitur, inquit, & ipsi calumnian-
tes, & ipsos vexare & accusare minimè de-
sistant.

7. Cum iudicatur exeat con-
demnatus:

Si verò, inquit, cum calumniatoribus in
iudicium descenderint, causâ cadant, & con-
demnentur.

Et oratio eius fiat in pec-
catum.

Sed etsi te inuocauerint, inquit, in tem-
pore necessitatis, res hæc in peccatum ipsis
reputetur, recordando, inquit, Domine quæ
anteà in nos peccauerint.

8. Fiant dies eius pauci: &
Episcopatum eius accipiat alter.

Et cum, inquit, omne peccatum adhi-
buerint ad consequendum Pontificatum,
succide tunc potissimùm dies eorum, ut
ipsis adhuc viuentibus & aspicientibus alter
auferat dignitatem. Postea verò, inquit,
etiam ipsos è medio tolle, ut calamitas in
posteris eorum deriuetur. Subdit enim:

9. Fiant filij eius orphani, &
vxor eius vidua.

ὡς ἀπλότης ἐμὲ πρὸς αὐτοὺς, ὥστε ἐκείνων
ποιῶντα ἔπιτηδύονται, ἐμὲ ἔπι τὴν ἐλαττίαν
καὶ προσδύχου πρὸς αὐτοὺς. δὴλον δὲ ὅτι ὅτι
λέγει, Ἐ ἐψεύδεται. Ἀνάγκη γὰρ ὁ ἀρχι-
επίσκοπος ἔχει ὑπὲρ πάντων προσδύχου, καὶ
μάλιστα ὑπὲρ οικείων.

ε. Καὶ ἔθεντο κατ' ἐμὲ κακὰ
ἀντὶ ἀγαθῶν· καὶ μίση ἀντὶ τῆς
ἀγαπήσεώς μου.

Ἄλλ' ἐμὲ, φησὶ, προσδύχου μὲ ὑπὲρ
αὐτοῦ, ὅτι ἴσως ἐπινοοῦν καὶ ἐπιβέβησαν καὶ
ἐμίση καὶ κακὰ ἐπιταίνοσθε, ἀντ' ὅτι ἀγα-
πῶν ἔδει. Τί ἔν πάθει; τὰ ἑμοιά φησὶ
ἐπεὶ περὶ ὁ τῆς δικαίας ἐπιτολῆς σε λόγος
τῆτο βέβηται ὀφθαλμῶν ἀντὶ ὀφθαλμῶν,
καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντων· καὶ ἔκαστος ἄλλος
ἀμάρτημα, εἰς τὸν ποιῶντα ὁμοίως ἀναστρέ-
φει. ὁ γὰρ τῆτο ἐπιφέρει.

ς. Κατάσθησον ἐπ' αὐτὸν ἀ-
μαρτωλὸν· καὶ διάβολος στήτω ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ.

Ἔχουσιν ἔν, φησὶ, ἔ αὐτοὶ τὰς δεξιὰς ἁλο-
τας, καὶ μὴ ἄποσταθῶ αὐτῶν οἱ κακῆτος καὶ
κατηροσῶτες.

ζ. Ἐν τῷ κείνεσθαι αὐτὸν ἐξέλ-
θοι καταδεδικασμῶν.

Εἰ δέ, φησὶ, καὶ κείνοσθε πρὸς τὰς
δεξιὰς ἁλοτας, καταδίκη σωμαφθεῖσιν, καὶ
κατακείσει.

Καὶ ἡ προσδύχου αὐτοῦ γμῆσθαι
εἰς ἀμαρτίαν.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἐπικλήσασθαι σε, φησὶ, ἐν τῷ
καρπῷ τῆ ἀνάγκης, εἰς ἀμαρτίαν αὐτοῦ λο-
γισθῆναι τὸ πρᾶγμα, μνήμης γμομῆς πρὸς
σοί, φησὶ, δεῖσθαι ἀντὶ πρῶματῶν εἰς ἡμᾶς.

η. Γενηθήτωσαν αἱ ἡμέραι αὐ-
τοῦ ὀλίγαι· καὶ τὸ ἐπισκοπῆ αὐ-
τοῦ λάβοι ἕτερος.

Καὶ ἐπειδὴ πάσαν ἀμαρτίαν, φησὶ, ἐν τῷ
εἶλοντο ὁ γὰρ τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἀρχιεροσῶμης,
σώτημι μάλιστα τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, ἵνα
ζῶνται ἔ ὁρῶνται αὐτοῦ τὸ ἀξίαν ἕτερος
ἀφαρπάση. Μετὰ δὲ τῆτο, φησὶ, καὶ αὐτοὺς
ἀπλε, ὥστε δεξιῶν τὸ σμφορῶν εἰς τὰς
ἐξ ἐκείνων. ἐπιφέρει γὰρ.

θ. Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
ὀρφανοί, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα.

Ἀντὶ

Αντί τῶ, μὴ δὲ τὸ ἀφαιρηθῆναι ἢ ἀξίαν
τῆς ἀρχιερατικῆς ἐ θανάτου, ὡς ἀδοθεῖν,
ὡς ὄρφανωθῆναι μὴ αὐτῶν τῆς ἡμέρας, χι-
ρεία δὲ αὐτῶν τῶν γυναικῶν.

ι. Σαλευόμενοι μετανασθήτω-
σαν ἐκ τῆς πατρῴας αὐτῶν, ὡς ἐπαυθησάτωσαν.

Ὡς, φησι, τῆς ἡμέρας αὐτῶν, βιαζομένους
ἢ ἀμερόμενους ὡς πατρῴων ἀδικημάτων,
εἰς τὸ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρ' ἄλλαν κα-
τασπῶν.

Εκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέ-
δων αὐτῶν.

Εκπίσειν δὲ καὶ πάσης, φησι, πατρῴας
δοξῆς.

ια. Ἐξερυνήσασθε δανειστῆς πάν-
τα ὡς ὑπαρχῆ αὐτῶν.

Μὴ ἐν δὲ τῷ ὄνειδῳ, φησι, αὐτοῖς
ἐραπομεῖναι πατρῶν, ἐκείνων δὲ πάντων
ὡς πατρῶν ὄφλημάτων.

Καὶ διαρπασσάτωσαν ἀλλοτρίων
τῆς ποικίης αὐτῶν.

Εἰ δέ, φησι, καὶ ἐπὶ γῆς πόντος κα-
τέλιπον, οἱ τοῖστοι πολέμων ἡμιόνη
κτῆμα.

ιβ. Μὴ ὑπαρξάτω αὐτῶ ἀν-
τιλήπτωρ μὴδὲ ἡρηθῆτω οἰκτιρῶ-
μων τοῖς ὄρφανοῖς αὐτῶν.

Τέτων δέ, φησι, ἀπάντων ἡμιόνη
μὴ ἐστὶν ὁ οἰκτιρῶν, ἢ ὁ ἀντιλαμβανόμενος.
ὁθεν ἐπιφέρει.

ιγ. Γενηθήτω τὰ τέκνα αὐτῶ
εἰς ἔξολοθήσειν· ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ
ἔξαλειφθεῖν τὸ ὄνομα αὐτῶν.

Τὰς συμφορὰς δέ, φησι, ἕως ἰσχυρῶς ἐπὶ
ἢ βαρείας, ὡς ὀδυρῶς ἐπὶ θανάτου ἔκαρ-
πάσαι τῆς ἐμπροσθέντος, μὴ συγχωρήσαι δὲ
προβῆναι τῇ ἡμέρᾳ τῶν τέκνων ἔξολοθῆναι.

ιδ. Ἀναμνηθεῖν ἢ ἀνομία τῶν
πατέρων αὐτῶ ἐναντι κυρίου· καὶ ἢ
ἀμαρτία μητρὸς αὐτῶ μὴ ἔξα-
λειφθεῖν.

Ταῦτα δέ, φησι, πάντα πᾶσαι μνήμη
τῶν προσηγοριῶν πλημμελημάτων.

ιε. Γενηθήτωσαν διαντίον κυ-
ρίου διαπαντός·

Αντί τῶ, μηδαμῶς δὲ αὐτῶ ὁ θεός

Id est, Postquam autem dignitate Pon- PAR-
tificiali sublatâ ipsi quoque morti traditi fue- PHRASIS
runt, ita vt filij quidem eorum orphani, vxo- ANONY-
res vero viduarum fiant.

10. Nutantes transferantur filij
eius; & mendicent:

Ira vt, inquit, filij eorum, paternarum
vinculis iniquitatum constructi, ab alijs
cogantur mendicatio elemosynam po-
stulare.

* Eijciantur de * parietinis
suis.

* Vulgata
addit Et
* Vulgata
habitationibus

Ceterum, inquit, excidant etiam omni
solo paterno.

11. Scrutetur foenerator omnem
substantiam eius:

Nihil autem omnino, inquit, paternum
ipsis remaneat, sed pro debitis paternis rebus
omnibus spolientur.

Et diripiant alieni labores
eius.

Si vero, inquit, etiam supra terram labo-
res reliquerint, etiam illi inimicis in prædam
cedant.

12. Non sit illi adiutor: nec sit
qui misereatur pupillis eius.

His autem, inquit, omnibus factis non
sit qui misereatur, vel qui suscipiat. vnde
subdit:

13. Fiant nati eius in interitum:
in generatione vna deleatur no-
men eius.

Calamitates autem ait tam potentes ac
graves esse, vt statim ad mortem traherent
incidentes in eas, neque permetterent filio-
rum succedere generationem.

14. In memoriam redeat ini-
quitas patrum eius in conspectu
Domini: & peccatum matris eius
non deleatur.

Hæc autem, inquit, omnia perpetiantur ob
memoriam delictorum maiorum suorum.

15. Fiant contra Dominum
semper:

Id est, Nequaquam Deus obliuiscatur malo-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

malorum ipsorum, sed ea semper ob oculos habeat, nil condonans eorum propter quæ supplicijs affici debent.

Et dispereat de terra memoriale eorum:

Ita vt, inquit, nulla penitus memoria illorum in terra remaneat.

16. Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam.

17. Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.

Cùm enim, inquit, illi destinato animo contra nos vsi sint omni crudelitate atque inhumanitate, neque modestiam nostram animique religionem reueriti fuerint (hoc enim per *compunctum* intelligit) in eadem incidant, & proprijs malis inuoluantur.

18. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Illi enim, inquit, tantum supra se supplicium pertraxerunt, cùm omnem boni memoriam neglexerint, & eam quæ beneficos sequitur benedictionem.

Et induit maledictionem sicut vestimentum;

Omnem enim, inquit, hanc poenam viuentes ipsi sibi consciuerant, ita vt ex illa dignoscerentur sicut homines ex vestibus.

Et intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.

Ita, inquit, indiulsam sibi accersuerunt calamitatem, vt incommutabiliter ipsis mala adhererent.

19. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur; & sicut zona quæ semper præcingitur.

Constringantur igitur, inquit, à proprijs malis, iuxta exempla quæ dicta sunt.

20. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum;

Id est, Hæc omnia sustineant qui me affligunt, & eijciunt à facie Domini, id est à Pontificatu.

ποίησαίτε λίθων ἢ κακῶν, ἀλλ' ἐχέτω ἑαυτοὺς ὑπὲρ ὄψιν, μηδὲν συγχωρῶν ὑμῶν ὡς ὠφελον δεῦνα δίκας.

Καὶ ἐξολοθρευθῆναι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν.

Ὡς, φησὶ, πανταχοῦ μηδὲ μνημῶν ἑαυτῶν ὄψιν τῆς γῆς λαομεῖναι.

15. Ἀνθ' ὧν ἐκ ἐμνήσθη ποιῆσαι ἐλεῶ.

16. Καὶ κατεδίωξεν ἀνθρώπον πένητά, καὶ πτωχόν, & κατανευγμῶσαν τῆ καρδία τῆ θανάτωσα.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι παρελαβόντες, φησὶ, πάση ἀμόνητη ἐχρήσατο καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀπαθεροπία, καὶ ἐδὲ τὸ ὀπίκεισθαι ἑαυτῶν ἠδέσθαι ἐδὲ τὴν ψυχῆς διλάθειαν (τὸ γὰρ λέγει κατανευγμῶσαν) τοῖς αὐτοῖς ἀπειπίσσειν, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐγκυλιθεῖν κακοῖς.

17. Καὶ ἠγάπησεν κατάραν, & ἤξει αὐτῶν, & ἐκ ἠθέλησεν βδολογίαν, καὶ μακρυωθήσεται ἀπ' αὐτῶν.

Αὐτοὶ γάρ, φησὶ, τοιαύτω ἐφ' ἑαυτοὺς ἐπιπάσαντο τὴ μωρία, πάσης μὴ μὴ ἀγαθῆς ἀμελήσαντες, καὶ τῆς ἀκολουθήσεως βδολογίας τοῖς αὐτοῖς ποιῶσιν.

Καὶ ἐνεδύσατο κατάραν ὡς ἱμάτιον.

Πᾶσαν γάρ, φησὶ, ταύτην τὴν μωρίαν ζῶντες αὐτοῖς ἑαυτοῖς κατασκιάσαν, ὡς ἐκ ταύτης δεικνυδῶν, ὡς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἐκ τῶ ἱματίων.

Καὶ εἰσῆλθεν ὡσεὶ ὕδωρ εἰς τὰ ἔγκατα αὐτῶν, καὶ ὡσεὶ ἔλαιον ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτῶν.

Ὅτως, φησὶν, ἀχώριστοι ἑαυτῶν τὴ συμφορῶν κατασκιάσαν, ὡς ἐχούσιν αὐτῶν ἀναπαλλάκτως τὰ κακά.

18. Γενθήτω αὐτῶ ὡς ἱμάτιον ὃ περιβάλλεται, καὶ ὡσεὶ ζώνη ἡ διαπαντός περιζώννυται.

Συσφιγῆεν ἔν, φησὶν, ὑπὸ τῶ ἰδίου κακῶν, καὶ εἰρημῶνα ὑποδέγμενα.

19. Τὸ γὰρ ἔργον τῶν ἐνδιβαλλόντων με ὡς ἀ κρεῖς.

Ἀντὶ τῶ, ταῦτα πάντα ὑπομείναι οἱ καταπονήσαντες με, & ἐκβάλλοντες διὰ τῶ σῶσιν κρεῖς, ταῦτα τῆς ἀρχιερωσύνης.

Καὶ

Καὶ τῶν λαλόντων πονηρῶς
κατὰ τῆς ψυχῆς μου.

Καὶ ὅσοι, φησὶ, διέβαλλον με τῷ Ἀντιόχῳ, καὶ ἐκείνωσαν, τέτων καὶ τῶν τοιούτων ἀπολάουσιν. Ταύτας εἰπὼν ταῖς ἀποφάσεσιν καὶ τῶν ἀσεβησάντων, δέεται λοιπὸν τὸ θεῶν πνεῦμα φιλανθρωπίας. Αὕτη γὰρ ἐστὶν τῶν ἀδικηθέντων ἡ τέλεια διωροσγία, ἰδεῖν τοὺς ἐχθροὺς δίκας δίδοντας, καὶ ἑαυτοὺς ἀπὸ πηλαγῶν τῶν συμφορῶν ἐπάγασιν εἰ ἔτις.

κα'. Καὶ σὺ κύριε, κύριε, ποίησον μετ' ἐμὲ ἕνεκεν τῆς ὀνόματός σου ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου.

Εκεῖνοι μὲν ἐν, φησὶ, ἕταίς, ἐμοὶ δὲ τὴν σωτήριον φιλανθρωπίας ἐπιδαψίλευσαι.

κβ'. Ρῦσαί με, ὅτι πτωχὸς καὶ πένθης εἰμὶ ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου τετάρακται ἐντός μου.

Αἱ γὰρ συμφοραὶ, φησὶ, καὶ εἰς ταπεινώσιν ἤγαγον παντλή, καὶ τὰς λογισμὰς σάλω καὶ ταράχω παρέδωκαν.

κγ'. Ὡς εἰ σκιὰ ἐν τῷ ἐκκλίσει αὐτῷ ἀπὸ ἀνηρέθω.

Καὶ ἐπὶ τοσούτων, φησὶ, ἠδένησα, ὥστε, φησὶ, μηδὲν διαφέρειν τὴν ζωὴν μου σκιᾶς ἀχρεῶς ἀποκλινοῦσης.

Ἐξέπνῃ χθὴν ὡσεὶ ἀκρίδες.

Τοσούτη γὰρ με φυγή, φησὶ, ἔλαβε τῶν ἐχθρῶν καταδιωκόντων, ὥστε πηδᾶν καὶ ἀλλοθὺ τόπον ἐκ τόπου δεῖ τὴν ἐπέστην, καὶ βαδίζειν χαλαρῶς καὶ δυνάει.

κδ'. Ταῖς γόνατά μου ἠδένησα, ἀπὸ νηστείας. Ἐν σαρέξ μου ἠλλοιώθη δὲ ἔλαιον.

Ἐνδεῖα δὲ με, φησὶ, παντός ἀγαθῆ τοσαύτη κατελίθη, ὥστε μηδὲ τὸ ἀναγκαίως ἀπορεῖν δεσπείας.

κε'. Καγὼ ἐψηθῆν ὡσεὶ ἀνείδω ὡρῆς ἰδοῦσάν με, ἐσάλωσαν κεφαλὰς αὐτῶν.

Οὐκ ἀπέχρηστο γὰρ, φησὶ, ἐδένδς ὀνειδισμῶ κατ' ἐμὲ ὅσοι οὐκ ἐστὶν μοι ταῖς κεφαλὰς ὡσανεὶ ἐπ' ὄργιστοί μοι.

κς'. Βοήθητόν μοι κύριε ὁ

Et qui loquuntur mala aduersus animam meam.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Et qui, inquit, detraxerunt mihi apud Antiochum, meque afflixerunt, hæc & similia recipiant. Cum decreta ista contra impios pronuntiaffet, deinceps rogat Deum ut clementiam consequantur. Hæc enim erat iniuriam passorum perfecta felicitas, si videlicet viderent inimicos suos pœnas luentes, seque à calamitatibus liberatos. Sic igitur subiungunt.

21. Et tu Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum: quia suavis est misericordia tua.

Sibi misericordiam Dei imploratis.

Illi igitur, inquit, quidem sic, mihi autem solitam clementiam vbertim tribue.

22. Libera me, quia egenus & pauper * sum ego: & cor meum conturbatum est intra me.

* Vulgata ego sum:

Calamitates enim, inquit, & ad omnimodam humilitatem me adduxerunt, & cogitationes meas tumultui ac perturbationi tradiderunt.

23. Sicut umbra cum declinat ablatum sum:

Et in tantum, inquit, infirmatus sum, ita ut, inquit, vita mea nil differat ab umbra illicò declinante.

* Excussus sum sicut locustæ.

* Vulgata addit Et

Tanta enim, inquit, fuga me tenuit inimicorum persequentium, ita ut saltarent, & de loco in locum transfilerent præ festinatione, & lentè incedere non valerent.

24. Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.

Tanta autem, inquit, omnis boni penuria me cœpit, ut neque cultus necessarius suppeditaret.

25. Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, * mouerunt capita sua.

* Vulgata addit Et

A nullo igitur, inquit, opprobrio aduersus me abstinerunt, mouentes capita sua quasi mihi adhuc irati.

26. Adiuua me Domine Deus

E c meus:

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Vulgata
omittit &

meus: * & saluum me fac secundum misericordiam tuam.

Pro hac, inquit, benignitate deprecor.

27. Et sciant quia manus tua hac: & tu Domine fecisti eam.

Manum eius appellat eius operationem. Vult igitur dicere: q. d. Ex rebus ipsis puniti discant se hæc virtute tuâ perpeti, teque hoc supplicium ipsis inflixisse.

28. Maledicent illi, & tu benedices:

Per interrogationem dicunt istud *maledicent*: q. d. Numquid æquum est, vt illi dum mala nobis irrogant à te beneficijs afficiantur? Hoc, inquit, fieri nequit: sed quandoquidem illi mala inferant, pari vtique mensurâ ipsis remetieris.

* Vulgata
in

Qui insurgunt * aduersus me confundantur: seruus autem tuus lætabitur.

Hoc enim, inquit, modo Domine soles cum iusto agere, iniuriosos quidem humiliando, iniuriam verò passos liberando.

29. Induantur qui detrahunt mihi pudore: & operiantur sicut diploide confusione suâ.

Quod autem, inquit, iustè hæc postulem super eos, tu ipse non ignoras Domine. Detrahentes autem rursus vocat malefacientes.

30. Confitebor Domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.

Ceterum, inquit, cum hæc omnia facta fuerint, ego in laudibus tuis & gratiarum actionibus coram multis testibus versabor. *Qua de causa?*

31. Quia adstitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persecuentibus animam meam.

Quoniam, inquit, non despexit pauperem opis egentem, sed mirabiliter ipsum ex persecuentibus eripuit.

Θεός μου· καὶ σώσον με κατὰ τὸ ἔλεός σου.

Ἦν ἰσχυρὸς ἐπὶ τὴν ἀδικίαν σου, ὡς ἐπὶ τὴν ἀδικίαν σου.

κζ'. Καὶ γνώτωσαν ὅτι ἡ χεὶρ σου αὐτῆ· καὶ σὺ κύριε ἐποίησας αὐτῶν.

Χεῖρα αὐτῶν ἐποίησας αὐτῶν κατὰ τὸν λόγον σου· ὅτι ἐποίησας αὐτῶν τὰς ἐργασίας σου, ὡς ἐποίησας αὐτῶν τὰς ἐργασίας σου.

κη'. Καταράσσονται αὐτῶν, καὶ σὺ ἀλογήσῃς.

Κατ' ἐρώτησιν λέγει τὸ καταράσσονται αὐτῶν τῶν· Μὴ δίκαιόν ἐστιν, ἐκείνων κραδῶν ποιήσασθαι ἡμᾶς δι' ἀνάγκην αὐτῶν ὡς ἐπὶ σου; ἢ ἐν ἰσχυρῶν, φησὶ, τῶν ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνοι κακοποιῶσι, κρίσιν αὐτοῖς καὶ αὐτῶν καταλήλων πάντας.

Οἱ ἐπανιστάμενοί μου ἀισχυροθήτωσαν· ὁ δὲ δέσλος σου διφραγήσεται.

Ὅτι γὰρ σοι, φησὶ, δέσποτα ἔθος κηδεῖν τῶν δικαίων, τὸ μὴ ἀδικήσας ταπεινῶν, τὸ δὲ ἀδικησάντων ἐλευθερῶν.

κθ'. Ἐνδυσάδωσαν οἱ ἐνδιὰ βάλαντες με ἐν τρηπῶν· ὡς ἐπιβαλλέωσαν ὡς διαλαῖδα αἰχμῶν αὐτῶν.

Ἀλλ' ὅτι δικαίως, φησὶ, ταῦτα αἰτῶ ἐπὶ αὐτοῖς, ἐδὲ τῶν ἀγνοεῖς δέσποτα ἐπιβαλλόντας δὲ πάλιν τὸ κακοποιῶντας λέγει.

λ'. Ἐξομολογήσασθαι τῶν κυρίων σφόδρα ἐν τῶν σώματι μου· καὶ ἐν μέσσοις πολλῶν αἰέσω αὐτόν.

Τέτοιον δὲ, φησὶ, ἡγομένην ἐπὶ πάντων· ἴσασθαι ἐγὼ ἐν ὑμῶν καὶ διχαριστικῶν ταῖς πρὸς σε μαρτύρῃ πολλοῖς παρόντων. τίς ἐνεκα;

λα'. Ὅτι παρέστη ἐν δεξιῶν πέννητος, ὡς σώσει ἐκ τῶν καταδικαιούτων τῶν ψυχῶν μου.

Ἐπειπερ, φησὶ, ἐπαρῆδι πτωχῶν βοήθειας ἐπιπέσει μοι, ἀλλὰ ὡς δόξας αὐτῶν ἐκ τῆς καταδικαιούτων ἐξήρπασεν.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

β. ΘΕΟΣ ΤΗΝ ΑΙΝΕΣΙΝ ΜΟΥ.] Ακύλας, Θεὸς ὑμνήσεώς μου αἴνεσον δὲ τὴν σωτήριον αἰθερόποις περιγραφεῖαν λέγει· ἡμεῖς ἠκουήσασομεν· ὁ δὲ Θεὸς υἱὸς, καὶ παύσων πλάνης καὶ εἰδωλολατρίας αἰθερόπυες· αἰθερόπινως δὲ ταῦτα λέγει καὶ ὄχιστα ὁ σωτήρ, μὴ καπερθεῖσαι τὴν ἐπιβελδύοντα, τῆσδε αὐτῆ· ἢ δὲ ἡμεῖς τὴν εἰδωλολατρίας σβέσαι, καὶ αἴνεσον τῷ πατρὶ ἐπὶ τῆς γῆς καταστήσαι. ὁ δὲ ἄμαρτωλὸς τὸν ἰεὺς ἀνόμωσον· ἢ ἄμαρτωλὸς μὴ καὶ ἀλήθειαν ὁ δὲ βολ, δόλμ δὲ ὁ ἰεὺς· ἄμφω δὲ καὶ Χριστὸν ἐλάλησαν, Δόγμω δὲ μίσησ τὴν ἀπὸ μίσησ περιγραφόμενος. Ἐκύκλωσαν δὲ ἐπεὶ ἀπὸ ἰεὺς πρὸς τὸν ἰεὺς ἰεδαίων μετῆσ συνείδειον· οἱ φθόνω βαλλόμενοι τὸν ἀδίκον ἐπεκταίνοντο θάνατον καὶ ἰσθμὸν ἀνὰ ἀγαπῶν ἀφελόν, τὰ δυσμενῶν ἐπεδείκνυον. ὁ δὲ ὅτι μὴ περισπύχιστο εἶπε, τίνα δὲ περισπύχιστο ἐκ εἶπε πάντως δὲ ἀ καὶ τὸ ἰεζὸν Ευαγγέλιον· τὸ Πάτερ ἄφες αὐτοῖς· καὶ ἀσύμφωνά ἡμεῖς αὐτῶν διδασκαλίας, περισπύχιστο ἰσθμὸν ἰεζὸν ἐπηρεάζοντων ἐ διακόντων ὑμᾶς.

2. EVS LAUDEM MEAM.] Aquila, Deus laudationis mea. Laudationem verò dicit hominibus esse negotium salutare : ad quod perficiendum venit Filius Dei, ut homines ab idololatriæ errore liberaret. Ceterum humano more hæc dicit & orat Saluator, ne insidiatores conatui suo quidquam officiant : hic autem erat, idololatriam extinguendi; & Patri laudem in terra offerendi. Os autem peccatoris Iudam nominavit. Vel peccator quidem secundum veritatem diabolus est, dolosus verò Iudas: uterque autem aduersus Christum locutus est. Sermones verò odij intelligit eos qui ex odio proferuntur. Circumdederunt verò; quoniam à Iuda ad cœtum Iudæorum translatus fuit; qui invidiâ stimulati iniustam mortem machinati sunt; & pro eo quod ipsum diligere debuissent, hostilia omnia demonstrarunt. Ceterum dixit eum orasse, sed quam orationem non expressit, utique illa quæ sacrum refert Evangelium; v. g. Pater dimitte illis; & quæ consona erant doctrinæ ipsius, Orate pro persecuentibus & calumniantibus vos.

Negotium salutare est laudare Deum.

Agit contra diabolum & Iudam.

Lucæ 23, 34. Matth. 5, 44.

5. ΚΑΤΑΣΤΗΘΕΟΝ ΕΠ ΑΥΤΟΝ ΑΜΑΡΤΩΛΟΝ.] Οὐ κατὰ εὐαγγελίου, ἀλλὰ τῶν ἐκβησομένων δήλωσις. Τὸν γὰρ ὀλογοῖν τὴν διακόντας ἐπιτελάμενοι πολλὰ ἀπὸ δίοι λευκώτα τὸν νόμον ἐπαρῶδες. Ἀμαρτωλὸν δὲ τὸν δὲ βολὸν φησιν, ὡς φιλαμαρτήμονα. τὸ δὲ κατὰ ἰσθμὸν ἀντὶ τῆς καταστήσεως. Ἐμελλε γὰρ καθεῖσθαι αὐτὸν ὁ δὲ βολὸν περιδόντω. ὡν δὲ ἐκκόπτει ὁ σατανᾶς τὰ ἔργα τὰ δεξιά, τῆσδε ἔστηκεν ἐκ δεξιῶν. Καὶ ὁ Ευαγγελιστὴς δὲ καὶ τὸ ψαμίδον φησὶ τὸν σατανᾶν εἰς αὐτὸν εἰσελθεῖν· διὸ καὶ ὡς ἀπολογία ἔρημ δὲ ἐν τῷ κρινεῶδες καταδικασθήσεται. ἐγγύετο δὲ καὶ ἡ περισπύχιστο αὐτῶν εἰς ἀμαρτίαν, ἀποτυχόντος ὡν ἠύξατο ἠύξατο δὲ ἀφανισθῆναι τὸν διδασκαλόν, καὶ σκορπιώσασ τὴν μεθῆσ· ὁ δὲ καὶ τὴν καταστήσει αὐξεί· ἢ γὰρ ἠγνώσει ὅτι περιδόντω ὑπέσχετο. Ἐγγυήθησαν δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ὀλίγα περιγραφεῖας, ὡς ἡ τῶν περιδόντω βίβλ δὲ σαφῆ· ἐκείν δὲ μὴ γὰρ τὸν δὲ ἀγρόνης ἐκέρδης θάνατον· ὁ δὲ Ματθίας

6. CONSTITVE SUPER EVM PECCATOREM.] Hæc non sunt imprecationis, sed rerum euenturarum declaratio. Eum enim qui præcepit benedicere persecuentibus multò magis par est ut soluerit legem imprecandi. Peccatorem autem diabolum vocat, utpote peccatorum amatorem. Illud autem constitue dixit pro constitues. Diabolus enim erat ipsum constituturus proditorem. Quorum autem dextera opera satanas exstinguit, ex eorundem dexteris sterit. Quin & Evangelista tradit satanam post buccellam in eum introisse: idcirco etiam velut excusatione priuatus in iudicio condemnabitur. Oratio verò eius facta est ei in peccatum, frustrato ijs quæ rogauerat: rogauerat autem ut præceptor extingueretur, & discipuli dissiparentur: quod utique etiam auxit accusationem: nam minimè ignorabat quem prodere constituerat. Porro re ipsâ facti sunt dies eius pauci, uti liber Actuum declarat: siquidem ipse laqueo sibi mortem conciuuit: Marthias

In forma imprecationis futura prædicit mala Iudæ euentura.

Ioan. 13.

Act. 1, 16.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

verò Episcopatum eius fortitò accepit. Filij autem orphani sunt eius cogitationes diuinâ gratiâ orbatae. Vidua verò anima, siquidem Deo viduata erat. Quòd si verò etiam carnales filios habuerit, intellige & hos id ipsum perpeffos esse. Non soli Iudæ, verùm etiam Iudæis hæc contigerunt per captiuitatem; quando etiam parietinis combustis & captâ ciuitate facti sunt exules. Vel Iudas est sermo is qui de Christo est inter Iudæos. Vxor verò Synagoga. Filij sunt singuli de populo qui Iesum odio prosequabantur. Quapropter etiam exinde potius digni sint vt Iudæi nominentur quàm à progenitore suo Iuda. *Nutantes* autem: id est, Cum tumultu & turbatione fiat migratio eorum.

*Eandem qua
Iudas et-
iam Iudæi
perpeffi sunt.*

*Iudæi à
Romanis
extrema
perpeffi
sunt.*

II. SCRVTETVR FOENERATOR.] Symmachus sic legit: *Comcutiat exactor substantiam ipsius.* Exactores enim etiam sunt Romani qui censum impositum exigebant, & Iudæorum omnia diripiebant; ita perscrutantes, vt & abscondita reperirent. Quæ dum fierent, nemo repertus est auxiliator, neque misericordiâ digni sunt habiti, sed exterminati sunt: nondum enim quadraginta annis elapsis exterminium perpeffi sunt. Iniquitatem autem patrum ait illorum qui in deserto impiè se gesserant, vt ad proprias impietates paternorum quoque delictorum reatus accederet. Matrem verò Hierosolimam appellat, in qua contra Christum scelus perpetratum fuit. Fiant autem contra Dominum; vt nimirum pœnas soluant. De quibus autem hæc dicit; vtique de Iudæis; quos Iudæ patrem ac matrem nominat, vt pote cognatos eius. Porrò iniquitatem ipsorum in memoriam redire dicit; quia ipsi Iudam ad prodicionem pellexerant argenteos auaro porrigentes. Memoriale autem ait illorum omnium Principum inobedientum qui aduersus Christum insurrexerunt, vel etiam ipsiusmet Iudæ.

16. PRO EO QVOD NON EST RECORDATVS FACERE MISERICORDIAM.] Hæc, inquit, sustineant; quandoquidem ferino vsu sunt parricidio, eumque qui omni moderatione vtebatur, ad necem vsque fuerint infecuti. Compunctum verò vel percussum dicit propter iniquitates ipsorum quas videbat. Quapropter etiam ad

τὴν τέτη ὀπισκοπιῶ ἐκκληρονομήσατο. υἱοὶ δὲ ὀρφανοῦσσι αὐτῆς οἱ λογισμοί, τῆς θείας χάριτος ὀπορφανοῦσσι. χεῖρα δὲ ἡ ψυχὴ, ἐχθρόσσι γὰρ ἄπο θεῶ. Εἰ δὲ καὶ σαρκίως εἶχον υἱὸς, ἴσκι καὶ τέτεις τὸ αὐτὸ πειπονθήσαι. Οὐκ ἰεῦδα δὲ μόνω, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοις ταῦτα σιωπήθη δὲ τῆς αἰχμηλασίαις, ὅτι καὶ ἡ εἰρηπίων κραιβήτων καὶ τῆς πόλειος ἀλύσης μεταπέσαι γερύνασθαι. ἢ ἰεῦδας μὲν ἔστιν ὁ ὄψα Ἰουδαῖοις καὶ Χειρῶ λόγος. γυνὴ δὲ ἡ σωμαγωγὴ. τέσσα ὁ κροθεῖς ἡ μισέντων τὸν Ἰησοῦ ἐκ τῆ λαῶ. δὲ καὶ ἐκ τέτη μάλλον Ἰουδαῖοι ἢ τῆ προπάτορος ἰεῦδα δίκαιο ὀνομαζέσθαι. σαλαδὸμοιοὶ δὲ ἀντὶ τῆ, μὲν θορύβου καὶ σάλου γράδω ἢ μεταίεσις αὐτῆς.

ια. ΕΞΕΡΕΙΝΗΣΑΤΩ ΔΑΝΕΙΣΤΗΣ.] Ο' Σύμμαχος ἔπας: Συγκρέσαι ποράκτωρ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶ. ποράκτωρες γὰρ καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὸν ὀκτεινέμοιο εἰσωροτόμοιο φέρον, οἱ τὰ Ἰουδαῖων δὴρπασαν ἀπαντα· ἔπας ἐρειωθήσαντες, ὡς καὶ τὰ κερυμὲν ἀρεῖν. ὡν γρομύων, ἐδεῖς ὀκτεινέμοιο ἀρεῖν, ἐδὲ φειδῆς ἡεῖωθήσαν, εἰς ὄλοθροσιν δὲ ἐγρόντο· ἔπας γὰρ πασαεῖκοντα δὴλθῶνται ἔπας τὴν πικαλωθῆσαι ὑπέμεναν. Ἀνομίαι δὲ πατέρον τῶν ἐν ἐρήμω δυασεβησαντων φησὶν, ἢα πορὸς ταῖς οἰκείαις ἀσεβείαις καὶ ταῖς πατεράικ ἐνέχοντο πλημμελείαις. Μητέρα δὲ· τὴν Ἰερουσαλήμ, ἐν ἣ τὸ καὶ Χειρῶ ἀγος τεπέλομαι. Ἐναντίοι δὲ κρεῖν γρηθῆσαντες, εἰς τὸ ἄποτίσαι δὴλονόη ποινάς. Τίνας δὲ λέγει; τῆς Ἰουδαίας· ἐς πατέρα καὶ μητέρα κραι τῆ ἰεῦδα, ὡς συγγεῖς αὐτῶ. Ἀναμνηθῆσαι δὲ τὴν τέτων ἀνομίαις λέγει· ἐπειπερ αὐτοὶ τὸν ἰεῦδα ὄπαι τὴν ποροδοσίαν ὄξέμεναν τὰ ἀργύρεα τῶ φιλοργύρω ποροτέσαντες. Μνημόστων δὲ αὐτῶν ἡ ἀπειθῆσαντων πάντων τῶν καὶ Χειρῶ σουςάντων ἀρχόντων, ἢ καὶ αὐτῶ τῆ ἰεῦδα.

15. ΑΝΘ' ΩΝ ΟΥΚ ΕΜΝΗΣΘΗ ΠΟΙΗΣΑΙ ΕΛΕΟΣ.] Ταῦτά, φησι, ὑποσαῖν· θηρωδῶς τῆ μακρονία χρησάμοιο, καὶ τὸν πάση χρησάμενον μετελῶπη, μίχρι θανάτω δὴξάντες. Κατανευγέμοιο δὲ ἡ πεπληγέμοιο λέγει δὲ ἀς αὐτῆς ἔωρα ὄξαστομίας. Δὲ καὶ πορὸς τὴν Ἰερου-

Γερουσαλήμ ἔλαχεν, εἰ ἔγνωσεν καὶ σὺ πα-
τερὸς εἰρήνῃ σου. Ἐθανάτωσε δὲ αἶψα
θρόνον σου τὴν θανάτου ὡς ἄδοξον.
Ἀγαπᾷ δὲ καταρῶν ὁ δολογίας μὴ θείων.
ὡς θείῃ δὲ δολογίας, ὁ μὴ παρὰ τὴν τῆς
δολογίας. Ταύτην, φησὶν, ἐνδύσασθε
πανταχόθεν τῆτοι περιουσίαν, καὶ
ὡς ἔστιν ἔγκλιτον εἰσδυομένην ὡς ὕδωρ.
Οὐ γὰρ μόνον ἔξωθεν, ἀλλὰ καὶ ἐνδοθεν
ἀφείκονται τὰ κακά, καὶ δίκην ὕδατος
ἀφαικίζονται. Ἐπεὶ δὲ τὸ ὕδωρ βρέχει
μὴ τὸ σῶμα, ἔκ ἔχει δὲ μόνον τὴν ὑγρό-
τητα, ἐπὶ τὴν καὶ ὡσεὶ ἔλαιον. Τὸ γὰρ ἔλαιον
ἐπιπέσει ἐπιμένει τῷ σώματι. Ἐπι-
πεσίσταται ἐν αὐτῷ, φησὶ, φορὰ κακῶν τῶ
μὴ ὕδατος τὴν σφοδρότητα; τὴ δὲ ἔλαιον
μυμνήσκει τὸ μόνον. Καὶ τοῖς τοιαύτοις κα-
κοῖς καὶ ὡς ἰματίῳ περιεπιπέσει, καὶ ὡς ζώνῃ
σφιγγίδω. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπιπέσει ἀλλότῃ,
ἔπειτα τῆς ἀντικειμένην. Ἐν ὑπερβάτῳ δὲ
ἀκυσίον. ὡς τὸ τὸ ἔργον ὡς ἔχει τῆς
ἐπιπέσει ἀλλότῃ με. ἀπὸ τῆς τῆς, φησὶ,
ἔργον τῆς καρπὸς καὶ οἱ τὸ πρὸς με μί-
σος ἀναδέξασθαι, καὶ ὁ τῆς ὑπερβάτης
περὶ τῆς.

κα. ΚΑΙ ΣΥ ΚΥΡΙΕ, ΚΥΡΙΕ ΠΟΙΗΣΟΝ
ΜΕΤ' ΕΜΟΥ.] Ἀνθρώπινως ὁ Χριστὸς ἐπιπέ-
σει τὴν θείαν βοήθειαν. ἢ καὶ ἄλλως, ὁ τὴν
τῆς δέξασθαι μὴ περιεπιπέσει ὡς πρὸς
κύριον τὸν πατέρα λέγει, ὅπως ποιήσῃ μετ'
αὐτῷ ἔλεος, ἀπὸ τῆς τῆς πρὸς ὄντας ὄν-
τας αὐτῷ σῶμα. διὸ καὶ εἰς ἑαυτὸν ἔχει λέγει
τὴν ἔλεος. Ἐπειὶ δὲ τῆς ὀνόματος σὺ ἐπέ-
σει ἐν τῷ ἔλεος. Ἐγὼ γάρ, φησὶ, ἐν
ὀνόματι τῆς πατρὸς ἐλάληθα. ἔργον ἐν τῷ
ἔλεος σου, καὶ ἀπὸ τῆς καὶ πληρὴ ἔστιν ἀγα-
θότης σου. Καρδίαν δὲ ταρῶν τῆς
ἀποστόλους λέγει, σῶμα ὄντων αὐτῶ τ' ἔλεος.
διὸ τῆς πατρὸς ἀνάστα. Ἐπεὶ ἐν πάντας ἐν
τῷ καρδί τῆς πάθος ἐπιπέσει ἀλλότῃ, καὶ
ἀπὸ τῆς αὐτῶν ἔργον τῆς πρὸς τῆς δέξασθαι
μὴ τῆς ταρῶν τὸ σκανδαλισθῆναι δηλώ-
σει δὲ τῆς ἐπιπέσει ὡς ἀπὸ τῆς ἔργον ἀνα-
στα τῆς πατρὸς ἐπειὶ καὶ τῆς ἀνάστα πνύ-
σαντας ἐπιπέσει τῆς καρδί τῆς πρὸς τῆς
ὡς καὶ οἱ καρδί τῆς ἀνάστα καταλαβέσει.
Ὅτι δὲ ὁ πειρασμὸς ἀνάστα πρὸς τῆς ἢ
ὡς ἀπὸ τῆς ἀνάστα δηλώσει, ἐν οἱ ἀνάστα
πνύσαντας κατὰ βολον. Καὶ ἄλλος δὲ ἐγγί-
σει τῷ πάθῃ. Νυν, φησὶ, ἢ ψυχὴ με τετάραται.]

Hierosolymam dixit, Si cognovisses et tu que
ad pacem tibi. Mortificavit autem reus fa-
ctus traditionis in mortem. Diligit verò ma-
ledictionem. qui non cupit benedictionem.
Non cupit autem benedictionem, qui non
facit ea quæ benedictionis sunt. Hanc, inquit,
induit, cum undique ipsum circumdet, &
instar aquæ interiora eius subingrediatur.
Non solum enim de foris, sed intrinsecus quo-
que mala imminet, & instar aquæ inun-
dant. Ceterum cum aqua quidem corpus
irriget, non habeat verò stabilem humorem;
subiunxit: Et sicut oleum. Nam oleum diu-
tius in corpore permanet. Ipsi igitur, inquit;
malorum copia ingruet: quæ aquæ quidem
vehementiam, olei verò constantiam imitati-
tur. Atque undique [inquit] istiusmodi ma-
lis sicut vestimento operiatur, & veluti cin-
gulo stringatur. Ceterum pro Qui detrahunt
alius posuit, Qui adversantur. Hoc autem
per hyperbaton intelligendum. q. d. Illud
opus à Domino eorum qui me calumni-
antur. Id est: Hos, inquit, fructus vindemia-
bunt tam qui contra me odium susceperunt,
quàm ipse proditor qui illis subseruiuit.

21. ET TV DOMINE, DOMINE FAC
MECVM.] Humano more Christus diuinam
opem implorat. Vel etiam aliter, is qui for-
mam serui assumpsit ad Patrem tamquam ad
Dominum dicit, vt faciat secum misericor-
diam, benefaciendo fidelibus qui sunt corpus
eius: quare etiam ait illam misericordiam in
se deriuari. Propter nomen autem tuum; quan-
do quidem in hoc venit. Ego enim, inquit, in
nomine Patris veni. Bona igitur est miseri-
cordia tua, & benefica, & plena bonitatis.
Cor autem conturbatum vocat Apostolos, cum
inferiores credentes sint corpus eius. Cum
igitur omnes passionis tempore fuerint
scandalizati, & dimisso eo fugerint; hoc ip-
sum vaticinatur per turbationem quidem
scandalum declarans; per excussionem verò
tamquam locustarum desertionem demon-
strans; quando quidem etiam illæ vento flante
excutiantur hac & illac delatæ; sicut etiam
discipuli periculo ingruente. Ceterum ten-
tationem cum vento comparari declarabit
parabola domus illius, quam venti flantes
prostrauerunt. Quin & aliàs ad passionem
accedens ait: Nunc anima mea turbata est

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Lucæ 19,
42.
Diligit ma-
ledictionem
qui non cu-
pit benedi-
ctionem.

Christum vt
homo sibi
suisq; di-
uinã opem
implorat.

Cor Christi
sunt Apo-
stoli.

Tentatio-
nes vento
comparan-
tur.
Matth. 7,
27.

Ioan. 12,
27.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Christus
inopem a-
spensamq;
vitā duxit.

cum propter mortem, tum propter totius Gentis interitum. Ipsum enim tantorum ruina, vti par est, affligebat. Per umbram verò declinantem mortem insinuauit. Instar umbræ enim, inquit, vitæ finem suscepi: quin imò more locustarum hinc inde vento impulsarum vitam transegi, domum nullam habens, sed aliò atque aliò commigrans. Ceterum infirmatus est à ieiunio; quandoquidem minimè delicatam ac dissolutam vitam duxit, sed incultam & squalidam, vti testantur panes hordeacei ipsi oblatis, & spicæ euulsæ. Pro verbis autem istis, *Caro mea immutata est propter oleum*, Symmachus ait, *Et caro mea immutata est ab omissione vinctiōnis*: (squalorem enim per hoc indicauit. Mouerunt autem capita sua, quando in cruce ipsum videntes eadem commouebant, & eum subfannabant.

Christus
volens mor-
ti traditus.

26. ADIVVA ME DOMINE DEVS MEVS.] Ex auxilio, inquit, tuo discant, quòd non inuitum me cruci tradiderint; sed tuâ dispensatione hoc ita volente, vt per meam passionem salus hominibus concederetur. Manum enim appellat Dei operationem. Vel manus eius est vnigenitus, qui post resurrectionem innotuit. Illud *maledicent illi* etiamnum impletur. Nam vsque in hodiernum diem Iudæis Christi prædicationem execrantibus hæc magis augetur, & illustrior euadit; illi autem qui in eam insurgunt confunduntur. Atque ille quidem in forma serui apprensus in Ecclesia per ipsum vbique terrarum constituta exaltatur: ipsi verò in continua versantur ignominia, eaque veluti indumento amiciuntur. Qualis enim non erit Iudæis ignominia, sanctis quidem quibus gloriabantur, & templo & ciuitate sublatis, ipsis verò dispersis, & penitus contemptis & despectis. Confessio autem gratiarum actionem significat, quam facit in medio multorum; scilicet credentium in ipsum & Patrem Gentium. Cum enim sit caput Ecclesiæ, hymnum eius sibi appropriat. Assistit autem Pater à dextris Filij pauperis, & omnia dextrè agentis, propriam per Filium cum humanitate vnionem faciens inseparabilem; tametsi permiserit passionem; quandoquidem per ipsum mundi salus futura erat.

Ἐ δὲ τὸν θάνατον, Ἐ δὲ τὴν τῆ ὄλε θῆνης ἀπώλησαν. Ἐλύπει γὰρ, ὡς εἰκός, αὐτὸν ἢ τῶν τούτων ἀπώλησα. Διὰ δὲ τῆς ἐκκλι-
νέσης σκιᾶς τὸν θάνατον ἠνίκατο. σκιᾶ γὰρ ὡδραπλησίως, φησὶ, τὸ τῆ βίαι τέλει ἰδε-
ξάμεν· ἀλλὰ καὶ δίκην ὡδραπλησίως ἀνέ-
μω ἀκρίδων διετέλω, μηδὲ οἰκίαν ἔχων,
ἀλλὰ μεταβαίνων ἀλλοτε ἀλλαχῆ. ἠδένικε
δὲ ἅπτο της εἰας· ἐπέειπερ ἔ τιν ἀκεροδιανον
καὶ ἀνεμύρον βίον ἠσπάζετο, ἀλλὰ τὸν κα-
τακλιπὸτα καὶ ἀνχημεθὸν, καὶ μαρτυρῶσιν
οἱ κελθῶνοι ἄρτοι ὄπφιερόμενοι, καὶ οἱ πλ-
λόμμοι σάχης. Ἀντὶ δὲ τῆ, ἢ σάρξ με
ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον, ὁ σύμμαχος, Καὶ ἢ
σάρξ με ἠλλοιώθη ἅπτο ἀναλειψίας· τὸ
ἀνχημεθὸν γὰρ δὲ τῆτε ἰδὴλωσεν. ἰσάδω-
σαν δὲ κεφαλὰς, ὅτι ἐπὶ σαυρῆ αὐτὸν βλέ-
ποντες ἐκίνει ταύτας, καὶ ἐμυκθήζον.

κς'. ΒΟΗΘΗΣΟΝ ΜΟΙ ΚΥΡΙΕ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ.] Μαθήτωσαν, φησιν, ἐκ τῆς βο-
θείας, ὡς ἐκ ἀκοντῆ με παρέδωκαν τῆ
σαυρῆ, ἀλλὰ τῆς σῆς τῆτο οἰκονομίας βελη-
θῆντ, ἐν τῆ ἐμοῦ πάθει τῆς ἀνθρο-
ποις σωτηρίας δωρήσατο. χεῖρα γὰρ καλεῖ
τῆ θεῆ τὴν ἐργασίαν. ἢ χεῖρ αὐτῆ ὁ μονο-
γενῆς, ὃς ἐγνώθη μετ' τὴν ἀνάστασιν. Τὸ κα-
τακλιπόμενοι αὐτοὶ καὶ νῦν πληρῶται. μέχρι
γὰρ σήμερον Ἰουδαίων βλασφημιῶν τὸ κή-
ρυγμα μάλλοι ἀνξάνη, καὶ ὄπφιδῶσιν·
ἐκείνοι δὲ οἱ ἰπανασάντες ἀνχημύονται. Καὶ
ὁ μὲν ἐν μορφῇ δούλου φανεῖς ὅτι τῆ πα-
ταχῆ σιωπῆσῶσιν δι' αὐτὸν ἐπὶ ὄφφραίνε) Ἐκ-
κλησία· ἐκείνοι δὲ ἐν ἀνχημῆ εἰσι διμυκῆς,
Ἐ ταύτῃ ἀμπέχονται ὡς τὴ εἰδέχθῆς πα-
ειβόλαιον. Ποία γὰρ ἐκ ἕσῃ Ἰουδαίοις ἀνχημῆ,
τ' ἀγίω μὲν ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνεν, καὶ τ' ἰσῆ καὶ
τ' πόλει ἀνημεμύων, αὐτῆ δὲ διεσαρμῆ-
νων, καὶ πάντα ὑποπῆκασόντων Ἐ ἰσκαλυπτο-
μύων. Ἡ ἔξομολόγησις δὲ τ' ὄφφραίνε
σημαίνει, ἡ ποιεῖται ἐν μέσῳ πολλῶν, ἡτοι
τ' εἰς αὐτὸν πρῶσανται καὶ τ' πατέρα ἰσῆων.
Κεφαλὴ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τυγχάνων, τὸν
αὐτῆς οἰκείωται ὕμνον. Παρέση δὲ ὁ πατὴρ ἐκ
δεξιῶν ἡῆ τῆ πῶχδύσαντος, Ἐ πάντα δε-
ξιάς ὡρατῶντ, ἀχάριτον τὴν οἰκείαν
δὲ τῆ ἡῆ πομοσάμω ὡρατῆ ἔ ἐν ἀνθε-
πότηπ ἰσῆων· καὶ σιωπῆσῶσιν τὸ πάθῃ·
ἐπειδὴ δὲ αὐτῆ τὸ τῆ κόσμω σωτήριον γί-
νεσθ ἔμελλεν.

CATENA PATRVM.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Συμμάχος ἐν τότε ἀντὶ τῆς εἰς τέλος ὁ μὲν Ἀκύλας τῶν νικοπολιῶν ἐκδέδωκεν· ὁ δὲ Συμμαχος ἐπιδικῶν εἰρηκας· μοισαχὶ δὲ δαύσκουτος ἡμᾶς ἔργον πνύματος· ὅτι δὴ ἐπὶ τοῖς ἐπιδικῶσι ἔσσητος ἡμῶν κὶ τοῖς κητῶν θανάτῳ ἔσοποιος κὶ τὰς παρούσας φωνὰς ἐγκαταλέγειν προσήκει, ἐν αἷσι ὁ ἀνθρώπος αὐτῶν παρίσταται εἰς κὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν παθημάτων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Αναγκαίως τὸν ψαλμὸν εἰς τὸ τέλος τὸν παρόντα ἔγραψεν· ἔχει γὰρ ὅσα τὰ πέλας τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνανθεσπίστωσι, δηλαδὴ ἡ πρὸς αὐτῶν τῶν πάθων τῶν δεωστικῶν πῶς ἀρχεται· διότι κὶ τῶν ψαλμῶν ἐμελωδῶσεν· εἰκόνα γὰρ φέρει τῆς Χρῆστῶν τὸν Δαβὶδ εἰρηκαλῶν φθάσαντις.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὗτος ὁ ψαλμὸς τὰ πάθη τῶν κυρίων κατασημαίνει, τὰς τε ἐσομύνας τιμωρίας κατὰ τὴν Ἰουδαίαν καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίου λαοῦ· ὅσα δὲ δίκτυα ἐλάττωται· οἷον ὅταν λέγῃ, Διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτῆς· ἀντὶ τῆς ἔσσης λέγει· Οὐ γὰρ ἐκ δεξιῶν τῆτο γηέως, ἀλλ' ὁ μέγας συμβῆται ἔξω τῆς ἐκείνου κακίας τῆτο προσαρροῖται, καὶ ἐπὶ τῆ ἄλλων δὲ ὠσαύτως.

Β. Ο ΘΕΟΣ ΤΗΝ ΑΙΝΕΣΙΝ ΜΟΥ ΜΗ ΠΑΡΑΣΙΩΠΗΣΗΣ.] **ΕΥΣΕΒΙΟΥ.** Ο παρὼν ψαλμὸς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τῶν Χρῆστῶν, τὰ κατὰ τὴν ἀφῆσιν αὐτῆς· μαρτυρεῖ δὲ τῶν λόγων ἡ γραφὴ τῶν ἀποστόλων τῶν Ἀποστόλων, ἵνα ὁ Πέτρος τῶν τῶν προσδοκῶν Ἰουδα ἐκπρώστους κηρυξάσας, κὶ ὡς ἀφῆσας ἔπειρον δὲν ὡς ἀληφῆται εἰς τὸν τῶν δαύδα Ἀποστόλων ἀειμῶν, μαρτυρεῖα κήρυται προσφικτῆ ἐν τῶν προσφικτῶν ψαλμῶν φασκίση κὶ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς λάβοι ἔπειρος· ὡς κὶ τῶν Πέτρον διδασκαλίαν πρὸς τῆ Ἰουδα αὐτῶν ταύτην εἰρηκῶς τῶν φωνῶν κὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῶν ψαλμῶν προσφικτῶν· Ο τῶν τῶν σωτῆρ ἔξω τῶν προσφικτῶν ἀρχόμενος ἀνθεσπίστωσι (ὡς ἡρώμανος ἀνθρώπος μέγας δὲ θιός ὅπρ τῶν) ἰκετῶν τῶν αὐτῶν Πατέρα, μὲ καταρῶσαι τῶν ἐπιβουλεύοντων τῆ αὐτῶν σωτῆρ· αὐτῶν δὲ αὐτῶν πᾶσα ἡμῶν, σβέσαι μὲν ἔξ ἀνθρώπων πᾶσαν εἰδωλολαβίαν, ἀνίστη δὲ τῶν Πατῆρ κηταςήσας ὅτι ὁ γῆς δὲ δὴ ἐν ἐκείνοις διδάσκει λέγων· Ἀπαγγελά τὸ ὄνομα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμῶν σε· Οἱ δὲ εἰς θά-

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. More solito etiam in hoc pro In finem Aquila quidem *Victoria auctori* edidit; Symmachus verò *Epiniçium* dixit; Spiritu sancto tantum non docente nos; quod nempe in epiniçijs Saluatoris nostri & de morte trophæis has etiam voces proferre debeamus, in quibus vita eius humana exhibetur ac tolerantia passionum.

De titulo Psalms.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Necessariò præsentem Psalmum inscripsit *In finem*: continet enim quæcumque Saluatoris nostri incarnationis fini acciderunt, scilicet ea quæ in ipsa Dominica passione gesta sunt: propter quam etiam hunc Psalmum cecinit. Dauidem enim Christi imaginem referre superius diximus.

Cum In finem inscribasur.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Hic Psalmus passionis Domini significat, & supplicia tam ipsi Iudæ quàm Iudæorum populo irroganda. Id quod autem optatiuè dictum est; ut cum ait, *Diabolus stet à dextris eius*; id est, *stabit* inquit. Non enim optat ut hoc fiat, sed id quod ob malitiam ipsius euenturum erat prædicit, & similiter in alijs.

Argumentum huius Psalms est de passione.

2. DEVS LAUDEM MEAM NE FACVERIS.] **ΕΥΣΕΒΙΟΥ.** Præsens Psalmus refertur ad personam Christi, cuius passionem continet. Testatur hoc Scriptura Actuum Apostolorum, ubi Petrus proditoris Iudæ casum memorans, & alium duodecim Apostolorum numero aggregandum esse monens, testimonio prophetico usus est in hoc Psalmo dicente, *Et Episcopatum eius accipiat alter*; ita ut secundum Petri doctrinam hoc vaticinium, uti & cetera in hoc Psalmo expressa, de Iuda dicta sint. Saluator igitur ab hisce quæ proposita sunt humano more incipiens (utpote homo factus, manens autem Deus quod erat) obsecrat Patrem suum, ne insidiatores conatui suo officiant: studium autem eius erat, ut ex hominibus quidem idololatriam omnem extingueret, Patri verò laudem in terra constitueret: quod utique alibi docet dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesie laudabo te.* Qui autem in-

AG. I. 20.

Hic Psalmus est oratio Christi ad Patrem.

Psal. 21. 23.

fidij

CATE-
NA PA-
TRVM.

fidijs suis ad mortem eum virgebant, omni studio satagebant vt hæc ipsa laus eius fileretur ac taceretur. Sed tu, inquit, ó Pater minime permittes silentio premi laudem meam, quæ ad tuum honorem & gloriam adornatur.

Quid per os peccatoris & dolosi potissimum quidem ac vt plurimum erat os Phariseorum & Scribarum, qui per simulationem vocabant eum Magistrum & Rabbi; singulariter autem Iudæ, qui Salvatorem ac Dominum osculo prodidit.

Iudæ in Christum doluit.

EIVSDEM. Os autem peccatoris & os dolosi potissimum quidem ac vt plurimum erat os Phariseorum & Scribarum, qui per simulationem vocabant eum Magistrum & Rabbi; singulariter autem Iudæ, qui Salvatorem ac Dominum osculo prodidit.

Math. 26.
Ibid. 49.

HESYCHII. Iudam insinuat; de ipso enim maxima pars huius Psalmi scripta est; cuius os prius tamquam peccatoris, deinde verò tamquam dolosi contra Dominum apertum fuisse reperiemus: nam tamquam peccator & iniquus Iudæis dixerat: *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* tamquam dolosus *Aue Rabbi* ad Iesum dixit, & osculatus est eum, osculum in signum prodicionis donans capientibus eum.

Iudæi Christum dolis circumvenunt.

Math. 26.
63.

3. LOCUTI SVNT ADVERSVM ME LINGVA.] HESYCHII. Cum enim nullum haberent inimicitie vel odij argumentum, oderunt tamen ipsum morti tradere volentes: & sermonibus odij circumdederunt, quando in synedrio aulæ Caiaphæ adstantes falsos testes concitarunt. Locuti sunt autem aduersus ipsum linguâ dolosâ, quando summus sacerdos surgens dixit ad eum: *Adiuro te per Deum vivum, vt dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei.* Non enim vt discerent, sed vt blasphemie crimen ipsi impingerent, istiusmodi sciscitabantur.

4. PRO EO VT DILIGERENT ME DETRAHEBANT MIHI.] EVSEBII. Oportuerat enim ipsum diligere vt benefactorem & Medicum non solum corporum, sed etiam animarum; ipsi verò calumnias aduersus eum contexebant.

HESYCHII. Equum enim erat vt ipsum diligerent, eò quòd morbos eorum curasset; esurientes sæpenumerò cibasset; verumtamen illa ipsa beneficentie pignora quæ exhibuerat ipsumet apud Pilatum traduxerunt.

6. CONSTITUTE SVPER EVM

νατοι αὐτὰ ἐπιβυβλίοντες, κατασγάσαι παύτῳ αὐτῷ ἢ αἴνεσον ἔκαστω πῶσαι σὺ δὲ εἰς τὸ σὺν ἡμῶν καὶ δόξαν σου δαζομένην.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Στόμα δὲ ἀμαρτανῶν καὶ στόμα δολῶν μέλισσα μὴ καὶ πᾶν τὸ ἔθνος Φαρισαίων καὶ γραμματίων ἐτύγγαν, ἔθνος μὲν ὑποκρίσεως αὐτὸν διδάσκαλον καὶ ῥαββὶν ἀποκαλέων· ἑξαιρέτως δὲ τὸ Ἰεῦδα, ὃς τὸν ἑαυτῶ σατήρα καὶ κύριον φιλήματι περιείδεν.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Τὸν Ἰεῦδα αἰνίττειται· ὡς γὰρ αὐτὸς τῆς ψαλμοῦ διὰ τὸ πλείστον ἔπεφκεν γέγραπται· ἔπεφκεν ὡς ἀμαρτανῶν, δόξα δὲ ὡς δολῶν καὶ τὰ κρυφὰ ἀνογήσῃ ἀπόστολῳ· ὡς γὰρ ἀμαρτανῶν καὶ ὡς δολῶν τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγε· τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν ὡς δόξα αὐτῶν, ὡς δολῶν Χαίρε ῥαββὶ πρὸς Ἰησοῦν εἶπε, ἔκαστω φίλησον αὐτὸν ἀρραβάνια τοῖς λαμβάνουσιν διδασκῶν τῆς περιδοσίας τὸ φίλημα.

γ'. ΕΛΛΗΝΗΣΑΝ ΚΑΤ' ΕΜΟΥ ΓΛΩΣΣΗ.] ΗΕΥΧΙΟΥ. Οὐδέ μιν γὰρ ἔχοντες ἔχθησεν ἢ μίσους ὑπόθεσιν, ἐμίσησεν ὁμοίως αὐτὸν θανατώσῃ βυβλίοντες· καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσαν, ἵνα ἐπὶ συνεδρίῳ τῆς αὐλῆς τῶν Καϊάφα περὶ αὐτοῦ ἦεν ἡγεῖσθαι ψευδομαρτυρίας. Ἐλάλησαν δὲ κατ' αὐτῶν γλώσσει δολῶν, ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς ἀναστὰς ἔλεγε πρὸς αὐτὸν· ἔξορκίζω σε καὶ τῶ θεῷ τῶ ζώντι, ἢ καὶ ἡμῖν εἶπης, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ γὰρ βυβλίοντες μαθεῖν, ἀλλὰ βλασφημίας ὡς ἐδόκειν ἔγκλημα πλέξαι, τοιαῦτα ἐπιπέφκοντο.

δ'. ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΑΓΑΠΑΝ ΜΕ ΕΝΔΙΕΒΑΛΛΟΝ ΜΕ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Δίον γὰρ ἀγαπᾶν ὡς διεργέτω, καὶ μὴ μόνον ἔθνος σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἔθνος ψυχῶν ἰατρῶν· οἱ δὲ διαβολαῖς ἐρραπίον κατ' αὐτῶν.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Δίκαιοι γὰρ αὐτὸν ἀγαπᾶν, ὡς ἂν αὐτῶν τὰς νόσους ἰάσοντο, πεινῶντας πολλάκις ἐτρέφον· ἀλλὰ τίνα παρῆσαν διεργασίας ἐπέχεον αὐτοὶ πρὸς τὸν Πιλάτων δέβαλον.

ε'. ΚΑΤΑΣΤΗΣΟΝ ΕΠ' ΑΥΤΟΝ

Α Μ Α Ρ

ΑΜΑΡΤΩΛΟΝ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Μηδείς ἀκούων τῆ κωλύει νομοθετηντος ἀλογεῖν τὰς διακονίας, ἐραστίας ἡγάθω τῆ νομοθετη τ' εραστηρίας. Οὐδέ γὰρ ἐνταῦθα ὁ εραστηπικὸς λόγος ἐπαρμόδιον δίδξεισι πρῶτα, ἀλλὰ τὰς ἐσομύαι κ' ἰεδαίαις κ' τῆ ἰεδαί πμωείας εραλέγει. Ἐξημέρησαι μὲν πρῶτα αἰς ἀπικὸν τὸ ερασηγορῶν. Τῆτο δὲ αἰς ἐπὶ πολὺ σὺν ἡδὺς πανταχῶ τῆ θεία γεαφῆ. Τὰ εἰ κατασκευῶν ἐπὶ τῆ εραθεταται.

ΗΞΥΧΙΟΥ. Ὁ ἄσπρ ὁ θεὸς δίκαιος ερασηγορῶν, κ' χαίρει δίκαιοσὺν ἡ λόγηται (δίκαιος γὰρ κύριος, κ' δίκαιοσὺν ἡ ἀγαπήσιν) ἔσται ἀμαρτωλὸς ὁ ἀββόλ, αἰς φεραμαρτήμων κ' ἐ μόνον αὐτὸς ἀμαρτάνων, ἢ ἄλλο εἰ τοῖς ἀμαρτωλοῖς εἰσημέρησας. Τῆτο εἰ τῆ ἰεδαί κατασκευῶν βύλαται, ὡς ἀρχαῖα ἀπὲ καθάπερ εἰ τῆ δαίμων. ἔπειτα δὲ τῆς αὐτῆ μερὶ καθάπερ ἐκείνων ὁ εραθεταται ἐγίνετο.

ΚΑΙ ΔΙΑΒΟΛΟΣ ΣΤΗΤ Α ΔΕΞΙΟΝ ΑΥΤΟΥ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ τῆ σελίστας αὐτὸν, τῆτα, αἰ εραπτεροῖ ἰδούαι κεντῆρι δέξια, τῆς αὐτῆ ψυχῆς ἀποσουλίστας.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ πᾶσι τὰ ἑαυτῶν δεξιά, ἀλλὰ τῆ μὲν αὐτοῦ αἰ τῆ σπῆτα κ' τῆ εἰ ἀρετῆς τῆ δὲ φαύλω τῆ αἰσθητῶ κ' τῆ τῆς κακίας. Εἰ μὲν πῶς δεξιοῖς τῆ αἰγίς θεὸς ἴσασται. εἰ δὲ τοῖς τῆ ἀμαρτωλοῖ ἀββόλ.

ΗΞΥΧΙΟΥ. Οὐ μόνον μαθητῆς αὐτῆ εραδῶναι τὸν διὰ ἀσκαλον, ἀλλ' ἐδὲ τῆς φιλαργυρίας εραβαλέως τὸ πάθος ἡδὺκατ' αὐτῶ γὰρ τὸ γλαυσοκόμοι ὁ Χειρὸς ερακαταβάνων αὐτῆ τῆ ἀδωεία εραδῶσων, ὡς εἰ ἐπὶ ἐπὶ τῆς χερμάτων ὁ εραδῶτης ἐπύργαται.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Γαθῶ αἰτὶ τῆ γρησῆται φησι. Πᾶσις γὰρ ἀπολογίας ἐρημῶ ὁ εραδῶτης διὰ κενόδω κατακρίνεται, κ' ἡ ερασεραμύνη κατ' αὐτῆ εραδῶχὶ τῆω κεντηροῖαι αὐξεί. Οὐ γὰρ ἡγῶαι τὸν ἀεργίτω, ἀλλὰ κατ' ἡθ' εραση αἰπῆλαυσε λόγων. κ' θαυμάτων μεγαίσται ἐ μόνον γὰρ αὐτόπτης, ἀλλὰ κατ' αὐτεργῶς ἡγῆτο, παρ' αὐτῆ τῆω ερασηαν λαβῶν.

Ἡ ΓΕΝΗΘΗΤΩΣΑΝ ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΑΥΤΟΥ ΟΛΙΓΑΙ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Παντὸς γὰρ εραδῶτης εἰ ἀληθείας γίνου) αἰ ἡμέραι ὀλίγαι, αἰ εἰχε φερα

PECCATOREM.] THEODORETI. Nemo audiens Dominum Legislatorem docentem benedicere persequentes, hanc prophetiam Legislatori contrariam arbitretur. Non enim, hinc sermo propheticus execrando narrat istiusmodi, sed supplicia Iudæis ac Iudæ eventura prædicens. Verumtamen hæc prædictio per modum optativum formata est. Hoc autem ut plurimum, ubique in Scriptura divina usitatum est. *Constitu me* igitur dixit pro *constitues*.

ΗΞΥΧΙΟΥ. Quemadmodum Deus appellatus est iustus, & iustitiâ gaudere perhibetur. (*Quoniam iustus Dominus, & iustitiâ dilexit;*) ita diabolus peccator est, ut pote amans peccatum; & non solum ipse peccans, sed etiam peccatum admittentibus ducatum præbens. Hunc vult Iudæ præficere, ut ipsi non secus atque dæmonibus imperet; quandoquidem proditor ipsius æquæ ac illorum partis fuerit.

ET DIABOLUS STET A DEXTRIS EIVS.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Qui etiam ipsum eneruavit, omnibus, quæ prius dextera possidete videbatur, animam eius spolians.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Non omnibus res eadem dexteræ sunt: sed probo quidem res spirituales ac virtutes; improbo verò res sensibiles & malæ. In dexteris quidem viri sancti Deus; à dextris verò peccatoris diabolus constituitur.

ΗΞΥΧΙΟΥ. Non solum cum discipulus esset præceptorem prodidit, sed neque affectum pecuniæ prætexere potuit: nam Christus infirmitati eius condescendens marsupium ipsi concediderat, ita ut proditor nequaquam pecuniæ penuriâ laboraret.

THEODORETI. *Fiat pro Fiet* ait. *Omni* namque excusatione orbatus est proditor: idcirco cum iudicatur condemnatur, & præcatio ab ipso allata criminationem adauget. Non enim beneficij auctorem ignorabat, sed etiam diuinis perfruitus est colloquijs; maximorumque miraculorum non modò spectator ipse fuit, verum etiam opifex, cum ab ipso potestatem accepisset.

8. FIANT DIES EIVS PAUCI.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Omnis enim proditoris veritatis dies pauci fiunt, quos habebat illumi-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Matth. 5,
44.
Prædictio
scilicet per
modum im-
precationis
formatur
in Scriptu-
ris.

Psal. 10, 8.
Diabolus
per anomo-
niam
peccator
appellatur.

Sanctis
Deus, im-
probis dia-
bolus dex-
teræ est.

Iudæ prodi-
tio nullum
habet ve-
rum præ-
textum.

Iudæ pro-
fus inexcu-
sabilis.

Proditoris
dies pauci
fiunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

natus priusquam proderet. veritatem, à vera luce illustratus.

HESYCHII. Cùm enim inauguratus esset vt in sæculum Apostolus foret sicut & ceteri Apostoli, paucis diebus vsque ad prodicionem seruauit dignitatem.

Qua hoc Psalmo praedicantur, ad litteram in Iuda & Iudais impleta sunt.

EVSEBII. Par est etiam verbotenus secundùm nudam litteram hæc omnia post proditoris è medio sublationem fuisse adimpleta; ita vt simul quidem liberi eius orphani extiterint, vxor verò vidua, & reliqua quæ ibidem recensentur omnia ad litteram finem sortita fuerint: aded vt verificata sit prædictio Saluatoris, hæc per Psalmm futura prædicentis. Ceterùm hæc quoque omnia ad litteram in populo Gentis Iudæorum post eorum in Christum insidias adimpleta fuisse intelliges. Paucis enim annis post crucem elapsis tota Gens vastata fuit; atque illi quidem interfecti sunt, mulieres verò cum liberis seruitutem subiuerunt.

Iudai toto orbe dispersi.

IO. NVTANTES TRANSFERANTVR.] HESYCHII. A diuina enim cognitione nutantes, ab antiqua sua patria Hierosolymis exules facti sunt; & vbiq; terrarum mendicant, locum habitationis minimè reperientes: quod proprium est mendicorum.

Romani totam Iudæorum substantiam absumpsit.

II. SCRVTETVR FOENERATOR OMNIA.] EVSEBII. Symmachus autem sic: Collidat exactor omnia quæ sunt ipsi. Exactores autem Romanorum Reges sunt exigentes impositum tributum: hi autem vniuersam Iudæorum substantiam diripuerunt, omnia diligenter scrutantes, vt & occulta inuenirent, sibiq; vendicarent. His verò perfectis, & rebus quæ ad illos pertinebant hostibus diuisis, nemo ijs adiutor erit, neque eorum liberi misericordiâ digni censentur. Deindè nondum quadraginta annis elapsis Iudæorum populus extremam interuentionem perpeffus fuit.

Matth. 23, 37.

12. NEC SIT QVI MISERETVR.] HESYCHII. Deo enim miseratore ipsos auersante & dicente: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Quis ipsorum ampliùs misereri, quis ijs compati poterit?

πρόδρομο ὡς πρὶν πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν, ὑπο-
τῆ ἀληθινῆ φωνῆς φωνηζόμενος.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Χειροτονθεὶς γὰρ δι' αἰδού-
ντος Ἀπόστολῶν ὡς ἅπαντες καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπό-
στολοι, ὑμῶν ὀλίγας τὰς μέγας δὲ πρὸς δο-
σίας ἐφύλαξε τὸ ἀξίωμα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐκὸς καὶ ῥητορὸς καὶ φιλοῦν καὶ
λέξῃ ταῦτα πάντα πεπληροῦσθαι καὶ πρὸς
δοτῆ καὶ ἀνάγκησιν αὐτῶν· ἀλλὰ μὴ ὄφρα-
νὸν ἡγομεν αὐτῶν τῶν παιδῶν, ἀλλὰ δι' ἡ-
δὲ γυναικὸς ἐν χρεῖα καταστάσεως, καὶ τῶν ἑξῆς
καταλεχθέντων ἀπάντων πρὸς λέξῃ τέλος
εὐληθόντων· ὡς ἐπαληθεύσεται τὸ πρὸς ῥῆσιν τῆ
σωτηρίας, ἡμῶν δὲ τῶν ψαλμῶν ταῦτα ἰσχυρῶς
Νοήσης δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆ λαῶν τῶν Ἰουδαίων
ἔθους καὶ λέξῃ πεπληροῦσθαι πάντα καὶ πρὸς
εἰς Χριστὸν ἐπιβελίω. Ὀλίγων γὰρ καὶ τῶν
σαυροῦ διαλθόντων ἐπὶ ἀσπυρὸν ἀπαν τὸ ἔθνος
ἐθροῦτο· ἐοικὸς μὲν ἀηρήθνησαν, αἱ δὲ τέτων
γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν ἐξεδραπέδω-
θησαν.

Ι. ΣΑΛΕΥΟΜΕΝΟΙ ΜΕΤΑ-
ΝΑΣΤΗΤΩΣΑΝ.] ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Σα-
λεύθητις γὰρ ἀπὸ τῆ θεῶ γνώσεως, μετα-
νάσαι τῆς ἀρχαίας Ἰερουσαλὴμ τῆς ἰαυτοῦ
πατρίδος ἐθροῦτο· καὶ πανταχῶ γὰρ ἐπα-
τέσει, τόποι ἕδαμῶν κατωκίας διέλειποντες,
ἐπερ ἐπαυτοῦ ἰδιον.

ΙΑ. ΕΒΕΡΕΥΝΗΣΑΤΟ ΔΑΝΕΙ-
ΣΤΗΣ ΠΑΝΤΑ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ
δὲ Σύμμοχος ἔπει· Συγκρέσαι πρῶτον
πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν. πρῶτον
δὲ καὶ οἱ Ρωμαίων βασιλεῖς τὸν ἐπιχειροῦν
εἰσπραττόμενοι φέρον· ἔπει δὲ τὰ Ἰουδαίων
διήρπασαν, ἀπαντα ἀκερβῶς ἐρδύθησαντες,
ὡς καὶ τὰ κεκρυμμένα εὐρεῖν, καὶ ἡ σφρα-
γεῖσαι. Τέτων δὲ ἡγομεν, καὶ τῶν πολυ-
μῶν τὰ τέτοις πρὸς ἡκούσας δεινῶν μὲν,
ἕδεις αὐτοῖς ἐπὶ κρυφῶς ἔσαι, ἕδὲ φειδῶς αὐ-
τοῦ οἱ παῖδες ἀξιοθήσονται. εἴτα τισα-
εἰκότα ἐ διαλθόντων ἐπὶ πανωλεθρίας
ὑπέμνησεν ὁ Ἰουδαίων λαός.

ΙΒ. ΜΗΔΕ ΓΕΝΗΘΗΤΟ ΟΙΚΤΙΡΜΟΝ.]
ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Θεῶ γὰρ αὐτὰς ἄποσφάντος τῆ
οικτίρμονος καὶ εἰπόντος· Ποσάκος ἠθέ-
λησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ἐν τέσπον
ἔθους ἐπισυναγά τὰ νοσία ἰαυτοῦ ὑπο τὰς
πῆρυγας, καὶ ἐκ ἠθέλησαι; Ἰδὲ ἀφίσταται ὁ
οἶκος ὑμῶν ἔρημος. τίς αὐτὸς οἰκτεῖρεσθαι
ἔπει, τίς συμπάσσει ἐμῶν;

ΙΔ'. ΑΝΑ-

14. ANAMNΗΣΘΕΙΗ Η ΑΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πατέρον ἀρετὴ πολλὰς καὶ πλημμελήσαντες ἀνησοὶ παῖδας, ὡς τὴν Ἰουδαίαν τῆς Αβραάμ ἢ πίστεως, ὡς τὸν Σολομῶντα τῆς Δαβὶδ ἢ Διδασκάλου ποικίλα δὲ πατέρον τοῖς ὁμοίοις παισὶν ἐπαύξει ἢ πτωχεύειν. ἐδειμίω δὲ ἐδαμόθην ἀείσκονται φειδῆς ἀφορμῆ.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Πατέρας δὲ αὐτῶν καλεῖ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ δυσθερίᾳ χρησαμένους, τὴν ἐπὶ τῆς κελύβης, τὴν ἐπὶ τῆς βασιλείᾳ, τὴν μὲν τὴν ἀπὸ Βαβυλῶν ἐπαύδοσαν ὡς ἀνομίας συζήσαντας.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πατέρες τῆς Ἰουδαίας οἱ καὶ πωροδοσίας ἠγνοῦσαντες αὐτὸν εἶδον δυνάμει, οἷον εἶδον τὸ δόσους τῆς ἀργυρίων εἰς τὴν αὐτὸν παρεφρήσαντες. καὶ ἐπὶ ὁ βαλὼν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν σατανᾶς παρεδῆναι τὸν κύριον. οἱ ἔχοντες σοφίας τῆς αἰῶνος ἀρχόντες. ἀλλὰ ὡς ὁ Παῦλος εἶπε δὲ ἔγνωσαν, ἐκ αὐτῶν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐπαύροσαν.

15. ΓΕΝΗΘΗΤΩΣΑΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΑΠΑΝΤΟΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πάντα, φησὶ, τὰ ἐπὶ αὐτῆς πλημθύντα ὡς ἀνομία αἰεὶ θεώμεθα ὁ θεὸς, ἐδειμίω αὐτῶν ἀξιώσει φειδῆς, ἀλλὰ πανωλεθρία ὡς ἀδωσί. καὶ ἐν τῷ ὄντι μόνον δὴ ἴδω, ἀλλὰ ἀπὸ πάντων τῶν ἠπικρότων Ἰουδαίων λέγει. ἀπὸ δὲ ἑκαστοῦ περὶ τὸ πληθύνειν τὸν λόγον μετήνεγκαν. οὐκ ἔτι δὲ εἶπεν αὐτῶν, ἀλλὰ αὐτῶν.

ΚΑΙ ΕΒΟΛΟΘΡΕΥΘΕΙΗ ΕΚ ΓΗΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ποίας γῆς; τῆς τῆς ζώντων. ἀλλὰ ἥς αὐτὸς ὁ Δαβὶδ ἔλεγε. πτωχεύει τὸ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ κυρίου ἐν τῇ ζώντων.

15. ΑΝΘΩΝ ΟΥΚ ΕΜΝΗΣΘΗ ΠΟΙΗΣΑΙ ΕΛΕΟΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Τίνος; δὴ ἴδω ὡς αὐτῶν. ἐδὲ δὲ εἰς μετάνοιαν εἶδον, εἶδον ἑλέως τυχεῖν καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι ἠδυνάτο. ὁ δὲ αὐτὸν μὴ ἐλέησας, πῶς ὡς τὴν κελύβη ἐλεήθηται δυνάται;

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ταῦτα δὲ πείσονται, ἀπνοῆς καὶ θνητῶδός τῇ μαυροφία χρησαμένοι, καὶ τὸν πάσῃ χρησαμένον μετρίστητι μέχρι θανάτου διώξαντες.

16. ΚΑΙ ΚΑΤΕΔΙΩΞΕΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΠΕΝΗΤΑ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Αὐτὸν, φησὶ, τὸν κύριον, ὃς ἐπὶ τῶν χόλων, πτωχοῖς ὡς ἡμεῖς τῇ αὐτῆς πτωχεύειν πτωχίστατον.

TOMVS III.

14. IN MEMORIAM REDEAT INICAITERNA PATRVM.] EVSEBII. Paterna virtus sæpenumerò etiam filijs peccantibus profuit, vt fides Abrahæ Iudæis, & Davidis pietas Salomoni; sed prauitas parentum filijs similibus pœnam adauget; quandoquidem ex nullo loco vlla miserendi occasio reperitur.

Maliitia parentum filiorum pœnam augmentat.

EIVSDEM. Patres autem eorum vocat illos qui in solitudine impiè se gesserunt, & eos qui tempore Iudicum & Regum, qui- que post reditum è Babylonia iniquè vixerunt.

DIDYMI. Patres Iudæ esse possint illi qui secundùm prodicionem ipsum genuerunt, qui- que per argenteorum donationem ad hoc ipsum incitarunt; atque insuper satanas, qui immisit ei in cor vt Dominum traderet; tum etiam Principes qui habent sapientiam huius sæculi: de quibus Paulus ait: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.

Qui sine patris Iudæ proditoris.

1. Cor. 2, 8.

15. FIANT CONTRA DOMINUM SEMPER.] EVSEBII. Cùm omnes, inquit, iniquitates ab eis audacter commissas Deus intueatur, nullâ misericordiâ illos dignabitur, sed internecioni tradet. Atqui hinc patet, quòd non de solo Iuda, sed de omnibus infidelibus Iudæis hæc dicat; quandoquidem à singulari persona ad multos transferat orationem. Non amplius enim dixit eius, sed eorum.

ET DISPEREAT DE TERRA.] HESYCHII. Quali tetrâ? utique viuentionium: de qua David ipse dixit: Credo videre bona Domini in terra viuentionium.

Psal. 26, 13.

16. PRO EO QVOD NON EST RECORDATVS FACERE MISERICORDIAM.] HESYCHII. Cui? utique manifestum quòd sibi ipsi: neque enim ad pœnitentiam respexit, vnde misericordiam atque clementiam consequi potuisset. Quem autem sui ipsius non miseret, quomodo à Iudice misericordiam consequi possit?

DIDYMI. Hæc autem patientur, quòd crudeliter & ferinè patricidium commiserint, eum- que qui omni moderatione vsus fuerat ad necem persecuti sint.

17. ET PERSECVTVS EST HOMINEM INOPEM.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ipsum, inquit, Dominum, qui propter nos egenus factus est, cùm esset dives; vt illius inopiâ nos dimites essemus.

2. Cor. 8, 9. Christus propter nos egenus factus est.

F f 2

HESY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

HE SYCHII. Egenus & inops Domi-
nus; quia cum esset dives, pro nobis egenus
factus est: & non solum pauper fuit, verum
etiam propter Iudæorum contumaciam ad
tantam redactus est egestatem, ut diceret
*Vulpes foveas habent, & volucres cali ni-
dos; Filius vero hominis non habet ubi caput
reclinet.* quod signum est extremæ ege-
statis.

Matth. 8.
& Lucz 9.

ET COMPUNCTVM CORDE.]
ATHANASII. Id est afflictum; affligebatur
enim videns eorum perditionem.

Lucz 19,
42.

EVSEBII. Id est exulceratum propter
iniquitates quas in ipsis videbat. Unde etiam
ad Hierusalem deflens eam dixit: *Si cognov-
isses & tu quæ ad pacem tibi.* Mortificavit
autem ipsum, auctoꝝ effectus cur ad mortem
traderetur.

Matth. 26,
38.

Iudas ma-
ledictus.

HE SYCHII. Idem autem propter nos
quoque corde compunctus fuit; quapropter
dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem.*

18. ET DILEXIT MALEDICTIONEM.]

THEODORETI. Hoc in loco manifestè mo-
dum optandi permutavit, & vaticinationis
more utraque posuit: quoniam & maledi-
ctionem quam adamavit accipiet; & benedi-
ctione, quam accipere noluit, priuabitur.

Matth. 26,
24.

HE SYCHII. Qualem nempe audiuit,
quando ipsi prodicionem meditati Vnge-
nitus dixit, *Filius quidem hominis traditur:
bonum autem erat ei, si natus non fuisset
homo ille.*

Gen. 27,
29.

Qui Chri-
sto benedi-
cunt, bene-
dicti sunt,
qui vero ei
maledicunt,
maledicti.

ET NOLVIT BENEDICTIONEM.]

EVSEBII. Oraculo in personam Saluato-
ris dicente: Qui benedixerint te, benedi-
cti sunt; & qui maledixerint te, maledicti exi-
sunt. Quomodo quidem illi qui Deum toto
orbe per ipsum cognouerunt, atque in ipsum
crediderunt, Dei benedictione digni sunt ha-
biti, ita ut multiplicentur & augeantur, &
vniuersam Christi Ecclesiam impleant, om-
nibus existit manifestum. Quomodo autem
Iudæi qui ipsum è medio sustulerunt, & quo-
tidie ipsi maledicunt, Dei maledictionem
sibi ipsis consciuerint, etiam hoc manifestum
ex eo quod caput minimè attollant, neque
emergant ex ijs temporibus quibus Saluatori
nostro insidias struxerunt.

Matth. 19,
28.

HE SYCHII. Benedictionem intelligit
Apostolorum, quam Christus ipsis promisit:

HE SYCHIOY. Πέντε κ' πτωχός ὁ κύ-
ριος· ἐπεὶ δὲ πλάσας αὐτὸν, ἵνα μὴ ἔσται
χρῆσεν· ἢ μόνον δὲ ἐπιώχλευσεν, ἀλλὰ καὶ
εἰς τοσούτον ὄρεσεν τὴν ἰουδαίων ἀνηκούσας
πίνης ἐχρήσθη, ὥστε λέγειν· αἱ ἀλώπηκας φω-
λῆς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τῆς ἐρήμου κα-
τασκηνώσας· ὁ δὲ υἱὸς τῆς ἀνθρώπου ἐκ ἔχει
τὴν κεφαλὴν κλιπὴν, ὅπερ ἔστι πνίαια
ἵνα βαλλέσθαι ἀπόδειξις.

ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΕΥΓΜΕΝΟΝ ΤΗ ΚΑΡ-
ΔΙΑ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἀπὸ τῆς λυπημένης
ἐλυπείτο γὰρ ὁρῶν αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τίς ἐστι πεπληγμένον
δὲ αἰς εἰρήνην ἐν αὐτοῖς ὡς ἀνομιᾶς. ὅθεν καὶ
πρὸς τὴν ἱερουσαλήμ ἔλεγε κλαίον αὐ-
τῶν· εἰ ἔγνωσεν καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην σοί.
Ἐθανάτωσε δὲ αὐτὸν, ἀπὸ τῆς ἡρώδου
τῆς εἰς θάνατον ὡς ἀδοξίᾳ.

HE SYCHIOY. Οὗ δὲ αὐτὸς καὶ τῆ καρδία
δὲ ἡμᾶς κατανευγμένον· διότι ἔλεγε
πρὸς τὸν Ἰουδαίον ἢ ψυχὴ μου εἰς θάνατον.

11. ΚΑΙ ΗΓΡΑΠΗΣΕ ΚΑΤΑΡΑΝ.]

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐνταῦθα σαφῶς τὸ δίκτυ-
κὸν μεταβέβληκεν ἡμῶν, καὶ παραγορεύσας
ἀμφότερα τίθησεν· ὅτι καὶ τὴν κατὰ ἔσθλην
ἠγάπησε λαλεῖται καὶ τῆς διλογίας, καὶ
λαβεῖν ἐκ ἡθέλησε, στερηθήσεται.

HE SYCHIOY. Ποίαν τὴν τῆ μορογ-
νῆς ἠκυσεν, ἥτις τὴν πνευματικὴν ἐμπίπτον
λέγουσιν· ὁ μὲν υἱὸς τῆς ἀνθρώπου ὡς ἀδύ-
δωται καλὸν καὶ αὐτῶν, εἰ ἐκ ἐχρησθήσῃ ὁ
ἀνθρώπος ἐμῆ.

ΚΑΙ ΟΥΚ ΗΘΕΛΗΣΕΝ ΕΥΛΟΓΙΑΝ.]

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῆς θεωρητικῆς λογιστικῆς εἰς
πρῶτον τῆ σωτηρίας· οἱ διλογουῦντες
σε, διλογώσονται καὶ οἱ κατασφραγισμένοι σε,
καταθήσονται. Ὅπως μὲν οἱ καθ' ὅλης
τῆς οἰκουμένης τὸν θεὸν δι' αὐτῶν ἐπιγνώ-
ντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, τῆς ἐκ
θεοῦ καταξιώνται διλογίας, ὡς πληθύνειν
καὶ αὐξάνειν, καὶ τὰ σύμπαντα πληροῦν τὴν
Χριστὸν ἐκκλησίαν, τοῖς πᾶσι τυγαχάνη φό-
δον. Ὅπως δὲ Ἰουδαῖοι ἀσέβητοι αὐτὸν,
καὶ βλασφημῶντες ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας, τὴν
ἐκ θεοῦ κατὰ ἔσθλην εἰς ἑαυτοὺς ἐπισπῶνται, καὶ
τῆτο δῆλον ὅτι τὴν μὴ ἀρα κεφαλῶν, μηδὲ
ἀθανάτωσαι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς χροῖας τῆς καὶ τῆ
σωτηρίας ἡμῶν ἐπιβελῆς.

HE SYCHIOY. Ευλογίαν τὴν ἡσ Αποσό-
λων λέγει, καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἔξερφάνθησεν·

Amw

Αμὲν λέγω ὑμῖν , ὑμεῖς οἱ , ἀκολουθήσαί-
τέ μοι , καθίσετε ἐπὶ δώδεκα θρόνους ,
κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τῆ Ἰσραὴλ .

Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me,
sedebitis super sedes duodecim, iudicantes
duodecim tribus Israël.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΚΑΙ ΕΝΕΔΥΣΑΤΟ ΚΑΤΑΦΑΝ.]

ET INDUIT MALEDICTIONEM.]

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐ γὰρ μόνον ἐξώθη,
ἀλλὰ καὶ ἐνδοθῶ περιέκλειται τὰ κακὰ, καὶ
ἐκτὸς κέεται δάκρυ ὕδατος. ὡς ἐκκελύζονται.
ὡς ἐπὶ πλάτη τὸ ὕδωρ δίκει μὲν τὸ σῶμα,
ἐξ ἄρα καὶ, ὡς ἔχει· ἄδ μόνιμον ἢ ὑπερβολή,
ἐπιπλάται· καὶ ὡς οἱ ἔλαιον ἐν τοῖς ὀστέοις αὐτῶν.

THEODORETI. Non solum enim foris,
verum etiam intus circumdantur malis, & ab
hisce aquæ instar circumfunduntur. Deinde
quoniam aqua irrigat quidem corpus, & asper-
git, sed non habet humorem inhærentem,
subiungitur: Et tamquam oleum in ossibus eius.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐαῖτα γὰρ τῆ ἀνδροπύ-
τη γράφει τὰ ἐσθλάτια ὡς ἐκ δυνάμεως τῆς
ψυχῆς ἐστὶ τὰ μὲν ἔχρηστα τὰς λογικὰς, ἐπὶ
δὲ τὰς ἔχρηστα ἐκ τῆς αὐτῆς κατέχει τεθ-
ρῶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς μὲν δέχεται, καὶ δὲ ἐκ-
βάλλει ὡς ἀπὸ τῆς λογικῆς ἐκ τῆς ἀν-
δροπύτης, αὐτοχρῶς γὰρ μεταβάλλονται.
Τὰ δὲ ὀστά, τὰς κορυφαίας, ὡς ἰσχυρὰ νοή-
σασθαι ἀπέδειξεν δὲ τὸ αὐτῶν ὕδωρ τοῖς ἐγκά-
τοις· (ὡς ἐκ τῆς ἀνδροπύτης τερφομένους) καὶ ἄλλοι-
λοι γὰρ τῶν ἔλαιον τοῖς ὀστέοις (σφόδρα γὰρ
χαίρει τῆ δὲ ἔλαϊος ἀλοκίη) εἰκότως τὸ ὕδωρ
τοῖς ἐγκάτοις, τὸ ἔλαιον τοῖς ὀστέοις. ὡς δὲ εἶπα
ἡμεῖς, ὡς καὶ ἄλλοι αὐτῆς ποιεῖται με-
ταβάλλεται.

HESYCHII. Hæc enim hominis inte-
riora sunt; ita vt intestina quidem sint ratio-
nales animæ virtutes, quandoquidem inte-
stina non eundem cibum retinent, sed mo-
dò quidem illum suscipiunt, modò verò
eijciunt; sicut etiam cogitationes ijsdem rebus
maximè insistent, sed assidue mutantur. Ossa
verò, vt pote quæ fitma sint, virtutes practicas
intelligemus. Quoniam aqua quidem intesti-
nis (vt quæ humore nutriantur) oleum
verò ossibus quadrat; (hæc enim olei vn-
ctio plurimum gaudent;) meritò aquam
intestinis, oleum verò ossibus attribuit,
ad ostendendum ipsi competere execra-
tiones, vt pote hisce conuenientem malitiam
consecranti.

Interiora
anima sunt
virtutes.

κα. ΚΑΙ ΣΥ ΚΥΡΙΕ ΠΟΙΗΣΟΝ ΜΕΤ'

21. ET TV DOMINE FAC ME-

ΕΜΟΙ.] ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ ταῦτα ἀνθρώ-
πινος εἶρηκεν ὁ διαβόλιος Χεῖρας πάντα γὰρ
τὰ ἀνδροπύτη πλεῖν ἀμαρτίας πεπληρω-
κῶν· ἐτέθη γὰρ καὶ ἐκ νόμου φύσεως. Ἐ γὰρ
ἐκ γυναικὸς τὴν ἀνδροπύτην φύ-
σιν ἔβη, ὡς καὶ ταῦτ' αὐτῶν δὲ, τὸ ἐκ παρθένου.
Ἐ δὲ ἔσθ' ὁ σπέρμα, καὶ ἀρετομῶν, Ἐ τὴν
ἐκ γάλακτος τερφῶν, Ἐ θυσιῶν προσή-
κων, ἐπὶ δὲ καὶ ἐπέκτισεν, ἐδύνησε καὶ
ἐκοπίασεν. Οὐ γὰρ καὶ προσέχρησεν Ἐ
τοῖς ἱεροῖς Ἐραγγελίοις, Ἰησοῦς ἀναγίγχα-
ται, καὶ ἐπαύθη τὸν ἀνδροπύτην τὴν
θεῖαν ὀπταλείται βοήθειαν.

CVM.] THEODORETI. Etiam hæc Do-
minus Christus humano more dixit: quan-
doquidem humana omnia præter pecca-
tum impleuit: genitus est enim secundum
legem naturæ. Nam ex muliere nasci huma-
næ naturæ est, sed ex virgine, est supra natu-
ram. Pannis inuolutus est, & circumcisus fuit,
nutrimentumque ex lacte accepit, & sacrifici-
cia obtulit, ieiunauit & esuruit, sitiuit & la-
borauit. Similiter in sacris Euangelijs scri-
ptum est, assidue ipsum orasse. Atque hoc in
loco etiam humano more diuinum implorat
auxilium.

Christus
humana
omnia af-
sumpsit,
præter pec-
catum.

Lucæ 2.
Matth. 4.
Ioan. 19.
Lucæ 11.
Lucæ 22.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὁ τὴν ἑδάλει μορφῶν ὡσε-
κείμυρος, ὡς πρὸς κρείον τὸν πατέρα λέγει·
λέγει δὲ τῶν κρείων, ὅπως ποιήσῃ μετ' αὐτῶν
ἔλεος, διεργαζῶν τὰς περὶ δυνάμεις, ὅπως αὐτῶν
σῶμα. Τὰ γὰρ εἰς τὸ σῶμα αὐτῶν γινόμενα
ἐκ τῶν λογίζονται διδόντες· ποίησον μετ' ἐμῶν
ἐνεκεν τῶ ὀνόματι σου. Ἐπίπερ ἐν τῶν
ἐλλυθῶν πρὸς ἐς ἀπέσειλάς με φάσκων·
ἐγὼ ἐλλυθῶν ἐκ τῶ ὀνόματι τῶ πατρός.
ἐνεκεν ἐν τῶν τῶ ὀνόματι σου ποίησον.

DIDYMI. Is qui serui formam indutus est,
ad Patrem tamquam ad Dominum loquitur:
dicit autem Domino, vt faciat cum ipso mi-
sericordiam, benefaciens credentibus, qui
sunt corpus eius. Ea enim quæ corpori
ipsius fiunt sibi facta reputat; quapropter
ait: Fac tecum propter nomen tuum. Quo-
niam in hoc veni ad quos me misisti dicens:
Ego veni in nomine Patris mei. Fac igitur
propter nomen hoc.

Christus
quia suis
fiunt sibi
facta repu-
tat.

Ioan. 5. 43.

CATE-
NA PA-
TRVM.

APOLINARIJ. Misericordiam in homines pro hominibus postulat, cum pro semetipso minimè indigus sit misericordiaz, qui merentibus mitigat difficultates, cum sit benignus.

Christus
ut homo
pro nobis
oratur.

HE SYCHII. Sæpenuerò dictum est, personæ Christi humilia congruere propter humanitatem; verumtamen ut sic etiam sublimia cum humilibus coniuncta sunt. Nam cum dixisset *Fac mecum*, adiunxit *propter nomen tuum*, propter meam dignitatem. Nomen enim Patris est Filius; quapropter etiam dicitur, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, utpote ipsi æqualis & incommutabilis existens, atque idcirco Patris nomen assumens. Atqui si tantæ dignitatis sit, cur orat? *Quia*, inquit, *suavis est misericordia tua*: rursus semetipsum Patris misericordiam appellans; misericordiam quidem, quia per eius præsentiam consecuti sumus misericordiam; Patris autem misericordiam, quia nimirum eius voluntate salus nostra peracta est. Cum igitur tam benignus sim, ut etiam propter hominum commiserationem homo factus fuerim, fac mecum. Decet enim incarnatum quodammodò orare, & auxilium à Deo postulare, atque humilia assumere, quæ competunt humanitati.

Matth. 23;
34.

Quid Christi
sua suam
vocet egen-
tiam.

22. LIBERA ME, QVIA EGENVS ET PAUPER SVM.] HESYCHII. Egestatem suam voluntariam appellat, scilicet humiliationem; paupertatem rursus propriam, Iudæorum inobedientiam. Cum enim ipseus figmentum essent propter carnem ex ijs assumptam, necessariò illorum errorem suam reputat paupertatem.

Christus
ante passio-
nem con-
turbatus
fuit.
Ioan. 12.

ET COR MEVM CONTVRBATVM EST.] THEODORI. Hoc etiam ab ipso in sacris Euangelijs dictum reperimus: cum enim ad passionem accessurus esset dixit: *Nunc anima mea turbata est; & quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc.*

EVSEBII. Cum de animarum tam ipsiusmet proditoris quàm ceterorum ipsi insidiantium perdizione, nec non de totius Gentis Iudaicæ proiectione & ruina recogitaret, tamquam hominum amator se pro ipsis turbari profiteretur: idcirco inquit, *Et cor meum turbatum est intra me.*

Cor Christi
sunt Apo-
stoli.

DIDYMI. Ceterum cor etiam esse

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐλεῖται τὸ εἰς ἀνθρώπους ὁ ἰσθρῶ ἀνθρώπων αἰτεῖ, ἐκ ὧν καὶ ἑαυτὸν ἐν χρεῖα ἔλκει, διὰ τῆς ἀξίως ἐπισημασμένης τῆς δευτέρας, χρεῖας αὐτῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Εἴρωται πολλοὶ, ὅτι τῆς προσώπου τῆς χειρὸς ἀρμώτῃ τὰ ταπεινά διὰ τὴν ἀνθρώπινην ἀλλά καὶ ἔτι τὰ ὑψηλὰ τῶν ταπεινῶν σωτίζονται. Εἰπὼν γὰρ πόσον μετ' ἐμοῦ, προσέθηκεν ἑταίρι τῆς ὀφθαλμοῦ σου, ἑταίρι τῆς ἐμῆς ἀξίας. Ὁνομασθὲν γὰρ τῆ Πατρὸς ὁ Υἱὸς διότι καὶ διλογημένον, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀφθαλμοῦ σου λέγεται, ὡς ἴσως αὐτῶν τυχεῖται ἐ ἀπαράλλακτος, ἐ διὰ τὸ τῆ Πατρὸς ἀναλαμβάνει τὸ ὄνομα. ἐ εἰ ἔτι ἀξίας ἔχεται, τῆς χάριτος προσδίδεται; ὅτι χριστὸν, φησι, τὸ ἔλεος σου ἔλεος πάλιν τῆ πατρὸς ἑαυτὸν καλεῖται ἔλεος μόνον, ἐπειδὴ διὰ τῆς αὐτῶ παρουσίας ἠληθην ἔλεος δὲ τῆ πατρὸς εἰκότως, γινώσκον γὰρ αὐτῶ ἢ σωτηρία ἡμῶν πύραυλος. Εἰπὼν δὲ ὅτι μετ' ἐμοῦ χρεῖας εἰμι, ὡς καὶ ἀνθρώπων διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἡμιόμοτον συμπάθειαν, πόσον μετ' ἐμοῦ. Πρέπει γὰρ πως σαρκωθῆναι καὶ προσδίδεται, ἐ βοηθεῖται αὐτῶ ὡς τῶ θεῶ, καὶ τὰ ταπεινά ἀναλαμβάνει, ὅσα τῆ ἀνθρώπινην ἔχονται.

κβ'. ΡΥΣΑΙ ΜΕ, ΟΤΙ ΠΤΩΧΟΣ ΚΑΙ ΠΕΝΗΣ ΕΙΜΙ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Πτωχεῖαν αὐτῶ τὴν ἐκείνου προσαρροῦσαι, δηλωθῆ ταπεινώσειν πτωχὸν πάλιν ἰδίαν, τὴν τῆ Ιουδαίων ὡς ἀκολού. εἰ γὰρ αὐτῶ πλάσμα ἦσαν διὰ τὴν ἐξ αὐτῶ ληφθεῖσαν σάρκα, ἀναγκάως αὐτῶ πτωχὸν τὴν ἐκείνων πλάσσει λογίζεται.

ΚΑΙ Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΤΕΤΑΡΑΚΤΑΙ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἔτι καὶ ἰσθρῶ αὐτῶ ἐν τῶς ἡμεῖς Ευαγγελίοις εἰρημῶν δεικνύμενον μέλλων γὰρ προσῆναι τῶ πάθει εἰπὼν νῦν ἢ ψυχὴ μου τετάραται καὶ τί εἶπω; πᾶτερ σώσω με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης ἀλλά διὰ τὸ ἔλεος σου εἰς τὴν ὥραν ταύτην.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Φροντίζων ὡς ἐ ἀπαθείας τῆς ψυχῶν αὐτῶ αὐτῶ τὴ ἐκείνου τῶ προσδίδεται καὶ τῆ τὴν ὀφθαλμῶ αὐτῶ συσκότωσιν, ὡς τῆς ἀποβολῆς ἐ τῆς ἀποπείσεως τῆ παντὸς Ιουδαίῶ ἔθους, τελευτήσας ὡς φιλαλήθερος ἰσθρῶ αὐτῶ ὁμολογεῖ διό φησι, ἐ ἡ καρδία μου τετάραται ἐπὶς μου.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Λήθεις δ' ἂν καρδίαν καὶ ἰσοψύ-

ισοψύχως αὐτῆ τῆς Αποστόλης (ἔ), τῶν ἰσο-
δύσεων πεπιστευμένων τυγχάνοντων αὐτῆ
σάμα. ἔπει ἐν ἰσοκρίσει οἱ μαθηταὶ
σκανδαλιώδεις ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, ὅτε ἐπέ-
σησαν ἐπὶ τῷ κερταῖσιν αὐτῶν Ἰούδας καὶ ὁ
ἦν Φαρισαῖον ὄχλος, πταρῶν αὐ-
τῆς καρδίας αὐτῶν τυγχάνοντας συνέθη.

κγ'. ΩΣΕΙ ΣΚΙΑ ΕΝ Τῷ ΕΚ-
ΚΛΙΝΑΙ ἌΤΤΗΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἡ
τῆ ἡλίῳ σκία πρὸς δυσμαῖς αὐτῆ γρηγο-
ρεῖ, ὅτι πολὺ κλίνεται διώσται δὲ
αὐτῆ, καὶ αὐτῆ σὺν ἀπέρχεται. Ὅτε πόντος ἡ
κακία ἐπιπέσῃ, ὡς ἐκ κερτῶν αὐτῆ τῆ θῆ, ἢ
δηλαδὴ τῆ Χειρῶν, χεῖρας ἐπαραι τὸ γῆ
τὸ ἀνθρώπων, τότε ἀνταναίρεται ὁ Χειρῶν,
καὶ ἰσομετρεῖ θάνατον, ὅτι ἡ κακία καὶ ἡ ἀμαρ-
τία νεκροῖται, καθάπερ Παύλος φησὶ ὅτι ὁ
παλαιὸς ἡμεῖς ἀνθρώπων συνεκτενεῖται, καὶ
τὰ ἔξῃς.

ΔΙΑΥΜΟΥ. Τὸ ἐρεῖ πρὸς τῆς ἀνθρώ-
πίνης ζωῆς ὁ κίριος, ἡ μυστικὴ ἐν-
κρίσις ἔστι.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Διὰ τῆσαν τὸν θάνα-
τον παρεδήλωσε. σκία γάρ, φησὶ, κλινθεῖση
καὶ ἀναίρεθῆση ὡς ἀπλοῖως ἐδέξαμεν τῆ
βίῳ τὸ τέλος.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀλλὰ καὶ δὴ κίριος ἀκρίδων,
φησὶ, ἰσο ἀνέμων ῥιπίζομεν καὶ τῆδε κα-
κίῳ ἀεὶ ὡς ἀπλοῖως ἐδέξαμεν, ἡ πόλις
ἔχων, ἡ κίριος, ἡ οἰκία. ἀλλὰ ποτὲ ῥιπὶ
εἰς ταῦτῳ, ποτὲ δὲ εἰς ἐκείνῳ, ἀλλο-
τε δὲ εἰς ὄρη μεταβαίνομεν, καὶ εἰς τὴν ἔρη-
μον ἔρχομεν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Αἱ ἀκρίδες δὲ ἀδύνατοι
φύσεως θάνατον ἐκπνέουσιν, ὡς ἀκρίδων
ἔστι καὶ γὰρ, φησὶ, ἀδύνη ζωῆς δὲ ἀνθρώ-
πινος ἀναλαβῶν, ὅτι τῷ σαυροῦσιν ἐξ ἀδε-
νείας, ταχέως ἐξεδιώχθη, μετ' ἀνάστασιν
ἀναληφθεῖς. διώσται καὶ ὡς πάντων ἡ
μαθητῶν τὸ ὡς ἐμπερὶ λέγει. ἐξεδιώχθη
ὡς ἀκρίδες ἐπείπερ διωκόμενοι, καὶ ἐκ-
πνέουσιν ὡς ἡ κακία ἐν ἐδεύοντων ἡ
ταπεινῶνται, ἀλλ' ἐπὶ ἀκρίδων μεταρσοὶ φέρου-
νται. Καὶ πάντες ἐν οἱ μάρτυρες ἐκπνέουσιν
ὡς ἀκρίδες, ἔασαντες τὰ κάτω, διώ-
κονται τὰ βραβεῖα τῆς ἀνω κλήσεως.

κδ'. ΤΑ ΓΟΝΑΤΑ ΜΟΥ ΗΣΘΕΝΗΣΑΝ.]
ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐ γὰρ ἀνείμερον καὶ ἀβε-
δύατοι ἐβίότατος βίον, ἀλλ' ἀπέμειπον καὶ
κατασκηνώτα καὶ ἀνθρώπων καὶ μάρτυρες οἱ

dixeris vnanimes eius Apostolos, cum sub-
diti fideles sint corpus eius. Quandoquidem
igitur discipuli scandalum passi in nocte ista
dissipati fuerint, quando ad capiendum Ie-
sum Iudas cum turbis Pharisæorum ingru-
ebant, contigit tunc illos qui cor ipsius erant
conturbari.

23. SICVT VMBRA CVM DE-
CLINAT.] ΗΣΥΧΙΙ. Sole ad oc-
casum vergente, vmbra eius plurimum de-
clinat; ipso autem occumbente, hæc etiam
simul abit. Quando igitur malitia redun-
dauit, ita vt genus humanum etiam aduer-
sus ipsum Deum, scilicet Christum, ma-
nus eleuaret, tunc Christus è medio tol-
litur, & mortem sustinet, vt malitia &
peccatum mortificaretur, vt Paulus ait;
Quia vetus homo noster simul crucifixus
est, &c.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Christus
sicut um-
bra decli-
nauit in
morte.

Rom. 6, 6.

DIDYMI. Hoc dicit de humana vita
Dominus, cum minimè permanens nec sta-
bilis sit.

THEODORETI. Per hæc mortem
demonstrauit. Instar enim vmbre, inquit,
vergentis & deficientis finem vite obiui.

EIVSDEM. Quin etiam, inquit, more locu-
starum à ventis agitatarum & huc illucque
impulsarum vitam duxi, non habens ciuita-
tem, non castellum, non domum; sed modò
quidem in hanc, modò verò in illam, aliàs
autem in montes transiens, & in solitudinem
currens.

Christus
instar lo-
custe va-
gam & ino-
pam vitam
duxit.

ANONYMI. Locustæ ob naturæ imbecillita-
tem quassatæ illicò excutiuntur; sic & ego,
inquit, cum infirmam vitam propter homines
assumpserim, eò quòd crucifixus sim ex infir-
mitate, citò expulsus fui, post resurrectionem
iterum assumptus. Posset etiam de omnibus
discipulis quod de se dicere: *Excussus sum*
sicut locusta: quandoquidem perfectionem
perpeffi, & excussi ab ijs qui ipsos lædere &
humiliare cupiebant, nihilominus auolantes
in sublimè feruntur. Omnes igitur Martyres
excussi sicut locustæ, ea quæ deorsum sunt de-
ferentes, insequuntur præmia supernæ voca-
tionis.

Discipuli
& Marty-
res Christi
excusiuntur
sicut locu-
stæ.

24. GENVA MEA INFIRMATA. SYNT.]
THEODORETI. Non enim dissolutam & de-
licatam vitam duxit, sed simplicem & in-
cultam squalidamque; vt testes sunt hi

Christus
laboriosam
viam du-
xit.

quos

CATE-
NA PA-
TRVM.

quos sacro suo discipulatu dignos censuit, & panes hordeacei quos afferebant, & spicæ quas vellebant, manibusque terebant propter famem.

Ioan. 4, 6.

HESYCHII. Cùm fatigatus ex itinere, ut inquit Ioannes, sederit Christus, nil mirum, si etiam ex ieiunio genua eius infirmentur: ad carnis enim quam assumpserat probationem humana sustinuit absque peccato.

Hebr. 5, 15.

Christus factus opprobrium Iudæis.

Matth. 27,

40.

Marc. 15,

29.

25. ET EGO FACTVS SVM OPPROBRIVM ILLIS.] APOLINARII. Atque hoc fortitum est finem: videntes enim ipsum in cruce, mouentes capita sua dicebant: *Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus excitas illud, descende de cruce. Alij verò dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.*

Matth. 27, 39.

HESYCHII. Hæc ad litteram accidisse Mattheus tradidit: *Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud readificas, salua te metipsum: si Filius Dei es, descende de cruce, ut videamus, & credamus.*

ATHANASII. Hoc autem dicit, quia ipsi in cruce existenti capita obuertebant.

26. ADIVVA ME DOMINE DEVS MEVS.] HESYCHII. Nostram opem ac salutem suam reputat, utpote Mediator & Pontifex noster ad Patrem factus: quapropter Patrem vocat etiam Dominum ac Deum suum: quod nostris etiam personis congruit. Hoc autem mediatoris atque Pontificis proprium est, ut assumat personas eorum pro quibus sacrificat & intercedit.

27. ET SCIANT QVIA MANVS TVA HÆC.] ATHANASII. Manus hoc loco vocat operationem, quam operatus est, semetipsum à mortuis resuscitando.

Christus minimè inuitus morti traditus.

APOLINARII. Discant, inquit, quòd non inuitum me cruci tradiderint, sed hoc esse opus tuæ dispensationis: per meam enim passionem voluisti hominibus largiri impati- bilitatem. Manum verò vocat Dei operationem.

In resurrectione virtus Christi innotuit.

EVSEBII. In resurrectione à mortuis manus Dei, id est vnigenitum eius Verbum, innotuit; & quod hætenus plurimos latue-

της κροτῆς αὐτῆ μαθητείας ἀξιοῦντας, καὶ οἱ κελθῖνοι ἄρτοι εἰς ἐπιφύεοντο, καὶ οἱ πολλοὶ μὲν σάχυες, καὶ ταῖς χειρὶ τριβόμενοι δὲ πείλω.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Εἰ κακοπακῶς ἐκ τῆς ὀδοιπορίας, ὡς φησὶ Ἰωάννης, καθῆται ὁ Χριστός, ἐδὲν θουμασόν, ἔπειτα τῆς εἰσίας αὐτῆ ἀδωπῆσαι τὰ γόνατα· εἰς βεβαίωσιν γὰρ τῆς σαρκὸς καὶ ἰσοκρότη ὑπέμενοι χροεὶς ἀμαρτίας τὰ ἀνθρώπινα.

κί. ΚΑΓΩ ΕΓΕΝΗΘΗΝ ΟΝΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΙΣ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Καὶ τὸτο τέλος τῆς χηκῆ· ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆ σαυρῆ, κινῶντες τὰς κεφαλὰς ἔλεγον· Οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν τὸ θεῶ, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρει αὐτὸν, κατὰ βιβλὶ γὰρ τῆ σαυρῆ. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον· Ἄλλως ἕσωσεν, ἑαυτὸν ἐ διώματα σοδοσαι.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ταῦτα τῆ λέξῃ γεγονότα Ματθαῖος ὡς ἀδελφῶν οἱ δὲ ὡς ἀπορόμοιοι ἰβλασφημοὶ αὐτὸν κινῶντες τὰς κεφαλὰς αὐτῆ, ἔλεγοντες· εἰ ὁ καταλύων τὸν ναὸν τῆ θεῶ, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῆσθαι αὐτὸν, σωσον σεαυτὸν· εἰ γὰρ εἰ τῆ θεῶ, κατὰ βιβλὶ γὰρ τῆ σαυρῆ, ἵνα ἴδωμεν, ἔπειτα δὲ σωσον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸτο δὲ, φησὶ, δὲ τὸ ἐπὶ τῆ σαυρῆ ὄντι αὐτῆ κινῶντες τὰς κεφαλὰς.

κς'. ΒΟΗΘΗΣΟΝ ΜΟΙ ΚΥΡΙΕ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐαυτῆ βοήθειαν καὶ σωτηρίαν τῶ ἡμετέραν τίθειται, ὡς μοσῆτος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως πρὸς τὸν πατέρα γλυόμενος· διότι φησὶ ἑαυτῆ καὶ κύριον καὶ θεὸν τὸν πατέρα· ὁ τοῦ προσώπου ἀρμόττει τῶ ἡμετέροις. Τὸτο δὲ μοσῆτος καὶ ἀρχιερέως οἰκείον ἀναλαμβάνειν, τέτατον ἑαυτῆ ὡς ἰερουργεῖ καὶ μοσῆτος τὰ προσώπα.

κζ'. ΚΑΙ ΓΝΩΤΩΣΑΝ ΟΤΙ Η ΧΕΙΡ ΣΟΥ ΑΥΤΗ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Χεῖρας ἐσταύρωσα τῶ προσώπῳ φησὶ, καὶ εἰργάσατο, ἀναστήσας ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Μαθήτοσαν, φησὶ, ὡς ἐκ ἀκοιτά με παρέδοσαν τῆ σαυρῆ, ἀλλὰ τῆς σῆς τὸτο ἔργον οἰκονομίας δὲ γὰρ τῆ ἐμῆ πάθος ἠβελήθης τοῖς ἀνθρώποις τῶ ἀπάθειαν δωρησατο. χεῖρα δὲ καλεῖ τῆ θεῶ τῶ ἐέργειαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐν τῆ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις γνωστὴ γέγονεν ἡ χεῖρ τῆ θεῶ, τῆς τῆς μονοθεῖας αὐτῆ λόγος· καὶ ὁ τίως τῆς πολλὰς λαοδύνατον,

CATE-
NA PA-
TRVM.
Hebr. 12,
20

Δείξαν, ἰφανερόν, ὡς αὐτὸς ἰκάνει ὑπέ-
μενε σαυροῦν αἰχμῶν καταφροσύνας, καὶ
αὐτὸς τὸ ἑαυτὸ ἀνέστη σαῶμα, δεξιὰ δὲ δε-
ξιὰ μὲν τῆ πατρὸς, ἡρώτασαν τοῦ κυρίου, φησὶν,
ὅτι ἡ χεὶρ σου αὐτῆ, καὶ ἠνειδίλυσαι τὸ χλαδί-
αυτοῦ, καὶ σὺ κίεσαι ἐπιπέτας αὐτοῦ.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Ποῖον δὲ χεῖρα λέγει;
διότι ἐπὶ τῷ οἰκουμένῳ τῆ σαυροῦ καὶ τῆς
ἀναστάσεως δεξιὰ τῆς χειρὸς ἐπιπέτα σι-
μαίη. ἐπειδὴ γὰρ τὰ μεγάλα τῆ σαυροῦ
τῶν ἐδ' ὁ δάκτυλος τοῦ πνεύματος ἁγίου,
ἀναγκάτως πρὸς συγκρίσιν τῆ εἰρηφρονῶν,
ἐπειδὴ μέγιστον ἐπὶ τὸ δάκτυλον τῆ σαυ-
ροῦ ἐστὶ τῆς ἀναστάσεως, χεῖρα ἀντιὸ κα-
λεῖ. Ὁ δὲ καὶ γινώσκαι τὰς ἀνθερωπείας βε-
βαιῶν, καὶ ὅτι αὐτὸς αὐτῷ ἐποίησε ταῦτα,
αὐτῶ γινώμη καὶ διδοκίμη πύραυλοι, καὶ συμ-
φωσίαι πατρὸς ἐμὴ μαθόντες, τὸ τῆς θιο-
γλωσσίας παιδὸς διδάσει μωσῆται.

κα. ΚΑΤΑΡΑΣΟΝΤΑΙ ΑΥΤΟΙ.] ΕΥΣΕ-
ΒΙΟΥ. Μέγιστον ἐστὶν ἡμιεπὶ οἱ Ἰουδαῖοι
ταῖς καὶ τῆ σωτηρίας χεῖρα βλασφημίας
ἀλλὰ ἐκείνων βλασφημίας, ἀφελόντες
ὁσημέραι τὸ κήρυγμα γίνονται.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Κατὰ τὴν ἐπιπέτα τὴν σαυροῦ
καλεῖ; ἐπειδὴ ἐπὶ τῷ νόμῳ γυμνασίου ἡ
ἐπιπέτα ἐστὶν ὅπως ὁ κρεμνισμὸς ἐπὶ
ξύλων. Διότι αὐτὸν ἐδ' ἄλλως ἀναμειθῆται
ἀλλὰ δεξιὰ τῆ σαυροῦ ἐξήμισαν, ὑβρίσται τῆ κα-
τὰ τὴν γυμνασίου ἐπὶ τῷ νόμῳ βολύβου
ἀλλ' ὁμοίως ὁ πατήρ, αὐτὸ εἰς διλογίαν ἐξέλα-
βεν. ἐδὲ γὰρ ἄλλως εἰ μὴ δεξιὰ σαυροῦ ἀπὸ χεῖρα
παρασκευασθῆ, ἢ ὅπως πύραυλοι.

ΟΙ ΕΠΑΝΙΣΤΑΜΕΝΟΙ ΜΟΙ ΑΙΣΥΝ-
ΘΗΤΟΣΑΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι
μὴ τῷ καὶ χεῖρα ἐπιβελῶν, ἴρημοι τῆς τῆ
θεῶ ἐπισκοπῆς ἡρώτασαν, αἰχμῶν ἀφελ-
βάλου. ὁ δὲ σωτήρ καὶ κύριος ἡμῶν ἀφελ-
σωκίς εἰς τῆ ἐν τῷ πατρὶ τῆ δεξιὰ τῆ ὀνόμα-
τ' αὐτῆ, ἐδὲ τῆς οἰκουμένης σωκίς ὅπως
ἐκκλησίας.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Αἰχμωθήσασαι, φησὶν,
οἱ Ἰουδαῖοι, τὸν παρ' αὐτῆ σαυροῦ δέντα
ὡς πάντων ὁσόντες παρασκευασμένοι.
αὐτὸς δὲ ἐπὶ τῶν δεξιὰ τῶν Ἰουδαίων
αἰχμῶν, ὅσον δεξιὰ τῶν σωκίαι τῆς οἰκου-
μένης ἀφελόνται.

καθ'. ΕΝΔΥΣΑΣΘΩΣΑΝ ΟΙ ΕΝΔΙΑΒΑΛ-
ΛΟΝΤΕΣ ΜΕ ΕΝ ΤΡΟΠῃ.] ΕΥΣΕ-
ΒΙΟΥ. Καὶ τῶν μεθ' ὅπως, ἀφ' ἐπιστήσεως ποίας

rat, apparuit, quomodo ipse volens *sustinuit*
crucem confusione contempta, atque idem
corpus suum resuscitavit, cum sit dextera &
virtus Patris. *Uerant* igitur, inquit, *quia ma-*
nus tua hac quam contumelijs & oppro-
brijs affecerunt, *deus Domine fecisti eam.*

ΗΕΥΧΗΙΟΥ. Qualem verò manum
dicit? Vtique dispensationem crucis ac resur-
rectionis permanentem hoc verbo significat.
Cum enim magna miracula soleat appellare
digitum Dei, & comparatione eorum quae
dicta sunt, cum maximum sit miraculum
crucis ac resurrectionis, necessario illud ma-
num ipsam vocat. Hoc verò vult etiam
homines agnoscefe, vt sciant quoniam ipse
fecit eam: id est, quod voluntate & benepla-
cito eius facta sit, vt Patris Filijque consen-
tientes discerent, diuinæ cognitionis myste-
rium percipiant.

28. MALEDICENT ILLI.] ΕΥ-
ΣΕΒΙΙ. Iudæi quoque in hodiernum vsque
diem pergunt contra Saluatorem vti male-
dictis: verumtamen dum illi maledicunt, in
dies magis inlaretur prædicatio.

ΗΕΥΧΗΙΟΥ. Maledictum hoc loco
appellat crucem, quandoquidem in lege scri-
ptum erat: *Maledictus omnis qui pender in*
ligno. Idcirco ipsum non aliter quam per
lignum interimere quærebant, maledicto in
lege scripto ipsum afficere volentes: verum-
tamen Pater illud in benedictionem ordina-
uit. Neque enim aliter quam per crucem
sustinet adorari, vel omnino credi.

Cruce In-
dæi male-
dicta.
Deut. 21,
23.

QVI INSVRGVNT ADVERSVS ME
CONFVNDANTVR.] ΕΥΣΕΒΙΙ. Iudæi
namque post insidias aduersus Christum, di-
uinâ visitatione destituti, pudore circumfusi
sunt. Saluator autem & Dominus noster
etiamnum vsque modo lætitiâ impletur pro-
pter nomen suum, & Ecclesiam toto terra-
rum orbe stabilitam.

ΗΕΥΧΗΙΟΥ. Confundantur, inquit,
Iudæi, cum qui ab ipsis crucifixus fuerat ab
omnibus adoratum cernentes. Ipse autem
non tantum propter Iudæorum confusio-
nem, quantum ob totius orbis salutem læ-
tatur.

29. INDVANTVR QVI DETRA-
HVNT MIHI PVDORE.] ΕΥΣΕΒΙΙ. At-
que hæc discas, si attenderis quâ mente præ-
diti

Iudæi obin-
iuriam in
Christum
pudore sus-
fusi sunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

diti sunt Iudæi, videntes quidem sua decora & sancta funditus abolita; illius verò qui ab ipsis ignominia circumfusus, & in crucem actus ac morti traditus fuerat, memoriale quidem mortis studijs & honoribus celebra- ri; Ecclesias verò per ipsius virtutem toto orbe fundatas quotidie amplificari ac multi- plitari, atque insuper cum gloria promoueri. Hæc enim cum oculis suis cernant Iudæi, quomodo non iure merito pudore & igno- minia suffundantur?

HESYCHII. Pudorem ait Iudæorum detrahentium & maledicentium Christo, quodd nimirum ipsum cruci affixerint, qui ex illis erat secundum carnem, & ad ipsos fer- uandos aduenerat. Verumtamen hunc pudorem induunt; non enim factum negant, sed crucis facinus sibi proprium vendicant. Di- ctum itaque pudorem tamquam diploidem induunt: nam supra facinus crucis, quod vestis nuncupatur, negant illum per pro- priam resurrectionem vniuersum orbem excitasse. Hoc autem tamquam duplex pudor iure merito ipsis diploidis indumen- tum existit.

30. CONFITEBOR DOMINO NI- MIS IN ORE MEO.] **HESYCHII** Os Christi est Ecclesia, quandoquidem ipse quo- que necessarid eius caput constitutus est: per hanc igitur Patri confiteri perhibetur. Hoc enim id quod sequitur declarauit.

IN MEDIO MVLTORVM LAUDA- BO EVM.] EVSEBII. Multorum: quo- rum? nisi omnium Gentium quæ in ipsum crediderunt, & Ecclesiarum quæ per eorum orbem exiunt. Ipse enim est qui dixit: *Ibi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum medio eorum.* Idcirco toto orbe in medio Ecclesiarum à Domino Patri maxi- ma prouenit actio gratiarum.

HESYCHII. Nostram igitur glorifica- tionem, propriam confessionem, id est gratia- rum actionem, iuxta sermonem hunc neces- sariò ponis tamquam pastor gregis, & tam- quam primitiæ conspergionis.

31. QVIA ADSTITIT A DEXTERIS PAUPERIS.] **DIDYMI.** Mei scilicet, a Cor. 8,9. qui pro omnibus egenus factus sum, vt meâ inopiâ ditarentur. Stat autem à dextris eius qui omnia dexterè peragit & sapit. Barfuß

Dem in medio Ec- clesia lau- datur. Math. 18, 20.

ἀξω. Ἰουδαίων παῖδες κείνηται δὲ θνητὴς, ἰερόντες τὸ μὲν ἑαυτοῦ σημεῖα καὶ εἴματα ἐκβάλλουσι φανεροῦς· τὸ δὲ πρὸς αὐτοῦ ἀγαθὰ καὶ ἐπιβληθέντες, κυρτοὶ τε καὶ θανάτου ὁμοιωθέντες, τὸ μὲν τὸ θανάτου μῆγε στυδαῖς τε καὶ φιλοπικίας τετακμημένοι· τοῖς δὲ ἄλλοις ἔαυτὸ διωκόμενοι καὶ ἄλλοις ἔαυτὸ μὲν ἰδρυόμενοι ἐκκαλῶσαι, ἀπὸ ἑσθίας ἰσχυροὶ ἐπιβληθέντες, καὶ ἐπιβληθέντες ὅτι μὲν ἄλλοις πρὸς αὐτοῦ παῖδες, τοῖς ἐκ ὁμοιωθῆναι καὶ ἐκκαλῶσαι ἐκκαλῶσαι.

HESYCHII. Εὐσεβίου λέγει· Ἰουδαῖοι τὸ ἐκβάλλουσι ἔκβληται καὶ χεῖρας, ὅτι τὸν εἶς αὐτοῦ ἔσται καὶ ἑσθία, καὶ σάου αὐτοῦ ἰλθὺντα ἰσαύρωσαι. ἄλλοις θύμῳ ταύτην τὴν ἐσθίαν ἐσθίωσαι ἄλλοις τὸ ἄρτον τὸ γαλακτοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα οὐκ ἐστὶν τὸ σαρρὸν τὸ τὸ ἰσχυροῦ. Τὴν γὰρ ἐκκαλῶσαι αὐτοῦ ὡς διπλοῦς ἐκκαλῶσαι· ὅτι καὶ τὸν πολυμῆστον τὸ σαρρὸν ἰσχυροῦ κείνηται, ἄλλοις τὸ εἶς ἑσθίας ἰσχυροῦς ἔσται μὲν ἰσχυροῦ. τὸ δὲ αὐτοῦ ἐκ ἐκκαλῶσαι διπλοῦς ἀπὸ αὐτοῦ ἐκκαλῶσαι γίνεται.

λ. ΕΥΧΟΛΟΓΗΣΘΑΙ Τῶ ΚΥΡΙῶ ΣΦΟΔΡΑ ΕΝ Τῶ ΣΤΟΜΑΤΙ ΜΟΥ.] **HESYCHII.** Στόμα τὸ χεῖρ ἢ ἐκκαλῶσαι ἰσχυροῦ καὶ αὐτοῦ αὐτοῦ κεφαλὴ ἀναγκαῖως ἐκκαλῶσαι· ἔσται ταύτην τὴν ἐκκαλῶσαι τὸν πατὸρ ἐκκαλῶσαι. Τὸ δὲ εἰς ἐκκαλῶσαι ἐκκαλῶσαι τὸ ἐκκαλῶσαι.

ΕΝ ΜΕΣΩ ΠΟΛΛΩΝ ΑΙΝΕΣΘ ΑΥΤῶΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πολλὸν τῶν, ἢ πάντων τὸ εἰς αὐτοῦ πρὸς ἀπὸ αὐτοῦ, ἢ τὸ καὶ ἄλλοις ἔσται οὐκ ἐκκαλῶσαι. αὐτοῦ γὰρ ἔσται ὁ εἰς πρὸς ὅπου δύο ἢ ἑσθίας οὐκ ἐκκαλῶσαι ἐκκαλῶσαι μὲν εἰμι ἐκκαλῶσαι αὐτοῦ. ἀλλοῦ καὶ ἄλλοις ἐκκαλῶσαι ἐκκαλῶσαι τὸ καὶ τὸ καὶ τὸ Πατρὸς μὲν πρὸς αὐτοῦ ἐκκαλῶσαι.

HESYCHII. Οὐκ ἐστὶν ἡμῶν δόξα ἰσχυροῦ, αὐτοῦ ἀναγκαῖως, ταύτην ἐκκαλῶσαι, ἀναγκαῖως καὶ λόγῳ ὡς πρὸς ποιμῆν, καὶ ὡς ἀπαρχὴ φερύματα τὸ εἶδος.

λθ. ΟΤΙ ΠΑΡΕΤΗ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΠΕΝΗ- ΤΟΣ.] **ΔΙΔΥΜΟΥ.** Εἰ μὲν δὲ αὐτοῦ, ἢ τὸν πρὸς αὐτοῦ πρὸς αὐτοῦ, ὅπως τὴν ἐκκαλῶσαι πρὸς αὐτοῦ, παρὸς τὸ δὲ ἐκκαλῶσαι τὸν πάντων ἀπὸ αὐτοῦ τὸν ἐκκαλῶσαι. πρὸς αὐτοῦ

δὲ τὴ ἐκ δεξιῶν αὐτὴ παραστῆσαι τὸν Θεὸν
τῷ πρῶτῳ φασιν πθεῖς, λέγει, τὴ σὺν τῷ
ψυχῆ μου.

HEXCHIOI. Εἰ γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις αὐτὸν δεξί
ἢ ἐκείνων ἀπιστία πτωχὸν πλετεῖν προποίη-
κεν ἐν τοῖς ἔθνεσι, ἐκ δεξιῶν αὐτὴ πρῶ-
τος: ὅπου οὐ μὴ δοκεῖς εἶναι ταπεινὸν, ἐστὶ δὲ
σφόδρα ὑψηλόν, ὅτι ἐπὶ μόνῳ ἡμῶν ὡς Θεῷ καὶ
ὁμοσίῳ δυνάμειον λέγεται. ὡσαύτως γὰρ Ἰῶς
ἢ μόνον ἐκ δεξιῶν καὶ ἔπειτα τὴ Πατὴρ,
ἀλλὰ καὶ ἐκ δεξιῶν Ἰσαακ. Φησὶ γὰρ ὁ Στέ-
φανος ὁ ἰδὲ Θεοῦ τὰς ἐξουσίας ἀνωγλήρους,
ὅτι Ἰησοῦν ἐστὶν ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως.
ἔπειτα καὶ ὁ Πατὴρ ἐκ δεξιῶν Ἰσαακ λέγεται
τὴ Ἰῶ, ἵνα μὴ ἡμεῖς ἀξίαν Ἰῶ ὅτι Πατὴρ
μαθώμεν.

verò causam reddens cur Deus à dextris
suis assistat, ait, *Vt saluam faceret animam
meam.*

ANNOTATIONES CORDERII.

HEXCHII. Ipsum enim inter Iudæos ob illorum incredulitatem penuriâ laborantem abundare fecit inter Gentes, à dextris ipsius assistens: quod tu quidem humile esse arbitraris, sed est valde sublime, & de solo Filio tamquam Deo & consubstantiali dici potest. Quemadmodum enim Filius non solum sedet à dextris Patris, verum etiam à dextris stat. Ait enim Stephanus: *Ecce video calos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis.* Sic etiam Pater à dextris Filij stare dicitur, vt nos discamus vnam eandemque esse Patris Filijque dignitatem.

ANNOTATIONES CORDERII.

2. **D**EVS laudem meam ne tacearis.] S. Hieronymus vertit, *Deus laudabilis mihi ne taceas:* Aquila, *Θεὸς ὑμῶνός μου, Deo laudationis mea:* Symmachus, *Ὁ θεὸς ὑμῶνός μου.* Hisce similia sunt apud Ioannem illa verba Christi, *Clarifica me tu Pater.* q. d. Deus asserere meum honorem, quem inimici mei falsis calumnijs impugnant.

Ioan. 17.

Lingua vitia maxima lubrica.

3. *Locuti sunt adversum me lingua dolosa, &c.*] Narrat quantis calumnijs & mendacijs circumventus sit; quibus nulla magis lubrica inter homines sunt vitia: nam, vt rectè animadvertit Gregorius Nazianzenus, eò per se fertur natura vitiosa; nihilque est hominibus vitiosius, adeò dulce & incundum, ut calèν τὰ ἀλόγητα, vt de rebus alienis sermonem habere; idque præsertim si vel benevolentia quadam vel odio trahantur, à quibus veritas plerumque surripi solet. Id ipsum notat Sidonius Apollinarius lib. 4. Epist. 18. *Efficacius, citius, ardentius natura mortalium culpat aliqua quam laudet.* Ad hanc verò propensionem cum invidia, cum odium, cum ceteræ animi pestes accesserint, difficile dictu est, quantum bacchetur, & impunita licentia triumphet detractio. Quasi effractis modestiæ & conscientia repagulis prono cursu itur in calumnias; & benevolentia Christiana humanitasque violatur. Eloquenter S. Chrysostomus in Psalmum centesimum exponit quæ & quanta mala à detractioe orientur, quam eâ causâ nominat *διαβολικὴ, diabolicam,* à principe & parente suo nactam nomen: quare hinc concludit, eum qui detractioe studet *δουλεῖν τῷ διαβόλῳ, servire demoni,* auctoramento diabolicæ servitutis teneri. Quod satanam dicit esse progenitorem satoremque maledicentia, est verissimum; cuius in lumbis & malefico ingenio figurata primum est. De matre autem si quaeratur, quæ propudiosa illa genitura digna sit, respondent omnes, & profitentur esse *κακίαν, malitiam, improbitatem, vitiositatem.* Nestorius apud Nicephorum lib. 14 cap. 36. in Epistola quadam il-

Detrahit vitium diabolicum.

Maledicentia pater diaboli, mater improbitas.

lud eleganter & verè *ἀποκρίθη* *τῷ διαβόλῳ* *παροδῶν ἢ κακίαν, secunda omnis generis calumniarum est malitia.* Itaque non mirum si ex tam fædo patre & tam deformi matre tam detestabile monstrum existat; nec immeritò Dauid & omnes Sancti vsque aded illud vitium abominantur, & verbis grauissimis perstringunt.

4. *Pro eo ut me diligere detrahebant mihi.*] Id est, Cum me debuissent diligere, è contra mihi detrahebant. Vel etiam sic: q. d. Pro mea erga eos dilectione, siue, pro eo quod ego eos diligebam odium reportavi. Hebræa & Græca ambigua sunt propter infinitivum & affixum: & tam actiue quam passiuè exponi possunt. Ceterum, quâ ratione te aduersus hostes muniebas expone nobis ὁ Propheta: An delectum militum habebas? an oppida muniebas? an custodiam & præsidium regijs arcibus adhibebas? Minimè gentium. Quid ergo agis in tanto discrimine constitutus? *Ego autem orabam.* Id est, Deum pulsabam precibus, vt me à criminibus & peccatis tutum redderet: quia hoc vnum est quod malum mihi infert, hoc vnum quod expauesco, ne scilicet in peccata & crimina incidam. Quisquis ergo virtutem amat, & ad perfectionem adspirat, maleuolorum odia & detractioes oratione superet, ac Prophetam Regium imitetur, detractioibus hostium suorum hoc scutum opponentem, & semetipsum à telis inimicorum preceatione obuolantem. Eadem sanè religiosi viri & Dauidis causa est: nam si hic ob optimè gesta & laude dignissima vituperationem accepit; ita & ille ob vitæ sanctæ propositum, & regulæ diligentem exactamque custodiam, quæ laudem & amorem meretur, ex ore stultorum non laudem, sed contemptum & contumeliam ac dedecoris verba reportat: quæ omnia pie preceationis vmbone retundenda sunt. Ceterum hic & præcedentes versus ad litteram quoque in Christum quadrant, quem lingua Iudæi omnino dolosa & hostili oppugnarunt Iudæi: *stunt gratis oppugnati sunt.* verum in innocentem cadere crimen non poterat.

Cum maledictis impetitur orandum est.

Iudæi Christum gratis oppugnati sunt.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

terat. Oppugnabant verò gratis, eùm causam oppugnationis nullam Dominus dedisset, qui innumeris illos beneficijs affecisset in tam varia morborum curatione; singularique benevolentia & amore prauentissos amore & benevolentia suã indignos. Quò maius beneficium elucebat, quod in hostes profundebatur. At illi omnium immemores, pro benefactis mala reponebant, & communi studio dignum aliquid accusatione & damnatione querebant.

Summa impietas eò homines trahit, vt etiam eorum orationes, vota & sacrificia sine peccata. Matth. 27, 4.

7. *Et oratio eius fiat in peccatum.*] Id est, Precatio eius ducatur peccato non per se, sed propter indignitatem personæ, & detestationem precantis, orationem suam peruerso affectu vitiantis. q. d. Non magis exaudiatur eius oratio, quàm si esset peccatum & scelus, & ex ea potius augeat peccata, quàm peccatorum supplicium depellat. Notatur hoc loco Iudas Iscariotes, qui *pœnitentiã ductus remisit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus dicens: Peccavi tradens sanguinem iustum,* &c. Ecce tibi in Iuda pœnitentia, ecce pecuniarum malè acquiratarum restitutio: sed hominis impietas fecit, vt hæc pœnitentia & restitutio essent noua crimina cum supplicio coniuncta. Et meritò deploratam Iudæ impietatem notans D. Leo Serm. 5. de Passione ait: *Tam peruersa impij conuersio fuit, vt etiam pœnitendo peccaret.* Quid peius de homine dici potest, quàm quòd tam peruersus sit, vt etiam vouendo, sacrificando, pœnitendo, orando peccet? adeò vt nemo distinguere possit inter eius victimas & peccata; iuxta illud Isaïæ, *Qui immolat bouem quasi qui interfecit virum.* Quod vt summum malorum est, sic à Dauide in summum peccatorem hoc loco dicitur, *Et oratio eius fiat in peccatum.* Id quod ponderans D. Ambrosius lib. 1. de Abel & Cain cap. 9. ait: *Nescis quàm grane sit in oratione contrahere peccatum, ubi speras remedium? Certè Dominus per Prophetam docuit hoc grane esse maledictum dicens: Et oratio eius fiat in peccatis.* Fallat, si maius aliquod maledictum iactari possit in homine, quàm vt taliter fiant eius vota, & sacrificia, & orationes, vt nequeat distingui inter illa & crimina. Nonne summum malum est sic infectos habere fontes salutis, vt vnde sperabas vitam, mortem incurras? Numquam sanè Deus seuerior in peccatores ostenditur, quàm vbi eos eò deuenire permittit, vt offendant ipsis placationis muneribus.

Isaïæ 66.

Iudas in calibatu vixit.

9. *Fiant filij eius orphani & vxor eius vidua.*] Nota hoc non potuisse in Iuda, prout verba sonant, impleri: liquidem ille vxore caruit, & in cælibatu vixit, vt Patres communiùs, D. Hieronymus, Chrysostomus, Basilus, Theodoretus, Euthymius & alij innuere videntur, nullos Iudæ liberos propriè recognoscentes. Solum igitur accumulatur hîc imprecationes, non quòd omnes illi aduenerint; sed vt figuratè ac Poëticè summa eius miseria significetur, vt Genebrardus aduertit.

Ad quantum paupertatem & miseriam redacti sint Iudæi.

10. *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, &c.*] Hæc verba, inquit Theodoretus, non Iudæ modò, verùm etiam omnibus perfidis Iudæis congruunt. Igitur quæ maior potest miseria excogitari, quàm quæ his verbis continetur? Nam in patria adhuc constituti vix habebant tuguriola in quibus reciperentur.

Eyciantur, inquit, de habitationibus suis: Græcè est, *Ex ôikoidwv dwtv*: quod propriè est *de parietinis suis*, hoc est, de tugurijs, de casulis ruinosis, de ruderibus seu ruinis, vt legit Theodoretus. Quia domibus per Romanos incensis, eùm non haberent quo alias ædificarent, inter murorum ruinas habitare cogebantur. A patria in exilium abducti, non habebant quo vitam nisi mendicando sustentarent. *Transferantur, inquit, filij eius, & mendicent.* Quod erat miserimum paupertatis genus: quod proinde Salomon omnino deprecabatur: *Mendicitatem ne dederis mihi.* Ad pinguiorem fortunam si aliquando extra patriam exurgebant, statim per exactores Romanos emungebantur. *Scruietur, inquit, facerator omnem substantiam ipsius:* Symmachus, *Συμπύσιον πάντων πάρα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, Concussit exactor omnem substantiam ipsius:* Chaldaus, *Colligat exactor omnia quæ ipsius sunt:* quamuis Genebrardus ex eodem Chaldaeo refert, *Colligat fiscus omnia quæ ipsius sunt:* & citat illud ex D. Bernardo: *Quæ non capit Christus, rapit fiscus.* Itaque Iudæi eò paupertatis deuenierant, vt vel nihil proprium, vel si quid haberent, illud in regium fiscum soluere cogerentur. Significanter autem ait, *Nutantes transferantur, & mendicent.* Quali mendicitas sit proprius affectus mobilitatis. Quippe, vt ait S. Ambrosius in Psal. 61. *Eget semper & mendicet qui mouetur.* Vnde benè monet Paulus, *vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumuersionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate crescimus in illo per omnia:* ablata scilicet fluctuatione & palearum leuitate veritatem facientes; hoc est, iuxta D. Anselmum, veris & firmis rationibus nixi, quid inde sibi compararent pulchrè ait. *Crescimus per omnia.* Vt enim semina omnem terræ succum in proprium augmentum trahunt, sic firmi & constantis animi virtus ad se vniuersos alliciens crescit per omnia. Vbi autem non soliditas grani, non pondus constantiæ, sed leuitatis fluctuatio & palearum mutabilitas in nequitia hominum est, ibi nullâ fructificatio, sed sterilitas, & solitudo & paupertas manet.

Prou. 30, 9.

Mendicitas est proprius affectus mobilitatis.

Ephes. 4, 14.

Ad proficiendum opus est constantiâ.

18. *Dilexit maledictionem, &c.*] Mira ad desiderium hominis etiam in plectente Iudice obedientia! Pondera repetitionem illam, *Dilexit, & veniet, noluit, & elongabitur.* Sanè qui maledictionem diligit, utique & benedictionem fastidit: qui odit benedictionem, maledictionem amare dignoscitur. Quid est, quod vtrumque repetitionis periculo præscribatur? An vt satius Iudæ colluctatio aduersus propriam salutem promatur, & vsque ad vnguem adhuc in dictionibus ipsis supplicium desiderio respondeat, vt maledictionem inueniat qui quærit; perdat benedictionem qui odit? sed quæ tam excors sibi que inuidus, qui sui maledictionem diligit, benedictionem repellat; malum appetat, bonum excretur; eùm potius, quò deliciosius à desiderijs homo pellicitur, semper bono, licet fucato, inhiet; nec malum possit amare, nisi quò bonum? Sed qui pomum, cuius medulla venenum est, benè sibi cognitum appetit; venenum amauisse quis abneget, licet sub cute rosea deceptos

Quomodo Iudas dilexerit maledictionem.

ceptos oculos illi præbeat? Iustè igitur in eodem plectitur pomo, quod blanditias coloris ab interiori inficit veneno, vt totum pomum tota pœna sit, & castigetur homo in concupitis. Genebrardus locum hunc sic expendit: *Dilexit maledictionem non sub ratione maledictionis, sed boni; quoniam ea dilexit & egit, ob qua sequitur maledictio: è contrario benedictionem noluit, quatenus illis abstinuit à quibus consequitur benedictio. Quasi eò vsque Iudas impietatum & omnium scelerum fuerit studiosus, vt optare infelicitatem Deique execrationem videretur; adèd addictus prauitati, vt nullum scelus refugerit, quo Dei maledictionem in se prouocaret. vnde subdit Psalmita:*

Maligni imbuuntur maledictione.

IBIDEM. *Induit maledictionem sicut vestimentum, &c.] Vestis corpus amicit tegitque, aqua per os immissa stomachum & vilcera occupat; oleum, quia subtilissimum, non carnes solum, venas & nervos, sed ipsa quoque ossa penetrat; sic maledictio corpus, animum, sensus omnes, voluntatem ac intelligentiam occupabit. Dilexit maledictionem, & venit ei: quandoquidem ipse alios, etiam ipsum alij, in dè Deo ipse abominabitur. Talis vtiq; aternæ maledictionis habet principium, quem malitia non affligit, sed suauiat & implet delicijs. Ostendit (inquit D. Augustinus) eum cum maledictione malefacere, & comparare sibi maledictionem, hoc est pœnam aternam. Modò quippe maledicta delectans sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius. Sed ideo maledictio vocatur, quia talibus Deus tormenta prædixit. Tamquam in ossibus aussem oleum est maledictio, cum homines inde fortes se putant, quia licet eis mala tamquam impune committere. Cui malitia in corde est velut aqua in ore sitiente; quem nequitia delinit & suauiat vt oleum, vt balsamum odoriferum, nec minimam sentit in sceleribus amaritudinem, nec dolorem vllum, hic aternis reseruatur maledictis.*

Quem hic malitia non affligit, aternis reseruatur maledictis.

Ad maiorem corporis integritatem per ieiunium peruenitur.

24. *Genus mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.] Quasi diceret: Quamuis per ieiunium infirmitatem contraxerim; tamen per diuinas consolaciones, perpetuas ieiunij comites, ad maiorem integritatem perfectionemque euasi. Quare D. Hieronymus, ant quisquis ille est Auctor Commentariorum in Psalmos, qui in septimo D. Hieronymi Tomo circumfertur: Et nos ergo, inquit, quando ieiunamus, quando facies nostra pallida sunt, quando fædi videmur, cognoscamus nosmetipsos tunc pulchriores apparere Christo. Tales diligit milites Christus, qui ieiunijs vacent. Annona nostra & esca ieiunium est. Tantus verò decor, tanta pulchritudo per ieiunium confertur, vt homines Angelis exquare videatur. Vnde D. Chrysostomus Serm. 2. de Ieiunio: Ieiunium, inquit, est Angelorum imitatio. Et Hom. 1. de Pœnitentia: Ieiunium, inquit, ex hominibus Angelos facit. Certè D. Athanasius Serm. de Virginitate: Angelorum, inquit, cibus est ieiunium. S. Ambrosius lib. de Elia & ieiunio cap. 3. testatur Ioannem Baptistam propter ieiunium in sacris Litteris Angelum appellati: Hic est enim de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum. Et inter alia ieiunij præconia: Quid est, inquit, ieiunium nisi substantia & imago ca-*

Annona animi ieiunium.

Ieiunium ex hominibus Angelos facit.

Math. 11, 10.

lestis? Ieiunium refectio anime, cibus mentis. ANNO- est: ieiunium vita est Angelorum; ieiunium culpa mors, excidium delictorum; ieiunium salutis, radix gratie, fundamentum castitatis. TATIO- NES COR- DERIL.

lestis? Ieiunium refectio anime, cibus mentis. ANNO- est: ieiunium vita est Angelorum; ieiunium culpa mors, excidium delictorum; ieiunium salutis, radix gratie, fundamentum castitatis. TATIO- NES COR- DERIL.

27. *Et sciant quia manus tua hac, &c.] Hæc verissima propriæ vilitatis & diuinæ bonitatis cognitio perfectos viros erudit, vt inter abundantiam spiritualium diuitiarum humiles sint, seipfos despiciant, & in solo Deo tamquam in omnium bonorum principio confidunt: ipsum vt auctorem sanctitatis, & seipfos vt vilia instrumenta ab ipso mora & eleuata conspiciunt, & indignum putant, præcipuâ & verâ causâ sanctitatis omisâ, sibi ipsi, qui à Deo vocantur & mouentur, & quodammodò impelluntur, hoc opus gloriosum adscribere.*

Viri perfecti nil sibi, sed omnia Deo adscribunt.

28. *At maledicent illi, & tu benedices.] Quipe per hominum maledictiones diuinæ benedictiones comparantur; & qui illas patiuntur, has assequuntur. Vnde rectè D. Ambrosius in Psal. 118. Non potest, inquit, maledico moueri, qui maledicta hominum diuina munere benedictionis excludit. Quid enim triste & austerum in maledictione humana apparebit, quod statim diuinæ spe benedictionis non compensetur? Quare Apostoli nouam in Deum spem concipiebant, quoties nouas ab hominibus contumelias patiebantur. Ibant, inquit Textus, Apostoli gaudentes. Quò verò ibant? Planè ad conspectum Dei. Nam statim ibi dicuntur se ad templum contulisse. Vnde, quæso, tanta lætitia accedentium ad Deum erumpebat? Sequitur: Quia digni habiti sunt pro nomine Iesu consummiam pati. Ac si ex illa contumeliarum patientia ingens lætitia ac fiducia in Deum pullularet, quæ illos à carcere in templum oraturos transferret.*

Per hominum maledictiones diuina benedictiones comparantur.

Act. 5, 41.

29. *Operiantur sicut diploide confusione sua.] Diplois, inquit Euthymius, est vestis duplex. Diplois Petir itaque David, vel potius prædicit fore, vt duplex pœna impijs inferatur, quâ & nunc funiculis peccatorum constringantur, & tenebris interioribus mancipientur; postmodum verò vlttricibus flammis affligantur, & in tenebras exteriores detrudantur.*

peccatorum qualis.

30. *In medio multorum laudabo eum.] Paraphrastes Chaldæus habet, In medio sapientiu: ita in Hebræo est רַבִּינִים Rabbim; & inde fortè Rabbinos intelligit vt diuinæ legis Interpretes, vt religionis Mystagogos. Est ille populus gravis, de quo in alio Psalmo dicitur: In populo graui laudabo te. Appellat grauem non pondere plumbeo, sed aureo libramine; cuius mens & voluntas non titubet leuitate, sed in bono & honesto fixa, in virtute & deuotione stabilita sit.*

Psal. 34, 28.

31. *Adstitit à dextris pauperis.] Floridè ad hunc locum Crescollius noster Mystagogi lib. 3. cap. 47. Pictura, inquit, est Dauidico penicillo digna; facit pauperem tutò & beatè gradientem, adstare autem à dextris Deum vt hyperaspistem, fidum armigerum, fortissimum inuictumque lateronem, qui opposito scuto amoris prouidentiaque suæ defendat pauperem. Vel adstare à dextris vt κλάδον δεξιῶν, felix augurium, omen salutare, certum auspiciu secuturæ felicitatis, qui pede dextro, vt alexi-*

Quantam Deum curam gerat pauperis.

PARA- alexicacutē quidam Hercules & fospitator ac-
PHRASIS cedat. Vel adstare à dextris, vt qui manus
ANONY- habet aureas plenas hyacinthis, in dexteram
MI. inopis dona sua & copiæ cornu inijciat. Vel

denique adstare à dextris, vt pauper per se nu-
dus, spoliatus, & egens, qui imbecillitate
suâ corruat, impositâ velut in humeros ma-
nu, illo ipso nitatur qui portat orbem.

IN PSALMVM CIX. ARGVMENTVM.

Psalmus * ipsi Dauid.

Ψαλμός τῷ Δαβίδ.

* Absq̄ à
Vulgata
vix ipsi

Arriani quidem & Eunomiani ad Deum
Verbum referunt hunc Psalmum, idque
priusquam incarnaretur; Pauli vero Sa-
mofateni, & Photini Sabellijque affecle ad
merum hominem; Iudæi autem, quod magis
ridiculum est, ad Abrahamum; cui tribuunt
sessionem à dextris Dei. Verum hereticis
Iudaicisque nugis ommissis, proferenda veri-
tas est, nempe in Dominum nostrum Iesum
Christum unigenitum & primogenitum di-
ctatum esse: primogenitum quidem secun-
dum carnem, unigenitum vero secundum
diuinitatem. Vnus enim vtraque est, scilicet
& Filius, & Dominus. Iubetur autem sede-
re non tamquam unigenitus, secundum hoc
enim coæternus existit, sed tamquam primo-
genitus & heres. Cum enim in præcedenti
Psalmo passionem declarasset, in præsentia-
rum prædicit quæ post ascensionem con-
tulerunt. Hoc etiam Petrus de Domino
exposuit, atque ipsemet Saluator, non in-
ficiendo quin Christus Filius esset Davi-
dis, sed adiungendo id quod ignorabatur
ei quod in aperto erat. Christum namque
Filius esse Davidis sciebant etiam Phari-
sæi, sed eundem Davidis esse Dominum ignorabant.

Christus
unigenitus
& primo-
genitus.

aa. 2.

Οἱ μὲν ὡς Ἄρειοι & Εὐνόμοιοι εἰς τὸν
θεὸν λόγον εἰρηάζον λέγουσι τὸν Ψαλμὸν, καὶ
ὡς σαρκωθέντα· οἱ δὲ ὡς Παῦλος τὸν
Σαμουηλά, καὶ Φωτεινὸν & Σαβέλλιον εἰς
ψιλὸν ἄνθρωπον· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, τὸ γαλιό-
προν, εἰς τὸν Ἀβραάμ· καὶ ὡς ἐκ δεξιῶν
τῷ θεῷ. Ἀλλὰ τὰς μὲν αἰρετικὰς καὶ Ἰου-
δαϊκὰς φλυαρίας παραλείποντας, εἰπεῖν
ἕξει τὸ ἀληθές, ὅτι εἰς τὸν κύριον ἡμεῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν εἴρηται τὸν μονογενῆ καὶ
ἁγιοτόκον· ἁγιοτόκον μὲν καὶ σάρκα,
μονογενῆ δὲ καὶ θεότητα. εἰς γὰρ τὰ σωμα-
φόρα, καὶ ἦος, καὶ κύριος. Ἐπιτίθη-
ται δὲ καθίσαι ἐξ ὡς μονογενῆς, καὶ τῷ
τὸ γὰρ σιναΐδι, ἀλλ' ὡς πρωτότοκος
καὶ κληρονόμος. Διλωθέντος γὰρ ὅτι
τὸ περιλαβόντος ψαλμὸς τῷ πάτρι, νῦν
τὰ καὶ τὴν ἀνάληψιν ὁ πατρὸς περιθεωρεῖται.
Τῷτο καὶ Πέτρος εἰς τὸν κύριον ἐξελά-
βειτο, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐκ ἐμβαλλῶν
τῷ εἶναι ἡμῶν τῷ Δαβὶδ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ
τῷ ὁμολογημένῳ τὸ ἀγνωστόν περι-
θεῖται. Τὸ μὲν γὰρ εἶναι ἡμῶν τῷ Δαβὶδ
τὸν Χριστὸν οἱ Φαρισαῖοι ἐγνώσκον, ὅτι δὲ
κύριος ἡμῶν τῷ Δαβὶδ ἠγνοῦν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

I. **D**IXIT Dominus Domino
meo: Sede à dextris meis:
Completâ dispensatione Chri-
sto Domino ascendenti dixit Dominus, id
est Pater, Sede à dextris meis, scilicet secun-
dum humanitatem: nam vt Deus thronum
habet sempiternum; iuxta illud, *Sedes tua
Deus in saculam saculi.* Sedes itaque regiam
dignitatem significat, sessio autem constan-
tiam ac firmitatem mansionis in Regno. Illud
verò à dextris declarat ipsum participem esse
honorum Patris ac munerum dexterorum.

Christus
homo sedet
à dextris
Dei Patris.

Psal. 44.
7.

α. **E**IPEN ὁ κύριος τῷ κυρίῳ
μου· καθὼς ἐκ δεξιῶν μου·
Πληρώσαντι τὴν οἰκονο-
μίαν καὶ ἀναληφθέντι Χριστῷ κυρίῳ ὅτι εἶπεν
ὁ κύριος, τέτις ἐστιν ὁ Πατήρ, καθὼς ἐκ δεξιῶν
μου ἀνθρωπίνως· ὡς γὰρ θεὸς αἰώνιον ἔχει τὸν
θεόν· καὶ τὸ, ὁ θεός σου ὁ θεός εἰς αἰῶνα
αἰῶν. Ὁ μὲν ἐν θεῷ τὴν βασιλικὴν
αἰξίαν σημαίνει, ἡ δὲ καθεστὸς τὸ ἰσραὴλ καὶ
βέβαιον τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ δημοσίας. Τὸ δὲ
ἐκ δεξιῶν τὸ τῷ ἀγαθῷ εἶναι καὶ δεξιῶν τῷ
Πατρὶ δωρημάτων κοινωνία.

Εἰως

Εως αὐθιγῶν ἐχθρῶν σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

Εχθροὶ δὲ αὐτοῦ εἰσὶν αὐτῶν, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησὶν Ὅταν καταργηθῶν τὰς ἀρχάς, καὶ ἕχα- τῶσθε ἐχθροὺς καταργηθῶσι ὁ θάνατος.

β. Ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποσελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών

Ῥάβδος δυνάμειος καλεῖ τὸν Χριστόν, ὡς ἔστιν ἐκ Σιών τῆς ἀνωθεν θηλονοῦ. ὁ δὲ τῶν καὶ ἐπιφέρει ὀνομαζέται.

Κατακυρίωε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου.

Ἀντὶ τῆς κυριότητος καὶ ἀπεινότητος καὶ ἀσιβήτητος, οἷον ἐχθροὶ θεοῦ ὀνομαζέονται.

γ. Μετὰ σὲ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέραις τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου

Τὸ κλειδί τῆς κλεισίας ὁ δὲ τῶν σημαίων, ἐν ᾧ δυνάμει θεοῦ πάντας κλεινοῖ, ἰδὼν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

Ἐκ γαστρὸς ἀπὸ ἐωφόρου ἐγέννησά σε.

Βλέπεται εἰπεῖν, ἀπὸ τῆς ἐξ ἧς καὶ κτίσθησα ἐγέννησά σε, καὶ τὴν εὐδοκίαν δηλοῦν, ἢ καὶ τὸ ἀπορρησθῆναι τῆς ἐκ παρθένου γέννησός. ὅθεν ἐπιφέρει.

δ. Ὡς μοσε κύριος, καὶ ἐμεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Δοκίμῳ δὲ ἀπὸ τῆς θείας φωνῆς Χριστὸς λέγει ὅτι ἀπορρησθῆναι τὴν κυριότητα καὶ τὴν εὐδοκίαν πατρὸς καὶ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ποιῆν αὐτὸν ἱερέα, καὶ ἐκ τῆς τῆς τάξης ἁερῶν. Ὅτι δὲ τὰ κατὰ τὴν σὰρκα τὴν κυριότητα ἀνιήσεται, ἐπὶ σαφῆσιν αὐτὸ ποιεῖ καὶ τὸ ἕξ. ἐπιφέρει γὰρ

ε. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου

Ἀντὶ τῆς δυνάμειος σου καὶ ἰχὺς σου ἔσαι ὁ κύριος ἐκ πατρὸς τῆς αἰτίας τί γίνεται ἐπιφέρει.

Συνέθλασεν ἐν ἡμέραις ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς.

Διὰ τὸτό, φησὶ, δυνάμειος βασιλείων συνέθλασεν ἐξουσίας ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὀργῆς.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Inimici autem eius fuerunt, quos Apostolus ait: Cum evacuaverit Principatus, etiam potentissima inimica destruetur mors.

1. Cor. 15, 26.

2. Virgam virtutis tuae emittet tibi Dominus ex Sion:

Virgam virtutis appellat Christum, qui est ex Sion scilicet superna: quapropter etiam caelestis nominatur.

* Absq. d. Vulgata vix tibi Christus virga virtutis.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Id est, Dominaberis infidelibus & impijs, qui inimici Dei nuncupantur.

3. Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum tuorum:

* Vulgata omittit.

Tempus iudicij per haec declarat, in quo virtute diuina omnes iudicabit, veniens cum sanctis Angelis.

Ex utero ante luciferum genui te.

Vult dicere, Antequam essent creaturae genui te, secundum diuinitatem scilicet, vel secundum praedefinitionem natiuitatis ex virgine. vnde subdit:

4. Iurauit Dominus, & non poenitebit eum: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

Deinceps igitur de Christo vt homine Deo agit; quod nimirum Dominus Deus Pater iurauerit Domino nostro, se facturum ipsum Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Aaron. Quod hoc autem secundum carnem Domini intelligatur, adhuc magis manifestat id quod sequitur. subdit enim:

Christus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

5. Dominus a dextris tuis

Id est, Virtus & fortitudo mea erit Dominus. Ex hac causa quid fiat subiungit.

Confregit in die irae suae Reges.

Idcirco, inquit, potest Regum potentias conterere in tempore iracundiae.

6. Iudi-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

6. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas:

Non solum autem, inquit, Regum Principatus dissoluet, verum etiam in populis iustum iudicium declarabit.

Conquassabit capita in terra multorum.

Ceterum, inquit, ostendet se magna polere potentia ad illos qui id merentur puniendos. Innuit autem Iudæos tamquam sibi valde aduersantes.

7. De torrente in via bibet:

Describit omne eius viuendi institutum, quomodo minime delicatum aut dissolutum futurum sit, sed serium, sicut erat Hebraea, qui voluit de torrente bibere, & a coruis nutrir, ne contideret impietati. Vult itaque breuiter dicere, quod asperam & feriam vitam ducturus sit.

Propterea exaltabit caput.

Id est, Exaltabitur, & honorabitur.

COMMENTARIVS: HERACLEOTÆ.

Quomodo
Deus Chri-
sti humani-
tatem hon-
orauerit.

DIXIT DOMINVS DOMINO ME O.] Id est, Communicauit Dominus Domino meo sessionem a dextris suis: communicauit autem propter carnem, quæ hoc antea non habebat, non propter diuinitatem, quæ hoc ex natura possidebat. Nemo enim habenti dat ea quæ habet. Etenim Iudæis ipsum exilem hominem opinantibus, utpote ex Dauide, ostendit in Euangelijs se Dominum esse per diuinitatem. Illud autem *Donec ponam* non secundum limitationem, sed secundum potestatem dicit. Non enim vsque dum sedet, donec ei positi fuerint inimici scabellum, postea verò honore isto excidit. Nam bello ingruente potius oportuerat ipsum stare & dimicare, ut etiam humano more loquar, post victoriam verò sedere. Verumtamen, ut dicebam, hoc secundum abundantiam & excessum dicit, sicut & illud, *Ego sum, ego sum: & donec senio confecti eritis ego sum.* Neque enim post Iudæorum senium futurum erat ut non esset.

Vox donce
quid im-
portet.

Exod. 3.

2. VIRGAM VIRTVTIS TVÆ EMITTE T.] *Virgam* appellat Regnum. Virtutis

5. Κελεύει ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα.

Οὐ μόνον δὲ, φησι, βασιλείων καταλύσει τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πόλεσιν ἐπιδείξεται κείων τὴν δικαιοσύνην.

Συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν.

Δείξει δὲ, φησι, πολλῶν δυνάμεων ἔχων εἰς τὸ πικραίνειν τὰς ἀξίας ἀνιπτικῶν δὲ τὰς Ἰουδαίους ὡς ἀγῶν ἀντιπροσέτιοι τας.

Ζ. Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται.

Τὴν πολιτείαν αὐτῆ ἀσχετῶσαι πᾶσαν, ὡς ἔγωγε ἐξυφίλη ἐδὲ ἀνημύνη, ἀλλ' ἀκείβη, καὶ ἄπειρ ἢ τῆ Ἡλιῶ ἐχέτω, ἐλοιδύει. Ἐ καὶ χειμάρρου πίνει, Ἐ ἐκ κροφῶν τραφῆναι, δὲ τὸ μὴ σπινθηροῦν τῆ ἀσθενείᾳ βυλταται ἐν εἰπεῖν στυγίως, ἀποκλήθει καὶ ἀκείβηστρον ἀναδείξεται βίον.

Διὰ τῆς ὑψώσεως κεφαλῆς.

Τυτίσῃ, ὑψαθήσεται, καὶ δοξαθήσεται.

ΕΙΠΕΝ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΜΟΥ.] Αντι τῆς μετέωκε τῆ κρείω μὴ ὁ κίω εἰ. τ' ἐκ δεξιῶν καθέδρας. μετέωκε δὲ δὲ τὴν σάρκα, τὴν μὴ ἔχουσαν τὸ πορὸ τῆς, ἢ δὲ τὴν θεότητα, τὴν ἐκ φύσεως τὸ κεντημύνη. ἢ δὲ τὸ τῆς ἔχουσι διδωσθ' ἔχῃ. Καὶ Ἰουδαίω τὸ ψῆλον αὐτῶν ἀφ' ἑσθ' ὑπαλαμβανόντων, ὡς ἐκ Δαβὶδ, ἔδειξεν αὐτὸς κρείω. αἶν δὲ τὴν θεότητα ἐν Ευαγγελίοις. Τὸ δὲ ἔως ἀν' ἑσθ' ἢ κρείω εὐμοισμοῖ, ἀλλὰ κρείω εὐμοισίας λέγει. Οὐ γὰρ ἔως τότε κείωται, ἔως πεθῶσιν αἰ ἐχθροὶ ὑποπόδιον, μὴ δὲ τὸ πορὸ τῆς πικρῆς δέξεται. ἔδει γὰρ μάλλον αὐτὸν τῆ πολίμω ἐπὶ ἀτ' ἔσασθαι καὶ ἀγωνίῃ, ἢ καὶ ἀνθροπίνως εἶπω, μὴ δὲ τὴν νίκην κείωσαι. ἀλλ', ὅπερ εἶπον, κρείω εὐμοισίας τὸ πορὸ καὶ ἐπίτασιν λέγει. ὡς καὶ τὸ, Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι. καὶ ἔως ἢ κρείωσαι ἐγὼ εἰμι. ἢ γὰρ μετὰ τὸ κρείωσαι Ἰουδαίους ἐκ ἑμῶν ἐσθ' αἰ.

β. ΡΑΒΔΟΝ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΕΒΑΠΟΣΤΕΛΕΙ.] Ραβδὸν καλεῖ τὴ βασιλείαν. δυναμὸς δὲ

δὲ ἀντὶ τῆ βασιλείας δυνάμει. Τὸ δὲ ἐν Σιών τὸν τόπον λέγει ὁ Θεὸς ἤρξατο βασιλεύειν. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ τὸ ἀνθρώπων ἢ ῥάβδ (ἢ ῥίζης Ἰεσσαί) ὁ Χριστὸς ἐκ Σιών ὁ σωθεὶς ἐκ Σιών γὰρ ἰταυτηνῆθη, καὶ δι' αὐτῆ δαίμονας καὶ τὰς σεβουδύνας αὐτὰς κατήγωνίστατο. Δυνατὴς δὲ, Φοι, βασιλείας ἐπιλαβόμενος (ὅθεν γὰρ ῥάβδος τὸ κράτος δηλοῖ) κυριεύει τῶ ἐχθρῶν. καλῶς δὲ εἶπεν ἐν μέσῳ ἀπειθῶντων γὰρ καὶ ἀντιλεγόντων καὶ μαρομύρων ἐβασίλευσε. Καὶ οἱ αὐτῆ δὲ μαθηταὶ κυκλόμενοι ὑπὸ ἀσέβων, ἕως αὐτὸς προσήγαγον ἐ ὑπέταστοι. Τὸ δὲ καὶ σὴ ἢ ἀρχὴ ἕως ἀρχῆν τὸν σωτῆρα φησὶ ὡς Ἡσαίας· ἢ ἢ ἀρχὴ ἐπὶ τῆ ὤμῳ αὐτῆ· τὸ ἰχυρὸν σημαίνων. Σύμβολον γὰρ τῆς βασιλείας Χριστοῦ ὁ σωτῆρ. ἡμεῖσαν δὲ δυνάμειως τὴν δούτεον καλεῖ ἐπιφάνεια. Ἐπει ἔν τῷ τῷ σωτῆρ ὡς ἀγαπῶνται καὶ τῆ σωτῆρ, εἰκότως εἶρηται καὶ σὴ ἢ ἀρχὴ ἀντὶ τῆ καὶ τῆ βασιλείας. καὶ τὸ γινώσκον τῆς βασιλείας τότε, φησὶ, ἢ ἀρχὴ σε, καὶ τὸ κράτος ἡξοδευθήσεται, ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ὡς ὁ ἥλιος λάμψουσιν· ὁ νῦν λαμπρότητα εἶρηκεν. ἢ καὶ σὴ ἢ ἀρχὴ ἀντὶ τῆ, ἀνώλεθρον ἔχει τὸ κράτος ἀναφαίρετον.

γ'. ΕΚ ΓΑΣΤΡΟΣ ΠΡΟ ΕΩΣΦΟΡΟΥ.] Καλῶς ἐταυθθα ἀδείλαβεν ἐκατέρω φύσιν ἐν τῷ ἢ ἐπὶ προσώπῳ, ἐ ἢ σάρκα, καὶ ἢ θεότητα· τὸ μὲν γὰρ ἐκ γαστρός λέγει ὅτι ἀρμόζει τῇ σαρκὶ τὸ δὲ ἐπὶ εὐσφόρου ἐπὶ τῆ θεότητος. Ἐπὶ γὰρ τῆ εὐσφόρου ἢ πᾶσαν κτίσιν ἀπὶντῆται. Ἄλλως δὲ τὸ ἐκ γαστρός τὸ τ' αὐτὸν ἐ ἢ εἰσὶαί σημαίνει ὡς ἀβολικῶς καὶ γὰρ ἐ ἀνθρώποι δὴ τὸ γαστρός τίκῃσι τὰ τὴν αὐτῶ αὐτοῖς ἔχοντα φύσιν. Ἀκύλας δὲ, δὴ τὸ μπερὰς ἐξωρθελομένης σοι δρόσος παιδιότητός σε· ὁ Σύμμαχος, κατ' ὄρθρῃ σε δρόσος νεότητός σε· ἢ πέμπτη ἐκδοσις, Ἐκ μήτρας δὴ τὸ ὄρθρῃ σε δρόσος νεότητός σε· ἢ οἰκονομία ἐοικε ταῦτα σημαίνει. μήτρας γὰρ ἐξωρθελομένης ἢ καθαρῶν καὶ ἀγνῶν βέλῃ σημαίνει, ἢ ὑπηρετησαμένη τῇ ἢ κυρία οἰκονομία· καὶ τὸ μὲν ἐκ σπέρματος αὐτὸν ὑποσπῆται ἀνδρὸς, δρόσος εἶπε παιδιότητός σε. Οἷα γὰρ δρόσος ἀπ' ἐξωσφί φερομένη, ἕτα πρὸς ἐν τῇ μήτρῳ ἢ κυοφορέσει αὐτὸν μήτρῳ ἢ τῆ σαρκὸς ὑπέστη σύστασις ἐν τῇ παιδιότητι αὐτῆ. τὸ δὲ ἐβραϊκὸν ἀντὶ τῆ ἐκ γαστρός Μαριάμ ἔχει·

verò. Idem est ac si dicat Regnum virtutis. Porro illud *ex Sion* locum designat unde cepit regnare. Hæc autem omnia secundum humanitatem dicta sunt. Virga siquidem radicis Iesse Christus est: ex Sion verò crux est: exinde enim fabricata fuit, & per illam demones eorumque cultores expugnauit. Potenti autem, inquit, Regno potitus (per virgam enim imperium designat) dominare inimicorum tuorum. Pulchrè autem dixit *in medio*; quandoquidem inobedientibus & contradicentibus & furentibus imperauit. Quin & discipuli eius ab impijs circumdati, ipsos adduxerunt & subegerunt. Illud verò *Tecum principium* sic ait sicut Isaias de cruce; *Cuius Principatus super humerum eius*; fortitudinem designans. Crux enim symbolum est Regni Christi. Diem verò virtutis appellat secundum aduentum. Cùm itaque crux tunc Saluatorem comitatura sit, meritò dicitur *Tecum principium*; id est cum Rege. Tunc, inquit, etiam Regni initium & Principatus & Imperium tuum demonstrabitur, quando Sancti quoque sicut Sol fulgebunt: quod modò splendorem dixit. Vel *Tecum principium* idem est ac si dicat, Imperium habes incorruptum, quod auferri nequeat.

3. EX VTERO ANTE LUCIFERVM.] Pulchrè hîc vtramque naturam, scilicet carnem & diuinitatē, in vnâ persona complexus est: illam quidem *ex utero* dicit: quod conuenit carni: hanc verò *ante luciferum*: quod competit diuinitati. Per luciferum enim omnem creaturam insinuat. Aliter verò illud *ex utero* parabolicè designat substantiæ identitatem: siquidem homines ex utero pariunt ea quæ eandem cum ipsis naturam habent. Aquila autem ait, *De vulua è diluculo tibi ros pueritia tua*: Symmachus, *Iuxta diluculum tibi ros adolescentia tua*: Quinta deditio, *De vulua super auroram tibi ros adolescentia tua*. Hæc dispensationem significare videntur. Vuluam autem è diluculo puram & castam vult declarare, quæ Dominicæ dispensationi subseruiuit; quodque non ex femine viri existeret, rorem dixit pueritiæ tuæ. Sicut enim ros cælitus delapsus, ita quodammodò in vulua matris ipsum vtero gestantis caro eius extitit in pueritia sua. Hebraicus autem textus pro *ex utero* habet *Mariam*: quod

COM-MENTA-RIVS HERACLEON T.Æ. Christus virga de radice Iesse.

Isaie 9,6. Crux symbolum Regni Christi.

Quomodo ex utero Christus ante luciferum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Sacerdo-
tium Cbri-
sti sempit-
ernum.

quod nonnulli dixerunt nominatim sanctam Virginem significare. Ceterum nemo dicat eum, dum Deum Verbum ante omnia sæcula genuit, iurasse se ipsum Sacerdotem facturum iuxta Melchisedech; sed postquam propriam habuit ex Virgine natiuitatem, tamquam homini deinde iurat se ipsum Sacerdotem ordinaturum. Ceterum etiam illud *Non pœnitebit eum* humano more dictum est. Diuinum enim numen expers est passionis: pœnitentia autem passio est. Verum cum sæpenumerò nonnulla dispensans permiserit ea mutationibus esse obnoxia, hoc Sacerdotium dixit sempiternum & interminabile futurum. Pulchrè autem & hoc *secundùm ordinem Melchisedech*. Hic enim solus ante Legem & Abrahamum vtraque habuit, scilicet Regnum & Sacerdotium. Sed & Gentium Sacerdos erat: sicut etiam Dominus Christus pro omnibus hominibus semetipsum obtulit Deo. Aliter verò etiam, quia hic non obtulit victimas irracionales, sed panes & vinum, in eodem actu & Rex & Sacerdos existens. Si quidem figura erat veri Regis ac Sacerdotis, qui Sacerdotium suum auspicatus est, quando noui Testamenti mysterium discipulis tradidit.

Quale fuerit Regnum & Sacerdotium Melchisedech.

5. DOMINVS A DEXTRIS TVIS.] Id est, Virtus & fortitudo tua erit Dominus. Quid porrò exinde fiat subiungit: *Confregit, &c.* Idcirco, inquit, in tempore iræ potest potentias Regum contere: & non solum Regum Principatus, dissoluet; verum etiam populis iustum iudicium exhibebit. Quin imò ostendet se magnam habere potentiam in puniendis illis qui merentur: insinuat autem Iudæos; utpote valdè contraria committentes. Aliàs etiam cum Pater dixerit Filio, *Sede à dextris meis*; nunc dicitur, *Dominus à dextris tuis*; vt demonstretur Filius haudquaquam localiter esse à dextris Patris. Quemadmodum igitur Pater in Filio, & Filius in Patre est, sic etiam Filius Patri & Pater Filio dexter existit. Confringens in die iræ non alios quàm intellectuales Reges, scilicet diabolum dæmonesque. Non solum autem tunc, sed etiam in præsentī vita, multis sæpè correptionibus multos subiecit. Dies autem iræ est illa iudicij.

Quomodo Filius dexter fit Patri, & contra.

7. DE TORRENTE IN VIA BIBET.]

ὁ πνεὺς ἔφησεν ὁμοσεσὶ τῶν ἀγίων σημεῖον παρθένου. ἐκ αὐτῆς δὲ πνεὺς εἶπεν, ὅτι τὸν θεὸν λόγον πρὸ πάντων ἡμετέρας αἰώνων, ἔμωσεν ἱερεὺς ποιῆσαι κατὰ μελχισεδέκ, ἀλλ' ἐπεὶ οἰκειῖται τῶν ἐκ παρθένου ἡγήσων, ὡς ἀνθρώπων λοιπὸν ἕμισυ θήσει αὐτὸν ἱερεὺς. ἀνθρώπων δὲ καὶ τὸ ἐμπαμαλιθήσεται. Πάθους γὰρ τὸ θεῖον ἀμειψοχόν· πάθος δὲ καὶ ἡ μεταμέλεια. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις οἰκονομήσας τὰ μεταβολαῖς ταῦτα περιπέσει σωτηρίων, αἰώνιον εἶπε ταύτῳ καὶ ἀτελεύτητον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ κατὰ τῶν τάξεων μελχισεδέκ. Οὐτὸς γὰρ μόνος πρὸς τὸ νόμον καὶ τῆς ἀβραάμ ἀμφοτέρωθεν ἔχει καὶ βασιλείαν καὶ ἱεροσωμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐστὶν ἡμεῖς ἱερεὺς καὶ ὁ δευτέρου κελύφους ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἑαυτὸν προσήκοι τῶν θεῶν. Ἄλλως τε καὶ, ὅτι προσήκοι ἔστ' ἐκ ἀλογα θύματα, ἀλλ' ἄρτους καὶ οἶνον, καὶ βασιλείας ἀντὶ τούτων καὶ ἱερέων. οὐτὸς γὰρ ἡμεῖς τῆς ἀληθινῆς βασιλείας καὶ ἱερείας, ὅς τῆς ἱεροσωμῶν ἀπῆρξατο, ὅτι τὸ τῆς κλητικῆς δεξιότητος μυστήριον παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς.

Ἰ. ΚΥΡΙΟΣ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΣΟΥ.] Ἀντὶ τῆς, δυνάμεις σου ἔσται καὶ ἰσχύς ὁ κύριος. ἐκ ταύτης δὲ τῆς αἰτίας τί γίνεται ὁπότερ' ἐπιφέρει. Συμῶνθλασι, καὶ τὰ ἔξῃς. Διὰ τούτο, φησι, δυνάστη βασιλείων σωτηρίων ἐξουσίας ἐκ τῶν καιρῶν τῆς ὀργῆς καὶ ἐκ μόνου βασιλείων καταλύσει ἀρχαῖς· ἀλλὰ καὶ τοῖς πλήθει κείων ὁπιδείξεται τῶν δικαίων. Δείξει δὲ καὶ πολλῶν δυνάμων ἔχων εἰς τὸ τιμωρήσασθαι τοὺς ἀξίους ἀπίστους δὲ Ἰουδαίους· ὡς ἀγαθὰ ἐρωτήματα ἐρωτήματα. Καὶ ἄλλως ἢ Πατρὸς εἰπόντος, καίθε ἐκ δεξιῶν, τῶν Ἰσὶν· καὶ λέγεται, κύριος ἐκ δεξιῶν σου· ὡς φανερῶς μὴ τοπωδὲς ἐκ δεξιῶν τῆς Πατρὸς ἐστὶ τὸν Ἰόν. Ὡς ἐν ὁ Πατὴρ ἐκ δεξιῶν, καὶ Ἰσὸς ἐκ τῶν Πατρῶν, ἔπος ὁ Ἰσὸς τῆς Πατρὸς δεξιῶν καὶ ὁ Πατὴρ τῆς Ἰσῶν. συμβολαῖς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς ἐκ ἀλλῶν ἀλλὰ τῶν νοητῶν βασιλείων, τὸν δὲ βόλον καὶ τῶν δαιμόνων. Οὐ μόνον δὲ τότε, ἀλλὰ ἐκ κατὰ τὸν παρόντα βίον, πολλὰς πολλὰς πολλὰς παιδείας ὑπέβαλεν. Ἡμεῖς δὲ ὀργῆς ἢ τῆς κείσεως.

Ζ'. ΕΚ ΣΕΙΜΑΡΡΟΥ ΕΝ ΟΔῶ ΗΙΕΤΑΙ.] Τῶν

Ἡ τὴν πολιτείαν αὐτῆ ἀγγελάφει, ὡς ἔσαι εἰ. *Describit eius viuendi institutum, quomodo*
 ζυφῆ καλῆ, ἀλλ' ἀχειβῆς· ὡς ἡ τῆ Ἡλία, *minimè delizioso futurum sit, sed serium*
 ἰλομβύς κ' ἐκ χειμάρρου πειν, & ἐκ κόρα- *& rigidum: quale fuit Helix, qui de torrente*
 κος φαφῆται, δὲ τὸ μὴ σικελθεῖν τῆ *bibere, & à coruo nutriri cupiebat, ne con-*
 ἀσεβεία. Βλέπεται ἐν εἰπεῖν ὅτι σικληρὸν *descenderet impietati. Vult igitur dicere*
 ἀναδέξεται βίον. ἢ ταπεινότητι ὁ σύμβο- *ipsum rigidam vitam assumpturum. Vel via*
 λον ὀδοποιεῖται καὶ ποτὸν ποταμῶ. Ὁ εἶ- *& fluuialis potus solum sunt humilitatis.*
 μω δὲ καὶ τὸν κύριον ὕδωρ αἰτήσαντα *Videmus autem Dominum à Samaritana*
 τὴν Σαμαρεῖτων. ἢ χειμάρρου τὰς πει- *quoque aquam postulasse. Vel torrentem ap-*
 ρασμῶς καλεῖ· ὡς ἐν τῷ, χειμάρρον δὴλ- *pellat tentationes; ut in illo, Torrentem per-*
 δειν ἢ ψυχῆ ἡμῶν· ὁ δὲ τὴν καὶ γλυῦ πο- *transiit anima nostra; viam verò iter per-*
 ρεῖται. Ἐπεὶ ἐν ὁ κύριον τὰς πειρασμῶς *terram. Cum igitur Dominus pro salute no-*
 ὕπερ ἑαυτοῦ τῆς ἡμῶν σωματικῆς, τὴν ἰωὴ ὁ *stra tentationes sustinuerit, hoc nunc Prophe-*
 Περὶ τῆς διλοῦ, ὅτι ἐν τῷ παρῶντι βίῳ, ὅν *ta declarat, quòd cum in præsenti vita, quam*
 ὁ δὲ ἀπεικάζει, πειρασμῶς ἀναδέξεται. *viam assimilat, Dominus tentationes perpe-*
 ἢ ὁ κύριον, ὕψωσιν κεφαλῶν, ἢτοι βα- *fuitit, caput quoque exaltaturus sit, siue re-*
 σιλοῦσιν πάντων, καὶ κατακυριεύσιν ἐπι- *gnaturus super omnes, & dominium habi-*
 ρασμῶν, καὶ ὀπτηγῶν καὶ καταχθονίων. ὡς *turus in cælestia, terrestria & inferna. Hæc*
 τῶν ἀνθρώπων δὲ ταῦτα εἰρηται. Δια- *autem quasi de homine dicta sunt. Ceterum*
 τὸν ὀπτηγῶν δὲ βίον, καὶ τὴν ἰωὴ ἰω- *propter laboriosam vitam, & patientiam*
 τὴν ἰωὴ ἐπεδείξατο, δόξαδοῦσται, καὶ τὸ *quam ostendit, honorabitur, & omnium im-*
 πάντων ἀναδέξεται κατὰ τὸν, ἰωὴ ἰω- *perium obtinebit, vsque ad sedes proprias su-*
 ἀρεῖ τῆς θρόνου τῆς οἰκίας. ἢ χειμάρρον *perexaltatus. Vel torrentem quidem nominat*
 μὴ ὀνομαζοῦται τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ὡς *Gentem Iudæorum, ut quæ minimè peren-*
 μὴ αἰνῶσιν ἔχον τὴν ὀπτηγῶν, ἀλλὰ ἐπι- *nem fluxum habeat, sed exsiccata sit: potum*
 ρασμῶν· πύτον δὲ τὸ παρῶντι ὀπτηγῶν ἀλλα- *verò intelligit passionem: quæ alibi calix ap-*
 χῆ ποτήριον εἰρηται. ἢ αἰπερ ποῖσται, ὅτι *pellatur. Ac si quid simile dicat, quòd nini-*
 ἐν τῇ κατὰ ἀνθρώπων ἀρεῖ τῆς ἰωὴ ἰω- *rum in sua cum hominibus conuersatione à*
 τὸ παρῶντι ἰωὴ ἰω- *Iudæis passionem toleraturus esset: illi enim*
 ρων ἐπεκτήσαντο.

com-
MENTA-
RIVS HÉ-
RACLEO-
TÆ.
Christus
sobriū ubi-
xii.
 Ioan. 4.
 Psal. 123,
 4.
Christus
terrenam
tentatio-
nem trans-
ijt.

C A T E N A P A T R V M.

E IPHEN Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΩ ΚΥ-
 ΡΙΩ ΜΟΥ.] ΑΘΑΝΑ-
 ΣΙΟΥ. Τὴν κατὰ σάρκα
 γέννησιν τῆς κυρίας δὲ τῆς παρῶντων κατα-
 σημάσει, καὶ τὸν διαγγελικὸν αὐτῆ λόγον,
 τὸν πάντων κατακυριεύσαντα τῆς ἔθνων
 καὶ τὴν εἰς ἕσπετος αὐτῆ ἀνοδὸν, ἢς κατάρ-
 χεται ὁ ψαλμὸς λέγων, Εἶπεν ὁ κύριον τῷ
 κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου.
 ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Τί ἐν; ἐκ δεξιῶν καθή-
 μω ἐντιμότερος ἔστιν; Ἀλλ' εἰ μὴ δι-
 ἑαυτῆ τὴν πικρῶν ἔχον ἐντιμότερος· εἰ δὲ
 λαβῶν ὡς τῆ γηνήσαντ, τῆ δεδω-
 κότη ἢ χάρις.

D IXIT DOMINVS DOMI-
 NO MEO.] ATHANA-
 SII. Per præsentia significat
 natiuitatem Christi secundum carnem, &
 Euangelicum sermonem, qui omnibus
 Gentibus dominatur; & eius in cælos ascen-
 sum, quem auspicatur hic Psalmus dicens,
 Dixit Dominus Domino meo, Sede à dex-
 tris meis.
 BASILII. Quid igitur? Is qui à dex-
 tris fedet honoratior est? Vtique. Si quidem
 à semetipso hunc honorem habuisset, hono-
 rator foret; cum verò à Genitore hoc ac-
 ceperit, donantis gratia est.

*De argu-
 mento Psal-
 mi.*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κύριον τῷ κυρίῳ
 λέγει, καὶ ἐ κύριον κτισματι κάθου
 ἐκ δεξιῶν μου. Μεγα γὰρ καὶ τῆ ἐ μόνον

ΑΝΩΝΥΜΙ. Dominus Domino, & nequa-
 quam Dominus creaturæ dicit: *Sede à dextris*
meis. Magnum vtique & hoc non solum

CATE-
NA PA-
TRVM.

Pfal. 44.

Christus
homo humi-
litate sua
metuis (es-
sionem à
dextris Dei
Parris,
quam ha-
bebat ut
Deus.
Philip. 2.

Ioan. 1.

Ioan. 14.

Ioan. 17. 3.

Particula
donec quid
significat.

Exod. 3.

Pfal. 101.

Ibidem.

1. Cor. 15,
25.

Marth. 24,
43.

Quid per
thronum &
sensionem
& dexte-
ram signifi-
catur.

propter naturam humanam, sed etiam super omnem creaturam. Verumtamen etiam hoc humano more dictum est: nam tamquam Filius Dei thronum habet sempiternum: *Sedes enim tua Deus in saculum saculi.* Non enim post crucem & passionem hoc honore in quantum Deus dignus effectus est; sed ut homo accepit id quod ut Deus habebat. Neque enim cum humilis esset: sublimis effectus est, sed cum altissimus esset, & in forma Dei existeret, *humiliauis semetipsum formam serui accipiens.* Idcirco etiam Euangelista exclamat: *Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Et ipse Dominus ait: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Et alibi: *Clarifica me tu Pater claritate, quam habui apud te priusquam mundus esset.* Ut homo igitur audit, *Sede à dextris meis*: nam ut Deus sempiternum habet imperium. Illa autem particula *donec* non tempus significat, sed est modus loquendi diuinæ Scripturæ. Sic enim etiam per Vatem Deus ait: *Ego sum, Ego sum; & donec senio confecti eritis ego sum.* Pater quippe substantiam Dei minimè simul cum hominum senectute terminari: nam si de cælo & terra Vates ait, *Ipsi peribunt, tu autem permanebis*: & iterum, *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*: multò magis, licet homines senescant, & moriantur, vniuersitatis Creator permanebit. Hoc simile est isti dicto Apostolico: *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus eius.* Nec sanè ista particula *donec* hoc in loco tempus indicat. Quam enim haberet rationem, adhuc aliquibus repugnantibus ipsum regnare, post omnium autem subiectionem Regno priuari?

EVSEBII. Hunc sermonem valdè accuratum & verum esse ipse Saluator nobis significauit dicens: *Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum*: (neque enim sine Spiritu sancto potuisset David dicere illud:) *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*: vnde enim in humanam cogitationem venisset notitia rationis, quâ Pater se communicat illi qui noster Dominus nominatur. Thronus itaque regalem eius dignitatem designat, sessio autem stabilitatem ac firmitatem, & immobilitatem perseuerantiæ in Regno. Illud autem à dextris declarat ipsum

δξω τὴν ἀνθρώπων φύσιν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰ ἀπαύσαν τὴν κτίσιν. πῶς ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὴν εἰρηταί. ὡς γὰρ θεὸς ἕως αἰώνιον ἔχει τὸν θρόνον. ὁ θρόνος γὰρ σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶν. ἔ γὰρ μὴ τὸν σω- ρὸν καὶ τὸ πάθος ταύτης τῆς τιμῆς ὡς θεὸς ἠξιώθη. ἀλλ' ἔλαβον ὡς ἀνθρώπου ὅτι εἶχον ὡς θεός. Οὐ γὰρ ταπεινὸς ὡν ὑπέβη- θη, ἀλλ' ὑψίστος ὡν, καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπέαρ- χων, ἐταπεινώσων ἑαυτὸν μορφῆν δούλου λα- βών. Διὸ καὶ ὁ Ευαγγελιστὴς βοᾷ. Ὁ μονο- γηγενὴς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκένω- σεν ἑαυτὸν. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κενὸς φησὶν. Ἐγὼ εἰς τὴν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Καὶ ἀλ- λαχθεῖ. Δόξα σοὶ οὐ Πατὴρ τῆ δόξης, ἣ εἶχον ὡς σοὶ ὡς τὴν τὸν κόσμον ἡμέ- ραι. ὡς ἀνθρώπου τοῖον ἀκούει, κα- θεὶ ἐκ δεξιῶν μου ὡς γὰρ θεὸς αἰώνιον ἔχει τὸ κράτος. τὸ δὲ ἕως ἔχρον σηματικόν, ἀλλ' ἰδίωμα τῆς θείας γραφῆς. ἔτω γὰρ καὶ δξω τὴν θεωρίαν φησὶν ὁ θεός. Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι. καὶ ἕως ἀ καταγραπτο ἐγὼ εἰμι. Διὸ δὲ ὅτι ἐ συμαφεροῦται τὰ εἶναι τῶ θεῷ τὸ γῆρας ἢ ἀνθρώπου. εἰ γὰρ θεὸς ἕως ἔχρον φησὶ ὁ θεωρητής, αὐτοὶ ἀπολύονται, οὐ δὲ διαλυθεῖς καὶ πα- λι, συ δὲ αὐτὸς ἔσθι, καὶ τὰ ἔτι σοι. ἐκ ἐκλει- ψουσι πολλὰ μάλλον, ἀνθρώπου καὶ γηστῶ- παν, καὶ τελευτώντων, διαλυθεῖ ἢ ὅλων ὁ ποιητής. Τὸτο εἶκει τὰ Ἀποστολικὰ ἐκείνω ρητὰ. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄρχεαι ἀ- θεῖ πάντας τὰς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς πόδας αὐτοῦ. ἔδδὲ γὰρ ἐταῦθα ἐδ ἄρχι ἕως- νε ληλυτικόν. ποῖον γὰρ ἔχει λίθον, ὅτι μὴ τινὸν ἀσπληγόντων βασιλεύει αὐτὸν, μὴ δὲ τὴν πάντων ὑποταγῶν ἀφαιρέσει τὴν βασιλείαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Σφόδρα ἀκριβῆ ἐ ἀλη- θεῖ λόγον ἐπιστημῆσθ ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρη- κώς. εἰ ἔν Δαβὶδ ἐν πινόμεντι καλεῖ αὐ- τὸν κύριον. (ἔ γὰρ ἐκείνους πινόμεντος ἀγίω οἶδος τὸ ἕως εἶπεν ὁ Δαβὶδ τὸ.) Ἐῖπεν ὁ κύ- ριος τὸ κρείον μου, καθὼς ἐκ δεξιῶν μου πόθω γὰρ παρὼ ἀνθρώπων λογισμῶ ἢ γνῶσις, ἢ τῶ Πατρὸς τῆς ὡς τὸν ἀνομα- σιδύον αὐτῶ κύριον κοινολογίας. Ὁ μὲν ἔν θρόνῳ τὴν βασιλικῶν αὐτῶ ἀξίαν κα- τασημαίνει, ἢ δὲ κάθεται τὸ βέβαιον καὶ ἰδραῖον, καὶ ἀσάλευτον τῆς ἐν τῇ βα- σιλείᾳ διαμονῆς. τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν ἢ ἀγαθῶν

ἀγαθῶν ἐστὶ καὶ δεξιῶν τῷ Πατρὶ δωρη-
μάτων κοινῶν. Πάντα γάρ τὰ δεξιά, φαι-
δρατε, καὶ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια χορηγεῖ ὁ
Υἱὸς ὡς ὡρα Πατρὸς. Ἐχθρὸς δὲ φησι
τὰς δεξ. τῷ προσπιταγμένῳ ψαλμῷ δεδη-
λωμένους· καὶ ἐ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσας
ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμει. πάντας γάρ
ὑπὸ τὰς πόδας αὐτῷ θέσειν ὁ Πατὴρ δεξυ-
γάλλεται δεξ. τῷ προσκειμένῳ ψαλμῷ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Για δεχθῆναι τὸν Πατὸς ἐ
τῷ Υἱῷ τὸ ἐν πᾶσι ὁμοίωμα, καὶ ὅτι ἐκ αὐ-
τῶν ἑαυτῶν ὁ υἱὸς ἀρπαξεί βασιλείαν ἢ θεότη-
τα ἀξίαν (Διὸ φησιν ὁ Παῦλος, ἐχ-
ἀρπαγμὸν ἠήμισατο τὸ ἐστὶν Ἰσα θεῶν) ἀλλ'
ἀδοκῆναι τῷ Πατρὶ καὶ χαίρονται τῇ
τῷ Υἱῷ ἀξίαν τῆ βασιλείαν τῆ ὁμοίωμα ὡς
τὸν Πατέρα κέκτηται. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐν δεξιῶν
τῷ ὡς ἡμῶν ἕνεκα συγκαταβάσεως λέγα-
ται (εἰ γὰρ ἔχει δεξιά ὁ θεὸς, ἔχει καὶ ἀρι-
στερά) ταῦτα δὲ ἐπὶ τῷ ἀμερῶν καὶ ἀχρη-
μυτίσῃ καὶ πάντα πληρωτῆ καὶ καὶ ἐκ
ἔχει λέγοντες λέγεται δὲ, ἐπειδὴ περὶ νῦν
ἡμεῖς ἄλλως ἀκούειν καὶ παιδολογίας τῶν ὡς
Πατρὸς καὶ Υἱῷ δοξολογίας ἐ δυνάμει, ἀναγκάως
προσέθηκα· Ἔως αὐτῶν τὰς
ἐχθρὸς σε ὑποπόδιοι τῶν ποδῶν σε. Ταῦτα,
μέχρις αὐτῶν ὡς περὶ σωτελεθῆναι βίος. Ἐν γὰρ τῷ
παρόντι βίῳ καὶ ὁ Πατὴρ ὑποβάλλει τῷ Υἱῷ,
ὁ Υἱὸς ὑποβάλλει τῷ Πατρὶ τῆ ἀνθρωπότη-
τα. Ἐπὶ δὲ ἔτος ὁ αἰὼν σωτελεθῆναι, καὶ ὁ
θεὸς πάντα ἐν πᾶσι ὡς ἐκόμισαι γῆναι, τότε
εἰς τέλος θεωρεῖται ἀνεληθόντες ἐ γλώσσῃ, τῷ
Πατρὶ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πα-
τρὶ ὡς ὡς μεθε. Διὸ περὶ καὶ τότε ἐν τῇ δόξῃ τῷ
Πατρὶ ἕξῃ ἑαυτὸν ὁ κύριος ἔλεγε.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τὸ ἰσόμοιον τῷ καὶ
Πατρὸς δεξ. τῶν νοῦν. Ἐπὶ γὰρ τῆς
ἀσωμάτου ἕσας ἐ δυνάτων ὡς ὡς δεξιῶν ἢ
ἀριστερῶν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πληροσταντὶ τῆ οἰκοδομίας, καὶ
ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, καὶ εἰς τὰς ἕραν ἀνα-
ληθῆναι τῷ Υἱῷ κυρίῳ ὅτι εἶπεν ὁ κύριος,
καθὼς ἐκ δεξιῶν με, ἐ πᾶ ἕξῃ. Παῦλος
γὰρ οἶδεν καὶ τῆ ἀνάληψιν ταύτῃ εἰρηδῆναι τῆ
φωτῆ, δεξ. τῆ φάιναι, καθαρισμὸν τῶν ἀμαρταν-
λῶν ποσοάμην, ἐκῆθισεν ἐν δεξιῶν τῆς
μεγαλωσύνῃς ἐν ὑψηλοῖς, καὶ τὰ ἕξῃ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ τίς αὐτῶν εἶναι
αὐτῶν τῶν ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ ὡς ὡς. Ὁ-
ταν καταργῆται ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις

bonorum Patris & munerum dextrorum esse ^{CATE-}
participem. Omnia enim dextera, & illustria, ^{NA PA-}
& bona & salutaria præbet Filius tamquam ^{TRVM.}
à Patre. Inimicos verò dicit illos qui in præ-
cedenti Psalmo declarati sunt; neque illos
solos, sed etiam aduersarias virtutes. Patrem
enim omnem sub pedes eius prostratu-
rum esse per Psalmum præsentem annun-
tiatur.

ΗΣΥΧΗΙ. Ut Patris Filijque in om-
nibus æqualitas ostenderetur, & ut non ipse
sibi ipsi Filius Regni aut diuinitatis rapiat
dignitatem (propter quod Paulus ait, *Non* ^{Phil. 2, 6.}
rapinam arbitratus est esse se aequalis Deo)
sed Patris de Filij dignitate gaudentis bene-
placito æquale cum Patre Regnum obtineat.

Ceterum cum istud à dextris propter eius ^{Quomodo}
ad nos condensationem dicatur; (nam si ^{in Deo dex-}
Deus dextra haberet, haberet & sinistra;) ^{terum &}
hæc autem de indiuiduo & infigurabili om- ^{sinistrum}
niaque replente opportunè dici nequeant; ^{intelligen-}
dicantur autem, quia nos modò aliter de ^{dum.}
Patris Filijque gloriâ erudiri minimè possu-
mus, necessariò adiunxit: *Donec ponam ini-*
micos tuos scabellum pedum tuorum. Id est,
Donec præsens hæc vita fuerit consummata.
Nam in præsentis vita & Pater subijcit Filio,
& Filius subijcit Patri humanitatem. Cum
autem præsens hoc sæculum fuerit termina-
tum, & Deus in omnibus proficientibus om-
nia factus fuerit, tunc ad perfectam contem-
plationem & notitiam peruenientes, Patrem
in Filio, & Filium in Patre videbimus. Qua-
propter etiam Dominus dixit se tunc in glo-
ria Patris venturum esse.

ΣΕΒΕΡΙ. Per hoc Filij & Patris æqua-
litate cognoscimus. De incorporea enim
natura non potest dexterum vel sinistrum
intelligi.

ΔΙΔΥΜΙ. Dispensationem suam im-
plenti, & à mortuis resurgenti, atque in cæ-
los ascendenti Filio vero Domino dixit
Dominus, *Sede à dextris meis,* &c. Paulus
utique sciebat hanc vocem post ascensionem
editam fuisse, dum ait, *Purgationem peccato-* ^{Hebr. 1, 3.}
rum faciens, sedit ad dexteram maiestatis in
excelsis, &c.

ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Quales porrò fuerint
hi inimici Apostolus declarat exclamans:
Cum euacuauerit principatus & potestates ^{1. Cor. 15,}

CATE-
NA PA-
TRVM.

*mundi rectores; nouissima autem destruc-
tur mors.*

2. VIRGAM VIRTUTIS EMIT-
TET.] ATHANASII. Dicit sermonem
Euangelicum qui missus est, & omnibus Gen-
tibus imperauit.

Quid per
virgam
virtutis
intelliga-
tur.

CHRYSOSTOMI. Virgam virtutis
vocat ipsam virtutem eius. Nec non Sio-
nis meminit, quia quæ præclarè gesta sunt
inde sumpserunt initium: illic enim Le-
gem dedit: illic fecit miracula: illic cœpta
prædicatio per vniuersum orbem terræ dif-
fusa est.

EIVSDEM. Neque verò quis aberrauit,
qui crucem quoque virgam virtutis ap-
pellauerit. Hæc enim virga terram mareque
conuertit, & magnâ potestate repleuit. Cum
hac virga egressi Apostoli per vniuersum or-
bem terræ omnia illa fecere: hanc gestantes
omnia perficiebant, sumpto principio ab
Hierosolymis.

SEVERI. Cum virga sit Christus; vti
etiam Isaias dixit: *Egredietur virga de radice
Iesse*: illam Moyses continens Mare rubrum
diuisit.

Isa. II, 1.

EUSEBII. Virgam virtutis arbitror hoc
loco Euangelicum sermonem dictum esse.
Obserua verò, num fortè secundum aliam
rationem virga virtutis hoc loco dicta sit illa,
quæ in secundo Psalmo virga ferrea vocata
fuit, Sermo igitur Euangelicus, qui virtutem
Saluatoris nostri & dispensationem eius an-
nuntiat, fuerit virga doctrinalis ac salutaris:
quæ autem inimicos eius & Ecclesiæ hostes
interimit ferrea nuncupatur, quâ tamquam
vasa figuli inimicos suos contriturus dicitur.
Cum igitur Christus Ecclesias suas in medijs
ciuitatibus & in medijs Gentibus inter ini-
micos & hostes constituerit, necessariò dictum
est: Quoniam virgam virtutis suæ emittet
Dominus, vt dominetur in medio inimico-
rum suorum.

Psal. 2.

THEODORETI. Virga quidem Iesse
est in Bethlehem. *Egredietur enim virga de
radice Iesse, & flos de radice ascendet, &
requiescet super eum spiritus Dei, &c.*
Per virgam autem salutaris crucis imperium
declarat: per illam enim totam inimicorum
aciem subegit: in Sione autem hæc fixa
fuit.

Isaie II, 1.

Ε τὴς κοσμοκράτορας ἔκατ' ἡ ἰχθὺς
καταργεῖται ὁ θάνατος.

Β. ΡΑΒΔΟΝ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΕΞΑΠΟΣΤΕ-
ΛΕΙ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸν Ευαγγελικὸν φησι
λόγον τὸν ἀπισταλμὸν, ὃς καὶ πάντων ἡβῶν
ἰδιῶν κατακυριεύσει.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ρ' ἄβδον δυνάμειος ἢ
δυνάμη αὐτῆ φησι. Ἐ τ' Σιών μίση, ἐπεὶ δὴ
ἐκείθι ἔλαβεν ἀρχὴν τὰ κατορθώματα· ἐκεῖ
καὶ τὸ νόμον ἔδωκεν· ἐκεῖ καὶ τὰ θαύματα εἰρ-
γάσαστο· ἐκεῖ καὶ ἀρχαίμωμον τὸ κήρυγμα
πανταχῆ τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οὐκ αἰ δέ τις ἀμάρτιον,
καὶ τὸν σαυρὸν ράβδον δυνάμειος εἰπῶν. αὐ-
τῇ γὰρ ράβδ' ἡ γλῶσση θάλασσαν ἐπέστρεψε,
καὶ δυνάμειος πολλῆς ἐπέπλεσε. καὶ ταύτης
ἐξεληθόντες τῆς ράβδου πανταχῆ τῆς οἰκε-
μένης οἱ Ἀπόστολοι πάντα ἐκείνα εἰργάσαν-
το· ταύτῳ ὁπιτερόμωμοι πάντα ἦνον, λα-
βόντες τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Γερουσαλήμ.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ἐπεὶ δὴ ράβδ' ἡ ὄψιν ὁ
Χριστὸς· ὡς καὶ Ἡσαίας εἶπεν· Ἐξελεύσεται
ράβδ' ἡ ἐκ τῆς ρίζης Ιεσσαί· αὐτοὶ κρατέ-
χων ὁ Μαυσῆς διεῖλε τὴν ἑρυθρὰν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ρ' ἄβδον δυνάμειος ἐν τέτοις
ἡγήμασι τὴν ἀναγγελικὸν λόγον εἰρήνης. ὁπίση-
σον δὲ, μήποτε καθ' ἕτερον ἔροπον ράβδ' ἡ
δυνάμειος εἴρη) ἐν ταύθῃ, ἢ ἐν τῷ δ' αὐτῆρα
ψαλμῷ κεκλημένη ράβδος σιδηρά. Ὁ μὲν
ἐν Ευαγγελικῷ λόγῳ, ὃ τῆς τῆ σωτηρίας ἡμῶν
δυνάμειος ἔ τ' κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ἀπαγ-
γελικῆς, ἢ παιδ' αὐτῆ καὶ σωτηριῆ ἡ εἶν αὐ
ράβδος· ἢ δὲ καὶ τ' ἰχθῶν αὐτῆ καὶ πολεμίων
τῆς αὐτῆ Ἐκκλησίας καθαριτικῆ λειτουργίῃ
σιδηρά, δι' ἧς ὡς σιδῆρα κλαμείως συνξίψην
λέγει) τὴς ἰχθῶν αὐτῆ· ἐπεὶ πότισμα ὁ Χρι-
στὸς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῆ ἐν μίσησι ταῖς πο-
λέσι ἔ ἐν αὐτῶν μέσοις ἔθνησι μεταξὺ τ' ἰχ-
θῶν καὶ πολεμίων συνεσῆσατο, ἀναγκαίως
λέλει)· Ὅ τ' ράβδον δυνάμειος σε ἐξαπο-
σελεῖ κῆριος, ἵνα κατακυριεύσης ἐν μέσοι
ἡβῶν ἰχθῶν σε.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἡ μὲν ἔξ Ιεσσαί ράβδος
ἐν Βηθλεέμ. Ἐξελεύσει) γὰρ ράβδος ἐκ τ' ρί-
ζης Ιεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναθή-
σεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἔ τ' αὐτὸν πνῶμα
θεῶ, ἔ τὰ ἔξῃς. Δηλοῖ δὲ τὴ σωτηρίῃ σαυρῆ
τὸ κρῆτος δὲ τῆς ράβδου· δι' ἐκείνη γὰρ πᾶ-
σαν ὑπέταξε ἡβῶν ἀντιπάλων τὴν φάλαγγα·
ἐν δὲ τῇ Σιών ἔ τ' ἐπάγη.

Η Σ Υ

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Ράβδος διωάμειος ὁ σω-
 τὴρ· φεῖ ἔκ' ἀλλὰ χεῖρ' ἀγά· ποιματεῖς αὐ-
 τὴς ἐν ράβδῳ σιδηρᾷ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ράβδος
 διπλῶν ἐσργάσθαι κείνηται καὶ γὰρ μασίζει καὶ
 χειροφυλάει· ἔο' σαυροῦ δὲ ἡμᾶς χειροφυ-
 λᾶει καὶ μασίζει τὰς δαίμονας, ἀποκαταίως καὶ
 ράβδος διωάμειος, ὡς τοιαῦτα ἐσργήσασθαι
 εἴρηται. Ταῦτ' ἴω δὲ τῆς Χερσὸν πόθην ἐξ-
 πέσειεν; Ἐκ τῆς Σιών φωνῶ. ἐπεὶ γὰρ ἑαυτὸν
 ὁ μοτοφυῖς ἔθυσεν· ἐκεῖ τῆς πατρὸς δέδωκεν
 ἀρχλῶ· ἐκεῖ τὰ παρ' αὐτῆ πρὸς ἀνάμνησιν
 τῆς πάθους ὡραδοθήντα μυστήρια.

ΚΑΤΑΚΥΡΙΒΕΙ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΕΧ-
 ΘΡΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα θεωρητικῶν
 ἰσθ' τὸν ἥλιον δὲ λάμπουσιν. τί γὰρ ἔστι τὸ
 κατακυριβεῖ ἐν μέσῳ τ' ἐχθροῦ σου; ἀντὶ τῆς
 ἐν μέσῳ ἔλλησι, καὶ ἐν μέσῳ Ἰουδαίους. Ὅ-
 τω γὰρ αἱ Ἐκκλησίαι καταφυτεύθησαν ἐν μέ-
 σῳ τῶν πάλαιον, ἕως ἐκράτησαν, ἔπει-
 θελήσαντο. τῆτο τιμήμενοι ἔλαμψεως νίκης,
 τὸ ἐν μέσῳ τοῖς πολεμίοις ἀναστήσασθαι τὰ θυ-
 σιασθήρια· τὸ καθάπερ ὡρεβάτα ἐν μέσῳ
 θηρίων, ἔπειτα μεταξὺ λύκων. τῆτο γὰρ ἔ-
 πέμπων αὐτὴς ἔλεγον· ἰδὲ ἄποσ' ἔλεω ὑμῶς
 ὡς ὡρεβάτα ἐν μέσῳ λύκων.

ΤΟΥ ΛΥΤΟΥ. Οὐκ εἶπε νίκη ἐν μέσῳ
 τῆς ἐχθροῦ σου, ἀλλὰ κυριβεῖ· ἵνα δὲξῆ
 ἰδὲ ἐκ πνευματικῆς τὸ βόπαιον γρόμνον,
 ἀλλ' ἐξ ἐπιταγῆς τῶν διαποταίω. ἕως γὰρ
 ἐκράτην οἱ Ἀπόστολοι τὸν Χερσὸν ἔχοντες ἐν
 ἑαυτοῖς.

γ'. ΜΕΤΑ ΣΟΥ Η ΑΡΧΗ ΕΝ ΗΜΕΡΑ
 ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ.] ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἡμέραν
 διωάμειος ἔθυσεν ἡμῶν καθ' ἡμέραν κειρεῖ
 τῶν οἰκισθῆναι, καὶ ἀποδίδωσιν ἐκείνη καὶ
 τὰ ἔργα αὐτῆ. ἔπειτα δὲ πάντως καὶ τότε αὐ-
 τὸς τὸ ὦν ἐν πατρὶ, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν
 πατέρα, τῶν ἀναρχῶν τῆς οἰκείας φύσεως
 αἰονίως ἀρχλῶ, καὶ μόνον τὸ ἔξ' ἑ' ἔξ' τὸ
 ὑπάρχειν ἐκ πατρὸς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἡμέραν διωάμειος ἔ-
 δόθησαν τῆ σωτηρίας ἐκάλισσιν ἐπιφανείας,
 καὶ τῶν ἔξ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τῆ
 Πατρὸς. τότε δὲ καὶ οἱ ἄγιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ
 ἥλιος, καὶ ἔαυτῶν τῶν κυρίως φωσφῶ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔστι καὶ σὺ
 ἡ ἀρχή; ἐν σοὶ ἡ ἀρχή, ἔχ' ἕσπερ
 ἐπισημομένη, ἀλλ' ἐν σοὶ ἔσπερ ἔσπερ
 τὸς· ὅπερ καὶ ὁ Ἡσαίας δηλοῖν ὁμοίως
 ἔλεγον· ἡ ἀρχὴ αὐτῆ ἐπὶ τῆ ὤμῳ αὐ-

HESYCHII. Virga virtutis est Sal-
 uator : de quo etiam alibi subiungit: *Reges*
eos in virga ferrea. Cum autem virga du-
 plex munus obeat, siquidem & castigat &
 manu ducit; crux verò nos quoque manu du-
 cat, & dæmones plectat, necessariò etiam
 virga virtutis dicta est, utpote istiusmodi
 perficiens. Hanc autem vnde Christo emisit?
 Ex Sion inquit. Illic enim semetipsum vni-
 genitus immolauit: illic passioni initium de-
 dit: illic ab ipso in rememorationem passionis
 tradita sunt mysteria.

DOMINARE IN MEDIO INIMI-
 CORVM.] CHRYSOSTOMI. Vide Pro-
 phetiam ipso Sole clariorem. Quid enim est
 istud, *Dominare in medio inimicorum tuo-
 rum?* id est, in medijs Gentibus, & in medijs
 Iudæis. Ita enim plantatæ sunt Ecclesiæ in
 medijs vrbibus, ita vicerunt, & superiores
 euaserunt. Hoc est præclaræ victoriæ argu-
 mentum, quòd in medijs hostibus altaria
 erexerint, quòd tamquam oves essent in me-
 dio ferarum, & vt agni in medio luporum.
 Hoc enim eos quoque mittens dicebat: *Ecce*
mitto vos tamquam oves in medio luporum.

EIVSDEM. Non dixit *Vince* in medio
 inimicorum tuorum, sed *Dominare*; vt osten-
 deret non erigi trophæum fufis in acie ho-
 stibus, sed ex iussu significari dominium: ita
 enim vincebant Apostoli Christum in se ha-
 bentes.

3. TECVM PRINCIPIVM IN DIE
 VIRTVTIS.] CYRILLI. Diem virtutis
 Dei appellat illam quæ vniuersum orbem iu-
 dicabit, & reddet unicuique secundum opera
 eius. Veniet autem omnino etiam tum ipse
 qui est in Patre, & habet in semetipso Pa-
 trem, qui propriæ naturæ quodammodò
 principij expers principium existit, secundum
 solum illud *ex quo*; eò quòd ex Patre existat.

THEODORETI. Diem virtutis secun-
 dum Saluatoris aduentum vocauit, in quo
 veniet cum Angelis in gloria Patris. Tunc
 autem & Sancti sicut Sol fulgebunt, secun-
 dum ipsius Domini vocem.

CHRYSOSTOMI. Quid est *Tecum princi-
 pius* seu principatus? In te [inquit] est prin-
 cipatus, qui non postea accessit, sed in te est
 perpetuò: quòd etiam Isaias similiter signifi-
 cans dicebat: *Principatus eius super humerum*
eius: qualis.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.
 Psal. 2.
 Virga du-
 plex offi-
 cium.

Argumen-
 tum victo-
 riæ fidei.

Math. 10.

Dies vir-
 tutis est
 dies iudicij.
 Math. 16,
 27.

Isaiæ 9,6.
 Principatus
 Christi
 eius: qualis.

CATE-
NA PA-
TRVM.

eius: hoc est, in ipso, in substantia eius, in natura eius: quod quidem non inest in Regibus: Principatus enim eorum est in multitudine exercitus: quod non erat in Apostolis: nam ipsorum quoque Principatus fuit ex operatione eis inspirata extrinsecus. Ipse autem habuit Principatum in natura, in substantia; ut qui non eam acceperit posteaquam fuit genitus, nec extrinsecus importatam aut aduentitiam possederit, sed ita sit genitus. Et ideò de Regno quoque interrogatus dicebat: *Ego in hac natus sum.*

Ioan. 18, 37.

Quis sit dies virtutis.

Hebr. 2.

E I V S D E M. Diem virtutis possis dicere & diem qui iam fuit, & diem qui futurus est. In utroque enim maxima ostenditur potentia. An non tibi videtur esse maximum potentie argumentum, quando per mortem mors deletur? quando portæ aeræ confringuntur, quando peccatum aboletur, quando maledictum soluitur, quando vetera omnia mala euertuntur, & alia noua bona introducuntur? Quid enim potest cum hac conferri potentia, siue consideres miracula, siue pulcherrima facinora? mortui excitabantur, leprosi mundabantur, dæmones expellebantur, & his similia.

2. Cor. 13, 4.

Cruce est Christi Principatus.

D I D Y M I. Nomen principij seu Principatus significat hoc loco Regnum quod est cum Salvatore in die virtutis eius; nempe post resurrectionem quâ se à mortuis suscitauit: *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate; sed viuit ex virtute Dei.* Vel significat Regnum ipsi à natura insitum, quo cunctis imperat & dominatur.

Splendor Sanctorum qualis.

H E S Y C H I I. Principatum quidem Christi hoc loco appellat crucem; utpote in qua Princeps & Rex huius mundi superatus fuit: diem verò virtutis eius meritò intelligit diem crucis; idque propter signa in ea peracta, ut motum terræ, Solis recessum, tenebras ab hora sexta vsque ad nonam: deinde quòd in ea diabolo debellato obumbratum sit peccatum. In hac igitur die Principatum, id est crucem, secum habuit, non solum ut in ea suffixus, verum etiam tamquam illam humeris gestans. Hoc enim clariùs exponens Isaias dixit: *Cuius Principatus super humerum eius.*

C H R Y S O S T O M I. Splendorem hinc dicit Sanctorum pulchritudinem. Quid est

τὸ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ. ὅπερ ὅτι τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ ἐν τῷ πλήθει τῆς καταπορεύσεως. ὅπερ ὅτι τῆς ἀποστόλων ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ ἐγένετο. Αὐτὸς δὲ ἐν τῇ φύσει τῆς ἀρχῆς εἶχεν, ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἔχει τὸ γνηθῆναι πνευματικῶν, ὅπερ ἐστὶν ἐπίστασεν κτισμάτων, ἀλλ' ἔτι γνηθῆναι διὰ καὶ τῆς βασιλείας ἐκτελέσεως αὐτοῦ. Ἐγὼ εἰς ταῦτα γνηθῆναι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ημέραν δυνάμεως εἶποι τίς αὐτῷ τὴν ἡδὴ γνηθῆναι, τῷ τῆς ἐκτελέσεως ἡμέραν. Ἐκείνη γὰρ μεγίστη δυνάμει ἀποδείξει. ἢ ἔδοξε σοι δυνάμει μέγιστον ἐξ ἡμετέρον, ὅταν δὲ θανάτου ὁ θάνατος καταργηται; ὅταν χαλκῶ πύλαι συνθίβονται, ὅταν ἀμαρτία ἀφανίζονται, ὅταν κατὰ ἄνθρωπον, ὅταν τὰ παλαιὰ πάντα ἀναξίτηται κατὰ, καὶ ἔτι ἐπίστασται ἡμέραν καλὰ; τί γὰρ τῆς δυνάμεως ταύτης ἴσον, ἀντὶ τῶν θαύματων ἐκτελέσεως, ἀντὶ τῶν κατεργασμάτων, καὶ ἡγεῖσθαι, λευκοὶ ἐκβαλεῖσθαι, δαίμονες ἡλασθῆναι, καὶ τὰ ὄμματα τύποις.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸ ἀρχῆς ὄνομα βασιλείαν ἐσταῦθα σημαίνει ἔσαν μὴ τῆς σωτηρίας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. δηλαδὴ μὴ ἀνάστασιν ἢ ἀπέσει ἐκ νεκρῶν. εἰ γὰρ ἐσταῦθη ἐξ ἀθανάτου. ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. ἢ σημαίνει τῷ πνεύματι αὐτοῦ σύμφυτον ἀρχῆς, καὶ ἢ κατὰ τὴν δυνάμει.

ΗΕΥΧΙΟΥ. Ἀρχῆς μὴ ἐσταῦθα τῆς χειρὸς τὸν σωτῆρα καλεῖ. ὡς ἐν αὐτοῦ τῆς οὐρανόθεν ἀρχόντος καὶ βασιλεύοντος ἡμετέρον δὲ δυνάμει αὐτοῦ τῷ ἡμέρᾳ εἰκότως τῆς σωτῆρος τῆς δὲ δὲ τὰ ἐν αὐτῇ πνευματικῶν σημεῖα, τὸν σάλλον τῆς γῆς, τῷ ἀναχώρησιν τῆς ἡλίου, τὸ ὅτι ὡς ἐκ τῆς μέγιστης ἐνάτης σκοτος ἐπίστα ὡς ἐν αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας σκιαδείσεως τῆς ἀβύσσου καταγωνισθῆναι. Ἐν ταύτῃ τῷ τῷ ἀρχῆς, ταῦτα τὸν σωτῆρα, μὴ ἑαυτῶ εἶχεν, ἔ μόνον ὡς ἐν αὐτοῦ καταπαγεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς ὅτι τῆς ὡμοῦ βασιλείας. Τέτο γὰρ σαφῆς ἐστὶν Ἡσαίας ἐκτελέσεως ἐλεγε. ἢ ἡ ἀρχῆς ὅτι τῆς ὡμοῦ αὐτοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Λαμωρότητα δὲ ἐσταῦθα φησι τὸ κάλλος τῆς ἀγίας. τί γὰρ λαμωρό-

λαμπρότερον Πάυλου; τί δὲ ἀειφωέστερον Πέτρου; οἱ τὴν οὐρανὸν περιελάττωντες ἡλιοὶ λαμπρότεροι, τὰ ἀέρματα τῆς ἀσβεστίας καταβαίνοντες· ὡς γὰρ εἶπε ἕως αὖτὴν ἄγγελοι καταβαίντες, εἴπως ἦσαν ἅπασιν ἀφωέροι. ἐδὲ οἱ γὰρ ἐτόλμα, φησὶ, κολλᾶσθαι αὐτοῖς.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ δὲ ἐν ταῖς λαμπρότεροις τῶν ἁγίων σου ἐδὲν ἔπαινον ἢ τὰς χορείας ἐκαίει· καὶ τὸ ἁγίον ἄγγελον ἡμῶν προσκομιζόμενος, τὰς ὡδὰς τῶν ἁγίων ἐκείνων καθ' ἡμῶν ἐξηγητήν. Χειρὸς βουλαίς· δόξα ἐστὶν ὑψίστοις θεοῖς, καὶ ὅτι γῆς εἰρήνη.

ΕΚ ΓΑΣΤΡΟΣ ΠΡΟ ΕΩΣΦΟΡΟΥ.] ΔΙΑΓΜΟΥ. Πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐ τῶν φωέτερον, ἀλλὰ καὶ αἰεὶ φως τῆ Πατρὸς τὸ φωέριμω λέγει φωνῆ εἰρήνης, συναπτομένη τῇ ἀρχῇ τῆ φωνῆς ἕως. Εἶπεν ὁ κύριος, τὰς κυεῖω μου, κάθι ἐκ δεξιῶν μου· ἕως ἀνθ' ὧν τὰς ἐχθράς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐκ γαστροῦ φωέ ἕως φωέ ἐξηγητή σου τὸ ἄλλων ἡμῶν σοι χεῖρα· εἶπε μέσσα εἰρημωμένων. Ἐταῖο γὰ καὶ ὁ ἄποστολος ταύτη τῇ ὁμοίᾳ ἠκολυθηκας εἰρημωίας. Ἦν γὰρ τὸ ἄγγελον εἰρημω ποτε, κάθι ἐκ δεξιῶν μου; μοιου καὶ λέγει ἐδὲν τῶν ἁγίων τῶν ἁγίων, ἀλλὰ τὰς μονογενεῖς ἡμῶν ἐαυτῶν μόνω εἶπε, κάθι ἐκ δεξιῶν μου· ἕως ἕως ἑαυτῶν μόνω μονογενεῖς ἕως ἀνθ' ὧν ἐκ κόλπαι τῆ Πατρὸς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Γνησίας γονῆς ὅταν ἀλλόγον ποιῶμεθα, γαστέρα ὀνομάζομεν. ἔπει γὰρ εἰς κυεῖω πῶν ἡμῶν, ἄλλοι δὲ εἰσποικτοὶ καὶ θεοὶ, ὅταν μὴ τῆς θεοῦ, ἀλλὰ τῆς κυεῖω σημαίνωμεν, λέγομεν γνησιματα γαστροῦ αὐτῆς τῶν τεύοντων. Καὶ θεὸς ἔν γνησιᾳ ἡμῶν καὶ εἶς ἑαυτῶν τὸν μονογενεῖ ὡς φωέσαι θεῶν, γαστροῦ ὑπομνήσει.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Βυλόμω τὸ γνησιον ὡς φωέσαι καὶ ταύτης ἐμνημόνευσε τῆς ῥήσεως. καὶ καθάπερ λέγει χεῖρα, ἐχ' ἡα ὑποπόδιων χεῖρα, ἀλλὰ τὴν δημωργικὴν δυνάμειν· ἔπει καὶ γαστροῦ ἐμνημόνευσεν, ἡα τὸ γνησιον τῆς γνησιᾳ παρῆση.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τὸ ἐκ γαστροῦ καὶ ἐξηγητή σα σημαίνει τὸ ὁμοῖον· τὸ δὲ φωέ ἕως φωέρε, τὸ φωέ τῶν αἰώνων, ἀντὶ τῆ τῶν ἀνω δυνάμειν τῶν ἐκ τῆς ἀπορροῖας τῆς ἀνω καὶ ἀσωμάτου φύσεως καὶ φωτίζομένης καὶ λεγομένης φως.

ΤΟΜΟΥS III.

enim Paulo splendidius? quid Petro illustrius? qui vniuersum orbem terrarum percurrunt ipso Solē clariore, pietatis semina proijcientes: perinde enim ac si fuissent Angeli cœlitus delapsi, ita omnibus erant inaccessi. Nemo enim, inquit, audebat se coniungere eis.

CATENA PATRVM.

ATHANASII. Illud autem in splendoribus sanctorum Angelorum nil aliud nobis significat quàm choreas illas sanctorum Angelorum, quæ nocte istâ quâ Christus nascebatur exclamabant: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax.

Act. 5.

Lucæ 2.

EX VTERO ANTE LUCIFERVM.]

DIDYMI. Omnes Ecclesiastici non nunc primum, sed & semper ex persona Patris tradunt propositam vocem esse prolatam, principio Psalmi hoc modo connexam, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellam pedum tuorum: ex utero ante luciferum genui te; ceteris versiculis in medio interiectis. Et videtur etiam Apostolus conformiter huic sensui dixisse: Cui enim Angelorum dixit ali-

Hebr. 1, 13.

EIVSDEM. Cum genuinæ proliis mentionem facimus, vterum nominamus. Nam cum sint aliqui propriè quorundam filij, alij verò adscitij & adoptati, quando non adoptiuos, sed proprios filios significamus, dicimus ipsos esse genimina vteri parentum. Deus itaque cum Filium genuinum & ex se vnigenitum declarare vellet, vteri mentionem fecit.

Genuit filij qui.

CHRYSOSTOMI. Volens ipsum genuinum ostendere, huius quoque dictionis meminit. Et quemadmodum cum dicit manum, non id dicit ut manum suspicemur, sed ut intelligamus faciendi operis potestatem; ita etiam vteri meminit, ut genuinam esse generationem ostendat.

Quid vterum in Deo significet.

SEVERI. Illud ex utero & genui te significant consubstantialitatem; illud verò ante luciferum, id est ante sæcula, scilicet ante supernas virtutes: quæ ex supernæ & incorporeæ naturæ effluentia & illuminatæ & lux appellantur.

I i

EIVS-

CATE-
NA PA-
TRVM.

EIVSDEM. Etenim vterus alienus ab incorporea & omni substantia eminentiore naturâ; verumtamen illa vox declarat atque significat quodammodò genuinam & secundum naturam esse generationem. Diuina enim Scriptura nostrorum penuriâ vocabulorum vsa est, volens, quantum fas est, terrenam mentis nostræ humilitatem ad diuinam sublimitatem adducere intelligentiarum.

Iuramentum
cum quod
in Deo.

4. IURAVIT DOMINVS, ET NON POENITEBIT EVM.] ATHANASII. Iuramentum Dei est sermo eius, qui certiores reddit auditores, & vnicuique persuadet omnino fore id quod promisit & adstruit. Non enim adinstar hominis iurat Deus, sed sermo eius ad adstruendam veritatem nobis pro iuramento est, ita vt profus irrevocabiliter fiat id quod iureiurando promissum est.

Melchisedech figuram
æterni Sa-
cerdotij.

APOLINARII. Æternus Sacerdos est qui vivit in æternum. Stabile Sacerdotium, quod quasi iureiurando firmatum est. Huius typus est Melchisedech : cuius mors minimè manifestatur, in signum mortis non existentis. Ceterum is qui modò Rex declaratus fuit, etiam Sacerdos demonstratur: quod in Israël fieri non posse etiam lege expressum est.

DIDYMI. Quemadmodum Saluator nobis definit iuramentum esse *ετα, ετα, & non, non*; sic utique multò magis veritatem adstruens iurare perhibetur, non ad abiurandum vel adiurandum vtens iuramento. *Iuravit itaque Dominus, & non poenitebit eum*, quia dona eius sunt sine poenitentia. Sacerdotium autem non secundum ordinem Aarom, sed secundum Melchisedech in æternum manet.

Iuramentum
declarat
æternitatem.

CHRYSOSTOMI. Iuramentum autem quando audieris, ne putes esse iusiurandum. Quemadmodum enim ira in Deo ira non est, sed vis puniendi, & non perturbatio animi, ita etiam iusiurandum. Deus enim non iurat, sed id dicit quod omnino futurum est.

Hebr. 7.

THEODORETI. Accuratè hæc diuinus Apostolus interpretatus est in Epistola ad Hebræos, & Sacerdotij huius æternitatem ostendit; eò quod Leuiticum Sacerdotium non cum iureiurando promissiones acceperit; hoc autem iureiurando confirmatum sit.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καί γάρ ἡ γαστήρ ἀλλότριον τῆς ἀσσεμεύτου καὶ ἐπίκλιμα πάντων ἐστίν· πλεονάζουσα τὰ πνεύματα καὶ σημεῖα τῆς γαστρῆς καὶ καὶ φύσιν ἄσπερον ἡμῶν. τῆ γὰρ πνεύμα κίχεται ἡμῶν παρ' ἡμῶν λέξασαν ἢ θεῶν γαστρί, τὸ τῆς ἀμετέρας ἰσχυρίας χαμαλδὸν, ὡς ἴσται, βυλομένη πρὸς τὸ ἕλθῃ ἡμῶν θεῶν νομίσαν ἀναγαγεῖν.

δ'. ΩΜΟΣΕ ΚΥΡΙΟΣ, ΚΑΙ ΟΥ ΜΕΤΑΜΕΛΗΘΗΣΕΤΑΙ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ὁρκος τῷ θεῷ ὁ λόγος αὐτῆ ἔστι, πληροφροῦν τὰς ἀμύστας, καὶ πῖστον ἐκείνου παρέχων ὅτι ὁ ἐπιήγαλται καὶ λαλεῖ πάντως γρηόσται. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁμιλεῖ θεῷ, ἀλλ' ἡμῶν ὁ λόγος αὐτῆ ἀντὶ ὅρου πρὸς ἀλήθειαν γίνεσθαι, ὡς τῶ ἀμεταμελήτου πάντως καὶ ἡ ἐπαγγελίας τῷ ὅρου πυγάνοντ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Αἰώνιος ἱερός ὁ ζῶν αἰώνιος. βέβαιος ἱεροσύνη, παθάρων ὅρου βεβαιωθεῖσα. ἡς τύπος ὁ Melchisedech ἢ μὴ δὴληται θάνατος, εἰς σημεῖον τῷ μὴδ' ὄντ θανάτου. ἄρρη δὲ βασιλείας καὶ δὴλωθεῖς, καὶ ἱερός ὁπιδείκνυται ὅπου ἀδιώτατο ἐν Ἰσραὴλ ἐν νόμῳ ἵσποτιτύπατο.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὡσπερ ἡμῶν ὁ σωτήρ ὅρου ὀρέξει τῷ τῷ καί, καὶ τὸ ἕ, ἢ ἔπειτα μᾶλλον διὰ πολλοῦ πλέον θεῷς ἀληθείαν ὁμιλεῖται λέγεται, ὡς ἀπωμοστικῶς ἢ κατωμοστικῶς τῷ ὅρου χρησάμεν. ὡμοσε τῷ τῷ κέρι, καὶ ἢ μεταμεληθήσεται, ἢ παθάρων ἀμεταμελήτα τὰ χαρίσματα. ἡ ἱεροσύνη δὲ ἢ καὶ τῷ τῷ ἐξῆς ἁερόν, ἀλλὰ τῷ Melchisedech εἰς τὸν αἰῶνα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρκος δὲ ὅταν ἀμύστος, μὴ ὅρου νόμιζε. Ὡσπερ γὰρ θυμὸς ἢ θυμὸς ὅπου θεῷ, ἀλλὰ τὸ πτωρῶν, καὶ ἢ παθάρων ἔστι ἔπειτα ἐδὲ ὅρου. Οὐ γὰρ ὁμιουσι θεῷς, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσθάρων λέγει.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Αἰετῶς ταῦτα ὁ θεῷ ἡμῶν ἁπόσολος ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολῇ, καὶ τὸ τῆς ἱεροσύνης ταύτης ἀπέραντον ἔδειξε τῷ τῷ μὴ ἁδὴνικῶν ἱεροσύνης ἢ μὴ ὅρου τῷ ἐπαγγελίας δέχεσθαι ταύτῃ δὲ ὅρου βεβαιωθῆναι.

Χ Ρ Υ -

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί δέ βετι κη τιω τα-
ξιν Μελχισεδεκ; δε μυσήρια τώ λείγ' όπι
κίκειν αργον και οίνον φεροσίνεγκιν τφ
Αβραάμ. Ε δε τώ έλδύθεον έξ' τώ νόμου η
ήεροσωίλω. Ε δε τώ ατιλδύπτου (κρθα-
περ και Παυλος φησι) η άναρχον. όπερ γδ
όκειν έξ' εν ταις σκιαίς, τώτο εν τή
αληθεία όπι τώ Ιησφ.

4. ΚΥΡΙΟΣ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΣΟΥ.]
ΗΣΥΧΙΟΥ. Ο εως όπι τώ κάθε εν δε-
ξιάν με ε τόπε πνός βετι δηλωτικόν, αλλά
της φως τον Πατέρα τώ Τίς ένώσεως, και
κη πάντα ισότητος. ει γδ ό Τίς εν δεξιάν
καθίεται, πώς αυτε πάλιν ό Πατήρ έξ' εν
τφ δεξιάν λέγεται; δε εν ήμέρα όργης αυτε
συνθλασφ βασιλείς της γης, ε τες άρχοντας
οι συνήχθησαν όπι τώ αυτώ κη τώ κυρίω ε
κη τώ Χρισφ αυτε. Ηρώδην και Πιλάτον,
Αναν και Καϊάφαν, η τες συν αυτοις βασι-
λείς λέγων.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Σημαίνει τες νοπηές βα-
σιλείς εν άλλης τυγαόνοντας άρχων και
εξουσιών και κοσμοκράτορον τώ σκοπός. οι
αυτω δε εισιν έτοι οι τώπο πόδας τώ σωτηρος
πιθιμοροι, όντες δε τώ κακία ε πονηριαν
λω εθλοντο εχθερφ αυτε. πλω συνθλασφ τες
καύσοντα τώ είναι πολέμοι, καταργεμένης
τώπο τώ κυρίω πάσης άρχης ε πάσης εξου-
σίας πιαύτης. ήμέρα δε όργης ό καιρός της
άμα πάντων κελσεως εν ταις γραφαίς λέ-
γεται.

5. ΚΡΙΝΕΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΕ-
ΣΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τητίσι, δι-
κασφ και κατακρινεί τες δαίμονας, τώφ ών
ήμαρτον, ε ήσέθησαν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Σαφίστεροι έσταυθα η
κρίαν εδηλωσε. η όπι κατ' έκείνην η ήμέρα
παντοδαπαίς τώφδωσφ ημωρίαις τες δυσ-
σεβεία σιωζήκοτας. Και κη τον παρόντα
μύθοι βίον πολλαίς αυτες πολλαίς πα-
δείαις υπέβαλε, τώ οικηάν δμύαμν τες
αγροόντας διδάσκων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ουκ ειπε, κρινεί τώ έθνη,
άλλα, κρινεί (κετίσι κατακρινεί) εν τοίς
έθνεσι, δηλαδη τον εζέβολον. τώ ε αυτος
ό κώρι έξ' μέλλων σαυρωδφ ταις Αποστόλοις
έλεγε. όπι άρχων τώ κόσμω τετα κέκεται.
κατέκρινε πίνω αυτον έλέγξας αυτε τώ
δυνάμω εν τοίς έθνεσι. ε επλήρωσε πώμω-
τα τ' δαμόνων συν αυτω γδ ε τώ αυτε

ΤΟΜΟΥS III.

CHRYSOSTOMI. Quid autem est se-
cundum ordinem Melchisedech? Propter Sa-
cramenta hoc dicit; eod quod ille quoque pa-
nem & vinum Abrahæ obtulerit; & quod
hoc sacerdotium sit à lege liberum; & quod
neque finem (sicut Paulus ait) neque prin-
cipium habeat. Quod enim ille in umbra
habuit, hoc reuera fuit in Iesu.

5. DOMINVS A DEXTRIS TVIS.]
HESYCHII. Vides illud sede à dextris
meis non locum aliquem demonstrare, sed
Filiij cum Patre vnitatem, & secundum om-
nia æqualitatem. Si enim Filius à dextris
sedeat, quomodo rursus Pater dicitur esse à
dextris ipsius? Hic in die iræ suæ confringet
Reges terræ, & Principes qui conuenerunt
in vnum aduersus Dominum & aduersus
Christum eius; Herodem & Pilatum, An-
nam & Caiapham, & eos qui cum ipsis erant
Reges appellans.

DIDYMI. Significat Reges intelle-
ctuales: qui non sunt alij quàm principes
& potestates ac mundi rectores tenebra-
rum. Illi ipsi autem sunt qui substrati sunt
pedibus Saluatoris, propter malitiam & ne-
quitiam quam elegerunt inimici eius effecti.
Verumtamen confracti desinent esse inimi-
ci, cum à Domino talis omnis principatus
ac potestas deleta fuerint. Dies autem iræ
dicitur in Scripturis esse tempus iudicij vni-
uersalis.

6. IUDICABIT IN NATIONIBVS.]
CHRYSOSTOMI. Id est, Iudicabit & con-
demnabit dæmones, eod quod peccauerint,
& impiè egerint.

APOLINARI I. Manifestius híc iu-
dicium declarauit; & quod in illa die
eos qui impiè vixerint supplicijs traditu-
rus sit. Etenim in præfenti quoque vi-
ta sæpè plurimis ipsos castigationibus
subiecit, potentiam suam ignorantes eru-
diens.

HESYCHII. Non dixit, Iudicabit Gen-
tes, sed, Iudicabit (id est, condemnabit) in
Gentibus, scilicet diabolum: de quo ipse Do-
minus cum cruce affigendus erat Apostolis di-
cebat; Quia princeps huius mundi iam iudi-
catus est. Ipsum itaque condemnauit arguens
potentiam eius in Gentibus: & dæmonum
ruinas impleuit: nam cum ipso exercitum
quoque

CATE-
NA PA-
TRVM.
Sacrificium
Melchise-
dech figura
Euchari-
stia.

Quos reges
Christus
confractu-
rus.
Psal. 2, 2.

Quos iudi-
caturus sit
Christus.

Ioan. 16,
11.

CATE-
NA PA-
TRYM.

quoque ipsius deiecit. Cum enim in terra esset per propriam mortem, mortem ipsam delens spiritualium draconum capita confregit.

Torrenti
symbolum
tentationis.

7. DE TORRENTE IN VIA BIBET.]
DIDYMI. Torrens vbique, sicut etiam hoc loco, tentationem significat: ex ea autem bibere, est illam admittere. Tentatus est autem Iesus pro salute nostra in via hominum existens (vt ait Apostolus de hoc scribens:) *In eo enim, in quo passus est ipse & tentatus, potest etiam ijs qui tentantur auxiliari.* Quorum etiam Rex demonstratus est, datâ ipsi potestate in czelo & in terra. Exaltavit autem caput, à Patre inauguratus Princeps non solum eorum qui in terra, sed etiam in czelis sunt, *vt ipsi omne genua flectatur, caelestium, & terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confitentur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris.* Huius exaltationis symbolum fert ipsa crux.

Hebr. 2,
18.

Phil. 2, 10.

Matth. 27.
Iudæi cum
torrense
comparati.

THEODORETI. Calicem solet appellare passionem. *Pater, inquit, si possibile est, transeat à me calix ista.* Torrentes verò Iudæos vocat: qui quidem diuinam gratiam nacti sunt, non semper autem hac perfructi sunt. Quemadmodum enim torrens minimè perennem aquarum fluxum habet, sed ex imbribus, qui ex nubibus gignuntur, existit: sic Iudæi ad tempus legis gratiam habuerunt, à sacris Prophetis veluti à quibusdam nubibus suppeditatam; postea verò æstate apparente, secundum Domini vocem (*Leuate, inquit, oculos vestros, & videte regiones, quia albae sunt iam ad messem*) necessariò torrens priori aquarum eopiâ destitutus permansit, & siccus videtur omni humore priuatus. Cum igitur Iudæi crucem fabricauerint (calicem enim appellat Dominus passionem) meritiò Propheta hæc præuidens dixit.

Ioan. 4,
35.

EIVSDEM. Patet autem quòd hoc etiam humano more profuerit. Nam vt Deus non quòd humilis esset exaltatus fuit, sed eum altissimus existeret, semetipsum humiliavit; vt homo autem quam non habebat accepit sublimitatem.

σεατικῶν καταβέβληται. ἡρόμῳ ὁ γὰρ εἰς γλῶσσαν τῆ οἰκίαι θανάτου, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον ἡμῶν ἡμῶν δραστικῶν τὰς κεφαλὰς συνέδρασαν.

Ζ. ΕΚ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ ΕΝ ΟΔΩ ΠΙΕΤΑΙ.]
ΔΙΔΥΜΟΥ. Ο χείμαρρος πάντα ἔχει, ὡσπερ καὶ ἐσταυρωθεὶς, πειρασμοὺς σημαίνει. πρὸς δὲ ἐξ αὐτῆ, ὅτι τὸ ἀναδέξασθαι αὐτόν. Πειρεύεται δὲ Ἰησοῦς ὑπὸ σαρκίαις ἡρόμῳ ὡς ἐν τῇ ἡμῶν ἀνθρώπων ὁδῷ (ὡς φησὶ ὁ Ἀπόστολος γράφων ἄλλοι) ἐν ᾧ γὰρ αὐτὸς πέπεισθε πειρασθεὶς, διώταται τοῖς πειρασμοῖς βοηθήσαι. ὡν καὶ βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, δοθείσης αὐτῷ ἐξουσίας ἐν ἔρασι καὶ ἐπὶ γῆς. ὑψώσεται δὲ κεφαλῆς, ἀρχὸν ἢ μόνον ἡμῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἐν ἔρασι χεῖρας ἡμῶν ὑπὸ τῷ Πατρὶ, ὅτι τῶ πᾶν γένου καίμαται, ἐπερανίαν καὶ ἐπιγείαν, καὶ καταχθονίαν καὶ πάσης γλώσσης ἐξομολογημένης, ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν θεοῦ Πατρὸς. ταύτης τῆς ὑψώσεως σύμβολον ὁ σωτὴρ φέρει.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ποτήριον ἔδωκεν αὐτῷ τὸ πᾶθῶν χελεῖν. Πάτερ, φησὶ, εἰ δυνατόν, παραλθῆτω τὸ ποτήριον τούτο ἀπ' ἐμοῦ. χείμαρρος δὲ τὰς Ἰουδαίους καλεῖ θείας μὲν χάριτος πτυχιότας, ἐκ δὲ δὲ ταύτης ἀπολαύσασθαι. Καθάρτη γὰρ ὁ χείμαρρος ἐν σέβαστον ἔχει ἢ ἡμῶν ὑδάτων φορὰς, ἀλλ' ἐν τῷ πτωχῶν ἐν τῷ νεκρῶν συνίσταται ὑπὲρ ἕτως Ἰουδαῖοι προσέκεινται ἔχον τὸ νόμον ἐνὶ χεῖρι, ὅσον ὑπὸ πτωχῶν φῶν ἡμῶν Περσῶν χρησιμοποίησιν. καὶ δὲ ταῦτα τὰ θέματα φαίνονται, καὶ ἐν τῷ τῷ κυρίου φωνῶν (ἀρατὴ τῆς ὀφθαλμῶν ὑμῶν, φησὶ, καὶ βλέπετε τὰς χεῖρας, ὅτι λόβηκαί εἰσι πρὸς θεοπρομῶν ἡμῶν) ἀναγκάτως ὁ χείμαρρος τῆς σωτηρίας ἔρημος ἐπορεύσεται μεμῆμεν, καὶ ἔπειτα ὁρᾶται πάσης ἰκμάδου ἰσχυροῦς. ἐπειδὴ τὸν Ἰουδαῖοι πᾶσι σωτὴρ ἐπιτήσαντο (ποτήριον γὰρ καλεῖ τὸ πᾶθῶν ὁ κύριος) εἰκότως ὁ προσφῆτης ταῦτα προσέειπεν εἰρησῶ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Διπλῶν δὲ ὅτι ἀνθρώπων ἐν τῷ τῷ θεῷ. ὡς γὰρ θεὸς ἐποπτεῖ αὐτῶν ὑψώσεται, ἀλλ' ὑψώσεται ὡς ἐποπτεῖ αὐτῶν ὡς δὲ ἀνθρώπων ὁ μὴ εἶχεν ἔλαβον ὑψώσεται.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

ITSI de hoc Psalmo multa fabulentur Iudæi, Christianis tamen certum est, ipsum de Christi Regno ac Sacerdotio intelligendum esse, sic explicante Spiritu sancto Matth. 22. Act. 2. 1. Cor. 15. ad Hebræos 1. 5. 7. & 10.

1. *Dixit Dominus Domino meo.*] Notandum, pro dictionibus *Dominus* & *Domino* non esse apud Hebræos eandem dictionem: nam pro *Dominus* Hebræis est nomen tetragrammaton יהוה *Iehovah*: quod quamvis *existentem* propriè significet, vertitur tamen per nomen *Dominus*; eò quod pro nomine illo ineffabili legatur nomen *Adonai*. Pro dictione autem *Domino* ponitur nomen יהוה *Adoni*: quod propriè *Dominum meum* significat: quo nomine semper Christum Paulus appellat. Et conuenienter hîc Christum nomine Domini nominat, eò quod de Regno eius & dominio hîc agat. Dominum autem suum Dauid vocat non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem; sicut secundum eam noster Dominus est & caput Ecclesiæ. Nec obstat, quod Christus in Euangelio colligit Messiam Deum esse, ex eo quod Dauid eum Dominum suum vocat: nam Messias quatenus homo non est Dominus Dauid, nisi quia homo ille simul etiam Deus est. Respexisse ad hunc Psalmum videtur Ecclesiasticus, cum capite ultimo dicit, *Inuocani Dominum Patrem Domini mei*; Dominum suum vocans Messiam Filium Domini Dei. Ita Iansenius.

Quomodo
Dauid
Christum
suum Do-
minum vo-
cauit.

Ecclesi. 51,
14.

Quid sessio
à dextris
Dei signi-
ficat.

IBIDEM. Sede à dextris meis.] Id est (vt Genebrardus exponit) iuxta me quiesce, præside, mecumque regna, fruire meâ gloriâ, esto mihi proximus, particeps esto bonorum meorum, potentiz & maiestatis: esto supra omnem virtutem & principatum: esto superior rebus omnibus creatis: esto prope me in loco celsissimo, potissimo, honoratissimo: regna æquali potentia mecum, si ad diuinitatem; simili & proximâ, si ad humanitatem, potestatem exercendo super omnia in celo & in terra. Nam vt Deus sempiternum habet imperium Christus; verum vt homo accepit id quod vt Deus habebat. Sedere autem à dextris (quod metaphoricè dictum, cum in Deo, utpote incorporeo, nil dextrum vel sinistrum sit) idem est quod esse prope Deum, ante omnia, & super omnia, siue proximè accedere ad ipsius potestatem & gloriam. Quare aliqui de æqualitate Dei interpretantur; alij, rectius de potioribus bonis Patris. Cum enim Christus propriè ratione humanitatis, secundum quam minor est Patre, sedet ad dexteram eius, illud sedere ad dexteram idem est quod versari in potioribus bonis eius, non tamen in omnibus, ne homo æquetur Deo. Ita quantâ quidem potuit excellentiâ, maiestate, potentia, perfectione, humanitatem Filij absoluit; at ipsam semper vno diuinæ essentiz solio præcedit, quod illa transire non possit in diuinam substantiam & maiestatem, semperque intra naturæ creatæ metas permaneat. Vnde qui hac loquendi formulâ Filium Patri prælatum significati vo-

lunt, impropriè loquuntur, cum in Diuinis nulla sit prælatio aut postpositio; humanitas autem Christi Patre semper minor sit, licet quoad nos omne illi iudicium tradiderit. Sicut Prætor aut supremus Iudex Regni alicuius semper Rege minor manet, à quo iudicandi potestatem accepit.

IBIDEM. Donec ponam, &c.] Benè hic notat Genebrardus particulam *donec* emphaticè sumi pro *etiam donec*, & continuitatem significare, siue consecutionem, non exceptionem vel exclusionem futuri temporis: ei enim minime opponitur. q. d. Regna mecum etiam donec inimicos tuos pedibus tuis subijciam; etiam tempore quod Regno tuo videtur oppositum & contrarium; etiam quando illi videbuntur regnare; etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, diabolo, morte, peccato vnâ cum impijs funditus euerfis & extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus & turbas satanz ac ministrorum eius regna: nam de alio tempore non est dubium quin regnet Christus. Obserua ergo hac particulâ & similibus Scripturam atque ad eò linguam Hebraicam affirmare id quod in dubitationem posset incidere: vt in alio Psalmo: *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Id est: Etiam donec misereatur, siue antequam misereatur, nempe tempore difficili & alieno. Vide quæ etiam superius in Græco Commentario & in Catena hac de re dicta sunt. Vtigitur hinc etiam aliquid ad nostram institutionem hauriamus, expendendum quamdiu Verbum potiarur tam illustri sede: Vtique *donec ponam* (inquit ad Christum Pater) *inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* q. d. Sede ad dexteram meam, quæ potior sedes videtur apud homines, donec te supersedente ab vltione propria ego te vindicem ab inimicis tuis, illos ponens sub scabello pedum tuorum. Id est: Dum tu, ô Fili, tametsi potes, non vindicas tuas iniurias, nec vlsceris te de inimicis tuis, ego tibi concedo dexteram meam, & poteris loco illustriori, saltem in opinione hominum. Tanta nimirum dignitas acerescit Christo omissenti vltionem inimicorum suorum, vt (si fieri possit) sedem Patre Deo potiore obtineret; at quia augustior sedes esse nequit, saltem in hominum æstimatione augustiorem tunc obtinebit. Hinc collige quantum mereatur homo, & ad quantam eleuetur dignitatem, qui cum possit non vlsceritur proprias iniurias. Multum sanè meretur dilectio inimicorum, sed multum etiam assequitur, quando supra humanam fastigium se atouit: parum id est pie ambitioni tantæ charitatis, sedere affectat à dextris Dei Patris, donec ipsa iniuriarum oblita alij faciendam vltionem permittit, nec se, cum possit, vlscerit: charitas certè in hac parte pie ambitiosa est, sedere ad dexteram Dei præsumit, & in Christo obtinet quod affectat.

Quomodo
particula
donec hic
accipienda
sit.

Psal. 122,
3.

Christus
sedere dici-
tur à dex-
tris donec
Pater ip-
sum vltio-
netur.

Dilectio
inimicorum
nos ad Dei
dexteram
eleuat.

Christi po-
testas Rega-
li in virga
significa-
tur.

2. *Virgam virtutis tuæ emittet tibi Dominus ex Sion.*] Hoc est, Pater mittet Filium suum

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Regem a-
mari quàm
timeri præ-
stas.

Cant. 6, 10

Iudæi &
increduli
Christo
substrati.

Christus
est Princeps
liberalissi-
mus.

tamquam virgam quamdam potentissimam ex Sion; quia ex Hierusalem cœpit propagari Imperium Christi: ibi enim cœpta est Euangelij prædicatio. Atque hic est huius loci litteralis sensus, non ille quem volunt Hebræi, hunc locum ad Davidis Regnum detorquentes, qui arce Sion exædificatâ cœpit esse potentior & fortior. Aduerte autem nomen Hebraicum *נֶזֶב* *matteh* non solum significare virgam & sceptrum, sed etiam baculum; tum quia regale sceptrum debet esse baculus & fulcimentum subditorum; tum quia præstat Regem amari quàm timeri: quam ob causam baculum tamquam pastor dicitur gestare: & Græcorum Princeps Agamemnon ab Homero *παιῦν δαῶν*, pastor populorum sæpè dicitur. Vnde Psalmo vigesimo secundo loquens Regius Vates de Imperio & Principatu Dei sic ait: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*. Vbi pro regit habetur Græcè *ποιμαίνω*, id est *pascat*. Cui concinit id quod sequitur: *In loco pascuæ ibi me collocavit*. Et ibidem baculum simul & virgam coniunxit illis verbis, *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*; vt lenitas Imperij Christi monstraretur. Imò propterea etiam in arca virga simul erat cum manna, vt dulcedo mannae seueritatem virgæ temperaret. Vtrumque enim in Principe necessarium est, virga & manna: illa potissimum propter malos, hoc præcipuè propter bonos. Quòd pertinet illud Cantici, *Descendi in hortum nuncium, vt viderem poma conuallium*. Quo loco per hortum significatur Ecclesia, in qua sunt nuces, id est mali; ad quos colligendos & excutiendos opus est virgâ: sunt etiam poma, id est boni; qui non percussione virgæ, sed leni manu carpendi sunt. Porrò virgæ huius potentia & virtus declaratur, cum subiungitur, *Dominare in medio inimicorum tuorum*. In medio nimirum Gentilium, qui inimici antè erant, dominatus est Dominus, factus Rex Gentium & Pater. Facti sunt etiam siue Iudæi scabellum pedum Christi, calcati nimirum pedibus illius, quorum vocibus cruci suffixus fuerat; siue reliqui increduli, quos prostravit, pedibusque suis, potestati nimirum suæ, subiecit hîc, & in altera vita etiam fortiùs.

3. *Tecum principium*.] Ita quidem noster vertit Interpres & Septuaginta; sed linguâ Davidis atque Itylo est: *Tecum נְדָבוֹת nedaboth*, hoc est *liberalitates* seu munificentia; nimirum qui fons est & principium rerum omnium, benignitatis suæ riuos vbique fundit, atque vt magnus & Regali mente Princeps summusque Dominator, est magnificentissimè liberalis. Radix Hebræi vocabuli est *נָדַב nadab*: quæ significat esse voluntarium, munificum, donatorem. Hinc *נְדָבִים Nadabim* significat Principem: quòd sit Regum & Dynastarum proprium, esse munificos. Quare locum Davidis quidam vertunt, *Tecum principatus*, vel, *Tecum principantes liberales*: vt tu videlicet liberalis quoque es Princeps: at diuinè S. Hieronymus, *Populi tui duces spontanei*; alij, *Populus tuus voluntarius*, vel *Populus tuus spontaneus*. Quo loco periti cælestium Oraculorum interpretes aiunt innui Euangelicæ legis atque imperij conditionem, vt amore ac pronâ subditorum constet voluntate,

vigeatque in eo spiritus non seruorum, sed amicorum atque filiorum, qui maximâ suâ sponte suo Duci amabilissimo obediant. Hoc autem modo seruire Christo, reuerà regnare est. Est igitur Christus Princeps Regum terræ, id est iustorum, qui liberales in diuino cultu esse debent, & in omnibus actionibus suis principes & generosi. Cur verò iusti Reges appellentur duplex est potissima ratio: Prima est D. Gregorij lib. 11. Moral. cap. 9. super illud Iobi, *Balicum Regum dissoluit, & praeingit fune renes eorum*: Iob 12, 18. vbi vultu istos appellari Reges propter castitatem & continentiam: quæ maxima est castitatis laus: & in hunc sensum locum citatum interpretatur: *Qui membrorum, inquit, suorum motus bene gerere sciunt, non immeritò Reges vocantur; sed cum de ipsa continentia mens elatione tangitur, plerumque omnipotens Deus eius superbiam deserens in immunditiam operis cadere permittit*. Itaque Regum balteum dissoluit, quando propter elationis culpam, castitatis in eis cingulum destruit. Posterior ratio est D. Ambrosij lib. 2. de Abraham cap. 10. super illud Geneseos, *Faciam te crescere, & ponam te in Gentem magnam, Regesque ex te egredientur*. Ad quem locum sic ait Ambrosius: *Ex genere Abraham non solum Reges erant dignitate, verum etiam illi Reges, qui peccato non seruiant, nec vincat eos malitia*. Quæ ratio etiam est D. Gregorij lib. 26. Moralium cap. 26. *Quia, inquit, tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt*. Horum vtique Regum Princeps Christus

I B I D E M. *In die virtutis tue*.] Siue, vt alij vertunt, *In die Regni*, vel *triumphi*, vel *exercitus tui*: & intelligunt diem, quo Messias humanitatem induit, vel natus est, vel à mortuis excitatus: quo tempore vexillum hominibus sustulit ad beatam vitam, vt clarissimus ductor fidelium ad verissimam terram promissionis. Theodoretus hoc de secundo Christi aduentu cum gloria & splendore interpretatur; quia additur, *in splendoribus Sanctorum*, vel vt aliqui legunt, *in splendoribus sanctitatum*: Caietanus vertit *in decoribus sanctitatis*: quòd Sancti omnes, qui Filij Dei vitam, quantum fas homini est, æmulari contendunt, decore modestiæ pulchri & ornati esse videantur. Audi S. Ambrosium in Psal. 40. locum hunc explicantem: *Christus, inquit, immaculatus ad Patrem redijt, à quo immaculatus exiuit: vnde dicit ei Pater, Filius meus es tu; ego hodie genui te. hoc est, Generationis meæ in te privilegium recognosco, quem tuus sis. nulla macula potuit inquinare peccati: ita interpretatoris versatus es, quasi inter Angelos versareris*. Vbi expende postrema verba, in quibus privilegium æternæ generationis recognouit, scilicet quòd Christus non accepit nequam peccatorum exemplum; quia in splendoribus Sanctorum ex vtero ante Luciferum genitus est. Æternus enim Patet (vt vulgatiore in Scholis Theologorum fert opinio) contemplans & se & creaturas peragit generationem Verbi; in qua tamen peculiariter ad splendores Sanctorum reflexisse dicitur, non quasi auerterit cogitationem suam à sceleratis hominibus, & tantùm intenderit animum ad pia exempla: ne videlicet à malo improborum exemplo velut aliquid vitij caueret, quod

Iusti cur
Reges ap-
pellentur.

Iob 12,
18.

Castitas
virtus Re-
gia.

Gen. 17, 6.
Reges ex
genere A-
braba sunt,
qui peccato
non seruiant.

Qua sit
dies virtu-
tis Christi.

Quo sensu
Christus in
splendori-
bus Sancto-
rum generi-
um genit-

quod mutaret diuinum Verbum, absit. Sed agit Propheta modo concipiendi nostro; qui libenter aspiciamus ad illa quæ diligimus & probamus, oculos autem auertimus ab ijs quæ auersamur ac detestamur. Quo sensu Pater æternus spectans ad homines sanctos, & quasi deflebens oculos ab improbis, ait: *In splendoribus Sanctorum ex utero ante luciferum genui te.* Redco ad Ambrosium profundè locutum: *Inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versaberis.* Tunc ait Pater æternus: *Præilegium generationis meæ in te recognosco.* Quodnam præilegium? *In splendoribus Sanctorum genui te:* hoc est intuens sanctos homines, vt ait Bellarmius; tanquam non aduerteret ad improbos, mentem auersans à nequam eorum exemplo. Ita Celada noſter in cap. 11. Iudith, §. 31.

IBIDEM. *Ex utero ante luciferum genui te.*] Hebræus vertit, *Ex utero aurora ros natiuitatis tuæ:* S. Hieronymus, *De vulua oriensur tibi ros:* alij, *Ab aurora rorem genui.* Quod Lyranus cum alijs de concepto Christi corpore intelligit, dicitque vterum Virginis *auroram*, denotari autem per *rorem* corpus Sernatoris formatum virtute Spiritus sancti, vt ros in materia humida vi quadam cælesti generatur. Est enim roris velut mater aurora; vnde à Poëtis *Spocasta*, *rosida* & *rorifera* dicitur. Caietanus existimat describi tantum generationem fidelium prædicatione Apostolorum, dicitque similem eam generationi roris in aurora, propter multitudinem eorum qui per Apostolorum prædicationem ad fidem conuersi sunt; vt sit sensus: *Generatio fidelium non erit sicut generatio, quâ vna mulier vnum aut duos edit liberos; sed erit sicut generatio, quâ aurora generat rorem.* Sicut enim aurora innumerabiles roris guttas simul producit; ita erit fidelium generatio per conuersionem ad fidem. Simul enim multa hominum millia vnus Apostoli prædicatione ad fidem conuertentur, sicut accidit in die Pentecostes. Deinde Rabbi Salomon de Abraham interpretatur, vt ros adolescentiæ Abraham sit eius probitas & æquitas: sed more suo facit, quia omnia ferè loca Scripturæ, quæ ad Messiam pertinent, ad alienos sensus detorquet. Etenim omnes tum nostri tum veteres Hebræi hunc locum ad generationem Messiæ spectare docent, etſi inter eos sit aliqua interpretationum varietas. Plerique enim Hebræorum illud dumtaxat significari putant, Messiam à die quo fuit conceptus fuisse omnium donorum & gratiarum cælestium rore perfusum; iuxta illud Psalms, *Diffusa est gratia in labys tuis,* &c. vt sit ea verborum sententia: *A vulua, seu ab utero, siue ab aurora, hoc est, ab ipſo initio tuæ conceptionis, fuit ros natiuitas siue conceptio tua, hoc est, Ros diuinæ gratiæ in te copiosè descendit.* Alij de æterna Messiæ secundum naturam diuinam generatione accipiunt, vt ante auroram & ante matrem genitus secundum diuinitatem dicatur: in quibus est Rabbi Isaac Arama super Genesim: *Non inuenimus, inquit, hominem etiam Prophetam, cuius prophetata sit natiuitas ante natiuitatem patris & matris, nisi tantummodo Messiam iustum nostrum; & propterea dicit Dauid: A vulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ, hoc est: Antequam crearetur vulua genitricis tuæ, prophetata fuit natiuitas*

tuæ. Et huius conuenit illud, Ante Solem propagatur nomen eius; vel Filius nomen eius: quoniam antequam crearetur Sol, subsistens firmumque erat nomen Messia nostri, eratque sedens ad dexteram Dei. Cum qua expositione consentiunt omnes Patres, qui sequentes editionem Septuaginta, *Ex utero ante luciferum genui te,* interpretantur de æterna Christi generatione; qui à Patre secundum diuinitatem fuit ante luciferum, hoc est, ex æternitate generatus. Sic enim intellexerunt Irenæus lib. 3. Contra hæreticos cap. 6. D. Hilarius lib. 12. de Trinitate, S. Athanasius lib. 1. de Fide sua, S. Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 4. Theodoretus lib. 2. de Curandis affectionibus Græcorum, & alij. Quæ expositio haud dubiè litteralis est & germana, traditaque ab Apostolo ad Hebræos 1. verum ea non obstat, quo minùs iuxta citatam translationem ex Hebræo & alijs, alia quoque eius loci interpretatio litteralis afferri possit, de temporali nimirum Messia generatione, seruata omnino matris integritate; ita vt Virgo sanctissima appelletur hoc loco aurora, & ex huius pulcherrimæ & purissimæ auroræ vtero absque vlla viri opera Messias tamquam ros quidam cælestis summa cum totius orbis lætitia, imò & fecunditate prodierit. hæc enim duo ros secum adfert cum in terram labitur. Hanc expositionem tradidere antiquissimi Hebræorum: in quibus est Rabbi Barachias in Genesim, quem citant Augustinus, Eugubinus, Lyranus & Cornelius Ianicus in commentario huius Psalms, & Adrianus Finus lib. 2. Flagelli contra Iudæos cap. 9. Quam expositionem Barachias etiam commemorat Rabbi Moyses Hadarsan, vt ipsemet testatur in 25. cap. Geneleos: vbi ita scribit: *Dixit Rabbi Barachias, Deus sanctus & benedictus ait Israël: Vos dixistis coram me, Pupilli facti sumus absque Patre; Redemptor, quem suscitabo vobis, absque Patre erit, sicut dictum est: Ecce vir germen nomen eius, & de subter germinabit: & ascendet vt virgultum coram eo, & sicut radix de terra sicca. De ipſo quoque ait Dauid: De matrice aurora tibi ros natiuitatis tuæ.* Hæc ille. Itaque iuxta hanc expositionem confirmatur ex hoc loco sanctissimæ Deiparæ in conceptu & partu Christi intemerata virginitas. Quoniam sicut aurora rorem generat virtute cælesti absque vlla terræ permixtione, ita ex Virgine tamquam ex aurora Messias vt ros quidam cælestis absque vlla viri opera conceptus natuſque est. Quod etiam spectat illud Isaia, *Rorate cali desuper.* Quibus verbis Propheta Messia aduentum postulat, eiusque conceptum atque ortum descensui roris similem dicit; quoniam virtute cælesti in Virginis vterum descendit. Ita pulchrè Viegas noſter in Apocalypsin cap. 12. lect. 9.

4. *Tu es Sacerdos secundum ordinem Melchisedech.*] Vbi notandum, quod non dixerit secundum ordinem Aaron, cuius Sacerdotium per familias propinquorum deferebatur, sed secundum ordinem Melchisedech: qui, vt notat Paulus ad Hebræos, *est sine patre, & sine matre, & sine genealogia.* Quod Christo Domino accommodans Nazianzenus Orat. 36. circa finem ait: *Melchisedech est vt matris expertus: quod ad naturam illam nostrâ excelsiorem attinet: patre autem carens quantum ad nostram:*

ANNOTATIONES CORDEII. Psal. 71, 17.

Quomodo Christus ante luciferum genui.

Eiusdem generatio ex Virgine vteri aurora assimilatur.

Zach. 6, 12. Isaia 53, 2. Psal. 109.

Isaia 43, 8.

Melchisedech Christi typus.

Hebr. 7.

Aurora est vterus B. Virginis, cuius ros est corpus Christi.

Generatio fidelium rori aurora comparatur.

Act. 2.

Christi generatio diuina cum rori aurora comparatur.

Psal. 44, 3.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

tum etiam quia sublimitus absque genealogia est; ac præterea ut Salem Rex, hoc est pacis, & Rex iustitia, ac denique ut à Patriarchis aduersus pestiferas potestates strenuè rem gerentibus decimas accipiens. Consule cap. 14. Geneseos; ibi videbis Melchisedechum introduci sine patre, sine matre, sine genealogia, simulque Regem Salem dici: cui Abraham post insignem victoriam, quâ quinque Reges subiecit, illorumque dominatus est, decimas obtulit. Bene igitur in Melchisedech repræsentatur Filius Dei, ut qui non habeat patrem in terris, nec in cælis matrem; & qui talis sit qui acceptet decimas, illasque sibi gratissimas ostendat, quando illas offert, non qui seruit mundanis potestatibus aut carnis concupiscentijs, sed qui illas strenuè subijcit, & eorum dominatur, & in illas imperium tenet. Hinc quoque pulchrè S. Leo Serm. 2. in Anniversario assumptionis suæ infert apud S. Petri heredes non valere aliquod ius familiaritatis, & Ecclesiæ dignitates non conferendas esse iure consanguinitatis, sic dicens: *Denique huius divini Sacerdotij Sacramentum non per generationum tramitem currit, nec quod caro & sanguis creavit eligitur; sed cessante privilegio patrum, & familiarum ordine prætermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparavit.* Quam pulcher igitur erit Sacerdotum ordo, in quo nullus appareat sanguinis electus suffragio, sed diuino Spiritu præparatus in doctrina & virtute!

Ecclesia
dignitates
non danda
iure con-
sanguini-
tatis.

Sintne tot
homines
saluandi
quot An-
geli cecide-
runt, aut
remanse-
runt, in-
certum est.

6. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas.* Hinc aliqui inferunt, tot omnino homines assumendos esse in gloriam, quot Angeli ceciderunt; eò quod his verbis videatur indicari illos tantum homines esse prædestinatos, qui ruinas Angelorum supplere possint: cuius sententiæ videtur fuisse D. Bernardus Serm. 68. in Cant. & Auctor libri de Diligendo Deo. Alij volunt plures esse prædestinatos ex hominibus quam sint reprobatu ex Angelis: sic enim existimauit D. Anselmus lib. 1. Cur Deus homo cap. 13. Ad quam sententiam accedit S. Augustinus in Enchiridio cap. 29. & lib. 21. de Ciuit. cap. 1. Alij denique putarunt tot esse homines prædestinatos, quot Angeli remanserunt: quod disertis verbis affirmat D. Gregorius Hom. 34. in Euangelia: *Suprema, inquit, illa ciuitas ex Angelis & hominibus constat: ad quam tantum credimus humanum genus ascendere, quantos illic contigit electos Angelos remansisse.* Verum hac in re ni-

hil certi definiti potest; meliusque est extra D. Thoma 1. parte quæst. 23. art. 7. & ipsa etiam Ecclesia confiteri, soli Deo cognitum esse numerum electorum.

7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Vbi cum D. Hieronymo & Augustino Primò obseruanda est illa consecutio: *Propterea exaltabit caput.* Verè enim Christus, quia de passionis torrente bibit, caput exaltauit; iuxta illud, *Propter quod & Deus exaltauit illum,* &c. vnde & à S. Petro gloria corporis Christi & ipsius nominis celebritas posteriores gloria appellantur, quod eas ignominia crucis antecesserit. Deus videlicet, ut veteres aiebant, laboribus gloriam vendit, ijsque tamquam pretio cælum mercamur: quam ob causam Ioannes in Apocalypsi ait: *Ego Ioannes particeps in tribulatione & Regno:* nec enim in Regno esset particeps, nisi & in tribulatione esset.

Philip. 2.
1. Pet. 1.

Laboribus
Deum glo-
riam ven-
dit.
Apo. 1, 9.

Secundò obseruandum cum D. Hieronymo, priusquam Regius Vates diceret, *De torrente in via bibet,* præmississe Christi dignitatem & magnitudinem, ut spectatâ eius altitudine commendabilior nobis eius humilitas videretur.

Tertiò aduertendum bibisse Christum de torrente passionis, ut laborum aquas amarissimas suo contactu suaves redderet: quo etiam sensu, ut annotauit D. Chrysostomus Hom. 66. in Matth. dixit filijs Zebedæi: *Potestis bibere calicem quem ego bibitura sum?* & paulò post: *Calicem quidem meum bibetis.* Idcirco enim addit *meum,* & *quem bibitura sum;* ut moneret discipulos non esse propter amaritudinem formidandum illum calicem, quem ipse labijs suis pulcherrimis plenisque gratiarum admouisset, atque ita suauissimum & maximè appetendum reddidisset.

Laborum
aquas a-
marissimas
Christi sui-
uaves red-
didit.
Matth. 20.

Quartò annotandum dici Christum cum passus est bibisse de torrente in via, non solum quia citò desijt eius passio, sed quia summo cum desiderio passus est. Enimuerò videretur Regius Vates hoc in loco Christum Dominum quasi viatorem æstu laborantem considerasse; qui cum in torrentem incidit, non potest præ siti sibi temperare, quin auidissimè bibat. Eam igitur ob causam Christus, quia maximè optabat pati pro hominibus, dicitur in via instar viatoris bibisse de torrente passionis, quasi labores & dolores tamquam aquam, amore videlicet exæstuans, sitibundus appeteret, ijsque quasi frigidâ ardentem patiendi sitim restingeret.

Christus
passus cum
summo de-
siderio.

IN PSALMVM CX. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλία.

Beatus David componit gratiarum actionem, ut doceat quomodo agenda sint gratia. Alij autem ex persona Iosaphat hunc Psalmum dictum tradunt; qui à plurimis inimicis circumdatus, formidans multitudinem, cum vniuerso populo ad Dominum accessit: atque inimici diuinâ providentiâ

Εὐχαρισίαν συντίθησι ὁ μακάριος
Δαβὶδ, ἵνα διδάξῃ πῶς δεῖ δικάσειν.
Ἄλλοι δὲ ἐν θεοσώπῳ τῷ ἐν εἰρήνῃ φασὶ
Ἰωσάφατ' ὅτι ὑπ' ἐχθρῶν περικυκλωθὲν
πολλῶν, ὀρώδων τὸ πλῆθος, μὴ πα-
τὸς τῆ λαῶν θεοσῆλθῶ κελίῳ καὶ θείῳ
θεονοίᾳ σφᾶς αὐτῆς διέφθειραν οἱ πο-
λίμοι,

λέμιοι, ὡς εἰς ἔπιμον θήσασα τὸν βασι-
λέα καὶ τὰς ἀμφ' αὐτὸν ἐπελθεῖν· εἰς καὶ
σπουδύσας, τὸν τῆς ἰκῆς ἀποκ ἀτυμῶν
ταύτῃ φησι·

*femetipfos interfecerunt, ita ut Rex cum
suis ad prædam paratam superueniret: qui-
bus etiam spoliatis, victoria auctorem lau-
dans hæc ait:*

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Α. Ε Ο Μ Ο Λ Ο Γ Η Σ Ο Μ ΑΙ σὺ
κὺριε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου·
Ἀντὶ τῆς χρῆς αὐτοῦ διχα-
ριστῶν δὲ ὅλης τῆς δαυδαίας.

I. C O N F I T E B O R tibi Domi-
ne in toto corde meo;
Id est: Oportet ipsi gratias
agere ex tota mente.

Quomodo
gratia sine
agenda
Deo.

Εν βεβλήθῃ δὴ δέων, καὶ συνα-
γωγῇ.

In concilio iustorum, & con-
gregatione.

Ὁφείλει δὲ, φησι, γῆραδὲ ἢ διχαριστία
πολλὰν συναγωγίαν λαοῦ· οἱ δὲ τὸ δυσ-
βεῖν ἐνθεῖα πάντως βεβλήθῃσι δηγήσονται
τὰ θαύματα.

Ceterum, inquit, hæc gratiarum actio
debet fieri multis populis congregatis, qui
propter pietatem diuina miracula omnino
volentes enarrabunt.

Β. Μεγάλα τὰ ἔργα κυρίου·
ἐξεζητηθῆσα ἐν πάντα τὰ θελή-
ματα αὐτοῦ.

2. Magna opera Domini:
exquisita in omnes voluntates
eius.

Δηγήσονται δὲ, φησι, καὶ τὰ ἀπαγγε-
λῶσιν, ὅτι ἔκαστον αὐτῶν ἔργον, ὃ ἐβελήθη
ποιῆσαι, ἐξηκείβηται, ἐδὲ φεῖτον πῆχον
ἐδὲ ἐλλείπον.

Narrantes autem, inquit, hoc etiam an-
nuntiabunt, quod quodlibet eius opus, quod
perficere voluit, accuratè expleuerit, nil su-
peruacaneum nil defectuosum habens.

Εξομολογήσῃς τὴν μεγαλοπρέ-
πεια τῶν ἔργων αὐτοῦ.

3. Confessio & magnificentia
opus eius:

Ἄλλοι γὰρ, ὅτι πᾶν ὃ πεποίηκε καὶ διχα-
ριστίας πεπλήσεται καὶ μεγαλοφρεπείας·
μεγαλοφρεπείας μὲν δὲ τὸ θαῦμα, δι-
χαριστίας δὲ δὲ τὴν ἡμετέραν χρείαν.

Manifestum enim est, omne id quod fecit
& gratiarum actione & magnificentia reple-
tum esse: magnificentia quidem propter mi-
raculum, gratiarum verò actione propter
nostram vtilitatem.

Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μὴ
εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶν.

Et iustitia eius manet in sæcu-
lum sæculi.

Ἐργάσατο δὲ, φησι, τὰ ἰσχυρὰ θαύ-
ματα ἕτα μεγάλα, ὡς μὴ ἀμαρῶσθαι τῶ
χρόνῳ, δεξιὰ δὲ εἰς τὸ δικαίως τῶν ἡ-
μῶν μῶν. ὅθεν ὁπφείρει·

Tam magna verò, inquit, miracula pro
nobis operatus est, vt tempore minimè ob-
fuscanda sint, sed perpetua eorum memoria
remanfura sit. vnde subdit:

Δ. Μνήσαν ἐποίησας τῶν θαυ-
μασιῶν αὐτοῦ,

4. Memoriam fecit mirabilium
suorum,

Ἀντὶ τῆς πᾶσιν δὲ αὐτῶν τῶ θαυμάσια
μνήμης ἄξια εἰργάσατο, ἐδὲ ἀδυνατῶν,
ἀλλὰ σπουδαίως ἔχοντα τῶ παιτί·

Id est: Omnia autem mirabilia sua me-
moratu digna fecit, numquam deficientia,
sed cum vniuerso perennatura.

Opera Dei
memorata
digna.

Ελεῖμεν καὶ οἰκτίρησον ὁ κύ-
ριε·

Misericors & miserator Do-
minus:

Ὁ δὲ Θεὸς ἔδωκε τῶ φοβε-
ρῶσι αὐτοῦ.

5. Elcarn dedit timenti-
bus se.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Ceterum, inquit, etiam propter hoc gratitudine dignus est, quod omnes Deo deuotos in bonorum omnium affluentia constituerit.

Memor erit in sæculum testamenti sui:

Non enim obliuiscetur, inquit, testamenti sui, quo statuit suis benefacere.

* Vulgata
annuntia-
bit

6. Virtutem operum suorum * annuntiauit populo suo:

Annuntiauit, id est dedit. Maximè enim, inquit, ostendit nobis potentiam suam, quando inimicorum diuitias nobis donauit. vnde subdit:

7. Vt det illis hereditatem Gentium:

Concessit enim populo suo vt Palæstinam hereditaret, Gentes inde eiciens.

Opera manuum eius veritas & iudicium.

Id est; Omnia verò opera eius firma sunt, & iudicio stabilita, nil iniusti secum trahentia.

8. Fidelia omnia mandata eius:

Id est; Et omnia præcepta stabilia sunt. vnde subdit:

Confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate & æquitate.

Id est, Scitent iusto iudicio & firmitate.

9. Redemptionem misit populo suo:

Hic, inquit, est Deus, qui ex Ægypto nos redemit.

Mandauit in æternum testamentum suum.

Et definiuit, inquit, vt in locis quibus volebat habitaremus.

Sanctum & terribile nomen eius:

Propter hæc omnia, inquit, oportet nos ipsura timere, & si quid eximium sit de illo prædicare.

10. Initium sapientiæ timor Domini.

Ευχαριστίας δέ, φησι, & χρι τῆτο ἀξίος, ὅτι τὰς ἀνακειμένους θροῦ πάντας ἐν δὴθ-
νία πολλοὺν ἀγαθῶν καθίστησι.

Μνησθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτῆ·

Οὐδὲ γὰρ ἐπιλήσεται, φησι, τῆς οἰκίας ἀγα-
θῆς, καθ' ἡν ἔλαστο τὰς οἰκίας διργατεῖν.

5. Ἰσχυρῶ ἔργων αὐτῆ αἰείγ-
γειλε τῷ λαῷ αὐτῆ·

Ἀνήγειλον, ἀντι τῆ παροῦσε μάλιστα γάρ,
φησι, ἡμῶν τῆσ οἰκίας ἔδειξε δυνάμει, τὸν
τῆσ ἐχθρῶν ἡμῶν δωρησάμενος πλεῖστον.
ὅθω ἐπιφέρει

ζ. Τῆ δ' ἀνομ αὐτῆς κληρονο-
μίαν ἔδωκεν·

Δίδωκε γὰρ τῷ οἰκίῳ λαῷ κληρονομίαν
τῆσ Παλαιστίνης, ἔδωκε ἐμβαλεῖν ἐκείθην.

Ἔργα χειρῶν αὐτῆ ἀλήθεια &
κρίσις.

Ἀντι τῆ· τὰ πάντα δὲ αὐτῆ τὰ ἔργα
βεβαίῳ ἔστι, καὶ κεκεμενῶτα, ἔδωκε ἀδικῶν
ἐπιλαχόμενα.

η. Πιστῶ πάσαι αἱ ἐντολαὶ
αὐτῆ·

Ἀντι τῆ, καὶ πάντα τὰ πορσάγματα
βεβαία. ὅθω ἐπάγει·

Ἐσπεργμῶραι εἰς τὸν αἰῶνα τῆ
αἰῶνῶσ, πεποιημῶραι ἐν ἀληθείᾳ
καὶ δίδύτητι.

Ἀντι τῆ, γέμισται δικαιοκρασίας καὶ
βεβαιώτησ.

θ. Λύτρωσιν ἀπέστειλε τῷ λαῷ
αὐτῆ·

Οὗτός ἔστι, φησι, ὁ θεὸς ὁ ἐξ Αἰ-
γύπτου ἡμᾶς λυτῶσάμενος.

Ἐνετείλατο εἰς τὸν αἰῶνα διαθή-
κῆσ αὐτῆ.

Καὶ ὤριστο, φησι, ἡμᾶς οἰκεῖν ἐν διασπρ
ἠβελήθη τόποις.

Ἄγιον καὶ φοβερὸν τὸ ὄνομα
αὐτῆ·

Διὰ ταῦτα πάντα, φησι, φοβέμεσ ἡμᾶς
αὐτῶν πορσάκει, καὶ εἰ π ἐκείριον πορ
αὐτῆ φθέρησ.

ι. Ἀρχὴ σοφίας φόβῶ
κυρίου.

Ἔσται

Ἐσαυ δέ, φησι, τέτων πάντων ἀρχὴ τῆς ἀγαθῶν ὁ φόβος κυρίου.

Σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιῶσιν αὐτῷ.

Οὐδὲ γὰρ, φησι, τῶ ἀκαρδίας αὐτῶν εἰς τοὺς χρωμῆμοις, αὐτῶν γὰρ ἡ σωσίς ὡφείλει τὴν ἔχοντας αὐτῷ.

Ἡ αἰνεσίς αὐτῶ μῆνι εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶν.

Καὶ ἔτι ταῦτῶ, φησι, τῶν αἰτίων ἐν θείῳ ὀφείλει δικαιοσύνη ὑπάρχειν καὶ δοξολογία.

Erit autem, inquit, timor Domini horum omnium bonorum principium.

Intellectus * autem bonus omnibus facientibus eum:

Neque enim hoc, inquit, videntibus infructuosum erit. Hic namque intellectus prodest habentibus eum.

Laudatio eius manet in sæculum sæculi.

Et propter hanc, inquit, causam debet perpetuis hymnis & laudibus celebrari.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
* Absit à
Vulgata
vox autem

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

Α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ ΚΥ-
ΡΙΕ.] Ευχαριστία ἐν τῷ ἡ
ἐξομολόγησις σημαίνει. ἐν
ὅλη δὲ καρδίᾳ ἀπὸ τῶ πάσης ἀγαθίας.
Εὐθείων δέ, τῆς ἁγίας τοῦ δουλεύειν αὐτῶ βου-
λομενίαν. τέτων δουλεύων ἀφροσύνητος
οἶον ἐν μέσῳ πολλῶν ἀγαθῶν ὀφείλει γί-
νεσθαι ἡ δουλεία. οἱ καὶ δηλοῦνται ὅτι
ἐξηκείνων πάντα τὰ γνησιμῶν πρὸς
τῷ ἀρμονίᾳ τῆς θεομενίας αὐτῶ, καὶ ἔδωκε
ἐν αὐτοῖς ἀρετῶν. ἡ βουλὴ αὐτῶν εἶπεν
τὸ φρόνιμον τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀ-
γίων. πυνάγωγῶν δὲ τὸ δάσκαλον ἀφροσύνη
τὸ τῶ λαῶ. καὶ δὲ αὐτῶν, φησι, ἀντιμενί, ἔπει
ἀξιώματα τῶ ὑπὸ τῆς αὐτῶ δυνάμεως
ἐπιγνῶντα. καὶ τῆς γνησιμῶν ἔλασση σοφίας
ὑπάρχει μῆνι. πᾶν γὰρ δὲ πεποιμένη καὶ δι-
χαριστίας πεποιμένη καὶ μεγαλοφροσύνης.
Πάντα δὲ γνησιμῶν, φησι, τῶ δικαιο-
σύνηται καὶ ἔπει κοσμεῖται, ὡς μὴ ἀμαρ-
τανῶν τῶ ἁγίων, ὅθεν ἀπέρχεται.

Δ. ΜΝΕΙΑΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ ΤΩΝ ΘΑΥ-
ΜΑΣΙΩΝ ΑΥΤΟΥ.] Ἀπὸ τῶ, πάντα μνη-
μῆς ἀξία εἰργάσατε. ἡ μνημῆς ἐποίησατο ὁ
Χεῖρὸς τῆς θυμασίῃ, ἔργῳ δὲ ἀπὸ τῶν τῶ
τοῖς περὶ τῶν ἀρετῶν ἀφροσύνη. φησι γὰρ ὁ
Ἡσαίας Καὶ ἔσονται σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῶ
οἴκῳ Ἰσραὴλ. καὶ πάλιν τὸ πᾶν αὐτῶν ὡς
ἔλαφος ὁ χαλδῶν, καὶ ἔσονται γλώσσα μου-
γαλάτων, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

ΕΛΕΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΤΙΡΜΩΝ Ο ΚΥ-
ΡΙΟΣ.] Ὁ οἰκτίρμων θεός, φησι, ἔσονται
ἔδωκε τοῖς φροσύνηται αὐτῶ τὸν ἔπαινον
ἀπὸ τὸν Χεῖρὸν αὐτῶ. ἀλλὰ καὶ αὐτῶς ὁ

I. CONFITEBOR TIBI DOMI-
NE.] Confessio etiam hoc loco
gratiarum actionem significat. In
toto autem corde idem est quod ex tota
mente. Rectorum autem, propter pietatem
recta consulentium. In cœtu horum piorum
hominum quasi in medio plurimorum bono-
rum debet fieri gratiarum actio. Ipsique enar-
rabunt quàm exactè omnia facta sint ad con-
cordiam voluntatum eius, & nihil in ipsis
redundet. Vel concilium iustorum vocavit pri-
mum ordinem eorum qui sunt in Ecclesia san-
ctorum; congregationem verò alterum cœtum
populi. Oportet autem, inquit, ipsum collau-
dare, quia admiratione digna sunt quæ ab ip-
sius potentia perfecta sunt: & vnumquodque
eorum quæ facta sunt sapientiâ est refertum.
Quidquid enim fecit & gratiarum actione &
magnificentia plenum est. Omnia autem quæ
facta sunt, inquit, iustitiâ exornantur; atque ita
exornantur, ut tempore non obfuscentur. vin-
do subdit:

4. MEMORIAM FECIT MIRABILIVM SVO-
RVM.] Id est, Omnia memoratu digna fecit.
Vel memoriam fecit Christus mirabilium suo-
rum, operibus implens quæ à Prophetis præ-
dicta fuerant. At enim Isaias Et erunt signa
& prodigia in domo Israël. Et iterum: Tunc
saliet sicut cœcus claudus, & diserta erit lin-
gua balbarum, & quæ sunt istiusmodi.

MISERICORS ET MISERA-
TOR DOMINVS.] Deus, inquit, mi-
serator timentibus eum cibum dedit cæ-
lestem panem Christum suum. Quin & ipse

Toto corde
in cœtu pio-
rum Deo
gratia d-
genda.

Opera Dei
admiratio-
ne & sa-
pentiâ sunt
plena.

Isaie 8, 18.
Isaie 35, 6.

Quomodo
Deum suos
pascit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Saluator pavit multitudinem in solitudine; sed & discipulos suos mystico pane corporis sui: quibus dedit etiam hoc testamentum in sæcula; memor eorum quæ per Prophetas promissa erant de Gentium vocatione. Illis dedit quoque virtutem operum suorum, id est sermones virtutis, quibus opera perficit.

Redemptio
nostra Chri-
stus est.

Math. 20,
28.

9. REDEMPTIONEM MISIT PO-
PVLO SVO.] Redemptio, inquit, ab ipso nobis missa firmitatem & perennitatem obtinuit, quia testamentum eius erat ad patres. Verius autem redemptio erat Unigenitus nobis missus, qui ait: *Venis enim Filius hominis dare animam suam redemptionem pro multis.* ipsius enim sanguine redempti sumus. Mandavit autem nobis testamentum non sicut prius temporale, sed æternum, cui attendentes immortalem recipimus hereditatem. Propter hæc, inquit, omnia ipsum quoque timere oportet, & si quid sanctum & eximium sit de ipso enuntiare. Vel quia nomen eius, inquit, sanctus quidem sanctum, non sanctis verò terribile existit. Cum autem dixisset, *Terribile nomen eius*, quodque ipsum timere oporteat; idem confirmans ait,

Timor Dei
initium est
sapientiæ.

Initium sapientiæ timor Domini. Timor enim bonorum omnium principium & elementum est. Sapientiam autem hæc non vocat eloquentiam, sed rerum cognitionem diuinarum. Atque hæc minimè infructuosa est vrentibus illâ. Sic autem interpungendum, *Intellectus autem bonus facientibus*; consequenter verò & illud, *Laudatio eius.* Qui enim virtutem amat, ipse lucrum inde refert. Deus namque, licet nullus eum laudare vellet, perpetuam laudem obtinet, utpote & ipse æternus & laudabilis. Beatorum autem hic finis est, ut diuinæ locutioni ac laudi vacent.

σωτήρ ἔθρεψε τὰ πλῆθη ἐπὶ τῆς ἐρήμῃ· ἔθρεψε δὲ καὶ τὰς μαθητὰς τῶ μακρῷ ἄρτῳ τῶ τῆ σώματι. αὐτῷ· οἷς ἔδωκε καὶ δεξιῶν αὐτοῦ εἰς αἰῶνας· μνηθεὶς ἦν δὲ καὶ τῶν περὶ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῷ περὶ τῆς ἰδῶν κληρονομίας. τῆς αὐτῷ ἔδωκε καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἦν ἔργων αὐτῷ, περὶ τῆς λόγου τῆς δυναμείας, δι' ἣν ἔποιτε τὰ ἔργα.

θ. ΛΥΤΡΩΣΙΝ ΑΠΕΣΤΕΙΛΕ ΤΩ ΛΑΩ ΑΥΤΟΥ.] Η' Ἰουδαίῶν, φησὶ, παρ' αὐτῷ ἡμῶν λύτρωσις τὸ βίβαιον ἔχει καὶ διαρκές, ἐπεὶ διαθήκη αὐτῷ ἔσθ' ἡ περὶ τῆς πατέρας. λύτρωσις δὲ ἀληθινή ἐστι ὁ Ἰσραὴλ τοῦ μονόθεου, ὁ εἰπὼν· Ἡλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τῆ ἀληθείας δὲναί τι τὴν ψυχὴν λύτρωσιν ἀντὶ πολλῶν. τῶ γὰρ αὐτῷ αἵματι ἰλυτρώθημεν. Ἐντείλατο δὲ δεξιῶν αὐτοῦ ἡμῶν καὶ τῶν περὶ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῷ, ἀλλ' αἰῶνι, ἥς ἐχέμεν κληρονομίαν ἀβινατον ἰσχυρῶν αὐτοῦ. δεξιῶν ταῦτα, φησὶ, πάντα καὶ φοβεῖται αὐτὸν προσέχει, καὶ εἴπ' ἄριστος καὶ ἄκαρτος περὶ αὐτῷ φθόνου καὶ ἡ ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, φησὶ, τοῖς μὴ ἁγίοις ἁγίον, τοῖς δὲ μὴ ἁγίοις φοβεῖται. εἰπὼν δὲ ὅτι, φοβεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὅτι προσέχει φοβεῖσθαι αὐτὸν· βίβαιον τῆτο φησὶ, Ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου πάντων γὰρ ἀρχὴ ἦν ἀγαθῶν ὁ φόβος καὶ σωτηρίας. σοφίας δὲ καὶ τῶν ἀγλαυτῶν λέγει, ἀλλὰ τῶν ὀπίσθων ἦν θεῶν. καὶ ἐκ ἀκαρδίας αὐτῶν εἰς τῆτο τοῖς χρωδύμοις. ἔπειτα δὲ εἰπὼν, Συμῶσις δὲ ἀγαθὴ τοῖς ποιῶσιν ἀκαλύθως δὲ καὶ τὸ, Ἡ ἀπιστία αὐτῶν. Ὁ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἔσθ' αὐτὸς τὸ ἐπιδοῦν προέχεται κέρδι. ὁ γὰρ θεός, καὶ μὴ μὲν ὑμῶν ἐθέλει, αἰῶνι ἔχει τὸν ὕμνον, αἴτι καὶ αὐτὸς αἰῶνι ὡς ὁ ὑμῶν αὐτοῦ. τῶν δὲ μακρῶν τίλει, τὸ τῆς διολογίας αὐτῷ καὶ αἰῶσι χολαζέσθαι.

C A T E N A P A T R V M.

De titulo
& argu-
mento.

T H A N A S I I. Hic Psalmus introducitur ex persona Apostolorum, enarrantium quanta qualiaque fuerint Saluatoris nostri opera dispensationis. Hæc autem novum populum edocent, simul gratias agentes pro salute ipsorum; quapropter etiam *Alleluia* inscriptus est.

Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Υ. Ἐκ περὶ τῶν Ἀποστόλων ὁ παρὸν ἐσφαιρεται ψαλμὸς, διηγούμενον ὅσα τῷ σωτήρι καὶ οἷα γέγονε τῆς οικονομίας τῆς ἔργα. διδάσκουσι δὲ ταῦτα τὸν πῶν λαόν; ἀμα διχαρισμένους ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ· διὸ καὶ ἀλλήλως γέγραπται,

H S T.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Δαμωρα μὲν καὶ ἡ τῆ
Ψαλμῷ ὀπταγράφῃ. τὸ γὰρ ἀλληλούια θυν
ἀπὸ ἱερωνόμου. ἔχει δὲ πρὸς ἄλλο λαμ-
ωρέτερον, ὅτι καὶ σοιχεῖα τοῖς ἀνθρώποις
τοῖς ἑβραίοις συγγράμμαται τοιμερωῦ εἴκο-
σι ἐ δύο εἴχοι τῶν ψαλμῶν, ὅσα ἑβραῖοι
σοιχεῖα, ὡς ἀδωδωκασον.

Α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ
ΚΥΡΙΕ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀκολούθως μὲν ἡ δόξα-
δοθεῖσιν ἀπὸ τῆ σωτήρος ἡμῶν, ὡς φησὶν
διχαριστίαι ὅτι ὑμῶν ὁ δὲ τῆν ὡσεὶ-
μῶν σὺν ἀπὸ τῆ σωτήρος, διχαριστῶν τῶ
ἑαυτῆ Πατρὶ ὅτι τῆ πάντων τῆν ἀνθρώ-
πων σωτηρία. ἡ γὰρ ἑξομολόγησις ὅτι μὲν
ὅτι καὶ ἡ σὺν ἡμῶν τῆς γενομένης ἀμαρτίας
ὁμολογία σημαίνει. ἔστι δὲ ὅτι διχαριστίαν
παύσησιν. αὐτίκα δ' ἐν ἐν Εὐαγγελίοις
αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγει. Ἐξομολογῆσαι
σοι Πάτερ κύριε τῆ ἑσθῆ καὶ τῆ γῆς, ὅτι ἀπέ-
κρυφας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετήν, καὶ
ἀπεκάλυψας αὐτὰ ἡμῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐν ὅλῃ δὲ καρδίᾳ ἑξο-
μολογεῖται πᾶς καὶ μὲν ὁ δὲ ὅτι ὅλῃς καρ-
δίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως τὸν θεὸν ἀγαπή-
σας. ὅτι πᾶσαν μὲν τὴν ἀγαπητικὴν αὐτῆ
δυνάμει εἰς θεὸν ἀποτίθει, ὡς ὅτι ὅλῃς
καρδίας τὸν θεὸν ἀγαπᾷ, πᾶσαν δὲ τὴν ὑμν-
τικὴν καὶ διχαριστικὴν δυνάμει αὐτῆ εἰς θεὸν
ἀναλώσας. ἑξομολογεῖ γὰρ ὅτι αὐτῶν ὅτι
ὅλῃς καρδίας, ἐν τῇ τῆ σωματικῆν συναγωγῇ,
ἐκ ἐν τῶν τυχόντων τόπων, ἢ μὲν τῶ τυχόντων.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅτι καὶ Μωϋσῆς νομο-
θετῆς ἔλεγε. Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ὅτι
ὅλῃς τῆ καρδίας σου, καὶ ὅτι ὅλῃς τῆς δυνάμεως
σου. Ἐνταῦθα δὲ μοι τὴν ἑξομολόγησιν τὴν
διχαριστίαν δοκεῖ λέγειν. ὑμῶν, φησὶν, δι-
χαριστήσω. Καὶ γὰρ ἅπαντα τὸν βίον εἰς τὸ
ἀνήλωσεν καὶ ἐνταῦθα ὡσεὶ μαρτυρεῖται, καὶ
εἰς τὸ καταλήγει.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἰνα μὴ πάντως τὸ μὲν ἡμῶν
ἑξομολογῆται, τὸ δὲ ῥίπη ὡς ἀμαρτίας,
ἀπὸ τῆς ἑξομολογημένης, καὶ τὸν ἑνα πόδα
τῆ ψυχῆς ὡς δικαιοσύνην κηρύσσοντες, τὸν
ἔπειτα ἐν τῶν βορβόρων τῆ ἀμαρτίας ἐλάσσωμεν.
ὅτι ὅτι ἡ καρδία αὐτῶν ἀναδεδωκεν ὅλῃς
δημιουργῶν ὅτι πάντῃ τυχάνοντι, καὶ δῶρον
ἡμιτελὲς ἐκ ἀξίοντι δέξασθαι.

ΕΝ ΒΟΥΛῃ ΕΥΘΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΑΓΩΓῃ.]
ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐκ ἔστι σχολίαν ἀνδρῶν

HESYCHII. Illustris quidem & hæc
Psalmi inscriptio. Nam vox *Alleluia* Dei
laus interpretatur. Habet verò etiam aliud
aliquid illustrius, quòd nimirum secundum
elementa ab hominibus Hebræis conscriptus
fit: siquidem viginti & duos versiculos, quot
apud Hebræos litterarum elementa sunt,
huic Psalmo assignarunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Hic Psal-
mus He-
bræis est
elementa-
rius.

I. CONFITEBOR TIBI DOMINE.]
EUSEBII. Post datum de Salvatore nostro
vaticinium, per ea quæ hîc proponuntur con-
sequenter subiungitur hymnus gratiarum
actionis recitatus ex persona ipsius Salvatoris,
Patri pro omnium hominum salutæ gratias
agentis. Nam confessio quandoque quidem
secundum Scripturæ consuetudinem signifi-
cat confessionem peccatorum; quandoque
verò etiam designat gratiarum actionem.
Statim enim in Euangelij ipse Saluator no-
ster ait: *Confiteor tibi Pater Domine cali &*
terra, quia abscondisti hæc à sapientibus &
prudentibus, & revelasti ea parvulis.

Confessio
duplex in
Scripturis.

Matth. 11,
25.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. In toto autem corde
confitetur omnis & solus, qui ex toto corde
& anima & mente Deum diligit: atque om-
nem quidem dilectionis suæ vim in Deum
intendens, quasi ex toto corde Deum diligit,
omnem verò laudandi & gratias agendi po-
tentiam in Deum insumit. Hic nempe con-
fitetur ei ex toto corde, & in congregatione
iustorum, non in quouis loco, vel cum qui-
buslibet.

Confitem-
dum Deo
ex toto cor-
de.
Lucæ 10,
27.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ita Moyses quoque
legem ferens dicebat: *Diliges Dominum*
Deum tuum ex toto corde tuo, & ex
tota mente tua. Confessionem autem hîc
mihi videtur dicere gratiarum actionem.
Laudabo, inquit, gratias agam. Totam enim
vitam in hoc consumpsit: & hinc exorditur
& in hoc definit.

Deut. 6, 5.

HESYCHII. Ne omnino pars quidem
nostra confiteatur, pars verò vergat ad pec-
catum, dum confitemur, ne vnum pedem
animæ ad iustitiam mouentes, alium in cæno
peccati relinquamus; sed totum cor ipsi of-
feramus qui totius conditor & creator
est, & munus mutilum non dignatur ac-
ceptare.

IN CONCILIO IUSTORVM ET CONGRE-
GATIONE.] EUSEBII. Non ampliùs obliquo-
rum

CATE-
NA PA-
TRVM.

In concilio
iustorum
laudandus
Deus.

rum peruerforumque virorum, sed probarum & rectorum animarum hymnum gratiarum actionis offeram tibi Patri meo. Significat autem per hæc Ecclesiam quæ per gratiam ipsius toto terrarum orbe fundata est. Concilium autem iustorum appellauit ordines qui in Ecclesia sunt sanctorum eius. Congregationem verò alterum ordinem post concilium iustorum significat: qui in Ecclesia eius constituit alterum cœtum multitudinis.

CHRYSOSTOMI. Hoc dixit, ostendens opus esse iudice integro & conuentu minimè corrupto ad iudicium. Et clara erunt opera Dei, multo miraculo plena: siquidem sunt per se magna; non videntur autem esse magna nisi rectum iudicem habeant; quandoquidem etiam Sol per se clarus est & lucidus, & vniuersum orbem terræ illustrat, sed ijs quorum oculi laborant non est talis: atqui Sol non est in culpa, sed vitium illorum imbecillitatis. Quando igitur videris aliquem Dei opera accusantem, ne propter illius improbitatem opera Dei calumniaris, sed ipsius dementiæ maximum indicium accipe ex Dei prouidentia.

Opera Dei
perfecta
sunt.

Gen. 1.

APOLINARIJ. De operibus exquisitis nemo dixerit, Ad quid hoc? ad quid illud? Omnia enim ad vtilitatem eorum condita sunt. Quapropter Dei opera sunt omnia bona valdè. Quòd si quis Dei opera illa acceperit quæ prodigiosè ac portentosè perfecta sunt partim quidem per Moysem & Prophetas, partim verò per Iesum Salvatorem nostrum, hæc verba proposita de ipsis quoque dici possint. Siquidem mortuorum resuscitationes, & leproforum mundationes, & cæcorum illuminationes, & his similia dum Iesus faceret, per illa interioris hominis curationes symbolicè declarauit. Quæ omnia præcipuè Dei voluntate fiunt. Si quis verò etiam virtutes velit dici Dei voluntates, propter illud, *Qui facies omnes voluntates meas*, dicet opera magna exquisita in omnes voluntates Dei esse operationes ex virtute.

Act. 13,
22.

3. CONFESSIO ET MAGNIFICENTIA.] APOLINARIJ. Omnia quæ ab ipso fiunt, & creatio, & dispensatio, & magnifica, & eximia, & omnium hominum celebratione digna sunt. (Confessionem enim gratiarum actionem vocat.) Et nihil ab eo

εδὲ ἄξιοι εἶναι, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ διδοῦν ψυχῶν τὸν διχαριστικὸν ὕμνος ὑποδύσασσι τῷ ἑαυτῷ Πατρὶ. Σημαίνῃ δὲ ἄλλ' ἕτερον ἢ κατ' ἄλλης τ' οἰκουμενικῆς ἰδρυθεῖσαν ἄλλ' τῆς αὐτῆς χάριτος. Ἐκκλησία. βεβλήν δὲ ὁ θεὸς ὠνόμασε τὰ τέγμετα τῆ ἐκτῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ἁγίας. Συναγωγῶν δὲ ὁ δόξασον τέγμετα μὴ τὴν βεβλήν τῆς δόξασον σημαίνῃ τὸ ἐκτῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς δόξασον τῆ πλήθους ἀθροισμα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν εἶπεν, ὁ θεὸς ὅτι δικαστὴς χρεῖα ἀδικίας καὶ συλλογὴ ἐκ διφραρυμῶν καὶ δὴλα ἔσται τὰ ἔργα τῆ θεοῦ, πολλὰ θαύματα. ἀνάμειτα. ἔστι μὲν γὰρ κατ' ἑαυτὰ μέγιστα, ἐ δὲ αἰνῶν) δὲ μέγιστα εἶναι μὴ κελεύει ὁρθοὶ ἔχει ἔπει καὶ ὁ ἡλιος κατ' ἑαυτὸν φαεινὸς καὶ διαυγὴς, ἐ τὴν οἰκουμένην ἄλλ' ἀμπερ πᾶσαν, ἀλλὰ τοῖς ταῖς ὄψεις νοσῶσιν ἐκ ἔστι τοιούτων. ἀλλ' ἐ τῆ ἡλίου τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τ' ἐκείνου ἀδικίας τὸ ἐλάττωμα. Ὅταν ὁπῶν ἰδῆς πᾶσα κατηρησῶν τῆ ἔργων τῆ θεοῦ, μὴ τὰ ἔργα ἄβλαβη ἄλλ' τὴν ἐκείνου κακίας, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου ἀνοίας λάμβαναι μεγίστην ὑπόδειξιν ὑπὸ τῆς τῆ θεοῦ φρονοίας.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τῶν ἔργων ἐξζητημένων μὴ λέγεται τίς, εἰς τί τῆτο; εἰς τί ἐκείνο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖας αὐτῆς ἐκτίσθη. διὸ πάντα κατὰ λίαν ἔστι τὰ τῆ θεοῦ ἔργα. εἰ δὲ ἔργα θεοῦ λάβοι τίς τὰ ὡραδύσας καὶ πειρασίας ὀπτηλόμενα τῆτο μὲν ἄλλ' Μωυσῶς καὶ τ' Περσῶν, τῆτο δὲ ἄλλ' Ἰησοῦ τῆ σωτήρος ἡμῶν, ῥηθείη καὶ ὡρὲ τῆτο τὰ φροσόμενα ῥητά. ταῖς γὰρ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καὶ ταῖς τῶν λεωρῶν καθαίρεσις, καὶ ἀναβλήσεις τυφλῶν, καὶ τὰ ὁμογενῆ τῆτο Ἰησοῦς ὀπτηλῶν, συμβολικῶς ἐδήλω δι' αὐτῶν ταῖς τ' ἔστω ἀνθρώπων ἰσχύος. ἀπὸρ πάντα φροσημῶν ἀδύματα θεοῦ. εἰ δὲ καὶ ταῖς ἀρεταῖς λάβοι τίς ἀδύματα θεοῦ λέγασθαι, ἄλλ' τὸ, ὅς ποῦσθαι πάντα τὰ ἀδύματα με, ἐρεῖ ἔργα μέγιστα ἐξζητημένα εἰς πάντα τὰ ἀδύματα τῆ θεοῦ ἔστι) ταῖς κατ' ἀρετῶν ἐπιργίας.

γ. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΙΑ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀπαντα τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα, ἐ ἡ δημιουργία, ἐ ἡ οἰκονομία, ἐ μεγαλοφυΐα, καὶ ὡρῶν, ἐ τ' ὡρῶν πάντων ἀνθρώπων ὑμνωδίας ἀξία. (ἐξομολόγησεν γὰρ ἡ διχαριστίας καλεῖ.) καὶ ἐδὲν ἀδικον τῆ

ἢ γυμνάσιον, ἀλλὰ πάντα τὰ δικαία κοσμεῖται δι' αἰάν. Ὁ γὰρ ταύτη χρώματος, φουτανδὴ τὰ σύμπαντα.

iniquè factum, sed omnia exornantur iustitiā : hac enim ab æterno vsus, cuncta moderatur.

CATENA PATRVM.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἔργον τῆς Θεοῦ ἡ ἡμετέρα σωτηρία κατέστηκε. ὅτι ἔδωκε ὁ Χεῖρός σου τὸν Πατέρα ἕλεγον. Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐπλείωσα ὃ ἐδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. τὸ ἔργον διπλῶ τινα τὴν κατασκευῶν, ἢ μὲν ὁπὸ τῆς ἡμετέρας φρονήσεως, ἢ δὲ ὁπὸ τῆς τῆς Θεοῦ φιλανθρωπίας κίεσι. ἡμῶν γὰρ τὸ ἀντιῆσαι, αὐτῆ δὲ τὸ δύναι ἡμῶν τὸ κρῖναι, αὐτῆ δὲ τὸ ἀνοῖξαι. Οὐκ ἔν ἡμῶν ἕξομολόγησις ἡμῶν. τὸ γὰρ ἕξομολογεῖσθαι ἀναχώρησον τὴ ποιεῖσαι πολιτείας, ἐπιθυμίας δὲ τὴ ἀγαθῆς ἐνδείκνυμεθα ἡ μεγαλοπρεπεία δὲ τῆς Θεοῦ. μεγάλην γὰρ ὄντιν ὑπερὶ τῆς μικρῆς οἰκτεῖρα, ἔ τῆς ταπεινῆς ὑψώσαι, ἢ τῆς πλανηθέντας ὡροδέξασθαι. ὡς ἐξ ἑκατέρου τὸ ἔργον τῆς Θεοῦ, ὁπὸ τῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπείας δὴ αὐτῆ, ἢ τὴ ἕξομολογήσεως τῆς ἡμετέρας γίνεται.

HESYCHII. Opus Dei erat salus nostra: de quo Christus ad Patrem dicebat: Ego te clarificaui super terram: opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam. Hoc opus duplicem quamdam compagem habet, vnam quidem à nostro proposito, alteram verò à clementia Dei. Nostrium enim est postulare, ipsius autem est dare: nostrum est pulsare, ipsius verò aperire. Itaque confessio quidem nostra est. Nam dum confitemur recessum quidem à prauo viuendi instituto, probæ verò vitæ desiderium demonstramus; magnificentia verò Dei est. Reuerà enim magnum decet paruorum misereri, & humiles exaltare, & errabundos suscipere. Itaque ex utroque Dei opus existit, scilicet ex ipsius magnificentia & ex nostra confessione.

Opus Dei salus nostra. Ioan. 17: 4.

Quid nostrum sit, & quid Dei.

ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΑΥΤΟΥ ΜΕΝΕΙ.]

ET IUSTITIA EIVS MANET.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μὴ ποῖναι φορβεῖ, συκοφαντῶμεν ἀνθρώπους ὁσόν, ἐπιμαζομεν, ὡς εἴη τὴ ἀξία κακῶς πάροντας. μῆνε γὰρ δικαστήριον ἀδέξασθαι μῆνε ψήφου καθασθαι, τὸ κατ' ἀξίας ἐκάσθαι παρῆχασθαι. εἰ δὲ οὐκ εἴη τὴν αὐτῆν ἐπιζητήεις, ὅρα μὴ κατ' αὐτῆς ὡρώτε τὴν ψήφον ἕξομολογήεις.

NE igitur conturberis, si videas homines per calumniam delatos, probis & contumelijs affectos, & mala indignè patientes. Manet enim incorruptum iudicium: manet pura & integra sententia, quæ pro meritis vnicuique tribuit. Quod si eam nunc postules, vide ne in teipsum primū sententiam proferas:

Iustitia Dei incorrupta.

δ'. ΜΝΕΙΑΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ.]

4. MEMORIAM FECIT MIRABILIVM.]

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὸν γὰρ πάλαι δὲ φησὶν προφητῶν προσηγορευμένων μνείαν ἐποιήσατο ὁ Χεῖρός σου, καὶ ἔργον ἐπλήρω τὰ προσηγορευθέντα ἔτι γὰρ θεῖα πνεύματι φησὶν λέγον, θεοπίστοις τὰ μέλλοντα ἔσοθαι ὑπ' αὐτῆς, φησὶν ὄντας αὐτῆς τὰ θαυμάσια. Αὐτῆς γὰρ φησὶν Ἡσαίας. Καὶ ἔσθαι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. καὶ πάλιν τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὡτα κωφῶν ἀκούσονται τότε ἀλείεται ὡς ἑλαφὸς ὁ χωλός, καὶ τραπὴ ἔσθαι γλώσσα μογυλάλων. καὶ ὅσα ποιῶνται ἐν ταῖς φησὶν φησὶν μὲν εἰρηται. μνείαν δὲ τέταν ὁ Χεῖρός σου ἐποιήσατο ἡμῶν θαυμάσιων, ἔργον ἐπλήρω τὰ προσηγορευθέντα.

Eorum enim quæ olim per Prophetas prædicta fuerant memoriam Christus fecit, & operibus ea quæ prædicta fuerant compleuit: illi namque diuino Spiritu prædicebant, vaticinantes ea quæ ab ipso futura erant, mirabilia eius præcipientes. Statim igitur inquit Isaias: Et erunt signa & portenta in domo Israël. & iterum: Tunc aperiuntur oculi cæcorum, & aures surdorum audient: tunc saliet sicut cervus claudus, & diserta erit lingua balbokum. & quæcumque similia in Prophetijs quidem dicta sunt. Horum autem memoriam mirabilium Christus fecit, operibus ea quæ prædicta fuerant adimplendo.

Ita 8, 18. Itai 35, 5.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τροφῶν δὲ ἑαυτῆς δίδωσι

DI D Y M I. Excellenter autem, idque

τῆς φρονησῆς αὐτῆν μετὰ πνοῆς καὶ δόξης ποιῆσαι ὡς τῆς Δανιὴλ τὸ ἀριστον τὸν χάνοντι ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λέοντων. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἡμῶν ἡ Αὐθακῆ μετὰ ῥοτον ἄρας ἤγαγεν εἰς

cum aliqua prodigij patratione, cibum dedit timentibus eum; vt Danieli in lacu leonum prandium adipiscenti. Etenim ex Hierusalem Habacuc in sublime tollens deduxit in

Deus cibum dedit timentibus eum.

Dan. 14, 33.

CATE-
NA PA-
TRVM.
3. Reg. 17,
4.

Babylonem, vt Danieli illic cibum ferret. Sed & coruis præcepit vt Eliæ panes manè & vesperi carnes ferrent: cum enim magna fames esset, nutriuit ipsum, quod timeret Dominum. Vbi autem vetus Testamentum, quod ad tempus vsque reparationis datum erat, finem acceperit, *memor erit in sæculum Testamenti sui*, scilicet noui secundum Euangelium sine successione permanentis.

Dem semper memor est testamenti sui.

5. MEMOR ERIT IN SÆCVLVM TESTAMENTI.] APOLINARI I. Qualis porro huius, nisi scilicet illius quod per Prophetas suos promiserat, nempe Apostolis suis, de Gentium vocatione? Testamentum enim dedit timentibus eum.

Rom. II,
25.

DIDYMI. Quando cæcitas ex parte contigit in Israël, tunc plenitudo Gentium intrauit in incorruptibilem & gloriosam hereditatem. Ceterum memor est in sæculum testamenti ad filios Israël propter patres eorum concessi.

6. VIRTVTEM OPERVM SVORVM ANNVTIAVIT POPVLO.] ATHANASII. Apostolicus, inquit, chorus populo ad fidem vocato virtutem operum Christi annuntiauit, id est, ipsa opera quæ semper operatur in propria virtute.

Virtus operum Christi per Apostolos innouitur.

DIDYMI. Erudiens illos vt cognoscant sermones potentia, quibus semper opera sua perficit, tam cetera quàm quæ ad Gentium vocationem spectant.

HESYCHII. Hac vtique virtute freti Apostoli, ad omnes Gentes prædicando profecti sunt, atque vniuersam terram acceperunt in hereditatem, ipsorum sermonibus laboribusque conuersam.

7. OPERA MANVM EIVS VERITAS.] DIDYMI. Etiam hæc noui Testamenti propria sunt institutioni Euangelicæ doctrinæ consentanea. Quæ porro hæc, nisi vt sciamus & discamus noui Testamenti opera minime esse in figuris & vmbriis ac symbolis; qualia illa Moyfis; sed opera eius fuisse veritatem. Quamobrem etiam dictum est: *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Ceterum præter veritatem etiam iudicium Saluatoris nostri opera continebant: vnde in Isaia de ipso dictum est; *In veritate profert iudicium*.

Isaia 42,
3.

8. FIDELIA OMNIA MANDATA EIVS.]

Βαβυλῶνα, κομίζοντα ἢ φοβῶν αὐτῶν τῶν Δανιήλ. Ἀλλὰ καὶ κόραξ ἐπιλάμβανεν ἄρτους τὸ πρωῒ καὶ κρέας τῆς δειλῆς φέρων τῶν Ἡλίας· λιμὴ γὰρ μεγάλη τυγχάνοντος, ἔθρουσαν αὐτὸν, φοβούμενον ἢ κύριον. ἢ δὲ παλαιᾶς θεολογίας αὐτῆς, ἕως καιρῶν διορθώσεως θεοσεβείας, τέλος ἀπολαβούσης, μεταθήσει) εἰς τὸ αἰῶνα θεολογίας αὐτῆς, ἢ καινῆς τῆς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀδελφὸν ὄχι ἀδελφύσεως.

6. ΜΝΗΣΘΗΣΕΤΑΙ Εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ποίας δὲ ταύτης, ἢ δηλαδὴ ἧς ἐπιτηδείατο ἡ ἐκκλησία αὐτῆς, δηλαδὴ τῶν Ἀποστόλων αὐτῆς, ὡς τῆς ἐθνῶν κλήσεως; ἡ δὲ ἐκκλησία γὰρ δέδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὅτι πῶρως ἀπὸ μέρους τῶν Ἰσραὴλ γέγονε, τότε τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσῆλθε εἰς τὴν ἀκλήρωτον ἐκκλησίαν ἀποστόλων κληρονομίας. μιμήσεται δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ἢ ὡς τὸς ἡμεῖς τῶν Ἰσραὴλ ἡμεῖς πατέρας αὐτῶν θεολογίας.

7. ἸΣΧΥΝ ΕΡΓΩΝ Αὐτοῦ ἀνηγγείαται λαῷ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ὁ Ἀποστολικός, φησι, λόγος τῶν κληθέντων ὡς πῶρως λαὸς ἢ ἰσχυρὸς ἔργων ἀνηγγείαται τῶν χειρῶν, ἀντὶ τῆς αὐτῶν ἔργα αἰεὶ ἐργάζεται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Παιδῶν αὐτῶν εἰς τὸ γινώσκον τὴν δύναμιν, δι' ἣν αἰεὶ ἐπιτελεῖ τὰ ἔργα, τὰ τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας κλήσεως.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ταύτη δὲ τῇ ἰσχύϊ θαυμάσιον οἱ Ἀπόστολοι, εἰς πάντα τὰ ἔθνη κηρύττοντες ἐπορεύοντο, καὶ κληρονομίαν τῶν γῶν ὅλων ἐπιστήσαν, λόγους τοῖς αὐτοῖς καὶ πόνους ἐδέξαντο.

8. ἘΡΓΑ ΧΕΙΡῶΝ Αὐτοῦ ἀληθεία.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ ταῦτα τῆς καινῆς θεολογίας οἰκεία τυγχάνει ἀμύζοντα τῇ σοικειώσῃ τῆς διαθηκῆς διδασκαλίας. τίνα δὲ ταῦτα, ἀλλ' ἢ τὸ γινώσκαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν ὅτι τὰ καινῆς θεολογίας ἔργα ἐκ ἡσῶν ἐν τύποις καὶ συμβόλοις οἷα τὰ παλαιᾶ Μωϋσῆ· ἀλλ' ἀλήθεια ἡ τῶν ἔργων αὐτῶν. Διὸ καὶ λέλεκται· ἢ χάρις καὶ ἀλήθεια ἡμεῖς ἰσοῦς Χριστῶ ἐλάβομεν. ὡς δὲ τῆς ἀληθείας καὶ χάριτος ἡμεῖς τὰ ἔργα τῶν σωτηριῶν ἡμεῖς· διὸ εἴρηται ἐν Ἡσαΐᾳ ὡς αὐτῶν εἰς ἀλήθειαν ἔξωσι κελόν.

9. ΠΙΣΤΑΙ ΠΑΣΑΙ Αἰ ἐντολαὶ αὐτοῦ.]

X P Y -

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστὶ πῖσας; βίβλαια, μίμνησας. Καὶ γὰρ ὡς βαβαθῶσιν, αἱ πικραελαί ἐπονται, καὶ αὐταὶ ἐσαλεύονται· εἰ καὶ ἀνθρώποι παραβάσιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὰς ἐκδικεῖ. Μὴ γάρ μοι λέγα ὅτι πρὸς ἀπειλῶν εἶρηται τὰ εἰρημνῆα ἢ ἰσχυροὺς καὶ. Οὐδεὶς νομοθετῶν πρὸς ἀπειλῶν λέγα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς σωφροσισμόν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διὰ τί δέ ἐσημεγνῆται; Ὅτι αἱ Μωσέως μὲν ἐπιτολαὶ πρὸς καιροὺς γέγονασιν, αἱ δὲ τῆς Ἐυαγγελίης διαρκεῖς, ἐκ εἰς τὸν παρόντα μόνον αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα διαρκύμεθα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐπιθύτη; ἐδὲν ἐν αὐταῖς, φησὶ, σκαλιόν, ἐδὲν σεργιλλῶδες, ἐδὲν ἀσαφές, ἐδὲν πρὸς χάριν πρᾶ ἢ πρὸς ἀπίχθησας, ἀλλὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον καὶ λυσσιλές.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Γίνονται γὰρ ἐν ἀληθείᾳ νεοσημῆται καὶ τὰ δόγματα τῆς θεοσεβείας· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιθύτη ἐπιπλεῖται; πῶς βελτίστη ἔχει φυλαττόμεθα ὡς ἔργα χειρῶν κυρίου. καὶ ταύτας εἰκότως ἐκείνη θεοσεβεῖ ἐπιπλεῖται, τυγχάνοντα ἀλήθεια καὶ κρείσας.

θ. ΛΥΤΡΩΣΙΝ ΑΠΕΣΤΕΙΛΕ Τῷ ΛΑῶ ΑΥΤΟΥ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐχ' ἐπὶ ἐστὶ τῆς εἰπόντος ὁ Ἰησοῦς τῷ ἀνθρώπῳ δέναι τὴν ψυχὴν αὐτῆς λύτερον ἀντὶ πολλῶν. τῷ αὐτῷ γένει πᾶσι αἵματι, χάρειν Θεῷ ἰσχυρῶς παντὸς γυσιμῆς θανάτου, ἰλυξῶσιν ἐκ τῆς πατρὸς βαθεῖας ἀναστροφῆς ἡμῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὴν δὲ τῆς σωτηρίας γυσιμῆς δὲ δὴλων. πρὸς τῆς καὶ Ζαχαρίας, ἡ δὲ καὶ Χρῆστος συλλυθῆναι, πρὸς φησὶ αὐτῆς ἡ γῆνησιν ἔλεγμα· Ἐυλόγητος κύριος ὁ θεὸς τῆς Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπισκέψατο καὶ ἐποίησε λύξωσιν τῷ λαῷ αὐτῆς.

ΑΓΙΟΝ ΚΑΙ ΦΟΒΕΡΟΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ δὲ τὸ ὄνομα αὐτῆς φοβερόν, πόσῳ μᾶλλον ἢ ἐσία; πῶς δὲ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἄγον καὶ φοβερόν; δαίμονες αὐτῆς ξέμεσι, νοσήματα δέδοικα. τέσσα καχημῆτοι τῷ ὀνόματι οἱ ἄποστολοι τὴν οἰκημῆσιν κατάρθωσαν ἀπαταν· τέσσα δαβὶδ ἀντὶ ὅπλων χριστάμεν τὸν βαρβαρον ἐκείνον κατέβαλε· τέσσα τὰ μυρία κατάρθωθη πρὸς ἄματι· τέσσα τὴν ἰσχυρῶς μυσταγωγέμεθα μυσταγωγίαν.

TOMVS III.

CHRYSOSTOMI. Quid est *fidelia*? *firmam, manentia*. Et si enim transilantur, sequuntur supplicia, & ea minime labefactantur, et si homines ea transgrediantur; Deus tamen ea vindicat. Ne ergo ea dixeris dicta esse minaciter aut hyperbolicè. Nemo legem ferens dicit tantum ut minetur; sed etiam ut castiget & corrigit.

DIDYMI. Ad quid autem *confirmata*? Quia Moysis quidem mandata temporaria erant, Evangelij verò perennia, non in præsens dumtaxat sæculum, verum etiam in futurum permanentia.

CHRYSOSTOMI. Quid est *in veritate & equitate*? Nihil est, inquit, in eis obliquum, nihil contortum, nihil obscurum, nihil ad gratiam ullam aut odium, sed omnia ad bonum & utilitatem.

APOLINARIUM. Fiunt enim in veritate excogitata secundum doctrinas pietatis: ceterum etiam in æquitate perficiuntur, cum optimo affectu custodita tamquam opera manuum Domini. Atque hæc iure merito cui-libet diuino cultori perficienda, cum sint veritas & iudicium.

9. REDEMPTIONEM MISIT POPULO SVO.] DIDYMI. Hæc non sunt aliena ab eo qui dicit: *Venit Filius hominis dare animam suam redemptionem pro multis*. Eius igitur pretioso Sanguine, dum gratiâ Dei pro vniuerso mortem degustauit, redempti sumus à subuersione nostra paternæ traditionis.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Mandata
Dei perma-
nent fidelia
& iustia.

Matth. 20,
28.
Christus
est nostra
redemptio.

HESYCHII. Illam nempe quæ per Saluatorem facta est: de qua etiam Zacharias, Christo iam pridem concepto, natiuitatem eius vaticinans dixit: *Benedixus Dominus Deus Israël, quia visitauit & fecit redemptionem plebi suæ*.

Lucæ 1, 68.

SANCTVM ET TERRIBILE NOMEN EIVS.] CHRYSOSTOMI. Quod si nomen eius terribile sit, quantum magis substantia? Quomodo autem est nomen eius sanctum & terribile? Dæmones illud contremiscunt, id morbi formidant. Eo nomine vsu Apostoli vniuersum orbem terræ correxerunt: eo David armorum loco vsus barbarum illum prostrauit: eo res innumerabiles rectè & præclare gestæ sunt: in eo sacris initiamur mysterijs.

Nomen Dei
terribile est
& sanctum.

Matth. 8.

1. Reg. 17.

LI HESY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

1. Ioan. 2.
20.

Ioan. 5, 22.

Timor Dei
initium sa-
pientia.

HE SYCHII. Sanctum quidem, quia unctus nominatur. Ista autem Domini unctio est omnis sanctimoniarum consummatio. de quo Ioannes ait: *Et vos unctiorem habetis à Sancto.* Terribile autem, quia etiam Iudex dicitur, ait enim: *Pater non iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio.*

IO. INITIVM SAPIENTIAE TIMOR DOMINI.] CHRYSOSTOMI. Quid est initium? fons, radix, fundamentum. Quoniam enim tot & tanta dixit de Domino orbis terrarum, & tantam repletus est admiratione, hoc subiungit consequenter, ostendens deinceps, quod qui eum timet impletur omni sapientia, & prudentissimus euadit.

1. Ioan. 4.
18.

EVS EBII. Introductio quidem fit per timorem, consummatio verò per dilectionem. Nam *perfecta charitas foras mittit timorem.* Istiusmodi sanè est is, qui ex toto corde, & anima & virtute Dominum Deum diligit.

INTELLECTVS BONVS OMNIBVS FACIENTIBVS.] EVSEBII. Atqui intellectus tunc bonus existit, quando operibus impletur. Idcirco intellectum non simpliciter bonum dixit, sed omnibus facientibus eum.

DIDYMI. Non ijs qui sine factis intelligunt, sed facientibus eum. Nam ijs qui faciunt intellectum (qui non est aliud quam virtus) utilitas obueniet: ex qua utilitate discunt eius bonitatem.

Laus Dei
aeterna est.

LAUDATIO EIUS MANET IN SÆCULVM.] CHRYSOSTOMI. Quænam, dicam, ea laus? Gratiarum actio, glorificatio, quæ fit per opera.

DIDYMI. Hæc enim conclusio consentanea est ijs qui de Deo verba faciunt, vt dicant, Laus eius, scilicet Dei, manet in æternum. Cum enim is qui laudatur immortalis sit, necesse est vt etiam laus eius sit interminabilis, ita vt in omnia sæcula sufficiat.

EVSEBII. Finis enim Beatorum est, vt apud Deum sint, ipsique adsistant, & soli eius Theologiæ ac laudi vacent.

HE SYCHIOY. Αἴτιον μὲν, ὅτι Χριστὸς ὀνομαζέται. τὸ δὲ τῶν κρείων χρίσμα πάσης ἐστὶν ἀριστουμένης πλήρωμα. ὡς ἔφησεν Ἰωάννης· Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου. Φοβερὸν δὲ, ὅτι καὶ κρείων λέγεται. φησὶ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔδωκε κελίον ἀλλὰ τῶν κρείων πάντων δέδωκε τῷ Υἱῷ.

Ε. ΑΡΧΗ ΣΟΦΙΑΣ ΦΟΒΟΣ ΚΥΡΙΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστιν ἀρχή; πηγὴ, ρίζα, ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ γὰρ ποσάυτα καὶ πηλικαῦτα εἶπε ὡς τῆς οἰκουμένης δεσπότης, καὶ ποσάυτης ἐκπληξέως ἐπλήθει ἐπάγαγε τετραἀκολύθως, λοιπὸν δεκνύς, ὅτι ὁ τῶν φοβέμεν ὅμοιος ἐμπύπλεται σοφίας, καὶ σωτηριώτατος γίνεται.

EVSEBIOY. Η' μὲν εἰσαγωγή δὲ φόβου κατορθύεται, τὸ δὲ τέλος δὲ ἀγάπης. ἢ γὰρ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλει τὸν φόβον. τοῦτο δὲ ἂν εἴη, ὃ ἐξ ὅλης καρδίας ἐ ψυχῆς καὶ δυνάμειος ἀγαπᾶν κίεον τὸν Θεόν.

ΣΥΝΕΣΙΣ ΔΕ ΑΓΑΘΗ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΠΟΙΟΥΣΙΝ.] EVSEBIOY. Καὶ ἡ σωῖσις τότε ἀγαθὴ τυγχάνει, ὅτι ἔργους ὑπηρεῖται. διὸ τῶν σωῖσιν ἐχ' ἀπλάως ἀγαθὸν εἶπεν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ποιῶσι αὐτῶν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ τοῖς ἀνδρῶν τῶν ποιῶν προσκόσσει, ἀλλὰ τοῖς ποιῶσι αὐτῶν. πῶς γὰρ ποιῶσι τῶν σύνισιν (ἐχ' ἐτίερον ἔσαν τῆς ἀρετῆς) ὠφελείας ἔσται ἔξ ἧς ὠφελείας μανθάνουσι τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς.

Η ΑΙΝΕΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΝΕΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ποία αἰτισις, εἰπέ μοι; ἡ δυχαρυσία, ἡ δεξολογία, ἢ δὲ ἡ ἔργων.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῆτο γὰρ κατάλληλον πύερας τοῖς θεολογῶσι, τὸ λέγειν, ἢ αἰτισις αὐτῶν, θεολογηθέντος δηλονότι, μὲν εἰ ἐπ' ἀπειρον. ἐπεὶ γὰρ ὁ ὑμνέμενος ἀθάνατος, ἀνάγκη καὶ τῶν ἀνισων αὐτῶν ἀταλάντων εἶναι, ὡς δεξοκείν εἰς πάντας τὰς αἰῶνας.

EVSEBIOY. Τέλος γὰρ τῶν μακαρίων, τὸ πρὸς Θεὸν εἶναι, ὃ παρὰ αὐτῶν αὐτῶν, ὃ μόνη τῆ αὐτῶν θεολογία καὶ ἀνέσφι χολαζέται.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-TATIONES CORDERII.

Hic Psalmus, ut & multi sequentes, nil habent in titulo præter *Alleluia*: quod significat *Laudare Dominum*: unde intelligitur argumentum esse laudem Dei. Est autem hic Psalmus apud Hebræos Alphabeticus, tot præcisè paruos versiculos continens, quot illi litteras numerant. Septuaginta verò Interpretes magis ad sensum quam ad litteras respicientes, eum more aliorum Psalmorum in versus decem diuiserunt.

In toto corde meo.] Vbi illud *meo* superfluum esse dicit S. Hieronymus: nec id Apollinarius habet.

IBIDEM. *In concilio istorum.*] Neque ex Græca dictione *βουλή* neque ex Hebræa voce *סוד* (quæ propriè *secretum* significat) satis constat an *consilio* scribendum sit, an *concilio*; cum utraque dictio utroque modo accipi possit: ex sensu tamen & dictione sequenti patet potius per *c* scribendum; quemadmodum & Ieremias 25. *Non sedi in concilio ludentium*: vbi est eadem dictio.

2. Exquisita in omnes voluntates eius.] Græcè, *ἐπιζητούμενα*: apud Chrysostomum alius legit *ἐπιβουλεύματα*, *accurata*; alius, *παρασκευασμένα*, *parata*, *instruita*. Porro in Latino & Græco *relatium eius* referendum videtur ad vocem *Domini* quæ præcessit: & exponitur hæc pars à quibusdam hoc sensu. q. d. Opera Domini sunt exquisitè & eximie facta iuxta omnes voluntates suas; quia scilicet omnia quæcumque voluit fecit. Euthymius verò sic interpretatur: Opera Domini exquisitè facta sunt, ut fideles ea opera aduertentes adimpleant omnes voluntates & mandata Domini. Excitant enim Dei opera ad implendum Dei præcepta. Hebræa autem pro *eis* habent pluralem numerum *eorum*: & vertunt quidam hoc modo, *Exquisita omnibus volentibus ea*: ita ut sit sensus, quòd opera Domini exquirantur, & diligenter peruestigentur ab omnibus his, quibus complacitum est in eis, quique ea amant. Alius verò vertit, *Exquisita ad omnia beneplacita eorum*; & interpretatur significari, opera Dei esse huiusmodi, ut si exquisita fuerint ab aliquibus, faciant ad satisfaciendum omnibus eorum desiderijs: ita ut *relatium eorum* referatur ad id quod subaudiendum est, ad participium *exquisita*: atque in eundem modum etiam littera nostra accipi potest. Nescio enim, si participium *exquisita* apud Hebræos accipi possit pro exquisitè factis. Ita Iansenius.

3. Confessio & magnificentia opus eius.] Alius apud Chrysostomum legit, *Ἐπαινετὴ καὶ ἀξίωμα τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ*, *Laus & dignitas operatio eius*. Quasi nimirum magni Messias vita nihil fuerit aliud quam miranda velut catena magnificorum operum serie nexa ornatu mirifico & continuato. Quod idem alijs quoque in locis & consimili splendore verborum David asseruit, cum Deum in hunc modum affatur: *Elevata est magnificentia tua super caelos*. Quod de opere Incarnationis intelligi auctor est Helychius: *In quo*, ut ait S. Augustinus in Enchiridio cap. 36. *Des gra-*

via nobis granditer & euidenter commendatur.

Magnam sanè & magnificum opus, quod transcendit caelestium orbium molem, caelo maius, inexplicabilis dignitatis: quod exuperat omnium mentium cogitationem, etiam earum, quæ in sublimi paradiso luce purâ fruentes totæ oculi sunt, totæ mentes; neque tamen ad hanc magnitudinem comprehendendam satis animi atque lucis habent. Quam ob causam Dei magnificentiam eleuatam esse super caelos dici putat Euthymius. In opere verò illo Dei corporati omnia certè magna sunt & splendida; ve negari non possit, quin meritò Emmanuelis magni à Poëta pio magnificentia celebretur. Neque desunt magni in eo sumptus, uti optimè animaduertit D. Paulus, cum reuerens Dei humanissimam & munificentissimam bonitatem, ait nos emptos *pretio magno*. Itaque non dubitauit Caietanus dicere, in Christo fuisse magnificentiam propriè dictam circa sumptus; eminentius tamen, inquit, quam sumptus externarum rerum quas possidemus, quæque vulgò nomine pecuniarum comprehenduntur: magnificentum ergo sumptum fuisse diuinum Sanguinem largissimè fusum, qui pretio & dignitate mundi omnes diuitias antecellat. Quot & quantos impendit labores? quot sudores profudit? quot thesauros meritorum aperuit in ijs multis atque magnis operibus vitæ suæ, quibus splendidam & honoratam nobis immortalitatem comparauit? Tanta verò fuit bonorum excellentium magnitudo, tam copiosi & exuberantes sumptus; ut immensâ liberalitate suâ cogitationem propè nostram obruat, & illius *miriam charitatem* prædicet Apostolus; vel, ut Regius canit Vates, fuerit apud eum *copiosa redemptio*.

4. Memoriam fecit mirabilium suorum.] Hanc memoriam mirabilium Hebræi referunt ad miracula in Ægypto edita dum eos potenter eduxit. Quasi descendat ab admirandis Dei operibus toto mundo exhibitis ad Synagogæ propria. Per *escam* autem manna intelligunt; nos verò V. Eucharistiam intelligimus, in qua est *panis uero* mirabilium Dei. Primum; quoniam in ea ipsius omnia pro salute humani generis mirabilia reuocantur in memoriam vsque in sæculum: uti Apostolis præcepit dicens, *Hæc facite in meam commemorationem*. Deinde, quoniam in ea sunt multa miracula, scilicet Corpus Christi sub tantilla panis specie, accidentia sine substantia, vnum Corpus in multis locis, &c. Denique, quoniam diuinorum beneficiorum est compendium & epitome, nempe illorum quæ nobis ipse vel per sese in creatione, vel per assumptam humanam carnem in recreatione sine redemptione præstitit. Hinc patet, quorsum manna tam celebris Eucharistiæ typus habeatur: nempe, quemadmodum illud in veteri lege epitoma quædam fuit stupendorum operum diuinæ potentæ, in quo & diuitiæ, & fortitudo pariter visque excelsi brachij resplenduit; sic & in noua iuniorique Ecclesia Eucharistiæ Sacramentum illud est, in quo & diuinæ largitatis thesau-

Incarnatio Christi opus est magnificentia Dei

1. Cor. 6, 20. Quasi magnificentia fuerit in Christo.

Ephes. 2, 4. Psal. 129, 7.

V. Eucharistia est memorialis mirabilium Dei.

Lucæ 22, 29. 1. Cor. 11, 24.

Cit manna sic tam celebris typus Eucharistia.

Quomodo dicantur exquisita opera Domini.

Operis Dei quanta sit magnificentia.

Psal. 8, 2.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

V. Eucha-
ristia est
miraculum
semper
nouum.

De vitijs
victori Pa-
nis visa
datur ut
prada.

Hebr. 7, 1.
Gen. 14,
18.

Nomen Dei
demonibus
formidabi-
le.

Quomodo
timor Do-
mini sit ini-
tium sa-
pientia.

thesauri & potestas infinitæ virtutis maximè re-
lucet. Quare aptè ad hunc locum Lyranus: *Hic
ponitur, inquit, ratio diuina laudis et beneficio.
Eucharistia specialiter: Memoriam fecit mira-
bilium suorum: escam dedit timentibus se, scili-
cet Corpus suum in Sacramento Eucharistia;
per quod reducuntur ad memoriam mirabilia
Dei quæ fecit filijs Israël in manna: Verè Eu-
charistia etiam supra ipsam manna mirabilium
diuinorum inmemoriam. Nam & ipsum manna
tandem vsu & frequentia inoleuit, nauiscam &
fastidium peperit Hebræis: cetera quoque por-
tentia cōtactudine viluere apud homines: tan-
tùm istud Sacramentum semper nouum est: &
quod plus considerant mortales, stupefunt ma-
gis: illi quæ concessum, vt neque tempora, neque
vsus admirationem imminuant: propterea etiam
episcopum inter stupenda sibi vendicat. Pulchrè
ad hunc locum S. Augustinus: *Tot, inquit, per
vniuersam terram creat arbores, & nemo mira-
tur; crescit verbo vna, & stupefacta sunt cor-
da mortalium: sed memoriam fecit mirabilium
suorum. Hoc enim miraculum maximè attentis
cordibus inhærebit, quod assiduitas non vile-
fecerit.**

3. *Escam dedit timentibus se.*] In Hebræo
est, *Pradam dedit;* nec sine mysterio. Vt enim
præda ex bello non nisi victoribus confertur; ita
& hic Panis caelestis ijs tantùm tribui debet, qui
de suis vitijs prauisque affectionibus trium-
phant. Vnde Abimelech non nisi victori Abra-
hamo, seu, vt loquitur Apostolus, *regresso de
cade Regum, panem & vinum obtulit.* Quod
D. Ambrosius libro de Ijs qui inicianur obser-
uans: *Victis hostibus, inquit, & nepotis proprio
recepto cum potiretur victoriâ, tunc illi occurrit
Melchisedech, &c.* Absit igitur, vt quis à pro-
prijs victus captiuusque concupiscentijs hoc
triumphale conuiuium ingrediatur.

9. *Sanctum & terribile nomen eius.*] Homi-
nibus quidem & Angelis sanctum & venerabile,
dæmonibus verò terribile ac formidandum; vt
qui in hoc nomine, iuxta Domini promissum
Marci ultimo, eijciantur. Pulchrè Iustinus Mar-
tyr contra Tryphonem: *Per nomen, inquit, ipsius
Filij Dei & primogeniti omnis creatura damo-
nium omne aduersatum vincitur, & in ditionem
redigitur. Eius nominis potentiam demones tre-
munt & formidant.* Arnobius quoque lib. 1.
contra Gentes: *Iesu, inquit, nomen auditum fu-
gat noxios spiritus, imponit silentium Vatribus,
Hæmospices inconsultos reddit, arrogantium
Magorum frustrari efficit actiones.* Quæ de re
consule Serarium nostrum lib. 1. Iosue cap. 2.
quæst. 13. copiosè & eruditè disserentem.

10. *Initium sapientia timor Domini.*] Iam
cum sine initio perueniri ad finem non possit,
perfacile quisque videat, quo loco timor esse de-
beat, quamque vtilis ac necessarius ad salutem
sit, cum tam necessarius ad sapientiam sit; cuius

felici manu ducimur ad Deum, & ad beatam
vitam nullo æuo finiendam, abducimurque ab
inferorum penis nunquam morituris, cum ab-
ducamur à peccatis. Nam licet amor validissi-
mum aduersus peccata remedium sit, vilitati-
simum tamen inter homines timor est: qui et-
iam via quædam ad amorem est, ad quem præ-
lucim hominem ducit non filialis tantum, qui
individuus amoris socius est, sed etiam seruilis;
quæ abocando à peccatis, hominemque terren-
do, semitam ad virtutem sternit, inde ad amo-
rem. Hinc S. Basilius in Psal. 32. ait timorem
diuinum esse *εισὸς ἀγαθῶν, introductorium,* vide-
licet auream quamdam portam aditumque ad
omne genus honestatis & beatissimæ vitæ: quo
ductore, & veluti admissionali, vsi omnes qui
beatitudine potiuntur. In ea tamen significatio-
ne non videtur Cresollio David hîc asseruisse,
timorem Domini esse *initium sapientia:* quasi
inchoatio sit quædam & introductio ad sapien-
tiam. In arcano enim sermone *initium* est sæpè
idem quod rei flos delibatus atque perfectio;
vt initium sapientia dicatur timor, quasi apex &
colophon sapientia Christianæ; pulcherrimus
oculus gemmaque illius virtutis; denique velut
anima, & quod præcipuum & præstabilissimum
est in sapientia. Auctor Ecclesiastici vocat *ple-*
nitudinem sapientia: qui etiam alio loco *initium*
eodem planè sensu adhibuit, cum de ape lo-
quitur; cuius fructum, hoc est mel, prædicat
in hunc modum: *Initium dulcoris habet fructus*
eius: in Græco est, *ἄρχὴ γλυκασμάτων:* Ianfenius
vertit, *Principatus dulcedinem;* & sic illustrat:
Fructus eius habet initium dulcoris; hoc est,
Obtinet primas partes in dulcedine: inter omnia
dulcia dulcissimus est: quod nihil melle sit dul-
cius. Sic apud Iobum insignis bellua dicitur
principium viarum Dei; & homo apud D. Iac-
obum *initium creatura.* Constat ergo timorem
Dei esse cognatum sapientia, atque aded initium
ipsius, hoc est plenam & consummatam sapien-
tiam. De multiplici autem timoris diuisione ac
natura vide Cresollium nostrum Anthologiae
cap. 7. copiosè atque eruditè hoc argumentum
pertractantem.

IBIDEM. *Intellectus bonus omnibus facienti-
bus eum.*] Viuentibus, inquam, iuxta præscri-
ptum timoris Domini; de quo immediatè dixit:
Initium sapientia timor Domini. Et man-
data seruantibus dabitur intellectus sanus, iu-
dicium integrum ac syncerum, quo possint di-
aboli versutias internoscere, & se à laqueo ve-
nantium liberare. *His* (inquit Chryostomus
ad hunc locum) *qui faciunt sapientiam, &
eam factio ostendunt, bonus est intellectus.* In-
tellectus bonus, inquit, quoniam est etiam
malus intellectus; vt quando dicit: *Sapientes*
sunt vt malè faciant; bonum autem facere non
noverunt. Ipse autem quærit eum intellectum,
qui in virtute situs est.

Ecclesi. 1.

Ecclesi. 23.

3.

Iob 40,

14.

Iacobi 1,

18.

Quis intel-
lectus bo-
nus sit.

Iere. 4,

22.

IN PSALMUM CXI ARGUMENTVM.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Alleluia.

Alleluia*.

* Vulgata addit, Recursionis Aggzi & Zachariz.

Πρωτοπλω μὴ ἐχθρῶν... ἀρετῶν... ἀποκατασταθῆναι...

Hic Psalmus quidem continet adhortationem ad virtutem; assimilatur autem primo. Verum hic nominabil. fusionem & ad captum magis accommodatam monitionem facit.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΡΙΟΣ ἀνὴρ ὀφοβούμενος τὸ κύριον ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφοδρῶς.

BEATUS vir qui timet Dominum; in mandatis eius volet nimis.

Τὸ θελήσει αὐτῷ τῆς ἀποδοξασθῆναι τὰς ἐντολάς τῆς θεοῦ ποιεῖν.

Istud volet; id est, Sataget facere mandata Dei.

β. Δυνατὸν ἐν τῇ γῆ ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ γενεὰ διδύμων ἀλογηθήσεται.

2. Potens in terra erit semen eius: generatio rectorum benedicetur.

Frustrum vitis sementis Dominum.

Ἔσται δέ, φωνῶν, αὐτῷ μισθός, τῆς ἀσβεβῆσαι ταύτης ἢ ἀδικαῖα, καὶ τὸ ἐκ δυναμὸς ἀλογία ἢ τῆς ἐξ αὐτοῦ. ἐπάγλ γάρ.

Hæc autem, inquit, erit merces eius, vt felix sit liberis, & posteri eius potentes sint & benedicti. subiungit enim:

γ. Δόξα ἔσται πλεονάζουσα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μὴ εἰς τὸν αἰῶνα τῷ αἰῶνι.

3. Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Δικαιοσύνη αὐτοῦ καλεῖται ταύτην αὐτῷ τῷ ἀλογίᾳ, ὡς δικαίως αὐτῷ παραχρηθεῖσθαι τῶν θεῶν.

Iustitiam eius appellat hanc eandem benedictionem, vt pote quæ iuste ipsi à Deo concessa sit.

δ. Ἐξανθήσεται ἐν σκοτεινῶν φῶς τῶν διδύμων ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων, καὶ δίκαιος.

4. Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors, & miserator, & iustus.

Οὐ μόνον δέ, φωνῶν, ἐν ἀθωπία τὰς ποιήτας καθήσονται, ἀλλὰ καὶ συμφορῶν ἀπαλλάττει. Ἔστι γάρ, φωνῶν, ὁ θεὸς φιλόανθρωπος καὶ οἰκτίρμων. χεῖρα δὲ ὁμοῦ καὶ τῶν δικαίων ἐν χεῖρα. εἶτα λέγει ὅτι οὐκ οὐκ εἶπα ὁ τῆς ἀθωπίας τῆς θεοῦ ἀλογίας τυχόν. ἐπάγλ γάρ.

Non solum verò, inquit, tales cumulat felicitate, sed etiam liberat ab ærumnis. Deus enim, inquit, benignus & misericors est; attamen iustitiâ quoque cum opus est utitur. Deinde tradit qualem esse oporteat eum qui à Deo benedictionem consequitur. subdit enim:

ε. Χρησὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτίρμων ἐκ χειρῶν, οἰκονομήσει τὰς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει.

5. * Suavis vir qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio:

* Vulgata Iocundus homo Qualis esse debeat, qui à Deo benedictionem consequitur.

ς. Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται λαβθήσεται.

6. Quia in æternum non commouebitur.

Φρονητὴς δέ, φωνῶν, ὁ ποιῶν

Istiusmodi autem, inquit, ante omnia

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

curam habeat iustitiæ; postea verò etiam caueat ne vel labijs in Deum impingat, & hoc modo semper maneat, immutatus in bono consistens.

7. In memoria æterna erit iustus:

Istiusmodi verò, inquit, memoriam succedens quoque tempus excipiet.

Ab auditione mala non timebit.

Talem autem, inquit, nulla sinistra fama turbabit.

Paratum cor eius sperare in Domino:

8. Confirmatum est cor eius: non * timebit, donec videat super inimicos suos.

* *Vulgata* commouebitur, donec despiciat inimicos suos.

Nam cor, inquit, istiusmodi erit constans & spe Dei confirmatum. Et non solum ipse non patietur vllum malum, verum etiam despiciet inimicos suos, calamitatibus in hostes conuersis.

9. Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in sæculum sæculi, cornu eius exaltabitur in gloria.

Vt ostenderet Deo magnam curam esse benignitatis & misericordix. Talis, inquit, erit etiam gloriosus in terra. Cornu enim ipsius potentiam eius vocat.

10. Peccator videbit, & irascetur; dentibus suis fremet & tabescet: desiderium * peccatoris peribit.

* *Vulgata* peccatorum

Impius verò, inquit, iusti felicitate cruciabitur, ea quæ non vult videns. Talis autem omnia componet ad insidias; sed nihil efficiet. Non enim desiderium peccatoris iusto prædominabitur, sed cum possessore suo abolebitur.

περὶ πάντων δικαιοσύνης· μὴ δὲ τὸ εὖ χειρὸς καὶ τῆς χυμῶν φυλάξεται μὴ προσφύσῃ τῷ θεῷ, καὶ ἕως ἀπαερίπῃ· ἰδμεν, διπλοῦς ἕως ἐν τῷ ἀγαθῷ.

ζ'. Εἰς μνημόστων αἰώνιον ἔσται δίκαιος.

Διαδέχεται δέ, φησι, τὴν μνήμην τῶν κατὰ καὶ ὁ δὲ ἀπαερίπῃ· ἀπὸ τῆς ἀκοῆς.

Ἀπὸ ἀκοῆς πονηρῶν ἐφοβηθήσεται.

Ἄτακτος δὲ φησι, ἰσχυρῶς ἐδιδίκαυτο φαῦλον ἀκοῆ.

Ἐτοίμη ἡ καρδία αὐτῆς ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον.

η'. Ἐσπικταὶ ἡ καρδία αὐτῆς· ἐ μὴ φοβηθῆ, ἕως ἔσθ' ἰδέῃ ἐπὶ τὰς ἐχθρὰς αὐτῆς.

Βεβαία γὰρ ἔστι, φησὶν, ἡ καρδία τῶν τοιούτων καὶ ἐσπικταὶ τῆ ἐλπίδι τῶ θεοῦ. καὶ ἐ μόνον αὐτὸς ἐπίσταται φαῦλον ἐδῆ, ἀλλὰ καὶ ἐ τοῖς ἐχθροῖς ἐπόψεται, ἔσπορῶν τῆς συμφορῆς ἐπὶ τὰς ἐναντίας.

θ'. Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τῶς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτῆς ἴσται εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶν, τὸ κέρας αὐτῆς ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ.

Ὡς ἀν δειξῆν ὅτι πολλὰ φροντὶς ἔστι τῷ θεῷ τῆ φιλαθεσπίας ἐ ἐλεημοσύνης. ἔσται, φησὶ, καὶ ταῦτος ἐδοξῆ· ἐπὶ τῷ γῆς. Κίερας γὰρ αὐτῆ τὴν δυναστείαν αὐτῆ λέγει.

ι'. Ἀμαρτωλὸς ὄψεται, καὶ ὀργισθήσεται· τὰς ὀδόντας αὐτῆ βρυξίαι καὶ τακίησται ἐπιθυμία ἀμαρτωλῶν ἀπολείται.

Ὁ ἀσεβὴς δέ, φησὶν, ἀντὶ πτωχείας ἔχει τὴ δίκαιον τὴ ἀσεβείαν, ὅσσην αὐτὸς μὴ βέλεται. ποιήσῃ δὲ πάντα φησὶν ὁ τοιοῦτος πρὸς ἐπιβουλῶν· ἐν ἰσχύσει δὲ ἐδῶ. ἐ γὰρ κενώσεται καὶ τῶ δίκαιον ἢ τῶ ἀμαρτωλῶ ἐπιθυμία, σὺν αὐτῷ δὲ τῷ ἔχοντι ἀφανισθήσεται.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

I. **B**EATVS VIR QVI TIMET DOMINVM.] Per hoc docemur, quomodo expletio mandatorum, factores suos beatos declarans, bonas

d. **M**ΑΚΑΡΙΟΣ ΑΝΗΡ Ο ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] Διασκόμμεθα διὰ τούτου, ὡς ἡ τῆς ἐπιτολῶν ἐμπλήρωσις, μακαρεῖς ἀποφαινόμεθα τῶς

τὰς ἐργαζομένης, ἀγαθὰς προσδοκίας εἰς τὸ μέλλον παράχεται. Οὐκ ἀρκεῖ δὲ ὁ φόβος μωχερίας ποιῆν, εἰ μὴ καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα ἀπαύγῃ ἐκ τῶν ἐντολαῖς αὐτῆς, ὡς αὐτὸ ἐκείνη μὴ δὲ ὡς πρὸς αἴρισον φυλάττει τίς τὰς ἐντολαῖς, ἀλλ' ἐθελούτως, καὶ μὴ τῆς ἐξουσίας, ἢ σὺν προσθυμίας ἀγαπᾷ τὴν ἐξουσίαν ἐντολῶν φυλακῆς. Ἀσφαλὲς γὰρ εἴρηται τὸ θεῖον ἀντὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἐντολῶν τὸ θεῖον ποιεῖν. μὴ δὲ τῆς ἀσφαλείας ἕνεκα καὶ ἀπειθείας, ἢ τὸ ἐν δυνάμει εἶναι τῆς ἐξουσίας. Τῆτο γὰρ ἐπέεσσιν ἰδοὺται τῶν τότε. Κατὰ δὲ ἀφαιρέσιον τὸ ἐξουσίαν ἀφαιρῆσαι καὶ ἢ διὰ τὴν ποσότητος μετέχει δυνάμεως, ὡς καρποφορήσῃ εἰς ἕκαστον, καὶ μυριάδων ἐκκλησίας συστήσῃ. Καθόλου δὲ φησὶν, ὁ θεὸς τῶν δικαιοσύνην ἡρώων, τὸ δὲ ἕντιον καὶ δικαιοσύνης ἑπιμελέμενοι ἀλογεῖ. ἀλογίαν λέγων ἢ ἀνθρώπινον ἀδαιμονίαν, δόξαν, καὶ πλεῖον. Ἀλλὰ ταῦτα ἐπὶ τοῖς ἀγίοις μὴ λογίζεσθαι, ὡς παρρηχόμην τῶν μὴ γὰρ ἔδωκεν, πάντα δὲ κατεῖχον, ὡς ὁ Παῦλος. Δικαιοσύνην δὲ καλεῖται τὴν ἀλογίαν, ὡς δικαιοσύνη αὐτοῖς παρεβέβηται. ἢ δὲ ἐξουσίαν δικαιοσύνην εἰ μὴ τῆς παρρηχίας ἐπισημαίνεται.

δ'. ΕΞΑΝΕΤΕΙΛΕΝ ΕΝ ΣΚΟΤΕΙ ΦΩΣ.] Σκότος τὴν ἀγνοίαν καὶ τὰς συμφορὰς σημαίνει. ὅθεν καὶ ἀγνοῖαν ἐποδὲ εἴξει τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ λυπηρῶν προσβολῆ τὴν οἰκίαν παρέχει ἑπιμελείαν, καὶ ἐξουσίαν λυπηρῶν ἀπαλλάττει. Ἐστὶ γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ οἰκτίρων. ῥηται δὲ ὁμοῦ καὶ τὰ δικαιοῦ ἐν χρεῖα. εἶτα λέγει, καὶ ὁποῦ ὁφείλει εἶναι ὁ τῆς ὡς τῆς ἐξουσίας τυχῶν. ἐπαύει γὰρ Χρησὸς ὁ ἀνὴρ ὁ οἰκτίρων καὶ κηρῶν. δεῖγμα πρὸ τῆς ἀγαθότητος τῆς οἰκτιρίας, ἢ ἐν τῶν ὁφείλων ἢ μιμητῆς τῆς δωδωκότητος τὴν χάριν, ὁ δὲ Σύμμαχος ἕπαιτος ἀγαθός, χαριστικός, καὶ κηρῶν, οἰκονομῶν τὰ πρὸς ἑαυτὸν αὐτῆ μὴ κηρῶν. ἀντὶ τῆς οἰκτιρίας μὴ ὡς τῆς φύσεως κοινῆς κηρῶν δὲ ὡς προσμύμων τὴν ἕκαστον ἐκ θεῶν. Οὐδὲν δὲ ἀδελφείας ὁ ποιῶν ἐργάζεται, ἢ ὡς ἕτερος. ἀντὶ τῆς ἀρετῆς καὶ κηρῶν καὶ λόγων φυλάττει τὴν προσκρῖσιν θεῶν. εἰ δὲ καὶ ἐλεήμων ἢ, ὡς τῶν ἀρετῶν ἀσφαλῆς, ἀπα-

ijs expectationes in futurum præbeat. Non sufficit autem timor ad beatos efficiendos, nisi adsit etiam voluntas absque necessitate in præceptis eius, ne quis coactus vel citra liberam voluntatem mandata custodiat, sed voluntariè, & cum amore, & cum alacritate diuinorum diligit obseruationem mandatorum. Disertè enim dixit *uolens*: id est, Sateget ut faciat mandata Dei. Merces porrò pietatis erit fecunditas liberorum, & potentia posterorum. Hoc enim istius temporis hominibus perquam optabile videbatur. Secundum intelligentiam verò semen Apostolorum atque doctrina istiusmodi virtutem habuit, ut centesimum fructum referret, & decem millium virorum Ecclesias constitueret. Vniuersim autem, inquit, Deus genus iustorum benedicit, quòd rectitudinis atque iustitiæ curam gerit; benedictionem vocans humanam felicitatem, gloriam, & diuitias. Verum hæc, utpote transitoria, in Sanctis non magni fiant: siquidem nil horum habuerunt, tamen omnia possederunt, ut Paulus ait. Iustitiam autem appellat hanc benedictionem, ut quæ iuste ipsis attributa sit. Iustitia verò Sanctorum nequaquam præsentì tempore terminabitur.

4. EXORTVM EST IN TENEBRIS LV MEN.] Tenebræ hoc loco ignorantiam & ærumnas significant. q. d. Et ignorantibus ostendet veritatem, & in rerum tristium incurfu auxilium suum præbebit, & à molestiis liberabit. Deus enim, inquit, & humanus & misericors est: verumtamen cum opus est adhibet etiam iustitiam. Deinde tradit, qualis esse debeat qui à Deo benedictionem consequitur. subdit enim: *Suauius uir qui miseretur & commodat*. Primum argumentum probitatis ponit illud *Qui miseretur*, ut in primis imitator sit eius qui hanc gratiam concessit. Symmachus autem sic legit: *Bonus, munificus, & commodans, qui dispensat res suas cum iudicio*. q. d. *Qui miseretur* quidem tamquam naturæ eiusdem particeps; *commodat* verò tamquam à Deo expectans solutionem. Talis autem nil indiscretè peragit. Vel ut alius. q. d. Etiam labijs aut verbis tenus cauebit in Deum impingere: si porrò etiam misericors fuerit, & circa res agendas securus, manebit

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
*Qualis vo-
luntas ne-
cessaria sit
ad manda-
ta Dei ser-
uanda.*

*Pietatis
merces
qualis.*

2. Cor. 6,
10.

*Qua sint
argumenta
probitatis.*

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

nebit invariabilis semper in bono consistens. 7. IN MEMORIA ÆTERNA ERIT.] Istiusmodi, inquit, memoriam etiam subse- quens tempus excipiet; sed neque mala au- ditio siue fama conturbabit eum, neque mi- nas formidabit, neque annuntiationes quæ metum incutiant. Huius autem causa est; quia paratum siue firmum est cor eius pro- pter spem in Deum; & quoniam confirma- tum est, non solum ipse nil mali patietur, verum etiam despiciet inimicos suos, cala- mitatibus in hostes conuersis. Symmachus verò ait: *Firmum cor eius, expers sollicitudi- nis in Domino.* Præterquam autem quod non metuat, etiam inimicorum suorum sub- iectionem præstolabitur. Illud autem *Donec videat* non eò dicit, quod postquam viderit concutiendus sit: (nam qui à minitantibus minimè fuit commotus, quomodo ijs è me- dio sublatis conquassaretur?) sed illud *donec* more scripturistico dictum est.

Viri iusti
cor in Deo
fixum.

9. DISPERSIT, DEDIT PAUPERI-
BUS.] Magnam ostendit mandati huius vim; quapropter etiam à principio adhortans ab eleëmofyna exorsus est, & mercede quæ illam sequitur in medio proposità, in eam- dem rursus desijt, ostendens Deum magnam habere curam humanitatis. Ceterum vbe- rem & liberalem mandati huius executio- nem proponit dum ait, *Dispersit.* Qui enim parcus est etiam colliget manipulos. Qui au- tem pauperi sceneratur, constituit se in par- tem eius qui propter nos egenus factus est. Copiosâ igitur, inquit, manu semina dissi- panda sunt spe manipulorum. Porro talis, inquit, erit etiam potens in terra & conspi- cuus. Cornu enim potentiam designat [de- sumpta locutione] ab animalibus quæ se cornibus vlciscuntur. Vel cornu eius idem est quod Regnum, quo dignus habebitur in sæculo futuro.

Cornu po-
tentia sym-
bolum.

10. PECCATOR VIDEBIT, ET IRA-
SCETVR.] Impius verò, inquit, & qui malè viuit, videns iusti splendorem, ipsius felici- tatem pro suo supplicio habebit, & quaslibet insidias machinabitur, sed nil præualebit. Non enim dominabitur iusto desiderium peccatoris, sed cum possessore suo delebitur. Vel ac si dicat: Desiderium peccatorum, di- uitiarum, & res omnes terrenæ imposturæ sunt.

Desiderium
peccatorum
perit.

εἰς τὸν αἰῶνα μὴ διακινῶν ἐς ὧς ἐν τῷ ἀγαθῷ.
Ζ'. ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΙΩΝΙΟΝ
ΕΣΤΑΙ.] Διαδέχεται δὲ, φησι, τὴν μήμην
τῶ τοιούτῳ ἃ ὁ ὀνηροῦ ἀνὴρ ἔχει. ἀλλ'
ἐδὲ φαύλη ἀκοὴ ἤτοι φήμη παραξήσκει αὐτὸν, ἃ
ἐπὶ ἀπειλαῖς δεισῶν, ἐπὶ ἀγγελίας φόβον
ἐμπούσσει. Τὸ δὲ ἄπιστον, ὅτι ἐπίμνη ἢ ἴσα
βίβαία ἐστὶν ἡ καρδία αὐτῆς ὅτι τὴν εἰς
θῶν ἐλπίδα· καὶ ὅτι τὸ ἐσχελεῖσθαι, ἐμὸ-
νον αὐτὸς ἐδὲν πείσεται φαύλος, ἀλλὰ
καὶ ἐν τοῖς ἐχθροῖς ἐπὶ τῶν, τροποδύμων
ἢ συμφορῶν ὅτι τῶν ἐναντίων. ὁ δὲ Σύμ-
μαχος. Ἐδραία ἡ καρδία αὐτῆς, ἀμέ-
ειμν ἐν κυρίῳ, πρὸς δὲ τῷ μὴ δεδοι-
κῆται, καὶ ἢ ἐχθροῖς πρὸς αὐτῶν τὴν
ἦταν. Τὸ δὲ ἴως ἃ ὀπίδη ἐξ', ἃ μὴ
τὸ ὀπίδῃ σαλεύθησεται (ὁ γὰρ ἀπειλῶν-
των μὴ σαλεύθεις, πῶς καθημιδύμων σα-
λεύθησεται;) ἀλλ' ἔδει γραφικῶς τὸ ἴως ἃ
εἴρηται.

θ'. ΕΣΚΟΡΠΙΣΕΝ, ΕΑΘΚΕ
ΤΟΙΣ ΠΕΝΗΣΙΝ.] Πολλῶν δεικνύσι
τῆς ἐπιτολῆς τὴν ἰσχύν. Διὸ καὶ πρὸς ἐπι-
μνην ὅτι ἀρχῆς ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἤρξα-
το, καὶ τὸν ἀκολουθῶντα μισθὸν ἐν μέσῳ
θεῖς, εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν κατέληξε, δεικνύς
ὡς πολλή ἐστι φροντίς τῶ θεῷ φιλανθρω-
πίας. Τὴν μὴ διαφιλίας δὲ καὶ φιλοπ-
μίας τῆς ἐπιτολῆς ἐνέργεια παρίσχει ὅτι
τῶ, ἐσκόρπισεν. ὁ γὰρ φειδοδύμων καὶ συλ-
λέξει τὰ δεσμάτα. ὁ δὲ τῷ πτωχῷ δια-
νείσας, εἰς τὴν μερίδα τῶ δὲ ἡμῶν πτω-
χόσταν ἐαυτὸν κατήσεται. Αφθό-
νος ἔν, φησι, χεῖρ σκαδασίον τὰ ἀπίρ-
ματα τῆ ἢ δεσμάτων ἐλπίδι. Ἐσα
δὲ, φησιν, ὁ ποιῶν καὶ δυνατός ἐστι
γῆς καὶ οὐρανόσ. Κίερας γὰρ ἡ
ἰσχὺς ἀπὸ τῆς κίερας ἀμμοδύμων ζώων.
ἢ τὸ κίερας αὐτῆς ἤτοι ἡ βασιλεία, ἢς ἀξιο-
θήσεται ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

ι'. ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΟΥΕΤΑΙ, ΚΑΙ
ΟΡΓΙΣΘΗΣΕΤΑΙ.] Ὁ δὲ ἀσεβής,
φησι, καὶ κακία συζῶν, τῶ δικαίῳ βλέπων ἢ
περιφάνειαν, ἀντὶ πτωχείας ἔχει ἢ ἐκείνου
διωρυγία, καὶ πάντα μὴ ποιῶν πρὸς
ἐπιβελῶν, ἰσχὺς δὲ ἐδὲν. Οὐ γὰρ κυριότης
καὶ τῶ δικαίῳ ἢ τῶ ἀμαρτανῶ ἐπιθυμία,
σω αὐτῶ δὲ τῶ ἔχορι ἀφανισθήσεται.
ἢ ἀντὶ τῶ ἢ τῶ ἀμαρτανῶν ἐπιθυμία,
ὁ πλεῖς, καὶ πᾶσα ἢ πρὸς ἀπάτη ἐστὶν.
ἢ ὅτι

ἢ δὲ τὸ καὶ ἀφανίζεται, ὡς ἐδὲν ἔχουσα μόνιμος ἔστω. Καὶ καὶ τὸ μέλλον δὲ τυγχάνω τῆς δικαίων τῆς ἐλπίζουμένων, ὁ ἀδικος εἰς κόλασιν ἐμπιστῶν, ὃν ἐπόρθησε δίκαιον, ὄψεται καὶ ὀργισθήσεται καθ' ἑαυτῆ, καὶ βράζει τὴν ὀδόντας ἐν μεταμελείᾳ γλυκύτητος. Ἄλλως δὲ ὁ ἁμαρτωλὸς Ἰουδαῖος, ὁ ἐκπιστῶν, ὄψεται ἢ περιεκοπῆ τ' ἰθιάν, ἢ ὀργισθήσεται, καὶ πακθήσεται, ὑποβαλὼν τὸν ὄγκον τῆς ὑλικῆς ἕξιας καὶ περιερίσσει.

Vel idcirco etiam deletur, quod nil permanentis stabileque habeat. Quin etiam in futuro, cum iusti ea quae sperauerant adepti fuerint, impius in supplicium quod sibi conscivit incidens, videbit iustum, & irascetur sibi ipsi, ac poenitentia ductus dentibus stridabit. Alias vero peccator est Iudaeus, qui cum exciderit, videbit profectum Gentium, & irascetur, & tabescet, materialis habitus & affectus pondere abiecto.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M.

ΠΣΥΧΙΟΥ. Καὶ ἔτ' ὁ ψαλμὸς καὶ σοιχείων γέγραπται. ἀλλ' ὁ μὲν φθάσας δοξολογίας, ἔχει σοιχείωσι πολιτείας δὲ ἔτ' ὡσπερ τι ἀναγκαίως ἐκατέρω παῖδες ἰβερῶν τὰ σοιχεῖα ἐνήρυσαν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὡς Θεοδωρίτῳ συνήθως πλαττόμενος ὑποθέσας, ἢ ἔτεροις τὸ ποιεῖσι δεξακολευθῶν, ὁππότε ὑμεῖς ἐφ' ἑνὸν παρόντα ψαλμὸν, καὶ περιεφραγμένην εἰρημύρον ἐπὶ τῆ τῆ Ἰουδαίας βασιλείας Ἰεζαβήλ, ὁππότε Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται, καὶ Ἰδουμαῖοι, πληθῶν ὅτι μέγιστα συναγαγόντες, ἐπεσφάπτυσαν τῆ Ἰεζαβήλ, καὶ τῆ καυτὰ θεῖα χεῖρ καὶ κρατῶν εἴλε τὴν πολέμους.

Α. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΝΗΡ Ο ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὕτως εἶωθε καλεῖν πάντα τὰ ἐξ ἰθιάν περιεφραγμένην τῶν θεῶν. Παρίσταται δὲ τὸ ποιεῖν τὸν διευλαμνίως καὶ τὸ Ἰσραὴλ, καὶ καὶ τὸ οἶκον Ααρὸν, καὶ μετὰ τὸ οἶκον Λευὶ, τὴν φοβεμύρας τὸ κύριον ἐπὶ τὸ ὑμῶν τὸ θεῶν καλεῖσθαι, ὡς ἐν ἑτέροις εἴρηται. Τίνες γὰρ αὐτῶν εἶναι καὶ τῆς οἰκίας φοβεμύροι τὸ κύριον, ἀλλ' οἱ ἐξ ἰθιάν ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλογενεῖς. Οὐκ ἔστι ἐν τῶν καὶ χεῖρας ψαλμῶν, ἐκ ἄλλου τίς αὐτῶν εἶναι ὁ μακαριζόμενος τὸ ἐξ ἰθιάν περιεφραγμένην τῶν θεῶν λαῶν ὁππότε ὀνομαζόμενος φοβεμύρον τὸν κύριον. Οὐ μὲν ἦδ' ἔστι μακάριος ὁ ποιῶν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ ἐποιεῖτο τῆς, τὸ ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτῶν θέλει σφδρα. Ασφαλῶς δὲ τὸ θέλει κέκτηται, ὡς αὐτὸν ἐπάναγκας μηδὲ ὡς περιεφραγμένην φυλάττοισι τις ἐντολαῖς, ἀλλ' ἐθέλοντῆς, καὶ καὶ τὸ εἰργῆ, σὺ πάση περιεφραγμένη καὶ γνησίως ἀγαπᾷν τὸν ἐντολῶν τῶν θεῶν φηλακίω.

ΠΕΣΥΧΙΙ. Etiam hic Psalmus secundum alphabetum elementare conscriptus est Sed praecedens quidem doxologia, hic vero politicae elementationem continet; sic ut Hebraei necessarid utrique elementa accommodauerint.

Psalmus
hic elemen-
tarius est.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Sciendum autem, quomodo Theodoretus more solito argumenta concinnans, vel alios id facientes sequens, hunc Psalmum dixerit esse hymnum victorialem, secundum Prophetiam dictatum pro victoria Iosaphat Regis Iudae, quando Moabitae, & Ammanitae, & Idumaei, maximam multitudinem congregata exercitum mouebant contra Tribum Iuda, & quando diuinam opitulante gratiam valide hostes e medio sustulit.

Quale sit
huius Psal-
mi argu-
mentum.

I. BEATVS VIR QVI TIMET DOMINVM.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ita solet appellare quemlibet qui ex Gentibus ad Deum accedebat. Demonstratur hoc ex eo, quod distincte post Israel, & post domum Aaron, & post domum Leui, timentes Dominum ad hymnum seu laudem Dei inuitare soleat, ut in alijs dictum est. Quinam enim post illos fuerint hi qui timent Dominum, nisi ex Gentibus peregrini & alienigenae. Itaque in hoc Psalmo qui praemanibus est, nullus alius beatus pronuntiat nisi populus qui ex Gentibus ad Deum accessit: quem appellat timentem Dominum. Verumtamen haudquaquam talis beatus fuisset, nisi ea quae subiunguntur fecisset; id est, in mandatis eius valde cupiuisset. Solidam autem voluntatem habuit, ne quis coactus aut praeter animi affectum mandata custodiat, sed volens, & cum amore, atque omni alacritate & sincerè mandatorum Dei obseruationem diligit.

Per timen-
tes Domi-
num intel-
liguntur
Gentes.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Qui timet
Deum ca-
vet malum.

HESYCHII. Quia qui Deum timet omnem exercet malorum abstinenciam, non subijcitur mammonæ, amicitiam cum mundo minimè amplectitur, iudicem quasi sibi præsentem habet. Ac meritò beatus inuenitur qui Deo gubernante totam vitam suam dirigit.

Mandata
Dei alacri
animo per-
agenda.

CHRYSOSTOMI. Non dixit, *Mandata eius faciet*, sed *Voles*, aliquid amplius requirens. Quidnam autem hoc est? Ea facere cum studio & animi alacritate; esse vehementes eorum amatores, iussa eorum profèqui; amare ea non propter mercedem quæ est pro ipsis proposita, sed propter eum qui illa statuit; virtutem cum voluptate persequi, non propter metum gehennæ, nec propter minas supplicij, nec propter promissionem Regni, sed propter eum qui leges tulit.

Bonum so-
lius Dei
causâ a-
gendum.

DIDYMI. Qui ea non alterius alicuius gratiâ quàm propter illa ipsa facit; v. g. non propter gloriam humanam, vel vt non incidat in supplicium quòd peccatoribus infligendum est; vel ob mercedem; sed bonum ipsum folius Dei causâ facit, hic erit reuera istiusmodi beatus.

2. POTENS IN TERRA ERIT SEMEN BIVS.] HESYCHII. Semen iustorum sunt hi qui disciplinas eorum suscipiunt, siue secundùm carnem proprij sint, siue alieni.

Quale se-
men viri
probi potens
fiat.

DIDYMI. Si quis obuiò sensu & Iudaicè voluerit huius beati semen accipere, hic sermo eorum minimè cohærebit. Innumerabilem enim sanctorum virorum amicorum-que Dei ac Prophetarum semen in terra nullo apparuit. Nemo utique ostendere potest, v. g. Melchisedechi, aut Iesu Naue, aut Elizæ, aut Ieremiæ, aut ceterorum Prophetarum semen in terra potens extitisse. Secundùm intelligentiam verò sermonem hunc impletum intelliges cuiuslibet Apostolorum rationale semen considerando, quod in animas hominum velut in vberes fertilesque regiones iniectum, quantæ potentix extiterit, explicari non potest. Exemplo sit Paulus Apostolus, qui ab Hierosolymis vsque ad Illyricum millenorum virorum Ecclesias Deo erigens, potens in terra semen possedit: similiter quoque quilibet ceterorum discipulorum. Hoc igitur semen Sanctorum, cum

ΗΣΥΧΙΟΥ. Επειδὴ τὸν Θεὸν ὁ φοβέ-
μενος παῖσαι ἀσκει καλὸν ἄποχλῆν, ἐχ' ὑποτάσσεται τῷ μαμμωνᾷ, φιλίαν ποιεῖ τὸν κόσμον ἐκ ἀσπάζεσθαι, ὡς παρόντα τὸν κριτῆν ἔχει. καὶ μακάριος εἰκότως ὄλον αὐτῆ τὸν βίον τῷ Θεῷ διοικεῖν εὐ-
ερίσκειται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ εἶπε, τὰς ἐπι-
τάλας αὐτῆ ποιήσῃ, ἀλλὰ θηλήσει, ἐπεὶ πᾶσι πλείον ὁπλῆσῃ. ποῖον δὴ τῆτο; τὸ μὴ πορ-
θυμίας αὐτὰς ποιεῖν· τὸ ἐρεσὰς αὐτῆ εἶ-
σφοδρῆς, τὸ μεταδιώκειν αὐτῆ τὰ ὁπ-
τάγματα· τὸ φιλεῖν αὐτὰς μὴ δὲ τὸν μι-
σθὸν τὸν ὑπὲρ αὐτῆ κείμενον, ἀλλὰ δὲ τὸν
Θεῷ αὐτὰς· τὸ μὴ ἡδονῆς μετῆναι τιλὸν
ἀρετῆ, μὴ φόβου γέννης, μηδὲ ἀπειλῆ
κολάσεως, μηδὲ ἐπαγγελίας βασιλείας, ἀλλὰ
δὲ τὸν νομοθετήσαντα.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ μὴ ἄλλῃ τῷ χάριτι ἢ
αὐτῆ ἐνεκα ἐνεργῶν αὐτὰς οἷον, ἐ δὲ δό-
ξαν ἀποθεωπῆσαι, ἢ δὲ τὸ μὴ πεπεισῆν τῆ
τοῖς ἀμαρτανύσιν ἐπαγομένη κολάσῃ· ἢ δὲ
μυθὸν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν αἰετοῦμενος
ἢ ἐνεργῶν ἐνεκα τῷ Θεῷ μόνον, ἔτ' ἔσται
ἀληθῶς ὁ ποιῶν μακάριος.

Β. ΔΥΝΑΤΟΝ ΕΝ ΤΗ Γῆ ΕΣΤΑΙ ΤΟ
ΣΠΕΡΜΑ ΑΥΤΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Σπέρμα
τῆ δικαίων οἱ τὰς αὐτῆ μαθητείας λαμ-
βάοντες, καὶ οἰκειοί τινες ὡς τιλὸν σάρκα,
καὶ ἀλλόθιοι.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἰ μὲν ποροχίερος τις καὶ
Ιουδαϊκῶς ἐθίλοι σπέρμα ἐκλαβεῖν τῷ μα-
καριζομένῃ, ἀσύσας τῷ χυροῖτ' αὐτῆ
ὁ λόγος. μυρίων γὰρ ἀγίων καὶ Θεοφιλῶν ἀν-
δρῶν καὶ ποροφῆτῶν ἐκ ἐφαθῆ ἐν τῇ γῆ τὸ
σπέρμα. Οὐ γὰρ τις διώσεται εἰς αὐτῆ, φέρε
τῷ Μελχισεδέκ, ἢ Ἰησοῦ τῷ Ναυί, ἢ τῷ Ἡλία,
ἢ τῷ Ἰερεμία, ἢ τῷ λοιπῶν Ποροφῆτῶν σπέρ-
μα διωσάτων ἐν τῇ γῆ γηλομηδύον. Κατὰ
δὲ δέξοιοιαν νοήσῃς τῷ λόγῃ τὸ ἄποτέλεσμα
ὁπλῆσθαι ἐκάσῳ τῶν Ἀποστόλων ὡς τὸ λα-
γικὸν σπέρμα ὅσῃς μετέχε διωσάμεως, κα-
ταβληθῆν ὡσπερ εἰς χώρας ὄρητες καὶ
καρποφόρες τὰς τῶν ἀποστολῶν ψυχὰς,
ἐκ ἐπὶ εἰπεῖν. οἷον Παῦλος ὁ Ἀπόστολος,
ἀπὸ Ἰερουσαλήμ μέχρι τῷ Ἰλλυρικῷ συση-
σάμενος τῷ Θεῷ μυριάδους ἐκκλησίας,
διωσάτων ἐν τῇ γῆ ἐκτίσασα σπέρμα·
ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν ἐκα-
σῶς. Ἐτὸ τοίνυν τὸ σπέρμα τῶν ἀγίων, οὐ
αὐτοῖς

αυτοῖς τίς τὰ τοιαῦτα κατασείρουσιν δολογείται, ἐκ ἐν τῇ τυχέσει ἡμεῶν, ἀλλ' ἐν τῇ τῆς δόξης.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τῷ μακαρίζομεν ἀνδρὲς ἐπὶ τῷ τῷ κρείε φόβον ἔχον τὸ σπέρμα, ὃ ἀπειρὶ εἰς τὴν ἀγαθὴν γλῶσσαν, τὴν σπυδαίαν & χαλὴν καρδίας αὐτῶν, δυνατὸν ἔστιν, ὡς ἐκστασιαστικὰ καρπὸν ἐπιγείν. Τῶν μὲν γὰρ φαύλων τὰ σπέρματα, ἀσπίρυσον εἰς τὴν σάρκα, ἢ ὑλικῶν καὶ γλῶσσην ἔστιν, αὐτῶν ἀδινεῖ. Δὲ καὶ θερίζουσιν ἐκ τῆς σαρκὸς φθορῶν. τῶν δὲ σπειραντῶν εἰς τὸ πνεῦμα δυνατὸν τὸ σπέρμα ὄν καὶ θερίζουσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

γ'. ΔΟΞΑ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΟΣ ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΩ ΑΥΤΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ πλοῦτος μὴ τῶν παρερχομένων λογίζεσθαι. ἐδὲν γὰρ πῦτον ὡς τὰ τοῖς ἀγίοις δίδεσκαται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῷτο ἰοήσος ἀκίβσας Παῦλος λέγουσι. Ὡς πτωχοί, πολλὰς πετιζόντες & ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. τίς δ' αὖ γηροῖο πλεσιώτερος τῆ κληρονομίᾳ θεῶν, συκληρονομῶν δὲ Χριστῶ;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: Οἱ τὰς ἰσοῦ λόγους εἰς ἡκίστην εἰς ἔργον μεταβαλὼν, οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῷ πέτρῳ τῷ ἰωάννῃ οἰκίαν, ἐπὶ τὴν ἀρραγῆ τῆ θεῶν λόγον τὰς κρηπίδας τῆ θεωρητικῆς & πρακτικῆς βίᾳ ἰωάννῃ καταβαλόμενος. Ταῦτ' αὖτ' ἰωάννῃ οἰκοδομεῖ ὅπῃαν ἔκαστος τῶ φοβημένων τῶ κρείε τῶ ἐν ταῖς ἐπιτάλαις τῶ κρείε τιθελικίαι, τῶ τῶ τοῖς ἰσοῦ λόγοις σφόδρα τιθελικίαι, πληροῖ δόξης νοματῶν τῶ ἀληθείας, & πλεῖτε συγκεκριμῶν ἐν παντὸς λόγους, καὶ πάσης γλώσσης καὶ ἔργων ἀγαθῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς ἀτιλῆς, & τῶ τελείῳ ἰπαίφνῃ δυνάμεν, ποιῆταις ὑποχέσθαι. ἔπει τῶ Σολομώντι καὶ δόξῃ καὶ πλεῖτον πρὸς ἐθῆκεν. ἔπει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸν τῶ Αἰγυπτίων ἐδωρίσατο πλεῖτον.

ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΑΥΤΟΥ ΜΕΝΕΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειὸς φησὶν ἑρμηνεύτης, ἡ ἐλεημοσύνη αὐτῶν μὲν εἰς τὴν αἰώνια τῶ αἰώνος. ἡτοι τῶ ἀρετικῶν τῶ καθόλου φησὶν ἐνταῦθα, ἡτοι τῶ ἀντιμαρτυρῶν τῶ ἀδικίᾳ, ἡ, καθῶς ἐτέρος ἑρμηνεύτης, ἔρησε τῶ φιλανθρωπίαν τῶ ἔλεον. ἡ γὰρ τῆς ἐλεημοσύνης δυνάμις ἀθάνατον πρῶτον καὶ ἀκήροτον καὶ ἐδῆποτε σβῆσῃται δυνάμενος. ἀλλὰ τὰ μὲν ἀνθρώπων ἡ ἀπάστα δέχσεται, ὃ δὲ τῶ ἐλεημοσύνης

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

ijs qui istiusmodi seminarunt, non in qualicumque, sed in rectorum generatione benedicuntur.

CATENA PATRUM.

ΕΙΤΥΣ ΔΕ Μ. Viri propter Domini timorem beati dicti semen, quod in terram bonam [id est] probum bonumque cor suum seminat, potens exiit, ita ut centesimum fructum adferat. Etenim improborum semina, quae seminant in carne [id est] materiali & terrestri affectu suo, infirma sunt: quamobrem etiam de carne metunt corruptionem. Eorum vero qui in spiritu seminant potens est semen; unde etiam metent in vitam aeternam.

Gal. 6, 8.

3. GLORIA ET DIVITIÆ IN DOMO EIUS.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Tam gloria quam diuitiæ ne de rebus transitorijs intelligantur: nihil enim istiusmodi apud Sanctos reperitur.

Quales sine diuitiis viri probi.

ΔΙΔΥΜΙ. Hoc intelliges audiendo Paulum dicentem: Sicut egentēs, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. Quis enim possit effeditior herede Dei, coherede autem Christi?

2. Cor. 6, 10.

ΕΙΤΥΣ ΔΕ Μ. Is qui sermones Iesu quos audiuit in opus deducit, ædificat supra petram domum suam, super inconcussam Dei verbum contemplatiuæ atque actiuæ vitæ suæ fundamenta collocans. Hanc igitur domum quam unusquisque timentium Dominum in mandatis eius cupiendo, id est Iesu sermones auidè amplectendo, ædificauit, eandem gloriâ intelligentiarum veritatis, & diuitijs ex omni verbo, & omni scientia probisque operibus collectis adimplet.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Etiam has veluti imperfectis, & perfectiora capere non valentibus, facit promissiones. Sic Satorni quodque gloriam & diuitias proposuit: ita filijs Israël Ægyptiorum opes concessit.

ΕΤΙ ΙΥΣΤΙΤΙΑ ΕΙΥΣ ΜΑΝΕΤ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Alius interpres dicit, Et misericordia eius manet in sæculum sæculi. Vel hinc dicit virtutem in genere, vel iusticiam quæ opponitur iniusticiæ. Vel, quemadmodum alius interpres, clementiam dixit misericordiam. Virtus enim eleemosynæ res est immortalis & incorruptibilis: nec unquam extinguï potest. Atqui humana quidem omnia conualluntur, fructus autem eleemosynæ

Fructus in bitia perennis est.

M m 2

immar-

CATE-
NA PA-
TRVM.

immarcescibilis semper permanet, nullâ difficultate temporum reprobatus.

Rom. 3,
20.

DIDYMI. Ceterum hoc etiam intelliges, sciens, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo, secundum

Rom. 10,

Apostolum; sed qui fecerit ea, viuet in eis.

Rom. 4, 3.

Ex auditu autem fidei primus quidem credidit Abraham Deo; & reputatum est illi ad iustitiam. Deinde verò illi qui ut ipse similiter Christi Euangelium ex fide perfecerunt.

Quale sit
lumen viri
probi.

4. EXORTVM EST IN TENEBRIS LVMEN.] EVSEBII. Is qui beatus dictus est proprium lumen non deserit, doctrinam suam non omnibus, sed rectis exoriri faciens, ac lumen cognitionis intus in rectorum generatione præbens, ac rectos illuminans.

Malach. 4.

CHRYSOSTOMI. Cum enim tenebræ mare & terram occuparent, & error vbique esset diffusus, Sol iustitiæ deorsum exortus est. Quoniam enim homines cælo relicto Deum in terris quærebant, ibidem ijs apparuit, se ad eorum imbecillitatem demittens, ut illos ad altitudinem infinitam eueheret.

THEODORETI. Tenebras modò quidem ignorantiam, modò verò calamitates nominat. Sed & lumen similiter nunc quidem cognitionem, nunc verò malorum liberationem appellat. Dicit igitur ignorantibus se veritatem demonstraturum, & in molestiarum impetu suam opem ijs allaturum. Sic Iosephum à fratrum cæde eripuit: sic eundem calumniâ reddidit illustriorem. Sic ereptâ Sarrâ fauorem suum Abrahæ porrexit. Sic Laban perterritus, & fugientem insequente potentior ostendit.

Ioan. 3, 20.

HESYCHII. Ad quid autem rectus? quia qui malè agunt oderunt lucem, eò quòd ab illa arguantur, nec illi oculos suos præstare velint.

Ephes. 4,
28.

5. SVAVIS VIR. QVI MISERETVR ET COMMODAT.] EVSEBII. Non occludit viscera sua, sed ex ijs quæ illi suppetunt tribuit necessitatem patientibus.

Qui pauperi
commodat,
Deo
sanctatur.

HESYCHII. Non eum qui simpliciter commodat, sed in miserendo benignum meritò Propheta exposuit. Siquidem ille lucrispe, hic verò lege commiserationis commodat tribuitque. Perspicuè igitur hoc loco describit pauperum amatorem. Hic Deo

Prou. 19,
17.

καρπὸς ἀμείωνται ἡμῶν διπλοῦς, ἐδὲ μία δυσκολία κραιφνῶς ἐλεγχόμεθα.

ΔΙΔΥΜΟΙ. Νοήσις δὲ ἐν τῷ τῆτο, ἐπιθήσας, ὅτι ἐξ ἔργων νόμος ἐδικαιώθησεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν Ἀπόστολον ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὰ, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἐκ δὲ ἀκοῆς πίστεως προσέτι ἡμῶν ἐπίστασεν τὰς θεὰς Ἀβραάμ· καὶ ἐλεγίθη αὐτῶς εἰς δικαιοσύνην. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ ὁμοίως αὐτῶς τὸ τῆ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον διὰ πίστεως καθάρθησαν.

δ'. ΕΚΑΝΕΤΕΙΑΕΝ ΕΝ ΣΚΟΤΕΙ ΘΩΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ μακαρίζων τὸ οἰκίον φαῖς ἐδραλείπει, ἔξανατίλλων ἐπᾶσι τὴ διδασκαλίαν δὲ τοῖς διθήσας αὐτῶς, καὶ τὸ τῆς γνώσεως φαῖς ἔδον ἐν τῇ τῆς διθήσας ἡμῶν παρέχων, καὶ τὰς διθήσας φωτίζει.

ΧΡΙΣΟΣΤΟΜΟΥ. Κατέχοντα τὸ σκότος γινώσκει καὶ θάλασσαν, καὶ πλάνης πανταχῶς καχυμνῆς, κάτῳθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀντίπελος ἥλιος. Ἐπειδὴ γὰρ ἔσθον ἀφέντες οἱ τότε ἀνθρώποι θεὸν ἐπὶ γῆς ἐζήτησαν, ἐκείθεν αὐτοῖς ἐφάνη, συνησταβάς τοῖς ἀδελφοῖς, ἵνα ἀναγάγῃ πρὸς ὑψίστου ἀπειροσ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Σκότος ποτὲ μὴ τὴ ἀγνοίαν, ποτὲ δὲ τὰς συμφορὰς ὀνομάζει. καὶ φαῖς δὲ ὠσαύτως νεὺ ἡμῶν τὴ γνώσῃ, νεὺ δὲ τὴ κραιφνῶς τὴ ἀπαλλαγῆναι πρὸς ἀποδοξίαν. Ἀλλ' ἄρα τὸν ὅτι ἀγνοῦσιν ὑποδείξει τὴ ἀλήθειαν, καὶ ἐν τῇ τῆ λυπηρῶν πρὸς ἐσθολῆ οἰκείαν ἐπιταρῆαν ὀρίζει. Οὕτω τὴ Ἰωσήφ ἐκ τῶ ἀδελφῶν μωυσηνοῦς ἐξήρπασεν ἔτιος αὐτὸν ἐ συκοφαντίας ἀπέφθνη κρείττωα. ἔτιος τὴ Σάρρα ἐρπαγείσης ὤρεξε τὰς Ἀβραάμ τὴ οἰκείαν ῥοπλίω. Οὕτω τὸν Λάβαν ἐξεδειμάπεισεν, ἐ τὸν φέροντα τῶ διώκοντα διωκτώπῃσιν ἔδειξεν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Διὰ τί δὲ τοῖς διθήσας ἐπιθήσας δὲ οἱ τὰ φαῖλα φράττοντες μωυσι τὸ φαῖς, ὡς ὑπὲρ αὐτῶ ἐλεγχόμενοι, καὶ παρέχον αὐτῶ τὰς ὀφθαλμοῦς ἐ βύλονται.

ε'. ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΝΗΡ Ο ΟΙΚΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΚΙΧΡΩΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐκ ὑποκλείει τὰ ἑαυτῶ σλάγχθα, ἀλλὰ μεταδίδωσιν τῶ ὑπαρχόντων τοῖς δεομένοις.

ΗΣΥΧΙΟΥ Οὐ τὸν ἀπλῶς κικρῶντα, ἀλλ' ἐν τῶ οἰκτῶ χριστῶ ἐν εὐκρίτως ὁ πρὸς φηθῆς ἐξέθετο. Ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδι κέρδους, ὁ δὲ νόμῳ συμπαθείας κικρῶ καὶ μεταδίδωσιν σαφῶς τὸν ὅτι ἐταῦτα ὑπογράφει τὸν φιλόπῳχον. Οὕτω δανείζει θεῶ, οἰκτεῖ-

οικτείρου τον πτωχον· ως Σολομων εν παροιμιαις λεγει.

foeneratur, dum pauperis miseretur; vti Salomon in Prouerbijs ait.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ο δὲ Σύμμαχος ἔτιως Ἀγαθὸς ἀνθρώπος χαριστικὸς καὶ κηρῶν, οἰκονομῶν τὰ πράγματα ἀπὲρ μὴ κείσῃς. ὁ γὰρ τὸν οἰκίον διοπότῳ μιμνήσκῃ, φιλοτίμως θεωρεῖ τὰς ὁμοδύλας, οἰκτείρου μὲν ὡς εἰ φύσει κοινὸς, κηρῶν δὲ ἵνα πᾶσι ὡς εἰ κοινὴ πρῶτον διοπότῳ ἐδῆν δὲ ὁ ποιῶν ἀδιακρίτως ἐργάζεται, ἀλλ' ἔρῃ ἡρώδης λογισμῶν, ἔ τὴν λόγῳ καὶ τὰ ἔργα κοσμεῖ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Symmachus autem sic: *Bonus homo beneficus & commodans, dispensans res suas cum iudicio.* Qui enim proprium Dominum imitatur, largè conseruos colit, miserans quidem vt eiusdem naturæ participum, commodans verò tamquam à communi Domino remunerationem expectans. Nihil fanè talis indiscretè efficit, sed rectà cogitatione vsus, & verba & opera exornat.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα πῶσα τίθησι τὰ ἔπαθλα τῶν φιλοθεσπῶν· ὅτι μὲν δὴ καὶ ὁ καρπὸς ὅτι πειρασμῶν ἀπαλλαγῆσθαι· ὅτι τὸν θεὸν ζηλώσει· (καὶ γὰρ ὁ θεὸς οἰκτίρων) ὅτι ἡμῶν οἰκίαν ἀμαρτημάτων λήψεται σπυρίαν. τὸ γὰρ ἔστιν, οἰκονομῶν τὴν λόγῳ αὐτῷ ἐν κείσῃ. τυτῆσι, τῶν σωτηρίας, τῶν ἀπολογίας, ἐκ ἑσῶν αὐτῶν κατάχεις, αἵ τῆς ἐλεημοσύνης δεσποσύνης αὐτῶν τῶν ἀπολογίας καλῶς.

CHRYSOStOMI. Vide quot præmia proponit homini clementi & misericordi: quoniam fructus eius manet perpetuò: quoniam liberabitur à tentationibus: quoniam Deum imitabitur: (est enim Deus misericors:) quoniam peccatorum suorum veniam accipiet. Hoc enim sibi vult illud, *Disponet sermones suos in iudicio.* Hoc est, Patrocinium consequetur, non deerit ei defensio, non erit ei condemnatio, cum eleëmofyna defensionem ei pulchrè comparet.

Misericordia fructus æternus est.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οἱ ποιῶντες, φησι, καὶ τοιαῦτα πράττειν, ἔτι προσέτι, ἔτι σαλευθήσονται τῆς ἐπι τῶν πέτρων γῆρας.

EVSEBII. Talis, inquit, & qui talia facit, minimè cadet, neque commouebitur à statione sua supra petram.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐκ ἐπιβεβληθήσονται, ἀλλ', ὅτι ἐκ σαλευθήσονται. ὁ δὲ καὶ ἐπ' ἐκείνῳ ἔλεγε ὁ Χρῆστος τῶν οἰκίαν οἰκοδομῶντῃ ὅτι τῆς πέτρας· ἐκ ὅτι ἐκ ὑποστήσεται χειμῶνα, ἀλλὰ τὸ ἐκ ἀσφαλῆσεται. τὸ γὰρ θαυμάσιον τῶν ἔστιν, ὅτι καὶ ἐν ἐρημίᾳ ἡμῶν πειρασμῶν τὸ ἀσφαλῆς αὐτῶν ἦ, ἀλλὰ πικρότητι ἡμῶν μηχανημάτων ἀσφαλῆσεται μὲν δὴ δεικνύει.

CHRYSOStOMI. Non dixit, Insidijs non appetentur, sed, Non commouebuntur. Hoc nempe Christus dixit etiam de illo qui ædificat domum supra petram: non quòd non sit tempestatem passura, sed quòd minimè sit euertenda. Hoc est enim admirabile, non quòd cessantibus tentationibus omnibus in tuto fuerit, sed quòd frequentissimis machinis impetita perpetuò manserit inconcussa.

Ζ'. Εἰς μνήμωσυνον αἰώνιον ἔσται.] ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Ἐπειδὴ ἡμῶν ἐνταῦθα πλεονέκων, ἢ βασιλεύοντων, ἢ ἄλλῳ κτησαμένων τῶν βίῃ ἀεφάντων πρῶτον πῆς αἱ μῆσαι τυχεύουσιν· ἐδήλωσεν ὅτι ἡμῶν διαίαν ἐκ ἔτιως, ἀλλ' αἰώνιον.

7. IN MEMORIA ÆTERNA ERIT.] HESYCHII. Cùm diuitum, vel Regum, vel aliam quampiam in hac vita dignitatem habentium memoriæ hîc sint temporariæ; declarauit non ita esse iustorum memorias, sed has æternas existerè.

Insi memoria æterna.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἴνα μάθωσι καὶ οἱ σφόδρα ἀπίστοι, ὅτι ἀθάνατος αὐτῷ ὁ καρπὸς ἔστι ἐν ἕσῳ μὲν, ἐνταῦθα δὲ ἰδῶσι τῶν πέτρων. ἔ γὰρ τῶν σώματῳ αὐτῷ καταχωρεῖν τῷ τῆ γῆ ὡς ἀδοξίαν ἢ μνήμω πανταχῶ ἀεφάμεται. τοιαῦτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἢ δυνάμεις, ἐκ εἶχει τῶν ἡρώδων, ἐκ μαρτυρεῖται τῶν πῶν τῶν ἡμερῶν.

CHRYSOStOMI. Vt sciant etiam illi qui sunt maximè increduli, fructum eius manere immortalem in cælis, hinc dat eius rei experientiam. Defosso enim corpore terræque mandato, memoria eius vbique circumfertur. Talis est enim virtutis potentia, non cedit tempori, non marcescit longitudine dierum.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quomodo
Sancti sint
in Dei me-
moria.

PACHYMERÆ. Non solum itaque nos Sanctorum mentionem facimus, verum etiam hos diuinæ memoriæ exhibemus. Quod autem in Prophetis dicitur meminisse coram Domino, non ita intelligendum est, quasi Dei memoria renouetur in phantasia memoratiua; quod mentibus carni alligatis, id est nobis, vsu venit; sed quod memoria Dei rectè dicatur Dei scientia, quâ cognoscit eos qui perfecti sunt deiformes in se factos per vitam virtutibus illustrem, dignosque habitos vt perennis eorum memoria seu notitia haberetur, quemadmodum diuina quoque

Psal. 115, 6.

Oracula testantur: *Preciosa in conspectu Domini mors Sanctorum*; non in quantum simpliciter mors est, & animæ à corpore separatio, sed quatenus diuini viri in sanctitate consummantur.

AB AUDITIONE MALA NON TIMEBIT.] ATHANASII. Nihil enim ad Sanctos timor eorum qui puniuntur.

EUSEBII. Non enim percellitur minis Principum, neque eorum qui illos temporibus aduersis turbare & confundere conantur.

Iustus non
timeat mor-
tem.

Math. 6, 21.

CHRYSOSTOMI. Suas enim opes antea depofuit in loco tutissimo; & imminente morte non modò non metuit, sed etiam festinat quamprimùm in ea loca concedere, vbi sunt eius merces. Vbi est enim thesaurus hominis, illic & cor eius.

Iob 1, 21.

PARATVM COR EIVS SPERARE.] EUSEBII. Propter hæc, inquit, non commouebitur, sed neque ab auditione mala pertimescet, quia paratum cor eius sperare in Domino. Pro quo Symmachus ait: *Firmum cor eius, expers sollicitudinis in Domino*; idcirco istiusmodi perturbationes contempnit, Et non solum hostes non timeat, verum etiam eorum stragem, ob spem in Deo collocatam, expectat.

Iusti ani-
mus in Deo
firmus.

CHRYSOSTOMI. Quid est paratum? [Id est] *firmum*, Nihil est quod eum labefacet, aut eius animum ad res præsentis affligat: sed

ΠΑΧΥΜΕΡΟΥ. Μὴ μόνον ἡμῶν ἡμεῖς τῆς ὁσίῳν μνημονόδοτον, ἀλλὰ καὶ τῆ τῆ θεῷ μνημονώη τέτις ἀνατίθημεν. Τὸ δὲ λεγόμενον ἐν Προφήταις ἀναμνήσασθαι ἐνώπιον κυρίου, ἐχ' ἕπος δεῖ νοεῖν, οἷς δ' μνήμης τῆ θεῷ ἀναμνησθῆναι ἐν τῆ φαντασίᾳ τῆ μνημοναῖ. ὅπου ἐπὶ τῆς σαρκὶ περιδεδομένων νοεῖται, τῆτ' ἔσω ἡμῶν, συμβαίνει. ἀλλὰ μνήμη θεῷ λεγομένη αἰ εἰκότως ἢ γνώσις τῆ θεῷ, καὶ ἡ γνώσις τῆς τελείας θεοειδεῖς ἐν αὐτῶν γυρομένων δι' ἐναρέτου βίης, καὶ ἀξιοθέτηται τῆς ἀνεπιλήτου. ὅτι αὐτῶν γνώσις, καὶ οὐδὲν παρῆσσι καὶ τὰ ὄρα- τήματα θεῷ ῥηταῖ. Τίμησθαι δὲ ἐναντίον κυρίου ὅτι ὁσίῳν θάνατος. ἔ καὶ ὁ ἀπλάς θάνατος, καὶ ἀξίως ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ καὶ οἱ θεῷ ἀνδρες τελειῶνται ἐν ὁσιότητι.

ΑΠΟ ΑΚΟΗΣ ΠΟΝΗΡΑΣ ΟΥ ΦΟΒΗΘΗΣΤΑΙ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οὐδὲν γὰρ πρὸς τὰς ἀγίας τῆς καλαζομένων ὁ φόβος.

EUSEBIOY. Οὐτὶ γὰρ ἀπειλαῖς ἀρχόντων πῆξει, ἔτι τῆς θορυβῆν ἔταραττω αὐτῆς περιεργῶν ἐν καιρῶν ἀδικητικῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πραπέθιστο γὰρ αὐτῶν τὸν πλάτων ἐν ἀσύλω χωρίῳ καὶ ἔ μόνον ἔβριμει πλάτων ὁπίσσης, ἀλλὰ ἔ ὁπίσκειται ταχίως ἀποδημῆσαι, ἴδρα τὰ τῆς ἐμπορείας αὐτῶν. ὅπου γὰρ ὁ θναυτῶν τῆ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτῆ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Εἴτε πρὸ θανάτου λέγοι, εἴτε συγκύων ἢ τέκων ἀπολής, εἴτε χρημάτων ἐκπώσεως, ἴδεν φησι, τ' εἰρημῶν φοβηθήσεται. Μαρτυροῦν δὲ ἰωβ, ὅτι πᾶσαι εἰπῶν γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς ἔ ἀπελθίσομαι, ἔ τὰ ἐξῆς.

ΕΤΟΙΜΗ Η ΚΑΡΔΙΑ ΑΥΤΟΥ ΕΛΠΙΖΕΙΝ.] EUSEBIOY. Διὰ ταῦτα, φησι, ἔ σαλευθήσεται, ἀλλ' ἔδὲ ἀπὸ ἀκοῆς πονηρῶν φοβηθήσεται, ἐπειδὴ ἐτοιμη ἡ καρδία αὐτῆ ἐλπίζει ἐπὶ κύριον. ἀνθ' ἔ ὁ Σύμμαχος ἐποίησεν ἰδραῖα ἡ καρδία αὐτῆ, ἀμέμωτος ἐν κυρίῳ ἔ τῶ τῶν τοῦτων θορύβων καταφρονεῖ. ἔ ἔ μόνον ἔ δέδει τῆς δυσμῶν, ἀλλὰ ἔ τῶ ἐκείων ἦταν, ἔ τῶ εἰς θεὸν ἐλπίζα, ὄρα μὲν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔστιν ἐπιμη; ἰδραῖα. ἔδεν ἔστι τὸ ὄραμα αὐτῶν, καὶ τοῖς παρῶσι φρονησῶν ἀλλ' ὄρα

ὅλ' ὅσους τὸν Θεὸν ἀνατάττειται, καὶ τὴν ἐλπίδα ἀναμνήσκει μὴ ἐκείνῳ, ἔπειτα τῇ πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίᾳ ἐρησμοῦ, ἔπειτα τῇ πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίᾳ ἐρησμοῦ, ἔπειτα τῇ πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίᾳ ἐρησμοῦ. Τοιαῦται γὰρ αἱ τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας, καὶ οἱ τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας.

θ'. ΕΣΚΟΡΠΙΣΜΑ, ΒΑΘΚΕ ΤΟΙΣ ΠΕΝΗΣΙΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Πῆντας κ' ἄνωθεν ταῦς ἐσθλὰς νοήσεις τῷ Θεῷ λόγῳ, τὰ ἔθνη δουλοῦσι, οἷς οἱ Ἀπόστολοι γαργαλὸν δίκην τὸν νοσητὸν κατέσπειραν λόγοι. Οὐδ' ἐν γὰρ καλύει καὶ ἰσορροπῶς ἀπὸ δέξασθαι.

ΣΤΥΓΟΣΤΟΜΟΙ. Οὐκ εἶπε δίδωκε, δέημεν, ἀλλ' ἐσκορπίσεν, ὅμῳ καὶ τὴν δαψιλείαν τῷ παρίχοτος δηλοῦν, ἔπειτα τὸ φράγμα ὁμομαζῶσι. Τοιαῦται γὰρ οἱ σπείροντες, σκορπίζουσι τὰ ἀποκείμενα, ἔπειτα τὰ δὴλα πρὸς δόξασιν, ἵνα τὰ μέλλοντα λάβωσι. τὸ σπείροντες βέλτερον. καὶ γὰρ ἔπειτα σκορπίζουσι πολλὰ τῷ σπείροντες βέλτερον. Σκορπίζεται χεῖματα, καὶ σπείρονται δικαιοσύνη σκορπίζεται τὰ μὴ μέλλοντα, ἵνα ποιεῖται τὰ μέλλοντα. Τῆτο γὰρ καὶ γηπέτοι ποιεῖσι ἀλλ' ἐκείνοι μὲν ἐπ' ἀδήλοισι (γῆ γὰρ ἔστι ἢ ἀποδοχόμενῃ) σὺ δὲ εἰς τὴν χεῖρα τῷ Θεῷ ἔδωκεν ἔστιν ἀποδοχόμενῃ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὁ τῇ δολοβείᾳ καὶ τῷ Θεῷ φάβῳ κοσμήσει, ἐκ' ἀπλῶς τοῖς δευτέροις ὁρῶν τὸν ἔλεον, ἀλλὰ καὶ πολλῆς φιλοτιμίας τῆτο ποιεῖ, καὶ μνησθῆναι τῶν ἀποδοχόμενῃ ἀφιδάσ τὰ σπείροντα σκεδανώταις ἔπειτα τὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας ἐλπίδα. ὡς ἀπλοῦς γὰρ ἔπειτα τῆς δικαιοσύνης πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Σπείροντες ἔπειτα τὴν ἐλεημοσύνην ἀπῆνται καὶ ἔπειτα τῆτο φησι σκορπίσαι τὸν ἔλεον, ἵνα τὴν συναγωγὴν τῶν ἔλεον ἀναλόγῳ τῶν σπείροντες δεχόμεθα. Ὁ γὰρ σπείροντες ἐπ' ἀλογίας, ἐπ' ἀλογίας καὶ θέρσει. Ὅστις καὶ σκορπίζει εὐκότως λέγεται, τῆς δέξιός φιλοτιμίας πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας τὸν ἔλεον.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Κέρασ δὲ τὸν Θεὸν φησι πάντες γὰρ οἱ δίκαιοι τῆτο φάρμακός φασι. Ἐν σοὶ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν κεραιώμεθα. Καὶ ὁ μακαρίζομεθα τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἐκ κυρίου κεραιώμεθα τὸ κέρασ, ὅ ἡμῶν κεραιώμεθα ἐν δόξῃ, ἔπειτα ἡμῶν ἔχει.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Κέρασ τῆς δικαιοσύνης ἢ εἰς

totus quantum ad Deum afficitur, & solam spem illam expectat, & in illa expectatione perpetuò defigitur, nec ullâ re presenti mollescit, abducitur, aut distrahitur. Tales enim sunt rerum presentium sollicitudines, mentem diuidunt, & distrahunt cogitationem.

9. DISPERSIT, DEDIT PAUPERIBVS.] HESYCHII. Pauperes hoc loco etiam intelliges eos qui diuini verbi penuriâ laborant, scilicet Gentes, quibus Apostoli agriculturalum instar spiritale verbum disseminarunt. Nihil enim prohibet hoc etiam historicè accipere.

CHRYSOSTOMI. Non dixit dedit, distribuit, sed dispersit, simul & eius qui præbet largitatem ostendens, & rem sementem nominans. Tales enim sunt qui seminant, dispersunt ea quæ sunt reposita, & quæ sunt manifesta dimittunt, vt futura accipiant. Hoc est collectione melius. Ita enim dispergere multò melius est quàm colligere. Dispersuntur pecuniæ, & colligitur iustitiæ: dispersuntur quæ non manent, vt acquiritur manentia. Hoc ipsum faciunt etiam agricolæ: sed illi quidem propter incerta (est enim terra quæ suscipit) tu autem in manu Dei; vnde nil perdi potest.

APOLINARII. Is qui religione ac diuino timore ornatur, non simplici ratione indigentibus præbet misericordiam, sed cum magna sedulitate hoc facit, & seminatores imitatur, qui propter spem prouentuam profusè semina dispersunt. Similiter nempe & hic iustitiæ lucrum expectat.

HESYCHII. Eleemosynam insinuat esse sementem; & idcirco dicit misericordiam dispergi, vt messis collectionem sementi respondentem accipiamus. Nam qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Qui etiam merito dicitur dispergere, cum eius dextera liberaliter misericordiam porrigit.

DIDYMI. Cornu autem appellat Deum: omnes enim iusti huic confidentes dicunt: In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Itaque etiam hic beatus qui inimicos in Domino cornu ventilat: cornu, quo illos è medio sustulit, habet exaltatum.

HESYCHII. Cornu iustorum est fiducia

CATENA PA-TRVM.

Eleemosyna sementis qualis.

2. Cor. 9, 6.

Cornu iustorum quale fit. Psal. 43, 6.

CATE-
NA PA-
TRVM.

in Deum: hac enim insurgentes hostes cor-
nu ventilamus. Illud quidem etiamnum
sublime est, sed plurimos lateret. Exaltatur
igitur in gloria, quando nimirum in futuro
saeculo quantæ magnitudinis gloriaque fuerit
manifestabitur.

Virtus gra-
uis mole-
sta est.

IO. PECCATOR VIDEBIT, ET
IRASCETVR.] CHRYSOSTOMI. Vt-
que aded virtus vitio grauis est & molesta.
Quemadmodum enim ignis accendit spinas;
ita etiam benignitas inhumanos & efferatos
homines irritat: ea enim illorum improbita-
tem arguit & accusat. Sed vide eum, cum
inuidiâ extabescat, non audere accusare, &
clarum virtutis aspectum intueri, sed mente
quidem liquefcere, & dentibus dolorem
ostendere, non audere autem verbum pro-
ferre, sed tantum angî & excruciarî. Tale est
enim vitium.

ATHANASII. Peccatorem vocat
diabolum, qui Gentibus etiam saluatis
indignabitur, vt pote omnium sitiens inte-
ritum.

EUSEBII. Cum totus hic sermo dictus
sit de ijs qui fide initiati sunt, & de populo
ex Gentibus, qui per diuinam doctrinam
Dei cultum susceperat, consequenter etiam
mentionem facit eorum qui ex circumcisio-
ne ob profectum Gentium furebant. Quo-
circa dictum est: *Peccator videbit, & irasce-
tur, dentibus suis fremet & tabescet.* Ita vt
iniquus quidem legem acceperit, sed eam
transgressus sit. Istiusmodi autem est omnis
de circumcisione, qui ob salutem nostram
dentibus suis fremit. Quin & idem vsu venit
Gentibus infidelibus, propter profectum eo-
rum qui ex ipsis ad diuinam viuendi ratio-
nem conuersi sunt. Verumtamen vtrique ot-
dines contra eos qui in Christo perfecti sunt
furentes tabescunt, dum desiderium ipso-
rum perit.

Diabolus
iustis indi-
gnatur.

SEVERI. Diabolus inuidens ijs qui hac
dignitate digni sunt habitî, irâ concitatus
quærit illos inuadere.

HESYCHII. Diabolus fremit denti-
bus: ipsius enim proprium est fremere, vt
pote leonis truculenti: verumtamen ipse
etiam colliquefcet igne gehennæ, cui depu-
tatus est tabescens. *Vbi erit stridor dentium,*
vt Dominus ait.

Matth. 8,
12.

διὸν πεποιθῆσι· ταύτη γὰρ ἐπιόχεται τὰς ἐχ-
θρὰς κεραιζόμεν. Τέτο εἰ νῦν μὴ ἔξω
ὑψηλόν, ἀλλὰ τὰς πολλὰς λέλυθῶ. ὑψῆται
τοῦτω ἐν δόξῃ, καὶ τὸν αἰῶνα δηλοῦσι τὸν
μέλλοντα πᾶς ἔχει μεγάλους καὶ δόξης φα-
νερόμενον.

Ι. ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΟΥΕΤΑΙ, ΚΑΙ ΟΥΓΙ-
ΣΘΗΣΕΤΑΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τοῦτο ἡ
ἀρετὴ ἐπαχθὲς καὶ φορηκὸν τῇ κακίᾳ. Καὶ γὰρ
καθ' ἅπαν τὸ πῦρ ἐκκαίει τὰς ἀκαθάρτας· ἔπει-
θ' ἡ φιλαυθεροπία τὰς ἀπαυθεροπίας καὶ
ὠμίας παρεξυμῶν ἔλεγχῃ γὰρ αὐτὰν ὅτι
κατηγορία τῆ κακίας. Ἀλλ' ὅρα αὐτὸν, ἔδ' ἂν
ἐν τῇ πενίᾳ, πολυμῶντα κατηγοροῦσθαι, καὶ
ἀντιβλέψαι τὰ φαιδρὰ τῆς ἀρετῆς ὄμματι,
ἀλλὰ εἰ τὸ δέοντα πενόμενον, καὶ τὸ ὀδυμῶν
δὲ τὸ ὀδόντων ἐπιδοκίμῶν, ῥῆμα δὲ ἐξενεγ-
κεῖν ἢ πολυμῶντα, ἀλλὰ πενόμενον καὶ κατα-
τενόμενον. τοῦτο γὰρ ἡ κακία.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἀμαρτωλὸν τὸν
δὲ βολὸν φησὶ, ὅτι καὶ σαζόμενον τῷ ἐθῶν
ἀγανακτήσει, αἶτι τῶν πάντων διψήσας
ἀπώλειαν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ αἶτι τῷ δὲ
πίστως τελειομένων ὁ πᾶς λόγος, καὶ αἶτι
τῷ ἔξ ἑθῶν λαῶν, τῷ καὶ τῶν θείων διδασκα-
λίας διουσιβῆντ' εἰρηται, ἀκολούθως μη-
μοσύει καὶ τῷ ἐκ αἰτιότητος δὲ φηρομένων
ἐπὶ τῇ θεωροπῇ τῷ ἔξ ἐθῶν. διὸ λέλει-
ται. Ἀμαρτωλὸς ὄφεται, καὶ ὀργισθήσεται,
τὰς ὀδόντας αὐτῷ βρύξει καὶ τακῆσεται, ὡς
τῷ ὀδυμῶν μὴ εἰληφότη ἰόμον, ὡδρα-
βεβηκῆτοι δὲ αὐτὸν. Τοῦτο δὲ πᾶς ὁ
ἐκ αἰτιότητος, ὅτι ἐπὶ τῇ ἡμετέρα σωτηρίᾳ τὰς
ὀδόντας αὐτῷ βρύξει. ἀλλὰ καὶ οἱ τῷ ἑθῶν
ἀπῆτοι, ταυτὸν πάχισον ἐπὶ τῇ θεωροπῇ
τῷ ἔξ αὐτῶν μεταβεβηκῆτων ἐπὶ τῶν καὶ
δῆν πολιτείαν. πλὴν ἀμφοτέρω τὰ πάγμα-
τα δὲ φηρομένα καὶ τῶν ἐν χρεῶν τελει-
ομένων ἐκτακῆσεται, τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν
ὑπολλυμῆς.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ὁ δὲ βολὸν φησὶ
τοῖς ἀξίωθεῖσι τῆς ἀξίας, ὀργισόμενον
ἐπαυθεῖσθαι αὐτοῖς ζητεῖ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Βρύξει τὰς ὀδόντας ὁ
δὲ βολὸν αὐτῷ γὰρ τὸ βρύξει ἴδιον, ὡς
ἀνυμῆρε λέοντ' ἀλλὰ καὶ ἔτ' τακῆ-
σεται τὰ πύρι τῆς γέννης, ὡς ἀπυλη-
ρώδη πενόμενον. ἔνθα ὁ βρυγμὸς τῶν
ὀδόντων, ὡς ὁ κύριος ἔλεγε.

X P Y.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔστιν, ἐπιθυμία ἀμαρτωλῶν ἀπωλεῖται; Οὐδαμῶς, φησὶ, ἴσται. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῶν τοιαῦτα ἴσται καὶ ὁδοῦ ἔχουσι καὶ ἢ ἐπιθυμία αὐτῶν μμῆται τὰ παράγματα, σβιννυμῶν καὶ ὑπολλυμῶν, καὶ ῥίζαν ἑδαιμίας ἔχουσι. εἰ δὲ ἐσταῦθα τοιαῦτα τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἐνόησον, τὰ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡλιθά.

CHRYSOSTOMI. Quid est, Desiderium peccatorum peribit? Numquam, inquit, fistitur. Quoniam enim ea quæ desiderat sunt istiusmodi fluxa & prætercurrentia: desiderium quoque res imitatur, ut quod extingatur & pereat, & nullam radicem habeat. Quod si hîc res peccatoris ita se habeant, cogita, quonam modo se habebunt in futuro sæculo.

ANNOTATIONES CORDERII. Desiderium impiorum peris.

ANNOTATIONES CORDERII.

HIVS Psalmsi titulus Græcis & Hebræis est *Alleluia*: sed apud Latinos, teste Augustino, adduntur hæc verba, *Remissionis Aggai & Zachariae*. Videtur enim David (inquit Bellarminus) in spiritu præuidisse Aggæum & Zachariam post expletum tempus captiuitatis rediisse ad populum, cumque admonuisse, quanta sit felicitas viri iusti & timentis Deum, ut hoc exemplo exhortetur alios ad probitatem, ut non incidant in similem captiuitatem.

Qui timentes Dominum sunt beati.

Psal. 127, 1.

Eccle. 12, 13.

In Dei & mandatorum amoris est nimis datur laudi.

1. *Beatus vir qui timet Dominum, &c.* Ille videlicet, qui non ut vile mancipium trepidat, sed qui ut filius timet, & mandata Domini non segniter, sed *nimis*, id est, perfectè custodit. Sic alio loco ait: *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulans in viis eius*: qui scilicet ita timent, ut ex hoc timore filiorum, & charitatis perfectæ comite, ad diuinorum præceptorum exactam obseruationem procedant. Et rursus apud Ecclesiasten dicitur: *Deum time, & mandata eius observa: hoc est enim omnis homo*. ac si apertius dixisset: Hoc est vniuersa hominis beatitudo: hoc est quod sinus mentis humanæ replet, famem sedat, sitim exsariat: ultra quod nihil manet, cui homo debeat adhærere, aut in quo debeat amorem constituere: vnde subdit:

IBIDEM. *In mandatis eius volet nimis.*] Psalterium Romanum, *cupit nimis*: S. Hieronymus & Cassiodorus, *cupiet nimis*. Vbi cum coloribus præsentis temporis *cupit*, & cum luminibus futuri *cupiet*, variam figuram depingit, variamque describit voluntatem beati; qui dum immaculatus ambulat in via, & possidet, & cupit mandata legis. Cum enim non possit legem totam simul possidere, hinc fit, ut possidendo desideret, & desiderando possideat, & in possessionem addat desiderium, addat & *nimis*. Nec mirum; nam, sicut docet D. Thomas 1. parte quæst. 12. art. 6. in corpore, *Vbi est maior ignis amoris, ibi & maior ardet incendium desiderij: & desiderij maior flamma magis facit desiderantem apertum, magis reddit possidentem paratum ad maiorem susceptionem desiderati*. Pari ergo incedunt passu, & pede currunt pari, hinc amor desiderans bonum, inde desiderium amanti pulchrum. Hinc licet naturæ quidem leges modum determinent, rebusque terminum sic definiant, ut iure dicatur, *Nimium omne natura inimicum*, ut Hippocratis Aphorismus habet: at Auctoris naturæ legibus, & gratiæ institutis,

nō *nimium* si detrahas, amicum cor non ostendes. In amore enim datur nimis: siquidem de amantibus decantatur: *Adolescentula dilexerunt te nimis*: & à S. Bernardo Tract. de Diligendo Deo additur: *Modus diligendi Deum est, sine modo diligere*. Et in desiderio legis datur nimis: nam modus desiderandi legem est, sine modo desiderare, nimis eam deperire, & diligere nimis. Vide plura ad Psal. 1. vers. 2. annotata.

Cant. 1, 2.

2. *Generatio rectorum benedicetur.*] Pius Propheta generationem rectorum vocat Gentem & nationem simplicium, hoc est eos qui recto sunt corde, & præponunt Dei voluntatem sibi, ut interpretatur S. Augustinus. Hæc ergo generatio benedicetur: hoc est, à Deo bonis omnibus affluenter & copiosè cumulabitur. Ea enim vis verbi est, ut apud Isaiam: *Isti sunt semen, cui benedixit Dominus*. Breuiter ingentium bonorum cumulum & magnificentiam expressit, quæ simplicibus reponuntur, atque in eorum sinum quotidie à Deo liberalissimè & plenâ quasi manu conferuntur. Quid enim deesse illis potest, quibus Deus benedicit? Isaias cum iusti hominis felicitatem veller exprimere, consimili breuitate est vsus: *Dicite iusto quoniam benè*. Illud *benè* nullus mortalium est tam differtus, qui euoluere pro rei dignitate & explicare possit. Rectorum & simplicium comes Deus, cum ad eorum semper latus vbique versetur, vbique benedicit; hoc est, aperit lux benevolentia thesauros, ut in candidas illas animas caelestia dona dispergat, eademque mirificum in modum soletur & attollar. Itaque & efflorescunt animi cogitationes pulchræ, & desideria digna Deo, & sequuntur actiones fructuosæ. Cumque omnia Deo Duce aggrediantur, felicissimo ut plurimum cursu atque ex animi sententia decurrunt; adèd verum illud est, *Generatio rectorum benedicetur*.

Qua fit generatio rectorum.

Isaie 61, 9. Quomodo Deus benedicat rectis & simplicibus.

Isaie 3, 9.

3. *Gloria & diuitia in domo eius, &c.*] Hæc verba per admirationem dicta accipit Chrysostomus. Ac si dicat: Mirum sanè, quod cum in domo eius potentia sit & diuitiæ, simul quoque cum iisdem habitet pietas & iustitia, quæ longè frequentiùs apud pauperes quàm apud diuites diuersantur. Instar enim miraculi est, si quem non teneat obnoxium multitudo pecuniæ. Hoc ergo discrimen est inter diuitias piorum & impiorum, quod homines pij diuitias habeant domi, id est, inclusas intra semetipsos: quare ait, *Gloria & diuitia in domo eius*. Nam viri iusti

Vir iustus iustus est valde rarus.

Vir iustus suas intra se habet diuitias.

N n solam

TOMVS III.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

solam animi pietatem ac iustitiam suas esse diuitias putant, & quidquid ab his alienum est pro nihilo ducunt: impij verò diuitias suas foris & extra domum animæ repositas habent; quapropter facilius eas perdunt. Subiungo verba Chrystostomi, quæ sic habent: *Quid est autem in domo eius? Cum ipso, inquit: externa enim diuitia non sunt cum eo qui habet illas; quandoquidem hæ in tuto quidem sunt collocata: sed sunt in manibus calumniatorum, in manibus adulatorum, in manibus Principum, &c.* Hunc versiculum eleganter quoque S. Chrystostomus refert ad Apostolos summos hierophantas; quos ait ijs fuisse illustriores qui capite diadema gestabant: *Quis enim, inquit, Rex vniquam progressus est cum tanta claritate & splendore, cum quanta ubique in admiratione Paulus habebatur loquens, à morte liberans, &c. Hic terram calum fecit, &c.* Hæc gloria & hæc diuitiæ sunt verè spiritu pauperum; quorum iustitia manet in sæculum sæculi. Nam diuites huius sæculi solam vmbra gloriæ & diuitiarum habent, non ipsam gloriæ abundantiamque substantiam, cum eorum sitis habendi nunquam expletur, & multi ob partas diuitias ipsos non glorificent, sed damnent. Et esto, quòd habeant diuitias, sæpè tamen carent iustitiâ; quia superbi sunt, & per iniuriam à se aut à progenitoribus factam diuitias compararunt. At perfecti pauperes spiritu, cum ad thesaurum cælestem possidendum ascenderint, ingentes & veras diuitias possidebunt, gloriam solidam ac semper duraturam habebunt; & iustitia & sanctitas eorum, quam tam ampla diuitiarum possessio non minuet, vsque in æternum perdurabit. Bonum est igitur paupertatem diligere, & experimentum aliquod paupertatis per indigentiam habere, vt tam amplum thesaurum in cælesti mansione consequamur.

Apostolorum gloria maior quam Regum.

Gloria & diuitia vera manent pauperes spiritu.

Christus Dominus lux est qua rectos corde illuminat.

4. *Exortum est in tenebris lumen rectis.*] S. Augustinus & Vetus Psalterium habent *rectis corde*; Theodoretus *ἰδῆναι*, Genibus: sed facilis est calami lapsus ab *ἰδῆναι* ad *ἰδῆναι*. Vbi scilicet misericors & miserator Dominus exortus est, simul illustrantia rectos corde lumina exoriuntur. Quàm felix igitur est, qui ad tanta lumina non cœcutit. Monebat S. Ambrosius in Malachiam sic scribens: *Nolo te imitatore esse noctua, qua grandibus oculis tenebrarum caligines diligit, splendorem Solis horrescit: mirum enim in modum illuminatur obscuritate, luce cacatur. Istud animal hereticorum figura est, qui tenebras amplectuntur diaboli, lucem Salvatoris horrescunt, & grandibus disputationum oculis cernunt vana, non respiciunt sempiterna. Caue homo noctua sis, magis Salvatoris tui orientem dilige, & de eius lumine cura totus perfundi. Nusquam enim Iesus est, quin simul lumen existat; imò nec lux vniquam vera fuit, in qua non præostensus sit Christus.*

5. *Suaui homo qui miseretur & commodat.*] Ita verus Psalterium & S. Augustinus: *Vulgata, Iucundus homo*: Symmachus, *Ἀγαθὸς ἀνὴρ χαριστικὸς ἔχων*, *Bonus vir beneficus & commodans*: pro eo autem quod sequitur, *Disponit sermones suos in iudicio*, idem legit, *Οἰκονομῶν τὰ πράγματα ἰσθῆς κρίσις*, *Dispensans res suas cum iudicio*: hoc est, prudens & optimus rerum

œconomus. Et verè prudens (ait Chrystostomus) vt qui multa paucis emat, pecunijs cælum, veste Regnum, pane & poculo frigidæ aquæ bona futura. Hinc idem ipse in libris de Sacerdotio ait Episcopum esse debere *οἰκονομικόν, œconomicum*; qui nimirum prout par est facultates Ecclesiæ erogare possit. Et paulò post, esse oportere *ποριστικὸν τῶν μετ' ἀλαβρίας ἔφρονήσις*, *largiorem ipsum, ac circumspèctum & prudentem*. Quanta igitur illos ignominia pœnaque manet, quos Deus & bonorum Ecclesiæ dispensatores prouidos & fideles, & pauperum curatores esse voluit, nisi diuinæ beneficentiæ imitatione hominum inopiæ subuenerint? Quin potiùs si bonorum possessio delectat, aciem mentis in id lucrum intendant, de quo paulò antè loquebamur; quod perdendo & donando possunt consequi. Id verò est vsuræ pulcherrimum illud genus, quod in Prouerbis commendat Sapiens, cum monet vt Domino fœneremur. Illud autem quomodo fit? *Attende*, inquit S. Augustinus in Psal. 36. *quid facit fœnerator: minus vult dare, certè & plus accipere: hoc fac & tu: da modica, accipe magna. Vide quàm latè crescat fœnus tuum: da temporalia, accipe aeterna: da terram, accipe calum.* Hoc ipsum D. Gregorius Nazianzenus Orat. 11. vocat eleganter *πρωτῶν διὰ καλῶν πραγμάτων, discere honestà & pulchrâ negociandi ratione*; quam in eo sitam putat, vt bona huius vitæ contemnantur, emanentur cælestia.

Prudens œconomus temporalia bona expensis pro æternis.

I B I D E M. *Disponet sermones suos in iudicio.*] In Græco est *λόγος*: quæ dictio, vt notat Euthymius, non modò *sermones*, verùm etiam *rationes* modosque administrationis tractationisque rerum significat. Itaque hunc sensum vult esse Davidici oraculi: *Qui miseretur disponet defensiones suas in futuro Iudicio, easque summo cum examine priùs studioque parabit, non secus ac facere solet fidelis quis & sapiens administrator.* In acerrima illa inquisitione, quæ terribit multos malarum rerum conscientia pavidos, & reddendis rationibus obnoxios; ille amico & conciliato Iudice erit securus, & egregiè se à laqueis iudiciorum expediet. Tantum valet miserationem in alios & humanitatem exhibuisse. Ita nimirum pactus cum hominibus viderur Deus, vt pro mensura misericordiæ, quàm alijs concesserint, sit in eisdem miserationem suam effusus, quod in hunc modum apud Isaiam pollicetur: *Ponam in pondere iudicium & iustitiam in mensura.* vbi hoc vltimum membrum ita vertunt Septuaginta seniores: *Ἡ δὲ ἐλεημοσύνη μου εἰς σάδμωδ, Misericordia mea in statera.* Tenet Deus stateram velut artificis in artificio suo periti: & in lancibus hinc inde ponit diuinam misericordiam & humanam, quas iugo æquo simili que momento sibi respondere cupit. Quòd eleganter sic illustrat D. Gregorius Nazianzenus: *Nulli rei misericordia Dei magis rependitur, quàm misericordia ab eo qui iuste omnia pensat & rependit.* Hoc verò in Christiana vita est mirum quantum mirabile, quòd regula & mensura diuinarum miserationum erga nos petitur à nobis; adèd vt, quantum vna in lance misericordiæ posuerimus, tantum Deus in altera lance collocet, imò plus addat etiam quàm spe & voto desiderare complectique possimus. Hinc viri

Vir misericors in iudicio non timebit.

Isaia 28, 17.

miseri-

miseriordes in magno & decretorio Iudicij die sunt beatissimi, securique sui futuri, tuti nimirum defensionique à misericordia: cuius patrocinio reus absolvitur, præmio decoratur, & amatur à Deo.

Memoria iustorum perennis & suavis.

7. *In memoria aeterna eris iustus.*] In Græco est, *Eis μνημόσυνον αἰώνιον*, *Ad perenne monumentum*, ad memoriam vitæ præstantis insigniumque virtutum. Id quemadmodum sit intelligendum tum plurimorum sæculorum experientia, tum fide & arcanis diuinorum Voluminum effatis discere licet. Videmus enim iam inde à mundi initio per ætates consequentes Abelem iustum, Henochum, Abrahamum, Patriarchas, pios Vates, innumerabiles alios, ob vitam eximie traductam continuâ hominum memoriâ celebrari. *Memoria Iosia* (inquit Sirachides) *in compositionem odoris facta opus pigmentary*. Id est, Instar mixturæ odoramenti, artificio vnguentarij concinnatæ, est Iosia memoria. Pulchra & ornata similitudo. Rectè fama cum exquisitis odoribus componitur, qui longè & latè sparguntur dulcissimâ & liquidissimâ voluptate. Iungit & alias imagines in eandem rem luculentas: *In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & ut musca in conuiuio vini*. Textit ille alijque sacri Auctores longum eorum catalogum; quorum nomen, benefactis & inclytis facinoribus illustre, nulla vniquam delebit obliuio. Sed multò plures in gratiæ lege nominari possunt; quorum grata melleaque recordatio, & musicâ omni suauior, inter homines viuere in omnem posteritatem. Iustorum igitur memoria in hoc quoque sæculo perpetua est; quia causa eius, scilicet virtus, numquam interit; & quia Dominus suorum amicorum honori consulens, homines ad eorum memoriam & recordationem excitat, quos sibi per intimam familiaritatem copulauit. Sic illud magnæ pietatis opus, quo Maria Magdalena pretiosum alabastrum confregit, & vnguentum nardi spicati, magni valoris, super caput Christi recumbentis effudit, Dominus ipse pollicitatione æternæ memoriæ ex parte persoluit: *Amen dico vobis: Vbi cumque predicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hac narrabitur in memoriam eius*. Idem profus fit cum multis alijs Sanctorum qui perfectionem coluerunt, & vnguenta sanctorum laudum super caput Christi profuderunt, & eius pedes anoris affectibus osculati sunt. Hæc opera illorum vbi que resonant, & in toto mundo celebrantur, atque in cathedris & pulpitis Petri lacrymæ, Pauli discursus, Francisci humilitas & paupertas, Dominici fraterna charitas, Bernardi singularis puritas, & aliorum Sanctorum merita ad eorum memoriam referuntur. vnde Sapientia ait: *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius: quoniam apud Deum nota est & apud homines*. Hæc generatio non est alia quàm multitudo iustorum, quæ mente pulchra est, quia gratiæ decore nitet; & corpore casta, quia honestatis nitore emicat; & luce sapientiæ clara, quoniam rerum cælestium cognitione resplendet. Cuius memoria nec apud Deum nec apud homines perit: non apud Deum; quia Sanctos semper secum habet, & numquam à proposito eos clarificandi discedit:

Ecclesi. 49, 1.

Ibid. 2.

Deus homines ad amicorum suorum excitationem.

Mat. 14, 9.

Sap. 4, 1.

non apud homines; quoniam hi celebrem eorum memoriam non deserunt, quos sibi semper patronos apud Deum & mediatores agnoscunt. Quod autem adiecit, *Ab auditione mala non timebit*, hoc fecit ad significandum, quoniam iusti memoria non erit infamis, sicut impiorum recordatio, sed iucunda, honorabilis, plena laudis atque decoris; sicut superius de Iosia memoria dictum est. Ad litteram quoque hoc S. Hieronymus Epist. 40. & Ephræm Serm. de resurrectione, & alij quidam intelligunt de horribili & formidanda illa sententia, *Discedite à meo maledicti in ignem æternum*. Quæ potius mala est auditiō & calamitosa. Vir misericors hoc triste præconium non timebit; quia, vt ait S. Augustinus Hom. 39. ex quinquaginta, *Antefores gebenna stat misericordia; & neminem permissus in carcerem mittit*. Illa non patietur animam ire in tenebras, inquit Tobias.

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Matth. 25, 41.

Tob. 4, 11.

9. *Dispersit, dedit pauperibus.*] Instar cæli pingit hominem iustum rore humanitatis vbi que stillantem, & copiosissimè dona implentem. Atque hoc est *abundanter tribuere*: quod mirificus Tobias & bonis operibus diues nato suo diuinè commendabat: hoc *seminare in benedictionibus*, vt monet Apostolus. Pulchrè Ambrosius in Psal. 37. *Nilis est pecunia cum conduntur, preciosa cum dispergitur*. Inde Salomon ait: *Eleemosyna & fides non te deserant*. Id quod S. Chrysostomus Hom. 1 in Epist. ad Philip. expendens ait: *Non verò dixit, Ipsas ne deserat, sed, Ipsa te non deserant; ostendens nos esse qui ipsarum egeamus, non ipsas nostri*. vnde subdit:

Iustus liberalis est & munificus.

Tob. 4, 9. 2. Cor. 9, 6.

Prou. 3, 3.

IBIDEM. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.*] Expende quando iustitia maneat in sæculum sæculi; nimirum quando præmissa est dispersio omnium facultatum. Prius amor lucris, amor pecuniarum à corde dimittitur, & tunc ibi iustitia manet; vti pulchrè Chrysostomus Hom. 2. in Epist. 2. ad Corinthios accinit: *Disperge pecuniam, vt congreges iustitiam: neque enim illa cum pecunijs adesse vult. Non habitans simul pecuniarum cupiditas & iustitia, sed tabernacula separata habent*. Quid elegantius? vbi igitur videbis insidere lucris amorem, puta ibi non manere Iesum, non manere sanctitatem. Quod si hæc temporalium bonorum cupiditas ablit, puta statim ibi Iesum intrasse cum iustitia & sanctitate. Hinc Petrus claudo ad templi portam mendicanti ait: *Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula*. Ad quem locum pulchrè S. Augustinus Serm. 28. de verbis Apostoli: *Quid igitur, inquit, hac paupertate ditius? argentum & aurum non habeo. Videamus, qui aurum non habet, quid habet? fidem habet, virtutem Iesu habet. Quæ nempe exit amor auri intrat virtus Christi. Iustitia itaque hoc loco nihil est aliud nisi misericordia, quæ miseriam afflictorum inopumque subleuat. Quam virtutem eodem nomine ac sensu appellat Isaias in non dissimili argumento: *Antecibit faciem tuam iustitia tua*. vbi virtutem hanc pulcherrimam depingit vt lucernariam fidam & amabilem, quæ in nocte sæculi dubijsque rebus faciem præferat, atque antecit communem vitæ viam incuntem, ne incurrat*

Iustitia & amor pecunia non possunt simul commemorari.

Act. 3, 6.

Misericordia aperit viam calis. Isa. 58, 8.

PARAPHRASIS ANONYMI.

néve labatur. Vel si de abitu ab hoc mundo loquitur, sic anteit misericordia, vt crebi monstra exterreteat, & tollat omnem metum: extinguit enim stygias flammās & stagnum ardens inferorum: in illius comitatu misericors est vbique tutus: illā cæli fores aperiente vadit securus atque in Empyreum inuehitur gloriosus. Quam imaginem bellè expressit S. Chrysolomus Hom. 32. in Epist. ad Hebræos, cū de miseratione loquitur: *Huic, inquit, porta cali aperimus: & veluti Reginā intrante, nullus ianitorum, nullus custodum qui portis assistunt, audet dicere, Quia es tu, aut unde? sed omnes eam promptè continuoq̄ue suscipiunt.*

Peccator subescit in Iudicio.

10. Peccator videbit, & irascetur] Scilicet in die Iudicij: tunc nempe impius iusti felicitate cruciabitur, quam pro suo supplicio reputabit, dum liuore tabifico quasi aduersus eum insidias machinatus nil praualebit. Non enim

dominabitur iusto desiderium peccatoris, sed simul cum auctore suo delebitur; quia desiderium peccatorum peribit; quippe in diuitijs terrenis ac rebus fluxis fundatum, quæ nil permanens stabileq̄ue obtinent. In futuro igitur Iudicio, cū iusti ea quæ sperauerant adepti fuerint, impius in supplicium, quod sibi consciuit, incidens, videbit iustum, & irascetur sibi metipsum, & serâ ductus pœnitentiâ, dentibus fremet, & contabescet; quia videbunt oculi eius interfectionem suam; vel, vt Septuaginta vertunt, τὴν ἰαυτῆ σφαλῶν: quod S. Augustinus reddit necem suam; Symmachus πῶσον, ruinationem, scilicet sempiternam: quoniam, vt sequitur, de furore Omnipotentis bibet; quem Dauid ipsi adinstar calicis amarissimi ac feculenti tunc propinandum significat: Quia calix in manu Domini visus est mihi plenus misto. Et inclinauit ex hoc in hoc.

IN PSALMVM CXII. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλία.

Hic Psalmus etiam moralis est, & ad utilitatem conscriptus: omnes enim excitat ad beneficij auctorem laudibus celebrandum.

Ἡ θηδὸς καὶ ἔτι, καὶ εἰς ὠφέλειαν συγκληραμίδου. διαγείρει γὰρ πάντας εἰς ὑμνωδίας τῆ δειρήντε.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Deus Deiq̄ nomen laudandum.

1. **L**AUDATE pueri Domini: laudate nomen Domini.

Pueros vocat ipsos Iudæos, vt qui in laudibus debeant adulescere.

2. Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & vsque in seculum.

Hæc, inquit, & talia dicenda sunt.

3. A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini.

Cū superioribus versiculis tempus designasset, in his locorum facit mentionem, vt doceat in omni tempore & omni loco laudes esse offerendas. Quam ob causam subiungit:

4. Excelsus super omnes Gentes Dominus,

Quoniam, inquit, cunctis Gentibus imperat.

Et super cælos gloria eius.

α. **Λ**ΑΛΗΛΟΥΣΙΑΙΝΕΙΤΕ παῖδες κύριου. Ἐξομολογήσθε τὸ ὄνομα κυρίου.

Παῖδας αὐτῆς καλεῖ τῆς Ἰουδαίας, ἀκούσαντες ὀφείλοντας δεῖ τῆς ὑμνῶν.

β. Εἴη τὸ ὄνομα κυρίου δόξα γημερόν ἀπὸ τῆ νύκτὸς καὶ ἕως τῆ αἰῶν.

Ταῦτά, φησι, καὶ ποιῶντα λέγει χεῖ.

γ. Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν αἰνετὸν τὸ ὄνομα κυρίου.

Εἰπὼν ἐν τοῖς ἀνωτέρω σοίχοις τὸν χρόνον, ἐν τῆ τοῖς τόπων μέμνηται, ὡς αὖ διδάξειν ὅτι καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ὑμνεῖσθαι ὀφείλει. τίνεσθαι δὲ φέρει.

δ. Ὑψηλὸς ἔπι πάντα τὰ ἔθνη κύριος,

Ὅτι πάντων, φησι, βασιλεύει τῶν ἔθνων.

Καὶ ἔπι τῆς ἑρανεὶς ἡ δόξα αὐτῆ.

Ἰμνῶν.

Τῶν ἄνω γὰρ, φησι, τῶν καὶ ὑπεράνω
δυνάμεως

Hunc enim, inquit, etiam cælestes virtu-
tes concelebrant.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ε. Τίς ὡς κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ
ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν,

5. Quis sicut Dominus Deus
noster, qui in altis habitat,

ς. Καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορᾷ ἐν
τῷ ἔρειῳ καὶ τῇ γῆ;

6. Et humilia respicit in cælo
& in terra?

Ἀλλὰ καὶ δεῦρ' ἐπὶ τὸ, φησι, πρὸς ἡμᾶς ἄν-
των ὑμῶν, ὅτι μέγας ὡν ἔφυσεν, καὶ τῶν
ταπεινῶν εἰς φρόνησιν μέμνηται, καὶ ἐδὲν ἄν-
τῶν τὴν κηδεμονίαν διαφύλαξεν ἐδὲ τῶν ἔρα-
σίων ἐδὲ τῶν ἐπιγείων.

Quin etiam idcirco, inquit, oportet ip-
sum laudare, quia cum naturam magnus sit,
etiam humilium providè meminit, nec
quidquam eius curam effugit tam cælestium
quàm terrestrium.

Deus hu-
milium
provisor.

ζ. Ὁ ἐγείρων δὲ τὸν γῆς πτωχόν,
καὶ δὲ τὸν κοπελαῖαν ἀνυψῶν πένητα.

7. Suscitans à terra inopem,
& de stercore erigens pauperem:

η. Τῶ καθίσαι αὐτὸν μετὰ δε-
χόντων, μετὰ δεχόντων τῶ λαῷ
αὐτῶ.

8. Ut collocet eum cum Prin-
cipibus, cum Principibus popu-
li sui.

Οὗτός, φησι, ὁ πάντων φρονοῶν θεός,
καὶ ὡς ἀδόξα πολλὰ εἰς τῆς γῆς ἐργάζε-
ται ταπεινὰ καὶ ἀπερριμμένους, καὶ ἐδει-
μίαν ἔχοντας ὑπόνοιαν ἀνέτησεν, ἀφ' ἧς
μεγάλως ἐργάζεται, καὶ ἀρχοντας καθιστᾷ.
ἀξίως ὅτι δὲ λέγει ταῦτα λέγων ὁ Δαβὶδ,
καὶ ὡς ἀπάν τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς γὰρ λέγει τῶν
λατρῶν ὑπόδειγμα.

Ille, inquit, Deus qui cunctis prospicit,
etiam in terra sæpenuerò mirabilia opera-
tur: humiles enim & abiectos, de quibus
nulla erat opinio amplitudinis, derepente
magnum facit, Principesque constituit. Erat
autem David fide dignus qui hæc diceret,
atque alijs persuaderet: siquidem ipsemet
erat exemplum eorum quæ dicebantur.

Deus hu-
miles exal-
tas.

θ. Ὁ κατακλιζῶν στείραν ἐν οἴκῳ,
μητέρα ἑπὶ τέκνοις διφρονο-
μήσει.

9. Qui habitare facit sterilem
in domo, matrem * super filijs
lætantem.

Οὗτός, φησι, ὁ πάντα δυνάμενος καὶ
λύων μητέρα στείρῃσιν ὅτι βέλεις· καὶ μήσαν
διφρονοῦσιν, ὅτι ἐπὶ ἀπαιδίᾳ φρονῶσαν
ἐπὶ πολυπαιδίᾳ κευκαῶς ποιῶν.

Ille, inquit, qui omnia potest etiam ma-
trum sterilitatem tollit quando voluerit; &
vulvam corrigens, eamque quæ ob sterilita-
tem lugebat in multis liberis gloriari faciens.

* Vulgata
filiorum

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

 ΙΝΕΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΚΥΡΙΟΝ.]
Διδάσκει τὴν νέαν τί δεῖ ἀν-
εῖν· ἀπὸ ἀπαλῆς καὶ μήπω
ἔχοντας ἡγεμονισμῶν ἢ πρὸς τὰ τοιαῦτα
δράσασθαι. πῶς ἐν ἀνεῖν δεῖ; Εἶν τὸ ὄνομα
κυρίου διλογηθῆναι. ἢ παισὶν ἀπεικάζει
τὴν δεῖ τὸ παρὸν ἢ καὶ τὴν ἡλικίας παιδας
νομιμῆς, εἰς ἐπὶ τὸν αἶνον καλεῖ τὴν θεῶν.
Ἀκύλας δὲ καὶ Σύμμαχος δέλεος ἀντὶ παί-
δων ἐξέδωκαν. δέλεος γὰρ ἔστι διαφέρουσι
παῖδες, φόβῳ δέλεος παιδαγωγῶ-
μοι· διὸ φοβομένης αὐτὴς εἶπεν
ὁ πρὸς τὴν ψαλμῶν. Ἀπλῶς δὲ καὶ
χωρὶς πρὸς ἀθήνας οἱ νέοι παῖδες καλεῖνται

 AVDATE PVERI DOMINVM.]
Docet iuniores quid laudandum
sit; utpote tenellos & necdum
habentes mentem in similibus exercitatum.
Quomodo igitur laudare oportet? Sit nomen
Domini benedictum. Vel pueris affimilat eos
qui propter iuvenilem secundum Deum
ætatem pueri intelliguntur, quos ad laudem
Dei inuitat. Aquila autem & Symmachus
seruos pro pueris ediderunt. Pueri enim à
seruis non differunt, cum timore seruili du-
cantur; quapropter in præcedenti Psalmo
ipso timentes nuncupavit. Simpliciter au-
tem & sine addito iuniores appellantur pueri;

Nomen Do-
mini à pue-
ris cele-
brandum.

Quos hic
pueros in-
telligat.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ferui verò sunt pueri aliquorum. Vel pueros vocat, eò quòd in hymnis decantandis debeant adulescere. Per illud autem, *Sit nomen Domini benedictum*, declarat. ac si dicat: Et si naturam eius ignoretis, oportet tamen vos, tamquam qui ab ipso quòd sitis accepistis, nomen eius collaudare, quod sempiternam & perpetuam habet benedictionem. Cùm autem superius indicasset tempus, hìc locum assignat, quo doceantur omni tempore locoque hymnos Deo offerendos esse. Vel hoc oraculum vaticinatur diuinam cognitionem Gentibus post incarnationem concedendam, postquam omnis terra Domini notitiã repleta fuit. Antea autem, inquit, notus erat in sola Iudæa Deus. Cur autem laudare moneat subiungit; Quia, inquit, omnium Rex est Gentium, & à virtutibus cælestibus glorificatur, eò quòd etiam illis præsit & prospiciat. Vel cùm semetipsum exinaniuerit carnem fuscipiens, meritò docentur pueri vt dicant, Super cælos gloria eius.

Deus hu-
milium
memor est.

5. QVIS SICVT DOMINVS DEVS NOSTER?] Quin etiam idcirco, inquit, ipsum laudare oportet, quòd cùm naturã magnus esset (per voculam enim *quis* incomparabilem ostendit) & in cælestibus commorari videretur, etiam humilium memor existeret ijs prouidendo, nec quidquam ipsius curam effugeret, neque cælestium, neque terrestrium. Omnes enim creaturæ humiles sunt respectu Dei, siue in terra fuerint, siue in cælis: ipse nimirum sæpè etiam mirabilia operatur, & Principes constituit. Etenim Dauid de pastoribus ad regium solium conscendit. Ipse, inquit, idem est qui matrum quoque sterilitatem aufert, & de prolis orbitate mœrentem, ob liberorum fecunditatem lætari facit. Hoc autem non solum in hominibus accidit, sed etiam ea quæ ex Gentibus est Ecclesia, cùm sterilis fuisset, incolam nacta Christum, plurimarum Gentium mater effecta est: quæ etiam lætata fuit super filijs, vtpote salutem consecutis: quod opposita ipsi synagoga non obtinuit, vtpote internecioni tradita.

οἱ δὲ δῦλοι παῖδες πωλῶν. ἢ παῖδας καλεῖ, ὡς ἀκμαῖζεν ὀφείλοντας ὡρᾶν τὰς ὕμνους. Διὰ δὲ τῆς εἰρη τοῦ ὀνόματος κυρίου διλογημένον, δηλοῖ. ὡς εἰ καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς ἀγνοεῖτε, ἀλλὰ δεῖ, ὡς ὑπὲρ αὐτῆς τὸ εἶδος λαβόντες, τὸ αὐτῆς ὑμνεῖν ὄνομα, ὅπερ αἰώνιον ἔχει τὴν διλογίαν καὶ ἀδιάδοχον. εἰπῶν δὲ ἀνωτέρω χρόνον, ἐν τέτοις λέγει καὶ τόπον, ὡς ἀντιδράξειεν ὅτι ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ὑμνεῖσθε ὀφείλετε. ἢ τὴν μὴ τὴν ἐνανθρώπησιν ποῦς ἔθνησι ὡρᾶσθαι θεογνωσίας τὸ ῥητὸν προειπείκει, μετὰ τὴν ἐπιλήθη πᾶσα ἡ γῆ τῆς γλώσσης τὸν κύριον. ὡρᾶ δὲ τὰς γλώσσας, φησὶν, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνῃ ὁ θεός. Τὴν δὲ ἕνεκα ὑμνεῖν προειπείκει ἐπὶ ἀρχῆς ὅτι, φησὶν, πάντων βασιλεύς ἐστὶ ἡμῶν ἐθνῶν, καὶ ὡρᾶ ἡμῶν ἐναντίον δοξολογεῖται διωάμεσθαι, τὰ καὶ τέτοιον ἡγεῖσθαι καὶ προσηοῖν. ἢ ἐπεὶ ἑαυτὸν ἐκάνωσεν, σάρκα λαβὼν, εἰκότως διδάσκονται οἱ παῖδες λέγειν, ὅτι τὰς ἐραυὰς ἢ δόξα αὐτῆς.

6. ΤΙΣ ΩΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ;] Ἀλλὰ καὶ δὲ τὸ τόπος, φησὶν, προσηοῖ αὐτὸν ὑμνεῖσθε, ὅτι μέγας ὢν τὴν φύσιν (δὲ γὰρ τὴν τίς τὸ ἀσύγκριτον παρίσταται) καὶ τοῖς ἐραυαῖς ἐδιδρατᾶσθε δοκᾶν, καὶ ἡμῶν ταπεινῶν εἰς θεόνοια μίσηται, καὶ ἐδὲν αὐτῆς τὴν κηδεμονίαν ἀναδέχεται, ἔτι ἡμῶν ἐραυαῖς, ἔτι ἡμῶν ὀπηγείων. πάντα γὰρ ὡς πρὸς θεὸν ταπεινὰ κτίσματα ὄντα, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, ἔτι ἐν ἐραυαῖς. ἔτι δὲ καὶ ὡρᾶ δόξα πολλὰκις ἐργάζεται, καὶ ἀρχοντας καθίστα. Καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ ἐκ ποιμένων εἰς βασιλεὺς θρόνον κακᾶθεν. Οὗτός, φησὶν, ἐστὶν ὁ καὶ σείροσθαι λύων μικρότερον, καὶ τὴν θρήνησαν ὄντα ἀπαιδία, ὅτι πολυπαιδία ἀγάλλεσθαι ποιῶν. Οὐκ ἐπὶ ἀνθρώπων δὲ μόνος τὸ γέρονται, ἀλλὰ καὶ ἡ δὲ ἐθνῶν Ἐκκλησία, σείρα τυχεύουσα, ἵνοιαν χεῖρα χεῖρον, πολλῶν ἐθνῶν πέφυκε μητὴρ ἢ καὶ ἀφραδίη ὅτι τοῖς τέκνοις, ὡς σεσωσμένοις. τῆς ἀντιθέσεως ἁλλομῆς σωμαγωγῆς τὸ μὴ χεῖρος, ἀπὸ ἀπώλειαν παραδεδωμένη.

CATE-

CATENA PATRVM.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Α. **ΙΝΕΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΚΥΡΙΟΝ.**]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πολύς ἐν ταῖς γραφαῖς ἴ διων τέτων

ὁ λόγος. ἔδὲ γὰρ τὸ τυχεὶν παρὰ γὰρ ἔστιν, ἀλλὰ θυσία καὶ προσφορὰ ἀρίστητα τῆς θεῆς. θυσία γάρ, φησὶν, ἀνίστασθαι δόξασθαι με. ἀνίστασθαι τὸ ὄνομα τῆς θεῆς μετ' ὠδῆς· μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν ἀνίσθαι καὶ ἀρίστῃ τῆς θεῆς ἵνα μὴ μόχον ἴεν, κίερατα ἐκφέροντα ἔ ὄπλας. Καὶ πολλὰ καὶ αἱ ἱεραὶ βίβλοι ὡς καλεῖσθαι ἔ οἱ σωζόμενοι, ἀντὶ με- γάλων διχαριστηρίων τῶτο φέρουσι. καὶ ποῖαν τῶτο δυσκολίαν ἔχει, φησὶν; τίς δὲ ἐ ῥάδιον ἐκ τῆς τυχοῦσιν αὐτὸ ἀνύειν καὶ ἀπείν τὸν θυῶν; Ἀν ἀκριβοῦς καταμάθησ, ὅφει καὶ τὸ πόνος τὸν ἐ τῆς παρὰ γὰρ, καὶ τὸ κέρδ' ὅ τὸ ἔξ αὐτῆ. προσποιεῖται γὰρ ὡς δίκαιον ὁ ποιῶν ὅ ὅτι κλητεῖται ὕμνος· καὶ δεῖ προσ- περὶ τὸν βίον καθ' ὅσοντα ἔ τας ἀδειν ὕμνος εἰς τὸν θεῶν. καὶ γὰρ ὡραῖ ὅ αἶν ὅ ἐν φόβῳ ἀμαρτανῶ. δόξα τῶτον, ὅτι ἐ δὲ ῥη- μάτων ἔστιν ἀπείν ἀλλὰ καὶ δὲ τῶν παρ- γματων καὶ τῶτον μάλιστα ἐπιζητεῖ ὁ θεὸς τὸν ἄποιον, ταύτῳ τῶ δόξαν. Ὅπως ἀ- νεῖ τὰ χερσὶν βίμ. δὲ τῶτον καὶ ὁ προσφῆτης ἀκούσας τῆς μελωδίας ἐκείνης τῆς μυστικῆς, ταλαίξει ἑαυτὸν, λέγων· ὁμοί, ὅτι ἀνθρώ- π' ὡν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαῶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντ' ἐγὼ οἰκῶ. Μὴ τοίνυν ἀπλῶς τὸν ἄποιον τῶτον ἐπι- τομίσωμεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆ φόβῳ ἡμῶν ὁ βί' ἡχείτω, ἔ προσ τῆς γλώττης ἡ πο- λυτεία βοᾷτω. ἔ τας ἔ σιγαίντες, δυναμέθα καὶ κύριον ὕμνεῖν· ἔ τας καὶ φησι γόμοι σύμφω- νον τῆ βίω τῶν μελωδία ἐργασόμεθα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὡς ἀγοῦσι τοῖς παισίν, ὅπως γὰρ τὸν κύριον ὕμνεῖν, τὸ προσφῆτικὸν πνεῦμα, δίκην παιδαγωγῆ καὶ διδασκαλίας τὰς φωνὰς αὐτὰς ὡς δίδωσιν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐν τῶτον διδάσκειται ὁ νέ' λαὸς ἀδελφίπτος ὕμνον προσφέρειν τῆς λυξωσαμῶν· ἀλλὰ δὲ καὶ τῶν ἰθνηῶν ἀπάντων κατασημαίνῃ τῶν κλησιν.

Β. ΕΙΗ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΥΛΟΓΗ- ΜΕΝΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις; καὶ γὰρ ἔστιν ὁ λογισμὸς, ἵνα μὴ σὺ δόξῃ; Ὅρα, ὅτι ἐ πρὸς τὸ ὁμιλοῦν λέγει τὸ αὐτὸ προσέσεις, ἔ

Ι. **LAUDATE PVERI DOMINVM.**]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Plurimus in Scri- pturis sermo est de his laudatio-

nibus: non est enim res vulgaris, sed sacrificium & oblatio placens Deo. *Sacrificium enim, inquit; laudis glorificabit me. Laudabo nomen Dei mei cum cantico: magnificabo eum in laude: & placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & ungulas.* Sacri quoque libri id sæpè præcipiunt: & & qui seruantur, pro magnis gratiarum actionibus id offerunt. Et quamnam habet, inquit, hoc difficultatem? Cui autem non vel humilis & abiectæ conditionis homini id præstare & Deum laudare sit facile? Si rem accuratè perceperis, videbis & laborem qui in re inest, & lucrum quod ex ea percipitur. Primum siquidem hæc laus à iustis requiritur; & oportet eum qui prius vitam rectè instituerit tum demum Deo hymnos canere. Nam *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Secundò, non verbis solum sed etiam factis laudare oportet: & hanc laudem hancque gloriam Deus maximè requirit. Ita laudant Cherubim. Quocirca Propheta quoque cum mysticam illam melodiam audisset, seipsum afflicta, & miserum ducit, dicens: *Hei mihi, quia homo cum sim, & impura labia habens, in medio populi immunda labia habentis ego habito.* Ne ergo rem simplicem hanc laudem esse existimemus, sed ante os nostrum vita nostra ipsam sonet, atque ante linguam conuersatio clamet. Ita vel tacentes Deum laudare possumus: ita etiam loquentes edemus modulationem vitæ conuenientem.

Quomodo laudandus sit Deus.

Psal. 49, 23. Psal. 68, 31.

Laus Dei quid difficultatis habeat.

Eccli. 15, 9.

Psalm. 6, 5.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Propheticus sermo quasi pueris ignorantibus, quomodo Dominum laudare oporteat, instar pædagogici ac præceptoris voces ipsas suggerit.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Docetur hic nouus populus Redemptori suo incessantem laudem offerre: simul autem omnium quoque Gentium vocationem insinuat.

2. SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Quid dicis? Non erit benedictum, nisi tu precatus sis? Vides eum non dicere de illa quæ ei adest benedictione, &

Quomodo à nobis Deus benedicendus.

quæ

CATE-
NA PA-
TRVM.
I. COR. 5.
20.

quæ naturæ eius attributa est, sed de ea quæ fit per homines; sicut Paulus ait: *Glorificate verò Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro.* Ipse ergo est altus, & magnus & potens, & laudabilis per seipsum: apud homines autem talis quoque efficitur, quando qui ei feruiunt, talem vitam ostenderint, vt quicumque eos vident, laudibus & benedictionibus Dominum prosequantur.

EVSEBII. Hæc autem oratio pro nobis ipsis pueris emissa est, vt nomen Domini nobis perpetuò maneat, nos minimè fugiens, sed vitæ nostræ acquiescens.

Deus in
Gentibus
exaltatur.
Psal. 75. 2.

4. EXCELSVS SVPER OMNES GENTES DOMINVS.] EVSEBII. Et quando hic sermo finem accepit, nisi post aduentum Saluatoris nostri Iesu Christi? ante hunc enim in sola Iudæa dicebatur notus esse Deus, & in solo Israël magnum nomen eius, ceteris Gentibus quæ extra Iudæam erant dæmonas colentibus & spiritus immundos, & idololatriæ addictis; ita vt nomen Domini ne quidem ipsis in mentem veniret. Quando verò ipsemet Dominus noster Iesus Christus adueniens discipulos suos in omnes Gentes emisit, tunc utique completus est hymnus qui per propositas voces omnibus est traditus.

CHRYSOSTOMI. Vides rursus Gentes eius cultum suscipere, & non vnâ tantùm, aut duas, aut tres, sed quæcumque sunt in orbe terrarum? Quid hac Prophetiâ manifestius? Quomodo autem est excelsus in Gentibus? vel super omnes Gentes? Quia eum magnificamus, non ei aliquam addentes altitudinem; absit; sed dogmatibus, cultu, adoratione, & ceteris omnibus, non aliquid humile & abiectum de eo cogitantes, vt Iudæi, sed multò maiora & altiora.

Quomodo
nos Deum
magnificamus.

DIDYMI. Verba hæc etiam simplicius accepta declarant quomodo Deus omnibus prospiciat, cum sit excelsus (vt pote Rex super omnes Gentes) habeatque in cælis gloriam, eò quòd etiam ibi profundiori simul & sublimiori modo præsit ordinibus intellectualibus.

HESYCHI. Etsi enim hic glorificetur, attamen in cælum gloria tendit, vbi habet altare non manu factum, in quo exercitus Angelorum perpetuò ipsum glorificant; ad quorum imitationem nos glorificare didicimus.

τῆ φύσιν αὐτῆ συγκληρονομήσῃς, ἀλλὰ τῆ τῶ ἀνθρώπων μορφῆς ὡς ὁ Παῦλ· λέγει· Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι υἱοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι υἱοῦ. Αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ ὑψηλὸς ἔστι, ἔ μέγας καὶ δυνατὸς, καὶ ἀνεπὶ κατ' ἑαυτὸν γίνεται δὲ καὶ ὡς ἀνθρώποις τοῦτοι· ὅταν οἱ δαυλόοντες αὐτῆ, τοῦτοι ἐπιδεικνύονται βίω, ἔ πάντες ὁράοντες, αὐτὸς διλογήσῃσι τὸν δεσπότην.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Εὐχὴ δὲ αὐτῆ ἔστιν ἡ κατ' ἑαυτὸν αὐτῆ τῶ παιδῶν ἀναπαυομένη, ὡς ἀνθρώπων μορφῆς ἡμῶν τὸ κρεῖε ὄνομα εἰς τὸ διπλοῦς, μὴ φεῦγον ἡμᾶς, ἀλλ' ἀναπαυομένη τῆ ἡμετέρας βίω.

Δ'. ΥΨΗΛΟΣ ΕΠΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ Ο ΚΥΡΙΟΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καὶ πόσι τέλει ἐτυχῶ ὁ λόγος, ἀλλ' ἢ καὶ τῶ ἐπιφανῆς τῶ σωτῆρ· ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; πρὸς γὰρ ταύτης ἐν τῆ Ἰουδαίᾳ μόνῃ ἐλέγετο γινώσκοντες τῶ Θεοῦ, καὶ ἐν μένῃ τῶ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτῆ, τῶ ἔξω τῶ Ἰουδαίας ἐθνῶν δαίμοσι καταδεδωλωμένων ἐπιδόμασιν ἀκαθάρτοις, ἔ τοῖς τῶ εἰδωλολατρίας ἀντεχομένοις τῶ ὀνόματος τῶ κυρεῖ μὴδὲ εἰς ἔννοιαν ἠκούσας. ὅτι γὰρ μὲν ἐπιφανῆς αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὰς αὐτῆ μαθητὰς ἐπὶ πάντα διεπέμψατο τὰ ἔθνη, τῶν καὶ αὐτὰ πληρῆται ὁ δὲ τῶν περικειμένων φωνῶν τοῖς πᾶσι ὡς ἀδοξάζει ὑμῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρας πάλιν τὰ ἔθνη διεχομένη αὐτῆ τῶ λαφείας, ἔ ἐχ' ἀπλῶς ἐν, καὶ δύο, καὶ τρία, ἀλλὰ πάντα τὰ καὶ τῶ οἰκουμενῶν; τί ταύτης τῆς θεωρητικῆς σαφῆς εἶρον; πῶς δὲ ὑψηλὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι, ἢ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη; ὅτι μεγαλωμένον αὐτὸν, ἔ θεωροῦντες αὐτῶ ὑψος ἀπαγα· ἀλλὰ τοῖς δόγμασι, τῆ λαφείας, τῆ θεωρητικῆς, τοῖς ἀλλοῖς ἀπασιν, ἔ δὲ τὰ περὶ ἐνοῦντες, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὑψηλότερα πολλὰ καὶ μείζονα.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ ἀπλεσίστες λαμβανόμενα τὰ ῥήματα δηλώσῃσι, ὡς Θεὸς τῶ πάντων θεωροῖται, ἡψηλὸς ὢν (ὡς βασιλεὺς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη) ἔχων ἔ ἐν τοῖς ἔθνεσι τῶ δόξαν, τῶ καὶ τῶ ἐκείσε νοσητὸν ταγματῶν ἡγεῖσθαι βαθυτέρας τε καὶ ὑψηλοτέρας.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα δοξάζεται, ἀλλ' εἰς τὸν ἔρατον ἢ δόξα φέρεται, ἐντα τὸ ἀχειροποιήτων δυσπασθήλων κεικται, ἐντα διπλοῦς αὐτὸν αἰσθητῶν τῶ ἀγγέλων δοξάζουσιν ὡς εἰς μίμησιν ἡμεῖς δοξολογίαν ἐμαίσομεν.

Ἰ. ΤΙΣ ΩΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ;] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἄρα εἰ δοκεῖ μέγα εἶναι τὸ εἰρημῶνον, ἀλλ' ὅταν ἐπιτοήσῃς, πῶς τίνος εἶρηται, σφόδρα ἐστὶ καταδέξαι. Πῶς γὰρ ἐν ἔσοτοις κατοικεῖ, ὁ τὴν ἕρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν; ὁ παυταχῆ παρῶν; ὁ λέγων· Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐν Θεὸς πόρρωθεν· ὁ μῆψας τὸν ἕρανὸν ἀπιδραμῆ καὶ τὴν γῆν δεξιῇ ὁ κατέχων τὸν γυῖον τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους ἦν αὐτῶν ὁ λόγος, δεξιὰ τῆτο εἰως ἔτι κέχρηται τῶν λόγων, καὶ μικρὸν ἀνάγων αὐτῶν τὴν δόξαν, ἐπέσειν τὴν γνώμην ἐπιναβιβαζὼν ἡρέμα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Διδάσκαται ὁ θεὸς λαός, ὡς εἰ καὶ ἀνελήφθη ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ ἔστι ἐν δεξιᾷ τῶ Πατρὸς, ἀλλ' ἔν κ' ἔτιως πλήρης ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης, ἡμῶν, καὶ ὑπολαύει τῆς ἐπιτοκότητος αὐτῆ.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Ἐν ὑψηλοῖς ὁ θεὸς κατοικεῖ, ἢ μόνον δεξιὰ τὸν ἕρανὸν ὡς ὑψηλὸν ὄντα, καὶ αὐτῶ οἰκητήριον λεγόμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀγίοις ἐνοικεῖ. Ὑψηλοὶ δὲ εἶσι, δεξιὰ τὸ μηδὲν γήινον μεταδιώκειν τυγχάνουσι· πῶς ὡν Ἡσαΐας φησὶν· ἄγιος κύριος ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, ὑψηλὸς τὸς ἀγίους εἰπῶν.

Ζ'. Ο ΕΓΕΙΡΩΝ ΑΠΟ ΓΗΣ ΠΤΩΧΟΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸν ἦν ἐθνῶν δηλοῦσι λαόν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διούαται ἐπὶ τῶ δὲπὸ ἦν ἐθνῶν λαὸν λέγοντος, πῶς εἰ ἢ πρὸς φητεία· δεξιὰ τῆτο ἀλογησὶ σε ὁ λαός ὁ πτωχός. τῆτον τοιγαρῆν ἢ πτωχὸν ἐπὶ πάντα λαὸν δὲπὸ ἦν χαμαιζήλων πρῶματων ἐγείρας, καὶ τῆς κοφείας ἦν ἐλλητικῶν μυσταγματων, καθίσει μετ' τῶν ἀρχόντων τῶ Ἰσραὴλ, ὄντος αὐτῶ λαὸν εἰσι δὲ εἶσι οἱ Ἀπόστολοι οἱ ἀρχοῦτες τῶ Ἑβραίων λαὸν.

Θ'. Ο ΚΑΤΟΙΚΙΖΩΝ ΣΤΕΙΡΑΝ ΕΝ ΟΙΚΩ.] ΔΙΑΥΜΟΥ. Στείρας ἢ δὲπὸ ἐθνῶν Ἐκκλησία, ἀτεκνὸν ἔστιν τὸ πρῶτον, εἰς ἀφροσύνην καλεῖ λέγων· Ἐυφράθητι σείρα ἢ ἐπίτευσα· ῥῆξον καὶ βόσπον ἢ ἐκ ἐδῆνυσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχέσης τὸν ἀνδρα. ἀληθῶς γὰρ πολυπῶς καὶ καλλίπῶς ἢ δὲπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησία γηλοῖται ὑπὸ τὴν ἔχουσαν ἀνδρα νόμον Ἰουδαίων Συναγωγῆν. ἐκαστὴ δὲ ψυχὴ, δεξιὰ στείρηται ἄπῶς ἔστα, κατεκίκεται ὑπὸ τῶ Θεὸ ἐν ὅκῳ τῆ τῶ

5. QVIS SICVT DOMINVS DEVS NOSTER?] CHRYSOSTOMI. An non videtur esse magnum quod dictum est? Sed quando consideraueris de quonam id dictum sit, hoc longè erit eo inferius. Quomodo enim in cælis habitat, qui cælum & terram implet? qui vbique præsens est? qui dicit: *Deus appropinquans ego sum, & non Deus procul: qui mensus est cælum palmo & terram pugillo:* qui continet ambitum terræ. Sed quoniam loquebatur tunc cum Iudæis, propterea eo sermone vsus est, paulatim erigens eorum cogitationem, & mentem sensum attollens.

ATHANASII. Docetur hic nouus populus, quod licet Dominus noster assumptus sit, & in dextera Patris existat, attamen vt sic etiam plena sit omnis terra gloriæ eius, & fruatur visione ipsius.

ΗΣΥΧΗΙ. In excelsis Deus habitat, non solum propter cælum quod excelsum est, eiusque habitaculum nuncupatur, sed quia in Sanctis habitat. Hi autem etiam excelsi sunt, eò quod nihil terrenum contemunt: de quibus Isaias ait: *Sanctus Dominus qui in excelsis habitat,* excelsos appellans Sanctos.

7. SVSCITANS A TERRA INOPEM.] ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Scilicet populum ex Gentibus.

ΕΥΣΕΒΙΙ. Potest hoc etiam dici de populo ex Gentibus, de quo est hæc Prophetia: *Idcirco benedicet te populus inops.* Hunc igitur populum inopem ac pauperem à rebus terrenis erigens, & de stercore gentilitiarum abominationum, collocabit cum Principibus Israël, qui est populus eius. Sunt autem Apostoli illi Principes populi Hebræorum.

9. QVI HABITARE FACIT STERILEM IN DOMO.] ΔΙΔΥΜΙ. Sterilem illam Ecclesiam ex Gentibus, quæ primùm erat sine liberis, inuitat ad lætitiã dicens: *Latere sterilis quæ non parit: erumpe & clama quæ non parturit: quia multi filij deserta magis quàm eius quæ habet virum.* Reuerà enim plurimos pulcherrimosque liberos Ecclesia ex Gentibus peperit præ Synagoga Iudæorum quæ virum habebat legem. Quælibet autem anima, quæ ob sterilitatem absque liberis existit, collocatur à Deo in domo Dei vi-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quanta sit
Dei magni-
tudo.

1cr. 23, 23.
Isaiz 40,
12.

Isaiz 57,
15.

Deus erigit
pauperes.

Deus steri-
les fecun-
dat.
Isaiz 54, 1.
& Gal. 4,
27.

CATE-
NA PA-
TRVM.

uentis, scilicet Ecclesia, quæ est mater ope-
rum, disciplinarum, sensuum, & sermonum,
vt læteretur simul cum geniminibus quæ ha-
bit ex cohabitante secum verbo Dei. Cete-
rùm hæc etiam secundùm Scripturæ histo-
riam contigerunt. Anna nimirum mater Sa-
muelis habitare iussa est in domo: & mater
dicitur filiorum lætabunda, utpote sex om-
nino filiorum mater effecta. Etiam de Sarra,
& Rebecca, & Elifabeth, atque ante hanc de
illa quæ Sampsonis mater effecta est, de qua-
libet utique ipsarum hoc meritò dici possit,
quòd ipsam fecerit inhabitare domum ma-
trem filiorum lætantem.

Gentes olim
steriles,
nunc fe-
cunda.

ATHANASII. Sterilis quidem erat
Gentium multitudo, quæ etiam domus facta
est spiritualis, utpote Dominum habens in-
habitantem. Ceterùm cum lætitia quoque
plurimorum filiorum mater effecta est. Filij
enim ipsius per fidem in Christum seruati
sunt. Habet autem quamdam cum Synago-
ga differentiam, quòd illa de liberis minimè
lætata fuerit, quippè internecioni traditis.

HESYCHI. Siue naturam vniuersam,
siue Ecclesiam ex Gentibus sterilem dixeris,
utrique quadrabit id quod dictum est, quo-
niam per idololatriam steriles euaserant. Il-
lam enim foris vagantem in domum suam,
scilicet legem introduxit, & matrem filiorum
à Deo adoptatorum lætantem demonstrauit:
cuius personam hoc modo clare introduxit
Isaias: *Dices enim, inquit, in corde tuo: Quis
genuit mihi istos? Ego autem absque liberis,
& vidua transmigrata & captiua. Et istos
quis enutriuit mihi? Ego autem derelicta
sum sola; & isti mihi ubi erant?*

Isaiæ 49.
21.

Ζάντ Θεῷ Ἐκκλησία, ἥτις μητὴρ ἔργων,
μαθημάτων, ποιμάτων, καὶ λόγων, ὅπῃ τῶ
διφραίνου ἀμὰ οἷς ἔχει ἡμῆμασιν ὑπὸ
τῆ συνοικάντ. Θεῷ λόγῳ. Σωβίβη δὲ
ταῦτα καὶ καὶ τὴν τῆς γραφῆς ἰσοεῖαν.
Ἄνα γὰρ ἡ μητὴρ Σαμουὴλ κατακίονη ἐν
οἴκῳ· καὶ μητὴρ λέγεται τέκνων διφρανο-
μῶν, ὅλων ἐξ τέκνων ἡμομῶν μητῆρ.
Καὶ ὡσεὶ τῆς Σάρρας, καὶ Ρεβέκκας,
Ἐλισάβετ τὴ, καὶ ὡσεὶ ταύτης τῆς μη-
τερός ἡμομῶν τῆ Σαμψῶν, λέγοι τίς
διλόγως ὡσεὶ ἑκάστης αὐτῆς, ὅπ κατα-
κισσεν αὐτῶν μητέρα τέκνων διφρανο-
μῶν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Στείρα μὲν ἡ τῶν ἔθνῶν
πληθὺς, ἥτις καὶ οἶκος γέγονε πτωματικός,
ἀπὸ τὸν κύριον ἰνοικον ἔχουσα. γέγονε δὲ καὶ
πολλῶν τέκνων μητῆρ μετ' διφρασιῆς.
Ἐσώθη γὰρ αὐτῆς τὰ τέκνα διὰ τῆς πίστεως
τῆς εἰς Χριστόν. Ἐχθὴ δὲ πᾶσα καὶ ἀντιδρασ-
τικῶν ὡσεὶ τῶν Συναγωγῶν, ὅπ ἐκείνη ἐκ
ἡφραίνθη ὅπ τῶν τέκνοις, ἀπὸ ἀπώλειαν
ὡσεὶ ἀπομῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Στείρα εἶτε τῶν φύσιν
ἄλλων, εἶτε τῶν ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία λέ-
γοις, ἀπ' ἑκατέρας ἀρμόσῃ τὸ λογομῶν,
διὰ γὰρ τῶν εἰδωλολαβῆαν ἐσείραίντ. ταῦ-
τῶν τῶν πόνων ἐξῶ ρεμβομῶν εἰς τὸν οἶκον τῆ
ἐαυτῆ τὸν νόμον ἐξήγαγε, & μητέρα τέκνων
τῆ ὑποβιτέταν τῶν τῶν διφρανομῶν ἐδ-
ξῆ τῆς ἔπας σαφῶς τὸ ὡσεὶ σῶπον ὁ Ἡσαΐας
ἐξήγαγε. Ἐρεῖς γάρ, φησιν, ἐν τῇ καρδίᾳ
σε. τίς ἐχθρῶς μοι τέτυκε; ἐγὼ δὲ ἄτεκος, καὶ
χῆρα παρρητικός καὶ ἐκκελεισμένη. Καὶ τέτυκε
τίς ἐξέφελέ μοι; ἐγὼ δὲ κατελείφθην μόνη
ἔτοι δὲ μοι πᾶ ἦσαν;

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Pfalmus brevis & facilis hortatur cultores Dei ad ipsum collaudandum; eò quòd, cum Altissimus sit, non dedignetur ad nos oculos inclinare & multis nos beneficijs afficere.

1. *Laudate pueri Dominum.*] Nomen *pueri* hoc loco non accipitur vt significet ætate paruulos, sed malitiã, hoc est, simplices & humiles. Vnde dictio *puer* hîc accipi debet pro seruo; quomodo frequenter & in profanis & in sacris accipitur Scripturis. Atque ita in alio Psalmo eandem sententiam exprimit mutato partium ordine dum ait: *Laudate nomen Domini, laudate serui Dominum.* Quin & Aquila, Symmachus & Theodotion hoc loco non *παῖδες, pueri,*

Psal. 134.

sed *δούλοι, serui,* sunt interpretati. Pulchrè S. Augustinus hîc ex sensu morali respondet, solis pueris licere nomen Domini laudare. Nam pueri, iuxta Anagogen, significant humiles. Ergo solùm humiles Deum laudant, dum per animi submissionem debitum cultum ei exhibent. *Incipitis enim laudare, inquit, sed sine fine laudate: ex hoc ergo & vsque in sæculum sine fine laudate. Ne dicatis, Nunc incipimus quidem laudare Dominum, quia pueri sumus; sed cum creuerimus, magnique fuerimus, nos ipsos laudabimus. Non sic pueri, non sic. Propterea dicit Dominus per Isaiam, Ego sum: & vsquedum senescatis ego sum. Id est, Semper laudandus est qui est. Laudate pueri Dominum ex hoc, laudate senes,*

Soli pueri,
id est humi-
les, laudant
Deum.

& usque in seculum. Ergo ex sententia S. Augustini solum pueri, id est humiles, laudant Dominum, sicut ait Psalmus, *Ex hoc nunc, & usque in seculum*, id est semper, in æternum. Laudatio autem ab humili Deo exhibita similis est laudi, quam Deo exhibent Beati.

5. *Qui in altis habitat, & humilia respicit, &c.* Inter alias admirabiles diuinæ prouidentia rationes hanc potissimum extollit, quod excelsus cum sit Dominus humilia respiciat. Nam & magni magnos diligunt, & supremi sæculi Principes alios similes; nempe nobilissimos & illustrissimos suo amore dignos ducunt. Non verò sic Deus noster, *qui in altis habitat, & cum immensus & excelsus naturâ sit, humilia respicit in celo & in terra.* Pulchrè ad hunc locum Prosper: *In altis, inquit, Dominus habitat; id est in Sanctis, & spiritualibus, atque celestibus; & humilia respicit, id est ipsos Sanctos, nunquam in se, sed semper in Domino gloriantes. Delectatur enim aliquid humilium & humilitate celorum in celo & in terra: hoc est, quorum conuersatio in calis est, licet mortali sint carne circumdasi.* Respectus itaque humilium, quo à Domino respiciuntur vt cæli sui, vt ipsâ humilitate sublimes, respectus est benignitatis & amoris; respicit enim eos vt ipsius honoris auidos, vtque humilitate decoros: & ad eos diligendos trahitur, quia cum eos iustos & sui similes fecerit, eximio quodam ipsos amore dignatur. Humilibus nempe nihil aliud curæ est nisi honor Dei: nam illum honore afficiunt, dum eidem omne bonum tribuentes, seipsos conatusque suos, apertissimâ compulsi veritate, contemnuunt. Illos autem qui Deum honorant ipse gratissimos habet, eisque abundantissimam gratiam impertit. Quâ ratione Ecclesiasticus ad humilitatem hortatur dicens: *Quantò magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei salus, & ab humilibus honoratur.* Nihil est pretiosius, nihil desiderabilius, quam apud Deum inuenire gratiam, & eius amorem ac benevolentiam promereri. Si hanc igitur tibi conciliare cupis, quantò maior fueris, tantò magis te abijce, tantò modestius de te cogita, tantò verius alijs te submitte, vt hunc thesaurum gratiæ Dei possidere merearis.

7. *Suscitans à terra inopem, &c.* Hoc nimirum Christus in fundanda noua religione atque instruenda Ecclesia fecit, quando satores fidei Apostolos non porphyrogenitos elegit, aut patritio sanguine gloriosos, sed abiectos, ignotos, sordibus obsoletos, & vt eos describit magnus Dauid, stercoretos, quos administris gratiæ dedit, & Regum Patres. Quam Numinis sancti prouidentiam admirans Paulus, de primitijs Ecclesiæ loquens & Magistris orbi diuinitus renuntiatis, *Non multi potentes, inquit, non multi*

nobiles, &c. Vt videatur præiuisse Deus iudicio suo, & Ecclesiæ velut sanxisse, non eos ad moderandam religionem sumi oportere illustres viros, qui natalibus efferuntur atque ferociunt, sed à populi humilitate tenuique fortuna tamquam è stercore educendos, qui solum gloriæ teneant, & pietate insignes.

8. *Qui collocat eam cum Principibus, &c.* *Prætoras, sine Principes populi,* vocat Apostolos, vt Ordinaria Glossa interpretatur. Ad eorum cœtum honoratum adiunguntur omnes Pontifices & Episcopi, quos summus Imperator Christus humili sæpè loco natos ad summum Principatum euehit, & non tabellis aureis, quas olim Reges in creatione Magistratum solebant tribuere, sed consecratione Principes facit. Magnum sanè decus atque incredibilis honoris amplitudo, quod horum Principum imperio cælum, animæ & felicitas subijciantur. *Hand exiguus est titulus meritorum* (ait lex Imperatoria) *regere & gubernare Prouincias:* quantò maior est, moderati animas, omni hac rerum vniuersitate maiores? leges figere? ore Dei arbitrari? Hoc ad eos tantum pertinet, qui cum illo amplissimâ potestate animas regunt & gubernant, & omnia Deo subijciunt. Quare in beatis Angelis, qui omnes sunt administratorij spiritus, cum curam etiam habeant animarum, sintque in gradu longè magnificentissimo constituti, *Principatus* reperitur, in quo magna diuinæ mentis imago lucet: in Beatis, inquam; nam illi superbi impio lætrocinio exultantes, qui contra beneficium Numen insanierunt, in sempiternum chaos præcipitati, *non seruant suum Principatum,* ait Apostolus Iudas. Titulus ille intensitæ gloriæ non potest cum vitio consistere, obsolescit istius Principatus clarissimus splendor atque dignitas, nisi virtus & sanctimonia comitentur.

9. *Qui habitare facit sterilem in domo, &c.* Possit hoc totum referri ad singulas, quæ cum diu steriles fuissent, postea pepererunt, vt Saram, Rebeccam, Rachelem, Annam, & similes; sed altiore sensu pertinet ad Ecclesiam ex Gentibus congregatam, quæ prius sterilis, postea plures Deo peperit quam synagoga: de qua est illud Apostoli ad Galatas ex Isaia cap. 54. *Latere sterilis que non parit: erumpet & clama que non parturit: quia multi filij deserta magis quam eius que habet virum.* Quod autem ad verba attinet, cum dicitur, *Qui habitare facit sterilem in domo,* per domum intelligitur familia siue abundantia liberorum. vt sic sensus: *Qui facit vt sterilis, quæ manebat solitaria, iam habitet inter sobolem copiosam in magna familia: id quod per verba sequentia declaratur, Matrem super filijs latantem:* Græcè, *ἐπι τίνων:* pro quo Latini habent, *Matrem filiorum latantem.*

ANNOTATIONES COR- DERII.

Principes sunt Apostoli & animarum curam habentes.

Iud. 6.

Ecclesia prius sterilis Deo plures peperit quam synagoga.

Gal. 4, 27.

Deus cum altis sit humilia respicit.

Humilibus solus Dei honor cura est.

Eccli. 3, 20.

Deus pauperes elegit in Ecclesia Principes.

1. Cor. 1, 26.

IN PSALMVM CXIII. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλεῖα.

Hic etiam Psalmus tam Iudæos, quam eos qui de Gentibus sunt, ad laudem excitat: illis quidem recensens beneficia ab uniuersorum Deo in ipsos collata, & idola perstringens; his uerò qui ex Gentibus sunt, utpote iam ab idolorum cultu liberatis, ostendens quantum intersit inter uerum Deum & eos qui non sunt dij. Atque utrosq; ad ueram Dei cognitionem disponit.

Τὸ μὲν καὶ ἐν ᾧ ὡς κελεύεται καὶ Ἰουδαίαις, καὶ τὰς εἰς Ἰθραὴν· τοῖς δὲ κατὰ τὴν τὰς ἀποστολῶν τὰς ἐπὶ τῆ ἡμῶν ἔλθον θεῷ εἰς αὐτοὺς γρηγορήσας, καὶ τὰ εἰδωλὰ δεχόμεθα· τοῖς δὲ εἰς Ἰθραὴν, ὡς ἀπὸ εἰδώλων ἀπαλλαγῆσι, τὸ μῖσος ἐπιδοκίμους ἡμῶν ἐκ ὅτων θεῶν πρὸς τὸν ὄντα. καὶ ἀμφοτέρους πρὸς θουγατωσὶν ἡμῶν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

I. **I**N exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro:

De ijs qua
in exitu
Ægypti
conuenerūt.

In exitu, id est in redemptione, in liberatione ab Ægypto. Et non dixit simpliciter de Ægypto, sed addidit de populo barbaro, per hoc nomen inimicorum, Dei curam ac prouidentiam demonstrans.

2. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius.

Templum, inquit, quod est in Iudæa, factum est sanctificatio ipsi, & populus Israël Regnum ei. Deinde subiungit miracula per ipsos gesta.

3. Mare vidit, & fugit:

Mare rubrum intelligit.

Jordanis conuersus est retrorsum.

Hoc enim factum est dum arca sancta per fluuium illum transibat.

4. Montes exultauerunt * sicut arietes, & colles sicut agni ouium.

Deo nempe in ipsis apparitiones exhibente, ob salutem Israël quodammodo exiliebant.

5. Quid est tibi mare quòd fugisti? & tu Jordanis, quia conuersus es retrorsum?

6. Montes * quia exultastis

* Vulgata
ut

* Vulgata
omittit
quia

α. **I**N ἐξόδῳ Ἰσραὴλ εἰς Ἀἴγυπτον, οἶκος Ἰακώβ ἐκ λαῶν βαρβάρων.

Ἐν ἐξόδῳ, τὴν ἐν τῇ ἀπαλλαγῇ, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς Αἰγύπτου. καὶ ἐκ εἰπω ἀπλῶς Αἰγύπτου, ἀλλὰ προσέθηκε λαῶν βαρβάρων τῶν ὀνόματι ἡμῶν ποταμίων, τὸ δὲ τὴν κηδεμονίαν ἐνδεξάμενοι.

β. Ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτῶν, Ἰσραὴλ εἰσότης αὐτῶν.

Ἐγένετο, φησιν, ὁ ἐν Ἰουδαίᾳ ναὸς, ἀγίασμα αὐτῶν, καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ βασιλεία αὐτῶν. εἶτα ἐπιφέρει τὰ θαύματα δι' αὐτοὺς γινόμενα.

γ. Ἡ θάλασσα ἴδεν, & ἔφυγεν· τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν λέγει.

Ὁ Ἰορδάνης ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω.

Ἐγένετο γὰρ τὸ ἐν τῆς κιβωτῆς τῆς ἀγίας δεξιᾶς τὸν ποταμὸν.

δ. Τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κελοὶ, καὶ οἱ βενοὶ ὡς ἀγρία πτεροβάτων.

Τὰ θεῶν δηλαδὴ τὰς ἐπιφανείας ἐν αὐτοῖς ποικιλίαις, οἷον ἐσκίρτησαν ὅτι τῇ τῆ Ἰσραὴλ σωτηρία.

ε. Τί σοι ἐστὶ θάλασσα ὅτι ἔφυγες; & σὺ Ἰορδάνη ὅτι ἐπεσεράφη εἰς τὰ ὀπίσω;

ς. Τὰ ὄρη ὅτι ἐσκίρτήσατε ὡσεὶ κελοὶ,

κελοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀγρία προβάτων.

sicut arietes, & colles sicut agnouiium.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Ταῦτα ὁ λαὸς ἔρωτά τὰ στοιχεῖα. εἶτα ἢ προσωποποιεῖ, ὑποκρίνασθαι τὴν ἐρωθῆναι. ὑποκρινόμενα ἐν ἐνοῆναι ἐπάγωσι.

Hæc populus interrogat elementa. Deinde personæ fictio facit, vt ad interrogata respondeant. Illa igitur respondendo subiungunt:

Ζ. Ἀπὸ προσώπου κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ Ἰακώβ.

7. A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob.

Διὰ τὸ τό, φησιν, ἰσαλάθησαν, ὅτι τὴν προσώπῳ τοῦ θεοῦ ἐκ ἐπίσεως ἠγμύε ἔμπεσαν τὸ ἴδιον λαόν. εἶτα, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα θαύματα δηγήσεται, ἐπιφέρει.

Idcirco, inquit, commoti fuimus, quia Dei coram populo suo præcedentis aspectum minimè ferebamus. Deinde, vt alia etiam miracula recenscat, subiungit:

Τὸ στίβαντ' ἐν τῷ πέτρῳ εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ τὴν ἀκρότητον εἰς πηγὰς ὑδάτων.

8. Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Αὐτὸς γὰρ τὴν ἀρσῆν πῖσαν τῇ προχύσῃ τῆς ὑδάτων ἐπέκλυσε, πηγὰς ἐκείθεν ἀφθόως ἀναδεδῆναι καλέσας. εἶτα λοιπὸν αὐτὸς ὁ λαὸς ἐπάγει.

Ipse enim sterilem petram profusione aquarum inundauit, iubens inde fontes vberes promanare. Deinde populus ipse deinceps subiungit:

θ. Μὴ ἡμῖν κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν.

9. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

ι. Ἐπὶ τῷ ἐλέει σου ἐστὶ τῆ ἀληθεία σου· μὴ ποτε ἐπίωσι τὰ ἔθνη, καὶ ἔσται ὁ θεὸς αὐτῶν.

10. Super misericordia tua & veritate tua: nequando dicant Gentes, Vbi est Deus eorum?

Τὸ προσώπου ὑπεξήρχεται τῷ ἔξ Ἰσραὴλ, ἔστω τῷ αἰτήσαντι συνηγαριθμηθῆναι τῇ τῆς ἐθνῶν κλίματι. Ἡμοῖς μὲν γὰρ, φησιν, μωρίων ἀξιοὶ κεκάν· ἀλλ' ὅπως τὸ ὄνομα σου μὴ βιβηλωθῇ, σάξον ἡμᾶς.

Subducit personam Israëlitarum, & illorum qui petunt annumerari Gentium vocationi. Nam nos quidem, inquit, innumeris malis digni sumus; verumtamen ne nomen tuum profanetur, saluos nos fac.

ο. Ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ ἐρασίῳ καὶ ἐν τῇ γῆ· πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν.

11. Deus autem noster in celo * & in terra: omnia quæcumque voluit fecit.

* Vulgata omittit & in terra:

Οὐ γὰρ ἔσται ἔτι, φησιν, αἷς αὐτοῖσι ὑπολάβοιεν μὴ εἶναι σε ὑπάρχοντα γὰρ καὶ δεσπόζοντα τῷ παντί, καὶ ἡμεῖς κατείσμεθα, ὅτι ὅσα ἠθέλησας καὶ ἐν τῷ ἐρασίῳ καὶ ἐν τῇ γῆ εἰργάσασθαι, καὶ ἐργάζῃ.

Non enim, inquit, ita se res habet, prout illi opinantur te non esse: existis enim & dominaris vniuerso, & nobis constat, te quæcumque voluisti in celo & in terra effecisse, & facere.

ιβ. Τὰ εἰδωλα πῶς ἐθνῶν ἀργυροὶ καὶ χρυσοὶ, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων.

12. Simulacra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.

Dij Gentium summa laca.

Οὐδὲ γὰρ εἶ, φησιν, καὶ τὰ εἰδωλα ἀχειρες ἀνθρώπων εἰργάσαντο.

Non enim es, inquit, sicut idola quæ manus hominum fabricarunt.

ιγ. Στόμα ἔχεις, καὶ ἔλαλῆσαν ὀφθαλμοὺς ἔχεις, καὶ ἐκὼν οὐ βλέπεις.

13. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Nempe, inquit, instrumenta quidem sensuum ipsis insculpta sunt, sed sensus minime inest.

14. Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt.

15. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.

Deinde gratiosè subiungit imprecationem in illos qui arbitrantur illa aliquid esse. subdit enim:

16. Similes illis fiant qui faciunt ea; & omnes qui confidunt in eis.

Nequaquam, inquit, sibi ducant contumeliæ, si dijs suis similes euaserint. Quod si autem hoc ipsis non fuerit iucundum, quomodo non fugienda sit illorum adoratio?

17. Domus Israël sperauit in Domino: adiutor * & protector eorum est.

* Vulgata
addit eorum

Sed nobis, inquit, Israëlitis non est talis Deus; sed qui spem nostram continet, & in opus educit.

18. Domus Aaron sperauit in Domino: adiutor * & protector eorum est.

* Vulgata
addit eorum

Cùm in superioribus versiculis multitudinem commemorasset, hoc loco recenset Sacerdotes. Deinde etiam vniuersim tam populos quàm Sacerdotes coniungens, subdit:

19. Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino: adiutor * & protector eorum est.

* Vulgata
addit eorum

Deinceps exinde quasi alternis sibi mutuo respondentibus subiungunt:

20. Dominus * recordatus nostri, * benedixit * nos:

* Vulgata
memor fuit
* addit &
* nobis

Deinde altera pars:

21. Benedixit * domum Israël:

* domui

Deinde pars alia:

Benedixit * domum Aaron.

* domui

Ἀμέλει, φησιν, ὄργανά ἐστιν αὐτοῖς ἀσπίσαν ἐγγλυμμένα, αἰσθήσεως δὲ ἐκ ἑν.

ιδ'. Ὡς τὰ ἔχουσι, καὶ ἐκ ἀκρόθονται· ῥῖνας ἔχουσι, καὶ ἐκ ὄσφραυθίζονται.

ιε'. Χεῖρας ἔχουσι, ἔξ ἡλιποῦσαι· πόδας ἔχουσι, καὶ ἐπιπατήσουσιν ἐφωτόσουσιν ἐν τῷ λαβρυγιάτων.

Ἔπειτα χαρίως ἐπιφέρει τὴν ἀεὶ τοῖς διορθοῦσι εἶναι πὶ ταῦτα. ἐπαγει γάρ·

ις'. Ὅμοιοι αὐτοῖς γροῦντο οἱ ποιῶντες αὐτὰ· καὶ πάντες οἱ πεπιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

Οὐ δὴ πη, φησιν, ὕβρις ἠγύσσονται, καὶ τὰς θεὰς αὐτῶν γυῖαθ· εἰ δὲ ἐχ' ἡδὺ αὐτοῖς τὸτο, πῶς ἐφελκτεῖον αὐτῶν τὴν πρῶσκημῶσιν;

ιζ'. Οἶκος Ἰσραὴλ ἠλπισεν ἐπὶ κύριον· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστίν.

Ἄλλ' ἡμῶν, φησιν, τῷ Ἰσραὴλ ἐκ ἐπιτοῦτ' ὁ θεὸς· ἀλλ' ὅς τῷ ἐλπίδα ἡμῶν κατέχει, καὶ εἰς ἔργον ἄγει.

ιη'. Οἶκος Ἀαρὼν ἠλπισεν ἐπὶ κύριον· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστίν.

Εἰπὼν ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις τὸ πλῆθος, ἐπαύσα τὰς ἱερεῖς λέγει. εἶτα καὶ καθ' ἕνα συνάγων τὰς τε λαοὺς καὶ τὰς ἱερεῖς, ἐπιφέρει·

ιθ'. Οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον, ἠλπισαν ἐπὶ κύριον· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστίν.

Ἔπειτα ἐφεξῆς ὡσανεὶ ἀντιφωνῶντες ἀλλήλοις ἐπαύσων·

κ'. Κυριε μνηθεῖς ἡμῶν, διλόγησεν ἡμᾶς·

Ἔπειτα ἔπειτα μέρ'.

κα'. Εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἰσραὴλ·

Ἔπειτα τὸ ἄλλο·

Εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἀαρὼν.

Κα)

Καὶ ἔπειτα ἐξεΐης. φωνὴ ὡδωφωνῆ γέν τῆ δ' ἡμῶν.

κβ'. Εὐλόγησε τὰς φοβούμενους τὸν κύριον, τὰς μικρὰς μὲν τῶν μεγάλων.

Εἶτα καὶ ἐπὶ δόχοντα ἀλλήλοις.

κγ'. Περθεΐη κύριος ἐφ' ἡμᾶς ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἔπι τὰς υἱὰς ὑμῶν.

Εἶτα πάλιν τὸ ἔπειτα μέγας.

κδ'. Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῶν κυρίῳ, τῶν ποιήσαντι τὸν ἔρανον καὶ τὴν γλῶσσαν.

Εἶτα αὐτὸς ὁ Περθεΐης ἐπιπροφραγίζων τὰ εἰρημνία ἐπάγει.

κε'. Ὁ οὐρανὸς τῆ ἔρανον τῶν κυρίῳ τὴν δὲ γλῶσσαν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Εἰ κεῖνός, φωνῆ, ὁ Θεὸς, ὁ τὸν ἀνώτερον ἔρανον οἰκῶν, αὐτὸς τοῖς ἀνθρώποις εἰς οἰκιστὴν τὴν γλῶσσαν ἔδωκεν.

κε'. Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσίν σε κύριε, ἔδδ' πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ἄδην.

κς'. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες βιολογήσωμεν τὸν κύριον ἀπὸ νῦν καὶ ἕως ἔσχατων αἰώνων.

Πρὶν εἶναι, φωνῆ, δέσποτα ἡ τῆ θανάτου ἀνάγκη πάντας ἡμᾶς καλύψει, ἐπιδείξει εἰς ἡμᾶς τὰς οἰκτιρὰς σου, ἵνα αἰδοῦμενοι τῆς δειροφροσύνης, ὑμνήσωμεν καὶ δοξάσωμεν ἀνααιδιότητες γὰρ ἐδδ' ἐν τῆ τῆ ποιήσωμεν.

Et sic deinceps. Vox itaque populi respondens est:

22. Benedixit * ijs qui timent Dominum, pusillis cum maioribus.

Deinde sibi mutuo apprecantur:

23. Adijciat Dominus super vos, super vos & super filios vestros.

Deinde rursus pars altera.

24. Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram.

Denique ipsemet Propheta ea quæ dicta sunt concludens subdit:

25. Cælum cæli Domino: terram autem dedit filijs hominum.

Ille, inquit, Deus, qui supernum cælum inhabitat, ipse quoque hominibus terram dedit incolendam.

26. Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.

27. Sed nos qui vivimus * benedicemus Dominum ex hoc nunc & vsque in sæculum.

Priusquam igitur, inquit, Domine nos omnes mortis necessitas obumbret, exhibe nobis tuas miserationes, ut beneficij sensu percepto, te laudemus ac glorificemus; nam sensibus priuati nil horum faciemus.

PARAPHRASIS ANONYMI. * Vulgata omnibus

* Vulgata benedicimus Domino

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

α'. **Ε**Ν ΕΞΟΔΩ ΙΣΡΑΗΛ ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.] Ο'τε, φωνῆ, ὁ οἰκιστὴς τῆ Ἰσραὴλ ἐλυξῆτο τῆ βαρβάρῳ λαῷ τῆς δευτείας (λέγει δὲ τῶν Αἰγυπτίων) τότε μὲν τὴν γλῶσσαν ἔδωκεν ἔξοδον, οἰκιστὴς αὐτῶν γέγονεν ἡ Παλαιστίνη καὶ βασιλεία ὁ Ἰσραὴλ. Εἶτα καταλέγει τὰ τότε γεγονότα θαύματα, καὶ φωνῆ.

γ'. Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΕΙΔΕ, ΚΑΙ ΕΦΥΓΕΝ.] Η' μὲν ἐρυθρὰ, φωνῆ, περὶ τὴν αὐτοῖς διέστη ὁ δὲ Ἰορδάνης εἰς τὴν πίσω ὑπάρχετο διόδον τῆ κιβωτῶν ὡδωφωνῆ. φροσῶποποιία δὲ τὰ λεγόμενα. Περιτίθησι

Ι. **Ε**Ν ΕΞΙΤΩ ΙΣΡΑΗΛ ΔΕ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.] Quando, inquit, domus Israël redempta fuit à barbari populi seruitute (intelligit autem Ægyptios) tunc post egressum inde, habitatio ipsi fuit Palæstina & Regnum Israël. Deinde recenset miracula quæ tunc contigerunt, & ait:

3. MARE VIDIT, ET FUGIT.] Mare quidem, inquit, rubrum ipsis transeuntibus diuisum fuit; Iordanis verò retrorsum recessit arcæ transitum præbens. Hæc autem per proferociam dicta sunt. Rebus enim

De maris & Iordanis recessu.

SOM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

enim inanimatis quodammodò sensum af-
fingit, Dei potentiam deprædicans, & sensibi-
le quoddam gaudium subinsinuat.

5. QUID EST TIBI MARE QVOD
FVGI STI?] Ac si animata forent inter-
rogat elementa; & quia inanimata erant, ipse
pro eis subiungit responsonem. Istiusmodi
enim est profopocia. Quæ est autem re-
sponso? *A facie Domini.* Idcirco, inquit,
immutata sumus: quia Dei apparentis & po-
pulum suum præcedentis aspectum minimè
ferebamus. Propriè autem loquendo, à facie
Saluatoris mota fuit terra vniuersa, non ex
parte, sicut tunc mare, & fluuij, & montes,
& colles. Quod Aquila *parturijt* ait; iuxta
illud dictum Isaiz, *Quis audiuit talia? Si*
parturitiuit terra in die vna, aut etiam nata
est gens tota simul? Tunc igitur commotæ
sunt Gentium religiones, vt constituerentur,
& in melius mutarentur. A facie autem Do-
mini parturiuit terra: ipse enim est, qui per
gratiam animas hominum, quæ olim steriles
erant, fecundas reddidit. Deinde cetera
quoque enarrans, subiungit:

*A facie
Saluatoris
totæ terra
mota fuit.*

Isaie 66,7.

*De aquis d
petra ma-
nantiibus.*

8. QVI CONVERTIT PETRAM.]
Illius, inquit, Dei faciem non sustinebamus,
qui poterat ea quæ tantummodò volebat;
qui de petra faciebat fontes emanare, &
stagnorum originem existere. Rupem enim
dicit, quæ ob duritiem de summis vertici-
bus rescari non poterat. Hoc loco autem
non alia est petra, & alia rupes, sed gemina-
tione iterum vsus est.

*Soli Deo
gloria.*

9. NON NOBIS DOMINE, NON
NOBIS.] Etiamnum, inquit, Domine
temetipsum imitatus, non auertas à nobis
clementiam tuam. Non enim hoc nos glori-
ficabit, sed te, qui post tot tantaque delicta
nostri adhuc curam geris. Videtur autem
hoc insinuate casum populi de circumcisio-
ne. Nos quidem, inquit, indigni sumus gra-
tiâ, quâ tota gens digna reputabitur. Verum-
tamen ne feceris nobis Domine secundum
delicta nostra, sed propter nomen tuum,
quod ab initio inuocatum est super nos, cle-
mentiam tuam nobis manifesta. Nam si nos,
inquit, perpeSSI fuerimus propter peccata no-
stra, Gentes autem hoc ignorauerint, existi-
mabunt nos ob infirmitatem tuam perpeti
illa quæ patimur, perperam suspicantes te

γδ κτ̄ τοῖς ἀψύχοις οἰστέ ἀιδίῳσω, τῷ θεῷ
κρυύτων τὴν δύναμιν, καὶ τῆς ἀιδίῳσεως
ὑπερυποφάνει χάριν.

6. ΤΙΣ ΟΙ ΕΣΤΙ ΘΑΛΑΣΣΑ ΟΤΙ
ΕΦΥΓΕΣ;] Ὡσπὶρ ἐμψυχα ἔροται τὰ σοι-
χεῖα. Ἐπεὶ ἀψυχα ἴα, αὐτοὶ ἐπιφέρει κτ̄
ἢ ἀπόκρισιν. τοῦτον γδ ὑπεροποποιῖα. τίς
δὲ ἢ ἀπόκρισις; Ἀπὸ ὑπερώπου κυρίῳ. ὁ δὲ
τῆτό, φησι, μετασκεδαζόμεθα, ὅτι τὴν τῆ
θεῷ ὑπερώψῃ ἐκ ἐπιφανεῖ τῆ ἰδίῳ λαῖ
ὑπεροσημεῖν κτ̄ ἐπιφανομεῖν. Ἐναλίδως
δὲ εἰπεῖν, ἀπὸ ὑπερώπου τῆ σωτήρος ἐκλο-
νήθη ἢ γῆ πᾶσα, ἔμερικῶς, καθάπερ τότε
ἢ θαλάσσα, ἔ ποταμοί, καὶ ὄρη, ἔ βενοί.
ὁσπὶρ Ακὺλας ὠδίνσῃ φησι κτ̄ τὸ παρ' Ἡ-
σαίου ῥηθῆν, Τίς ἤκουσε τοιαῦτα; εἰ ὠδῆ γῆ
ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἢ κτ̄ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἄπαξ;
Τότε εἰ ἐκλονίθη τὰ ἔθῃ ἐθιῶν σεβάσματα,
ὡς ἀσπῆ, ἔ ὑπὸ τὸ κρεῖττον μεταβληθῆ.
Ἀπὸ ὑπερώπου δὲ κυρίῳ ὠδίνσῃ ἢ γῆ
αὐτοὶ γὰρ ἔστιν, ὁ δὲ τῆς χάριτος τὰς
πάλαμ σείρας ἔθῃ ἀνθεῖπαν ψυχᾶς ὠτέ-
νης ἀπεργασάμεν. εἶτα διηγέμεν
ἔ τὰ λοιπὰ, ἐπιφέρει:

7. ΤΟΥ ΣΤΡΕΨΑΝΤΟΣ ΤΗΝ ΠΕΤΡΑΝ.]
Ἐκείνη, φησι, τῷ θεῷ τῷ ὑπερώψῃ ἐκ ἰνέγκα-
μεν, τῆ διωληθῆτ ἔ ἄ μόνον ἰβελίθη τῆ ἢ
πέτρας ποῖσαντος ῥόστῳ πηγᾶς, κτ̄ λιμῶν
ὠρεθῆναι ὑπὸ θεῳ. ἀκρότομον γδ λέγει, ἢ
μὴδὲ ἐκ τῆ ἀκροῖ διωληθῆναι τμηθῆναι
ὁ δὲ τὸ στρέμωσι. ἐκ ἄλλο δὲ ἢ πέτρα, κτ̄
ἄλλῃ ἢ ἀκρότομῳ, ἀλλὰ κἀνταῦθα ἰπα-
ναδιπλώσῃ χεῖται.

8. ΜΗ ΗΜΙΝ ΚΥΡΙΕ, ΜΗ ΗΜΙΝ.]
Καὶ νῦν, φησι, δέισοτα σάυτον μιμέμε-
ν, μὴ καλύσης ἀφ' ἡμῶν τὴν φιλανθε-
πίαν σου. Οὐ γδ ἡμᾶς τῆτο δοξάσῃ, ἀλλὰ
σε, τὸν μῆ τῆτοσῳτα πλημμελήματα κη-
δόμενον ἡμῶν ἔπ. Ἐομοῖ δὲ τῆτο τῆ ἐκ
ὑπερομῆς λαῖ ἀνίτῳτα τὴν ὑπό-
πῳσῳ. ἡμῶν μὲν, φησι, ἀνάξιοι τῆς
χάριτος, ἢς ἄπαν ἔθῃ ἀξιοθήσε-
ται. ἀλλὰ μὴ ἡμῶν ποῖσης δέισοτα κα-
τὰ τὰ πλημμελήματα ἡμῶν, ἀλλὰ ὁ δὲ
τὸ σὸν ὄνομα, τὸ ἔξ ἀρχῆς ἐπιτεκνη-
μεῖν ἡμῶν, τὴν φιλανθερπίαν σε
ἡμῶν ἐμφάνισον. εἰ γδ ἡμεῖς πάθῳμεν
κακῶς, φησι, δὲ ἁμαρτίας, ἀγνοή-
σοσι δὲ τῆτο τὰ ἔθῃ, νομῆσοσι ἀδε-
νεία σῆ πάχειν ἂ πάχουμεν, μὴ εἶναί σε
κακῶς

κακῶς ὑποποιήσας. Ἀλλ' ἐχ' ἕπας ὅστιν ὡς
ἢ ἐκείνων ὑπολήψεις· ὑπάρχεις γὰρ, καὶ δε-
σπόζεις τῷ παντί. Καὶ ἡμεῖς πεπεισμεθα,
ὅτι ὅσα ἠθέλησας καὶ ἐν τῷ ἔραθ' καὶ ἐν τῇ
γῆ, καὶ εἰργάσασθαι, καὶ ἐργάζῃ. Σημείωσαι δὲ
ὡς, εἰ ἐν γῆ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε, πῶς
διχόμεθα· ἡμεθεῖς τὸ θεῖον σε ὡς ἐν
ἔραθ' καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. εἶτα καὶ ὡς
θεῖον ποιεῖται τῷ εἰδῶλῳ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ
φροσὶ

minimè existere. Verùm haud ita se res ha-
bet prout ipsi opinantur; siquidem existis, &
vniuerso dominaris. Et nos credimus, quia
quæcumque voluisti in cælo & in terra, eadem
operatus es, & operaris. Nota verò
quomodo, licet quæcumque voluit in ter-
ra fecerit, nihilominus oremus: *Fiat vo-*
luntas tua sicut in cælo & in terra. Dein-
de per comparationem idola redarguit,
& ait:

COM-
MENTA-
RIVS HEB-
RACLEO-
TÆ.

Matth. 6,
10.

ιβ. ΤΑ ΕΙΔΩΛΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ
ΑΡΓΥΡΙΟΝ.] Οὐδὲ γὰρ, φησὶ, εἰ καὶ
τὰ εἰδῶλα ἀ χεῖρες ἀνθρώπων εἰργάσαντο,
ἀ δημιουργεῖται, ἐχὶ δημιουργεῖ, καὶ ἐξ
ὑλῆς μόνῃς ἔχει τὸ τίμιον ἀμέλει· ὄργανά
ἔστιν αὐτοῖς αἰδησίως ἐργαζομένη, σό-
ματα, καὶ τὰ λοιπὰ· αἰσθητικὸν δὲ ἐκ ἑνὸς.
εἶτα χαλεπῶς ἐπιφέρει τῷ ἀεὶ τῶν οἰο-
μένων εἶναι πᾶντα, καὶ φησὶν· Ὁμοιοῖ
αὐτοῖς ἡρόντο. δίκαιος γὰρ, καὶ ἐκ αὐτῶ-
το ὑβριν ἠήσονται, τὸ εἰς ὁμοίον κατα-
στῆναι τὴν σεβασίαν. Ὅτι ἀεὶς γὰρ τῶ-
το, ἀλλ' ἀχρεῖς, τὸ θεῖον ἡμέτερον κατὰ
περ οἴονται, καὶ ἔχουσιν ὁ θαυμάζουσιν.
εἰ δὲ ἐχ' ἡδὺ τῶτο αὐτοῖς· πῶς ἐ φά-
ρησι τῶν προσκυνοῦντων. οἱ γὰρ ἀναιδήτως
προσκύνησαντες, ἐδὲν αὐτῶν καὶ γινώσκον
διόισαν.

12. SIMVLACRA GENTIVM
ARGENTVM.] Non enim, inquit, es lux-
ta idola quæ manus hominum fabricarunt,
quæ conduntur, non condunt, & ex sola ma-
teria pretium suum obtinent: siquidem sen-
suum instrumenta ipsis insculpta sunt, ora,
& cetera; sensus autem ipsis minimè inest.
Deinde gratosè infert imprecationem ijs qui
hæc aliquid esse putant, & ait: *Similes illis
fiant.* Hoc enim æquum est, neque id con-
tumeliam existimabunt, si similes euaserint
ijs quæ colunt. Nam hoc non est imprecatio,
sed votum, vt dij fiant qualiter ipsi existi-
mant, & habeant id quod admirantur. Quòd
si verò ipsis hoc minimè placeat; quomodo
non cauent istiusmodi adorationem. Nam
qui insensibilibus addicti sunt, secundùm
animi affectum ab ijs minimè dissident.

Idola Gen-
tium qua-
lia sint.

ιζ'. ΟΙΚΟΣ ΙΣΡΑΗΛ ΗΑΠΙ-
ΣΕΝ ΕΠΙ ΚΥΡΙΟΝ.] Ἀλλ' ἡμεῖς, φη-
σι, τῷ οἴκῳ Ισραὴλ ἐκ ἐπι τῶν θεῶν· ὁ θεὸς,
ἀλλ' οἷός τε καὶ τῶν ἐλπίδα ἡμῶν κατέ-
χευε καὶ εἰς ἔργον ἀγειν. εἰπὼν δὲ ἐν
τῆτοις τὸ πλῆθος, λέγει καὶ τὴν ἱερείαν
τῶν Ααρων. εἶποι δὲ τὰ γὰρ φοβερόντων
τὸν κύριον, δεικνύσας τῷ λόγῳ, ὡς εἰ καὶ μὴ
πτες τῶν ἐκείνων ἐπιτάχονται, τῷ θεῷ δὲ
φάβω συνίχονται, καὶ ἀρετῆς ἐπιμελῶνται,
τῆς ἰσῆς προσθυμίας ἐπιτηγάνων. εἶποι δὲ
ἦσαν, οἱ καὶ προσήλυτοι λεγόμενοι, καὶ
τὸν θεὸν μὴ τῶν ἐξ Ισραὴλ σεβόμενοι.
Καὶ ἄλλως δὲ πᾶν τὸ διορατικὸν ἡμῶν,
οἱ καὶ Ισραὴλ χρηματίζοντες, ἠλπίσαν ἐπὶ
κύριον, δὲ τῶν μὴ πτες ἐδὲν ἔπτερον ἐπα-
σεύσασθαι· καὶ ὁ τῶν διαπραδόντων τὸ
θεῖον οἶκον, δὲ τῶν τυγχάνων ἱερεῖς, ἠλπί-
σαν μείζονι καὶ τιθεωρημένῃ ἐλπίδι. καὶ
οἱ ἐξ ἐθνῶν φοβόμενοι τὸν κύριον, καὶ αὐτοῖ
τῆς παρ' αὐτῶν βοήθειας ἐαυτοῖς ἐξήρησαν,
ὡς συμπολιταὶ τῶν ἁγίων ἡρώμενοι. εἶτα

17. DOMVS ISRAEL SPERAVIT
IN DOMINO.] Verùm nobis, inquit, *Qui per
domum
Israel in-
telligamur.*
domui Israël non est talis Deus; sed qui pos-
sit spem nostram continere & in opus dedu-
cere. Cùm autem hîc multitudinem com-
morasset, recenset etiam Sacerdotes per Aa-
ronem. Tertius autem ordo est timentium
Dominum, sermone declarante, quòd aliqui
licet Sacerdotibus non fuerint aggregati, di-
uino tamen timore se continuerint, ac virtu-
ti studuerint, eundem fauorem consequan-
tur. Hi autem erant, qui etiam profelyti di-
cebantur, & Deum vnà cum Israëlitis cole-
bant. Aliter verò etiam omne genus contem-
platiuum, quod domus Israël nuncupatur,
sperauit in Dominum, eò quòd ad nihil
aliud conuersum sit; & domus Deo ser-
uientium, eò quòd sint Sacerdotes, speraue-
runt maiori & certiori spe. Et qui de Genti-
bus timent Dominum, etiam illi ex eius au-
xilio toti dependebant, tamquam conciuēs
Sanctorum effecti. Deinde deinceps tam-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

quam alternis sibi mutuo respondentes sub-
iungunt:

20. DOMINVS MEMOR FVIT
NOSTRI.] Primo loco quidem primam
partem dicit, *Benedixit Domui Iacob*; dein-
de secundam, *Benedixit Domui Aaron*;
deinde tertiam, *Benedixit his qui timent
Dominum*. Postmodum sermo Propheticus
vtrisque benè precatur: *Adjiciat Dominus
super vos. Benedicti vos à Domino*. Si au-
tem, scribatur, *Super nos & super filios no-
stros*, tunc ordines sibi mutuo apprecantur.

*Spei fructus
est Dei be-
nedictio.*

Pulchrè autem spei fructum ostendit con-
iungens illi benedictionem. *Pueros* autem
cum maioribus dicens, omnem vitam om-
nemque aetatem complexus est eorum qui
timent Deum. Deus enim meminit omnium
qui memores sunt ipsius, sicut è diverso.
Ceterum non *magni cum parvis* benedicun-
tur, sed *pusilli cum maioribus*; ut & ipsi cras
magni evadant. Porro istud magnum &
paruum etiam de interiori homine intellige.

25. CÆLVM CÆLI DOMINO.]
Ille, inquit, Deus, qui superius cælum inha-
bitat, non habet naturam circumscriptam;
sed cum ipse gaudeat ijs qui istic versantur,
dedit terram hominibus incolendam, utpote
non Iudæorum dumtaxat curam gerens, sed
etiam omnium hominum; quibus eam de-
dit habitandam.

26. NON MORTVI LAVDABVNT
TE DOMINE.] Priusquam igitur, in-
quit, Domine mortis necessitas nos omnes
obruat, ostende nobis misericordias tuas, ut
beneficij sensu percepto te laudemus ac glo-
rificemus: insensibiles enim effecti nil horum
faciemus. Vel mortuos appellavit eos qui
inanimatis idolis seruiunt; viuentes verò illos
qui Deum viuentem adorant. Ceterum vi-
uentes quoque, in quantum viuunt, mouet
ad laudandum Deum, eò quod nempe mors
hoc prohibeat; iuxta illud, *Cantabo Domino
in vita mea*. Vel viuentes intelligit eos qui
secundum virtutem viuunt, ex qua etiam
perennitas laudationis existit. *Non enim est
speciosa laus in ore peccatoris*, qui peccando
mortuus est.

*Mortui
confendi
qui idola
colunt; vi-
uentes qui
Deum vi-
uentem lau-
dant.*

Psal. 145.

Eccli. 15, 9.

ἰσχυρῶς ὡς ἀντιφωνῶντες ἀλλήλοις ἐπαύ-
γασιν.

κ'. ΚΥΡΙΟΣ ΜΝΗΣΘΕΙΣ Η-
ΜΩΝ.] Πεποιημένους μὲν τὸ ἀνάγον μέ-
ρος φησὶ, Εὐλόγησθε τὸν οἶκον Ιακώβ· εἶτα
τὸ δώτερον, Εὐλόγησθε τὸ οἶκον Ααρὸν· εἶτα
τὸ τρίτον, Εὐλόγησθε τοὺς φοβημένους τὸ
ῥεῖμα, Εὐλόγησθε τοὺς φοβημένους τὸ
κύριον. εἶτα ἐπιδύχεται ἀμφοτέροις ὁ
προφητικὸς λόγος· προσθεῖναι κύριον ἐφ' ὑμᾶς. Εὐλο-
γημένοι ὑμεῖς παρὰ κυρίου. εἰ δὲ ἐφ' ἡμᾶς καὶ
ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἡμῶν γραφεται, ἐπιδύχονται
ἀλλήλοις τὰ τάγματα. καλῶς δὲ τὸ ἐλπί-
δ' ἐπέδειξε τὸν καρπὸν διλογίας ταύτης
συζέσεως. μικρὸς δὲ μὴ τὸ μέγαλον εἰπὼν,
πάντα βίου καὶ πάσαις ὑλικαῖς τῆς φοβημένης
τοῦ θεοῦ συνείληφεν. Πάντων γὰρ μνημονεύει ὁ
θεὸς ὅτι αὐτῶν μνημονεύων, ὡσπερ καὶ τὴν αν-
τίστον. ἔχ' οἱ μεγάλοι δὲ μὴ τῶν μικρῶν
διλογεῖνται, ἀλλ' οἱ μικροὶ μὴ τῶν μεγά-
λων· ἡ καὶ ἐπιτοῦ ἀριστεροῦ μεγάλοι γίνονται.
τὸ δὲ μέγα καὶ μικρὸν καὶ ἐπὶ τῶ ἐν τὸς ἀν-
θρώποις ἴσῃσιν.

κί. Ο ΟΥΡΑΝΟΣ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΤΩ
ΚΥΡΙΩ.] Ἐκεῖνος, φησιν, ὁ θεὸς, τὸν ἀνώτερον
ἕσπονδον οὐρανῶν, καὶ πεποιημένον ἕσπονδον
ἀλλὰ τοῖς ἐκείσε πολιτοδομήσιν ἐκδηφρα-
νόμενον· αὐτοῖς, τοῖς ἀνθρώποις εἰς οἴκησιν
τιλὴν γῆν ἐδώρησατο, ὡς αὐτὸν ἐκ Ιουδαίων μό-
νον, ἀλλὰ καὶ πάντων κηδομένων, οἷς ταύ-
την οἰκητήριον δέδωκε.

κς'. ΟΥΧ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΑΙΝΕ-
ΣΟΥΣΙ ΣΕ ΚΥΡΙΕ.] Πρὶν ἔν, φησι,
δέσποτα ἢ τῶ θανάτῳ ἀνάγκη πάσαις ἡμᾶς
καλύψαι, ὅτι δὲ εἶδον τοὺς εἰς ἡμᾶς οἰκηρμύς
σε, ἵνα ἀιδανόμενοι τῆς ἀποστολῆς ὑμῶν
σωμῶν καὶ δοξασομένων ἀναδιπλώσῃς γὰρ
εἶδον τῶν ποιησομένων. ἢ νεκρὸς τοὺς ἀψύ-
χοις εἰδώλοισι εἶπε λατρεύοντας· ζών-
τας δὲ τοὺς ζῶντας προσκαυῶντας θεόν.
Ἀλλὰ καὶ τοὺς ζῶντας, ἐν ὄσῳ ζῶσι,
καὶ ὑμῶν τὸν θεόν, ὡς τῶ θανάτῳ τῶ
κωλύοντες καὶ τὸ, Ἄσω παρὰ κυρίῳ ἐν τῇ
ζωῇ μου. ἢ τοὺς ζῶντας γῆν κατ' ἀρετῶν
λέγει ζῶντας, καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸ διανοεῖσθαι
τῆς ὑμολογίας. καὶ γὰρ ὡραῖον ἀντιπρὸς ἐν
σώματι ἀμαρτανῶν, τῶ νεκροῦ ἐπιπρὸς παρὰ
ἀμαρτανῶν.

C A T E N A P A T R V M.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΘΑΝΑΣΙΟΥ. Καὶ ἐν τούτοις ἡ κλη-
σις τῶν ἔθνων κατασημαίνεται, ἡ
δυναστεία τῆς ἐκείνης τέττα ἀντι-
ποῖς σωζομένων, ὅτι τῶν καὶ πάλαι παλαιῶν
εἰδῶν θεοθελῶς ἔσαν θεῶν, ἐκ τῶν ποσῶν
ἐσσωθησάντων τῶν ἐν περιτομῆς λαῶν ἕξ τῶν
κυρίων γνησίων.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἰμὺν ὁ κῆρυξ ἔστι τῶν Ἰου-
δαίων, ὑπὸ τῶν Ὁρακλιῶν διηρησάμενος
διεξιών, καὶ τῶν διὰ τὴν δυνάμειν διηρησάμενος,
καὶ τῶν ἐδῶκον καὶ μακάριον αἰδέσασθαι. Ἀρ-
μόνται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὕμνων τοῖς ἔθνεσιν
καὶ πρὸς αὐτοὺς, καὶ τῆς ἡσῶν εἰδῶν πλάνης
ἀπὸ πηλαγίων, μνησάντων ὅσον τὸ μέ-
σον ἡσῶν ἐκ ὅσων ποσῶν τὸν ὄντα, καὶ ὡς εἰς
ὅστις θεὸς παλαιῶν καὶ καινῶν θεοθελῶν.

Α. ΕΝ ΒΕΟΔΩΤΙΣ ΙΣΡΑΗΛ ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.]

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τῆς Αἰγύπτου, φησὶ, τὸν Ἰσ-
ραὴλ ὁ δευτέρως ἐλευθερώσας, καὶ τῆς ἡσῶν
βαρβαρότητος ἐκείνων ἀπαλλάξας δουλείας,
καὶ τὸν μὲν τῶν οἰκείων ἀπέφηνεν, ἐν δὲ τῇ
Ἰουδαίᾳ τὸν νεῶν τὸν οἰκείων εἰδέματι
ἀγίασμα ὅσον τὸ ἐκάλει.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀντὶ δὲ τῶν ἐκείνων βαρ-
βαρῶν ὁ μὲν Ἀκύλας, ὑπὸ λαῶν ἐπεσφραγίσ-
σε, ὁ δὲ Σύμμαχος ἐκ λαῶν ἀλλοφώνων
ἐκείνων.

Β. ΕΓΕΝΗΘΗ ΙΟΥΔΑΙΑ ΑΓΙΑΣΜΑ ΑΥΤΟΥ.]

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἰουδαία ἔξομολόγησις, Ἰσραὴλ δὲ
νεῶν ὅσον θεὸς ἐμνησάσθαι. ποσῶν μὲν ἐν
ἔξομολογήσει ποσῶν, ἵνα εἰς ἀγία-
σμα πρὸς θεῶν ἡσῶνται, ὅτι καὶ ἀγία-
σμός αὐτῶν κατασιδαζόμενος, ἵνα ἐπὶ
τελειωθεῖς ἕξ δυναστείας τῆς ἀληθείας
Ἰσραὴλ ὑποδεχθῆναι, γνήσιον ὑπὸ αὐτῶν
μακαρισμῶν τυχεῖν, ὅτι μὲν τὸν θεὸν
καρδία καθεύρα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστιν Ἰσραὴλ
ἔξομολογία αὐτῶν; ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν αὐτῶν.
καίτοι πᾶσα ἡ οἰκουμενὴ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν
τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ κατ' οἰκείωσιν ἐτίεσαν
ἐπειδὴ καὶ Προφήτας εἰδέσαντο, καὶ διελί-
γματο αὐτοῖς, καὶ τὰ κατ' αὐτῶν ὀνομάσθαι
μεζῶν.

Γ. Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΕΙΔΕ, ΚΑΙ ΕΟΥΓΕΝ.]

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Περασποποιεῖται τὰ εἰρη-

THANASII. Etiam in hoc vo-
catis Gentium significatur, atque
insuper doctrina traditur ijs qui
seruantur, ut sciens vetus quoque Testa-
mentum Dei extitisse, & priorem salutem
populi de circumcisione per Dominum fa-
ctam esse.

EVSEBII. Hic Hymnus quoque bene-
ficia commemorat quae a Deo Iudaeis sunt
exhibita; Deique potentiam declarat, & ido-
lorum infirmitatem exhibet. Ceterum hic
Hymnus quoque congruit ijs qui de Gentibus
crediderunt, atque ab idolorum errore
liberati sunt: discunt enim quantum intersit
inter eos qui non sunt & eum qui est, &
quomodo sit vnus idemque veteris ac noui
Testamenti Deus.

I. IN EXITU ISRAEL DE AEGYPTO.]

THEODORETI. Cum Dominus, inquit, Is-
raelem ex Aegypto liberasset, atque a Barba-
rorum illorum seruitute vindicasset, popu-
lum hunc suum declarauit, & in Iudaea pro-
prium templum aedificauit. Hoc enim san-
ctificationem appellauit.

EVSEBII. Ceterum pro de populo
barbaro; Aquila quidem, de populo alterius
linguae; Symmachus vero de populo alterius
uocis exposuit.

2. FACTA EST IVDAEA SANCTI-
FICATIO EIVS.]

THEODORETI. Iudaea confessio, Israel mens videns Deum in-
terpretatur. Primum igitur confiteri oportet,
ut quis sanctificatio Dei fiat, in domum
& templum eius sanctum praeparatus, ut ita
perfectus per contemplationem veritatis
perfectus ostendatur esse Israel, qui ab ipso
consecutus sit hanc beatitudinem, ut Deum
videat corde puro.

CHRYSOSTOMI. Quid est Israel potestas
eius? Sub eius imperio [inquit.] Atqui vni-
uersus orbis terrae eius imperio suberat, ve-
rum hi secundum aliam adhuc proprietatem
ac familiaritatem; quandoquidem etiam
Prophetas acceperant, & cum eis diserebat,
& res eorum amplius administrabat.

3. MARE VIDIT, ET FUGIT.]

THEODORETI. Haec quae dicta sunt

Idem veteris & noui Testamenti Deus.

Iudaea & Israel quid significant.

Israel potestatis eius Dei populus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

tamquam personas inducit, suoque sermone affingit sensum rebus inanimatis, Dei potentiam prædicans. Te enim, inquit, populum ducente, hinc inde cum formidine mare recessit, atque expeditum iter præbuit. Fluvius quoque inhibitus fuit, & fluxuum suorum cursum contraxit, tamquam si ratione præditus esset, in arca tuam potentiam apprehendens.

HESYCHI I. Hæc fortè quidem secundum sensum in exitu populi Iudæorum contigerunt, licet illic mare non fugisse, sed diffusum fuisse cognoverimus. Verùm ut ista etiam contigerint, nequaquam tamen sequentia. Vbi enim apud ipsos montes vel colles exaltatos fuisse intelleximus? unde manifestum fit, illa miracula quæ ipsis euenerunt, particularia quidem fuisse, sed ad nostratia exprimenda contigisse. Mare enim existimandum est prauum viuendi institutum, utpote inconstans, naufragiaque ac tempestates in eo versantibus excitans; Iordanem verò esse gratiam Baptismatis. Huius igitur vitæ mare fugit cum qui confitetur, cum sit falsum, & non possit cum illo commisceri qui semel deseruit falsuginem peccatorum. Iordanis autem non fugit, sed confitentibus retrorsum vertitur, dum ad pœnitentiæ lacrymas conuertuntur; quandoquidem in virtute Baptismatis pœnitentia operetur, & nullum fructum pœnitentiæ percipere quis possit, nisi prius fuerit baptizatus, vel saltem sub idem tempus pœnitentiæ baptizetur. Quapropter lex omnem sordium liberationem per aquam præstabat. Sed & Ioannes cum pœnitentiam prædicaret, simul cum pœnitentia Baptismum subinferebat.

CHRYSOSTOMI. Vidisti & in diuersis temporibus & in diuersis locis fieri miracula? Ut enim scirent Dei potentiam vbique esse extensam, & loco non concludi, & in barbara regione, & in solitudine, & vbique adfuit faciens miracula; & nunc quidem in mari, nunc autem in fluuijs; & tunc quidem cum regeret Moyses; postea autem cum dux esset Iesus. Et per miracula vbique transmittabantur.

4. MONTES EXULTAVERVNT SICVT ARIETES.] THEODORETI. Et colles & montes moti sunt, & tripudiare videbantur, quippe

Quid ma-
ru fuga &
Iordanis
conuersio
mysticè de-
signent.

Quid per
montes &
colles exul-
tantes in-
telligatur.

μόρα, κὶ τοῖς ἀψύχοις τῶ λόγῳ ἀειτίθησαν αἰδῆσι, τῆ θεῆ κινήσει τῶ δυνάμει. οὐ γάρ, φησὶν, ἠγμῶν τῆ λαῖ, ὑπεχώρησεν ἔσθην καὶ ἔσθην ἢ θάλασσα δέισσα, τῶ δὲ πορείαν παρέχει ἀκώλυτον. ἀνεχάπισε δὲ ὁ ποταμὸς, καὶ τῆ οἰκείων ῥυμμάτων ἐπέχε τῶ ῥύμῳ, καθάπερ τις λογικὸς, ἐν τῆ κινήσει τῶ σὺν φανταζομένην δυνάμει.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὸ αἰδητὸν ἐπὶ τῆ Ἰσραὴλ τῆ λαῖ τῆ Ἰουδαίων ἠγμῶν, καὶ τοὶ ἐδὲ φυγῆσαν ἐκεῖ τῆ θάλασσαν, ἀλλὰ τὸ διακρινεῖσθαι ἰσχυρῶν. εἰ δὲ ἐ ταῦτα γαρήνηται, ἀλλ' ἐκεῖ τὰ ἐπόμῳμα. πότε γὰρ ὅρη ὑψώθεντα παρ' αὐτοῖς ἢ βυβλάσας ἠκούσθησαν, ὡς ἐ δὴλον, ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτῶν συνέβαινε θάμματα, μάλιστα μὲν ἰσχυρῶν, εἰς ἐκτύπωσιν δὲ τῆ ἡμετέραν συνέβαινε. θάλασσα γὰρ τῆ πονηρῶν τῆ βίῃ πάλαι, ὡς ἀστὸν γυνάμα τι ποῖσσαν κὶ χειμῶνα τοῖς ἐν αὐτῇ πρῶσθῆναι νομίζουσι. Ἰορδάνην δὲ γὰ τῶ χεῖν τῆ βαπτίσματι. Φύλα τῶ γὰρ ἢ τῆ βίῃ θάλασσα τὸν ἐξομολογημένων, ἀλμυρὰ πρῶστα, κὶ μὴ διωκεμένη πρὸς τὸν ἀπᾶξ ἀναχωρήσασθαι τῆ ἁμαρτημάτων ἀλμυρῆς ἰσχυρῶν, ὁ Ἰορδάνης δὲ ἐ φύλα, ἀλλ' εἰς τὸ ὀπίσσω τοῖς ἐξομολογημένοις ἔρπεται, εἰς τὸ τῆς μετανοίας μεταβαλλομένοις δάκρυον. ἐπειδὴ τῆ δυνάμει τῆ βαπτίσματι ἐργεῖται ἢ μετανοία, κὶ ἐδὲν ἀφελήθει τις μετανοῶν, εἰ μὴ τυχοῖ πρῶσθῆναι βαπτισθεῖς, ἢ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν κινήσει τῆς μετανοίας βαπτισθῆναι. Διόπερ ὁ νόμος πᾶσαν μολυσμῶν ἀπαλλαγῶν δι' ὕδατι ἴσχυρῶν. ἀλλὰ μὲν ἐ Ἰωάννης μετανοίας κινήσας, ἐπέφερε τῆ μετανοία τὸ βαπτισμα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες κὶ ἐν διαφόροις καιροῖς καὶ ἐν διαφόροις χωροῖς τὰ θαυματουργήματα; ἵνα γὰρ μάθεισθαι ὅτι πάντα καὶ ἡ δυνάμεις ἐκτετατῆ τῆ θεῆ, κὶ ἐ πρῶσθῆναι τὸ πρῶ, κὶ ἐ τῆ βαρβάρῳ, ἐ ἐ τῆ ἰρήμῳ, ἐ πάντα καὶ παρετέθητο θαυματουργῶν. ἐ νῦν μὲν ἐ θάλαττη, νῦν δὲ ἐν ποταμοῖς. κὶ τότε μὲν ἐπὶ Μωσέως ὕσχυρῶν δὲ ἐπὶ Ἰησοῦ. ἐ πάντα καὶ ἐν σημείῳ παρεπέμπετο.

Δ'. ΤΑ ΟΡΗ ΕΣΚΙΡΘΗΣΑΝ ΩΣ ΕΙΚΡΙΟΙ.] ΤΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ ὁ βουοὶ καὶ τὰ ὅρη ἐκινήθη, καὶ χοροῖσθαι ἐδᾶκει, ἀπὸ δὴ

δὴ ἦν ἐναντὶ τοῦ διαποτικῶν δεξιάμια. λέγει δὲ τὸ Σινά ὄρος & τὸ Χωρήβ· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὁ Θεὸς τὴν οἰκίαν ἐπιφανῆσαι ἐποίησατο.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Χαίρουσι γὰρ θεωροῦντες πάντες τὰ θεομολογηθέντα τῶν ἐπισημοῦν βλέποντες ὧν οἱ μὲν ὄρη & πελοὶ, ὡς μείζονα χαλεπὸν μεταλαβόντες· οἱ δὲ βουνοὶ καὶ ἀρνία, ὡς ἐλάττω μὲν, ἀλλὰ συγγνωστὸς τοῖς μεγάλοις μετοχικῶς λέγονται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐνταῦθα τῶν κτίσων εἰσαγγέλλονται τῆς ἡδονῆς, ἵνα τὸ μέγεθος δείξῃ τῆς ἀφροσύνης. τὸ καὶ ἡμῖν ἐπιλέγει λέγειν, ὅτι τὰ ἐνταῦθα φαίνεται γίνονται, ἐπεὶ ἀνὴρ ἰδὼν ἡμῶν ἕπιμον ὡδραγυρόμηνον. ἐπέπλησται τῶν οἰκίαν χαρῆς· καὶ οὗτοι ἦν τοῖσιν ἀγαλλογίμοι, ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ἀφροσύνης παρῆσαντες.

Ε. ΤΙ ΣΟΙ ΕΣΤΙ ΘΑΛΑΣΣΑ ΟΤΙ ΕΦΥΓΕΣ;] ΘΕΟΔΩΡΕΤΟΥ. Εἶτα ἐπεὶ τῶν πῶς θεωρηθέντων ἀφροσύνης ἐπισημοῦν λέγειν ὡς ἐκείνα ἐξήγηται, αὐτὸς ποιεῖ ὑπερβολὴν ἀποκρίσιν· Ἀπὸ πρῶτον μὲν ἵσαλαύθη ἡ γῆ, ὅτι ἀφροσύνη τῆς θεῶν Ἰακώβ, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Κατὰ ἐρώτησιν τὴν λόγον θεωροῦντες, ἐπὶ τῶν στοιχείων ἀγαλλογίμοι, ὅτι τῆς αὐτῆς γνώμης ἀφ' ἧς ἐφησεν αὐτὰ σκιρτᾶν. ὡσαύτως γὰρ ἐκ ἀδύνατον αὐτοῖς διδόντες ταῦτα ἐλεγεῖν, ἀλλ' (ὅτι ἐφθίμω) εἰπὼν ἡ ὑπερβολὴν τῆς ἡδονῆς ἐνδεδυμένον, ἐπὶ τὴν κερτομύτην τὸ μέγεθος· εἶτα ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν αὐτοῖς θεωροῦντες, ἐχ' ὡς ἀποκρίσιν αὐτοῖς διωκαμένους, καὶ ἀδύνατον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς σαφέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐδείξαμε τὸ ὡδραγυρόμηνον.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θαυμάζει θεωροῦντες ὁ Προφήτης τὰ πινόμενα τὰ ἐπὶ τῆς σαυρῆ γεγονότα μυστήρια, χαίροντας μὲν τῆς θεωρητικῆς ὁρᾶς καὶ σκιρτῆσας, ὅτι τῆς ἐπέπλησται ἀνθρώπινα θεωροῦντες, καὶ ἦν ἐπ' αὐτοῖς θρήνησιν τῶν θεωρητικῶν ἐπλήρωσαι· τὸν Ἰσραὴλ δὲ εἰς τὰ ὀπίσω σφραγίσμενον, ἵνα χορηγήσῃ τῇ μετανοίᾳ διάκρυσον. ὅτι εἰς τὰ ὀπίσω σφραγίσται; ἐπειδὴ ὁ ἡμαρτηκῶς εἰς τὴν πίσω φέρει, τὸν δρόμον καταλιπὼν τὸν ἑμπεδωμένον.

Ζ'. ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΕΣΛΑΒΕΘΗ Η ΓΗ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Δοκεῖ μοι πάλιν ἐνταῦθεν ὁ λόγος τὴν θεωρητικῶν ποιεῖν τὴν ἦν ἐπισημοῦν ἀπάντων κλήσεως, πάλαι μὲν γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν Ἰουδαία μόνον

qui caelorum Dominum recipiebant. Dicit autem montem Sinai & Choreb : in illis enim Deus apparuit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Prophetæ namque omnes gaudent cernentes conuersionem confitentis: quorum alij quidem dicuntur montes & arietes, utpote maioris gratiæ participes; alij verò colles & agni, ut minorem quidem, sed eiusdem tamen generis gratiam cum maioribus participantes.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Hic introducitur creaturam esse lætitiæ participem, ut ostendat gaudij magnitudinem. Ita etiam solemus dicere, ea quæ hic sunt læta euasisse, quando virum honoratum videmus accessisse. Implesti domum lætitiæ; non de partibus loquentes, sed insigne gaudium ostendentes.

5. QUID EST TIBI MARE QVOD FVGIISTI?] THEODORETI. Deinde etiam interrogationem supradictis affert : & quia ratione carentia & inanimata erant, ipse pro eis respondet : *A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob, &c.*

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Per interrogationem profert orationem, & cum elementis loquitur, eodem sensu quo ea dixit exilire. Quemadmodum illa dicebat non eis sensum tribuens, sed (ut iam dixi) insignem lætitiæ ostendens, & rerum gestarum magnitudinem; ita etiam eis affert interrogationem, non ut quæ respondere possint, & sensum habeant, sed ut id quod dicitur efficiat aperitius, & ut ostendat rem esse admirabilem.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Propheta admiratur in spiritu prouidens mysteria quæ in cruce contigerunt, cernens quidem Prophetas gaudere & exultare, qui prius humanam sortem defleuerant, & idcirco lamentationibus suum vaticinium repleuerant; Iordanem verò retrorsum esse conuersum, ut poenitentiae lacrymas suppeditaret. Ad quid autem retrorsum vertitur? Quia, nimirum is qui peccauerat retrò recurrit, priorem cursum deserens.

7. A FACIE DOMINI MOTATA EST TERRA.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Rursus mihi videtur hic sermo Prophetiam facere de omnium Gentium uocatione. Olim enim, inquit, ab exitu de Ægypto sola Iudæa erat Dei sancti-

Gentium
uocationem
predicis.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ficatio, & solus Israël sub potestate eius. Et olim quidem particularis erat sensus maris, & fluuij, & montium, & collium; nunç autem vniuersum elementum terræ mouetur & concutiatur, quin potius, iuxta Aquilam, parturiat, vt impleatur id quod dictum est ab

Isaie 66, 7.

Isaia Propheta: *Quis audiuit talia, & quis vidit sic? Si parturiuit terra in die vna, & nata est gens tota simul?* Cùm enim Gentium vocatio Dei que gratia super vniuersum ab hominibus habitatum orbem effundenda esset, prorsus erat necessarium, vt Gentium simplacra, quæ à sæculo stabilita erant, loco mouerentur & concuterentur, dæmonesque ex ijs fugerent, vt populus ex Gentibus per vniuersum orbem Deo nasceretur.

THEODORETI. Vnumquodque horum, inquit, factum est propter Dominum qui illic apparuit, Terræ motus hanc habet causam marique diuisio. Ipse enim sterilem lapidem omni humore priuatum, qui neque ob duritiem secari potuerat, aquarum affluentiam inundauit, iubens vt inde fontes abundè scaturirent. Mirum igitur non fuit. Imperauit enim rerum Auctor, & mare dissilij, & rupes aquam emisit, cælum manna suppeditauit, venti coturnices congregarunt, ceteraque omnia facta sunt ipsius nutu.

Quid terra motus & de petra riuus, &c. insinuans.

HESYCHI. Hic iterum commotionem, consternationem & miraculum ecstasin appellat, vt rerum gestarum magnitudinem ostenderet. Deinde demonstrans quanta sit viri vnius virtus, à seruo (Iacob inquam) Dominum nuncupauit.

CHRYSOSTOMI. Quamnam, dicam, veniam consequentur qui sunt duri, & non facile cedunt, cum & petra, & rupes, quæ est dura & refractaria, cedat præcepto Dei; homo autem, qui est ratione ornatus, & omnibus mansuetior, illâ magis insensibilis euadat?

Ioan. 19, 34.

HESYCHI. Christus semetipsum in stagna fontesque aquarum immutauit: lanceâ enim latus aperiens, ex eo stagna Baptismatis atque insuper mysterij fontes eduxit: quoniam aqua & sanguis, hic quidem symbolum mysterij, illa verò character Baptismatis, effluxit.

9. NON NOBIS DOMINE, NON NOBIS.] EUSEBII. Hic mihi videtur Spi-

γέρονεν αἰγίασμα τὸ θεῶν μόνον Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἔθνεσιν αὐτῶν, καὶ πάλαι μὲν μερικῆς γέρονεν αἰθροῖς θαλάσσης, & ποταμῶν, καὶ ὄρεων, καὶ βουνῶν, νῦν δὲ τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς γῆς κινήσῃ καὶ σαλευέσθω, μᾶλλον δὲ, καὶ τῆς Ἀπύλων, ἀδισπαστά, ὅπως πληροῦσθῃ τὸ εἰρημνῶν ὑπὸ Ἡσαΐε Προφήτη: Τίς ἤκουσε τοιαῦτα, καὶ τίς εἶδεν ἕως; εἰ ὠδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, & ἐτέθη ἔθνος εἰς ἀπᾶς; τῆς γὰρ κλησεως τῆς ἐθνῶν καὶ τῆς τῶν θεῶν χάριτος μελλόντος φείδῃ καθ' ὅλης τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκωμένης, ἀνάγκη πᾶσα λῦθῇ, τὰ δὲ αἰῶν ἰδρυμένα σεβάσματα τῶν ἐθνῶν σάλον καὶ κλονον παθεῖν, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς δαίμονας φυγεῖν, ἵνα τὰ θεῶν γρηθη καθ' ὅλης τῆς οἰκωμένης ὁ δὲ ἐθνῶν λαός.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τῆσιν ἕκαστον φησι, ὅτι τὸ ἐκεῖ ὀπρωτάτα γένηται κύριον ταύτην αἰτίαν ἔχει τῆς γῆς ὁ κλονος καὶ ἡ τῆς θαλάσσης διαίρεσις. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ ἄγρον πέτρα τῆς πάσης ἰκμάδος ἐσέρημύλιον, καὶ μηδὲ τμηθῆναι ὅτι τὸ σερμένιον ἀνεχομύλιον, τῆς πορχύσει τῆς ὑδάτων ἐπέκλυσε, πηγὰς ἐκείθεν ἀφθόνως ἀναδοθῆναι καλούσας. Οὐδὲν ἐν φησι θαυμασὸν γένηται. πορσέταξε γὰρ ὁ ποιητῆς, καὶ διήρηθη τὸ πέλαγος, καὶ ἡ ἀκρότομος ἀνέβλυσε πέτρα, ὁ κερσὸς ἐχωρήσασθαι μάνια, οἱ ἀνεμὶ τῶν ὀρτυρομήσαν συνήθεοισαν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα αὐτῶν γένηται νόσασται.

HESYCHIO. Ἐνταῦθα πάλιν σάλον, τὸ ἐκπλήξιν λέγει καὶ τὸ θαῦμα τὸ ἕκαστον, ὡς δεῖξαι τὸ μέγεθος τῆς γαληνημῶν. εἶτα δεκανύς ὅσον ὄζειν ἐνὸς ἀνδρός ἀρετῆ, ὑπὸ τῶν δέμας (φημι τῶν Ἰακώβ) τὸν δεσπότην ἐκάλισε.

CHRYSOSTOMI. Πόαιον ἔχοιεν, εἶπε μοι, συγγνώμην οἰσληρεῖ, καὶ δυσένδοπι, ὅταν ἡ πέτρα, καὶ ἡ ἀκρότομος, καὶ σκληρὰ καὶ δυσένδοτῃ, ἤκη τῶν πορσάματων τῶν θεῶν ἀνθρώπων δὲ, ὁ λόγῳ τῆς κλημῆς, καὶ πάντων ἡμεροτέρῃ, ἐκείνης ἀνασθηπότερῃ γένηται;

HESYCHIO. Εἰς λίμνας ἑαυτὸν εἰς πηγὰς ὑδάτων μετέβαλεν ὁ Χερσὸς ἀνόξαις γὰρ τῆς λόγῃ τῶν πλῶρον, ὅτι ἡ γὰρ εἶς ἑαυτῶν τὰς λίμνας τῶν βαπτισμάτων ἐπὶ δὲ καὶ τὰς τῶν μυστηρίων πηγὰς ἐπεὶ δὲ ὑδὼρ εἶμα, τὸ μὲν σύμβολοι τῶν μυστηρίων, τὸ δὲ χαρμητῆρ τῶν βαπτισμάτων, ἐρρύσεν.

θ. ΜΗ ΗΜΙΝ ΚΥΡΙΕ, ΜΗ ΗΜΙΝ.] EUSEBII. Ἐνταῦθα μὲν δοκεῖ τὸ πινόμενα

μη τὸ ἄγιον ἀνίτηται τῷ ἐκ ἀρετομῆς λαῷ
τῷ ὑποβολῶν, δι' ἧν τὴν αὐτοῦ, ὡς ἀδι-
δόναι εἰς ἐξομολόγησιν, ἐκ ἀρετομῆς π
αὐτῶν τὰ παρόντα φάσιν. δι' ἧν παρῆτα-
ται μηκέτι ἔχοντες τῷ ἐπισκοπεῖσθαι αὐτοῦ
θεῖον δυνάμει· δι' ἧν διδάσκονται δέσχε
ἔ ὡς ἀκαλέῃ εἶναι τὴν λέγει· ἡμεῖς μὲν ἀξιοῦ
τῆς χάριτος· ἡς κατακρίνωμεν πάντα τὰ
ἔθνη· ἀλλὰ μὴ ἡμῶν ποιήσης· δέσποτα,
ἀλλὰ εἶναι τὸ ὄνομα σου τὸ εἶναι ἀρχῆς ἐπι-
κληθῆν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μὴ ταῖς ἡμῶν δικαιο-
σύνης, ἀλλὰ τῷ σὺ εἴλεις χάριτα καὶ σὴ
σὴ ἀληθεία· εἰ γὰρ μὴ ἐλάσῃς, ἔρῃσι τὰ
ἔθνη· πᾶ ὅσον ὁ θεὸς αὐτῶν; ἀλλ' ἵνα
μηποτε τῆτον εἰπωσι τὸν λόγον, χάριτα
ἡμῶν καὶ δώρησιν ἑλός σου· καὶ γὰρ ἡμᾶς
μηκέτι ἢ σὴ ἐπισκοπῇ δόξα βεβαῖα, ἀλλὰ
πιπίεσμεθα σὲ εἶναι ἐν τῷ ἕραφί, ἔ ταῦτα
ποιεῖν ἅπαν ἡβελῆδας.

Χ Ρ Υ Σ Ο Σ Τ Ο Μ Ο Υ . Μὴ ἵνα ἡμᾶς
λαμπερότερος ποιήσης καὶ ἐπισήμιος, ἀλλ'
ἵνα αὐτὸς πανταχῶ κατὰ δὴλον σου τῷ
δυνάμει ἐργάσῃ. Ἀλλ' ὡσπερ τὸ ὄνομα
αὐτοῦ δοξάζεται ἀνπλαβανομῶν καὶ βο-
θῶντων· ἔτι πάλιν δοξάζεται, ἐκ ἀρετῆ
βιβάντων ἡμῶν, καὶ ὑπολαμπόντων καὶ τῷ
πολιτείας.

Η Σ Υ Χ Ι Ο Υ . Ἐπὶ τῷ εἴλεις σου φησι·
τυτίσῃ ἐπὶ τῷ χεῖρα. ὅτι μὲν γὰρ ὅτι
καὶ ἀλήθεια αὐτοῦ φησι· Ἐγὼ εἰμι ἢ
ὁδὸς, καὶ ἢ ἀλήθεια, καὶ ἢ ζωὴ. ὅτι δι'
εἴλεις, ἔτις ὁ ψαλμωδὸς ἔφαλλεν· Δει-
ξον ἡμῶν κύριε τὸ ἑλός σου, δόξασον τὸν
ἑαυτοῦ ἐπὶ τῇ σαρκώσῃ τῷ μονογενῆς ἔδωκε,
δόξα δὲ δι' αὐτοῦ καὶ ἐμφανερωθεῖς. τῆτον
γὰρ ἐκ εὐαγγελίου ὁ κύριος ἔλεγε· Πάτερ
δόξασόν σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς. πᾶς δὲ
ἐδόξασεν; ἡμᾶς σάσας.

Δ Ι Α Τ Μ Ο Υ . Σὲ δὲ δέσποτα, φησι, ἡμᾶς
ἀεργατέρον· ἢ ἔξῃ χάριτα τὰ ἔθνη λέγει,
πᾶ ὅσον ὁ θεὸς αὐτῶν; Ἐπεὶ γὰρ αὐτοὶ τοπ-
κῶς θεὸς ἔχουσι καὶ ἰδωμένους, τὰχα πε ἔ
ἀρετῆ σὺ τῆτον τοπάξῃσι λέγοντες, πᾶ ὅσον ὁ
θεὸς αὐτῶν; ἢ τὰχα χλασασκὰς τῆτον φασὶν, αὐ-
μῶν μὴ ἔχον ἡμᾶς, ἔσιν. ἀλλ' οἱ κακῆνοι
πλανώμενοι τῆτον λέγουσιν, ἀλλ' ἔν γε ἡμεῖς
ἠκευβομῶν ὑπολήψῃ ἰσμεν, ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν
ἐν τῷ ἕραφί ὅσον. ὅτι ἐπιφέρει·

Ι Ζ . Ο Δ Ε Θ Ε Ο Σ Η Μ Ω Ν Ε Ν Τ Ω Ο Υ Ρ Α -
Ν Ω .] Χ Ρ Υ Σ Ο Σ Τ Ο Μ Ο Υ . Ἐν τῷ ἕραφί τῷ

ritus sanctus insinuare casum populi de cir-
cumcisione, ipsisque precem tradere ad con-
fitemendum, atque ex persona illorum hæc di-
cere. Ex quibus demonstratur nondum ha-
bere divinam virtutem sibi propitiam; qua-
propter docentur rogare & deprecari dicen-
do: Nos quidem indigni sumus gratiâ quâ
cunctæ Gentes dignæ sunt habitæ; verumta-
men non nobis facias Domine, sed propter
nomen tuum quod ab initio invocatum est
super nos, & nequaquam nostris iustitijs, sed
tuæ misericordiæ ac veritati tuæ hoc tribue:
nam si non fueris misertus, dicent Gentes;
Vbi est Deus eorum? Sed me vniquam istius-
modi sermonem proferant, concede ac tri-
bue nobis misericordiam tuam: etsi enim
nos non amplius visitatio tua gubernet, atta-
men credimus te in cælo esse, & facere quæ-
cumque volueris.

Χ Ρ Υ Σ Ο Σ Τ Ο Μ Ι . Non ut nos reddas
clariiores & illustriores, sed ut ipsemet poten-
tiam tuam ubique reddas manifestam. Etenim
quemadmodum eius nomen glorificatur
dum auxilium præsidiumque præbet; ita rur-
sus quoque gloriâ afficitur, dum nos ex vir-
tute viuimus, ac ex viuendi instituto cla-
rescimus.

Η Σ Υ Χ Ι Ι . *Super misericordia tua,* *Christus est*
inquit: id est in Christo. Quod enim veritas *Dei miseri-*
sit ipsemet ait: *Ego sum via, & veritas, & cordia.*
vita. Quod verò misericordia, sic cecinit *Ioan. 14,*
Psalmista: *Ostende nobis Domine miseri- 6.*
diam tuam. Gloriam igitur sibi ipsi dedit in *Psal. 84, 8.*
incarnatione vnigeniti, cum per ipsum glori-
ficatus & manifestatus sit. Hoc est enim *Ioan. 12,*
quod in Euangelijs Dominus dixit: *Pater cla- 28.*
rifica nomen tuum super terram. Quomodo *autem clarificauit? utique nos seruando.*

Δ Ι Δ Υ Μ Ι . Te autem, inquit, Domine
nobis beneficia præstante non poterunt Gen-
tes dicere, *Vbi est Deus eorum?* Cum enim
ipsi locales deos habeant & statutos, fortas-
sis etiam de te idem suspicantur dicentes,
Vbi est Deus eorum? Vel fortassis illusoriè
hoc dicunt, arbitantes nos non habere
Deum. Verum licet ipsi errantes hoc dicant,
nos tamen exactâ persuasione tenemus, quia
Deus noster in cælo est. unde subiungit:

II. DEVS AVTEM NOSTER IN CÆLO.]
Χ Ρ Υ Σ Ο Σ Τ Ο Μ Ι . Imprudentium hoc loco
errorem

CATE-
NA PA-
TRVM.

Gloria Dei
ubique
querenda.

Christus est
Dei miseri-
cordia.
Ioan. 14,
6.

Psal. 84, 8.

Ioan. 12,
28.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Deus ubi-
que est per
presentiam
& per po-
tensiam.

errorem corrigit. Cùm enim hîc multi igno-
rent esse Deum, istiusmodi sententiam corri-
gens ait: *Deus autem noster in celo, quacum-
que voluit fecit.* Si autem in celo, multo
magis in terra. Quid est autem, *In celo qua-
cumque voluit fecit?* Vel supernas virtutes
intelligit, & invisibiles illas turbas, vel præ-
cepta quæ cum facilitate peraguntur.

DIDYMI. In celo est non localiter, sed
excellentiâ magnificentiæ: nam si in superno
dumtaxat loco existeret, alibi esse prohibe-
retur. Verùm est in omnibus cælis & in ter-
ra, quia quæcumque voluit fecit. Cùm sit
ab omnibus diuersus, ab omnibus minimè
continetur, sed extra omnia & in omnibus
existit secundùm creandi & prouidendi ra-
tionem: sic enim cælum terramque replet.
Quòd si autem omnes cæli, & ea quæ in
ipsis sunt, & terra, omniaque quæ in illa sunt,
Dei voluntate in rerum naturam prodierunt,
perquam impiè comminiscentes nonnulli,
substantiam Filij Dei voluntati Patris adne-
cunt, facientes illum vnum ex ijs quæ in
cælis voluntate Patris producta sunt. Verùm
audiant illi impij, quomodo solam creatu-
ram ex voluntate Dei suspenderit: conse-
quenter enim habet, Creatorem quæcum-
que vult facere.

HESYCHII. Est autem in celo & in
terra non solùm vt omnia implens, verùm
etiam tamquam in terra per carnem natus,
non simplici autem ratione, sed dæmones
subijciens; creaturam verò ingemiscentem
liberans, suam gloriam manifestans, & ante
hæc hominem seruans. Hoc enim tamquam
hominis amator vult super omnia.

**12. SIMVLACRA GENTIVM AR-
GENTVM.] CHRYSOSTOMI.** Superiùs
enim ipsorum insaniam recensens dixit, quòd
filios & filias suas sacrificarunt dæmonijs:
in presentiarum autem stupiditatem exaggerat,
quòd inanimatis materijs affixi sint, at-
que omnia eorum membra persequitur ea
fusiùs ludificans.

EVSEBII. Præsentis versiculi in qui-
busdam exemplaribus à Psalmo centesimo
decimo tertio distincti ac segregati sunt, ita
vt ea quæ præ manibus sunt constituent Psal-
mum centesimum decimum quartum. Ve-
rùm cùm Hebræorum librum inspiciens,

ἀνοήτων διορθῶται. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς αἰῶσι
πολλοὶ ἀγνοῦσιν ἕξ τῶ θεοῦ, τὸ τοῦ αἰῶτος δόγμα
διορθῶμενός φησιν. ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ
ἕρῳ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν. εἰ δὲ
ἐν τῷ ἕρῳ, πολλὰ μάλιστα ὅπῃ τῆ γῆς. τί
δὲ ἔστιν, ἐν τῷ ἕρῳ πάντα ὅσα ἠθέλησεν
ἐποίησε; ἢ τὰς διωσάμεν τὰς ἀνω φησιν, ἢ τὰς
δῆμους τὰς αἰετὰς, ἢ τὰ ἑπιτάγματα αἰ-
ματὶ δὺκαλίας ἀνύεται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐν ἕρῳ ἔστιν ἡ τοπικῶς, ἀλλ'
ὑπερχῆ μεγαλειότητος εἰ γὰρ ἡμεῖς τῷ
ἀνω τόπῳ μόνον, ἀλλὰ χροσῆ ἐξ ἑκαυτέ. Ἐστὶ
δὲ καὶ ἐν ἀπασιν τοῖς ἕρῳ καὶ ὅπῃ τῆς γῆς,
ἐπεὶ περὶ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν. Ἄλλος ὢν
τοῦ πάντων, ἢ ὡς ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων,
ἀλλὰ καὶ ἔξω πάντων καὶ ἐν πάσιν ὑπάρχει
καὶ τὸν τῆ δημιουργίας καὶ θεωρίας λόγῳ ἔτα
γὰ πληροῦ τὸν ἕρῳ ἐξ ἡμεῶν. εἰ δὲ πάντες
οἱ ἕρῳ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἢ τῆ γῆ, καὶ πάντα
τὰ ἐν αὐτῇ, θελήσῃ θεὸς εἰς ἐσῆαν ἡλθοῖ, ἀσε-
βῶς σφοδρῶς δὺνομήνους τῆς, ἔξ ἀπῆσιν
τῶ ὑπαρξῆ τῆ ἡμεῶν τῆ θεῶ τῆς τῆ πατρὸς
θελήσῃ, ἢ αὐτοῖς αὐτὸν ἡμεῶν ἐν τῆ
ἕρῳ θελήσῃ πατρὸς ἐσῆαν ἡμεῶν. Ἄλλ'
ἀκατέπῳσιν οἱ δὺσεβεῖς, ὡς τῶ κτίσῃ
μόνῳ ἐξήρῃσιν τῆς βελήσῃ τῆ θεῶ.
καταλλήλως γὰ ἔχει, τὸν ποικίλῳ αἰ βέλα-
ται δημιουργεῖν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐστὶ δὲ ἐν τῷ ἕρῳ καὶ
τῆ γῆ ἢ μόνον ὡς πάντα πληροῦ, ἀλλὰ καὶ
ὡς ἐν τῆ γῆ δὺσ σαρκὸς γῆρῳ μόνον, ἢ
ἀπῶ δὲ, ἀλλ' ὑποτάξῃ τὰς δαίμονας
ἐλῶ θεοφῶσιν δὲ τῶ κτίσῃ σῆαζῶσιν,
τῶ ἑαυτῆ δὺξῶσιν φανερόσιν, καὶ φε-
γα τέτῳ δὺσῶσιν τὸν ἀνθρώπῳ. Τῶ
γὰ ὑπὸ πάντα ὡς φιλάνθρωπῳ βέ-
λεται.

**β'. ΤΑ ΒΙΔΩΛΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΑΓΓΥ-
ΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.** Ἀνωτέρῳ μὲν γὰρ
τῆ μανίαν αὐτῆ δὺγῆ μόνον ἔλεγε, ὅπ τῆς
ἡμεῶν αὐτῆ καὶ τὰς θυγατέρας ἔδυσαν τοῖς
δαίμονιοις ἐνταῦθα δὲ τῆ ἀναιδῆσῃ, ὅπ
τὰς ἀψύχοις ὑλας φερετέησιν, ἢ πάν-
τα αὐτῆ ἐπεισιν τὰ μέλη πλατυτέραν τῶ
καμῶδῆσιν ἐργαζόμενῳ.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Δίεσαλται καὶ
ἰθῆως ἀφώρῃσιν τῆ μὲν ψαλμῶ ἢ ποι-
ῆσιν ἀντηράφῳ τῆ φερετέησιν, ὡς
εἶναι μὲν ψαλμῶν τὸν μὲν χεῖρας. ἐπει-
δὲ δὲ ἐγκύψῃ αὐτῆ τῆ ἑβραίων βίβλῳ,
τῆς

CATE-
NA PA-
TRVM.

Psal. 112,
1.

Quam de-
sejanda
sint idola
& cultores
eorum.

αἱς ἀνθρώπων χαρπαγίαις συμμιμνήσκεις δέσπον
ἐπὶ τὰς λέξεις, ἐπίστω καλῶς ἀκολουθήσαι
ἐπὶ ἰβραϊκῶν βιβλίων, συνηθῆσαι τε τοῖς ἑρσι-
μοῖς καὶ ἑρσιμολογίαις, ὡς ἐστὶν ἡ μῆσις ἀπὸ τῆ
ργῆ ὕμνου. Ἐδοξε γὰρ τὰ ἑρσιμολογία ἀντηρ-
τῆσαι τὸ ἑρσιμολογῆσαι. Παιδὸν δὲ οἱ παῖ-
δες, οἷς ἐλέγηται, Ἄπειτε παῖδες κύριον, τρε-
πίσω ὁ θεὸς λαοῦ, παῖδων κύριον ἑρσιμολογίαις ἀν-
τηρῶν δὲ ἅπαντον ἐκείνον τὸν ἐκ τῆ ἕξο-
δου Ἰσραὴλ. καὶ ἐξ Ἀιγύπτου καὶ ποσαῦτα
θαυμάσια ἔργα ἐποίησεν αὐτῷ. Ἐκεῖνοις ἐν ἀκο-
λύθῳ, οἱ ἀπὸ διδασκῶν τὰς πάλαι νεο-
μισθίας ἀνθρώπων θεῶν, ὁ ποιῶν πνεύματα, μὴ
ἀγνοῦν ὅτι ἀψυχοὶ καὶ πάσης αἰσθητικῆς
ἐστῆρμημένοι, ἀπὸ νεκρῶν, καὶ κωφῶν καὶ τυφλῶν
εἰδῶν, ὡς εἰς ἄλλοις ἔχοντες ἐστῆρμη τὰ με-
γάλα καὶ ἑρσιμολογίαις πομπῆς ἡ δὲ ἅπαν,
ἀλλ' ὡς τὰς ἐχάτους ἡ δὲ ἐμφύχων οἷς μέ-
γιστα αἰσθητικῆς πᾶσι δὲ ἀψυχοῦ ὕλη
καθίστηται. καπεῖτα μὲν (λέγει δὲ τὰ ἀψυ-
χα ζῷα) θεῶν λόγῳ συστήθη. οἱ δὲ ἡ δὲ
ἐστῆρμη νεομισθίας θεῶν αἰσθητικῆς ἔργων
ἐκπλαστάματα τηχάνησι.

eorum characteres simul & dictiones coniun-
ctas esse repererim, censui ritè sequendum
Codicem Hebraeorum, & hæc prioribus esse
annectenda, ita vt sint pars hymni centesimi
decimi tertij. Videntur itaque præsentia de-
pendere à præcedentibus. Docentur enim
pueri illi, quibus dixerat, *Laudate pueri Do-*
minum, id est nouus populus, qualem Domi-
num oporteat laudare: manifestum est autem
quod illum eundem qui in exitu Israël de
Ægypto tanta mirabilia fecerat. Conformi-
ter igitur istis docentur illi quales olim fue-
runt putatij eorum dij, ne ignorent ipsos
animâ omnique sensu caruisse, fuisseque mor-
talia, & muta, & cæca idola; nihil simile ha-
bentia non dico magno & mirifico vniuer-
sorum Conditori, sed neque postremis eo-
rum quæ animum sensumve participant: ut
potest quæ materia fuerint animæ prorsus
expers. Atque illa quidem (animalia in-
quam animata) Dei verbo constituta sunt:
at putatij Gentium dij humanorum ope-
rum fragmenta existunt.

15. ΟΜΟΙΟΙ ΑΥΤΟΙΣ ΓΕΝΟΙΝΤΟ ΟΙ
ΠΟΙΟΙΝΤΕΣ ΑΥΤΑ.] CHRYSOSTOMOS. Καί-
τοι γὰρ τὸ ἄρητὸν τὸ ἴσον ἐστὶν θεῶν. ἀλλ' ἐν-
ταῦθα κατὰ τὴν γένεσιν. Ἐνόησαν γὰρ τίνες ἀν-
θρώπων ὅταν, ἢ πρὸς αὐτὰς ὁμοίωσι, ἀντι-
ἀρετῆς προσφέρηται τῆς ἐχάτης. Καὶ καλῶς
ἔπειτα τὸν λόγον ἐκμετρίως κατακαθάρσας αὐτὰς
εἰς αἰχάτων ἀνομιῶν, καὶ καταγλαῖσας θεο-
κηνίας. Πῶς γὰρ ἐκ καταγλαῖσας, εἰπέ μοι, τὸ
προσδεδιδῆς ἕξασιν, τύπον ἔχοντι τῆς ἐχά-
της ἀνημώσιως ἔλεγχον; τίς γὰρ ἀνὲρ ἔλοι-
πὸ γυναικὶ γυναικῆ ἰδεῖν; ὁ δὲ δαίμων καὶ
γυμνῶ τῆς τύπῳ παρεδρόμων. Ἐν τῷ μὲν
πορνείας εἰκόνες τὰ ἕξασιν, τῷ δὲ κενῆς
τῆς καὶ τῆς ἀρρήτων. τίς γὰρ ἀνὲρ οἱ αἰτὸς βέ-
λοισι; τί δὲ ὁ Γανυμήδης; τί δὲ ὁ Διώνῳ
τῶν παρθεῶν Ἀπόλλων; τί δὲ τὰ ἔργα
μισσηρῶν χήματα; πανταχῶς γὰρ μίσησιν
ἀθέσμων εἰκόνες καὶ ἐστῆρμη λυσώντων
καὶ τὰ ἕξασιν, καὶ αἱ ἑορταί, καὶ πανηγύρεις,
καὶ αἱ τελεαὶ ἔλεγχον, καὶ ὑπομνήμα-
τα καὶ διδασκαλίαι τῆς ἐθνικῆς ἀσελ-
γείας.

16. SIMILES ILLIS FIANT QUI FACIUNT
EA.] CHRYSOSTOMI. Atqui virtus est simi-
lèra esse Deo; hæc autem est imprecatio. Co-
gita igitur quales sint; quandoquidem, vt quis
eis euadat similis, fit summa imprecatio. At-
que orationem sic pulchrè figurauit eos ex-
tremæ amentia: insimulans; & esse ridiculos
ostendens. Quomodo autem, dic amabo,
non est ridiculum vinctum teneri à statua,
quæ habet in se figuram summæ turpitudinis
argumentum? Quis enim velit nudam videre
mulierem? Dæmon autem nudæ quoque fi-
guræ affidet. Et nunc quidem statua sunt
imagines fornicationis, nunc verò insani in
mafculos amoris. Quid enim sibi vult aquila?
quid verò Ganymedes? quid Apollo, qui vir-
ginem persequitur? quid aliæ execrandæ fi-
guræ? Vbique enim sunt nefariorum concu-
bituum & insanorum imagines amorum. Ex
statua, & festa, & publici conuentus, & ini-
tiationes mysteriorum, argumenta sunt, &
monumenta ac documenta gentilitæ libi-
dinis.

ΔΙΔΥΜΟΣ. Οὐχ' ἵνα ἐπαρῶν τῶν ἀνθρώπων
παισιν, ἀλλ' ἵνα ὅσον εἰδῆν ὅτι τὸ ἔπε τῶν εἰ-
δωλολάτρων. Οἱ γὰρ τῶν ἀψύχων εἰδώλων
ὡς θεοῖς προσεταίχοντες, νεκρῶν καὶ ἀναισθητῶν

D I D Y M I. Non vt hominibus imptecen-
tur, sed vt sciant hoc sequi idololatræ. Qui
enim inanimatis idolis tamquam dijs affi-
ciuntur, nihil à mortuis sensuque carentibus

CATE-
NA PA-
TRVM.

idolis dissident, dæmoniacâ in operatione, quæ
in futilibus simulacris nidificat, ipsis tantam
noxam inferente. Ceterum quoque iustum
est, ut hi qui res inanimatas tamquam illustre
quid colunt, & diuinas arbitrantur, ad simi-
litudinem earundem transferantur. Et hoc
ipsis meritò non apparebit imprecatio, sed
voto dignum, ut nimirum dij fiant quales
existimant, & habeant id quod admirantur.

Quid per
Israel in-
telligatur.

17. DOMVS ISRAEL SPERAVIT IN DO-
MINO.] DIDYMI. Omne genus contempla-
tium, quia mentem habet Dei conspicacem,
domus Israël appellatur, quæ est Ecclesia
Dei viuentis.

ATHANASII. Hæc Gentes dicunt; quia
sicut olim fidelem Israëlẽ seruauit, ita et-
iam nunc Gentes seruat. Nam qui timent
Dominum hi fuerint Gentes. Cùm enim do-
mus Israël (id est omnis multitudo, tam
domus Aaron quàm domus Leui) exaruerit,
quosnam alios esse conuenit timentes Do-
minum, nisi populum ex Gentibus?

CHRYSOSTOMI. Diuidit orationem
in Israëlẽ & genus sacerdotale, & eos qui
ad eum accedunt ex Gentibus. Non est
enim conferendus homo priuatus cum Sa-
cerdote, sed hic eum longè superat, & ideir-
cò facit diuisionem. Maior est enim eis ho-
nor habitus.

20. DOMINVS MEMOR FUIT
NOSTRI.] HESYCHII. Quando enim
Deus hominum oblitus fuit? Sed hoc est
quod per dicta innuitur. Quandoquidem
enim sub maledicto existentes, haud aliter ab
illo absolui & benedictionem recipere pote-
ramus, nisi Christus in ligno suspensus male-
dictum nostrum abstulisset, meritò dicit Do-
minum prius nostri meminisse, atque ita de-
mum nobis benedixisse.

Quomodo
nos Deum
benedica-
mus, & ab
eo benedi-
camur.
Psal. 102,
1.

CHRYSOSTOMI. Quid est benedixit? In-
numeris, inquit, impleuit bonis. Etenim ho-
mo quoque benedicit Deum; ut quando di-
cit: *Benedic anima mea Dominum.* Sed qui
Deum benedicit, ipse lucratur, semetipsum
reddens clariorem, cùm Deo nihil conferat.
Deus autem benedicens nos reddit illustrio-
res, ipse verò nihil accipit. Deus enim nullâ
re indiget.

22. BENEDIXIT IIS QUI TIMENT DO-
MINVM.] DIDYMI. Nos qui timemus

ειδόμενοι ἐν δόξῃ, τοσαύτην βλάβην
ἀπαρτίζομεν ἐν αὐτοῖς εἰς φερόμενα εἰς ἡ-
λα φιλώμενης δαιμονίας ἐπιργίας. Ἀλλὰ
ἡ δικαιοσύνη, ἡ δὲ ἀσπίς ἀφύστα, καὶ
θεῖα νομίζονται τὰ ἀψύχα, εἰς ὁμοίαν αὐ-
τοῖς καταστῆται. Καὶ ἐκ αὐτῶν τὸ τοῦ θε-
καίως φασίν καταρα, ἀλλὰ ἀρχῆς ἀξίως, τὸ
θεῖος γλυκὺς καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ, ἡ ἔχου θ
σταυροῦ.

Κ'. ΟΙΚΟΣ ΙΣΡΑΗΛ ΠΑΡΗΣΕΝ ΕΠΙ
ΚΥΡΙΟΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸ πᾶν διορατικὸν
γλυκὺ, ὅτι τὸν τὸν ἔχου ἐσθῆτα, θὸν οἶκος
Ἰσραὴλ χρηματίζει, ὅτι τὸ τοῦ γλυκὺς Ἐπι-
κλήσια θεῖος λαοῦ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ταῦτα τὰ ἔθνη
φασίν. ὅτι ὡσπερ πάλαι προσέειπεν τὸν
Ἰσραὴλ ἔσονται, ἔτι καὶ καὶ τὰ ἔθνη σῶ-
σι. οἱ γὰρ φοβούμενοι τὸν κύριον τὰ ἔθνη εἰ-
σι. ὑπερξημερῆς γὰρ τὸ οἶκος Ἰσραὴλ (τα-
τίσι πατὴρ τὸ πλῆθος, ἡ τὸ οἶκος Ἀαρὼν καὶ
ἡ οἶκος Λαὶ). τίνας ἐτέρους εἶναι συμβαίνει τὸς
φοβούμενους τὸν κύριον, ἢ τὸν ὅτι ἐθῶν λαόν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Διαίρει τὸν
λόγον εἰς τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸ ἱερα-
τικὸν γλυκὺ, καὶ τὸς ὅτι ἐθῶν προσέει-
πεν αὐτοῖς; ἡ γὰρ ὅτι ἴσως ἰσχυρὸς καὶ ἰδιώ-
της, ἀλλὰ ἔχει τί πλῆθος ἔτι, διὸ καὶ τὸ
διαίρεισιν ποιῆται. καὶ γὰρ μὴ ἔτι εἰς αὐτοῖς
ἡ πηλὴ ἰσχυρῶς.

Κ'. ΚΥΡΙΟΣ ΜΗΗΣΘΕΙΣ Η-
ΜΩΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Πότε γὰρ ὁ θεὸς
λήθη ἀνθρώπων ἰδέσθαι; ἀλλὰ τὸ
ἔστιν ὁ ὅτι τῆς εἰρημῶν ἀπίστῃται. ἰπει-
δὴ γὰρ ὑπὸ καταρα ὄντες, ἐκ ἄλλως αὐ-
τῆς ἀπολυθῆναι ἔλαβεν διλογίας ἠδὲ ὑπα-
μῆτα, εἰ μὴ χεῖρὸς ἐπὶ ξύλου κρημαδεῖς
τὸν καταρα τὸν ἡμετέρον ἰβάσασιν, ἐπι-
πῶς μεταστῆναι τὸν κύριον προσέειπεν, καὶ ἔτι
ἡμᾶς διλογησάμενοι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔστιν διλογίαι;
μυρίων, φασίν, ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. διλογεῖ
μὲν γὰρ καὶ ἀνθρώπων τὸν θεόν. ὡς ὅταν
λέγῃ διλογίαι ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον. ἀλλὰ ὁ
τὸν θεόν διλογῶν, αὐτὸς κερδαίνει, λαμ-
πρότερον ἑαυτὸν καθίστας, ἐκ ἐκείνου τί χα-
ριζόμενοι. ὁ δὲ θεὸς διλογῶν ἡμᾶς λαμ-
πρότερος ποιεῖ, ἐκ αὐτοῦ τί προσλαμβάνο-
μεν. ἀνένδεις γὰρ τὸ θεῖον.

ΚΒ'. ΕΥΛΟΓΗΣΕ ΤΟΥΣ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΥΣ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐν μὲν τῆς
τῆς

τὴς πολέμιας μάχῃ τὸν κύριον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον ὑπεράσπισίῳ καὶ βοηθῶν, ἐν δὲ τοῖς αἰκείοις πειρασμοῖς τοῖς καὶ τὴν ψυχὴν καὶ καὶ τὸ σῶμα πάλιν αὐτὸν ἔχομεν διλογεῖται ἡμᾶς, ὡς ἀπαρκεῖν ἡμῖν ἀντὶ τῆς παντὸς καλῆς ἔργαθῆ, ἔ ἀντὶ παντὸς θουαυρῆ καὶ μεγάλης κτήματ^Θ, μόνον αὐτὸν τὸν κύριον, καὶ πρὸς τὴς ἐκτὸς καὶ πρὸς τὰ ἔνδον. ἔτω δὴ ἡμᾶς διλογεῖται πῶ, ὡς πάλαι πρῶτερον ἠυλόγη τὸν πρῶτον λαόν. μεταβέβηκε γὰρ ἐξ ἐκεῖνων εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις. εἰς γὰρ ὅτι καὶ ὁ αὐτὸς κύριος, καὶ τῶ παλαιῶν ὁμοίως πρῶτα ὡσπερ νῦν ἔ τῆ ἡμῶν, μίαν χάριν ἔ ἕνα λαὸν τὸν ἐξ ἀμφοτέρων ταγματῶν τῶ θεῷ σωτῆς ἀμφοτέρων.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Οὐδὲ ἐν γῆ^Θ, φωνῆ, ἔρημον διλογίας λῶ. ἀλλ' εἰς πάντας ἐκτίθεται ταῦτα.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὐ γὰρ μόνον ἠυλογεῖται τὴς νέας, ἀλλὰ καὶ τὴς γηρασκότας· ἐδὲ μόνον τὴς πλείων κομῶντας, ἀλλὰ καὶ τὴς πενίᾳ συζῶντας· ἐδὲ μόνον τὴς τῆ ἐλευθερίας κοσμηθῆντας, ἀλλὰ ἔ τὴς τῆ δευτείας τὸν ζύγον ἔλκειν ἠναγκασθῆντας. πάντων γὰρ μνημονεύει θεὸς τῆς αὐτῆς μεμνηθῆντων.

καγ. ΠΡΟΣΘΕΙΗ ΚΥΡΙΟΣ ΕΦ ΥΜΑΣ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταύτης τῆς προσθήκης, μάλλον δὲ διλογίας καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὄντες ἀπὸ πλάτων, καίτοι μολῶν ὄντων τῶ θρακῶν λυόντων, πόνων, τῶ ταλαιπωρίας, τῶ ἔπισηκόπων ἀμόνητ^Θ. ἀλλ' ἐδὲ τὸν τῶ θεῷ λόγον διέκοπεν, ἀλλὰ πρῶτα τῆς διλογίας, ὡς ἐν θρακῶσις ἔπιση θρακῶσις γυνεῶν χιλιάδας.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Αἱ προσθήκαι ἐ μόνον κατ' αὐξήσιν τῆς πληθῆς γίνονται, ἀλλὰ καὶ μεγέθους. ἀμέλη προσέθηκεν τῶ μὲν ἐκ πρῶτον λαῶν πάντα τὰ ἔθνη, ταῖς δὲ σαρκικαῖς καὶ αἰδηταῖς διλογίαις, οἷς διλογεῖται ὁ πάλαι λαός, τὰς πνευματικῆς.

καδ'. ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΙ ΥΜΕΙΣ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἔ τὴς νόμους φυλάττωμεν. ἕνα γὰρ μὴ νομίση τις ἄλλω πρὸς χάριν τὴς χρησιμῆς εἶναι ἕς Μωϋσῆς διηκουήσατο, ἀκολούθως ὁ ἱεροφάντης πρὸς τῆς τῆς νόμων δόσεως τὰ πρὸς τῆς κοσμοποιίας ὡς ἀδεδάκω. δι' ἧς διδάσκει ἕνα θεὸν εἶναι, πάντες δὲ τὰ τῆ κόσμου μέρη, καὶ ὑπὸν, εἶναι χηρῆτα.

TOMVS III.

Dominum, in pugna aduersus hostes Dominum habemus protectorem & adiutorem, in proprijs verò rebus tam ad animam quàm ad corpus spectantibus habemus ipsum nobis benedicientem, ita vt ipse solus Dominus sufficiat nobis pro omni pulchro & bono, & pro omni thesauro & ampla possessione, tam in externis quàm in internis. Sic autem nobis modò benedicit, quemadmodum olim antea priori isti populo benedixerat. Ex ipsis enim ad nos gratia commigrauit. Nam cum vnus idemque sit Dominus, etiam antiquis similiter præfuit prout modò nouis, vnam gratiam vnumque populum ex vtrisque ordinibus Deo constituens.

CHRYSOSTOMI. Nullum, inquit, fuit genus cui defuerit benedictio: sed hæc omnia ad omnes extensa sunt.

THEODORI. Non solis enim benedixit iuuenibus, verùm etiam ijs qui confenerunt; nec solùm diuitijs affluentibus, sed etiam in paupertate viuentibus; nec tantùm eis qui libertate sunt honorati, verùm etiam eis qui seruitutis iugum ferre coacti sunt. Deus enim memor est omnium qui ipsius meminerunt.

23. ADIICIAT DOMINVS SVPER VOS.] CHRYSOSTOMI. Hac adiectione, quin potius benedictione fruebantur etiam cum essent in Ægypto, licet essent innumera bilia quæ prohibebant, labores, afflictio, eorum qui vrgebant crudelitas: sed nihil eorum verbum Dei interrupit, verùm eò processit benedictio, vt in ducentis annis fierent sexcenta millia.

APOLINARIJ. Adiectiones istæ non tantùm fiunt secundùm incrementum multitudinis, sed etiam magnitudinis. V. g. Populo de circumcissione omnes Gentes, carnalibus verò & sensibilibus benedictionibus, quibus olim populus benedicebatur, spirituales adiecit.

24. BENEDICTIVOS A DOMINO.] DIDYMI. Ipse enim est cuius leges custodimus. Nam ne quis existimaret propter alium esse oracula quæ Moyses subministravit, consequenter hic sacer interpret ante legum dationem ea quæ de mundi creatione sunt tradidit. Quâ re docet vnicum esse Deum, omnes autem mundi partes, atque aded ipsum, esse creaturas.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Dei om-
nibus bene-
dicit, &
beneficit.

Quanta sit
vis benedi-
ctionis Dei.

Q q 2

CHRY-

καλεῖ τὸς τῶν δαυμόνων θεοπάτας, τὸς μὴ ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς τὴν ζωὴν, τῆς τὴν γνῶσιν τῆς μόνου θεοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Νεκρὸς ἔστι τὸς πεπληρωμένος φθορῆς, ἀλλὰ τὸς ἐν ἀσεβείαις ἐναποθανόντας, ἢ τὸς ἐν ἀμαρτίαις κατασπέντας. ἐπὶ Ἐβραεῶν πεπληρωμένος ἦν, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· ἀλλ' ὁμοίως ἔστιν ἔστιν, ὡς τὴν ἐκείνων μνήμην ποιήσας μετ' ἑαυτῶν ζῶντων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Νεκρὸς ἐκάλει τὸς τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις δαδύοντας. τί γὰρ ἐκείνων ἀναιδητότερον; ζῶντας δὲ, τὸς τὸν ζῶντα προσκυμῶντας θεοῦ οἷς τὸ θεῖον ἀπεκλήρωσαν ἕμω. πρὸς δὲ τῆν διδασκίαν, ὡς σὺ πάσῃ προσθυμῇ προσήκει τὸς θεοπάτας τὸν θεὸν ἀνυμνεῖν αὐτὸν ἐπὶ ζῶντας, ὡς τὸ θανάτου τῆς ποιῆσαι καλόντος. ἔξ τῆς Ἐν ἑτέρῳ λογ. ψαλμῶν. Ἄστω τῶν κυρίων ἐν τῇ ζωῇ μου· ψαλμῶν τῶν θεοῦ ἕως ὑπάρχων.

κζ'. ΑΛΛΗΜΕΙΣ ΟΙ ΖΩΝΤΕΣ ΕΥΛΟΓΗΣΟΜΕΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα ὅτι τὸς δικαίως λέγει, ὅτι τὸς τῶν νεῦ ἕως τῆς αἰωνίου, τῆς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκείας βίης μέχρι συντελείας ὁμοῦ ζῶσι καὶ διλογεῖσι τὸν θεόν. ὡς τῆς ὁ θεός ἐστι ζωὴ καὶ δικαιοσύνη ἔστι καὶ οἱ δίκαιοι καὶ μετῴσων αὐτῆς ζῶντες ὀνομαζονται.

vocat dæmonum cultores, qui non habent vitam in semetipsis, id est solius Dei cognitionem.

CATE-
NA PA-
TRVM.

CHRYSOSTOMI. Mortuos dicit, non eos qui vitâ functi sunt, sed eos qui mortui sunt in impietatibus, vel eos qui in peccatis suis emarcuerunt. Erat enim mortuus Abraham, & Isaac, & Jacob: ita tamen viuebant, vt eorum memoria vnâ cum viuis celebraretur.

THEODORETI. Mortuos vocauit eos qui inanimatis idolis seruiunt. Quid enim est illis stupidius? Viuentes verò eos, qui Deum viuentem adorant: quibus diuinum hymnum attribuit. Præterea verò edocet, decere eos qui Deum colunt, cum omni alacritate ipsum laudare adhuc viuentes, vtpote quos hoc mors facere prohibeat. Idcirco etiam in alio Psalmo ait: *Cantabo Domino in vita mea: psallam Deo meo quamdiu fuero.*

Psal. 145.

27. SED NOS QUI VIVIMVS BENEDICEMVS.] CHRYSOSTOMI. Vides ipsum iustos intelligere, qui ex hoc nunc vsque in sæculum, id est à principio vitæ vsque ad consummationem eius simul viuunt & benedicunt Deum. Sicut enim Deus est vita & iustitia; ita etiam iusti per participationem eius viuentes nominantur.

ANNOTATIONES CORDERII.

I c Psalmus apud Hebræos diuiditur in duos. Recolit autem Dei miracula, Israël em de Ægypto educentis, vt hortetur populum ad permanendum in confessione vnus veri Dei, & sperandum continuò in eius protectione.

1. In exitu Israël de Ægypto, &c.] Quis dubitet, Psalmum istum ad litteram de educatione populi Iudaici ex Ægypto fuisse compositum? At aliud est quod littera sonat, aliud quod per mysterium subindicat. Est tempus cum anima illuminata & viribus suis in vnum collecta egreditur de obscuritate Ægypti, & de perturbatione & confusione populi barbari. Tunc hæc facta iam Iudæa & Israël, quia Dominum laudat, & Dominum videt, fit sanctificatio & potestas eius; quia in sanctitate, quam in illam confert, & in virtute, quâ ipsam roborat, ipse Dominus & sanctus & potens ostenditur. Ita noster Alvarez de Paz Tom. 3. lib. 5. partis 2. cap. 7. vbi reliqua etiam huius Psalmi mysticè exponit.

3. Mare vidit, & fugit, &c.] Hæc miracula non semel, sed quasi perpetuò mysticè fiunt in vita Sanctorum, vt eam verè stupendam ac mirabilem agnoscamus: in ea enim mare fugit,

dum omnis iniquitas à Sanctorum sinibus pulsa discedit: Iordanis retrogreditur, dum perfectorum affectus non ad commoda terrena querenda decurrunt, sed mirabili celeritate in fontem suum, hoc est in Deum, cuius querunt obsequium, redeunt. Exponat nobis Richardus Victorinus, quid sit in Sanctorum vita mare fugere: is lib. de Exterminatione mali cap. 3. sic ait: *Impietas mare est; dulcem siquidem aquam facere non potest, sed est aqua eius salsa valde, & multum amara: & amaritudo eius amarissima. Quid, queso, dulcedinis habet inuidia? Quid, obsecro, dulcoris habet iracundia? quid suauitatis impatientia? Huiusmodi, vt arbitror, aqua amara sunt, & mare faciunt, quia nulli penitus sapere, nemini placere possunt. Videtne ergo quale sit huiusmodi mare magnum & spatiosum nimis, quod potest appellari malitia? Nam est & aliud, quod potest dici miseria, habens & ipsam quidem minimam dulcem aquam, sed minus tamen amaram. Sed felix qui dominatur à mari vsque ad mare, vt nulli subiaceat culpa, nulli succumbat pœna, in tantum, vt non dominetur ei omnis iniquitas, nec eum opprimat ulla aduersitas. Felix ante cuius conspectum mare fugit, malitia recedit, miseria cedit, conscientia*

Quis sit mysticus anima de Ægypto egressus.

Quid sit mysticè mare fugere & Iordanem conuersi.

Q 9 3

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

scientia bilarescit. Numquidnam qui eiusmodi est, fiducialiter psallere non potest, Quid est tibi mare quod fugisti? Explicet idem nobis quid sit Iordanem retrorsum conuerti: Qualis, queso, ista est, inquit ibid cap. 4. conuersio Iordanis, quam mirabilis, quam laudabilis, quam amabilis? Totum impetum amoris, totam inuadationem dilectionis, totam affluentiam delectationis magna cum festinatione currere non desum, sed sursum querere qua sursum sunt, & non qua super terram; ita ut veraciter profiteri possit, quia Iordanis conuersus est retrorsum. Ita Victorinus. Argutè ad hunc locum Chrysologus Serm. 160. notat Iordanem hic figuram tenere peccatorum, qui ad Dei conspectum trepidant. Est enim proprium peccatorum trepidare & pauere; (trepidat autem peccator ad conspectum Arcæ, in qua lex ferebatur;) quia visâ lege & præceptis, quæ transgressi sunt, mirum in modum commouentur: è contra verò dum Christus baptizatur, inter miracula stat firmus & intrepidus: scilicet dum Christum tingit & abluit, formam tenet hominis pij, qui inter maris procellas ruentiaque sidera intrepidus perstat & impaudus. Audi Chrysologum: Quid est, quod Iordanis, qui fugit ad presentiam legalis Arca, ad totius Trinitatis presentiam non refugit? Quid est, quia pietati obsequitur, incipit non esse timori? Sic ille. Illud adhuc mirabilius quod sequitur:

Montes & colles, arietes & agni quid.

4. *Montes exultauerunt ut arietes, &c.] Per montes & colles, potentes in hoc sæculo designantur, per arietes & agnos, humiles & abiectæ conditionis homines, ut exponit S. Augustinus. Ergo montes exultant sicut arietes, & colles sicut agni. id est: Lætitia spiritalis inuasit non modò gregarios homines, sed etiam nobiles viros ac potentes. Tanta scilicet est lætitia & ea vis pietatis, quam Deus mundo infundit, ut non modò occupet è plebe vitos, verùm & potentes quosque. Quod sanè mirum est, etiam nobiles vitos Euangelij limitibus tamquam carcere in officio contineri. Neque illud prætereundum, quòd dicat montes exultasse sicut arietes; id est, potentiores quosque exultasse sicut pauperes: è contra enim dicendum erat; nimirum, pauperes sicut diuites exultasse; quandoquidem diuites frequentius perfundi lætitiâ videntur. Et sanè si de lætitia corporali sermo esset, præpostero ordine verba scripta essent: at quia de gaudio spiritali, quod de virtute ortum ducit, sermo est, benè cum diuitibus & nobilioribus actum est, si gaudium capiant sicut pauperes.*

Quid per montes & colles subsistentes mysticè designentur.

Alium huius loci sensum mysticum tradit Alvarez noster loco superius citato dicens: Quid montes, nisi voluntatis affectiones? & quid colles, nisi intellectus conceptiones? Hæ per colles meritò significantur, quia in vita mortali quantumuis perficiantur, obscurè & minùs cognoscant: illæ per montes, quia transit affectio & dilectio, quòd non potest venire cognitio. At optimè tam conceptiones quàm affectiones per montes & colles expressæ sunt: quoniam sicut hi à terra non diuiduntur, at supra communem terram eleuantur; ita & illæ in terrena quidem habitatione huius corporis habentur, sed supra omnia terrena ad cælestia cognoscen-

da & diligenda subuehuntur. Exultant ergo affectiones animæ contemplantis sicut arietes, & conceptiones sicut agni ouium. Arietes & agni quomodo exultant? Certè subsiliunt, & à terra se subtrahunt, & non cum labore, sed cum exultatione his saltibus à terra se eleuant, & quasi ludis intendunt. Sic anima conceptiones & affectiones suas in contemplatione ad superna leuat, & in his saltibus non laborat, sed vehementer exultat. Corporalis saltus (inquit Richardus de S. Victore ad hunc locum) est totum corpus à terra suspendere: spiritalis saltus, spiritum, & totum quod spiritus est, à terrenis alienare. Corporalis saltus est, terra saltum usquequaque deserere, & totius corporis membra per inane librare: spiritalis saltus est, mente excedere, & infimis in uno relictis, in inuisibilem contemplationem totum transire. Eleuatio ista nomine exultationis exprimitur, quia non cum molestia laboris, sed cum perceptione magnæ iucunditatis exercetur: & tamen saltus est, quia anima cognitione & amore in cælum elata, clapsâ visitatione Domini, ad terram deprimitur, & humanis negotijs, prout necessitas aut charitas dicitur, vacare compellitur. Sed veniet hora, ô Domine Deus meus, & felix hora, quando ad te perfectè & immutabiliter eleuabimur, & numquam ad terrena reuertemur.

Quis sit corporalis & qui spiritalis saltus.

5. *Quid est tibi mare quod fugisti?] Id est: Quæ te vis, ô mare, coëgit in partes secari, & tutam viam Hebræis fugientibus aperire? quis item te in pristinum locum abire fecit, & ingressos Ægyptios opprimere? Tu etiam, ô Iordanis, quâ ratione in fontem & in caput recurrens viam præbui filiis Israël in regionem promissam? His interrogationibus respondet ipse Dauid cum subdit:*

7. *A facie Domini mota est terra.] Id est: Hæc & alia miracula, quæ Deus præstitit dum Israëlitas ex Ægypto educeret, ita facta sunt in bonum populi Dei, ut hæc ipsa in malum vergerent Ægyptiorum. Nam mare viam præbuit Israëlitis, & Ægyptios deleuit. Tenebræ Ægyptios opprimebant, sed Hebræis lux clarior oborta est. Tum etiam Angelus vastator, qui Ægyptiorum primogenitos neci dedit, Israëlitas defendit. Quod quidem factum est, ut nauerimus, eadem mala, quæ Deus peccatoribus immittit, eadem, inquam, in bonum cedere iustis. Ergo a facie Dei Iacob dicit. Id est: Omnia creata iustis viris famulantur; quia in illis præsentem venerantur Deum: è contra verò impijs bella mouent, & nocent; quia ipsos Dei inimicos agnoscunt. Mystico autem sensu, a facie Domini mota est terra; corda scilicet terrena, quæ peccatorum onere pressâ remanserant, mota sunt in bonum, ut in stadio virtutis celeriter current: non à facie pœnarum, quas (ut iniqui dicunt) post voluptuosam aut legnem vitam serâ quâdam, sed verâ pœnitentiâ forsan euaderent: non à facie præmiorum; quæ conseruât, gratiâ licet imperfectioribus habenas laxarent, post ignem purgatorium in aliquo saltem gradu non perderent: sed à facie ipsius Domini, eius præsentia confirmati, eius pulchritudine ducti, eius amore compediti, sine vlllo respectu mercedis aut pœnæ peccata repellunt, vitia extinguunt,*

Perfecti à sola Dei facie & presentia mouentur ad virtutem & perfectionem.

pinguunt, affectus vincunt, virtutibus student, & solius Dei esurie & siti tenentur.

8. *Quæ conuertit petram in stagna aquarum.* Aliud miraculum recenlet, quo Deus post transitum populi rursus in deserto, suam virtutem magnificè extulit. Hoc autem modò admonet non vno tantùm die apparuisse Dei gloriam in exitu populi, sed continuo temporis successu fuisse in alijs operibus conspicuam; sicuti cum ex arida rupe repente fluuius emersit. Verum quidem est scaturire fontes ex rupibus & locis lapideis; sed ex sicca rupe aquam elicere, fuit certè præter naturæ ordinem. Non hîc subtiliter disputandum, quâ ratione lapis in aquam fuerit conuersus, cum simplex sit Prophetæ sensus, scilicet, vbi prius siccitas erat & durities, fluxisse aquas. Tropologicè per petram rectè peccatorem intelligas quouis lapide duriorum & aridiorum, qui præ affectu pietatis & compunctionis emolliti cordis penitus colliquefcant, & vberim lacrymas fundat poenitentia salutaris; sic vt de ventre eius, qui prius durus fuit & aridus, etiam in salutem aliorum erumpant flumina aquæ viæ; iuxta propheticam illam benedictionem, quam Messia felicissimis temporibus Deus Isaïæ ore promiserat: *Quæ erat arida erit in stagnum, & siccus in fontem aquarum.* Quod reuocat mihi in memoriam prodigium illud, quod tempore Alexandri Magni contigisse Arrianus lib. 4. memoriæ prodidit: ait enim, Cum fortissimus ille Imperator prope Oxum, flumen castra posuisset, geminos fontes, circa Regis tabernaculum erupisse; quorum alter fundebat aquam, alter oleum. Res tum meruè noua est visa, atque digna quæ fatidicis & diuinis proponeretur. Verum id miraculum in Ecclesia quotidiano vsu videmus accidere: nam cum primùm cœperit aqua ex oculis fluere poenitentis animi, & Dei causâ lacrymantis; subitò olei fons erumpit, misericordia diuinæ monumentum. Ad rem hanc magis illustrandam iuuerit audire miraculum, quod in Historia Patrum refert Theodoretus de Iuliano; cui pulchri mores *Saba* cognomen pepererunt, apud Græcos *αροσβου*, hoc est *Senis*. Hic cum in deserto Ostrænorum siue Persidis habitaret, ad eumque religionis causâ multi accederent, solebat aliquando in interiorem solitudinem ad plures dies se conferre amore patientiæ & diuinæ contemplationis. Asterius, qui tum iuuenis illius vitam æmulabatur, ardore plenus atque sanguine, vehementer cupiebat euntem illum comitari, idque summis precibus efflagitabat. Negabat senex, conscius illius imbecillitatis: sed tandem victus importunitate, socium illum admisit. Processerant iam biduum per imensos calores in feruentibus arenis, vbi aqua nulla & viride nihil fuit. Cumque tertius illuxisset dies, bonus iuuenis præ summo æstu, & intoleranda siti, ad eò viribus tum animi tum etiam corporis debilitatus est, vt neque posset vterius progredi, neque regredi. Tum Iulianus, Oportebat, inquit, fili audire me, nec plus oneris exultantem animosumque deposcere quàm ferre potuisses: cepit autem illum miseratio deficientis & propè semimortui Asterij: flectit genua, piè precatur, vberimè fundit lacrymas: quæ dum solum rigant, cælum aperiunt, easque Deus vt

placitum & odoratum sacrificium beneuolentissimè excepit, & miraculo honorauit: nam, vt Theodoretus verbis utar, *stillas lacrymarum, quæ puluerem attingerant, effecit fontem aquarum*, quibus iuuenis recreatus est, & viæ atque viæ restitutus. Mansit deinde fons ille personans, aqua dulci atque pellucidâ in arenoso loco, vt diuinæ misericordia pignus & trophæum pitarum lacrymarum; quæ verè sunt aqua viæ, fons cælestis olei, pretiosa vena salutis.

9. *Non nobis Domine, non nobis.* Ab hoc versu passim incipiunt Hebræi nouum Psalmum: cæmen Rabbi Kimchi iungit hæc, & Septuaginta, cum superioribus, & dicitur in aliquibus, id est emendatis exemplaribus, ita concinuari; vt intelligas hanc diuersitatem distinguendi & numerandi non esse tarpendam. Nostri autem distinctio, teste Gesebrardo, est potior: siue quia Veteres & Kimchi monent, in emendatis Codicibus ita fieri, siue quia finis versus octuagesimi esset abruptus & imperfectus.

10. *Iam dicitur: Sed nomini tuo da gloriam.* Nomini, inquit, tuo & virtuti tuæ horum miraculorum gloria canatur, qui propter misericordiam tuam & veritatem tuam Sanctos eligis, & ad gloriosam dignitatem adducis: eorum enim vita verè mirabilis ex eo quod à te habet; ex eo quod te superante superat, & te donante conquirat: sed tu mirabilior in ea, quia vniuersa; quibus ipsa mirabilis videtur, ex te, & per te, & à te largissimo datore consequitur.

11. *Deus autem noster in celo & in terra.* Sic plerique libri Græci; καὶ ἐν τῇ γῆ: quod S. Hieronymus ad Suniam superfluum esse dicit: & abest à Vulgata, & Veteris Romanum verò habet. *Deus autem noster in celo sursum, in celo & in terra:* cum quo faciunt Psalterium Ethiopicum & Apollinarius: nec multò aliter videtur habuisse S. Augustinus. Quando autem Deum in cælis locat, non includit ipsam aliquâ loci circumferentiâ, neque cancellos circumdat immensæ eius essentia; sed negat finitam esse eius potentiam; vel alligatam humanis medijs: negat obnoxiam esse Fato vel Fortunæ: denique totum mundum subijcit eius imperio, vt superior omnibus obstaculis liberè quidquid visum est exequatur.

12. *Simulacra Gentium, &c.* Cum præcedenti versu omnipotentiam Dei declarasset, hîc ostendit vanitatem idolorum; Primò ratione materia; quia sunt *argentum & aurum* res inanitate: Secundò ratione causæ efficientis: sunt enim *opera manuum hominum*, atque ad eò auctoribus suis ignobiliora: Tertio ratione formæ, eò quod statuae sint, quæ vis quidem habent, sed non loquuntur, &c. Quarto pro causâ finali addit imprecationem, vt *similes illis fiant qui faciunt ea.* Quod aliqui ex Hebræo vertunt per futurum *fient*: ac si affirmer Prophetæ idololatras non minùs esse stupidos quàm si trunel essent vel lapides. Cur enim ad Deum confugimus, nisi quia vita nostra ab eo pender, in eius manu est salus nostra, penes eum residet bonorum omnium copia & iuuandi facultas? Quid ergo absurdus, quàm à simulacris petere quod illis deest, cum & motu & sensu careant? Meritò igitur tam acriter inuehitur in homines naturaliter ratione præditos, quod seipsos abdicent omni

Erod. 17, 6.

Lacrymis poenitentia peccatorum dura corda liquefcunt, & fons gratia aperitur.

Isaïæ 33, 7.

ANNO TATFOR NES COR DERII.

Sanctorum vitæ De habet; quod gloria fit & mirabilis.

Simulacrorum vanitas.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

omni ratione & iudicio, sensuque communi priuata. Nam qui a rebus mortuis vitam petunt, quantum in se est, extinguunt omnem rationis lumen. Hinc pulchre S. Ambrosius lib. 2. in Lucam: *Similes, inquit, ut sunt non usu corporis, sed habitu mentis; ut ipsi mente atque ratione præditi non videant oculis, & non intelligent corde suo, nec recogitent in mente sua, neque cognoscant, neque sentiant, ut dicant, Ante truncum ligni procidam?* &c. Et certe hoc vnum sufficit ad tollendam ignorantie prætextum, quod præter naturæ rationem falsos deos sibi fabricant. Vnde sequitur Gentiles sponte claudere oculos, obducere sibi tenebras, seque obstupescere. Quæ voluntaria cæcitas eos propterea inexcusabiles reddit, ne obtendere liceat, errorum a pio zelo profectum esse. Quid enim magis præposterrum, quam ab illis quidquam opis sperare, quando neque materia, ex qua fabricantur, neque forma, quæ accedit ex manu hominum, ullam in se continent diuinitatis

I Gaiz 44,
19.

*Deus enim sine auri-
bus audit
& sine oculis
videt.*

*Differentia
qua est in-
ter cultum
imaginum
& idolo-
rum.*

partem, quæ reuerentiam illis conciliet. Quod si verò loquerentur absque corporeo ore, vel audirent absque auribus (vt de Deo nostro in Psal. 2. ver. 9. annotauimus) non esset reprehensibilis gentilitas, si in imagine rei corporeæ Deo aures aut oculos metaphoricè tribueret, sicut quidam eorum (teste D. Augustino in lib. de Ciuitate Dei) simulacra Gentilium interpretari cogati sunt. Hæc enim ratione à reprehensione immunes euadunt Christiani, qui Angelorum, imò SS. Trinitatis figuras corporeas sculperunt vel pingunt: siquidem per illas non intendunt significare, Deum vel Angelos oculis auribusque præditos esse, sed per metaphoram insinuant Deum audire, videre, Iudicem agere, &c. Quæ omnia dicuntur, vt S. Dionysius monet, id est more ac sensu qui Deum & Sanctos deceat, intelligenda sunt. Proinde imaginibus, quæ apud Christianos in vsu sunt, præterquam quod pro dijs non habeantur (vt per calumniam nobis impingunt hæretici) præsens Psalms locus competere non potest, cum impropèrando dicit: *Os habent, & non loquentur*, &c. Quia Psaltes his verbis non irridere voluit legitimum vsum imaginum, sed stuporem Gentilium, qui pro dijs statuebant sibi imagines omni sensu atque intellectu, etiam in suis prototypis, vacuas, & in illis spem suam collocabant.

Ephes. 5, 5.
*Argentum
& aurum
sunt idola
auarorum.*

Topologicè versus hi in auaritiâ apprimè quadrant, quam D. Paulus perspicuè vocat *idolorum seruitutem*, hoc est, impium cultum idolorum, quo se auari indignissimè & fœdissimè contaminant. Vnde Theophylactus subtiliter & acutè putat, Apostolum, in diuinis oraculis eruditissimum, alludere ad hunc Dauidis locum, *Simulacra Gentium argentum & aurum: Hoc, inquit, magnâ sapientiâ inuertit Paulus dicens, Argentum & aurum sunt simulacra & idola auarorum.* Zeno Veronensis quoque Serm. 2. in auaros, de opibus loquens sanè perquam elegantet: *Si erogaueris, pecunia est, si seruaues, simulacra.* His ergo simulacris opum, & commodorum mancipia, viri diuitiarum cor immolant suum, & opimam auratamque hostiam his litant, his omnem vitæ suæ cursum & negotia committunt: præ his nullum maius munus est, quod piè colendum, cuius legem

atque imperium sibi audiendum & sequendum putent.

15. *Non clamabunt in guttore suo.* Vilioris ergo pretij sunt idola quam belluz, quam aues, quam anseres: eorum enim clamore liberatam se grata agnoscit Roma, quæ illorum silente somno fuisset absque contentione captiuata. Vnde S. Ambrosius lib. 5. Hexaëmeron cap. 3. *Anseres, inquit, Romana Capitolia à Gallo hoste seruauerunt: merito illis debet Roma quod regnas: Dijs tui dormiebant, & vigilabant anseres: ideo illis diebus anseri sacrificas, non Ioui. Cedunt enim dijs vestri anseribus, à quibus se sciunt esse defensos, ne & ipsi ab hoste caperentur.*

Idola anseribus vtiliora.

17. *Domus Israël sperauit in Domino, &c.* Cum idololatriæ vanitatem ostendisset, iam è contra ostendit, quantax è Dei veri cultu fructus existat, scilicet adiutorium eius & protectio in periculis & aduersis; & benedictio in prosperis & secundis rebus, præsertim spiritualibus, vt hoc & sequentibus versibus declarat. Ac in primis significat non esse timendum veri Dei cultoribus, ne ipsos in necessitate deserat vel frustraret, quia tam propensus est ad curandam eorum salutem quam potentiâ instructus. Primo autem loco hortatur Propheta totum Israël in genere ad fidendum Deo: deinde nominatim compellat domum Aaron: tertio ponit timentes Deum; quoniam non deerrat aliqui extra filios Israël qui Deum colerent & timerent, quamuis ij pauci essent: in his numerari solent Iob, & amici eius, & postea Naaman Syrus, & alij. Quomodo autem Deus suorum adiutor & protector sit ac dicatur, vide superius in Annotationibus ad Psal. 17. vers. 3. explicatum.

23. *Adiciat Dominus super vos;* Nimirum benedictionem suam, id est bonorum omnium copiam: nec solum inquit *super vos*, sed etiam *super filios vestros*; vt hoc modo fitis *benedicti vos à Domino, qui fecit calum & terram*; id est ab eo, in cuius manu est ros cæli & pinguedo terræ. Nam *benedictio* in arcano sermone sumitur passim pro abundantissima rerum copia, fortuna opulenta, cumulo bonorum, quæ mortales solent expetere ad vsuram vitæ commodæ & beatissimæ felicitatis. Quo modo ait Salomon, *benedictionem Domini diuites facit*.

*Benedictio-
nis nomine
omne bo-
num intel-
ligitur.*

Pro. 10,
22.
Dei prouidentiam referunt, quâ piorum hominum res atque negotia ita curat, vt omnia ex animi sententia succedant, & quidem vix adhibita laboriosa contentione & ærumnis, quibus Numinis hostes atque impij in diuitijs comparandis insudant: hoc ipso lauti ac beati, quod diuinâ benedictione cumulentur. Addit Rabbi Leui Gherfom, his quoque verbis insinuari, humanum intellectum sapientiæ thesauris ornari, & mirificam præstantium notionum abundantiam capere, cum benedictio Dei afflauerit. Sic alio loco Salomon dixit illud diuinè, *Benedictio Domini super caput iusti.* In Hebræo & Chaldaeo est numero multitudinis, *Benedictiones Domini*: vt intelligamus, non simplex quiddam atque vnum esse, verum diuinæ opulentiæ munerâ coronare iusti caput, atque supra aliorum fortunas extollere; vt cui propter eiusmodi benedictionem nihil magnopere desit ad perfectam &

Pro. 10,
22.

Pro. 10, 6.

& suis numeris absolutam beatitudinem, quantum huius vitæ conditio ferre potest. Hinc Prophetæ & Apostoli in Oraculis vt proprio quodam nomine *Benedictum* nuncupant Deum, non modò quòd sit laude gloriaque dignissimus, verùm etiam quòd eximiè largus, profuens, liberalis, muneribus magnis donisque exuberans. Ab Hebræo enim vocabulo *ברך* *barach*, quod significat *benedicere*, augere, multiplicare, munerari, deriuatur *ברוך* *baruch*, id est *benedictus*; inde *ברכה* *beracha*, id est *benedictio*, piscina, fons vberi copia exundans; quemadmodum apud Ezechielem *pluuia benedictionis* nominantur largæ, copiosæ, quæ in gremium terræ influentes creent mirabilem fecunditatem. Solent enim sancti veteris Testamenti loco benedictionis precari suis à Domino rorem cæli & pinguedinem terræ: quia omnes fructus terræ nascuntur ex fecunditate terræ, & ex pluuia cæli. Sed altiore sensu Deus benedicit de rore cæli, & de pinguedine terræ, quos cælestibus & terrenis bonis cumulat.

Deus nullum egens, prouidet omnibus.

25. *Calum cæli Domino, &c.*] Sensus est, Deum gloriâ suâ contentum, terram locupletasse copijs omnibus, ne quid hominibus deesset. Deum autem omni terrenâ opulentia posse carere probat, quoniam inhabitat cælos. Vnde sequitur, Deo non esse opus quidquam extra se querere. Atque huc spectat duplicatio, q. d. Cælum cæli Deo sufficit; & quia nullis indiget adminiculis, ipse sibi est pro omnibus. Restat igitur hoc secundum, quidquid est in mundo opulentia, clamare alta voce, Quam beneficus pater sit Deus erga homines. Cùm verò de incomparabili ista Dei bonitate loquatur Propheta, tantum abest vt mundani homines huius doctrinæ gustum aliquem capiant; quin è contra oblitifortis filiorum Dei atque cæli, in quod suspicere deberent, in terrenis & labentibus rebus mentem omaem, curam, studium & amorem defigant, & in choro fatuorum tripudiantes cum

Homines terrenis quales.

Epicureis, per pudendam nimis blasphemiam versum hunc iocosi dicitur loco concinant: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum*. Impiorum hæc cantilena est, qui Deum in cælo deliciarum dicunt, nec curare res humanas. Et cùm Propheta hîc disertè exprimat Deo non alia in re vtilem esse mundum, nisi vt paterne erga homines eius sollicitudini seruiat, vèrba Plaltis in ludibrium torserunt: porci isti & canes; ac si propter longam distantiam homines non respiceret. De quorum impia opinione, & malis ex ea pullulantibus, vberius à nobis disputatum ad Iobi cap. 22. vers. 13.

ANNOTATIO- NES COR- DERIL.

26. *Non mortui laudabunt te Domine.*] Scilicet illi qui mortui sunt morte peccati, sed nos qui charitate viuimus benedicimus Domino. Vnde Richardus Victorinus sic scribit: *Attende nunc animum aliquem nimium amantem, & nimio amore feruentem: attende quid sentiat, quid secum loquatur de eo quem multum amat, quem valde miratur. Quid ergo dicit? quid secum tacitus loquitur? O, inquit, quam bonus! quam benignus! o quam suauis! quam dulcis! o quam amandus, quantum amplectendus, quam totus admirabilis! quam totus desiderabilis! o beatum quem amat! o felicem quem suo amore dignum iudicat! Me felicem, si eo frui liceat; me beatum, si eum possidere contingat! Nec solum amor laudes profert, verùm & laudum diuinatum vlturpatione crescit. Quare idem magnus contemplator Tractatù 1. de Exterminatione mali & promotione boni cap. 4. ait: *Satage & tu conficere, mirari, venerari Dei potentiam, Dei sapientiam, Dei misericordiam; & certus sis, quia quanto plus laudabis, tanto ardentius amabis: ne te ergo pigeat diuinam gratiam multum laudare, vt multum ames; multum amare, vt multum desideres: quanto enim vehementius desiderabis, tanto citius obtinebis quod multum concupiscis.**

Vehementer amantium est laudare Deum.

IN PSALMVM CXIV. ARGUMENTVM.

Αλληλία.

Alleluia.

Ευχαιρία πείλη τῆς ἐν Βαβυλῶν ἐπανόδου. ἢ, ὡς ἔπειρος, τὰ κατ' Ἀντόχον τὸν Ἐπιφανῆ περιβαλλί, ἢ τῆς ἀνδραγαθίας τῶν ἑτασῶν, ἢ τῶν τῶ θεῷ περιμήθων.

Continet gratiarum actionem ob reditum è Babylone. Vel, vt alius, prædicit Antiochi Illustris persecutionem, & virorum fortium constantiam, ac Dei prouidentiam.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Α. ΓΑΠΗΣΑ, ὅτι εἰσακίσεται κῆρ τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου.

I. DILEXI, quoniam exaudiet Dominus vocem * deprecationis meæ.

* Vulgata orationis. Gaudet se à Deo exaudiri.

Εὐφρανθῶ, φησὶ, τὸν θεὸν εἰσακίσσαι τῆς δεήσεώς μου.

Lætatus sum, inquit, Deum exaudire deprecationem meam.

Β. Ὅτι ἐκλίβε τὸ ἔς αὐτὸ

2. Quia inclinauit aurem

TOMVS III.

R r suam

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

suam mihi: & in diebus meis inuocabo.

Inclinavit enim, inquit, aurem suam, & exaudivit me in die quâ ipsum inuocabam.

* Vulgata addit &

3. Circumdederunt me dolores mortis * pericula inferni inuenierunt me.

Quando enim, inquit, pericula tantum non me præfocabant, tunc Deum deprecandi tempus opportunum ratus, rogabam, & exaudiebar. vnde subdit:

Tribulationem & dolorē inueni:

Tribulationes inueniens ad orationem.

4. Et nomen Domini inuocaui.

Tribulationes enim, inquit, & dolores fecerunt me exclamare. Deus autem me minime despexit. Quid igitur clamabas, dic mihi?

O Domine libera animam meam:

Hoc, inquit, dicebam: ceterum adiungebam quoque causam liberationis, qualem illam subiungit.

Iustitia duplici misericordia circumdatur.

5. Misericors Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.

Pulchrè cum bis dixisset misericordiam, semel dixit iustitiam, eamque in medio inseruit inter duas misericordias, vt iustitia quodammodo à clementia obtegeretur.

* Vulgata liberauit me.

6. Custodiens paruulos Dominus: humiliatus sum, & saluum me fecit.

Et non est mirum, inquit, si is qui paruulos sibimetipsis opitulari non valentes custodit, ipse quoque nos seruauerit, qui nullam propriam fortitudinem habemus. Nos enim ad instar paruulorum humiliatos mirabiliter seruauit.

7. Conuertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi.

Itaque, inquit, quandoquidem Dominus suam opem præbuit, reuertere rursus anima mea, & loca tua incole, in quibus quiete perfrueris: à Deo enim tibi data est hæc gratia.

8. Quia eripuit animam meam

ἐμοί· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις με ἐπικαλέσμαι.

Ἐκλεῖ γάρ, φησι, τὸ εἰς αὐτὴν, καὶ ἐπικησὸς με ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐπικαλεσάμην αὐτὸν.

γ'. Περιέσχον με αἰδίνες θανάτου· κίνδυνοι ἄδ' ἐδύρασαν με.

Ἦνίκα γάρ, φησι, οἱ κίνδυνοι μονοκαὶ ἀφείπνησάν με, τότε κλειρὸν ταμίσιαι ἀκαίρῳ τὸ δευθῆναι τὸ θεῷ, ἐδεήθην, καὶ ἠκέδωλ. ὅθεν ἐπάγα.

Θλίψιν ἐδύωλιν ἀείρον.

δ'. Καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλεσάμην.

Αἰγὸ θλίψε, φησι, καὶ αἱ οὐδυνῶν παρεσκόμισαν με ἐκβοήσαι. ὁ δὲ θεὸς με ἐπαρέειδε. τί ἐν ἐβόησας, εἰπέ;

Ω κύριε ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου.

Τὴν, φησι, εἰπὼν προσέειπα δὲ καὶ αἰτίας τῆς ἀπαλλαγῆς, ποῖαι ταύτην ἐπιφέρει.

ε'. Ἐλέημων ὁ κύριος, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ὁ θεὸς ἠμῶν ἐλεεῖ.

Καλῶς δὲ τρεῖς εἰπὼν τὸν ἔλεον, ἀπαξ εἶπε τὸ δίκαιον καὶ αὐτὸ ἐμεσολάβησεν ἵνα διρηθῆ μέσον δύο ἰσῶν, ὥστε καλυπτεῖται τρεῖς τὴν πρὸς τὸ δίκαιον ὑπὸ τῆς φιλοθεσπίας.

ς'. Φυλάσσων τὰ νήπια ὁ κύριος· ἐταπεινώθηλιν, καὶ ἔσωσε με.

Καὶ ὁ θαυμαστόν, φησι, εἰ ὁ φυλάσσων τὰ νήπια τὰ βοηθεῖν ἑαυτοῖς μὴ δύναμιμα, ἔτι καὶ ἡμᾶς ἔσωσε, τὴν μηδεμίαν ἔχοντας οἰκείαν ἰσχύ. ταπεινώθησας γὰρ ἡμᾶς ὡς τὰ νήπια· ὡς δὲ ἔσωσεν.

ζ'. Ἐπίσρεψον ψυχὴ μου εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου· ὅτι κύριος ἀνηγήγησέ σε.

Οὐκ ἔστι, φησι, ἐπεὶ ὁ θεὸς τὴν ἑαυτῆ παρήχε, δῶκε ψυχῆ, τὴν σὴν πάλιν οἴκησον τόπος, ἐν οἷς ἀνέσεως ἀπολαύσεις· ὡς δὲ θεὸς γὰρ σοι ἡ χάρις αὐτῆ δώρηται.

η'. Ὅτι ἐξείλετο τὴν ψυχὴν μου

με ἐκ θανάτου. τὰς ὀφθαλμούς μου
ἀπὸ δακρύων, καὶ τὰς πόδας μου
ἀπὸ ὀλιωμάτων.

Ἐπιδή, φωνῶν, ὁ θεὸς με διὰ πάσης
αἰδήσεως κολαζέωδρον, ἐκ πάντων τῶν
κακῶν ἠλυθίερασ.

θ. Εὐαρεσῆζω ἐνώπιον κυρίου
ἐν χώρᾳ ζώντων.

Λείπεται ἐν φωνῶν, διχάρισον καὶ με
αὐτὰ ὀφθαλμοί, ἵνα μὴ τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ
ἀγναμοσύνη διαφθείρω.

de morte, oculos meos à la-
crymis, * & pedes meos à la-
psu.

Quoniam, inquit, Deus me in om-
nibus sensibus punitum, ex omnibus malis
liberavit.

9. Placebo * in conspectu Do-
mini in regione vivorum.

Restat igitur, inquit, ut & ego ipsi gratus
appaream, ne bona quæ mihi suppetunt per
ingratitude corrumpam.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
* Vulgata
omittit &

* Vulgata
Domino

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

α. **Μ** ΓΑΡ ΗΣΑ, ΟΤΙ ΕΙΣΑΚΟΥ-
ΣΕΤΑΙ ΚΥΡΙΟΣ.] Ἀντὶ τῆς,
ἠυφροσύνης, & ἀγαπήτων μου,

ἔβλεπετο τὸ τὸν θεὸν εἰσακούσασαι τῆς δέησώς
μου. Ἀγαπήσας γὰρ μηδὸν ἐδέξάμην τὴν
ὑπακολὴν διὰ καὶ διὰ πάσης μου τῆς ζωῆς
ἐπιχαλέσομαι αὐτόν. Τὸ δὲ ἐκλίην εἶπεν,
ὅτι χαμῶν κειμήλιον συγκατέβη διὰ φιλα-
θροσύαν. ἢ γὰρ θεία φύσις, ὅσα μὴ
ἔχουσα φωνῆς, ἔδειται πρὸς αἰθέριον
ἀλλ' ἐκ τῶν κινήσεων τῆς καρδίας γνω-
εἶζει τὰ ζήτῆμα. Τὴν ὑπερβολὴν δὲ
σημαίνων τῶν θλίψεων, περιέλαχον με, εἶπεν,
ὡδῶντες θαλάτῃ. Ἡνίκα γάρ, φωνῶν, οἱ
κύνες μου μνηστέον περιέπιπτον με συχόν-
τες, τότε κειμήλιον ἰουίσαι ἔχουσα τῶν δεινῶ-
ν, ἐδέξάμην, καὶ εἰσπελάσθην. Πᾶς γὰρ ὅς ἀπὸ
ἐπιχαλέσεται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται.
Ἐπιχαλείδω ἐν ὀλεθρίων τὸν ἐλευθέρων, ὁ
δικαίος τὸν δικαίον. ἢ γὰρ ὡσπερ τις
ἔστι ἡ δικαιοσύνη ἡδὲ τῆς πρώτης δικαιο-
σύνης κατ' ἀνάγκασιν ἡμῶν ἐπισυμβαί-
νουσα. αἱ θλίψεις ἐν καὶ αἱ ἐδύο, ὡς ἐκὼν
ἐμαυτῶν τῆς ἀκυσίας πρὸς ἐξέδωρον, διὰ
τὴν τῆς θεῶν ἀγάπην παρεσκώασάν μου
βοήται καὶ ἐπιχαλέσασάν μου ὑψηλότερος,
γέροντα τῶν λυπίντων. Τί δὲ ἐπιχαλέσασ-
άν μου εἶπα; Ὡς κύριε ῥύσαι τὴν ψυχὴν
μου πρὸς ἐπιχαλέσασάν μου καὶ αἰτίαν, ὅτι ὡς ἐλε-
μων καὶ ἐλεῶ καὶ ἐπακούσεται. Ὅτι εἰ καὶ
ρητὰ πολλὰ καὶ τὰ δικαίω πρὸς ὀλι-
γόν, ἔκαθόντο ἀξίον εἶναι οἱ πτωχεύοντες,
ἀλλὰ καθόσον ἐπιστρέψαι τὰς παιδού-
μας. ἀλλ' ἐν πληροῦτον ἔχει τὸ φιλαν-
θροπον. Καὶ καλῶς δὲ ἀποκρίσας τὸν ἑλεῶν,

I. **D** ILEXI, QUONIAM EXAU-
DIET DOMINVS.] Id est,
Lætatus sum, & gratum mihi

accidit, quod Deus exaudiverit deprecatio-
nem meam. Diligens enim mercedem ad-
misi obedientiam; propter quod etiam totâ
vitâ meâ ipsum inuocabo. Istud autem in-
clinavit dixit, quia humi prostrato per cle-
mentiam condescendit. Natura enim diuina,
quæ aures non habet, voce non indiget ut
sentiatur; sed ex cordis motibus percipit ea
quæ queruntur. Porro tribulationum ex-
cessum significans, *Circumdederunt me;*
inquit, *dolores mortis.* Quando enim, inquit,
pericula circumdantia vix non me suffoca-
bant, tunc precandi tempus opportunum
ratus, rogabam, & exauditus sum. *Omnis*
enim *quicumque invocaverit nomen Domini*
salvus erit. Inuocet igitur misericors mise-
rentem, iustus iustum. *Nostra enim iustitia*
quasi quædam echo est primæ iustitiæ per re-
uibrationem nobis obtingens. Tribulationes
igitur & dolores, quos ad inuoluntarios spon-
te mihi ipsi adinueni; per dilectionem Dei
fecerunt me vociferari; dumque Deum
inuocarem, superior euasi illis qui me affli-
gebant. Quid autem inuocans dixi? *O Do-
mine libera animam meam:* addidi & causam,
quia tamquam misericors & miserebitur &
exaudiet. Quoniam licet sæpenumerò etiam
ad modicum utatur iustitiâ, non tamen in
quantum merentur illi qui puniuntur, sed in
tantum ut conuertantur hi qui castigantur.
Verumtamen clementia superabundat. Et
pulchrè misericordiam secundò repetens,

Deus cordis
motus per-
cipit.

Aet. 2, 21.

Nostra ius-
titia est
quædam
echo iusti-
tia Dei.

Misericor-
dia excedit
iustitiam
Dei.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

semel iustitiam pronuntiauit, eamque in medio collocavit, ut inter duas misericordias media reperiretur, & sic iustitia quodammodò à clementia cooperiretur. Misericordia autem est affectio erga illos qui contra dignitatem suam humiliantur, profecta ab ijs qui eorundem commiseratione tanguntur. Cùm igitur & nos contra dignitatem propriam è paradiso eiekti simus, videns nos Dominus miseretur. Misericordix enim vox erat: *Adam ubi es?* Id est. Ex qualibus in qualia incidisti?

Gen. 3,9.

Quomodo
Deus par-
vulos custo-
diat.

6. CUSTODIENS PARVULOS DOMINVS.] Quòd autem Dominus parvulos custodiat, etiam secundùm simplicem rationem videre licet. Ipse enim est, qui in exiguo membro tanto humore repleto, ut neque moueri illos neque respirare sinat, cauet ne suffocentur, & motum & nutrimentum tribuit; atque dum aère refocillantur prohibet ne moriantur, quando ex calore vulux in hunc infuetum ipsis locum processerint. Symmachus autem pro *Humiliatus sum* ait, *Langui, & saluauit me.*

Requies
animæ qua
sit.

7. CONVERTERE ANIMA MEA IN REQUIEM.] Requies animæ est peccatorum abstinentia. Beneficium Dei est vita æterna, quæ per gratiam sperantibus conceditur: ad quam hic tamquam qui pulchrè certauerit contendit. *De morte* autem intelligit peccati: quam nimirum veritus ne in illam incideret, non desinit lacrymari; quapropter etiam pedes eius omni lapsu superiores apparuerunt. Ceterùm regionem viuorum non hanc præsentem vitam vocat, in qua sunt lamentationes, & morbi, & mortes, sed viuendi statum ab his liberum, in quo est vita sine miseria. Adfert autem gratiarum actionem, quòd oculi à lacrymis liberati sint, pedes lubricam hanc vitam effugerint, & anima peccati mortem euadere potuerit.

ἀπαξ εἶπε τὸ δίκαιον, καὶ μέσον αὐτὸ τέθεικεν, ἢ ὁρεθῆ μέσον δύο ἰλίβων, ὡς καλύπτειναι τρέπον τινα τὸ δίκαιον ὑπὸ τῆς φιλαθροπίας. ἔλεος δὲ ἔστι πάθος ἐπὶ τὰς παρ' αἰτίας τιταπεινωμένους, ὡς τὸ ἦν συμπαθῶς ἀγαπηθῆναι γινώσκον. Ἐπεὶ ἔν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παρ' αἰτίας ἰσχυρῷ τῷ ὡς ἀδείσειν ἐκβεβλημένοι, ὁρῶν ἡμᾶς ὁ κύριος ἔλεος. ἔλεος γὰρ φωνὴ τὸ Ἀδάμ πῦ εἶ; ἀφ' οὗ αἰών, τῆς ἐστίν, εἰς οἷα πέπτωκας;

5. ΦΥΛΑΣΣΩΝ ΤΑ ΝΗΠΙΑ Ο ΚΥΡΙΟΣ.] Οἷον δὲ φυλάσσει τὰ νήπια ὁ κύριος, καὶ κατὰ ἀπλῆν λόγον ἰδέειν ἔστιν. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν, ὁ ἐν μικρῷ μωρῷ τοσαύτης ὑγρότητος πεπληρωμένῳ, καὶ μήτε κηρῖναι ταῦτα μήτε ἀναπνεῖν συγχωρηῶντι, καλύψων ἀποπνιγῆναι, καὶ κίπταιν διδῶς καὶ τροφῶν καὶ ὡσεὶ ψυχὸν τῶν ἀέρι καλύψων ἀποθανεῖν, ἐπ' αὐτὸ ἐκ τῆς ἐν τῇ μήτρᾳ θερμότητος εἰς τὸν ἀήθρη τῆτον τόπον παρέλθαι. ὁ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ τῆς ἐταπεινώσεως, ἠτόνισα, φησι, καὶ ἴσωσέ με.

7. ΕΠΙΣΤΡΕΨΟΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΥΣΙΝ.] Ἀνάπαυσις δὲ ψυχῆς ἢ ἦν ἀμαρτημάτων ἀποχή. Διηρησία δὲ ἢ αἰώνιος ζωῆ, καὶ χάρις τοῖς ἠλπιούσι διδομένη πρὸς τὴν ζωὴν ὡς καλῶς ἠγωνισαμένοι ἐπιγίνεται. καὶ ἐκ θανάτου δὲ τῆς ἀμαρτίας φασὶν ἐν δὴ καὶ δεδδικῶς μὴ εἰς αὐτὸν καταπεχθῆναι, ἢ διέλπιε δακρύων ἢ χάρις καὶ οἱ πόδες αὐτῶν παυτὸς ὀλίγου κρείττους παρήρασιν. Ἀλλὰ καὶ χάρις ζώντων ἐ τὸν παρῆντα βίον καλεῖ, ἐν ᾧ θῆποι, καὶ νόσοι, & θάνατοι, ἀλλὰ τὸν τέτων ἀπηλαγμένον βίον, ἐν ᾧ ζωὴ ἀταλάπτωτος. Εὐχαριστίας δὲ ἀναφῆς, ὡς τ' ὀφθαλμῶν τῶ δακρύων ἀπαλλαγόντων, ἦν ποδῶν τὸν ὀλιγοπρὸν βίον ἀφυγόντων, καὶ τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν διωρηθείσης τὸν τῆς ἀμαρτίας θάνατον.

C A T E N A P A T R V M.

Antiochus
Illustris
Iudæorum
persecutor.

RIGENS. Multis & omnis generis calamitatibus Antiochus cognomento Illustris Iudæos afflixit, & fuit in causa, ut multi qui in desidia vivebant diuinam legem transgredirentur:

RIGENΟΣ. Πολλὰς καὶ πάντοθεν παῖς Ἀντιοχὸς Ἐπιφανῆς Ἰουδαίους ὡς ἐβάλε συμφορὰς, καὶ τὰς μὲν ῥασώτη συζῶντας ὡς ἐβίβωαι τὸν θεῖον παρεσκίασε νόμον οἱ

οὐδὲ τῆς διουβρίας ἰερασὶ τὴς ἰατρίας ταύτης ἀγάθως θεωροῦμαι ἀποδίζαντο. ταύτῃ αὐτῆς τῷ ἀδελφῷ παραλήτῃ διηγείται δὲ καὶ τὰς τῆς ἀλγυῶν θεωροβολίας, καὶ τῷ ὄφρα χινοῦσαι αὐτοῖς ὄφρα τῆς θεῆς ῥοπῆς.

α'. ΗΓΑΠΗΣΑ, ΟΤΙ ΕΙΣΑΚΟΥΣΕΤΑΙ ΚΥΡΙΟΣ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ο πάλα φοβέμενος τὸν κύριον, ἢ ἢ ἐροκόβας ἔσθ' τῆς φέβε, καὶ μεταβάς ἐπὶ τῷ ἀγάθῳ τῆς θεῆς, εἶποι αὐτῷ ἠγάπησα τίνα δὲ, ἢ ἢ ἀλαδὴ κύριον τὸν θεὸν ὅς ὁλος καρδίας, καὶ δυνάμεις καὶ ψυχῆς, ὡς ἐκεῖν αὐτῷ καὶ μέχρι θανάτου ἀγωνίζουσα ἰατρῶν ἀληθείας, πάντα τὰ ὑπομεῖναι πειρασμὸν, καὶ πάντα κἀδωσον ὑποσπῆσαι ὑποθύμιος ὅρα τῷ παρὸς θεὸν ἀγάθῳ.

β'. ΟΤΙ ΕΚΑΙΝΕ ΤΟ ΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΕΜΟΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπεὶ μὴ δυνάμειδα ἑαυτὸς κατείνης παρὸς θεὸν ὀχρόμβροι, αὐτὸς τὸ εἶ ἀντὶ κλίται παρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐγγίλει ἡμῖν.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Πάλιν ἀνθεσπῆροις ῥήματα τῆς θεῆς τὸ ἰδίωμα παρῆσαι, καὶ ἔπειθ' ἐπὶ ἀνιτίπται ὅρα τῆς ῥήματι ὄφρα λέγων ὅτι ἐκ ἰγὼ ἀξιόσπῆσαι ἀλλ' αὐτὸς κατέβη παρὸς ἡμᾶς.

ΚΑΙ ΕΝΤΑΙΣ ΗΜΕΡΑΙΣ ΜΟΥ ΕΠΙΚΑΛΕΣΟΜΑΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐδὲν χάριν, ῥοπῆς, ὄφρα πάντα μετ' ἑβίον καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὄφρα τελείωσθαι, καὶ τῆς παρ' αὐτῆς συμμαχίας ἀνιτίπται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐν ταῖς ἡμέραις συμφασθῆσαι λέγῃ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τετὶς, παντὶ τῶν χρινοῦ τ' ἰατρῶν με ἐπιχαλῶσάμην ἐν ταῖς ἡμέραις με ὑποτῆ ἡλίου τ' διακουσίης ἡμομβρίας, ἀεὶ πικροπομόμῳ ὄφρα ἑβίον, ἐπιχαλῶσάμην.

γ'. ΠΕΡΙΕΣΧΟΝ ΜΕ ΔΑΙΜΟΝΕΣ ΘΑΝΑΤΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο ἐν βαρυτέροις ἡμομβρίῳ πειρασμοῖς, καὶ βίασανον ἐν αὐτοῖς διδύς τῆς παρῆστωος ἑαυτῷ, ὡς καὶ ἐν κινδυνῶ τῆς νικηθῆναι ἡμομβρίας, ἀλλὰ μὴ νικηθῆναι, λέγει αὐτῷ Περιέσχον με ὡδῆτες θανάτου κίνδυνοι ἀδύ δέσσει με. Οὐ ταυτὸν δὲ ὅρα τῆς ἀδύ δέσσει με, τῶν κινδυνῶ ἀδύ δέσσει με. Ο ἄδύ δέσσει καὶ δέσσει τῆς ὅρα τῆς κινδυνῶ δὲ ἀδύ δέσσει μόνον δέσσει τῶν ὄφρα τὸ μέγασθῳ τῆς πειρασμοῖς κινδυνῶσάντα μὲν, κινδυνῶσάντα ὑπο τῆς τῆς

pietatis verò studiosi pro hac prompto animo certamina susceperunt. Hanc ipsorum fortitudinem hic Psalmus precinuit: narrat verò etiam miseriarum impetus, & fauorem ipsis à Deo praestitum.

1. DILEXI, QUONIAM EXAUDIET DOMINUS.] HESYCHI. Qui olim Dominum timuerat, vbi iam à timore profecerit, & ad dilectionem Dei transferit, rectè dixerit *Dilexi*: quem autem, nisi scilicet Dominum Deum ex toto corde, ac virtute atque animà, ut propter ipsum etiam ad mortem vsque decertet pro veritate, omnemque sustineat tentationem, & omne periculum alacri animo subeat per amorem erga Deum.

2. QUIA INCLINAVIT AVREM SVAM MIHI.] ORIGENIS. Quandoquidem orantes minimè valemus nosmetipsos ad Deum extendere, ipsemet autem suam ad nos inclinat, nobisque appropinquat.

ΑΝΟΝΥΜΙ. Rursus humanis verbis Dei nutum declarat. Quin & aliquid aliud per hoc verbum insinuat dicens: Quoniam ego non sum dignus exaudiri, tamen ipse ad me descendit.

ET IN DIEBUS MEIS INVOCABO.] ORIGENIS. Quapropter, inquit, per omnem vitam meam ipsum quoque laudare pergām, & auxilium eius implorabo.

ΑΘΑΝΑΣΙΙ. In diebus calamitatum ait.

ΗΕΣΥΧΙΙ. Id est, Omni tempore vitae meae invocabam: in diebus meis sub Sole iustitiae transactis, cum semper illuminarer, invocavi.

3. CIRCUMDEDERUNT ME DOLORES MORTIS.] ORIGENIS. Is qui in graubus tentationibus versatus, in iisdem animi sui experimentum dedit, tamquam qui in periculo fuerit ne vinceretur, minimè tamen victus sit, dicere possit: *Circumdedereunt me dolores mortis: pericula inferni inuenereunt me.* Ceterum haudquam idem est, *Infernus inuenit me*, cum illo, *Pericula inferni inuenereunt me.* Nam infernus inuenit illum, contra quem praevalet portae eius; pericula verò inferni solum reperiunt illum, qui ob magnitudinem tentationum periculum quidem subijte, ne à por-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Dei amor
omnia su-
perat.

Pericula
inferni
ques inue-
niant.

CATE-
NA PA-
TRVM.

tis inferni subigeretur, minimè tamen ab ijs subactus est.

Quid non liberemur causa est quod non bene oramus.

Dolores inferni sunt desideria peccatorum. Iac. 1, 15.

Pœnitentia tribulationem habet & dolorem.

Spem doli pœnitentia assumendum.

Sapiens doli sola anima sollicitus est.

CHRYSOSTOMI. Vidisti arma valida? vidisti consolationem quæ soluit quæcumque sunt grauia? Vidisti animum desiderio Domini inflammatum? Sufficiebat enim, inquit, mihi, vt à circumdantibus me malis liberarer, Deum inuocare. Quidnam igitur est in causa, quod cum Deum sæpè inuocemus, minimè tamen à malis liberemur? Quia nimirum non inuocamus prout oportet inuocare. Ipse enim semper paratus est ad præbendum.

ANONYMI. Dolores inferni sunt desideria peccatorum. Hoc enim clarè Iacobus dixit: *Concupiscentia cum conceperit parit peccatum, peccatum verò cum consummatum fuerit generat mortem.* Pericula verò inferni possunt esse peccata actualia. Ceterum non ignorandum quoque hæc de prauis virtutibus esse dicta.

TRIBULATIONEM ET DOLOREM INVENI.]

HESYCHII. Tribulationem & dolorem appellauit pœnitentiam: tribulationem quidem, vt pote quæ habeat peccati recordationem; dolorem verò propter labores quibus peragi solet, v.g. sacco & cinere atque vigilia. Hanc qui reperit, id est, qui ad eam accurrit, nomen Domini iure merito inuocet. Oratio enim est substantia pœnitentia.

ORIGENIS. Inuentum quoddam existit tribulatio illam sustinenti, & in tribulationibus glorianti, atque ambulanti viam quæ ducit ad vitam, quæ est via arcta & laboriosa. Ita quoque præclarum sanè inuentum est dolor, quando quis ex dilectione dolet sicut Paulus dicens: *Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo, &c.*

DEYMI. Tribulationem & dolorem, inquit, quæ sponte mihi ipsa adinueni. In præcedentibus enim ait, *Pericula inferni inueniunt me*; hinc verò, *Tribulationem & dolorem inueni.* Quoniam enim illic strenuè me gessisse repertus sum, aduersus ea quæ à tentatore fuerant irrogata, vt abundantiam dilectionis erga Deum ostenderem, adieci tribulationes super tribulationem, & dolorem super dolorem, non virtute meâ molestijs resistens, sed quia nomen Domini inuocaui.

CHRYSOSTOMI. Vidisti animam sapientia studiosam, quomodo relictis omnibus quæ

ἄδη πολῶν, ἐ μὲν καὶ κρατηθέντα ὑπ' αὐτῆς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ὄπλον ἰχυρὸν; εἶδες ὡδυσμῆσιν πάντα λύσαν τὰ δεσμά; εἶδες ψυχῆν δεσφαιρωμένην ἐν τῷ πόθῳ τῆς διασότης; ἤρεσε γὰρ μοι, φησὶν, εἰς ἀπαλλαγῆν τῆς σφαιρωμένης καρδίας, τὸ καλεῖται τὸν Θεόν. Τί ἔτι ἡμεῖς καλεῖμεν πολλάκις, ἔτι ἐκ ἀπαλλαγόμεθα τῆς δεσμῆς; ὅτι ἐκλεῖμεν ὡς καλεῖται δεῖ. αὐτὸς γὰρ ἰσχυρὸς ἔστιν αἰετὶ τῆς παρήχου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡδὴν θανάτου αἰτ' ἀμαρτημάτων ὀπιθυμία τυγχάνουσι. τὰτο γὰρ σαφὲς ὁ Ἰακώβ ἔλεγε: ἡ ὀπιθυμία συλλαβεῖσα τίπτει ἀμαρτίας, ἡ δὲ ἀμαρτία συλλαβεῖσα ἀποκτείνει θανάτου. Κηδύνοι δὲ ἄδη τὰ σπαστικὰ τῆς ἀμαρτημάτων ἐξδύονται. ἐκ ἀγνωστῶν δὲ καὶ σφαιρωμένην δυνάμειν ταῦτα εἰρήσῃ.

ΘΑΪΨΙΝ ΚΑΛ ΘΑΤΗΝ ΕΥΡΟΝ.]

ΗΣΥΧΙΟΥ. Θλίψιν καὶ ὀδυρῶν ἐκάλεισεν τὴν μετάνοιαν. θλίψιν μὲν, ὡς ἀνέμωσιν τῆς ἀμαρτίας ἔχουσαν ὀδυρῶν δὲ ἔνεκα τῆς πόνου μὲν ὡν ἐσθραβῶδες, σάκευ τυγῶν καὶ ἀποδοῦ καὶ ἀργυρίας πέφυκε. ταῦτις δὲ ἔστιν, ταῖσι, ὅπως εὐμενῶς αὐτῆ, τὸ ὄνομα κυρίου εἰκότως ἐπικαλεῖται. Ὀχλὸν γὰρ τῆς μετάνοιας ὑπόσπασις.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ Εὐρημά ἐστιν ἡ θλίψις τῆς ὑπομῶντι αὐτῶν, ἔτι καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ ὁ δὲ ὀνομα τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, ἴσταν ἑνὸς καὶ τῆς θλιμμένης ὀδόν. Οὕτως καλὸν δὲ ἄρμα καὶ ὀδυρῶν, ὅτι δὲ ἀγάπην τῆς ὀδυρῶν ὡς ὁ εἰπὼν Παῦλος: Ἄπην μοι ἔστι μεγάλη, ἔτι ἀδελφῶν ὀδυρῶν τῆ καρδία μου, καὶ τὰ ἔστι.

ΔΙΑΤΜΟΥ. Θλίψιν ἔτι ὀδυρῶν, ἀσπείρων ἐμαυτὰ προσέξω, φησὶν. ὅν μὲν γὰρ τῆς κατόπιν, κηδύνοι, φησὶν ἔτι δεσφαιρῶν με ἐκταῦθα δὲ, θλίψιν ἔτι ὀδυρῶν ἔστιν. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖ ἀνυπόστατος ἔχων ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ ὡδὸς τῆς πειραστικῆς ἐπαχθέντα, ἴσα δὲ εἶδον τῆς πρὸς τῆς πρὸς τὸν ἀγάπης, προσέξω θλίψιν ἔτι τῆς θλίψιν, καὶ ὀδυρῶν ἔτι τῆς ὀδυρῶν, ἐ τῆς ἐμαυτῶν δυνάμει τῆς ἀληθῶν καταπατισάμεθα, ἀλλὰ δὲ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλεσάμεθα.

ΣΤΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες φιλόσοφον ψυχῆν, πῶς τὰ βιωτικά πάντα ἀφείσῃ.

ἀφεί, ἐν ζῆτῇ μόνον, τὸ τὴν ψυχὴν αἰσῆ
δυσμῆεν, καὶ μηδὲν παθεῖν ἢ ἄλλο
βλαπθόντων αὐτῷ. πάντες γὰρ οὗτοι ἀφαι-
μῆς, τὰ λοιπὰ ἀπαντα ἔφετα· ὡς περ
ἔστι ἐκ δὲ χάριτος, τῆς λοιπῆς ἡμῖν ἐδὲν ὄφει-
λῃ δὴ μωρίας.

Δ'. Ω ΚΥΡΙΕ ΓΥΣΑΙ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ ἐν δεισμῶσι αἱ ψυχὴ αἱ ἡμαρτηκῆται τυγχάνουσιν, ἔπ' οὗτο καὶ ἐπὶ τοῖς θύραις, καὶ τυραννικῶν χαλκῶν, τῶν δαίμονων οἱ ἡμαρτηκῆται πρῶτον δὲ τῶτο δεισμάτω φωνῶν ἔθνημα- λότη, καὶ αἰχμαλωτῆ τοῖς ἡμαρτηκῆται πα- ρά φθνηγῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες πῶς παι- δάει τὸν ἀπερατῶν, μήτε ἀπογνωσμεν, μήτε ἀναπεπικῆται, μισονεχὶ λέγων· μὴ ἀπογνωσῶς ἐλεῆμων γὰρ ὁ θεὸς μὴ ἀπιστίας· ἔτι καὶ δίκαιος. Τέτα μὲν ἐν τῷ βιβλί- οῦ ἐκκόπτει, ἐκείνη δὲ τῷ ἀπογνωσμε ἀπαιρεῖ, ἐκείνη δὲ τῷ ἀπαιρίας ἡμῶν πρῶτον ἀπογνωσμε.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πᾶσα γὰρ ἀνάπλησι ἢ γραφῆ τοῖς οἰκτιρητοῖς τῷ θεῷ τῶν δικαιοσυλῶν, δι- δασκῶσα ἡμᾶς, ὅτι ἔτι τὸ ἔλεος τῷ θεῷ ἀπαιρεῖται, ἔτι ἢ κρείστος ἀνελεῆμων.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπει μὲν δικαιο- συλῶς ἐλεεῖ ὁ κύριος, ἐλεῆμων ἔστι καὶ δίκαιος· ἔτι δὲ δίκαιος δὲ ἐν τῷ ἔλεει ἡμῶν ὁ σαυλ, ἐλεεῖ τὸν ἄγαθον· καὶ εἰ ἡμῶν δὲ πᾶν τὸ ἔλεει δίκαιος, ἔτι αὐτὸ πρῶτον εἶπεν ὁ νόμος· τὸ οὐκ ἐλεῆσθαι αὐτὸν. Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ, ὅ ἐλεεῖ ἐν ἰσότητι, μὲν δικαιοσυλῶς ἐλεεῖ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀναγκάσιως ἔτι ἵνα θαρσήσω- μῶν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ, ἢ τῷ θεῷ φιλανθρωπίας εἰσῆγαγον· ὡς ἐλεῆμων τῶν πᾶν ἐκ ἀπογνωσμε τῷ ἀμαρτηκῆται δεισμῶν τὸ πρῶτον· ὡς δίκαιος δὲ ἐκ ἀλλοῦ αὐτὸν εἰ μὴ δὲ με- ταιόσις πρῶτον δέχεται.

Ε'. ΦΥΛΑΣΣΩΝ ΤΑ ΝΗΠΙΑ Ο ΚΥΡΙΟΣ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Νηπία φησὶ τῶν δὲ πρῶτον ἀγῆς ἐν χερσὶ ἀναγνωσμε, τῶν καὶ τῷ ἐπολλῶ ἰσοῦ τῆς πῆσις ὄντας τῷ ἐσρέφθαι, καὶ γηγημέναι ὡς τὰ παιδία, ἔς αὐτὸς ὁ κύριος φυλάσσει, ἐκ ἰσῶν πρῶτον βαλεῖν αὐτοῖς πο- λιμίς, τῷ μήπω καιρῶν ἔχειν ἀγῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον ἐκ αὐτῶν σωῖσθαι ἢ ἐνθροπῆν φύσις, μὴ ἢ κομιδῆν ἐπὶ τῶν καὶ ἐπὶ βρεφῶν ἡμῶν

ad hanc vitam pertinent, vnum tantum petit, vt anima maneat illæsa; & nihil patiatur eorum quæ illi noceant: si enim benè habeat, reliquæ omnia consequentur: quemadmodum si non habeat benè, nihil nos iuuat reliqua prosperitas.

CATE- NA PA- TRVM.

4. Q. DOMINE LIBERA ANIMAM MEAM.] ANONYMI. Cum animæ peccatrices vinculis constringantur, atque insuper hi qui peccant spiritualibus feris, & tyrannis crudelissimis, daemionibus subiecti sint; idcirco introducit peccatorem tamquam alicuius vincæ, & à feris obsessi belloque capti vocem emittentem.

Peccata sunt vincula & tyrannei.

CHRYSOStOMI. Vides quomodo docet auditorem, vt neque desperet, neque sit ignauior remissiorve, tantum non dicens ne desperes; est enim Deus misericors: nec sis nimium securus; est enim etiam iustus. Itaque istius excindit socordiam, illius autem tollit desperationem, salutem nobis utrimque procurans.

Inter spem & metum incedendum.

DIDYMI. Scriptura vbique cum Dei miserationibus iustitiam connectit, docens nos, neque misericordiam Dei sine iudicio esse, neque iudicium sine misericordia.

Dei misericordia iudicium admiscet.

ORIGENIS. Quandoquidem cum iustitia miseretur Dominus, misericors est & iustus; Saül autem minimè iustus erat in misericordia, quando Agagi miserebatur. Et enim si omnis misericordia iusta foret, nequaquam lex de quibusdam dixisset: Non misereberis eius. Est autem & illud, Qui miserebitur in hilaritate, cum iustitia miseretur.

Deut. 19, 13. Rom. 12, 8.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Vt igitur in pœnitentia fiduciam habeamus, necessariò Dei clemenciam induxit: tamquam misericors igitur nequaquam peccatori deprecanti faciem auertit: tamquam iustus autem haud aliter ipsum admittit nisi per pœnitentiam.

6. CVSTODIENS PARVULOS DOMINVS.] THEODORI. Parvulos vocat illos qui per Spiritum sanctum in Christo regenerati sunt, qui secundum mandatum Iesu conuersi sunt, & facti sunt velut paruuli. Hos ipse Dominus custodit, non sinens inimicos irruere in ipsos; eò quòd nondum apti sint ad certamen.

Qui sint paruuli in Christo.

CHRYSOStOMI. Secundum natura- lem rationem minimè substitisset humana natura, nisi valdè pusilli & adhuc infantes à Domino

Quonia- sit Deo cura paruulo- rum.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Domino custodirentur. Quomodo enim fortus qui in utero gestantur nutrirī mouerīve potuissent in locis aded angustis & nullam conuersionem habentibus? Imò cum in locis obscuris & humidis vitam agant, neque respirare possent, nisi diuina custodiā munerentur. Quomodo item in insolitum hunc locum incidentes & ex calore vuluæ hoc aëre refrigerati vel ad modicum subsistere valerent, nisi à Deo seruarentur? *Custodiens igitur paruulos Dominus: humiliatus sum, & saluum me fecit.*

Math. 8, 2. EIVSDEM. Postquam, inquit, humiliatus fui, & factus sum sicut paruulus, & suscepi Regnum cælorum sicut puer, is qui custodit paruulos Dominus è doloribus mortis & ex inferni periculis saluum me fecit.

HERYCHII. Non dixit, Quia non permisit in pericula incidere, sed, postquam in ea incideram, seruauit.

Par benefici-
cium est
pericula
subire, &
ex ijs libe-
rari.

ANONYMI. Hic duplex beneficium est, tum quòd in pericula incidere permisit, tum quòd in ea illapsos minimè deseruerit. Vtraque enim species est beneficij, & prius haud minus est secundo: sed si quid miri dicendum, sit etiam maius: eò quòd hoc quidem periculis absoluerit; illud verò animam reddiderit sapientiæ studiosiorem.

ALTERIVS. Quando igitur ex peccato humiliati, atque inde sapientiores redditi, nosmetipsos quoque humiliauerimus, seruat nos statim Deus secundam suscipiens humiliationem.

7. CONVERTERE ANIMA MEA IN REQUIEM.] CHRYSOSTOMI. Bonus pugil sibi ipsi consolatorios sermones affert, eo modo quo Paulus dicens: *Bonum certamen certauī, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitia*, &c. Requies enim æterna proposita est ijs qui legitimè in hac vita certauerint, non tam ex debito operum danda, quàm secundum gratiam munifici Dei præbenda ijs qui in ipsum sperauerint.

2. Tim. 4, 7.

Nostra me-
rita sunt
ex Dei gra-
tia.

Requies
anima est
abstinentia
peccato-
rum.

Psal. 12, 2.

ORIGENIS. Requies animæ est peccatorum abstinentia: peccatum enim illam deijcit, & omnes eius vires conterit. Vnde etiam Baptisma, vt quod peccatorum liberationem contineat, Dauid *aquam refectionis* appellauit. Animam igitur in

χειρὶ φυλασσομήριον. πῶς γὰρ τὰ ἐν τῇ μήτρᾳ κρυφόμενα ἠδύνατο ζῆσαι ἢ κινεῖσθαι ἐν ἑτέροις χερσίν, καὶ μηδεμίαν ἔχουσιν ἀναστροφὴν; ἀλλ' ἐν σκοτεινοῖς τόποις καὶ ἐν ὑγροῖς τὴν ζωὴν ἔχοντα, ἔπειτα ἀναπνεῖν δυναμένα, εἰ μὴ τῇ ᾧθεὶ φυλακῇ διακρατεῖτο. πῶς δ' αὖ εἰς τὸν αἴθρη τῆτον ἐμπρόσθετα τόπον καὶ ὑπὸ τῷ ἐν τῇ μήτρᾳ θερμότητι τοῦ πᾶσι αἵματι θερμώμενον καὶ πρὸς τὸν βραχύτερον διήκασεν, εἰ μὴ ᾧθεὶ διεσώζετο; φυλάσσει ἔν τα ἡμέρα ὁ κύριος ἕτα περὶ ὧν, καὶ ἴσωσέ με.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπειδὴ ἕτα περὶ ὧν, φησὶ, καὶ γέγονα ὡς τὸ ἡμέριον, ἔδεδάμην ἢ βασιλείαν τῶν ἑσπερῶν ὡς παιδίον, φυλάσσει τὰ ἡμέρα ὁ κύριος ἴσωσέ με ἐκ τῶν ὠδίνων τῶ θανάτου ἔκ τῶν κινδύνων τῶ αἵματος.

HERYCHIOY. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐκ εἴασον εἰς κινδύνους ἐμπροσθεν, ἀλλὰ, μὴ τὸ ἐμπροσθεν, δέσωσεν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διπλῆ δὲ ἐργασία, ἐταυθθα ὅτι τὴν εἴασον ἐμπροσθεν εἰς κινδύνους, καὶ ὅτι ἐμπρόσθετα ἐκράτεισεν. ἀμφότερα γὰρ ἐργασίας εἶδεν, καὶ τὰ δειότερον τὸ πρῶτον ἐκ ἐλαττων. ἀλλ' εἰ δέ τι καὶ θαυμαστόν εἶπεν, καὶ μείζων ὅσα τὸ μὴ κινδύνους ἔλυσεν τὸ δὲ ψυχῶν φιλοσοφώτερον εἰργάσατο.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ὅταν ἔν ἐξ ἀμαρτίας ταπεινωθῆτε, εἶτα σαρδονίασται, καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς ταπεινώσομεν, σώζει ὁ θεὸς ᾧθεὶ χρεῖμα ὑποδεδάμεν τὴν δειότερον ταπεινώσων.

Ζ'. ΕΠΙΣΤΡΕΨΟΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΥΣΙΝ.] CHRYSOSTOMΟΥ. Ἐαυτῶν πρῶτον ᾧθεὶ κλητικὰς λόγους ὁ καλὸς ἀγωνιστὴς, ᾧθεὶ πλοσίων πρὸ Παύλου λέγοντι τὸν καλὸν ἀγάδια ἠγάπισμα, τὸ δέσμεν τατέλεκα, τὸ πῖσιν τατήρηκα, λοιπὸν δὲ πολεῖται μετ' ὁ δὲ δικαιούσης σέφανος, καὶ τὰ ἐξῆς. Πρῶτον γὰρ ἀνάπαυσις αἰωνία τοῖς νομίμως, τὸ ἐταυθθα δὲ ἀβλήσται βίον, ἐκ ἑτέροις κατ' ὀφείλημα τῶν ἔργων ὑποδιδόμεν, ὡς καὶ χάριτι τῶ μεγαδωρε θεῶ τοῖς εἰς αὐτὸ ἠλπικόσι παρεχομένη.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀνάπαυσις τῶ ψυχῆς ἢ τῶ ἀμαρτημάτων ὑποκοπῆ κατατελεῖ γὰρ αὐτῶν ἢ ἀμαρτία, καὶ πάσας αὐτῆς τὰς δυναμεις συνῆβει. ὅθεν καὶ τὸ βάπτισμα, ὡς ἀπαλλαγὴν ἀμαρτημάτων ἔχον, ὑδὸρ ἀναπαύσεως ὁ Δαβὶδ πρῶτον ὀνόμασε τὸ ψυχῶν τόνω αἰς

ἐν

ἐν ἀμαρτίαις πλησθεῖσαι ἕως ῥέψαι πρὸς
τὴν ἀνάπαυσιν ἢ διὰ τὸ Βαπτίσματος, ἢ διὰ τὸ
δακρύων καὶ τῆς μετανοίας προσέπιπται.

ἦ. ΟΤΙ ΕΞΕΙΛΕΤΟ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.]
ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὴ μικρὴν ἀμαρτάνοντος δη-
λονότι. ψυχὴ γὰρ ἀμαρτάνουσα ὑποθαλείται.
ὁ δὲ ἀλυπῆτι ἀναλαβὼν ἑρεῖ· ὅτι κύριος
ἐξείλετο τὴν ὀφθαλμὸν μου ἀπὸ δακρύων.
Ἐρεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ τὸ μακαρίζουμον πέν-
θησας, ὅταν τυγχάνῃ τῆ γαλάσσου-
ται καὶ τῆ ὠδρακλιθῆσονται. Ὁ δὲ ἀκέσας
τῆ, Σὺ δὲ αὐτὸς εἶπες μετ' ἐμοῦ· ἑρεῖ, ἐξείλε-
το κύριος τὴν πόδας μου ἀπὸ ὀλιθήματος.

ΘΕΩΔΩΡΟΥ. Συγκρίσει τὸ ὄδι τὸ μέλλε-
σαι ἀνάπαυσιν διαγράψαι· καὶ ἐσταῦθα γάρ,
με, φησὶ, ὡς εἶπες θανάτου· ἐκεῖ δὲ,
ἐξείλετο τὴν ψυχὴν μου ἐκ θανάτου. ἐσταῦθα
οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἐκ τῆ θλίψεως προσέχουσι δά-
κρυον· ἐκεῖ δὲ ἐκ ἐσθ' ἀκέρυον. Ἀφείλε γὰρ ὁ
θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παπτοῦ προσώπου.
ἐσταῦθα πολὺς ὁ κίνδυνος τῆ ὀλιθήμα-
τος· διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγχε· ὁ δοκῶν ἐσά-
ναι, βλέπειτω μὴ πέσῃ. ἐκεῖ δὲ πάγια αἰ-
βάτης ἀπερίστειτος ἡ ζωὴ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅτι ἐξείλετό, φησὶ, τὴν ψυχὴν
μου, τὴν αὐτῆ ψυχὴν ἀντὶ τῆ ἡμετέρας διδασκαλίας·
καὶ ὑποφάσκει ταύτην, δωρεὰ δὲ μάλλον ἀπαλ-
λαττήσῃ τὸ θανάτου τὸ ἀνθρώπου χρησάμενος.
ἐ βέλομαι γάρ, φησὶ, τὸν θάνατον τῆ ἀμαρ-
τανῆ, ὡς τὸ ἕως ῥέψαι ἐξείλετο αὐτόν.

θ'. ΕΥΑΡΕΣΤΗΣΩ ΕΝ ΟΠΙΩΝ ΚΥΡΙΟΥ.]
ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καλῶς εἶπες, ἐν χώρᾳ ζών-
των· ἐκείνη γὰρ ὅπου ζωὴ ἀπηλλαγμένη θά-
νατου· ἔχαστος γάρ, φησὶ, ἐχθρὸς καταρ-
γεῖται ὁ θάνατος.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ὁ κόσμος ἐστὶ αὐτὸς τὸ
ἕως ῥέψαι ὀφθαλμῶν ἢ σύστασις, τὸ δὲ σωθῆναι
ἀπὸν διαλύσεως πέφυκεν, ἐν τῷ κόσμῳ ὅτις,
μέγας ὄντας τῆ κόσμου, ἀναγκαίως τῆς τῆ
παπτοῦ φύσεως ὑπολάουον. ἐκεῖ δὲ ἐκ
ἐστὶ ἀλλοίωσις ἐπὶ σώματι ἢ ἐπὶ ψυχῆς.
ἐδὲ γὰρ ἕως λογισμῶν ὠδραφοπῆ, ἐδὲ μετὰ-
θίσις γνῶμης, ἐδεμαῖς ὡδραφοπῆς τὸ ὄσα-
θίσις καὶ ἀταραχῶν τῶν λογισμῶν ἀφαιρεμένης.
χώρᾳ ἐστὶ ἐκείνη τῆ ζώντων, ἐν ἣ ἡ μάλα
δυσχερῆσται τῶ θεῷ ὁ προσέχτης καταπαγ-
γύλλεται, ὡς ὑπὲρ ἐδενὸς μέλλων τῆ ἐξωθεν
διακόπτεται ζώντων. ἐκείνη χώρᾳ, ἐν ἣ ἐκ
ἐπὶ νύξ, ἐκ ἐπὶ ὕπνῳ, τὸ τῆ θανάτου μίμη-
μα, ἐκ ἐπὶ βροχῆσι, ἐκ ἐπὶ πόσει, τὰ τῆς

peccatis errantem iubet conuerti in requiem
siue per Baptisma, siue per lacrymas & pe-
nitentiam.

8. QVIA ERIPVIT ANIMAM
MEAM.] ORIGENIS. Eius videlicet qui
non amplius peccat. Anima enim que pecca-
cauerit ipsa morietur. Qui autem indolentiam
accipit dicit: Quoniam Dominus eripuit oculo-
s meos à lacrymis. Idem verò etiam dicit
qui beato luctu luget, quando risum & con-
solationem obtinuerit. Qui autem audiuerit
illud, Tu verò hic sta mecum; dicit, Eripuit
Dominus pedes meos à lapsu.

THEODORI. Comparatione illorum
quæ hic sunt futuram requiem describit: et-
enim hoc loco dicit, Circumdederunt me do-
lores mortis; ibi verò, Eripuit animam meam
de morte. Hic oculi ex tribulatione lacrymas
effundunt; illic verò non erunt lacrymæ. Ab-
terfit enim Deus omnem lacrymam ab om-
ni facie. Hic magnum est periculum lapsus.
Quare etiam Paulus ait: Qui se existimat
stare, videat ne cadat. Illic autem sunt firmi
gressus & vita immutabilis.

ANONYMI. Quoniam eripuit, inquit,
animam meam, qui animam suam pro nostra
tradidit; & hac sententiâ, quin potius gratiâ
quæ hominem à peccato liberat vsus fuit.
Non volo enim, inquit, mortem peccatoris,
sed ut conuertatur & uiuat.

9. PLACEBO IN CONSPECTV DO-
MINI.] ANONYMI. Pulchrè dixit, In
regione viuorum. Illa enim reuera vita est
à morte libera. Nouissima enim, inquit, ini-
mica destruetur mors.

ALTERIVS. Hic mundus est rerum vi-
sibilium compositio. Omne autem compo-
situm resolutioni est obnoxium. Dum in hoc
mundo versamur, cum simus pars mundi,
necessariò fruimur naturâ vniuersi. At illic
non est immutatio vel corporis vel animæ.
Neque enim est cogitationis aberratio, neque
sententiæ variatio, cum nulla vicissitudo con-
stantiam tranquillitatemque auferat cogita-
tionum. Illa est regio viuorum, in qua Pro-
pheta pronuntiat se maximè Deo placitu-
rum, vt qui à nullo extra numerum viu-
orum excindendus sit. Illa est regio, in qua
neque nox, neque somnus, mortis imitatio,
neque cibus, neque potus, infirmitatis no-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Deut. 14.
16. & E-
zech. 18,
20.
Deus eripit
nos à ma-
lis.
Math. 5.

Deut. 5, 31.

Apos. 7,
17.

1. Cor. 10,
12.

Ezech. 33,
11.

1. Cor. 15,
26.

Hæc vita
muationi-
bus obno-
xia est; su-
tura verò
constans &
immutabi-
lis.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

stræ sustentacula, insunt, neque quidquam eorum quæ extrinsecus molestant; sed est regio viuentium, non morientium per peccatum, at viuentium veram vitam in Christo.

αἰσθησίας ἢ ἄλλ' ὑπερπερισματα, ἢ ἡψ' ἐξελθῶν π' ὠρευσανκῶν ἀλλὰ χάρα ζώντων, ἐκ δ' ἀποθνήσκόντων ἰσθ' τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ ζώντων τῶ ἀληθινῶ ζωῶ τῶ ἐν χριστῶ.

ANNOTATIONES CORDERII.

Qua vis sit istius verbi Dilexi.

Dei promptitudo in implendis nostris desiderijs.

Submissis Sanctorum orationibus Deum aures inclinat.

Vita doloribus exorsa doloribus terminatur.

In Psalms conuenit ijs qui è magnis periculis erepti sunt.

1. *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus.*] Sed cur non exprimit quem dilexit? vt fortè indicet verbum simpliciter prolatum intelligi debere de nobiliori suo significato. Vel certè se amantem demonstrans, censabat Deum aded amabilem esse, vt omnes illum solum amarent quem ipse diligebat. Vnde S. Ambrosius ait indicari per absolutum verbum *Dilexi* id quod est super omnia desiderabilia desiderabile. Et S. Basilius existimat Vatem verbo *Dilexi* intellexisse Deum vniuersorum. Sed expende hîc celeritatem exauditionis. Adagium olim erat *Dictum ac factum*: idque de Regibus fortè dicebatur, de quibus illud plenè ac planè verificatur: nam de illorum ore verbum pænè sic rapitur, vt ab ipsis dictum, à seruis continuè videatur & factum. Hinc Dionysius, referente Plutarcho ad Principem ineruditum, *tum maximè se frui imperio aiebat, cum celeriter faceret qua velles.* Ast in orante mutatur ordo. Dominus enim omnium tam celeriter facit quæ seruis petit, vt serui dictum Domini sit factum. Nam simul ac dictum verbum est, factum scilicet extat. Benè hoc totum nouerat diuinus Psaltes; vnde lætabundus & laudans ita canit: *Dilexi, quoniam exaudivit Dominus:* vel, vt Cassiodorus legit, *Exaudivit Dominus.* O nouum! ô mirum! Non hîc impletur Adagium antiquum, *Dictum factum*; sed additur inauditum & nouum, *Factum ante dictum.*

2. *Inclinavit aurem suam mihi.*] *Quorsum verò Deus* (inquit ad hunc locum S. Basilius) *loquenti aurem inclinabat, nisi vt faceret quod facere solemus erga eos qui submissè loquuntur propè admonendo aures, vt ex propinquo sensu excipiamus id quod quis loquitur.* Hoc autem faciebat Deus, non vt suam audiendi difficultatem, sed vt nostram loquendi infirmitatem testaretur; vt idem D. Basilius aduertit, optimaque similitudine declarat: *Quemadmodum*, inquit, *agrosanti alicui, & ex multa debilitate loqui clare nequeuntis, humanus aliquis Medicus, auribus suis propius admotis agroti, ediscit, qua sint necessaria laboranti.* Ita planè Deus infirmo homini, & loqui præ debilitate altius non valenti se inclinavit, vt submissas eius preces proximâ aure beneuolentiùs captaret.

3. *Circumdederunt me dolores mortis.*] Paraphrastes Chaldæus vertit: *dolores parturientis:* non solum vt magnitudo doloris, qui in parturiente maximus est, significetur; sed etiam vt similitudo natiuitatis cum morte exprimat, & in ipsis nascendi primordijs moriendi exitus præmonstrentur; nec minor dolor viuendi initium quàm viuendi finem comitari ostendatur,

ac si illud initium nihilo ab hoc fine discriminetur. Quare grauiter Tertullianus lib. de Carne Christi cap. 6. *Mutuum*, inquit, *debitum est inter se natiuitatis cum mortalitate. Forma moriendi causa nascendi est.* Quod probat in Christo Domino, qui vt moreretur natus est: qui mori non poterat nisi nasceretur. Tam infallibili lege necesse est, vt mors natiuitatem consequatur. Caietanus alijsque hoc loco vertunt ex Hebræo: *Circumcinxerunt me funes mortis:* quasi funiculis in equuleo tortum ac distentum inter immanes cruciatus sæua & dira mors opprimeret. Hinc Aristoteles mortem esse dicit *φοβώτατον*, vnam omnium rerum maximè horribilem; ad cuius primam cogitationem natura cohorreat, quam potentissimè elidit. Inter hæc autem duo extrema fletu & mœrore circumfusa quod interuallum esse vitæ possit, nisi miserrimum, atque ad omne ærumnarum genus proiectum? Hinc filius Sirach, cuius cor atque linguam sapientiâ Deus impleuit, cum dixisset graue iugum & ponderosum onus miseriarum super Adæ filios impositum esse, ne quis fortè perexiguo id tempore fieri existimaret, adiunxit: *A die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturae, in matrem omnium.* Quam longa est vita, tam est continuum atque durabile iugum illud acerbissimum, quibus dirissimè homines cruciantur.

4. *O Domine libera animam meam.*] Vel, vt quidam Patres Græci legunt, *ἐλευσόν, vndique salua animam meam.* Ad quod pulchrè Chrysostomus: *Vidisti*, inquit, *sapientem animam, quomodo relictis omnibus que ad hanc vitam pertinent, vnum tantum petit, vt anima maneat illasa, &c.* Additque Seruatoris dictum illud idem commonefacere: *Estote prudentes sicut serpentes.* Nam quemadmodum, inquit, ille reliquum corpus proijcit, vt caput conferuet; ita oportet te quoque alia omnia dare pro salute animæ; sic vt neque inopiæ timor, nec ambitionis honor, nec formæ decor, nec libido voluptatis, nec mundanæ pompæ choragium, te ab eo auerterat, quod ad salutem vtile cognoueris. Illa est caput, & palmarium hominis bonum; in qua benè fideliterque tuenda Christiana prudentia collocata est.

5. *Misericors Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.*] Vbi notandum quod semel iustus & bis misericors appelletur, quia nobis maiorem suæ misericordiæ quàm iustitiæ significationem præbet, vt rectè expendit D. Ambrosius in Oratione funebri de obitu Theodosij Imperatoris: *Bis*, inquit, *misericiordiam posuit, semel iustitiam: in medio iustitia est, gemino septo inclusa misericordia.* Quasi misericordia non solum abundantior quàm iustitia in homines deriuetur; sed etiam quodam veluti muro iustitiam

Mors vtrum omnium maximè horribilis, & vita est plena miserijs.

Eccli. 40, 2.

Maxima cura salutis anima habenda.

Matth. 10, 16.

Diuina iustitia gemino misericordia muro circumclusa.

iustitiam vndique circumdet, ex quo illam egredi
difficillimè patitur; ita vt iustitia foras in
vindictam non nisi per misericordiam erumpat;
in cuius muro eius muro hebetetur: & ne quis
impus in diuinam iustitiam incidat, nisi per mi-
sericordiam delatus, à qua priùs armetur, vt à
iustitia micis feriat. Itaque Deus tam parè
vulnerat, vt geminum præmittat vnico vulnere
fomentum; ne quis plagæ magnitudine exani-
matus, de sua salute actum esse arbitretur.

Paruos
& humiles
Deus custo-
dit.

Deut. 22, 8.

Humilis
est corona-
tum custos
& corona
virtutum.

6. *Custodians paruos Domum, &c.* Paru-
lorum enim & humilium custos est Deus, qui
eos à malis inminentibus eripit; & in bonis
adiuuat, in periculis liberat, in aduersis protegit,
& sollicitissimam quadam prouidentiam defendit:
humilitatem verò esse quæ hanc Domini prote-
ctionem promeretur, siue quæ nos ac nostra
vndequaque custodiat, scire adumbratum est in
Deuteronomio, vbi hæc de ædificatione nouæ
domus scripta leguntur: *Cum edificaueris do-
mum novam, facies murum teclæ per circuitum,*
&c. In quem locum ita philosophatur B. Doro-
theus Doct. 14. *Post teclum quoque, inquit,
circum coronâ opus est. Est enim in lege præce-
ptum: Si edificaueritis vobis domum, circum
coronam illi apponite, ne cadans paruuli vestri
ab alto. Corona hæc humilitas est: ea enim, vt
dixi, coronat & seruat virtutes omnes, & omnis
virtutis perfectio eget humilitate. Sanctorum
namque omnium profectus accessus est ad humi-
litate. Et, vt sæpe dixi, quo quisque magis
Deo adhaerere, eo se magis peccatorem agnoscat
& intelliget. Qui sunt autem paruuli, de quibus
lex ait, Ne cadant paruuli a domo? Paruuli
cogitationes sunt in anima nostra conceptæ, quæ
sunt per humilitatem custodiendæ, ne ab ipsa do-
mo corruant: & hanc dicimus perfectionem esse
virtutum omnium. Hæc ille. Est itaque humi-
litas, quæ cogitationes nostras, id est ea quæ co-
gitauimus, & facere decteuimus, defendit atque
custodit. Nam si absque humilitate aliquid sta-*

tuamus, & quasi nobis ipsis fidentes facere præ-
sumamus; aut numquam incipimus, auxilio
Dei nos deserente vt concipiamus sanam men-
tem, aut paulò post per inconstantiam deserimus:
vel si aliquando perfecimus, dirutum
post paulum ac dissipatum videmus. Vnde
apertè cognoscimus humilitatem esse murum,
siue coronam, domum vitæ nostræ cingentem,
quæ prohibet ne opera nostra cadant, & ne no-
stri cenatus euanescent.

7. *Conuertere anima mea in requiem tuam,*
&c.] Ne, inquit, anima mea auertaris à requie
tua, qui Deus est, sed magis in illum intellectu
& affectu conuertere; quia ipse est fons bono-
rum omnium, qui omnia bona quæ habes, red-
didit tibi: ipse est, qui animam meam eripuit à
morte gratis peccati. Quo pacto enim potest
anima immortalis mori, nisi quia illa, quæ se-
cundum naturam perseuerat, per peccatum à
Deo verâ vitâ se separat? Ipse etiam est, inquit,
qui pedes afflictuum meorum eripuit à multi-
plici leuium peccatorum lapsu. Quod si non ab
omni prorsus lapsu exempti sumus, quia infir-
mitas carnis id non sustinet, veniet tamen tem-
pus immortalitatis, in quo ab omni lapsu libe-
rabit. Nunc enim (vt ait S. Augustinus in hunc
locum) cum lapsu nostros periculosissimos cogi-
tamus, non cessant à lacrymis oculi. Tunc au-
tem eximat oculos nostros à lacrymis, quando &
pedes à lapsu. Quia tunc nullus erit lapsus am-
bulantium pedum, quando infirma carnis nullum
erit lubricum. Nuuc igitur in magna puritate
& vitæ sanctitate viuamus, quia præmium illius
hunc felicissimum statum, à quo omnino pec-
catum abest, aliquando tandem possidebimus.

9. *Placebo in conspectu Domini in regione
vivotum.*] S. Hieronymus vertit in terris vivotum:
quasi nostra hæc terra morientium esse vi-
deatur, caelestis autem illa viventium. Vide
plura superius ad Psalmi 26. vers. 13. in hanc
rem annotata.

In solo Deo
est anima
requies.

I N P S A L M V M C X V. ARGUMENTVM.

Αλληλία.

Alleluia.

Εκ προσώπου Εζεχίου Εβραίου διαχριστού-
τῷ ἐπὶ τῇ ἀναίρεσιν τῶν πολεμίων, & ἐπι-
μαρτυροῦντος ἑαυτοῦ, ὅτι ῥεῖ μεγάλη καὶ νι-
κλὴ ἰσχυροῦ καὶ δεξιῶν τῶν ἡρώων καὶ
δεξιῶν τῶν δευθέρων, ἀπὸ πλάγῃ τῆς ἀρρω-
στίας. Τὸν δὲ τῶν τῶν προσώπων σιωπῶν-
σι τῶν ἀνεργητικῶν ἐκείνων καὶ ταῦτα ἐφαρ-
μόζονται.

Est ex persona Ezechiae gratias agentis
de hostium interemptione, & semetipsum
increpantis, quod post victoriam superbi-
merit: quapropter etiam egrotauit; & id-
circo postquam orauit, ab infirmitate libe-
ratus fuit. Nonnulli verò hunc etiam cum
precedenti connectunt, extremo illius ver-
sui hæc quoque adaptantes.

Hic Psal-
mus dicitur
ex persona
Ezechiae.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I.

α. ΠΙΣΤΕΥΣΑ, διὸ ἐλά-
λησα· ἐγὼ δὲ ἐταπει-
νώθην σφόδρα.

I. CREDIDI, propter quod
locutus sum: ego autem
humiliatus sum nimis.

Πισδύσας τῶν θεῶν, φησι, προσευξάμην.
TOMVS III.

Credens, inquit, Deo orabam; & non
S f 2 sum

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Absit à
Vulgata
vox autem

sum frustratus. Inuocabam autem, quia val-
dè humiliabar morbo me inuadente.

2. Ego * autem dixi in excessu
meo, Omnis homo mendax.

Ecstasin appellat mutationem. Vult igitur
dicere, Quoniam propter victoriam mutatus
sum, & superbiui. Deinde incedi in infirmi-
tatem, ita vt nihil stabile sit in homine, sed
omnia mutantur, & quasi mentiantur, dum
neque ea quæ gloriosa sunt semper perseue-
rent, neque quæ humilia sunt maneat in-
uariata. Fallunt itaque, inquit, res humanæ,
cum neque veritatem neque soliditatem
habeant.

In homine
nil stabile
est.

3. Quid retribuam Domino
pro omnibus quæ retribuit mihi?

Attamen, inquit, quando confessus sum
res altas hominibus non permanere, omnia
verò nostratia tuam sequi voluntatem, nos-
que cum volueris humiliari, & cum volueris
glorificari, tunc demum mei misertus es, &
res meas in melius immutasti. Cum igitur,
inquit, sanitatem obtinuerim, & ante sanita-
tem ab inimicis fuerim liberatus, Quid re-
tribuam Domino pro omnibus quæ retribuit
mihi? subiungit itaque:

Humana
omnia ex
Dei manu
pendent.

4. Calicem salutaris acci-
piam; & nomen Domini inuo-
cabo.

Studia, inquit, ipsi offeram pro salute, con-
fitens me propter nomen eius consecutum
esse illa quæ adeptus sum.

5. Vota mea Domino red-
dam coram omni populo eius:

Faciam, inquit, libamina & sacrifi-
cia in testimonium omni populo mecum
seruato.

6. Pretiosa in conspectu Do-
mini mors Sanctorum eius.

Confitens, inquit, in omnibus, quòd et-
iam in morte iustorum curam geras, non si-
nens eam fortuito ipsis euenire ex casibus
quibusdam inopinatis, sed per curam tuam
eamdem accidere, quando ipse volueris, &
non quando casus illam intulerit, v.g. vel ho-
stibus ingruentibus, vel morbo incidente.

Mors iusto-
rum Dei
providentiâ
dirigitur.

κὲν ἐκ ἀπέρτουχοι. ἰπικαλισάμην δὲ, ὅτι πῆτα πρὸς
νῶτον σφόδρα τὴν ἀρρώστιας μοι ὅτι πρὸς ἑσέως.

β'. Ἐγὼ δὲ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει
μου, πᾶς ἄνθρωπος ὁ ψεύδης.

Ἐκτασιν καλεῖ τὴν μεταβολὴν. βεβηται
ἐν εἰπεῖν, ὅτι ἐπὶ τῇ νόσῳ μεταβλήθην, ὁ με-
γάλα ἰφρόνησα. εἶτα ἀξίωσθαι τῆ ἀρρώστιας
καὶ πάλιν μεταβλήθην εἰς ταπεινότητα, ὡς
μὴδὲν εἶναι βεβαῖον ἐν ἀνθρώπῳ, πάντα δὲ με-
ταβάλλεται, καὶ οἷον ψαῖδι δαδ, ὡς δὲ τὸ ἐσθλῶν
αἰεὶ μενόντων, ἡ δὲ τῶν ταπεινῶν μὴ μετα-
βάλλομένων. ψαῖδι δὲ ἐν, φησὶ, τὰ φρα-
γματα πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἔχοντα ἡδὲ
τὸ ἀληθὲς ἡδὲ τὸ βεβαῖον.

γ'. Τὶ ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ
πρὸς πάντων ὧν ἀνταπέδωκε μοι;

Ἀλλ' ὁμοίως, φησὶ, ὅτι ἀμολόγησα μὴ
ἠδυνάμην ἀνθρώποις τὰ ὑψηλά, ἀπαντα
δὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς τὰ σφ' ἀληθῆ ἐπέδωκε,
ὁ ταπεινῶς ὅτι θεός, ὁ δὲ ἀξίεται ἐπει-
δὲν βυβληθῆς, πῶς με ἠλέησας καὶ μετέβαλες
τὰ κατ' ἐμὲ ἐπὶ τὸ βέλπιον. τυχὼν ἔγ' φησὶ,
τῆς υἰείας, καὶ πρὸς τῆς υἰείας ὁπαιχῶν
τῆς τῶν πολεμίων ἀπὸ πᾶσης, τὶ ἀνταπο-
δώσω τῷ κυρίῳ πρὸς πάντων ὧν ἀνταπέ-
δωκε μοι, ἐπιφέρει, ἐκ'

δ'. Ποτήριον σωτηρίας λήψο-
μαι καὶ τὸ ὄνομα κυρίου. Πικραλέ-
θμαι.

Σπυδάς, φησὶ, ἀπὸ πρὸς ἑσέως ἰσθ-
σσημεῖν, ὁμολογῶν δὲ τὴν ἀλήθειαν ὅτι αὐ-
τὸ πενυκνέμαι ὡν περὶ τυχον.

ε'. Τὰς εὐχὰς μου τῷ κυρίῳ
ἀποδώσω ἐναντίον πάντων τῶν λαῶν
αὐτοῦ.

Ποίησομαι, φησὶ, τὰς ἀπονδὰς καὶ τὰς
θύσεις ἐπὶ μάρτυρι παρὶ τῶν δῆμων τῶν
μετ' ἐμὲ σαθῆν.

ς'. Τίμιος ἐναντιὸν κυρίου ὁ
θάνατος τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Ὁμολογῶν, φησὶ, ἐπὶ πάντων, ὅτι καὶ ἐπὶ
τῶν θανάτων φροντίζει τὸ δικαίων, ἕκ ἐδὲν αὐτὸν
ἀπλῶς ἐπιφυῆται αὐτοῖς ἀπὸ συμπτώματων
πνῆν ἀνακυπτόντων, ἀλλὰ δὲ τὸ αὐτὸ φρον-
τίδος ὡς γίνεσθαι, ἐπὶ δὲ αὐτὸς βεβηθῆ, ὁ
ἐκ ἐπὶ δὲ τὸ συμβᾶν αὐτὸν ἐσθληθῆ, ἢ πο-
λεμίων ἐπισταμνῶν, ἢ ἀρρώστιας ὅτι πρὸς ἑσέως.

ζ'. Ω

ζ. Ω κύριε, ἐγὼ δέλω σὸς· ἐγὼ δέλω σὸς, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου.

Ὁμολογήσω δέ, φησιν, ἐπὶ πάντων καὶ τῶν ἀληθῶν δεσποτέων, δούλος τοῦ σωτηρέως σου, καὶ ἐκ δούλης αὐτῆς γεννηθῶς. Σημείωσαι δέ, ὡς πανταχῶς τῶν μητέρων προσβάλλεται ὡς ἀσεβῆ.

η. Διέρρηξας τὰς δεσμὰς μου· θύσω θυσιὰν αἰνέσεως, καὶ ἐν ὀνόματι κυρίου Ἱερουσαλήμ.

Διὰ ταῦτα εἶπεν, καὶ θυσοῦσα, ὡς αἰνέσασε σε κύριον τῆς παντὸς ὑπερυψώμενον.

θ. Τὰς δούλας μου τῶν κυρίων ἀποδώσω ἐναντίον παντὸς Ἰσραὴλ ἐν αὐλαῖς αἰκῆς κυρίου, ἐν μέσῳ σελήμας.

Καὶ ποιήσωμαι ταῦτα, φησιν, ἐν μέσῳ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν αὐτῇ τῇ ναῶ, παντὸς τῆς δόξης σου.

7. O Domine, * ego seruus tuus; ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.

Confitebor autem, inquit, super omnia quoque verum dominium tuum, cum sim seruus tuus constitutus, & ex ancilla tua natus. Obserua verò, quomodo ubique matrem suam tamquam piam proponat.

8. Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis, & * in nomine Domini inuocabo.

Propterea igitur, inquit, sacrificabo, & laudabo te Dominum vniuersi celebrans.

9. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius; in atrijs domus Domini, in medio tui Hierusalem.

Et faciam hæc, inquit, in medio Hierusalem, in ipso templo, præsentem omni populo.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ. * Vulgata addit quia

* Vulgata nomen

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

ΠΙΣΤΕΥΣΑ, ΔΙΟ ΕΛΛΗΝΑ: Πιστεύσας τῆ ἀληθείᾳ, λαλῶ καὶ τὸν θεὸν πιστῶς· οὐ γὰρ καὶ ἄλλοι λέγουσι καὶ ἀμύητοι, καὶ φρόνηται, πεισθέντες ἐν ἀποστόλῳ, φησὶν ἁπλῶς ἀληθείας, καὶ κατανοήσας τὴν ἀληθῆς σοφίαν, καὶ θαυμάσας, ὅπως ἡ βροχίτις ἐν δροσὶ καὶ φέροντος τῆς ἡμέρας πικρῆς ἐταπείνωθῆναι, καὶ ἔξωθεν, ὡς πᾶσι ἡ καὶ τῶν κοσμητικῶν σοφίαν δοκῶσα ἀληθῆς φρόνης ἔστιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀνθρώπων ἀληθῆς ἐπιταῖς τῆς καὶ θεῶν πίστεως. Ὁ δὲ Ἀκύλας, Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ θαμβέειαν, πᾶς ἀνθρώπος δὲ ψεύδεται· ὁ Θεοδοτίαν, Ἀνθρώπος ὅπου ἐπιπέει· ὁ Σύμμαχος, Καὶ εἶποι ἀδικοῦμαι, πᾶς ἀνθρώπος δὲ ψεύδεται. τῶν ἀνθρώπων ἡλικία φημιεῖαν δὲ πάντων ψεύδῃ κατακαλῶν, καὶ μήτε τα φαιδρῶν κώλυμα, μήτε τὰ λυπηρὰ ἀπορρομῶντα ἔχοντα. Καὶ ἄλλως δὲ ἐφ' ὅσον ἀνθρώπος τίς ἔστι, ψεύδης ἔστιν· ὅταν δὲ τῶν κατακαλῶν, ἐκ ἐστὶ ψεύδης· εἰ δὲ ψεύδης ἔστι, λέγων ἑαυτὸν ψεύδην, ἀληθῆς ἔστι. τὸ γὰρ ἀνθρώπος ποτὲ μὲν ἔστιν σημαίνει.

I. REDIDI, PROPTER QVOD LOCVTVS SVM.] Fides secundum Deum præcedit veram locutionem. Qui enim non incipiunt hoc modo loqui, mendaces sunt. Cum igitur, inquit, prius credidisset, deinde loquens, & considerans veram sapientiam, & admirans, quomodo exilis natura hominum tanto honore digna sit habita, humiliatus sum, & obstupui, atque hoc enuntiaui, omnem veritatem quæ secundum mundanam sapientiam apparet mendacem esse. Non enim potest homo verum dicere absque fide quæ est secundum Deum. Aquila verò ait, Ego dixi in rauore meo, Omnis homo mendacium: Theodotion, Homo deficit: Symmachus, Et dixi cum anximi ac marens essem, Omnis homo mentitur. Humanam felicitatem per omnia mendacem vocans, cum neque res splendida sint stabiles, neque res tristes sint permanentes. Aliter verò etiam in quantum quis est homo, est mendax; quando verò hunc deposuerit, non est mendax: si autem mendax sit, dicens semetipsum mendacem, verax existit. Nam vox homo aliquando quidem substantiam si-

Fides debet præcedere orationem.

Humana sapientia mendax est.

Vox homo quid significat.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Iob 7, 17.
Psal. 81, 7.

Homo in
Dei confi-
deratione
deficit à
se ipso.

Calix mar-
tyrii sym-
bolum.

gnificat; vt apud Iob: *Quid est homo?* ali-
quando verò pessimam constitutionem; vt in
illo: *Vos autem sicut homines morimini.*

3. QUID RETRIBVAM DOMINO?] Haud
simplici ratione hoc præcedentibus subiunxit,
sed docens, quomodo etiam in varijs huma-
narum rerum vicissitudinibus vniuersorum
Deus auxilium suum præbeat, & omnigenam
consolationem largiatur. Pulchrè autem vi-
detur mihi magnus David hancce consilij
inopiam ostendere; quandoquidem ali-
quando vi spiritus animo eleuatus, & ea
quæ captum superant imaginatus, & ab om-
nibus rebus corporeis abstractus, ac solà men-
te spiritualium immensus contemplationi ex-
clamauit, *Omnis homo mendax.* Qui enim
voce ineffabilla hortatur, mendax est: non
quodd oderit veritatem, sed quia deficit in rei
intellectæ expositione. Deinde *calicem salu-
tariis accipiam.* Per hunc, inquit, calicem, id
est sitibundus, ad martyrij consummationem
accedo. Aliam enim, inquit, pro ijs quæ à
Deo accepimus vicem rependere non vale-
mus, nisi pro ipso mortem sustinendo, atque
hanc ipsi pro omnigenis beneficijs remune-
rationem reponendo. Calicem autem saluta-
ris appellat eum qui pro religione sumitur,
vt pote qui salutem adferat; & ostendens eius
fructum subiunxit: *Pretiosa in conspectu Do-
mini mors.* Ex persona autem Ezechiz, qui
sanitatem consecutus, & ab hostibus libera-
tus erat, ait: *Quid retribuam Domino? Quid
vtique aliud, nisi studia ipsi mea offeram pro
salutari, confitens me propter nomen eius
illa quæ adeptus sum accepisse? Atque hæc
faciam in testimonium omni populo, confi-
tens in omnibus, quodd etiam ipsius mortis
iustorum curam gerat, non sinens illam ipsis
fortuito euenire.*

7. O DOMINE, EGO SERVVS
TVVS.] Qui quidem hominibus seruire coa-
cti sunt, se liberos maiores habuisse glorian-
tur. Beneuoli autem serui Dei profitentur se
à maioribus seruitutem eius suscepisse. Ec-
quid enim, inquit, mirum est, si res tua cum
sim, me ipsum tibi offero? Ex natura nam-
que creatura Creatori mancipata est. Filius
enim [inquit] sum ancillæ tuæ, quam val-
dè iuenculam abducens inimicus peccati
seruam reddidit. Verùm ego reuertor ad Do-

ως; ὡς τὰ τῶν Ἰωβ· τί ἐστὶν ἄνθρωπος; ποτὲ
δὲ χειρὶς τῶν κερταίων· ὡς ἐπὶ τῶν ὑμῶν
δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκουσι.

γ'. ΤΙ ΑΝΤΑΠΟΔΩΣΩ ΤΩ ΚΥ-
ΡΙΑ;] Οὐχ' ἀπλῶς τῆτο τοῖς θεοτέροις
σωτηρίαν, ἀλλὰ διδασκαλίαν, ὡς καὶ ταῖς ποι-
κίλαις τῆς ἀνθρώπινης κερταίας μετα-
βολαῖς τῶν ἑαυτῶν ἐπιχειρῶν ὁ τῆς ὄλης
ὀφθαλμοῦ θεός, καὶ παντοδραπῆς ἀξιοῦ ὡς ἀ-
ψυχῆς. καλῶς δὲ μοι δοκεῖ τῶν ἀμυχανίων
ἐπιθέτου τῶν ταύτων ὁ μέγας Δαβὶδ· ἐπεὶ
ποτὲ πινόμενος δακρυμένον ὑψώθεις τῶν
ἀσπίων, καὶ φαντασθεὶς τὰ ὑψὲρ καταλη-
ψιν, ἔξω πάστων γερουσιῶν τῆς σωματικῆς,
καὶ ἐξ ἑμῶν διανοίας εἰς τὴν τῆς νοητῆς
εἰδύς διασκεύαν, πᾶς ἀνθρώπου ψυχῆς
ἐξέβασαν. ὁ γὰρ φωνῆ ἐπιτίθει τὰ ἀντιφρα-
σαι, ψυχῆς ἔξω ἐξ' ὅτι μῦθε τῶν ἀληθῶν,
ἀλλ' ὅτι ἀδυνάτῃ περὶ τῶν νοητῶν
ὡς ἀξίον. εἶτα ποτήριον σωτηρίας ληψο-
μαι. Διὰ τούτο, φησι, ποτήριον, τῶν
διψῶν, ἐπὶ τῶν ἐξ τῆς μαρτυρίας τελείας
σπέρχουμαι. Ἄλλο γὰρ, φησι, εἰς ἀμοιβὴν
ἡμῶν ἂν εἰληφάμεν ὡς ἀξίον· διὲ ἔν τῷ, ἢ
τὸν ὑψὲρ αὐτῶν ὑπομῆναι θάνατον, καὶ τῶ-
ν δυνάμει τῆς παντοδραπῆς ἀεργασίας ἀν-
τίδοσαν. ποτήριον δὲ σωτηρίας φησι τὸν ὑψὲρ
ἀσπίων, ὡς σωτηρίας γινόμενον ὑψὲρ
νοῦ καὶ δυνάμει τὸν καρπὸν ἐπιτήρησις. Τί-
μιον ἐναυτίον κερταίας ὁ θάνατος; καὶ ἐπὶ
ἐξέλις, τυχῶν τῆς ὑγείας, φησι, καὶ τῆς πο-
λεμίων ἀπαλλαγῆς τί ἀνταπόδοσιν τῆς
κερταίας; τί ἄλλο γὰρ, ἀλλ' ἢ σωθῆναι αὐτῶν
προσπίσαι ὑψὲρ σωτηρίας, ὁμολογῶν ἐξ τῆς
ὀνόματι αὐτῶν πετυχημένοι ὡς ἔτυχον; καὶ
ταῦτα ποιῶν ἐπὶ μάρτυρα τῶν δῆμων πα-
τι, ὁμολογῶν ἐπὶ πάντων, ἐπὶ καὶ αὐτῶν τῶ
θανάτου φροντίζει τῆς δικαίων, καὶ ἑὸν ἐπι-
φύκει αὐτοῖς ἀπλῶς.

ζ'. Ω ΚΥΡΙΕ, ΕΓΩ ΔΟΥΛΟΣ ΣΟΥ.]
Οἱ μὲν ἀνθρώποι δουλοῦν ἡναγκασμένοι,
ἐλδοθῆναι ἐγκλίνας προσηγορίας σημαίνονται.
οἱ δὲ εἰσι θεοφόροι τῶ θεῷ ἢ ἐκ προσηγο-
ριῶν ἔχουσιν ὁμολογῶντες δουλείαν ὑπολαμβάνου-
νται. Καὶ τί γὰρ θαυμάσιον φησιν, εἰ κτήμα σὸν
ὑπάρχεις, ἡμῶν σοι προσφέρω; δεῖλον γὰρ καὶ
φύσιν τὸ κτίσμα τῶ κτίσαντι. ὅς γὰρ εἰμι
καὶ παιδίσκη σου, ἢ κομῆν ἡ παιδα ἔσαν πα-
ραγωγῶν ὁ ἐχθρὸς δὲ ἄλλω τῶ ἀμαρτίας ἐποίη-
σαν. Ἀλλ' ἐγὼ ἐπεὶ μέρω πρὸς τὸ ἔμῳν δὲ ἀπό-
τῶν

τιλω· ἐπεὶ με τῷ δεσμῷ τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ πλάξαι κατελθὼν εἰς ἄδλω, καὶ λύσαι κλω ἀνθρώπινητα. ὅς τῆτο καὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως· τιαυτόλω γδ ἀπαυτεῖς, ἀπεροδεῖς ὦν· ἀλλ' ἐκ ἐν οἷς πλειονατέ- σπ οἱ πλέσοι. τῆτο δὲ ἐ λάθεσ ποιήσω, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας σου. διχαῖς δὲ τὰς ἐπαγγελίας φησί. τί δὲ ἐπηλεί- λαῶ; ἢ τὸ ποθέμεν τῷ κυρίῳ λαβῶν, ὅπι- χαλείδω τὸ ὄνομα;

minum meum; quandoquidem me peccati vinculis liberaſti descendens ad infernum, & humanam naturam ſoluens. Idcirco etiam ſacrificabo tibi hoſtiam laudis; talem enim exi- gis, cum nullius egeas; non autem illa quibus diuites abundant. Hoc autem non clam faciam, ſed in medio Eccleſiæ tuæ. Nota verò promiſſa vocat. Quid porro promiſit? niſi ſe calicem Domini accepturum, & nomen eius inuocaturum?

CATE- NA PA- TRVM.

C A T E N A P A T R V M.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο' Ἑβραῖοι καὶ οἱ λοιποὶ ἑμπρότεροι καὶ μετῆτοι Σύροι τῆτον τοῖς προσηγορευμένοις σωματίοις, καὶ γδ τῆς αὐτῆς ἔχεται ὁμοίας. **Α. ΕΠΙΣΤΕΥΣΑ, ΔΙΟ ΕΛΛΗΘΑ.]** ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταύτης τῆς λέξεως τὴν ὁμοίαν ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις ἔχο- τίς, φησί, τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, καὶ τὸ γραμμῶν· ὁπίσδωσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πεσόμεθα, διὸ καὶ λαλήμεθα. πνεῦ- μα πίστεως λέγων, ἦτοι τὴν ἔξω τὴν ἀπ' αὐτῆς ἐπισημομένην, ἢ τὸ ὁπιχορηγῶμενον ἐν τῷ τῷ πίστιν ἔχοντι πνεῦμα. τῷ ὁπί- στωσα διὸ ἐλάλησα σωματίον. καρδία γδ πεδίεται εἰς δικαιοσύνην, ὅμοια δὲ ὁμο- λογηται εἰς σωτηρίαν.

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Hebræus ceterique in- terpretes atque etiam Syrus hunc precedentibus connectunt, quan- doquidem eundem sensum habet.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ μὴ βεβαίως πε- ἀποδεικνύσας ὁπίσδωσα, μὴ δυνάσκω- τα γησίε γδ διδάσκαλος φωνὴ τὸ ὁπίσδω- σα, διὸ ἐλάλησα. αὐτῷ δὲ τῷ τῆς ἀτυφίας καὶ ταπεινοφροσύνης δείγμα, μηδ' αὐτῶς ὁπί τῷ διδάσκειν φουσιμῶν ἐκ τῷ· Ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα.

I. CREDIDI, PROPTER QVOD LOCVTVS SVM.] CHRYſOSTOMI. Huius dicti sensum Apostolus Corinthiis tradens: *Habentes, inquit, eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.* Spiritum fidei vocans, vel habitum ab ipsa inditum, vel spiritum ipsum qui à Deo datus est illi qui fidem habet. Isti verbo *Credidi* consonat illud, *propter quod locutus sum. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

2. Cor. 4,

13.

Quis sit spiritus fidei.

Rom. 10, 10.

Nemo doceat quod non credit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀρχὴ λόγου ἡμερο- τῶ πίσις ἰχυρῶς τῇ καρδίᾳ τῷ λαλή- τῶ ἐνδρυμένη. ἔπειτα πόθεν ἡμῶν δυ- νατὸν τὰ πρὸ τῶ πίσις τέλειον καταρθεῖν ἐφεξῆς ἐπάγχα λέγων· ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα. Ο' γδ μὴ ταπεινώσας ἑαυτῷ τὴν ὁμοίαν, μηδὲ κατὰ μίμησιν τῷ Ἀπο- στόλῳ λέγων τὸ, Ἀδελφοὶ ἐγὼ ἑμαυτὸν ἔπω λογιζομαι κατεληφέναι· εἰ δυνά- ται λέγειν τὸ, ὁπίσδωσα, διὸ ἐλάλησα· ἐπειδὴ ἐδὲ τὰ ἐφεξῆς ἐπαγαγῆν αὐτῷ δυ- νατὸν τὸ· Ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα. τύφος γδ καὶ ἀλαζονεία συζῶν, ὁμοίαν ἰμῶσιν ἐπαγάλλεται, τὸ ἐκ τῆς πίστεως

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Nisi quis firmiter con- stanterque crediderit, ne doceat. Sinceri enim præceptoris vox est: *Credidi, propter quod locutus sum.* Modestix autem eiusdem & humilitatis indicium est, quod in docendo minimè intumescat, cum dicat: *Ego autem humiliatus sum nimis.*

Intellectus in obsequium fidei submitten- dum.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Initium sermonis pruden- tis est fides in corde loquentis firmiter funda- ta & radicata. Deinde quâ ratione illa quæ ad fidem spectant perfecte adimplere valea- mus deinceps subiungit dicens: *Ego autem humiliatus sum nimis.* Nam qui intellectum suum non submittit, neque ad Apostoli imi- tationem dicit, *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse*, non potest dicere illud, *Credidi, propter quod locutus sum*; quandoqui- dem non possit etiam illa quæ sequuntur subiungere: *Ego autem humiliatus sum nimis.* Nam qui cum typho & superbia vitam insti- tuit, euanidis verbis annuntiat, cum robur fidei

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Initium sermonis pruden- tis est fides in corde loquentis firmiter funda- ta & radicata. Deinde quâ ratione illa quæ ad fidem spectant perfecte adimplere valea- mus deinceps subiungit dicens: *Ego autem humiliatus sum nimis.* Nam qui intellectum suum non submittit, neque ad Apostoli imi- tationem dicit, *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse*, non potest dicere illud, *Credidi, propter quod locutus sum*; quandoqui- dem non possit etiam illa quæ sequuntur subiungere: *Ego autem humiliatus sum nimis.* Nam qui cum typho & superbia vitam insti- tuit, euanidis verbis annuntiat, cum robur fidei

Philip. 3, 13.

CATE-
NA PA-
TRVM.

fidei minimè possideat. Deinde non tantùm semetipsum humiliat, verùm etiam totam simul humanitatem sibi cognatam & in natura secum communicantem.

2. EGO DIXI IN EXCESSV MEO.]

Calamitas interdum mentis excessum parit.

THEODORI. Quid est in excessu meo? In excessu calamitatis, in magnitudine malorum. Tanta enim superuenit nobis tentatio, vt etiam mentis alienationem & vertiginem afferret. Excessum enim hìc vocat quodammodò insensibilitatem ex malorum grauitate obortam.

Quomodo sit omnis homo mendax.

CHRYSOSTOMI. Ego autem dixi in excessu meo, Omnis homo mendax. Nullus ergo verax? Quomodo ergo Iob homo verax, iustus, pius? Quid porrò de Prophetis dicemus? nam si & illi mendaces, & ea quæ dixerunt falsa sunt, omnia pessumdantur. Quid verò Abraham, quid iusti omnes? Vides quantum sit malum, si solùm dictio aliqua accipitur, & non sensus consideretur. Quid est ergo quod dixit, Omnis homo mendax? Id quod ipse dicit alibi: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* quod etiam alius Prophetam dixit: *Omnis caro fanum, & omnis gloria hominis sicut flos feni.* Id est, Res vilis, inconstans, præterfluens, & similis somnio, vel imagini alicui.

Psal. 38, 6.

Isaie 40, 6.

Homo vanitas.

ANONYMI. Felicitatem humanam appellat mendacium, vt pote eitissimè diffluentem, & nil permanens obtinentem. Homo enim vanitas est & impostura, tam dum est, quàm dum non est; quia dum esse videtur reuera non est, sed in imagine potius vitæ quàm in veritate versatur.

Sophistica querendum circa locum hunc cauillatio.

ALTERIVS. Non sibi ipsi Prophetam contradicit, vt aliqui sophistæ cauillari conantur, dicentes Prophetam suâ confessione istius criminis reum teneri. Nam si omnis homo mendax, Dauid autem etiam sit homo, ergo mendax erat, & non credendum ei in his quæ dicit. Sin verò hic sermo non sit verus, neque omnis homo mendax existat, Dauidem quoque mendacij criminè absoluemus: si autem non mentitur, credemus ei in illis quæ asserit. Credentes verò rursus incidemus in necessitatem non credendi: ita vt si quidem verum dicat Dauid, soluit sermonem suum, cum & homo sit, & non mentiat; si autem mentiat, eo ipso minimè

ιχμεσθ μη κατημυρθη. εἴτα ἐχ' ἑαυτὸν ταπεινοῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν οὐκ ἑλπίσθησαν αὐτῶν καὶ κοινοῦν τῆς φύσεως ἀνθρωπότητα.

β. ΕΓΩ ΕΙΠΑ ἘΝ ΤΗ ΕΚΣΤΑΣΕΙ ΜΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τί ἔστι ἐν τῇ ἐκστάσει μου; ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς συμφορᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς κακότητος. Τοσούτῳ γὰρ ἐπιβλήθη ἡμῖν πειρασμός, ὡς καὶ ἔκστασις καὶ κάταρα ἐνθάδε εἶναι. Ἐκστασις γὰρ ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς φύσεως ἀναισθησίας χερδὸν τῶν ἐκ τῆς κακότητος κατημυρθῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐγὼ δὲ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης. εἰδὲς ἐν ἀληθείᾳ; πᾶς ἐν Ἰωβ, ἀνθρώπων ἀληθῆς, δίκαιος, θεοσεβής; τί δὲ καὶ πᾶς τῶν Προφητῶν ἱερέων; εἰ γὰρ καὶ οὗτοι ψεύσται, καὶ ἐψεύσθησαν τὰ εἰρημολογία, πάντα οἴχεται. τί δὲ ὁ Ἀβραάμ, τί δὲ οἱ δίκαιοι πάντες; ὅρας ὅσον ἔστι κακὸν, λέξεν ἀπλάως δέχεται, καὶ μὴ τὰ νοήματα ἀποσκοπεῖν. τί ἐν ἔξω ὁ φησι, πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης; ὁ ἀλλὰ καὶ φησι τὰ συμπάντα μεταίωτης πᾶς ἀνθρώπος ζῶν. ὁ καὶ ἐπεὶ πᾶσι πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα ἡ δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθος χόρτου, τῆς ἐπιπέρας, αἵματα πᾶσι πᾶσι, ὡς ἄρβυλλον, ὡς εἰκόνα ἀνθρώπου, ἢ εἰκόνα τινί.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Τὴν ἀνθρώπινην διμυρθεῖαν ψεύσται καλεῖ, ὅτι τὰ ἅπαντα διαρρέουσι, καὶ διαρκῆς οὐδὲν ἔχουσι. καὶ γὰρ καὶ ἡ ψεύσται ὁ ἀνθρώπος, ὅτι τῶν ἐπιπέρας, καὶ μὴ εἶναι ὅτι καὶ εἶναι δόξα ὡς εἶναι, ἀλλ' ἐν εἰκόνα ζωῆς μάλλον ἢ ἐν ἀληθείᾳ φέρεται.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Οὐχ' ἑαυτῶν ἀποπίπτει καὶ τὸ λόγον ὁ Προφήτης, ὡς ἄλλοι τῶν σοφιστῶν ἐπιχειροῦσιν, αὐτὸν διελέγχεσθαι τῶν κατ' ἐπιπέρας ἐλέγχω ἐμπειροκέναι λέγοντες τὸν πᾶσι πᾶσι. εἰ γὰρ πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης, ἀνθρώπος δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ψεύστης ἦν, καὶ ἐπιστότιον αὐτῶν πᾶσι ἀποφαίνε. μὴ δὲ πᾶσι δὲ ἀληθῆς ἢ λόγος τῆς, μηδὲ ὅτι πᾶσι πᾶσι ἀνθρώπος ψεύστης, ἀφ' ἑσῶν καὶ τῶν Δαβὶδ τῶν ψεύσταις αἰτίας εἰ δὲ ἐψεύσται, πᾶσι πᾶσι αὐτῶν πᾶσι ἀποφαίνε. Πιστεύοντες δὲ πᾶσι πᾶσι ἀνθρώπων ἀνθρώπων πᾶσι πᾶσι ἀνθρώπων ὡς εἰ μὴ ἀληθῆς Δαβὶδ, λυγρὸν τὸ λόγον αὐτῶν, καὶ ἀνθρώπος ὢν, καὶ μὴ ψεύστης εἰ δὲ ψεύσται, αὐτοῦθεν ἔχει τὸ μὴ πιστεῦν.

πισυΐαδ. Τίς γδ προσέξει ψάλλο λογιῆτι; ὡς ἐπεὶ ἀπαξ ἀπερήματο πάντα ἀνθρώποι εἶναι ψάλλω, ψάλλω Δαβίδ, ἡα τὸν λόγον πισύωσται ἢ ἀληθεύων αὐτὸς παρίλυσι τὴν ἀπόφασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παύζονται ἐστὶ ἐ ταῖς ἡβ' λόγων σεφαῖς ἐπαγαλλομῶν πρὸς τὴν ἀπειρεσι. τὸ δὲ ἀληθὲς ἔτις ἔχει. Ἀνθρώποι γδ λέγονται οἱ τοῖς ἀνθρώποιοις ἐπ' ἀποχόμοιοι παθήμασι· ὁ δὲ ὑψιλάτωρ ἡδὴ ἡβ' σαρκικῶν παθημάτων ἡρώαμ, καὶ δὲ τὴν τῶν τῶν τελείων πρὸς τὴν ἡβ' ἀγγέλων κατὰστασι μετὰ τῶν, ἔτ' ὅταν πρὸ τῶν ἀνθρώπων δὲ ἀλήθην, ἑαυτὸς ὑπεξαιρεῖ) ἡβ' λοιπῶν δηλοῦσι. ἀψάλλω γδ ὁ εἰπων· Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ εἶτε πάντας δὲ εἶ τι ἀλλο, καὶ τῶν Δαβίδ ἢ τοιαύτη προσσηροία ἐπίπυσα. καὶ γδ ἐ ὑὸς ὑψίσε καὶ ὁ δὲ τῆς ἀρετῆς ὡκεωμῶς θεοῦ, καὶ ἐκ ἀποθνήσκων ὡς ἀνθρώπος, ἀλλὰ ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸ θεοῦ.

credendus. Quis enim attendet mendaci? Itaque cum absolutè asseruerit omnem hominem esse mendacem, mentitus fuerit David, ut sermonem suum confirmaret: vel ipse verum dicendo dissoluit asserionem. Verùm illa quidem iudificantium & verborum captationibus utentium apud imperitos ipsa veritas sic se habet: Nempe homines dicuntur hi qui humanis adhuc affectibus distantur; qui verò carnalibus affectionibus iam sublimior effectus est, & per mentis perfectionem ad statum transijt Angelorum, hic cum de rebus humanis loquitur, à ceteris utique semetipsum excipit. Verax enim est qui ait: *Ego dixi, Dixi estis*. Omnino autem si cui alteri, etiam ipsi Davidi istiusmodi appellatio competit. Etenim & Filius Altissimi erat qui per virtutem Deo familiaris existebat, & minimè moriebatur ut homo, sed viventem in semetipso habebat Deum.

CATENA PATRVM.

Quisnam in Scriptura homines appellantur.

Psal. 41, 6.

γ'. ΤΙ ΑΝΤΑΠΟΔΩΣΩ ΤΩ ΚΥΡΙΩ;] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς μέγα ἐν ἐν ταῖς ἀποκρυφίαις διερρησθεῖς, καὶ βυβλίω ἀμείψασθαι τὸν ἱεργέτω, ἀποφῶν πρὸς τὴν τρέπυ τῆς ἀμειψῆς φησι. Τί ἀνταποδώσω τῶν κρυφῶν πρὸς πάντας ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; εἰς ἀπόδωσιν γδ ἰθὺς ἡβ' μωρίων πρὸς θεοῦ δωροῦν· ὅτι ἐκ τῶν μωρίων εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· ὅτι ἀπὸ γῆς δὲ ἀπλάσθεις, λόγῳ τετίμηται, ἐν ᾧ καὶ τὸ εἶκόνα φορεῖ δύναται τῶ ἐπιμορῶν. Ἐπειτα καὶ πρὸς τὸν ἡβ' τῶ γῆς ἡβ' ἀνθρώπων οἰκονομίαν ἀποδῶν, ὅτι ἑαυτὸν ὁ κύριος ἔδωκε λύξον εἰς τὸ πολλῶν ἡβ' ἱσχυροῦ, καὶ ζητεῖ ἐν πᾶσι τέτοις τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, τί ἀξίον ἔξωσθαι δάρον τῶ διασώτη· ἢ δυσίας, ἐδὲ ἔλοκαυτώσης, ἀλλ' αὐτῶ πᾶσαν τὴν ἑαυτῶ ζωὴν.

3. QUID RETRIBVAM DOMINO?] ORIGENIS. In his igitur tamquam à Domino affectus magno beneficio, & volens suum benefactorem remunerari, de ipso remunerandi modo ambigens ait: *Quid retribuam Domino pro omnibus que retribuit mihi?* Innumera enim Dei munera expendens: ut quodd de nihilo in lucem productus sit: quodd ex terra formatus, ratione honoratus sit, in qua supercaelestis imaginem ferre valeat. Deinde Dei quoque pro humano genere dispensationem inspiciens, quomodo Dominus semetipsum dederit in redemptionem pro multis nobis; anxius hæsitat, & quaerit in his omnibus quæ ipsi suppetebant, quodnam tanto Domino dignum donum reperiret: non sacrificia, non holocausta, sed ipsammet totam vitam suam.

Quomodo Dei beneficia expendenda sint.

1. Cor. 13, 49.

Math. 20, 28.

δ'. ΠΟΤΗΡΙΟΝ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΛΗΘΟΜΑΙ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Κατὰ ἀναγωγῆν τῶτο λαμβάνοντες, ἡβ' μυστηρίων τὴν κοινωνίαν φαρμά.

4. CALICEM SALVTARIS ACCIPIAM.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Hoc analogicè sumendo, dicimus esse communionem Sacramentorum.

Quid per calicem salutaris intelligatur.

ΗΕΣΥΧΙΟΥ. Σωτηρίων γδ ὅπως ἐστὶ ποτήριον, τὸ ὑμολογεῖν τὸν ἡβ' ὅλων σωτήρα θεοῦ. Τῶτο θεοῦ ἐφῆδεται, τῶτο δέχεται παρ' ἡβ' τὸ θυμίαμα. ὡς γδ αὐτὸς ἐφη Χρυσὸς· Πνεῦμα ὁ θεοῦ· καὶ τὴν πρὸς πνεῦμα ἑαυτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

ΗΕΣΥΧΗΙ. Nam calix reuera salutaris est, hymnis celebrare Deum saluatorem vniuersorum. Isto Deus delectatur, istud incensum à nobis accipit. Quemadmodum enim ipsemet Christus dicebat: *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.*

Ioan. 4, 24.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τὸ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς ΤΟΜΟΥΣ ΙΙΙ.

THEODORI. In certaminibus pro religio-

CATEL...
NA...
TRVM...
Calix pro
passione &
morte ac-
cipitur.
Matth. 26,
39.

Matth. 20,
32.

Mors pro
Deo mihi
infirmi-
danda.

2. Cor. 4,
10.

Mors pro
Christo re-
bus omni-
bus antefer-
enda.

Iob 10, 4.

Math. 10,
32.

religione ad mortem usque contra peccatum dimicare, calicem appellat; uti ipsemet Saluator in Euangelijs docuit: *Pater, si possibile est, non bibis me calicem istum*. Et iterum ad discipulos: *Potesse bibere calicem quem ego bibisurus sum?* significabat autem mortem quam pro salute mundi suscepit.

ORIGENIS. Oportet igitur animo constanti pro ipso mortem oppetere, atque hanc dare pro omnigenis beneficijs remuneracionem. Calicem enim salutaris appellavit mortem pro religione.

PRETIOSA IN CONSPECTU DOMINI MORTIS.] CHRYSOSTOMI. Nolite, inquit, segnes esse ad præclarum hunc agonem & homines, nolite mortem formidare: non enim interitus est, sed vite occasio: non est omnimoda abolitio, sed transitus ad honorem. Quod si verò etiam Sanctorum Dei mortem illam significet, quâ Christo commoriantur, & mortificationem eius in corpore suo circumferunt; sic quoque præclare gratias agere novit; istiusmodi mortis salutaris calicem accipiens; qui etiam sine culpa bibitur. Inuocat autem nomen Domini ad calicem illum generose bibendum.

ANONYMI. Mors enim pro Christo pijs hominibus tam optabilis existit atque calix fluuij suavissimi: vnde etiam sacrorum Præses certaminum ipsos remunerans, istiusmodi mortem rebus omnibus quæ pretiosæ habentur longè pretiosorem esse declarauit; sacro Psalmistæ Davidi inspirans ut diceret: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Id est, Reuerà pretiosa coram Deo & selecta. Non enim sicut videt homo sic & Deus, prout in Iobo dictum est.

ALTERIVS. Vides quoniam calicem salutaris appellauerit mortem pro Dei confessione susceptam; quæ quam pretiosa sit declarat per totum orbem gloria Martyrum; declarant item hæc verba Domini: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in calis est.*

8. DIRVPTI VINCVLA MEA.] ORIGENIS. Ad illud, *Quid retribuam Domino?* videtur mihi referri primùm quidem, *Calicem salutaris accipiam*; secundò verò istud, *Vota mea reddam*; tertio illud,

καὶ ἰσοβείας τὸ μάχεσθαι θανάτῳ ἐπὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἀποκτανέσθαι, τὸ ποτήριον ληθῆναι ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις: Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο. Ἐπάλιν πάλιν μαθηταῖς: Διψᾶτε πίνειν τὸ ποτήριον ἐν ᾧ κέλευσεν πίνειν; ἐδίδας δὲ τὸν θάνατον δι' ἡμετέρας ἁμαρτίας τῆς ἐν κόσμῳ σωτηρίας.

ORIGENIS. Προσέτι τὸν οὖνον θαρραλέως τὸν ὑπὲρ αὐτῆς καταδέξασθαι θανάτου, ἢ καὶ τὴν δυνάμιν τῆς καταδραστῆς βίωσις ἀντιδρῶσα. Ποτήριον γὰρ σωτηρίας τὸ καὶ τῆς ἰσοβείας ἀποσηγορεύσε θανάτου.

5. ΤΙΜΙΟΝ ΒΝΑΝΤΙΟΝ ΚΥΡΙΟΥ ΘΘΑΝΑΤΟΣ.] CHRYSOSTOMI. Μη' ἐπαθήσῃτε, φησὶ, πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ὃν ἀνθροπῶν, μὴ λαποδωλεῖσθε πρὸς τὸ θάνατον· ἢ γὰρ φθορὰ ἐστὶν, ἀλλὰ ζωῆς ἀφορμή· ἢ ἀφανισμὸς ἐστὶ παντοίας, ἀλλὰ μὴ ἀβάσις πρὸς πᾶν· εἰ δὲ καὶ θάνατον ὀσίαν θεῷ ἐπισημαίνει, καὶ ὃν σωματικῶς καὶ χεῖρας, καὶ τὸν ἰσχυρῶς αὐτῆ ἐν τῇ σαρκὶ ἀφελήσῃ καὶ ἕται καλῶς ἐν χερσὶν δέξῃ, ληφόμα τὸ τοῦτο θανάτου σωτηρίας ποτήριον, ὃ καὶ ἀμέμητος πίεται. ἐπιμαλεῖται δὲ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπι τῶν ἡμαρτίων αὐτοῦ πίνειν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τοῖς γὰρ ἰσοβείας ἕως ἀσπίδος ὁ καὶ χεῖρας θάνατος ὡς ποταμὸς ἠδύτατος ποτήριον· ὅταν ἔαμεμβόμῃ αὐτὸς ὃ ἡρόν ἀγῶνας ἀγνοήσῃς, τὸν τοῦτο θάνατον πάντως τὸ νομίζομεν εἶναι πᾶσι τιμώτερον ἀποφήνατο, τὰ ἱεροψάλτη Δαβὶδ ἐμπνεύσας εἰπεῖν· τίμιον ἄσπῃον κυρίου ὁ θάνατος ἢ ὅσιν αὐτῆ· ἀντὶ τοῦ, ἀληθῆς τίμη ὡς ἀπὸ θεοῦ ἔκελεμῃ. ἢ γὰρ ὡς ὅρα ὃ ἀνθροπῶν ἕται καὶ θεός, καὶ τὸ ἐν τῷ βλεχθέν.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Θεωρεῖς ὅτι ποτήριον σωτηρίας τὸ δὲ τὸ ὁμολογίας τὸ εἰς θεὸν ἀποσηγορεύσε θάνατον· διὰ τὸσον ἐστὶ τίμη ἢ δηλοῦ μὲν τῶν μαρτύρων ἢ καὶ πᾶσαι τὸ οἰκεμῆν πρὸν δηλοῖ δὲ τὸ κυρίου τὰ ῥήματα· διὲ ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπερῶν τὸ ἀνθρώπων, ὁμολογήσῃ καὶ γὰρ ἐν αὐτῶ ἔμπερῶν τὸ πατὴρ με τὸ ἐσπεροῖ.

ἢ. ΔΙΕΡΡΗΞΑΣ ΤΟΥΣ ΔΕΣΜΟΥΣ ΜΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΣ. Πρὸς τὸ, τί αἰταποδώσω τῷ κυρίῳ; δοκεῖ μοι λαποδίδεσθαι πρὸς τὸν κύριον, ποτήριον σωτηρίας ληφόμα· διύτερον δὲ τὸ τὰ τὰς ἐυχὰς με λαποδώσω· εἶπον τὸ,

Σοι θυσω θυσιας αιήσεως· τίπαρον τὸ τὰς
 ευχάς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώσω. Ἀλλὰ τὸ
 μὴ πρέσβην, τὰς ευχάς μου ἀποδώσω
 μόνον ἔχει τὸ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ·
 τὸ δὲ δεύτερον καὶ τὸ, Ἐν αὐλαῖς οἴκου κυρίου
 καὶ τὸ ἐν μέσῳ σου Ἱερουσαλήμ. Καὶ τὸ μὴ
 πρέσβην, τὰς ευχάς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώ-
 σω, διαφέρειται τῷ ποτηρίῳ τοῦ σωτηρίου· τὸ
 δὲ δεύτερον ἐπὶ πάντι, ὡς σιωπημὸν τῷ,
 Διέρρηξας τὰς δεσμάς μου· καὶ τῷ σοι, Θύ-
 σω θυσιας αιήσεως· τὸ δὲ σὺ, Διέρρηξας
 τὰς δεσμάς μου, τῷ πρῶτῳ ἐναντίον κυρίου
 θανάτου· ὃ δὲ ἔσας τὴν μαρτυρίαν τὸν θυ-
 λῆν, ἐπὶ τῷ δεξιῷ μαρτυρεῖται τὰς πρεσβυ-
 μῆνας σείρας τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν διέρρηχθαι
 ἀπὸ τοῦ θυ, ὡς κινεῖται αὐτὸν ἔχει δεσμάς ἀμαρ-
 τίας. ἢ εἰ δεσμοὶ τῆς ψυχῆς οἱ σωματικοὶ τῶν
 διαφόρων μελῶν εἰσι ὄγκοι, καλῶς αὐτῶν καὶ
 ἕτοις λέγειο, ἐν μαρτυρίᾳ ἀπολυθεῖς τῶν
 δεσμῶν ἐν εἰρήνῃ ἔσθ, ἐδεῖος ἢ τὸ θυ δεξ-
 ῆσαντ ὡς αὐτῆς. Οὐ γὰρ καὶ τὸ δὲ ἡ δὴ ποτε
 αἰτία ἀπαλλατὸν μὲν τὴν σώματι ὡς
 βιαίως ὁ θυὸς διαρρήγνυσι τὰς δεσμάς, ποτε
 μὴ ἐν ἀποκτείνῃ ὁ θυὸς, ἐ διαρρήγνυς αὐτῆς
 τὰς δεσμάς τὸν δὲ μαρτυρεῖται ἐκ ἀποκτείνει
 μὴ, μόνον δὲ τὰς δεσμάς αὐτῶν διαρρήγνυσι.
 Καὶ γὰρ δεξιῶν τὸ μαρτυρεῖται ὁ ἕκαστος ὡς μαρτυ-
 ρῶν ἑαυτὸν προσφέρει ἁμῶν θυσιας τῷ
 θυῷ, Χριστὸν μιμνήσκου· λέγει τὸ, Σοι
 θυσω θυσιας αιήσεως. Ἐν Ἱερουσαλήμ γὰρ
 ἐπεραίνω, τῆ ἀνω μητρὶ ἡρώδῃ, ἀποδώσῃ ὁ
 δικαῖος τὰς ευχάς τῷ κυρίῳ ἐπὶ παντὸς
 μαρτυρεῖται τὸ λαὸν τῶν θυ, καὶ τῶν Ἱερουσαλήμ,
 ἐν τόπῳ ἐκλεκτῷ· ἔστι δὲ ἕστιν ἐν αὐ-
 λαῖς οἴκου κυρίου ἐν μέσῳ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Tibi sacrificabo hostiam laudis; quartò denique illud, Vota mea Domino reddam. Sed primum quidem, Vota mea reddam tantum habet in conspectu omnis populi eius; secundum verò & illud, In atrijs domus Domini & in medio tui Hierusalem. Ac prius quidem, Vota mea Domino reddam, subiungitur isti calici salutaris; secundum verò in omnibus, & coniunctum isti, Dirupisti vincula mea; atque isti, Tibi sacrificabo hostiam laudis; illud verò, Dirupisti vincula mea, isti pretiosæ in conspectu Domini morti: quod Deum martyrij glorificans dicit, quia nimirum per martyrium pristinae catenæ peccatorum eius à Deo disruptæ sunt, ita vt non amplius habeat vincula peccati. Vel si vincula animæ sint corporalia diuersorum onera membrorum, pulchrè etiam hoc mōdo dici possit, in martyrio à vinculis absolutus in pace existere, cum nullus nisi Deus ea diruperit. Non enim eorum qui quamcumque ob causam violenter à corpore liberati sunt Deus vincula dirumpit. Aliquando nimirum aliquem occidit Deus, non dirumpens vincula eius; martyrem verò non occidit, sed tantummodò eius vincula dirumpit. Etenim per martyrium vnusquisque Martyrum semetipsum offert hostiam immaculatam Deo, Christum imitando; dicitque illud, Tibi sacrificabo hostiam laudis. In Hierusalem enim cælesti, superna matre nostra, reddet iustus vota Domino super omni Martyre populi Dei, & Hierosolymæ, in loco electo: hic autem est in atrijs domus Domini in medio Hierusalem.

In martyrio vincula nostra dirumpuntur.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Λύσεως δεῖ τὸ ἐν ἀδύ δεσμῶν, ὡς ὡς ζώντων θυ, καὶ μὴ νεκρῶν ὁ θυὸς ἡρώδῃ εἶναι, ὡς ἡμεῖς αὐτῶν λειτουργοὶ ἐν τῇ ἐπεραίνω ἐκκλησίᾳ· εἰς ἡμῶν ἐπαυτοχόμεθα, τὰς τῶν θανάτων δεσμάς ἀπορρῶντες, ἕσπερ ἡμεῖς ἑαυτοῖς ῥιψαίτες πρὸς ἀμαρτίας πειθήκαμεν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Opus est vt inferni vincula soluantur, vt viuorum Deus, & non mortuorum Deus noster sit, & nos ipsi in cælesti Ecclesia seruiamus; in quam reuertimur, dum mortis vincula euaserimus, quæ ad peccatum reptantes nos ipsi nobis imposuimus.

Inferni & mortu vincula rumpenda, vt soli Deo viuamus.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Προσκοπῶ σημαίνῃ τῶν ταῦτα λέγοντι, φημι δὲ τῶν ἔξ ἔθνων λαῶν. τῷ γὰρ σοι θυσω θυσιας αιήσεως, τὴν σώματος καὶ τῆς ἀμαρτίας, φησι, μεταλήψομαι, καὶ ἐν τῇ τέτῃ μεταλήψῃ τὸ ὄνομα σου ἐπιγαλέσομαι· καὶ τὰς εὐχαριστίας εὐχάς σοι τῷ κυρίῳ ἀποδώσω ἔσθον ἐν μέσῳ τῶν ἀληθῶν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἀς ποτὲ ἐποποιήσω.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Profectum significat hæc dicenti, populo inquam ex Gentibus. Per illud enim, Tibi sacrificabo hostiam laudis, corpori, inquit, & sanguini communicabo, & in horum communione nomen tuum inuocabo; & vota Eucharistica tibi Domino meo reddam intus in medio veræ Hierusalem, & in conspectu omnis populi, nec non promissiones quas aliquando feceram.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

HESYCHII. Quandoquidem bruto-
rum sacrificia Christus huc adueniens abole-
uerat, ipse verò tamquam Verbum rationale
sacrificium induxerat; iure merito Propheta
promisit se hostiam laudis oblatorum, idèque
in nomine Domini, scilicet in Christo. Quo-
niam sic etiam Apostolis intimatur vt orent:
*Si quid petieritis Patrem in nomine meo, da-
bit vobis.*

Ioan. 16,
23.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐπειδὴ τὰς ἡδ' ἀλόγων
θυσιᾶς ὁ Χριστὸς ἐνδημίσας κατέπαυσεν, ἢ
λογικῶ δὲ αὐτὸς αἰς λόγος εἰσήγαγῃ· εἰκό-
τως τῷ δὲ αἰνέσιως προσφέρει ὁ Περσφίτης
ὑπόχρητο, προσφέρει δὲ αὐτῷ ἐν ὀνόματι
κυρίου, δηλαδὴ ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐπειδὴ καὶ
ἔτι προσδύχιαδ' τοῦ Ἀποστόλου ἐντέλλε-
ται· Ἐάν τι αἰτήσῃτε τῶν πατέρων ἐν τῷ ὀνό-
ματί μου, δώσει ὑμῖν.

ANNOTATIONES CORDERII.

EBRÆVS & ceteri Interpretes &
ipse etiam Syrus, teste Theodoro,
hunc Psalmum præcedenti coniun-
gunt: eidem enim inhæret sententiæ.

Nonum autem in duos diuidentes, hac horum
Psalmorum coniunctione æqualem Psalmorum
numerum seruant. Ceterum agit Propheta gra-
tias Deo, & vota se perfoluturum pollicetur pro
salute æterna, quam bonâ spe iam possidere
cœpit.

1. *Credidi, propter quod locutus sum, &c.]*
Fide nimirum in verba erumpente, vt intelliga-
mus non tantum corde esse credendum, verum
etiam ore confitendum; iuxta illud Apostoli:
Rom. 10,
10. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem con-
fessio fit ad salutem.* Vnde ipsemet Christus in
Lucæ 12,
8. *Euangelio ait: Omnis quicumque confessus fue-
rit me coram hominibus, & Filius hominis con-
fitebitur illum coram Angelis Dei.*

Rom. 10,
10.

Lucæ 12,
8.

IBIDEM. *Ego autem humiliatus sum ni-
mis.]* Symmachus legit *ἐταπείνωθην, afflictus sum.*

Vbi cogno-
scitur divi-
na subli-
mitas, hu-
mana fra-
gilitas ag-
noscutur.

quomodo etiam S. Hieronymus vertit: aliud
Scholion, *ἠτάπησα, languis.* Quando nimirum
Dauid, lumine prophætico illustratus, incom-
prehensibilem Dei sublimitatem admirabatur,
statim suam vilitatem multò clariùs quàm antea
perspexit. Pulchrè ad hunc locum Chrystosto-
mus: *Quisquis, inquit, indicibilem Dei maie-
statem oculo cordis contempletur, & cognoscit
Deum homine tanto sublimiorem, quanto calum
formicâ sublimius; nihil mirum, si obstupescat
intra se, & dicat: Ego autem humiliatus sum
nimis.* Vnde & Abraham in comparatione Dei
terram se esse & cinerem dicebat. Contrà verò,
quia nescitur Dominus nascitur superbia, Scri-
pturâ testante: *Institutum superbia est, nescire
Deum.* Sic Chrystostomus. Vbi legit, *Nescire
Deum pro apostatare à Deo;* vt est in Vulgata.

Gen. 18,
27.

Eccli. 10,
14.

Consentit S. Gregorius lib. 18. Moralium
cap. 27. *Sancti, inquit, omnes quanto magis di-
nimitatis interna conspiciunt, tanto magis se ni-
hil esse cognoscunt. Nusquam quippe legitur,
quòd Abraham puluerem & cinerem se esse
professus est, nisi cum habere Dei meruit collo-
cutionem: esse enim se aliquem fortasse crederet,
si veracem essentiam, qua super ipsum est, mini-
mè sensisset.* Sic Dauid magnis virtutibus incly-
tus, quò magis in sacrarium diuinitatis & fami-
liaritatem introibat, eò metuebat magis, & non
nisi sacro horrore perfusus loquebatur. Inde
enim est illud quod sequitur.

2. *Ego autem dixi in excessu meo.]* Ἐν ἐκτά-
σει

on: Aquila autem sic, *Ἐγὼ εἶπα ἐν τῷ θαμβεῖσθαι
μα: quod S. Ambrosius vertit, Ego dixi in pa-
nore meo.* Symmachus, *καὶ ἔπον ἀνημων, Et
dixi cum anxius essem.* Nam è diuinæ maiesta-
tis contemplatione pauor & anxietas existit, nec
non ecstasis animæ deficientis, & sub radijs ad-
mirandæ, atque in omnem partem infinitæ po-
tentiz velut colliquefcentis. Id autem vt S. Am-
brosius Serm. 8. in Psal. 118. animaduertit, re-
ligionis magis reuerentiam significat quàm in-
firmitatem timoris. Atque ea fortè causa fuit,
cur Vates Regius pulcherrimam Psalmi centesi-
mi decimi octavi partem *pauori* consecrarit: nam
Heb, qui titulus eidem parti præfigitur, vt sa-
pientissimi viri monent, pauorem significat. Et
sanè fatendum est, magnam esse hominibus sa-
cris obligationem metuendi sancti Numinis, &
verendi, cum maioribus Dei luminibus irra-
dientur ad cognoscendam illius maieftatis am-
plitudinem, & sanctimoniz fonti tam propinqui,
in sacrario totos pænè dies inhabitent.

Ex diuina
maieftatis
considera-
tione pauor
& anxietas
& ecstasis
oriuntur.

IBIDEM. *Omnis homo mendax.]* Quid hoc
clarius? quid manifestius? Quod quidem quo-
tidianâ experienciâ nobis planum fit. Quid ergo
opus fuit Dauidem extra se agi, & mente abalie-
nari, vt rem tam manifestam proderet? Sanè vel
ipso S. Augustino Serm. 2. de verbis Apostoli
notante, ita est difficile delicta sua hominibus
objicere, & peccata prodere, vt se extra se actum
dicat Dauid, cum hæc hominibus obiecit. Per-
quam rarus inuenitur Concionator, qui liberè
auditoribus crimina objiciat: & si quis ille est,
mente captus, & à sensibus abalienatus putatur.
Expendit item S. Augustinus illud pronomen
Ego. ac sic dicat, *Cum sim homo; nihil tamen
hominum iras aut offensiones timui.* Nihil mi-
rum, si Angelus homines corripiat, qui nihil ab
illis mali pati potest: sed difficile est hominem
reperire, qui hominem non vereatur. Dauid
itaque hîc in primis se extra hominem posuit,
& supra hominem, dum ait se dixisse in exces-
su, ne dictum hominis posset etiam accusari fal-
sitate. Deinde illud perfectò, *Omnis homo
mendax,* nullum excipit hominem; cum tamen
constet sanctissimos esse viros in Christi Ecclesia,
qui profus humanis renuntiarunt fallacijs, qui
nullò se contaminarunt mendacio, qui toto corde
veritatem sunt amplexati: an hi etiam mendaces
dici potuerunt? Absit. Sed hi homines non sunt,
quin potiùs ex quo veritatem colunt, in Deo-
rum recensentur albo. Chrystostomus ibi ait:
Omnis homo qui hanc vitam amat mendax est;
qui

Qui homi-
nes sine
mendaces,
qui non.

qui verò in virtutibus illam transmittit mendax non est; eò quòd qui talis est non sit homo, sed Deus. Humanæ naturæ terminos transcendit, qui respiciens humanæ vitæ mendacia, solis gaudet veritatibus. Is dum peccatorum parenti renuntiat peccato, eâ florere sanctitate quâ in augustam diuinamque sortem transeat. Ita ille. Sed hæc, uti & præcedentia, magis moraliter quàm literaliter dicta sunt. Nam secundùm litteram nihil aliud significatur, quàm omnem hominem naturâ sua mendacem esse, fallereque ac mentiri posse: cui non repugnat aliquos numquam de facto mentiri. Porro est aduertendum; pro eo quòd in priori huius versiculi parte habemus in excessu, Hebraicè haberi in stupore, ut translatur S. Hieronymus, vel, ut alij, in festinatione mea: quod etiam est trepidantium. Itaque excessus hoc loco non significat contemplationis ecstasim (ut multi exponunt) sed stuporem, trepidationem, fugam, discessum, præcipitem euasione. Loquitur enim David de fuga & trepidatione sua, cum eum Saul persequeretur; significatque se destitutum penitus ab hominibus, à quibus auxilium sperabat; ideoque omnes homines appellat mendaces & fallaces, in quibus non sit confidendum. Sed aliam quoque expositionem confiteri cogimur propter Paulum, qui ad Romanos tertio capite mendacem eo loco sumit prout opponitur veraci, cum ait: Numquid incredulitas illorum fidem Dei euacuat? Absit. Est autem Deus verax; omnis autem homo mendax. Quare iuxta hanc Pauli interpretationem ita loquitur David: Multi in mea fuga actum de me existimant, putantes me nullo pacto regnaturum; at ego in ea ipsa fuga retumque mearum conuersione in Deo spem fixam habens, credidi & speraui Deum suam fidem mihi de Regno datam seruaturum, dixique omnem hominem, qui contra sentiret, falli, decipi, mentiri. Qui locus ita explicatus illustris est ad commendandam in Deo fiduciam, cum pericula calamitatesque acciderint.

3. Quid retribuam Domino pro omnibus que retribuit mihi?] Regius Vates, suam propriam paruitatem & vilitatem expendens, & innumeris beneficijs à Deo sine vilo præcedente merito affectum se esse cognoscens, in has voces erupit. Sed cur sola meminit quæ retribuit Dominus, non quæ tribuit, cum hæc sint in rigore omnia? Est enim Deus munificentissimus, qui bona data nouit dare hominibus: & nemo est qui ab illo non acceperit multa. Cur ergo silentur Dei exhibita nobis beneficia, & solum retributiones eius manifestantur? Is nempe est Deus qui velit non tam ex beneficentia celebrari quàm ex libi propria gratitudine; uti S. Basilius Homiliâ in Martyrem Iulitam obseruat: Etenim, inquit, magnificus dator Dominus haudquaquam dictus est tribuisse, sed retribuuisse, ac si ipse non cœpisset prior in nos gratiam conferre. Hoc meminit diuina natura, quòd retribuere; ut ex hac gratissima proprietate cognoscatur, non veretur innumera ab illo in nos beneficia priora profecta silentio occludere. Quæsiuit ergo David quid Deo redderet pro eius retributionibus, & cum se suaque omnia discussisset, nihil profus proprium inuenit quod Deo redderet: vnde ab ipso Deo mutuo accipere coactus est, quod eidem pro

collatis retributionibus referret. Quare subdit: ANNO- 4. Calicem salutaris accipiam, &c.] S. Hieronymus ex Hebræo vertit, Calicem Iesu accipiam. Calicem quidem acrem & acerbum sensibus, & cicutâ velut diuinâ manu temperatum, sed virtuti animoque magno dulcem, iamque optabilem, postquam illum Seruator hominum Deus libauit. Tria igitur Domino in gratiarum actionem offerenda decernit; scilicet Calicis acceptionem, diuini nominis inuocationem, & votorum redditionem. Sapienter quidem: nam Deus ab homine præter ista tria nihil amplius requirit. Calix, qui (ut S. Ambrosius lib. 5. in Lucam ait) passionem significat, mortificatio & vniuersorum malorum absectio est: diuini nominis inuocatio incensum orationis est: votorum reddio omnium virtutum exercitatio est. Quid autem aliud ab homine exigi potest, nisi ut mala declinet, & bona seletur, & Dei sui conspectum & familiaritatem exquirat? Certè nihil; cum homini, vitam sempiternam & dies bonos ac felices exoptanti, illud tantum intimeret: Diuerse à malo, & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. In fuga mali linguæ cohibitio concluditur; & in sequela pacis non aliud quàm Dei familiaritas designatur, sine qua nulla manerenti nostræ tranquillitas.

5. Vota mea Domino reddam.] Multi vota aurea vel argentea sacris templis reddere solent, in quibus effigiata cernitur passio Christi, vel effigies crucifixi; & est religio sacra & laude digna: ast regium Prophetæ cor non vota exhibet externa, sed semetipsum offert in votum viuum, se ut imaginem crucifixi reddit crucifixo. Hinc S. Augustinus ad hanc nos ducit sublimem cognitionem, sic à Psalmista perquirens: Quæ vota reddidurus es? Quas vouisti victimas? quæ incensa? quæ holocausta? An ad illud respicis, quod paulò antè dixisti, Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo, & tibi sacrificabo sacrificium laudis? Et reuera quisquis bene cogitat, quid voueat Domino, & quæ vota reddat, seipsum voueat, seipsum reddat: hoc exigitur, hoc debetur. Inspecto nummo Dominus dixit: Reddite Casari quæ Casaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Imago sua reddatur Casari, imago sua reddatur Deo. Sed qui meminit non solum seruum se esse Dei, sed & filium Ancilla Dei; videt ubi reddat vota sua, conformatus Christo per calicem salutaris. Deauert hunc calicem aucto suo stylo Chrysologus Serm. 110. ita loquens: Calicem salutaris accipiam. hoc est, Et ego moriar pro illo. Et quid simile? Ille sponte pro impio & peccatore; ego vix pro iusto & bono: ego vix, quia me ad mortem non tam voluntas quam necessitas trahit. In aduersis, fratres, necessitas voluntati non potest comparari: acquiescere necessitati est, velle virtutis. Et tamen quia diuina charitati nil potest homo simile reddere, det quod potest; quia secundum quod habet acceptus est. O terque quaterque beatus, qui hanc benè explet in se crucifigi figuram; quia si eam eo conformetur in cruce, conformabitur & in gloria, quæ prælibatur in cruce & passione. Vnde subdit:

6. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.] Hic verius ferè sic intelligitur, ut mors Sanctorum pretiosa dicatur apud Deum, quia

Sensus literalis illustratur & explicatur.

Davidis in Deo maxima fiducia.

Deus potissimum suas retributiones expendit; quasi prior non contulisset beneficia.

Tria qua Deus à nobis exigit.

Quæ vota Deo gratissima sint.

Quomodo apud Deum pretiosa sit mors Sanctorum.

ANNO- quia magnam habet remunerationem mors pro
 TATIO- Deo suscepta. Quare præsertim de Martyribus
 NES COR- hoc dictum esse Patres voluerunt. Hinc Petrus
 DERII. Chrysológus Serm. 174. acutè, vt solet, & con-
 cinnè animaduertit, caput Ioannis Baptistæ in
 regio aureoque disco fuisse *pretiosè gestatum*,
 quòd cecinerit Dauid futurum, vt pretiosa esset
 mors Sanctorum; præcipuè eorum, qui Dei
 causâ vitâ & cruore fuso lauream insignem con-
 secuti sunt: addit verò circumductum fuisse
 caput Martyris vt in sublimi ferculo, vt in tribu-
 nali luce & fulgore nobilitato, quòd incestum
 argueret, terreret etiam vultu parricidam. Pretio-
 sa est illa mors, quam corona, auro & gemmis
 fulgentibus decora, in Angelorum cœtu illumi-
 nat. Nam de Martyre est illud quoque Regij
 Pſal. 20, 4. *Vatis oraculum, Posuisti in capite eius coronam
 de lapide pretioso.* Verùm hic sensus licet verif-
 simus & benè conueniens sensui mystico (dum
 hic Pſalmus Martyribus tribuitur;) non ideò
 tamen conuenit sensui literali: nam phrasî He-
 braicâ *mors pretiosa* hoc loco idem est quod
rara. Vel quia rariores sunt, qui in Domino mori-
 untur; vel quia, vt Rabbinî apud Genebrar-
 dum interpretantur, rarò permittuntur à Deo
 iusti impunè trucidari. *Custodit enim Dominus
 animas,* hoc est vitas, *Sanctorum suorum: de
 manu peccatoris liberabit eos.* Item iuxta illud:
 Pſal. 96, *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui
 Deus.* Quod ex Hebræo transferri potest; Mihi
 10. autem *nimis pretiosi,* seu *nimis rari* facti sunt
 amici tui Deus. Quia in tanta scelerum colluio-
 ne rari admodum erant, qui amicitiam cum Deo
 initam conseruarent. Propriè igitur hic dicitur
 mors Sanctorum pretiosa apud Deum, quia eam
 tam magni facit, vt non temerè eam sinat inferri
 ab impijs Sanctos persequentibus. Quo loquen-
 di modo Saül quoque dicit Dauidi: *Nequa-
 quam ultra tibi malefaciam, eò quòd pretiosa*

fuert anima mea in oculis tuis. Et in Pſalmo
 septuagesimo primo, pro eo quod nos habemus,
Et honorabile nomen eorum coram illo; Hebræi
 habent, *Et pretiosus sanguis eorum coram illo.*
 Atque hic quidem sensus optimè conuenit sen-
 sui mystico, secundum quem per calicem salutis
 intelligitur calix sanguinis Domini: hic enim
 cum gratiarum actione offerri & sumi debet,
 eò quòd mors omnium Sanctorum & electo-
 rum Dei tanti habita sit ab eo, vt pro ea auerten-
 da Filius suum Vnigenitum in hunc mundum
 miserit, & pro nobis in cruce mori voluerit.
 Quemadmodum mortem corporalem Dauidis
 tanti fecerat Deus, vt ne in illam Dauid incide-
 ret, Philisthæos in terram Iudaicam immiserit,
 quò vel sic à Dauide obsessò Saül recedere co-
 geretur. Ita Iansenius.

7. *Ego seruus tuus, & filius ancilla tua.* Hic *Dauid non
 se non modò seruum, sed etiam ancillæ filium
 appellat; vt se non modò voluntate, sed etiam
 quasi naturâ seruum seu vernaculum significa-
 ret. Quasi diceret, inquit D. Chrysoſtomus, A
 multis retrò saculis, à tempore maiorum meorum
 tur.*
dicatus sum tua seruituti. Vt enim Dei seruitus
 gloriosa est; ita gloriosior, quæ antiquior & diu-
 turnior. Vnde D. Paulus, vt notat idem S. Chry-
 soſtomus, posuit in Timotheo pro maximo orna-
 mento hanc diuinæ seruitutis antiquitatem;
*Recordationem, inquit, accipiens eius fidei, qua
 est in te non ficta; qua & habitauit primò in
 auia tua Loide & matre tua Eunice; certus sum
 autem quod & in te. Quasi nulla esset sincerior
 & gloriosior Dei seruitus, quàm quæ à maiori-
 bus traheretur. Imò & ipse D. Paulus, vt se diui-
 næ legis professorem non nuperum ac nouitium,
 sed diuturnum ac veteranum indicaret, Hebræis,
 inquit, ex Hebræis: vt enim multum ex hac ser-
 uitate diuina, ita plurimum ex illius antiquitate
 gloriabatur.*

IN PSALMVM CXVI. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Ἀλληλῦια.

Hic etiam hymnus omnibus hominibus congruit. Adhortatur enim Spiritus gratia eos qui salutem adepti sunt, vt beneficij auctorem laudent.

Ἀλλῦια ἔστῃ ἀρμόδιον πάσῃ ἀν-
 θεῷ. Ὁδυκαλύτητα γὰρ ἡ χάρις τῆ
 πιδύματος τῆς τυχευτικῆς τῆς σωτη-
 ρίας, ὑμεῖν τὸν Δεσφύτην.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Adhorta-
 tur omnes
 ad laudem
 Dei.

1. **L**AUDATE Dominum omnes Gentes: laudate eum omnes populi:

α. **Λ**ΙΝΕΙΤΕ τὸν κύριον πάν-
 τα τὰ ἔθνη ἐπαινέσατε
 αὐτὸν πάντες οἱ λαοί

Quam ob causam subiungit:

τῆ χάρις ἐπιφέρει.

2. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.

β. Ὅτι ἐκρεταιώθη τὸ ἔλεος αὐτῆ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἡ ἀλήθεια τῆ κυρίας μῦθι εἰς τὸν αἰῶνα.

Ο'λα

Ὅτι τὸ ψαλμὸν ἢ ἔνοια τῆς αὐτῆς ἔστιν ὅτι πάντες οἱ πνευματικοὶ ἡμεῖς ἐφείλουσι τὸν θεὸν ἐπειδὴ ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ ἐπιφέρει πρὸς τὴν κακίαν τῆς παλιμῶν.

Totius Psalmi sensus est istiusmodi: quod nimirum omnes ubique Deum laudare debeant, quia clementia ipsius malitiam hostium superavit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ

ΑΙΝΗΣΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ.] Διὰ τὴν ἐκείνην κλήσιν ἀναμύηται τῶν ἐθνῶν καὶ πᾶσι τοῖς ἀπαστασι καλεῖται ἐπεὶ πάντες μετέχοντες σωτηρίας κερύγματος τοῦ κυρίου καὶ αὐτῶν ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ἀναφροσύνης καὶ δουλείας καὶ σαρκῶν καὶ καταδύσεως ἰδὼν πολλὰ ἐπέτη ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τὸ ἐλεῖ αὐτοὺς ἀντιτῆς καὶ ἐπιφρονῶν γέροντες πᾶσι κακίας καὶ δεσποτικῆς ἀνδραγαθίας. τὸ δὲ ἐλεῖ αὐτοὺς ἐπεὶ ἰδὼν μόνον χριστοῦ καὶ τὴν ἡμεῖς ἰσοκέρως διὰ τὸ σωτηρίας καὶ τὸ πάλιν ἐλεῖ αὐτοὺς ἡμεῖς, φησὶν ὁ ἀποστόλος, ἐκ ἐργῶν τῶν ἐν δικαιοσύνη καὶ ἢ ἀλλοῦσα δὲ αὐτοὺς ἐκκαταλείπει, ὡς τῶν ἀφ' ἑαυτῶν ἀφροσύνης ἐπιτηδελφῶν τῶν ἀλλοθῶν ἀποληλομένων καὶ τὸν κακοῦ πρὸς ἐκκαταλείπει. ἢ γὰρ τὸς μακαροὺς εἶπεν, αἰσῆτας, ὡς ἐπὶ τὸν ἐκκαταλείπει πνευματικῶν ἢ ἀλλοθῶν αὐτοῦ ἢ ἀφ' ἑαυτῶν κακῶν κερύγματος.

LAUDATE DOMINUM OMNES GENTES.] Per hæc significatur Gentium vocatio: nam omnes in unum vocat, quando quidem omnes participes effecti sunt salutis prædicationis: qui & populi eius sunt per regenerationem, quemadmodum & Zacharias ait: Confugient Gentes multe ad Dominum, & erant ei in populum. Confirmata verò est misericordia eius. id est, Omni hominum infirmitate & dæmoniacâ superstitione potentior evasit. Dicit autem misericordiam eius, quia solâ usus misericordiâ salutem nostram operatus fuit. Nam secundum magnam misericordiam suam salvos nos fecit, inquit Apostolus, non ex operibus iustitiæ. Quin & veritas eius confirmata est, nempe ijs quæ per oraculum prædicta fuerant eo tempore quo accidebant veritatem assecutis. Non enim in longâ sæcula differetur, inquit, sed in præsentiarum implebitur veritas eius quæ per Prophetas prædicata fuit.

Predicit
Gentium
vocationem.

Zach. 2, 11.

Tit. 3, 5.

CATENA PATRUM.

ΕΣΕΒΙΟΥ. Παρὰ τὴν δὴλον, ἡ ἐκείνην ἐπὶ ἀφροσύνης καὶ τῆς ἐκκλινοῦσας τῶν ἀγαθῶν τὰ εἰρημῶνα, ἢ τὴν κερύγματος τοῦ κυρίου ἀφροσύνης τῶν οὐκ ἐκκαταλείπει. ἢ γὰρ ἐν, καὶ δύο καὶ τρία μόνον ἔθνη, ἀλλὰ γὰρ καὶ θάλατταν ἀπασαν ὁ ψαλμὸς καλεῖ. ὅπερ δὴ τότε γέγονεν, ὅτι ἡ χεῖρ παρυσία ἐπέλαμψεν. ἔπειτα καὶ ἡ αἰτία φησὶ τὴν σωτηρίας, ὅτι ἐκ ἐκκαταλείπει κακοῦ καὶ τῶν ἀφροσύνης, ἢ δὲ ἀπὸ βίαιης παρυσίας, ἀλλὰ ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσωθῆσαν. α. ΑΙΝΗΣΙΤΕ ΚΥΡΙΟΝ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ.] ΟΡΙΓΕΝΤΕΣ. Ἀνακαλεῖται τοῖνυν ὁ λόγος ἐπὶ τὸ ὕμνον τῶν θεῶν πάντα τὰ ἀλλοθῶν καὶ ἀλλοφυλῶ ἔθνη. εἶτα ἀποδείξει αἰτίας τῶν ἐθνῶν τῶν λαῶν ἐπιπέσει ἐπὶ αἰσώσεως αὐτοῖς πάντες οἱ λαοί. Νοήσε δὲ τῶν ἀφροσύνης ἐπιπέσει τῆ ἀφροσύνης τῆ λέξεσιν ὡς τὰ Ζαχα-

VS EBI. Cuius clarum est, hæc quæ dicta sunt esse Prophetiam Ecclesie proborum, & prædictionem prædicationis quæ uniuersum orbem terræ occupauit. Neque enim unam, & duas aut tres solummodò Gentes, sed terram & uniuersum mare hic Psalmus vocat. Quod utique tunc evenit, quando Christi aduentus resplenduit. Deinde dicit etiam causam salutis, quod non ex proprijs factis, nec ex vitæ fiducia, sed ex clementia seruati sunt:

Argumentum
Psalmi.

LAUDATE DOMINUM OMNES GENTES.] ORIGENIS. Hic sermo nimirum conuocat omnes Gentes alienigenas & peregrinas ad laudem Dei. Deinde populos à Gentibus distinguens subdit: Laudent eum omnes populi. Intelliges autem differentiam si attenderis Prophetiæ apud Zachariam

Omnes
Gentes ad
laudem
Dei inni-
tat.

Zach. 2,
10.

CATE-
NA PA-
TRVM.

riam dicenti: *Gaude & latere filia Sion, Ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient Gentes multa ad Dominum, & erunt ei in populum, & ego ero eis in Deum.* Quamdiu enim Gentes erant nondum erant populus eius, à priori verò vita conuerſæ, & diuinorum mysteriorum participes effectæ, per regenerationem & lauacrum regenerationis fiunt populi eius. Quod etiamnum adhuc per vniuerſum terrarum orbem impletur, millenorum virorum populis quaſi per choros conſtitutis, & Deum Hebræorum, Prophetarum collaudantibus, & eaſdem lectiones ac diſciplinās atque doctrinās edoctis. Hæc igitur cum oculis aſpicimus, non aliter ſanè quam per ſolam ſalutarem virtutem toto Gentium orbe conſtituta ſunt.

ANONYMI. Cum in Pſalmo præcedenti, tamquam ymbra iam finem accipiente, dixiſſet, *Sacrificabo hoſtiam laudis;* ſtatim omnes Gentes ad laudem inuitat, vt & ipſæ per laudes hoſtiam laudis afferant, vnicâ ipſius gente ac populo repudiato; quia miſera pronuntiatuſ gens peccatrix, & populus plenus peccatis effectus. Verumtamen hac gente populoque reiecto, miſericordiâ Dei ad omnes Gentes peruenit, vt conſtans ac firma eſſet ſuper nos miſericordiâ eius. Et quoniam hoc accidit, *Veritas Domini manet in æternum.*

2. QUONIAM CONFIRMATA EST MISERICORDIA EIVS.] HESYCHII. Miſericordiâ ſcilicet ſuper nos confirmatâ ſimul cum veritate perennante. Frequenter autem hæc nomina, *miſericordiâ eius & veritas*, de Salvatore dicuntur: vt etiam in iſto: *Miſit Deus miſericordiam ſuam & veritatem ſuam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum.* Hæc nempe veritas erat etiam *experientia Gentium*; quapropter etiam humano generi illuſcens, omnes Gentes omneſque populos ad laudem inuitat, docens gratias referre Patri qui confirmauit miſericordiam ſuam, & permanere fecit veritatem uſque in ſæculum.

ET VERITAS DOMINI MANET.] EVSEBII. Ymbra namque veritas ſucceſſit, finem illi & ſortem determinatura:

Hebræi 1, 4.

Pſal. 56, 5.

Gen. 49, 10.

Veritas
ymbra
ſecuta eſt.

εἰς Χαῖρε καὶ ἀφῆσθε θυγάτηρ Σιών· ἰδὲ ἐγὼ ἔρχομαι, & κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος. καὶ καταφύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ γὰρ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τίως μὲν γὰρ ἔθνη τῶν γένωντα ἔπιτο λαὸς ἡμῶν, μεταβαλόντα δὲ τῶν προτέρων βίβη, & μεταχόντα τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων, δι' ἀναγκηστικῆς καὶ λαβῆς παληγενεσίας γένουσι αὐτῶν λαοί. ὁ δὲ εἰς ἔπιτο καὶ τὸν πληθύνουσι καὶ ὅλης τῆς ἀνθρώπων ῥημιῶν, μὲν ἀνδρῶν λαὸν ὡς αὐτῶν καὶ χοροὺς ἰσραηλῶν, καὶ τῶν παρ' Εἰβραίοις προσφθῆναι τοῦ ὑμῶν λαοῦ, καὶ τὰ αὐτὰ ἀναγκαστικῶς μεταμάθησά τε & δόγματα διδασκομένη. ταῦτα γὰρ ὁφθαλμοῖς ὁρώμεθα, καὶ ἀλλοίως ἢ ἴσθαι μόνος τῆς σωτηρίας διευθέσις καὶ ὅλης σωῆσθαι τῆς ἡμῶν ἔθνη οὐκ ἀπολείπει.

ANONYMOI. Εἰπὼν ἐν τῷ προτέρῳ, ὡς ἔλεος & ἀπολαβῆσθαι τῆς σωῆσθαι, τὸ θεῶν θυσιῶν αἰνήσας· ὁ δὲ εἰς αἰῶνα καλεῖ τὰ ἔθνη πάντα, ὅπως καὶ ταῦτα τὸν θεὸν ἡμῶν αἰῶνα τῆς αἰνήσας προσάξῃ θυσιῶν, ὅπο βιβληθῆν αὐτῶν ὡς ἔθνη καὶ λαὸν ἐπεὶ περὶ ταλαιώσεται ἀμαρτανῶν ἔθνη, καὶ λαὸς πλήρης ἀμαρτανῶν γένηται. ἀλλὰ τῆς ἀποβληθῆναι τῶν ἔθνη καὶ λαὸν, ἐλευθερωθῆναι τῶν θεῶν εἰς πάντας ἔφθασαν, ὡς βέβαιον καὶ κρατῶν ἐφ' ἡμῶν ἡμῶν τὸ ἔλεος αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴ δὴ τὸ ὑπῆρκεται, ἀλήθεια τῶν κυρίων μῦθον εἰς τὸν αἰῶνα.

β'. ΟΤΙ ΕΚΡΑΤΑΙΩΘΗ ΤΟ ΒΛΕΘΟΣ ΑΥΤΟΥ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Συνδυναμίζοντες ὁ δὲ ἀληθεία τῶν κραταιωθῆναι ἐφ' ἡμῶν ἔλεος. Πολλὰ καὶ δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, τὸ ἔλεος αὐτῶν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἐπὶ τῶν σωτηρίας λέγεται. ὡς αὐτῶν ἐν τῷ. Ἐξ ἀπέσειλεν ὁ θεὸς τὸ ἔλεος αὐτῶν & τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν, καὶ ἐρρίσαστο τὸν ψυχῶν μου ἐν μέσῳ σὺν ἡμῶν. αὐτῶν τῶν κραταιῶν ἡ ἀλήθεια καὶ προσδοκίαν ἡμῶν ἔθνη ἡμῶν. διὸ καὶ ἐπιλάμψασα τῶν τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν, εἰς αἶνον πάντα τὰ ἔθνη καὶ πάντας τῶν λαῶν καλεῖ, ἀχαριστῶν διδασκῶν τῶν πατρὶ τῶν κραταιώσαντι τὸ ἔλεος αὐτῶν, καὶ μῦθον ποιήσαντι τὴν ἀλήθειαν ὡς τῶν αἰῶν.

ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕΝΕΙ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τὸν μὲν γὰρ σκιάς ἡ ἀλήθεια διδύκαστο, τέλος αὐτῆς & κληρονομία ἀπορίσασα αὐτῶν.

αὐτὴν δὲ πᾶσι ἀλήθειαν αἰώνιον ἔσται, ἔδεν δὲ ἀδέρχεται, τὸ μὴ εἶναι ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν πάντα καθ' ἡσφοβίαν ἀσφραγιστοῦ εἶναι. ὁρᾷς γοῦν ὡς μυστήριον ἀποδεδωκεν τὸ μέγεθος ἀλήθειαν εἰς τὸν αἰῶνα;

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τῶν δὲ τῆς θεωρητικῆς ἐπισημειώσεων, τὴν ἀλήθειαν ἀποληγομένην καὶ τὸν κριτὴν τῆς ἡσφοβίας ἐκβάσας. Οὐ γὰρ εἰς μακρὰς αἰῶνας, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπισημειώσιν πληροθῆσαι ἢ ἀλήθεια αὐτῆς ἢ ἡσφοβίας κληρονομήσει. Τότε γὰρ μάλα παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἔλαμψεν ἐπειδὴ παρὰ τῆς παλαιᾶς τύπος καὶ σκιά. τὸ δὲ Εὐαγγελιστῆς ἔλεγε. ὁ νόμος δὲ Μωσέως ἐδόθη ἢ χάρις καὶ ἢ ἀλήθεια δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλήθη.

ipsi porro veritati, cum sit æterna, nihil succedet, eò quòd nil ipsam superet quæ sine comparatione cuncta transcendit. Vides igitur vt in pignus dederit veritatem in æternum permanuram?

ANONYMI. Rebus nempe per oracula promissis, successu temporis veritatem ipso euentu fortientibus. Non enim post longa sæcula, sed in præsentiarum implebitur veritas eius quæ per Prophetias prædicata fuit. Tunc enim veritas maximè resplendit, quoniam illa veteris Testamenti vmbra erant & figura. Hoc ipsum quoque Euangelista dixit: *Lex per Moysen data est; gratia & veritas per Iesum Christum facta est.*

ANNO-TATIONES CORDERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus, qui est omnium breuissimus, apud Septuaginta inscribitur *Alleluia*, utpote lætitiæ plenissimum continens argumentum: inuitat enim omnes Gentes ad Deum collaudandum ob Christum nobis exhibitum: in quo *miseri-cordia & veritas obuiamurunt*. Citat hunc Psalmum Apostolus & explicat ad Romanos scribens, *Christum fuisse ministrum circum-cisionis ad confirmandas promissiones Patrum; Gentes autem super misericordiâ honorare Deum: vbi adfert hæc verba: Laudate Dominum omnes Gentes, & magnificate eum omnes populi: vniuersam Ecclesiam ex Gentibus & Iudæis congregatam ad Dei laudem adhortans.*

1. *Laudate Dominum omnes Gentes, &c.*] Nota Gentes hoc loco populis, id est Iudæis, in Dei laudatione præponi; quia postquam ad veri Dei cultum traductæ sunt (id quod diuino Spiritu afflatus Dauid præuidebat) in diuinæ laudis obsequio longè diligentius & melius se gesserunt quàm Iudæi. Causas autem, propter quas Deus laudem mereatur, enumerat Hugo; quia nimirum omnes creauit, pascit, sustinet, redemit, paratus est suscipere, omnibus dat affluenter, omnes docet atque defendit: quæ omnia Scripturæ locis illustrat, quibus similia plura possent adferri: siquidem omnia Dei opera sunt materia laudis.

Ad hanc verò laudem, vt debitum humani generis & totius vniuersitatis, nos effata diuinarum Litterarum tum hoc loco tum alibi sæpè inuitant, vt animaduertit S. Chrylostomus in Psalmum 112. quòd non leue sit quiddam, exigui momenti, sed amplissimæ dignitatis, vt hostia placabilis & auspiciata, vt sacrificium laudis, placitum Deo super vitulum nouicium, vt sacri genus libaminis, quod pro magnis gratiarum actionibus offerri solet. Est præterea negotium arduum atque difficile, vt benè vtiliterque fiat, vt non sit mirum si diuini libri sæpè hominum memoriam exsuscitent ad grauissimum & nobilissimum illud opus suscipiendum.

Difficultatem arguit, quòd hæc laus à iustis requiratur, & oporteat vitam prius instituentem hymnos Deo ita canere: siquidem *non est speciosa laus in ore peccatoris*. Præterea non verbis solùm, sed etiam factis laudare oportet; & hanc laudem vt symphoniam gratiosam & cælo dignam requirit maximè Deus, hanc gloriam excipit, hoc celebrari modo gaudet.

2. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, &c.*] Dupliciter accipi potest misericordiam Dei fuisse confirmatam, siue quia stabilita est, siue quia fortis facta est, hoc est præualida & magna. Atque hunc posteriorem sensum magis exigit Hebræum *גָּבַר גַּמְלָתוֹ*, & Græcum *ἐκραταιώθη*: vnde S. Hieronymus vertit *confortata est*. Porro pronomen *nos*, vt notat Iansenius, ad litteram demonstrare videtur Iudæos. Quemadmodum enim in Psalmo 95. & 97. ob salutem Iudaico populo præstitam omnes Gentes ad laudem Dei inuitantur, vt Dei bonitate in eum populum conspectâ, relictis idolis, ad veri Dei cultum conuerterentur, ita & hic. Verùm quoniam benignitas illa Dei, quam exhibuit sub Dauide veteri populo, vmbra quædam erat illius misericordiarum, quæ sub Christo exhibenda erat toti generi humano, nihil dubium quin ad illam potissimum Propheta respexerit in his Psalmis, & ob id omnes Gentes ad laudem Dei inuitarit, vaticinans, omnes Gentes Deum aliquando agnitas & laudaturas.

Obseruandum hic cum Bellarmino, quod quando Apostolus ad Romanos scribens dicit, *Gentes super misericordiâ debere honorare Deum*, ad Iudæos autem pertinere *veritatem*, quam Deus ostendit confirmando promissiones Patrum; non esse sensum, ad Iudæos non pertinere misericordiam, sed ad Gentes pertinere solam misericordiam, ad Iudæos autem misericordiam & veritatem. Quia licet Deus ad Iudæos Messiam miserit, vt impletet promissiones patrum; tamen promissiones non ex meritis eorum, sed ex mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias:

Ecclesi 15, 9.

Misericordia Dei dupliciter confirmata est super nos.

Rom. 15. Ad Gentes misericordia, ad Iudæos veritas pertinet.

Psal. 84, 16.

Rom. 15.

Causa ob quam Deus laudandus.

Quanti momenti sit laudare Deum.

nam arduum & difficile sit bene.

PARAPHRASIS ANONYMI. Lucæ 1. *gratias: Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti. Et hoc tractat & demonstrat Apostolus ad Romanos cap. 3. Omnes peccaverunt, & egent gloriâ Dei: & persequitur hoc argumentum*

vsque ad finem capitis vndecimi, vbi dicit: *Conclufit Deus omnia in incredulitatem, vt omnium miferetur. Et idem docet in tota Epistola ad Galatas: & ad Ephesios ait: Erant nos naturâ filij iræ facti & ceteri.* Ephel. 2.

IN PSALMVM CXVII. ARGVMENTVM.

Alleluia.

Αλληλῳία.

Hic etiam præcinit ea quæ post reditum contigerunt. Cum enim templum adificaturi essent, à finitimis Gentibus earumque socijs prohibebantur, donec Deus ipsis miraculo victoriam concessit, hostibus exspectro quodam sibi inuicem manus inferentibus, & infinitas diuitias relinquentibus, ita vt ijs templum luculenter adificaretur. Gratias igitur agentes hæc dicunt. Ceterùm hæc potius quadrabunt ijs qui de Gentibus crediderunt, qui à Regibus & Principibus oppugnati & torti, ipsis superiores euaserunt.

Τὰ μὲν τὴν ἐπάνοδον ἐροῦσιν αὐτοὶ καὶ εἶπεν ὁ μέλλωντις γὰρ οἰκοδομησάτω τὸν ναὸν, ἐκωλύοντο ὑπὸ τῆς ἐξουσίαν ἰσχυρῶν ἐξ ἑσθῆς συμμάχων αὐτῶν, ἕως ὥστε ἀδύνατος αὐτοῖς ἦν ὁ θεὸς ἐδωρήσατο, ἐκ φάσματός τε ἡσυχίας ἀλλήλους διαχειριστῶν καὶ πλεον καταλιπόντων ἀπειροσ, αἱ μὲν περὶ οἰκοδομησάτω τὸν ναὸν. ὁμοίως ἔστι ἐν ταῦτα φασίν. Ἀρμόσι δὲ καὶ μάλλον τοῖς ἐξ ἰσχυρῶν περὶ δυνάμει, οἱ ὡσαύτῃ βασιλείων καὶ ἀρχόντων πολεμικῶν καὶ σφραγισμένων, κρείττους ἐκείνων ἐγίνοντο.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Benignitatem Dei deprecatur.

1. **C**ONFITEMINI Domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Gratias, inquit, agamus Domino semper benigno.

* Absit à Vulgata vox domus

2. Dicat nunc * domus Israël quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicat, inquit, omnis multitudo quæ mirabiliter seruata fuit.

* Vulgata opistit.

3. Dicat nunc domus Aaron * quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Hæc eadem, inquit, dicat etiam ordo Sacerdotum.

* Vulgata omnes, ut & quoniam bonis.

4. Dicant nunc * omnes qui timent Dominum quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Et compendiosè, inquit, dicendo qui sunt de parte timentium Deum, concele-

α. **Ε**ΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ τῷ κυρίῳ ὅτι ἀγαθός: ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Εὐχαριστήσωμεν, φησι, τῷ διπλοῦς φιλαυτοῦ διασώτη.

β. Εἰπάτω δὴ οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι ἀγαθός: ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Εἰπάτω, φησι, τὸ πλεον ἅπαν τὸ σωσασμένοι ὡσαύτως.

γ. Εἰπάτω δὴ οἶκος Ἀαρὼν ὅτι ἀγαθός: ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Τὰ αὐτὰ, φησι, λέγεται καὶ τὸ τάγμα ἱερέων.

δ. Εἰπάτωσαν δὴ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον ὅτι ἀγαθός: ὅτι εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Καὶ σωτόμως, φησὶν, εἰπεῖν ὅσοι τῆς μερίδος εἰσὶν τῆς φοβουμένων τὸν θεόν, ὑμνή-

τωσαν

πρασιν αυτον, ως απολαύοντες ωδωδδξεν
νικης. Είτα λοιπόν διηγείται εν ποία κατα-
στάσι πυλάτων ο Ισραήλ ιδεετα τῷ Θεῷ.
ἐπιφέρει γδ ἕτας:

ε. Εκ θλίψεως ἐπεκαλεσα-
μην τὸν κύριον καὶ ἐπήκουσέ με εἰς
πλατυσμόν.

Τὸ εἰς πλατυσμόν ἀπὸ τῷ πλείονά μοι
παρίχει ὡν ἦντα.

ς. Κύριε ἔμοι βοήθως καὶ εὐ-
φοβηθήσεται τί ποιήσει μοι ἀν-
θρώπου.

Ἡ νῦν, φησι, πέρας καὶ εἰς τὰ κτλ ταῦ-
τα παρίχει μοι τὸ θάρρειν.

ζ. Κύριε ἔμοι βοήθως καὶ
γὰ ἐπόψομαι τὰς ἐχθρας μου.

Ὡσπερ καὶ νῦν ἐγγίτο, φησι.

η. Ἀγαθὸν πεποιθέναί ἐπὶ κύ-
ριον, ἢ πεποιθέναί ἐπ' ἀνθρώπου.

θ. Ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον,
ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχασι.

Ἀρχοντας νῦν καλεῖ τὰς ἐπὶ συμμα-
χία ὡδωγαγησάτας τοῖς θεοίοικαις. ἐπειδὴ
ἐν οἱ μὲν θεοίοικοι ἐπὶ τὰς ἀρχοντας ἠλπ-
ισαν, Ισραηλιταὶ δὲ ἐπὶ τὸν Θεόν, σημαίνουσι
τῆς ἐλπίδος τὸ εὐφορον. διηγῶνται γδ
λοιπὸν τὰ γενησάτα ἐπιφέρει γδ ἕτας.

ι. Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν
με καὶ ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου ἡμυ-
νάμην αὐτὰς.

Πάντα τὰ ἔθνη καλεῖ τὰς ἐπιστω-
χθῆντας τότε ἐπὶ συμμαχία τῶν θεοίοι-
κων. εἰ γδ δὴ πᾶσα ἡ οἰκὸμνη αὐτὰς ἐπο-
λέμει.

ια. Κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν
με καὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἡμυνά-
μην αὐτὰς.

Ὁ διπλασιασμός τῶν ἐπίτασι σημαί-
νει. βύλεται γδ εἰπεῖν, ὅτι ἀγαθὸν με θεοίοι-
κισαν. ἀμέλει καὶ τὸ ὑπόδειγμα σαφέστερον
αὐτὸ ποιεῖ ἐπιφέρει γάρ.

ιβ. Ἐκύκλωσάν με ὡς εἰ μέ-
λισσαι κηρίον, καὶ ἔξεκαύθησαν ὡς
πῦρ ἐν ἀκάνθαις καὶ τῷ ὀνόματι
κυρίου ἡμυνάμην αὐτὰς.

ΤΟΜΟΣ III.

brent ipsum, tamquam qui admirabili victo-
riâ potiti sunt. Deinde deinceps narrat in
quali statu existens Israël Deum rogauerit.
sic enim subiungit:

5. De tribulatione inuocavi
Dominum: & exaudiuit me * in
latitudinem.

Illud in latitudinem: id est, Plura dedit
mibi quàm petieram.

6. Dominus mihi adiutor: * &
non timebo quid * faciet mihi
homo.

Modernum, inquit, experimentum præ-
bet mihi etiam fiduciam in posterum.

7. Dominus mihi adiutor: & ego
despiciam inimicos meos.

Sicut etiamnum, inquit, contigit.

8. Bonum est confidere in Do-
mino, quàm confidere in homine:

9. Bonum est sperare in Domi-
no, quàm sperare in Principibus.

Principes modò vocat illos qui finitimis
subsidio aduenerant. Cùm igitur finitimi
quidem in Principes sperassent, Israëlitz
verò in Deum, declarant spei differentiam.
Deinceps enim quæ gesta sunt enarrant: sic
namque subiungunt:

10. Omnes Gentes * circum-
dederunt me: & in nomine Domi-
ni * vltus sum eos.

Omnes Gentes appellat eos qui tunc
temporis in subsidiùm finitimorum conue-
nerant. Neque enim vniuersus orbis eos op-
pugnabat.

11. Circumdantes circumdederunt
me: & * nomine Domini vl-
tus sum eos.

Geminatio intensionem designat. Vult
enim dicere, quodd valdè me circumdederunt.
Nempe hoc ipsum exemplum reddit
manifestius; nam subdit:

12. Circumdederunt me sicut
apes * fauam, & exarserunt sicut
ignis in spinis: & * nomine Domi-
ni vltus sum eos.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* Vulgata
in latitudi-
ne Domi-
nus.
Domi tribu-
it plurâ
quàm pe-
tiamus.
* Abest à
Vulgata
vox &
* Vulgata
faciat

* Vulgata
circuierunt

* Vulgata
quia vultus
sum in eos:
ut & in se-
quentibus
versibus.
Adversari-
orum in-
sultus &
impetum
describit.

* Vulgata
addis in

* Vulgata
omittit.
* Addit in

V u a Ego

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Ego verò, inquit, vbique à Deo meo mi-
nimè discessi.

13. Impulsus euersus sum vt ca-
derem: & Dominus suscepit me.

Non solum autem, inquit, circumdederunt me inimici, verum etiam magno impetu vsu sunt aduersus me, vt me vix non euertent; sed Deus vndique me tenuit.

* Vulgata
laus:

14. Fortitudo mea & * laudatio
mea Dominus: & factus est mihi
in salutem.

Iure merito, inquit., ipsum celebro, qui
& virtutem mihi & salutem tribuit.

15. Vox exultationis & salutis
in tabernaculis iustorum.

Iustis com-
uenit exul-
tatio.

Idcirco, inquit, omnia tabernacula nostra
& familiarum (seipso enim iustos vocant com-
paratione Babiloniorum) vocem iucunditatis
valent emittere, & cum gaudio ea quæ
gesta sunt nuntiare.

16. Dexterâ Domini fecit vir-
tutem: dexterâ Domini exaltauit
me: dexterâ Domini fecit virtu-
tem.

Exultantes autem, inquit, hæc clama-
bunt, nempe hoc opus esse manus Dei, &
nos ab ipso fuisse glorificatos.

* Vulgata
narrabo

17. Non moriar, sed vitam: &
* enarrabo opera Domini.

Cum igitur, inquit, mirabiliter à morte
liberati simus, commemorabo illa bona quæ
à Deo mihi obtigerunt.

18. Castigans castigauit me
Dominus: & morti non tra-
didit me.

Ceterum, inquit, hoc etiam non cessabo
narrare, quod ob correctionem permiserit
quidem me affligi, nullo modo tamen susti-
nuerit me inferno tradi.

19. Aperite mihi portas iusti-
tiæ, ingressus in eas confitebor
Domino:

Quid vo-
cat portas
iustitiæ.

Portas iustitiæ modò vocat quæ à Deo
iuste ab hostibus liberatæ sunt; dicit autem
siue illas ciuitatis, siue illas templi, vbi fa-
cturus erat actiones gratiarum: intelligit

Εγὼ δὲ, φησὶ, πανταχὺ τῷ θεῷ με εὐ-
αφιστάμην.

13. Ὡς δὲ ἀνέτρον ἐπὶ τῆς πε-
σεῖν· ὁ κύριος ἀνέλαβετό με.

Ὁ μόνον δὲ, φησὶ, ἐκύκλωσάν με οἱ
πολέμοι, ἀλλὰ ὡς ὁδισμοὶ πολλοὶ ἐχρή-
σαντο κατ' ἐμῆ, ὡς ἔμε μικρὸν ἀναστραπύ-
σαι· ὁ δὲ θεὸς με πανταχὺ διαέτασεν.

14. Ἰσχυρὸς με καὶ ὑμνησίς μου
ὁ κύριος· καὶ ἐγένετό μοι εἰς σω-
τηρίαν.

Δικαίως ἐν, φησὶ, τῆτον ὑμῶν, τὴν καὶ
διώμην μοι παρέχοντα καὶ σωτηρίαν.

15. Φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σω-
τηρίας ἐν κληναῖς δικαίων.

Διὰ τὸτο, φησὶ, πᾶσαι αἱ ἀκμαὶ ἡμῶν
καὶ αἱ οἰκίσεις (ἑαυτὲς γὰρ δικαίως καλεῖσθαι
ἐν συγκρίσει τῆς Βαβυλωνίαν) φωνῶ ἰχυ-
ρον διφροσμίης, καὶ τὸ μὴ χαρῆς διηγεῖσθαι
τὰ γεγονότα.

16. Δεξιὰ κυρίας ἐποίησε διώμα-
μιν· δεξιὰ κυρίας ὑψώσε με· δεξιὰ
κυρίας ἐποίησε διώμαμιν.

Οἱ δὲ ἀγαλλιῶμενοι, φησὶ, ταῦτα βοή-
σουσιν, ὅτι τῆς χειρὸς ἐστὶ τῷ θεῷ τὸ ἔργον,
καὶ ὅτι παρ' αὐτῆς ἐδοξάσθημεν.

17. Οὐκ ἀποθανῆμαί, ἀλλὰ ζή-
σονται· ὁ δὲ κύριος ἐδηγήσεται τὰ ἔργα κυρίας.

Ἐπειδὴ ἐν, φησὶ, ἡλπίθεισθημεν πα-
ραδόξως τῷ θανάτῳ, ἐν δὲ δηγήσει ἔξω τὰ
ὑπάρξαντά μοι ὡς θεὸς ἀγαθὰ.

18. Παιδύων ἐπαίδυσε με ὁ
κύριος· ὁ δὲ τῷ θανάτῳ ἐπαρέδω-
κέ με.

Καὶ τῶτο δὲ, φησὶ, διηγήσεται ὁ κύριος
ἐπὶ παιδείας μὲν ἕνεκα συνεχώρησέ
με θλιβῶσαι, ὡς ἀδύνατον δὲ τῷ ἀδύνατον
μας ἡέχετο.

19. Ἀνοίξατέ μοι πύλας δι-
καιosuής, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ὁμολο-
γήσεται τὰ κύριος.

Πύλας δικαιosuής νυνὲν καλεῖ τὰς δικαίως
ὡς θεὸς ἀπαλλαγείσας τῶν πολεμίων λέγει
δὲ ἦτοι τὰς τῆς πόλεως, ἦτοι τὰς τῆς θαλάσσης,
ἵνα ἡμεῖς ποιήσῃ τὰς ἀχαριστίας λέγει
δὲ

δι τὰς τῆς κῆ, ὡς λοιπὸν ἐπέτι ἰμφοδιζο-
μὲν εἰς τὴν ἀνοικοδομηθῆναι.

κ'. Αὕτη ἡ πύλη ἔκ κυρίου, δι-
καιῶν εἰσελεύονται ἐν αὐτῇ.

Σχηματίζῃ τὰς ἐνταῦθα ὁ μακάριος
Δαβὶδ ὡσαυτὸν εἰσόντας τὴν πύλην, καὶ ἐν
μέσῳ βροδῆτας ὅτι αὕτη ἡ πύλη τῆς κυρίου
ἀντὶ τῆς, ἡ δὲ ὁ θεὸς ἐφύλαξεν.

κα'. Ἐξαμολογήθημαί σοι ὅτι
ἐπήκουσάς με· καὶ ἐγένου μοι εἰς
σωτηρίαν.

Ταῦτα λοιπὸν ἀποφθίγγονται μὲν τὸ εἰ-
σελθεῖν τὰς πύλας.

κβ'. Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν
οἱ οἰκοδομῶντες, ἔτι ἐγένθη εἰς
κεφαλὴν γωνίας.

Ὡς ἐν ὑποδείγματι λέγει τὸ ὅτι ἐφ-
κειμὲν ἡμεῖς λίθῳ ἀποδοκίμασθαι. νυνὼ
δὲ, φησὶν, εἰς τὸ κατέστημεν, εἰς τὸ καὶ ἐτί-
μως συγκερτεῖν.

κγ'. Παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη· ἔ-
στι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν.

Ἐγένθη δὲ, φησὶν, ἡ διεργασία αὕτη, καὶ
ἡ σωτηρία, καὶ ἡ ὡσαυδοξοποίησις ὡσαυτὸν
θεῷ ὅσον αὐτῷ καὶ θαυμάζομεν.

κδ'. Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡν ἐποίη-
σεν ὁ κύριος ἀγαλλιασώμεθα
καὶ διψροανθῶμεν ἐν αὐτῇ.

Διπλοῖ ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς νίκης ση-
μαίνουσι.

κε'. Ὡς κύριε σώθου δὴ, ὡς κύριε
διόσωθου δὴ.

κς'. Ἐυλογηθήτω ὁ ἐρχόμε-
νος ἐν ὀνόματι κυρίου.

Καλοὶς μὲν τὰς διεργασίας διόνται τῷ
θεῷ ἐφ' ἧν ἐξῆς. ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς παρελ-
θούσιν διγνωμοσυνῇ τὴν ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν
ἐποίει πληροφειά.

Ἐυλογηκάμεν ὑμᾶς ὅτι οἶκος
κυρίου.

κζ'. Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέ-
φανεν ἡμῖν.

Τὴν πολλὴν ἀγὰν διωραγίαν λέγει ἡ
Ἰσραηλιτῆς· ὡσαυτὸν ἀπέφανέν σοι αὐτοῖς
τῷ θεῷ καὶ ταυτὰ διωρασαμένη.

autem illas templi, tamquá deinceps minime
habiturum impedimentum quò minus instauretur.

20. Hæc porta Domini, iusti
intrabunt in eam.

Beatus David hic quodammodò figuratè
describit eos qui portam ingrediuntur, & in
medio exclamant: *Quoniam hæc porta Do-
mini*: id est, quam Dominus custodiuit.

21. Confitebor tibi quoniam
exaudisti me; & factus es mihi in
salutem.

Hæc deinceps loquuntur postquam in-
gressi sunt portas.

22. Lapidem, quem reproba-
uerunt ædificantes, hic factus est
in caput anguli.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

*Agit Deo
gratias,
quod humili-
tatos ex-
altaverit.*

Tamquam in exemplo hoc dicit: quo-
niam similes eramus lapidi reprobo. Nunc
autem, inquit, ad hoc euecti sumus, vt alios
connectamus.

23. A Domino * facta est hæc:
& est mirabilis in oculis nostris.

* *Vulgata
factum est
istud: & est
mirabile*

Contigit autem, inquit, hoc beneficium,
& hæc salus, & hoc prodigium à Deo; vnde
ipsum etiam admiramur.

24. Hæc dies quam fecit Do-
minus: exultemus & lætemur
in ea.

Clarum est ipsos significare diem vi-
ctoriæ.

25. O Domine * salua nunc,
ô Domine benè prosperare * nunc:

* *Vulgata
saluum me
fac,*
* *Abest à
Vulgata
vox nunc:*

26. Benedictus qui venit in
nomine Domini.

Pulchrè post beneficia etiam pro re-
liquis Deum rogant. Gratitude enim pro
præteritis futurorum certitudinem fa-
ciebat.

Benediximus * vos de domo
Domini:

* *Vulgata
vobis*

27. Deus Dominus, & illuxit
nobis.

Valdè magnam Israëlitarum prosperita-
tem dicit; ac si Deus ipsis quodammodò
apparuisset tantaque dona contulisset.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Vulgata
cornu

Constituite diem solemnem
in condensis vsque ad* cornua al-
taris.

Pro his igitur, inquit, omnes solemnita-
tem celebremus inuicem conferti.

28. Deus meus es tu, & con-
fitebor tibi: Deus meus es tu, &
exaltabo te.

Tantâ autem, inquit, multitudine in
templo existentes clamemus ad Deum, ipsi
confitendum esse, ipsumque omnibus poten-
tiorum censendum esse.

Confitebor tibi quoniam ex-
audisti me: & factus es mihi in
salutem.

Atque hæc, inquit, prioribus acclama-
mus. Deinde etiam more solito in idem de-
finens vnde inceperat, subiungit:

29. Confitemini Domino quo-
niam bonus; quoniam in sæculum
misericordia eius.

Συστήσατε ἑορτήν ἐν τοῖς πυ-
καῖζοις ἕως τῶν κερῶν τῆς θυ-
σιασεως.

Ἐπὶ τούτοις εἶπεν, φησὶν, ἑορτασάμενοι ἀπαι-
τεῖς πυκνέμενοι ὑπὲρ ἀλλήλων.

κῆ. Θεός μου εἶ σὺ, καὶ ἔξομο-
λογήσωμαί σοι. Θεός μου εἶ σὺ, καὶ
ὑψώσω σε.

Ὅστις δέ, φησὶν, ἐν ταῖς ἱερῶν ποσὶ τοῖς
πλῆθος ταῦτα βοάμενοι πρὸς τὸν θεόν, ὅτι
αὐτῶν καὶ ἔξομολογεῖσθε, καὶ αὐτὸν ἠγαθῶς
πάντων δυνατῶτερον.

Ἐξομολογήσομαι σοι ὅτι ἐπή-
κασάς μου καὶ ἐγγύς μοι εἶ σω-
τηρίας.

Καὶ ταῦτά, φησὶν, ὁπιβοάμενοι ἡμεῖς τοῖς
προσέτοις. εἶτα καὶ κατὰ τὸ εἶδος εἰς τὸ αὐτὸ
καταλήγουσθε καὶ ἠρξάμεθα, ἐπαύλα.

κθ. Ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ
ὅτι ἀγαθός· ὅτι εἰς τὴν αἰῶνα τὸ
ἔλεος αὐτοῦ.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Inuitas
omnes ad
gratiarum
actionem.

CONFITEMINI DOMINO.] Gratias, inquit, agite Domino
semper benigno, qui perennem

habet misericordiam. Hæc autem dicat et-
iam domus Israël, siue qui ex Israëlẽ genus
deducunt, & qui sacerdotio digni sunt habi-
ti, & breuiter dicendo, quotquot sunt ex
parte timentium Dominum. Nam etiam
illos qui de Gentibus sunt adhortatur: pri-
mos quidem collocans Israëlitas, quando-
quidem hi sint prima pars eorum qui per
Rom. 1, 16. Christum vocati sunt: *Iudeo* enim, inquit,
primùm & *Græco*: deinde illos qui ex Genti-
bus sunt; iuxta illud Apostoli; Sed quoniam
Act. 13, 46. ipsi auersamini, ecce conuertimur ad Gentes.

5. DE TRIBVLATIONE INVOCAVI.] Nam
cum pro salute rogassem, victoriam quoque
admirabilem & incruentam adeptus sum.
Et non dixit, Quoniam abstulit afflictiones,
sed ijs manentibus vberiorum mihi lætitiarum
superinduxit. Siquidem *tribulatio patientiam*
operatur, patientia verò probationem, proba-
tio verò spem: spes autem non confundit.

Deus etiam
in tribula-
tionibus
consolatur.
Rom. 5, 3.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΩ
ΚΥΡΙΩ.] Ευχαρισ εἶπε, φησὶν,
τῷ θεῷ φιλοθεσπῶ διαπόνη,

δρακὴ τὸν ἕλεον ἔχοντι. λέγεται δὲ ταῦτα καὶ
ὁ τῷ Ἰσραὴλ οἶκον, ἥτοι οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τὸ
γῆσον κατὰ γόνις, καὶ οἱ τῆς κερῶν
νῆς ἡξιομενοί, καὶ συντόμως εἶπεν, ὅσοι
τῆς μελῶν εἰσὶ τῶν φοβημένων τῷ κύ-
ριον. καὶ τὸς ἐξ Ἰσραὴλ γὰρ προσέειπεν
πρῶτος μὲν πρὸς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἵνα
πρῶτον μέρους εἶπεν τῷ θεῷ διὰ χεῖρας
κακλήμενον· Ἰσραὴλ γάρ, φησὶν, πρῶτον
καὶ ἑλλῆσι ἔπειτα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καὶ τὸ
ὑπὸ τῷ Ἀποστόλῃ, ἵνα δὲ αὐτοῖς ὑποσφίρι-
σθε, ἵνα ἐσφρόμαθα εἰς τὰ ἔθνη.

6. ΕΚ ΘΑΛΨΕΩΣ ΕΠΕΚΑ-
ΛΕΣΑΜΗΝ.] Σωθῆμαι γὰρ ἀξάμε-
νον, ἔτυχον καὶ νίκης ὡδῶν ἔξω καὶ ἀναι-
μάκτε. καὶ ἐκ εἶπεν, ὅτι ἀνέλε τὰς θλί-
ψεις, ἀλλὰ μεμνησάν πλατυτέραν μοι ἢ ὄ-
φρουσώτη ἐπήγαγρον. ἢ μὲν γὰρ θλίψις ὑπομο-
νῶν καταργάζεται, ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμῶν, ἢ
δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἢ δὲ ἐλπίς ἐκ κατασχυμῶν.
καὶ

καὶ ὁ τὴν ἐνὶ τῷ ὄρει δαίμων, δειλίαν τὸν
 κύριον παταυσμοί. Διδάσκει δὲ προσδο-
 κῆν μὴ ἐπιβελῆς, βοῦθὸν δὲ μὴ τὸν
 κύριον. ὡς δὲ ἀγαθὸς ἀθλητὴς ἔτι μὴ
 γημῶς τὸν ἀγῶνα, τὴν δὲ νίκην αἰτεῖ.
 ἐκείνη γὰρ φησι, βοῦθούτω, τὰς δὲ ἀν-
 τιστροφῶν ἐ δαιμόνων ἐπιβελῆς ἀποκρίσα-
 μαί, καὶ μᾶλλον δὲ ἐ τῆς αὐτῶν ὀλεθροῦ ἐπί-
 δω. εἶτα τοῖς ἀγαθοῖς λογισμῶν βεβακῶ ἢ
 γνώμην ἢ ἀσθεῖν λέγων ἀγαθὸν πεποιθέναι
 ἐπὶ κύριον. Οἱ μὴ γὰρ, φησι, καὶ διωκτὸς
 δρῶν ἀπὸρ βέλεται καὶ βέλεται ἀγαθὰ. Οἱ
 δὲ ἀνθρώποι ἐ φύσιν φθαρτοὶ ἐ γνώμῃ ἑ-
 πτοί, καὶ ἢ ἐ βέλονται τὰ ἀγαθὰ, ἢ καὶ βε-
 λόμενοι, ἐπαμύνειν ἢ διώκονται. ἢ ἵππεῖ
 Ἰσραηλῆται μὴ ἠλπίσαν ἐπὶ τὸν θεόν, οἱ πε-
 εἰκοὶ δὲ ἐπὶ τῷ ἐν τῆς συμμάχων βα-
 σιλεῶν βοήθειαν, σημαίνουσι τὸ τῆς ἐλπίδος
 ἀφροσύνην ἐπάγχοι γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐνύ-
 κλωσαν με. πάντα τὰ ἔθνη καλῶν τὴν ἐπι-
 στωαχθῆντας τότε ἐπὶ συμμαχίᾳ τῆς
 περὶ οὐκῶν. ἢ τὸ πάντα ὑπερβολικόν. πᾶς
 γὰρ τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ ἐκύκλυν πάντα τὰ
 ἔθνη; ἢ παρῆοικα τῶν εἰς τὰς περὶ αἰ-
 ἀπέπτενοι πάντας τὴν ἀμαρτανῆς, τε-
 τίσι τὴν ἐμπαθεῖς λογισμῶν τὴν ὑπὸ δαι-
 μόνων ἐπαγομῶν ταῦτα γὰρ ἀναστρέπει
 ἐπικλήσει θεῷ. ἰδοὺ δὲ καὶ ἀνερθεῖ, τὰς
 παθητικὰς ἐκκλίπων ὄρμας. ὁ δὲ δι-
 πλασιασμοῦ, τὴν κυκλώσαντες ἐκύκλω-
 σαν, τὴν ἐπίτασθ σικμῆναι. βέλεται γὰρ
 εἰπεῖν ὅτι ἀγῶνα με περὶ οὐκῶν. ἀμύ-
 λει καὶ σαφέστερον ὑπόδειγμα λέγει. ὁ
 δὲ Σύμμαχος ἐκύκλωσαν, καὶ πα-
 λιν περὶ οὐκῶν. ἀντὶ τῶν, ἐπαλλή-
 λους ἐχρήσαντο προσβολαῖς. ταῦτα δὲ
 ἀρμόζει καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ πολλῶν πε-
 λειμθῆσι.

Etenim qui per angustam viam ambulat, is
 Dominum reperit latitudinem. Docet au-
 tem expectandas quidem infidias, sed Do-
 minum manere adiutorem. Quemadmo-
 dum autem bonus pugil non detrecat cer-
 tamen, sed victoriam postulat. Illo enim, in-
 quit, adiuvante hominum dæmonumque
 infidias propulsabo, quin potius etiam ipso-
 rum interitum videbo. Deinde bonis cogi-
 tationibus mentem piam confirmat dicens:
Bonum est confidere in Dominum. Siquidem
 hic, inquit, potest perficere quæcumque vo-
 luerit & vult bona. Homines verò & naturâ
 mortales & mente mutabiles existunt, & vel
 non volunt bona, vel etiam si velint, perfec-
 re minimè valent. Vel cùm Israhelita quidem
 in Deum, finitimi verò in auxilium Regum
 confederatorum sperassent, spei differentiam
 significant, nam subdunt: *Omnes Gentes cir-
 cumdederunt me.* Omnes Gentes appellans
 eos qui tunc temporis in auxilium finitimo-
 rum conuenerant. Vel illa vox *omnes* hyper-
 bolica est. Quomodo enim omnes Gentes
 circumdederunt eum qui in Iudæa erat? Vel
 simile est isti: *In matutino interficiebam om-
 nes peccatores,* id est, cogitationes prauarum
 affectionum à dæmonibus ingestas: has enim
 per Dei inuocationem euertit: quandoque
 verò etiam eas aufert, passionum impetus
 excindendo. Illa verò geminatio, *Circum-
 dantes circumdederunt,* significat vehemen-
 tiam seu intensionem. vult enim dicere, quo-
 niam valdè me circumdederunt. Nempe
 etiam clarius exemplum tradit. Symmachus
 verò: *Cinckerunt, & rursus circumcinckerunt.*
 id est, Frequentibus irruptionibus vsi sunt.
 Hæc quoque congruunt Ecclesiæ à plurimis
 oppugnatæ.

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 Non detre-
 ctandum
 certamen,
 sed victoria
 à Deo po-
 stulanda.
 Differentia
 auxiliij di-
 uini & hu-
 mani.

Psal. 100,
 8.

15. ΕΚΚΥΚΛΩΣΑΝ ΜΕ ΩΣ ΕΙ
 ΜΕΛΙΣΣΑΙ.] Διὰ μὴν τῆς μελιτῆρος
 τὸ σφοδρὸν τῆς προσθυμίας δηλῶν, ὅτι δὲ
 τῶ πυρὸς τὸ ἀφόρητον τῆ θυμῶ καὶ τῆ ὀργῆς. ἢ
 ὡσπερ αἱ μέλισσαι περὶ τὴν χυρῶν κερῶν ἢ ἐν
 αὐτῶν ἐκμύζωσιν ἰκμάδα. εἶτα καὶ εἶποι ἐμ-
 πίπτοντες ἐς ἴφωσκειν ἠλπίσαν δὲ με καὶ περὶ οὐ-
 κῶν ὡς πῦρ ἀκαυθῶν ἐγὼ δὲ πανταχῶ
 ἢ θεῷ με ἐκ ἀφισάμην. ὁ δὲ Σύμμαχος καὶ
 Ἀκύλας. Ἀποσβίθησαν, φησιν, ὡς πῦρ
 ἀκαυθῶν. εἶτα καὶ, ἐμίονοι, φησιν, ἐκύκλω-
 σαν οἱ πολέμοι, ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς μὲ πολλὰ

12. CIRCUMDEDERVNT ME SICVT
 APES.] Per apes quidem vehementem di-
 ligentiam declarans, per ignem verò intole-
 rabilem furorem atque iram. Vel sicut apes
 favum inuenientes illi insitum humorem ex-
 sugunt, sic etiam illi irruentes vulnera infligebant: sperabant autem me superare sicut
 ignis spinas: ego verò à Deo numquam disce-
 debam. Symmachus & Aquila: *Extinctæ
 sunt,* inquit, *sicut ignis spinarum.* Deinde
 etiam, Non solùm, inquit, circumdederunt
 me inimici, verùm etiam magno impetu
 contra

Narrat
 quomodo di-
 ligentia &
 furore hos-
 tes ipsam
 cinxerunt.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

contra me utebantur, ut vix non euerterer. sed Deus me sustinuit: iure merito igitur ipsum laudo, qui & virtutem mihi præbuit & salutem. *Impulsus*, id est lapsus sum. Ceterum tanquam inimicis iam è medio sublati, vox exultationis & salutis auditur in tabernaculis iustorum. Tabernacula verò iustorum vel Hierusalem vel Ecclesia sunt. Vel etiam semetipsos quasi comparatione hostium iustos vocant. Quæ lætitiâ habent, dum cum gaudio ea quæ gesta sunt commemorant.

Totam Deo
victoriam
adscribit.

16. DEXTERA DOMINI FECIT VIRTUTEM.] Exultantes autem, inquit, hæc dicent, quia opus est manus Dei, & ab ipso glorificati sumus. Ceterum cum benè se gessissent, non sibi ipsis, sed Deo victoriam adscribunt. Cum autem à morte liberatus sim, narrabo quæ mihi facta sunt à Deo. Hæc autem est vox exultationis, scilicet confiteri, quòd Dei dextera vnigenitum Dei Verbum oppugnatos seruauerit. *Sed viuat.* Viuorum enim est narrare opera Domini. Me namque velut Pater castigans, permisit mihi acerba euenire: verum non fuit tamen illa ad tristem finem pertingere; sed castigationis quidem gratiâ permisit me affligi, sed morti tradi minimè sustinuit. Aliter verò etiam hæc est vox alicuius qui ex persecutionibus sentit vtilitatem; quibus transeuntibus tempus est deinceps viuendi dignè in mandatorum Dei prælatione. Hæc namque sunt portæ iustitiæ, post quas, is qui ad intimum Sanctorum peruenerit, vnicam Domini portam videbit, quæ est introitus iustorum.

Porta iustitia
quales
sint.

19. APERITE MIHI PORTAS IUSTITIÆ.] Templi intelligit nunc ab hostibus impeditas, vbi facturus erat gratiarum actiones. Describit autem illos quasi ingredientiæ ac dicentes, *Hæc porta Domini*; id est, quam Deus custodiuit. Vel portas iustitiæ vocat in virtute progressus, quos faciunt illi qui hîc affliguntur; post practicarum verò virtutum ingressum reperimus portam cognitionis, quæ est contemplatio. Porro post ingressum dicunt *Confitebor*, eò quòd me exaudiueris, inquit, & ad salutem meam festinaueris.

22. LAPIDEM, QUEM REPROB-
AVERUNT.] Iure merito autem hoc re-

εχρησαντο κατ' ἐμῶ, ὥστε με μικρῶ ἀταρα-
πῆται. ἀλλ' ὁ θεὸς με ὠξευκρότησε· δικαίως
ἐν τῷτοι ὑμῶν, τὸν καὶ δυνάμει μοι παρί-
χοντα καὶ σωτηρίας. ὠδοίς, ἀντὶ τῶ ὠλι-
θεύς. ὡς ἤδη δὲ ἀνηρημένων τῶν πολεμίων,
ἢ τῆς ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας φωνῆ ἐσ-
ταίς σκηναῖς τῶν δικαίων ἀκούεται. σκηναὶ δὲ
δικαίων ἢ ἡ Γερουσαλήμ ἢ ἡ ἐκκλησία. ἢ καὶ
δικαίως ἰαντὺς ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν πο-
λεμίων φασί. ἃ ὀφροσωμῶν ἔχουσιν, τὸ μῶ
χαρῶς διηγείδω τὰ γεγονότα.

15'. ΔΕΞΙΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΠΟΙΗ-
ΣΕ ΔΥΝΑΜΙΝ.] Οἱ ἀγαλλόμενοι διὰ
ταῦτα φησὺν, φησὶ, ὅτι τῆς χειρὸς τῆ θεῶ
ἔστι τὸ ἔργον, καὶ παρ' αὐτῆ ἐδόξα ἀσθηδόν.
εἰ δὲ ποιῶντες, ἐχ' ἑαυτοῖς ὀπηρεάμενοι τὴν
νίκην, ἀλλὰ θεῶ. ἐπεὶ δὲ ἠλόδοξεσθαι τῶ
θανάτῳ, ἐν διηγείδω τὰ ὑπάρξαντά μοι
ὡδῶ θεῶ. Αὕτη δὲ τῆς ἀγαλλιάσεως ἢ
φωνῆ, τὸ ὁμολογεῖν, ὅτι ἢ τῆ θεῶ δεξιά ὁ
μονογενὴς τῶ θεῶ λόγος τὺς ἀγαλλίζομένους
δίεσωσεν. Ἀλλὰ ζήσομαι. ζώντων γάρ ἔστι
τὸ διηγείδω τὰ ἔργα κυρίου. συνεχάρησε γὰρ
πατρὶς μοι ὡς πατὴρ, ἐπέλασεν μοι τὰ
λυπηρὰ. ἐκ ἀφῆκε δὲ εἰς ευχρῶν τέλει
ταῦτα ἐλθεῖν. ἀλλὰ παιδείας μὲν ἐνεκῶ
συνεχάρησέν μοι θλιβῆναι, ὡδῶ δὲ τῆ
θανάτῳ ἐπέλασεν. Καὶ ἄλλως δὲ τῆς ἐκ-
τῶ διαγωγῆς ὠφελείας ἀιδατομένους τῷ
φωτὶ ὡς παρελθόντων ὡρα λοιπὸν ἀξίως
τῶ ἐπιτολῶν τῶ θεῶ πρὸς ἀγαλλίωσιν ζῆν.
αὐτῶ γὰρ πύλας δικαιοσύνης, μεθ' αἷς,
ὅτι τὸ ἐσδοταῖον τῶ ἀγίων ἐλθῶν, τὴν
τῶ κυρίου μίαν ὀφεται πύλιν, δικαίων εἰσο-
δὸν εἶσαι.

16'. ΑΝΟΙΞΑΤΕ ΜΟΙ ΠΥΛΑΣ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.] Τὰς τῶ ναῶ λέγει
νικῶ ἐμποδίζομένης ὑπ' ἐχθρῶν, ἐνθα ἑμὲ
λε ποιείδω τὰς διχαρισίας. χηματίζει δὲ
αὐτὺς οἷον εἰσρχομένους καὶ λέγοντας, αὕτη
ἢ πύλη τῶ κυρίου. ἀντὶ τῶ, λέω ὁ θεὸς ἐφύ-
λαξεν. ἢ πύλας δικαιοσύνης τὰς κατ' ἀρε-
τὴν πρὸς ἀρετῶν οἱ ἐκταῖθα κα-
κοπαθήσαντες μῶ δὲ τὰ εἰσελθεῖν δεῶ τῶ
πρὸς ἀρετῶν ἀρετῶν ἀιδατομένους τὴν πύλιν τῶ
γνώσεως, ἢ τῶ θεῶ. ἔξομολογήσομαι
δὲ λέγωσι μῶ τὸ εἰσελθεῖν, ἀνθ' αἷς, εὐχρῶν, χη-
μας, καὶ τὰ χημας πρὸς τὴν σωτηρίαν με.

17'. ΛΙΘΟΝ, ΟΝ ΑΠΕΔΟΚΙ-
ΜΑΣΑΝ.] Λάμβανοντες διὰ τῶ δικαίως

εἰς

εις τον κυριον, δε των μηδ ιερων και φαρι-
 σαϊων υποδοκιμασαντων αυτον, ε μόνον το
 Ιουδαϊκον ετισσε γενεσθαι, αλλα και το ελληνω-
 κον, και τον γροικαλον λιδοι το εκατερον
 συγκεραθην τειχσθαι. αιωηηε γδ της δυο
 λαεις εις ενα καρπον αιθεροπον. αυτη δε, φη-
 σον, η γροια, και η ενδεσις, ητοι η σωτηρια
 ωδσφ κυριε εγενετο, και εστιν υπο παντων
 θαυμαζομενη. αυτη η ημερα, λεω εποισεν ο
 κυριεσθαι. δ ηλον δε εστιν οτι κη πας; αλλας ο
 κυριεσθαι εποισεν, αλλα δικαιως εκεινιου
 φασιν νω γηγηθησθαι υπο αυτη ημερα, τλεω
 πανθηρομενη πασης αυτη διεργασιας και
 σωτηριας, τλεω κη επωυμον αυτη γηρομενη,
 δηλαδη κυριακω. Διο κη, οι πιστοι νυν απαι-
 τεις εσ τη της αναστασιως ημερα τετες της
 σιγης ψαλλεσι. Κυριωτερον γδ η αναστασις
 τοις ανθρωποις χαριζεται σωτηριας, η τοτε
 τοις Γεδαλοις εκεινη. η οπ η παρωθη μόνη η
 δημηργιας ιδεξατο τε φωτος. αυτη δε πολ-
 λων υπο νυν δωραων εχηθησθαι ωρεσθαισθαι. η
 ημερα νω ε η ηλιακον δεσμον φησιν, αλλα
 τα εσ αυτη ωδσφ κυριε γηρομενα αγαθα,
 ως κη ημερασιν ποτησθαι τλεω επαγεσαν θλι-
 βεα. καλωδς δε κη κη τα διεργασιας δεσπο-
 ται κη ωρεσθαισθαι εζησθαι λεγοντες. ω κυριε σωσον
 δε. ωδσφσ, φησι, κη εις το μελλον η σωτη-
 ριας. η γδ εστι τοις παρελθουσιν διγνωστωνη
 η εστι τοις μελλουσιν εποιδε παροφοριαν. θεοσ γδ
 η σωζησθαι εστι, κη παρ αυτη τα δεχθηματα αν-
 θεσ πε κατασθαισθαι. το δε, Ευλογημενησθαι ο
 ερχομενησθαι, λεγα μηδ κανταυθα, ταδ διλογη-
 μενησθαι ησθαι η λαον η εσ ονοματι κυριεσθαι σωθησθαι,
 κη ερχομενησθαι εστι η ναον. Κυριωτερον δε λαμ-
 βανησθαι εις η σωτηρια, η εχ απλας εσ ψιλας
 ταδ ονοματι, αλλα, κυριοι οντα, εσ ονοματι
 κυριε ερχομενησθαι αντι τσ, ως κυριον επει ε
 αυτος φησιν. Εγω εσ ταδ ονοματι η Πατερος
 με εληλυθα, και εκ ελαβετε με. αλλοσ ελδι-
 σται εσ ταδ ονοματι ταδ ιδιω, εκεινον ληψεσθαι.
 Αυτος γαρ εστιν ο δεσποικωδς ερχομενησθαι εσ
 ονοματι κυριε, κη λεγων, σοι λεγω, καθαρισθη-
 πη, κη σωπα, περιμωσο. Οιδε ελλοι ως δευλοι
 ηλθον. ε ο μηδ, κυριεσθαι απεσαλκε με φησιν. ο
 δε ταδ λεγα κυριεσθαι. εστι εσ, φησιν, ο εσ
 ονοματι κυριε ερχομενησθαι διλογημενησθαι εστι.
 εσθαι εκασθαι ησθαι παροφορον αυτη
 τλεω παρωσιν, Ευλογημενησθαι ημας, φησιν,
 εσθαι κυριε. εσ γδ ησθαι πατερικων κολ-
 πων εστιν ο ερχομενησθαι. εσθαι εσθαι φερεται

feretur ad Dominum, qui Sacerdotibus qui-
 dem ac Pharisæis ipsum reprobantibus, non
 solum Judaicum, verum etiam Gentilitium
 genus servavit, non sicut ac lapis angularis
 utrumque parietem connectens: coniunxit
 enim duos populos in vnum novum homi-
 nem. Hic autem, inquit, angulus, & hæc
 connexio, siue salus à Domino facta est, at-
 que omnibus mouet admirationem. *Hæc
 dies, quam fecit Dominus.* Clarum autem
 est quod etiam alias Dominus fecerit, sed
 merito nunc illam diem ab ipso factam di-
 cunt, quæ plena erat omni eius beneficio ac
 salute, quæque ab ipso nomen acceperat,
 nempe Dominica dicta. Quapropter etiam
 nunc fideles omnes in die Resurrectionis
 hosce versuculos psallunt. Magis proprie enim
 resurrectio hominibus salutem præstat, quam
 tunc dies illa Iudæis. Vel quia illa prima sola
 excepit lucis creationem; hæc verò concilia-
 trix est plurimorum munerum mentem su-
 perantium. Vel diem modo non solarem tur-
 sum dicit, sed ea bona quæ in illo facta sunt
 à Domino, sicut diem malum qui adfert af-
 flictiones. Pulchrè post beneficia etiam pro
 ceteris orant dicentes: *O Domine salua nunc.*
 Præbe, inquit, etiam salutem in futurum.
 Gratitude nempe pro præteritis reddebat
 eos certiores pro futuris. Deus enim salua-
 tionum est, & apud ipsum gressus hominis
 diriguntur. Illud autem, *Benedictus qui ve-*
nit, hîc quidem dicit, eò quod benedictus
 sit populus qui in nomine Domini salutem
 obrinuit, & ad templum venit. Magis pro-
 prie autem refertur ad Salvatorem, qui non
 simpliciter in nudo nomine, sed, cum reuera
 Dominus sit, in nomine Domini venit; id
 est, tamquam Dominus: quandoquidem ipse
 etiam ait: *Ego veni in nomine Patris mei, &*
non accepistis me: alius veniet in nomine suo,
illum accipietis. Ipse enim est qui heriliter
 venit in nomine Domini, qui & dicit, *Man-*
dare, & Tace, obmutescere. Alij verò tamquam
 serui venerunt. Atque hic quidem ait, *Do-*
minus misit me; alius verò, *Hæc dicit Domi-*
nus. Ille igitur, inquit, benedictus est qui ve-
 nit in nomine Domini. Vnde quilibet eo-
 rum qui eius aduentum prædixerant ait, *Be-*
nediximus vobis de domo Domini. Ex pater-
 nis enim sinibus est is qui venit: vnde statim

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 Christus
 fuit lapis
 à Iudæis
 reprobatus,
 qui factus
 est in caput
 anguli.

Dies Do-
 mini est re-
 surrectio-
 nis.

Prou. 20;
 24
 Benedictus
 qui venit
 in nomine
 Domini.

Ioan. 5, 43.

Math. 8,
 3.
 Mar. 4, 39.
 Zach 9, 11.
 Isaiæ 10,
 24.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

fubiungitur: *Deus Dominus, & illuxit nobis.* Vel more solito hoc facit, & populum in duo diuidit, ita vt vterque alternatim alteri respondeat & benedicat. Illud autem *Deus Dominus* magnam prosperitatem insinuat. q. d. de Deo ipso nobis apparente, & tanta munera largiente. Est autem vera Theologia de Christo. Quem enim vocauerat lapidem, quem dixerat benedictum, & in nomine Domini venire, hunc vocauit etiam Deum ac Dominum non solum secundum operationem, sed etiam per suum ad nos in carne aduentum.

Hortatur
ad festi-
celebratio-
nem.

27. CONSTITVITE DIEM SOLEMNEM IN CONDENSIS VSQVE AD CORNVA.] *Condensa* dicit densum. Vult autem dicere: q. d. Propter hæc igitur omnes solemnitatem celebremus inuicem constipati, vt multitudo vsque ad altaris cornua pertingat: quod non fiebat, nisi esset ingens multitudo se inuicem comprimentium: cum autem pauci essent, longè ab his aberant. In templo autem existentes hæc dicunt, quoniam oportet ipsum confiteri, & omnium Dominum arbitrari, vt pote qui & exaudiat, & seruet. Deinde etiam desinens in illud vnde coeperat, *Confitemini*, inquit, *Domino quoniam bonus.* Vel Prophetæ hortantur eos qui ex Gentibus sunt, in quibus impleta sunt quæ prædicta erant, vt celebrent solemnitates in domo Domini, ita vt vsque ad cornua siue fastigia multitudo compressa perueniat. Alius autem pro *Constituite, Colligate in celebri conuentu densitates vsque ad cornua altaris.* Per hæc autem hic sermo iubet, vt rebus pretiosis, & frequentibus anathematis seu oblationibus templum ornent, idque in tantâ copiâ, vt vsque ad altaris cornua pertingant, in solemnitatibus domum Dei coronantes.

Psal. 91, 2.

ALIUS. Coronas & ramos aptate. Solemnitas autem Deo constituta est, facere quæ decent. *Confitebor* autem *tibi & confitemini* inquit. Primi namque ordines semetipsos ad laudis canticum excitantes, alios ad bonum cohortantur. Nam *bonum est confiteri Domino.*

ἡμεῖς ἡμεῖς. Θεὸς κύριος, & ἐπέφαιεν ἐν ἡμῖν. ἢ καὶ τὸ εἰωθὸς τὸ τοιοῦτον ποιεῖ, καὶ μερίζει τὸν λαὸν εἰς δύο, ὡς ἐξατέμει ἀντιφωνεῖν. & ἀλογεῖν τὸν ἕτερον. τὸ δὲ θεὸς κύριος ἢ πολλῶν ἀποδείξαι λέγει. ὅσον ὡς αὐτὴ φησὶν ἡμῖν ἐπιφανέντ. καὶ θεὸς, καὶ ταυῦτα διαρησαμύμει. Θεολογία δὲ ἔστιν ἀληθῆς καὶ χειρῶν. Ὅτι γὰρ ἐκαλεῖται λίθον, ὃν εἶπεν ἀλογηθῆναι, καὶ ἐν ὀνόματι κυρίου ἐρχόμενον, τὸ ἐν εἶπει καὶ θεὸν καὶ κύριον ἐ κατ' ἐργεῖαι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ σαρκὸς τῆν κατὰ ἡμῶν ποισάμμενον ἐπιφανέντ.

κζ'. ΣΥΣΤΗΘΕΑΣΘΕ ΕΟΡΤΗΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΥΚΝΑΙΟΥΣΙΝ ΕΩΣ ΤΩΝ ΚΕΡΑΤΩΝ.] Πύκα λέγεται τὸ πυκνὸν. βέλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι ὅτι τὰς εἰς ἐν ἑορτάσασμα ἀπαντες πυκνέμενοι ὑπ' ἀλλήλων, ὡς τὸ πληθὺν ἀρχὴ τῆς θυσιαστικῆς φθάνειν κεράτων ὅτι ἐκ ἐγῆς, εἰ μὴ πληθὺν ἢ τῆς σωωθέντων ἀλλήλων. ὁλίγοι δὲ ὄντες, πόρρω τέταν ἦσαν. Ὅστις δὲ ἐν τῶν κατὰ ταῦτα λέγεσθαι, ὅτι αὐτὰς καὶ ἐξομολογεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ἡγεῖσθαι πάντων διαπόλιω, ὡς καὶ ἐπακείσαντα, καὶ σώσαντα. εἶτα καὶ καταλήγων εἰς αὐτὸ ὅσον ἤρξατο, Ἐξομολογεῖσθαι, φησὶ, τῶν κυρίων ὅτι ἀγαθός. ἢ προσφύσσεται τὰς ἐξ ἐθνῶν οἱ προσφῆται, εἰς ἐς πεπλήρωται τὰ προσφητόμμενα, διατελεῖν ἐν ἑορταῖς ἐν οἴκῳ κυρίου, ὡς μέχρι τῶν κεράτων ἦτοι τῆς ἐξοχῆν φθάνειν τὰ πλήθη σωχωρέμμενα. Ἐπειρος δὲ ἀντὶ τῆς συσῆσαι, σωθήσασθαι ὅτι πανηγύρει πυκνάσματα ἕως τῆς κεράτων τῆς θυσιαστικῆς. Περσάττει δὲ διὰ τῶν ὁ λόγος, κειμηλίοις, καὶ ἀναθήμασι πυκνοῖς, καὶ ποσῆτοις τὸ πληθὺν ἔσθαι, ὡς καὶ μέχρι τῶν κεράτων τῆς θυσιαστικῆς φθάνειν, τὸν οἶκον τῆς θεῶν σεφανέντες ἐν ταῖς ἑορταῖς.

Ἄλλ. σεφανώματα καὶ κλάδους ἀνάψασθαι. ἑορτὴ δὲ σωμισαμμήνθαι, τὸ προσφύσσειν ἐστὶ τὰ δέοντα. Ἐξομολογήσομαι δὲ σοὶ καὶ ἐξομολογεῖσθαι φησὶν. οἱ προσφῆται γὰρ ταῖς αἰνῶν οἱ ἄλλων εἰς δοξολογίας ἑαυτῶν κινήσαντες προσφύσσονται, καὶ τὰς ἄλλους πρὸς τὸ ἀγαθόν. ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῶν κυρίων.

CATENA PATRVM.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Γ' μὲν ἔστις ὅστις ἔστιν ὑπὸ τῶν τῆς σωτηρίας ἀπολειλευκότων τῶν θιφ' προσφερόμενον. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μὴ τὴν ἐπάνοδον, ἢ πλοιοχώρῳ ἀπάντων κατ' αὐτῶν ἄβροιδύσαν, καὶ μὲντοι καὶ ἔθνη ἔπειτα βάρβαρα συναγειρόντων, εἶτα θηλάτοις ἀναλωθέντων πληγαῖς, καὶ τὴν Ἰωὴλ, ἔ Ἰσσεκιήλ, ἔ Μιχαῖε καὶ Ζαχαρίας προσφειάται, τῶν ἢ ὕμνων χαριστικῶν προσφερόμενοι τῶν θιφ'. Ἐπειδὴ δὲ ἐν σκείνοις προσγράφετο τὰ ἡμέτερα, μάλλον ἀρμόττει τοῖς ἐξ ἔθνων πεπεσκόσιν ὑμνωδία· οἱ ὧν πολλῶν ἔ ἀρχόντων ἔ ἀρχομένων, δῆμων ἔ δημογεγόνων, ἔ βασιλείων ἔ στρατηγῶν, δολοφόντων, ἔ στραβωθέντων, καὶ αἰκιδώντων καὶ μυρία θανάτων ὑπομείναντες οἶδῃ, κρείττους ἢ πολεμύτων εἰδείχθησαν. καὶ τέτοις μὲντοι κακείοις ἢ τῶ πνύματι ἔ χάρις τὴν τῆς ὑμνωδίας διδασκαλίαν προσέειδεν.

Α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΟΤΙ ΑΓΑΘΟΣ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπει ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, βύλι) ἢ μετανοίας ἢ ἀμαρτανῶν, ἢ τὸν θάνατον αὐτῶν. Ὅσοι γὰρ, φησιν, ὑπέθωκοι ἀμαρτανίας ἐστὶ, ἢ ἐν μετανοίας ἐξομολόγησιν ἐπ' αὐτῶν ποιήσομενοι ἔξιστο ἢ ἀφέντα ὑπὸ ὧν ἐξομολογεῖσθε. Ὅ γὰρ ἴλιος αὐτῶν, ἀχάριτος τυγχάνουσι, εἰς τὸν αἰῶνα ἐπὶ ἐπίπερ καὶ αἰεὶ ἐλευῖντ' αὐτῶν, ἐ πῦν ὡρόπερον, ἀλλὰ καὶ πάλα ἀνωθεν ἐξομολογῶντ' αὐτῶν πάντες οἱ πείραν ἔχοντες τῆς ἀγαθότητ' αὐτῶν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Σωτηρῶς ἄδῃ ἢ ἐξομολόγησιν ὁ Δαβὶδ, εἰδὼς ὅτι τῶ τῶ μέγιστον τοῖς ἀμαρτανολοῖς εἰς βοήθειαν, ἔ φραμάτων τῶν καὶ ψυχῶν φάρμακον.

Β. ΕΙΠΑΤΩ ΔΗ ΟΙΚΟΣ ΙΣΡΑΗΛ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ, ἐν τῶ τῶ εἰρηται, καὶ ἐν τῶ. Εἰ μὴ ὅτι κύριος ἔ ἔ ἐν ἡμῶν, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ, ὅτι ρις', ὅτι τῶν αἰαβαθμῶν ἔ καὶ ἐν τῶ ρκή, ὅτι ἢ ἀναβαθμῶν ἔ ἔ ἢ ἀρχῆ, πλοισάκις ἐπολέμησαν με, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις, οἶκος Ἰσραὴλ, ὁ μυρίας ἀιχμαλωσίας ὑπομείνας, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ δαυλόσας, ὁ ὡς ἐξαπαίς τ' οἰκν-

ORIGENIS. Et hic etiam hymnus est ab his qui salutem à Deo consecuti sunt allatus. Iudæi namque post reuersionem, cum omnes finitimi in vnum coacti essent, atque etiam Gentes alias & barbaras conflasset, deinde plagis diuinitus illatis consumpti, secundum Ioëlis, & Ezechielis, & Michææ & Zachariæ vaticinationem, hunc hymnum gratiarum actionis Deo offerunt. Quoniam autem in illis res nostræ adumbrabantur, potius congruit hæc hymnodia ijs qui ex Gentibus crediderunt; qui cum à multis Principibus & subditis, populis & Ducibus populi, & Regibus & Imperatoribus persequentibus, cruciati, & supplicijs affecti, infinitas mortis species perpassi essent, hostibus superiores euaserunt. Et his igitur & illis Spiritus gratia hymnodicæ huius doctrinam proposuit.

Hic hymnus quibusdam comparatur.

I. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONVS.] EVSEBII. Cum Deus bonus sit, vult pœnitentiam peccatoris, non mortem illius. Quotquot igitur, inquit, estis obnoxij peccatis, ipsi ex pœnitentia confitentem habebitis condonantem illa quæ confitemini. Misericordia enim illius, cum sit ab illo inseparabilis, manet in æternum: quapropter quoque cum semper misereatur, non nunc p̄timum, sed etiam iam inde ab olim confessi sunt ipsi omnes qui experimentum habuerunt bonitatis eius.

Deus vult pœnitentiam, non mortem peccatoris.

HESYCHII. Daud assidue canit confessionem, sciens hoc maximum esse p̄tadium peccatoribus, & vulnerum animæ medicinam.

2. DICAT NUNC DOMVS ISRAEL.] ORIGENIS. Illa verba, *Dicat nunc Israël*, & in hoc Psalmo dicta sunt, & in illo: *Nisi Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël*: qui est centesimus vigesimus sextus, & Gradualium quintus: item in centesimo vigesimo octauo, qui est Gradualium decimus: cuius principium est, *Sap̄t expugnauerunt me, dicat nunc Israël.*

CHRYSOSTOMI. Quid dicis? domus Israël, quæ captiuitates perpassa est innumera- biles, quæ in Ægypto seruijt, quæ in orbis terrarum

CATE-
NA PA-
TRVM.

terrarum extrema abducta est, quæ in Palaestina mille toleravit afflictiones? Certè, inquit. Hi enim sunt eius bonorum optimi testes.

Iudæi ob propriam ingrati-
tudinem puni-
ti sunt.

THEODORI. Si quis autem accuratè rem examinaverit, etiam pro adventu ipsius Christi Iudæos maximè gratos se exhibere oportuit: etsi enim aduersa sustinuerint, non tamen ea perpeffi sunt propter eum qui aduenerat, sed propter propriam ingrati-
tudinem: ipse enim ad illos venit, & semper dixit: *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israël.* Quòd si autem isto beneficio indigni apparuerint, id suis iniquitatibus imputent & nimix ingrati-
tudini suæ.

Matth. 25,
24.

ANONYMI. Et cum in propositis Evangelica gratia super omnes Gentes effusa sit, quarum Gentium etiam pars aliqua erat populus de circumcissione, & quidem pars principatus, meritò hic sermo ipsos primos ad confessionem inuitat, deinde illos qui ex Gentibus accesserunt ad Euangelium; iuxta illud, *Iudeo primum & Græco.*

Rom. 1.

3. DICAT NUNC DOMVS AARON.] ORIGENIS. Nisi quis fuerit Israël vel domus Aaron, vel timens Dominum, non gustat Domini benignitatem, cuius in sæculum misericordia est. Quapropter illi soli dicent illud, *In sæculum misericordia eius.* Quibus tribus ordinibus existimo esse tres misericordias generales. Cum autem domus sit congregatio legitimè ad vitam stabilita, idcirco modò hæc vox *domus* etiam in domo Aaron posita est. Et considera, num possit templum etiam esse domus Aaron, vbi Sacerdotes Dei cultum administrant. Seorsum igitur Sacerdotes ad hymnodiam inuitauit, eò quòd nimirum ipsi quoque maiorem sunt honorem consecuti, non solùm ratione sacerdotij, verùm etiam quoad alia omnia. Etenim quando ignis demissus est, propter eos demissus est, terraque mota est, & virga germinauit; ac mille alia propter ipsos & pro ipsis miracula contigerunt.

Quinam participes sint misericordia Dei.

4. DICANT NUNC OMNES QUI TIMENT DOMINVM.] ORIGENIS. Superiùs quoque dicitur, Israël sperauit inuocare Dominum; deinde domus Aaron, deinde illi qui timent Dominum. Atqui timentes Dominum, & domum Aaron & Israël quid vnum esse in

ιδρύς ἀπαχθεῖς, ὁ ἐν Παλαιστίνῃ μυρία ταλαιπωρηθεῖς; Ναί, φησιν. ἔτι γὰρ μάλιστα μάρτυρές εἰσιν αὐτῶ τῶν ἀγαθῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, καὶ ἰσῶν τῆς παρουσίας αὐτῆς τῆ χειρὸς μάλιστα τὰς Ἰουδαίους διχαιρεῖ εἰν δεῖ· εἰ γὰρ ἐ τὰ ἐναντία ὑπέμεναν, ἀλλ' ἔ τῶν τὸν ὄψαν ἠγρόμυρον, ἀλλὰ τῶν τὴν οἰκίαν ἀγνωμοσύνην· αὐτὸς μὲν γὰρ πρὸς αὐτὰς ἀφικνεῖτο, καὶ συνεχῶς ἔλεγεν· Οὐκ ἤλθον ἀλλ' εἰς τὰ περὶ βατὰ τὰ ὑπολωτότα οἴκη Ἰσραὴλ. εἰ δὲ ἀνάξιοι τῆς δωρεῆς ἰφάνησαν, ταῖς ἐαυτῶν λογισάσασαν ὄψανομίαις καὶ τῆ τῆς ἀγνωμοσύνης ἰσῶβολῆ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ ἐν τοῖς περὶ χειρῶν τοῖς τῆς διαγγελικῆς χειρὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη χυθείσης, ὡν ἑθῶν μέρος π λὺ καὶ ὁ ἐκ περὶ τοῦ λαοῦ, ἐ μέρος τὸ πρῶτον, εἰκότως πρῶτος αὐτὸς ὁ λόγος ἐπὶ τ' ἐξομολόγησιν καλεῖ, ἔπειτα τὰς ἐξ ἑθῶν περὶ σινηλυθότας τῶν Εὐαγγελίῳ καὶ τὸ, Ἰουδαίῳ τῶ πρῶτον ἐ ἔλληνι.

γ'. ΕἶΠΑΤΟ Ἡ ΔΗ ΟΙΚΟΣ ΑΑΡΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐὰν μή τις ἦ Ἰσραὴλ ἢ οἶκος Ἀαρὼν; ἢ φοβέμενος τὸν κύριον, ἔ γίνεται τῆς χριστοῦ κυρίου, ἔ εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος ἔστι. διὸ ἔτι μόνον ἔρῃσι τὸ, εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῶ. οἷς οἶμαι ἔστιν ἔσι τὰ γασσι ἔστι ἔστι ἔστι ἔστι. Ἐπὶ εἰ δὲ οἶκος ἔστι σύσηματομίμως ἰδρυμένον πρὸς βίον, ἔστι τὸ πρῶτον καὶ ὁ οἶκος ἐπὶ τῶ οἶκῳ Ααρὼν τέτακται. Καὶ σὺ πει, εἰ δυνάται ὁ ναὸς ἔστι οἶκος Ααρὼν, ὅπῃ οἱ ἱερεῖς τὴν λατρίαν ἐπιτελοῦσι. Κεχωρισμένους ἔν τῶς ἱερεῖς εἰς τὴν ὑμῶν δία ἐκάλει, ὅπ καὶ πλείον ἀπὸ λαου ἔτι πιπῆς, ἔ μόνον καὶ τὸν τῆς ἱεροσύνης λόγον, ἀλλὰ καὶ καὶ τὰ ἄλλα πάντα. καὶ γὰρ ἦν πῦρ κατῆχθη, δι' αὐτὸς κατῆχθη, καὶ γῆ ἐσειάθη, καὶ ῥάβδος ἐβλάσθη καὶ μυρία ἔπρεα γέρονε δι' αὐτῶν καὶ ἰσῶ αὐτῶν θαύματα.

δ'. ΕἶΠΑΤΩΣΑΝ ΔΗ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ ἀνωτέρω λέγει, Ἰσραὴλ ἠλπίσεν ἐπιλαβεῖσθαι τὸν κύριον· εἶτα οἶκος Ααρὼν, εἶτα οἱ φοβέμενοι τὸν κύριον. Καὶ ἐν ἔστι τῶς φοβέμενους τὸν κύριον, καὶ τὸ οἶκον Ἀαρὼν καὶ τὸ Ἰσραὴλ περὶ λαβόντες εἰρήκα-

εἰρήκαμεν· διὸ κοινῶν αὐτῶν ὡδὼν προ-
φέρειν ἐκάλυσε τὸν ἕλεον τῆς θεῆς καταγ-
γύλλοντας. Ἐλεῖ ὁ ὁ κύριος ἡμῶν πᾶσαν
σάρκα, καὶ ἔτι περὶ τὴν ἀκροβυστία
χειρὶς ἑλεῖν σαθῆται δυνάσται.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Μάλιστα γὰρ ἔτοί εἰσιν
οἱ δυνάμειοι τῶν φιλανθρωπῶν ἰδεῖν τῶν
αὐτῶν, καὶ δεῖ πάντων τῶν ἀγαθότητων κα-
ταμανθάνειν. Τί δεῖ εἶναι, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα
τὸ ἔλεῖ αὐτῶν; διηκεῖς, ἔξ ἡμετέρων,
ἀλλὰ δεῖ πάντων λάμπειν καὶ δεῖ δεικνύ-
μενον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ἀγαθότη-
τα καὶ φιλανθρωπῶν; Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀξίος
ἦμιμ· ἐκ εἶπεν, ὅτι κατὰ νόμους ἐπεδει-
ξάμεν, ἀλλ' ὅτι ἐπεκαλεσάμεν. Ἐἴρηκεν
ἢ δεῖ λύσαι τῶν συμφορῶν. ὅπερ ἔειπεν
Αἰγυπτίῳ φησὶν, ἰδὼν εἶδον τῶν κάκωσιν
τῆς λαῆς μου, καὶ κατέβην τῆς Ἰγυπτοῦ
αὐτῶν· ἐκ εἶπεν, ὅτι εἶδον τῶν ἀρετῶν τῆς
λαῆς μου, ἔτι τῶν ὅτι τὸ βέλπον μεταβολῶν,
ἀλλὰ τῶν ἐλπίσιν καὶ τῆς κεραιῆς αὐτῶν
ἦσαν. ὁρᾷς πατέρα ἑσθλαχρον, δὴ τὸ
συμφορῶν βοηθῆναι μόνον.

Ε. ΕΚ ΘΛΗΨΕΩΣ ΕΠΕΚΑΛΕΣΑΜΗΝ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ τῶν
συνῶν ἔπιθλιμῶν ὁδῶν, ἐκ θλήψεως
ἐπικαλεῖται τὸν κύριον· ὁ δὲ τῶν πλατείων,
ἐδὲ ἐπικαλεῖται. πᾶς γὰρ ὡς ἀνὴρ ἐπικαλε-
σται τὸ ὄνομα κυρίου σαθῆται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἱ ἐπιθλίψιν ἡυμῶν
δικαίως, ἔπειτα ὡς ἐκαλεῖται περὶ τῆς ἐκ-
ποῦ αὐτῆς ἡυμῶν, ἀλλ' ὅπως ἡυμῶν καὶ ἰλα-
ρῶν αὐτῶν ἐρήκη. Ἐ γὰρ ὁ ἐπιθλίψιν
ἀντιπάλης ὑποδύμῶν, ἔπειτα ἀγῶνα δεῖ
αὐτῶν παρελθεῖν, ἵνα μὴ ἐξαγώνιος γένηται,
ἀλλὰ ὡς ἐκαλεῖται τὸ παιδοξίβην αὐτῶν συ-
νεργεῖν, ὅπως ἐκκαρτερεῖν τοῖς ἐπιθλιμῶν
περὶ τῆς ἀντιπάλης, ἐλπίδα νίκης καὶ στεφάνου
ἔχων.

Ζ. ΚΥΡΙΟΣ ΕΜΟΙ ΒΟΗΘΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣ-
ΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ὑψώματα ὄρητας; εἶδες φε-
νημα, ὡς ἂν ἀνθρώπων ἀδέναν ἀναβαῖ-
νοι, ὡς ἀπάσης ὡς εἶδεν τὴν φύσιν; Ταῦτα
μὴ μόνον ἡυμῶν, ἀλλὰ καὶ δεῖ τῶν ἔργων
ἐπιδειξάμεθα. Οὐκ εἶπεν, ἐδὲν πείσομαι·
ἀλλ', ἔπειτα φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἀνθρώπος.
Ἐ παθῶν, φησὶν, ἔπειτα δέδοικα. ὅπερ ὁ Παῦλος
φησὶν· Εἰ ὁ θεὸς ὡς ἡμῶν, τίς κατ' ἡμῶν;

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπὶ διδάσκειται ὁ κύριος

precedentibus quoque diximus; quapropter
communem odam ipsos offerre iussit Dei
misericordiam annunciantes. Misericordia
enim Domini super omnem carnem, & ne-
que circumcisio neque præputium sine mi-
sericordia saluari potest.

CATENA
NA PA-
TRVM.

THEODORI. Ij enim sunt qui maximè pos-
sunt videre eius benignitatem, & per omnia
discere bonitatem. Quid est autem, Quoniam
in sæculum misericordia eius? Perpetua [in-
quit] non interrupta, sed in omnibus & per
omnia resplendens & se ostendens.

CHRYSOSTOMI. Vidisti bonitatem atque
clementiam? Non dixit, Eram dignus; non
dixit, Mea rectè facta ostendi, sed inuocaui so-
lummodò: & suffecit oratio mea ad tollen-
dam calamitatem. Quod etiam dicit in Ægy-
ptijs, Videns vidi afflictionem populi mei, &
descendi ut eriperem eos; non dixit, Vidi vir-
tutem populi mei, neque eius mutationem ad
id quod est melius, sed afflictionem & eo-
rum clamorem exaudiui. Vides Patrem beni-
gnum & misericordem, qui solùm fert opem
propter calamitates.

Sola inuo-
catio suffi-
cit ad cle-
mentiam
Dei impe-
trandam.

Exodi 3,7.

5. DE TRIBVLATIONE INVOCAVI DO-
MINVM.] ORIGENIS. Is qui angustam &
arctam viam ingreditur, de tribulatione in-
uocat Dominum; qui verò latam, ne quidem
inuocat. Omnis enim quicumque inuocauerit
nomen Domini saluus erit.

Rom. 10,
13.

CHRYSOSTOMI. Iustus cùm in tribulatio-
ne fuerit, non tam obsecrat vt ab ea liber sit,
quàm vt generosè atque hilariter eam susti-
neat. Etenim is qui in stadio contra aduer-
sarios expeditus est, non optat à se certamen
transire, ne expers certaminis sit, sed rogat
pædotribam sibi opitulari, vt constanter sus-
tineat ea quæ ab aduersario inferuntur, spem
victoriæ ac coronæ habens.

Non detre-
tandum
certamen,
sed Dei au-
xilium im-
plorandum.

7. DOMINVS MIHI ADIVTOR.]
CHRYSOSTOMI. Vidisti mentis altitudi-
nem? Vidisti magnum spiritum, qui ita hu-
manam transcendit imbecillitatem, vt om-
nem naturam despiciat? Hæc non solùm de-
cantemus, sed factis etiam ostendamus. Non
dixit, Nil patiar; sed, Non timebo quid faciat
mihi homo. Etiam si patiar, inquit, non timeo.
quod etiam Paulus ait: Si Deus pro nobis,
quis contra nos?

Rom. 8,
31.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Adhuc docetur Christi
X x 3 popu-

CATE-
NA PA-
TRVM.

populus, vt expectet quidem insidias hominum, sed eas non formidet, neque animum despondeat, sed dicat, *Dominus mihi adiutor*, &c.

ALTERIVS. Vides vt se non vliscatur, neque vindictam inferat, sed Deo illam committat.

Bonum est
considerare in
Deo.

8. BONVM EST CONFIDERE IN DOMINO.] EUSEBII. Non hæc dicit per comparationem: sed consuevit Scriptura vti hac figurâ in ijs etiam quæ non admittunt comparationem, propter imbecillitatem eorum qui tunc audiunt. Non hoc ergo dicit comparans, sed se ad illorum captum demittens. Et idè alius quoque Propheta dixit: *Maledictus omnis qui sperat in homine*: nihil est enim eâ spe debilius. Spes autem in Deum non est solum valida, verum etiam tuta, vt quæ nullam habeat mutationem. *Respicite enim, inquit, antiquas generationes, & videte quis sperauerit in Dominum, & confusus est?*

Ier. 17, 5.

Eccli. 2,
11.

Quam potens sit fiducia in Deum.

ANONYMI. Qui quidem Deo aduersantur, in seruitutem rediguntur; humanâ verò potentiâ extolluntur & humanis Principibus: at qui Dei cultum elegerunt, Dei auxilio confidunt, illudque omni potentiâ potentius reperiunt, atque per solum nomen Domini præter visibiles etiam inuisibiles hostes vliscuntur.

10. OMNES GENTES CIRCUMDEDERVNT ME.] ORIGENIS. Christo potius ab omnibus Gentibus oppugnato congruit hæc dicere. Multa sunt dogmatum genera quæ vir sanctus per sapientiam Dei vindicat, verbo sano illa euertens.

HESYCHI. Et quomodo vnum omnes Gentes circumdent? Sed omnes Gentes appellauit diuersas hominum vitas, quandoquidem Gentibus sint viuendi genera diuersa, quibus & ab inuicem distinguuntur. Iustum igitur etiam mali circumdant, vt avari, & inuidi, & superbi, & hypocritæ, communem inimicum ipsum reputantes, propter reprehensionem quam ex ipsius proba vita sustinent: verumtamen hic se de turba illa vindicat per nomen Dei. Nomen autem ipsi Christus, quod ad omnes insidias vindicandas satis est: illud enim & armatura, & scutum & custodia est illi qui gerit ipsum.

Iustum improbi circumdant.

ANONYMI. Hæc intelligi possunt de

λαός, προσδοκῶν μὴ ἐπιβλαῖς ἀνθρώπων, μὴ πῆσθῃ δὲ αὐταῖς, μὴδ' ἀγωνιᾶν, ἀλλὰ λέγειν, Κύριε ἔμοι βοήθη, καὶ τὰ ἕξῃς.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ὁρᾶς ἐκ αὐτῶν ἀμυνόμενον, ἐδὲ ἐπιελθόντα, ἀλλὰ τῷ θεῷ ὡς ἀχωροῦντα.

Η. ΑΓΛΕΘΝ ΠΕΠΟΙΘΕΝΑΙ ΕΠΙ ΚΥΡΙΟΝ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Οὐ καὶ σύγκριση ταῦτα προσάγει ἀλλ' ἔστι τῇ γραφῇ τέτοιο καρχηδοῦ τῷ τέρψῳ καὶ ἐπὶ τῷ ἀσυγκρίτων, ὅτι τὴν ἀδύναμιον τῆς τότε αἰσίουται. Οὐκ ἀρα συγκρίτων τῆτο φησι, ἀλλὰ συγκαταβαίνων ἐκείνοις. Διὰ τὸ τῆτο καὶ ἔπειρος προσήτης ἔλεγε. Ἐπιπατάει ὅτι πᾶς ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἀνθρώπων. ἐδὲ τὸ ἀπελίστερον ταύτης τῆς ἐλπίδος. ἢ δὲ εἰς θεὸν ἐλπίς ἐκ ἰχυρῶ μόνον ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλῆς, ἐκ ἔχουσα μεταβολῆν. Ἐμβλέψατε γάρ, φησι, εἰς ἀρχαίας γραίας, καὶ ἴδτε τίς ἠλπίσων ἐπὶ κύριον, καὶ κατηχουῶν;

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Οἱ μὲν πολέμῳ τῷ θεῷ, δολίκοσιν ἀνθρώπων δὲ ἐπαίεσιν διωκόμεν καὶ ἀνθρώπων αἰσίουται. οἱ δὲ θεῷ σέβας ἐλόμοιοι, τῆς θεῷ βοήθεια παρασώονται, καὶ ταύτην ἀπάσης ἰχυρός ἰχυροτέρων δόλοσιν, καὶ δὲ ὄνομα τῶ κυρίου μόνον πρὸς τοῖς ὀρεσίοις καὶ ἀοράτοις πολέμοις ἀμύνονται.

Ι. ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΒΟΗΝ ΕΚΤΚΛΩΣΑΝ ΜΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Χερσὶ μάλλον ὑπὸ πάντων ἔθνων πολέμοιοι μὲν ἀρμόζει ταῦτα λέγειν. Πολλὰ ἔστι δολογμάτων εἶδη αἴτια ὁ ἀγὼ τῇ σοφίᾳ τῷ θεῷ ἀμύνεται, ἀναστῆσαν ὑμεῖς λόγῳ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Καὶ πρὸς τὸν ἕνα πάντα κυκλοῖ τὰ ἔθνη; ἀλλὰ πάντα ἔθνη τὴς διαφορῆς βίως τῆς ἀνθρώπων ἐκάλειπεν, ἐπειδὴ διαφορῆς βίοι τῶς ἔθνεσιν, ἔθνη δὲ καὶ ἀπ' ἀλλήλων μερίζονται. τὸν δίκαιον τόνου καὶ οἱ ποικεῖς κυκλωσὶ, καὶ οἱ φιλάργυροι, καὶ οἱ βάσκαροι, καὶ ὑπερήφανοι, καὶ ὑποκρίται, κοινὸν ἐχθρὸν τὸν ὅτι τὸν ἔλεγχον, τὸν ὅτι τῆς ἐκείνους δόλοσιν νομίζοντες. ἀλλ' ἔστι τῆτο τὸ πᾶσι ἀμύνεται τῷ ὄνομα τῷ θεῷ. ὄνομα δὲ αὐτῷ ὁ Χριστός, ὅτι εἰς ἀμυναὴ πάσης ἐπιβλαῖς ἀρκεῖ. αὐτὸ γὰρ ὄπλον, καὶ ἀσπίς ἐφρέμιον τῷ φοροῦντι αὐτὸ γίνετα.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Διωκτὸν νοῆσαι τὰ

προκειμένα κυλιέσθαι τὸν σαρδαῖον ὑπὸ
πινδύματι ποιεῖσθαι, ὑποβαλλόντων τὴν
σαρκὸς γαργαλισμὸν καὶ τὰ ἄλλα πᾶσι
μὴ πάντων ἢ τῆς σαρκὸς ἔργων· ἐπι μὲν
καὶ λόγους ἀθέτους, ἀνασπασάζοντας σοφιστικῇ
δυνάμει τὰ τῆ ἀληθείας δόγματα. Ἀλλ' ὁ
ἀπίστος ἐ ἰσχυρῶς δεῖ τῆ θεῶ καθωπλισμέ-
τος προσσηγορίας, ἀναστρέφει τὰ ἔθνη πάντα
εἰς φυγὴν, πρίπασ ἰδοῦσι καὶ ἀναμῶν αὐτῶ.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Προσδοκᾶν δεῖ δεῖ μὴ
ἀπαξ πολυμηθέντας παύσασθαι, καὶ λοιπὸν
ἀνάπαυσιν κτήσασθαι καὶ τὸν παρόντα βίον
ἀλλὰ καὶ δ' ἀπὸ διωχθέντας μὴ ἄποναρ-
κᾶν, μηδὲ ἐξασθενῶν, ἀλλ' ἐπιμύμνη τῆ πα-
ποιθήσει τὰ ὄνοματ' αὐτοῦ, ὅτι ἔτεκεν τὴν διω-
γμὸν ὑπομύμνησιν.

β'. ΕΚΤΑΛΩΣΑΝ ΜΕ ΟΣΕΙ ΜΕΛΙΣ-
ΣΑΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ποιῖ πη γλυκὺ ἔφα-
σον ἢ δ' ἐργάται ἢ ἰθιῶν, γλυκάζον ἐ
τέρποι τὸν ἀνεργάτιον· διόπερ οἱ φρασβόλον-
τες αὐτῶ ὡς μέλισσά εἰσι, ἀλλ' ἐ μέλιτ-
σαι. Καὶ καὶ τὸν Σολομώντα δε μέλι δ' ἔπο-
σαζει ὑπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνου· ἥ τις
ὄσει ψυδώνυμ' αὐτοῦ· ὁ κολλώμενος
πρὸς αὐτὸν, ἐ ἰσχυρῶ ὄσει αὐτῆ, ὡς ὁ πρὸ
κερῶ καὶ ἀληθῆ λόγῳ ἐν πινδύματι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁμοιότητα φέρει πρὸς
ταῖς μελίσσαις κηφῆων τὸ ἡμῶν· αὐτὰ γὰρ
ἐὰ καὶ μέγιστοι ἢ μέλιων τῶν ὄγκῳ τυγχά-
νεσιν, ἀλλ' ἐ μέλισσας ἐργῶσιν, ἐδὲ πλάττεσιν
κηφῶν, ἐδὲ ἀν κέντρον ἔχουσιν, τὸ ἀλεξῶν τὸν
βλαπτικὸν ἐπιχρήσιντα τῆ κηφῶν ἐκ τῆ ἐναγίης
δ' ἐιδίωσιν τὸ μέλι, ἐκπολεμῶσιν κατ' αὐτὸ
ταῖς μελίσσαις, ὡς χρῆσται μύσας κατ' αὐτῶ τῶ
ιδίῳ κέντρῳ, σαρκῶν ἀειλεῖν τὴν κηφῶν ὡς
λυμαίνοντες τῶ καρπῶ αὐτῶν. Ἐστὶ δ' ἐν
πρὸς ἀλληγορίας μελισσας ἐργῶσιν καὶ κηφῶ-
πλάσῃσιν μέλιττα ἢ πησῆσασιν τῆ θεῶ σο-
φίας Ἐκκλησία· ἥ ἐργάτιδος ἔσιν ποθῆντις
τυγχάνουσι καὶ ἐπιδοῦσιν τὴν πόνου βασιλείης
ἐ ἰδιῶν πρὸς ὑγείαν προσφέρουσι, καίπερ
ἔσιν τῆ ῥώμῃ ἀδυνάτου, τῶ πρὸ κήρυγμα αὐτῆς
μὴ ἐν πηθοῖς ἀθεοπίνης σοφίας λόγῳ ἐστὶ.
ὁμοῦ δ' ἐστὶ τὸ κέντρον ἐν ὑποδείξει πινδύμα-
τος καὶ δυνάμειος θεῶ, τῆ πίστεως τῆ λόγον ἔχε-
σιν, ὡς καὶ ἀναρεῖν κηφῶν δίκην ταῖς αἰρέ-
σεσιν, διχοσμήσασιν αὐτὰς ἐλέγχῳ τῆς ἀλη-
θείας. Καὶ μία μὲν ἢ πησῆσασιν τῶ σοφίας
τῆ θεῶ Ἐκκλησία, ὡς εἶρηται, δυνάμει
θεῶ ἢ πολυμῆσιν πρὸς ἀληθῆ· αἱ δ' ἐ

viro probo à pravis spiritibus circumdato,
qui ipsi carnis titillationes ceterasque passio-
nes simul cum omnibus carnis operibus fug-
gerunt: adhæc etiam impios sermones, qui
sophisticâ vi veritatis dogmata subvertunt.
Verùm qui constanter & validè per Dei in-
uocationem armatus est, Gentes omnes
in fugam vertet, ipsas nonnumquam euer-
tens & è medio tollens.

ALTERIVS. Verùm cauendum est
ne semel oppugnati cessent, & deinceps
quietem capiant in hac vita præsentis: sed et-
iam secundò persecutionem passi ne tor-
peant, neque feruorem remittant, sed in
huius nominis fiducia perseuerent, in cuius
gratiam sustinent persecutiones:

12. CIRCUMDEDERVNT ME
SICVT APES.] ORIGENIS. Quodli-
bet dogma Gentilium dulce quid efficit,
suaviter afficiens & oblectans auditorem:
quapropter hi qui illa promulgant sunt velut
apes, sed non apes. Secundùm Salomonem
quoque mel distillat à labijs mulieris forni-
cariæ: quæ est falsi nominis scientia: qui ad-
hæret illi, vnum corpus est cum ea, sicut is
qui Domino veròque verbo adhæret, vnus
spiritus est cum eo.

ANONYMI. Fucorum genus cum apibus
similitudinem gerit: hi namque licet mole
maiores sint apibus, verumtamen minimè
mellificans, neque fauos conficiunt, neque
stimulum habent, quo arceant eum qui fauo
nocere molitur; è contra verò cum mel
comederint, ipsas apes oppugnant, tamquam
quæ contra illos stimulo suo vtantur, ad fu-
cos quippe fructui suo noxios confertim oc-
cidendos. Secundùm allegoriam itaque Ec-
clesia, quæ Dei sapientiam honorat, est apis
mellificans fauosque conficiens: cuius opera-
riæ desiderabilis & gloriosæ laboribus tam
Reges quàm homines priuati salubriter
fruuntur, tametsi robore infirma sit, eò quod
eius prædicatio non sit in persuasibilibus hu-
mana sapientia verbis; attamen habet stimu-
lum in ostensione spiritus & virtutis Dei,
fidei verbum obtinens, quo hærefes fucorum
instar interimat, dissecans eas argumento ve-
ritatis. Atque vna quidem est Ecclesia sa-
pientiam Dei colens, quæ, vti dictum est,
virtute Dei inimicos suos superat: quæ verò
illi

CATE-
NA PA-
TRVM.

Nulla in
hac vita
quies ca-
pessenda.

PROV. 5. 3.
1. COR. 6,
16.

Fucorum
& apium
differentia.

Orthodoxæ
sunt apes,
hæretici
verò fuci.

1. COR. 2,
4.

CATE-
NA PA-
TRVM.

illi aduersantur non sunt apes, sed sicut apes, quas fucos nominans minimè aberrabis, ut pote fauum obsidentes, ut mel ipsi insitum absument. *Et exarserunt sicut ignis in spinis.* Hæretici namque turpium quoque concupiscentiarum ignem accendunt; uti Paulus ait: *Qua enim in occulto fiunt ab ipsis turpe est & dicere.* Spinæ autem esse voluptates interpretatur Euangelium.

Ephes. 5.
11.
Lucæ 8,
14.

Describit
vehemen-
tiam &
furorem
inimico-
rum.

CHRYSOSTOMI. Vidisti quomodo describit ærumnarum magnitudinem? Non enim dixit solummodò circumdederunt, sed tamquam apes & tamquam ignis in spinis. Per apes quidem promptitudinem & animi alacritatem, per spinas verò furorem intolerabilem, & inextinctum iræ ardorem, simul & vehementiam insidiarum & hostium imbecillitatem insinuans. Vehementius enim irruunt apes, totum furorem & venenum in stimulo gerentes, vnde etiam eodem abiecto interire perhibentur. Sic illi qui iniustas gerunt inimicitias, dum furorem suum contra nos effundunt, minimè interimunt, sed intereunt. Similiter & spinæ quidem asperæ sunt, sed igne in ipsas incidente consumuntur.

13. IMPVLSVS EVERSVS SVM VT CADE-
REM.] HESYCHII. Impellunt nos in peccatum cogitationes quæcumque vergunt ad voluptates, & à firma legis statione auertentes, expeditos nos reddunt ut à dæmonibus deijciamur. Verùm si sobrii vigilantesque fuerimus, habebimus Deum protectorem: ipse enim & animam nostram confirmare eamque deijcere volentes persequi potest.

Deus for-
titudi-
nostra.

14. FORTITVDO MEA ET LAVDATIO MEA
DOMINVS.] THEODORI. Quid est *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus*? Ipse, inquit, factus est fortitudo mea & auxilium meum. *Quid est laudatio mea*? Gloria mea, commendatio mea, decus meum, meus splendor. Non solùm enim liberat à periculis, sed claros etiam facit & illustres.

Phil. 4.13.

ORIGENIS. Potens est sermo eius qui suscipit eum, per quem *omnia possum*, inquit Paulus, *in eo qui me confortat* Christo Iesu. Hic est sermo & laudatio, in quo est Theologia. Ceterùm hæc vox quoque martyr sit confidentis: *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus.*

ANONYMI. Ipsum igitur habemus &

ἀντικείμενον ἐ μέλισσαι, ἀλλ' ὡς μέλισσαι τυγχάνουσιν, ἀς ἐὶ κηφήνας λέγων ἐχ' ἀμαρτήσης, κηφέσαι ὡς κηφίον, ἐπὶ τὸ ἀναλωσαί τὸ κῆρι αὐτὸ μέλι. Καὶ ἔξικαύθησαν ὡσεὶ πῦρ ἐν ἀκάνθαις. Ἐξάπυσιν γὰρ αἱ ἀπὸ τῆς αἰρέσεως ἐ τὸ τ' αἰχρῶν ἐπιθυμῶν πῦρ ἢ ὅσοι ὁ Παῦλος τὰ γὰρ κρυφῆ γνώμημα ὑπ' αὐτῷ αἰχρῶν ἐστὶ ἐ λέγει. ἀκάνθας δὲ ταῖς ἡδονὰς ἡρμηνεύει τὸ Εὐαγγέλιον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ποῖς ὁμοιογραφεῖ τὸ μέγαθ'· Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν ἐκώκλωσαν, ἀλλ' ὡσεὶ μέλισσαι ἐ ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις. Διὰ τῆς μέλισσας τὸ σφοδρὸν ἐ πικροθυμίας, ὁμοίως δὲ τῆς ἀκαθάρτου τὸ ἀφῆρῶν τῆ θυμῷ, καὶ τὸ ἀσβεστον τῆς ὀργῆς ἀπυτόμενον, ὁμοίως καὶ τὸ σφοδρὸν τῆς τῆς ἐχθρῶν ἐπιθυμίας καὶ τὸ ἀδύνατον. Σφοδρότερον γὰρ ἐπιείσιν αἱ μέλισσαι, ὅσον τὸν θυμὸν ἐν τῷ κέντρῳ, καὶ τὸν ἴδον κομίζεσθαι. Ἔθεν αὐτῶ καὶ τῆ ἀποβολῆς ὁμοιογραφίαν λέγονται, ὅτι ἐπιφάντες καὶ ἡμῶν τὸν θυμὸν, οἱ ἀδίκους ἐχθραίνοντες, ἐ φθείρουσιν, ἀλλὰ φθείρονται. ὡσαύτως αἱ ἀκαθάρται φαχέαι μὲν εἰσιν, ἀλλὰ πρὸς αὐταῖς ἐπιελθόντος ἀναλίσκονται.

17. ΩΣΘΕΙΣ ΑΝΕΤΡΑΠΗΝ ΤΟΥ ΠΕ-
ΣΣΙΝ.] ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὁμοίως ἡμᾶς εἰς ἀμαρτίαν ὅσοι τ' λογισμῶν πρὸς ταῖς ἡδονὰς ῥέπυσιν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐδραίας τ' ἐν τῷ νόμῳ εἰσεως ἀναστρέφαντες, ἀ χερεῖς εἰς τὸ καταβληθῆναι τῶν δαιμόνων ἐργάζονται. ἀλλ' ἐὰν ἡψωμεν, ἔξομεν τὸν θυμὸν εἰς ἀντίληψιν. ἔτ' γὰρ ἡμῶν ἐ τὴν ψυχῆν σπείξαι καὶ τὰς ἐθέλοντας καταβαλεῖν ἀποδιώξαι δυνάται.

18. ΙΣΧΥΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΥΜΝΗΣΙΣ ΜΟΥ
Ο ΚΥΡΙΟΣ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τί ἐστιν ἰχὺς καὶ ὑμνησίς μου ὁ κύριος; ἡ διωκίς μου, φησὶν, αὐτὸς ἐχρήσατο, ἐ ἡ βοήθειά μου. τί ἐστιν ἡ ὑμνησίς μου; ἡ δόξα μου, ὁ ἀνός μου, ὁ κόσμος μου, ἡ δωροφάνειά μου. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀπαλλάττει τῆς κηδυνῶν, ἀλλὰ ἐ λαμπροῦς ποιεῖ καὶ δωροφάνει.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἰχὺς ὁ λόγος ἀναλαμβάνονται αὐτὸν, δι' ὃν πάντα ἰχὺς, φησὶν ὁ Παῦλος, ἐν τῷ ἐρωταμῶντι με Χριστῷ Ἰησοῦ. ἔτ' ὁ λόγος καὶ ὑμνησίς ἐστι, ἐ ὅ ἐστιν ἡ θεολογία. Καὶ θαρσύνεται δὲ μάρτυρος εἶναι ἡ φανερὴ ἰχὺς καὶ ὑμνησίς μου ὁ κύριος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Αὐτὸν πίνω ἰχὺς καὶ εὐα-

δυνάμει, καὶ νίκῃ, καὶ πηγῇ ὑμνωδίας· παρ' αὐτῆ ᾧ ἤψ' ὑψαθῶν ἀπολαύσαντες, μετ' ἁθουρίας τὸν ὕμνον προσφθεροῦμεν.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Γνωμοῦ εἰς σωτηρίαν ὁ κύριος ἐκ ἀρχῆς ἐσιώσεως δέχεται· αἰεὶ ᾧ ᾧ καὶ αἰωνίος ὅστις γίνεταί δὲ εἰς σωτηρίαν καὶ τὸ ἀναλαμβάνειν χάρισμα ἢ πρὸς τὰς σαρκόδρους. Ὅθεν πάντα τὰ γερύοντα Χριστὸν λεγόμενα, ταῦτα ὑποβάλλεται τῇ δξαοίᾳ, ἢ ᾧ γέροντι θεὸς λόγος, ἐκ ἀλήθειας, ἢ σοφία, ἢ χ' ὑδός, ἀλλὰ γέροντι ἡμῶν σοφία, ἢ χ' ἀπλῶς γνωμοῦ σοφία· ἀλλ' αὐτὸ τῆτο ἡμῶν ἐ δικαιοσύνη, καὶ ἀγασμός, καὶ ἀπολύτρωσις· ὡν ᾧ ἀπλῶς καὶ αἰεὶ, πάντα ἡμῶν γερύοντα καὶ ἀναφορὰν τῶν πρὸς ἡμᾶς λόγατα. ἔτω καὶ Χριστὸν καὶ κύριον πεποιτικῶν αὐτὸν ὁ θεός· Χριστὸν μὲν, τρεῖσι βασιλεία καὶ ἱερέα, τοῖς βασιλοδομοῖς, καὶ τοῖς ὑψῶ ὡν προσάγει πρὸς θυσίας· ἀλλὰ καὶ τοῖς δουλῶσι ἐθέλουσιν αὐτῶ κύριον. καὶ καθόλου τὰ χερικῶς πρὸ αὐτῆ λεγόμενα ἔτω δξαοῦ, ἐκ ἀσεβήσεως.

ἔ. ΦΩΝΗ ΑΓΑΛΛΙΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΣ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆ δικαίᾳ πάντων χαίρουσι καὶ ὁμοίως τοῖς πατρῶσι ἐν σκηναῖς τυγχάνουσι, φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ὅστις.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὅταν ᾧ θεὸς κατορθώσῃ τὸ πᾶν, οἱ δ' ἴμενος ἀπολαύοντες χαίρουσι, σπυρταῖσι, διπλῆ γωνίμμοι, ἢ δξαοῦ, καὶ ἢ δξαοῦ θεὸς σωθῆται. τῆτο ποιεῖ ἢ ἀφροσύνη ὅτι τὸ ἔσθαιον ἔσθαι. εἶτα δεικνύς ἢ συμμάχιας ἢ τιαύτης ἢ ἀφορμῶν φησι, ἐν σκηναῖς δικαίων. ἐκ εἶπεν οἰκίας, ἀλλὰ σκηναῖς, τὸ ἐχθροῦ μὲν ἢ οἰκίσεως αὐτῶ ὡδρασησα βυλόμμο.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τῆτο ἂν εἶποι τίς εἶμαι τροφῶ ἤψ' μελλόντων ζήσεσθ' ἢ ἔλαζομῶν ζωῶν, τὰς δικαίους ὕμνος, καὶ τῶ ἀνωτάτω θεωρίας, ἢ ἀγγελοῖ ἔφρονται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ ἤψ' δικαίων αἱ σκηναὶ φιλοξενία ἔχουσιν καὶ δυχαισίας τῶ εἰς θεὸν, μὲν εἰς αὐτὰς ἔξ ἀδικίας συλλέγεται, εἰδείς ἐκεῖ πρὸς ἀνάγκην δουλῶν, οἰκίας ἀγαλλιάσεως ἐκεῖ φωνὴ καὶ σωτηρίας ἀκίᾳ). ἔτω ᾧ τὰ τῆς δικαιοσύνης καθρηώματα, ἐκεῖ πάντα ὅσα πρὸς ἢ ὄντως ἀγαλλίασιν ἐ σωτηρίας, ἐν αὐτοῖς ὡσπερ θεωρεῖται τοῖς πρῶγμασι.

TOMVS III.

potentiam, & victoriam, & fontem laudis: ab ipso enim bona consecuti, cum lætitia laudis hymnum offerimus.

ALTER-
NA PA-
TRVM.

ALTERIVS. Dominus qui factus est in salutem existendi initium non admittit: perpetuus enim & æternus est. Fit autem in salutem secundum quod induit affectum erga illos qui saluantur. Vnde menti obijcitur, dicta omnia Christum factum esse. Non enim factus est Deus Verbum, non veritas, non sapientia, non Filius, sed factus est nobis sapientia, non simpliciter factus sapientia; sed id ipsum nobis & iustitia, & sanctificatio, & redemptio: nam cum simplex & perpetuus esset, hæc nobis factus dicitur per relationem ad nos. Sic etiam Christum & Dominum fecit eum Deus: Christum quidem, id est Regem ac Sacerdotem, ijs qui ab ipso reguntur, & pro quibus offert sacrificia; sed & Dominum ijs qui ipsi seruire volunt. Et vniuersim ea quæ studiosè de ipso dicta sunt hoc modo intelligens, nequaquam impie senseris.

Quomodo
Deus fit
nobis in sa-
lutem.

1. Cor. 1,
30.

15. VOX EXULTATIONIS ET SALVTIS.]

ORIGENIS. Iusti semper gaudentis, & eorum qui more Patrum in tabernaculis versantur, vox exultationis & salutis est.

Exultatio
est in taber-
naculis ius-
torum.

HE SYC H I I. Quando enim Deus vniuersum consummauerit, hi qui victoriâ fruuntur gaudent, exultant, duplici lætitiâ affecti, & quod seruati sint, & quod per Deum seruati. Lætitiæ causa est is qui trophæum erexit. Deinde ostendens quidnam eum impulerit ad hoc auxilium ferendum subiunxit, In tabernaculis iustorum. Non dixit in domibus, sed in tabernaculis, volens ostendere extemporalem eorum habitationem.

THEODORI. Talem utique cibum dixerit quis esse illorum qui speratam vitam victuri sunt, nempe laudes perpetuas, & supernam illam contemplationem quâ Angeli reficiuntur.

EVSEBII. Cum iustorum tabernacula prædita sint hospitalitate & gratitudine erga Deum, nihil in illis ex iniquitate colligatur, nemo ibi seruiat ex necessitate, iure merito illic auditur vox exultationis & salutis. Vbi enim sunt iustitiæ proba facta, ibidem sunt omnia quæ ad veram exultationem & salutem spectant, uti in rebus ipsis conspicitur.

Y y A N O-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Qua sint
tabernacu-
la iusto-
rum.
Lucæ 16,
9.

ANONYMI. Porro tabernacula iusto-
rum intelliges eas quæ apud Patrem sunt
mansiones, secundum expositionem Euange-
liorum; de quibus Saluator ait: Quando de-
fecerit (scilicet mammona) recipient vos in
æterna tabernacula. In hisce tabernaculis om-
nes iusti sunt exultantes, quoniam expectata
bona consecuti sunt. Vnde præclare dictum
est illud, *Vox exultationis & salutis in ta-
bernaculis iustorum*, cum aufugerit tristitia
& gemitus, inimicis deletis, pace deinceps
obtinente, atque Dei tabernaculis, id est Ec-
clesijs, toto terrarum orbe erectis. Vox, in-
quit, intus auditur in Ecclesijs, ijs qui sal-
uandi sunt exultantibus.

Quid per
Dei dexte-
ram intel-
ligatur.

16. DEXTRA DOMINI FECIT
VIRTUTEM.] ATHANASII. Dexte-
ram autem alius quidem bonam actionem
vocat, alius verò vnigenitum Verbum Patris.

THEODORI. Hæc enim dextera & po-
pulum suum confortauit tempore persecu-
tionum, & eadem cum inimicos Domini hu-
miliaffet, ipsum populum exaltauit: eadem
etiam virtutem indidit ijs qui prius expugna-
bantur, ne spiritali morte succumberent, sed
viuerent Deo.

Dextera
Domini
cur ter re-
petatur.

ANONYMI. Hoc loco manifestè intro-
duxit mysterium Trinitatis tertio nominans
Domini dexteram: sic enim tres hypostaseon
personas insignit, quandoquidem clarè etiam
tres aliquas circa nos Dei dispensationes in-
duxit, quas ex sermone hoc intelligere & con-
templari oportuit. Fecit enim virtutem cum
accepit puluerem de terra, & secundum pro-
prium similitudinem formauit hominem. Al-
teram virtutem fecit cum exaltauit semet-
ipsum, & confuscitauit sibi, & confedere fe-
cit in dextera in cælestibus, quemadmodum
Paulus ait. Tertiam denique virtutem fecit,
quando dedit illis dona Spiritus, è quibus
sunt gratiæ curationum, operationes virtu-
tum, protectiones, gubernationes, genera lin-
guarum; ita vt quilibet dicat, *Omnia possum
in eo qui me confortat Christo*. Hæc sui par-
ticipem exaltat, & sublimem reddit, vtprote
illustriorem, & magis à dextera Domini con-
fortatum, ita vt altera vice dicat, *Dextera
Domini fecit virtutem*.

Gen. 1.

Ephes. 1,
20.

1. Cor. 12,
10.

Philip. 4,
13.

In quibus
Dei vir-
tutem fac-
ciat.

ALTERIVS. Facit autem virtutem in
dextera eius, in omni illo qui dextera sapit

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σκηνὰς δὲ δικαίων νοήσας
ταὶ ὡδοὶ τοῦ Πατρὸς μονὰς, καὶ τὴν ἀποδόσιν
τῆς Εὐαγγελιῶν. ὡς δὲ ὧν ὁ σωτὴρ φησὶν ἕτασ
ἐκλίπη (δολοῦσι ὁ μαμωνᾶς) δέξον ἡμᾶς
εἰς τὰς αἰωνίους σκηνὰς. ἐν ταύταις ταῖς σκη-
ναῖς πάντες οἱ δίκαιοι εἰσὶν ἀγαλλιωμένοι,
τυχεύουσιν γὰρ τῆς πλοῦτου ἀγαθῶν.
ὁ δὲ καλῶς εἴρηται, φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ
ἔξομολογήσεως ἐν σκηναῖς δικαίων, ἀπο-
δόσεως λύπης καὶ στεναγμῶν, ἀπολοῦται ἔξω
ἐχθρῶν, εἰρήνης τε λοιπὸν ἀλαβείσεως, καὶ
τῆς σκηνῶν τῆς θεῶν, ταῖς τῆς ἐκκλησιῶν,
αὐτῆς καθόλου τῆς οἰκουμένης διηγηρημένων.
φωνή, φησὶν, ἔσθον ἀκούεται ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς,
τῆς σκηνῶν ἀγαλλιωμένων.

15. ΔΕΞΙΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΠΟΙΗΣΕ ΔΥΝΑ-
ΜΙΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Δεξιὰν δὲ ὁ μὲν τὴν
τῆς ἀγαθῶν ἐργῶν φησὶν, ὁ δὲ τὸν μονο-
γενῆ τῆς Πατρὸς Λόγον.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Αὐτὴ γὰρ ἡ δεξιὰ ἐ ἐ-
διδάμωσε τὴν αὐτῆς λαὸν καὶ τὸν διωγμῶν
καρῶν, αὐτὴ ἐ τὴν ἐχθρῶν τῆς καρῆς ταπει-
νώσασα, αὐτὸν ὑψώσε τὸν λαὸν αὐτὴ καὶ δύ-
ναμιν ἐπέποιήσατο ὡς πρὸς πολυμύ-
νοις, ὡς μὴ ὑποπέσειν τῶν καὶ ψυχῶν θά-
νάτω, ἀλλὰ ζῆσαι τῶν θεῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σαφῶς ἐνταῦθα τὸ
μυστήριον τῆς Τριάδος ἐπισημασθῆναι
ἐπονομασίας τὴν τῆς κυρίου δεξιᾶν ἕτασ
τὰ ἔργα χαρῶν ἐπιφέρει τῆς ὑποστάσεων
ἑσώστα, ἐπειδὴ σαφῶς καὶ ἔξει πᾶς ἐφ'
ἡμῶν τῆς θεῶν οἰκονομίας ἐσημασθῆναι, ὡς ἐπιση-
σῆται λόγῳ ἐ θεωρησῆσαι ὡς οἰκῶν. Ἐποίησεν
γὰρ δυνάμιν λαβὼν χωρὶς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ
ποίησας κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν ἀνθρώπον.
Ἐποίησεν ἐτέρω δυνάμιν ὑψώσας ἑαυτὸν,
καὶ συνεχείας ἑαυτῶν, καὶ συνηθείας ἐν
δεξιᾶ ἐν τοῖς ἐπεσῶν, ὡς πρὸς ὁ Παῦλος
ἐλεγε. Ἐποίησεν δυνάμιν τῆς αὐτῆς,
δωρεὰς αὐτοῖς δωδωκῶς τῆς πνύματ^{ος},
ἐξ ὧν χαρίσματα ἰαμάτων, ἐνεργήματα ду-
νάμειων ἀνπλήψεις, κυβερνήσεως, γλῶσ-
σῶν ὡς ἕκαστον φάται, Πάντα ἰχύω ἐν τῶν
ἐνδυναμῶντι με Χριστῶ. αὐτὴ τὸν μετέχο-
τα ὑψοῖ, καὶ μετεωρίζει, ὡς φαυδέρτε-
ρον, καὶ μείζονος ὑπὸ τῆς δεξιᾶς κυρίου
δυναμωθέντα, καὶ δούτερον εἰπεῖν, δεξιὰ
κύριος ἐποίησεν δυνάμιν.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ποιεῖ δὲ δυνάμιν ἡ
δεξιὰ αὐτῆς, ἐν παντὶ τῶν δεξιᾶ φρονῶντι
καὶ

καὶ θεωρεῖσθαι ἀλλὰ ἐν ὑψοῖς αὐτῶν, ὡς καὶ
διδέσθαι ἡμῶν ἐν αὐτοῖς τὴν θεωρίαν δι-
ναίως διώκων, ἐφ' ἣ ἀθανασία κερτιμέ-
νῳ ἐρεῖ τὸ, ἐκ ἀποθανῆναι, ἀλλὰ ζήσομαι.
Οὐκ ἐπιφροσίν, τιθήσομαι τὸν ἐπιβόλον τῆ κα-
κία θανάτου, ἀλλὰ ζήσομαι, μὴ μεταχρῶν
τῆς ἐλατίας τῆ πονηρῆ θανάτου ζωῆς, ὅτι
τὰς διηγήσασθαι τὰ θεῶν εἰς ἐμὲ ἡμῶν θαν-
μας ἀ ἔργα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Εἰ πῶς κατ' ἀναγωγῆν
ἐκλάβοι τὸτο εἰρημῶν, καὶ θεῶν τῆς ἀτα-
σάσεως τὸτο εἰρηται. τὸ γὰρ ἐκ ἀποθανῆναι
διηγεῖται ὅτι ἐπὶ ὁ θάνατος θάνα-
τος. καὶ κατ' ἔπεσον, πάλιν ἐκ ἀποθανῆναι
τὸν ἔπεσον θάνατον καθὼς φησὶ ὁ Χρῆστος,
ὁ πῶς ὄντων εἰς ἐμὲ, ἐ μὴ ἀποθάνῃ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Τὸτο μέγιστα ζῶν τὸ καὶ αὐτῶν
ἀνέσθαι, καὶ εἰς ἀπαρτίας ἐξαγγέλλειν αὐτῶν τὰ
θαύματα. ποῖα ἔργα, εἰπέ μοι; ταῦτα ἀ-
μέλλει διηγεῖσθαι.

ἦ. ΠΑΙΔΕΥΩΝ ΕΠΑΙΔΕΥΣΕ ΜΕ Ο
ΚΥΡΙΟΣ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὅτι μὴ εἰς ἀρχῆν
οἱ διωγμοί, ἀλλ' ἐπ' ἀφιλία καὶ δοκιμῆ τῆς
πειρασμῶν γηθασαὶ διδασκῆ, λέγων. Παι-
δῶν ἐπαίδευσέ με ὁ κύριος. ἔργον γάρ,
φησὶ, τὴν ἐμαυτῶ ἀδωξασ, καὶ τὴν ἐκ θεῶ
μοι ὡς ἀγαθῆσαι διώκων ἐκ ἡρόσησ.
ἐπαίδευσέ με ὅτι ὅποια τίς ἐστὶ ἡ διεία τῆ κυ-
ρεῖν, ἢ τὰς πολέμους ταπεινώσασ.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ παιδῶσ θεῶ, καὶ
πάντα ἀφιλίως, ὑπὸ τῆ κυρεῖν παιδῶσ
μῶν, φησὶ, τὴν γράμην καὶ τὴν ὡραῖν
ὄν, ἐκ ἐμπίπτε εἰς τὸν θάνατον τὴν κερτινῶ
τῆς ἀμαρτανότων. Ἐπὶ γὰρ ἀπαιδῶσ τοῦ
κατὰ θάνατον. ὁ παιδῶσ δὲ ὑπὸ κυρεῖν
παιδῶσ μῶν, ἐ ὡς ἀδιδόσται τὰ θαν-
τότο τὰ ὡς ἀλαμβάνοι τὰς ὡς ἀδι-
δομῶσ πάθισσ ἀπύμια καὶ ἀδοκίμω τῶ.

ΔΙΑΥΜΟΥ. Καὶ τῆσ ὄλων χάριν
ἐπαίδευσσ, ἐπειδὴ ὅν ἀγαπᾶ παιδῶσ, ὡς
ἐστὶ γὰρ ἡμῶν (καθὼς φησὶ ὁ Παῦλος) ὡς
φῆρται. Ἐ πῶς δὴ ὄλον, ἐρεῖ, ἀγαπῶν, παι-
δῶσ τὸν δίκαιον, ἐπειδὴ τῶ θανάτου ἐ πα-
ραδίδωσσι. ἐ συγχωρεῖ γὰρ αὐτοῖ ὑπὸ τῆ
ἐχθρῶ καταποθῆναι, ἀλλὰ ὡς τῶ πει-
ρασμῶ παρήχθαι ἐ τὴν ἐκβαθῆν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες
τὴν ὡς ἀδοκίμοῖα; εἶδες τὸ γρη-
σιμον; ἐ γὰρ δὴ μόνον ὅτι ἀπαλλαγῆ
δύσασσ εἰς ἀλλ' ὅτι ἐ ἐνέπασσ χάριν ὄδασ.

TOMVS III.

& agit: quin etiam exaltat eum, ita vt etiam
secunda in ipso fiat virtutis virtus, in qua
immortalitatem obtinens dicet istud, *Non
moriar, sed viuam.* Non amplius, inquit,
moriar morte illâ quæ sequitur malitiâ, sed
viuam, nullo modo particeps vitæ quæ prauæ
morti aduersatur, vt enarrem mirabilia Dei
opera quæ in me facta sunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

EUSEBII. Si quis id quod dictum est
anagogicè acceperit, etiam de resurrectione
hoc dictum fuerit. Nam illud *Non moriar*
est declarantis mortem non esse mortem. Et
secundum alium, Iterum non moriar alterâ
morte; sicut Christus ait, *Qui credit in me,*
non morietur.

IOAN. II,
26.

HESYCHII. Hoc est maximè vita ip-
sum laudare, & omnibus annuntiare miracu-
la eius. Qualia opera, dic mihi? Hæc quæ
enarraturus est.

18. CASTIGANS CASTIGAVIT
ME DOMINVS.] THEODORI. Docet
persecutiones minimè inutiles, sed propter
vtilitatem & probationem tentationum acci-
diffe, dicens: *Castigans castigauit me Domi-
nus.* Cognoui enim, inquit, meam ipsius im-
becillitatem, & virtutem à Domino mihi
concessam non ignoraui; sed edoctus sum
qualis esset dextera Domini, quæ hostes hu-
miliauit.

Persecutio-
num magna
vtilitas.

EUSEBII. Is qui diuina castigatione,
idque admodum vtiliter, à Domino castiga-
tus est, cum optimâ mente atque adione
preeditus sit, minimè incidit in mortem quæ
capit peccatores. Nam non castigatis mors
occurrit: sed qui castigatione Domini emen-
datus est, non traditur morti istî quæ appre-
hendit illos qui traditi sunt in passiones igno-
minia ac reprobum sensum.

Castigatio
Dei ad vi-
tam vtilis.

Rom. I,
26.

DIDYMI. Et cur omnino castigauit?
Quia quem diligit castigat. Tamquam filijs
enim (vt Paulus ait) hoc nobis prodest. Et
vnde, inquit, clarum fit, quod diligens iu-
stum castiget? Quia nimirum morti non tra-
dit: non sicut enim ipsum ab inimico con-
culcari, sed prabet etiam cum tentatione pro-
uentum.

Hebr. II,
6.

I. Cor. IO,
13.

CHRYSOSTOMI. Vidisti quàm admiranda
fecerit? Vidisti quæ ex eis vtilitas sit? Non so-
lum enim agit gratias quod fuerit liberatus;
sed etiam quod ceciderit maximum agrosic

Y y 2 bene-

CATENA PATRVM.

beneficium, & dicit lucrum tentationis: quodnam porro hoc? Castigans castigavit me Dominus, inquit. Hæc est utilitas periculorum, quod eum reddiderint meliorem. Vidisti utrimque eius potentiam & curationem; & quod permiserit ut apprehenderetur à malis, & quod eum rursus liberauerit? Marti enim, inquit, non tradidit me. Nam totum positum erat in potestate eius: quamobrem duplicem lucrificet salutem, nempe liberationem à malis, & liberationem à vitio. Quapropter dicebat Paulus Hebræis scribens: Si autem extra disciplinam estis, adulterini ergo estis, & non filij.

Hebr. 12, 8.

Quæ sint virtutum portæ.

19. APERITE MIHI PORTAS IUSTITIÆ.] ORIGENIS. Quemadmodum iustitiæ, quæ una est ex virtutibus, portæ sunt actiones eius, ita erunt etiam portæ prudentiæ, & temperantiæ, & fortitudinis ac virtutum ceterarum, apertæ quidem probo, sed clausæ improbo. Sunt namque etiam vitiorum portæ apertæ quidem peruerso per vitiosas actiones, sed clausæ in viro morigerato. Fortè verò etiam aliter, propter illud, Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, singulæ virtutes sint portæ æternales ad mansiones æternas, per quas viri probi bonis suis actionibus similiter ingredientur. Saluatorem autem oportuit per omnes egredi, eleuatas & magnificatas pro dignitate magnitudinis Christi. Omnes enim assumpsit secundum dignitatem primogeniti omnis creaturæ. Et considera, num sicut Saluatori tolluntur & attolluntur, ita & unicuique secundum dignitatem vel tollantur & attollantur, vel ponantur, & non attollantur. Porro hæc portæ sunt etiam animarum ac viuæ, quocirca ipsis dicitur, Eleuamini. Et fortassis principes ac portæ mortuæ dicunt illud: Quis est iste Rex gloriæ? Sunt quidem hæc quoad multos portæ iustitiæ, sed quænam illa solius Domini portæ? Portas itaque iustitiæ vocat diuersas virtutis species; per illas enim Deum vniuersorum dignè possumus celebrare. Atque hoc manifestè declarauit per ea quæ subiunguntur: nam quasi responcionem quamdam tradit dicens, Hæc portæ Domini.

Psal. 23, 7.

Psal. 23, 8.

THEODORI. Iis qui castigantur portæ aperiuntur, ijs qui peccata deponunt. Qui disciplinam suscepit poterit confidenter di-

μιγίσις, καὶ λίγλ. τὸ κέρδ. τὸ πειρασμῷ ποδὸν δὴ τῆτο; Παιδύων ἐπαίδουσι με ὁ κέρδος, φησι. τῆτο τῆ κωδύων τὸ χρησίμω, ὅτι βελτίονα ἀπειργάσαστο. εἶδὲ ἐκπύρωθεν αὐτῆ τῆ δυνάμει καὶ τῆ κηδύμονια καὶ τῆ ἀφείναι τῆ δυνούϊ ἐπαπομῆναι, καὶ τῆ πάλω ἀπαλλάξαι; τῆ γδ θανάτω, φησὶν, ἐπαρέδακέ με. Εἰ γδ τῆ ἔξουσία αὐτῆ τὸ πᾶν ἔπειτω ὥστὶ διπλῶ ἐκίρδασι σωτηρία, τῆ τῆ ἀπαλλαγῆ τῆ δυνάμει, τῆ τῆ ἀπαλλαγῆ τῆς κακίας. διδὲ καὶ Παύλ. ἐλεγετὶ Ἐβραίοις γραφῶν εἰ γδ ἐπίτις ἐπιπαιδείας, φησὶν, ἄε νόθοι ἐστὶ, καὶ ἔχ' υἱοί.

10. ANOITE MOI HTAAZ DIKAIOSYNHZ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ωσπερ δικαιοσύνης, μιᾶς τῆ ἀρετῆς, εἰσι πύλαι αἱ κατ' αὐτῆ τῆ πράξει, ἕως εἶν ἀν καὶ φρονήσεως πύλαι, καὶ σωφροσύνης, καὶ ἀνδρείας καὶ τῆ λοιπῶν ἀρετῶν, ἀναγωγίαι μὲν εἰ τῆ ἀποδείας, κωλοισμῶν δὲ εἰ τῆ φαύλω. εἰσι μὲντοι καὶ τῆ κακίῶν πύλαι ἀναγωγίαι μὲν τῆ φαύλω δὲ τῆ καὶ κακίας πράξεων, ἀποκωλοισμῶν δὲ εἰ τῆ ἀείω. μέποτι δὲ καὶ ἀλλοι, δὲ τὸ ἄετι πύλαι οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπαρέθην πύλαι αἰώνιοι, εἰσι πύλαι εἰς τὰς αἰώνιας μισίας, ἔχουσι τῆ ἀρετῆς αἰώνιοι, δὲ εἰ καταλλάλλως εἰσελάσσονται τῆς πράξεων αὐτῆ. οἱ ἀποδείας τῶν δὲ σωτῆρα ἔχου δὲ πασῶν ἔχου δὲ, ἐπαρεμῶν καὶ μεγαθυμομῶν ἀξίως τῆ μεγέθει χειρῶν. πάσαι γδ ἀνάβασι κατ' ἀξίως εἰ τῆς ἀρετῆς πύλαι κτλ. στω. καὶ σὺ κατ' εἰ ὡσπερ τῆ σωτῆρα ἀρετῆ τῆ ἐπαίρονται, ἕως κατ' ἀξίως εἰσελάσσονται καὶ ἐπαίρονται, ἢ τίθει, καὶ εἰ ἐπαίρονται, εἰσὶ δὲ ἐμψυχοὶ καὶ ζωσται αὐται αἱ πύλαι, δὲ λέγεται αὐταῖς, τὸ ἐπαρέθην. καὶ τὰ χα οἱ ἄρχοντες καὶ αἱ πύλαι θαυρομῶν φασὶν τῆ. τίς ἐστὶν ἕτος ὁ βασιλεὺς εἰ δὲ δὲ ἐξουσία μὲν τῆ αἱ μὲν ὑπο πολλῶν πύλαι δικαιοσύνης, ἢ δὲ τίς μόνω τῆ κωλοισμῶν πύλαι, πύλαι εἰ δικαιοσύνης τὰς διαφορῶν εἰ ἀρετῆς εἰδέας καλεῖ δὲ ἐκείνω γδ δυνατῶν ἀξίως ὑμῶν τῆ ἄλλων θῶν. καὶ τῆ σαφῆσιν δὲ τῆ ἐπαρεμῶν εἰδήλωσιν οἶον γὰρ τῆ ἀποκωλοισμῶν δὲ ἔωσι λέγων, Ἄστὴ εἰ πύλαι εἰ κωλοισμῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τοῖς παιδουομῶν αἱ πύλαι ἀνοίγεται, τοῖς ἀποκωλοισμῶν τὰ ἀμαρτήματα. ὁ παιδουομῶν καὶ παρρησιας δυνάμει. λέγεται.

ἀνοίξαι μοι πύλας δικαιοσύνης. καὶ ὁ κριτὴς κατ' ἀναγωγὴν ἐκλεπτῶν τὸ εἰρημύμιον, καὶ πύλας τὰς τῆς ἕσπερος νοτίου, αἱ τὰς ποταμοῦ εἰσι καλλεισθήσονται, αἱ δὲ κρήνη δὲ τῆς ἀρετῆς, δι' ἐλαφροσύνης, δὲ δικαιοσύνης.

ΔΙΔΥΜΟΙ. Τὸ μὲν εἶν ἡμεῖς ὄνομα τῆς ἀρετῆς τῆ δικαιοσύνης προσεχρημάται κατ' εἶδος δὲ λοιπὸν ἄλλοις τις εἶποι ἀναλόγως τὸ ἀνοίξαι μοι πύλας δικαιοσύνης, καὶ πύλας φρονήσεως καὶ τῆς λοιπῆς τῆς κατὰ θεὸν φρονήσεως. Ἐπειδὴ δὲ δὲ πᾶσιν παρέσθη τῆς πυλῶν, λοιπὸν ἔτι τὸ τέλει τῆς, αἱ αἱ εἶποι, τις ἐνδοκίτων ἀγίων ἐλάτῃ, ἕκαστος πολλὰ, ἀλλὰ μίαν ὅλην πύλιν τῆς αὐτῆς τῆς κρήνης, δι' ἧς πάντες εἰσελεύσονται δικαιοσύνη.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τὸ δὲ εἶδος τῆς δικαιοσύνης ἀλλήλων μὲν εἶναι, ἡ πᾶσι δὲ ἕκαστος ἀρετῆς τὰς πύλας αὐτῆς τὰς ἰδίαις ἀρεταῖς λοιπῶν, αἱ δὲ εἰσέρχεται αἱ δὲ ἀσπίδες ἡ ἐπιμελοῦται τὸ ἀεὶ αὐτῶν κρήνη αὐτῆς: εἰσέρχεται δὲ ἐπὶ τὸ ἐξομολογησάμενος ἕκαστος ἑαυτῶν τῆς πυλῶν τῆς δικαιοσύνης ὄντας. εἰσέρχεται δὲ αἱ δὲ αὐτῶν, ἀλλ' εἰς αὐτῶν φρον. Οὐδὲ γὰρ ἕκαστος τὰς ἐπιμελοῦται τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ προσεχρημάται αὐταῖς.

ΤΟΙ ΑΛΛΟΙ. Πύλας δικαιοσύνης αἱ τῶν ἀρετῶν διδασκαλίαι πηγῆνται: ὡς γὰρ πύλας ὄντας δικαιοσύνης αὐτῶν λαβῆσαι χεῖρας γὰρ τὸν ἀνθρώπον.

κ'. ΑΥΤΗ Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ:] ΟΡΙΓΕΝΟΣ. Εἶποι δ' αὖτὸς πάντες τὰ ὑψίστην ἡ πύλας αὐτῆς, ἡς ἐπέστη ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ὡς πύλας. Ἦσαν δὲ πύλας τῆς κρήνης ἡ πύλας ἀνὸς αὐτῶν. καὶ τὸ, Μακάριοι οἱ κρηνοὶ τῆς κρήνης, ὅτι αὐτῶν διδοῦνται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡ ἕκαστος πύλη καὶ μίαν ἡ κρήνη ἡμεῖς Ἰησοῦς Χριστός, ὁ εἰπὼν. Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, ὡς τῆς ἀρετῆς ποδηγός ἡ διδασκαλῶν. Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φωνή, ἡ θύρα τῶν προσβάτων δι' ἧς εἰσέλθῃ, σωθήσονται, καὶ εἰσελεύσονται, καὶ ἐκλεύσονται, καὶ πομὴν εἰρήνης. τὸ γὰρ κρήνη ὁ προσρηκτός ἐστι λόγος.

ΗΣΥΧΗΙ. Πύλας πύλας ὄνομα, ἡ οἱ Περσῶν, δι' ἧν εἰσῆλθὲν ὁ Ἰσραὴλ. Πύλας δὲ πύλας ἡ πύλας, δι' ἧς ἀκρόατος ὡς προσεχρημάται, μαρτυρήματα ὑπὸ τῶν νόμων ἡ προσεχρημάται.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Δια δὲ τῆς; ἐπειδὴ πολ-

cere: *Aperite mihi portas iustitia.* Hoc dictum enim famendum est anagogicè, & celorum portæ sunt intelligendæ, quæ sunt elaustræ improbis, quæ sunt pulsandæ per virtutem, per eleemosynam, per iustitiam.

DIDYMI. Generale igitur virtutum nomen iustitiæ attribuitur; secundum speciem autem quis eas diuidens conformiter dixerit, *Aperite mihi portas iustitia*, & portas prudentiæ ac ceterarum actionum diuinarum. Postquam autem per omnes portas transierit, ceterum ad finem intinorum, ut ita quis dixerit, sanctorum finem perueniens, non amplius multas, sed vnã videbit portam ipsius Domini, per quam omnes iusti ingrediantur.

ANONYMI. Nomine autem iustitiæ allegoricè accepto, omnis virtutis moralis portæ dicendæ sunt ipsæ virtutes particulares, in quas ingrediuntur hi qui per earumdem exercitationem studiumque ipsas pulsant: ingrediuntur autem ad confitendum ea quæ egerant extra portas iustitiæ existentes. Dicit autem illos ingredi non per eas, sed in eas. Virtutum enim operationes minimè transgrediendæ sunt, sed illis immorandum est.

ALTEIVS. Portæ iustitiæ sunt deiferorum virorum doctrinæ: siquidem hominem apprehendentes ad veram iusticiam ipsum deducunt.

20. HÆC PORTA DOMINI.] ORIGENIS. Possit autem quis dicere hanc esse vltimam & postremam portam, ultra quam non liceat amplius progredi. Vltima autem porta Domini fuerit eius contemplatio; iuxta illud, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

ATHANASII. Postrema porta & vnica est Dominus noster Iesus Christus, qui ait: *Ego sum ostium*, utpote virtutis dux & magister. *Ego enim, inquit, sum ostium omniũ: per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.* Idem igitur etiam hic Propheticus sermo dixit.

HESYCHII. Portæ olim erant Lex & Prophetiæ, per quas Israël ad Deum ingrediebatur. Modò autem porta est Fides, per quam magis propriè nunc adducimur, Legis ac Prophetarum testimonio suffulti.

ANONYMI. Ad quid hoc? Quia multæ portæ

CATE-
NA PA-
TRVM.
Math. 25.

Iustitia
nomen ge-
nerale om-
nium vir-
tutum.

Matth. 5.
8.

Christus
est porta
cali.
Ioan. 10. 9.

Ibid.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quod sit
signum por-
tæ Domini.
Math. 7,
14.
Call via
arcta est.

portæ sunt siue perditionis, siue vitæ, tradit signum portæ Domini. Quocirca ait: *Hæc porta Domini.* Illæ enim non sunt Domini. Atque insigne eius est, quod castigati ingrediuntur per eam. Est enim arcta & angusta, & qui sunt afflicti per eam ingrediuntur. Alia verò lata est & spatiosa. Non enim est, non est inquam alius modus ad Dei ac Patris notitiam perueniendi, nisi per hunc eundem quem dixit Christus: *Nemo enim, inquit, venit ad Patrem nisi per me.* Ingredimur igitur in familiaritatem tamquam ad Deum, quin imò in Regnum cælorum per. Saluatorem nostrum Iesum Christum, tamquam per ostium quoddam vel portam.

Ioan. 14, 6.

Christus lapis à In-
dæu repro-
batus.

Lucæ 20,
17.

22. LAPIDEM, QVEM REPROBAVERVNT ÆDIFICANTES.] ORIGENIS. Hæc sententiâ refertur ad Christum: ipse enim in Euangelijis hanc Prophetiam citat dicens: *Nunquam legistis; Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Ædificantes autem hîc dicit Iudæos, Scribas & Phariseos, quandoquidem reprobarunt ipsum dicentes: Samaritanus es; & dæmoniū habes. & rursus: Hic non est ex Deo, sed seducit turbam.*

Ioan. 8.

Ioan. 7.

Isaïæ 28.
Christus lapis angu-
laris.

EVSEBII. Angularis ipsum nominavit Isaïas, & electum, ac pretiosum lapidem; eod quod in vnum angulum duas domos coniunxerit. Fuerit autem viuus, sicut etiam reuera electus lapis Dei Filius, qui Dei ædificium conuertit, ac duos angulos, scilicet vetus ædificium ex circumcisione, & nouum ex Gentibus, in vnum angulum coniungens. Hunc igitur lapidem illi de circumcisione olim prius ædificantes Scribæ ac Legis Doctores, & Principes sacerdotum, à semetipsis reiecerunt ac reprobarunt: quod utique factum est initium & caput anguli alterius Ecclesie ex Gentibus, & factum est à Christo munus ipsi maximum gratissimumque.

Dan. 2, 34.

Isaïæ 28,
16.

Hab. 2, 12.

ANONYM I. Hunc lapidem nobis Isaïas & Daniel insinuant: hic quidem dicens, *De monte abscissus est lapis sine manibus;* ille verò, *Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honorabilem: & qui credideris in illum non confundetur.* Hunc Iudæorum Pharisei & Scribæ (de quibus dictum est: *Va qui ædificant ciuitatem in sanguinibus & in iniqui-*

λαί αι πύλαι ηπι απολείαι, ητι ζωής, λέγα το ωδωσμον της τε κρείς πύλης. Διό φησιν· Αύτη η πύλη τε κρείς, εκείνη γδ εχλ τε κρείς. & το ωδωσμον αυτης, το δι αυτης τες παιδεουμους εισιτωαι. Σπηνι γαρ εστι & πηλιμυρην, κη οι θλυβουμοι δι αυτης βαδισονται. η δε αλλη πακτηια κη θρωχαιος. Ου γαρ εστι, εα ετι καθ' επιροη πα τρωποι επι τλω τε θις κη πατρως αφικεσθ γνωση, η κη τωτον αυτων δι ερη ο Χερεσδ' εδεις γαρ, φησιν, ερχεται προς τον Πατέρα ει μη δι' εμου. Ειστερχουμεθα εν εις αιεθητητα ως προς θωον, αλλα κη εις τλω τω ερατων βασιλείαι, καθ' απρη δια τω θυεσθ η πύλης, τε σωτηρος ημω Γησθ Χερεσθ.

αβ. ΛΙΘΟΝ, ΟΝ ΑΠΕΔΟΚΙΜΑΣΑΝ ΟΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΥΝΤΕΣ.] ΟΡΙΓΕΝΟΣ. Τετο το ρητορ εις Χερεσθ αναφορται· κη γδ αυτος εν τοις Ευαγγελίοις ταυτω ωδωσθ ηδω φερεσθηται λεγων· Ουδ' εστι ανιγνωσι· Λιθω; δι απεδοκιμασαν οι οικοδομωντες, ετος εχρηθη εις κεφαλιν γωνιας; οικοδομωτας δε τες Ιουδαιες λεγα, τες γραμματεις, τες Φαρισαίαις, οη απεδοκιμαζον αυτην λεγοντες· Σαμαρειταις ες, & δαυμβιον εχες. κη παλη· Ουτος εα ερη εν τε θις, αλλα παλη τον οχλον.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Αεροχησθιοι αυτων ωνομισαν Ησαϊας, κη εκλεκε τον κη επιροη λιθον, δια το σωαπην υπο μιας γωνιας δυο οικοδομωτας. ζων δ' αν ειη, ως αληθως κη εκλεκετος λιθος ο τε θες υος, ο κη κη θεου οικοδομωτω σωαπην, & τες δυο γωνιας, τλω τα παλαιαν οικοδομωτη εν φελετωμης, & τλω νεας η εθιων, υπο μιας σωαπηνω γωνιας. Τετον μω εη η λιθον οι εκ φελετωμης παλη φερεσθον οικοδομωτες γραμματεις κη νομοδιδασκαλοι, & αρχερεις, ες ιαυτ' απεβαλον κη απεδοκιμασαν δδ η γηρον αρχη & κεφαλη γωνιας επιροη· ες εθιων εκκλησιας, & γηρον ωδω Χερεσθ δαεθν αυτη μεγαση κη καχαιτωμωσ.

ΑΝΩΝΤΜΟΥ. Τετον ημιν τον λιθον Ησαϊας & Δανιηλ μπηυεσθ· α μω ειπων, ετμηθη λιθω ες ορος ανω χερεσθον ο δε, Ιδω τιθημι εις τα θεμελια Σιων λιθον πολυτιλη, εκλεκετον, ακροχουσιαν, επιροη· κη ο πεδωων επι αυτω ε καταχμωθησεται. Τετον οι τω Ιουδαιων Φαρισαίοι κη γραμματεις (ωει εν ειρηται Ουαι) οι οικοδομωντες εν αιεσσι κη εν αιεθιας

CATENA PATRVM.

κίαις Γερουσαλήμ) ἀπεδοκίμωσαν, ἢ βεβλήθη-
 θέντες αὐτῷ τὸ κήρυγμα ᾧ ἡσάδεδεσθη·
 ἀλλ' ὁμοίως εἰς κεφαλῶν γωνίας ἐγρέθη, τί δὲ
 γωνίας ἴδιον; τὰ κειρωσιμῶν εἰς ἐν συ-
 νάπτειν. γωνία δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ἢ κεφαλὴ
 ὁ Χριστός, ὁ δὲ τῆς ἀγγελικῆς γωνίας τὰ
 ἀμφότερα ἐπιποιῶν, καὶ τὰς δύο κτίσεις ἐν
 ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἀνθρώπον, καθὰ πα-
 ρεῖ Παυλὶ μαμαθήκωδον.

ratibus Hierusalem) reprobarunt, eius præ-
 dicationem suscipere nolentes: attamen factus
 est in caput anguli. Quid autem anguli pro-
 prium est? Ea quæ separata sunt in unum con-
 nectere. Angulus porro est Euangelium, cu-
 ius caput Christus est, qui per angulum Euan-
 gelicum fecit utraque unum, & duos con-
 dit in semetipso in unum novum hominem,
 prout à Paulo didicimus.

Ephes. 2, 15.

κγ'. ΠΑΡΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΓΕΝΕΤΟ ΑΥΤΗ.]

23. A DOMINO FACTA EST HÆC.]

Solus Chri-
 stus factus
 est in caput
 anguli.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἔστι ἀνθρώπων τὸ γω-
 νίον, ἐκ ἑὸς ἢ πολλῶν· ἐκ ἑὸς ἀγ-
 γέλων, ἐκ ἑὸς Ἀρχαγγέλων τὸ τοιαύτω
 πλέξαι γωνίαν. Οὐδεὶς γὰρ ἴχθυς, ἢ δί-
 καιος, ἢ σοφώτης, ἐκ ἀγγελῶν, ἐκ
 ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ κατόρ-
 θωμα· τὸ τῷ αὐτῷ ἰδικῶς τὸ ἔρχον.

ORIGENIS. Non erat humanum quod
 factum est, non erat unius ex multis: non
 erat Angelorum, non erat Archangelorum
 talem angulum componere. Nemo ergo hoc
 potuit, non iustus, non Propheta, non An-
 gelus, non Archangelus, sed solius Dei erat
 hoc præclarum facinus: erat hoc proprie ip-
 sius opus.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τίς ὅστις θαυμαστὴ γω-
 νία; ἢ συνόδος ἢ δύο ἰθύναι ἢ εἰς τὴν
 ἀσέβειαν. καὶ γὰρ ἐκ ἑὸς ἰθύναν πολλὰ
 μυριάδες ἐπίστυσαν, καὶ οἱ Ἀπόστολοι
 ἐξ Ἰουδαίων. ὁ δὲ τί δὲ εἶπεν ἐν ὀφθαλμοῖς
 ἡμῶν; ἢ γὰρ πᾶσιν ὅτι τὸ θαῦμα κατὰ
 δόξαν. Τίς γὰρ ἐκ ἀν ἐκπλαγείη, τίς ἐκ
 ἀν θαυμάσειεν, ὅτι ἐνθα ἐσαυροῦθη ὁ Χρι-
 στός, ἐκεῖ προσκυνοῦται ὁ Χριστός, καὶ οἱ
 μὲν σωροῦσαντες, ἐν ἀπείρῳ, οἱ δὲ προσ-
 κυνοῦντες, ἐν δόξῃ. καὶ πᾶσαν τὴν οἰκ-
 ομένην περιέδραμον ὁ λόγος, συνάπτων
 τῇ ἀληθείᾳ ἅπαντα.

DIDYMI. Quis est angulus admirabilis?
 Coitio duarum Gentium ad pietatem. Etenim
 ex Gentibus plurimæ myriades crediderunt,
 & Apostoli ex Iudæis. Ad quid autem dixit
 in oculis nostris? Quia hoc miraculum non
 est omnibus manifestum. Quis enim non ob-
 stupescat, quis non admiretur, quod ubi cru-
 cifixus est Christus, illic Christus adoretur, &
 qui eum quidem crucifixerunt, ignominiam,
 qui verò adorant, gloriam afficiantur. Nam
 Verbum uniuersum terrarum orbem perua-
 sit, veritati cuncta coniungens.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὁ δὲ Σύμμαχος, ᾧ ἡσά-
 κλειν, φησὶν, ἐγρέθη τὸ τῷ, καὶ ᾧ ἡσά-
 εφάνη ἡμῖν. ᾧ ἡσάδοξον γὰρ ἀληθῶς, ἐπιπέ-
 να πατρὸς θαύματος ἑὸς, ὃ εἶδεις ἐδὲ προπο-
 τὲ ἠλπισε, τὸν τῷ Θεῷ ὑπὸ ἀποβληθῆναι μὲν
 ὑπὸ τῶ ἀρχόντων τῶ πορτέρου λαῶ, καὶ τῶ παρ'
 αὐτοῖς οἰκοδομῆς ἀποδοκιμασθῆναι ἀρχηγῶν
 δὲ γωνίας καὶ κεφαλῶν ἢ ἀλλοθῶν καὶ
 ἀλλοφύλων ἰθύναν, ἢ πάλαι πλάταις δι-
 μοπακαῖς ὠκίωδων.

THEODORI. Symmachus autem ait,
 A Domino factum est hoc, & admirabile ap-
 paruit nobis. Reuerà enim admirabile, & su-
 pra omne miraculum erat, quod nemo un-
 quam sperasset, nempe Dei Filium à prioris
 quidem populi principibus reijci, & ab ædifi-
 cio ipsorum reprobari; principem verò &
 caput fieri alienigenarum ac Gentium perē-
 grinarum, quæ erroribus dæmoniacis olim
 additæ fuerant.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τῷ τῷ εἶδε τὸν λίθον ἐπὶ μα-
 κάριος Δανιὴλ τμηθῆναι ἀνδρῶ χειρῶν, ἢ ἀκοι-
 νώντων ὃ παρβένε τόπον διδασκόμωτος· εἰ δὲ
 καὶ τὸ σάρκα ἐξ ἡμῶν ἔχη, ἀλλ' ὁμοίως αὐτῇ τῇ
 ἢ τῷ λόγῳ ὑπόστασις ᾧ ἡσά κλειν τυχα-
 νει τῷ Πατρὸς. Καὶ ὅλον δὲ τὸ μυστήριον
 τῇ δυνάμει τῆς Θεότητος γέγονεν. Ὅθεν
 ὅτι θαυμαστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, πῶς
 ἔτιτε παρβένε, πῶς ὁ σωροῦθεις ἀνέστη καὶ
 τὰς νεκρὰς ἀνέστησε, πῶς ὁ βαπτισθεὶς,
 &

ANONYMI. Hunc lapidem beatus quo-
 que Daniel vidit excisum sine manibus, edo-
 cens Virginis partum sine communicatione
 fuisse: et si autem carnem ex nobis habeat,
 attamen hoc Verbi suppositum etiam à Do-
 mino Patre existit. Quin & totum hoc my-
 sterium virtute diuinâ factum est. Vnde est
 mirabile in oculis nostris, Quomodo Virgo
 pepererit; quomodo crucifixus resurrexerit,
 quomodo is qui a lapis cæsus, & confusus,
 &

Dan. 2, 35.
 Christus
 lapis sine
 manibus
 excisus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

& quæcumque alia perpeſſus fuit, orbem ter-
rarum ſubegetit.

Qua fit
dies quam
fecit Do-
minus.

24. ΗΑC DIES QVAM FECIT DOMINVS.]
ORIGENIS. Non Solis curſum hoc loco diem
vocat, ſed præclara facinora quæ in eo geſta
ſunt. Quemadmodum enim qui diem ma-
lum dicit, non Solis curſum, ſed mala quæ in
ipſo ſunt intelligit ; ita etiam bonum diem,
præclara facta quæ in illo contigerunt. Quod
autem dicit eſt eiufmodi : Omnia præclara
facinora quæ in eo geſta ſunt Deus fecit: erat
enim illius ſolius manus efficere quæ facta
ſunt. Quid enim poſſit cum hoc die confer-
ri, in quo cum hominibus facta eſt reconci-
liatio, & diuturnum bellum fuit diremptum,
& terra cælum euasit, & homines terrâ indi-
gni Regno digni viſi ſunt , & noſtræ naturæ
priinitix ſuper cælum ſublatae ſunt , & paradi-
ſus apertus eſt, & veterem patriam recepimus,
& expunctum eſt maledictum, & ſublatum
peccatum. Eſſi enim omnes quoque dies fe-
cerit, illum tamen eximiè, quandoquidem
in illo maxima ſua myſteria impleuit. Qua-
propter etiam nos exultemus & lætemur in
eo duplicem quamdam ſolemnitatem cele-
brantes : vnam quidem, quod à captiuitate
diaboli ſimus liberati; alteram verò, quod et-
iam ad Regnum cælorum adducamur.

2. Cor. 5.

Rom. 5.

Ephes. 1.

Gal. 3.

Rom. 7. &
8.

Rom. 3.

ΑΓΗΝΑΣΙΙ. Qualis autem hæc dies,
niſi ſalutaris Gentium vniuerſarum , in qua
lapis reiectitius factus eſt in caput anguli. Si-
gnificat autem hic fermo diem reſurrectionis
noſtri Saluatoris, quæ ab ipſo denominatur,
ſcilicet Dominica dicta.

THEODORI. Intelliges autem quomo-
do dictum ſit, *Hæc dies quam fecit Dominus,*
ſi attenderis, quomodo in mundi opificio in
prima die nihil aliud feciſſe ſcribitur quàm
ipſam ſolam diem. Dixit enim Deus: *Fiat
lux; & facta eſt lux: & vocauit Deus lu-
cem Diem.*

Gen. 1.

EIVSDEM. Lætitiam hoc loco intelli-
git ſpiritualem, intelligibilem, ipſius mentis.
Exultemus & lætemur in ea. Etenim & hoc
haud exiguum opus bonum eſt, gaudere bo-
nis, exilire, lætari, cum voluptate Dei bene-
ficia ſuſcipere.

Postulat
ſalutem à
Domino.

25. O DOMINE SALVA NUNC.]
EUSEBII. Quoniam videbat orbis terræ
beneficium rerumque mutationem, & in

καὶ ἐμπιυθεῖς, ἀλλὰ τὸ ὅσα παθῶν, τὴν
οἰκουμενίῳ ὑπέταξεν.

κδ'. ΑΥΤΗ Η ΗΜΕΡΑ ΗΝ ΕΠΟΙΗΣΕΝ
Ο ΚΥΡΙΟΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Η' μέρα ἐστὶν ὅ-
σα ἐχὶ τὸν δρόμον λέγει τὸν ἡλιακὸν, ἀλλὰ
τὰ κατ' ἄρθρα τὰ ἐν αὐτῇ γινόμενα.
ὡσπερ γὰρ ἡμέραν πομπῶν λέγει, ἔ τὸν δρό-
μον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῇ κατὰ ἕνα
ἔ ἡμέραν ἀγαθῶν, τὰ ἐν αὐτῇ κατ' ἄρθρα.
ὁ δὲ λέγει τοῦτο ὅτι· πάντα τὰ κα-
τ' ἄρθρα τὰ ἐν αὐτῇ γινόμενα ὁ θεὸς ἐποίη-
σε· τῆς γὰρ χειρὸς ἐκείνης μόνος ἡν τὰ γινό-
μενα. Τί γὰρ τῆς ἡμέρας ταύτης ἴσον γινόμε-
να ἐν ἡ καταλλαγῇ θεῷ πρὸς ἀνθρώπους
ἐγένετο, καὶ ὁ χρόνος κατελύθη πόλεμος,
ἔ ἕσπετος ἀπεδείχθη ἡ γῆ, καὶ οἱ τῆς γῆς ἀνά-
ξιοι ἀνθρώποι ἐ βασιλείας ἐφάνησαν ἄξιοι,
καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ὑπέ-
ρανω ἤν ἕσπετος ἀννήχθη, καὶ ὡς εἰσοὺς
πύργου, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀπελάβομεν πα-
τερίδα, καὶ κατὰ ἕνα ἠφανίσθη, καὶ ἡ ἁμαρτία
ἐλύθη. εἰ γὰρ καὶ πάσαι τὰς ἡμέρας ἐποίησεν,
ἀλλ' ἐκείνῳ ἔξαιρέτως, ἐπειδὴ τὰ μέγιστα
ἐν αὐτῇ τῷ οἰκίῳ μυστηρίῳ ἐπείρασσε. διό-
περ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλιασώμεθα ἔ διαφορῶ-
μεν ἐν αὐτῇ διπλῶν πια χάρα πατήρων
ἀγνοῦντες· μίαν μὲν, ὅτι τῆς αἰχμαλωσίας τῆ
δραβόλε ἐβρύδθημεν· δεύτεραν δὲ, ὅτι καὶ πρὸς
βασιλείαν ἕσπετος ἀναγόμεθα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ποῖα δὲ αὕτη ἡμέρα, ἀλλ' ἡ
ἡ σωτήριος τῶν ἐθνῶν ἀπάντων, καὶ ἡ ὀδο-
βληθεὶς λίθος γέροντι εἰς κεφαλῶν γυνίας.
σημαίνει δὲ ὁ λόγος τὴν ἀναστάσιμον τῆ
σωτήρος ἡμερῶν, τὴν γὰρ ἐπάνουμον αὐτῆ γρο-
μενίῳ, δηλαδὴ κυριακῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Νοήσας δὲ πᾶς λέλειπ, αὕτη
ἡ ἡμέρα ἡν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἐπέσπασας, ὅπως
ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ εἰδὸν
ἔπρετο ἀναγέγραπται πεποικῶς ἀλλ' αὕτη
μόνον ἡ ἡμέρα. εἶπε γὰρ ὁ θεὸς· γεννηθῆτω φῶς, καὶ
ἐγένετο φῶς· ἔ ἐκάλεισεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Εὐφροσυνίῳ ἐστὶν ὅσα
λέγει τὴν πιδματικῶν, ἢ νοσηρῶν, ἢ ἔξουσίας.
ἀγαλλιασώμεθα καὶ διαφορῶμεν ἐν αὐτῇ.
ἔ γὰρ καὶ τὸ ἐ μακρὸν κατ' ἄρθρα, τὸ χαίρειν
ὅτι τὰς ἀγαθοῖς, τὸ σικριτῶν, τὸ διαφορῶμεν, τὸ
μετ' ἡδονῆς δέχεται τῆ θεῶν τὰς διεργασίας.

κε. Ω ΚΥΡΙΕ ΣΩΣΟΝ ΔΗ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ε-
πεὶ δὲ εἶδὸ τῆς οἰκουμένης τὴν διεργασίαν καὶ
τὴν ἡν πρὸ παραγμάτων μεταβολὴν, καὶ πρὸς
τὸ

τὸ βέλπον μεταίωσιν, συγχαίρον τοῖς ὑπο-
λαύσει φησιν· ὃ κύριε σώσον δὴ· ὃ κύριε
δύοδωσον δὴ. τετέστι, δάσωσον τὰς ὑπο-
λαύοντας, ὥστε ἐμπλησθῆναι, καὶ καρπῆς
αἰτίαις ὅπως εἰξαδαὶ τῆς χάριτος. ῥαδίως
αὐτοῖς ποίησον τὴν ὁδὸν, ὥστε μὴ τὸ τυχεῖν,
μὴ ἐκπεσεῖν ἔξω τούτων κελῶν.

Δ Ι Δ Υ Μ Ο Υ. Σώσον ἔξω κακῶν ἔξω
κατεχόντων λυτῶν ἔξω· ὅσον ἀμαρτίας,
πλάνης. δύοδωσον δίκαιον ἡμῖν τὴν ὁδὸν
ἔξω ἀρετῆς ἔργασάμεν ἔξω, ὥστε πρὸς τὴν
ἀφ᾽ ἑνὸς δὲ ἐπιζῶσα, πρὸς ἧς ἔγραψε τὸ
ἐπὶ ὁμῶν.

κς'. ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΣ Ο ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ
EN ONOMATI KYRIOY.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ
ταύτην τὴν φωνὴν οἱ εὐαγγελιστῆς πρὸς
Χριστὸν προσφώνησαν ἔξω ὁμοιωσάντων· αὐτὸς
γὰρ ἀληθῶς ἔστιν ὁ ἀποστολικὸς καὶ ἐπὶ ὀνόματι
τῷ κυρίῳ ἐρχόμενος, πάντων ἔξω παρ'
αὐτῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ ἐ ἀγγέλων ἐληλυθό-
των ὡς κυρίῳ δέξαν. Ἀμίλει τὰδε λέγει,
κύριε ἔκαστος ἔφη· καὶ ἔκαστος ἔξω
ἀγγέλων φησὶ πρὸς ἡμᾶς ἐρχεται, ὃ κύριε
ἀπέστειλε με. ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐπὶ ὀνόματι κυ-
ρίῳ ἐρχόμενος δὲ λογιζόμενος ἔστι.

Α Ν Ω Ν Υ Μ Ο Υ. Εὐ δὲ ὁ ἐρχόμε-
νος, ἐχ' ὁ ἐλθὼν· αἰεὶ γὰρ ἐρχεται, καὶ
ἐπιδημεῖ τῷ ἔξω ἀνδρῶν ἡμέτεροι (εἰ καὶ
μὴ δὲ σαρκῶς) ἐκ νέου, ἐ μεταβαί-
νων αὐτὸς (ἀφ᾽ ἑπὶ γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος)
ἐ πληροῖ τὸν ἕρανόν ἐ τὴν γλῶσσαν θεϊκῆ πα-
ρυσία· ἡμεῖς δὲ ἡμέτεροι ἐ δὲ θεοῦ ἐπιζῶντων
αὐτῶν, ἢ μακρυνομιζῶν αὐτῶν.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Υ. Ταύτην τῶν δεσπότη
τὴν φωνὴν καὶ παῖδες ἰβραίων προσή-
νευκαν, εἰς ἕλογον ἔξω τὰ θεῖα λόγια ὑπε-
χνηκόμενοι, καὶ τὴν ἀληθῆ δὲ ἰσχυρὰ σιωποῦν
ἐ βελομήτων. ἔξω γὰρ γεραματίων καὶ Φαρι-
σαίων Σαμαρείτην τὸν δεσπότην κελῶν-
των, οἱ παῖδες αὐτὸν ἔξω τὸν ἐρχόμενον ὁμο-
λόγησαν, καὶ δὲ λογιζόμενον ἐκάλουν. Καὶ τὸ ὡ-
σαννά δὲ ὁμοίως ἐπὶ τῆδε κεῖται τῆ προσφη-
τεία· τὸ γὰρ σώσον δὴ ὡσαννά ὡσαύτως τῶν
ἰβραίων κείμενον ἔνευον.

κζ'. ΘΕΟΣ ΚΥΡΙΟΣ, ΚΑΙ ΕΠΕΦΑΝΕΝ
ΗΜΙΝ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ γὰρ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐ
τόπον ἔστιν ἀμείψαι, ἀλλ' ἐπιφανῆσαι, πρὸς τι-
νον ἐχ' ὁρώμενον ὑπάρχων γὰρ ἀόρατος, τῶν
εἶναι εἰκὼν θεῦ ἀόρατος, μορφῶν δὲ ἕλε λα-
βῶν, καὶ ἡμῶν ὁ λόγος σαφῆς ὡφθη.

TOMVS III.

melius conuersionem, hisce fruuentibus con-
gratulans ait: *O Domine saluum fac nunc; ὃ
Domine bene prosperare nunc.* Id est, Conser-
ua Domine illos qui his fruuntur, vt etiam
repleantur, & gratiâ dignos fructus exhibeant.
Redde eis viam facilem, vt postquam affecuti
fuerint, à talibus bonis non ampliùs excidant.

D I D Υ Μ Ι. *Saluum fac* à malis quæ nos
detinent liberando; v. g. à peccato, errore.
Bene prosperare facilem nobis virtutum viam
exhibendo, vt ad earum affecutionem simus
comparati, de qua scripsit id quod se-
quitur:

26. B E N E D I C T V S Q V I V E N I T
I N N O M I N E D O M I N I.] O R I G E -
N I S. Hanc etiam vocem de Christo Pro-
phetiam esse exposuerunt Evangelistæ: ipse
enim reuera est qui cum auctoritate venit in
nomine Domini, cum omnes ab ipso tam
viri quàm Angeli venerint tamquam serui
Domini. Quilibet enim eorum dicebat, Hæc
dicit Dominus: & vnusquisque Angelorum
ad quem mittitur ait, Dominus misit me.
Verùm ille qui venit in nomine Domini be-
neditus est.

A N O N Υ Μ Ι. Pulchrè autem *qui venit*, non
qui venerat: semper enim venit, & cum ho-
minum genere versatur (etsi non per carnem)
minimè motus, minimè transiens ipse (inmu-
tabilis enim & inuariabilis) tam cælum quàm
terram implet diuinâ præsentia: nos verò
animo & affectu ipsi appropinquamus, vel
ab ipso recedimus.

T H E O D O R I. Hanc vocem pueri Hebræo-
rum Domino attulerunt, in reprehensionem
illorum qui diuina oracula docere se profite-
bantur, & veritatem cognoscere nolebant.
Cum enim Scribæ & Pharisei Dominum
appellassent Samaritanum, pueri ipsum esse
aduenientem confitebantur, & beneditum.
nuncupabant. Quin imò vox *hosanna* simi-
liter in hac vaticinatione posita est: nam istud
saluum me fac hosanna positum in Hebræo
textu inuenimus.

27. D E V S D O M I N V S, E T I L L V X I T N O B I S.]
O R I G E N I S. Ipsum enim venire non est locum
mutare, sed apparere, qui antea minimè vide-
batur: nam cum inuisibilis existeret, eò quòd
esset imago Dei inuisibilis, formam serui ac-
cipiens, & Verbum caro factum apparuit,

CATE-
NA PA-
TRVM.

Math. 23,
38.
Christus
ille benedi-
tus qui
venit in
nomine
Domini.

Math. 21,
9.

Deus inui-
sibilis per
incarnatio-
nem nobis
illuxit.

Z z vt

CATE-
NA PA-
TRVM.
Ioan. I.

vt hoc modo apparens, nos adduceret per hanc cognitionem ad gloriam quoque ipsius contemplandam, *Gloriam unigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis.*

THEODORI. Manifestè Domini apparitionem celebrat, per quam salus omnibus restituitur. Dixit autem Deum secundum Spiritum, & Dominum secundum nomen Filij. Quapropter etiam Dominus Deus & Deus Dominus est, & apparens vt Dominus, nostrum ipforum dominatus est ad vitam; iuxta illud, *Vt mortuorum & viuorum dominetur.*

Rom. 14,
9.

HESYCHII. Hoc loco igitur Propheta incarnationem admiratur, quòd cum Deus esset ac Dominus, & illius naturæ existeret, dignatus fuerit apparere. Quando autem dicit *Illuxit*, dispensationem intelligit, vt quòd in vterum virgineum venerit, & cum hominibus conuersatus sit. Quocircà dicit, *Benediximus vobis*, quòd tale donum sitis consecuti. Hoc etiam Christus dixit: *Multi Propheta & iusti cupierunt videre qua videtis, & non viderunt, & audire qua auditis, & non audierunt.*

Marth. 13,
17.

Quid per
condensa
intelligatur.

CONSTITVITE DIEM SOLEMNEM IN CONDENSIS.] ORIGENIS. Condensa verò vocat Cherubim, quæ propitiatorium obumbrabant: hoc enim est *in condensis*. Condensare enim est tegere: Cherubim autem alis tegebant propitiatorium.

THEODORI. Inuocantes, & Spiritu sancto hæc futura præuidentes, Prophetæ beatos pronuntiant eos qui aliquando digni futuri essent horum consummatione.

ANONYMI. Hoc autem Aquila quidem sic interpretatus est dicens, *Ligate solemnitate in pinguibus*; Symmachus verò, *Colligate in celebri conuentu densitates usque ad cornua altaris*. Præcipit autem per hæc sermo diuinus, multis muneribus Dei domum replere, & frequentibus tabellis votiuis ipsum coronare temporibus solemnitatum.

Isaiz 6, 6.

DIDYMI. Πυκάζοντες sunt hi qui germina fructusque recentes ferunt: in his igitur, inquit, existentes, constituite recentem solemnitatem, quæ pertingat vsque ad cornua spiritualis altaris, è quo cum prunam forcipe accepisset, alter Seraphim mittitur ad Prophetam, ad ipsum expiandum & peccatum eius auferendum.

ἢ ἔτι φαεῖς, χειραγωγήσῃ ἡμᾶς διὰ ταύτης τῆς κατανόησεως εἰς τὸ κ' ἢ δόξαν αὐτῆς θεάσαοθι, δόξαν ὡς μονοφυῆς ὡσαύτα πατέρες, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τὴν τῆς κυρίας σαφῶς ἐπιφάνειαν ὑμεῖς, δι' ἧς ἡ σωτηρία τοῖς πᾶσι διδομένη εἴσεται. Ἐπεὶ δὲ εἶπε καὶ τὸ πνευματικόν, ἡ κύριον καὶ τὸ τῆς ἡσυχίας ὄνομα. Διότι καὶ ὁ κύριος θεὸς καὶ ὁ θεὸς κύριος, ἐπιφανεῖς τε ὡς κύριος, ἐκυλεύσων ἡμᾶς αὐτῶν εἰς ζωὴν καὶ τὸ ἵνα νεκροὶ καὶ ζῶντων κυλεύσων.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἐνταῦθα τοῦτον ὁ φερφῆτης τὴν σάρκασιν θαυμάζει, ὅτι θεὸς ὢν καὶ κύριος ὢν, καὶ τῆς ἐσθίας ἐκείνης, κατηξίωσεν ἐπιφανῆσαι. Ὅσα δὲ εἶπη ἐπέφανε, τὴν οἰκονομίαν λέγει, τὸ εἰς μήτραν εἰσελθεῖν παρθενικῶν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας εἰσαφέρειν. Διὰ δὲ τῆτο, διλογησάμενοι ὑμᾶς φησὶ, ὅτι ποιανύτης ἀπηλάτυσάτε δωρεάς. ὁ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε. Πολλοὶ φερφῆται ἔδίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν αὐτὸν εἰδέναι, καὶ ἐκ εἰδέναι, καὶ ἀκούσαι αὐτοῦ ἀκούειν, καὶ ἐκ ἠκούσαν.

ΣΥΣΤΗΣΑΣΘΕ ΕΟΡΤΗΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΥΚΑΖΟΥΣΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πυκάζοντα δὲ τὰ Χερυβίμ φησὶ, τὰ ἐπισημαζόντα τὸ ἱλασθῆλον· τῆτο γὰρ ὅτι τὸ ἐν πυκάζουσι. πυκάζειν γὰρ τὸ σκέπειν· τὰ Χερυβίμ δὲ ἔσκαιπον ταῖς πῆρυξι τὸ ἱλασθῆλον.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπειξάμενοι, ἔτι μέλλοντα φερφωθήσαντες, τὰ ἀγία πνεύματι φερφκείμεθα, οἱ φερφφῆ) μακαρίζουσι τὰς μέλλοντας τῆς διδοτικῆς ματρῶν ποτὲ καταξίωσθαι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τῆτο δὲ ὁ μὲν Ἀκύλας ἔτιως ἠρμηνεύσει εἰπῶν, Δίδοται ἑορτὴν ἐν πμιελῶν· ὁ δὲ Σύμμαχος, Σωδῆσεται ἐν πανηγύρῃ πυκάζουσα ἕως τῆς φερφτων τῆ θυσιασθείας. φερφφτ τ δὲ διὰ τέτων ὁ θεὸς λόγος, πολλοῖς κημιλλοῖς πληρῶν τὸν οἶκον τῆς θεῆς, καὶ ἀναθήμασι πυκνοῖς σφραφειν αὐτὸν καὶ τὰς ἑορτῆς καιρῆς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πυκάζοντες εἰσιν οἱ βλαστῆς ἡ καρπῆς ἀρπ φερφφτες ἐν τέτοις ἐν φησι, τυγαχάγοντες, νιόφουτα συστήσαοθι ἑορτὴν ὡσατείνεσθαι, μέχρι τῆ φερφτων τῆ πνευματικῆς θυσιασθείας, ἀφ' ἧ τὸν ἀνθρώπου λαβὼν τῆ λαβίδι, τὸν ἔπερι τῆ Σεραφίμ διδοσέλλεται φερφ τὸν φερφφῆτιον, ἐπὶ τῶ καθάραι αὐτὸν, καὶ φερφφειν τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς.

ΑΝΩΝΥ-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τίσι δὲ προσάττεται ποιῆσαι ἰορτίω, ἢ τοῖς διδασκάλοις καὶ ἱερέσι, τάχα δὲ καὶ ἀγγέλοις ἱεροῖς; Εἰορτῆ δὲ σιωπασαμένη καὶ ὑπόμνησι θεῶν τὸ προσάττεται ὅτι τὰ δέοντα, καὶ τὴν ἀλήθειαν προσείη. Αὕτη δὲ μέγιστα χάριτα ἔχει ἐν τοῖς ἀποσταθμοῖς τὴν παλαιότητα, ὅτι τὸ γενεὴ καλῶ φυτείας.

ΗΞΥΧΗΙΟΥ. Τὸ ἐν τῇ πυκνῶσει ἀντιτὴ πεπυκνωμένοις τίθενται τὸ γὰρ πεπυκνωμένοις πεπυκνωμένοις καὶ οἱ ἕξω τῆ καὶ ἡμᾶς λόγῳ καλεῖται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τί ὅτι συστήσατε ἰορτίω ἐν τοῖς πυκνῶσει; καὶ μὲν τὸ ἕνα ἱερηνότιω, οὕτως ἐστὶν ἡλικίας ἡλικίας καὶ δὲ τὸν ἴτερον, στεφανώματα καὶ κλάδους ἀνάψατε τῆ γὰρ τὸ δὲ ἑβραϊκὸν τὸ φωνῶ ἰορτάγ βαὰδ ὀθθίμ. ἀντι τὸ ἐν τῷ, ἀντὶ ἐκεῖνο, ἰορτίω δηλοῦ καὶ φασὶν ἡμέρας, ἔ πατήρ. ἀπὸ γὰρ τῶν ἰορτῶν ὅτι τὰ διδασκὰ μεταγαγε τὸν λόγον, καὶ τῆς ἐπαρούσης τῶν ἐπισημῶσεων.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Θεοσπασίμων τὸ τῆ κυρίου σῶμα. ὡς περὶ τὸ θεοσπασίμων πάσας τὰς θυσίας ἢ ὀλοκαυτωμάτων καὶ ἢ σωτηρίας ἔ τὰς ἑαυτῶν ἀμαρτιῶν ὑποδέχεται ἔ τὸ τῆ χειρῶν σῶμα πάντα ἡμῶν ὀλοκαυτωμάτων ἔ θυσίας σωτηρίας, τῆς τῆς πᾶσαν ἡμῶν ἀρετῶν ὅπως αὐτῶν ἀγάσῃ προσδέχεται, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀμαρτιῶν δὲ αὐτῶν γὰρ τὸ σῶμα τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας ἰβάσασε. Κέρατα τῶν αὐτῶν ὅς αὐτοῦ. κέρατα γὰρ, φασί, ἐν χερσὶ αὐτῶν.

κί. ΘΕΟΣ ΜΟΥ ΕΙ ΣΥ, ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐνταῦθα δὲ ἀκούσῃ, ὅτι ἔ χερσὶ τῶν ἀργασιῶν δὲ εὐχαριστῶν τῆ θου, καὶ ὅτι τὸ αὐτῶν δὲ ὀλοκαυτωμάτων, ὅτι ἢ μεγαλοσύνη αὐτῶν ἔ ἑστίαι, ὅτι τὴν ἀπόρρητον δὲ ὄρα. Τὸ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἀπίπτεται, εἰπὼν τὰς ἀργασίας εὐχαριστήσῃ καὶ χερσὶ τῶν τῶν, ἔ ὀλοκαυτωμάτων καὶ ὀλοκαυτωμάτων, ὅτι τῶν ἔχω διασώσει, ἔ τας ὑψίαν, ἔ τας ἑαυτῶν, ἔ τας ἀόρατον ἀκατάληπτον. Τὸ δὲ ὅτι ὄρα δὲ ὄρα ὅτι.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Προσάττεται δὲ ὁ συγκροτηθεὶς ἐν χερσὶ λαός, ἐκ τῆ Ἰσραήλ, καὶ ἐκ τῆ οἴκῃ Ἀαρὼν, καὶ ἐκ τῆ φουκαδίας τῶν κλέων, ὀλοκαυτωμάτων καὶ λέγει θεὸς μου εἰ σὺ, ὀλοκαυτωμαί σοι.

ΤΟΜΟΥΣ III.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Quibus autem præcipitur <sup>CATE-
NA PA-
TRVM.</sup> facere solemnitatem; nisi Doctoribus ac Sacerdotibus, forsitan verò etiam Angelis? Solemnitas autem iussu Dei constituta est facere ea quæ deceant, & sapere veritatem. Hæc verò maximè locum habet in ijs qui vetustatem excusserunt, vt fiant noua plantatio.

ΗΞΥΧΗΙΟΥ. Illud in condensis posuit pro constipatis: nam quod condensatum est, hi quoque qui à sermone nostro extranei sunt constipatum vocant.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Quid est Constituite diem solemnem in condensis? secundum vnum quidem interpretem est, Sacrificate splendidas hostias; secundum alium verò, Coronis & ramis templum cingite: Hebraicus verò textus hoc ait: Esrahag baad othshim. Siue hoc ergo sit, siue illud, significat festum & diem lætum, & celebrem conuentum. Ab intellectibus eniui ad sensilia traduxit orationem, & reditus illorum mentionem fecit.

ΑΛΦΕΡΙΟΥΣ. Altare est corpus Domini. <sup>Altare no-
strum est
corpus Do-
mini.</sup> Quemadmodum enim altare omnes hostias holocaustorum & salutaris & pro peccatis suscipiebat; sic etiam Christi corpus omnia nostra holocausta & sacrificium salutaris, id est, omnem nostram virtutem vt illam sanctificet suscipit, quia etiam pro peccatis: nam corpus ipsius peccata nostra sustulit. Cornua igitur ipsius sunt crux. Cornua enim, inquit, Hab 3, 4 in manibus eius.

28. DEVS MEVS ES TV, ET CONFITEBOR TIBI.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Hic ostendit, quod etiam absque beneficijs Deo sint agenda gratia, & propter hoc ipsum glorificandus sit, propter maiestatem naturæ eius, propter gloriam ineffabilem. Hoc igitur etiam hic insinuat, postquam dixit beneficia quibus affectus fuit: Etiam sine his, inquit, gratias agam & confitebor, quod talem habeam Dominum, aded sublimem, aded magnum, aded inuisibilem & incomprehensibilem. Illud autem exaltabo idem est quod glorificabo.

ΤΗΘΕΩΡΟΥ. Populus autem ex Israël, & ex domo Aaron, & ex timentibus Dominum, in Christo congregatus iuberetur confiteri ac dicere: Deus meus es tu, confitebor tibi.

Z z 2

ΗΞΥ-

CATE-
NA PA-
TRVM.

HESYCHI I. Cui porro hæc dicit, nisi Domino superius declarato? qui de tribulatione ipsum liberauerat, & inimicos eius humiliauerat: qui lapidem quoque ab ædificanti- bus reprobaturum exaltauit, qui & benè pro- sperauit, & seruauit credentes in ipsum.

29. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONVS.] ORIGENIS. Non temerè Psalmista secundò hunc versiculum huic Psalmo inseruit; volens videlicet nos frequenter hanc odam meditari, vt meminif- semus, quis salus nostra exiterit, neque am- pliùs ad inimicum illum recurramus, qui nobis exitio fuit.

THEODORI. Cùm igitur, inquit, ma- gnã misericordiam & bonitatem suam di- didicissem, alios etiam adhortans dico: *Confitemini Domino, quoniam in seculum misericordia eius.*

DI DYM I. Non solùm ipse hoc sacri- ficium offert, sed alios etiam inuitat, vt sint socij & participes laudis & gratiarum actio- nis; & Dei clementiam prædicat celebrans vbique eius perpetuitatem & immortalitatem.

HESYCHI II. Vnde Propheta huius Psal- mi melodiam orsus fuerat, identidem quo- que illi finem imposuit, vt confessionem per omnem vitam custodiamus.

HESYCHIOY. Τῶν δὲ ταῦτα λέγει, ἢ τῶ ἀνω- τέρῳ διδουλομένη κωλύει; τῶ ἐκ θλίψεως ῥυ- σασθῆναι αὐτὸν, τῶ καὶ τὰς ἐχθρὰς αὐτοῦ ταπει- νώσασθαι τῶ καὶ τὸν λίθον τὸν ὑποβληθέντα πρὸς τὸ οἰκοδομῆσαι ὑψώσασθαι, τῶ ἐ δὲ δοῦ- σασθαι, ἐ σώσασθαι τὰς εἰς αὐτὸν πεδύοντας.

κθ. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ Τῷ ΚΥΡΙῸ ΟΤΙ ΑΓΑΘΟΣ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐ μόνον ἐκ δούτερον καὶ τὸν παρεόντα ψαλμὸν τὸν εἶχον ὁ ψαλμωδὸς ἐπίταξεν ἡμᾶς διὰ πολλὰς καὶ ἄντι τῶ ὡδῶν μελετᾶν, ἀλλὰ βελούδην ὅ, ἵνα μεμνημένοι τίς ἐμεῖς ἢ σωτηρία ἐχόμεν, μὴ ἐπιπρὸς τὸν ἐχθρὸν παληδερμύσασθαι, ὅσπερ ἡμῖν εἰς ἀπώλειαν γήγονεν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τοιοῦτον μαθὼν σε, φησὶ, τὸ πολὺ ἔλεος καὶ τὸ πᾶν ἀγαθότητα, καὶ ἄλλως προσεβήσασθαι λέγων ἕξομολογεῖσθε τῶ κωλύει, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐκ αὐτὸς ταύτην ἀναφέρει τῶ θυσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινῶς καλεῖ, τὰς ἀσφαλείας τῆς διχα- ρείας, καὶ τῶ τῶ θεῷ φιλοφροσύνας ἀνακηρύττει πανταχῶ τὸ δὲ χάρις αὐτοῦ ἀδὸν καὶ ἀθάνατον.

HESYCHIOY. Ὅθεν ὁ Προφήτης τῶ πᾶν ψαλμῷ τῆς μελωδίας ἤρξατο, ἐκεῖθεν αὐτὸς καὶ τὰ τέλη ἐπίθασκε, ἵνα τῶ ἕξομολό- γησθαι μέχρι παντός τῶ βίῳ φιλοφροσύνας.

ANNOTATIONES CORDERII.

PSALMVS hic continet gratiarum actionem pro beneficijs à Deo acceptis: potest autem tam Dauidi (vsi facit S. Chrysostomus) quàm populo Christiano, cuius Dauid figuram gessit, attribui. Et hanc expositionem persequitur S. Augustinus.

Triplici ratione Deus bonus dicitur.

I. Confitemini Domino quoniam bonus.] Deus triplici ratione dicitur bonus: Primò vt fons bonorum omnium: ab ipso enim descendit omne bonum Angelorum & hominum, actotius vniuersi in statu naturæ, gratiæ & gloriæ. Et omne bonum creatum est tenuis quædam participatio & exigua scintilla illius boni. Deus autem ipse est auctor omnis perfectionis essentialis, ratione cuius vnaquæque res in seipsa bona dicitur; & omnis proportionis ac conuenientiæ, ratione cuius dicitur bona alteri, cui est conueniens.

Secundò *formaliter*: quia in ipso est plenitudo omnis boni conceptibilis, aded vt nullum bonum, nulla perfectio, nulla excellentia concipi possit, quæ in Deo summo gradu & cum infinito excessu non contineatur.

Tertio, dicitur bonus κατ' ἐξοχῶν, per excel-

lentiam: quia ita excellenter bonus est, vt supra omne bonum, quod à mente creata concipi potest, infinite sit eleuatus, nulli bonorum similibus, aded vt omne bonum conceptibile de illo sit potius negandum quàm affirmandum; vti facit S. Dionysius Mystica Theologiae cap. 5. Vide eundem fufius de Diuinis nominibus cap. 4. & 13. & ibidem nostras Annotationes.

I B I D E M. Quoniam in seculum misericordia eius.] Hæc segetem quoque amplissimæ laudis exhibet, vnde Sancti vberem materiam sumpserunt prædicandæ summæ Diuinitatis & amandæ. Diuus certe Paulus velut in censu & patrimonio Numinis nihil videbat esse maius, nihil gloriosius, vnde Deus opulentissimus appellari possit: quare abundantissimam diuinæ misericordiae copiam ita demiratur: *Deus qui diues est in misericordia.* & ad Romanos: *Diuinitas bonitatis eius* prædicat, vt huius vnius comparatione, potentia illa miranda, & infinita pulchritudo, aliæque Dei virtutes immensæ, paræ & restrictæ quodammodo esse videantur. Hinc Regius Vates, cùm in Deo considerando mentem figeret, quod sapius pro incredibili, sua pietate faciebat, misericordiae luce persufus vn-

Misericordia Dei vberissimam laudis materiam præbet.

Ephes. 2.
4.
Rom. 2, 4.

dique radiante, nihil prope videbat aliud, vel suspiciebat, & in huius quasi vnus commendationem ac laudes sese vbique totum effundebat: vti passim alibi videre est.

5. De tribulatione innocenti Dominum, & exaudivit me.] Vnde infert S. Ambrosius: *Bona ergo tribulatio, qua dignos nos facit ut exaudiamur à Domino.* Nescio enim quâ suauitate miserorum gemitus Dei aures demulcent, vt incantare illum atque delinire videantur. *Domine,* inquit *Isaias, in angustia requisierunt te; in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* In Hebræo est: *Effundunt oratoriam, quando castigatio tua eis.* Vbi nomen Hebraicum apud Forerium incantationes seu compositas arte orationes significat, quas effundunt suauitè qui affliguntur. Simili ferè voluptate videre afflictos

Exodi 3,7. Deus dicitur: *Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audivi.* Id quod expendens Chrysofost. in Psal. 135: *Non dixit autem, Vidi mutationem illorum in melius, id est illorum felicitatem, sed videns vidi afflictionem populi mei.* Cui conformiter S. Gregorius lib. 26. *Moralium cap. 21. Famulos,* inquit, *suos tunc magis respicit, cum iniuste eas nequicia persecuentis affligit.* Anima namque afflicta Deo vicina est. Huc enim Deus libenter descendit; iuxta illud, *Sciens dolorem eius descendit, ut liberem eum de manibus Aegyptiorum.* Nonne, de cælo & de sede tua sancta Domine eos poteras liberare, vel qui eos liberaret Angelum mittere. Cur ipse descendit? *Gaudet Dominus* (inquit *Oleaster) ut latiora faciat qua Sancti patiuntur mala, sese illis immiscere.* vnde subdit:

6. *Dominus mihi adiutor.*] Quâ ratione autem Deus dicatur adiutor noster, vide superius Tomo 4. ad Psal. 17. vers. 3. explicatum.

8. *Bonum est confidere in Domino quam confidere in homine.*] Vbi stylo Hebræorum, qui comparatiuo carent, *bonum* idem est quod *melius.* & ita hinc vertit S. Hieronymus. Clare docet in solo Deo & non in hominibus fidendum esse: nam *maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.* Davidis quoque illud effatum est è spiritu principali haustum; *Quia vana salus hominis.* Vbi vide quæ annotauimus ad Psalmi tertij versum nonum fusiùs.

12. *Circumdederunt me sicut apes fauam.*] Ita S. Augustinus & Vetus Psalterium habent. *Vox fauam* ab Hebræo & Vulgata abest. S. Augustinus hunc locum de Christo interpretatur hoc modo: *Ipsum,* inquit, *Dominum rectè accipimus circumdaturum à persecutoribus, sicut circumdant apes fauam; mel quippe operantur in fauis.* Nescientes ergo persecutores Domini fecerunt eum nobis in passione dulciorem, ut gustemus & videamus quàm suavis est Dominus. Quod verò de spinis adiungit pulchrè etiam potest ad spinas illas referri quibus Christus Dominus noster fuit circumseptus. Iguis namque amoris qui in his spinis accenditur vehementissimus est: magnoperè enim amor in Deum consideratà Christi passione & spineâ eius coronâ exardescit. Porro persecutores suos David apibus comparat; quia nimirum apes non offendunt, nisi quos viderint mellificio appropinquare: sic impij eos pungunt qui appropinquat terra

Apes non pungunt nisi ad mellificum appropinquantes.

lacte & melle mananti. Hinc Petrus Damianus ANNO- lib. 2. Epist. 8. ait: *Quid mirum, si nos, qui ad terram melle manantem contendimus, apum circumvolantium stimulis laceramur? ad quam profectò terram festinabat ille qui dicebat: Circumdederunt me sicut apes, &c.* Nesciunt apes pungeret nisi euntes ad mella; nesciunt impij percutere nisi ad promissam patriam properantes. Duplici autem hac similitudine pulchrè exposuit, quantum malum inferant iniqui Principes subditis suis, & diuites egenis. In primis sicut apes cum læticia circum fauos volitant, & tamen accedentes exagitant, & compungunt stimulis; non aliter potentiores viri dilacerant infirmiores, non dolenter, sed læti ac gloriantes. Itaque cum magna animi læticia & iucunditate pauperes exspoliant, discerpunt & expilant: Sanè si dolenter id facerent, quandoquè cessarent: dum verò animi iucunditate id exequantur, vix vquam his malis finem ponunt. Posterior verò metaphora ducta est à silua dumetis & myricis horrenti, dum conflagrat. Cùm enim ignis facilem materiam & leuem fomentumque aptum nactus fuerit, omnia longè lateque deuastat, neque villo modo ire obuiam flammæ quis valet. Hæc est natura ita potentiorum, dum sibi subditos & pauperculos pessumdant, vt læti & lubentes id exequantur; tum etiam, vt omnia deuastent, neque vllus sit qui obistere possit.

Pauperes à potentibus facile opprimuntur.

13. *Impulsus emersum sum ut caderem, &c.*] Fateor, inquit, infirmitatem meam, quæ tot periculis tot hostibus circumfessa stare non potest, ac ruinæ proxima erat, nisi Dominus lapsurum adiuuasset. Vetus lectio, quam hinc etiam S. Augustinus refert, tem magis exaggerat. sic enim habet: *Vt cumulus arena impulsus sum ut caderem, & Dominus suscepit me.* ac si diceret: Tam facile mihi fuit hostium impulsu moueri ac deijci quàm arena cumulo, quem leuis aura deijcit: ac non motus fuit David, firmus stetit contra omnem imperum. *Qui* sic? *Quia* nimirum proprijs viribus minimè fidebat, sed in auxilio Dei. vnde subdit:

Sine Deo citò labimur.

14. *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus, & factus est mihi in salutem.*] Quasi diceret: Non meâ virtute fretus, sed Deo, fortis steti; deijci non potui: cecidisset, si fortitudinem sibi inesse putauisset: non cecidit, quia fortitudinem suam Deum existimauit. Pulchrè hinc infert S. Augustinus: *Qui ergo cadunt cum impelluntur, nisi qui sua sibi fortitudo & sua sibi volunt esse laudatio? Nullum quippe in certamine cadit, nisi cuius fortitudo & laudatio cadit. Quapropter cuius fortitudo & laudatio est Dominus tam non cadit, quàm non cadit Dominus.*

In Deo firmi confitemur.

18. *Castigans castigauit me Dominus.*] Ac si diceret: Inter diuinæ providentiæ opera etiam hoc pono, quod me castigauit: etiam ob tentationes & pericula Deum laudo & ei gratias ago. Vide hoc pulchrè expositum à S. Chrysofotomo in Catena. Postquam ergo Regius Psalteris ambrosio lacrymarum suffragio delictorum veniam extorserat, iterum pietatem colere festinat, subdens:

19. & 20. *Aperite mihi portas iustitiæ, &c.*] Quam ob causam in breui sententiâ stylum mutat Propheta? Modò alacer dixit, *Aperite mihi portas iustitiæ:* & confestim pluratiuum portarum

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Porta cali-
plures dici-
sunt; & vna
est, ipsa
per angu-
sta.

tarum numerum in singularem permutans sub-
dit, *Hac porta Domini?* Plures portas sibi ape-
riri iubet, & vnam reperit portam? Ingressi per
multas fatagit, & vnam dumtaxat portam Do-
mini inuenit, per quam iusti ingrediantur? Estne
hæc porta vna plures, an plures vna? Vidit hoc
argutulum dubium Cassiodorus in hunc locum,
& putat esse plures cæli portas, sed quæ tandem
ducant ad vnam portam, qui est Christus. Me-
lius opinor Euthymius in hæc verba, *Hac porta
Domini, iusti intrabunt in eam: Videtur*, inquit,
*mibi Propheta arctam illam atque angustam por-
tam significare, de qua Dominus in Evangelijs
ait: Intrate per angustam portam. Hanc etenim
propheticis oraculis cernens David clamat di-
cens: Hæc est porta Domini. Hæc est illa porta,
de qua Dominus Iesus Christus docebit vos.*
Nempe plures videntur portæ, & peruius per
eas in cælum ingressus: at vna est Domini por-
ta, ipsaque arcta & angusta, per quam iusti
dumtaxat intrabunt.

David la-
pis angula-
ris Israël-
itarum &
Iudaorum
est figura
Christi.

22. *Lapidem, quem reprobauerunt, &c.*]
Lapis iste qui factus est in caput anguli, hoc
loco ad litteram David est, sed quatenus
Christi typum gessit. David enim decem Tribus
Israël diuisas à Tribu Iuda in vnum populum
suo Regno coniunxit, in figuram eius, quod
Gentes Iudæis in vnam fidem & Ecclesiam esset
coadunaturus. Per decem enim Tribus, quæ Is-
raël dicuntur, frequenter apud Prophetas Gen-
tes significantur, per Tribum autem Iuda popu-
lus Iudæicus; quemadmodum videre licet in
Osea, & similiter Ezechielis cap. 37. vbi Gen-
tium significatarum per Israël, & Iudæorum,
qui significantur ibi nomine Iudæ, coadunatio
per Christum futura prædicitur, qui ibidem
Dauidis nomine designatur, idque sub visione
duorum lignorum, quæ in vnum coniungeban-
tur non sine magno crucis Dominicæ mysterio,
vt apparet. Hoc autem, quod est esse caput an-
guli, longè veriùs & perfectiùs Christo conue-
nit quàm Dauidi; sicut omnia quæ sunt in um-
bra perfectiùs est inuenire in ipso corpore. Da-
uid enim tantum caput fuit duodecim Tri-
buum, quæ in vnus Regni populum sub eo
coadunatae sunt; Christus autem caput omnium
nationum terræ, quas in vnum coniunxit: ne-
que homines tantum inter se coadunauit, sed &
homines cum Angelis in vnam coniunxit do-
mum. Et hic quidem parietes in vnum continet,
& coniunxit numquam dissoluendos: Tri-
bus autem illæ, quæ sub Dauide coiunxit fue-
rant, post paucos annos sub Roboam rursus
diuisæ sunt. Sic Christus longè veriùs quàm
David lapis dicitur, & quidem angularis. Vt
enim lapis angularis duos parietes ligat & necit,
vt firmiùs & tenaciùs coalescant: ita Christus
Dominus Synagogam & Ecclesiam in vnus fi-
dei vinculum coniungit; vt eodem vtraque col-
ligata nodo in diuinum cultum amiciùs conspi-
rent. *Ipsæ enim*, inquit Apostolus, *est pax no-
stra, qui fecit vtraque vnum*, dum in semetipso
duos populos condidit in vnum nouum homi-
nem, & reconciliauit ambos in vno corpore
Deo per crucem. Vnde appellatur à Zacharia
lapis istanneus. *Nam stannum* (interprete Niceta
in Orat. 44. Nazianzeni) *res inter se distractas
connectit: visque quod glutinandi vim habet.*

Christus
factus est
caput om-
nium na-
tionum, nec
non homi-
num & An-
gelorum.

Christus
lapis angu-
laris Syna-
goga &
Ecclesia.

Ephes. 2,
14.

Zach. 4, 10.

*Huiusmodi autem quiddam in nobis Christus
prestitit. Siquidem illud verum est, quod in
vnum nouum hominem duos populos creat.*

23. *A Domino facta est hæc.*] Vbi Græci
seruant genus femininum, Πάρα κυρίου ἐγένετο αὐτή:
vnde putant plerique pronomen αὐτή ad *carne*
vel ad *angulum* referri; nam vtrumque nomen,
scilicet καρὰ καὶ γωνία, est generis feminini. Est
quidem etiam apud Hebræos genus femini-
num, sed quod satis constat omnibus consen-
tientibus pro idiomate linguæ debere accipi sub-
stantiue: nam cum ea lingua non habeat genus
neutrum, ponitur genus femininum apud eos
substantiue, quemadmodum apud nos & Græ-
cos genus neutrum. Proinde si velimus Græca
reducere ad sensum linguæ originalis, oportet
pronomen αὐτή & nomen δαμασκή accipi more
Hebraico substantiue, ac si essent posita in neu-
tro genere; vt & aliàs sæpè fit; vt in illo: *Vnam* Plal. 26,
perij à Domino, hanc requiram. Itaque clariùs 4
& magis propriè vertit Vulgata: *A Domino
factum est istud, & est mirabile.* Quæ non ad
caput sunt referenda, sed substantiue accipien-
da, vt ad totum id quod præcessit referantur:
vt bene Iansenius notauit. Inter Græcos quo-
que per genus neutrum hoc expressit Aquila:
παρὰ κυρίου ἐγένετο τὸ αὐτὸ παράδοξον ἔργον ἡμῶν,
*A Domino factum est hoc; id incredibile visum
est nobis.*

24. *Hæc dies quam fecit Dominus.*] Vt in-
telligatur quomodo hanc diem singulariter di-
catur fecisse Deus, qui omnes dies fecit, notan-
dum in nomine diei non tantum includi men-
suram ipsam temporis, sed simul qualitates eius
ac conditiones temporis accidentes: vt patet dum
dicimus diem lætam aut tristem, calidam aut
frigidam. Itaque hanc diem singulariter dicitur
Deus fecisse propter singularia sua beneficia
quæ die illâ contulit. Est autem dies hæc ad lit-
teram quidem tempus illud quo David regna-
bat; secundum spiritum verò dies resurrectionis
Dominicæ, aut totum potiùs hoc tempus gra-
tiæ, quod Paulus vocat diem salutis. Valentia
quoque alium sensum indicat subtiliorem, quo
intelligi potest Dominus fecisse hunc diem, si-
gnificando illum minimè esse communem,
quem Sol iste corporeus ortu suo faciat; sed
diem spiritualem, quem Dominus suo in mun-
dum aduentu fecit, ignorantie & malorum om-
nium tenebris fugatis.

Qua singu-
lariter dies
Domini
vocatur.

25. *O Domine salua nunc.*] Ita & alibi &
initio huius Psalmi redditur particula δὲ, cuius
loco nihil apud Latinos ponitur. Habet autem
sæpè vim quamdam deprecandi, vt apud Lati-
nos *hem, amabo, obsecro*; quod & hoc loco in
Hebræa dictione agnoscit S. Hieronymus in
Epistola ad Damasum de *Osanna*: vbi etiam il-
lud δὲ videtur potiùs ex alijs Interpretibus
agnoscere quàm ex Septuaginta, quamuis ita
coniungat δὲ δὲ.

27. *Constituete diem solemnem in condensis,
&c.*] S. Augustinus & Vetus Psalterium, *Con-
stituete diem festum in frequentationibus.*
Quasi pro *πανάγειον*, quod habent collata exem-
plaria, legerint *πανάμασιν*. Apud Anonymum
in Catena legit Aquila, Διότα ἐορτῶν ἐν πικελίαις,
Ligate solemnitate in pinguibus: alius apud
Chrysostomum, Διότα ἐορτῶν ἐν πικελίαις, *Li-
gate*

Dies festi diligenter ac pie impendendi.

gate diem festum in diligentijs. Quid est alligari diligentijs? Minatur Deus per Prophetas, se ablatum dies festos à Iudæis; quia eis abutebantur. At ergo David: Alligate dies festos diligentijs, id est, Ea operamini in diebus festis quæ Deus præcipit, ne vos damnet atque auferat dies festos à vobis. Vel fortassis etiam sensus sit. ac si dicat: Multa quidem pericula imminunt hominibus in diebus festis; frequentius enim in his delinquant, & corruunt. Ergo alligate diem festum diligentijs; id est, Cauete ne in crimina eo die incidatis. Sic Homero teste Ulysses, vt Sirenum littora securus pernaugaret, se malo nauis alligari præcepit. Præcipue autem diebus festis, proh pudor & dolor! multæ Sirenes occidunt: alligemus ergo nos pijs studijs & diligentijs, ne in earum manus incidamus. Denique cum dies festus sit pretiosissima temporis portio, quam tenere debemus ne effluat: alligemus ergo diem festum, ne incassum elabatur, sed sanctis ipsum operibus impendamus, ne quadret in nos illud Ieremiæ: *Viderunt eam hostes, & deriserunt Sabbata eius.* Vbi Caietanus: *Deridenda siquidem est sola externa requies, usque ia-*

tura septima partis temporis. Etenim si solâ quiete & cessatione operis contenti simus die festo, nostram religionem infidelibus deridendam obijcimus: hoc enim non tam iudicant esse Deum colere, quàm septimam partem temporis perdere. Tropologicè igitur hic monemur vt vsque ad finem vitæ nosmetipsos per mortificationem immolantes, quasi in magna turba hominum, quæ solet ad solemnia festa conuenire, Domino festa concelebremus. *Solemne namque Domino diem* (ait S. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 15.) *in confrequentationibus constituit, quisquis se assidue in eius desiderio affligit. Qui nimirum solemnitatis dies vsque ad altaris cornu tendi præcipitur; quia tamdiu necesse est vt quisque se affligat, quousque ad superni sacrificij altitudinem; id est ad æterna gaudia, pertingat.* Priusquam illuc veniamus, cessandum minimè est, quia toto vitæ tempore holocaustum abnegationis Domino offerendum. Hanc abnegationis assiduitatem & in mortificatione perseverantiam suo exemplo docuit mundi Saluator, qui totos dies mortalitatis suæ in laboribus, & afflictionibus & vitæ austeritate transegit.

ANNO-TATIONES COR- DERIT.

Vsque ad finem vitæ nos assidue mortificare debemus.

Thren. 1, 7.

IN PSALMVM CXVIII. ARGUMENTVM.

Ἀλληλία.

Alleluia.

Ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ τῆς ἀγίας δευτεράτης τῶν πολιτειῶν, τὰς ἀγάθας, τὰς θλίψεις, τὰ σκάνδαλα, τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιπλάσεις, τὰς μυρίας ἀποβαλλομένης, λογισμῶν, τὰς παγίδας, τὰ θηροτροφία. ἔμην ἀλλὰ ἔτα δὲ ὡς παρρηγοῦν, τὸ νόμον, τὰ λόγια, τὸ ὑπομονῶν, τὴν ἀναθεὶν συμμαχίαν. ἔπειτα καὶ τὰς πόνας τὰ βραβεῖα, τὰς στεφάνους, τὰς ἀμοιβὰς.

In hoc Psalmo describit Sanctorum viuendi institutum, certamina, tribulationes, offendicula, demonum insultus, millenas repulsas, cogitationes, laqueos, retia; quin & illa quibus victores euadunt, legem, oracula, patientiam, supernum presidium; denique post labores brauia, coronas, remunerationes.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Α. **Μ**ΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ. οἱ πορθομένοι ἐν νόμῳ κυρίου.

I. **B**EATI immaculati in via; qui ambulant in lege Domini.

ALEPH. *Qui sine immaculati in via.*

Ἀμώμους καλεῖ τὰς ἀμίμπτους, ὁδὸν δὲ τὴν ὁρθάν, ὡς καὶ τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρησαμῶν.

Immaculatos vocat culpæ expertes, viam verò actionem; sicut in primo Psalmo diximus.

Β. Μακάριοι οἱ ἐξερευνώντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν.

2. Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum.

Μαρτύρια, ἔ κελεύματα, καὶ δικαιώματα, καὶ εἰς πειραστὸν, τὸ αὐτὸ λέγει. Μακάριοι ἐν ἔρησον, οἱ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐξερευνοῦντες τὰ ἐκζητῶντες τὰς ἐντολάς τῶ θεοῦ, ἔ ποιῶντες ἐπιμελῶς.

Testimonia, & iudicia, & iustificationes, & si quid eiusmodi est, idem dicit: Beati igitur, inquit, qui in toto corde scrutantur & exquirunt mandata Dei, eaquæ diligenter faciunt.

Γ. Οὐ γὰρ οἱ ἐργαζόμενοι ἀνο-

3. Non enim qui operantur ini-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

quitatem, in vijs eius ambula-
uerunt.

Qui verò, inquit, decorum negligunt, & nullam virtutis ac pietatis rationem habent, hi meritò quoque Dei bona minimè consequuntur.

4. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Mandata
Dei dili-
genter ob-
servanda.

Ceterum, inquit, oportet cum magna sedulitate exequi mandata, utpote mandata Dei.

5. Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas.

Cuilibet enim, inquit, in votis esse debet, diligenter perficere mandata Dei. Neque enim hoc infructuosum esse reperitur id sagittentibus. vnde subiungit:

6. Tunc non confundar, cum prespexero in omnibus mandatis tuis.

Impossibile enim est, inquit, aliquem pudore affici, & desiderijs suis frustrari, cui in votis sit studium mandata Dei peragendi.

7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.

Ego igitur, inquit, iure merito tibi gratias ago, quia didici ex lege tua, quid tandem sit bonum, & quid malum. Etenim idcirco inquit:

8. Iustificationes tuas custodiam:

Non enim sola disciplina, sed ipsum opus disciplinæ beatum reddit: idcirco rogo:

Non me derelinquas vsquequaque.

Ne longo, inquit, tempore me relinquas in captiuitate.

BETH.
* Vulgata
corrigit

9. In quo * corriget adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.

Rogat eisd
vestitus in
patriam
propter re-
ligionem.

Petit igitur, ut minimè senex in terram promissionis reuertatur, sed adhuc iuuenis & fortis ad opera religionis atque iustitiæ obsecunda; atque hoc ipsum rogans subdit:

μίαν, ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῆς ἐπορεύθησαν.

Ὅσοι δέ, φησιν, ἀμελεῖσι τῷ θεωρήσειν τὸ, καὶ ἐν ἐδενός μέρει τίθενται ἢ ἀρετῶν ἐπὶ τῶν δυνάμεων, ἔτσι εἰκότως ἐδὲ ἀπολαύσεισι τῶν τῶ θεῶ ἀγαθῶν.

δ'. Σὺ ἐνετείλω τὰς ἐπιτολάς σε φυλάξασθαι σφόδρα.

Χρὴ δέ, φησι, μὴ πολλὰς τῆς ἐπιμελείας ἐργάζεσθαι τὰς ἐπιτολάς, ἀπὸ θεῶ ἐπιτολάς.

ε'. Ὁφελον καταβιωθῆσάναι αἱ ὁδοί μου, τῆ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σε.

Εὐχῆς γὰρ ἔργον παρὶ ὀφείλει γίνεσθαι ἐν σωφροῦν, καὶ ὁρθῶν τῶ θεῶ τὰ θεωρήματα. Οὐδὲ γὰρ ἀκαρποὶ τῆτο τῆς ἐπιτηδύμου δύνανται. πόθεν τῆτο ἐπάγῃ.

ς'. Τότε ἐ μὴ ἀσχυθῶ, ἐν τῶ με ἐπιβλέψῃ ἐπὶ πάσας τὰς ἐπιτολάς σε.

Ἀμήχανοι γάρ, φησι, πρὸ ἀίχμῃ περιβληθῆναι, καὶ ἀποτυχεῖν οἱ ἐπιθυμῆ, ἐπ' ὀφελῶν ἔχοντα τῶ σωφροῦν ἀπὸ τῶ ποιῆν τὰ θεωρήματα τῶ θεῶ.

ζ'. Εξομολογήσομαί σοι ἐν διθύτη καρδίας, ἐν τῶ μεμαθηκέναι μετὰ κρίματα τ' δικαιοσύνης μου.

Εἰγὼ ἐν, φησιν, δίχαριστῶ σοι δικαίως, ἐπὶ ἔμαθον ἐκ τῶ νόμου σου, ὃ τί ποτέ ἔστι τὸ καλὸν, καὶ τὸ φαῦλον. καὶ γὰρ ἔλα τῆτο φησι.

η'. Τὰ δικαιώματά σε φυλάξω.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς τὸ μαθεῖν μαθεῖν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τ' μαθητείας ἔργον ἔλα τῆτο αἰτήμαρ.

Μὴ με ἐγκαταλίπῃς ἕως σφόδρα.

Μὴ ἐπὶ πολὺ με, φησι, τῆ ἀιχμαλωσία ἐγκαταλείπῃς.

θ'. Εἰν τίνι κατορθώσει νεώτερος τῶ ὁδὸν αὐτῆ; ἐν τῶ φυλάξασθαι τὰς λόγους σε.

Ζητεῖ ἐν, μὴ γέροντα ἐπανιθεῖν εἰς τῶ γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ νέον οἶτα ἐπὶ καὶ ἰχύνοντα ἐργάζεσθαι τῶ δυνάμει καὶ δικαιοσύνην ἐ τὸ αὐτὸ ὡδρακαλῶν ἐπάγῃ.

ι'. Εἰν

ι. Ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου ἐξεζήτησα σε μὴ ἀπώλῃ με ἀπὸ πάντων ἐντολῶν σου.

Ἀντί τῆς, Ἐπεὶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ πάσῃ ψυχῇ ἐπὶ τῆς πόλεως ἁγίου μου τῆς αἰγίων, ἐπιθυμῶ τῆς δὲ ἀσεβείας ἐπιδείξασθαι τὰ ἔργα, σύμμετόν μοι, καὶ ἀνάγαγέ με, μὴ ἐγκαταλείπων με ἐν ταῦθα, ἵνα ἀσεβεία μὴ ἀμελεῖ, εἰδωλολατρία δὲ ἀποδαῖξῃ).

ια. Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω σοι.

Πάντων γάρ, φησὶν, ἐν ταῦθα εἰδωλολατρίων, τῆς ἀσεβείας μου αὐτὸς ἐκ ἐξέστης, εἰδὲ ἄλλον ποτὲ θεὸν ἠκητάμενον ἐν ἀσεβείᾳ μου πλὴν σὸς τῆς ὅλων διαδότου, φυλαξάμενος ὅτι τὸ μέγιστον ἐπινοίας ἀμαρτεῖν.

ιβ. Ἐυλογητὸς εἶ κύριε· δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Καὶ ἐπὶ τέτοις, φησὶν, ὑμῶς σε δέωστα, καὶ αἰτῶμαι, ὅπως προσηύχῃς ἐν ἐμοὶ ἔργασασθαι τῆς ἀγαθῶν ἐπιθυμημάτων.

ιγ. Ἐν τοῖς χείλεσί μου ἐξηγήγηλα πάντα τὰ κρίματα τῆς σόματός σου.

Ἀλλὰ γὰρ, φησὶν, ἀ καὶ ψυχῶν λογίζομαι, ταῦτα καὶ ἐξ τῆς χείλεων μου ὡς ἔργα μοι προσηύχῃς, ἵνα ὁμοφωνῇ τὰ χείλη πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἀποδοχὴν σου.

ιδ. Ἐν τῇ ὁδῷ πάντων μαρτυρίων σου ἐτέρφθην ὡς ἔπι παντὶ πλάττω.

Οὐ γάρ, φησὶν, ἐπιτηδύσαιμι κολακδοῦν βαβυλωνίως, ἵνα μὴ πλατῶμαι ὡς ἔργα σου τὴν ἀσεβείαν· ἐμοὶ γὰρ πλεόντως ὅτι μέγιστος καὶ τέλει ἀνείκας ὅτι ἡ τῆς νόμων σου φυλακή.

ιε. Ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου ἀδολέσχῃ καὶ κατανοήσω τὰς ὁδοὺς σου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδελφότης μου, φησὶν, ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου ἀδελφότης, ἵνα ποιῶσαι αὐτάς.

ις. Ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσω· ἐκ ἐπλήθησμαι πάντων λόγων σου.

Διὰ τῆς, φησὶν, ἐκ ἀποστερηθήσομαι τῆς τοιαύτων ἀγαθῶν, φυλάττων σε τὰ ἰόμματα καὶ τίς ἡ ἀποδείξις αὐτίκα ἐπαξί.

Τ Ο Μ Υ Σ Ι Ι Ι.

10. In toto corde meo exqui-<sup>PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.</sup>siui te: ne repellas me à mandatis tuis.

Id est, Cùm igitur omni virtute totaque anima in locis sanctis existens, religionis opera exhibere desiderem, opitulare mihi, & deduc me, non relinquens me híc, vbi religio negligitur, idololatria verò studiosè exercetur.

11. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.

Omnibus enim, inquit, híc idola colentibus, tu ipsemet animo meo minimè excidisti, neque alium vñquam Deum in mente mea habui præter te Dominum vniuersorum, cauens vel solâ cogitatione tenus delinquere.

12. Benedictus es Domine: doce me iustificationes tuas.

Et ad hæc, inquit, laudo te Domine, & rogo, vt bonarum incrementa cogitationum mihi adijcias.

13. In labijs meis pronuntiabo omnia iudicia oris tui.

Ceterùm, inquit, quæ in animo cogito, hæc etiam per labia concede mihi proferre, vt labia menti consona tibi gratias agant.

14. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.

Non enim, inquit, satagam Babylonijs adulari, ne læsâ religione diteſcam: nam diuitiæ meæ maximæ & delectatio incomparabilis mihi est custodia legum tuarum.

15. In mandatis tuis exercebor; & considerabo vias tuas.

Sed & exercitatio mea, inquit, est in mandatis tuis semper, vt faciam illa.

16. In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

Idcirco, inquit, non priuabor istiusmodi bonis, legitima tua custodiens. & quodnam sit huius rei argumentum mox subiunget.

A a a COM-

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
ALEPH.

I. **B**EATI IMMACVLATI IN VIA.] Hi qui simpliciter ambulant in lege Domini, cum naturam habeant quæ malum auersatur, in scrutabilibus Dei iudicijs beati sunt, utpote immaculati : multò autem beatiore sunt iudicio considerato & scrutatione testimoniorum eius. Ceterum cum ad beatitudinem exprimendam sola scrutatio minimè sufficiat, sed scrutationem sequi debeat operatio, adiungitur illud: *In toto corde exquirunt eum.* Nam qui scrutatur quidem, sed iniquitatem exercet, is minimè beatus est. Non enim in sermone Regnum Dei, sed in virtute. *Lex* autem fuerit quæ per Moysen data est; *testimonia* verò oracula Dei, eò quòd ab ipso testificata sint; *iustificationes*, vt quæ iustificare valeant illas exercentem; *iudicia*, vt quæ iustas adferant retributiones. Quid porrò lucris ex scrutatione testimoniorum? quod nempe ex toto corde quærant Deum. Docens autem quid contrarium sit, subiungit:

Quid per legem, testimonia, iustificationes & iudicia intelligatur.

3. **NON ENIM QUI OPERANTVR IN INIQUITATEM.**] Qui autem, inquit, negligunt decorum, hi meritò quoque bonis non fruuntur. Sicut etiam in primo Psalmo dixit, *Non sic impij, non sic.* Deinde causam subiungit, ob quam bonis fruiturus sit is qui legitima studiosè exercet, subdit enim:

Mandata Dei ex animo sunt obseruanda.

4. **TU MANDASTI MANDATA TVA.**] Tua, inquit, Dei mandata sunt; quapropter necessaria est eorum obseruatio. Sapientibus enim etiam in voto esse debet mandata Dei peragere, quia Dei sunt. Voti autem designatiua est vox *utinam*. Non enim aliter quis custodiet iustificationes, nisi directæ fuerint viæ eius. *Dirigantur, inquit, via mea ad custodiendas iustificationes tuas.* Et ostendens huius rei fructum, subiungit: *Tunc non confundar.* Tunc, quando? Cum, inquit, custodiero iustificationes tuas, tunc non confundar; quando nimirum in voto mihi fuerit hæc obseruare. Iniquitatis enim fructus est pudor. Si autem directæ fuerint viæ meæ non confundar. Vel *tunc*, in futuro iudicio. Si autem quis omnia mandata fecerit, ostendat autem in vno, erit omnium reus.

Omnia mandata seruanda. lac. 2, 10.

α. **ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΑΝΩΜΟΙ ΕΝ ΟΔΩ.**] Οἱ ἀνόμοιοι πορεύομενοι ἐν νόμῳ κρείε, τὴν φύσιν ἔχοντες μωσπονησθῆναι, ἀντιζηχιάσοις κείμεσι τῷ θεῷ μάκαριοι, ὡς ἄμωμοι πολλὰ δὲ μακαριώτεροι τῇ κρείε λελογισμένη καὶ ἐξερμηνωσθῆναι μαρτυρίαν αὐτῶν. ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ Ἑρακλεῖ μόνῃ ἡ ἔρμωα τὸν μακαρισμὸν χαρσαταιζῆν, ἀλλὰ πρὸς τῇ ἔρμωῃ δεῖ καὶ τὴν ἐργασίαν ὡρανολυθεῖν, πρὸς κεῖται τὸ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐζητήσασθαι αὐτῶν. ὁ γάρτοι ἔρμωον, τὴν δὲ ἀνομίαν μετῶν, ἢ μακαρεῖ. ἢ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τῷ θεῷ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. νόμος δ' αὖ ἐστὶν ὁ ὡρανομωσῆς δόθεισ· μαρτυρία δὲ τὰ λόγια τῷ θεῷ, πρὸ μαρτυρείου ὑπ' αὐτῶν. Δικαιώματα, ὡς δικαιοῦν τὸν καρδία τὰ δυνάμει κείμενα, ὡς τὰς ἀξίας ἀποδέχονται ἀντιδοῦσαι. κέρδιον δὲ τῷ ἐξερμηνῶσαι τὰ μαρτυρία τί; τὸ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ζήτησθαι τὸν θεόν. Διδάσκων δὲ τί τὸ ἐναντίον, ἐπιφέρει

γ. **ΟΙ ΓΑΡ ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΑΝΟΜΙΑΝ.**] Ὅσοι δέ, φησὶν, ἀμαλῶσι τῷ πρὸς ἑαυτοῦ, ἔτι εὐκότως ἐδὲ ἀπολαύσασθαι ἢ ἀγαθῶν. ἀσπερ καὶ ἐν τῷ πρῶτῳ τὸ ἐκ ἔργου οἱ ἀσεβεῖς, ἐκ ἔργου. εἴτα καὶ αἰτίας ἐπάγει, ἀλλ' ὡς ἀπολαύσασθαι ἢ ἀγαθῶν ὁ πρὸ τὰ νόμω ἢ πρὸ τῶν ἔργων. ἐπάγει γὰρ

δ. **ΣΥ ΕΝΕΤΕΙΛΩ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ ΣΟΥ.**] Σὺ, φησὶν, θεὸς ἐντολαῖς εἰσι διὰ ἀναγκαῖον ἢ τέλει φυλακῆ. τῶν γὰρ δὲ φρονῶσι. Ἐὐχῆς ἔργον ὀφείλει γίνεσθαι τὸ ἐν πρῶτῳ κατὰ τὴν τῷ θεῷ τὰ πρὸς ἀγαθὰ, θεὸς γὰρ εἰσι. σηματικὸν δὲ εὐχῆς τὸ ὄφελον. ἢ γὰρ ἄλλως τις φυλάξει τὰ δικαιώματα, εἰ μὴ κατὰ δυνάμειν αἱ ὁδοὶ αὐτῶν. Εὐδυνάτωσαν, φησὶν, αἱ ὁδοὶ μὴ ὡς ἐν ἀετηρίῳ τὰ δικαιώματα. καὶ δεικνύς τὸν τέλει καρπὸν, ἐπιφέρει. Τότε μὴ ἀιχμυθῶ. τότε, τότε; Ὅτι, φησὶν, φυλάξω τὰ δικαιώματα σου, τότε ἢ μὴ ἀιχμυθῶ. ὅτι εὐχῆς ἔργον ποιήσομαι τὸ ταῦτα τηρήσομαι. ὡρανομωσῆς γὰρ ἀιχμυθῆ καρπός. εἰ δὲ κατὰ δυνάμειν αἱ ὁδοὶ μὴ ἐκ ἀιχμυθῆσομαι. ἢ τότε, ἐν τῇ μετὰ τὴν κρίσιν. εἰ δὲ ὁ πάσας τὰς ἐντολάς ποιήσας, πᾶσας δὲ ἐν μᾶ, πάντων ἔσται ἕνοχος. καλῶς

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

καλῶς εἶρηται τὸ, ἔ μὴ ἀίχμηθῶ ἐν τῷ με
ἐπιβλέψῃ ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σε.
Προομιμασάμενος δὲ μέχρι τέτε, ἔ μα-
κρίσας τὸ ἀγαθὸν ἐργαζομένης, ἔ τα-
λασίσας τὰς ἀμελεῖντας, καὶ δὲ χῆς ἄξιον
κρίνας τὸ ἡρῶμα, ὅτι ἐκ ἀκαρδίας. ἐντυθεῖν
ὡς ἐκ τῆς ἀγίων φθεγγεται, συκισάγων καὶ
τὸ ἑαυτῆ προσώπων, ὡς κ' αὐτὸς ἔργον ἐχη-
κῶς τῆ ταῦτα φυλάξαι. φάσκει γὰρ·

Pulchrè dictum, *Non confundar cum perspe-
xero in omnia mandata tua.* Ceterum cum
hactenus exordium fecisset, & eos qui bo-
num operantur beatos pronuntiasset, ac neg-
ligentes è contra miseros, atque hanc rem
voto dignam censuisset, quippe minimè in-
fructuosam. Hoc loco tamquam ex mente
Sanctorum loquitur, suam quoque personam
introducens, vt qui & ipse opus habuerit hæc
custodire. ait itaque:

Ζ'. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ

EN EYΘYTHTI.] Μετὰ τὴν δὲ χῆν
τίθησι ἔ τὸ ἐκ παραίσεως. ἢ δὲ θυτῆς δὲ
τῆς καρδίας γίνεται ἐν τῷ μαθεῖν τὰ κρί-
ματα τῆς δικαιοσύνης. ὁ δὲ μὴ δὲ θῆ, ἀλ-
λὰ σκολιὰν ἐπ' ἔχων τὴν καρδίαν, ἔ δὲ δὴ α-
ταξομολογεῖται. Θαυμάσια δὲ ἄξιον,
τὸς ἀγίους ἐκ παραίσεως μὲν αἰρεμέ-
τες τὸ καλὸν, ἀχαριστῶντας δὲ τῷ θεῷ
ὡς παρ' αὐτῆ τῶ λαμβάνοντας· ὅτι
ταπεινοφροσύνης ἔστι. κἀντε γὰρ ἔξωθεν
ἐπιδίδοται ἡμῖν, χάρισμα θεῷ ἔστι φιλο-
τίμημα· κἀντε οἰκοθῶ ὁρμήσωμεν, ἐκ
ὀφείλομεν μεγαλοφρονεῖν. ἔ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς
θεοῖς, μὴ συγκροτημένη ὡς τῆ θεῷ· καὶ
τὸ, ἔργον κύριε ὅτι ἔ τοῖς κῆφοις ὁ δὲ
μῶ, καὶ ἔ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος,
ἐδὲ τοῖς σοφοῖς ὁ ἀρετῶ. τὸ δὲ τὰ δικαιο-
ματὰ σε φυλάξω πρὸς τὸ ἀχαριστῶ σοι.
ἄποδίδοται οἶον ἀχαριστῶ σοι ὅτι εἶδδα-
ξάς με ἐκ τῆ νόμου σε, ποῖον ἔστι τὸ δίκαιον
καὶ τὸ ἀδίκον, ἵνα τῶ φυλάξω. μαθεῖν-
τα ἔν τὸ δίκαιον ἐκ τῆ νόμου σε, καὶ φυλάτ-
τοντα τῶ, αἰτῶμαι μὴ ἐγκαταλίπειν με
ὡς ἢ ἡττηθῆναι δεινῶν ὄντων τῶ πρὸς πρῶτα
λαίοντων. καλὸν δὲ καὶ τὸ ἔως σφῶδρα.
αἰτεῖ γὰρ μὴ γυμνωθῆναι τῆς θείας ὀφει-
λείας. μέγα γὰρ, φησιν, ἔχει ἢ δὲ δὴ αἰμῆς με.
διότι ἐν τῷ περὶ ἔξωθεν με, μὴ ἔως τῆ σφῶ-
δρα ἐγκαταλίπειν με.

7. CONFITEBOR TIBI IN DIRECTIONE.]

Post votum ponit etiam hoc ex animi sen-
tentia. Recitudo autem cordis fit in discen-
dis iudicijs iustitiæ. Verum qui minimè re-
ctum, sed adhuc obliquum cor habet, non
potest confiteri. Admiratione verò dignum
est, Sanctos quidem ex animi sententia bo-
num eligere, Deo autem gratias agere ac si
ab ipso hoc accepissent: quod humilitatis est.
Sive enim extrinsecus nobis adiectum fuerit,
Dei liberale donum est; siue motu proprio
feramur, minimè debemus superbire. Siqui-
dem animi propositum haudquaquam suffi-
cit, nisi à Deo fuerit adiutum; iuxta illud,
Cognoui Domine quoniam non est veloci-
bus cursus, nec potentibus praelium, neque
sapientibus panis. Illud autem Iustificaciones
tuas custodiam refertur ad istud, *Gratias ago
tibi.* q. d. Gratias ago tibi quòd docueris me
de lege tua, quid sit iustum & quid iniustum,
vt illud custodiam. Cùm igitur didicerim
ex lege tua quid iustum sit, illudque custo-
diam, rogo ne derelinquas me ab his qui op-
pugnant superari quia feroces sunt. Pulchrè
autem addit illud *vsquequaque.* Petit enim
ne diuino auxilio destituatur. Nam virtus,
inquit, mea limitata est. Quapropter dum
tentationibus exagitor, ne derelinquas me
vsquequaque.

Sancti om-
nia bona
sua Deo
attribuunt.

Eccle. 9,
11.

θ'. EN TINΙ ΚΑΤΟΡΘΩ-

ΣΕΙ ΝΕΩΤΕΡΟΣ.] Εἰπὼν ὅτι, μὴ
ὅτι πολὺ με ἐγκαταλίπειν, ἀλλοθεν αἰ-
τίας παρήκατο· ὅτι ἔως ἐπ' ἰσχύω, καὶ
ἔπω με τὸ γῆρας πρὸς ἐργασίας τῆ κα-
λῆ κάμειν ποιεῖ, ἀνάγκη με εἰς τὴν
τῆς ἐπαγγελίας γλῶ. ἢ, ἐπεὶ πολλῶν ἢ
ρῶτης σκανδάλων μετῆ καὶ ἀρείπιστός ἔστι,
πῶς, φησιν, ταῦτά τις ἰσθῆ; ἐκ τῆ ἔχειν
ἐν κῆμη τὸς θεῷ λόγους αἰεί. ἢ γὰρ τῶ
θεῶν ἔννοια καθαρὰ καὶ φυλακτι-

9. IN QVO CORRIGET ADOLESCENTIOR.]

Cùm dixisset, Ne ad longum tempus me de-
relinquas, rationabilem causam subiunxit;
Nempe dum adhuc valeo, & senectus me
nondum ad benè agendum ineptum reddit,
reduc me in terram promissionis. Vel, cùm
iuuentus plurimis scandalis plena sit & insta-
bilis existat, quomodo, inquit, quispiam hæc
superare possit à si sermones Dei semper in
memoria habuerit. Rerum enim cogitatio
diuinarum & purgandi & conseruandi vim
habet.

B E T H.

Rerum di-
uinatum
memoria
semper re-
simenda.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Thren. 3,
27.

habet. Siquidem *bonum est viro cum porta-
uerit iugum ab adolescentia*: qui autem illud
portat postquam peccauerit, non illicò bo-
nus est, nisi magis benè viuendo priora
delicta obliteret. Symmachus autem expo-
nens, *In quo illustrabit iunior viam suam?*
docuit iuuentutem plurimâ immunditiâ
refertam esse, & expiationis indigere; cuius
morem subiunxit, *In custodiendo*. Hoc frœ-
num est. Ceterum optans adhuc posse man-
datum operari subiungit: *In toto corde meo
exquisiui te*. Cùm, inquit, omni virtute de-
siderem pietatis opera exhibere, adiuuâ me:
meruit enim insipientiam, quæ plurimis stu-
dium vertit in contrarium, & in quibus rectè
agere videbantur aberrarunt. In toto porro
corde quis exquirat? Is qui mentem non dis-
trahit curis rerum sæcularium. Ceterum,
inquit, cùm mandatorum tuorum obliuio-
nem interitum, sicut eorumdem recordatio-
nem salutem adferre cognouerim, In corde,
inquit, meo abscondi eloquia tua. Hæc nam-
que abscondenda sunt, ne à maligno aufe-
rantur. Etenim cùm quispiam pretiosi ali-
quid habet, non proponit illud parietum ef-
fossoribus, sed in cubiculis recondit, vt eos
lateat. Hinc autem clarum fit peccare illos
qui arcana Dei in impuras aures effundunt.

Eloquia
Dei in cor-
de abscon-
denda.

12. BENEDICTVS ES DOMINE,
DOCE ME.] Qui profectum suum senserat
ex eo quod ex toto corde Deum exquireret,
benedicit ipsi gratias agens pro ijs quæ hac-
tenus acceperat, quæritque ab eo discere
quem sensum habeant iustificationes eius,
vtque ipsi probarum incrementum adijciant
cogitationum: Et non solùm, inquit, hoc sa-
tagam, ne mente tenus peccem, sed etiam
vt ea quæ animo reuoluo, eadem quoque
labijs enuntiem, vt labia menti consentiant.
Vel sic: Quæcumque scientes aliquos perficere
oportuit, hæc illis proponebam. Et
ostendens quantum hac re delectaretur, sub-
iungit:

Custodia
legis maxi-
ma diuinita
sunt.

14. IN VIA TESTIMONIORVM TVORVM
DELECTATVS SVM.] Opulentia, inquit, mihi
maximaque delectatio est custodia legum
tuarum; quapropter nihil me cepit eorum
quæ in præfenti sæculo sunt. Illud enim, *Sic-
ut in omnibus diuitijs*, diuersas diuitiarum
species indicauit, omnigenam claritatem at-

κή ἔστιν. ἀγαθὸν μὲν ἐν ἀνδρὶ ὅταν ἀρῆ
ζυγὸν ἐκ νεότητος. ὁ δὲ μὴ τὸ ἀμαρ-
τῆσαι ἀραιεῖ, ἐκ δὲ θύδης ἐν τῷ ἀγαθῷ γίνε-
ται, εἰ μὴ ἐπὶ πλείονος βίβης ἐπιπλύσῃ τὰ
πνευματικὰ. ὁ δὲ Σύμμαχος ἐκ-
δὲς, ἐν τῷ νεώτερον τὴν ὁδὸν αὐτῆ
λαμψυεῖ; ἐδίδαξεν ὅτι πολλὰς ἔστι
ἀκαθαρσίας ἡ νεότης μετῆ, καὶ δεῖται κα-
θάρασεως ἢς τὸν ζῆλον ἐπίτηκον, ἐν τῷ
φυλάττασαι. ἔτι ὁ χαλκός. διδάμ-
νός δὲ ἐπὶ ἰσχύων τὴν ἐπιτολὴν ἐργάζεσθαι
ἐπάγει. Ἐν ὅλῃ καρδίᾳ με ἐξεζήτησά σε.
Ἐπεὶ, φησι, πάση δυνάμει ἐπιθυμῶ τὰ
τῆς ἀσεβείας ἔργα ἐνδείξασθαι, σύμπερα-
ξόν μοι δέδοικα γὰρ τὴν ἀσωτησίαν, ἢ πολ-
λοῖς τὴν σκεδὴν εἰς τὴν ἀνάσσει, καὶ ἐν οἷς
ἐδοξεν κατορθῶν ἐσφάλλωσιν, ἐξ
ὅλης δὲ καρδίας τίς ἐκζητεῖ; ὁ μὴ μερίζων
τὴν δόξαν εἰς φρονησάσας πνευματικῶν
βιωτικῶν. ἐπεὶ δὲ φησιν, ὁλέθρου πνεύματος
ἔργων τὸ ἐπιλαθῆναι τῆς ἐπιτολῆς σε, ὡς περ
σωτηρίας τὸ μεμνησθῆναι ἐν τῇ καρδίᾳ με ἐρυ-
ψά, φησι, τὰ λόγια σε. κρύπτει γὰρ δεῖ ταῦ-
τα, ὡς μὴ ἀρπαδῆναι ὑπὸ τῆς ποτηρῆς. καὶ τί-
μιον γάρ τις τί ἔχων, εἰ πνεύματι τοῦ χαρῆ-
χοις, ἀλλ' ἐναπολείψῃ θαλάμοις, ὡς ἐξ-
φυγεῖν. ἐκ τούτου δὲ δηλοῖ ὅτι οἱ τὰ ἀπόρη-
τα τῆς θεῆς εἰς βεβήλους ἀκοῆς ἐκφρονησά-
σας ἀμαρτάνουσιν.

ιβ'. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ΕΙ ΚΥΡΙΕ, ΔΙΔΑΧΟΝ
ΜΕ.] Οἱ δὲ αὐτῆς πνευματικῆς αἰδανόμην
γὰρ τῆς ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητεῖν τὸν θεόν, δι-
λογεῖ αὐτὸν ἐυχαιεσθῶν ἐφ' οἷς ἡδὴ ἠξίωται,
καὶ παρ' αὐτῆς ζητεῖ μαθεῖν τίνα ἔτι ἔχει αὐτῆ
τὰ δικαιώματα, καὶ πνευματικῶν αὐτῆς ἡμέρας
τῆς ἀγαθῶν ἐπιθυμῶσιν. καὶ μὴ μόνον,
φησὶ, τέτι φρονησάσας τῆς, μὴδὲ μέγιστος ἐπιτολῆς
μὴ ἀμαρτεῖν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπὸ ψυχῆς λογί-
ζομαι, ταῦτα καὶ ἐξ ἑσῆς χειρὸς ἐξαγγέ-
λειν, ἵνα ὁμοφρονησάσας τὰ χεῖρα πρὸς τὴν δό-
ξαν. ἢ ἕτοιμα ὅσα μεμνησάσας τῆς πνευματικῶν
κατορθῶν εἶδει, ταῦτά φησι παραποθέμεν αὐτοῖς.
καὶ δεκτικὸς ὡς ἡδεται τῷ πνεύματι, ἐπι-
φρονησάσας.

ιδ'. ΕΝ ΤΗ ΟΔΩ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΣΟΥ
ΕΤΕΡΩΘΗΝ.] Πλεῖστες, φησιν, ἐμοὶ μέγιστος
καὶ τέλει ἢ τῆς νόμων σε φυλακῆς διὰ ἑδὲν
με εἶλε τῆς ἐν τῷ παρόντι. τὸ γὰρ, ὡς ἐπὶ
παντὶ πλάττω, τὰ ἀφόρα εἶδη τῆς πλε-
τε ἰσῆματι, τὴν παντοδαπὴν ἔκλειαν
καὶ

καὶ βουφῆν· ἀντὶ πάντων ἐμοί, φησι, τὰ μαρ-
τύριά σου. καὶ τὸ ἐν ταῖς ἐπιτολαῖς σου ἀδο-
λεγήσω, τῷ πνεύματι αὐτῶν ἀποδεδόται. εἰπὼν
γὰρ ὅτι, πλῆτ' ἐμοί ἔστιν ἡ τῆς νόμων σου
φυλακὴ, ἐπήγαγον ὅτι καὶ ἡ διατριβὴ ἡ ἐν ταῖς
ἐπιτολαῖς σου ἀδολοχίαν γὰρ καὶ ἡ ἐπιτολὰς
φησὶν ἔτι γὰρ ἐπιτολὰς κακῶν· ὡς ἐπὶ τῶν δι-
γῆσαντό μοι ὡς ἀνομοὶ ἀδολοχίας. Ἀδο-
λεγήσας δέ, φησὶν, ἐν ταῖς ἐπιτολαῖς σου, καὶ
ταῖς ὁδοῖς σου κατανοήσω· ἀντὶ τῶν καὶ ἐν ἀπο-
λαύσει γρηύσομαι τὸ ὡς ἀγαθῶν. εἰπὼν
δὲ, ὅτι ἐν ἀπολαύσει γρηύσομαι τὸ ἀγαθῶν
εὐδοκίας ἐπήγαγον, ὅτι καὶ μελετήσω ἐν αὐτοῖς,
καὶ ἐκ ἀφραυθήσονται με. τὴν γὰρ τὸ οὐκ
ἐπιλήσομαι, ἢ τὸ ἀδολογήσω ἀντὶ τῶν ἐνδε-
λεχῶς μελετήσω. ἐκ γὰρ πολλῆς μελέτης τῆς
ἐπιτολῆς ἔρχεται τις εἰς τὸ κατανοῆσαι. τὴν
γὰρ αἰτεῖ, ἀνθ' ὧν εἰσπύργητο φωτιδῆται
αὐτῶν τὴν ἀρεσίαν πρὸς τὸ γινῆναι τὰ θεῖα
θαυμάσια· κατανοήσας δέ, φησὶν, ἐκ ἐπι-
λήσομαι, ἀλλ' ἀλλισὼν τὴν τέτη μνήμην φυ-
λάξομαι.

que delicias: Pro his omnibus, inquit, sunt
mibi testimonia tua. Illud etiam, *In man-*
datiis tuis exercebor, ad præcedentia refer-
tur. Nam cum dixisset, *Opulentia mea est*
custodia legum tuarum, subiunxit etiam ex-
ercitationem mandatorum tuorum. Hoc lo-
co enim *ἀδολοχίαν* siue exercitationem acci-
pit de bono: nam etiam de malo dicitur; vt
in illo: *Narrauerunt mihi iniqui fabulatio-*
nes. Ceterum, inquit, cum in mandatis tuis
fuero exercitatus, etiam vias tuas considera-
bo: id est, bonis tuis fruam. Cum autem
dixisset, *Quoniam fruam bonis*; merito sub-
iunxit, *Et meditabor in eis*, & à me non au-
ferentur. Hoc enim ait *Non obliuiscar*. Vt
illud *exercebor* ponit pro assidue meditabor.
Nam ex frequenti mandatorum meditatio-
ne peruenit quis ad eorundem cognitionem.
Hoc enim petit, vt mens ipsius illuminetur
ad diuina mirabilia cognoscenda: Hæc au-
tem, inquit, cognoscens, minime obliuiscar,
sed iugem eius memoriam conseruabo.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Psal. 118,
85.

Frequenti
meditatio-
ne mens il-
lustratur.

C A T E N A P A T R V M

ΔΙΓΕΝΟΥΣ. Διαφόροις ὁ θεὸς
Δαβὶδ παρακρίστων ἔχει μετα-
βολάς· καὶ γὰρ ἐφόβητο πολέμους,
ἐνέπιπτε συμφοραῖς, ἐπέπληθη θυμωρῶν
εἶχε ζῆλον· καὶ τὴν μὲν τὴν θεῖαν ὁδὸν
ἔβριχε, καὶ τὴν δὲ καὶ τὴν πρὸς ἐπιτολὰς
καὶ ταῦτα ἐν τῷ παρόντι συνήγαγε ψαλ-
μῶν· καὶ ταῖς ἐκείσιν προσεχθεῖσας πρὸ
θεοῦ διήκεις ἐν ταῦτα ἐν θεῖς, μίας τοῖς ἀν-
θρώποις καὶ ποικίλως διδασκαλίας προσέ-
θηκε, διδασκῶν καὶ δογματικῶν ἀντιποιεῖσθαι
ὁρθῶν, καὶ τὴν περικτυπὴν ἀρεσίαν κατα-
βῆν· ὡς ἀφραυθῆς τῆς τῶν ψαλμῶν ὑποθέσεως
καὶ τῆς μεμνητῆς ἀρεσίαν τελεῖσθαι, καὶ τῆς
φασάνης συζήσασθαι διγῆσασθαι. ἴσως δὲ, ὡς
τὰ μὲν πρὸς δέξιν ποιεῖται τῶν ψαλμῶν, τὰ
δὲ ἔσπολογίαν ἔσιν, καὶ ὡς ἔσπολογίαν, ἢ καὶ
ἀνὴρ μὲν τῶν ἀρεσίαν, ἢ καὶ ἐκ προσο-
πῆς εἰρηάζει τῆς ἀρεσίαν τῆς ἐν Βαβυλῶνι
ἐπιθυμῶντων ἱεραρχῶν, ἢ δὲ ἀσέβειαν
ἔχοντες δὲ καὶ παρρησίαν τῶν αἰτεῖσθαι
τοιαῦτα ἐκ βίης σαμῶν. ἢ γὰρ ἔστιν ἀν-
δρὸς ἀμαρτίας ὑποκειμένη· κρεσσόνων
ἐπιθυμῶν ἔχασθαι· ἀρεσίαν γὰρ, εἰ τῆς
παρόντων ἀπαλλαγῆναι· καὶ δὲ τις λέγει

ΔΙΓΕΝΟΥΣ. Diuinus David varias
habuit rerum vicissitudines: etenim
hostes fugitauit, incidit in ærum-
nas, & iucundiorē rursus vitam obtinuit:
& modò quidem diuinam viam cucurrit,
modò verò in eandem impexit. Hæc igitur
omnia simul in hoc Psalmo collegit: & preces
figillatim diuino Numini oblatas hoc loco
inferens, vnam eamque variam hominibus
doctrinam proposuit, docens & recta dogma-
ta præferre, & virtutem prædicam perficere;
ita vt huius Psalmi argumentum ijs qui
virtutem colunt ad perfectionem adducen-
dis, & ijs qui segnitè viuunt excitandis suf-
ficiat. Ceterum sciendum; quomodo aliqua
quidem huius Psalmi ad litteram intelligen-
tur, alia verò tropologice sint, & parabolæ,
& ænigmata; Congruit etiam vt hæc dicta
sint ex persona sanctorum qui in Babylone
desiderabant reditum propter religionem:
habebant autem ex vita proba confidentiam
istiusmodi postulandi. Non enim est viri pec-
catis dediti meliorum rerum desiderio mo-
uenti easque postulare; nam satis illi est, si à
præsentibus liberetur. Quòd si verò quis dix-
erit

David va-
rias passus
rerum vi-
cissitudines.

Quod sit
argumen-
tum huius
Psalmi.

CATE-
NA PA-
TRVM.

rit hæc etiam omnibus sanctis competere Deum pro communi resurrectione impetranda rogantibus, sicut illi qui in Babylonia reditum postulabant, minimè à decoro aberrauerit.

ALPH.

I. BEATI IMMACVLATI IN VIA.]

Hic Psal-
mus quali-
ter per ele-
menta di-
stinctus sit.

ORIGENIS. Elementa principij sermonum Dei sunt locus diuinus; de quibus etiam differit hic Psalmus centesimus decimus-octauus, qui secundum Hebræorum elementa conscriptus est, ita ut primi eius octo versiculi sint ab Aleph; quæ littera apud ipsos principium est elementorum; sequentes verò octo sint à Beth, & sic deinceps. Atque hic Psalmus vniuersum locum moralem complectitur cum omni contemplatione nominum quæ in locis moralibus adhibentur in Scripturis. Sciendum autem quomodo aliud quidem sit lex, aliud verò iustificatio, aliud præceptum, aliud testimonium, aliud iudicium. Idcirco autem elementa hæc præposita sunt, vt legentibus demonstraretur elementa esse moralis loci scientiam. Sic etiam Psalmi centesimus vndecimus & centesimus duodecimus, cum & illis quodammodo morales sint, principium versiculorum habuerunt ab elementis Hebræorum. Atqui in illis duobus Psalmis elementatio non est exposita, sed breuibus quibusdam signis tradita, hæc verò ipsa elementatio pluribus traditur. Sciendum igitur vt alia, sic & hæc in Spiritu sancto scripta esse, & minimè contemnendam habere rationem.

Psalmi elementarij sunt morales.

illius quodammodo morales sunt, principium versiculorum habuerunt ab elementis Hebræorum.

Cur singula elementa in hoc Psalmo octies repetantur.

Octonarius est numerus perfectio-
nis.

Atqui hæc est causa, quòd singula elementa octies ab Hebræis dicta sint in hoc Psalmo. Veni igitur ad numerum octonarium, & sic ubi in Scriptura nominatus sit, apprehende illum, & ad quid dicatur, atque erit tibi utilis hic sermo ad sciendum, quia vnumquodque elementum perfectio est simul cum numero. Quando autem perfecti euaserimus in elementis, septenarius numerus nobis præferendus, quia nimirum hic per materiam perficitur; siquidem septenarius signum est crassitiei materialis; octonarius verò principium est status magis immaterialis atque potioris. Siquidem vt plurimum quoque dicimus sextenarium materiam mundialem habitualiter insinuare. Ceterum illum quidem ad molis integritatem referimus,

καὶ πᾶσι τοῖς ἀγίοις ἀρμόζειν αἰτῆσι τὸν Θεὸν τῆς κοινῆς τυχεῖν ἀναστάσεως, ὡς οἱ ἐν Βαβυλῶνι τῆς ἐπαύρου, τὸ προσέκοιτο ἔχ' ἀμαρτάνει.

α ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΑΜΩΜΟΙ
ΒΝ Ο Δ Ω.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὰ
σοιχεῖα τῆς ἀρχῆς ἦν λόγων τῆ θεῶ ὁ
θεῖός ἐστι τὸ π. ὡ. ὡ. ὡ. καὶ δελαμβά-
νει ὁ ἑκατοσὸς ὀκτωκαιδεκάτ. ὡ. ψαλμὸς,
καὶ ἰβραῖων σοιχεῖα γαζαμυδῶ, ὡς
τὸ μὲν πρῶτος αὐτῆ εἴχως ἔσται ὀκτώ
ὑπὸ τῆ ἀλεφ. ὁ ἐστὶν ἀρχὴ ἦν παρ' αὐ-
τοῖς σοιχείων τὸς δὲ δεύτερος ὀκτώ ὑπὸ
βηθ, καὶ ἔτι καθεξῆς. καὶ ἀείχει γὰ ὁ
ψαλμὸς ἐτ. ὄλον τὸν τόπον τὸν ἠθικὸν
μὲ πᾶσι θεωρίας τῆς ἀεὶ ἦν δεφθ-
ρον ἐν τοῖς ἠθικοῖς τόποις ὀνομάτων ἐσ-
ταῖς γασφαῖς. ἴσῃον δὲ ὡς ἄλλο μὲ νό-
μ. ἄλλο δὲ δικαίωμα, ἄλλο πρῶ-
σαγμα, ἄλλο μαρτύριον, ἄλλο κέσμα.
δε τῆτο δὲ ἐπαῦδα τὰ σοιχεῖα πρῶτε-
τακται, ἢα δηλωθῆ τοῖς ἐγτυγχάνουσιν ὅτι
τὰ σοιχεῖα ἐστὶν ἡ γνάσις τῆ ἠθικῆς τόπε.
ἔτι καὶ οἱ ριά καὶ μὲ ψαλμοί, τίνα ἔσ-
πον κακῆνοι ἠθικαὶ ὄντες, εἶχον τὴν ἀρ-
χὴν ἦν εἴχων ὑπὸ ἦν παρ' ἰβραῖοις
σοιχείων, ἐκὸ μὲν ἔν ἡ σοιχείωσις ἐκ ἐκ-
τίταται, ἀλλὰ δε βραχίον ὡς ἀδίδεται
ἐν δυοὶ ψαλμοῖς, ἐπαῦδα δὲ ἡ σοι-
χείωσις δε πλείωνων ὡς ἀδίδεται. ἴσῃον
πέντω ἄσπερ ἄλλα, ἔτι καὶ ταῦτα ἐσ-
πιδύματι ἀγίω γαζαφθαι; λόγον τε
ἔχειν ἐκ ἀπασταφῆσιν. καὶ ἡ αἰτία,
τῆ ἔκαστον ἦν σοιχείων ὀκτακίς παρ'
ἰβραῖοις εἰρηδται ἐν ταῦτα πρ' ψαλμοῖ.
ἔλθθ τῶντω ὡτὸ τὸν ὀκτώ ἀεθμον, καὶ
εἴ πε ὀνομάσθ ἐν τῆ γασφῆ, ὡς ἀ-
λαμβανῶντων, καὶ ὅτι τῶν ἔραται, καὶ
ἔσται σοι χηοίμ. ὁ λόγ. πρὸς τὸ
ἰδεῖν, ὅτι ἕκαστὸν σοιχεῖον πλείωσις ἐστὶν
ἄμα τῶ ἀεθμοῖ. ἔταν δὲ πλείωσις
ἐσ τῶς σοιχείωσις, ὁ ἔπτα ἀεθμὸς πρῶ-
μυτῆ ἡμῶν, ὅτι δὲ καὶ τῆ ὕλη ἀνεῖ-
ται ἐτ. εἴ ἀρ' ἐστὶν ὁ ἔπτα σημεῖον
ὕληκῆς παχύτητ. ὁ δὲ ὀκτώ ἀρ-
χὴ τῆς αὐλοτήσεως καὶ μείζον κα-
πασάσεως. εἰ γὼ καὶ τὰ μέγιστα φα-
μὲν καὶ τὸν ἔσ τὴν κοσμικὴν χεπκῶς
ἕλλη ὑπερπλεῖ. ἀλλ' ἔνγα τὸν μὲν εἰς
τὴν κατὰ πῶσον ὀλόπιτα ἀναφθρομῶ,
τὸν

τὸν δὲ εἰς τὴν καθ' ἑξῆς τελείωσιν, καθ' ἡμέρας ἀποσιμῶνται τὰ ῥηπασματα τῆς ψυχῆς, καὶ καθαίρεται ὡς γὰρ ἔλθῃ ἢ ὁ γδ' ὅτι τῆς κυρίας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέρας, ὅθεν ὁ κόσμος ἀπεκαθαρίσθη καὶ ἀκαθάρτος. ὅτε δὲ ἦλθεν ἢ ὁ γδ' ὅτι ἀναστάσεως Χριστοῦ ἡμέρας, ἀθροῦς πάντες ἐκαθερέθημεν ἐν τῇ σφαιρῇ τῆς Χριστοῦ, στυγαφόντες καὶ στυγασάντες, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. ἐπεὶ εἰ δὲ ἡ σφαιρῶν καθαίρεται ἡμῶν ἢ ψυχῆ, μανθανόντων τὸν ἠθικὸν τόπον, ὅθεν τελειώμενοι ἐν τῇ γνώσει αὐτῆς, ὅθεν τῆς ὁ οὐκ ἀεὶ ἀεὶ παρλήθη καθ' ἕκαστον τῶν σφαιρῶν ἐν τῷ σφαιρῶν. ἐν τῷ γὰρ τῶν ψαλμοῦ τῆς ἁγίας διαγραφῆς πολυτείας, τῆς ἀγνάθης, τῆς θλίψεως, ὅθεν τῆς. ὁ δὲ μακαριὸς μηδὲ μὲν ἀμαρτάνων, εἴτε ἂν εἴη ἀμωμὸς καὶ μὲν καὶ μακάριος.

alium verò ad habitudinalem perfectionem, secundùm quam quis animæ maculas abstergit, atque mundatur. Antequam enim veniret octava Domini Iesu Christi dies, totus mundus impurus erat & præputiatus. Quando verò octava resurrectionis Christi dies advenit, confestim omnes emundati sumus in circumcissione Christi, conscripti & conresurgentes ipsi, ut ait Apostolus. Cùm igitur per elementationem anima nostra expietur, dum moralem locum perdiscimus, & in scientia eius perficimur, idcirco in præsentiarum numerus octonarius in singulis elementis continetur. Itaque in hoc Psalmo Sanctorum vivendi institutum describit, eorumque certamina, afflictiones, & cetera. Qui autem

CATE-
NA PA-
TRVM.

Beatus qui
non peccat.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ μὴ πορεύμενοι ἐν βελῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτανῶν μὴ πάντες, ἀλλὰ ἦν ἡμῶν ἐχούμενοι, καὶ τῆς ἐν τέλει παρείας. ἀμωμοὶ δ' ἂν εἴη καὶ οἱ τέλειοι ἐν ὁδῷ, ὅθεν καὶ μακαρίως ἀποφαίνεν διδάσκονται ὁ ἐν ἀρχαῖς τυχεύων ἦν θείων μαθημάτων, ὡς ἂν μὴ ὁπτεῖ βροτο αὐτὸς χαυνώμενος ὡς ἦδη μακάριος.

THEODORI. Hi autem fuerint illi qui non ambulant in consilio impiorum, & in via peccatorum non stant, sed legibus attendunt, & in ijs progrediuntur. Immaculati verò etiam fuerint iidem qui perfecti sunt in via, quos & beatos pronuntiare docetur is qui in diuinarum disciplinarum principijs versatur, ne ipse oscitabundus hæreat tamquam iam beatus.

Β'. ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΕΣ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὅθεν καὶ τῆς ἐξουσίας πρῶτον ἐξερευνησάτω δὲ τὰ μαρτυρία τῆς θεῆς. εἴτα καὶ τὰ ὅθεν ὅθεν ὅθεν καρδίας ἐκζητήσων αὐτὸν. μαρτυρία δ' ἂν εἴη καὶ τὰ λόγια τῆς θεῆς, τὰ μαρτυρεῖται ὑπὸ αὐτῆς καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς.

2. BEATI QUI SCRVTANTVR TESTIMONIA.] EVSEBII. Viâ ordineque procedit. Primùm inuestiganda sunt testimonia Dei; deinde ex toto corde quærendus est ipse. Testimonia quoque eius fuerint oracula Dei, eò quòd ab ipso & veritate eius testimonium acceperint.

Quo ordine
procedendum in via
spirituali.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οἱ δὲ πρῶτον ὡς ὅτι κρείττονα καὶ ἀνώτερον ἀναβαίνοντες βαθμοὶ ἀλλὰ γίνονται μακάριοι, ὅθεν τὸ μὴ μόνον καθάρθῃ τὸν ἠθικὸν τόπον, ἀλλ' ἦδη ὅθεν ἐξερευνησάτω τὰ βάθη τῆς μαρτυρίας αὐτῆς.

HSYCHII. Secundi tamquam ad præstantiorem & sublimiorem gradum ascendentes aliter beati fiunt, quia non solum moralem modum rectè teneant, sed etiam testimoniorum eius profunda rimentur.

Γ'. ΟΥ ΓΑΡ ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΑΝΟΜΙΑΝ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ τις ἀνομίας ἐργάζεται, ἐκείνου ἂν ἐν ὁδῷ κυρίας πορεύεται διὸ ἐδὲ ἀμωμὸς ὅθεν ἐν ὁδῷ.

3. NON ENIM QUI OPERANTVR INIQUITATEM.] ORIGENIS. Si quis iniquitatem operetur, ille haudquaquam in via Domini ambulat; quapropter neque immaculatus est in via.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐνθάδε μὲν ἐν πλῆθει ὁδῶν ἀνόμασεν, ἐν δὲ τῷ πρῶτῳ εἰς ἑνὴν ὁδὸν. καὶ ἐν τῷ Ἰερεμίας καὶ πλῆθει εἴρηται ὁδῶν καὶ μία ὁδός. σὴν ὅθεν ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσων τρεῖς κυρίας ἀωνίας; καὶ ἴδετε ποία ὅθεν ὁδὸς ἀγαθὴ, καὶ

ANONYMI. Hic quidem multitudinem viarum, in primo verò versu vnam viam nominavit. Et in Jeremia tam multitudo viarum quàm vna via recensetur: *State super Ier. 6, 16. vias antiquas, & interrogate semitas Domini æternas; & videte qualis est via bona, &*

ambu-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ioan. 14,
6.

ambulate in ea. Multæ sunt viæ Domini. Moyses & ceteri. A vijs autem propheticis venit quis ad viam noui Testamenti Iesum Christum dicentem, *Ego sum via.* Hic utique beatus est. Et qui sunt tales?

4. TV MANDASTI MANDATA TVA.] ORIGENIS. Est vehementer & est placidè custodire mandata Dei. Vel vehementer præcepit Deus custodiri mandata sua.

Mandata
Dei sedulo
peragenda
sunt.

THEODORI. Is qui omni sedulitate & alacritate præcepta Dei exequitur, hic optimè præsentem versiculum intellexit. Nam non decet obiter, sed sedulo mandata Dei perficere, formidantes imprecationem quam per Ieremiæ vaticinium pronuntiauit: *Maledicti qui faciunt opera Domini negligenter.* Quis autem custodit mandata vehementer? Qui ne minimum quidem illius transgredi sustinet.

Ier. 48, 10.

Via nostra
à Deo diri-
gi debent.

Deut. 15,
12.

5. VTINAM DIRIGANTVR VIÆ MEÆ.] ORIGENIS. Non enim aliter iustificationes tuas custodiam, nisi viæ meæ à te directæ fuerint. Quales igitur sunt iustificationes illæ quas propones coram filijs Israël. Si possederis puerum Hebræum, sex annis seruiet tibi, septimo autem dimittes eum liberum, & quæ sequuntur. *Vtinam* igitur, inquit, *dirigantur via mea*, vt quæcumque iustificasti, ea vnicuique prout decet tribuam.

Rom. 9,
16.

ANONYMI. Viarum Dei prosecutionem voti opus constituit, quasi multis eas proponens. *Non enim volentis neque currentis*, inquit, *sed miserentis est Dei.* Itaque qui sibi ipsi fidit, quasi viam Dei sine superno eius auxilio decurrere valeret, huius viæ minimè diriguntur.

Lex &
Propheta
sunt via.

6. TV NC NON CONFVNDAR.] THEODORI. Cùm Prophetæ dicantur esse viæ, si leges & Prophetas legentes à Deo directi fuerimus, sic vt ipsos intelligamus, minimè confundimur. Hæ enim sunt viæ nostræ ad custodiendas iustificationes Dei.

Ad omnia
mandata
respiciendum.

ORIGENIS. Non in aliqua, sed in omnia. Nam per illa mandata quæ non inspicio confundar. Nobis autem ad spiritum diuinum aspicientibus continget vt non confundamur, quando nosmetipsos illi vnde quaque conformes esse conspexerimus, nec ad carnem vlllo modo inclinatos, neque quasi è sublimi lapsu deiectos.

πορεύεσθε ἐν αὐτῇ. πολλὰ κურία ὁδοὶ Μωϋσῆος καὶ οἱ καθ' ἑξῆς. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ δὲ τῆς θεωρητικῆς ἔρχεται τις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς κατῆς διαθήκης. Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν εἰπόντα, ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδός. εἰς τὸ δὲ ἔν μακάριον. καὶ ὅσοι τοῦτοι;

δ'. ΣΥ ΕΝΕΤΕΙΛΩ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐστὶ σφόδρα ἐστὶν ἡρέμα φυλάσσειν ἐπιτολάς θεῶ. ἢ σφόδρα ἐπιτελεῖσθαι ὁ θεὸς φυλάσσει τὰς ἐπιτολάς αὐτῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὁ κατὰ πάσης διτοίας καὶ σφοδρότητας ἔργαζόμενος τὰ θεωρητικὰ ἔργα ὑπὸ τῆς κურίας, ἔπος ἐπιτολάς τὸν θεωρητικὸν σίχον. Οὐ κατὰ τὸ παρέρχων, ἀλλ' ἐπιμελῶς τὰς ἐπιτολάς τῆς θεῶ κατορθῶν, διδόντας τὴν ἀρετὴν ὑπὸ τῆς ἱεραμίας θεωρητικῆς ἐπιτελεῖσθαι τὸ δὲ πικρὰταῖοι οἱ ποιῶντες τὰ ἔργα κურίας ἀμελῶς. τίς δὲ φυλάσσει τὰς ἐπιτολάς σφόδρα; ὁ μὲν τὸ τυχὸν αὐτῆς ἀσφαλεῖν ἀνεχόμενον.

ε'. ΟΦΕΛΟΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΘΕΙΗΣΑΝ ΑΙ ΟΔΟΙ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐ γὰρ ἄλλως τὰ δικαιώματα σε φυλάξω, ἐὰν μὴ κατὰ βιωθῶσιν ὑπὸ σοῦ αἱ ὁδοὶ μου. τίνα ἐν τὰ δικαιώματα ταῦτα εἰς ἀσφαλεῖς ἐσώπων τῆς ἡσυχίας Ἰσραὴλ. ἐὰν κτήσει παῖδα ἰβραῖον, ἐξ ἑπὶ δολοῦ σοι, τὰ δὲ ἐβδόμῳ ἔξαποστέλεις αὐτὸν ἰλεύθειν, ἐπὶ τῆς ἐξῆς, ὄφελον ἐστὶν, φησὶ, κατὰ δὲ θεῶ εἴησαν αἱ ὁδοὶ μου, ἢ ὅσα ἰδικαιώσαι, ταῦτα ἐκείνω καὶ τὸ κέρπον ἀποδοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εὐχῆς ἔργον τῆς ὁδοῦ τῆς θεῶ κατόρθωσιν ἔδειξο, ὡς πολλὰν μὲν αὐτὰς θεωρητικὸν ἔργον. καὶ γὰρ τὸ θεῶντος ἐστὶ τὸ ἐξελθόντος, φησὶ, ἀλλὰ τῆς ἡσυχίας θεῶ. Οὐκ ἔν ὅσα ἐαυτῶ πέποιθεν, ὡς διωαμὲν δρασμῶν τῆς ὁδοῦ τῆς θεῶ δὲ ἰσχυρῆς τῆς ἀνωθεν, τῆς αἱ ὁδοὶ ἐ κατὰ θεῶντα.

ς'. ΤΟΤΕ ΟΥ ΜΗ ΑΙΣΧΥΝΘΩ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπειπερ αἱ θεωρητικῆς ἔργων ἐστὶ ὁδοὶ, ἐὰν ἀναγνώσκοντες τὰς νόμους καὶ τὰς θεωρητικὰς κατὰ θεῶντα ὑπὸ τῆς θεῶ, πρὸς τὸ τέρας νοῆσαι, καὶ μὴ ἀιχυνθῶμεν. αὐτῶ γὰρ ὁδοὶ ἡμῶν εἰς τὸ φυλάξαι τὰ δικαιώματα τῆς θεῶ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἐπὶ πνας, ἀλλ' ἐπὶ πάσας. κατ' ἐκείνας γὰρ τὰς ἐπιτολάς αἱ μὴ βλέπω ἀιχμυθῆσμαι. ἡμῶν δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ θεῶν ἀφορεῖσθαι τὸ μὴ ἀιχμυθῆσθαι, ἐπειδὴ ἂν σωρημοσ μὲν αὐτῶ θεῶντα ἡμῶν αὐτὰς ἀπαντα καὶ, καὶ μὴ ἀμὲν μεταπνευθῆσθαι πρὸς τὴν σάρκα, μὲν οἷον ἐν μετῶν πώσας κατεργάζοντας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄρα αἰχμῶν τῶν δικαίων φέρει, τὸ μὴ πάσας τῆς θεῆς ἐπιτολάς, ἀλλὰ πᾶς μόνον ἐργάζεσθαι αἱ πεφυλαγμένας καὶ καταγεγραμμένας ἐν ἄλλων τῶν μὴ φυλάττοντι γίνοντι, διότι πᾶς εἰς πάσας ὁρᾷ καὶ τὰς ἐπιτολάς τῆς θεῆς, ἵνα μὴ αἰχμηθῶμεν ὅταν τὸ νόμον τηρήσαντες, εἴτω παύσαντες ἐν ἡμῖν, πάντων ὁφθαλμοὶ ἄνοχοι.

Ζ. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ ΕΝ ΕΥΘΥΤΗΤΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μὴδέποτε ἀθύρματα καρδίας ἀνελκούς, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἔχον σκολιὰν, ἐκ ἐξομολογήσατο εἰδένω, εἰς τὸ παρὰ χεῖρας τῆς θεῆς τὸ ἐξομολόγησον αὐτῆς. πᾶς ἐν τῷ γίνεσθαι δηλοῖ τὰ ἔξῃς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐὰν μάθω τὰ ὑπὸ δικαιοσύνης σου κείμενα, ἔως κενεῖς ἐφ' ἐμάς ἁμαρτήματα, τότε δυνάμει ἐξομολογήσασθαι σοὶ ἐν εὐθύτητι καρδίας· ἐγὼ μόνος περὶ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὴν προνοήσαν, ἀφ' ἧς ἔκστα καὶ λέγεται ἔφραττεται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σωτήριον αἰτεῖ, ἔ τούτων ἐκ ἀκαρπῶν ἔξω ἐπαγγίλλεται, ἐ γὰρ μαθήσομαι νόμον, φησὶν, ἀλλὰ ἔ φυλάξω τὰ δικαιοκείμενα σε.

Η. ΜΗ ΜΕ ΕΓΚΑΤΑΛΙΠΗΣ ΕΩΣ ΣΦΟΔΡΑ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μέτρα ἔχει ἡ δυνάμις μου ἐν τῷ περὶ τῆς ἐμάς, μὴ με φησὶ, τοῖς ὑπὸ δυνάμει πειρασμοῖς ὑποβάλλης, μηδὲ σφοδρὰ ἐγκαταλίπης με. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς δεῖ ἐκ ἐμάς ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὸ τῶν δυνάμεων, καὶ τὰ ἔξῃς.

Θ. ΕΝ ΤΙΝΙ ΚΑΤΟΡΘΩΣΕΙ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΤΗΝ ΟΔΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πολλῶν, φησὶν, ὅταν ἡ νεότης σκανδαλῶν μισθῶ πᾶς ἐν ταῦτα ὑποβαίη τις, ἢ ὅταν τὸ ἔχον ἐν μνήμῃ τῆς θεῆς λόγους διαπαντός, ἢ γὰρ ἐννοία τῆς θεῆς νόμου καὶ καθαρῆς καὶ φυλακτικῆς πάντων ὅσῃ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐνταῦθα πᾶσι ἐπὶ τὴν ἀπλή λέγει, ἀλλ' οἷον Ἰωάννης ἔγραψεν, ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι νουπήκατε τὸν πονηρὸν. ἐπὶ τῷ πᾶσι ὁδὸν ἔχει τὴν πρὸς θεὸν ἀπάγεται, ἢ πρὸς ἐν τῇ φυλακῇ τῆς θεῆς λόγων, καταρτίζεται· περὶ τῆς πρὸς τὴν ἀγάθην καὶ ἀπληρομέτον ἐξέρχεται ὅταν μὴ ῥάβδον, μὴ ζώνην, μὴ χαλκὸν, μὴ πέτραν, μηδὲ τι τοιοῦτον ἐπιερῶν ἐπιφροσύμεθα· εἴτω γὰρ ἡμᾶς ὁ δόξῃς ἐντεταίσθαι.

ANONYMI. Itaque pudorem iusto adfert, si non omnia mandata Dei, sed dumtaxat aliqua exequatur: nam ea quæ custodita sunt accusant eum de alijs quæ non custodit. Quapropter in omnia mandata Dei aspiciendum est, ne confundamur; quandoquidem legem seruantes, deinde impingentes in vno, omnium rei appareamus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Iac. 2, 10.

7. CONFITEBOR TIBI IN DIRECTIONE.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Qui numquam cordis rectitudinem assumpsit, sed illud adhuc curuum habet, is nequaquam ita confitebitur ut à Deo eius confessio suscipiatur. Quomodo igitur hoc fiat sequentia declarant.

In cordis
rectitudinē
confiten-
dum.

THEODORI. Cum didicero iudicia iustitiæ tuæ, & quomodo unumquodque peccatum iudices, tunc possum confiteri tibi in directione cordis: non solum enim actiones & sermones examinas, sed etiam ipsum animi propositum, quo singula & dicuntur & aguntur.

Iudicia Dei
ob oculos
ponenda.

ANONYMI. Intellectum petit, eumque non infugiferum se habiturum pollicetur. Non solum enim, inquit, discam, verum etiam custodiam iustificationes tuas.

8. NON ME DERELINQVAS VS QVE QY A QVE.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Mensuras habet virtus mea dum tentatur, ne me, inquit, ultra vires meas tentationibus obijcias, neque me valdè derelinquas. Fidelis autem Deus qui non patietur nos tentari supra quod posuimus, &c.

i. Cor. 10,
13.

9. IN QVO CORRIGET ADOLESCENTIOR VIAM.] ΑΝΩΝΥΜΙ. Multis, inquit, scandalis adolescentia plena est: quomodo igitur hæc aliquis superet, nisi assidue Dei verba atque sermones in mente habeat: nam ea diuinæ legis cogitatio purgatrix ac seruatrix est omnium.

Adolescentis
quomodo
corrigitur.

THEODORI. Adolescentiorem hinc loco non imperfectum vocat, sed sicut Ioannes scripsit, Scripsi vobis adolescentes, quoniam viciis malignum. Hic igitur habet viam quæ ducit ad Deum, & in diuinorum observatione oraculorum corrigitur; id est, ad finem bonum ac perfectum tendit; quando neque virgam, neque zonam, neque æs, neque peram, neque quidquam istiusmodi circumferimus: sic enim proficisci nos præcepit.

i. Ioan. 2,
13.

March. 10,
10.

CATE-
NA PA-
TRVM.

EUSEBII. Hi qui recens sermonem complent, qui adhuc iuniores sunt, qui hac-
tenus sine lege viuunt, quibus mandatum Dei aduenit, quos peccatum mouere & con-
turbare incipit, doceantur dirigere viam suam, & simul atque dubitauerint inquirere, quomodo custodiendi sint sermones Dei. Interrogent in oratione, & dicant Deo, *In custodiendo sermones tuos.*

Adolescen-
tia multis
sordibus
obnoxia.

HESYCHII. Adolescentior ille popu-
lus ex Gentibus, qui ante fidem obliquè am-
bulabat, in quo corrigit viam suam, nisi cu-
stodiendo sermones Dei. Diuinæ enim legis consideratio purgatrix & conseruatrice est omnium. Illud autem, *In quo corrigit ado-
lescentior viam suam?* Symmachus hoc mo-
do interpretatus est, *In quo mundabit ado-
lescentior viam suam?* docuit nempe multis sor-
dibus adolescentiam esse plenam; quapro-
pter etiam indiget purgatione. Cum igitur hoc inquireret ait se modum reperisse, *In custodiendo sermones tuos.*

Memoria
Dei facit
nos euadere
laqueos
diaboli.

IO. IN TOTO CORDE MEO EXQUISIVI TE.] ORIGENIS. Si memoria Dei, inquit, euadere facit laqueos satanicos, ego autem totam mei ipsius mentem tibi Deo meo adiunxi, dignus sum ut minimè maneam extra mandata tua: legis autem desiderio fretus, insipientiam formidauì. Vel plurimis studium vergit in contrarium, & in quibus rectè agere videbantur aberrabant: iuxta quod à Salomone dicitur: *Est via que videtur apud homines recta esse, sed nouissima eius vadunt in fundum inferni.*

Prou. 14.
12.

Toto corde
querendus
Deus.

ATHANASII. Qui igitur ex dimidio corde Deum querit, modò quidem ipsi, modò verò mundo vacare volens, hunc tamquam militem infidum à mandatis suis repellit.

Vera etiam
non temerè
preferenda.

Math. 7.
6.

II. IN CORDE MEO ABSCONDI ELOQVIA TVA.] ORIGENIS. Peccat in Deum qui arcanioribus eius oraculis dignatus, eadem-
que à vulgi multitudine abscondere iussus, à quibus oportet illa minimè abscondit. Non solum enim periculosum est mendacia, sed etiam vera proferre, quando non oportet ea enuntiare. Non sunt enim margaritz mit-
tendæ ante porcos, neque danda sunt sancta canibus.

APOLINARIJ. Is qui minimè superbi-

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διδοσκέδωσαν οί άρρη συμπληρωματικόν τον λόγον, οί έπι νεότητι, οί μικρήν χροίαν τήν νόμω ζώοντες, οίς ελήλυθεν ή ένοπή τή θείη, ές άρχεται κρείν και πα-
ράσφη ή άμαρτία, κατορθών έαυτήν τλήν όδόν, και άμα τή έπαπορέιν και ζητην, πάς δέ φιλάσκειν τές λόγους τή θείη. άποκενή-
δωσαι ές άχην, και λεγίτωσαι τή θείη, ές τή φιλάττωδες τές λόγους σου.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Νεώτερος ό άπό τήν έθελή-
λαός, ό σχολιάς πωρ τής πίστεως όδός, εν τήν κατορθώσφη τλήν όδόν, ή τή φιλάσ-
σάδες τές λόγους τή θείη. ή γδ ένοια τή θείη νόμω καθαριτική και φυλακτική πάντων έστι. τδ εν τήν δέ κατορθώσφη νεώτερος τλήν όδόν άυτῆς, ό σύμμαχος τήν ήμικό-
σι τον τρέπον, ός τήν λαμπαρικήν έκός τλήν όδόν άυτῆς, έδίδασκεν δέ έπ πολλής έστν άκαθαρσίας ή ρυπαρίας ή νόστις μεση-
δίδε δέεται καθαρότως. τέτο εν έπιζητήσας άρνησάσφη τον τρέπον, εν τή φιλάσάδες τές λόγους σου.

Ι. ΕΝ ΟΛΗ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΕΞΕΖΗΤΗΣΑΣΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εί ή μήμη τή θείη, φησι, τές σατανικῆς εκδιωγῆς ώς άσκησάσφη βεβ-
χης, έγω δέ έμω τή άλλω τλήν άχόσιας άν-
θρακα σου τή θείη, άξίος είμυ τήν σόν έξω μή μόνον εν έλπί. έπιθυμία δέ τή φελί τον νόμον χροίαν, δέδωκε τλήν άσκησάσφη. ή πολλοίς ή απεδλω είς τούταστίον φελί-
σσησι, έ εν οίς έδύκειν κατορθών έσφάλησασφη τδ λογόμνον ώς άς Σολομάνι. έστν όδός ή δοκει ώς άς άνθρακῆσφ έρδη έστ, ται δέ τε-
λατάια άυτῆς έρχεται είς πυθμῆς άδης.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ουκέν όστις έξ ήμ-
σείας καρδίας ή θείη έπιζητεί, νεύ μόν ά-
τῆ, νεύ δέ τή κόσμω χροίαν βελήμυ, τέτο άποβάλλει τή οικείων ένολάν ώς σερπώτλω άδύμω.

**ΙΑ. ΕΝ ΤΗ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΕΚΡΥ-
ΨΑ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΣΟΥ.] ΟΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ.** Άμαρτῆ τή θείη ό άξίωθεις λογίων άπορήσασφισ, και κρύπτεις άπό πολλάν κηλῆθεις, έ μη κρύπτων άυτῆ άφ άν δέει κηδωσφ γδ έ μόνον τδ τῆ φελί λίγη, άλλα ή τδ τάληθῆ, επαν όλως μη δέει άπαγγάλλειν. έ γδ δέει τές μαργαρί-
τας βάλλεις έμωροθην τή χροίαν, έδδ έδιδόται τῆ άγα τῆς κού.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ο μή έξ έπιπο-
λῆς

λῆς τὰ λόγια τῆ θεῆ δεχόμενος, κρύπτει αὐτὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆ, ἵνα τὴν γλώσσῃ καὶ τὴν προφῆσει αὐτῆ καὶ ταῦτα πτωθεῖς, ἀναμάρτητος εἴη τῷ θεῷ, τῷ τὸ κρυπτόν ὁρᾷ· μὴ μόνον μὴ μοιχεύων, ἀλλὰ μηδὲ αἰσχρὰν ὄρεξιν ἔχων.

cialiter oracula Dei accipit, abscondit ea in corde suo, ut secundum animum affectum- que suum ijs bene affectus, peccato vacet coram Deo, qui videt in abscondito; non solum non fornicans, sed nec turpem appetitum habens.

CATE- NA PA- TRVM. Quis elo- quia Dei bene abs- condit.

β'. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ΕΙΣ ΚΥΡΙΕ ΔΙΑΔΑΧΟΝ ΜΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο αὐθόρμητος τῆς αὐτῆ προκοπῆς, ὁπότε τῆ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητῆσαι τὸν θεόν, ἐβλογεῖ αὐτὸν διχαεριστῶν ἢ διὰ τῶν οἷς ἐξιώθη. ἔχων γὰρ λόγια ἀπόρρητα ἐκ κρυφῆς ἀξίας, βλο- γεῖ ὅτι τέτοις τὸν κύριον.

12. BENEDICTVS ES DOMINE: DOCE ME.] ORIGENIS. Qui profectus sui sensum capit, eò quòd in toto corde Deum exquirat, benedicit ei gratias agens pro his quibus dignus est habitus. Cùm enim habeat oracula arcana & quæ abscondi merentur, pro his Domino benedicit.

Qui legem custodiunt, hi sunt erudi- ti à Deo.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Θεοδίδακτοι λίαν τῆς ἀνορθότητος, οἱ τὰς διδασκαλίας τῆ νόμου φυλάττοντες ἐκατορθῶντες λέγον· τέτοις τῶν ἀνορθῶν καὶ ἐτέρως εἰς τὴν ὁμοίαν τῆ ἀγαθῆ ἐπιπόθεσι μακάριον. ἔτιος γὰρ βλο- γεῖ καὶ τὸν θεὸν διωποσόμεθα.

ANONYMI. Homines valde à Deo eruditi dicuntur, qui doctrinas legis custo- diunt atque perficiunt: his utique beatum etiam alios ad simile boni desiderium adducere. Sic enim Deum quoque benedicere valebimus.

ω'. ΕΝ ΤΗ ΟΔῶ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΣΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ο ὁδὸς μαρτυρίων τέτοιον εἶναι αὐτὸ ὁδὸν ὄσον καὶ τὸ βέλημα αὐτῶν, ἐκ ἐκλύπης ἢ ἐκ ἀνάγκης, ἀλλὰ μὴ πάσης ἀφροσύνης, καὶ ὁ φροσύνης φρεσίν.

14. IN VIA TESTIMONIORVM TVORVM.] ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Horum via testimoniorum fuerit ambulare secundum voluntatem eorum, non ex tristitia aut ex necessitate, sed cum omni lætitia, ut Propheta ait.

In volun- tate Dei pro omni- bus diuitijs gauden- dum.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὡς γὰρ ὁ τὸν δι- οτιπὸν ἀποδοχόμενος πλεῖτον τέρπεται ἐπ' αὐτῷ, ἐκ ὅτου μερικόν, ἀλλ' ὅταν πάντα αὐτὸν ἔχη συμπληρωμένον ἐκ ἀκινήτων καὶ κινήτων ὑπαρχόντων· ἔτιος καὶ τὸ πτόμαστικόν πόσον πλεῖτον ἀπαρτιζόμενον, χαίρει ἐπ' αὐτῷ ἀποδοχόμενος αὐτὸν ἐν τῷ προκοπῆς ἐν τοῖς τῆ θεῆ μαρτυρίοις καὶ ἐργεῖν τὰς ἀρετὰς λέγων, ἀντὶ πάντων ἐμοὶ τὰ μαρτύ- ρια σου ἀφροσύνη· ἐκ πλεῖτον εἶναι.

APOLINARI I. Quemadmodum enim qui sensibiles diuitias accipit delectatur in eis, non quando partem aliquam earum, sed quando illas omnes habuerit ex immobilibus atque mobilibus facultatibus cõsummatas: sic etiam qui perfectum obtinet spiritale deside- tium, gaudet de eo dum illud possidet in di- uinis testimonijs & virtutum operibus profi- ciendo dicens, Præ omnibus mihi testimo- nia tua gaudium sunt atque diuitiæ.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς ἐν τῷ παντὶ πλεῖτον χρυσῆς, καὶ ἀργύρου, καὶ ἱμασμάτων, καὶ οἰκοπέδων, καὶ χωρίων, καὶ κτηνῶν, καὶ οἰκί- τῆς, ἀφροσύνητος ἐν τῇ ὁδῷ τῆς μαρτυ- ρίας τῆ θεῆ μακάριος. ὁπίπτοντος μὲν ἢ τῆς ἀρετῆς ὁδὸς, ἀλλὰ τοῖς πλείοις τε- πόσητος. ἔτιος τῆτος καὶ ὁ διωπότης ἐφη Χρυσὸς λαβετε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς· ὅτι ὁ ζυγὸς μου ῥησὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλα- φρόν ἐστι. τέτος καὶ ὁ φροσύνητος ἐφη λό- γος· ὅτι πλεῖτον παντὸς θυμπεστέρα μοι τῶ σῶν μαρτυρίων ἢ κτήσε. τὸ δὲ ὅτι παντὶ πλεῖτον ἐκ ἀπλῶς προσηύτα, ἀλλὰ τὸν παύσασθαι πλεῖτον φροσύνητος. πολλὰ γὰρ τῆ πλεῖτον τὰ εἶδη. ὁ μὲν γὰρ χρυσὸν

ORIGENIS. Beatus qui sicut in omnibus diuitijs auri, & argenti, & vestium, & fundorum, & agrorum, & pecudum, & fer- uorum, in via testimoniorum Dei delectatur. Laboriosa quidem est virtutis via, sed perfectis admodum exoptata est. Quapropter etiam Christus Dominus dixit: Tollite iugum meum super vos; quia iugum meum suave est & onus meum leue est. Hoc etiam Propheticus sermo ait: Quoniam omnibus di- uitijs iucundior mihi accidit testimoniorum tuorum possessio. Illud autem In omnibus diuitijs non temerè adiungitur, sed vniuersi generis opes declarat; quandoquidem multæ sunt species diuitiarum. Alius enim aurum

Matth. 11, 29.

Varia di- uitiarum genera.

CATE-
NA PA-
TRVM.

habens nominatur diues, alius verò argen-
tum, alius verò terram plurimam, partim
quidem plantatam, partim verò satam, alius
verò pascua. Sed hæc omnia Vates com-
prehendens, diuinisq̄ue testimonijs compa-
rans, dixit iucunda & amabilia sibi esse di-
uina testimonia, quemadmodum opum stu-
diosis omnes diuitiarum species.

15. IN MANDATIS TVIS EXERCEBOR.]

ANONYMI. Per hæc docemur, non aliter
posse cognosci vias Dei nisi ex mandatorum
diuinorum inquisitione, atque eorundem
frequenti scrutatione. Itaque illa vox ἀδολο-
γία siue exercitatio ad examen mandatorum
referenda; quandoquidem hæc meditatio
minimè vituperabilis sit. Nam secundùm
Scripturæ consuetudinem Ezechiel quoque
egressus est in campum vt vacaret Deo. Et
sæpenumerò iusti laudabilem ἀδολογίας siue
exercitationem frequentasse reperiuntur.

Ἀδολογία
seu exerci-
tatio lam-
dabilis qua.

ORIGENIS. In iustificationibus Dei
quispiam meditatatur non verbalibus & voca-
libus, sed illas recogitando & faciendo. Non
enim auditores iustificationum Dei iusti sunt
apud Deum, sed factores earum, & qui ope-
ribus eas meditantur: qui nempe ex eò quòd
similiter eas meditentur, numquam fermo-
num Dei obliuiscuntur.

ἔχων ὀνομάζεται πλούσιος, ὁ δὲ ἀργύριον,
ὁ δὲ γῆν πλείω, τὴν μὲν πικροτέρω, τὴν δὲ καὶ
ἀπικροτέρω, ὁ δὲ βοσκήματα. ἀλλὰ τὰ
πάντα ἀδολογίαν ὁ Περ-
φίτης, καὶ τοῖς θεοῖς μαρτυρίαν ἀδολο-
γῶν, ἔφησεν ἀξίως αὐτῶν εἶναι τὰ θεῶν
μαρτύρια, ὡς τοῖς φιλοπόλοις ἅπαντα τὰ
πλῆθη τὰ εἶδη.

Ἡ. EN TAIS ENTOΛAIS SOY ΛΟ-
ΛΕΣΣΗΣΩ.] ANONYMOY. Διὰ τούτων δι-
δασκόμεθα, ὡς ἐκ ἄλλως ἐστὶ κατανοῆσαι
ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ ἢ ἐκ τῶν τῶν ἀδολο-
γῶν τῶν θεῶν ἐξελθόντων, καὶ ἀπὸ τούτων ἐπὶ
πλείον ἐρευνηθῆναι. ὡς τὸ καλεῖται ἀδολογία
μεταφῆρη ἐπὶ τῶν ἀδολογῶν βίασιν ὅτι
καὶ ἡ ἀδολογία ἐκ τῆς ψυχῆς. καὶ ὅτι τὴν
σωτηρίαν τῆς γραφῆς καὶ ὁ ἰερεὺς ἐξήλ-
θεν εἰς τὸ πᾶν ἀδολογῆσαι τῶν θεῶν. καὶ
πολλὰ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπασπύω ἀδολογίας
διελθόντων ἀδολογῶν.

ORIGENIS. Ἐν ταῖς δικαιομασί-
ναις μελετᾷ τὸ θεῶν ἢ ῥηματίους καὶ λέγει-
δίου, ἀλλὰ τῶν νοσημάτων καὶ ποιῶν αὐ-
τῶν. ἢ ὅτι οἱ ἀκούοντες τῶν δικαιοματίων τῶν
θεῶν δίκαιοι ὄντες τῶν θεῶν, ἀλλ' οἱ ποιῶντες
αὐτῶν, καὶ μελετῶντες αὐτὰ τοῖς ἔργοις, ὅτι
ἐκ τῶν ὁσίων αὐτῶν μελετῶν, ἕδικοτε
τῶν λόγων τῶν θεῶν ἐπιλήσονται.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psal-
mus in quo
alios ex-
cellat.

RECTE ait Bellarminus Psalmum
hunc ceteris omnibus triplici titulo
antecellere: Primò utilitate: est enim
totus moralis & hortatorius ad vitam
secundùm legem Domini instruemdam; & ea
causa est cur quotidie ab Ecclesia frequentetur.
Secundò longitudine: continet enim versus cen-
tum septuaginta sex; cùm septuagesimus septi-
mus, qui ex reliquis longissimus est, non ascen-
dat ultra versus septuaginta octo. Causa huius
tantæ longitudinis fortasse fuit, vt populus ha-
beret, in quo piè & cum fructu occuparetur,
dum ter in anno ex omni parte ad tabernaculum
ascenderet. Videretur enim Psalmus compositus
vt in itinere caneretur: quo Psalmo finito se-
quuntur Psalmi Graduales, qui in ascensione
graduum tabernaculi canebantur. Tertio ele-
gantia & artificio alphabetico. Siquidem pri-
mi octo versus Hebraicè incipiunt singuli à
prima littera Alphabeti, sequentes octo à secun-
da, & sic deinceps, ita vt octies totum Alphe-
tum reperatur. Quod videretur factum ad memo-
riam adiuuandam cùm hic Psalmus memoriter
recitandus vel concinendus esset. Explicant hunc
Psalmum plurimi cùm veteres tum recentiores
Interpretes: præter quos pijsimas in eundem

Meditationes edidit R. P. N. Claudius Aqua-
uiua, Societatis nostræ Quintus Præpositus Ge-
neralis, sanè dignissimas quæ ab omnibus le-
gantur atque assidue ruminentur. Argumentum
Psalmi est encomium legis diuinæ & exhortatio
ad eam seruandam; sed interim admiscentur
varij affectus & præcationes ad Deum.

1. *Beati immaculati in via*, &c.] Hebraicè
עֲלֵי יְהוָה תְּהִימֶנֶה דֶּרֶכְךָ: quod S. Hiero-
nymus vertit *immaculati via*: Græcè est ἀμωμοί,
id est vitâ famâque integri. Quibus ipse Mo-
mus nihil habet quòd obijciat, quòd canille-
tur, quòd obrethet. Vnde S. Hieronymus in
Epist. 14. ad Celantiam, cum qui bonam de se
famam spargit beatum vocat: *Beatus*, inquit,
est, qui tam sanctè tamque grauiet disposuit
viam suam, ut de eo senserit aliquid ne fingi
quidem possit, dum aduersus obrethatarum li-
bidinem pugnat meriti magnitudo, nec fingere
quisquam ausus est, quod a nulla parte esse cre-
endum. Et in Epist. 16. ad Principiam hunc
locum Davidis sic exponit: *Immaculatos*, in-
quit, *in via huius sæculi appellat, quos nulla ob-*
scenii rumoris autæ macularis. Hi igitur qui
cum proba vita simul bonæ famæ munere per-
fruantur, beati nuncupantur. Quare Deus olim
Abra-

A L I E R I.

Bona vita
cum bona
fama in-
gens bea-
titudine.

Gen. 12, 2.

Abrahamo bonam famam loco ingentis cuiusdam beatitudinis promisit dicens: *Magnificabo nomen tuum.* Non solum vitam, sed etiam nomen, hoc est famam magnificandam pollicetur. Nam ut bene Philo Hebraeus libro de Migratione Abrahami expendens illum locum: *Sicut,* inquit, *bonum ac honestum esse, ita & videri prodest. Est quidem veritas opinione melior: vitamque tamen sua bona fortuna sequitur. Cui Deus utrumque concessit, ut bonus ac honestus sit, & videatur, hic vere beatus est, & vere vir magni nominis. Nec est negligenda bona fama, res in omni vita utilisissima.*

Vita innocencia cum doctrina coniungenda.

2. *Beati qui seruantur testimonia eius.* Id est non segniter, sed sedulo inquirunt. Pulcher sane ordo & nexus necessarius vitæ immaculatæ & scrutationis legis diuinæ; nec abs re est, quod vitæ innocentiam laudet prius, deinde doctrinam, ut innueret morum puritatem quærendam prius quam ad perscrutanda legis diuinæ mysteria accedamus. Optime rem & ordinem hunc expendit S. Ambrosius ad hunc locum dicens: *Quam pulcher ordo, quam plenus doctrina & gratia: non prius, Qui seruantur testimonia eius dixit (posuit enim conuenire secundum litteram) sed prius, Beati immaculati in via. Ante enim vita quam doctrina querenda est. Vita enim bona etiam sine doctrina gratiam habet, doctrina sine vita integritatem non habet.* Sic ille. Cadaverosa nempe est illius cognitionis facies quæ probâ vitâ non viuificatur. Probi enim mores doctrinæ anima sunt. Vnde mortua scientia est, quæ operatione tamquam spiritu non animatur. Quod corporis exemplo monstrant S. Ephraem Syrus in *Asceticis*: *Sicut corpus,* inquit, *sive spiritus mortuum est, ita quoque cognitio absque operatione est otiosa atque supernacanea.* Sed quando quis probam vitam cum insigni eruditione coniunxerit, tunc demum beatus iure censetur; quoniam his donis ius ad illam felicitatem, quam speramus, acquiritur.

Mandata Dei exactissime obseruanda.

Supererogationis opera non cadunt sub præceptis.

4. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Vbi pro *nimis* est Hebraicè *רַב מְעוֹד*, Græcè *εὐδία*: quæ voces significant *valde, vehementer*; ut intelligamus mandata Dei exactissime implenda esse, scilicet quoad id quod præcisè præcipiunt. Quod enim non sit sermo de operibus supererogationis, quæ quis in legis obseruatione nonnumquam agit, manifestum est ex verbo illo *mandasti*. Neque enim istiusmodi opera sub præceptum cadunt; sed integrum est cuique ea vel agere vel omittere. Cum igitur dicatur, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, manifestum est sermonem esse de implendis mandatis quoad ea quæ sub eorum obligationem cadunt. Verum quoniam ea obseruatio exacta esse debet, nec aliquid quod præcepto comprehenditur prætermittendum; idcirco dicitur Deus præcipere mandata sua custodiri *nimis*, id est exactè & perfectè. Ita enim locum exponit S. Augustinus; simulque aduertit particulam *nimis* non vitium, sed exactam obseruationem significare: *Quid est,* inquit, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis? Vitam nimis præcepisti, an nimis custodiri? Quodlibet horum intelligamus, contra illam memorabilem nobissemque sententiam dictum videtur, Ne quid nimis. Si enim hoc verum est, ut ne quid nimis fiat; quomodo*

*verum est quod hic dicitur, Tu mandasti mandata tua custodiri nimis? Quando Deus aliquid vel nimis præciperet, vel custodiri nimis vellet, si omne nimum reprehensione dignum esset. Verum aliquando Latina lingua hoc verbo fit abutitur; ut nimis pro eo quod est valde, & positum inueniamus in sacris Litteris, & ponamus in sermonibus nostris: quamquam hoc loco non sit Græcè εὐδία, id est nimis, sed εὐδία, id est valde. Hæc S. Augustinus. Vnde contra nostri temporis hæreticos, certum est & constans apud omnes Theologos, posse hominem, etiam post Adæ peccatum, cum gratia Dei mandata eius omnia custodire, & consequenter omnia & singula vitare peccata, etiam venialia, quo scilicet tempore ipsa diuini occurrunt; cum Deus non minus rectus quam benignus illa præcipiens, & hæc vetans, creaturam suam ad aliquid impossibile non obligauerit, neque ei quod præitari non possit vniquam præceperit. Cuius sententiæ assertor manifestissimè est S. Augustinus lib. 1. de Peccato cap. 6. ita scribens: *Nam qui dicunt esse posse in hac vita hominem sine peccato, non est eis continuo incantata temeritate obstitendum: si enim esse posse negauerimus, & hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, & Dei virtuti, vel misericordia, qui hoc adiuuando efficit, derogabimus.* Et paucis interiectis: *Si à me queratur,* inquit, *utrum homo sine peccato possit esse in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam & liberum eius arbitrium.* Quod etiam Regius Vates hoc loco ostendit; qui cum dixisset, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, id est *perfectè*, ita ut nec in magnis, neque in minimis ea transgrediamur; minimè despondet animum, nec impossibilitatem causatur, sed optans prosequitur: *Vitam dirigantur via mea ad custodiendas iustificationes tuas.* Quis autem optaret, quod nec per proprias vires nec per Dei gratiam efficere posset? Et sapius idem Scriptura proclamat, iubens ut simus sine querela, & perfecti in Christo, & sancti, & immaculati in conspectu Dei: quæ profectò non præciperet, si nobis omnium mandatorum obseruationem, & omnium etiam leuium peccatorum abiectionem impossibilem iudicaret. Hæc namque peccata maculæ sunt & defectus, quæ licet gratiam non omnino tollant, virtutem certè fuscant, & mentem nostram utcumque commaculant. Plura de his vide apud Bellarminum in *Controuersijs*, & apud Scholasticos.*

ANNO-TATIONES COR-DEII.

Omnia mandata Dei obseruari & peccata vitari posse.

Verf. 5.

Phil 2, 15. Coloss. 1, 22.

Orandum ne Deos nos nimis deserat, aut sensari permittat.

8. *Non me derelinquas vsquequaque.* Græcè est, *Εὐς εὐδία, vsque valde*: S. Hieronymus ex Hebræo vertit *vsque nimis*. Ille enim vsque ad nimietatem vel vsquequaque deseritur, qui non solum deuotione sensibili, sed etiam fecunditate spiritus seu substantiali deuotione priuatur; adeo ut tepidus & segnis effectus, vel exercitationes spirituales deponat, vel in eis externâ specie tantum & sine fructu permaneat. At ille salubriter ad tempus ex parte relinquitur, quando sensibili deuotione subtractâ, & hoc genere desolationis immisso, in vera deuotione, ac meditatione & affectuum vili exercitatione perdurat. Ita ergo me relinques ô Domine, inquit Sanctus Propheta, ut si saporem & dulcedinem ad tempus quidem auferas, tamen vsque ad subtractionem veræ ac solidæ deuotionis non deseras. Vel sic:

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

BETH.
Adolescen-
tes tempe-
stive eru-
diendi.

Quanti
momenti sit
bona puero-
rum educa-
tio.

Thren. 3,
27.

Quo sensu
dicatur
Deus ali-
quem re-
pellere à
mandatis
suis.

q. d. Non peto Domine ut numquam tenter ; scio enim utile mihi esse ita tentari, ut meipsum per tentationem cognoscam, & tua dona in me collata tuamque solertissimam protectionem experiar; sed postulo, ne tentatio vires à te concessas superans aut mortem afferat, aut vulnus ac plagam infligat.

9. *In quo corrigis adolescentior viam suam?* &c.] S. Hilarius ait Diuinum Prophetam hoc loco placitum Deo virum conformare, nec expectare, ut post longam ac diurnam criminum consuetudinem doctrinâ Dei instituat, sed rudes à peccatis annos, & aetatem adhuc criminum nesciam, velle studijs innocentiae imbui. Id autem merito ipse vocat *tenera aetatis beatitudinem*. Hoc intelligentes quoque Pythagoræi Philosophiæ Principes ac lumina, puerorum institutionem aiebant esse ἀρχὴν πολιτείας ἀπάσης, totius Republicæ fundamentum; & Plato, εἰδὲν δεύροισιν, non esse diuinum aliquid de quo possit quispiam consulere, quàm de liberorum institutione. Cuius fructus auctoritate & pulcherrimis institutis Aristoteles lib. 2. Ethicorum cap. 3. multa eruditè sapienterque differuit; & in primis non sine ratione illud è Magistri fontibus haustum animaduertit: *Quapropter homines ab ipsa statim adolescentia, ut inquit Plato, ita institutos esse oportet, ut ijs gaudeant doleantque, quibus gaudere & dolere conuenit: ἢ ἃ ὁρῶν παιδεία: hac est enim educatio eruditioque rectissima.* Et aliàs grauiter pronuntiat, in ea ipsa pueritiæ primæ institutione, quâ teneri cereique animi ad varia studia inflecti solent, non modò plurimum momenti, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, imò verò totum, positum esse. Atque hæc & talia veterum Sapientum effata non tam è cultis Lyceorum & Academia-rum hortulis decerpta sunt, quàm è sacris Bibliorum Oraclis prompta; in quibus ea de re multa ab hominibus Deo afflatis & magnæ Mentis internuntijs monentur. Duplici aureolâ martyrij & innocentiae coronatur Ieremias: do laudabili puerorum institutione ita exclamat, *Bonum est viro cum portaueris iugum ab adolescentia sua.* Ait esse bonum indefinitè, quod Aristoteles aiebat τὸ πᾶν, omne bonum, omne genus felicitatis; cum portaueris iugum, hoc est iugum præceptorum Domini, ait Chaldaeus; vel, ut exponit S. Cyprianus, *pondus sanctitatis; ab adolescentia sua, à primis temporibus ætatis.* Subdit continud pulcherrimæ huius educationis fructum, *Sedebit solitarius*: S. Hilarius vertit, *Sedebit singulariter*: hoc est, inquit, *Lasciuus adolescentium cæcus derelinquit*: siue, ut S. Ambrosius interpretatur, *Sedebit singulariter, feriatu ab omni interpellatione mundana voluptatis, vel etiam segregatus à meritis plurimorum, magnâ scilicet vitæ perfectione & sanctimoniâ vulgo sublimior.* Id ipsum David cælesti beneficio consecutus ad æternam hominum memoriam de se prodidit, cum adhuc immaturus æui, sed maturus Deo, ætulatæ suæ primitias Deo consecrauisset. Testificationem ipsius habes hîc versu 147. vbi vide Annotationes.

10. *Ne repellas me à mandatis tuis.*] Quid autem sit repelli discit ab Augustino ad hunc locum dicente: *Quid est enim à Deo repelli, nisi non adiunari? quos autem non adiunat, hos merito*

perbibetur repellere, tamquam flammæ à frumēda prohibeantur indigni; ne manum extendant ad arborem vita. Jam verò sic scitè perquirat ad hunc locum Hilarius, qui possit diuinæ benignitati congruere, hominem à se repellere: *Comperere, inquit, bonitati Dei non videtur, ut à mandatis suis quemquam repellat. Qui ergo secundum Prophetam manum peccatorum penitentiam, quam mortem; numquid existimandus est à mandatis suis quemquam repellere?* Respondent verò tam ipse quàm S. Ambrosius ex Christi verbis, *Omni enim habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo, meritissimo iure tepidum atque negligentem à mandatis Dei repellit, quòd dum opus Dei negligenter exequitur, ipsum magis impedire & commaculare quàm perficere videatur, ac proinde ipse sese Dei adiutorio fraudare; contra verò strenuum ac diligentem, qui toto cordis impetu ad Dei mandata custodienda currit, nec animum inter Deum & mundi concupiscentias partitur, abundantioribus Dei auxilijs dignum se reddere, ut quod humanæ fragilitati deest, id ex Dei gratia & benignitate percipiat.* Audi S. Ambrosium: *Cui addendum nisi ei qui toto corde exquirat Deum? ut quod deest natura id Dei operatione acquirat & gratiâ, &c. Qui autem non habet, ut in corde suo exquirat Deum, sed negligenter facit, maledicto subiectus est, sicut legimus: Quia maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter. Merito ergo repellitur, quia maledicto dignus est, quia polluit magis & impedit opus, quod negligenter persequitur. Quibus similia sunt quæ habet Hilarius: post quæ ita concludit: *Deus ergo non auferit nisi non habenti; secundum quod neque repellit nisi negligentem: adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantiam muneretur: adeo verò non vult quemquam non habere; ut non habenti ipsum quod habet adimat. Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi negligentem reijcit.* Opportunè ergo Vates Regius, auxiliu Dei petiturus, præmisit, se totum Deo addictum, nec quidquam in rerum humanarum curas esse partitum: nam si secus fuisset, iure à diuinis mandatis repelleretur.*

11. *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.*] Vbi D. Ambrosius Serm. 2. *Peccat, inquit, Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque non est falsa solam dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet, quibus non oportet.* Hinc Euangelium comparatur thesauro abscondito in agro. Nam sicut qui thesaurum inconsultè prodit omnino perdit; (ut videre est in Ezechia, qui cum thesauros domus suæ Legatis Babylonij ostendit amisit;) ita qui verbum Dei indignis prædicat, illius fructibus priuatur. Vnde qui hunc thesaurum inuenit prudens homo, abscondit illum (inquit D. Ambrosius citatus) in corde suo, nec dimulgat eum, sciens, quia si dimulgaerit Babylonij thesaurum Dei, magnam offensam contrahet; ut dicatur ei sermone prophético: *Auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & de filijs tuis tollent, & erunt Eunuchi in palatio Regis Babylonis. Per quæ significatur, quod is qui prodiderit diuina mysteria,*

Matth. 23,
29.

Qui verbum Dei indignis prædicat, eius fructum amisit.
Matth. 23,
44.

Isaie 39, 4.

stria, pasteritate anima sua seminariumque uirulentum habere non possit.

Rem hanc pulchrâ similitudine illustrat Nouarinus lib. 1. Sacrorum Electorum cap. 10. Sect. 2. Sicuti, inquit, ouum tegi debet & probè foueri, ut nascatur ex eo pullus; sic scientiæ ouum tegi in cordis sinu debet & ocludi, ut postmodum ad aliorum utilitatem pullus erumpat. Ab ista cautione illi abeunt, qui statim ea quæ didicerunt exponunt, nec sinunt in mentis & cordis sinu foueri & caleferi; ut non mirum sit, si nullus operis pullus, nullus ferè utilitatis fructus ex doctrinæ ouo ita congelato producat. Alia Daudis mens, & melior, qui antequam alijs verba proferret, corde fouebat prius, prius mentis nido calefaciebat: hinc illæ illius voces: *In corde meo abscondi eloquia tua.* En verbum velut ouum, quod in cordis nido tegitur & fouetur. Postea verò pullum erupisse indicat, dum paulò post subdit: *In labijs meis pronuntians omnia iudicia oris tui.* Probus ordo, nec inuertendus. Prius cordis nido foueatur, sermo; prius amoris & meditationis vapore calefcat, ut postea erumpat: prius humilitate tegatur scientia, deinde alijs communicetur. Omnia hæc felitissimè habet S. Bonauentura in huius Psalmi Commentario ad illa verba, *In corde meo abscondi eloquia tua,* &c. *Qui,* inquit, *ea per dilectionem suscipit, per memoriam retinet, per humilitatem tegit: oportet enim ut quandoque tegantur; unde dicit, In corde meo abscondi eloquia tua: & ut quandoque manifestentur; unde dicit, In labijs meis pronuntians. Nam si nunquam regeantur, nunquam fouerentur, & si nunquam manifestarentur, nunquam multiplicarentur: utrumque ergo necessarium est.* Sic ille. Probè tegit scientiam qui humilitate eam cooperit. Pergit sanctus Pater, & in oui pulli- que similitudine ita ludit: *Nota, cor est nidus, verbum ouum; bonum opus pullus qui fouetur, nutritur: non iustificabitur, nisi nutriatur. Absconde in corde verbum scilicet, in nido ouum: nam peccas si non recipis; peccas si receptum eijcis; peccas si receptum ante tempus exponas; primò duritiâ, secundò negligentia, tertio superbiâ.* Hactenus S. Bonauentura. Eant nunc inanes scientiæ iactatores, qui discunt, ut sciantur & laudentur; qui doctrinæ ouum fouere nolunt cordis nido, nec quibusdam humilitatis plumis tegere quæ didicerunt: statim exponunt, statim in publicum efferunt, & iactant; ut non mirum, si nullus ferè fructus ex scientiæ ouo ita præproperè exposito prodeat.

12. *Doce me iustificationes tuas.*] Quæ verba primâ fronte cum præcedenti versu cohære minimè videntur: cur enim edoceri poscat quæ in corde seruabat? Nempe nouerat Propheta Dei verba memoriâ nudè condi posse, intelligi verò & aperiri quæ obscura & clausa sunt, nisi Deo docente non posse. Rectè hoc loco Apollinarius, qui ad hanc mentem ait: *Ὁ ὃ εἰδὸς αὐτὸ ἢ μνήμης ἢ οὐκ εἶς, ἀλλ' ἕν τὸ θεῖον φωτισμὸν.* hoc est: *Non enim statim à memoria existis intelligens, sed ab illustratione Dei.* Obscura sacrarum Litterarum mysteria ignorabit, qui supernâ luce non perfunditur, & Deum ducem non habuerit. Aberrant hæretici, aberrant tumidi quique, & dum suo ingenio ac viribus temerè ad has fa-

cras Litteras accedunt, errorum vertigine in- ANNŌ- uoluntur. Rectam insistit viam, qui celesti TATIO- auxilio munitus, diuinâ ope fultus legis iter le- NES COR- git. Propheta item hîc discere cupiebat moribus DERII. & vitâ quæ nudâ scientiâ tenebat, uti pulchrè exponit S. Augustinus Serm. 5. in hunc Psal- mum: *Doce me, dixit, iustificationes tuas quomodo eas discunt qui faciunt; non quomodo hi, qui ut habeant quod loquantur, tantummodo meminerunt. Nam utique iam dixerat: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quid ergo adhuc ea queris discere quæ abscon- dita iam custodit in corde? quod utique non fecisset, nisi ea didicisset. Ut quid ergo addit & dicit; Doce me iustificationes tuas; nisi quia eas vult faciendo discere, non loquendo, vel memo- ria retinendo?*

15. *In mandatis tuis exercebor.*] Græcè *ἄσκησις*: quod S. Augustinus vertit *garriam*, ut delectatio significetur, quâ quis perfunditur, dum de Dei verbis loquitur, & ex ijs exerceatur. Sic enim lectiones has inter se aptat S. Augustinus dum ita scribit Serm. 6. in hunc Psalmum: *Quod Græcus, inquit, habet ἀσκήσις, Latini interpretes quidam garriam quidam exercebor interpretati sunt: quæ duo inter se videntur diuersa; sed si exercitatio intelligatur ingenij cum quadam delectatione disputationis, utrumque coniungitur, & quasi ex utroque unum aliquid temperatur.* Sic ille. Nempe garritus cum exercitatio iungitur, quia delectatio rerum diuinarum disputationem sequitur. Idem habet Sermone 14. ad illud, *Et exercebar in iustificationibus tuis:* ubi aliqui Interpretes verterunt *lata- bar*, aut *garriebam*. *Exercebor quippe in exercitacionibus Dei lætus, qui mandata eius quæ diligit & cogitandi & operandi delectatione custodit.*

16. *In iustificationibus tuis meditabor.*] In Hebræo est *deliciabor*, vel, ut vertit Bellarminus, *oblectabo meipsum* velut in grata & iucunda lusione; ut intelligamus in pijs & deuotis hominibus meditari nihil esse aliud nisi delicias capere & mirificam mentis oblectationem. Iustinus Martyr illud quoque testimonio suo comprobat, qui cum in Dialogo contra Tryphonem ageret de diuinis oraculis & sermonibus Seruatoris ita subdit: *Ἀπάυσις δὲ ἡδύνη γίνεται τοῖς ἐκμαρτυροῦσι αὐτοῦς, Illis & suauissima quadam animi recreatio contingit qui in eis meditantur.* Est enim in honestarum & celestium rerum consideratione liquidæ voluptatis & humanissimæ delectatio, quæ reficit puros animos vberiusque recreat: qualem Theodoretus in Historia sua lib. 5. cap. 36. describit, cum de sororibus Theodosij Imperatoris loquitur: *Existimabant, inquit, τρυφὴν μεγίστην τῶν τῶν θεῶν λόγων μελέτῃ, esse delicias maximas diuinorum oraculorum meditationem.* S. Hilarius in Psalmum primum meditationi tribuit Christianæ vitæ coronidem & perfectionem: *Beatum, inquit, virum continna legis meditatio & indefesse consummata.* Cuius item viderat vim Periander, sapientiâ nobilitatus in Græcia & omnium famâ celebratus, & effato suo expressit, quod est apud Clementem Alexandrinum lib. 1. Stromatum: *Μελέτη πάντα καθαίρει, Meditatio vincit expiatque omnia.* Vel, ut est apud Stobæum Serm. 3. *μελέτη*

Doctrina ouum humilitate tegi debet.

Verbum Dei corde fouendum, & charitate calefaciendum antequam foris producat.

Cor nidus, verbum ouum, opus pullus.

Supernâ illustratione opus ad Scripturas intelligendas & explicandas.

Exercitatio spiritualis cum delectatione coniuncta est.

Meditatio rerum diuinarum plenè aliquando voluptatibus.

Quantus sit fructus meditationis.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
Ezech. 8,
3.

τὸ πᾶν, *Omnia-fita esse in meditatione. Sanè mentem diuinis assuetam, scoria nudam, & expolitam, super omnem terræ globum & labentium rerum cursum attollit. Quod Ezechiel in arcanis symbolis suis pinxit in hunc modum: Apprehendit me in cincinnis capitis mei, & eleuauit me spiritus inter terram & caluum. Vbi*

S. Gregorius Magnus lib. 31. Moral. cap. 7. cincinnum capitis ait esse cogitationes mentis, quibus à diuino spiritu animus effertur ab imis & deorsum fluentibus curis, & velut inter caelum & terram statuitur, quâ plenè quidem adhuc ad superiora non permeat, sed iam tamen ima dereliquit.

PARAPHRASIS ANONYMI.

GIMEL. 17. **R**EMEMBRARE tibi seruo tuo, & viuifica me; & custodiam sermones tuos.

Erit autem, inquit, bonorum operum remuneratio, vt possim suauiter viuere, & in ijs locis versari, in quibus liceat custodire mandata tua.

18. Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.

Id est; Concede igitur oculis meis videre reatum, ac frui mirabilibus tuis, quibus fruuntur illi qui legem tuam custodiunt. Nam quodd pro reatu roget etiam sequentia indicant.

19. Incola ego sum in terra: non abscondas à me mandata tua.

Cum, inquit, in hoc incolatu neque sacrificia, neque holocausta, quæ lex præcipit, tibi offerre possim, noli me his priuare, sed redde me templo tuo & legittimis tuis.

20. Concupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore.

* *Vulgata-
iustificatio-
nes tuas*

Vehementer, inquit, desidero in omni tempore facere quæ præcepisti & virtutis curam gerere.

21. Increpasti superbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis.

*Petit ut
Babylonij
punitur.*

Id est, *Increpa* (tempus enim variatum est) & puni, inquit, Babylonios, sicut promissisti; verpote qui nullam decori rationem habeant. Et quid inde?

22. Aufer à me opprobrium & contemptum; quia testimonia tua exquisiui.

17. **Α**ΝΤΑΠΟΔΟΣ. τὸ δὲ ἄλωσῃ, ζήσόν με ἐξ ἰσχυροῦ λαζώτες λόγους σου.

Ἐσαμ δέ, φησιν, ἀντίδοσις τῆς ἡμῶν ἐργασίας μοι, τὸ ἡδέως ζῆν, καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις εἶναι, ἐν οἷς ἔχεις φυλάττειν τὰς ἐπιτολάς σου.

18. Ἰη. Ἀποκάλυψον τὰς ὀφθαλμούς μου καὶ κατανόησω τὰ θαυμάσια ἐκ τῶν νόμων σου.

Ἀντὶ τῆς δόξης ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου ἰδεῖν τὴν ἐπάνοδον, καὶ ἀπολαύσαι τῆς θαυμασίω σου, ὡς ἀπολαύσει οἱ τὸν νόμον σου φυλάττοντες. ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς τῆς ἐπάνοδος ὁ Θεὸς καλεῖται καὶ τὸ εἶναι σημαίνει.

19. Ἰθ. Πάροικος ἐγὼ εἰμι ἐν τῇ γῆ· μὴ ἀποκρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰς ἐπιτολάς σου.

Ἐπεὶ, φησιν, ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ ἐστὶν θυσίας σοι προσενεῖκῃν, ἐπὶ ὀλοκαυτώματι δυνάμει, ἀὐτόνομος προσάττει, μὴ σιρήσης με τέτων, ἀλλ' ἀπόδος τῷ σὺ τῶν καὶ τοῖς σοῖς με νομίμοις.

20. Ἰκ. Ἐπεπόθησεν ἡ ψυχὴ μου ἐπιθυμῆσαι τὰ κείμενά σου ἐν παντὶ καιρῷ.

Σφόδρα, φησιν, ἐπιθυμῶ τὸ ἐν παντὶ καιρῷ ποιεῖν ἀ προστάξας καὶ ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς.

21. Ἰλ. Ἐπέτιμησας ὑπερηφάνους: ἔπικατάρησας οἱ ἐκκλίνοντες ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου.

Ἀντὶ τῆς ἐπιτιμῆσιν (ἐνήλλαξ) γὰρ ὁ χεῖρ ἰσχυροῦ καὶ πμάρησας, φησιν, Βαβυλωνίους, καθὼς ἐπηγγείλω. ὡς εἶδεν ἄλλοθεν πικρῶς τὸ προσήκουσθαι. Καὶ τί ἐκ τούτων;

22. Ἰμ. Περίελε ἀπ' ἐμοῦ ὄνειδος καὶ ἐξεδένωσιν ὅτι τὰ μαρτύριά σου ἐξεζήτησα.

Τέτυ

Τέταρον γὰρ ἡγορήθη, φησὶ, ἀξιοῦσθαι ταί με πᾶς ὄνειδος ἔκ παῶσα ἀτιμία, ἐν ἀπαλλαγῇ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἀπὸ γὰρ τῶν θείων γραφῶν, φησὶ, ζητήσας, δεῖται ὡς εἰσαρχθῆσονται δίκας οἱ αἰχμαλωτῶσάντες ἡμᾶς.

κγ'. Καὶ γὰρ ἐκάθισαν ἀρχόντες, ἔκατ' ἐμὲ ἐλάλησεν· ὁ δὲ δούλος σου ἠδολέγει ἐν τοῖς δικαίωμασί σου.

Ἀντὶ τῆς, συναχθέντες οἱ ἄρχοντες βελῶ ἐσκέψαντο κατ' ἐμὲ ποικίλῃ· ἀλλ' ἐγώ, φησὶ, τῆς μελέτης τῆς δικαιοσύνης σου ἐκ ἀπίστῳ.

κδ'. Καὶ γὰρ τὰ μαρτύριά σου μελέτη μου ἐστίν·

Ἀντὶ τῆς, ἐκ ἄλλῳ πᾶσι μελέτῳ ἐποιέμῳ, ἐδὲ ἄλλῳ εἶχον ἀσπιδῶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπιβουλῆς, ἢ τὰ σὲ θεωροῦσαν.

Καὶ ἡ συμβουλίᾳ μου τὰ δικαίωματά σου.

Ἐμαυτῷ γάρ, φησὶ, καλῶς συμβούλευσεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς κινδύων, τῷ σὲ μὴ λυποῦμαι, μηδὲ ἐκλείπειν τὴν θεωροῦσαν τὴν σὺν· ὑπερῷ πῆρξε δίκαιος.

κε'. Ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ μου· ζῆσόν με κτὶ τὸν λόγον σου.

Καὶ γάρ, φησὶ, ἐπὶ τὸ ἔδαφος κλῶσθαι ἐμαυτὸν ὥστε ἐδιδόμῳ σου· μυριάκις γὰρ αἰρήμαι θύραι, ἢ μίαν ἡμέραν μὴ ζῆσαι κτὶ τὸν λόγον σου.

κς'. Τὰς ὁδοὺς μου ἐξηγήσει, καὶ ἐπήκουσάς μου· διδάξόν με τὰ δικαίωματά σου.

Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, τῆτο ἐδίδον, πολλῶν μοι παρέστη ἡ γὰρ ἀγαθῶν, καὶ ἐν δόξα σου με πεποιθίας ὡς ἦταν, ὥστε καὶ τὸ ἐξῆς.

κζ'. Ὁδὸν δικαιομάτων σου συνέτισόν μου· καὶ ἀδολεγήσω ἐν τοῖς θαύμασί σου.

Τῆτισθαι, ἐν δόξα σου ἐγρόμῳ ὡς ἐξήπισται· δεῖται ἡγορεύω λοιπὸν εἰς τὸ διηγῆσθαι τὰ θαύμασι σου.

κη'. Ἐνύσταξεν ἡ ψυχὴ μου διὰ ἀκηδίας· ἐβεβαίωσόν μου ἐν τοῖς λόγοις σου.

Hoc enim pacto, inquit, à me omne opprobrium & contemptus auferetur, si à captiuitate fuero liberatus. Diuinas enim, inquit, Scripturas indagando reperi, illos qui in captiuitatem nos abduxerunt poenas luituros.

23. Etenim federunt Principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Id est, Principes congregati aduersum me prauum consilium excogitarunt; verumtamen-ego, inquit, à iustificationum tuarum meditatione non destiti.

24. Nam & testimonia tua meditatio mea est:

Id est, Tempore insidiatum non faciebam aliam meditationem, neque aliud studium habebam, nisi tibi seruiendi.

Et consilium meum iustificationes tuæ.

Præclare enim, inquit, mihi ipsi consilebam tempore periculorum, ne discederem à te, neque cultum tuum desererem; quod iustum erat.

25. Adhæsit pavimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.

Enimuerò, inquit, ad pavementum me inclinans ita te rogabam: millies enim optotius mori, quàm vnâ die non viuere secundum verbum tuum.

26. Vias meas enuntiaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.

Cùm enim, inquit, hoc rogauerim, multa mihi bona suppeditasti, & concessisti vt petitis fruerer, sic & consequenter.

27. Viam iustificationum tuam instrue me; & exercebor in mirabilibus tuis.

Id est, Consecutus sum ea quæ quaesiu; vnde in posterum vacauì mirabilibus tuis enarrandis.

28. Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.

PARAPHRASIS ANONYMI.

DALITH. Exponit ingenium desiderium quod habet viuendi secundum legem Dei.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Hæc iterum populus religiosus, Mor-
ti, inquit, proximi fuimus imminencia
nobis mala contemntes: sed tu, in-
quit, confirma nos secundum promissionem
tuam nos ad propria reducendo.

29. Viam iniquitatis amoue
à me; & * lege tua miserere
mei.

* Vulgata
addit de

Viam iniquitatis vocat captiuitatem; &
pulchrè subiunxit, *Lege tuâ miserere mei.*
Id est, Plecte Babylonios; quandoquidem lex
iubebat iniquè agentem plecti, & similia
subire insidiantem.

30. Viam veritatis elegi: iudicia
tua non sum oblitus.

Cum enim, inquit, ex calamitatibus me-
lior euaserim, & bonum propositum ha-
beam omnia quæcumque præcepisti pera-
gendi, restitue me proprijs meis.

31. Adhæsi testimonijs tuis Do-
mine: noli me confundere.

Illud *Adhæsi*, id est, Valdè desidero in
posterum facere mandata tua. Da igitur, in-
quit, finem desiderio meo.

32. Viam mandatorum tuo-
rum cucurri, cum dilatasti cor
meum.

Hoc est promittentis, se cum in prospe-
ritate fuerit omnia mandata studiosè imple-
turum. Nam illud *cucurri*, id est curro.
Cum igitur, inquit, dilates me, id est, in
prosperitate constituas, alacriter pietatis cur-
sum decurro.

Ταῦτα πάλιν ὁ λαὸς ἤϊδ' ἀσεβῶν, πλη-
σίον, φησὶν, ἐγγύμεθα ἔθανάτε ὀλιγορήσαν-
τες, ὡρὸς τὰ ἐπιχειρήματα ἡμῶν κακὰ· ἀλλ' αὐ-
τὸς, φησὶν, ἡμᾶς στήριξον καὶ τὴν ἐπαγγελίαν
σε ἀναγαγὼν ἡμᾶς εἰς τὰ οἰκεία.

κθ'. Ὁ δὸν ἀδικίας ἀπόστηθον
ἀπ' ἐμοῦ· καὶ τῷ νόμῳ σε ἐλέη-
σὸν με.

Ὁ δὸν ἀδικίας καλεῖ τὴν ἀιχμαλωσίαν·
καὶ πάλιν ἐπιτήρησεν, τῷ νόμῳ σε ἐλέησον με.
ἀντὶ τῆς πμώρησας βαβυλωνίως· ἐπειδὴ γὰρ
ὁ νόμος εἶχε πμωρεῖσθαι τὸν ἀδικεῖντα, καὶ
τὰ ὁμοία πάχων τὸν ἐπιβεβλῶντα.

λ'. Ὁ δὸν ἀληθείας ἤρετε ζάμνω
τὰ κέρματα· σε ἐκ ἐπελαθόμην.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐκ ἡβ' συμφορῶν
ἰβελπώθην, καὶ ὡρὸς τὸν ἔχω καλῶ τῆ
πάντα ποιεῖν ὅσα ὡρὸς τὰς, ἀποκατα-
σῆσόν με τοῖς οἰκείοις.

λα'. Ἐκολλήθη τῆς μαρτυρίοις σε
κύριε· μή με κατασχέωης.

Τὸ ἐκολλήθην, ἀντὶ τῆς ἀγαν ἐπιθυμῶ
ποιεῖν λοιπὸν τὰς ἐπιτολάς σε, δὲς ἔτι, φησὶ,
τῆ ἐπιθυμία τὸ πῆρας.

λβ'. Ὁ δὸν ἐπιτολῶν σε ἔδρα-
μον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρ-
δίαν μου.

Τὸ ἐπιτολῶν καλεῖται ὅτι, ὡς ἐν ἀθηναῖς
γνώμην μὴ ἀπεδοῖς πάσας πληροσῆ
τὰς ἐπιτολάς. τὸ γὰρ ἔδραμον, ἀντὶ τῆς δρα-
μῆμα, ἰὰ ἔτι, φησὶ, πλατύνῃς μοι, ταῦτα
ἐν ἀθηναῖς με καταστήσῃς δραμῆμα, ὡρὸς
δύμω τὸν δρόμον τῆς δισβεβείας.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

GIMEL. 17.

RETRIBVE SERVO TVO.]

Ceterum, inquit, hæc erit mihi
bonorum operum retributio, ut
iucundè viuam, idque in locis illis ubi potero
seruare mandata tua. Nemo autem peruersè
uiuens remunerationem exquirat, ne suppli-
cium recipiat pro peccatis: quin potiùs talis
à Deo misericordiam consecutus dicet, Non
secundum iniquitates nostras fecit nobis.
Ad superbiam autem fugiendam apponitur
illud *seruo tuo*; cui subiungitur, *Viuam, &*
custodiam; veram vitam illam futuram intel-

17.

ΝΤΑΠΟΔΟΣ ΤΩ ΔΟΥ-

ΛΩ ΣΟΥ.] Ἐσαυ δέ, φησὶν,

ἀναπώδοις τῆς ἡβ' καλῶν
ἐργασίας μοι, τὸ ἡδῶος ζῆν, καὶ ἐν τόποις ἐν οἷς
ἔστι φυλάττειν τὰς ἐπιτολάς σε. ὡρὸς δὲ
πονηρία σου ἀντιπώδοσον ἕκαστῆ, ἵνα μὴ
λάβῃ κόλασιν ἀντὶ τῶν ἡμαρτιῶν. ἐρεῖ δὲ
μᾶλλον ὁ ποιῶν ἰληθεῖς ὑπὸ θεῶν, εἰ κα-
τὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῶν. εἰς
δοποφυγῆν δὲ ἀλαζονείας τὸ τῷ δέλω
σε ὡρὸς σκεταί· ὡρὸς ἀκολουθεῖ τὸ ζῆσθαι, &
φυλάξω τὴν ἀληθῆ ζῶν λέγων ἔμηνει-
σαι.

σαν. ο καθαρον εν εχρον καρδιαν λεγει τε-
το, και ο καθαροτε χρωμα. λογιμοις.
Υπολαύσαι δε σε της επικυριας τον της
αμαρτίας διαφθοραμ θάνατον, και τη
φολακην ην εντολα θε ου αντηρηθησονται.
Αος εν φησι, τοις οφθαλμοις μου ιδεν η επα-
νοδον, & υπολαυσα εν ην θανάσιαν σε, αν
Υπολαυσα εν τον ιδμον αυ φυλακων τον.
Οπ γδ εθε τις επανδρε φησι εν αγει.

θ. ΠΑΡΟΙΚΟΣ ΕΓΩ ΕΙΜΙ
ΕΝ ΤΗ ΓΗ.] Επει, φησι, εν τη πα-
ροικία ταυτη εν θυσιας σου προσενηλθον
επι ολκαυτων ημε δαυαλα, εθ' ο υβρι-
ωρος εβητε, μη ερηση με τετων, αλλ
Υπολαυσα εν σε ταυ & τοις τοις με νομι-
μοις. Ευσ' οχως δε και το παροικου. ε γδ
καταπαυω πλα γου, αλλα παροικου, κ
μακρον θωδανητε, παρερχομεθα. αιτει εν τ
ην ετολων ηρωσιν ωρη ιαταση. Δεοις γδ
εν πολλας εθλας, και ροιμωιας ειρημωιας
κ εν τη παλαια κ εν τη νεα εν τη παλαια
ηδ' ετας τε εθε θυσιας κ εορτη, κ καθα-
ρον και εθαυασην, και τα εθετε, μεθ' τη
εγδοη ημερα εν δε τη νεα, ο αν ετη τε
δωματα με καταβατω ερα τα εν της οι-
κίας, κ το εθε τε νεκρος θαυα τις εαυ-
τη νεκρος.

κ. ΕΠΕΠΟΘΗΣΕΝ Η ΨΥΧΗ
ΜΟΥ.] Πόθον μω και επιθυμιας το αυτο
λεγει. βεληται δε ειπειν οπ σφοδρα επι-
θυμω τε εν παντι καιρο ποιην α εροσ' ετα-
ξας, και επιμελειδ' αρετη. Επιτιμωσον εν,
φησι, τοις υπερηφανοις λεγα δε τοις βαβυλω-
νοις και καθως επιησειλω ημωρησαι, ως
εδ' ετα λογον τε εροσηκον ποιημενες. ε
ημοιμω ερωρηθησεται με τε ονειδ
και πασα εθελεια. αιτα δε ταυτα, επει-
τηρ υπο ην θελω ζητητας γεφωδ' ερον
ως ειαρω χηθονται ετα. Μηδ' εν δε τετο
εργασαντο. η επει μητηρ ωδ' ερομιας
η υπερηφανα, πειθεσα μη υπακειν
θειοις ερος αγμοσι, και οι ερω βαίνοντις
ε τον ιδμον υπο καταρα εισι, δεικνυσι
δε τλω εαυτε ερωθυμιας ερος τλω ην
ετολων τηρησιν, εκ τε της εκκλησιτας
ταλαιζειν. καλον δε το εκκλησιτας. επει
η ετολα κυρι εθετα εθι, και βραχυ
δε μωσιν εκκλησιαν, και ε παυλας πι-
σειν, υπο καταρα τιθησιν. Επει δε οι
αυθεβεις ειωθασι της ερατης εθεδεν, εν

ligens. Qui dicit purum cor habet dicit il-
lud, & qui mundis vixit cogitationibus.
Porro auxilio tuo fretus effugiam mortem
peccati, & mandatorum tuorum custodia
conservabor. Da igitur, inquit, in oculis
meis reditu appietam, & in mirabilibus
tuis, quibus perfertuntur illi qui legem tuam
contemnunt. Quod enim de reditu agat
Aubiangetur opo αυθημωσιν σου αλλη

19. IN VELA EGOS VMI INTER-
KA.] Cum, inquit, in hoc nichilata neque
sacrificia neque holocausta, quae lex præci-
pit, tibi offerre valeam, noli me his frustra-
re, sed redde me templo tuo & legitimis
tuis. Aptè autem dixit incolà. Neque enim
terram hanc ut domum propriam inhabitā-
mus, sed in ea vestiti in diversorio excipi-
mur, & ubi paululum vixerimus, pertransi-
mus. Petit igitur notitiam mandatorum
priusquam transferatur. Multa namque man-
data reperies tam in veteri quam in noua le-
ge dictata esse: in veteri quidem de sacrificijs
& solemnitatibus, & de mundis atque im-
mundis, & circumcissione octaua die: in no-
ua verò, Qui in tecto non descendat tollere
aliquid de domo sua. Et demitte mortuos se-
pelire mortuos suos.

20. CONCVPIVIT ANIMA MEA.]
Desiderium quidem & concupiscentiam
idem dicit. Vult autem dicere: Quoniam val-
de cupio in omni tempore facere quae præce-
pisti, & virtutis curam gerere. Increpa igitur,
inquit, superbos; intelligit autem Baby-
lonios; & sicut promisisti supplicio affice, ut-
pote qui nullam decori rationem habuerint.
Quo facto auferetur à me opprobrium om-
niumque contemptus. Hæc autem postulo,
quandoquidem diuinas Scripturas inquirens
reperi ipsos supplicia luituros. Hæc autem
Medi itrogarunt. Vel cum superbia mater
fit iniquitatis, quæ suadet non obedire di-
uinis mandatis, illi verò qui legem violant
sub maledicto sint, ostendit suam ad man-
datorum obseruationem alacritatem, ed
quod declinantes miseros pronuntiet. Pul-
chrè autem dixit declinantes. Quia manda-
tum Domini rectum est, & vel modicum
dumtaxat declinare, ac non omnino cadere,
maledicto reddit obnoxium. Ceterum cum
impij virtute præditos extenuare soleant, in

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Hæc vita
tantum in-
solatus est.

Math. 24,
17.
Math. 8,
22.

Superbia
mater in-
iquitatis.

COM- MENTA- RIYS HE- RACLEO- NIS. tempore persecutionis diuinam opem implo- rat, vt inania reddantur, opprobria aduer- sus eum.

23. ETENIM SEDERVNT PRINCIPES.] Etenim Dauidi, Saül, & Abner, & Achitophel, & ijs qui in Babylone erant, regionis illius Principes obloquebantur, sicut Danieli ac tribus pueris amuli eorum. Verumptamen, inquit, illis hoc agentibus, ego quid feci? A meditatione justificationum tuarum non destiti, & insidiarum tempore, nullum aliud mihi studium erat nisi seruendi tibi: nam mihi ipsi consulebam, ne tempore periculorum te desererem: quod iustum erat. Vel idcirco, inquit, petij vt contemptio auferretur, quia hoc eorum opus erat vt aduersum me loquerentur, ego autem non desistebam à justificationibus tuis, sed ad hoc mihi sermones tui suffragabantur, nullum prauum consiliarium admittens. Deinde ait etiam quid fecerit Deum colens.

25. ADHÆSIT PAVIMENTO ANIMA MEA.] Id est, Ego ipse. Hoc autem dicens suam cum corpore communionem declarat, quæ est ex pavimento & de puluere, siue spontaneam suam humiliationem, quam ostendit pro peccatis suis: per quam etiam viuit secundum Domini sermonem, expectans eum qui humiliantem se exaltat. Vel quia negligentem iudiciorum Dei tractationem sequitur, vt anima nostra pavimento, id est, terrens & porcinis affectionibus, adhaerescat. (Omnis enim anima quæ peccat pavimento agglutinetur.) Vel idem est ac si dicat: Si quando ea quæ carnis sunt sapui, nunc conuersus rogo vt seruet secundum verbum tuum.

26. VIAS MEAS ENVNTIAVI, ET EXAUDI- STI ME.] Quandoquidem, inquit, rogavi vt viuerem secundum legem tuam, & propo- situm meum manifestavi, exaudisti me, & fecisti vt petitis fruerer. Vel vias vocat viuendi instituta; vt in illo, Et omnes vias meas pra- uidisti. Omnes, inquit, actiones meas tibi manifestavi. Hoc idem est cum illo: Dixi, Pronuntiabo aduersum me. id est, Rogo vt docear iustificationes tuas. Diuinâ enim cog- nitione opus est, vt virtutem secundum legem exerceamus, & vt is qui benignitate vti- tur non respiciat ad vanam gloriam, & vir- tutis studiosus humanam laudem minimè

Tempore tentatio- num non deserenda meditatio.

DALITH.

Anima peccatrix terra ad- haeret.

Psal. 134.

Psal. 31, 5.

Cognitio ad legem cu- stodiam ne- cessaria est.

καιροσ διαγωμ̄ αυτε̄ θ̄ειωσ αντιληψ̄ο, να μεταμᾱ ζ̄ωσονται τᾱ κατ' αυτη̄ ο- νειδ̄ο.

23. ΚΑΙ ΕΑΡ ΕΚΑΘΙΣΑΝ ΑΡ- ΧΟΝΤΕΣ.] Καὶ ὁ π̄ρ. Δαβιδ̄ Σαυλ, καὶ Αβνηρ, & Αχιτοφελ, & τ̄οις ἐν Βαβυλων̄, οἱ τ̄ις χωρ̄οις ἀρχοντες ἐπαυλ̄ων, ὡσπερ τ̄ο Δαυιδ̄ & τ̄οις τ̄ρισι παιδ̄οις ἀφ' ὁδοσ̄ ἠαυτων̄. ἀλλ' ἐκε̄ων, φησι, τ̄ιτᾱ ποῑουσιν, ἐγὼ τ̄ι ἔπραττον, ἢ μὴ τ̄ις τ̄ο δικαιομᾱτων̄ σου ἐκ ἀπίστ̄ου, καὶ ἐκ ἀλλ̄ου, καὶ ἐποῑομεν σ̄ωσθ̄ω ἐν τ̄ο τ̄ις ἐπιθυμ̄αις καιροσ̄ ἢ τ̄ο ἀθεσπ̄ασις̄ συμβουλ̄ων ὁδ̄οιμᾱτων̄, μὴ δαπο- σ̄ωσ̄αι σου ἐν τ̄ο τ̄οις κ̄ρισμᾱτων̄ καιροσ̄. ὁπωρ̄ ἔπ̄ηρχ̄ε δ̄ικαιοσ̄, ἢ ὁδ̄ο, τ̄ιτᾱ, φησι, ἢ τ̄οισι πε- ραιρησ̄ται, τ̄ιτω̄ ἀφ' ὁδοσ̄, ἐπεῑ ἔργον ἔχον τ̄ο λαλε̄ν κατ' ἐμ̄. ἐγὼ δ' ἐκ ἀφ̄- σαμ̄ων τ̄ο δικαιομᾱτων̄ σου, ἀλλ' ἀσ̄υμβουλ̄οις ἔχον σ̄ωσ̄αι τ̄οισι λόγοσ̄ σου, ἰδ̄ενα π̄- τ̄ον ὁδοσ̄ ἀφ' ὁδοσ̄ ἀσ̄υμβουλ̄οις. ἢ τ̄ιτω̄ λόγ̄οι καὶ τ̄ι ἔπ̄ηρ̄ε θεσπ̄ασις̄ τ̄ο θε̄ου.

25. ΕΚΘΑΛΗΘΗ ΤΟ ΚΑΛΩΣΤΗ- ΤΥΧΗ ΜΟΥ.] Ἀγ̄τ̄ο τ̄ο, ἐγὼ αὐτοσ̄. Ἔγω δ' ὁ λέγων τ̄ω σ̄ωσ̄αι τ̄ο σ̄ωμ̄οσ̄ κοσ̄μ̄οσ̄ δ̄η- λοσ̄, ἐκ τ̄ο ἰδαφ̄οσ̄ ἡσ̄οσ̄ καὶ τ̄ο χαρ̄οσ̄, ἢ τ̄ω ἰκ̄ουσι τ̄ο περ̄ισσ̄οσ̄ ἰαυτ̄ο, ἰαυτ̄ο ὡσ̄ ἡμαρ̄- τ̄ο ἐπεδείξατο. δι' αὐτ̄οσ̄ καὶ ζ̄η̄ καὶ τ̄ο τ̄ο κ̄ουλοσ̄ λόγοσ̄, σ̄ωσ̄οδοσ̄σ̄αι τ̄ο τ̄οισι τ̄οισι- τᾱ ἰαυτ̄ον ὑψ̄ωσ̄. ἢ ἐπεῑ τ̄ο βαθυμ̄ια τ̄οσ̄ μεταχερ̄ισσ̄οσ̄ τ̄ο τ̄ο θε̄ο κ̄ελεσ̄ται, ἰπακολευσ̄ τ̄ο κολλ̄αδα τ̄ω ψ̄υχ̄ω ἡμ̄οσ̄ τ̄ο ἰδαφ̄οσ̄, τ̄οισι γ̄η̄οισι καὶ χοιρ̄α- δ̄οισι πάθ̄οις (π̄ασ̄α ὁ ψ̄υχ̄ω ἀμαρ̄τ̄ιασ̄ τ̄ο ἰδαφ̄οσ̄ κ̄εκόλληται) ἢ αὐτ̄ο. τ̄ο εἶπ̄οσ̄ πεφ̄εσ̄ται τ̄ο σαρκ̄οσ̄, μὴ ὁπιστ̄έψ̄αι ἀφ' ὁδοσ̄ σ̄ωθ̄ηται καὶ τ̄οισι λόγοσ̄ σου.

26. ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΜΟΥ ΕΞΗΓ- ΓΕΙΔΑ, ΚΑΙ ΕΠΗΚΟΥΣΑΣ ΜΟΥ.] Εἶπ̄οσ̄, φησι, ἐγὼ τ̄ο ἰδῑθ̄ωσ̄ ὡσ̄ ζ̄η̄οσ̄ καὶ τ̄ο τ̄ο νόμον̄ σου, καὶ τ̄ω σ̄ωσ̄οσ̄ ἡμ̄οσ̄ ἰπ̄οίω- σα φανερᾱ, ἐπ̄ηκουσ̄αι με, & ἐν δαυλᾱοσ̄ ἡμ̄οσ̄ ἰπ̄οίωσ̄αι ὡσ̄ ἦταν̄. ἢ ὁδ̄οσ̄ τ̄ο δ̄ικαιοσ̄ δ̄ε- ματ̄οσ̄ φησι. ὡσ̄ ἐπ̄ τ̄ο, Καὶ π̄ασ̄οσ̄ τ̄οισι ὁδ̄οσ̄ ἡμ̄οσ̄ σ̄ωσ̄οσ̄αι σου, φησι, τ̄οισι ἡμ̄οσ̄ ἰδ̄η- λωσ̄α σ̄ωσ̄οσ̄αι σου. ἢ τ̄ο, Εἶπα, ἀφ' ὁδοσ̄, δ̄ωμοσ̄ διδ̄αχθ̄ησ̄αι σου τ̄ο δικαιομᾱτα. θε̄ιασ̄ ὁδ̄οσ̄ σ̄ωσ̄οσ̄αι σου, ὡσ̄ ἐπ̄ τ̄ο νόμον̄ τ̄ο ἀφ' ὁδοσ̄ μεταλθ̄ειν, καὶ τ̄οισι φιλᾱθεσ̄- π̄ιασ̄ χ̄ερ̄οσ̄, μὴ σ̄ωσ̄αι κ̄εκοσ̄σ̄αι ἰδ̄ε̄ν, μ̄ηδ̄ε τ̄ο ἀσ̄υμβουλ̄οσ̄ ἰπ̄οίωσ̄αι σ̄ωσ̄οσ̄αι σου,

πνον, καὶ τὸ σὺ φρονεῖ δι' αὐτὸ τὸ κελόν, ἀλλὰ μὴ δι' ἀγαθὸν μνησθῆναι τὸ ἐπιτηδὸν ἡμῶν, ἢς ὁ προσφῶντες μεταλαχρεῖν ἄξιοι, ὡς αὐτὸ ἐξ ἡμετέρας ἀποδοῦναι τὰ θεῖα θαυμάσια.

κβ. ΕΝΤΕΤΑΛΕΝ Ἡ ΨΥΧΗ ΜΟΥ.] Πλασίον, φασὶν, ἐξηρώματι τὸ θανάτου, ἀλιζαρῖους ἀπὸ τῆς ἐπιτομῆς καὶ κρημνῶν ἀλλ' αὐτὸς μαρτυροῦν ἐπὶ τῆς ἐπιτομῆς ἡ ἐπιτομῆς ἀμαρτίας χαίρουσιν τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀκρίβειαν ἐργάζονται. ὁ δὲ Σύμμαχος ἔχει Ἀκύλας καὶ τίταξεν εἶπεν ἢ δὲ πῶς, ἡδοναίς ἰσχυρῶν ἢ ψυχῆ μου. καὶ Ωριγῆνης τὸ ἐνύσταξεν ἡμαρτηθῆναι φησὶν ἕως εἰρημίας. Καὶ οἰομαὶ μὴ νοήσας πῶς τὸ ἰσχυρῶν, τίθειται τὸ ἐνύσταξεν; οἷον ὅτι ὁ πῶς ψυχῶν ἐν ἀκρίβειᾳ ἐκ λυπῆς ἔχον γίνεται ἐν ἰσχυρῶν. οἱ δὲ δυσσεβῆται πῶς τῶν πολλῶν μαρτυριῶν ἐκ δὲ δωκῶν τὸ ἰσχυρῶν, ὅτι νοήσας, ὅτι πεπυκνωμένη ἔστι, καὶ ἐξ ἑαυτῆς δυναμένη ἢ τὴν δικαίαν ψυχῆν, ὡς μὴ ἐν αὐτῆς ἀποβῆναι ἢ δὲ τὴν φωνὴν ἀραμαί, καὶ ἀσφῆρασα, ὡς μὴ ἐξ ἑαυτῆς λόγον θεοῦ διδασκῶνται. τοῦτων δὲ ἐπὶ τὴν ἀμαρτωλότητα, προσέχον ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν, ἡμῶν ὡς ἀμαρτωλῶν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰσχυρῶν ἐξ ἑαυτῆς τῶν βέλτεται τὸ βεβαίως με, ὁ γὰρ ἐκλυμῶν τὸ πῶς ἡμῶν αὐτῶν ἀποδοῦναι αἰτεῖ ἔσμενος.

κγ. Ο ΔΟΝ ΑΔΙΚΙΑΣ ΑΠΟΣΤΗΣΟΝ ΑΠ ΕΜΟΥ.] Οὐκ εἶπεν, ἐπὶ ἀποδοῦναι αὐτῆς, ἀλλ' αὐτῶν ἐπ' ἐμῶν, ὡς ἐνυπαρξασάν μου, ἢ δὲ καὶ διομῶν τῶν ἀπὸ τῆς ἐξέλευσιν. καὶ τὸ ἰσχυρῶν σε, φησὶν, ἰσχυρῶν με. ὡς αἰ τῆς ἀπὸ τῆς ἰατρῆς, ἐκ τῆς ἀποδοῦναι μου τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἰατρῆς, ἐπὶ τομῆς, ἐπὶ κωντῆρον, ἐπὶ ἀλλοίως πῶς. τῶν δὲ ὁ μὴ Ἀκύλας ὁ δὲ ἰσχυρῶν ἀποδοῦναι. ὁ δὲ Σύμμαχος, ὁ δὲ ἰσχυρῶν ἀποδοῦναι. καὶ οἷον προσφῶντες, ἐπει καὶ ὁ ἰσχυρῶν ἐξ ἑαυτῆς τῶν ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι δεικνύς τὸ ἀποδοῦναι. ὁ δὲ γὰρ φησὶν, ἀποδοῦναι ἡρεπῶν. σάμην τῶν πῶς φιλαλήθης ἐρεπῶν. ὁ δὲ δὲ ἀποδοῦναι οἷον οἷον ὁ δὲ ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι. ἀποδοῦναι εἶπεν ὡς ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι, φησὶν, τῶν μαρτυριῶν σε. ἢ ἀποδοῦναι ὡς μὴ ὡς ἐπὶ τῶν βεβαίως με ἀποδοῦναι. ὁ δὲ, μὴ με κατασχέω. ὅτι ἐπὶ τῶν ἀποδοῦναι ἐπὶ τῆς καὶ θεοῦ ἀποδοῦναι. ἐξ ἀποδοῦναι

lectetur, & vir temperans propter ipsam honestatem, sed non propter pudorem hoc vivendi institutum teneat, quod Propheta consequi rogat, ut habeat ortam divina mirabilia enarrandi.

28. DORMITAVIT ANIMA MEA.] Factus sum, inquit, mortis vicinus, negligens imminetia mihi mala: sed tu ipse, inquit, me confirma promissione tua. Vel quoniam sepe numero adiectio peccati seghem reddit rationem, & acediam operatur. Symmachus autem & Aquila *Distillavit* dixerunt; Quinta verò Editio, *Stillavit anima mea*. Et Origenes illud *Dormitavit* erratum esse ait sic dicens: Et existimo quempiam cum non intelligeret illud *Stillavit* posuisse *Dormitavit*; quia nimirum is qui præ mœrore animo deficit dormitabundus fit. Qui verò reverentur testimonium plurimorum exponentium *Stillavit*, sic intelligunt, quod anima iusti solida fit, & se continere valeat, ita ut nihil ipsius diffluat; improbi verò mollis sit ac fluxa, ita ut verbum Dei quod edocetur minimè contineat. Sic utique nos etiam oportet multò magis attendere ijs quæ audienda sunt, ne unquam diffluamus. Sed & adiunctus versiculus hoc postulat: *Confirma me*. Nam dissolutus firmitatem atque constantiam sibi dari postulat.

COM-MENTARIVS HERACLEONTIS.

Peccatum acediam generat.

29. VIAM INIQUITATIS AMOVE A ME.] Non dixit, Me remove ab ea, sed ipsam me, tamquam mihi pridem insitam; ita ut Deo opus sit ad eius expulsionem. Et legitur, inquit, *miserere me*. Ac si quis dicat Medico, Cura me ex lege medica, siue scissuris, siue vstulationibus, siue alio quovis modo. Hoc autem Aquila quidem *viam mendacij* exposuit; Symmachus verò, *viam mendacem aufer*. Quod etiam puto probabilius, quandoquidem sequens versiculus contrariam mendacio opponat veritatem declarans sequelam. *Viam enim, inquit, veritatis elegi*. Hoc dicet omnis qui amat veritatem. Vide autem ex qualibus in qualia secundum Deum proficiens venerit. Nam cum superius dixisset *Adhasit pavimento*, nunc ait, *Adhasi testimonijs tuis*. Et superius quidem quasi statu carens ait, *Confirma me*; hic verò, *Noli me confundere*: quod est excidentis profectu secundum Deum. Non simpliciter

Viam iniquitatis canonoda.

CATE-
NA PA-
TRVM.

autem dixit, *Secutus sum*, sed *Adhæsi*, id est, Ne ad modicum quidem distuli.

Via man-
datorum
currenda.

32. VIAM MANDATORVM TVORVM CV-
CVRRI.] Viam, inquit, mandatorum tuorum sine impedimento percurri, à te currendi faci-
cilitatem accipiens. Hoc enim vocat dilata-
tionem. Salomon quoque ait: *Sapientia in*
exitibus canitur, in plateis autem cum liber-
tate agit. Plateis autem, non vijs, sed gordi-
bus, quæ dilatat. Deus Angustum enim cor non capit mansionem Patris, & Filij & Spi-
ritus sancti. Quin & aliter; Sermones man-
datorum dilatantes cor facilem ipsi reddunt viam actionis.

Prou. 1, 20.

C A T E N A P A T R V M.

CIMEL.

RETRIBVE SERVO TVO.] **Q**UONIAM GENESIS: Danti retribuit sicut Abrahamo Isaacum, & ei qui attulit: decem mnas illas ipsas præbuit illi Dominus.

THEODORI. Retribue, inquit, seruo tuo, ne sine mercede videar fecisse iustificationes tuas. Retribue mihi diuinam ac beatam vitam, vt secundum illam viuens custodia sermones tuos. Post eorum enim com-
memorationem, consequitur obseruatio.

Solius iusti
est petere à
Deo resti-
butionem.

ANONYMI. Nos qui non sumus mundi corde, nec habemus conscientiam, quæ ad Deum fiduciam habere possit, dum oramus minimè dicimus, *Retribue seruo tuo*: nam si retribueris, puniet nos propter peccata nostra, Is igitur qui ad instar nostri à Deo misericordiam consecutus est dicit, *Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis. Qui verò fiduciam habet ad Deum, conscientie suæ confusus ait, Retribue seruo tuo*; eò quod nil poenâ dignum gesserit. Ne autem hic sermo videretur esse arrogans, habet aliquid fecuritatis. Non enim dixit *Retribue mihi*, sed *Retribue seruo tuo*. Si quis est seruus tuus et iam seruiet tibi. Illud autem *Viuisca me* ad tempus futurum vitam refert. Non enim arbitror quod tamquam iam pridem viuens dicat illud, *Viuisca me*; sed verosimiliter refert ad vitam veram. Vnde subdit: *Ex custodia sermone tuos.* Vita enim vera est custodia legis.

Psal. 103, 10.

Vita vera
est custodia
legis.

δι εἶπεν, ἠκολούθησα, ἀλλ' ἐκολληθῆλω. ἀντὶ τῆ, εἰς τὸ πρὸς βραχὺ ἀνεχώρησα.

λβ'. ΟΔΩΝ ΕΝΤΟΛΩΝ ΣΟΥ ΕΑΡΑΜΟΝ.] Τίλω τ' ἐπέλοι σε, φησὶ, ὁδὸν εἰς ἡμῶν ἀκαλύπτω, ὡς δ' αὖ λαμβάνων τ' ὁδὸν μου τίλω διπολίω. τίτω γὰρ λαμβάνω τὸν ὁδὸν. Καὶ ὁ Σολομῶν. Σοφία ἐστὶν ἐξουσία ἐπινοῦν, ἐστὶ δὲ πλατείας παρρησίας ἀγά. πλατείας δὲ, ἐστὶν ὁδὸς, ἀλλὰ καρδίας, ἐστὶν πλατείας ὁ θεός. ἐπὶ γὰρ καρδίας ἡμεῶν ἰσχυρῶς Πατέρας, καὶ τ' ἱεὺς, ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἄλλως δὲ. Οἱ λόγοι τῆ ἐπέλοι πλατείας τῆς τ' καρδίας ἀκαλον ἀντὶ τὸν ὁδὸν σου. Ζησοί τῆς ποσειπικῆς τίλω ὁδὸν.

ΑΝΤΑΠΟΔΟΣ ΤΩ ΔΟΥΛΩ ΣΟΥ.] ΩΡΘΕΝΟΥΣ. Διδόντι ἀνταπόδοσιν ὡς τῶν Αβραὰμ τ' Ισαὰκ, καὶ τῶν προσκεκολλημένων ὁ χάρισμα μνος ἀντὶ τῶν διὰ τῆς ἀποδοχῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀνταπόδοσιν, φησὶ, τῶν δέλω σε, ὅπως μὴ ἀμάρτη δέλω πειρασχῆται τὰ δικαιώματα σε, ἀνταπόδοσιν τῆς δέλων ἐμὴς καὶ ζωῆς, ἵνα ζῆσθε κατ' αὐτῶν φυλάξω τὰς λόγους σε. καὶ γὰρ τὸ μνημοσύνη ἀντὶ ἀκαλον σου φυλάξω.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡμεῖς οἱ μὴ κατὰ ἐπὶ τῆ καρδία, καὶ μὴ μεταληθόντες συνείδησιν παρρησίας ἔχον πρὸς θεὸν διωκαμένω, ἀχρόνομοι ἐκ ἐπιθυμῶν, ἀνταπόδοσιν τῶν δέλων σε εἰ γὰρ ἀποδοχῆσαι, κολάσασθαι ἡμᾶς καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. λέγει ἐν ὁ μὴ ὡς ἀπλοσίας ἐλευθερίας ὑπο τῶν θεῶν, ἐκ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν ἐπινοῦν ἡμῶν, εἰ δὲ καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκαν ἡμῶν. ὁ δὲ παρρησίας ἔχων πρὸς θεῶν, ποιοῦσθαι ἑαυτὸν τῆ συνειδήσιν φησὶν, ἀνταπόδοσιν τῶν δέλων σε. τῶν μὴ δὲ ἀξίως κολάσεως ποιοῦσθαι. ἵνα δὲ μὴ δέξῃ ὁ λόγος εἶναι ἀλαζονικός, ἔχει τί ἀσφαλές, εἰ γὰρ εἶπεν ἀνταπόδοσιν μοι, ἀλλ' ἀνταπόδοσιν τῶν δέλων σε. εἰ πρὸς θεῶν δέλω σε καὶ δέλωσθαι σοι. Τὸ δὲ ζῆσθαι με εἰς τὸν μέλλοντα, χεῖρον ἐπινοῦν τὸ ζῆσθαι. ἐκ ἀνομιῶν γὰρ ὅτι ὡς ἡδὴ ζῶν λέγει τὸ, ζῆσθαι με. ἀλλὰ ἵσως ἀναφέρει ὅτι ζῶν ἀληθινῶν. ἀπὸ ἐπινοῦν καὶ φυλάξω τὰς λόγους σε. ζῶν γὰρ ἀληθῆς ἡ φυλακὴ τῆ νόμου.

ἢ, ΑΠΟ-

θ. ΑΠΟΚΑΛΥΨΟΝ ΤΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ ΜΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐρχεται ὁ λόγος, καὶ ἀποκαλύπτει τὰς ὀφθαλμούς σου καὶ τὸ κάλυμμα. ἵνα γὰρ ἔπιστρέψῃς πρὸς κείνον, καὶ ἀποκαλύψῃς τὸ κάλυμμα. ἴδῃ οὖν ὁ φερόμενος ὅτι σκάνον ἔχει ὁ νόμος ἡμῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ ἐζητεῖ νοήσαι τὰ ἀγαθὰ ὧν ἀπέχει σκάνον ὀνόμου, ἢ μὴ Ἰουδαϊκῶς, ἀλλὰ μεγαλοφρονῶς καὶ προφητικῶς διχόμενος παρακαλεῖ λέγων, ἀποκαλύψον τὰς ὀφθαλμούς μου, ἵνα κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τῆς νόμου σου, ἢ ἀνακαλυμμένων προσώπων τῶν δόξαν κυρίου κατοπερρίζεται, εἰς τὴν αὐτῶν εἰκόνα μεταμορφόμενος, ἵνα θεωρῶν τὰ θαυμάσια τῆς θεῆς ἐκ τῆς νόμου αὐτῆς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κάλυμμα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν μελιτώντων τὸν νόμον τὸ γράμμα ἐπικειται. ἕως γὰρ σήμερον, ἵνα ἀναγνωστικῶς Μωσῆς, κάλυμμα εἶχεν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν, φησὶ Παῦλος. ὅταν τοίνυν τὸ ἀποκαλυφθῇ, τότε τὰ τῆς νόμου θαυμάσια βλέπομεν, πνευματικῶς αὐτὸν ἐλαμβάνοντες, καὶ θεωρῶντες τὰ ἐν τύποις ἢ σκάνον καλυμμένα μυστήρια, ἅπαντα δὲ καὶ θαυμάσια κέκληκεν. ὁ φερόμενος ὅτι τῆ γῆ, ὁ φιλοῦν τὰ ἐνθάδε, καὶ μὴ πηδύσας ὅτι ἀναλύσῃ καὶ ἔσται σὺν Χριστῷ, ἕτος μὴ λέγεται, πάροικος ἐγὼ εἰμι ἐν τῇ γῆ· ἀλλὰ τὸ ὅτι κατοικεῖ ἐπὶ τῆς γῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Παροικῶσι τῶν γῶν ὅσοι τῶν βίω παροικῶς τῶν ἐπιπέσει κέρχονται, ἀρκέμενοι τοῖς παροῖσι, μηδὲν δὲ μελετῶντες ἡμῶν εἰς αὐτοὺς τῶν τοῦ θεοῦ ἐκ ἀποκρίπτει τοῖς ἐπιπέσει αὐτῶν, γινώσκει δὲ εἰκόνας, ὡς βαλάντιοις ὁμοῖς ἢ δυναμῶν ἐργάζονται ἐν τῶν μὴ ἀποκρίπτει ἀφ' ἡμῶν τὸν νόμον τῆς θεῆς βυλόμεθα, μὴ ὡς ἐσάτα τὰ παροῖτα λογισάμεθα.

κ'. ΕΠΕΠΟΘΗΣΕΝ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ.] ΩΡΤΙΓΕΧΟΥΣ. Οὐκ ἐπιθυμῶσιν, ἀλλ' ἐπιπέσει τῶν ἐπιθυμῶσιν, καὶ ἐν παντὶ κερῶν ἐπιθυμῶσιν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τὰς δικαιοκρίσις σου, φησὶ, ἢ τὰς λόγους ἀναλαμβάνων τῇ μνήμῃ, τὰ μέγιστα ἐφελῶμαι φοβῶμαι δὲ μήποτε τις αὐτῶν λάθῃ ἐν ἐμοὶ γῶσται· διότι διχλῶ ἐπιπέσει μὲν, τὸ δὲ πάσης τῆς ἐμῆς ζωῆς καὶ ἐν παντὶ κερῶν τῆς σῆς μνημονεύειν κείσεως. ἢ καὶ ἄλλως τῆς σῆς καδὸλε προσοίας καὶ δικαιοκρίσις αὐτῶν τὰ κέρματα εἰδῆναι ἐπιπέσει ἢ ψυχῇ μου.

18. REVELA OCVLOS MEOS.] APOLINARI. Venit Verbum, & reuelat oculos auferens velamen. Quando enim aliquis se conuerterit ad Dominum, aufert velamen. Sciebat quippe Propheta legem habere vmbra futurorum bonorum, & quærebat intelligere bona quorum vmbra lex continebat, idque non Iudaicè, sed magnanimitè & propheticè rogans hortatur dicens, *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*, vt reuelatâ facie gloriam Domini contempleretur, in imaginem eamdẽ transformatus, & mirabilia Dei ex lege ipsius considerans.

ANONYMI. Littera posita est velamen oculis eorum qui legem meditantur. Nam vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen habuerunt super caput suum, inquit Paulus. Quando igitur hoc reuelatum fuerit, tunc legis mirabilia cernimus, spiritaliter ipsam accipientes, & contemplantes ea quæ in figuris atque vmbis abscondita sunt mysteria, quæ nimirum etiam mirabilia appellauit. Is qui terræ affixus est, qui amat terrena, & non credit quia resoluatur & erit cum Christo, nequaquam dicat, *Incola ego sum in terra*; sed, quod in terra habitat.

THEODORI. In terra diuersantur qui per transfennam præsentis vitæ vtuntur, rebus præsentibus contenti, nihil de castino solliciti: hæc Deus minimè abscondit mandata sua, sed illis ea meritò nota facit, vt pòte volentibus & valentibus ipsa exequi. Si igitur legem Dei à nobis minimè abscondi velimus, præsentia nequaquam velut stabilia reputemus.

20. CONCUPUIT ANIMA MEA.] ORIGENIS. Non concupiuit, sed optauit concupiscere, & in omni tempore concupiscere.

APOLINARI. Iusta, inquit, iudicia sermonesque tuos memoriâ repetens, maximam capio vtilitatem: timeo autem, ne quando aliqua illorum me teneat obliuio; quocirca precabar, vt totâ vitâ meâ omnique tempore iudicij tui recordarer. Vel etiam aliàs Domine anima mea vniuersæ prouidentia ac gubernationis tuæ iudicia cognoscere concupiuit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

2. Cor. 3:

Iudaorum
oculi sunt
obuelati.
2. Cor. 3:
15.

Deus se
oculos ips
qui terranis
non adha-
rent.

THEO-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Iustificatio-
nes Dei
cum deside-
rio pera-
genda.

THEODORI. Cùm non iudicia, sed iustificationes dixerit, sic exposuit Dei iudicia semper esse vtilia, cùm sint verè bona: desiderio igitur eorum affectus, illa in omni tempore exoptavit, non volens ex tristitia vel ex necessitate illa exequi (prout faciunt illi qui ea exequuntur metu ne incidant in supplicium) sed cum appetentia desiderioque. Hinc enim fiet, vt moderatè ac generosè cuncta ferant, non solùm suavia, verùm etiam laboriosa & molesta, & ad omnem probam actionem metuant.

21. INCREPASTI SUPERBOS.]
EUSEBII. Superbia est mater iniquitatis: propter hanc enim non sustinent obedire præceptis Dei. Qualis est populus inobediens qui ait: *Non scruiemus, nec veniemus ultra ad te.* Hoc autem dicit suam Deo ostendens promptitudinem ad obediendum mandatis eius: quia committit reos increpationi, qui propter superbiam inobedientes sunt & refractarij.

Ier. 2, 31.

DIIDYMI. Aliquando enim vis aduersaria nobiscum luctatur, non solùm quando euidenter resistit nobis, sed etiam quando in bonis ijsque eximijs versamur, contendit quomodo nos inflatos reddat & superbos. *Deus autem superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Idcirco, *Quantò magnus es humilia te metipsum, & coram Domino inuenies gratiam.* Pridem autem diximus, quomodo fieri possit vt quis declinet non solùm à mandato singulariter accepto, sed etiam à inandatis. Vbi enim mandatum est potest esse declinatio. Mandatum enim Domini rectum est. Non solùm igitur si quis exciderit à mandato maledictus est, verùm etiam is qui vel paululum à mandato Dei declinauerit.

Iac. 4, 6.
Ecclesi 3,
20.

22. AVFER A ME OPPROBRIUM.]
ATHANASII. Impij in tempore persecutionis exprobrantes me contemnunt; postulo igitur vt eorum aduersus me opprobria redantur inania.

APOLLINARIJ. Nonnumquam quidem, inquit, vetera v. g. delicta mihi exprobrabant, nonnumquam verò contemnebant tamquam nullius pretij homuncionem: ego autem solitarius sedens, & diuinis oraculis attendens, & nullum habens consiliarium neque vllam aliam consolationem, tuis

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὐ τὰ κλήματα, ἀλλὰ δικαιοσύματα εἶπὼν, ἕτως ἐξηγήσατο τὰ τῆ θεῷ κλήματα εἶναι αἰεὶ ἀφελίμα. ὁ γὰρ βασιλεὺς ὄντα ἐπιθυμίας ἐν αὐτῷ ἔχων, ἐκ παντὶ καιρῷ ἐπιπόθῃσιν, ἐ θέλων αὐτὰ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης ποιεῖν (οὐκ ποιεῖσιν οἱ ἐπιθυμῶντες αὐτὰ φόβῳ τῆ μη ἐπιποθεῖν καλλαστῆ) ἀλλὰ σὺν ὀρέξει καὶ ἐπιθυμίᾳ. συμβήσεται γὰρ, ἐκ τῆς σαφηνείας καὶ ἡραυίας πάντα φέρειν, ἐ μόνον τὰ ἡδέα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιποθῆ καὶ ἀηδῆ, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἀσφαλῆς ἐκ φόβου εἶναι.

κα. ΕΠΕΤΙΜΗΣΑΣ ΥΠΕΡΦΑΝΟΙΣ.]
ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Μητὴρ ὡδρανομίας ὑπερηφανία· δεῖ γὰρ ταύτην ἐκ ἀνέχεται ὑπακούειν πρὸς τὰς ἐπιτολάς. οἷος ὅτι οὐκ ἀπειθεῖς λαὸς λέγων ἐ κλειδοποσίμαδα, καὶ ἐχ' ἡρωιδῶν πρὸς σὲ ἔπ. τῆτε δὲ λέγει τὴν αὐτὴν πρὸς θυμίας ἐπιδοκίμους διὰ τὴν πρὸς ὑπακούειν τῆς ἐπιτολῆς ὅτι ἀνίστησιν ἐόχως ἐπιποθῆ, τὸς δὲ ὑπερηφανίας ἀπειθεῖς καὶ ἀνυποτάκτους.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πότε γὰρ ἡμῶν ἢ ἀνταρμιδῶν εἰρήνη παλαίῃ, ἐ μόνον ὅταν ὁμολογηθῆσιν ἀνταρμιδῆσται ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡρωιδῶν ἐκ τῶν καλοῖς καὶ δεξιέρων ἀγωνίζονται πρὸς ἡμᾶς φυσίωσιν καὶ ὑψηλόφρονας ποιῶσιν. ὁ θεὸς δὲ ὑπερηφανοῖς ἀντιπάσσει, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. δεῖ τῆτε, ὅσω μέγας εἶ ταπεινὸς σταντῶν, καὶ ἕνα καὶ κλεῖς ἀμύθη χάριν. εἰρήνη καὶ δὲ ἡδῆ, ὡς διωκτὸν ὅτι ἐκ κλεῖν ἐ μόνον ἀπὸ τῆς ἐπιτολῆς τῆς ἐπιτολῆς, ἀλλὰ ἐ ἀπὸ τῆς ἐπιτολῆς. ὅτι γὰρ ἐπιτολὴ διμάται ἐκλεῖσιν ἡρωιδῶν. ἢ γὰρ ἐπιτολὴ κλεῖς ἀμύθη ὅτι. Οὐκ εἶ τις ἐν ἀποπέπασα μόνον ἐ ἐπιτολῆς ἐπιποθεῖσται, ἀλλὰ καὶ ὅς καὶ βραχὺ ἐκλεῖσιν ἀπὸ τῆς ἐπιτολῆς τῆ θεῷ.

κβ. ΠΕΡΙΛΑΒΕ ΑΠ ΕΜΟΥ ΟΝΕΙΔΙΟΝ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Οἱ ἀσβεῖς ἐκ καιρῶν διαγμῶν ὀνειδίζοντες ἐκλεῖσιν ὀνειδῆσται ἐν ἴνα μάταια γίνωσται. κατ' ἐμῆ τὰ ὀνειδῆ αὐτῶν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ποτὲ γὰρ ὀνειδίζον με, φησὶ, παλαιὰ εἰ τύχοι ἀμαρτήματα, ποτὲ δὲ ἐκλεῖσιν ἐκλεῖσιν ὀνειδῆσται ὡς ἐδιδόνος ἀξίον λόγῳ ἐγὼ δὲ καταμόνας καθήκοντες, καὶ τοῖς θεοῖς λόγῳ πρὸς ἀνέχων, ἐ μὴδῶν κλεῖσιν ὀνειδῆσται, τοῖς μὴδ' ἀλλῶν ἔχων ὀνειδῆσται, τοῖς σὺς

σοῖς δικαιώμασιν ἀντὶ συμβόλων ἐχρώμην.
ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπεὶ ὀνειδίξασι καὶ ἐξεδένωσί με τοῖς, ὅτι τὸ ἐμνηστῆν τὰ μαρτύριά σου, ὡς εἶπε τὸ ὄνειδος. Ἐ τὴν ἐξεδένωσίν μου, πῶς δ' ἂν ὡς εἰρηθεύειν ταῦτα; εἰς ἐπιγνωσὴν ἐρχομένων ἀληθείας ἢ τῶς ὀνειδίζοντων καὶ ἐξεδιπλιζόντων μου. ὑπάρξασι. Ἐ δὲ τότε ἄμα ἐμοὶ ἐμνηστῆσαι καὶ αὐτῶν τὰ μαρτύριά σου.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὰ ἀμαρτήματα ὀνειδισμῶ ἀξία. Ὡς καὶ ἐν ἀναστάσει οἱ ἀμαρτανολοὶ ἀναστήσονται εἰς ὀνειδισμὸν αἰώνιον. Ἐ ὀνειδισμῶ ἀκολουθεῖ αἰσχρὴ αἰώνιος. δύο δὲ εἶδη ἐξεδένωσέως εἰσι. Ἐ γὰρ τὰ ἐξεδένωμά τε κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς καὶ ἐξεδένωται αἰώνιον αὐτῶν. ποτηρὸν δὲ κατὰ φρονίαν γένεσθαι τῆς ἐξεδένωσέως καὶ ἐξεδένωσί με οἱ ἀνθρώποι οἱ ἀπίστοι, ὅτι τοῖς ἐκ ἐξεδένωσέως ἀλλὰ πῆρ ἀξίους φάσκει δὲ ἐκείνῳ τὴν ἐξεδένωσιν, καθὼς καὶ ἐξεδένωται ποτηρὸν δὲ.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Διὰ τῆτο μπεῖτι με κέρνης ἀξίον τῶ ὀνειδίξασθαι καὶ τῶ ἐξεδένωσθαι. καὶ γὰρ τὰ μαρτύριά σου ἐξελέγησα. ὡς ἂν ἐφίλω, Μακάριοι οἱ ἐξερωσάντες τὰ μαρτύρια αὐτῶν.

ΚΑΙ ΓΑΡ ΕΚΑΘΙΣΑΝ ΑΡΧΟΝΤΕΣ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Πρὸς τὴν προτέρην ἀπόδοσιν τῆ προσηγορίας. Ἐ γὰρ ἀρμόζει τὰ προσηγορία. Ὡς τῆτο γὰρ, φησι, παρεκαλῶ ὡς εἰρηθεύειν τὸ ὄνειδος μου καὶ τὴν ἐξεδένωσίν μου, ἐπεὶ περ ἀρχοῦντες, πυνέδρα Ἐ συνόδους συγκροτῆτες, καθίσαντες ἐλάλησαν κατ' ἐμέ. πλὴν εἰ καὶ ταῦτα ποιῶσιν οἱ ἀρχοῦντες τῆς ἀδικίας, ὅμως Θεὸς δ' ἔσται ἐκ ἀφίσταται ἢ τῶ Θεῷ κελμάσιν.

ΚΑΙ ΓΑΡ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τότε χάριν οἱ μὲν, φησι, καταλάβειν, ἐγὼ δὲ ἐκ ἐφροντίζω, ἐπεὶ δὴ τὸν νόμον τῶ Θεῷ μελέτη καὶ σύμβουλον εἶχον. ὅπερ ἐκείνους μὲν εἰς ἐπιβουλήν ἤρθε διζέω, ἐμὲ δὲ εἰς ὑπομονὴν ἀπλίζω.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ταπεινοφροσύνην ἐν ταῦτα Ἐ τῶ αὐτῆς καρπὸν ὁ ψαλμωδὸς ὑποτίθει. ὅταν γὰρ τις τῶ ἐδάφει κολληθῆται ταπεινός, λέγων καθάπερ Ἀβραάμ, ἐγὼ δὲ εἰμὶ γῆ Ἐ σποδός, ζῆσεται καὶ τὸ λόγον τῶ Θεῷ πετέσει, κατ' ἐκείτον τὸν μακαριστὸν ὅπερ αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐξεφώνησε.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

iustificationibus pro consiliarijs utebar.
ANONYMI. Cum nonnulli exprobrent & contempnant me, quia testimonia tua exquiro, aufer opprobrium & contemptum meum. Quomodo autem hæc auferri possint? si nimirum hi qui exprobrant & contempnant me ad agnitionem venerint veritatis. Hoc autem pacto etiam ipsi vnâ mecum exquirent testimonia tua.

CATENA PATRVM.

ΔΙΔΥΜΙ. Peccata opprobrio digna sunt. Quapropter etiam in resurrectione peccatores resurgent in opprobrium sempiternum: quod opprobrium sequitur pudor æternus. Sunt autem duo genera contemptus. Nam & contemptibilia mundi elegit Deus, & ad nihil deductus est in conspectu eius malus lignus. Despicio igitur contemptum quod contempnant me homines insipientes, propter ea quæ non contemptu sed honore digna sunt; fugio verò illam exinanitionem secundam quam ad nihilum deductus est malignus.

Peccata adferunt opprobriū.

ΗΣΥΧΙΙ. Idcirco ne amplius me iudices dignum opprobrio & contemptu. etenim testimonia tua exquisivi; de quibus dicebam, Beati qui scrutantur testimonia eius.

1. Cor. 1, 28. 1. Cor. 1, 28. 4.

23. ET ENIM SEDERVNT PRINCIPES.] THEODORI. Hæc spectant ad vberioreni præcedentis versiculi expositionem. Idcirco enim, inquit, rogo vt auferatur à me opprobrium & contemptus, quia Principes, conventiculis & congregationibus coactis, sedentes locuti sunt aduersum me. Verumtamen licet hæc faciant principes iniquitatis, nihilo minus Dei seruus à iudicijs Dei minimò recedit.

24. NAM ET TESTIMONIA TVA.] ANONYMI. Hanc ob causam, inquit, illi quidem obloquebantur, ego autem id minime curabam, quandoquidem Dei legem habebam pro meditatione & consilio: quod illos quidem ad insidias instigauit, me verò ad tolerantiam armavit.

THEODORI. Hoc loco humilitatem eiusque fructum Psalmista proponit. Quando enim quispiam humiliatus terræ adhæserit, dicens quemadmodum Abraham, Ego autem sum terra & cinis, secundum oraculum Dei viuet; id est, secundum illam beatitudinem quam ipse in Euangelijs pronuntiauit:

Humilitatis fructus.

Gen. 18, 27.

D d d Beati

CATE-
NA PA-
TRVM.
Matth. 5.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum calorum.

A P O L I N A R I I. Ad extremas, in-
quit, redactus angustias, ab iniquis eiectus,
rogo vt seruet secundum promissionem
tuam dicentem: Et torrentes non conclu-
dente.

DALETH.

25. ADHÆSIT PAVIMENTO ANI-
MA MEA.] O R I G E N I S. Modo quidem
adhæsit pavemento anima, & facta est caro;
in resurrectione verò adhærebit caro animæ;
eritque anima quæ in vniuersali resurrectione
Domino adhærens sit vnus spiritus, sitque
corpus spiritale. Hoc simile est isti, *In pulue-
re mortis deduxisti me*: item isti, *Humilia-
ta est in pulvere anima nostra*: item isti, *Cor-
pus humilitatis nostra*: & isti, *Quis me libe-
rabit de corpore mortis huius?* Per hæc exces-
sum humilitatis ostendit. Sic enim in Psalmo
quadragesimo tertio ait: *Quoniam humiliata
est in pulvere anima nostra, conglutinatua
est in terra venter noster.*

Psal. 21,
16.
Psal. 43,
25.
Phil. 3, 21.
Rom. 7,
24.

Anima
peccatrix
pauimento
adhæret.

A N O N Y M I. Propheta confitetur de
anima sua, quæ Domino quidem prius con-
glutinari desinit, quando in peccato fuit; ad-
hæsit autem pavemento, & naturalem suam
celitudinem ac sublimitatem proculcauit.
Omnia enim anima peccatrix pavemento ag-
glutinata est. In lege autem dictum est,
*Post Dominum ambulabis, & ad eum adha-
rebitis.* Petit igitur adiuari à Deo, vt viuat,
deserens suam ad pavementum adhætionem,
vt viuat secundum verbum Dei.

Deut. 10,
20.

26. VIAS MEAS ENUNTIAVI.]
T H E O D O R I. Ac sic dicat, Vias ad te du-
centes, quæ non sunt aliæ quàm virtutes, ô
Domine re ipsâ enuntiaui probo animi pro-
posito, & operibus illi respondentibus, &
exaudisti me. Quapropter ad exaudientem
ait: *Doce me iustificationes tuas.*

Via nostra
Deo enun-
tianda.

E V S E B I I. Quando quidem aliquis se-
cundum voluntatem carnis & cogitationum
suarum ambulat, vias suas ambulat; sed qui
à peccando desinit, tradit semetipsum Deo,
postulans ab eo vt illum timeat, & ambulet
in omnibus vijs eius: siquidem non amplius
secundum proprias vias graditur, sed ad Dei
vias transiens, iisdem incedit. Hoc autem si-
mile est isti, *Dixi, * Pronuntiabo aduersum
me iniustitiam meam Domino.* Mei igitur

Psal. 31, 5.
* Vulgata
Confitebor

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐ-
τῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Εἰς ἐσχάτῳ ἦκου δα-
ρείαν, φησὶν, ἐλαυνόμενοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ
νομύζοντες, καὶ ἀξιώσασθαι καὶ τὴν ἐπαγ-
γελίαν σε τὴν λέγουσαν· καὶ χεῖμαρροι ἔ-
συγκλείσεσθε σε.

κβ. ἘΚΟΛΛΗΘΗ Τῷ ἔδαφει
ἡ ψυχὴ μου.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Νυνὶ
μὲν ἐκολλήθη τῷ ἔδαφει ἡ ψυχὴ, καὶ γένηται
σὰρξ· ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει κολληθήσεται ἡ
σὰρξ τῇ ψυχῇ, καὶ ἔσται ψυχὴ ἥτις κολληθεῖ-
σα τῷ κυρίῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἀναστάσει
γίνεται ἐν πνεύματι, καὶ γίνεται τὸ σῶμα
πνευματικόν. Ὁμοίον τούτῳ τῷ εἰς χεῖμα
καὶ τῷ ἐταπεινώσει με· καὶ τῷ, Ἐταπεινώθη
εἰς χεῖμα ἡ ψυχὴ ἡμεῶν· καὶ τῷ, Τὸ σῶμα τῆς
ταπεινώσεως ἡμεῶν ἐστὶν τῷ, Τίς με ῥύσεται ἐκ
τῆς σώματος ἧ θανάτου τέττα; ἡ ὑπερβολὴ
τῆς ταπεινώσεως δεῖ τέττα ἐδήλωσεν. Ἐτα γὰρ
ἐν μὲν ψαλμῷ· ὅτι ἐταπεινώθη εἰς χεῖμα ἡ
ψυχὴ ἡμεῶν, ἐκολλήθη εἰς γῆν ἡ γὰρ ἡμεῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐξομολογεῖται δὲ ὁ σφῆτις
πρὸς τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς, καταλιπέσης μὲν τὸ
κολλᾶσθαι τῷ κυρίῳ ὡς ἔσται, ὅτι ἐν τῇ κα-
κίᾳ ἐτύχησεν· κολληθείσης δὲ τῷ ἔδαφει, καὶ
καθελίσεως ἑαυτῆς τὸ φυσικὸν ὕψος καὶ ἔπαρ-
μα. πάντα γὰρ ἀμαρτάνουσα ψυχὴ κενώθη
τῷ ἔδαφει. ὅπισθον δὲ κυρίῳ πορεύεται, ὡς εἰς
αὐτὸν κολληθήσεται, ἐν τῷ νόμῳ εἰρηται. ἀξιώ-
σασθαι βοθηθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὡς τὸ ζῆσαι,
ἵνα ζῆσαι τῆς ὡς τὸ ἔδαφει κολληθείσης,
ἵνα ζῆσαι καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

κγ. ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΜΟΥ ΕΞΗΓΕΙΛΑ.]
ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἰνα εἴπῃ, τὰς φερούσας ὡς
σὲ, εἶχε ἑτέρας ὡς τῆς ἀρετῆς ὁδὸς, ὡ δὲ
ἄποτα ὡραγματικῶς ἐξήγησα ἀποδείξαι
ὡς τῆς, καὶ καταλλήλοις αὐτῇ ἔργοις, καὶ
ἐπήκουσάς με. διὸ ὡς ὑπακούσαντά φησι
διδάξον με τὰ δικαιώματά σου.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὅταν μὲν τις καὶ τὸ
δέλημα τῆς σαρκὸς καὶ τῆς θηροῦσιν πο-
ρεύεται, ὁδὸς ἑαυτῆς πορεύεται ὁ δὲ δα-
σῆς τῆς ἀμαρτάνουσα, δίδωσιν ἑαυτὸν τῷ
θεῷ, αὐτῷ παρ' αὐτῆς τὸ φοβεῖσθαι, καὶ πο-
ρεύεται ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῆς· ἐκεί-
νῳ γὰρ καὶ τὰς ὁδὸς ἑαυτῆς πορεύεται, με-
τασῆς δὲ ἐπὶ τὰς τῆς θεοῦ ἐν αὐταῖς βαδί-
ζει. ἴσον δὲ ἔστι τῷ, Εἶπα, Ἐξαγρεύσου
κατ' ἑμὲ τὴν ἀνομίαν μου. ἑμαυτῆ τῶν
κατή-

κατήγορος ἡμῶν ὁ θεός, ὡς σὺ εἶπες ἡμῶν
ἡγορεύσας ἐπὶ αὐτοῖς, ὡς τὸ ἐπὶ ἡμετέρας
μεν, ὡς ἡμετέρας ἀμάρτιας μεν τὴν μετάνοιαν, ὡς
χοριαί δι' ἐπὶ καὶ διδασκαλῶν μου ἡμετέρας ἡμῶν
δικαιωμάτων, ἀλλ' εἰς δυνάμει κατ' ἀξίαν
ὡς ἡμετέρας, ὡς σὺ ὁ κύριος ὁ θεός δικαιο-
σύνης.

ipsius accusator factus apud te de his con-
fitebar, idcirco exaudisti me, penitentiam
meam admittens. Rogo autem te ut quo-
que doctor mihi fias iustificationum,
quia nemo pro dignitate tradere potest,
sicut et qui Dominus es iustificatio-
num.

CATE-
NA PA-
TRVM.

κθ. ΕΝΤΕΤΑΞΕΝ Η ΨΥΧΗ
ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Η σιωπῆς
προσβολή τῆς ἀμαρτίας ἀγαυεὶ πολλάκις
τὸν τόνον τῆς λογικῆς, ἢ ἀπαυδῆσιν πα-
ραπολαύει τὸν ἀθλητῆν, ἢ τὴν καλεμέ-
νῳ ἀκηδίας ἐργάζεται. χαυνωμένη δὲ ἡ ψυ-
χή ἢ ὑπνόν εἰσδέχεται, ὃ δὲ ὑπνόν ἢ ἔπαι-
θάντων διότι βεβαιώθη καὶ σπείρηται ὁ
προφῆτης ἀντιβολεῖ. τὸ δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ
ψαλμῷ φάσκει τὰς ὀφθαλμοὺς με, εἰπο-
πύπνωσω εἰς θάνατον.

28. DORMITAVIT ANIMA MEA.]
ORIGENIS. Assiduis peccati impetus
dissolvit frequenter tenorem cogitationum,
& est in causa ut athleta deficiat, & eam ef-
ficat quæ desidia vocatur. Remissa verò ani-
ma in somnum incidit, somnus verò mor-
tem inducit: idcirco Vates obsecrat ut confir-
metur & corroboretur. Hoc etiam in alio
Psalmo ait: *Illumina oculos meos, ne uti-*
quam obdormiam in morte.

Remissa
somnia
inducunt
pernicio-
sum.

Psal. 12.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διδάσκει ὡς τὸ πνεῦμα τῆς
ἀκηδίας ἐκείνη ἀλλως ἐκβυλαίει ἢ ὡς τῆς
μελέτης τῆς θείας λογίας. ἡρεῖται ἢ ἔρη-
μορῶν καὶ ὡς τὸν εἰπόντα γρηγορεῖτε, καὶ
προσεύχεσθε.

THEODORI. Docet quomodo spiritus
acediæ non aliter eijciatur quàm per oracu-
lorum divinum meditationem. Sobrie
igitur vivendum & vigilandum est propter
eum qui dicit: *Vigilate, & orate.*

Spiritus
acediæ quo-
modo ej-
ciendus.

Marth. 26,
41.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ὡς ἀρχὴ κοιμήσεως ἔστι
νυσταγμοὺς, ὡς ποτὶ ἢ ἡ ψυχὴ ἐν ἀρχῇ γα-
τοιμένη ἀμαρτημάτων λέγει νυστάζειν, κα-
ταδυσταγμῶν ὡς ἀπὸ εἰς ὑπνόν τὸ ἀμαρτη-
μα, ἀναπέσει δὲ καὶ ἐγχειρομένη ὡς τῆς τῆς
κρείττονων μνήμης.

HESYCHII. Quemadmodum dormi-
tatio principium est obdormitionis, sic et-
iam anima quandoque dum in principio
peccatorum versatur dormire dicitur, at-
tracta quidem quasi in somnum peccatum,
renouata verò & excitata per memori-
am meliorum.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἰκανὰ τὴν παρὸν-
τος καιροῦ τὰ ἀγαθὰ ἀκηδίας τῆ ψυχῆ
ἢ νυσταγμοῦ, τετέστι ὀλιγοῦσα καὶ παυσαμένη
ἐργασίας. ὑποτροπὴ δὲ τέπειρ ἢ ἐν τοῖς
λόγοις τῶ θεοῦ βεβαίως. καὶ γὰρ τις ἐση-
εργαζόμενος ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει, ἐπ' ἐδῶδε τῆς
ἀνθρώπων σαλεύεται.

APOLINARII. Res temporis præsen-
tis ad desidia & dormitationem, id est neg-
ligentiam socordiamque animæ ingeneran-
dam sufficiunt: earum autem aversio est in
verbis Dei confirmatio. Si quis enim in ijs
fuerit stabilitus, nullâ re humanâ commo-
uebitur.

Res tempo-
rales des-
idia gene-
rants.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Η πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη
ἐκδοσις τοῦ ἔστιν ἡ ψυχὴ με ἀλλοτρίως ὡς
δὲ τῶ Συμμάχου, κατέταξεν ἡ ψυχὴ με.
Φησὶ γὰρ ὅταν ἡ ψυχὴ ἐν ἀκηδίας γλήτω καὶ
ἀδνημονία καὶ λύπη, ὑπολυσὶ τὸ ἐρηγορεῖ-
ται, καὶ γίνεται ἐν νυσταγμῶ ἀπηγορευμέ-
νω. ὅθεν ἄλλοτε λέγει μὴ δὲ ὡς ὑπνόν σοῖς
ὄμμασι, μηδὲ νυσταγμοῖ σοῖς βλεφατέροις, ὃ δὲ
δυσσάπειμνος τὴν μαρτυρομένην ἐπὶ
τῆς πλειόνα ἐκδοσιν τὴν ἔστιν ἡ ψυχὴ με
ἐπὶ ἀκηδίας, φησὶ ὅτι πικρὰ καὶ ἀπὸ
ἐγχειρομένη δὲ ἐστὶν, ὡς μηδὲν αὐ-
τῆς ὑπορρεῖν ἢ τῶ δικαίῳ ψυχῆ. ἢ δὲ
τῶ φαυλῆ ἐπιούσῃ, ἀλλὰ μὴ διωα-

ANONYMI. Quinta sextaque Editio
habent, *Stillavit anima mea:* apud Symma-
chum verò habetur, *Distillavit anima mea.*
Ait enim animam, quando in acedia & an-
gustia tristitiaque fuerit, perdere vigilan-
tiam, & in detestandam incidere dormita-
tionem. Vnde alio loco dicit: *Ne dederis*
somnum oculis tuis, neque dormitationem
palpebris tuis. Qui autem amplectitur il-
lam quam plurimi probant expositionem,
scilicet, *Stillavit anima mea præ radio,* ait
illam esse condensatam, & stillare posse ita,
ut à iusti anima nil diffuendo percat. Im-
probi verò anima non est eiusmodi, sed continere

Animo non
dormitan-
dum neque
diffusen-
dum.
Prou. 6, 4,

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Gen. 2, 7.

bra mouetur, & corpus sequitur, & tamen quid inane est: non aliter homo peccator quamdam præ se hominis imaginem ferre videtur. Huc refer illa verba Geneleos: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terra, & inspiravit in faciem eius spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem.* Tunc primum homo coepit vivere cum inspirationem Dei ore excepit: Dei autem spiritus virtutem designat; hæc nisi habuerit homo non vivit, sed mortuus iacet. Hæc istis verbis Ambrosius ita premit: *Vitam, ait, quasi nondum vivens. Hic enim in umbra vivimus, Ergo ista vita in corpore umbra est vita atque imago, non veritas; iuxta illud, Verumtamen univèrsa videntur omni homo vivens. Verumtamen in imagine pertransit homo.* Id est, Peccator etiam si quamdam hominis figuram præ se ferre videatur; nihilominus vanam tantum quamdam ostendat imaginem, cum secundum animam reuera mortuus sit. Hoc ergo, inquit David, confer seruo tuo Deus, ut vivendo custodiam mandata tua, id summi beneficii loco petens, ut se torum Deo addicat; quia statuat non aliam sibi esse vivendi causam, nisi ut se exercent in Dei cultu.

Psal. 33, 6.

Peccator lethargico similis est.

18. *Remota oculos meos.* S. Ambrosius legit *Aperi, & exponit hanc sententiam metaphorâ ductâ ab his qui lethargo opprimuntur, quorum oculi clauduntur, & vix a somno, quo gravantur, excitari possunt dum compunguntur, vel etiam euelluntur capilli: si tamen præ dolore paululum oculos aperiant, statim claudunt, & caput demittunt. Omnes passim spiritali lethargo premimur, ad malum & peccatum proclives sumus, & vix multâ curâ & diligentia tantisper somnum peccati excutimus; & tamen sine mora ad ingenium redimus. Qui igitur, (inquit Ambrosius) adaperiri sibi oculos velit, vique & granari intelligit: neque enim Aedæcum rogat, nisi qui remedium agritudinis sua postit.*

Numquam satiatur qui desiderat amare Deum.

20. *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas.* Acute Richardus expendens hæc verba obseruat, Prophetam non abs re dixisse se cupivisse desiderare, ne putaretur potuisse facile satiari; cum qui desiderium cupit, expleti satiarique non possit; sicut qui famem desideraret: remque postea ad Dei amorem opportunissime flecit. eius verba subijcio; sic enim scribit Tractatu de Gradibus charitatis cap. 2. *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. Non potuit satiari desiderio, qui nihil nisi desiderare concupiuit. Fames enim anima desiderium est.*

Circulus est in amore Dei.

Sic verò Deum amans anima amore non satiatur, quia Deus amor est; quem qui amat, amorem amat. Amare autem amorem circulum facit, ut nullus sit finis amoris. Sic ille. Pectus ite circulus ambiat; verâ felicitate grauidum futurum, si isto amoris circulo claudatur. Amor non est qui satiari potest. Veri amoris avaritia expleri nequit. Quam liberalis hæc avaritia! quam ab omni sorditie aliena! Amemus igitur amorem, & finis amoris sic amare sine fine, ut perfectum circulum exprimamus. Similem amorem apud D. Lucam expressit Christus dicens: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum.* Si quis in sacrosanctum penetrale illius pectoris, ut in angustum diuinitatis sacrarium introire

Lucæ 22, 15. Christus fuit plenus desiderio.

potuisset, quæ vota, quæ desideria vidisset. Hoc cettè constat, sanctissima illius desideria & crebra & ardentissima fuisse; quod illa conduplicatio repræsentat, *Desiderio desideravi*; quæ auxilium & amplificationem continet. Itaque in mysticis Seruatoris nominibus desiderium ponitur, quod arcanum sponsa enucleat, cum de sponso in Epithalamio ita canit, *Torm desiderium: & longè antea, Moyses in Colubopæia eundem illum indigitauerat, Desiderium colubium æternorum: in Aggæo pariter: Et venies desiderium carissimum. Huius tanta auctoritatis Principem, & deuotionis Magistrum, pij probique omnes, atque viri desideriorum, pro virili parte imitari contenderunt: quos etiam & nos quoque emularetur, & inter æstum profanorum negotiorum os sæpe desiderijs sanctis aperiremus, ad concipiendum ardorem pietatis.*

Can. 5, 11

Gen. 49, 26.

Aggæi 1, 1

23. *Et enim sederunt Principes, &c.* Collatis consilij, inquit, Principes viri me perdere satagebant, nullum non mouentes lapidem, ut me de medio tollerent, in meam perniciem conspirantes. Verum quid in tanto discrimine constitutus Rex sapientissimus, & bellicâ peritiâ instructus egessit audiamus. Numquid exercitum cogit alienam optinere imperium? exteras gentes in auxilium vocauit? Minime gentium. Sed seruum, inquit, tuum exercebatur in iustificationibus. Pietati sedulo incubuit, in virtutum exercitatione totus fuit. Nouerat quippe vir pius, omnia ferè quæ nobis mala accidunt originem trahere ut plurimum ex peccatis, atque adeo radicem ipsam malorum euellere conabatur, quæ reuulsa & arefactâ, tota malorum seges facile perit. Ex quo colligitur, pleraque mala quæ mente ac corpore patimur, ex peccatis quæ commisimus pullulare.

In periculis virtuti succumbendum.

24. *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tue.* Vbi testimonia & iustificationes Dei, ut passim in hoc Psalmo vocat præcepta atque leges, quæ sunt, inquit, meditatio & consilium meum, proprie in Hebræo sunt, *Delicia mea, viri consilij mei;* in Tigurina, *Consiliarij mei.* Voluit significare, se in Dei iussis magnificum habere Senatorem, & Consiliarios omni exceptione clarissimos & fideles, quos in dubijs rebus adhiberet in consilium, ut ducè Deo, præsidioque suo tuente, fierent omnia; nec deflesteret unquam ab eo, quod Parens vniuersitatis aut habere aut commendare videretur. O præstantissimi in omnem partem Consiliarij, & omnibus audiendi: sine quibus & consistoria facta sunt profana; & Parlamenta Regum nugamenta; & Curia iniuriæ; & Magistratuum consilia stulta, impia, illudenda; & mortalium cogitationes vanæ & irridendæ. Dicamus ergo cum Davide, atque ex animo vereque dicamus: *Consilium meum iustificationes tue.* Tua iussâ voluntasque, ô Deus, viri consilij mei, meus Senatus, Consiliarij sunt mei: quorum dicta audire, sequi nutum, obtemperare sententijs lubet. Id meo iudicio fuetit; *Solicite ambulare cum Deo, & facere iudicium,* ut ore pio cecinit Michæas, cum in prædicationibus suis, breuiter quidem, sed insigniter officia Christiani hominis prosequitur. Prudenter itaque David ad consilium primo omnium

Meditatio & consilium meum iustificationes Dei.

Mich. 6, 1

omnium Deum Deique iustificationes & leges adhibebat dicens, *Consilium meum iustificationes tuae*; vel, ut Serm. 3. in hunc Psalmum legit & expendit Ambrosius, *Consilia mea iustificationes tuae. Qui enim facit mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iustitiam: & bonum est, ut consilium Dei sequantur hominum consilia: quia Dei consilium certum semper, nostra autem plerumque incerta consilia, rerum probatur eventum.*

25. *Adhæsit pavimento anima mea.* S. Hieronymus vertit *pulveri*: quasi locum adumbraret inum & obsoletum, in quo sordibus mens diuina & cælitum amica polluitur, & calcatur. Qua de re cogitans pius Vates, velut è medijs fau faucibus eripi se petit, & exclamat: *Vniifica me*: ut perspicue de corpore mortis huius loqui & sentire videatur. Quid igitur causæ est, cur iam quisquam reperiat, qui corporis contagionem non modò defugiat, sed appetat etiam studiosius, & eadem incredibili vecordiâ & fraude lætetur?

28. *Dormitavit anima mea.* Ita Latinæ editiones & Æthiopica: Græcè est *ἐνύπνησεν*: pro quo Origenes legit *ἐσαῆσεν*, *Stillavit*: ex Hebræo quoque S. Hieronymus reddidit, *Distillavit*; Isidorus Clarius, *Distulxit*; Vatablus, *Stillavit perijit*. Id verò S. Ambrosius ad *πολυλογία*, siue ad fluentem garruli hominis sermonem temeritatemque retulit, qui sit fractis & incompositis ædium fastigijs non dissimilis, quæ summo domini incommodo iacturaque distillent. Hinc Sapientis egregium monitum: *Fili ne desinas*: quasi animum confirmandam esse dicat, & studiosè operiendam, ne stillat. Nam quicumque, ait S. Ambrosius, est facilis in verbis, velut plenus rimarum hæc atque illac effluens, interiora euacuat sua, & exterioribus passionibus inundatur, tegere se nesciens, &c. negat autem vir sanctissimus huiusmodi animam esse posse diuersorium illud placidum & ornatum, in quo Deus vitæ nostræ parens suavissimè conquiescat. Est enim Salomonis acroama verum, & mysterijs plenissimum, cum pronuntiat *stillacida* hominem de sua domo eijcere. Et diuina sponsa cum mores amoreque purissimos dulci cantu profequitur, acclinationem eius ait esse *ὄψιον, opacam*: ita Septuaginta vertunt; quod *Vulgatus lectum floridum*. Opaca est Christi Domini reclinatio, non patens omnibus, non aperta, non profusione oris impotentis animæque vagæ libidine patefacta. Causam adfert idem S. Ambrosius: *Non, inquit, in tabernaculo loquacis & garruli, quia multiloquio peccatum admittitur; sed in viri serij, qui sit parcus alloquij, nec sermonis intemperans, & verborum sobrietate remulentiæ loquacitatis enitans, caput suum Christus reclinat.*

29. *Viam iniquitatis amoue à me.* Et pulchrè (inquit Ambrosius) *viam dixit iniquitatis, non iniquitatem: eo quod non quasi naturalis iniquitas sit in nobis; sed maiorum post peccata*

currentium sit attrita vestigijs. Sicut autem dum via trita est, facile eam capimus & terimus; si verò inuia sit, difficulter, & non nisi per ambages ac mæandros vix tandem aliquando ad finem optatum pertingimus: sic dum ad vitium tendimus, viam satis tritam agimus, ab ea aberrare non possumus, multos itineris socios inuenimus; at vèluti ad pietatem tendit, quasi sine comite, sine duce per loca inuia pergit, nudis hominum temerata vestigijs. Hoc idem inuuit Christus his verbis: *Lata porta & spæiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & paucissimi qui inueniunt eam!* Ac si dicat: *Via quæ ad peccatum & ad perditionem ducit frequenti pedum pulsu atteritur, & multi sunt qui eam terunt; at vèrò via quæ ducit ad pietatem & virtutem infrequens est; & vix ullus est qui eam arripiat.* Acute autem Propheta non dixit, *Amoue me à via iniquitatis, sed, Viam iniquitatis amoue à me.* q. d. Ita in peccatum propenso, ita in viam peccatorum procliuius sum, ut quæcumque me à via iniquitatis auellas, ego me ipsum in eandem viam proptuldam: quapropter ipsam potius viam amoue à me, ne ipsam viam quæ ad crimina ducit inuenire possim: nam si hoc semel meæ voluntati relinquatur, facile decidam. Id ipsum notauit S. Ambrosius his verbis: *Non dixit, Amoue me à via iniquitatis, sed, Viam iniquitatis amoue à me, quasi in nobis sit, & nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquod improbum, via iniquitatis interiorius manet, & non recedit ab eo; ideoque studiosè agamus, ut eam à nobis separemus: sed quia hereditarium iniquitatis glutinum mentibus inhaesit humanis, opus est liberantis auxilio.*

30. *Viam veritatis elegi, &c.* Vbi nota, quomodo iudiciorum Dei memoriam, velut instantem vrgentemque rationem ad veritatis viam amplexandam adstruat. ac si diceret, Ideò se vera mansuraque bona elegisse, & falsis atque caducis mundi rebus renuntiasse, quòd Dei retributionem, siue præmia ac supplicia pro singulorum meritis reddenda iugi cogitatione meditaretur. Vide superius Origenem in Catena ad hunc locum.

32. *Viam mandatorum tuorum cicerri cum dilatasti cor meum.* Itaque ad viam mandatorum decurrendam cordis dilatatione opus esse facile omnes intelligunt: quod alioquin vitio & malitiâ velut vter in pruina constringitur. Quare omnes dictum nobis esse putemus, quod diuinitissimus Apostolus Corinthijs olim inculcabat; *Dilatamini & vos.* Quæ dilatatio nihil aliud meo iudicio est nisi amplitudo charitatis, & magna quædam & liberalis voluntas tum recipiendi intimum in animum Dei, tum reiectis omnibus impedimentis, sanctissimæ illius voluntati perfectè obsecundandi.

ANNO- TATIO- NES-COR- DERII. Gen. 2, 7.

bra mouetur, & corpus sequitur, & tamen quid inane est: non aliter homo peccator quamdam præ se hominis imaginem ferre videtur. Huc refer illa verba Genesios: Formans igitur Dominus Deus hominem de limo terra, & inspirans in faciem eius spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem. Tunc primum homo cepit vivere cum inspirationem Dei ore accepit: Dei autem spiritus virtutem designat; hanc nisi habuerit homo non viuit, sed mortuus iacet. Hæc istis verbis Ambrosius ita premit: *Vitam, ait, quasi mandam vivens. Hic enim in umbra vivimus. Ergo ista vita in corpore umbra est vita atque imago, non veritas; iuxta illud, Verumtamen uniuersa ueritas in domino habetur. Verumtamen in imagine pertransit homo. Id est, Peccator etiam si quamdam hominis figuram præ se ferre videatur; nihilominus vanam tantum quamdam ostendat imaginem, cum secundum animam reuera mortuus sit. Hoc ergo, inquit Dauid, confer seruo tuo Deus, ut viuendo custodiam mandata tua, id summi beneficii loco petens, ut se torum Deo addicat; quia statuat non aliam sibi esse viuendi causam, nisi ut se exercent in Dei cultu.*

Psal. 38, 6.

Peccator lethargico similis est.

18. *Reuela oculos meos.* S. Ambrosius legit *Aperi, & exponit hanc sententiam metaphorâ ductâ ab his qui lethargo opprimuntur, quorum oculi clauduntur, & vix a somno, quo grauantur, excitari possunt dum compunguntur, vel etiam euelluntur capilli: si tamen præ dolore paululum oculos aperiant, statim claudunt, & caput demittunt. Omnes passim spiritali lethargo premimur, ad malum & peccatum proclives sumus, & vix multâ curâ & diligentia tantisper somnum peccati excutimus; & tamen sine mora ad ingenium redimus. Qui igitur, (inquit Ambrosius) adaperiri sibi oculos prebit, visque & grauari intelligit: neque enim ad edicum rogat, nisi qui remedium agritudinis sua postbit.*

Numquam satiat qui desiderat amare Deum.

20. *Concupiscit anima mea desiderare iustificationes tuas.* Acute Richardus expendens hæc verba obseruat, Prophetam non abs re dixisse se cupuisse desiderare, ne putaretur potuisse facile satiari, cum qui desiderium cupit, expleri fatiarique non possit, sicut qui famem desideraret: remque postea ad Dei amorem opportunissime flecit. eius verba subiecio, sic enim scribit Tractatu de Gradibus charitatis cap. 2. *Concupiscit anima mea desiderare iustificationes tuas. Non potuit satiari desiderio, qui nihil nisi desiderare concupiscit. Fames enim anima desiderium est.*

Circulus est in amore Dei.

*Sic verbò Deum amans anima amore non satiat, quia Deus amor est; quem qui amat, amorem amat. Amare autem amorem circulum facit, ut nullus sit finis amoris. Sic ille. Pectus iste circulus ambiat, verâ felicitate grauidum futurum, si isto amoris circulo claudatur. Amor non est qui satiari potest. Veri amoris auaritia expleri nequit. Quam liberalis hæc auaritia! quam ab omni sorditie aliena! Amemus igitur amorem, & finis amoris sic amare sine fine, ut perfectum circulum exprimamus. Similem amorem apud D. Lucam expressit Christus dicens: *Desiderio desiderans hoc Pascha manducare vobiscum.* Si quis in sacrosanctum penetrare illius pectoris, ut in angustum diuinitatis sacrarium introire*

Lucæ 22, 15. Christus fuit planus desiderio.

potuisset, quæ vota, quæ desideria vidisset? Hoc cetè constat, sanctissima illius desideria & crebra & ardentissima fuisse, quod illa conduplicatio repræsentat, *Desidero desiderans*; quæ auxilium & amplificationem continet. Itaque in mysticis Seruatoris nominibus desiderium ponitur, quod arcanum sponsa enucleat, cum de sponso in Epithalamio ita canit; *Formis desiderium*; & Iohge antea, Moyses in Coluthoporia eundem illum indigitaueat, *Desiderium coluthorum æternorum*: in Aggæo pariter: *Et venies desiderium caritatis* Genitum. Huius tanta auctoritatis Principem, & deuotionis Magistrum, pij probique omnes, atque viri desideriorum, pro virili parte imitari contendunt: quos vnam & nos quoque emulareretur, & inter æstum profanorum negotiorum os sepe desiderii sanctis aperiremus, ad concipiendum ardorem pietatis.

23. *Et cum sederunt Principes, &c.* Collatis consilijs, inquit, Principes viri me perdere satagebant, nullum non mouentes lapidem, ut me de medio tollerent, in meam perniciem conspirantes. Verum quid in tanto discrimine constitutus Rex sapientissimus, & bellicâ peritiâ instructus egerit audiamus. Namquid exercitum coegit alienam opem implorari? exteris gentes in auxilium vocauit? Minus gentium. Sed seruus, inquit, tunc exercebatur in iustificationibus. Pietati sedulo incubuit, in virtutum exercitatione totus fuit. Nouerat quippe vir pius, omnia ferè quæ nobis mala accidunt originem trahere ut plurimum ex peccatis, atque aded radicem ipsam malorum euellere conabatur, quâ reuulsâ & arefactâ, tota malorum seges facile perit. Ex quo colligitur, pleraque mala quæ mente ac corpore patimur, ex peccatis quæ commisimus pullulare.

24. *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tue.* Vbi testimonia & iustificationes Dei, ut passim in hoc Psalmo vident præcepta atque leges, quæ sunt, inquit, meditatio & consilium meum, proprie in Hebræo sunt, *Delicia mea, viri consilij mei*; in Tigurina, *Consiliarij mei*. Voluit significare, se in Dei iussis magnificum habere Senatorem, & Consiliarios omni exceptione clarissimos & fideles, quos in dubijs rebus adhiberet in consilium, ut ducè Deo, præsidioque suo tuente, fierent omnia; nec destitèret vmq̃am ab eo, quod Parens vniuersitatis aut habere aut commendare videretur. O præstantissimi in omnem partem Consiliarij, & omnibus audiendi: sine quibus & consistoria facta sunt profana; & Parlamenta Regum nugamenta; & Curie iniuriæ; & Magistratum consilia stulta, impia, illudenda; & mortalium cogitationes vanæ & irridendæ. Dicamus ergo cum Davide, atque ex animo vereque dicamus: *Consilium meum iustificationes tue.* Tua iussa voluntasque, ô Deus, viri consilij mei; meus Senatus, Consiliarij sunt mei: quorum dicta audire, sequi nutum, obtemperare sententijs lubet. Id meo iudicio fuit, *Solicite ambulare cum Deo, & facere iudicium*, ut ore pio cecinit Michæas, cum in prædicationibus suis, breuiter quidem, sed insigniter officia Christiani hominis prosequitur. Prudenter itaque Dauid ad consilium primo omnium

Can. 5, 16.

Gen. 49, 26. Aggæi 2, 1.

In periculo virtuti incumbendum.

Meditatio & consilium nobis esse iustificationes Dei.

Mich. 6, 8.

conueni Deu... adhibebat dicit... vel, vi... & expendit Ar... Quæ enim... quia fa... stium Dei... Da consilium... rante incert... 31. Adh... perius verti... tum & ol... duna & calit... Quæ de re cog... la facibus et... uis: ut perf... que sententia... arum quilibet... quæ non i... hantibus, &... fende letetur... al. Dormit... uerâ Ethic... Organs legit... us Hierony... Ceteri D. H... no. Andree... tatem garru... que recitac... eam liturgi... no inuocum... agens egress... quod inuocum... que operiend... ad Ambrosi... amaram h... amara, &... que egere f... iustitiam h... beatum illu... deus vix nel... Est enim... vultus plen... dia hominem... sponsa cum re... canu prelego... rana, spaca... Volens led... Dicitur reclu... aperta, non p... que vix lit... nem S. Amb... hanc quæ &... am claudit... alijs, nec j... feruente ten... tum Ch... 39. Viam... que Am... no iniquita... quæ sit...

Dei consilia nostris praeponenda.

omnium Deum Deique iustificationes & leges adhibebat dicens, *Consilium meum iustificationis tuae*; vel, vt Serm. 3. in hunc Psalmum legit & expendit Ambrosius, *Consilia mea iustificationis tuae. Qui enim facit mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iustitiam: & bonum est, vt consilium Dei sequantur hominum consilia: quia Dei consilium certum semper, nostra autem plerumque incerta consilia, rerum probatur euentu.*

DALETH.

25. *Adhaesit pavimento anima mea.*] S. Hieronymus vertit *pulveri*: quasi locum adumbraret inum & obsoletum, in quo sordibus mens diuina & caelium amica polluitur, & calcatur. Qua de re cogitans pius Varus, velut e medijs faui faucibus eripi se petit, & exclamat: *Vniifica me*: vt perspicue de corpore mortis huius loqui & sentire videatur. Quid igitur causae est, cur iam quisquam reperiatur, qui corporis contagionem non modò defugiat, sed appetat etiam studiosius, & eadem incredibili vecordia & fraude lætetur?

Anima sollicitudo operanda, ne stillet.

PROU. 3.

28. *Dormitauit anima mea.*] Ita Latinae editiones & Aethiopica: Graecè est *ἐνυπνέει*: pro quo Origenes legit *ἰσαέει*, *Stillauit*: ex Hebraeo quoque S. Hieronymus reddit, *Distillauit*; Isidorus Clarius, *Diffluxit*; Vatablus, *Stillatim perijt*. Id verò S. Ambrosius ad *πολυλογία*, siue ad diffusentem garruli hominis sermonem temeritatemque retulit, qui sit fractis & incompositis aedium fastigijs non dissimilis, quae summo domini incommodo iacturaque distillent. Hinc Sapientis egregium monitum: *Fili ne desinas*: quali animam confirmandam esse dicat, & studiosè operendam, ne stillet. Nam quicumque, ait S. Ambrosius, est facilis in verbis, velut plenus rimatum haec atque illac effluens, interiora euacuat sua, & exterioribus passionibus inundatur, tegere se neficiens, &c. negat autem vir sanctissimus huiusmodi animam esse posse diuersorium illud placidum & ornatum, in quo Deus vitae nostrae parens suauissimè conuiescat. Est enim Salomonis acroama verum, &

PROU. 37.

CAUT. 1. 11. Christi reclinatio non est in partibus, sed in opere.

29. *Viam iniquitatis amoue a me.*] Et pulchre (inquit Ambrosius) *viam dixit iniquitatis, non iniquitatem: eo quòd non quasi naturalis iniquitas sit in nobis; sed maiorum post peccata*

Via iniquitatis valde trita, virtutis verò inuia est.

currentium sit attrita vestigijs. Sicut autem dum via trita est, facillè eam capimus & terimus; si verò inuia sit, difficulter, & non nisi per ambages ac mæandros vix tandem aliquando ad finem optatum pertingimus: sic dum ad vitium tendimus, viam satis tritam agimus, ab ea aberrare non possumus, multos itineris socios inuenimus; at verò qui ad pietatem tendit, quasi sine comite, sine duce per loca inuia pergit, nudis hominum temerata vestigijs. Hoc idem inquit Christus his verbis: *Lata porta & sparsiosa via est, quae ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via est quae ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam!* Ac si dicat: *Via quae ad peccatum & ad perditionem ducit frequens pedum pulsu atteritur, & multi sunt qui eam terunt; at verò via quae ducit ad pietatem & virtutem infrequens est; & vix vllus est qui eam arripiat.* Acutè autem Propheta non dixit, *Amoue me à via iniquitatis*, sed, *Viam iniquitatis amoue a me.* q. d. Ita in peccatum propensus, ita in viam peccatorum procliuis sum, vt quantumcumque me à via iniquitatis auellas, ego meipsum in eandem viam protrudam: quapropter ipsam potius viam amoue a me, ne ipsam viam quae ad crimina ducit inuenire possim: nam si hoc semel meae voluntati relinquatur, facillè decidam. Id ipsum notauit S. Ambrosius his verbis: *Non dixit, Amoue me à via iniquitatis, sed, Viam iniquitatis amoue a me, quasi in nobis sit, & nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquod improbum, via iniquitatis interiorius manet, & non recedit ab eo; ideoque studiosè agamus, vt eam à nobis separemus: sed quia hereditarium iniquitatis glutinum mentibus inhaesit humanis, opus est liberantis auxilio.*

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Matth. 7. 13.

Memoria Dei necessaria.

30. *Viam veritatis elegi, &c.*] Vbi nota, quomodo iudiciorum Dei memoria, velut instantem vrgentemque rationem ad veritatis viam amplexandam adstruat. ac si diceret, Ideò se vera mansuraque bona elegisse, & falsis atque caducis mundi rebus renuntiasse, quòd Dei retributionem, siue praemia ac supplicia pro singulorum meritis reddenda iugi cogitatione meditaretur. Vide superius Origenem in Catena ad hunc locum.

Cor charitate dilatandum.

32. *Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.*] Itaque ad viam mandatorum decurrendam cordis dilatatione opus esse facillè omnes intelligunt: quod alioquin vitio & malitià velut vter in pruina constringitur. Quare omnes dictum nobis esse putemus, quod diuinitissimus Apostolus Corinthijs olim inculcabat; *Dilatamini & vos.* Quae dilatio nihil aliud meo iudicio est nisi amplitudo charitatis, & magna quaedam & liberalis voluntas tum recipiendi intimum in animum Dei, tum reiectis omnibus impedimentis, sanctissimae illius voluntati perfectè obsecundandi.

2. Cor. 6.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
H. S.

PARAPHRASIS ANONYMI.

33. **L**EGEM pone mihi Do-
mine viam iustificatio-
num tuarum; & exqui-
ram eam semper.

Ita igitur, inquit, prompto animo exi-
stenti concede vt optatis fruar. Nam illud
Legem pone dicit pro Restitue me proprijs
meis sedibus, vt locum habeam exercendi
religionem: si enim hoc obtinero, omne
studium in virtutibus adimplendis collo-
cabo.

34. Da mihi intellectum, &
scrutabor legem tuam; & custo-
diam illam in toto corde meo.

Rursus illud *Da mihi intellectum* dicit
pro Fac me frui religione quam desidero,
vt cognoscas quantum mihi studium sit le-
gitima tua custodiendi.

* *vulgata*
femitam

35. Deduc me in * femita man-
datorum tuorum; quia ipsam
volui.

Idem iterum dicit. q. d. Reduc me
igitur in Hierusalem bonum facere deside-
rantem.

36. Inclina cor meum in testi-
monia tua, & non in auaritiam.

Pulchrè illud *Inclina*. id est: In tua enim,
inquit, potestate situm est, occasiones mihi
dare religionis exercendæ, & à Babylonijs
liberare, apud quos auaritia pro iustitia repu-
tatur. Auaritiam autem sæpenuerò appel-
lat idololatram: hoc enim indicat id quod
sequitur. vnde subdit:

Auaritiam
appellat
idolola-
triam.

37. Auerte oculos meos ne vi-
deant vanitatem: in via tua viui-
fica me.

Idololatria
vanitas est.

Vanitatem manifestè vocat idololatram.
Ne igitur, inquit, facias me morari in regio-
ne idololatrarum: homo enim sum, & la-
psum timeo. vnde subdit:

38. Statue seruo tuo eloquium
tuum in timore tuo.

Statue pro Constitue dicit. Vult enim

λγ'. **Ν**ΟΜΟΘΕΤΗΣΟΝ με
κύριε τὴν ὁδὸν τῶν
δικαιωμάτων σου· καὶ
ἐκζητήσω αὐτὴν διαπαντός.

Οὕτως ἔν, φησι, προσευμενῶν τὴν
ἀπόλαυσιν ὡς ἐπιθυμῶ χάρισται. Τὸ δὲ νο-
μοθέτησόν με ἀντὶ τῆς κατὰ σῆσόν με ἐν τοῖς
οἰκείοις λέγει, ὡς ἰ μοι εἶδ' ἡ χάρις ἐργάζεσθαι
τὴν δικαιοσύνην, ὑπάρξαι τῷ θεῷ γὰρ μοι τέ-
τα, πᾶσαν θήσομαι ἀσπιδὸν ὡς τὴν τῶν
ἀρετῶν ἐμπλήρωσιν.

λδ'. Συιέτησόν με, καὶ ἐξερευνησώ
τὸν νόμον σου· καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν
ὅλῃ τῇ καρδίᾳ μου.

Πάλιν τὸ συιέτησόν με ἀντὶ τῆς ἐν ἀπο-
λαύσει με ποιήσῃ λέγει τῆς ἀσεβείας ἢς ἐπι-
θυμῶ, ἵνα γινώσκῃ μοι ἀσπιδὸς ὡς τὴν τῆς
φυλάξεαι τὰ νόμῳ σου.

λε'. Οδηγήσόν με ἐν τῇ τρι-
βῶ τῶν ἐντολῶν σου· ὅτι αὐτὴν
ἠθέλησα.

Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει, ὅτι ἀντὶ τῆς ἀνά-
γαγῆ με εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπιθυμῶν-
τα ποιῆν τὸ καλόν.

λς'. Κλῖνον τὴν καρδίαν μου εἰς
τὰ μαρτυρία σου, ἵνα μὴ εἰς πλεο-
νεξίαν.

Καλῶς τὸ κλῖνον. ἀντὶ τῆς ἐν σοὶ γάρ
ἔστι, φησι, καὶ ἀφορμῆς μοι εἶναι ἀσε-
βείας, καὶ ἀπαλλάξαι με Βαβυλωνίων,
παρ' οἷς τὸ πλεονεκτεῖν δικαιοσύνη νομι-
ζεται. πλεονεξία δὲ πολλάκις καλεῖται τὴν
εἰδωλολαξίαν· τὸ δὲ ἐξῆς τῆτο μνησεί. ὅθεν
ἐπιφέρει:

λζ'. Ἀπόσρεψον τὰς ὀφθαλ-
μὰς μου· καὶ μὴ ἰδεῖν ματαιότητά· ἐν
τῇ ὁδῷ σου ζῆσον με.

Ματαιότης σαφῶς τὴν εἰδωλολαξίαν
καλεῖ. Μὴ ἔν, φησι, χροίσαι με ποιήσης ἐν
χώρᾳ εἰδωλολαξίαν. ἀνθροπῶ γὰρ
εἰμι, καὶ φοβῶμαι τὸν ὄλιγον. ὅθεν ἐπιφέρει:

λη'. Στήσον τὸ δέλω σου τὸ λό-
γιόν σου εἰς τὸν φόβον σου.

Στήσοι ἀντὶ τῆς κατὰ σῆσῃ λέγει. βάλει) γδ
εἰπεῖν.

εἰπὼν ὅτι ἀπόσπασόν με ἐν ἄθρα πολλά τὰ ἱππογαῖσματα τῆ ἀσεβείῃ.

λβ'. Περὶ ἐλε τὸν ὀνειδισμόν μου ὀνύπτωσα· ὅπτα κείμενά σε χρεῖσα.

Τὸν εἰ ὀνειδισμόν τῶτόν, φησιν, δι' ὑποπτύσει κατ' ἐμὲ Βαβυλωνίοι τῶτον φερέσθε. Παρ' ἐμοὶ μὲν γὰρ δῆλον ἔστι, φησὶν, ὡς χρεῖσθητι καὶ φιλασθερπία παιδύων ἡμῶν παρέδωκας τῇ αἰχμαλωσίᾳ· ἀλλὰ παρ' ἐκείνοις τὸτο ἐκ ἐστὶ δῆλον, ἀλλὰ τὸναντίον, ὡς ἀμελείᾳ τῇ φερέ ἡμᾶς τῆ θεῷ ὀξυδοθημῶν αὐτοῖς. Τῶτο ἐν, φησὶ, διώρθωσαι κύριε, πτωρησάμεν μὲν τὴν τῆς ἐπίσης ὑποπτύσονται, ἡμᾶς δὲ ἐο δαπολαύσει ποιῶν τῆς ὀξυδοθημῶν σε φερέ ἡμᾶς χρεῖσθητι.

μ'. Ἰδὲ ἐπεθύμησα τὰς ἐντολάς σε ἐν τῇ δικαιοσυνῇ σε ζῆσόν με.

Καὶ ἐπειδὴ, φησὶ, μετανοῶντι εἰ ὄλ, ἐπιθυμῶ δὲ σωθῆναι ἐγὼ, τῇ δικαιοσυνῇ σε χρεῖσαι, καὶ μὴ ἐλεῖσαι, τὴν δὲ ἀδικῶντας πτωρησάμεν.

μα'. Καὶ ἔλθοι ἐπ' ἐμὲ τὸ ἔλεός σε κύριε· τὸ σωτήριόν σε καὶ τὸ λόγιόν σε.

Ἄντι τῆ, ἐκείνους πτωρησάμεν, ἐμὲ δὲ τὸν ἔλεός σε σώσον· ἔτι γὰρ καὶ ἐπηλείω.

μβ'. Καὶ ἀποκλειθῆσομαι τοῖς ὀνειδίζουσί μοι λόγον· ὅτι ἠλπίζα ἔπι τοῖς λόγοις σε.

Τότε γὰρ μέλλω, φησὶ, λέγειν φερέσθε αὐτοῖς πῶς ἐν ἡμῶν μὲν ἐφρόνησε, τὴν δὲ ἀσεβείας δὲ ἐπιμώρησατε.

μγ'. Καὶ μὴ περιέλθῃς ἐκ ἔσθματός μου λόγον ἀληθείας· ἕως σφόδρα· ὅτι ἔπι τοῖς κείμασί σε ἐπήλπισα.

Λόγον ἀληθείας καλεῖ τὸ φερέ ἀληθινῆ θεῷ ὀξυδοθημῶν. Μὴ ἕως τέλει, φησὶν, ἐγκαταλείπῃς με· ὀπίστασας γὰρ ὡς τῶν νομίμων σε πολλῶν ποιῶμαι φυλακίῃ. τῶτο γὰρ λέγει· ὅτι τοῖς κείμασί σε ἐπήλπισα. ὀθεν ἐπάγει.

μδ'. Καὶ φυλαξῶ τὸν νόμον σε

Tomus III.

dicere: Restitue me in locum vbi sunt plurima ad piē viuendum incitamenta.

PARAPHRASIS ANONYMI.

39. Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia iudicia tua iucunda.

Hoc igitur, inquit, opprobrium tolle quod Babylonij aduersum me suspicantur. Quoniam mihi quidem, inquit, clarum est, quod benignè clementerque nos castigando tradideris in captiuitatem; verum illis hoc non liquet, sed contrarium, quasi ipsis traditi simus ex Dei erga nos neglectu. Hanc igitur, inquit, Domine opinionem eorum corrige, illos ita suspicantes supplicio afficiens, nos verò frui faciens pristinâ tuâ erga nos benignitate.

40. Ecce concupiui mandata tua: in * tua iustitia viuifica me.

* Vulgata equitate tua

Et quoniam, inquit, totus es pœnitentium, ego verò seruari desidero, iustitiâ tuâ vttere, & mei miserere, & iniquos puni.

41. Et veniat super me misericordia tua Domine; salutare tuum secundum eloquium tuum.

Id est, Cùm illos puniueris, me serua propter misericordiam tuam: sic enim es pollicitus.

42. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum: quia speraui in sermonibus tuis.

Tunc enim, inquit, dicturus sum ad illos, quomodo nimirum nostri quidem curam gesserit, impios verò vltus sit.

43. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: quia in iudicijs tuis supersperaui.

Verbum veritatis vocat locutionem de vero Deo. Ne vsque in finem, inquit, derelinquas me: scis enim me legitima tua valdè exactè custodire. Hoc namque ait: In iudicijs tuis supersperaui. vnde subiungit:

44. Et custodiam legem tuam

E e e

semper,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.

Etenim in posterum, inquit, me diligentem reddes, cogitantem quia tibi cura est de nobis.

45. Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui.

Deus legem servantibus plura dat quam expectant.

Aliàs etiam, inquit, hæc res mihi perutilis est: nam si quando totum me legitimis tuis addico, à te accipio plus quam expecto. Latitudinem enim appellat, quòd quis plura accipiat quam postulet aut roget.

46. Et loquebar in testimonijs tuis in conspectu Regum, & non confundebar.

Neque etiam Regum, inquit, potentiam verebar, sed cum libertate illis loquebar.

47. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi * nimis.

* Abest à vulgata.

48. Et leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi: & exercebar in iustificationibus tuis.

Quia omnis, inquit, meditatio & actio mea eò tendebat, vt religionem exercerem. Nam per hæc omnia vult dicere, se magnâ sedulitate vsum fuisse in negotio religionis.

διαπαντός, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶν.

Καὶ γὰρ εἰς τὰ μὲν παύτα, φησὶ, συνεδαίπρησέν με κατασῆσθαι, λογίζομαι ὅτι σοὶ μέλει τῶν καθ' ἡμᾶς.

μέ. Καὶ ἐπορεύομαι ἐν πλατυσμῷ ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἐξεζήτησα.

Ἄλλως τέ, φησὶ, ἐφέλημόν μοι τὸ ἐξὶ τὸ πλεονεξία. εἶποτε γὰρ ὅλον ἐμαυτὸν ἐπέδωκα τοῖς νομίμοις τοῖς σοῖς, ἵνα ἂν ἐροδοκῶ λαμβάνω ὡς αὐτὸν σὺ. πλατυσμὸν γὰρ καλεῖ τὸ πλείονα, λαμβάνειν ὡς αἰτεῖ καὶ δατάει.

μς. Καὶ ἐλάλησεν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ ἐκ ἠγωνόμην.

Καὶ ἐδὲ βασιλέων, φησὶ, ἠλαυνόμην διωσάμενος, ἀλλὰ σοὶ παρηγορία τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐποιέομαι διέλεξην.

μζ. Καὶ ἐμελέτων ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, αἷς ἠγάπησα σφόδρα.

μή. Καὶ ἤρα τὰς χεῖράς μου πρὸς τὰς ἐντολάς σου, αἷς ἠγάπησα καὶ ἠδολεγχόμην ἐν τοῖς δικαίωμασι σου.

Ὅτι πᾶσα μου μελέτη, φησὶ, καὶ ἔργασίαι πρὸς τὸ ἐγίνετο, ἵνα ἀσκήσω ἐργάζομαι. Διὰ πάντων γὰρ βούλησι εἶπεν, αἷς πολλὰ ἐκτελέμην τῇ πρὸς τὴν ἀσκήσει ὅτι μελέτη.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

M. E.

33. **R**EGEM PONE.] Symmachus dixit ostende; Aquila verò & Theodotion, *illumina*. id est, Affidue tuam illustrationem & legislationem imploro, vt & cognoscam viam iustificationum tuarum, eamque sine impedimento perambulem. Rursus post illud *Da mihi intellectum* ad capiendum, subinfert etiam aliquid à semetipso, scilicet scrutationem & custodiam. Vtrisque enim nobis opus est, nempe Dei ope & nostrâ diligentia. Nam qui scrutatur, nisi desuper illuminetur, cæcus existit.

Nostra diligentia ad Dei opem adiungenda.

35. **D**EDUC ME IN SEMITA MAN-

34. **Ω**ΜΟΘΕΤΗΣΟΝ.] Οὐ Σύμμαχος ὑποδείξον εἶπεν ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων, φησὶν, ἀντὶ τῶ, ὁμοιωσάντων τῆς αἷς δόγμα φωταγωγίας καὶ νομοθεσίας, ὡς καὶ γινώσκει σε τὴν ἴδὴ δικαιοματικὴν ὁδόν, καὶ ἀκαλύπτει ὁδὸν. Πάλιν δὲ τῶ συνήπσον με πρὸς τὴν λαβεῖν, συνεισφέρει τί καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, τὴν ἐξερύωσιν καὶ φύλαξιν. ἀμφοτέρω γὰρ ἡμῖν δεῖ, καὶ θεῶν συνεργίας καὶ ἡμετέρας συνεδῆς. ὁ γὰρ ἐρρωδῶν, εἰ μὴ φωτίζοιτο ἀνοθεῖν, τυφλὸς ἔστιν.

36. **Ω**ΔΗΓΗΣΟΝ ΜΕ ΕΝ Τῆς ΤΡΙΒΩ ΤΩΝ

ENTO-

ΕΝΤΟΛΩΝ.] Δείκνυσι δὲ τὴν αἰτεῖν ὁδη-
 γίαν τῆς πορείας τὸν πόδον. ἀντὶ δὲ τῆ ἠθι-
 λησα ὁ Ακύλας· ὅτι ἐν αὐτῇ ἰβελήθλω.
 Φίβει δὲ ἡ περὶ μὲν ἡ πολλοὶ τῆς
 ἀγίῳ ὠδύσαν, πρὸς ἡ δὲ ὁδηροῦτ
 χρεία θεῶ. τὸ πρῶτος δὲ καὶ δὲ κλον τῆς
 πρὸς κακίας ὁδὲ δὲ δὲ δὲ, δὲ χεται ὅτι τὰ
 θεῶα μᾶλλον μαρτύρια τῶν καρδίας κλι-
 θῆται, καὶ μὴ εἰς πλεονεξίας. πάντα γὰρ
 ὅτι τὸν θεῶν ἀναφίρῃσιν οἱ ἀγιοι. ἐὰν γὰρ
 μὴ ἐν ἐμοί (φησὶν ὁ Χριστὸς) μὴ ἴτε,
 ἐδὲ δὲ δὲ ποιῶν. καὶ εἰ πάντα, ἐρεῖ
 τις, ἐν θεῶ, πᾶ τὸ ἐφ' ἡμῶν; καὶ λήρομ
 συμπεπλεγμένον εἶναι, τὸ ἐν θεῶ, καὶ τὸ
 ἐφ' ἡμῶν. ὡς ἐπαύθῃ τὸ τῆ θεῶ, νομοθέτη-
 σὸν με κῆρι· τὸ δ' ἐφ' ἡμῶν, ἐκζητήσω ἑ-
 τῶ δὲ παυτός. καὶ πάλιν· Σωτήσον με,
 καὶ ἐξερωήσω τὸν νόμον σου. τὸ δὲ ἐμὸν,
 καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν ὅλη καρδίᾳ μου.
 Καὶ πολλὰ ὁρήσεις τοιαῦτα. Καὶ καλῶς
 τὸ κληῖον. ἐν σοὶ γάρ, φησὶν, ὅτι καὶ ἀφορ-
 μῆς μοι δὲνα δὲ βεβείας, καὶ ἀπαλλάξαι
 ἀνθρώπων, παρ' οὗ τὸ πλεονεκεῖν δικαιο-
 σῶν νομίζεταί. ἡ πλεονεξία δὲ καὶ εἰδωλο-
 λατρεία ὅτι. τὸ γὰρ ἐξῆς τῆτο μὴ πῦει. μα-
 ταίωπτα γὰρ τῶν εἰδωλολατρείᾳ λέγει.
 μὴ ἐάσης με, φησὶν, ἐν χώρᾳ εἰδωλολα-
 τρωῦτων ἢτοι πλεονεκεῖται· ἀνθρώπων
 γὰρ εἶμι, καὶ φοβῶμαι τὸν ὄλιθον. ἡ δὲ χ-
 ται πρὸς θεοῦ μᾶλλον τρέψαι τῆς δὲ α-
 νοίας τὰ ὄμματα, ὡς μὴ μεταίωπτα τῆς
 παρόντων θαλασθῶν. μεταίωπτα δὲ καὶ
 τὰ ἐν σώματι ὡραῖα. ἐν τῇ ὁδῷ σου ζῆσον
 με. ὅτι ἡ καὶ Χριστὸν ὁδὸς καὶ ζωὴ ὅτι.
 ἐγὼ γὰρ εἶμι, φησὶν ὁ σωτῆρ, ἡ ὁδὸς καὶ
 ἡ ζωὴ.

λί. ΣΤΗΣΘΝ ΤΩ ΔΟΥΛΩ
 ΣΟΥ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ ΣΟΥ.] Ἀντὶ τῆ,
 ἐπικείδω μοι ὁ φόβος σου διδιδτόμε-
 νος με, καὶ μὴ ἰδὼν τῆς λογίω σου ἐκτρα-
 πῆται. ἡ ἀντὶ τῆ· βέβαιον ἐν τοῖς λόγοις
 σου ἀνάδειξόν με· ἀναγκάσιον γὰρ ἐν πᾶ-
 σιν ὁ φόβος τῆ θεῶ παιδαγωγῆ δὲ κῆν.
 καὶ δὲ τὸ ὅτι τῆσιν ὡς τῶ φύλακα τὸν
 θεῶν νόμον; καὶ πρὸς ὡν σωτήρῳ ἑαυτῶ
 ἐξομολογεῖται. ἀντὶ δὲ τὸν ὅτι ὑπὸ πᾶ-
 σα, ὁ μὲν Ακύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων ὑπεσά-
 λλω· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὅτι ἡυλαβήθλω.
 ὁμοίωσι δὲ λέγει τὸν ἐν τῆς ἀμαρτίας,
 ὅτι ἀεὶ ἐδιδίει. δὲ τῆ τῆτο ἐκ εἶπεν, ὅτι τὰ κῆ-

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

DATORVM.] Per hoc quod ducatum petat
 ostendit desiderium proficiscendi. *Pro volui*
 autem Aquila; *Quia in ipsa volui.* Semita
 autem trita est quam multi Sancti ambula-
 runt, ad quam Deo duce opus est. Pronita-
 tem autem & facilitatem viæ ad vitium du-
 centis reueritus, optat magis cor suum ad
 diuina testimonia inclinari, & non ad auari-
 tiam. Sancti enim omnia referunt ad Deum.
 Nam nisi in me manseritis (inquit Christus)
 nihil potestis facere. Et si omnia, dicet ali-
 quis, ex Deo sunt, vbi est id quod partium
 est nostrarum? Atqui dicimus vtrumque sibi
 mutuo implexum esse, tam quod ex Deo,
 quàm quod ex nobis est. Ita hoc loco illud
 Dei est, *Legem pone mihi Domine*; nostrum
 verò est istud, *Exquiram eam semper.* & rur-
 sus: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem*
tua. Illud verò meum, *Et custodiam illam*
in toto corde meo. Et multa reperies istius-
 modi. Et pulchrè illud *Inclina.* In te enim,
 inquit, situm est, vt occasiones mihi præbeas
 pietatis, & ab hominibus illis liberet, apud
 quos auaritia iustitia reputatur. Porro auari-
 tia est etiam idolorum seruitus. Hoc enim
 insinuat id quod sequitur. Nam *vanitatem*
 appellat idololatriam. Ne sinas me, inquit, in
 regione idololatrarum siue auarorum: homo
 enim sum, & lapsum formido. Vel rogar
 potius vt mentis oculi ad contemplationem
 conuertantur, ne rerum præsentium vanita-
 te illiceantur. Ceterum vanitas quoque sunt
 ea quæ in corpore speciosa videntur. *In via*
tua viuifica me. Quoniam via quæ secun-
 dum Christum est etiam vita existit. *Ego*
 enim, inquit Saluator, *sum via & vita.*

38. STATVE SERVO TVO ELO-
 QVIVM TVVM.] Id est, Incumbat mihi
 timor tuus terrens me, & non sinens me ab
 oraculis tuis dimoueri. Vel ac si dicat: Osten-
 de me constantem in sermonibus tuis: in
 omnibus enim instar pædagogi necessarius
 est timor Dei. Postquam autem diuinam le-
 gem veluti custodem aliquem præfecisset, &
 confitetur ea quorum sibi conscius erat. Ceterum
 pro *Quod suspicatus sum*, Aquila
 quidem & Theodotion legunt *Timui*; Sym-
 machus verò, *Quod reueritus sum.* Oppro-
 brium autem vocat illud ex peccato, quod
 semper timuit. Idcirco non dixit, *Quia iu-*
dicia

E e e 2

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Sancti om-
nia bona
Deo acco-
pta ferunt.
Ioan. 15.

Quid sit in
Deo et quid
in nobis
situm.

Auaritia
est idolo-
trum serui-
tium.

Vanitas
sunt ea quæ
hic speciosa
videntur.

Ioan. 14,
6.

Timor Dei
ubique ne-
cessarius
est.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
I.Æ.

dicia tua exquisiui; sed, *Quia iudicia tua in-
cunda cum clementia.* Nam non solum pu-
nis peccantes, verum etiam miseris poeni-
tentium: Iudicia igitur sententias appellat.
Petit autem retributionem vitæ secundum
virtutem transactæ, non solum tamquam qui
mandata custodiuerit, sed etiam eadem di-
lexerit, vt qui diceret, Ecce concupiui man-
data tua, viuifica me secundum iustitiam
tuam, & consequar misericordiam tuam, quæ
per salutare tuum mihi continget: (salutare
autem Christus est:) quem assecutus, habebō
fiduciam aduersus insurgentes mihi que ex-
probrantes.

VAV.
Gratia Dei
minimè
negligenda.

1. Tim. 4,
14.

43. ET NE AVFERAS DE ORE
MEO.] Aufert verbum à doctore, quando
ipsum sermone suo indignum reddiderit.
Quocircà dicitur, *Noli negligere gratiam
qua in te est.* Negligit autem illam non solum
qui non auget eam per culturam, verum et-
iam qui secundum illam non viuit. Ab ore
autem, non à corde aufertur, vt occasionem
habeat conuertendi. *Peccatori autem dixit
Deus: Quare tu enarras?* Porro maius pec-
catum etiam à corde sermones aufert. Qua-
propter de improbis dictum est, *Excacauit
illos malitia eorum.* Illud vsquequaque idem
est ac si dicat, Et si abstuleris, ne penitus au-
feras; siue insitum mihi verbum veritatis con-
ferua in me, & ne auferas. Alius ait: *Et ne
auferas de corde meo notitiam veritatis.* Sic
enim, inquit, promptior ero ad custodiam
legum tuarum.

Psal. 49,
16.

Sap. 2, 21.

Vita proba
dat liber-
tatem.

Matth. 10,
18.

2. Cor. 6,
12.
Improbis
angustiam
adsert.

45. ET AMBVLABAM IN LATI-
TVDINE.] Cum multa, inquit, facilitate
ambulabam secundum mandata tua viuens,
neque Regis potentiam verebar, sed cum
libertate ad illos verba faciebam. Vita nam-
que legitima conciliat libertatem. Hoc si-
mile est isti, *Ad Praesides & Reges ducemi-
ni.* Ambulat autem quis in latitudine etiam
dum affligitur, quando habet sermonis cam-
pum spatiosum, quem peccator aliquis mi-
nimè obtinet; iuxta illud, *Angustiamini au-
tem in vobis ipsis.* Prava enim opera ipsum
improbum angustiant in semetipso. Cete-
rum cum dixisset, *Et meditabar in manda-
tis tuis;* subiunxit illud, *Et leuavi manus
meas ad mandata tua,* meditationi actionem
adiungens. Quæ enim, inquit, per diuinos

ματά σου ἐξέζητῆσαι· ἀλλ' ὅτι τὰ κρίματά
σου χρησά μὴ τῆς φιλασθεσίας. ἔ γὰρ
τὸς ἀμαρτάνοντας μόνον κολάζεις, ἀλλὰ
καὶ τὸς μετανοήσοντας οἰκτεῖρεις. κρίματα
ἔν ταῖς ψήφους καλεῖ. Αμοιβῶν δὲ αἰτεῖ
τῆς κατ' ἀρετῶν ζωῆς, ἔ μόνον ὡς φυλάξας
ταῖς ἐπιτοαῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐσθρακῶς φεῖ
αὐτὰς διακεκέρηται, ὡσεὶ λόγων, ἰδέ
ἐπιθύμησαι τὰς ἐπιτοαῖς σου, ζωοπόσιόν
με καὶ τὴν σὴν δικαιοσύνην, καὶ τύχῳ
σου τῆ ἐλέως, ὁ δὲ τῆ σὴ σωτηρίας μοι
γρηθήσεται· (σωτήριον δὲ ὁ Χριστός) ἔ τυ-
χάν, ἐξω παρρησίας φερός τὸς ἰπαισιμαμέ-
νας καὶ οὐκ ἐδίζοντας.

μγ'. ΚΑΙ ΜΗ ΠΕΡΙΕΛΗΣ ΕΚ
ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΤΟΣ ΜΟΥ.] Περιαι-
ρεῖται λόγος ἐκ τῆ διδάσκειται, ὅταν
ἀνάξιον αὐτὸν ποιῆσῃ τῆ λόγῳ. διὸ λέγεται,
μὴ ἀμείλι τῆ ἐν σοὶ χαλεσμάται. ἀμείλι
δὲ ἔ μόνον ὁ μὴ αὐξῶν αὐτὸ δια γαργαίας,
ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ βίως κατ' αὐτό. διὰ σόμα-
ται δὲ, ἐκ διὰ καρδίας ἀφαιρεῖται, ὡς αὐ
ἀφορμῶν ἔχη ὅπως εσθρακῆς. τὰ δὲ ἀμαρ-
τωλὰ εἶπῳ ὁ θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῆ; ἢ
ὅτι πλείον δὲ ἀμαρτία καὶ διὰ καρδίας πε-
ριαιρεῖ λόγους. διὸ φεῖ ἴ φαυλων εἶπῳ τὸ,
ἀπετίφλωσεν αὐτὸς ἢ κακία αὐτῆς. τὸ ἔως
σφόδρα οἶον, καὶ ἀφέλης, μὴ παστελαῖς φεῖ-
λης ἢ ὅτι τῆ ἡδὴ ἐνυπάρξαστά μοι λόγῳ τῆς
ἀληθείας τήρησῳ ἐν ἐμοί, ἔ μὴ φεῖ ἐλέης. Ἀλλ-
λοῖ· ἔ μὴ φεῖ ἐλέης ἐκ τῆ καρδίας με γινώσῳ
ἀληθείας. ἔτω γάρ, φησι, φεσθυμόπτερος γη-
νήσῳμαι φεῖ ἢ τῆ νόμιαι σου φυλακῶν.

μδ. ΚΑΙ ΕΠΟΡΕΥΟΜΗΝ ΕΝ
ΠΛΑΤΥΣΜΩ.] Μετὰ πολλῆς, φησι,
ὠδύλον δίκολίας καὶ ταῖς σὰς ἐπιτοαῖς βίως,
καὶ ἐδὲ βασιλέως ἠυλαβόμιλω διωασείας,
ἀλλὰ σὴν παρρησία ἢ φερός αὐτὸς ἐποιέ-
μιλω διαλέξῳ. ἢ γὰρ ἔνομῳ ζωῆ παρρη-
σίας δημωργός. ὅμοιον τῆτο τῶ, ὅτι ἠγα-
μόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε. πορδέ-
ται διέ τις ἐν πλατυσμά ἔ θλιβόμιλω,
ὅταν ἔχη τὴν διὰ τῆ λόγῳ δίκολίας,
ὡς ἀμαρτάνων τις ἐκ ἐχθῆ ὡς ἐν τῶ, σνο-
χωρεῖσθε δὲ ἐν ὑμῶν αὐτοῖς. τὰ γὰρ καὶ κακίαν
ἔργα τὸν φαύλον σνοχωρεῖ αὐτὸν ἐν ἑαυτῶ.
εἰπῳ δὲ, καὶ ἐμελέταν ἐν ταῖς ἐπιτοαῖς
σου· ἐπήγαγα τὸ, καὶ ἠεῖ ταῖς χειράς
με φερός ταῖς ἐπιτοαῖς σου, τῆ μελέτη
τὴν φεῖσθῳ φερός θείας. ἀγάρ, φησι, δια τῆ
θείας

Ἐπίσημον λόγον ἐδιδασκόμενος, ταῦτα δὲ τῆς ἔργων μετέωρον χεῖρας ἕως τὰς πράξεις φησὶ. ἢ ἕως οἱ ἀπεραταί, ἀλλ' οἱ πομπαὶ τῶ νόμου δικαιοῦνται.

sermones edoctus eram, hæc operibus exercebam. Manus enim appellat actiones. Non enim auditores, sed factores legis iustificantur.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Rom. 2,
13.

C A T E N A P A T R V M.

32. **Ν**ΟΜΟΘΕΤΗΣΟΝ ΜΕ ΚΥΡΙΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ μὲν γὰρ τὸ θεῶν αἰτεῖται· τὸ δὲ ἐπαγγέλλεται εἰς ἑαυτῶν σωεῖσθαι. Σὺ μὲν γάρ, φησὶν, ὡς κύριε νομοθέτησον μοι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης σου· ἐγὼ δὲ τὸν τῆς ζωῆς μου ἀπαντᾶ χρόνον ἐπιδώσω ἑμαυτῶν εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐκζητήσω, ἐπεὶ ἐκ τῶν βραχυῶν ἢ ἄριστος τῆς ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης· ἐκ ἐπὶ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἢ δεκά μόλις γὰρ ἀρκεῖ μοι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς. καὶ ὡς ἐπὶ ὁδοῦ δικαιοσύνης, ἕως καὶ ὁδοῦ μαρτυρίων. ἐν τῇ ὁδοῦ, φησὶ, τῆς μαρτυρίων σου ἐτέρηθην ὡς ἐπὶ πατρὶ πλάττω. ἐπὶ δὲ ἐὶ ὁδοῦ ἐπιπέδων. ὁδοῦ ἐπιπέδων σου ἑδραμον, ὅταν ἐπλάττωας τὴν καρδίαν μου. αὐτὰ δὲ πάντα αἱ ὁδοὶ τέλει καὶ ἀρχὴν ἔχουσι, μίαν ὁδοῦ τὴν λέγουσιν· ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδοῦ. ὁδοῦσιν ἐν δὲ πασάν τέτυκται τῆς ὁδοῦ, ἢ ἐλθῆς ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτῶν τὸν Χριστόν.

33. **Λ**ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΟ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Βύλεται ἐξερευνῆσαι τὸν νόμον τῶ θεῶ ὁ προσφώνητος, ὅπως ἀμύνηται ἐπὶ ἐκ τῶ σαφῆς καὶ δικαιοφρονῆτος· σωτήριον με τὸν νόμον ἵνα ζητήσω αὐτὸν μετὰ τῆς προσέσεως ἐρευνῆς καὶ ὁπιστάσας, ὡς εἰς αὐτῶ λαβεῖν τῆς πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς τὴν χρῆσιν καὶ καταλήξω· ἕως γὰρ διωθήσομαι φυλάξω αὐτὸν ἐν ὅλη καρδίᾳ, ἀνεκδοκίως αὐτῶ προσερχόμενος. εἰ δὲ σωεῖσθαι δεῖται ἵνα μόνον ἐρευνῆσιν τὸν νόμον, τὴν δὲ δεῖται σωεῖσθαι ὅπου θεῶ διδομένης, ἵνα ἀρῆ τὸ τέλος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀπὸ σωεῖσθαι τὰ ἐν αὐτῶ καρυμμένα, ἐκείν δὲ σόματα αὐτὸν φυλάξω, ἀλλὰ καὶ διάνοιαν, ἐν ὅλη καρδίᾳ ὡς ἀπὸ καταθήκῃ ἀναγκαῖαν φυλάττω.

34. **Δ**Α ΜΙΗΙ ΙΝΤΕΛΛΕΚΤΥΜ, ΕΤ ΣΚΡΥΤΑΒΟΡ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τεῖχος δὲ λέγει ἡ τειχίμωρος ὁδοῦ, ἡ πολλοὶ προσερχόμενοι τῶ δικαίων.

33. **R**EGEM PONE MIHI DOMINE.] ORIGENIS. Illud quidem à Deo petit; aliud verò ex parte sua pollicetur se collaturum. Tu quidem, inquit, Domine legem pone mihi viam iustificationum tuarum; ego verò omne tempus vitæ meæ impendam in eius inquisitionem.

THEODORI. Exquiram, quia non brevis est inuentio viæ iustificationum; non ad duos, aut tres, aut decem dies: vix enim ad hoc sufficit mihi tempus vitæ. Et quemadmodum est via iustificationum, sic etiam est via testimoniorum. *In via, inquit, testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.* Ceterum est quoque via mandatorum. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Omnes porro viæ istæ finem principiumque vnum habent, scilicet viam illam quæ ait: *Ego sum via.* Ambula igitur per omnes vias illas, vt venias ad misericordiam eius Christum.

Via iustificationum Dei quaerenda.

Ioan. 14.

34. **D**A MIHI INTELLECTVM, ET SCRVTABOR.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Propheta vult scrutari legem Dei, sciens quòd non sit perspicua neque parui pendenda: itaque da mihi intellectum vt quæram eam cum conuenienti indagacione atque attentione, vt ex ea rerum agendarum & contemplandarum vsum captumque accipiam: sic nempe potero illam in toto corde custodire, indefinenter eam frequentans. Si autem intellectu opus sit vt legem dumtaxat scruteris, quali opus sit intelligentià à Deo danda, vt eius finem reperias.

Lex Dei scrutanda.

THEODORI. Cum nempe intellexero quæ in ea sint recondita, non amplius ore ipsam custodiam, sed secundum mentem, & in toto corde tamquam depositum necessarium conseruans.

35. **D**EDVC ME IN SEMITA.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Semita autem dicitur via trita, quam plurimi iusti ante nos ambularunt.

Semita est via trita.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Si quis autem iusto ductore minimè vsus fuerit, non potest secundum præcepta Dei ambulare. Nam Christi nos esse imitatores oportet, & tollere crucem, & post ipsum sequi.

DIDYMI. Quando viam mandatorum Dei cupiemus, id est, quando bonam actionem præligemus, tunc Deum habebimus ducem, ne ab ea aberremus neque decipiamur. Pulchrè autem semitam appellauit, vt scias non esse insolitam aut peregrinam. Cùm autem plurimi, scilicet iusti, illam ambulauerint, trita facta est & perspicua volentibus eam frequentare.

Omnia ad Deum referenda.
Ioan. 15.

36. INCLINA COR MEVM.] ORIGENIS. Viri sancti omnia ad Deum referunt, docentes nos nihil sine Deo posse. *Nisi enim in me manseritis, inquit, nihil potestis facere.* Sed fortassis nonnemo dixerit: Si omnia referantur ad Deum, vbi est id quod mearum est partium? Ad Deum itaque refert eius benevolentiam, & bonum successum, quem probis actionibus supernè præbet. In te autem est boni cooperatio & auersio prauitatis. Itaque à Deo nobis illa præstari postulamus, simul ea quæ in nobis sunt conferendo, atque ita quæ Deo spondimus minimè violamus.

Vanitas quid.

Ephes. 4.
17.

37. AVERTE OCVLOS ME OS.] ORIGENIS. Vanitas est spectaculorum insania, rerum minimè decentium speculatio, & mentis absurda imaginatio, quam etiam declarat Paulus dicens: *In vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei.* Obserua vanitatem mentis dictam esse, quando quis mentem habuerit, atque illà minimè vtatur ad contemplandas veritates, sed præbuerit eam satanæ colliganti. Hoc vtique rogans ait: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* Etenim hoc est gratiæ Dei.

Eccle. 1,
2.

Gen. 19,
17.

ANONYMI. Vanitas est vita præsens: de qua Ecclesiasten reperies clamantem: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Hanc ne oculis suis aspiciat Propheta deprecatur, memor eorum quæ ad Lot dicta sunt: *Salua tuam ipsius animam: ne respexeris retrorsum.* Postulat verò etiam in via viuificari. Nam via mundi huius mortem adfert ijs qui multum currunt per eam.

καὶ δὲ πρὸς μὴ ὁδηγῶν χηρίσται πρὸς θανάτου, ἢ δυνάσται ὁδῶσαι καὶ τὰς ἐπιτολάς τῆς θεῆς. Χεῖρὲς γὰρ ἡμᾶς δεῖ χηρίσθαι μνηστῆρας, καὶ αἶρεσθαι τὸν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθεῖν ὀπίσω αὐτοῦ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὅταν τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιτολῶν τῆς θεῆς θελήσωμεν, κατέστι, ὅταν τὴν προᾶξιν τῆς ἀγαθῶν περιελάμβανον, τότε τὸν θεὸν ἔξομεν ὁδηγόν, ὥστε μὴ πλανᾶσθαι ἐξ αὐτῆς μηδὲ σφαλῆσθαι. καλῶς δὲ τὴν ξίβον ἐκάλεισεν, ἵνα γινώσκωμεν ὅτι ἐστὶν ἀήθης ἐδὲ ξένη. πολλῶν δὲ αὐτῶν ὁδὸν ὁδύοντων, δηλαδὴ τῆς δικαίων τῆς ἐπιτολῆς καὶ δήλη τοῖς μεταλθεῖν βυλομύθοις κατέστηκε.

λς'. ΚΑΙΝΟΝ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πάντα ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρουσιν οἱ ἄγιοι, διδάσκοντες ἡμᾶς ὅτι χωρὶς θεῆ ἔστι δυνάμει. καὶ γὰρ μὴ ἐν ἐμοί, φησὶ, μένει, ἔστι δὲ δυνάμει ποιεῖν. ἀλλ' ἴσως τις ἔρει· εἰ πάντα ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν θεόν, πῶς τὸ ἐν ἐμοί; ἐπὶ τὸν θεόν τὸν νῦν ἀναφέρει τὴν αὐτῆς δύναμιν, καὶ τὸ ἀνωθεν, διδάσκει τὴν ἐπὶ τοῖς καποθεμύθοις διδασκῶσιν. ἐπὶ σοὶ δὲ ἔστι ἡ σωτηρία τῆς ἀγαθῆς, καὶ ἡ τῆς μοχθηρίας ἀποσοφία. ὥστε τὰ ἄνω τῆς θεῆς ἀγαθῶν χηρίσθαι ἡμῶν, καὶ τῆς σωτηρίας εἶναι ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἔπειτα πρὸς θεὸν σωθήσεσθαι ἐκ ἀθανάτου.

λζ'. ΑΠΟΣΤΡΕΨΟΝ ΤΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ματαιότης ἔστι ἡ πρὸς τὰς θεὰς μαρτία, ἢ πρὸς τὸν θεὸν θεωρία, καὶ ἡ καὶ ἄλογος ἀποπνοή φαντασία, καὶ σαφηνίζει ὁ Παῦλος λέγων· ἐν ματαιότητι ἔστι τοὺς αὐτῶν ἰσχυρομύθοι τῆς ἀθανάτου ὄντος, ἀπυλοφροσύνη τοῦ ζῶντος τῆς θεῆς. ὅρα ματαιότητα τοὺς λογιζομένους, ὅταν καὶ τίς νῦν, ἢ τίς ποτε μὴ χηρίσται πρὸς τὴν αἰληθῶν θεωρίαν, ἀλλὰ παρέχη αὐτοῖς τὰς δεισιδουλίαν σαταναῖ. τὸ ποτε τὸν ἀλόγονον φησὶ· Ἀποστρέψον τὸς ὀφθαλμούς σου πρὸς τὸν θεὸν καὶ μὴ ἴδῃς ματαιότητα. καὶ τὸ ποτε γὰρ χηρίσται τῆς θεῆς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ματαιότης ὁ πρὸς τὸν θεὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικῶν διόριστος κηρίσται. ματαιότης ματαιότητων, καὶ τὰ πάντα ματαιότης. ταύτην ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς ὁ προσφρόνως ἀπέχεσθαι, μεμημημένον τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἰδέσθαι. σωζῶν σωζέτω τὴν αὐτῆς ψυχῶν καὶ πρὸς τὴν αἰτίαν αἰτεῖ δὲ καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ζωοποιεῖται. καὶ γὰρ ὁδὸς τῆς ζωῆς θάνατον εἰσφέρει τοῖς ἐπὶ πολὺν ἔχουσιν.

λθ. ΣΤΗ-

ΛΒ'. ΣΤΗΣΘΝ ΤΩ ΔΟΥΛΩ ΣΟΥ ΤΟ ΔΟΓΙΟΝ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Επει δὲ λόγος σου τυγχάνει φοβῆμαί σου, βάλωμαι δὲ λογικῶς καὶ τὸν λόγον φόβου ἔχω, εἴσω τὸ λόγον σου εἰς τὸν φόβου σου, τὸν ὄντα αὐτὸν, ἐκ αὐτοῦ εἰ φοβῆ σου, ἀλλ' αὐτὸ εἰ γὰρ φοβῆμαί σου, ἵνα μηδὲ ἀκού λόγου φόβου, μηδὲ ἀκού φόβου λόγου ἔχωμαι. ἴσως δὲ ὁ θεὸς τὰ λόγον αὐτοῦ εἰς τὸν φόβου αὐτοῦ, βεβαιῶν δι' ἀποδείξεων αὐτὸ τοῖς λαβίσι. ὡσπερ γὰρ τις εἰσὶν ἔχοντες ζῆλον, ἀλλ' εἰ κατ' ὀρθότητα ἔσται εἰσι πῶς ἔχοντες φόβου θεοῦ, ἀλλ' εἰ κατ' ὀρθότητα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Επειδὴ σαλευσάμεθα ἡμεῖς ἐν τῷ βίῳ μίθης, καὶ τὸ τῷ θεῷ λόγον ἀναγκάσις ἡμῶν σαλευσάμεθα (πάντα γὰρ αἱ μεθύοντες ἐσθ' αἱ σαλευσάμεθα) σπληχνῶν αὐτὸν τῷ φόβου τῷ θεῷ διὰ τὸ πρὸς ἀρχαίαις, ἵσως γὰρ εἰς ἰούμ φιλία αὐτοῦ ὁ φόβου ὁ τῷ πρὸς ἀρχαίαις.

ΛΒ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΗΣ ΟΝΕΙΔΙΣΜΟΝ ΜΟΥ.] ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Ποιῶντες ὁ πρὸς ἀρχαίαις αἰσθ' ἀμαρτίας, ὡς ἀκαλοῦ τὸν ὄνειδισμὸν ὡς ἀκαλοῦ ὄντα ἐν τῷ δικαστηρίῳ. ἔσται ἔν ὄνειδισμῷ διὰ τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴ ὁ ὄνειδισμὸς ἐν τῷ ἰούμ, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ. ἔσται διὰ ὄνειδισμῷ διὰ τὰς ἐμας ἀμαρτίας, ὡς ἀκαλοῦ τὸν ὄνειδισμὸν με ἀπ' ἐμοῦ ἐν ὑπὸ ἀπόστα, ἐπὶ τῷ κείμασά σου χρῆσα.

ΗΣΥΧΗΙΟΥ. Ονειδισμὸν τὸν ἐπὶ τῷ ἀμαρτιῶν ἐποπιδεί πῶς δ' ἰκαί. ὄντα αὐτῷ ὄνειδισμῷ, ὄντα ἢ καὶ μὲν δόξα σαλευσάμεθα πῶς ἀρετῆς εἰσάστα. ἀλλ' ὁ θεὸς χρῆσαί κείμασά καὶ φιλία πρὸς χροῖμα, ἢ πρὸς τὸν ὄνειδισμὸν αὐτοῦ, ὡς ἀκαλοῦ δι' ὄνειδισμῷ, ἐπὶ τῷ μὲν δόξα σαλευσάμεθα πῶς.

Μ'. ΙΑΟΥ ΕΠΕΘΥΜΗΣΑ ΤΑΣ ΕΠΙΘΑΛΛΑΣ ΣΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Επει ἐπιθυμῶσά, φησὶ, τὰς ἐπιθαλάς σου, διὰ τὸ ζῶσά με καὶ τὸν ἐπὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀμειψά με μὴ μένον ποπιδεί σου τὰς ἐπιθαλάς, ἀλλὰ καὶ ἐρεπιαί πρὸς αὐτὰς διὰ πρὸς. διὰ ἐκ ἀλλὰ χροῖμα, ἀλλ' αὐτοῦ ἵσως ἐπιθαλά, αὐτὰς φησὶ ἐπὶ δικαιοσύνη σου ζῶσά με ὡς ἀκαλοῦ ζῶσά κατ' ἀρετήν. καὶ ἐπὶ δικαιοσύνη τῷ Πατρὶ ὁ υἱὸς, ὁ ἐπὶ τῷ ζῶσά σου βεβλήμα, τὸ πρὸς ζῶσά γὰρ

38. STATVE SERVO TVO ELOQUIUM TVVM.] APOLINARII. Quandoquidem setuus tuus existens te timeo, volo autem rationaliter & secundum rationem habere timorem, statue eloquium tuum in timore tuo, qui tuus est, non quo tu timeas, sed quo ego timeam te, ut neque sine ratione timorem, neque sine timore rationem habeamus. Statuit autem Deus eloquium suum in timore suo, dum reuerentibus illud per argumenta confirmat. Sicut enim aliqui sunt qui habent zelum, sed non secundum scientiam: ita sunt nonnulli qui timorem Dei habent, sed non secundum scientiam. CATE- NA PATRUM. Timor debet esse rationalis. Rom. 10. 2.

EUSEBII. Quandoquidem dum nos ebrietate huius ebrietate titubamus, necessarium quoque nobis eloquium Dei titubat: (ebrii enim vident omnia titubare:) idcirco rogat ut timore Dei stabiliatur. Præcipientis enim timor sufficiens est ad legis obseruationem. Ebrjjs omnia titubant.

39. AMPVTA OPPROBRIVM MEVM.] ANONYMI. Cum Propheta tamquam homo peccatum fecisset, deprecatur opprobrium quod illud in tribunali consequitur. Quando igitur opprobrium patior propter Christum, illud opprobrium non est meum, sed Christi. Quando autem opprobrio afficior propter peccata mea, debeo dicere: Amputa opprobrium meum à me quod suspicatus sum; quia iudicia tua incunda. Opprobriū peccati amputandum.

ΗΣΥΧΗΙΟΥ. Omnis vir iustus suspectos habet peccatores de opprobrio quo solent ipsis exprobrare, quando vel minimum quid à virtute aberraverint. Verum Deus clementibus ac benignis iudicijs utens, minimè despiciat opprobrium eorum, sed illud amputat corrigendo, si quid etiam modicum aberrauerint.

40. ECCE CONCVPIVI MANDATA TVA.] ΤΗΘΩΡΟΥ. Quandoquidem, inquit, concupivi mandata tua, idcirco viuifica me secundum iustitiam tuam, & retribue mihi non solum facienti mandata tua, verum etiam illa diligenti. Quapropter cum illa nullius alterius reigratia, sed ipsa propter ipsa exequar, tu ipse inquam in iustitia tua viuifica me: Quod est viuere secundum virtutem. Et quoniam iustitia Patris est Filius, qui viuere in Filio cupit, hæc verba dicat. Viuificat enim nos

CATE-
NA PA-
TRVM.
Misericor-
diam Dei
sequitur
eius salu-
tare.

nos per propriam iustitiam. Deus & Pater:
hæc autem est Christus.

EIVSDEM. Ad ea quæ dicta sunt mise-
ricordia tua super me veniat secundum ver-
bum tuum, & post misericordiam tuam sa-
lutare tuum, ut ab eo misericordiam adeptus
saluer. Finis enim misericordiæ Domini est
salus eius, Quamobrem pulchrè non primùm
orat salutare Dei, ac deinde misericordiam,
sed è diuerso. Non tantum, inquit, propter
dicta opera salutis fio, quantum propter gra-
tiam tuam. An autem propter emissum Ver-
bum hæc omnia dicta esse possint attende:
ipsum enim & misericordia & salutare Do-
mini est, quod ut supra nos veniat optan-
dum est.

ANONYMI. Si superuenerit super me
misericordia & salutare secundum eloquium
tuum, salutem adeptus abundabo sermone,
ut possim exprobrantibus respondere, ipsi-
que ostendere, minimè dignum esse oppro-
brium eum qui talia dogmata habeat, quæ in-
fideles quidem ut stulta irrident, sed demon-
strabo illa scientiæ sapientiæque referta esse.

**43. ET NE AVFERAS DE ORE
MEO.] APOLINARI.** Sic enim con-
tinget, ut tibi lex tua semper seruetur non so-
lum in hoc sæculo, sed etiam vsque in æter-
num, sermonibus Iesu nequaquam transeun-
tibus. Custodimus igitur Dei legem, quæ
quidem secundum rerum imaginem prius à
Iudæis in umbra custodiata fuit; sed à nobis
secundum veritatem custodietur in futuris
bonis in sæculum sæculi.

Lex à Iu-
dæis in um-
bra, à no-
bis in veri-
tate serua-
tur.

Donum
Prophetia
in eodum
suffit sub-
trahitur ob
aliquem
eorum de-
fectum.

DIDYMI. Verbum veritatis intellige
prædicationem. Hoc est. Quando ad modi-
cum iustitient propter errorem quempiam
ipsis humanitus accidentem, etiam donum
Prophetiæ ad exiguum tempus in illis impe-
ditur: sed ubi in iudicijs Dei supersperauerint,
eos qui peccauerant recipit propter pœni-
tentiam, & non amplius vsquequaque, id est,
omnimodam subeunt doni priuationem, sed
illud recipiunt, ad semetipsos reuertentes si-
bi que aduigilantes.

**44. ET CUSTODIAM LEGEM TVAM.]
ATHANASII.** Custos, inquit, ero legis
tuæ, non aliquando quidem illam implens,
aliquando vero non, sed & in præsentia, inquit,
vita & in futura illam implebo.

ἡμῶς δὲ τῆς ἰδίας δικαιοσύνης ὁ θεὸς καὶ
πατὴρ ἐστὶ δὲ αὐτῆ χειρὸς.

ΤΟΥ ΑΓΓΟΥ. Πρὸς τοῖς εἰρημύ-
νοῖς τὸ ἔλεός σου ἐπ' ἐμὲ ἔλθοι κατὰ τὸν
λόγον σου, καὶ μὴ τὸν ἔλεός σου τὸ σω-
τήριόν σου, ἵνα ὑπὲρ αὐτῆ ἐλευθερῶσαι.
τέλει γὰρ τὸ ὑπὸ κυρίου ἔλεος ἢ παρ' αὐ-
τῆ σωτηρία. διὸ καλῶς ἐπαράτει τὸ σω-
τήριον τῆ θεῶ ἀρχεται, εἶτα τὸν ἔλεον,
ἀλλ' ἀνάπαλιν. ἐ ποσαύτοι, φησι, δὲ τὰ
εἰρημύρια ἔργα, ὅσον δὲ τὴν αἰὼν χά-
ρειν σῶζομαι. εἰ δὲ δυνατὸν πάντα
δὲ τὸ ὑποσταλέντι λόγῳ εἰρήνης ὀπί-
σθουσι· αὐτὸς γὰρ καὶ ἔλεον καὶ σωτηρίαν
ἔστι κυρίου, ὁ δικταῖον ἔκω ἐφ' ἡμῶς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐὰν ἐπέλθῃ ἐπ'
ἐμὲ ὁ ἔλεος καὶ σωτηρίαν κατὰ τὸ λόγιόν
σου, σωθῆναι ἀπορήσω λόγῳ, ὥστε τοῖς ὀνει-
δίξουσι με ἔχον ἀποκρίνασθαι, καὶ ὡδρα-
σῆσαι αὐτοῖς, ὅτι ἐκ ἀξίον ἔστι ἀπειδίξε-
σθαι τὸν τοιαῦτα ἔχοντα δόγματα, ἅπαντα
γλαῖσι μὲν οἱ τῆς πίστεως ἀλλότριοι ὡς
μωροὶ, συνήθως δὲ ὑποδείξαι καὶ σοφίας
πυλάκηριμα.

**ΚΑΙ ΜΗ ΠΕΡΙΛΗΣ ΕΚ ΤΟΥ ΣΤΟ-
ΜΑΤΟΣ ΜΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ.** Οὕτω γὰρ ἐ-
δραφυλάξαι, σοὶ ἀξέπαυτος ἡ νόμον συμβά-
σι) πηριμύριον ἐκ ἐπὶ τέτοι μόνον τῆ αἰῶνι,
ἀλλὰ καὶ μέγιστοι αἰῶνι, τὸ λόγον Ἰησοῦ ἐπα-
μνημονεύει. φυλάττω μὲν γὰρ τὸ θεῶ νόμον,
καὶ μὲν τὸ εἰκόνα τῆ πνευματικῆν φερόμεν
ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ σκηνὴν φυλαχθῆναι. φυλα-
χθῆναι μὲν δὲ ἡμῶν κατ' ἀλήθειαν καὶ τὰ μέγα-
λοντα ἀγαθὰ εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶνι.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Λόγον ἀληθείας τὸ κήρυγμα
τῆ ἀσθεθείας νόμον. ἔπαρ ἔστιν, ὅτι πρὸς μι-
κρὸν σφάλματ' ἔγκρα-πνὸς ὡς ἀνθρώποις
συμβάντι σωτηρίαν οἱ δίκαιοι, καὶ τὸ χά-
ρισμα πρὸς βραχυ τὸ ἐν αὐτοῖς τῆ φερο-
τείας καλύπται· ἀλλ' ἐὰν ἐπιπλάσσωσιν ὀπί-
τὰ κλήματα τῆ θεῶ, τῆς ἡμαρτηκότας δὲ
μετανοίας φεροδὲ χεται, καὶ ἀπὸ τῆς σφῆ-
δρα, τῆ τῆσι, καὶ εἰς τὸ παρτελῆς ὑπομῆμοι
τῆ δαρκῆς τῶ ἀφάρειαν, ἀναλαμβάνουσι δὲ
ἐπαυελθόντες εἰς ἐκνυτῆς ἐ νή-φαστις.

**ΜΕ'. ΚΑΙ ΦΥΛΑΞΟ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΟΥ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.** Φύλαξ, φησὶν, ἔσομαι τῆ νό-
μου σου, καὶ ποτὲ μὲν καταρθῶν, ποτὲ δὲ ἐ, ἀλλ-
λά καὶ ἐν τῆ παρούσῃ ζωῆ, φησι, ἐ ἐν τῆ
μελλούσῃ τῆ κατ' ὄρασιν.

μέ. ΚΑΙ

μᾶ. ΚΑΙ ΕΠΟΡΕΥΟΜΗΝ ΕΝ ΠΛΑΤΥΣΜΩ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Παρδύτται ἐν πλατυσμῷ, καὶ θλίβεται, ὁ λέγων· ἐν θλίψεσι ἐπλάττωσάς με. καὶ πάλιν· ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' ἐκ σπυχωρέμενοι. Ἐ τοιαύτος ὅστις δὲ τὸ ἀπὸ τῆς λόγου γνομιμύλου ἀπὲς διρυχωρίας, ἀλλοφῆρας τῆ ἀμαρτανιόντ.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ φρεὶς θυν ἀγάπην ταις ψυχαις τῆς ἀνθρώπων διρυχωρίας ἐργάζεται. ἡ ἀγάπη γάρ, φησι, ἐ σπυχωρεΐται. ἡ ἀγάπη δὲ φρεὶς τὸν θυν ἡ τῆς ἐβλαδὸν αὐτῆς ζῆσι καὶ κερτόρωσις. φησι γδ ὁ κύριος· Ἐὰν ἀγαπαίτε με, τὰς ἐβλαδὰς με τηρήσατε. ὡςτε δικαίως ὁ τὰς ἐβλαδὰς τῆς ζῆσι ἐν πλατυσμῷ πορδύεται, ταις ἐν διρυχωρία πολυδύεται ἐπιδὴ ὁ ἀγαπῶν τὸ κῆρον πάντα σῆρα, πάντα ὑπομύει, καὶ ἐδὲμίας, οἰκότης, σπυχωρίας ὑφίσταται.

μς'. ΚΑΙ ΕΛΛΑΟΥΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΟΙΣ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τοιαύτος γέγονε ὁ Παῦλος, τοιαύτος ὁ Πέτρος, τοιαύτος τῆς Ἀποστόλων ὁ χορεὶς καὶ τῆς μαρτυροῦν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Χρὴ τὸν τὰ τῆς θυν λόγου δὲ σῶματ' ἀποφίεσθαι μαρτυρικὸν ἔχειν τὸν ἔν, καὶ φρεὶς τὸ παθεῖν ἐπιμύταται. μαρτυρία γδ ὁ φροφῆτης δὲ τῆς τῆς θυν λόγου ἀνόμασεν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Χαριότης ἀρμόσθε τῆς τῆς ἡγμύνας ἔ βασιλεῖς ἀγρομύνα ἔνικαι τῆ ἀνόματ' Χρῆσῆ μαρτυρεῖν.

ΑΝΟΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ μεῖζον παντὸς βασιλείας, μεῖζον δὲ βασιλείας βασιλείας ὁ λαλῶν ἐν ἡμῖν ὅστις, ὅταν τὰ τῆς θυν λαλῶν. ἐ γάρ ταις ἀιχμύνης ἀξιοι συμβαίνει ἡμῖν, ὅταν ἀξιοι τῆ λαλῶντ' ἐν ἡμῖν ὅστις ὡμῶν, ὡςτε μὴ μύσων ἀπὸ τῆς λόγου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἔργων τῆς ἐν ἡμῖν λαλῶντων γινωρίζεσθ.

μζ'. ΚΑΙ ΕΜΕΛΕΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΝΤΟΛΑΙΣ ΣΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τέλος τῆς ἐβλαδὸν τῆς μελέτης τῆς θυν ὅστις ἡ καὶ τὰς ἐβλαδὰς ἐργα καὶ φραξίς. δὴ ἔ καλῶς φροσεταιχθα φαίνεται τὸ, ἐμελέτων ἐν ταις ἐβλαδὰς οὐ αἶς ἡγάπησα. μζ' γδ τῶν μελέτω καὶ ἀνάληψιν τῆς τῆς ἐβλαδὸν λόγου, καλῶν τὸ ἐπαρῶν τὰς χεῖρας ὅτι τὰς καὶ τὰς ἐβλαδὰς φραξίς, δῖχα τῆ ἐκ λύπης ἢ ὅστις ἀνάγκης τὸ ἔργον ἀποδιδεῖναι τῆς ἐβλαδὸν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Μελέτη τῆς ἐβλαδὸν τῆς
T O M V S . I I I .

45. ET AMBULABAM IN LATITVDINE.] THEODORI. Ambulat in latitudine, quantumvis tribuletur, qui dicit: In tribulatione dilatasti mihi. & rursus: In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiatur. Et talis est per latitudinem à verbo Dei promanentem, quæ remota est à peccatore.

ORIGENIS. Dei dilectio animabus hominum indit latitudinem. Caritas enim, inquit, non coarctatur. Dilectio autem erga Deum est mandatorum eius inquisitio & executio. Nam Dominus ait: Si diligitis me, mandata mea servate. Meritò itaque is qui mandata Dei servat in latitudine ambulat, id est, in latitudine vitam instituit; quandoquidem is qui diligit Dominum omnia suffert, omnia sustinet, & nullam, uti par est, angustiam subit.

46. ET LOQVEBAR IN TESTIMONIIS TVIS.] APOLINARII. Talis fuit Paulus, talis Petrus, talis Apostolorum ac Martyrum chorus.

DIDYMI. Oportet eum qui ore profert oracula Dei mentem habere ad martyrimum inflammata, & ad patiendum promptissimam. Idcirco enim Propheta divinos sermones appellavit testimonia.

EUSEBII. Aptè hoc quadraverit in eum qui ante Reges & Principes adducitur ad Christi nomen contestandum.

ANONYMI. Quandoquidem maior omni Rege, quin potius Rex Regum est is qui in nobis loquitur, quando quæ Dei sunt loquimur. Nihil confusione dignum accidit nobis, quando reuerà digni sumus illo qui loquitur in nobis, ita ut non solum ex verbis, sed etiam ex operibus in nobis loquentibus notificetur.

47. ET MEDITABAR IN MANDATIS TVIS.] ORIGENIS. Meditationis mandatorum Dei finis est executio & operatio eorundem mandatorum. Quamobrem quoque pulchrè adiunctum videtur, Meditabar in mandatis tuis quæ dilecti. Nam post meditationem & resumptionem illius verbi mandatorum, pulchrum est matius atollere ad actiones mandatis consentientes, ita ut neque ex tristitia neque ex necessitate opus mandatorum executioni mandetur.

THEODORI. Meditatio mandatorum
F f f Dei

CATE-
NA PÁ-
TRVM.
Pgl. 4, 2.
2. Cor. 4,
8.

Charitas
cor dilatat.

Ioan. 14,
15.

2. Cor. 13.

Cum divini
sermones
vocantur
testimonia

Efficitur
de Deo lo-
quitur cu-
ius opera
ipsum testi-
ficantur.

Executio
est finis
meditatio-
nis.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Mandata
Dei dili-
genda ut
executioni
manden-
tur.

Manus
sunt vires
practica.

Mandata
Dei medi-
canda.

Dei non solum est lectio, sed etiam executio. Quapropter etiam subiunxit: *Quæ dilexi nimis.* Qui autem aliquid diligit, omnino etiam illud explet: si verò etiam valdè diligit, nihil negligit etiam perpeti, ut securè habeat id quod amat.

48. ET LEVAVI MANVS MEAS AD MANDATA.] ATHANASII. Manus hoc loco vocat vires practicas. q. d. Meditabar ut plurimum tractans ea quæ spectant ad iustificaciones tuas.

EVSEBII. Tollere manus ad mandata, est omnem actionem ad diuina mandata spectantem operari. Itaque Psalmista quidem verumque de semetipso testatur; nobis autem simul præcipit, ut mandata Dei mandemus executioni, quin etiam ut plurimum illa meditemur & contemplemur; sic enim & ipsimet ea exactius exequi, aliosque ad eorumdem executionem efficacius inducemus.

Ἐπεὶ ἔμόνον ἢ ἀνεργῶσι, ἀλλὰ καὶ ἡ κατόρθωσι. διόπερ καὶ ἐπήγαγόν αὐς ἡγάπησα σφόδρα. ὁ δὲ ἀγαπῶν π, πάντως αὐτὸ καὶ πληροῖ· εἰ δὲ καὶ σφόδρα ἀγαπᾷ, ἔστιν ὀκνεῖ παθεῖν, ἵασι τὴ βεβαίως ἔχειν ὅπερ ἀγαπᾷ.

μή. ΚΑΙ ΗΡΑΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Χείρας ἐπιταῦθα τὰς πρακτικὰς ἐπιργείας φησὶ. ὅλον ἡδολέγειν ὅτι πλείον ὀμολῶν τὰ πᾶσι τῶν δικαιοματίων σου.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἄρα χείρας πρὸς ἐπιτολάς, ὅτι τὸ πᾶσαν πρᾶξιν πρὸς ἐπιτολάς θείας ἀρροζοιδρῶν ἐργάζεσθαι. Οὐκ ἔν ἐκἀπρον μὲν ὁ ψαλμοδὸς ἑαυτὸς μαρτυρεῖ· ὁμῆ δὲ ἡμῶ νομοθετεῖ, ταῖς ἐπιτολαῖς τὴ θεῶ παρέχῃν ἢ κατόρθωσιν, παρέχῃν δὲ ἔ τῶν ὅτι πολὺ μελέτω ἔ θεωρεῖται. ἔπο γδ αὐτοῖ π κατόρθωσιν ἀκρίβειαν, καὶ τὰς ἀλλὰς ἐνάγειο εἰς κατόρθωσιν ἕξομυ.

ANNOTATIONES CORDERII.

H. I.

33. **L** E G E M pone mihi: Domine.] S. Hieronymus loco primarum duarum dictionum venit, *Ostende mihi:* quod est Hebraicè *יָרִיךְ הַרְמֵי:* & ab alijs redditur, *Docete:* Græcè est *Ναυθεῖσθαι:* quod S. Hilarius vertit, *Legem statue,* & ait Latinum non satis potuisse explicare virtutem verbi Græci & Hebraici: Symmachus, *Ἐπίδειξον, Demonstra:* Aquila, *Ἐπίστασθαι, Edomina:* Apolinarius, *Διδάσκου, Doce.*

Semita iustorum
quales.
Prou. 4,
18.

35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.*] Per semitam hîc intelligit iustorum viam, ut hîc in Catena observat Athanasius; de qua Sapiens ait: *Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit usque ad perfectum diem.* Vbi augmenta virtutum æque cognitionis Dei suis aptè cum diei incrementis conferuntur. Per has ergo lucidas iustorum semitas, ne cum impijs (quorum, eodem Salomone teste, tenebrorū viæ sunt) in caliginis vitiorum abertret, deduci, à Deo possit. Hæ autem semitæ sunt æquitatis, iustitiæ & honestatis; quibus à prima gratia progressa iustitia & cognitio Dei ad perfectum usque æternæ gloriæ diem promovetur.

Hominis
animus ex
natura cor-
rupta in
avaritiam
propensus
est.

36. *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam.*] S. Chrysostomus hunc locum expendens, illud, *Inclina cor,* dictum putat sumptâ similitudine à corporibus; quorum quodlibet suapte naturâ in locum proprium movetur; ita ut sicut terra suo pondere in ima vergit, sic animus suo ductu in avaritiam tendat. Quare cum dixit, *Inclina cor meum in testimonia tua,* addit Propheta, *& non in avaritiam.* Ac si satis esset corda nostra ab avaritia auertere, ut in legem Dei vertantur. Tam enim frequens

& commune est hoc vitium, ut si ab eo animum nostrum abducamus, satis esse videatur, ut eum ab omni labe immunem servare possimus. Audi Chrysostomum: *Αφρατων, inquit, natura hæc est, ut in primum feratur; ac si quem declinem locum natura sit, illic tota feratur: eodem modo, postquam diabolus viam ad peccatum præfecit, hominum natura se in peius inflexit. Quamobrem aptè obsecrat Propheta, ut ipsius peccati ad divina testimonia inclinetur, neque in alteram partem impetu quodam feratur. Humanus quippe animus, quemadmodum in divinis litteris præditum est, iam inde ab adolescentia summo studio in malum protendit. Quapropter, ut à Propheta docemur, illud precamur, ut corda nostra ad Dei testimonia, ac non in avaritiam, & rapinas, & iniurias, atque huiusmodi distractiones inclinentur. Ita ille. Aptè autem ab inexplebili cupiditate Græci nomen avaritiæ excogitarunt, dixeruntque *πλονηξίαν,* cum quis plus appetit, quàm satis est, ut interpretatur S. Augustinus: avaritiam autem pingunt hydropici lineamentis, qui tumidus aquâ petat aquam, & sitiat magis, quo potat sæpius & liberalius. Scilicet rem augendo non minuitur cupiditas, sed augetur. Et, ut præclare dixit Hippocrates, lect. 2. Aphorismo 10. *Ἰμπρωτα corpora quò plus nutrieris, eò magis laferis:* ita morbus ille cupidorum, quos avaritia corrumpit, frequentium opum congestu non tollitur, verum exardescit magis, & velut igneis paroxysmis inflammatur. Egregiè Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7. *Ἄπρηθ ἢ τῆς ὀνηδύμιας φύσις, Ἰνφινίτα ἔ ἰμμενσα ἐστὶν natura cupiditatis.* Ignem omnino imitatur, qui in maiori alimentum copia plus lævuit, & vix coerceri & opprimi potest.*

Avaritia,
Græcè
πλονηξία, à
πλοῦς habendi
cupiditate dicitur.

37. *Averte oculos meos ne videant vanitatem.*]

Oculi à
vanitate
auertendi.

ratem.] Vbi S. Hilarius diuinè : *Oras*, inquit, *auertis animi & corporis oculos, eos scilicet, qui in theatralibus ludis capiti incubant, eos qui vestium pretia mirantur; eos quos auri splendor & gemmarum varietas occupat, &c.* Hæc enim omnia quæ in mundo blandiuntur Propheta pius vnus vanitatis nomine intelligit, pro qua dixit Chaldæus Paraphrastes *mendacium*, quod sint plenissima inanitatis, cum tamen beatissimam sortem & choragium liquidarum voluptatum præ se ferre videantur. Ab his ergo S. Dauid orat oculos auerti suos, & potentissimè à Deo seuocari, ne pelliceant ad immoderatam cupiditatem, ne in fraudem scelusque inducant. Sic alio in loco beatum illum prædicat, *Qui non respexit in vanitates & insanias falsas.* Dixit *falsas*, hoc est *mendaces*, vt vertit S. Augustinus è Septuaginta, qui ponunt *uarias & dædas, insanias mendaces* : D. Hieronymus eleganter ex Hebræo reddit *pompam mendacij*. Quare mihi videntur longè imprudentissimi, qui attentâ & hianti curiositate oculos intendunt in formosarum mulierum calanticam & ornatus capitis ornatrice manu compositos, in calceos mulleos, in cycladem versicolore, in crocotam segmentis variegatam, in peplum candidum, in col-lare multiplici rugâ distinctum, in chirothecas, in dextrariola, in fulgentia monialia, siue mazznulas aureas pectus inumbrantes; quas habere formam serpentis vario plexu intorti ait Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagog. cap. 12. quodd idem ille serpens, qui Heuam deceptit, ornamentis illis occultus & implicatus in con-tuentium pectus se insinuet, & venenum amoris infundat. Et quidem non dubitauit dicere Tertullianus de Spectaculis cap. 26. eos homines qui spectacula minus pudica intuentur fieri *demonijs penetrabiles*. Cum ergo in theatrum eiusmodi inciderimus, in quo luxu dominante pudicitia in discrimen vocatur, dicendum est cum Regio Vate, & orandum : *Auertite oculos meos ne videant vanitatem.* D. Augustinus lib. 10. Confessionum cap. 34. rectè nominabat *seductiones oculorum*, quibus ait se duce Deo resistere consueuisse: quippe altè sapientis monitum imbiberat, cuius in Ecclesiastico est illud oraculum: *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius.* Hoc est, Ne inde impudicitiz occasionem arripas: quod est propriè scandalizari in decore: quo sine dubio malus dæmon abutitur, vt instrumento ad decipiendum & euertendum opportuno.

Psal. 39,
5.

Quam no-
xius sit eu-
niasu se-
mularum
aspectus.

Ecdi. 9, 5.

Timor Dei
nos firmos
reddit in
virtute.

Vet. 120.

38. *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.*] Hæret Chryostomus exponens hunc locum illi verbo *Statue*. id est, Firmum me fac seruum tuum, ne faciliè à virtute defluam, ne faciliè in vitia corruam. Sed quid est quod hanc firmitatem donare potest? In timore tuo. Timor est qui firmos reddit. Sumptâ fortè metaphorâ à plantis, quæ quò plus ventis concutiuntur, eò firmitus hærent, eò altiores radices agunt, eò firmitus terræ adhærent. *Statue* (inquit Chryostomus) *seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Hoc est, *Firmum & stabilem in tuis sermonibus me redde: nimirum per metum Numinis tui sic me custodiens, vt nullâ vi deijci queam.* In quem sensuum inserit versum istum: *Confige timore tuo carnes meas.* Vt enim

ea quæ clavis figuntur eam firmitatem accipiunt, vt nullâ vi diuelli possint; ita timor contra ingruentes tentationum fluctus & procellas animum quasi clavis figit. Aliâ quoque pulchrâ similitudine locum hunc illustrat Ambrosius: *Sicut enim*, inquit, *simulachrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata, standisque accipit firmitatem; ita Dei verbum in timore sancto melius statuitur, &c.* Pluribus deinde Scripturæ locis dictam similitudinem confirmat.

39. *Ampnata opprobrium meum quod suspicatus sum.*] Tantum enim malum est peccatum (quod hic *opprobrium* vocat) vt non modò fugere debeamus illud, quod certò nouimus commisisse; verùm vel leuem peccati suspicionem subterfugere debemus, & nos sæpius discutere, ne inscijs nobis hoc tantum malum irreperit. In hunc sensum adfert Ambrosius illud Apostoli, *Sed neque meipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Ac si dicat: Etiam si nullius delicti mihi conscius sim; nihilominus vereor, ne aliquod crimen contraxerim, quod ego non nouerim. Sicut enim ea quæ multum odimus, etiam si longo spatio à nobis dissita sint; timemus tamen, & ad leuem illorum suspicionem trepidamus; non aliter vel ad vacuum peccati nomen trepidare debemus, & exhorrescere id quod animæ opprobrium adfert. Sed quam de causa hoc petis ô Dauid? *Quia iudicia tua incunda.* Id est, Quia meditari de extremo iudicio iucundum mihi fuit. Qui enim memoriam extremi iudicij sæpius mente versant, hi à Deo faciliè criminum omnium indulgentiam consequuntur. *Quid* (inquit ad hunc locum Ambrosius) *vereor opprobrii mei mentionem facere apud eum, cuius iudicia dulcia sunt? Quod seuerum in alijs, in Christo dulce est, quia ipse suauis est.*

41. *Et veniat super me misericordia tua.*] Scilicet quæ petentis vota, voces & desideria anteuertere solet. Expressius habent eundem sensum verba Isaïæ: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet; clamabis, & dicet: Ecce adsum.* Itaque cum nondum ad finem oratio venerit, ipsum orationis filum interrumpet, & dicet: *Ecce adsum.* Præstò est Deus, velox occurrat, neque vsque ad finem patitur protrahi orationem. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus; transiliens colla.* Dormiens sponsa quasi per somnium aduentum sponsi desiderare cœpit; ille verò vel somniantis vota irrita abire non patitur, sed statim adest: sponsa eum optabat legniter viam capientem; ille verò adest præcipiti cursu instar cerui aut capreæ. *Et veniat* (inquit S. Ambrosius ad hunc locum) *super me misericordia tua. Cum inuocares igitur Prophetæ aderat, vt probares illud; quia adhuc loquentibus nobis dicit adsum.* Et paulò post: *Ecce, inquit, iste aduenit. Adhuc ego eum quero, & illam uenit: adhuc ego suffragia capto vt ueniat, & ille iam proximus est. Ego suscitare mihi charitatem cupio, ego me vulnerari charitate peto, & ad me charitas ipsa festinat. Ego dixi ueni, ille salit, & transilit.*

42. *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum.*] Id est, Maledicentibus benedicam. S. Ambrosius expendens hunc versum, *Quam bonum,*

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Verbum
Dei in basi
timoris col-
locandum.

Iusti etiam
vibrant
crimine
fugiunt.

1. Cor. 4,
3.

▼ A ▼.
Misericor-
dia Dei so-
let vota no-
stra ante-
uertere.
Isaïæ 58, 9.

Cant. 2, 8.
Deus celo-
rister exau-
dit suorum
desideria.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Spes ex pa-
tientiā de-
sumit vi-
res.

Christus
tamquam
ceruus ser-
pentium hoc
est maledi-
corum in-
iurijs sagi-
nabatur.

bonum, inquit, est ferre conuitium, & conui-
tium non referre. Deum prasulem acquirit, qui
conuittanti nescit irasci. Et ibidem significat illa
conuitia, quibus Christus Dominus petebatur,
esse veluti quædam nutrimenta, quibus eius in
Deum spes quodammodò alebatur. Quo enim
maiora probra ab hominibus audiebat, eò maio-
ra beneficia à Deo sperabat: idcirco illum com-
parat cum ceruo, qui veneno non deficit, sed
proficit; non tollitur, sed nutritur. *Quam bonus,*
inquit, *ceruus!* Nequaquam humanorum ser-
pentium spiras & maledicorum venena metuc-
bat: coluber illi non erat noxa, sed preda, sagi-
nabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila ob-
treccatorum ora tollebant, & sermonibus ody
circumdabant innocentem. Bonus ceruus inter
multos colubros positus non timebat. Fundebant
obtreccationem, ego autem, inquit, orabam. Bo-
nus ceruus in medio viperarum innocuus pasce-
batur. Illi trifidus ora linguis micabant; hunc
autem sancta pascebat oratio. Vides ut ex aduer-
siorum maledicentia maior ad Deum oran-
dum confidentia oriatur? Et quem maledicorum
linguæ tamquam viperæ venenant; eundem fer-
uentiores ad Deum preces, tamquam spiritua-
les quædam dapes, non solum pascant, sed et-
iam saginent? Nemo igitur conuittijs lacestiss
animum abijciat, sed potiùs in spem maximam
erigatur, fore ut diuinitus non solum sanetur,
sed etiam recreetur.

44. *Et custodiam legem tuam semper.*] S. Ambrosius obseruat hic pro *semper* in Græ-
co esse διαπαντός; quod non solum significat *sem-
per*, sed etiam *per omnia*; ac si vnico aduerbio &
perpetuitas & vniuersalitas voti seu decreti si-
gnificetur. Et subdit sanctus Doctor: *Sic, inquit,*
*per omnia legem custodiemus, si legitimam pue-
ritia atque adolescentia disciplinam, iuuentutis
conuersationem, senectutis maturitatem, trami-
temque singulis præscriptum ætatibus, nequa-
quam visa nostra vsus excedat.*

Martyres
coram Re-
gibus &
tyrannis
Christum
confessos
non confun-
duntur.

46. *Loquebar in conspectu Regum, & non
confundebam.*] Hanc vocem Martyris cuiusque
nomine dici docet S. Ambrosius Serm. 6. in
hunc Psalmum, dum ait: *Conuenit illa vox
Martyris, qui vocatus ad sacrilegium, exprobran-
tibus sibi Regibus crucifixum Iesum, non eru-
bescebat; sed magis gloriabatur in cruce Christi,
& illam mundi salutem esse testimonijs celesti-
bus adstruebat.* Hisce consonat. illud Tertulliani
lib. de Carne Christi cap. 5. *Quodcumque,* in-
quit, *Deo indignum est mihi expedit. Saluus
sum si non confundar de Domino meo. Alias
non inuenio materias confusionis, quæ me per con-
temptum ruboris probent bene impudentem &
felicitate stultum.* Quasi diceret: Hæc sola est
bona impudentia de Christi Domini humi-
litate non pudescere. Hæc felix stultitia, *Quod
stultum est Dei sapientius hominibus præ-
dicare.*

I. Cor. I,
25.

47. *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi*

nimis.] S. Ambrosius hæc verba expendens:
*Pulcherrimus, inquit, iste ordo, ut primò medi-
temur, & eorum præceptorum quæ diligimus sit
nobis assuetæ meditatio. Meditatione enim man-
datorum celestium operis boni vsus inolefcit.
Nam sicut meditationi verborum finis memoria
est, ut quæ meditamur verba teneamus: sic medi-
tationum præceptorum celestium intentio, vel fi-
nis, operatio est, actusque directus ad implenda
præcepta diuina: quæ nisi quis diligat, implere
non poterit; nec solum diligat, sed etiam nimis di-
ligat. Ideo prius posuit: Et meditabar in præ-
ceptis tuis, quæ dilexi nimis. Et subiicit: Et le-
uani manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi
nimis. Post meditationem enim bonum est leuare
actus nostros ad præcepta Dei, atque id facere
cum charitate & gaudio, ut non ex necessitate
sit bonum nostrum, non cum mærore atque mæsti-
tia, sed voluntarium; quia seruus iniustus facit,
amicus voluntarius. Ita ille sanctus Doctor.
Ceterum hanc Christianam meditandi exerci-
tationem esse vehementer necessariam vel ex eo
potest intelligi, quod absque illa sit animus
hospes & peregrinus non in cælestibus modò
rebus, quæ operæ ut plurimum atque recondi-
tæ, cogitantis mentis industriam agitationem-
que requirunt, verum etiam in muneris officij-
que sui ratione. Vnde multos videre licet in di-
uina œconomia cæcos, sui ignaros, dum in se
penitus & animi affectiones non sæpè ingre-
diuntur; erga Deum minùs reuerentes: de cuius
formidabili maiestate atque potentia vix cogi-
tant: in virtutis via dubios & palabundos: de
cuius actionibus atque præsidio ad beatam
vitam parum solliciti sunt. Verum aliter sapie-
bat David, cuius vitam propè continuam fuisse
meditationem accepimus, qui identidem hoc
de se ipse profiteatur: *Meditabar in mandatis
tuis, &c.* idque tanto ardore mentis & conten-
tione voluntatis fiebat, ut quemadmodum è
gravidâ nube, sic è fœtu illo animi flamma
gigneretur; vti alibi testatur, *Et in meditatione
mea exardescit ignis:* ignis qui nauos omnes
animique labem exurat: ignis qui mentem in-
flammet summi Numinis amore, de cuius in-
finita in omnem partem bonitate meditatio
exquirat.*

48. *Et exercebar in iustificationibus tuis.*]
Sensus est: q. d. Cum primum viam virtutis
ingressus sum, statim atque factus sum Philo-
sophus pietatis, turpia aut humana verba obli-
uioni mandauit, nil nisi diuinum loqui potui.
Nam cultor pietatis hoc in primis exequi debet,
& in hoc virtutis specimen præbere, ut nil nisi
diuinum ore promat. Atque ita S. Augustinus
hunc locum exponit, qui adducit quorundam
lectionem pro *exercebar*, Græcè ἰδολόγων, *garric-
bam*, interpretantium. *Exercebar quippe,* in-
quit, *in iustificationibus Dei lætus & quodam-
modò garrulus, qui mandata eius quæ diligit,
& cogitandi & operandi dilectione custodit.*

Mandata
Dei cum
charitate
& gaudio
meditanda,
& opere
implenda.

Quanta sit
necessitas
piæ medi-
tandi.

Davidis
ingens me-
ditandi stu-
dium.

Psal. 18.
4.

Quid sit
exercebam
iustificatio-
nibus.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

FARA-
PHRASIS
ANONYMI.

Z A I N .
* Vulgata
verbi tui
* quo

Deo memo-
riam vestri-
tas promif-
sionum

Babylonij
superbi &
iniqui.

μβ. **M**ΝΗΣΘΗΤΙ ΤΩΝ ΛΟ-
ΓΩΝ ΣΕ ΤΩ ΔΕΛΩ ΣΕ,
ΩΝ ΕΠΗΛΠΙΣΑΣ ΜΕ.

Αντί τῆ· Ἄλλως τε καὶ σ' αὐτὸν ὑπόμνη-
σον δέωστα ὅτι ὑπέχεσθαι ἐμβαλεῖν με ὑπὸ
Βαβυλωνίους καὶ ἐβδουμικούς ἐστίν. καὶ λοι-
πὸν ἐὼς ὁ χρόνος τὴν δαπόχρῃσι ἀπαιτεῖ.
Τέτο γὰρ με καὶ ὠδωμιθεῖται ἐν ποσέτοις
ἔντα κακῶς. ὅθεν ἐπάγει·

ι. Αὕτη με παρεκάλεσεν ἐν
τῇ ταπεινώσει μου ὅτι τὸ λόγιόν
σε ἐζήσέ με.

Καὶ γὰρ τὸν χρόνον, φησὶν, ἀναμνήσων τῆς
μικταλώσεως παρεμυθόμενος, καὶ ζῆν με
παροικίασιν ἢ ἐπαγγελίᾳ τῆς ἐπαύσεως.
Ἐἴτα ἐξηγεῖται ἀπὸ ἐπαχθῆ, Βαβυλωνίων
ποικίαν δεινῶς. ἐπάγει γὰρ ἔτι·

ια. Ὑπερήφανοι παρηνόμην ἕως
σφοδρῆς· ἀπὸ δὲ ἐνόμος σε ἐκ
ἐξέκλινα.

Ὑπερήφανοι καλεῖ Βαβυλωνίους, καὶ
ὠδωμιθεῖν ἀγαν τὰς αὐτῆς. λέγει ἔν· ὡς
ἐκείνοι πάσῃ ἐχθρότητι κατ' ἐμὴν ὑπερηφάνια
καὶ ἀνομίᾳ, ἐμὴ δὲ μέγιστα τὸ αὐτὸ τέτο ἐποίη-
σεν ἐπὶ σοί. ἢ γὰρ ἀνάγκη τῆ πάχου
κακῶς ἐπὶ τὸν βουθεῖν διωτάμῳ ἐπο-
δέει με. ἔπειτα λέγει ἐ πῶς λογισμῶ καρη-
μῶ ἐν ταῖς συμφοραῖς διεγίνετο. ἐπι-
φέρει γὰρ ἔτι·

ιβ. Ἐμνήσθην τῶν κριμά-
των σε ἀπ' αἰῶν καὶ κύριε· καὶ πα-
ρεκλήθην.

Ὅτι, φησὶ, κακῶς ἐπαχθὸν ὑπὸ Βαβυ-
λωνίων, ἀνελογίζομαι ὅσα ἡμᾶς ἀηρέτη-
σας ἐξ ἀρχῆς· οἶον, ὅτι δι' ἡμᾶς πολλὰς
πληροῖς ἐπιμωρῶσα τὰς Αἰγυπτίους.

ιγ. Ἀθυμία κατέχευέ με ἀπὸ
ἀμαρτωλῶν ἐγκαταλιμπανόντων
τὸν νόμον σε.

ιδ. Ψαλτὰ ἠΐζαν μοι τὰ δι-
καιώματά σε ἐν τόπῳ παρεγι-
ίας μου.

Ἐποτε ἔν· φησιν, ἠθύμην δὲ πᾶς πα-

49. **M**EMOR esto * verborum
tuorum seruo tuo, in * qui-
bus mihi spem dedisti.

Id est : Aliàs etiam memento Domine
quòd promiseris te post septuagesimum an-
num me è Babylone erepturum. Deinceps
etiam ipsum tempus promissionem efflagitat.
Nam hoc in tantis malis versantem me quo-
que consolatur. vnde subiungit :

50. Hæc me consolata est in
humilitate mea : quia eloquium
tuum viuificauit me.

Etenim tempus, inquit, captiuitatis dime-
tens consolabar, & promissio reditus viue-
re me fecit. Deinde enarrat qualia perpeffus
sit, Babyloniorum nequitiam ostendens. sic
enim subdit :

51. Superbi iniquè agebant vs-
quequaque : à lege autem tua non
declinaui.

Superbos appellat Babylonios, eosdem
que periniquos. Ait igitur : Quoniam ipsi
contra me omni superbiâ & iniquitate vsi
sunt, hoc ipsum autem me quàm maximè
fecit in te sperare. Necessitas enim mala
perpetiendi deducit me ad illum qui opem
ferre possit. Deinde dicit etiam quali cogita-
tione vsus fuerit in ærumnis. sic enim sub-
iungit :

52. Memor fui iudiciorum tuo-
rum à sæculo Domine : & conso-
latus sum.

Quando, inquit, malè afficiebar à Babylo-
nijs, recogitabam quanta nobis ab initio be-
neficia præstitisses : v. g. quomodo propter
nos plurimis plagis Ægyptios puniueris.

53. Defectio tenuit me pro
peccatoribus derelinentibus le-
gem tuam.

54. Cantabiles mihi erant iu-
stificationes tuæ in loco peregri-
nationis meæ.

Si quando igitur, inquit, animo deficie-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

bam propter iniquitates quas Babylonij mihi irrogabant, illicò mentem meam exercebam pristinis tuis in me beneficijs recogitandis. vnde subdit:

* *Vulgata omittit in*

55. Memor fui * in nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam.

Meditatio providentiæ Dei solatium adfert.

Potissimum autem, inquit, in nocte solatium capiebam, vacans considerationi superne tue circa nos providentiæ. Nam illud, *Custodini legem tuam.* id est, Meditabar, inquit, & considerabam tuas circa me dispensationes. & subdit:

56. Hæc facta est mihi; quia iustificationes tuas exquisivi.

Hæc, inquit, opportunitas & otium erant mihi consolationi, quia pristinam tuam circa nos providentiam expendebam.

HETH.
* *Vulgata omisit ea*

57. Portio mea * es Domine; dixi custodire legem tuam.

Deut. 32.
8.

Variata est hæc sententia. nam vult dicere: Quia pars tua sum ego. Loquitur iuxta dictum Moysis. Cum enim Moyses multiplicem Dei erga Israël providentiam declarare vellet, dixit hoc modo: *Quando dividebat Dominus Gentes, quando disseminavit filios Adam, constituit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum Dei. Et factus est pars Domini Israël, funiculus hereditatis eius Jacob.* Hoc igitur ait: Quia portio tua sum, & necessitatem habui quæ tua sunt meditandi.

58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo:

Idcirco, inquit, etiam ex toto corde meo inuocabam te. Quid autem diceret subiungit:

Miserere mei secundum eloquium tuum.

Id est: Sicut mihi promisisti, inquit.

* *Vulgata meas:*

59. Cogitavi vias * tuas: & converti pedes meos in testimonia tua.

Cum, inquit, tua in me facta semper recogitem, & omnem meam viam omnemque actionem ad hoc dirigam, adiuva me.

60. Paratus sum, & non sum

ερανομίας τὰς εἰς ἐμὲ γνομιὰς τῆς Βαβυλωνίαν, διότι μὲ τὴν δέξομαι ἠπόκλινω πρὸς τὰ παραλαβόντα διεργατήματα σου εἰς ἐμὲ. ὅθεν ὀπιφέρει.

νέ. Ἐμνήσθην ἐν νυκτὶ τῆς ὀνομαιότητος σου κύριε· καὶ ἐφύλαξα τὸν νόμον σου.

Μάλιστα δέ, φησι, ἐν νυκτὶ τὴν πνευμαθία ἐμαυτῶν προσπειρίζομαι, διχολογῶν ἀναλογίζομαι τὴν ἀνάθεν σου προνοίαν ἢ πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ ἐφύλαξα τὸν νόμον σου. ἀντι τῆς ἐμελέτησά, φησι, καὶ ἐχόλασα ταῖς οικονομίαις σου ταῖς πρὸς ἐμὲ. καὶ ἐπάγα.

νε. Ἄυτη ἐγενήθη μοι· ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα.

Ἄυτη, φησι, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ χαρὴ ἐγένετο μοι παρηγορία, ὅτι ἢ προνοίαν σου τὴν πρὸς ἡμᾶς τὴν δέξασθαι ἀναλογίζομαι.

νε. Μερὶς μου εἶ κύριε· εἶπα τῆς φυλάξασθαι τὸν νόμον σου.

Ἐνήλλακται ἡ λέξις. βάλεται γὰρ εἰπέω. Ὅτι μερὶς σου εἰμὶ ἐγώ. καὶ τὸ Μωσαϊκὸν ληγ. Βυλόμμος γὰρ Μωσῆς δεῖξαι τὴν πολλὴν προνοίαν τῆς Θεοῦ τὴν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, ἔπος εἶπεν· ἵνα διαμέριζω ὁ κύριος ἔσθαι, ὡς διαμείρειν ἡμᾶς Ἀδάμ, ἔσθαι δὲ κατὰ ἀειθερίαν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγνήθη μερὶς κυρίου Ἰσραὴλ, χάρισμα κληρονομίας αὐτῆς Ἰακώβ. τῆτο ἐν λέγει· ὅτι μερὶς σου εἰμὶ, καὶ ἀνάγκη εἶχον τὰ σὰ μελετᾶν.

νή. Ἐδέηθην τῆς προσώπου σου ἐν ὅλη καρδίᾳ μου.

Διὰ τῆτο, φησι, ἔξ ὅλης τῆς καρδίας μου ἠπικαλέομαι σε. τί λέγων ἐπάγα.

Ελέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου.

Ἄντι τῆς καθὼς ἐπηλείω, λέγει.

νε. Διελογισάμην τὰς ὁδούς σου· καὶ ἐπέσρεψα τὰς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύριά σου.

Ἐπειδή, φησι, τὰς προσέξεις σε τὰς εἰς ἐμὲ δέξασθαι λόγιζομαι, καὶ πᾶσαν μου ὁδὸν καὶ πᾶσαν καρδίαν εἰς τῆτο ἀπαχολᾶ, βοηθήσον μοι.

ξ. Ἦτοιμάσθην, ἔκ ἐταράχθην,

ερχθην, & φυλάξασθαι τὰς ἐπιτάγας σου.

turbatus, vt custodiam mandata tua.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Εἶρηται πολλάκις, ὅτι ἔπιμον καλεῖ τὸ ἰδεῖν καὶ τὸ βέβαιον. Βλέπειται ἔν εἰπεῖν ὅτι ἀναλογίζομαι τὰς ἐπαγγελίας σου τὰς ἀγαθὰς ἡμῶν, βεβαίαν εἶχον τὴν καρδίαν καὶ ἰδεῖν, ἔκ ἐκ ἐπείραστόν μου αἰ συμφορῶν.

Dicitum frequenter, quomodo paratum vocet id quod firmum ac stabile est. Vult igitur dicere: Quoniam cum bonas tuas pro nobis promissiones recogitarem, cor constans ac firmum obtinebam, & non turbabant me calamitates.

Ξα'. Σχοινία ἀμαρτωλῶν περιεπλάκησάν με· ἔξ νόμου σου ἐκ ἐπελαθόμην.

61. Funes peccatorum circumplexi sunt me: & legem tuam non sum oblitus.

Σχοινία ἀμαρτωλῶν τὰς ἐπιβλαστέλαις ἢ ἀμαρτωλῶν, καὶ τὸ δευτέρως ταῖς συμφοραῖς, καὶ τὸ δυσδιεξοδύτων ἢ κακῶν. ἀλλ' ὅμως, φησὶ, ἔξ ἐπιπέρας πειραστῶν, ταύτην εἶχον ὡφελιμότητα, τῶ ἀναλογίζεσθαι τὰ σά. ἴδεν ἐπαίρει.

Funes peccatorum vocat infidias peccatorum, & nexus calamitatum, & intricabilia mala. Nihilominus, inquit, istis obsessus, hanc habebam consolationem, quod beneficia tua recogitarem. vnde subdit:

Ξβ'. Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην & ἐξομολογείσθαι σοὶ ἑπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου.

62. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia * iustitiæ tuæ.

Μάλιστα γάρ, φησὶ, τὸ ἡσυχον τῆς νυκτὸς ἐπιλεγόμενον, τότε ἀναλογίζομαι πάντα σου τὰς ἀειργασίας τὰς ἐκ τῆς προνοίας ἡμῶν ὑπαρξάσας: ὅτι ἔδεν τῆς δουλεύοντων ἐξικρεῖν με τὰς λογισμῶν. τῶ γὰρ λέγει μεσονύκτιον ἐπαίρει.

Potissimum enim, inquit, quietem noctis diligens, tunc omnia tua beneficia recogitabam iam inde à maioribus in nos collata: quia tunc nulli tumultus cogitationes meas interpellabant. Hoc enim vocat mediâ nocte. & subiungit:

Ξγ'. Μετόχος ἐγώ εἰμι πάντων τῶν φοβερῶν σου, καὶ τῶν φυλάσσόντων τὰς ἐπιτάγας σου.

63. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Ἀπὸ τῶ ἐπεὶ ἔν εἰς εἰμι καὶ γὰρ τῶ ἐφελόντων ἐλεῆσθαι ὡς σὺ, ὅτι τὸ εἶς σὺ ἐλπίζω (ὅλον δὲ ἐκ προσώπου τῶ λαοῦ λέγει) μὴ μεταλαβῶ μοι ποίησης τῶ ἐλπίζω.

Id est: Cum igitur ego etiam vnus sim eorum qui misericordiâ tuâ frui debent, eò quod in te sperauerint (hoc totum autem dicit ex persona populi) ne inanem mihi redd assem meam.

Ξδ'. Τὸ ἐλέος σου κύριε πλήρης ἡ γῆ· τὰ δικαιώματά σου διδάξόν με.

64. Misericordiâ tuâ Domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.

Καὶ ἐπειδὴ φησὶ, πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φράγματα ἐλεῖ καὶ φιλανθρωπία συνέστησεν, ἔξ τῶ κατ' ἐμὲ δὲ φιλανθρωπίας φράξοι, καὶ ἐκ ἀπολαύσῃ με κατὰ τὴν ἀνέξαι τῶ. Τὸ γὰρ διδάξόν με τὰ δικαιώματά σου ἀπὸ τῶ ἐκ ἀπολαύσῃ δ' οὗς δικαιοσύνης ποίησον δι' ὅς ἀπαλλάττει με τῶ ἐκασίῃ.

Et quoniam, inquit, omnia quæ in terra sunt misericordiâ & clementiâ tuâ subsistunt, res quoque meas per clementiam dirige, & fac vt fruatur postulatis. Nam illud, *Doce me iustificationes tuas.* id est: Fac me frui iustitiâ tuâ & per eam ab hostibus liberari.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
ZAIN.

49. **M**EMOR ESTO VERBORVM TVORVM.] Legem , inquit, ferens, transgressoribus quidem supplicium , eam verò custodientibus salutem promissisti: recordare igitur eorum in quæ nos sperare docuisti. Aquila verò ait, *Memento verbi sermorum tuorum, in quo me exspectasti*: Symmachus, *Recordare verborum meorum serui tui, ex quo sperare me fecisti*: Theodotion, *Memento verborum tuorum seruo tuo, quibus mihi spem dedisti*. sicut etiam Septuaginta legunt. Exposco, inquit, verbum illud quo me suspensum reddidisti, verbum nempe appellans promissiones, quibus, inquit, alas nobis addidisti ad sperandum in te. Hæc autem mihi quoque fuit consolatio ac remedium, recordanti nimirum quæ mihi pollicitus fueris. Hæc spes à verbo tuo mihi indita consolabatur me, si quando quidpiam rerum difficultium me comprehendebat, & hac spe fultus calamitates transnavigabam. Aliàs verò quodnam fuerit istud verbum, cuius ipsum memorem esse rogat, nisi illud quod Apostolis & per illos omnibus Sanctis dictum est: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Illud autem, *Superbi iniquè agebant*; dixerit quidem David quoque propter Saulem & Absalonem, dixerunt verò etiam divini gloriosi Martyres à crudelibus tyrannis tormentis affecti.

Math. 28, 20.

52. **M**EMOR FVI IVDICIORVM TVORVM.] In mentem, inquit, reducere dispensationes quas à principio exercuisti, quomodo nimirum cum plurimis tentationibus exerceri permisisses, postmodum illustriores reddideris, conuenientem hinc mihi ipsi consolationem referebant. Verùm iterùm discruciar , & tristabar, videns plurimos absque metu leges tuas violare. Locum autem peregrinationis vocat vitam præsentem. Nam sic etiam reliqui exposuerunt. *Cantica erant mihi omnia præcepta tua in loco peregrinationis meæ*. Par est autem noctem quoque dicere tempus tentationum, vtpote quòd caliginem offundat: in qua nimirum nocte necessaria est Dei memoria quæ animum erigat, & fiduciam excitet. Quòd si verò etiam

Tempus tentationum nocti comparatur.

μθ. **M**ΗΝΣΘΗΤΙ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΣΟΥ.] Νομοθετῶν, φησιν, ἐπηγεῖλαι, ὡς βαβυλωνιοὶ μὲν πτωχείας, καὶ ὀρθῶσι δὲ σωτηρίαν μνήσθητι ἐν ἐκείνῳ εἰς ἀς ἡμᾶς ἐπέσειεν ἐδίδαξας. ἃ δὲ Ἀκύλας, Μνήσθητι ῥήματ' ἡμῶν δέλω σοι, ἐπὶ ᾧ περιμένει με. Σύμμαχος, Μνημόσῳ λόγων ἡμῶν τῷ δέλω σοι, ἀφ' ἧς ἐπέηλπισας με Θεοδοτίου, Μνήσθητι ἡμῶν λόγων σοι τῷ δέλω σοι, ὡς ἐπέηλπισας με. ὡς καὶ οἱ ἐβδμήκοιτα. ἀπαντὰ, φησι, τῶν τὸν λόγον ἧς ἀνέηλπισας με, λόγον γὰρ χρηματίσας ἐπαγγελίας αἰς, φησιν, ἀντιπαραστας ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ἐλπίζειν ἐπὶ σοί. αὐτὴ δὲ μοι γέγονε ἡ παρηκολούθησι ἡ ἀποτροπή, τὸ μνησθῆναι δὲ νότον ἡμῶν ὑπερημεδῶν σοι περὶ με. αὐτὴ ἡ ἐλπίς ἡ ἐγγυρομένη μοι ἀπὸ τῶν λόγων σου παρεμυθήσατό μοι, εἴ ποτε τί μοι ἡμῶν χαλεπῶν καταλάβωσι, καὶ ταύτη ὀχέμεθα ἡσπέρηται ἡμῶν συμφορῶν. Ἄλλως δὲ ποῖται ἀπ' εἰς ὃ λόγῳ, ἡ μνησθῆναι αὐτὸν ἀξιοῖ, ἡ πάντως ὃ ποῖται Ἀποστόλος καὶ δὲ ἐκείνων πᾶσι τοῖς ἀγίοις ῥηθεῖς ἰδὲ ἐγὼ μετ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τῆς αἰῶνι. τὸ δὲ, ἡσπέρηται παρεμυθῶν, εἴποι μὲν καὶ Δαβὶδ ὅτι Σαυὴλ καὶ Ἀβισαλοῦν, εἴποι δὲ καὶ οἱ θεοὶ καὶ κατὰ τὸν μαρτυρῶν ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν τρεσπῶν σφραγισμένοι.

ιβ'. **Ε**ΜΝΗΣΘΗΝ ΤΩΝ ΚΡΙΜΑΤΩΝ ΣΟΥ.] Λαμβάνων, φησὶν, εἰς τὴν τὰς ἀπ' ἀρχῆς γυμνησίαν οἰκονομίας σου, πᾶς πολλοῖς ἑαυτὸς πειρασμοῖς γυμνασθῆναι, ὕστερον ἀποδείξωσι τὸν ἑαυτὸς ὡς ἀμωδίαν ἐπιεζόμενον. ἡμῶν δὲ ἀυθις, καὶ ἡ χαλκῶν, πολλὰς ἐστὶν ἀδελφῶν τῶν νόμων σου ὡς βαβυλωνίους. τῶν δὲ παρηκολούθησι τὸν παρόντα βίον φησὶν. ἔγω γὰρ καὶ οἱ λοιποὶ. Ἄσματα μὲν μοι τὰ προσάγματ' αἰς σου εἰς τὸ πᾶν τῆς παρηκολούθησι. εἰκὸς δὲ πάντα καὶ τὸν ἡμῶν πειρασμῶν εἴπειν καὶ ἐπὶ, ὡς ζῶντες ἐπιφείροντα. ἐν ἧς ἀποφροντῶν ἀναγκαῖα τῶν θεῶν ἡ μνήμη ἡμῶν χαρῶν, ἡ ὡς βαβυλωνίους. εἰ δὲ ἐ τῆς

τῆς ἡμέρας ἀντίθετον δηλοῖ, ἐκ ἀτοπον παρὰ τὸ μὴ γὰρ καιρῶ χεῖροισι τῆς μνήμης ἢ λογίαν τῆ θεῶ, μάλιστὰ δὲ ὅτε σὸτ κύκλω ἡμῶν, καὶ οἱ πόχοι καλύπτουσιν, ὅτε μάλιστὰ ἢ ἀκάθαρτ ἐπεισερχομένη ἐπιθυμία διαταράττει τὸ ἡγμονικόν. αὐτὴ ἐν ἡ μνήμη ἀεὶ χροῖεθς ἰποῖσιν. ἢ εἰπῶν ἀνωτέρω, ἀθυμία κατέχευε με, οὐκ καὶ τὸ τῆς ἀθυμίας ἀπὸν ὑψηλείται, ὅτι τὰ διακωμῆσά σε ἐξεζήτησα. ἢ θυμῶσα ἐφ' οἷς ἐπερο καταφρονητικῶς ἔχεσι πρὸς αὐτὰ, ὡσπερ καὶ πρὸς τῶν λέγει σαφῆστρον ὅτι εἶδον ἀσωπιτῆντας, καὶ ἐξετηκόμην.

57. ΜΕΡΙΣ ΜΟΥ ΕΙ ΚΥΡΙΕ, ΕΙ ΠΑ.] Οὐ πάντων ἐστὶ μερίς ὁ κύριος, ἀλλὰ ἢ ἀσπασμοῦ τὰς ἀρετὰς, ὡς ἐν τῷ νόμῳ ἢ Λουκῶν. Κύριε γάρ, φησι, μερίς αὐτῶν. τὸ μηδὲν ἐν κακῆσθαι καὶ τὸν βίον, μερίδα ποιεῖ ἔχειν τὸν κύριον. πρὸς αὐτοὺς δὲ θεῶ λέγεται ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶ. πάντα γὰρ δὲ τὸ ἐν ὄλη καρδίᾳ τίθεισιν κατὰ τὸν νόμον. Ἀγάπη γάρ, φησι, κύριον τὸν θεόν σε ἐξ ὄλης τῆς καρδίας σε. καὶ δὲ τὸ λόγον ἦτοι, ὅτι ὑπέχευ ἐλεεῖν. διηλογοσάμην δὲ ἀντὶ τῆς, ἐδέσποτε πρὸς πρὸς ἐλάλησα ἢ ἔραξα, μὴ λογοσάμην τί λεκτίον εἶν καὶ τί πρῶκτίον, καὶ ἢ λαλητέον, ἢ σιωπητέον, ἢ καθήκυσά ἐστιν ἢ πρὸς, ἢ μὴ. αἱ γὰρ ὁδοὶ ἡμῶν ἐν ἀσπασμοῖς εἰσι καὶ ἐν πρῶξοι. πάντα ἐν, φησι, ἐσπεμδῶς ἐπὶ σὺν. καὶ ἐπέσρεψα τὰς πόδας με εἰς τὰ μαρτύριά σου, ἵνα μὴ ἔξωθῶ αὐτῶ ὁ δόλω.

58. ΗΤΟΙΜΑΣΘΗΝ, ΚΑΙ ΟΥΚ ΕΤΑΡΧΘΗΝ.] Εὐεπιή, φησι, ἱμαυτὸν καταστήσας πρὸς τὰς ἐπαγωγὰς τῶν δεινῶν, ἐκ τῆς ἀθροῦς μεταβολῆς ἐκ ὑπέμεινα ζάλλω. χροῖα δὲ, ὡς εἶρηται, τὰς ἐπιβλαῖς τῶν δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἐκάλεισεν. εἶεν δ' αὖ ἐ οἱ κακοὶ λογισμοὶ χροῖα δαιμόνων ἀεὶ πρὸς τὴν ψυχῆν, ἐκ ἐκ ἐκ ἐκ ἀπὸν ἐκ ἐκ ἐκ πρὸς τὸν εἰπόντα, ἐγὼ εἶμι ἢ ὁδοί. τούτοις τῶν χροῖοις δὲ δὲ κε τὴν θυγατέρα Ἀβραάμ ὁ σατανᾶς. εἶπερ σειραῖς τῶν ἑαυτῶ ἀμαρτιῶν ἐκαστῶ σφίγγεται. ἀλλὰ καὶ τέτων ἀεὶ ταδέντων μοι, φησι, τὴν τῶ νόμῳ σε μνήμην ἐκ ἀπῶσεισάμην, ἀλλὰ καὶ τυκὸς μίσησ, ὅτι τοῖς ἀλλοῖς ὁ ὑπὸ ἐν ἡδοῖ, ἐγὼ τὰς δικαίας σε ἡφους ἀνὸς φησὶ, διπῆλεν ὡσπερ

ΤΟΜΟΣ III.

noctem diei oppositam designet, nihil abfurdi erit: siquidem omni tempore debemus oraculorum Dei meminisse, præsertim quando tenebræ nos circumdant, & muri abscondunt, quando potissimum ingruens immunda concupiscentia perturbat rationem. Hæc igitur memoria victoriam contulit. Vel cum superius dixisset, Defectio tenuit me, nunc etiam defectionis causam edisserit, quia iustificationes tuas exquisivi. Defeci [inquit] animo quia alij eas contemnunt, sicut etiam in decursu clarius exponit dicens: Vidi insensatos, & tabescebam.

57. PORTIO MEA ES DOMINE, DIXI.] Non omnium Dominus est portio, sed eorum qui virtutes amplectuntur, ut in lege Leuitarum. Dominus enim, inquit, pars eorum. Nihil igitur in hac vita possidere, facit ut Dominum habeamus in portionem. Facies autem Dei dicitur figura substantia eius. Vbique autem illud in toto corde ponit iuxta legem. Dilige enim, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Secundum eloquium verò tuum: id est, quia promissisti misereri. Cogitavi autem: id est, Nequaquam temerè locutus sum egive, non considerando quid dicendum quidve agendum foret, & utrum loquendum, an silendum, & an conueniens esset actio, nec ne. Vix enim nostræ in cogitationibus atque in actionibus versantur. Omnia igitur, inquit, consideratè faciebant. Et conuersti pedes meos in testimonia tua, ne extra illa incederem.

60. PARATUS SUM, ET NON SUM TVRBATUS.] Cum memetipsum, inquit, erga rerum tristium impetus paratum reddidisset, ex inopinatâ irruptione tempestatem minimè perpeffus sum. Funes autem, ut dictum est, dæmonum hominumque insidias appellauit. Ceterum prauæ quoque cogitationes fuerint funes dæmonum qui animam circumplectuntur, nec eam liberè abire permittunt ad eum qui dicit, Ego sum via. Hisce funibus filiam Abrahæ satanas illigauerat. Si quidem catenis suorum peccatorum unusquisque constringitur. Cum autem, inquit, hi funiculi me circumdedissent, legis tuæ memoriam minimè excussi, sed mediâ quoque nocte, quando alijs somnus voluptati est, ego iustas tuas sententias celebrare perrexi, sicut

G g g

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Vet. i. 58.

HEB.
Deum solo-
rum probor-
um portio
est.

Hebr. 1. 3.
Deut. 6. 5.
Matth. 12.

Considera-
re omnia
agenda.

Funes dæ-
monum
sunt prauæ
cogitatio-
nes.

Ioan. 14.

Prou. 5. 22.

&

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Act. 16.
Quis sit
particeps
timentium
Dominum.
Hebr. 3,
14.

& Paulus & Silas faciebant. Symmachus au-
tem pro *particeps* dixit *coniunctus*, Syrus
verò *amicus*. q.d. Auersans eos qui legibus
tuis repugnantia gerebant, focius eram &
familiaris ijs qui tua magni faciebant. Cete-
rùm vir perfectus quidem particeps est Chri-
sti, iuxta Paulum: *Participes enim*, inquit,
Christi effecti sumus. Sed hic quasi initium
fecerit, ait se esse participem timentium Do-
minum; non simpliciter autem timentium,
sed eorum qui propter timorem mandata
custodiunt. Timoris enim Dei indicium est
obseruatio mandatorum. Verùm particeps
timentium etiam fuerit ipsemet iustus.

64. MISERICORDIA TVA DO-
MINE PLENA EST TERRA.] In om-
nes, inquit, affatim misericordiz fontes pro-
fundis, & non inducis iram per singulos dies,
ferens eos qui nuptias perfodiunt, sanguine
contaminantur, aliena sibi vendicant, &c.
Hacce clementiâ me quoque dignum fa-
ciens, iustorum tuorum scientiam mihi
largire.

καὶ Παῦλος ἔ Σίλας ἐποίησαν. ὁ δὲ Σύμ-
μαχος ἀντὶ τῆ μέτοχου συνημιμέτου
εἶπεν, ὁ δὲ Σύρος φίλος. οἶον τῶν τ'α-
ναστία τῶν νόμων σε διαφωραττομένην
νοσηζόμενον, κοινωνὸς ἦμεν καὶ φίλος
τῶν ᾧ πολλῶ ποιημένων τὰ σά. ἀλλ'
ὁ μὲν τέλει μέτοχος ἔστι χειρῶ, κατὰ
Παῦλον μέτοχοι γάρ, φησι, Χριστῶ γαρο-
ναμῶ. ἔτι δὲ ὡς εἰσαγόμενον μέτο-
χον, λέγει εἶναι ἑαυτὸν τῶν φοβεμένων τὸν
κύριον. ἐχ' ἀπλῶς δὲ τῶν φοβεμένων,
ἀλλὰ τῶν διὰ τὸ φοβεῖσθαι φυλασσόντων τὰς
ἐντολάς. δείγμα γὰρ φόβου θεοῦ ἢ τῶν ἐντο-
λῶν φυλακῆ. ὁ δὲ μέτοχος τῶν φοβεμέ-
νων καὶ αὐτὸς ἀν' εἴη δίκαιος.

ξδ'. ΤΟΥ ΕΛΕΟΥΣ ΣΟΥ ΚΥΡΙΣ ΠΛΗ-
ΡΗΣ Η ΓΗ.] Πλεσίως ἐκχεῖς, φησι, ὅτι
πάντας τὰς τῆ ἕλεος πηγὰς, καὶ ἐκ ἐπα-
γεις καθ' ἑκάστου ὁργῶ, φέρων γάμεις
διορυττομένης, αἵματι μαινομένης, σφε-
πεζομένης τῇ ἀλλοθρία, καὶ τὰ λοιπά.
τέτε καὶ ἀξιώσας, τῶν σῶν δικαίων τῶν
γαδσῶ μοι χάρισται.

C A T E N A P A T R V M.

ZAIN.

49. MEMOR ESTO VERBORVM
TVORVM.] ORIGENIS. Ac
quale est verbum, cuius petit il-
lum esse memorem, nisi vt cum illis sit, iux-
ta promissionem quam ipsis dederat, quæ &
illis consolationi erat in persecutionibus.

Verbum
Dei spem
affert.

THEODORI. Verbum appellans pro-
missiones, excitasti nos ad sperandum in te,
& ad pericula ingruentia contemnenda. Cùm
autem cælestia desiderando, & æterna qua-
rendo decertauerim, horum postulo remu-
nerationem.

ANONYMI. Septuaginta, *Reuiuificabi
me*. Hæc, inquit, spes tua mihi à verbo tuo
infusa excitauit, & consolata est me, & spem
suppeditauit in qualibet re solatium tuum
mihi adfore, licet mortis periculum ingruerit,
licet morbus, licet persecutio, licet iactura
facultatum.

Spes vita
æterna me-
detur om-
nibus affi-
ctionibus.

50. HÆC ME CONSOLATA EST
IN HUMILITATE.] ORIGENIS. Hoc
solum, inquit, satis est ad nos in omnibus af-
flictionibus consolandum, quòd veræ vitæ
promissionem habeamus. Hæc igitur nobis

μὲν. ΜΗΘΗΤΙ ΤΩΝ ΔΟ-
ΓΩΝ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ. Καὶ ποῖ ὁ λόγος,
εἰ μηδὲν αὐτὸν ἀξιοῖ, ἢ τὸ εἶ μετ' αὐτῶν,
καθ' ἡ δὲ δάκων αὐτοῖς ἐπαγγελίαν, ἢ τις καὶ
ᾧ ἀκλήσας αὐτοῖς ἐν τοῖς διαγμοῖς ἐχρήστο.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Λόγον χρηματίσας
ἐπαγγελίας, ἀνεπέρσας ἡμᾶς ὅτι τὸ ἐλ-
πίζειν ὅτι σοι, καὶ καταφρονεῖν ὅτι ἐπιση-
κότων. ἐπεὶ δὲ τὰ ποθεῖν τὰ ἐπισημία, καὶ
ζητεῖν τὰ αἰώνια ἠγωνισάμεν, ἀπαιτῶ
τέτων τῶν ἀνταπόδοσι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ ἐβδομήματα, ἀναζωώσας
με. αὐτῆ, φησὶ, ἢ σὲ ἐλπὶς ἐγνηομένη μοι
ὑπὸ τῆ σὲ λόγῳ παρεκάλεσε, ἔ παρεμβή-
σατό με, καὶ ἐλπίδα ὑπέτεφνε εἰς τὸ ἐκὰς ὅτι
μοι ἢ ᾧ σὲ προσεγγίνωσθαι ᾧ ἀκλήσας,
καὶ θανάτου δοκιμῆ ἐπίη, καὶ νόσος, καὶ
διαγμοῖς, καὶ ὅτι ὑπαρχόντων ἀπώλεια.

ΑΥΤΗ ΜΕ ΠΑΡΕΚΑΛΕΣΕ Μ
ΕΝ ΤΗ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΙ.] ΩΡΙ-
ΓΕΝΟΥΣ. Μόνον, φησὶν, ἰκανὸν ἡμᾶς ἐν
ταῖς κακώσεσι ᾧ ἀκλήσας, τὸ ζῶν
ἀληθινῶς ἔχον ἐπαγγελίαν. ταῦτ' ἐκ ἡμῶ
ἐπιτε-

ἔπιπέσοι. εἰ γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον ἐν
Χριστῷ ἠλπιότις ἐσμεν, ἐλπιότεροι πάν-
των ἀνθρώπων ἐσμεν, ὅτι κακίμεθα νικῶ-
ντες καὶ ἐκ ἐπιελπίδι μελλούσης ζωῆς. Ζωὴ δὲ
ἢ μέλλουσα ἔστιν ἀναζώσις, καὶ οὐ τὴν
ψυχῇ ἰδίᾳ ζωὴν, ἀλλ' ἀναζωὴν ἢ μετὰ
τοῦ σώματος εἴπερ ἐκ ἀνθρώπου ἢ ψυχῆ. εἰ γὰρ
ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτοῦ ζωὴν τὸ ἀληθὲς εἶχε τὸ
ζωὴν, ἐκ ἀναζώσεως ὁ πνευματικὸς ἰδέει-
το. διὸ καὶ ὁ κύριος τὴν περὶ τῆς ζωῆς
ζωὴν εἶπεν, ὡς ἔπειτα τὸ ζῆν ἔχοντας, πάλιν
ἔσονται ἐν δυνάμει τοῦ ζῶσαντος, καὶ
ἀπολαύσαντες φησὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ τῆς
ἀναζώσεως τύχοιεν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ζῆν λογικῶ-
ν ψυχῶν ἢ ἑαυτοῦ ζωὴν ὡς τὸ λόγιον τῆ
θεοῦ, ἢ τοῦ σώματος ἢ τοῦ πνεύματος ὡς
ἢ τῆ ἀνθρώπου ψυχῆ. καὶ τὸ αὐτὸ εἶπεν
τὰ τῆ ζωῆς. ταῦτα δὲ ἔστι τὸ σω ἀρετῆ ζῆν
ἐστῆναι, καὶ ταῦτα δὲ ἐν τῇ αἰώνιᾳ ζωῇ
κληρονομεῖν.

51. ΤΗΕΡΒΕΛΙΝΙΚΩΒΕ ΑΓΕΒΑΝΤ
V S Q V E V A L D E .] ΤΗΕΟΔΩΡΙ. Δὴ
superbi non simpliciter, sed valde etiam ini-
quē agerent, ego ne in minimo declinaui à
lege tua, sed in ea vitam institui: superiorem
animi portionem conservaui, ne occultum
aliquid in corde meo verbum esset iniquum.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῶν ἐπιερόδων
ἀλαζονειῶν κατὰ τὴν νόμον τῆ
βίβλου αὐτῶν. ἐγὼ σφόδρα σὺν φυλακῇ
ἀπὸ φειχόμενος, μηδὲ κατ' ἄλλο κλη-
ρονοῦν τὴν ζωὴν αὐτῶν συγκατάθετον ἀν-
τιχόμενος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Παρομοίαν ἕως σφόδρα,
τετίστιν ὑπερβάλλουσαν, τὸ μὴ μόνον αὐτῶν
τῶν ὑπερβαίνει τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τὴν
ἀλλὰ ἐρεθίζει ἐν τῇ σκότητι καὶ χλευά-
ζει τὴν ζωὴν καὶ τὸν νόμον ὁ φρονητικὸς
ἀναγκάτως ἐπίσταν.

52. ΜΕΜΟΡ ΦΥΙ ΙΥΔΙΟΡΙΥΜ
ΤΥΟΡΙΥΜ.] ΤΗΕΟΔΩΡΙ. Adhuc affe-
ctum iusti consideremus, memores iudicio-
rum Dei quæ à sæculo & vsque in sæculum
vnicuique reposita sunt: consolatur, & tristi-
tie turbationisque expers manet atque ait:
Non sunt condigna passionēs huius temporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡς ἐποίησας πάλαι τοῖς ἀδι-
κῶσι τὴν Ἰσραὴλ μνημονώσας κειμήτων, πα-
ΤΟΜΟΥΣ ΙΙΙ.

perface. Nam si in hac vita solum in Christo
sperauerimus, miserabiliores sumus omni-
bus hominibus: sed quod modò affligamur
& non propter spem vitæ futuræ. Vita au-
tem futura est reuivificatio, in quantum ani-
mam propriam vitam, non veram esse disci-
mus: siquidem anima non est homo: Si enim
in vita secundum seipsam haberet vitæ veri-
tatem, is qui mortuus est nequaquam corpus
haberet resurrectione. Quapropter etiam
Dominus defunctos Deo vivere dixit, tam-
quam qui nondum vitam habeant, nisi in
virtute Dei viuificantis, atque illos perisse,
nisi composites fiant resurrectionis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Nihil aliud facit animum
rationalem suam ipsius vitam vivere nisi elo-
quium Dei, dum intelligitur & suscipitur in
animam hominis: secundum hoc augentur
etiam ea quæ ad vitam pertinent. Hoc au-
tem est hic cum virtute viuere; postmodum
vero æternam vitam hereditare.

51. SUPERBELINIQUE AGEBANT
V S Q V E V A L D E .] ΤΗΕΟΔΩΡΙ. Dum
superbi non simpliciter, sed valde etiam ini-
quē agerent, ego ne in minimo declinaui à
lege tua, sed in ea vitam institui: superiorem
animi portionem conservaui, ne occultum
aliquid in corde meo verbum esset iniquum.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Cum hi qui peruersâ opinio-
ne imbuti sunt contra legem tuam insolentes
agerent eam traducendo; ego eius obserua-
tioni valde attendebam, meum erga ipsam
affectum ne vel ad modicum titubare per-
mittens.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Iniquitatem vsque valde,
id est excessiuam, non solum legem aliquam
transgrediendo, verum etiam alios instigan-
do per scommata & irrisiones eorum qui se-
cundum legem viuunt; quomodo hic Pro-
pheta necessariò intellexit.

52. ΜΕΜΟΡ ΦΥΙ ΙΥΔΙΟΡΙΥΜ
ΤΥΟΡΙΥΜ.] ΤΗΕΟΔΩΡΙ. Adhuc affe-
ctum iusti consideremus, memores iudicio-
rum Dei quæ à sæculo & vsque in sæculum
vnicuique reposita sunt: consolatur, & tristi-
tie turbationisque expers manet atque ait:
Non sunt condigna passionēs huius temporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Memor iudiciorum quæ
olim Israël iuriā irrogantibus fecisti, con-
solatus

CATE-
NA DA-
TRVM.

Eloquium
Dei vitam
dat anima.

Iusti con-
stantia in
legis obser-
uatione.

Iustus sem-
per memor
est iudicio-
rum Dei.

Rom. 8,
12.

CATE-
NA PA-
TRVM.

folatus sum, sciens me quoque in persecu-
tionibus minimè derelictum iri, & vt om-
nia secundum Dei iudicium hominibus
eueniant.

§3. DEFECTIO TENVIT ME PRO
PECCATORIBVS.] ORIGENIS. Inter
peccatores alij quidem sine lege peccant;
quòd neque legum principium edocti sint;
alij verò in lege, illam violando.

1. Cor. 12,
26.
Ob aliorum
quoque
peccata ho-
lendum.

ΔΙΔΥΜΙ. Nam si quid patitur unum
membrum, compatiuntur omnia membra; siue
glorietur unum membrum, congrudent om-
nia membra. Itaque etiam dum fratres nostri
peccant tristari oportet, ed quòd sint istius-
modi, & ita affici sicut hic sanctus.

ANONYMI. Peccatori quidem ridicula
solet esse religio: at viro religioso formidabilis
est iniquitas, quia formidabile eius supplicium
prouidet.

Hebr. 11,
13.

§4. CANTABILES MIHI ERANT IUSTIFI-
CATIONES TVÆ.] ORIGENIS. Locum pere-
grinationis appellat vitam presentem; iuxta
illud, *Confidentes quia peregrini & hospites
sunt super terram.* Cum itaque psallerem
iustificationes tuas recreabar, & mandati de-
fiderium ne somno quidem locum dabat.

THEODORI. Ceterum, inquit, hæc sola
mihi consolatio est, quod respiciam ad iudi-
cia tua; mihiq; recreationi sunt præcepta
tua cantico accommodata, & concentu ad
lætitiâ prouocantia, & hoc solum bonum
reputabam, utpote in peregrina & aliena
commoratione constitutus, quæ nil reuera
boni habere possit. Peregrino enim domus
exoptabilis est, & antequam ad eam redeat,
omnia molesta.

Tempore
tentationis
maximè
tenouanda
Dei memo-
ria.

§5. MEMOR FVI IN NOCTE NOMINIS
TVI.] ORIGENIS. Omni quidem tempore
indigemus memoriâ oraculorum Dei, maxi-
mè autem cum tenebræ in circuitu meo sunt,
& muri me contegunt, quando ingruit impu-
ra concupiscentia, & superiorem animæ por-
tionem conturbat. Tunc enim necesse est
meminisse eloquiorum Dei, vt seruemus le-
gem eius quæ est de temperantia.

ΔΙΔΥΜΙ. Quamobrem in nocte? Quia
tunc potissimum prauæ cogitationes animam
quiescentem solent obruere, atque aliæ qui-
dem fornicationem, aliæ verò furtum, aliæ
verò aliud quid simile, quippe isto tempore

μικλήθην, εἰδὼς ὡς εἶδε αὐτὸς ἐν τοῖς
διωγμοῖς ἐγκαταλειφθήσομαι, καὶ ὡς πάντα
καὶ θεῷ κελίον τοῖς ἀδιανοήτοις συμ-
βαίνει.

γ'. ΑΘΥΜΙΑ ΚΑΤΕΣΧΕ ΜΕ
ΑΠΟ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ.] ΩΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ. Ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν οἱ μὲν αἰόμως
ἀμαρτάνουσι, τὸ μὴδὲ τ' ἀρχῆν παρεθῆναι νό-
μων οἱ δὲ ἐν νόμῳ, τὸ ὄψομαι αὐτοῖς.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἴτε γὰρ πάσχει ἐν μέλῳ ὁ, συμ-
πάσχει πάντα τὰ μέλη καὶ ἐὰν δοξῆται ἐν
μέλος, συχαίρει πάντα τὰ μέλη, καὶ ὅτι τοῖς
ἀδελφοῖς ἐν ἡμῶν τοῖς ἀμαρτάνουσι λυπεῖται
καθήκει, ὅτι τοῖστί ἐἴσι, καὶ ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ
τὸν ἄγων τῆσσι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ μὲν ἀμαρτωλῶν γὰρ
λαῖον ἢ θεοῦ ἢ θεοσέβεια. τὸ δὲ θεοσεβεῖ
φεικτὸν ἢ ὀφρονομία, διότι θεωροῦν τὸ φο-
βεῖν τῆς πικρίας.

δ'. ΨΑΛΤΑ ΗΣΑΝ ΜΟΙ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩ-
ΜΑΤΑ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τόπον πατρι-
κίας τὸν παθόντα βίον φησὶ καὶ τὸ ὁμολο-
γήσαντα ἐπὶ ζῶντι καὶ παρπέδημι εἰσὶν ἐπὶ
τῆς γῆς. ψάλλον ἐν ταῖς δικαιομασίαις σου
ἠψευδομένη, καὶ ἡ ὀπίσθια τῆς ἐπιτολῆς
εἶδεν τὸ ὕπνον χάραξ ἰδίους.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐμοὶ δέ, φησὶ, καὶ ὄψομαι
μόνη, τὸ πρὸς τὰ σα βλεπῆν κελί-
ματα καὶ δύσιν τὰ πρὸς ἀγμάτα σου δι-
ωδῆς ἀναλαμβάνουσα, καὶ εἰς ἀφορεσίαν
ἄγοντα τῆ μελωδία, καὶ τῆτο μόνον ἀγαθὸν
ἠησαμένω, ὡς ἐν ζῶντι καὶ ἀλλοφῶρα κατοική-
σῃ, καὶ μὴδὲ ἀγαθὸν ἔχον ἀληθῆς διω-
μήν. διότι τὸ ζῶν τὰ οἴκοι ποθεῖται,
καὶ πρὸ τῆς εἰς ταῦτα ἐπαρόδε, πάντα
λυπεῖται.

ν'. ΕΜΝΗΣΘΗΝ ΕΝ ΝΥΚΤΙ ΤΟΥ ΟΝΟ-
ΜΑΤΟΣ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Παντὶ μὲν
καιρῷ χηρίζομεν τῆς μνήμης τῆς λογίων τῶ
θεοῦ, μάλιστα δὲ ὅτε σκότος κύκλω μὲν, καὶ οἱ
τοῖχοί με καλύπτουσιν, ὅτε εἰσέρχεται ἡ ἀκαθαρ-
τῶν ἐπιθυμία, καὶ ταρῆσθαι τὸ ἠγμῶνιστον.
τότε γὰρ ἀναγκάζον ὅτι μνηστῆς τῆς λογίων
τῶ θεοῦ, ἵνα φυλάξωμεν τὸν νόμον τῶ θεοῦ
τὸν πρὸς σὺν φροσύνης.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὴν χάραξ ἐν νυκτί, ἔπειδὴ
τότε μάλιστα οἱ ποθεοὶ τῶ λογισμῶν χολα-
ζῶσι τῆ ψυχῆ εἰσάσασθαι ἐπιτίθεται, καὶ οἱ
μὲν αὐτῶν πορείαι, οἱ δὲ κλοπῆν, οἱ δὲ ἄλλο
ποιεῖτον, ὡς καὶ τῶ καιρῶ συμβαλλομένων
πρὸς

προς τὸ ἔργον, ἕκαστα τῶν εἰρημῶν ὑποβάλλουσιν.

55. ΑΥΤΗ ΕΓΕΝΗΘΗ ΜΟΙ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὴν γραφὴν λέγει τὴν θεόπιδεσσι, αὐτὴ γὰρ τῶν δικαίων ἐλέγχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ γὰρ, ἐπειδὴ τῆ μελέτη θεωρητικοὶ κατόρθωσιν. ὅθεν αὐτὴ ἐκζητεῖν τὰ δικαιώματα λέγει, ὡς μὴ παρήργως αὐτὰ μελετῆσ. τοιαύτην οἱ λόγιοι τῶν ἐρημολογῶν ἀντὶ τῶν ἐκζητήσεων διατήρησα γραφίσαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν ἐμνήσθη εὐτυχίᾳ ἢ ὁνόματός σου ἐκ ἐστὶ γὰρ ὅτι ἐκ ἐκζητήσεως τὰ δικαιώματα, ἐκ παντὶ δὲ καιρῶν ἐμνήσθη. Ἐμακάριοι ὅστις ἐν παντὶ καιρῶν ζητεῖν τὰ δικαιώματα τῷ θεῷ, ἵνα καὶ ταῦτα ποιῶντες, ἐκ χειρῶν Ἰησοῦ, ἀπὸ ἀληθινῆς δικαιοσύνης, δικαιοθῶμεν.

56. ΜΕΡΙΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΚΥΡΙΕ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ νότος ἀνάμνηστος τοῖς βιωτικοῖς πράξεσιν, ἢ κινεῖται ἔχων μερίδα ἐπὶ γῆς, μήδ' ἐν τῶν θείων τὰ ποιῶντα, ἀλλ' ἀρκέμενος ἀντὶ πάντων τῶν κυρίων, ἐρεῖ μερὶς μου κύριος. τύπτει δὲ ἀκολουθεῖ λέγειν· Εἶπα φυλάξααδ τὸ νόμον σου, τρεῖς τὸν πνεύματι σου πρὸς τὸν Πάυλον λέγει· Οἶδαυρ δὲ ὅτι πνεύματός σου ὅστις ὁ νόμος, καὶ τὰ ἔργα. πῶς γὰρ ἐφυλάξουσιν τὸ νόμον ἢ τὰς ἐπιτάχων τῶν κυρίων, οἱ μερίδα αὐτῶν ἔχοντες καὶ τὰς ἀδικίας, οἷς διηγόρευται κινεῖν κατὰ τὴν καὶ τὸν βίον. λέλεκται γὰρ τοῖς ἀδικίαις καὶ τοῖς ἰερῶσιν ὑμῶν Ααρὼν· Οὐκ ἔστι μερὶς ἐδὲ κληρονομία ἐν τοῖς ὑμῶν Ἰσραὴλ, διότι κύριος μερὶς αὐτῶν.

57. ΕΔΕΗΘΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πρόσωπον θεῷ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ὡς πολλάκις εἶρηται. ὁ ποῖνος δὴ τῆ καρδία ἐπίεικτον τῶν κυρίων, ὅπως καθεστῶσιν αὐτῆ γρηγορήθῃ θεωροῦν αὐτὸν, καὶ ἐκ τῶ ἀπνίξεν αὐτῶ ἐλεηθῆ, καὶ τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας εἶποι αὐτὸς ταὶ συγκείμενα ρητά. ὅθεν δὲ πηλίκον ὅστις ὁ ὁνόματι τῶν θεῶσιν τῶν θεῶν Ἰησοῦς σε διδάξεται λέγει· Μακάριοι οἱ καθεσθῶσιν τῆ καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψοντα.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Κεῖσθ τὸν ἕλεος αὐτοῦ γίνεσθ, καὶ μὴ ὄφρανομως. τῶ λογίω σε, φησὶν, ἐλεήσον με καὶ τὸ ὄλογον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ, ἐλεήσον με καὶ τὸ λόγιον σε, εἶποι καὶ σωστὸς ἄρρωστος τῶ ἱατρῶ, ὡς ἡ τέχνη διαγορεύει θεράπεισον.

operi suffragante, singula eorum quæ dicta sunt suggerunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

56. HÆC FACTA EST MIHI.] ORIGENIS. Scripturam intelligit diuinitus inspiratam. Hæc enim iusto non solum dicitur, sed etiam fit, quia meditationi adiungit executionem; unde etiam eius iustificationes exquirere perhibetur, ut qui minimè obiter illas meditetur. Etenim reliqui interpretes pro exquisivi scribunt obseruavi.

THEODORI. Hæc memoria est quâ memor fui in nocte nominis tui: numquam enim non exquisivi iustificationes tuas, sed in omni tempore earumdem memor extiti. Atqui beatum est in omni tempore querere iustificationes Dei, ut secundum illas facientes, in Christo Iesu, qui vera iustitia est, iustificemur.

57. PORTIO MEA ES DOMINE.] EUSEBII. Is qui rebus secularibus nuntium remittit, & nullam in terra partem habet, neque istiusmodi desiderat, sed præ omnibus contentus est Domino, dicet: *Portio mea Dominus*. Huic autem competit dicere: *Dixi custodire legem tuam*, scilicet spiritualem: de qua Paulus ait: *Scimus enim quod lex spiritualis est*, &c. Quomodo enim non custodient legem vel mandata Domini, qui ipsum habent in portionem sicut Leuitæ, quibus præceptum est ut nihil in vita possiderent. Dicitur enim Leuitis ac Sacerdotibus filijs Aaron: *Non est pars neque hereditas in filijs Israël, quoniam Dominus pars eorum*.

HETH.
Dominus
est portio
eorum qui
serrena con-
sentiant.

Rom. 7,
14.

Num. 18,
20.

58. DEPRECATUS SUM FACIEM TVAM.] ORIGENIS. Facies Domini est figura substantiæ eius, ut sæpius dictum est. Qui igitur toto corde Dominum desiderat, ut illo iam puro effecto ipsum contempletur, & ex eo quod in ipsum intuetur misericordiam consequatur, secundum rationem disciplinæ eius proposita verba dicere poterit. Considera autem quantus sit is qui videtur; facies Dei Iesus ipse te doceat dicens: *Beati mundo corde, quoniam ipse Deum*

Facies Do-
mini est fi-
gura sub-
stantiæ eius.

Matth. 5.

THEODORI. Misericordiam petit fieri iudicio, & non iniquè. Eloquio tuo, inquit, miserere mei secundum quod conuenit.

ANONYMI. Illud, *Miserere mei secundum eloquium tuum*, dicere possit etiam sapienter infirmus Medico, *Ut ars exposcit cura*.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Nam is à quo petitur nouit misericordiæ modum ac formam. Sæpè igitur castigatio- nis modum tenet, & pœna fit benignitas siue clementia.

*Omnia
consideratè
agenda.*

59. COGITAVI VIAS TVAS.] ORIGENIS. Id quod dicit est eiusmodi: Numquam præcipitanter locutus sum, nullâ ratione prius habitâ, loquendumne mihi, an tacendum esset. Numquam temerè aliquid egi, nisi prius examinassem, essetne illa actio decens: nam viæ nostræ in cogitationibus vel ratiocinationibus sunt atque actionibus posite. Dicit igitur: Omnia consideratè feci, ob idque ambulans conuertitur pedes meos in testimonia tua, ne extra testimonia Dei ambularem, cum omne consilium meum de mandatis tuis penderet.

Rom. 8,
35.

60. PARATVS SVM, ET NON SVM TVRBATVS.] ANONYM. Si exercitati, si præparati, si quodammodò instructi fuerimus, minimè turbabimur à virtutibus aduersis, quæ nos oppugnant, ne mandata Dei custodiamus. Istiusmodi cum esset Apostolus, dixit: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio? &c.*

*Funes sunt
prauæ cogi-
tationes &
peccata.*

61. FUNES PECCATORVM CIRCVMPLEXI SVNT ME.] THEODORI. Et quales funes, nisi prauæ cogitationes, & malignæ virtutes quæ ipsas suggerunt, quibus à diuino statu deijcere conantur; verumtamen incassum concidit studium illorum qui iusto funes circumplexere moliuntur, quando mens legis studiosè memor exiterit.

ORIGENIS. Funes appellantur peccata quæ sibi inuicem implexa sunt. Nam qui peccatum sibi proponunt, propter illud etiam aliud attexere compelluntur: quemadmodum David propter fornicationem etiam cædem adiecit: Cain propter fratricidium adiunxit mendacium. Verumtamen his circumplexum ait se legis non omnimodè oblitum fuisse, quandoquidem ad pœnitentiam respiciens, & conuersus, funem peccati abrupit.

*Notandum
exemplo
Dauidis &
Apostolo-
rum.*

Act. 16.

62. MEDIA NOCTE SVRGE B A M.] DIDYMI. Propheta hoc ait volens ostendere, se numquam nocturnas preces neglexisse, sed in ipsa somni dulcedine surrexisse. Ceterum Apostolos quoque reperies hoc ipsum in Actis fecisse. Nam Paulus & Silas mediâ nocte orantes hymnum Deo recitarunt, ceterique vincti ipsis

ὁ γὰρ αἰτέμεν ὁ οὐδὲ τῆ ἐλπίς ἢ τρέπον. πολ-
λάκις γέν παιδείας παρηματῶνται τρέ-
πον, ἔ γίνεται φιλαθεροπία ἢ πικροεία.

18. ΔΙΕΛΟΓΙΣΑΜΗΝ ΤΑΣ ΟΔΟΥΣ ΣΟΥ:]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ λέγει πῶς πέν ὅτιν· Οὐδέ πο-
τι παρηματῶς ἐλάλησαι, μή λογισάμεν ὅ-
τι παρηματῶν, εἰ λαλητήσιν μοι ὅτιν, ἢ σκοπήσῃσιν.
ἔδῃ ποτε παρηματῶς τί παρηματῶν, μή λογισά-
μενος, εἰ παρηματῶν ὅτιν ἢ παρηματῶν· αἱ γὰρ ὁδὸν
ἡμῶν ἐν δὲ λογισμοῖς εἰσι καὶ ἐν παρηματῶσι.
Φυσὴν ἔν· πάντα παρηματῶν μετῶν ἐποίησα, ἔ-
δῃ τῶν ἐπιπέρεψα ὁδὸν ὅτιν τῶν πόδας μου εἰς
τὰ μαρτύρια σου, ἵνα μή ἔγωγε ἔγωγε μαρτυ-
ρίαν τῶ θεῷ ὁδῶν, πᾶσαν τὴν ἐμὴν γλώ-
σσην εἰς τὰς σοῦς ἀναθείς ὁδῶν.

19. ΗΤΟΙΜΑΣΘΗΝ, ΚΑΙ ΟΥΚ ΕΤΑΡΑ-
ΧΘΗΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ ἠσκήσαμεν, εἰ ἠτοί-
μασαμεθα, εἰ οἰνεῖ τρέπον καὶ λογισμῶν ὁδῶν-
μεθα, ἔ παρηματῶν μεθῶν ἔν· ἢ ἀσκήσαμεν ὁδῶν
δυναμῶν, ἢ ἀσκήσαμεν ὁδῶν ἡμῶν, ἵνα μή
φυλαξώμεν τὰς ἐντολάς, τῶ θεῷ. πάντες ὡν ὁ
Ἀποστόλος, ἔλεγε· Τίς ἡμεῖς χεῖρὸς ἀπὸ τῆς
ἀγάπης τῶ χεῖρῶν; Ἐλπίς, ἢ ἐπιπέρεψα, ἢ
διωγμὸς; καὶ τὰ ἔγωγε.

20. ΣΧΟΙΝΙΑ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΠΕΡΙΕΠΛΑ-
ΚΗΣΑΝ ΜΟΙ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Καὶ τίνα σχοῖνια,
ἢ οἱ ποιητοὶ δὲ λογισμοῖ, καὶ αἱ ὑποβάλλουσαι
τάς ποταμῶν δυναμῶν, εἰ ὡν τῆς καὶ θεῷ
σάσως ἐπιπέρεψα καταβάλλω· ἀλλ' ἀσκή-
σαμεν ἢ ἀσκήσαμεν ὅτιν παρηματῶν τῶν
δικαίω, εἰτιν ἢ ἐν τῶν ἀσκήσαμεν δὲ λογισ-
μοῖν τῶ νόμου.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Σχοῖνια τὰ ἐπάλληλα καὶ τὰ
συμπλεγματῶν ἀμαρτήματα λέγει· οἱ γὰρ
ἀμαρτίας παρηματῶν, πλῆθος δὲ αὐτῶν καὶ
ἀλλῶν ἀναγκαζόν· ὡσπερ ὁ Δαβὶδ δὲ ἢ
πορείας ἐ τὸν φόνον παρηματῶν ὁ Κάλω δὲ
ἢ ἀδελφοκτονίας ἐπισυνῆψε τὸ ψεύδος· ἀλλ'
ἔδῃ τέτοιον παρηματῶν αὐτῶν τῶ θεῷ
νόμου φησὶ ἐπιπέρεψα πάντως· ὅτι παρηματῶν
μετανοίας ἰδῶν, καὶ ἐπιπέρεψα, τὸ σχοῖνον τῆς
ἀμαρτίας ἔρηψεν.

21. ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΟΝ ΕΒΕΓΕΙΡΟΜΗΝ.]
ΔΙΔΥΜΟΥ. Δεῖξαι βυβλόμενος ὁ παρηματῶν, ὅτι
ἔδῃ ποτε ἀμελεῖ νυκτερινῆς παρηματῶν, ἀλλὰ
παρ' αὐτὸ τὸ λογισμῶν γλυκῶν ἢ ὕπνου δὲ λογισ-
σα, τέτο φησὶ. Εὐρήσας δὲ ἐ τῶν Ἀποστόλων
ποιούντας ἐν ταῖς παρηματῶν τὸ αὐτό. καὶ γὰρ τὸ
μυστικῶν ὁ Παῦλος ἐ ὁ Σίλας ὕμνει ἢ θεῷ
παρηματῶν ἡμῶν, ἐπικρατῶν δὲ αὐτῶν καὶ οἱ
δῆσοι.

δέτμοι. καὶ γὰρ τὸ μισονύκτιον καὶ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἐπεργάζονται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ μισονύκτιον ἐξεγείρωμαι, φησι, μίσπας τῆς ἐξομολογείας ὅτι τὰ κείμενα εἰς δικαιοσύνης σου καὶ λέγω ὅτι ὁ ἀπειράσιμος μοι καιρὸς ἐστὶν ὃς ἐπιπέσσει μοι. Καὶ γὰρ ἡμέρα ἐστὶ τῆς διαγωγῆς ὃς δὲ καιρὸς μοι τῆς πειρασμῶν ἢ νύξ ἐστίν. ἀκμαζόντων ἐν μοι τῆς πειρασμῶν, ἐκ ἡμῶν αὐτῶν ἀλλὰ τῆς λόγου ἡμῶν καὶ διήγησέ μου τῆς ψυχῶν, τῆς ἐξομολογήσασθαι σοὶ νομῶν δὲ τὰ ἀμαρτήματα ἢ τῆς δωχαρισίας. ἀμφοτέρω γὰρ σημαίνει ἢ λέγει.

Ξγ'. ΜΕΤΟΧΟΣ ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΠΑΝΤΩΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὁ μὲν τέλει Χειρὲς αὐτῶν εἰν μέτεχον καὶ τὸ εἰρημῶν μετόχοι γὰρ τῆς Χειρὲς γυρόμενον. ὁ δὲ παρῶν εἰσαγόμενον τῆς φοβημένων τὸν κύριον μέτοχον ἑαυτὸν εἶν λέγει. ἐκ ἀπλῶς δὲ τῆς φοβημένων, ἀλλὰ τῆς δὲ τὸ φοβείας φυλάσσοντων τὰς ἐπιτολάς τῆς Θεοῦ. δεῖγμα δὲ τῆς Θεοῦ φόβου ἢ τῆς ἐπιτολῶν φυλακή. μέτοχον ἐν νοήσασθαι τῆς φίλον καὶ κοινωνῶν. ὁ φησι ὁ Ἐκκλησιαστής. Ἐὰν πείσῃ ὁ εἰς, ἐγγεῖται τῆς μέτοχον αὐτῶν. μήποτ' ἐν τῆτο βέλεται λέγειν ὅτι φίλον καὶ κοινωνός εἰμι πάντων τῶν φοβημένων τὸν κύριον καὶ φυλάσσοντων τὰς ἐπιτολάς αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐὰν πῶς ἢ τέλει καὶ δίκαιος, συμπαθὴς ἔσαι πρὸς πάντα ἀδελφὸν τῶν πιστώντων, ὡς ἐν μηδενὶ αὐτῶν πεχωμένης. ἀλλ' εἰσὶ πῶς ἑσθ' τὰς φοβημένους, οἱ φυλάσσοντες τὰς ἐπιτολάς. ὅπως εἰσὶν οἱ ἐν ἀγάπῃ πλεονεκτῶντες, μέτοχοι ὄντες τῆς ἀγάπης τῆς Θεοῦ.

Ξδ'. ΤΟΥ ΒΛΕΟΥΣ ΣΟΥ ΚΥΡΙΕ ΠΑΡΗΣ Η ΓΗ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐὰν κατανοήσης τὸ πᾶσι τῶν ἀμαρτανόντων, τῶν ἀσεβόντων, τῶν ἀδικῶν εἰς ἑσθ' λαλόντων, ἐἴδης τῆς θεοῦ τῆς μακροθυμίας ὅτι τὰ πᾶντα ἀμαρτήματα, πῶς ἐ μὲν πᾶντα πάντα ἀνατίλλει τὸν ἥλιον αὐτῶν ὅτι πονηρὸς καὶ ἀγαθός, ἐ βρέχει ὅτι δικαίος καὶ ἀδίκος, ἐρεῖ, τῆς ἐλέως κυρίου πλήρης ἡ γῆ, τὰ δικαιώματα σου διδάξόν με.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Προφητικῶς τὰ ἐσόμενα φησι, ὡς ἔσαι πᾶσα ἢ γῆ πλήρης τῶν φοβημένων τὸν κύριον. ἐκ δὲ ἐπέρας, φησι, τῆτο χρείας γήνηται ἢ ἐν τῆ σου ἐλέως καὶ αὐτὸς γὰρ τῆτο ἐλεγκτικῶς ποιεῖς, ὅτι διδύς ἑαυτὸν τῶν ἀχθῶντων εἶν διδάσκαλον.

fuccinuerunt. Mediâ enim nocte aduersariæ quoque virtutes opus suum peragunt.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Mediâ nocte, inquit, excitor ad mysticè confitendum iudicia iustitiæ tuæ: & dico numquam mihi esse tempus in quo non tenter. Etenim dies est persecutionis; nox verò mihi tempus est tentationum. Cùm itaque vigerent in me tentationes, non eram ipsarum, sed eram rationis: & hæc erexit animam meam, vt cogitarem confiteri tibi propter peccata siue gratitudinem. vtraque enim hæc dictio significat.

63. PARTICEPS EGO SUM OMNIUM.] ΔΙΔΥΜΙ. Perfectus quidem Christi particeps fuerit; iuxta quod dictum est: *Participes enim Christi effecti sumus.* Hic autem qui in presentiarum introducitur ait se participem esse timentium Dominum; non simpliciter autem timentium, sed propter timorem mandata Dei custodientium. Diuini porrò timoris argumentum est obseruatio mandatorum. Participem igitur intelligamus amicum & familiarem: quod Ecclesiastes ait: *Si ceciderit vnus, eriget participem suum.* Hoc igitur vult dicere: Quoniam amicus & socius sum omnium timentium Dominum & custodientium mandata eius.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Si quis sit perfectus ac iustus, compatiens erit erga omnem fratrem fidelium, ita vt in nullo ab illis separetur. Ceterùm sunt aliqui timentibus superiores, qui nempe mandata custodiunt: hi sunt illi qui abundant charitate, cùm sint participes dilectionis Dei.

64. MISERICORDIA TVA DOMINE PLENA EST TERRA.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Si consideraueris multitudinem peccantium, impiè agentium, iniquitatem in excelsum loquentium, Deique erga tanta peccata longanimitatem conspexeris, quomodo etiam post hæc omnia oriri faciat Solem suum supra prauos & bonos, & pluat super iustos & iniustos, dices, *Misericordia Domini plena est terra, iustificationes tuas doce me.*

ΑΝΩΝΥΜΙ. Propheticè futura prædicit, quomodo omnis terra plena futura sit timentium Dominum: & non alia, inquit, ex causa hoc fiet nisi ex misericordia tua: etenim ipsemet hoc facis misericorditer, exhibens temetipsum hominum magistrum,

CATENA PATRVM.

Heb. 3, 14.

Timoris Dei argumentum est obseruatio mandatorum.

Eccle. 4, 10.

Misericordia Dei plena est terra.

Marth. 5, 45.

A N N O.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Z A I N.

49. **M**EMOR esto verborum tuorum, &c.] Hæc exponit Paraphrasis & Commentarius de sermone Dei ad Dauid, quo ipsi multa bona promissit: quo sensu etiam Origenes & Theodorus in Catena exponunt. S. Ambrosius verò sumptam putat metaphoram à cibis quibus homo nutritur, dicens: *Non usurpatorie sperari, qua ut sperarem ipse fecisti: seruus sum, expecto alimentum à Domino.* & post pauca: *Hæc enim est anima nostra vitalis substantia, qua alitur, pascitur, gubernatur. Nec quidquam est quod viuere faciat rationalem animam quàm alloquium Dei. Sicut enim augetur sermo Dei in anima nostra dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita eius augetur. Et quemadmodum è contrario alloquium Dei deficit in anima nostra, ita & incurrit vita eius defectum. Itaque connexio ista anima & corporis nostri spiritu vitali animatur atque alitur & tenetur; itaque verbo Dei, & spirituali gratiâ, anima nostra viuificatur.*

Anima ci-
bus est ora-
tio.

52. *Memor fui iudiciorum tuorum à saculo Domine, & consolatus sum.*] Alia littera teste Augustino habet, *Et exhortatus sum.* Nam consideratio operum diuinorum, eius prouidentiam & benignitatem ante oculos mentis ponens, nos vehementer consolatur, & simul efficaciter exhortatur, vt tam magno & benefico Domino pareamus. Audi ex S. Bernardo quæ considerationes maximè deuotionem promoucant: *Quatuor* (inquit) *esse dicuntur, qua gratiam nostra deuotionis adaugent; memoria peccatorum, qua hominem reddit humilem apud se; recordatio poenarum, qua illum sollicitet ad bene agendum; consideratio peregrinationis, qua illum horretur, visibilia debere contemni; desiderium vite perennis, qua hominem incitans ad profectum, cogit eum à terrenis affectibus voluntatis mutatione suspendi.*

Quatuor
qua maxi-
mè deuotio-
nem exci-
tant au-
geantq.

53. *Defectio tenuit me pro peccatoribus, &c.*] Vbi pro defectioe quidam vertunt horrorem, tadium, pusillanimitatem. Apud Septuaginta est *adupia*, quæ deiectionem animi, æstuantem mentis ægritudinem angoremque significat. Dauid igitur profitebatur se intimo quodam horrore percelli, se propè linqui animo, & exanguem afflictumque iacere ob peccatores: quòd nimirum tot videret pereuntium naufragia, qui desertis rationis gubernaculis, & regentem à puppe Deum contemnentes, sceleri velificarentur, & ad funestum tandem exitum vt ad infames scopolos suæ vitæ nauem alliderent. Tanti periculi obiectu vt densâ nube operiebatur illius pia mens, &, vt dixi, *adupia*, defectioem, examinationem sentiebat. Atque vt fructum pij zeli videamus, qui maximè hominum sacrorum est proprius, idem ille Regius Vates de Numinis bonitate confusus, quam in omnem partem maximam & infinitam erat expertus, efferebatur desiderio illos iuuandi, & ad beatissimum vitæ genus euocandi.

Pius Dani-
dis zelus
quantus.

54. *Cantabiles mihi erant iustificationes tue.*] In Hebræo est *זמירות* *zemirot*: id est, *Cantio-*

nes musica, seu, vt vertunt Caballici apud Genebrardum, *amputationes*. Verbum enim *זמיר* *zamar* & *cantare* & *amputare* significat. Dicuntur igitur Scripturæ sanctæ ac piæ meditationes in quibus Dauid exercebatur, & cantiones, & amputationes; quia & mirâ suauitate animum demulcebant, & eximiâ efficacitate omnes molestias, insidias, perturbationes insultusque demonum amputabant; vt idem Genebrardus interpretatur. Qui igitur Dei verba concinit, sequestret omnium rerum amorem, ablegat pecuniarum sitim, diuitiarum famem: curis vacuum animum requirit spiritualis legis diuinæ cantilena. Hoc nempe significabat Dauid se curis vacuum habere mentem dum Dei iustificationes concinebat, & culpas relegasse, quæ mordentes animam ad planctum vocant, non ad cantum. Audi quàm opportunè nobis succinat S. Ambrosius, qui hæc Dauidis verba expendens ait: *Qui cantat, vacuum est, & diuersarum cogitationum curas releuat, culpas relegat, sequestrat auaritiam, vt non solum corporis voce, sed etiam mentis suauitate se mulceat.* Cantemus igitur ita Domino in vita nostra. Nam cantus iste nobis erit vitalis; nec laborabit in vacuum, qui ita vacuum cantabit.

In spirita-
li causam
sequestran-
da auari-
tia & alia
vitia.

55. *Memor fui nocte nominis tui Domine.*] D. Ambrosius Serm. 7. in hunc Psalmum, à Dauide cælestium rerum mysteria iugiter contemplantæ, totasque in ea meditatione noctes transigente, defumendum censet documentum, ne vniquam ab hac meditatione feriemur, sed noctem somno auferamus, vt Deo fœneremur: *Hoc nomen Iesus, inquit, innocetur diebus ac noctibus, nullumque tempus, predicandi vacuum sinat sancta deuotio praterire.* Et optimo ad rem persuadendam vitur argumento: *Si studentes, inquit, doctrinis secularibus perparum somno indulgent; quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum natura satis est?* In hac vigilia Dauid non solum voluptatem, sed etiam felicitatem constituendam censet. Vocat enim beatum virum qui in lege Domini meditatatur die ac nocte. Sic enim D. Hieronymus in Regula Monachorum titulo de Vigilijs obseruat: vbi retexens longam seriem commodorum, quæ ex vigilijs oriuntur, *Vigilando, inquit, omnis timor excluditur, fiducia nascitur, caro maceratur, vitia tabescunt, charitas roboratur, recedit stultitia, accedit prudentia, mens acuitur, error obsunditur, criminum caput diabolus gladio spiritus vulneratur.* Et statim subdit: *Quid hac delectatione suauis? quid hac felicitate beatius? teste etiam Prophetâ, qui beatum virum describens, summam eius beatitudinem in hoc versiculo collocauit, si in lege Dei meditatatur die ac nocte.*

Noctes in
meditatione
transigen-
da.

Si studio,
cur non po-
tius oratio-
ni vigile-
tur.

56. *Hæc facta est mihi.*] Hebraicè *mea*. q. d. Eo modo lex tua in meis dubitationibus & hæsitacionibus consilium & opem mihi fert, sic pacatum ac tranquillum meum reddit animum, ac denique sic meis commoditatibus seruit, ac si ea lex mea esset, illamque ego ipse, meo bono atque vtilitati prospiciens, tulissem.

Psal. 1. 2.

Pisum vi-
gilium
commoda.

57. Por-

H I H.

57. *Portio mea es Domine, &c.*] S. Ambrosius hæc verba exponens, in hunc modum de Ecclesiasticis, quos Ministros altaris appellat, sermonem instituit: *Quam rarus in terris qui potest dicere, Portio mea Dominus, quam alienus a vitiis, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum saeculo, nihil mundi huius vendicet sibi, cui non sit corporaliu[m] possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lascinia effeminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua secularium negotiorum cura sollicitet. Verus minister altaris Deo, non sibi natus.* Ad eandem rem explicandam adducit nominis *Lemi* tacitum mysterium; vnde Leuiticus ordo & augustus Sacerdotij cultus manauit. *Lemi* enim ipse mihi assumptus, vel ipse meus significat. Quod longè antè Philo Hebræus in monumentis suis prodidit: Est enim, inquit, *Lemi* auris mot, ipse mihi, vel ipse meus. Addit verò institutum esse Leuitarum, omnia hæc caduca & inferiora despiciere, vno Deo contentum esse, vno Deo lætari; adfertque exemplum antiqui Philosophi, qui viso magnificentissimæ pompæ apparatu; *Quam multis*, inquit, *non egeo.* Sed longè præclariùs hoc verbo & exemplo docuit Philosophus verè Christianus S. Paulinus Nolæ Episcopus, quem eloquentia & multiplex inter homines eruditio, quem diuitiæ, quem splendor & dignitas, quem illustis familiæ decora & nobilitas commendabant: quibus omnibus Dei causâ repudiatis, proque nihilo habitis, religiosissimæ mentis pietatem anteposuit, Ecclesiæ se mancipauit, Christum solum pro parte & opima hereditate sua delegit. Audiamus igitur tantum Mystam in Epistola ad Aprum suauissimè & libero fastidio resonantem: *Sibi, inquit, habeant litteras suas Oratores, sibi sapientiam suam Philosophi, sibi diuitias suas diuites, sibi Regna sua Reges; nobis gloria & possessio & Regnum Christus est: nobis sapientia in stultitia prædicationis, nobis virtus in infirmitate carnis, nobis gloria in crucis scandalo, quo mihi mundus occiditur, & ego mundo, ut viuam Deo, non autem ego, sed in me Christus.* O mentem aris dignam & mysteriorum diuinorum curatione! Quid hac hominum Ecclesiasticorum perfectione dici mirabilius illustriusque possit? Homines in mundo reperire mundi exules, & mundo superiores, qui corpus ferant, sed ab ipsius labe & contagione seuocentur, in carne viuant, & Angelorum imitentur castimoniam, in rerum humanarum commotione non magis quàm Romanus Terminus loco cedant, & è quadro solidæ virtutis & religionis amoneantur; qui laborem quieti, penuriam opulentia, laudi & gloriæ humilitatem ignominiamque præferant, Christum denique omnium loco deliciarum & commodorum partem habeant & vnicam possessionem. Ita disertè & pulchrè Cresollus noster lib. 3. Mytagogi cap. 2.

Solus Dominus debet esse portio Ecclesiasticorum.

Lemi quid significet, & quod sit institutum Leuitarum.

S. Paulini pars & portio Christianus.

Quanta debeas esse perfectio Ecclesiasticorum.

Misericordia in se postulanda peccantis.

teram Prophetæ, iuxta quam non misericordiam, sed iustitiam exposcit. Nam qui publicam personam gerit aded stimulari debet zelo vindictæ, vt vel contra seipsum pœnas irrogari velit. Itaque dum Dauid peccatorum suorum pœnitentiam ageret, non nudam misericordiam deposcebat, sed etiam rigorem & iustitiam: quem imitari debent quotquot suorum peccatorum verè pœnitent, neque ægrè ferre, si Sacerdos grauiùs in eos agat, vt pœnitentis errata castiget, ne ex nimia indulgentia delinquendi licentia foueatur. *Facilitas enim venia* (inquit Ambrosius ad hunc locum) *incentiuum tribuit delinquendi.* Hoc ideo dictum est, vt sciamus secundum verbum Dei, secundum rationem dispensandam esse misericordiam debitoribus. Et paucis interiectis: *Propheta igitur in isto versiculo diuidit causas, vt & misericordiam quasi homo postulet, quia nemo sine sorde peccati, & iustitiam quasi Propheta deposcat. Vel certè, quoniam licet peccauerit sicut homo, & quasi peccator misericordiam egeat, tamen correxit errorem, pœnitentiam gessit, abstinuit à temulentia delinquendi sobrietate virtutis.* Petit ergo iustitiam secundum Verbum Dei; quia Verbi Dei scientia est, vt conuersis venia donetur, si legitima est facta conuersio. Ita S. Ambrosius.

ANNO-TATIONES COR- DERII.

59. *Cogitavi vias meas, & conuersi pedes meos in testimonia tua.*] Notat R. P. Nolter Claudius Aquauia examen conscientia & fructus eiusdem hoc versiculo apertissimè contineri: Nam cogitare vias suas, inquit, nihil est aliud quàm seipsum accuratè explorare ac perscrutari: fructus verò quod sequitur: *Conuersi pedes meos in testimonia tua.* Ad hoc enim quisque peruestigare se & examinare debet, vt vias suas corrigat, & conuertat pedes suos in testimonia Dei. Sic enim deslere mala debemus quæ admittimus, vt manu sanctæ sollicitudinis abstergamus. Plura de conscientiaë examinis ratione vide apud P. N. Claudium ad hunc versum.

Examinanda conscientia, & defectus emendandi.

60. *Paratus sum, & non sum turbatus, &c.*] Paratus, inquit, ad omnia quæcumque præceperis, & tibi plenè subiectus, emergentibus impedimentis non turbor, sed pacatè tua mandata custodio. Cùm enim meipsum non quæram, sed tuam voluntatem implere cupiam, nec afflictionibus, nec detractionibus, nec terroribus quattior, nec à via perfectionis dimoueor, quia tibi subesse, quod solum quærebam, inuenio. Ex hoc loco S. Basilius Hom. de ira pulchrè docet aduersus impotentes animi commotiones habendas esse quasdam, vt ipse vocat, *προεπαυδαὶ ἢ διαβίαι, preparationes & animi dispositiones*, quæ, inquit, exilientis cordis pulsus & vehementes concitationes reprimunt, & mentem ad firmitudinem quamdam generosæ constantia & tranquillitatem deducunt.

Non turbatur qui ad omnem Dei voluntatem paratus est.

61. *Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.*] Funium nomine non tam insidias ab iniquis paratas, quàm deprauatæ naturæ ad malum propensiones ex primis peccatoribus ac parentibus nostris per propagationem nobis ingeneratas hoc loco intelligendas censeo. Quare magna laus est, Deique ingens beneficium, si legem Dei non obliuiscatur is, quem tales funes & catenæ constringunt. Quoties enim legem diuinam violamus, dum

Præparatio propensiones sunt peccatorum funes.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

his funibus ad malum trahimur? Quoties, dum conamur dissolui, reperimus nos indissolubiliori nodo ligatos, & maiori difficultate constrictos? De his vinculis videtur locutus Ambrosius Serm. 8. in hunc Psalmum cum ait: *Isti sunt funes, quibus trahuntur peccata ut fune longo, & ut loro ingi vitula iniquitatis. Vitula enim indomita plus se iactat & excutit cum tenetur, nec acquiescit imperio, nec stringitur vinculo, sed magis cum loro retrahitur exasperatur: itaque nec coacta se subycit: nec tamen libera vinculo- rum est. Sicut ergo trahit vitula loro ingi, qua etsi non tenetur è proximo, tenetur tamen, nec se explicat & absoluit: ita trahit unusquisque peccator indomitis moribus iniquitatis, qui putat se liberum, quia non est ingo subditus subiectusque iudicio, & nescit quod non sit exutus, sed magis, ut illa vitula, & ipse se implicat suorum nexibus peccatorum. Hi sunt ergo funes delictorum nostrorum, quibus inuolnimur & ligamur, quemadmodum sunt & vincula delictorum. Et ideo Saluator, qui habet in potestate*

peccatum dimittere, dicit ys qui sunt in vinculis, Exite: utinam & mihi dicat: Exi de vinculis tuis, exi de nexibus peccatorum tuorum, solve funes erroris tui, quibus circumdatus & ligatus es. Hæc ille. Opus est ergo Dei, quod ab affectibus expediamur, & nos virtutibus moderemur. Qui autem funes hîc dicuntur circumplectentes vel implicantes, ab Isaia dicuntur funiculi vanitatis, & vincula plaustrî: quo plaustrô scelere cretibus rectâ in orcum inuehitur. Va qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrî peccatum. Eleganter S. Augustinus in Plal. 139. Optimè, inquit, dicitur vestis peccatorum. Vt enim torqueatur vestis additur & non adduntur recta fila, sed torta, &c. Ad hos funes perumpendos Samsonis heroicâ vi opus est, qui Spiritus sancti dono & munere fortis, & diuinâ constantiâ præditus, Philistæorum funes conscidit, & vt fila araneorum in frustra comminuit. Peccator autem funes suos in dies corroborat, quibus vt victima & infelix piamentum trahitur ad necem.

Isaie 5, 18.

PARAPHRASIS ANONYMI.

YETH.

65. **B**ONITATEM fecisti cum seruo tuo Domine secundum verbum tuum.

Illud fecisti secundum tempus mutatum est: ponitur enim pro fac. q. d. Benignitatem igitur tuam nobis largire, prout promissisti. Hoc enim ait, secundum verbum tuum.

66. Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.

Vt, inquit, castigatio quam sustinemus benignitas inueniatur, ad noticiam tuam adducens. Non enim ignoro, inquit, quod pro peccatis poenas pendo. vnde subdit:

67. Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui.

Hanc autem, inquit, humiliationem & ærumnam meam præcessit peccatum, atque ideo sustinui & sustineo flagella, sciens hæc infligi pro peccatis, vt post eorundem tolerantiam boni quidpiam consequar. vnde subiungit:

68. Bonus es tu Domine: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Id est: Maior in te bonitas est quam

* Vulgata omisit.

Bonitas in Deo excelsit iustitiam.

Ξ΄. ΧΡΗΣΙΟΤΗΤΑ ΕΠΟΙΗΣΑΣ ΜΕ, & ΔΕΛΕΩΣΕ ΚΥΡΕΙΕ ΚΥ Τὸν ΛΟΓΟΝ ΣΕ.

Τὸ ἐποίησας ἐνήλλαυται καὶ τὸν χρονον ἐστὶ γὰρ ἀντὶ τῆς ποιήσας. ἵνα εἴπῃ ὅτι πλὴν χρησιότητα ἐν τῷ σὺν ἡμῶν χείρας, καθὼς ἐπηγείλω. τὸ γὰρ λέγει, καὶ τὸν λόγον σε.

Ξ΄. Χρησιότητα καὶ παιδείαν καὶ γνώσιν διδάξόν με ὅτι ταῖς ἐπιτάλαις σε ἐπίσθουσα.

Ὡστε, φησὶ, τῷ παιδέωσιν καὶ ὑπομῶνομα χρησιότητα διδόναι, εἰς γνώσιν τῷ σὺν ὁδηγῶσαν. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ, φησὶ, ὅτι ὑπὸ ἀμαρτημάτων τῶν δικαίων ὄντων ἐπιφέρει.

Ξζ. Πρὸς με ταπεινωθεῖναι ἐγὼ ἐπλημμέλησα· διὰ τῶν λόγων σου ἐφύλαξα.

Τῆς δὲ ταπεινώσεώς μου, φησὶ, τῆς ἐπιταύθα καὶ τῆς συμφορῆς ἠγήσατο ἀμαρτία, καὶ διὰ τῶν ὑπέμεινα καὶ ὑπεμείνω τὰς μέσους, εἰδὼς ὡς ὑπὸ ἀμαρτημάτων αὐτὰ γίνονται, ὅτι τὰ με χρεῖται πρὸς ἀπολαύσασιν καὶ τῷ ὑπομῶν. ὅθεν ἐπάγει.

Ξη. Χειρὸς εἶσὺ κύριε· καὶ ἐν τῇ χρησιότητι σε διδάξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Ἀντὶ τῆς πλείων ὄντων σοὶ χρησιότητος τὸ δικαιο-

δικαιοσύνης. εἰ τόντω δὲ ἢ δικαιοσύνην
ἐπιωρῶσαι, δὲ τὴν χεῖρ ὄντα συγχώρησον
μπανοῦσι. τὴν δὲ λέγει πάλιν τὸ δίδαξέ
με τὰ δικαιώματά σου. ἀντὶ τῆς ἐν λυ-
γαύσῃ με κρίσεις τῆς σῆς γλώσσῃς.

Ξθ'. Ἐπλήθυνθη ἐπ' ἐμὲ ἀδι-
κία ὑπερηφάνων· ἐγὼ δὲ ἐν ὅλῃ
καρδίᾳ μου ἐξερευνησάτω τὰς ἐντο-
λάς σου.

Ἄλλως τί, φησιν, ἐπειδὴ καὶ τὸν σκο-
πῶν σε παρῆλθον οἱ Βαβυλώνιοι (πλείον
δὲ ἡμᾶς τιμωροῦνται ἢ αὐτοὶ ἠβελή-
θης) καὶ ἔτας ἡμεῖς ὑπομνήσθημεν . δι'
ἀμφοτέρωθεν εἰ σαθεὶ ἡμᾶς, δὲ τί τὴν
ἐκείνων ὑπερηφάνια, δὲ τί τὴν ἡμετέ-
ραν ὑπομνήσθημεν . εἰ δὲ ἐξέστη ἡμᾶς τῆ
προσέκωτος ἢ πλείον ἀδικία, λογιζομένης
ὡς ἐφορᾷς, καὶ μισεῖς τὸ πλείον ἐν τιμωρίᾳ,
καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ γλώσσῃ σου πάχου-
σιν οἱ πάχοντες. καὶ αὐτὸ λέγειν ἐκ ὧρα-
λάου ἐπάγει.

θ'. Ἐπρώθη ὡς γάλα ἡ καρ-
διά αὐτῶν· ἐγὼ δὲ τὸν νόμον σου
ἐμελέτησα.

Τύρωσον πάλιν καλεῖ τὸ πυκνὸν καὶ ἀνέν-
δοτον. βύβεται εἰ εἰπέω, ὡς ἐδὲ μία ὧρα
βαβυλωνίαν ἔστιν ἰσοδοῦς ἢ χάλυασις γλώ-
σσῃς, ἀλλὰ πεπύκνωται, καὶ τινάσσεται ὡς
τὸ κακὸς ποιεῖν τὴς ἀιχμαλώτους.

θα'. Ἀγαθὸν μοι ὅτι ἐταπείνω-
σάς με· ὅπως αὖ μαθῶ τὰ δικαιώ-
ματά σου.

Ἄλλ' ἐμοί, φησιν, ἢ ἐκείνων ὁμοίως καὶ
τὸ αἰτιόδοτον ὡρὸς ἀγαθῆς γίνονται· ἐκ τῆς
δὲ συλλογῆς ὡρὸς τὸ σφόδρα σε ζη-
τεῖν, καὶ τὴν ὧρα σου ἀναμνήσθη βοήθειαν. εἰ
μὴ εἰ κακῶς τὸ σκοπεῖ ἐποίησεν, καὶ χάλυα
εἶχον αὐτοῖς, ὅτι κινῶσι σε δὲ τῆς ὡρὸς
ἀντιπάθειαν, εἰς τὸ παρτὶ τῶν πῶ σαθεῖ
τὴς κακῶς πάχοντας παρ' αὐτῶν.

οβ'. Ἀγαθός μοι ὁ νόμος σου
σώματός σου, ὑπὲρ χιλιάδας χρυ-
σίδος, καὶ ἀργυροῦ.

Ἄλλὰ πλείον, φησιν, ὁμοίως ἀλλ'
ἐμοὶ ἀγαθὸν ἔστιν ἢ σὺ νόμον ἐπιτολή, καὶ ἢ
δὲ τῶν ἠδεια ἢ παρτὸς πλείον ὡρῃ-
μοτίως.

iustitia. Si igitur propter iustitiam me pu-
niueris, propter bonitatem condona pœni-
tentibus. Hoc enim iterum dicit: *Doce me
iustificaciones tuas.* id est, Fac me frui tua
sententiâ.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

69. Multiplicata est super me
iniquitas superborum; ego autem
in toto corde meo scrutabor man-
data tua.

Aliàs etiam, inquit, cum Babylonij quo-
que tuum terminum transgressi sint (plus
enim nos puniunt quàm ipse volueris) etiam
sic nos sustinemus. Propter utraque igitur [in-
quit] serua nos, tum propter illorum super-
biam, tum propter nostram patientiam.
Neque enim maior illa iniuria nos exorbita-
re fecit à decore, cogitantes quomodo aspi-
cias, & oderis nimiam vindictam, licet sub
initium ex mente perpetiantur hi qui illam
sustinent. Atque id ipsum per comparatio-
nem exponens subdit:

70. Coagulatum est sicut lac
cor eorum: ego * autem legem
tuam meditatus sum.

* Vulgata
verò

Coagulationem rursus appellat densita-
tem & feueritatem. Vult igitur dicere, Baby-
lonijs nullam esse clementiam aut mentis
remissionem, sed illos animum obfirmasse,
& intendisse ad mala captiuis irroganda.

71. Bonum mihi quia humili-
asti me: vt discam iustificaciones
tuas.

Verum mihi, inquit, eorum crudelitas &
feueritas in bonum cedit: exinde enim im-
pellor ad vehementer te querendum, & auxi-
lium tuum prestolandum. Nisi utique malo
hoc sine fecissent, etiam gratiam ipsis habuis-
sem, quod per hoc te moueant ad auersio-
nem, vt omni modo serues eos qui ab ipsis
malè affliguntur.

72. * Bona mihi lex oris tui,
super millia auri, & argenti.

* Vulgata
Bonum

Ceterum ditescunt, inquit, illi: sed mihi
bonum est legis tue mandatum, & pau-
pertas propter eam diuitijs omnibus præfe-
renda est.

Legis custo-
dia a diuitijs
preferenda.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
I O D.

73. Manus tuæ fecerunt me, & psalmauerunt me: da mihi intellectum, & discam mandata tua.

Sicut, inquit, nos facere nosti, ita & id, quod conducit nobis. Quocirca etiam da nobis intellectum: id est, Redde nos intelligentes, ut legem tuam iniquis diuitijs præferamus.

74. Qui timent te videbunt me, & lætabuntur: quia in verba tua supersperaui.

Cum igitur, inquit, plurimi sint qui eandem mecum mentem habent, & in me respiciunt, fac mihi benè, ut lætentur hi qui eiusdem mecum sententiæ sunt, certiores facti, quia minimè negligis sperantes in te.

75. Cognoui Domine, quia * iustitia iudicia tua: & * veritate humiliasti me.

* Vulgata
æquitas
* in veritate tua

Et ad hoc, inquit, respice Domine, quomodo captiuitatis causam non ignorauerim; scio enim illam esse peccata: vnde non sustinisti me, sed tamquam iustus & verax humiliasti me, donec peccatum meum agnoscam.

76. Fiat * nunc misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

* Absq̃ à
Vulgata.
Imploras
Dei misericordiam.

Quemadmodum igitur, inquit, peccantem me humiliasti, ita miserere pœnitentis.

77. Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea est.

Vtique, inquit, dignus sum miserationibus, qui curam gero custodiæ legis tuæ, & in captiuitate existo.

78. Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

Si autem, inquit, me clementiâ dignum censēs, utpote pœnitentem, & mandata tua meditantem, puni Babylonios, tamquam plus æquo iniuriam inferentes.

79. Conuertantur * ad me qui

* Vulgata
mihi timentes

ογ'. Αἱ χεῖρες σε ἐποίησαν με, καὶ ἐπλασαν με· σωέψον με, καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σε.

Ὡς ποιῆσαι ἡμᾶς, φησι, γνώσκεις, καὶ τὸ συμφέρον ἡμῶν. διὸ καὶ σωέψου ἡμᾶς· ἀντὶ τῆς σωετίας ποιήσου, τὴν φρονημαίαν τὸν νόμον σε ἀδίκως πλάτεις.

οδ'. Οἱ φοβέμενοί σε ὄψονται με, καὶ διφρακθήσονται· ὅτι εἰς τὰς λόγους σε ἐπήλπισα.

Ἐπεὶ εἶ, φησι, πολλοὶ εἰσιν οἱ τὴν αὐτῷ μοι γνώμῳ ἔχοντες, καὶ ἀφορῶσι εἰς ἐμὲ, ποιήσου μοι καλῶς, ὡς ἀν διφρακθεῖν οἱ ὁμογνώμονες, πιστῆσθῶμεν, ὡς ἐκ ἀμελείας ἢ ἐλπίζοντες ἐπὶ σε.

οε'. Ἐγὼν κύριε, ὅτι δηαιοσύνη τὰ κέματα σε· καὶ ἀληθεία ἐταπείνωσάς με.

Καὶ πρὸς τὸτό, φησι, ἀπόβλεψον δέσποτα, ὡς τῆς ἀιχμαλωσίας τὴν αἰτίαν ἐκ ἠγνόησαι· ἐπίσταμαι γὰρ εἶν αὐτῷ δι' ἀμαρτίας· εἶδον ἐδὲ πνέχον με, ἀλλ' ὡς δίκαιος καὶ ἀληθὴς ἐταπείνωσάς με, ἕως ἀν ἐπιγνώ με τὸ ἀμάρτημα.

ος'. Γενηθήτω δὴ τὸ ἔλεός σε· ἐπαρκαλέσασα με, καὶ τὸ λόγιόν σε πρὸς δέλω σε.

Οὐκᾶν, φησι, ὡς περ ἡμαρτηκότα ἐταπείνωσάς με, ἔγω μετανοῶντα ἐλείψου.

οζ'. Ἐλθέτωσαν οἱ οἰκτιρμοί σε, καὶ ζήσομαι· ὅτι ὁ νόμος σε μελέτη μου ἐστίν.

Οὐκᾶν, φησι, οἰκτιρῶν ἀξιός εἰμι, ὁ τῆς φυλακῆς τὴν νόμον σε φρονητίας, καὶ ἐν ἀιχμαλωσίᾳ ὑπάρχων.

οη'. Αἰγυνοθήτωσαν ὑπερήφανοι, ὅτι ἀδίκως ἠνόμησαν εἰς ἐμὲ· ἐγὼ δὲ ἀδολεσχίσω ἐν ταῖς ἐντολαῖς σε.

Εἰ δὲ ἐμὲ, φησι, ἀξιός φιλαφροσύνας, ὡς μετανοήσαντα, καὶ τὴν μελέτην ἔχοντα εἰς τὰς σεὰς ἐντολάς, πμάρησαι Βαβυλωνίους, ὡς πλείον τὴν δέοντ' ἢ δικηκτίας.

οθ'. Ἐπισρεψάτωσαν με οἱ φοβέμενοί

βέβημοί σε, καὶ οἱ γινώσκοντες τὰ μαρτύριά σε.

timent te, & qui * cognoscunt testimonia tua.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
* Vulgata
nouerunt

Εἴ π, φησὶ, & χρεώσῃ ἐπ' ημιωρηθῆναι, παρ' ἰδίων ἀρχόντων τὸ το πάρεσσ διδύκην-
σον, ἐπαναγαγών με, & μὴ ὡσαύτ' Βαβυλωνί-
ων, οἱ τὸ δίκαιον ἐκ ἴσασιν. ὑπὸ γὰρ ἑσῶ
ἰδίων ημιωρηθῆναι σκοπῶν τὴν γῆρας βελ-
τίων. ὅθεν ἐπαύσα.

Si quid, inquit, adhuc pœnz debeam, complaceat tibi vt à proprijs Principibus id perpetiar, cùm me reduxeris, & non à Babylonijs, qui nesciunt æquitatem. Nam à proprijs punitus conor melior euadere. vnde subdit:

π'. Γενηθήτω ἡ καρδία μου ἄμωμ' ἐν τῆς δικαιομασί σε, ὅπως αὐτὴ μὴ αἰχμηθῶ.

80. Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Τότε γὰρ ἔσαι, φησὶν, ἡ καρδία μου ἄμω-
μ' & βελτιωθήτω τὴν μὴ τοῖς οἰκείοις ἁμαρ-
τησί, ὅς ὡς αἰχμηθῆναι προσγίγνεται.

Tunc enim, inquit, erit cor meum immaculatum, cùm fuerit emendatum à proprijs lapsibus, à quibus pudor progignitur.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

Ξ'. ΠΡΩΤΟΤΗΤΑ ΕΠΟΙΗΣΑΣ.] Πείρασ γὰρ λαβών σου τῆς χρηστότητος, καὶ αὐτῆς πάντας ὑπολαύσας ὡσαύτα καλῶς. προσεμί-
μῶν δὲ τὸ, καὶ λόγιόν σου, δηλοῖ ὡς σου λόγος καὶ αἰτία πῶς γίνεται ἡ τὴν καρδίαν χρη-
στότης διὸ αὐτὸν ἀξίως γῆρας διδάσκαλον, ἵνα σου αὐτῆς & παιδείας & γνώσεως μάθω. παιδείας μὲν τὴν ἠθικῶν, γνώσεως δὲ τὴν θεωρητικῶν. ἢ οἶδεν ὁ προσφύτης τῆς παιδείας τὸ χρησιμὸν ἔχειν ἑξαιτεῖ μὲν χρηστότητος ἐπαχθῆναι πάντως αὐτῶν. ὁ δὲ Συμμαχ' ἀντὶ τῆς χρηστότητος ἐποίησας, διεργάσας τὸν δούλον σου, ἔξιδωκε. διδασκόμεθα δὲ μὴ ἀνασθηταῖς διακρίσας πρὸς τῆς θείας διεργασίας. καλῶς δὲ πρὸς τὴν παρρησί-
ας τὴν πλημμέλειαν ἔθηκε. πρὸς γὰρ τὴν παρρησίαν πλῆρες ἔσμεν ἁμαρτίας, πρὸς πλημμελίαν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀμετρείας ῥαθυμίας, δύρα ἀνοήτοις τῶν πρὸς ἡμᾶς διαβόλων, καὶ διαβόλων τῶν ἀνοήτων ποιῶντες κατ' ἡμῶν. ἴσῃσι δὲ, ὡς ὁ δίκαιος, καὶ ἡ τὰ συμβαίνοντα λυπηθῶ, λέγει τὸς θεῶν, χρεώσῃς εἶσὺν ἡμῶν.

65. BENIGNITATEM FECISTI.] ΤΕΤΗ.

BENIGNITATEM FECISTI.] Nam cùm benignitatis tuæ periculum fecerim, rursus etiam vt hanc consequar precor. Id autem quod additur, secundum eloquium tuum, declarat quomodo Domini benignitas cum ratione & causa aliqua fiat; quapropter ipsum rogo vt præceptor meus sit, vt cum ipsa simul & disciplinam & scientiam discam; disciplinam quidem moralem, scientiam verò speculatiuam. Vel agnouit Propheta disciplinæ utilitatem; quapropter expetit vt hanc ipsi cum benignitate irroget. Symmachus autem pro *Benignitatem fecisti* edidit, *Benefecisti seruo tuo*. Docemur autem ne diuinis beneficijs ingrati existamus. Pulchrè autem ante humiliationem delictum posuit. Antequam enim perfectè peccatum perpetiamur, prius ex socordia nostra delinquimus, ostium apertientes diabolo qui tyrannicè nos tractat, & ipsum aduersus nos audaciorem reddentes. Porro sciendum, quomodo iustus, tametsi tristitia acciderint, Deo dicat, *Bonus es tu Domine*.

Quid in-
teresse inter
disciplinam
& scientiam.

ΞΣ'. ΕΠΑΝΕΤΗΝΕΝ ΕΠ ΕΜΕ ΑΔΙΚΙΑ.] Πολλῆ, φησὶ, χρεώσῃ κατ' ἐμὴ ἀδικία ἔξ ὑπερηφανίας, ἀλλ' ἐγὼ πρὸς ἁμωμίας ἐκ ἐρεθίζομαι ταῖς σεῖς ἐπιβολαῖς ῥυθμιζόμενος. τὸ δὲ ἐπεροβηθῆναι τῶν ἰσκληρωθῆναι ἡ καρδία Φαραῶν, καὶ, ἐπαχθῆναι ἡ καρδία τῶν λαῶν τῶν. ἀντὶ τῆς ἐκείνοι μὲν ἀντίτυποι ἐχθροὶ τῶν καρδίας ἐγὼ δὲ

69. MULTIPPLICATA EST SUPER ME INIQUITAS.] Ex superbia, inquit, multa aduersum me iniquitate vtuntur, sed ego ad vindictam non moueor mandatis tuis directus. Illud autem *coagulatum* simile est isti, *Induratum est cor Pharaonis, &, In-
crassatum est cor populi huius*. Id est: Illi qui-
dem cor refractarium habuerunt; ego autem

Afflictio-
nibus im-
probi indu-
rantur,
probi emen-
dantur.

Exod. 4.
22.
Matth. 13,
15.

H h h 3 medi-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

meditationi legis tuæ animum adieci. Agit autem gratias ob austeram Medici remedia, hinc discens fructum se retulisse; quapropter ait: *Bonum mihi quia humiliasti me.* Symmachus verò legit hoc modo: *Consultit mihi quòd afflictuus fuerim, ut discerem præcepta tua.* Hæ autem voces sunt grati animi, & in omnibus etiam aduersis diuinam prouidentiam agnoscentis, atque eandem boni consulentis, quemadmodum Paulus, qui in infirmitatibus & contumelijs gaudebat. Quando enim impinguati fuerimus, exultamus, & gaudium quod in tribulationibus colligimus, illud in rebus prosperis dissoluimus. Idcirco, inquit, lex oris tui antiquior mihi est cunctis diuitijs, omniq̄ue excellentiâ, & omnibus quæ in mundo sunt delicijs: quæ per aurum & argentum insinuauit.

100.

73. MANVS TVÆ FECERVNT ME.]

De cura erga hominem admonet Creatorem; & tamquam qui plurimum affectum erga figmentum hoc ostenderit, rogat Conditorem, vt etiam intellectum ei præbeat. Ac nonnulli quidem verbum *fecerunt* de anima, *plasmaverunt* verò de corpore dictum accipiunt: alij verò illud *fecerunt* de prima creatione, sed illud *plasmaverunt* de regeneratione per lauacrum & de reformatione dictum volunt. Existimo autem vtrumque idem significare. Siquidem hominem non tantum fecit sicut ceteras creaturas, verum etiam per semetipsum plasmavit, ipsum propriâ suâ formatione honorans. Manus autem Dei fuerint Filius ac Spiritus, per quos omnia creata sunt. Valdè autem consentaneum quoque erat vt à Creatore intellectum postularer, qui ad mandatorum executionem impellit. Sed & timentibus, inquit, te lætitiâ adferam, conformem spei tuæ finem reperiens.

Quid inter-
uertit inter
facere &
plasmare.

75. COGNОВI DOMINE, QUIA

IUSTITIA.] Noui, inquit, quàm iustè me omnis generis calamitatibus obieceris: sed deinceps hinc clementiæ & consolationis tempus edocemur, quia iustè nobis omnia eueniunt: & necessarium est vt in castigatibus animum minimè despondeamus. Vel sic: q. d. Ad consolationem & solatium rogo vt misericordia tua fiat secundum eloquium tuum seruo tuo: nam poenitentibus beneuo-

In calami-
tatis
animum
minimè de-
sponden-
dam.

τη τῆ σὺ νόμῳ μελέτη προσέτιμα. χάρις δὲ προσομολογῆ τῆς ἀσπερητέρας τῆ ἰατρῆς φαρμάκῳ, τὴν ἐπιτύθειν νοσηθῆναι ἀφίλῳ ἀμμοθάρσαν. διδὸ λέγει. Ἀγαθὸν μοι ὅτι ἐπαπεινώσας με, ὁ δὲ Σὺμμαχος ἔτας. Συνήγηκέ μοι ὅτι ἐπαπεινώθην, ἵνα τῆ μαθεῖν τὰ προσάγματα σου. διαρτισμῶν δὲ καὶ τοῖς περὶ σπουδαῖς, καὶ ἐν πᾶσιν ἀποδοχομένῳ τὴν θείαν προνοίαν αἰ φωνῆται, καὶ ἀγαπᾶν τὸ σωτῆρα ἀλθῆσαι, ὡς ὁ δὲ δοκῶν ἐν ἀδυναμίαις, καὶ ἐν ὑβριστοῖς Παύλῳ, ἵνα γὰρ λιπαρὸν ὄν, σικρῶν ἔσθῃ, καὶ ἡδὲ ἐν θλίψεσι συλλογόμεθα χαρῶν, πῶς τὴν δὲ προσέτιμα καταλύμεν. δεῖ τῆς, ὅσον, ὁ τῆ σὺ εὐμαρτῆς νόμῳ προσετιμῆται μοι παντὸς πλάτῃ, καὶ ὑπερβῆς, ἐν πάντων τῆς ἐν κόσμῳ ἡδύων. ἀ δεῖ τῆ χρυσῆ καὶ ἀργυρεῖ ἠνέχαστο.

ΟΥ. ΑΙ ΧΕΙΡΕΣ ΣΟΥ ΕΠΟΙΗΣΑΝ ΜΕ.]

Τῆς οὐδὲ τὸν ἀνθρώπου κη-
δισμούσας ἀναμμοθάρσαι τὸν ποίησαντα. καὶ ὡς πλείονα δεῖθῆσιν εἰς τὸ ποίημα τῆς ἐν-
δεξάμενον, ἵνα δὲ τὸν δεῖθῆσιν, χορηγήσῃ ἐ σωίας. καὶ τῆς μὲν τὸ ποίη-
σαν οὐδὲ τῆς ψυχῆς εἰρήνῃ φασὶ, τὸ δὲ ἐπλασαν ὅτι τῆ σώματι. ἀλλὰ δὲ τὸ ποίησαν ὅτι τῆς πρώτης δημιουργίας φασὶ εἰρήνῃ, τὸ δὲ ἐπλασαν ὅτι τῆς τῆ λυτρῆς παλιγγενεσίας καὶ ἀναπλασῆς. νομίζω δὲ ἐν παρρησίᾳ τὸ αὐτὸ σημαίνει. τὸν γὰρ ἀνθρώπου ἐ μίαν ποίησιν ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλὰ καὶ ἐπλασαν δὲ ἑαυτῷ, τῆ αὐτοργίας τιμῆς ἑαυτῶν. Χεῖρες δὲ εἶναι θεῷ ὁ γὰρ καὶ τὸ ποίημα, δι' ὧν πάντα δεδημιέργηται. ἀκόλουθον δὲ λέγει καὶ τὸ οὐδὲ τῆ ποίησαντα αἰτεῖν σωίας, ἢ πρὸς τὴν ποίησιν τῆς ἐπιτύθειν σωίας. καὶ τοῖς φοβημένοις δὲ σε, φασὶν, ἀφροσύνης προσέτιμος ἵσται, κατὰλληλον ὁρῶν τῆ εἰς σὲ ἐλπίδι τὸ τίλῃ.

ΟΙ. ΕΓΝΩΝ ΚΥΡΙΕ, ΟΤΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.]

Οἶδά, φασὶν, ὡς δικαίως κατεψάφισα με ταῖς παντοδυναμῆς περὶ βαλῶν συμφορῶν· ἀλλὰ φιλανθρωπίας λοιπὸν καὶ ψυχαιωγίας καιρὸς ἐπιτύθειν διωτασθῆναι, ὡς δικαίως ἡμῖν ἀπαντα ἐπέρχεται καὶ ἀναγκαῖον μὴ ὀλιγορῆν ἐν ταῖς παιδείαις. ἢ ἔτας· ἐπὶ ὅσων κλήσει καὶ ὅσων μὴ τὸ εἰσὶ σε γημίωσαι δέομαι καὶ τὸ λόγιόν σου τῆ δὲ λῶ σου τῆς γὰρ μετανοῶσιν ἐπιγυγίλω

γείλω διμύβησαι. & κατάρχηται δὲ τ' ἰχθῆσιν
 αἰχμηθήτωσαν λέγων, ἀλλ' ὑπερέχεται. ἢ
 γὰρ αἰχμὴν σωτηρίαν παραγματούεται, εἰς
 σωαίδησον ἀγνοῦσιν τὸν ἀμαρτάνοντα.
 ἠκείτωσαν ἔν, φησιν, ἐπὶ τὸ αἰχμηθῆσαι
 καὶ μαρτυρῆσαι ὡς ἀδίκως ἠνόμησαν εἰς
 ἐμέ, ἐμὲ μηδὲν ποιῆντ, ἀλλ' ἀδολοχῶν-
 ται ταῖς ἐπιτολαῖς σου.

οθ'. ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΤΩΣΑΝ ΜΕ ΟΙ
 ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ ΣΕ.] Τῆς ὡδ' α'
 ἤδ' ὅσων οἰκτιρῶν τύχοιμι παιδείας, καὶ
 ἐκείνοί με ἐπιστρέψατωσαν πρόσω γρη-
 ημιμόν αὐτῶν. ἢ, ὡς ὁ Σύμμαχος, ἀνα-
 στρέψατωσάν με οἱ πλεῖστοι τὸν φόβον τὸν
 σὸν, ὡς αὐτὸ ἄμωμ' ἤγινται ἡ καρδία
 μου, καὶ αἰχμῆς ἀπαλλαγῶ τ' ἐφ' οἷς ἐσωλη-
 μίσσα. αἰχμῆς γὰρ αἴτιον ἢ ἀμαρτία. ἔπειθε
 δὲ ἀντὶ τῆ ἀμωμ' τελεία εἶπεν.

lentiam promissisti. Ceterum cum dicit *Con-*
fundantur, non imprecatur inimicis, sed pro
 ipsis preces fundit. Nam confusio salutem
 operatur, dum peccantem adducit ad com-
 punctionem. Confundantur igitur, inquit, &
 discant quam iniuste aduersus me deliqu-
 erint, cum ego nihil fecerim; sed in mandatis
 tuis exercecer.

79. CONVERTANTVR AD ME QUI
 TIMENT TE.] Familiarium tuorum con-
 sequar castigationem, atque illi me procul
 ab ipsis elongatum conuertant. Vel, vt Sym-
 machus ait, *Reuertantur ad me qui habent*
timorem tuum, ut immaculatum fiat cor
meum, & liberer à confusione quam pro de-
lictis incurri. Peccatum enim est causa con-
 fusionis. Alius autem pro *immaculatum* dixit
perfectum.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Castigatio
 Dei amicos
 ad ipsum
 conuertit.

C A T E N A P A T R V M.

ΞΙ. ΠΡΩΤΟΤΗΤΑ ΕΠΟΙΗ-
 ΣΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΔΟΥ-
 ΛΟΥ.] ΔΙΔΑΧΜΟΙ. Ἀντὶ
 τῆ χρηστότητα ἐποίησας, διεργάτησας τὸν δὲ-
 λόν σου, εἰδὼσάν ὁ Σύμμαχος. διδάσκει
 δὲ ὁ πατὴρ θεῖα πεπαιδευμένον, μὴ ἀναιδή-
 τως ἔχῃ τῆς εἰς αὐτὸν γρημημιόνης τῆ θεῶ
 διεργασίας. εἰδῶσάν δὲ, ὅτι χρηστότη-
 τας θεῶ φθάνουσιν εἰς αὐτὸν κατ' ἐξίω, δὲ ἐλ-
 χηματίσασιν θεῶ, καὶ τὸν λόγον αὐτῶ γρημι-
 οῦ, ἥσπερ ἐπὶ τὸν θεὸν χρηστότος ἐξο-
 τιμίας, καὶ τὸν Ἀπόστολον. ἢ μὴ χρηστότης
 γίνεται ἐπὶ τῆς ἐσηκότητας τῆ πίστες, ἢ δὲ ἐξο-
 τιμία ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἀπιστηκότητας αὐτῆς. ἐπεὶ
 ἔν ὁ ἀγ' ἰσβαίωτο ἐν τῆ πίστι χρηστότη-
 τα, εἶπεν, ἐποίησας μὲν τῆ δέλυ σου. σὺ δὲ
 ἔρη, ὡδ' α' ἤσασιν βυβλίω, μὴ καὶ ἀποκλή-
 ρουσιν γρημιόλι μετὰ πνος ἢ χρηστότητα τῆ
 θεῶ, ἀλλὰ μὲν τῆ δελότος αὐτῶ, ὅς τις ποτ'
 αὐτὸ ἔτος. τὸ δὲ καὶ τὸ λόγον σου παρασκεύ-
 αζον, δηλοῖ, σὺν λόγῳ καὶ αἰτία λογικῆ
 γίνεσθ μετὰ π' τὴν τῆ κρείε χρηστότη-
 τα, παιδείαν μὲν τὴν ἠδικῶν, γὰρ σὺν δὲ
 τὴν διεργασίαν ἀρετῶν καλῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἐπεὶ δὲ, φησιν, ὀρθῶς ἐ δι-
 καίως ταῖς ὡδ' α' ἐπιτολαῖς παρασελθῶν
 ἐπίστυσσα αὐταῖς, ὡς τηρῶσιν αὐταῖς ὀρεξῶ
 μοι σοφίας, διδάξας με χρηστότητα ἐ παι-
 δείας καὶ γῶσιν. σὺ αἰδεῖς τέτοις τὸ, ἔπει-

65. B O N I T A T E M F E C I S T I
 C V M S E R V O T V O .] D I -
 D Y M I . Pro Bonitatem fecisti
 Symmachus exposuit, *Benefecisti seruo tuo.*
 Docetur autem is qui diuinis instructus est,
 ne insensate se gerat pro beneficio ipsi à Deo
 praestito; sed sciat, quòd bonitate Dei ipsum
 praeueniente dignus sit habitus vocari seruus
 Dei, secundum verbum eius talis effectus,
 cum apud Deum sit benignitas & seueritas,
 iuxta Apostolum. Siquidem benignitas fit in
 illos qui stant fide, seueritas verò in eos qui
 ab illa destiterunt. Cum igitur hic sanctus in
 fide confirmatus esset, *Bonitatem*, inquit, *fe-*
cisti cum seruo tuo. Tuo autem dixit, osten-
 dere volens, bonitatem Dei non per fortitio-
 nem cum aliquo factam esse, sed cum seruo
 eius, qualiscumque tandem is fuerit. Illud
 autem quod adiungitur, *Secundum elo-*
quium tuum, declarat, cum ratione & cau-
 sa rationabili bonitatem Dei cum ali-
 quo fieri, *disciplinam* quidem moralem,
scientiam verò mentalem virtutem appel-
 lans.

A N O N Y M I . Ceterum, inquit, cum
 rectè ac iuste ad mandata tua accedens cre-
 diderim, vt ea obseruarem praebe mihi sa-
 pientiam, docens me bonitatem & discipli-
 nam & scientiam. Consonat his illud, *Con-*
cupisti

Dei in ser-
 uos suos
 benignitas.

Ecclesi. 1, 33.

CATE-
NA PA-
TRVM.

*cupisti sapientiam? serua mandata; & Do-
minus præbebit tibi eam.*

67. PRIVS QVAM HVMIILIARER.]

Quantia sit
tyrannis
primorum
motuum
natura
corrupta.

ORIGENIS. In primis enim mentis mo-
tibus, & vt sic dicam, primis naturalium co-
gitationum intentionibus, tyrannis tentato-
ris intolerabilior existit, & antequam nos à
diabolo humiliationem sustineamus, præde-
linquimus, interiorum euersionem ipso insul-
tu hostili antiquiorem intelligentes.

THEODORI. Antequam humilie-
mur perfectè peccatum perpetramus, con-
scientiâ cogitationum illud honorantes &
admittentes, atque per ipsum ingressus lo-
cum satanæ præbentes. Ceterum hæc pas-
sio typus & imago erit facinoris ipsius pro-
ditoris.

DIDYMI. Propter priora, inquit, pec-
cata quæ commiseram traditus humiliabar,
Dei iudicio hæc perpessus. Quam ob causam
quoque disciplinæ traditus rogo erudiri, vt
agnoscam hanc humiliationem quæ mihi ac-
cidit per bonitatem & disciplinam eue-
nisse.

EUSEBII. Ostendit humiliationem ac-
cidere ad nostram utilitatem. Et si priusquam
quidem humiliaremur delinquamus, humi-
liati certè non tantum à delictis abstinemus,
verum etiam eloquia Dei exequimur. *Quem
enim diligit Dominus castigat; flagellat au-
tem omnem filium quem suscipit.*

Hebr. 12,
6.

68. BONVS ES TV DOMINE.] HE-
SYCHI. Opus iusti est, in omnibus quæ
accidunt contentum à prouidentiâ hilariter
accipiendo, etiam in ijs quæ acerbiora repu-
tantur Deo dicere illud, *Bonus es tu;* item

Psal. 33, 1.

illud, *Benedicam Dominum in omni tempore,*
idem animi propositum retinendo.
APOLINARI. Pro *Benignus es tu,*
etiam reliquæ editiones *Bonus es tu* inter-
pretatæ sunt. Scio igitur, inquit, & nequa-
quam ambigo de natura tua, quod nimirum
ipsa bonitas sit, sed opus habeo disciplinâ
iustificationum tuarum, quam rogo vt me
doceas. Opus enim est eruditione ad sermo-
nes de superbis cognoscendos.

69. MULTPLICATA EST SVPER ME INI-
QVITAS.] ORIGENIS. Quantum iustus ali-
quis Deo magis afficitur, & in ipso pax Dei
multiplicatur, tantumdem, tamquam aduer-

σύμματος σοφίας; δεκτήρησον ἐν ἑλάϊς. & κύ-
ει. ὁ χορηγῆσόν σοι αὐτῶν.

ΞΖ'. ΠΡΟ ΤΟΥ ΜΕ ΤΑΠΕΙΝΩΘΗΝΑΙ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐν γὰρ ταῖς τῷ νῦν ὡροπα-
θείαις, &, ἢ ἕτως εἶπω, ὡροπατιοῦ ἐφέσεις
ταῖς διασηματικῶν φυσικῶν, ἢ τῆς περιελάττουτος
τυραννὸς ἀφορητοτέρα γίνεσθαι, καὶ ὡρὴν ὑπομει-
ναὶ τῷ ὡρῶν τῆς δεξιῶν ταπεινώσει, ὡροπατι-
μελιῶν ἡμεῖς, ὡροπατιότερα τῆς ἐφόδου τῶν
εἰς τὸ ἔσω νοῦν κατασεσῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Πρὸ τῷ γὰρ ταπεινω-
θῆναι πλείους τῶν ἀμαρτιῶν ὡροπατιοῦ
μελιῶν, ἡμεῖς τῆς σωφίας τῆς λογισμῶν π-
μῶν τῆς αὐτῶν καὶ καταδεχόμενοι, καὶ
τόποι εἰσόδου διδόντες δεξιῶν τῶν σατανῶν.
ἔσα δὲ τῷ πῶν καὶ εἰκῶν τῶν ὡροπατι-
τῶν ὡροπατι τὸ πάθος.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διὰ τὰς ὡροπατίας μοι,
φθοῖ, ὡροπαθίαις ἀμαρτίας ὡροπαθίαις
ἐταπεινώθην, κείνη δὲ ταῦτα παθῶν. ἔ-
δὴ & χάρις παιδείας ὡροπαθίαις δόμοι
διδασκαλίας, ὡς ἀνὴρ γὰρ ὅτι ἡ ταπεινώσει
ἢ ἡμελιῶν μοι καὶ χρηστότητα καὶ παιδείας
ἐχρήσθη.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Δείκνυσθαι ὅτι ὡροπατι-
φθοῖ ἡμῶν ἡ ταπεινώσει γίνεσθαι. εἰ γὰρ ὡροπα-
τῶν ταπεινώθην πλεμμελιῶν, ταπεινω-
θῆναι δὲ ἐμῶν πλεμμελιῶν ἀποχό-
μεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ θεῷ καταρθῶμεν τὰ λό-
για. ὡς δὲ ἀγαπᾷ κείνη παιδεύει μα-
στοῖ δὲ πάντα ἡδὲ ὡροπαθίαις δεξιῶν.

ΞΗ'. ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΙ ΣΥ ΚΥΡΙΒ.] ΗΕΥ-
ΣΙΟΥ. Δικαίαι ἔργου ὅσον, ὅτι πᾶσι συμβαίνου-
σιν διαρῆς ἐμῶν ἀπὸ τῆς ὡροπατίας ἰλαροῦς
δεχόμενοι λέγειν, & ὅτι ταῖς πικροτέροις ἐπὶ
τοῖς ὡροπαθίαις τῶν θεῶν τὸ, Χρησὸς εἶ σὺ. & τὸ,
ἀλογίσου τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι αὐ-
τῆς ἐχόμενοι ὡροπαθίαις.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀντὶ τῶν χρησὸς
εἶ σὺ, καὶ αἱ λοιπαὶ ἐμῶν. ἀγαθὸς εἶ σὺ
ἡμελιῶν. οἶδα μὲν ἔν, φθοῖ, καὶ ἐκ ἀμφι-
βάλλω ὡροπατι τῆς σῆς ἐσίας, ὅτι δὴ αὐτὸ τὸ
ἀγαθὸν πέφυκον, ἀλλὰ δόμοι διδασκα-
λίας τῆς δικαιωμάτων σου, ὡς ἀξίως δι-
δάξαι με. διδασκαλίας γὰρ μοι δεῖ εἰς τὸ
γινῆναι τῶν ὡροπαθίαις ὑπερηφάνων λόγους.

ΞΘ'. ΕΠΛΗΘΥΝΘΗ ΕΠ' ΕΜΕ ΑΔΙΚΙΑ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅσον δικαίως καὶ ὅσον ὡροπαθί-
ων ὅτι πλείον τῶν θεῶν, καὶ πληθυνέσθαι
ἐν αὐτῶν ἡ εἰρήνη τῶν θεῶν, ὅτι τοῦτον, ὡς
ὅτι

ἐπὶ ἀθλητῶν μείζονα, ἐπ' αὐτῷ πληθύνεται ἢ τῷ ἀδικεῖν αὐτὸν θελοῦσαν ἰσχυροφάνων, εἴτε διωδιμὸν ἀντικειμένων, εἴτε ἀνθρώπων ἀδικία. τέτυξ δὲ γνομένη, ἐδὲ καὶ τὸ πικρὸν ἐδίδωσι, τῷ μὴ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐξεριωῶν τὰς ἐπιτάλας τῷ θεῷ, πρὸς τὸ ποιῆσαι αὐτάς.

superbiam maiorem athletam, super ipsum superbiorum, siue virtutum aduersariarum, siue hominum ipsi nocere cupientium iniquitas multiplicatur. Verum cum hoc fit, nequam tamen vel in minimo remissior euadit, quo minus in toto corde scrutetur mandata Dei, ut faciat ea.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ὁ. ΕΤΥΡΩΘΗ ΩΣ ΓΑΛΛΑ Η ΚΑΡΔΙΑ ΑΙΤΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πρὸ μὲν γὰρ ὑπερηφανίας δύνανται πνεῖς καὶ ἀπαλοὶ ἦσαν τῶν καρδίας καὶ πόπμοι, ὡς γάλακτι ὡδὸν βάλαντος τρυφισμῶτά τε· ἠνίκα δὲ ὑπερηφανία ἐσπύσατο, πάντες σκληρωθέντες, οἰοῦνται ἅπασι γάλακτος εἰς τυρὸν μεταβεβλήκασιν.

70. COAGULATVM EST SICVT LAC COEURVM.] ANONYMI. Nonnulli enim ante superbiam quidem strenui erant & corde simplici atque potabili, ita ut cum lacte delicatissimo compararetur; postquam autem superbiam induerunt, omnes indurati, quasi e lacte in caseum transmutati sunt.

Superbia
facit corda
coagulari.

Θ Ε Ο Δ Α Ρ Ο Υ. Ἀντὶ δὲ τῷ ἐτυρωθῆναι ὁ μὲν Ακύλας φησὶν, ἐλυπαίνθη ὡς σῆαρ ἢ καρδία αὐτῷ· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐμωαλώθη ὡς σῆαρ ἢ καρδία αὐτῷ. πάλιν ἀλλ' εἰ κἀκεῖνοι ἐν τέτοις ἦσαν, ἐγὼ τὸν ἐμοὶ προσκείμενον, ἐκ αὐτῶν ἐχώρησα, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐξεριωῶν τὰς ἐπιτάλας σου, ἅπασι τῆς τέτυκτο ἱερωῆς τῆ γλώσσης τῆς φωνῆς καὶ τῆ καθάλας διοικήσεως θεοφρόνου. Ἐτ' μὲν ἢ καρδία ἐλυπαίνετο ἐν τῇ παράσῃ αὐτοῖς τρυφῇ, ἐγὼ δὲ τὸν νόμον σου ἐμελέτησα.

THEODORI. Pro coagulatum Aquila quidem ait, Impinguatum est sicut adeps eorum; Symmachus verò, Medullatum est sicut adeps cor eorum. Verumtamen licet illi in his versarentur, ego propositum minimè deserui, in toto corde scrutans mandata tua, ex eorumdem inuestigatione prouidentiae totiusque gubernationis tuae notitiam indagans. Atque illorum quidem cor impinguatum est praesenti cibo eorum, ego verò legem tuam meditatus sum.

οά. ΑΓΑΘΟΝ ΜΟΙ ΟΤΙ ΕΤΑΠΕΙΝΩΣΑΣ ΜΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εὐαριστέμην τοῖς ἐπιπόνοις πρὸς τὰς ἐπιτάλας, ἅπαντα ἔθλοσ ταπεινώσων ὀνομαζέσθαι, ταῦτά φησιν. ὡσεὶ ἔλεγχον δίδωκα ἐν ἀδυναμίαις, ἐν ὑβρισσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διασφομαῖς, ἐν στωχωρίαις, ἢ ἐν τῷ ταῦτα ὑπομυθρηπείναι ἀξιωματικῶς τῷ μανθάνειν τὰ δικαιώματά σου, ἐδένος ἑνὸς εἰσομύθου μὴ πρὸς τὰς πεπωθῆσιν, καὶ ἐν πολλοῖς θλιβέντων.

71. BONVM MIHI QVIA HVMI-
LIASTI ME.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Boni consulens laboriosas tentationes atque pericula, quae humiliationem appellare solet, haec dicit. q. d. Contentus sum in infirmitatibus, in iniurijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs, ut istiusmodi tolerando dignus iudicer discere iustificationes tuas, quas nemo nouit nisi prius humiliatus fuerit, & in pluribus tribulatus.

οβ. ΑΓΑΘΟΣ ΜΟΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΤΟΣ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διὰ τί, ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος τῷ θεῷ πῶς προσέχεσθαι παρέχει τὸ αὐταρκείας χρυσίον δὲ ἐργασίαν χιλιάδες εἰς ὄρεσιν πλέτες ἐπλεονεξίας ὀπιθυμία τὸν κακῶν δεικνύσων ἐκπεριβίβουσι καὶ ἐδένος ὁ πικρὸς ἀπηνδύσων ἀδυναμίας, ὀπιθυμῶν τῷ πλείοντι καὶ ὅλα τὰ ἐν ἐνείῃ καὶ ὑπερηφανίᾳ γίνεται.

72. BONA MIHI LEX ORIS TVI.] ANONYMI. Ad quid? Quia lex Dei ijs qui illi attendunt praebet id quod ipsis sufficiat. Millia verò auri & argenti eorum qui illa possident appetitum irritat ad ampliores diuitias desiderandas: & numquam talis non indigus reperitur, cum plura semper concupiscat, atque idcirco in penuria & egestate existat.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἀντὶ τῷ ἀγαθῷ μοι ὁ νόμος ὅτι ἅπασι τῷ στόματός σου ἐλάλησας· στόμα δὲ σου ὁ Χριστός ἐστι. κατὰ φρονῶν γὰρ χιλιάδων χρυσίου ἐργασίαν, ἅπασι τῷ στόματός σου ὅλα τὰ ἐν ἐνείῃ καὶ ὑπερηφανίᾳ γίνεται καὶ ἀδυναμίας καὶ ἀπηνδύσων ἀδυναμίας καὶ ὀπιθυμῶν τῷ πλείοντι καὶ ὅλα τὰ ἐν ἐνείῃ καὶ ὑπερηφανίᾳ γίνεται.

DIDYMI. Id est, Bona mihi lex quam ore tuo pronuntiasti: os autem tuum Christus est. Despicio enim millia auri & argenti, ut fruatur lege oris tui. Potest quis etiam legem oris dicere ordinem eorum quae pronuntiantur & dicuntur per os

Bona lex
oris Dei
sufficit
animum
concupiscit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Dei, quorum prima recitantur in ijs qui primùm instituuntur, & posteriora ijs qui priora susceperint, & sic deinceps, donec perfecti euaserint.

Galat. 3,
19.

EVSEBII. Cùm duplex sit lex, vna quidem spiritualis, & secundùm intelligentiam, alia verò secundùm litteram & vmbra ordinata per Angelos in manu mediatoris. Hic Propheta bonam sibi dicit legem oris diuini super omnia mundi delectabilia, quæ per millia auri & argenti declarauit. Secundùm theoriam autem accipiendum est argentum pro sermone, aurum verò pro sensu.

100.

73. MANVS TVÆ FECERVNT ME.] ANONYMI. Cùm Deus cælum & terram & omnia quæ in eis sunt verbo & præcepto condidisset, quando venit ad hominem dixit:

Gen. 1.

Cui Deus
in creatione
hominis
dixerit, Fa-
ciamus ho-
minem.
Iob 10, 8.

Faciamus hominem ad imaginem nostram & ad similitudinem. Cui autem alteri dicit *Faciamus hominem* nisi Filio suo vnigenito Spirituique sancto, quos etiam manus modò appellat. Sed & in Iobo scriptum est: *Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me, postea mutatus me diuo modo crucias, renouans in me quaestionem meam.* Itaque manus Dei fecerunt & plasmauerunt. Et Origenes quidem & nonnulli alij verbum *fecerunt* de anima dictum existimant; *plasmauerunt* autem de corpore. Alij porrò *fecerunt* de priore illa creatione dictum asserunt; *plasmauerunt* verò de lauacro regenerationis ac reformationis.

THEODORI. Ceterùm hæc postulatio consentanea est vt ad Conditorem fiat. q. d. Figmenti tui curam gere, & intelligentiã perfice animal intellectuale, & quod ad familiaritatem tuam destinasti, hoc per confiliorum tuorum noticiam tibi intimum redde: quandoquidem homo etiam ab initio opus habuit præcepto, quo muniretur facilitas eius contra deceptionem: & certè cum ab illo aberrauerit, pluribus indiget quæ maiorem eius suppleant egestatem. Tamquam igitur à Deo formatus, rogat vt ab illo erudiat, & intelligentiam accipiat.

74. QUI TIMENT TE VIDEBUNT ME.] ORIGENIS. Qui Deum timent, cùm nihil ipsis desit, perfecti sunt: tales autem existentes boni sunt per timorem quem habent; quapropter etiam omnes volunt proficere &

Deũ, ἵνα πρώτων τοῖς εισαγομένοις λειτουργήσῃ, καὶ δεύτερον τοῖς τὰ δεύτερα ἀνελκόμενοι, ἕως ἑτελεύτησι θάσῃ.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διττοῦ ὄντος τοῦ νόμου, τὸ μὲν πνευματικῶν, ἔπειτα δὲ πρὸς τὸ γράμμα ἔτι τὸ σῶμα δευτερευόντος δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ προσφῆτης φησὶν αὐτῷ λέγει τὸν νόμον τῷ θεῷ ἑβραϊστὶ ἕως πάντα τὸ κόσμον ἕδρα, ἀλλὰ χιλιάδων χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ ἐδήλωσε. πρὸς θιωείας δὲ λακτίον τὸ ἀργύριον ἀντὶ λόγου, τὸ δὲ χρυσοῦν ἀντὶ νοῦ.

οὐ. Αἱ χεῖρες σου ἐποίησαν με.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ θεὸς ἕρανος καὶ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς λόγοις δημιουργήσας ἔπειτα ἔργον, ὅτι ἦλθεν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπον εἰς ποιήσασθαι ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν ἑαυτοῦ ἡμῶν. τίτι δὲ ἄλλω λέγει ποιήσασθαι ἀνθρώπον ἢ τὸ μοιοῦσθαι αὐτὸ ἕως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἕως καὶ χεῖρας νοῦ ὑποκαταστήσας. ἔτι τὸ Ἰωβ δὲ γέγραπται· αἱ χεῖρές σου ἐποίησαν με, ἔπλασαν με, καὶ ταῦτα μεταβαλὼν με θένος ὀλίσης, ἱπποκαυτίζων ἐπ' ἐμὸν ἔτασαν με. Οὐκ ἔστι αἱ χεῖρές τῷ θεῷ ἐποίησαν καὶ ἔπλασαν. Καὶ Ὀριγῆνης μὲν καὶ ἐπερὶ τῆς τοῦ ἐποίησαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς εἰρηδῆ φασὶν· τὸ δὲ ἔπλασαν με ἐπὶ τῷ σώματι. ἄλλοι δὲ τὸ μὲν ποιήσασθαι ἐπὶ τῆς πρώτης δημιουργίας φασὶν εἰρηδῆ· τὸ δὲ ἔπλασαν ἐπὶ τῆς τῷ ὑποκαταστήσας ἑαυτοῦ ἀναπλασῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀκόλυθον δὲ ὡς πρὸς δημιουργὸν τὸ αἶτημα. οἶον· τὸ σὺ φρόνησον ποιήματι, καὶ τελέωσον τῆ νοήσῃ τὸ ζῆλον τὸ νοητικόν, καὶ ὁ πρὸς οἰκείωσιν τὸ σὺ ὡς ἡσυχασίας, τὸτο δὲ τῆς σῆς γνώσεως ἵνα βελτιώσῃς οἰκείωσαι· ἐπεὶ καὶ ἔξ ἀρχῆς πρὸς ἄγματος ὁ ἀνθρώπος, ἐδήθη δευτερευόντως τὸ ἄγαν δόκλον πρὸς δειλασμόν· καὶ δὲ ὑποσφαλείς ἐπέσει, πλείονα δὲ εἶται ἵνα τὸ μείζονα πληρωῖται ἕδρα. ὡς ἐν ὡς θεῷ πλασθεῖς, παρ' αὐτῷ μαθητεύσασθαι προσβύεται, καὶ σωῖται λαβεῖν.

οὐ. Οἱ φοβούμενοι σε οὐκ ἔσονται με.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ θεοὶ φοβούμενοι, τὸ μὲν αὐτῶν ὑπερῶν, τέλει εἶσιν· ὅτις δὲ τῶν ἀγαθῶν τυγχάνουσι καὶ τὸν ἕχουσι φόβον· διὸ ἔπασσας βέλονται πρὸς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς

ωφέλειαν ἔχειν, καὶ διφραδύονται ἐπὶ τοῖς
διαιρητοῖσι θεῶ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οὐ πάντες οἱ βλέποντες
τὴν δίκαιον διφραδύονται βαρύνει γὰρ πρὸς ἐξ
ἐβλεπόμεν, ὅτι ἀνόμοιοι τοῖς ἄλλοις
ὁ βίος αὐτῶν, καὶ ἐξηλλαγμέναι αἱ εἴβηαι αὐτῶν,
καὶ οὐκ ἔτι ἐχ' ἠδέως αὐτὸν ἐθεῶν. ὡς περ
διὲ τῶν βαρύνει ἐβλεπόμεν, ἕτως
διφραδύονται τοῖς δισσεβέσι. τὸ δὲ βλέπειν ἢ
αἰσθητικῶς νοεῖται καὶ κατὰ τὸ ὁρατὸν ὁρα-
σασθαι, ἢ νοητικῶς κατὰ τὴν ψυχὴν, ἵνα εἴπη
τὸν λόγον αὐτῶν, τὰ νοήματα αὐτῶν, τὴν σο-
φίαν ἣν ἔχει. Ζητήσωμεν εἰ ἕτως αὐτὸν ἰδεῖν,
καὶ διφραδύονται πάντες τῆ νοήσῃ.

οἷ. ΕΓΝΩΝ ΚΥΡΙΕ, ΟΤΙ ΔΙ-
ΚΑΙΟΣ ΕΣΥΝΗ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὅτι
δικαιοσύνην ἔχει τὰ κείμενα τῆ θεῶ ὁ πι-
στος πιστῶν, ἀλλ' ἐκ αὐτῶν εἰ μὴ ἔλαβε
λόγον γνώσεως ὁ δὲ ἀπίστος ἐδὲ πεπίσδυ-
κας, ἀλλ' ἐγκαλεῖ τῆ θεωρία. ὡς τῶν
εἰ τῶν κειμένων ὁ μὲν τις πεπίσδυκας, ὁ
δὲ ἀπίστος ὁ δὲ βελτίων ἐ πεπίσδυκα μό-
νον, ἀλλὰ ἐ ἔγνω, τίς ἢ ἐ τῶν κείσῃ τῆ
θεῶ. καὶ κατὰ συμβαίνοντα τοῖς ἀνθερόποις
ταύτῃ τὴν γνώσῃ ἀειλήφει ὁ φροφήτης.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πολλάκις δὲ ἐτήρησα,
ὅτι τὸ ἐταπείνωσάς με λέγεται πολλάκις καὶ
μάλιστά ἐ τῶν ψαλμοῖς ἀντὶ τῶν πειρασμοῖς
θεοβελτίων με. χαλεπὸς γὰρ τῆς ἐσ πολλοῖς
διωκτοῖς γυμνασίας, καὶ τῆς παρ' ἐλπίδα
γνωμῆς θεῶ βοθησίας, ἐκ ἐσ βεβαίως ἀν-
θεροπον ἐσ ἀρετῆ παρηΐται.

οἷ. ΓΕΝΗΘΗΤΩ ΔΗ ΤΟ ΕΛΕΟΣ ΣΟΥ.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἐλεος γὰρ τῆ Πατρὸς ὁ ὕψος,
ὅς καὶ παρακάλεσεν ἡμῶν τὰς καρδίας τυραν-
νευόμενους ἐπὶ τῆ σατανα. ἕ ἕτως δέομαι, κατὰ
τὸν σὸν λόγον ἐμοὶ τῶ δέλω σε ἐπὶ ὡδρα-
κλήσῃ καὶ ὡδραμυθία τὸ ἐλός σε γνέω. πολ-
λοὶ γὰρ ὡδρακλήσῃ τυχόντες ἀπατάνται,
ὡς ἐξ ἰδίας φρονήσεως καὶ ἀπὸ λογισμῶ τῶ
ἐγκλίσει, ὅπως εἰ μὴ ὡσαύτως τῶν πλάτη-
θῶ, ἐμοὶ τῶ δέλω σε τὸ ἐλεος σε γνέω.

οἷ. ΕΛΘΕΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΟΙ
ΟΙΚΤΙΡΜΟΙ ΣΟΥ.] ΤΙΜΟΘΕΟΥ. Ὁ φροφήτης ὡς γυμναστὴ ἀθλη-
τῆς, καὶ μεμαθηκῶς φέρει τὰ συμβαίνοντα,
ἀσχετα ἐκ ἀποσῆναι τὰ λυπῆντα αὐτὸν,
ἀλλὰ δεθῆναι αὐτῶ ἐ τῶ καιρῶ τῶ πει-
ρασμῶν λόγον ἰχυροῦν ὡδρακλήσεως, τὸν
διωκόμενον αὐτῶ χαλεπῶς μὲ πάσης ἐν-

ΤΟΜΟΣ III.

vigilantem referre, & recreantur ijs quæ Deo
placent.

DIDYMI. Non omnes qui vident iu-
stum lætantur: nonnullis enim etiam *gravis*
est ad videndum, quoniam dissimilis est alijs
vita illius, & immutata sunt via eius, & id-
circo non libenter illum vident. Sicut autem
illis *gravis* est ad videndum, ita pijs est læti-
tia. Illa porro visio vel sensibilibiter accipitur
& secundum faciem quæ videtur, vel intel-
ligibilibiter secundum animam, ac si dicat ser-
monem ipsius, cogitationes eius, sapientiam
quam habet. Hoc modo igitur quæramus
eum videre, & hac cognitione lætari.

75. COGNОВI DOMINE, QVIA IVSTITIA.]
APOLINARII. Fidelis iudicia Dei iustitiam
esse credit, sed minimè cognovit nisi acce-
perit sermonem scientiæ: infidelis verò ne
quidem credidit, sed incusat providentiam.
His igitur iudicijs alius quidem credidit, alius
verò fidem denegat: probatior autem non
solum credidit, verum etiam agnovit, quod-
nam in his sit iudicium Dei. Et secundum ea
quæ hominibus accidunt hæc notitiam Pro-
pheta accepit.

EIVSDEM. Sæpenumerò autem ob-
servavi, illa verba *Humiliasti me* frequenter
& potissimum in Psalmis dici pro Tentatio-
nibus me circumdedisti. Nam nisi quis in
plurimis molestijs exerceatur, & præter spem
Dei auxilium adsit, non potest homo firmi-
ter in virtute stabiliri.

76. FIAT NUNC MISERICORDIA TVA.]
ATHANASII. Misericordia enim Patris est
Filius, qui & consolatus est corda nostra à
satana tyrannizata: & sic rogo, vt secundum
verbum tuum mihi seruo tuo in solatium &
consolationem misericordia tua accidat. Plu-
rimi enim solatium adepti decipiuntur, quasi
ex propria industria & fatiocinatione illud
obtinerint. Ne igitur similiter atque illi de-
cipiar, fiat mihi seruo tuo misericordia tua.

77. VENIANT MIHI MISERA-
TIONES TVÆ.] ΤΙΜΟΘΗΙ. Hic Pro-
pheta tamquam generosus athleta, & qui
quæcumque euenerint ferre didicerit, rogat
non auferantur ea quæ ipsum affligunt, sed
vt in tempore tentationum detur illi potens
verbum consolationis, quod vires illi sug-
gerat ad id quod euenerit cum omni alacri-

I i 2 tate

CATE-
NA PA-
TRVM.

Sap. 2, 15.
Iustus bo-
nis gratus,
improbus
gravis est
ad viden-
dum.

Filius Dei
est miseri-
cordia Pa-
tris.

CATE-
NA PA-
TRVM.

tate & absque perturbatione ferendum. In hoc enim, inquit, miserere mei, vt fiat mihi solatium & consolatio.

Confusio
utilis est
superbū.

78. CONFVNDANTVR SVPERBI.] THEODORI. Orat Propheta non aduersus superbos qui ipsi iniuriam fecerant, sed hæc pro illis dicit. Qui enim peccat, quamdiu non sentit se peccasse, minimè erubescit; quando verò peccatorum suorum sensum acceperit, tunc veretur. Adducantur igitur, inquit, ad confusionem, & discant se iniuste contra me deliquisse, cum ego nihil aliud fecerim quàm vacare mandatis tuis.

79. CONVERTANTVR AD ME QUI TIMENTE.] ORIGENIS. Vult Propheta vt hi qui timent Deum conuertantur, & ad se veniant, vt suæ gratiæ illos participes efficiat.

ATHANASII. Compos sim doctrinæ feruorum tuorum: erit autem istiusmodi, qualis possit animas conuertere, eò quod contineat timorem tuum.

Psal. 50.

80. FIAT COR MEVM IMMACVLATVM.] DIDYMI. Hoc simile est isti, *Cor mundum crea in me Deus.*

Perfectius
se extra
metum.

THEODORI. Omnia enim peccata confusione digna sunt. Quousque igitur cor imperfectum existit, multa illi sollicitudo & contentio est, ne fortè infirmetur & semetipso deterior euadat: quando autem ad apicem perfectionis attigerit, in virtutis habitu constitutum, fiet extra omnem metum, non ampliùs titubans, ne fortè confundatur.

ANONYMI. Propheta nos docet desiderare Verbum, & amare salutare Dei.

θυμίας & ἀπαρχίας φέρειν τὸ συμβεβηκός. ἐν τύτῳ γὰρ με, φησὶν, ἐλέησον, ἵνα ἡγήνηται μοι ᾠδᾶ κλησὶς & ᾠδᾶ μουδία.

οἱ. Αἰσχυνθῆτωσαν ὑπερηφάνοι.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εὐχεται ὁ προφήτης ἐκ τῆς αὐτῶν ἀδικούντων ὑπερηφάνων, ἀλλὰ ταῦτα ἕως αὐτῆς φησὶν. ὁ ἀμαρτάνων γὰρ ὅσον μὲν ἀναιδῶν τῆς ἡμαρτηκείας, ἐκ ἐρυθραῖ. ὅταν δὲ εἰς συλαίωσιν ἔλθῃ τῆς οἰκειῶν ἀμαρτημάτων, τότε αἰδῶται. ἠέκτισσαν ἐν, φησὶν, ὅτι τὸ αἰχμῶδες, ἐκ μανθανέτωσαν ὅτι ἀδίκως ἠνόμισαν εἰς ἐμὲ, ἐμὰ ἐδὲν ἄλλο ποιεῖν τῷ ἢ ἀδολοχῆν τῷ ἐν ταῖς ἐπιτολαῖς σου.

οἱ. ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΤΩΣΑΝ ΜΕ ΟΙ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ ΣΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Βύλεται ὁ προφήτης τὰς φοβούμενας τὸ θεὸν ὁπιστρέψαι, πρὸς αὐτὸν & οἰκεῖν, ἢ αὐτοῖς μεταδῶν τὸ χάρισμα τῶ ἐν αὐτῷ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τῆς ᾠδᾶς τῆς σάν οἰκείῃ διδασκαλίᾳ τύχοιμεν ἑαυτῶν τοιαύτη, οἷα ἐπιστρέψω εἰδῶ ψυχᾶς, ὅτι τὸ πλατεῖν τὸν φόβον τὸν σὸν.

π'. ΓΕΝΗΘῆΤΩ Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΑΜΩΜΟΣ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Παράκλησις τῶ, Καρδίας καθαροῦ κτίσει ἐν ἐμοὶ ὁ θεός.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Πάντα γὰρ τὰ ἀμαρτημάτων αἰχμῶδες ἐστὶν ἀξία. ἕως μὲν ἐν ἡ καρδία ἀτελής τυχεῖν, πολλὰ φροντὶς καὶ ἀγωνία, μήτις ἄρα καὶ ἀδελφότης καὶ χεῖρον ἑαυτῆς ἡγήνηται. ὅτι δὲ εἰς ἀκρον φθάσῃ τελειότητι, ἐν ἔξει ἀρετῆς καταστάσει, ἔξω ἡγήνηται παντὸς φόβου, ἐκ τῆ ἀμφοιβήσεως, μήποτε ἄρα καταχυθῆ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ προφήτης ὁπισθόμεν τὸ λόγῳ, καὶ ἰερῶν ἔχει πρὸς τὸ σωτήριον τῶ θεῷ.

ANNOTATIONES CORDERII.

ΤΕΤΗ.
Sanctitas
cum scien-
tia coniun-
genda.

66. **B**ONITATEM, & disciplinam, & scientiam doce me.] Vbi notandum vt primò bonitatem & sanctitatem quærat, & propter illam disciplinam & scientiam acquirat; quæ dum hoc sine quæritur, & ipsa scientiæ acquisitio instrumentum virtutis efficitur, mirâ scientiæ scētator pulchritudine mentis decoratur: nam dum intellectum instruit, voluntatem regit, affectus dirigit, sensusque moderatur, & quidquid à rectitudine deuiat mirâ sedulitate componit. Egreγιè sanè Bernardus Serm. 37. in Cant. ait: *Non dico contemnendam aut negligendam scientiam litterarum, qua ornat animam, & erudit eam, & facit vt possit etiam alios erudire. Sed duo*

illa oportet & expedit vt precedant, in quibus summam salutis constitui superior ratio declarauit. Et vide si non intuebatur, & non docebat hunc ordinem, qui dicebat: *Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vite, & illuminate vobis lumen scientiæ. Vltimam posuit scientiam tamquam picturam, qua statum habere nequeat super inane: & inde illa duo pramissit, & subiicit illi, tamquam si solidum aliquid pictura suberneret. Ita igitur scientiæ studendum, vt virtutis maiorem rationem habeamus; inò & ipsam scientiam adiumentum virtutis atque instrumentum sanctitatis faciamus: quod utique fiet, si eius præsidio non solum intellectum instruamus, verùm etiam affectum ad bonum diligens-*

Osæc 10.

Virtutis
maior
quàm scien-
tia est ha-
benda ra-
tio.

diligendum & malum odiendum excitemus: Hoc pulchrè expendit B. Laurentius Iustinianus de Casto conubio cap. 14. sic scribens: *Res quidem sancta est scientia, si diligendo operatur quod nonit: per se enim non sufficit. Hinc non solum scientiam à Domino poposcit Prophetas; sed bonitatem, inquit, & disciplinam & scientiam doce me.* Per bonitatem exponit S. Ambrosius Dei clementiam, per disciplinam autem eiusdem timorem. Ergo vtrumque simul doceri exposcit Dauid, nempe *bonitatem & disciplinam*; ne solum misericordiam absque iustitia contempleretur, néve solum iustitiam absque misericordia, sed vtramque simul. Unde (ait Ambrosius) *bonitatem Dei ab ipso querit doceri, ne forte quis persunctorie accipiens bonum Deum esse, in erroribus perseveret, quod per misericordiam Dei impunitatem suis posset dare peccatis. Cum est indulget Dominus, tamen facta est conuersatio, in criminibus semper herere. Non ergo bonitas ista vulgaris est, sed qua semper disciplina expectat profectum; ideoque qui intelligit aptam Dei esse bonitatem, doceri desiderat etiam disciplinam.* Sic ille. Felix nimirum doctrinæ & bonitatis nexus, suavis vitæ sermonisque harmonia, grata Dei, grata hominum auribus; alioquin absonus sonus est, vbi vita discordat à lingua, & mores ab ore.

Dauid sentiens peccatam, facebatur culpam, & veniam confitebatur.

Prou. 18, 17.

1. Maccha. 7, 18.

Dan. 3, 29, & 31.

67. *Prinquam humiliarer ego deliqui.* Quasi diceret: Propterea secuta est humiliatio, quia delictum antecessit. Ex qua confessione sibi remedium comparauit. Nam, vt benè D. Ambrosius Serm. 9. in eundem Psalmum, *Si peccatis tuis, inquit, attribuas quod humiliatus es; quidquid acciderit in te retorques, & ex reo incipis esse iustus, qui teipsum condemnas. Iustus enim accusator est sui in exordio sermonu.* Sic vnus è septem Macchabæis cum torqueretur, *Nos, inquit, propter nosmetipsos hoc patimur peccantes in Deum nostrum.* Vbi iam martyrio coronandus oculos à proprijs peccatis non auertebat; vt prius suis se lacrymis quam effuso cruore expiaret. Nec aliter Azarias inter flammam Babilonicæ fornacis: *Peccauimus, inquit, & iniquo egimus, &c. omnia ergo qua induxisti super nos; & vniuersa qua fecisti nobis, vero iudicio fecisti.* Dum animi noxas effusis lacrymis extinxit, ignis flammam illæso veltigio calcavit.

68. *Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* S. Augustinus paulò aliter legit: *Suavis es Domine, & in tua suauitate doce me iustitias tuas.* Quæ verba de V. Eucharistia exponit Serm. 4. de verbis Apostoli. Ac si dicat: Magistri flagris & virgâ adigunt discipulos suos ad doctrinam, ast tu Domine multâ suauitate & epulis concessis suauissimis me ad sapientiam protrahis. Sicut enim parentes datis placentulis & offulis mellitis filios paruulos ad ludum litterarium pertrahunt; non aliter tu, ô suauissime Pater, dato pane cælesti nos trahis ad Christiana dogmata haurienda, & ad labores perferendos. Ita S. Augustinus, cuius hæc sunt verba: *In tua suauitate doce me. Tunc disco vt faciam, si in tua suauitate doceas me. Ceterum, quamuis blanditur iniquitas, & dulcis est iniquitas, amara est veritas. In tua veritate doce me, vt suavis sit veritas: dulcedine tuâ contemnatur iniquitas, &c.*

69. *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Id est, Multorum hominum in me inuidiam laceffiui, dum ad exactiorem viuendi rationem adspiro. Vnde D. Ambrosius Serm. 9. in hunc Psalmum: *Quanto magis, inquit, quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios; & tamquam athleta fortis coronam iustitiae reportare desiderans, irruat in se plurimos, & laceffit qui inuidens nostro profectui.* Sic etiam Christus Dominus cum seuerioris vitæ exempla edidit orando, pernoctando & ieiunando, tunc diriora sustinuit dæmonis tentamenta: nam statim accessit tentator, nec alius quidem quam ipse lucifer, vt D. Augustinus lib. 9. de Ciuitate cap. 21. testatur; seu, vt vocat D. Chrysostomus in Psal. 2. *archidæmon*: vt sicut nobilitate naturæ ceteris anteibat, ita & tentandi potestate actior defæuere. Nec semel tantum, sed sæpius diabolum tentatorem passus est; iuxta illud Marci, *Tentabatur à satana*; & illud Lucæ, *Tentabatur à diabolo.* Vbi verbum illud *tentabatur* non vnum actum, sed frequentiam designat. Imò non ab vno tantum dæmone, sed à pluribus tentationes patiebatur, vt Eusebius lib. 9. Demonstrationum cap. 7. testatur. Vbi epim maiora virtutum indicia exhibentur, ibi plures ad tentandum dæmones congregiuntur.

ANNO-TATIONES COR- DERII. Dum crescit studium profectus crescit etiam aduersarij.

Matth. 4, 3.

Marc. 1, 13. Lucæ 4, 2.

70. *Coagulatum est sicut lac cor eorum.* Sub hac metaphora inuehitur in homines immiseri- cordes, qui scilicet stipem mendicantibus negant. Lac enim naturâ suâ fluidum est, & facile dilabitur; si verò coaguletur, & in calcem subsistat, durefcit illicò, neque amplius effluit. Non aliter natura humana quodam naturali ductu fertur ad succurrendum pauperi. Mouemur enim proprijs miserijs; vt alijs opem feramus. Quorundam autem inhumanum est ingenium, & durefcit instar calci. In hoc ergo istiusmodi hominum perditionem iure merito refert Dauid; quia sicut dare libenter eleëmofynam, ad omnem pietatem efformat hominem; non aliter imitem esse ad succurrendum pauperi, in omnem inducit impietatem. Hæc est mens S. Ambrosij in hunc locum sic scribentis: *Coagulato enim lacte fit quadam concoctio, nec suauitatem habens eandem, nec gratiam. Ergo coagulatum est per superbiam cor, & per inuidiam, qua lenitatem natura fluentem & benenolentiam malitia concoctione vitiat.*

Vitium cor coagulat & indurat.

71. *Bonum mihi quia humiliasti me.* Hoc est, Amarum tribulationis poculum obtulisti; quod quia libenter exhausti, ad salutem fuit, & sanitatem mihi attulit. Huc vocanda Theodoretî paraphrasis: sic enim ille hæc verba exponit: *Gratias agit Vates ob seuera remedia; hinc discens sanitatem, quam consecutus est, processisse.* Salubre pharmacum afflictio & humiliatio fuit Prophetæ; erit & nobis si voluerimus, & hanc medicinam dementiâ correpti non reicerimus. Nam, vt benè notauit peritus ille animorum Medicus Idiota lib. 2. de Vera patientia, Medicorum aphorisma ad Christi scholam in hunc modum traducens: *Scio, quod sicut in medicamentis illa communiter sunt utiliora, qua amariora sunt, sic mundi attritio, carreptio & tribulatio, quamuis sensualitati & carni sit medicina amara, tamen anima & spiritui est*

Afflictio bonum pharmacum ad salutem.

ANNO-
TATIO-
NES CO-
DERIT.
Humilitas
in magna
utilitas.

utilis & proficua, medicinalis & fructuosa. Ceterum oportet ut quis lubens suscipiat ea quæ ipsam deprimunt, ut ipsa humilitas hominem aliquid faciat. Multa ad hoc institutum congerit S. Bernardus Serm. 34 in Cant. atque inter cetera hunc versiculum: *Bonum mihi quia humiliasti me.* Non ait, Patienter tuli, quia humiliasti me; sed, *Bonum mihi*; id est, lucundum & gratum fuit mihi, quod humiliasti me. Sed quid inde emolumentum? *Ut discam iustificationem tuam.* id est, Abdita mysteriorum tuorum tenet te opere mandata tua sum executus. En tibi quantum apicem euchitur, quia lubens humilis est. *Vides* (inquit Bernardus) *quia humilitas iustificat, & non humiliatio. Quanti humiliantur, & humiles non sunt? Alij cum rancore humiliantur; alij patienter, alij libenter. Primi res sunt, sequentes innocui, ultimi iusti.* Insuper adducit illud Iacobi: *Humilibus autem datur gratia.* Non ait humiliatis, id est ijs qui patienter ferunt, & amant humiliari, his vberem gratiam Deus instillat. Talis fuit Rex David cui hoc beneficium maius omnibus visum est, de hoc amplissimè gratias agens: *Bonum mihi*, inquit, *quia humiliasti me.* Dixerit Ioseph suo Pharaoni, Bonum mihi quia exaltasti me: dixerit Ruth suo Bozio, Bonum mihi quia ditasti me: dixerit Esther coniugi regio, Bonum mihi quia coronasti me: dixerit Mardocheus Assuero, Bonum mihi quia honorasti me: dixerit Tobias Angelo, Bonum mihi quia illuminasti me: dixerit Natanael Eliseo, Bonum mihi quia mundasti me: dixerit claudus Petro, Bonum mihi quia sanasti me: dixerit Lazarus Christo, Bonum mihi quia ad vitam reuocasti me. At Rex David inter maxima beneficia reponens, *Bonum*, inquit, *mihi; quia humiliasti me:* bonum mihi, bonum omnino: nam hoc mihi longè vtilius, idè & eharis, quàm si aureos à te montes accepissem. Cur hoc obsecro huic Regi tam bonum? *Ut discam iustificationes tuas.* Hactenus, ait, cælestis curiz stylum non satis intellexi, quid diuini iuris esset ignoravi; nunc demum Iureconsultus fio, sed in Academia patientiz: hic nemo doctus, nisi humiliatus. Iure merito itaque David maximas refert gratias, non quòd ditatus & exaltatus, sed quòd humiliatus sit. Humiliatio siquidem & afflictio homini longè vtilissima est: hæc fortitudinem & fidelitatem, hæc commiserationem & abstinentiam, hæc orationem & mortificationem, hæc prudentiam & modestiam exactè docet. ut verum sit illud: *Quæ nocent docent.* quod Græci tam breuiter quàm eleganter: *Παθήματα μαθήματα.*

10 D.

73. *Manus tua fecerunt me, &c.*] Hoc commendationis, inquit Ambrosius, vitur Psalter exordio, ut opus Dei se esse diceret, quòd faciliùs circa operis sui gratiam fauor inclinaretur auctoris. Subdit proinde: *Da mihi intellectum, & discam mandata tua.* Quid est quòd Prophetæ, qui abditarum rerum reuelationem acceperat, & arcanorum cognitionem, qui secreta nature fuerat rimatus, nunc intellectum petat? Vide quid præmiserat: *Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me.* Sux nature cognitionem expetit: quapropter dari sibi intellectum exoptat. Difficile enim est, ut quis seipsum nouerit, & in suæ vilitatis cognitionem descendat. Vnde,

Intellectus
opus est ut
quis se no-
uerit.

quamuis multam diuinarum & humanarum rerum cognitionem acceperit quis, attamen in se inspiciendo & despiciendo adhuc tyro est, & vix è primo limine suæ humilitatis scientiam salutauit. Quamobrem David cum de sui cognitione agit, tamquam paruulus clamat: *Da mihi intellectum.* Non modò cognitionem petit, sed ipsam potentiam, quâ habenda sit cognitio. Siquidem ad inspicientiam & despicientiam nostram omnes sumus rudes, & veluti sine intellectu amentes & excordes. Ergo difficillimum est studium humilitatis & propriæ cognitionis. Huius doctrinæ S. Ambrosium idoneum auctorem accipe, cuius hæc sunt verbain hunc locum: *Intellectum petit, ut ipse se nouerit, & natura sua possit scire rationem. At illi qui de rerum natura disputant, cali scrutantur plagas, qui se ipsos scire non possunt, putant intelligentiam sine Dei dono posse concedi. Vnde & nos humilitatem debemus sumere, ne extollamur.* David ergo licet die ac nocte in Dei lege meditaretur, hîc tamen intellectum petit, significans hominis studium laboremque in diuinis Litteris perscrutandis nihil prodesse nisi Dei auxilium accedat, qui clausa referet & aperiat. Vnde prudenter Cassiodorus Præfatione in lib. 1. de Diuinis lectionibus: *Oremus, inquit, ut nobis aperiantur illa quæ clausa sunt, & à studio legendi nullatenus abscedamus. Nam & David cum esses in lege Domini ingiter occupatus, tamen clamabat ad Dominum dicens, Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Iungatur itaque humanus labor cum gratia diuina, & nostri studij imbecillitas diuini auxiliij basi nitatur; alioquin ruet, nosque ingenti exitio obruet atque sepeliet.

74. *Qui timent te videbunt me, & latibuntur.*] Quasi ex solo iusti aspectu, ut malus ac durus, qui numquam in virtutem pronus est, ex onere conscientiz contristatur & dolet, ita qui virtuti studet maximè lætetur, siue quòd viz socium ac ducem, quo incitetur, inuenerit; siue quòd virtutis lineamenta in eius ore videns, in illius amorem accendatur. Audi S. Ambrosium Serm. 10. in hunc Psalmum: *Plerisque enim iusti aspectus admonitio correctionis est, perfectioribus verò lætitia est. Quàm pulchrum ergo, si videaris & profis? &c. Nam si tanta est vis in naturalibus, ut animal visum proficit iteris, ita ut mortui quoque cornu eius animantis prodesse dicatur, si fuerit demonstratum is qui in huiusmodi incidit passionem, dubitare possumus, quòd iusti sanet aspectus?* Similia habet S. Hilarius ad hunc locum, & S. Bernardus Serm. 14. in Cantica, vbi de se ingenuè fatetur, cum aliquando in virtutis studio frigeret atque torperet, solo viri alicuius (spiritualis aspectu ad perfectionem vehementius incensum ac inflammatum fuisse.

75. *Cognoui Domine, quia iustitia iudicia tua, &c.*] Quasi dicat, Iudicia tua & rationes prouidentiz tuæ occultæ esse possunt & absconditæ ab oculis hominum, sed iniustæ esse non possunt: non potest ab æquitate (quæ tu ipse es) nisi rectitudo & æquitas exoriri. Ceterum, inquit, veritate ipsâ me deijs, & ad humilitatem trahis, quia dum meipsum agnosco, dum abyssum meæ impotentiz considero, statim (te dominante, & iudicia tua exercente) meipsum ex hu-

Sine Dei
dono & ad-
iutorio nil
possumus.

Iusti as-
pectus con-
tristat
& lætificat
probos.

Iudicia Dei
recta &
iusta.

militate despicio. Vnde subdit: *Et in veritate tua humiliasti me.* Quorum verborum hic est sensus, si Ambrosio credimus, ac si dicat: Vt mihi cognitionem rerum abditarum veracem inderes, me prius per humilitatem solidasti. Difficile enim quis rerum humanarum aut diuinarum intelligentiam assequi potest, nisi prius humilitate fundetur.

Pressura fugienda non sunt, sed querendum à Deo solamen.

76. *Fiat misericordia tua, &c.*] Misericordiam querit, qui se in miserijs & ærumnis esse cogitat; sed in quem finem? An vt à tribulationibus liberetur & à pressuris? Minimè; sed cur? Ipsemet exponit cum subdit: *Vt consoletur me.* Quàm fortis, quàm prudens! Non querit vt prementia Deus mala auferat, solamen postulat & refrigerium. Id quod eleganter expendit S. Ambrosius ad hunc locum: *Egregiam, inquit, & singularem Propheta expectato virtutem. Alius enim humilitatis ærumnis posceret vt circa eum tentamenta desinerent, & sedare Dominus aduersa dignaretur, ne tribulationum procella in eum semiret; iste autem quasi athleta fortis & sapiens, qui exerceri & angere animam suam tribulationibus nosset, non tristitia dimouere, non impugnantia declinare desiderat, sed magis in tempore laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi verbum consolationis exposcit, vt possit qua ingruunt mente tolerare.* Cum itaque aduersa nos premunt, & in nos ærumnæ delatuiunt, virili fortisque animo omnia ferenda sunt, non fugienda; & diuinum auxilium ac superum querendum solamen.

Sola vita æterna vitæ nomen meretur.

77. *Veniant mihi miserationes tuae, & vitam.*] Ac si non viueret, qui tamen loquebatur: viuebat, sed hac vitâ, quæ morti similior quàm vitæ, vt meritò speraret se victurum verâ scilicet vitâ, quæ æterna, quæ beata. Ita S. Augustinus

ad hunc locum dicens: *Tunc verè vitam, quantum nihil poterit imere, ne moriar. Ipsa enim & sine ullo additamento dicitur vita, nec intelligitur nisi æterna & beata, tamquam sola dicenda sit vita, in cuius comparatione ista quam ducimus mors potius sit appellanda quàm vita. Quale illud est in Evangelio: Si vis venire ad vitam, serua mandata. Neque hic ait, In æternum vitam, vel, Beatè vitam; quasi aliud non sit vivere, quàm sine ullo sine & sine vlla miseria vivere.* Rectâ igitur loquendi formulâ vsus est Dauid cum dixit, *Veniant mihi miserationes tuae, & vitam;* ac si vita quam ducebat non esset vita, sed mors; vita verò quam expectabat vera vita existeret, vt pote æterna & beata.

ANNO-TATIO-NES COR-DE-RII.

IBIDEM. *Quia lex tua meditatio mea est.*] Non putandum est illud ob aridam & celerem meditationem legis diuinam miserationem poposcisse, sed ob illam, quæ ita sapienter diuinam voluntatem considerat, vt ad eam amplectendam & opere complendam inducat: ad quod confirmandum pulchrè dicit S. Augustinus Serm. 19. in hunc Psalm. *Hac meditatio nisi esset in fide qua per dilectionem operatur, nunquam propter eam posset ad illam vitam quispiam peruenire. Hoc dicendum putari, ne quisquam, cum totam legem memoria mandauerit, eamque creberrimâ recordatione cantauerit, non tacens se fecisse quod legis; quia lex tua meditatio mea est; & hinc se adepturum existimet, quod verbis superioribus propter hoc meritum postulauit, ubi dictum est: Veniant super me miserationes tuae, & vitam.* Hæc meditatio amantis est cogitatio, & tantum amantis, vt charitas non frigeat huius meditationis sua quantalibet abundantia conspiciatur iniquitatis aliena, &c.

Qualis meditatio diuinam conciliet miserationem.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I.

π α . **Κ**ΛΕΙΠΕΙ εἰς τὸ σω-
τήριον σε ἡ ψυχὴ
μου· εἰς τὸν λόγον
σε ἐπὶ ἠλπίσα.

π β . Εξέλειπον αἱ ὀφθαλμοί
μου εἰς τὸ λόγιόν σου, λέγοντες·
πότε παρακαλέσεις με;

Ἐπεὶ ἐν, φησιν, ἐπιθυμῶ παιδῶσεως
ἀγαθῆς (τὸ τοῦ δὲ κλείπει ἡ ψυχὴ μου) μὴ
τερήσης με ὡς ἐπιθυμῶ. ταύτῳ δὲ μόνῳ
τῷ ἐλπίδα εἰς ὠδὴν ἀγαθῆν ἀναρῶ.

π γ . Ὅτι ἐχρησθήην ὡς ἀσκός
ἐν πάχνῃ· τὰ δικαιώματά σου ἐκ
ἐπελαθόμην.

Ἀντὶ τῷ, ὑπὸ ἡῶν συμφορῶν ἐπα-
χρώθην καὶ τὰς ἐκ αἰδαιολογίας ἀσκάς,
ὁ αἰδαιολογῶ. Καὶ ὁμῶς αἱ ποσαῦται
συμφοραὶ ἐκ ἐπιποσῶν με ἐπλαθῶσα,

81. **D**E F E C I T in salutare
tuum anima mea: * in
verbum tuum super-
speraui.

C A P H.

* Vulgata
addit &c

82. Defecerunt oculi mei in
eloquium tuum; dicentes: Quan-
do consolaberis me?

Cum igitur, inquit, bonam correptionem
desiderem (in hoc enim deficit anima mea)
ne frustres me ijs quæ desidero. Hanc enim
solam spem ad solatium expecto.

83. Quia factus sum sicut vter
in pruina: iustificationes tuas non
sum oblitus.

Id est, A calamitatibus congelatus sum tam-
quam vtres insensibiles, cum sensu præditus
sim. Attamen istiusmodi calamitates non red-
diderunt me immemorem promissorum tuo-
rum,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Abest à
Vulgata.

rum, quibus me vivum reducturú te recepisti.
84. Quot sunt dies serui tui?
Quando facies * mihi de perse-
quentibus me iudicium?

Ego autem, inquit, iam non inter viuen-
tes verfor, quia infrigidatus sum: attamen
nondum desperavi. Accelera igitur clemen-
tiam tuam: etenim exigui temporis me feci-
sti. Etsi hic consumpsero potissimam partem
vitæ meæ, quantum temporis mihi residui
erit ad lætitiã?

85. Narrauerunt mihi iniqui
fabulationes; sed non vt lex tua
* Domine.

* Vulgata
omisit.

86. Omnia mandata tua ve-
ritas:

Cum susque deque leges suas proposue-
rit; ac si quispiam opponeret etiam Babylo-
nijs esse leges, subiunxit tamquam in com-
paratione, quod sint quidem, sed iniquæ, &
nugis plenæ. Nam nostræ [inquit] refertæ
sunt iustitiã & religione, illorum verò, quo-
modo iniuriam inferant & plura possideant.
vnde subdit:

* Vulgata
Iniquè

* Iniustè persecuti sunt me, ad-
iuua me:

87. Paulò minùs consumma-
uerunt me in terra: ego autem non
dereliqui mandata tua.

Et huius, inquit, argumentum sum ego
& res meæ. Tantam enim [inquit] iniuriam
mihi fecerunt, vt sine vllò conscientiz re-
morsu res meas abstulerint, neque cessarent
cum semel iniuriam intulissent, sed instarent
donec morti me traderent. Ego autem mihi
persuasi, illorum inhumanitatem clementiã
tuã haudquaquam maiore fore. vnde subdit:

88. Secundùm misericordiam
tuam vivifica me: & custodiam
testimonia oris tui.

Pulehrè *Secundùm misericordiam tuam.*
id est, Secundùm fortitudinem quam obti-
nes habes quoque misericordiam, neque vlla
natio te potentior est. Secundùm hanc igitur,
inquit, misericordiam tuam vivifica me, vt
memor quibus liberatus sim, totum me le-
gitimis tuis addicam.

ὡν ἐπηγγείλω ζῶντά με ἐπαναγαγεῖν.
πδ'. Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι
τῆ δ' ἔλασ σε, πότε ποιήσεις μοι ἐκ
τῶν καταδικόντων με κρείσιν;

Εἰγὼ δέ, φησὶν, ἐκ ἐν ζῶσιν ἤδη εἰμι,
ὅθεν τὸ ἐπιγγέλαι· ὅμως ἔγω ἀπλήπι-
σα. Τάχωνον ἐν τῷ φιλανθρωπίας σε·
καὶ γὰρ ὀλιγοχρόνιον με ἐποίησας. καὶ ἐὰν
ἐνταῦθα ἀναλώσω τὸ πλεον τῆς ζωῆς
μου, πότε ἔσοι μοι ἔσσι ὁ τῆς δυσφορίας
κρείσιν;

πέ. Διηγῆσαντό μοι παράνομοι
ἀδολεγίας· ἀλλ' ἐχ' ὡς ὁ νόμος
σε κύριε.

πς'. Πᾶσαι αἱ ἐντολαί σε
ἀλήθεια·

Εἴπει ἀνὰ καὶ κατὰ τὰς νόμους περι-
βάλλετο τὰς ἰδίους ὡς ἀπιπθῆναι πρὸς
ὅτι καὶ Βαβυλωνίαν εἰσὶ νόμοι, ἐπιπληρῶν ὡς
ἐν συγκρίσει, ὅτι εἰσὶ μὲν, ἀλλὰ ὡς ἀνό-
μοι, καὶ ἀδολεγίας πλήρεις. οἱ μὲν γὰρ
δικαιοσύνης εἰσὶ πεπληρομένοι καὶ δικαιο-
σύνης· οἱ δὲ, ὅπως αὐτὸ ἀδικοῦν καὶ πλεονε-
κτοῦν. ὅθεν ἐπάγει·

Ἀδίκως κατεδίωξάν με, βοή-
θησον με.

πζ'. Παρὰ βραχὺ σωτέ-
λεσάν με ἐν τῇ γῆ· ἐγὼ δὲ ἐκ
ἐγκατέλιπον τὰς ἐντολάς σε.

Καὶ τότε, φησὶν, ἀποδείξεις ἐγὼ καὶ τὰ
εἰς ἐμέ. Οὕτως γὰρ ἠδίκησαν ἐμὲ καὶ ἀφείλον
τὰ ἐμά, ὡς μὲν δὲ πηπτόμοι τὸ σωεῖδος,
καὶ ἐδὲ ἀδικήσαντες ἀπαξ ἀπέστησαν, ἀλλ'
ὁπρὸς μὲν, ἕως ὡς ἀποδοῦναι θανάτῳ με.
Εἰγὼ δὲ ἔπεσα ἑαυτὸν, ὡς ἐκ ἔσσι ἡ τέ-
των ἀπανθρωπία τῆς φιλανθρωπίας σε
μείζων. ὅθεν ἐπάγει·

πή. Κατὰ τὸ ἔλεός σε ζῆσον
με· καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια τῆ
σώματός σε.

Καλῶς καὶ τὸ ἔλεός σε. ἀντὶ τῆ, κα-
τὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐμὲ κέκτησαι καὶ τὸ ἐλεῖ
ἔχει, καὶ ἐδὲ ἐν ἑνὶ ἰσχυρότερόν σε.
καὶ τῆτον ἐν, φησὶ, τὸν ἔλεόν σε ζῆσον
με, ὡς αὐτὸ μνημονεύον ὡς ἀπληγῶν,
ὅθεν ἑαυτὸν τοῖς σοῖς νομίμοις ἀνα-
θήσω.

πθ'. Εἰς

πθ'. Εἰς τὸν αἰῶνα κύριε ὁ λόγος σου διαμῦναι ἐν τῷ οὐρανῷ.

89. In æternum Domine verbum tuum permanet in celo.

PARAPHRASIS ANONYMI. LA M E D .

ς'. Εἰς γενεάν τε γυνεάν ἢ ἀληθείᾳ σου ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, τε διαμῦναι.

90. In generationem & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet.

σα'. Τῇ διατάξει σου διαμῦναι ἡ ἡμέρα· ὅπ τὰ σύμπαντα δέξονται σα'.

91. Ordinatione tuâ persequatur dies; quoniam omnia seruiunt tibi.

Ordinatio. Die. Del. ex. et a. subst. sunt.

Εἰς πίσωσιν τῶ ἰδικωτέρῃ εἰς τὸ κοινὸν ἐξήλθα. ἀντὶ τῆ, τὸ πρῶτον γὰρ σου τὸ πρὸ τῆ γῆς ἐθετο ἐν αὐτῷ θεωρεῖται· ἐπειδὴ γὰρ ἐκέλευσας ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα, αὐτὸ τὸ διαμῦναι εἰς τὸ αἰετὸν τὴν δυνάμιν σου διασαφεί. Ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν διακρίνειν παρεσιδύσας, καὶ μῦναι ἀσάλευτον κρημαμῦναι ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ. τὸ ὅμοιον δὲ ἔστω καὶ ἡμέρα, τε νύξ, τε πᾶν εἶπ ἐστὶ σῶμα σὸ πρῶτον ἀγαπῆ ἔση, καὶ τοῖς σοῖς εἰκὴ νύξμασιν.

Ad rem particularem confirmandam digressus est ad communem. q. d. Præceptum tuum circa cæli conditionem in hoc ipso cernitur: cum enim iusseris ut in æternum esset, illud ipsum quod perpetuò maneat potentiam tuam declarat. Sed & terram perennare fecisti, ac manere inconcussam super nihilum suspensam. Consimili autem modo & dies, & nox, & quodlibet corpus iussu tuo subsistit, tuisque nutibus obedit.

σβ'. Εἰ μὴ ὅπ ὀνόματός σου μελέτημα ἔστι· τότε ἀν ἀπωλόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου.

92. Nisi quòd lex tua meditatio mea est; tunc * utique perissem in humilitate mea.

* Vulgata fonte

σγ'. Εἰς τὸν αἰῶνα ἐμὴ ἰσχυρολογία τῶν δικαιωμάτων σου ὅπ ἐν αὐτοῖς ἐζήσάς με.

93. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas; quia in ipsis viuificasti me.

Καμὲ ἐν, φησὶ, τῷ πρῶτον ἀγαπῆ σου ἐπελπίζοντα μὴ ἐάσης ἀπολέσθαι· ἐ γὰρ ἀποσταίλω ποιούσης ἐλπίδος.

Et me igitur, inquit, mandato tuo supersperantem non sines perire: non enim à tali spe destiti.

σδ'. Σὸς εἰμι ἐγὼ, σώσον με ὅπ τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα.

94. Tuus sum ego, saluum me fac; quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Ἐπεὶ ἐν, φησὶ, ὅλον ἐμαυτὸν σοι ἀνέθηκα, δίκαιός εἰμι ὡς καὶ σὺ βοηθεῖς.

Cum igitur, inquit, memetipsum totum tibi dedicauerim, dignus sum à te iuuari.

σε'. Ἐμὲ ὑπέμειναν ἀμαρτωλοὶ ἐξ ἀπολέσασθαι με· τὰ μαρτύριά σου σωῆκα.

95. Me expectauerunt peccatores ut perderent me: testimonia tua intellexi.

Ἀμαρτωλοὶ δὲ τὴν βαβυλωνίαν λέγει. λέγει ἐν, ὅπ δὲ τὸ καίτοι ἀπολέσασθαι με ζήτησας οἱ βαβυλώνιοι, ἐ δύνανται, ἐπεὶ ἐξήρηται ἡ ἐπαγγελία σου. Τὸ γὰρ σωῆκα ἀντὶ τῆ ἐφύλαξα. εἶτα δεκνὺς τὸ ἦν συμφροσὴν μέγα ἐπάγα.

Peccatores autem vocat Babylonios. Ait itaque, Idcirco etsi Babylonij querant me perdere, tamen id minimè possunt, quia ex promissione tua dependeo. Nam illud intellexi idem est quod custodisti. Deinde calamitatum magnitudinem ostendens subiungit:

ςς'. Πάσης σωτελείας εἶδον πέρας· πλατεία ἡ ἐπιβολὴ σου σφόδρα.

96. Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis.

πᾶσα, φησὶ, ἄνοια ἦν ἐχθροῦ πρὸς

Omnis, inquit, cogitatio inimicorum ad

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Spes pro-
missionum
Dei cordis
latitudinem
conferre.
Psal. 4, 2.

portas mortis appropinquare me facit, sed promissio tua (hoc enim est mandatum tuum) latior reperitur quàm sint insidie illorum: nam in ipsa malorum tolerantia spes bonorum tuorum reddit me securum & animo liberum; iuxta illud, *In tribulatione dilatasti mihi.*

ταῖς πύλαις ἐγγίζω με ποιεῖ τὴ θανάτῃ, ἀλλ' ἢ ἐπαγγελία σε (τὸτο γὰρ ἢ ἐντολή σε) πλατυτέρα διεύσκιαται τῆς ἐκείνων ὀπιβουλῆς· ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ πάθει κακῶς ἢ ἐλπίς ἤν' ὡδ' αὐτὸ ἀγαθὸν ἐν ἀνέσῃ με ποιεῖ καὶ ἐνρυχαιεῖ· ὡς καὶ τὸ, ἐν θλίψει ἐπλατυνάς μοι.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

CAPH. 81.

DE FECIT IN SALVTARE.] Salutis sitim indicans ait animam suam ad ipsam defecisse.

Etenim qui rerum desideratarum aspectu priuantur & siti tabescunt, deficere dicuntur. Quid autem salutarius esse possit presentia Domini? Hoc enim interpretans subiunxit, *In Verbum tuum supersperaui*, id est in Filium. Ait verò etiam oculos suos in eloquium defecisse, scilicet in Dominum nostrum Iesum: ipsum enim *aduocatum habemus apud Patrem: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris*. Porro hoc etiam promissionem & pollicitationem & diuinam Scripturam significat, in quam qui profundè se immergit, rogat hanc consequi consolationem, ne à vero sensu aberraret.

1. Ioan. 2, 2.

Corpus nostrum in Scripturis utri comparatum.

83. **Q**UIA FACTVS SVM SICVT VTER IN PRVINA.] Alius, *Sicut vter in fumo*. In multis autem Scripturæ locis reperies corpus nostrum utri assimilatum esse. Quemadmodum igitur, inquit, vter in fumo vel pruina dum à siccitate ipsum obsidente marcescit, & constringitur, euacuatur spiritu qui ipsum intumescere faciebat: sic etiam ego, & si à te derelictus fuero, non obliuiscar iustificationum tuarum. Hoc autem est animæ feruentis & in bonum profusæ. Sicut etiam Petrus in passione, cum asseuerasset se minimè negaturum, licet quiduis pateretur, fit etiam vter in pruina, qui tabefacit carnem suam: hæc siquidem delicijs eneruatur & inflatur velut vter calefactus & tumefactus, sed piâ exercitatione humiliatur & constringitur sicut vter in pruina concretus. Illud autem, *Quot sunt dies*: id est, Exiguum est tempus vitæ nostræ. Quando igitur ius mihi reddes, & ab inimicis me liberabis?

85. **N**ARRAVERVNT MIHI INIQVI.] Tales etiam sunt qui Dauidi consulebant,

ΚΛΕΙΠΕΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ.] Τῆς σωτηρίας ἐμφαίνων διψῶ ἐκλείπει λέγει τὴ ψυχῇ πρὸς αὐτό. καὶ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶ ποταμῶν στερέωτοι & οἱ δὲ ψεῖται κηλόμενοι, ἐκλείπει φασί. σωτήριον δὲ τί αὐτὸ εἶναι μεῖζον ἢ ἡ παρουσία τῶ κυρίου; τὸτο γὰρ ἐριμῶδιον ἐπήγαγον, εἰς τὸν λόγον σε ἐπήλαστα, ἦτοι εἰς τὸν ἕόν. λέγει δὲ καὶ τὸς ὀφθαλμοὺς αὐτῶ ἐκλείπειν εἰς τὸ λόγον, ἦτοι εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν φησὶ· αὐτὸν γὰρ ἔχομεν ὡδ' ἀκλήπην πρὸς τὸν πατέρα· & αὐτὸς ἰλασμός ἐστι πρὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. τὸτο δὲ σημαίνει καὶ ἐπαγγελίαν καὶ τὴν θείαν γραφὴν, εἰς τὴν ὁ ἐμβαθύνων, ἀξιοὶ ὡδ' ἀκλήστως τυχεῖν, ὡς τῆς ἀληθῆς μὴ ἀσοχῆσαι ἐννοίας.

83. **Q**UIA FACTVS SVM SICVT VTER IN PRVINA.] Alius, *Sicut vter in fumo*. In multis autem Scripturæ locis reperies corpus nostrum utri assimilatum esse. Quemadmodum igitur, inquit, vter in fumo vel pruina dum à siccitate ipsum obsidente marcescit, & constringitur, euacuatur spiritu qui ipsum intumescere faciebat: sic etiam ego, & si à te derelictus fuero, non obliuiscar iustificationum tuarum. Hoc autem est animæ feruentis & in bonum profusæ. Sicut etiam Petrus in passione, cum asseuerasset se minimè negaturum, licet quiduis pateretur, fit etiam vter in pruina, qui tabefacit carnem suam: hæc siquidem delicijs eneruatur & inflatur velut vter calefactus & tumefactus, sed piâ exercitatione humiliatur & constringitur sicut vter in pruina concretus. Illud autem, *Quot sunt dies*: id est, Exiguum est tempus vitæ nostræ. Quando igitur ius mihi reddes, & ab inimicis me liberabis?

85. **N**ARRAVERVNT MIHI INIQVI.] Tales etiam sunt qui Dauidi consulebant, *ταῖς πύλαις ἐγγίζω με ποιεῖ τὴ θανάτῃ, ἀλλ' ἢ ἐπαγγελία σε (τὸτο γὰρ ἢ ἐντολή σε) πλατυτέρα διεύσκιαται τῆς ἐκείνων ὀπιβουλῆς· ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ πάθει κακῶς ἢ ἐλπίς ἤν' ὡδ' αὐτὸ ἀγαθὸν ἐν ἀνέσῃ με ποιεῖ καὶ ἐνρυχαιεῖ· ὡς καὶ τὸ, ἐν θλίψει ἐπλατυνάς μοι.*

πέ. ΔΙΗΓΗΣΑΝΤΟ ΜΟΙ ΠΑΡΑΝΟΜΟΙ.] Τοῦτοι καὶ οἱ τῶ Δαβὶδ συμβεβδύοντες, ἀνελθόν

ἀπολεῖν τὸν Σαὺλ· καὶ αἱ τῆς αἰρετικῶν βλα-
σφημίας, καὶ ἑλλήνων ἢ μακρῶ φλυαρία.
ὁ δὲ Ἀκύλας, Ἐσκαλλὸν μοι ὑπερήφανοι
βόθρας· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὑπώρυξάν
μοι ὑπερήφανοι ὑπόγεια· ἢ δὲ πῶτε ἐκ-
δοσις, ἄρυξάν μοι ὑπερήφανοι βόθρας.
ἀλλ' ἐχὼ ποιῶτ' ὁ νόμος· ἀλ-
λά πάσαι αἱ ἐπιτολαὶ σε ἀλήθεια, ἐπεὶ
δὲ ἔστι καὶ δικαίως διωχθῆναι, ἐπήγα-
γην· ἀδικίως καταδίωξάν με. ἐχθρός γὰρ
αὐτοῖς ἐγὼ μὲν δὲ τὴν ἀλήθειαν. τὸ
δὲ, ὡς βραχὺ συνετέλεσάν με· ἀν-
τι τῆ, ἐκ τῆ διωγμῆ αὐτῆς μικρῆ δὲ ἐν
ἐκινδυνώουσα τελευτῆσαι. Συνετέλεσθαι
μοι ὁ τῆς ζωῆς χρόνος ἐπικειμένον μοι·
ἀλλ' ὅμως ἐκ ἑξίστην σε τῆς ἐπιτολῶν, ἐδὲ
ἐνεκάκησα. καὶ ἄλλως δὲ ἔστι συνετελεσθῆναι
ἐν τῇ γῆ, τὸ εἰς τὴν ὑλικὴν ἔξῃ, ἢ ἐκάλεισε
γῆν, ποιωθῆναι. καὶ τὸ λόγιόν σε δὲ, ἀντι τῆ,
καὶ τὸν λόγον σε, ἔ ποιήσω τὰ μαρτύρια,
ὅσα ἐκ στόματός σε προεῖληθε. στόμα δὲ
θεῶ οἱ προεφῆται.

πθ'. ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΚΥΡΙΕ Ο
ΛΟΓΟΣ ΣΟΥ.] Ἐν προκοπῇ γεγονοῖς
ὑψηλοτέρῃ ἀπύπτῃ δογματῶν, τῆ αἰδίου
λόγου τῆ πατρὸς μνημονύων, καὶ μοιγεῖ
τὸ, ἐν ἀρχῇ ἢ ὁ λόγος, λέγων. ἢ ἄλλως δὲ
τὸ ἐν τῆ ἕρανῶ, ἀντι τῆ, ἐν ταῖς ἀγίαις
δυναμίσι. πάντων γὰρ τῆς ἐκεῖ καταγεγραμμένων
ἐδειμία λόγου ὡς ἀβασίς. ἐν τῇ γῆ δὲ ἐ
δυναμίσι, ὅπως πορεύεται ἢ ἡ λοιπὴ ἀκαθαρ-
σία. ἀλλὰ μὲν καὶ τῆς ἡλιακῆς κινήσεως
ἐπὶ γῆς ἐδειμία παραβάσις, ἔτι τῆς τῆς σε-
λήνης δρόμου. ὅρα καὶ τῆς θαλάσσης τὸ
ἀποβάλλον τῆς τεθειμένων ὅρα καὶ τῆς
ἄλλων, δι' ὧν ἔ ἐν γῆ δυναμίσι ὁ λόγος
αὐτῆ. εἰ πάντα δὲ δὲλα σα, πῶς ὁ μύρ-
μηξ λέγεται ἐν παροιμίαις μὴ ὑπὸ δεσπό-
την εἶναι; ὅτι διττῶς λέγεται δεσπό-
της ὁ θεός· ἢ ὡς δημιουργός, ἢ ὡς γ-
νωσκόμενος. τὸ γὰρ ἐδελώθητε τῆς θεῶ
κατ' ἀρετῶν καὶ γινώσκον φῆσι· τέτα τῆ
τέλει, ἀμοιρός ἔστιν ὁ μύρμηξ· καὶ κατὰ
παύτην τὴν δεσποτείαν ἀδέσποτος. γ-
νοῦν δὲ καὶ γινώσκον τὴν Ἰουδαίων λέγει
καὶ ἔθνων· αὐτὰ γὰρ ἐχώρησαν τῆ θεῶ
τὴν ἀλήθειαν, ἢ μὴ ἔχουσα τὸν νόμον καὶ
τῆς προφητῶν, ἢ δὲ τὴν κατὰ δὲ θεῶν.
ἐκ εἰς γινώσκον δὲ καὶ γινώσκον ἢ ἀλήθεια τῆ
θεῶ, ἀλλ' εἰς γινώσκον τὴν προφῆται, καὶ γινώσκον

vt Saulem è medio tolleret: item contumeliae
hæreticorum , & proluxæ Gentium nugæ.
Aquila autem ait , *Sarriebant mihi superbi
laqueos*; Symmachus verò, *Suffoderunt mihi
superbi subterranea*: Quinta verò editio, *Fo-
derunt mihi superbi foveas*. Verùm nequa-
quam talis est lex tua : sed omnia mandata
tua veritas. Quoniam verò etiam potest quis
iustè pati persecutionem , subiunxit : *Iniuste
persecuti sunt me*. Inimicus enim factus sum
ipsis propter veritatem. Illud autem, *Paulò
minus consummaverunt me*: id est, Ex perfe-
cutione propemodum mortis periculum
adiui. Illis ingruentibus vitæ meæ tempus
consummatum fuit ; attamen non recessi à
mandatis tuis, neque malignatus sum. Aliter
verò etiam potest quis consummari in terra;
id est, materiali habitu, quem terram appel-
lauit , affici. Porro secundum eloquium
tuum, id est, secundum verbum tuum , &
faciam testimonia , quæcumque ex ore tuo
prodierunt. Os autem Dei sunt Prophetæ.

89. IN ÆTERNVM DOMINE VER-
BUM TVM.] In progressu sublimiora
dogmata attingit , sempiterni Verbi Patris
mentionem faciens, & tantum non dicens,
In principio erat Verbum. Porro illud *in calo*,
id est, in sanctis virtutibus. Omnium enim
eorum quæ illic constituta sunt nulla est ser-
monis transgressio. In terra autem non per-
manet, vbi est fornicatio & reliqua immun-
ditia. Sed nec solaris motus super terram vlla
est digressio, neque cursuum Lunæ. Consi-
dera etiam maris intranabilem conditionem
positis eius terminis ceterisque, ob quæ in
terra permanet verbum eius. Ceterum si om-
nia seruiant tibi, quomodo in Prouerbijs for-
mica dicitur non esse sub Domino? Quia ni-
mirum dupliciter dicitur Deus Dominus: vel
tamquam Creator, vel tamquam Cognitor.
Illud enim Seruiuistis Deo secundum virtu-
tem & cognitionem ait: huius autem finis
expers est formica: & secundum hoc domi-
nium Domino caret. Generationem autem
& generationem dicit Iudæorum & Gen-
tium: hæc namque Dei veritatem perceperunt,
cum illa quidem habuerit legem & Prophe-
tas, hæc verò nouum Testamentum. Ceterum
non in generationes & generationes veritas
Dei, sed in generationem priorem, & generatio-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

LAMBD.
Verbum
Dei æter-
num est.
Ioan. 1, 1.

Omnia Deo
seruiunt.

Veritas Dei
in genera-
tionem &
generatio-
nem.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

rationem posteriorem : reliquæ autem Gen-
tes aberrarunt. Deinde sequitur: *Nisi quòd lex
tua meditatio mea est.* Sæpenerò dictum
est, quomodo tempus tentationum atque pe-
riculorum humiliatio nominetur. Prauis
igitur, inquit, cogitationibus & calamitati-
bus me oppugnantibus utique perijfsem, nisi
lex tua pro sustentaculo mihi fuisset. Cùm
igitur vita mea fuerint iustificationes tuæ,
iuxta illud, *Qui facit ea, vivet in eis,* indele-
bilem habebò memoriam earum.

94. TVVS SVM EGO, SALVVM ME FAC.] Non
quilibet dignus est hac voce (quomodo enim
is qui peccati est servus fit Dei?) sed qui diui-
nas leges exquirat & facit. Subaudiendum au-
tem tuus sum servus. Servus secundùm natu-
ram, secundùm gratiam filius. Ceterùm *Susti-
puerunt*, id est, *Expectarunt*. Sic enim Sym-
machus & Aquila ediderunt. Illi quidem, in-
quit, sperarunt me morti tradere; ego verò te-
stimonijs tuis attendens, vitam hinc fructifi-
caui. Nam *perdere*, si propriè examinaveris,
idem est quod nos à Deo excidere: quod
maximè quærunt virtutes aduersariæ. Con-
summationem autem vocat dæmonum infi-
dias: quarum, inquit, finem vidi in nihilum
abire, vnde etiam latum mihi factum est man-
datum tuum. Symmachus autem legit hoc
modo, *Omnis apparatus vidi terminum:
spatiosum est mandatum tuum valdè.* Omnia,
inquit, humana finem habent, eumque velo-
cem: tuum verò mandatum latum est, & in-
corruptum. Vel sic: Vnicus quidem finis virtu-
tis est semper proficere. Attamen est etiam cui-
uslibet profectus finis suus proprius: vt tem-
perantiæ siue continentiæ, moderari affectio-
nibus circa lumbos versantibus: prudentiæ,
res agendas dirigere: fortitudinis, res genero-
sas exequi: iustitiæ, cuique pro dignitate tri-
buere. quibus eorum qui saluantur impetus &
quies ex vno & ad vnum spectans dilatatur.

Μαν. factum
Dei latum
est.

Quales sint
virtutum
fines.

τιλὴ δούτερον· τὰ δὲ ἄλλα ἔθνη πεπλάνη-
ται. εἶπα· εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη με
ἔστιν. εἶρηται πολλάκις, ὡς ὁ ἡγῆσθε πειρασμῶν
καὶ ἐν τῷ πειρασμῷ ταπεινώσει ὀνομά-
ζεται. ἡγῆσθε ποιεῖσθε ἐν φησι, λογισμῶν καὶ ἡγῆσθε
συμφορῶν πολεμιστῶν με, εἶχον αἰ δαπλάειν,
εἰ μὴ ὁ νόμος σου ἐγίνετό μοι ἀντὶ σπείργμα-
τος. ἐπεὶ ἐν ζωῇ μοι τὰ σα γέγονε δικαιο-
ματα, καὶ τὸ ποιήσας αὐτὰ, ζήσεται ἐν αὐ-
τοῖς, ἀπὸ πλῆθους ἔξω τὴν μήμην αὐτῶν.

54. ΣΟΣ ΕΙΜΙ ΕΓΩ, ΣΩΣΘΟΝ
ΜΕ.] Οὐ πᾶς ἀξίος ταύτης τῆς φωνῆς
(πᾶς γὰρ ὁ ἀμαρτῆς δὲ ἔλθῃ εἰς τὴν
θεῶν;) ἀλλ' ὁ τὰς θεῶν νόμους ἐπιζητῶν καὶ
πράττων. θεωροῦπακυσίον δὲ τὸ σὸς εἰμι
δὲ ἔλθῃ. θεράπων καὶ φύσιν, κατὰ χάριν
ἦος. τὸ ὑπέμεναι δὲ, ἀντὶ τῆ, θεωροῦ δό-
κῃσαν. εἶπα γὰρ ὁ Σύμμαχος καὶ Ἀκυ-
λας ἔξεδωκαν. ἐκείνοι μὲν ἠλπισάν, φησι,
ὡς δαδῶσθε με θανάτου· ἐγὼ δὲ τοῖς σοῖς
θεωροῦσθων μαρτυροῖς, τὴν ἐν τῷ θεῷ
ἐκαρπώσα μὲν ζωῆς. τὸ μὲν τὸ δαπλά-
σαι, ἐὰν κελίως ἐξιστάσθης, τὸ ἐκπαιθεῖν
ἡμᾶς ἔστι τῆ θεῶν· ὁ μάλιστα ζητῶσθαι αἱ δι-
νάμεις αἱ ἀντικείμεναι. καὶ συντέλεσθαι δὲ
τὴν ἐπιβεβληνῶν φησι τὴν ὡς ἡγῆσθε δαιμό-
νων· ἢ, φησι, εἶδον τὸ πῆρας ἐκβαῖν εἰς ἐδῆν,
ὅτι καὶ πλατεῖα μοι γέγονε ἡ ἐπιτολή σου. ὁ δὲ
Σύμμαχος εἶπας, πάσης κατασκευῆς εἶδον
πῆρας· ὀρύχων ἢ ἐπιτολή σου σφόδρα πάν-
τα, φησι, τὰ ἀνθρώπων τέλος ἔχουσι, καὶ ταχὺ
ἢ δὲ σὴ ἐπιτολή σου πλατεῖα, καὶ ἀνώλιθρος. ἢ
εἶπας· ἐν μὲν τέλος τῆς ἀρετῆς τὸ ἐν θεωρο-
πῆ αἰεὶ εἶναι. ἀλλ' ἐν ἔστι καὶ πάσης θεωροῦσθης
ἰδῆσθων τέλος· ὡς σαφροσύνης μὲν, τὸ παθῶν
κερατεῖν τὸ πῆρας τὸ ὄσφωλ σφροδμῶν· φρονη-
σεως, τὸ πῆρας τὰ φρακτία δίδυμοι· ἀν-
δρίας, τὸ πῆρας τὰ θάρρη κατὰ θρωπικόν δι-
καιοσύνης, τὸ κατ' ἀξίαν δαπνομηπικόν. ὡς
πλατυνέται ἢ ἔξ ἐνός καὶ πῆρας ἐν ἀφορώσθαι
ἡγῆσθε σωζομένων ὁρμῆ καὶ κατὰ παύσει.

C A T E N A P A T R V M.

C A P H. 81.

EFECIT IN SALVTARE TVVM ANI-
MA MEA.] APOLINARII. Valdè
consequenter interpretans quid
tandem sit salutare, deinceps subiungit, *In
verbum tuum supersperavi*, significans salu-
tare illud esse verbum Dei.

πά.

ΚΛΕΙΠΕΙ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗ-
ΡΙΟΝ ΣΟΥ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ.]
ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Σφόδρα ἀ-
καλῶς ἐρμηνεύων τί ποτέ ἐστὶ τὸ σωτήριον,
ἐπιλέγει ἐξῆς, εἰς τὸ λόγον σου ἐπιήλπισα, ση-
μαίνων ὅτι τὸ σωτήριον ὁ λόγος τῆ θεῶν ἔστιν.

E T S E.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ε'πειπερ ο σος λογος εληρωσε μοι το σωτηριον σε, κη τινα δπακειται μοι εν τω σωτηριω σα' δεξιλιπον επιθυμω, ε δεξυλομω δωτο ε ορεξιας, ελος γνομωμος εκεινε τ' επιθυμητη. το σωτηριον τ' θεω ο κυριος ημω ε Ιησους Χριστος εστι, ο επωνυμος ε σωτηριας ημω ε αυτος γαρ εστι η σωτηρια η αληθη, η δικαιοσυνη, ε οσα αλλα παρεστηεν ο θεος λογος τον γ' τον εη τον θεω.

πβ'. ΕΞΕΛΙΘΟΝ ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΜΟΥ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Νοει δη μοι τλω επαγγελιασ. λεγεται δε λογος κη η διοπιδος γραφη. εκλειπει τωνω ε μωιον ο τλω υποχρεω τλω θειασ αναειμωσ, κη τλω λυσιον τ' επιχειμωτων κακων φερσδεχωμω ε αλλα κη ο τοις θεωις εγτυγατων λογωις, κη τ' τετων δ'ανοιαισ καταμαθειν απειρωδ' εφικωμω, ε παρ'αληση ε ψυχωγωγωιασ υπολαμβανη τλω εδρεση.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τον κυριον ημων Ιησωω Χριστω φησιν αυτον γδ εχομω παρ'αλητον φερσ τον πατερα, κη τλω τω Α'ποσολω φωνω' κη αυτος ιλασμωσ εστι φερσ ημω αιμαρπον ημων.

πγ'. ΟΤΙ ΕΓΕΝΗΘΗΝ ΩΣ ΑΣΚΟΣ ΕΝ ΠΑΧΝΗ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ασκος εν παχη γινεται ο τλω εαυτω σαρκα κατατηξασ, κη μηδεν εν αυτη πυρωδ' ε επιθυμητικων εων, αλλ' εποψυχων ωσπερ αυτω.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ευρησες πολλαχε της γραφης τρηπολογωμωρον το σωμα εις ασκον. ο εν λογη ο δικαιο ποιε τον εστη. Ενεκρωσα με τα μελη επι της ηης. τη θερμωτη τω σωματω εψυξα τω θεω λογω. εκει ειμι θερμωσ φερσ ορεξη ημω κη τλω κοιλιασ η φερσ τα σωματικα ενεκρωσα κη εψυξα τα μελη τα επι της ηης.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ο τω θεω λογω πνυματικη ων παχη (επει κη δεσω κη υετωσ πολλαχε λεγεται) καταψυχει με τον δωτο παθων ακολασση φλογωμωσ, ωσ τλω νεκρωση Ιησω φερση εν τω σωματι με.

πδ'. ΠΟΣΑΙ ΕΙΣΙΝ ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πασση ανθρωπινοι ημερασ ολιγα εισιν. επει εν ολιγον χρονον ζω επι ηης, βωλομαι ιδειν τες καταδιωκωτασ με κωνωμωμωσ, κη εδρακαλω σε μη εσθβιαδ'. τινεσ δε εισιν οι φερσ ων εχε' ινα γρηνηται επ' αυτες κρισισ, οι καταδιωκωτικωσ ημωσ.

EVSEBII. Quia Verbum tuum praedicavit mihi salutare tuum, & quae reposita mihi sint in salutari tuo, defeci praedefiderio, & diffluxi praedappetitu, totus effectus illius desiderati. Hoc salutare Dei est Dominus noster Iesus Christus, qui habet cognomen salutis nostrae: ipse enim salus est & veritas, & iustitia, & quaecumque alia sermo diuinus declaravit esse Filium Dei.

CATE-NA PATRVM.

Christus est salutare Dei.

82. DEFECERVNT OCULI MEI.] DIDYMI. Intellige autem mihi promissionem. Ceterum Scriptura diuinitus inspirata eloquium quoque dicitur. Deficit igitur non solum is qui diuinam praestolatur promissionem, & imminentium malorum solutionem expectat; verum etiam is qui diuina eloquia voluens, accuratè sensum eorum percipere desiderat, quem ubi repererit, solatium recipit ac consolationem.

THEODORI. Dominum nostrum Iesum Christum intelligit: ipsum enim habemus advocatum apud Patrem, secundum Apostoli vocem; & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

1. Ioan. 2.

83. QUIA FACTVS SVM SICVT VTER IN PRVINA.] ATHANASII. Vter in pruina fit qui carnem suam macerat, & in ea nihil à concupiscentia incendi permittit, sed illam quodammodò infrigidat.

Vter in pruina fit qui carnem macerat.

ORIGENIS. Inuenias frequenter in Scriptura corpus tropicè dici vterem. Quod igitur hic iustus ait est eiusmodi: Mortificaui membra mea quae sunt super terram, corporis calorem diuino verbo refrigeravi: non sum amplius calens ad ventris vel ad rerum carnalium appetitum: mortificaui & infrigidaui membra mea quae sunt super terram.

Coloss. 3.

THEODORI. Verbum Dei cum sit pruina spiritalis (quandoquidem etiam ros & pluuia frequenter nuncupatur) intemperantem concupiscentiarum mearum ardorem restinguit, vt mortificationem Iesu feram in corpore meo.

84. QUOT SVNT DIES SERVI TVI?] ORIGENIS. Omnes dies humani pauci sunt. Cum igitur exiguo tempore viam supra terram, desidero videre persecutores meos iudicatos, & rogo te ne differas. Quinam autem sunt illi de quibus optat fieri iudicium? Vtique illi qui nos persequuntur, vt

CATE-
NA PA-
TRVM.
Qui prior
alium per-
sequitur
diabolus
est.

fatanas, & spiritalia nequitiae. Quando autem etiam homo nos persequi visus fuerit, hoc ipso quod prior persequitur iam non est homo, sed diabolus, cuius æmulator est.

DIDYMI. Hoc autem facies, quando fatanam confestim contriueris sub pedibus meis, & virtutes tibi aduersantes subieceris animæ meæ, eaq̄ue feceris conculcari à verbo tuo, quod est in affectu meo.

85. NARRAVERUNT MIHI INIQVI FABVLATIONES.] ORIGENIS. Vel aniles fabulas vocat doctrinas Iudæorum, vel etiam præcepta hominum, & nugas sapientum huius sæculi. Multi enim tam qui in Ecclesia quàm qui extra eam sunt, vt hæretici & Iudæi, vel etiam Samaritani, diuinas Scripturas interpretari aggrediuntur, sed non omnes rectè. Rarus enim est qui à Deo ad hoc gratiam habeat, cùm plurimi quidem promittant sermonem, sed non rectè aut etiam iniquè uiuant: si quid igitur dixerint, fabulæ & nugæ sunt. Nequit enim sermo cordatus & robustus ac salutaris esse in anima iniqui.

Non omnes
Scripturis
interpretandi
idonei.

86. OMNIA MANDATA TUA VERITAS.] APOLINARIUM. Mandata tua non sunt figura neque signum. *Iniquè persecuti sunt me, adiunxerunt me.* Potest quis iustè & iniustè pati persecutionem. Iustè persecutionem patitur is qui iniquè uiuit; iniustè, is qui iustus est & amicus veritatis, qui propter veritatem hominibus factus est inuisus.

ANONYMI. Persequentes me oppugnarunt: & cùm ferme illos conficere potuissem, parum abfui quod minùs ex illorum persecutione mortuus sim. Consummatum est mihi tempus vitæ meæ, dum imminet mihi crudelibus; attamen non recessi à mandatis tuis. Non irritaui, non iniquum quid gessi, sed sustinebam amore mandatorum tuorum.

Quid sit
consummari
in terra.

87. PAVLO MINVS CONSUMMAVERUNT ME IN TERRA.] DIDYMI. Consummari autem in terra non est vulgò mori, sed ad materialem statum, quem terram appellauit, tamquam ad finem peruenire, eò quod secundùm illum factus sit.

ORIGENIS. Rogat ne tradatur manibus insidiantium in mortem, vitam postulans non æternam, sed præsentem: hanc autem non tamquam finem postulat, sed quæ concausa futura sit boni finis. Quia dum vixero, inquit,

σατανᾶς τε, κ̄ τὰ πνευματικὰ τ̄ πονηρίας. ὅταν δὲ ἡμᾶς κ̄ ἀνθρώπους δοκῆ καταδιώκειν, τὸ φρόνως καταδιώκειν ἐκ ἀνθρώπου ἐστίν, ἀλλὰ διάβολος εἶ μμητής ἐστίν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ποίησες δὲ τὸτο, συζητῶν τὸν σατανᾶν ὑπὸ τῶν πόδας μου ἐν τάχει, κ̄ τὰς ἀντικειμένας σοὶ δυνάμεις ὑποτάσσων τῇ ψυχῇ μου, ἐποιῶν αὐτὰς καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶ σὲ λόγῳ γνωμῶν, ἐν τῇ ᾠρασίῳ μου.

πέ. ΔΙΗΓΗΣΑΝΤΟ ΜΟΙ ΠΑΡΑΝΟΜΟΙ ΑΔΟΛΕΣΧΙΑΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ τὸς γεωμάδος μύθος τ̄ Ἰουδαίων φησὶ τὰς διδασκαλίας, ἢ ἐ τὰ ἐπιτάγματα τ̄ ἀνθρώπων, κ̄ τὰς φλυαρίας τ̄ σοφῶν τ̄ αἰώνος τέτε. πολλοὶ γδ̄ ἐρημολύψῃ ἐπιχειροῦσι τὰς θείας γραφὰς ἐ τ̄ ἔκκλησίας ἐ τ̄ ἔξω ταύτης, αἰρετικῶν τε ἐ Ἰουδαίων, ἢ κ̄ Σαμαριτῶν, ἀλλ' ἐ πάντως λέγουσι καλῶς. ἁπάσις γδ̄ ὅ ἔχον ὑπὸ τ̄ θεῶ ἐἰς τὸτο χάριν, πολλῶν μδ̄ ἐπαγγέλλομεν λέγειν, ἐ καλῶς δὲ ἢ ἐ ᾠσανόμως βιώντων εἶ π̄ ἐν λέγεσθαι, ἀδολεχία κ̄ φλυαρία. ἐ γδ̄ δυνάται λόγος εὖ τινος κ̄ ἐρρωμῶν ἐ κ̄ σωτήρι ἐ ἐν τῇ ψυχῇ ᾠσανόμως.

πς'. ΠΑΣΑΙ ΑΙ ΕΝΤΟΛΑΙ ΣΟΥ ΑΛΗΘΕΙΑ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Οὐ τύπος ἐδὲ σύμβολον αἱ ἐντολαί σου, ἀδίκως καταδιώξαν με, βοήθησον μοι, ἔσι δικαίως καταδιώχθηναι ἐ ἀδίκως. δικαίως καταδιώκω ὁ ᾠσανόμως βίεις ἀδίκως δὲ, ὁ δίκαιος ὁ φιλαλήτης, ἐχθρὸς ἀνθρώποις γνόμενος δεξὸς τ̄ ἀλήθειας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ καταδιώκοντές με ᾠσπεπολεμήκασι: οἷός τε ἀν̄ μικρῶ δὲ ἔν σὺν τετελεσμέναι με αὐτῶς, μικρῶ δὲ ἔν ἐκ τ̄ διαγωγῆς αὐτῶ ἐτελεύτησα. ᾠσπτελέσει μοι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς, ἐπιχειμῶν μοι τὲ δεῖν κ̄ ὁμοῦ ἐκ ἔξῃσω σε τῶ ἐτῶν. Οὐκ ἐξῃκάκησα, ἐ ᾠσανόμιον π̄ ἐποίησα, ἀλλ' ἐπέμνημι τῇ ἀγάπῃ τῶ ἐντολῶν σου.

πζ'. ΠΑΡΑ ΒΡΑΧΥ ΣΥΝΕΤΕΛΕΣΑΝ ΜΕ ΕΝ ΤΗ Γῆ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Σπυτελεύτησεν δὲ ἐστίν ἐν τῇ γῇ ἐ τὸ κοινῶς θανατῶναι, ἀλλὰ τὸ εἰς ὑλικῶ ἐξῃσω, ἢ ἐ καλῶς γλῶ, ὡς εἰς τέλει ἐλθεῖν, ὅπ̄ τὸ κατ' αὐτῶ ποιωθῆναι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μὴ ἐκδοθῆναι ταῖς τ̄ ἐπιβουλοῦντων χερσὶν εἰς θάνατον ἀξιοῖ, ζῶναι αἰτῶ ἐπὸ τ̄ αἰώνιον, ἀλλὰ τὸ παρῆσαν ἐχθὸς ἐλθεῖν δὲ αὐτῶ αἰτεῖ, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸ τέλος ᾠσάτιον ἐσομῆναι, ὅπ̄ ζήσῃς, φησὶ, φιλά-

φυλάξω τὰ τῷ Θεῷ προστάγματα, δι' ὧν καὶ
τὴν αἰώνιον ὄψιν ὡφειποῦμαι ζῶν.

πῆ. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΛΕΟΣ ΣΟΥ ΖΗΣΩΝ ΜΕ.]
ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ταπεινοφροσυνὴ τὸν λόγον
ἐκδόμισον· ἔτι τῆς δικαιοσύνης ἀντίδραση
ἤπασε τὴν ζωὴν, ἀλλὰ δ' ὄψιν ἐλεῖ ταύτην
λαβεῖν ἠπρόβουλε φυλάττειν, ἐπιχόμενος
τῷ Θεῷ τὰ μαρτύρια.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ζωοποίησόν με καὶ τὴν ἐλεῖσιν
καὶ ποιήσω τὰ μαρτύρια ὅσα ἐκ τῆς σωματικῆς
σε ἐξῆλθον. σῶμα δὲ Θεῷ οἱ προσφῆται οἴκτις
δικαιοῦνται τοῖς μαρτυρίοις, ταῖς ἐπιτάξιν,
τοῖς δικαιώμασι, τοῖς προστάγμασι τῷ Θεῷ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ καὶ τὸν λόγον τῷ
Θεῷ ζῶν, τὸ σὺν δυνάμει ζῆν ὄψιν, ἔτι
ἐπιπέσει τὴν αἰσθητὴν ταύτην ζωὴν. τέταρτον
καὶ τυχὼν, ἐν δὲ ζωῆν ἔσται, ὡς φυλάσσειν
τὰ μαρτύρια τῆς σωματικῆς τῷ Θεῷ μαρτυ-
ρηθέντα καὶ ἀποδείχθέντα ὑπὸ λόγον τῷ
Θεῷ, ἔπειτα αὐτῷ σῶματα ἔσται.

πῆ. Εἰς τὸν αἰῶνα Κύριε ὁ λόγος
σου.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὁ ἐν προκοπῇ ἠδυνάμενος
καὶ ὑψηλοτέρῃ ἀπὸ τῶν δογμάτων, ἢ τὴν αἰδίον
λόγον τῷ πατρὶ ἠμυνοῦν, καὶ τὸ, ἐν ἀρχῇ
ζῶν ὁ λόγος, μονογενὴς λέγων καὶ ἄσχετος
σεως τῷ παντὸς σαφῶς τὴν δὲ ἄλλω αὐτῷ τὴν
σύμπτωσιν κτίσιν ἀποκαλεῖται.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐν τῷ ἕρῳ, φησὶν, ἀντὶ
τῆς ἐν ταῖς ἀγίαις δυνάμεισι. Τίτακα ἔτι ἐκεί-
να πάντα, καὶ ἐδὲ μία λόγον ὡφειβασιν. ἐν τῷ
ἕρῳ δὲ λέγων ἔτι μόνον τῷ παρερχομένου,
ἀλλὰ καὶ ὅς ἐστιν ὁ θεὸς ἔτι τῷ Θεῷ. εἰ δὲ θε-
λῆς ἀκρεβέστερον θεωρεῖσθαι τὸ εἰρημῶν τῷ
προσφῆται, ἔτιτα ζῆ μοι τὰ ἕρῳ καὶ τὰ ἐπι-
γῆ· ἐδὲ μία παρεβασιν ἢ ἠλιακῆς κινήσεως,
ἀλλὰ ἢ δὲ ῥομοὶ αὐτῷ ἀπαρεβάταις τρεῖς, ἴδεν
καὶ ἢ σελήνης τῆς δρόμοις, ἢ τῆς ἡμέρας
ταύτης ἀνάβα καὶ ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς λοιπῆς ἀσέ-
ρας καὶ ἢ λοιπῆς κτίσιν, καὶ ἀρῆσθαι ἀπαντα τῷ
λόγῳ τῷ ἀσχετοῦσαν τῷ ἰθὺν ὄψιν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἰ δὲ τῷ ἀγίῳ δυνάμει
φῆς, ἀγγέλων, φησὶν, καὶ ἀρχαγγέλων, κα-
λῶς φῆς· ἀκίνητοι γὰρ μάλλον δυνάμει
πρὸς τὸ κακόν. τῆτο γὰρ πείθει με λέγων ὁ
πρωτὸν ἐσοφῆρ δὲ ἔπαρση, ἐπει ἔτι
ἔχει λόγον τῷ Θεῷ. τίς γὰρ μετοχὴ δι-
καιοσύνης καὶ ἀνομίας. καλῶς δὲ ἐκ εἰς
τὸν αἰῶνα ἔτι αἰῶνα, ἢ εἰς τὸν αἰῶ-
να τῷ αἰῶνι, ἀλλὰ εἰς τὸν αἰῶνα κῶ-
ει ὁ λόγος σε ἀσχετοῦσαν ἐν τῷ ἕρῳ.

custodiam mandata Dei, quibus etiam vitam
aeternam consequi possim.

CATE-
NA PA-
TRVM.

88. SECUNDUM MISERICORDIAM TVAM
VIVIFICA ME.] APOLINARII. Humilitate ser-
monem ornauit: non enim vitam pro iustitiae
remuneratione petit, sed ut pro munere mi-
sericordiae ipsam accipiat obsecrauit, custodi-
re promittens Dei testimonia.

DIDYMI. Viuifica me secundum mise-
ricordiam, & fac testimonia quae de ore tuo
egressa sunt. Os autem Dei sunt Prophetarum
qui ministrarunt testimonijs, mandatis, iusti-
ficationibus atque praecipis Dei.

ANONYMI. Illud viuere secundum
eloquium Dei, est viuere cum pietate, &
non simpliciter hac vitâ sensibili. Qui autem
hoc assequitur, is benè viuere, ita ut custodiat
testimonia oris Dei quae testificata sunt &
demonstrata à sermone Dei, cuius ipsius ora
esse dixi.

Quid sit
uiuere se-
cundum
eloquia
Dei.

89. IN AETERNUM DOMINE VERBUM
TUUM.] THEODORI. Cum profecerit etiam
sublimiora dogmata attingit, aeterni Verbi ac
Patris mentionem faciens, & tantum non di-
cens illud, In principio erat Verbum: & om-
nem totius vniuersitatis creaturam seruam
eius appellat.

Ioan. 1, 1.

ORIGENIS. In caelo, inquit, id est, in
sanctis virtutibus. Illa enim omnia posita
sunt, & nulla est sermonis digressio. In caelo
autem dico non solum transitorio, sed quod
dictum est esse thronus Dei. Si verò volueris
exactius considerare id quod à Propheta di-
ctum est, examina mihi caelestia terrestriaque:
nulla digressio est motus solaris, sed cursum
suum seruat inuariatum. Vide etiam cursus
Lunae, ordinem, figuras: post haec ascende
etiam ad reliquas stellas ceteramque creatu-
ram, & inuenies omnia Conditoris verbo
directa esse.

Caestia
omnia Dei
verbo diri-
guntur.

DIDYMI. Si autem de sanctis virtutibus
hoc dixeris, Angelis, inquam, & Archange-
lis, rectè dicis: immobiles enim quin potius
difficiliter mobiles sunt ad malum. Siqui-
dem hoc suadet me dicere lucifer qui ceci-
dit per superbiam, cum haberet verbum
Dei. Quae enim participatio iustitiae cum
iniquitate? Pulchrè autem non in saecula saeculorum,
vel in saeculum saeculi, sed in aeter-
num Domine verbum tuum permanet in caelo.

2. Cor. 6,
14

Nam

CATE-
NA PA-
TRVM.

Nam post sæculum cælum & terra transi-
bunt. In quibus autem est verbum perman-
ens (possit enim perfectus esse qui videatur
quidem in terra existere, sed conuerfatio-
nem habeat in cælo) sic est in ipsis verbum
sicut in cælo.

Veritas Dei
in genera-
tionem &
generatio-
nem.

ANONYMI. Duæ sunt generationes quæ
capiunt Dei veritatem, scilicet populus Iu-
dæorum qui habet legem & Prophetas, &
Ecclesia ex Gentibus. Non igitur in genera-
tiones veritas Dei, sed in generationem prio-
rem & in generationem posteriorem. Aliæ
autem Gentes errarunt. Ceterùm quando
etiam prior generatio eiecit veritatem, &
dixit, Tolle tolle de terra istiusmodi, tunc
veritas ab illa generatione ad hanc generatio-
nem pertransiuit.

ALTERIVS. Veritatem autem vocat
hanc promissionem, quam sciebat omnino
futuram in generationem & generationem.
Per vnãquamque enim generationem par-
tes aliquas veritatis hominibus insinuat; om-
nesque mundi partes & ea quæ videntur or-
dinatione constant, terminis suis minime
mota, neque legem ipsis statutam vllatenus
transgredientia. Causa verò horum omnium
permanfionis est, quòd tu solus Dominus sis
vniuersorum, reliqua autem omnia tibi ser-
uiant, & tamquam mancipia subiecta sint.

Deus per
vnãquam-
que gene-
rationem
insinuat
suam veri-
tatem.

In veritate
terra fun-
data est.

90. FVNDASTI TERRAM.] ORI-
GENIS. Hac autem veritate terra fundata
est. Nam super hoc angulari lapide pro fun-
damento posito ædificantur omnes qui de
terra saluandi sunt. Vnde etiam permanet
hæc terra inconcussam basim & tutum ha-
bens fundamentum. Sed & veritas illumi-
nans diem quam fecerat, Deo ipsi illucescen-
te, in eodem statu permanet, nullatenus im-
mutata.

Psal. 73,
16.

THEODORI. Cur, inquit, sicut alibi
dixerat, *Tua est dies, & tua est nox*, non et-
iam nunc post diem quoque noctem nomi-
nauit? Si de hac die sermo esset, non dixisset
permanet: non enim hæc permanet, sed de-
finit, & fit nox. Verùm si nouum sæculum
intellexeris diem illam futuram, quando Do-
minus lumen æternum, & Deus iustorum
gloria existit, tunc permanebit dies. Et cum
non omnes sint peccatores, non semper nox
existit. Quando autem proborum ab impro-

Dies iusto-
rum & nox
impii-
orum
semper per-
manent.

μὴ γὰρ τὸν αἰῶνα ὁ ἕρως ἢ ἡ γῆ περιλά-
σσεται, ἐν οἷς δὲ ἔστιν ὁ λόγος ὁ ἀμείνων
(διωκτὸν γὰρ τέλειον ἔστι) δοκῶντα μὲν ὅτι
γῆς τυγχάνειν, τὸ δὲ πολὺν ἔχοντα ἐν
τῷ ἕρῳ) ἕρως ἔστι ἐν αὐτοῖς ὁ λόγος
ὡς ἐν ἕρῳ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Δύο εἰς ἡμεῖς αἱ
χωρήσασαι τὴν τῆς θεῆς ἀλήθειαν, ὅτι τῆς
Ἰουδαίων λαοῦ ὁ ἔχων τὸν νόμον καὶ προφήτας,
& ἐκκλησία ἔξ ἔθνων. ἢ εἰς ἡμεῖς ἢ ἡ
ἀλήθεια τῆς θεῆς, ἀλλ' εἰς ἡμεῖς τὴν
προτέραν καὶ εἰς ἡμεῖς τὴν δευτέραν. καὶ
δὲ ἄλλα ἔθνη πεπλάυνωται. ὅτι δὲ καὶ ἡ
προτέρα ἡμεῖς ἐξέβαλε τὴν ἀλήθειαν, &
εἶπεν, αἶρε αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς, τὸν τοῦτον μετα-
βίβηκεν ἡ ἀλήθεια ἀπ' ἐκεῖνης τῆς ἡμεῖς
ὅτι ταύτῃ τὴν ἡμεῖς.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ἀλήθεια δὲ λέγει
τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην, καὶ οἶδε πάντας
ἡμεῖς μὲν εἰς ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς. καὶ
ἐκαστῷ γὰρ ἡμεῖς μέρη τινὰ τῆς ἀλη-
θείας ἀνθρώποις ἀποπέλλει καὶ τὰ σύμ-
παντα τῆς κόσμου μέρη ταῦτα ὁρατὰ τῆ σῆ
ἡμεῖς σιωπῆσαι, μὴ κινήματα τῆς ἡμεῖς,
μηδὲ τὸν νόμον τὸν ὁρατὰ αὐτοῖς πα-
ραβαίνοντα. αἴτιον δὲ τῆς τέτων ἐπάνω
ἡμεῖς, τὸ σὲ μόνον κέρειον εἶναι τῆς ἡμεῖς,
τὰ δὲ λοιπὰ πάντα σὲ δεῖλα, καὶ ὡς δεῖλα
ὑποτέτακται.

5'. ΕΘΕΜΕΛΙΩΣΑΣ ΤΗΝ ΓΗΝ.]
ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ταύτη δὲ τῆ ἀληθεία ἢ
γῆ θεμελιώται. ὅτι τέσσα γὰρ τὰ ἀκρογυ-
νιαῖον λίθῳ καταβεβλημένοι θεμελίον οἰκο-
δομῶνται πάντες οἱ ἐν γῆς σαρκοῦμοι.
ὁ θεὸς καὶ ἡμεῖς ἢ γῆ ἀρραγῆ καὶ ἀσφα-
λῆ κρηπίδα καὶ θεμελίον ἔχουσα. ἀλλὰ καὶ
φωτίσασα ἡ ἀλήθεια ἡμεῖς καὶ ἐποίησε,
θεὸς ὁπλάμψαντ ἡμεῖς, ἐν τῆ αὐτῆς ἡμεῖς
ταῖς μέρει, ἐκ ἀλλασομένη.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διὰ τί, φησὶ, ὡς περ ἀλ-
λαχὲ εἶπε, Σὴ ἔστιν ἡ ἡμεῖς, & σὴ ἔστιν ἡ νύξ,
μὴ ἔστιν καὶ τῆ ἡμεῖς καὶ τῆ νύκτα ὠνόμαστον;
εἰ περ ταύτης τῆ ἡμεῖς καὶ ὁ λόγος ἡμεῖς, ἐκ αὐ-
ἡμεῖς ἡμεῖς γὰρ ἡμεῖς, ἀλλ' αἶα ταύτη),
καὶ γίνεται νύξ. ἀλλ' ἐὰν νόσησιν τὸν καιρὸν
αἰῶνα τὴν ἡμεῖς τὴν μέλλουσαν, ὅτι γίνε-
ται κέρειον φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ θεὸς δεῖλα
τῆς δικαίων, τότε ὡς ἡμεῖς ἡ ἡμεῖς. καὶ
ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐ πάντες ἀμαρτωλοὶ, ἐκ αἰῶ-
νύς ἔστιν. ὅτι δὲ ἀκέρειον ἡμεῖς τῆς ἀγαθῶν
ἀπὸ

ὡς ἡ φάλας, τότε ἢ μὲν νύξ ἔσται ἡ
ἀσπίς, ἀπὸ τῆς ἀσπίδος εἰς τὸ σκότος τὸ
ἐξώτερον ἢ δὲ ἡμέρα ἔσται ἡ δαίμων, ἢ τε
ἐξαιρέσει, καὶ ἐκείνη αὐτῶν ἀξιοῦται νύξ.
ὡς ταύτης ἐν, ὡς εἶμαι, φησι τὸ, ὁμοίως
σε ἐξαιρέσει ἢ ἡμέρα, ὅτι τὰ σύμπαντα δὲ
λασα. Αὕτη δὲ ἡμέρα ἐκ ἀλατρωμένη,
εἰδὲ τέλει λαμβάνουσα, ὡς ὁ χεῖ τῶ
παλαιῶν γραφῶν φησὶ μοι, ἐπεὶ καὶ μέχρι
καρπῶν διορθώσεως ἴσθαιτο. ταῦτα δὲ πάν-
τα ὑπὸ τῆς θεῆς ὑπῆρξαν, ἐπεὶ περ κτίσας
καὶ ποιοῦντες ἔσται, δὲ τὰ σύμπαντα
ἔσται αὐτῆς.

56. ΕΙ ΜΗ ΟΤΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΣΟΥ ΜΕΛΕ-
ΤΗ ΜΟΥ ΕΣΤΙ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Εἶρηται,
ὡς ὁ καμὸς ἢ πειρασμοῦ καὶ ἢ ποσειάσαν
ταπεινώσεως ὀνομαζέται. Μαχεῖς τὸν
ἐστὶν αἰδέσθαι, τὸ ἡμίονος ἐν τῇ ταπεινώ-
σει, καὶ μὴ ἀπολέσθαι οἰοῦνται, ἐλλήλυθα εἰς πει-
ρασμὸν μαρτυρεῖν εἰ μὲν ὁ νόμος τῆς θεῆς
μελέτη με ἴσθαι πρὸς τὴν ἐμπροσθεν ὡς ἦσαν
αὐτῶν, ἐλλῶν ἔστι ἢ ταπεινώσει ἢ καὶ ἢ πειρα-
σμοῦ ἢ μαρτυρεῖν, ἐκ ἀπόλλυμαι. ἕως αἰμό-
ζης ἔστι πάντος πειρασμοῦ ἐπείν. ἔστι ἢ
ποσειῶν λογισμῶν καὶ ἀνταρμιῶν δυνάμει
πολεμιστῶν ἐμοί, εἶχον ἀπὸ ἀπολέσθαι, εἰ μὴ ὁ
σὸς νόμος ἀντιήλεγχε με ἐγὼ.

57. ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΟΥ ΜΗ
ΕΠΙΛΑΘΩΜΑΙ.] ΔΙΑΥΜΟΥ. Ἄλλα μεμῆσο-
μαι ἡμεῖς μεθυσάτων σε ὡς ἡμεῖς ἐν τῇ
βίῳ δὲ ἐκένη ἔστι ἀπὸ γῆς εἰς ἕρπον με-
πιλάων οὐκ ἔστι ἀγγέλιον. ὡς περ ἔστι ὁ ἐκ
μεγάλης νόσου ἔστι πῶν ἰατρικῶν βοηθημά-
των παγίαν καὶ βεβαίαν ἀναλαβῶν ὑγείαν,
δὲ αὐτῆ τῆ ὑγίαινον καὶ δεικτεῖν ἐκ ὅτι
λασθάνεται ἡμεῖς ἰατρικῶν ἐκένη, οἷς ἡκα-
λυθῆτος τὸ ἕτος αὐτὸν μετ' ἀξίας ὑγαι-
νῆν. ἕως ὁ ἀγὼ ἕτος, ὑπὸ θεῆς ζωοποι-
θεῖς ἐν οἷς ἔχει παρ' αὐτῆ δικαιομασι, λέγει
παρ' ἄλλοι τὸν αἰῶνα μὴ ἐπιλασθάνειν αὐ-
τῆ, ἀποδιδῶν τῶν αἰτίων, τὸ ἐν αὐτοῖς τὸν
θεῶν αὐτὸν ἐκνήσω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τοῖς σοῖς νόμοις
ὄψομαι, φησι. ἔστι ἔστι ἔστι ἐν αὐτοῖς τῶ
ζωῶν, καθὰ δὲ μοι καὶ εἶρηται, ὅτι
ὁ ποιήσας αὐτὰ ἀνδορῶν ἔστι ἐστὶν ἐν
αὐτοῖς. Ζῶν ἐν μόνῳ ὁ δίκαιος, καὶ
τιθῆσκῶν δὲ κεῖ. νεκρῶ δὲ οἱ ἀδικοί, καὶ
ἔστι φάσανται. ἐκείνοι μὲν ἔστι τῆς ζωῆς σύ-
στασι ἐν αὐτοῖς ἔχει ἢ δικαιοσύνην. οἱ δὲ
TOMVS III.

bis secretio facta fuerit, tunc nox quidem erit
impiorum, qui mittentur in tenebras exte-
riores; dies verò erit iustorum, quæ & per-
manebit, & non amplius illam nox excipiet.
De hac igitur, vel arbitror, ait illud, *Ordina-
tione tua permanet dies, quoniam omnia
seruiunt tibi*. Hæc porro dies nequaquam
immutatur, neque finem accipit, sicut illa
veteris Scripturæ illustratio, quæ nimirum
vsque ad tempus correctionis posita fuit.
Hæc autem omnia à Deo facta sunt, quoniam
cum sit creator & prouisor, omnia ser-
uiunt ei.

92. NISI QVOD LEX TVA MEDITATIO
MEA EST.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Dicitur est, quo-
modo tempus tentationum atque periculo-
rum humiliatio nuncupetur. Viri igitur beati
est, fuisse in humiliatione, & non interiisse:
v. g. cum veni in tentationem martyrii: si
quidem antequam in eam incidere lex Dei
semper fuerit meditatio mea, quoniam exer-
cui illam veniens in humiliationem per mar-
tyrii tentationem, minimè pereò. Ita conue-
nit etiam in omni tentatione dicere: Etenim
cum prauæ cogitationes & aduersariæ virtu-
tes me oppugnarent, periissem vtique, nisi lex
tua me confirmasset.

93. IN ÆTERNVM NON OBLIVISCAR.]
ΔΙΔΥΜΟΥ. Ceterum memor ero disciplinarum
tuarum quas in hac vita didici: per illas
enim à terra in cælum transiens cum Ange-
lis habito. Quemadmodum enim is qui ex
magno morbo medicis quibusdam auxilijs
firmam stabilemque sanitatem recuperauit,
post ipsam sanitatem ac valetudinem illarum
medicinarum minimè obliuiscitur, quibus
ipse tam commodam valetudinem consecu-
tus fuit; ita hic Sanctus, à Deo in iustificatio-
nibus ab ipso obtentis viuificatus, ait se per
totam æternitatem earum minimè oblitum
iri, reddens rationem, quia Deus cum in ijs
viuificauit.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Tuis, inquit, legibus vi-
debo: in illis enim vitam habebò, quemad-
modum nempe mihi quoque dixisti, *Quo-
niam qui ea feceris homo viuet in eis*. Viuit
ergo solus iustus, etiam si mortuus esse videa-
tur. Mortui verò sunt iniusti, quantumuis
viuere visi fuerint. Illi siquidem vitæ statum
in semetipsis habent, scilicet iusticiam; hi verò
L I I cum

CATE-
NA PA-
TRVM.

Insi sem-
per Deo
grati vi-
uimus.

Leuit. 18,
Insi in
mortuus
vinit;
inpius ve-
rò vinit
mortuus
est.

ΕΑΤΕ-
ΝΑ ΠΑ-
ΤΡΥΜ.

cum hanc non habeant, inanimatis rebus non à se motis, sed extrinsecus impulsis perfimiles existunt.

94. TVVS SVM EGO, SALVVM ME FAC.] ATHANASII. Subauditur tuus sum seruus, tuus sum secundum gratiam filius, tuus sum famulus.

DIDYMI. Omnis qui per omnes actiones quæ secundum Deum vocantur, & per omnes sermones qui secundum Deum sunt ambulat, ostendens se nequaquam esse diaboli, sed solius Dei, rectè utique dixerit: *Tuus sum ego, saluum me fac; quoniam iustificationes tuas exquisivi.*

CHRYSOSTOMI. Si Dei sis, ea quæ Dei sunt age, ipsi soli milita, exquire iustificationes eius, nil sæculare nil terrenum quær-rito. *Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & mammonæ.* Nemo amicitiam cum tyranno & cum Rege habet. Solius igitur simus Dei, à mundi amicitia (hæc enim Deo inimica est) abstinentes, & tunc ad eum cum fiducia dicemus, *Saluum me fac*: hic autem adhuc loquente te dicet, *Ecce adsum.*

95. ME SVSTINERVNT PECCATORES.] THEODORI. Illud *sustinuerunt* Symmachus & Theodotion *exprestanturunt* exposuere. Illi igitur sperabant me morti tradere, ego verò mysterijs tuis attendens, hinc vitæ fructum percipiebam.

DIDYMI. Illud *perdere* si propriè examinaueris, idem est quod à Deo excidere. Virtutes igitur aduerfarix nihil quærunt nisi quomodo perdantur: verumtamen illis expectantibus vt me perderent, cognoui testimonia tua, & cum illa intelligerem, non discessi ab eis.

96. OMNIS CONSUMMATIONIS VIDI FINEM.] ATHANASII. Consummationem appellat dæmonum insidias: harum, inquit, finem vidi in nihilum abire; quando etiam latum mihi factum est mandatum ambulanti.

Etsi quis angustam & arctam viam inceserit (quandoquidem dicat, *In tribulatione dilatasti mihi*) in latitudine mandatorum ambulat. Nemo enim in mandatis Dei ambulans angustias patitur, cum ex eo quòd illam complectatur, magnanimus & excelso spiritu fiat.

ταύτην ἐκ ἔχοντες, τοῖς ἔπαρ' ἐαυ-
τῶν, ἀλλ' ἔξωθεν κινηθεὶς ἀνεύχαις ἐκ-
κασι.

5δ'. ΣΟΣ ΕΙΜΙ ΕΓΩ, ΣΩΣΟΝ ΜΕ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *πρωσευχόμεναί τε σός εἰμι δὲ λησθῆναι, σός εἰμι καὶ χάρεν υἱός, σός εἰμι δεόμενοι.*

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πᾶς ὁ δὲ ἐπὶ τῶν πει-
ξίων τῶν καὶ διὰ τὸν λογισμόν πασῶν, καὶ
δὲ τῶν λέγων τῶν καὶ διὰ τὸν ὄρθρον
δραπέτης ἐπὶ ἀβόλῃ μὴ ὑδάτινός ἐστι, μό-
νον δὲ τὸ θεῶ, καλῶς αὐτὸν λέγοντι σός εἰμι
ἐγώ, σώσον με ἐπὶ τὰ δικαιώματά σου
ἐξελέγησθα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ τῷ θεῷ, πυχναίεις
τὰ τῷ θεῷ πρῶτον, αὐτῷ μὲν ἑρατοῦ,
ἐκζητεῖ τὰ παρ' αὐτῷ δικαιώματα, μηδὲν
ἐπιζητῆ βιωτικῶν μηδὲ γίνου. ἐδείς γὰρ δυοὶ
κωλύει διαδέσθαι, θεὸς ἔ μαιμονα δὴ δὴ
ταῖς ἐδείς φιλίας μὴ τρυφῆ καὶ βασιλείας
ἔχει. μόνον τὸν πρῶτον ἡρώμεθα τῷ θεῷ, τῆς τῷ
κόσμου φιλίας (ἐχθρα γὰρ ἐστὶν εἰς θεόν)
ἀποχόμονος, ἔ τότε πρὸς αὐτὸν σὺ παρ-
ρησία ἐπὶ μὲν, σώσον με ὁ δὲ ἐπὶ σου λαλῶ-
ν τῷ εἶπὶ, ἰδὲ παρέμμι.

5ε'. ΕΜΕ ΥΠΗΜΕΙΝΑΝ ΑΜΑΡ-
ΤΩΛΟΙ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τὸ ὑπέμει-
νασθε ὁ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίου πρῶτον ἠκού-
σαν ἐξ ἐδάμασ. ἐκείνοι μὲν ἔν ἡλιπσῶν με πα-
ραδόσαν θανάτῳ, ἐγὼ δὲ τοῖς σοῖς πρῶτον
μυστηρίοις, ἔ ἐν τῷ ἐκκαρπιασάμην ζήλω.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τὸ ἀπολέσαι ἐὰν κω-
λείας ἀξιοσύνης, τὸ ἐκπέσειν ἐπὶ τῷ θεῷ.
αἱ δυνάμεις ἔν αἱ ἀντηκείμεθα ἐδὲν ζήτησιν
ἢ ὅπως ἀπολώμεθα. ἀλλ' ὅμως ἐκείνων
ὑπομεινῶσαν εἰς τὸ ἐμὲ ἀπολέσαι, σιωπῶ-
σα τὰ μαρτύρια, καὶ νόστῳ αὐτῶν, ἐκ δέ-
σῳ αὐτῶν.

5ς'. ΠΑΣΗΣ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΕΙ-
ΔΟΝ ΠΕΡΑΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Σω-
τέλειαν τῶν ἐπιβεβληνῶν φασί τῶν ὄψα τῶν
δαμόνων ταύτης εἶδον τὸ πέρασ ἐμβαίν
εἰς ἐδὲν ὅτι καὶ πλατεῖά μοι γέγονη ἢ ἐν-
τολῆ πορνομοσίῳ. εἰ καὶ τῶν στήλῳ πῶ
ὀδῶσαι καὶ πηδλίμω δὲν (ἐπέπρ
λήσῳ, ἐν θλίψῃ ἐπλάτυνάς μοι) ἐπὶ τῷ
πλάτει τῶν ἐντολῶν πορνοῦται. ἐδείς γὰρ
ἐν ἐθῷ θεῷ πρῶτον αὐτῶν εὐνοχωρεῖται,
μεγαλόφρων καὶ μεγαλόνης γνώμων
ἐκ τῷ πρῶτον αὐτῶν.

Nemo po-
test duobus
dominis
seruire.
Matth. 6,
24.

In latitudi-
ne ambulat
qui Dei
mandata
seruat.
Psal. 4, 2.

TIMO-

ΤΙΜΟΘΕΟΥ. Εἰ καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐν τέ-
 λειᾳ τὸ ἐπὶ πάσῃ θεωροῦν ἰσχυρόμενον,
 ἀλλ' ἔτι καὶ ἐκείνης θεωροῦντες ἐς τὴν σω-
 τέλειαν. Ὁ δὲ ἐπὶ πάσῃ θεωροῦντες ἀφι-
 γμῶν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς ἔρεϊ,
 πάσης σωτηλείας εἶδον πέρας· τὸ ἐπὶ τὸ
 τέλος ἀγαθὸν διαβαίνοντες, πολλὰς ἀρ-
 χὰς καὶ τέλη καταβαλλομένων. ἢ γὰρ τῆς
 θεωρίας βελτιώσεως θεωροῦν ἀρχὴ τῆς
 ἐχομένης ἐστὶ, καὶ τὸ ἐκείνης τέλος συγκρίσει
 τῆς ἐπομένης. Ὅθεν εἰρηται, τὸ, ὅτι σωτηλέ-
 σι ἀνθρώπων, τότε ἀρχεται.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Σωτέλειαν λέγει τὸ ἐπι-
 ταῦθα βίαι ἢ καταστροφῶν πέρας δὲ ταύτης
 τὰ μὴ ταύτῃ εἰκότως θεωροῦν ἰσχυρόμενα. πάσης
 τοῦτω σωτηλείας εἶδον πέρας. πέρας ἐστὶ, τὸ
 εἶναι πᾶς ἀμαρταλοὶ σωτηλιῶνται, πᾶς
 σωτηλιῶνται δίκαιοι· ποῖον πέρας ἢ τὸ πλη-
 σίον καταστροφῆς, ποῖον ἢ τὸν πῶχον ἔχει.
 εἶναι δὲ πᾶς ἐν ταῖς θείαις ἰσοστασίαις· ἐκεῖ γὰρ
 διασπῆναι τὴν λαζάρου καὶ τὴν πτωχῶν τὸ τέ-
 λος· τὸ τὴν Ἰωσήφ καὶ τῆς Αἰγυπτίας· Ἰακώ-
 βου τὴν ἀναρθεῖντα μαχαίρα, ἢ Ἡρώδου
 τὴν ἀπλότῃ Ἰάκωβον. πλατεῖα γὰρ ἦσαν ἢ
 ἐπιπλῆ τὴν θεῶν, πολλὰ ταῦτα πρὸς ὠφέ-
 λειαν ἡμῶν παρέθηκαν.

ΤΙΜΟΘΗΙ. Cum etiam virtutis vni-
 cus sit finis qui in omni profectu inest, utique
 etiam cuiuslibet profectus est aliqua consum-
 matio. Qui igitur per omnem progressionem
 ad virtutis finem pervenerit dicet, *Omnia*
consummationis vidi finem; cum is qui ad
 perfectum bonum properat, multa initia fi-
 nesque constituat. Prioris namque probitatis
 terminus initium est consequentis, & illius
 finis est fundamentum subsequens. Vnde
 dictum est, *Cum consummaueris homo, tunc*
incipit.

DIDYMI. Consummationem vocat prae-
 sentis vitae conclusionem; finis autem huius
 sunt ea quae post hanc merito eueniunt. Om-
 nis igitur consummationis vidi finem. Finis
 est, videre quomodo peccatores consummen-
 tur, quomodo consummentur iusti; qualem
 finem diuitem, qualem pauperum exitus
 habeat. Hoc autem ubi cernendum? utique
 in diuinis historijs: ibi namque conspiciamus
 Lazari & diuitis finem; item Iosephi & A-
 gyptiacae mulieris; Iacobi gladio interfecti,
 & Herodis Iacobum interimentis. Cum enim
 datum sit mandatum Dei, multa istiusmodi
 ad utilitatem nostram tradidit.

CAP
 NA
 TRV
 Com
 matio
 suis
 lis.

Qualit
 probat
 & impo
 botum
 summa

ANNOTATIONES CORDERII.

CAP. 81. **D**EFECIT in salutare tuum ani-
 ma mea.] Pulchrè ad hunc lo-
 cum S. Gregorius lib. 4. Mora-
 lium cap. 39. Qui, inquit, in au-
 ctoris sui amore roborantur, quo magis in concu-
 pita Dei fortitudine conualescunt, eò a propria
 virtute deficiunt; & quo robustius aeterna appe-
 unt, eò a temporalibus salubri deflectione lassan-
 tur. Hinc Psalmista amoris sui robore fessus di-
 cebat: Defecit in salutare tuum anima mea. In
 salutare enim Dei proficiendo defecerat, quia
 aeternitatis lucem desiderans, a carnis iam fidu-
 cia fractus anhelabat. Hinc rursus dicit: Con-
 cupiscis & deficis anima mea in atria Domini.
 Qui nimirum cum diceret, Concupiscis, rectè
 subdit, & deficis. Quia valde minor est dimini-
 tatis concupiscentia, quam non mox etiam pro-
 prius sequitur defectus. Qui enim ad appeten-
 da aeternitatis atria accenditur, dignum profectò
 est, ut ab hoc temporalitatis amore lassetur; ut
 tantum frigeat ab studio saeculi, quanto surgit
 ardentior in amorem Dei: quem scilicet si perse-
 cti arripit, mundum etiam planè derelinquit, &
 eò funditus temporalibus moritur, quo ad super-
 nam vitam altius afflatu aeternitatis animatur.

82. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum
 dicentes, Quando consolaberis me?] Vbi signatè
 dictum consolaberis me, ut nimirum perfecta
 consolatio ex externorum sensuum tum interiori

homine omnimoda conformitate oriri designa-
 retur, quemadmodum S. Ambrosius hæc ver-
 ba expendens, Si, inquit, oculi significati sunt,
 quibus cernimus & videmus, dicere debuerunt,
 Quando consolaberis nos? Sed quia oculi men-
 tis & oculi carnis unus sunt, & tunc homo con-
 solatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non
 cupiunt, sed unum desiderant, unum requirunt;
 ideo isti quoque oculi unum se esse consenserunt,
 quia uno atque eodem desiderio officioque fun-
 guntur. Felix sanè cuius oculi ac sensus ita de-
 ficiunt. Tunc enim homo consolatione fulcitur,
 delectationi innatat, suavi quadam dulcedine
 madet, cum subdita menti caro est, cum ei tam-
 quam serua dominæ suæ parer, nihilque ab illa
 diuersum cupit, nihil quod illa non dicet.

83. Factus sum sicut uer in pruna, &c.]
 S. Ambrosius legit, Factus sum sicut uer in
 gelicid. Exponit autem hunc versum sumprâ
 metaphorâ a venatoribus, qui pelles ferarum
 quas prendiderunt simul cum capitibus asser-
 uant, quasi verò spolia essent in bello capta ab
 inimicis, & plerumque paleis refertæ, ipsa ani-
 mantia quibus sunt detractæ inani figurâ osten-
 tant. Hac ratione se gerunt viri pij erga corpora
 sua, quæ ad eò extenuant, ut sub hac corpora
 figura nihil prorsus carnalium affectuum asser-
 uent, sed nudam pellem, quasi ex deuictò inimi-
 co spolia ostentent. Hoc autem sit iuxta S. Am-
 brosium *pruna.*

Viri spiri-
 tales dum
 carum
 suam ma-
 cedant
 sunt sicut
 uer in
 pruna.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Math. 17,
2.

brosum ibidem, quando per ieiunium corpus exsiccat, & simul omnis luxur libidoque abscedit. Ergo sensus est: q. d. Præ ieiunio aruit corpus meum *in pruina* vel *in gelicidio*. Id est, Omnis libidinis faces ieiunio extinctæ sunt. Quod verò gelu vel nix castitatem adumbrent euincit ex illo Matthæi: *Et resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*. Induit niuem Dominus cum futuræ resurrectionis speciem offert, vt quàm sint à libidine immunes qui immortalitatem induerunt, & quàm illis sint similes qui castitatem colunt, ostendat. Ergo factus sum sicut vter in pruina. id est, Dum cibus parcius vtor, ad tantam corporis & mentis munditiam perueni, vt Beatorem candorem referre videar. Ipsa si placeat S. Ambrosij verba audiamus: *Iustificatio-nes, inquit, tuas non sum oblitus. Vox ista vox iusti est, qui mortificauerit suum corpus. Rectè enim vter dicitur iustus, qui exspoliatus, non nudus inueniatur. Vter enim de exuijs fit animalis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, vt viuamus Deo, atque repleti spiritu incunditate & sanctitate letitia erimus exunia spirituales carentes infirmitate corporeâ. Frigescat æstus libidinis, & quodam continentia gelu ieiuniorumque resinctus, mansinâ oratione perflatur. Nescit virum bonum ista nix ledere, nix qua diuini splendore fulget eloquij. Nix hac refrigerat, non adurit, fœcundat sata, non interueniat. Nix hac præceptio continentia est, qua calorem facit corporeum frigere. Et forte ideò Iesus, cùm resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimenta eius erant candida sicut nix; vt non solum ipse existimaretur à contagio peccati immunis; verumtamen vs quicumque resuscitatur congelatis coniugij cupiditatibus resurgere frigidum videatur. In resurrectione neque nubent, neque ducent uxores. Ita ille.*

In nugis
silendium.

85. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes.*] Hoc est, fabulæ cuiusdam nãnas inutiles, aiunt Patres, quas damnat Aristoteles apud S. Ambrosium ad hunc locum; cuius hæc docta est animaduersio: *Narratores superflui sicut hiran- dines disputationis suauitatem loquacitatis continuatione corrumpunt, vt Aristotelis sententia est. Hinc Apollinaris eas fabulationes vocat deoriporuuus, stultitias: in quibus silentio vtendum esse omnes sapientes censent. Sic Anastasius Imperatoris Iustiniani tempore Antiochenus Pontifex, cùm res seriæ tractandæ obijcerentur, aures habuit ad audiendum promptas & apertas, & lingua eius fluminis in morem scaturiebat: erat enim non vulgari sapientiâ præditus & bonarum artium cognitione: porro in negotijs otiosis, & ad rem minùs pertinentibus, communibusque in nugis, simul & aures penitus obturabat, & frenabat linguam, & nugarum imminente tempestate, in portum se modesti silentij conijciebat, vt auctor est Nicephorus lib. 17. Hist. cap. 30.*

Quid sit
iusta vel
iniusta per-
secutionem
pati.

86. *Iniuste persecuti sunt me.*] Vulgata ini- que, vel, vt alij cum Arabico, *iniqui*. Bone Deus! potèstne dari vel iusta vel æqua persecutio, vt ab illa distinguatur iniusta & iniqua, ne otiosè addatur, iniquos & iniustos iniuste & inique persecutos esse iustos? Vtique. Nam vbi iusti & pij persequuntur iniustos atque impios, & piè

& iustè persequuntur illos: nam persecutionem commouent, sed amantes; diligentes quippe in hominibus naturam, & odio habentes in illis iniquitatem: at iniqui & iniusti inique & iniuste persequuntur æquos & iustos. Audi S. Ambrosium Serm. 1. in Psalmum hunc rem totam illustrantem: *Non dixit, Quia persecutiones pa-rior adiuna me; sed, Iniuste, inquit, persecuti sunt me, adiuna me. Potest enim quis & persecuciones pati, sed non iuste: quia est etiam iusta persecutio, si oderimus obscenos, si infestis simus iniustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluri- mis noceant; si auarum fraudis suæ compendys exuamus, si execremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patitur, benè is dicit: Iniuste per-secuti sunt me, adiuuame.*

89. *In æternum Domine verbum tuum per- manet in celo.*] S. Ambrosius Serm. 12. in hunc Psalmum rationem reddit, cur in celo seorsim dicatur permanere; *Quia, inquit, satanas de celo cecidit in terras. Et paulò post subdit: In celo permanet Verbum, quia inde deiectus est diabolus: in terris non permanet, quia huc totus ad- uenit. Quasi in terra, vbi diabolus est, non possit diuinum Verbum nisi ad breue tempus peregrinari; in solo tamen celo, vnde diabolus exulat, possit in æternum permanere. Quòd si in ampli-ssimis cæli spatijs Christus & diabolus non potuerint simul permanere, quantò minùs poterunt exiguis humani cordis angustijs capi? Vt igitur Christus habitet in nobis, peccatum & diabolus expellantur necesse est.*

91. *Ordinatione tuâ perseuerat dies.*] Quia omnis ordo qui est in structura vniuersi, vel partibus animalium & plantarum, vel in operati- onibus rerum, vel in vlla re corporali aut spirita- li, à Deo est institutus ac dispositus; & per ipsius prouidentiam omnia in suis speciebus & naturis indiuiduis cum omnibus suis ornamentis & proprietatibus & functionibus existunt: nihil enim est in tota rerum natura, cui ipse non dederit esse speciem, formam & pulchritudinem, vt decorè & in suo statu consistere queat; & cui vterius non dederit propriam indolem, propensionem, vires & instrumenta congruentissi- ma ad suas functiones: Omnia enim in mensura & numero & pondere disposuit, vt manifestum est non solum in primarijs mundi partibus, vt in cælis, in stellis, Sole, & Luna, & elementis, sed etiam in vilissimis vermiculis & eorum partibus, in plantis, in floribus, &c. Hinc nihil in tota rerum natura totoque vniuerso fieri potest, quod ipse antea in luce infinita sapientiæ suæ exactissimè non considerauerit, & quasi delibera- uerit, an conueniat illud velle vt fiat, aut sal- tem velle permittere, seu non impedire. Quæ consideratio, & (vt sic dicam) deliberatio, antecedit omne decretum tam permissiuum quàm effectiuum circa singula. Omnium enim euen- tuum causæ à manu ipsius ita religatæ tenentur, vt sine illius nutu nulla possit in vllum actum emicare: vnde nihil sine illius prouidentia fieri potest. Etsi autem propter peccatum, & arbitrij libertatem, multam in rebus præsertim humanis videatur permittere *arbitrari*; nihil tamen per- mittit nisi summâ ratione, & quasi præuîa deli- beratione. Deinde, quidquid modò inordinatum videtur,

LAMB.

Cur ver-
bum Dei
dicatur in
celo per-
manere.

Nihil sit
sine ordina-
tione Dei
eiusque pro-
uidentia.

Sap. 11,
21.

videtur,
arbitrari
necesse.
Mythice
retium lu-
cum, inq-
et dilecti
mris erit,
homo per-
enim non
maro aut
lectio affe-
gter perd
92. N-
mie perij
sem tuar
calis cala
seret. En
cedum &
luras Scrip-
tatur Amb-
rosius re-
ndatio ne-
rationis
tra fuerit
ma. Vng-
certos
in qua
ti, artu-
ualium
de lanctu
pactum
cur ad o-
ca priu-
caz, vt I-
tam deli-
ca & me-
pgram c
94. Tms
Serm. 12. vt
caz faciem
arum esse:
ere, Tms
reddenda l
dicere facta
habet. Vt
que sunt co-
dici: Mre
habe, seu
& dicit: A-
tium tua c-
re meo esp-
re mihi sp-
re conu-
tues em-
quem tant-
lia ille
de lacu
Vereor
e hac pro-
singul-
diabolo;
socio vnu-
uari A-
stin Do-
ne confi-
paulo a
tant in ca

videtur, ipse postea ad exactissimam iustitiæ æqualitatem & pulcherrimum ordinem reuocabit.

Mysticè S. Bernardus Serm. 49. in Cantica versum hunc de die virtutis sic interpretatur: Si enim, inquit, ordinatio ac debita dispositio, id est discretio, absit, nec perseverantia in die virtutis erit, nec quod cœptum est ad propositum finem perfectionis assequendæ conducet: hanc enim non abnegationis inceptio, sed consummatio, aut nomulla affectionum nostrarum subiectio affert, quæ sine animo in abnegatione iugiter perdurante non subsistit.

Sine discretione non perseverat virtus.

Meditatio in lege non manet contra vitia & diabolum.

92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte perissem in humilitate mea.*] Id est, Nisi legem tuam meditarer, malis presentibus & multis calamitatibus in me irruentibus opprimerer. En tibi contra mala omnia præsens remedium & antidotum, nempe legem Dei & sacras Scripturas mente voluere. Ergo (rectè infert Ambrosius ad hunc locum) quando in afflictionis tempore sumus, & quasimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi exercitio palaestra fuerit assuesfactus, non audeat subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos: sit nobis totâ die ac nocte exercitij usus in quadam celestium Scripturarum palaestra, atque animorum nostrorum salubris spiritualium ferculorum esca confirmet. Vbi pulchrè sanctus Doctor Scripturam sacram vocat gymnasium & palæstram, in qua homines exercentur ad omne genus luctæ & certaminis. Sicut enim prius in vmbatili pugna exercentur athletæ, ut postea possint in lucem prodire, & in arenam descendere; sic etiam in studio Scripturarum & meditatione exercemur, & pro ludimus ad pugnam cum vitij & dæmone ineundam.

94. *Tuus sum ego, &c.*] S. Ambrosius Serm. 12. ut in hunc Psalmum notat hanc vocem facilem & multorum videri, sed planè paucorum esse: *Satis rarus est, inquit, qui possit dicere, Tuus sum.* Et in huius assertionis ratione reddenda longior diuagatur: *Non potest, inquit, dicere secularis, Tuus sum: plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit: Meus es, quia ea que sunt corporis concupiscis. Venit auaritia, & dicit: Meus es, quia argentum & aurum quod habes, seruimus tua pretium est. Venit luxuria, & dicit: Meus es, quia vnius diei conuiuium pretium tua vita est. Venit ambitio, & dicit: Planè meus es, nescis quod ideo imperare alijs te feci, ut mihi ipse seruires? nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut mea te subicerem potestati? Veniunt omnia vitia, & singula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est! Ita ille dilucidè ac disertè. Sed quid? solusne secularis non potest dicere, Tuus sum ego? Vereor planè ne & Ecclesiastici plurimi ab hac professione iactanda impediuntur, & dum singuli dicunt Deo, Tuus sum ego, audiant à diabolo; Meus es tu. Certè Iudas, qui non modò vniuersali fidelium Ecclesia, sed etiam peculiari Apostolorum Collegio tenebatur, si Christi Domini seruum se iactaret, facile à dæmone confutaretur. Nam, ut benè S. Ambrosius paulò antè citatus disseruerat, *Veni & introiit in eum satanas, & cepit dicere: Non est**

Iustus solus Dei est; peccator plurimos sumulat.

Multi Ecclesiastici vna cum Iuda sunt diaboli & non Dei.

tuus Iesus, sed meus est: ea qua mea sunt cogitat; qua mea sunt in pectore suo voluit: tecum epulatur, & mecum pascitur: à te panem accipit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit: tuus est Apostolus, & meus mercenarius. Quem igitur à vero Domino falsi tyranni, hoc est à Christo, vitia miseram in seruitutem abstraxerunt, hunc illi Ecclesiastici imitantur, qui cùm vni Deo seruire debeant, innumeris vitij subijciuntur.

ANNO-TATIONES COR- DERII.

96. *Omnis consummationis vidi finem.*] Quæ verba nequaquam ita sunt accipienda, quasi Propheta dicat se perfectionis finem siue apicem iam attigisse, quod prorsus alienum est ab ipsius modestia; sed alia omnino huic dicto sententia subest; nam Hilario ad hunc locum obseruatore, Græca vox *τέρας*, quæ fini responder, non finem, sed ultra finem significat. Audi illum: *Græcè (inquit) alia vis dicti huius est, quod cùm Græcis τέρμα nuncupatur, ultra finem est rerum statutarum, neque aliquo ut desinas continetur, sed omnem limes sub indefinita significatione transcendit.* Quare adeò non dicit Vates, ad consummationis metam se iam peruenisse, ut potius affirmet virtutem siue perfectionem eius naturæ atque conditionis esse, ut nullus ipsi terminus præfigi possit, quod ultra omnem metam & finem sit. Atque huic expositioni subscribit Timotheus in Catena ad hunc versum citatus, vbi docet illum denique ad perfectionem peruenire, qui nullum sibi perfectionis terminum designans, ad vteriora semper tendat. Atque hunc germanum esse loci huius sensum conijcies ex eo quod subdit, *Latum mandatum tuum nimis*; ut tota sententia sit. Nulla quidem legis tuæ perfectioni meta aut finis subest, sed latissima & pænè infinita est. Porro pro voce *consummationis* in Hebræo fonte est *חֵילָב* *thicláb*: quæ vox & oblectationem & defectonem significat, quia scilicet oblectatio omnis extra Deum diuturna esse nequit; statim vertitur in fastidium, & quod delectat statim finem habet: vti pro morali sensu rectè Agellius: Nonnulli, inquit, sic explicant, *Omnis oblectationi vidi finem*, neque vlla est voluptas, quæ non habeat finem, & satiet, ac postremò sit molesta. Est enim & cibi, & quietis, & omnium quæ iucunda videntur, satietas. At verò *mandatum tuum latum est nimis*; neque cupiditas illa, per quam sapientiam mandatorum tuorum expetimus, est eiusmodi, ut molestiam satietatemque creare possit. Hæc ille. Vnde vides quàm cognata oblectationi terrenæ defectio sit, ut eodem vitæque gaudeant nomine, ne aliquis seiungere auderet, & putaret terrenas delicias sine fastidio sine satietate esse, sineque carere: quæ omnia à spiritualibus delicijs abesse plurimum ille cognosceret, quicumque assiduus Dei cultor fuerit.

Perfectioni nullus finis consistitur.

Terrenis delicijs defectio admixta.

IBIDEM. *Latum mandatum tuum nimis.*]

Quod mandatum latissimum charitatis præceptum esse docet S. Augustinus in hæc verba, *Latum mandatum non intelligo nisi charitatem.* Et infra: *Latum est mandatum charitatis nimis, mandatum illud geminum, quo iubetur Deus & proximus diligere. Quid autem latius, quàm ut ibi pendeat tota lex & omnes Propheta? Verè latissimum mandatum, quod*

Latum mandatum est præceptum charitatis.

ἐπανόδω ἐπαγγελίᾳ σου. Ὅσον γὰρ ὄπικραι- νόμω ταῖς ἐνταῦθα ἀληθείαι, πρῶτον ἐγλυκανόμην ταῖς ἐπαγγελίαις.

ρδ'. Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου σωθή- κα· διὰ τὴν ἐμίσησάν σου πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας.

Αὐτὰ γὰρ με καὶ παρεκρέτην, πάσης μὲν ἀπόπυ φερέως ἀποχρῆς ποιῆσαι, πάση δὲ ἐλπίδι χρηστοτέρα φροβιβάσεσθαι.

ρε'. Λύχνον ὡς τοῖς ποσὶ μου ὁ νό- μός σου, ὡς φῶς ταῖς τρίβωις μου.

Οὕτω δὲ ἀλακίμην, ὡς ὑπὸ λύχνου καὶ φωτὶ τῶν νόμων σου, ἐπὶ πᾶσαν ἀγαθὴν φράξιν παρατηρόμην, ὑπ' ἑσέως ἐμπο- διζόμενος τὴν σωσθῆναι τὸ δέον.

ρς'. Ὡμίσα, καὶ ἔσησα ἔ- φυλαξάσθαι τὰ κείμενα τῆς δι- καιοσύνης σου.

Τὸ ὡμίσα, ἀντὶ τῆς βεβαίως ἔκκενα. εἰπὼν γὰρ, ὅτι φωνάζει μοι τὸ δέον ὁ νόμος, ἐπήραγε· ἔλα τὴν ἐκκενα μὴ ἀποσπῆται ἢ σὰν ἐπαγγελίαν. κείμενα γὰρ δι- καιοσύνης πλὴν τῆς θεῆς κείσθαι φησὶ καὶ ἐπαγγελίαν.

ρζ'. Ἐταπεινώθην ἕως σφά- δρα κύριε· ζῆσόν με καὶ τὸν λό- γον σου.

Ἐπεὶ γὰρ, φησὶ, εἶδες με ταπεινώθῃτα καὶ κατακαμψῆτα ταῖς συμφοραῖς, ἐπηγ- γείλω μοι ζῶν καὶ ἐπάνοδον.

ρη'. Τὰ ἐκούσια ἔσοματός μου ἀδόκησον δὴ κύριε· καὶ τὰ κείμα- τά σου διδάξόν με.

Καὶ ἐπεὶ, φησὶ, εἶδες σὲ ἠνάγκασεν ἐπαγγεῖλαι μοι, ἀλλ' ἔξ ἀγαθότητος, πάροσον αὐτῷ (τῆτο γὰρ λέγει ἀδόκησον) ἢ ἀπολαύσῃ ὡς ἔκκενας ἀπολαύσῃ με.

ρθ'. Ἡ ψυχὴ μου ἐν χερσὶ σου διαπαντός· καὶ ἔ- νόμος σου ἔκ ἐπέ- λαθόμενος.

Τοσαῦτά μοι, φησὶ, καθ' ἑκάστω ἐπὶ- γονῷ θλίψις, ὡς ἀπολαύσῃ τὴν ζῶν, εἰς χεῖράς σου τὰς σὰς ὡφραπθῆναι τὸ πνεῦμά μου καὶ ὄμω εἰχόμεν τῆς χρηστοτέρας ἐλπί- δος, τὸ δυνατὸν ἀποβλέπων τὴν ἐπαγγε- λαιμένην. Ὅτι γὰρ τὸ μέγα ἔξ συμφορῶν κηίτη), καὶ τὰ ἐξῆς μὲν λέγον·

tuz de reditu. Quantum enim hic doloribus afficiebar, tantumdem promissionibus tuis recreabar.

PARA- PHRASIS ANONY- MI.

104. A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Hæc enim me imbuerunt, ab omni quidem inordinata actione abstinere facientes, omni verò spe meliori promouentes.

105. Lucerna pedibus meis * lex tua, & lumen semitis meis.

N V R. * Vulgata verbum tuum, Lex lucerna & lux.

Ira autem sub lege tua, tamquam sub lucerna & luce constitutus, ad omnem probam actionem dirigebar, à nemine impeditus id quod decebat contemplari.

106. Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Illud Iuravi, id est, Firmiter decreui. Cum enim dixisset, Quoniam lex illuminat, me quid deceat, subiungit: Idcirco decreui minime recedere à promissionibus tuis. Iudicia enim iustitiæ vocat Dei iudicium ac promissionem.

107. Humiliatus sum usque- quaque Domine: viuifica me secundum verbum tuum.

Quia enim, inquit, vidisti me calamitati- bus humiliatum & incuruatum, promisti mihi vitam & reditum.

108. Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine: & iudicia tua doce me.

Et cum, inquit, nemo te coegerit vt hæc mihi promitteres, sed ex bonitate tua id feceris, imple promissum tuum (hoc enim ait beneplacitum fac) vt fruatur ijs quæ decreuisti.

109. Anima mea in manibus tuis semper: & * legis tuæ non sum oblitus.

* Vulgata meis * legem tuam

Tanta, inquit, tribulationes quotidie me vrserunt, vt de vita desperarem, & in manus tuas spiritum meum commendarem: atten- men habui spem meliorem, quando respexi potentiam promittentis. Quod enim magni- tudinem calamitatum insinuet, etiam deinde indicat dicens:

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
* *Vulgata*
de

110. Posuerunt peccatores laqueum mihi: & * à mandatis tuis non erravi.

111. Hereditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt.

Hereditatem autem vocat stabilem possessionem. ac si dicat: Firmiter adhæsi promissioni tuæ: hæc enim me exhilarabat. Hoc autem etiam declarat id quod sequitur.

112. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.

Valdè, inquit, inclinaui in promissiones tuas, sciens fore mihi bonum finem & bonam retributionem.

ρί. Ε'θελθ' αμαρτωλοί παγίδα μοι· και εκ των εντολών σε εκ επιλανθήλω.

ρία. Εκληρονόμησα τὰ μαρτυρία σε εις τον αιώνα· οπι αγαλλίαμα τῆς καρδίας με εἰσίν.

Κληρονομία δὲ καλεῖ τὴν βεβαίαν κτήσιν. ἡ α. ὅτι· οπι βεβαίως εἰχόμεν τῆς παραγγελίας σου· τὸτο γὰρ με και ἠυφρασε. Τὸτο δὲ δηλοῖ και τὸ ἐξῆς.

ριβ'. Ε'κλινα τὴν καρδίαν μου εἰς ποιῆσαι τὰ δικαιώματα σε εις τον αιώνα δι' ἀντάμεψιν.

Σφόδρα, φησιν, ἀπέλωλα πρὸς τὰς ἐπαγγελίας σε, εἰδὼς ὡς ἔσαι μοι πρὸς κερσὸν και ἀμοιβὰ ἀγαθὴν.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

MEM.

97. **Q**UOMODO DILEXI?] Vox *Quomodo* non comparationis aut similitudinis est, sed indicat verè & per se principaliter, & non propter quid aliud diuinam legem dilectam existimari: non enim quisquam tamquam diligens eam explet; sed alius quidem metu supplicij, alius verò gloriam sectans. Illud autem *totâ die*, id est in tota vita mea.

98. **SYPER INIMICOS MEOS SAPERE ME FECISTI.**] Hic Propheta cum diuinam legem feruidè diligeret, eius quoque notitiam Deo acceptam refert. Tu me, inquit, sapere fecisti notitiam legis tuæ, idcirco eam in æternum habeo. Symmachus verò pro *meum* legit, *Quare etiam in æternum mihi est.* Alij autem istud *super inimicos meos.* Quoniam illi quidem, inquit, satagunt me occidere, ego autem non vlciscor. Docentes autem & seniores vocat eos qui per tempus seu ætatem alijs corrigere & instruere debebant, sed ipsi manebant incorrecti: qualis erat Saül, qui & tempore & potestate Dauidem præcedebat, utpote iuuenem quidem ætate, sed non ducentem manus iniquas, neque vlciscentem sibi iniurios, quos cum prudens esset virtute superabat. Hoc enim est custodire legem diuinam, nempe operibus illam implere; quoniam non potest quis duas simul vias

Custodire legem, est operibus eam implere.

57. **Ε'Σ ΗΓΑΠΗΣΑ;**] Οὐ ὡδ' αβολῆς και ὁμοιώσεως τὸ ὡς, ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς και πρωτοτύπως, και εἰ δι' ἐπιθεσιν ἀγαπητὸν ἠγείαθ' τον θεῖον νόμον· εἰ γὰρ πᾶς ὡς ἀγαπᾶν τὸτον πληροῖ· ἀλλ' ὁ μὲν δέει κολάσεως, ὁ δὲ δόξαο θεοφιλῆ. τὸ δὲ ὄλων τὴν ἡμέραν, ἀντι τῆ, ἐν ὄλη μου τῆ ζωῆ.

58. **ΤΗΕΡ ΤΟΥΣ ΕΧΘΟΥΣ ΜΟΥ ΕΣΟΦΙΣΑΣ ΜΕ.**] Θερωμὸς ἀγαπᾶν ὁ προσφῆτης τον θεῖον νόμον, κ' τ' ἄνω γινῶσιν τὸ θεῖο ἀνατίθησι. σύ μου, φησὶν, ἐσοφισας τὴν τῆ νόμου σε γινῶσιν, διὸ ταύτης εις αιώνα εἰχόμεμαι. ὁ δὲ Σύμμαχος ἀντι τῆ ἐμῆ, διὸ και εις αιώνα ἄντη μοι. ἀλλοι δὲ τὸ ἴσθ' τὴς ἐχθρῆς μου. ἐπεὶ, φησι, ἀπόδυσον ἐκείνοι μὲν ἀνελεῖν, ἐγὼ δὲ εἰς εἰς ἀμυνόμεμαι. διδάσκοντες δὲ και πρὸς βυτίμους λέγει τὴς δὲ τον χεῖροσ ὁφείλοστας ἀλλως παιδ' ἄσιν και νεθετεῖν, μόνοντας δὲ ἀδιορθώτες· οἶος ἡ ὁ Σαυλ, εἰ χεῖρω εἰ εἰχόμεσθα προσχωσιν τ' Δαβιδ, τ' νῆα μὲν ἠλικίον ἀγοι- τ' μὲν ἀρξασιν δὲ χεῖροσ ἀδικίαν, μήτε ἀμυνόμεσθα τὴς ἀδικίαντας, εἰς ὁ σιωεῖς ἴσθ' βάλθη τῆ ἀρετῆ. τὸτο γὰρ ἐστὶ φυλαξαι τον θεῖον νόμον, τὸ τὴς ἐργίος αὐτὸν πληροσσαι· ἐπεὶ ἐκ ἐστὶν ἐν ταύτῃ δύο ὁδ' ἄσιν ὁδ' ἄσιν.

ὁδὸς ἀκολασίας καὶ ἀρετῆς· ἢ ἐχθρὸς καὶ δι-
δάσκοντας Ἐ παροβυτέρως τὸς Ἰουδαίους
ἐμάλεισεν, ὁ ὑπὸ τῆς ἐθνῶν λαὸς ἰσχυρὸς
καὶ σωτήριον, ὅτι τὰς ἐπιτολάς τῆς Χριστοῦ ὁξε-
ζήτησε Ἐ ἐφύλαξε διὸ ὁ ἰομοθετηθεὶς ὑπὸ
τῆς θεῆς μὴ ἐκκλῆναι τῆς θεῶν κερμάτων,
φροσῶ.

ργ'. Ω Σ Γ Α Υ Κ Ε Α Τ Ω Λ Α Ρ Υ Γ Ι
Μ Ο Υ Τ Α Λ Ο Γ Ι Α Σ Ο Υ Ι] Λά-
ρυγλα εἶπεν, ὡς ὄργανον ὄντα φωνῆς. Δὲ
φωνῆς δὲ ἢ μελέτη τῆς θεῶν λογίων,
οἷς ἢ ψυχὴ κεχημυμένη τὴν ἐντεῦθεν καρ-
πύεται ὠφέλειαν. ἀγῆς δὲ δὲ θεῶν τὸ
ἐνδραχυνεῖσθαι λόγοις θεῶν. ὑμαίνονται γὰρ
αἰδωθησῶν τῆ μέλι γλυκὺ, πικρὸν δὲ
νοσῶντι. ἰσχυρὸς μέλι δὲ λέγει, τῆς παρ'
ἀνθρώποις ἠδῶν πάντων δι' αὐτῆς δη-
λευμένης. ἢ λάρυγλα τροπικῶς τὴν ἐν-
δραχυνεῖσθαι καλεῖ, καθ' ἡμῶν ὡς λάρυγγι
τὰ φωνητικὰ καὶ μὴ δρακύνοντα. εἶμα
δὲ τὴν μεταχειρίσασθαι τέχνην, ἢ καὶ τὸ φέρει
τὸς ἀλλοῦς ἐκφρατικῶν· ἐπεὶ τὰ εἶμα-
τα τὸ νοσῶν ἀπαν ὁξυαγῶν εἰώθα-
μεν. τρυφῶντι δὲ ἀφῆκε φωνῶν· τρυ-
φῶν γὰρ ἡμῶν τὰ θεῶν λόγια καὶ τὸ κα-
τατρυφῶν τὴν καρδίαν. σωεὶς δὲ φροσιτίσθη
ἀρεσκῆ.

ρέ. Λ Υ Κ Ν Ο Σ Τ Ο Ι Σ Π Ο Σ Ι
Μ Ο Υ .] Οὐδὲ γὰρ ἐν σκότει βαδίζω, τὰ
σὸ νόμω οἶον πνι λύχνω φωτίζομαι.
λύχνω μὲν γὰρ ὁ νόμος ὠνόμασται,
ἡλιος δὲ δικαιοσύνης ὁ κύριος. ὁ μὲν
γὰρ ἐν κατηύρασι ἐστίν, ὁ δὲ πᾶσαι τὴν
οὐρανὸν.

ρς'. Ω Μ Ο Σ Α , Κ Α Ι Ε Σ Τ Η Σ Α
Τ Ο Υ Φ Υ Λ Α Ε Λ Σ Θ Α Ι .] Τὴν βεβαίαν
τῆς ψυχῆς κείσθαι ὄρκον ὠνόμασεν. ὄρκω
γὰρ βεβαιεῖται τὰ πράγματα. εἴσασθαι δὲ
τὸ βεβαίως ὀρίσασθαι, τὸ ἀμπαρίστας πο-
θεῖν, ἀπῶστατον φυλάττεσθαι. ἐκείσθαι δὲ
τῆ εἰσασθῶν τὰ πρὸς ὧν ἢ προσεῖχθη-
μεν ποιεῖν, ἀλλὰ ποιῶμεν τῆ προαιρέσει.
οἶον παρθεῖσθαι ἐὰν ἀσκήσασθαι, ἢ προσεῖχθη-
σθαι, ἀλλὰ προαιρέσει ποιεῖν. τὴν δὲ δὲ δικ-
σῶν. Ἀκύλας ἔχ' ἀπλῶς δὲ λέγει τὰ πε-
νῶδες, ἀλλὰ σφόδρα. προέφασεν γὰρ ἔχων
εἰς τύπον, ὡς βασιλεὺς, καὶ σοφὸς καὶ
προφῆτης ἐταπεπῶθη. ὑπερφάνους γὰρ
ὁ θεὸς ἀντιτάσσεται. ἀπάνιον δὲ καὶ τὸ
ζῆν καὶ τὸν τῆ θεῶν λόγον, ὡς τὸν προφῆ-
Το μ υ ς Ι Ι Ι .

ingredi, scilicet intemperantiæ & virtutis. Vel
inimicos & docentes & seniores appellavit
Iudæos, super quos populus qui ex Gentibus
est intellexit, quia mandata Christi exquisi-
uit & custodiuit. Quapropter cū à Deo
per legem edoctus esset à diuinis iudicijs mi-
nimè declinare, ait:

103. QVAM DVLCIA FAUCIBVS MEIS
ELOQVIA TVA!] Fauces dixit, utpote quæ in-
strumenta vocis sint. Per fauces autem fit di-
uinorum meditatio oraculorum, quibus ani-
ma vna vtilem inde fructum percipit. Sancti
autem affectus est in sermonibus Dei dele-
ctari. Mel namque sano gustui dulce est,
sed amarum ægrotanti. Super mel autem
ait, per illud significando omnia quæ suauia
sunt hominibus. Vel fauces figuratè appellat
affectum internum, per quem tamquam fau-
cibus discernimus quæ agenda sint & quæ
non. Os autem vocat horum tractationem,
vel etiam id quod alijs ea enuntiat; quando-
quidem ore quidquid mente percipimus
enuntiare solemus. Emisit autem vocem de-
liciantis: siquidem eloquia diuina ipsi deli-
ciæ existerant; iuxta illud, *Delectare in Do-*
mino. Prudens autem dicit quibus dele-
ctetur. Psal. 36, 4.

105. LVCERNA PEDIBVS MEIS.]
Minimè enim in tenebris ambulo, lege tuâ
tamquam lucernâ quadam illustratus. Lu-
cerna enim lex nominatur, Sol autem iu-
stitiæ Dominus est. Siquidem illa quidem
vnam Gentem illustrauit, hic verò orbem
vniuersum.

106. IYRAVI, ET STATVI CVSTO-
DIRE.] Firmum animi iudicium appellavit
iuramentum. Iuramento enim negotia fir-
mantur. Statuere autem idem est quod fir-
miter decernere, immutabiliter proponere,
inviolabiliter seruare. Voluntaria verò oris
sunt ea quæ non sumus iussi facere, sed fa-
cimus nostrâ sponte. v. g. Si virginitatem
colam, non ex præcepto, sed liberâ volunta-
te id facio. Hoc designat illud *Beneplacita*
sum, sed *valdè*. Nam cū superbiendi oc-
casionem haberem, vt Rex, & sapiens &
Propheta humiliatus sum. *Quia Deus su-*
perbis resistit. Rarum autem vt quis viuat
secundum verbum Dei, ita vt Propheta
dicat

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Quid per
fauces in-
telligatur.

Psal. 36, 4.

N V N .

Iuramentum
sum pro
firmo ani-
mi iudicio
ponitur.

2. Pet. 5.

CATE-
NA PA-
TRVM.

dicat *Vinifica me*; ac si nondum quid rectè gèssisset.

Semper di-
vina legis
memoria
retinenda.

109. ANIMA MEA IN MANIBVS TVIS.] In periculis constituti solemus dicere illud, *Anima mea in manibus tuis*: tamquam pro veritate periculum subituri. Verumtamen, inquit, in his periculis existentem legum tuarum obliuio non cepit. Sed cùm illi laqueos ad irretiendum me collocarent, ego mandata tua seruabam, & non sum deceptus. Credens enim testimonia tua mihi esse hereditatem sempiternam, illa prætuli. Tamquam de bilance autem dixit illud *Inclinaui*. id est, Huic animum applicabam, & ad id quod melius est inclinabam, scilicet ad facienda mandata tua, propter lucrum quod ex eis existit: sciebam enim quantæ sint retributiones eorum qui illa perficiunt.

τὴν ζῆσόν με λέγειν· ὡς μήπω κερ-
θωκίτα.

ρθ'. Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΧΕΡΣΙ ΣΟΥ.] Ἐν κινδύοις ὄντις εἰώθαμεν λέγειν τὸ, ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σε· ὡς κινδυνώδεν μέλλοντις δὲ τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' ὁμως ἐδὲ ἐν τέτοις ὡν ἔχον, φησὶ, τῷ νόμῳ σε λήθω. ἀλλὰ παγίδας μοι πημελῶν ἐκείνην πρὸς τὸ θηροῦμαι, ἐγὼ ἐτήρησα τὰς ἐντολάς σε, καὶ ἐκ ἐπιλανήθω. κληροῦν γὰρ αἰώνιον πλοῦτον ἐπαί μοι τὰ μαρτυρία σου, ἀντιποιμήνω αὐτῶν. ὡς ὅτι Ζυγὸς δὲ εἶπεν τὸ ἔκλινα. ἀντὶ τῶ, πρὸς ἐθέλω τῶ, καὶ πρὸς τὸ ἀμεινον ἔκλινα, ἦτοι τὴν πείσασθαι τῶ ἐπιλάσθαι σε, δὲ τὸ ἀπ' αὐτῶν κέρδι. εἶδεν γὰρ ὅσα τῶ κερθθέντων αἰμοιβαί.

C A T E N A P A T R V M.

M E M.

97. [VOMODO DILEXI LEGEM TVAM DOMINE?] THEODORI. Indicium dilectionis

Argumen-
tum dile-
ctionis est
quotidiana
legis medi-
tatio.

legis posuit quotidianam eius meditationem. Nam exactum & minimè dubium dilectionis argumentum est, totà die dilecto vacare & affidere, ita vt quis ad nihil aliud adspiciat, sed omnibus mortuus sit, & omnia mortua arbitretur, vt dilecto assiduè fruatur. Itaque qui obiter legitima meditantur, minimè meditantur illa ex legis dilectione, sed vt ab hominibus videantur.

Meditanda
lex non vo-
cibus, sed
actionibus.

ORIGENIS. Meditanda lex est non solùm dictionibus ac vocibus, sed etiam actionibus. Quando enim quis legit, intelligens ea quæ dicuntur, & faciens ea, non omittens in vlla actione, sed in omnibus faciens id quod lex vult, is & dicens & legens & faciens meditatur legem Dei. Hoc loco itaque dicitur, *Tota die meditatio mea est*. In primo verò Psalmo ait non solùm die, sed etiam nocte meditandam esse legem illi qui futurus sit beatus. Ad quid igitur hoc loco noctem omisit? Quia nimirum hîc mixta est vita hominum, idcirco nunc & diem habemus & noctem; quando verò sancti euaserimus ac beati, nulla nox nos consequetur, sed in sola die versabimur. Considera igitur, quomodo is qui hîc proficitur,

57. [Σ ΗΓΑΠΗΣΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΟΥ ΚΥΡΙΕ;] ΘΕΟΔΩ-
ΡΟΥ. Α' πόδειξεν τῆς ἀγά-

πης τῷ νόμῳ τὴν μελέτην αὐτῆς τὴν πανημέριον ἔταξεν. ἀκριβῆς γὰρ ἀγέλης ἔαναμειβολίας ἔλαχος, τῶν πᾶσαν ἡμέραν τῶ ἀπαπομῶν ἡδὲ ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς πρὸς μηδὲν ἔπειρα ὄραν, νεκρὸν δὲ εἶπεν πᾶσι, ἔνεκα ἡγεῖσθαι τὰ πάντα, ἵνα τῷ ἀγαπωμένῳ διπνεκῆ τις ἢ ἀπόλαυσον κτήσῃ. ὡς οἱ πατέρως μελετῶντες τὰ νόμους, ἐκ δὲ ἀγάπης αὐτὰ τῷ νόμῳ μελετῶσιν, ἀλλ' ἐπεδέξατο τῶ ἀνθρώποις βελόμηροι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μελετᾶται νόμος ἐκ ἐν λέξεσι ἔφωναῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πράξεσιν. ὅτι γὰρ ἀναγκῶσκει τις, νοσῶν τὰ λεγόμενα, ἔφράττων αὐτὰ, μὴ ὡς ἀπὸ πᾶν ὅτι φράξῃ, ἀλλ' ἐν πᾶσι ποιῶν ὃ βέλεται ὁ νόμος, ἔτος ἔ λέγων καὶ ἀναγκῶσκει καὶ φράττων μελετᾶ τῷ θεῷ νόμον. ἐνθάδε μὲν ἐν λέγετα, ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτη μου ἔστιν. ἐν δὲ τῶ φράττων ψαλμῶ ἐ μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ ἔ τὴν νύκτα φησὶ τὸν ἐσόμνον μακάριον δεῖ μελετᾶν τὸν νόμον. τί δὴ ποτε ἐν ἐνταῦθα παρέλπει τὴν νύκτα; ὅτι μακτός ἔστιν ἐνταῦθα τῶ ἀνθρώπων ὁ βίος, δὲ τῶ ἔ ἡμέραν τὴν ἔχοντα καὶ νύκτα. ὅταν δὲ ἀγοι ἡρώμεθα καὶ μακάριοι, νύξ ἡμᾶς ἐ δὲ δέξῃ, ἀλλ' ἐ μόνῃ ἐσόμεθα τῆ ἡμέρα. ὅρα ἐν, ὡς μὲν ὁ ἐνταῦθα πορεύομε-
ι.

ἡτοι μὴ καὶ βίον τέλει (πορεία γάρ ἐστιν ἡ καὶ κόσμον ἀναστροφὴ) ἐδέξω κα-
θαρώς πορεύεται, ἀλλ' ὅτε μὲν ἐν ἡμέρα
ἐστίν, ὅτε δὲ ἐν νυκτὶ ἐν ἡμέρα μὲν, ὅτε τὰ
καὶ τὸν νόμον καθήκοντα ποιεῖ ἐν νυκτὶ δὲ,
ὅτε ἐδέξω ὅλη καρδίᾳ (καὶ μελετᾷ τὸν
νόμον) ποιεῖ τὸν νόμον, ἢ καὶ ὅτε ὡς τὰ
καθήκοντα φράττει. ὁ μὲν ἐν ἀρχόμε-
νοι, ἢ καὶ προσκόπων, μελετᾷ τὸν νό-
μον ἡμέρας καὶ νυκτός· ὁ δὲ πεπαιωμέ-
νοι, ἐκ ἐπι ἐν νυκτὶ, ἀλλ' ἐν ἡμέρα, ὡς
ὁ Παῦλος φησὶν· ἢ νύξ προσέκοψεν ἢ δὲ ἡμέ-
ρα ἠγίασεν ὡς ἐν ἡμέρα διαχρηστικῶς πε-
πατισσώμεν. καὶ πάλιν ἄρα ἐν ἐκείνῃ ἐσομὲν
νυκτός ἐδὲ σκοτίας, ἀλλ' ἐσομὲν τέτα φωτός
καὶ ἡμέρας.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Δυναμίδια νοεῖν τὸ, ὅλλω
ἢ ἡμέρας μελέτη μεῖζεν, ἐν ὅλλω δὲ ζωῆς ἡμέρῃ
χρόνω. πολλαχῆ γὰρ ὁ πᾶς χρόνος δὲ ζωῆς
ἢ ἀνθρώπων ἡμέρα καλεῖται ὡς ἐν τῷ, ὅ
σὲ ὑπέμενα ὅλλω τὴν ἡμέραν. καὶ τὸ, ἐνκα-
σε θανατέμεθα ὅλλω τὴν ἡμέραν.

54. ΤΗΡ ΤΟΥΣ ΕΧΘΡΟΥΣ
ΜΟΥ ΕΣΟΦΙΣΑΣ ΜΕ.] ΟΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ. Ἐχθρὸς νῦν φησὶν ἐπιδικάζο-
μενος ἢ ἐπιτολῶν, καὶ μισῶντας ἡμᾶς
οἷς ἡμεῖς ἐκ ἐχθραίνομεν. σημαίνει τὴς ἐν
περιτομῆς Ἰουδαίης ἰσθμῷ τέτρε γὰρ ὁ Χρι-
στῆος ἰσοφίω τὴν ἐπιτολῶν τῆ θείᾳ, πνεύ-
ματικῶς τὸν νόμον νοεῖν καὶ φυλάττειν. δὲ
τῆτο δύναμαι νοεῖται βαδύτερον τὸ εἰρη-
μὸν ἰσθμῷ τῆ κυρίᾳ. Ἀγαπᾷ τὴς ἐχθρὸς
ὑμῶν. ἐχθροὶ γὰρ ὑμῶν εἰσιν ἐκείνοι, οἱ ἔχο-
ντες ζῆλον θεῷ, ἀλλ' ἐκ ἐπίγνωσιν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Οἱ ἐπιτομῆμοι ἐχθροὶ
ἀέρατοι πειράονται, δὲ πᾶσης ἀπειρίας
εἰς τὸ προσκοπῆν ἡδονῶν ἀγαγεῖν με, ὡς καὶ ἢ
θεῖαν ἐπιτολῶν σὺ ἰδῶντι καρδίᾳ πα-
ρατεῖωδ. κρείττων δὲ γίνεταί τῆς ἡδονῆς
ἢ ἢ προσβόλονται αὐτῶν ἐχθρῶν ὁ τὴν
θεῷ ἐπιτολῶν σοφιστικῶν ὅπ' αὐτῶν, ὡς
εἰς αἰάτια αὐτῶν ἔχον προσκοπῆσας τῆς
πρὸς ὀλίγον ἔσσης καὶ προσκοπῆσας ἡδονῆς
διὰ τῶν θεῶν διαχρηστικῶς ὑμῶν ἐρεῖ ἰσο-
φιστὰς μοι τὴν ἐπιτολῶν σε, δὲ ἢ καὶ ἰσθμῷ
τὴς ἐχθρὸς με γαλήνημα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Θερμῶς τὸν θεῖον ἀγαπᾷ
ὁ προσκοπῆς ὁμολογησας νόμον, τῆ θεῖα
χάριτι τὸ πᾶν ἀνατίθησι ὡς σε γὰρ, φησὶ,
σοφίας καὶ γνώσιν δεξάμενος, τὸν σὸν ἔσθρα.

TOMVS III.

siue secundum vitam minimè perfectus est
(profectio enim est huius mundi conuersatio)
nondum purè incedit, sed aliquando quidem
in die est, quandoque verò in nocte: in die
quidem, quando ea quæ lege præscripta
sunt agit; in nocte verò, quando nondum in
toto corde (tametsi meditetur legem) fa-
cit legem; vel etiam quando contrà quàm
deceat agit. Qui igitur incipit, vel etiam pro-
ficit, is meditetur legem die ac nocte; qui
verò perfectus est, is non versatur in nocte,
sed in die, quemadmodum Paulus ait: *Nox*
præcessit, dies autem appropinquauit; sicut in
die honestè ambulemus. Et iterùm: *Igitur*
non amplius sumus noctis neque tenebrarum,
sed sumus filij lucis & diei.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Quis in
spirituali
die & quis
in nocte
versetur.

Rom. 13
1. Thess. 5.

DIDYMI. Illud, *Tota die meditatio mea*
est, possumus intelligere in toto vitæ nostræ
tempore. Frequenter enim totum vitæ tem-
pus hominum dies appellatur; vt in isto, *Et*
te sustinui totâ die. atque illud, *Propter te*
mortificamur totâ die.

Psal. 24,
5.
Psal. 43,
22.

98. SUPER INIMICOS MEOS SAPERE
ME FECISTI.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Inimicos vocat
modò eos qui mandatorum rei sunt, & nos
oderunt; quibus nos minimè indignamur.
Intelligit de circumcissione Iudæos: super hos
enim Christianus prudentior factus est in
mandato Dei, cum spiritualiter legem intelli-
gat atque custodiat. Idcirco possum profun-
dius intelligere id quod dictum est à Domi-
no: *Diligite inimicos vestros.* Illi enim no-
stri inimici sunt, qui *emulationem Dei ha-*
bent, sed non secundum scientiam.

Quis pru-
dens fiat
super ini-
micos suos.

Math. 5
44-
Rom. 10,
2.

DIDYMI. Inuisibiles inimici ingruentes
omni studio id fatagunt, vt adducant me ad
voluptatem amplectendam, ita vt etiam le-
gem diuinam cum sudore exequi recussem.
Verùm hac voluptate & inimicis eam com-
mendantibus potior existit is qui à Deo ita
sapiens factus est mandato eius, vt ipsum in
æternum habere malit quàm temporariam &
exiguo spatio durantem voluptatem; qua-
propter Deo cum laude gratias agens dicet:
Sapere me fecisti mandatum tuum, vnde
etiam inimicis meis superior euasi.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Cum Propheta diuinam
legem feruenter se diligere professus esset, to-
tum diuinæ gratiæ attribuit: à te enim, inquit,
sapientiam & scientiam accipiens, legem tuam
dilexi:

M m m 2

CATE-
NA PA-
TRVM.

dilexi: siquidem scientiam inimicis potio-
rem mihi contulisti; quamobrem illi quidem me
interimere conantur, ego vero illos qui me
iniurijs afficiunt vlcisci non sustineo: nam
æternum virtutis lucrum recogito.

99. SUPER OMNES DOCENTES ME INTEL-
LEXI.] ORIGENIS. Scripturæ primæ fuerant
illorum, ipsis concredita fuerant eloquia Dei,
illi magistri fuisse dicuntur, utpote qui primi
legem & Prophetas acceperint. Nos igitur
qui de Gentibus sumus dicimus: *Super om-
nes docentes me intellexi.* Cur porro? *Quia
testimonia tua meditatio mea est.* Noua re-
perio testimonia, præter illa testimonia quæ
frequenter recitata sunt. Meditatio enim mea
sunt testimonia Iesu Christi: siquidem hæc
testimonia accepi, & idcirco ego super omnes
docentes me intellexi. Ecclesiasticus appel-
lauerat illos inimicos: dixerat illos docentes,
nunc vocat illos etiam seniores.

EVSEBII. Ceterum si Saluator alibi dixe-
rit, *Non est discipulus super magistrum suum,*
&c. dicendum est hoc dictum à Salvatore
cum prius distinxisset ac dixisset: Ne vocetis
magistrum super terram: vnus est enim vester
Magister qui est in cælis. Illius igitur Magi-
stri comparatione non est discipulus præstan-
tior. Magistri vero qui hoc loco vt multi si-
gnificantur, longè alij sunt: quibus sæpenu-
merò discipulus est præstantior ex vberiori &
assiduâ erga Dei sermones exercitatione.

Matth. 10.
*Quomodo
intelligen-
dum, quod
non sit di-
scipulus su-
pra magi-
strum.*
Matth. 23,
10.

100. SUPER SENES INTELLIXI.]
ANONYMI. Esau senior erat Iacobo.
Benedictio competebar Esau, & benedi-
ctio benedicentis dicta est ad Esau: dum
ille egressus fuisset, induebar vestibus Esau.
Ille namque egressus fuerat ad feras, negotijs
domesticis relictis, atque ego illo egresso sto-
lam Esau pulchram indutus ingredior, & ac-
cipio benedictionem. Stola autem eius pul-
chra est Lex & Prophetæ. Ritè dissimulans
accedo ad patrem, offero illi cibos: vescitur
is cibus cicuribus, non illis agrestibus: (*velo-
ces enim sunt ad effundendam sanguinem:*)
affero ego cibum mansuetum, hædos tene-
ros ac bonos, iuxta matris meæ subornatio-
nes. *Illâ autem qua sursum est Hierusalem
libera est: qua est mater nostra.* Offero
patri, accipio benedictiones. Super seniore
ego intellexi.

Iacob supra
seniorem
Esau intel-
lexit.

Rom. 3,
15.

Galat. 4,
26.

νόμου· πλείονα γάρ μοι τῆ χροσθῆ εἶδον ἰδω-
και· διδὸ οἱ μὲρ ἀνελεῖν με σαρδαζουσι, ἐγὼ
δὲ ἀμυμάαδς τὰς ἀδικεῖντας ἐκ ἀνέχομαι τὸ
γδ αἰώνιον τῆς ἀρετῆς φασταζομαι κέρδος.

5θ'. ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΔΙΔΑ-
ΣΚΟΝΤΑΣ ΜΕ ΣΥΝΗΚΑ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Αἱ
γραφαὶ ἐκείνων ἦσαν περὶται, ὅπως δὴθησαν
τὰ λόγια τῆ θεῦ, ἐκεῖνοι διδάσκαλοι ἐπαλ-
γέλλονται, γαροῖται ἄτε περὶτοι ὡδραλα-
βόντες νόμοι κὲ ποροφῆται. ἡμεῖς ἔν οἱ ὑπὸ τῆ
ἐθνῶν λείομαρ· ἡσθ πάντα τὰς διδάσκοντάς
με σιωπῆα. δὲ τί δὲ; ὅπ τὰ μαρτύρια σε
μελέτη με ἔστ. κρινα διείσκω μαρτύρια,
ὡδρα τὰ πολλάκις εἰρημύα μαρτύρια. με-
λέτη με γάρ ἔστ τὰ μαρτύρια Ἰησῦ Χρῆστῶ·
παροδὲ ἀμῶ γδ αὐτὰ τὰ μαρτύρια, ἔ δὲ
τῆτο ἐγὼ ἡσθ πάντα τὰς διδάσκοντάς με
σιωπῆα. εἶπν αὐτὰς ἐχθρὸς ὁ Ἐκκλησιασι-
κὸς· εἶπν αὐτὰς διδάσκοντάς, γινῶ λῆγ αὐ-
τὰς κὲ πρεσβυτέρους.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Εἰ δὲ λέγοι πῆ ὁ σωτήρ, Οὐκ ἔσ
μαθητὴς ἡσθ τὸν διδάσκαλον αὐτῆ, κὲ τὰ
ἔξῆς, λεκτίον ὅπ ταῦτ εἶρη) τῆ σωτήρι πορο-
δραστῆ λαμῶ καὶ φανῆ. Μὴ καλίσητε διδά-
σκαλον ὅπ τῆ γῆς· εἰς γάρ ἔστν ὑμῶν διδά-
σκαλος ὁ ἐσ τῶς ἔρασοῖς. ὡς ποροὲ ἐκεῖνον ἔν
τῆ διδάσκαλον ἐκ ἔστ μαθητὴς κρείσσων. οἱ δὲ
ἐσταῦθα δηλέμοι πολλοὶ διδάσκαλοι, ἔπι-
ροῖ τυγαῖνοσι ὡν πολλάκις ὁ μαθητὴς κρείτ-
των γίνεται δὲ πλείω ὅ καὶ σιωπῆα τῆς
πορὲ τὰς θεῖας λόγους ἀσκήσεως.

ρ'. ΥΠΕΡ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ ΣΥΝΗΚΑ.]
ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ησαῦ πρεσβύτερος ἡσθ Ἰα-
κὼβ· ἡ δὲ λογία ἀπέκλῆτο τῆ Ησαῦ, ἔ ἡ δὲ
λογία τῆ δὲ λογῶντος εἶρη) ποροὲ τῆ Ησαῦ· ἔως
ἐκεῖνος ἔξῆλθεν, ἐσδυσάμῶ τῆ Ησαῦ τὰ
ἰμάτια. ἔξῆλθε γδ ἐκεῖνος ὅπ τὰ θηρία, κα-
ταλιπὼν τὰς ἡμέρας δὲ φῆβας, καγὼ ἐκένη
ἔξῆλθόντος ἐσδυσάμῶ τῆ Ησαῦ τῆ σολῆ τῆ
καλῆν εἰσέρχομαι, κὲ λαμβάνω τῆ δὲ λογία· ἡ
σολῆ δὲ αὐτῆ καλῆ ὁ νόμος ἔ οἱ ποροφῆται.
καλῶς ὑποκρινάμῶ ποροσέρχομαι τῆ Πα-
τρῆ, ποροσφέρω αὐτῆ ἐγὼ φοφῆς· φῆβ) τῆς
ἡμέραις με φοφῆς, ἔ τῆς ἀγρίων ἐκεῖνων·
(ταχνοὶ γδ εἶσιν ἐκχῆα αἵμα) ποροσφέρω
ἐγὼ ἡμεροῖ φοφῶ, εἰ φοφῆς ἀπαλυς κὲ καλῆς,
κὲ τῆς ὑποθήκας τῆ μητρὸς με· ἡ δὲ αἰῶ Ἰε-
ρυσαλῆμ ἐλδῆρα ἔστν ἡπῆς ἔστν μητῆρ ἡμῶν.
ποροσφέρω τῆ πατρῆ, λαμβάνω τὰς δὲ λο-
γίας· ἡσθ τὸν πρεσβύτερο ἐγὼ σιωπῆα.

ρα'. Εκ

ρά. ΕΚ ΠΑΣΗΣ ΟΔΟΥ ΠΟΝΗΡΑΣ ΕΚΩ-
 ΛΥΣΑ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ποιητής οδὸς οδὸ-
 μῶν, ἀνόητοι ὄντες ποτὲ εἰ ἀπειθεῖς, πλανώ-
 μῶν, δυλῶντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς
 ποικίλαις, καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκεῖνοί μιν ἦσαν ὁδοὶ
 ποτηραί. τελείη ἢ φωνὴ αὐτῆ ἐκκλησιαστικῆ.
 ὅσον γὰρ ἐπὶ ἀμαρτάνοις, λέγει ταῦτα ἐ
 διωάμεθα· ἐκ τῆ γὰρ κωλύει τὴν πόδα
 ἡμῶν ἐκ πάσης οδὸς ποιεῖς φυλάξομεν
 τὴν λόγους τῆ θεῶ. ποιῶς λόγους ; τὴν ἐν
 νόμῳ, νοήσαντες αὐτὴν πνευματικῶς, καὶ
 ἐπιτηρώσκοιτες τὸν δι' αὐτῆς κηρυττόμενον
 Ἰησοῦν Χριστόν. ἐμφαίνει δὲ τὸ ἐλάττωσεν ὃ
 περιερίσσεως τὸ, ἐκώλυσα τὴν πόδα. ὡς
 γὰρ, ἐπὶ αὐτῆ ὄντι τῆ κινήσει τὴν πόδα
 εἰς τὸ βαδίζειν, ἢ καὶ κωλύει αὐτὴν τὸ περι-
 κείμενος, εἶπεν.

ΔΙΑΥΜΟΥ. Ὁδοὶ ποτηραὶ ὅσαι, πάντως
 πρὸς ποικίλῃ ἀγνοίᾳ. οδὸς ποιεῖ ἀσυνείδη-
 τῶν μέθῃ, ἐπειδὴ πρὸς ποικίλῃ χειραγωγῶ-
 σιν ἐκείνη. ὁμοίως ὁ θυμὸς ποτὲ γὰρ πρὸς
 φόβον, ποτὲ πρὸς βλασφημίαν ἐξάγει, καὶ
 τὰ ὅμοια τούτοις.

ργ'. ΩΣ ΓΛΥΚΕΑ ΤΩ ΛΑΡΥΓΓΙ
 ΜΟΥ ΤΑ ΛΟΓΙΑ.] ΑΠΟΛΙΝΑ-
 ΡΙΟΥ. Διαγράφει τὴν ἀγίαν δέξιόν γλυ-
 κύτην τῆ ἀνπλασματικῆς ἐπὶ τῆ περιεί-
 τατος λόγῳ τῆ θεῶ, εἰς ἀφρανομῶν ἐπὶ
 αὐτῆ. ὡς περὶ γὰρ τὸ ὑγιανόν αἰσθητικόν
 ἀνπλασμάται τῆς τῆ μέλιτος γλυκύτη-
 τος, ὃ δὲ νοσῶν καὶ πυρέττει πικραίνεται
 μέλιον ὑπὸ αὐτῆ τῆ αὐτὸν τρέπον, εἰς ὑγι-
 νησὶ τὸ θεῶν τῆ γλυκύτης αἰσθητικόν, γλυ-
 κίζει τῆ λόγῳ τῆ θεῶ, εἰς δὲ νοσῶν, ἐκ ἄσο-
 δῆς αὐτὸν, ἐπὶ γλυκύτη. δὲ τῆ εἶρηται
 εἰς ὅσα ἀφρονῶν κινῶν λέγει, ὡς ποτὲ μ-
 κηρίση τὴν συνεισὶν σε λόγους.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Γλυκία δὲ τὴν ἐπὶ
 αὐτῆ λογικῶν τέρψιν· ἀλλ' ἰσὺ μίλι, τῆ
 παρ' ἀνθρώποις πάντων ἡδονῶν δι' αὐτῆ
 δηλωμένων.

ΔΙΑΥΜΟΥ. Μέλι τὸ παιδείαν ὀνομάζει τὴν
 ἐξωθεν δὲ τὸ γλυκὺ τὸ λέξιως καὶ περιου-
 νῆς, ὅμῃ δὲ καὶ τὴν κολακίαν ἥτις ἐπὶ ταῖς
 ἡδοναῖς παρορμῆ καὶ περιερίπῃ. ἰσὺ ταῦτα
 γλυκία τὰ λόγια τῆ θεῶ τῆ εὐμαρτῆ τῆ δι-
 καίης καὶ τῆ λάρυγγι δὲ τὴν κατάποσιν, τε-
 τίσει τὴν ἐργασίαν· ἐκείνη γὰρ ὃ τ' νομίμων
 ἐργατικῆς ἀρέσκειται, καὶ τῆς σωζοσῶν ἐπὶ τῆς
 τέρψιν ἡδονῆται.

101. AB OMNI VIA MALA PROHIBVI.]
 ORIGENIS. Malas vias ambulabamus, cum
 essemus aliquando insipientes & increduli,
 errantes, fervientes desiderijs & voluptati-
 bus varijs, &c. Hæc erant viæ mez prauæ.
 illa est vox perfecti concionatoris. Dum
 enim adhuc peccamus, hæc dicere non vale-
 mus: pedes enim nostros ab omni via mala
 prohibendo sermones Dei custodiemus.
 Quales sermones? Illos qui in lege sunt, spiri-
 tualiter eos intelligentes, & Iesum Chri-
 stum qui per ipsos prædicatur agnoscentes.
 Porro illa verba, Prohibui pedes meos, de-
 clarant arbitrij libertatem. Hoc enim dixit,
 tamquam in eius potestate sit pedes ad am-
 bulandum mouere, vel etiam eosdem pro-
 hibere.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.
 Tit. 3, 3.

DIDYMI. Viæ malæ sunt, quæ omni-
 no ducunt ad malitiam. Via mala est luxu-
 ria & ebrietas, quia utraq; ad fornicatio-
 nem manducunt. Similiter furor: aliquando
 enim ad cædem, aliquando ad blasphemiam
 inducit, & quæ his sunt similia.

Via mala
 sunt vitia.

103. QVAM DVLICIA FAUCIBVS
 MEIS ELOQVIA.] ΑΠΟΛΙΝΑΡ-
 ΙΟΥ. Describit viri sancti affectionem ex diuini ver-
 bi frequentatione dulcedinem haurientis,
 & in eo se oblectantis. Sicut enim sanus
 gustus mellis dulcedinem percipit, æger
 verò & febricitans ab illo magis amaricatur:
 eodem modo, si in te diuinus gustandi sen-
 sus sanus fuerit, dulcoratur verbo Dei, si au-
 tem morbitauerit, non percipit ipsum, ne-
 que dulcedine afficitur. Idcirco dictum est:
 In aures imprudentis noli quidquam dice-
 re, ne forstè irrideat sapientes sermones
 tuos.

Verba Dei
 iustis dul-
 cia sunt.

Prou. 23,
 9.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Dulcia propter ratio-
 nalem quæ ijs inest delectationem: super mel
 autem, omnibus quæ apud homines dulcia
 sunt per hoc declaratis.

DIDYMI. Mel appellat exteriorem
 disciplinam propter dulcedinem ac lenita-
 tem dictionis, quin etiam propter adulationem
 quæ ad voluptates instigat & adhortatur.
 Super hæc ori iusti dulcia sunt eloquia
 Dei & faucibus eius propter potationem,
 id est operationem: utraq; enim hæc legi-
 timorum operario placent, & magis dele-
 ctatur salutaribus quàm iucundis.

CATE-
NA PA-
TRVM.
N V N.

105. LUCERNA PEDIBVS MEIS
LEX T.V.A.] ATHANASII. Qui enim
in diuinæ legis luce ambulat, rectum & in-
offensum vitæ iter facit.

Verbum
Dei lucer-
na.

THEODORI. Si quis habet verbum
Dei, eoq̄ue in omni actione vitur, q. d. ad
singulos gressus pedem eleuans ad ambulan-
dum, hic non potest impingere: habet enim
lucernam, eaq̄ue vitur: si verò lucernam
quidem assumpserit, illiq̄ue credere videa-
tur, non assumat autem illam in omni actio-
ne, & in omni gressu suo non consideret
cum ratione vbi pedem figat (pedem in-
quam animæ) hic vtique duplici peccato
peccat, quodd nimirum habeat rationem,
eaq̄ue non vbique vitatur. Verbo enim de
cælis veniente, quilibet fidelium, illo mini-
mè immunito, ab eo in semetipso lucer-
nam & lumen accendit, & sic ab vna luce
plurimæ lucernæ factæ sunt. Et vnusquisque
eorum qui verbo Dei accensam lucernam
habet dicit: *An experimentum queritis eius
qui in me loquitur Christus?* In omni igitur
tempore omnino fumentes verbum
Dei cum gressus moturi sumus, siue in ver-
bo, siue in opere, siue in cogitatione, vta-
mur lucernâ in conspectu nostro. Nemo
enim accendens lucernam abscondit eam
modio.

2. Cor. 13,
3.

Marth. 5,
15.

DIDYMI. Lucerna est sermo Dei,
quam quis suscepit per hoc quod credidit
Deo: hæc itaque sit ardens, & numquam
extinguatur. *Lux iustis perpetuâ; lux autem
impiorum extinguitur.* Etiam in tabernacu-
lo testimonij lucerna accenditur, vt hi qui
ministrant Deo lucernam videant, & mini-
steria sua expleant ab illa illustrati: sic in ta-
bernaculo testimonij, id est Ecclesia, lucer-
na accenditur. *Lucerna corporis est oculus.*
Hic oculus non dicat manui, *Quid facies?*
Et manus non dicat oculo, *Opus te non
habeo: quia non videt manus id, quod
geritur.*

Prou. 13,
9.

Lucæ 11,
34.

1. Cor. 12,
21.

ANONYMI. Duabus igitur rebus indi-
geo; lucernâ quidem propter pedes, lumine
verò maiore propter femitas.

Lucerna
loc.

EUSEBII. Lucerna lex est ijs qui ante
ortum Solis iustitiæ in nocte ambulant,
cum vera lux non sit lucernæ, sed Solis,
qui illuminat illos quibus nox præcessit,

ρέ. ΛΥΧΝΟΣ ΤΟΙΣ ΠΟΣΙ ΜΟΥ Ο ΝΟ-
ΜΟΣ ΣΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ο γδ ἐν τῷ
φωτὶ τῷ θεῷ νόμῳ ὡσεὶ πατὴρ, ὁρῶν καὶ ἀπερ-
σκοποῦν πωρεῖται τῷ πορείᾳ τῆ βίῃ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἰ τις ἔχει τὸν λό-
γον τῆ θεῶ, καὶ χρῆται τῷ λόγῳ ἐν πάσῃ
πραξίᾳ, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, καὶ ἕκαστος βήμα
ἐπαίρει πρὸς τὸ θεοπατεῖν τὸν πόδα,
ἔτ' ὅτι ἐ δυνάται πρὸς σκοπῆν· ἔχει γδ
τὸν λυχνόν, καὶ χρῆται αὐτῷ· εἰ δὲ παρε-
δέξατο μὲν τὸν λυχνόν, καὶ πρὸς δὲ αὐτῷ
δοκεῖ, ἐ ὡσεὶ λαμβάνει δὲ αὐτὸν ἐν πάσῃ
πραξίᾳ, καὶ ἐν παντὶ διαβήματι αὐτῷ ἐ
σκοπεῖ μὴ τῷ λόγῳ πῶ θεῶ τὸν πόδα
(τὸν πόδα λέγω τῆς ψυχῆς) ἔτ' ὅτι δὲ
ἀμαρτάνει διπλῶν ἀμαρτίας, ὅτι ἔχει
τὸν λόγον, καὶ ἐ χρῆται αὐτῷ πανταχῶ.
ἔλθοντ' ὅτι γδ τῷ λόγῳ ὑπὸ τῷ ἑσπῶν ἕκα-
στος τῷ πρὸς δύνωνται, μὴ μεικρῶν ἐκείνῃ,
ἀπὸ αὐτῶ ἐκείνῃ ἐ ἑαυτῷ τὸν λυχνόν ἐ τὸ
φῶς, ἐ ἔτι αὐτῶ ἐκείνῃ πολλοὶ ἡγήσαντο
λυχνόν λόγῳ θεῶ λέγει· εἰ δοκίμῳ ζητεῖται
τῷ ἐν ἐμοὶ λαλῶντ' ὅτι Χρῆστ'· ἐν παντὶ ἐν
καιρῷ ἀπῆξ ὡσεὶ λαβόντες τὸν λόγον τῷ
θεῷ μέλλοντες κηρῖν τὰ ἔθματα, εἴτε ἐν λόγῳ,
εἴτε ἐν ἔργῳ, εἴτε ἐν διαλογισμῷ, χρῆσώμε-
θα τῷ λυχνῷ ἑμῶσιν ἡμῶν. ἐ δὲ εἰς γὰρ
λυχνόν ἀφῶ καλύπτει αὐτὸν σκῆδει.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Λύχνη ὅτι ὁ λόγος
τῷ θεῷ ἐν παρεδέξατο τις δι' ἐ πίστεως
τῷ θεῷ· ἔτ' ὅτι ἐν ἑσῶ καὶ ὁμῶν, ἐ μι-
δίποτι σβεπύδω. φῶς δικαίῳσιν ὡσεὶ παντὸς
φῶς δὲ ἀσεβῶν σβῶνται. καὶ ἐν τῇ σκηπῇ τῷ
μαρτυρεῖ λυχνός ἀπῆξ, ἡ αὐτοὶ λατρεύοντες
τῷ θεῷ βλέπωσι τὸν λυχνόν, καὶ τὰς λαξείας
ἐπῆρωσι φωνίζοντο ὑπὸ αὐτῶ· ἔτι ἐν
τῇ σκηπῇ τῷ μαρτυρεῖ, ἡτοι τῇ ἐκκλησίᾳ,
λύχνη ἀπῆται· ὁ λυχνός τῷ σώματος ὅτι
ὁ ὀφθαλμός· ἔτ' ὅτι ὁ ὀφθαλμός μὴ λεγέται
τῇ χειρὶ, τί πρῶξαι; καὶ ἡ χεῖρ μὴ λεγέται
τῷ ὀφθαλμῷ, χρεῖται σε ἐκ ἔχω· ἐπεὶ ἐ
βλέπει ἡ χεῖρ ὁ πολιτεύεται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Δύο ἐν πρῶσιν δῶ-
μα· λυχνῶ μὲν ὡς πρὸς τῶσ πόδας, φῶτος
δὲ μείζον ὡς πρὸς τὰς τεῖβες.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Λύχνης ὁ ὁμοῖος ὅτι τῷ πρὸς τῷ
ἀνατολῆς τῷ ἡλίῳ τῷ δικαιοσύνης ἐν νυκτὶ βα-
δίξοι, τῷ ἀληθινῷ φῶτος ἐ λυχνῶ ὄντος, ἀλλ'
ἡλίῳ, φωτίζοντος ἐκείνους οἷς πρὸς τῷ ἡλίῳ
ἐγγιστά.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucerna
vſus in
noctē.

ἐγγισίας τῆς ἡμέρας καθ' ἡμέραν διχη-
μόνως περιπατεῖν ὄζειν.

ΤΙΜΟΘΕΟΥ. Ἡ τ' ἡμέραν χρῆσις ἐν νυκτὶ
ὡδὸν λαμβάνει εἰσὶν ἐπειδὴ τοῖνον νυκτὶ
δὲ τ' σύγχυσις ἐν τῷ σκοτῷ τ' ἀμαρτίας
ἢ παρῶσα πολιτεία παρέοικε, λυχνῷ ἡμῶν
ὁ νόμος ὡδὸν θεῶν διδῶν ὁρᾷ, πρὸς κό-
πῃσιν ἐσυχωροῦν τὸς πορῶν ὁδῶν
ταῖς ὁδοῖς ἐ φάσι ταῖς ἡμετέρας τρεῖς γί-
νεῖ) ταῖς πορείαις, δηλαδὴ ἐ ταῖς πράξεσιν.

dies autem appropinquavit: in qua die de-
center ambulandum est.

ΤΙΜΟΘΗΙ. Lucernarum vſus in no-
cte adhiberi solet. Cū igitur vita præſens
propter confusionem & tenebras peccati
nocti affimilata fit, lucerna nobis lex à Deo
data est, quæ non permittat impingere illos
qui secundum illam ambulant: hæc etiam
lumen fit semitis nostris, id est itineribus &
actionibus.

ρς'. ΩΜΟΣΑ, ΚΑΙ ΕΣΤΗΣΑ ΤΟΥ
ΦΥΛΑΞΕΘΑΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τί ποιεί ἐν-
θάδε τὸ ὄμοσα ζητητέον. Διέθετο δὲ θεὸς
πρὸς τὸς ἐκλεκτὸς αὐτῶν. καὶ ταύτῃ τῷ
θεῷ πρὸς τὸς ἐκλεκτὸς αὐτῶν θεο-
μῶν τῶ θεῷ ὁ πρὸς δὲ παρῶσα παρέδεδεξάτο,
ὅτι οἰονεὶ ὄμοσαι μεταξὺ τῶ θεῷ ἐποίησατο ὡδὸν
ἐξ ἀ-
μῶν ὡδὸν τῷ θεῷ πρὸς τὸς ἐκλεκτὸς αὐτῶν,
ὡς εἴποι καὶ
φυλάξασθαι τὰ κείμενα τ' δικαιοσύνης αὐ-
τῶν. Ἰσχυρὸν δὲ, φησὶν, αὐτὰ τῇ ἐμῇ ψυχῇ· καὶ
ὅταν αὐτὰ εἴπω, γίνεται ἐκείνο τὸ εἰρημῶν
ὡδὸν τ' Σολομώντι ἐ παροιμίαις λογισμοὶ
δικαίων κείμενα. ἐκεῖνα τὰ κείμενα ὄζει
τ' δικαιοσύνης τ' θεῷ· τότε δὲ ἡμῶν, ὅτι
ὄμοσαι καὶ ἔσωσα αὐτὰ ἐ ἐμαυτῶν. τὸ δὲ εἴπω
ἐ ταύθῃ τὸ βεβαίως ὀρίσασθαι δηλοῖ· ἐ τὸ ὄμο-
σαι τῶ θεῷ τὸ ἀμεταθέτως τῶ θεῷ πρὸς τὸς ἐκ-
λεκτὸς αὐτῶν φυλάττει τὸ ἔργον τῶ θεῷ μετ'
βεβαιώσεως πρὸς τὸ θεῷ.

106. IURAVI, ET STATVI CVSTO-
DIRE.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Querendum hoc
loco quid sibi velit illa vox *Iuravi*. *Disposuit*
testamentum electis suis. Atque hoc testamen-
tum Deo illud electis suis disponente fidelis
suscepit, atque iuramentis quodammodò se
Deo obstrinxit suscipiens testamentum eius,
vt statueret & custodiret iudicia iustitiæ il-
lius. Statuo autem, inquit, illa animæ meæ:
& cū ipsa statuero, fit illud quod dictum
est apud Salomonem in Prouerbijs: *Cogita-*
tiones iustorum iudicia. Illa iudicia sunt iu-
stitiæ Dei: tunc autem facta, quando iuravi
& statui illa in memetipso. Porro illud *sta-*
tuere hoc loco significat firmiter decernere;
atque illud *iurare* idem est quod immutabi-
liter illud proponere, & opus iurisiuran-
di cum confirmatione inuiolatum seruare
velle.

Psal. 88, 4.

Prou. 12, 5.

ρζ'. ΕΤΑΠΕΙΝΩΘΗΝ ΕΩΣ ΣΦΟΔΡΑ
ΚΥΡΙΕ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Εἰ καὶ εἶχόν, φησὶν,
ὑποπίσω τῶ ἐπαίρει, ἐ πρὸς καὶ ἀλα-
ζονείας αἰς βασιλεὺς, καὶ σοφὸς, ἐ πρὸς φη-
της, ἀλλ' ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα. ὁ θεὸς
γὰρ ὑπερφάνους αἰτιπάζεται, ταπεινοὺς δὲ
δίδωσι χάριν.

107. HUMILIATVS SVM VSQVE
QV AQVE DOMINE.] ΑΠΟΛΙΝΑ-
ΡΙΟΥ. Etsi habuerim, inquit, occasionem me
efferendi, & inflandi & superbiendi vt Rex,
& sapiens, & Propheta, verumtamen humi-
liatus sum vsque valdè. *Deus enim superbis*
resistit, humilibus autem dat gratiam.

Davidis
humilis
quantia.

1. Pet. 5, 5.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ταπεινὸν καὶ ὑπὸ κλον
ἰαντὸν παρῶσα, τῷ ὅτι τῶ θεῷ σατωρῶν
αἰτῆ ὡδὸν τῶ θεῷ τῶ ταπεινοὺς διδόντ
χάριν, καὶ τοῖς ἀγαπᾶσιν αὐτὸν ἐπαγγελια-
μῶν τὸν ἔλεον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Cū semetipsum hu-
mitem & submissum exhibuerit, propterea
salutem postulat à Deo qui humilibus dat
gratiam, & ipsum diligentibus misericordiam
pollicitus est.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ταπεινώσεως ἕως σφόδρα ἢ τ'
ἀμαρτημάτων εἰκότως ἐξαγόρευσις. τὸ γὰρ
μηδὲ χηρὸν ἐλέγχων, ἀλλ' αὐτὸν ἰαντὸν πᾶ-
κατηγορεῖν, ὑπερβολὴ ταπεινώσεως· τῶ θεῷ
ζωοποιεῖν τὸ τῶ θεῷ λόγον ἐπαγγέλλεται, αἰς
ἀγαθότητι καὶ φιλανθρωπία χριστῶν πρὸς
ἡμᾶς τῶ θεῷ μετ' ἡμᾶς ἐξαγόρευσις. ἐξομολο-
γηθεὶς γὰρ, φησὶν, τῶ κυρίῳ ὅτι ἀγαθὸς ὅτι
εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεον αὐτῶν.

THEODORI. Humiliatio vsque valdè
meritò est peccatorum enarratio. Nam ac-
cusatoribus non indigere, sed aliquem semet-
ipsum accusare, excessus est humiliationis:
hisce viuificum Dei eloquium promittitur,
Deo nimirum post confessionem benigni-
tate atque clementiâ nobiscum vtente. *Con-*
fitemini enim, inquit, Domino quoniam bo-
nus; quoniam in saculum misericordia eius.

Psal. 117,
1.

EVSE-

CATE-
NA PA-
TRVM.

EVS EB I I. Irrationalia animalia viuunt, sed tamquam irrationalia : rationalia verò secundùm rationem viuunt, in quantum naturâ suâ condita sunt rationalia. Ceterùm cum plura sint viuentia prædita ratione (in Angelos enim & homines diuiduntur) Angeli quidem semper spiritualem & beatam vitam ducunt; homo autem admodum rarus est qui spiritualiter uiuat, & qui propter hoc Propheta fiat. Quamobrem etiam Dauid, tamquam qui hoc ipsum nondum præstiterit, ait : *Viuisifica me secundùm uerbum tuum.*

108. VOLUNTARIA ORIS MEI.]

Voluntaria
oris quid
significent.

ORIGENIS. Ea quæ non sumus iussi facere, sed quæ liberâ voluntate facimus, hæc appellat voluntaria oris nostri: v. g. si uirginitatem coluero, quæ mihi neque præcepta neque iussa est, sed sponte hoc facere melius iudico. Hoc igitur beneplacitum fac Domine. Ceterùm in alijs quoque similiter istiusmodi in uita nostra reperiemus, quorum aliqua quidem iussi uelut serui facimus, alia uerò facimus liberè seu sponte.

ANONYMI. Scio, inquit, inscrutabilia esse iudicia tua, sed doce me illa, ut eadem edoctus etiam faciam, & optimis tuis iudicijs fruatur.

109. ANIMA MEA IN MANIBVS

Cuius ani-
ma dicitur
esse in Dei
manibus.

TUIS.] APOLINARI. Anima alicuius in manibus eius est, si quando in periculis fuerit, & hoc dicat: Quia animam habui in manibus tuis. Ego igitur, inquit iustus, quotidie morior, quotidie periclitor propter uerbum tuum, propter ueritatem tuam, propter reprehensionem, propter Regnum quod rego: & propterea anima mea in manibus tuis semper. Non enim periculum mortis fecit me obliuisci legis tuæ. Ceterùm possit quispiam sublimiùs hoc dictum intelligere, ac dicere; Quia anima mea in manibus tuis erat semper; id est in probis actionibus. Manus enim de actionibus frequenter traditur. Si autem in manibus eius fuerit, intelligemus Dei manus esse eius gubernationem, cui semper attendendum est.

THEODORI. Maius diligentiae argumentum est, per pericula incedentem à lege minimè recedere, & in insidijs uersantem irâ & indignatione in insidiantes à iustis minimè auelli, sicut non fefellerunt

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τα ἄλογα ζῷα ζῆ, ἀλλ' ὡς ἄλογα· τὰ λογικὰ δὲ ζῷα ζῆ λογικῶς, ἔσονται ἐπὶ τῆ φύσεως κατασκευασθέντα λογικὰ. ἀλλὰ πλείονον ἔντων τῶν λογικῶν ζῴων (εἰς ἀγγέλους γὰρ διήρπεται καὶ ἀνθρώπους) οἱ μὲν ἄγγελοι τὴν νοεράν ἀεὶ ζῷσιν καὶ μακαρίαν ζῷω· ἀνθρώπων δὲ πάντων ὅσων ὁ ζῷν νοερός, καὶ θεωρήτης ἔχει τὸ γινώσκον. διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ, ὡς μηδέποτε κατορθώσας αὐτό, φησι· Ζῆσόν με καὶ τὸν λόγον σου.

ΡΗ. ΤΑ ΕΚΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΟΜΑΤΟΣ ΜΟΥ.] **ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ.** Περὶ ὧν ἐδιδάχθημεν ποιεῖν, ἀλλὰ θεωραῖος ποιεῖμεν ταῦτα, φησὶν ἐκείνα τὰ εἰσόμενα ἡμῶν· οἷον, εἰ παρθένια ἀσκήσω, ἢ ἐθεοσεβῶ καὶ ἐδὲ ἐκελεύσθη, ἀλλ' ἐκείνως τὸ ποιεῖσαι κρείσσον αἰρεῖται. τὸ ἐν δόξῃ κησον κύριε. καὶ ἐπὶ ἄλλων δὲ ὁμοίως ἦν καὶ τὸν βίον ἡμῶν τοιαῦτα διήρπασμεν, ὧν πᾶσα μὲν ποιεῖμεν ὡς θεωρεῖται, μὲν δὲ οἱ, πᾶσα δὲ πρᾶξι μὲν ἐκείνως.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἶδ' α', φησὶν, ὅτι ἀνεξερεύνητα ἔστι τὰ κείμενά σου, ἀλλὰ δίδαξόν με αὐτὰ, ἵνα διδασκόμενος καὶ ταῦτα ἐνεργήσω, καὶ ἦν χηρῶν σου ὑπολάυσω κείμενόν σου.

ΡΗ. Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΧΕΡΣΙ ΣΟΥ.] **ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ.** Ἡ ψυχὴ πῶς ἐν χερσὶν αὐτῶν ἔστιν, εἴ ποτε ἐκ κινδύων γαργηῖται, καὶ τὸ λέγει· ὅτι τὴν ψυχὴν εἶχον εἰς τὰς χεῖράς σου. ἐγὼ ἔν, φησὶν ὁ δίκαιος, καὶ ἡμέραν λαθρήσκει, ἀεὶ κινδυνώω ἕνεκα τὸν λόγον σου, ἕνεκα τὴν ἀλήθειάν σου, ἕνεκα τὸν ἔλεγον, ἕνεκα τὴν βασιλείαν σου ἢ βασιλεύω· καὶ ἕνεκα ταῦτα ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου ἕνεκα πάντος. ἐ γὰρ ὁ κίνδυνος τὸ θανάτου ἐπιτελεῖ με ὅταν λαθῶ τὸ νόμον σου. Δυνάται δὲ πᾶσι καὶ ὑψηλοτέρον νοῆσαι τὸ ῥητόν, καὶ εἰπεῖν· ὅτι ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ σου ἕνεκα πάντος· ἀντὶ τὸ ἐκ πειρασμῶν ἀγυθαῖς. ἡ χεὶρ γὰρ ἐπὶ τῶν πειρασμῶν πολλάκις ὡς δίδωται. εἰ δὲ ἐν χερσὶ σου εἴη, νοήσομεν χεῖρας εἶναι τὸ θεῶν τὴν δημιουργίαν αὐτῶν, ἢ θεωρεῖται ἕνεκα πάντος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Μείζων δὲ θεωρητικῶν ὑποδείξεις τὸ, ἕνεκα κινδυνώων ἴοντα μὴ ἀφίστασθαι τὸ νόμον, ἕ ἐν ἐπιβουλαῖς ὄντα μὴ ἀφέλκεσθαι τῶν δικαίων ὀργῆν καὶ παροξυσμῶν τῶν θεῶν τὰς ἐπιβουλόνας, ὡς ἐκ ἐπλάγησε τὸν Δαβὶδ

Δαβιδ ἢ τῆ Σαῦλ ἐπιβελῆ, ὡρὸς τὸ ἀμύ-
νασθῆ καὶ τὸ ὡροσῆκον.

Dauidem insidiæ Saülis, ut secundum æqui-
tatem se vlciferetur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐὰν πρὸς τὰς χεῖρας τῆ
θεῆ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἀναπατάσωμεν,
ὡς ἐκεῖθεν αὐτῇ τὸ φόβον, τὸ ζῶον, τὴν
πνικὴν, τὴν δόξαν ὡροσδέχεσθαι, λήθω τῆ
νόμου τῆ θεῆ ἐδὲ τὸ τυχεῖσθαι ὑπομνήσασθαι, ἀεὶ
δὲ αὐτῆ μνησόμεθα, ἐδὲ τὸς ἡμεῖς τὸ βιω-
πικὸν ἀμελήσασθαι τῆς θεῆ ἀναγκαζόντων.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Si animam nostram ad
Dei manus extenderimus, ut ipsi inde ci-
bum, vitam, honorem, gloriam præstole-
mur, nullam profectò legis Dei obliuio-
nem capiemus, sed semper eius memores
erimus, cum nulla res temporalis cogere nos
possit ut diuina negligamus.

ρί. ΕΘΕΝΤΟ ΑΜΑΡΤΩΛΟΙ ΠΑΓΙΑΔ
ΜΟΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Παγίδας οἱ ἀμαρτωλοὶ
πολλὰς τοῖς δικαίοις καὶ διαφόρους ῥάπτισαν· οἶον
τῆς Ἰωσήφ ἢ Ἀγυπτία καὶ οἱ ἀδελφοὶ· τῆς Δα-
νιὴλ οἱ ὡρὸς τῆς Δαρείου λαβόντες ἕξουσίαν·
ἀλλ' ἐκ ἀπεπλανήθησαν τῶ ἐπιτολῶν τῆ θεῆ·
ὡρὸς τῆ παγίδων ἀνώτεροι ἐγένοντο.

IIIO. POSVERUNT PECCATORES LAQUEVM
MIHI.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Peccatores viris iustis
plurimos variosque laqueos texunt: veluti
Iosepho mulier Ægyptia fratresque: Danieli
hi qui à Dario potestatem acceperant: sed
minimè à mandatis Dei aberrarunt: quapro-
pter laqueis sublimiores euaserunt.

Peccatores
iustis la-
queos po-
nunt.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὡς ἄρα οἱ θηρότατοι
τῆς ἀλόγων ζῶων ἰσῆσι παγίδας ἵνα ταῦτα
λάβωσιν· ἔτι δὲ ὁ διαβολὸς καὶ οἱ τέττε ἀγγε-
λοι παγίδων πάντα πεπληροῦσαν. καὶ
ὅτι ὁ βίος μετὰ τῆ παγίδων. ἐκεῖνοι
μὲν ἔτι φησὶν, ἔθνησαν παγίδα μοι πατα-
χῆ· ὁμοῦ δὲ ἐτήρησεν σε αἰεὶ τὰς ἐπιτολάς, ἔ
ἐκ ἀπεπλανήθη αὐτῆς.

THEODORI. Quemadmodum vena-
tores brutorum animalium tendunt laqueos
ut ea capiant; ita diabolus & angeli eius la-
queis omnia repleuerunt. Et tota vita laqueis
plena est. Illi igitur, inquit, vbique quidem
laqueum mihi posuerunt; verumtamen man-
data tua semper obseruavi, & ab ijs non
aberravi.

Vita hac
laqueis ple-
na.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Χαρίωντος ἀν ποτε ὁμο-
λογῶν, καὶ μαρτυροῦν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μὴ
ἐπαιχμωδῶμεν τὸ ὄνομα τῆ Χριστοῦ ἐπὶ
τῆς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἕως θανάτου ἀγωνίζο-
μεν ὑπὲρ τῆ μαρτυροῦσαι τῇ ἀληθείᾳ,
λέγουσι ἀν τὰ εἰρημνία ῥησῶ.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Si quando gratiosè con-
fessus & testatus fueris veritatem, & nomen
Christi coram hominibus minimè erubue-
ris, sed vsque ad mortem pro testanda ve-
ritate certaueris, dicta verba pronuntiare
poteris.

ρίά. ΕΚΛΗΡΟΝΟΜΗΣΑ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ
ΣΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅσοι χαίρουσι ταῖς
ἐπιτολαῖς τῆ θεῆ, καὶ τὴν δικαιοπραγίαν
ἀσπάζονται, ἔτι δὲ διαπαντὸς κληρονομοῦσιν
αὐτῆ τὰ μαρτύρια, κληρονομοῦσιν καὶ μερίδα
αὐτῆ πάντων τῆ ἐν τῷ κόσμῳ κτώμενοι· ἔ
ὅπου ἐὰν πάθωσιν ἐπ' αὐτοῖς, ἀφρανομοῦσιν.

III. HEREDITATE ACQUISIVI
TESTIMONIA TVA.] ΟΡΙΓΕ-
ΝΙΣ. Qui mandatis Dei delectantur, &
iustam actionem amplectuntur, hi semper
hereditate acquirunt testimonia eius, cum ea
in sortem ac partem præ omnibus quæ in
mundo sunt possideant; & si quid propter
illa perpeffi fuerint, lætantur.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀγαλλίαμα τὸ καρδίας
τῆς Ἀποστόλων ὑπὲρ τὰ μαρτύρια τῆ θεῆ, ὅτι
ἐξῆλθον διὰ προσώπου τῆ συνδείας χαί-
ροντες· ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τῆ ὀνόμα-
τῆ Ἰησοῦ ἀπμαρτηθῆναι.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Testimonia Dei erant
exultatio cordis Apostolorum, quando ibant
gaudentes à conspectu consilij, quoniam digni
habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Αβ. 5, 41.

ριβ'. ΕΚΛΙΝΑ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΜΟΥ ΤΟΥ
ΠΟΙΗΣΑΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐκλίνα ἐπὶ τὸν
νόμον, ἐπὶ τὰ δικαιώματά σου, ἐπὶ τὰ προ-
σάγματα σου, ἐπεὶ ἡ ἡδὴ ἀποκειμένη μοι
ἀμοιβή. ἢ δὲ ἀμοιβὴ βασιλεία θεῆ. ἡ
ὀφθαλμῶς ἐκ εἶδε, καὶ ἔς ἐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ
καρδίαν ἀνθρώπων ἐκ ἀνέβη, ἀ ἠτοίμασεν ὁ
θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

II2. INCLINAVI COR MEVM AD
FACIENDAS.] ΑΝΩΝΥΜΙ. Inclinaui
in legem, in iustificationes tuas, in mandata
tua, quia sciebam repositam mihi esse remu-
nerationem. Hæc autem remuneratio est Re-
gnum Dei. Quod oculus non vidit, nec auris
parauit Deus ijs qui diligunt illum.

1. Cor. 2.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
MEM.

97. **V**OMODO dilexi legem tuam Domine?] Quærit Olearter in cap. 3. Geneseos, cur David sexcenta & tredecim Dei præcepta, non leges, sed tamquam vna esset, legem hoc loco dixerit: & respondet, amanti & parua & pauca fuisse visa quæ iubebantur. Quippe nil amanti graue est aut magnum.

Amor le-
uia omnia
reddit.

98. *Sapere me fecisti mandatum tuum.*] Ita S. Augustinus & Verus Psalterium, quod Græcè est *ισοβιολός* *μα*: Vulgata & Romanum habent, *Prudentem me fecisti mandato tuo.* Vbi nota Davidem hoc & sequentibus versibus omnem suam sapientiam, prudentiam & intelligentiam mandatis Dei acceptam referre. Subdit enim, *Super omnes docentes me intellexi; quia testimonia tua meditatio mea est.* item: *Super senes intellexi; quia mandata tua exquisivi.* ac tandem versu 104. *A mandatis tuis intellexi.*

Cæca man-
datorum
Dei obe-
dientia pru-
dentes &
oculos
facit.
Gen. 22,
2.

Quasi diceret: Excæcauit me prudentia oculata, verum cæca me obedientia oculauit. Vnde vides, quam reuè in veritatis scopum cæca obedientia collimet. Quis cecior Abrahamo, cum ad sacrificandum filium perrexit? & tamen in terram visionis ire iubetur: *Vade, inquit, in terram visionis*, seu, vt ex Hebræo transtulit Burgenfis, *in terram doctrinæ.* Quia dum in cæcam obedientiam se coniecit, diuinæ sapientiæ claritate fulgurabat; filium quidem immolandum ante oculos positum quodammodo non videbat, aded non solum siccis, sed etiam cæcis oculis ferebatur; & tamen Christum Dominum multis post sæculis ex eo nasciturum illustratâ diuinitus mente considerabat. Quod Christus ipse significauit dicens: *Abraham exultauit, ut videret diem meum; vidit, & gavisus est.*

Ioan. 8, 56.

Meditatio
legis sa-
pientiam
parit.

99. *Super omnes docentes me intellexi.*] Quasi doctior his qui me docebant, & doctrinâ longè superauit magistros meos. Sed quid fuit, ô David, quod mentis aciem acuerit, & te in tantum sapientiæ fastigium euexit? Statim subdit: *Quia testimonia tua meditatio mea est.* Scilicet mente contemplatus sum legem tuam, & opere executus, quod virtutis studium ad tantam sapientiam me extulit. Ex hac enim meditatione testimoniorum tuorum comparauit mihi intelligentiam, omni sapientiâ Philosophorum Politicorum, & similibus qui sapientiæ magisterium præ se ferunt, præstantiorem.

Senectus
non ab an-
nis sed à
prudencia
debet esti-
mari.

100. *Super senes intellexi.*] Pulchrè ad hunc locum S. Ambrosius: *Dei gratiâ, inquit, erogata doctrina maturitatem ætatis supergreditur senilis. Cum enim ætas senectutis vsta immaculata sit; vtrique doctrina vite immaculata senilem præstat ætatem.* Neque enim qui annis, sed qui virtutibus proficit, laudabiliter senescit. Vnde D. Ephræm Sermone de Timore Domini Tom. 3. metatur senectutem non à tremore corporis sine succo & sanguine frigentis, sed à timore animi Deum iudicem ac vindicem formidantis: *Expers, inquit, timoris Domini securitas cogitationem puerilem parit: & timor Domini etiam inuenes senes reddit.*

101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos.*]

Hoc oraculum D. Ambrosius diuinè, vti solet, illuminans præstantissimum quemdam pedum ^{laudabilis} & laudabilem vsum adducit, in quo debeant ^{pedum v-} excellere; ait enim faciendum esse, vt nos pedes ^{sus.}

ad augusta Numinis tabernacula & delubra sanctissima deducant, tum ad eas obeundas functiones, quibus de alijs benè mereri possimus, quos æquum sit ope nostrâ præsidioque iuuare.

Quod vtile sapientisque documentum cum attingant omnes qui pietatem & religiosum Dei cultum propriâ animi inductione sequuntur, & temporis sui partem ad vtilitatem quoque aliorum transmittendam esse putant; tum præsertim ad eos pertinet, qui animorum curam habent, atque ex munere officioque suo, & solari afflictos, & errantes in viam reducere, viuos denique atque morientes consilio suo & sacrarum rerum administratione tueri debent, & promouere ad felicitatem. Quia in re nisi pedes suos expediant, & inflammato studio rapiantur ad eos iuandos, quos parens omnium Deus eorum fidei & curæ commisit, non expertes fuisse culpæ videantur: sic enim existimare debent, non se plantas à Deo fuisse consecutos, vt curiositati seruiant & recreationi, aut mollissimè in orio habeantur; sed vt bonarum actionum instrumenta sint, quas Deus ratioque imperat; quibus ignauè & malitiosè prætermittis, vindicti criminum Deo sint in omnem æternitatem pœnæ persoluendæ. Ita eleganter Crescollius noster hunc locum ex S. Ambrosio illustrat,

Pedes ani-
mi sunt
affectus.

qui pedum nomine actus suæ voluntatis & affectus sui cordis intelligit dicens: *Reuoca ab istius mundi lubrico pedes animi tui & mentis incessum: prohibe, inquam, resiste cupiditatibus; obfiste motibus, qui videntur irruere sicut bestia atque iumenta, vt teneros fructus & nona ruris nostri culta depascant. Prohibui, inquit, pedes meos: non vtrique corporis pedes prohibui, qui mentis pia plerumque obsequuntur arbitrio: neque enim prohibendi sunt cum prodeunt ad Dei templum, vidua opem ferre festinans, impium prauentire, supplantare aliquem fraudulentum, Alius igitur pes est qui iure prohibetur.* Affectus ergo nostri, quibus communiter bonum amplectimur, & à malo retrahimur, ab auxilio gratiæ prouenientes sunt pedes animæ, de quibus sponsa ait: *Lani pedes meos* (ab omni scilicet humano desiderio:) *quomodo inquinabo illos?*

Cant. 5, 9.

Et David: *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.* Neque enim terrenus & mortalis homo in patria illa cælesti habebat sui corporis pedes, cum adhuc moraretur in terra; sed ibi collocauerat animi pedes, quia ibi fixerat sua desideria. Et Iob: *Posuisti in nerno pedes meos* [alligasti scilicet legis tuæ vinculis affectus meos, ne in vetita distulerent:] *& obseruasti omnes semitas meas* [actiones nempe & opera mea] *ac vestigia pedum meorum* [fructus seu effectus affectuum & operum meorum] *considerasti.*

Psal. 121,
2.

Prorsus hi affectus ordinarij sunt pedes; non solum, quia illis in Deum imus; verum etiam quia non volando, sed paulatim ambulando, & proficiendo, & interdum currendo progredimur.

Iob 13,
27.

103. *Quam*

Eloquia
Dei dulcia
faucibus.

103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!*] Hunc locum expendens Hugo Victorinus ita scribit: *Non ait Dulcia ventri meo, sed faucibus meis; non stomacho meo, sed ori meo. ac si diceret: Per verbum quidem tuum Domine venter carnalitatibus premitur, sed palatum cordis in me sapore dulcedinis delectatur.* Sic ille. Sapor iste delicie cordis, non carnis sunt, spiritus, non ventris. Itaque non mirum, si is qui ventris feruus ventri indulget, has delicias non gustet, his voluptatibus non fruatur. Terrenis voluptatibus libellum, vt ita dicam, repudij dare debet, qui vult castis hisce delicijs nubere. Litterarum sacrum mellea dulcedo ventri, hoc est carnalibus, amarescit, ori ac spiritualibus sapit. In hunc locum quoque S. Hieronymus expendit non sine mysterio dictum esse *faucibus*; quia nimirum traiecto per guttur melle vel alio cibo, palatum nullum vltra saporem habet; at vero diuina eloquia siue in ore siue in faucibus semper sunt dulcia meditantibus. Notauit quoque Remigius, non solum dictum esse *faucibus*, sed etiam *ori*: quia diuina verba predicatorum tunc sentiunt in faucibus dulcia, cum ex ipsis edificationi propriam student; tunc vero in ore, cum eorum dulcedinem alij etiam eructant & communicant. Denique D. Ambrosius ait hic adhiberi mellis similitudinem: *Quia sicut oris amara, qua febribus vel alijs agriudinis acciderunt, mel mitigat, ita tristia corda ob delictorum penitentiam diuino sermone dulcescunt.* Quod vero sensualitati & carni verbum Dei videatur acerbum, inde proficiscitur, quod carnis petulantiam coerceat, deprauataque nature licentiam comprimat. Quam quidem in re diuinum verbum est pilule cuidam inaurate quam simillimum, quae dulciarijs inuoluta in ore quidem dulcescit, sed postea ventrem vniuersumque corpus commouet, nec sine molestia & nausea prauos humores pellit, & sanitatem adfert.

Verbum
Dei dulce
est rationi,
amarum
sensualitati.

Psal. 100,
2.
Cor mundum
vsq[ue] facta
scientia
capax fit.

104. *A mandatis tuis intellexi: propterea odisti omnem viam iniquitatis.*] Sic alibi ait, *Pfallam & intelligam in via immaculata.* Quia nimirum vita munda & immaculata ad diuinorum custodiam mandatorum aditum scientie aperit, vt in abdito cordis introeat. Vnde Cassianus Collatione 14. cap. 9. egregie ait: *Et idcirco si scientia spiritualis sacrum in corde vestro vultis tabernaculum preparare, ab omni vos vitiorum contagione purgate, & curis saculi presentis exuite. Impossibile namque est, animam, qua mundanis vel tenuiter distentionibus occupatur, donum scientie promereri, vel generatricem spiritualium sensuum aut tenacem sacrarum lectionum fieri.*

Verbum
Dei sanctos
illustrat
non impios.

105. *Lucerna pedibus meis lex tua.*] Ita Græci Codices omnes, ὁ νόμος σου: pro quo Latini passim habent *verbum tuum*. Istud quidem verbum cordibus nostris immissum iniquis sapere non lucet; non quia ipsum lucerna non sit, sed quia omnis iniquus cæcus sit. At viris perfectis lux est, quæ & pedes affectuum dirigat, ne in lapidem offensionis impingant, & semitas sanctarum actionum monstret, ne in loca inuia periculosaque diuertant. Nec solos pedes Sanctorum lux ista & semitas illorum illustrat, sed & eorum facies miro splendore perfundit. Quemadmodum enim Moyses cum è monte

descendit, faciem cornutam, id est radijs immensi luminis decoratam gestauit, quam filij Israël non audebant aspicere: ideoque velamine iniecto faciei lumen abscondebatur, & vt alij accederent ad negotia tractanda, seipsum illis attemperabat: ita perfecti lumen sanctitatis in manibus, hoc est in operibus, præferunt, & lumen magnæ puritatis in facie, id est in mente, habent: quod, dum non semper ab omnibus perfecta exigunt, & pro bono pusillorum eis minora & imperfectiora facienda proponunt, quasi iniecto faciei velamine abscondunt. Huc commodè referri potest id quod Clemens Alexandrinus in Adhortatione ad Gentes ex Homero prompsit: aiebat ille Mineruam Vlyssi magno viro, quem prudentiam clarum fuisse accepimus, χρυσοῦ λυχνον, auream lucernam, in manibus tenentem præluxisse, cum significare vellet, prudentie vias omnes atque rationes illi à diuina mente bono in lumine collocatas, & in sublimi velut candelabro positas, quas in omni vita sequeretur. Hic enim Mineruam Dei sapientiam nuncupat, sacre Littere Verbum dicunt, cui Dauid diuinitus eruditus auream quoque lucernam hoc loco attribuit dicens: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Qui etiam potentissimus & religiosissimus Princeps, ob ratum animi lumen, exquisitamque prudentiam, etiam vbique monstrabat, *Lucerna Israël* dictus fuit. Et nescio an illic intuebatur S. Chrysostomus in Psal. 13. cum magnificè de Prudentia & cum animo suo reputaret, & loqueretur: illam enim vocauit λαμπάδα, lucernam animæ, reginam cogitationum, magistræ eorum quæ bona, pulchra & honesta sunt. Quam laude nescio an vlla possit esse præstantior.

David lucerna
Israël
dictus.
1. Reg. 21,
17.

106. *Iurani, & statui custodire iudicia iustitie tue.*] Legis custodiam iurat. Nam, vt pulchrè S. Gregorius ait, *probatio dilectionis exhibitio est operis.* Natura quippe perfectionis non in charitate afficiente sed in efficiente consistit. Nec aliquis perfectus est, quia dulcius ad Deum & tenerius afficitur, quia in feruore orationis maiorem suauitatem aut consolationem percipit, sed quia maiori fidelitate & conatu ex charitate mandata vniuersa custodit, purius viuit, & accuratius in omnibus se diuinæ accommodat voluntati. Dominus enim, qui rerum naturas optime nouit, & perfectionis substantiam explicatius verbo & exemplo monstrauit, non eam in affectis, sed in effectis constituit dicens: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Quasi dicat: Parum ad veram dilectionem atque adeo ad veram perfectionem proderit quod quis affectibus abundet, si seipsum non vincat, si noxia non vitet, si suæ saluti proficua, id est mandata & consilia, non impleat. Multum vero dilectionis & perfectionis habet, qui affectibus & dulcedine carens præcepta completur, diuina iussa custodit, & iuxta præscriptum professionis suæ, ab eo quod Deo placitum est nullâ ratione discedit.

Perfectio
non in cha-
ritate affi-
cientie sed
efficientie
consistit.

Ioan. 13.

107. *Humiliatus sum vsquequaque, &c.*] S. Gregorius Hom. 31. in Euangelia de eo verbum hunc exponit, qui amisâ memoriâ celestium ad terrena humiliatur & incuruatur: expendit autem illud *vsquequaque*: quod sum-

Affectus
serrenorum
hominem
humiliat
& incur-
nat.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

mam miseriam peccatoris indicat. Tanta nimirum est æternæ felicitatis magnitudo, vt indefinenter in eam figere oculos mentis deberemus: sed quoniam humana vita sine cura temporalium non transigitur, quandoque à cælestibus animum auertimus, & terrenis immergimur: tunc quidem humiliamur, sed non vtiquequaque. Ceterum si sit aliquis, quem cura temporalium aut transitoria voluptas omnino cogit cælestia deserere, & se lethali crimine fœdare, hic humiliatur vsquequaque. Hæc est explicatio Gregorij, cuius verba sunt ista: *Contemplationem namque cælestium perdens, si sola carnis necessaria homo cogitaret, humiliatus & incuruatus esset; sed tamen vsquequaque non esset. Quem ergo à supernis cogitationibus non solum necessitas deiecit, sed etiam voluptas illicita sternit, non solum incuruatus, sed etiam vsquequaque incuruatus est.*

Animam in manibus portare est periclitari.

Legis anima in manibus, id est operibus, semper exhibenda. Deur. 33, 2.

109. *Animam mea in manibus tuis semper.*] Id est, In continuo vitæ periculo versor. Animam enim in manibus portare consuetâ Scripturæ phrasi est, vt inquit S. Hieronymus in Epist. ad Suniam, periclitari & vitæ obire discrimen: in vita verò spiritali quoad legis animam aliter accidit: periclitatur qui manibus eam non ostendit, & defert; qui in operationibus tamquam manibus doctrinæ animam non portat. Sit igitur in manibus nostris hæc scientiæ anima, moribus & vitâ præferatur; sic pericula euadimus, non subimus. Indicauit hoc Moyses, cum legem in Dei dextera esse dixit. Non ex ore prodibat, sed in manu splendebat, vt innueret magis eam factis quàm verbis exprimendam. Eleganter, vt solet, eloquenti suauitate D. Bernardus Serm. 3. in Vigilia Natiuitatis omnes ad hanc curam & sollicitudinem inuitat, illis dignam, qui in gloriæ cursu laborantes triumphalem honorem expectant: vult autem, vt imitatione Regij Vatis prouideat quisque magno studio, & dicat, *Animam mea in manibus meis semper. Nam sicut quod in manibus, inquit, nostris tenemus, non facile obliuiscimur; sic numquam obliuiscamur negotium animarum nostrarum, & illa cura principaliter usquequaque in cordibus nostris.*

Qualis sit hereditas testimoniorum Dei.

111. *Hereditate acquisisti testimonia tua in æternum.*] Vide quid dicat se hereditate acquisisse, nempe verba Dei, seu testimonia Dei. Quis est qui amicis verborum dumtaxat heredem instituat? aut quid sola verborum hereditas prodesse possit? Quare ergo gloriatur Dauid, quod hereditate acquisierit testimonia Dei? Sanè nihil esset hæc hereditas, si verba hæc quæ hereditate acquisiuit verba essent humana: hæc enim longè à rebus quas significant distant. Verum verba Dei tantumdem valent ac res ipsæ quas verba notant. Vnde voces ipsæ etiam in hereditatem dari possunt, non aliter quàm diui-

tia & reliquæ aliæ facultates. vt pulchrè S. Bernardus Serm. 57. in Cantica: *Hereditate, inquit, acquisisti testimonia tua, quia exultatio cordis mei sunt; illa puto hereditate quæ se esse præsumebat filium Patris sui, qui est in calis: porro si filium, & heredem, heredem quidem Dei, coheredem autem Christi. Magnam verò rem gloriatur se acquisisse hereditate ista testimonia Domini. Vtinam ego de me vel unum nouerim tenere testimonium Domini, quia is non in uno, sed in multis exultat testimonijs. Denique asterum: In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs. Et reuera, quid diuitia salutis, quid delicia cordis, quid anima vera & tanta securitas, nisi Domini attestaciones?*

112. *Inclinasti cor meum ad faciendas iustificationes tuas, &c.*] Cor, inquit, inclinasti. Dauid cor iam enim attigerat humani voti colophonem, suum inclinasti Deo.

& excelsum fastigium, regiam dignitatem; & amplissimâ inter suos gloriâ commodisque lætissimæ vitæ potiebatur; sed ab illo sublimium honorum culmine cor inclinasti, vel, vt vertit S. Hilarius, declinasti ad obedientiam Dei & humilitatem, propter retributionem. Doctissimi Patres, S. Basilius, S. Chrysostemus, & alij, stateræ simillimum esse dicunt ipsum animi consilium, quod à mente ratione prædita expenditur. Dauid igitur in trutina collocabat hinc quidem humana omnia bona, inde verò Beatorum gaudia, quæ piè Deum colentibus referuntur: priora illa videbat futilla, vana, ephemera, incerta, atque leuissima, quæ facile eleuantur, & in fumos abeunt; hæc autem solida & æterna, quæ animi cupiditatem expleant. Staterâ in hanc partem meritissimè degrauiatâ, pius Vates cor suum quoque inclinasti ad retributionem, quæ omni mundo præponderat. Et certè fatendum est, præmiorum speciem multum iuuare ad piæ vitæ labores subeundos, & exorbendas grauiiores difficultates, quæ in via Dei sæpè occurrunt. Itaque S. Gregorius Magnus lib. 8. Moralium cap. 5. eleganter ait, Christianos remunerationis linteo sudores laboris sui tergere: datque exemplum in D. Paulo, qui longissimum textit catalogum earum acerbitatum, quas in omni propè vita patiebatur, quibus aliquando grauabatur supra modum, supra virtutem, ita vt tæderet etiam viuere: quod vehementem animi vexationem & ærumnas inexplicabiles ostendit. In ijs tamen solabatur animum suum, & deiectum erigebat, quod non sunt con-

Animi consilium statera assimilatur.

Spes præmiorum multum leuat molestiam laborum.

Rom. 8, 18.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

P A R A -
P H R A S I S
A N O N Y -
M I .

ειγ'. **Π**ΑΡΑΝΟΜΟΤΣ ΕΜΙ-
σησα· τὸν δὲ νόμον σε
ἠγάπησα.

Αὕτη γὰρ ἔστι ἡ τελεία ἀρετὴ, μισεῖν
τὰς φαύλους, τὰ δὲ θεῶν κολλᾶσθαι.

ριδ'. Βοηθός μου καὶ ἀνπλήπτωρ
μου εἶ σὺ· εἰς τὰς λόγους σε ἐπήλ-
πισα.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησιν, ἔτι βοηθὸν ἔτι ἀνπ-
λήπτορα μείζονα ἢ ἀγαθώτερον ὄσον τὸ σὴς
φιλευθεροπίας, εἰκότως ὅλον ἑμαυτὸν ἐξέ-
δωκα τῇ χρηστοτέρᾳ ἐλπίδι.

ριε'. Ἐκκλίνατε ἀπ' ἐμῶν πονη-
ρῶν ὁμῶν· καὶ ἐξερευνήσω τὰς ἐν-
τλάς τῶν θεῶν μου.

Ἀντὶ τῆ, ἐὰν γὰρ ἐκκλίνωσί, φησιν, ἔξω
καθεὸν κατορθῶν τὴν δόξιν βίβαν. ὅθεν
ἐπάγει·

ρις'. Ἀνπλαβῶ μου καὶ τὸ λό-
γιόν σε, καὶ ζῆσόν με· καὶ μὴ κα-
ταιχύνῃ με ἀπὸ τῆς πειρασθα-
κίας μου.

Ἀντὶ τῆ, βοήθησόν μοι, καὶ χάρισται
ζωὴν παρ' οἷς λοιπὸν ἐκλείπει τῆτο. Καὶ
ἐπεὶ τῆτο πειρασθῶ, μὴ ἀπορακτὴν μοι
ποιήσῃς τὴν πειρασθῶν.

ριζ'. Βοήθησον μοι, καὶ σωθή-
σομαι· καὶ μελετήσω ἐν τῆς δι-
καιώμασί σε διαπαντός.

Εἰ μὲν γὰρ μὴ διορθώθην, φησιν,
ἔτι, δίκαιος ἦμιν πτωρεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ
ὁπθυμῶ, δίκαιός εἰμι τυχεῖν βοη-
θείας.

ριθ'. Ἐξεδένωσας πάντας τὰς
ἀποσταθῆντας ἀπὸ τῶν δικαιωμά-
των σε· ὅτι ἀδίκον τὸ ἐσθύμημα
αὐτῶν.

Ἀλλ' ὡσπερ ἐγὼ, φησιν, δέομαι βοηθη-
θῆναι ἕως πᾶσα καλὰ ἐξεδένωθῆναι καὶ
εἰς ἐδὲν καταστῆναι τὰς τῶν πολεμίων ἐπι-
βουλὰς, ἐδὲν τῶν δέοντων βελούοιμων.

ριθ'. Παραβαίνοντας ἐλογισάμην

113. **U**NIQVOS odio habui :
* legem autem tuam
dilexi.

Hæc est enim perfecta virtus, scilicet odif-
se prauos, Deo verò agglutinari.

114. Adiutor * meus & susce-
ptor meus es tu : * in verba tua
supersperaui.

Cùm enim, inquit, neque adiutorem ne-
que protectorem maiorem veriorémve repe-
rerim clementiâ tuâ, iure merito totum me-
ipsum tradidi spei meliori.

115. Declinate à me maligni:
& scrutabor mandata Dei mei.

Id est, Cùm enim declinent, inquit, ex-
tra tempus religionem exercendo. vnde
subdit:

116. Suscipe me secundùm elo-
quium tuum, & * viuifica me : &
non confundas me ab expectatio-
ne mea.

Id est, Adiuua me, & præbe vitam his
quibus ea deficit. Et quandoquidem hoc
expecto, ne irritam facias expectationem
meam.

117. Adiuua me, & saluus ero:
& meditabor in iustificationibus
tuis semper.

Nam si quidem, inquit, non essem ad-
huc emendatus, dignus fuisset puniri; cùm
verò desiderem emendari, dignus sum opem
consequi.

118. * Ad nihilum deduxisti
omnes discedentes à * iustifica-
tionibus tuis : quia iniusta cogi-
tatio eorum.

Ceterùm, sicut, inquit, ego postulo adiu-
uari; ita rogo annihilari siue ad nihilum re-
digi insidias inimicorum, qui nil cogitant
eorum quæ decent.

119. Præuaricantes reputaui
omnes

SAMECH.

* Vulgata
& legem
tuam

* Vulgata
omittit.

* Vulgata
& in ver-
bum tuum

Dem ad-
iutor &
protector
verum.

* Vulgata
viuam:

* Vulgata
Spreuisti
iudicij

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

omnes peccatores terræ; ideò dilexi testimonia tua.

Cùm autem contingeret quosdam esse legis transgressores, seseque Babylonijs admiscere, dixit: Quoniam ego pro ijs rogo qui faciunt ea quæ decent, non pro transgressoribus; atque ego qui diligo testimonia tua dignus sum potiri redivit.

* Vulgata
omittit.
Timore Dei
devo con-
figenda.

120. Confige * clavis à timore tuo carnes meas: à iudicijs enim tuis timui.

Ego, inquit, à decoro minimè exorbitavi, quippe qui propter timorem tuum nullam carni meæ quietem dedi, sed legitimis tuis destitutus in dolore perpetuo versabar, non secus atque illi quorum carnes clavis affixæ sunt.

A I N.

* Vulgata
calumnian-
tibus

121. Feci iudicium & iustitiam: non tradas me * iniuriantibus me.

Cùm igitur, inquit, ita meipsum doloribus confixerim per timorem tuum, libera me.

* Vulgata
Suscipe

122. * Excipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi.

Pulchrè dicit *Excipe*: q. d. Delectum fac, & tibi servientes serva. Sola enim Tribus Iuda reuerfa fuit, & pauci ex alijs simul redierunt: vnde ex potissima vocati sunt Iudæi. Hæc enim cùm haberet promissiones de Christo, maiori zelo & affectu erga legalia utebatur. Ceterùm cùm dixisset, Parce electis tuis, subiunxit, non calumnientur me. q. d. Ne nos negligas. Etenim incipiunt nos mendacijs impetere hi qui gaudent malis nostris, ac si nulla tibi esset cura nostri. vnde subdit:

123. Oculi mei defecerunt in salutare tuum; & in eloquium iustitiæ tuæ.

Electorum enim erat valdè desiderare redivit: hoc enim *eloquium* vocat.

124. Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me.

Servos autem vocat electos, quibus hoc

πάντας τὰς ἀμαρτωλὸς τῆ γῆς· διὰ τὸ ἠγάπησα τὰ μαρτύριά σου.

Ἐπεὶ δὲ συνέβαινε εἶναι πᾶς ὄψυ-
βαίνοντας τὸν νόμον, καὶ ἀναμιγνύειν ἑαυτοὺς
τοῖς βαβυλωνίοις, εἶπεν· ὅτι ἐγὼ ὑπὲρ τῶν
ποιόντων ὄψυχα, καὶ ὑπὲρ τῶν ὄψυ-
βαπόντων· καὶ ἐγὼ δίκαιός εἰμι τυχεῖν τῆς
ἐπαπόδου ὅτι τὰ μαρτύριά σου ἀγαπῶν.

ῥή. Καθήλωσον ἐκ τῶ φόβου σου
τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ πάντων κελ-
μάτων σου ἐφοβήθην.

Οὐχ' ὁ τὸ πρῶτον ἔσχευτο ἄλλοτε
ἐγὼ φησὶ· ὅς δὲ τὸν φόβον τὸν σὸν ἀνε-
σιν ἐδέξασθαι ἔδωκα τῇ σαρκί μου, ἀλλ' ἐν
ὀδυμῇ ἐτέλει διπλοῦν ἐστρατηγῆσαι τῶν το-
μίμων σου, ὡς εἶπεν οἱ τὰς σάρκας πρῶτον
λαλῶντες.

ρκά. Ἐποίησα κέλιμα καὶ δι-
καιοσωμίαν· μὴ ὀψυχῶς με τοῖς
ἀδικῶσί μου.

Ἐπεὶ ἐν ἔτιμῳ φησὶν, ἐμαυτὸν ὀψυχεύ-
ει ταῖς ὀδυμῶσιν δὲ τὸν φόβον σου, ἀπέλα-
λαξόν μου.

ρκβ. Ἐκδέξαι τὸν δόλον σου
εἰς ἀγαθόν· μὴ συκοφαντησάν με
σάν με ὑπερήφανοι.

Καλὸν τὸ ἐκδέξαι ὅσον ἐκλογὴν ποιῆ-
σαι, καὶ τὰς δολοφονίας σοὶ σοῖσι. μόνη γὰρ
ἢ τὴν ἰδέα φυλὴν ἐπαγγέλλου, ἢ ὀλίγοι ἐκ τῶν
ἄλλων σωματῶν· ὅθεν ἐκ τῆς ἐκκεντῆ-
στερας ἐκλήθησαν Ἰουδαῖοι. Αὕτη γὰρ τὰς
ὀψυχεύει ἔχουσα ἐπαγγελίας, πλείους ζή-
λω ἐκείνην ὀψυχεύει τὰ νόμῳ. ἔπει δὲ εἶπεν,
τῶν ἐκκεντῶν σου φείσομαι, ἐπήραγα, μὴ συ-
κοφαντησάν με. ὅσον μὴ ἀμελήσης
ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἄρχοι καταψύδουσι οἱ ὀψυ-
χεύοντες τοῖς κακοῖς ἡμῶν, ὡς ἐδὲν σοὶ μέλη
ὀψυχεύει. ὅθεν ἐπαγγέλλεται.

ρκγ. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐξέ-
λιπον εἰς τὸ σωτήριόν σου· καὶ εἰς τὸ
λόγιον τῆς δικαιοσωμῆς σου.

Τὰν γὰρ ἐκκεντῶν ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμεῖν
τὴν ἐπαπόδον· τὴν γὰρ λέγει λόγιον.

ρκδ. Ποίησον ἐμῶ τὰς δόλους σου
καὶ τὸ ἔλεός σου· ἕτα δὲ δικαιώματά
σου διδάξόν μου.

Δόλους δὲ καλεῖ τὰς ἐκκεντῆς, τὰς ὀψυ-
χεύει

δὴ πεινῶντες, δαδύειν αὐτοῖς. Καὶ τῆς ἐπαγγελίας, φησὶν, ἥς δικαίως ἐπηγγείλω μοι, ἐν ἀπολαύσει μα ποίησον.

ρκέ. Δεῦλός σε εἰμὶ ἐγὼ· συνέτησόν με, ἵνα γινώσκομαι τὰ μαρτύριά σου.

Τὸ αὐτὸ ἐκ ᾠδῆς ἀλλήλης λέγει· ἐπεὶ εἶν, φησὶ, ἀποδῆ μοι ἔστι δαδύειν σοι, μὴ ἀποστρήσεις με μηδὲ τῆς πόπων μηδὲ τῆς καιρῶν, ἐν οἷς ταῦτα ἐργάσεσθαι δύνανται μοι ἔστι.

ρκς'. Καιρὸς ἔποιήσασα τὰ κურίω· διεσκέδασαν τὸν νόμον σου.

Ἄλλως τέ, φησὶ, ἡ δὲ τῆς ἐπαγγελίας καιρὸς ἤλκει· τὰ γὰρ ἐβδουμήκοντα ἔτη παρήλθον, ἀπὸρ δαδύειν ἡμᾶς ἐδικαίωσας· τέτων εἰν πληροθύντων, καιρὸς ἔστι λοιπὸν τῆ σε ποιῆσαι τὰ ἀρέποντα. Καὶ ἐ μῶνοι, ὅτι ὁ καιρὸς πεπλήρωται, δίκαιον ἡμᾶς ἐπαυελθεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐ τρέπον πινὰ παυελθῶς ἀφανίσασα σε τὰ νόμματα ἠβελήθησαν οἱ βαβυλώνιοι ἀλλ' ἐμοὶ τέτων μέλη ἐδέν. φερσημῶπρον γὰρ ἠγῆμαί τιμὴ σὺν φερσημῶπρον παυτοῖς κέρδους καὶ παυτοῖς πλέτους καὶ παύσης ἀδωπίας. ὁ δὲν ἐπαυφίρει.

ρκζ'. Διὰ τῶν ἠγάπησας τὰς ἐντολάς σε ὑπὲρ χρυσοῦν καὶ τοπάζιον.

Καὶ εἴ τις, φησὶ, λίθου τιμῶν ἐν συγκρίσει, ἐκ ἔστι τῆ καθάρθῶν ἐκασίω ἐντολέω σου.

ρκη. Διὰ τῶν πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σε καθέρθῶμιν· παύσαν ὁδὸν ἀδίκων ἐμίσησα.

Ὅδον δὲ ἀδίκων τὸν πλέτον ἐμάλεσεν. Εγὼ γάρ, φησὶ, ποσῶτον ἀπέχω τῆ ὀπθυμείν ἀδίκου πλέτους καὶ ἀσεβῆς, ὥστε καὶ μισῶ τέτων ὡς βδελυκτὸν, ἔταν μίσησιν ἀσεβείας ὑπάρχει. τί εἰν ἐπαυνω, φησὶ, καὶ πρὸς τί ἐντέτηται;

studium est, vt seruiant ei. Et fac me, inquit, PARAPHRASIS ANONYMI. frui promissione, quàm meritò mihi promisisti.

125. Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, * & sciam testimonia tua. * Vulgata VI

Idem vicissim dicit: Cùm igitur, inquit, studium meum sit vt seruiam tibi, ne frustraeris me locis quoque ac temporibus, in quibus hæc mihi factu facilia sint.

126. Tempus faciendi * Domino: dissipauerunt legem tuam. * Vulgata DOMINUS:

Aliàs etiam, inquit, tempus promissionis appropinquauit: septuaginta enim anni transierunt, quibus seruiendum nobis iudicaueras: illis igitur annis iam expletis, in posterum tempus est vt facias ea quæ expediunt. Et non solummodò æquum est nos redire quia tempus expletum est, verùm etiam quia Babylonij legitima tua quodammodò dele-re voluerunt: sed nihil horum curo. Tuum enim cultum omni lucro cunctisque diuitijs, atque omni prosperitate potiore ducō. vnde subiungit:

127. Ideò dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Et si quis, inquit, lapis pretiosus sit, non potest tamen comparari cum impletione cuiusuis mandati tui.

128. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Viam autem iniquam appellat diuitias. Diuitia sunt via iniqua. Ego enim, inquit, tantum absum vt concupiscam iniquas & impias opes, vt etiam illas oderim tamquam abominabiles, quando merces impietatis aduenerit. Quid igitur laudo, inquit, & ad quid intendi?

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

ργ'. **Π**ΑΡΑΝΟΜΟΥΣ ΕΜΙΣΗΣΑ.] Ἡ τοι, τὴς ᾠδῆς ἀνομείν ὑποπθιμῶπρος ἀποσειτάμην, τὸν σὸν φρονητήμην νόμον. Ἄλλως δὲ ἐκ, εἶπε ᾠδῆ ἀνόμους ἀνθρώπους ἐμίσησα, ἀλλ' ὡς ἀμῶν ἀυχεῖ, ὅτι ἐμίσησιν τὰ μίτους ἀξία,

113. **I**NIQUOS ODI HABUI.] Id est, eos qui iniquè agere decreuerunt auersatus, legem tuam prætulisti. Ceteroquin non dixit, Iniquos homines odio habui, sed tamquam sanctus gloriatur, quòd oderit ea quæ digna sunt odio,

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ut sermones iniquos, prava dogmata, istius-
modi doctrinas, affectum quo peccant. Vnde
iniquis prætulit illum qui legem diligit. Se-
cundum quem sensum, iussi sumus etiam
odisse patrem & matrem cum ad impieta-
tem prouocant. Nam alias etiam inimicos
diligere, respectu autem Dei etiam ipsammet
animam odisse iussi sumus. Hæc autem ap-
pellat opus bonum. Quoniam adiutor meus
& susceptor meus es tu, idcirco etiam in ver-
ba tua supersperavi. Quia spes eorum qui se-
cundum Deum proficiunt semper augetur,
& incrementum sumit.

Prava co-
gitationes
abigenda.

Psal. 6, 9.

115. DECLINATE A ME MALIGNI.] Di-
cebam, inquit; absurdis cogitationibus, ijs-
que qui prava facere consulebant, *Declina-
te à me*; sicut etiam alibi, *Discedite à me
omnes qui operamini iniquitatem*. Ego enim
decreui viuere secundum mandata Dei, quæ
& scrutabor non simplici ratione inuestigan-
do, sed frequenti etiam meditatione me ad
opus excitando. Ac meum quidem, inquit,
animi propositum est istiusmodi, tu autem
mihi auxilio tuo ad hoc vires suggere, ne
spe frustratus pudore replear. Alioquin verò
etiam occultus homo cordis nostri malignis
impletur: inde enim progrediuntur prauæ
cogitationes. Quin etiam repletus sum ad-
uersarijs virtutibus quæ animam meam op-
pugnant: quibus omnibus dico illud, *Declina-
te à me maligni*. Etsi autem superius di-
ctum sit, *Adiutor meus & protector meus es
tu*, attamen adhuc subsidio mihi opus est ut
seruer. Tunc autem perfectam salutem con-
sequemur, quando hinc migrauerimus, &
cum electis Angelis viuemus: hinc enim non-
dum perfectam salutem consequi valeamus.
Tunc etiam perpetuò iustificationes Dei me-
ditabimur.

Isaïa 30,
1.

Osee 7, 13.

Præuarica-
tores ad ni-
hilum redi-
gentur.

118. AD NIHILVM DEDUXISTI OMNES
DISCEDENTES.] Cum sciam, inquit, risui ha-
bendos qui transgrediuntur iustificationes
tuas, ego eos non imitabor. Ad tales autem
Propheta quoque dicit: *Va filij desertores*.
item: *Va eis, quoniam resilierunt à me*: quos
defectio reprehendet. Omnes enim deficien-
tes ad nihilum redacti sunt. Pro *præuarican-
tes* autem Aquila quidem *uinacea*, Theodo-
tion verò *ad nihilum*, Symmachus verò *scor-
riam* ediderunt. *Peccatores* verò *terra*, eos

τὸς λόγους τὸς ὠδονόμους, τὰ δόγματα τὰ
ὠδονόμα, τὰς τοιαύτας διδασκαλίαι, τὴν
ἁθροισίαν καθ' ἡμᾶς ἀμαρτάνουσιν. ὅθεν τοῖς πα-
ρομοίαι ἀντίθηκα τὸν ἀγαπώμενον ἕβρον.
καθ' ἡμᾶς ἡνοιαί, καὶ πατέρας μουσῆν & μητέρας
προσετάγμενον ὠδονομασίαις εἰς ἀσέβειαν.
Ἄλλως μὲν γὰρ καὶ τὸς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν
προσετάγμενον, θεῶν δὲ προσκείμενον καὶ ἀν-
τιπῶν ἡ ψυχῶν μουσῆν. ταῦτα δὲ κατώρθωμά
φασιν. ὅτι βοηθός μου εἶ ἀντιλήπτωρ μου εἶ σύ,
διὸ καὶ εἰς τὸς λόγους σου ἐπήλπισα. διὸτι ἢ
ἐλπὶς ἦν καὶ θεῶν προσκοπιώτων αἰεὶ αὐξοί,
καὶ προσίθεται.

ρη. ΕΚΚΑΙΝΑΤΕ ΑΠ ΕΜΟΥ ΠΟΝΗ-
ΡΕΥΟΜΕΝΟΙ.] Ἐλεῖν, φησι, καὶ τοῖς ἀπό-
ποις λογισμοῖς, & τοῖς τὰ φαῦλά με συμβε-
λάουσιν παρὰ τὴν, ὅτι ἐκκλίνετε ἀπ' ἐμῶν
ὡς & ἀλλαχῆ, ἁπλοῦς ἀπ' ἐμῶν οἱ ἐργάται
τῆς ἀνομίας. ἐγὼ γὰρ ἔπεινα ζῆν καὶ τὰς
τῆ θεῶ ἐσθλαίς, αἱ καὶ ἔξεραιώσω ἐχ-
ἀπλοῦς μετῶν, ἀλλὰ καὶ συζητῆ μελέτη
πρὸς ἐργασίαν διηγερόμενον. ἀλλ' ἐμὸν
μὲν, φησὶ, ἢ προσέσεις ἕπαις· σὺ δὲ πρὸς τῶ
ἐπίχουσι ἀπλοῦς ἀμαρτάνουσιν, ἡα μὴ δ' ἐλ-
πίδουσιν ἁμαρτάνουσιν ἀναπλάσασθαι.
καὶ ἄλλως δὲ πεπλήρομαι ἡμῶν ὁ κρυπτός
τῆς καρδίας ἀνθρώπων πονηρόμενον
ἐκείθεν γὰρ ἔξερχονται ἁμαρτολογμοὶ πονη-
ροί. ἀλλὰ καὶ διωάμενον ἀντιπροσέμε-
νον με τῆ ψυχῆ πεπλήρομαι οἷς πᾶσι
ἐπὶ τὸ, ἐκκλίνετε ἀπ' ἐμῶν πονηρόμενοι.
εἰ καὶ ἀνωτέρον δὲ εἶρηται, βοηθός μου
καὶ ἀντιλήπτωρ μου εἶ σύ, ἀλλ' ἐν ἐπι δέο-
μα βοηθείας ὅπως σωθῆσομαι. τότε δὲ τε-
λείως σωθῆναι ὅσον, ὅτι μετασώμενον ἡμῶν ἐν-
ταῦθα, καὶ ζήσομενον καὶ ἡμῶν ἐκλεκτῶν ἀγ-
γέλων ἐνθάδε γὰρ ἔσται τελείως σωθῆναι
ἔστι. τότε καὶ μελετήσομενον δικαιοῦς τὰ δι-
καιώματα τῆ θεῶ.

ρη. ΕΞΟΥΔΕΝΩΣΑΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ
ΑΠΟΣΤΑΤΟΥΝΤΑΣ.] Εἰδώς, φησι, κατα-
γλάσσει τὸς ὠδονομασίαις τὰ δικαιο-
ματα σου, ἐγὼ ἔμμησομαι. πρὸς τὸς τοιαύ-
τους δὲ & ὁ περιφύτης φησὶ τὸ· καὶ τέκνα ἁπο-
στάται, καὶ καὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπλήροσαν ἔξ
ἐμῶν. ἔς ἢ ἁποστασία ἐλέγξει. πάντες γὰρ οἱ
ἁποστάται ἔξ ἐμῶν ὄνται. ἀντὶ δὲ τῶ ὠδονο-
μασίαις ὁ μὲν Ἀκύλας σίμφυλα, ὁ δὲ
Θεοδοσίων εἰς ἐδῆν, ὁ δὲ Σύμμαχος σκω-
ελίαν ἔξ ἐδῆν. ἀμαρτολόγους δὲ γῆς, τὸς
ὅτι

ἐπὶ γῆς ἡμαρτηκότας. εἰσὶ γὰρ καὶ ἁμαρτανολοὶ ἕρα νῦ, πρὸς ἑς ἡμῖν ἢ πάλιν ἐκεῖ γὰρ ἁμαρτανόντες πρῶτον, ὕστερον καὶ ἐπὶ γῆς τῶν ποιῶσιν. ἐκεῖθεν ἔτι, φησὶν, ὁξυδυνῶν ὡς ὠδραβάτας, ἠγάπησα τὰ μαρτυρία σου, ἦτοι τὰ διὰ μαρτυρίας μου ὠδραδεδυμένα. ἀλλ' ἐπεὶ, φησὶν, ἡ μὲν ψυχὴ τὸν σὸν κέκτηται φόβον, τὸ δὲ σῶμα καταξάνισσεται ταύτης, ἀξιῶ καὶ τὰς σάρκας καθυλωθῆναι τὰ φόβω σου, ὡς νεκρὰ γυρόμενα τῆ τῆς ψυχῆς ἐπειδὴ ποδηγία. ὁ γὰρ καθυλωμένον νεκρῶται. ταῦτον ἔτι νεκρῶσαι τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τῆτο δὲ ἀξιῶ, ἐπεὶ ἔρειξα ἀκύνους σε τὴν κείσιν ἐν ἀπερσοπὸληπτον. ὁ δὲ Σύμμαχος, ὀρθοτελεῖ ἐκ τῆ φόβω σου ἡ σάρξ μου. ὁ δὲ Ἀκύλας, ἠλώθη ἅπὸ πλοήσεως σου.

ρκά. ΕΠΟΙΗΣΑ ΚΡΙΜΑ.] Ἡ πέντε ἔκδοσις, ἐποίησα κρίσιν. ἠκολούθησά σε τοῖς νόμοις, καὶ τητήρηκα τὰς ἐντολάς σου ἐν μὴ γυνοῦν τοῖς δυσμενέσιν διάλωτος, ἢ ἐκπεσεῖν τὸν περσοπῆς. τίς δὲ ἔτιος ἔχει τὸ σωειδὸς, ὡς εἰπεῖν τῆτο;

ρκβ'. ΕΚΔΕΞΑΙ ΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΣΟΥ ΕΙΣ ΑΓΑΘΟΝ.] Ἀντὶ τῆ ἐκδέξαι ὁ Ἀκύλας ἐγύνησα. αὐτὸς, φησὶν, ἐγύνησάς με γυνοῦ, ὡς ἐψάσομαι, ἀλλὰ πληροῦσά σου ἀπίστω τῆς νόμους. ἀναγκαίως δὲ ἀπαιτεῖ τὸν θεὸν ἐγυνητῶν αὐτῆ γυνοῦ, ἵνα αὐτὸς καὶ φύλαξ αὐτῆ γυνηται, πρῶτον τὴν ἑαυτῆ ἐγύνη, ὡς τὸ μηδεμίαν λαβῆναι ὠδραχεῖν τοῖς ἐφιδρῶσιν αὐτῆ συκοφανταῖς, ταῖς ἀνημερῆσαις λέγω δυνάμισιν. εἰ γὰρ μὴ ἐκδέξῃ με, φησὶ, ἔποχέειον γυνοῦν ταύταις, μάλ्लισό μου κρηγορεῖν, ἐπερῆσασα καὶ πείσασα με ἵνα ἁμαρτανῶ τὴν ὄλλω διὰ ἀντίαν εἰς ἐμὴ ἀναρτῶσιν. ἢ διλόθως καὶ τὴν παρ' ἀνδρῶπων περσοπῆται συκοφαντία. καὶ γὰρ καὶ ὁ κύριος ὠδρακαλάεται ὄχλω, μὴ εἰσελθεῖν εἰς περσοπῆτον. συκοφαντίας δὲ τί ἀλγενοῦσιν; ὁξυλοπον δὲ οἱ ὀφθαλμοί μου, εἶπε, τὴν ὄπτασιν τῆς ὀφθαλμίας δυνῶν. λόγων δὲ τὴν ὑπόχρισιν καλεῖ τῆς αὐτῆ σσηπρίας. ὁ δὲ τῆς ποσῶντις ἀρετῆς ἐργάτης, εἴλεε τυχεῖν ἀξιῶ, καὶ ἐκ ἀπαιτεῖ μιδῶν, ἀλλὰ φιλανδρῶπίας, καὶ δῦλον ἑαυτὸν καλεῖ, εἰς οἰκειότητα εἰσελθῶν ἑαυτὸν. πάντες μὲν γὰρ ἀνδρῶποι φύσει δῦλοι θεῷ, δεξάσαι δὲ οἱ τὴν αὐτῆ

qui in terra peccarunt. Sunt enim etiam peccatores caeli, cum quibus nobis lucta est: nam cum illic primum peccauerint, postmodum etiam in terra hoc faciunt. Illos igitur, inquit, tamquam praeuaricatores despiciens, dilexi testimonia tua, siue illa quae per testimonium mihi tradita sunt. Sed quoniam, inquit, anima quidem timorem tuum obtinet, corpus vero contra hanc insurgit, rogo etiam ut carnes timore tuo configantur, ut mortificatione animae ductum sequantur. Qui enim clavis confixus est mortificatur. Tale est & illud: *Mortificate membra vestra quae sunt super terram.* Hoc autem rogo, quia timui audiens iudicium tuum esse sine acceptione personarum. Symmachus vero ait, *Horripilavit à timore tuo caro mea;* Aquila vero, *Clavis fixa est à rauore tui.*

COM-MENTARIVS HERACLEONTAE.

Caro timore Dei configenda.

Coloss. 3.

121. FECI IUDICIUM.] Quinta Editio legit, *Feci iudicationem.* Obsecutus sum legibus tuis, easque seruaui: rogo igitur ne hostibus praeda fiam, vel ne à profecta excidam. Quis autem talem habet conscientiam, ut hoc dicat?

AIN.

122. EXCIPE SERVVM TVVM IN BONVM.] Pro *Excipe* Aquila legit *Sponde*, seu *Fide iube*. Ipse, inquit, fideiussor meus esto, quia non mentiar, sed leges tuas implere satagam. Necessario autem postulat ut Deus sponsor eius fiat, ut & ipse custos eius sit, seruans promissum suum, ne ullam ansam praebet calumniatoribus ijs qui ipsi insidiantur, aduersarijs inquam virtutibus. Nisi enim, inquit, me illis subditum exceperis, me accusaturi sunt, vrgentes & instigantes ut peccem; totam autem culpam in me conijcient. Vel merito etiam hominum calumniam metuit. Nam & Dominus iubet ut oremus, ne intremus in tentationem. Quid vero acerbius calumniâ? *Defecerunt* autem, inquit, *oculi mei*, desiderij intensionem declarans. *Eloquium* autem appellat promissionem salutis suae. Porro qui tantae virtutis studiosus erat precatur, ut misericordiam consequatur, & non exigit mercedem, sed clementiam, ac semetipsum seruam vocat, sese in familiaritatem insinuans. Omnes enim homines naturâ quidem serui sunt Dei, affectu vero illi qui dominium

Deus sponsor & custos tuum sit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

minium eius libenter amplectuntur. Et rogat ut intellectum ei tribuat ad testimonia Dei cognoscenda. Alioquin etiam is qui non seruit peccato dixerit: Seruus tuus sum ego. In mercedem autem seruitutis postulat intellectum.

126. TEMPVS FACIENDI DOMINO.] Symmachus, *Tempus clamandi Domino quando dissipant legem tuam.* Tempus faciendi Domino eos qui ex Gentibus sunt; nam illi qui ex Israël sunt dissipauerunt legem. Nondum enim erat lex dissipata, quâ dissipatâ, & tempore aduentus instante, dicit populus ex Gentibus: *Dilexi mandata tua super aurum & topazion.* Alius: *Tempus correctionis, quia dissipauerunt.* Tempus, inquit, Domine exurgendi in auxilium, & faciendi iudicium aduersus eos qui abijciunt & repudiant legem tuam quam ego custodio: scio enim fore tempus supplicij: nam omnia à te gubernantur. *Dilexi mandata tua.* Vel valde impios significare cupit, qui non tantum reliquam vitam suam luxuriosè transigunt, verum etiam tempus Deo ad eum adorandum aliudve bonum opus deputatum voluptatibus infumunt, Dei legem dissipantes. Idcirco, inquit, ego mandata tua auro lapidibusque pretiosis præstantiora duco. Topazius enim tunc temporis, vti par est, maximo erat in pretio: est autem colore præseo aureoque, fulgidus & speciosus, floridus. Avarus autem nequaquam dixerit illud: *Dilexi mandata tua super aurum.* Verum qui hoc modo mandata non diligit, secundum ea minimè dirigitur: qui verò illa omnia non perfecit, is omnem viam iniquam odio non habuit.

Mandata Dei pretiosa sunt.

δραστοίαι ἀπαθείας αἰράμενοι. καὶ συνείσεως ἀξιοὶ ἀξιοθῆναι ὡς γινώσκοντες τὴν θεῆν τὰ μαρτύρια. καὶ ἄλλως δὲ ὁ μὴ δουλῶν τῇ ἀμαρτίᾳ λογίται. δούλος σου εἰμι ἐγὼ. μισθὸν δὲ τῆς δουλείας τὴν συνείσπον ἀπατεῖ.

ῤῥῥ. ΚΑΙΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΑΙ ΤΩ ΚΥΡΙΩ.] Ὁ Σύμμαχος, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τῶν κυρίων ὅταν δρασκαδανῶσι τὸν νόμον σου καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τῶν ποιῶν τῶν κυρίων τὴν νόμον. ἔπω γὰρ ἡ δρασκαδαθεὶς ὁ νόμος, ἔδρασκαδαθῆναι, καὶ τὸ καιρὸν τῆς ἐπιδημίας ἐσαύτη, ἔρεϊ ὁ ἐξ ἑθῶν λαός. ἠγάπησα τὰς ἐπιτολάς σου ὡς χρυσίον καὶ τοπαζιον. Ἄλλῃ. Καὶ ἐξ ἑαυτοῦ κατῳρθώσεως, ὅτι δρασκαδανῶσι. καὶ ἐξ ἑαυτοῦ, φησὶ, δρασκαδαθεὶς εἰς ἐπιδημίας, ἔποιῶν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἀπορρίψαντες καὶ ἀθετήσαντες τὸν νόμον σου ὅτι ἐγὼ φυλαττόμενος. οἶδα γὰρ ὡς ἔσαι καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πτωχός. σαθρὸν γὰρ πάντα ὡς ἑσὶ σου ὡς πτωχός. ἠγάπησα τὰς ἐπιτολάς σου. ἢ τὰς ἀγὰν ἀσεβεῖς βλάβῃ δηλῶν, οἱ ἐξ ἑαυτοῦ ἄλλον αὐτῶν ἀσελγαίνουσι βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀφορισμὸν θεοῦ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ εἰς πτωχὸν καὶ ἄλλῃ ἀγαθοεργίαν ἰδοναῖς ἐκδανῶσι, τὸν τῶν κυρίων νόμον δρασκαδαζοντες. δῖο, φησὶ, ἐγὼ πτωχότερος ἦν καὶ τὰς ἐπιτολάς χρυσίον καὶ λίθῳ πολυτιμῶν. ὁ γὰρ τοπαζιον ἴσως τίτι μᾶλλον πτωχότερος ἡ. ἐξ ἑαυτοῦ τὸ χρῶμα πτωχότερος καὶ χρυσός, ἀσημένιος ἔραϊ, διαθήκῃ. ἐκ αὐτοῦ δὲ ὁ φιλάργυρος εἶποι τὰ ἠγάπησα τὰς ἐπιτολάς σου ὡς χρυσίον. μὴ ἀγαπῶν δὲ τις ἔτι τὰς ἐπιτολάς, ἐκ αὐτοῦ κατῳρθωθῆναι πτωχός αὐτῶν. ὁ δὲ μὴ πάσας κατῳρθώσας, πᾶσαν ὁδὸν ἀδικῶν ἐκ ἐμίσσησιν.

C A T E N A P A T R V M.

SAMECH. II 3. David non homines sed iniquitatem in ijs odernas.

1. Reg. 15, 11.

IN IQUOS O D I O H A B V I.] ORIGENIS. Non habuit odio homines iniquos. Etenim vita eius declarauit illum iniquos homines minimè odio habuisse. Nam neque parricidam Absalomum odio profecutus fuit, neque Saulem (de quo Deus ait: *Panituit me unxisse Saulem in Regem*) qui variè Dauidi insidiatus fuerat, neque alium quemquam iniquum, sed tamquam sanctus gloriatur se odisse ea quæ

ΑΡΑΝΟΜΟΥΣ ΕΜΙΣΗΘΑ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἐμίσθη πατρῶνους ἀσεβῆτας. καὶ γὰρ εἰδείεν ὁ βίος αὐτοῦ ὅτι ἐκ ἀνθρώπων πατρῶνους ἐμίσσησιν. ἔτι γὰρ τὸν πατρολόιον Ἀβσαλώμ ἐμίσσησιν, ἔτι τὸν Σαὺλ (ὡς εἶπεν ὁ θεός. Μεταμμέλημα χρίσας τὸν Σαὺλ εἰς βασιλέα) δρασκαδανῶν τῶν Δαβὶδ ἐπιβουλεύσαντα, ἔτι ἄλλοι πᾶσι ὡς ἀνόμοιοι. ἀλλ' ὡς ἅγιος ἀρχεῖ ὅτι μισθῆται

τὰ μίσεις ἀξία, τὲς λόγους τὲς ὀδύνας,
τὰ δόγματα τὰ ὀδύνας, τὲς τοιαύτας
διδασκαλίας, τὴν δὲ ἄβυσσον, καθ' ἡμέραν
παύσων. ὅτι γὰρ καὶ χημὰ ἔστιν ὁ λέγει, ὅρα
πῶς ἐν τῇ ὁδοῦ θύον διχῆ παρήσιαζεται,
ἔφησι· ὀδύνας ἐμίσηται, τὸν δὲ νόμον
σε ἠγάπησα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὲς ὀδύνας ἐπι-
πληθύνει δόξασα μὲν ὁ λογισμὸς, τὸν
ὅσον τιμίαν ἰσχυροῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὅταν ὀδύνας μι-
σήσωμεν, καὶ τὸν νόμον ἀγαπήσωμεν, βοηθὸν
τὸν θεὸν ἔχομεν ἐν ἀντιλήψεσιν ἐν οἷς ὀδύ-
νας παλαιώμεθα. ἔτι δὲ αὐτὴ καὶ εἰς τὲς
λόγους ἐπιπλήθει ἔχομεν, πάσης ἄλλης ἐπι-
πλήθει βιωτικῆς ἐπιπληθύνει.

ΡΗ. ΕΚΚΛΙΝΑΤΕ ΑΠ ΕΜΟΥ ΠΟΝΗΡΕΥΟ-
ΜΕΝΟΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ τὲς πορνείας λο-
γισμῶν φησὶν, ἢ τὲς πορνειῶν διδασκα-
λίας. πεπληθῆσθαι ἡμῶν ὁ κρυπτός τῆς καρδίας
ἀνθρώπου πορνειῶν. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας
ἐξέρχονται πορνείαι, φόνοι, μοι-
χεῖαι, πορνείαι, καὶ τὰ ἕτερα τὰ κοινὰ τὸν
ἀνθρώπον. τέτοιαι τὲς ἀλογισμοὶ φησὶν,
Ἐκκλινάτε ἀπ' ἐμοῦ.

ΡΗ. ΑΝΤΙΛΑΒΟΥ ΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΛΟ-
ΓΙΟΝ ΣΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Πρὸς τὸ θεὸν πάλιν
λόγους ἔχει τὸν λόγον, ἔφησιν· ἢ ἀντιλήψις
ἀπὸ σέ ἡμέτερον καὶ τὸν λόγον, ἵνα τῆς λόγου σε
ἡμεῶν ἐν ἐμοῖς, ἀντιλαμβάνομαι, ἅλα ὅτι
ἡρώμαται τῆς λόγου σε, καὶ ζήσω τὴν ἀληθινὴν ζωὴν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπιπληθύνει ἀπὸ
ἐμοῦ πορνειῶν, ἀκαθάρτων τῶν θεῶν καὶ εἰς τὴν
ἐπιπληθύνει, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς διώμαται ἀκαθάρ-
των τῆς αὐτῆς ψυχῆς οἱ πορνειῶν, ὁλοῦς τε
τυχῶν τῆς καὶ τὸν ζωὴν τε καὶ σωτηρίας τυχοῖ,
καὶ μὴ ἀποπέσει τῆς αὐτῆς πορνειῶν. ἔτι πολ-
λὴς ἀξίως βοηθείας τυχεῖν εἰς τὸ δόξασθαι.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Καὶ μὴ καταχυνῶς με, φησὶν,
ἀπὸ τῆς πορνειῶν με, τῆς αἰωνίου δόξης ἢ
ζωῆς, τῆς βασιλείας τῆς ἔσχαται. αὐτὴ γὰρ ἔστι
ἀγιῶν ἢ πορνειῶν. ὅταν ἐν τῇ ἀνάξει γέ-
νηται, μὴ ἐπιπληθύνει ἢ ἔδωκε πνεύματος δόξαν λό-
γου, καταχυνῶς ἀπὸ τῆς αὐτῆς πορνειῶν.

ΡΗ. ΒΟΗΘΗΣΟΝ ΜΟΙ, ΚΑΙ ΣΩ-
ΘΗΣΟΜΑΙ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἀνωτέρω μὲν
εἴρηται, βοηθός μου ἐν ἀντιλήψεσιν μου εἰ σὺ ἐπι-
πληθύνει δὲ βοηθῆσόν μοι. ἐκ ἀραεῖ μοι ἢ βοηθῆσαι
ἐν βοηθῆσόν μου, δόξασθαι βοηθείας ἐν ἀδελφεί-
πῶς μοι βοηθῆσόν. τὸ βοηθῆσόν μου εἴπω τί-

T O M V S I I I .

digna sunt odio, vt sermones iniquos, dogma-
ta iniqua, istiusmodi doctrinas, animi propo-
situm, secundum quod peccant. Nam glo-
riationem esse quod dicit, vide quomodo in
sua ad Deum oratione libere profiteatur, ac
dicat: *Iniquos odio habui, & legem tuam
dilexi.*

A T H A N A S I I . Cogitationes ad delin-
quendum instigantes repellens, legem
tuam colui.

T H E O D O R I . Quando iniquos odio
habuerimus, legemque dilexerimus, Deum
habebimus adiutorem & defensorem in ijs
in quibus ab aliquibus oppugnamur. Ce-
terum sic etiam in sermones eius superpera-
re valebimus, omni alia seculari spe superata.

I I 5 . D E C L I N A T E A M E M A L I G N I .]
A N O N Y M I . Vel malas cogita-
tiones ait, vel predictos Doctores. Occultus
homo cordis nostri malignis refertus est.
De corde enim exeunt cogitationes mala, Matth. 15,
*homicidia, adulteria, fornicationes, & ce-
tera quae coinquinant hominem.* Hisce cogi-
tationibus ait, *Declinate a me.*

I I 6 . S U S C I P E M E S E C U N D V M E L O Q V I V M
T V M .] A T H A N A S I I . Ad Deum rursus con-
uertit orationem, & ait: A te fit mihi subsi-
dium iuxta verbum tuum, vt verbo tuo
in me existente, & me suscipiente, totus sum
verbi tui, & viam veram vitam.

T H E O D O R I . Cum dixisset, *Declinate
a me maligni*, consequenter etiam Deum
ad hoc inuocat, vt virtute eius maligni
animam suam deserant, & secundum Deum
viuendi otium consecutus salute potiatur, &
expectatione sua non excidat: & plurimam
opem consequi rogat vt saluetur.

D I D Y M I . *Et non confundas me*, in-
quit, *ab expectatione mea*, scilicet aeternae
vitae, Regni caelorum. Haec enim est ex-
pectatio Sanctorum. Quando igitur illa
quis indignus euaserit, minimè secutus ser-
monem quem credere videbatur, confundi-
tur ab expectatione sua.

I I 7 . A D I V V A M E , E T S A L V V S
E R O .] A P O L I N A R I I . Superius quidem
dicebatur, *Adiutor & susceptor meus es tu*;
hic verò, *Adiua me*. Non sufficit mihi auxi-
lium quo adiutus sum, adhuc opis egeo: in-
cessanter me adiua. *Illud saluus ero non-
dum*

Continuo
Dei auxilio
egeamus.

O o o 2 dum

CATE-
NA PA-
TRVM.

dum est perfectum dum hîc sumus. Quando ab hac vita liberi fuerimus, tunc salui esse poterimus, quando cum electis Angelis vixerimus.

THEODORI. Multi sunt qui hominem oppugnent, contra quos Dei ope indigemus, ut illâ confirmemur, & non privemur illo munere quod pro armatura aduersus oppugnantes largitus est nobis Deus. Perpetuò igitur in iustificationibus eius meditari debemus. Assidux enim legis meditationes & inimicorum insidias repellunt, & Dei donum stabilius reddunt.

ANONYMI. *Semper*: id est, non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro: etenim illic facie ad faciem meditati sumus iustificationes, non amplius secundum umbram, sed secundum veritatem.

118. AD NIHILVM DEDVXISTI OMNES DISCEDENTES.] **ATHANASI.** Hic enim finis manet eos qui legem Dei deserunt.

Isaïe 30, 1.

DIDYMI. De illis Propheta dicit: *Va filij desertores.* Et alibi: *Va ijs quia recesserunt à me.* Tales igitur corripiens, & non castigans amplius sicut dilectos filios, à se abolebit, ad vnumquemque eorum dicens: **ICR. 2, 19.** *Corripiet te rebellio tua, & malitia tua arguet te.*

Qui dicantur prauaricantes.

119. PRÆVARICANTES REPVTAVI OMNES.] **ORIGENIS.** Nos quidem *prauaricantes* dicimus eos qui verbum edocti sunt, & postquam edocti fuissent, illud non obseruarunt, sed deseruerunt & prauaricati sunt. Hic autem spectat, quod omnes habeant benè agendi occasiones, etsi non fuerint docti; ita vt non solos eos appellet prauaricantes qui fidem deseruerint, verum etiam eos qui quomocumque tandem peccant. *Peccatores autem terra sunt homines qui in terra peccarunt.* Alij enim sunt peccatores cæli, aduersus quos nobis est colluctatio *contra spiritalia nequitiæ in caelestibus.* **EPH. 6, 12.** *Cum enim primum illic peccauerint, postmodum etiam in terra hoc faciunt.*

Eph. 6,
12.

I. Ioan. 3,
4.

ANONYMI. Omnis, inquit, peccator inter legis prauaricantes censetur, siue in paruo aliquo legem violauerit siue in magno. Idcirco Ioannes Theologus ait: *Omni*

λειον όσον εισιδυ ενθαδε. όταν απαλλαγαυιδυ τετα τω βίω, τότε σωθηναί εβω, όταν ζαυιδυ μη τήσ εκλεκτήσ ἀγγέλων.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Πολλοί πίες οι πολυμεντες τον ανθρωπον, προς ει τις τω θεω βοηθειας χηζομεν, ωστε ταυτη βεβαιωσαι, η μη συληθηται τ δωρεαν λυπευημεν ο θεος αντι πανοπλιας ητι ης πολυμεντων παρεχεται, Μελετων τούτω τοις δικαιωμασιν απε δξαπατος οφειλομεν. αι γδ διηκεις τω νόμω μελοται η ης η χθεων ταεδπηβυλαε αφισασι, ε τω θεω τλω δωμεαν βεβαωότεραν καθισασι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διαπατος τετεσιν, ε μασον εν τω αιώνη τετα, αλλά ηη εν τω μέλλοντι ηη γδ ενει μέλλομεν μελετων τα δικαιωματα προςσωτων προς προσωτων, εκίη ηη τλω σιαν, αλλά ηη τλω αληθεια.

ρη. ΕΞΟΥΣΕΥΣΑΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΤΕ ΑΠΟΣΤΑΤΟΥΝΤΑΣ.] **ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.** Τω γδ ωπειμεν τω τελω τες τον νόμον αδιτητας τω θεω.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πειρ αυτησ φησιν ο περοφητικ: Ουαί τένα δπος αταη. η εο αλλοικ: Ουαί αυτοιε οτι απηωήδησαν απ' εμε. τες ει τοιατεε παιδωσιν, ε μασιζων επ ηη τες αγαπωμενεε υμεε, παρ αυτε εχευθενει, φασκων προς εκασον παιδωσιν σε η δποσασια αυ, η η κακια σε ελεγγει σε.

ρη'. ΠΑΡΑΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΒΛΟΓΙΣ ΑΜΗΝ ΠΑΝΤΑΣ.] **ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ.** Η μεις μη ωδραβαινονταε λεγομεν τες διδδαγμενεε τον λογον, ηη μη το διδδαχθαη, μη τετηρηκοταε, αλλ δποσάνταε ηη ωδραβεθηκοταε. ετ ο δ' ορα, οτι παντεε εχεσιν αφορμειε προς καλοκαγαθιαη, ει ηη μη εδιδάχθησαν ωστε μη μωνεε ωδραβηταε λεγομεν τες μη τλω πιση δποσάνταε, αλλά ε τες οπωε ποτ ει αμαρτανονταε, αμαρτωλοι δε τηε γηε οι εκπ γηε ημαρτηκοτεε ανθρωποι: αλλοι γαρ εισω αμαρτωλοι ερεσθ, προς ει ημυ εβω η παλη προς τα πνδμωτικα τηε πωπυλιαε εν τοιεε επυρομικιε. εκει γαρ πορωτοι αμαρτοντεε, υστερον ε οτη γηε τετο ποιεσων.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πας, φησιν, αμαρτωλεε εν τοιεε τω νόμω παεαβαταε τεχθησεται, ειτε βαχυ τι παεαβαηη τω νόμω, ειτε μιγα. δξα τωτο ο διολογω Ιωάννηε ηγραφε παεε ο ποιωη

ποιῶν ἢ ἀμαρτίας ποιεῖ & ἢ ἀνομίας καὶ ἢ ἀμαρτία ὅστιν ἢ ἀνομία. ὁ ποιῶν τὰς εἰδωλὰς, ἀγάπῃ καὶ καρποῖ τῆς θεῆς τὰ μαρτύρια. ἀγάπῃ γὰρ αὐτῆς καὶ ἢ καρποῦσιν.

ρκ'. ΚΑΘΗΛΩΣΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΘΟΥΣΟΥ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τὸ καθήλωσον ἀντὶ τῆς πῆξον. πῆξον ἔν, φησιν, εἰς ἀγρίαις τὰς σάρκας με.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ καθηλέμενος σαυρεῖται. ζητῶ ἐν τῷ σαυρῶν, καὶ ζητῶ, μήποτε ὁ σαυρῶς ὅστιν ὁ φόβος τῆς θεῆς. & γὰρ εἶπεν ὁ σωτήρ. ὅς ἐστι μὴ ἀρῆ τὸν σαυρῶν αὐτῆς, & ἀκολουθήσει μοι, ἐκ ἐστὶ με ἀξιῶ. πολλάκις δὲ διεσελάμεθα πρὸς φόβου καὶ ἀγάπης. & τελειότερον εἰρήκαμεν τὸν ἀγαπῶντα τῆς φοβημένης, καὶ ἀναγκαῖον ἔστι τὸν φόβον πρὸς εἰσαγωγῆν. ὅπου δὲ εἰσέλθῃ τελεία ἀγάπη, ἔξω βάλλει τὸν φόβον. ἐπεὶ πόσω δρισκεται καθηλέμενος ἐκ τῆς φόβου ὑπὸ τῆς θεῆς ὁ δίκαιος, ζητῶ, μήποτε ὁ μὲν σαυρεῖται φοβεῖται καθηλέμενος ἐκ τῆς φόβου, ἵνα νεκροῦται τὰ μέλη τὰ ὅπου τῆς γῆς, ἵνα δ' αὖ ἐλθῇ ἢ τελεία ἀγάπη, καθαιρεῖται ὑπὸ τῆς σαυρῆς, θάπτεται, ἐκ νεκρῶν ἐγείρεται, ἵνα ἐν κατώτη ζωῆς ἀπατήσῃ, ἐκείνη καὶ φόβον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπῃν τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ρκα'. ΕΠΟΙΗΣΑ ΚΡΙΜΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὁ ποιήσας κέλημα καὶ δικαιοσύνην ἐν ᾧ ὁ θεὸς δίδωται τοῖς ἀδικῶσιν αὐτὸν ἐκδέχεται γὰρ αὐτὸν δῆλον αὐτῆς γνηθῶν ὁ θεὸς εἰς ἀγαθόν, καὶ ἐκ ἐστὶ αὐτὸν συκοφαντεῖται ὑπὸ τῆς ὑπερηφάνων. ἡκοῦν δὲ πρὸς τὸν θεόν, δαχτείνει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ὅπου τὴν ἐν θεῷ σωτηρίαν, καὶ αἰετῆ ἡ δεινότης ἐν δαμῶ τέταται, ἢ ὅπου ταύτην ἐπιθυμητικῶς ἔχων νοῆσαι τὸ λόγον τῆς δικαιοσύνης τῆς θεῆς, πᾶς πάντα δικαίως & γίνεται, καὶ ἐστὶν. ὁ πρὸς φησὶς πόσω εἰ & ὁ ἐκκοψε, καὶ ποιῶν γίνονται, δεῖται ἐπὶ τῆς ἐλευθέρου τῆς θεῆς. πᾶς γὰρ ὁ ὅπου τῆς γῆς δεῖται τῆς ἐλευθέρου, ἐν μέσῳ παγίδων καθ' ἑκάστῳ ἡμερῶν καὶ ἐπ' αὐτῶ ἐπαλέξων ἀπειπῆται.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ὁ καὶ τῆς ἀρχῆς σοιχηλέμενος, ὡς αὐτῆς πρὸς ὁφθαλμοῦ ὅπου πολὺ, καὶ τὰ μεγάλα καρποῦσιν, ἀλλὰ μὴ ἐκπιεῖν τὸ πρὸς κοπῆς. εἶτα σωροῦν ὅπου τοῖς καλοῖς πολλοὶ βασκαίνουσι, & λέγειν μὲν τὸ φαῦλον πρὸς αὐτῆς ἐδὲν ἔχουσι, ἀλλὰ πλείουσι δὲ συκοφαντίας, ἰσχυρῶς καὶ δεῖται τῶν βυθίων. αὐτῆς δὲ

qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. Qui igitur hoc scit, is diligit & facit Dei testimonia: dilectio enim eorum est perfectio.

CATE-
NA PA-
TRVM.

120. CONFIGE A TIMORE TVO.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Illud Confige idem est quod Firma. Stabilias igitur, inquit, in castitate carnes meas.

ORIGENIS. Is qui clavis affixus est crucifigitur. Quæro igitur crucem, & quæro, num fortè crux sit timor Dei. Etenim Saluator dixit: Qui non accipit crucem, & sequitur me, non est me dignus. Sæpenumerò autem distinximus inter timorem & dilectionem: & diligentem timente perfectiorem esse diximus, & necessarium esse timorem pro introductione. Vbi autem ingressa fuerit perfecta charitas, foras mittit timorem. Cum igitur iustus ex timore à Deo confixus reperitur, quæro, num fortè crucifixus quidem timeat confixus ex timore, ut mortificet membra sua quæ sunt super terram, quando autem venerit perfecta charitas, deponatur de cruce, sepeliatur, à mortuis suscitetur, ut in novitate vitæ ambulet, non amplius secundum timorem, sed secundum dilectionem quæ est in Christo Iesu.

Timore Dei
carnes con-
figenda.

Matth. 10,
18.

1. Ioan. 4,
18.

121. FECI IUDICIUM ET IUSTITIAM.] ΑΙΝ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Qui fecerit iudicium & iustitiam non traditur ijs qui illi iniuriam faciunt: suscipit enim ipsum iam servum suum effectum Deus in bonum, & non finit eum à superbis calumnijs affici. Vbi autem ad Deum accesserit, animæ oculum intendit in salutem illam quæ in Deo est, & nusquam aliud unquam mentem intendit, nisi ut erga hanc diligenter affectus intelligat rationem iustitiæ Dei, quomodo omnia iuste & fiant, & sint. Hic Propheta igitur tametsi profecisset, ac talis euassisset, adhuc misericordiâ Dei opus habet. Omnis enim qui in terra est indiget misericordiâ, cum in medio laqueorum & supra pinnas quotidie ambulet.

Omnes o-
pms habe-
mus miseri-
cordiâ.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Qui in principio fundatus fuerat, tamquam iam multum profecerit, & magna operatus sit, rogat ne à profectu excidat. Deinde considerans bonis plurimos invidere, & cum nihil mali de ipsis dicendum habeant, calumnias tamen struant, obsecrat & rogat ab ijs liberari. Ceterum pro ijs qui

CATE-
NA PA-
TRVM.

mibi iniuriam faciunt, Aquila & Symmachus ediderunt, Ne dimittas me calumniantibus me.

122. EXCIPE SERVVM TVVM IN BONVM.] ORIGENIS. Qui pœnitentiam egit, & ab obsidentibus ipsum egressus, & à captiuitate liberatus est, ait: *Excipe seruum tuum in bonum.* Hi enim me in malum exceperant. Nam nisi me seruum tuum ab inimicis subactum exceperis, superbæ illæ virtutes aduersariæ calumnias mihi struent. Quomodo autem calumniantur? nempe cum me ad peccatum instigauerint, & vt illud committerem persuaserint, illæ ipsæ me accusant, totam causam peccatorum in me refundentes.

Deus susce-
ptor &
sponfor no-
ster.

EVSEBII. Necessariò rogat Deum vt susceptor eius fiat & sponfor, vt ipse custos eius sit, sibi ipsi seruans & custodiens pignus, ne vllam ansam præbeat calumniatoribus ipsi insidiantibus.

123. OCVLI MEI DEFECERVNT.] THEODORI. Sursum aspiciens ad salutare tuum & ad verbum tuum, omnes, inquit, spes meas ad hæc erexi, rogans liberari ab his qui saluti meæ inuident.

124. FAC CVM SERVO TVO.] DIDYMI. Inter miserationes Dei meritò numeratur disciplina iustificationum ipsius. Non enim digni sumus hac cognitione, cum transgressores simus legis naturalis: verumtamen per misericordiam Dei erudimur, & Creatoris commiseratione hac ex parte fruimur.

Deus erudit eos qui illi seruiunt.

APOLINARII. Vides vt illi soli à Deo legem edoceantur, qui ipsi seruire eligunt, ceteris nimirum seruitutibus abdicatis? Hos vtique etiam prudentes facit, ijsque testimoniorum suorum notitiam instillat, ita vt non solùm nos legamus, verùm etiam sensum intelligamus, ne dum lingua meditatur, mens ipsa sterilis existat. Hoc enim etiamnum Iudæi patiuntur.

125. SERVVS TVVS SVM EGO.] ORIGENIS. Nullus seruus peccati seruus est Dei: qui igitur seruit ei in omni actione ac cogitatione, faciens omnia secundùm verbum eius, hic dicat: *Seruus tuus sum ego.* Talis cum esset hic Propheta, in mercedem seruitutis suæ postulat illud: *Da mihi inzel-*

τοῖς ἀδικῶσι με, Ἀκύλα καὶ Σύμμαχος ἔξεδωκαν, μὴ ἀφῆς με τοῖς συκοφαντῶσι με.

ρβ'. ΕΚΛΕΞΑΙ ΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΣΟΥ ΕΙΣ ΑΓΑΘΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο' μιτανόησας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργησάντων εἰς αὐτὸν ἐξελεθῶν, καὶ εἰς ἀχμυλωσίας λυξωθεὶς, φησὶ· Ἐκδέξαι τὸν δούλον σου εἰς ἀγαθόν. ἕτος γὰρ με εἰς πονηρὸν ἐξεδέξατο. ἐὰν γὰρ μὴ ἐκδέξη με τὸ δούλον σου ὑποχέριον ἡγρόμωρον τοῖς πολεμίοις ἕτοι οἱ ὑπέρησαν, αἱ ἀντιπείδηται δυνάμεις μέλλοσι με συκοφαντεῖν. πῶς δὲ συκοφαντῶσι, αὐταὶ ἐνήρησαν καὶ ἐπεισαν ἀμαρτωλὸν ἡμέας, καὶ αὐταὶ μοι κατηγοροὶ γίνονται, ἄλλω τινὶ αἰτίας τῆς ἀμαρτημάτων εἰς ἐμὲ ἀναφέρουσι.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀναγκάτως παρακαλεῖ τὸ θεὸν ἀνάδοχοι αὐτῆς ἡμέας καὶ ἐγγυητῶν, ἢ αὐτὸς φύλαξ αὐτῆς ἡμῶν, προσέειπεν αὐτῶν ὅτι φυλάττων τὸ ἐγγύη, ὡς τὸ μηδεμίαν λαβὴν παραχεῖν τοῖς ἐφεδρεύουσιν αὐτῶν συκοφανταῖς.

ργ'. ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΜΟΥ ΒΕΞΕΛΙΠΟΝ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἄνω βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριον σου καὶ τὸ λόγον σου, πάσαις φησὶν, ἀνήρησα ἐπὶ ταῦτα ταῖς ἐμαυτῶ ἐλπίδας ῥυθίμαι, ἀχόμωρος ἀπὸ τῆς ἀσφαθονέντων με τῆς σπηλαίας.

ρδ'. ΠΟΙΗΣΟΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐν τοῖς οἰκτιρμοῖς τῆς θεῆς εὐκρίτως ἀειθμεῖται τὸ μεθεῖν αὐτῶ ταῖς δικαιοσύμας. ἐδὲ γὰρ ἀξιοὶ ταύτης ἐσμεν τῆς γνώσεως, παραβάται τῆ νόμου τῆς καὶ φύσιν ἡγρόμωροι· ἀλλ' ὅμως διὰ τὸ ἐλεῆσθαι τῆς θεῆς διωασκόμεθα, ὅτι τῆς δημιουργῶ συμπαθείας καὶ τῆς τὸ μέγας ἀπολαύομεν.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ο' ρᾶς ὅτι μόνον ὡς τῆς θεῆς τῆ νόμου διδάσκονται, ὅσοι πρὸ αὐτῶν δευλαδίαν αἰετοῦ, ταῖς ἀλλαις δηλαδὴ δευλαίαις ἀποταξάμενοι, τῆς τῆς σιωπῆς, ὅτι γνώσιν τῆς αὐτῶ μαρτυρίων ἐπιθροῦ, ὡς μὴ μόνον ἀναίσωσκη ἡμῶς, ἀλλὰ καὶ γνώσκη τὸ νόμα, μηδὲ τῆς γλώττης μελετώσης, ἀκαρπον ὑπάρχην τῆς ἀξίονας. τῆς γὰρ καὶ νῦν οἱ παῖδες τῆς Ἰουδαίων πάχουσι.

ρε'. ΔΟΥΛΟΣ ΣΟΥ ΕΙΜΙ ΕΓΩ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐδεὶς δούλος εἰ ἀμαρτίας δούλος ἔστι τῆς θεῆς· ὁ εἰν δευλαδίαν ἐν πάσῃ πωρῆς καὶ ἀξονόσῃ, ποιῶν πάντα καὶ τὸν λόγον αὐτῶ, ἕτ' ὅτι λογίται· δούλος σου εἰμι ἐγώ. ποιῶ τ' ὡν ὁ πωρῆς, ἀξιοῖ μεδὸν λαβεῖν τῆς δευλαίας τὸ σωσίσιον με.

ἔστι γὰρ σωΐσεις διδιδυμὴν ἀπὸ Θεοῦ, ἢ ἀπόκειν) ὡς τὰς Θεοῦ ὡς ἐν θησαυροφυλακίῳ. πνεῦμα γάρ, φησι, σοφίας καὶ σωΐσεως, καὶ τὰ ἔξῃς ἡς ἀγαθῶν τὰ χαρίσματα ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτόν.

ρκς'. ΚΑΙΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΑΙ ΤΩ ΚΥΡΙΑ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀντί τῆς, καιρὸς τῆ ποιῆσαι τῆ κυρίῳ τὸς ἀπὸ ἡς ἐθνῶν δισκοῦσαι γὰρ τὸν νόμον ὁ Ἰσραὴλ ἐκεῖν. ἔπειτα γὰρ ἡ καιρὸς αὐτῆς ὅτι δηλημίαι, ὅσον ἐκεῖνοι ἦσαν διασκοιδάσαντες τὸν νόμον τῆ Θεοῦ. ὡς φερφίτης ἐν πνδύματι ἄδων φησι πῶς τῆ τῆ καιρῆς καὶ Ἡσαίας φερφίτῶν, καὶ ὁ Ἀπόστολος (διηγεί). Ἡσαίας μὲν ἔπειτα λέγει καιρὸς δικτῆς ἐπήκεσά σε, ἐ ἐν ἡμέρα σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ τὸ ρητόν ἐκ θύμῳ ὑπεφέρει ἰδὲ νῦν καιρὸς δικτῆς, ἰδὲ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, ὅτι καιρὸς γέγονε τῆ ποιῆσαι τῆ κυρίῳ, διασκοιδάσαντ τῆ νόμου ἀπὸ ἡς ὡς λαβόντων αὐτόν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διασκοιδάζεις τὸν νόμον οἱ μὴ μίαν παρανομίαν, ἀφορμῆς δὲ καὶ πολλὰς ἐργαζόμενοι, καὶ πάντα εἰς πολυχειδεῖς ἑαυτῆς κακίας ἐρεθίζοντες, ὅταν ἄρχοντες εἴποι μέγιστα ἡς λαῶν τυγχάνωσιν ἢ διδάσκαλοι. τότε πόσω καὶ δικαιοπραγεῖν, ἐ τὸν ἑαυτῆς βίον ρυθμίζεν μὲ ἀσυνείδητος εἰς ἀσέβειαν.

ρκζ'. ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΗΓΑΠΗΣΑ ΤΑΣ ΕΝΤΟΛΑΣ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐγὼ μὲν ἐποίησα κῆμα καὶ δικαιοσύνην καὶ σοὶ δὲ τῆ Θεοῦ ἔσται ποτὲ τῆ ποιῆσαι καιρὸς, δηλονότι κῆμα καὶ δικαιοσύνην, ἀπὸ τῆ κατασκοιδασάντων τὸν νόμον σε. τῆ ἐν εἰδῶς ἐγὼ, καὶ φυλαττόμενος, ἀπειποεῖν τῆ καιρῆς ἐκεῖν, ἡγάπησα τὰς ἐντολάς σε ἡς πάντα τὰ παρὰ ἀνθρώποις τίμια νομομαρτυρία.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τελειότερον ὅτι τὸ ποιεῖν μὲν τῆ ἀγαπᾶν, ἀπλεσίμως δὲ ποιεῖν μὲν, καὶ μὲν τῆ ἀγαπᾶν δέ. ἡς δὲ ἐν τῆ κόσμῳ τιμωτάτω δὲ κεῖ ἔξῃ χρυσός. παρακειμένης γουὸ πλέτη πάντος καὶ ἐντολῆς σε, ἐχ' ἔπειτα ἐπέωρον τῆ πλέτη ὡς τῆ ἐντολῆς σε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ταῦτα σωφάδει τῆ, Ἀγαθόν μοι ὁ νόμος τῆ σώματός σε ἡς χιλιάδας χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ καὶ τῆ, Λάβετε παιδείαν, ἐ μὴ ἀργυρίῳ, καὶ γινώσκ

lectum. Est enim intellectus ille à Deo donatus, qui apud Deum quasi in thesauri custodia deponitur. Spiritus enim, inquit, sapientiae & intellectus, & cetera bonorum dona requiescent super eum.

126. TEMPUS FACIENDI DOMINO.] ΑΝΩΝΥΜΙ. Id est, Tempus faciendi Domino illos qui ex Gentibus sunt: nam ille Israël legem dissipavit: nondum enim erat tempus illius aduentus, quando illi iam erant dissipantes legem Dei. Tamquam Vates igitur in spiritu canens agit de hoc tempore: quod etiam Isaias prædicit, & Apostolus exponit. Isaias quidem ait hoc modo: *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui.* Et Apostolus hanc sententiam exponens subiungit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis,* quando tempus factum est faciendi Domino, cum lex dissipata sit ab ijs qui illam acceperant.

ΔΙΔΥΜΙ. Legem dissipant hi qui non vnicam iniquitatem, sed diuersas & multas operantur, & omnia ad multifidas suas malitias pelliciunt, præsertim quando sunt Principes populorum vel Doctores. Tunc utique oportet exercere iustitiam, & vitam suam componere cum omni diligentia ad pietatem.

127. IDEO DILEXI MANDATA TUA.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Ego quidem feci iudicium & iustitiam: sed & tibi Deo erit aliquando tempus faciendi, scilicet iudicium & iustitiam, propter eos qui dissipant legem tuam. Hoc itaque cum scirem ego, & custodirer, vt inciderem in tempus illud, dilexi mandata tua super omnia quæ apud homines pretiosa existimantur.

ΕΥΣΕΒΙΙ. Perfectioris est facere cum dilectione, imperfectioris verò facere quidem, sed non cum dilectione. Eorum autem quæ in mundo sunt pretiosissimum videtur esse aurum. Cum igitur omnes diuitiæ & mandatum tuum mihi proponerentur, non tam attendebam diuitijs quàm mandato tuo.

ΑΘΑΝΑΣΙΙ. Hæc consentiunt cum illo, *Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti;* item cum illo, *Accipite disciplinam, & non argentum, & scientiam super*

CATE- NA PATRVM. Isaiæ II, 2.

Isaiæ 49, 8.

2. Cor. 6, 2.

Quinam sint dissipatores legis.

Perfecti cum dilectione operantur.

Prou. 8, 10.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

super autum probatum: melior enim est sa-
pientia lapidibus pretiosis: omne autem pre-
tiosum non est illâ dignum.

ἡ σοφία χρυσοῖον διδοκίμασθαι κρείσσων ἢ
σοφία λίθων πολυπλάνων πάντων δὲ τίμιον ἢ
ἀξίον αὐτῆς ἔστιν.

ANNOTATIONES CORDERII.

SAMBCH. 113.

Qui alios
à divina
lege retra-
hant ini-
qui & ex-
leges sunt.

NΙΟΥΟΣ odio habui.] Vel, vt
S. Ambrosius Serm. 15. ad hunc
Psalmum legit, *Exleges odio ha-
bui.* Vbi per iniquos seu exle-
ges intelligit eos qui propinquos suos à diui-
næ legis obleruantia retrahebant. Sine lege enim
sunt qui cognatos suos sub diuina lege viuere
non permittunt. Hos igitur oderat Dauid: &
qui inimicos suos, Saülem, Semëi, Doëg ac
similes diligebat, is, vt notat D. Ambrosius, et-
iam cognatos, sibi in diuino obsequio aduersan-
tes, odio prosequabatur; ratus id quod erat, ma-
ius nobis periculum à falsis cognatis quàm à
veris hostibus impendere: vt ibi D. Ambrosius
aduertit, dicens plurimos à fide & martyrio re-
uocatos non tam tormentorum vi quàm prauo
cognatorum affectu.

Spe profi-
cero semper
debemus.

114. *In verba tua supersperavi.*] Non
contentus fuit dicere se *sperasse*, sed *super spe-
rasse* dixit, vt innueret in spe proficiendum sem-
per esse, vt semper hac catenâ ad superiora eue-
hamur. Scitè S. Ambrosius hîc: *Quid, inquit,
de eo dicitur qui semper addit ad sperandum, &
cum sperauerit aliquid iterum sperat, & spe
proficit, extendens se semper ad superiora;* vt
longiùs ab humano auxilio ac fiducia abeat, quòd
quis magis in spe profecerit.

Improb-
tum con-
cursum cum
Deo fami-
liaritatem
impedit.
Num. 20,
6.

115. *Declinate à me maligni, &c.*] Quasi
nimilitum improborum hominum concursus
diuinæ legis scrutationem ac cum Deo familia-
ritatem impediret. Sic Moyses & Aaron oraturi
Dominum, priùs dimissâ multitudine ingressi
sunt in tabernaculum fœderis. Neque enim
æquum erat, vt praua illa hominum multitudo
diuinis oraculis petendis ac reddendis interesset.
Hinc est etiam quòd Deus multa reuelaturus
Abrahæ, *eduxit eum foras.* Quasi intra dome-
sticos, vbi multi aderant familiares, diuina my-
steria nemini panderentur.

Gen. 15, 5.

Tardatio
confusio-
nem ad-
fert.

116. *Non confundas me ab expectatione mea.*]
Ex Hebræo legi potest, *Non tardes ab expecta-
tione mea:* ponitur enim ibi verbum *בָּיָא* bos:
quod significat non solum *confundere*, sed etiam
tardare. Quasi qui tardat expectationem con-
fundat. Sic & mater Sifaræ filium diu expectans,
De *cœnaculo* (inquit Textus) *loquebatur: Cur
moratur regredi currus eius?* Ex Hebræo trans-
ferri potest: *Cur pudore afficit currus eius?* Dum
enim tardabat filius expectantem matrem con-
fundebat. Sic populus Israël: *Videns quòd
Moyfes moram faceret descendendi de monte,
&c.* Ex Hebræo legi potest: *Videns quòd con-
funderet eum Moyfes;* seu, vt vertit Oleaster,
quòd illuderet illi Moyfes. Qui enim tardat ex-
pectantem confundit: confundit autem, quia il-
ludere videtur, dum fidem datam redimere
non curat.

Iud. 5, 28.

Exod. 32,
3.

117. *Adiuna me, & saluus ero.*] Græcus
quidam explanator Anonymus, cuius verba re-
fert Agellius, sic explicauit: *Κύκλωσον τῇ χάρτι σου*

*τῶν καρδίας μου, ἢ φραχθῆσομαι ἢ εἰρήνης ἔσσε, ἔδε-
μία μοι ἄλλη φροντίς ἔσαι, ἢ μὴ τῷ ποιῆν τὰ θελήματά
σου διαπαρτός.* id est, *Circumda gratiâ tuâ cor
meum, & tuus ero: & ubi pax erit, nihil aliud
curabo, nisi vt semper voluntatem tuam exe-
quar.* In Hebræo est *אֲחַזְקֶנִי* sebhadeni, id est,
Cibo me fulci, sacrorum scilicet eloquiorum.
Dant enim hæc vires animæ, vt corpori corpo-
reus cibus.

118. *Spernisti omnes discedentes à iudicijs
tuis, &c.*] Vide quo nomine iniquos homines
compeller, *discedentes.* Iure hac appellatione cen-
sentur impij, quia sola impietas nos à Deo sepa-
rat. Non discedimus à Deo gressibus corporis,
sed vitijs animi. Vnde postquam dixisset, *Spre-
nisti omnes discedentes à iudicijs tuis,* exponens
quinam sint isti à Deo discedentes, vel quâ
ratione à Deo discedere possimus, subdit; *Quia
iniusta cogitatio eorum.* Id est, Illi longiùs à Deo
abeunt, qui iniqua mente versant, & opere
exequantur. Non nos seiungit à Deo paupertas,
non rerum penuria temporalium, non humilis
conditio, non obscurum genus, non reliqua quæ
homines oderunt; vnum est peccatum, quod nos
à Deo longè facit. *Vnusquisque igitur* (inquit
Ambrosius) *suis studijs sese aut iungit, aut se-
parat.* Denique, quòd plerosque neque locorum
internalla secernant, vel finitima vel vicina con-
nectant, iudicio est, quia sunt plerique in corpore
sui, qui peregrinantur à corpore, & adsunt Deo.
*Vt ille qui dicente Deo, Quem mittam? respon-
dit, Ecce ego. Audet & Paulus adesse Deo, quia
nihil in eo prater carnis materiam videbat esse
corporeum. Denique ille discessit, qui peregrè
profectus est, omne quod acceperat à patre fidei
& gratia patrimonium dissipauit.*

Peccatum
solum à
Deo sepa-
rat.

119. *Præuaricantes reputant omnes peccatores
terra.*] Quid sibi vult hic loquendi modus? An
fortè sunt aliqui peccatores cæli, ad quorum di-
stinctionem hi terræ peccatores appellantur?
Sunt vtique: qui nimirum postquam multa
commiserunt piacula, tandem aliquando sapiunt,
& dolorem peccatorum meditantur. Exemplum
vtriusque clarum habemus in parabola illius
prodigi; qui dum *peregrè profectus est in regio-
nem longinquam, & ibi dissipauit substantiam* Luca 15,
suam viuendo luxuriose, tum terræ peccator
fuisse conuincitur, terrenis voluptatibus immer-
sus: at dum dolore tactus regressum in pater-
nam domum meditatur, seque ad frugem me-
liorem disponit, non iam ampliùs peccator ter-
ræ, sed cæli dicitur; dum secum pœnitentiâ du-
ctus ait: *Surgam, & ibo ad patrem meum, &
dicam ei: Pater peccaui in calum & coram te.*
Sententiam hanc confirmat his verbis Ambro-
sius: *Rectè præuaricator dicitur qui discedit à
Domino: denique Græcè à discedendo apostata
nominatur. Vnde ille: Vinum & mulieres faciunt
apostatatare. Peccatores terra sunt, ergo & cæli
peccatores; sicut ille qui ait: Peccaui in calum*
&

Qui sine
terra &
qui cæli
peccatores.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

& coram te. Dicitur autem pœnitens peccator cœli; vel quia Cœlites suâ pœnitentiâ lætificat; vel quia inter cœli ciues connumerandus est, & quodammodò cœlestibus sedibus illatus æthera colit, diuinâ sapit.

Quomodo
timore Dei
carnes con-
figi dicam-
197.

120. *Confige timore tuo carnes meas.*] Si timor in animo collocatur, cur figi carnes deponit? Anne efflagitat, vt timor ab extrinseco tamquam clauus iniectus, dum animum figere contendit, prius se per corpus immittat, vt sic corpoream molem perforans & terebrans, compages & medullas traiciens, vsque ad animam clauorum cuspide transfigendam subintret, vt corpus & animus hoc vno clauo comprehensi vnus Domini esse compareant? Sic cogitarem, ac si diceret: Vt corpus animæ subijciatur, quæ à te vero Deo creata est, nec à tua se potestate eripiat, quasi quod non creatione, sed generatione, quæ carnis est, in vitam eruperit, perforet timor, & tamquam pariete diuulso faciat vtraque vnum; patefcat aula hæc diruto carnis limite, vt te Dominum vniuersi homines esse fateantur. Timorem, inquit, quem in animo verso, deduc etiam in carnem, expatiatur vsque ad corpus mœre clauui, qui postquam trabem traiecit, cuspis post terga redundans figere potest aliud quod adhæreat. Apud Enthymius: *Dum iudicia tua lego, in animo quidem timore corripior: ipsum tamen corpus huiusmodi timore non castigatur. Tu igitur confige & ipsum corpus hoc timore.* Causam porro cur hoc petat subdit:

IBIDEM. *A iudicijs enim tuis timui.*] Vbi S. Augustinus expendit illud verbum *timui*, q. d. Timui quidem vorticibus libidinis obrui; nec hoc satis mihi fuisse existimaui, sed semper nouum timorem antiquo superinduci exopto. *Quid est* (inquit S. Augustinus) *Confige à timore tuo? timui enim. Si enim timuerat, vel timebat, cur adhuc, vt à timore suo Deus configeret carnes suas, orabat? An addi sibi volebat timorem, vt tantum timeret quantum sufficeret crucifigendus suis carnibus, id est concupiscentijs affectibusque carnalibus?* Iterum ad examen vocandum illud, *Confige timore tuo carnes meas*, vel, vt habet S. Augustinus, *Confige clauis à timore tuo carnes meas.* q. d. Alia crimina in malo nos ligant, & quasi funibus irretiunt: at libido strictius nos premit, ferro & clauis nos figit. Vnde Christus Dominus non funibus alligatus fuit cruci, sed clauis affixus: quâ re præcipuè eis remedium attulit qui libidinis clauis affixi sunt. Hoc enim vitium inter omnia alia frequentissimum est. *Tali timore* (inquit S. Augustinus) *carnes crucifiguntur, quando carnales delectationes, qua legio litterâ vetantur potius quam vitantur, spiritualium bonorum delectatione vincuntur, & eadem vsque ad perfectionem crescente victoriâ perimuntur.* Porro S. Hieronymus hîc vertit: *Horripilauit à timore tuo caro mea. Qui loquendi modus pauoris magnitudinem ostendit: sed Septuaginta seniores aliâ metaphorâ eandem rem significantissimè exponunt καὶ δὴλωσθαι: quod est propriè clauis configere: quasi timorem simile quiddam esse vellent atrocissimo illi instrumento, in quod M. Atilium Regulum Carthaginenses hostili animo iniecerunt, ad exquisitum genus tormenti & inhumanæ vexationis. Dolium fuit intus cla-*

uis acutis vndique horrescens, vt vir ille in Historia celebratus, clausus in eò commouere se non posset, quin miserrimè in aciem incurreret, & immani dolore compungeretur. Sic timor circumambiebat sanctum virum Dauidem horribilia Dei iudicia meditantem: assidue mens vellicabatur horrentibus clauis, & velut spinis cruentæ formidinis animus ictus intimo cruore stillabat. Quæ omnia virm timoris magnam ante oculos obijciunt.

122. *Excipe seruum tuum, &c.*] Vulg. *Suscipe* S. Hieronymus cum Symmacho & Aquila, *Fideiube.* quasi mœris Dei conscius Propheta dicat: Ecce calumniatores bonis euertere & vitâ me spoliare volunt, fideiussorem ergo pro me te interpone, vt irritis illorum conatibus ego abeam inuicinis.

123. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum.*] Hoc in Commentario & Catena exponitur, quasi ex ingi ac intensissima auxilij expectatione siue desiderio Vatis oculi extabuerint. Sed altiori sensu Hilarius: *Propheta, inquit, anima sua oculos in Dei salutare defixit, id est Iesum.* quasi nimirum oculis aspicientibus Christum non dignaretur aliud aspicere; ac si Christi pulchritudine oculi capti ad alia videnda defecerint, & quasi inutiles ac cæci facti sint. Pergit Ambrosius, ac huius rei rationem reddens ait: *In eo enim quem diligimus totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat: ita vt qui rei cuiuspiam pulchritudine captus est, ad alia videnda integros aut sui iuris oculos non habeat: id verò nil aliud est, quàm oculos defecisse siue munus suum perfecisse dixeris.*

126. *Tempus faciendi Domine: dissipauerunt legem tuam.*] Cum iam homines, inquit, se vniuersis malis dederint, legemque tuam aded fregerint, vt quasi dissipatam eam reliquerint, tempus aduenisse videtur, in quo assumendo carnem facias quod ipsi destruxerant. In hunc sensum S. Ambrosius pulchrè ait: *Tempus est faciendi, vt si ingravescente agritudine alicuius incommodis curras ad Medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicum tunc amplius desideratur, cum grauis incubuerit agritudo languentis. Ergo cum videat in Spirito sancto Propheta prauaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam, quasi si pro nobis interueniat, curris ad Christum, quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis, urget vt veniat, nec patitur fieri moras. Tempus faciendi, inquit, Domine, hoc est, vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas. Totus in periculum vltimum mundus urgetur, veni vt tollas peccata mundi; veniat vita morientibus, veniat resurrectio iam sepultis: factum tuum subueniat, quoniam nec precepta tua prodesse poterunt. In lege preceptum est, in Evangelio mysterium. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. Clandus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Non erat qui malagma imponeret, neque oleum, neque alligaturiam. Omne patrimonium suum in Medicos erogauerat mulier illa Evangelica, speciem habens congregationis humane, qua coibat ex Gentibus, cui nec fluentem sanguinem & inueterata passionis letivale profusum poterant saculi huius Medici restringere. Principis populi posteritas*

Deum tempo-
pore oppor-
tuno reme-
dium mala
asserit.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ritas interierat, & omnes occiderant huius heredes. Videns hac Propheta, dicit ad Christum: Tempus faciendi Domine: non iubendi, inquit, sed faciendi, quia non legatus, nec nuntius, sed Dominus saluatorus eras populum. Hæc ille. Quod autem Dominus in primo opere ac præcipuo obseruauit, ut illud opportunè faceret, idem omnino in reliquis omnibus operibus ad nostram salutem & eruditionem pertinentibus custodiuit, ut scilicet occasionem operandi nequaquam perdidit.

Mandata
Dei super
aurum &
topazion
diligenda.

127. Super aurum & topazion.] Mandatorum Dei dilectionem volens extollere, eam rebus vulgò pretiosissimis præfert. Quod (inquit ad hunc locum Hilarius) ut ceteris metallis aurum, ita & alijs lapidibus præstet topazion, continens in se solo, & in diuersorum colorum permixtione, omnium pretiosissimarum gemmarum speciem. Id ipsum Hugo Victorinus confirmat ex nomine: πᾶν enim Græcè, Latine dicitur omne. Nam topazius lapis omnium lapidum colores in se continet. Sed hæc deriuatio nimis longè petita, nec vera istius nominis etymologia est. Nam τοπάσιον ἀπὸ τῆ τοπάσιον, τῆσις ζήτην, id est, à quærendo nomen habet topazion, quod multo studio quærat, propter suum pretium

atque excellentiam, ut Suidas & alij tradunt. Quamobrem ego hanc coniunctionem auri topazijque contemplans, ut desiderium legis admiror in auro, ita legis studium & indagacionem complector in topazio, ut significetur vir iustus semetipsum indefinenter ad perfectiorem mandatorum obseruationem exstimulare.

128. Omnem viam iniquitatis odio habui.] Hanc doctrinam luculenter tractat S. Ambrosius Serm. 16. in hunc Psalmum: Nisi omnem, inquit, viam iniquitatis oderis, non poteris in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri, ut aliquis se temperet à crudelitatis horrore; lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas incontinentiæ iuuenilis ingressus, impressum semel non queat renouare vestigiū. Multos enim vitia blandiora decipiunt; è contra auertit à se plurimos tristis & nimium seuera crudelitas; sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsus incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restrinxit à luxu, sed auaritia cupiditate rapiatur. Plerumque enim peccata huiusmodi sunt, ut si alterum declines, incurras alterum: & nature usus adiunat infirmitatem, &c. Vide plura apud S. Ambrosium.

Omnis via
iniquitatis
fugienda.

PARAPHRASIS ANONYMI.

PHE.

129. MIRABILIA testimonia tua: ideò scrutata est ea anima mea.

Admiror, inquit, & superdiligo legitima tua, eaque accuratè perficere: hoc enim ait scrutatus sum.

130. Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.

Declaratio
sermonum
Dei men-
tem illumi-
nat.

Primum siquidem declaratio & notitia eorum hominem, & quidem valdè rudem, erudiunt, quam re delecteris, & quæ non delecteris: & quilibet cum nouerit quæ tibi grata sint, eadem perficere satagit; idcirco etiam ego, inquit.

131. Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam.

Cum igitur, inquit, ego etiam sciam quæ sit voluntas tua, os meum aperui. Nam in meditatione, inquit, oraculorum tuorum sufficiens auxilium suppeditatur illa facere desideranti. Oris enim apertionem appellat meditationem, & spiritus attractionem, gratiæ suppeditationem.

* Vulgata
Aspic

132. * Respice in me, & mise-

επι. ΠΑΤΜΑΣΤΑ τὰ μαρτύ-
ρια σου· διὰ τὸ ἐξηρδύ-
νησεν αὐτὰ ἡ ψυχὴ μου.

Θαυμάζω, φησι, ὅτι ὑπερεπαρῶ τὰ νό-
μμά σου, ὅτι κατ' ἀκρίβειαν αὐτὰ κατορ-
θῶν· τὸτο γὰρ τὸ ἐξηρδύησα.

ρλ'. Ἡ δὴλώσις τῶν λόγων
σου φωτίζει· καὶ συνεπιεῖ νη-
πίεις.

Προῦτον μὲν γὰρ ἡ δὴλώσις αὐτῆς καὶ
γνώσις διδασκασίαν ἀνθρώπων, καὶ τὸν
ἀγαθὸν ἀσωτίον, τίνι χαίρεις, καὶ τίνι ἔ-
χαίρεις· καὶ ἕκαστος εἰδὼς τὰ σοὶ φί-
λα, ἀσπάζει τὴν κατορθῶν· δεῦτε τὸτο καὶ γὰρ,
φησι.

ρλα'. Τὸ σῶμα μου ἠνοιξά, καὶ
ἐίλκυσσα πνεῦμα· ὅτι τὰς ἐντολάς
σου ἐπέπρωθεν.

Εἰδὼς ἔν, φησι, καὶ γὰρ τί τὸ θέλημά σου,
τὸ σῶμα μου ἠνοιξά. ἐν γὰρ τῷ μελετᾶν,
φησι, τὰ λόγά σου ἰκανὴ βοήθεια συνέρχεται
τῷ ὁπρωμένῳ κατορθῶν αὐτῶ. Ἀνοι-
ξεν γὰρ σῶματ' ἐπὶ τῷ μελέτῳ καλεῖ, καὶ
ἐίλκυσεν πνεῦματ' ἐπὶ τῷ ὁπρωμένῳ
τῆς χάριτος.

ρλβ'. Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ
ἐλέησον

ἐλέησον με καὶ τὸ κῆμα τῶν ἀγαπώντων τὸ ὄνομά σε.

Ἐπεὶ, φησι, τοῖτοι πεφίκαμεν ἡμεῖς, καθὼς ἐλεῖς ἐλεῖν τὴν πεσοκευμένην σου, ἐλέησον καὶ ἡμᾶς τῆς αὐτῆς ὄντας μετᾶ-δου. εἰπὼν δὲ τὸ ἐλέησον, λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆ ἐλέης.

ρλγ'. Κατὰ θύον καὶ τὸ λόγιόν σε καὶ μὴ κατακυριεύσῃς πάσα ἀνομία.

Κατὰ θύον, φησι, ἡμῖν τὴν ἐπὶ τὰ δικαιῶσθαι, ἵνα μὴ χρονοσάτης ἐνταυθα κυριεύσῃς, καὶ ἡττηθῶμεν ἀνομίᾳ πᾶσι.

ρλδ'. Λύτρωσάι με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων, καὶ φυλάξω τὰς ἐπιτολάς σε.

Συκοφαντίας δὲ πάλιν καλεῖ ἢ ἐ καλῶν ἐπινοῖαν ἢ ἀσεβῶν. Λύτρωσάι με, φησι, ἀπονοίας ἢ λέγοντων, ὅτι ἐ μέλει σου, ὑποκαταστήσας με πᾶσι οἰκεῖσι. καὶ τὸ αὐτὸ δέον ἐπιφέρει.

ρλε'. Τὸ πρόσωπόν σε ἐπιφανὸν ἐπὶ τὸν δόλον σε καὶ δίδάξον με τὰ δικαιώματά σε.

Πρόσωπον καλεῖ ἢ ἐπιφάνειαν τῆ θεῶ· ἀλλὰ ποτὲ καὶ ἐπὶ κακῶ· ὡς τὸ, προσωπον κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά· νυνὶ δὲ ἐπὶ καλῶ ἐπιφάνει μὲν, καὶ ἐν ὑπολαύσει με κατὰ τὴν ἐπιτηδεύσας σου. ὑφ' ἧς ἐ πάνομα δακρύων δαψίλας. τῆ δὲ τὸ ἐξῆς.

ρλες'. Διεξόδους ἐδάτων κατέβησαν οἱ ὀφθαλμοί μου· ἐπεὶ ἐκ ἐφύλαξα τὸν νόμον σου.

Διὰ τῆ δὲ γάρ, φησι, δακρύω σιωπῶν, ἐπειδὴ ἐ δυνάμαι ἐνταυθα φυλάξαι τὰ νόμμά σου, ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ.

ρλεζ'. Δίκαιος εἶ κύριε, καὶ δυνεῖς αἱ κρείσσεις σε.

Μίαν δὲ ἔχω, φησι, ὀφθαλμῶν δὲ βραδυτήτων, ὅτι δίκαιος εἶ, καὶ ἐκ αὐτῶν ἡμᾶς φερόμεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀνομιῶν.

ρλη'. Ἐνετείλω δικαιοσύνην τὰ μαρτύριά σου, καὶ ἀλήθειαν φόνος.

Ἐπειδὴ γάρ, φησι, ἔφθασας ἀποφθέου ἀποφασί ἀληθῆ, ὡς πάντως ἀπολήψομαι.

rere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Cum, inquit, nos tales apparuerimus, quemadmodum decreuisti misereri eorum qui tibi addicti sunt, ita etiam miserere nostri qui sumus partis eiusdem. Ceterum cum dixisset miserere, addit & modum miserendi.

133. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniquitas.

Dirige, inquit, nobis iter ad propria, ne hic cunctantes subigamur, & succumbamus alicui iniquitati.

134. Redime me à calumnia hominum, & custodiam mandata tua.

Calumniam autem rursus vocat improbam impiorum cogitationem. Redime me, inquit, à suspicionem dicentium, non esse tibi curæ, ut me proprijs sedibus restituas. atque hoc ipsum deprecans ait:

135. Faciem tuam illumina super seruum tuum: & doce me iustificationes tuas.

Faciem vocat aduentum Dei: verum quandoque quidem in malum: ut illud, *Facies Domini super facientes mala*: hic autem in bonum appareas mihi, & fac ut fruatur promissione tuâ, pro qua non cesso vberim lacrymari. hoc enim sequitur:

136. Exitus aquarum transierunt oculi mei; quia non custodiui legem tuam.

Idcirco enim, inquit, lacrymor indefinenter, quia hic non possum custodire legitima tua, utpote in terra aliena.

137. Iustus es Domine, & recta iudicia tua.

Vnicum autem, inquit, habeo tarditatis solatium, quod iustus sis, & nos minimè despicias longo tempore miseris affectos.

138. Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.

Cum enim, inquit, veram sententiam antea pronuntiaueris, me nempe propria omnino

PARAPHRASIS ANONYMI.

* Vulgata iniustitia.

* Vulgata calumnia * vt

Psal. 33, 17.

* Vulgata deduxerunt * custodierunt

S A D E. * Vulgata rectum iudicium tuum.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

omnino recuperaturum; idcirco fero & premo tarditatem, idque zelo tuo tabefactus. subiungit enim:

* *Vulgata*
meus;

139. Tabescere me fecit zelus tuus; quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Maximè enim, inquit, zelor, quod inimici tarditatem tuam ignorantes, eam oblivioni tuæ adscribant, quasi oblitus fueris quæ nobis promiseris. Verumtamen, inquit, non est hoc. Atque vnde patet?

Eloquium
Dei igni-
tum.

140. Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus tuus dilexit illud.

Ambiguitas, inquit, in te non habet locum: liquida enim est sententia tua, sicut aurum igne examinatum, & argentum probatum: atque nobis hoc à iuventute persuasum est. vnde subiungit:

* *Absit à*
Vulgata
vox &

141. Adolescentulus sum ego, & contemptus; * & iustificationes tuas non sum oblitus.

Adolescentiam appellat populi in Ægypto commorationem. Ex ijs, inquit, quæ in Ægypto contigerunt experimentum accepimus decretorum tuorum, quomodo nullum maneat imperfectum & inane: idcirco præstolamur promissum tuum, tametsi tardes.

142. Iustitia tua iustitia in æternum: & lex tua veritas.

Quæ enim ex iustitia decreuisti æternitati coextenduntur, & excidere non possunt.

* *Vulgata*
Tribulatio
& angustia

143. * Tribulationes & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.

Hæc ad superiora quoque referuntur. Idcirco, inquit, multitudo calamitatum me minimè incuruauit, neque spe deturbauit, quia credidi te minimè mendacem esse.

* *Vulgata*
Æquitas

144. * Iustitia testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viam.

Quandoquidem, inquit, iustitiâ motus sententiam protuleris, æternitas eam inconcussam conseruat. Concede igitur vt ijs fruatur, scilicet vitâ tali.

μαυ τὰ οἰκεία· διὰ τὸτο φέρο καὶ σέλω τὴν βραδυτητα, καὶ ταῦτα, φησιν, ἐκ τῆς καὶ τὸν ζῆλον τὸν σὸν. ἐπάγα γαρ·

ρλθ'. Ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλός σε· ὅτι ἐπελάθοντο τῶν λόγων σε οἱ ἐχθροί μου.

Ζηλοὺ γὰρ μέγιστά, φησιν, ὅτι τὴν βραδυτητα ἐκ εἰδότητος οἱ ἐχθροί, λήθω σε καταψηφίζονται· ὡς σε ἐπιλαθομένη ἂν ἡμῖν ἐπηγείλω. ἐκ ἑσὶ δέ, φησι, τῆτα καὶ πόθεν δῆλον;

ρμ'. Πεπτρωμένοι τὸ λόγιόν σε σφόδρα· καὶ ὁ δῆλός σε ἠγάπησεν αὐτό.

Ἀμφιβολία, φησὶ, ἐπὶ σοὶ ἐκαστεῖ· καθάρα γὰρ σε ὅσῃν ἡ ἀπόφασίς, ὡς τὸ πεπτρωμένον χρυσίον, καὶ τὸ δοκιμασμένον ἀργύριον· ἡμεῖς τὸτο πεπίσμεθα ἐκ νόπτου. διὰ ἐπάγα·

ρμα'. Νεώτερον ἐγὼ εἶμι, καὶ ἔξεδεναμένον· καὶ δικαιοματά σε ἐκ ἐπιλαθόμενον.

Νόπτου καλεῖ τὸ λαὸν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἀναγωγίᾳ. ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ, φησὶ, πείρα ἐλάβομεν σε τῆς ἀποφάσεως, ὡς ἐδίωκα μένει ἀσφακτοῦ καὶ ἀργῆ· διὸ ἀναμρόμεν τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ βραδυτή.

ρμβ'. Ἡ δικαιοσύνη σε δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ νόμος σε ἀλήθεια.

Ἀ γὰρ ἐκ δικαιοσύνης ἀπέφηνε συμπαρικεῖν τῶν αἰῶνι, ἀσφακτοῦ ἐ διωόμενα.

ρμγ'. Θλίψεις καὶ ἀνάγκαι ἄρξαν με· αἱ ἐπιτολαί σε μελέτη μου.

Πρὸς τὰ ἄνω ἐ ταῦτα. διὰ τὸτο, φησὶ, τὸ τῆς συμφορῆς πληθὺς με ἐ κατέκαμψεν, ἐδὲ τῆς ἐλπίδος ἔξερυσεν, ὅτι ἠπιστάμην σε ἀψευδή.

ρμδ'. Δικαιοσύνη τὰ μαρτύριά σε εἰς τὸν αἰῶνα· συνέτισόν με, ἐ ζῆσομαι.

Ἐπεὶ, φησιν, ἐκ δικαιοσύνης ὁρμώμενος ἀποφαίνῃ, ἀσφάλτου τὴν ἀπόφασιν ὁ αἰὼν ἀσφαλάττει. τίτῃ ἐν ἐν ἀπολαύσει με κατάρτησον, ἢτοι τῆς τριαύτης ζωῆς.

COM-

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
P H E.

ρλβ'. ΑΥΜΑΣΤΑ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ
ΣΟΥ.] Αλλ' ἐκείνοις μὲν,
Φησι, χρεὺς ἐ πλῆτ' ἐσ
θαύμασι, ἰμοὶ δὲ ἀξιάγαστα μᾶλλον εἰσι τὰ
σὰ μαρτύρια· διὸ ἐξηραυνήσα αὐτά. δει-
ται δὲ ἀφροδίτως τὰ λόγια ὡς γινώσκων
καὶ τὸ, διήνοιξεν αὐτῷ τὸν νοῦν τῆ συνίτασι.
ἰκανὰ δέ, φησι, ὅσα καταδίλξαι καὶ
ἐφελκυσάσαι, ἐφελκυσάσαι καὶ μεθεὶς
τῶν ἱερωνων. ὁ γὰρ σὸς νόμος καὶ τὰς
ἀγνοίας καταχρηστές, καὶ βρώσιον ἰουκότητας
συνήσεως ἐμπορεῖ. εἶμα δὲ καλεῖ τὸ
τῆς ἀφροδίας, ὅπερ ὅπποθῆσει ἀνοήτῃ
ἐπιταλῶν· αὐτῇ γὰρ ἔλκει τῶν χάριον τῆ πινδ-
ματ'.

ρλβ'. ΕΠΙΒΛΕΨΟΝ ΕΠ ΕΜΕ,
ΚΑΙ ΕΛΕΗΣΟΝ ΜΕ.] Οὐχ' ἀπλῶς
ἐπιβλέψαι ἀξιοῖ, ἀλλ' ὡς εἰωθᾶς, φησι,
ὡς κίερχαι τοῖς ἀγαπῶσι σε παρέχων τὸν
ἔλεον. ἀντὶ τῆ, ὅξισα τέτοις με ἀξίωσον τῆς
σῆς ἐπισκοπῆς καὶ τῆ σὺ ἔλεος. οἱ μὲν γὰρ
ἐλευσάται παυσάμενοι, δὲ μετανοίας ἀμαρ-
τάνων, οἱ δὲ δὲ ἐσπεροσῶς ἐν τῷ ἀπώσασαι
μεθεὶς τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς γινώσκων, ὡς
ὁφθῆναι παρρησία τῷ θεῷ. τὸ δὲ ἐλεηθῆ-
ναι ὡς δὲ θεῷ τῷ ὁφθῆναι παρρησίαται,
ὅσον ἐ καὶ τὸ κέσμα τῆς δὲ μετανοίας
(τῆτο γὰρ τῆς ἐ σφῶδρα ἀγαπῶντων) ἀλ-
λά καὶ τὸ κέσμα τῆς ἐν τάξει ἡδῶν, οἱ
καὶ μεθεὶς τῆς σφῶδρα ἀγαπῶντας ἀνα-
φίεσται. κατὰ θυνῶνται δὲ καὶ τὸν τῆ
θεῷ λόγον τὰ δὲ βήματα τῆ ὑπο κακίας
εἰς ἀρετῶν μεταβαίνοντ'. ἐπεὶ καὶ τῆ
μὲν ὀλίγα ἀμαρτάνων κυριεύει ἢ ἀνομία,
τῆ δὲ πολλὰ κατακυριεύει. τῆ λυτρω-
θῆναι δὲ σικοφαντίας πειραγματῶς
τυτύχηκα καὶ Ἰωσήφ καὶ Σωσάννα. ἐπι-
φάνειον δὲ πειρατῶν ἀπῆρ, ἵοικε σωμα-
τικώτερον καὶ παχύτερον δὲ ἀλόγητον. τὸ γὰρ
θεῖον ἀσώματον. νυνὶ δὲ τῶν λύσιν τῆς λυ-
πρωτῶν ἐπιρᾶναι νοητῶν, ἢ τῶν τῆ σικτη-
ρ' ἐπιδημῶν. ἐν ὁ ἰωραῶς τὸν πατῆ-
ρα ἰωρακα. διῆξῶδες δὲ ὑδάτων τὸ πλῆτ'
τῆς διακρύσιον ἐκάλισεν. ἀντὶ τῆ, κερωνηδὸν
ἔφερον τὰ δάκρυα, τὰς τῆς ἀδίκων ὡδονο-
μίας θυνῶν, ὑποσολκός δὲ ὁ νόμος, τὸ
ταῖς τῆς ἀλλων ὡδονομίας ὀλοφύμεται.

129. MIRABILIA TESTIMONIA TVA.]
Ceterum illis quidem, inquit,
aurum & diuitiæ sint admira-
tioni, mihi autem maiori admiratione digna
sunt testimonia tua; quapropter ea perscruta-
tus sum. Eloquia autem opus habent adaper-
tione vt intelligantur; iuxta illud, *Aperuit* Luca 24,
illis sensum vt intelligerent. Sufficiencia au-
tem, inquit, sunt ad alliciendum & attrahen-
dum, & me quoque ad inuestigandum at-
traxerunt. Nam lex tua prudentiâ implet eos
qui ignorantia detinentur, & infantium instar
sunt. Os autem appellat mentis, quod man-
datorum desiderio aperit: hæc enim gratiam
spiritus attrahit.

132. RESPICE IN ME, ET MISERERE MEI.]
Non simplici ratione vt respiciat rogat, sed
prout soles, inquit, sicut decreuisti diligen-
tibus te præbere misericordiam. Id est, Pari
me visitatione & misericordiâ tuâ dignare.
Alij siquidem misericordiam consequuntur;
dum per pœnitentiam cessauerint à peccatis,
alij verò dum per profectum ad finem vir-
tutis aspirant, vt confidenter Deo appareant.
Ceterum misericordiz Dei consecutio respec-
tionem eius consequitur, scilicet non secun-
dum iudicium pœnitentium (hoc enim non
est valdè diligentium) sed secundum iudi-
cium eorum qui in ordine sunt filiorum, qui
& ad valdè diligentes referuntur. Porro se-
cundum verbum Dei diriguntur gressus eius
qui à prauitate ad virtutem transit. Quoniam
ijs quidem qui pauca peccant iniquitas do-
minatur, sed ijs qui multa delinquant prædo-
minatur. Ceterum à calumnia liberationem
re ipsâ Ioseph & Susanna obtinuerunt. Faciei
autem apparitionem postulans, visus est ma-
gis corporeo & crassiori modo loqui. Diui-
num enim nutmen incorporeum est. Hoc
loco igitur rerum tristium dissolutio per ap-
paritionem intelligenda est, vel Saluatoris
nostri aduentus: quem qui vidit Patrem vi-
dit. *Exitus autem aquarum* appellauit mul-
titudinem lacrymarum. id est, Lacrymas
vberrim profundebam, iniquorum scelera
conspiciens. Est autem lex apostolica, vt
aliorum quoque iniquitates defleamus.

Lucæ 24,
45.

Respectio
Dei miseri-
cordiam
præcedit.

Quid per
faciei Dei
apparitio-
nem intelli-
gatur.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
S A D E.

Vel suam ipsius iniquitatem deflens hoc dixit.

137. IUSTVS ES DOMINE, ET RECTA IVDICIA TVA.] Hæc vox est sibi in omnibus quæ à Deo immittuntur complacentis. Deinde rationem reddit, ob quam defleat eos qui diuinam legem violant: quia supplicium comminatus, illudque testificatus es. Nam valdè, inquit, mandasti testimonia tua, quæ sunt iustitia & veritas exactissima.

Zelus tabefacit.

Pro *Tabefecit* autem Aquila legit, *Consumpsit me*; Symmachus verò, *Tacere me fecit zelus tuus*. Talis autem erat etiam Elias dicens: *Zelo zelatus sum Domino*. Et: *Zelus domus tue comedit me*. Tabefecit me, inquit, zelus tuus propter eos qui violant sermones tuos. Probatum autem, inquit, & sincerum est verbum tuum, & exploratum, atque omni examine comprobatum; quapropter etiam mihi charum est. Illud autem, *Adolescentulus sum ego*, vel de semetipso hoc dicit Propheta; quia pro nihilo habitus fuit tamquam adolescentulus iuuenisque, quando Samuel iussus fuit ungere vnum aliquem de filiis Iesse; & quasi gratias agens dicit: Quoniam me quoque iuuenem existentem hoc beneficio affecisti, & contemptum honorasti, idcirco desidero facere iustificationes tuas. Vel differtè hoc dictum sit de iuniore, scilicet populo ex Gentibus, qui contemptus fuit ab ijs de circumcissione. Quin etiam ad iuniores excitandos hoc dictum sit: *Multi enim erunt primi nouissimi, & nouissimi primi*. Porro vnusquisque dum orat, hæc dicat semetipsum extenuans & humilians. Ceterum, inquit, humana quidem iustitia exiguo tempore ius tribuit ei cui adiudicatur; tua verò æternum ius obtinet.

3. Reg. 19.
Psal. 68,
10.

Math. 19,
30.

143. TRIBVLATIONES ET NECESSITATES INVENERVNT ME.] Illud *invenerunt* dicit, ac si tribulationes ac necessitates nos quærerent. Vel fortè tribulationes vocat eos qui tribulant, & necessitates, illos qui eas inferunt. Solet enim Scriptura habitus nominare pro ijs qui illos habent, sicut etiam è diversis. Verumtamen, inquit, his supervenientibus, ego mandata tua meditor: illic enim reperio remedium fortitudinis. Illud autem, *Iustitia testimonia tua*, id est, iustificat eum qui affectu ea frequentat.

ἢ τὴν ἑαυτῆ ἀνομίαν ἀποκλαύμεν
τὸ το εἶρηκεν.

ῥλζ'. ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΙ ΚΥΡΙΕ, ΚΑΙ ΕΥΘΕΙΣ ΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΣΟΥ.] Εὐαρε-
σημέριον φωνῆ ἐπὶ πᾶσι ταῖς ἐπαγομένους
ὑπὸ θεῶ. εἶτα τὴν αἰτίαν ἀποδίδωσι, δι-
ὅτι ἀποκλαίεται τὸς ὠδραβαίνοντας τὸν
θεῶν νόμον ὅτι πτωχῶν ἠπειλήσω, καὶ
ταύτῃ διαμαρτύρομαι. τὰ γὰρ μαρτύρια
σου, φησὶ, ὄντα δικαιοσύνη καὶ ἀληθεία.
τρανοτάτῃ σφόδρα ἐντελέω. ἀντὶ δὲ τῆ
ἐξέτηξεν ὁ Ἀκύλας, ἐξώλεσέ με· ὁ δὲ
Σύμμαχος, ἀπιστώπησέ με ἢ ζήλωσὶς
σου, τοῦτ' ἐστὶν καὶ Ἡλίας λέγων ζήλων
ἐζήλωκα τὰ κτελεῶ. καὶ ὁ ζήλος τῶ ὄκτου
σου κατέφαγέ με. ἐπέτηξέ με, φησὶ, ὁ
πρὸς σὲ ζήλος ἐπὶ τοῖς ὠδραβαίνουσιν
σε τὸς λόγους. δοκίμη δέ, φησὶ, καὶ ἀ-
κίβδηλος ὁ σὸς λόγος, καὶ διδοκίμα-
σμένη ἐ πάση βασάνῃ ἀνέλεγκτος.
διὸ καὶ ἠγάπησά μοι. τὸ δὲ, νεώτερος
ἐγὼ εἰμι, ἢ ὡς ἑαυτῆ τὸ το λέγει ὁ πρὸς
θεῶν· ἐπεὶ ἐξεδύωτο ὡς μειράκιον καὶ νέος,
ὅτι χριστὸς ὁ Σαμουὴλ ἕνα τῶν υἱῶν Ἰεσσαί
ἐκελύθη καὶ ὡσπερ διχαριστῶν λέγει
ὅτι καὶ νέοι ὄντα με διηργέτησας, καὶ ἐξ-
δύωμένον ἐτίμησας, διὸ ἐφήμαί τα σὰ
πρὸς τὴν δικαιοσύνην. ἢ πιθανῶς ἀπὸ
τῆ το λέγοιτο, ὑπὸ τῆ νεωτέρου δε ἔστιν
ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός, ἐξ ὧν ἐπὶ ζήλωτος
ὡς τῶ τῶ. ἐκ πρὸς τοῖς. ἀλλὰ καὶ εἰς
πρὸς τοῖς νεωτέροις εἶρηται πολλοὶ γὰρ
ἔσονται πρὸς τοῖς ἔχαστοι, καὶ ἔχαστοι πρὸς
τοῖς. ἕκαστος δὲ ἀκίβδηλος λέγοι, ταῦτα
ἑαυτὸν ἐξέλεγκτον ἐ ταπείνωσιν. ἀλλ' ἢ μὲν
παρ' ἀνθρώποις δικαιοσύνη, φησὶ, πρὸς
ὄλιγον ψηφίζεται χριστὸς τὰ κτελεμένον τὸ
δικαίον· ἢ δὲ σὴ αἰώνιον ἔχει τὸ δικαίον.

ῥμγ'. ΘΛΙΨΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ
ΕΥΡΟΣΑΝ ΜΕ.] Ὡσπερ ζήτησάν ἡμᾶς
τῶ θλίψαν καὶ τῶ ἀναγκῶν λέγει τὸ δι-
ερασάν. ἢ τὰχα θλίψει οἱ θλίβοντες, καὶ
ἀνάγκαι, οἱ τὰς ἀνάγκαις ἐπάγοντες.
ἐξ ὧ γὰρ τῆ γραφῆ τὰς φέρεται ἀντὶ τῶ ἔχον-
των αὐταῖς ἀναγκῶν, ὡσπερ καὶ τὸ ἀνα-
παλιν. ἀλλὰ ἐ ταπεινῶν, φησὶ, ἐπαγομένων,
ἐγὼ τὰς σὰς ἐν τῶν μελιτῶν· ἐκείθεν γὰρ
δύοσω τῆς ἀνδρίας τὸ φάρμακον. τὸ
δὲ, δικαιοσύνη τὰ μαρτύρια σου ἀντὶ
τῆ, δεικνύσιν τὸν ἐξέλεγκτον τῶν ἐγγίζοντα.
αἰτεῖ

αἰτεῖ δὲ καὶ σωτηρίαν ἕνεκα ζωῆς. εἰς γὰρ τὴν μακαρίαν ζωὴν αἰῶντος. ἢ καὶ εἰσέρχεται.

Ceterum postulat quoque intellectum ut vivat. Nam ad vitam beatam insipiens minime ingreditur.

CATE-
NA PA-
TRVM,

C A T E N A P A T R V M.

129. **Α**ΔΕΛΦΟΙ ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΟΥ.] **Θ**ΕΟΔΩΡΟΥ. Οἱ μὲν πολλοὶ ἐπιθυμοῦσι τὰς μακαρίας ζωὰς, ἀλλ' ὅταν ἐπιθυμῶσι τὰς μακαρίας ζωὰς, οὐκ ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι τὰς μακαρίας ζωὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι τὰς μακαρίας ζωὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι τὰς μακαρίας ζωὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν.

129. **M**IRABILIA TESTIMONIA TUA.] **T**H E O D O -
R I. Alij quidem, inquit, au-
tum admirantur & lapides pretiosos; ego
autem cum præcepta tua verè admirandum
ac solum bonum esse sciam, illa desidero, &
præ omni thesauro custodio.

P H I.
Testimonia
Dei mira-
bilis.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπειδὴ μεγάλα ἔστι καὶ πολλὰ ἔχοντα τὰ μακαρία σου, θαυμάσια ἔστι τὰς χάριτας ἃς ὡς ἐπιθυμῶσι αὐτὰς, οὐκ ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι αὐτὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι αὐτὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν.

ΟRIGENIS. Cum magna sint & vber-
tem sensum habeant testimonia tua, admira-
bilis existunt: idcirco non quomodolibet ijs
attendo, sed anima mea studiosè illa perscruta-
tatur: cum enim ea contemplatus fuerò,
meipsum video plurimum ab eorumdem
cognitione defecisse, & iterum ijs animum
adjicio: deinde cernens me vix in eorum-
dem introductione versari, denuò concessam
mihi inquisitionem intendo, donec exactissimam
cognitionis eorum veritatem obtineam.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Πῶς γὰρ ἐν θαυμασίοις, ὅς οἱ πᾶν εἶδος ἀρετῆς παιδύομαι, καὶ καὶ ἐκείνους καὶ ἀνομιὰς ἀποστρέφω, καὶ ἐπιθυμῶσι αὐτὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν. ὡς οὖν ἐπιθυμῶσι αὐτὰς, οὕτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀρετήν.

DIDYMI. Quomodo enim non mira-
bilis sint, in quibus omnem speciem virtutis
edocemur, quamlibet malitiam discimus
averfari, quales tandem in ijs retributiones
sint erudimur, legis constitutionibus quasi
oculis perceptæ. Animam igitur hortatur ad
illa perscrutanda, ne vel minimum ijs defraudetur,
sed integra lucretur, integra perdiscat,
etiam illa quæcumque primo intuitu scrutantes
latuerant.

ΡΛ'. **Η** ΑΝΑΦΩΝ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΣΟΥ.] **Ο**ΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ περὶ τῶν λόγων σου φωστὴρ, ἡ σιωπῆς νικητὴς. τὰ δὲ μακαρία σου θαυμάσια, καὶ ἐκπληξίως πλήρη εἰκότως ἐν τῷ δοχεῖο τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς ἀναπαύσασθαι, ὡς ὅταν τὸ εὐαγγέλιον ἀνοίξας, τὸ εὐαγγέλιον πνεύμα ἰσοδουλοῦμαι, πνεύμα ἐπιθυμῶσι λεγῶσιν. Ἀνοίξον τὸ εὐαγγέλιον σου, καὶ πληρώσω αὐτὸ. Ἐπεὶ ἔπειτα, ἐφελκόμενος εἰς ἐαυτὸν τὸ εὐαγγέλιον πνεύμα, ἵνα καὶ τὰ μακαρία σου θαυμάσια γὰρ, καὶ τῶν λόγων τῶν φωστῶν κτήσωμαι, ὅς τὰ πνεύμα σου τὴν ἐμαυτοῦ τὴν ἐπιθυμῶσι εἰληφώς καταλήψιν.

130. **D**ECLARATIO SERMONUM TUORVM.] **Ο**RIGENIS. Prima
notitia & doctrina sermonum tuorum quæ
in principio tradita fuit illuminat, & intelle-
ctum dat paruulis. Testimonia verò tua sunt
admirabilia, & stuporis plena. Meritò igitur
animæ meæ receptaculum expandens, & quasi
os aperiens, diuinum à te Spiritum suscipi,
credens promissioni dicenti: *Aperi os tuum, &
implebo illud.* Et hoc feci, spiritum tuum in
memetipsum attrahens, vt & testimonia tua
mirabilia cognoscam, & sermonum illustra-
tionem obtineam, per Spiritum tuum eorum-
dem intellectum accipiens.

Sermones
Dei illumi-
nant.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διανοίξω δὲ τὰ λόγια διότι ὁ κύριος διήνοιξε τὸν ὕψος τῶν

DIDYMI. Oracula indigent exposi-
tione; quamobrem etiam Dominus aperuit **Lucæ 24.**
disci-

CATE-
NA PA-
TRVM.

discipulis sensum vt intelligerent Scripturas. Et intelligentia quæ per verba instillatur, voluptatis gloriæque fallaciam declarat.

ATHANASII. Parvulos intelliges eos qui ignorantia rehentur, & infantibus similes sunt. Hos enim, inquit, verbum tuum luce tuâ collustratos implet scientiâ.

THEODORI. Summus Sacerdos in oraculo iussus est adferre declarationem & veritatem, ita vt doctrina eius manifestationem veritatemque contineat. Hæc igitur manifestatio illuminat, & intellectum dat parvulis.

131. OS MEVM APERVI, ET ATTRAXI SPIRITVM.] ORIGENIS. Merces igitur suppeditationis spiritus est elocutio & executio mandatorum Dei; ita vt, dum nos dumtaxat os aperimus, illicò etiam spiritum è cælis attrahamus.

THEODORI. Is qui os mentis dilatare ac spiritum attrahere valet, est ciuitas supra montes posita.

132. RESPICE IN ME, ET MISERE-
RE MEI.] TIMOTHEI. Eorum qui Dei misericordiam consequuntur alij quidem eam consequuntur per pœnitentiam, dum recens à peccatis recedunt, & confitentur; alij verò misericordix Dei experimentum capiunt, quia proficientes ad ipsum virtutis apicem contendunt. Hic igitur rogat vt misericordiam adipiscatur, non secundùm iudicium eorum qui agunt pœnitentiam, sed eorum qui diligunt nomen Domini. Persona enim quæ hæc dicit est ex illis qui in virtute & scientia veritatis plurimùm profecerunt, Quapropter etiam confidenter petit apparere Deo. *Respice enim, inquit, in me, & necessariò tua in me misericordia sequetur.*

Dei ver-
bum gressum
dirigit.

133. GRESSVS MEOS DIRIGE.] APOLINARI. Oraculum Dei dirigit gressus meos dum de malitia & ignorantia ad virtutem & scientiam veritatis transeo. Nam sermo rectus istiusmodi gressuum director ac dux existit.

EVSEBII. Oportet nos proponere viam bonam, eamque inchoare; Dei autem est dirigere ambulantes: si enim ipse viam direxerit, & vitam nostram gubernauerit, secundùm legem eius progreditur, & nullum peccatum nobis poterit dominari.

μαθητῶν τῶ συνίεναι τὰς γραφάς, ἔ τὸν δὲ ἰδοῦσθαι ἢ δόξαι ἀπείλει ἀφίστησι, ἢ ἕξ τὸν λόγον ἐσθιδδομένη σωείας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Νύππα νόησας τὴς ἐν ἀγνοία κατεχομένης, καὶ βρέψων ἰουκότας. τῆτες γδ ὁ λόγος σου, φησι, τῶ σὸφ κατευ-
ραζομένης φωντὶ σωείας ἰμφορεῖ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Δάδασω φορεῖν, ὁ ἀρ-
χιερὸς ἐν τῶ λόγῳ ποροσταχθῆ καὶ ἀλή-
θειαν, ὡς τὴν διδασκαλίαν αὐτῆ φανέροσιν
κακτῆος καὶ ἀλήθειαν. αὐτὴ τῶν τῶ ἢ φανέρο-
σις φωντῆ, ἔ σωεισθῆ τῶ τῶ.

ρλ᾿. ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ ἸΝΟΙΣΑ, ΚΑΙ ΒΙΛ-
ΚΥΣΑ ΠΝΕΥΜΑ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μιθὸς ἀρε-
τῆ χορηγίας τῆ πνύματος ἢ φράσις τῆ ἐπιλάτῶν
τῶ θεῦ καὶ ἢ κατῶρθοσις. ὡς ἀνοῖξαι μέσση
ἡμῶς τὸ σῶμα, καὶ ὡς ἀχρημα πνύμα ἐξ
ἕροσθῶν ἔλασση.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οἱ τὸ σῶμα τῆ δλατοίας δυ-
νάμοις πλατυῶσθαι ἔ ἔλαῦσαι πνύμα γῆ βλῆς
ὑπάρχει ἰπάνω ὄρος κακομένη.

ρλβ'. ΕΠΙΒΛΕΨΟΝ ΕΝ ΕΜΕ,
ΚΑΙ ΕΛΕΗΣΟΝ ΜΕ.] ΤΙΜΟ-
ΘΕΟΥ. Τῶν ὑπὸ θεῦ ἔλαμμένησιν οἱ μὲν
πυγῆνοσι τῆτες δῆ μεταποίας, ἀρτῶ ἀμαρ-
τῶν ἀναχωροῦντες, καὶ ἔξομολογέμε-
νοι. οἱ δὲ πείροσιν ἔλας θεῦ λαμβάνουσιν,
ἔπει τῶ ποροκόποσας σωῦσαι βῆπὶ τὸ
τίλ τῶ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς. Δῆχεται ἔν ἔτ τῶ
ἔλασθῆσαι, ἔ καὶ τὸ κεῖμα τῶν μετα-
νοῖστων, ἀλλὰ τῶν ἀγαπῶντων τὸ ὄνομα
κυεῖν. τῶν γδ κατῶ ἀρετῶν καὶ γῶσση τῆς
ἀληθείας πολὺ ποροκοφῶστων τὸ λόγῶ
ποροσσωπὸν δῆ καὶ παρῆροσι ἀξεται ὀφθῆ-
ναι τῶ θεῦ. ὀπίβλεψον γάρ, φησιν, ἐπῶ ἔμῃ,
καὶ ἔξ ἀνάγκης ἔψεται τὸ ἔλασθῆσαι μῶ.

ρλγ'. ΤΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΜΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΝ.] ΑΠΟΛΙΝΑ-
ΡΙΟΥ. Τὸ λόγον τῶ θεῦ κατῶθυῶναι τὰ
δλαβήματα μῶ ἐν κακίας ἔ ἀγνοίας εἰς ἀρε-
τῶν ἔ γῶσση τῆς ἀληθείας δλαβαῖοντ τῶ.
δῆ θυωτῆρ γδ ἔ ἡγμῶν τῶν τοικῆσση δλαβῆ-
μάτων ὁ ὀρθὸς λόγ τῶ.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἡμῶς δεῖ ποροτίθεσθαι
τῶν ἀγαθῶν ὁδὸν, ἀρξασθῆ τῶ αὐτῆς. θεῦ
δὲ τῶ κατῶθυῶναι τῶς ὁδῶστων: ἰατῶ γδ αὐ-
τῶς κατῶθυῶναι τῶν ὁδῶν, καὶ τῶν ἡμῶν
κυβερνήσση πολιτείαν, καὶ τῶν νόμοι αὐτῶ πορο-
βαῖνει, καὶ ἔδῆ μία ἀμαρτία ἡμῶν κατῶ-
εμῶσση διωκῆσται.

ρλδ'. Ατ-

ρλδ'. ΑΥΤΡΩΣΑΙ ΜΕ ΑΠΟ ΣΥΚΟΦΑΝ-
ΤΙΑΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Συκοφαντίας ἀιθερο-
πων τῶν τῶν ἀρετικῶν διδασκαλίας φησὶ καὶ
τῶν τῶν σοφῶν τῶ ἀϊῶν. Θεὸς τέτυχε.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μιῶν τῶ ἐλέμ λιλυ-
τρωδὶ δὲ συκοφαντίας ἀιθεροπων, ὑπι-
χρεῖται δάσῃ τῶν τῶν ἐπιτολῶν κυρὶς φυ-
λακίῳ. ἢ ἐδὲ μιῶν, φησὶ, ἀλλ' ἀχαρι-
στία οἴσω εἰς τὸ λυτρωθῆναι με δὲ συκο-
φαντίας ἀιθεροπων. τετυχήκασι δὲ ἀιδη-
τάς τῆς ἀιτήσεως Ἰωσήφ καὶ Σασάννα. ρη-
θεῖν δὲ ἀιθεροποι τρωπικῶς ἀχάβολ. Θεὸς καὶ
αἰ κατ' αὐτὸν ποτηρῶν διωάμεις, ἀφ' ὧν τῆς
συκοφαντίας μόνυ τῶ θεῷ λυτρωδὶ.

ρλέ. ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΣΟΥ ΕΠΙ-
ΦΑΝΟΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τῶ πα-
ρσία ἐπιποθεῖ τῶ κυρὶς θεῷ σαδὶ. αὐτὸς
γὰρ ἔστιν ὁ χαριστῆρ τῶ Πατρός.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τῶ δ' αὐτῶν τῶ σω-
τῆρ. Θεὸς ἐπέλοσον ἰδεῖν ποθῶν, ἀξιοὶ περὶ
αὐτῆς τῶ πατρὸς φάσκων. τὸ φερόσῃν σε
κύρως ἐπιφανῶν. ὅπερ ἰδῶν τίς, ἐώρα καὶ τὸν
πατέρα. αὐτὸς γὰρ περὶ ἑαυτῆ λέγει. ὁ ἑώρα-
κὼς ἐμὲ, ἐώρακα τὸν πατέρα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Παχύτερον ἢ θεῷ
γραφή περὶ τῶ θεῷ ἀχάλεγμα, τῆ φύσῃ
τῆ ἀιθεροπων μετῆσα τῶς λόγως. ποτη-
ρωδὶ τῶ θεῷ φερόσῃ τῶ ἐπιφανῶν
ποτήσῃ τῶ λυτῶν τῆ λυτρωδὶ. Θεὸς τῶ τῆ
ἀχάδῶν χορηγίῳ.

ρλζ'. ΔΙΞΕΘΟΥΣ ΥΔΑΤΩΝ ΚΑΤΕΒΗ-
ΣΑΝ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ ἡμίπερὶ ὀφθαλμοὶ
εἰς διεξόδως ὑδάτων καταδύωσι τὰ τῶ βίῳ
ἀσατῶ φεράγματῶ, οἷς ἐστὶ χρεία λοιπῶν ἐκεί-
θιν ἀναχθῆναι καὶ ἀχάβληψι, ὥστε τὰ ἐσηκότα
τῶ μύλλοντ. Θεὸς αἰῶν. Θεὸς φεραθρῆν λοιπῶν.

ρλζ'. ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΙ ΚΥΡΙΕ, ΚΑΙ
ΕΥΘΗΣ Η ΚΡΙΣΙΣ ΣΟΥ.] ΘΕΟΔΩ-
ΡΟΥ. Τῶ αἰτία δὲ ποθὶδωσι δὲ λυτῶ ἀπε-
κλαίετῶ τῶς φεραβάνοντας τῶ θεῷ νόμον.
ὅπ δὲ τῶς τῶ φεραβάνοντας ἐν τῶ θεῷ
δικαστηρίῳ πμωρίῳ ἠπέλησε, ἐ ταύτων ἐν-
πυθῆν ἠδὲ διμαρτύρωτῶ καὶ ἐντείλατῶ φυ-
λάττωδὶ, καὶ αἰετῶ ὀφθαλμῶν τῶ θεῷ. Θεὸς
βεβαυῶ τῶς ἐπαγγελίας τοῖς ἔργοις. τῶ γὰρ
δηλοὶ τὸ ἀλήθειαν σοφῶσα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τῶ ἀγίῳ ἔστιν εἰπεῖν
ἀχάβῃ καὶ χεῖλεσι, καὶ ἐν παντὶ καιρῶ φε-
ρατῶ πειρασμῶς αὐτῶ ἐπιτερονη, καὶ ἐπι-
πάσῃ οἷς κέρει περὶ ἡμῶν ὁ θεός.

TOMVS III.

134. REDIME ME A CALUMNIA.] CATENA PA-
TRVM. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Calumniam hominum ap-
pellat doctrinam hæreticorum & huius sæ-
culi sapientum.

ΑΝΩΝΥΜΙ. In mercedem misericordiz
quâ liberatus est à calumnia hominum, pro-
mittit se custodiam mandatorum Domini
exhibiturum. Vel non tam mercedem, in-
quit, quàm gratiarum actionem adferam ut
liberer à calumnia hominum: Sensibiliter
autem consecuti sunt hanc petitionem Io-
seph & Susanna. Ceterum tropicè homines
dici possint diabolus & prauæ virtutes quæ
cum ipso sunt, à quorum calumnia solus
Deus potest redimere.

135. FACIEM TVAM ILLUMINA.]
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Præsentiam Domini
videre desiderat: ipse enim est figura
Patris.

Filius dicitur facies Patris.

THEODORI. Secundum Saluatoris ad-
uentum videre desiderans, rogat pro eo ad
Patrem dicens: *Faciem tuam Domine illu-
mina*: quam qui vidit, vidit & Patrem. Ipse
enim de semetipso ait: *Qui vidit me, vidit* Ioan. 14, 9.
Patrem.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Diuina Scriptura crassius
de Deo loquitur, verba sua naturæ homi-
num admetiens. Etenim diuinæ faciei ap-
paritio intelligenda est rerum tristium aboli-
tio bonarumque suppeditatio.

136. EXITVS AQUARVM TRANS-
IERVNT.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Oculi nostri in
exitus aquarum fluxa vitæ huius negotia de-
mergunt, quibus deinde opus est ut inde de-
ducantur & dispiciant, ut in posterum res
stabiles futuri sæculi contueantur.

137. IUSTVS ES DOMINE, ET RE-
SADVS CTVM IVDICIVM TVVM.] THEO-
DORI. Causam reddit cur defleuerit eos qui
legem Dei transgrediuntur; quia nimirum
ipsius præuaricatoribus supplicium in diui-
no tribunali comminatus est, eamque iam
pridem contestatus præcepit custodiri, &
semper ante oculos poni: ac promissiones
operibus confirmat. hoc enim declarat *ve-
ritatem valdè*.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Hoc sancti est dicere labijs
& affectu, etiam in omni tempore periculo-
so quo tentationes ipsi ingruunt, & in ijs om-
nibus, in quibus de nobis Deus iudicat.

Q q q DIDY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

DIDYMI. Idcirco rectum est iudicium tuum, quia cum iustus sis, secundum regulas iustitiae, quae rectissimae sunt, iudicas omnes qui iudicia tua suscipiunt.

139. **TABEFECIT ME ZELVS TVVS.] ORIGENIS.** Qualem zelum assumebam, si quando videbam aliquem verborum tuorum obliuisci? utique non qualemcumque zelum, sed accensum & calidum, atque illicò ardentem, si quando viderem aliquos verborum tuorum oblitos. Huius zeli meminerunt discipuli ex persona Domini in Psalmo dicentis; *Quia zelus domus tua comedit me.*

Psal. 68,
10.
Ioan. 2, 17.

Eloquia
Dei exquisi-
sima sunt.

ANONYMI. Quid potro cogitandum de oraculis Dei? quod nempe sint exquisita, quod nulla syllaba temere & quasi fortuito Scripturis inserta sit, sed omnia ita sint conscripta sicut argentum igne examinatum. Quemadmodum enim argentum ignitum ab omni aliena materia purum est (nam *argentum, inquit, igne examinatum, probatum terra, purgatum sepsurium*) ita eloquia Domini nihil habent euanidum aut omnino spurium. Idcirco Saluator docet nos, ne vel vnicum apicem qui in Scriptura scriptus sit contemnamus dicens: *Iota unum aut vnius apex non prateribit à lege, donec omnia fiant.*

Psal. 11, 7.

Matth. 5,
18.

Eloquium
Dei igni-
timum.

140. **IGNITVM ELOQVIVM TVVM VEHE-
MENTER.] ORIGENIS.** Doli, inquit, expers est lex Dei, utpote ipso Spiritu ignita: quapropter non adulationem, non simulationem continet, sed manifestè peccantes arguit, negligentes perstringit. *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem anima & spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.* Illum igitur, si quidem serui Dei sumus, nos quoque diligemus, nequaquam eum ludificantes aut falsificantes (quod de quibusdam Paulus insinuauit) sed purum proferentes, prout illum ex fornace spiritus accepimus.

Hebr. 4,
12.

Lucæ 11,
49.

DIDYMI. Ceterum etiam ignitus est ignis quem Christus venit mittere in terram: qui etiam omnem affectum materiale deuorat ut foenum: qui item in nobis noxias cogitationes comburit, atque animam puram reddit instar auri perpurgati.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διὰ τῆς δυνάμεως ἐστὶν ἡ κρίσις σε, ἐπεὶ δίκαιος ὢν, καὶ τὰς δὲ δικαιοσύνης κινήσας διθυτάτας ὄντας, κενεῖς πάντας τὰς δεξιὰς σου τὰ κείμενά σε.

ρλθ'. **ΕΞΕΤΗΣΕ ΜΕ Ο ΖΗΛΟΣ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ.** Οἷον ζῆλον ἀνελάμβανον, εἶποτε ἰώσον πᾶς ἐπιλαλησμένον ἡμῶν λόγον; ἐχ' ἀπλῶς ζῆλον, ἀλλὰ δέχοντά τι ἐν θυμῷ, καὶ ἀντίχρημα καύσω, εἰ ἐθιῶσιν πᾶς ἐπιλαλησμένους σε ἡμῶν λόγον. ὦλε τῶν τῶ ζῆλου ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ ἐκ πρῶτον τῶ κρείου ἐν ψαλμῶ εἰρημῶν· ὅτι ὁ ζῆλος τῶ οἴκου σου κατέφαγέ με.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τί δεῖ φρονεῖν ὦλε ἡμῶν λογίων τῶ θεῷ; ὅτι ἐστὶν ἕκπασμα, ὅτι ἐδύμια συλλαβὴ εἰκῆ ἐὼς ἔτυχε παρέρρηπτον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ πάντα εἴτως ἐστὶ γαλαμαμῶνα ὡς τὸ πεπυρομένον ἀργύριον. ὡς γὰρ τὸ πεπυρομένον ἀργύριον καθαρεῖν ἀπὸ πάσης ὑλης ἀλλοτριῆς ἐστὶν (ἀργύριον γάρ, φησι, πεπυρομένον δοκίμιον τῆ γῆ, καθαρισμένον ἐπιπλασίωσι) ἕτως τὰ λόγια κρείου ἐδὲν ἔχῃ δέξασθαι ἢ ἀλλοτρίων πάντων. δέξαι τῶ ὁ σωτὴρ διδάσκει ἡμᾶς, μὴ καταφρονεῖν μηδὲ μιᾶς κενεῖας γαλαμαμῶν ἐν τῇ γραφῇ λέγων· Ἰδοὺ τὰ ἐν ἡμῶν κενεῖα ἐμὴ παρέρρηπτον ἀπὸ τῶ νόμου, ἕως ἀπαντα γένηται.

ρμ'. **ΠΕΠΥΡΩΜΕΝΟΝ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ ΣΟΥ ΣΦΟΔΡΑ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ.** Ἀδολός, φησιν, ὁ τῶ θεῷ νόμος, ὡς αὐτῶ πεπυρομένον τῶ πνύματι· διότι ἐκ κολακείας, ἐκ εἰρησίων κίεταται, ἀλλὰ φανερός τὰς ἀμαρτανιότητας ἐλέγχει, τὰς ἀμλεῖντας σύφει. ζῶν γὰρ ὁ λόγος ἔθει, ἐστὲρ γὰρ, ἐπομώτερος ἕως πᾶσαν μάχαραι δίσομον, καὶ διπνέμενος ἀχρὶ μερισμῶ ψυχῆς καὶ πνύματος, ἀρμῶν τῶ καὶ μυελῶν, καὶ κριτικός ἐπιθυμῶν καὶ ἐπινοῶν καρδίας. τῶτον τῶν ἡμῶν, εἶπερ ἐσμῶν δέλοισι τῶ θεῷ, καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν, μηδαμῶς αὐτὸν κυβῶντες μηδὲ δολῶντες (ὅτι πᾶς ὁ Παῦλος ἡμῶν) καθαρὸν δὲ προσφρονεῖν, καθάπερ ἐκ τῆς τῶ πνύματος χενεῖας ἐδέξασμεθα.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἀλλὰ καὶ δέξασθαι ἐστὶ τὸ πῦρ ὃ ἐλήλυθεν Ἰησὺς βαλεῖν ἐπὶ τῆ γῆ· ὃ καὶ πᾶσαν τῆ ἔξιν ἔσαν ὑλικὴν κατάρρα) ὡς χόρτον· ὃ καὶ τὰς ἐν ἡμῶν ἐπιπλαβεῖς λογισμῶς καταφλῆγει, καὶ καθαρὸν τῆ ψυχῆ ἀπεργάζεται χενεῖας δὲ κρείου καθαρισμένον.

ρμ'. ΝΕΩ-

ρμα. ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΕΓΩ ΕΙΜΙ, ΚΑΙ
ΕΥΘΥΑΝΟΜΕΝΟΣ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διω-
ται μὲν καὶ καὶ τῶ Ἰσραὴλ ἀναφέρειται ὅτι
ἔ Δαβὶδ τὰ ἐγκλήματα, λέγοντας αὐτὰ περὶ
ἑαυτῶν βασιλεύοντος ἡδὲ τῶ πάντων ἔ Ἰεσσαί
παίδων, ἀλλὰ καὶ ἐξυδινώμενος: πάντων γὰρ
ἔ ἀδελφῶν αὐτοῦ ὠδοληθησάντων ὑπὸ τῶ
πατρὸς εἰς τὸ ὠτρέπισσε Σαμουὴλ ἰσραὴλ, ὁ
Δαβὶδ ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τῶ πατρὸς ἐ
ὠδοληθησάντων εἰς τὸν δούλιον, ἀλλὰ καίτοι
νεώτερος ὡς καὶ ἐξυδινώμενος, ἔ βασιλεύον
αὐτὸς ἔχει ψήφω θεῶ, ἐπεὶ ἐκ ἐπιπέλειστο τῶ
τῶ θεῶ δικαιοσύνη. νεώτερος δὲ καὶ ὁ τοῖς
θεοῖς λόγους σοι χειρὶ μὲν ὦ, ἔ ἐξυδινώμε-
ν ὦ δὲ τὸ ταπεινῶν ἑαυτοῦ, ἔ ὑπὸ τῶ ἰσραὴλ
δὲ λαὸς κληθεὶς καὶ τὸν παρὰ βούτῳ καὶ
πρωτότοκον Ἰσραὴλ, τὰ φθίγγαστο αὐτὸ τὸ
περὶ ἐκλήμνον ῥητόν. ἐξόλυτι λίσσῳ ἡδὲ αὐτοῖς οἱ
ἐκ ἀπειτομῆς, ἀλλὰ ὡ μνήμη φυλάττοντα τὰ
δικαιοσύνη τῶ θεῶ.

ρμβ. Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΟΥ ΔΙΚΑΙΟ-
ΣΥΝΗ.] ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἡ δικαιοσύνη σε ἐκ
ἔσπ ὁμοία τῆ ὠδῶ ἀνθρώποις δικαιοσύνη.
ἴνα ἡδὲ δικαίος ἢ ἀνθρώπος ἢ δικαστής, ἢ δι-
καιοσύνη αὐτῶ ὑποδίδωσι τὸ δίκαιον τῶ
κλειομένη καὶ περὶ πέντε ἡμέρας πλείονας ἐ
δωῶ ὑποδίδωσι. ὁ μὲν γὰρ θεὸς δικαιοσύ-
νην ἔχει κρίνωσαν, καὶ ὑποδίδωσιν αἰωνίως τὰ
ἔ κρίσεως ἔ δικασίας διὸ λέλειπ ἢ δικαιοσύ-
νη σε δικαιοσύνη εἰς τὸ αἰῶνα: ἀφῆπτες ἡδὲ ἔ
ἀναλλοίωτος ἡδὲ ἐ ποτὲ μὲν ἔχων ποτὲ δὲ ἐκ
ἔχων δικαιοσύνην, πηγὴ ἔ ἡμνήτων αὐτῆς
ὑπάρχων. ἔτω ἔ ὁ ὠδῶ Ἰσραὴλ νομιζόμε-
ν ὦ νόμος ἔ ἢ ἀλήθεια, ἐκ ἀλήθεια ἡδὲ, ἀλλὰ
τὸ π ὦ παρ ἡμῶν δὲ τοῖς ὅπως ῥέψασι περὶ
ἀλλοῖον ἐκίπ τὸ π ὦ, ἀλλὰ ἀλήθεια.

ρμγ. ΘΑΪΦΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΕΥΘΥ-
ΣΑΝ ΜΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ Σύμμαχος ὦ
ἔτι ἔσαν παρῆσθε δὲ ἰσραὴλ εἰπὼν ὦ λήφεις
καὶ ἐκκακώσεις κατέλαβόν με. ὡς πα-
τὸς εὐσεβῆς βαρυνομένου μὲν καὶ δυσχεραί-
νοντ ὦ ὅτι τοῖς τῶ βίῳ περὶ γαστρῶν, ὑπο-
κακῶν τῶ ἐκ τῆς ἡδὲ ἀνθρώπων κα-
χίας, μόνῳ δὲ ἔχοντ ὦ ὠδῶ μυσθίας καὶ
ἀνακλήσῳ καὶ τέρψιν τῶ μελέτῳ ἡδὲ ἐντο-
λῶν τῶ θεῶ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Αὕτη ἢ δικαιοσύνη ἡδὲ ἀσκήμῳ
ὅτι ἔ παρῆσθε ἐκ ὑποδίδω ἢ ἡμῶν ἐν ὀλίαις
ἡμέραις, ἀλλὰ εἰς τὸν αἰῶνα. ἐν τέτοις παῶν
αἰτεῖ ὁ περὶ ἡδὲ ὑπὸ τῶ θεῶ σιωῶσιν, τὸ

Τ Ο Μ V S I I I .

141. IUNIOR EGO SUM, ET CONTEMPTVS.]
THEODORI. Hæc etiam secundum historiam
ad Davidem referri possunt, ita ut illa de se-
metipso dicat: minimus enim erat omnium
Iesse filiorum, quia etiam contemptus. Om-
nibus igitur fratribus eius ad epulum quod
Samueli præparatum erat à patre accitis, Da-
vid inter oves patris versabatur ad conuiuium
minimè adhibitus. Nihilominus licet iunior
esset & contemptus, Dei tamen ipsius suffra-
gio Regnum obtinuit, quandoquidem iusti-
ficationes Dei minimè fuerat oblitus. Cete-
rùm iunior quoque diuinis sermonibus insti-
tutus, & propter sui ipsius humiliationem
contemptus, populus [inquam] ille qui de
Gentibus post seniores & primogenitum
Israëlem vocatus est, propositam sententiam
dicere possit. Nam hi qui de circumcissione
sunt contempti ipsam, tenaci memoriâ iu-
stificationes Dei custodientem.

CATE-
NA PA-
TRVM.
David ex
humili o-
mersis in
Regem.

142. IUSTITIA TVA IUSTITIA.]
EUSEBII. Iustitia tua non est similis iusti-
tiæ humanæ. Nam ut homo iustus sit aut
iudex, iustitia eius tribuit ius illi qui iudica-
tur: & ad quinque dies plures non potest
tribuere. Verumtamen Deus habet iusti-
tiam iudicantem, & tribuit æternaliter ea
quæ iudicij sunt iusti: quapropter dictum est:
Iustitia tua iustitia in æternum: siquidem
inuariabilis & immutabilis erat: non aliquan-
do quidem habens aliquando verò non ha-
bens iustitiam, cum illius genitor existeret.
Sic etiam lex quæ apud Iudæos esse veritas
putabatur, non erat veritas, sed figura: apud
nos autem qui ad Dominum conuersi sumus
non amplius figura, sed veritas est.

Iustitia
Dei non est
similis hu-
mana.

143. TRIBVLATIONES ET NECES-
SITATES INVENERVNT ME.] ANO-
NYMI. Symmachus alium sensum exhibuit
dicens: Tribulationes & defectiones compre-
henderunt me. ac si omnis Dei cultor in
rebus huius vitæ grauaretur atque ægrè af-
ficeretur, & ex hominum malitia vexaretur,
solam autem consolationem & recrea-
tionem ac delectationem haberet in manda-
torum Dei meditatione.

Sola iusti
delectatio
in manda-
tis Dei.

DIDYMI. Hæc iustitia quam exerce-
mus in præsentiarum non datur nobis ad
paucos dies, sed in æternum. In his omni-
bus Propheta petit à Deo intellectum, qui

Q q q a est

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

est maximè necessarium Dei donum, & ait: *Intellectum da mihi ut vivam.* In beatam enim illam vitam stultus vel insipiens non ingreditur. Ceterum postulandus est à Deo intellectus qui dat omnibus ex toto corde petentibus eum, vt accepto intellectu possimus dicere: *Intellectum da mihi, & vivam.*

ΑΤΗΝΑΣΙΟΙ. Testimonia, inquit; quæ mihi dedisti cum non ad modicum vtilia sint, iustitia sunt in æternum, iustifican- tia illum qui affectu ipsis appropinquat.

αιαγκαϊότατον ἦν τὸ θεῶν δωρημαίον, καὶ λέγει· Σωτήριον με ἵνα ζῆσω. ἐπὶ σκεῖνῳ γὰρ τὴν μακροχρῆνον ζωὴν ἀνίστημι ἐκ ἔρ- χεται ἢ ἀσιώητι. ἀλλὰ δεῖ αἰτησῶν ὡς τὸ θεῶν σωτήριον, τὸ δίδόντι πάν- τοῖς ἐξ ὅλης ψυχῆς αἰτηθῆναι αὐτὸν, κα- λαβόντι σύνθετον διωρημαίον λέγει· Σωτή- ριον με, καὶ ζῆσομαι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἀδὲδωκάς μοι, φησί, μαρτύρια ἔπειθ' ὀλίγον ὄντα ὠφέλιμα, δικαιωσῶν εἰς τὸν αἰῶνα τυχάνεσσι, δι- καιῶντα τὸν δὲ θεὸς σωτηρίζοντα αὐτοῖς.

ANNOTATIONES CORDERII.

P H E.
Os cordis in
oratione
aperiendum
ad attra-
hendum
Spiritum
sanctum.

131. *Os meum aperui, & attraxi spiritum.*] Os cordis intelligit, & eleganti similitudine vim desiderij sui exponit, dum ait tantum ardorem atque æstum esse animi Deum appetentis & sempiternam felicitatem, vt interclusus propè suffocetur, & sit necesse ad refrigerandum spiritum attrahere. Cor igitur aperiebat identidem ad tuendam vitam in se diuinam; cuius causam in inflammatum & perenne desiderium suum refert: *Quia mandata tua desiderabam.* Euentilatis bonis desiderijs, & in horas exsuscitatis fiebat cordis sacra diastole atque systole ad nouum spiritum hauriendum, ne concepta in animo pietas & vita languesceret. Spiritum aërem vocat; vnde imaginem illam duxit explicandæ rei opportunam, quemadmodum & Medici antiquissimi sumpserunt, vt in primis Caus Hippocrates libro de Flatibus: vbi de vi spiritus siue aëris amplè glorioseque prædicat: ait enim nihil sine hoc aut fieri aut esse posse, quod quidquid inter cælum & terram est spiritu repletur; Solis ac Lunæ cursum astrorumque omnium per spiritum procedere: in mari quoque esse tenuem aërem, sine quo natantes belluæ non possent viuere: aërem mortalibus esse auctorem vitæ: qui eum absque cibo & potu plures dies sine sui pernicie ducere vitam possint, sine aëre semihoram vix possint: ab alijs operibus aliquando vacuos & liberos quiescere homines, ab hoc autem quotidiano opere nulli animantium quietem contingere, vt cessent aërem adducere aut emittere. Alio verò loco dicit aërem conferre homini sapientiam, & fontem veluti quemdam esse intelligentiæ: cum enim homo spiritum, inquit, in se attraxerit, primùm quidem ad cerebrum peruenit, & sic ad reliquum corpus dispergitur relinquens in cerebro suum ipsius vigorem, & quidquid est prudens ac sapientiâ præditum, si tamen purus, atque, vt ita dicam, luminosus fuerit: sic autem in venas dispergitur, vt si quando excludatur ab eis, admitti que non potuerit ob pituitæ copiam & multitudinem, homo vecors mutusque reddatur. Denique Medici aërem putant esse partem animalis. Hæc & similia non ignorata fuisse Dauidi, & sapienti & Theodidactō; qui tamen à communi hoc aëre mentem referebat ad prin-

Sine aëre
& respira-
tione nulla
animalia
vivere.

Sine aspi-
ratione ad
Deum ani-

cipem diuinumque aërem, spiritumque per omnia meantem, quem Ecclesia *uisificantem* appellat: cuius nobis aspiratio & respiratio magis quam vita necessaria est. Absque illo & cerebrum sine prudentia, & venæ sine cruore, & arteriæ sine spiritu, & corpus sine motu est, & anima sine gratia. Ipse hominibus salus, vitæ flos, religionis integritas. Suspirare ad ipsum spirare est, atque viuere, & cum Deo vitæ auctore coniungi. Mens ab eo pietasque vigorem, vires deuotio & ardentis motiones capit, cælestia ab illo desideria efflorescunt. Hinc, vt dixi, illud est, *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Varijs curis oppressus humanarum rerum, & pænè suffocata pietate, corde angusto & compresso, vt in cardio gmo & minuendæ vitæ periculo respirat, sacris desiderijs repetitis haurit aërem, atque motu reciprocante in spiritali vita renouatur. Ita eleganter Crescollius noster in Anthologia sua cap. 4. hunc Psalmi locum illustrat.

133. *Et non dominetur mei omnis iniquitas.*] Vbi *dominari* est tyrannico more superbâ vti potentiâ & crudelitate ad imperandum pro animi sui libidine, & cogendum: quod Septuaginta *κατακυριῶν* dicunt. Quod spectat docti Origenis animaduersio, qui hanc distinctionem inter *κυριῶν* & *κατακυριῶν* profert ad peccati intelligendum dominatum opportunam. Nam peccatum dicitur illi *κυριῶν*, hoc est *dominari*, qui tantum mente & cogitatione delinquit; qui verò factum & opere implet cogitationem suam, ei scelus *κατακυριῶν* violento quodam imperio dominatur: quod iugum, vt ait Origenes, religiosissimi vir animi Dauid amansque puritatis magno ardore mentis & omni impetu refugiebat. S. Paulus *Regnum peccati* vocat, siue tyrannidem: quam cum Poëta *sanam & crudam* appellare licet. Peccato enim cum regnare occæperit nullus tyrannus violentior, nulla bellua crudelior est.

134. *Redime me à calumnijs hominum.*] Expende cum S. Ambrosio vocem illam à *calumnijs*. Non ait à detractionibus, vel alio modo iniuriam mihi infligentibus, sed à *calumnijs*. Detractio enim dicitur, quando aliquid falsò nobis imponitur, quod nequaquam fecimus: atque calumnia dicitur, cum aliquid, quod iustè & piè fecimus,

ma diu vi-
uere non
possit.

Iniquitas
tyrannico
more im-
probis do-
minatur.

Rom. 6,
12.

Calumnia
soleratur
difficilius.

fecimus, vitio datur. A quo petit David redimi. Etenim etsi difficilè quis ferat, cum ea quæ fecit per probrum obijciuntur, difficilìus fert, quando ei imponitur quod ei neque in mentem venit: omnium tamen difficillimum est ea tolerare quæ nobis obijciuntur per probrum, cum tamen iustè, piè & sanctè facta sint. Ab his igitur redimi se petit David. *Calumnia enim, inquit Ambrosius, èo grauior est; quia non solum quæ falsa sunt componit; verùm etiam quæ vera sunt decolorat. Ideo ait Propheta: Libera me à calumnijs hominum, ut custodiam mandata tua. Qui enim opprimitur calumnià, non facillè potest custodire mandata diuina.*

Cælestes aqua compunctiones facillè ad humiles deriuantur.

136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.]* Agit hinc de aquis compunctionis & piarum lacrymarum: quæ sanè aquæ non aquæ terrestres, sed cælestes sunt, non de venis terræ, sed de supernis emanantes; quas facillimum erit ad loca inferiora, id est ad corda humilia deriuare, vnde se per veram humilitatem deijciat, qui has cælestes aquas compunctionis exoptat. Istudque esse præcipuum compunctionis instrumentum, hominem scilicet seipsum humiliare & deijcere, pulchrè docet Richardus de S. Victore hunc Psalmi versum interpretans: *Sciendum est, inquit, quod aqua quæ in locis sublimibus oritur, facillè iuxta deducens votum ad humiliora quaque loca irriganda deriuatur; quæ autem in imo defluit ad eminentiã infundenda non assurgit. Sic nimirum desideriorum vena, quæ in insimilibus labitur, ad sublimia appetenda non attollitur: & qui non nisi terrena appetit, cælestia suspirare nescit. Plus adhuc dico: Cui hoc sufficit, tantum ne pereat, quando pro verbo otioso vel cogitatu superfluo gemens plorat? Vis & tu ad Prophetæ similitudinem aquam hanc salubrem deducere? Memineris sublimia concupiscere; memineris nihilominus de te humilia sentire, & tunc facile erit de desideriorum tuorum collibus ad deiectionis tuæ valem compunctionis fluenta decurrere.*

S A D E. Nihil à Deo non iustum.

137. *Iustus es Domine, &c.]* Quâ ratione Deus dicatur iustus, vide superius in Annotationibus ad Psalmi decimi versum octauum theologicè explicatum: cum autem iustus sit, nisi quod iustum est efficere non potest, etiam si aliqua exorbitare videantur; hoc tamen non in Deum referamus, sed in nos ipsos, qui eius altitudinem tenere non possumus. In omnibus itaque quæ patimur reos nos fateamur. pro se quisque dicat: Meritò hæc patior: Ego quidem iustissimè affligor. *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Rectissimè dixit S. Augustinus ad hunc locum: *Iudicia Dei plerumque occulta, nunquam tamen iniusta.* Quamdiu nosmet ipsos credimus & immerentes affligi, tamdiu & patientia languet & constantia.

Zelus Dei consumit Santos.

139. *Tabescere me fecit zelus tuus.]* Grauisimo vitio verbo, quod Hebræi *constrictionem* siue *contractionem nervorum* interpretantur, in qua sæpè acutissimi sunt dolores, simileque parienus. Verùm Hebræa vox תאבד *tsamath* multa significat, nimirum *succidere, conficere, dissipare, consumere, necare, constringere, opprimere, affligere, &c.* quæ omnia perpeffu sunt violenta atque atrocita. Septuaginta vertunt, *ταβην, tabescere.* Quam tabem nonnulli opinan-

tur esse phtisim, aut febrem quamdam hecti-
cam, quæ sensim robur omne corporis vitalemq; vim exhaurit & consumit. Vt David significare videatur, cum magnam mortalium partem scelerè coopertam & miserrimè in orcum præcipitantem animaduertit, contabuisse animo se, & defectis viribus totum exsuccum, & tantum non mortem è vicino salutantem. Vbi nempe verus Dei amor est & salutis aliorum, ibi comes est ea molestia, cum vix amor sine dolore esse possit. Quem animi affectum omnes Sancti & diuini honoris zelo inflammati semper habuerunt, & tabuerunt cum Davide in ruina & peste animarum. De se id profitemur S. Hilarius ad hunc locum: *Quantus, inquit, nobis dolor est, cum vnum ex Dei populo effici videmus sæculi ministrum, & operarium diaboli, & vas mortis, & materiam gehennæ?* in eodem loco ait Prophetas viros sanctissimos, qui omnes Dei afflatu cupiebant erudire ad salutem, ex pio zelo ad omnia vitia nostra & crimina exanimari. Vnde Aquila hinc legit: *Ἐξώλεσθ' με ὁ ζῆλος σου: Consumpsit me zelus tuus.* Deficio, inquit, David, & tabesco præ zelo: sed quam ob causam? *Quia oblitus sum verba tua inimici mei,* vel vt alij legunt *vexatores mei, molestatores mei.* Siccine zelat David molestatores suos? itanè zelat delicta subiecti populi? Tabescebat Thamar fraterno stupro violata: insultabat Abfalom fraterno sanguine cruentus: iacebat cadauer Amnonis vltionem clamans: impunis erat Ioab procerum cæde violatus, & tamen non tabescebat David; & modò tabescit, quia eius molestatores & inimici non seruant legem Dei? Eratne zelus Dei zelus iste Davidis, an zelus proprius? Vulgata legit, *zelus meus.* Sic in se pinxit David zelum istum non bonum, sed zelum hypocritam & inimicum, quo multi agitantur, & alios exagitant. Vel forsitan instigabatur à zelo non bono, sed ipso renuente. A qua specie delicti vindicat eum Symmachus sic locum exponens: *Ἄνεζήλωσθ' με ἡ ζήλωσίς μου: Tacere me fecit zelus meus, &c.* Id est: Quando zelantissimè obseruo inimicos meos, nec ita zelo proximos, aut familiares, suspectus est mihi eiusmodi zelus, etsi specie virtutis me incitet; & ne foras erumpat, mirâ taciturnitate os meum ob signo. *Tacere me fecit zelus meus.* Id est, Non modo non loquor de his defectibus, quos zelus obseruat in meis inimicis, sed ipse zelus me facit tacere; suspecta mihi sunt verba, quæ instigante istiusmodi zelo erumpere conantur. Zelus linguam frænãt, non armat.

David dicitur consumi à zelo inimicorum.

140. *Ignitum eloquium tuum vehementer.]* Pulchrè S. Ambrosius Serm. 8. in hunc Psalmum: *Ignis, inquit, hic sermo Christi est, & bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere nisi sola peccata, mundat animam, consumit errorem.* Et paulò pòst, alludens ad miraculum rubi incombusti; *Hoc igne, inquit, urebatur rubus, & non exurebatur. Vris enim sermo diuinus, & non exurebatur. Vris enim sermo diuinus, & non exurebatur. Vris enim sermo diuinus, & non exurebatur.* Itaque de Deo quisquis loquitur, sanctitatem vel acquirit, vel manifestat; imò diuinitatem iuxta illud S. Dionysij Areopagite Cæl. Hierarchiæ cap. 2. §. 5. ad Timotheum: *Ὁ θεὸς δὲ ὁ πατὴρ, κατὰ τὴν ὁσίαν τῆς καθ' ἑμῆς Ἱεραρχικῆς παραδόξου θεομωσίας, ἀντὶς τῆς οὐρανοῦ,*

Verbum Dei ignis consumens peccata.

Exodi 3, 2.

Sermo Dei diuinos efficit.

PARA- *ἡρώδης, ἔπει τῶν ἰσρῶν λεγομένων, ἔθηκε ἐσθίον ἐν*
 PHRASIS *μυήσει γινόμενον*: Tu vero fili, iuxta sanctam
 ANONY- *Hierarchica nostra traditionis sanctionem, prout*
 MI. *sancta decet, audi qua sacrosanctè proferuntur,*
 Pſal. 84,9. *ipsemet diuinus diuinâ doctrinâ euadens. Ibi*
 Zach. 1. *anima cum regio Vate dicat libentiùs, Audiam*
quid loquatur in me Dominus. Quid enim aliud
loquetur, nisi vt est apud Zachariam, verba bo-
na, verba consolatoria? imò & ignita, quibus
homo salubriter vſtutus & ardens euolet in
sublime, & attollat se supra se. Est enim po-
tentissimi rerum effectoris Dei ignea lex, & eius-
dem ignisum eloquium vehementer: quo plenus
 Pſal. 38,4. *regius Vates, & è beato incendio viuudior, id*
maximo religionis sensu aiebat, In meditatione
mea exardescet ignis: vnde videlicet animi lux,
dius ardor & felicissima purgatio existit. Ibi de-
uotus animus pedes ceruorum & columbæ di-
uinæ pennas adeptus, omni studio & contentio-
ne fertur in cælum, & æthereo vectus pilento,
aurigante spiritu Deo propinquat. Αὔρα θεῶν ὄχη-
μα τιμιώτατον, Aura Deorum pretiosissimum ve-
hiculum est, ait Tatianus.

143. *Tribulatio & angustia inueniunt me.]* *Iustorum*
 Non secus quidem, ac si ab illis diu quæsitus, *proprium*
 opportunè tandem inuentus fuisset. Pulchrè ad *est pati tri-*
 hunc locum Ambrosius: *Tribulationes, inquit,*
& necessitates iustum interdum inueniunt, &
interdum non inueniunt eum: inuenitur, cui co-
rona debetur; non inuenitur, qui idoneus certa-
mini non probatur. ac si sub eorum persona, qui-
bus donatum est pro Christo pati, diceret cum
 Seneca lib. de Prouidentia cap.4. *Digni visi su-*
mus Deo, in quibus experiretur, quantum hu-
mana natura possit pati. Quibus acciunt, quæ
 eodem libro idem ethnicus de eo, qui aduersa
 nunquam pertulit, dixit: *Malè de illo Dij indi-*
cauerunt: indignus visus est à quo vinceretur
aliquando fortuna, qua ignauissimum quemque
refugit. A quo non abit Pauli monitum ad Ti-
 motheum Epist. 2. *Labora ut bonus miles*
Christi Iesu. Vbi Græcè pro labora est κακοπα-
θειον, id est, afflictiones & mala perfer, & dura
 quæque tolera, quasi hæc Christiani militis no-
 ta, is character sit, tribulationes pro eo perferre,
 aliter Christianâ militiâ censetur indignus.

Iustorum proprium est pati tribulationes.
 2. Tim. 2, 3

PARAPHRASIS ANONYMI.

COPH. 145. LAMAUI in toto corde meo, exaudi me Domine: iustificationes

* Vulgata requiram.

tuas * exquiram.

* Vulgata vt mandata

146. Clamaui ad te, saluum me fac: * & custodiam * testimonia tua.

Ex animi, inquit, profundo hæc peto, vt iustificationes quascumque præcepisti accuratè custodiam: rursus enim easdem in-clamo.

* Vulgata maturitate, quia in verba tua

147. Præueni in * immaturitate, & clamaui: * & in verbis tuis supersperau.

Hæc, inquit, in nocte peto & die, tuam præstolans promissionem; & non solum in nocte ac die, sed etiam omne diluculum reperit me ista cogitantem, quemadmodum subiungit:

* Vulgata ad te diluculo;

148. Præuenerunt oculi mei * ad matutinum; vt meditarer eloquia tua.

* Vulgata audi secundum misericordiam tuam Domine: addit &

149. Vocem meam * audi Domine secundum misericordiam tuam: * secundum iudicium tuum viuifica me.

Audi igitur, inquit, vocem meam, & ex-

μέ. ΚΕΚΡΑΞΑ ἐν ὅλη καρδίᾳ μου, ἐπάκουσον με κύριε: τὰ δικαίωματά σου ἐκζητήσω.

ῤε. Εκέκραξά σοι, σῶσόν με καὶ φυλάξω τὰ μαρτυρία σου.

ῤβ. Εκ βάθους, φησι, τῆς δευροίας τὰ τοιαῦτα αἰτῶ, ἵνα ὅσα περὶ σὴν δικαίωματα καὶ ἀκριβείας φυλάξω· πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐπιβοῶμαι.

ῤγ. Πρεσέφθασα ἐν ἀνωμίᾳ, καὶ ἐκέκραξα· καὶ εἰς τὰς λόγους σου ἐπήλπισα.

Ταῦτά, φησι, καὶ ἐν νυκτί αἰτῶ καὶ ἡμέρα, πλὴν οὐκ ἐμεμῶν ἐπαγγελίας· καὶ ἐ μόνον ἐν νυκτί καὶ ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ πᾶς ὄρθρῳ δύρισκα με ταῦτα δευροζόμενος, ὡς ἐπάγ.

ῤδ. Πρεσέφθασαν οἱ ὀφθαλμοί μου πρὸς ὄρθρον· ἔμελετᾶν τὰ λόγια σου.

ῤε. Τῆς φωνῆς μου ἀκροσον κύριε καὶ τὸ ἐλεός σου· καὶ τὸ κῆμά σου ζῆσον με.

Ἀκροσον εἴ, φησι, τῆς φωνῆς μου, καὶ ἐπάκουσον

κυσόν με, τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐμμεμνή-
σαί με, & κείνον μοι τὸ δίκαιον ποῖον
δὲ δίκαιον ἐπάγα.

ρβ'. Προσῆγγισαν οἱ καταδύ-
κοντές με ἀνομία· ἀπὸ δε ἔ νόμος
σε ἐμακρυνθήσαν.

Κατὰ τὸτο, φησι, κείνον μοι ὅτι οἱ
ἐχθροὶ τὰς θλίψεις σου ἀπέπυσί μοι, μηδε-
μίαν ὥραν ἐπιδοῦντες. Καὶ εὐκότως ἐδὲ γὰρ
μέλει αὐτοῖς τὸ νόμος σε, ἐδὲ ἔστιν αὐτῶν π
τὸ ἀνακόποι τὰς ἀδικίας ὁρμάς, μάλιστα γὰρ φθ-
β. & θεὸς καὶ νόμος ἀπειλαὶν ἀνατέλλειν
δυνάταί ταῦτα.

ργ'. Εἴ γὰρ εἶ σὺ κύριε καὶ
πᾶσαι αἱ ὁδοί σου ἀλήθεια.

Ἄντι τῆ, αἰλλ' αὐτὸς τῆς ἐκείνου συμφο-
ρᾶς καὶ θλίψεως ἐγγύτερος εἶ ἐμοί, & ἐκ αὐτῆ
ἐκείνων ἀδικία προσεγγίσαι μοι, συμμη-
μῆς μοι τῆς ὡσὰν σὺ βοηθῆσαι.

ρδ'. Κατ' ἀρχαὶς ἔγνων ἐκ
πάν μαρτυρίων σου ὅτι εἰς αἰῶνα
ἐθεμελίωσας αὐτά.

Καὶ τῶτον ὡν λέγω, φησι, πείρασ
ἔχω, ἐν ἡμῶν λαβών, ἀλλ' ἔξ ἀρχῆς, ὡς
βίβλα μύρι, μὴ ἀσθενῆτα δε τὸ τῆ χρο-
νι μῆκ.

ρε'. Ἰδέτω ταπεινώσιν με,
καὶ ἔξελε με ὅτι ἔ νόμος σε ἐκ
ἐπελαθόμενος.

Ἰδε ἔν, φησι, καὶ πείρασ ἐς ὅσον ταπει-
νώσομαι, καὶ ὡς ἐκλείπω, καὶ ὡς ὀλίγη μοι
ἰχὺς ὑπολείπεται καὶ ὁμοίως τῆς πείρας σὺ ἐκ
ἀπίστῳ ἐλπιδ.

ρς'. Κείνον τὴν κείσιν με, καὶ
λύτρωσάι με· διὰ τὸν λόγον σου
ζῆσόν με.

Κατὰ τὸτον ἐν τὸν σκοπόν, φησι, κεί-
νον τὴν κείσιν με· ὅτι ἐγὼ μὲν ταπει-
νώσομαι, ἐκεῖνοι δὲ ἀδελφοὶ καὶ δε τὸν
λόγον σου, ἡτοῖ τὴν ἐπαγγελίαν σου, βοηθη-
σά μοι.

ρς'. Μακρὰν ἀπὸ ἀμαρτωλῶν
σωτηρία· ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐκ
ἔξεζητήσαν.

Εἰ δὲ ἐ χεῖ σε, φησι, μακρὰ ἐπάγα π-
μωλείας, & χεῖ σε σωτηρίας, τὰς ἐκ ἀξίας
σωθῆναι ἔχεις ὑπόθεσιν τὰς βαβυλωνίους, ἀξίας

audi me, tuam clementiam æmulatus, & PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
iudica mihi iustum. Quid autem iustum sit
subiungit:

150. Appropinquaverunt per-
sequentes me iniquitati: à lege au-
tem tua longè facti sunt.

Secundùm hoc, inquit, iudica mihi; quo-
niam inimici tribulationes mihi adornant,
nullam horam indulgentes. Et meritò; quia
nullam curam habent legis tuæ, neque est
illis quidquam quod iniustos eorum impetus
infringat. Vix enim timor ipse Dei & lex mi-
nitans hos inhibere possunt.

151. Propè es tu Domine: &
omnes viæ tuæ veritas.

Id est, Verumtamen tu ipsorum calami-
tate ac tribulatione mihi es propinquior, ne-
que illorum iniustitia appropinquabit mihi,
si tuum auxilium mihi adfuerit.

152. Initio cognoui de testimo-
nijs tuis; quia in æternum fun-
dasti ea.

Et horum, inquit, quæ dico experimen-
tum habeo, non illud nunc accipiens, sed ab
initio, ut firma maneant, minimè deficientia
propter temporis longinquitatem.

153. Vide humilitatem meam,
& eripe me; quia legem tuam non
sum oblitus.

Vide igitur, inquit, & attende quantum
humiliatus sum, & quomodo deficiam, &
quàm exigua mihi fortitudo relicta sit; &
tamen à spe tua minimè defeci.

154. Iudica iudicium meum, &
redime me: propter * verbum * Vulgata
eloquium
tuum vivifica me.

Iuxta hunc scopum igitur, inquit, iudica
iudicium meum; quia ego quidem humilia-
tus sum, ipsi verò vigent: & propter ver-
bum tuum, siue promissionem tuam, adiu-
ua me.

155. Longè à peccatoribus salus:
quia iustificationes tuas non ex-
quisierunt.

Ceterùm, inquit, si oportuerit te etiam
longa supplicia infligere, & salutes auferre,
habet Babylonios indignos salute, dignos ta-
men

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Vulgata
Misericor-
diz

men vt istiusmodi patiantur, quia nolunt scire quidquam eorum quæ decent.

156. * Miserationes tuæ multæ Domine: secundum iudicium tuum viuifica me.

Atque in illis quidem, inquit, sic; mihi verò ius dicito secundum miserationes tuas, & prout soles misereri.

157. Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis non declinaui.

Multi enim, inquit, ijque acerbi sunt persecutores, & iniustitias propter multitudinem ferre minimè valemus: vnico autem promisso tuo supersperantes sustinemus expectantes meliora.

* Vulgata
præuani-
cantes,

158. Vidi * insensatos, & tabescebam; quia eloquia tua non custodierunt.

Auxit autem, inquit, tabem meam, quòd aliqui qui sunt eiusdem mecum religionis, non intelligentes tribulationes spectare ad emendationem, legem tuam transgressi sint.

159. Vide quoniam mandata tua dilexi Domine: in misericordia tua viuifica me.

Vide igitur, inquit, quomodo nihil horum me à spe tua dimouerit, & clementiâ tuâ saluum me fac.

160. Principium verborum tuorum veritas: & in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Id est, Et cum incipis castigare, & dum prorogas supplicium, vno eodemque fine cuncta facis, vt nempe conuenienter castiges illa sustinentes.

ὄντας τοιαῦτα παθεῖν, διὰ τὸ μὴ εἶναι δύνανται εἶδέναι μηδέν.

ενς'. Οἱ οἰκτιρμοί σε πολλοὶ κύριε· καὶ τὸ κῆμά σε ζήσόν με.

Καὶ ἐπὶ ἐκείνοις μὲν ἕτως, φησὶ· ἐμοὶ δὲ καὶ τὰς οἰκτιρμὰς σε δικάσον, καὶ καθὼς ἐθέλῃ σοι ἰλεεῖν.

ενζ'. Πολλοὶ οἱ ἐκδιώκοντές με, καὶ θλίβοντές με· ἐκ τῶν μαρτυρίων σε ἐκ ὀξέκλινα.

Πολλοὶ γάρ, φησιν, οἱ διάκοντές εἰσι καὶ λυπηροί, καὶ τὰς ἀδικίας φέρειν διὰ τὸ πληθύνειν ἐχθροὺς τοῖς ἰσχυροῖς· ἵνα δὲ μόνω ἐπιελπίζοντες τῇ ἐπαγγελίᾳ τῇ σὴ ὑπομνήσασθαι προσδοκῶντες τὰ χρηστά.

ενη'. Εἶδον ἀσυνετηντας, ὅτι ὀξέκλινα τηκόμην· ὅτι τὰ λόγια σε ἐκ ἐφυλάξαντο.

Ἐπίτασις δέ, φησὶ, μοι τῆς ἐκτέλειως γέγονη, ὅτι καὶ τῶν ὁμοθρήσκων πῶς, μὴ σωθέντες ὡς πρὸς σωφρονισμὸν βλέψασιν αἰθλίψαι, παρέβησαν σε τὸν νόμον.

ενθ'. Ἴδε ὅτι τὰς ἐπιτάξεις σε ἠγάπησα κύριε· ἐν τῷ ἐλέει σε ζήσόν με.

Ἴδε εἶν, φησιν, ὅτι ἐδὴν ἐμὲ τίττων ἀπίστευσε τῆς πρὸς σὲ ἐλπίδος, καὶ τῇ φιλευσεργίᾳ σε σώσον με.

ενς'. Ἀρχὴ τῶν λόγων σε ἀληθεια· καὶ εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὰ κείμενα τῆς δικαιοσύνης σε.

Ἀπὸ τῆς καὶ ἀρχοῦμαι παιδείας, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκτείνων τὴν τιμωρίαν, ἐν σκοπῶν πάντα πορεύσεις, τὴν παιδεύσασθαι δύναντες τὰς ὑπομνήσασθαι.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COPH.

145. [LAMAVI.] Prius autem clamaui tibi. Quod enim in corde loquebar non aliud erat quam Deus. Vehementer igitur inuocantem idcirco salua. Clamorem enim appellat animi promptitudinem. Nam vbi salutem consecutus fuero, promitto custodire testimonia tua.

ρμέ. [ΚΕΚΡΑΒΑ.] Πρώτηρον δὲ τὸ ἐκίκαξα σοι, ὃ γὰρ ἐλάλει ἐν καρδίᾳ ἐκ ἀλλοτρίου ἢ ὁ θεός. μεγάλως εἶν ἐπιγαλεσάμενον διὰ τὸ τοῦ σώσον. κραυγῶν γὰρ τῆς ψυχῆς προθυμίαν λέγει. ἐπαγγελίᾳ γὰρ σωθεὶς τὰ σὰ, φυλάξαι μαρτύρια.

ρμζ'. ΠΡΟ-

μζ'. ΠΡΟΦΘΑΣΑ ΕΝ ΑΩΡΙΑ.]
 Ταῦτα ὁ Προφήτης, ταῦτα ὁ βασιλεὺς ὁ
 πολλὰς φροντίων ἐνδεδημῶν, ἵπκει ὁ
 πολλοῖς ἐπιπελοῦσιν ἀράμασιν ἔταις
 ὄλ' ἡ τὴν θεῖον πόδα, καὶ πρὸς τὸν
 εἶχε τὴν καρδίαν ἀκραιφνῶς, ὡς μὴ
 ἀρκεῖται ταῖς ἐν ἡμέρᾳ διχαῖς, ἀλλὰ καὶ
 νυκτὸς ἀνεῖ τὴν θεῖαν διμνησὶν ἑαυτῶν.
 ὡσεὶ ἔλεγον ἔπειθερον τὴν ἡμέραν ἡ
 προσδύξωμαι, ἀλλὰ προσεξάμην, ἡ
 νυκτὸς διξάμην τῆς τῆ ἀληθινῆς φωτὸς
 ἐπιπύχῳ ἀνατολῆς. δεῖ γὰρ ἐν ἑσπέρᾳ ἐν
 ἀσεία μάλιστα κεῖται καθ' ἰσυχίαν θεῶν,
 ἔπεισιν ῥυθμῶν ἡδὲ καὶ ταῦτ' ἡμῖν ἐπι-
 βελούτων δαίμονων. ἡ ἀσεία τὸν
 σκότον ἢ τὴν σύγχυσιν ἡδὲ παραμα-
 πταν καλεῖ. καὶ ἐ μόνον, φησὶν, ἐν ἀσείᾳ,
 ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄρθρον ὡς αὐτοὶ πρὸ
 πάσης προσδύξωμαι ἀράμασιν. ἡμεῖς δὲ
 δι' ὅλης καλοῦσιν νυκτὸς ἐπὶ κλῆθι,
 ἔδιν ἀνιχέσης πολλὰς τῆς ἡμέρας τῆ
 ποιῆν ὑπομνήσιν. ὁ δὲ καὶ ταῦτα ποιῶν
 ὁμοῖα, ἢ παρρησίᾳ ἀράμασιν εἰστανυθῆ-
 ναί. ἀλλὰ τῆς φωτὸς με, λέγει, ἀκραιφ-
 νῶς καὶ τὸ ἕλκος σε, ὡς γὰρ ἀπὸ κρήνης πρὸ
 τῆ ζῆσά με, ἔπει καὶ βέλομαι. εἶτα λέγει
 καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἧς αὐτὸν καταδικάσει,
 τῆ μακροθυμίᾳ ἀπὸ τῆ θεῖου νόμου. οἱ γὰρ
 προσεγγίζοντες ἀνομία, ἀπὸ τῆ θεῖου νόμου
 μεμαίρωται.

ρσ'. ΕΓΓΥΣ ΕΙ ΣΥ ΚΥΡΙΕ.]
 Ομοῖα τῆ θεῖου ἐγγύων ἰσὺ εἰμι. Οὐκ
 ἀφῆσταις, φησὶν, δέσποτα, ἀλλὰ ἢ οἰκονομῶν
 πληροῦ, ἐ αὐτοὶ σε ἀλήθεια. ἔπει πρὸς σὲ
 πᾶσαν φέρωσιν. ἐγγύς γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆ
 φυκτὸς δικαιοπραγεῖν. πόθεν δὴλον ὅτι ἐγ-
 γύς εἶ, κατ' ἀρχὰς ἔγνωσιν, οἷον ἀφ' ἧ ἡρξά-
 μην θεοσεβεῖν. ἢ ἐκ τῆ μαρτυρίᾳ σε, φησὶν,
 ἔγνωσιν ἔπει καὶ γῆς τὴν εἰς πάντα σε
 πρῶτος, ἔπει δὲ μελετῶν τὴν μελετωμένην καὶ
 ὅτι ἐγγύς εἶ καὶ πάρεσι ταῖς ῥυθμῶσιν, καὶ
 ἔδιν σε λέλειπται.

ρσγ'. ΙΔΕ ΤΗΝ ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΝ ΜΟΥ.]
 Μόλιον ταῖς ἀλλὰς αὐτῆ ὁ προσφῆτης ἐπι-
 κοσμῆσαι ἀρετὰς, ἴδει, φησὶν, τὴν ταπεινώ-
 σιν με εἰσατῶν γὰρ τῆς ταπεινώσεως κα-
 λεῖ τὸν θεῖον, ὡς κατορθώσεως αὐτῶν. αὐ-
 τῆ δὲ ἐ πειραζομένη καὶ νικῶν τῆ φωτὸς
 ὡς εἶ τις ἐν μαρτυρίᾳ πάντα πάσχων, ἑσπέρῳ
 καλέσει τὸν θεῖον, λήθην αὐτῆ μὴ λαβεῖν.

Tomvs III.

147. PRÆVENI IN IMMATVRITATE.]
 Hæc Propheta, hæc Rex plurimis
 curis implicatus, plurimis negotijs intricatus
 faciebat: ita totus diuino desiderio æstuabat,
 & ad Deum cor accensum habebat, vt diu-
 nae preces illi minimè sufficerent, sed intem-
 posta quoque nocte diuinam benevolentiam
 imploraret. ac si diceret: Non expectabam
 diem ad orandum, sed illum præueniebam,
 vt noctu orans veræ lucis ortum conseque-
 rer. Oportet enim in maturitate & in im-
 maturitate secundum quietem potissimum
 clamare ad Deum, vt à dæmonibus tunc no-
 bis insidiantibus liberemur. Vel immatu-
 ritatem appellat tenebras siue negotiorum
 confusionem. Et non solum, inquit, in im-
 maturitate, sed etiam diluculo; vt nimirum
 ante omne negotium te orem. Nos autem
 cum totâ nocte in lecto volutemur, sæpe-
 numerò ne exoriente quidem die hoc facere
 sustinemus. Ceterum etiam dum hæc face-
 ret, non præsumit propter actiones suas exau-
 diri: Sed *uocem meam audi*, inquit, *Domine*
secundum misericordiam tuam. Quomodo-
 eumque enim decreueris me viuificare, ita
 & ego volo. Deinde etiam causam ad-
 iungit ob quam ipsum persequantur, nempe
 quia elongati sunt à lege diuina. Nam qui
 iniquitati appropinquant, à diuina lege re-
 moti sunt.

151. PROPE EST V DOMINE.]
 Hoc simile est isti: *Deus appropinquans ego*
sum. Non recessisti, inquit, Domine, sed or-
 bem terrarum reple, & *via tua veritas*,
 quia ad te omnes tendunt. Iustitia enim
 propè est illi qui solet iuste agere. Vnde ma-
 nifestum est quod propè sis? *Initio cognoui*,
 nempe ex quo incepti Deum colere. Vel ex
 testimonijs tuis, inquit, scilicet cælo & terra
 cognoui tuam in res omnes prouidentiam,
 quoniam permanent fundata; & quod propè
 sis & ad sis ijs quæ fiunt, & nihil te lateat.

153. VIDE HUMILITATEM MEAM.]
 Propheta reliquas eius virtutes exornaturus,
 Vide, inquit, *humilitatem meam*. Deum
 enim inspectorem humilitatis vocat, tam-
 quam qui illam præstiterit. Hæc autem &
 tentati & vincens vox est: quemadmodum
 si quis in martyrio cuncta sustinens, Deum
 inuocat adiutorem, ne sui obliuionem capiat.

R r r

Iudicium

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Davidu
orandi stu-
dium no-
tatur.

Ier. 23.
Deus suis
prope est
per prou-
dentiam.

R 15.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Iudicium autem exposcit propter insolentiam inimicorum, & memorem reddit promissio- num; Quia, inquit, promisisti venire, & saluum me facere.

Salus re-
mota est à
peccatori-
bus.

Sap. 1, 4.

Κ55. LONGE A PECCATORIBVS SALVS.] Cuius quidem propè est iudicium, eius quoque salus est vicina: cuius verò remota est salus, eius quoque iudicium remotum est. Qui sic? Quia, inquit, iustificaciones tuas non exquisierunt. Non enim salus nos fugit, sed nos ipsam: Quoniam in malis animarum non introibit sapientia. Miserationes autem Dei multas, cum multi sint quibus fiante, Illud autem, secundum iudicium tuum vivifica me. Id est, Prout decreueris me vivificare ita placet & mihi, Sed neque multis, inquit, inimicis aut calamitatibus circumdatus sustinui quidquam eorum quæ à te lege sancita sunt transgredi; sed sicubi quosdam videbam insipientes (vel, ut Symmachus, *sadifragos*) tabescebam propter stultum zelum illorum, quia insensatè se habebant circa mandata tua, quæ ego cognoscens haud simplici ratione observabam, sed etiam diligebam, nullo modo coactè circa illa me habens. Nihilominus misericordiâ tuâ indigeo ut me vivifices.

160. PRINCIPIUM VERBORVM TVORVM VERITAS.] Certas, inquit, habes promissiones, & veritas tua eas ornat. Principium autem verborum vocat pollicitationes Abraham factas, quas etiam multiplicasti populum augens. Illud autem & in æternum tacitè dicit de populo ex Gentibus; si quidem in illis non permansit.

κρίσιν δὲ ἐξακεῖ δὲ τὴν δαδὴν ἢ ἐχθεῶν ἐπὶ πρῆται, καὶ αἰταμυνήσκει τῆς ὑποσχέ- σιαν· ὅτι ἐπηγείλω, φησὶν, ἤξω, καὶ σώ- ζω με.

ῤε. ΜΑΚΡΑΝ ΑΠΟ ΑΜΑΡΤΩ- ΛΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑ.] Οὐ μὲν ἔγγυς ἢ κείσι, ἐγγύς καὶ ἡ σωτηρία· ἔδὲ μακρὰ ἡ σωτηρία, καὶ ἡ κείσις μακρὰν. ἔδὲ τῆς ἐπειδὴ τὰ δικαιώματά σου, φησὶν, ἐκ ἐξ- ἤκτασαν. ἢ γὰρ ἡ σωτηρία φέρει ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτῶν· εἰς δὲ κακότητων ψυχῶν σω- φία ἐκ ἐκταλίσσεται. πολλοὶ δὲ καὶ οἱ οἰκτιρῶν τῶ θεῷ, πολλῶν ὄντων ἐφ' οἷς γίν- νονται. τὸ δὲ, καὶ τὸ κρίμα σὺ ζῆσον με. ἀπὸ τῆς, ὡς αὐτὸ κρίμα σὺ φέρει ἐμῶ ζῆσον με τῷ το θεῷ. ἀλλ' ἐδὲ πολλοῖς, φησὶν, ἀπει- σωχέμεν. ἢ ἐχθεῶν ἢ συμφοραῖς ἐπι- χροῦμεν π τῆς ὑποσχεσῶν ἡγομεθα- τημένων· ἀλλ' εἰ πε πᾶσι εἶδον ἀσωπι- τήντας (ἢ, ὡς ὁ Σάμαχος, ἀσωπι- τήντας) τῆς μοι ἐγγύς· ἔδὲ ζῆλον τῶν ἐκείνων ἀσωπίων, ὅτι ἀπειθήντας εἶχον πρὸς τὰς σὰς ἐπιτάξεις, ὡς ἐγγύς εἶδ' ὡς ἐχ- ἑπὶ τὰς ἐπιτάξεις, ἀλλὰ καὶ ἡγάπησα, μη- δὲν ἔχον· πρὸς πάντας ἀπαχασθῆναι. ἀλλ' ἐδὲ ἡ τῶν τῶ ἐλέως σου δέομαι πρὸ το ζῆσον με.

ῤε. ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΣΟΥ ΑΛΗΘΕΙΑ.] Ἀψόδοις, φησὶν, ἔχεις τὰς ὑποσχέσεις, καὶ ἀλήθειά σου τὰς ἐπαγ- χηλίας κοσμεῖ. ἀρχὴ δὲ λόγων καλεῖ τὰς ἀβεσῶν ἐπαγγελίας, ὡς καὶ ἐπαγγελί- κας τὸν λαὸν ἀνέστησε. τὸ δὲ ἐ, εἰς τὸν αἰὸν- και λαοφαιότως φέρει τὰ ἐξ ἐθνῶν λαῶν· ἢ γὰρ ἐκ ἐκείνων παρέμεινεν.

C A T E N A P A T R V M.

COPH.

145. CLAMAVI IN TOTO COR- DE MEO.] ORIGENIS. Hic clamor non est magna vox, sed magnitudo rerum earum quæ per illam Deo significantur. Iustus enim magnam ad Deum vocem emittit, postulans cælestia & magna. Sic etiam iustus Abel mortuus loquitur: *Nata vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*: ut declaretur iustus magnâ voce ad Deum exclamasse. Et Moyfi ab Ægyptiis persecutionem patienti ait: *Quid clamat ad me?*

Gen. 4, 10.

Exod. 14, 15.

ῤε. ΚΕΚΡΑΒΑ ΕΝ ΟΑΗ ΚΑΡ- ΔΙΑ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕ- ΝΟΥΣ. Οὐχ' ἡ κραυγὴ μέγα- λι ὄσι φωνῆ, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τ' σημασιολόγῶν ὑπὸ ἀντιπρὸς τῆς θεῷ. ὁ γὰρ δίκαιος μεγάλῃ δυνατοῦ πρὸς τὸ θεὸν φωνῶν, ἀντὶς ἐπερα- μα καὶ μεγάλα· ἔπειθ' ὁ δίκαιος Ἀβελ δυνα- των λαλεῖ· φωνῆ γὰρ ἀίματός τ' ἀδελφῶ σου βῶσ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς· ἢ ὡς δὲ λαλῶ τῆς δίκαιος πρὸς τὸ θεὸν μεγάλην κραυγὴ φωνῆ. καὶ τῆς Μωσῆ κατὰ διανομήν ὑπὸ τῆς Αἰγυπτίων λέγει· Τί βῶσ πρὸς με;

Θ Ε Ο Δ Α

Θεοδωρου. Πρωτηρον μωυ εκε-
κεξα εν ολη καρδια μου δουτερον δε εκε-
κεξα σοι. η αυτο θ ελαλεν ητι το ηγαμο-
νικον εκ αλλο τι ω η ο θεος. επει εν σε
μαγαλωσ επικαλοσαμην, δεα τετα με
σαδου.

ρμζ. ΠΡΟΕΦΘΑΣΑ ΕΝ ΑΩΡΙΑ.] ΑΝΟ-
ΝΥΜΟΥ. Καί το ρητόν ημας οικοδομιαται,
η η αθηρωγη αφελισαται. το μωυ ρητόν τετον
εχον η εν. ε δελειδρον η ημερα εν γυλιουσαι,
ηα δεξαωμαι προς σε, αλλι ηπ αωρια νυκτωρ
ανταμηνω, προλαβων τα σημεια η ημερα,
ε νυκτοσ δεξαμηνωσ. απο τε αλιθινω φωτεσ
ανατελλοντοσ καταυραθηται με η ψυχην, ε
προς το ελπίζω παλιν επηλπουσ, φορο-
κοπιον η αφραπη. επει η αγαπη παντα ελ-
πιζει. ου θαμωσδν δε ει ο φρεσβιτης, ε μη-
κιπ οχλεμηνωσ απο η σωματικων ορεξειων,
ε αυτον επιδιδωσ ασησ η θεοσεβειας, θαμ-
ωσδν δε ανιωσ καταπατη τα η νεοτη
κακα, ε φρεσθανη εν αωρια, βελονησ νι-
κωσ η νεοτητα φρεσβυτικω φρονηματι. τοτε
ηδ ειπομη αφωι τετα ηπ πιδματικωσ
εποιωσ το φρεσφθουσα εν αωρια, και εκε-
κεξα, εισ τεσ λογουσ σε επηλπουσ.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Η αωρια της νυκτοσ
ιχυροτερησ ησ νουησ εχθεσθων μεγαλισα τασ
επιβυλασ κικηται, ωσ σωιερωωτ τε
σικωτεσ προς πασαν προαη αιχραν ε ρυ-
ωφει και αποπον. αλλι ο φρεσφθικησ φρεσ
φρεσφθασαι, τετεσ προλαβειν και βοησαι,
δηλαδη τον θεον επικαλεμηνωσ, ετω τι
αυτον ησφαλισατο ελπιασ επι τεσ λογουσ
τεσ θεω τε λεγοντ. ηπ επ' εμη ηλπισε,
ε ρυσομαι αυτον. σιαπασω αυτον, ηπ ηγνω
το ονομα μου.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ο εν αωρια προλαβων, και
τον θεον επικαλεμηνωσ, ελδθερωσ η νυκτε-
ρμων επιβυλων, η εν τω ορθρω αυτε, τετε-
σιν εν τη ανατολη η φωτεσ, φρεσφθανοντοσ δη-
λαδη, τεσ οφθαλμωσ φρεσπατηδιντασ κικητη),
ε μελετα τε θεω σωυ παρρησια τα λογια
εκεθη ηδ μεγαλισα τω νόμω χαίρη ψυχη,
ηησ αυτη σωμοιδεν εαυτη η κατορθωσιν.

ρν. ΠΡΟΣΗΓΓΙΣΑΝ ΟΙ ΚΑ-
ΤΑΔΙΩΚΟΝΤΕΣ ΜΕ.] ΩΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ. Διδασκόμεθα απο η λεγομηνωσ ει-
δωμη τι παχει ο καταδιωκων τον δίκαιον.
δουσ ηδ ηγγιζει εις το διωκει τον δίκαιον,
ποσωτα μακρον γινεται τε νόμω τε θεω.

ΤΟΜΟΥΣ III.

THEODORI. Prius quidem clamaui in
toto corde meo ; postmodum vero clamaui
tibi : & id quod secundum supremam animæ
portionem loquebar non aliud erat quam
Deus. Quia igitur vehementer te inuocaui,
idcirco saluum me fac.

CATE-
NA PA-
TRVM.

147. PRÆVENI IN IMMATURITATE.]
ANONYMI. Et hæc littera nos ædificet, &
anagoge nobis profit. Littera quidem hunc
sensum continet. q.d. Non expectabam diem
appropinquantem, ut ad te orarem, sed ad-
huc intempestâ nocte surgebam, diei signa
præueniens, & nocte orans: ut verò lumine
exoriente meus animus illustraretur, adij-
ciebam etiam ad simplicem spem, ut super-
sperarem proficiens charitate ; quia *charitas*
omnia sperat. Minimè verò mirum si senex,
qui non vltra carnalibus desiderijs inquieta-
tur, semetipsum addicat exercitio pietatis,
sed mirum si iuuenis conculcet vitia iuuen-
tutis, & præueniat in immaturitate, studens
vincere senili prudentiâ iuventutem. Tunc
vtique de tali dixero ipsum spiritaliter fecisse
illud: *Praueni in immaturitate, & clamaui,*
in verba tua supersperavi.

Oratio
diem præ-
uenire de-
bet.

1. Cor. 13,
omnia sperat.

DIDYMI. Intempestiuitas noctis vehe-
mentioribus spiritalium præsertim inimi-
corum insidijs exposita est, utpote tenebris
ad omnem turpem & fordidam atque ab-
surdam actionem suffragantibus. Verùm hic
Propheta dicit se præuenisse, id est antici-
passe & clamasse, Deum scilicet inuocando,
atque hoc modo se tutum reddidisse speran-
do in sermones Dei dicentis: *Quoniam in*
me sperauit, & liberabo eum; protegam eum,
quia cognouit nomen meum.

Nox maio-
ribus expo-
sita insidijs.

Psal. 90,
me sperauit,
& liberabo eum,
protegam eum,
quia cognouit
nomen meum.

EVSEBII. Is qui in immaturitate an-
ticipat, & Deum inuocat, à nocturnis insi-
dijs liberatur, & in diluculo suo, id est in ortu
lucis, scilicet præuenientis, oculos ei occur-
rentes habet, & cum fiducia Dei eloquia me-
ditatur. Illa namque anima Dei lege potissi-
mùm delectatur, quæ sibi ipsi conscia est eius
executionis.

ISO. APPROPINQVAVERUNT
PERSEQUENTES ME.] ORIGE-
NIS. Ex eo quod dictum est discimus cog-
noscere quid patiaturs is qui iustum perse-
quitur: quantum enim ad iustum persequen-
dum accesserit, tantumdem à lege Dei elon-

R I I 2 gatur;

CATE-
NA PA-
TRVM.
Dæmones
sunt veri
persecuto-
res.

gatur; quantum autem à lege, tantumdem etiam à vita remouetur, quia ipsa est vita nostra.

ANONYMI. Veros inimicos ac persecutores habemus dæmones, vel etiam eos qui ab illis obsidentur: hi admouent nobis iniquitatem, voluptatem suggerentes, mundi gloriam commendantes, & afflictiones comminantes, nisi ipsorum laqueis ac dolis cesserimus.

151. PROPE ES TV DOMINE.]

Ict. 23.

ATHANASII. Deus alibi dicit: *Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè, dicit Dominus.* Potentia enim Dei vbique est secundum rationem creationis ac prouidentia.

ORIGENIS. Ipse igitur hoc modo quidem appropinquat: verumtamen nisi nos etiam ipsi appropinquanti cooperemur, per accessionem eius minimè fruemur eius propinquitate. Idcirco peccatores à Deo remoti sunt. *Ecce qui elongant se à te peribunt.* Iustus autem efficit vt Deo appropinquet.

Psal. 72,
27.

ANONYMI. *Prope es tu Domine, & omnes via tua veritas.* Corporalis Iudæus non potest hæc cum veritate dicere: figuram enim refert: circumciditur non verà circumcissione: azyma celebrat, sed minimè vera: & simpliciter dicendo, in figuris versatur, licet illas non ampliùs habeat. Qui itaque res ipsas intelligit & mysteria Regni celorum, & quæ sit veritas, is de singulis quæ scripta sunt dicit: *Omnia mandata tua veritas.* Alia autem scriptura hoc loco habet, *Et omnes via tua veritas,* scilicet quæ ad eum ferunt. Finis enim omnium harum viarum est is qui ait, *Ego sum via, & veritas, & vita.*

Ioan. 14.

152. INITIO COGNOVI DE TESTIMONIIS TVIS.]

Deus fundauit testimonia sua.

ORIGENIS. Mihi olim ab initio Deum colere incipienti notitia obuinit à testimonijs tuis: cum enim testimoniorum à te traditorum notitiæ cooperarer, hoc modo illuminabar, & ad scientiam collimabam, & cognoui quia testimonia tua in æternum fundasti. Si autem Deus fundauerit testimonia, nondum cessat à fundatione, sed viuit id quod fundatum & ædificatum est. Quid porro superædificat? præcepta, mandata, iustificationes, iudicia, sapientiam, scientiam; & sic perficit ædifica-

ἄσσοι δὲ ἄπο τῆ νόμου, μακρύνεται καὶ ἄπο τῆς ζωῆς, ὅτι αὐτὴ ζωὴ ἡ ζωὴ.

ANONYMOY. Ἐχθρὸς ἡμεῖς ἀληθινὸς καὶ διώκοντας τὰς δαίμονας, ἢ ἔ τὰς παρ' ἐκείνων ἐπεργεμμένους ἔχομεν. ἔτοι προσγγίζουσιν ἡμῖν ἀνομίαι ἡδοναῖς ὑποπθήμενοι, τὰ κόσμῳ δοξαῖα προσφειπόμενοι, ἔ θλίψις ἀπειλῶντες, ἔαδ μὴ ταῖς παρῖσιν αὐτῶν ἔ ταῖς ἀπάταις εἰξαιμεν.

ῤῥῥῥ. ΕΓΓΥΣ ΕΙ ΣΥ ΚΥΡΙΕ.]

ATHANASIOY. Ὁ θεὸς ἀλλαχῆ φησὶ θεὸς ἐγγίζω ἐγὼ εἰμι, ἔ ἐχὶ θεὸς πόρρωθεν, λέγει κύριε. ἢ διώομαι γὰρ τὸ θεὸ πανταχῆ ὅστι καὶ τὸν τῆς δημιουργίας καὶ προσνοίας λόγον.

ORIGENOUS. Αὐτὸς μὲν ἔν ἐγγίξῃ ἔπος· ἀλλ' ἔαδ μὴ ἔ ἡμεῖς ἐπεργεμμένους αὐτῷ ἐγγίζομεν, τὸ ἐγγίξῃ αὐτῷ ἐκ ἀπολαύσεως ἢ ἐγγύτητ' αὐτῷ. δὲ τὸ πόρρω εἰσὶν οἱ ἁμαρτωλοὶ τῷ θεῷ. ἔδὲ οἱ μακρύνονται ἑαυτὰς ἄπο σὺ ἀπολείνται. ὁ δὲ δίκαιος ἐπεργεῖ τὸ ἐγγίξῃ τῷ θεῷ.

ANONYMOY. Ἐγγύς εἰ σὺ κύριε, καὶ πᾶσαι αἱ ἐπιταὶ σε ἀλήθεια. ὁ σαματικὸς Ἰουδαῖος ἐ διώομαι ταῦτα λέγει ἀληθῶς· τύποι γὰρ ποιεῖ· περὶ τέμνεται ἔ τ' ἀληθῶς περὶ τὸ μὲν ἄζυμα ἄγι, ἔ τὰ ἀληθῆ καὶ ἀπλάς· εἰπὼν, ἐσὺ τύποι ἀχολεῖται, καλτοιο ἐκίπῃ αὐτὸς ἔχων. ὁ μύτοιγα νοῶν τὰ πράγματα καὶ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν ἐσῶν, καὶ τίς ἢ ἀλήθεια, περὶ ἐκᾶς τῶν γεγραμμένων ἐρεῖ· πᾶσαι αἱ ἐπιταὶ σε ἀλήθεια. ἔπερα δὲ γραφῆ ὡδε ἔχει, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ σε ἀλήθεια, δηλονότι αἱ πρὸς αὐτὸν φέρουσαι. τέλ' ἔ γὰρ πᾶσῶν τῶν ὁδῶν τέταν ὁ εἰπὼν, ἐγὼ εἰμι ἢ ὁδὸς, καὶ ἢ ἀλήθεια, καὶ ἢ ζωὴ.

ῤῥῥῥ. ΚΑΤ' ΑΡΧΑΣ ΕΓΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΣΟΥ.]

ORIGENOUS. Ἡ γνώσις μοι ἀρχῆθεν ἀρχαμύων τῷ θεῷ ἐβίβη ἐλήλυθεν ἄπο τῶν μαρτυριῶν συμπεργεμμένων γὰρ ἄπο τῶν νεοκένων τὰ μαρτύρια τὰ ὡδᾶδεδομμένα, ἔτοις ἐφωπίζομεν, ἔ ἡκοπίζομεν ἐπὶ τῷ γνώσῃ, καὶ ἔγνων ὅτι τὰ μαρτύρια εἰς τὸ αἰῶνα ἰθεμελίωσας. εἰ δὲ ἰθεμελίωσεν ὁ θεὸς τὰ μαρτύρια, ἔδ' ἐπω λήγει εἰς τὸ θεμελιῶσθαι, ἀλλὰ ζῆ τὸ θεμελιῶμεν καὶ οἰκοδομεῖμεν. τί δὲ ἐποικοδομεῖ; πρὸς ἀγάματα, ἐπιταῖς, δικαίωματα, κείματα, σοφία, γνώσιν καὶ ἔτοις ἀπαρτίξῃ τῷ

τὴν οἰκοδομίαν ἐν πάσῃ ἀγαθῇ ἔργῳ, λό-
 γοις σοφίας, ἔπισημῶν γνώσε· ἅπαντα ἐὰν μὴ
 τὴν θεμελίωσιν τῆς θεῆς, ἔχει τις ἐαυτῷ οἰκο-
 δομήματα τέλειον, ἄξιον τῆς ἐνοικησῆαι ἐν αὐτῷ
 τὸν θεὸν ἢ ἐμὴν ὡσεὶ πατῆσιν.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ἐθεμελίωθη τὰ μαρ-
 τύρια ὑπὸ τῆς θεῆς, ὡς μηδένα δυνάσασθαι
 σαῖσαι ἢ ἀναστρέψαι αὐτὰ· ὁ γὰρ σὸς λόγος
 σοφία καὶ υἱὸς σε τυγχάνουσιν, θεμελίωθη ἂν-
 τῷ ὑπάρχει διὸ καὶ παρῆλθεν τὸ ἀκατα-
 μάχητον καὶ ἀκαθάριστον αὐτῷ ἔφη· οἱ λό-
 γοι μὲν εἰ μὴ παρελθούσιν, καὶ ὁ ἕρως ἐ-
 ἢ ἢ γῆ παρέρχονται.

ΡΥΓ'. ΙΔΕ ΤΗΝ ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΝ
 ΜΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Πρὸς τὰς
 ἀδικήσας αὐτὸν ἀντικαταστήσας τὸν θεὸν
 ἀξιοί, καὶ τὴν δίκην ἰδίας ποιήσασθαι. τῆ-
 το δὲ ἵστικα τὰς ἀσεβείας κτείρου ἐχθρῶν,
 πρὸς εἰς ὑπὸ ἀνθρώπων ἔση χειρὸς,
 αὐτὸς ὡς ἰδίας τὴν δίκην ἀναδεδείκται.
 ἀπὸ δὲ τῆς λύτρωσιν Ἀκύλας ἀρχίσου-
 σόν με φησί. ταῖς, σωθήσονται τῆ πρὸς
 ἀνθρώπων οἰκειότητι, δι' ἧς καὶ λύει τὰς
 ἀνθρώπων ἐν φθορῇ, καὶ τὸ ταπεινὸν
 ἡμῶν ἐλάττω διαφθεῖ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μακάριον ἐνώπιον τῆ
 θεῆς ταπεινωθῆναι, φησί γὰρ Ἰάκωβος· ταπει-
 νώθητε ἐνώπιον κυρίου, ἔ ὑψώσῃ ὑμᾶς. ὅταν
 τῶν ἑταίρων ταπεινωθῶμεν, καὶ ὑπὸ δαι-
 μόνων ἐπιβληθῶμεν, καὶ ὑπὸ ἀνθρώ-
 πων μισήσων τὰς ἀρετὰς πολεμηθῶμεν,
 ἔχομεν τὸν θεὸν ἔξαιρέμενον, μόνον ἵνα τῆ
 νόμου αὐτοῦ μὴ ἐπληθώμεθα, μηδὲ ὄπο-
 κάμεθον ἐν ταῖς θλίψεσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κελεύσεται πρὸς τὰς
 ἐχθρῶν αἰτεῖ τὰς ἀφανῶν ἢ ἐμφανῶν πολε-
 μῶντας καὶ λυτρωθῆναι μόνον γὰρ ὅτι ὁ
 θεὸς ὁ ἕξ ἑκατέσων λυτρώμεθον, ἔ εἰ θα-
 νάτω μόνον ἡμᾶς ἀπαλλάττων ἐν ἀπειλήσιν
 ἔ ἐργάσων οἱ δαίμονες, ἀλλὰ καὶ ζῶντες πα-
 ρέχων ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον.

ΡΕ'. ΜΑΚΡΑΝ ΑΠΟ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΣΩ-
 ΤΗΡΑ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Τίς ἢ αἰτία, ὅτι τὰ
 δικαιώματά σου ἐκ ἐξέλησταν. εἰ τις ἐν τῷ
 δικαιώματι τῆς θεῆς ἐκ ἐλησται, τίς μα-
 κρὰν ὅτι ἢ σωτηρία.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Γέγραπται γὰρ· Ἰδὲ οἱ μακρῶ-
 νοις ἐαυτὰς ἀπὸ σὺ ὄπολιν. Οὐκ ἐν ἢ σω-
 τηρία φέρει ἡμᾶς· ἀλλ' ἡμεῖς φέρουμεν ἢ
 σωτηρίαν ἢ ληθῆναι γὰρ ὁ υἱὸς ἔ ἀνθρώπων ἢ σωτη-

tionem in omnibus operibus bonis, sermoni-
 bus sapientiae, scientiae cognitione; quae si post
 foundationem posita fuerint, habet quis in se-
 metipso aedificium perfectum, dignum in
 quo Deus inhabitet & inambulet.

DIDYMI. Testimonia fundata sunt à
 Deo, ita ut nemo possit ea concutere aut
 euertere: tuum enim Verbum cum sapien-
 tia & Filius tuus existat, fundamentum eo-
 rum est; quapropter etiam inexpugnabilem
 & inuercibilem constantiam eorum osten-
 dens dixit: Verba mea non transibunt, etiam
 caelum & terra transeant.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Lucæ 21,
 33.

153. VIDE HUMILITATEM MEAM.] APO-
 LINARI. Rogat Deum ut sibi iniuriam irro-
 gantibus obsistat, & propriam causam faciat.
 Hoc autem videtur inuisibiles inimicos oc-
 cidere, quod contra ipsos pro hominibus
 Christus ipse steterit, eorum velut propriam
 causam suscipiens. Pro Redime autem
 Aquila legit Propinquum me fac. Id est,
 Per familiaritatem ad homines accede, per
 quam etiam soluit homines à corruptio-
 ne, & humilitatem nostram misericordiâ
 erigit.

ORIGENIS. Beatum est coram Deo
 humiliari. Ait enim Iacobus: *Humiliamini
 in conspectu Domini, & exaltabit vos.*
 Quando igitur hoc modo fuerimus humi-
 liati, etiam dæmonum insidijs impetiti, etiam ab
 hominibus virtutum osoribus oppugnati fue-
 rimus, habemus Deum qui nos eripiat, dum-
 modò legis eius non obliuiscamur, neque in
 tribulationibus animum despondeamus.

Beatum est
 coram Deo
 humiliari.
 Iac. 4, 10.

ANONYMI. Postulat ut contra inimi-
 cos tam occultè quàm palàm oppugnantes
 iudicio decernatur ac liberetur: solus enim
 Deus est qui ab utrisque redimit, & non so-
 lum liberat à morte quam dæmones minan-
 tur inferuntque, verum etiam ob eandem
 rationem vitam præbet.

155. LONGE A PECCATORIBVS
 SALVS.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Quam ob cau-
 sam? *Quia iustificationes tuas non exqui-
 serunt.* Si quis igitur iustificationes Dei
 non exquirat, ab hoc salus remota est.

Longè à
 peccatoribus
 salus.

THEODORI. Scriptum est enim: *Ecce
 qui elongant se à te peribunt.* Non igitur
 salus fugit nos; sed nos fugimus salutem.
Venit enim Filius hominis, qui est salus:
 quam

Psal. 72,
 27.

Lucæ 19,
 10.

CATE-
NA PA-
TRVM.

quam ob causam? *querere & saluum facere quod perierat.*

DIDYMI. Non igitur omnes peccatores remoti sunt à Dei salute, sed illi qui non exquirunt Dei iustificationes, è quibus sibi ipsis medicinas in salutem, occasiones ad pœnitentiam, à vulneribus auersionem & liberationem accipere valeant.

Misericordia Dei multa.

156. MISERATIONES TVE MULTÆ DOMINE.] ORIGENIS. Multitudinem miserationum Dei quis enumerare aut excogitare valeat? quoniam quotidie inobedientes ipse quotidie inuitat: blasphemantes tamquam filios instruit: eos qui semetipsos negant ipse minimè negat aut repudiat.

ANONYMI. Misericordia hominis in proximum suum, misericordia verò Dei super omnem carnem, qui etiam longè iustissimus esse videtur. Nam factâ comparatione hominum quasi cum exacto iudicio Dei, ipsamet iustitia indiget misericordiâ. Omne enim quod factum videtur secundum misericordiam, id Dei misericordiâ fit. Quid enim quis vmquam æternâ beatitudine & Regno cœlorum dignum gesserit, nisi à Deo fuerit adiutus?

157. MULTI QUI PERSEQVNTVR ME.] ORIGENIS. Multitudo inimicos visibiles & inuisibiles insinuat, quorum variæ sunt persecutiones ac tribulationes. Alij namque amicitiam simulantes, suggerunt voluptates: alij verò inimicitiam detegentes, omne genus tentationum inferunt. Verùm nos à testimonijs Dei minimè declinamus, in quibus nobis testificatum est; *Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei.*

A. 14, 21.

2. Tim. 3, 12. Iustus nunquam deest persecutio. 2. Cor. 7, 5.

DIDYMI. Oraculum quoque ab Apostolo traditum est in altera Scriptura, idque non in vna sed plurimis pronuntiatum. *Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur.* Etenim iusto semper persecutiones excitantur. *Foris pugna, intus timores.* Nam virtutes aduersariæ per familiares, per vxorem contentiosam, & linguosam, & iracundam, per seruum inordinatum nos tentant vt peccemus, per alia plurima, per ipsa peccata. Si enim non certauero, vt per temperantiam ceterasque vir-

ria: τίς ἡ αἰτία; ζητήται καὶ σῶσαι τὸ ὑπερβολός.

ΔΙΑΤΜΟΙ. Οὐκ ἄρα πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ πόρρω τὴν θεῶν σωτηρίας τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅσοι ἐκ ἐκζητήσιν τὴν θεῶν τὰ δίκαιώματα, ὅτε ἂν ἑαυτοῖς φάρμακα λαβῆν εἰς σωτηρίας, ἀφορμὰς εἰς μετανοῶν, ὑποτασσώσιν τῷ θεῷ ἡμετέρον καὶ ἀπαλλαγῶν δυνάσται.

ΡΖ'. ΟΙ ΟΙΚΤΙΡΜΟΙ ΣΟΥ ΠΟΛΛΟΙ ΚΥΡΙΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ πληθὺν τῶν οἰκτιρῶν τῆν θεῶν τίς ἀρεθμεῖν ἢ ἀχνοεῖσθαι δύναται; ὅτι τὰς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὡδρακόντας αὐτοὺς καθ' ἑκάστην ὡδρακαλεῖ τὰς βλασφημίας ὡς ἡμεῖς τυθεῖται τὰς ἑαυτῶν ἀπειρηκότας αὐτοὺς ἐκ ὑποτασσώσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἐλεῖσθαι ἀνθρώπων ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτῶν, ἑλεῖσθαι δὲ κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ὅς καὶ πᾶν δικάϊοτατ' εἶναι δοκεῖ. συγκρίσθαι γὰρ ἀνθρώπων ὡς ὡρὴν τὴν ἀκριβῆ κρῖσιν τῆν θεῶν, ἑλεῖν δεῖται τὸ δίκαιον. πᾶν γὰρ ὁ δοκεῖ γαρῶνται κατ' ἑλεῖν, ἑλεῖν θεῶν γίνεται. τί γὰρ πῶς ἀξίον πεποικῆν αἰωνίαν μακαριότητ' καὶ βασιλείας ὑποτασσώσιν, μὴ ὑποθεῖν βοηθῆμεν;

ΡΖ'. ΠΟΛΛΟΙ ΟΙ ΕΚΑΙΩΚΟΝΤΕΣ ΜΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ πληθὺν τῶν ἐχθρῶν ὁρατὰς καὶ ἀόρατὰς ἀνίτηται, ὧν οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ θλίψεις διάφοροι. οἱ μὲν γὰρ φίλια ὑποκαυρόμενοι, τὰς ἡδονὰς ὑποβάλλουσιν. οἱ δὲ τὴν ἐχθρῶν γυμνάσαστες, πᾶν εἶδος πειρασῶν ὑποφέρουσιν. ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ τῶν μαρτυρίων τῆν θεῶν μὴ ἐκκλῖναμεν, ἐν οἷς ἡμῶν διμαρτύρατο ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῆν θεῶν.

ΔΙΑΤΜΟΙ. Χρησμός ἐστὶ ὡδρα τῶν Ἀποστόλων εἰρημῶν, καὶ ἐν ἀλλῇ γραφῇ ἐ μὴ ἀλλὰ πλείουσιν ἐπαγγελῶν. πάντες οἱ θέλοντες ζῆν δὺσεβώς ἐκ χειρῶν Ἰησοῦ διωχθήσονται. Καὶ γὰρ διωγμοὶ αἰετὰ δικάϊα γίνονται. ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβος, καὶ γὰρ δυνάμεις αἱ ἀνηκείμεναι διὰ οἰκείων, διὰ γυναικὸς μαχήμην, καὶ γλωσσώδους, ὁ ἐγγίλυ, δὲ οἰκίτε αἰτάπτε πρὸς ἑσὶν ἵνα ἁμαρτήσωμεν, δὲ ἐτίθει πολλῶν, δὲ ἡμῶν τ' ἁμαρτημάτων. ἐὰν γὰρ μὴ ἀγωνίσωμαι, ἵνα ὁμολογήσω τὸν θεὸν διὰ τὴν σωφροσύνης

σιώης κ' τ' λοιπών ἀρετῶν, ἀρνησάμενος γήνομαι. ὅσακις γὰρ ἀπὸ ἐξιχνιάζῃ τις τὸ μαρτύριον τὰ ἀγαθίσματα, σκοπῶν τὸ ὁμοίως ἀθλήσας, ἔτ' ὅσοις τὸ πνευματικὸν γένε' τῷ θεῷ: ὅσακις τὸ διώκεται ὑπὸ δυνάμεων ἀνικημένων, ἐχ' ἠττάται, ἐδὲ νικάται παθεῖ πρὸς ἀπηνίας, ὃ ἐν δίκαιῳ ἐκ' ἐστὶν ἐδὲ διώκεται, ἐκ' ἐστὶν ἐδὲ μαρτυρεῖ ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας. ὅτι τῶν τῶ μαρτυρίῳ φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τῆτο γὰρ ἔστι κἀν ἡμῶν, τὸ μαρτύριον τὸ σκευδῶς ἡμῶν. πόσοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς δικαστικῆς ἀποδείξονται, ἐν τῷ κρυπτῷ πολλάκις ἀρνησάμενοι τὸν θεόν. τὰ γὰρ κρυπτὰ κυεῖν τῷ θεῷ ἡμῶν, τὰ δὲ φανερά ἡμῶν κ' τοῖς τέκνοις ἡμῶν.

ρῆ. ΕΙΔΟΝ ΑΣΥΝΕΤΟΥΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΕΞΕΤΗΚΟΜΗΝ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Εἴ ποτε εἶδον μὴ σωμέντα, ἐγὼ ἔπι τὸν τοῖτον ἐξετηκόμην ὑπὸ τῆς ζήλει καὶ τῆς θυμῶν βίαια.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπὶ παντὶ μὲν παρονομήντι προσήκειν ὀδυνᾶσθαι τὸν δίκαιον, πάλυ δὲ μᾶλλον ἔπι τέτοις οἰπίαις πρὸς τὸν θεόν ἔστιν οὐκ ἀποδοῦναι βίαια πρὸς ἡπίστεως, οἷον παρθενίας, ἢ τῆς ἐν γάμῳ σαφροσύνης, ἢ ἰσχυροῦς, εἴτα πύτας ὁρᾶσθαι, καὶ τῷ θεῷ τὰ λόγια ἐφυλάττεσθαι.

ρῆ. ΙΔΕ ΟΤΙ ΤΑΣ ΕΠΙΟΛΑΣ ΣΟΥ ΗΓΑΠΗΣΑ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ ἔπι τῷ θεῷ (προκαλεῖ) τὸν θεόν, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, καλεῖ σε τὸ πρόσωπον. θαρρῶ γὰρ ὅτι τὸ πρόσωπόν σου κλήσῃ πρὸς με, ἵνα με κατανοήσῃς, ὅφει τίνα τρέποντας ἐπιτολάς σου τηρήσῃς: τὴν γὰρ τύπος τῆς ἀγαθῶν ἔργων ἀμύνης ἐν ἐμοί.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἰδε ὅτι τὰς ἐπιτολάς σου ἐχ' ἀπλῶς ἐτήρησα, ἀλλ' ἠγάπησα: ἐστὶ γὰρ τηρῆσαι ἐκ λυπῆς ἢ ἐξ ἀνάγκης: πλεονεξία δὲ ἔστιν ἀγαπήσαι τὰς ἐπιτολάς, καὶ ἄλλῃ τῇ ψυχῇ αὐτὰς ἀγαπήσαντα ποιῆσαι. εἰ καὶ ἐπιτολάς δὲ ἠγάπησα, ἐδὲ ἠτῶν δέομαι τῷ ὑπὸ σὺ ἐλεῖς, ἵνα ζήσω σοι.

ρῆ. ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΒΟΥ ΛΗΘΕΙΑ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Αὕτη πρώτη τῆς σῶν δέδοται ἐπιτολῶν, τὸ ἀληθῶς ἐν πᾶσι κ' ἀρετῶν, καὶ λόγῳ, κ' ἁγνοίᾳ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐξαγγέλλεται, φησὶν, ἡμῶν

tutes Deum profiter, Dei negator euado. Quotiescumque enim aliquis Martyrum certamina inuestigat, eo fine ut simili ratione decertet, ille toties fit Dei; & quoties ab aduersarijs virtutibus persecutionem patitur, minimè succumbit, neque ab aliqua passione ignominia superatur. Qui igitur iustus est numquam non patitur persecutionem, numquam non præbet testimonium in arcano cordis. de quo testimonio Apostolus ait: *Nam gloria nostra hac est, testimonium conscientia nostra.* Quot enim in die iudicij reperientur, qui in occulto sæpe Deum negauerint. Nam arcana ad Dominum Deum nostrum spectant, manifesta verò ad nos & ad filios nostros.

CATE-
NA PA-
TRVM.

2. Cor. 1,
12.

158. VIDI INSENSATOS, ET TABESCEBAM.] ATHANASII. Si videbam aliquem non intelligentem, ego contra talem tabescebam à zelo erga cultum Dei.

THEODORI. Propter omnem quidem iniquè agentem decet iustum contristari, multò magis autem propter eos qui cum Deo vitæ alicuius aut fidei professionem fecerint, v. g. virginitatis, aut in coniugio continentia, aut castitatis, deinde illam violant, & eloquia Dei non custodiunt.

159. VIDE QUONIAM MANDATA TVA DILEXI.] ORIGENIS. Et propterea Deum prouocat, & ait ad eum, Faciem tuam appello. Confido enim si faciem tuam ad me considerandum inclinaueris, visurum te quomodo mandata tua obseruauerim: nam bonorum operum typos in me inuenies.

ANONYMI. Vide quoniam non simplici ratione mandata tua custodiui, sed dilexi: possunt enim seruari ex tristitia vel ex necessitate: perfecti autem est diligere mandata, & totâ animâ eadem diligendo facere. Ceterum licet mandata dilexerim, nihilominus tamen misericordiam tuam flagito, ut viam tibi.

Mandata
Dei ex di-
lectione
seruanda.

160. PRINCIPIVM VERBORVM TVORVM VERITAS.] ATHANASII. Hoc primum mandatorum tuorum traditum est, ut veraces simus in omnibus tam actione quàm sermone, quàm cogitatione.

ANONYMI. Enuntiant, inquit, nobis bona,

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

bona, scilicet sermonum tuorum veritatem & iustitiæ immutabilitatem.

THEODORETI. Principium verborum vocat promissiones quæ Abraham factæ sunt: ex illo namque populus Iudæorum constitit. Ceterum impleuit promissa, & auxit populum sicut stellas cæli multitudine, & in semine eius secundum promissiones benedixit omnes Gentes. Hoc enim indicavit cum dixit, *Et in æternum omnia iudicia iustitia tua.* Cum enim esset Vates, sempiternum Domini imperium perspiciebat: idcirco etiam veritate ait prædicitum esse sermonum diuinorum principium.

τα ἀγαθὰ, ἧς ὁ σὸν λόγος τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης ἀσάλευτον.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἀρχὴν λόγων καλεῖται πρὸς τὴν Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας· ἔξ ἧσιν οὐ γὰρ ὁ Ἰουδαῖον σωῖσθαι λαός· ἀλλ' ἐπέλεξε σὲ πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ἤκουσε τὸν λαόν ὡς τὰ ἄσπερα τὴν ἕραν πρὸ πλάθου, καὶ ἐν τῷ σπέρματι δὲ αὐτῆς ἠύλησεν καὶ τὰς ἐπαγγελίας πάντα τὰ ἔθνη. τὸτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰπὼν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὰ κείμενα τῆς δικαιοσύνης σου. προσθήκης γὰρ ὡν, ἵνα τὰ κρεῖτα τὸ αἰῶνιον κρατῶν διὸ καὶ ἀληθεῖα ἔφησε κακοσμηθῆναι τὴν ἡσθεῖον λόγων ἀρχὴν.

ANNOTATIONES CORDERII.

COPH.
Quis sit
clamor
cordis.

145

LAMAVI in toto corde meo, exaudi me Domine.] Quid est toto corde clamare, nisi ad ea quæ meditatur & postulamur vehementer attendere? Sic enim loquitur S. Augustinus Serm. 29. in hunc Psalmum: *Sine cum voce carnis, quando id opus est, sine cum silentio, ad Deum cum oramus corde clamandum est.* Est autem clamor cordis magna cogitationis intentio: qua cum est in oratione, magnum exprimit desiderantis & petentis affectum, ut non desperet effectum. Tunc porro in toto corde clamatur, quando aliunde non cogitatur. Tales orationes rare sunt multis, crebra autem paucis.

Hunc igitur spiritalem clamorem exaudit Deus, hanc cordis attentionem benignè respicit, & quæ eâ desideramus, quæ petimus, pro quibus gemimus, liberaliter impertit. De hoc fervore in orando sic scribit Climacus gradu 28. *Sz, inquit, umquam visibili iudici obnoxius fuisti, non tibi aliâ formâ iam opus erit, quam imitari debeas dum orationi insistis: quod si neque ipse reus exististi, neque alios examinari perspexisti, vel ex infirmorum precibus, quas Medicis, dum secandi aut vrendi sunt, fundunt, huiusmodi aliquid addisce.* Enimvero si hi, ut pœnam euadant, aut salutem corporis consequantur, tanto conatu orant, quo conatu & fervore par est nos orare, si non terrena, sed spiritualia & cælestia oratione quæramus. Clamor hic cordis non oris intelligendus est. De quo Ambrosius ad hunc locum: *Clamat, inquit, cor meum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate concentuque virtutum.* Quomodo clamabat Moyses. cui Deus: *Quid clamas ad me?* & Ionas: *Clamavi de tribulatione mea ad Dominum.* id est, inquit Hieronymus, *Toto cordis affectu: qui utique in auribus Dei magnus est clamor, ut ait Rupertus.* Vnde Tertullianus de oratione: *Deus non vocis, sed cordis auditor est, sicut conspexit.*

Quantus
in orando
fervor ad-
hibendus.

Exod. 14.
Ion. 2,3.

147. *Præveni in immaturitate.*] Græcè est ἐν ἀωρίᾳ: Chaldæus vertit in aurora: S. Prosper, *in tempesta nocte:* Vulgata in *maturnitate.* hoc est maturè, diluculo. Nonnulli putant designari illud tempus quod est ante diluculum, & quod

Græci dicunt ὄραν ἀπρακτον, horam expertem operis vel antelucanam: in qua vulgò omnes quiescunt. Rem igitur augere cupiens S. David, ut magnitudinem sui erga Deum amoris & deuoti animi impetum declararet, ait se præuenisse ætatis maturitatem, in ipso pueritiæ diluculo, ἐν ἀωρίᾳ, ante consuetum aliorum iuuenum tempus, cum vi adhuc lumen rationis affluisset, ante iubar efflorescentis iuuentæ, quasi dato à Numine signo, in apertum te beatæ vitæ circum & virtutis immisisset. Ita exponit S. Ambrosius: *Præcurrit, inquit, ætatis maturitatem, quisquis in adolescentia positus senilem gravitatem induit, & iuueniles annos veteranâ quadam contentiâ regit.*

IBIDEM. *Et in verbis tuis supersperavi.]*

Vbi nota verbum *supersperavi*, Græcè ἐπὶ πλῆσια: quod S. Ambrosius exponit, *ad sperandum semper crescere, & spem spes adungere.* At quæ causa & occasio Dauidi sperandi & supersperandi? Disce ex titulo sine ex littera Hebræa illis verbis in titulum superposita: est enim *Coph*, quæ *conclusionem* id est, extremam animi vnde, quaque oppressi angustiam significat, ita id pensitante Ambrosio Serm. 19. *Concluditur namque unusquisque tumescens visceribus internis ve faucibus, cum intercluso spiritu commeatu spirandi ac respirandi commercia coarctantur.* En supersperandi materiam & causam, cum humana omnia deficiunt, cum vndique mœror, dolor & angustia, non secus ac cum omnis respirationis aditus præcluditur. Audi Ambrosium: *Iustus semper sperat, & in adversis positus, & frequentibus afflictus ærumnis, desperare non nouit; sed quò grauiora tolerauit, magis sperat, & sperandi sumis profectum.*

Supersperare quid sit.

148. *Præueniant oculi mei ad te diluculo.]*

Præueni, inquit, Solem, & ante lucem eius ad quærendam animæ meæ lucem surrexi, Solem diligentiore esse non sustinens. Ita & tu ô homo Prophetæ vestigijs inhærens præoccupata lucem, ut Deo vigiles, & Solem ac diem quasi inertiores post te relinquant. *Græue est enim* (ut inquit S. Ambrosius Serm. 19. in hunc Psalmum) *si te otiosum in stratis radius Solis orientis*

Tempus antelucanam orationi aptissimum.

is inuerecundo pudore conueniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depresso. Arguit nos tanti temporis spatium sine ullius deuotionis munere & sacrificij spiritualis oblatione feriatat transmissum. An nescis o homo, quod primitias tui cordis ac uocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo ad Solis ortum, ut te priens inueniat iam paratum, ne lumina tua, madido adhuc sopore mergentia, primus diei fulgor exagites. In cubiculo meo in noctibus quaesivi quem dilexit anima mea, dicit Ecclesia: ideo meruit enim inuenire, ideo eius gratiam promereri; quia etiam in cubiculo quaesiuit: quaesiuit in noctibus, propterea copia eius adeptu. Est igitur hora commodissima ad orandum illa, quae lucem aurorae praecedit, in qua omnia silent, uniuersa quiescunt; corpusculum post moderatum somnum mentem ad suas necessitates non auocat, & sensus a sensibilibus elongati eam ad superna uolantem minimè ad suas vanitates intorquent.

Cant. 3.

151. *Propè et tu Domine.*] Id est, Praesto es colentibus legem tuam, eis ades. Theodoretus hoc ad prouidentiam refert. q. d. Cernis omnia, totum terrarum orbem implet & moderaris, nullaque res te praeterit. Huc spectat illud Ieremiae 23, *Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè.*

228.

153. *Vide humilitatem meam, & eripe me.*] Considera, inquit, o Domine, quia humilis sum, quia legem humilitatis, quae tibi in omnibus subderet, oblitus non sum, & à malis imminetibus libera me. Humilitatem pro afflictione positam multi existimant. Non abnuo: sed S. Ambrosius & Augustinus humilitatis nomine uirtutem humilitatis & lege Dei legem humilitatis

intelligunt. De uoce humilitatis haec Ambrosius ait: *Fortasse dicat aliquis, Gloriatu de se Propheta; & si gloriatur, gloriatur in infirmitatibus suis, in quibus & Apostolus gloriatur dicens: Gloriabor in infirmitatibus meis. Alius in dimitijs, alius in titulis nobilitatis ac prosapia suae, alius in administrationibus & honoribus gloriatur, iustus in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Christo esse subiectum. Ut scias autem, quia iactare non se cupiat, sed Domini in se gratiam pronocare, alibi idem Propheta ait: Vide humilitatem meam & laborem meum. Ergo quasi is qui humiliauerit cor suum; quasi is qui plurimum laborauerit, sibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. De lege uero haec S. Augustinus: Hoc loco, inquit, nullam Dei legem conuenientius intelligimus, nisi quae immobiliter fixum est, ut omnis qui se exaltat humilietur, & qui se humiliat exaltetur. Superbus ergo malis ut humilietur innectitur, humilis à malis ut exaltetur eripitur. Haec illi.*

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Bonum est gloriari in humilitate & subiectione.

1. Cor. 12, 9.

Psal. 24, 18.

Lucæ 14, 11.

154. *Iudica iudicium meum, &c.*] Hoc S. Ambrosius de delictis inter iudicandum admissis exponit; quasi grauior nobis causa sit de iudicio nostro quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur uenia quam improbe in alium iudicanti. Necessè est enim eam formam in te redire iudicij, quam in alium ipse discernendam praesumerit. Merito ergo Dauid subdit:

156. *Misericordia tua multa Domine, &c.*] Ac si dicat, Fateor grauius offendere illum qui iniquè alios iudicauit; quapropter timeo ne causam eadem: ceterum mihi animos addunt misericordiae tuae, quae quia multae sunt, spero me ueniam consequi posse eorum quae peccaui, dum in alios iniquum iudicium ferrem.

PARAPHRASIS ANONYMI.

εξά. ΠΡΟΝΤΕΣ κατεδία- ξάν με δωρεάν· καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου ἐδειλίασεν ἡ καρδία μου.

Τὸ δὲ ἐδειλίασα, ἐν ᾧ οἱ κατεδία- ξάντων ἀρχόντων ἐπιβελδοῦσαν.

εξβ. Ἀγαλλιάθημι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγια σου, ὡς ὁ θείων σπύ- λα πολλά.

Μὴ ἐδειλίασά, φησὶ, ἐχθ, ἀλλ' ἐν το- σαύτῃ ἡμῶν δωρεσῶν ἐκείνων ἐπιβ- λδοῦσαν καὶ τὴν ἐν πολέμῳ ἐκείνῳ, καὶ τὰ σπύλα ἀξιοθιμῶν ὡς ἐν ἐδέλοισιν.

εξγ. Ἀδικίαν ἐμίσησα, καὶ ἐβ- δελυξάμην· τὸν δὲ νόμον σου ἠγά- πησα.

Ἀδικίαν δὲ λέγει τὸν ὡς Βαβυλωνίους πλεῖστον. ἐβδελυγμά, φησὶ, ἠγασάμην τὸ παρ'

Τ Ο Μ Υ Σ Ι Ι Ι .

161. ΡΙΝCΙΠΕS persecuti sunt me gratis: & à uerbis tuis formidauit cor meum.

Illud autem formidauit, more scilicet Principum persequentium & insidiantium.

162. * Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

* Vulgata Lætabor

Nequaquam, inquit, formidauit, sed in tanta lætitia fui dum illi insidiarentur atque hi qui in bello vincunt, & spolia diuidunt prout uoluerint.

163. * Iniustitiam odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.

* Vulgata Iniquitatem

Iniustitiam autem uocat diuitias Babylo- niorum. Abominationem, inquit, existimaui aliquid

S s s

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* *Vulgata*
laudem
dixi tibi
Dauid
sepius quo-
tidie ora-
bas.

Pfal. 140,
2.

Pfal. 4,9.
Pfal. 118,
148.

Acl. 2, 15.
Ibid. 3, 1.

aliquid ab ipsis postulare. Totus autem, inquit, fui in adimplenda lege tua. quare subdit:

164. Septies in die * laudauit te super iudicia iustitiæ tuæ.

Illud *Septies* pro *sepe* dicit. Si autem volueris etiam de ipso numero accipere, *Dauid* ait: *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* & dum cubitum concessurus est: *In pace in idipsum dormiam.* deinde: *Media nocte surgebam.* item: *Præuenerunt oculi mei ad matutinum.* Ceterum quod etiam Sancti tertiâ sextâque horâ orauerint, clarum fit ex die Pentecostes: in ipsos tertiâ horâ orantes descendit Spiritus sanctus. *Petrus item & Ioannes ascenderunt ad horam orationis nonam.* Illud autem *super iudicia*; id est, de quibus non potest non iuste iudicare.

165. Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum.

Nihil, inquit, contrarium, vel quod turbationem adferat, occurrit ijs qui attendunt verbis tuis; & scandalum ipsis minimè oboritur.

166. Expectabam salutare tuum Domine: & mandata tua dilexi.

Hæc, inquit, cum scirem, ego præstolabar in omnibus tribulationibus salutare tuum quod promissisti mihi.

167. Custodiuit animam meam testimonia tua: & dilexit ea * valdè.

Idcirco etiam omni diligentia desiderabam custodire legitima tua, diligens ea.

168. Seruauit mandata tua, & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo * Domine.

Et sic, inquit, custodiebam, tamquam in oculis tuis vitam meam instituens.

169. Appropinquet * oratio mea in conspectu tuo Domine: * secundum eloquium tuum da mihi intellectum.

Peueniat, inquit, postulatio mea ad aures

* *Vulgata*
vehementi-
ter.

* *Vulgata*
omisit.

TAV.
* *Vulgata*
deprecatio
* iuxta

αυτοῖς τί αἰτεῖν. Ὅλοι δὲ ἐξηρόμην τῆ πληροῦ τὰ τῆ νόμου σου. διὸ ἐπάγα·

ρξδ'. Ἐπίακίς τ' ἡμέρας ἤνεσάκις ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Τὸ ἐπίακίς ἀντὶ τῆ πολλὰκίς λέγει. εἰ δὲ βάλει καὶ ἐπ' αὐτῆ τῆ ἀειμυ, λαβεῖν ὁ Δαυὶδ λέγει· ἔπαροις ἤβ' χρισθὲν με θυσία ἰαυεινή. καὶ ἐν τῷ μέλει καθεδύειο· ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι. εἶτα· μεσονύκτιον ἐξημερόμην. εἶτα· πρὸς ὄρθρον. Ὅπ' δὲ καὶ τρίτῳ καὶ ἐκτῷ ὡραν πρὸς ἡμέραν· ἐν τρίτῳ πρὸς ἡμέρας ἐπιφειτῆσαι τὸ πνεῦμα. Πέτερος δὲ πάλιν καὶ Ἰωάννης ἀνέβησαν ἐπὶ τῷ ὡραν τ' πρὸς ἡμέρας τῷ ἐνάτῳ. τὸ δὲ ἐπὶ τὰ κρίματα· ἀντὶ τῆ, ἐφ' οἷς ἐκ ἀνάγκῃ μὴ δικίως κρίνεται.

ρξε'. Εἰρήνη πολλὴ τῆς ἀγάπῃς τὴν νόμον σου· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῆς σκάνδαλον.

Οὐδὲν, φησὶ, ἐναντίον, εἰδὲ παραχρῆμα σκάνδαλον τοῖς ἐξημεροῖς ἤβ' λόγων σου· καὶ σκάνδαλον αὐτοῖς ἐκ ἀναφύεσθαι.

ρξς'. Πρὸς ἐδόκων τὸ σωτήριον σε κύριε· ἐ τὰς ἐντολάς σε ἠγάπησα.

Ταῦτά, φησὶν, εἰδὼς, ἐγὼ ὑπέμνησον ἐν ταῖς θλίψεσι πάσαις τὸ σωτήριον σου ὃ ἐπηγείλω μοι.

ρξζ'. Ἐφύλαξεν ἡ ψυχὴ μου τὰ μαρτύριά σου· καὶ ἠγάπησεν αὐτὰ σφόδρα.

Διὰ τῆτο καὶ πάση σπουδῇ φυλάττει ἐπιθύμην τὰ νόμμά σου, ἀγαπῶν αὐτά.

ρξη'. Ἐφύλαξα τὰς ἐντολάς σου, καὶ τὰ μαρτύριά σου ὅπ' πᾶσαι αἰδοί με ἐναντίον σου κύριε.

Καὶ ἔτι, φησὶν, ἐφύλαττον ὡσεὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου πολιτεύομαι.

ρξθ'. Ἐγείρω ἡ δέησίς μου ἐνώπιόν σου κύριε· καὶ τὸ λόγιόν σου σωέπιστόν με.

Φθάσει, φησὶν, ἡ αἴτησίς μου τὰ ὡρα τὰ σα,

σα, και η αξιωμα μου και η δικαιοσυρα μου προσδοκω. να και τω επαγγελια σου ην πολυμιση ρυσα.

tuas, & oratio ac deprecatio mea admittatur, vt secundum promissionem tuam ab hostibus liberer.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ρο. Εισελθοι το αξιωμα μου ενωπιον σου κυριε. και το λογιον σου ρυσαι με.

170. Intret postulatio mea in conspectu tuo * Domine: secundum eloquium tuum eripe me.

* Absit à Vulgata

Το αυτο εν ωδ αλληλε λεγα.

Illud ipsum vicissim dicit.

ροα. Εξερδου τα χειλη μου υμνοι, οταν διδαξης με τα δικαιωματα σου.

171. Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.

ροβ. Φθηγξε η γλωσσα μου τα λογια σου. οπι πασαι αι εντολαι σου δικαιοσυνη.

172. Pronuntiabit lingua mea * eloquia tua: quia omnia mandata tua * iustitia.

* Vulgata eloquium tuum: * equitas.

Εαν γδ δεξη μου τω δικαιοσυρα σου, αναλογον υμνον οισ τα χειλη μου, και η γλωσσα μου ανυμνησει σου τω δόξαν. οπι ο επαγγελια ε διεπισεν.

Si enim, inquit, susceperis deprecationem meam, & frui me feceris iusta promissione tua, conformem hymnum afferent labia mea, & lingua mea cantabit gloriam tuam; quia id quod promisisti minimè excidit.

ρογ. Γενεθω η χειρ σου σωσαι με. οπι τας εντολας σου ηρεπισαμην.

173. Fiat manus tua vt saluet me: quoniam mandata tua elegi.

Εξαποδυσλον ετι, φησι, δικαιοσυρα, τω ενεργειαν σου (τω γδ λεγα χειρα) οπι τω σωθηναι ημω. επι αιρετα ηησαμην τα προσαγματα σου.

Emitte igitur, inquit, Domine, operationem tuam (hoc enim manum vocat) vt nos saluemur; quandoquidem mandata tua optabilia existimauimus.

ροδ. Επεποθησα τω σωτηριον σου κυριε. και ο νομος σου μελετη μου εστι.

174. Concupiui salutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea est.

Και ταυτα, φησι, εποιω ποθη και εκ αναγκη νη. δε θεση γδ πολλη και συρη η ειχόμεν ην νομιμον σου, και η τεπη μελετη επληρου μοι τω τ ψυχης επιθυμια και τον ποθη.

Et hæc, inquit, faciebam desiderio & non necessitate aliquâ: affectu enim & amore magno ferebar erga legitima tua, & horum meditatio animæ meæ desiderium votumque implebat.

ροε. Ζη(ε) η ψυχη μου, και αινεσει σε. ε τα κριματα σου βοηθησει μοι.

175. Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.

Η ψυχη μου παλη αντι τε εγω λεγα, εν μερι το θλον ονομαζον. ει δε το αυτο πολλαι αιτι, ε ταυτολογια. ιδιον γδ τε ενθυμω αιτεντε, το ανακυκλεη. ο ποθη οσι μαλλον αποδεξις ε ταυτολογια.

Anima mea iterum ponitur pro ego, ex parte totum denominans. Cum autem id ipsum frequenter petit, non committit ταυτολογια. Proprium enim est eius quiauidè aliquid petit, vt circuitione vtatur: quod vehementis desiderij potius argumentum est quam ταυτολογια.

ρος. Επλανηθην ως περιβατον απολωλος. ζητηθη τον δεθλον σου, οπι τας εντολας σου οκ επελαθόμεν.

176. Erraui sicut ovis * perditus: quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

* Vulgata quæ perijt:

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Pulchrè autem per hanc vocem *Errani* totum Psalmi scopum indicavit. Quid, inquit, opus est multis? *Quære me* tamquam ovem perditam, cum sis pastor bonus. Et pulchrè dixit *Quære*: nam ego ob nimium errorem non reperio modum revertendi, nisi à te pastore quærar.

Καλῶς δὲ δὴ τὸ ἐπιλαλήσει ὄλοα τὸ σκοπὸν εἶπε τὸ ψαλμῆ. τί, φησι, τὰ πολλὰ δὲ λέγει με; ὡς πεπλατημένον πρεσβυτέρου ἐπιζητήσαν, ποιμνίῳ ὑπάρχον ἀγαθός. καὶ καλῶς εἶπε ζήτησον· ἐγὼ γὰρ δὴ ἐπιπλάττω πολλῶν ἐδὲ ἐπισρέψαι δεικνῶν, εἰ μὴ παρὰ σου τὸ ποιμνίος ζητηθῆτω.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

S I N.

161. [PRINCIPES PERSECUTI.] Principes autem qui ipsum persecuti sunt gratis vocat eos qui cum Saule erant, quibus etiam pepercit, propter mandatum quod præcipit parcere inimicis. *Vsus est autem verbo formidavit, pro reveritum est.* Formidavi, inquit, non à persecutibus, sed à verbis tuis: quæ qui veretur, à peccatis desistit. Ceterum cum de hostibus mentionem fecisset, subiungit etiam de spolijs, quibus, inquit, non ita lætatus sum sicut in tuis legibus. id est, Non solo metu diuinis verbis morem gessi, sed etiam gaudio; æquè ac si quis in diuitijs amplissimis gaudeat. Numerus autem septenarius frequentiam & assiduitatem designat: nam illud *septies* alij *sepius* interpretati sunt. hoc autem significat assiduitatem. q. d. Semper iudicia tua commemoravi.

ῥξά. [ΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΤΕΔΙΩΞΑΝ.] Ἀρχοντας δὲ καλεῖ κατὰ διώξαντας, δωρεάν τὴν χάριν Σαυλ, ὃν καὶ ἐπέσειτα, δὴ τὴν καλῶς ἐπιπλάττω φειδωλῆ τῆς ἐχθρῶν. τὰ δὲ εἰδελίασεν, ἀντὶ τῆς ἠυλαβήθη ἐχθρίσαστο. εἰδελίασα, φησι, ἐκ δὲ τῆς διακόντων, ἀλλὰ δὲ τῆς λόγων σου· ἐξ ὁ φόβος μὲν, ἀφίσα τῆς ἀμαρτημάτων. Πολεμίων δὲ μνημονύσας, ἐπὶ τὴν καὶ πάλιν οὐκ ἔστιν, ἐκ ἀνέτως διφερόντων ὡς ἐπὶ τοῖς νόμοις σου. ἀντὶ τῆς, ἐ φόβος μὲν τὴν ὑπεκκλῶν τὸ πρὸς τὴν θείων λόγων ἐποικίμω, ἀλλὰ καὶ χαρῆς· ὡς εἰ πε ἐπὶ πλάττω χαίρει πολλὰ. ὁ δὲ ἐπὶ ἀειθμὸς τὸ ἀδελφίταις σημαίνει καὶ τὸ πολὺ· τὸ γὰρ ἐπὶ αἰσὶν πλεῖστα οἱ ἄλλοι ἠρμήνυσαν. τὸ δὲ σημαίνει τὸ ἀδελφίταις. δὴ παντός φησι, ἐμνημόνευσα τῆς σῶν κλημάτων.

Probi sunt pacis amantibus.

165. [PAX MVLT A DILIGENTIBVS LEGEM TVAM.] Quibus amica pax est ex eo quod diuinis legibus attendant, scandalis quoque obuenientibus minimè conturbantur. Pusillum enim est scandalizari, non magnorum. *Videte enim, inquit Saluator, ne * scandalizetis unum de pusillis istis.* Expectatio autem salutaris fuerit Christi præstolatio. de quo scriptum est: *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Primum autem diligens ita custodiuit, sciens eum omnia quæ geruntur inspicere. Tamquam sub te spectatore, inquit, institutus, impleui mandata tua.

ῥξέ. ΕΙΡΗΝΗ ΠΟΛΛΗ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΗΣΙ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΟΥ.] Οἷς ὄσιν εἰρήνη φίλον ἐκ τῆς τῆς θείων νόμων ἀντέχεσθαι, ἐδὲ τοῖς συμβαίνουσι σκανδαλοῖς ἐπιπαράσθαι. μικρῶν γὰρ τὸ σκανδαλίσει, ἀλλὰ ἐ μεγάλων. ὁρᾶτε γὰρ, φησι, ὁ σωτήρ, μὴ σκανδαλίσθαι ἕνα τῶν μικρῶν τέτων. πρὸς ὁδοῖα δὲ σωτηρίᾳ εἴη ἀνὴ τῆς χεῖρῶν πρὸς ὁδοῖα. πρὸς ἔ γέγραπται· καὶ ὅτι) πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τῆς θείας. πρὸς τῶν δὲ ἀγαπήσας ἕτως ἐφύλαξεν, εἰδὼς ὡς ἀπαντὰ τὰ πρὸς τὸ ἴδιον ἐφορᾷ. ὡς ἰσὺ σὺ, φησι, στατὴ πολιτοδόμημος, ἐπλήροσα σου τὰς ἐντολάς.

Marth. 18, 10. * Vulgata contemnatis Lucæ 3, 6.

T A V.

169. [APPROPINQVET ORATIO MEA IN CONSPECTV TVO.] Cum omnem supplicationem obtulisset, precatur ut eam suscipiat, & diuinorum verborum intellectum accipiat. Postulationem autem vocat deprecationem: cibum verò eructationi conformem dicit. Nam eructatio ut plurimum accidit saturitatis. Nos quoque quando viuifico pane Christi

ῥξζ. ΕΓΓΙΣΑΤΩ Η ΔΕΗΣΙΣ ΜΟΥ ΕΝΩΠΙΟΝ ΣΟΥ.] Πᾶσαν ἱκεσίαν πρὸς ὁδοῖα νεγκῶν ἀντιβολεῖ, δεχθῆναι ταύτην, καὶ σωῖσθαι τῆς θείων λόγων λαβεῖν. καὶ ἀξίωμα δὲ τὴν ἱκεσίαν καλεῖ. κατὰ ἄλληλον δὲ λέγει καὶ τῆ ἐρυγῆ τὴν τερφίω. ἡ ἐρυγῆ γὰρ ὡς ἐπίπαν τοῖς κερκοσιμῶν γίνεται. καὶ ἡμεῖς ὅτι κορεσῶμεν τὴν ζωτικῆν ἀρτην τῆς χεῖρῶν ἐργῶν.

ἐραυρόμυθα ὕμνος· τότε διόταν καὶ τὰ αὐτὰ
δικαιώματά διδαχθῶμεν. τὰ γὰρ σά, φησι,
μανθάνων δικαιώματά, τὴν ἀνάλογον σοι
προσίσω δὲ χλω. ἕρα δὲ τῆς θείας ῥημά-
των τὸ ὄψαιτον. ὡς φησι τὸ ἐγγιζάτω· εἶτα
τὸ μαζον, εἰσελθόν· ὡς γὰρ τὸ ἑαυτοῦ τὸ
ἐγγίται. ἑγγίστας γὰρ τις οἰκία, εἰς ἣν φίλος,
εἰσέρχεται. ἐγγίζει δὲ τις τῶν θεῶν ἐκ ἐν-
τόπου (ἀσάματον γὰρ καὶ ἀπερίγραπτον
τὸ θεῖον καὶ ἀόρατον) ἀλλὰ τὸ ἐν ὑμῖν
ἀσάτω τῆς καρδίας ἀνθρώπου κακοση-
μῶν δικαιοσύνη καὶ σοφία πιδύματι-
κη. ἡ δὲ κέκληκε δέσπον; τὴν εἶπεν ἀ-
ξίωμα ὡς τὸ ἀξίον. ἀξίωμα δὲ ψυ-
χῆς ἐστὶ τὸ ἔχειν ἀρετάς. λόγια δὲ τὰς ὕμνους
λέγει.

ρογ'. ΓΕΝΕΣΘΩ Η ΧΕΙΡ ΣΟΥ ΤΟΥ
ΣΩΣΑΙ ΜΕ.] Χείρα καλεῖ τὴν θείαν ἐνέρ-
γησιν. ἢ ὡς χεὶρ λέγει βασιλέως ἢ στρατω-
νικῆ δυνάμει, ἢ τὴν χεὶρ τοῦ πατρὸς δυνά-
μει ἀγγελικῆ καὶ ἀγία, ἢ ἀποστολικήν εἰς
ἐκτελέσασθαι τὰς ἐπιτολάς κληρονομίαν
σωτηρίας. ἢ τοιαύτη ἐστὶ σου χεὶρ γυνεῶν μὴ
ὡς τὸ πτωχεύσαι, ἀλλὰ ὡς τὸ σώσασθαι
με. ἀντὶ δὲ τῆς ἡρεσάμεν ὁ μὲν Σύμμα-
χος εὐλόμην· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων
ἐξελεξάμεν. σωτήριον δὲ τῆς θεῆς τὸ ἐν ἡ-
μῶν σωθῆναι ἔστιν. ἀντὶ τῆς ἐπιπόθησα ὁ μὲν
Ἀκύλας ἐξεχόμεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐπι-
πόθησα· ἢ δὲ ἀντὶ τὴν εὐδοσίαν, ἡρεσάμεν
σα. νόμοι δὲ ἐσταύθη καλεῖ πᾶσαν τὴν
παλαιάν ἐθίμην γραφῶν. ἐπι δὲ τὸ αἰνεῖν
τὸν θεὸν ζώντων ἔστι, ζήσεται, φησιν, ἢ ψυχή
με, καὶ αἰνεῖσθε. ἢ ἐπίπερ τῆς κειμένων
σου μνημονόωσιν ἐκκλίνω τὸν τῆς ἀμαρτίας
παρεπόδητον θάνατον, (ζήσεται) ἢ ψυχή με καὶ
τὰ τῆς ζωῆς ἐπιργήματα. εἰς τὴν μέλλεσαν
δὲ καὶ αἰώνιας ζωῆς τὴν ψυχῆν φησιν αἰ-
νεῖται τὸν θεόν. τότε γὰρ κερῶς ὑμῶν τὸν
θεόν. μὴ δὲ τὸ εἰπεῖν τὰ ἑαυτοῦ ἔργα, πάλιν
ὡς φησιν λέγει ἑαυτὸν πεπλάσημυ, ταπει-
νοφροσύνην ὁπότε δέωσιν· καὶ τὸ, ὅταν πάν-
τα καταρθώσιν, λέγει, ὅτι ἀχρεῖοί ἐσμυ
ἐσμεν.

faturati fuerimus, hymnum eruclamus; quin
etiam tunc, quando iustificationes eius edocti
fuerimus. Cum enim, inquit, didicero iustifi-
cationes tuas; consentaneam tibi precem of-
feram: Vide autem diuinorum verborum or-
dinem præclarum. Primum dixit, *Appro-
pinquet*; deinde id quod maius est, *Intret*.
Ante ingressum enim appropinquadum. Nam
cum quis domini appropinquauerit, si amicus
fuerit, ingreditur. Porro appropinquat quis
Deo non loco (incorporeum enim & iacir-
cumscriptum & inuisibile est numen diui-
num) sed inuisibili cordis nostri homine iu-
stificiæ & spiritali sapientiæ exornato. Quam
autem appellauerat deprecationem, modò
postulationem dixit à postulando. Porro di-
gnitas quoque animæ est habere virtutes. Elo-
quia autem vocat hymnos.

173. FIAT MANVS TVA VT SALVET ME.]
Manum appellat diuinam inoperationem.
vel sicut manus Regis dicitur potentia exer-
citus, ita manus Dei fit omnis vis angelica &
sancta, in ministerium missa propter eos qui
hereditatem capient salutis. Istiusmodi igitur
manus tua fiat mihi non ad supplicium, sed
ad salutem. Pro *Elegi* autem Symmachus
Malui; Aquila verò & Theodotion *Selegi*.
Salutare autem Dei idem est quod in ipso
saluari. Pro *Concupiui* Aquila quidem *Auide
pendebam*; Symmachus verò, *Confisus sum*,
seu *Speravi*: Quinta verò editio, *Supercon-
cupiui*. Legem autem hoc loco vocat omnem
antiquam & diuinam Scripturam. Ceterum
cum laudare Deum sit viuorum, *Viuet*, in-
quit, *anima mea, & laudabit te*. Vel cum iu-
dicio tuorum memor declinem mortem
illam quæ peccatum consequitur, viuet ani-
ma mea secundum vitæ operationes. In fu-
tura autem & æterna vita dicit animam suam
Deum laudaturam. Tunc enim propriè ac-
verè Deum laudabit. Postquam autem opera
sua dixerat, rursus vocat se ouem erraticam,
vt humilitatem exercent: iuxta illud, *Cum fe-*
ceritis omnia, dicite, Serui inutiles sumus.

Quid per
Dei ma-
num intel-
ligatur.
Heb. 1, 14.

Lucæ 17,
10.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M.

81 N.

161. **P**RINCIPES PERSECVTI SVNT ME GRATIS.] ORIGENIS. Hic sermo continet quidem id quod & Davidis est proprium: quod nimirum frustra temereque à Saùle per invidiam persequus persecutionem, timore Dei inhibuerit vltionem. Transit verò etiam ad id quod commune est, quòd nimirum ab hostibus principalibus sine damno aliter liberari minimè valeamus, nisi timore Dei fuerimus muniti.

THEODORI. Ait autem se non timore solum diuinis sermonibus obtemperasse, sed etiam gaudio quod ex ijs capiebat; ac si quis in diuitijs plurimis lætetur: firmior verò illa obseruatio est quæ fit cum lætitia.

Duplex
formido.

DIDYMI. Duplex est formido: vna quidem irrationalis in irascibili animæ portione orta, alia verò rationalis in corde & intellectu sita non absque ratione: & fortassis eadem est cum timore diuino.

162. **E**XULTABO EGO SVPER ELOQVIA TVA.] APOLINARIÏ. Cùm insequentium hostium meminerit, meritò quoque spoliisum introduxit mentionem. Ait autem vt omnes illos interfecerit. Et cùm, inquit, ipsos exuisset, plurima quæ retuli spolia non ita me recrearunt, sicut in legibus tuis exulto.

Rom. 3, 2.

ATHANASII. In quibus verbis, nisi in ijs de quibus Paulus ait, Primi enim credidimus eloquia Dei, de Iudæis loquens.

Christiani
Iudæorum
spolia obti-
nuerunt.

THEODORI. Quæsitum dignum, cur cum qui exultat in eloquijs comparauerit cum illo qui spolia inuenit. Si noueris quinam habuerint eloquia Dei, & consideraueris quinam ea nunc habeant, videbis quòd Christiani Iudæos spoliauerimus, dicente Christo: *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* Multa autem spolia sunt, quia multi sunt diuinæ Scripturæ libri: illi enim non habent ea, vt pote qui nefensum quidem eorum intelligant.

Math. 21,
43.

163. **I**NIQVITATEM ODIO HABVI, ET ABO-
MINATVS SVM.] ANONYMI. Id quod dicit fermè est istiusmodi: Illi namque abominantur murem mortuum & corpus hominis defuncti, stellionem & mustelam, ego verò id quod

ρξα.

ΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΤΕΔΙΩΞΑΝ ΜΕ ΔΩΡΕΑΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐχει μὲν καὶ τὸ ἴδιον τῷ Δαβὶδ ὁ λόγος: ὅτι μάτερον καὶ μάτερον καὶ κατὰ φθόνον ἰσὺ τῷ Σαυὶλ διωκόμενος, φόβῳ τῆς θεοῦ ἐκείνου ἐπέχετο τὸ ἀμυνῆσθαι. δὴ καὶ δὲ εἰς τὸ κοινόν, ὅτι τῶν ἐρχομένων πολεμίων ἐκ ἑσπέρου ἀβλαβῆς ἀπαλλὰττεται, μὴ ἐχὼ φόβον τοῦ φρουροῦ μου.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὐ φόβον δὲ μόνον τῶν ὑπακούων τῶν θεοῦ τῶν λόγων ποιῆσαι φησὶν, ἀλλὰ ἔχει καὶ τῆ ἐπ' αὐτοῖς αἰεὶ εἰς τὸ πλεῖστον χαίρει πολλὰ βεβαιότερα δὲ ἢ τῶν λόγων τήρησις ἢ ἐσὺ χαρὰν τοιοῦτην.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Διττὴ ἔστι ἡ δειλία ἢ μὲν ἀλόγος ὡς τὸ θυμικὸν μέρος τῆ ψυχῆς κατὰ φύσιν, ἢ δὲ λογικὴ ὡς τὴν καρδίαν συνδισαμένη καὶ τῶν νόμων ἐκ ἀνδρῶν λόγου καὶ τάχα ἢ αὐτὴ τῶν θεῶν φόβον τυγχάνει.

ΡΞΒ'. ΑΓΑΛΛΙΑΣΘΑΙ ΕΓΩ ΕΠΙ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ἐπειδὴ πολεμίων ἐμνημόνευσε διακόντων, εἰκότως καὶ τῶν σπύλων τῶν μετῆμων παρήγαγε. λέγει δὲ ὅτι πάντας ἀνείλετο ἐκείνους, καὶ σκυλλῶσαι, φησὶ, πλεῖστα ὅσα σκυλλῶσαι λάφυρα, ἐκ αὐτῶν ἔταξεν ὑπερῶν τῶν, ὡς τοῖς οὖν ἐπαγάλλομαι νόμοις.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ποῖος λόγος, ἢ ὡς ὦν λέγει ὁ Παῦλος, Πρωτὶ γὰρ ὅπως ἀσπασίμων τὰ λόγια τῷ θεῷ, ὡς τῶν Ἰουδαίων φάσκων.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἄξιον ζητήσαι, ὅτι τί παρίβαλε τὴν ἀγαλλιάσαντα ἐπὶ τοῖς λόγοις τῶν ἀείσκων σκύλα. Ἐὰν ἴδῃς τίνας εἶχον τὰ λόγια τῷ θεῷ, καὶ κατὰ φύσιν τίνας τῶν ἔχουσιν αὐτὰ, ὅτι Ἰουδαίους Χριστιανοί, ἐσκυλλῶσαι τῶν Χριστῶν ἐπιβῶντες. ἀρθῆσαι ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῷ θεῷ, καὶ δοθῆσαι εἰς τὸν ποιῶν τὰς καρπὰς αὐτῆς. πολλὰ δὲ σκύλα, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν θείων γραφῶν ἀβίβλοι ἐκείνοι γὰρ ἐκ ἔχουσιν αὐτὰ, αἵτι δὲ μὴδὲ τὸν νῦν αὐτῶν ὅπως ἀμύμων.

ΡΞΓ'. ΑΔΙΚΙΑΝ ΕΜΙΣΗΞΑ, ΚΑΙ ΕΒΔΕΛΥΞΑΜΗΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σχῆδον δὲ λέγει τὸ ἐπὶ τὸν ἔστιν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ βδελύσσονται μὲν νεκρὸν καὶ σῶμα ἀνθρώπου νεκρὸν, ἀσκαλαβώτῳ καὶ γαλλῷ, ἐγὼ δὲ τὸ ἀξιὸν βδέ-

βδελυγμῶ. τί γδ' ὄφελος ἐκ τῆ ἐκείνη βδελύττειος; ἀδικίας ἐν ἐβδελυξάμην, ὁ μεγαλλυ ὠφέλειαν παρέχει τῷ βδελυξαμηνίω. ἐγὼ τὸν νόμον σου ἠγάπησα, ἕχ' ὡς ἐκείνοι ἔλκοντες αὐτὸν ἐπὶ τὰ γήϊνα, καὶ κατασώντες αὐτὸν ἐπὶ τὰ κάτω ποσῶματα. ἡμεῖς γδ' ὡς σωτηροφάντες χεῖρας τὰ ἄνω ζήσμεν, ἐ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ πνύματῶς τὸν νόμον τοῦ ἡμῶν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀληθῶς τῆ ἀγάπῃ τῆ νόμου τὸ μῖσος τ' ἀδικίας συνέζευκται. ὡς ἂν γρη τὸν θεῖοντα νόμον ἀγαπᾶν, ἀδικίαν βδελύττειος. ἔτω γδ' ἡμῖν καλὰ τὰ τῆ νόμου φαίσηται. διδάξει δὲ καὶ ἡ τῆ σωτήρος ἡσφασίς. ἐδὴς δυνάτ' ἁσὶ κτεῖοις δελύειν, καὶ τὰ ἐξῆς.

ῤΞΔ'. ΕΠΤΑΚΙΣ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΗΝΕΣΑ ΣΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Παρ' ὄλον τὸν βίον αὐτῷ ὁ δίκαιος φωτιζόμενος ἐν ἡμέρα ἔσται τελεία ἐ μεσολαμβανομένη ὑπὸ νυκτός. καὶ αἰεὶ τ' θεὸν ἐπιλάκις ὑσφκόσμος γληρονίως, τῷ ἄνω καχωρκεναι τῆ ἐξ ἡμέρας γηρομύς κόσμῳ. ὅτι καὶ ἐν τῷ ὡσφείσῳ τῆ θεῖ ἡμῶν, τὸν τ' δημεργίας καὶ ποσνοίας θεῖ λόγον θεωρήσας, ἔξομολογεῖται τὰ κείματα τ' δικαιοσύνης τῆ θεῖ. καθ' ἂ κείματα ἔκασον ποσῶμα ποικίλων δημεργίας καὶ ποσνοίας ἔχει.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Τῦπο νόσοις καὶ ἔπας, ὅτι ποσ ἡλίς δελνισάμηνος τ' κότες (καὶ τὸ, ἔκ νυκτός ὄρθελε τὸ πνεῦμά με ποσὸς σὲ ὁ θεός. καὶ, ὁ θεός ὁ θεός με ποσὸς σὲ ὄρθελεζῶ) τὸν ποσῶτον ἀνέπμπεν ὑμῶν. εἰτ' ὅπικασίς ἡμέρας καὶ τὴν ποσῶτῳ ἄσαν ἄσπερ ἐωσπῶν συσίαν ποσῶσφίρε τῷ θεῷ τὸ δελπρεσι, καὶ τὴν τείτῳ ἄσαῦτως τὸν τείτον. ἔ παλῶ καὶ τὴν ἔκτῳ τὸν τέταρτον, καὶ δὲ τὴν ἐνάτῳ ἄσαν τὸν πέμπτον. καὶ δὲ τὴν δωδεκάτῳ τὸν ἕκτον. τελευταῖον δὲ καὶ τὸν ἁσῶτον τὸν ἔβδομον. καὶ ἔπας ἐπῶσφῳ τὸ, ἐπιλάκις τ' ἡμέρας ἦνεσά σὲ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Περιοριστικῶς ἐ ποσῶσφῳ τοῖν, ὡς ἐπιλάκις μόνον ἡμῶν ὄρελόντων αἰετῖν τὸν θεόν, καὶ ἐκ ἐν πάσῃ τῆς ἡμέρας ἄρα, καὶ τὴν δυνάμην. τὸ ἐπιλάκις ἀντὶ τῆ πολλάκις παρ' ἔθεαίσις σωῆσφῳ λέγασφῳ. καθ' ἂ παρ καὶ ἡμεῖς εἰῶσφῳ λέγασφῳ, χηλιάκις καὶ μυριάκις ἐλάλησφῳ, τὸ χηλιάκις ἀντὶ τῆ πολλάκις κηχηνῶν, καὶ ἐ δηλῶν βολῶν ῤπτον ἀρεθῶν. ἀμέλει ποσῶσφῳ.

abominatione dignum est. Quæ enim utilitas ex istiusmodi abominatione? Iniquitatem igitur odio habui, quod illam abominanti plurimum prodest. Ego legem tuam dilexi, non ut illi trahentes illam ad terrena, & ad res inferiores detorquentes. Nos enim tamquam cum Christo resuscitati superna querimus, non ea quæ super terram sunt, & spiritualiter legem intelligimus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

EUSEBII. Cum legis dilectione meritò coniunctum est odium iniquitatis; quia qui vult legem diligere, debet abominari iniquitatem: sic enim ea quæ legis sunt pulchra nobis apparebunt. Ceterum hoc ipsa quoque Saluatoris sententia docebit: *Nemo potest duobus dominis seruire, & quæ sequuntur.*

Math. 6,
24.

164. SEPTIES IN DIE LAUDA VI TE.] ORIGENIS. Iustus per totum vitæ suæ tempus illuminatus in perfecta die versabitur à nocte non intercepta: & laudat Deum septies supermundialis effectus, eò quòd mundum sex diebus absolutum transfunderit; quando etiam in paradiso Dei existens, gubernationis ac prouidentia Dei rationem contemplatus, confitetur iudicia iustitia Dei: secundum quæ iudicia quælibet res diuersam conditionem ac prouidentiam fortita est.

Iustus semper in die versatur.

DIDYMI. Hoc intelliges etiam hoc modo, quod nimirum ante Solem è lecto surgens (iuxta illud, *De nocte manè consurgit spiritus meus ad te Deus.* &, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*) primum obtulerit hymnum; deinde instante die sub horam primam quasi sacrificium matutinum Deo attulerit secundum, sub horam tertiam similiter tertium, & rursus sub horam sextam quartum, sub horam autem nonam quintum; sub horam verò duodecimam sextum; denique sub occasum septimum; & sic adimpleuit illud, *Septies in die laudauit te.*

Isaie 26, 9.
Psal. 62,
2.
Quomodo septies in die Deo laudem dixeris.

APOLINARIUM. Non definitiuè hoc intelligendum est, quasi septies dumtaxat Deum laudare debeamus, & non omni horâ dici, prout valemus. Illud *septies* apud Hebræos dici solet pro *sepius*: quemadmodum etiam nos dicere solemus, *Millies & decies millies locutus sum*, illâ voce *millies* pro *frequenter* videntes, & non volentes declarare numerum determinatum. Sic

Septies apud Hebræos idem designat quod sepius.

Anna

CATE-
NA PA-
TRVM.
I. Reg. 2,
5.

Anna mater Samuelis initio Regum de Ec-
clesia ex Gentibus & de synagoga Iudæo-
rum propheticè ait: *Quoniam sterilis pepe-
rit septem, & multa in filijs infirmata est.*
Et non intelligimus Ecclesiam numero
septies dumtaxat peperisse, sed potius pluri-
mos & infinitos filios. Quin & David ma-
nifestè declarat, non tam septies in die
quàm omni tempore laudandum esse
Deum. ait enim: *Benedicam Dominum
in omni tempore: semper laus eius in ore
meo.*

Psal. 33,
2.

Pax obtin-
git diligen-
tibus Deū.

165. PAX MVLTÀ DILIGENTI-
BVS LEGEM TVAM.] THEODO-
RI. Dei nomen desiderantibus plurima
pax obtingit, non tam illa externa (hæc enim
non est in nostra potestate) quàm illa quæ
sita est in cogitationibus, ex qua vacuitas
passionum ac perturbationum existit: hanc
simul cum mutua charitate acceperunt,
qui illam à Deo ac Patre & Domino Iesu
Christo habent. Cùm igitur eam obtineant
per nomen Dei, eximie perfecti existentes
scandalum non habent in semetipsis: pusil-
lorum enim & non magnorum est hoc ha-
bere, quemadmodum Saluator ait: *Videte ne
scandalizetis unum de pusillis istis.* Ceterùm
si pax multa sit legem diligentibus (vt alia
Scriptura continet) hoc ita intelliges: q.d. Si
quis diligat legem Dei, pacem plurimam ha-
bet, bellum non tangit animam eius: nullum
enim peccatum animam illius exurit: & quia
pacem habet, istiusmodi euasit vt à nullo
amplius scandalizetur dicens: *Quis nos se-
parabit à charitate Christi? tribulatio? an
angustia? &c.*

Matth. 18,
10.

Rom. 8,
35.

Iusti cum
Deo pacem
habent.

ANONYMI. Etsi enim ab iniquis bel-
lum sustineant, attamen pacem habent cum
Deo: nihil autem istâ pace lautius: vnde ne-
que scandalum in vlla re sustinent quæ alijs
offendiculo esse solet. Cùm enim in legem
Dei intueantur, quomodo nimirum iustos
coronet, peccatores puniat, in tempore futuri
iudicij nihil ex ijs quæ modò accidunt susti-
nent offensionis.

Beatus qui
expectat sa-
lutem Dei.

166. EXPECTABAM SALVTARE
TVVM DOMINE.] ORIGENIS. Bea-
tus qui expectat salutare Dei, quin &
mandata eius diligit: hic enim ad vitam
perfectam ad supremum proficit beatitu-

κός ἢ Ἄνα φησὶν ἡ μητὴρ τῆς Σαμουὴλ ἐν
ἀρχῇ τῆς βασιλείων πρὸς τὸ εἶναι ἐθνῶν ἐκ-
κλησίας καὶ τῆς τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς· ὅτι
εὗρε ἐτεκεν ἐπτά, & ἡ πολλὰ ἐν τέκνοις ἠδύ-
νησε. καὶ ἐνοῦμεν ὡς ἐπτάκις μόνον ἐτεκεν ἡ
Εκκλησία πρὸς αἰθερά, πολλὰ δὲ μᾶλλον
καὶ ἀπύρα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δαβὶδ δὴλοῖ
φανερῶς, ὡς ἐχ' ἐπτάκις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ
πολλάκις καὶ κατὰ πάντα καιρὸν αἰνεῖν δεῖ τὸν
θεόν. λέγει γὰρ· Εὐλογήσω τὸν κύριον ἐν
παντὶ καιρῷ· ὄρα παντὸς ἡ αἰνεσις αὐτοῦ ἐν
τῷ σώματί μου.

ῥξέ. ΕΙΡΗΝΗ ΠΟΛΛΗ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΩ-
ΣΙ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΟΥ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τοῖς
τὸ τῆς θεῶν ὄνομα ποθεῖσιν εἰρήνη τυγχάνει
πολλή, & ἰσοῦται ἢ ἐξοθεῖ (ὡς γὰρ ἐν ἡμῖν αὕτη)
ἀλλ' ἐν τοῖς λογισμοῖς, καὶ ὡς συμβαίνει
ἀταραξίας & ἀνοχλησίας τὸ εἶναι ἀπαθείας
ἔχειν· αὐτῶν ἅμα τῇ καταλήλῳ χάριτι
εὐλόγησαν, οἱ ἔχοντες ἀπὸ θεῶν & Πατρὸς καὶ
κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. κερτημῶν γὰρ αὐτῶν
ὄρα τὸ ὄνομα τῆς θεῶν, ὑπερβαλλόντως ὑπάρ-
χοντες τέλειοι σκαίδεalon ἐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυ-
τοῖς· μικρὸν γὰρ ἀλλ' ἐν μεγάλῳ τὸ ἔχειν
τῆτο, ὡς φησὶν ὁ σωτὴρ· ὄρατε μὴ σκαυδαλί-
σητε ἵνα τῆς μικρῶν τέτων. εἰ δὲ ἡ εἰρήνη
πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον (καθὼς ἐτέρα
πρὸς γραφὴ) νοήσεις ἕτως· Ἐάν τις ἀγα-
πᾶ τὸν νόμον τῆς θεῶν, εἰρήνην ἔχει πολλήν,
πόλεμος ἐχ' ἀπίεται τὸ ψυχῆς αὐτοῦ· ἐδὲν γὰρ
τῆς ἀμαρτημάτων ἐκκαίει τὴν ψυχὴν αὐ-
τοῦ· καὶ αὐτὴ εἰρήνην ἔχει, (ὡς τοῦ γρηγορίου) ἵν'
ὑπομεινὸς ἐπὶ σκαυδαλιῶν ἴδῃ· τίς
ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς Χριστοῦ;
θλίψις; ἢ σνοχηρία; & τὰ ἐξῆς.

ANONYMOY. Κἂν γὰρ ἐκ τῆς ὄρα-
νόμων ὑπομείνωσι πόλεμοι, ἀλλ' ὁμως εἰρή-
νῳ ἔχουσι πρὸς τὸν θεόν· ἐδὲν δὲ τὸ εἰρήνης
ἐκείνης διαφέρεται· ὅθεν ἐδὲ σκαυδαλον
ὅτι πνὶ τῆς εἰωθόταν τοῖς ἀλλοῖς ὑφίστανται).
πρὸς τὸν νόμον γὰρ ὄρατον τῆς θεῶν, ὅτι τὰς
δικαίους στεφανοῖ, τὰς ἀμαρτωλοὺς καταλείπει,
καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐσομένης κείσεως ἐδὲν ἐκ
τῆς νῦν συμβαίνοντων ὑπομείνωσι πρὸς
σκομμα.

ῥξς'. ΠΡΟΣΕΔΟΚΩΝ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ
ΣΟΥ ΚΥΡΙΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μακάριος
ὁ πρὸς διχόμοιο τῆς θεῶν τὸ σωτήριον, ἀγα-
πῶν δὲ αὐτὴ καὶ τὰς ἐπιτολάς· ἕως γὰρ εἰς
βίον τέλειον εἰς ἀκμὴν προκόπτει μακα-
ριότη-

ειότης, ἥτις ἄνωγίς τοῖς Ἀποστόλοις καλή-
ροσ, πρὸς εἰς ἕλληρ ἔκτισαν αἱ ὀφθαλμοί
υἱοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ λύχνοι καρδιῶν
καὶ ἡμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις, πρὸς ἀνθρώποις
τὸν κύριον αὐτῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Πρὸς δοκῶν τὴν ἄπο-
σοῦ σωτηρίαν τὴν ἀληθινὴν, εἰ μόνον ἐτή-
ρησα, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησα τὰς ἐντολάς. ἢ γὰρ
μὴ ἀγαπήσω, ἢ ἐντολὰν καταρθευμένης
ἐνεργείας ὑπερέσσης, διὸ οὐκ ἀκολουθήσῃ τὸ
πρὸς δοκῶν σωτήριον. ἔχ' ἴπτερον δὲ ἢ
ἢ πρὸς πρὸς δοκῶν σωτηρίας. εἰ δὲ καὶ
τὸν σωτήρα πρὸς δοκῶν, πρὸς εἰρήται, Πᾶ-
σα σὰρξ ὄψι) τὸ σωτήριον τῷ Θεῷ, ἀκολού-
θως ἀγαπᾷ τὰς ἐντολάς τῷ Θεῷ, εἰ καὶ τὸ
σωτήριον πρὸς δοκῶν. ἦα καὶ τὴν πρὸς εἰ-
ἢ καὶ πρὸς καὶ τὴν πρὸς δοκῶν θεωρητι-
κός, πρὸς δοκῶν αἰεὶ καὶ θεωρεῖν ἰληλυθότα
τὸν Θεὸν λόγον ζητῶσαι καὶ σῶσαι τὸ ἄπο-
λωλός.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ μόνον τὰς ἐντολάς
σου ἠγάπησα, ἀλλὰ καὶ τὰ μάρτυριά σου
σφόδρα ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐφύλαξεν
αὐτὰ. πρὸς πτερον μὲν φησιν, ἠγάπησα, καὶ ἠγά-
πησα τὰς ἐντολάς σου. δεύτερον, ἐφύλαξεν
ἡ ψυχὴ μου τὰ μάρτυριά σου. τρίτον, σωμα-
γαγῶν ἀμφοτέρω, φησιν, ἐφύλαξα τὰς ἐντο-
λάς σου καὶ τὰ μάρτυριά σου, ὅτι πᾶσαι αἱ
ὁδοὶ μου ἐναντίον σου κύριε.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Ὁ τὰς ὁδοὺς τῶν ἀρετῶν
ἐνώπιον τῷ Θεῷ ἔρχων, ὡς καὶ σκοπὸν τῷ
Θεῷ κατορθῶν αὐτὰς δι' αὐτὸ τὸ καλόν, εἴτε
δὲ δι' ἐμπορίας πᾶσι ἢ δι' ὀφειδίας, ὡς
τὰς ἐντολάς τῷ Θεῷ ἐφύλαξεν, τὴν ἐλεημο-
συλίαν ἐν δικαιοσύνης πρὸς φέρων, καὶ χω-
ρὸς ὀφειδίας ὅτι τῇ νηυσὶ φανερῶν
νοσ, εἰ σκυθροπαλῶν, ἀλλὰ τι ὅσα καὶ ὅπως
τῶ νόμῳ τῷ Θεῷ ὁρατέταται.

ρξθ'. ΕΓΓΙΣΑΤΩ Η ΔΕΗΣΙΣ ΜΟΥ
ΕΝΩΠΙΟΝ ΣΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Κατὰ
τὰ πρὸς πτερον σιχηρία ὡς δὲ πρὸς τὸν Θεόν,
καὶ ἐδέξω ἡ ἐγγύς αὐτῶν. ὅτι δὲ ὅτι τέλει
γληρήται τῷ λόγῳ τῷ πρὸς καμῶν, καὶ καὶ
τὸ πλεονάζον παρ' ἑβραίοις σιχηρίον, τότε
ὁραταί ἦα ἢ ὀφειδίας αὐτῶν ἐγγύς τῷ Θεῷ,
καὶ φάση πρὸς αὐτῶν. πρὸς δὲ τῷ ἐγγύς
Θεῷ, καὶ εἰδῆται ὅτι ὁρατῶν πρὸς αὐ-
τῶν. ὁ μὲν πλεονάζον ἐγγύς τῷ Θεῷ. ὁ δὲ
ὑποδέξω καὶ ἐγγύς τέτα, αὐτὸς μὲν ἐκ
ἐγγύς τῷ Θεῷ, ὀφειδίας δὲ ἔχει ἐγγύς τῶν

TOMVS III.

dinis, quæ ipsis Apostolis reposita est, ad
quos dixit: *Sint lumbr vestri pracincti, &*
Lucerna ardentem [in manibus vestris:] &
vos similes hominibus expectantibus Domi-
nam suam.

THEODORI. Cum à te veram sa-
lutem expectarem, non solum seruaui, ve-
rum etiam dilexi mandata tua. Quando
enim opus mandatorum cum dilectione
traditum fuerit executioni, illic expectatum
salutare subsequetur: quod non est aliud
quam salus eorum qui expectant. Si verò
etiam Saluatorem expectet, de quo dicitur,
Videbit omnis caro salutare Dei, consequen-
ter diligit mandata Dei, cuius etiam salutare
expectauit; vt & actione purus & expecta-
tione contemplabundus existat, expectans
semper & considerans Deum Verbum ve-
nientem *quarere & saluum facere quod*
perierat.

ANONYMI. Non solum mandata tua
dilexi, verum etiam testimonia tua valde
dilexit anima mea, & custodiuit ea. Primum
quidem ait, *Diligebam, & Dilexi mandata*
tua; secundò, *Custodiuit anima mea testi-*
monia tua; tertid, vtraque coniungens, ait,
Custodini mandata tua & testimonia tua,
quia omnes via mea in conspectu tuo Do-
mine.

DIDYMI. Qui vias virtutum in con-
spectu Domini decurrit, vt secundum inten-
tionem Dei illas propter ipsam earum bo-
nitatem exequatur, non autem propter lu-
crum aliquod aut ad ostentationem, is man-
data Dei custodiuit, cum eleemosynam ex
iustitia offerat, & absque ostentatione in ie-
iunio serenus sit, non exterminans faciem,
ceteraq; faciat prout lege Dei præceptum est.

169. APPROPINQVET ORATIO MEA IN TAV.
CONSPECTV TVO.] ORIGENIS. In prioribus
elemētis ambulabat ad Deum, & nondum ei
propinquus erat: quando autem fuit in fine
propositi sermonis & in littera quæ apud He-
bræos est postrema, tunc obsecrat vt oratio
eius Deo appropinquet, & ad ipsum perueniat.
Ceterum de propinquitate Dei sciendum, has
nos varias reperire. Siquidem is qui perfectior
est appropinquat Deo: qui verò inferior &
huic propinquus existit, is quidem non ap-
propinquat Deo, sed habet orationem illi

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucæ 12,
35.

Lucæ 3, 6.

Lucæ 19,
10.

Virtus pro-
pter boni-
tatem Dei
facienda.

Qui sine
gradus &
differencia
appropin-
quantium
Deo.

T t t appro-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Exodi 24,
2.

appropinquantem. Vnde de Moyse reperias illud, *Accedet Moyses solus ad Deum, ceteri autem non accedent*; insuper verò orationem dicentem, *Appropinquet deprecatio mea*, &c. Quæ porro horum sit differentia consideratione dignum est. Deus non est in loco, sed est virtus arcana & ineffabilis & inuisibilis. Si autem Deus non sit in loco, & aliquando tamen Deo appropinquare possimus, utique per id quod in nobis inuisibile est ipsi appropinquamus. Quid porro in nobis inuisibile existit, nisi occultus cordis homo, quem Scriptura *interiore hominem* nominavit? Per hunc igitur possumus appropinquare Deo. Ceterum possumus quoque appropinquare per Iesum Christum, & præsertim si intellexerimus Christum esse iustitiam, esse veritatem, & sapientiam, & resurrectionem & lucem veram: sine his enim minimè possumus Deo appropinquare, sed nec sine pace, quæ cor & intelligentias custodit, quæ est Christus. Quantum autem quis istis destituitur, iustitiâ inquam & sapientiâ, tantumdem talis remotus est à Deo.

Rom. 7,
21.

1. Cor. 1,
32.
Ioan. 1.

Philip. 4,
7.

Dignitates
anime sunt
virtutes.

170. INTRET POSTVLATIO MEA IN CONSPECTV TVO.] ANONYMI. In hac vita sunt seculares dignitates eorum qui funguntur ijs quæ excelsa existimantur in potestatibus & principatibus: sic est etiam animæ dignitas quam habet Apostolus. Siquidem dignitas est esse Apostolum Christi Iesu, & seruare Apostoli characterem. Dignitates quoque sunt ordines Ecclesiastici; ut esse Episcopum v.g. vel Sacerdorem, vel aliud quid ex sequentibus. Dignitates verò animæ sunt, habere virtutes, vel saltem vnâ aliquam ex ijs. Cùm igitur quis habuerit istiusmodi dignitatem, quæ proprie ac verè dignitas est, obsecrat Deum dicens; *Intret dignitas seu postulatio mea in conspectu tuo: secundum eloquium tuum eripe me.*

ORIGENIS. Rogat ut istiusmodi postulatio sit probata, & stabilis, & irrefragabilis, ut intret in conspectu Domini. Cognoscam autem utrùm postulatio mea intrauerit in conspectu tuo, si à te liberatus fuero secundum verbum & postulationem meam & sapientiam tuam. Qui enim omnibus passionibus celsior euasit, & quàm maximè procul ab inutili malitia fuerit segregatus, is ereptus est à Deo secundum eloquium ipsius. Ceterum pro *postulatio mea* Aquila quidem *deprecatio*

αὐτῆς ὁδὸν ἀπὸ Μωϋσέως ἀφ᾽ ἑσθῆς ἐν τῷ ἐγγίσει Μωϋσῆς μόνος. πρὸς τὸν Θεὸν, οἱ δὲ λαοὶ ἐκ ἐγγύσων· ὅτι δὲ τῆτι διχλῶ λέγουσαν, ἐγγίζατω ἢ δέξασθε με, καὶ ἐξῆς. Τίς δὲ τῆτων ἢ διαφορὰ ἀξίον ἦδη θεωρησάτω. ὁ Θεὸς ἐκ ἐν τόπω ἔστιν, ἀλλὰ διωμάς ἐστιν ἀρρητός καὶ ἀφθνητός καὶ ἀόρατος. εἰ δ' ἐκ ἔστιν ἐν τόπω ὁ Θεός, ἐγγίξω δ' ἐστὶ ποτὲ τῶ Θεῷ, δηλοῦσι τῶ ἐν ἡμῖν ἀόρατος ἐγγίζομεν αὐτῶ. τί δὲ ἐν ἡμῖν ἀόρατον, ἢ ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἀνθρώπου, ὃν ἀνόμαστον ἢ γενοφῆ ἴσω ἀνθρώπων; τῆτι γὰρ ἐστιν ἐγγίσαι τῶ Θεῷ. ἔστι δὲ ἐγγίσαι ἕξ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μέγιστα ἐὰν νοήσωμεν τὸν Χριστὸν ὅτι ἔστι δικαιοσύνη, ὅτι ἔστιν ἀλήθεια, καὶ σοφία, καὶ ἀνάστασις καὶ φῶς ἀληθινόν· ἀνόμω γὰρ τῆτων ἐκ ἔστιν ἐγγίσαι Θεῷ, ἀλλ' ἐστὶ χωρὶς εἰρήνης, τῆς φερουμένης τῶ καρδίας καὶ τῶ νοήματα, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. ὅσα δὲ περὶ ἀπολείπεται τῆτων, δικαιοσύνης φημι καὶ σοφίας, τοσούτω μακρόν ἐστιν ὁ τοῦτος τῶ Θεοῦ.

ρβ. ΕΙΣΕΛΘΟΙ ΤΟ ΑΞΙΩΜΑ ΜΟΥ ΕΝΩΠΙΟΝ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν τῶ βίω τῆτων κοσμικά ἐστιν ἀξιώματα τῆτων ἢ πρᾶξι τῶτων τὰς νομιζομένας ἰσοφροχὰς ἐν ἐξουσίαις καὶ ἀρχαῖς· ἕτις ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἀξίωμα ὅπου ἔχει ὁ Ἀπόστολος. ἀξίωμα γὰρ ἐστὶν ἔξ Ἀποστόλου Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἔσώζειν τὸν χερσῆτα τῶ Ἀποστόλου. ἀξιώματα ἐστὶ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά τᾶγματα· τὸ ἔξ Ἐπίσκοπον, εἰ τύχοι ἢ πρᾶξι τῶτων, ἢ ἀλλό τι ἢ ἐξῆς. Ἀξιώματα δὲ ψυχῆς, τὸ ἔχειν τὰς ἀρεταῖς, ἢ μίας τῶ ἐξ αὐτῶν. εἰάν ἐν ἔχη τίς τοῦτον ἀξίωμα, ὁ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστὶν ἀξίωμα, δέχεται τῶ Θεῷ λέγων· εἰσελθεὶ τὸ ἀξίωμα μου ἐνώπιόν σου καὶ τὸ λόγιόν σου ῥύσαι με.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Παρακαλεῖται αὐτῶ ἔξ τῶ ἀξίωσιν δοκιμῶν, καὶ βέβαιον, καὶ ἀκατάγνωστον, ὥστε εἰσελθεῖν ἐνώπιον κυρίου. γράσσομαι δὲ εἰ εἰσελθεῖ τὸ ἀξίωμα μου ἐνώπιόν σου, εἰ ῥυθίσει ὑπὸ σοῦ καὶ τὸν λόγον καὶ τὸ ἀξίωμα μου καὶ τῶ σοφίας σου· ὁ γὰρ ἀνώτερος πάντων παθῶν γεγονώς, καὶ τῆς ἀρχείωσης μακρόν ὅτι μέγιστα κακίας χωρήσας, ἐρῶδη ὑπὸ τῶ Θεῷ καὶ τὸ λόγιόν αὐτῶ. ἀντὶ δὲ τῶ τὸ ἀξίωμα μου ὁ μὲν Ἀκύλας δέησιν

μη,

με, ὁ δὲ Σύμμαχος ἱκεσία με εἰρήκασι.
δύο δὴ ἐν αἰτεί, τὴν σμῆσον τῆ ἱεφινλογίων,
κὶ τὴν ἀπαλλαγὴν καὶ ἰλδθελίαν τῆ ἐν
τῆ βίῳ κακῶν · ὁ δὴ κὶ ἡμῶν ἀναγκάσιον.

ροά. ΕΒΕΡΕΥΖΟΝΤΑΙ ΤΑ ΧΕΙΑ ΜΟΥ
ΥΜΝΟΝ.] Ω Ρ Ι Γ Ε Ν Ο Υ Σ. Ἡ ἱρυγὴ ὡς
ἐπίπαν γίνε) τοῖς κκοροεσμοῖσι. πληθέντες
γδ ἔπος ἐρδύζομθα τὴν ποιότητα τῆ φοφῆς
τῶ εἰλήφαδρ. Οἶδεν ἐν ὁ θεῖος λόγος
πιδυματὴν φοφίω. αὐτὸς γδ ὁ λόγος
φωσὴ ἀρτος εἶ) · Εἰγὼ εἰμι ὁ ἀρτος ὁ ζῶν ὁ
ἐξ ἔσπευ κατὰ βῆς · ὁ φαγὼν τῆτον τὸν ἀρ-
τον, (ζῆσε) εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ φησι γδ ὁ λό-
γος ἔχει σαρκας ἐν τῆ · ὁ τρεῖζων με τὴν
σάρκα, ἔχει ζῶν ἐν ἑαυτῶ · ἢ γδ σάρξ με
ἀληθῆς ἐστὶ βροθῆς. ἐὰν ἐν κοροαδῶμθ τε-
τα τῆ ἀρτε, ὅ ἐστὶ τῆ λόγος, ἐρδύζομθα ὑμνον·
ποτὲ δὲ ἐξερδύζονται κὶ διχαί. τὸ γδ αὐτὸ
γῆνιάς ἐπάναγκας ἐ δὲ τῆ διχαί · ὅταν
δὴ διδαξῆς με τὰ δικαίωματά σου · ἐὰν γδ
μὴ διδαχθῶ τὰ δικαίωματά σου, τοιαῦτὴν
ἐρδύζω ἐξερδύζασθ ἐ δυνάμει.

ροβ. ΦΘΕΓΓΕΤΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ
ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΣΟΥ.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὁ
λέγων τῆτο, ἀχέ) ἢ α φθῆγέται φθῆγ-
ξεται λόγος θεῖ · κὶ γδ ἀλλαχῆ γέγραπται
Ἄνοιγα σὸν στόμα λόγῳ θεῖ. ὁ δὲ τοιαῦτα
διχόμθος, ἀργὸν ῥῆμα ἐ λαλήσθ. φθῆγέ)
δὲ κυρίως τὸν πῶν δικαιοσύνης λόγον, ἐχ
ὁ φωνῆ μόνῃ αὐτὸ προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἔρ-
γους κὶ πρεσβῆσθ πρεσβηκῆ, τῆ κτὶ τὸν ὀρθὸν
λόγον διθυμομθῆ.

ρογ. ΓΕΝΕΣΘ Η ΧΕΙΡ ΣΟΥ ΤΟΥ
ΣΩΣΑΙ ΜΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μεγάλω
χεῖρα ἔχει λέγ) βασιλῶς, ἀντὶ τῆ πολ-
λῶν στρατωματῶν · ἔπος ἐστὶ χεῖρ θεῖ
πᾶσα ἢ στρατῶ τῆ ἔσπευ, πᾶσα δυνάμεις
ἀγγελικῆ ἐ ἀγία. πάντα δὲ τῶτα ἐπὶ σω-
τηρία ἀνθρώπων ἐξαποστέλλεται · πῶν ἢς
γέγραπται, Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ
πιδύματα, εἰς δὲκονία δαποστέλλομθα δὲ
τῆς μέλδοντας κληρονομεῖν σωτηρία; ὅλη
ἐν ἢ χεῖρ σου γῆνιάς καὶ πᾶσα δυνάμεις
ἀγία, πρὸς τὸ σῶσαί με · ὅπ τῆς ἐστολάς
σου ἡρεσάμω.

Θ Ε Ο Δ Ο Ρ Ο Υ. Τὸ ἡρεσάμω ὁ μὲν
Σύμμαχος εἰλόμω, ὁ δὲ Ἀκύλας κὶ Θεο-
δοτίων ἐξελξάμω εἰρήκασι. χεῖρα δὲ κα-
λεῖ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, ὑφ ἢς ἀνπολεῖ
τῆ θεῖας σωτηρίας τυχεῖν.

ΤΟΜΥΣ ΙΙΙ.

mea, Symmachus verò *obsecratio mea* dixe-
runt. Duo igitur postulat, scilicet intelligen-
tiam sacrorum oraculorum, & liberationem
ac libertatem à malis vitæ huius; quod utique
nobis necessarium est.

171. ERUCTABUNT LABIA MEA HYMNUM.]
ORIGENIS. Eructatio ut plurimum accidit sa-
turatis. Sic enim repleti eructamus qualitatem
cibi quem sumpsimus. Nouerat igitur diuinus
hic sermo cibum spiritalem. Ipsum enim Ver-
bum ait se esse panem : *Ego sum panis viuus*
qui de calo descendi : si quis manducauerit ex
hoc pane, uiuet in aeternam. Etenim hoc Ver-
bum ait quoque se carnes continere: *Qui*
manducat meam carnem, habet vitam in se-
metipso: caro enim mea verè est cibus. Si igitur
hoc pane, id est Verbo, saturati fuerimus, eru-
ctabimus hymnum : quandoque verò etiam
eructabunt orationes. Hoc enim etiam pet
preces necesse est fieri: quando nimirum do-
cueris me iustificationes tuas: nam nisi iustifi-
cationes tuas edoctus fuero, nequaquam va-
leo istiusmodi eructationem eructare.

Eructat
quisque
quod sum-
psit.

Ioan. 6, 51.

Ibid. 54.

172. PRONVTIABIT LINGVA MEA ELO-
QVIA TVA.] ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΙ. Is qui hæc dicit, ro-
gat ut illa quæ loquitur proferat verbis Dei:
nam & alibi scriptum est: *Aperi os tuum ver-*
bo Dei. Qui autem istiusmodi orat, minimè
loquetur verbum otiosum. Porro pronuntiat
propriè verbum iustitiæ, non qui solâ voce te-
nus illud profert, verum etiam operibus & af-
fectu practico, secundum rectam rationem
directo.

Ezech. 1, 8.

173. FIAT MANVS TVA VT SALVET ME.]
ΑΝΩΝΥΜΙ. Dicitur Rex habere magnam
manum, id est copiosum exercitum: ita
manus Dei est vniuersa militia cæli, omnis
angelica sancta que virtus. Omnia autem
hæc ad salutem hominum emittuntur; iux-
ta quod scriptum est; *Nanne omnes sunt*
administratorij spiritus, in ministerium
missi propter eos qui hereditatem capient sa-
lutis? Tota igitur manus tua omnis que vir-
tus sancta fiat, ut saluet me; quoniam man-
data tua elegi.

Hebr. 2, 14.

THEODORI. Illud *Elegi* Symmachus
quidem *Malui*, Aquila verò & Theodotion
Selegi, dixerunt. Manum autem vocat diui-
nam operationem, per quam obsecrat ut di-
uinam salutem adipiscatur.

T t t 2

ORI-

CATE-
NA PA-
TRVM.

ORIGENIS. Dei manus, utpote Iudicis veri simul ac iusti, alijs quidem fit ad salutem, alijs verò ad correptionem & supplicium. Verùm si mandata Dei elegerimus, quantumuis alij impedimenta obiecerint, quantumuis insidias struxerint visibiles inimici, Dei tamen dextra nos seruare etiam ex improuiso potest. Eò enim quòd legem elegerimus, omnino etiam concedit ut illam exequamur.

174. CONCVPIVI SALVTARE TVVM DOMINE.] DIDYMI. Plurimi homines concupiscunt salutare, at non Dei, sed carnis salutare, quod in mundo est. Verùm opus est ut salutare Dei concupiscamus ut in Deo saluemur, in ipso quiescamus, sancta hereditemus. Hoc enim salutare Dei est vita æterna.

ATHANASII. Si per hunc sermonem transcendere volueris, salutare Dei Christus est: nam Iesus interpretatur Dei salus: hic nobis missus est.

175. VIVET ANIMA MEA, ET LAVDABIT TE.] ORIGENIS. Ad futurum tempus vitam animæ retulit. *Vita enim nostra abscondita est cum Christo in Deo. Tunc laudabit propriè Deum.*

APOLINARI. Rectè, inquit, scio iudicia tua, quæ alijs formidanda sunt, mihi opem latura. *Reddes enim unicuique secundum opera eius.*

176. ERRAVI SICVT OVIS QUÆ PERIIT.] ATHANASII. Postquam dixerat se opera eius perfecisse, rursus semetipsum vocat ouem perditam, exhibens humilitatem.

DIDYMI. Etsi errauerim, minimè tamen oblitus sum mandatorum tuorum, sed volui secundum illa viuere. *Quære me, suscipe reuertentem ad te.*

ANONYMI. *Quære me seruum tuum. Venisti enim quærere & saluum facere quòd perierat. Quære autem me, ut inuenias ad hoc paratum; quia mandata tua desideravi.*

THEODORI. Accurrit bonus pastor ad ouem quæ perierat, & circumiens montes & colles (in illis enim errauerat dæmonibus feruiens) inuenit eam, & in humeros assumens reduxit, & super eam magis gaudius fuit quàm super nonaginta nouem quæ non errauerunt.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Η τῆ θεῷ χεῖρ, ἐπειδὴ κρείττης ἔστιν ἀληθινὸς ἀμὰ καὶ δικαίος, τοῖς μὲν εἰς τὸ σῶζειν, τοῖς δὲ εἰς τὸ παιδεύειν καὶ πικρῶσαι γίνονται. ἀλλ' εἰάν τῆ θεῷ τὰς ἐπιτολάς ἐλωμένα, καὶ ἐμποδίζωσιν ἕτερος, καὶ ἐπιβελόωσιν ἐλθεῖν ὁρατοί, ἢ τῆ θεῷ δεξιὰ σώσει ἡμᾶς καὶ ἀποσκοπεῖ δύναται. αἰθ' ὡν γὰρ τὸν νόμον ἐξελεξάμεθα, πάντως αὐτὸν καὶ κατ' ἐξουσίαν δίδωσι.

ροδ'. ΕΠΕΠΟΘΗΣΑ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΣΟΥ ΚΥΡΙΕ.] ΔΙΔΥΜΟΥ. Οἱ πολλοὶ ἤβ' ἀνθρώπων ἐπιποθοῦσι σωτήριον, ἀλλ' ἐπὶ τῆ θεῷ, ἀλλὰ τὸ τῆς σαρκὸς σωτήριον, τὸ ἐν κόσμῳ. ἔργον δὲ ἔστιν ἐπιποθεῖσθαι τὸ τῆ θεῷ σωτήριον ὥστε ἐπὶ θεῷ σωθῆναι, ἐπ' αὐτῷ ἀναπαύεσθαι, κληρονομήσει τὰ ἀγαθὰ. τὸ γὰρ σωτήριον τῆ θεῷ τὸ τὸ ἔστιν ἢ αἰώνιος ζωὴ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Εἰάν θείης ἐπινασῆται τῷ λόγῳ, τὸ σωτήριον τῆ θεῷ ὁ Χριστός ἔστιν. Ἰησοῦς γὰρ ἑρμηνεύεται θεῷ σωτηρία. ὁ δὲ ἡμῖν ἐπέμψθη.

ροδ'. ΖΗΖΕΤΑΙ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ, ΚΑΙ ΑΙΝΕΣΕΙ ΣΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐτίθει τὴν ζωὴν τῆ ψυχῆς. ἢ γὰρ ζωὴ ἡμεῖς κερύπται σὺ τῷ Χριστῷ ἐπὶ τῷ θεῷ. τότε ὑμῶσιν κυριεύει τὸ θεῷ.

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Εὖ οἶδά, φησὶ, ὅτι τὰ σὰ κείματα, ἑτέροις ὄντα φοβερά, ἐμοὶ βοηθός. ἀποδώσεις γὰρ ἐκάσῳ καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

ροδ'. ΕΠΛΑΝΘΗΘΗ ΩΣ ΠΡΟΒΑΤΟΝ ΑΠΟΛΩΔΟΣ.] ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι αὐτῷ ἔργα κατ' ἐξουσίαν, πάλιν πρὸς βασιλεῖς πεπλανημένοι εἶναι λέγει ἑαυτὸν, ταπεινοφροσύνῳ ἐκτενέδιον.

ΔΙΔΥΜΟΥ. Εἰ καὶ ἐπλανήθην, ἐκ ἐπιλαθόμεν ἤβ' ἐπιτολῶν σου, ἀλλ' ἠθέλησα βιάσθαι κατ' αὐτάς. Ζήτησον με, ἀνάλαβε ἐπανελθόντα πρὸς σί.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ζήτησον ἐμὲ τὸν δούλον σου. ἦλθες γὰρ ζητῆσαι καὶ σώσαι τὸ ἀπολωλός. Ζήτησον δὲ ἐμὲ, ὅτι τὸ εὐρεῖν ἔτοιμον ὄντα πρὸς τὸ ὅτι ἐπιπόθησα τὰς ἐπιτολάς σου.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἶδραμε ὁ καλὸς ποιμὴν ὅτι τὸ πλανώμενον πρὸς βασιλεῖς, καὶ περιεμθῶν τὰ ὄρη καὶ τὰς βουκίας (ὡς τὰ πάντα γὰρ ἐπλανᾶτο λατρεύων τοῖς δαίμοσιν) εὐρε αὐτὸν, καὶ ὅτι ἤβ' ὡμων λαβὼν ἐπανήγαγε, ἐπὶ ἑαυτῷ ἐπ' αὐτῷ μάλλον ἢ ὅτι τοῖς ἐπινοήσας ἐντὶ τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

ANNO-

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

161. **P**RINCIPES persecuti sunt me gratis: & à verbis tuis formidavit cor meum.] Immeritò nempe Saül Dauidem persequebatur: sed hic, vt ab eius insidijs terrore plenis se liberaret, solum Deum formidabat. Vbi D. Ambrosius Serm. 21. in hunc Psalmum: *Vtinam ego, inquit, salus esse merear, vt si fortè persecutor ingruerit, non considerem suppliciorum meorum acerbiter, non metiar tormenta, non cogitem ullius atrocitatem doloris; sed hac omnia leuia ducam, trepidum ante Christum, ne Christus me neget, ne Christus excludat.* Et paulò post: *Qui habet, inquit, in corde suo verba Dei, excludit sermones Principum à corde suo: excludit timor timorem. Si enim ingressus quis balnea Solis deponit aestus, & calor excludit calorem; quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum? feruorem gratia secularis gratia feruor æterna?*

Iudicij di-
nini timor
timorem
humanum
excludit.

Mira delo-
ratio le-
tionis Scri-
ptura.

162. *Labor ego super eloquia tua, &c.*] Pulchrè ad hunc locum S. Ambrosius: *Merito, inquit, exulto, sicut qui inuenit spolia multa: inueni Scripturam sacram, inueni vetus Testamentum, inueni Nouum, inueni admirabilem Consiliarium Christum, inueni Paulum prudentem architectum, & cetera, quæ vir tantus summo gaudio delibutus & exultans fundit. Hæc autem piæ mentis & feliciter otiosæ spolia vel potiùs præmia sunt eiusmodi, vt in ijs viri sapientes repositam esse hominum felicitatem in hoc vitæ cursu existiment. Cùm enim in libris qui diuino afflatu conscripti sunt, noua semper occurrant quæ discamus & admiremur, non mirum est, si inexplicabile quædam animi suauitas ex eorum lectione affluat: quæ tum maior solet esse, cùm in profundis & latentibus mysterijs eruendis mens omni contentione elaborauit. Quod video à S. Augustino animaduersum in Plal. 38. expositione: vbi multum ait esse delectationem in diuinis Litteris, in verbo Dei, in Parabola aliqua Scripturarum scrutata & inuestigata, ex dulcedine inuentionis, quam præcessit labor inquisitionis. Idem alio loco in Plal. 106. de magnis & profundis Sacramentis mysteriorum plenis, quæ latent in Oraculis diuinis: *Quam dulciter inuenta, quam diu latentia.* Deinde incredibile quædam dissimilium rerum multitudo & copia infinitam propè dicam & humanissimam oblectationem efficit. Habet enim Scriptura sancta eximiam varietatem, expressam in ea Regina, vt ait S. Basilius in Plal. 44. quæ in vestitu deaurato circumdata est varietate. Nam dogmata Christiana non vnus, inquit, sunt generis, sed ποικίλα & πολύτροπα, multiplici & insigni varietate fulgentia, vt quæ habeant ἠθικὸς τε, & φυσικὸς τε, τὸς ἰστορικὸς λογικὸς λόγος, Ethicos, Physicos & Epopticos sermones, ad mysticam Theologiam pertinentes, quibus omne genus grauiorum scientiarum est complexus. Ob hanc causam non verentur sancti Patres dicere, in diuinis libris esse fontes omnium scientiarum, è quibus magni Græciæ Philosophi, alijsque apud alias nationes eruditionis nomine*

Scriptura
est fons
scientia-
rum.

clari, riuulos sups duxissent. Præclarè in hanc rem Theodoretus lib. 2. de Cur. Græc. *Cur non ad Moysen Oceanum Theologia transimus, à quo, vt Poeticè dicam, fluij omnes & maria derivantur? Illinc enim & Anaxagoras, & Pythagoras, Platoque post eos, parua quadam veritatis lumina quadamque inuita desumpserunt.* Accedit verò quiddam in diuinis Litteris ad gignendam animi delectationem, quod in alijs disciplinis non inuenitur: agit enim in illis Deus, seque in intimum insinuat pectus, & gratiæ suæ rotam instillat. Et si verum est, quod aiebat Tatianus Orat. contra Græcos, eloquia diuina efficere illos, qui animum ijs applicuerint, θεοφιλῶς, Deo acceptos, verè omnino dici potest, nihil esse eâ lectione & meditatione iucundius.

164. *Septies in die laudem dixi tibi, &c.*] Hæc verba sic exponit S. Augustinus: q. d. Sæpiùs aut semper laudem dixi tibi, id est, gratias egi super iudicia iustitiæ tuæ: quia cùm ego dignus sim qui semper à te puniar, & peccatorum pœnas luam, non tamen semper me castigas, non semper me supplicio afficis. Et ob hanc eandem causam instituit Ecclesia, vt septem diei temporibus laus Deo dicatur, & conceptas preces recitent qui Sacris inferuiunt, quas septem Horas Canonicas appellari decreuit. Quia etiam viri iusti, qualibus semper Ecclesia abundat, sæpiùs delinquant, & passim se offendere putant, & ob id subinde sine intermissione feriendos irâ Dei se credunt; agunt verò semper gratias, quòd quandoque à supplicijs cesser, iramque cohibeat. Ergo vide districtum Dei examen & peccatorum grauitatem, quæ tanta est, vt vel viri pij putent se dignos esse, qui sine intermissione feriantur ob leuia peccata quæ committunt. *Super iudicia iustitiæ tuæ* (inquit S. Augustinus) *septies in die quod ait, significat semper: solet quippe ipse iste numerus vniuersitatis esse iudicium, propter quod sex diebus diuina operationis septimus adiectus est quietis, & per septem dies currentes & remorantes tempora vniuersa voluntur. Nec ob aliud dictum est, Septies in die cadit iustus, & resurgit. id est, Non perit iustus modis omnibus humiliatus, sed non prauaricatus; alioquin non erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis, quæ in conspectu hominum deicitur, positum est, Septies cadit; & pro eo quod ex omnibus tribulationibus proficit positum est, Resurgit. Satis illustrat in eo libro consequens sententia præcedentem: ibi enim sequitur; Impij autem infirmabuntur in malis. Hoc est itaque iusto septies cadere & resurgere, in omnibus malis non infirmari. Merito ergo septies in die laudauit Ecclesia Deum super iudicia iustitiæ ipsius, quia cùm tempus esset vt iudicium inciperet à domo Dei, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis Martyrum glorificata est.*

Septies pro
sæpè aut
semper po-
nitur in
Scripturis.

165. *Pax multa diligentibus legem tuam.*] Pax multa vocat multam, hoc est amplam, copiosam, abundantissimam, & quantum limit humani æui imbecillitas, & in communi omnium exilio acerbi

Pax multa
diligentibus
legem.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Pfal. 36,
11.

vitæ casus, plenam & perfectam: sic alio loco dixit mansuetos, qui se Deo libentissimè in omni vitæ parte subiiciunt, delectari *in multitudine pacis*. Ad hanc autem pacem consequendam remouenda in primis animi labes atque turpitudò, ne offensus Deus exacuat vt fulgur gladium suum, & animam peccatricem & belligerantem cruentet: concilianda est illius amicitia, quæ gratiam inducat proxenetriam felicissimæ & amabilissimæ pacis, quæ mortalium eximium bonum est, & cæli donum. Adiungenda est deinde voluntas fidelissimæque conatus ad Dei voluntatem, in cuius seruitute mori debemus, & in omni vita imperijs illius sanctissimis obedire. Hæc regio est pacis, in qua Deus inuenitur: hæc cum summo & inexplicabili bono animæ coniunctio: inde felix aureaque beati æui tranquillitas in interioris animi politia exoritur. Quò spectat hoc oraculum: *Pax multa diligentibus legem tuam*. Qui legem illam & iustissimam Numinis voluntatem oppugnant, tamen rerum omnium abundantissimâ copiâ circumfluere videantur, non fruuntur vllâ verâ solidâque animi tranquillitate, quorum capiti horribile Dei fulmen imminet. Iustorum proprium est illud bonum, qui totâ mente & deuoti animi conatu ad amandum honorandumque Deum feruntur, & ad nutum sese illius accommodant.

Lex Dei ex dilectione seruanda.

Ioan. 15, 15.

TAV.

Bona vita addit alas orationi.

167. *Custodinis anima mea testimonia tua: & dilexit ea vehementer.*] Vbi illa particula & videtur causalis, vt sæpè aliàs. Custodiuit, quia dilexit. Aut certe sensum auget, vt vult S. Ambrosius Serm. 21. in hunc Psalmum: *Plus, inquit, est diligere quàm custodire; quia custodire interdum est necessitatis vel timoris, diligere charitatis. Ideò cum hic dixisset Custodinis, adiecit Dilexit, vt custodia amantis fuerit, non timentis.* Quare Christus Dominus suos discipulos non dicebat seruos, sed amicos, ne seruido coactè, sed diligendo spontaneè obedirent. quod egregie notauit S. Ambrosius Serm. 13. in hunc Psalmum: *Dominus, inquit, operationes seruulorum suorum spontaneas probat potius quàm coactas: ideò ex seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostrarum munera quàm necessitatum obsequia conferamus.*

169. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, &c.*] Quasi diceret: Non deficiat oratio mea, non resiliat à suo ascensu, deorsum in terram non retorqueatur; si quidem diuinæ legis obseruantia nititur, & virtutum præsidijs tamquam alarum remigijs in sublime promouetur. Vnde S. Ambrosius Serm. 22. in hunc Psalmum: *Volare, inquit, facit orationem bona vita, & dat alas precibus spirituales, quibus Sanctorum ad Deum euehatnr oratio.* Et statim subdit: *Dauid orationem suam dirigit in caelestia, dans illi flabra iustitiæ, sapientiæ flamina & remigia deuotionis, & fidei, innocentie puritatisque subsidia. Peccato enim ingranescit oratio, & longe fit à Deo: tanto autem plus grauatur, quanto improbius est vita deprecantis. Innocentium ascendit oratio.* Itaque si bonis operibus oratio nitatur, ad diuinum conspectum feliciter euolabit.

170. *Intret postulatio mea.*] Græcè ἀίλιμα: quod S. Ambrosius vertit dignitas, ac præfert

interpretationi Vulgatæ. Ceterum vtramque lectionem in concordiam redigit satis aptè. ac si dicat: Memineris, rogo, vt rationem habeas dignitatis meæ, siue vt respicias ad personam publicam quam gero. Effert enim hæc verba Dauid in persona ministrorum Ecclesiæ, qui publicam personam agentes, & nomine totius Ecclesiæ orationem fundunt. Ait ergo: Audi ô Deus preces quas nomine Ecclesiæ profero. Nam hoc genus orationis maximè gratum solet esse Deo, & cum sit dignum vt statim exaudiat, dicitur intrare in conspectu Dei. Hac occasione S. Ambrosius plura enumerans quæ faciant orationem intrare in conspectu Dei: *Si, inquit, pro vidua roges, si pro pupillo, si roges pro misericordis, si roges pro nimium denoro & fidelis, si roges in tribulatione, roges cum dolore: si mesto & ipse qui rogas compatiaris affectu; intrat oratio tua Dei gratiam, intrat domum eius, si tecum Ecclesia deprecetur, si populus vniuersus imploret, vt Domini inclinet fauorem.*

Qua oratio intret in conspectu Dei.

171. *Eruclabunt labia mea hymnum, &c.*] Dauid de iustificationibus diuinis edoceri cupiebat, vt non alios quàm diuinos sermones eruclaret: quasi non posset non de Deo loqui, qui de Deo doceretur. Et statim, quasi non satis esset eruclare, quod fit per discreta interualla, sed habere iugem & continuam de rebus diuinis orationem oporteret, subdit:

Dei verba eruclanda.

172. *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum.*] Vt nimirum qui Deum perfectè disceret, Deum perpetuò loqueretur. Ad quem locum D. Ambrosius Serm. 22. *Qui, inquit, didicerit iustitias Dei, loquitur verbum Dei, otiosum verbum non loquitur.* Et statim docet verbum otiosum esse quod de rebus profanis instituitur, imò periculosum; quale proinde Dauid effugiebat dicens: *Non loquatur os meum opera hominum.* Et rationem reddit, cur hoc verbum periculosum arbitretur: *Non enim, inquit, mediocre periculum est, cum habeas tanta eloquia Dei, & opera Dei qua fecit in Genesi, in Exodo, in Leuitico, & in ceteris Scripturae libris, si illis prætermisissis loquaris qua saculi sunt.* Ita S. Ambrosius.

Pfal. 16, 4.

173. *Fiat manus tua vt saluet me.*] Secundum sensum mysticum pulchrè ad hunc locum S. Gregorius, explicans ista verba Ezechielis, *Et facta est super eum ibi manus Domini,* ita philosophatur: *Manus vel brachium Domini Filius dicitur, quia per ipsum omnia facta sunt, de quo etiam Psalmista ait: Fiat manus tua, vt saluum me faciat. Manus quippe Dei, qua per diuinitatem non est facta, sed gratia per humanitatem facta est, vt humani generis vulnera sanaret. Ibi ergo Propheta incarnationem vnigeniti agnoscit, ubi super se manum Domini factam vidit.*

Ezech. 1, 3.

Manus Domini est Filius Dei.

175. *Iudicia tua adiuuabunt me.*] Quænam sunt illa Dei iudicia quæ nos adiuuant, cum potius impios torqueant, & omnibus timorem incutiant? Respondet S. Ambrosius, memoriam futuri iudicij pios adiuuare ac gaudio perfundere, propter spem salutis, impios verò terrere, quia non resurgent in iudicio: id est, Non lætabuntur, non attollent caput, sed multo mœrore deprimentur. Nempe Christus Iudex auxilium & solatium adfert pijs, mœrorem ac terrorem impijs.

Iudicium Dei solatur pios, terret impios.

176. Erra-

Ovis error
facilis. &
venia di-
gnus.

176. Erravi sicut ovis quæ perijt, &c.] q. d. Fateor me errasse & à pietatis itinere deflexisse; sed ipse lapsus ad maiorem pietatis apicem me euehat quàm prius tenui: idèd scilicet se quæri postulat, quia instar ovis errauerat; & hunc errorem ad sui defensionem inducit, & quodammodò gloriatur, quòd sicut ovis errauerit. Lucem accipit hic locus à Parabola Christi Luc. 15, vers. 4. in persona boni Pastoris ouem perditam quærentis, & in humeros attollentis. *Vides ergo* (inquit Ambrosius in hunc locum) *quia errori*

renuntiasse non vitij, sed profectus est. Nec PARAS- immerito ceteris antefertur, quia plus est à PHRASIS vitio se remocasse, quàm propè vitia ipsa ne- ANONY- scisse. Pulchrè autem ibidem expendit il- MI. la verba *quæ perierat*, vt ipse legit; non verò *quæ perit*, de præsentis; quia dum se errare cognouit, errare desinuit; atque adèd qui verè errauerat, dum ignorabat se errare, dum errorem agnouit, destitit errare; & qui errorem deposuit, rogat Deum, vt se in veram viam reducat.

IN PSALMVM CXIX. ARGVMENTVM.

α. Ωδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος, εἰς τὰς ἀναβάσεις, ὁ δὲ Θεοδοτίων, ἄσμα τῶν ἀναβάσεων. τίνας δὲ ἐνεκαὶ ἕτερος εἰρηται; Κατὰ μὲν Ἰσραὴλ, ὅτι παρὰ τὴν ἀνάβηθιν διελέγοντο, ὅτι ἐκ βαβυλωνίου· καὶ δὲ ἀναγωγῶν, ὅτι εἰς τὴν ἀρετῆς ὁδὸν χειροῦν ἦσαν· καὶ γὰρ ἡ ἐκεῖ φέρουσα ἀναβαθμῶν ἵσταται, καὶ μικρὸν ἀνάγουσα τὸν φιλάρετον. Οὐ ταῦτα δὲ ἕκαστος τῶν ψαλμῶν προσηγορεύει· ἀλλ' ὁ μὲν τὰς ἐκ βαβυλωνίου συμφορὰς καὶ τὴν θλίψιν διμύριαι· ὁ δὲ τῆς ἐπανόδου τὰ διαγέλια· ὁ δὲ τὴν καὶ τὴν ὁδὸν ἀφροσύλων· ὁ δὲ ἄλλο τι τῶν μετέπειτα, ἕνα τὸ ποικίλοι τῆς ἐνωδίας ἀπελαυῶν τὸν κόρον τῆς ἐνωδίας. *ut varietas concentus nauseam abigeret satietatis.*

Aquila quidem & Symmachus, In ascensus, Theodotion verò, Carmen ascensuum. Cur autem sic dicti sunt? Secundum historiam quidem, quia differunt de reditu è Babylone: secundum anagogen verò, quia ad viam virtutis manu ducunt; quandoquidem via quæ eò ducit gradibus assimiletur, virtutis amatorem sensim adducendo. Non eadem tamen singuli Psalmi Graduum vaticinantur; sed alius quidem calamitates in Babylone toleratas & diuinam beneuolentiam; alius autem reditus promissiones; alius verò via iucunditatem; alius denique aliud quidpiam eorum quæ postea contigerunt.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΑΡΟΣ κύριον ἐν τῷ θλίβετάί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ με.

AD Dominum cum tribularer clamaui, & exaudivit me.

Εἶπεν ὅτι θλιβόμενος ἐκέκραξα· τί δὲ ἰβόησεν ἐπάγα.

Dixit se cum affligeretur exclamasse: quid autem clamauerit subiungit:

β'. Κύριε ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων, καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας.

2. Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.

Εἰδήθην, φησὶ, τὴν θεῶν ῥυθίται τῶν διαβαλλόντων· εἶτα ἐπιφέρει πρὸς αὐτὸς τὸν λόγον, καὶ φησὶ·

Rogavi, inquit, Deum vt à calumniantibus liberarer: deinde subiungit ad illos sermonein, & ait:

γ'. Τί δοθεὶς σοι, καὶ τί προσεδείη σοι πρὸς γλώσσαν δολίαν;

3. Quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

Ἄντι τῆς, πῶς δὲ ἀξία τιμωρία γυνοῖτο γλώσσης δολιλομήνης;

Id est, Quali porro supplicio digna sit lingua dolosa?

δ'. Τὰ βέλη ἔδευα ἔγκονημύρια

4. Sagittæ potentis acutæ cum

Cur hi Psalmi graduum vocentur.

* vulgata 200

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

cum carbonibus desolatorijs.

Potentem appellat ipsum Deum. Vult igitur dicere, quod etiam Deus habeat supplicia quæ desolantem ignem imitentur. *Desolatorios* enim vocat desolationem afferentes. Deinde deplorat commorationem in terra aliena, & ait:

5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est:

Id est: Multo enim tempore ago in terra aliena. deinde dicit etiam vbi: subdit enim:

Habitu cum habitantibus Cedar:

Cedar appellat Idumæam, quam habitabant posteri Esau, Nabaioth & Cedar.

6. Multum incola fuit anima mea.

Id est, Multo tempore in aliena terra commoratus fui.

7. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis impugnabant me gratis.

Etenim, inquit, ego erga illos qui me modo gratis oppugnant eram pacificus: illi vero, inquit, cum pacificus essem me non sustinuerunt, sed assidue me oppugnant.

σὺ τοῖς ἀνδράξιν τοῖς ἐρημικοῖς.

Διωατὸν αὐτὸν καλεῖ τὸν θεῖον. βέλε) εἶ εἰπῶ, ὅτι ἔχει καὶ πικρίας ὁ θεὸς μισῶμας πῦρ ἐρημοποιῶν. ἐρημικὸς γὰρ τὸ ἐρημοποιῶν λέγει. εἶτα ἀποδύρε) τὴν ἐν ἀλλοδαπῇ ἀσχέτω, & φησιν.

ε. Οἱ μοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη.

Ἀντὶ τῆς πολλῆς χρόνον ἔχω ἐν ἀλλοδαπῇ ἀσχέτων. εἶτα λέγει καὶ περὶ ἐπάγει γὰρ.

Κατεσχῆνωσα μὲ τῶν σκηνωμάτων κηδῆς.

Κηδῆρ τὴν Ἰδουμαίαν λέγει, ἡ δὲ ὄκη οἱ ἀπόστολοι τῶν Ἰσραὴλ, Ναβαιῶθ & Κηδῆρ.

ς. Πολλὰ παρώκησεν ἡ ψυχή μου.

Ἀντὶ τῆς πολλῆς χρόνον παροικίαν ἐν ἀλλοδαπῇ.

ζ. Μετὰ πάντωνμισούντων τὴν εἰρήνην ἡμῶν εἰρημικός. ὅταν ἐλάλησεν αὐτοῖς ἐπολέμην με δωρεάν.

Καίτοι γὰρ, φησὶν, ἐγὼ πρὸς τοὺς νῦν πολέμους με δωρεάν ἡμῶν εἰρημικός. ἐκέλευσεν δὲ, φησὶν, εἰς εἰρημολογίας ἠνεύχοντο, ἀλλὰ πολέμους πρὸς ἐμὲ διετίθεν.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Templum Ierosolymitanum habebat gradus quindecim.

SCIENDVM autem quomodo templum Ierosolymitanum habuerit quindecim gradus, illique qui hymnis decantandis præerant, inter ascendendum in quolibet gradu consistentes canticum recitarent: vnde etiam contigit cantica ista gradibus esse numero paria. de his autem dictum est in libris Paralipomenon.

In tribulatione Domini inuocandus.

I. AD DOMINVM CVM TRIBVLATIONE.] Hoc exordium & mœroris magnitudinem & diuinæ benignitatis excessum insinuauit. Mœrens, inquit, deprecabar; & illicò annuit inuocanti. Vidisti lucrum tribulationis. Et tu igitur in tribulatione constitutus ne desperes. Obserua autem hîc etiam exemplum Euangelicum: *Orate, inquit, ut non intretis in tentationem.* Nulla verò tentatio par est conuersa-

Matth. 26. 41.

ΣΤΕΡΟΝ δὲ αἰς ὃ ἐν τῇ Γεσθησαλήμ νεὸς ἀναβαθμῆς εἶχε δεκαπέντε, καὶ ἐφ' ἑκάστον αὐτῶν ἐν τῷ ἀναβαίνειν εἰς αὐτὸν ἐσηκότες οἱ εἰς τὸ ὑμνεῖν τετραμύριοι ὡδὴν ἔλεγον. διὸ καὶ συνέβη Ἰσραὴλ μοι ὡδὴς τοῖς ἀναβαθμοῖς τῷ. εἶρη) δὲ τὰ πρὸς τὴν ἐν τοῖς ἀλλοδαπῶν.

α. ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ ἘΝ Τῷ ΘΛΙΒΘΕΣΘΑΙ ΜΕ.] Καὶ τὸ μέγεθος τῆς αἰτίας ἐπέφησε τὸ φοροῖμον καὶ τὴν τῆς θείας φιλοθεωπίας ἰσοβολίαν. Λυπηθεὶς, φησὶν, ἐδέθη. καὶ ὁ θεὸς καλεῖται ἐπέδωκεν. Εἶδες ὅτι θλίψαις τὸ κέρδος. καὶ σὺ τὸν πῦρ ἐν θλίψει γυμνῶν μὴ ἀπογίνωσκε. ὅρα δὲ πάντα ἅτα διαγγελικὸν ὡδὴ δέγμα. Εὐχεθε, φησὶν, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Ὁ δὲ εἰς δὲ πειρασμὸς ἴσους τῶν δολερῶν ὡδὴ τῶν χεῖν

χρῖν ἀνθρώπων· ὄρετ' ἄν' ἢ θηρίων χαλιπώ-
πιτος· τὸ μὲν γὰρ ὄπρ' ὅτι φαίνεται· ὄρετ' δὲ
ὑπὸ ὡδ' ὑπὸ σμῆν ὀπιπταίας τὸν ἰὸν ἀ-
πίκρυψον, ὡς δυσφοροτάτην γνῶσιν τῶν
ἐνέδων· εἶποι δ' ἂν τις, μάλιστα ἀδικα χεί-
λη ἐκείνη τὰ ὄρετ' τῶν ἀρετῶν βλάπτουσα.
εἶτα ψυχολογῶσα τὴν ἀθυμίαν ἢ χεί-
ρ' ἐπιδύματος, ὡς ἀνείρεται ἑστῶτος πρὸς τὸ τί
δοθήη σοι πρὸς γλώσσαν δολοῦσα; ἐπάγ'·
τὰ βέλη τῆς διωατῆς, ὡσεὶ ἔλεγε· ποῖα ἀρε-
θῆν δ' ἡσυχίας ταύτης ἀξία τιμωρία; πρὸς
τὸν μὲν, φησὶν, ἀξία τιμωρία, τὸ οἰκοδομῆν τῶν
κακίαν ἔχειν, ἐπειτὰ καὶ ἢ ὡδ' τῆς θεῶ
πληγῆς. διὸ ἐπάγ'· Τὰ βέλη τῆς διωατῆς.
βέλη μὲν τὰς τιμωρίας καλοῦν, ἀπὸ δ' ὅξυ-
της τῆς ἀφικμύων βελῶν ἐκ διωατῆς.
Ἀνθρώπος δ' ἐρημικὸς τὴν ἐρημοποιῶν τὴν
ἀφαισιτικῶν. Μὴ ἀθύμει, φησὶν, ὑπὸ τῆς
ἀδικίας γλώττης βαλλόμενος· ὄρεται γὰρ
ὡδ' ἀδικίας κερτῆς πικρόδραμ' τιμωρίας.
Ἄλλος· Τὰ βέλη τῆς διωατῆς ἠκόνθηται μὲν
ἀνθρώπων ἐσοβασμῶν· ἄλλος ἐν ἀνθε-
κῶν ἀρκυθίαις· τῆ μεταφορῆ τῆς ὀνομά-
των αὐτῶν τὸν φόβον· τότε γὰρ ἐσοβασμῶν
εἶπε ἀρκυθίαις τῶν αὐτῶν ἔχει λέξιν.
καὶ μὲν τὸ πᾶθος παρελθῶν, ἐνταῦθα
δὲ τῶν ποιότητων καὶ τῶν σφοδρότητων τῆς τι-
μωρίας. οἱ δὲ ἐβδομήκοντα ἀνθεκῶν ἐρη-
μικῶν, ἀντὶ τῆς ἐρημοποιῶν, διαπαιδαίω-
σι, ἀναλίσκωσι, ἀπὸ τῆς παρ' ἡμῖν ὑλῆς τῆς
θεῶ τὰς τιμωρίας χηματίζοντες· εἶτα
ἀποδύρεται τὴν ἐν ἀλλοδαπῇ ἀξίωσιν, καὶ
φησὶν·

Ε. ΟΙ ΜΟΙ, ΟΤΙ Η ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΜΟΥ.]
Ἐπίτες· Οἱ μοι, ὅτι παρελθὼν παρέλυσται·
ἄλλος· ὅτι πρὸς ἡλύτ' ἐστὶ ἐν μακρυσμῶ-
ταῖτα μὲν εἶποι θρησκῶν ὑπὸ τῆς ἀίχμα-
λωσίας· Οἱ δὲ Παῦλος ὑπὸ τῆς ἀναίσθη-
ζωῆς ἀποδύρεται λέγων· Καὶ γὰρ αὐτοὶ ὄντες ἐν
τῇ σκηνῇ σενάζου, καὶ γὰρ παρελθὼν ὁ πα-
ρὸν βίος, εἰκότως δὲ ἀποδύρεται ὁ πρὸς φήτης
τῶν ἐνταῦθα ζωῶν σκότην ὡδ' ἀπλησίαν
ἔσαν· Κηδὰρ γὰρ σκοτασμός ἐρμηνεύεται· οἱ
δὲ ἐν Βαβυλωνί Ἰουδαῖοι, αἵτι τῆς ἀπογόνων
Ἡσαῦ, Ναβαιῶθ καὶ Κηδὰρ ὁμοίως που
πλησίον οἰκίστην, ἀνωθεν μεμισημῶν ὄν-
των (ἐκβαλε γὰρ, φησὶν, τῶν παιδίσκων καὶ
τὸν υἱὸν αὐτῆς) εἰκότως νῦν ὀλοφύρονται, ὡς
οἱ ἐλκυσθείας ἀξίωθεντες, πάλιν μὲν τῆς
δέλων στυγερῶν· ἢ βαρβαροῦ πνῶν λέ-

tioni hominis dolosi : hic enim quavis ferā
truculentior est: siquidem illa quid sit appa-
ret; hic verò sub velamento æquitatis vene-
num suum abscondit, ita vt insidiæ eius sint
toleratu difficillimæ. Dixit autem quis, illa
labia maximè iniqua esse quæ virtuti offi-
ciunt. Deinde gratiâ spiritus mœrentes con-
solans, nonnemine quodammodò interrogan-
te: *Quid detur tibi ad linguam dolosam?* sub-
iungit: *Sagitta potentis.* ac si diceret: Quale
supplicium tantâ malitiâ dignum reperiri pos-
sit? Primum quidem, inquit, supplicium illâ
dignum est, quòd domi suæ malitiam habeat,
deinde illi etiam à Deo plaga obueniat. Qua-
propter subiunxit: *Sagitta potentis.* sagittas
quidem appellans supplicia, sumpto exemplo
à celeritate sagittarum à potente emissarum.
Carbones verò desolatorios vocat illos qui de-
solationem & interitum adferunt. Ne afflicte-
ris, inquit, ab iniqua lingua percussus: parata
namque sunt supplicia à iusto Iudice emitten-
da. Alius legit: *Sagitta potentis acuta cum car-
bonibus constipatis:* alius: *In carbonibus iuni-
perinis:* ex horum nominum translatione timo-
rem adaugens. Nam & illud *constipatis* &
illud *iuniperinis* eundem sensum habet. In
illo namque multitudinem, hîc verò qualita-
tem & supplicij vehementiam declarat. Se-
ptuaginta autem dixerunt *carbonibus desola-
torijs*, id est desolantibus, consumentibus,
euerrentibus, à nostris materijs supplicia Dei
figurantes. Deinde deplorat in aliena terra
commorationem, & ait:

5. HEV MIHI, QVIA INCOLATVS MEVS.]
Alius: *Hei mihi, quia incolatum protraxi:*
alius: *Hei mihi, quia advena fui in prolonga-
tione.* Hæc quidem illi lamentantur de capti-
uitate. Paulus autem miserabilem hanc vitam
deplorat dicens: *Nam & qui sumus in hoc ta-
bernaculo ingemiscimus.* Est enim præsens vi-
ta incolatus. Meritò autem Propheta deflet
hanc vitam tenebris non abfimilem. Cedar
enim obtenebratio interpretatur. Iudæi autem
qui in Babylone erant, cum essent ex posteris
Esau, Nabaioth & Cedar illic alibi in vicinia
habitantibus, qui desuper inuisi erant (*Ejce*
enim, inquit, *ancillam & filium eius*) meritò
nunc lamentantur, utpote qui cum libertate
dignati fuissent, nunc iterum cum seruis com-
morentur. Vel barbarorū quorundam genus
dicit,

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T. A.
Homo do-
losus qua-
uis ferā no-
centior.

Quale sit
supplicium
lingua do-
losa.

Vita præ-
sens incolata-
tum & pe-
reginatio
est.

2. Cor. 5,
4.

Cedar
quid inter-
pretatur.
1. Paral. 1,
29.

Gen. 22.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Qua sit
regio Ce-
dar.

Agendum
etiam paci-
ficè cum ijs
qui pacem
oderunt.

dicit,tabernaculis & tugurijs vtentium.Cedar enim regio quædam est in deserto ad Orientem sita,& vsque ad Persarum terram pertinens, in qua genus Sarracenorum commoratur,vbi incola fuit populus captiuus.Quomodo autem ait,*Multum incola fuit anima mea?* Nam septuaginta dumtaxat anni erant. Sed non appellat illos multos propter multitudinem, sed propter rerum difficultatem. Malitia autem Babyloniorum erat,quòd pro nihilo oppugnarent eos qui pacificè agebant : nam cum nihil possent exoptulare , insidias struebant. Vidisti quomodo ostendat, quàm graue sit illic versari? Non enim dixit, *Cum ijs qui non habent pacem*, sed, *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus*. Vidisti commodum afflictionis? Quis autem nostrum poterit hoc dicere? Satis enim fuerit si cum pacificis simus pacifici.Hic autem etiam cum ijs qui pacem oderant erat talis.Ceterum illud, *Cum loquebar illis impugnabant me*, alius ait, *Cum loquebar illis ad bellum*. Vel igitur , quia cum his qui oderant pacem eram pacificus quando loquebar illis: vel quia quando ipsis loquebar ipsi me oppugnabant. Quod autem dicit tale est: In ipso tempore collocutionis, quando,inquit, maximè ostendebam charitatem, tunc efferabantur, tunc dolos struebant; ego tamen etiam tunc propriam virtutem ostendebam.Ita etiam nos oportet affici, quantumuis

γει γήμος, σικαῖς & καλύβαις κρημηδύων. Κηδάρ γδ χώρα τις ὄρει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀνατολῆς ἐρήμων κρημηδύων, καὶ μέχρι τῆς περσῶν ὁδοῦ τίνεσσι γῆς, ἐν ἣ ἡ γῆμος σαρακηνῶν οἰκεῖ, ἐν ἣ & παερικός γέροντες ἀρχιμαλωπιθεῖς ὁ λαός. πῶς δὲ πολλὰ λόγα παρῶκησεν ἡ ψυχὴ μου; ἐβδουακόντα γδ ἔτη μόνω. ἀλλ' ἐ τῶν πλήθει αὐτὰ πολλὰ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς δυσκολίας τῶν πραγμάτων. κακία δὲ Βαβυλωνίων, τὸ πολεμεῖν ἀντ' ἐδενδς τοῖς εἰρηδύωσι. ἐδὲν γδ ἔχοντες ἐγκλεῖν, ἐπεβέβλωσι. εἶδες πῶς δέκνυσι, τὸ φορτικὸν τῆς ἐκείσε δὲξῆς βῆς; ἐ γδ εἶπε, καὶ τῶν ἐκ ἐχόντων εἰρήνην, ἀλλὰ, καὶ τῶν μισούντων ἡμῶν εἰρηνικός. εἶδες τῆς θλίψεως τὸ κέρδος; τίς δὲ ἡμῶν δυνήσεται τὸτο εἶπε; ἀγαπητὸν γδ καὶ καὶ τῶν εἰρηνικῶν εἶ εἰρηνικός. εἶδες δὲ καὶ καὶ τῶν μισούντων τοῖτος λῶ. Τὸ δὲ, ὅταν ἐλάλησιν αὐτοῖς ἐπολέμωσι με, ἔτερος, ὅτι ἐλάλησιν αὐτοῖς εἰς πόλεμον. ἡ τόνω δὲ καὶ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἡμῶν εἰρηνικός ὅτι ἐλάλησιν αὐτοῖς ἢ ὅτι ὅτι ἐλάλησιν αὐτοῖς ἀπὸ ἐπολέμωσι με. ὁ δὲ λόγος τοῖτων ὄρει. ἐσιν αὐτῶν τῶν χειρῶν τῆς δὲξῆς, ὅτι, φησὶ, μάλιστα τὴν ἀγάπην ἐνεδεικνύμεν, τότε ἡγείασιν, τότε δόλιος ἔρραπτον. ἀλλὰ καὶ ἔπεισ ἐγὼ τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμεν ἀρετήν. ἔπεισ καὶ ἡμῶς δὲξῆς καὶ, καὶ βάλλωσι, καὶ ἐπιβηδύωσι.

C A T E N A P A T R V M.

Quando
Cantica
graduum
recitari so-
lent sine
qua sint il-
lorum ar-
gumenta.

RIGENIS. Soli illi qui vitâ ratione- que ascendunt apti sunt gradualibus, ijsque mysterijs quæ in hisce Canticis continentur. Conijcimus quidem primum Canticum graduum in populo recitari, si quando bellum immineret: secundum verò, quando se præparabant, & focios aduocabant: tertium autem, postquam cum hostibus congressi ipsis quodammodò superiores euaserant: quartum, quando de victoria finali sperabant: quintum, postquam eam fuerant consecuti: sextum, quando redibant: septimum, quando iam redierant: octauum, quando templum exstruebant: nonum, postquam in pace versabantur, describentes quis beatus esset, eò quòd domesticos suos recepisset, & cum illis versaretur:

RIGENΟΥΣ. Μόνω οἱ τῶν βίωσιν & τῶν λόγων ἀναβαδύοντες οἰκειοῖ εἰσι τῶν ἀναβαδύων, καὶ τῶν ἐσιν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν μυστηρίων. σοχαζόμωσιν τὴν μὲν ὁδοῦ τῶν ἀναβαδύων λίγωσιν ἐ τῶν λαῶν, εἰ ποτε πόλεμος ὁδοῦσιν. ἡ δὲ δὲξῆς, ὁ πότε παρῶκησιν, & συμμάχων ἐδέντο. τὴν δὲ εἶτιλ, καὶ τὸ συμβαδύοντες τοῖς πολεμίοις ἑσῆς τεροῖ πως αὐτῶν γηρονέωσι. τὴν δὲ τετάρτην, ὅτι τῶν νίκης ἐπιτέλει ἡλπίσιν. τὴν δὲ πέμπτην, ὅτι τῶν καταρδύων. τὴν δὲ ἕκτην, ἐπανερδύωσι. τὴν δὲ ἐβδύμω, ἐπανελυθότες. τὴν δὲ ὄγδω, ἐπισκιδύωσιν τὸν ἰαδόν. τὴν δὲ ἐνάτην, καὶ τὸ ἐν εἰρήνῃ γῆμος, δὲξῆς φοντες τίς ὁ μακαέριος, ὅτι τὸ τῶν οἰκειῶν ἀπυλφύωσι, καὶ εἶσιν αὐτοῖς.

τοῖς τὴν δὲ δικάτω ἐν βαθείᾳ τυγχάνον-
τες εἰρήνη, ὅτι φασὶν πολλάκις μὲν πολε-
μῶν, μὲν ἐπὶ ποτὶ δὲ διδωμένη κατ' ἰσ-
τοῖς τὰς πολεμίας· τὴν δὲ ἐν δικάτω, ἥδη
τοῖς θείοις χολαζάντες, καὶ τὰ βάρη αὐτῶν
συνώπτις τὴν δὲ δωδεκάτω, ὡς ἐκ ἰπαιρέ-
μῶν ὅτι τοῖς γυναικῶν· τὴν δὲ τρίτῃ καὶ δε-
κάτω, ὡς ἐκ ἀποκαταστάσεως ἀρχῆς) Χρι-
στῷ· τὴν δὲ τριτάτη καὶ δικάτω, ὡς ἐκ ἀπο-
καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας· τὴν δὲ πέμπτην
δικάτω, ὡς ἐκ τῶν ἀντιθέτων φθάνοντας εἰς
τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀνάγκης ἐν αὐτῶν, ἐκ δὲ λόγων
αὐτῶν, ἰπαιρόντας τὰς χεῖρας εἰς τὰ ἄγια,
ἵνα καὶ αὐτοὶ δόξα ἰσχυροῦσιν ἀπὸ κυρίου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῶν μὲν ἄλλων
ψαλμῶν ἑκάστη ἰδίᾳ τίς ἔστιν ἑπιγραφή· ἐν-
ταῦθα δὲ αἰμὲ πολλοὶ συνελθόντες μίαν
προσηγορίαν ἔλαβον τὴν τῆς ἀναβαθμῆς,
τὴν τῆς ἀναβάσεως. πῶς δὲ αὐτὴ καὶ τὰς
ἀναβαθμὰς καλεῖται· τίς ἐν ἑκείνῃ ἔτι
εἰσὶν εἰρημῶν; καὶ μὲν τὴν ἰσραήλ, ὅτι δὲ
ὡς ἐκ ἀνόδου ὁχλοῦ) τῆς ἐκ βαβυλωνίως,
καὶ τῆς αἰχμαλωσίας μνημονεύσει ὁ ἐκεί-
σι· καὶ δὲ τὴν ἀναγωγὴν, ὅτι εἰς τὴν κατ'
ἀρετὴν ἀνόδον χειροστροφῆς· καὶ γὰρ ἡ ἐκεῖ
φύρασα ὁδὸς ἀναβαθμῶν ἴσους, ὡς τὸν
ἕρπον ἀντὶ ἀνίστασθαι, καὶ καὶ μετὰ ἄγνοια
τὸν φιλόσοφος ἀνδρα. Ἄλλοι δὲ ὅτι τέταν
τὴν κλίμακα φασὶν αἰνιττικῶς τὴν τῆς Ἰακώβ
τὴν ἀπὸ γῆς ἐπιεργασίαν ὡς ἐρατὸν.
Ἄλλ' ἰπεδὸν τὰς ἀνελθόντας, ἰπεδὸν εἰς
ἕως ἀντιθέτων, ἀνάγκη καὶ ἰλλογῶν, ὅτι
τὸ ἐκ ἀναβαίνοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς
αὐτὰ ἀκροῦν γομφίους ἀσφαλίζουσι καὶ.
Μία δὲ ἀσφάλεια, ὅταν μὴ ὅσον ἀνίβητων
ἰδαμῶν, καὶ ἀποπονηθῶν, ἀλλ' ὅσον ἀνα-
βῆται λέγει καποπτόστωμῶν, καὶ ὡς ἐκείνα
ταυτά μὲν. ὁ καὶ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· τῆς
ἑπιπέδου ἑπιλανθανόμενοι, ὡς δὲ τὰ ἑμ-
πεδῶν ἐκτεπόμενοι. Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς ἀνα-
γωγῆς λόγος εἶναι. Ἰωμῶν δὲ λοιπὸν καὶ ὅτι
τὴν ἰσραήλ, καὶ ἰδαμῶν τὰς τῆς αἰχμα-
λωσίας ἀπαλλαγῶντας τῶν πόνων τῆς Ἰε-
ρουσαλήμ· ὡς οἷα μὴ τὸ κατ' ἐπιπέδον, ὡς
ἔδ' ἐν ἀπὸ τῆς τῆς Θεοῦ χάριτος ἐκέρδανον,
ἀλλ' ἐπίμεναι τῆς δουλείας, καὶ ἐναπέθανον·
ὁ καὶ ἡμεῖς ἐν μὴ ζηλώσασθαι, τὸ αὐτὸ πει-
σόμεθα· ἀν γὰρ μὴ τῶν τῆς ἕρπον ἕρπον κα-
ταχεθῶμεν ἐκ τῆς ἀνω Ἰερουσαλήμ τῆς μη-
τροπόλεως, ἀλλὰ τῶν παρόντων φερσηλωθῶ-

decimum in alta pace existentes, quando di-
cunt se sæpè quidem impugnatos fuisse, num-
quam tamen inimicos aduersus ipsos præua-
luisse: vndecimum, cum iam rebus diuinis
vacarent, & profunda earum intelligerent:
duodecimum, ut qui minimè elati fuerant
ijs quæ cognouerant: decimum tertium, orant
pro Christi restitutione: decimum quartum,
pro restitutione Ecclesiæ: decimum quin-
tum denique, quomodo oporteat ipsos, post-
quam ad domum Dei peruenerint, in eadem
stare, & ipsum benedicere, attollentes manus
in sancta, ut & ipsi à Domino benedicantur.

CHRYSOSTOMI. Aliorum quidem Psalmo-
rum vnusquisque propriam habet inscriptio-
nem; hîc autem multis simul coniunctis vna
imposita est appellatio, scilicet *graduum*, seu
ascensionum. Nonnulli autem eos etiam gra-
dus appellant. Quare igitur ita sunt appellati?
Si historiam quidem spectes, quia loquuntur
de reditu ex Babylone, & captiuitatis quæ il-
lic fuit mentionem faciunt: secundùm ana-
gogen verò, quia ad virtutis ascensum manu-
ducunt: nam via quæ eò deducit est assimilis
gradibus, cum ad cælum ipsum erigat, & vi-
rum sapientiæ studiosum paulatim adducat.
Alij autem dicunt per hæc significari scalam
Iacob à terra in cælum erectam. Quoniam
autem eos qui ascendunt, postquam in altum
euecti fuerint, caligare necesse est, propterea
non eos solum qui ascendunt, sed eos etiam
qui ad ipsum cacumen peruenerunt acceptâ
cautione confirmari oportet. Vna est autem
cautio atque securitas, quando non quantum
ascendimus respexerimus, & ita elatâ mente
euaserimus, sed quantum restat ascendendum
confiderauerimus, & ad illud tetenderimus.
quod etiam Paulus significans dicebat: Eo-
rum quæ retrò sunt obliuiscetes, ad ante-
riora verò nos extendentes. Et est hæc qui-
dem ratio anagoges. Nos autem deinceps ad
historiam veniamus, & videamus eos qui
desiderio Hierosolymæ à captiuitate liberati
fuerunt: quod quidem desiderium nisi eis
adfuisset, ex Dei gratia nihil lucri retulissent,
sed in seruitute permansissent, ac mortui fuif-
sent: quod nisi nos etiam imitati fuerimus,
id ipsum nobis eueniet: nam nisi amore cæ-
lestium & desiderio supernæ ciuitatis Hie-
rusalem teneamur, sed præsentis vitæ affiga-
mur,

CATE-
NA PA-
TRVM.

Cur hi
Psalms
graduales
vocati sint.

Quid Psal-
ms gradua-
les mysticè
designant.

Phil. 3. 13.

CATE-
NA PA-
TRVM.

mur, in cœno curarum sæcularium perpetuò volutati, non poterimus patriam recipere.

Quantum
sit lucrum
afflictionis.

I. AD DOMINVM CVM TRIBVLARER.] CHRYSOSTOMI. Vidisti lucrum afflictionis? vidisti clementiæ promptitudinem? lucrum quidem afflictionis, quòd eos ad puras preces fundendas adduxerit: clementiæ autem promptitudinem, quòd vocantibus eis statim annuerit. Si enim Elifæus Propheta non permisit vt discipulus venientem ad se mulierem repelleret, nihil aliud dicens quàm hoc ipsum, *Dimitte eam, quoniam marens est anima eius*: maximam enim, inquit, excusationem & defensionem habet ipsam afflictionem: multò magis Deus minimè repellet eum qui cum tristi anima accesserit. Idèd Christus quoque eos qui lugent beatos pronuntiat. Si igitur hos gradus ascendere volueris, id quod in vita molle ac dissolutum est resecta, laboriosâ viuendi ratione te ipsum adstringe, à terrenis negotijs abstine. Hic est primus ascensus. Non potest enim fieri, non potest, vt simul & scalam conscendas, & in terra hæreas. Vides quanta sit cæli altitudo? nosti breuitatem temporis, scis quàm incertus sit exitus? ne cuncteris igitur nec differas, sed hanc peregrinationem magnâ vi aggredere, vt vno die & duos, & tres, & decem & viginti gradus conscendas.

4. Reg. 4, 27.

Marth. 5, 4. Ascensus
cæli arduus
est.

2. DOMINE LIBERA ANIMAM MEAM.] ORIGENIS. Assiduè susque deque Deum obsecrat, vt ab istiusmodi insidijs liberetur. Si autem dolosa & subdoli fugiendi sint, multò magis impostores, & qui peruersa dogmata disseminant. Maximè autem iniqua dixerit quis esse labia illa quæ virtuti officiunt, quæ ad malitiam inducunt: idcirco vtique hic Propheta etiam postulat animam suam ab illis liberari. Eò enim sagittas dirigit.

Impostores
maximè fugiendi.

3. QUID DETVR TIBI, ET QUID APPONATVR TIBI?] ANONYMI. Alius: *Quid præbebit tibi, aut quid adijciet lingua dolosa?* alius autem: *Quid dederit tibi, & quid adiecerit tibi lingua inuasionis?* Quid igitur sibi vult hoc dictum? Nempe hanc maximam esse improbitatem & tetrum vitij genus. Quocirca vides etiam Prophetam indignabundum & iratum dicere, *Quid detur tibi, & quid apponatur*

Lingua dolosa quanto supplicio digna sit.

mihi, iugiter dæmones tui propter iniquitatem tuam phrenitidibus, & diuinos dæmones tui patre dæmonibus.

α. ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΝ ΤΩ ΘΑΙΒΕΣΘΑΙ ΜΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Είδες ὃ ἐλίψαες τὸ κέρδος, εἶδες τῆς φιληθροπίας τὸ ἔπιμον, τῆς ἐλίψαες ἡμῶν τὸ κέρδος, ὅτι προσέδωκ' αὐτοῖς ἡγάθα καὶ θέραι· τῆς φιληθροπίας δὲ τὸ ἔπιμον, ὅτι καλύψω αὐτοῖς ἐπιπέσειν, εἰ γὰρ ὁ προσφίτης Εἰλισσαῖος προσέειπεν τῷ γυναικί· ἐκ ἀφίσει τὸν μαθητὴν ἀποσάαζ, ἔδ' ἔτιρον λέγων ἢ τῆτο αὐτὸ, ἀνὴς αὐτῷ, ὅτι κατὰ δυνάμεις ἔστιν ἡ ψυχὴ αὐτῆς· ὑπολογίαν μέγιστον ἔχει, φησὶ, καὶ σπουδερίας τῷ ἐλίψω· πολλὰ μᾶλλον ὁ θεὸς ἔδρακρέσει τὸν μὲν κατὰ δυνάμεις ψυχῆς προσείοντα. Ἐξ τῆτο κ' ὁ Χελσὸς τῆς πωθῆντας μακαρίζει· εἰ τὸν τω βάλει τῆς ἀναβαθμῆς ἀναβαίνον τέτοις, φείκοιεν τὸ δὲ λελυμῆρον καὶ χαυῶν τῷ βίω, σύσφιζον σε αὐτὸν τῷ ὄπινω τῆς πολυτίας, ὑπόσεισον τῷ γῆνιον προσγμάτισον. αὐτῆ προσφίτη ἀνάβασις. Οὐ γὰρ ἔστιν, ἐκ ἔσθ' ὁμῆ καὶ κλίμακα ἀναβαίνον, κ' τῆς γῆς ἔχουδ'. ὁρᾷς πόσον τὸ ἔλφος τῆ ἔσθ' ἔστιν; οἶδα τῆ χροῦ τῷ βραχυτίπτα, οἶδα τὸ ἀδύλον τῆς ἐξόδου; μὴ τῶν μάλλι μὴδὲ ἀναβάλλου, ἀλλὰ πολλῆ τῆ σφοδρότητι, ταύτης ἀφ' αὐτῆς ὑποδημίας, ἡα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ δύο, κ' ἔστις, ἔδ' ἔστι καὶ εἰκοσὴ ἀναβαίνον ἀναβαθμῆς.

β'. ΚΥΡΙΕ ΡΥΣΑΙ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Σιωπῶντος αἶνα ἔκατο τῆτο φθασκαλεῖ τὸν θεὸν, τῷ τῶν τῶν ἐπιβελῶν ἀπαλλάττουδ'. εἰ δὲ τῆς δουλοερῆς δὲ φέρου καὶ ὑποῦλους, πολλὰ μᾶλλον τῆς ἀπαπαθῆας, καὶ ποτερᾶ δόγματα ἐκέντας. μάλιστα δὲ ἀδύλα εἶποι τις αἰ χεῖλη ἐκείνα τὰ φεῖ τῷ ἀρετῷ βλάπτοντα, τὰ ποτερᾶ κακίας ἐπάγοντα· ἔξ' δὲ τῆτο καὶ ὁ προσφίτης ἔδ' καὶ τῷ ψυχῷ αὐτῆς αἰξιοῖ ρυθῆναι. ἐκεῖ γὰρ ἐρίσει τὰ βίλη.

γ'. ΤΙ ΔΟΘΕΙΗ ΣΟΙ, ΚΑΙ ΤΙ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΗ ΣΟΙ;] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος· τί παρήξει σοι, ἢ τί προσθήσει σοι γλώσσα δουλία; ὁ δὲ ἔπειρος· τί δώσει σοι, ἔ τί προσθήσει σοι γλώσσα κατεπίθιστος; τί τῶν τῶν ἐστὶ τὸ εἰρημῶν; ὅτι μεγίστη αὐτῆ ἡ πονηρία καὶ χαλεπὸν ἔ κακίας τὸ εἶδος. ἔξ' τῆτο ὁρᾷς καὶ τὸν προσφίτην θυμῶν ἔ λῆγοντα ὀργισῶντες, τί δοθήσει σοι, καὶ τί προσθήσει σοι

σι

σοι ^{κατὰ} γλώσσαν δολίας ; ἢ τὸ τοῦ φθοσι-
ποία ἀνδραγαθία ἢ κακίας ταύτης ἀξία πι-
μωρία ; ὅπερ καὶ Ἰουδαίοις ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε·
τί ἐπὶ πληγῆται ^{κατὰ} φροσίντας ἀνομίαν ; τὸ τοῦ
δὴ καὶ αὐτὸς· τί δοθῆναι σοι, καὶ τί φροσίνται
σοι ^{κατὰ} γλώσσαν δολίας ; ἢ τὸ τοῦ πόνου
φθοσι· ποία ἀνδραγαθία) ἀξία πμωρία τῆς
κακίας· ἢ ὅτι ἐ ἀὐτὸ πμωρία, καὶ φροσίν τῆς
δίκης ὁ αὐτὸν ἀπαιτῆς δίκην, ὁκοδὸν τὴν
κακίας τίπτει· μεγαλὴ γὰρ ψυχῆς πμωρία
κακία, καὶ φροσίν τῆς δίκης· τίς ἀνδρῶν γλῶσσῃ,
φθοσι, ἀξία τῆς τοῦ δίκης, ἐνταῦθα μὲν
εἰδεμῖα, ἢ δὲ φροσίν τῆς πληγῆς· ἀνθρώπος
μὲν ἐκ ἀνδρῶν καὶ ἀξίας ἀμύμωτος· ἰσφ-
βαίνει γὰρ πμωρίας ἢ ποτηρία· ὁ δὲ θεὸς ἐπά-
ξει τὴν πληγὴν· διὸ ταχίως ἐπήγαγε
λέγων·

δ'. ΤΑ ΒΕΛΗ ΤΟΥ ΑΤΝΑΤΟΥ ΗΚΟ-
ΝΗΜΕΝΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πάλιν
βέλη ἐνταῦθα τὰς πμωρίας καλεῖ· ἔτινος
δὲ φθοσι, τὰ βέλη τῆς δυνατῆς ἠκούσται μὲν
ἀνδραγαθία ἰσοβασμύων· ἔτινος δὲ, ἐν ἀν-
δραγαθίαις ἀρετῶν· τῆ μεταφορᾷ τῆς
ὀνομαστῶν αὐξάν τῆς πμωρίας τὸν φόβον· τὸ τοῦ
γὰρ ἰσοβασμύων τὸ ἀρετῶν τὴν αὐ-
τὴν ἔτινος ἀρετῶν· ἐκεῖ μὲν τὸ πλῆθος πα-
ριστῶν, ἐνταῦθα δὲ τὴν ποιότητα καὶ τὴν
σφοδρότητα τῆς πμωρίας· ὅπερ καὶ οἱ ἰβδομή-
κοντα ἐδήλωον λέγοντες, σὺ τοῖς ἀνδραγαθί-
τοῖς ἰρημοῖς· τῆσι, τοῖς ἰρημοῖς, τοῖς
ἀπαιτῶσι, τοῖς ἀγαθίμοις· διὸ γὰρ τῆς παρ-
ἡμῶν ἔτινος φροσίν καὶ τῆς φροσίν τῆς πμω-
ρίας χημωστῶν αἱ γαφαί, βέλη καὶ πῦρ
ἐνταῦθα καλεῖται· ἐνταῦθα δὲ μοι καὶ τῆς
βαρβαροῦ ἀντίπαρξ δούκ, διὸ καὶ ἔτινος ἰ-
ρημοῦ ἔλεγε· ῥῶσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ
χείλης ἰβδομῆς· ταῦτα γὰρ αὐτῶν τὰ ῥή-
ματῶν, ταῦτοι οἱ δόλοι, ἐ ἀπαιτῶν.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ λέγων, Ἐθναὶς με
βέλος ἐκλεκτὸν, ἔτινος ἔστιν ἐν πολλοῖς βέλεσι
βέλος ἐκλεκτὸν, ὡς ἐν πολλοῖς υἱοῖς καὶ υἱὸς
ἐκλεκτῶν. Οὐκ ἀνδρῶν φάρτερα μὲν τῆς
φθοσι, δὲ ἐν βέλος φροσίν τῆς φθοσι· καὶ τῆς φάρ-
τερα αὐτῆς ἐκρυψέ με· Πάντα ἐν τῆς βέλη τῆς
δυνατῆς φροσίν ἠκούσται, ἐνταῦθα ὅντα τῆς
βέλεσι τῆς ποτηρίας.

ε'. ΟΙ ΜΟΙ, ΟΤΙ Η ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΜΟΥ
ΕΜΑΚΡΥΝΘΗ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ
γὰρ παροικία ὁ παροικίος βίος, καὶ παροικίας δι-
πλέτες· διὸ ἐ οἱ παλαιὸι τὸ τοῦ ὁμολόγη-

tibi ad linguam dolosam? q.d. Quodnam hoc ^{CATE-}
vitio dignum inveniat supplicium? quod et- ^{NA PA-}
iam Iudæis dicebat Isaias: *Quid adhuc percus-
^{TRVM.}
tiamini addentes iniquitatem? hoc etiam ipse ^{Isaie 1, 5.}
dicit: *Quid detur tibi, & quid apponatur tibi,*
ad linguam dolosam? Vel hoc ergo dicit:
Quale supplicium hac malitiâ dignum repe-
rietur: vel quodd hoc ipsum etiam sit suppli-
cium, & ante sententiam à temetipso pœnas
exigas, ex teipso vitium pariens. Maximum
enim supplicium animæ est vitium, etiam an-
tequam puniatur. Quodnam ergo supplicium,
inquit, tali dignum fuerit? Hic quidem nul-
lum, sed plaga quæ à Deo infertur. Homo
quidem non poterit dignas pœnas sumere:
nam omnem cruciatum superat improbitas.
Deus autem illi plagam infliget; quapropter
statim subiunxit dicens:*

4. SAGITTÆ POTENTIS ACUTÆ.] CHRYS-
SOSTOMI. Sagittas hîc rursus appellat suppli-
cia. Alius autem ait, *Sagittæ potentis acutæ*
cum carbonibus constipatis; alius verd, *in car-*
bonibus iuniperinis; nominum translatione
augens metum supplicij. Nam & illud *consti-*
patis & hoc *iuniperinis* eundem habet sen-
sum: illic enim ostendit multitudinem, hîc
autem qualitatem & vehementiam supplicij.
quod etiam Septuaginta significarunt dicen-
tes, *cum carbonibus desolatorijs.* hoc est, *Qui* ^{Quid vo-}
^{cat carbo-}
^{nes desola-}
^{torios.}
deserta faciunt, perdunt, & consumunt. Ex
materijs enim quæ sunt apud nos formidabi-
les Dei supplicia effingunt & exprimunt Scri-
pturæ, sagittas & ignem ea vocantes. Hîc au-
tem videtur mihi significare barbaros, &
ided alius quoque interpretes dixit: *Libera*
animam meam à labio doloso. Talia enim
sunt eorum verba, tales doli, & tales in-
fidie.

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Is qui ait, *Posuisti me* ^{Isaie 49.}
sagittam electam, hoc modo est in multis sa-
gittis sagitta electa, sicut in multis filijs etiam
est filius electus. Haudquaquam autem Deo
pharetra erat, propter unquam sagittam de
qua dicit: *Et in pharetra sua abscondit me.* ^{Ibidem.}
Omnes igitur sagittæ potentis Dei acutæ
sunt, cum sint contrariæ sagittis maligni.

5. HEV MIHI, QVIA INCOLATVS MEVS PRO-
LONGATVS EST.] CHRYSOSTOMI. Est enim ^{Vita pra-}
^{sens incolatus est.}
præfens vita incolatus, & incolatu inferior:
quocirca veteres quoque id confitebantur;
quodd

CATE-
NA PA-
TRVM.
Heb. II, 6.

quodd nimirum incolæ essent. Atque id ipsum Paulus ait: *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum.* Qualem ob causam? Quia confessi sunt se esse hospites & peregrinos. Hoc enim est fundamentum & radix omnis virtutis. Qui enim rerum quæ hîc sunt est hospes, erit supernarum civis. Quocirca iubemur etiam illud dicere in oratione, *Adueniat regnum tuum*, vt illius diei desiderium & cupiditatem animo fouentes, & ipsum præ oculis habentes, ne videamus quidem præsentia.

Marth. 6,
10.

Mich. 7, 2.

ANONYMI. Hîc non solum desunt quodd in alieno solo commorentur, sed etiam quodd cum barbaris versentur: quod nimirum etiam Prophetæ deplorabant de præfenti vita dicentes, *Hei mihi, quia perijt pius de terra, & qui corrigat in hominibus non est.* Neque enim hæc vita est eò tantum laboriosa, quodd plurimam habeat vanitatem & curas importunas, sed etiam quodd copiosus sit malorum prouentus. *Habituui cum tabernaculis Cedar.* Est hoc genus barbarorum feris truculentius, tabernaculis & tugurijs vtens: sed his multò efferatioribus sunt raptores, auari & qui luxuriosè viuunt. *Multum incolæ fuit anima mea.* Atqui non multum: fuerunt enim solum septuaginta anni. Sed non appellat multum propter multitudinem, sed propter rerum difficultatem atque molestiam.

Cedar in-
terpretatur
obtenebra-
tio.

ORIGENIS. Cedar interpretatur *obtenebratio*. Habituui igitur, inquit, cum tabernaculis tenebrarum, id est corporis ac mortis. Et anima mea, inquit, ipsa sæpè incolæ fuit.

7. CVM LOQVEBAR ILLIS IMPVGNABANT ME.] ANONYMI. In ipso, inquit, tempore colloctionis, quando maximè ostendebam charitatem, tunc efferabantur, tunc dolos consuebant aduersum me; ego tamen propriam virtutem ostendebam.

ὅτι πάροικοί εἰσι. καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ Παῦλος φησὶ. Διὰ τούτων τῶν αἰτίων ἐκ ἐπιαισχύνεται ὁ Θεὸς Θεὸς αὐτῶν καλεῖσθαι. ποῖαν αἰτίαν; ὅτι ὡμολόγησαν ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἶναι. τὸ τὸ γὰρ ἀπάσης ἀρετῆς ρίζα καὶ ἰσχυροῦς. ὁ γὰρ ἦν ἐν αὐτῷ ξένος, ἦν ἀνωπαλίτης ἔσαι. οὗτοι τὸ καὶ ἐν τῇ ποροδοχῇ καλεῖσθαι λέγουσιν, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, ἵνα τὸν πόσον καὶ τῶν ἐπιθυμῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ξίφωτες, ἐπεὶ ὁφθαλμοὶ αὐτῶν ἔχοντες, μηδὲ ἴδωσιν τὰ παρόντα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐνταῦθα ἐ τῶν ἐπιαισχύνεται οὗτοι φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μὲν ἦν βαρβάρων διαγωγῆν. ὁ δὲ καὶ αἰσχυροῦται ἐθρῖσιν ἰσχυρῶν τῶν παρόντων βίε λέγουσιν, Οἱ μοι, ὅτι ἀπόλωλεν ἡ ἀρετὴς ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπεὶ κατὰ τὸν ἐν ἀνθρώποις ἐκ ἔσω. Οὐ γὰρ ταύτη μόνον ἐπίπονος ὁ βίος, ἀλλὰ πολλὰ ἔχων μεταίστητα καὶ ἀκαίριος φροσίνδα, ἀλλὰ ὅτι καὶ πολλὰ ἦν ποιησῶν ἡ φροσίν. κατὰ τὴν ἰσχυρῶν καὶ σκηνωμάτων κηδάρ. βαρβάρων τὸ γένος ἐστὶν ἐπιθυμῶν διακείμενον, σκῆπαι καὶ καλύβαις κηρημῶν. ἀλλὰ τῶν πολλῶν χαλασῶν περὶ οἱ ἀρπαγῆς, οἱ πλεονέκται οἱ ἐν ἀστυγῆσιν ζῶντες. πολλὰ παρῶκισον ἡ ψυχὴ μου. καὶ μὴν ἐ πολλὰ. ἐπεὶ ὁμοίοντα γὰρ ἐπὶ μόνον ἦν. ἀλλὰ ἐ τῶν πλήθει αὐτῶν πολλὰ καλεῖ, ἀλλὰ τῇ δυσκολίᾳ καὶ χαλεπότητι ἦν ποροδοχῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Κηδάρ ἰσχυροῦται σκοτασμός. Κατὰ τὴν ἰσχυρῶν ἐν, φησὶ, μὲν ἦν σκηνωμάτων τῶν σκοτασμῶν, ἐπεὶ ἐστὶ τῶν σώματος τῶν θανάτων. ἐ ἡ ψυχὴ μου αὐτῇ, φησὶ, πολλὰς παρῶκισον.

Ζ'. ΟΤΑΝ ΕΛΛΑΘΩΝ ΑΥΤΟΙΣ ΕΠΟΛΕΜΟΥΝ ΜΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν αὐτῷ, φησὶ, τῶν κηδάρ τῶν διαλέξεων, ὅτι μάστι τὴν ἀγάπῃ ἐπεδεικνύμεν, τότε ἠγριῶντο, τότε δόλους ἔραπτον κατ' ἐμῶν. ἀλλὰ ὁμοῦ ἐγὼ τὴν οἰκίαν ἀρετὴν ἐπεδεικνύμεν.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mento.

BSALMI quindecim sequentes post centesimum decimum octauum omnes in titulo habent *Canticum graduum*, Græcè ἀναβαθμῶν, seu ἀναβάσεων; id est propriè *ascensionum*: siue quodd in ascensu in Hierusalem aut ad templum Salomonis, quod per quindecim gradus ascendebatur, cani soleant: siue quodd spiritualibus pleni sint

affectionibus, quibus anima spiritualiter in Deum erigitur, & ad caelestia ascendit.

1. *Ad Dominum cum tribularet clamauit, & exaudivit me.*] Ita passim in omnibus Codicibus Græcis & Latinis legitur in tertia persona; in veteretamen Psalterio, & apud S. Augustinum, Prosperum & Hilarium legitur in secunda persona: *Ad te Domine cum tribularet clamaui,*

Tribulatio
cogit cla-
mare ad
Dominum.

mani, & exaudiisti me. Quo item pacto obseruat Lorinus noster etiam haberi in Athanasio, Προς σε κύριε ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκείρατα, καὶ ἐτήκυσάς με. Quam optimè sanè clamores istiusmodi extorquentur tribulationibus, perinde atque organorum fistulæ nou canunt, & sine voce sunt, nisi cùm follium flatus compellunt. Ita Moses plurimis pressus ærumnis, Iacob fraternis agitaturs insidijs, Samson illusus à Philisthæis, Tobias amissis & opibus & oculis, Sara grauibus lacerata conuitijs, tres Hebræi iuuenes in medijs flammis, Daniel in Leonum cauo, Petrus in pelago, Paulus & Silas in ergastulo, alijque sexcenti precandi & occasionem & disciplinam hauserunt inter aduersa. Ita Jonas Propheta vim obedientiæ in ceto didicit; Apostoli mergendâ nauiculâ clausi ardentissimè diuinam opem expectauerunt. Tunc scilicet fera latibulum quærit, cùm canes à tergo insequantur. Tunc arbor patula viatori charissima est, cùm aut Sol vrit, aut subitus imber defluit. Ita nos prorsus, quamdiu benè est, Deum importunis clamoribus non fatigamus: aut enim non oramus, aut segniter: at verò cùm canes venaticis suis nos rictibus petunt, hinc properamus, hinc currimus, sicubi alylum reperiamus; cùm ærumnarum ætus fatigat, cùm lacrymarum imbre perfundimur, hinc Deum omnesque Superos inclamamus. Huic tali Deus opportunè dixerit: Non venisses ad me, nisi vt pater virgis vocassem te. Tam ingenue indolis erat Rex Dauid, vt hoc ipsum falsus dixerit: *Ad Dominum cùm tribularer clamavi.* Certè si quis hominem se gerat, in afflictione orare discet, si id antea nescierit. Afflictio enim & tribulatio passim optima precandi magistra est.

Iusti ma-
ledicas lin-
guas pa-
nuntur.

2. *Domine libera animam meam à labijs iniquis.*] Sed cur, inquires, Dauid in primo statim ascensu à labijs iniquis & à lingua dolosa postulat liberari? Optimè D. Basilius citatus in Glossa: *Cùm, inquit, incipit homo ascendere, id est, cogitat proficere, contempto saculo soli hærens Deo, incipit pati linguas aduersantium, & quod est grauius, à salute auertentium: has qui non patitur, nondum proficere conatur.* Rem expertus est ipse Dauid: nam cùm à Deo postularet de iustificationibus illius edoceri, hoc est ad meliorem viuendi rationem traduci, subdit: *Multiplicata est super me iniquitas superborum, quasi eum tentantium, & à salute retrahentium.* De quo vide in Annotationibus ad Psalmi præcedentis versum 69.

Psal. 118,
69.

3. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?*] Apud S. Chrylostomum alius legit: *Τί παρέξει σοι, ἢ τί προσθήσει σοι γλῶσσα δολία; Quid præbebit tibi, aut quid apponet tibi lingua dolosa?* alius: *Τί δώσει σοι, καὶ τί προσθήσει σοι γλῶσσα καταπίδρους; Quid dederit tibi, & quid adiecerit tibi lingua insidiosa inuasionis?* Quodnam, inquit, inuentum fuerit hac improbitate dignum supplicium? Sed hæc diuinæ vindictæ trutina est æquissima, vt qui alterum dolosâ linguâ momorderit mordeatur. Id luculenter Habacuc prædicens: *Numquid non repente, inquit, consurgens qui mordeant te, & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eius?* Rex ergo Dauid huic malo curando remedium dicitur, quæ nec Æsculapius, nec Auicenna, nec Galenus,

Habac. 2,
7.

nec vllus Hippocrates, sed nec Apollo ipse suggesterit: *Quid detur tibi, inquit, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Velut Medicus loquitur, qui ægroti linguam inspicit, num ea sit adusta, num icabra, num lentore glutinosa. Et ex his signis pronuntians subdit:

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

4. *Sagitta potentis acuta cum carbonibus desolatorijs.*] Refert S. Chrylostomus in Catena citatus aliam versionem: *Τὰ βέλα τῶ δυνάστη ἰκόνου μὲτ' ἀνδράκων ἰσοβαλῶντων, Sagitta dynasta exacuta cum carbonibus confispatis:* alius: *οὐκ ἀνδρακίαις ἀξὸνδύρας, cum carbonibus uniperimis:* quod S. Hieronymus vertit *cum carbonibus uniperorum:* Chaldæus legit: *Sagitta robusti acuta sicut fulgura superna cum carbonibus ardentibus in gehenna inferius.* Itaque lingua dolosa instar est sagittæ acutæ, cui pro cuspide inferuntur carbones ardentes, qui veniunt de gehenna inferni. Vt enim in sagitta proprius est locus & sedes, vbi ponitur acuta ferri cuspis, sic in lingua dolosa & peruersa sedes est & locus proprius vbi carbones infernales sunt ac quiescunt. Addit Lorinus adhuc aliam ex Chrylostomo lectionem quæ habet: *Sagitta potentis acuta cum carbonibus in lecti formam constratis.* Sed non licuit, inquit, Græcè legere, quomodo id recitet. Videtur autem allusio fieri ad lectisternia dæmonum. Ethnici namque conuiuia in dæmoniorum templis celebrantes lectos compositos mensis apponebant, & lectisternia nuncupabant, in quibus dæmones accumberent. Sic habes apud Athenæum: *In Capitolio stratis tribus lectus conuiuium apponebant tribus dijs, Ioui, Iunoni & Minerva, &c.* Est igitur lingua dolosa & serpentina sagitta acuta cum carbonibus in lecti formam stratis, hoc est, cum lectisternijs, in quibus acquiescit & accumbit diabolus. Sic de conuitiatrix lingua dicebat Chrylostomus Hom. 52. in Matthæum: *Diaboli quippe lectus est omne conuiuium.* Vbi lingua maligna est, iam habet diabolus lectisternium in quo quiescat, & ex quo orbem perdat. Hinc D. Cyrillus Alexandrinus in Apologetico ad Theodosium, qui habetur in Concilio Ephesino Tomo 5. cap. 2. reddens rationem cur diabolus vltus sit Nestorio hæretico, ait: *Draco igitur apostata ille, hoc est satanas, virum Sacerdotem incantum menteque seductum nactus, & linguam nihilominus adeptus temerariam, & ad veritatem dogmatum calumniandum Christi que seruatoris nostri gloria detrahendum promptissimam (erat enim pernicax effrasiatioque impetu, quæ etiam absurdissima audacter inconsultæque aggrediens) turbis seditionibusque omnes Ecclesias adimpleuit.* Vbi nempe linguam temerariam plenamque veneno inuenit, non dubitauit se posse orbem perdere.

Lingua do-
losa instar
sagitta
acuta.

Lingua
maligna
lectisternium est
diaboli.

S. Augustinus pari quidem sapientiâ locum hunc illuminans, dispari tamen ratione exponit, dum eas sagittas potentis acutas ait esse verba Dei, qua hominum corda cùm transfixerint, amor excitatur, non interitus comparatur. Nisi forrè dicere lubet, ex eodem vulnere perire malitiam, vigere virtutem & sanctitatem homine Christiano dignam. Sunt enim γλυκύτοις hæ sagittæ, & Aiæis hastâ longè mirabiliores: quæ feriendo lanciant, sed, vt Teitulliani verbis vtat, *ultimant ad medelam.* cælesti enim illâ phala-

Verba Dei
sunt sagitta
acuta.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Hebr. 4, 12.

Sancti vita
presens
moram mo-
lestiam pu-
santes ad
calum an-
helant.

Exod. 33,
13.

3. Reg 19,
4.

Cedar
quid.

phalericâ vsti, in charitatem incenduntur: quod de se magnus idem Augustinus refert lib. 8. Confess. cap. 8. *Sagittameras cor nostrum charitate tuâ, & gestabamus verba tua transfixa visceribus.* Gestabamus, inquit, non vt ceruus, qui per campi æquora fugit, cum telo vitam in dumoso nemore positurus, sed è vulnere salutem haustrurus. Atque omnino fatendum est plurimum ea valere tela, cum zelo diuinitus inflamato sapientiæ lacertis & amentis doctæ eloquentiæ mittuntur; cum exemplis charitatis igne succensis. *Vinnus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: cui si accedat exemplum ex vera charitate prodiens, fit quasi carbo ignitus, cui nihil resistere possit.*

5. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* S. Augustinus legit, *longinquus factus est:* apud S. Chrysostomum alius, *Οἱ μοι, ὅτι παραίων παράλυτος, Hei mihi, quia protraxi incolatum:* alius, *ὅτι προσυλύττω ἐν μακρίῳ, quia profelytus fui in longitudinem:* S. Hieronymus vertit, *Peregrinatio mea prolongata est:* quod aliqui ex Hebræo reddunt, *Hei mihi, quia peregrinor in exilio seu peregrinationis protractionis aut durationis,* hoc est diuturna. Cum enim illi omnis mora nimia videretur, hinc quàm celerrimè euolare cupiebat, & ob exilij prolongationem comploratione & lamentis conclauē interius complebat. Quod cum probi & innocentæ amantes intelligunt, & ipsi desiderium suum eò intendunt, vt euolent citissimè ex hoc corpore; quod vallum est interiectum, ne in gloriæ campum atque lucem introeamus. Quam igitur pijs hominibus dulcis & optabilis illa hora esse debet humanæ vitæ, hoc est miseræ postrema, auspiciū æternæ & cumulatæ felicitatis? Hinc mortis pia & immensa cupiditas, quæ propria & perennis semper fuit diuinorum hominum & verè sapientium: quos videmus omnibus retrò sæculis vt auiculas dolo inclusas è corporis inamœna custodia euolare cupientes. Sic Moyses incredibili animi motu petit ostendi sibi faciem Dei. Sic Elias, qui ab æthere ignem euocabat; & legem dicebat pluuijs, ac pro arbitrato cælum claudere aperiebatque, tolli animam cupit, & ab ista vallē plorationis discedere. Sic Tobias, sic Abrahamus, ceterique. Sed post Euangelium cum Seruator cælum prius clausum & obstructum feliciter aperuisset, & acuisset piorum desideria, patefactis ijs thesauris, & cælestium bonorum abundantia, quam morte & cruore suo Dei filijs comparauerat; tum nimirum arde- re cœpit vehementiùs iustorum æmulanda cupiditas perfruendæ gloriæ Dei, & potiundæ æternitatis: tum vita cœpit esse in fastidio, mors in desiderio, quæ ianua vitæ beatæ futura videbatur; vt multi sint reperti, qui longiorem in hoc mundo moram genus quoddam luctuosi acerbique martyrij esse putarent.

IBIDEM. *Habitauit cum habitantibus Cedar.* In Hebræo est: *Habito cum tabernaculis seu tentorijs Cedar.* Vbi sumptâ metaphorâ à Cedarenorum & Arabum vita, quæ & molestissima & innumeris erat obnoxia periculis, quippe in tentorijs degentes, nec vllis mœnibus cincti aut ædificijs muniti, tam cæli inclementijs, Soli, frigori, pluuijs, quàm hostium incurSIONIBUS patebant obnoxij; ad hæc in voce Cedar,

quæ tenebras significat, indicans caliginem & obscuritatem, quam mundus, caro & concupiscentiæ menti offundunt (*Fascinatio enim nngacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentia transfuerit sensum, vt ait Sapiens* Sap. 4, 12. maximo in discrimine indefinenter se versari ostendit. Vnde Nazianzenus Orat. 10. in laudem Cæsarij premens hæc verba mortales vitæ addictos sic increpat: *Si quid etiam mœroris concipiendum, idcirco potius mœrorem suscipiemus, quod incolatus noster prolongetur* (*Dauidis illius instar tenebrarum tabernacula, & afflictionis locum, & profundi limum, & mortis umbram res huius vitæ appellantes*) *quod in sepulchris ijs, quæ circumferimus, diutius hæreamus, quod vt homines peccati morte moriamur, cum dii facti simus.*

7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.* Haudquaquam, inquit, mihi suffecit ex parte mea non dare causam interruptæ aut non conferuatæ cum illis pacis; sed insuper curæ mihi fuit, vt essem *pacificus*; id est, vt quibus possem & opportunum foret officijs aduersarios meos ad pacem componerem, redigerem ac pro-uocarem, ostendens sibi ad pacem quærendum animum omnino fuisse propensum, imò se prorsus deditum fuisse paci, & omnia tentasse ad illos sibi conciliandos, quantumuis implacabilis eos crudelitas ad nocendum impelleret. De qua re ita pulchrè S. Bernardus Serm. 40. in Cant. *Non mediocris, inquit, virtutis est inter pranos viuere bonum; magis autem, si his qui oderunt pacem pacificum & amicum ipis te exhibeas inimicis, secundum Euangelium orando pro inimicis, benefaciendo his qui oderunt te.* Ceterum pro eo quod nos habemus, *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus,* S. Hieronymus, Caietanus & alij ex Hebræo vertunt: *Cum odiente pacem ego pax.* In quo etiam Dauid Christi typum eleganter expressit. Hæc enim Messia est vox mundum ingredientis, *Ego pax*; vt pace vestitum & coronatum intelligamus; & verè, quemadmodum cælesti præconio dixit Apostolus, *Deus pacis.* In Deo enim nihil suauius & amabilius cogitari potest, nullum maius & illustrius donum, quod inferte in mundum voluerit. In triumphis Christi titulus ille nobilissimus est & gloriosissimus, *Rex pacificus*; quippe regiè magnificentissimeque *pacificans quæ in terris & quæ in cælis sunt,* lauream in sublime Dei capitolum inuexit. In trophæo honorato, quod ibidem domitis humani generis hostibus fixit ad sempiternam beneficij memoriam is qui raptus ad tertium cælum fuit Apostolus, hoc elogium notis aureis sculptum vidit: *Ipse est pax nostra.* Ephes. 2, 14.

IBIDEM. *Cum loquebar illis impugnabant me gratis.* Hoc est, Cum causas impugnandi non haberent, impugnandi tamen studium non deponebant: quod eorum est qui pacem non solum fugiunt, sed, quod peius est, pacem oderunt. Cum his itaque Plaltes ait se *pacificum* fuisse, vt significet pacem non solum cum latet quærendam, cum fugit persequendam; verum etiam apud eos, à quibus odiosè repellitur, procurandam esse. Nam *loqui* hoc loco tantumdem valet ac placidè offerre pacis conditiones, vel de reconciliatione agere.

Dauid ve-
rè pacifi-
cus.

Christus est
pax nostra
& Deus
paci.

Rom. 15,
33.

Coloss. 1,
20.

Ephes. 2,
14.

Pax omni
modo pro-
curanda.

IN

I N P S A L M V M C X X . A R G V M E N T V M .

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Ω δὴ πᾶν ἀναβῶμαι.

Canticum graduum.

Τοῖς ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἄλλοις περιεσφραγισμένοις, οἷς ἀν τῆς Ἰσραηλιτῆς τὰ οἰκίαι ἐπιθυμῶσιν, καὶ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἱερουσαλήμ σιωπῶσιν ἀποβλεπόντων, καὶ τὴν ἐκείθεν φωνάζοντων βοήθειαν.

Hic Psalmus quoque convenit ijs qui in Babylone versabantur, utpote Israëlitis propria sua concupiscentibus, & ad partes Hierosolymæ assiduè respicientibus, atque inde sibi auxilium imaginantibus.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

Α. **Τ**ὸ ὄφθαλμοί μου εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν ἕξει ἡ βοήθειά μου.

Τὰ ὄρη τῶν λέγει τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀποκαθίσταται τὸ θεὸς τῶν πόλεως ἀσπίδος καὶ τειχῶν, καὶ μέλλοις πρὸς ἀπίστην αὐτοῖς τὴν ἐπαγγελίαν. ἴδεν ὁπίσθου.

Β. Ἡ βοήθειά μου ὡς κύεος, ἡ προστασία σου ὡς χερσὶν καὶ τῶν γυναικῶν.

Ἰνα γὰρ μή τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὰ ὄρη ἐκείνη μόνον κατοικεῖ, πῶς δύναται πρὸς ἀπίστην ἐν Βαβυλῶνι, ἐπισημασθῆναι. ὅτι δὲ τὰ ὄρη ἐκείνη κατοικεῖ ὁ θεός, αὐτὸς ἴδεν ὁ τῶν πάντων δεσπότης. εἴπα ὡς ἀγαπᾷ ἀλλήλους, καὶ φασί.

Γ. Μὴ δώης εἰς σάλον τὸν πόδα σου· μηδὲ νυσᾶξῃ ὁ φυλάσσων σε.

Ἡ μῆτις ἔσθῃ, τὸ ἡμέτερον παιδίον, τὰς δὲ ὁδοὺς ἡμεῶν ἀσφαλίσωμεθα, τὴν μὴ ἀμερτάνω πρὸς τὸν θεόν· καὶ αὐτὸς ἕκ ἀν ποτε παύσαιτο φυλάττει ἡμᾶς, καὶ τὰς ἐλπίδας ἡμεῶν τὰς ἀγαθὰς βεβαιῶν. ἀμέλει τὸ αὐτὸ ὁπίσθου φάσκοντες.

Δ. Ἰδὲ ἡ νυσᾶζει ἐδὲ ὑπνώσει, ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ.

Ὡς εἰ ἴλεγον· ἀλλὰ ἐδὲ νυσᾶσει τὸ αὐτὸ δὲ τῆς περιεσφραγισμένης ὅτι τὰς μὴ ὡς ἀγαπᾷ ἡμᾶς τὸ ἀδελφίας ὁ δὲ ἡμᾶς φυλάττει. θαρρῶντες ἐν ἀλλήλοις ἄρχονται καὶ φασί.

Ε. Κύεος φυλάξει σε, κύεος ὁκέπη σου, ἡ χεὶρ δεξιάν σου.

T O M V S I I I .

I. **L**EVAVI oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.

Montes nunc vocat Hierosolymam, ac si Deus loca illa inhabitaret, & ad ea reditum ipsis præcepturus esset. vnde subiungunt:

2. Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram.

Ne quis enim diceret, quandoquidem solos illos montes inhabitat, quomodo possit in Babylonia præcipere, subiunxit: quod nimirum Deus qui montes illos inhabitat, sit etiam Dominus uniuersi. Deinde se mutuo adhortantur, & aiunt:

3. Non * des in commotionem pedem tuum: neque dormitet qui custodit te.

* Vulgata des

Nos igitur, inquit, munere nostro fungamur, vias autem nostras tueamur, ne in Deum peccemus: atque ipse numquam desinet nos custodire, & spes nostras bonas stabilire. Nempe id ipsum subiungunt dicentes:

Deus non desinet custodire sperantes in eum.

4. Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israël.

Ac si dicerent: Quin imò rebus ipsis id ipsum ostendit se minimè desinere custodire illos qui rectas vias tenent. Sibi inuicem igitur animos addentes rogant & dicunt:

5. Dominus * custodiet te, Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.

* Vulgata custodit

X x x

Id

P A R A -
P H R A S I S
A N O N Y -
M I.

Id est, Auxilium tuum erit dextera manus eius. Dextram autem manum suam vocat Deum, utpote potenter adiuuantem.

6. Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.

Deo prote-
gente nil
potest nocere.

Vult dicere, quod Deo protegente nihil tibi officere possit, neque diurnam neque nocturnum detrimentum: per vstionem enim Solis & vstionem Lunæ omnia detrimenta complexus est, quæ diu noctuque hominibus accidunt. Nempe subdit:

* Vulgata
custodit

7. Dominus * custodiet te ab omni malo: * custodiet animam tuam Dominus.

* custodiat

Id est, cogitationes & consilia tua. Deinde subiungit:

* Vulgata
custodiat

8. Dominus * custodiet introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in sæculum.

Non solum autem, inquit, cogitationes & consilia tutabitur, sed etiam omnem actionem; quandoquidem omnis nostra actio vel in domo vel extra domum fit.

Ἀντὶ τῆ, βοήθειά σου ἐστὶ ἡ δεξιὰ αὐτῆ χεῖρ. δεξιάν δὲ χεῖρα αὐτῆ καλεῖ τὸν Θεόν, ὡς ἰσχυρῶς βοηθῶντα.

5'. Ἡμέρας ὁ ἥλιος ἔσσυται καύσει σε, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα.

Βάλεται εἰπεῖν, ὅτι Θεὸς δὲ φυλάττοντος ἐκ αὐτῆ σε λυμήνηται, καὶ ἡμεῖς ἐδὲ νυκτὸς ἐν τῇ βλάβῃ. ἀπὸ γὰρ τῆ καύσεως τῆ ἡλίου καὶ τῆς καύσεως τῆ σελήνης πάντα ἀφείλεται τὰ βλαβερά, τὰ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ τοῖς ἀνθρώποις συμβαίνοσα. ἀμέλει ἑπιφέρει.

ζ'. Κύριος φυλάξει σε ἀπὸ παντὸς κακῆ· φυλάξει τὴν ψυχὴν σου ὁ κύριος.

Ἀντὶ τῆ, λογισμῶς σου καὶ τὰς βουλάς, εἴτα ἑπιφέρει.

η'. Κύριος φυλάξει τὴν εἰσοδὸν σου καὶ τὴν ἐξοδὸν σου, ἀπὸ νῦν καὶ ἕως ἑαῖων.

Οὐ μόνον δέ, φησι, τὰ ἀσφαλίματα καὶ τὰς βουλάς ἀσφαλίεται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὑπερῆξεν ἑπιφέρει πᾶσα ἡμῶν ὑπερῆξεν ἢ ἐν τῇ οἴκῳ ἢ ἐκτὸς τῆ οἴκου γίνεται.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Quale sit
lucrum
tentationum.

IEVAVI OCYLOS MEOS IN MONTES.] Vide animam deficientem & anxiantem, utpote in malis existentem, & consolatione potiri volentem. Istiusmodi est lucrum tentationum, ut illam erigat excitatque ad supernum auxilium implorandum. Si enim crassi Iudæi terræque affixi à captiuitate aded probi euadebant, ut etiam montes Ierusalem eminus imaginarentur, atque inde auxilium postularent, quanto magis nos malorum afflictio corrigit, ut ad cælum suspiciamus. Et ne quis dixerit, quoniam in solis illis montibus habitat, subiungunt, quod qui illos incolit sit Dominus vniuersi. Vidisti sensim adductos? Qui cælum, inquiunt, terramque fecit, potest etiam in aliena terra opitulari, & à barbaris reducere. Non ab equis, inquit, non à socijs, non à sagittis auxilium meum, sed à Domino. Quia verò auxilij mentionem fecerant, vide quomodo hic sermo consulat. q. d. Si velis opem consequi, quæ tua quoque sunt

ΠΑ ΤΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΟΡΗ.] Ὅσα ψυχὰν ἀποσυμβῶν καὶ ἀμνηστῶν, ὡς ἐν κακοῖς ἔσαν, ἔωρθε μυσθίας ἑπιφέρει χεῖρ βυλομελίω. Ὅσοι τὸ κέρδος τῆς πειρασμῶν, τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ τὴν ἀνάσσει ποικῆν ἑπιζητῶν ῥοπλῶ. εἰ γὰρ οἱ παθεῖς Ἰουδαῖοι ἐτὴ γῆ προσπλωμένοι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ ἀσφαλίω ἐρήσθη, ὡς καὶ τὰ Ἱερουσαλήμ ὅρη ἐκ μακροῦ ἐφανταζοῦντο, καὶ ἐκεῖθεν ἤκουον βοήθειαν, πολλὰ μάλιστα ἡμᾶς ἡ θλίψις τῆς κακῆν διορθώσεται, πρὸς τὸν ἕρανόν βλέπειν. καὶ ἡ μὴ τις εἴπη, ὅτι εἰς τὰ ὅρη ἐκεῖνα μόνον κατῴκει, ἐπάγασον, ὅτι ὁ ἐκεῖνα κατῴκειν αὐτὸς ἔστιν ὁ τῆ παντὸς δεσπότης. εἶδες καὶ μικρὸν ἀναγομηνεῖς; ὁ τὸν ἕρανόν, φασί, καὶ τὴν γλῶσσην ποιήσας, δυνάμει καὶ ἐν ἀλλοφῆρα βοηθῶσαι, ἔ ἐκ βαρβαρίων ἐπαναγαγῆν. ἔ παρ' ἵππων, φησὶν, ἔ ὡρθε συμμάχων, ἔ ὡρθε βελόν ἢ βοήθεια, ἀλλὰ ὡρθε κυρίου. Ἐπὶ δὲ βοήθειαν ἐμνήσθησαν, ὅσα πῶς συμβαλλοῖ ὁ λόγος. ὡς, εἰ βάλει ἐκείνης τυχῆν, καὶ τὰ ὡρθε σ' αὐτῆ

ει σί-

ἡσυχία. Μὴ γὰρ δώης, φησὶν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου· ὁ Σύμμαχος, Μὴ δώης ἀπειθαρχίαν. οἶον, μὴ ἀπειθαρχῆς, μὴ σκανδαλιῶν, ὅτε ἔχεις συμμαχίαν τὸν θεὸν χεῖρα ὀρίζουσα. ὡς ἔστιν πρὸς ἐπιτυγχαίνων βελώνη, δὲ εἰ καὶ ἡμῶν τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν· εἰ γὰρ μὴ σύ, φησὶ, ἀπειθαρχῆς, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχεις τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, καὶ τὰ παρ' ἐκείνου ἐπίσταται. εἰ σύ, φησὶν, ἀσφαλίση τὰς ὁδοὺς σου τῆ, μὴ ἀμαρτάνω· ἐκ δὲ ποτὶ αὐτὸς παύσει τὴ φύλακίς. Τίς δὲ δίδωσιν εἰς σάλον τὸν πόδα; ὁ ἀσφάλισμα ἐπιβαίνων ὀλιωπρωίς, καὶ ἰχυρὰν βάσιν ἐκ ἔχουσιν· οἶον ὅταν ὁ τῆ πλάτη ἔρρει ὁ τῆ βιωπαῖν πόδος. τὸ μῦθον εἰς νουάζει ἀνδραπένης τέθεικεν, ἐκ μεταφοῆς τῆ τὰ ποιμνία φυλασσόντων. ὅτι γὰρ ἀπαθὴς ἡ θεία φύσις ἐπάγει· Ἰδὲ εἰ νουάζει. φύσις μὲν γὰρ ἀγρυπνός ὁ φύλαξ. σὺ δὲ νουάζουτος, καὶ αὐτὸς οἶον πᾶσι νουαγμῶν δεξέται τὴν ἀμύληαν· εἰ νουάζει ἐν τεύχεσιν, ἐκ ἐγκαταλείψει, ἐκ ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ μὴ πολλῆς τὴ ἀσφαλείας ἀσφαλισται. δὲ ἐπὶ ἡγήσῃ, Κύριος φυλάξει σε· ἔπειτα, ὡς τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν σου ὡς ἀσφαλισται σοὶ συμμαχία βοήθειας. ὅρας πῶς καὶ ἐσταυθῆα βέλῃ) ἐνεργῶν τῆ; ὅσο τῆς μεταφοῆς δὲ τῆ εἰς ὡς ἀσφαλισται ἐξ ὡσιν, ὡς τὴν χεῖρα σε, φησὶ, σήσεται, ὡς ἀσφαλισται τῆ, ὡς τὴν ἰαλίαν ἀφ' ἧς· καὶ τὴ γὰρ μάλα δὲ βεῖ δὲ ἡς πάντα ἐνεργῶν μῦθον. ἀλλὰ καὶ σκέπη σοι, φησὶν, ἔσται. πάλιν γὰρ δεξί τῆ παρ' ἡμῶν ἀσφαλισται τῆ θεῷ χροατικῆ τῆ συμμαχίαν καὶ φυλακίαν.

5. ΗΜΕΡΑΣ Ο ΗΑΙΟΣ ΟΥ ΣΥΓΚΑΤΕΞΕΙ ΣΕ.] Καὶ πῶς τῆτο γέροντι; Ἀναβαίνουσα ἔξ Αἰγύπτου, ἢ καὶ ἐκ Βαβυλώνας, ἀπειποιετο σκέπῃ ἡμῶν μῦθον, ἢ καὶ φλέγοντο τῆ τῆ ἡλίου ἀκτῆν, τὸν δὲ, ὅσο τῆς σελήνης· ἐπὶ καὶ αὐτῆ, εἰ καὶ μῆτις, ἀλλ' ὅμως καίτοι. ἀσφαλισται δὲ ὁ τῆς δεξιῶν σκεπόμενος ὑπὸ κυρῆς ἔργων, ἐδὲν φοβήσεται τῆ ἐπιβόλων. ἐκ ἀπειθείας δὲ τῆτο λέγει, τὴν ἀσφαλισται δεξίαν βελώνη, ὡς εἰ μόνον τῆ δεινῶν ἀπαλλάξει, ἀλλ' ἐδὲ τὰ τῆ ἀνδραπέων ἀφ' ἧς παθῆν. ὅσο γὰρ τῆς καύσεως τῆ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης πάντα τὰ λυπηρὰ ἀσφαλισται. ὁ δὲ μὴ δὲ τὰ μῆκα λυπηρὰ συγχωρεθῆν, ἀλλὰ μέγιστον καὶ τῆτων ἐκτείνων τὴν ἀσφαλισται, πολλὰ

conferas. Non des enim, inquit, in commotionem pedem tuum. Symmachus, Ne des circumverti. q. d. Ne deiciaris, ne scadalizeris, & tunc habebis Deum auxiliarem manum portigentem. Itaque quando aliquid consequi volumus, oportet etiam ut ea quae nostrarum sunt partium conferamus. Si enim, inquit, tu minimè deiciaris, sed firmam in ipsum spem habueris, quae sunt illius quoque sequentur. Si tu, inquit, firmaveris vias tuas, ne pecces; numquam ipse desinet te custodire. Quis est autè qui pedem dat in commotionem? qui res fluxas & caducas aggreditur, & quarum basis minimè firma est: cuiusmodi est amor diuitiarum & rerum secularium. Illud nempe Non dormitabit humano more posuit, ex translatione eorum qui greges custodiunt. Naturam enim diuinam passionibus minimè obnoxiam esse subiungit: Ecce non dormitabit. Naturà enim somni expertus est custos. Te autem dormitante, ipse quasi dormitationem quamdam admittet tui neglectum. Non dormitabit igitur: id est: Non derelinquet, non deseret, verum etiam cum magna securitate defender. Quapropter subiunxit, Dominus custodiet te: alius, Iuxta manum dexteram tuam praebebitur tibi suppeditatio auxilij. Vides quomodo hìc quoque te vult in opere exerceri? A metaphora autem eorum qui stant in acie, stabit, inquit, ad manum tuam dexteram, ut sis inexpugnabilis, ut victoriam referas: hæc enim est potissimum per quam omnia agimus. Quin imò, inquit, protectio tua erit. Iterum enim per ea quae apud nos sunt Dei auxilium & custodiam exprimit.

6. PER DIEM SOL NON VRET TE.] Vbinam autem hoc factum est? Quando nimirum egressi sunt ex Aegypto, vel etiam ex Babylone, circumdedit illis umbraculum quidem de die, ut Solis radio minimè adurentur, per noctem verò, ne quid à Luna paterentur; quandoquidem hæc etiam, licet moderatè, adurit tamen. Quoad intelligentiam verò, is qui dexteris à Domino operibus protegitur, nil timebit insidiantes. Hoc autem dicit ex abundantia, volens ostendere providentiam, quomodo non solum à malis liberaturus, sed neque permissurus sit ut humanitus aliquid patiantur. Per Solis enim ac Lunæ vstulationem tristitia omnia complexus est. Qui enim ne hæc quidem parua sinit tibi molestiam afferre, sed eo usque extendit suam providentiam, multò

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Cum Dei
auxilio na-
stra indu-
stra con-
iungenda.

Quomodo
Domi Israe-
litas pro-
tegerit.

Deum su-
mum prote-
gitur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

magis efficiet vt ab alijs expugnari nequeas. Animam autem, vti par est, ratiocinationes ac cogitationes intelligit; & non solum cogitationes, verum etiam omnem actionem. Ceterum pro *interitum tuum* alius *accessum tuum* dixit. Vidisti eius perpetuum auxilium vbique adesse introeunti & exeunti? Quid potest cum hac charitate conferti? Hic quidem certè omnem vitam insinuat. In his enim vita vniuersa consistit, nempe in egressu & exitu. Hoc autem [inquit] non semel, nec ad paucos dies, sed perpetuò faciet. Vel quia sub tempus exitus huius vitæ, & sub ingressum in ciuitatem Dei, anima nostra maximè indiget custodia.

μαλλον ἀφ' ἑτέρου ἀχειροτονῶσι κατὰ τὴν σφ. ψυχῶν δὲ τὴν δειλοτάτων, ἵστας, καὶ τὰ δειλοτάτα φησι· καὶ ἔμνηον τὰ δειλοτάτα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν παρέξεν. Ἀντί δὲ τῷ τῶν εἰσοδοῦν σὺ ἔπαρξαι τῶν παροῦσιν σου. εἶδες σωματικῆς συμμαχίας πανταχῶς παροῦσαν εισόντι, ἐξίοντι; τί ταύτης ἴσον ἔχουσιν ἂν ἢ ἀγάπης; ἐν ταύτῃ μόνον τὸν βίον ἀπαντα ἀνίσταται. ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ βίος ἀπας, ἐν εἰσοδοῦν καὶ ἐξοδοῦν. τῆσδε δὲ ἔχ' ἀπας, ἢ δὲ παρὲς βραχέως ποιήσῃ ἡμέρας, ἀλλὰ διηνεκῶς. ἢ ὅτι καὶ τὸν ἑξῆς δὲ τῷ βίῳ κείνῳ, καὶ καὶ τῶν εἰσοδοῦν τῶν εἰς τῶν τῶν πᾶσι, μάστιγα ἢ ψυχῆ ἡμῶν δέεται φυλακῆς.

C A T E N A P A T R V M.

RIGENIS. His qui in Babylone degebant etiam hic Psalmus conuenit.

RIGENOUS. Τοῖς ἐν Βαβυλῶνι δεχόμενοι καὶ ἐστὶν παροῦσιν ὁ ψαλμὸς.

[I. LEVAVI OCVLOS MEOS IN MONTES.] CHRYSOSTOMI. Non eras ipsis ciuitas, non arx, non moenia, neque aliquid aliud eiusmodi, sed captiui & serui inter hostes simul & Dominos, versabantur: calamitatum autem magnitudine oppressi ad innictam manum confugiebant, & ab humanis deserti praesidijs, ex ea ipsa desertionis conferebant se ad philosophiam dicentes:

A Deo salus & auxilium est.

Leuavi oculos meos in montes, &c. Omnia praesidia humana defecerunt una, inquit, deinceps solus residua est, illa quae a Deo est.

ΟΙΚΙΕΙΝΙΑΣ. Ego quidem, inquit, leuavi oculos meos in montes, sanctos scilicet Angelos; tamquam ab aliquo horum opem consecuturus: uenit autem mihi auxilium a Domino, qui fecit caelum & terram. Non frustra autem apposuit illa uerba, Qui fecit caelum & terram. Si enim, inquit, ipse caelum & terram fecerit, potest vbique atque adeo etiam in terra aliena opem ferre, & inter barbaros magnum porrigere.

Deus semper ante oculos habendus.

ΧΗΡΑΙΣΙΝΑΙ. Vidisti eos vbique. Deum quare esse certum est montibus, e solitudine eum vbique sibi ob oculos ponere. Vidisti eorum mentem fieri excelsoiorem, & summam Dei proidentiam ab eis vbique predicari? Vi-

α. ΗΡΑ ΤΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΟΡΗ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ πόλις αὐτῶν, ἢ πύργος, ἢ τείχος, ἢ ἄλλο ἧν ποίησαν εἰδὲν, ἀλλ' αἰχμαλώτων καὶ δούλων μεταξὺ τῶν πολεμίων ἡμῶν ἐδεσποῦν ἀνερέποντο. τῶν μεγάλων δὲ τῶν συμφορῶν παύσιμον, παρὲς τῶν ἀμαχῶν κατέφθοντο χεῖρα, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐρημαθύντες, ἀπὸ τῆς ἐρημίας ταύτης φιλοσοφῆν ἤρχοντο λέγοντες· ἢ ἔσθ' ὅφθαλμοίς μου εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἐξῆς τῶν ὄρων τῶν ἀνθρώπων πάντα ἐγκαταλείπειν· μία λοιπὸν ὀπιλείπειν σωτηρία, φησὶν, ἢ ὡς τῶν τῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, φησι, τὴν ὀφθαλμοῦς μου εἰς τὰ ὄρη, τὴν ἀγίαν πύργον, ὡς μόνων ἑσθ' αὐτῶν βοήθειαν ἡλθὼν δὲ μοι ἢ βοήθεια ὡς κείνη, τῶν ποιησάντων τὴν ἕσθ' καὶ τῶν γῆν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς παροῦσιν, τῶν ποιησάντων τὴν ἕσθ' καὶ τῶν γῆν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἕσθ' καὶ τῶν γῆν αὐτῶν φησὶν, ἐποίησαν, πανταχῶς δὲ τῶν καὶ ἐν ἀλλοθρία βοήθειαν, καὶ ἐν βαρβαρίαις χεῖρα ἡμῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες πανταχῶς τὴν δεινὴν ὀπιλείπειν, ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπὸ τῶν ἕσθ' ἀπὸ τῶν ἕσθ' ἀπὸ τῶν ἐρημίας, πανταχῶς αὐτοῦ φαρμακείων εἶδες τὴν δεινοτάτην ἡμιθλιότητα καὶ τὴν πανταχῶς φησὶν αὐτῶν πταμένῳ ἀναμυρῶνται;

ὄρας

EATE-
NA PA-
TRVM.

ὁραῖς πῶς φιλοσοφῶσιν, οἱ λίθων ὄντες ἀναι-
δηπέτεροι; ἢ ἵνα ἐπὶ τῷ ἀλλοθρίας διέτριβον,
ἐκέτι ναῦ μέμνηται, ἀλλ' ἔρωσ' ἐκ γῆς. ὅρα
πῶς ἐ τῆς δημιουργίας ἀνακηρύττεισι καὶ τὴν
σοφίαν ἀναγορεύουσιν καὶ τὴν ἐξέτασιν; ἢ βοή-
θια μὲν ὡς κερὶ, ἐ ὡς ἀνδρόφων, ἐ
ὡς χρημάτων, ἐ ὡς ἄλλο πῶς, ἀλλὰ
ὡς κερὶ. αὐτὴ ἀχρεώτης ἢ συμμαχία,
αὐτὴ ἀμαχος ἢ βοήθεια. (αὐτὴν καὶ οἱκοι
μύνηται διωκτὸν ὅπως ἀπατάει τὴν ῥοπήν,
μόνοι ἀν' ὑψηλὰ πρὸς ὄματα ἔχει, καὶ πάν-
των ἀναρτήσας ἑαυτὴν ἢ ἀνδρόφων,
ἐκείνης ἐκκρέμει) τ' ἐλπίδ'.

γ. ΜΗ ΔΩΗΣ ΕΙΣ ΣΑΛΟΝ (ΤΟΝ ΠΟ-
ΔΑ ΣΟΥ.) ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μὴ ὡς περὶ
πῆς, φησι, μὴ δὲ σκαυδαλιῶν, καὶ τότε ἔξει
τὸν θεὸν χεῖρα ὀρέγοντα. ὡς παρ' ἡμῶν δεῖ
ἔξαι τὰς ἀρχαίς, καὶ ὁ θεὸς τῷ ὀρίζαι χεῖρα
ἔπιμ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. ὅρα πρόσθω ἀ-
παιτῆ παρ' ἡμῶν ἀπεδὴν ὁ λόγος. ἐπιδοὺν γὰρ
βοηθείας ἐμήθησαν, καὶ τὴν ἀνωθεν ῥοπήν
καλῶσι, ὡς φησὶ καὶ συλλεγόμενοι λίγων· εἰ
βυβλὴ καὶ ταύτης ἀπυλαῦσαι, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν
εἰσνεύει, μὴ δῶης εἰς σάλον τὸν πόδα σου.

δ. ΙΔΟΥ ΟΥ ΝΥΣΤΑΖΕΙ ΟΥΔΕ
ΥΠΝΩΣΕΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄν ἔτιος
ἀγκυλιόμορος ἢς φησὶ, ἐ νυξ ἄξ' ἐδὲ ὑπνώσει.
ταύτην, ἐκ ἐγκαταλείψει, ἐ ἀρεθήσεται, ἐκ
ἐπίσης γυμνὸν ἐ ἔρημον. καὶ ἐκ ἀπλάς ἐθ-
κη, ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλὰ τὸτο ἔρ-
γον αὐτῆ διπλοῦν τὸ ἀνωθεν καὶ ἐκ τῆς ἀρε-
γῶν ἢ σὺν ἐὸ ἀσφάλεια σε καθεστῶν. ἐ
τοπίω τὸ ἔργον ἀρεθῶν τὸ αὐτῆ, ἵαν μὴ
σὺ δῶης εἰς σάλον τὸν πόδα σου· ἐ ἢ μόνον
ἐκ ἐγκαταλείψει, ἀλλὰ καὶ ἀρεθήσεται καὶ
πληθὺς τῆς ἀσφαλείας. διὸ καὶ ἐπιθήσει
λίγων.

ε. ΚΥΡΙΟΣ ΦΥΛΑΞΕΙ ΣΕ, ΚΥΡΙΟΣ ΣΚΕ-
ΠΗ ΣΟΥ.] ΔΙΑΥΧΜΟΥ. Ἐπερὶ φησι,
ὡς τὸ πλὴν χεῖρα κερὶ δεξιῶν σε ὡς ἀσπῆ-
σταί σοι, σύμμαχος, βοηθός. Ὅρα πῶς καὶ
ἐκ τῶν βυβλῶν ἐκέρχον ἐξ. ἀπὸ τῆς μετα-
φορῆς τῆς ἐκ τῆς ἀσπῆσταί σοι ἐστὶν, ὡς
πλὴν χεῖρα σε ἔσται τὸ πλὴν δεξιῶν, ὡς
ἀχρεώτων ἐξ, ὡς ἐκέρχον, ὡς ῥοπήν
ἔσται, ὡς νίκην ἀρεθῶν· ἐπιδοὺν μέλι-
σα αὐτῆ ἐστὶ δι ἢς ἀπαντα ἐκέρχον· ἐκ
ἔσαι δὲ σοι ὡς ἀσπῆσταί σοι μόνον, ἀλλὰ καὶ
σκέπη.

des quomodo philosophentur, qui vel minùs
habebant sensus quam lapides? Dum in aliena
regione versantur, non ampliùs templi, sed
caeli & terræ meminerunt. Vide quomodo
mundi fabricationem Deique sapientiam ac
providentiam prædicent? *Auxilium meum à
Domino*, non ab hominibus, non à pecunijs;
non ab alia re aliqua, sed à Domino. Hoc au-
xilium est inuictum, hoc præsidium est inex-
pugnabile. Hanc autem opem diuinam etiam
domi manens attrahere valeat, dum mo-
dò quis oculos habeat sursum eleuatos, & à
rebus humanis omnibus se sciungens, ab illa
spe dependeat.

3. NON DES IN COMMOTIONEM PEDEM
TVM.] ORIGENIS. Ne deiciaris, inquit, ne
scandalizeris, & tunc habebis Deum manum
præbentem. Nos igitur oportet incipere, &
Deus manum præbere paratus est.

Nobis si-
mul cum
auxilio Dei
laboran-
dum.

CHRYSOStOMI. Vide quantam hic sermo
exigat à nobis diligentiam. Quia enim auxiliij
meminerunt, & supernam opem inuocant, ad-
hortatur & consulit dicens: Si velis eam asse-
qui, quæ tua quoque sunt conferas. *Ne des in
commotionem pedem tuum.*

4. ECCE NON DORMITABIT NE-
QUE DORMIET.] ANONYMI. Si te,
inquit, ita comparaueris, *non dormitabit ne-
que dormiet*. hoc est, Non derelinquet, non
fines, non dimittet nudum & desertum. Et
non abs te posuit, *Qui custodit Israël*. Sed
hoc est eius perpetuum munus, vt desuper &
à maioribus tuis te in tuto collocet. Haud-
quaquam igitur opus suum deseret, nisi tu
dederis in commotionem pedem tuum: ne-
que verò solum non deseret, sed te etiam
cum magna securitate defendet. Et idè sub-
iunxit dicens:

5. DOMINVS CVSTODIET TE, DOMINVS
PROTECTIO TVA.] DIDYMI. Alius ait, *Iux-
ta manum dexteram tuam erit defensor
tuus, adiutor, auxiliator*. Vides quomo-
do hic quoque te vult in opere exerceri. A
metaphora autem eorum qui stant in acie,
stabit ad manum tuam dexteram, vt sis
inexpugnabilis, vt sis strenuus, vt trophæum
erigas, & referas victoriam; quandoquidem
hæc est maximè per quam omnia agimus:
non solum autem tibi assistet, verum etiam
proteget te.

Dei in ad-
iuvando li-
beralitas.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Exod. 13.

6. PER DIEM SOL NON VRET TE.] CHRYSOSTOMI. Vbinam autem hoc factum est? Quando egressi sunt ex Ægypto, & debebant in solitudine. Hic autem dicit magnam securitatem. Est autem verisimile, eos etiam cum tunc redirent eiusmodi aliquod miraculum fuisse consecutos aliquo alio modo. Volens igitur ex abundantia ostendere eius providentiam, quod non solum liberet à malis, imò ne ea quidem sinat perpeti quæ solent accidere hominibus, hoc subiunxit. Est enim auxilij eius liberalis & effusa suppeditatio.

5. ΗΜΕΡΑΣ Ο ΗΑΙΟΣ ΟΥ ΣΥΓΚΑΥ-
ΣΕΙ ΣΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ πῶ
τέτο γέγονεν; πῶκα δὲ Αἰγύπτου ἐπαύσανται,
καὶ ἐπὶ τῆ ἡμέρας διέβησαν. ἐνταῦθα δὲ τὸ
πολλὴν ἀδεια λήλα. εἰκὸς δὲ, καὶ πῶτι ἐπα-
νόντας, τοιαύτης πῶδε ἀπολαύσαι ὡς ἀδο-
ξοποιίας ἐτέρου πῶ τρέπω. ἐκ ἀειψίας
τοίνυν αὐτῆ τὴν ἀειψίαν δὲ εἶχαι βυλόμε-
νος, ὅτι ἐ μόνου τῶ δειῶν ἀπαλλάττει, ἀλλ'
ἐδὲ τὰ τῶ ἀνθρώπων εἰσὶ σὲ παθεῖν,
τέτο ἐπήγαγε. δαμῆλις γὰρ πῶτης τῆ βου-
θρίας ἢ χορηγία.

ANNOTATIONES CORDERII.

Ic Psalmus, qui est secundus gradualium, consolatur peregrinos ascendentes Hierosolymam, promittens perpetuam Dei custodiam. Ac primum loquitur Propheta in persona peregrini: deinde loquitur in persona propria, & consolatur peregrinum.

1. *Levani oculos meos in montes, &c.*] Hic locus sic posset transferri ex Hebræo: *Levani oculos meos in montibus*. ut sit sensus: In montium cacumine positus circumspexi undique, si quæ mihi auxilium poterat advenire, & reperi nullum mihi ab hominibus creaturisque omnibus, sed à solo Deo præsidium adferri posse. Quos autem alios montes hic debemus accipere nisi illos ad quos viri spirituales per contemplationem spiritualemque solitudinem conscendunt: à quibus aquas gratiarum accipiunt, quas deinde in egenos ac sitibundos deriuent. Non desunt etiam istis montibus metallorum venæ ditissimæ, & talentorum sibi commissorum repositoria, quibus Ecclesiam ditant atque sustentant. Perfectis enim tamquam seruis fidelibus dare solet Dominus aurum sapientiæ, argentum eloquij, & æs constantiæ ac fortitudinis, ut alios illuminent, doceant & in fide aut in virtute stabiliant. Nam quid est Ecclesiæ sanctitas nisi mons aureus, splendore suo infideles à luto cæcitatibus auertens, & ad quærendam pulchritudinem veritatis alliciens? Quid est Ecclesiæ puritas, nisi mons argenteus claritate verbi venientes edocens, & in itineribus salutis erudiens? Quid est Ecclesiæ perfectio, nisi mons æreus suâ stabilitate ac fortitudine, aduersus quem portæ inferi non præualebunt, paruulos protegens, & ab omni incurfu aduersarij defendens? Quid sunt sancti & perfecti viri, nisi quidam monticuli super hunc magnum montem collocati, à quo diuitias auri & argenti, sapientiæ nimirum ac puritatis, & robur æris ac ferri, scilicet patientiæ ac longanimitatis, accipiunt? Hinc amor studiumque Patriarcharum veterum & piorum, qui rebus alijs soluti sese ad montes conferebant tamquam ad diuinitatis commercium & Sancta sanctorum, ut orarent, ut litarent sanctè, vota soluerent, & referrent dona. Cui rei præiussit Deus videretur aut arcanis monitis aut exemplo: nam cum iussit Abrahamum, vitum omni præ-

dicacione maiorem, candidam illam offerre victimam, animæ dimidium, spem domus; designauit illi montem, in quo facinus illud magnum & religiosum obiret, famosum illum montem, cui Moria nomen est, omnium Gentium literis celebratum. Deinde ipsius quoque afflatu, in eodem monte Moria & designatum à Dauide, & perfectum à Salomone fuit magnificentissimum illud templum, orbis miraculum, Iudaicæ religionis asylum; sic ut templum in monte, mons in templo, Numen in utroque videretur. Ab eo tempore montium religio multum effloruit, cum Iudæi in montem atque templum, tamquam in alterum cælum, non tam corporis quam pio animorum motu contendere viderentur.

3. *Non des in commotionem pedem tuum.*] Ita Codices Græci, & S. Chrysostomus, & Theodoretus, & Apollinarius: at Psalterium Vetus & S. Augustinus, *Ne des ad mouendum pedem meum*: ceteræ editiones Latine & S. Hilarius: *Non des in commotionem pedem tuum*. Petit *pedem*, id est affectum, in bono stabiliri. Nihil enim facilius est, quam in naturæ hac corruptione labi, quam à bono & laudabili proposito desciscere, quam exire de via, nisi quis sibi studiosissimè attendat, & diuinâ manu sustentetur. Ad eò verum: est quod dixit Homerus Iliad. 15. *Στερεῖται μὲν το σπῆρες ἰσθλῶν, Μutaβίλας quidem sunt mentes bonorum*, cum tam multos, quorum summus ad virtutem ardor extiterat, cecidisse videamus. Illud ipsum mores hominum quotidiani & rationis quoque lumen fatis comprobant, nihil esse humanâ voluntate mutabilius, nihil leuius, nihil quod in bono fluctuet magis, coloreque & naturam sæpius immutet. *Habitu vertere, natura totius solenne munus est*, inquit Tertullianus lib. de Pallio cap. 2. Et paulò post ait *mundum diuersitatibus corporatum, & vicibus temperatum, & versiformem*. Sed inter omnia inconstantissimâ suâ varietate luctet homo, nec chamæleon de corio suo ita ludit, ut de moribus ille: neque aër elataque nubes tot sumunt effigies diuersarum rerum, quam ille affectuum diuersitatem. Quod cum Sancti omnes profiteantur; tum Doctor Gentium id sæpius, & clauissimè quidem ostendit: nam cum dicit, *Qui stat, videat ne cadat*, haud obscure innuit, vniuscuiusque imbecillitatem &

Viri sancti montes sunt spirituales.

Patriarcha veteres in montibus orabant & sacrificabant.

Homo natura labilis & mutabilis, nisi à Deo sustentetur.

1. Cor. 10.

ali enim

Rom. 14,
4.

alienum præsidium esse intuendum; neque id vulgare esse Dei beneficium, atque ab eo donari consuevisse, alio in loco docet, cum de Numinis providentia loquitur in stantes & cadentes: *Potens, inquit, est illum statimere.* Vbi ostendit rei difficultatem, cum ad *statuendum*, hoc est firmandum, & tribuendam in bono constantiam, requirit vim potentiamque Dei velut omni brachio contententis. Inde fit ut rara sit constantia & firmitudo in hominibus languidis, ignaris sui, neque satis in Deum intentis: in quibus S. Dionysius lib. de Diuinis nominibus cap. 9. esse monet *σάλον ἀνίρον, inactionem quamdam impuram atque profanam, fluctuantem motum inconstantia & temeritatis; cui Deus sit idpous isra, sacra & diuina confirmatio, quam hoc loco Dauid summis votis expetit.*

4. *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israël.*] Hinc pulchrè Chrysostomus oculum Dei ἀκούοντων appellat, id est, somni expertem. Et apud Danielelem Deus ipse antonomastice vigil appellatur. Videbam (inquit Nabuchodonosor) in visione capitis mei super stratum meum: & ecce vigil & sanctus de caelo descendit. Quia etiam Angeli mundi præsidēs, imò & homines animarum custodes, vigiles dicuntur. *Innumerant me vigiles,* inquit Ipona, *qui custodiunt civitatem.* vbi D. Bernardus Serm. 77. *Benè, inquit, tecum agitur, ô Mater Ecclesia, benè tecum agitur in loco peregrinationis tue: de caelo & de terra venit auxilium tibi: qui custodiunt te non dormitant, neque dormiunt custodes tui Angeli sancti, vigiles tui spiritus & anima iustorum.* De vtrisque in Ecclesiæ tutelam & custodiam inuigilantibus est illud propheticum, vt D. Bernardus ibidem notat: *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes totâ die, in perpetuum non tacebunt.* Nec immeritò homines vigilando pares Angelis efficiuntur. Nam, vt benè Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 9. *Anima, inquit, Deum mente semper versans, per continuam consuetudinem corpori vigiliam inferens, exaquat hominem angelica gratia, vita æternitatem ex meditatione vigilia suscipiens.*

5. *Dominus protectio tua.*] Hebræa dictio (vt benè notat Iansenius) non significat simpliciter protectionem, sed *umbram*; proinde oportet intelligere de huiusmodi protectione, qualis est umbra vel umbraculum, totum hominem omni ex parte obumbrans. Ex quo item consequens est, particulam sequentem, *super manum,* non sic cum superiori connecti, vt significetur Deum protegere & obumbrare manum dexteram, qui totum hominem quasi sub velamento alarum suarum tegit: sed intelligendum est, Dominum adstare iuxta manum dexteram, vt *super* accipiatur pro *iuxta*; sicut cum dicitur postea, *Super flumina Babylonis,* &c. vt idem sit hic loquendi modus qui alibi, dum dicit: *A dextris est mihi, ne commovear.* Itaque postquam dixisset, *Dominus custodit te,* subiungit duplicem rationem quâ Deus intelligatur providè admodum nos custodire, vt eo intellecto securiùs nos illi credamus. In anagogico tamen sensu rectè S. Augustinus per manum dexteram intelligit bonas operationes, in quibus Deus nobis adest adiutor. S. Chrysostomus hoc loco hunc loquendi modum vult petiitum à bellis, &

describi Deum vt *παράστατο, parastatam,* quem Gaza dicit *adstitem,* Nicephorus *ἀντιστήτα,* scutatum, peltastam, clypeo defendentem. Fuerunt enim in prælio adstites, qui ad bellantium latus hærent, atque armorum suorum obiectu & fortissimi animi contentione eos tuerentur. Deus igitur est parastata noster, & protectio ad manum dexteram, quasi tegat assiduissimè latus, & potentissimâ suâ manu defendat, ubique adsit & voliter, nobis lauros & victoriam conciliet, tutos & beatos reddat. Sunt quidem nostræ manus debiles, atque omni præsidio nudæ, si natura spectetur, atque humanæ mentis infirmitas; sed si magnus ille bellator, & cælestis militiæ Princeps nobiscum fuerit, iuxta manum dexteram nostram in eo faciemus virtutem. Hic igitur ille oris aurei Præful ait significari benevolentissimi Dei custodiam, ὀρθοκλήρον, suis numeris absolutam, acerrimam, & præsentissimum auxilium dignum Deo, cuius item fauor in dextera vt arcano symbolo notetur.

6. *Per diem Sol non uret, &c.*] Ad litteram quidem hic aliud Propheta significare non vult, quàm omni tempore ab omni malo Deum in se confidentes custodire. vnde quasi exponens tropum subdit: *Dominus custodiat te ab omni malo.* Secundùm anagogicum tamen sensum rectè per diem tempus prosperitatis, per noctem tempus aduersitatis intelligitur. S. Augustinus autem subtiliùs per Solem Christi diuinitatem, per Lunam Christi humanitatem intelligit. Fuerunt enim hæretici qui in Christi diuinitate scandalizati sunt; & errauerunt; alij verò in Christi humanitate.

8. *Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum.*] Familiare est linguæ Hebrææ, per introire & egredi significare omnem vitæ humanæ conuersationem: vt cum dicitur in Deuteronomio, *Benedictus eris ingrediens & egrediens:* vel, vt habent Hebræa, *Benedictus eris in introitu tuo, & benedictus in egressu tuo.* Sic Dauid dicitur egredi & ingredi coram populo. Et Salomon: *Ego autem, inquit, sum puer paruulus, ignorās egressum & introitum meum;* id est, Quomodo conuersari & omnia mea institutere debeam. D. Augustinus mysticè introitum accipit cum ingredimur tentationem, exitum, cum eâ liberamur, eamque superamus. Porrò et si Latinus Interpres in hoc Psalmo bis vertat per præsens indicatiui, *Dominus custodi,* bis per optatiuum, *Dominus custodiat;* Græcis tamen semper est futurum indicatiui, *κύριος φυλάξει, Dominus custodiet;* vt correspondeat quarto versui, *Non dormitabit neque dormiet.* Hebræis verò in tribus vltimis locis est *custodi t,* primo verò *custodit;* quomodo & S. Augustinus legit; editio tamen Complutensis omnibus quatuor locis habet optatiuum *φυλάξαι, custodiat.* Per voces autem illas, *introitum & exitum,* periodum humanæ vitæ significauit Propheta, teste Chrysostomo itidem. Ac si dicat: *Quæres, quid sit humana vita.* Ego sanè nihil aliud existimo esse, quàm introitum & exitum. Statim enim atque per natiuitatem in vitam introimus, statim nullâ interpositâ morâ per mortem eximus. Ac si dicat: *Nullam moram in hac vita trahimus, neque minimum temporis in vita perstitimus: nihil aliud quàm introitum & exitum habemus;*

Dies significat tempus prosperitatis, nox aduersitatis.

Introitus & exitus quid apud Hebræos significet. Deut. 28. 2. Reg. 17. 3. Reg. 3, 7.

Vita humana est tantum introitus & exitus.

Deus antonomastice vigil dicitur. Dan. 4, 10. Angeli & Ecclesia Resores vocantur vigiles. Cant. 4, 3.

Isaie 62, 4.

Qualis protectio sit Dominus.

Psal. 136, 2. Psal. 15, 8.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

mus; statim atque intramus eximus. Apud Chryso-
stomum, & superius in Commentario, alius Interpres
significantiùs legit pro introitu *προσείδον, accessum*: siquidem tam breui tem-

pore cogimur de vita exire, vt non videamur
introisse, sed accessisse ad vitæ limina, &
ipsâ vitâ vix è limine salutatâ per mortem dis-
cessisse.

IN PSALMVM CXXI. ARGVMENTVM.

1. Canticum graduum.

*Supradictos quidem Psalmos mœrenti-
bus Vates accommodavit, hunc autem qui
pre manibus est ijs qui leta reditus nuntia
iam acceperant.*

α. Ωδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

*Τὰς μὲν προειρημένους ψαλμοὺς ὁ προ-
φήτης τοῖς ἀθυμῶσι συνήρμοσε, τὸν δὲ μὲν
χρῆσθαι τοῖς ἰδοὺ δεξαμένους τῆς ἐπαυτοῦ
τῆ διαγίλια.*

PARAPHRASIS ANONYMI.

* *Vulgata
his quæ di-
cta sunt*

ET ATVS sum in * ijs qui
dixerunt mihi: In domum
Domini ibimus.

*Gaudes de
Hierosoly-
ma instau-
ratione.*

Id est, Recreavit me auditus eorum qui
dicebant nos templum sanctum recuperauros.

2. Stantes erant pedes nostri
in atrijs tuis Hierusalem.

Ac si diceret, Vbi etiam priùs eramus.

3. Hierusalem quæ ædificatur
vt ciuitas: cuius participatio eius
in idipsum.

Ceterùm, inquit, lætatus sum, cùm intel-
lexi Hierosolymam denuò ædificandam esse,
& proprias ædes sibi inuicem continua serie
cohærentes & contiguas recepturam. Parti-
cipationes enim ciuitatis appellat ipsas do-
mos. Porro illud *in idipsum* vocat densitatem
& continuam seriem.

*Indei ad
festa ascen-
debant in
Hierusa-
lem.*

4. Illuc enim ascenderunt Tribus,
Vbi, inquit, ascendebant Tribus per
singula festa; subauditur autem in Hieru-
salem.

Tribus Domini, testimonium
Israël

Tribus, inquit, istæ Israëlitis testimonium
sunt Dei & virtutis eius argumentum; quan-
doquidem ex vnico Abrahamo tanta multi-
tudo orta est.

Ad confitendum nomini Do-
mini.

Ascendebant autem, inquit, hæ Tribus, vt
illic Deo iuxta placitum legis gratias agerent.

5. Quia illic federunt sedes in

ΥΡΑΝΘΗΝ Ἐπὶ τοῖς εἰρη-
κόσι μοι· εἰς οἶκον κυρίου
προβυσόμεθα.

*Ἄντι τῆ, καὶ ἡ ἀκοή με ἠύφρασε τῆς εἰ-
πόντων ἀπολαμβάνη ἡμεῖς τὸν ναὸν τὸν ἄγιον.*

β. Εἰσώτες ἦσαν ὁ πόδες ἡμῶν
ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ἱερουσαλήμ.

Ἰνα εἴπη, ὅπερ καὶ εὐρέσθη ἡμεῖς.

γ. Ἱερουσαλήμ ἀποδομημένη
ὡς πόλις· ἧς ἡ μέτοχὴ αὐτῆς Ἐπὶ
τὸ αὐτό.

*Ἡ ὑφρασίω δὲ, φησὶ, μαθὼν, ὅτι καὶ ἡ
Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομεῖται πάλιν, ἔταῖς
οἰκίσεις ἀπολαμβάνει τὰς ἰδίας ἐχιδνάς
ἀλλήλων καὶ τὸ σωσιχίς. μετῶχαις γὰρ τῆς
πόλεως τὰς οἰκίσεις καλεῖ. τὸ δὲ ὅτι τὸ
αὐτὸ τὸ πικρὸν λέγει καὶ σωσιχίς.*

δ. Ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί,
Ὅπερ, φησὶν, ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ καθ'
ἐκάστῳ ἑορτῶν· προσηπακίεται δὲ ἐν τῇ
Ἱερουσαλήμ.

Φυλαὶ κυρίου, μαρτύριον τῆ
Ἰσραήλ

*Αἱ φυλαί, φησὶν, ἐκείναι τῆ Ἰσραήλ μάρ-
τύριον ἔσονται τῆ θεῶ καὶ ἀπόδειξις τῆς αὐτῆ
δυναμείας· εἴη δὲ ὡς τῆ Ἀβραάμ το-
σοῦτοι πληθοὺς ἐγγύσθη.*

Τὸ εἰσομολογήσααθ τῆ ὀνό-
ματι κυρίου.

*Ἀνείησαν δὲ αἱ φυλαί, φησὶν, δι' ἡμεῖς
ἐκεῖ τῆ θεῶ καὶ τὸ τῆ νόμου δοκῆν.*

ε. Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι
εἰς

εις κείσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δα-
βίδ.

* iudicium , sedes super domum
David.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Vulgata
iudicio.

Εἰν ἧ, φησι, Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ βασιλεία
ὑπῆρχε, ἔοι ἐκ τῆ Δαβιδ κατήγοντο βασι-
λεις· ἐν ἧ καὶ κεισεσι ἐγένοντο τῆ βασι-
λείων, διαζόντων τοῖς ἀδικουμένοις.

In qua, inquit, Hierusalem erant etiam
regalia, & Reges qui ex Dauide genus de-
ducebant: in qua etiam iudicia fiebant
Regum, qui iniuriâ oppressis ius decernebant.

5'. Ερωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρή-
νῳ τῆ Ἱερουσαλήμ· καὶ διθνησία
ταῖς ἀγαπῶσί σε.

6. Rogate quæ ad pacem sunt
Hierusalem: & abundantia dili-
gentibus te.

Παρακαλῶσατε ἔν, φησι, ἅπαντες τὸν
Θεὸν ὡς εἰρήνης τῆ Ἱερουσαλήμ, ἔ ὡς εἰ
διθνησίας τῆ ἀγαπῶντων τῶν Σιών. τὸ γδ
ἀγαπῶσί σε ἀντὶ τῆ τῆ Σιών λέγα καὶ τῆ
Ἱερουσαλήμ. ὅθεν εἰπὼν, ὅτι παρακαλῶσα-
τε ὡς εἰρήνης αὐτῆς, ἔ ὡς εἰ διθνησίας
τῆ ἐνοικουσῶντων, ἐπιφέρει.

Rogate igitur, inquit, omnes Deum
pro pace Hierusalem, & pro abundantia
eorum qui diligunt Sion. Illud enim *dili-*
gentibus te dicit pro Sion & Hierusa-
lem. Vnde cum dixisset, Rogate pro pa-
ce eius, & pro incolarum prosperitate, sub-
iungit:

Pro pace
rogandum.

ζ. Γενέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῆ δυ-
νάμει σε, καὶ διθνησία ἐν ταῖς πυρ-
γυράσιν σε.

7. Fiat pax in virtute tua,
& abundantia in turribus tuis.

Εὐκτακίον ἔστι τῆτο τὸ ῥῆμα. εἰπὼν γδ ὅτι
παρακαλῶσατε ἐπιφέρει, ὅτι γενέσθω δὴ εἰ-
ρήνη. τὸ δὲ ἐν τῆ δυνάμει σε ἀντὶ τῆ δὲ
τῆ δυνάμει σε λέγα, ταῖς τῆ θεῶ. πυρ-
γυραὶ δὲ καλεῖ τὰς τετραγύλας οἰκίσεις·
αὐταὶ γδ ἐδοκίμησαν ὡς ἐπιφανέστερα τῆ ἄλ-
λων οἰκημάτων.

Hoc optatiuè dictum est. Nam cum
dixisset *Rogate* subiunxit, *Fiat pax*. Illud
autem *in virtute tua* dicit pro *per virtu-*
tem tuam, scilicet Dei. *Turres* autem vo-
cat rotundas ædes: hæ enim ceteris domi-
bus illustriores apparebant.

η. Ἐνεκα τῶν ἀδελφῶν μου καὶ
τῶν πλησίων μου ἐλάλησα δὴ εἰρήνῳ
ὡς εἰ θεῶ.

8. Propter fratres meos &
proximos meos loquebar pacem
de te.

Παρακαλῶσατο δὲ, φησι, εἰρήνῳ γε-
νέσθω τῆ Ἱερουσαλήμ τῆ ἀδελφῶν ἡμῶν
ἑταίρα· ταῖς, τὸν ἑαυτῶ ἀλλήλων ποικίλοι
λόγοι. καὶ τῆτο φησι ἔχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ τῆος
χάριτι ἐπάγα.

Rogemus autem, inquit, ut pax fiat
Hierosolymis propter fratres nostros; id est,
pro nobis inuicem sermonem facientes. At-
que hoc non abs re dicit, sed quam ob cau-
sam subiungit:

θ. Ἐνεκα τῆ οἴκου κυρίου τῆ θεῶ
ἡμῶν ἐξεζήτησα ἀγαθὰ θεῶ.

9. Propter domum Domini
Dei nostri quæsiui bona tibi.

Ὡσανεὶ ἐλεγε· ὅτι παρακαλῶ δὲ γε-
νέσθω εἰρήνῳ τῆ Ἱερουσαλήμ, ἐκ αὐτῆς ἑταίρα
τῆ πόλεως, ἔδὲ τῆ ἀδελφῶν μου χάριτι ἀλλ'
ὡς τὸν οἶκον ἡμῶν τὸν ἄγιον πάλιν ὑπολα-
βεῖν, καὶ ἔχειν τόπον ἐ καμῶν, ἐ ὅ τῆς διχα-
ριστίας προσφέρειν ὀφείλομεν τῶ θεῶ, καὶ
δεικνύμεν ἐν αὐτῶ τὸν τῆς διγνωμοσύνης
καρῶν.

Ac si dixisset: Quod autem rogem ut
pax fiat Hierosolymæ, non facio propter
ipsam ciuitatem; neque propter fratres
meos; sed ut sacram ædem denuò recu-
peremus, & locum tempusque habeamus,
in quo Deo gratiarum actiones offerre debe-
mus, & hoc ipso beneuolentiæ occasionem
declarare.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HÆ-
RACLEO-
TÆ.

Quanta
fuerit In-
daorum
erga tem-
plum do-
matio.

Pfal. 101,
15.
Plal. 41,7.
Ibid. 5.

Maxima
erat Hiero-
solytis fre-
quentia in
solemnita-
tibus.

1. **Λ**ΕΤΑΤΥΣ ΣΥΜ ΙΝ ΙΙΣ QVI ΔΙΧΕ-
RVNT ΜΙΗΙ.] Hæc vox est homi-
num religiosorum: non enim gau-
debant eò quòd res proprias recepturi, sed
quia diuinum templum visuri erant. At mul-
ti nunc hoc verbum ægrè ferunt: & si quis
quidem ad theatra vocauerit, multi concur-
runt; sed si ad domum orationis, plurimi cun-
ctantur. At non sic Iudæi: quòd quid possit
esse grauius, quando illis negligentiores cer-
nuntur Christiani? Verùm ipsos afflictiō tales
reddidit. Qui enim antea templum negligebant,
nunc etiam ad promissionem ipsam in-
calescunt, & cum maiori desiderio ea requi-
runt à quibus exciderant, & vel ipsum so-
lum amplectebantur dicentes: *Complacuerunt
seruis tuis lapides eius.* Et: *Memor ero tui de
terra Iordanis.* Item: *Hæc recordatus sum,
& effudi in me animam meam. Quid recor-
datus es? Quoniam transibo in locum taber-
naculi admirabilis:* hoc est, Quando transiui
ad choreas & celebritates. Ceterùm pro *Stan-
tes* alius ait, *Latatus sum cum dixissent mihi,
In domum Domini venimus. Steterunt pedes
nostri in atrijs tuis Hierusalem.* Vidisti volu-
ptatis excellentiam? perinde ac si rebus ipsis
fruerentur, vel ad ipsa verba gaudebant.

3. **Η**ΙΕΡΥΣΑΛΗΜ QΥÆ ΑΕΔΙΦΙ-
CΑΤΥΡ ΥΤ CΙΥΙΤΑΣ.] Vel quia ædifi-
cabitur vt ciuitas: vel vt alius ait, *Recepimus
Hierusalem adificatam vt ciuitatem;* eò quòd
nihil in ea desertum esset. Deinde etiam aliud
encomium eius dicit: *Illuc enim ascenderunt
Tribus.* Hoc enim maximè ornabatur ciuitas,
quòd omnes illic congregabantur in solem-
nitatibus & concilijs & publicis sacrificijs:
nam illic tantùm licebat sacrificium offerre,
quod erat argumentum diuinæ cognitionis:
ne si vbiq; vagarentur, viam haberent ad ido-
latriam, loci angustia aberrantem eorum
mentem coërcet. Quid porrò est *testimonium
Israël?* Testimonium maximum, argumen-
tum, probatio Dei prouidentiae, vt nulla re-
linquatur excusatio ijs qui desciscunt.

5. **Q**ΥΙΑ ΙΛΛΙC SΕΔΕRVNT SΕΔΕS.] Cùm
diuina vaticinatus esset, etiam humana vati-
cinatur, & aliam recenset ciuitatis excel-

α. **Ε**ΥΘΕΒΑΝΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΕΙ-
ΡΗΚΟΙ ΜΟΙ.] Εὐσεβάντων
ἢ φωνῇ· ἢ ὅτι τὰ οἰκίαι ἐ-
μιλλον ἀπολήψασθαι ἔχαιρον, ἀλλ' ὡς τὸν
θεῖον ὀφόμενοι ναόν. Ἀλλὰ νῦν πολλοὶ καὶ
δυσχεραίνουσιν ἐπὶ τὰς ῥήματα· καὶ μὲν πῶς
εἰς θεῖα καλέσιν, πολλοὶ οἱ σιωπῶντες·
αἱ δὲ ἐπὶ οἶκον διατήροισιν, πολλοὶ οἱ ἀκύντες.
Ἀλλ' ἐκ Ἰουδαίου ἕτους· ἢ τί ἀν' ἡμῶν χα-
λεπώτερον, ὅταν ἐκείνων φαίνοιντο; χριστιανοὶ
ραθυμότεροι; ἀκακίαι δὲ ἢ θλίψεις τοιαύτας
ἐπίσταν. οἱ γὰρ πρὸς τὴν ναὸν ἀφίστανται,
νῦν καὶ πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν ἀξιομαρτυροῦν,
καὶ μὴ πλείονος ἐπιθυμίας ταῦτα ζητήσιν
ὡς περ ἐξέπεισον, ἐπὶ τὸ ἴδιον αὐτὸ ἀφίπτε-
κον λέγοντες· Εὐδόκησαν οἱ δ' αὖθις σε τὴν
λίθου αὐτῆς καὶ μαθησομαί σε ἐκ γῆς Ἰορ-
δάνης καὶ ταῦτα ἐμνήσθη καὶ ἐξέχεα ἐπ' ἐμὲ
τὴν ψυχὴν μου. Τί ἐμνήσθη; ὅτι διελεύσομαι
ἐκ τόπων σκηπῆς θαυμαστῆς ἀντὶ τῆς, ὅτι
διερχόμενος τὰς χορείας τὰς πανηγύρεις, ἀντὶ
διὲ τῆς ἐσώσεως ἔπερος, ἀφ' ἐκεῖθεν εἰπόντων
μοι, εἰς τὸν οἶκον κυρίου ἰλδομεν. ἔστησαν οἱ
πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς πύλαις Ἱερουσαλήμ.
εἶδες ἡδονῆς ἰσχυροῦς; ὡς τῆς πρὸς ἡμᾶς
τῶν ἀπολαύοντες αὐτῶν, καὶ πρὸς τὰ ῥή-
ματα ἔχαιρον.

γ. **Ι**ΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΟΚΟΔΟΜΗΜΕΝΗ
ΩΣ ΠΟΛΙΣ.] Ἡ δὲ οἰκοδομηθήσεται ὡς
πόλις· ἢ ὡς ἔτερος φησιν, ἀπελάβομεν τὴν
Ἱερουσαλήμ τὴν ὀικοδομημένην ὡς πόλιν·
τὸ μὲν ἐρημὸν ἔχον μίσην. εἶτα καὶ ἔτερον
ἐγκώμιον αὐτῆς φησιν· ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ
φυλαί. τὴν γὰρ μάλιστα ἐφοσμεῖτο ἡ πόλις,
τῶ πάντας ἐκεῖ συναγροῦς ἐν ἰορδαῖς καὶ
βελαιῖς ἐ δημοτικῆσι θυγαῖς· ἐκεῖ γὰρ ἔ-
νον θύειν ἐξέλι, ὅπως ἡ θρονονοῖα ἰσ-
θισι· ἵνα μὴ πανταχὲ πλαιώμενοι, ἐξόδοι
ἡδονῆς πρὸς εἰδωλολαβίαν, τῆς σωχραῖα
τῆς τόπου τὴν πεπληνημένην αὐτῶν ἐξένοια
ἀποτιχίσει. Τί δὲ ἐστὶ μέρτυρον τῆ Ἰσραήλ;
μέρτυρα μέγιστη, ἰλιγχοῦς, ἀπόδειξις δὲ τῆ
θεῖα φρονοῖα, τῆ μνηστῆρας αὐτοῖς καταλι-
πάντων ἀπολογίας ἀποσκίρτωσιν.

ε. **Ο**ΤΙ ΕΚΕΙ ΕΚΑΘΙΣΑΝ ΘΡΟΝΟΙ.]
Προβλεπόμενοι τὰ θεῖα, προειπύσει καὶ τὰ
ἀνθρώπινα, ἐπὶ τὴν λίαν δὲ πόλεως φερ-
τέρη-

τέρημα ποῖον τὸ τοῦ; ὅτι ἀντίθετον τὰ βασι-
 λεια. Ἐπεὶ οὖν θεοὶ τὸ οἶκον Δαβὶδ. ἢ γὰρ
 διπλὴ ἀρχὴ, ἢ τὴν ἑβραίων, ἢ τὴν βασιλείων,
 ἐκεῖ τὸ ἐν ζεύγμα εἶχεν, ὡσαύτως διπλὴ σι-
 φωνία καὶ διαδήματα καλλωπιζομένης τῆς
 πόλεως. τί δὲ βραχύνει, ἐρωτήματα τὰ εἰς εἰρήνην,
 ταῦτα, αἰξιώσατε, ὠρακαλέσατε, ἢ ὡς
 ἔπειθε, ἀσπασάσθε τὴν Ἱερουσαλήμ. δὴ-
 θητε ὡς ἀντὶ εἰς τὴν ὡρακαλέσαν ἱπανελ-
 θεῖν διημερῶν. ἀλλὰ καὶ ὡς δὲ διημέρι-
 ᾶς ἀγαπῶνται καὶ οἰκιστῶν ἀντὶ τὴν. ἄπο
 κοινῆ γὰρ τῆς ἐρωτήματα τὰ εἰς εἰρήνην. ἀντὶ
 τῆς εἰρήνης ἀντὶ καταλήψεται, εἰ δὲ διη-
 μέριον, ἡρεμήσονται, εἰ δὲ παθήσονται οἱ ἀγαπῶντες
 ἀντὶ τὴν. ἐπὶ γὰρ φθόρου οἶον ὁ πόλεμος, ἐπὶ δὲ
 χηται τὴν εἰρήνην. ὁ δὲ Σύμμαχος, εἰρήνη
 ἐν τῇ παρὰ τὸν σου, ἡσυχία ἐν τοῖς βασι-
 λείοις σου, διημέριον, ὡς ἀθεοῦ ἡρεμία. ἔτι γὰρ
 ἀπαλλαγὴν ἀντὶς μόνον κακῶν προσφύσκει,
 ἀλλὰ εἰ προσφύσκει μὲν ἀγαθῶν.

ἢ. ENEKA TΩN ADELΦΩN MOY.]
 Ἡ τὴν ἐκ γειτόνων τὴν ἐρωδύντας ἀντὶς
 ἱπανελθεῖν τὸ λέγει, καὶ δὲ χηται ἡρεμία εἰρή-
 νην, ὡς κακῶν ταπεινωθῆναι, καὶ γὰρ τὴν
 τῆς θεῖς τὴν ἰσχύος. ἢ ἀδελφῶν τὴν τὴν πό-
 λιν οἰκιστῶν λέγει. ἡρεμία δὲ εἰρήνη, ὡς
 ὁφείτω ποτε ἀντὶς ἀναπνεῦσθαι, βαλτίς
 ἀπο τῆς συμφορῆς ἡρομύθους. ταῦτα ἱπανελ-
 χηται ὁ προσφύσκει εἰς ἑαυτὴν, ὡς
 πολλῶν γὰρ χητῶν ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ τὴν
 ὁμορφίαν ἡμερῶν εἰρήνης τυχεῖν, καὶ τὸν
 οἶκον τῆς θεῖς τὴν προσφύσκει ὡρακαλέσαν
 ἀπολαβεῖν.

lenciam: quoniam ea est? Quod illic esset regia.
 Alius ait: *Sedes domus David*. Illic enim du-
 plex erat Principatus, & Sacerdotum & Re-
 gum, vno vinculo coniunctus, quibus veluti
 duplici coronâ & diademate ciuitas ornaba-
 tur. Quid porro est, *Rogate quæ ad pacem sunt?*
 Hoc est, Petite, postulate, vel vt alius ait, *Am-
 plectimini* seu *Salutate Hierusalem*; rogate
 vt ea redeat ad pristinam felicitatem; quin
 etiam pro abundantia eorum qui diligunt &
 habitant eam. Subaudiendum enim est illud,
Rogate quæ ad pacem sunt. id est: Si pax ei
 fuerit, si abundantia obtigerit, quiete per-
 fruantur, & benè sit ijs qui diligunt eam.
 Cùm enim bellum res exitiosa sit, ei pacem
 precatur. Symmachus autè ait; *Pax sit in am-
 bitu tuo, securitas in regis tui, abundantia,
 constantia, quies.* Non solum enim prædicat
 ijs futuram à malis liberationem, sed etiam
 innumerabilium bonorum accessionem.

8. PROPTER FRATRES MEOS.]
 Vel propter vicinos hoc dicit qui ipsorum
 casu lætati fuerant, & optat fieri pacem, vt illi
 quoque deprimantur, & cognoscant Dei po-
 tentiam. Vel fratres eos dicit qui ciuitatem
 inhabitant. Fiat autem pax, vt vel serò tan-
 dem respirent, cùm calamitatibus facti fue-
 rint meliores. Hæc Propheta non propter
 semetipsum optat, quandoquidem multo
 tempore iam antè vitâ functus fuerit, sed
 desiderans suos contribules pace frui, &
 domum Dei pristinam recipere celebri-
 tatem.

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 Hierusalem
 duplici
 Principatu
 illustris.

C A T E N A P A T R V M .

ΠΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὴν μὲν προσφύ-
 σκει ἡμερῶν ἡμερῶν τοῖς ἀθυμῶσιν
 ὁ προσφύσκει προσφύσκει: τὸν
 δὲ τὸν μὲν χητῶν, τοῖς ἢ δὲ δεξιοῖς τῆς
 ἱπανελθεῖν τὰ διαγίγνα, καὶ τῆς ὡρακαλέσαν
 πορείας ἀγαθῶν: γρηγορῶν γὰρ καὶ χο-
 ροῦντες ὡς ἀλλήλους φασίν.

α. HYFANONHN EPI TOIS EIRHKO-
 SI MOI.] CHRYSOSTOMOU. Πόθεν
 ἔτσι ἡμερῶν βαλτίς, οἱ ὡρακαλέσαν μὲν τὸν
 τὰν ἀφίητες, ὅρσι δὲ καὶ γὰρ αἰσθάνονται εἰσδι-
 δόντες; ἀπο τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ἐκείθεν
 δουλεῖαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν λιμῶν κατέστησαν τὴν
 ἀπόλασιν λόγον κυρίου, μὲν πλείονος τῆς ὡρα-
 καλέσαν.

PRIGENIS. Psalmos quidem præ-
 dictos Propheta mœrentibus ac-
 commodauit; hunc autem qui præ-
 manibus est, ijs qui iam pridem de reditu
 læta nuntia receperant, & desideratissimum
 iter arripuerant: exultantes enim & tripudian-
 tes ad inuicem dicunt:

I. LÆTATVS SVM IN IIS QVI DIXERVNT
 MIHI.] CHRYSOSTOMI. Vndenam hi facti
 sunt meliores, qui prius quidem templum
 deseruerant, seipsos autem montibus & sal-
 tibus dedicauerant? A captiuitate & mo-
 lestijs eius. Cùm enim laborassent fame au-
 diendi verbum Domini, cum maiori desiderio
 illa

Proborum
 lætitia de
 cultu Dei.

Amos 8,
 11.

CATE-
NA PA-
TRVM.

illa requirunt, à quibus pridem excide-
rant.

ORIGENIS. Possent illi qui iusto
dixerant, *In domum Domini ibimus*, di-
cere etiam illud, *Stantes erant pedes no-*
stri; dicentes nimirum hoc Filio & Spiritui
sancto, vel etiam sanctis Angelis aut homini-
bus, qui per vitam probam rectà tendunt ad
domum Dei.

Pfal. 21,
19.

2. STANTES ERANT PEDES NO-
STR I.] ORIGENIS. Futurum tamquam
præteritum effertur; sicut etiam in illo, *Di-*
uiserunt sibi vestimenta mea: item in illo,
Dederunt in escam meam fel.

Pfal. 69,
22.

CHRYSOSTOMI. Cùm enim tunc
esset maxima solitudo ciuitatis, turribus euer-
sis, & mœnibus deiectis, reuertentes ac vi-
dentes solitudinem in memoriam reuoca-
bant antiquam illam prosperitatem, & eius
encomia enarrabant dicentes, illam illustrem
& splendidam celeberrimamque ciuitatem
modò ad tam turpem & deformem speciem
reductam esse. Quod autem hoc ita sit, audi
quæ sequuntur.

3. HIERUSALEM QUÆ ÆDIFICATVR VT
CIVITAS.] ORIGENIS. Quando fuerit cor-
pulentum vnum & anima vna, & idem pro
inuicem membra sollicita fuerint, tunc sunt
Hierusalem, & quasi ciuitas, cuius participa-
tio eius in idipsum.

ANONYMI. Quæ enim nunc deserta
est, domosque disiectas habet, rursus efflo-
rescet & frequentabitur, pristinaque mœnia
recipiet.

Maxima
Hierosoly-
ma in celo-
britatibus
solemnitas.

4. ILLVC ENIM ASCENDERVNT TRIBVS.]
CHRYSOSTOMI. Hoc enim maximè ornaba-
tur ciuitas, non tam propter magnitudinem
& ædificia, quàm quod omnes illic congre-
gabantur, seu senatus haberetur, seu concio,
seu de re quapiam deliberaretur. Tribus au-
tem maximè ter in anno illic congregabantur
in festis publicis & solemnioribus, in Pascha-
te, in Pentecoste, & in Scenopogia seu festo
Tabernaculorum: non enim licebat alibi.

ANONYMI. Alius autem ait: *Illuc enim*
ascenderunt sceptrâ. Non dixit autem simpli-
citer *Tribus*, sed *Tribus Domini.* Omnes autem
Tribus erant Domini, nec tamen eis ided lice-
bat hæc in sua patria peragere; sed eo honore
afficiebatur metropolis, quæ omnes cogebat

θυμίας ταῦτα ἐπιζητῶσιν, ὡς πορφυρῶν ἐξέ-
παισον.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Διὸ καὶ οἱ εἰρηκότες
πρὸς δικαίω, εἰς οἶκον κυρίου πορεύσασθα, αὐ-
τοὶ λέγουσιν. Ἐν τῷ, Ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν·
τοῖς εἰρηκόσιν ἡμῶν. Ἐν ἀγίῳ πνεύματι, ἢ καὶ
ἀγγέλοις ἀγίοις ἢ ἀνθρώποις, τοῖς δὲ τῷ βίῳ
καλῶς σιωπῶσιν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ πορεύσασθα
ποικιμίαις.

β'. ΕΣΤΩΤΕΣ ΗΣΑΝ ΟΙ ΠΟΔΕΣ Η-
ΜΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ μέλλον ὡς
ὡραίου λέγεται· ὡς καὶ ἐν τῷ, δι-
μερισαντὸ τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῷ,
ἔδωκαν εἰς τὸ βροχίον μου χόλιον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ τότε
ἐρημία πανταχῶς τὸ πόλιος ἦν, ἡμῶν πύργων
καταβλημῶν, ἔπειτα τυχάνον ἱερῶν μνησίων,
ἐπανελθόντες καὶ ἰδόντες τὴν ἐρημίαν ἀνακα-
λῶν τὴν παλαιὰν ἐκείνου δημοσίαν, καὶ
τὰ ἐγκώμια αὐτῆς διηροῦν λέγοντες, ὅτι ἡ
λαμπρὴ καὶ ἀειφαιρὴς ἔστι πολλὰ ἔχουσα σύγ-
κλησίων τὸ δυσχερὲς τῆτο χῆμα ἀειβίβληται
νῦν. ὅτι γὰρ τῆτο ἔστιν, ἀκροῦ ἡμῶν ἔξῃς λε-
γομένην.

γ'. ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΟΚΟΔΟΜΗΜΕΝΗ
ΩΣ ΠΟΛΙΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅταν ἡ
ἡμῶν πνεύματος καρδία καὶ ψυχὴ μία ἦ, καὶ τὸ
αὐτὸ ἡμῶν ἀλλήλων μελεῖται τὰ μέλη, ἡ
ἡμῶν εἰσι, ἔστι ὡς πόλις, ἢ ἡ μετὰ αὐ-
τῆς ἐπὶ τὸ αὐτό.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ γὰρ νῦν ἡμῶν, καὶ
ἐσκελεσμένη ἔχουσα οἰκίας, πάντα αὐτῆς
καὶ πυκνωθήσεται, καὶ τὰς πορφυρῶν δαυ-
λίαν ἀειβόλους.

δ'. ΕΚΕΙ ΓΑΡ ΑΝΕΒΗΣΑΝ ΑΙ ΦΥΛΑΙ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῆτο γὰρ μέγιστα
ἐκοσμήτο ἡ πόλις, ἐκ τῆς ἑταρῆς μεγέθει καὶ
τοῖς οἰκοδομήμασιν, ὡς τῆς πάντας ἐκεῖ συλ-
λέγασθαι, εἴτε βελή τις, εἴτε ἐκκλησία ἐχρήσθη,
εἴτε ἀπὸ πᾶσι σκέψαι τὴν ποικιμίαν. αἱ δὲ
φυλαὶ συναλέγοντο μέγιστα τρίτον τῶν ἐνιαυ-
τῶν ἐν ταῖς ἑποσημοῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορ-
ταῖς, ἐν τῷ πάσχα, ἐν τῇ πεντηκοστῇ, ἔστι
τῇ σκηνοπηγίᾳ· ἐν γὰρ ἐξῆς ἀλλαχῶ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐτερος δὲ φησὶ· Ἐκεῖ
γὰρ ἀνέβησαν οὐκ ἑταρῶν, ἐκ ἀπλῶς δὲ φυλαί,
ἀλλὰ φυλαὶ κυρίαι. πάντα δὲ φυλαὶ ἦσαν
κυρίαι, ἀλλ' ἐκ ἐξῆς αὐτοῖς ἐδὲ ἑταρῶν ἐν τῇ
οἰκίᾳ παρὶ τῶν ἑποσημῶν· ἀλλὰ τῆτο
τιτίμητο ἡ μετῶπις, πάντα συναγάγουσα

Εἰλκυσα πρὸς ἑαυτὴν. τὴν δὲ ἐχρέτο, εἰς θεογνωσίας ὑποθῆναι, ἵνα μὴ πανταχῶς πλανώμενοι, ἀφορρᾶς ἔχουσι καὶ ὁδοὺς ἐπιτελεῖν τῆς εἰδωλῶν θραύσεως.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπὶ τῷ Β' οὐραμ διαρίθουσαι αἱ φυλαὶ, καὶ τῷ Δαβιδικῆς αἱ δέκα βασιλείαι ἀπαγορεύθησαν. μὴ δὲ τὴν ἐπαποδοῦν μία γέγονεν ἡγεμονία, καὶ οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ συνέφερον ἀπαντες, καὶ τὸν θεὸν ἵκομεν τῷ θεῷ. τὴν οὐρανὴν λατρυγίας προσφέραντες. τὴν πόλιν ὁ προσφῆτης ἐταῦθα προφητεύει, ὅτι αἱ φυλαὶ τῆς πόλεως ὁμοιοῦσαι ὑπολήφονται, καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ συνδραμῶν) σκεπόμενοι τὸν θεὸν ἀνυμνεῖτε. μετ' αὐτοὺς δὲ τὸν θεὸν ἐκάλεσε νόμον, τὸν ἐξαρρήδην καλοῦντα συνφεύγειν τὸν Ἰσραὴλ εἰς τόπον ἐν ᾧ ἐκλήθη) κύριος ὁ θεός. τὴν ἐξομολογήσασθε, τετίσι, τὴν ὀχλαρῆσαι, τὴν λατρεύσαι, τὴν ὀξασθε, τὴν εἰσπνευκίην, τὴν εὐδοκίαν, ἀπὸ αὐτῶν εἰς ἀλάβεσθαι ἡγῆ.

Ε. ΟΤΙ ΕΚΕΙ ΕΚΑΘΙΣΑΝ ΘΡΟΝΟΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰδὲ καὶ ἕτερον λέγει τῆς πόλεως προτέρημα. ποῖον δὲ τῆτο, ὅτι αὐθότι τὰ βασίλεια. τὴν γὰρ ὄζειν, ὅτι ἐκὶ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κελίον, θρόνοι ἐπὶ οἴκον Δαβίδ. αὐθότι δὲ εἰ οἱ κελταί. ἐφ' ἑς καὶ τὰ ἱερουσαλήμ τὴν πολλὰς ἀνεφέρου. εἰ γὰρ πρὸς ἑγίνετο ψῆφος ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὑπολείπειν πρὸς ἑλκεσα, ἐπὶ τὴν τῆν κελτῆν τῆν ἐν Ἱερουσαλήμ γινώσκον τὴν ψῆφον ἕτερον, καὶ ἐκὶ τὴν λύσει ἐγίνετο.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Περὶ τῆν θρόνων τέτων καὶ ἐν τῷ ἀγγελίῳ εἴρηται τὸ. Καθίσασθε ἐπὶ θρόνους δωδεκά, κελυόντες τὰς δώδεκα φυλάς τῆ Ἰσραὴλ. πρὸς τῆν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ θρωθῶν ὁ Ἱερεμίας ἔταρ φησὶ. Καὶ εἶπε κύριος πρὸς με. ὑπὸ προσώπῳ τῆ βορρᾶ ἐκκαυθήσε) τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τὴν κατοικούντας τὴ γῆν. διότι ἰδὲ ἐγὼ καλῶ πάσας τὰς βασιλείας ὑπὸ βορρᾶ, λέγει κύριος. εἰ ἔξουσι, καὶ θῆσασθαι τὸν θρόνον αὐτῶν ἐπὶ τὰ πρὸς ἑλκεσα τῆν πυλῶν Ἱερουσαλήμ, εἰ ἐπὶ πάντα τὰ τεῖχη τὰ κύκλω αὐτῆς, εἰ ἐπὶ πάσας τὰς πόλεις Ἰούδα. καὶ λαλήσω μετ' αὐτοὺς πρὸς αὐτῶν πρὸς πάντας τῆς κακίας αὐτῶν, ἥς ἐγκατέλιπον με, καὶ ἔθυσον θεοῖς ἀλλοθίοις, εἰ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῆν χειρῶν αὐτῶν.

Σ'. ΕΡΩΤΗΣΑΤΕ ΑΗΤΑ ΕΙΣ ΕΙΡΗΝΗΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τί ὄζειν ἐρωτήσασθε; ἀξιώσασθε,

& attrahebar ad seipsam. Hoc autem fiebat, ut id eis esset causa Dei cognitionis, ne si quoquoque vagarentur, occasionem haberent ac viam ad idolorum cultum.

ORIGENIS. Sub Roboam diuise fuerunt Tribus, & Dauidici Regni decem separate fuerunt: verum post reuersionem unum imperium euasit, & omnes ad Hierusalem concurrerunt, vilitatum cultum secundum legem Deo afferentes. Hoc igitur Vates hic vaticinatur fore, ut Tribus pristinam concordiam resumant, & in Hierusalem concurrant Deum more solito laudantes. *Τυβιμονιου* autem appellauit Legem diuinam, quae disertè iubebat ut Israel concurreret in locum quem Dominus Deus elegerat. *Ad confitendum*, id est, Ad gratias agendum, ad colendum, ad precandum, ad offerendum, ad sacrificandum, quae ipsos ad pietatem adducebant.

5. QVIA ILLIC SEDERVNT SEDES.] CHRYSTOMI. Ecce dicit etiam aliam ciuitatis prerogatiuam: quae postea illa? Quodd ibidem esset Regia. Hoc enim sibi vult illud, *Quia illic sederunt sedes in iudicium, sedes super domum David*. Ibidem autem erant etiam iudices: ad quos referebantur ea quae plurimorum captum superabant. Si qua enim in alijs ciuitatibus esset lata sententia de qua dubicaretur, ad iudicum Hierosolymis existentium cognitionem sententiam referebant, atque inde sumebatur solutio.

ORIGENIS. Dethronis hisce in Evangelio quoque dictum est: *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Israel*. De ijs quae Hierosolymis erant lamentando Ieremias sic ait: *Et dixit Dominus ad me: A facie Aquilonis exardescens mala super omnes habitatores terra: quia ecce ego conuoco omnia Regna terra ab Aquilone, ait Dominus: & venient, & ponent unusquisque solium suum super vestibula portarum Hierusalem, & super omnes muros qui in circuitu eius, & super uniuersas vrbes Iudae. Et loquar ad eos cum iudicio de omni malitia eorum, quomodo dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, & adorauerunt opera manuum suarum.*

6. ROGATE QVÆ AD PACEM SVNT.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Quid est Rogate? Petite,

CATENA PATRVM.

Hierosolyma Dauidis Regia.

Matth. 19. 28.

Ier. 1. 14.

CATE-
NA PA-
TRYM.

postulate. Alius: *Amplectimini Hierusalem.* Id est, Rogate vt ea redeat ad pristinam prosperitatem. Vel hoc ergo ait vel prophetat dicens: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem.* Id est, pacem ipsam recipiet.

ET ABVNDANTIA DILIGENTIBVS TE.] THEODORI. Alius: *Quiescant, & bene afficiantur qui diligunt te.* Tunc est magna copia prosperitatis, quando non in ea sola bona consistunt, sed etiam qui eam diligunt iisdem fruuntur. Qui porrò hi? nisi qui vel erant ex eorum partibus futuri, vel ipsi ciues.

7. FIAT PAX IN VIRTUTE TVA.] ANONYMI. Quid est in virtute tua? In substantia tua, in ijs qui in te habitant. Cùm enim bellum sit exitiosum, illudque ipsam perdidit, ei pacem apprecatur.

8. PROPTER FRATRES MEOS.] CHRYSOSTOMI. Cùm dixisset *Propter fratres meos & proximos meos*, ostendens se hoc non precari propter meritum illorum, sed solùm vt illos beneficio afficeret, subiunxit, *Propter domum Domini Dei nostri.* Hoc est, Propter gloriam eius, vt eius cultus rursus redeat, & doctrina amplificetur. Vides quomodo illorum reprimat atrogantiam, ne existiment se bona recepisse, vt qui satis pœnarum dederint, sed sciant se propter Dei gloriam in suam patriam reuersos esse; & cùm id didicerint, maneant cum summa securitate, ne peccantes eadem rursus experiantur. Quapropter subiunxit: *Propter domum Domini Dei nostri quæsiui bona tibi.* Nos igitur quoque maximè quidem operam demus ne labamur; sed si nos labi contigerit, resurgere studeamus.

ἁγαπᾶσαί τε. ἔτιρος· ἀπόστασις τῶν Ἱερουσαλήμ. πῶτις, δέδηται ὡς αὐτῆς οἰς τὸ πορτίον ἐπανελθῶν διημερίαι. ἢ ἐν πῶτό φησι ἢ πορφήσει λέγει· ἐροῦσθε τε δὴ πᾶ οἰς εἰρήνῃ τῶν Ἱερουσαλήμ. πῶτις, εἰρήνῃ αὐτῶν κατὰλήψεται.

ΚΑΙ ΕΚΘΝΙΑ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΗΣΙ ΣΕ.] ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπιρος· ἡμερίσια, καὶ διπᾶδων οἱ ἀγαπῶντίς σε. ἐλαῦθα δὲ διπᾶδων πολλῆ ἢ περυσία, ὅταν μέγχις αὐτῆς ἰσθῶνται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλεῖντις αὐτῶν τῶν ἀπολυῶνται. τίς δὲ ἔτοι; ἢ τῶς μέλλοντας αὐτοῖς συμπεράττω λέγει, ἢ καὶ αὐτὸς τῶς πόλιτας.

Ζ. ΓΕΝΕΣΘΩ ΔΗ ΕΙΡΗΝΗ ΕΝ ΤΗ ΔΥΝΑΜΕΙ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ ἐστὶν ἐν τῇ δυνάμει σου; ἐν τῇ ὑποστάσει σου, ἐν τοῖς οὐκίτησί σου. ἐπειδὴ φθοροποιῶν ὁ πόλιμος, καὶ τῶτο αὐτῶν ἀπόλωσιν, ἐπὶ δέχεται αὐτῶν εἰρηθεῖν.

Η. ΕΝΕΚΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ εἶπεν ἔνεκα τῶν ἀδελφῶν μου ἐστὶν πλησίον μου, δευτέρως ὅτι ἐστὶν τῶν ἀξίων τῶν ἐκείνων, ἀλλ' ἢ αὐτὸς διεργαθῆναι μόνον, ἐπήγαθον, Ἐνεκα τῶ οἴκου κυρίου τῶ θεῷ ἡμῶν. πῶτις, δὲ τῶν δόξαν αὐτῶν, ὡς πάλιν αὐτῶν τῶν λαζάρων ἐπανελθῶν, καὶ πλείονα γρηῃδὲ διδασκαλίαι. ὁρᾷς δὲ πῶς αὐτῶν κατατίθει τὸ δόξιοιαι, ἢ αὐτῶν μὴ, ὡς ἀξίων δεδωκότις δὲ πᾶν νομίζωσι, ἀπυληθῆναι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἢ αὐτῶν οἴκων ὅτι δὲ τῶν τῶ θεῷ δόξαν πορὸς τῶν οἰκίας ἐπανηλθῶν παρτίδα· καὶ μαθόντις, ἡμῶσι καὶ ἀσφαλείαι πολλῆς, καὶ ἀμαρτόντις πάλιν λάβωσιν αὐτῶν πῶτις. δὲ τῶτο ἐπήγαθον· ἔνεκα τῶ οἴκου κυρίου τῶ θεῷ ἡμῶν· ἔξελήθησα ἀγαθὰ σοι. Καὶ ἡμεῖς ἐν μέγιστοι μὴ μὴ πᾶσιεν ἀσφαλείαι· ἀντὶ δὲ ἀσφαλείαι, ἀσφαλείαι ἀνίστασθαι.

ANNOTATIONES CORDERII.

De augmento Psalms.

IC est tertius Psalmus gradualis, in quo Propheta describit pulchritudinem & nobilitatem ciuitatis sanctæ Hierusalem, ad quam reuerſi cupiebant Hebræi ex Babylonica captiuitate: sed vt ciuitas illa typus erat cælestis patriæ, ita redeuntes Hebræi ex captiuitate ad terrenam Hierusalem figura erant peregrinationis & ascensionis nostræ ad eam quæ sursum est Hierusalem. Itaque totus Psalmus de vtraque ciuitate & de peregrinis vtriusque intelligi debet. Sed prima-

ria intentio Spiritus sancti ad primarium finem sine dubitatione dirigitur. Ita Bellarminus.

1. *Latus sum in ijs qui dixerunt mihi.*] Græcè, ἐν τοῖς εἰρηκόσι, non ἐν τοῖς εἰρημίνοις. Et sic videtur etiam legisse S. Augustinus, licet habeat vt Vetus Psalterium, in his quæ dixerunt; nam sic ait in Explanacione: *Iocundatus sum in Prophetis, iocundatus sum in Apostolis: omnes enim isti dixerunt nobis, In domum Domini ibimus.* Hebræa quoque habent participium actiuum, in dicentibus mihi: quod meliùs cohæret cum sequentibus:

quentibus: Vulgata tamen & Latini passim effe-
runt passiuè, *in his qua dicta sunt mihi*. Apud
S. Chrysostrum alius legit, *Εὐφράδην εἰρήνην*
μοι, εἰς οἶκον σου ἤλθομεν, Latatus sum cum disc-
rent mihi, In domum Domini venimus. Hęc
verba in primis quadrant piz animę in mortis
articulo ad cęlestem domum aspiranti, cum au-
dierit blandum illud & melle dulcius Sponsi
inuitamentum, *Veni de Libano sponsa mea, veni*
de florida vita, quotidianis virtutum actionibus
& glorię seminibus circumfluente: (Libanus
enim locus fuit cultu & amęnitare speciosissi-
mus, odoratarum frugum copia nitescens:) *veni*
de Libano, hoc est de monte thuris, de monte
odoratarum precum, cum quibus vt cum leui &
suauolente suffitu tories in cęlum ferebaris:
Æquum enim est, vt cum ad thus illud pretio-
sum & dulcedinem orationis euocaueris me, at-
que ad tuum velut amplexum adiunxeris, ego
pariter ad glorię mez sinum & iucunditatem &
felicissimum vitę fructum te vocem. Quę pij
animi consolatio est eiusmodi, vt in illo à cor-
pore diuortio nulla maior & liquidior voluptas
excogitari possit. Est proprium hoc omnium
Deo deuotorum, quos idem ille dulcis parens
beneuolentissimā & potentissimā manu exceptos
ad se ducet. Quod expressum in honoratis num-
mis Constantini Magni video: qui cum terre-
num dominatum cęli possessione mutauisset, ita
fuit pictus & insculptus, vt aurigę instar qua-
drigis volantibus insidens demissā illi cęlitus
manu exciperetur, atque in sublime duceretur.
Magnus sanè mortalium honor, & singularis
Numinis dignatio, Deum habere ducem ad fe-
licissimam beatitudinis regionem, & pro carruca
triumphali comites Angelos, qui in diuinis ora-
culis Equi glorię Dei nominantur. Est apud
Tatianum, vetustum pro religione Christiana
scriptorem, Poëtę Gręci dictum pulcherrimum:
Ἄγεθ δὴν ὄχημα πνεύματος, Antra Deorum pre-
tiosissimum vehiculum. Splendor & charitas
beatarum mentium effedum est honoratum,
quarum manibus pro vehiculo vsi æternitatis
candidati in altum vehuntur. Quemadmodum,
inquit S. Chrysostrum Orat. de S. Ignatio,
pugilem generosum, qui omnes deuicit aduer-
sarios, spectatores cum plausu confurgentes su-
blimem statim excipiunt, nec terram attingere
patiuntur, sed humeris sublatum, innumerabili-
bus laudibus ornantes domum reportant: sic illi
Dei palatini formosique spiritus incredibili
gaudio & humanissimo delibuti ob præstantes
innocentis animę victorias, eam à corpore di-
gredientem excipiunt, & deducunt ad domici-
lium Beatorum.

2. *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis*
Hierusalem.] Sicut Hierosolyma significat pa-
triam cęlestem, ita atria eius non terrestria sunt,
sed vitę spiritualis opera, in quibus dum sta-
mus, citra dubium iam patrię cęlestis atria te-
nemus. Nec semel in Scripturis nomine atrij
hęc spiritualis vita signatur. Hęc enim sunt
apud eundem Prophetam *atria domus Dei no-*
stri, in quę introimus, vt adoremus eum in spi-
ritu & veritate. Hęc sunt atria, quę nos à vita
carnali fugientes excipiunt, vt dies lætos & iu-
cundos traducamus: *Quia melior est dies vna in*
atrijs tuis super millia. Et fortè hoc significat

atrium interius templi, quod ædificauit Salomon ANNO-
Rex pacificus tribus ordinibus lapidum polito- TATIO-
rum & vno ordine lignorum cedri. Quod (vt NES COR-
inquit Hugo lib. 3. de Claustro animę cap. 25) DERII.
vitam designat illorum, qui non tantum hostias
offerunt, sed etiam immolant & occidunt: afflu-
gunt enim carnem suam in laboribus & ieiunijs,
& incendunt igne tribulationis. Hoc autem a-
trium tribus ordinibus lapidum politorum con-
struitur, quia spiritualis vita ex incipientibus &
proficientibus & perfectis coalescit; & vno or-
dine lignorum cedri, quia in his omnibus vna
perseuerantia in bono requiritur. Signatur ergo
vita spiritualis in atrijs: quoniam sicut illa media
sunt inter plateam aut viam publicam & interio-
rem domum, atque aliquid vtriusque participat;
ita spiritualis vita media est inter vitam natura-
lem atque cęlestem, & aliquas mutuatur ex vtra-
que functiones. Manducat & dormit, & quiescit
vt illa: laudat Deum, amat & famulatur vt ista:
vel, vt veriùs dicam, omnia hęc præstat neque
vt illa, neque vt ista: nam modum deserit, licet
substantiam operis teneat. Hinc dictu difficile
est, plùsne in terris quàm in cęlo morentur viti
spirituales, nisi in vtroque agere dicendi sint mo-
re Angelorum, qui salutem humani generis pro-
curant. Iureconsultibus D. ad municipal. l. 6.
placuit, *duobus locis posse aliquem habere domi-*
cilium. Sic illi rerum suarum tabernaculum ha-
bent in cęlo domiciliumque certum, in diuinas
functiones intenti, quibus se cum Deo & men-
tium beatarum choro amabilissimo coniungunt,
ijdem in terris quoque morantur, ob commune
bonum, aliorum & salutem, quam curant. Sed
profectò plus in Empyreo diuersantur quàm in
inferiori hoc mundo, à cuius se colluione sub-
ducunt. *Miles ibi domicilium habere videtur*
ubi meret, nisi nihil in patria possideat, aiunt le-
ges D. eodem. l. 23. Ita & religiosi viri, cum
actiones omnes suas & consilia referant in cę-
lum, vbi merent, & pulcherrimè negotiantur,
illic potiùs habitare dicentur quàm in terris,
communi mortalium patria, in qua nihil possi-
dere cupiunt. Quare in hac vita & medijs Reli-
gionis actionibus, quibus vacant, exules quo-
dammodò sunt mundi, sed non tamen Deo pere-
grini, cum quo assiduè tractant & loquuntur.

3. *Hierusalem qua edificatur vt ciuitas.*] Per epanalepsin (inquit Agellius) affectu quodam vrgente repetit nomen Hierusalem, vt illius laudes celebret. Laudat itaque veterem illam Hierusalem ex frequentia maxima populi, quod cum ed ter in anno vniuersa gens conueniret, videretur metropoli persimilis, ad quam vndique ex oppidis castellisque & circumiacentibus regionibus fiat concursus, & vt ipse dicit, participatio & associatio. Alij commemorari veterem vrbis gloriam his verbis putant. q. d. Quis talem vmquam vidit vrbem, qualis erat Hierusalem, cum ædificia eius starent, quod ter in anno ex omnibus vrbibus Israël conueniebant, & in vnum colligebantur? Alij volunt ciuitatem Hierusalem, hoc est Ecclesiam, cum illa cęlesti conferri, & ita frequentem ac sociatam atque coniunctam in vnum dici, vt illius cęlestis quodammodò imaginem referat. Itaque Symmachus vertit, *συνάγουσιν ἕνα ἕνα, conuinctionem habentem simul*. Itaque qui moribus & sancti-
monia

Cant. 4. 8.
Gloriosus
anima in
calum in-
gressus.

Vita spiri-
tualis inter
naturalem
& cęlestem
media est.

Viri spiri-
tuales plura
in cęlo
quàm in
terris vi-
uent.

Quanta
fuerit colo-
bris ciui-
tatis Hieru-
salem.

Hierusa-
lem desig-
nat patriã
cęlestem,
atria eius
vitam spi-
ritualem.

Psal. 133.

Psal. 83,
11.

ANNO-
TATIO-
NESCOR-
DERII.
Sancti et-
iam dum
hic vivunt
sunt celo
vicini &
coniuuati.

monia Christiano dignis præditi sunt, in proxima & continente prouincia degunt, vnde modicum est intervallum in cælum, quippe iam in optata Sionis vicinia versantes, tam cælo gloriæque finitimi, vt à magno splendidoque Em-pyreo tantùm vno veluti passu disiungi videantur. Continentes olim prouinciæ apud Romanos dicebantur quæ Italiæ coniunctæ forent, vt Gal- lia: sed ex mente Iurisconsultorum definit Im- perator D. de verb. sign. l. 99. Siciliam quoque prouinciam magis inter continentes poni oportet: & hanc reddit in lege rationem, quia mo- dico freto Italia diuiditur. Sic illi quorum con- uersatio in cælis est, qui que vsurâ breuis xui, vt modico freto, à beatissima terra uiuentium dis- iunguntur, in continente sunt prouincia & opta- tæ regionis confinio: & promouere gradum ne- queunt, quin subito in amœnissima Tempe ve- niant & mentium beatarum sedem, quam per- petuò in oculis habent.

IBIDEM. *Cuius participatio eius in idipsum.*] Notat Iansenius in hac oratione, secundum rela- tiuum eius iuxta Hebraicam phrasim additum redundare; quod ad sensum attinet; porro rela- tiuum cuius referri posse vel ad Hierusalem, vel ad nomen ciuitatis. Significatur autem secun- dum quosdam connexio domorum ob multitu- dinem inhabitantium; secundum alios, ciuium communitio & vnanimitas. Secundum quem sensum duo hic versus continet quæ ad absolu- tam ciuitatis gloriam faciunt, nempe ædificio- rum splendorem dum dicit, *Ædificatur ut ci- uitas;* & ciuium concordiam cum dicit, *Cuius participatio eius in idipsum.*

Quantia sit
sacrorum
conuictum
& festo-
rum utili-
tas.

4. *Illic enim ascenderunt Tribus, &c.*] In solemnitatibus scilicet Hebræorum: quibus die- bus ad Salomonium templum mirifici concur- sus fiebant incredibili omnium commodo, ad augendam & corroborandam pietatem: quod significant illa verba, *Ad confitendum nomini Domini.* hoc est (inquit S. Chrysostomus) τὴ δὲ χάριτος, τὴ λατρείου, &c. *Ad gratias agen- das, ad colendum adorandumq; numen, ad oran- dum, offerendum, sacrificandum:* quæ miranda & magnifica bona quinque Dauid vno verbo *confitendi* est complexus. Hæc autem Chryso- stomus monet Hebræos deduxisse ad pietatem, & accuratam prisce religionis disciplinam effe- cisse tutiorem: addit verò non hæc tantùm, sed etiam alia multa uerba, *innumerabilia bona,* è sa- cris illis conuentibus velut vberissimo è fonte manasse. Quæ tamen omnia in Catholica reli- gione longè in omnem partem sunt illustriora, in qua non ter in anno, sed quotidianis propè ferijs sanctè & religiosè consecratis & gratias Deo habemus, cultumque augustum & oratio- nes, oblationes, sacrificia offerimus, & excita- mur viuis & frequentibus aculeis ad diuina be- neficia recolenda. Nam inelyta Seruatoris & egregia facinora, quæ ad humani generis salu- tem confecit, diebus certis & solemnibus vin- cta & conclusa sunt, ne memoria nobis vllò vinqum tempore obsolescat. Hinc Pascha no- strum Iudaico sanctius, & Pentecoste, & alia mysterijs magnis plena, quæ ducant nos ad Deum. Quare S. Gregorius Nazianzenus cum exponit causas, cur festa & conuentus facti in- stitui sint, ex tribus quas magnâ mente profert

Orat. 16.

hæc vna est, κατὰ τὴν πίστιν, mysterij celebrandi causâ. Vita enim Iesu & heroica illius acta, quæ anniuersario cultu celebrantur, mysteria sunt, & arcanam significationem continent, quæ om- nium mentes ad sublimium & magnarum re- rum cognitionem attollant, affectusque pios exfuscitent. Adiungit & alias duas: alteram ἐν διακονίᾳ τῶν ψυχῶν, ob animorum curationem; al- teram διὰ τῶν μαρτύρων, ad martyres honorandos, vtraque pia & Christiano pectore dignissima: quæ per se multum omnium animos commo- uere debeat.

5. *Illic sederunt sedes.*] Benè notat Iansen- ius: Aut verbum *sederunt* improprie debere accipi pro collocatæ sunt; (quamuis tamen Græca dictio καθίσθαι proprie significet *sedere* seu *constituere;*) aut hanc vocem *sedes,* &c., vt habent Græca, ἑδραί, debere sumi pro ipsis iu- dicibus sedentibus. Nisi fortè illud *sederunt* accipiatur hîc significare perpetuitatem quam- dam; vt sit idem quod *permanserunt* & firmiter constitutæ sunt. Hebræa enim dictio significat *sedere, manere & habitare.* Hæc est autem ter- tia laus Hierusalem, quod ea ciuitas esset, in qua iudicandi potestas resideret, ac maiestatis Regiæ sedes collocatæ essent. Ibi, inquit, statutæ sunt sedes. Quænam porro eæ sedes sint exponit, ac duplices esse ait: quarum alteræ ad sacerdotalis potestatis dignitatem pertinerent (de multis enim causis Sacerdotes iudicabant, vt videre est in Deuteronomio) alteræ ad Regiæ potestatis arbitrium. Regum porro legitima successio do- mus ac familiæ Dauid erat propria. Prior autem illa iudicandi potestas tres principes Sacerdo- tum erat, & totum Concilium, quod Καθίσθαι Græco vocabulo appellabant: ad quod iudicia & causæ illorum legis propriæ deferebantur.

Hierosoly-
mis reside-
bat potestas
iudiciaria.

6. *Rogate qua ad pacem sunt Hierusalem.*] Hortatur vt saluent urbem ipsam Hierusalem, & salutando felicitatem ei apprecentur. Non- nulli putant vocem *Hierusalem* dandi aut gignendi casu exponendam; q. d. Rogate à Deo pacem ipsi vel ipsius Hierusalem; imò verò men- dum inesse Græcis Codicibus, in quibus accu- sandi casu ponitur τῷ Ἱερουσαλήμ: sed ex consue- tudine Septuaginta benè ostendit Agellius & accusandi casu legendum, & salutationis exhor- tationem in his verbis contineri. Est enim idio- ma Hebræum *rogare aliquem pacem,* vel, vt est apud Septuaginta, ἐρωτᾶν, *interrogare,* vt etiam hoc loco vertit S. Augustinus, pro *salutare,* & salutando nomine pacis omne bonorum & feli- citatis genus apprecari. Sic in libris Regum, cum præcepit Dauid nuntijs suis, quos ad Nabal mittebat, ἐρωτᾶτε αὐτὸν ἐν τῷ ὀνόματι μου τὰ εἰς εἰρήνην, *Rogate eum meo nomine qua ad pacem,* D. Hieronymus eruditè vertit, *Salutate enim ex meo nomine pacifice.* Subijcitur deinde for- mula salutationis, *Sit fratribus meis & tibi pax, & domus tua pax, & omnibus quacumque habes sit pax.* hoc est, vt Vatablus interpretatur, *Vitam, pacem, incolumitatem optamus & tibi & domui tuæ & omnibus quæ habes.* Ita igitur Dauid omnes inuitans ad benè precandum san- ctæ Ciuitati; *Rogate,* inquit, *qua ad pacem sunt Hierusalem.* Quod Symmachus apud Theodo- retum ita suâ versione illustrat, Ἀΐωνιοθε τῷ Ἱερουσαλήμ, *Salutate Hierusalem;* ex communi videli-

Pacem ap-
precandi
formula
salutatio-
nis.

1. Reg. 25.

videlicet more pacem optando, vt bonum omnium aggregatione perfectum; & vt interpretatur etiam doctus Genebrardus, *Optate illi bonorum omnium affluentiam.* Denique hoc constat ex diuinis Oraculis, opinionem fuisse Hebræorum, pacis nomine comprehendi bona corporis animique valetudinem, sospitatem, copiam, affluentiam, iucunditatem, prosperum & florentem omnium rerum statum, vno verbo, bona omnia, quæ homines in votis habere solent. Sic vbi in Genesi ait Iacob stylo Hebræo, *Si rediero in pace,* vertit Latinus Interpres, *Si reuersus fuero prosperè;* quasi pax sit rerum felix & beata prosperitas. Hunc etiam sensum illuminabit Eububini, præstantis eruditione viri, notatio: qui obseruat tribus nominibus Hebræos precati solitos rebus suis felicitatem & successum; nimirum *שלום* *selab,* id est *semper,* *שׁוּלָם* *scalom,* id est *pax,* & *אמן* *amen,* id est *fiat.* Ex illis tribus, vt nobilibus gemmis, contextitur votum illud primum, saluatio amica & opulenta, *Sit pax semper.* Vigeat inter omnes concordia, & in moribus atque in omni vita dominetur: sit quodammodò sacra & inuiolabilis animorum coniunctio, vt illa tandem pax cælestis nos excipiat, quæ & perennis est, ac turbari nequit, & bonorum omnium copiâ & communionem perficitur.

7. *Fiat pax in virtute tua.*] Aquila vertit *εἰς ἀρετῆς σου,* in *antemurali tuo:* & in eundem sensum Symmachus, *εἰς ἀρετῆς σου,* in *antemurali tuo:* hoc est, in aggere mœnibus circumposito: quem aliqui *προμαχῶνα,* *propugnaculum* vocant, humiliore scilicet muro sublimioribus præiacto, vnde milites propugnare solent. In sensu autem morali petit, vt iustis hominibus ex virtute pax proueniat. Quia nisi præcedat virtus ad pugnandum, & ad domandos iustitiæ hostes; numquam pax optata succeder. Sic alibi ait: *Dominus virtutem populo suo dabit: Dominus benedicet populo suo in pace.* Optimus sanè ordo, & generaliter in diuina prouidentia seruatus, vt post generosam vitiorum extirpationem tandem pacis nos benedictione multiplicet.

Pax ex virtutis exercitio existit.

Psal. 18, 10.

IBIDEM. Et abundantia in iustitiis tuis.] Græcè est *ἐν δικαιοσύνῃ,* vel, vt alij vertunt, *ἐν ἀρετῇ,* *in iustitiis,* vel, vt quidam, *ἡρεμία,* *quies in iustitiis tuis:* pro quo in Hebræo est *in Regijs palatij:* & nobilis Interpres apud S. Chryostomum vertit, *ἐν τοῖς βασιλείαις σου,* *in regijs tuis.* Quot nempe Ecclesiæ tot Regiæ sunt, tot Soles Principum, tot aulæ Dominantium: vbi sint Reges, non vt Nabuchodonosor in regia sua vecordi mente gloriosi, pompâ tumidi, potentiâ intolerandi; sed virtute & sanctimoniâ coronati.

Ecclesia sunt Regia.

IN PSALMVM CXXII. ARGUMENTVM.

Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Canticum graduum.

Τῶν πικραῦτα δικαίων δεικνύσι τὴν δυσέβειαν, ἐπιθυμῶντες κατ' ἐπίτασιν ἰδεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ διομῶν τυχεῖν τῆ ἐπιθυμημένης.

Hic Psalmus quoque pietatem iustorum illius temporis ostendit, qui intense desiderabant videre Hierosolyman, & rogabant vt re desideratâ potirentur.

PARAPHRASIS ANONYMI.

α. **Π**ΡΟΣ σε ἦρα ὄφθαλμοί μου εἰς χεῖρας τῶν κυρίων σου, ὡς ὄφθαλμοὶ παίδισκῃς εἰς χεῖρας τῆ κυρίας σου.

Ἐἴτα ἐπειδὴ κοινόν ἔστιν αἰρεῖν τὰς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν ἕρανόν πάντων τῶν χεῖρας ἔχοντων τὸ θεῖον, ἐπιφέρει ὑπόδειγμα, δεικνύς τὴν ἐπίτασιν.

β. Ἰδὲ ὡς ὄφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν,

Ἐἴτα μικρὸν ἐξ ἰομίας τῆτο προσέειπεν, καὶ φησιν.

Ὡς ὄφθαλμοὶ παιδίσκῃς εἰς χεῖρας τῆ κυρίας αὐτῆς.

Πλέον γὰρ παιδίσκη τῇ δέσποινῃ προστάτει, ὅταν ἡ δέσποινα τῷ οἴκῳ ᾤχηται, καὶ τῇ κατὰ τὸν οἶκον διοικήσῃ.

Tomvs III.

1. **A**D te leuavi oculos meos qui habitas in * cælo.

Deinde cum id omnibus qui Deo indigent commune sit vt in cælum oculos attollant, subiungit exemplum, ostendens intentionem.

2. Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum,

Deinde cum id exiguum esse existimaret adiungit, & ait:

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ:

Magis enim ancilla dominæ suæ attendit, eò quòd domina domi remaneat, & domesticæ gubernationi incumbat.

* *Vulgata cælis. Iusti in cælum oculos attollunt.*

Z z z

Ica

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

Eodem modo, inquit, etiam nos in cælos respicimus, inde semper miserationes expectantes.

3. Misere nostri Domine, miserere nostri:

Dixit etiam vocem quâ vsi sunt, assidue respicientes in cælum. Deinde reddit etiam causam deprecationis.

Quia multum repleti sumus despectione:

* *Vulgata*
Quia multum

4. * In plurimum repleta est anima nostra:

Idem dicit. Nos enim & anima nostra magno opprobrio & miseriâ diuexamur. Quid igitur postulet subiungit:

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Ceterum verte, inquit, Domine opprobrium hoc & miseriam istam in eos qui nunc prosperè agunt. Intelligit autem Babylonios qui prosperitate non sunt vsi prout conueniebat, sed ad superbiam & nostri despectionem.

Οὕτως ὁ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν, ἕως ἃ οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς.

Κατὰ τὸν τῶν Ἰσραηλῶν, φησὶ, καὶ ἡμεῖς εἰς ἕρπυς ἀποβλέπομεν, ὡς παρὰ τὸς οὐρανὸν ἀναμύοντες οἰκτιρῆσαι.

γ'. Ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἐπεὶ καὶ τὴν φωνὴν ἢ ἐπέχειν, σωμῶς ἀποβλέποντες εἰς ἕρπυς. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς δεήσεως.

Ὅτι ἵπτι πολὺ ἐπλήθημεν ἐξεδενώσεως.

δ'. Ἐπὶ πλεῖον ἐπλήθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν.

Τὸ αὐτὸ λέγει. ἡμεῖς ἐπὶ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐν πολλῷ ὀνειδισμῷ καὶ ταλαιπωρίᾳ ἐξεδενώμεθα. τί ἐν ὡδρακαλί ἐκπύρει.

Τὸ ὀνειδῶ τοῖς διθιμῶσι, καὶ ἐξεδένωσι τοῖς ὑπερηφάνοις.

Ἀλλὰ Ἰσραηλῶν, φησὶ, δέωστα τὸν ὀνειδισμὸν τῶν καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ὅτι τὰς νῦν διθιμῶδες. λέγει δὲ τὰς βαβυλωνίους τὰς ἐκ εἰς θεῖον καχεμῶδες τῆς ἀποραγίας, ἀλλ' εἰς ὑπερηφάνια καὶ τὸ μηδὲν ἡμᾶς ἠγάθη.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Marth. 6,
21.

I. **D** T E L E V A V I O C V L O S M E O S .] Propter illud, *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*. Nemo autem qui thesaurizat super terram dixerit Deo, *Ad te leuavi oculos meos*. Oculi enim imprudentis ad extrema terra, vel saltem ad id quod concupiscit; oculi autem iusti ad Dominum qui habitat in cælo. Quandoquidem cælum est thronus Dei, idcirco habitare dicitur in cælo.

Prou. 17,
24.

2. **E** C C E S I C V T O C V L I S E R V O R V M .] Hoc per istiusmodi verba insinuat, quod non aliunde illis spes sit auxilij præfidiue, neque ad aliud quidpiam respiciant; quandoquidè tam ancilla quàm famulus hanc vnicam commoditatem habeant & alimonix, & vestimentorum & reliquæ sustentationis, quod ad dominos respiciant: & hæc à domino donec receperint non recedunt,

Sicut seruis dominos suos, ita iusti Deum obseruant.

α. **Π** Ρ Ο Σ Σ Ε Η Ρ Α Τ Ο Υ Σ Ο Φ Θ Α Λ Λ Ο Μ Ο Υ Σ Μ Ο Υ .] Δια τὸ, ὅτι ὁ θεσπυρὸς σου, ἐκεί ἐ ἡ καρδία σου. ἐδεις δὲ θεσπυρῶν ὅτι γῆς εἶποι αἰ τῶ θεῷ, πρὸς σὲ ἦρα τὰς ὀφθαλμῶδες μου. οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ τῆ ἀφροσύνης ἐπὶ ἀκαρτῶ γῆς, ἢ ἐφ' ὅτι δῆποτε εἰ ἐπιθυμεῖ. οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ τῆ δικαιοσύνης πρὸς τὸν κύριον τὸν κατὰ κῆνον ἐν τῷ ἕρπυ. ἐπίπερ ὁ ἕρπυς θεῖος ἐστὶ τῷ θεῷ, ὡς τῶ κατὰ κῆνον λέγεται ἐν τῷ ἕρπυ.

β'. **Ι** Δ Ο Υ Ω Σ Ο Ι Ο Φ Θ Α Λ Λ Ο Μ Ο Ι Δ Ο Υ Λ Ω Ν .] Τῶτο δὲ τῶ ποιήσαν ῥημάτων αἰνίττι, ὅτι ἐδαμῶθεν ἀντὶ ἐλπίς βοηθείας ἐδὲ συμμαχίας, ἐδὲ πρὸς ἐδὲ ἐπερὶ βλήπυσιν. ἐπὶ ἐ ἡ παρὰ δῆσον καὶ ὁ οἰκτιρῆσαι μίαν ταύτην ἀφορμῶν ἔχει ἐ δὲ ἀφορμῶν, καὶ ἐδὲ μᾶλλον καὶ τῆ ἀλλης δὲ ἀφορμῶν, τὸ πρὸς τὰς κυρίας βλέπειν. ἐ ἐκ ἀφίσα ἕως ἀν λάθη, καὶ

καὶ μὴ λάβῃ, ὡς ἀμύβη, καὶ λάβῃ, χάριν οἶδε· καὶ διηκεῖς τὸ ἐργον αὐτοῖς. Θέλων εἶναι δηλώσαι ὅτι καὶ διηκεῖς τὸ ποιεῖς, καὶ εἰς τὸ εὐεργετῆσαι ἐπιτίσεις, καὶ ὅτι τὰ αὐτῶν πάντων αὐτῶν, ὅτι παιδίσκος ἐμνημόνευσε καὶ ἡμῶν δέλων. Ἐπεὶ οἱ εὐεργετῆσαι διαπεπαισμένοι, καὶ δὲ δέλων ἐπαγγέλλοντο ἔτι τὰ παρ' αὐτῶν ζητήσιν, ἕως οὐκ ἐπιτηθεῖσιν. Οὐκ εἶπεν, ἕως ἀνὰ ποδῶν τὸν μωθὸν, ἢ τὴν ἀμύβην, ἀλλ', ἕως οὐκ ἐπιτηθεῖσιν. Ἐπεὶ οὖν τὸν καὶ ὡς ἀμύβη ἕως λάβῃς, καὶ μὴ λάβῃς, μὴ ἔσθῃς, εἶτα λέγεις ἔτι τὴν φωνὴν ἢ ἐκέρχυντο βλέποντες εἰς τὸν ἕρανόν.

γ'. ΕΛΕΗΣΟΝ ΗΜΑΣ ΚΥΡΙΕ.] Ἀπὸ ἐλέως σωθῆναι ἀξιοῦσιν. ὁ διπλασιασμός δὲ δηλοῖ τὸ θεμελιῶν τῆς αἰτήσεως. εἶτα ὡς ἐστὶν εἰσαγωγή ἐπὶ τὴν αἰτίαν τῆς δέσεως· ὅτι πολλὰ ἔδοξεν δίκην, τὴν ἐχάτην ὑπεμείναμεν ἑσθῆρας, μεταστάσαι γὰρ ἡμῶν, βαρβάρους ἐδωλόθημεν, οὐκ ἐπιτιμήσομεν διετιθέσομεν, λιμῶν κατηργάθημεν, ὀλεσθέντες, καταπατήσομεν· ἔτι ταῦτα ἐλέησον. τί δέ, ὅστις ἐπλήθη ἢ ψυχὴ ἡμῶν; ἔλεγε, φησὶν, ἐταρῆρας τῶν ἡμῶν κακῶν μεγέθει, ἀλύσομεν, κοπιώμεθα. ἢ τὸ αὐτὸ λέγει· ὅτι ἡμεῖς ἐξεδενώσαμεν ἐπλήθημεν ἢ ψυχὴ ἡμῶν. ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐχορτάθη ἢ ψυχὴ ἡμῶν ὅτι πλεονέκτηται ἡμῶν ὀλεσθέντων, ἐξέστυλιζόντων ἡμῶν ἑσθῆρας φανῶν. ἡμῶν γὰρ Βαβυλωνίων ὀλεσθέντων, ἡμῶν ἔκλυτον ἡμεῖς ἀνωμέθα. ὅτις ἔπειτα εἶπεν, δέσποτα τὰ ἑσθῆρας, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ δι' αὐτῶν ἐκείνωνται ἀκλειῖαι τὰς ἡμετέρας ἐπάγαγα συμφορὰς. μεταστὰς ταῦτα ἐπ' ἐκείνας, ἔτι αὐτῶν ἀπολαύσαιεν ὡς ἐποίησαν, ἔτι κατηχεῖν τὸ φύσημα αὐτῶν καὶ ἢ φλεγμονή. ὁ δὲ ἔτι συνεχῶς ποιεῖ ὁ θεὸς, τὴν μεγάλην φουδῶνται κατασῆλων, καὶ τὴν φλεγμονῶνται ταπεινῶν, ὡς αὐτὴς ἀπαλλαγῆται τῆς ἐπὶ κακίαν ὁδῆς. Ἐπεὶ φανῶν γὰρ ἐδὲν χαλεπώτερον ἔτι τὸ θλίψεις καὶ πειρασμοί, ἔτι σῶμα θνητὸν, καὶ νόσοι ἵνα μύθοι χαλκοὶ ἐκείνοι τῆ ψυχῆ, μὴ εἴσῃ τὸ εὐεργετῆσαι ἐπαίρει.

& si non acceperint, expectant, & cum acceperint, gratias agunt: & hoc perpetuum negotium eorum. Volens igitur declarare quod & assidue hoc agant, & in nullo alio sperent, & quod omnia illorum sint ipsius, ancillæ seruatorumque mentionem fecit. Et qui prius descuerant, nunc se seruos & omnia ab ipso quærere profitentur, donec misericordiam consequantur. Non dixit, Donec mercedem reddat, aut vicem rependat, sed, Donec misereatur. Et tu igitur modò perseuera donec accipias, & si non acceperis, ne recedas. Deinde referunt etiam vocem qua vsi sint in cælum intuentes.

3. MISERERE NOSTRI DOMINE.] Per misericordiam saluari postulant. Repetitio autem declarat seruorem deprecationis. Deinde etiam causam adiungunt postulationis; quia magnas pœnas dedimus, extremam perpeffi sumus calamitatem, exules facti sumus, barbaris seruiuimus, contempti viximus, fame extenuati sumus, despecti, conculcati: propterea miserere. Quid autem sibi vult istud, *Repleta est anima nostra?* Dissoluta est, inquit, macerata est magnitudine malorum, tristamur, excindimur. Vel idem dicit: Quoniam & nos repleti sumus despectione & anima nostra. Symmachus autem legit, *Satiata est anima nostra obloquentibus his qui abundant, despicientibus superbis.* Efferentibus enim se Babylonijs, nobisque insultantibus & exprobrantibus, nos tristitiâ afficimur. Conuerte igitur, inquit, Domine res, & ijs qui nunc efferuntur propter felicitatem quâ circumfluunt nostras calamitates irroga. Hæc in illos transferantur, & fruuntur ijs quæ fecerunt, & elatio ac tumor eorum deprimatur. Hoc utique Deus perpetuò facit, valdè elatos deprimens, & tumidos humilians, vt illos à malitiæ via liberet. Nihil enim grauius est superbiâ: propter hanc afflictiones & tentationes, propter hanc corpus est mortale, propter hanc morbi & millena frena sunt animæ iniecta, quæ non sinant eam in tumorem efferri.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Per miseri-
cordiam
saluari
postulant.

RIGENIS. Etiam hic Psalmus pietatem iustorum illius temporis ostendit.

Quomodo
Deus in
caelis & in
nobis habi-
tare dicitur.

2. Cor. 6,
16.
Leuit. 16,
11.

I. AD TE LEVAVI OCVLOS MEOS.] CHRYSOSTOMI. Vides vbiq̄ue captiuitatis commo- dum elucescere? quomodo ex omnibus sese extricantes ad inuictum auxilium confu- giant, & terræ templique curâ liberati, de cælo deinceps Deum vocant? Hic autem cælum inhabitare dicitur, non tamquam loco conclusus, absit (omnia enim ipse im- plet) sed potius tamquam in cælestibus vir- tutibus ibidem requiescens; quandoquidem etiam in hominibus habitare perhibetur. *Inhabitabo enim, inquit, in vobis, & inhabitabo.* Quia nimirum nouæ conuersationis radius oriturus erat, incipit hic Propheta præ- ludere ad futura, sensim & per ænigmata lo- corum obseruationem dissoluens.

2. ECCE SICVT OCVLI SERVORVM.] ORI- GENIS. Serui Dominorum Patris & Filij sunt spiritus & corpus; ancilla verò Dominæ Spi- ritus sancti est anima. Hæc autem tria Do- minus Deus noster est: siquidem tres vnum sunt. Oculi igitur seruorum in manus domi- norum respiciunt, dum per manus annuen- tes præcipiunt. Vel manus Dominorum qui- dem Patris ac Filij sunt vtriusque Angeli; Dominæ verò sancti Spiritus sunt proprie illorum virtutes.

EIVSDEM. Oculi quidem eorum qui spiri- tum seruitutis habent in timore sunt in mani- bus Dominorum, & in manibus Dominæ; il- lius autem qui spiritum habet adoptionis fi- liorum ad Dominum Deum.

ANONYMI. Non dixit, Donec mercedem reddat, neque, Donec vicem rependat, sed, Donec misereatur. Et tu igitur ô homo ex- specta iugiter, siue acceperis siue non accepe- ris, & ne discesseris, quantumuis non acce- peris: omnino enim recipies eâ quæ vtiliter postulaueris.

1. Cor. 1,
28.

3. QVIA MVLTVM REPLETI SVMVS DE- SPECTIONE.] ORIGENIS. *Contemptibilia mundi elegit Deus*: idcirco oportet contemptos federe in Ecclesia. Atque hoc est quod con- temptis solatio esse potest.

RIGENOYΣ. Καὶ ὁρατὸς ὁ ψαλ- μὸς τῆς πνικαῦτα δικαίαν δει- κνυσι τὴν δύσβειαν.

α. ΠΡΟΣ ΣΕ ΗΡΑ ΤΟΥΣ ΟΦΘΑΛΜΟΥΣ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρατὸς παν- ταχῶς τῆς ἀιχαλασίας τὸ κέρδος διχλάμο- νον; πῶς πάντων ἑαυτὺς ἀπορρήξαντες ἐπι- τὴν ἀμαχον καταφύγουσιν βοήθειαν, καὶ τὴν γῆς ἀπαλλαγήν; καὶ τὴν ἐπιφανῶν ἠεροληθῶν, ἀπὸ τῆς ἐρωσῆ λοιπὸν κραλῶσι τὸν θεόν; οἰκεῖν δὲ ἐρωσὸν λέγεται, ἕχ' ὡς τὸ πῶ ὤλεμλειό- μῆμος, ἀπαγα (πάντα γὰρ αὐτὸς πληροῖ) ἀλλ' ὡς ταῖς ἐκεῖ δυνάμεισιν ἱπαναπαυό- μῆμος μάλλον· ἐπι καὶ ἐν ἀνθερωποις οἰκεῖν λέγεται. Διοικῶσα γάρ, φωνη, ἐν ὑμῖν, καὶ ἰμωπειπατήσω· ἐπιπὴ γὰρ ἰμῶλε τῆς καπηῆς πολιτίας ἢ ἀκτὶς ἀνίχην, ἀρχῆ) τὰ μέλλο- ντα προανακερῶν δὲ ὁ προσητήης, τὴν τῆς τὸ πῶ ὡδῶσῆσιν ἀφελύων ἡμέρα καὶ δι' αἰνιγμάτων.

β. ΙΔΟΥ ΟΣ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΔΟΥΛΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δῆλοι κυρίων Πατρὸς καὶ τῆς πνῦμα καὶ σώμα· παιδίσκη δὲ κυ- ρείας τῆς ἀγίης Πνύματος ἢ ψυχή. τὰ δὲ βία κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ὅστιν· οἱ γὰρ βίεις τὸ ἔν- εἶον. ὁφθαλμοὶ γουὶ δ' ἔλῶν εἰς χεῖρας κυ- ρείων ὁφθῆτες, ὅτι διὰ χεῖρσιν νύοντες κα- λάσκον· ἢ χεῖρας κυρίων μῶν Πατρὸς καὶ τῆς οἱ ἐκατέρω ἀγγέλοι· κυρίας δὲ τῆς ἀγίης Πνύματος αἱ οἰκεῖοι αὐτῶν δυνάμεις.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τῶν μῶν ἐχόντων τὸ πνῦμα τῆς δουλείας εἰς φόβον οἱ ὁφθαλμοὶ εἰς χεῖρας κυρίων, καὶ εἰς χεῖρας κυρίας· τὸ δὲ τὸ πνῦμα τῆς ὑπαδυσίας ἐχόντ' ὁφθαλμοὶ εἰς κύριον τὸν θεόν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐκ εἶπεν, ἕως ἀν- ἄποδ' ἂν τὸν μῶδον, εἰδὲ, ἕως ἀν' ἀποδ' ἂν τὴν ἀμοιβὴν, ἀλλ', ἕως ἀν' ἐλεῆση. καὶ σὺ τῶ πῶ ἀνθερωπε ὡδῶμῶν διπνεκῶς, ἀντι λάβης ἀντι μὴ λάβης, καὶ μὴ ἀποσῆς, καὶ μὴ λάβης, πάντως γὰρ λήψη ἀπὸ αἰτίης συμφορῶντας.

γ. ΟΤΙ ΕΠΙ ΠΟΛΥ ΕΠΑΗΣΘΗΜΕΝ ΒΕΟΥΔΕΝΩΣΕΩΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὰ δ' ἐκδ' ἐνωμῶν τὰ κόσμῳ ἐξελίξατο ὁ θεὸς· διὸ δεῖ τὰς ἐκδ' ἐνωμῶν κατ' ἰξεν ἐν τῆ ἐκκλησία. καὶ ὅτι τὸ δυνάμῶν ὡδῶ- μῶν θῆσασθ' ἐκδ' ἐνωμῶν.

ΧΡΥ-

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί δέ ἔστιν, ἕπι
πλείον ἐπιλήθην ἢ ψυχὴ ἡμῶν; Αὐτὴ, φησὶν,
ἐξελύθη λοιπὸν, ἐταρξάθη τὰς μεγάθεις
τῆς κακίας. ἔτι γὰρ πολλὰς μὲν πάθειν δε-
ναί, φέρειν δὲ ἡθελῶναι. ἡμεῖς δέ, φησι, καὶ
τὸ ἀπολέσασθαι, ταλαιπωροῦμεν, κοπιώ-
μεθα. ἐπειδὴ γὰρ δόξαίς ταῖς τιμαῖς ἐκίχθη-
σαντο, τοῖς ἐναντίοις αὐτὰς διορθῶται, καὶ
τὸ πανταχῶς ποιεῖ.

δ'. ΤΟ ΟΝΕΙΔΟΣ ΤΟΙΣ ΕΥΘΗΝΟΥΣΙ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀντίρροπον, φησι, τὰ
ἀεγμάτα ἡμῶν δάσαστα, καὶ τοῖς ἀλαζο-
νομομοῖς καὶ δι' ἡμετέρας ἐπάναγα συμφορὰς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ οἰεῖσθαι ἔστιν ἐν
τοῖς ἐπισημοῖς καὶ τὰ κοσμικὰ, καὶ τὸ ἐξυ-
θεῖν ἐν τοῖς ἁγίοις ὡς τῶν Φαρισαίων
ἐξυθεῖται τὴν τελώνην καὶ τοῖς Φαρισαίοις
ἐξυθεῖται τὰς λοιπὰς.

CHRYSOSTOMI. Quid porrò sibi vult istud,
Multum repleta est anima nostra? Hæc, in-
quit, deinceps defecit, extenuata est magnitu-
dine malorum. Siquidem contingit plurimos
quidem mala perpeti, sed ferre generosè. Nos
verò, inquit, etiam hoc perdidimus, affligi-
mur, deijcitur. Cùm enim honoribus non
sint vsi prout oportuerat, rebus aduersis ipsos
corrigit, atque hoc vbique facit.

4. OPPROBRIUM ABUNDANTI-
BUS.] ORIGENIS. Conuerte, inquit, res
nostras Domine, & ijs, qui nunc propter
prosperitatem quâ circumfluunt extollun-
tur, nostras ærumnas irroga.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Opprobrium est in ijs
qui rebus sæcularibus affluunt, & despectio
in superbis; v. g. in Phariseo publicanum
despicente, & in Phariseis ceteros con-
temnentibus.

ANNOTATIONES CORDERII.

I c Psalmus orationem continet homi-
nis ad cælestem Hierusalem pere-
grinantis, & in exilio vel itinere
pressuram patientis. Græcus quidam
auctôr Anonymus apud Agellium tale tradit
Psalmi huius argumentum: Ἡ τέταρτη οὐδὲ ἀχλὺ
φείσκει τῶν ἐν τῇ ἀνηγορίᾳ διὰ πολλῶν ἐτῶν τῶν ἐπὶ ἀνο-
δοῦ ποιμένων· οἷον ἡ κλίμας κατὰ τὴν ὁδὸν, ἐλπίς ἢ
οἶκτος δίδονται τυχεῖν παρὰ τὸ θεῶν, ὡς ἐξυδνωμένοι πα-
ρὰ τῶν ἐθνῶν. διὸ ἢ ἀναφύεται πρὸς αὐτὸς τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον, τὸ οἰεῖσθαι τοῖς ἀδυνάτοις: *Quartum Causi-
cum preces continet hominum post multos annos
iter aggressorum ac redeuntium; qui etiam ob
itineris laborem quodammodo fessi, benignitatem
ac misericordiam à Deo consequi petunt, ut à
Gentibus neglecti atque ludibrio habiti. Quam-
obrem respondet illis Spiritus sanctus illa verba,
Opprobrium abundantibus.*

Elevatio
oculorum
est habitus
orantium.

1. *Ad te levavi oculos meos, &c.*] Hic est
orantium habitus . quem Tertullianus in Apo-
logetico cap. 10. describit, dicens *Christianos in
cælum suspicientes manibus expansis orare con-
suevisse.* Id Vates pius eodem spiritu eruditus
faciebat; & proprium id amantium filiorum
seruorumque bonorum ait. Hinc S. Martinus
illo intuitu mirificè recreabatur, & fructum exi-
miz deuotionis capiebat, & in lecto, vbi felicis-
simè ad beatam vitam migravit, supinus voluit
eâ gratiâ consistere, vt in æternum Beatorum domi-
cilium intenderet, vbi cor fixum & spes om-
nes sitas habebat. Eusebius lib. 4. cap. 15. me-
morat in nummis tabulisque pictis fuisse ex-
pressum Constantinum passis manibus oculis-
que in cælum elatis: quod vocat *ἄχρονος ἡθελῶναι*,
precantis habitum & compositionem. Ceterùm
nota hic per *oculos* spiritualiter intelligi mentem
nostram & interiorem intentionem, quæ dum
munda est, totum interiorem hominem illumi-

Mentis
oculi ad
Deum ele-
uandi.
Marth. 6.

nat, & dum immunda est, totum obfuscat, iuxta
doctrinam Seruatoris nostri in Euangelio. In
omnibus itaque operibus nostris intentio ad
Deum est erigenda, vt propter Deum fiant. Cùm
autem omnis vita nostra spiritualis in contem-
platione & actione versetur, vtriusque intentio-
nem, velut ambos oculos, ad Deum semper le-
uare debemus, vt scilicet dum contemplamur
superna, non ob sciendi curiositatem id fiat, sed
intentio nostra in solum Deum dirigatur; & dum
actiuz vitæ opera exercemus, non nostram ipso-
rum, sed solius Dei gloriam quæramus: vti
pulchrè docet S. Gregorius lib. 6. Moral.
cap. 25.

2. *Ecce sicut oculi seruorum, &c.*] Spem in
Deum duobus similibus exponit. Sicut, inquit,
oculi seruorum respiciunt ad manus, id est
gestus, nutus & significationes herorum suo-
rum, vt eis promptissimè ministrent ac seruiant;
vel ad largitionem, dona, victum, vt ab eis ali-
quid accipiant; vel ad fidem & defensionem ac
præsidium dominorum suorum, vt oppressi à
potentioribus opem ab eis consequantur. (Hæc
enim omnia serui à dominis & ancillæ à do-
minabus suis expectant.) Ita nos in hoc exilio
vexati, in solum Dominum Deum nostrum
intuemur, & in ipsum vnum spectamus, vt mi-
serereatur nostri. In manibus autem Domini, in-
quit, stant oculi seruorum, non in facie. Nimi-
rum hic oculorum coniectus petit vt accipiat;
ad heri dextram peruolat, vt eam aperiat ad dan-
dum. Ita nos prorsus oculos nostros in Dei
manus statuamus, & gratiæ vnionem pretiosis-
simam violentiâ Deo gratâ extorquamus.

Quomodo
insenden-
dum Deo.

4. *In plurimum repleta est anima nostra,*
&c.] Ita S. Augustinus & verus Psalterium:
quod Græcè est, *Ἐπὶ πλεον*: Romanum, *Et
multum*: S. Hilarius & Vulgata, *Quia multum*:

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Symmachus autem sic: Πολλὰ ἐχορτάσθη ἡ ψυχὴ
ἡμεῶν ἐπιπλάτων τῶν ἐδυνάτων, ἐξελιζόντων τῶν
ἐσθραίων: *Multum satiata est anima nostra ob-*
loquentibus abundantibus, & spernentibus su-
perbis. Chrysostomus hæc eadem refert, & ad-

dit. Alius, τὸ μυχθισμὸν (fortasse μικτορημὸν)
τῶν ἐσθραίων, *substantiatione elatorum*: alius, ἐξυ-
δενόσας αὐτῶν ἐδυνάτων, *despectuione eorum qui*
bonis affluunt: Scholion ex Aquila, Πολλὰ ἐχο-
ρτάσθη, *Multum impleta est.*

IN PSALMVM CXXIII. ARGVMENTVM.

1. Canticum graduum.

E captiuitate liberati, & quæ ibi mala fuerint commemorantes, hæc dicunt. Alias autem propter finitimorum contra ipsos iram, quâ post reditum eos exterminare satagebant, à Deo auxilium consecuti hæc dicunt.

α. Ω' δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Ἀπαλλαγῆτες τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ
ὑπομιμησόμενοι τῷ ἐκεῖ χαλεπῶν, αὐτὰς
φασίν. Ἄλλως δὲ ἐξ' ἑτέρωθεν ἐπαίτι-
ον τῶν ἐδυνάτων κατ' αὐτῶν ὀργῶν, βε-
ληθέντων ἐκστρέψαι αὐτὰς, βοηθηθέντες πα-
ρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγουσι.

PARAPHRASIS ANONYMI.

NISI quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël:

2. Nisi quia Dominus erat in nobis.

More solito hæc repetitio intensiorem designat.

* *Vulgata exurgerent*

Cùm * insurgerent homines in nos,

3. Fortè viuos deglutissent nos:

Hoc ipsum, inquit, Israël iure dixerit.

Cùm irasceretur furor eorum in nos,

4. Forsitan aqua absorbuisset nos.

Aqua designat furorem inimicorum.

Aquam appellat ipsummet furorem inimicorum. Dicit itaque, quòd nisi auxilium Dei inimicorum furore vehementius apparuisset, nihil prohibuisset nos absorberi & deleri.

5. Torrentem pertransiuit anima nostra:

Ceterum, inquit, modò tamquam torrentem & quasi fluuium pertransiuimus inimicorum difficultatem. Hoc enim deinceps assertiuè dicit, vti & versum sequentem. subiungit enim:

Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

EI μὴ ὅτι κύριος ὡς ἐν ἡμῖν, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ.
β. Εἰ μὴ ὅτι κύριος ὡς ἐν ἡμῖν.

Συνήθως ὁ διπλασιασμός τῶν ὀπίτα-
σιν σημαίνει.

Εἰ τὰ ἐπαναστήναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς,

γ. Ἄρα ζώντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς.

Τὸ αὐτό, φησι, λεγέτω δικαίως Ἰσραὴλ.

Εἰ τὰ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς,

δ. Ἄρα τὸ ὕδωρ ἀν κατεπό-
πισεν ἡμᾶς.

Τὸ δαρ αὐτὸν καλεῖ τῶν πολεμίῶν τὸν θυ-
μὸν. λέγει ἔν, ὅτι εἰ μὴ σφοδρότερα ὦρθη
τῆ θεῶ ἡ βοήθεια τῆ θυμῶ τῶν πολεμίῶν,
ἐδ' ἐν ἐκάλυεν ἡμᾶς ὡδρασιπῆαι καὶ ἀπο-
λέσθαι.

ε. Χείμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμεῶν.

Ἀλλὰ νῦν, φησι, ὡς χείμαρρον καὶ
ὡς ποταμὸν ἀπαρήλαθον τῶν πολεμίῶν
τῶν βαρύτητα. κατ' ἀπόφασιν γὰρ λέγει
τῆτο λοιπὸν, ὡς καὶ τὸν ἐξῆς σίχον. ἐπιφέ-
ρει γὰρ.

Ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμεῶν
τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον.

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ γὰρ τῆ τῆ θεῆ συμμαχία διέσωσεν
τὴν ὄργην τὴν ἀνυπόστατον.

5. Εὐλογητὸς κύριος, ὃς ὅτε
ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θῆραν τῆς ὀδῆσιν
αὐτῶν.

Ἄνω τὰς πολέμους χεῖμαρρον καλέσας
καὶ ὄργην ἀνυπόστατον, ἐταῦθα θεία αὐτὸς
καλεῖ, καὶ δὲ χάρις εἶ, ὡς μὴ ἐκδοθῆς τοῖς
ὀδῆσιν τῆς θείας, τῆς πολέμου.
εἶτα καὶ εἶπον ὅτι τέτοις ὑπόδειγμα λέγει
φροσ. γδ.

6. Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς εἰς θῆραν
ἐρρύθη ἐν τῆς παγίδος τῶν θη-
ρῶντων.

Ἀλλὰ ὡς εἰς θῆραν, φροσιν, ἐν παγίδι
κατεχόμενοι, εἶτα ἀθρόοι ἀπολυθῆναι χαίρει,
ἕως καὶ ἡμεῖς.

Ἡ παγὶς συντελέθη, καὶ ἡμεῖς
ἐρρύθημεν.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλατῖον, φροσιν, συνίθη. ἔ-
μόνον γὰρ ἀπελύθημεν, ἀλλὰ καὶ τὰς κατέ-
χοντες πτωρομένους ἐδασάμεθα. ἤδη γὰρ
ἦσαν βαβυλωνίους οἱ δίκαις διδοκότες Μή-
δοις. ἀπὸ Μήδων δὲ εἰς Κύρον τὸν Πέρσιον
ἐβλήθη ἡ βασιλεία.

7. Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι
κυρίου, ἧ ποιήσαντος τὸν ἔρανον καὶ
τὴν γῆν.

Ἐτύχημεν δὲ, φροσιν, τέτων ἀπάντων,
ὅτι τὴν βοήθειαν ἔχον ἐκείνους τὴν πᾶν
πρωτοκότη.

Verum enim verò Dei ope pertranfui-
mus iram intolerabilem.

P A R A -
P H R A S I S
A N O N Y -
M I.

6. Benedictus Dominus, qui
non dedit nos in * venationem
dentibus eorum.

* Vulgata
captionem

Cum superius hostes torrentem & a-
quam intolerabilem appellasset, hic ip-
sos feras vocat, & gratias agit, quòd den-
tibus ferarum, id est hostium, minimè tradi-
tus fit. Deinde etiam tertium præterea exem-
plum his adiungit. ait enim:

7. Anima nostra sicut pas-
ser erepta est de laqueo venan-
tium:

Quin etiam sicut passer, inquit, laqueo
detentus, ac deinde subito solutus gaudet,
sic & nos.

Laqueus contritus est, & nos
liberati sumus.

Verumtamen contrarium, inquit, accidit.
Non solum enim soluti sumus, verum etiam
eos qui nos subegerant vidimus dedisse pœ-
nas. Siquidem Babylonij erant qui pridem
Medis pœnas dederant: à Medis autem ad
Cyrum Persam Regnum transijt.

8. Adiutorium nostrum in no-
mine Domini, qui fecit cælum &
terram.

Hæc autem, inquit, omnia consecuti su-
mus, quia auxilium habuimus ab eo qui om-
nia fecit.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

α. **Ε**Ι ΜΗ ΟΤΙ ΚΥΡΙΟΣ ΗΝ ΕΝ
ΗΜΙΝ.] Οἱ ἐν τῆς προῆς τέττα
εἰπόντες ἐλπίσαν ἡμᾶς, καὶ ὡς
ἀκαθάρτους λέγουσιν, εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν
ἡμῖν, ταῦτα ἀν' ἐπιπέσειμεν. ὁ δὲ διπλασιασ-
μὸς τὴν ὀργὴν δηλοῖ. ὅσον δὲ πρὸς φι-
λοσοφίαν ὁ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτὸς ἐξάνε-
σησε μόχθος; πᾶς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἀ-
ναπιθέσει τῆς θεῆς; ἢ ὁ προσφῆτης δὲ ὡς ἀν'
ἀεισος χοροστάτης τὸ αὐτὸ ὠδῶκα λέγειται
λέγων· εἰπάτω δὲ Ἰσραὴλ. Καὶ γὰρ ἦσαν
ἀσπλοι καὶ γυμνοί, ἢ ἄρτι τῆς κακῶν ἀπηλ-
λαγημένοι, ἢ πόλιν ἀτίχουσαν ἔχοντες, καὶ
πᾶσι φερόμενοι καὶ τὴν ἐπαύροτον θῆρα

1. **N**ISI QUIA DOMINUS ERAT IN
NOBIS.] Illi qui præcedenti
Psalmo dixerant *Miserere nostri*,
nunc exauditi dicunt, *Nisi quia Dominus
erat in nobis*, hæc & hæc perpeffi fuissetus.
Geminatio autem intensionem declarat.
Quantum autem ad philosophiam ipsos ere-
xit labor captiuitatis? Quomodo salutem
suam Deo attribuunt? Quin etiam Propheta
tamquam choragus optimus idem adhorta-
tur dicens: *Dicas nunc Israël*. Erant enim
inermes & nudi, & recens à malis liberati,
& cum urbem haberent immunitam, post
reditum etiam erant prædæ omnibus ex-
positi;

Tribulatio
ad Deum
adducit.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T A.

positi; sed fuit eis Deus pro muro & arce. Hoc ipsum nos quoque dicamus. Nisi enim fera pessima diabolus assidue refrænaretur, omnia utique subuertisset. Quin & ipsi dum reuenterentur erant pauci, & multi eos adoriebantur. Non enim repente dedit eis securitatem, ne relaberentur. Ceterum dicendo, *Fortè uinos deglutissent nos*, inuadentium feritatem declarat. Deinde etiam rursus ait, *Dicat nunc Israël, cum irasceretur furor eorum in nos*. Aquam autem hinc vocat furorem inimicorum. Ait igitur, quod nisi validius Dei auxilium apparuisset, nihil prohibuisset quod minus discerpti & perditii fuisset. Vel etiam aquam & torrentem appellat ineffabilem iram inimicorum. Ne itaque animis cadamus, quando aduersa nobis ingruerint. Est enim aqua quæ temerè fertur, & magnâ vi magnoque impetu quidquid occurrit secum trahit. Torrens est quidcumque fuerit, nubes est, & prætercurrit. Idcirco ait: Illa pertransiuimus veluti torrentem & tamquam aquam. Assertiue autem dicit versum sequentem. *Forssitan absorbuisset nos aqua intolerabilis*. Alius: *Forssitan subuertisset nos tamquam vorago pertransiens animam nostram*. Alius: Illud *forssitan* per modum conclusionis ait. *Intolerabilem* verò vocat, quod sine Deo sustineri non valeat. Si verò malitiam significet, dicimus illam *ανυπόστατον* seu substantiæ expertem dici, eò quod malitia non habeat substantiam: cum enim per accidens existat, sustentatur ab ijs qui illam operantur, cum per se non habeat substantiam.

Malitia non habet propriè substantiam.

6. BENEDICTVS DOMINVS, QVI NON DEDIT NOS.] Cum malorum liberationem recensuisset, dicit etiam eum qui cum magna laude præbuerat libertatem. Illi quidem, inquit, tamquam feræ & leones inuadebant, parati vesci carnibus, robore furoreque armati: hi verò erant quouis passere imbecilliores, captique faciles existebant: & in medijs malis intercepti, vndique hostibus cincti. Verum is qui diues est, & saluare vndique potest, etiam cum magna, inquit, facilitate nos liberauit. quod ostendere volens dixit: *Anima nostra sicut passer erepta est.* & quomodo?

7. LAQVEVS CONTRITVS EST.] Vidisti virtutem defensoris? Vides qualem habeas ducem? nempe vniuersi con-

έτοιμος· ἀλλ' ἀντὶ τείχεος καὶ πύργου ὁ θεὸς αὐτοῖς γέγονε. τὸ το λέγωμεν καὶ ἡμεῖς. εἰ γὰρ μὴ τὸ ποιεῖν θείον ὁ διάβολος συνεχῶς ἐχάλῃτο, πάντα ἀν' ἀνέβη. κακῆνοι δὲ ὀλίγοι ἦσαν ἐπαρθεύοντες, καὶ πολλὰς εἶχον τὰς ἐπιτηδεύμας. εἰ γὰρ ἀθέρον εἶδον αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν, ἦα μὴ ἀναπέσωσι. δεξ' δὲ τὴν εἰπεῖν, ἄρα ζῶντας ἀν' ἐπιπέτοι ἡμᾶς, τὸ θεοῦ δὲ τῆς ἐπιπέτου δηλοῖ. εἶτα καὶ παρὰ φησι, λέγειται δὲ Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς. ὕδωρ δὲ καλεῖ τὸν τῆς πολεμίας θυμὸν. λέγει ἔτι, ὡς εἰ μὴ σφοδρότερα τὴν θεῶν ὠφθη ἢ βοήθεια, εἰδὲν ἐκώλυεν ἡμᾶς ὡδασυρῆσαι καὶ ἀπολείπει. ἢ καὶ ὕδωρ ἐ χειμαρρὸν τὴν ἀφάτον ὀργὴν λέγει τῆς πολεμίας. Μὴ τοίνυν ἀναπέσωμεν, ὅταν ὀπίοι τὰ δεινά. ὕδωρ γὰρ ἔστιν ἀτάκτως φερόμενον, καὶ μὴ πολλῆς ῥύμης ἐ βίας ὡδασύει τὸ πρὸς συχάνον. χειμαρρὸς ἔστιν ὄλον ἀν' ἡρέφος ὅστι, καὶ ὡδασύει. διό φησι· ὡς χειμαρρὸν διήλθεμεν αὐτὰ καὶ ὡς ὕδωρ. καὶ ἀπόφαση δὲ λέγει τὸν ἐξῆς σίχον. τὸ ἄρα κατεπόνησεν ἡμᾶς τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. Ἐπειρος· Ἄρα ἀπέκρυσεν ἡμᾶς ὡς φάραγγα παρὰ θάλατταν καὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Ἄλλος· τὸ ἄρα συλλογιστικῶς λέγει ἀνυπόστατον δὲ λέγει, τὸ μὴ ὑποστῆσαι δυναμῶν χάρις θεῶν. εἰ δὲ τὴν κακίαν σημαίνει, ἀνυπόστατον εἰρήνης φαρμῶν, τῶν μὴ ἔχον τὴν κακίαν ὑπόστασιν· συμβεβηκὸς γὰρ ἔσται, ἐν τοῖς ἐνεργῆσιν ὑφίσταται, καὶ ἑαυτῶν ἐκ ἔχουσα ὑπαρξίν.

5. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ΚΥΡΙΟΣ, ΟΣ ΟΥΚ ΕΔΩΚΕΝ ΗΜΑΣ.] Εἰπὼν τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κακῶν, λέγει καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπερρηκτότα μὴ δὴ φημίας. οἱ μὲν, φησι, ὡς θεία καὶ λόντες ἐπίστασαν, ἔτοιμοι τῆς σαρκῶν ἀπογνώσεως, δυναμῆ καὶ θυμῶ κατὰ πλοισμῶν· οἱ δὲ σεουθῆς παντὸς ἀδυνάστερον δίκην, καὶ διπληροῦσι ἦσαν· καὶ ἐν μύσει ἀπειλημῶν τοῖς δεσποῖς, πάντων τῶν τῆς πολεμίας ἐπιχειμῶν. ἀλλ' ὁ ὀπρος, καὶ πάντα χόδον σῶζειν δυναμῶν, μὴ πολλῆς ἡμᾶς, φησι, ἀπύλλαξε δὲ δολία. ὅπαρ ὡδασύει βελοῦμῶν ἔλεγγυ· ἢ ψυχὴ ἡμῶν ὡς σεουθῆς ἐρῶδον. καὶ πῶς;

6. Η ΠΑΓΙΣ ΣΥΝΕΤΡΙΒΗ.] Εἶδεις τὴν δυνάμει τῶν πρὸς αὐτῶν; ὅρα οἷον ἔχεις σεαυτῶν; δηλαδὴ τὴν τῶν παντὸς δυναμῶν

μυρῶν. Συμφελέω δὲ παγίδος λέγει ἡ πόλις πολέμιον τὸν ὄλεθρον. Μήδους γὰρ διδώκασιν δίχας, μὲθ' ἑς εἰς Κύρον τὸν Πέρσῳ περὶ ἡλ-
θεν ἡ βασιλεία.

ditorem. Laquei autem contritionem ap-
pellat hostium interitum. Medis enim po-
nas dederunt, post quos in Cyrum Persam
transiit Imperium.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

Q R I G E N O I S . Μετὰ τὴν δόξιν
Βαβυλῶντος ἐπάνοδον ἀπαντες οἱ
πλησιόχως διυχεράσαντες τὴν
ἡσυχίαν ἰσχυροὺς ἐπέλασαν, κοινῇ τὸν πορὸς αὐ-
τοὺς ἀντιέλασαν πόλεμον. Ἐβάρβαρος ἔθνη
συναγαγόντες, κατ' αὐτὸν αὐτοὺς ἐπεσεί-
τσον, ἐλπίζοντες ἔσονται αὐτῶν σβέσειν
τὴν μνήμην. ἀλλὰ πάλιν ὁ ἡσυχίαν ἔδωκε
τοῖς μὲν οἰκείους ἐπήκεσαν, τοὺς δὲ πολέμους
κατεκτόνησεν ἀπαντας. λέγουσι δὲ ταῦτα ἡσυχίαν
προφητῶν οἱ πλείους, καὶ Ἰωὴλ, ἔτι καὶ Ζαχαρίας,
καὶ Μιχαίας, καὶ Ζαχαρίας, καὶ ἔτεροι πορὸς τέ-
τοις πολλοί. ταῦτα ἔοικε μακάριος ἐστὶν αὐτῶν
προφητείας Δαβὶδ.

R I G E N I S . Post reditum è Baby-
lone omnes finitimi Iudæorum li-
bertatem ægrè ferentes, communi
marte aduersus ipsos bellum susceperunt; &
barbaras gentes colligentes, eodem tempore
cum eis bellum gesserunt, sperantes se ipsam
illorum memoriam deleturos. Verùm Deus
vniuersorum suis quidem rursus opem tulit,
omnes verò hostes confixit. Ceterùm hæc
plurimi Vates referunt, vt Ioël, & Ezechiel,
& Michæas, & Zacharias, & præter hos
multi alij. Hæc item hoc loco beatus Dauid
vaticinatur.

ε. ΕΙ ΜΗ ΟΤΙ ΚΥΡΙΟΣ ΗΝ ΕΝ ΗΜΙΝ.]

Χ Ρ Υ Σ Ο Σ Τ Ο Μ Ο Υ . Οἱ συνηγάσαντες εἶπον,
τίποτι καὶ νῦν λέγων ἐπαύσομαι, ὅτι μέγας ἦ
αἰχμαλωσίας ὁ καρπὸς, καὶ ἰκανὸς πορὸς
φιλοσοφίας. οἱ γὰρ πορὸς εἰδωλὰ ἔβησαν,
ἔκτισαν τί λέγουσι νῦν, καὶ πῶς τὴν ἑαυτῶν
σωτηρίαν ἀναπέλασαν τῶν θεῶν. καὶ ὁ προφητὴς
δὲ κατὰ τὸν καρπὸν εἰρησίου τὰ αὐτὰ συ-
νηγάσαντες αὐτοὺς ὡς ἀκαλῶν λέγει. καὶ γὰρ τὸ
προφῆτος εἶπεν, καὶ ἐκείνοις παραγγέλλει ὡς
διδάσκαλος μαθηταῖς καταλέγειν. εἰπάτω
δὲ Ἰσραὴλ· εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν· ἔσ-
ται ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπων ἐφ' ἡμῶς, ἄρα
ζῶντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς. καὶ γὰρ ἦσαν ἀο-
πλοὶ ἔτι γυμνοὶ, καὶ ἀρτι ἡσυχίαν κακοὶ ἀπηλα-
γημένοι, καὶ πόλιν ἀπίχου ἔχοντες, μᾶλλον
δὲ ἐ πόλιν, ἔτι πορὸς μὲν τὴν ἀνοδίαν πορὸς
κεντρὸν θεῶν ἔποιμος· ἀλλ' ἀντι πίχου καὶ
πύργου ὁ θεὸς αὐτοὺς γένηται. ὁ καὶ ἡμεῖς λέ-
γομεν· εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἄρα
ζῶντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς. τί γὰρ ἐκ ἀν ἐ-
ποίησαν ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος, ἔσται μὴ συνη-
γάσαντες ἐχθρὸν γὰρ θεῶν καὶ ἀκό-
ρησαν. εἰ γὰρ ὅτι τὸ μακάριον ἰωὴλ μικροῦ
πνέ λαβῶν ἐπιφοπὴν πορὸς ἡμῶν, αὐτῶν τὸν
οἶκον ἀπέλασαν, τὸ σῶμα αὐτῶν διαμαρτήσα-
το, πορὸς τὴν τραγωδίαν εἰργάσατο· πῶς
ἐκ ἀν ἀπαντας ἐλυμήνατο, εἰ μὴ ὅτι κύριος
ἦν ἐν ἡμῖν; καὶ γὰρ σφόδρα ὀλίγοι ἦσαν καὶ

I. NISI QVIA DOMINVS ERAT IN NO-
BIS.] CHRYSOSTOMI. Quod frequenter dixi,

hoc quoque nunc dicere non desinam, ma-
gnum scilicet esse fructum captiuitatis, cum-
que sufficere ad philosophiam. Illi enim qui
ad idola currebant, audi quid modò dicant, &
quomodo salutem suam Deo adscribant.
Quin etiam hic Propheta tamquam choragus
optimus eadem eis iubet frequenter dicere.
Postquam enim primus hoc dixerat, illis quo-
que præcipit tamquam magister discipulis
vt idem recitent. *Dicat nunc Israël: nisi
quia Dominus erat in nobis: cum exurgerent
homines in nos, fortè vinos deglutissent
nos.* Erant enim inermes & nudi, & re-
cens à malis liberati, & urbem habebant im-
munitam, imò verò ne urbem quidem, &
post reditum erant prædæ omnibus expositi;
sed erat eis Deus pro muro & arce. Hoc
ipsum nos quoque dicamus: *Nisi quia Do-
minus erat in nobis, fortè vinos deglutissent
nos.* Quid enim non fecisset noster inimi-
cus diabolus, nisi assidue refrenaretur?
est enim fera pessima & infatiabilis. Si
enim cum in beatum Iob pusillum quid
ei fuisset permillum, eius domum funditus
euertit, eius corpus multauit, tantam
tragediam excitauit: quomodo non om-
nes perderet, *Nisi quia Dominus erat in
nobis?* Nam erant admodum pauci &

Magnum
fructum ca-
ptiuitatis.

Deus est
suis pro
muro &
arce.

Iob 1, 2,
& 3.

CATE-
NA PA-
TRVM.

contempti, & eos reuerfos plurimi adorabantur. In hoc porrò etiam ostendebatur Dei sapientia, quòd non repentè daret eis securitatem, sed sensim ac paulatim. Hoc autem faciebat conseruans eos in Dei cognitione, & eam quæ ex captiuitate in ipsos redundauerat correctionem non sinens præterfluere. Cùm enim à malis liberatio solet homines reddere socordiores, in ipsa etiam bonorum largitione permittit ipsos assidue tentari, vt tentationes ipsis sint perpetuum philosophiæ exercitium. Propter hoc ipsum nempe homines quoque non permittit semper in calamitatibus versari, ne deficiant, nec in quiete seu prosperitate, ne fiant socordiores; sed vicissitudinibus salutem eorum variat.

Dens enim prospera miscet aduersis.

Hic Psalmum quando recitari solitus sit.

ORIGENIS. Verosimile est quempiam Sacerdotum in aliquo graduum consistentem populo manè ad templum venienti quid simile dixisse, *Dicat nunc Israël: nisi quia Dominus erat in nobis*; deinde Israëlem id quod ei præceptum fuerat faciendo incepisse quidem ab ijs verbis, *Dominus erat in nobis*. subiungit autem reliqua Psalmi. Ceterùm illud, *Nisi quia Dominus erat in nobis*, non quiuis dicat, sed verus Israël, cui Dominus est dicenti: *Nobis vnus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* quod & Paulus dixit: *Nam & ego Israëlita sum.* Item illud: *Israëlita sunt, & ego.* Itaque verosimile est hunc Psalmum à populo recitari solitum ex præcepto Sacerdotis, si quando populus in bello periclitatus fuisset, vel ex aliquibus Gentium insidijs seruatus esset, hostibus deuictis; præsertim si cum aliqua prodigiosa apparitione confirmati superiores euassissent. Dicat autem Israël etiam illud, *Sapè expugnauerunt me à iuuentute mea*, vt in Psalmo centesimo vigesimo octauo dicitur.

1. Cor. 8, 6.

Rom. 11, 1.

2. Cor. 11, 22.

2. CVM INSVRGERENT HOMINES IN NOS.]

ORIGENIS. Visus fuerit hyperbolicè hoc dixisse, cùm ita res se non haberet: per hoc enim significatur, ac si etiam aqua nos absorbuisset, & torrentem pertransisset anima nostra, cuius aqua sit intolerabilis. Ionas vtique viuis absorptus fuit, eumque mors potens deuorauit. Hęc autem figuratè dixit. nam cùm dixisset, *Fortè viuos deglutissent nos*, ostendit ingentem multitudinem instar torrentis ingruentem, quæ omnia coniectura videatur. Aptè autem

διτελείς, κὶ πολλοὶ αὐτοῖς συνεπέθεντο ἐπιβλήσει. καὶ τὴν δὲ τὴν θεῶν ἢ σοφία ἐδείκνυτο, τὰ μὴ ἀβροῦ αὐτοῖς δεῖναι τὴν ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κτὶ μικρὸν. τὸ δὲ ἐποίησεν αὐτὸς ἐν τῇ θιογενωσίᾳ, καὶ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρεργομύλιον αὐτοῖς διόρθωσεν ἐκ ἀφίεις ἀφάρρυναι. ἐπειδὴ γὰρ ἔωθεν ἢ ἔβη κακῶν ἀπαλλαγῆ ῥαθυμοτέρου ποιῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῇ ἔβη ἀγαθῶν χορηγία ἀφίεισιν αὐτὸς συνεχῶς περιελάττει, ἵνα ἔχῃσι διπλικὴ γυμνασία φιλοσοφίας τὴν πειρασμῶν. ἁπλοῦς τὸ ἐπι ἐν συμφοραῖς ἀφίεισιν τὴν ἀνδροπόου, ἵνα μὴ ἀποκάμωσιν, ἐπι ἐν ἀντοῖ, ἵνα μὴ ῥαθυμοτέρου γίνωνται· ἀλλὰ ταῖς ἐναλλαγαῖς ποικίλλει τὴν σωματικὴν αὐτῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰκὸς ἔβη ἱερέων πρὸς εἰδῶτα ὅτι πρὸς ἔβη ἀναβαθμῶν λέγειν ἐβλήθη τὰ λαῶν ὅτι τὸν ναὸν ἔωθεν τοῖς τὸν τι, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ· τὸ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν· εἶτα ποιῶντα τὸ φεραχθῆναι τὸν Ἰσραὴλ ἀρχαῶν μὲν ἀπὸ τῆς, κύριος ἦν ἐν ἡμῖν. συνάπτει δὲ τὰ ἐξῆς τὴν ψαλμῶν. λεγέτω δὴ τὸ, εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐχ' ὁ τυχῶν, ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ, ὃς κύριος ὅτι εἰπὸν· ἡμῖν εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' ἔβη τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτῆ. ὅπου ἔβη Παῦλος εἶπε· Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί. καὶ τὸ· Ἰσραηλίται εἰσὶν, καὶ γὰρ. καὶ τῆς γὰρ εἰκὸς ὑπὸ τῆς λαῶν λέγατο τὸν ψαλμὸν ἐν φεραχθῆναι ἱερέων, εἰπὸν κηδυνούσας ὁ λαὸς ἐν πολέμῳ, ἢ τινι ἀπὸ ἔβη ἔβη βελῆ διωσώθη, νικήσας τὴν πολέμιος· μάλιστα εἰ μετὰ πρὸς φεραχθῆναι ἐπιφανείας ἀνδραθήσασθαι ἐπανήσαν. εἰπάτω δὴ ὁ Ἰσραὴλ καὶ τὸ, Πλειονακίς ἐπολέμισαν με ἐκ νεότητός μου, ὡς ἐν ρκὴ ψαλμῶν λέγεται.

β'. ΕΝ ΤΩ ΕΠΑΝΑΣΤΗΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΕΦ ΗΜΑΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δόξει ὑπερβολικῶς εἰρηῶν, ἐχ' ἔβη ἔχον· δηλεῖται γὰρ τὸ ἐκ τῆς, ὡς κὶ ὑδὼρ κατεπόσεν ἡμεῖς, καὶ χεῖμαρροι διήλθον ἢ ψυχὴ ἡμῶν, ἔβη ὑδὼρ τὸ ἀνυπόστατον. Ἰωάννης γὰρ ζῶν κατεπόσθη, ἔβη αὐτὸν κατέπεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. Τροπικῶς δὲ αὐτὰ εἰρηκον. ἐπιδὴ γὰρ εἶπεν, ἀεὶ ζῶντας ἀν κατέπεν ἡμεῖς, δίκνυσι τὴν τῶ παλῶν ὑπερβολῶν χεῖμαρροι δίκνυσι φεραχθῆναι, κὶ συγκαλύψαι ἔβη πάντα φεραχθῆναι. ἀρμολίως δὲ τῆ χεῖμαρ-

χειμαρρῶν τῆς τοῦ τῶν εἰκόνα. καὶ θάπτερον γὰρ ὁ χειμαρρῶς ἐκ πολλῶν ἀθεοζήλοισι ὄχλοις σφοδρότερος γίνεταί, ἕως οἱ πικραῦτα τῆ Ἱερουσαλὴμ προσεβαλόντες, ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐθνῶν συνηθροίσθησαν. ἀλλὰ καταλύθησαν ἡμέτερον δικαίαν. τῆτο γὰρ ὁ προσφῆτης διδάσκει,

Ἔ. ΧΕΙΜΑΡΡΟΝ ΔΙΗΛΘΕΝ Ἡ ΨΥΧΗ ΗΜΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐκ ἀνίαν ποταμὸν διήλθον ἡ ψυχὴ τῆ δικαίαν, ἀλλὰ χειμαρρῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ ἐχρῆτο ῥῆμα κυρίου πρὸς Ἡλῖαν· πορεύου ἐν τῷ ὄρει καὶ ἀναβῆσαι, καὶ κρύβου ἐν τῷ χειμαρρῶν Χορράθ, τὸ ἐπὶ προσώπῳ τῆ Ἰορδάνου. Ἐξαι, ἐκ τῆ χειμαρρῶν πίσει ὕδωρ· καὶ τοῖς κόραξιν ἀπιλάμαθαι διαφείψου σε ἐκεῖ. Καὶ ἐποίησαν Ἡλῖαν καὶ τὸ ῥῆμα κυρίου, καὶ ἐκάθισαν ἐν τῷ χειμαρρῶν Χορράθ ἐπὶ προσώπῳ τῆ Ἰορδάνου. καὶ οἱ κόραξις ἐφρον ἄφροντα τῶ προσώπῳ καὶ κρέα τὸ δούλις, καὶ ἐκ τῆ χειμαρρῶν ἔπιον ὕδωρ. καὶ ἐχρῆτο μὲν ἡμέρας, καὶ ἐξήρανθη ὁ χειμαρρῶς· ὅτι ἐκ ἐχρῆτο ὑπὸς ἐπὶ τῆς γῆς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες πόση τῆ θεῶ ἡ συμμάχια, πῶς ἐν τῶσδε κακοῖς ἐκ ἀφῆκεν αὐτὸς ὑποβρυχίως γρυλάει; δια γὰρ τῆτο ἐκ ἀφῆκεν αὐξάνει τὰ δεινά, ἐχ' ἵνα ἡμᾶς κατὰ δύσιν, ἀλλ' ἵνα δοκιμαστέροις ἐργασταί, καὶ τῆς αὐτῆ δυνάμεως μεῖζονα ὡς ἀρχῆ) τῶν ἀποδείξιν.

ΑΡΑ ΔΙΗΛΘΕΝ Ἡ ΨΥΧΗ ΗΜΩΝ ΤΟ ΥΔΩΡ ΤΟ ΑΝΥΠΟΣΤΑΤΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἦ πρόστασον ἐδειμίαν ἔχει ἡ ἀνικημένη ἐκέρχια. ἡ τὸ ἀνυπόστατον τῆτῆσιν, ἐκ ἐστὶ δυνατὸν ὑποσῆται. ἀνδρῶνος γὰρ πῶς δυνάει) ὑποσῆται τῶσδε τὸν διαβόλον;

Ἒ. ΒΕΝΕΔΙΚΤΩΣ ΚΥΡΙΟΥ ΟΣ ΟΥΚ ΕΔΩΚΕΝ ΗΜΑΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες πῶς καὶ τῶν οὐρανῶν ἀδένειαν παρῆσιν ἔ τῶν ἐκείνων ἰσχυρῶ; οἱ μὲν γὰρ ὡς θηρία καὶ λέοντες ἐπίησαν αὐτῶν, ἔτοιμοι ἵνα σαρκῶν ἀπογλύσασθαι· ἔτοι δὲ σερυθίαι παντὸς ἀδελφῆσιν δῆκεν. τότε γὰρ μάλιστα δείκνυται τῆ θεῶ τὰ θαύματα, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ ἵνα δυνάει) κατῆσιν. ἕως ἐν διακεκλιμένῳ ἡμῶν αὐτῶν πανταχόθεν τοῖς δεινοῖς κυκλιμένοις μὲν πολλῆς ἡμᾶς, φησιν, ἀπήλλαξε τῆς δουλείας. ὅταν ἐν ὡς ἀσῆται βελόμομος, ἔλεγχον, ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς σερυθίον ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος ἵνα θηρόντων.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

torrentis similitudinem posuit. Sicut enim torrens ex multis laticibus collectus vehementior euadit, ita qui tunc temporis Hierosolymam appellebant, ex plurimis ac diuersis Gentibus congregabantur. Verumtamen iustâ Dei sententiâ dissoluti sunt. Hoc enim Propheta docet.

CATE-
NA PA-
TRVM.

5. TORRENTEM PERTRANSIUIT ANIMA NOSTRA.] ΑΝΩΝΥΜΙ. Non perennem fluuium pertransiuit anima iustorum, sed torrentem.

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Et factum est verbum Domini ad Eliam: Vade hinc ad Orientem, & abscondere in torrente Chorrath, qui est super faciem Iordanis. Et erit, de torrente bibes aquam: & coruis mandabo nutrire te illic. Et fecit Elias iuxta Verbum Domini, & sedit in torrente Chorrath super faciem Iordanis. Et corui ferebant ei panes manè & carnes vesperi, & de torrente bibebat aquam. Et factum est post dies, & exaruit torrens; quia non fuerat pluuia super terram.

3.Reg.17,

CHRYSOСТОΜΙ. Vidisti quantum sit Dei auxilium? quomodo in tot tantisque malis minimè fuerit illos submergi? Idcirco enim permisit mala crescere, non vt nos obruant, sed vt magis probatos efficiant, & suæ potentiz maiorem præbeat demonstrationem.

Deus per-
mittit ma-
la, vt pro-
bentur iusti.

FORSITAN PERTRANSISSET ANIMA NOSTRA AQVAM INTOLERABILEM.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Virtus seu inoperatio aduersaria substantiam nullam habet. Vel illud ἀνυπόστατον idem est quod, non potest sustineri. Quomodo enim homo tantum diabolum ferre valeat?

6. BENEDICTVS DOMINVS QVI NON DEDIT NOS.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙ. Vidisti quomodo suam imbecillitatem & eorum potentiam ostendat? Illi enim tamquam feræ & leones eos inuadebant, parati carnibus eorumdem vesci: hi verò erant quouis passere imbecilliores. Tunc enim Dei miracula maximè ostenduntur, quando hi qui sunt imbecilles superant potentiores. Nos ipsos igitur, inquit, hoc modo constitutos & malis vndique cinctos cum magna facilitate liberauit. quod quidem volens ostendere, dixit, Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.

Dei virtus
elucet cum
infirmi for-
tes superant.

A a a a 2 A N O

CATE-
NA PA-
TRVM.
Christus
contritus
laqueum
diaboli.

ANONYMI. Erepti sumus de laqueo
dæmonum venantium, cum Christus dia-
bolum contriuerit, qui & pronus iacet, con-
tra fœcundes solùm præualens. Quis enim
dormientem non vicerit, licet omnium sit
imbecillimus? Et non solùm ille factus est
imbecillior, verùm etiam tu potentior eua-
sisti. Quid igitur angeris? Non scis qualem
habeas adiutorem?

ORIGENIS. Virtutes aduersariæ venantur
animam iusti, quarum laquei sunt hi quos
obsident, & qui instigant & prouocant nos ad
peccandum, item omnis materia quæ ad pec-
candum allicit. Non cadit autem passerulus
in laqueum sine Patre qui in cælis est.

Matth. 10,
29.

CHRYSOSTOMI. Vides qualem ha-
beas Imperatorem? qualem Regem? scilicet
huius vniuersi Conditorem, qui solo verbo
tot corpora produxit. Forti animo resistas, &
minimè concidas. Nihil vetat quo minùs
trophæum pulcherrimum erigas.

ANONYMI. Quoties ad peccandum
instigati vicerimus, toties laqueus contritus
est, & nos liberati sumus.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐρρηδνηδὺ τῆς τῆς
θηρδόντων παγίδος δαιμόνων, Χρῆστὸ σω-
τὲρ ἡμῶν τὸν δαίμονα, καὶ κατὰ πρῶτον,
πρὸς μόνον ἰσχύων τὰς ραθυμῆντας. τίς γὰρ
ἐκ αὐτῶν κερθήσει τὴν κερδύδοντος, καὶ ἀπάν-
των ἀδυνάστεος ἢ; καὶ ἐ μόνον ἐκείνος γέγονεν
ἀδυνάστεος, ἀλλὰ καὶ σὺ ἰσχυρότερος. τί ἐν
ἀγωνίᾳ; ἐκ οὐδὲν οἷον ἔχεις τὸν βοῦθόν;

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Θηρδύων ἐπὶ ψυ-
χῶν δικαίαι ἀντικείμεναι δυνάμεις, αὐτῶν
παγίδες οἱ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιγόμενοι, καὶ ἐπι-
δύοντες πρὸς ἀμαρτάνην ἡμῶν εἰς τὸ ἀμαρ-
τῆν, καὶ πάντα ἕλη ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνην πρὸς
καλὴν ἐπιπέει δὲ εὐθεδίων εἰς παγίδα
αὐτῶν τῶν Πατρῶν τῶν ἐν τοῖς ἐξουσίαι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐδὲν οἷον ἔχεις
εὐαγγελίον; οἷον βασιλεία; τὸν τῶν δὲ τῶν παντῶν
θηρδόντων, τὸν λόγῳ ποσαῦτα σώματα πα-
ρηγοῦντα. σῆδι ἡγναίαι, καὶ μὴ καταπέ-
σης. ἐδὲν καλύει τὸ τρέπαιον σε σῆσαι
λαμπερῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲν οἷον ἔχεις
τάνην ἐπιδύοντων ἰσχύων, ποσαῦταίαι ἢ
παγῆς σωτῆρῆς, & ἡμεῖς ἐρρηδνηδὺ.

ANNOTATIONES CORDERII.

hic Psalmus continet exaltationem
eorum qui de grauissimis tribulatio-
nibus liberati fuerant.

1. Nisi quia Dominus erat in nobis.] Symmachus, *Ἐὶ μὴ κύριος ὁ θεὸς ἔγινετο ἡμῶν, Nisi Dominus qui factus est nobis.* Nonnulli hanc orationem, eò quòd imperfecta videatur, sic supplendam putant: Nisi saluati fuisset, quia Dominus erat in nobis. Verùm præstat eam cum Iansenio secundùm phrasim Græci sermonis accipere, vt particula causalis quia superfluat, & sit sensus: Nisi Dominus fuisset in nobis: quemadmodum illud, Nisi quia Dominus adiunxit me, &c. id est, Nisi adiuuisset. Sic enim, vt rectè obseruat Genebrardus, illud quia cum particula nisi significationem ad subiunctiuum trahit.

Psal. 93.

3. Fortè vinos degluttissent nos.] Obseruat Iansenius aduerbium dubitandi fortè & forsitan, quòd tertidò hic repetitur, non vsque ad eò sensui Prophetæ conuenire videri; significat enim non omnimodam necessitatem opis diuinæ; ac proinde & beneficij diuini magnitudinem extenuat, quam omnibus modis hic extollere & augere conatur. Proinde notandum Hebræa in his locis non habere dictionem dubitandi, sed magis dictionem confirmantem: vbique enim est tunc, & Græca dictio ἀρα: quæ non solùm significat fortè, sed frequenter etiam certè, utique, sanè. Vnde vertendum potidè erat, Utique vinos degluttissent nos: Utique aqua absorbuisset nos, &c.

Itaque in nostra lectione hic forsitan non debet accipi dubitatiuè, sed modestiæ causâ positum, vt & alibi aliquando, eò quòd futurarum rerum euentus nobis sit vt plurimùm incertus.

5. Torrentem pertransiuit anima nostra.] Nonnulli à Hieronymo contendunt sic hæc ex Hebræo fuisse transponenda, Torrens pertransiuit animam nostram, siue super animam nostram; vt significet Dauid tribulationum & laborum profuuium, atque impetum in illum siue in signatissimos iustos irruentem. Ego verò cum Paraphrastè Græco contrâ sentio, ex Prophetæ mente & Psalmi contextu opportuniùs subsistere Græci textus & Vulgati lectionem, vt sensus sit, sic firmatum atque stabilitum iusti animum, vt tribulationum torrentem infregerit, siue represserit, & recurrere coegerit. Ac si diceret: Tentabat quidem tribulationum torrens nos absorbere, & per mediam animam viam sibi facere parabat, hoc est, in eas nos dolorum & cruciatuum angustias redigere, vt suffocati animum desponderemus: at enim quia Dominus erat in nobis, eiusmodi nobis auxiliarem manum porrigens, quam ex pacto conuento daturum se iustis pollicetur dicens, Si transferis per aquas, tecum ero, & flumina non obruent te, in contrarium res abiuit; quippe anima nostra torrentem ipsum pertransiuit, calcauit, spreuit, saluaque atque illæsa, imò victrix atque gloriosa euasit; quin imò superauit aquam intolerabilem: Græcè, τὸ ὑδὼρ τὸ ἀνυπόστατον: quod S. Augustinus & vetus

Insi superans torrens tribulationum.

Isaie 43, 2.

vetus Psalterium vertit *aquam sine substantia*. Verbum enim ἀνυπόστατον apud Græcos ambiguum est, & potest sonare, quod non subsistat, & quod intolerabile sit, hoc est, quod nemo ferre queat. Pro quo & Aquila, & Symmachus, & Theodotion & omnes Interpretes pari voce consentiunt, superbas aquas & arrogantes pro ἀνυπόστατον transferentes. Sancti Patres per hanc aquam intolerabilem intelligunt prauarum inundationem passionum. Quare piè & diuinè S. Basilius: Si quis in lucta cum passionibus victor extiterit, ait illum debere Deo κατὰ τὰ πάθος τὰ νικητήρια, ob deuictas perturbationes, trophæa collocare, in eius laudem gloriamque referre victoriam, in eiusdem benevolentiae sinum laurum honoratam conijcere. Sic virtutum omnium exemplar coronatus Poëta Rexque pius faciebat; cuius anima cum torrentem & aquam intolerabilem pertransisset, suspexit in cælum, vnde constantiam & lumen hauserat, & festo cantu epinicium victori Deo charisteriaque perfoluit. Idem de compressis & edomitis animi perturbationibus Cyrillus in Amos exponit, aitque τὸν διὰ πᾶσιν ὀπικλυσµὸν, eam qua fit per passiones inundationem, eluuiouem illam mentem operientem, & naufragium cordi minitantem, esse quidem ἀταξώσιον. animo nostro inexprimibilem (diuini Vatis aquam intolerabilem) vinci tamen Sernatoris ope & præsidio posse. Illud ipsum perelegantis similitudine Diadochus vir Deo plenus expressit: qui cum videret sæpè animam perturbationum tumidis vndis horribilibusque procellis agitari, dum impotens ira, dum inuidia, dum libido ceteraque pestes, vt turbidi Austri & phrenetici Aquilones tempestatem cient, & maria & montes cælumque profundum impetu illo violento conuulsuræ, vel, vt planè dicam, vim omnem animi & rationis firmitudinem debilitaturæ videntur; sentiebat esse nimirum opus, vt tamquam Æolus poëticus, sic verissimus ventorum Rex moderatorque affectuum Deus motus illos gratiâ suâ clementiâque tranquillaret. Quod ab illo fieri sic ostendit Diadochus cap. 35. de perfectione spiritali

Per aquam intolerabilem significatione inundatio passionum.

dicens: Sicut mare cum turbatur oleo infuso cedit naturâ suâ tempestas, bonitate olei procellam extinguente: sic anima nostra gratiâ Spiritus sancti incunde tranquillatur.

ANNO-TATIO-NES COR-DETH.

7. Anima nostra sicut passer crepta est de laqueo venantium.] Rem hanc aptâ similitudine exponit S. Augustinus in hunc locum, fingens pastorem muscipulam parasse vt lupum capiat: is si videat circa muscipulam oberrare canem venaticum, aut pecoris custodem, hunc ne incidat in laqueum territat, lapidibus impetit: si verò hominem eidem periculo proximum viderit, O fuge, inclamar, & à pedica, quæ pro capiendis lupis parata est, longiùs discede. Et qui visco aues fallit, si quam velit à periculo esse innoxiam, vocibus abigit, cogitque longiùs abire. Hac profus ratione, ne in retia quæ diabolus hominibus parauit incidamus, incusso timore terret Deus: & ne in gehennam ruamus, terrore ipsius gehennæ cogit nos longiùs discedere. Hoc igitur sibi vult propositus Psalmi locus. Terretur enim passer, ne inscius in laqueum incidat; & terretur peccator inferorum suppliciorum timore, ne in barathrum corruat. O passer instabilis (inquit S. Augustinus) fige potius fidei pedes in terra, noli ire ad muscipulam, capieris, consumeris, obitereris: sit in te Dominus, & de maioribus vinis eruet te, de muscipula venantium. Quomodo si videas anem veluti iam cadere in muscipulam, facis maiorem strepitum, & volas de muscipula: sic & Martyrum iam fortè aliqui ipsorum intendebant collum in dulcedinem vitæ huius: Dominus qui erat in illis fecit strepitum gehennarum, & eruitus est passer de muscipula venantium.

Dem nos terret, ne in laqueo diaboli incidamus.

IBIDEM. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Sed quam ratione, quâ vi, quo robore muscipula disrupta & laqueus discissus? Non dicit (inquit S. Ambrosius) Ego contritum laqueum; non ausus est hoc dicere David; sed Adiuutorium nostrum in nomine Domini; vt ostendat vnde laqueus solueretur, & prophesaret, quòd venturus erat in hanc vitam qui contereret laqueum fraude diaboli preparatum.

I N P S A L M V M C X X I V . A R G V M E N T V M .

α. Ω' δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Τῶτον ἐπαγγελθόντες λέγετε, & ὅπως ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τῆς νίκης τετυχηκότας τῶν ἐπιπέτοι ἀδελφοί, καὶ τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος κηρύττετε τὴν ἰχμὴν.

Hunc reuersi recitant, & in proprijs iam existentes; atque victoriam adepti triumphalem hymnum canunt, & spei in Deo collocata vim depradicant.

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

I πεποιθότες ἐπὶ κύριον ὡς ὄρεος Σιών.

Βλέπεται εἰπεῖν, ὅτι ὡς τὸ ὄρος τῆς Σιών θεωροῦνται ἡξιώθη τῆς ἐξουσίας τοῦ θεοῦ καὶ οἱ πεποιθότες ὅτι τὸν θεὸν τῆς

vi confidunt in Domino sicut mons Sion:

Vult dicere, Quòd sicut mons Sion diuinâ prouidentiâ dignus est habitus; ita qui confidunt in Domino simili

Confidens in Domino monti Sion affimilantur.

A a a a 3

eius

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

eius curâ perfruantur. Vnde & ipsi re-
diuerunt, & mons rursus incolas ex-
cepit.

* *Vulgata*
addis in

Non commouebitur in æter-
num qui habitat * Hierusalem.

Hoc optatiuè dicit, non assertiuè. Manife-
stum enim est ipsos rursus exules fuisse; ve-
rumtamen optantes aiunt, habitatores Hie-
rusalem numquam ex ea expellendos esse.

2. Montes in circuitu eius: &
Dominus in circuitu populi sui ex
hoc nunc & vsque in sæculum.

Etiam hoc optantes dicunt: O Domine
ita cinge populum perpetuo auxilio tuo, sic-
ut cingitur Hierusalem à montibus tuis qui
illam ambiunt.

3. Quia non relinquet Domi-
nus virgam peccatorum super sor-
tem iustorum:

Hoc quoque optatiuum est, et si aliam figu-
ram habeat. Vult enim dicere: Quoniam non
permittes hostibus (hos enim peccatores vo-
cat) vt populum tuum flagellent: semetipsos
enim appellant sortem iustorum.

* *Vulgata*
iniquita-
tem

Vt non extendant iusti ad * ini-
quitates manus suas.

Consonat hoc versui præcedenti. Nam
cum superius dixisset, Non permittes virgam
peccatorum flagellare sortem tuam; deinde
subiunxit, Neque permittes peccatores exten-
dere manum suam super iustos. Semetipsos
autem appellant iustos, sicut frequenter di-
ctum est in comparatione inimicorum. Porro
hos omnes versiculos esse optatiuos sequens
versus insinuat. subiungunt enim:

4. Benefac Domine bonis &
rectis corde.

Ceterum nobis quidem, inquit, hoc modo
vtere Domine.

* *Vulgata*
obligatio-
nes
* ad iacet

5. Declinantes autem in * stran-
gulationes * abducet Dominus
cum operantibus iniquitatem:

Obliquos igitur ac peruersos similiter puni-
cum operantibus iniquitatem: soles enim,
inquit, iniquitatem punire. Et populo pari-
ter bona apprecans subiungit:

Pax super Israël.

ὁμοίας ἀπέλαυσαν κηδεμοσίας. ἀφ' ὧν καὶ
αὐτοὶ ἐπαυήλασαν, καὶ τὸ ὄρος πάλιν τὰς ἐνοί-
κωντας ἐδέξατο.

Οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα
ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ.

Τὴτο δικηκός λέγει, ἐκ ἀποφατικῶς.
δῆλον γὰρ ὅτι πάλιν γηγοῦσαι μετανάσαι·
ἀλλ' ἀχόμοροι φασὶν, τὰς οἰκῶντας τῷ Ἱε-
ρουσαλήμ μήποτε αὐτῆς ἐξωθήσεται.

β'. Ὁρη κύκλω αὐτῆς· Ἐὶ ὁ κύ-
κλω κύκλω ἔλαξ αὐτῆς ἀπὸ τῆς
νῦν καὶ ἕως ἔσται αἰῶν.

Καὶ τὴτο ἀχόμοροι φασὶν· ὅτι διανοστα
ἔτω κύκλωσαι τὸν λαὸν τῆς βοηθείας τῆς
δικηκός, ὡς κακύκλωται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ
ὀρέων σὺν ἀειχόντων αὐτῶν.

γ'. Ὅτι ὄχι ἀφήσει κύριος τὴν
ράβδον τῶν ἀμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν
κληρὸν τῶν δικαίων·

Καὶ τὴτο εὐκνηκός ὄσιν, εἰ καὶ ἀλλοῖον ἔχει
ἄημα. βέβαια γὰρ εἰπεῖν· ὅτι μηδὲ συγχα-
ρήσεις πολέμοις (τόττες γὰρ ἀμαρτωλῶς κα-
λεῖ) μασιγοῦν τὸν λαὸν σε· ἑαυτὸς γὰρ κα-
λεῖσι κληροῖ δικαίων.

Ὅπως ἀνὴρ μὴ ἐκτείνωσιν ἡ δὲ
καὶ ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν.

Ἀκολυθεῖ τὴτο τῶν πρὸ αὐτῆς εἰπῶν γὰρ
αἶτω, ὅτι μὴ συγχαρήσεις τῷ ράβδον τῆς ἀ-
μαρτωλῶν μασιγοῦσαι τὸν κληροῖ τὸν σὸν·
ἐφεξῆς ἐπήγαγα, μηδὲ συγχαρήσεις τὰς ἀ-
μαρτωλῶς ἐκτείνειν τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐπὶ τὰς
δικαίους. ἑαυτὸς δὲ καλεῖσι δικαίους, καθὼς
εἶρη) πολλάκις ἐν συγκελεύσει τῆς πολέμοιαν.
ὅτι δὲ δικηκός εἰσι πάντες οἱ εἰς χεῖρας ἔτοι ὁ
ἐξῆς ὑπὸ εἰς χεῖρας. ἐπιφύεουσι γὰρ·

δ'. Ἀγάθυνον κύριε τοῖς ἀγα-
θοῖς καὶ τοῖς διδῶσι τῆ καρδία.

Ἀλλ' ἡμῶν μὲν, φησὶν, ἔτω χεῖρα δὲ
αὐτῶν.

ε'. Τὰς ὅτι ἐκκλίνοντες εἰς τὰς
σεραγαλιὰς ἀπάξει κύριος μὲν
τῶν ἐργαζομένων τῷ ἀνομίαν·

Τὰς μὲν τοῖς ἐνδεξασθῆναι ἑκ ποτηρῶς ὁμοίας
πῆμῶρησαι τοῖς ἐργαζομένοις τῆ ἀνομίαν ἔδος
γὰρ σοι, φησὶν, τῆ ἀνομίαν κολάζει, καὶ εὐχέ-
μος ὁμοίας τῶν λαῶν τὰ ἀγαθὰ ἐπιφέρει·

Εἰρήνη ἐπὶ Ἰσραὴλ.

COM-

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

α. Ι ΠΕΠΟΙΘΟΤΕΣ ΕΠΙ ΚΥ-
ΡΙΟΝ ΩΣ ΟΡΟΣ.] Παραβά-
λον) Σιών ὄρει οἱ πεποιθότες
ἐπὶ κύριον. ὁ γὰρ τὴν εἰς θὸν ἐλπίδα φερα-
τέμενος, ὡς τὸ Σιών ὄρος ἀφραγῆς ὄρει καὶ
ἀκλόνητος, ἐπίσημός τε καὶ ἀειβλεπτός. Ἀλ-
λως δὲ ἐκ εἰπὼν ὁ κατοικήσας, ἀλλ' ὁ κατι-
κάν. αἱ γὰρ ἀρεταὶ ἐν τῷ δεῖ ἔχουσι τὸ εἶναι. ὁ
ἐν κατοικίᾳ Ἱερουσαλήμ, καὶ νόμος τῆς Ἱερου-
σαλήμ πολιτεύμενος, ἐσταλάθισται. ἢ
ἀκπικὰς εἶπε τῆτο, ἀχόμητος τὴς κατοικί-
τας μηδέποτε ἀυτῆς. Ἐξωθῆναι. ἢ καὶ ἀνα-
ζωγῆ, οἱ τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ λαπο-
λαύοντες πάσης εἰσὶν ἀπὸ πηλαγμῶν ἀει-
στάσεως.

β'. ΟΡΗ ΚΥΚΛΩ ΛΥΤΗΣ.] Λέγει μὲν
ὁ γὰρ τὴν τὴν ἀπὸ τῆς θείας συμμαχίας
τῆς πόλεως φεραῖσαν, ἀλλ' ἐκ ἀφῆσι ταύτης
θαρρῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀμαχο ἀνάγκη βοή-
θιας τὸν θῆον. εἰ γὰρ καὶ ταῦτα ἀυτῶν τυχι-
ζοῦσιν, ἀλλ' ἐκείνης δεῖται τῆς ἀσφαλείας.
διὸ ἔπειθ' φησι. Κύριος κύκλω τῆς λαῶ ἀυ-
τῆς. τὸ γὰρ ποιῆν ἀχίρωτον τῆς ὄρεως. εἶτα ἐ-
αίτια λέγει τῆς τῆς βοηθίας ἀλογον, ὡς
θαρρῆσαι ἐκείνης. τίνας; ὅτι ἐκ ἀφῆσι κύριος.
Οὐκ ἀνάχοτό, φησι, τὰ ἀγαθὰ τῆς δικαίᾳ
ἐν ταῖς χερσὶν εἶναι τῆς ἀμαρτωλῶν, ὁμοῦ
θαρρῆσαι ἀυτῆς ἀμαρτωλῶν, καὶ πείθων
μὲν ἐν ἀρετῇ. ῥάβδον δὲ ἀμαρτωλῶν ἐ-
ταῦτα τὴν βασιλείαν τῆς πολειμίας φησί.
ἐκ ἀνέξεταί, φησι, κρατεῖν τῆς τῆς δικαίᾳ
κληρονομίας. εἰ γὰρ καὶ πρὸς βραχὺ τῆτο
ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα διορθώσεως. εἶτα καὶ τὴν
αἰτίαν διδάσκων λέγει τί ἐκ ἀφῆσι, ἰπ' ἀγὰ,
ὅπως ἀν' μὴ ἐκτείνωσιν. ἵνα μὴ νομίσαντες,
φησι, ἀκυβέρητον εἶναι τὸ πᾶν, ῥίψωσιν ἐπὶ
τὸ χεῖρον.

δ'. ΑΓΑΘΩΝ ΚΥΡΙΕ ΤΟΙΣ ΑΓΑ-
ΘΟΙΣ.] Ἐπειθ', ἀγαθοποιήσον. τίνας; τὴς
ἀγαθῆς. Καὶ ἡμῖν μὲν, φησι, ἔπειθ' ἡμεῖς
ἀγαθῶν καὶ τῆς ἴσων ἀντιδόσεων ἀξίον.
τὴς δὲ ἐκκλινόντες εἰς τὰς στραγαλιάς. ἡτοι,
τὴς ἐν βίᾳ μὲν καὶ πολιτείᾳ μὴ σφαλλουέ-
ται, ἐν δὲ ἀρετῆς δὲ τοῖς λογισμοῖς ὁμοίως
τοῖς ἐργαζομένοις τὴν ἀνομίαν τιμώρησαι.
Οὐκ εἶπεν ἐργασαμένων, ἀλλ' ἐργαζομένων.
τὴς δὲ στραγαλιάς ὁ μὲν Ἀκύλας δεξπλο-

1. VI CONFIDUNT IN DOMINO
SICVT MONS.] Qui confidunt in
Domino comparantur cum mon-
te Sion. Nam qui diuinâ spe munitus est, sic-
ut mons Sion firmus inconcussusque manet,
nec non illustris atque spectabilis. Aliàs verò
non dixit *Qui habitauit*, sed *Qui habitat*. Si-
quidem virtutes perpetuum habent esse. Qui
igitur habitat Hierusalem, secundum leges
Hierusalem vitam instituens, non commoue-
bitur. Vel optatiuè hoc dixit, optans vt incol-
æ numquam ab ea expellantur. Vel secun-
dum anagogen, hi qui supernâ Hierosolymâ
fruuntur omni periculo liberati sunt.

*Virtutes
perpetuum
habent esse.*

2. MONTES IN CIRCVITV EIVS.] Per hæc
quidem dicit ex ipso situ adesse præsidium ci-
uitati, sed non permittit vt ei confidat, verum
ad inexpugnabile erigit auxilium, nempe
Deum. Etsi enim, inquit, hæc illam muniant,
illâ nihilominus protectione indiget. Quocircâ
quidam alius ait: *Dominus in circuitu populi
sui*. Hoc enim est quod ipsam reddit inexpu-
gnabilem. Deinde quoque rationabilem cau-
sam reddit auxiliij Dei, vt illi possint confide-
re. Quamnam illam? *Quia non relinquet Do-
minus*. Numquam permiserit, inquit, bona
iustorum esse in manibus peccatorum, simul
iubens eos confidere, & in virtute perseverare
persuadens. Virgam autem peccatorum hîc
vocat Regnum hostium. Non sinet, inquit, vt
teneat hereditatem iustorum: etsi enim ad
breue tempus hoc fecerit, fecit tamen pro eo-
rum correctione. Deinde etiam causam edo-
cens propter quam hoc non permittet, sub-
iungit, *Vt non extendant*. Ne putantes, inquit,
vniuersum hoc gubernatione destitui, in
peius ruant.

*Solum Dei
præsidium
reddit in-
expugna-
bilem.*

4. BENEFAC DOMINE BONIS.] Alius, *Be-
neficia confer*: quibus? *Bonis*. Ac nobis qui-
dem, inquit, sic vttere bona concedendo &
æquales retributiones tribuendo. *Declinantes
autem in strangulationes*. Id est, Qui in vitæ
quidem instituto non errant, sed peruersas
admittunt cogitationes, similiter puni cum
operantibus iniquitatem. Non dixit cum
ijs qui operati sunt, sed cum ijs qui ope-
rantur. *Strangulationes* autem Aquila qui-
dem

CATE-
NA PA-
TRVM.
Deus talis
est erga nos,
quales nos
sumus erga
Deum.

dem *simultates* dixit, Symmachus verò *obliquitates*. Hinc discimus Deum nobis semper talem existere, quales nos ipsos ei præstiterimus. David siquidem testatur ipsum bonum esse bonis, ijs verò qui ferino more viuunt vrsam & pantheram existere: quin & in Euangelio ijs quidem qui ad dexteram sunt suavis, ijs verò qui ad sinistram sunt terribilis & implacabilis existit. Deinde precatione conclusit orationem cum adhortatione, & orationis consilium adiungit, quod maximum auditoribus auxilium introducit. Pacem autem hęc dicit non solum hanc sensibilem, verum etiam spiritalem. Pax enim illa quæ exuperat omnem sensum soli obuenit mente prædico & Deum videnti.

καὶ εἶπεν, ὁ δὲ Σύμμαχος σκολιότητας. ἐπι-
τύθει μωθὰ κερμὸς ὡς τοῦτον αἰεὶ γίνετ' τὸ
θεῖον ἡμῶν, οἷος ἑαυτὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου.
ἀγαθὸν μὲν γὰρ αὐτὸν τοῖς ἀγαθοῖς ὁ Δαβὶδ
μῦθ' ἔρηται, τοῖς δὲ θηριώδεσι ὅτι τῆ βίῃ
ἀρκῶν αὐτὸν ἐπάρδαλι· καὶ τῶν διαγε-
λίῳ τοῖς μὲν δεξιῶν μελίχρος, τοῖς δὲ ἀνω-
μοῖς φοβερός ἐ ἀμείλιχτος. εἶτα διχῆ κα-
τέλειπε τὸν λόγον μὲν ὁ ἁγιογράφος, καὶ
τὴν δὲ διχῆ συμβεβηλὼν περὶ θεοῦ, μεγίστη
τοῖς ἀκούουσιν συμμαχία εἰσαγάγουσα. εἰρήνη
δὲ ἐστὶν αὐτῶν ἐ τὴν αἰδουτὴν λέγει μόνον,
ἀλλὰ καὶ τὴν νοητὴν. ἡ γὰρ ἰσχυρία πάν-
τα τῶν εἰρήνη μόνον τῶν ἑχθρῶν καὶ ὀφει-
θῶν ἀφαιρῆται.

C A T E N A P A T R V M.

ORIGENIS. Qui illam victoriam adepti sunt, triumphalem canunt hymnum, & spei in Deo collocatz vim prædicant.

I. QVI CONFIDVNT IN DOMINO SICVT MONS SION.] CHRYSOSTOMI. Quid sibi vult additio *Sion*? cur non dixit absolute *sicut mons*? Docens nimirum nos ne in calamitatibus animum deiciamus, sed à spe in Deum pendentes generosè omnia feramus; quandoquidem hic mons iam desolatus ac desertus ad pristinam redierit prosperitatem, cum incolæ eius redijissent. Ita quoque vir fortis ac generosus, licet innumera mala perpeffus fuerit, minimè euertetur. Neque enim mons ille nutabit vniquam, neque qui sperauerit in Deum commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

Fidens Deo
minimè
commoue-
bitur.

Hebr. 12, 22.
1. Cor. 15, 49.
ORIGENIS. Qui accedunt ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cælestem, hi ferunt imaginem cælestis, & confidentes in Domino fiunt sicut mons ille Sion.

EIVSDEM. Si ex fiducia in Dominum euadat quis tamquam mons Sion, alius vtique ex alio aliquo fiet sicut mons Choreb, item alius sicut mons Sina; & è diuerso fiet aliquis tamquam mons Ægypti, & sicut mons Babylonis, & instar aliorum qui apud hostes sunt montium. Vel sicut hi qui confidunt in Dominum velut mons Sion existunt, ita inferiores erunt sicut montes qui sunt in circuitu eius.

ORIGENOUS. Οἱ δὲ ἱσχυροὶ ἀεί-
νους πτυχημότις, τὸν ἁγίου ἀ-
δουσαν ἕμερον, καὶ εἰς θεὸν ἰληπίδος
κρημνίζουσι τὴν ἰσχυρίαν.

Α. ΟΙ ΠΕΠΟΙΘΟΤΕΣ ΕΠΙ ΚΥΡΙΟΝ ΩΣ ΟΡΟΣ ΣΙΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί βύλι) τῆ Σιών ἡ περὶ ἀθήνη; ὅτι τί ἐκ εἶπων ἀπλῶς ὡς ἕρος; παιδὸν μὴ ταπεινῶς ἐσπαῖς συμφροσῆ, ἀλλὰ εἰς θεὸν ἰληπίδ' ὁ ἐκκερμωθῆναι πάντα φέρει ἡγιασίας· ἐπι καὶ τὸ θεὸς τῶν ἡγούμενον ἴρημον ἐ γυμνὸν ἐπὶ τὴν περὶ θεοῦ ἐπατήληται ἀσημεῖται, τῆ ἡδ' οἰκείων ἐπανόδω. εἶτω καὶ ὁ ἡγιατὸς ἀνὴρ, καὶ μολία πάχη δεσπῶ, ἐ περὶ εὐεργετήσεται. εἶτω γὰρ ἕρος σαλδύσῃ ἐπὶ, εἶτω τὸν ἐπὶ θεὸν ἰληπύτητα ἐ σαλδύσεται εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ κατὰ τὸν Ἱερουσαλήμ.

ORIGENOUS. Οἱ περὶ εὐεργετῆμοι Σιών ὄρει καὶ πόλει θεῶ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπερσῆ, φορῶσι τὴν εἰκόνα τῆ ἐπερσῆς, καὶ πεποιθῆτες ἐπὶ κύριον γίνονται) ὡς ἐκεῖνο τὸ Σιών ἕρος.

TOY ΑΥΤΟΥ. Εἰ ἐκ τῆ πεποιθῆσαι ἐπὶ κύριον γίνονται) πῆς ὡς ἕρος Σιών, ἄλλος ἀνὴρ ὅτι ἄλλος πρὸς ἡγούμ' ἀνὴρ ὡς ἕρος χωρῆς, καὶ ἄλλος ὡς ἕρος Σινᾶ· καὶ ἐκ τῆς ἐπατήσῃ εἶτω ἀνὴρ πῆς ὡς ἕρος Αἰγύπτου, ἐ ὡς ἕρος Βαβυλωνος, καὶ τοῖς τῆς ἁγίου τοῖς ἐχθροῖς ὀφειθῶν. ἡ ὡσπερ οἱ πεποιθῆτες ἐπὶ κύριον ὡς ἕρος εἰσὶν Σιών, εἶτω οἱ ὑποδείσεται) ὡς τὰ κύκλω αὐτῆς ὄρη.

ΑΝΟΝΥ-

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ο ἄριστος ἀνὴρ καὶ
μυρία πάθη δευά, ἔ χειτεροπήσει. Μὴ
ζωῶ ἀκίνδωτον ζῆται βίον, ἀλλὰ τὸν κινδύ-
νοις μὴ ᾤδρασεύμενον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον ἐν
λιμῶνι καὶ θήμῳ, καὶ πλάγῳ σαλεύοντα
τὴν τέχνην ἐπιδρασκουδῶ. δὲ γὰρ τὸ εἰς τὸν
παρόντα ἐξήμεχθῃς βίον ἔχ' ἴνα ἀργῆς, ἐδ'
ἴνα μὴ πάχῃς μηδ' ἐ δεσὸν, ἀλλ' ἴνα παθῶν
λαμπερέτερος ἦς. Ἀκυσον τὴν περὶ φήτε λθ-
ροντες· οἱ πεποιθότες ἐπὶ κῆριον ὡς θεοῦ
Σιών. τὸ ἀδελφεῖπτον δηλῶν τῆς εἰς τὸν θεὸν
ἐλπίδος, τὸ πεπηγὸς, τὸ ἀχέροτον, τὸ ἀμα-
χον. ὡσπερ γὰρ καὶ μυρία τίς περαγάγη
μηχανήματα, θεοῦ ἔτι ἀνασπᾶσαι ἔτι σα-
λευσαι διωτάται· ἔτις ὁ περὶ βαλῶν τῶν
τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν θεὸν ἔχοντι, κινᾶς ἀνα-
χαρεῖ ταῖς χερσίν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἔν; ἐκ ἰσα-
λάθησαν, φησιν, οἱ παῖδες οἱ φῆς καὶ ὁ Δα-
νιὴλ, ἀπαγα· τ' μὲν γὰρ πατρίδος ἐξέπεσον,
καὶ ἀχμαλωσίαι ὑπέστησαν, σάλοιο δὲ ἐδ' ἴνα
ἐδίποτι· ἀλλ' ἐν ποσέτω θορύβῳ περα-
γμάτων, καὶ ποσέτω πληθῆσι κυμάτων, ὡς
ἐπὶ πέτραις ἐδίποτι, καὶ λιμῶνος ὀρμύζοντες
γαλῶν, ἔτις ἐδ' ἴνα παχῶν ἀπῆς. εἰ δὲ βέλει
καὶ καὶ ἀνασπᾶσαι ἐκλαβεῖν τὸ εἰρημῶνον, ὅτι
ἔ σαλεύθησεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν
Ἱερουσαλήμ· ὑπόγραψον τῇ δὲσποία τὴν
ἐκεῖ λῆξῃ τὴν ἐπὶ τῆς ἀνω μητροπόλεως·
ταῖς γὰρ ἀπαν τὸ λυπηρὸν ἐκποδῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ κατοικεῖ τὴν Ἱε-
ρουσαλήμ ὁ περὶ τῆ συνταλαδῆσαι τὸν αἰῶ-
να σαλεύμενον.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸν κατοικῶντα τὴν
Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν νόμους τῆς Ἱερουσαλήμ
πολιτεύει δὲ εἰ. ταῖς γὰρ ἔτω κατοικῶσι, καὶ
τῶ σκοπῶ τῆ νόμους περὶ θορύβῳ, τὸ βέβαιον
ὁ περὶ φήτης ὑπέχετο.

ΤΟΤΑΥΤΟΥ. Ὁρῆ κύκλω Ἱερουσα-
λήμ διωτάται οἱμαί θεῖαί εἰσι. παρεμβάλ-
λαι γὰρ ἀγγέλος κυρεῖ κύκλω τῆς φοβεμῶν
αὐτὸν· κύκλω δὲ τῆ λαῶν αὐτῶν αὐτὸς ὁ κύ-
ριος. ἔπερς ἔν ὁ λαὸς κυρεῖ τῆς φοβεμῶν
τὸν κύριον. ἄλλο γὰρ, οἶκος Ἰσραὴλ ἀλογή-
σατε τὸν κύριον· ἄλλο, οἱ φοβεμῶν τὸν κύ-
ριον ἀλογήσατε τὸν κύριον. Καθάρπερ ἔν
τα ὅρη τὴν πόλιν κυκλοῖ, ἔτις ἡ θεῖα κη-
δεμοῖα τὸν ἀσβῆ περὶ φήται λαῶν.

ἔ aliud, *Qui timentis Dominum benedicite Domino*. Quemadmodum igitur
montes cingunt ciuitatem, ita diuina cura pium munit populum.

T O M V S III.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Vir generosus tametsi innumera
mala perpeffus fuerit, minimè euertetur. Ne
ergo quartas vitam à periculis remotam, sed
quam minimè inuoluant & deprimant peri-
cula. Ars enim non eodem modo ostenditur
si quis in portu sedeat, & si quis vndosum
mare transmittat. Non enim idè deductus es
in hanc vitam vt sis otiosus, aut vt tibi nihil
aduersi eueniat, sed vt grauià perpeffus euadas
illustrior. Audi Prophetam dicentem: *Qui
confidunt in Domino sicut mons Sion*. Spem
nimirum significat in Deum immutabilem;
firmam & constantem, inuincibilem & inex-
pugnabilem. Quemadmodum enim etiam si
quis innumerabiles machinas adhibeat;
montem nec conuellere nec labefactare po-
terit: ita etiam qui eum aggreditur qui spem
in Deum collocauit, vacuis manibus domum
reuertetur.

CHRYSOStOMI. Quid ergo? Non commoti
sunt, inquit, tres pueri & Daniel? absit: nam
à patria quidem exciderunt, & captiuitatem
sustinuerunt, sed nullam vnuquam turbatio-
nem; quin imò in tanta rerum perturbatione,
& tanta fluctuum multitudine, perinde ac si
petræ infisterent, & in tranquillo portu sta-
rent, nihil molestiæ perpeffi sunt. Quod si
voueris etiam anagogicè sumere illud
quod dictum est, *Non commouebitur in
aeternum qui habitat in Hierusalem*; pro-
pone animo tuo quietem supernæ metropo-
lis: ab hac enim abest quidquid tristitiam
adferre possit.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Non habitat in Hierusa-
lem qui ante sæculi huius consummationem
commouetur.

ORIGENIS. Eum qui Hierosolymam
incolit secundum Hierosolymæ leges viuere
oportet. Iis namque qui hoc pacto habitant,
& legis scopo obtemperant, firmitatem Vates
pollicetur.

EIVSDEM. Montes in circuitu Hieru-
salem, arbitror esse virtutes diuinas. Nam
** castra metatur Angelus Domini in circuitu
timentium eum*: porro ipsemet Dominus in
circuitu populi sui. Diuersus igitur est popu-
lus Domini à timentibus Dominum. Nam
aliud est, *Domus Israël benedicite Domino*;

ἔ aliud, *Qui timentis Dominum benedicite Domino*. Quemadmodum igitur
montes cingunt ciuitatem, ita diuina cura pium munit populum.

B b b b

3. QVIA

CATÈ-
NA PA-
TRVM.
Non qua-
renda vita
periculorum
expers, sed
in ys con-
stans.

Mons im-
mobilis est
spes in
Deum.

Dan. 3.
Trium
puerorum
constantia.

Pfal. 33. 8.
* Vulgata
immitteret
Dei cura
erga suos.

Pfal. 134.
19.
Ibid. 20.

CATE-
NA PA-
TRVM.

3. QVIA NON RELINQVET DOMINVS VIRGAM.] CHRYSOSTOMI. Reddit iustam quamdam causam auxilij Dei, vt illi possint confidere. Quæ porro ista? Non permiserit, inquit, bona iustorum esse in manibus iniquorum. Hoc autem dixit, simul & hoc agens vt de Dei auxilio confiderent, & persuadens vt in virtute persisterent, si perpetuo illius auxilio frui vellent. Virgam autem peccatorum hîc vocat Regnum hostium.

ORIGENIS. Opus Domini in circuitu populi sui existentis est, vt non relinquat virgam peccatorum super sortem iustorum peruenire. Iustus autem est populus Domini.

Isaïa 10,
5.
Assyrj
virga fu-
toris Dei.

ANONYMI. Etiam Assyrios virgam furoris per Isaiam Prophetam appellauit. *Va enim, inquit, Assyrjjs: virga furoris mei & ira est in manibus eorum. Iram meam in gentem iniquam mittam, & populo meo precipiam, vt faciat spolia & pradam.* Hoc est, Veluti quadam virga Assyrjjs vsus, animaduersione dignos castigo. Dicit igitur Vates etiam hoc loco: Quia Dominus vniuersorum iustâ vsus sententiâ non sinet iniquorum virgam iustorum cœtui infligi. Deinde etiam causam edocet.

Deus non
perdet in-
stos cum
iniquis.

VT NON EXTENDANT.] ORIGENIS. Obserua illud verbum *extendant*, quod in iniquitate fit. Verumtamen si per suppositionem relicta fuerit virga peccatorum super sortem iustorum, extendent ad iniquitatem manus suas. Vtemur autem his verbis, si quando in persecutione multi Deum negauerint, & idolis sacrificauerint, dicentes: Quandoquidem non erant iusti qui Deum negabant, dimisit Dominus virgam peccatorum super sortem ipsorum, vt extendant ad iniquitatem manus suas. Ab eo enim qui non habet etiam id quod habet auferetur.

Matth. 25,
29.

ANONYMI. Vt non arbitantes, inquit, virtutis studiosi, sine ordine & sine gubernatione omnia ferri, in peius vergant, & hinc damnum reportent.

4. BENEFAC DOMINE BONIS.] ORIGENIS. Boni sunt qui mores ritè componunt; recti autem corde, qui sanas habent doctrinas. Benefacit autem non passim omnibus, sed bonis & rectis Deus.

γ'. ΟΤΙ ΟΥΚ ΑΘΗΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΤΗΝ ΡΑΒΔΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Αιτίας λέγει τῆς τῆ θεῷ βοηθείας ἀλλογόν πια, ὡς καὶ παρρησίαν ἐκείνης. τίς δὲ λέγ' αὐτῆ; Οὐκ ἀν' ἀνάγκη, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ τῆς δικαίαν ἐν ταῖς χερσὶν εἶναι τῆς ἀδίκου. τὸτο εἶπεν, ὁμοίως παρρησίαν αὐτῶν ὡς θεοκράτων ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῆ θεῷ, καὶ πείσαν μῦθον ἐν ἀρετῇ, εἴγα βέλοντο δικαίως ἀπολαύειν τ' ἀνωθεν συμμαχίας. ῥάβδος δὲ ἀμαρτανλῶν ἐκταύθια τῶ βασιλείαν τ' τῆς πολεμίων λέγει.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐργον κυρίου κύκλω ὅτος τῆ λαῷ αὐτῆ, τὸ μὴ ἀφίσαι τῶ ῥάβδος τῆς ἀμαρτανλῶν ὅτι τὸν κληρονομασίαν τῆς δικαίαν. δικαίος δὲ ὁ λαὸς κυρίου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ τὴς Ἀσσυρίους ῥάβδος θυμῷ δὲ Ἡσαΐα τῆ Προφήτης προσεσηγῶσεν. Οὐαὶ γάρ, φησὶ, Ἀσσυρίοις· ἡ ῥάβδος τῆ θυμῷ μου καὶ τῆς ὀργῆς μου ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. τῶ ὀργῆς μου εἰς ἔθνος ἀνομοῦ ἀποσταλά, καὶ τῆ ἐμῶ λαῷ σωτήριον, ποιῶσιν σκύλα καὶ κρονομῶν. ἀντὶ τῆ, κατὰ πῶν τῶ ῥάβδος τοῖς Ἀσσυρίοις, καὶ κληρονομία τῆς ἀθῆς παιδείας. λέγει τὸν πῶν ὁ Προφήτης καὶ ἐπιταύθια· ὅτι δικαία κληρονομία ἦν τῆς ὅλων ὁ κύριος ἐ συγχωρήσῃ τῆς ὡς ἀνομοῦ τῶ ῥάβδος τῆ τῆς δικαίαν ἐπιτηγῆσαι συμμορία. εἶτα καὶ τῶ αἰτίας διδάσκει.

ΟΠΩΣ ΑΝ ΜΗ ΕΚΤΕΙΝΩΣΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τίθει τὸ ἐκτείνωσι, ὅτι ἐν ἀνομία γίνεται. πῶν εἰ κατ' ἐπιταύθια ἀφῆσῃ ἡ ῥάβδος ἀμαρτανλῶν ὅτι τὸν κληρονομασίαν, ἐκτείνωσι οἱ δικαίοι ἐν ἀνομία χεῖρας ἑαυτῶν. κληρονομία δὲ τοῖς ῥητοῖς, εἰς ἐν διωγμῶ πολλοὶ τὸν θεὸν ἀρῶνται, καὶ τοῖς εἰδῶλοις ὀπιθύοσι, λίγοντες· ὅτι ἐπὶ μὴ ἦσαν δικαίοι οἱ ἀριεῖς, ἀφῆκα κύριος τῶ ῥάβδος τῆς ἀμαρτανλῶν ὅτι τὸν κληρονομασίαν, ὅπως ἐκτείνωσι ἐν ἀνομία χεῖρας ἑαυτῶν. ἀπὸ γὰρ τῆ μὴ ἔχοντος καὶ ὁ ἔχει ἀρῶνται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἰνα μὴ νομίζαντες, φησὶ, οἱ τῆ προσήκοτος ὀπιμαλέμωροι, ἀτακτῶ εἶναι καὶ ἀκυβερνητῶ, ῥησῶσι ὅτι τὸ χεῖρον, καὶ τῶ ἐπιταύθια ἐκτύσσει βλάβην.

δ'. ΑΓΑΘΙΝΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΟΙΣ ΑΓΑΘΟΙΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀγαθὸι οἱ τῆ ἦσαν κατ' ἐπιταύθια. ἀθεῖς δὲ καρδία, οἱ ὑγῆ δόγματα ἔχοντες. ἀγαθῶν δὲ ἐ πῶν ἦδον, ἀλλὰ ἀγαθοῖς καὶ ἀθεῖς θεός.

ε. ΤΟΥΣ

6. ΤΟΥΣ ΔΕ ΕΚΚΑΙΝΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΤΡΑΓΓΑΛΙΑΣ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὰς 5 εσθ- γαλιᾶς ὁ μὲν Ἀκύλας δὲ πλοκαῖς ἠρμήνευσεν, σκολιότητας δὲ ὁ Σύμμαχος, ὁ δὲ Θεοδοτίων δὲ 5 εσθμυρία. ἤτισσε μὲντοι εἶδεν ἄδικον ὁ πωροφίτης, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀγαθὰν δαύλαυσιν. τὴν δὲ τὴν δὲ θάλασσαν καταλιπόν- τας ὁ δὲ καὶ 5 εσθγαλιᾶς καὶ δὲ πλοκαῖς καὶ 5 εσθμυρίας, τὸ καταλλήλον τέλος εἶρεν.

5. DECLINANTES AUTEM IN STRAN- GVLATIONES.] ORIGENIS. Strangulationes Aquila quidem similtates interpretatus est, Symmachus verò & Theodotion peruersa. Atqui Vates nihil iniusti petijt, sed vt boni quidem bona consequantur. Qui verò re- etam viam deseruerunt, & strangulationi- bus & similtatibus vsi sunt, finem ijs respo- dentem inueniant.

ANNO- TATIO- NES COR- DERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus docet, quàm securi & tuti sint qui in Domino confidunt. Deus enim, cum potentissimus & fi- delissimus sit, numquam confundit sperantes in se, & ad se toto desiderio properan- tes: prædicit autem pauperum oppressores & iniquos simul cum idolorum cultoribus in capti- uitatem abducendos, vt his sublatis pace fruatur Israël.

1. Qui confidunt in Domino, &c.] Nota cum Iansenio verum hunc dupliciter distingui & in- telligi posse. Primùm enim communiter sic in- telligitur: q. d. Qui confidunt in Domino erunt sicut mons Sion. deinde nouâ oratione subiun- gatur: Non commouebitur in æternum quisquis habitat in Hierusalem. Verùm iam necesse est per Hierusalem intelligere illam cælestem, quan- doquidem re ipsâ commoti sunt omnes ciues Hierosolymæ terrestris. Atque hunc sensum sequitur S. Augustinus, qui deinde versu se- quenti per montes qui sunt in circuitu Hierusa- lem intelligit Angelos & Sanctos Ecclesiæ cu- stodes. Consensit quoque S. Ioannes Chrystos- tomus, qui montes in diuinis Codicillis tria quæ- dam significare monuit, scilicet τὸ σερῖον, τὸ ὑψαλόν, τὸ ἀχειρωτόν, immortalem soliditatem, sublimitatem, inexplugnabilem & inuictam potestatem. Vnde Isaias, inquit, Ecclesiam cum monte componit; & Regius Vates sanctimoniam insignes viros & virtute robustos nominat montes. Hæc igitur solida constantia & excelsi animi robur facit, vt quilibet Hieromystra & Curator sanctæ religio- nis mons nuncupetur: cuius proprium id sym- bolum esse vult Dauid: Non commouebitur in æternum. Mons enim symbolum est firmitudi- nis, constantiæ, æternitatis. Vnde in Genesi col- les æterni dicuntur: Baruch scienter rupes vocat perennas: alius Propheta montes sæculi: qui vi- delicet omnium sæculorum ætatibus continuâ stabilitate perdurent. Nec indoctè mihi loqui videtur Bartolus, qui montes dici putat à mo- uendo κατ' ἀρτιότητα, quod minimè moueantur. Tales ergo esse omnes debent Hierarchæ, & de- lecti moderandæ Ecclesiæ duces, firmâ fide, proposito animi inuictò, stabili pietate, incon- cussâ religione, omnes in Deum erecti montes, omnes fixi in adamantino quadro veritatis: non decet labi illos & turbare, quos æterna Numinis prouidentia, vt monet Apostolus, Christiano populo dedit: Vt non simus paruuli fluctuantis, & circumferamur omni vento doctrina: sed il- lorum fides, virtus & sapientia tueri & susten-

tare debet religionem, ne scelus illam quatit & infandorum hominum perfidia, ita vt diuini quidam Atlantes esse videantur.

2. Dominus in circuitu populi sui.] Hung murum, quo circumdatur & custoditur homo; custodem Angelum interpretatur S. Augustinus ad hunc locum dicens: Ambians Ecclesiam An- gels, & quasi murum faciunt. Nec tantùm mu- ri sunt & mœnia quibus homo defenditur; sed arma etiam sunt ad arcendos incorporei hostis validos ictus. Vnde Tertullianus lib. de Ani- ma cap. 37. Omnem, inquit, hominis paratitiam aliqua vtiq; potestas diuina voluntatis mini- stra modulatur. Quid est Angelum custodem noui militis arma modulari, dum illum armat contra nequissimi aduersarij ignita tela? Modu- lari apud auctores Latinos significat; carmen cum numerorum ratione componere; scilicet quando Poëta nectit longam syllabam breui, & rursus subijcit breui longam, ita vt modularum carmen euadat. Sic cum Angelus clientem suum totum de Apostolo armat, ita lorice cate- nulas squamatum nectit, vt armorum paraturam modulari dicatur; ne quâ pateat rimula, per quam eius alumnus feriri valeat à pugnaci aduer- sario: sic cataphractum dimittit clientem in pe- riculosa aduersus dæmonem pugna: imò nec dimittit quidem, sed eius latus auxiliari ope cin- git: vnde homo non tam procedit ad bellum quàm ad victoriam; quia Dominus in circuitu eius; id est, Angelus patronus in circuitu eius est, vt ex Augustino notauimus. Quò procul dubio spectauit Tertullianus lib. de Oratione cap. 3. dicens: Cui illa Angelorum circumstan- tia non cesset, &c. Hæc circumstantia Tertul- liani militia Angelica est: & vt eruditè Cerda notat ex Gellio, quod attinet ad vocum proprie- tatem, Circumstantio militum corona appellata est. Ergo dum nouus miles ad bellum egredi- tur, & Angelus in circuitu eius est, eiusmodi cir- cumstantia illi corona est, victoria, trophæum, triumphus.

Angelus custos mo- dularum arma.

Angeli cir- cumstantio corona est.

3. Quia non relinquet Dominus virgam pec- catorum super fortes iustorum.] Id est, Non permittet Deus impios diu dominari in bonos, ne hi fiant impij, exemplo & prosperitate isto- rum incitati, vel impatientiâ victi. In Hebræo est ad verbum, Quia non residet baculus, vel, non requiescet virga. Quæ verba eundem qui- dem sensum habent; sed metaphora quiescis ele- ganter explicat breuitatem temporis. q. d. Erit quidem potestas peccatoris aliquando supra iustos

Deus non sinit malos diu probis dominari.

Per montes intelliguntur Ecclesiæ custodes.

Gen. 49, 26. Baruch 5. Habacuc 3.

Mons à mouendo dicitur per antiphrasim.

Ephes. 4.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

iustos ad eorum probationem, vel exerci-
tationem, vel correctionem; sed erit quasi stans,
non sedens; transitura, non manens; temporalis,
non æterna.

IBIDEM. *Vt non extendant, &c.*] Apud
S. Chrysostomum alius legit, Διὰ τὸ ἐν ἐπιτο-
νῶν οἱ δίκαιοι οἱ ἀνομίαι χάριτας αὐτῶν: *Propter-*
ea non extendunt iustis ad iniquitatem manus
suas.

Deum rectis
corde be-
nignum se
præbet.

4. *Benefac Domine bonis & rectis corde.*] Illis
enim Dominus benefacit, illis benignum se
præbet, erga illos magnificè & liberaliter se ha-
bet, qui bono & recto sunt corde. Cor autem
bonum solâ virtute redditur, & rectum solâ ius-
titiâ & Dei gratiâ, à qua omnis iustitia & om-
nis virtus manat, existimatur. Quare qui gratiâ,
& iustitiâ & virtute carent, benignitatem &
mercedem à Domino, nisi respiciant, & bonita-
tem virtutis induant, nequaquam expectent.

Qui sint
declinantes
in strangu-
lationes.

5. *Declinantes autem in strangulationes, &c.*] Vbi
obserua inter rectos & improbos, siue qui
operantur iniquitatem, medios à Propheta po-
ni, qui declinant in strangulationes; atque ea de
causa, quòd in strangulationes declinent, addu-
ci à Domino in sortem & locum eorum qui ope-
rantur iniquitatem. Sed enim scire est operæ
pretium, quid sit declinare in strangulationes.
Non dubium, quin Græca vox *σπυλαίως* signi-
ficet nexus siue implicationes laqueorum; vnde
Aquila vertit *διπλοκῆς*, *implicationes*, Sym-
machus *σκολιότης*, *obliquitates*, Theodotion
διπεραμῆν, *contorta, peruersa*, Vulgatus, *obli-*
gationes; notantque Interpretes eandem esse vo-
cem in isto Isaiæ, *Solve fasciculos deprimentes*,
hoc est (vt legit Tertullianus lib. 4. Contra
Marcionem cap. 37.) *violenterum contractuum*
obnexus. Vnde declinantes in obligationes seu
strangulationes opportunè interpreteris eos qui
peccatorum pericula non cauent, sed ad laqueos
atque insidias, hoc est, ad delictorum occasio-
nes, libenter accedunt. hi enim medij sunt in-
ter rectos & operantes iniquitatem; cum vna ex
parte peccatum reapse non perpetraverint, imò
nec perpetrare se velle iactent, ex alia verò recti
corde non sint; quippe qui Deum ex toto corde
non exquirunt, sed abducentes se à via recta
obliquè cum ipso incedunt: nimirum pennas in
directum, siue rectigradas, ad fugienda peccati
discrimina non sumunt, sed iuxta ea indefinenter
versantur. Quare plures cum Pagnino in ex-
positione Hebrææ vocis *הַפָּחַל* *hbacal*, quæ huic

Isaiæ 58, 6.

respondet, Latinam *obliquationes* legendam vol-
lunt: quòd quidem ventum occasionum suarum
attrahentibus mirè quadrat. Ex his verò is re-
sultat sensus; nempe Deum, vt rectis corde be-
nefacere & abundantiora suæ gratiæ dona imp-
ertiri solet, ita ijs qui salutaribus monitis spre-
tis in peccandi pericula se conijciunt, efficacia
auxilia sua, quibus anima subsistit & constat,
iusto iudicio denegare. Istis igitur qui noua de-
bita peccatorum contrahunt, qui nouis se obli-
gationibus iniquitatum inuoluunt, qui obliqui-
tates conscientiæ sectantur, sedes cum reprobis,
qui iniquitatem sunt operati, parata est. *Eorum*
(inquit S. Augustinus) pœnam sentient, quo-
rum facta imitati sunt, quorum presentes lætitiæ
amauerunt, & futura supplicia non credide-
rumt. Pax profectò, & merces & beatitudo non
super istos, sed super Israël. Nam illi qui Deum
viuâ fide credunt, & in omni loco ipsum præ-
sentem intuentur, & præcepta eius qui vbique
præsens est præterire erubescunt; vtque oculis
eius placeant, multiplice virtute se induunt; &
in eo quod semel cœperunt vique ad finem per-
seuerant, pace illâ fruuntur, quam Dominus be-
nefaciens & benignè se gerens bonis & rectis
corde parauit in æternis sedibus suis. Atque hoc
est quod subdit dicens:

Qui pranos
sequuntur
cum iisdem
punitur.

Rectos cor-
de manet
pax & bea-
tutudo.

IBID. *Pax super Israël.*] Id est, Vera illa & æter-
na pax soli Israël, id est, *videnti Deum*, obtingit:
quia in Deo solo tunc erit omnium desiderio-
rum nostrorum impletio & perfectissima quies
animorum nostrorum, quando illum videbimus
in gloria, & nihil amplius erit desiderandum;
quia quidquid secundum rectam rationem desi-
derare poterimus, plenissimè possidebimus, cum
ipse sit auctor omnis boni, quod homines con-
cupiscunt, & quo obtento quiescunt. Peculia-
riter autem Christus dicitur *Pax nostra*; quia
est auctor magnæ illius reconciliationis cum
Deo & diuina iustitia; à qua nobis impendebat
æterna punitio. Porro ita nos reconciliauit, vt
non solum Dei iram auerterit, sed etiam ex ini-
micis filios Dei & heredes fecerit Regni cæle-
stis. Hinc omnis animi quies omnisque conso-
latio ab ipso est, & per ipsum confidimus nos
vitam æternam & plenissimam animi quietem
obtenturos. Denique ipse etiam dicitur *pax no-*
stra, quatenus dissidium, quod erat inter Iudæos
& Gentem, sustulit vtrosque copulans in vnum
populum; iuxta illud Apostoli, *Qui fecit vtra-*
que vnum.

Quomodo
Deus sit
pax Israël
& pax no-
stra.

Ephes. 2,
14.

IN PSALMVM CXXV. ARGVMENTVM.

1. Canticum graduum.

α. Ω δὴ τὸν ἀναβαθμῆν.

Ac si propinquum esset decretum redu-
ctionis eorum ita hæc dicit. *Cyrus enim om-*
nibus reditum promiserat; sed plurimi cum
peruersam haberent mentem redire nolue-
runt: qui verò auitam pietatem antefere-
bant hi quoque redierunt, & libertatem
cernentes exultarunt.

Ως ἐγὼς εἶπες ὁ ἀποφάσας ὁ ἐπανα-
γωγῆς αὐτῶν ἐπὶ ταῦτα φησι. πᾶσι μὲν γὰρ
ὁ κύριος ἐπανελθεῖν παρηγγύησεν. ἀλλὰ μο-
χθηρὰν ἔχοντες γνώμην οἱ πλείους ἐπανελ-
θεῖν ἐκ ἠθέλησαν. ὅσοι δὲ τῆς προσηγορίας
δοσεβείας ἀντίχοντο εἶπεν ἡ ἐπανήλθοι, καὶ
τὴν ἐλευθερίαν ὁρῶντες γαλήνησαν.

P A R A-

PARAPHRASIS ANONYMI.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ΚΝ τῷ Ἐπιτρέψαι κύριον
τιλὼ αἰχμαλωσίαν Σιών,
ἐξηγήθημεν ὡσεὶ ὠδὸν κε-
κλημημένοι.

IN conuertendo Domi-
nus captiuitatem Sion,
facti sumus sicut con-
folati :

Ἰνα εἶπῃ· ἐπειδὴν, φησι, λύσεις ἡμῶν ἢ
αἰχμαλωσίαν, καὶ ἐπιτρέψῃς ἡμᾶς εἰς τὰ
οἰκεία, δεῖ τὸτο πληροῦνθα χαρᾶς καὶ δι-
φροσύνης πολλῆς. ὅθεν ἐπαίρουσιν·

Ac si dicat: Cū captiuitatem nostram
solueris, & ad propria nos conuerteris, idcir-
cō plurimo gaudio & lætitiā replemur. vnde
subiungunt:

*Gaudens
de libera-
tione.*

β'. Τότε ἐπληρώθη χαρᾶς τὸ
σῶμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν
ἀγαλλιᾷσεως.

2. Tunc repletum est gaudio
os nostrum, & lingua nostra exul-
tatione.

Ἀντὶ τῷ διαγγελίζομεν ἀλλήλους τὰ
ὑπάρξαντα ἀγαθὰ ἡμῶν.

Scilicet dum nobis inuicem bona quæ ob-
tulerant annuntiaremus.

Τότε ἐρῶσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν·
ἐμεγάλυνε κύριος τὸ πνεῦμα
μετ' αὐτῶν.

Tunc dicent inter Gentes:
Magnificauit Dominus facere
cum eis.

Συμβαίνει δὲ, φησι, καὶ τὸτο τῷ εἰς ἔθνη
κὺς θαυμάζειν τὰ ἔργα ἡμῶν.

Sed & hoc, inquit, accidit, vt ethnici res
nostras admirarentur.

γ'. Ἐμεγάλυνε κύριος τὸ
πνεῦμα μετ' ἡμῶν.

3. Magnificauit Dominus face-
re nobiscum:

Καὶ γὰρ τῷ ὄντι μεγάλη, φησὶν, εἰς ἡμᾶς
ἐπέδειξε τὸ θεὸς τὰ θαυμάσια.

Etenim, inquit, reuera magna in nos mi-
racula Deus ostendit.

Ἐξηγήθημεν διφροσύνῳι.

Facti sumus lætantes.

Ἐξείφθη γὰρ, φησὶν, οἱ ἐκ θλίψεως πολλῆς
ἔξισταζόμενοι διφροσύνῳι ὡφθημεν πνευ-
ματώσι.

Repente enim, inquit, qui in magnâ affli-
ctione exercitati fueramus lætitiā pleni ap-
paruimus.

δ'. Ἐπίστρεψον κύριε τὴν αἰχ-
μαλωσίαν ἡμῶν ὡς χειμαίρῳις ἐν
τῷ νότῳ.

4. Conuerte Domine captiui-
tatem nostram sicut * torrentes in
Austro.

* *Vulgata
torrens*

Οὐκ ἐν, φησι, πλοῦτα ὡς ἀθεῖως τὰς
χειμαίρῳις πληροῖς ὑδάτων νότον πνέουσαν-
τος χόνα· ἔτι καὶ τὰ κατ' ἡμᾶς ἀθεῖα
τῇ χερίῳι μεταβαλε, τῇ σὴ πληροῖν ἡμᾶς
διφροσύνης.

Quemadmodum igitur, inquit, Domine
flante Austro aquis niuis torrentes repente
imples; ita quoque mala nobis ingruentia
per gratiam tuam auerte, implens nos læ-
titiā tuā.

ε'. Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν
ἐν ἀγαλλιᾷσει θεριῶσι.

5. Qui seminant in lacrymis
in exultatione metent.

Ἰνα φησι· παρόμοιοι δὲ θεοῦ τῶν τοῖς
σπείρουσι μὲν καὶ δακρύων, θερίζουσι δὲ
μὲν πλείους διφροσύνης.

Ac si dicat: Similes reperiamur ijs qui
quidem seminant cum lacrymis, sed metunt
cum plurima iucunditate.

*Seminan-
dum in la-
crymis vt
in exulta-
tione me-
tantur.*

ς'. Ποσὶνοὶ ἐπαρῶντο καὶ
ἐκλαυον βάλλοντες τὰ σπέρματα
αὐτῶν.

6. Euntes ibant & flebant
mittentes femina sua.

Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει· ἵνα ὅμοιοι ὄψοι-

Idem rursus dicit: vt nimirum similes

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

appareamus ijs qui ad feminandum quidem femina portant cum lacrymis, inter metendum verò prioris tristitiæ præ nimio gaudio obliuiscuntur. vnde subiungunt:

Venientes autem venient * in exultatione, portantes manipulos suos.

* Vulgata cum

μὲν τοῖς βασιλεῦσι ἀπέρματα μὲν δακρύων ἵνα ἀπείρῃσιν, ἐν δὲ τῇ θείῳ ἔργῳ ἠπλοῦθα νόμοι οὗ φεραλέως λύπης διὰ τὴν ἰσθμὴν βαλλέσθαι χάριν. ὅθεν ἐπαγγέλλονται.

Ἐρχόμενοι ὅτι ἔξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἰρῶντες τὰ δρόγματα αὐτῶν.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

I. **I**N CONVERTENDO DOMINVS.]

Alius legit: *Cum conuerterit Dominus captiuitatem Sion erimus consolati.* Si solueris, inquit, terminum captiuitatis, & libertatem nobis dederis, plurimam fruemur iucunditate. Hæc autem dicit pars eorum qui redibant de ijs qui remanebant, tamquam minimè perfectum gaudium habuerint. Quapropter aliqui particulam *sicut* aiunt designare exaggerationem. Reliqui verò Interpretes *tamquam somniantes* exposuerunt. Ac si reuerà & euidenter gaudium ipsorum plenum futurum fuisset, si etiam ceteros reciperent. Porro *captiuitas* multa significat: est enim & *bona*, iuxta illud, *In captiuitatem redigentes omnem intellectum: & mala*, iuxta illud, *Captiuas abducentes mulierculas oneratas peccatis: est & sensibilis & intellectualis.* Verùm illa quidem ex hostibus existit, & sæpenumerò humaniter agit: sed qui peccati captiuus factus est crudelem habet dominam: ab hac Iudas captus talem tragediam excitauit. Deinde adiungunt etiam causam voluptatis; quia nimirum non solum referent à malis liberationem, verùm etiam quia Dei in nos prouidentiam omnes agnoscent. subdit enim:

2. **TUNC DICENT INTER GENTES.]** Non temerè additur hæc geminatio, sed propter magnam emphasim. Dicent enim, inquit, Gentes, Quia magnificauit; id est, magna operatus est. Hoc etiam nos gratias agentes dicimus: *Quoniam magnificauit Dominus facere nobiscum.* Et non dixit *Seruanit*, sed *Magnificauit*, rem prodigij miraculique plenam per magnificandi verbum declarans. Quapropter etiam inquit, qui in tristitia & afflictione verfabamur, de repente lætitiâ pleni apparuimus.

4. **CONUERTE DOMINE CAPTI-**

α. **ΕΝ ΤΩ ΕΠΙΣΤΡΕΦΑΙ ΚΥΡΙΩΝ.]**

Ἐπεὶ πρὸς ὅταν ὁπιστρέψῃ κύριος τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών ἐσόμενα ὡς δακρυκλημῶν. Εἰ λύσεις, φησὶ, τῆς αἰχμαλωσίας τὸν δεσπὸν καὶ ἐλδοῦσθαι παρέξεις, ἡμῖν πολλῆς δαυλαύσαιμυ θυμῶν. τὸ δὲ μέρος τῆς ἐπαγγελίας ἀπὸ τῆς ἀπομενάντων ταῦτα λέγει, ὡς μὴ τελείῃ ἐχρηκότις χάριν. διότι τῆς τὸ ὡς ὁπιστάσει τῆς φασὶ σημαντικῶν. οἱ λοιποὶ δὲ ἐρησιόταί τῳ ὡς ἐνυπνιαζόμενοι ὁξείδωκεν. ὡς ἀνὴρ καὶ ἐναργῶς παθεῖ αὐτῶν ὁ χάρις θυμῶν, εἰ καὶ τῆς λοιπῆς δαυλαύσει. Πολύσημον δὲ ἡ αἰχμαλωσία ὅτι γὰρ ἐ καλῆ, ὡς τὸ, αἰχμαλωτίζοντες πάνι νόμα· κακῆ, ὡς τὸ, αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σισσορδωμῆα ἀμαρτίας· ὅτι καὶ αἰδοπὴ ἐνοπή. ἀλλ' ἡ μὲν ἐν πολειμῶν, καὶ φιλαθεωπείῃ) πολλάνικ· ὁ δὲ ἰσθμὸς ἀμαρτίας ληφθῆναι αἰχμαλωτῆς ἀπὸ κατὰ τὰ δῖασινα· ἢ περὶ Ἰούδας ληφθῆναι τοιαύτης τραγῶδίας ἔξωται. εἶτα φερεθῆσιν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἡδονῆς· ὅτι ἐ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς δεινῶν μόνον, ἀλλ' ὅτι ἐ πάντις εἶσιν) τῆς θείῃ τὴν φερόντων τὴν φερεῖ ἡμῶν. ὅτι φερεῖ γὰρ.

β'. **TOTE EROYSIN EN TOIS EGENE-
SIN.]** Οὐχ' ἀπλῶς ὁ διπλασιασμός, ἀλλὰ πολλῆς χάρις ἐμφάσεως. ἐροῦσι γὰρ τὰ ἔθνη, φησὶ, ὅτι ἐμεγάλυνεν· ἀπὸ τῆς, ὅτι μεγάλη εἰργάσατο. τὰτο δὲ καὶ ἡμῶν διχρησῆσιν λέγειμυ. ὅτι ἐμεγάλυνεν κύριος τὴν πόσιν μὲν ἡμῶν. καὶ ἐκ εἶπεν ἔσωσεν, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν, τὸ ὡς ἀδύσθαι καὶ θαύματος γέμονος διὰ τὴν μεγαλιῶν παρῶν. διό φησι καὶ ἔξαιφης, οἱ ἐν ὁδῶν ὄντες καὶ θλίψαι, ἀφροσύνης ὡφθῆμυ πεπληρωμένοι.

δ'. **ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΑΙΧΜΑ-
ΛΩΣΙΑΝ.]**

Multiplex
captiuitas.
2. Cor. 10,
5.
2. Tim. 3,
6.

ΛΩΣΙΑΝ.] Εἶρηται ὡς ἐκ ἐν περιουμίαις κα-
 τωρθώθη τὸ πᾶν, ἀλλ' οἱ μὲν ἑπανεληθόν, οἱ
 δὲ ἐραπέμεσαν, τῆτο ἐἴαυθα οἱ ἑπανεληθόν-
 τες ἀξιοῦσιν διχόμοιοι, μὴ μερικὴν ἐπι γρυῖαδ
 τὴν ἤβ' λοιπῶν ἐπᾶνοδοι, ἀλλ' ἀθροῦν καὶ
 καὶ πλῆθος, μὲν πολλῆς τ' ῥύμης, μὲν πολλῆς
 τ' σφοδρότητος. διὸ Ἀκύλας, ὡς κατὰ ῥοίαις
 ἐν Νότω. ὁ δὲ Σόμμοχος, ὁχετὺς. ἢ δὲ
 πέμπτη, ἀφῆσεις, ὡθῶν καὶ καταπέγῃ. ἐν
 Νότω δὲ. ἐπεὶ ὁ Νότος ὑγρὸς ὡν κερῶν τὸν
 ἀέρα πληροῖ, καὶ ὄμβροισι ἐπάγῃ σφοδρῶς.
 ἀλλὰ ἐ τὴν χροῖα δαλύων ἐμπύμπλοισ τὺς
 χειμάρροις ὑδάτων. ἢ Νότοι τὴν Γέροισα-
 λὴμ καλεῖ δὲ τὸ τ' θείσεως. ἢ α τί; ἢ α πα-
 ρεμοιοί, φησι, ὄρεθῶ μὲν τοῖς ἀείρουσι μὲν
 δακρύων, θειζῶσι δὲ μετ' ἀφροσύνης. ἢ
 περὶ ἤβ' κατὰ λόιπαι δὲ ἀμφοῖς ἀντιφθῆγ-
 γεται λέγει ὁ περιφθῆς. ὅτι εἰ κλαύσαν
 κἀκείνοι, ἔσα καὶ αὐτοῖς ὅπως ερφή. τοῖτον
 δὲ καὶ ἢ ἀρετῆ, ἤβ' πόσιον λαμπερῶς ἔχει
 τὰς ἀμοιβὰς. ἢ μὲν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, φησι,
 ἀόρεθ, λῶ, ἢ δὲ ἐπᾶνοδος ἀμυτός. ὡς ἐν ὁ
 ἀείρουσι ἐν πῶν, δὲ το λαύει ἤβ' ἀφροσύνη
 ἔτω καὶ ὑμῶς ἢ ἢ ἀπίετι τότε ἐκκρόπῃ
 (ὁ γὰρ τοῖς ἀείρουσι ὅστις ὑπὸς, τῆτο τοῖς
 λυπημοῖς τὰ δακρυα.) ἀλλ' ἰδὲ ἐπα-
 νερχόμενοι ἐν ἀγαλλιάσῃ θειζῶσι. παιδῶσι
 δὲ δὲ τῆτο τὸν ἀκροατὴν μὴ ἀλύει ἐν
 ταῖς θλίψιν.

VITATEM.] Dicitum est quomodo non to-
 tum in principio peractum sit, sed alij qui-
 dem reuerſi ſint, alij verò remanſerint. Illud
 hoc loco illi qui redierant rogant orantes,
 ne ampliùs per partes ceteri redeant, ſed cum
 denſa multitudine, cum magno impetu, cum
 magna vehementia: idcirco Aquila ait, *Sicut
 fluens in Auſtro*; Symmachus verò, *Sicut
 riuos*; Quinta editio, *emiſſiones*, impellens
 & vrgens. *In Auſtro* autem; quia Auſter cum
 ſit humidus nebulis aërem replet, & vehe-
 mentes pluuias inducit; quin & niuem re-
 ſoluens torrentes aquis implet. Vel Auſtrum
 à ſitu Hieruſalem appellat. Ad quid? vt, in-
 quit, ſimiles reperiamur ijs qui cum lacry-
 mis ſeminant, ſed metunt cum iucunditate.
 Vel de reſiduis qui orabant Propheta respon-
 det dicens: Quòd ſi & illi fleuerint, ipſi quo-
 que redituri ſint. Iſtiusmodi autem virtus
 eſt, vt laborum illuſtres habeat remunera-
 tiones. Captiuitas igitur, inquit, ſementis erat,
 reditus verò meſſis. Quemadmodum igitur
 is qui ſeminat in labore, poſteà percipit
 prouentus; ſic etiam vos quando abiuiſtis
 tunc laboraſtis: (quod enim ſeminantibus
 ſunt imbres, hoc lacrymæ ſunt ijs qui affli-
 guntur:) ſed ecce redeuntes in exultatione
 metitis. Per hæc igitur inſtruit auditorem ne
 triſtetur in afflictionibus.

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 Rogant ut
 cum gloria
 reducan-
 tur.

C A T E N A P A T R V M.

RIGENOUS. Α' παντας μὲν ὁ
 Κύρος βασιλεύσας ἑπανεληθῆν
 Ἰουδαίους ἀφροσύταξι. μοχθηρῶν
 δὲ οἱ πλείους ἔχοντες γράμην, καὶ εἰς ἀπαντα
 τοῖς θεοῖς ἀντιτίνοντες νόμοις, ἑπανεληθῆν ἐκ
 ἠθέλησαν. ὅσοι δὲ τῆς ἀφροσύνης δὲ σ-
 βείας ἐπιμελέντο, καὶ τ' καὶ νόμον λαφείας
 ἐπιθύμην, ἀσπασίως ἐποίησαν τὸ τὴν ἐπᾶ-
 νοδοι. ἔτοι τῆτω ἐν τῆ δὲ τῆ ψαλμοῦ τὴν
 οἰκίαις ἐλάθροισι ὁρῶντι, γρηῖτασιν. ὄ-
 χων) δὲ ταύτης καὶ τὺς ὁμοφύλους τυχεῖν.

α. EN TΩ ΕΠΙΣΤΡΕΦΑΙ ΚΥΡΙΟΝ ΤΗΝ
 ΛΙΚΜΑΛΩΣΙΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὸ
 τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα ἀπλῶν μὲν ὅστις,
 ἔχει δὲ πολλὰς τὰς ἐνοίας. Ἐστὶ γὰρ καὶ καλὴ
 αἰχμαλωσία. ὡς ὅταν λέγη Παῦλος, αἰχ-
 μαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς ὑπακοὴν τῷ
 Χριστῷ. ἔστ' ἐ καλὴ. ὡς ὅταν λέγη, αἰχμα-

RIGENIS. Rex Cyrus quidem
 iusserat vt omnes Iudæi redirent;
 plurimi verò prauam habentes
 mentem, & in omnibus diuinis legibus
 repugnantes, regredi noluerunt: qui autem
 auitæ pietati studebant, legisque cultum
 desiderabant, libentissimè redierunt. Hi
 igitur in hoc Psalmo propriam cernen-
 tes libertatem exultabant: precantur autem
 vt illam sui contribules consequantur.

I. IN CONVERTENDO DOMINVS
 CAPTIVITATEM.] CHRYSOSTO-
 MI. Nomen captiuitatis est quidem prolatio-
 ne simplex, sed multas habet intelligentias.
 Est enim & bona captiuitas; vt quando
 dicit Paulus, *In captiuitatem redigentes*
omnem intellectum in obsequium Christi:
 est & mala; vt quando dicit, *Captiuas*
abdu-

Captiuitas
 multiplex.

2. Cor. 10,

1.

2. Tim. 3,
 6.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucæ 4, 18.

Iuda mis-
era captivi-
tati.

abducentes mulierculas oneratas peccatis.
Hæc est sensibilis: spiritalis est illa de qua dicit, *Prædicare captivis remissionem.* Et porro etiam sensibilis illa quæ fit ab hostibus, quâ deterior est ista prior. Audi igitur quomodo, cum miserum & infelicem Iudam captivum acceperisset, minime illi pepercerit, sed fecerit ipsum sacrilegum proditorem; deinde postquam scelus perpetrasset, eum in theatrum Iudzorum produxerit, & maleficium reuelauerit, & ne sic quidem permiserit ut perciperet fructum pœnitentiæ, sed ante pœnitentiam ad laqueum deduxerit. Tyrannis enim sæua est, iubens ea quæ sunt improba; & eos qui obediunt afficit ignominia.

FACTI SVMVS SICVT CONSOLATI.] ORIGENIS. Hæc prædicuntur Apostoli de seipsis dicturi, & de ijs qui ex Gentibus sunt. Postmodum etiam de se mente ac messe verba facit. Istud *sicut* exaggerationem hoc loco significat. Multam, inquit, lætitiã consecuti sumus cum Deus finem supplicij soluerit, & libertatem captivis largitus fuerit.

Libertas lætitiã adfert.

2. TUNC REPLETVM EST GAUDIO OS NOSTRVM.] CHRYSOSTOMI. Ea quæ dicta sunt non sunt parua in melius commutatio, dum gaudent propter libertatem à captivitate. Et quis, inquit, non propterea lætetur? Patres quidem eorum quando liberati sunt ab Ægypto in bonis ipsis murmurabant, & indignabantur: at non nos, inquit, sed gaudemus.

ORIGENIS. Os quidem repletum est gaudio, lingua verò exultatione: unde illa quæ loquitur sunt gaudium & exultatio. His autem factis, illi qui ex Gentibus sunt edocui dicunt: *Magnificauit Dominus facere cum eis.* de seipsis autem gratias agentes dicunt: *Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Super flumen quidem Babylonis illic sedimus & fleuimus. Cum conuerteret verò Dominus captiuitatem Sion, repletum est gaudio os nostrum.

Psal. 38, 2.
Prou. 10,
31.

2. Cor. 6,
11.

Quando fecerimus illud, *Posui ori meo custodiam;* item istud, *Os iusti meditatur sapientiam;* item illud, *Aperi os tuum verbo Dei;* & similia isti, *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij:* tunc cum ve-

λωτίζαντες γυναικάκια σποροδμήρια ἀ-
μάρτιας. ἔστι ἡ αἰδιότης αὐτῆ· ἔστι ἡ νοσηρὴ
φθεῖ ἢ φθορὰ, κηρύττει ἀιχμαλώτους ἀφασὶν.
αἰδιότης δὲ ἡ φθεῖ τῶν πολεμίων, ἢ χαλε-
πωτέρα ἢ φροτέρα. Ἀκουσον ἡρωὴ πῶς, τὸν
ἀθλιὸν τὸν ταλαίπερον Ἰουδαῖον λαβοῦσα
αἰχμαλώτων ἢ ἀμαρτία, ἐκ ἐφείσατο, ἀλλ'
ἐποίησεν αὐτὸν φροδοτικὸν ἡρώουλον καὶ μὴ
τὸ τὴν ἀμαρτίαν ποιῆσαι, εἰς τὸ θείαρον
αὐτὸν ἡγάγε τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπεκάλυψε
αὐτῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἐδὲ ἔταος αὐτὸν
ἀφῆκε καρπώσατο τὸ ἐκ τῆς μετανοίας κέρ-
δος, ἀλλὰ φεραπήγαγε τῆς μετανοίας ἐπι-
βόχοι ἀγαθήσα. τερανὶς γὰρ ἔστι χαλε-
πὴ, ποιητὰ ἐπιπάττουσα ἐπιπάγματα· καὶ
καταχμύεσα τὰς ὑπακούοντας.

ΕΓΕΝΗΘΗΜΕΝ ΩΣΕΙ ΠΑΡΑΚΕΚΗ-
ΜΕΝΟΙ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ Ἀπόστολοι
(αὐτὰ φεραφιδίον) λίξεν φθεῖ ἑαυτῶν, καὶ
τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι. καὶ μὴ ταῦτα ὑποφαίνε
φθεῖ ἀφασὶ ἐ φθελισμῶ. τὸ ὡσεὶ ἐπιπάτως
ἐνταῦθα σημαντικόν. πολλῆς, φθορῆς, ἀπι-
λαύσατο θυμωδίας λύσαντες τὰ θεῶ τῆς
πμαείας τὸν ὄρον, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς
αἰχμαλώτους δωροδμήρια.

β. ΤΟΤΕ ΕΠΛΗΘΘΗ ΧΑΡΑΣ ΤΟ ΣΤΟ-
ΜΑ ΗΜΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ μὲν
καὶ φθεῖ τὸ ἴδιον μεταβολὴ τὰ εἰρημνία,
τὸ χαίρειν ἐπὶ τῆ ἀπαλλαγῆ τῆ ἀιχμαλω-
σίας. καὶ τίς ἐχ' ἰδέειν, φθορῆν, ἐπὶ τῆτω; οἱ
πατέρες μὲν οἱ τέτοιον ὅτι ἀπῆλλάγησαν τῆς
Αἰγύπτου ἐπὶ ἀγνωμοσύνης ἐν αὐτοῖς ἐγγύ-
γυζον τοῖς ἀγαθοῖς, ἐ ἰδυχέρισαν· ἀλλ' ἐχ'
ἡμεῖς, φθορῆν, ἀλλὰ χαίρομεν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ μὲν εἶδος ἐπλη-
ροῦθη χαρᾶς, ἢ δὲ γλαῖσα ἀγαλλιάσεως
ἀφ' ὧν ῥεῖ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις. τέτατον δὲ
ἡρωδῶν, οἱ ὑπὸ τῶν ἔθνεων διδασκόμενοι
λόγοισιν· ἐμεγάλυνε κύριος τὴ ποιῆσαι μὴ
τέτατον. καὶ φθεῖ ἑαυτῶν δὲ φασὶν διχαρισῆν-
τες· ἐμεγάλυνε κύριος ποιῆσαι μὲν ἡμῶν,
ἐγῆθητομεν διφρανόμενοι. Ἐπὶ μὲν τὸν
ποταμὸν βαβυλωνίος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν καὶ
ἐκλαύσαμεν. ἐ δὲ τῶν ὅπως ῥέγειν κύριος τῆ
αἰχμαλωσίας Σιών, ἐπλήθη χαρᾶς τὸ εἶδος
ἡμῶν. Ἐπ' αὐτὸν ποιῆσαι μὲν τὸ, ἐθίμεν τῶν εἶ-
ματι μὲ φυλακῶν· καὶ τὸ, εἶδος δικαίῶ με-
λιτᾶ σοφίας· καὶ τὸ, ἀνογα σὸν εἶδος λόγῳ
θεῶ· καὶ ὁμοία τῶν, τὸ εἶδος ἡμῶν ἀνογα
φθεῖ ὑμᾶς κορίνθιοι· τότε ἀληθῶντες φθ-
σομῶν

σομῶν καὶ τὸ, Ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ σῶμα ἡμῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ χαρᾶς πληροῦται τὸ σῶμα τῶ ἐκ τῆς λόγων ἑαυτῶ δικαιοσύνης, λέγοντες τὰ φέροντα αὐτὸν εἰς τὴν αἰώνιον χαρᾶν. Ἦ μὲν ἐν δικαίῳ τὸ σῶμα πληροῦται χαρᾶς, τῆς δ' ἐναντίον λύπης· καὶ ἐκ τῆς λόγων ἑαυτῆς καταδικαζομένων. Ἐπὶ αὐτῶ τὸ εἶπα, φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου, τὰ μὴ ἀμαρτανῆν ἐν γλώσσῃ μου ποιῆσαι· τότε πληροῦσεται ἀγαλλιάσεως τὸ σῶμα ἡμῶν. ἐπλήσθη δὲ χαρᾶς καὶ τὸ Φιλίππου σῶμα, ὅτε ἀνοίξας τὸ σῶμα αὐτῶ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς, ὡς περὶ βῶτον ἐπὶ σφαγῆν ἠχθῆ, ἀνηγέ- λισατο τὸν Ἰησοῦν τῶ Εὐνύχῳ τῶ αἰθίωπῳ.

ΤΟΤΕ ΕΡΟΥΣΙΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΘΝΕΣΙΝ.]

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆτο δὲ ἡμῶς πολυθρῦ- λάτως ἀπέφηκε. ἀπαντες γὰρ τὴν τῆ θῆε με- γαθυρίαν θαυμάζουσιν, ὅτι τὸ πικρῶς ἡμῶς ἐκείνης δουλείας ἀπῆλλαξε· καὶ ἡμεῖς ἡμέτεροι βοῶμεν, ἐμεγάλυνε κύριος, καὶ τὰ ἔξῃς.

δ'. ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝ ΚΥΡΙΕ ΤΗΝ ΛΙΧΜΑ- ΔΩΣΙΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς ἀρ- χόμενος φησι, ἐν τῶ ἐπιστρέψαι κύριος τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, ἐπὶ αὐτῶ λέγει Ἐπί- στρεψαι, ὡς περὶ τῆ μέλλοντος ἀγαθούμενος. μάλιστα μὲν ὁ ἔτερος ἐπισημαίνει εἰς τῆτο ἡμᾶς προσάγει, ἐκ εἶπω ἐν τῶ ἐπιστρέψαι, ἀλλ' ὅταν ὑποστρέψῃ. εἰ δὲ ἐ ἔτιος ἀδοι πῆ ἐκεῖνο ἔξει, εἰπεῖν ὅτι ἀρχὴν τὸ πρῶτον ἐ- λάμβανεν, ἐκ ἐπὶ προνοίας τὸ πᾶν καταρ- θώθη, ἀλλὰ πολλὰ γηθήσασιν αὐτῶν ἀνα- βάσει, ἐπὶ πρῶτον δὲ αὐτῶ, καὶ ἔτι. τῆτο ἐν δὲ χεταί, ὁλόκληρον γηθήσῃ τὴν ἀπαλλα- γῆν. καὶ γὰρ πολλοὶ τῶ Ἰουδαίων ἐναπομεί- ναι ἐβέλοιο τῆ χώρα τῆ βαρβάρῳ· διὸ φη- σι, ἐπιστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν ὡς χειμάρρους ἐν τῶ Νότῳ· τῆτοι, μὲν πολλῆς δ' σφοδρότητος. διὸ ἔτερος φησι· ὡς κατὰ ῥοίας, ὡς ὀχταί, ὡς ἀφίσεις, ὡς θῶν καὶ κατεπιγῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀνωτέρω μὲν ὡς ἦδη ἐπιστρέψῃς ἀπὸ τῆ αἰχμαλωσίας γηρομένης εἶμεν) οἱ δύο σίχοι· νῦν δὲ ὡσεὶ ἐν αἰχ- μαλωσίᾳ ὡν αὐτῶ φησι ὁ προσφῆτης· τὸ μὲν πρῶτον προσφῆτων, οἶμαι, περὶ τῆς Ἀποστόλων· τὸ δὲ δεύτερον ἐκ προσώπου λέγων ἐθῶν. τῆς γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔξει τὰ ἀπὸ τῆ, ἐμεγάλυνε κύριος τῆ ποιῆσαι μὲν τέτων, ἕως τῆ, ὡς χειμάρρους ἐν τῶ Νότῳ.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

ritate dicemus etiam illud, *Repletum est gau- dio os nostrum.*

CATE- NA PA- TRVM. *Iustorum os impletur gaudio.*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Vel gaudio impletur os eius qui ex sermonibus suis iustificatur, dum dicit ea quæ ad gaudium ducunt sempiternum. Iustorum igitur os impletur gaudio, iniquorum verò tristitiâ; & ex sermonibus suis condemnantur. Quando igitur fecerimus illud, *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea;* tunc implebitur exultatione os nostrum. Quin & gaudio impletum fuit os Philippi, quando aperiens os suum, & incipiens ab illo, *Tamquam ovis ad occisionem ductus est;* Æthiopi Eunuchō Iesum annuntiavit.

Psal. 38, t. Act. 8, 39. Iſaia 53, 7.

ΤΥΝC DICENT INTER GENTES.] ΟΡΙΓΕ- ΝΙΣ. Hoc sanè nos apud omnes celeberrimos reddidit. Omnes enim Dei magnificentiam admirantur, quòd ab acerba illa seruitute nos liberauerit; & nos quidem clamamus, *Magnificauit Dominus, &c.*

4. CONUERTE DOMINE CAPTI- VITATEM.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Quo- modo dixit in principio, *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion,* ita hoc loco ait *Conuerte,* tamquam de re futura loquens. Maximè quidem nos ad hoc inducens aliis interpres, non dixit *In conuertendo,* sed *Quando conuerterit.* Si autem hoc modo quis illud cecinerit, dicendum quòd res tunc principium capiebat, & non tota gesta fuerit in principio, sed multæ factæ sint eorum transmigrations, & prima, & secunda, & tertia. Hoc igitur orat, ut sit integra & absoluta liberatio. Multi enim Iudæi volebant remanere in barbara regione; quapropter ait, *Conuerte captiuitatem nostram sicut torrens in Austro:* hoc est, cum magna vehementia. Quocirca alius ait: *Vt fluentia, ut aqua ductus, ut emissiones,* impellens & virgens.

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Superius quidem tamquam re- uersione à captiuitate iam factâ dicti sunt duo versiculi; nunc autem tamquam in captiuitate existens Propheta hæc dicit: primum quidem, ut arbitror, de Apostolis vaticinans; secundum verò proferens ex persona Gentium. Illa enim quæ sunt à verbis istis, *Magnificauit Do- minus facere cum eis,* vsque ad illa verba, *sicut torrens in Austro,* dicta sunt à Gentibus.

C C C C

ΑΝΟ-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Quid per
Austrum
intelligat.

ANONYMI. Bona quæ adepti fuerant, ut sui contribules iisdem potiantur desiderant, & communem Dominum obsecrant, ut etiam illis concedat libertatem, ut reuertentium frequentia torrentem imitetur. Ceterum *Austrum* Hierosolymam vocat, à situ defumens appellationem: sic etiam ipsam Ezechiel & Habacuc nominant. Verum aliud quoque sermo demonstrat. Cum enim Auster sit ventus humidus, nebulis aërem implet, & vehementes pluias inducit, atque etiam niuem dissoluere solet, & aquis torrentes replet. Sic igitur, inquit, nostros quoque contribules vndique dissipatos iube ut congregentur, & torrentis instar iter faciant.

§. QVI SEMINANT IN LACRYMIS.] ORIGENIS.] Qui seminat in lacrymis is seminat in spiritu eorum qui propter lacrymas beati pronuntiantur: in exultatione autem merit vitam æternam, iam assecutus illud *quia ridebunt*.

ANONYMI. Non frustrà autem preces fundimus, sed scientes lacrymarum fructus: qui enim cum his semina iaciunt, vberissimam messem cernentes lætantur.

CHRYSOSTOMI. Hoc de Iudæis quidem dictum est; potest autem in multis quoque alijs locum habere. Virtus enim res est eiusmodi, ut quæ præclaras habeat laborum remunerationes. Et non solum virtutes, sed etiam res sæculares laboris plenæ sunt, & laboribus opus est ut perficiantur. Nam & qui seminat, & qui ædificat, & viator, & lignator, & opifex, & deniq; quilibet homo, si est aliquid commodi percepturus, & labore & afflictione opus habet. Et quemadmodum semina opus habent imbribus, ita nos etiam lacrymis. Et quemadmodum terra opus habet ut aretur & profcindatur, ita & anima pro ligone indiget tentationibus & afflictionibus, ne producat malas herbas, ut eius durities emolliatur, ne nimium efferatur & exiliat. Hoc igitur est quod Propheta dicit; nempe non esse solum lætandum propter reditum, sed etiam propter captiuitatem, & pro vtrisque Deo esse gratias agendas. Illud enim est sementis, hoc verò messis. Quemadmodum ergo, inquit, qui seminant laborantes, postea percipiunt prouentus; ita etiam vos quando recessistis quidem, imitati estis eos qui seminant, lacrymas pro-

Abſque labore nihil præclarum fit.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡς ἔτυχον ἀγαθῶν, καὶ τὴς ἀλλυς ὁμοφύλης ἀπολαύσαι παθεῖσι, ἔ τὸν κοινὸν διαπότην ἀντιβολῆσι, μεταδέναι τὴ ἰλαθθῆναι καὶ κἀνοίσι, ὡς χειμάρροι μαμείδῃ τῆς ἐπαύουσι τὸ πλῆθος. Νότοι δὲ τῶν Ἱερουσαλήμ καλεῖ, ἀπὸ τῆς θείουως τοῦ θιακῶς τῶν ποροσηγορίας· ἔ τως αὐτῶν καὶ Ἰεζεκὴλ ἔ Ἀμβραχὴμ ὀνομαζέουσιν. δηλοῖ δὲ καὶ ἔ τωρον ὁ λόγος. ὁ γὰρ νότος ἀνεμος ὑγρὸς, ὡν τρωθῶν τὴν αἴρα πληροῖ, ἔ ὀμβροῖ ἐπάγῃ σφοδρῶς, καὶ μῦτοι καὶ τῶν χόσια πυφικῶς δαλύειν, ἐμπίπλησι τὴς χειμάρροις ὑδάτων. ἔ τω πογαρωῶ, φησι, ἔ τὴς ἡμετέροις ὁμοφύλης πανταχῆ δημοπαρμῶς κέλευσι αἰθροιδῆσαι, καὶ χειμάρροις δάκλυ τῶν πορείας ποήσασθῃ.

ἰ. ΟΙ ΣΠΕΙΡΟΝΤΕΣ ΕΝ ΔΑΚΡΥΣΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ σπείρον ἐν δάκρυσι εἰς τὸ πνεῦμα σπείρει τῆς ἐπὶ τῶς δάκρυσι μακαριζομένων· ἐν ἀγαλλιάσῃ δὲ θερίζει ζωῶν αἰώνιον, τυχαίων ἢ δὴ τῶ ἐπι γιλάσσονται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ μὰ τῶν δὲ τὰς ἐκπαιίας ποιέμεθα, ἀλλὰ τὴς τῆς δακρύων εἰδύτης καρπῶς· οἱ γὰρ μῦ τῶτων τὰ σπέρματᾶ καταβάλλοντες, δαψιλῆ τὸν ἀμυτῶ ὀφῆντες διφροῖονται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῆτο εἶρη) μῦ ἐπὶ τῆς Ἰωδαίαν· πολλοὶ καὶ δ' ἀν' ἔχοι χόρων. τρωθῶν γὰρ ἡ ἀρετῆ, τῆς πόσιαν λαμπερῶς ἔχει τὰς ἀμοιβᾶς. ἔ ἔχῃ τὰς ἀρετῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ βιωτικὰ πορόγματα ἐπίποσά ὅσι, καὶ κόπον δέεται ἵνα κατρωθῶθῃ. ὅτι γὰρ σπείρον, ὅτι οἰκοδομῆς, ὁ ὀδωπόρος, ὁ δρυπόμος, ὁ χειροτέχης, ὁ πῶς ἀνθροπος, εἰ μέλλοι πὴ καρπῶδῃ χροῖσι, πόνος δέεται ἔ ταιλαιπωρίας, καὶ ποθᾶπερ τὰ σπέρματα ὑετῆς δέεται, ἔ τως ἡμεῖς δακρύων. καὶ ποθᾶπερ ἡ γῆ τῶ τῆμοδῃ χροῖαν ἔχει ἔ ἀναρήγυδῃ, ἔ τως καὶ ἡ ψυχῆ ἀντὶ δικάλλης δέεται πομερομῆς ἔ θλίψισιν, ἵνα μὴ φέρη βοτάνιας πομερῶς, ἵνα τὸ σπληροῖν αὐτῆς μαλάττωται, ἵνα μὴ σμυρτᾶ. ὁ τόνω ποροφῆτης φησὶν· ὅτι δέει μὴ μόνον ἐπὶ τῆ ἀνὸδω χαίρειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆ ἀιχμαλωσία, ἔ ἔσθ' αἰμορτέρον χόρειτας ὁμολογέιν. τὸ μῦ γὰρ ἔ τωσῶρος, τὸ δὲ ἀμυτῶς. ὡσπορ ἔν οἱ ποείροντες, φησι, ποῖντες, ἀπολαύσει τῆς ποροσόδω μῦ ταῦτα· ἔ τως καὶ ὑμεῖς ἵνικα μῦ ἀπέρετε, τὴς ποείροντας ἡμμεῖδῃ, δάκρυα ἐκχόσι-

ἐκχέοντες, καὶ πᾶσαν ὑφίστασθαι κἀκωσιν· ἀλλ' ἰδέσθε, φησι, ἡ δὲ πόνων ἐκείνων ἀπελάβετε τὴν ἀμνηστίνην. Ὅταν ἐν λέγει, ποροδόμοι ἐποροδοῦντο καὶ ἐκλαυον βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἶροντες τὰ δεξιόματα αὐτῶν, παύσει τὸν ἀεροατλὴν μὴ ἀλύειν ἐν ταῖς θλίψεσιν. ὡς περὶ γὰρ ὁ ἀπειροσθὴν ἐκ ἀλύει, καὶ πολλὰ καὶ φορτικὰ ἢ· ἔτιος ἐδὲ τὸν θλιβόμενον δουχεραίνειν χεῖρ, καὶ πολλὰ ἢ λυπηρὰ τὸν ἀμνηστὸν ἀναμνησθῆναι, τὰ λυγὰ κομῆσθαι, τὴν πρὸς ὁδοὺν τὴν ὑπὸ τῆς θλίψεως γνομένην.

fundentes, & omnem afflictionem sustinentes: sed ecce, inquit, accepistis eorum laborum remunerationem. Quando ergo dicit, *Euntes ibant & flebant mittentes semina sua, venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*, docet auditorem ut non angatur in afflictionibus. Quemadmodum enim qui seminat mœrore non afficitur, licet sint multa quæ ipsum grauent; ita etiam eum qui affligitur non oportet angere & excruciarī, etiā si sint permulta molesta; ut qui messē expectet, & segetes luxuriantes, & copiosum prouentū qui ex afflictionibus oritur.

ANNO-TATIONES, CORDERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

PSALMVS hic apertissimè loquitur de reuersione à captiuitate, quæ Cyri decreto contigit: est autem figura Euangelij, quò nobis annuntiata est remissio peccatorum & ascensio ad cælestem Hierusalem.

1. *In conuertendo Dominus.*] Ita Vulgata: & si diceretur *Dominum*, responderet Hebræo & Græco: quod habet, ἐν τῷ ἐπιστρέφει κύριον. Quod S. Augustinus & Vetus Psalterium vertit, *Cum conuerterit Dominus*. Apud S. Chrysostomum alius, ὅταν ἐπιστρέφει κύριος τὴν ἀρχαίωσιν Σιών ἰσοῦδα παρακλημένοι, *Cum redire facies Dominus captiuitatem Sion, erimus consolati*. Alius interpretes legit ὡσεὶ ἐνυπνιαζόμενοι, *sicut somniantes*: quomodo etiam est in Hebræo. Vix enim persuadere sibi poterant tantum boni cum reditum paulò antè desperauissent, ut somnij blandissimi illecebræ tanta res videretur. De ista voce *sicut* disputat S. Augustinus: & Theodoretus ita inquit: Illud ὡσεὶ hoc loco significat *ἐπιτασιν intentionem & amplificationem*. q. d. Tantâ lætitiâ tenebamur, ut videremur nobis somniantes tantum boni, non reuerà illo perfrui: id efficit bonorum magnitudo & copia, quæ præter spem & expectationem obueniunt, atque obruunt propè mentem imbecilliores ad comprehendendum, quæ non tam frui eximiâ felicitate, quàm per quietem aureos sibi montes fingere se putat. Sic D. Petrus mirabili Dei beneficio è catenis & horribili custodia liberatus, *existimabat se visum videre*. Solet quippè insolita & inexpectata felicitas istiusmodi stuporem mentis inducere. Aliqui hinc ex Hebræo legunt: *Facti sumus sicut qui conualuerunt*. Quasi qui in captiuitate præ tristitia ægrotauerint, in libertate præ læticia conualuerint.

2. *Et lingua nostra exultatione.*] Græcè ἀγαλλιάσις: pro quo Aquila legit ἀνέσις, *laudatione*; Symmachus, ἐφημίας, *benedictione*.

4. *Sicut torrentes in Austro.*] Græcè χερμαίρις: quod Latini legunt *torrens*: sed illud magis responderet Hebræo & ceteris Interpretibus. Apud S. Chrysostomum alius legit ὡς καταρροίας, *Sicut fluentia*; alius, ὡς ὀχετὸς, *Sicut riuos*; (& ita S. Hieronymus;) alius, ὡς ἀφῆσις,

Sicut emissiones. Scholiastes primum tribuit Aquilæ, secundum Symmacho, tertium Quintæ editioni. Hoc autem est, D. Chrysostomo interprete, cum impetu magno, cum grandi vehementia nos vrgens & protrudens, ut torrens misericordiæ tuæ diuinæ & humanitatis reluctantes & propè inuitos secum rapiat, & in terram beatissimam deducat. Communiter dicta pars versiculi exponitur hoc modo: Sicut conuertuntur torrentes flante vento Australi; tum quia hic ventus, ut est calidus, congelatas aquas dissoluens fluere eas facit; tum quia pluuiam, ut humidus est, adducens, torrentes prius exsiccatos exundare facit. Verùm hic sensus, ut Iansenius & Lorinus notant, non conuenit linguæ originali, in qua dictio נגב *negeb*, pro qua nos habemus *in Austro*, numquam significat ventum Australem, sed vel terram siccam & desertam, vel ipsam Meridionalem plagam; sic dictam, quòd vastum sit desertum in meridie Iudææ. Proinde pro illo deserto aut indistinctè pro deserta terra accipitur hoc loco, & precatur Vates, ut Deus captiuitatem redire faciat sicut torrentes in deserto fluentes, ut scilicet eos ita lætificet reditu captiuitatis, sicut lætificantur habitatores terræ siccæ fluentis aquarum. Itaque in nostra littera Auster potius accipi debet pro Meridie: conuenit autem iste sensus optimè etiam mystico intellectui, secundum quem hoc versu precamur, ut qui adhuc captiui sunt sub diaboli potestate, Dominus redire ad se & ad Ecclesiam suam faciat sicut torrentes in solitudine. Nam & hac metaphorâ frequenter Isaias Gentium conuersionem significat.

5. *Qui seminant in lacrymis.*] Per allegoriam cum mœrore seminantium & cum gaudio mentium describere vult mœrorem euntium in captiuitatem & lætitiā redeuntium. Secundum quosdam autem hac allegoriâ promittit Vates populo magna cum afflictione in reparanda Hierusalem sudanti lætam messē. In mystico autem sensu significatur eos qui in spiritali Hierusalem instauranda hinc verbo & exemplis incumbunt, multa ab impijs hoc sacrum ædificium remorari conantibus patientes, paulò post messuros fructus vitæ beatæ ac sempiternæ, præter

Torrens vehementiam designat.

Quid per Austro hoc loco intelligatur.

Sementis lacrymarum fructuosa.

Ἰσοχρηστία felicitas qualiter mentem afficiat.

A. 12, 9.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

præter optatissimam messem restitutz religionis in hoc sæculo. Ita Iansenius ex S. Augustino, qui similiter refert hæc ad vitam æternam, ait- que illos, qui in hac vita plena lacrymarum seminant bona opera, melleos fructum æternæ beatitudinis. Arnobius hæc refert ad Dei gratiam & remissionem peccatorum: *Si in lacrymis, inquit, pœnitentia seminaverimus, facunda sine dubio messis nobis indulgentia orietur.* Futuræ messis semina lacrymæ sunt. Ut Christianorum semen Martyrum sanguis est, ita pœnitentium lacrymæ semina sunt nobilissimæ messis in horreum Domini reponendæ in omnem æternitatem. Meminit huius Christus apud Lucam: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* & apud Ioannem: *Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudet: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Beati, quorum lacrymæ vertentur in gaudium numquam deponendum: infelices, quorum gaudia vertentur in lacrymas numquam sistendas. Prudentes, qui modicis lacrymis gaudia mercantur æterna; imprudentes, qui modicis gaudijs lacrymas mercantur æternas.

Lucæ 6.
Ioan. 16.

Lacrymarum semen pretiosum.

6. *Euntes ibant & flebant mittentes semina sua.* Ex Hebræo legit Genebrardus, *pretiositatem seminis sui.* Pretiosum quippe est hoc semen lacrymarum, ex quo tam pretiosi fructus gratiæ & gloriæ & diuini spiritus oriuntur. Quare B. Macarius Hom. 25. eleganter pias lacrymas vocat *αυτίμους μαργαρίτας, pretiosas margaritas*, quantiuis pretij gemmas pulchritudini- que mirandæ. *Quidnam dic oro* (inquit venustè Chrysostomus Hom. 30. in Genesin) *oculis illis formosus, perpetuo lacrymarum imbre & quasi margaritarum decore ornatus?* Hinc vir

deuotus, qui fletu mader suo, non dissimilis videtur litholpermæ herbæ, quæ cum specie sit ingrator atque horridior, fert tamen in folijs margaritas, vnde nomen apud Græcos obtinuit; & resticulam veluti vnionum insignium & pulchrorum, qui blandiuntur oculis, atque animum iucunditate permulcent. Sic quamquam fletus atque pœnitentia mæstum quiddam horridumque habere videantur, in lacrymis tamen pretiosum decus reperitur, & dignitas omni ambitione quærenda. Ante Christum quidem lacrymæ fuere stillæ & amaræ tantùm guttæ; nunc tamen illius beneficio gemmæ, quæ rubri maris opulentiam longè pretio & dignitate suâ exuperant. Quemadmodum enim Pæctolus, vt eruditi aiunt fabularum interpretes, fluminum olim ceterorum fuit similis; sed postquam Midas in eo manus lauit, cœpit esse aureus, & nominatus inde χρυσόβλας, hoc est *aureifluus*. Sic lacrymæ, quæ olim profanæ censebantur, postquam eas Christus fletu suo & dolore consecrauit, aureæ gemmæque sunt factæ, vt fluxus ille pius oculorum, propitiandi Numinis causâ institutus, verè χρυσόβλας, id est *aureifluus*, nominari posse videatur. Hæc est S. Gregorij Nazianzeni non obscura opinio, qui Orat. 31. dicere non dubitauit, Christum lacrymari voluisse, vt redderet δάκρυον ἱεραιόν, *lacrymas laudabiles*, & dignas commendatione. Inde quoque omne genus lætitiæ mundo natum asseruit D. Augustinus Serm. 104. de tempore dicens, *Lacryma Domini gaudia mundi*; quia idcirco lacrymas fudit, vt gaudia mereremur. Christus enim cum cæli viam ostenderet, in huius vitæ curriculo flentes & beatos & dignandos sempiterno gaudio pronuntiat.

Christus lacrymis pretiosum addidit.

IN PSALMVM CXXVI. ARGVMENTVM.

I. Canticum graduum *.

* Vulgata addit Salomonis

Hi qui redierant diuinum templum edificare volebant, sed prohibebantur à finitimis qui ipsis inuidebant. quapropter etiam dicunt:

α. Ωδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Ἐβούλομεν ἐπιτελεθῆναι τὸν θεῖον οἰκοδομησάμενοι ναὸν, ἐκαλύφθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιείκων ἰσχυρονομήσαντων. διὸ καὶ φασί.

PARAPHRASIS ANONYMI.

I. **N**ISI Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt * ædificantes.

* Vulgata qui ædificauerunt eam. Nisi sine auxilio Dei fit.

Non possumus, inquit, templum sanctum ædificare, nisi à Deo auxilium consequamur.

Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit *.

* Vulgata addit eam

Quin etiam ciuitatem ipsam quam rece-

EAN μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν ὁ οἰκοδομῶντες.

Ἀδυνάτοισιν ὄψον, οἰκοδομησάμενοι ἡμεῖς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων, μὴ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν τοῦ κράτους συμμαχίας.

Ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων.

Ἐπὶ καὶ αὐτῶν τῶν πόλεων ἡ ἀπλάθει

βοηθῶν χειρὶα φυλάξαι ἢ διωάμθα, μὴ τῷ
θεῷ ἀνθ' ἡμῶν φερεσῶτος ταύτην.

β'. Εἰς μάτλω ἡμῖν ἐστὶ ἔρ-
θειζεν.

Ἐπί, φησιν, ἀπό τῷ θεῷ συμμαχίας
ματαιά δουλεύεται πᾶσα ἡμῶν ἢ σωθῆναι.
ἔρθειζεν γὰρ τὸ σωθῆναι καλεῖ.

Ἐγείρεθε μὲν τὸ καθῆσθαι, ☉
ἐδίοντες ἄρτον ὀδυῶν.

Ἀλλ' ἡμεῖς, φησιν, οἱ νῦν ἐδίοντες ἄρτον
ὀδυῶν ἐξαισάμθα, καὶ γὰρ ἡμῶν διωατοί,
ἐάν ἡμῖν ὁ θεὸς ἀνάπαυσιν χαρίσται. τὸ
γὰρ καθῆσθαι ἐπὶ ἀναπαύσεως λέγει. ὅθεν
ἐπιφέρει.

Ὅταν δὲ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτῶν
ὑπνοῦν.

γ'. Ἰδὲ ἡ κληρονομία κυρίου,
υἱοῖ.

Ἰπνοῦ πάλιν τὴν ἀνάπαυσιν λέγει, καὶ
τὴν ἔσθ' παρενοχλήσαν ἀπαλλαγῆναι. βέ-
βαια ἐν εἰπῶν. Ἐάν γὰρ δὲ τοῖς ἀγαπητοῖς
αὐτῶν ὑπνοῦν ἔ ἀνάπαυσιν, καὶ οἰκιστοῦν
τὴν πόλιν, καὶ οἰκοδομήσων τὸν ναὸν, καὶ
τινωσῶν, ἔ ἔξει πάλιν ὁ θεὸς κληρονο-
μίας τῶν υἱῶν ἡμῶν. διὲ τῆτο ἐπιφέρει.

Ὁ μισθός, ἔ καρπὸς τῆ γαστρῆς.

Διάσθ' γὰρ ἡμῖν τὸ πικρῶντα μισθὸν ὁ θεὸς
τὸν καρπὸν τῆ γαστρῆς, ἀπὸ τῷ τὴν τίκνω-
σιν. καρπὸς γὰρ τῆ γαστρῆς ἔστι ἡ τινωποιία.
καὶ τί γίνετ' ἄλλο τυχόντων ἡμῶν τῆ ἀπίστεως
καὶ τῆ ἀλογίας, ἐπιφέρει.

δ'. Ὡσεὶ βέλη ἐν χειρὶ διωατῆ.
ἔτως υἱοῖ τῶν ἐκτεταγαγμένων.

Οὐ μόνον δέ, φησιν, τῆ πικρῶντα ὡς
εἰρήκεν. ἀλλὰ καὶ γὰρ ἡμῶν ἰχυροί, νῦν
ἡμεῖς οἱ νῦν ἐκτεταγαγμένοι, τῶν οἱ ἀπι-
στεῖς καὶ ἐξυδενωμένοι ὡς τὰ βέλη τῆ διωα-
τῆ. ὡς γὰρ ἐκεῖνα, φησιν, ἐκ πᾶσιν ἔστι
ἀναίρετ' ἔτω ἔ ἡμεῖς ἐσόμεθα τοῖς πολεμίοις.

ε'. Μακάριος ☉ ὃς πληρώσει τὴν
ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔξ αὐτῶν.

Καὶ μακάριος, φησιν, ἔσται ὅστις τὴν ἐπι-
θυμίαν αὐτῶν πληρώσθ' ἐν τοῖς πολεμίοις. τὸ
γὰρ ἔξ αὐτῶν τῆ πολεμίων λέγει.

Οὐ κατὰ χυρὸν ἔσθ' ὅταν λα-
λώσῃ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλῃ.

pimus temporariam custodire minimè vale-
mus, nisi Deus eam pro nobis custodiat.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

2. Vanum est vobis ante lucem
surgere:

Quoniam, inquit, sine ope Dei vana re-
peritur omnis nostra industria. Ante lucem
enim surgere vocat industriam seu diligen-
tiam adhibere.

Surgite postquam sederitis, qui
manducatis panem doloris.

Ceterum nos, inquit, qui modò vesci-
mur pane doloris exurgimus, & potentes
euadimus, si Deus nobis indulerit quietem.
Sedere enim de quiete dicit. unde sub-
iungit:

Cum dederit dilectis suis som-
num:

3. Ecce hereditas Domini,
filij;

Somnum hoc loco iterum quietem ap-
pellat, & liberationem ab his qui turbabant.
Vult igitur dicere: Si enim dederit dilectis suis
somnum & quietem, etiam ciuitatem ex-
struemus, & templum ædificabimus, & gene-
rabimus, & habebit iterum Deus heredita-
tem filios nostros. Quapropter subiungunt:

Somnus pro
liberatione.

Merces, fructus ventris.

Dabit enim tunc Deus nobis in merce-
dem fructum ventris, id est generationem.
Fructus enim ventris est proliçatio. Et quid
aliud fiat nobis quietem & benedictionem
obtinentibus, subiungunt:

Generatio
vocatur
fructus
ventris.

4. Sicut sagittæ in manu po-
tentis; ita filij excussorum.

Non solum autem, inquit, ijs quæ diximus
digni habemur, verum etiam potentes euadi-
mus, qui modò excussi sumus, id est infirmi
& contempti tamquam sagittæ potentum:
quemadmodum enim illæ, inquit, omni ratio-
ne interimunt, ita etiam nos erimus inimicis.

5. Beatus * qui implebit de-
siderium suum ex ipsis:

* Vulgata
vir qui im-
pleuit

Et beatus, inquit, erit qui desiderium suum
implebit in inimicis. Nam illud ex ipsis in-
telligit inimicis.

Non * confundentur cum lo-
quentur inimicis suis in porta.

* Vulgata
confunde-
tur cum
loquetur

C c c c 3 Tunc,

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Tunc, inquit, etiam ijs qui legationem postulant melius respondebunt. Solent enim in portis Legatos excipere, ibidemque ipsis responsum dare: vel tamquam potentiores, vel tamquam imbecilliores. Tunc igitur, inquit, etiam si Legatos in portis exceperimus, ex potentiore responsa dabimus.

Τότε, φησὶ, καὶ πρὸς τὰς πρεσβείαν αἰ-
τήσας ἐκ τῆ βελτίονος ἀποκριθήσονται.
εἰώθησαν γὰρ ἐν ταῖς πύλαις δέχεσθαι τὰς
πρεσβείας, καὶ κεῖ διδόναι αὐτοῖς τὴν ἀποκρι-
σιν· ἢ ὡς δυνατώτεροι, ἢ ὡς ἀδυνάτωτεροι.
τότε ἔν, φησὶ, εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πύλαις
διεξέρχεται, ἐκ τῆ δυνατωτέρου τὰς ἀποκρι-
σεις ποιησόμεθα.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

I. SI DOMINVS ÆDIFICAVERIT
DOMVM.] Manifestum est hoc
post reditum esse dictum. Cùm

enim à finitimis templum ædificare prohiberentur, & multum temporis tritum esset (si-
quidem vix quadraginta sex annis ipsum e-
regerunt) docens eos Propheta vt ad Deum
confugerent, Omnia, inquit, frustra fiunt, nisi
Dei opem attraxerimus. quin nec ipsa mœ-
nia sine ipso erigi possunt. Et quid, inquit, dico
de mœnibus excitandis & vrbe ædificanda?
ne eam quidem perfectam & absolutam po-
terit quis custodire, si illud ei non adsit auxi-
lium. Etenim etiam si vigiletis, & manè exci-
temini, etiam si ferò cubitum eatis, omne tem-
pus in labore & afflictione consumentes, nisi
auxilium eius assequamini, omnia interibunt,
& ex eo studio ac diligentia nulla redundabit
utilitas. Quin imò tam ipsa excitatio quàm
fessio, & matutina experrectio, & surrectio ad
custodiendam ciuitatem, omniaque vndique
frustranea sunt Deo minimè opitulante. Et-
iam si, inquit, panem doloris manducaueritis
(vitam enim degebant laboriosam, vnâ qui-
dem manu cophinum & lapidem portantes
ad ædificandum, alterâ verò gladium ad pu-
gnandum) etiam sic omnia erunt frustra.
Quando autem opem suam præbuerit, tunc
etiam somnus iucundus est, tunc est otium,
& vita securitatis plena. Quando igitur eos
refecerit, quando inuasores propulsauerit,
non solum tunc ædificabunt & custodient
ciuitatem, verum etiam erunt patres mul-
torum liberorum, & fœcunditatem ha-
bebunt in mercedem pietatis, fructum ven-
tris referentes. Et si enim hoc sit opus naturæ,
quando tamen ille fert opem etiam ea felici-
us procedit. Vel hereditas Domini prior, &
filius primogenitus erat Israël. Post illos

*Omnia sine
Dei opo
frustra
sunt.*

α. AN MH KYRIOS OIKODO-
MΗΣΗ ΟΙΚΟΝ.] Δήλον ὡς
καὶ τὴν ἐπάνοδον εἴρηται. κα-
λυομένη γὰρ πρὸς τὴν ναὺ ἐκ τῆς πε-
ριοίκου οἰκοδομῶν, καὶ τελομένη χρόνῳ
πολλῷ (ἔ γὰρ ἐν πεσασάντα καὶ ἐξ ἔτεσι
μόλις αὐτὴν ἠγειροῦν) παυδύων αὐτὴς ὁ
πρὸς τῆς ἐπι τὸν θεὸν κατὰ φύσιν, πάντα,
φησὶν, εἰ καὶ γίνεται, εἰ μὴ τὴν τῆς θεῶ ῥοπήν
ἐπιπρασώμεθα· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάστασιν
χρῆσις ἐκείνη ἀδύνατον. ἀλλὰ τί, φησὶ, λέγω
τοιχῶν ἀνάστασιν καὶ πόλεως οἰκοδομῶν;
ἀλλ' ἐδὲ γυρομήλιον αὐτῶν καὶ ἀσπίδα πει-
σαν φυλάξαι τις δυνατώτερος ἐκείνης ἠρημω-
μέρος τῆ συμμάχιας. Καὶ γὰρ καὶ ἀγρυπνήτη,
ἔ ὑπὸ τὴν ἐὼ διεγύρηθε, καὶ βραδυώητε
πρὸς τὸ ἀναπαύεσθαι, τὸν πάντα καὶ ἐπὶ εἰς
πόσον καὶ ταλαιπωρία διαπανδόντες, εἰ μὴ
τῆ ἐκείθεν ἀπολάβετε ῥοπῆς, τὰ πάντα οἰ-
χίσηται, καὶ τῆς σωθῆς ταύτης ἐδὲν ἔσται
πλῆρον. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐγείρεσθαι καὶ τὸ κερθεῖν,
καὶ τὸ ὀρθεῖν, καὶ τὸ ἀνίστασθαι εἰς φυλακὴν
πόλεως, ἔ πάντα καὶ πάντα μέγιστα, τῆ θεῶ
μὴ σωτηριώδεις. Καὶ ἄρτον, φησὶν, ὀδυμένης
ἐδύητε (καὶ γὰρ ἐπίπονον ἔζων βίον, τῆ μὲν
μᾶ χειρὶ κόπον καὶ λίθον βασάζοντες εἰς
τὸ οἰκοδομεῖν, τῆ δὲ μᾶ μάχαιραν εἰς τὸ
πολεμεῖν) πάντων καὶ ἕτοις μέγιστον ἔσται, ὅταν
δὲ τὰ παρ' ἑαυτῶν ὀδύνη, τότε καὶ ὑπὸ
ἡδύς, ἔ ἀνεσις, καὶ ζωὴ ἀσφαλείας γέμεται.
ὅταν ἔν ἀναπαύσῃ αὐτὴς, ὅταν ἀποκερῶσῃ
τὰς ἐπιπόνους, τότε ἐ μόνον οἰκοδομήσασιν ἐδὲ
φυλάξασιν τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ παίδων ἔσονται
πατέρες πολλῶν, καὶ ἀδικίαν ἔξωσι μηδὲν
ἀσθενείας, τὸν δὲ γαστρὸς λαμβάνοντες καρ-
πὸν. Εἰ γὰρ ἔ τῆς φύσεως ἔργον τὸ γούρνον,
ἀλλ' ὅταν ἐκείνος σωτηριῶν πλῆρον καὶ αὐτῆ
δραμεῖται. ἢ κληρονομία χειρὶς ἢ πρὸς τῆς,
ἔ ὑὸς καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ. μετ' ἐκεί-
νης

νυς δὲ υἱοὶ πατρὸς ὧν εἴρηται· αἴτησι παρ' ἐμῶν, ἃ δ' ὄσω σοι ἔσθι τὴν κληρονομίαν σου. γέγονε δὲ κληρονομία αὐτῶν οἱ δύο ἔσθι υἱοὶ πατρὸς δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ὑιοθεσίας ἔχοντες, ἐκ θεοῦ ἐγγενῆς. μωδὸς δὲ ἔστιν αὐτῆ τῆ ἐπιδομήσαντος κυρίου, ὡς καρπὸς τῆς γαστρὸς τῆς παρθένου. Εὐλογημένος γάρ, φησιν, ἡ Ἐλισαβὲτ, ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. καρπὸς δὲ ὠνόμασται τὸ κοιλίας, τῆ μὴ εἶναι ἀνδρὸς ἐξ ἧς, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς Μαρίας δι' ἐπιφυσίας τῆ ἀγίας πνεύματος καὶ ἐπισημίας τῆς τῆ ὑψίστου δωάματος. οἱ γὰρ ἐκ πατέρων τῶν ἀποστόλων, ἔχοντες ἐκείνων εἰσι καρποὶ. ἢ ἢ καρπὸς τῆ γαστρὸς τῆ Παναγῆς ὁ υἱὸς· καὶ τὸ, ἐκ γαστρὸς πατρὸς ἰωσήφου ἐγγενῆς σου. καὶ ἐκ ἐκ τέτοις μόνον διαδομήσαντος, ἀλλὰ καὶ ἔτερον αὐτοῖς προσέταται. ὡς γὰρ βέλῃ ἐν χειρὶ δυνατῆ, ἔτις ἔσθι υἱοὶ τῆς ἐκτετραγώνου· ἔτερος, τῆς πεδῆς. ὡς· ἐκ ἔσθι, φησιν, ἐκ ἀσφαλῆς τυχάν μόνων, ἐδὲ ἐκ ἐκείνων παιδίων, ἀλλὰ ἢ φοβεροὶ τοῖς πολεμοῖς ὡς τὰ βέλῃ καὶ ἐκ' ἀπλῶς βέλῃ, ἀλλ' ἐκ χειρὶ δυνατῆ. αὐτὰ γὰρ κατ' ἑαυτὰ τὰ βέλῃ ἢ φοβερά, ἀλλ' ὅταν ὑπὸ δυνατῆ πέμπηται θάνατον ἀπειλῆται· ἔτις ἔσθι φοβεροὶ ἔσθι. ποῖοι; οἱ υἱοὶ τῆς ἐκτετραγώνου· τετίς τῆς ἡδονικότεων ποτὲ, τῆς πεπιδμημένων, τῆς ἐκτετραγώνου. ἀπὸ μεταφορῆς δὲ τῆς τῆς δένδρον, ἢ τῆς καρπῶν ἐκτετραγώνου ἀποκαλύπτει ἢ κατὰ, εἴτα καὶ ἔτερον ἐπάγει.

ὁ ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΟΣ ΠΛΗΡΩΣΕΙ ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑΝ.] Ἄλλος, ὃς πληρώσει τὴν φάρμακον αὐτῆς ἐξ αὐτῶν. τί δὲ ἔστιν ὃ φησιν; ὅτι ἢ τῆς αὐτοῖς προσέταται δωάματος σώματος, φόβος ἀνυπόστατος, νίκαι καὶ βόπαια ἐκ πολεμοῖς. διὸ ἢ μακαρίζεται μέλλοντας ταύτης ἀπολαύειν τῆς δυνάμεως. ἔσθι γάρ, φησιν, ὡπλισμένοι, τὸ ἐξ αὐτῶν δὲ δηλονότι τῆς βελῶν, ἢτοι τῆς καὶ τῆς πολεμίων. καὶ ἐκ ἐκ τέτοις ἔσθι τὸν μακαρισμὸν· ἀλλὰ τί; ἢ κατὰ (κατωθίως), ὅταν λαλοῦσι. τὸ μέγιστον, φησιν, ἢ μέλλων ἀπειδίξασθαι, ὡς μὴ ἀπολαύσῃς τῆς τῆς θεοῦ προσέταται· ἢ ὡς ἀδύνη θεὸν ἔχοντες· καὶ τῆς μακαριότητος ἢ κορονίς, τὸ δωάματος λοιπὸν ἐπὶ τῆ τῆς συμμαχίας κορμῆς. Ἄλλος δὲ φησιν ὡς ἐκ πύλαις εἴπει· ὅτι τὸ ἔδος ἐξ ἀρχαῖον, ἐκ πύλαις τοῦ φοβέσθαι ὁμιλεῖν, καὶ κατὰ διδόναι ἀποκρίσιν.

autem filij sunt de quibus dicitur : *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.* Porro hi duo filij facti sunt hereditas eius; qui nimirum cum spiritum adoptionis filiorum haberent, ex Deo nati sunt. Hæc autem merces est Domini aduenientis, qui virginei ventris fructus existit. *Benedictus* enim, inquit Elizabeth, *fructus ventris tui.* Fructus porro ventris nominatur, ed quod non ex viro sit, sed ex sola Maria per superuentionem Spiritus sancti & virtutis altissimi obumbrationem existat. Nam qui ex patribus seminati sunt, eorumdem fructus existunt. Vel etiam filius est fructus ventris Dei Patris; iuxta illud, *Ex utero ante luciferum genui te.* Et non in his solùm felices erunt, sed ipsis etiam aliud accedet. Nam *sicut sagitta in manu potentis, ita erunt filij excussorum*: alius, *alligatorum.* q. d. Non erunt solùm, inquit, tuti intra mœnia, & prole fœcundi, sed hostibus etiam terribiles sicut sagittæ; nec vultu qualescumque sagittæ, sed quæ sunt in manu potentis. Non enim sunt sagittæ ipsæ se terribiles, sed tunc quando iaciuntur à potente mortem minitantes; ita erunt & hi formidabiles. Quinam hi? Filij excussorum: hoc est eorum qui erant aliquando imbecilles, qui vinciti & alligati. Hoc autem desumptum est à metaphora arborum, quæ fructibus decussis orbæ vacuæque manent. Deinde etiam aliquid aliud subiungit:

5. BEATVS HOMO QVI IMPLEBIT DESIDERIVM.] Alius, *Qui implebit pharetram suam ex ipsis.* Quid autem est quod dicit? Quod nimirum hoc quoque eis aderit robur corporis, terror qui non poterit sustineri, victoriæ ac trophæa in bellis. Quocirca eos quoque beatos existimat qui consecuturi sunt hanc felicitatem. Erunt enim, inquit, armati, scilicet sagittis suis, nempe contra hostes. Sed non in his statuit beatitudinem: in qua ergo? *Non confundentur, cum loquentur.* Id quod maximum est, inquit, non exprobrabitur eis, quod Deus curam eorum non gesserit; vel quod Deum habuerint imbecillum: & beatitudinis coronis est, deinceps ornatum & instructum esse auxilio Dei. Alius autem ait ipsum *in portis* dixisse; quia antiqua ferebat consuetudo, vt cum Legatis agerent in portis, ibidemque ipsis responderent.

COM-
MENTA-
RIVS H-
RACLEO-
T.Æ.
Psal. 2,8.

Lucæ 1.
*Christus
fructus
ventris.*

Psal. 109.
4

Verf. 4.

*Qui sine
filij excus-
sorum.*

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

*Agiunt hic
de templi
instauratione per
Zorobabel.*

QRIGENIS. Olim quidem Salomon diuinum templum edificauit, sed illud à Babylonij solo æquatum Zorobabel excitauit. Hunc opinor Salomonem nominari, tamquam ex Salomone genus ducentem, & tamquam opus Salomonis instaurantem. Neque enim hic sermo propheticus congruit ædificationi Salomonis, sed ei quæ à Zorobabel post reditum facta fuit. Siquidem tunc ipsi quidem ædificationem tentarunt; prohibebant autem Gentes finitimæ, quæ & ipsæ bellum continuò inferebant, & Reges Persarum in ipsos laceſſebant. Et hæc Esdræ Scriptura manifestius edocet. Qui igitur tempore Zorobabel & Iesu filij Salathiel, & qui post ipsos pietate præstabant, hanc Psalmi narrationem adferunt.

I. NISI DOMINVS ÆDIFICAVERIT DOMVM.] CHRYSOSTOMI. Hic Psalmus dictus est de statu rerum, qui fuit post reditum. Cùm enim è captiuitate reuerſi dirutam recepissent ciuitatem, quam deinde instaurare conabantur, multi autem eos vndique adorientes prohiberent, Iudæorum felicitati inuidentes, & prosperos eorum successus metuentes, atque idcirco sat multum temporis tereretur, ita vt in ædificando templo plusquam quadraginta anni consumpti fuerint: (quod Iudæi quoque declarantes dicebant, *Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc*, de secunda hac ædificatione loquentes.) Quoniam ergo multum temporis terebatur in templo & mœnibus extruendis (nam ciuitatis constructio multò etiam plures annos absumpsit) Propheta hic docens eos rursus ad Deum confugere, dixit omnia frustra & in vanum fieri, nisi Dei opem ad nos attraxerimus. Hæc autem dicebat, eis omni ratione suadens vt iterum ad Dei auxilium confugerent, ne otio & quiete fierent negligentiores. Propterea enim non derepente inducit eis bona, sed sensim ac paulatim; & in ipsa bonorum largitione eos assidue admonerat, per incursum hostium socordiam ipsorum iugiter excitans.

*Quadraginta anni
in templi
instauratione
consumpti.
Ioan. 2, 20.*

QRIGENOYΣ. Πάλαυ μὲν τὸν θεῖον κτῶν Σολομῶνι ὠκοδοῦμνον, κατὰλυθέντα δὲ ὑπὸ Βαβυλωνίων Ζοροβάβελ ἀνέστησεν. τῶτον οἶμαι Σολομῶν ὀνομαζέσθαι, καὶ ὡς ἐκ Σολομῶντος τὸ γένος κατὰγοντα, ἔ ὡς τὸ Σολομῶντος ἀνακτίμῳρον ἔργον. ἐδὲ γὰρ τῆ Σολομῶντος οἰκοδομία ὁ φερεφητικὸς ἀρμόττει λόγος, ἀλλὰ τῆ μὲν τὴν ἐπαροδὸν ὑπὸ τῶ Ζοροβάβελ γαγγρημῳμή. πικραῦτα γὰρ αὐτοὶ μὲν οἰκοδομῆν ἐπιμαρῳτῳ. Δικαίλων δὲ οἱ γαῖσιδῳοττει, καὶ αὐτῳ σιμαχῳς πολεμῳντες, ἔ τὰς Περσῳν κατ' αὐτῳν ἐρεθίζοντες βασιλέας. καὶ ταῦτα ἢ τῶ Ἐσδρα σαφῳςτερον διδάσκει γραφή. Οἱ περὶ τὸν Ζοροβάβελ τῳννω καὶ Ἰησοῦ τῶ Σαλαθιήλ, ἔ οἱ μετ' αὐτῳν δῳσεβεία κοσμῳμέμῳροι, τῳνδε τῳν εἰσθήησῳν φερεφῳουσι τῶ ψαλμῳ.

Α. ΕΑΝ ΜΗ ΚΥΡΙΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΟΙΚΟΝ.] CHRYSOSTOMΟΥ. Οὗτος ὁ ψαλμὸς εἰς τῳν κατὰστασῳν τῳν φεραγματῳν, τῳν μὲν τῳν ἐπαροδὸν εἰρηται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰχμαλωσίας ἐπαυελθῳντες ἐρείπῳν κατέλαβον τῳν πόλῳν, εἰτα ἐπιμαρῳου ἐγῳρειν, πολλοὶ δὲ πολλαχῳθεν ἔπιπῳθῳμέμῳροι Δικαίλων, φθοῳντες τῆ τῳν Ἰουδαίων δῳμεία, ἔ Δεδοικῳτες αὐτῳν τῳν δῳφραγῳια, καὶ ἔτῳ τῳτο γῳνος ἰκαῳνδῳς ἐφῳβεῳτο, ὡς ἰκαῳν τῳσαράκοντα ἐτη ἀναλωθῳνηα ἐν τῆ αἰοικοδομῳ τῶ ναῳ. (ὅπερ εἶ καὶ οἱ Ἰουδαῳοι ἔλεγον, τῳσαράκοντα ἔ ἔξ ἔτεσῳν ὠκοδομῳθή ὁ ναὸς εἰδῳ, περὶ τῳς δῳυτέρας ταῦτης οἰκοδομῳς λέγοντες.) ἐπει ἔν πολὺς ἐφῳβεῳτο γῳνος καὶ τῶ ναῳ καὶ τῳς πόλεως ἔ τῳν τειχαῳν οἰκοδομῳμῳμένων (ἢ γὰρ τῳς πόλεως οἰκοδομία καὶ πολλῳ πλείονα ἀνάλωσε) παιδῳ δῳων αὐτῳς πῳλῳν ἔπι τὸν θεῳν καταφῳδῳγειν ὁ φερεφῳτικῳ, ἔλεγα πάντα εἰκῳ ἔ ματῳν γῳνομα, ἐὰν μῳ τῳν τῳ θεῳ ροπῳν ἔπιπῳσῳσῳμῳδα. ταῦτα δὲ ἔλεγα, ἔτῳ πάντων αὐτῳς πῳλῳν ἔπι τῳν αὐτῳ πείθῳν καταφῳδῳγειν ροπῳν, ὡς μῳ τῆ ἀνῳτῳ γῳμῳεῳς ἰκαῳθυμῳτῳεου. ἔτῳ γὰρ τῳτο ἐδῳ ἀφῳρόν αὐτῳς ἐπαγῳτα ἀγαθῳ, ἀλλ' ἢ ἕμα καὶ κατῳ μικρόν. ἔ ἐν αὐτῳ τῆ δῳσῳ τῳν ἀγαθῳν σιμαχῳς αὐτῳς ὑπῳμῳμασκει, τῆ τῳν πολεμῳίων ἐφῳδῳρ Διπῳκῳς ἀφῳπνίζῳν αὐτῳν τῳν ραθυμῳια.

ΩΡΙΓΕΝ

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πρωτον ωκοδομισε κυριος τλω πλωρον λω ελαβεν απο τε Α- δαμ εις γυναικα . δε επι μη ωκοδομισε μη τε καιν οικοδομωντος επι τω ονοματι τε υη αυτη Ενωχ πολνεις ματλω εκοπιασαν ο οικοδομωρ καιν . αλλα και οι κησταντες απ' αναθλων, ε επιπντες, Δευτε οικοδομω- σαιμω εαυτοις πολιν κη πυργον, ματλω εκο- πιασαν οικοδομωντες, επι μη συμφκοδομει αυτοις κυριος. ες αναξον, δ' οϊμα, Εβραιοι εν Αιγυπτω, ως ματλω εν τω οικοδομειν κο- πωντες, επι μη κυριος οικοδομει συυ αυτοις.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τον εν Ιερουσαλημ οϊ- κον οικοδομωντες ματλω εκοπιασαν, διδ κερηρηθη . εκ αν κερηρηθη, ει κυριος αυτον ωκοδομηκει. τον δε οικον τε θεε, οντα εκ- κλησιαν αυτη, οι οικοδομωντες, Αποστολοι Χριστη, κη οι τεταγμενοι υπ' αυτη διδασκα- λοι, ε ματλω εκοπιασαν . κυριος γδ αυτον ωκοδομισε. Και αλλως δε οικον οικοδομω- σιν ε μετα κυριε οι ετεροδοξοι, την εκκλησιαν ηηρ' πονηρωσωμωων, διδ εις ματλω εκοπια- σαι, ομοιωε και Ιουδαιοι.

ΕΑΝ ΜΗ ΚΥΡΙΟΣ ΦΥΛΑΞΗ ΠΟΛΙΝ.]

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ουκ ειρηται ως το, ει μη κυριος οικοδομωση, ετωε το, ει μη αρχυπηνη- ση, αλλα φυλαξη.

β'. ΕΓΕΙΡΕΘΕ ΜΕΤΑ ΤΟ ΚΑΘΗΣΘΑΙ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ο δ' λεγα τοιστον εστι . καιν αρχυπηνητε, υπο την εω διεγερθετε, καιν βραδυνητε πωρε το αναπαυεαθ, τον παντα κειρον εις πνον κη ταλαιπωρια δα- πωνοντες, αν γδ μη τ' εκειθεν απολαυσητε ροπηε, τα ανθροπια παντα οιχησθαι, κη ε' απωδης ταυτης εδ' εν εσα πλεον.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Το εγερθε εκ ες πωρεσκηπων, αλλα παριμωπον. λεγα δε οτι παντα ματαια τε θεε ηηρ' όλων μη σωερ- γωετος . κη το ορθελξεν, κη το ανισααθ εις τε φυλακλω τ' πολεωε, κη εις τλω πωρεκω- μωλω οικοδομωια. διδ ωδραπει τοε μετ' οδωωε τον αρτον εαδιωε, εηε ταε ηηρ' πολε- μωω επανασασειε, ειε τον διον ταε ελπίδαε εχεπ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τι εστιν, οι εαδιωτεε αρτα οδωωε, οτι δηλαδη εηιπονον ζωντεε βιον, οπωιτα ε οικοδομωι γωοιμωοι . τη μα- μω χειρε κοφωον εβασαζον η λιθον ειε το οικοδομειν, τη δε ετερα μαχαιρα ειε το πο- λεμειν . επειδη γδ απηχεεε λω η πολιε κη

ΤΟΜΥΣ ΙΙΙ.

ORIGENIS. Primum *adificauit Dominus* costam quam accepit de Adam in mulierem:

qui quoniam non *adificauit* cum Cain ciuitatem quam ipse *adificabat* in nomine filij sui Enoch, in vanum laborauit Cain *adificans* eam: quin & hi qui mouebant ab Oriente, & dicebant, *Venite adificemus nobismetipsis ciuitatem & turrim*, in vanum laborauerunt *adificantes*, quia non simul cum illis Dominus *adificabat*. Ingemuerunt, vti arbitror, Hebraei in Aegypto, vtpote frustra in *adificando* laborantes, quia Dominus non *adificabat* cum eis.

EIVSDEM. Qui in Hierusalem domum *adificabant* in vanum laborabant, quamobrem euerfa est: haudquaquam sane euerfa fuisset, si Dominus eam *adificasset*. Qui autem domum Dei, quæ est Ecclesia eius, *adificarunt*, nempe Apostoli Christi, qui ab ipso quoque doctores constituti sunt, minimè in vanum laborarunt: nam Dominus *adificauit* eam. Aliter etiam sed non cum Domino domum *adificant* heterodoxi, scilicet Ecclesiam malignantium, quamobrem in vanum laborauerunt, similiter & Iudæi.

NISI DOMINVS CVSTODIERIT CIVITATEM.] ANONYMI. Non dictum est sicut illud, *Nisi Dominus adificauerit*, ita, *Nisi vigilerit*, sed *custodierit*.

2. SVRGITE POSTQVAM SEDERITIS.] CHRY- SOSTOMI. Quod autem dicit est istiusmodi: Etiam si vigiletis, etiam si manè excitemini, etiam si serè eatis cubitum, omne tempus in labore & afflictione consumentes, nisi auxilium eius assequamini, peribunt humana omnia, & ex eo studio ac diligentia nulla redibit vtilitas.

ORIGENIS. Illud *Surgite* non est imperatium, sed declaratium. Ait autem omnia vana esse Deo vniuersorum minimè concurrente, & ante lucem surgere, & expergisci ob excubias ciuitatis, & ob præfens *adificium*. Quapropter commonefacit eos qui cum dolore ob hostium impetus panem comedunt, vt spes suas in Deo collocent.

ANONYMI. Quid sibi vult istud, *Qui manducatis panem doloris*? Quod nimirum laboriosam vitam agerent, dum armati *adifica-* rent: alterâ enim manu cophinû aut lapidem ferebant ad *adificandum*, & aliâ gladium ad bellandum. Cùm enim ciuitas esset immunita

CATE- MA PA- TRVM. Gen. 2, 2. Cain in vanum adificauit, quia sine Deo. Gen. 4, 17. Gen. 11, 4.

Exodi 2, 23.

In vanum laborant quæ sine Deo adificanti.

Quando labore Iudæi adificauerunt ciuitatem.

D d d d &

CATE-
NA PA-
TRVM.

& incenibus nudata, subditos & inopinatos hostium impetus singulis horis fore suspicantes, armati muros ædificabant. Sed etsi hæc, inquit, faciatis, & panem doloris comedatis, omnia frustra & in vanum erunt, nisi supernum auxilium attraxeritis.

CVM DEDERIT DILECTIS SVIS SOMNVN.] ORIGENIS. Somnum hoc loco figuratè quietem appellavit. Siquidem somnus quietem hominibus præbet. Deo igitur, inquit, propriâ curâ nos dignante hostes superare poterimus, & sine labore ædificare, ac tutò vivere, & sine sollicitudine dormire, ac secundùm diuinam promissionem plurimorum filiorum patres euadere. Promisit enim se nostrum genus facturum sicut arenam quæ est in littore maris.

Soli filij
sunt merces
fructus
ventris.

3. ECCE HEREDITAS DOMINI.] ORIGENIS. Hereditas Domini non sunt filiar, sed filij, qui sunt merces fructus ventris. Istiusmodi autem sunt filij iusti. Quamobrem ter in anno apparebunt in conspectu Domini Dei sui. Nullus autem filius iniquus merces est aut hereditas Domini.

ATHANASII. Diuina enim promissio, & circa filios benedictio, veluti quædam merces data est ijs qui in ipsum crediderunt.

4. SICVT SAGITTÆ IN MANV POTENTIS] ORIGENIS. Id est, Deo confli non solùm frequentes erimus, verùm etiam potentes, veluti quædam sagittæ ab aliquo potente emissæ. Et licet iam imbecillissimus & admodum miseri (hoc enim indicat vox excussorum) valdè robusti euademus superno auxilio freti.

Qui sunt
filij excussorum.

ANONYMI. Filij excussorum sunt iuvenes & ad bellum potentes. Quapropter etiam Symmachus & Theodotion dixit Filij iuuentutis. Scriptura autem habet robustiores inter ædificandum sagittas tenuisse & simul ædificasse.

ALTERIVS. Apostolos appellavit filios excussorum, qui cum proiectorum istorum filij essent, facti sunt sagittæ potentis aduersus hostes inuisibiles. Quapropter etiam beatorum pronuntiat illos qui ex doctrina eorum fructum erant relaturi. vnde subiungit:

Beati qui
Deum habent adiutorem.

5. BEATVS HOMO.] CHRYSOSTOMI. Alius dicit, *Beatus homo*

γαγυνομένη, τὰς ἀδελφὰς καὶ παρὶ ἐλπίδα τῆς πολεμίων ἐφόδου καὶ ἐκείνων ὑποπίπτοντες ὡραν, ὡπλισμένοι τὰ τρίχη ὑφαντον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιήτε, φησι, καὶ ἄρτων ὀδύνης ἐδίητε, πάντα εἰκὴ καὶ μάτλων ἔσαι, ἀν μὴ τὴν ἀνω ἔπιτοπασθε συμμάχων.

ΟΤΑΝ ΔΟ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΑΥΤΟΥ ΤΗΝΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἦπτιον ἐσταῦθα βροπικῶς τὴν ἀνάπαυαν περοσηγόρῳσων. ἀνάπαυαν μὲν γὰρ ὁ ὕπτιος τοῖς ἀδελφοῖς παρέχει. τῷ δὲ τῶν οἰκίας ἡμᾶς ἀξίοντος κηδεμονίας διωτισομένη τῆς πολεμίωνων περὶ γῆρας, καὶ ἀπόνως οἰκοδομηται, ἐδύγην ἀσφαλῶς, καὶ δίχα φρονητῆδος καδίδειν, καὶ πλεόντων παίδων γῆρας πατέρες κατὰ τὴν θείαν ὑπόχρισον. ὑπόχρισον γὰρ ποιῆσειν ἡμῶν τὸ γῆρας ὡς τὸν ἄμμοσιν τὸν ὄψα τὸ χεῖλος ἐ θαλάσσης.

γ'. ΙΑΟΥ Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΥΡΙΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ κληρονομία κυρίου ἐ θυγατέρες, ἀλλὰ υἱοί, ὅπως εἶσι μωδὸς τῆ καρπῦ τῆ γαστρός. τοῖσιν δὲ οἱ δίκαιοι υἱοί. διὸ τρεῖς ὁφθῆσιν τῆ ἐπιαιτῆ ἐρώπων κυρίου τῆ θυῆ. ἡδὴς δὲ ἀδικὸς υἱὸς μωδὸς ἐστιν ἢ κληρονομία κυρίου.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ. Ἡ γὰρ θεία ὑπόχρισον, καὶ ἡ περὶ τὰς παῖδας ἀλογία, καθάπερ πε μωδὸς τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἠλπικῶσι διδῶνται.

δ'. ΩΣΕΙ ΒΕΛΗ ΕΝ ΧΕΙΡΙ ΔΥΝΑΤΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τυτίσιν, ἐσόμενα τῆς θυῆς πεποιθῶτες ἐ μόνον πολλοί, ἀλλὰ ἐ διωπαιτοί, οἷον πνα βέλη ὄψα διωπαιτῆ ππος ἀφίμεμα. εἰ καὶ νῦν ἀδυνατεῖς καὶ σφόδρα ταλαιπωροῦμεθα (τῆτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐκτεταγαγμένων) ἰχυροὶ λίαν ἐσόμεθα τῆς ἀνωθεν βοπῆς ἀπολαύοντες.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἦιοι ἐκτεταγαγμένων, οἱ νέοι καὶ περὶ πόλεμοι διωπαιτοί. διὸ ἐ ὁ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίαν τέκνα εἶπε παιόπιτος. Ἡ γραφὴ δὲ ἔχει τὴν ἰχυροτέρου ἐ τῆς οἰκοδομῆν βέλη κατέχων ἐ τ' αὐτῶν καὶ οἰκοδομῶν.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Τὴς ἀποστόλων εἶπεν ἡμῶς τῆς ἐκτεταγαγμένων, οἱ τῆς ἀπορρίφῶτων ἐκείνων γῆρας υἱοί, γαγῶσσι βέλη τῆ διωπαιτῆ καὶ τῆς ἀορατοῦ ἐχθροῦ. διὸ καὶ μακαρίζει τὴς ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ὠφεληθροσόμενα. ὅταν ἐπαγῶ.

ε'. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπὶ τῆς φησι, Μακάριος ἄνθρωπος

Θρονος ὁς πληροῦσθί τινω φαρῆσαι ἀπὸ δὲ
αὐτῶν . τί πόντω ἔστιν ὁ φησιν ; ὅτι καὶ τῶτο,
αὐτοῖς περὶ σῆμα δυνάμεις σώματος , φόβος
ἀνύποιος , διπαιδία , ἀσφάλεια πόλεως ,
κάλλος , ἴκη καὶ τροπαιο ἐν πολέμοις . διὸ καὶ
μακαρίζει αὐτὸς τὸς μέλλοντας , ἀπολαύειν
ταύτης τῆς δυνειρίας . ἴσονται γάρ , φησι , κα-
ταπλιτῆμοι . ἀλλ' ἐκ ἐν τῆτοις ἰσῶ τὸν μα-
καρισμὸν , ἀλλ' ὅτι ἐ καταχλωθῆσον) ὅταν
λαλοῖσι τοῖς ἐχθερῖς αὐτῶν ἐν πύλαις . τῶτο
ἔστι τὸ μέγιστον τροπαιο , ἢ μέγιστη λαμπερό-
της καὶ μακαριότης . ἐ μέλλοσι , φησι , ὁνειδί-
ζοσι ὡς ἐκ ἀπολαύσοι τῆς τῆς θεῆς περ-
νοίας , ἢ ὡς ἀδελφῆ θεῶν ἐχκώτες . ἀλλὰ δὲ
πάντων τῶν ἀγαθῶν κομῆσι τις ἐκ ἐχκατα-
λιφθῆσονται , ἐκ ἀιχλωθῆσονται τὰς πολε-
μίας ὁρῶντες , ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀπαντήσοι)
τῆ σφοδρότητος καλλωπιζόμενοι ὅτι τῆ πό-
λει , ὅτι τοῖς πύλαις , δὲ τῆ φυλακῆς , δὲ τῶν
παίδων , δὲ τῶν ὀπλων , δὲ τῆς δυναμείας ,
δὲ πάντων τῆτων τινω ἰσῶ αὐτῶν τῆ θεῆς
ἀντίληψα ὅτι ἐκινωμῆσι . καὶ τὸ κεφάλαιο
τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆ μακαριότητος ἢ κερ-
νῆς , τὸ δυναμῆς λοιπὸν ὅτι τῆ τῆ θεῆς συμ-
μαχία κοσμοῖδης .

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ο' μείνας ἀνθρώπος,
ἐ τὸ κατ' εἰκόνα θεῶν, μακαρίζεται, πλη-
ροῦσθαι ἐκ τῶν τῶ δυνατῶν βελῶν τινω ὅτι-
θυμίαι, καὶ εἰς τινω τῶν ἀγαθῶν ὅτι θυ-
μίαι τρωθῆς . ἄδην καὶ παρρησίας ἀκαταί-
χλωθῶν ἔχων ἐν τῆ τῶν ὠφελίμων εισαγω-
γῆ, πύλη λεγομένη, λαλεῖ περὶ τῶν ἐχθερῶν
μὴ καταχλωθῆσῶν .

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τυτίση, Ἡνίκα ἀν
περὶ τῶν πύλων τοῖς ὡρῶ τῶν πολυμίων
πημπομῆμοις ἀρῆσῆσι δὲ ἀλεγομῆμα . τῶτο
δὲ εἶπε καὶ τὸ παλαιὸν ἔδος . ἐδὲ γὰρ ἐδὲ χρο-
το εἶσω τῶν πύλων τῶν πεμπομῆμων ἀρῆ-
σεις, ἀλλ' ἔξω τὰς ἀπορῆσεις ἰποκῆντο . δὲ
πάντων δὲ τῆς εἰς θεῶν ἐλπίδος τὸ ἀμα-
χῶν ἐδὲ εἶπεν .

qui implebit pharetram suam ex ipsis. Quid
igitur est quod ait? nempe ipsis adfore robur
corporis, terrorem qui sustineri non valeat,
prohium foecunditatem, ciuitatis securitatem,
pulchritudinem, victoriam & trophæa in
bellis. Quamobrem eos quoque beatos exi-
stimat, qui sunt consecuturi hanc felicitatem:
erunt enim, inquit, armati. Verum non in his
statuit beatitudinem, sed in eo quod non confundentur
dum loquentur inimicis suis in portis. Hoc est
maximum trophæum, maximus splendor & beatitudo.
Non exprobrabitur, inquit, eis quod Deus
curam eorum non gesserit, vel quod Deum
habuerint imbecillum: sed hisce omnibus
bonis ornati minimè se tegent, neque confundentur
cum viderint inimicos, sed cum magna
vehementia illis occurrent gloriantes propter
ciuitatem, propter muros, propter custodiam,
propter liberos, propter arma, propter potentiam,
cum Deus in his omnibus ostendat se illorum
patrocinium suscepisse. Et caput bonorum
atque coronis beatitudinis est, quod deinceps
possint in Dei auxilio gloriari.

ANONYMI. Is qui manet homo, & id
quod secundum imaginem Dei est seruat, beatus
pronuntiatur, cum impleuerit ex sagittis
potentis desiderium suum, & bonorum desi-
derio vulneratus sit: vnde cum inconfusibilem
habeat confidentiam in rerum vtilium
introductione, quæ porta nuncupatur, loquitur
ad inimicos minimè confusus.

ORIGENIS. Id est, Cum ante portas
cum Legatis ab hostibus missis sermonem
habuerimus. Hoc autem secundum veterem
morem dixit: non enim intra portas reci-
piebant Legatos qui mittebantur, sed foris
ipsis responsa dabant. Ceterum in omnibus
spei in Deo collocatæ fortitudinem inuictam
demonstrauit.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mento.

SALMVS hic apud Græcos, vt ce-
teri graduales, simpliciter inscribitur,
Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν, Canticum gra-
dualium: Vulgata tamen ex Hebræo
addit nomen Salomonis. Hoc est, Canticum pro
Salomone, vel in gratiam Salomonis composi-
tum, erudiendo filio amabilissimo dicatum: quo
illum instruit, sine Dei ope nullam familiam
TOMVS III.

posse bene componi & administrari, vt nullus
populus neque vlla vrbs regi potest & custodi-
ri sine Deo. Vnde concluditur, in solo Deo præ-
cipuam esse fiduciam collocandam: qui nisi be-
neuolentissimè præcæt in operibus suscipiendis,
& amicè opituletur, humana consilia, studia,
industria, curæ, labor, successu destituuntur &
corruunt, & mortalium spem inanem fru-
stran-

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Dei bene-
dictio rebns
omnibus
necessaria
est.

Iudas qui-
bus rebns
potissimum
superbi-
rent.

Solyms
quid signi-
ficat.

Omnis glo-
ria Hieru-
salem in
solum Deū
referenda
est.

Vbi &
quando hic
I salomon
cuius solent.

strantur. Quam veritatem & cognouit egregie David, & filio Salomoni instillare studuit, & illius occasione imbueri mundum omnem eadem piā & salutari cognitione.

1. *Nisi Dominus adificauerit domum, &c.*] Primi duo versiculi generatim sumpti omnes omnino res complectuntur publicas & priuatas, sacras & profanas, quæ in humana vita geri & prouideri solent: vt verò ad Salomonem referuntur, per domum ædificandam vel Salomonium intelligit templum, quod domus Dei est, vel regiam familiam; per ciuitatem autem Hierosolymam. In quibus omnibus singularis Dei bonitas & magnificentia requiritur, qui potenti manu ædificet, tueatur, exornet, omnia bene euenire iubeat & fortunet. Quod monitum in poliua Hebræorum & superbæ nationis consuetudine pernecessarium fuit. Notat enim Eusebius, Iudæos, quos rerum copia sæpè in tumidi animi insolentiam efferebat, solitos maxime gloriari magnis & apparatusis ædificijs, & præsertim augusto illo templo, cui par aut simile quidpiam non videbatur esse in omni orbe terrarum. Principem autem ciuitatem Regni caput, domiciliumque Regum maximorum, tam munitam habebant, cinctam montibus, muris, aggeribus, vt tormenta nulla quater, vis nulla capere, nulli fortium barbarorum impetus euertere illam posse viderentur: hinc factum illi nomen *Solyms*: quod Iosephus lib. 7. Antiquitatum cap. 3. significare dicit *ἀσφάλειαν, securitatem*, arcem, præsidium, munimentum: vnde videlicet oritur læta & tranquilla ciuium pax, quæ proprie nomine Hebræo exprimitur. Sed diuinitus monet Regius Vates, triumphantis Urbis gloriam & felicitatem non esse referendam in sublimes eos montes, qui turriis verticibus eam coronant, neque in depressas conualles & fossarum ingentium miracula, non in muros bellè solideque structos, non in populi multitudinem, nec in præsidium militare, aut magnanimorum Ducum præstantiam, consilium, excubias. Nam *nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam*. Ille in primis intuendus est, agnoscenda illius vis bonitasque, illius manum, opem, præsidium implorare oportet, quo protegente, nemo lædi potest; quo deserente, nudum est omne latus ad ferium & præsentissimum letum excipiendum, muri omnes caduci, arma fluentia, cassà industria, infatuata hominum consilia, stupens & iners animus, cor plumbeum. Ita si templum ædificandum, si familia est ordinanda, si quid denique operis moliendum atque tractandum, in Deo prima ac præcipua fiducia ponenda est; qui *nisi adificauerit domum*, inanis est hominum labor, vis consiliumque intercidit, nerui elanguescunt.

Salomon hanc Patris monitionem vt ocellum amplissimæ hereditatis & amoris monumentum & sapientie documentum excepit. atque in mente recondidit; quin etiam & suorum omnium animis commendare voluit. Nam cum arca in augustum Salomonis templum inferretur populo innumerabili comitante, atque in atrium Israëlis peruentum esset, post gradum septimum steterunt Sacerdotes in primo portæ interioris atrijs gradu cum Arca; tum conuersis omnium oculis

in augustissimam illam struaturam, opificio nobilem, auro multo radiantem & æmulam cælo, iussu Regis, & veluti ore, Dauidicum hunc Psalmum Leuitæ cecinerunt, *Nisi Dominus adificauerit domum, &c.* cum publico præconio significare vellet, se non sibi tantam illam magnificentiam & mirandi operis gloriam tribuere, sed Deo: sine quo frustra omnis labor & impensa fuisset. Sed profectò magna illius viri mens, vt Prophetæ, non sisteat in opere illo pulcherrimo, sed intenta in omnem posteritatem cursumque religionis, monere voluit, multò magis in spiritali ædificatione id esse faciendum: cumque è diuinis Litteris *Dei adificatio firmus & templum*, neminem posse in domum Dei ædificari, quæ auctore magno Augustino Serm. 21. de verbis Apostoli, fundatur credendo, sperando erigitur, perficitur diligendo, absque illo qui ædificat domum. Itaque S. Athanasius scribens ad Marcellum, hunc Psalmum recitari vult ab eo qui velit domum suam renouare, scilicet animam, quæ Dominum recipit, nec non sensibile domicilium, ad communem hominum habitationem accommodatum. Præterea cum Ecclesia quoque sit *domus Dei*, & Messias illi pastores, hierarchiæ lumina præstetque religionis prouiderit *ad adificationem corporis Christi*; qualis fuit D. Paulus, qui *architectum* se titulo honorato nominat; scire illi debent, nihil humana consilia, nihil curam Curionum, nihil Præfulum excubias, qui eâ causâ dicuntur Episcopi, quòd in perenni debeant esse vigilia, & in suorum custodiam intenti, nihil denique ad diuinum illud opus valituram eorum industriam & laborem, nisi Deus anteat omnes, & potenti suâ dexterâ iaciat fundamenta, & struaturam pietatis clementiâ suâ bonitateque promoueat, exornet, tueatur. Vno verbo, nisi Dominus adificauerit domum, frustra est omnis hominum contentio. Ita pulchrè & eloquenter Cressolius noster Anthologiæ cap. 13. Sect. 5. hunc locum illustrat: vbi eundem adhuc fusiùs prosequitur & luculentius exponit.

2. *Vanum est vobis ante lucem surgere, &c.*] Dixerat de ædificantibus domum, de custodiendis urbem, nunc de artificibus, & qui labore suo sese tranfigunt, eandem sententiam profert, qui summam diligentiam in eo ostendunt, vt quàm citissime de manè surgant, quàm tardissime ab opere quiescant, & quàm minimum quieti concedant. Vanam igitur esse tantam eorum diligentiam, & assiduitatem operis tantumque laborem pronuntiat, nisi Deus eorum studijs & laboribus prosperum successum tribuat, & adiuuet conatus, & incœpta perficiat. Aquila legit, *Εἰνὴ ὑμῶν ὀρθεῖσθαι ἀνίστασθαι, βραδύνησι καθεύδααι, Frustrà est vobis manicantibus surgere, tardantibus sedere*: Symmachus, *μάταιον ὑμῶν εἶ ὀρθεῖν ἀνίστασθαι εἰς τὸ κινῆσθαι, Vanum vobis à diluculo surgere ad habitandum*: alius apud S. Chrysostomum habet, *χρονίζου τὴν καθεύδααι, differensibus sedere*. Pulchrè ad hoc propositum S. Bernardus Serm. 11. de S. Victore: *Non erecti, inquit, planè, sed peruersi est animi ante querere gloriam quàm exercere virtutem, & velle coronari qui legitime non certauerit. Vanum est vobis ante lucem surgere. Ita est. Frustrà ad celsitudinem nititur gloria, qui prius non claruit*

Spiritalis
adificatio
sine Deo
non erigitur.

1. Cor. 3.
& 6.

1. Tim. 3.

Ephes. 4.
1. Cor. 3.

Frustrà est
hominum
industria
& sedulitas
sine
ope Dei.

Frustrà
queritur
gloria ante
virtutem.

claruit virtute. Frustrâ facta virgines sponso obuiam surgunt, quarum lampades extinguuntur; & ideo facta, quia vacuis gloriantur lampadibus, virtutis oleum non habentes. Absit mihi gloriari nisi in gloria illorum; quibus Propheta congratulans ait: Domine in lumine virtus tua ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt totâ die, & in iustitia tua exultabuntur; quoniam gloria virtutis eorum in te. Pulchrè non eorum, sed virtutis eorum gloria commemoratur. Quia enim sine virtute est gloria, profectò indebita venit, prapropere affectatur, periculoso captatur. Virtus gradus ad gloriam; virtus mater gloria est. Fallax gloria, & vana est pulchritudo, quam illa non parturinit.

IBIDEM. Qui manducatis panem doloris.] Pro quo Scholiastes ex Theodotione & Symmacho legit ἄρτον εἰδωλῶν, panem idolorum; ex Sexta verò editione, ἄρτον πᾶνης, panem erroris. Nimirum hæc illi contra idolorum cultores dicta intellexerunt. Quorum editionem secutus Eusebius ait, Προσὰ τῆς πρὸς Σολομῶν, αἰσὶ μάλλον τοῦ εἰκῆν τὸν ὑπ' αὐτῶν γινόμενον εἶκος, εἰδωλοῖς περὶ καὶ σαρταῖς, δαίμωνι λατρεύοντες ἐσάντες. οὗτοι πῶνυ πῶς ἐκ ἀπειρίας, ἀεὶ δὲν ὑμᾶς ἰδέσθαι τὸ δᾶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ τὸ ἀνίστασθαι μὲν τὸ καθύπερθε, ἐὰν μὴ ἀποῦντο τῆς εἰδωλολατρίας, ἢ ἀπῶντο τὸ ἰσθίον ἄρτον ἡλισσημένον ταῖς τῶν δαίμωνων δυοῖαις. Prævidet spiritus Salomon fore, ut qui à se extinctam domum inhabitaturi sunt, idolis dediti sint, & in illa demones colant. Ait igitur ijs qui sunt ex circumcissione, Nil vobis proderit ad hanc domum venire diluculo, & surgere postquam sederitis, nisi ab idololatria discedatis, & desinat panem edere ex demonum sacrificijs pollutum. Beatus quoque Hieronymus in Epistola ad Marcellam eodem modo explicans: Arguitur, inquit, populus ad templum diluculo frustra consurgere, & post quietem ad sanctuarium festinare, cum idola Dei honore venerentur.

Somnus beatorum securitas.

IBIDEM. Cum dederis dilectis tuis somnum.] Hæc pars in Hebræo paulò aliter habetur; nempe, Sic, vel, Certe dabis dilecto tuo somnum. Significatur autem hîc per somnum securitas cum omnium rerum abundantia, quemadmodum & in Psalmo quarto. Opponit enim somnum ei quod priùs dixit de ijs qui cum sollicitudine magna vanos perferunt labores pro parandis vitæ necessarijs.

Hereditas æterna post mortem sequitur infans. Apoc. 14. 13.

3. Ecce hereditas Domini.] Sequitur piorum somnum hereditas Domini: nec fruere hanc, nisi fortunatus præcessisset somnus: mors nimirum extremæ hominum somnus, qui via est ad beatam æternitatem. Beati enim mortui qui in Domino moriuntur. Amodò iam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos. Tales omnino in pace sunt, eaque æterna, ad cuius statim initium omnia bella finiuntur, æternùm non resuscitanda: quia in Domini sinu suaviter conquiescunt & obdormiscunt. Ita Moyses servus Domini mortuus est iubente Domino Iehouah, seu ex osculo Iehouah, hoc sensu: Sicut mater infantulum brachijs suis indormientem deosculatur, & sic in lectulo blandè reponit, ita Moysen ceu dormientem infantem Deus per osculum & amplexum in sinu Abrahæ quasi in lectulo collocavit. Nimirum cum dederit dilectis tuis som-

num, ecce hereditas Domini. Beati ergo tales ANNO-MORTUI, & nimium beati, quia numquam amplius futuri miseri. Bona, inquit Bernardus, TATIO- NES CORDERII. mors iusti propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. Beati igitur iterumque beati tales; opera enim illorum sequuntur illos; sequuntur tamquam famuli suum dominum, tamquam filij suum patrem, discipuli suum præceptorem, milites suum Ducem, nobiles suum Regem, sequuntur vsque ad tribunal Dei, deducunt & comitantur vsque ad supremam Dei curiam, quòd hi soli nobiles famuli admittuntur. Atque ut quantum quisque diues sit ac nobilis ex famulorum cum numero tum ornatu cognoscitur; ita qui ante Regem gloriæ dignè apparere cupit, sibi de tali familia provideat, curetque ut eâ se stipet, sitque quàm numerosissima & ornatissima. Et licet bona opera nostra præcedant nos merito, sequuntur tamen præmio: labor qui in illis præit; merces quæ ab illis subsequitur.

IBIDEM. Merces, fructus ventris.] Communiter accipitur hic fructus esse genitivi casus; quemadmodum manifestè est in Græco ὁ μισθὸς τῆ καρπῆ τῆς γαστρός; ac proinde intelligitur significari, quod filij adoptivi Dei sint merces Christi, qui est fructus uteri virginalis. Verùm in Hebræo fructus est nominativi casus: non enim ἡ ψυχή sachar, id est merces, ponitur in regimine. Itaque sensus est quod fructus ventris sit merces pietatis, quemadmodum promittitur in Deuteronomio; & Euthymius etiàm in hoc sensu Græcam litteram intelligit, & alius apud Chrysostomum sic legit, Μισθὸς ὁ καρπὸς τῆς γαστρός, Merces ipse fructus ventris.

Quid per filios excussorum intelligatur.

4. Ita filij excussorum.] Laborant (inquit Ianfenius) hîc omnes Interpretes inquirendo qui sint isti excussi & eorum filij. Et sunt qui excussos intelligunt Apostolos, & filios eorum esse credentes. Alij rursus excussos intelligunt Prophetas, & filios eorum esse Apostolos. Alij aliud adferunt. Verùm, secundùm consilium S. Hieronymi in Epistola quadam ad Marcellam, in qua hunc locum Psalms cum alijs eiusdem tractat, recurrendum ad fontem Hebræici sermonis. Hic autem habet secundùm omnium versionem. Ita filij adolescentia vel imuentis, quod etiam Aquila, Symmachus & Theodotion interpretati sunt, ἕως ἡμεῶν νεότητος. Dicitio enim Hebræa hîc posita potest significare imuentem, potest etiam esse participium passivum significans excussos, à verbo נָחַב nahbar: quod excutere significat. Septuaginta autem Interpretes hîc per excussos voluisse significare imenes patet (ut ostendit Hieronymus); ex eo quòd Nehemiæ quarto eandem hanc dictionem eodem modo venterunt: nam ubi nos habemus, Media pars imenum faciebat opus; Septuaginta vertunt, Medij excussorum, &c. Vbi per excussos manifestè intellexerunt imenes, sic eos appellantes, quòd excussi essent, hoc est, expediti ad opus. Excussos enim, inquit Hieronymus, & consuetudo sermonis humani vegetos, robustos & expeditos vocat, nimirum quòd tales ab omni operandi impedimento liberi sint. Sunt ergo filij excussorum, filij iuenum, hoc est ad litteram, filij qui electis in adolescentia nascuntur. Proinde in hoc versu notatur duplex bonum

D d d 3 filiorum

ANNO-
TATIO-
NESCOR-
DERII.

filiorum quos Deus dat electis : primum, quòd dentur eis filij validi ad deijciendum hostes: secundò, quòd dentur eis adhuc adolescentibus: quo duplicem Dei benignitatem notavit: & quòd suis maturè liberos donat: & quòd donat, cum tempus est illos educandi probeque instituendi: quod filijs senectutis à parentibus præstari non potest. Porro in sensu mystico, per filios excussorum vel iuuenum, Christianorum populus accipiendus, qui filij sunt Apostolorum: qui respectu Patrum veteris Testamenti iuvenes fuerunt, expediti valdè ad perficiendum noua opera Dei. Et hi quoque sagittis & arcui comparantur Zachariæ 9.

5. *Beatus qui impleuit desiderium suum ex ipsis.*] Pulchram hîc addit glossam Hugo Cardinalis: *Beatus est beatitudine spei, & erit beatitudine rei, vir, homo virtute virens: qui impleuit desiderium suum ex ipsis, id est ex consilijs, & monitionibus, & præceptis, & verbis, & ex rebus permanentibus & æternis: ex quibus solis potest impleri anima humana, &c.* Quod autem sequitur, *Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta*; hoc quidam interpretantur de B. Virgine: quos lege apud Morales lib. 3. Tract. 11. Nicolaus verò de Lyra *porta* nomine iudicium intelligit; quia Iudices antiquitus in portis sedebant. Maria autem auxiliarem opem

præstat hominibus in tremendo iudicio. Sed accommodatiùs Strabus in Glossa morali: *Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta, scilicet mortis: in qua non confunditur à spiritibus malignis.* Neque enim tunc laborabit deuitus Mariæ alumnus: nam quantumuis sit scelerum reus, videatque hians gehennæ baratrum, & insultantes diabolos, tamen assidentem illam pro foribus suis inueniet, quæ supplici precum suarum omnipotentiam præstet illi hîc, & auxiliari ope illum extrahet de inferorum immanissimis faucibus, & lætum ducet ad Empyreas sedes, æternumque beabit æterna Dei visione. Ius enim commissum est introducendi homines in cælum, & ostendendi gloriosam Dei faciem, vti Canisius noster lib. 1. de B. Virgine tradit his verbis: *Hebraei inter arcana sua celeberrimum ducunt, unam inter creaturas omnes longè præstantissimam esse: ipsi Mitraton, hoc est Principem sacierum, appellant; quia semper stet ante faciem summi Imperatoris, & ius habeat ad ipsius presentiam bene meritos introducendi.* Anmaduersum autem est ab eruditiss, *Maria nomen cum illo Mitraton haud perperam conuenire.* Itaque pijsissima Maria foribus mortis sedulo assidet, vt quos suo parrocinio dignos aut inuenierit, aut fecerit, quali verè *Mitraton* introducat ante gloriosam Dei faciem, quâ æternum beentur.

Maria cultor non confundetur in morte.

Maria Mitraton.

IN PSALMVM CXXVII. ARGVMENTVM.

1. Canticum graduum.

Timor ad spem adiungendus.

Cum in precedenti Psalmo ostendisset quantum boni adferat spes in Deo collocata; hîc beatos esse dicit eos qui cum spe diuinum habent timorem, per quem virtutis possessio obtinetur, quæ cum illis cura est, cetera bona dona reddet stabilia.

α. Ωδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Ὅσοι ἀρετῶν ἔσονται ἀγαθὰν τῆς ζωῆς κληρονομήσουσι διὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν. Ὅσοι δὲ ἐπιθυμῶσι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, οὗτοι οὐκ ἔσονται ἀγαθὰν κληρονομήσουσι διὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν. Ὅσοι δὲ ἐπιθυμῶσι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, οὗτοι οὐκ ἔσονται ἀγαθὰν κληρονομήσουσι διὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

BEATI omnes qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius.

Id est, Qui timent ipsum, & ea quæ vult faciunt.

* Vulgata manuū
* addis quia

2. Labores* palmarum tuarum manducabis,

Talis, inquit, fruetur laboribus suis.

Beatus es, & benè tibi erit.

Tunc, inquit, stabilientur tibi bona.

3. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

MΑΚΑΡΙΟΙ πάντες ὁ φοβούμενοι τὸν κύριον, οἱ πορεύμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.

Ἀντὶ τῆς, οἱ φοβούμενοι αὐτὸν, καὶ οἱ πορεύμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.

β'. Τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεται,

Ὅ τοιοῦτος, φησὶν, ἀγαθὰν ἔσται ἡ καρπία σου.

Μακάριος εἶ, ὅτι καλὰς οἰέσται.

Τότε, φησὶ, βεβαιωθήσεται σοὶ τὰ ἀγαθὰ.

γ'. Ἡ γυνὴ σου ὡς ἄμπελος ἀθνήσκουσα ἐν ταῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου.

Εἶσα

Ἐσα δὲ, φησι, τῆς ποιήτων καὶ ὁ οἶκος
 δι' ἑαυτὸν δὲ πάντων τῶν μεθ' αὐτῶν. κλίθη γὰρ
 τῆς οἰκίας ἢ εἴπη· ὅτι δὲ πάντων δι' ἑαυ-
 τὸν ὁ οἶκος σου.

Οἱ υἱοὶ σου ὡς νεόφυτον ἑλαιῶν
 κύκλω τῆς τροπέζης σου.

Μεγίστη δὲ τότε τοῖς Ἰουδαίοις ἐφάνητο ἡ
 ποιαυτή διλογία, ἐπαρθεῖσιν δὲ τῆς αἰχ-
 μαλώσεως, ἐν ἣ τῶν ἐρημμένοι καθάπαξ
 ὑπῆρχον.

δ'. Ἰδὲ ἔτιως διλογηθήσεται
 ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν κύριον.

Ὁ ποιητής, φησιν, ἔσα ὑπόδειγμα πάν-
 των τῶν ἐλπίζοντων ἐπὶ θεῷ· ὅτι τῶν ὁμοίων
 ἀξιωθήσονται, καὶ κείνοι φοβοῦντο τὸν θεόν.

ε'. Εὐλογῆσαι σε κύριε ἐκ
 Σιών· καὶ ἴδεις τὰ ἀγαθὰ Ἱερου-
 σαλήμ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς
 ζωῆς σου.

Σιωπήτως ἐπύχονται ἀλλήλοις. τὸ δὲ
 ἴδεις τὰ ἀγαθὰ, ἀντὶ τῶ ἐξ ἀπολαύσεως ἡμῶ-
 ση τῶν ἐκ Ἱερουσαλήμ ἀγαθῶν· τετέστιν,
 ἐκ ἀποσερήσεως τέτων, ἀλλὰ διηλεκτικῶς αὐτῶν
 ἐκ ἀπολαύσεως ἡμῶση.

ς'. Καὶ ἴδεις υἱὸς τῶν υἱῶν σου,

Ἐπὶ τέτοις δὲ παῶσι, φησι, καὶ μακρο-
 χρόνιος ἔσῃ· ὡς ἔ εἰς ἐκγόνας διαβῆται σε
 τὴν ζωὴν.

Εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ.

Καὶ σωτόμως, φησιν, ἔσα εἰρήνη ἐπὶ
 παντὶ τῷ λαῷ καὶ δι' Ἱερουσλήμ.

Erit autem, inquit, talium quoque domus
 ex omnibus partibus felix. Latera enim do-
 mus idem sunt ac si dicat: Quoniam per om-
 nia prosperabitur domus tua.

PARA-
 PHRASIS
 ANONY-
 MI.

Filij tui sicut nouellæ oliuarum
 in circuitu mensæ tuæ.

Iudæis autem videbatur istiusmodi be-
 neditio esse longè maxima, dum ex capti-
 uitate reuertebantur, in qua his penitus pri-
 uati fuerant.

Prolium
 copia erat
 Iudæorum
 benedictio.

4. Ecce sic benedicetur homo
 qui timet Dominum.

Talis, inquit, erit exemplo omnibus qui in
 Deum sperant; quod nimirum similibus di-
 gni sint habendi, si & ipsi Deum timuerint.

5. Benedicat * te Dominus
 ex Sion; & videas bona Hie-
 rusalem omnibus diebus vitæ
 tuæ.

* Vulgata
 tibi

More solito sibi inuicem apprecantur.
 Illud autem *ut videas bona*, id est, ut conse-
 quaris bona quæ sunt in Hierusalem; id est,
 ijs minimè priueris, sed ijsdem assidue
 fruaris.

6. Et videas filios filiorum tuo-
 rum,

Ad hæc autem omnia, inquit, etiam
 longæuus eris; ita ut etiam ad posteros vita
 tua pertingat.

* Pax super Israël.

* Vulgata
 Pacem

Et breuiter, inquit, erit pax in omni po-
 pulo & lætitia.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

α. **M**ΑΚΑΡΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΦΟ-
 ΒΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.]
 Εἰκάζειν ἀρχεται ὅθεν κατέ-
 ληξε· καὶ καλῶς εἶπε πάντες· καὶ δούλοι, ἢ
 καὶ δεσπόται, καὶ πένις. τὸν μὲν γὰρ εἰς ἀν-
 θεσφόρων μακαρισμὸν πολλὰ λυμάνεται·
 εἰδὲ δὲ πᾶσι ἀχίρωτος. Μακάριοι ἐν, φησι,
 πάντες οἱ τὸ φοβούμενοι αὐτὸν, καὶ οἱ πενί-
 τος ἀβύλαται. ἵνα γὰρ μὴ νομίσης ἀρκεῖν
 σε τὴν γαστρίαν, περσεῖσθαι ἔ τὴν περσεῖσθαι.
 Τίνας δὲ αἱ τῆ θεῶ ὁδοί, ἢ ἡ κατ' ἀρετῶν
 πολιτεία; ὁδοί γὰρ αὐτῶ λέγονται αἱ ἀρεταί·
 ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν ἔστι περσεῖσθαι αὐτὸν ἀπελθεῖν.

β. **B**EATI OMNES QUI TIMENT DOMI-
 NVM.] Ab eo incipit in quo desijt;
 ac rectè dixit *omnes*: siue seruus sit,
 siue dominus, siue pauper. Multa siquidem
 sunt quæ humanæ officiant beatitudini: hæc
 autem omnibus est insuperabilis. Beati igitur,
 inquit, omnes qui timent Dominum, &
 qui faciunt ea quæ cupit. Ne enim existi-
 mares sufficere scientiam, adiunxit et-
 iam actionem. Quænam autem sunt viæ
 Dei, nisi vita quæ ex virtute instituitur?
 viæ enim eius appellantur virtutes; quan-
 doquidem per eas ad ipsum accessus fit.
 Et

Beati om-
 nes qui ti-
 ment Do-
 minum.

Virtutes
 sunt viæ ad
 calum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Et non dixit *in via*, sed *vys*: multæ namque sunt ac variæ, ita vt facilis sit ingressus. Alij enim per matrimonium, alij per virginitatem, alij per aliam virtutem Deo placent.

2. LABORES PALMARVM TVARVM COM-
EDES.] Qui quamcumque virtutem ample-
ctuntur, fructibus eiusdem vescuntur corona-
ti: intemperantes verò & iniqui malarum
actionum suarum præmia referunt. Quare
autem conduplicat beatitudinem? Quia no-
uerat eius magnitudinem. Quid porro sibi
vult istud, *Benè tibi eris*? Non solùm enim
verbo, inquit, eris æmulandus & spectabilis,
sed etiam re ipsâ, & quomodo subiungit:

3. VXOR TVA SICVT VITIS ABVNDANS
IN LATERIBVS DOMVS TVÆ.] Alius *in pene-
tralibus*; alius *in fœmoribus*. Cùm enim eâ
tempestate, quòd imperfecti essent, hæc fe-
licitas censeretur, promittit etiam mulierum
fœcunditatem, vt florentibus vitibus & bo-
tris onustis sint similes. Latera autem sunt
partes domus. Ac si dicat: Quoniam per om-
nia prosperè ager domus tua. Erunt etiam
filij tui sicut oliuæ fructiferæ nouellæ. Hæc
autem, dic mihi, éstne beatitudo? scilicet
vxor, & liberi & felicitas domus. Nequa-
quam: sed ex redundantia accidit, quando-
quidem caput beatitudinis est timere Domi-
num, & quærere Regnum eius.

Felicitas
Iudaorum
in libero-
rum multi-
tudine.

Lucæ 12,
32.

5. BENEDICAT TE DOMINVS EX SION.]
Sibi inuicem apprecantur, vt fruantur bonis
Hierusalem, idque non ad modicum tem-
pus, sed perpetuò, & vt longæui fiant; ita vt
ad posteros vitam prorogent. Maximum
enim ipsis bonum censebatur, si ad profun-
dam peruenirent senectutem ac posteros vi-
derent. Benedictiones igitur eorum opinio-
nibus accommodatas definit. In omnibus autem subaudiendum est verbum *videas*.

Humana
beatitudo
fallax.

I. **B**EATI OMNES QVI TIMENT
DOMINVM.] CHRYSOSTO-
MI. Humana beatitudo fal-
lax est & caduca; & cùm solo verbo
fingatur, millenis ærumnis atque peri-
culis implexa est. Verùm non talis est is qui
timet Deum; sed hisce fluctibus ere-
ptus, à seipso timet, à seipso timet, à seipso timet.

Καὶ ἐκ εἶπεν ὁ δὲ, ἀλλ' ὁδοῖς· πολλὰ γὰρ εἰ
δύσφοροι, ὡς δὲ λόγον γρημέδω τὴν εἰσοδόν.
οἱ μὲν γὰρ δὲ γὰρ γὰρ, οἱ δὲ δὲ παρθενίας, ὁ
δὲ δὲ ἀλλης διαρεῖσιν ἀρετῆς.

β'. ΤΟΥΣ ΠΟΝΟΥΣ ΤΩΝ ΚΑΡΠΩΝ
ΣΟΥ ΦΑΓΕΣΑΙ.] Οἱ μὲν ὁποιασῶν ἀρετῆς
ἀντιποιεῖσθαι, φάγονται τὴν καρπὸν αὐτῆς
σεφαιεῖσθαι· οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ἀδικοὶ τὰ
ἐπιχειροῦσθαι κακῶν φασὶν ἔχειν. δὲ τι
δὲ διπλασιάζει τὸν μακαρισμὸν, ἐπεὶ οἶδον
αὐτῶν τὸ μέγεθος. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, καλῶς σοι
ἔσαι; ἢ λόγῳ, φησὶ, μόνον ἔση ζηλωτὸς καὶ
φειδωλὸς, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ, καὶ πῶς ἐπάγῃ.

γ'. Η ΓΥΝΗ ΣΟΥ ΩΣ ΑΜΠΕΛΟΣ ΕΥ-
ΘΗΝΟΥΣΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΚΑΙΤΕΣΙ ΤΗΣ ΟΙ-
ΚΙΑΣ ΣΟΥ.] Ἄλλος ἐν τοῖς ἰσωτάτοις· ἄλ-
λος ἐν τοῖς μικροῖς. Ἐπεὶ γὰρ ἀπεργασίαν
ἔτετο τότε ἐνομιζόν ἀτελεῖς ὄντες, ὑποχρεῖται
καὶ γυναικῶν δικαρτίαν, ὡς ἀμπέλοις πα-
ραβάλλει δὲ βλαστάνουσας καὶ βειθέουσας τοῖς
βόφουσι. κλίτη δὲ τῆς οἰκίας τὰ μέρη. ἦα
εἶπη· ὅτι δὲ πάντων διδασκῶν ὁ οἶκός σε.
ἔσονται καὶ οἱ υἱοὶ σου ὡς ἐλαῖα τεθελῆμα
νεόφυτοι. ἔτετο ἔν ὁ μακαρισμὸς, εἶπέ μοι,
γυνὴ, καὶ παιδία καὶ διδασκῶν οἶκος. ἢ ἔτετο
ἀλλ' ἐκ φειδωλίας, ἐπεὶ τὸ κεφάλαιον τὸ φο-
βεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ τὴν αὐτῶν βασιλείαν
ἐπιζητεῖν ἔστιν.

δ'. ΕΥΛΟΓΗΣΑΙ ΣΕ ΚΥΡΙΟΣ ΕΚ ΣΙΩΝ.]
Ἄλλοις ἐπέχονται, ἐν ἀπολαύσει γρημέδω
τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀγαθῶν, ἐκ ἐν βραχέϊ,
ἀλλὰ διπλοῦσθαι, καὶ μακαροχρησίας γρημέδω· ὡς
εἰς ἐκγόνας δὲ εἶναι τὴν ζωὴν. Μέγιστον γὰρ
αὐτοῖς ἐνομιζέσθαι ἀγαθόν, τὸ εἰς γῆρας ἐλά-
σαι βαθὺ καὶ ἰδὴν ἐκγόνας. συμβαίνεισθαι
ἐν ταῖς γῆμασι οὐρίζει τὰς διλογίας. κατὰ
κοινὴ δὲ δὲ πάντων τὸ ἴδοις.

C A T E N A P A T R V M.

I. **B**EATI OMNES QVI TIMENT
DOMINVM.] CHRYSOSTO-
MI. Humana beatitudo fal-
lax est & caduca; & cùm solo verbo
fingatur, millenis ærumnis atque peri-
culis implexa est. Verùm non talis est is qui
timet Deum; sed hisce fluctibus ere-
ptus, à seipso timet, à seipso timet, à seipso timet.

α'. **M**ΑΚΑΡΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ
ΟΙ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥ-
ΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἱ παρὰ ἀνθρώποις
μακαρισμὸς ἐπισημαῖος τε καὶ διδασ-
καλῶς· καὶ λόγῳ μόνῳ πλαττόμενος,
μυρίαις τε συμφοραῖς καὶ φειδωλίας
ἀπλη-
γῶμος,

γυμνός, ἐν γαλήνῃ καὶ θῆ) καὶ λιμῆνι, τὴν ὄντως δρεπόμενος μακαριότητά.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἰνα μὴ νομίσης ἀρκύν σοι τὸν φόβον δὲ τὸ πρὸς ἐδόθηκεν, οἱ πορλόμοιοι. πολλοὶ γὰρ, πῶς ἔχοντες ἀκρεβῆ καὶ βίον ἔχοντες διεφθαρμένον, ἀθλιώτεροι πάντων γίνονται. τίνες δὲ αἱ τῆς θουῆ ὁδοί, ἢ κατὰ τὴν ἀρετῶν πολιτεία· δὲ ταύτης γὰρ ὅστις εἰς τὸν ἕσπρον ἀνίεναι, καὶ τῆς μητροπόλεως ἐπιλαβείσθαι. ὁδοὶ δὲ αὐτῆς λέγονται, ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν ὅστις ἀνελεθῆναι πρὸς τὸν θῆον. καὶ ἐκ εἶπεν ὁδοὶς, ἀλλ' ὁδοί. πολλοὶ γὰρ ὁδοὶ καὶ δὲ φοροεῖ, ὡς δὲ δὲ δὲ δὲ δὲ τὴν εἰσοδόν. οἱ μὲν γὰρ ἐν παρθενία λάμπουσιν· οἱ δὲ ἐν γάμῳ διαφρέπουσιν· οἱ δὲ ἐν χηρείᾳ κομῶνται· οἱ δὲ πάντῃ ἀπεδύσαντο, οἱ δὲ τὰ ἡμίση· καὶ οἱ μὲν δὲ ὀρθῆ βίῃ, οἱ δὲ δὲ μετάνοίας. δὲ τὸ γὰρ πολλὰς ἐπιμὲν ὁδοὺς, ἢ ἀκόλως ὁδοὺς.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πολλὰ ὁδοὶ κυρίως ἐν αἷς οἱ πορλόμοιοι μακάριοι, ἀφ' ὧν ὅστις ὁδοὺς ἐπὶ τὸν εἰπόντα. Εἰ γὰρ εἰμι ἢ ὁδοὶς, ὡς δὲ τῆς πολλὰν μὲν γὰρ ἐπὶ τὸν πολύμην ἔνα. Εἰ μακάριοι πάντες οἱ φοβόμενοι τὸν κύριον, οἱ μὴ φοβόμενοι τὸν κύριον ἔ μακάριοι· ἐπὶ μὴ ἔπῳ μακάριοι οἱ ἔξω βαλόντες τὸν φόβον. Οἱ δὲ φοβόμενοι τὸν κύριον, πορλόμοιοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῆς. εἰ δὲ τις μὴ πορλόμοιοι, ἔ φοβεῖται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ φοβόμενοι τὸν κύριον οἱ ἐκ τῆς ἐθνοῦν εἰσιν, οἱ δὲ ἔξω παρθεμῆς καὶ τῆς Μαυσιῶν παρθεμῆς μακάριοι. Οἶκος γὰρ, φησὶν, Ἰσραὴλ ἠλπισεν ἐπὶ κύριον. οἶκος Ἀαρὼν ἠλπισεν ἐπὶ κύριον. οἱ φοβόμενοι τὸν κύριον ἠλπισαν ἐπὶ κύριον. κρείττων δὲ ὅστις τῆς φοβόμενοι τὸν κύριον ὁ ἐν πλείᾳ φθάσας ἀγάπῃ· ἢ γὰρ ἀγάπῃ ἔξω βάλλει τὸν φόβον.

β. ΤΟΥΣ ΠΟΝΟΥΣ ΤΩΝ ΚΑΡΠΩΝ ΣΟΥ ΦΑΓΕΣΑΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ μὲν Ἀκύλας κόποι παρθεμῆς σκ· ὁ δὲ Σύμμαχος κόποι χειρῶν σκ, ὡς ἐπὶ γαυργῆ ἀπὲρ ἐγαύρησε καρπεμῆς.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅσοι πλείους οἱ πόνοι τῆς καρπῶν, τοσάυτα πλείους αἱ ἐν τῶν μέλλουσι αἰῶνοι τερφῆ. πόνας δὲ λέγει τῆς ἐν ταῖς χερσὶ μελῶν, ἀ καρποὶ ὀνομαζόνται. ἀγαθοὶ ἔν οἱ πόνοι τῆς καρπῶν ἐ ἔσοφισμοι, ἀφ' ὧν ἀναβαίνομεν ἐπὶ τὸν ζῶντα ἄρτον. ὁ δὲ Σύμμαχος, Κόποι χειρῶν σκ ἐδίον. ὡς

ΤΟΜΟΣ ΙΒΙ.

ptus, in quiete ac portu versatur, veram referens beatitudinem.

ANONYMI. Ne existimares sufficere timorem idcirco adiecit, *Qui ambulant*. Multi enim, cum fidem quidem exactam habeant ac vitam flagitiosam, omnium sunt miserrimi. Quænam autem sunt viæ eius, nisi vita quæ ex virtute instituitur: per eam enim potest in cælum ascendi, & illa primaria civitas apprehendi. Eius autem viæ dicuntur, quoniam per eas potest quis ascendere ad Deum. Et non dixit *via*, sed *viæ*. Multæ enim ac diuersæ viæ sunt, vt facilis fieret ingressus. Alij siquidem sunt virginitate illustres: alij verò se honestè ac decòrè gerunt in matrimonio: alij ornantur viduitate: alij se omnibus exuerunt, alij dimidio: atque alij quidem per vitam rectam ingrediuntur, alij verò per pœnitentiam. Idcirco enim multas tibi vias munijt, vt facile ingrediaris.

ORIGENIS. Multæ sunt viæ Domini in quibus ambulant beati, per quas licet ingredi ad eum qui dicit, *Ego sum via*; sicut per multas margaritas ad vnicam pretiosam. Si sint beati omnes qui timent Dominum, qui non timent Dominum non sunt beati; quandoquidem non sic beati qui foras eijciunt timorem. Qui autem timent Dominum, hi ambulant in vijs eius. Si quis verò non ambulet, non timet.

ANONYMI. Qui timent Dominum hi sunt illi ex Gentibus, qui sine circûcisione & Moisaicis præceptis beati sunt. *Domus enim, inquit, Israël speravit in Domino. Domus Aaron speravit in Domino. Qui timent Dominum sperauerunt in Domino.* Timentibus autem Dominum præstat is qui perfectus est in charitate: nam *charitas foras mittit timorem.*

2. LABORES PALMARVM TVARVM MANDVCABIS.] ANONYMI. Aquila quidem legit *Laborem volarum tuarum*; Symmachus verò *Laborem manuum tuarum*, tamquam de agricola fructus quos plantauerat colligente.

ORIGENIS. Quântò sunt plures fructuum labores, tantò vberiores in futuro sæculo cibi existunt. Labores autem vocat musculorum qui in manibus sunt, & iuncturæ nominantur. Boni igitur sunt labores musculorum illorum & delicati, per quos ad panem viuum peruenimus. Symmachus autem ait, *Laborem manuum tuarum comedens*. Vt

E e e e

planum

CATENA PATRVM.

Virtutes ad cælum ducunt.

Ioan. 14.

Psal. 113.

1. Ioan. 4. 18.

Laboribus respondent fructus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

2. Cor. 9.

Iudai rebus
sensibilibus
ducuntur.

1. Cor. 7.

Ephes. 5, 2.
Exod. 20,
11.

Rom. 12,
20.

Hebr. 11,
13.

1. Cor. 2, 9.

Mulier bo-
na vitis
abundans.

planum sit, Septuaginta καρπὸς non fructuum perceptionem vocasse, sed manuum particulam. Dicit autem, bonorum quæ à te seminata sunt fructus vindemiabis. Hoc etiam diuinus Apostolus dixit: *Qui parçè seminat, parçè & metet: & qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet.*

CHRYSOSTOMI. Quoniam loquebatur cum ijs qui erant adhuc imbecilliores, tamquam paruos puellios inducit ex rebus sensibilibus. Neque verò mireris: si enim Paulus hoc facit cum ijs qui adhuc humi reprobant, idque in tempore tantæ philosophiæ, multò magis Propheta. Vbi verò Paulus hoc fecit? Multis in locis. Quando enim de virginitate differit, nihil dicit de ijs quæ illis sunt euentura, sed tantum proponit liberationem à molestijs matrimonij. Et quando loquitur de honore in parentes, eodem modo vsus est ita dicens:

Quod est mandatum primum in promissionibus. Quid autem est in promissionibus? Honora patrem tuum & matrem tuam, & eris longæuus super terram. Et quando scribit de ostendenda in inimicos philosophia, sensibile rursus præmium proponit dicens: *Hoc enim faciens carbones ignis ingeres super caput eius.* Christus autem non sic: (neque enim cum imbecillis loquitur:) sed in virginitate quidem proponit Regnum; in amandis autem inimicis, quod quantum id ab hominibus fieri possit sint futuri Deo similes. Nequaquam igitur sicut in veteri lege hi qui philosophari norant per sensilia inducebantur, ita etiam in noua. Quin potius & illi pro fide futurorum mortui sunt. atque hoc declarans Paulus ait:

Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes & salutantes. Non est ergo hæc sola merces eorum qui timent Deum, frui rebus suis, vt sunt vxor & liberi, rei que domesticæ prosperitas; sed hæc quidem sunt ex superabundantia & instar cuiusdam additamenti. Principalia autem sunt: Primum quidem, hoc ipsum Deum timere: quod in se ipso continet remunerationem: deinde arcana illa quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, &c.

ORIGENIS. Nemo à Deo alienus hæc consequetur: non enim sunt corporalia, sed spiritualia, de quibus hæc dicta sunt. Quando vites & oliuæ iustorum benedicuntur, sermo tropolo-

εἶ) δῆλον, ὅτι καὶ οἱ ἐβδωμήκοντα καρπὸς ἐ τὴν ὄπικαρπίαν ἐκάλεσαν, ἀλλὰ τὸ μόνον τῆς χειρῶν. λέγει δὲ, ὅτι τῆς ὑποσῆσσει. ἐρομύων ἀγαθῶν τὰς καρπὸς ἐφυγήσεις. τὴτο δὲ ἐ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐρη· ὁ σωίερον φειδομύως, φειδομύως καὶ θεείσῃ· καὶ ὁ σωίερον ἐπ' ἀλογίαις, ἐπ' ἀλογίαις καὶ θεείσῃ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ ἀπειλείερος ἐπὶ ἀλλήλας, ὡς περὶ παιδία μικρὰ ὑπὸ τῆς αἰδητῆς αὐτὸς ἐλάλει. Καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γὰρ Παῦλος τὴτο ποιεῖ ὡς τὰς χάμα βαδίζουσας, καὶ ἐν καιρῷ τῶσάυτης φιλοσοφίας, πολλὰ μᾶλλον ὁ θεωρήτης. καὶ πᾶ τὴτο Παῦλος ἐποιεῖ, πολλαχῆ. καὶ γὰρ ὅταν ὡς παρθενίας ἀγλήγηται, ἐδὲ ὡς τῆς μελλόντων αὐτοῖς λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὑποσῆσσει ὑποσῆσσει ὡς ἐπίδησι. καὶ ὅταν ὡς τῆς εἰς γονίας πμῆς, τῆς αὐτῆς κέχρηται μέτρω ἔτιος λέγων· ἡς ἐστὶν ἐντολὴ ὡς ἐπὶ ἐπαγγελίας. τί δὲ ἐστὶν ἐν ἐπαγγελίας; πμᾶ τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἐ ἴση μακροχρόνιος ἐπὶ ὁ γῆς. Καὶ ἔταν ὡς τῆς εἰς ἐχθρὸς φιλοσοφίας γράφη, πάλιν αἰδητὸν τίθησιν ἐπαθλον λέγων· τὴτο γὰρ ποιεῖν ἀνδρακας πρὸς σωρούσις ἐπὶ τὴν κεφαλῆν αὐτῆ. ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐχ' ἔτιος· (ἐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀδωίσει ἀγλήγηται·) ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆ παρθενία τὴν βασιλείαν τίθησιν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀγαπᾶν τὰς ἐχθρὸς, τὸ γῆρας ὡς διωατὸν ἀνδρόποις ὁμοίως θεῖς. ἐχ' ὡς περ ἐν τῆ παλαιᾷ δεξ τῆς αἰδητῆς οἱ φιλοσοφῆς εἰδόντες ἐτήρητο, βῆτο ἐ οἱ ἐ τῆ κατῆ. μᾶλλον δὲ ἀκακῆνοι πίσει τῆς μελλόντων ἀπίθανον. καὶ τὴτο δηλᾶν ὁ Παῦλος ἐλεγει· Κατὰ πίσιν ἀπίθανον ἔτιος μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς εἰδόντες ἐ ἀσπασάμενοι. Οὐ τὸν μόνον εἶδον ὁ μωδὸς τῆς φοβεμύων τὸν θεόν, οἰκείων ὑπόλαυσις, καὶ γυνὴ καὶ παιδία, ἐ ἀδύνη οἰκίας· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ ὡς σῆσσει ἐ ἐν τᾶξει ὡς ἐπίδησι. τὰ δὲ κεφάλαια καὶ μεγάλα· ὡς τῶν μὲν, τὸ αὐτὸν φοβεῖσθαι τὸν θεόν· ἐ ἐαυτῆς τὴν ἀμοιβὴν ἔχον· ἐπιτα δὲ καὶ τὰ ὑπόρρητα ἐκείνα ἀ ὁ ὄφθαλμὸς ἐκ εἶδον, καὶ ἐς ἐκ ἡκούσε, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐδεὶς ἀλλότριος ἔθεε τῶσων τὸ ἐξῆς· ἐ γὰρ ὅτι σωματικὰ, ἀλλὰ πνευματικὰ, ὡς ὅτι ταῦτα λέλει. ὅτι ἀμπελάνας καὶ ἐλαμᾶνες ἐπὶ λογιώται τῆ διακίον, τρεπο-

τεροπολητέον εἰς γυναικα καὶ υἱὸς τὸν λόγον, ἥτοι ἀνθρώποι. ἡ δὲ σοφία μὲν ἡ γυνή, πρῶτος δὲ οἱ υἱοί. γυνή δὲ, ἡ ἕσα μερὲς ἀγαθῆ, ἡ ἡ ὡς τῶ Σολομῶνι ἀνδρεία, ἀμπλος ἐστὶ ἀφθονία, καὶ μέγιστα ὅτι οἰκονομὸς ἐστὶν ἀγαθῆ ἡ δὲ μὴ τοιαύτη γυνή, ὅς ἀμπλὴ ἐστὶ Σοδόμων. ἔλεγε δὲ αὐτὸς πρὸς μεταβάλλουσαν εἰς τὸ χεῖρον γυναικα· πῶς ἐστὶν εἰς πικρίαν ἢ ἀμπλος ἢ ἀλλοτρεία;

gicè sumendus est de vxore filijsque, v. g. de verbo ad verbum. Vel quia sapientia quidem vxor est, actiones verò filij. Mulier autem, quæ est pars bona, vel apud Salomonem fortis, illa est vitis abundans, & maximè quando est bona materfamilias: at mulier quæ non est talis, de vinea Sodomorum existit. Quin imò ad mulierem in deterius commutantem dici possit: *Quomodo conuersa es in amaritudinem vinea aliena?*

CATE-
NA PA-
TRVM.
Eccli.26,3.
Prou.31,
10.
Ier.2,21.

δ. ΙΔΟΥ ΟΥΤΩΣ ΕΥΛΟΓΗΘΗΣΕΤΑΙ]

4. ECCE SIC BENEDICETVR.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ γὰρ τὸ μέγιστα σημεῖον ἡ τὴ ὡς ταῦτα δεδούκη, τὸ μὴ πάχαι ἀνθρώπων, μηδὲ μεταπίπτειν, καὶ μεταβολῶν ὑπομένειν πάλιν, εἰ μὴ ποτὲ αὐτὰ ἀγκόψαι ἀμαρτία.

CHRYSOStOMI. Etenim hoc maximè signum erat hæc à Deo data esse, eò quòd humana minime paterentur, neque relaberentur, neque mutationem sustinerent, nisi peccatum aliquando illa rescinderet.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ λεγόμενος ἀνθρώπος ὅς τὸ φοβεῖται τὸν κύριον ἀγρὸν ἔχει ἀμπλον δὲ ἐν ταῖς κλίταις τῆ οἰκίας ἑαυτῆ τῶ γυναικα· πόφυτα δὲ ἐλαίων κύκλω τῆς τραπέζης ἑαυτῆ τὸς υἱός.

ORIGENIS. Dicitus homo per timorem Domini agrum habet; vitem autem in lateribus domus suæ vxorem; nouellas denique oliuarum in circuitu mensæ suæ filios.

ε. ΚΑΙ ΙΔΟΙΣ ΤΙΟΥΣ ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΣΟΥ.]

6. ET VIDEAS FILIOS FILIORVM TVORVM.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ μὲν πολλοὶ φησι, φοβέμενοι τὸν Θεὸν ἐν ἀπαίδεια διήτευσαν, καὶ τί τὸτο; ἢ γὰρ ἐπὶ τῆς παρούσης ἀπαίδευσάμεθα, ἀλλὰ προσηγμένως μὲν ἐπὶ τῶ ἀρίσκειν τῶ Θεῷ ἔπειτα δὲ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι. τότε μὲν γὰρ ταῦτα ἡ ἑπαύλα, νῦν δὲ ἕσπερος, καὶ τὰ ἐν τοῖς ἕσπεροις ἀγαθὰ.

CHRYSOStOMI. Atqui multi, inquit, Deum timentes sine liberis semper fuerunt. Et quid hoc sibi vult? neque enim nos propter præsentia exuimus, sed principaliter quidem vt Deo placeremus, deinde etiam propter spes futuras. Atque tunc quidem hæc erant præmia, nunc autem cælum, & bona quæ sunt in cælis.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ ἐν ἀρχῇ προσηγμένος τυγχάνων, ἕως ὅτου ὁ φοβέμενος τὸν κύριον, ἔπειτα εἶδε τὰ ἀγαθὰ τῆ ἀνω Ἱερουσαλήμ, ἀ ὀφθαλμὸς ἐκ εἶδε, καὶ ἐκ ἐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίας ἀνθρώπου ἐκ ἀνθρώπου διδόντος αὐτῶ ὁ λόγος προσκόψαι, ἔπειτα αἰετῶν τῆς τέρας θείας. ἐκ τῆς δὲ παρῆσαν, ὡς τὸ τῆ ἀρετῆς τέλος ἐπὶ θεωρίας ἀπολήγει. ἡ Ἱερουσαλήμ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. ὁ δὲ προσκόψαι ὁφείλει υἱὸς υἱόν, ἔπειτα αὐτῶ προσηγμένον ἐν διοικήσει· ἔχει δὲ ἔπειτα τῶ τέρας μητέρα κοινῶν, ὡς αὐτῶ καὶ συζυγοὶ τῶ Ἐκκλησίας ὡς ἀμπλον ἀφθονίαν ἐκ τῆς αὐτῶ γαργίας· καὶ ἐν πᾶσι ὁφείλει εἰρήνην ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Ἰσραήλ. ἐπὶ δὲ εἰρήνῃ μέγιστα ἐπόθεν μακρῶν πταρχοὶ πολέμων, ἐπαγγέλλει καὶ ταῦτα αὐτῶ διαρκῆ· ὁ καὶ γέρονε τόγα εἰς τὸν Θεὸν ἤκου· εἰ δὲ διακόπη, τῆς ἐκείνων τῶτο γέρονε πονηρίας.

ANONYMI. Qui in principio profectus existit, hic est is qui timet Dominum, & nondum vidit bona superæ Hierusalem, quæ oculus non vidit neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt: idcirco hic sermo optat illi vt proficiat, & horum visione dignus euadat. Ex hoc autem demonstratur, quomodo virtutis finis desinat in contemplationem. Vel Hierusalem est Ecclesia. Qui autem proficit videbit filios filiorum, qui ab ipso in Dei cultu educati sunt: horum autem matrem quoque habebit velut sociam, & coniugem Ecclesiam tamquam vitem ex cultura eius vberem: atque in omnibus videbit pacem super verum Israël. Cum autem longinquo bello attriti pacem quàm maximè desiderarent, hanc etiam ipsis perennem pollicitus est: quæ & facta est quantum ad Deum attinet: si autem fuerit interrupta, id ex ipsorum improbitate accidit.

1. Cor. 2, 9.
Virentis finis est contemplatio.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Timor Dei
hominem
reddis be-
sum.

Eccle. 12,
13.

Quomodo
labores ipsi
comedi dis-
cuntur.

Pfal. 41, 4.

Hoc Psalmo timoris Domini fructus describitur.

1. *Beati omnes qui timent Domi- num.*] Qui scilicet ita timent, vt ex hoc timore filiorum, & charitatis perfectæ comite, ad diuinorum præceptorum exactam obseruationem procedant, iuxta monitum Salomonis: *Deum time, & mandata eius observa: hoc est enim omnis homo.* Ac si apertius dixisset: Hoc est vniuersa hominis beatitudo: hoc est quod sinus mentis humanæ replet, famem sedat, sitim exfatiat, vltra quod nihil manet, cui homo debeat adhærere, aut in quo deceat amorem constituere.

2. *Labores palmarum tuarum manducabis.*] Græcè *τῶν καρπῶν σου*: quod ad vocis ambiguitatem tollendam Scholion sic exponit, *Οἱ ἰσραηλιῶτα καρπὸν ἐ τῶν ἐπιχειρητῶν ἐκάλουν, ἀλλὰ τὸ μέσον τῶν χειρῶν, Σεπταγιντὰ καρπὸν non fructuum perceptionem vocarunt, sed particulam manuum:* quod etiam notauit S. Hieronymus ad Marcellam, cum libri Latini haberent *Labores fructuum tuorum*: sic etiam lib. 1. Regum cap. 5. *καρπὸν ἐαὐτῆς* notione accipiuntur pro particula manuum, vbi dicitur, *Ἄμφότεροι οἱ καρποὶ τῶν χειρῶν αὐτῆς πῶλοντες ἐπὶ τὸ ἄστυρον, Ambo articuli manuum eius ceciderant in limen*: quod Vulgata reddit, *Dua palma manuum eius abscissa erant super limen*: Symmachus autem hoc loco legit, *Κόπος χειρῶν σου ἰσίων, Laborem manuum tuarum comedens*: Aquila, *Κόπος τερσῶν σου, Laborem volarum tuarum*. vbi S. Augustinus notat dictionem illam *labores*. Potius enim dicendum videbatur: *Quia fructus laborum manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi eris*: sed addit vim nomen illud *labores*. Ac si dicat: Non modò beatus es cum fructus laborum tuorum decerpis, verùm etiam cum ipsos labores pertuleris, tunc sanè beatus & felix eris. Id est: Non modò maximam iucunditatem capies, cum in alijs virtutibus te exercueris, quæ gaudium præ se ferre videntur; sed cum ipsam pœnitentiam & dolorem de peccatis colueris: ipsæ enim lacrymæ, fletus & singultus dulcedinem maximam tibi parient. Confirmat idem verbis Psal- mi centesimi vigesimi quinti: *Euntes ibant & fiebant iocundæ semina sua: venientes autem venient cum exultatione portantes manspulos suos.* q. d. Ipsæ lacrymæ gratæ erunt pœnitentibus, non aliter ac fructus esse solent agricolæ.

Huic simile est illud, *Fuerunt mihi lacrymæ mea panes die ac nocte.* Id est, Ipsæ lacrymæ suavissimæ mihi fuerunt instar cibi. Expendit ibidem S. Augustinus duplicem fructum eorum qui manducant labores manuum suarum: quorum alterum expressit Dauid illis verbis, *Beatus es*; alterum sequentibus, *Et benè tibi erit*: alterum de præsentibus dedit, alterum de futuro promissit. Ac si dicat: Huius pœnitentiæ non modò fructus & vtilitates capies in sæculo futuro, verùm etiam in præsentibus eximiam lætitiã, multam vtilitatem capies. Pœnitentia enim ipsa & dolor de peccatis etiam in præsentibus vita dulces sunt & suaves. Vide hæc pulchrè ac fusè in ipso S. Augustino ad hunc locum.

Sed hîc nonnemo dubitet, cur tam citò stylum verterit Propheta, & sermonem ad plures conuerterit. Sed ad manum plura sunt quæ respondeas; primùm inde nos moneri, omnes nos in Christo vnum esse: deinde, ad eum scopum virtutes nostras referri, vt mutæ dilectioni operam demus, atque vnum in Christo simus: tandem nos cum timeremus, & imperfectos & plures fuisse; cum verò per vias Domini ambulantes dilectioni operam dedimus, perfectionisque gustum cepimus, vnum factos esse. Dixit nonnulla ex his ad hunc locum B. Hilarius his verbis, *Sermo ad plures captus ad vnum refertur*; docens nos omnes, qui in Christo crediderimus, vnum esse, Apotolo ita confirmante: *Omnes enim vos vnum estis in Christo Jesu.* Gal. 3, 28.

3. *Uxor tua sicut vitis abundans, &c.*] Altera hæc est benedictio, quâ se timentem Dominus donat, vt uxorem habeat & fecundam, & verecundam & pudicam: fecunditatem similitudine vitis fructum copiosum ferentem indicat; verecundiam ac pudicitiam, quòd ea non in foribus versetur, vt mulier illa quam Salomon in Prouerbijis notat, sed in lateribus domus, seu in intimis domus locis ac penetralibus modesta sedeat. Quamuis quod de vxoris fecunditate accepimus possit etiam ad illius industriam atque etiam ad fructum bonorum operum referri. Sic namque Didymus intellexit, *Τῆ σοφίᾳ πὺν κέων δίδω ἔχ' ἢ τὸ χῆμα γυνῆ, ἀλλ' ἢ καρπὸς ἀγαθῶν κακοπραγῶν, ὅπως ἀν' ἰνδύῃ ἐπὶ ἀντὶς γυνῆ ἀγαθῆ, μέλας ἀγαθῆ, Τimentis Dominum datur non quælibet vxor, sed bonis fructibus ornata, vt de ipsa dicatur: Vxor bona, pars bona.* Mystice per vxorem hîc P. Alvarez noster intelligit animam spiritualem ac sponsam Christi: quæ benè vxor dici potest, quia in omnibus viro suo Christo subiecta est: benè vitis, quia non otiositate agricolæ, sed magna adhibita diligentia non modici impensi fructum profert. Quæ talis est, anima perfecta est, & nequaquam erit sterilis, sed domum, aut cœnobium quod inhabitat, filijs sibi similibus, id est imitatoribus suæ virtutis & feruoris, inplebit; qui tamquam nouellæ oliuarum plantationes domum odore ædificationis repleant, & ex matre, scilicet ex anima illa sancta, pabulum spirituale recipiant. Vt autem hoc aliquo exemplo ex innumeris quæ afferri possent Lector intelligat, Seraphicam animam Francisci consideret, quam videbit solâ sanctitate fecundam, & pœnè infinitis filijs à se genitis & Christo sponso suo procreatis circumdatam. Hic enim sanctus vir vt abundantissima vitis in Ecclesia fructificauit, & palmites suos non folijs tantùm sed borris onustos vique ad fines orbis terrarum extendit.

I B I D E M. *Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ.*] Eleganter expendit hunc locum Cresollus noster Mytagogi lib. 1. cap. 9. In adytum, inquit, Christianum introgressus hæc ait Vates, Vbi altare, vbi mensa, non illa Solis, sed cæli, vbi cibus Angelorum supra lorum dulcis, supra Regum tuceta pretiosus, supra arborem

In unitate
perfectio.

Gal. 3, 28.

Prou. 9.

Ab Agel-
lio citatus.

Eccle. 26.
Tom. 1.
lib. 4. par-
tis 2. cap. 5.

borem vitæ charus & immortalis. In aspectu huius mentis choriq̄ filiorum in Deo lætantium mystica hæc pandit Propheta, & spirituum Patrum scetus *novellas olivarum* nuncupat. In Græco est *νεόφυτα*, vt manifestè alludat ad Neophytos, hoc est recens ad fidem generatos. Addit *olivarum*, vt nomen Christianum innuat, quod ab vnctiōe deriuatum est, & à parente omnium Deo impositum; cuius nomen oleum est effusum. Viuis sanè coloribus Dauid nostrorum Patrum generationem expræsit, tamq̄e dulcis illi visa eiusdem rei memoria, vt similia in alio Psalmo cecinerit, aliquantò etiam vberiora. *Quorum filij sicut novella plantationes in iuuentute sua. Filia eorum compassiua, circumtornata vt similitudo templi.* Filios dicit filiasq̄e, quòd in fidelium Christianorum multitudine magna sit virtutis & voluntatum varietas. Quidam masculi sunt atque robusti, alij vt tenellæ virgunculæ debiles, & fidei imbecillitate mirabili, quæ fulcienda sit curâ & industriâ boni parentis. Quem locum Paraphrastes Chaldæus diuinitus exponit in hunc modum: *Filij vestri sunt sicut plantationes dactylorum, in doctrina legis innumerati à iuuentute sua. Filia vestra splendida, & accepta Sa-*

cerdotibus, qui ministrant in medio templi. Quibus verbis præclarè spiritualis Pontificum generatio celebratur; in qua cum multa sint admiranda, tum efferenda in primis esse videtur fecunditas. de quâ in sacris Oraculis suis Iob: *Semen, inquit, eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum.* Ad spirituales hoc refertur Patres, qui Ecclesiæ filios genuere multos, sempiternæ gloriæ heredes futuros. Septuaginta sic Iobi locum efferunt disertius, *Σπέρμα αὐτῶν κατὰ τὴν ψυχὴν, Semen eorum secundum animam.* Quibus in verbis arcanum quoque mysterium vidit Origenes, quod mirificè hanc diuinam fecunditatem & profapiz tam inclytæ splendorem illustrat: nam illa verba *secundum animam* sic interpretatur, vt in eo numeroso grege filiorum nullus sterilis sit, omnes fecundi, omnes secundum animam viri, qui videlicet ipsi quoque post se relinquunt animas Deo generatas. Quare Iob *nepotes* appellat Chaldæus *filios filiorum*: in Hebræo est *germina*, plantæ vberimæ germinantes: vt intelligamus, nullum esse hibernum tempus, nullam brumam aut frigiditatis magnitudinē, quæ impediat, quòd miris hoc diuinum semen pullulet, & nouo partu amplificetur.

ANNO-
TATIO:
NES COR-
DERII:
Iob 31, 8,

Quantitas
Psalms
spirituum
lium fecunditas.
Plal. 143,
13.

I N P S A L M V M C X X V I I I . A R G V M E N T V M .

α. Ω δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Περὶ ἧσαν ἔχει καὶ εἶδεν τῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπιπρασάντων Ἰουδαίους ἐθῶν, καὶ διδάσκοντα λέγει.

Hic etiam Psalmus continet prædictionem Gentium in Iudeos post reditum irruentium, & docentur dicere:

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

ΑΛΕΟΝΑΚΙΣ ἐπολέμησάν με ἐν νεότητί μου, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ.

SÆPÈ expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël.

β. Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐν νεότητί μου.

2. Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea:

Ἀντὶ τῶ, ταῦτα λεγέτω ὁ Ἰσραὴλ. ὅτι πολλὰς ὑπέμεινα πολέμους καὶ αἰχμαλωσίας ἀφ' ἧ τῆς Αἰγύπτου ἀνεχώρησα. ἀλλ' ἐπαντελής ὡς ἐξέλιθοντό με οἱ πολέμοι, πάντων γὰρ αἰχμαλωσίας ἔλυσεν ὁ Θεός, ὡς καὶ τὴν νεώ. ἔθην ἐπήγαγε.

Id est, Hæc dicat Israël; Quoniam multos sustinui inimicos & captiuitates ex quo redij ex Ægypto: verum inimici me omnino non superarunt, sed omnem captiuitatem, vt & modernam, Deus dissipauit. vnde subiunxit:

Israelita
multos sus-
tinentans
inimicos.

Καὶ γὰρ ὅσα ἠδυνήθησάν μοι.

Etenim non potuerunt mihi.

Ἀντὶ τῶ, ἐκ ἐκράτησαν εἰς τὸ παντελής. πάντες γὰρ νεώ ἀνὰ τὰ οἰκῶνα εἶχον, εἴπερ ἡ ὀπίσθησιν τῶν πολεμίων ἐπληροῦτο ἐν ἐμοί;

Id est, Non penitus superarunt. Quomodo enim iam propria obtinerem, si desiderium inimicorum impletum fuisset in me?

γ. Ἐπὶ τῷ νώτῳ μου ἐτέκτενον

3. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores:

Ⓢ ἀμαρτωλοί.

Etenim, inquit, ita me affixerunt, vt
E c e e 3 sub

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

sub ærumnis incuruaret. Peccatores enim, uti sæpè dictum est, vocat eos qui ipsos in captiuitatem redigebant.

Prolongauerunt iniquitatem suam.

Non solum autem ærumnis circumdederunt quæ nos incuruabant, verum etiam longo tempore hoc fecerunt. Dicit autem diuersas captiuitates. Nonnumquam enim septemdecim annis seruiuerunt, aliàs pluribus; postea demum in Babylone annis septuaginta. Idcirco hoc dicunt, quia *prolongauerunt iniquitatem suam*. Verumtamen quid?

4. Dominus iustus concidit ceruices peccatorum:

Dei suos defendit.

Ceterum, inquit, Dominus iusti curam gerens contriuit superbias eorum cum principatu ipsorum.

5. Confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Oratio demum concludit gratiarum actionem, ut amplius pudore suffundantur, & impotentes fiant qui oppugnant Sion.

6. Fiant sicut fœnum tectorum:

Id est, Radice roboreque careant. vnde subdit:

Quod priusquam euellatur exaruit.

Id est, quod à semetipso marcescit, propter impotentiam minimè pertingens ad perfectionem.

7. De quo non impleuit manum suam qui metit, & sinum suum qui manipulos colligit:

Idem dicit. Numquam enim potest fœnum tectorum ad perfectionem peruenire, quia subiecta eius radix non habet profunditatem. Deinde refert etiam verba quæ transeuntes dicere solent ad messorum.

8. Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.

Sic enim vsu venit: nam transeuntes

ὡς κἀμπιεθὶ ὑπὸ τῆς συμφορῆς. ἀμαρτανὸς γὰρ καλεῖ, ὡς πολλὰκις εἶρηται, τὴν ἀχμαλωτίζοντας αὐτὴν.

Εὐμάκρυναν τὴν ἀνομίαν αὐτῶν.

Οὐ μόνον δὲ συμφορῆς περιέβαλον κατακαμπύουσαι ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸτο ἐποίησαν. λέγει δὲ ταῖς δευτεράς τῆς ἀχμαλωσιῶν. πῆ μὲν γὰρ δεκά καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἐδεδούσαν, ἄλλοτε πλείονα. ὕστερον δὲ τὰ ἐβδομήκοντα τὰ ἐν Βαβυλωνί. εἶθ' ἐτόθεσον, ὅτι ἐμάκρυναν τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. ἀλλ' ὅμως τί;

δ'. Κύριε ὁ δίκαιος συνέκοψεν αὐχένους ἀμαρτωλῶν.

Ἀλλ' ὁ τὴν δικαίαν φροντίζων, φησὶ, δευτεροῦς συνέκοψε τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν σὺ τῆς δυναστείας αὐτῶν.

ε'. Αἰχμηθήτωσαν ἡ ἀποστρεφθήτωσαν εἰς τὰ ὀπίσω πάντες ἡμισθῆντες Σιών.

Εὐχὴ λοιπὸν ἐπιστραφίξει τὴν ἀχμαρτωλίαν, ὡς ἐπιπλείον περιβληθήσονται αἰχμητῆς, ἡ ἀδυναστεία τῶν πολεμῶντας τῆς Σιών.

ς'. Γενηθήτωσαν ὡσεὶ χορὸς δωματίων.

Ἀντὶ τῆς, δειλοὶ καὶ ἀνίχυροι. ὅθεν ἐπάγει.

Ὅς ὡς ἐκκαπαθήσονται εἰρηραίνθη.

Ἀντὶ τῆς, ὅς ἀφ' ἑαυτῆς μαραινεται, ἢ φθάνειν πελειωθήσονται δι' ἀδυναμίας.

ζ'. Οὐδὲ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτῆς ὁ θερίζων, καὶ τὴν κόλπον αὐτῆς ὁ τὰ δεράγματα συλλέγων.

Τὸ αὐτὸ λέγει. Οὐδὲ γὰρ δυνάσται ποτε χορὸς δωματίων πελοφορεθήσονται, εἶθ' ἂν τὸ μὴ ἔχειν βάθος τὴν ὑποκειμένην ρίζαν. εἶτα λέγει τὰ ῥήματα ἅπερ ἔθος ὅτι λέγειν τὴν παρίοντας τοῖς θερίζουσιν.

η'. Καὶ οὐκ εἶπον ἡ ὡδὶ ἄγοντες. διλογία κυεῖς ἐφ' ὑμᾶς. διλογήκαμεν ὑμᾶς ἐν ὀνόματι κυεῖς.

Ὅτι γὰρ συμβαίνει. οἱ γὰρ παρεδδόντες φασὶ

φασί πρὸς τὰς θερίζοντας, διλογία κυρίου ἐφ' ὑμᾶς· ἀντιπέφασι δὲ ἐκεῖνοι καὶ φασὶν· ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς διλογισάμεθα ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου.

ad messores dicunt, *Benedictio Domini super vos*: illi autem reponunt & dicunt; Quia & nos *benedicimus vobis in nomine Domini.*

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

α. **Π**ΟΛΛΑΚΙΣ ΕΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΜΕ.] Ἀγων αὐτὸς εἰς χερσὶ ἀεὶ ἐλπίδας, ἵνα μὴ ἀπογνώσκουσιν ἐν τῷ παρελθόντων, ὅτι τῷ μελλόντων διαρρῆν αὐτὸς ὡδρασκυλάζει, παιδύων αὐτὸς λέγειν τὰ ῥήματα· ποῖα; ὅτι πολλάκις ἐπιθέμενοι ὡδεγυμένω, ἐκ ἰχουσαν· καὶ γὰρ ἠχμαλώτισαν, ἀλλ' ἐκ ἰχουσαν ἀφαισται τὸ γένος· ἀλλὰ πρὸς ὀλίγον τὴν θεὸν ἐν δίδουτος ὡδεγυμένοι, πάλιν ἠτῆτο. Ἐπειρος, ἀλλ' ἐκ ἠδυνήθησαν μοι ἔπειρος, ἀλλ' ἰσχυροῦσαν μου· ἔπειρος, καί γε ἐκ ἠδυνήθη. τὸ δὲ ἐκ νεότητος. ἀντὶ τῆς ἀφ' ἧς τῆς Αἰγύπτου ἀνεχώρησα. ἀλλ' ἔπειροῦντό μου. πῶς γὰρ ἐν πῦρ τὰ οἰκίαι εἶχον, εἴπερ ἢ τῷ πολέμῳ ἐπιθυμία ἐπληροῦτο ἐν ἐμοί; Καίτοι γέ, φησὶ, ἔπειρος με ἔταλαιπώρου, ὡς κάμπητος ὑπὸ τῷ συμφορῶν. ἐχ' ὡς ἔτυχε, φησὶ, ἐπιβέβητος, ἀλλ' ἐμνησανόντο πολλὰ, καὶ δόλους ἔβραβον, λάθρα ἐπιθεμένοι. τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς νεότης ἢ τὸ δολεῖν καὶ ὑπὸ δολοῖ, ἢ τὸ κτὶ κέρτος. ἀντὶ τῆς· αὐτῶν τῶν δυνάμεν μου σιωθῶσαι ἐπιχέρου. ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων, ἠερέβιασαν. τετέστιν, ἔργον ἐποιῶν τῶν κατ' ἐμὲ ἐπιβελῶ. ὁ εἶποιεν ἀν καὶ οἱ μαρτυρεῖ. τὸ δὲ ἐμάκρυναν, ὅτι καὶ μὴ πολλῆς τῆς ἐποίησιν σφοδρότης καὶ πρῶτος δρῆας, πολὺν διαπαρντες χρόνον, καὶ ἐπιθεμένοι καὶ διπλοῦς· ἀλλ' ἐδὴ αὐτοῖς πλεον ἰσχυροῦς. Διόπερ δεικνύς τὸν τῶν ἰσχυρῶν ἐργαζόμενον, ἐπήγαγε· Κύριος Δίκαιος, ἦτοι ὁ τῶν δικαίως φροντίζων, σιωκῶν ἀνεχέας ἀμαρτανῶν, τετέστι, τὰς ἰσθηφαιίας αὐτῶν σὺ τῆς δυναστείας· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος βέβηχε, τετέστιν ἐπιβελῶς, ἐφόδες, μηχανάς. καὶ ἐδιέλυσεν, ἀλλὰ σιωκῶν, ἀρξῆσαι εἰς τέλος ποῖον. τῆς καὶ ἡ Ἐκκλησία πέποιθεν, ὑπὸ τυραννῶν ἐπιβελῶσθῆσα πρῶτος εἶτα ἀίρεσις· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῆς ἀνθεῖ, τὰ δὲ τῷ πολέμῳ διελύθη. εἶτα διχῆ ἐπισφραγίζει τὸν λόγον, ὡς ἐπὶ πλεον περὶ ἐκλήθηται ἀρχὴ καὶ ἀδυναμία τῶν πο-

Ι. **S**ÆPÈ EXPVGNÀVERVNT ME.] Ad spes meliores adducens eos, ne animum desponderent, ex præteritis iubet ipsos de futuris fiduciam concipere, docens illos recitare hæc verba: qualia illa? Quod nimirum cum sæpè eos inuasissent, superare tamen minimè potuerint: etenim captivos abduxerunt, sed genus eorum delere minimè valuerunt; sed cum paulisper Deo concedente vicissent, rursus vincebantur. Alius, *Sed non potuerunt mihi*: alius, *Sed non praualerunt mihi*: alius, *Attamen non potuerunt*. Illud autem à *iuuentute*. id est, Ex quo ex Ægypto recessi. Sed non superarunt me. Quomodo enim nunc propria haberem, si inimicorum desiderium in me impletum fuisset? Etenim, inquit, ita me afflixerunt, ut sub ærumnis incuruarer. Non quomodocumque, inquit, insidiabantur, sed plurima machinabantur, & dolos struebant, clanculum inuadentes. Illud enim *supra dorsum* vel fraudem & subdolam malitiam designat, vel violentiam. q. d. Ipsas vires meas contere conati sunt. Aquila autem & Theodotion, *Arauerunt*. id est, Opus suum faciebant insidias contra me. Hoc utique martyres quoque dicere possint. Illud autem *Prolongauerunt*, quia cum magna vehementia & assiduitate hoc faciebant, multum temporis in eo consumentes, idque sedulo & assidue: sed id nihil ipsis profuit. Quocirca ostendens eum qui victoriam retulit, subiungit: *Dominus iussus*, scilicet iusti curam gerens, *concidit ceruices peccatorum*, id est, superbias eorum cum potentia; Aquila verò & Symmachus *laqueos*, id est insidias, insultus, machinationes. Et non *dissoluit*, sed *concidit*, illa penitus inutilia reddens. Hoc ipsum etiam Ecclesia perpeffa fuit, prius tyrannorum ac deinde hæreticorum insidijs impetita: verum tamen ipsa floret; inimici verò eius dissipati sunt. Sermonem denique concludit oratione, ut maiori confusione & impotentia mulcentur hi qui oppu-

Quantam
Deus Israë-
licorum curam
gessit.

Deus dissoluit inimicorum insidias.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Impij cur
facio tecto-
rum com-
parati.

oppugnant Sion. Nam cum per præcedentium narrationem animos addidisset, idem quoque facit per orationem, ostendens belli propositum esse iniquum & invidiæ plenum. quibus congruit illud *Confundantur*: alius autem ait, *Evertantur retrorsum*. Id est, Non solum vincantur, verum etiam turpiter & ridiculosè. Deinde cum dixisset, *Fiant sicut sænum*, addens *tectorum* persistit in similitudine. Quamquam enim id quoque quod est in terra pingui celeriter diffuat; maximè tamen illud quod radice & robore caret; eò quod à semetipso marcescat, ob imbecillitatem minimè pertingens ad perfectionem: per hoc maiorem inimicorum vilitatem fragilitatemque ostendens cum ex fœni tum ex natura loci. Talis nempe est prosperitas eorum qui viuunt in scelere, & rerum iucunditas sæcularium.

7. DE QVO NON IMPLEVIT MANVM SVAM.] Dixit quid contingat ijs qui antequam quiescant exaruerunt. Numquam enim potest fœnum tectorum maturescere, quia non habet fundum. Deinde refert quoque quæ viatores transeuntes messoribus dicere soleant: *Et non dixerunt qui prateribant*. Siquidem hi dum vberes segetes vident, agricolarum industriam admirantes, eas laudant, & reponunt illi: Quoniam & nos *benedicimus vobis in nomine Domini*. Ea verò quæ in tectis crescunt neque manum implent messoris, neque transeuntium prouocant benedictionem.

λεμῶντες τῆ Σιών. ὧσα θάρρυναι γὰρ δεῖ ὃ τῆς πορολαβόντων διηγήσασαι, τὸ καὶ δι' αὐτῆς ἀπεργάζεται, τὴν τῆς πολέμου δεκτικῆς ὑπόθεσιν ἀδικῶν καὶ ἀσεβῶν. οἷς ἀρμόζει τὸ αἰχμηθῆναι. ἄλλος δὲ ἀνατραπήσαν εἰς τὰ ὀπίσω. ταῖς μὴ μόνον ἠττηθῆσαν, ἀλλὰ ἐ ἀιχμῶς καὶ καταγαλάσας. εἴτα εἰπὼν γρηθῆναι ὡσεὶ χόρτος, πορολαβῶν δωμάτων ἐ δεσφεί τῆ εἰκόνι. καὶ γὰρ καὶ ὁ ἐν λιπαρῇ γῆ δεσφεί ταχίως. ἀλλ' εἰδὲ μάλλον ἄρριζος ἐ ἀνίχυρος. ὅσα καὶ ἀφ' ἑαυτῆς μεραίνεται, ἐ φθάνων τελευθῆσαι δι' ἀδυναμίαν. πλείονα δεκτικῆς δεσφεί τὴν τῆς πολέμων ἀτέλειαν καὶ τὸ δικαστῆσιν ἐ ὑπὸ τῆ φύσεως τῆ χόρτος καὶ ὑπὸ τῆ τύπης. τῆ αὐτῆ καὶ τῆ ἐν κακίᾳ ζῶντων ἢ ἀσημεία, καὶ τῆ βιωτικῶν ἢ φαυλότης.

Ζ. ΟΥ ΟΥΚ ΕΠΛΗΡΩΣΕ ΤΗΝ ΧΕΙΡΑ ΑΥΤΟΥ.] Τὸ συμβαῖνον εἶπε τοῖς πορο τῆ πεπαυθῆσαι ξερανομήμοις. ἐ γὰρ διυάται ποτὲ χόρτος δωμάτων τελεσφορηθῆσαι, δεσφεί τὸ μὴ ἔχειν βάθος. εἴτα λέγει καὶ ἀπερ ἔδος ἐστὶ λέγειν τὴς παλιόντας τοῖς δεσφείσιν. ἐ ἐκ εἶπεν οἱ ὠδύζοντες. οἱ μὲν γὰρ κομῶντα δεσφείμοι τὰ λήια, τὴν ἐπιμέλειαν τῆς γαργῶν θαυμαζοῦντες, ἐπαυῖσι, καὶ ἀντιγράψουσιν ἐκεῖνοι. ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς ἀλογῶμεν ἐ ὀνόματι κυρίου. τὰ δὲ ἐπὶ τῆς δωμάτων ἔτε χεῖρα παροσὶ τῆ δεσφείσιν, ἔτε τῆς παλιόντων πορολαβῆται τὴν ἀλογίαν.

C A T E N A P A T R V M.

HRYSOSTOMI. Hic quoque Psalmus cohæret præcedenti. Cum enim interrumpetur ædificatio, nec opus ad finem adduceretur, eos in bonam spem adducens, docet ut hæc verba proferant.

I. SÆPE EXPVGNAYERVNT ME.] ORIGENIS. Hæc dicit is qui à iuuentute decertauerat, & inter dimicandum hostes sæpenumerò deuicerat; qui & dicit, Deus qui nutris me à iuuentute mea. *Iuuentutem* vocat commorationem in Ægypto, & inde liberationem. Verius utique hæc nouo populo congruunt, qui multos quidem hostium impetus sustinuit,

Qua dicitur iuuentus sui populi israeliticæ.

HRYSOSTOMΟΥ. Οὗτος ἔχει τῆ ποροτῆσιν πάλιν ὁ ψαλμός. Εἴπειν γὰρ δικόπτετο τὰ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ πορο τὸ τέλος τὸ ἔργον ἐκ ἡεθ' ἀγων αὐτῆς εἰς χεῖρας ἐλπῆσας, παιδοθεῖ αὐτῆς λέγειν ταῦτα τὰ ῥήματα.

α. ΠΛΕΟΝΑΚΙΣ ΕΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΜΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο' ἐκ παίδων ἀγωνιζόμενος ταῦτα εἶπὶ, ἐ ἐπὶ τὸ πᾶσις πεπολεμῆσθαι νικήσας τὴς πολέμους. ἐ ὁ φάσκει, ὁ θεὸς ὁ βέβωον με ἐκ νεότητός μου. νεότητα καλεῖ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ δεσφείαν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγῆναι. ἀληθῆσιν μὲν ταῦτα τῆ νέω ἀρμόττει λαφ', πολλὰς μὲν δεσφείμῶν πορολαβῆσιν, πᾶσιν

δὲ

δὲ θρομβώσῃ, καὶ τὰς πολέμιας περιουπ-
 τὰς ἀποφίνατι.

γ'. ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΩΤΟΥ ΜΟΥ ΕΤΕΚΤΕ-
 ΝΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διλοῦ δὲ ὁ λόγος
 τὰς μάστιγας τὰς τοῖς νικηφόροις μάρτυσιν
 ἐπιτεχθείσας ὑπὸ τῆς δυναστείας. ταῦτα δὲ
 καὶ οἱ παρὰ τὸν μακάριον ὑπέμειναν Δαυὶδ·
 καὶ οἱ θαυμαστοὶ Ἀναίας, Ἀζαρίας καὶ Μι-
 ζαήλ, ἔδρα Ἀνποχὸν οἱ Μακκαβαῖοι.

ΕΜΑΚΡΥΝΑΝ ΤΗΝ ΑΝΟΜΙΑΝ ΑΥ-
 ΤΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Χρήσιμον εἰς τὸ το-
 πὸν, οὐαὶ οἱ ὀπισθώμοι ἀμαρτίας ὡς χοι-
 νίω μακροῖ, ἔως ζυγῆ ἰμάνη δαμάλειος τὰς
 αἰομίας. ὅσοι δὲ περὶ μακρυνεῖ τὴν ἀνομίαν
 ἑαυτῶν, ὅσοι μακρυνεῖ ἑαυτῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

δ'. ΚΥΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΣΥΝΕΚΟΦΕΝ
 ΑΥΧΕΝΑΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ γὰρ ἔς
 καταπόδασαν τοῖς ἀγίοις βρόχους, κατέκο-
 ψεν ὁ τέτων Θεός, καὶ τὰς ἀπειθήντας ἑ-
 τοῖς κλοῖς σπύριψεν.

ε'. ΑΙΣΧΥΝΘΗΣΑΝ, ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΡΑ-
 ΦΗΤΩΣΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μὴ μὲ-
 νον, φησὶν, ἠττηθέμεσαν, ἀλλὰ καὶ αἰσχύ-
 ας καταγλάσας. εἶτα εἰπὼν, ἠμυθῆτων
 ὡσεὶ χόρτος δωματίων, ἐδρατεῖβει τῆ εἰ-
 κόνι· καὶ ἐδὲ ἀπλάς χόρτος εἶρηκαν, ἀλλὰ
 τὸν ἐπὶ τῆς δωματίων· καίτοι γὰρ ὁ ἐν πεδίω
 ταχέως δαρείβει· ἀλλ' ἐκείνος πλείονα δεκ-
 νὺς τῶν ἐναντίων τὴν δυνάμειαν, τὰ ἐπὶ τῶν
 δωματίων αὐτὸς ὡδραβάλλει· ὡς ἐκτέ-
 ροθεν δεῖξαι αὐτῶν τὸ ἀκατάπτωτον καὶ ἀπὸ
 τῆς φύσεως τῆ χόρτος, ἔδρα τῆς φύσεως τῆ
 τύπε. Ὡσαῦτα γάρ, φησὶ, τῶν ἐναντίων οἱ
 ἔφοδοι ἐκ ἔχουσι ρίζαν ἐδὲ ὑπόστασιν, ἀλλὰ
 περὶ ὄλιγον μὲν δοκῶσιν ἀνθεῖν, ὕστερον δὲ
 ἐλθροχίται, καὶ ὡς ἀδυνεῖς ἀπιπίπτει.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ διδασκαλία τῶν
 καὶ τῆ γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἐπαυρομένων ὑψω-
 μάτων χόρτος ἐστὶν δωματίων, ἠερανόμοιος
 περὶ τῆ ἐκασαδῆναι· μήτε πλήρεις ποίων
 τὰς χεῖρας ἐν ἀεθροῖσι ἀγαθαῖς μήτε τὸν
 κόλπον ἐν γνώσει. παρὰ τῆς ἐφασὶν οἱ ὡδρα-
 ροῖς ὁμοίως τὰ εἰπόντι, παρελθὼν ὄψομαι
 τὸ ὄραμα τὸ μέγα τῆτο.

η'. ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΦ' ἸΜΑΣ.]
 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰς ὀλίγον κατὰ κλείει
 τὴν ὡδραίνεσιν, ἀπὸ τῆς διηγήσεως τῆς
 παρελθόντων ἀπὸ τῆς ὀλίγης θαρρέην πα-
 ρασκευάζων τὸν ἀκερατὴν, καὶ δεικνὺς τῆ
 πολέμου τὴν ὑπόθεσιν ἀδικον.

ΤΟΜΟΣ III.

sed omnes superavit, hostesque supplices
 reddidit.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

3. SUPRA DORSVM MEVM FABRICAVE-
 RVNT.] ANONYMI. Significat autem hic ser-
 mo flagella triumphatoribus Martyribus ab
 impijs inflictæ. Hæc etiam perpeffi sunt illi
 qui cum beato Daniele erant: & admirabiles
 Ananias, Azarias & Misæel, & Antiochi tem-
 pore Macchabæi.

PROLONGAVERVNT INIQUITATEM SVAM.]
 ORIGENIS. Huc spectat illud, *Ve qui trahunt* Isaia 5, 18.
*peccata quasi funiculo longo, & quasi iugi cor-
 rigia vitula iniquitates.* Quantum autem
 quis prolongat iniquitatem suam, tantum-
 dem elongat semetipsum à Deo.

4. DOMINVS IVSTVS CONCIDIT CERVI-
 CES.] ORIGENIS. Etenim quos laqueos san-
 ctis viris pararunt, horum Deus contudit, &
 torques ipsis circumdatos contriuit.

5. CONFVNDANTVR, ET CONVERTANTVR.]
 CHRYSOSTOMI. Non solum, inquit, vincan-
 tur, sed etiam turpiter & ridiculosè. Deinde
 cum dixisset, *Fiant sicut fœnum tectorum,* Peccatores
 fœno tecto-
 rum simi-
 les.
 persistit in similitudine, & non solum fœnum
 dixit, sed quod est supra domos: etsi enim id
 quod est in campis celeriter diffluit: volens
 tamen ostendere quàm essent viles & ab-
 iecti aduersarij, eos comparat fœno quod
 est supra domos; vt vtrimque ostendat quàm
 sint fragiles & caduci, nempe & ex fœni
 natura, & ex natura loci. Tales enim, in-
 quit, sunt insultus aduersariorum qui non
 habent radicem neque fundamentum,
 sed aliquantisper quidem videntur flore-
 re, postea verò arguuntur, & vt imbecilles
 excidunt.

ORIGENIS. Doctrina sublimitatum
 earum quæ contra Dei scientiam extollun-
 tur est fœnum tectorum, quod priusquam
 euellatur exarescit; neque manus bonis
 operibus neque sinum cognitione replet.
 de qua non dicunt hi qui pertranseunt sicut
 is qui dixit, *Accedens videbo visionem hanc* Exod. 3, 3.
magnam.

8. BENEDICTIO DOMINI SV-
 PER VOS.] CHRYSOSTOMI. Adhor-
 tationem precatione concludit, ex narratione
 præteritorum & ex oratione ad confiden-
 dum adducens auditorem, & iniustam belli
 causam ostendens.

F f f f

ANNO-

ANNOTATIONES CORDERII.

Hoc Psalmo primùm inuitat populum Dei ad agnoscendum Dei erga se beneficium; quòd scilicet impios, etsi ab initio sæpè multumque Dei populum oppugnantes, non permisit præualere: deinde etiam precando prædicat in posterum quoque semper hostes suâ spe frustrandos.

1. *Sapè expugnauerunt me à iuuentute mea, &c.*] Hic ad litteram sermo est de Synagoga, cuius perueritia in Ægypto fuit; vbi cœpta est eius persecutio: & generaliùs de Ecclesia, quæ in ipsa sua infantia oppugnata fuit, cùm Cain Abelem fratrem obruncauit. Sic enim hunc locum intellexit D. Augustinus in Commentario dicens: *Magnus affectus sic cœpisse, quasi aliquid id loqueretur: videtur enim non cœpisse, sed respondisse. Respondit autem querelis & cogitationibus infirmorum: Sapè expugnauerunt me à iuuentute mea. Numquid ideo non peruenit ad senectutem, quia non cessauerunt illi expugnando? Consoletur igitur se Ecclesia de præteritis exemplis, & dicat: Etenim non potuerunt mihi. quod apud Chrysostomum alius legit, Α'λ' ἐκ ἡδυνήσασάν μου, Sed non potuerunt mihi: alius, Α'λ' ἐκ' ὑπερβύσασάν μου, Sed non præualuerunt mihi.*

3. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.*] Chaldaeus ex Hebræo, & cum secuti Caietanus alijsque sic vertunt, *Super dorsum meum arauerunt arantes, prolongauerunt sulcos suos.* Quæ propè est etiam D. Hieronymi interpretatio. Quid autem sit *arauerunt* Arabicus disertius expressit cùm ait, *Flagellauerunt.* Septuaginta & Latinus Interpres aliâ metaphorâ vsi dicunt, *Fabricauerunt*, vt, opinor, verberum multitudinem innuerent, quæ sanctissimum Christi corpus dehonestauerunt. qua de re alio ipse in loco Dauidis ore queritur, *Congregata sunt super me flagella;* cùm quosdam velut aceros immanium plagarum in altum exstructos vellet exprimere. Nam cùm fabricare sit lapidem lapidibus imponere, aut aliam materiam, quâ crescat opus, & in sublime excitetur; tot & tanti videbantur ictus geminati atque repetiti, vt cumulus quasi quidam inædificatus existeret. Quamquam fabricare non semper de ædificijs dicitur, sed nonnumquam etiam de fabricorum operibus: qualia sunt incidere, sculperè, inscari. *Supra dorsum* igitur Christi fabricauerunt peccatores; hoc est, Sectum fuit ab illis loris & flagellis, atque exaratum: quo modo sectiones illæ, & incisiones, siue corporis lacerationes, idem erunt quod arationes atque sulci qui stylo Hebræo designantur. Eâ verò similitudine arationis significatur Christi dorsum quasi tellurem frugiferam fuisse flagellis & verberibus proficillam & aratam, vt in eam sementis vniuersæ Ecclesiæ iaceretur, ex qua infinita fidelium seges breuissimo tempore pullularet: eodemque modo supra dorsum Martyrum arant persecutores, & seminant segetem meritorum, & iuxta Vulgatam editionem, fabricant ipsis pulcherrimas gloriæ coronas. Non est autem prætereundum quod sequitur.

IBIDEM. *Prolongauerunt iniquitatem suam.*]

Ea nimirum est impiorum natura, vt iniquitatem semper extendant. ductâ similitudine, vt quidam volunt, à funibus; qui vt longiores efficiantur, alij alijs nectuntur. Sic enim impij iniquitatem iniquitati quasi funem funi addunt; itaque longissimum funem conficiunt, quo ipsi constringantur; iuxta illud Prouerbiorum, *Funibus peccatorum suorum constringitur impius.* Id verò tunc fit, cùm iniquæ cogitationi iniquum consensum, consensui opus, operi consuetudinem, consuetudini necessitatem, necessitati excusationem, excusationi defensionem, defensioni impœnitentiam, impœnitentiæ desperationem adiiciunt. S. Augustinus & Vetus Psalterium pro *Prolongauerunt* vertunt, *Longè fecerunt iniustitiam suam:* Aquila, Ἐμίκμησαν, *In longum protraxerunt:* Symmachus, Παρέταρον κακῶντες, *Protenderunt affligentes.*

4. *Domini iustum concidit cernices peccatorum.*] Græcè σκωπίωντες: Latini ferè legunt *concidet.* Pro ἀρχῆνας autem, id est *cernices*, Symmachus reddidit βόβυλος, *laqueos*, vt & S. Hieronymus interpretatur: quod Quinta editio & Theodotion κλοιὸς, *torques*, transtulere, qui scilicet collum adstringunt: Signatè autem ceruicum potiùs quàm capitum aut alterius corporis partis mentionem facit: quippe illis signatè supplicium respondet, quod crucis iugum à se repulerint.

6. *Fiant sicut fœnum teetorum.*] Pulchrè S. Gregorius cum fœno teetorum comparat hypocritam lib. 8. Moralium cap. 28. *Fœnum*, inquit, *teetorum in alto nascitur, sed nequaquam radice solidatur: sic etiam hypocrita summa quidem agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fœnum antequam euellatur arefcit; quia cùm hypocrita sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere, ea amittens indicat se sine radice floruisse.*

IBIDEM. *Quod priusquam euellatur exaruit.*] Græcè, Πρὸ τῆ ἐκτρασθῆναι: Theodoretus videtur habuisse Πρὸ τῆ ἐξαρθῆναι, *Priusquam efflorescat;* vt nimirum tantâ celeritate exaruisse videatur, vt vix oculi florem deprehendere poterint: quod etiam Scholion obseruat: Aquila, Ὁ ἀρχὴν ἀνὰ δάκρυ ἐξαρθῆναι, *Quod olim germinabat exaruit:* Symmachus, Πρὸ τῆ ἐκκαυθῆναι, *Antequam caulem emitteret:* Sexta editio, ἰσπρωσῆναι, *firmaret.* Notandum autem hæc non imprecatoriè dicta esse, quasi Rex sanctissimus, & in sibi etiam infensissimos hostes mansuetissimus, aliorum ruinam exoptaret; sed quòd rerum sæculi huius vanitatem cognoscens, earum amatoribus, vt ad bonam frugem se reciperent, pio affectu prænuntiaret. *Absit* (inquit S. Zeno Veronensis Episc. & martyr ad hunc locum) *vt istud Propheta peccatum esse credatur; talia autem scientià elocutus est: cognitionis fuit sermo iste, non voti: simul vt peccatoribus horror irrueret in anstatem fructuum suorum arefcensium cognituris.* Sed expendamus appositam fœni teetorum imaginem, quâ notanter vsus est David, vt ostenderet sæcularia bona nullo impellente ruerè,

Quomodo peccatores iniquitatem suam prolongent.

Prou. 5, 2-2-

Ecclesia infantia, oppugnatio & firmicæ.

Supra dorsum Christi fabricauerunt peccatores flagella. Psal. 34, 15.

Persecutores arant super dorsum Martyrum.

Hypocrita est similis fœno teetorum.

Res mundana fœno teetorum comparata.

ruere, sed seipsis areferi, quia infimis aut nullis radicibus posita, soliditatis suæ vim nequeunt sustinere. Etenim quamuis agri fœnum fragile atque caducum sit, at cùm in loco sibi connaturali nascatur & adolescat, nonnihil virium ab humore terræ, quem fugit, habere dixeris; ac proinde euellentis manum vt arefcat sæpius expectat; at tectorum fœnum ad instar est seminis illius, quod dum cecidit in petram, natum aruit, quia non habebat humorem: nullis enim radicibus consistens euellente manu non eget, vt arefiat. Est hæc omnino natura mundanæ felicitatis, florentis fortunæ, & splendoris sæculi, atque omnium rerum illius ac pomparum, quæ seipsis

deficiunt, & arefiunt, vt non opus sit euellente siue impellente manu: nam vt nullus externus hostis nulla tempestas sit, eadem quâ oriuntur vanitate turbantur: non enim solidis causis innituntur. Audiatur iterum in hæc verba S. Zeno, vbi cùm dixisset, *Verum impij fœnum sunt: inania enim seruerunt: inanes sunt, vacui sunt, inutiles sunt: inania enim & inuisilia sequuntur*, sic sapienter exclamat: *O infelices labores, & infructuosa carnis opera adificiorum fœno comparata, & antequam euellantur arida! id est, ante ipsum inuisibilem messis tempus emortua.* Optimè dicit emortua; nullo videlicet succo interiùs animata, ac proinde seipsis arida & decidentia.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Lucæ 8, 6.

IN PSALMVM CXXIX. ARGUMENTVM.

Ω δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Canticum graduum.

Ὁ ἦν δικαίων χορὸς αὐτῶν τῶν ἰουδαίων προσφέρει, ὡς δηλοῖ τὸ ψαλμῶν τὸ προοίμιον.

Iustorum chorus hanc Deo affert pre-cationem, uti declarat huius Psalmi exordium.

PARAPHRASIS ANONYMI.

α. **Κ** βαθέων ἐκέκραξα
 ὦ κύριε· κύριε εἰσα-
 κέσον τὴ φωνήν μου·

1. **D**E profundis clamaui ad
 te Domine: Domine ex-
 audi vocem meam:

Τὸ ἐκ βαθέων· ἀντὶ τῆς, ἐξ ὅλης θρα-
 νοίας καὶ ἐκ τῆς βάθους τῆς καρδίας ἐπιβοω-
 μῶν ἀκυσσον.

Illud *De profundis*. id est, Ex tota
 mente & ex fundo cordis inclamantes
 audi.

β. Γενηθήτω τὰ ὦτά σου προ-
 σέχονται εἰς τὴν φωνὴν τῆς δεή-
 σεώς μου.

2. Fiant aures tuæ intendentes
 in vocem deprecationis meæ.

Τὸ αὐτὸ λέγει· βέλει ὅτι εἰπεῖν· ὅτι εἰ-
 λικνωδῶς ἀκυσσον ὡς ἐπικαλεῖσθαι· εἶτα τί
 βέλει εἶπεν.

Idem dicit. Vult enim dicere: Exactè au-
 di inuocationes meas. Deinde quid velit
 edifferit.

γ. Εἰ ἀνομίας παρατηρήσῃς
 κύριε, κύριε τίς ὑποστήσεται;

3. Si iniquitates obseruaueris Do-
 mine, Domine quis sustinebit?

Petit misere-
 ricordiam
 & non ini-
 stitiam.

Ἀντὶ τῆς· μὴ τῆ ἀκριβείας κέρησο τῆ
 σ' αὐτῆ ἐν τῷ λογοποιεῖν πρὸς ἡμᾶς πρὸς
 τὸν ἀμαρτανῶν ἡμῶν· ἐπεὶ τίς ὑφίσταται; χη-
 σαι δὲ μάλλον τοῖς πᾶσι σὺ ἀνελεῖπῶς
 ὑπάρχῃσι· ποίους τέτοις;

Id est: Noli uti accuratione tuâ dum no-
 biscum rationem inis peccatorum nostro-
 rum: quoniam quis sustineat? sed vttere
 potius ijs quæ tibi numquam deficiunt. qui-
 bus illis?

δ. Ὅτι πᾶσι σοὶ ὁ ἰλασμός
 ἐστίν·

4. Quia apud te propitia-
 tio est:

Τέτω, φησὶ, χησῶν καὶ ἀκριβείας.
 Ἐνεκεν τῆς ὀνόματός σου ὑπέ-
 μενά σε κύριε.

Hac, inquit, vttere cum accuratione.
 * Propter nomen tuum sustinui
 te Domine.

* Vulgata
 Et propter
 legem tuam

Καὶ πρὸς τὸ πρῶτον, πρὸς ἡμᾶς δὲ πρὸς
 ὅτι πᾶς ἀνομίας βαβυλωνίων ἐκ ἐπεθύ-
 μησα, ἀλλὰ ἐξ τῶν πρὸς σὲ ἀπίστειαν πᾶ-

Et ad hoc, inquit, attende Domine, quòd
 prosperitates Babyloniorum non desidera-
 uerim, sed propter religionem tuam om-
 nem

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

nem elegerim miseriam. Dicit autem de so-
cijis Danielis & tribus pueris quæ noluerunt
in mensa Babylonica epulari, sed maluerunt
feminibus seu leguminibus vesci, iuxta præ-
ceptum legis.

* *Vulgata*
verbo eius:

Sustinuit anima mea in * ver-
bum tuum:

Etenim, inquit, vbique ad promissionem
tuam respexi, & credidi.

* *Domino.*

5. Speravit anima mea in * Do-
minum.

Et idcirco, inquit, numquam in te spera-
re destiti.

* *Domino.*

6. A custodia matutina vsque
ad noctem speret Israël in * Do-
minum.

Qua sit
custodia
matutina.

Sæpenumerò dictum est, quòd in quatuor
partes noctis spatium distribuat, & quar-
tam custodiam appellet matutinam. Vult
igitur dicere, Quoniam à matutina custo-
dia vsque ad extremam idem facere non
destiti. q. d. Quoniam perpetuò in te spem
habui & nulla in re alia. Porro illud *speret*
est lapsus temporis imperatiui pro præteri-
to. ait enim; Quia sperauimus, & non de-
sistimus.

7. Quia apud Dominum mise-
ricordia, & copiosa apud eum
redemptio.

Et meritò, inquit, hoc facimus: experi-
mento enim accepimus, quanta nobis apud
Deum reposita sit clementia, & quanta re-
demptio, cum voluerit.

8. Et ipse redimet Israël ex
omnibus iniquitatibus eius.

Alioquin hoc etiam scimus, à nullo
alio salutem Israël prouenire nisi à Deo,
qui illam semper admirabili modo
præbet.

σαν ειλόμελω τλαιπωρείαι. λέγει δὲ τὸ μὴ
εἰλάσθ τὴς πῶς τὸν Δαυὶδ καὶ τὴς βρεῖς παι-
δας βυφῶν ἐν τῇ βαβυλωνιακῇ τραπέζῃ,
ἀλλὰ τῶν σπερμάτων μὴ ἐκστῆσαι, καὶ ὡς ὁ
νόμος ἐκέλευσεν.

Υπέμεινεν ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν
λόγον σου.

Καὶ γὰρ, φησι, πανταχῶς εἰς τὴν ἐπαγγελί-
αν ἐβλεπον τὴν σὴν, καὶ ἐπίσταν.

ε. Ἡλπισεν ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ
τὸν κύριον.

Καὶ διὰ τῆτό, φησιν, ἐδέσπον ἀπίστησα
τὴν ἐλπίδα μου ἀπὸ σοῦ.

ς. Ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας μέ-
χρι νυκτὸς ἐλπισάτω Ἰσραὴλ ἐπὶ
τὸν κύριον.

Εἶρη) πολλάκις, ὅτι εἰς τίσσaras καιροῦς
διαρεῖ τὸ νυκτὸς τὸ δόξασημα, ὅτι τῆτάρτιω
φυλακῶν καλεῖ τὴν πρῶτην. βέλεται ἐν
εἰρηῇ, ὅτι ἀπὸ τῆ φυλακῆς τῆ πρῶτης ἀρχὴ τῆ
αἰχματῆς τὸ αὐτὸ ποιοῦν ἐκ ἐπαυσάμω. ἵνα
εἴπη· ὅτι δόξαπαντὸς πρὸς σὲ τὰς ἐλπίδας
εἶχον καὶ ἀλλαχῶς ἐδάμω. τὸ δὲ ἐλπισάτω
χρόνῳ ἐστὶ σφάλμα πρῶτακτικὸν ἀντὶ τῆ
παρηνλυθότος. λέγει γὰρ· ὅτι ἠλπίζομεν,
καὶ ἐκ ἀφισάμω.

ζ. Ὅτι πῶς τὴν κυρίω τὸ ἔλεος,
καὶ πολλὴ παρ' αὐτοῦ λύτρωσις.

Καὶ εἰκότως, φησι, τῆτο ποιοῦμεν· πείρα
γὰρ παρηνλήφωμεν, ὅση πῶς τὴν θεῶν ἡμῶν
οἰκῆ φιλαθροπία, καὶ ὅση λύτρωσις, ὅτι
βέλεται.

η. Καὶ αὐτὸς λύτρωσεται τὸν
Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν
αὐτῶν.

Ἄλλως τε καὶ τῆτο ἠπισάμω, ὅτι ἐκ ἐπὶ
παρ' ἄλλης τῆς Ἰσραὴλ ἡ σωτηρία εἰ μὴ
πῶς τῆ θεῶν, τῆ αἰεὶ τῶν τῶν πῶς ἀχόντ
ἐν πῶς ἀδύξω.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

Ex imò
corde cla-
mandum
ad Deum.

I. **D**E PROFVNDIS CLAMAVI
AD TE DOMINE.] Non
simpliciter ab ore, neque sim-
pliciter à lingua, sed ex imò corde cum ma-
gno studio verba effundit. Tales enim sunt

α. **E**K ΒΑΘΕΩΝ ΕΚΕΚΡΑΞΑ ΣΟΙ
ΚΥΡΙΕ.] Οὐχ' ἀπλῶς ἀπὸ σῶ-
ματός, ἐχ' ἀπλῶς ἀπὸ γλώτ-
της ταῖ ρήματα ἐκχεῖται, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας
βαθυτάτης μὲ πολλῆς σπουδῆς. τῆται γὰρ
αἱ

αἱ ἤψ' θλιβομένων ψυχῶν, αὐτὴν συγκινῶσι
 τῷ καρδίας μὴ πολλῆς κατανύξεως. Ἰδὸ κ' ἢ
 αἰκίονται. δύο δὲ τίθησι, καὶ ἐκ βαθέων ἐ-
 κέκραξα, ἢ τὸν τόνον τ' φωνῆς λέγων κρου-
 γῶν, ἀλλὰ τῷ δ' ἐξέθει τῆς γλώσσης. κρού-
 πτερον δὲ ἐκέκραξα εἶπεν, εἶτα εἰσάκουσον.
 ὅτι δεῖ τὰ παρ' ἡμῶν ὑπάραξαι, καὶ ἔπος αἰ-
 τιῆ. διὸ δὲ ἐκ βαθέων καὶ οἶον ὑδά-
 των περικλυμένων ἤψ' θλίψεων. ὧσα δὲ
 τῷ ἀκυστικῷ λέγει διώαμιν, ὑπὸ ἤψ' παρ'
 ἡμῶν αἰδήσεων. καὶ φωνῶν ἢ τὸν τόνον ἀλλὰ
 τῷ συσπυκτικῷ δ' ἐξέθει. Ἀκούσον ἔν,
 φωνῶν, ὧν ὅτι κρουγῶν. τί δὲ βέλει εἶπε.

γ'. ΕΑΝ ΑΝΟΜΙΑΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ
 ΚΥΡΙΕ.] Γ'να μή τις λέγει, ὅτι ἀμαρτωλὸς ὢν
 καὶ μωρῶν γέμων καρδίας ἢ διώαμιν δι-
 χεῖς. φειραρεῖ καὶ ταύτῃ τὴν σπῆν. τὸ
 δὲ, τίς ὑποστήσεται; ἀντὶ τῆ, ἐδείξ. Οὐ γάρ
 ὅστις, ἐκ ἐστὶ πνὰ μὴ ἀκρεβείας παρέχοντα
 τὰς διωάμιας, ἐλέες τυχεῖν. καὶ ταῦτα λέγο-
 μιν ἐκ εἰς ῥαθυμίας καθέλκοντες, ἀλλὰ τὰς
 εἰς ἀπογνώσιν ἐμπύπτοντας ὡδραμυθῆμνοι.
 τίς γὰρ κρουγῶν ἀγῶν ἔχει τῷ καρδίας;
 καὶ ἐκ εἶπε, τίς δ' ἐξέθει; ἀλλὰ, τίς ὑπο-
 στήσεται; ἐδὲ ἔπειτα διωήσεται φησι. πῶς ἔν
 ἀξιοῖ χρεῖσας αὐτῶν; κρούσας, φησὶ, καὶ ἡμέ-
 ρος. ἐπεὶ τῆτο πύφουκας. καὶ ὡδρα σὺ ἰλασ-
 μός ὅστις, ἐκ ἐστὶ τοῖς ἡμετέροις καθ' ἑαυμάτην,
 ἀλλ' ἐν τῇ σῆ ἀγαθότητι. τῆτο καὶ ὁ κρού-
 φήτης ἐκ τῆ θῆ λέγων. Ἐγὼ εἶμι, φησὶ, ὁ
 ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σε. εἰ δὲ ὡδρα σὺ
 γράφοντο, δηλοῖ, ὅτι ὡδρα σὺ τῆ ἀγαθῆ
 πατερός ὅστις ὑδὲ ἰλασμός, ἢ πᾶσα λογικὴ
 δ' ἐστὶ κτίσις. Καὶ, αὐτὸς γάρ φησι Γωάννης,
 ἰλασμός ὅστις ὡδρα ἡμῶν ἀμαρτωλῶν ἡμῶν. τί δὲ
 ὅστις, ἐνεκεν τῆ ὀνόματός σε ὑπέμεινά σε κύ-
 ρει; ἔπειτα, ἐνεκεν τῆ γνωριότητι τὸν λόγον
 σε. Ἀκύλας ἐ Θεοδοτίων, δ' ἐστὶ τὸν φόβον. οἱ
 ἐβδομήκοντα, δ' ἐστὶ τὸν νόμον σε. ὅτι γάρ, φησι,
 οὐδὲν πνὶ νόμον κέρησαι τῇ φιλανθρώπιαν
 κρουσδοκίμα στωμελίας, ἐ τὰς κρουστέρας
 ἐλπίδας ἐκ ἀπαγορεύω. ἐπεὶ εἰς τὰ ἐμαυ-
 τῆ κρουσθῶν, πάλαι ἀν ἀπέγνω. νῦν δὲ τῶ
 νόμῳ σε κρουσέχων τῶ λόγῳ σε, κρουσάς
 ἔχω ἐλπίδας. ποῖω δὲ λόγῳ; τῶ τ' φιλαν-
 θρωπίας. αὐτὸς γὰρ εἶπεν. ὅτι καὶ τὸ ἔλεος τῆ
 ἐρανεῖ ὑπὸ τῆς γῆς ἐκρεταίωσε κύριος τὸ
 ἔλεος αὐτῶν ὅτι τὰς φοβημένους αὐτόν. ἢ κρου-
 σθῶντων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμαρτανό-
 των φείδεται.

animæ illorum qui affliguntur, ipsum cor cum
 magna compunctione commouent; quapro-
 pter etiam exaudiuntur. Ponit autem duo,
 scilicet, *De profundis & clamaui*, non tonum
 vocis clamorem appellans, sed mentis affe-
 ctum. Prius autem dixit *clamaui*, deinde *ex-
 audi*: quoniam oportet ut nostra adsint; & sic
 postulemus. Possit autem istud *De profundis*
 idem esse atque aquis tribulationum circum-
 fusis. Aures verò appellat audiendi faculta-
 tem, nomine hoc à sensibus nostris desumpto.
 Et *vocem* non tonum sed intensam affectio-
 nem intelligit. Audi igitur, inquit, quæ inuo-
 cem. Dic autem quid velis.

3. SI INIQUITATES OBSERVAVERIS DO-
 MINE.] Ne quis dicat, Sum peccator & plenus
 malis innumerabilibus; Non possum orare;
 tollit hanc excusationem. Illud autem, *Quis
 sustinebit?* id est, Nemo. Neque enim fieri
 potest, ut si ab aliquo ex rigore iuris ratio exi-
 gatur, misericordiam consequatur. Atque hæc
 dicimus non ad fœcordiam impellentes, sed
 eos consolantes qui cadunt in desperationem.
Quis enim gloriabitur se mundum habere Prou. 10, 9.
cor? Et non dixit, *Quis effugiet?* sed, *Quis sus-
 tinebit?* sed nec stare, inquit, poterit. Quomo-
 do igitur rogat illo vti? Benignè, inquit, & cle-
 menter: quoniam ita soles. Et *apud te propitia-
 tio est*, non in nostris rectè factis, sed in tua bo-
 nitate. Hoc enim Propheta ex persona Dei
 dicens: *Ego*, inquit, *sum qui deleo iniquitates* I saia 43.
tuas. Si autem *ex te* scribatur, significat, quod
 ex te bono Patre sit Filius propitiatio, quâ in-
 diget omnis creatura rationalis. Ait enim
 Ioannes, *Et ipse est propitiatio pro peccatis* 1. Ioa. 2,
nostris. Quid porò sibi vult istud, *Propter no-
 men tuum sustinui te Domine?* alius, *Vt cogno-
 scatur Verbum tuum*: Aquila & Theodotion,
Propter timorem: Septuaginta, *Propter legem
 tuam*. Quoniam enim, inquit, quasi lege qua-
 dam vsus es clementiâ expectaui salutem, &
 spes meliores minimè abijcio: nam si ad mea
 respexissem, iam pridem olim desperassem;
 nunc autem legem tuam & verbum tuum at-
 tendens, bonam spem concipio. Quale porò
 verbum? vti que clementiæ. Ipse enim dixit: P sal. 101,
Quoniam secundum altitudinem celi à terra II.
*corroborauit Dominus misericordiam suam
 super timentes eum*. Non tantùm autè rectè se
 gerentibus, verùm etiâ delinquentibus parcat.

Christus est
 propitiatio
 nostra.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T A.

4. SVSTINUIT ANIMA MEA IN VERBVM TVVM.] Alius: *Sustinuit anima mea, & verbum eius expectavi.* Id est, Ex promissis & frequentibus pollicitationibus de benignitate eius & clementia sacram anchoram habui, nec de mea salute spem abieci.

Semper in
Deo sper-
tantium.

6. A CVSTODIA MATVTINA VSQVE AD NOCTEM.] Vult dicere, quòd à matutina custodia vsque ad postremam, id est perpetuò, totà vità, die ac nocte, oporteat ab illa spe pendere, licet innumerabilia eueniant quæ nos impellant in desperationem. Vel quia oportet etiam in rebus tristibus Dominum expectare, non solùm quando est matutina custodia, & res præsentis secundæ sunt, sed etiam vsque ad tenebras tentationum. Deinde etiam causam assignat; *Quia apud Dominum misericordia.* Quoniam, inquit, fons & thesaurus illic est clementiæ perpetuò scaturiens. Vbi autem est misericordia & redemptio minimè simplex, sed copiosa, tametsi à peccatis proditi fuerimus, non oportet concidere. Vbi enim est misericordia non exiguntur rigidæ rationes. Si ergo ita est, clarum est ipsum esse populum suum seruaturum non solùm ab inimicis, sed etiam à peccatis.

δ'. ΥΠΕΜΕΙΝΕΝ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΣΟΥ.] Άλλος· ὑπέμεινεν ἡ ψυχή μου, καὶ τὸ ῥῆμα ὑπὲρ ἐκκαρδίσκησα. ταῦτέστιν, ἕπο τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς συνηχῶν ὑποσχέσεων τῶν φιλανθρωπίας ἀγκυραν εἶχον ἰσθάν, καὶ ἐκ ἀπηγόρευον τὰ κατ' ἐμέ.

ε'. ΑΠΟ ΦΥΛΑΚΗΣ ΠΡΩΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΝΥΚΤΟΣ.] Βλέπε) εἰπεῖν, ὅτι διὰ τῆς θεωρίας φυλακῆς μέχρι τῆς ἑσχάτης, ἀντι τῆς ἁμαρτίας, πάντα τὸν βίον, νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐλπίδος ἐκκρέμαστος, καὶ μωρία συμπύπτη τὰ ἐμβάλλοντα εἰς ἀπίγνωσιν. ἢ ὅτι καὶ πῶς σκυθρωποὺς θεωροῦσιν ἐπὶ κύριον, ἔ μόνον ὅτι φυλακὴ θεωροῦν, καὶ λαμῶσα τὰ παρόντα, ἀλλὰ ἔ μέχρι τῆς ζοφειῶν ὁδὸς ἀσπασίω. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν· ὅτι ὡς τὰ κύριον τὸ ἔλεος. ὅτι πηγὴ καὶ θησαυρὸς ἐκείνου, φησὶ, φιλανθρωπίας πηγάζων διηνεκῶς. ὅπως δὲ τὸ ἔλεος ἔ λύτερος ἐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ὑπὸ ἁμαρτημάτων ὡδὺν θεωροῦσιν ὡς ἀναπίπτει ἐ καὶ καὶ. ὅπως γὰρ ἔλεος ἀκελεύεις ὀρθῶς ἐ γίνονται. εἰ τῶν τῶν, ἀδύνατον ὅτι καὶ τὸν λαὸν ὑπὲρ σῶσθαι καὶ ἀπαλλάξει ἐκ ἐχθρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτημάτων.

C A T E N A P A T R V M.

ORIGENIS. Iustorum chorus hanc Deo affert deprecationem.

PROV. 18.
4.
Profundum
cor viri.
Ioan. 4, 11.

I. DE PROFVNDIS CLAMAVI AD TE DOMINE.] ANONYMI. In Prouerbijis: *Aqua profunda consilium in corde viri.* Fundum cordis viri quis intelliget? inquit Iudith. *Puteus altus est,* ait Samaritana. Etiam profunditas in laude ponitur; vt in isto, *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei,* pertingens vsque ad profunda Dei. De profundis igitur illis clamauit.

1. Cor. 2,
10.

Isaia 29,
13.

ORIGENIS. Non ex superficie, sed de profundis suis clamauit ad Dominum. Illud autem *inclamaui te*, cum aliud sit quam *clamaui ad te*, potest significare, quoniam magnificè & magnâ voce (spiritualiter nimirum magnâ) de Deo verba feci. Siquidem improbus labijs honorat Dominum, cum ab ipso longè absit corde: beatus verò, eò

ORIGENIOIS. Οἱ τῆς δικαιοσύνης χοροὶ ταύτην τῶν θεῶν τὴν ἰκαταίαν θεωροῦσιν.

α. ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ ΕΚΕΚΡΑΞΑ ΣΟΙ ΚΥΡΙΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν παροιμίαις· ὕδωρ βαθύ βυθὸν καρδία ἀνδρός. βάθος καρδίας ἀνδρός τίς τοσοῦτος; φησὶν ἡ Ἰουδαία. τὸ φρέαρ ὅστις βαθύ, λέγει ἡ Σαμαρεῖτις. καὶ ἐν ἑπαίνῳ τὸ βαθύ λέγεται· ὡς ἐν τῶν, τὸ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, ἔ τὰ βάθη τῆς θεῶν, φθάσας ἐπὶ τὰ βάθη τῆς θεῶν. ὅτι ἐκείνων ἐν τῆς βαθύων ἐπέκρυσεν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ὅτι ἐπιπολεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν ἑαυτῶν βαθύων ἐπέκρυσεν ὡς κύριον. τὸ δὲ ἐπέκρυσεν σε, ἔπειρον τυγχάνοι τῶν ἐπέκρυσεν ὡς σε, ὁ δὲ ὡς σιμαίνεν, ὅτι μεγάλως καὶ μεγάλη φωνῆ (γοητῶς δὲ μεγάλη) ἐθολόγησα. ὁ μὲν ἐν φαῦλος τοῖς χεῖλεσι πηρὶ κύριον, πόρρω ἀπέχων ἀπ' αὐτῆς τῆς καρδίας· ὁ δὲ μακάριος, τὰ

τὸ

τὸ πνεῦμα κροῖεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆ, ἐκ βαθέων ἐπέκραυε πρὸς τὸν κύριον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐντυθεὶν δύο μαρθάνομεν· ὅτι τε, ἐκ ἔσθ' ἀπλῶς ἢ παρὰ τὴν θεῶν τυχεῖν, ἴαν μὴ τὰ παρ' ἡμῶν ὑπάρξῃ. φερόμεθα γὰρ φησὶ ἐκ βαθέων ἐπέκραυε, καὶ τότε εἰσάκουσον. ἵπνιται, ὅτι διὰ τὴν ὡδρατιζομένη καὶ σακρῶν γέμισα πολλὰ ἔχει δυνάμει εἰς τὸ πείσει τὸν θεὸν ὅτι πνεύσασα τοῖς λογιζομένοις. καὶ γὰρ ὡσπερ μέγα πηκατορθωκῶς, ἔ τὰ παρ' αὐτῆ πληροῦσαι, ἔ τως φησὶ· Κύριε εἰσάκουσον τῆ φωνῆς μου.

β'. ΓΕΝΗΘΗΤΑ ΤΑ ὨΤΑ ΣΟΥ ΠΡΟΣΕΧΟΝΤΑ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὠτα κυρίου καλεῖ ἢ ἐπακουστικῶ διακρίν δυνάμει αὐτῆ.

γ'. ΕΑΝ ΑΝΟΜΙΑΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΥΡΙΕ, ΚΥΡΙΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁ διπλασιασμός ἐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ θαυμάζοντες καὶ ἐκπληττομένη τὸν πολὺν τῆς φιλασεφπίας ὄγκον, ἔ τὴν μεγαλειωσίαν αὐτῆ τὴν ἀπείραντον. Τίς ὑποστήσεται; ἔ ἐκ ἔπει, τίς διαφύξειται; ἀλλὰ, τίς ὑποστήσεται; ἐδὲ σῆται δυνάμει ποτὲ φησὶ. τί ἔστιν, ὅτι ὡδρα σοὶ ὁ ἰλασμός ἐστιν; Οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις, φησὶ, κατορθωκῶσιν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγαθότητι τῇ σῆ ἐστὶ τὸ διαφυγαῖν τὴν κάλασιν. τὸ διαφύγειν τὴν δίκην ἐν τῇ σῆ καὶ τῆ φιλασεφπία· καὶ μὴ ταύτης ἀπολαύσασθαι, τὰ ἡμέτερα ἐκ ἀρκῆ τῆς μελέτης ἡμᾶς ἔχαρπίασιν ὀργῆς. τὴν καὶ δὲ τὴν φερόμεθα δηλῶν ἔλεγον· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφω τὰς ἀμαρτίας σου.

δ'. ΟΤΙ ΠΑΡΑ ΣΟΙ Ο ΙΛΑΣΜΟΣ ΕΣΤΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ ὡδρα τῆς κελῶ ἰλασμός ἢ ἀνομιῶν ὁ Χριστός ἐστιν· αὐτός γὰρ ἰλασμός ἐστι πρὸς ἡμᾶς ἀμαρτιῶν ἡμῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί δὲ ἔστι πᾶσι, ἔτεκεν τὴν ὀνομασίαν σου; ὅτι, φησὶν, εἰ καὶ ἔφω ἀμαρτιῶν καὶ μυρίων γέμων κακῶν, ἀλλ' ὁμοῦς ἡδὲ, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα σου βεβηλωθῆ, ὡς ἐκ ἀν φερόμεθα ἀπολλυμένης. ἔτερος πᾶσι φησὶ, τὸν λόγον σου φερόμεθα ἔτερος, ἔτεκεν νόμον ἢ φόβον ὑπέμεινά σου κύριε.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ δὲ τὴν θεῶν ὄνομα ὑπομονή, κρείττων τῆς δι' ἄλλο π. καὶ εἰς λόγον τὴν κελῶ γηρομένη ἢ ψυχῆ, ἔπαυται ὑπομῆς.

ε'. ΑΠΟ ΦΥΛΑΚΗΣ ΠΡΩΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΝΥΚΤΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀντὶ τῆ, δὲ

quod Spiritus clamet in corde eius, de profundis clamavit ad Dominum.

CATE-
NA PA-
TRVM.

CHRYSOStOMI. Hic duo discimus; nempe, quod absolute à Deo impetrare non possumus, nisi nostra quoque adfuerint. Prius enim dixit De profundis clamavi, & tunc exaudi. Deinde, quod oratio intensa & lacrymis plena magnam vim habeat ad persuadendum Deo ut annuat ijs quæ dicuntur. Etenim ac si magnum & præclarum quid fecisset, & partes suas expleffet, ita subiunxit: Domine exaudi vocem meam.

Oratio intensa multum valet apud Deum.

2. FIANT AVRES TVÆ INTENDENTES.] ORIGENIS. Aures Domini vocat vim illam quâ preces eius exaudit.

3. SI INIQUITATES OBSERVAVERIS DOMINE, DOMINE.] CHRYSOStOMI. Hæc geminatio non abs re ponitur, sed est admirantis & magnum clementiæ pondus, & infinitam eius maiestatem obstupescens. Quis sustinebit? Et non dixit, Quis effugiet? sed, Quis sustinebit? Neque subsistere, inquit, unquam poterit. Quid sibi vult istud, Quia apud te propitiatio est? Non in nostris, inquit, rectè factis, sed in tua bonitate licet effugere supplicium. Ut iudicium effugiamus, in tua clementia situm est: quod si eam non fuerimus affecuti, nostra non sufficiunt ad nos ab ira futura eripiendos. Hoc etiam per Prophetam significans dicebat: Ego sum qui deleo iniquitates tuas.

Christus nobis extitit propitiatio.

4. QUIA APUD TE PROPITIATIO EST.] ORIGENIS. Ea quæ apud Dominum est propitiatio delictorum est Christus: Ipse enim est propitiatio pro peccatis nostris.

1. Ioan. 2, 2.

CHRYSOStOMI. Quid rursus est illud, Propter nomen tuum? Quamuis, inquit, ego sim peccator & plenus malis innumerabilibus, sciebam tamen, ne nomen tuum profanaretur, fore ut nos pereuntes minimè despiceres. Alius rursus ait, Verbum tuum expectavi: alius, Propter legem vel timorem sustinui te Domine.

ORIGENIS. Tolerantia quæ propter nomen Domini fit, præstantior est quàm quæ fit alia quacumque ex causa. Et anima quæ ad verbum Domini spectat, laudabiliter sustinet.

6. A CUSTODIA MATVTVINA VSQVE AD NOCTEM.] ANONYMI. Id est, per totam

CATE-
NA PA-
TRVM.

totam noctem. Postremi enim vigiles vsque ad tempus illud excubant.

SPERET ISRAEL IN DOMINVM.] ORIGENIS. Non satis est iustis si soli diuitias spei in Deo collocatæ obtineant, verum etiam omnes alios ad similem possessionem adhortantur, & fructum qui hunc proueniat declarant.

Quia à custodia matutina vsque ad noctem in Deo sperat. Rom. 13, 12. Ioan. 9, 4.

EIVSDEM. Anima quæ ab exordio rectè vixit sperat in Domino à custodia matutina. Siquidem nox præcessit, dies autem appropinquauit. Et si perseverauerit facere illa quæ spe digna sint, sustinens in finem, & audiens illud, Operamini donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari; tunc sperat à custodia matutina vsque ad noctem. Si quis autem cum inceperit benè currere non perseverauerit, à custodia quidem matutina speravit in Domino, non tamen vsque ad noctem. Verum si quis etiam tardius incipiens cursum consummauerit, non quidem à custodia matutina, sed vsque ad noctem sperat. A prima igitur ætate Deum colere quis admonens dicat, A custodia matutina speret Israël in Domino.

A iuuentute vsque ad senectutem in Deo sperantibus.

7. QVIA APVD DOMINVM MISERICORDIA.] ANONYMI. Adhortans nos vt à iuuentute & ab initio decertemus, ait idcirco nos oportere à custodia matutina sperare in Dominum; quoniam cum misericordia sit apud Dominum, & copiosa redemptio ab ipso fiat, ex multis afflictionibus liberatos sperare licet certaminis consummationem, vt rebus speratis potiamur per misericordiam Dei redimentis nos ab omnibus iniquitatibus nostris, non sinentes in ijs esse principatum Israël.

CHRYSOSTOMI. Cum ergo talis sit, & vbique diffusa sit eius clementiæ magnitudo, clarum est eum esse populum suum seruaturum, & liberaturum non solum à supplicio, sed etiam à peccatis. Hoc ergo cum sciamus, perseveremus rogare & orare: & numquam desistamus, siue acceperimus, siue non. Si enim dare situm sit in eius potestate, in eius quoque potestate situm est quando vult dare: tempus autem

σώσης νυκτός. οί γδ πλείστοις φυλάκεις μέχρις εκείνης φυλάττεται τὸ καιρῶν.

ΕΛΠΙΣΑΤΩ ΙΣΡΑΗΛ ΕΠΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἀρμύονται οί δικαιοί μόνοι τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος ἔχειν τὸν πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀπαντας εἰς τὴν ὁμοίαν κτῆσον προεβίβησαν, καὶ τὸ ἐν τῷ θεῷ φυλάκτον δὴ πλεῖστον κέρδον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὸ ἀρχῆθεν καλῶς βιώσαντος ἡ ψυχὴ ἐλπίζει ἐπὶ τὸν κύριον ὑπὸ φυλακῆς σωφίας. Ἐ γδ ἡ νύξ σωφροσύνης, ἡ δὲ ἡμέρα ἡγίας καὶ ἀγαθῆς ποιῶν τὰ τὴν ἐλπίσιν ἄξια, ὑπομῶν εἰς τέλος, καὶ ἀκρίων τῆς ἐργασίας ὡς ἡμέρα ὅστις ἔρχεται νύξ, ὅτι ἡ δὴ δυνάται ἐργάζεσθαι. ἐλπίζει ὑπὸ φυλακῆς σωφίας μέχρι νυκτός. εἰ δὲ τις ἀρξάμενος ἔβη καλῶς καὶ ἀγαθῶς, ὑπὸ φυλακῆς μὲν σωφίας ἠλπίσεν ἐπὶ κύριον, ἡ μὲν καὶ ἕως νυκτός. ἀλλὰ καὶ εἰ τις βεβήσεν ἀρξάμενος ἀγαθῶς, ἐκ ὑπὸ φυλακῆς μὲν σωφίας ἐλπίζει, ἕως δὲ νυκτός. Τὸν δὲ σωφροσύνης ἢ ἡλικίας προεβίβησεν πρὸς διασβῆθαι λογίται, ὑπὸ φυλακῆς σωφίας ἐλπίσάτω Ἰσραὴλ ἐπὶ κύριον.

Ζ'. ΟΤΙ ΠΑΡΑ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΤΟ ΕΛΕΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Προεβίβησεν ἐκ νόστητος ἡμεῖς Ἐ ἀρχῆθεν ἀθλείν, φησὶ δὲ τὸ δεῖν ὑπὸ φυλακῆς σωφίας ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον. ἐπιπέτρ τὴν ἐλπίσιν ὅτις ὡς καὶ κλειῶν, Ἐ πολλῆς λυτρώσεως προμῆκας ἀπ' αὐτῆ, λυτρώμεν ἐκ πολλῶν ἐλίψων τὸν Ἰσραὴλ ὅστις ἐλπίζειν ἀγαθῶς τὰ τὴν ἀγῶνας, ἐπὶ τῆς τυχεῖν τῆς ἐλπίσιν ὁμῶν δὲ τὸν ἔλεον τὴν θεῷ λυτρώμεν ὑπὸ πασῶν ἀνομιῶν, ἐκ τῆς μηδὲ τὴν ἀρχῆν ἔσθαι ἡμέρας ἐν αὐτοῖς τὸν Ἰσραὴλ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ τὸν πῶν τοῦτοῦ ὁμοῦ καὶ κέρδον παντὸς τῆς φιλαθεροσύνης αὐτῆ τὸ μέγεθος, ὁ δὴ λαὸς ὅτι καὶ τὸν λαὸν αὐτῆ σώσει, καὶ ἀπαλλάξει ἐκ κολάσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀμαρτημάτων. τὸ ἐν εἰδότης, μίνωμεν ὡς ἀκαλῶντες καὶ μηδὲ ποτε λυτρώμεν, καὶ λάβωμεν, καὶ μὴ λάβωμεν. εἰ γδ τὴν δεῖναι κύριος, καὶ τὴν πῶν δεῖναι κύριος ὅστις καὶ τὸν καιρὸν οἶδει ἀκελῶς.

nouit optimè.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO- TATIO- NES COR- DERII.

De Psalms huius uti- litate & argumento.

REVIS hic Psalmus est (inquit Bel- larminus) sed plenus saluberrimâ do- ctrinâ, vt non sine causa in Ecclesia præter ceteros frequentetur: vnus est ex gradualibus ; quia deplorat miseriam exilij: vnus est etiam ex pœnitentialibus ; quia docet rationem agendi veram pœnitentiam. Pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequen- tissimè ; quoniam si dicatur in persona animæ in Purgatorio detentæ , omnia optimè quadrant. Nam & animæ illæ sunt in quodam profundo, & ascendere cupiunt, & expectant misericordiam Dei per Redemptoris nostri preium. Denique tria continet, scilicet orationem ad Deum, exhortationem ad populum & prædictionem redemptionis futuræ.

Humana natura sine Christo ha- retes in pro- fundo pec- cati.

1. De profundis clamaui ad te Domine.] Græcè est, ἐκ βάθρων ἐπιβοῶ σου, clamaui tibi: Aquila, Ἐκ βαθύτων ἐπιβοῶ σου κύριε, De profundis in- uocauit te Domine : Symmachus, Ἐκ βαθύτατων ἐπέβοά σοι, De profundissimis vocauit te : quinta & sexta Editio, ἐκ βάθρων σου, clamaui te. Quasi de profunda fouea, vel ex profundo pelago, siue barathro, vt inde eruatur, veluti Ionas alter ex ventre ceti, clamat hîc Propheta ; & simul indicat quo in loco res essent humanæ sine Christo ; Deique opem exposcit, Clamat, inquit S. Augustinus, sub molibus & fluctibus iniquitatum suarum. Petit deinde, ne iniquitates vt Iudex seuerus obseruet atque excutiat, vel ne peccata seruet ac retineat: quod faceret, si Deus Messiam non mitteret. vnde subdit:

Peccato- rum remis- sio est per Christum.

3. Si iniquitates obseruaueris, &c.] Id est, Si peccata retinueris ; nec ea dimiseris propter merita Christi tui. Vel, Si peccata obseruaueris, & vt seuerus Iudex sine meritis Christi exqui- fieris, Domine quis sustinebit? vel etiam ex He- bræo, Quis stabit? Quis iniquitatum & iræ tuæ pondus sustinere poterit, quin concidat, & in profundum tartarum pondere pressus ruat?

1. Cor. 1, 30.

4. Quia apud te propitiatio est.] Scilicet per Christum, qui apud te viuum est propitiato- rium; cuius merita hominum iniquitatibus propitium te reddunt: Hebraicè est סליחה selichah: id est, Venia siue remissio tecum est. Omnis au- tem peccatorum remissio per Christum, verum totius orbis propitiatorium, conceditur. Vel dicitur propitiatio siue remissio, quia causa est om- nis remissionis; iuxta illud Pauli, Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Apud Agellium Hebræi istis verbis, Quia apud te propitiatio est, addunt, vt timearis. Quod duplicem patitur explicationem: Primò, vt idem sensus sit cum istis verbis Apostoli,

Rom. 3, 25. Christi et- iam propi- tiatio me- suenda.

Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ: quasi utrobique innuat Christum propitiato- rium factum siue clypeum, qui peccatorum pœ- nas in seipso suscipiat, magnitudinem diuinæ iustitiæ nostrorumque scelerum grauitatem nobis ob oculos ponere, vt ea summoperè exhor- reamus. Nam si in viridi ligno hæc faciunt (in- quit ipse Christus) in arido quid fiet? vnde ap- positè Eusebius, siue Eucherius Gallicanus,

Lucæ 23, 31.

TOMVS III.

Hom. 2. de Symbolo : Ita & Dominus noster Iesus Christus non solum diuinitatem, sed etiam crucem & mortem suam post futuris seculis voluit celebrari, vt à peccatis, propter qua moriebatur, non solum nos Dei mandata renocarent, sed illata pro nobis supplicia & vulnera detererent. Ita ille. Scitè detererent, grauiissimo scilicet fœditatis peccati & seueritatis diuinæ (quæ proprio Filio, quoddam hominum fideiussor esset, non pepercit) iniecto metu atque terrore. Aliter quoque sic explices: Quia apud te propitiatio est. Hoc est, Idem in propitiatorium, siue operculum, aut scutum, pro peccatis nostris te opposuisti, vt dum homines atrocissimas pœnas atque dolores, quos pro illorum sceleribus per- tulisti, vident simulque animaduertunt, nouis modò peccatis, quantum ex se est, te rursus crucifigere, & super dolores vulnerum tuorum addere, non possint non ad te timendum vehementiùs permoueri atque perducì. Sub quo sen- su illa verba Isaïæ, Stemus simul: quis est aduer- sarius meus? accedat ad me, sic pulchrè accipie- bat Stephanus Cantuariensis in allegorijs Got- fridi Tilmanni ad cap. 3. Sophoniæ, vt ex consi- deratione vulnerum atque dolorum, quæ pro homine Saluator sustinuit, magnus ipsos occu- pet pudor, quo à peccando refugiant: Accedat, inquit, & videat propter se multatum morte, impatum cruce, spiritus illitum, plagis linidum, spinis coronatum, lanceâ perforatum, & esse ad- uersarius erubescat. Ita ille. Meritò igitur apud Deum propitiatio est vt timeatur.

Isaïæ 50, 8.

IBIDEM. Et propter nomen tuum sustinui te Domine.] Sic est in editione Ambrosiana Eccle- siæ Mediolanensis, & in Psalterio Arabico & Ethiopico, & in plerisque libris Græcis, & apud Theodoretum; qui hæc refert. Pro τὸ ὄνομα, Aquila quidem & Theodotion interpretati sunt φόβον, timorem; Symmachus autem νόμον, legem: quod habent ceteræ editiones Latinæ & SS. Hi- larius & Augustinus. Scholiastes addit, quin- tam Editionem dixisse, ὄνομα ὀνόματι, ut ter- ribilis sis. S. Chrysostomus habet etiam νόμον, & hæc affert: alius, Ἐνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, Propter no- men tuum: alius, Ἐνεκεν τοῦ γνωσθῆναι τὸν λόγον σου, Vt cognoscatur verbum tuum: alius, Ἐνεκεν φόβου ὑπὲρ πάντα κύριον, Propter timorem sustinui Dominum: alius, Ἐνεκεν νόμου δέμεναι κύριον, Propter legem ex- spectauit Dominum. Meminit autem hoc loco le- gis, id est pacti cum Patribus initi. ac si dicat: Expectaui te ò Deus vt mitteres Messiam in lege promissum: vel propter legem tuam, quæ tota Messia typis & vmbrijs & vaticinijs plena est. Expectationem deinde suam exaggerat, & repetit.

IBIDEM. Sustinuit anima mea in verbum tuum.] Sic Vetus Psalterium & S. Augustinus atque Hilarius: Vulgata autem & Romanum habet, in verbo eius: apud S. Chrysostomum alius legit, Προσέδωκον ἡ ψυχή μου τὸ ῥήματι αὐτοῦ, Expectaui anima mea verbum eius: alius, Ἰπέ- μινον ἡ ψυχή μου, ἐπὶ τὸ ῥήμα αὐτοῦ ἀπαράδοξον, Susti- nuit mea, & verbum eius expectaui: quomodo S. Hieronymus etiam vertit ex Hebræo. q. d. Ex- spectauit

G g g g

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII. spectavit anima mea Verbum eius diuinum (quod secunda sacrosanctæ Trinitatis persona est) in mundum venturum; & naturam humanam assumpturum speravi, & spero.

David
quanto
Messia de-
siderio tem-
vesur.

6. *A custodia matutina usque noctem speret Israël in Dominum.*] Id est, Semper, perpetuò, torâ die, speret Messiam optatissimum venturum. Ex Hebræo verti quoque potest: *Anima mea ad Dominum præ observantibus matutinam lucem:* quod etiam Aquila vertit, *Ψυχὴ μου εἰς κύριον ἀπὸ φουλασάντων τὴν πρωΐαν.* Confert hîc Vates desiderium Messiz quo flagrabat cum desiderio ægrorum, & iter facientium, & negotiatorum, qui matutinam lucem ad releuandum morbum, & iter negotiaque celeriter peragenda, anxie expectant & observant; ipsum verò Messiz aduentum similem esse innuit luci matutinæ. quasi dicat: Anima mea Messiz clarissimum aduentum expectat, illumque suspirat, plusquam illi qui vel morbo afflicti, vel negotijs vel itineri cursu veloci conficiendo intenti, noctis longitudinem incusant, lucisque matutinæ aduentum vehementer exoptant. Chaldæus sic interpretatus est: *Anima mea expectans Dominum plusquam observantes custodias matutinas; quas observant, ut offerant oblationem matutinam.* Qui sensus Messiz admirabilem indicat oblationem. q.d. Anima mea Deum

expectat, eximiumque illud tempus, in quo Messias seipsum in cruce veluti agnum immolatum pro mundi peccatis Deo offeret. Expectat verò Messiam anima mea plusquam observantes custodias matutinas in templo, vt summo manè sacrificium matutinum faciant: quod sacrificij à Messia faciendi typus est.

7. *Quia apud Dominum misericordia, &c.*] Tandem fore prædicit vt Messias veniat mundumque redimat; qualisque sit ea redemptio aperit, nimirum ex iniquitatibus, & copiosa: verè copiosa: Primùm, quia per copiosam sanguinis effusionem. Deinde, quia non per sanguinem taurorum aut hircorum, sed Dei in crucem sublata effecta est. Præterea, quia non vni vel alteri, sed infinitis etiam peccatis abolendis satis est. Adhæc, quia non multis tantùm, sed omnibus, imò innumerabilibus hominibus redimendis sufficit. Adde, quòd non vnus tantùm, sed omnium temporum omniumque sæculorum captiuus, vt in libertatem vindicari possint, infinitum pretium contulit. Ad extremum, quia non ex peccato solùm animas eripit, sed gratiâ etiam Spiritusque sancti donis in hoc sæculo exornat, easque post hoc sæculum vnâ cum corporibus è mortis potestate ereptas perpetuâ gloriâ in cælo empyreo coronat.

Copiosa
Christi re-
demptio.

IN PSALMVM CXXX. ARGVMENTVM.

1. Canticum graduum.

α. Ω' δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

Propheticus sermo humilitatem edocet, & eorum qui hanc diligunt personam inducit, precantium Deumque obtestantium pro quibus fuerant inflati: vel eorum qui in Babylone virtutem adamauerant, gloriantium eò quòd non similia plurimis perpeffi essent, sed permanserint à Deo dependentes secundùm exempla quæ subiunguntur.

Ταπεινοφροσύνην ὁ προσφηκὸς ἐκπαίδει λόγος, καὶ τῆς ταύτης ἰεραστῶν εἰσαγάγῃ τὸ προσώπου, τὸν θεὸν λιπαροῦντων ἐφ' οἷς ἐφυσήθησαν· ἢ τῆς ἐν Βαβυλῶνι φιλαρέτων, σεμννομένων ἐφ' οἷς ἐ τὰ ὄμματα ἐπιπέσαν τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' ἔμεναν ἐξητημένοι τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐπιφροσύνην ὑποδείγματα.

PARAPHRASIS ANONYMI.

DOMINE non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei.

Oratio ho-
minis sibi
bonè confij.

Id est, In Babylone nihil desideravi ex delicijs ipsorum quæ cum impietate permixtæ sunt: sed neque idolis attendebam, aut ijs quæ illic immolabantur. Nihil enim mihi tam iucundum accidebat vt pietas.

Neque ambulavi in magnis neque in mirabilibus super me.

Id est, Sed neque concupiui Principatus supra pietatem.

ΚΥΡΙΕ ἔχ' ὑψώθη ἡ καρδία μου· ἐδὲ ἐμετεωρίσθην ὁ ὀφθαλμοί μου.

Ἀντὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι ἐδὲν ἐπιθύμησα τῆς παρ' αὐτοῖς τερπνῶν ἀ τῆ ἀσθεΐα ἀνεμέμηκτο· ἀλλ' ἐδὲ τῆς εἰδωλοῖς προσέειπον, ἢ τοῖς ἐμοῖς τελευτήμοις. ἰμοὶ γὰρ ἐδὲν ἠὲ τερπνὸν ὡς τὸ ἀσθεῖν.

Οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις ἐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ.

Ἀντὶ τῆς, ἀλλ' ἐδὲ ἐπιθύμησα δυναστείας ὑπὲρ τῶν δούλων.

β'. Εἰ.

β. Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνῃν· ἀλλὰ ὑψώσω τὴν ψυχὴν μου.

Εἰ δὲ μὴ τὸ ἐναντίον, φησὶν, ἔπεισ ὅλως σε εἰχόμεν, καὶ πρὸς σὲ ἀπέβλεπον.

Ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμῶν Ἰπὶ τῷ μητέρᾳ αὐτῆς,

Καθ' ἅπερ, φησὶ, ἐκείνο ἄλλο ἔστιν ἐπι- σαταὶ πλὴν τῆς φειδύσεως.

Ὡς ἀνταποδώσεις Ἰπὶ τῷ ψυ- χῶ μου.

Τὸ ὡς ἀντὶ τῆς ἔπεισ λέγει. βέλει γὰρ ἐπι- πῆ· ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἦμιν, ἔει μὴ ταῦτα πάντα ἐποίησεν, ὡς ἀκρεβῶς ἐπιστάμενος καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν ἀνθερόπων, ἀπόδος μοι εἰ ἀλοίλῳ ψυδόμενος. εἶτα καὶ ἐπισφραγίζει διχῆ τὰ εἰρημῶνα συνήθως καὶ φασὶν·

γ. Ἐλπισάτω Ἰσραὴλ Ἰπὶ τὸν κύριον ἀπὸ νῦν ἔτι καὶ εἰς τὸ αἰὼν αἰῶν.

Οὐκ ἔτι, φησὶ, διὰ τὸ ἔτι σταντὸν ἡμῶν ἀάρετα, ὡς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἡμᾶς μήποτε ἀπορίσται τὸ ἐπιπέσειν ἐπὶ σὲ πεπνεαμῶνας ἐκ ἡμῶν πρὸς λαβόντων ἐπιτηδύειν γησιώας τὰ μέλλοντα.

2. Si non humiliter sentiebam; sed exaltaui animam meam.

Si autem non è contra, inquit, ita totus tibi adhærebam, & ad te respiciebam.

Sicut ab lactatus * super matre sua,

Quemadmodum, inquit, ille aliud nihil nouit præter nutricem suam.

* Sic retribuēs in animam meam.

Illud ὡς dicit pro ἔπεισ, id est sic. Vult enim dicere: Quoniam nisi talis eram, & nisi illa omnia faciebam, tu tamquam cordium exactus cognitor, redde mihi si falsum imposuero. Deinde etiam oratione prædicta more solito concludit & ait:

3. Speret Israël in Domino ex hoc nunc & vsque in sæculum.

Igitur, inquit, Domine talem temetipsum nobis exhibe, vt etiam in posterum nos amplius non destituas spe tuâ ex præcedentibus expertos futura rectè dis- ponere.

PARA- PHRASIS ANONY- MI.

* Vulgata addit est

* Vulgata Ita retribu- tio in ani- ma mea.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

ΚΕΥΡΙΕ ΟΥΧ ΥΨΩΘΗ Η ΚΑΡ- ΔΙΑ ΜΟΥ.] Ἐν τῷ τὰ οἰκῆα διηγεῖται διορθῆται τὸν ἀκερα- τῶν. καὶ ἐ λέγει, ὅτι ὑψώθη μὲν, κατέχον δὲ τὸ πάθος. ἀλλὰ τί, ἐδὲ ἡμᾶς τὸ ψυχῆς ἢ ἀνομίας· ἀλλὰ λιμὴν καὶ ἀχίμασος ἢ δῆ- νοια, ἐ δεχομένη τὰ κύματα τῆ νοσήματός. τὴτο γὰρ ἐστὶ τὸ νόσημα πάντων ἀπὸν ἡμῶν κακῶν, καὶ ῥίζα ὠδονομίας πολλῆς. διό φησὶ, Κύριε ἐκ ὑψώθη ἡ καρδία μου, ἐδὲ ἐμετωρεῖσθαι οἱ ὀφθαλμοί μου. τῆτῳ, ἐκ ἀνάσταται τὰς ὀφρῦς, ἐδὲ ἀνέπειν τὸν ἀνχέ- να. ἀπὸ γὰρ τῆς ἔδοθεν πληγῆς τῆ πάθους ὑπερβύζον τὸ νόσημα ἔ τὸ σῶμα χημα- τίζει πρὸς τῶν ἔδοθον φλεγμονῶν.

ΟΥΔΕ ΕΠΟΡΕΥΘΗΝ ΕΝ ΜΕΓΑΛΟΙΣ.] Ἀντὶ τῆς, ἐκ ὑπερβύζον ἀνδρασι, τοῖς πλεῖστοι, τοῖς ἀλάζοι, τοῖς ὑπερηφάνοις. εἶδεις ἀκρί- λειν ταπεινοφροσύνης; Οὐ μόνον αὐτοὶ ἐκ- τὸς καὶ τῆ νοσήματός, ἀλλὰ καὶ τὰς ἔπει φλεγμαίνοντας ἔφυγα, καὶ ἡμῶν τοῖσιν ἀπι- πῆδα συλλόγων, δὲ τὸ πολὺ πρὸς τῶν ἀ-

DOMINE NON EST EXALTATVM COR MEVM.] Sua propria narra- do corrigit auditorem. Et non di- cit, Quoniam exaltatus fui, sed Passionem in- hibui. Sed quid? Ne animam quidem tetigit iniquitas: verum mens erat portus experts tempestatis, fluctus ægritudinis minimè ad- mittens. Hæc enim ægritudo malorum omnium causa, & plurimæ iniquitatis ra- dix existit. Quapropter ait, Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Id est, Non contraxi supercilia, neque ceruicem erexi. Hic enim morbus ab interno perturbationis fonte exundans etiam corpus ad tumorem interiorem componit.

NEQUE AMBLAVI IN MAGNIS.] Id est, inter viros tumidos, diuites, arro- gantes, superbos. Vidisti exactam humili- tatem? Non solum ipse erat à morbo alie- nus, sed eos etiam qui erant tumidi fu- giebat, & à talibus cœtibus resiliebat, pro- pter magnum odium quod in arrogan- tiam

Vari humis- lis argumēt- sum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

tiam conceperat, & ut nullum ex ea damnum referret. Illud autem, *In mirabilibus super me.* id est, *In exuberantibus super me.* Quin potius, inquit, nisi contrarium fecerim: v. g. *Si non humiliter sentiebam,* &c. Id est, Non solum, inquit, ab arrogantia liber eram, & alienus ab his qui isto vitio laborabant, sed quia non eleuabar, contrariam etiam virtutem supra modum amplexus sum, scilicet humilitatem, moderationem, contritionem. Talem autem habebam humilitatem, qualem infans qui pendet ab ubere matris: quemadmodum enim ille adhæret matri, & humilis est, omnis arrogantix purus, viuens in innocentia: ita etiam ego me erga Deum gerebam ei perpetuo adhærens. Ablactati autem non abs re meminit, sed volens ostendere afflictionem & angustiam. Quemadmodum igitur infans ab ubere recenter auulsus ne sic quidem à matre recedit, sed flens & querulando se excrucians genitrici semper adhæret, nec ab ea recedit: ita ego quoque, inquit, in calamitatibus Deo semper adhæsi. Si autem ita non fui, retribuatur, inquit, animæ meæ. Id est, Luam vltimum supplicium. Deinde ostendens se ided proba facta sua enarrare vt alliciat auditorem, ait: *Speres Israël in Domino.* Siue calamitates siue quodcumque aliud acciderit, tu, inquit, spem retine in Deum.

Sicut infans matri, ita iustus semper adhaeret Deo.

λαζονείας μίσησ, καὶ ὡς κενὸν ἐκεῖθεν πρὸ δέξασθαι λυμὴν. Τὸ δὲ, ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ. ἀντὶ τῆς, ὑπερβάλλουσιν ὑπὲρ ἐμέ. Μαλλον μὲν εἶναι, φησὶν, εἰ μὴ τὸ ἐναντίον ἐποιήσῃ, εἰ μὴ ἐταπνοφρονῶν, καὶ τὰ ἕξῃς. Ἀντὶ τῆς, Οὐ μόνον τὴν ἀλαζονείας, φησὶν, καὶ θαυρῶς ἡμῶν, ἐδὲ τῆς ἐχόντων αὐτῶν ἀλλότριον, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἐπαρθῆναι, ἔτι τὴν ἐναντίας ἀρετῶν μὴ πολλῆς ἐνδείξασθαι ὑπερβολῆς, τὴν ταπνοφροσύνην, τὸ μὴ ἐξίστασθαι, τὸ σιωπῆσαι. αὐτῶν δὲ ἐκ τῆς ἀμελείας ταπεινώσασθαι, ὡς τὸ ὑπομάζον παιδίον. ὡς γὰρ ἐκεῖνο φέρει τὴν μητέρα ἔχεται, καὶ ταπεινῶσται, ἀλαζονείας πάσης ἐν καρδίᾳ, καὶ ἀφιείσθησιν. ἔτι καὶ γὰρ φέρει τὸν θεὸν ἡμῶν ἐχόμενος αὐτῆ. ἐχόμενος δὲ τὴν ἀπογαλακτισθῆναι ἐμνήσθη. ἀλλὰ καὶ τὴν θλίψιν ἔτι τὴν σποχρείαν θέλων ἐδείξασθαι. καὶ ἀπερ γὰρ παιδίον ἄρτι μαστῆ ὑποσάσθαι ἐδὲ ἔτι ἀφίστασθαι τὴν μητέρα, ἀλλὰ ὀδυρόμενος κλαυθμυροῦσθαι ὀδυρῶν ἔχεται, αὐτῆς καὶ ἐκ ἀφίσταται. ἔτι καὶ γὰρ φησὶν, ἐν συμφοραῖς ἐχόμενος τῆς θεῶ. εἰ δὲ μὴ ἔτι ἡμῶν, ἀνταποδοθῆναι, φησὶ, τῆ ψυχῆ μου. ἀντὶ τῆς, δοῦλον δίκην τὴν ἐχάσθαι. ἔτι δεικνύς ὡς καὶ τῆτο λέγει τὰ κατ' ἄρτι ὅπως τὸν ἀκαρῶν δὴ πασάσθαι, φησὶν. Ἐλπίσασθε Ἰσραὴλ ἐπὶ κύριον. καὶ συμφορὰ καὶ ἄλλο τι συμβαίη, σὺ, φησὶ, τὸ ἐλπίδος ἐξέχε τῆς εἰς θεόν.

C A T E N A P A T R V M.

1. **D**OMINE NON EST EXALTATVM COR MEVM.] ORIGENIS. Hæ sunt voces iusti in magnis & admirandis gratijs minimè superbientis, neque sese efferentis, neque tumescentis, verum etiam in his humiliter se gerentis.

CHRYSOSTOMI. Quid hoc est? Paulus ait stultum esse semetipsum laudare, etiamsi fuerit necesse; & ided subiunxit dicens, *Factus sum insipiens* [cùm gloriabar,] *vos me coëgestis.* Quomodo hoc ergo ignoravit Propheta, & nunc gloriatur dicēs, *Sum humilis & moderatus,* & quidem supra modum humilis ac simplex. Hoc enim ait, *Sicut ablactatus super matre sua* Quare hoc facit? Quia nimirum res hæc non est omnino prohibita: sed accidit nonnumquam vt si non gloriemur, simus infi-

1. Cor. 12, 11.

Non nisi in Domino gloriamur.

4. **K**ΥΡΙΕ ΟΥΧ ΥΨΩΘΗ Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Αὐτὰ φησὶν δικαίως ἐν χαρίσμασι μεγάλοις ἔτι θαυμασίοις μὴ πετυφόμενος, καὶ ὑπερβαλλόμενος, καὶ ἐν τέτοις ταπεινοφρονεῖν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί τῆτο, ὁ Παῦλος καὶ ἀνάγκης ἔσσης τὸ ἑαυτὸν ἐγκωμιάζειν ἀφροσύνην φησὶ. διὸ ἔτι πῶς λέγει, Γέγονα ἄφρονος καυχώμενος, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. πῶς εἰ τῆτο ἠγνόησεν ὁ Πεσοφθῆς, καὶ κενὴν χαυχᾶται λέγων, Ταπεινός εἰμι καὶ μέτερος, ἔτι ταπεινός καὶ ὑπερβολῶν καὶ ἀπλῆς. τῆτο γὰρ φησὶν, ὡς τὸ ἀπογαλακτισθῆναι ἐπὶ τῆν μητέρα αὐτῆ. τίνας ἐν τῆτο ποιεῖ; ὅτι ἐπὶ παντὶ καὶ τὸ πρῶτον κακῶν. ἀλλ' ἔστι ὅπου ἐ καυχώμενος, ἀφρονος γινόμενος.

μῦθα . διὸ λέγει ὁ καυχώμενος , ἐν κυρίῳ
καυχάσθω . καὶ γὰρ ὁ ἐπὶ τῷ σταυρῷ μὴ καυ-
χώμενος πάντων ἔστιν ἀφροσύνης καὶ πα-
ρομοιωτάτος . ὁ ἐπὶ τῇ πίστει μὴ καυχώμε-
νος , πάντων ἔστιν ἀθλιώτερος . ἔστι δὲ κακὸν
τὸ καυχᾶσθαι . καὶ γὰρ ὁ Φαρισαῖος ἐκαυχήσατο .
ὅθεν τίς ἐφ' ἔφησεν Παῦλος , Γέγονα ἀφροσ
καυχησάμενος , ὑμεῖς με ἠαγαπάσατε ; ὅτι
καὶ ὁρθώματα αὐτοῦ διηγείτο τὰ ἐπὶ τῆ βίῃ
καὶ πολιτείᾳ , ἀπερ' ἐ δέει φέρειν ἀνάγκης
ἐκ ἑσθῆς . ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἔφησεν Ἐὰν θυλήσω
καυχήσασθαι , ἐκ ἕσθημα ἀφροσ . ἀλήθειαν γὰρ
ἔρω . ὥστε ὁ τὰ ἀληθῆ λέγων ἐκ ἑσθῆ ἀφροσ ,
τῷ καιρῷ καλῆντος . ἐκείνῳ ἐδὲ ὁ φροσφῆτης
ἀφροσ καυχώμενος . ἀλήθειαν γὰρ ἔλεγε .
ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία δι' ἧς εἰς τὸτο κατήγαγε
τὸν λόγον , ὥστε παιδεῦσαι τὸς ἀκροαταίς , μὴ
μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κακῆς εἰς ὑπόνοιαν
ἐμπιστεῖν , ἢ ὑποσυρτήσασθαι πάλιν , καὶ εἰς
ἀνάγκην ἐμπιστεῖν ἑτέρας ἀχμαλωσίας .

ΑΝΩΝΥΜΟΥ . Τῆς καρδίας τὸ ὕψος ἐ
μόον δυσσεβῆσαι , ἀλλὰ ἢ δυσσεβῆσαι λυμῆσαι
ται . ἔδειον δὲ τῆς ὑπερηφάνων , καὶ τὰς ὀφρῦς
ἐπαίρειν . τὸ δὲ ἐν μεγάλοις , ὁ Σύμμαχος ἐν
μυθολογίᾳ , ἐδὲ ὑπερβάλλεσσι με . ἀντὶ τῆς
ἐμαυτὸν ἐτήρω , καὶ τοῖς ὑπερ' ἀξίαν ἐκ
ἐπιπέδησα .

β' . Εἰ μὴ ἐταπεινοφρονουμ .]

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ . Ὁ δὲ Σύμμαχος , Εἰ μὴ
ἐξίσουσα , καὶ ἐξομῶσα τὴν ψυχῆν με
ὑπογαλακπιθῆνι φερὸς μητρὸς αὐτῆς , ἕτως
ἀνταποδοθεῖν τῇ ψυχῇ μου . εἰ μὴ ὑπερβλη-
σίως , φησὶ , βρέφει νυῦ ὑπογαλακπιθῆνι
θελῆς ἢ τὴν μητέρα δειμαίνοντι ἐδεισάσῃ ,
καὶ ἐμαυτὸν σοι ὑπέταξα , ἀλλ' ὑψηλῶν ἔχον
δέξιοιαν . ἢ αὐτῆς ἀντιδοθεῖς τυχεῖν ἀξία .

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ . Ὡς ὁ Ἰσαὰκ ἢ ὁ Σα-
μὴλ ἀπυγαλακτιθῆσαν , ἕτως καὶ εἰδὲ ἐκεί-
νους καὶ τὸς ὁμοίους αὐτοῖς μιμησάμενος . Οὐχ'
ὑψῆται δὲ ἡ ψυχὴ τῆς ὑπογαλακπιθῆντος
πρὸς ὑψῆτος αὐτῆς , ἀλλ' ὑψῆται ἐπὶ τὴν
ἐμπερὶ μητέρα . ὡς ἡς εἴρηται , ἢ δὲ ἀνω Ἰε-
ρουσαλὴμ ἐλευθερία ἔστιν , ἧς ἔστι μητὴρ
ἡμεῶν , καὶ τὰ ἑξῆς .

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ . Ὁ δὲ λέγει τοῖς
τῶν ἔσθῃ . Οὐ μόνον ἢ κακίας καὶ φαρῶς ἡμῶν ,
ἢ ἀλαζονείας λέγει . ἐδὲ μόνον τῆς ἔχοντων
αὐτῶν ἀλλότριος . ἀλλὰ ἢ τὴν ἀρετῶν τὴν
ἐσθῆν αὐτῆς καὶ πολλῆς ἐδὲξάμενος ἢ τα-
πεινοφροσύνης , τὸ μεξιάζων τὸ σωτηρίφθαι .

pientes. Quapropter ait: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Qui enim in cruce non gloriatur est omnium insipientissimus & iniquissimus. Qui non in fide gloriatur, omnium est miserrimus. Est quandoque etiam malum gloriari: nam & Phariseus gloriabatur. Cur igitur Paulus ait, *Factus sum insipiens [gloriando,] vos me coegit*? Quoniam narrabat præclara vitæ suæ instituta & facinora, quæ non oportebat narrare, nisi necesse esset. Alibi autem dicit: *Si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam.* Qui veritatem ergo dicit cum tempus postulat, non est insipiens. Non est ergo insipiens Propheta qui gloriatur: veritatem enim dixit. Sed quænam causa ipsum induxit in hunc sermonem, ut nimirum doceret auditores, ne postquam liberati sunt à malis in amentiam seu insolentiam relabantur, & iterum resiliant, & in aliam captiuitatis necessitatem incidant.

ANONYMI. Cordis elatio non solum impijs, sed etiam pijs officit. Proprium autem superborum est, supercilia erigere. Illud autem in magnis, *Symmachus in magnificentijs, neque transcendentibus super me.* Id est, Me ipsum custodiui, & supra dignitatem me non extuli.

2. SI NON HVMLITER SENTIEBAM.] ORIGENIS. Symmachus autem, *Si non exaquavi, & similem reddidi animam meam ablactato erga matrem suam, sic retribuatur anima mea.* Si non, inquit, te timui, & me ipsum tibi subegi ad instar infantis ab vbere depulsi suamque matrem verentis, sed altam habui mentem; obsecro ut eandem remunerationem consequar.

EIVSDEM. Quemadmodum Isaac & Samuel ablactati fuerunt, sic etiam hic illos illisque similes imitatus est. Non exaltatur autem anima ablactati quopiam illam extollente, sed exaltatur super matrem suam; de qua dictum est, *Illam autem qua sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra, &c.*

CHRYSOSTOMI. Quod autem dicit est eiusmodi: Non solum fui liber à vitio, arrogantiam inquam, nec solum ab ijs qui illam laborant alienus extiti; verum etiam contrariam ei virtutem cum magna humilitate suscepi, scilicet modestiam & contritionem.

CATE-
NA PA-
TRVM.
2. Cor. 1,
31.

1. Cor. 12,
11.

2. Cor. 12,
6.

Cordis elatio omnibus nocet.

Gal. 4, 26.

Humilitas patulo-
rum imi-
tanda.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Matth. 18,
3.

Hoc ipsum discipulis suis Christus præcepit dicens: *Nisi conuersi fueritis sicut paruuli, non intrabitis in Regnum calorum.* Talem, inquit, ego habui humilitatem. Sicut enim lactens paruulus adhæret matri, & humiliatur, & ab omni arrogancia purus est; ita ego quoque erga Deum me gerebam, ei perpetud adhærens.

SIC RETRIBVES IN ANIMAM MEAM.] ORIGENIS. Ablactati animæ retribuit Dominus mercedem tantæ ascensionis.

3. SPERET ISRAEL IN DOMINVM.] ANONYMI. Deinde ostendens se ad alios adhortandos sua propria commemorasse, *Speret, inquit, Israël.* Qui enim, inquit, in eadem spe ac virtute metum communicat, eosdem quoque fructus percipiet.

ORIGENIS. In præcedenti quidem cantico dictum erat, *A custodia matutina speret Israël in Domino;* in hoc verò quousque? *Ex hoc nunc, inquit, & usque in sæculum.* Post hoc sæculum enim fruitur quis ijs quæ sperauerat.

CHRYSOSTOMI. Vides quemadmodum dixi in principio, quod in ijs quidem quæ ad fidem & dogmata pertinent, etsi nulla causa suppetat, assidue gloriandum sit, & qui non gloriatur perierit. In rectè autem factis, cum tempus postulat, minimè quoque recusanda est gloriatio. Quodnam est autem tempus? Multa & varia; quorum vnum est docendi auditorum. Quod utique etiam hic ipse dixit. Et ostendens se sua rectè facta ideò commemorare, vt auditorem ad imitationem suam alliciat, subiunxit: *Speret Israël in Dominum.*

τῆτο τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε λέγειν· Ἐὰν μὴ στραφῆτε ὡς τὰ παιδία, ἔ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἑβραίου. Τσαύτῳ καὶ γὰρ φησὶ, ἐκτισσάμενος ταπεινοφροσύνῳ. ὡς γὰρ τὸ ὑπομάζιον παιδίου ἔχεται ἢ μητρὸς, ἢ πατρὸς, καὶ ἀλαζονείας ἀπάσης ἔστι καθαρόν· ὡς καὶ γὰρ ἡμῖν πρὸς τὸν Θεὸν, ἐχόμενος αὐτῆ διπνηκῶς.

ΩΣ ΑΝΤΑΠΟΔΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆ τῆ δαυθαλακπιμῶν ψυχῆ δαυθόδιδωσιν ὁ κύριος μωδὸν ἢ ἐπὶ τοσῦτον ἀναβάσθως.

γ'. ΕΛΠΙΣΑΤΩ ΙΣΡΑΗΛ ΕΠΙ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐἴτα δεκνύς ὅτι εἰς ὡδραῖσιν ἐτέρον τὰ οἰκία διζέσιν, Ἐλπισάτω, φησὶν, Ἰσραήλ. ὁ γὰρ ἢ αὐτῆς μοι, φησὶ, κονωαν ἐλπίδος καὶ ἀρετῆς, καὶ τὰς αὐτὰς συλλέξει καρπῶς.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐν μὲν τῆ πρὸ ταύτης ὡδῆ λέλεχται, ἀπὸ φυλακῆς πρῶτας ἐλπισάτω Ἰσραήλ ἐπὶ τὸν κύριον. ἐν δὲ ταύτῃ καὶ ἔως πότε, δὲ τὸ δαυθὸν καὶ ἔως τῆ αἰῶνος. μετ' ἐκέπων γὰρ πρὸς δαυθαυεὶ τὰ ἐλπίζόμενα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρῶς ὅτι ἐφλω ἔξ ἀρχῆς, ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρῶτοις πίστεως καὶ δογματικῶν, καὶ αἰτίας ἐν ἑσπερ, σιωπῶς δεῖ κραυγῶν, καὶ ὁ μὴ κραυγόμενος δαυθαυεῖ. ἐν δὲ τοῖς καρθωμάσιν τῆ βίης, καὶ μετ' ἐκλαῖντος, ἐδὲ πῶτε ὡδραῖσιν δεῖ τὸν κραυγῶν. ποῖος δὲ καὶ πρῶτος; πολλοὶ καὶ δὲ φοροῖν ὡν εἰς ἑστὶ τὸ παιδεύσαι τὸν ἀκροατῶν. ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἔλεγε. Ἐ δεκνύς ὅτι δὲ τῆτο λέγει αὐτῆ τὰ καρθωμάτα, ἵνα τὸν ἀκροατῶν ὅπασάσθω πρὸς τὸν αὐτὸν ζῆλον, ἐπήγαγγῃ. Ἐλπισάτω Ἰσραήλ ἐπὶ τὸν κύριον.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hoc Psalmo David humilitatem & modestiam suam Deo commendat, & exemplo suo monet Israël, vt sibi diffusus à Deo totus pendeat.

David non ad iactantiam, sed ad populi salutem refert humilitatis suam commendationem. 2 Reg. 24, 15.

1. Domine non est exaltatum cor meum, &c.] Sciendum hoc loco Davidem necessitate compulsum humilitatem suam prædicasse, non vt sibi quæreret vanam laudem, sed vt populi salutem promoueret. Optima sanè ratio. Nam viderat David, propter suam vanitatem in populo numerando grauiter percussus fuisse à Deo ipsum populum: quare voluit vt iterum propter suam humilitatem Deus in populum placaretur. Ita Lyranus hunc locum interpretatur: *Sicut, inquit, in corpore naturali bona & mala disposi-*

tio capitis redundat in membra; sic meritum & demeritum Principis redundat in subditos. Vnde, quia populus Israël fuit percussus propter peccatum David in populi enumeratione; ideo David proponit coram Domino meritum vite sue non ad iactantiam, sed ad populi conservationem. Quasi David ita quodammodo cum Deo argumentaretur: Superbus fui, fateor; sed iam nunc humilem me exhibeo. Si igitur, Domine Deus, propter meam superbiam populum percussisti, æquum est, vt propter meam humilitatem percussio medearis. Vnde patet, non ad propriam iactantiam, sed ad populi salutem, suam apud Deum humilitatem commendasse. Vera hæc animi magnitudo est, in operum grand-

Vera animi calisendo est, cor ne superbiat cogitetur.

granditate suam paruitatem intueri : veræ celsitudinis certa hæc consignatio est , ad ima se demittere , vbi quis peruenit ad culmen . Huc Davidis mens euaserat cùm hæc dicebat : verè magnus qui licet esset , in magnis tamen non ambulabat , nec se super se tumidus efferebat . Quod S. Ambrosius lib. 7. in S. Lucam hoc modo interpretatur : *Non nonit* , inquit , *phaleratu sermonibus artem sua iactare prudentia : quod Philosophi plerique faciunt* . Hanc enim tumido inflantem spiritu scientiam odit Numen , dæmon instillat : quare illam maximè semper auersatus est David ; & ne ab illa supplantaretur superiùs deprecatus est dicens : *Ne veniat mihi pes superbia* : ne elati animi tumor me deiciat & supplantet . Fructum autem suæ orationis hîc exponit , vbi vitæ suæ candidè & simpliciter meminit in hunc modum : *Neque ambulavi in magnis , neque in mirabilibus super me* . Ad quod ita pulchrè S. Ambrosius in Psal. 35. ait : *Hic orauit , ibi impleuit : non impleffet , nisi orasset* . Notat autem ibi Regium Vatem pro se orare voluisse ; vt nos doceret , quemadmodum orare debeamus ad Dominum . Neque enim cogitandum est , vnus tantùm superbix , precibus ad Deum fuis , illum victorem , & constantem in virtute fuisse : sed quæcumque animi labes obijceretur , si quod periculum fraudis denuntiaretur , ad idem armamentarium se conferebat , vires & constantiam ipsdem armis obtinebat : sic à vitio purus perambulabat in innocentia cordis sui medio in palatio , & diuinâ spe recreatus , extremum vitæ suæ diem opperiebatur .

2. *Sed exaltaui animam meam* .] Hoc est , E salutari mei ipsius demissione magnos animos & cælo dignos accepi , quæ me ducit ad Deum . Atque ita quidem Regij huius Cantoris bonus ac peritus interpretes D. Hilarius id dictum , *Exaltaui animam meam* , de excelsitate sumit animi piè generosi , & religiosè magni ; vt corde , inquit , *humiles , sensu vero & animâ firmus ex-*

celsi . Sed quomodo hæc non videntur sibi repugnare ? Priùs dixerat , cor suum non fuisse exaltatum ; deinde subiicit , se animam suam exaltauissè . Quæ hæc coherent ? Optimè profectò ; quia vera animi celsitudo est humilis cordis depressio : animæ verò depressio est cor elatum . Huc collineauit etiam sanctus Zeno Sermone primo in hunc Psalmium , horum verborum nexum expendens : *Videamus* , inquit , *ne forte Propheta ipse se impugnet exaltando animam suam , qui cor suum se non exaltasse gloriatur : non sibi repugnat , sed ostendit animâ esse sublimitatem , superiora vicisse ; quia qui se exaltauerit humiliatur ; & qui se humiliauerit exaltatur* . *Anima enim depressio cor elatum est : cor cohibitum promotio est anima* . Cordis igitur oculorumque depressio via est ad exaltationem animæ . Quò magis minuit se David , & corde respuit mundi magnalia , eò clatiorem exaltationem & magnitudinem acquirit animæ ; vti ibidem D. Zeno pulchrè ostendit : *Quæ* , inquit , *Propheta ista disersitas est ? Non exaltat cor , animam exaltat : excelsus animo , & corde submissus : humilis in suis , sed non humilis in sensu est : sensus eius in calo est , anima eius est in excelsis* . Simul cum cordis summissione animæ venit celsitudo : excelsus eris apud Deum vbi summissus fueris : dum te demiseris ad ima , cælorum ad excelsa pertinges . Amant enim cælorum magnalia descendere , non ascendere : nisi te in imis constitueris , nil cæleste magnum percipies . De cælestibus bonis locutus D. Paulus ait : *Quod oculus non vidit , nec auris ausuit* ,

ANNO-TATIONES COR- DERII. Anima celsitudo est cordis depressio & contra.

1. Cor. 2.

Psal. 35.

I N P S A L M V M C X X X I . A R G V M E N T V M .

α. Ω'δὴ τὰν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Τῶ ὀδοποιῶν ὀδοῦ ἑμφερῆς ἕξιν ἑστῶ : ὡδὸν ἀλάθει γινώσκωντα οἱ ἐν Βαβυλωνί , μνησθήσονται τῷ κυρίῳ ὡς τὸν Δαβὶδ ἐπορεύσασθαι , καὶ δεῖναι λύσιν τῆ ἀιχμαλωσίᾳ , ὅπως αἱ καρφῆται λάβωσι ὠφέρας .

Hic Psalmus similis octogesimo octauo : nam qui in Babylone erant hoc loco quoque rogant Deum , vt memor sit promissionum suarum ad David , & à captiuitate tribuat solutionem , vt Prophetiæ finem accipiant .

P A R A P H R A S I S A N O N Y M I .

ΜΝΗΣΘΗΤΙ κύριε του Δαβιδ , καὶ πάσης τ' προσό- τητ' αὐτῶ .

MEMENTO Domine Dauid , & omnis mansuetudinis eius :

Πρώτητα ἐπαύθῃα ἐχ' ἀπλῶς τὴν ὀπείκην καλεῖ , ἀλλὰ τὸν φόβον τῷ θεῷ , μὴ εἰ σιωπῇ ὁ Δαβὶδ καὶ τ' ἀγάπην αὐτῶ

Mansuetudinem hoc loco non simpliciter æquitatem appellat , sed Dei timorem , cum quo vixit David ; & dilectionem

Quid appellet mansuetudinem.

erga

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

erga Deum, quæ illi erat familiaris : & abso-
lutè omnem subiectionem & obedientiam
hoc loco mansuetudinem nominat. Quòd
autem eius studium erga Deum sic appellet,
sequens quoque versus declarat. subdit enim:

2. Sicut iuravit Domino, votum
vovuit Deo Iacob:

Id est, Quando statuit & rogavit hæc.

* Vulgata
in

3. Si introiero in tabernaculum
domus meæ, si ascendero * super
lectum strati mei:

4. Si dederò somnum oculis
meis, & palpebris meis dormita-
tionem,

5. Et requiem temporibus meis:
donec inueniam locum Domino,
tabernaculum Deo Iacob.

Davidis
prima cura
oras de do-
mo Domi-
ni.

Hoc vult breuiter dicere: nempe, Memen-
to Domine quomodo David promiserit &
decreuerit, se præ omni quiete, & omni cul-
tu, omniq; necessitate curaturum, vt re-
periat locum, in quo nomini tuo domum
ædificet. Non enim hoc ait, quòd non dor-
miuerit, neque quieuerit priusquam locum
reperiret, sed quòd huius rei tantùm curam
gesserit, vt omni cultu proprio prætulerit in-
uentionem loci illius. Deinde etiam cetera
recenset.

6. Ecce audiuiamus eam in E-
phrata: inuenimus eam in cam-
pis siluæ.

Quoniam multo tempore præcesserat ar-
ca de loco in locum migrans; idcirco, inquit,
audiuiamus narrantes, vt etiam tunc per agros
& vicos circumiens postea firmata fuerit. Hoc
etiam nobis accidat. Ephrata autem vocat
Tribum Iuda, in quam postliminiò intro-
ducta fuit; & campum siluæ Hierusalem, in
qua quieuit. Subiungunt igitur Deum depre-
cantes, & aiunt hoc modo:

* Vulgata
Introibi-
mus in ta-
bernacu-
lum
adorabi-
mus

7. * Intremus in tabernacula
eius: * adoremus in loco vbi stete-
runt pedes eius.

Deinde etiam ampliùs rogantes hoc ip-
sum subiungunt:

2. Par. 6,
41.

8. Surge Domine in requiem

τιλὸν πρὸς τὸν θεόν, ἢ συνώκει· καὶ ἀπλάει
παῖσαν τιλὸν ὑποταγῶν καὶ ὑπακούων παρό-
τητα ἐνταῦθα ὀνομάζει. ὅτι δὲ τιλὸν συνεδρῶν
αὐτῆς τιλὸν πρὸς τὸν θεὸν ἕτως καλεῖ, δηλοῖ
καὶ ὁ ἕξῃς σίχρος. ἐπάγα γάρ·

β'. Ως ὤμοσε τῷ κυρίῳ, ἠύ-
ξατο τῷ θεῷ Ἰακώβ·

Ἀντὶ τῆς ὁμοιωτικῆς ἐῖδη ταῦτα.

γ'. Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκηνώ-
μα οἴκου μου, εἰ ἀναβήσομαι ἐπὶ
κλίνης ἐργασίᾶς μου·

δ'. Εἰ δώσω ὑπνον τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου
νυσσαγμόν,

ε'. Καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτά-
φοις μου· ἕως ἃ ἴδω τόπον τῷ κυ-
ρίῳ, σκηνώμα τῷ θεῷ Ἰακώβ·

Τὸ βέλτερον συντόμως εἰπὼν· ὅτι, μνη-
μόσυνοι δέσποτα ὅπως ὑπέχετο ὁ Δαβὶδ ἐ-
κεῖνη, πείσθη αὐτῆς αἰνέσεως, καὶ πάσης θε-
ραπείας, καὶ πάσης ἀλλῆς χρείας θεραμίαν,
τὸ εἶναι τόπον, ἐν ᾧ οἰκοδομήσῃ τῆς ἀνάπαυ-
σεως οἴκου. ἐδὲ γὰρ τὸ λέγει, ὅτι ἔπειτα ἐμαθῆ-
θη, ὅτι ἀνεπαύσατο πρὸς τὸν τόπον,
ἀλλ' ὅτι προσέτιλὸν εἶχε φροντίδα τῆς ἐργα-
σίας, ὅτι πάσης αὐτῆς θεραπείας οἰκίας
θεραμίαν τιλὸν εἶδον τῆς τύπης. εἶτα καὶ
ταῖς ἕξῃς.

ς'. Ἰδὲ ἠκέσα μὲν αὐτῶν ἐν
Εὐφραθὰ· δὲ ἐργῶν αὐτῶν ἐν τῷ
πεδίῳ ἔδρυμον.

Ὅτι ἡμεροσθὴν ἀεὶ πολὺν χρόνον ἢ
κίβωτος τόπον ἐν τῷ πεδίῳ ἀμείβεσθαι· διόφραση,
ἠκέσα μὲν διηγερούμενοι, ὅτι καὶ τότε ἀμείβεσθαι
ἐν ἀγροῖς καὶ κώμαις ἠδράσθη μὲν ταῦτα.
τὸ γὰρ λέγει καὶ ἐφ' ἡμῖν. Εὐφραθὰ δὲ τιλὸν
Ἰεζαία λέγει φυλῶν, εἰς ἃ μὲν ἀπὸ τοῦ εἰ-
σπέσθαι· καὶ πεδίον δρυμῶν τιλὸν Ἰερουσα-
λήμ, ἐφ' ἧς κατέπαυσεν. Ἐπιφύρουσι γοῦν
δέομοι τῆς θεῆς, καὶ φασὶν ἕτως·

ζ'. Εἰσελεύσομεθα εἰς τὰ σκη-
νώματα αὐτῆς· προσκυνησώμεθα εἰς
τὸν τόπον ἃ ἔστησαν ὀδοὶ αὐτῆς.

Εἶτα καὶ ὅτι πλείον ὡς ἀγαθῶν τῶν
αὐτῶν ἐπαύσεσθαι·

η'. Ἀνάστηθι κύριε εἰς τιλὸν ἀνά-
παυσίην

παυσίν σε, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς ἀγιασμάτων σε.

tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

PARAPHRASIS ANONYMI.

Ἀνάπαυσιν καλεῖ τὴν τῆ λαῖ κατὰ παυσιν. βέλεται ἔν εἰπεῖν ὡς παλιν τὸν ναὸ ἀνακατασκευάσαι, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης ἐν τῷ οἰκίῳ σῆσαι τόπων. τὸ δὲ τῆς ἀγιασμάτων σε ἀντὶ τῆ σε λέγει· ταῦτα, τῆς ἀγιοσύνης σε.

Requiem appellat populi quietem. Vult igitur dicere: Vt rursus templum instauret, & arcam testamenti loco suo restituat. Illud autem sanctificationis tuæ pro tua dicit: id est, sanctitatis tuæ.

9. Οἱ ἱερεῖς σου ἐνδύονται δικαιοσύνην καὶ ὅσοί σου ἀγαλλιάσονται.

9. Sacerdotes tui * induentur iustitiam: & sancti tui * exultabunt.

* Vulgata induantur * exultant.

Ὡς παλιν, φησὶ, τὰς ἱερέας σε τὴν κατὰ νόμον φέρειν στολὴν, καὶ τὰς ἀνακειμένους σου τὸ ἀρχαῖον ἀπολαβεῖν χιτῶνα.

Vt rursus, inquit, Sacerdotes tui iuxta legem stolam gerant, & hi qui tibi deuoti sunt pristinam formam recipiant.

10. Ἐνεκεν Δαβὶδ τῆς δόξης σου μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπον σου χειρὸς σου.

10. Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui.

Ἐπειδὴ ἂν ἐκ εἶχον οἰκίαν δικαιοσύνης προβάλλει εἰς τὸ σωθῆναι, ἀναγκάως τῆ προσηγορίας τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τῆ θεῶ πρὸς αὐτὸν ὑπόχρουν προβάλλονται. τῆ χειρὸς δὲ λέγουσιν ἐνταῦθα, ἦτοι τῆ Ζοροβάβελ, ἦτοι καὶ Ἰησοῦ τῆ ἱερέως τῆ μεγάλου. ἔτι γὰρ ἐν τῇ ἐπαγόδῳ τῆς ἀιχμαλωσίας, ὁ μὲν αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Ζοροβάβελ, ὁ δὲ ἱεράτευσεν.

Cum ipsi non possent propriam iustitiam prætexere ad salutem, necessariò propagatoris sui virtutem. Deique erga ipsum promissionem proponunt. Christi autem hinc dicunt, siue Zorobabelis, siue etiam Iesu magni Sacerdotis. Ille enim, scilicet Zorobabel, in reditu de captiuitate ipsis imperabat, alter verò sacris præerat.

11. Ὡς κῆρυξ τῆ Δαβὶδ ἀληθείαν, καὶ μὴ ἀθετήσῃ αὐτὴν ἐκ καρπῶ τῆ κοιλίας σου θήσωμαι ἔπι τῆς θρόνου σου.

11. Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eam: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

2. Reg. 7, 12.

Πρὸς ταῦτα, φησὶ, δέωστα καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἀποβλέψων, ὅτι ἐ μὴ ὄρκου ἐπηγγελῶ τῆ Δαβὶδ, μὴ ἐκλείπειν ἐκ τῆ ἀνέμματος αὐτῆ καθήκοντων ἐπὶ θρόνου βασιλείας πρὸς τὰ ἐρωτάθωσαν Ἰουδαῖοι τί φασιν· εἰ μὲν γὰρ τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖσιν εἶναι, ἔσηκον τῆ θεῶ ὁ ὄρκος ὁ πρὸς τὸν Δαβὶδ· εἰ δὲ ἀθετῶσιν τὸν Χριστὸν τὸν ἐκ τῆ ἀνέμματος τῆ Δαβὶδ, διεξάπτωσιν τῆ ὄρκου τὸ ὄψιστον. ἀλλ' ὁδηλοῦν ὅτι τὸν Χριστὸν ἀντίτῃ ἢ γραφῇ. ὅθεν ἐπιφέρει·

Ceterum, inquit, Domine etiam ad illud respice, quòd cum iureiurando quoque Dauidi promiseris, minimè defuturum de semine eius qui sedeat supra thronum Regni: de hoc interrogentur Iudæi quid dicant: nam si Christum quidem fateantur esse, constat Dei iuramentum quod est ad Dauid: si autem repudient Christum qui est de semine Dauid, ostendant fidem iuramenti. Sed clarum est Scripturam Christum insinuare. vnde subdit:

In Christo Regnum Davidic stabilitum est.

12. Ἐὰν φυλάξων ὅσοι υἱοὶ σου τὴν διαθήκην μου, καὶ τὰ μαρτύριά μου ταῦτα, ἀδιδάξω αὐτοὺς.

12. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos:

Καὶ ὅσοι αὐτῶν ἕως τῆ αἰῶνος καθιέν ἔπι τῆς θρόνου σου.

Et filij eorum vsque in sæculum sedebunt super sedem tuam.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* *Vulgata*
elegit

13. Quoniam elegit Dominus Sion: * praelegit eam in habitationem sibi.

Ego enim quantum ad me, inquit, etiam Hierusalem elegi, & volo habitare in ea, atque habere in ea Regnum de genere, nisi ipsi sponte corruperint bona in ipsos collata: si autem non custodierint, percutiam quidem Hierusalem & Regnum quod in ea est, cum verò semel cum iuramento promiserim Dauidi semen eius regnaturum in saecula, transferam Regnum de Gente in orbem vniuersum: quod apparet reipsa executioni mandatum per Dominum.

14. Hæc requies mea in saeculum saeculi:

Adhuc de Hierosolyma hoc dicit. Id est, Quoniam hæc decreui, etiam faciam, nisi vos defeceritis.

* *Vulgata*
elegi

Hic habitabo, quoniam * praelegi eam.

Etiam hic, inquit, decreui habitare; quandoquidem eam prae ceteris elegerim.

* *Vulgata*
Viduam

15. * Venationem eius benedicens benedicam:

Venationem Symmachus *annonam* vocat. Id est, Omnium rerum affluentiam ipsis praebebo.

Pauperes eius saturabo panibus.

Implebo autem, inquit, etiam pauperes benignitate.

* *Vulgata*
salutari:

16. Sacerdotes eius induam * salute: & sancti eius exultatione exultabunt.

Hæc omnia, inquit, faciam circa illam, donec ostendam de genere isto lucernam orbis vniuersi. vnde subdit:

* *Vulgata*
Illuc producam

17. * Illic fuscitabo cornu David:

Cornu vocat Regnum. Vult igitur dicere: Quoniam illic ostendam verum Regnum.

Parauit lucernam Christo meo.

13. Ο'π' ἐξελέξατο κύριος τὴν Σιών · ἠρετίσατο αὐτῷ εἰς κατοικίαν ἑαυτοῦ.

Ἐγὼ γὰρ τὸ ἐπ' ἐμοί, φησι, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐξελέξαμαι, καὶ βέλομαι οἰκίῃ ἐν αὐτῇ, ἵνα ἔχῃ ἐν αὐτῇ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τῶν γένεων, εἰ μὴ αὐτοὶ ἐκόντες διαφείροσι τὰ εἰς αὐτὸς ἀγαθὰ · εἰ δὲ μὴ φυλάξωσι, τὰ μὲν τῆς Ἱερουσαλήμ παύσω καὶ τὰ δὲ ἐν αὐτῇ βασιλείας. ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ μὲν ὄρκον ἐπηγάλαμι τῷ Δαβὶδ τὸ ἀπέρμα αὐτῷ βασιλεύειν εἰς αἰῶνας, μετὰ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τῶν ἔθνεων ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν · ὅπερ φαίνεται ἐξελθόντι ἐπὶ τῶν δεσποτῶν τῶν.

14. Αὕτη ἡ κατάπαυσις με εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

Ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ φησι, ἀντὶ τῶν ὅτι ταῦτα ἐβλάδασάμι, καὶ ποιήσω, εἰ μὴ ὑμεῖς ἀθετήσητε.

15. Ὡς δε κατοικήσω, ὅτι ἠρετίσαμαι αὐτῷ.

Καὶ ὡς δε, φησι, ἕκιστα κατοικήσω. ἐπειδὴ ταῦτα ἐξελέξαμαι ὡς καὶ τὰς ἄλλας.

16. Τὴν θήραν αὐτῆς διλογώσω διλογήσω.

Θήραν σύμμαχος τὴν σίτησιν λέγει. ἀντὶ τῶν, τὴν οὐσίαν τῆς πάντων παρέξω αὐτοῖς.

17. Τὰς πτωχὰς αὐτῆς χορτάσω ἄρτων.

Ἐμπλήσω δέ, φησι, καὶ τὰς πτωχὰς χρησόμενοι.

18. Τὰς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν · ἔσονται αὐτῆς ἀγαλλίασι ἀγαλλιάσονται.

Ταῦτα πάντα ποιήσω, φησι, ὡς αὐτὴν, ἕως ἂν ἀναδείξω ἐκ τῶν γένεων τὸν τῆς οἰκουμένης λύχρον. ὅθεν ἐπάγει.

19. Ἐκεί ἐξανατελώ κέρας τῷ Δαβὶδ.

Κέρας τὴν βασιλείαν λέγει. βέλεται ἐν εἰπεῖν · ὅτι ἐκείθεν ἀναδείξω τὴν ἀληθῆ βασιλείαν.

20. Ἡτίμαξα λύχρον τῷ Χριστῷ μου.

λύχρον

Λύχνον δὲ πλον ἐπι τὴν λαμπερότητα λέγει καὶ τὴν δόξαν τὴν ἐπὶ χειρῶν.

18. Τους ἐχθρούς αὐτοῦ ἐνδύσω αἰχμῶνι.

Πᾶς γάρ, φησιν, ἐσαυπημένος αὐτὲ τῆ βασιλείᾳ αἰχμωθήσεται. δεῖ γὰρ αὐτὸν καθῆσθαι ἕως ἂν τιθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῆς ποδῶν αὐτοῦ.

Ἐπὶ ᾧ αὐτὸν ἐξανθήσει τὸ ἀγιασμά μου.

Τὸ ἀγιασμά μου λέγει πάλιν, ἀπὸ τῆς ἀγιασώσεως μου ἐξανθήσει ἐν αὐτοῖς. ταῖς ἐν, ἢ ἐν αἰσίοις ἐν αὐτοῖς ἀνθήσει, καὶ διαδώσει τὸ δῶδός τῆς κέσμω.

Clarum est quod lucernam vocet splendorem & gloriam Christi.

18. Inimicos eius induam confusione:

Omnis enim, inquit, qui Regno eius aduersatur confundetur: nam oportet eum sedere donec positi fuerint inimici eius scabellum pedum ipsius.

Super ipsum autem effloret sanctificatio mea.

Illud sanctificatio mea rursus ait, pro sanctimonia mea effloret in eo. Id est, Mea sanctitas in eo florebit, & communicabit mundo suauitatem odoris.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

4. **M**ΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥ ΔΑ-
ΒΙΑ.] Ἀλλὰ καὶ μόνον τῆς
μήμης τῆς παρεγγύου μόνον
ἀξίως σώζειται. ἐν ταῦτα δὲ καὶ τὰ κατὰ-
δωμάτια λέγουσι καὶ τὴν ὑποκίμωσαν. εἶτα
ἀφείρεται τὸ τὰ ἐπὶ τῆς παρεγγύου, διηλεκτικῶν,
ὡς δὴ ἡλα, ἐπὶ τὸ κατὰ πείρητον ἰσχυρῶν. κατὰ-
πείρητον γὰρ ἢ ἢ τῆς γὰρ ἀνάστασις, ἢ ὡς τῆς
συνδῆς αὐτῆς ἀμειβῶν ἀπαυτῆ τὸν θυόν, καὶ
φησὶ. Μνήσθητι ὡς ὄμοσον τῶν κελίω. καὶ
παραμύθησον ἰδοὺ πάσης διαπραξίας αὐτῆ
τὴν τῆ τόπου ὄμοσον. φησὶ γὰρ. Ἐὖς ἔθρονον
τόπον τῶν κελίω. καὶ οἱ τῆς τῆς, πρὸς σὶ;
ἐκείνη γὰρ εἶμι, φησὶ, ἰκρυονος. καὶ ἐπεὶ
ἐκείνην λαοδὲξάμενος ἔφησας εἶπαι αὐτοῖς
τὸ γένος καὶ πλὴν βασιλείαν. ταῦτα εἰν, φη-
σιν, ἀπαυτῆ μὲν νῦν τὰς σιωθήσας. καὶ ἐν
εἶπαι, ἕως οἰκοδομήσῃ (τῆτο γὰρ αὐτοῖς ἐκ
ἔφειτο) ἀλλ', ἕως ὄμοσον τόπον τῶν κελίω.
ἀλλ' ὁμοσον ἀφείρεται τὸν οἰκοδομήσαντα, τὸν
ἐπαγγελιάμενον λέγει. Ἐὖς ἔθρονον, φησὶ.
εἶδες σιωδὸν καὶ μεμελεμημηδύλω ψυχῶν;
πῶς ἐδὲ εἶ τὸ φροσῆς ἡ ἀνάγκη, ἐπὶ τῶ
καὶ τὰ λογία ἐδὲ τῆτων λαοκαύσεως μὲν
ἀδείας φησὶ, ἕως ὄμοσον σῆνωμα τῶν θεῶν; καὶ
εἰ μόνον οἰκοδομήσῃ ζητῆται, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄμο-
πιδευστάτω χροῖω καὶ μέγιστα ἀφίπονται.
εἶτα τὰ ἀρχαῖα διηγεῖται, καὶ φησὶ

5. ΙΑΟΥ ΗΚΟΥΣΑΜΕΝ ΑΥΤΗΝ ΕΝ
ΕΥΦΡΑΘΑ.] Ἀσάφεια ἔχουσιν οἱ εἰρη. τὸ
γὰρ ἐν Εὐφραθῶ ἐν τῶν Εὐφραθαίων λέγει,
ταῖς τῶν Βηθλεμῆται. Βηθλεμῆται δὲ καὶ

TOMVS III.

1. **M**EMENTO DOMINE DAVID.]
Alibi quidem petunt solūm con-
seruari à memoria maiorum; hęc
autem etiam benefacta commemorant &
æquitatem. Deinde omittens narrare illa quæ
ad mansuetudinem pertinent, utpote mani-
festa, proponit id quod vrgebat. Hoc enim
erat templi erectio, quam tamquam studij
sui remunerationem à Deo postulat, & ait:
Memento sicut iuravit Domino: atque
omni cultu suo prætulit loci ipsius inuentio-
nem. ait enim: *Donec inueniam locum Do-
mino*. Et quid hoc, inquit, ad te? Quo-
niam, inquit, ab eo genus duxi; & cū ip-
sum suscipiens dixeris te ei genus & Regnum
erecturum. Hęc igitur, inquit, pacta conuenta
nunc exigimus. Et non dixit, *Donec adifi-
cauero* (hoc enim non fuerat ei permissum)
sed; *Donec inuenero locum Domino*. Atta-
men omisso eo qui ædificaturus erat, refert
illum qui id promiserat: *Donec inueniam*,
inquit. Vidisti diligentiam & animi sedulita-
tem? quomodo ne ea quidem quæ erant na-
turalis necessitatis, ut somnum & cetera se-
sumpturum dicat, donec tabernaculum Deo
reperiat? Et non solūm ædificare querit, sed
etiam in loco aptissimo decentissimoque.
Deinde vetera recenset, & ait:

6. ECCE AVDIVIMVS EAM IN EPHRATA.]
Hi versiculi obscuritatem continent. Nam il-
lud *Ephrata* intelligit in Ephratæo, id est in
Bethleemite. David autem est Bethleemita,

Davidis
mansuetu-
do specta-
bilis.

Davidis
diligentia
in loco pro
domo Do-
mini inqui-
rendo.

David
Bethleemita
& E-
phratæus.

H h h h 2 &

COM-
MENTA-
RIVSHE-
RACLEO-
TÆ.

& Ephratæus. Itaque illud, *Audiuimus eam in Ephrata.* id est, Accepimus talem promissionem propter Ephratæum, id est Dauidem. Deinde etiam ait in quali loco.

INVENIMVS EAM IN CAMPIS SILVÆ.] Maximam siluam habebat locus ille, in quo templum postremò fuit ædificatum: erat autem ipse locus in monte campi habens decliuitatem. Vult igitur dicere, Quoniam per Ephratæum quoque locum cognouimus, id est campestem, in quo erat silua. Cùm igitur, inquit, per Salomonem quoque factum sit, illicque nomen tuum fuerit adoratum, & nunc dirutum sit, captiuitate omnia defolante, rogamus te vt memor sis promissionum ad Dauidem factarum, & ad propria nos reducas, vt templum denuò excitetur, nosque pristinam formam recipiamus in illud ingredientes, ibidemque adorantes, atque omnia quæ antiquitatis ac salutis sunt recuperantes. subiungunt igitur rogantes Deum, & aiunt hoc modo:

7. INTREMVS IN TABERNACVLA.] Vidisti quàm crasso dicendi modo vsus sit, propter stuporem eorum qui audiebant, dicens Dei tabernacula, & pedes & locum. Hæc autem omnia dicit locum arcæ.

8. SVRGE DOMINE IN REQUIEM.] Quid porro est *in requiem*? Fac, inquit, vt nos desistamus errare, & arca circumferri, & ea tandem aliquando quiescat. Alij autem *requiem* vocarunt cultum legalem, non quòd eo indigeret, sed quòd in pijs hominibus hætenus quiesceret. Pro *sanctificationis tuae* alius *fortitudinis tuae*, alius *potentia tuae*: atque vtraque vera sunt: nam & sanctitas illic communicabatur, & litteræ quoque arcæ impositæ sanctitatem ac fortitudinem conferebant, & per eam Deus sæpè potentiam suam ostendebat.

9. SACERDOTES TVI INVENTVR IYSTITIAM.] Alius *induantur* dicit, alius *vestiantur*. Quod est apertius. Est enim precantis, non vaticinantis, & perentis possessionem virtutis. Iustitiam autem hîc dicit ritus seu cæremonias, Sacerdotium, sacrificium & perfectam vitæ institutionem: quoniam ea est maximè requirenda à Sacerdotibus. *Et sancti tui* (scilicet sanctitatis ac pietatis cultores) *exultent.*

Quid vocet Dei requiem.

Quid appellet iustitiam.

Εὐφραθαῖός ἐστιν ὁ Δαβὶδ. Τὸ ἔν, ἡκιστα μὲν αὐτῶ ἐν Εὐφραθα. ἀντὶ τῆ ἐδείξα μὲν α τὴν Τσαύτῳ ὑπόχρισιν δὲ τῆ Εὐφραθαίης, τῆ τῆς τῆ Δαβίδ. εἶτα ἔ ἐν ποίῳ τόπῳ λέγῃ.

ΕΥΡΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΕΔΙΟΙΣ ΤΟΥ ΔΡΥΜΟΥ.] Δρυμὰτα μέγιστον εἶχεν ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ πλῆθος ὁ ναὸς ἀποδομήθη. ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ἐν ὄρει πεδίαδος ἔχων ὑπὸ ἰώσων. Βέλομαι ἐν εἰπεῖν, ὅτι δὲ τῆ Εὐφραθαίης καὶ τὸν τόπον ἔγνω μὲν, τῆ τῆς τὸν πεδίων, ἐν ᾧ ὁ δρυμὸς. ἐπειδὴ ἐν, φησι, καὶ ἔγνω δὲ τῆ Σολομῶντος, καὶ προσεκυκλήθη σε τὸ ὄνομα ἐκεῖ, ἔ νῦν κατερείπεται, τῆς αἰχμαλωσίας εἰς ἔδαφος πάντα κατενεγκέσης, δὲ μὲν α μνησθῆναι σε καὶ τῆ ἐπαγγελίων τῆς πρὸς τὸν Δαβὶδ, καὶ ἐπαυαγαγῆν ἡμᾶς εἰς τὰ σκεῖα, ὡς πάλιν ἀνακηρυχθῆναι τὸν ναὸν, καὶ ἡμᾶς ἀπολαβεῖν τὸ πρῶτον χῆμα εἰσόντες ἐν αὐτῷ, ἔ προσκυκλήθη, καὶ πάντα ἀπολαβόντες τὰ ἔ ἀρχαίότητος καὶ σωτηρίας πρῶτα. ἐπιφύρουσι γοῦν δέ μὲν τῆ θεῷ, ἔ φασὶν ἕτως.

Ζ. ΕΙΣΕΛΕΥΣΩΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΑ ΣΚΗΝΩΜΑΤΑ.] Εἶδες ὅση κέχρη τῆ ἔ λέξιος παχύτητι, δὲ τῆ τῆ ἀκρότητι ἀνακλιθῆναι, σκεῖα μὲν λέγων θεῷ, καὶ πῶδας ἔ τόποι ταῦτα δὲ πάντα τὸν τόπον λέγῃ ἔ κίβωτι.

Η. ΑΝΑΣΤΗΘΙ ΚΥΡΙΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΥΣΙΝ.] Τί δὲ ἐστιν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν, εἴη σῆ, φησι, ἡμᾶς ἀλωμῆς, καὶ τὴν κίβωτον ἀεὶ φερεμῆς, καὶ ὅτι γοῦν ποτὶ αὐτὴ ἀνάπαυσιν. Ἄλλοι δὲ ἀνάπαυσιν εἶπον τὴν κη νόμον λαβείας, ἔχ. ὅτι δέ μὲν ἦν, ἀλλ' ὅτι ἀσεβείας τῆς ἐπαυαυέτο. Ἀντὶ τῆ ἀγαθῆς σου ἀλλος ἔ ἰχῦος σου, ἔ τῆς τῆ κεῖται σου. ἔ ἀμφότερα ἀληθῆ. καὶ γὰρ ἡ ἀγνοσίμῃ ἐκεῖθεν εἰδῆτο, καὶ ἀγνοσίμῃς ἦν ποιητὰ τὰ γράμματα τὰ ἐπικύματα καὶ ἰχῦος, ἔ πολλὴν ὁ θεὸς ἐπέδειξατο δὲ αὐτῆς δυνάμειν πολλάκις.

Θ. ΟΙ ΙΕΡΕΙΣ ΣΟΥ ΕΝΔΥΣΟΝΤΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ.] Ἄλλος ἐνδυσάδωσά φησιν, ἄλλος ἀμφιδήτωσαν. ὅπερ ἐστὶ σαφές ἐστι. ἀγαθῆς γὰρ ἐστὶν, ἔ πρῶτον ἀνοστος, ἔ αἰτίη τῆς τῆ ἀρετῆς κτήσι. δικαιοσύνη δὲ τὴν ἐνταῦθα φησι τὴν ἀγασίαν, τὴν ἡσυχασίαν, τὴν λαβείαν καὶ τὴν ἀκρίβη πολιτίαν. ἐπειδὴ ταῦτα μάλιστα τῆ ἡρίων ἀπαυαυέτῃ γη. καὶ οἱ ὅσοι σε (ἦτοι οἱ ὁσπότης καὶ ἀσεβείας ἀντιχόμενοι) ἀγαλλιαθήτωσαν.

εἶτα

εἶτα ἐπεὶ ταῦτα ἤπισαν, αὐτοὶ δὲ ὑπώθυ-
νοι ἦσαν ἀμαρτίαις, ὅτι τὸν πορνεύοντα κατα-
φύγουσι πάλιν λέγοντες· ἔνεκεν Δαβὶδ τῆ
δέξου σου. Τί ἔστιν ἔνεκεν, ἢ ὅτι τῆ ἀρετῆς τῆς
ἐκείνου μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ σωθῆναι ἔδει πορνεύ-
οντα. Χειρὲ δὲ τίνος φησι; τῆ τότε χειρὸς
τοῦ, καὶ δημιουργοῦ τῆς ἡμετέρας, ἢ τῆ Ζοροβάβελ ἢ
Ἰησοῦ τῆ Ἰωσεδεκ· τέπειν γὰρ τότε ὁ μὲν ἔβα-
σίδων, ὁ δὲ ἰερατεύει.

κ. ΩΜΟΣΕ ΚΥΡΙΟΣ ΤΩ ΔΑΒΙΔ.]

Ἐπι ἐμνήσθη τῶ ἀνδρὸς καὶ τῆ ἀρετῆς αὐτοῦ,
πορνεύοντα] Ἐπι ἐμνήσθη, τὸ ἐκ καρπῆ
τῆς κοιλίας θῆναι ὅτι τῆ θῆναι. ἀλλ' ἐχ-
είνας αἱ σωθῆναι ἐχρῆστο, καὶ πορνεύον-
τος δὲ· πορνεύοντα; Ἐάν φυλάξωται οἱ υἱοὶ σου
τὴν δεξιάν σου. ὅτι τότε ἰερατεύουσαν
Ἰουδαίῳ, ἢ εἰ μὲν Χειρὸν ὁμολογῶσιν, ἔσηκε
τῆ θῆναι ὁ ἄρκος, εἰ δὲ μὴ, δεξιάν σου αὐτοῖς
τὸ πᾶν. Καὶ ἐπι παρέστησαν, ὅτι τὸν τόπον
ἀλλ' τὸν λόγον, πάντα χόρην καὶ τὰς πα-
ρακλητικὰς. Ἐ φησὶν ὅτι ἐξελίξασθαι κύριος.
ὁ δὲ λέγει, τῆ τὸ ἔστιν, ὅτι ἐξελίξω μὴ ἀφῆς
δεξιάν σου. Ταῦτα γὰρ ἔλεγε· ὅτι ὡς κατοι-
κῆσαι. Τί δὲ ἔστι, τῆ θῆναι αὐτοῖς; Ἄλλος τὸν
ἐπιστομῶν, τῆ τῆ ἀφῆσαι τῆ ἀφῆσαι,
ὡς πάντα αὐτοῖς ὡς ἀπὸ πηγῶν ῥεῖν. εἶτα
ἐμνήσθη δεξιάν σου κύριος τῆ Δαβὶδ. ὅρα πάν-
τοθεν διημερίας συγκληρονομήσω, ἀπὸ τῆ
μυθῆν τῆ ἀναγκάσιον ἐνδῶν· ἀπὸ τῆ τῆ
ἐμνήσθη ἐν ἀσφαλείᾳ τῆ. ἀπὸ τῆ τὸν λαὸν ἐν
ἀφῆσαι. ἀπὸ τῆ τὸν βασιλείᾳ ἐν ἰσχύ.
τῆ τὸ τὸ κύριος. Τὸ δὲ ἐξῆς ἔπειτα· ἰπόμενος
λύχρον τῆ Χειρὸς μου. Λύχρον γὰρ ἐσταῦθα
τὸν βασιλείᾳ φησὶν, ἢ ἀντίληψιν, ἢ σωτηρίαν,
ἢ φῶς· ἢ τὸ κύριος καὶ ὁ λύχρος εἰς Χειρὸν
μυθῆν ἀναφῆσαι, τῆ τῆ Χειρὸν σημά-
ναι λαμπερότητα καὶ δῆσαν· καὶ δὲ τῆ τῆ
τῆ τῆ ἐχθρῶν ἐχθρῶν, καὶ μυθῆν τῆ
τὸν ποῖς καλοῖς τῆ τῆ λυμπερόμῶν. Καὶ ἐκ
εἶπεν ἀπώλειαν, ἀλλ' αἰχμῶν, ὡς ἢ ζῶν-
τας αἰχμῶν, καὶ καταδύει. ὅτι δὲ αὐτὸν
τίνα; τὸν λαὸν, ἐξελίξασθαι τὸ ἀγίασμα μου.
ἄλλος, ἀφῆσαι. τί ποτε δὲ ἔστιν, ἐμοὶ δα-
κῆ τῆ ἀφῆσαι λέγει, τῆ ἀσφαλείαν,
τῆ ἰσχύ, τῆ βασιλείαν, ἀπὸ τῆ ἀρχῆς
ἀφῆσαι αὐτῶν. ταῦτα, φησι, μὲν αἰθῆ-
τα, βρῶντα, ἢ μαρτυρόμῶν· ἀλλὰ ταῦτα
πάντα ἔσαι καὶ τῆ πορνεύοντος, τῆ, ἐάν
φυλάξω) οἱ υἱοὶ σου τὴν δεξιάν σου. ἢ τὸ
erunt stante predicta conditione, nempe, Si custodierint filij tui testamentum meum. Vel

Deinde quoniam hæc petierant, ipsi autem
peccatis obnoxij erant, ad progenitorem suum
rursus confugiunt dicentes: *Propter David
servum tuum.* Quid est *propter?* non propter
illius tantum virtutem, sed quia cum illo
quoque pacta iniuisti. Cuius autem Christi
ait? Eius nempe qui tunc vnctus erat, popu-
lumque regebat, siue Zorobabelis siue Iesu
Iosedec: horum enim alter quidem tunc re-
gnabat, alter sacris præerat.

II. IURAVIT DOMINVS DAVID.]

Postquam viri meminit & virtutis eius, proponit
etiam pacta, nempe se de fructu ventris eius
collocaturum esse supra thronum. Sed pro-
missa non facta sunt absolutè, sed cum con-
ditione: quali illa? *Si custodiuerint filij tui
testamentum meum.* De hoc interrogent Iu-
dæi, & si quidem Christum confiteantur, sub-
sistit Dei iuramentum, sin secus, omnia ipsis
exciderunt. Et quoniam præuaricati sunt, de-
ducit orationem ad locum, consolationem
vndique excitans; & ait; *Quoniam elegit
Dominus.* Hoc est quod dicit, *Quem elegisti
ne permittas vt collabatur:* hæc enim dixi-
sti, *Quoniam hic habitabo.* Quid porro est,
venationem eius? Alius *annonam*, id est rerum
venalium affluentiam, ita vt omnia ipsis quasi
è fontibus profluant. Deinde *illic suscitabo
cornu David.* Vide vndique conflantem pro-
speritatem, ex eo quod nullis rebus necessa-
rijs indigeant; ex eo quod in tuto sint Sacer-
dotes; ex eo quod populus sit in lætitia; ex eo
quod Rex sit fortis & potens. hoc enim est
cornu. Quod autem sequitur sic habet: *Paravi
lucernam Christo meo.* Lucernam enim hic
vocat vel Regem, vel defensionem, vel salu-
tem, vel lucem. Vel cornu & lucerna ad Chri-
stum potius referuntur, ita vt Christi splen-
dorem & gloriam significant; ita nimirum vt
inimici abscondantur, nec vllus sit qui bonis
hisce noceat. Et non dixit interitum, sed con-
fusionem, ita vt viuentes se abscondant, & la-
tebras quærant. *Super ipsum autem:* quem il-
lum? vti que populum, *effloret sanctificatio
mea:* alius, *segregatio.* Quid porro sibi vult
istud? Mihi videtur dicere prosperitatem, se-
curitatem, vires, Regnum, quæ ei segregari ab
initio. Hæc, inquit, manebunt florentia, pullu-
lantia, minimè marcescentia: sed hæc omnia

CATE-
NA PA-
TRVM.

sanctificatio, id est sanctitas mea, florebit, & dabit suauitatem odoris. Porro istud, *Hæc requies mea in seculum*, quomodo erit, cum Sion pertranseat? utique in Ecclesia quam elegit; cuius etiam venatio benedicta est: qui sunt illi qui quotidie reti Apostolico ad fidem adducuntur.

ἀγίασμα, ἀντὶ τῆς ἡ ἀγκυρῆς μου, ἀνθίστα, καὶ δὴ δ' ὡσὶν τὴν δὴ δ' ἰαυ. τὸ δ' ἐ, αὐτὴ ἡ κατὰ-
παυσίς μου εἰς αἰῶνα, πῶς ἔσται, ὅτι δ' Σιών
δ' παρρηχομένης, νοῦτο δ' ἀνθίστα τῆς Ἐκκλη-
σίας ἡ ἡρετίσματο· ἡς καὶ ἡ θῆρα ἡυλῶγηται·
οἱ καὶ δ' ἐκείνου τῆς Ἀποστολικῆς λῆρας πρὸς
τὴν πίστιν ζωογονοῦμενοι.

C A T E N A P A T R V M,

De Psalms
argumento.

RIGENIS. Multam hic Psalmus cum octogesimo octauo cognationem habet: etenim ibi & hic captiui qui in Babylone erant vniuersorum Deum obsecrant, promissiones Magno Dauidi ab ipso factas pro precibus afferentes, & vt veniam consequantur precantes. Ceterum continet vaticinationem totius orbis Saluatoris secundum carnem ex Dauidis genere orituri.

I. MEMENTO DOMINE DAVID.] **CHRYSOSTOMI.** Quid ait? Cum de mansuetudine dixisset, & omisisset narrare quæ Saül fecerat, quæ fratribus alijsque quàm plurimis, ad aliud caput deducit orationem, quod maximum in se zelum continet. Quare ergo hoc facit? Duabus de causis: vna quidem, quia Deus eo maximè delectatur: *Super quem enim, inquit, respiciam, nisi super mansuetum, & quietum, & tremantem sermones meos?* Alia verò, quoniam id quod maximè vrgebat erat templi constructio & ciuitatis ædificatio, & antiqui status Reipublicæ restauratio: ad hoc potissimum dirigit orationem. Atque illud quidem quod ad eius mansuetudinem spectabat, vt omnibus manifestum, prætermittit, id autem quod ad præsens eius institutum maximè conducebat in medium adducit. Etenim videre cupiebant templum excitatum, veteremque ritum sacrum restitutum. Quoniam ergo Dauid in eo maximè elucebat, tamquam illius studij remunerationem petit à Deo templi ædificationem, & dicit:

Deus maxi-
mè delecta-
tur man-
suetudine.
Isaiz 66, 2.

2. SICVT IURAVIT DOMINO, VOTVM VOVIT DEO IACOB.] **ANONYMI.** Et quid hoc ad te? Quoniam, inquit, ab eo genus duxi; & quoniam cum tibi fuisset acceptum eius studium, dixisti te eius genus & Regnum erecturum, idcirco hæc pacta conuenta nunc à te exigimus. Et non dixit, Donèc ædificauero (hoc enim non fuerat promissum) sed, Donèc inueniam locum Domino

Vrget pro-
missiones
Dauidi fa-
ctas.

RIGENOUS. Παλλῆν ὁ ψαλ-
μὸς αὐτῶ πρὸς τὸν θυδοκοςὸν
θυδοκὸν ἔχει συγγράμειαν· καὶ γὰρ ἐν-
ταῦθα κακεῖ τὸν τῆς ὄλων θύου ἐκτελέουσι οἱ
ἐν Βαβυλωνίᾳ δουλοῦντες, τὰς πρὸς τὸν μέ-
γαν Δαβὶδ ὑπ' αὐτῆς γρηγορήσας ὑποχέ-
σεις ἀνθυμίας προσφέρουσι, καὶ τυχεῖς
ἀξίως συγγνώμης. ἔχει δ' ἐπεὶ ῥῆσιν τῆ
καὶ σάρκα βλασφημίας ἐκ γένους Δαβὶδ τῆ
οἰκονομίας σωτήρος.

α. ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ.] **ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.** Τί λόγῳ; Εἰπὼν παρα-
τητα, καὶ ἀφοῖς δηγήσασθαι τὰ καὶ τὸν Σαὺλ,
τὰ καὶ τὴν ἀδελφῶν καὶ ἔτερα πλείονα, ἐφ'
ἔπειτα κεφαλαίον ἀγοῖ τὸν λόγον, ὃ ζήτη
μέγιστα ἡ πολλῶ. τίνας ἐν ἑαυτῷ τῶτο ποιῶ;
δοκῶ ἔπειτα· ἕως μὲν, ἐπειδὴ τῶτο μέγιστα
τίρπεται ὁ θὸς· Ἐπὶ τίνα γάρ, φησὶν, ὄλα-
βλίψω, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὸν πρῶτον, καὶ ἡσύχον,
ῥιμοῦτά μου τὴν λόγον; ἐτίθει δ' ἐπειδὴ τὸ
κατηπύξον τῶτο μέγιστα ἢ ἀνάστασις τῶν καὶ
οἰκοδομῆ πύλων, καὶ δ' παλαιῶς πολιτείας
ἀπόδοσις· πρὸς τῶτο μέγιστα ἐπέγῃ τὸν
λόγον. Καὶ τὸ μὲν, ὡς δ' ἄλλοι πᾶσι, τὸ τῆς
παραδοτικῆς παλαιοῦ, ἢ δὲ μέγιστα ἐδοῖτο
πρὸς τὸ πρῶτον τῶτο εἰς μέσον φέρει.
Καὶ γὰρ ἐπιθύμειν ἰδοῖν τὸν ναὸν ἀναστῆναι,
καὶ τὴν παλαιὰν ἀρχαίαν ἀποδοθεῖσαν· ἐπεὶ
ἐν ἐν τῶτο μέγιστα ἔλαμψεν ὁ Δαβὶδ, ὡς περ
ἀμοιβῆ δ' ἐκείνου ἀποδοθῆς ἀπαυτῷ τὸν θὸν
τὴν τῶ ναὸ οἰκοδομῆ, καὶ φησὶ·

β. ΩΣ ΩΜΟΣΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ, ΗΓΑΤΟ
ΤΩ ΘΕΩ ΙΑΚΩΒ.] **ΑΝΩΝΥΜΟΥ.** Καὶ
τί τῶτο πρὸς σὶ; ὅτι ἐκείνου, φησὶν, ἔχοντός εἰ-
μι· καὶ ἐπεὶ ἐκείνου ἀποδοθεῖσά μοι τῆ ἀποδοθῆς,
ἔφησας ἔσῃσιν αὐτῆ τὸ γένος ἐ τὴν βασιλείαν,
ὄλα τῶτο ταύτας ἀπαυτῶν τὰς σιωθῆσας
νω. Ἐ ἐκ ἔπειτα, ἕως ἢ οἰκοδομηθῶ (τῶτο γὰρ
ἐκ ἐφ' ἑαυτοῦ) ἀλλ' ἕως ὄψεσ τῶτο τῶ κελίῳ
καὶ

CATE-
NA PA-
TRVM.

καὶ σκηνώμα τῷ θεῷ Ἰακώβ. εἶτα τὸν μὲν
οἰκοδομήσαντα ὡραΐσκει· τὸν δὲ ἐπαγγελί-
λάμβον εἰς μέσον τίθει, ἵνα μάθῃς πόσον
ὄσι γνώμη ὀρθῆ ἀγαθὴ, καὶ πῶς αἰετῆ ἡθε-
ρέσει τὸν μωθὸν ὁ θεὸς ὀρίζων εἴωθον· ὅθεν
τέτο αὐτῷ μέμνηται μάλλον, ἐπεὶ δὲ αὐτὸς
ὄσι ὁ οἰκοδομητὴς ἢ ὁ παῖς· ὁ μὲν γὰρ αἰετῶς
ἐπηγείλατο, ὁ δὲ ἐπετάγη. καὶ ὄσα αὐτῷ τὴν
προθυμίαν· ἢ μόνον εἰς οἰκίαν φησὶν ἐκ εἰ-
σελεύσεως, ἐδὲ εἰς κλίβαν ἀναβήσεως, ἀλλ'
ἐδὲ αἰετῶς φυσικῆς ἀνάγκης ἐδὲ τέτοιον ὄσο-
λαύσεως μὴ ἀδύνατον, ἕως ὅσον τόπον ἔσκη-
νωμα τῷ θεῷ Ἰακώβ.

& tabernaculum Deo Iacob. Deinde cum qui-
dem qui erat ædificaturus præterit; eum verò
qui est pollicitus in medium adducit, ut scias
quantum bonum sit rectus animus, & quo-
modo Deus semper consueverit bonæ volun-
tati mercedem constituere: ideò eius potiùs
meminit, quoniam ipse est potiùs qui ædifi-
cavit quàm filius: hic enim pollicitus est, ille
verò iussus est. Vide autem eius animi prom-
ptitudinem: non solùm dicit se non ingressu-
rum domum, nec lectum ascensurum, sed ne
ea quidem quæ erant naturalis necessitatis se-
curè desumpturum, donec inuenerit locum
& tabernaculum Deo Iacob.

5. ἸΑΟΥ ΗΚΟΥΣΑΜΕΝ ΑΥΤΗΝ ΕΝ
ΕΥΦΡΑΘΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὰ πα-
λαιὰ διηγεῖται νεῦ, δεικνύς ὅτι καὶ ἔμωρε-
σεν πολὺν χρόνον ἢ κίβωτος, τόπον
ἐκ τότε ἀμείβουσα. ὅθεν τέτο φησὶν ἰδὲ ἠκέ-
σα μὲν αὐτῷ ἐν Εὐφραθῇ. Ἐῦτα διηγή-
σαντο ἡμῖν οἱ πατέρες ἡμεῖς, ταῦτα ὅθεν ἀκοῆς
κατέχουμεν, ἐπὶ καὶ τότε περὶ πάντα καὶ
ἐν πεδίοις καὶ ἀγροῖς, ἠδὲ ἐν ἄσπετον μὴ ταῦτα.
τέτο δὲ ἠδὲ εὐφραθῇ καὶ νεῦ. Εὐφραθῇ ἐνταῦ-
θα τὴν Ἰουδα λέγει φυλῶν, εἰς λεῖ μὴ πολ-
λὴν ὁδοὸν εἰσπνέχθη.

6. ECCE AUDIVIMVS EAM IN EPHRATA.]
CHRYSOSTOMI. Narrat nunc vetera, ostendens
arcam antea longo tempore errasse, locum
loco mutantem. Idcirco dicit: *Ecce audiuimus
eam in Ephrata*. Hæc narrauerunt nobis pa-
tres nostri, hæc ex auditione percepimus,
quòd cum tunc quoque vbique oberraret in
agris & campis, postea firmata sit. Hoc ip-
sum nunc quoque fiat. Ephrata hîc dicit
Tribum Iuda, ad quam post longam circui-
tionem deducta est.

Quid per
Ephrata
intelligat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τινὲς τὰ περὶ τῆς Χε-
ρὸν ἡμεῖς αἰνιγματίζουσι εἶπον· ἐν Εὐ-
φραθῇ γὰρ ἀκαθίστα ἦτο Βηθλεὴμ, καὶ ἐν
ταῖς πεδίοις ὄρεθη, ἢ τὸ ἀπὸ τῆς νεῦ ἐν
ἡμεῖς. ἐπεὶ εἶναι φησὶν, οἰκοδομήθη τότε
ἔπεσον κινήθη ὁ τόπος, κατηρέφθη δὲ
νεῦ, δὲ ὄρεθη μνησθῆναι σε ἡμεῖς τότε ἐπαγγε-
λίαν, καὶ δὲ ἡμεῖς καὶ οἰκοδομήσαι ἔπεσον
σκυλῆται· διό, φασὶν, εἰσελεύσεως εἰς τὰ
σκηνώματα αὐτῶν.

ANONYMI. Nonnulli dixerunt hîc tacitè in-
finuari ea quæ ad Christi natiuitatem spe-
tant: hæc enim in Ephrata siue Bethleem au-
dita, & in campis reperta fuit, vbi erat spe-
lunca in qua natus est. Cum igitur, inquit,
tunc ædificatus & adoratus fuerit locus, nunc
autem dirutus sit, rogamus ut memor sis pro-
missionum tunc datarum, & concedas nobis
ut ædificemus & adoremus; quoniam, in-
quit, *introibimus in tabernacula eius*.

Η. ΑΝΑΣΤΗΘΙ ΚΥΡΙΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑ-
ΠΑΥΣΙΝ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τετέστιν
εἰς τὴν βασιλείαν σε, ἢ εἰς τὴν ἀνά-
παυσιν. παρεῖσι δὲ οἱ ἄνθρωποι, λέγοντες μὴ
ἐν ἀναπαύσει αὐτὸν γινώσκοντες τῆς ἀνα-
στάσεως. καλῶς δὲ τῷ σωτήρι ἢ κίβωτος
τῷ ἀγαθῷ σου, ἡμεῖς ἢ προσληφθεῖσα
σάρξ. καὶ γὰρ ἐκ ξύλων ἀσκήπτων ἔσται ἢ κίβω-
τος, ταῦτα εἰκονίζον. τὸ δὲ ἰλασθῆαι ἐκ
χρυσίου ὑπάρχον καθαροῦ, τὴν θεότητα
ἠνίτητο.

8. SURGE DOMINE IN RE-
QVIEM TVAM.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Id
est in Regnum tuum; quod erat eius re-
quies. Hæc autem dicentes, declarant ip-
sum ante resurrectionem non fuisse in re-
quie. Rectè autem adiungitur *arca sanctifi-
cationis tue*, scilicet assumpta caro. Etenim
cum arca esset ex lignis imputribilibus, il-
lam in imagine expressit. Propitiatorium
autem cum esset ex puro auro, diuinitatem
insinuabat.

Arca san-
ctificatio-
nis est caro
Christi.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πολλὰ ἐκείθεν ἀγω-
σὴν εἰδὸσο, καὶ ἀγνοσὴν ἔσται ἰσχύος λεῖ
ποιητικὰ τὰ γράμματα τὰ ἑπικειμήματα πολ-
λὴν γὰρ ὁ θεὸς ἐπεδείξατο δι' αὐτῶν δυνά-

ORIGENIS. Multa illinc sanctitas tradeba-
tur, & quæ ei erant impositæ litteræ erant &
sanctitatis effectrices & roboris: magnam enim
Deus per eas potentiâ ostendit, cum nimirum
arca

CATE-
NA PA-
TRVM.

David non
temporalia
sed spiri-
talia po-
stulat.

arca & semel & bis & sæpiùs capta fuit ab alienigenis. Quid autem sibi vult istud *Surge*? Fac, inquit, vt nos desistamus errare & arca circumferri, & ea tandem aliquando quiescat. Vbi autem hæc facta fuerint, vide illum non querere ædificationem ciuitatis, neque quidquam rerum sensibilibium, sed templi erectionem, Sacerdotum plenitudinẽ, veterem cultum & sacerdotium. Deinde quoniam hæc petierant, ipsi autem erant multis peccatis obnoxij, ad progenitorem confugit dicens, *Propter David seruum tuum*, non propter virtutem tantum ipsius, neque propter studium quod ad templi erectionem contulit, sed propter pacta quæ cum illo iniuisti.

II. IVRAVIT DOMINVS DAVID VERITATEM.] ANONYMI. Sedebunt, inquit, in sede Christi discipuli eius eorumque successores. Verumtamen & filij tui ó Dauid qui ex circumcissione sunt, si nouum Testamentum custodiuerint, & testimonia eius, quæ docturus sum eos, etiam ipsi sedebunt super eam. Et videmus etiam multos ex eis Episcopali sede dignos fuisse habitos.

13. QVONIAM ELEGIT DOMINVS SION.] CHRYSOSTOMI. Non enim homo locum elegit, sed Deus ipsum suã sententiã constituit, se ad eorum imbecillitatem demittens. Hoc est ergo quod dicit, *Quem tuã sententiã constituisti, quem aptum esse censuisti, ne permittas diffluere.* Dixisti enim, *Quoniã hic habitabo:* sed illa dixit cum illis pactis conuentis, *Si custodiuerint filij tui testamentum meum, &c.*

15. VENATIONEM EIVS BENEDICENS BENEDICAM.] ORIGENIS. Id est rerum venantium abundantiam, fertilitatem, ita vt hæc omnia tamquam è fontibus affluant. Hoc igitur hic dicit: Pollicitus es te benedicturum eius venationem, id est, te præbiturum rerum copiam necessariorum cum multa securitate.

18. SVPER IPSVM AVTEM EFFLOREBIT SANCTIFICATIO MEA.] ANONYMI. Alius ait *cornu*, alius *segregatio eius*, alius *segregatum eius*. Quid est ergo quod dictum est? Mihi videtur hic dicere prosperitatem, securitatem, vires, Regnum, quæ ei segregauit ab initio. Hæc, inquit, manebunt florentia, pullulantia, non flaccida, neque decidua. Sed hæc omnia erunt, si manserit ea quæ priùs dicta est conditio: nem-

μη, κὲ ἀπαξ ἐ δὲ καὶ πολλὰ κίς ληφθείσης, ὡς τὸ γῆρ ἀλλοφύλων. τί δ' ἐβρι τὸ ἀνάσσει; εἰσὶν, φησὶ, ἡμῶς ἀλωμῶν, ἐ τὴν κίβωτον περιφερομένη, ἐ ὅτι γουὶ ἀνάπαυσον αὐτῶν. Τέτοιον δ' ἐ γημορμῶν, δεῖ αὐτὸν ἐ πύλειως ζῆπῆντα οἰκοδομῶν, ἐκ ἄλλο τι γῆρ αἰδητῆρ, ἀλλὰ τὴν ἐ κίβωτῆ ἀνάστασιν, τὸ γῆρ ἡρίκων πλήρομα, τὴν παλαιὰν λαβείαν καὶ τὴν ἱεροσωμῶν. εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἤτησαν, καὶ ὑπὸ δῆμινοι ἀμαρτήματὸς ἦσαν αὐτοί, ἐπὶ τὸν περιόρον καταφύγῃ λέγων, Ἐνεκεν Δαβὶδ τῆ δ' ἄλυσε, ἐδὲ τὴν ἀρετὴν ἐκείνου μόνου, ἐδὲ δεχθὲ τὴν σωθῆν ἦν ἐπιήσαστο περι τὴν ἀνάστασιν τῆ γαῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ σωθῆκαίς εἶθε περι αὐτὸν.

14. ΩΜΟΣΕ ΚΥΡΙΟΣ ΤΩ ΔΑΒΙΔ ΑΛΘΕΙΑΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καθεδήσονται, φησὶ, ἐπὶ τῆ θρόνου τῆ Χρῆστῆ οἱ μαθηταὶ αὐτῆ ἐ οἱ ἐκείνων δεξιοδοχοί. πλὴν καὶ οἱ σοὶ υἱοὶ ὁ Δαβὶδ οἱ ἐκ περιτομῆς, ἐὰν φυλάξωσι τὴν κενὴν δεξιοδοκίαν, καὶ τὰ μῦρτύρια αὐτῆς, ἐ μέλλω διδάξαι αὐτῆς, ἐ αὐτοὶ καταδῆν) ἐπ' αὐτῆ. καὶ ὁσῶμῶν ὅτι πολλοὶ δεξ αὐτῶν τῆ ἐ ὁπισκοπῆς θρόνου ἤξιώθησαν.

17. ΟΤΙ ΕΞΕΛΕΞΑΤΟ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΗΝ ΣΙΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ γδ ἀνθρώπος τὸν τόπον ἐξελέξατο, ἀλλ' ὁ θεὸς ἐψηφίσαστο συγκαταβαίνων, τῆ αὐτῶν ἀδυναμία. τῆτο εἰ λέγει, ἐν ἐψηφίσει, ἐν ἐδοκίμασας ἐπιτήδειον εἶν, μὴ ἀφῆς δεχθῆναι. ἔλεγας γδ, ὅτι κατακίησε ἐσταῦθα. ἀλλὰ ταῦτα ἐλέγει μὴ ἴ σωθῆκαίς ἐκείνων, ἐὰν φυλάξων) οἱ υἱοὶ σε τὴ δεξιοδοκίαν μου, ἐ τὰ ἐξῆς.

16. ΤΗΝ ΘΗΡΑΝ ΑΥΤΗΣ ΕΥΛΟΓΩΝ ΕΥΛΟΓΗΣΩ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τητέσι γῆρ ὁσίαν ἀφθονίαν, τὴν δυναμίαν, ὡς πάντα αὐτῶν ὡς ἀπὸ πηγῶν ἐπιρρεῖν. τῆτο εἰ φησὶ ἐσταῦθα. ἐπὶ ὑπέχει τὴν θῆραν αὐτῆς διλογῆσειν, τητέσι, τὴν γῆρ ἀναγκάσιον ἀφθονίαν παρέξει μὴ πολλῆς ἀσφαλείας.

19. ΕΠΙ ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΕΞΑΝΘΗΣΕΙ ΤΟ ΑΓΙΑΣΜΑ ΜΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπεὶ φησὶ τὸ κίρας, ἄλλος τὸ ἀφορισμὸν αὐτῆ, ἄλλος τὸ ἀφορισμῶν αὐτῆ. τί δῆποτε εἰν βρι τὸ εἰρημῶν; Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν δυναμίαν λέγειν, τὴν ἀσφαλείαν, τὴν ἰκμῶν, τὴν βασιλείαν, ἔπειρ δε ἀρχῆς καὶ ἀφώρισον αὐτῆ. ταῦτα μῶνι ἀνδῆντα, φησὶ, βρῶντα, ἐ μαρμαρόμῶν, ἐδὲ καταπίπτοντα. ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶσα, μὴ τῆ περιδορισμῆ τῆ εἰρημῶν,

ρημίμ, Εἰ ἀν φυλάξω) οἱ υἱοὶ σου τὴν δόξα-
 θήκω μου· ἢ τὸ ἀγίασμα, ἀντὶ τῆ ἀγάπης
 μου, ἀνθήσῃ, & δόξα ὡς τὴν δόξαν. τὸ δὲ,
 αὐτὴ ἡ κατάπαυσις μου εἰς αἰῶνα, πῶς ἔσται
 ὅτι τὸ Σιών τὸ παρερχομένης; τοῦτο δ' ἀν ὅτι
 τὸ Ἐκκλησίας ἢ ἡρετίσας, ἢ καὶ ἢ θήρα ἢ ἢ-
 λόγηται, οἱ καὶ ἐκείνω τῶ Ἀποστολικῶ
 λήφ ὡς τὴν πίστιν ζωζήμενοι.

pe, Si custodierint filij tui testamentum meum.
 Vel sanctificatio, id est sanctitas mea, flore-
 bit, & suauem odorem emittet. Illud autem,
 Hac requies mea in saculum, quomodo erit
 in Sion quæ pertranfit? Hoc itaque intelligen-
 tur de Ecclesia quam elegit, cuius etiam vena-
 tio benedicta est, qui sunt illi qui quotidie
 Apostolico reti ad fidem adducuntur.

ANNO-
 TATIO-
 NES COR-
 DERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

M i c Psalmus pietatem Davidis & ar-
 dens templi ædificandi studium de-
 clarat, simulque quid Deus ipse iura-
 uerit se tam religiosæ voluntati red-
 diturum; oratque ut regium genus propaget,
 Christoque Domino misso Regnum perpetuo
 stabiliat.

1. *Memento Domine David & omnis mansuetudinis eius.*] Græcè τὸ πάσι τὸ ἐρεβντῶ· pro quo Aquila vertit καουχίας; Symmachus καλώσις: quæ vexationem & afflictionem significant: quinta Editio τὸ ἐρεβντῶ, humiliatiōnis. Notandum hîc, quod David, dum Deum sollicitare contendit ut beneficia infundat, vnam solam profert mansuetudinem: & licet illustriores alias virtutes haberet, ut fidem & charitatem eximiam, tamen his prætermisissis solius meminit mansuetudinis. Nimirum petens à Deo dona etiam ostendere voluit se habere aliquid suum, quod offerre posset; atque idcirco profert mansuetudinem: ex qua venit, quod per veram possessionem bona habeat quisque propria & suâ. Vnde pulchrè S. Chrysostomus Homil. 34. in Genesin: *Hinc, inquit, David maiorem calidus concilians benivolentiam, & afferens quæ suâ erant à misericordie Deo maiora affectus est. Quasi dum mansuetudinem non præmitteret, nihil posset afferre quod suum videretur. Et idem ut sciatur habere aliquid suum, vnius mansuetudinis memoriam commendat. Sanè constat hoc animi decus tanti esse apud Deum, ut nomen hoc velut sacrum anathema in votis & precibus suis Ecclesia censuerit interponendum; vnde vel ipsum sacræ Missæ Officium frequentissimè his ipsis verbis Sacerdos auspicatur, Memento Domine David & omnis mansuetudinis eius.* Obsecrationis genus potentissimum hoc est apud Deum, qui cum naturâ sit ipsa mansuetudo, quasi per ipsam diuinitatem obtestamur, quæ Dei dono ac munere in præstantium virorum animos diffusa est. Itaque precatio quasi ipsius mansuetudinis inaurata nitore in summi Numinis affectu dulces & pios motus efficit, & illius beneficentissimam bonitatem homini conciliat: & quidem maximè, si per Davidem intelligamus Christum, ut exponit S. Hilarius, & eum secutus Hugo: idque probant ex eo intelligi, quod non modò vir ille magnus vitâ & virtute Messiam adumbraverit, verum etiam quod ratio nominis Christo conueniat. Significat enim David idem quod manu fortis vel aspectu desiderabilis. Quæ omnino pulchrè in Seruatore congruunt: nam bellator generosus & in-

clytus, mansuetudine ut manu fortis, latum peccati regnum Erebiq; regem vicit, & triumphum amplissimum reuexit. Vnde relucet decor in vita lenitatis, qui fidelium animos capit: ut non sine causa ob illam ipsam placabilitatem, omni ex parte verendam & amabilissimam, aspectu desiderabilis vocetur. Quare ad petendam mansuetudinis gratiam, & summi omnium parentis animum deliniendum, dicamus sæpè, *Memento Domine David*, Christi videlicet tui, veri Messie, humanissimi Seruatoris, Agni immaculati, qui excessu quodam lenitatis & inuicti amoris cruorem omnem suum fudit in pretium nostræ redemptionis. Memento omnis mansuetudinis eius, ut proficiat illa nobis, & tuo singulari beneficio per imitationem in nos transfundatur.

2. *Sicut iuravit Domino.*] Ex Scripturis, inquit Iansenius, patet quàm studiosus fuerit David in parando loco arcæ & ædificando templo, dum mox in principio Regni sui super totum Israël arcam Domini cum solemnibus pompis transferret; primum è domo Abinadab, deinde è domo Obededom in domum suam; & postea ædificare templum cogitaret, nisi à Domino per Prophetam Nathan prohibitus fuisset. Verum de voto Davidis nihil in Scriptura legitur. Putant igitur quidam votum istud Davidem fecisse illo tempore, quo circa arcam transferendam intentus erat: verum obstare videntur verba voti hîc explicata. Cum enim David tunc nondum inuenerit tabernaculum Deo Iacob, necesse fuisset eum contra votum suum frequenter fecisse, ac proinde stultum votum consequens fuit eum emisisse. Itaque dicunt verba huius voti non simpliciter esse accipienda, sed per totum, ut per omnia hæc, Non ascendam in domum vel lectum meum, nec dormiam, &c. intelligatur voluisse significare, se non perfectè quieturum, nec depositurum sollicitudinem, priusquam inuenisset locum Domino, &c. Hæc tamen interpretatio non videtur litteræ benè congruere. Proinde verosimilior est Hebræorum hoc loco sententia, qui dicunt istud votum Davidem fecisse eo die, quo vidit propter peccatum numerationis populi Angelum paratum ad percutiendum Hierusalem, ut scribitur in libris Regum & Paralipomenon: tunc enim videbat necessarium sibi esse ut Deum sacrificijs placaret; nec tamen poterat ire in Gabaon, vbi erat altare holocaustorum, ut in prædictis locis scribitur. Erat enim nimio timore perterritus. Sciebat quoque templum à filio Salomone ædificandum in Sion, quemadmodum ei promissum fuerat; verum

Sola mansuetudo habet propria sua bona.

Mansuetudo addit vim precibus & votis.

Christus verus David, per quem orationes.

Quam studiosus fuerit David in parando loco arcæ.

An & quale votum fecerit David.

2. Reg. 24.
 1. Paral.
 22.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

certum locum, in quo ædificandum erat, nondum didicerat. Itaque tunc vouit se non introiturum in domum suam, &c. priusquam diuinâ reuelatione didicisset locum illum à Deo electum, in quo templum extruendum esset. Accessit ergo Dei iussu Gad Propheta, qui præcepit vt ascenderet ad aream Ornam Iebusæi, super quam viderat Angelum extensum habentem gladium, ibique extructo altari offerret sacrificia: quæ cum vidisset igne cælesti deuorari (exaudiuit enim eum Dominus in igne de cælo, vt ibi scribitur) dixit: *Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israël.* Quasi dicat: iam inueni locum quem quærebam. Hic enim erit locus, in quo à filio meo constructurum templum, in quo erit altare holocaustorum. Vnde & lib. 2. Paralipomenon cap. 3. dicitur Salomon construxisse templum in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauidi patri eius in loco quem parauerat Dauid in area Orna Iebusæi; atque ab eo tempore cœpit parare omnia ad ædificandum templum necessaria, & filium Salomonem ad id adhortari. Secundum hanc sententiam Scripturis & litteræ conformem, quod dicitur in primo versu, *Memento mansuetudinis eius, vel, vt habent Hebræa, afflictionis eius;* rectè intelligitur de ea afflictione & humiliatione in qua erat tunc temporis, cum sacco indutus & prostratus in terram hæc voueret. Alioquin enim satis impertinens videretur quod hic de mansuetudine & humiliatione Dauidis afferretur. Quod ergo dicitur, *Donec inueniam tabernaculum,* intelligendum est, Donec inueniam locum tabernaculi. Ita Iansenius.

Dauidis
studium &
vigilantia.

3. *Si introiero in tabernaculum, &c.]* Negat se introiturum in tabernaculum domus suæ, nec ascensurum in lectum strati sui, non daturum somnum oculis suis aut palpebris suis dormitationem, non requiem temporibus suis, *Donec,* inquit, *inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Quæ non vulgarem sollicitudinem, sed vigilantia quoddam genus extraordinarium mirandumque significant. Cumque deinde ab internuntio diuinæ mentis fuisset monitus, nolle Deum vt manus operi admoueret; quod sancti Numinis prouidentia Salomoni reseruaret; sic in cælestibus illis monitis acquieuit, vt tamen, quantum fas, & Imperatoris mundi nutus permetteret, deuoti animi studium persequeretur, & singulari diligentia & structura illius grandis superbissimæque delineationem conficeret, & magnam pecuniæ vim appararet, alia denique prouideret, de quibus in sacris Annalibus proditum est. Quod D. Hieronymus (si ille est auctor Epist. 36. de obseruatione vigiliarum, quæ in nono ipsius Operum Tomo circumfertur) expendens, *Quis,* inquit, *tantum non stupeat Dei amorem & animi deuotionem, vt somnum sibi, sine quo humana vtrique corpora deficiunt, penitus interdixerit, donec locum ad templum Domini fabricandum reperiret? Quæ res nos debet firmiter admonere, vt si ipsi locus Domini esse volumus, & tabernaculum eius, ac templum cupimus haberi, in quantum possumus, exemplo Sanctorum vigilias diligamus.*

Vigilia
Dauidis ad
tabernacu-
lum Deo
fabrican-
dum sua-
dent vigi-
lias ad præ-
parandum
animum
Deo.
Arca fæ-
deris Deus
& Domi-
nus diceba-
tur.

5. *Donec inueniam locum Domino.]* Vbi notandum arcam fœderis vocari Dominum, sicut etiam Moyse cam vocat, quando arcam allo-

quens dicit: *Surge Domine: reuertere Domine:* in Hebræo est: *Surge Iehouah: reuertere Iehouah.* De candelabro quoque dicitur: *Vsq̄ue manè luceat coram Domino;* id est *coram arca.* Sic plurimis alijs locis arca fœderis, quia Dei locum apud Hebræos obtinebat, ipso Dei nomine Deus ac Dominus passim dicebatur; vti interpretatur Ribera in cap. 9. Epist. ad Hebræos, Lyranus in Psal. 46. Genebrardus, & alij. Hic autem arcam intelligi manifestè patet ex versu sequenti.

6. *Ecce audiuimus eam in Ephrata.]* Hoc est, Audiuimus arcam esse in terra Ephraim, quando fuit in Silo & in agro Iosue Bethsamitæ, qui siluosus erat. Vbi Dauid reddit causam, cur vellet ædificare templum, in quo arcam collocaret; quòd scilicet eam humili in loco positam comperisset: ac proinde pronomen *eam* refert ad arcam præcedenti versiculo significatam, non quidem proprio nomine, sed *Domini,* seu *Dei:* quibus eam nominibus appellabat. Arca autem à Silo in Cariathiarim translata mysticè significabat Euangelium à Synagoga in Ecclesiam transferendum: *Silo* enim, quæ interpretatur *abruptio,* significat Synagogam, quæ dicebat: *Dirumpamus viscera eorum.* Per *Cariathiarim* verò, quæ interpretatur *Civitas siluarum,* significatur Ecclesia Gentium: *Quæ erat* (vt ait Rupertus) *silua magna, bestijs ferocibus, id est malignis spiritibus, inhabitata & peruisa: nunc autem civitas est fide fundata, muro diuinitatis & Angelorum presidij communita.* Vnde Dauid litteraliter de arca, mysticè de humanitate Christi Domini locutus: *Ecce,* inquit, *audiuimus eam in Ephrata; inuenimus eam in campis siluæ.* Vbi Rupertus citatus: *jam,* inquit, *non inuenitur illic, ubi audiuimus eam: iam non inuenitur in illa, de qua processit, gente; sed in Gentijs, quæ prius fuerant tamquam silua à bestijs, id est malignis spiritibus, possessa; nunc autem in modum camporum sepius gratia Dei circumdase cultiles sunt & fecunda.* Quem sensum Lorinus noster hic fusiùs illustrat additis alijs sensibus tropologicis: quos consule.

Arca
translatio
significat
Euangelium
à Syn-
agoga in
Ecclesiam
transfe-
rendum.
Psal. 2, 3.

7. *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.]* S. Hieronymus vertit, *Adorabimus scabellum eius:* quod ad fœderis arcam esse referendum Hebræi Doctores volunt; quam veluti solium diuinitatis proni omnes adorabant. Accipiunt quoque aliqui hoc litteraliter de loco vnde ascendit Christus in cælum, qui est in monte Oliuarum: in quo loco adhuc apparent vestigia pedum Christi: in quo loco ex deuotione multi Christianorum Christum adorant. de quo loco dicitur: *Et stabunt pedes eius in die illa super montem Olisarnum, qui est contra Hierusalem ad Orientem.* Alij hoc intelligunt de loco prope Romam, vbi apparuit Christo Petro dicens: *Venio Romam iterum crucifigi:* qui locus hodie appellatur *Domine quò vadis?* in quo apparent adhuc vestigia pedum Christi. In quo loco ex deuotione multi Sancti adorant. Mysticè autem per pedes, qui sunt vltima pars corporis, intellige perseuerantiam. In illis ergo qui perseuerant in bono vsque in finem stant pedes Christi: in illis autem qui non perseuerant non stant pedes Christi. Illi igitur verè Christum adorant, qui in bono vsque ad finem perse-

Locum pe-
dum Chri-
sti multi-
plex.

Perseue-
rantia my-
sticè per pe-
des signifi-
catur.

perseuerant, quia illi sunt de numero illorum, in quibus steterunt pedes eius. Ita Ayguanus.

8. *Tu & arca sanctificationis tua.*] Pro quo S. Chrysostomus hic legi à quibusdam ait *ἰσχύος, roboris*; ab alijs *ἀνάτης, hoc est potentia*: S. Hieronymus vertit, *Tu & arca fortitudinis tua.* Hebræorum quidem illa quondam verè fortitudinis & potentia arca fuit, dum Azotios plagâ fœdâ & insanabili dolore conficit, dum fictitium Numen Philisthæorum prosternit, dum castigat Ozam, dum curiosum Bethsamitarum intuitum plurimorum millium morte & miserando exitio vindicat, dum Hierichuntinos muros euertit: illam hostes vnam exhorrescebant, illius vim atque Numen sentiebant, eâ præsentem conficiebantur. Arca verò sanctificationis nostræ (Deiparam intelligo) multa longè mirabiliora conficit: illâ enim præsentem non Dagon modò vnus, sed omnia idola vanitatum corruunt, impij merito supplicio afficiuntur, superba vitiorum arces & castella, vt Iericho illa vetus, cadunt, potentissimi humani generis hostes omni crudelitate nostram in cladem inhiantes in fœdam fugam vertuntur, superantur. Prò quanti nobis ab illius præsidio triumpho & coronæ textuntur! Illa nobis vallum est, illa securum, & vt Moysi vtat verbis populum in Deuteronomio excitantis, *Gladus gloriae nostræ*: sancto ipsius auratoque pallio vt muro firmissimo regimur: obiecto illius nomine vt tormento militari fulminante hostium machinationes perfringimus. Nos igitur nouam habemus arcam, verè gloriam & pulchritudinem Ecclesiæ tum militantis tum triumphantis: quam mundi opifex Deus non è lignis setim, sed ex omnium gratiarum admirabilitate confecit: in ea lex, in ea manna, propitiatorium, splendor, maiestas: inde voces, oracula, gratiæ: ibi sedes perhonorifica Numinis populum moderantis: hanc Sacerdotes & Liturgi nostri non vt illi quondam Mystæ Abramidum humeris, sed in oculis atque in ore ferant oportet & penitissimo in pectore; ipsius laudes prædicent, illam ament, atque omni studio venerentur: ab illa præsentem in aduersæ fortunæ casibus præsidium, ab illa quies & cælestium bonorum copia, ab ea virtus sanctimoniamque donantur. Hinc iure optimo David prophetae suæ decus admirans vocat *Arcam sanctificationis*. Quod opinor imitatus Andreas Hierosolymitanus Orat. de salutatione Angelica, nuncupat eam *κρητὴν, ἐστὶ τὸ ἁγίασμα τῆς καινοπραξίης δόξης, arcam, in qua noua sanctificatio gloriæ*. Verè arcam sanctitatis (inquit Iuuenalis Hierosolymorum Antistes apud Glycam tertiâ parte) *que Christum in utero suo gestauit. Verè arcam sanctissimam* (ait Gregorius Thaumaturgus Serm. 1. de Annuntiatione) *intrinsicus & extrinsicus deauratam, que vniversum sanctificationis thesaurum suscepit*. Hoc thesauro diues, eademque in omnes singulari & inusitatâ beneficentiâ prædita, quid non largietur pijs suis cultoribus, qui casto & deditissimo animo illi seruiant, ad illam accedent, illius opem atque studium religiosi officijs prouocabunt.

9. *Sacerdotes tui induantur iustitiam.*] Quam paulò pòst inferius vers. 16. nominat salutare; sicut apud Isaiam dicitur: *Induit me vestimentis salutis*: vbi in Hebræo S. Hieronymus esse mo-

net: *Induet me vestimento Iesu*, qui videlicet *factus est nobis iustitia*, inquit D. Paulus. Hanc ergo iustitiam vt sapientiæ abollam, vt clauatam trabeam, vt triumphalem palmatam ferre montentur Sacerdotes. O regale & pulchrius omnino auro paludamentum! quod S. Chrysostomus velut dædalâ manu Phrygionis opere polymito elaboratum, tribus licijs, tricolore texturâ formosum describit; ait enim ad hunc Davidis locum, iustitiam tria quædam ornamenta complecti, quæ Sacerdotum propria sunt, *τὸ ἁγίασμα, τὸ ἱεροσουλὼν, τὸ κατὰ τὴν ἁγίασμα, sanctimoniam, sacerdotium, cultum sacrum*: vt hæc sit quædam Iris pietatis, quæ mirabili varietate Sacerdotem ceu sacrum Regem insigniat. Hanc eandem Imperatoriam chlamydem, pro fibulis gemmaque humerali geminâ charitate decenter hærentem, commendat Ordinibus sacris magnus Antistes, Princeps Regum terræ; *Sic decet nos implere omnem iustitiam*; quasi dicens illum amictum Sacerdotij proprium esse oportere, commendabileque efficiat & sacro imperio dignos. Varios Nobilium ordines, qui aliquo inter se amore & dignitate sociantur, variæ notæ atque signa distinguunt: hic torquem, ille cruceque gerit, quidam periscelides, alij icunculas, hic spicas, ille conchas tellinarum. Sacerdotij nota honorisque symbolum est iustitia: hoc decore mundi Seruator ordinem suum insigniit. Nam *Sacerdos secundum ordinem Melchisedech*, cuius nomen *Iustitia Regem* interpretantur, vult omnes suos in hunc ordinem adlectos esse Reges, esse iustos, omnes Melchisedeches, iustitiæ Reges haberi; vt iustitiam induit, illud felicissimum audiant, *Christum induisti*, & eius imitatione, pompâ regiâ & honore triumphant. Ita Eleganter Cresollus noster Mystagogi lib. 1. cap. 4. lect. 4. vbi fusiùs regium Sacerdotum ornatum describit. Omnes certè qui religioni præficiuntur, aræque seruiunt, Hypothetæ & diuinæ mentis interpretes aiunt esse oportere perfectos, & vndique absolutos. Ita in primis vocat S. Paulus, *Quicumque ergo perfecti sumus*. Quo loco τῶν ἁγιωτάτων, *initiatos*, illum intelligere ait S. Maximus in cap. 1. de Cælesti Hierarchia, Dionysij magni mentem exponens. Hinc S. Chrysostomus, qui genus illud vitæ exquisitè perpenderat, Sacerdotum perfectionem vocat *ἁπλοῦς, plenam vndique absolutionem*; quam illis David cupiebat cum diceret, *Sacerdotes tui induantur iustitiam*. Iustitiam enim ibi nominat *ἀκριβῆ πολιτείαν, perfectam vitæ institutionem*: quæ maximè in Sacerdotibus requiritur, vt ibidem Chrysostomus exponit. Et aliàs illud eiusdem Vatis oraculum enodans, *Sacrificate sacrificium iustitiæ*, ait ibi τῆς ἐκκλησίας πολιτείας, *Ecclesiastica vitæ instituenda ratio*, tantò antè fuisse descriptam, & iustitiam eo loco significare *ἀπαρὰ ἀγαθῶν, vel, vt in Psal. 5. loquitur, καθ' ὅλον ἀγαθῶν, genus omne virtutum*.

10. *Non auertas faciem Christi tui.*] Phrasi Hebraica, sicut suscipere faciem est honorare aliquem; ita auertere alicuius faciem est reijcere precem illius; eò quòd is qui alium exaudire recusat cogat eum cum pudore faciem auertere, & pudefactum abire. *Propter David* igitur, inquit, id est propter promissionem factam Davidi, item propter eius mansuetudinem, virtutes,

Arca fœderis vis & fortitudo.

Virgo Deipara est arca sanctificationis & fortitudinis nostræ.

Deut. 33.

ANNO-TATIO-NES COR-DERII. I. Cor. 1, 30. Qualis iustitia vestis induenda sit sacerdotibus.

Matth. 3.

Iustitia est insigne sacerdotij.

Psal. 109.

Gal. 3.

Philip. 3, 13.

Psal. 4.

Isaie 61.

ANNO-
TATIO-
NESCOR-
DERII.

afflictiones & merita principio Psalmi commemorata, *Non auertas* (à nobis scilicet) *faciem Christi tui*. Id est, Christi gratiam & fauorem à nobis ne remoueas. Vel, Eius conspectum & præsentiam ne differas, neque subtrahas faciem & aduentum Christi tui, reuocans promissionem de eo exhibendo. Item, Ne auerferis, ne repellas, ne repudies precem Christi tui. Rabbini per Christum hîc ferè intelligunt Salomonem, quia Salomon secundi Paralipomenon sexto capite hunc versum sibi ipsi accommodat. Sed cum sententiæ alienæ sæpè aliò accommodentur, rectius hoc de Christo Domino dictum accipitur. q. d. Eum ô Domine pro sua reuerentia exaudi pro nobis interpellantem. Ita Genebrardus.

Psal. 88,
36.

11. *Iuravit Dominus David veritatem, &c.*] Hoc accipi potest, vt sit sensus: Iuravit ei fidelitatem, promisitque ei se fore fidelem. Alibi enim in Psalm. dicit Dominus: *Semel iurans in sancto meo, si David mentiar*. Aut iurasse veritatem dicitur, quia iuravit rem verissimam. Quæ interpretatio idè videtur conuenientior, quia postmodum videtur velle explicare eam veritatem quam promisit: agit enim hîc de veritate in seruandis promissis: quæ nihil aliud est quam fidelitas. Est autem fidelitas virtus in Angelis & hominibus inclinans ad seruanda promissa intuitu obligationis quam promissio inducit; in Deo verò est ipsa essentia aut voluntas considerata, vt suo modo ad hoc inclinât. Vnde sicut Deus est sua essentia, suus amor, sua cognitio; ita quoque est sua fidelitas & infinita propensio ad præstandum quicquid promisit: & quia per Christum omnia præstat quæ ipse promisit generi humano, etiam Christus sæpè veritas in Scripturis dicitur: sicut etiam vocatur misericordia: quia per ipsum Deus omnem misericordiam seu misericordiæ effectus præstitit hominibus. Quæ cum ita sint, vtrique factum erat dixisse Deum iurasse, quid opus est addidisse quòd iurauerit veritatem? Numquid potuit Deus iurasse falsum? Nihilominus addit David: *Et non frustrabitur eum*. Et fanè id videtur superuacaneè positum. Quid enim necesse est dicere Deum non frustraturum re iuratâ eum cui iuravit?

Deus est
sua veri-
tas & fi-
delitas.

Homo auer-
sari so-
let rem iu-
ratam.

Psal. 109,
4.

Hieronymus viuaciùs rem expressit: *Iuravit Dominus David, & non auertetur ab ea*; quasi ipsa iuratio auersionem facere soleat rei iuratæ, ne iurans illam adimpleat. Quod disertè dicitur in alio Psalm. *Iuravit Dominus, & non penitebit eum*. Num potest Deum rei iuratæ pœnitere? Auertabitur Deus iuramentum; & re iuratâ frustrabitur eum cui iuravit Dominus? Profectò etsi non iurasset Deus, quia summa veritas est, mentiri non potest. Planè mendaciò reluctatur diuina natura, quæ & eius veracitas: non esset Deus si mentiri posset, & non implere iuramentum: imò iurat Deus quod sua ipsius maximè interest, nempe nobilitare Davidis genus, de quo ipse nasciturus erat; & dare magnum Sacerdotium, quod Christo suo datum fuit. Ita planè. Quorsum ergo, postquam Deus semel iurasse dicitur, statim additur, iurasse veritatem, nec frustraturum esse eum cui iuravit re iuratâ; nec eum pœnitere iuramenti; nec auersurum esse implementationem rei iuratæ? nisi quia iuramentum solet sequi apud homines auersio à re iurata & quoddam quasi pœnitentiæ genus, quod it-

clinat ad pœnitendum & auertendum à re iurata, & quidam velut fomes mouens ad oppositum; & apud homines est prognosticum rei non faciendæ. Itaque, inquit David (loquens de Deo more humano) Deus veritas est, & ita mentiri nequit; Deus verax est, & bonus, adeoque non potest peierare. Dei maximè interest quod iuramento promisit, & ita valdè allicitur ad implementationem iuramenti. vnde subdit:

I B I D E M. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.] Irenæus lib. 3. cap. 27. expendit dictum esse de fructu ventris tui, non autem de fructu lumborum vel renum tuorum; vt nimirum Christus intelligatur: quem doctè Tertullianus obseruat fructum ventris dictum, non vtri. hæc sunt eius verba: è libro 3. Contra Marcionem cap. 20. *Ventris fructus dicitur caro Christi, quæ ex utero Mariae floruit, ideoque & fructus ventris tantum nominatur, vt proprie ventris, quasi solius ventris, non etiam vtri.* Itaque hoc loco non dixit de fructu tuo, sed de fructu ventris tui, ad ventrem virginis respiciens, vt notauit idem Tertullianus loco citato. Hic autem fructus cum floruit ex ventre virginis, non virginitatis florem abstulit, sed flos virginitatis exitit ac decor.

Christum
proprie
fructus
ventris.

15. *Venerationem eius benedicens benedicam.*] Græcè *ὑπαρ*, Hebraicè *עֲשָׂה עֲשָׂה*: quod proprie *viatum* significat. Vnde ridet Caluinus editionem nostram Vulgatam, quòd pro *viatum* substituerit *viduam*: ait enim Presbyterum aliquem lasciosum existimasse e & esse vnum d, & sic pro *viatum* legisse *viduam*; quæ quia vox mutila erat, addidisse a, & fecisse *viduam*; & neminem fuisse in Ecclesia nostra, qui hanc corruptionem aduertere potuerit. Sed facile hanc calumniam refutat Bellarminus nolter, dicens Latinum interpretem vertisse quod in Græco inuenerat *ὑπαρ*, quod *viduam* significat omnium consensu: quod etiam Patres Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus & alij in Græco legerunt. Imò S. Hilarius meminit vtriusque lectionis, & contendit veram lectionem esse *viduam*, & sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Igitur necesse est vel in Hebræo mutatum esse textum, & Septuaginta legisse aliter quàm modò habeant (& hæc est sententia S. Hilarij) vel in Græco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia vnam litteram legerunt pro alia, vt S. Hieronymus putat: sed in sensu nulla ferè diuersitas est, cum per vtrumque vocabulum significetur, abundantiam ciborum fore in ciuitate Dei. Et quoniam, vt idem Hieronymus dicit, vsus obtinuit vt legatur *vidua*, non est lectio Latina illo modo mutanda, cum non à lascioso Sacerdote, vt Caluinus calumniatur, sed à veneranda antiquitate ortum habuerit. Mysticè autem Eucharisticus panis hoc loco *vidua* promittitur, id est animæ desolatæ, quæ auxiliùm sibi non petat ex rebus humanis; tali enim animæ præcipuè debetur Eucharistia. Optimè item Eucharistia *venatio* dicitur; scilicet, quia multo labore & sudore conquirenda est: rectè etiam *viatum* seu *viaticum* appelles, quia non deferenda eis qui otio torpent, sed illis qui in via virtutis quotidie proficiunt, & ad cælestem patriam contendunt.

Vulgata
lectio con-
tra Calui-
num defen-
ditur.

Eucharis-
tia quibus
danda.

Iesus ipse est vestimentum Sacerdotum.

16. *Sacerdotes eius induam salutari.*] Græcè σωτηρίαν, salute: Chaldaeus vertit, vestibus redemptionis: quæ nihil aliud sunt quàm ipse Messias, Saluator, Iesus. Quod videtur explicare Isaias simillimo oraculo, superius ad versum nonum citato. Illustrat & eundem locum S. Cyrillus in cap. 3. Malachiz sic scribens: *Filijs Aaronis gestamen erat stola prescripta legibus; selectis autem in Christo & sanctuario destinatis, indumentum splendidum, & ιερογενής, sanctum & sacerdotale, est Christus ipse.* Et paulò post ait mundi Seruatorem esse *αγιον ιεργων, priorem Mystratum, qui sacris operantur, αμειον εξιασων, indumentum admirabile.* Eleganter Cresollius noster Mystragogi lib. 2. cap. 13. sect. 2. Sacerdotum nostrorum vestem describens: Christus, inquit, Iesus cum Ecclesiam suam diuino consilio institueret, non vt quondam Aaronem, suæ religionis Pontificem, aliosque Sacerdotes, vestire bysso purpuraque voluit, atque auro barbaricarij manu variato; nec auream fronti laminam imposuit, nec humeris Ephod, siue Epomidem, opere polymito confectam, non pectori textum lapillarem, non lateribus baltheum, plumarij artificio distinctum, non denique hinc inde phrygio limbo malogramata, atque nolas sacro horrore sonantes, sed vt longè antè pius Cantor ad nablium cecinerat, *Sacerdotes suos induit salutari*, vel, vt alio loco dicitur, *iustitiâ*; hoc est, virtutum omnium textu & pulchritudine exornauit: siue per iustitiam *πᾶσαι ἀρεται*, vt Lyczi voluere sapientes, intelligat, videlicet omnem virtutum complexum & Christiani animi perfectionem: siue adumbret mundi Seruatorem, qui factus est nobis iustitia; cuius mirabili vitæ innocentia & imitatione tegi nos & ornari velit. Nam cum eo concinens

Paulus, & eodem afflatus spiritu, monet vt induamur *Domum Iesum Christum*. Sic Gregorius Theologus Orat. 42. ait Christum nominatum esse agnum vellere aureo atque diuino non solum propter innocentiam, verum etiam *διὰ τὸ ἕρδμεν τῆς ἀρχαίας γυνώσκουσ, quod sit veteris munditatis velamentum.*

17. *Illuc producam cornu David.*] Sic appellat Regnum Messie, quod erat inchoandum in Sion, atque inde per totum orbem propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo Cantico dicens: *Erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui, &c.*

IBIDEM. *Parauit lucernam Christo meo.*] Secundum phrasim Hebraicam lucerna frequenter accipitur pro filio vel posteritate, quæ patris nomen clarum fecit & illustre. Sic dicitur ad Ieroboam: *Filio eius dabo Tribum unam, vt remaneat lucerna David sermo meo cunctis diebus.* Et de Abiam dicitur: *Propter David dedit & Dominus Deus suus lucernam in Hierusalem, vt suscitaret filium eius.* Per excellentiam igitur hoc loco Christus intelligitur, qui ex Davidis semine oriundus non modò nomen eius, sed totum insuper orbem erat illustraturus. Potest tamen etiam aptissimè intelligi, vt S. Augustinus exponit, de præcursoire Domini, qui ipso Christo teste erat *lucerna ardens & lucens*: erat enim ardens fide & charitate; lucens exemplo & prædicatione Christum orbi manifestans.

18. *Super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea.*] In Hebræo est, *Super ipsum efflorescit Nazaraïtis meus*: pro quo S. Hieronymus vertit *corona mea*. Quæ sanè corona lemniscis ornata caelestibus efflorescit in omnem æternitatem, & strophia sacris hominibus supeditabit.

ANNOTATIONES CORNERUM. Rom. 13, 14.

Lucæ 1.

Lucerna accipitur pro posteritate. 3. Reg. 11.

Ibid. cap. 15.

Christus lucerna Davidis, Ioannes lucerna Christi.

Ioan. 5, 35.

IN PSALMVM CXXXII. ARGVMENTVM.

α. Ωδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Ἐπὶ Ρόβοām Ἰσραήλ θύσαν αἱ φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα τῶν Ἰσραήλ ἠκολούθησαν, αἱ δὲ δύο τῶν Δαβιδικῶν παρ᾽ ἅπαντα βασιλείᾳ: καὶ δὲ τῶν ἐπ᾽ ἀνοδὸν ἐκ Βαβυλωνίως πάλιν συνῆλθον εἰς ἓν, καὶ τῶν συμφωνίᾳ ἠγάπησαν, καὶ μίαν ἔχον ἠγμονίαν, δὲ ἡσυχίᾳ μὲν προεδιαίρει.

Tempore Roboam Tribus diuise fuerunt, & decem quidem Ieroboam secute sunt, duæ vero Davidicum amplexæ sunt Regnum: post reditum igitur ex Babylone rursus in unum coactæ sunt, & concordiam adamarunt, & unum habuerunt imperium, quod hic Psalmus prædicit.

Tribus sub Roboam diuise, post reditum è Babylone coniunctæ fuerunt.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΚΑΘΟΥ Δὴ τί καλόν, ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφῶς, ἀπὸ τῶν αὐτῶν.

ECCE * nunc quid bonum, vel quid iucundum, nisi habitare fratres in vnum?

* Vulgata quàm bonum & quàm iucundum habitare Concordia Deo grata.

Ἄρα τῶν εἴ τι καλόν, & εἴ τι ἀρετὸν τῶν θεῶν, πῶς ὅτι τὸ ἠνωθὲν τῶν συγγενεῶν, καὶ τὰ τὸ διαίρεσθαι πρὸς ἀλλήλους, εἴτε καὶ τὰ ἑαυ-

Id est: Si quid bonum, & si quid Deo gratum sit, hoc est cognatos coniungi, & à diuisione desistere. Deinde etiam exempla

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

di&i huius declarationem ostendunt. sub-
iungit enim:

2. Sicut unguentum in capite,
quod descendit in barbam, bar-
bam Aaron,

Sufficiebat quidem dicere unguenti abun-
dantiam à capite deferri in barbam, nunc au-
tem adiunxit etiam Aaron, rem hanc maio-
rem faciens à dignitate personæ.

Quod descendit in oram vesti-
menti eius:

Quid vocet
oram ve-
stimenti.

Oram vocat colare vestimenti. Vult igi-
tur dicere, quod unguentum ex redundan-
tia à capite in barbam descendens stillet
etiam in oram vestimenti, ac talis sit odoris
eius suavitate repletus. Deinde etiam aliud
exemplum adfert ad rei huius confirmatio-
nem, & ait:

* Vulgata
Hermon
* in mon-
tem

3. Sicut ros * Aërmon, qui de-
scendit * super montes Sion.

Non hoc dicit, quod ros montis Aërmon
descendat in montem Sion (nam hi montes
minimè sibi mutuo vicini sunt) sed quod in
vtrisque montibus id ipsum accidat : nempe
quod mons Aërmon in montes qui ad pedes
eius siti sunt rorem deriuat, & subiectam re-
gionem irriget. Quemadmodum igitur hoc
etiam delectabile est, adeoque utile existit ; ita
etiam populi concordia Deo iucunda grata-
que accidit.

Quoniam illic mandavit Do-
minus benedictionem, * vitam
vsque in sæculum.

* Vulgata
addit &

Istud *illic* non de loco dicit, sed de
re, sicut etiam alibi ostensum est : *Illic*
iter quo ostendam ei salutare meum. &
alibi : *Ibi ceciderunt omnes qui operantur*
iniquitatem. ac si dicat, in istiusmodi rebus.
Sic etiam hoc loco istud, *illic mandavit.* id
est, Talibus Deus salutem largitur.

Psal. 49,
25.
Psal. 35,
13.

δείγματα δεικνυσι τῆ λεγομένη τὴν σαφή-
νεια. ἔπιφέρει γδ.

β. Ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς,
τὸ κατὰβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὴν
πώγωνα τὸν Ἀαρών,

Ἡρκεῖ μὲν εἰπεῖν μύρον ἀεικσίας φε-
ρομένην ἀπὸ κεφαλῆς ἐπὶ πώγωνα, νυνὶ δὲ
προσέθηκε καὶ τὸν Ἀαρών, μείζον ποιῶν τὸ
ᾠσεῖμα τῆ τῆ προσώπου τιμωτατι.

Τὸ κατὰβαῖνον ἐπὶ τὴν ὠσιν ἔ-
κινδύναται αὐτοῦ.

Ὡς καλεῖ τὸ ἀειφραχλήιον τῆ ἱματίου.
βέλει) ἐν εἰπεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἀεικτικότητος τὸ
μύρον ἀπὸ τῆ κεφαλῆς κατὰβαῖνον ἐπὶ τὸν πώ-
γωνα βρέχει καὶ τὴν ὠσιν, ἔστιν ὁ τριῶτος
διωδίας πεπληρομένης. εἶτα ἔτερον ἕτερον ἰσο-
δείγμα φέρει εἰς βεβαίωσιν τῆ προσέγγιατος,
καὶ φησὶν.

γ. Ὡς δρόσος Ἀερμών, ἢ κα-
τὰβαῖνον ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών.

Οὐ τῆτο λέγει, ὅτι ἡ δρόσος τῆ Ἀερμών
ὄρει κατὰβαῖνει ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών (καὶ γδ ἐκ
ἐγγύς εἰσὴ ἀλλάλων ταῦτα τὰ ὄρη) ἀλλ' ὅτι
ἐν ἀμφοτέροις τὸ αὐτὸ γίνε) τοῖς ὄρεισι· καὶ
γδ τὸ Ἀερμών ὄρος ὡς ἐκ τῆ δρόσου εἰς τὰς
προσώπους τῆ δρόσιν πηδῶν, καὶ ἀρδεν
τὴν ἰσοκρομένην χῶρον. ὡς ἐν ἔστι
καὶ τῆτο περιπνῶν, ὅτι τῆτο καὶ χρησι-
μοι· ἔτιος ὅτι περιπνῶν ἔτι διὰ τῆ ὁμο-
νοια τῆ λαῶ.

Ὅτι ἐκεῖ ἐνετείλατο κύριος
τὴν δόξα, ζῶν ἕως τοῦ αἰῶ-
νος.

Τὸ ἐκεῖ ἐκ ἐπὶ τόπου λέγει, ἀλλ' ἐπὶ
προσέγγιατος, ὡς καὶ ἀλλαχῆ ἐδηξῆθ· ἐκεῖ
ὁδοὺς ἐν δόξῳ αὐτοῦ τὸ σωτηρίῳ μου. καὶ
ἀλλαχῆ· ἐκεῖ ἔπαισι πάντες οἱ ἐργαζό-
μενοι τὴν ἀνομίαν. ἵνα εἴπη, ἐν τῆς τριῶτος
προσέγγιατος. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα τὸ, ἐκεῖ
ἐνετείλατο. ἀντὶ τῆ, ὅτι ἐπὶ τῆς τριῶτος ὁ
δοξὸς τὴν σωτηρίαν χειρίζεται.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

1. **Q**UCCÈ NVNC QVID BONVM, VEL
QVID IVCVNDVM?] Alius, *Quid*
bonū, & quid pulchrum? Ceterum
non dixit absolute habitationem, neque vnā

1. **Δ**ΟΥ ΔΗ ΤΙ ΚΑΛΟΝ, Η ΤΙ
ΤΕΡΗΝΟΝ ;] Ἄλλος, *τί ἀγα-
θόν, καὶ τί καλόν;* ἀλλ' ἐχ'
ἀπλῶς τὴν οἴκησιν εἶπεν, ἕδρι τὸ ἐν οἰκίσκῳ
συνέ-

συνίχαθ, ἀλλ' ὅτι τὸ αὐτὸ, ταῖσι μὲν ὁμοφρονίας, καὶ συμφρονίας καὶ ἀγάπης, τὸ μίαν ψυχῶν ἔχει, εἴτα καὶ εἰς ὡσαύδεσσι ἐκφέρει τὸ σιμιθῶν, καὶ σωματικὰς εἰκόνας τίθει, δυναμῶς ὡσαύτησιν τῶν ὄψιν. τίς ἢ εἶπεν,

β'. ΩΣ ΜΥΡΟΝ ΕΠΙ ΚΕΦΑΛΗΣ, ΤΟ ΚΑΤΑΒΑΙΝΟΝ ΕΠΙ ΠΟΓΩΝΑ, ΤΟΝ ΠΟΓΩΝΑ ΤΟΝ ΑΛΑΡΩΝ.] Οὗτος γὰρ ἀρχιερεὺς ὡς ἐχρῆτο τῆς μύρου, καὶ κρατὶς ἀΐζο πάντων, σφόδρα ἐπιχαρὶς ὡς τοῖς ὀσφροσὶ καὶ ἰδίς. ὡσπερ ἐν, φησὶ, ἐκεῖνος ἐμφορεῖται τῆς χάριτος, καὶ πολλὰς δωδίας ἐμπόδισαι, ἔχων τοῖς ὀσφροσὶ παρέχει· ἔτι καὶ τὸ ἐπὶ κεφαλῆν, καὶ τῆ ψυχῆ τῶν ἰδίων ἐπιτίθει. Ὡς δὲ, ὁ καλεῖται ὡσαύτησιν, Ἀκύλας εἶμα ἐνδύματα. Ἐκ γὰρ τῶν ὡσαύτησιν, φησὶ, τῶ μύρου ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὡσαύτησιν ἐπὶ τὸν πόγωνα βρέχει, καὶ τὸν ὄψιν, ἢ ὡσαύτησιν τὸ τῶ ἰματίο ἀφαιρῶν.

γ'. ΩΣ ΔΡΟΣΟΣ ΑΕΡΜΟΝ Η ΚΑΤΑΒΑΙΝΟΥΣΑ.] Φασὶ γὰρ ποσαύτῳ καταφύραθ δρόσον ἐν Αἰρμόν, ὡς καὶ τὸς κροσῶν ὡς ἀπὸ βροχῆς εἰσέρχεται. καὶ δι' ἐκεῖνον μὲν τὸν δωδίαν, ὡς τῶν δὲ τὸ πρῶτον παρῆσιν. τὸ δὲ ἐκεῖ, ἀπὸ τῶ ἐν τῆ ὡσαύτησιν κατοικίῳ, ἐν τῆ ὡσαύτησιν συμφρονία, ἐπιτίθει κύριος τῆς δωλογίας. καὶ γὰρ δωλογία τῶ ἐπὶ ἔστι, ὡς τ' ἀνατίκω ἀφαιρῶν. Τῶ καὶ ἔπειτα ἐπαυεῖ ἀνιγματοδ ὡς λέγειν. Ἐὰν κοιμηθῶσιν οἱ δύο, καὶ ἕνα θῆμι αὐτοῖς. εἴτα καὶ τὸ ἰσχυρὸν αὐτοῖς. τὸ γὰρ ἀνατίκω τὸ ἰσχυρὸν ὡσαύτησιν ἀνατίκωσιν. ἔτι δὲ ἀγάπη, ἐκεῖ ἔστι ζωῆ. διὸ εἶπεν, ἔστι ζωῆ ὡσαύτησιν αἰῶνος. ὡς γὰρ ἢ φιλοφροσύνη δωλογίας ἐργάζεται, ἔτι δὲ ὡσαύτησιν τῶ ζωῆ μὲν ἀφαιρῶν ἔστι.

contineri domunculâ, sed in unum, id est cum concordia, & consensione & dilectione unam animam habendo. Deinde etiam per exemplum exprimit id quod dicitur, & corporales ponit similitudines, quæ possint rem ipsam oculis subijcere. Quænam hæc similitudo?

COM-MENTARIVS HERACLEOTÆ.

2. SICVT VNGVENTVM IN CAPITE, QVOD DESCENDIT IN BARBAM, BARBAM AARON.] Hic enim cum esset Pontifex ungebatur hoc unguento, & undique distillabat, valde gratus & suavis omnibus eum videntibus existens. Quemadmodum ergo ille, inquit, habitu decorus, multaque repletus fragrantia, gratiam præbet videntibus; ita etiam hoc pulchrum est, & animæ adfert voluptatem. Oram autem, quam collare vel torquem appellamus, Aquila vocat os vestimentorum. Ex affluentia enim, inquit, unguenti à capite descendens in barbam pluit, & in oram, siue supremam vestimenti partem.

Pontifex olim unguento distillabat.

3. SICVT ROS AERMON QVI DESCENDIT.] Dicunt enim in Aërmon tantum roris deferri, ut etiam regulæ ab humore eius distillent. Atque per illum quidem fragrantiam, per hunc verò iucunditatem demonstravit. Illic autem, id est in tali habitatione, in tali concordia, mandavit Dominus benedictionem. Hoc enim est benedictio, sicut contrarium maledictio. Hoc etiam quidam alius subobscurè laudat dicens: Si dormierint duo, etiam calor ips erit. deinde etiam fortitudinem eius indicat: nam funiculus triplex non cito rumpitur. Vbi autem charitas, ibi & vita. Quocirca dixit, Et vitam usque in seculum. Quemadmodum enim contentio mortem parit, ita vbi pax ibi vita est securissima.

Aërmon mons rosiferus.

Ibid. 12.

C A T E N A P A T R V M .

α. **Κ**ΑΛΟΥ ΔΗ ΤΙ ΚΑΛΟΝ, Η ΤΙ ΤΕΡΠΝΟΝ;] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πολλὰ τῆς ὡσαύτησιν τῶ ἐπὶ μὲν καλὰ, τὸ δὲ πρῶτον ὡσαύτησιν ἔχει. ἔπειτα ἰδὸν μὲν ἔχει πάλιν, τὸ καλὸν δὲ ἀπιστέρευ. ἄμφω δὲ σωματικῶν ὡσαύτησιν ἀφαιρῶν. ὅτι δὲ τὸ ἰσχυρὸν ἀμφω ταῦτα σωματικῶν, ἔστι ἰδὸν καὶ τὸ καλὸν. τῶ γὰρ μάλιστα ἢ ἀγάπη κέκεται, μὲν τῆς ὡσαύτησιν καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἔχει καὶ ἰδὸν ταῦτῳ ἐν ἐπιτίθει ἀνιμῶν. ἢ γὰρ ἀπλοῦς τὸ ὡσαύτησιν

1. **Q**UOD BONE, VEL QUID IUCVNDVM?] CHRYSOSTOMI. Multæ quidem res sunt pulchræ & honestæ, sed carèt delectatione: quemadmodum alix sunt rursus iucundæ, sed deest eis honestas: non facile autem contingit ut vtraq; conveniât. Sed in hoc quod dictum est hæc vtraq; concurrunt, & voluptas & honestas maxima. Hoc enim in primis habet charitas, quod cum utilitate sit eadem facillima atque iucundissima: eam igitur hæc laudat. Non dixit enim ab-

Charitas est virtus utilis simul & iucundissima.

solutè

CATE-
NA PA-
TRVM.

solutè *habitationem*, sed *in unum*, id est, cum consensione, & concordia, & dilectione. Deinde sermonem hunc clariorem reddens, etiam exemplo illum declarat. Ceterum secundum sensum obuium, quando eiusdem fidei fuerint, ecce hoc bonum; quando verò etiam operibus consenserint, ecce hoc iucundum. Fratres autem in unum habitantes intellige tres animæ facultates, vel animam & corpus: quæ quando in notitia rerum diuinarum & in probis actionibus consenserint, & rectè se gesserint, ecce hoc bonum; quando verò scientia corresponderit, ecce hoc iucundum.

2. SICVT VNGVENTVM IN CAPITE.]

Quid mysticè per unguentum, barbam & oram vestimenti designatur.

ORIGENIS. Unguentum est Spiritus sanctus, caput est mens, barba est ratio. Hæc ratio autem cor circumdat. Barba verò Aaron est ratio quæ obstruit & cohibet passiones, virtutesque Deo sacrificat. Porro gratia Spiritus etiam vsque ad oram ipsius vestimenti descendit; id est, communicatur per practicam virtutem & per moralem philosophiam. Ora enim vestimenti est eius finis.

3. SICVT ROS AERMON.] ANONYMI.

Adduxit etiam aliam similitudinem, quæ multam habet iucunditatem, & spectatori præbet delectationem. Hæc autem non abs re posuit; sed quoniam ante captiuitatem decem Tribus & duæ erant dispersæ ac diuisæ, & id fuit causa multæ iniquitatis, eosque ad seditiones, contentiones & bella impulit: idcirco ne hæc fierent suadet & consulit, ne populus amplius distrahatur, sed simul habitet, & sit coniunctus, & vni administratori & Regi pareat, & charitas ab initio ad finem vsque diffuat, tamquam ros omnes peruadens; & comparat claritatem unguento & rori: per illud quidem suauitatem odoris; per hunc verò quietem ac delectationem visus volens ostendere.

Montes Sion & Aermon quid mysticè significent.

ORIGENIS. Montes Sion sunt Sancti illi qui sublimia contuentur, in quos descendit ros. Aermon autem interpretatur auersio ferarum. Aiunt autem Iordanem quoque inde oriri. Hoc autem significat etiam sacri Baptismatis gratiam: hæc enim semper descendit in Sanctos, & per illam fit auersio spiritualium ferarum.

ILLIC MANDAVIT DOMINVS BE-

εἶπεν, ἀλλ' ἔπει τὸ αὐτὸ, ταῦτά ἐστι μὴ ὁμοφω-
νίας, & συμφωνίας, κ' ἀγάπης. εἶτα σαφές ἐ-
στι τὸν λόγον παίων, & ὡς ἡδύδευγμα ἐκ-
φέρει τὸ εἰρημῶρον. Κατὰ δὲ τὸν ἀποστόλου
ἐν, ὅταν ὁμόπιστοι ὦσιν, ἰδὲ τὸ κελεῖν. ὅταν
δὲ κ' τοῖς ἔργοις συμφωνῶσιν, ἰδὲ τὸ τερπνόν.
Α' δὲ λφὺς δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κραυγαῖται, ἵνα
ταῖς ψαῖς τῆς ψυχῆς διωσθῆται, ἢ ψυχῆς καὶ
σώματος. ὅταν συμφωνῶσι πρὸς τὴν ἡγίαν
γνώσιν καὶ πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις, ὅταν
ἢ ἀφ' ἑαυτῶν, ἰδὲ τὸ κελεῖν. ὅταν δὲ καὶ ἢ
γνώσιν συμφωνῶν, ἰδὲ τὸ τερπνόν.

β'. ΩΣ ΜΥΡΟΝ ΕΠΙ ΚΕΦΑΛΗΣ.]
ΕΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μύρον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ
ἀγιον, κεφαλή δὲ ὁ νῦς, πάγων δὲ ὁ λόγος.
ἡμπερὶ χεῖρ δὲ τὴν καρδίαν ὁ λόγος. Πάγων
δὲ τῷ Ἀαρὼν ὁ λόγος ὁ καταφρόντων τὰ
πάθη, καὶ κερουργῶν τὰ θεῖα τὰς ἀρετάς.
καταβαίνει δὲ ἢ τῷ πνεύματι χάρις καὶ
ἐπὶ τὴν ὡσαν τῷ ἐνδύματι αὐτοῦ. ταῦτά,
ἡμπερὶ ἰδὲ) ἡμπερὶ ἀρετῆς καὶ ἐπὶ
τῆς ἡθικῆς φιλοσοφίας. ἢ γὰρ ὡσαν τῷ ἐνδύμα-
τι αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πῆρας.

γ'. ΩΣ ΔΡΟΣΟΣ ΑΕΡΜΟΝ.] ΑΝΩ-
ΝΥΜΟΥ. Καὶ ἐτέρον εἶκονα παρήγαγε, πολ-
λὸν τὴν ἰδὸν ἔχουσαν, κ' τῆς διατητῆ τῆς τέρ-
ψης παρεχομένη. ταῦτα δὲ ἐξ ἀπλῆς τέ-
θικον. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τῆς αἰχμαλωσίας
καὶ δέκα φυλαὶ & δύο διασπαρμύλαι ἦσαν, κ' τῆ
ἐκτοῦ ἡθρονομίας πολλὰς αἰποὺ γέρον, & ὡς
στάσεις κ' πολέμοι αὐτὰς ἐπέβαλε. ἡμπερὶ
ἵνα μὴ ταῦτα γινῆ) ἡμπερὶ καὶ συμβαλεῖ,
μπερὶ ἡμπερὶ τὸν δῆμον, ἀλλ' ὁμῶς καὶ
καὶ σωφροσύνη, κ' ἰσὺ ἐπὶ ταῦτα δὲ
μαργαρίτῃ & βασιλεῖ, καὶ τῷ ἀγάπῳ ἡμπερὶ
ῥέουσαν ἀπὸ πρῶτον μέχρι τέλει, ὡσπερ ἐν &
τῷ δρόσῳ ἡμπερὶ πάντων διαβαίνουσαν. καὶ
ἡμπερὶ ἀλλοῖς ἢ ἀγάπῳ κῆρυξ & δρόσῳ
δὲ ἐκείνη μὲν τῷ δωδία. ἡμπερὶ δὲ ταῦτα
τῷ ἀνάπαυσιν καὶ τὸ τερπνόν τῆς ὄψεως
ἡμπερὶ ἡμπερὶ βυλόμενον.

ΕΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁρῶ Σιών οἱ τὰ ὑψη-
λὰ σκοπεῖοντες ἄγιοι, ἐφ' ὧς καταβαίνει ἢ
δρόσος. αἰρῶν δὲ ἡμπερὶ) ἀποστροφῆς θη-
ρίων. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἰορδάνην ποτὲ ἐκεῖ
γινῆ) ἡμπερὶ. σημαίνει δὲ καὶ τὸ τῷ τῷ ἀγίῳ
βαπτίσματος χάρις. αὐτῇ γὰρ αἰεὶ καταβαί-
νει ἐπὶ τὰς ἀγίας, κ' δὲ αὐτῆς γίνε) ἢ ἀπο-
στροφῆς ἡμπερὶ κτηνῶν θηρίων.

ΕΚΕΙ ΕΝΒΕΒΙΑΛΤΟ ΚΥΡΙΟΣ ΤΗΝ ΕΤ-
ΛΟΓΙΑΝ.]

ΛΟΓΙΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῦρ ἐκεῖ; ἐν τῇ τριαύτῃ κατὰ κλήσιν, ἐν τῇ τριαύτῃ συμφωνία καὶ ὁμοφωνία. καὶ γὰρ δὲ ὁμοφώνια τῶν ὄντων ὡσπερ τὸ σασιάζειν ἐ δὲ ἀσασα-δὲ ἀεῖ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀρραβῶν δὲ τῶν ἀγαθῶν πάντων ἐ τὸ αἰώνιος ζωῆς ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν ἀγίων βαπτισματις διδομένη χάρις, ἥς μέτοχοι γλυκοῦμεθα. Ἐνθα γὰρ ἀγάπη, πολλὴ ἢ ἀσφάλεια, πολλὴ ἢ ὡς τῶν θεῶν ῥοπή· αὐτῇ μητὴρ τῶν ἀγαθῶν ἐ πηγή· αὐτῇ πολέμων ἀναίρεσις, φιλοφροσύνη ἀφαισμός. Διόφθοι, καὶ ζωὴ ὡς τῶν αἰώνων. ὡσπερ γὰρ ἡ εὐαγγελία θανάτου ἀώρου ἐργάζεται, ἕως ἢ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια τὰ τὸ ζωῆς, μὴ ἀδείας πάσης παρέχει) καὶ ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἕτερα αὐτῇ χαρίζεται ἀγαθὰ.

NED ICTIONEM.] CHRYSOSTOMI. Vbinam illic? In tali habitatione, in tali concordia, in tali consensu & contubernio. Hoc enim est benedictionis; quemadmodum dissensio & diuulsio sunt maledictionis.

EIVSDEM. Omnium bonorum & æternæ vitæ pignus est gratia illa quæ per sacrum Baptisma conceditur, cuius participes efficiamur. Vbi enim est dilectio, illic est multa securitas & copiosum à Deo auxilium; hæc mater & fons bonorum est; hæc est bellorum abolitio, contentionis interitus. Idcirco ait, *Et vitam usque in sæculum.* Quemadmodum enim seditio mortem parit immaturam, ita dilectio & consensus vitam, eamque tutissimam & securissimam præbet, quin & cælestia nobis bona largitur.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus commendat fratrum concordiam tum ab honestate, tum à iucunditate, & aptis similitudinibus rem illustrat.

1. *Ecce nunc quid bonum, vel quid iucundum, nisi habitare fratres in unum?* Latina paulò aliter habent: *Ecce quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in unum!* Quam lætationem Hebræo conformiorem censet Ianfenius, licet sensus idem sit. Duo autem dicit de concordia fratrum, nempe quòd res sit bona, & simul iucunda. Quædam enim bona sunt, sed non iucunda; & contrà, vt superius in Commentario & Catena ostensum est. Martyrium enim bonum est, sed non iucundum; & contrà, voluptas est iucunda, non autem bona. Hoc itaque canticum, & diuinam prædictionem, quidam è Patribus, & doctissimi piarum rerum scriptores, sumunt de Religiosis, qui verè fratres vnum in locum & cætum conueniunt; quorum dulcissimam & benevolentissimam concordiam David prædicat, vt quiddam valdè bonum atque iucundum. Id ipsum noster Hieronymus Platus lib. de Bono status Religiosi eximio quodam genere orationis illustrat; ostenditque multis & grauissimis rationibus triplex boni genus in hac vita sociali communi animorum voto & deuotione composita reperiri. Sed prius illud magnificè quoque fecerat D. Antoninus 3. parte tit. 16. cap. 10. item 1 parte tit. 6. cap. 2. §. 5. vbi in Cœnobijs esse bonum vtile probat, numeratis illius vitæ vtilitatibus nouem, quas similiter D. Bernardus recensuit, & mirificè commendauit: excellentem verò iucunditatem in eadem exponit, allatâ similitudine cum paradiso voluptatis, cum terra promissionis, cum monte transfigurationis: quorum locorum incredibilia bona, & velut pancarpia suauitatum, in religiosis familijs animaduertantur. Rationem boni quoque honesti in eo notat, *vt habitent fratres in unum*, scilicet

in vnitae, inquit, substantiæ communis, remotâ proprietate: in vnitae obedientiæ totalis, abiectâ propriâ voluntate: in vnitae continentiæ integralis, sine venerea societate. Ait videri nihil honestius & conuenientius illis, qui amore Dei à se reiectis & repudiatis omnibus, se totos ad quærendum illud *unum* contulerunt, quod necessarium mundi liberator dixit, quàm si conueniant in *unum diuinitatis* per frequentem contemplationem; in *unum potentialitatis* per dominantem rationem; in *unum statum suæ vocationis* per proficientem continuationem; in *unum fraternæ dilectionis* per bonam conformationem. Hæc & similia copiosè dicuntur à beatissimo illo viro, tum ab alijs, qui de religiøsæ vitæ bonis sibi tractandum & exponendum putauerunt. Verùm alij magni & acuti Litterarum diuinarum Interpretes hoc Davidis oraculum in commune ad Christianos referunt, quos Deus ad politiæ suæ nouæ communionem adlegit. Omnes enim Christianos nuncupauit fratres, & primis Ecclesiæ temporibus omnibus inspirauit, vt essent vnum corpus & anima vna, quâ nulla potest esse maior coniunctio. Quare in hoc dicto Regij Vatis, *habitare in unum*, non tam ad locum est referendum quàm ad eandem omnium sententiam & concentum voluntatum: vnde apud Septuaginta est, *habitare fratres in unum*, hoc est in eandem coire fidem, propositum, religiosam honestatem, felicitatem, vno verbo, omnium animorum pacem. De hac igitur Christianorum omnium inter se concordia David exclamat: *Ecce quàm bonum & quàm iucundum!* S. Hieronymus vertit, *Ecce quàm bonum, & quàm decorum!* est enim in Hebræo *נָחִים נָחִים* *nachim*: quod *pulchrum & decorum* significat. Omnia ista in concordiam aptè conueniunt, vt sit bonum, pulchrum, honestum, decorum, iucundum. Quod bonum neque loco definitur, nec emolumento ducitur, nec perturbatione

Fratrum concordia res bona simul & iucunda.

Multiplex bonum vita socialis religiosa.

Fidelium omnium erat cor unum & anima vna.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

batione minuitur. Nam præclare dicit Hugo à S. Victore; *Loco unum esse, & animo non esse, prænam esse; animo, non loco, bonitatem; loco & animo, felicitatem.* Hanc igitur pacem diuinorum mysteriorum conscius Dauid hîc prædicat, quæ sine vel locorum vel hominum consideratione vera ubique & solida est, & inuiolabilis retinetur: cuius mirabilem iucunditatem speciosumque decorem geminâ comparatione illustrat, dum ait illam esse vnguento & rori simillimam.

2. *Sicut vnguentum in capite, &c.*] Aquila vertit, *ὡς ἔλαιον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καταβαῖνον ἐπὶ τὸν πύργον, τὸν πύργον Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὸ σῆμα ἐνδυμάτων αὐτοῦ, Sicut oleum bonum super caput descendens in barbam, barbam Aaron, descendens in os indumentorum eius:* Symmachus, *ὡς τὸ μύρον τὸ κάλλιστον ἐπὶ κεφαλῆ κατὰ πύργον ἐπὶ πύργον τὸν Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὸν σῆμα ἐνδυμάτων αὐτοῦ, Sicut vnguentum optimum super caput defluens in barbam Aaron, quod defluxit ad oram vestimentorum circummetentium illum.* Bonum sanè ac iucundum vnguentum hoc fuit, quod è raris & pretiosis aromatis compositum, & quod omnes, ad quos odor peruenisset, inexplicabili suavitate perfundebar: sic concordia in cœtu pio res pretiosissima apud Deum hominesque habetur, è plurium commercio vt dulcium aromatum varietate composita, quæ odore gratiæ suæ & benevolentissimæ charitatis ad omnes diffunditur humanissimâ & dulcissimâ oblectatione. Illud vnguentum in diuinis Litteris appellatur *Oleum sanctum*; cui cum similis dicitur concordia, necesse est vt fateamur hanc sacram esse atque venerandam, quæ homines apud Numen commendet, & in odorem suauitatis vsque ad folium gloriæ Dei euehatur. Ceterum mysticè his verbis Dauid etiam hierarchici corporis speciem in membris Aaronis, primi legis Sacerdotis, vt in emblemate figurauit, & diuina eius dona cantu & lyrà profecutus est. Per caput autem, barbam & subiectas partes intelligit totum vndique absolutum & perfectum. Sic memini S. Chrysostomum eruditè animaduertisse apud Isaiam hominis similitudine de Iudæa vaticinantem, nomine capitis, barbæ, pedum *ἀβύσσος χάραν, vniuersam regionem* designare; cui vastandæ ignitus hostium furor & barbaries imminebat. Per caput igitur Dauid intelligit summum religionis Ducem & Hierarchiæ verticem, per barbam eos qui dignitate proximè ad illum accedunt, per oram vestimenti gradus ordinisque omnes inferiores: qui omnes corpus odoratum efficiunt mirifico delibutum vnguento, & pretioso; quale fuit illud sacerdotale, quod lectissimis è rebus conficiebatur. Quid verò aliud per id vnguentum intelligit, nisi charismata Sacerdotio adiuncta, nisi vberes cæli gratias atque dona, quibus Hieromystæ perfunduntur, & bonus odor Christi fiunt in vitam salutemque aliorum? Sed videte mysterium. Illud vnguentum summæ & acerrimæ suauitatis, ros ille diuinus, vt etiam eodem loco appellat Dauid, fluxum habet suum Numinis imperio definitum, vt primum in caput tum in reliqua membra delabatur. Quod eximie S. Leo illustrat in hunc modum Serm. 3. de sua assumptione scribens: *Pontificij sacra-*

Concordia
vnguento
comparata.

Eccli. 45.

Quid per
caput, bar-
bam Aaronis,
&c. in-
telligatur.
Isaia 7.

Quid per
vnguentum
significatur.

mentum effuso benedictionis vnguento copiosius quidem in superiora profudit, sed non parcè etiam in inferiora descendit: sed apertius in Epistola quadam sua ait Deum à beatissimo Petro, quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffundere. Simile quidpiam vult Gregorius Nazianzenus Orat. 8. cum patrem suum, omni ratione venerandum Antistitem, æquat Aaroni; è cuius, inquit, capite, sacrum & sacerdotale vnguentum defluit in barbam atque vestem. Illius enim sanctimoniâ & meritis, & augusto aræ ministerio, cæli dona in liturgos & populum effundebantur. Ita pulchrè Crescilius noster, qui hanc cælestium donorum à supremo Ecclesiæ capite ad cetera membra diffusionem copiosè describit lib. 1. Mystagogi cap. 14.

3. *Sicut ros Hermon, &c.*] Latini legunt *Hermon*. Hic altam adfert similitudinem depromptam ex rore qui montes Iudææ aspergit & fecundat. Hunc locum aliqui Hebraeorum sic dispungendum existimant: *Sicut ros Hermon, & sicut ros qui descendit in montem Sion.* Alij volunt ex Hermon, qui mons est prope Iordanem Libano vicinus, cum sit perpetuâ niue conspersus, continuè vapores ascendere, qui in rorem concreti montem Sion fecundissime aspergant. Verum cum, vti superius in Paraphrasi explicatur, mons Hermon procul distet à monte Sion, subintelligenda est particula & hoc modo: *Sicut ros Hermon, & qui descendit, &c.* Nominat autem duos montes, qui per se naturæque suæ sicci arentesque fuerunt, roris tamen affluentissimâ vberitate & copiâ viridissimo induebantur vestitu, & florum ac fructuum varietate nitebant: sic vbi concordia ros in hominum societatem influit, arentes prius animos fecundat pulcherrimis virtutum operibus & inexplicabili morum amœnitate. Qua in re Propheta pius duo significare voluit, esse nimirum concordia multas & mirificas utilitates, quæ pullulent è rore illo diuino, eandemque cæli esse donum, vnde in nos deriuetur; si tamen montes sumus, hoc est laudatâ constantiâ firmi atque stabiles, & à vilium rerum colluione in altum euecti. Denique, *Illic*, inquit, hoc est vbi viget animorum concordia, mandauit Dominus benedictionem. Vt rorem, ita benedictionem impluit, atque à sereno cælo demittit. Vel mandat, hoc est, mittit (quod vox Græca *ἐπιπέλα* Dei significat) velut benevolentia suæ legatos & nuntios, atque iubet vt in eos, qui honestâ pace copulantur, pleno sinu benedictionem effundant. In fonte Hebræo est *רוי ציון*: quod significat *præficere*, Præfectos constituere. Deus igitur præficit, & Præsidem constituit benedictionem suam; cuius ductu & auspicijs ac diuinâ administratione cœtus pij & mutuâ benevolentia sociati regantur, & copiâ insignium bonorum cumulentur. O inexplicabilem pacis & concordia felicitatem! cui benedictio Dei præsidet, quam in cursu beatæ vitæ regit, quam promptis è cæli penu exquisitissimis ornamentis cohonestat. Nam benedictio in arcano sermone sumitur passim pro abundantissima rerum copia & cumulo bonorum, quæ mortales solent expectere ad vsuram vitæ commodæ & beatissimæ felicitatis. Vnde liquet quid Dauid hoc loco signifi-

Concordia
fraterna
rori comparatur.

Concordia
meretur di-
uinam be-
nedictionem.

ficare voluerit cum dixit, *Illic mandavit Dominus benedictionem & vitam usque in seculum.* Vbi erunt concordēs & pacifici, subito videbis affluere bonorum copiam, quae ad corpus animumque pertinent: quae cum sine propere innumerabilia, neque à Dauide recenseri commodè posse viderentur, omnia vno benedictionis nomine complexus est: tamen addit & vitam, vt significaret, vitam concordia nudam atque destitutam non vitalem esse, sed mortuorum simillimam; qui cum seiuuncti separati- que sint à commercio aliorum fiunt cadauera, pulchritudine spoliantur, & in tenebris & situ iacent.

Ceterum Cassiodorus adhuc aliam huius loci interpretationem suggerit à proposito minimè alienam: nam benedictionis nomine intelligit Christum mundi Redemptorem: quam benedictionem, inquit, in Ecclesiam misit Pater. Et

sanè hoc S. Paulus non obscure videtur innuere cum ait: *Benedixit nos in Christo omni benedictione spirituali.* Quod declarat in pace tam excellentem esse abundantiam & copiam bonorum, quae omnem nostram superet intelligentiam. Atque hoc est quod Christus ait: *Vbi sumus duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sumus in medio eorum.* O aureum pignus felicitatis piorum hominum paci concordiaque promissum! Coeant inter se dignè & honestè Christianorum animi, continuò caelestis Pater mandet benedictionem, adest Dei Filius, se interponit, stat medius vt beneficis Sol spargens in omnes radios suae bonitatis, quibus intima & exteriora omnia colluceant & beentur: fit arbor vitae in medio paradisi, dat benedictionem & vitam usque in seculum. Vide hunc Psalmum etiam eleganter expositum à Patre de Ponte Tomo 2. in Cant. lib. 7. exhort. 25. §. 3.

PARAPHRASIS ANONYMI. Ephel. 1, 3. Christus inter concordus medius est. Matth. 18, 20.

IN PSALMVM CXXXIII. ARGUMENTVM.

α. Ω δὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

1. Canticum graduum.

Μετὰ τὸ ἐπαυελθῆν αὐτοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἀνωποδομήθη ὁ ναός. καὶ ἔην ὁ ψαλμὸς εἶπε ὡς ἀρχαῖος τῆ δεινῆ σωῆστος ὑμῶν τὸν θεόν. φησὶ γάρ.

Post reditum eorum à Babylonia. edificatum est templum. Atque hic Psalmus hortatur more solito Deum esse celebrandum. ait enim:

PARAPHRASIS ANONYMI.

Κ Δ Ο Υ δὴ βλογαῖτε τὸν κύριον πάντες ὁ δῶλοι κυρία.

H G C E nunc benedicite Dominum omnes serui Domini:

Οἱ ἐστάτες ἐν οἴκῳ κυρία, ἐν αὐλαῖς οἴκῳ θεῶ ἡμῶν,

Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri,

Οἱ ἐστάτες, ἀντὶ τῆ, οἱ ἀπολαβόντες τὸ ὑμῶν, ποιῆτε τῆτο, ἵνα μὴ ἀπολέσσητε αἰλάσσητε.

Qui statis, id est, Qui hymnos cantandos accepistis, hoc facite, ne perdatis ea quae accepistis.

β. Ἐν ταῖς νυξίν ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἄγια, καὶ βλογαῖτε τὸν κύριον.

2. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.

Ποιῆτε δέ, φησι, τῆτο μὴ μόνον ἐν ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ, & ἐν παντὶ καιρῷ, ὅσον οἶδη τε.

Hoc autem, inquit, facite non solum in die, verum etiam in nocte, & in omni tempore, quantum potestis.

γ. Ἐβλογάσαι σε κύριε ἐκ Σιών, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

3. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit caelum & terram.

Οὕτως γὰρ τῆς ὡς τῆ θεῶ σε, φησὶ, τῆ βλογαῖς, καὶ σωτηρίας διπλοκαῖς ἐκείνου δε τὰ ὄλα ἐποίησεν.

Sic enim, inquit, ab illo Deo tuo, qui vniuersa fecit, perpetuam benedictionem ac salutem consequeris.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Quotum
sit laudare
Deum.

1. **H**OCCE NVNC BENEDICITE
DOMINVM.] Non omnium
est Deum laudare, sed eorum
qui religiosè viuunt: illorum verò qui à pec-
cato vulnerati sunt proprium est lacrymari
seu lugere. Propterea cùm dixisset *Benedici-
te*, subiunxit *serui Domini*. q. d. Qui im-
perium eius amplexi, & præceptis eius im-
buti estis. Vult autem esse Dei seruos non
solùm in dogmatibus, sed etiam in accurata
vitæ institutione; & ideò adiecit, *Qui statis
in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri*.
Eum enim qui est impurus & profanus ne-
fas est sacrosancta septa ingredi: quamob-
rem si quis dignus est qui ingrediatur, is quo-
que dignus est qui benedicat. Considera ò
homo quantam dignitatem consequaris, &
exhibe puritatem, prauas cogitationes, &
si quid diabolicæ pompæ sit, expellens.

Nox maxi-
mè oppor-
tuna ora-
tionis.

2. **I**N NOCTIBVS EXTOLLITE
MANS.] Docet tempus maximè ad hym-
nodiam opportunum: magna enim tunc
quies est & tranquillitas cogitationum, &
maius otium. Sitnul verò etiam docet nos,
ne totam noctem in somnum insumamus.
Quòd si in nocte oportet ad sancta accede-
re, considera quamnam consequetur veniam,
qui ne domi quidem eo tempore preces fun-
dit. Pulchrè autem dixit *sanctè*, id est sine
prauis cogitationibus, absque iniuriarum me-
moria, absque auaritia ceterisque vitijis quæ
adferunt animæ exitium. *Et benedicite*. Hoc
est enim maximè perfecta benedictio, &
laus Deum decens, quando verborum &
vitæ fuerit numerosus concentus. Si autem,
inquit, hæc feceris, consequèris quoque Dei
benedictionem. Qualia ista? si nimirum
pernoctes, si sanctè ores, si sis dignus stare
in domo Domini. Postquam autem exhor-
tatus fuit, precatione concludit orationem.
Quid autem est *Ex Sion*? Cùm hoc nomen
ipsis esset desiderabile, deinde eos ad altiora
sustollens subiunxit, *Qui fecit calum*
& *terram*.

α. **Λ**ΟΥ ΔΗ ΕΥΛΟΓΕΙΤΕ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ.] Οὐ πάντων τὸ ὑμ-
νεῖν, ἀλλὰ τῶν διλοθεία συ-
ζώντων· τῶν δὲ φαρμακιδίων ὄξ ἀμαρ-
τίας τὸ ὀλοφύραδξ ἴδιον. διὸ εἰπόν διλογί-
τε, ἐπήραγξ οἱ δ' ἔλοι κυρίε. οἶον· οἱ τὴν
αὐτῆ ἀσπαζόμενοι διαποτίαι, & ταῖς αὐτῆ
σοιχῆντις ἰσολαῖς. δέλις δὲ κυρίε βέλις
ἔξ ἔ κη τὰ δόγματῶ μόνον, ἀλλὰ κη κη ὁ
πολιτίας ἀκρίβειαν· διὸ κη ερωσέθηκον,
οἱ ἔσῳτες ἐν οἴκῳ κυρίε, ἐν αὐλαῖς οἴκῳ θεῷ
ἡμῶν. τὸν γδ ἀκαθάρατον κη βίβλιον ἐδὲ ὀπι-
βῆται τῶν ἱερῶν ὠδολόγων· θεμις ὡς εἰ πε
ἀξιος ὀπιβαίνει, ὅσῳ κη διλογίῳ ὅστιν ἀ-
ξιος. ἐνόησον ἡλας ἀπολαύεις ἀξίας ἀν-
δρῶν, κη πᾶρεχι τὴν κη ἀρεσῆτῶ, λο-
γισμῶς πονηρῶς ἀποθέμενος, κη εἰ π τῆς
δολοκικῆς ὅστι ποιμπῆς.

β. **Ε**Ν ΤΑΙΣ ΝΥΞΙΝ ΕΠΑΡΑΤΕ ΤΑΣ
ΧΕΙΡΑΣ.] Διδάσκει τὸν ἀρμοδιώτερον και-
ρὸν εἰς ὑμνωδίας· πολλὰ γδ τῶτε ἡ ἡσυχία
κη ἡ ἀταραξία τῶν λογισμῶν, κη πλείων ἡ
χολή. ἀμα δὲ & παιδάσει ἡμῶς, μὴ πᾶσαι
αὐτὴν εἰς ὑπνοῦ διαπαιῶν. εἰ δὲ ἐν νυκτὶ εἰς
τὰ ἀγα ὠδολογίωδξ κη, ἐνόησον ποῖας
τῶν ἐξ ὀπιβῆται συγνώμης, ὁ μὴ εἰ οἴκοι κη τὸν και-
ρὸν ἐκείνον διχαῖς ὀπιβῆται. Καὶ καλῶς εἶ-
πυ ἀγίως, τυτέτι χερεῖς δολοκισμῶν ποη-
ρῶν, χερεῖς μησοικαίας, χερεῖς πλοσιξίας,
κη τῶν ἄλλων ἀ λυμῶν τῶν δολοκισμῶν.
Κη διλογίῳ. τῶτε γδ μάλιστα διλογία ἡ
κρηβομῆ, & ὕμνος διοωρεπῆς, ὅταν μὴ τῶν
ρημῶν κη ὁ βίος σύμφωνα φθέρηται. ἀν
ταῦτα δὲ, φησι, ποιῆς, τῶν ἐξ ὀπιβῆται κη
θεῷ διλογίας. ποῖα ταῦτα; ἀν δολοκισμῶν,
ἀν δολοκισμῶν, εἰ ἀξιος εἰ τῶ ἔσῳται ἐν
οἴκῳ κυρίε. ὠδολογίωδξ δὲ, εἰς δολοκισμῶν
κατακλείει τὸν λόγον. τί δὲ ὅστιν ἐκ Σιών; Εἶ-
πυ ποθεσὸν αὐτοῖς τὸ ὄνομα κυρίε, εἶτα ἀνά-
γων αὐτῶς ἐπήραγξ, ὁ ποιῆσαι τὸν ἕσῳτον
κη τὴν γλῶ.

Qui fecit calum

C A T E N A P A T R V M .

CATE-
NA PA-
TRVM.

OΡΙΓΕΝΟΥΣ. Α' ριμόττι μὲν κ' ὄρετ' τοῖς ἀπὸ Βαβυλωνος ἰσραηλι-
θῦσιν . προσφέρει δὲ καὶ πᾶσι
τοῖς δισέβουσι ὡς ἄνθρωποι, ὥστε μὴ μόνον
μὴ ἡμέραν ἀλλὰ καὶ νύκτωρ τὸν θεὸν ἀ-
κυμνεῖν.

α'. ΙΔΟΥ ΔΗ ΕΥΛΟΓΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥ-
ΡΙΟΝ .] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐσταῦθα
κατέκλεισε τὰς πόλεις τῆς ἀναβαθμῆς ἡλι-
μύς, εἰς κελὸν τέλος κατακλείσας τὸν λόγον,
δισημίας ἔ διλογίας . ἴσθον δὲ ὡς πέντε καὶ
δέκα εἰσὶν ἰσραηλιθμοὶ τοῖς τῆς ναῦ ἀναβαθ-
μῆς . ἐφ' ἧν ἕκαστος ἐν τῇ ἀναβαίνειν ἐσθ-
ται, ὡς φασὶν, οἱ εἰς τὸ ὑμνεῖν τῶν ἁγίων μίαν
ὡδὸν ἔλεγον . τῆτο δὲ μαθήσει ἐκ τῆς πα-
ραλειπομένης.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ ἱερεῖς, φησὶ, ἐν
ὄκτῳ κυρίῳ, καὶ μὴ ὡς εἰς τῆς ἀρχόντων πί-
πτοντες, ἀλλὰ καὶ βλέποντες μὴ πίπτη, διλο-
γῆτε τὸν κύριον.

β'. ΕΝ ΤΑΙΣ ΝΥΞΙΝ ΕΠΑΡΑΤΕ ΤΑΣ
ΧΕΙΡΑΣ .] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τυτέσθ,
ταῖς προσεύχαις ὑμῶν ἔ τὰ ἔργα τῆς θεῆς δεκ-
νωτῆς πεπαρήσιασ μέρως . σωφροσυνῶν δὲ
διδάσκει τὸ λόγιον . ἔδεις γὰρ ἐν νύξιν ἀκολα-
σαίνων δυνάμει τὰς χεῖρας αἶρειν πρὸς θεόν.
Καλῶς δὲ τὸ ἐπάρατε καὶ ἔ ἐκτείνετε, καὶ
γὰρ ἔπαρσις τῆς χεῖρος μὲν, φησὶ, ἔχι ἔκτα-
σις, θεοσία ἰσχυρῆ . Καὶ βέλομαι προσδύ-
χων ἀνδρας ἐπαίεστας ὅσας χεῖρας.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀντὶ τῆς εἰς τὰ ἅγια,
ἔπρος ἁγίως, ἔπρος ἡγιασμένων . δεῖ μὲν τῆ
ἐν ὄκτῳ κυρίῳ ἔδειξεν, ὡς πανταχῶ μὲν αἶ-
ρειν ὅσας χεῖρας πᾶσι ἐκ ἐκώλυται . ἔχι ἡκί-
σα δὲ ἐν τοῖς ἀφιερωμένοις τῆτο προσήκει
χειροῖς ποιῆν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐτα εἰς ὑψηλό-
τερα αὐτὰς ἀνάγειν δόγματα, ἔ παιδείων
ὅτι πανταχῶ μὲν ὁ θεός, τὸν δὲ ἰαδὸν δεῖ τὴν
ἐκείνων ἀδύναται ἐνομοθέτησαι οἰκοδομηθῆ-
ναι, ἐπήγαγην, ὁ ποιῆσαι τὸν ἔρατον καὶ τὴν
γλῶσσαν . τατέσθ, ὅτι δεῖ πανταχόθεν ἔ ἐκ ἀπὸ
μόνου καλεῖν τὴν ναῦν . ἔδεις γὰρ ἀπὸ τῆς πόπε
καλύει τὰ τῆς διχῆς, μόνον ἐάν ὁ θεός ἢ
συμβαῖων τῇ διχῇ . τῆτο πῶς κατ' ἄρ-
σαντες, πανταχῶ αὐτὸν καλεῖσθαι, καὶ ὡς ἄρ-
τήσεται, ἔ πάντα ἡμῖν τὰ δύσκολα ἔκκολα

ORIGENIS. Consonat autem etiam hic
Psalmus ijs qui è Babylone regressi
fuerant. Ceterum omnibus pijs ad-
monitionem proponit, ut non modò interdiu
verum etiam de nocte Deum laudibus pro-
sequantur.

1. ECCE NUNC BENEDICITE DOMINUM .]
CHRYSTOSOMI. Psalmos de gradibus hic ab-
soluit, pulchro fine concludens orationem,
laude scilicet & benedictione: sciendum au-
tem hos esse quindecim numero pares cum
templi gradibus; in quorum singulis, ut fe-
runt, inter ascendendum subsistentes, illi qui
ad canendum ordinati erant unicum canticum
recitabant. Hoc autem ex libro Paralipomenon
discere poteris.

Quot sint
Psalmi
graduales.

ORIGENIS. *Qui stas*, inquit, *in domo
Domini*, & non sicut vnus de Principibus ca-
ditis, sed etiam videntes ne cadatis, *Benedi-
cite Dominum*.

2. IN NOCTIBVS EXTOLLITE MANVS .]
CHRYSTOSOMI. Id est, actiones & opera nostra
Deo confidenter ostendentes. Oraculum au-
tem hoc temperantiam edocet. Nemo enim
intemperanter viuens potest in noctibus ma-
nus ad Deum extollere. Pulchrè autem dixit
Extollite, & non *Extendite*. Etenim *eleua-
tio manuum uestrarum*, inquit, non extensio,
sacrificium vespertinum. Et volo orare viros
qui puras manus eleuant.

Psal. 104.
2.

ORIGENIS. Pro *in sancta*, alius *sanctè*,
alius *sanctificatè*. Per illud *in domo Domini*
ostendit, quomodo quidem quis vbique san-
ctas manus extollere minimè prohibeatur;
nihilominus tamen in locis consecratis præ-
fertim hoc facere oporteat.

CHRYSTOSOMI. Deinde illos ad altiora dog-
mata sustollens, & Deum vbique esse docens,
iussisse autem templum ædificari propter il-
lorum imbecillitatem, subiunxit, *Qui fecit
caelum & terram*. id est, Oportere illum vn-
dique & non è solo templo inuocare. A loco
enim non prohibentur preces, modò ad-
sint mores qui precibus conueniant. Post-
quam ergo in hac re nos rectè gesserim-
us, Deum vbique inuocemus, & adierit, &
quæcumque sunt nobis difficilia facilia reddet

Deum ubi-
que inuo-
candum.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

& expedita, & efficiet vt futuris bonis po-
tiamur gratiâ & benignitate Domini nostri
Iesu Christi, cui gloria & potentia nunc &
semper & in sæcula sæculorum. Amen.

καὶ πρότερον ἐργασταί, ἔτι μάλιστα ἡμᾶς
ἀγαθῶν ἔργων ποιησά, ὡς ἡμεῖς πάν-
τας ἡμᾶς ἔργων ποιησά, καὶ ἐν φιλοθεωπία
τῆ καρδίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡμεῖς ἐπι-
A' μὲν.

ANNOTATIONES CORDERII.

ic est Psalmus postremus gradua-
lium, qui eos qui iam feliciter ascen-
derunt hortatur vt perpetuis Dei lau-
dibus vacent.

Tota vita
nostra Deo
benedicen-
dus.

1. Ecce nunc benedicite Dominum.] Istud
nunc, in quo benedicendus est Dominus, tota
hæc vita est statere momento comparata. Et illæ
noctes, in quibus manus in sancta sunt extollen-
dæ, dies nostri sunt, propter fidei obscuritatem
noctes appellati: quas noctes qui in iugi Domi-
ni memoria & amore occupauerit, illam conse-
quetur benedictionem, quam postremus huius
Psalmi versiculus promittit.

Serui Dei
est propriū
stare.
Matth. 8,
6.

IBIDEM. Qui statis in domo Domini.] Benè
serui Domini eo caractere insigniti, Qui statis.
Vnde Chysologus Sermon. 15. premens illud Cen-
turionis de seruo suo, Domine puer meum iacet in
domo paralyticus, pulchrè ait, Meum dico, quia
iacet, si tuus esset Domine, non iaceret. Probat
hoc Propheta cum dicit, Ecce nunc benedicite
Dominum omnes serui Domini, qui statis in
domo Domini. Qui statis, non iacetis ait: stant
serui tui, hominum serui iacent. Ira ille. Cyril-
lus autem Alexandrinus in Zachariæ cap. 3.
vers. 7. animaduertit stantem nomine diuinis
spiritus ob egregiam firmitatem, quâ sibi semper
constant, intelligi: Perpende, inquit, quomodo
ubique sacra Scriptura Angelos stare pronun-
tiet; stationis vocabulo significans eos ignavia non
succumbere, sed mentem velut erectam & infir-
mitatis expertem & cum Deo stantem retinere.

IBIDEM. In atrijs domus Dei nostri.]
Illa verba hoc loco apud Hebræos non habentur,
sed sunt in Psalmo sequenti; de quibus
S. Hilarius ita scribit: Reperi autem quosdam
ambiguos circa hoc, in atrijs domus Domini,
fuisse, dicentes, idcirco hoc à translatoribus pri-
mis adiectum esse, quia sub iisdem versibus se-
quenti Psalmo continetur, opinantibus ipsis,
scriptorum visio in libris Hebraicis fuisse præ-
teritum. Sed noni Interpretes que volunt tra-
derent; nobis verò obsequendum est & auctoritati
translationum & vetustati. Eiusmodi quiddam

scribitur in Commentario S. Hieronymi. In
omnibus autem collatis libris Græcis & Latinis
verba illa habentur:

2. Extollite manus vestras in sancta.] S. Chry-
sostomus legit, Ἐπάραται τὰς χεῖρας ὑμῶν ἡγιασμέ-
ναι, Extollite manus vestras sacrosanctè, hoc est,
prout decet ἡγιασμένους, sanctificatos, piè conse-
cratos: quorum proinde non cor modo animum-
que, sed manus quoque sacrosanctas & ab omni
obscenitate purissimas esse oporteat. Hinc illud
Gregorij Magni lib. 1. Epist. 24. Necesse est vt
esse munda studeat manus, qua diluere sordas
curat. Ratio verò cur in Mystagogis & religio-
nis ministris hæc tanta tamque eximia puritas
& manuum innocentia quaeritur, à ministerijs
quæ obeunt & ab ipsa consecratione peti debet:
nam ministeria, in quibus tempus omne vite
consumunt, sunt eiusmodi, vt in cursu hoc re-
rum augustiora nulla cogitari possint. Sacrorum
enim hominum manus sunt diuinæ cælestisque
thesauri, quibus sacra Numinis pompa per om-
nium ora populorum circumuehitur, vt pul-
chrè ostendit Crescollius noster lib. 4. Mystago-
gi cap. 6. sect. 4. Obseruandum autem, quomo-
do in noctibus potissimum puras ad Deum ma-
nus extollendas esse moneat, quasi tunc maxi-
mè aditus in supremi Regis atrium patere vi-
deatur. Chaldaus hoc ad Sacerdotes retulit, &
ita vertit: In noctibus lenate manus vestras Sa-
cerdotes ad suggestum sanctificationis. Sed commune
potest esse monitum, vt intelligamus omnibus
de nocte precessionibus vacandum esse, quòd
illud tempus sit in eam rem commodissimum.
Hinc iam inde à primis Ecclesiæ temporibus
mos fuit, vt Sacerdotes de nocte ad orandum
surgerent. Testis est S. Carpus Cretæ Episco-
pus, Apostolorum auditor, qui circa mediam
noctem, vt sanctus Dionysius Epist. 8. me-
morat, vigilare solebat πρὸς τοὺς θεοὺς ὕμνος, ad
diuinis hymnos piè & religiosè Deo concin-
endos. Vide de his plura in Annotationi-
bus nostris ad Epist. 8. sancti Dionysij Arco-
pagitæ.

IN PSALMVM CXXXIV. ARGUMENTVM.

1. Alleluia.

α. Ἀλληλούια.

Hic etiam docet gratias agere pro bene-
ficijs quæ in precedenti tempore fuerant
consecuti. Gratiarum enim actio pro præ-
teritis conciliat beneuolentiam pro futuris.

Gratiarum
actio con-
ciliat bene-
uolentiam.

Διδάσκει καὶ ἐπεὶ διχαρισθῆν ἰσθ' ὡς
ἔτυχοι διεργασθῆν ἐν τῷ ἡμετέρῳ χρόνῳ.
ἢ γὰρ ἐπὶ τοῖς παρεληλυθότοισ διχαρισθῆν τῶν
ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν προσεχθεῖσι φιλοπμίαι.

P A R A-

PARAPHRASIS ANONYMI.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ΑΙΝΕΙΤΕ τὸ ὄνομα κυρίου,
αὐνεῖτε δέλοισιν κύριον.

Τὸ ὄνομα κυρίου, δι' ἧς ἐσώθητε.

β'. Οἱ ἐσώτες ἐν οἴκῳ κυρίου, ἐν
αὐλαῖς οἴκου θεοῦ ἡμῶν.

Καὶ μέγιστα ὄσοι, φησὶ, τὸν ναὸν ἀπελά-
βετε, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς πάλιν ὑμνεῖν τὸν
θεόν.

γ'. Αἰνεῖτε τὸν κύριον, ὅτι ἀγα-
θὸς κύριος.

Καὶ πρὸ πάντων, φησὶ, τῆς ἀγαθότητος
αὐτοῦ ποιῆσαι μνήμην, δι' ἧς πάντων ἐτύχο-
μαρ ἡμεῖς ἀγαθῶν.

Ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὅτι
καλόν.

Ἀρετὸν γάρ, φησὶ, τῆτο τῷ θεῷ.

δ'. Ὅτι τὸν Ἰακώβ ἐξελέξατο
ἑαυτῷ ὁ κύριος, Ἰσραὴλ εἰς κληρο-
νομασίαν ἑαυτοῦ.

Ἦμνεῖτε δὲ αὐτὸν, φησὶ, πρὸ πάντων, ὅτι
πολλῶν ὄντων ἐθναὸν ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτὸν, ἕως
πάντα τὸν Ἰακώβ ἐξελέξατο, ὡς ἐξ αὐτοῦ
κτησὶα ἐκείνη. τῆτο γὰρ λέγει κληρονομα-
σίαν ἑαυτοῦ.

ε'. Ὅτι ἐγὼ ἐγνώκα ὅτι μέγας
ὁ κύριος, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ὡς
πάντας τοὺς θεούς.

Καὶ γὰρ τὸ σωθεὶς ἡμεῖς, φησὶ, ἐπίσταν,
ὅτι ἐκ ἐστὶ θεὸς ἕτερος εἰ μὴ αὐτός.

ς'. Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύ-
ριος ἐποίησεν ἐν τῷ ἔρειπνῳ καὶ τῇ
γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πά-
σαις ταῖς ἀβύσσου.

Καὶ εὐκότως, φησὶν, αὐτὸν δεῖ μόνον ἡγα-
θῆναι θεόν, ὅς ἐκ τῆ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ
πάντα παρήγαγεν, ἕρπον τε, καὶ γῆν, καὶ τὰ
ἐν αὐτοῖς.

ζ'. Ἀνάγων νεφέλας ἐξ ἐρη-
των τῆς γῆς, ἀεραπὰς εἰς ὑετὸν
ἐποίησεν.

Οὗτός, φησὶν, ἔστιν, ὁ καὶ τὰ ὄντα ἔπιπν
ὡς βέλετα. εἰπὼν γὰρ ἐν ταῖς ἀνωτέροις σί-
χοις, ὅτι αὐτός ἔστιν ὁ ἐκ τῆ μη ὄντος εἰς τὸ

LAUDATE nomen Domini,
laudate serui Dominum.

Nomen dicit, per quod seruati estis.

2. Qui statis in domo Domini,
in atrijs domus Dei nostri.

Et maximè, inquit, qui templum re-
cepistis, & facultatem iterum laudandi
Deum.

3. Laudate Dominum, quia
bonus Dominus:

Et ante omnia, inquit, bonitatis eius
mentionem facite, per quam omnia bona
nacti sumus.

Psallite nomini eius, quoniam
* bonum.

* *Vulgata
suauis.*

Hoc enim, inquit, placitum est Deo.

4. Quoniam Iacob elegit sibi
Dominus, Israël in possessionem
sibi.

Laudate autem, inquit, ipsum pro vni-
uersis, quia cum sub illo multæ essent Gen-
tes, super omnes Iacob elegit, vt esset ipsi
eximia possessio. Hoc enim vocat *possessio-*
nem sibi. *Iacob posses-
sio Dei
peculiaris.*

5. Quia ego cognoui quòd
magnus est Dominus, & Deus no-
ster præ omnibus dijs.

Etenim, inquit, conscientia nostræ per-
suasum est, quòd non sit Deus alius nisi ipse.

6. Omnia quæcumque voluit
Dominus fecit in cælo * & in ter-
ra, in * maribus & in omnibus
abyssis.

* *Absit à
Vulgata
vox &
maribus.*

Et meritò, inquit, ipsum oportet solum
existimare Deum, qui omnia ex nihilo vt
essent produxit, & cælum, & terram, & quæ
in eis sunt. *Deus om-
nia facit
& mutat
pro arbi-
trio.*

7. Educens nubes ab extre-
mo terræ, fulgura in pluuiam
fecit.

Ipse, inquit, est, qui etiam ea quæ sunt pro-
ut voluerit mutat. Nam cum in superioribus
versibus dixisset, ipsum esse qui ex nihilo
omnia

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

omnia vt essent produxit, hîc subiunxit, ipsum esse qui rebus productis iterum pro voluntate vtatur, mutans ea ad eorum quæ facta sunt vtilitatem. Vnde subdit, *Educens nubes ab extremo terra.* Hæc enim ex rebus iam existentibus facit & mutat. *Fulgura in pluuiam fecit.* Id est: Ipse qui etiam pluuias & fulgura facit. Hæc omnia sunt prouidentix argumenta, quod non solum ex nihilo produxerit, verum etiam rebus existentibus vsus fit ad vtilitatem.

* *Vulgata*
producit

Qui * educit ventos de thesauris suis:

Incomprehensibilem & inexhaustam ventorum generationem insinuat. Pro nutu enim eius venti spirant quasi ex thesauris indeficientibus, & simul patefacit eorum generationem, quomodo fiant. Cum vniuersalia recensuisset, ad particularia transit, & ait:

Quanta
Demus in
Ægypto
fecit pro
Israëliis.

8. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus.

Ipse, inquit, eadem potentia etiam in Ægypto pro nobis operatus est.

* *Vulgata*
omittit.

9. Et emisit signa & prodigia * sua in medio tui Ægypte;

Pulchrè conuertunt sermonem ad Ægyptum, ipsam Ægyptum in testem adducen-tes, quomodo tentata sit.

In Pharaonem & in omnes seruos eius.

Deinde deinceps post Ægyptum ait:

10. Qui percussit Gentes multas, & occidit Reges fortes,

Hæc in transitu populi operatus est.

* *Vulgata*
Schon

11. * Seon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan,

Dicit Reges magnos Gentium, quæ egressi quidem Israëlitarum obsistebant, sed Dei virtute prodigiosè interfectæ fuerunt. Deinde narrat etiam quæ in Palæstina contigere.

Et omnia regna Chanaan.

Et hæc omnia cur fecerit subiungit:

12. Et dedit terram eorum.

ἔῃ ὠδραγαθῶν τὰ πάντα, ἐνταῦθα ἐπήγαγον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τοῖς γαιουνοῖσι πάλιν κερμηλῶς ὡς βέλεται, μετὰβάλλον αὐτὰ πρὸς τὴν ἑστὴν γαιουρῶν διχρησίαν. ὅθεν ἐπιφέρει, Ἀϊάγων νεφέλας εἰς ἐχάτην τῆς γῆς. Ἄυτα γὰρ ἐκ τῆς ὄντων ποιεῖ καὶ μετὰβάλλει. ἀσεραπὰς εἰς ὑπὸν ἐποίησεν. ἀντὶ τῆ· αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ὑπὸν ποιεῖν εἰς ἀσεραπὰς. ἀπαντα τὴν πρηνόας ἐστὶν τεκμήρια, ὅτι ἐμόνοι εἰς ἐκ ὄντων παρήγαγον, ἀλλὰ εἰς συγκέχη) τοῖς εἶσι πρὸς τὸ χρισθῶδης.

Ο' Ἰξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν.

Τὸ ἀκατάληπτον τῆς γηύσεως τῆς ἀνέμων φησί. καὶ τὸ ἀκένωτον πνεύμα γὰρ ἀνεμοδοκῶν αὐτῶν ὡς ἐκ θησαυροῦν ἀδα παρήταται, καὶ αἶμα δὴλῶ αὐτῶν ποιεῖται τὴν γηύσεως ὅπως τίκτων). εἰπὼν τὰ καθόλου, ὅτι τὰ μερικὰ μετὰβαίνει, καὶ φησὶν·

ή. Ο' ἐπάταξε τὰ πρῶτοκα Αἰγύπτου ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνης.

Οὗτός, φησι, τῇ αὐτῇ δυνάμει καὶ τὰ κατ' Αἴγυπτον εἰργάσατο δι' ἡμᾶς.

θ. Καὶ Ἰξαπέσειλε σημεῖα εἰς τέρατα ἐν μέσῳ σου Αἰγύπτου.

Καλῶς ἡ ἄποσερφή τῆ λόγου πρὸς τὴν Αἴγυπτον, μάρτυρα καλένται τὴν Αἴγυπτον, ὡς πεπείεσται.

Εἰν Φαραῶ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς δέλοισ αὐτῶν.

Εἶτα ἐξῆς καὶ τὴν Αἴγυπτον φησι

ί. Ο' ἐπάταξεν ἔθνη πολλὰ, καὶ ἀπέκτεινε βασιλεῖς κραταίους,

Ταῦτα ἐν τῇ διόδῳ τῆ λαῖ εἰργάσατο.

ιά. Τὸν Σηὼν βασιλέα τὸν Ἀμορραίων, καὶ τὸν Ὠ'γ βασιλέα τῶν Βασάν,

Βασιλεῖας μεγάλας λέγει ἐθῶν, ἀντιπρῶτον μὲν τῇ ἐξόδῳ τῆς Ἰσραηλιτῆς, διαφθαρέντων δὲ ὠδραδύξωι τῇ τῆ θεῷ δυνάμει. εἶτα λέγει καὶ τὰ κατὰ παλαισῆλω.

Καὶ πάσας τὰς βασιλείας Χαναάν.

Καὶ ταῦτα πάντα εἰς τὴν ἐποίησεν ἐπιφέρει.

ιβ'. Καὶ ἔδωκε τὴν γῆν αὐτῶν

τῶν κληρονομίαν, κληρονομίαν
Ἰσραὴλ λαῶ αὐτῶ.

Αἰνεῖτε, φησι, τὸ ἐν τῇ παροδῷ, ὅξέβα-
λε Παλαιστίνης, ἐπιμορήσατο Αἴγυπτους. ὁ δὲ
σοποὺς ἐν αὐτῷ τῶν Παλαιστίνων δὲνα
κληρονομίαι τοῖς παρ' αὐτῶ ἰδιωμοφόροις.
εἶτα εἰκότως ἀποσείρησι τὸν λόγον εἰς ἕμ-
νον τῶ τὰ πάντα πεποικότες, καὶ φασὶν·

13. Κύριε τὸ ὄνομά σε εἰς τὴν
αἰῶνα· Ἐτὸ μνημότυόν σε εἰς γε-
νεάν καὶ γενεάν.

Διὰ τῆτο τοιαυτῶν, φησι, τῶν ἀπάν-
των ἡ μνήμη διακινεῖται, τὰ πῆρατα ἔ γῆς
κατέχευσα.

14. Ὅπ κενεῖ κύριε τὸν λαὸν
αὐτῶ· καὶ ἐπὶ τοῖς δέλοις αὐτῶ
ὡδρακληθήσεται.

Αὐτός ἐστι, φησὶν, ὁ καὶ δικάζων ἡμῶ,
ποτὲ εἰ ἀμέμπτου, καὶ εἰσπραττόμενος δι-
κας συμμέτρου, καὶ πάλιν ὡδρακαλέμενος
καὶ σώζων· ἀπὸ πάντων ἐστὶ προνοίας
πικμήρια, καὶ τῶ ἐποπιδέει τὰ κατ' ἡμέρας
ὡδρα τῶ θεῶ.

15. Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀρ-
γύρεον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν
ἀνθρώπων.

Οὐχ' ἔπει, φησὶν, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν· ἐδὲ
γῶ αἰδῶνοι τῶν φραττομέρων, ἐδὲ σώ-
ζουσι· ἢ μάλα εἰκότως οἱ γῶ ἑαυτὰς κηῖσαι
μὴ διωάμενοι, ἀλλὰς σάσαι πῶς διωήσου-
ται; ἀλλ' ἔτι, φησι, μιμήματα αἰδῶσεων παρ'
αὐτοῖς, ἀμοίρα δὲ κείται ἐνεργίας· ὡς καὶ
γέλωτα παρέχειν τοῖς θεῶσι. ἔπιφέρει
γῶ ἔπει.

16. Στόμα ἔχουσι καὶ ἔ λαλή-
σουσι· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ
ὄψονται.

17. Ὡτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἐνω-
πιήσουσι· ἐδὲ γῶ πνεῦμα ἐν τῶ
σώματι αὐτῶν.

Αὐτὶ τῶ, ἐδὲ γὰρ ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ζῶσι-
κή τις διωάμης, ὡς αἰδῶσι ἐν τοῖς ἐμποῖ-
σαι τῶ φραττομέρων.

18. Ὅμοιοι αὐτοῖς γῶν τῶ
ποιῶντες αὐτὰ· καὶ πάντες πε-
ποικότες ἐπ' αὐτοῖς.

ΤΟΜΟΣ III.

hereditatem, hereditatem Israël
populo suo.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Deleuit, inquit, eos qui in transitu erant,
eiecit Palæstinos, puniuit Ægyptios. Ceterum
ipsi propositum erat dare Palæstinam in he-
reditatem ijs qui ab ipso dirigebantur. Dein-
de meritò sermonem deriuant ad laudem
eius qui hæc omnia fecerat, & aiunt:

13. Domine nomen tuum in æ-
ternum: * & memoriale tuum in
generationem & generationem.

* Vulgata
Domine
memoriale

Idcirco igitur, inquit, horum omnium
memoria perennat, fines terræ occu-
pans.

14. Quia iudicabit Dominus,
populum suum: & in seruis suis
deprecabitur.

Ipse est, inquit, qui nos quoque iudi-
cat, si quando peccemus, & moderatas
pœnas infligit, & rursus placatur & ser-
uat: quæ omnia sunt prouidentiae argumen-
ta, & quòd res nostræ à Deo respiciantur.

15. * Idola Gentium argentum
& aurum, opera manuum homi-
num.

* Vulgata
Simula-
cra

Non sic, inquit, dij Gentium: neque enim
percipiunt ea quæ geruntur, neque salutem
adferunt; idque iure merito: nam cum semet-
ipsos mouere non valeant, quomodo alios
seruare poterunt? Ceterum, inquit, sunt ipsi
sensuum similitudines, sed operationis exper-
tes: vnde etiam videntibus risum propinant.
Sic igitur subiungit:

Dij Gen-
tium simi-
lata sen-
sum exper-
tia.

16. Os habent, & non lo-
quentur: oculos habent, & non
videbunt.

17. Aures habent, & non au-
dient: neque enim est spiritus in
ore ipsorum.

Id est, Non inest ijs vis aliqua vita-
lis, vt sensum capiant eorum quæ ge-
runtur.

18. Similes ijs fiant qui fa-
ciunt ea: & omnes qui confidunt
in eis.

L I I I

Similis

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Similis insensibilitatis argumentum in se-
metipsis circumferentes, dum non vident se
præstantiores esse ijs quæ operantur.

* *Vulgata*
Domino:
or: & in se-
mentibus.

19. Domus Israël benedicite
* Dominum: domus Aaron bene-
dicite Dominum.

20. Domus Leui benedicite Do-
minum:

Nos verò, inquit, & per Gentes & per
familias Deum nostrum benedicimus. Israël
enim appellat communitatem, Aaron autem
& Leui Sacerdotes.

Qui timetis Dominum benedi-
cite Dominum.

Et breuiter, inquit, dicendo, Qui vir-
tutem eius sæpenuerò expetti estis, lauda-
te eum.

21. Benedictus Dominus ex Sion,
qui habitat in Hierusalem.

Hæc dicentes; Quoniam hic solus Deus
noster dignus est qui in Sion & in Hierusa-
lem adoretur.

Τῆς ὁμοίας ἀναισθησίας τὸν ἔλεγχον ἐν
ἐαυτοῖς ἀπειθεροῦμενοι, ἐ σωροσῆντες ὅτι βελ-
τίους εἰσὶν αὐτοὶ ὢν ἐργάζονται.

19. Οἶκ' Ἰσραὴλ διλογή-
σατε τὸν κύριον· οἶκ' Ἀαρὼν δι-
λογήσατε τὸν κύριον.

20. Οἶκ' Λευὶ διλογήσατε
τὸν κύριον·

Ἀλλ' ἡμεῖς, φησι, καὶ καὶ τὰ ἔθνη ἔ καὶ
τὰς πατριὰς διλογούμεν τὸν ἡμέτερον θεόν.
Ἰσραὴλ γὰρ τὸ κοινὸν λέγει, Ἀαρὼν δὲ καὶ
Λεὺ τὴν ἱερείαν.

Οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον διλο-
γήσατε τὸν κύριον.

Καὶ σωτόμως, φησὶν, εἰπέτε, ὅσοι δ' αὐτῆ
δυναμῶς ἀπηλαύσατε πολλάκις, ὑμνεῖτε
αὐτόν.

21. Εὐλογητὸς κύριος ἐκ Σιών,
ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ.

Ταῦτα λέγοντες· ὅτι ὁδεῖ μόνος ὁ θεὸς
ἡμῶν ἄξιός ἐστι τῆ Σιών καὶ ἐστὶ τῆ Ἱερουσαλήμ
προσκυνούμενον.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Quos vo-
ces seruos
Dei, & quia
illorum co-
ditio sit.

1. **L**AUDATE NOMEN DOMINI.] Cum
diuina natura sit inaspectabilis,
meritò hortatur ad nomen Do-
mini collaudandum, vtpote per quod seruari
estis. Hortatur autem ipsos ad sacrificium lau-
dum. Serui autem Domini vocantur illi qui
ex Gentibus recens ad ipsum accesserunt, &
nondum spiritum adoptionis filiorum recepe-
runt; & intra Ecclesiæ quidem Dei atria in-
troducuntur, haudquaquam tamen
adytis digni sunt habiti, intra quæ aliquando
etiam ingredientur, cum liberi ac filij per spi-
ritum fuerint declarati. Ceterum cum diuer-
sæ minimeque similes sint vitæ illorum qui
introducuntur, meritò quoque diuersa sunt
atria. Primùm autem serui *nomen Domini*,
deinde illi qui proficiunt etiam ipsum *Domini*
laudare iubentur. Ante omnia autem,
inquit, bonitatis eius memoriam facite, per
quam omnes bona consecuti sumus. Illud
autem *quoniam bonum*; quia, inquit, hoc
Deo placet.

4. **Q**UONIAM IACOB ELEGIT SIBI.] Non recenset communia beneficia,

1. **L**AUDATE NOMEN DOMINI.] **L**AUDATE NOMEN DOMINI.] **Ε**πι ἀόρατος ἡ θεία
φύσις, εἰκότως αἰνεῖν τὸ ὄνομα
κυρίου ὡρακαλούεται, ὡς δὲ ἐ ἐσωθήπτε.
ὡρακαλεῖ δὲ αὐτὴς ἐπὶ τῶν θυσιῶν ἡμῶν
αἰνῶν. δ' ἔλοι δὲ κυρίου λέγοντες οἱ ἔξ ἐθνῶν
νεως προσπίπτες, καὶ μήπω τὸ πνεῦμα τῆς
υἰοθεσίας λαβόντες· καὶ ἔσω μὲν ἡμῶν προ-
τύλων εἰσαγωγικῶς τῆς τῆ θεῆ ἐκκλησίας
ἐσάτες, ἐ μὲν καὶ ἡμῶν ἀδύται ἡξιωμενοί,
ἐθθα ποτὲ καὶ εἰσελεύσονται, ἐλεύθεροι καὶ
υἱοὶ ἐξ τῆ πνεύματος ἀποφαιθέντες. ἐπεὶ
δὲ δέφοροι ἡμῶν εἰσαγεμενων οἱ βίαι ἔ ἐχ
ἄμοιοι, εἰκότως δέφοροι καὶ αἱ ἀλλαγῆ εἰσι.
προσπίπτες δὲ τὸ ὄνομα κυρίου αἰνεῖν οἱ δ' ἔλοι
προσάτιονται, εἶτα ἐν προκοπῇ ἡμῶν
καὶ αὐτὸν τὸν κύριον. Πρὸ πάντων δὲ, φησι,
τ' ἀγαθότητος αὐτῆ ποιεῖτε μνήμην, δι' ἧς
πάντες ἐτύχομεν ἡμῶν ἀγαθῶν. τὸ δὲ ὅτι
καλὸν· ὅτι ἀρεσόν, φησι, τὸ το θεῶν.

4. **Q**UONIAM IACOB ELEGIT SIBI.] **Ο**ΤΙ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒ ΕΞΕΛΕΞΑΤΟ
ΕΑΥΤΩ.] Οὐ λέγει τὰς κοινὰς διεργασίας,

ἀλλὰ

ἀλλὰ τὴν ἰδίαν καὶ ἐξαιρέτων· τὸ τὸν ἔξ
 Ιακώβ λαὸν ἐκλίξααζ ἔ ἐαυτῶ ἀναθεῖται.
 εἰς ὠφειμασμοὶν δὲ, ἀντὶ τῆς εἰς ἐξαιρέτων
 κτήμα, εἰς ἐνδεξιν πλέτυ, εἰς ὠφειμασίαν. εἰ
 γὰρ ἔ ὀλίγον τὸ ἔθνος, ἀλλ' ὡς πλέτων ἑαυτῶ
 ἐξελίξατο, εἰς ἀρετῶν αὐτῆς χριστογῶνισα
 βελόμορος. εἴτα τίθησι καὶ ἄλλω αἰτίαν·
 ὅτι ἐγὼ ἔγνωκα. ἐπίδωλω, φησὶν, ὅτι ἐκ ἐπι
 θεὸς ἔπερος εἰ μὴ αὐτὸς· ἦν γὰρ μάλιστα
 ἀναβηκώτων ἔστι τὸ ἀκρεβέσπερον εἰδύνα
 αὐτῆς τὴν μεγαλωσύνην ὡς πᾶν τὸς τῆς
 θεὸς· πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν.
 Οὐδαμῶ, φησὶν, τὸ θέλημα αὐτῆς ἐμποδίζε·
 ἔ τὸ θαυμαστὸν ὅτι ἐ μόχθω ἐποίησεν, ἀλλὰ
 θελήματι μόνω. ἰσὶον δὲ ὅτι ἐ διωάμει
 συμμειρεῖται τὰ γρόμορα, ἀλλὰ τῆ βελόμω.
 Ἐπὶ δὲ πρὸς ἀθεσπίας μὴ ὁ λόγος ἑαυτῶ,
 μὴ χωρῶν τὰ μείζονα, ἀφείδ ἐκείνα,
 λατὸ ἦν φαρομύων ὁ φαίνει τὸν λόγον, καὶ
 αἰνεῖ τὸν θεὸν λατὸ ἦν ἔργων αὐτῆς. ἐπὶ γὰρ
 εἶπεν Αἰνήτε, δύνουσι καὶ πῶς δεῖ αἰνεῖν ὅτι
 τα τὸ σῶμα ἔ κτίστω, καὶ ἐμπλητὸ μόνον
 τὴν σοφίαν, τὴν πρῶν. μαθεῖν δὲ ἔστι
 ἐν τῷ θεῷ ὡς ἐ μία τίς ἔστι θεάλασα, ἀλλὰ
 πολλαί.

ζ'. ΑΝΑΓΩΝ ΝΕΦΕΛΑΣ ΕΞ ΕΣΧΑΤΟΥ
 ΤΗΣ ΓΗΣ.] Ἄλλος ἀναβιβάζων, ἔπερος
 ἀνασῶν λατὸ ἀκρον, ἄλλος ἐκ τῆς ματος,
 ἔξ ἐχάτω, ἦτοι ἀπ' ἀκρη γῆς. καὶ γὰρ ὡς ὅτι
 τὸ πλεῖστον λατὸ ἔ θαλάσσης ἀναθυμαίνονται
 αἱ νεφῆλαι καὶ ἦν ἄλλων συσημάτων ἦν
 ὑδάτων. τέρματα δὲ γῆς οἱ θαλάττοι κόλ
 ποι. τὸ δὲ θαυμαστότερον, ὅτι κρατωφερῆς ἔστα
 ἦν ὑδάτων ἢ φύσις, θεῖω λόγῳ ἀνέλκεται,
 καὶ μετέωρος γίνεται, ἔ φρομύνη δὲ βασι
 ζεται, ἕως ἀν ἐκρηγῆ. αὐτὸς δὲ ἔστι, φησὶν, ὁ
 καὶ ὑπερὸ ποιῶν ἔ ἀσεραπαί. φρομύνη γὰρ
 τὴν χορηγίαν ἦν ὑδάτων δὲ ἦν ἀσε
 πῶν, καὶ δύνουσι θαῦμα ὡς ἔδοξεν, ἐτα
 τῆς φύσεως συμῆσαι καὶ δὲ φρομύνη τὸ
 ἴδιον, τὸ πῦρ ἐν τῶ ὑδάτι, καὶ τὸ ὑδωρ ἐν τῶ
 πυρὶ. καὶ γὰρ ἐ ὑδάτι τὸ ἀσεραπαῖον πῦρ
 δὲ φρομύνη, ἔτα ἐκείνο θηρμαίνει, ἔτε αὐτὸ
 καὶ ἀσεραπύται. εἴτα· ὁ ἐξάγων ἀνέμους. αὐ
 τη πάλιν ἐτέρα φύσις, χρεῖαι ἐ τὴν τυχε
 σαι παρήχουσα ἐ γῆ, ἐν θαλάσῃ. τὸ δὲ εἰ
 πῶν ἐκ θησαυρῶν, τὴν δὲ κόλῃ παρήχουσα
 τὸ ὡς φρομύνη. ὡς γὰρ ὁ ἐ θησαυρῶ
 ἔχων, καὶ ἀδύνα ἐξάγει πάντα, καὶ ὅτι βέ
 λεται· ἔτε καὶ ὁ δὲ φρομύνη πάντα δὲ κόλῃ

sed quod est eorum proprium & eximium;
 nempe quod populum Iacob elegerit sibi que
 dedicauerit. *In possessionem* autem, id est in
 eximiam hereditatem, ad opum ostentatio
 nem, ad redundantiam. Et si enim esset modi
 ca gens, attamen tamquam diuitias eam sibi
 ipsi elegit, ad virtutem illos deducere volens.
 Deinde ponit etiam aliam causam; *Quia ego*
cognoui. Persuasum, inquit, habui, quia non
 est alius Deus nisi ipse: est enim eorum qui
 plurimum ascenderunt accuratius cognosce
 re eius maiestatem *pre omnibus dijs*: nam *om*
nia quaecumque voluit fecit. Nequaquam, in
 quit, voluntas eius impeditur: & quod admi
 randum est non labore fecit; sed solâ volun
 tate. Sciendum autem quod non virtuti com
 metiatur ea quae facta sunt, sed volitioni. Ce
 terum cum ad homines ei sermo esset, qui
 maiora non capiunt, ijs omissis, ex apparenti
 bus contexit orationem, & laudat Deum ex
 operibus eius. Nam cum dixisset *Laudate*,
 ostendit etiam quomodo laudare oporteat
 persequendo vniuersum corpus creaturae, &
 sapientiam prouidentiamque admirando.
 Hinc autem discimus non vnum esse aliquod
 mare, sed multa maria.

7. EDUCENS NVBES AB EXTREMO TERRÆ.]
 Alius *Sustollens*, alius *Attrahens ab extremis*,
 alius *à fine*, *ab extremo*, sive *à summitate ter*
ræ. Etenim vt plurimum è mari alijsque aqua
 rum congregationibus nubes euaporantur. Fi
 nes autem terræ sunt sinus maritimi. Hoc
 autem magis admirandum, quod cum aqua
 rum natura deorsum feratur, diuino verbo
 attrahatur, & sublimis fiat, & circumlata li
 bretur, donec erumpat. Ipse porro est, inquit,
 qui etiam pluuiam facit & fulgura. Aquarum
 enim copiam per fulgura prænuntiat, & pro
 digiosum exhibet miraculum, scilicet contra
 rias naturas concurrentes & proprietatem
 suam conseruantes, ignem [inquam] in aqua,
 & aquam in igne. Siquidem in aquis fulgureus
 ignis decurrit, neque illas calefacit, neque ipse
 extinguitur. Sequitur: *Qui educit ventos.* Hæc
 est rursus alia naturæ species, quæ nobis non
 paruum in terra & in mari vsum exhibet. Quod
 autem dixerit *de thesauris*, facilitatē ac prom
 ptitudinem indicauit. Quemadmodum enim
 qui habet in thesauro, securè omnia & quando
 vult profert; ita etiam Creator omnia fecit
 facile,

COM
 MENTA
 RIVS HE
 RACLEO
 TÆ.

Deus sine
 labore om
 nia facit.

Nubium
 mirabilis
 generatio.

Ventorum
 admirabilis
 productio.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

facile, & naturæ tradidit. Vel incomprehen-
sibilitatem & indeficientiam ventorum signi-
ficat: ceterum thesaurus quoque fuerit diui-
na voluntas; simul atque enim annuit, vn-
dique spirant.

8. QVI PERCVSSIT PRIMOGENITA ÆGYPTI.]

Quanta fuerit Dei erga Israëlitas providentia.

Postquam dixit generalia, & ostendit Dei pro-
videntiam in orbem vniuersum, accedit ad id
quod Iudæis peculiare est. Hic, inquit, poten-
tiam quoque suam aduersus Ægyptum ostendit.
A nouissima autem plaga exorsus est; quoniam
hæc maximè vrsit Pharaonem vt ipsos
liberos dimitteret. Cum autem alij quidem
secundum Lunam determinent providentiam;
alij verò censeant eam cælestia & vni-
uersalia dirigere, sed non item humana, neces-
sariò etiam ista hic sermo subiunxit, docens
Deum etiam res humanas curare & iniquos
punire. *Ab homine usque ad pecus.* Cur autem
etiam pecora? Quoniam propter hominem
facta sunt, ea quoque punit propter hominem,
vt augeat calamitatem. Pulchra autem est hæc
apostrophe, *In medio tui Ægypte:* vt testis
sit eorum quæ experta est. Illud autem *in me-
dio* vel locum dicit, vel idem est quod *aper-
tè*; sicut & istud, *Operatus est salutem in me-
dio terra.* In medio igitur, quia medium est
omnibus manifestum. Particeps igitur, inquit,
fuit etiam Rex plagæ diuinitus illatæ. Vidisti
quomodo cum omnes simul essent de eis
sumptum est supplicium; & illi quidem pa-
tiebantur, alij verò lucrabantur? Deinde rursus
dicit ea quæ in deserto contigerunt, vbique
ostendens se non esse Deum partialem.

Psal. 73,
14.

10. QVI PERCVSSIT GENTES MVLTAS.]

Quam Gen-
tes percussit Deus in gratiam Israëlitanum.

Per omnem viam potentia suæ pignora præ-
bens. Non recenset autem ciuitates, neque
minutim narrat obsidiones, sed magnani-
miter innumeras præterit cateruas miracu-
lorum. Atque illi quidem erant mœnibus
vallati & armati, hi verò nudi; attamen
erant omnibus potentiores propter
manum quæ regebat eos. Seon & Og
Reges fortes ipsis quidem restiterunt, sed
superati sunt. Chanaan verò ponitur pro
ijs qui Palæstinam incolebant. Quemadmo-
dum enim ignis spinas, ita illi omnes in-
uaserunt. Deinde subdit causam cur hæc
fecerit. *Et dedit terram eorum hereditatem.*

Cum illos, inquit, eiecisset, dedit nobis terram eorum in hereditatem. quod
tèτο

εποίησεν, καὶ τῆ φύσιν παρέδωκεν. ἢ τὸ ἀκα-
τάληπτον λέγει τῆ ἀνέμου καὶ τὸ ἀνεκλει-
πτον. εἴη δ' ἀν θησαυρὸς καὶ τὸ θεῖον βέλη-
μα. ἅμα τε γὰρ ἰδύει, καὶ πανταχόθεν
πνεύσασιν.

ἢ. ΟΣ ΕΠΑΤΑΣΕ ΤΑ ΠΡΩΤΟΤΟΚΑ ΑΙ-
ΓΥΠΤΟΥ.] Εἰπὼν τὰ καθόλου, καὶ δύναντος
τὴν πρὸς τὴν οὐρανὸν αὐτῆς πνεύσασιν,
ἐπὶ τὸ μερικὸν ἔρχεται τὸ κατὰ τὰς
φύσιν, τῆ αὐτῆς δυνάμει καὶ τὰ κατὰ Αἴγυ-
πτον εἰργάσατο. ἀπὸ τῆ ἐχάτης δὲ ἤρξατο
ἐπὶ τῆτο μάλιστα ἔπεισε τὸν Φαραὼν ἀπο-
λῦσαι αὐτὸς. Ἐπὶ δὲ οἱ μὲν μέχρι τῆς κατὰ
σελήνῃ ἰσῆσι τὴν πνεύσασιν. οἱ δὲ τὰ μὲν
ἐξάνια καὶ τὰ καθόλου διοικῶν, ἐκάτι δὲ καὶ
τὰ ἀνθρώπινα, ἀναγκασίως ἐπισυνῆψε καὶ
ταῦτα ὁ λόγος, παιδάσιν ἐπι μέλει τῶ θεῷ
ἔ τῆ ἀνθρώπινα καὶ ἐξέρχεται τοῖς ἀδικῶ-
σιν. ἀπὸ ἀνθρώπων ἕως κτήνους. τί δήποτε
καὶ τὰ κτήνη, ἐπὶ καὶ ταῦτα δὲ τὸν ἀνθρώ-
πον γίνονται, δὲ τὸν ἀνθρώπον καὶ καταλεί-
πει, ὡς ἐπιπέσει τὴν συμφορῶν. Καλῶς δὲ ἢ
ἀποστροφῆ τὸ, ἐν μέσῳ σου Αἴγυπτι. ἢ αὐτῶ
τὴν ἢ ὡς πεπερασται. τὸ δὲ ἐν μέσῳ ἢ τὸν
τύπον λέγει, ἢ τὸ φανερῶς. ὡς καὶ τὸ, εἰργά-
σατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆ γῆς. ἐν μέσῳ ἔν,
ἐπὶ τὸ μέσον πᾶσι κατὰ δήλον. ἐκονώμενος
δὲ, φησι, τῆς διηλάτης πληγῆς ἔ ὁ βασιλεύς.
εἶδες πῶς ὁμῶ πάντων ὄντων τῶ μὲν ἐπι-
γίνωσκον ἢ τιμωρία. ἔ ἐπάχον μὲν ἐκεί-
νοι, ἐκέρδαινον δὲ ἔπεισε, εἶτα πάλιν τὰ ἐν
ἐρήμῳ λέγει, δεικνύς πανταχῶ ὡς ἐ μερικῶς
ὁ θεός.

ἢ. ΟΣ ΕΠΑΤΑΣΕΝ ΕΘΝΗ ΠΟΛΛΑ.]

Διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ ἐπέχευα τὴ αὐτῆ δυνά-
μειως παρέχων. ἐκ ἔπεισε δὲ τὰς πόλεις,
ἐδὲ κατὰ μικρὸν λέγει τὰς ὄψαταίξεις, ἀλλὰ
μεγαλοψύχως ὄψατῆχει μελείας νιφάδας
θαυμάτων. καίτοι ἐκείνοι μὲν τυχῆρεις καὶ
ὠπλισμένοι, ἔπεισε δὲ γυμνοὶ. ἀλλὰ πάντων
ἦσαν δυνατώτεροι δὲ τὴν στρατηγῶσαν
χεῖρα. Σηὼν καὶ Ὠ' γ βασιλεῖς ἰσχυροὶ ἀντι-
ὄψαταξάμμοι μὲν, ἠττηθῆντες δὲ. Χα-
ναάν δὲ ἀντὶ τῆ τῆ τὴν Παλαιστίνῃ οὐ-
κέντων. καθάπερ γὰρ πῦρ ἐν ἀκάνθαις, ἔπεισε
ἐπῆσεν ἅπασιν. εἶτα ἐπάγει δὲ τί ταῦτα
ἐποίησε. καὶ ἔδωκε τὴν γῆν αὐτῶν κληρονο-
μία. τέτυς, φησὶν, ἐκβαλὼν, ἡμῶ τὴν γῆν
ἔδωκε τῶ κατακληρονομήσῃ αὐτῶν. ὁ καὶ

τὸ το θαύματός γέμει . ἔ γδ μικρὸν κατα-
χθῆν πολεμίων χώρων . εἶτα ἄποσρέφει τὸν
λόγον εἰς ὕμνον τῆ πεποικηκότος πάντα , καὶ
φασί .

17. KYRIE TO ONOMA SOY EIS TON
AIQNA.] Ἄλλος, ἢ ἀνάμνησις σου. ἐταῦθα
τῆ δοξολογία τὸ συνεχὲς ἀφαιρῶν τῆ λό-
γου ὅτι ἐξος ἀγίοις . ἐπὶ γδ ἀρχαίμοι
π λέγειν ἡμῶν τῆ θεῷ θαυμάτων προφθασί,
ἔ ὡς ἄλλοι ὅτι τέλος ἔρχονται, ἔως ἀν ἴσθ
ἡμῶν εἰρημύων δοξάσασσι. τί δέ ἐστιν ὁ φησιν;
ἢ δοξά σου διπλοῦς, ἀξέπτος, ἀμετάβλητος,
ἔ ἢ ὡς οὐ μὴ μὴ ἀταλάντης, πέρους ἐκ
ἔχουσα. τὸ δέ, ὅτι κενεὶ κύριος τὸν λαὸν αὐ-
τῆ. ἢ ὅτι κὲ διπλῶ ἀπατήσῃ, καὶ μὴ ταῦτα
παύσεται. ἢ ἀμρότερα, ὅτι ἐκδοκῆσῃ ἔ
ὡς ἀκλιθήσεται, δέικνουσιν ἔ τῆς ἐκείνων
ἀξίας ἀλλὰ ἢ τῆ θεῷ φιλανθρωπίας τὴν
καταλλαγήν. εἶτα ἐπὶ ἀρχαίμοις ἔλεγα,
ἔ ὁ κύριος ἡμῶν ὡς πᾶντας τῆς θεῷς,
κὲ ἔδοξε κὲ σύγκλεισιν τὴν ἴσθ ὡς εἰσα-
γεῖν, ὅρα πῶς ἐπιμύει τῆ λόγῳ. ἀρχαί-
μοι γδ εἰπὸν τῆ τῆς αὐτῆ ὡς ἴσθ θαυ-
μάσια, κὲ δέξας καθόλου ὄντα θεῷν, κωμω-
θεῖ λαῶν κὲ ἡμῶν εἰδωλῶν θεῷν τὴν
ἀδύνησιν, κὲ ὡς ἴσθ ὡς φύσεως αὐτῆς
καταφορμῶς κέχρη) τῆ λόγῳ, μᾶλλον δὲ
ἔ ἄπο τῆ ὀνόματός. τὸ γδ εἰδωλον ἔδ' ἐν ἔπι-
εὸν ἐστι ἢ ἀδύνησιν π ἔ ἀπλῆς, ἀψυχος ὕλη
κὲ κωφῆ. ἔ τὸ ἔξ) ἔχει παρ' ἀνθρώπων, ὁ
μεγίστη κατηρεῖα ἡμῶν σεβομύων, ὅτι αὐτοὶ
ὄντες ἀπὸ τῆ ἔξ) αὐτῆς, ἐπ' ἐκείνης ἔθνητο
τὰς ἐλπίδας. ἐπιμύει δὲ τὴν κωμωδίαν,
ἔ διελίγει τὴν ἀπάτην, εἰκόνα μὲν αἰ-
δήσεων λέγων ὡς κωμῶν αὐτῆς, ἀναίδητα
δὲ ἔξ), ὡς μὴ ἔσθ πνοῆς ἐν αὐτῆς. ταύτης,
φασί, τῆς ἀναίδησας ἀξιοὶ μεταλαχεῖν ἔ
οἱ ποικταὶ αὐτῶν κὲ ὡς κωμῶν. εἰπὸν δὲ
τὴν ἀδύνησιν ἐκείνων τὴν ἀπάτην, ἔ τα-
χέως ἄποπῆσας ἐπὶ τὴν δοξολογίαν κα-
ταλείπει τὸν λόγον, ἔκ ἐπ' ἀπομύει τὰ
ὡς τῆ θεῷ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ὡς ὡς ὡς ὡς
ἐπάγῃ τὴν ὡς ὡς.

19. OIKOS ISRAEL EULOGEHATE
TON KYRION.] Τί δήποτε ἔ πάντας ὁμῶ
καλεῖ, ἀλλ' εἰς τάγματα διαφεῖν; ἢ αὐτῶ
θης ὅτι πολλὰ ἢ ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς
γδ ὁ ἔξ) ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς ὡς
NVM.] Cur ergo non omnes simul vocat, sed in ordines distribuens? ut scias esse ma-
gnam differentiam benedictionis. Aliter enim Sacerdos, aliter leuita, aliter lai-

ipsum quoque miraculi plenum est. Haud
enim parua res est hostilem regionem occu-
pare. Deinde conuertunt orationem in lau-
dem eius qui hæc omnia fecerat, & aiunt:

13. DOMINE NOMEN TVVM IN ÆTER-
NVM.] Alius, recordatio tua. Hic interruptit
seriem orationis per glorificationem: quod
solent sancti facere. Postquam enim de Dei
miraculis aliquid dicere incipientes inflam-
mati fuerint, non prius ad finem perueniunt,
quàm pro ijs quæ dicta sunt Deum glorifica-
uerint. Quid porò est quod ait? Gloria tua
est perpetua, immutabilis, inuariabilis, & me-
moria tua est interminabilis, finem non ha-
bens. Illud autem, Quia iudicabit Dominus
populum suum. Vel quia & supplicium exiget,
& postmodum cessabit. Vel vtraque hæc, quod
nimium vlciscetur & consolabitur, osten-
dunt hanc reconciliationem non ipsorum
meriti sed diuinæ fuisse benignitatis. Deinde
quoniam in principio dixerat, Et Dominus
noster pro omnibus dijs, & visus est per com-
parationem introducere quamdam excellen-
tiam, vide quomodo isti sermoni immoretur.
Postquam enim à prouidentia ipsius mira-
culis dicendi principium fecisset, & ostendit
ipsum esse Deum vniuersi, irridet deinceps
idolicorum deorum imbecillitatem, & statim
de ipsa natura, quin potius de ipso nomine
contemptim verba fecit. Idolium enim nihil
est aliud quàm quid imbecillum & imperfe-
ctum, inanimis surdaque materia: & esse suum
habet ab hominibus, quæ maxima reprehensio
est eorum qui colunt ea, nempe quòd cum
ipsi sint in causa vt ea sint, in eis tamen salu-
tatis suæ spem constituent. Ceterum auget
irrifionem, & imposturam coarguit, dicens
ipsis quidem sensuum similitudinem affingi,
sed esse reuera insensibilia, cum non sit spiri-
tus in eis. Huius, inquit, insensibilitatis parti-
cipes fieri merentur illi qui faciunt & adorant
ea. Postquam autem eorum imbecillitatem
& imposturam declarasset, illicò resiliens ad
glorificationem concludit orationem, non
amplius narrans ea quæ ad Deum spectant,
sed tamquam pro ijs quæ in confesso sint sub-
iungit laudationem.

19. DOMVS ISRAEL BENEDICITE DOMI-
NVM.] Diuersa est diuersorum benedicens ratio.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Gloria &
memoria
Dei perpe-
tua.

Idolorum
quonia
vanitas.

CATE-
NA PA-
TRVM.

cus, aliter frequens populus benedicit. Dicere autem *Benedicite*, est eius qui ostendit beatam illam naturam, & ab interitu alienam. Benedicite enim, inquit, quod liberati estis ab aduersarijs, quod digni habitis estis qui talem Deum adoretis: est quidem ipse benedictus, naturâ suâ obtinens benedictionem, nec laude aliorum indigens. Verumtamen vos quoque benedicite, non quod ei aliquid ex eo accedat, sed quod ipsi fructum inde percipiat. Porro Sion rursus meminit & Hierusalem: quoniam enim illic erat constituta ipsorum Respublica, & illic omnia docebantur, vult ea loca ipso Dei cognomine reddere celebria, vt cum illis essent veneranda, ipsos magis allicerent, allecti autem Dei cultui magis affigerentur, affixi autem eius cultui, ad maiorem virtutem proficerent, propter quam omnia facta sunt. Sed tunc quidem erant Hierusalem & Sion; nunc autem cæli, & ea quæ in cælis sunt.

κός, ἀλλως ὁ πολὺς λαὸς διλογεῖ. τὸ δὲ εἰ-
πῆν ὅτι διλογησάτω, δεκανύτοι βῆτι τὴν μα-
καρίαν καὶ ἀκίεστον φύσιν ἐκείνου. διλογη-
σάτω γὰρ, φησὶν, ὅτι ἦν ἐναντίον ἀπὸ πολλὰ-
ρητι, ὅτι τῶν κατὰ τὴν φύσιν πρῶτον ἐπι-
θῆναι· βῆτι μὲν διλογητὸς, φύσιν τὴν διλογίαν
ἔχων, καὶ τῆς παρ' ἐτέρον ἐξ ἑαυτοῦ διση-
μίας. πάλιν καὶ ἡμεῖς διλογητῆ, ἔχ' ὡς
ἐκείνῳ προσεθῆναι, ἀλλ' ὡς ὑμεῖς καρπύ-
μοι. πάλιν δὲ τῆς Σιών καὶ Ἱερουσαλὴμ
μίμηται· ἐπὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ τὴ πολιτείας αὐ-
τῆς συγκροτήσασθαι, καὶ πάντα ἐκείθεν
ἐπιδιδόντο, βύβλι) ποιήσασθαι τὰς τῶν
σεμνῆς τῆ ἰσχυρίας τῆ θεῶ; ἵνα αἰδέσθωσι
αὐτοῖς ὄντες, μᾶλλον αὐτοῖς ἐφέλκωνται,
ἐφελομένοι δὲ μᾶλλον προσηλασθῶσι τῆ
λαβεία, προσηλασθῶσι δὲ τῆ λαβεία,
εἰς μείζονα ἀγασθῶσι ἀρετῶν, δι' ἧν πάν-
τα ἐγένετο. ἀλλὰ τότε μὲν Ἱερουσαλὴμ
καὶ Σιών· νῦν δὲ ἕρως, καὶ τὰ ἐν ταῖς
ἐρανοῖς.

C A T E N A P A T R V M.

ORIGENIS. Hæc laus Deo allata fuit ab ijs qui libertatem fuerant consecuti.

I. LAUDATE NOMEN DOMINI.] CHRYSOSTOMI. Ad hoc rursus hortatur sacrificium quod fit per laudes: hoc est enim Deo sacrificium & oblatio. Domorum autem & atriorum assidue meminit, eos loco affigens, & non sinens ad idola resiliere; quandoquidem in principio quoque ipsum idem iussit extrui, vt omnem impietatem illis auferret, dum in vnum locum omnes cogentur. Quocirca illum quoque morte damnat, qui extra templum sacrificat. Quoniam qui non obtulerit, inquit, in tabernaculo, & sacrificauerit, sanguis ei imputabitur. Iubet autem eos canere, psallere & laudare; quia laudes quæ Deo fiebant erant eis occasio pietatis, dum continerent veteres narrationes, & simul ad Dei laudem conferebant, & canentibus argumentum doctrinæ suppeditabant; quæ & vitam eorum componebat, & ad perfecta dogmata deducebat.

ORIGENIS. *Laudate*, non alij quàm stantes, & non alibi quàm in domo Domini, in

ORIGENOUS. Αἶνος εἶδ' ὑπο-
τῆς τῆς ἐκείνου τρυφῆς καὶ
προσευχῆς τῆς θεῶ.

Α. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΚΥΡΙΟΥ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πάλιν ἐπὶ τὴν θυ-
σίαν αὐτοῖς ταύτην ὡς ἀκαλεῖ τὴν θεῶν ἡ-
αἶνον· καὶ γὰρ θυσία τῆτο τῆ θεῶ ἐ προσ-
φορῆ. συνεχῶς δὲ μίμηται) ἡν τῶν καὶ ἡν
αὐλοῦν, προσηλασθῶσι αὐτοῖς τὸ τῶν, καὶ ἐκ ἐ-
αὐτοῖς πρὸς εἶδωλα ἀποπηδῶν· καὶ γὰρ καὶ
ὡς τὴν ἀρχὴν θεῶ τῆτο αὐτὸν οἰκοδομη-
θῆναι ἐνομοθέτησεν, ὡς πᾶσι ἀσεβείας
αὐτοῖς ἀναίρεσιν ἡμέρας, τὸ πρὸς ἵνα τῶν
συναγῶν. θεῶ δὲ τῆτο καὶ φύσιν κείνη, τὸν
ἔξω θύοντα τῆ ναῶ. ὅτι δεῖ αὐτὸν μὴ ἐνέγκη, φη-
σὶν, εἰς τὴν οὐκίαν, καὶ θύσῃ, αἶμα αὐτῶν
λογηθήσεται. ἄδω δὲ καὶ ψάλλων αὐτοῖς
ὡς ἀκαλεῖ) ἐ αἰνεῖν ὅτι οἱ αἶνοι οἱ εἰς τὸν
θεῶν ἡρόμοι ἐ ἀσεβείας ἦσαν ὑπόθεσις,
αὐτοῖς τὰ παλαιὰ ἔχοντες διηγήματα, καὶ
ὁμοῦ εἰς τὸν θεῶν ὁφθαλμῶν ἐγένετο, καὶ τοῖς
ἄδωσι διδασκαλίας ὑπόθεσις· καὶ βίον ἡθ-
μίμωσα, καὶ πρὸς δογματῶν ἀκρίβειαν
χειραγωγῶσα.

ORIGENOUS. Αἰνεῖτε, ἐκ ἀλλοῖ ἢ
ἑστῶτες, καὶ ἐκ ἀλλαχῆ ἢ ἐν οἴκῳ κυρίου, ἐν
αὐλαῖς

Sacrificium
laudis Deo
gratum.

Deut. 12.

ubi &
qualiter
Deum lau-
dandus.

αυλαῖς οἴκου θεῶ ἡμῶν. σημειώσῃ δὲ, ὅτι οἶκος
 μὲν κυρίας λέγεται, αὐλαὶ δὲ τῆ θεῶ ἡμῶν.
 καὶ τῶ ἀνωτέρω μὲν εἰρηδῆς διλογεῖται, νυνὶ
 δὲ αἰνεῖται· καὶ μὲν μόνον τὸ, οἱ ἑσάρες ἐν
 οἴκῳ κυρίας (ὡς ἐν τῶ ἑβραϊκῷ) νυνὶ δὲ, μὲν
 τῆ ἐν αὐλαῖς οἴκου θεῶ ἡμῶν.

γ'. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΟΤΙ ΑΓΑ-
 ΘΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος, ὅτι χρηστός.
 ὅπερ μέγιστα τοῖς ἀκούσαι ποθεῶν. τῆτο συ-
 νεχῶς τίθειται, τὴν φιλαυθροπίας, τὸν ἔλεον,
 τὴν χρηστότητα. τί ἔστιν ὅτι καλόν; τῆτο, φη-
 σι, δεανύς ὅτι ἔχει καὶ κατ' ἑαυτὸ ἡδονὴν πνα
 τὸ παρὰ γὰρ μὲν τῆς ὠφελείας. τὸ μὲν γὰρ
 κέρδος αὐτῶ τὸ παρὰ γὰρ μὲν τὸ εἰς τὸν θεὸν
 ἔμνησας λέγειν, τὸ μεταίρετον ποιεῖν τὸν λογι-
 σμὸν, τὸ παιδιδίωδς δόγματα ἀκριβῆ.
 ἔχει δὲ μὲν τῆτο δὲ τῆς μαλωδίας καὶ
 ἡδονῶν πολλῶν, ἔ ὡς ἀμουδίας πνα καὶ
 ἀνεση, καὶ σεμνοποιεῖ τὰ ἄδοντα. διό-
 περ ὁ μὲν φησι ἡμῶν ἑρμηνευτῶν, ὅτι διωρε-
 πῆς ὁ δὲ ἡδύ· ἀμφοτέρω δὲ τὰ ἀληθῆ
 λέγουσιν.

δ'. ΟΤΙ ΤΟΝ ΙΑΚΩΒ ΕΞΕΛΕΞΑΤΟ.]
 ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ λέγει τὰς κοινὰς
 δωρεασίας ἀς μὲν ἡμῶν ἄλλων ἔχουσιν, ἀλλὰ
 τὴν ἰδίαν καὶ ἐξαιρέτην αὐτῶν. τίς δὲ αὐτῆ
 ἡδύ; τὸ τὸν λαὸν ἐκλέξατο καὶ ἑαυτῶ ἀναθεῖ-
 ναι, καὶ ἰδῶν ἑαυτὸν πνα ὡς τὰς ἄλλας καὶ
 εἰς αὐτὰς παρὰ γὰρ μὲν ὁπιδίωδς. τί δὲ ἔστιν
 εἰς παρὰ γὰρ μὲν ἑαυτῶ; εἰς πλεῖστον, εἰς πα-
 ρισίας, εἰ γὰρ καὶ ὀλίγον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ τῆτο
 ὡς πλεῖστον ἑαυτῶ ἐξελέξατο. εἴθε γὰρ πλε-
 τον ἔ Παῦλος τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀνθρώπων
 καλεῖ· ὡς ὅταν λέγη· ὁ γὰρ αὐτὸς κέρως ἀ-
 πάντων, πλεῖστον εἰς πάντας, καὶ ὅτι πάντας
 τὰς ὁπικαλομένους αὐτόν. ὁρᾷ πῶς τὴν ἀγά-
 πῆν ἐπεδείξατο τῶ θεῶ τὴν ὅτι αὐτὰς, τὴν
 παρὰ γὰρ μὲν ἑαυτῶ, τὴν ἐξαιρέτην κηδεμονίας; ὅτι
 ἐξελέξατο, ἔ ὅτι εἰς παρὰ γὰρ μὲν ἑαυτῶ.
 εἶδες πῶς παρὰ γὰρ μὲν αὐτῶ τὴν φιλαυθρο-
 πίας; δὲ τῆτο ἀρχιδίωδς; ἔλεγχον, Αἰνεῖται
 κέρως ὅτι ἀγαθός.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο' Συμμάχος· Καὶ
 τὸν Ἰσραὴλ ἐξαιρέτην ἑαυτῶ. πλείσιος αὐτόν,
 φησιν, ὅτι μελείας ἡζῶσε, ἔ οἰκείον λαὸν ἀπα-
 κάλεσε· καὶ πάντων ἀνθρώπων κηδεμόνος,
 τῆτο δὲ παρὰ γὰρ μὲν ἑαυτῶ.

ε'. ΟΤΙ ΕΓΩ ΕΓΝΩΚΑ ΟΤΙ ΜΕΓΑΣ Ο
 ΚΥΡΙΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος· οἶδα
 γὰρ ὅτι μέγας ὁ κέρως, ἰδὲ καὶ ἄλλῶν αἰτίας

atrijs domus Dei nostri. Notabis autem, quod CATE-
NA PA-
TRVM.
 domus quidem Domini dicatur, atria autem
 Dei nostri: & superius quidem dictum est *Be-
 nedicite*, nunc autem *Laudate*: atque ibi qui-
 dem solum dicitur, *Qui stas in domo Do-
 mini* (vt in Hebraico est) nunc autem adiun-
 gitur, *In atrijs domus Dei nostri*.

3. LAUDATE DOMINUM QVIA BONVS.]
 ANONYMI. Alius, *Quoniam benignus*. quod
 est auditoribus maximè expetendum. Hoc
 ponit assidue, humanitatem, misericordiam,
 benignitatem. Quid sibi vult illud *Quoniam
 bonum*? Hoc dicit, ostendens rem ipsam etiam
 per se habere quamdam voluptatem vnà cum
 vtilitate. Principale enim eius lucrum est ad
 Deum hymnos dicere, cogitationem in altum
 extollere, vera & accurata dogmata discere.
 Habet autem cum his per melodiam quoque
 magnam voluptatem, & consolationem ali-
 quam ac recreationem, & eum qui canit gra-
 uem ac venerandum reddit. Quapropter alius
 quidem interpres ait, *Quia decorum*; alius
 verò *suauis*: ambo autem vera dicunt.

4. QVONIAM IACOB ELEGIT.] CHRYSO-
 STOMI. Non dicit beneficia quæ sunt eis cum
 alijs communia, sed quod est eorum proprium
 & eximium. Quodnam autem erat hoc? scilicet
 populum illum elegisse sibi que dedicasse,
 & præ alijs peculiarem quamdam erga illos
 benevolentiam ostendisse. Quid est autem *In
 possessionem sibi*? In opes, in facultates. Erat
 enim esset populus exiguus, cum tamen tam-
 quam diuitias sibi elegit. Solet enim Paulus
 quoque salutem hominum diuitias appellare;
 vt quando dicit: *Nam idem Dominus omnium,
 diues in omnes, & super omnes qui inuocant
 illum*. Vides quomodo ostenderit in illos Dei
 dilectionem, prouidentiam, eximiam curam?
 quoniam elegit eos, & quidem in possessio-
 nem sibi. Vidisti quomodo ostenderit eius
 humanitatem? ideò incipiens dixit, *Laudate
 Dominum quoniam bonus*.

*Israël pecu-
liaris Dei
possessio.*

*Salus ho-
minum di-
uitia Dei.
Rom. 10,
12.*

ORIGENIS. Symmachus: *Et Israël in ele-
 ctum quiddam sibi*. Maiori, inquit, curâ
 ipsum dignatus est, propriumque populum
 appellauit; & cum omnes homines curaret,
 huius tamen potissimum curam gessit.

5. QVIA EGO COGNOVI QVOD MAGNVS
 EST DOMINVS.] ANONYMI. Alius: *Sciui enim
 quia magnus Dominus*. Ecce aliam affert
 laudan-

CATE-
NA PA-
TRVM.

laudandi causam. Quid ais? Tu cognouisti, alij verò non norunt? norunt quidem, sed non ita ut ego. Est enim valdè sanctorum, & eorum qui plurimum profecerunt, accuratiùs eius cognoscere maiestatem.

Exod. 18,
11.

ORIGENIS. Iethro quidem ait, *Nunc cognoui quia magnus Dominus præter omnes Deos.* Propheta verò ait primùm, *Quoniam ego cognoui quòd magnus Dominus;* deinde, *Et Dominus noster præter omnes Deos.*

Deus ma-
gnus super
omnes deos.

CHRYSOSTOMI. Quid igitur, inquit, qui dixerat, *Quia magnus est Dominus, & Quia tu cognouisti,* in progressu extenuat sermonem, & confert eum cum ijs qui non sunt dij, & per comparationem tribuit ei excellentiam? Nequaquam, sed ad imbecillitatem audientium tunc loquitur, paulatim eos sursum adducens: gratum enim ipsis accidebat hoc audire, & persuasum habere. Quoniam quòd omnes citra ullam comparationem superaret, clarissimè ostendit per ea quæ sequuntur: *Omnia enim, inquit, quacumque voluit fecit in celo & in terra, in maribus & in omnibus abyssi.* Vidisti potentiam cui nihil omnino deest? Vidisti fontem vitæ? Vidisti vires inexpugnabiles? Vidisti excellentiam omnino incomparabilem? Dicit ea quæ super cælum, & quæ in terra, & quæ infra terram sunt, & nequaquam voluntas eius impeditur, sed omnia peruatit cum magna potestate & auctoritate. Deinde omitte dicens cælum & mare, ponit ea quæ in eis sunt, & non omnia quidem quæ in eis sunt; sed cum prætermisisset ea quæ sunt in cælo, etsi sint admirabiliora, dicit ea quæ sunt circa cælum: quæ sic? Quoniam illa quidem etsi magna essent, erant tamen plurimis ignota: hæc autem etsi minora, utique cernebantur, & omnes habebant spectatores. Cum igitur ad homines illi sermo esset, qui non aded fide ducuntur ad ea cogitanda quæ non apparent, sicut ex ijs quæ apparent, veluti manu deducuntur; ab ijs incipit texere orationem & doctrinam, quod alijs faciendum suaserat hoc ipsum faciens: quodnam illud? Nempe Deum ex eius operibus laudare, & bonis eum verbis prosequi, vnumquodque eorum quæ sunt discendo, & pro vnoquoque honorem Deo tribuendo. Cum enim assiduè dixisset, *Laudate Dominum & nomen Domini,* ostendit quomodo laudare oporteat, persequendo vniuersum corpus creaturæ, & admirando & obstu-

τίθησι τῆ ὑμνῆσ. τί λέγεις; σὺ ἔγνωκας, οἱ δὲ ἄλλοι ἐκ Ἰσραὴλ; Ἰσραὴλ μὲν, ἐχ' ἕτους δὲ αἰς ἐγώ. ἤν' γὰρ μάλιστα ἀγίας ἔστι, & ἀναβιβαστότατον, τὸ ἀκρετέστερον εἶδέναι τὴν μεγαλωσύνην αὐτῆς.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μὲν Ἰσθάρ φησι, Νυνὼ ἔγνω ὅτι μέγας κύριος ὡς πᾶντας τὰς θεάς. ὁ δὲ Περωφῆτης, ὅτι ἐγὼ ἔγνω ὡς πᾶν ὅτι μέγας ὁ κύριος· εἶτα, & ὁ κύριος ἡμῶν ὡς πᾶντας τὰς θεάς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστίν, φησὶν, ὁ εἰπὼν, ὅτι μέγας ὁ κύριος, καὶ ὅτι σὺ ἔγνωκας, ὡς πᾶν ἑλάττω τὸν λόγον, καὶ συγκρίνει αὐτὸν τοῖς μὴ ἔσσι θεοῖς, & καὶ συγκρίσει αὐτῶν διδως τὴν ὑπεροχὴν; ἐδαμῶς, ἀλλὰ ὡς πᾶν ἀδύνατον ἢ ἀκρότατον τότε διαλέγει, καὶ μικρόν αὐτὴ ἀναβιβάζων· & γὰρ ἀγαπητὸν αὐτοῖς τέως τῆτο ἀκρότατον, καὶ πεισθῆναι. ἐπεὶ ὅτι πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερέχει, δια- ἤν' ἐξῆς σαφέστατα δηλοῖ· πάντα γάρ, φησὶν, ἕσα ἠθέλησεν ἐπίσσειν ἐν τῇ ἐρηθῇ καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις & ἐν πᾶσαις ταῖς ἀβύσσοις. εἶδες παλαρῆ διωάμη, εἶδες πηγὴν ζωῆς; εἶδες ἰχθὺν ἀμαρῆς; εἶδες ἀσυγκρίτων ὑπεροχῶν; τὰ ὑπεράνω λέγει ἡμῶν ἐρηθῆν, & τὰ ἐν τῇ γῆ, καὶ ὑποκάτω τῆ γῆς, καὶ ἐδαμῶ τὸ θέλημα αὐτῆ ἐμποδίζεται, ἀλλὰ πάντα ἔπεισι μὲν πολλῆς ἐξουσίας & κυριότητος. εἶτα ἀφίς εἰπῆν τὸν ἐρηθῆν καὶ τὴν θαλάσσαις, τὰ ἐν αὐτοῖς τίθησι, καὶ ἐδὲ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα· ἀλλὰ ὡς πᾶν δραμῶν τὰ ἐν τῇ ἐρηθῇ, καὶ οἱ θαυμαστότερα ὄντα, λέγει τὰ ὡς πᾶν τὸν ἐρηθῆν· τί δήποτε; ὅτι τὰ μὲν εἰ καὶ μέγала αὐτῶν, ἀδύνα αὐτῶν πολλοῖς· ταῦτα δὲ εἰ καὶ ἐλάττωνα, φανερῶμα, καὶ πάντα ἔχοντα θεωροῦσ. ἐπεὶ ἐν ὡς ἀνθρώποις αὐτῶν ὁ λόγος αὐτῶν, ἐπὶ τῶν πίσει παιδουομῶν καὶ ἡμῶν ἀφανῶν ἔχοντας ἔνοιαι, ὅσον ἀπὸ ἡμῶν φανουομῶν, χειραγωγουομῶν· ἐν τῷ θῆν ὑφαίνει τὸν λόγον καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχεται, ὁ τοῖς ἄλλοις παρήνεσεν αὐτὸ τῆτο ποιοῦν· ποῖον δὲ τῆτο; αἰνεῖν τὸν θεὸν ἀπὸ ἡμῶν ἔργων αὐτῆς, ἀφῆμίας ἀναφέρειν αὐτῆς; ἕκαστον ἡμῶν γουομῶν καταμαρθάνοντα, καὶ ὑπερ' ἑκάστου δοξολογῶντα. ἐπεὶ δὲ γὰρ συνεχῶς εἶπεν, αἰνεῖτε τὸν κύριον καὶ τὸ ὄνομα κυρίου, δείκνυσι πῶς δεῖ αἰνεῖν, ἐπιόντα τὸ σῶμα ἐκτίστωσ, καὶ θαυμαζόντα καὶ ἐκπληκτικῶμα

μῦθον τὴν σοφίαν, τὴν προνομίαν, τὴν
δυναμίαν. ἐπιπύθει δὲ δηλὸν, ὅτι ἓ μίαν
τίς ἔστι θάλαττα αὐτῆ ἢ καὶ ἡμῶν, ἀλλὰ
πολλὰς ἔχει ἀφόρον καὶ πλάγην ἀπειραν.
ἔφησε γὰρ ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πύ-
σαις ταῖς ἀβύσσοις. ἦτε γὰρ Κασπία ἦτε Ἰνδι-
κὰ ἦτε Ἐρυθρὰ διηρημέναι χυθὲν ταύτης
εἰσι, καὶ ἔξωθεν περικείμενος Ὠκεανός.

pescendo sapientiam, providentiam, po-
tentiam. Hinc autem clarum fit, non esse
solum hoc nostrum mare, sed multa &
diuersa & infinita maria. Dixit enim in
maribus, & in omnibus abyssis. Caspium
enim & Indicum & Rubrum sunt ab hoc
vtique disiuncta, & Oceanus qui ambit ex-
trinsecus.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Maria esse
diuersa.

5. ΠΑΝΤΑ ΟΣΑ ΗΘΕΛΗΣΕΝ Ο ΚΥ-
ΡΙΟΣ ΕΠΟΙΗΣΕΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅσα
ἐποίησεν ὁ κύριος ἐν τῇ ἕρανῳ, καὶ ἐν τῇ γῆ,
ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις κα-
λάβριν, ἅτε θαλήματι γυρόμενον θεῷ. εἰ δὲ
τις ἔστιν ἐν ἕρανῳ ὡς τὰ πνευματικὰ τῆ πο-
τηρίας, ἢ ἐν τῇ γῆ ὡς οἱ ἀμαρτανολοὶ ἀνομο-
ποι, ἢ ἐν ταῖς θαλάσσαις ὡς ἡ τῆ δεικτικῆς
κακίας, ἢ ἐν ταῖς ἀβύσσοις ὡς ἡ πονηρία τῆς
προσετασομένης ἐκείνῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ κακῶν τέτο
εἶναι ὁ θεὸς ἐποίησεν τῷ θαλήματι αὐτῆ. ἐν
γὰρ σώματος ὑψίστου ἐκ ἐξελίξεσθαι τὰ κακά
καὶ τὸ ἀγαθόν.

6. OMNIA QUÆCUMQUE VO-
LUIT DOMINVS FECIT.] ORIGE-
NIS. Quæcumque fecit Dominus in cælo,
& in terra, in maribus & in abyssis bona
sunt, utpote voluntate Dei facta. Si quis
autem sit in cælo ut spiritualia nequiriæ, vel
in terra ut homines peccatores, vel in ma-
ribus ut malitia draconis, vel in abyssis ut
peruerfitas eorum qui illuc abire iussi sunt:
malum hoc nequaquam fecit Deus volun-
tate suâ. Nam ex ore Altissimi non egredien-
tur mala & bonum.

Ephes. 6,
12.
Psal. 100,
8.
Psal. 103,
26.
Iob 40, 20.
Matth. 25,
41.
Thren. 3,
38.

6. ΑΣΤΡΑΠΑΣ ΕΙΣ ΥΕΤΟΝ ΕΠΟΙΗ-
ΣΕΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα ὠδρα-
δοξοῦν ἔπειρον πάλιν καὶ ἐναντίας φύσεις συ-
νιέσας. ἔπει γὰρ ἀσεραπῆς πνευμάτις ἐστίν,
ἔπει ὑδάτων ψυχρότερον· ἀλλ' ὁμοῦ ἀνα-
μίγνυται αὐτῶν, καὶ ἐσυχνίζονται, ἐδὲ κτε-
ραίνονται, ἀλλὰ τὰς οἰκείας ἐκάστη διατηρεῖ
θεοῦ. μῦθος γὰρ τὸ πῦρ ἐν τῷ ὑδάτι, καὶ τὸ
ὑδὼρ ἐν τῷ πυρὶ, ἔπει τὸ ἐκείνῳ ἐξήρανται,
ἔπει ἐκείνῳ τὸ πῦρ κρῖνεται.

7. FVLGVRA IN PLVVIAM FE-
CIT.] CHRYSOSTOMI. Vide rursus
aliud prodigium & naturas contrarias con-
currentes. Nihil enim fulgure magis ig-
neum, neque aquis quidquam frigidius;
illa tamen miscentur, nec confunduntur,
neque contemperantur, sed vnumquodque
conseruat suos fines. Manens enim ignis in
aqua, & aqua in igne, neque hic illam exsic-
cavit, neque illa eum extinxit.

Quomodo
fulgura
pluuijs mi-
scantur.

7. ΟΣ ΕΠΑΤΑΞ ΤΑ ΠΡΩΤΟΤΟΚΑ
ΑΙΓΥΠΤΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅτι
μῦθος ἡ γῆ καὶ ὁ ἕρανός τε καὶ ὁ οὐρανός τε πάντα
τῆς αὐτῆς φιλαθερωπίας ἀπολαύει, ἔδειξε
ὁ θεὸς τῆς εἰρημότητος· ἵνα δὲ διγνωμονεσθεῖτε
ἰουδαίως ἐργάσθηται, καὶ τὰ μερικὰ διηγήται,
δεικνύς ὅτι καὶ ὁ θεὸς πάντων προνοῶν
ἔστιν ἰδικαίως πᾶσι ἐργασίας ἐχαιρίσασθαι
καίτοι καὶ τὰ εἰς ἐκείνους γυρόμενα καὶ ὁλοκρά-
τῶν πάλιν ἔσθαι. τὸ γὰρ ἐκ τῆς ἀλλοτρίων αὐτῶν ἐξελί-
ξθαι, ὠδραζήσαντες ἐκείνους ἐποίησεν, ὅπερ ἔχει
ὁ Παῦλος λέγει· τῶν αὐτῶν ὠδραπώματι ἢ
σωτηρίᾳ τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ ὠδραζήσασθαι
αὐτῶν. καὶ γὰρ τὰ εἰς αὐτῶν γυρόμενα πάντα
ἐπίστρεψεν, ἔπει ἡ ἀγάπη δὲ ἀλλοτρίων τὸν θεόν, καὶ
ἐπηγάσκειν αὐτόν. Ἄκουσον γὰρ τί φησὶν αὐ-
τός ὁ θεός· Καὶ ἔτακται τέτι διατηρήθης, ὅπως
ἐσθὲν ἐξωμαί ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως
ἐξελίξῃ τὸ ὄνομα μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Εἰ-

8. QUI PERCVSSIT PRIMOGE-
NITA ÆGYPTI.] CHRYSOSTO-
MI. Quod terra quidem & cælum & vni-
uersa quæ videntur Dei benignitatem sen-
tiant, ex iam dictis ostendit: ut autem Iu-
dæos magis gratos efficeret, narrat etiam
particularia, ostendens Deum vniuersitatis
qui omnium curam gerit eis propria quæ-
dam beneficia concessisse: quamquam quæ
in illos quoque fiebant erant rursus vniuer-
salia. Quod enim ipsi ex alijs electi essent,
hoc faciebat ut illos æmularentur. Quod
etiam Paulus ait: Illorum delicto salus est
Gentibus, ut illos æmulentur. Illa enim quæ
ipsis contigerunt hæc omnes conuerterunt, &
coegerunt ut Deum glorificarent, eumque
agnoscerent. Audi enim quid ipsemet Deus
dicat: Et propter hoc conseruatus es, ut
ostendam in te virtutem meam, & ut annun-
tietur nomen meum in vniuersa terra. Vi-

Deus pecu-
liarem Iu-
dæorum curam
gessit.

Rom. 11,
11.

Exodi 9,
16.

CATE-
NA PA-
TRVM.

disti mortem illam fuisse euangelium, & plagam illam diuinitus immiffam fuisse prædicationem, vt quæ vbiq̄ue penetraret, & virtutem Dei annuntiaret? Vniuerfi igitur orbis terrarum curam gerebat, etiam tunc quando res Iudæorum administrabat, & Abraham & Saram & Ioseph aliaq̄ue curabat. Hoc manifestum fit ex ipsa cæde primogenitorum: cuius modò Dauid meminit. Didicerunt enim Ægyptij, sed & didicit orbis vniuersus, verùm hic ex auditu, illi autem in proprijs suis malis, & visu & rei experienciâ Dei potestatem conspexerunt. Etenim ideò hoc ijs prædictum fuit, ne hæc plaga fortuito aliquo casu accidisse putaretur. Et vide in ipsa etiam plaga clementiam. Priùs enim cœpit à pecoribus, & tunc ad homines processit. Quis ergo non admiretur potentiam? Quomodo omnia in vno temporis momento simul attulit, leuitatem seu moderationem & sapientiam ineffabilem? neque enim hanc primam plagam inflixit, volens eos per alias corrigere; neque quando eam inflixit, id sine præmonitione fecit, vt eos verbis emendaret, & ad rerum ipsarum experientiam minimè deuenirent. Nec rursus, quoniam non fuerant emendati, permisit vt esset plaga dubia. Ne quis enim spontaneam plagam existimaret, vide quanta fiant. Primum omnes in vna nocte; postmodum omnia primogenita. Si enim fuisset pestis, non sola primogenita destruxisset; Iudæis autem eorum contubernalijs & infinitis miserijs exhaustis minimè pepercisset. Nam si pestis fuisset, non ita repente superuenisset. Hæc autem facta sunt, vt Ægyptiorum argueretur vecordia. Postquam enim aperte didicissent hanc plagam esse diuinitus immiffam, persecuti sunt Iudæos qui recesserant: quod est signum maximæ eorum vecordix, & Dei maxima excusatio. Cùm enim tunc essent signa cessatura, tali illa signo conclusit, quo ea quæ antè facta sunt defendit apud eos qui volunt attendere. Ne quis enim diceret, Cur puniuntur omnes, cùm Rex Iudæos detineret? per hoc vltimum soluit dubitationem: quomodo? Quoniam quâdo percussa sunt eorum primogenita, vel inuito Rege Iudæos expulerunt: quare si voluissent, ab initio potuissent eo esse superiores. Non igitur Regem ideò non vicerunt, quòd non possent, sed quòd non vellent.

Deus etiam
in plagis
clementiam
exercet.

Exod. 9.

Exod. 5.

Exod. 12,
12.

δις Διαγγέλιον τὸν θάνατον γινόμενον, καὶ κήρυγμα τὴν θείατον πληγὴν ἐκείνῳ, πανταχῆ φεικῆσαν, ἕ ἀνακηρύττεισιν τὴν δόξαμ τῆ θυῆ; περὶ τοίνυ τῆς οἰκονομῆς ἀπόδοι, ἕ ἴνικα καὶ Ἰουδαίων διοικεῖ, καὶ ἴνικα τὰ καὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὴν Σάρραν καὶ τὸν Ἰωσήφ ἕ τὰ ἄλλα ἴασω. τὴτο δὴλον ἕπο τῆ φροσύτοκα ἀναίρεσιως ἕς νυῶ ὁ Δαβὶθ μνημονῶει. ἐμάνθανο γδ οἱ Αἰγύπτιοι, ἐμάνθανο δὲ ἕ οἱ οἰκονομῆ, ἀλλῆ αὐτῆ εἰ ἀποῆς, ἐκείνοι δὲ ἐν τοῖς οἰκίοις πάθεισιν, καὶ ὄφει καὶ πύρα τῆ θυῆ τὴν δυνάμω ἰώεσθ. ἕξ γδ τῆτο καὶ φροελεγῆτο αὐτοῖς, ἕνα μὴ στυτυχίαι πινδῆ ἕ πληγὴ νομιδῆ. ἕ ὅρα καὶ ἐπὶ τῆ πληγῆ τὴν φιλαθερπία. ἕπο γδ κτηνὸν ἤρατο φρότερον, καὶ τότε εἰς ἀνθεροποιε ἕχωρσιν ἕ πληγῆ. τίς γδ ἐκ ἀγάσασθ τὴν δυνάμω; πῶς ἀπανταῖ ἐν μὲ καίρω ῥοπή κατήνευκα, τὴν φειδῶ τὴν σοφία τὴν δπόρρητον; ἕπο γδ αὐτὴν φροσῆτω ἐπὶ γαγα πληγῆ, διῆ ἕτέρον αὐτῆς διορθοσαι βολόμενος ἕπο ἐπιδὴ ἐπὶ γαγα, χαρὲς τῆ φροερόσιως ἐπὶ γαγα, ἕνα τοῖς ῥήμασιν αὐτῆς σποφροσῆ, ἕ μὴ ἐλθωσιν εἰς πύρασιν τῆ φροεγμάποι. ἕπο πάλω, ἐπιδὴ ἕ διορθοθήσασιν, ἀφῆκω ἀμφίβολον γῆμαδ τὴν πληγῆ. ἕνα γδ μὴ πικ αὐτόματον τὴν πληγὴν νομίσῃ, ὅρα πῶσα γίνεσασιν. Προσῆτον ἐν μὲ νυκτὶ πάντις ἕστερον τὰ φροσύτοκα πάντα. εἰ γδ λοιμὸς ἕ, ἕ τὰ φροσύτοκα μόνω ἕφθουρε, τῆ δὲ στυτυκίτων Ἰουδαίων ἕ μωρίαις ταλαπωρίαις ταλεχιδόστων ἐκ ἀν φείσασθ. εἰ γδ λοιμὸς ἕ, ἐκ ἀν ἀθεροσ ἐπὶ ἕλδο. ταῦτα δὲ ἐγῆστο, ἕνα τῆ Αἰγυπτῆον ἐλεγχῆ ἕ ἀγνωμοσύνῃ. καὶ γδ μὲ τὸ μαδίη αὐτῆς σποφῶς ὅτι θελάτος ἕπ ἕ πληγὴ ἀπυλάθοντις, κατεδίωκον τῆς Ἰουδαίων ἕπερ τῆ ἐχάτης αὐτῶν ἀγνωμοσύνῆς, ἕ ἕφ τῆ θυῆ μωρίση δπολογίας. ἐπειδὴ γδ ἐμῆλε τὰ τότε παύμαδ σημεῖα, ἐστυκῶ αὐτὰ σημεῖω ἕπαυσιν, ἐσ ἕ καὶ φροε τῆ ἐμ φροεδῶν ἀπυλοθήσασθ τοῖς βυλομῆμοις φροσῆχεν. ἕνα γδ μὴ πικ λῆγη, τί δῆποτε πάντις, ἐκολάζοντο τῆ βασιλείως κατέχοντις τῆς Ἰουδαίων; ἕξ τῆ ἐχάτω λύει τὴν δπορείαν ἕ πῶς; ὅτι ἴνικα τὰ φροσύτοκα αὐτῶν ἐπὶ ἕλη, καὶ ἀκοντο τῆ βασιλείως τῆς Ἰουδαίων ἀν εἰ ἕβάλων ἕ ὡς εἰ ἐκ φροομῆων ἕβέλοντο, ἕχουσιν ἀν φροεγῆμαδ ἐκείνῳ. ἐκ ἀρα φροε τὸ μὴ δυνάμαδ, ἀλλῆ φροε τὸ μὴ βέλειμαδ, ἐκ ἐφροσῆτων τῆ βασιλείως.

καὶ

καὶ ἡ διώξις διὲ ἢ μὴ ταῦτα κατηγορίας ἐστὶν ὁπίταισι.

Ι. ΟΣ ΕΠΑΤΑΞΕΝ ΕΘΝΗ ΠΟΛΛΑ .]

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἶδες τὴν οὐκ ἐκ μὲν ἄπασαι ἐν τῷ θν κινδύνο; καὶ θάπερ πῦρ ἀκάνθαις, ἔπως ἐπέσαι ἀπασί· καὶ εἶδες αὐτὸς φέρειν ἰδὲν ἄπο. Ἀκούσον τί φησὶ ὁ Βαλαάμ, ἐκ δ' ἄπο τῆς προφητῆς, ἐκ δ' ἄπο Μωσίου μαθὼν, ἀλλ' ἄπο τῆς προφητείας τὸ ἔθνος τὸ ἐστὶ φησὶ, τὸ ἐκλείχον τὴν γῆν. εἶδες τὴν μεταφορῶν κυρίας εἰρημνύω; εἶπε τὸ ἐκλείχον τὴν γῆν, τὸ ἀποποιεῖν τὴν παρὰ τὴν βελόνην, καὶ τὰ ἀναμωτὶ γνόμνα τρέπαια, ἔτ' ἔξ ὁπίδρομῶν κερῆσον· ἐ γδ δὴ νόμος πολέμου καὶ ὁδοταξίως ἐκράτησεν, ἵνα μὴ τις αὐτοῖς λογιση) τὰ γνόμνα ἀλλὰ τὰ σωχεῖα τ' οὐκ ἐκ μὲν πολλὰς κατ' αὐτῶν ἐκίνει, ἀλλ' καὶ προκατέβαλεν αὐτῶν πᾶσι δόξασιν, καὶ χάλαζα κατπερθεῖσα πολλὰς ἀπόλασε, καὶ ἦλος ἔση, καὶ πολλὰ παρὰ δόξα τῶν αὐτῶν γένοιτο· καὶ ἡ γὰρ σαλπύγιον πνεύρι σφοδρότερον τῶν τῆχαι προσειβαλλῶν, ἀπερ σεμνὸς τὸ λῆος ἐποίησεν, καὶ μετελάξεν ἐδ' ἰδακί· σεμνὸς μὲν, ὅτι τοῖσιν εἶχον ἐρατηγὸν τὸν θεόν· μετὰ δὲ, ὅτι ἐκ ἐπὶ αὐτῶν ὡς ἐπὶ οὐκ αἰεὶ φυσῶν κατρωμοσι.

ΙΔ'. ΟΤΙ ΚΡΙΝΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΑΙΤΟΥ .]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἡ τῶν φησὶ, ὅτι δ' αὐτῶν ἀπαιτήσῃ, καὶ μὴ ταῦτα πᾶσι, καὶ ἀπαιτήσῃ αὐτῶν· ἢ ἀμφοτέρωθεν δηλοῖ· ὅτι ἐκδικήσῃ, καὶ ὁδοκαθηθήσεται· τετέστιν, ἀπαιτήσῃ δ' αὐτῶν τὴν πολέμου ἰσθμῶν αὐτῶν. εἶπε ἰπεὶδ' ἔκ εἶχεν δ' αὐτῶν βίον κατρωμοῦ αὐτῶν εἶπεν, τοῖς δικαιοῦμασι τῶν τοῖς κέρη) τῶν ὁδομῶν τῶν λαῶν καὶ τῶν ὁδομῶν τῶν δ' ἄλων. εἶπεν δὲ ὁδοκαθηθήσεται), δεικνύσῃ τὸ τῶν θεῶν φιλανθρωπίας τῶν κατ' ἄλλα γλῶσσαι, ἐ τ' ἐκείνων ἀξίας. ὅτι γδ παρὰ κλησῃ, ἔτ' ἐκείνων χρεία· ὅτι δὲ συγγνώμης χρεία, ἐκ ἀξίας κατρωμοῦ, ἀλλὰ φιλανθρωπίας καίρις. ἰπεὶδ' γδ εἶπε τὸ μνημόσυνον σε εἰς χρεῖαν, μόνον δὲ τῶν ἄλλων ἰθὺν ἰσθμῶν ἰσθμῶν ἰσθμῶν τῶν, τῶν πᾶσι πᾶσι ἀνίττα) λέγων· ὅτι ἡ σωτηρία ἢ εἰς τοὺς λαοὺς καὶ τῶν δόξαι τῶν ὁδομῶν τοῖς πολλοῖς ὡς ἔσαν δεικνύσῃ. ἢ μὲν γδ προσηύσα αὐτῶν δόξα, καὶ μὴ εἰς ὁ θεῶν πᾶσι ἢ, μὲν ἀμείωτος, καὶ ἀκατάλυτος. ἢ δὲ ἐστὶ nullus eum colat, perpetuū manet, nec minui nec dissolui potest. Quæ au-

Quin etiam ea quæ postea consecuta est persecutio crimen eorum amplificat.

ΙΟ. QVI PERCVSSIT GENTES MVLTAS .]

ΑΝΩΝΥΜΙ. Vidisti hinc doceri orbem vniuersum? Quemadmodum ignis spinas, ita illi omnes inuasert; nec vllus ipso ferre valebat. Audi quid dicat Balaam, qui non à Prophetis, non à Moysè didicerat, sed à rebus ipsis: Hæc est gens, inquit, quæ elingit omnem terram. Vidisti metaphoram proprie dictam? Quæ elingit, inquit, terram, volens ostendere quàm facile ab eis victoria paratur, & quomodo citra sanguinem ab eis trophaa erigantur, & solâ incurfione vincant: non enim lege belli & instructâ acie superant, ne quis ea quæ fiebant eis attribueret; sed elementa orbis terræ frequenter in eos commouebat, & idè animos eorum primùm deiiciebat & perturbabat, & cadens grando multos perdidit, & Sol stetit, & multa eiusmodi prodigia contigerunt; & tubarum sonitus igne vehementior mœnibus ingruerat, quæ illos valdè celebres reddebant, & modestè se gerere docebant: celebres quidem, quòd talem haberent Imperatorem, scilicet Deum: modestos verò reddebat, quòd non liceret eis tamquam proprijs, præclaris istis facinoribus intumescere.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Num. 23.

Quam facile Iudai opo Dei suos hostes superarint.

ΙΑ. QVIA IVDICABIT DOMINVS POPVLVM SVVM .]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Vel hoc dicit, quòd de eo pœnas sumet, & postea cessabit, & ipso recreabit: vel vtraque vnum idemque declarant; quòd nempe vindictam sumet, & consolabitur; id est, pro ipsis supplicium sumet de hostibus eorum. Deinde cum non posset vitæ ipsorum rectè facta commemorare, ad eorum causam tuendam nomine populi & nomine seruorum vitur. Cum autem dixit Deprecabitur, ostendit reconciliationem esse ipsius clementiæ, non autem ex meritis illorum. Vbi enim deprecatio, veniâ opus est: vbi autem opus est veniâ, non sunt rectè factorum merita, sed est occasio seu tempus clementiæ. Quoniam ergo dixerat Memoriale tuum in generationem, ipsi autem soli tunc ex alijs Gentibus Deum sibi adscribebant, istiusmodi quid insinuat dicens: Quia salus populi tuam apud multos gloriam declarat. Quæ enim naturâ ei inest gloria,

CATE-
NA PA-
TRVM.

tem est eius apud multos laudatio, à nostra etiam salute ostendetur, cum nos ciuitatem, ædem sacram & templum receperimus.

Idolum res infirma & inualida.

15. IDOLA GENTIVM ARGENTVM.] ANONYMI. Gentilitiorum deinde Deorum imbecillitati illudit, & statim ab ipsa natura despicibili sermone vsus est, quin potius ipsum nomen ad eorum reprehensionem adducit. Idolum enim nihil est aliud quam imbecillum quid & abiectum, & nomen summæ infirmitatis. Quocirca hinc incipit dicens, *Idola Gentium argentum & aurum*, inanimis surdaque materia. Primum, quia simulacrum: deinde, quia inanime: denique, quia hoc ipso quod sunt simulacra, non solum ex seipsis habent vilitatem & imbecillitatem, sed etiam ab hominibus. Quapropter subiunxit etiam, *Opera manuum hominum*: quod quidem est maxima reprehensio eorum qui illa colunt: nempe quod cum ipsi sint in causa vt ea sint, in eis tamen habeant spem salutis.

Dæmon per idola hominibus illudat.

17. AVRES HABENT, ET NON AUDIENT.] CHRYSOSTOMI. Vidisti quomodo amplificet irrisionem & imposturam coarguat? Cum enim ea sæpè moueant dæmones, fictionem & simulatum actum eorum detegit dicens: *Non est spiritus in ore ipsorum*. Et quænam est causa quod malus dæmon absque illis nihil faciat, nec loquatur? Quia stupri, adulterij & innumerabilium vitiorum columnæ sunt horum simulacrorum figuræ: docens eos qui seducuntur per ipsum statuarum aspectum eas res imitari quarum figuræ sunt idola, eis affidet ea mouens & decipiens. Deinde rursus aliud ludificationis genus assignat.

18. SIMILES IIS FIANT QUI FACIUNT EA.] CHRYSOSTOMI. Considera quales dij sint, quibus fieri similes dira est imprecatio. Apud nos autem minimè sunt talia. Extremus enim virtutis terminus, & quod ad summum bonorum fastigium ascendere facit, est Deo fieri similes, quantum id nobis conceditur. Itaque ex eo quod sint materia inanimis, & quod fiant ab eis qui illa colunt, & quod simulacra informia, & quod iaceant sensu destituta, & quod adiecerit pro dira imprecatione, vt quis eis similis euadat, per hæc omnia summa eorum impostura ostenditur. Postquam hæc de ipsis dixerat, in Dei glorificatione concludit

ὡς πολλοῖς ἀσφιλία φησί, ἔτι δὲ ἡμῶν τῆς σωτηρίας δευθήσεται, ὑπολαβόντων ἡμῶν τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἕρῃ ἐπὶ τοὺς ναοὺς.

16. ΤΑ ΕΙΔΩΛΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΑΡΓΥΡΙΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κωμωδεῖ λοιπὸν καὶ τῶν ἑλληνικῶν θεῶν τὴν ἀδύνατον, καὶ ἀδυνατίαν ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς καταφορικῶς λέγει τὸ λόγῳ, πολλοὶ δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς καταφροσύνην ὡς ἀνάγκη. τὸ γὰρ εἶδωλον ἔστι ἐπιπέδιον ἢ ἀδυνατίαν καὶ ἀδυνατίαν, καὶ ἀδυνατίαν ὄνομα ἐπιπεδίου. διόπερ ἐν τῷ θεῷ ἀρχὴ λέγουσι, τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσοῖς, ἀψυχὸς ὕλη καὶ κερὰ. φερόμενον, ὅτι εἶδωλον· ἀδυνατίαν ἢ ἀψυχοντεῖτον, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ εἶδωλα εἶναι, καὶ μόνον παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸ ἀδυνατίαν καὶ ἀδυνατίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς τῶν ἀνθρώπων. διὸ καὶ ἐπιπέδιον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· ὅπερ μεγίστη καταφροσύνη τῶν θεοπροφῶντων αὐτοὺς ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ εἶναι αὐτὰ αὐτοὶ ὄντως αἱτοί, ἐν ἐκείνοις ἔχουσι τὰς τῶν σωτηρίας ἐλπίδας.

17. ὍΤΑ ΕΧΟΥΣΙ, ΚΑΙ ΟΥΚ ΕΝΘΥΣΘΗΣΟΝΤΑΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐξ ὧν πᾶς ἐπιπέδιος καὶ κωμωδία ἐπιπέδιος τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ αὐτὰ δαιμόνιος ἐπιπέδιος, ἀπαμφοτέρωθεν τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ δόγμα λέγουσι· ἐκ δὲ πνεῦμα ἐπὶ τῶν σώματι αὐτῶν. καὶ τῆς ἕκαστος ὁ ποιεῖς δαιμόνιος καὶ χωρὶς ἐκείνων δὲ, ἐπὶ φθίγγεται, ἐπειδὴ πορνείας, μοιχείας, μερίας κακίας σῆλαι τῶν εἰδώλων εἰσὶν οἱ τύποι παιδῶν τῶν ἀπαταμῶν δὲ τῆς ὀφείας τῶν ἑσθίων μμειδῶν τὰ φερόμενα ὡς ἁχίματα ἔστι τὰ εἶδωλα, φεροσδρούει καὶ ὡς ἀνάγκη κινῶν ταῦτα καὶ ἀπατῶν. ἔτι πάλιν ἐπιπέδιος εἶδος κωμωδίας λέγει.

18. ὍΜΟΙΟΙ ΑΥΤΟΙΣ ΓΕΝΟΙΝΤΟ ΟΙ ΠΟΙΟΥΝΤΕΣ ΑΥΤΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐνόησον ἡλίκοι οἱ θεοὶ, ὡς ἡ ὁμοίωσις ἐν ταῖς καίται ἀρεῖς. ἀλλ' ἐπὶ παρ' ἡμῶν τοιαῦτα. ἔχατος γὰρ ἀρετῆς ὄρεος, καὶ τὸ φερόν κορυφῶν ἀναστῆσαι τῶν ἀγαθῶν ποιῶν, τὸ τῶν θεῶν ὁμοιωθῆναι, καὶ τὸ ἐγχαρωθῆναι ἡμῶν. ὡς καὶ δι' ὡν ἀψυχὸς ἔστι ἡ ὕλη, καὶ δι' ὡν ὡς τῶν θεοπροφῶντων γίνεται, καὶ δι' ὡν εἶδωλα ἀχρημωσῶν εἰσι, καὶ δι' ὡν ἀνάγκη καίται, καὶ δι' ὡν ἐπὶ ταῖς ἀρεῖς, ἢ φερόν αὐτοὺς ὁμοίωσις, δὲ πᾶντων δαιμόνιος τῆς πλάτης ἢ ὑπερβολῆς. εἰπὼν ταῦτα φερόν αὐτῶν, ὅτι τὴν δόξολογίαν τῶν θεῶν καταλήγει τὸν λόγον.

λόγον· ἐκείνη διαγύμνητος ἐπὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' οὐκ ἀποδιέξαι, καὶ πάντας ὅτι τῷτο καλεῖ λόγον· οἶκος Ἰσραὴλ διλογεῖτε τὸν κύριον, καὶ τὰ ἱεῖς.

orationem non ampliùs narrans ea quæ Deus fecit, sed tamquam qui illa demonstrauerit, omnes etiam ad hoc inuitat dicens: *Domus Israël benedicite Dominum*, &c.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus hortatur fideles ad Dei laudes; quare *Alleluia* inscribitur; & rectè subiungitur post graduales, quoniam optimè conuenit ijs qui iam gradus perfectionis Deo adiuuante ascenderunt.

Omnes in domo Dei debent esse stantes, & ad obsequium ex- pediti.

2. *Qui statis in domo Domini.* Id est, Qui prompti & parati estis ad exequendum & efficiendum quæ Dei nutus, quæ officij ratio & boni viri munus desiderant: quam ob causam beatissimi Angeli semper in diuinis monumentis describuntur *ἐστηκότες, stantes*, vt animaduertit S. Cyrillus Alexandrinus in cap. 1. Zachariæ, ob vigilantem, promptum & erectum animum ad omnia diligentissimè & perfectissimè obeunda, quæ parens vniuersitatis & omnium Rex imperauerit. Quod etiam proprium esse omnium Christianorum spiritualis vitæ Magistri aiunt: inter quos S. Ambrosius in Psal. 1. *Tamquam*, inquit, *sub aspectu Imperatoris locati, & veluti in ministerio quodam positi, stare debemus. Miles in procinctu stat, non sedet. Miles in armis non se reflectit, sed excitat atque erigit. Ideoque militibus Christi dicitur: Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. At contra iniquitas in talento plumbeo sedet, eò quòd fixa in peccato se ab eo separare non possit. Etenim inueterati in errore, & studeose flagitijs inhaerentes, sedere dicuntur, qui nolunt assurgere, nec audire dicentem; Surgite postquam sederitis, &c.* Moyse verò, quò vix vltus in Dei rebus & difficillimo in munere fuit vigilantior, à sanctissimo Numine dicitur: *Tu verò hic sta mecum*, quasi de prætoria Dei cohorte stans semper & accinctus in perpetua esset vigilia, vt adorandi Numinis imperium exequeretur. O virtutis nobilissimæ ingens priuilegium! quæ non modò Dei seruos efficit Angelisque beatis simillimos, verùm etiam illi proximos & familiares. Et quoniam in sæculari vita sunt valdè pauci qui dulce illud inuitamentum exaudiant, religiosæ saltem animæ prompto animi affectu & singulari deuotione hanc Dei vocem excipiant. Constitutiones enim Apostolicæ, quæ morem Dei colendi ritusque pios carimomafque docent, inter alia lib. 2. cap. 57. sic edicunt: *Stare oportet in Ecclesia ἐπιστημένως, ὑπελάθως, & ἐργασθέντως, sapienter, sobriè, & vigilanter.* Vbi multa paucis diuinitus complectuntur, quæ Christiani hominis officia omnia deuotique Deo contineant. Nam sapienter stare in Ecclesia, est nullo motu puerilis vecorditæ temerantique cieri, sed animum ita habere compositum, vt probos atque ingenuos liberos decet in conspectu venerandi parentis, qui videt omnia acutillimè, & iure suo magnam animi modestiam cultumque reposcit. Hinc videmus institutum, vt in templis, cùm diuina res fieret, clarâ voce denuntiaret Sacerdos, *Ἐν σοφίᾳ προσέχομεν, cōmuni κα-*

Deut. 31.

Quomodo standum in Ecclesia.

λῶς, cōmuni ἐξ οὐκοῦ θεῷ, In sapientia attendamus, stemus honestè, stemus cum timore Dei: vt in Græcorum Patrum Liturgijs habetur. Quod desumptum fuit ex Apostolorum institutione; in quorum sapientissimis Decretis ponitur à Clemente lib. 8: cap. 12. *Diaconos, priusquam Sacrum inchoaretur, inclamare oportere, Ὁ ἁγιος κύριος, &c. Stemus erecti Domino cum motu & tremore ad offerendum:* Episcopum item dicere consueuisse, *Ἄνω τὸν κύριον, sursum mentem.* Hæc & alia monita efficiebant, vt singularis & inusitata esset hominum reuerentia, quæ pium cœtum in admirationem atque ad maiorem deuotionem rapiebat.

3. *Laudate Dominum quia bonus.* Græcè, *ὅτι ἀγαθός:* alius apud Chrysostomum legit *ἀγαπῆς:* quod interdum vertitur *bonus*, interdum *suanis*: Psalterium Romanum & S. Hilarius, quoniam *benignus*. Vide quam ob causam hunc num exigit, & laudem exposcit: *Quoniam suauis*, id est grati saporis, & dulcis est esui. Ac si dicat: *Multa quidem sunt; ob quæ Deum laudare debemus: ceterùm illud supra omnia alia ad Dei laudes nos adigit; scilicet, quòd se nobis in V. Eucharistia in cibum animæ dedit.* Huius expositionis auctor est S. Augustinus in hunc locum ita scribens: *Ipse est mediator: inde factus est suauis. Quid suauis pane Angelorum? Quomodo ergo non est suauis Dominus, quando panem Angelorum manducauit homo?*

Christus est suauis in Eucharistia.

IBIDEM. *Psallite nomini eius, quoniam bonum.* S. Hieronymus ex Hebræo vertit *decens*: & optimè conuenit dictioni Græcæ, *ὅτι καλός:* S. Hilarius & Vulgata legunt, *quoniam suauis*: S. Augustinus & Vetus ac Romanum Psalterium, *quoniam suauis*: Aquila, *ὅτι ἀγαπῆς, quoniam decorum*: Theodotion, *ὅτι ἡδύ, quoniam dulcis.* Hinc S. Ioannes Chrysostomus in Psalmodum modulatione & diuini nominis collaudatione duo in primis optabilia bona inesse probat, scilicet incredibilem quamdam honestissimamque voluptatem, atque in canente plenam decori venerationem. Vtrumque verum. Sacer enim ille concentus puræ & liquidæ voluptatis sensum & suauitatem efficit, & eum qui concinit formoso decore verendum. Nam si quis, inquit, *Quam sit foret petulans & libidinibus insolescens, si eo animo quo par est ad canendum Psalmum accedat, sopit tyrannidem, & furibundum æstum petulantia animamque illâ piâ dulcedine captum in subline attollit.* Doctissimus idem Pater tria quatuorve lucra ibidem memorat, quæ ex sacro & pio Psalmodum cantu oriuntur: Primò *τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρει, animam expurgare:* Secundò *μετάσσει νοεῖν τὸν λογισμὸν, cogitationem in alium exsolere:* Tertio dogmata vera præcipuaque edoceri, & de præsentibus & futuris philosophari. Quod paulò etiam pluribus

psalmodum canens dulcis & decorum.

Quam sit vtilis psalmodia.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

in Psal. 146. exposuit, cū illustri comen-
tatione Dauidis id monitum exornat, *Laudate*
Dominum, quoniam bonus est Psalmus. Bonum
enim ait esse, quia mentem à terra abducit,
ἡλεῖ τοὺς ὑψηλοὺς, aliam quodammodo reddet
animam, nos leues & sublimes efficit, dignas
Deo cælestesque inspirat cogitationes. Simili
ferè modo S. Athanasius in Epistola ad Marcel-
lum ait sacro Psalmorum cantu & symphoniâ
nos moneri, vt de animi factorumque ac dicto-
rum orationum consensione & harmonia cogite-
mus. Sed S. Dionysius Arcopagita Ecclesiasti-
cæ Hierarchiæ cap. 3. maius quiddam illustrius-
que adiungit; neque nos tantum moneri, sed il-
lud ipsum ab Ecclesiæ cantu potenti quadam vi
confici monet: qui cū esset veluti os D. Pauli,
quem mysteria diuinius explicantem audiuisset,
& nascentis religionis maiestatem arcanosque
ritus ad æternam posterorum memoriam vellet
prodere, ait pium Psalmorum cantum *ὑψηλοὺς*
ἔξωσιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς, animalia habitus, (vt po-
te futiliter gestientes & rationi contrarios) *ἀπὸ*
ἑὸς concinne componere. Est enim illa vis religiosi
cantus, vt per aures sese placidè in animum in-
sinuans, turbulentos, si qui sint motus, summa
æquabilitate componat; & vt ibidem S. Dio-
nylius cap. 4. ait, efficiat *ἡμῶν τὰ δὲ αὐτῶν ὑποπροσώπων,*
cum diuini consensionem.

Jacob no-
men electio-
nis: Israël
possessio
insinuus.

4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, &c.*]
Id est, Sub nomine Jacob obtinuit vt eligeretur
& vocaretur à Deo; sub nomine autem Israël
obtinuit, vt iam esset Deo in possessionem æter-
nam; hoc est, vt Deus illum firmiter & immo-
biliter teneret; quod ad possessionem pertinet.
Iacobi nomen datum fuit ab ipso vterq, ante-
quam quidquam boni aut mali egisset: verum
antequam vocaretur Israël, quis numeret pres-
suras eius? Exilium patitur à parentibus; cum
solo baculo dimittitur; lapidi incubat somno-
lentus; quatuordecim annos seruitutis perficit;
luctatur cum Angelo totâ nocte; vulnus accipit
in femore. Et quidem *Christi crucem obsupe-
scantis femoris Iacobi latitudo designabat,* vt ait
S. Ambrosius ad hunc locum. Post hæc omnia,
post crucem in se expressam nomen accipit
Israëlis: sub quo meruit, vt iam permanentem
& immobilem possessorem in se haberet Deum.
Ab hac expositione non multum abest D. Hi-
larius in hunc Psalmum ita scribens: *Iacob est*
ergo qui eligitur, Israël qui possidetur; in pra-
teritis primogenitus & benedictionibus cognitus,
in seruitute multi temporis fidelis, in sacra-
mento lucta potens. Non antea scilicet possessor
firmus & immobilis Deus ad hominem accel-
sit, quam in illo & ingentes seruitutis labores
exantlati, & totum luctæ sacramentum, in quo
adumbrabatur crux Christiana, claresceret.
Sub hoc sacramento luctæ, nempe crucis, po-
tens fuit, vt Deum sibi firmiter & permanenter
faceret adherere, & in possessione propria staret
possessor.

Gen. 32.

Quomodo
Deum dica-
tur ma-
gnus.

5. *Quia ego cognoui quod magnus est Dominus,*
&c.] Nota ex S. Dionysio Arcopagita de Diui-
nis nominibus cap. 9. §. 2. quod cū in Scri-
pturis Deus magnus appellatur, id intelligendum
sit *κατὰ τὸ ἰδίως αὐτῷ μέγα, secundum propriam*
ipsius magnitudinem. Hæc enim appellatio non
tantum ei conuenit secundum extensionem seu

immensitatem, sed etiam secundum alia attri-
bura. Est enim magnus potentia, magnus sa-
pientia, magnus sanctitate, maiestate & ceteris
perfectionibus. Vnde quando absolute magnus
dicitur, intelligendum esse magnum, immen-
sum & infinitum secundum omnes perfectiones
quæ ei conueniunt.

7. *Educens nubes ab extremo terra.*] Græcè
est *ἀνάγων*: quod alius apud S. Chrysostomum
legit *ἀναβιβάζων, Faciens ascendere*; alius, *Ἀνα-
τρεφὴν ἀπ' ἀκρῶν, Attrahit ab extremis*; alius, *ἐκ τε-
λισμάτων, de fini & summitate.* Quod illustrans
Origenes Hom. 5. in Ieremiæ cap. 10. ait: *Vi-*
des quomodo ab extremis terra educat Deus has
caprætas nubes? Propterea si volumus nubes fie-
ri, ad quas perueniat veritas Dei, nouissimi
omnium sumus: nam veritas tua, inquit, usque
ad nubes. Ille nimirum veritatis diuinæ est ca-
pax, qui non vt Pilatus præproperè & intem-
pestiue illam exquirat; sed qui prius nouissima
sua meditatus, vilitatemque scrutatus naturæ,
nouissimus omnium sibi apparens in puluere
sedet, nihil ultra miseræ suæ fines meditari
audens.

Ad quales
nubes per-
ueniat ve-
ritas Dei.
Psal. 35,
6.

I B I D E M. *Fulgura in pluuiam fecit.*] Id est,
Inter pluuiam miscuit fulgura: quæ res est om-
nino mirabilis. Nam fulgura sunt vrentia, acu-
tissima; & pluuiæ est res humida, frigida, mol-
lis: & tamen nec fulgura absumunt aquam, nec
pluuiæ extinguit fulgura, vt superius in Com-
mentario & Catena Patres docent. Mysticè au-
tem *Fulgura in pluuiam fecit;* hoc est, supplicia
non vndique ignea, sed pluuiæ consolationis
admixta; vt non tam ad conflandum quam
ad irrorandum facta videantur. Ita Stephanus
Cantuariensis in Allegorijs Gotfridi ad cap. 9.
Exod. *Fulgur urit, pluuiæ nutrit, quia ipsa*
tribulatio nutrit. Vnde S. Theophilus Patriar-
cha Antiochenus lib. 1. ad Autolycum Dei pu-
nientis characterem sic ostendit: *Nubes à terra*
extremisate sursum rapit, fulgura cum imbri-
bus multiplicat, mittit fulmen in terrorem mor-
talium, fulminisque fragorem cornuscante fulgo-
re pradiit, ne anima prostrata, & subito con-
sternata, è mortali corpore euolet. Fulguris ex
calo descendens magnitudinem ita consempe-
rat, ne terram comburat: nam si suo arbitrio
ferretur, orbis concremaretur. Si tonitru suo
impetu ferretur, omnia quæ in orbe sunt subuer-
terentur. Hic meus est Deus & vniuersorum
Dominus. Ac si diceret: En Dei mei, veri in-
quam Dei, à fabulosis dijs quàm dissimilis,
characterem & notam: hi quippe fulmina in
Vulcani officina ex durissimo ferro & chalybe
conflare & construere dicuntur, vt immedicabi-
le vulnus & acerbum ac insanabilem dolorem
afferant; meus verò Deus illa non nisi ex blanda
nubium materia, vt rore simul ac pluuiæ con-
temperata admixtam misericordiam & benigni-
tatem secum deferant, labefacere consuevit, au-
ram refrigerij & consolationis supplicij com-
miscens.

Deum sup-
plicia con-
solatione
admixtas in
hoc saculo.

I B I D. *Qui educit ventos de thesauris suis.*] Græ-
cè est *ἐξάγων*: pro quo alij legunt *ἀνάγων*; Sym-
machus Προδύπων, *Proferens*: Vulgata habet *Qui*
producit. Deum admirabilem ostendit in gene-
ratione ventorum, qui cū sint notissimi, &
quotidie à nobis sentiantur, nihil tamen existit
ipsorum

Mirabilis
proferens
ventorum
generatio,
& obscura.

Ioan. 3.

ipforum generatione obscurius. Vnde Dominus apud S. Ioannem ait: *Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis unde veniat, aut quò vadat;* id est, quomodo oriatur, & quomodo desinat, præsertim quando repente ventus existit, & paulò post repente cessat. Illud autem *de thesauris suis* metaphoricum est. Non enim venti inclusi manent in speluncis aut ab-

ditis locis, vt fabulantur Poëtae, sed ita repente producantur à Deo, quasi educerentur è thesauris, id est de locis absconditis: verè autem educuntur de thesauris Dei, id est de potentia Dei secretissima & ditissima, quæ numquam exhauriri potest. Cetera superius in Plal. 77. & 104. & præcipuè 113. expõsita sunt: vbi hi versiculi ijdem habentur.

PARAPHRASIS ANONYMI.

IN PSALMVM CXXXV. ARGVMENTVM.

α. Αλληλία.

1. Alleluia.

Εὐχαριστῶν ἔχει καὶ οὐκ ἔσθ' ἵνα τὸ ἐπιπέδον καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὡν ἔτυχον χρησάμενος. ὡς οὐκ ἔστιν ἵνα εἰς τὸν αἰῶνα ἔλθῃ ἡ αὐτοῦ φιλανθρωπία ἕνεκα πάντων ὡν ἔτυχον. *mentiam eius consecutos esse quæcumque consecuti sunt.*

Hic etiam continet gratiarum actionem pro reditu ceterisque omnibus bonis quæ fuerant consecuti. In singulis autem addunt, Quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius; ut ostendant se per clem-

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΚΕΧΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ τῷ κυρίῳ ὅτι ἀγαθὸς ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

CONFITEMINI Domino quoniam bonus: quoniam in * sæculū misericordia eius.

* *vulgata æternum, ut & in sequentibus.*

β. Εὐχομολογεῖσθε τῷ θεῷ πάντων θεῶν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

2. Confitemini Deo deorum: quoniam in sæculum misericordia eius.

γ. Εὐχομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ πάντων κυρίων ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

3. Confitemini Domino dominorum: quoniam in sæculum misericordia eius.

δ. Τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

4. Qui facit mirabilia magna solus: quoniam in sæculum misericordia eius.

ε. Τῷ ποιήσαντι οὐρανὸν ἕρανὸς ἐν σωῆσει ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

5. Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in sæculum misericordia eius.

ς. Τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ πάντων ὑδάτων ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

6. Qui firmavit terram super aquas: quoniam in sæculum misericordia eius.

ζ. Τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

7. Qui fecit luminaria magna * solus: quoniam in sæculum misericordia eius.

* *vulgata omisit.*

η. Τὸν ἥλιον εἰς Ἰερουσαλὴμ τῆς ἡμέρας ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

8. Solem in potestatem diei: quoniam in sæculum misericordia eius.

θ. Τὴν σελήνην καὶ οὐρανὸν ἀστέρων.

9. Lunam & stellas in potestatem

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

tem noctis: quoniam in sæculum misericordia eius.

10. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum: quoniam in sæculū misericordia eius.

11. Qui eduxit Israël de medio eorum: quoniam in sæculum misericordia eius.

12. In manu potenti & brachio excelso: quoniam in sæculum misericordia eius.

13. Qui diuisit Mare rubrum in diuisiones: quoniam in sæculum misericordia eius.

* Vulgata
eduxit

14. Et * traduxit Israël per medium eius: quoniam in sæculum misericordia eius.

* Vulgata
Et

* Mari-
rubro:

15. * Qui excussit Pharaonem & virtutem eius in * Mare rubrum: quoniam in sæculum misericordia eius.

* Vulgata
per deser-
tum:

16. Qui traduxit populum suum * in deserto: quoniam in sæculum misericordia eius.

17. Qui percussit Reges magnos: quoniam in sæculum misericordia eius.

18. Et occidit Reges fortes: quoniam in sæculum misericordia eius.

* Vulgata
Schon

19. * Seon Regem Amorrhæorum: quoniam in sæculum misericordia eius.

20. Et Og Regem Basan: quoniam in sæculū misericordia eius.

21. Et dedit terram eorum hereditatem: quoniam in sæculum misericordia eius.

22. Hereditatem Israël seruo suo: quoniam in sæculum misericordia eius.

ρας εἰς Ἰερουσαλὴμ τὴν νυκτὸς ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ί. Τῷ πατάξαντι Αἴγυπτον σὺ τοῖς πρωτότοκοις αὐτῶν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ια. Καὶ ἔξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσων αὐτῶν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιβ. Ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιγ. Τῷ καταδιελόντι τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαρῆσεις ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιδ. Καὶ διαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ διὰ μέσων αὐτῆς ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιε. Καὶ ἐκπινάξαντι Φαραὼ καὶ τὴν δυνάμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν ἐρυθρὰν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ισ. Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιζ. Τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιη. Καὶ ἀποκτείναντι βασιλεῖς κραταίους ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

ιθ. Τὸν Σηὸν βασιλέα τῶν Ἀμορραίων ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κ. Καὶ τὸν Ὠγ βασιλέα Βασαν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κα. Καὶ δόντι τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κβ. Κληρονομίαν Ἰσραὴλ δούλῳ αὐτοῦ ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κγ. Ὅτι

κγ'. Ὅπιν τῆ ἁπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ κύριος· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κδ'. Καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ πάντων ἐχθρῶν ἡμῶν· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κε'. Ὁ δίδως τροφήν πᾶσι σαρκί· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

κς'. Ἐξομολογεῖσθε τῷ θεῷ ἔρανος· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

Διὰ τῆς τῆ ψαλμοῦ διχαρισεῖ τῷ θεῷ, ἃ δεικνυσθαι ὅτι δεῖ εἶναι φιλανθρωπίας πάντων ἔτυχον αἰεὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κατὰ τῷ ἀλάτῃ. δεῖν ἃ περὶ τὸν εἶναί μοι ἐφάνη δεῖναι τῷ κατὰ ἔχαστον εἶχον ἐρμηνείαν καὶ τὸν ψαλμὸν καὶ τὰ αὐτὰ κατὰ ἔχαστον ἐρμηνεύσαι· ἀρκούντες τῷ περὶ τῆς ψαλμοῦ τῷ αὐτῷ δεκνυῖναι ἐρμηνείαν.

23. Quia in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus: quoniam in sæculū misericordia eius.

COM-MENTARIVS HERACLEOTÆ.

24. Et redemit nos ab inimicis nostris: quoniam in sæculum misericordia eius.

* Absq. & Vulgata.

25. Qui dat escam omni carni: quoniam in sæculum misericordia eius.

26. Confitemini Deo cæli: quoniam in sæculum misericordia eius.

Per hunc Psalmum Deo gratias agit, & ostendit eos per clementiam ipsius omnibus semper bonis potitos fuisse tam nunc quàm olim. Vnde superuacaneum mihi visum fuit singulis versiculis explicationem adiungere & Psalmum ponendo & singula sigillatim explicando, cum sufficiat ostendisse huius Psalmi expositionem eandem esse quæ præcedentis.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΟΤΙ ΑΓΑΘΟΣ.] Εἰπὼν ἁπλοῶς περὶ τῆς Διευρησίας τῷ θεῷ τῆς ἐκ ἀνθρώπων γνομῆς, καὶ περὶ τῆς ποσότητος τῆς ἐλεῖς αὐτῆς (ὡς ἀλάτῃ), ἐ μετῶν (ἐ τῷ δυνάτῃ) ἀλλὰ τῷ ἀπείρῳ τῷ μέγεθος αὐτῆς ὡς ἀσῆσσαι βυλὸν, ἃ ὡς ἀκαλεῖ περὶ δόξολογίαν ἀπάντας λέγων, Ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ. τῆς τῆς, διχαρισεῖτε, διχαρισεῖτε αὐτόν. τί δὲ ἔστιν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῆς; ἢ διπλοῦς ἐλεῖ, ἃ καὶ ἄλλοι περὶ ἄλλα ἐλεῖ. δεῖν ἐπάγει.

δ'. Τῷ ΠΟΙΗΣΑΝΤΙ ΘΑΥΜΑΣΙΑ ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΝΩ.] Δείκνυσθαι αὐτὸν διπλοῦς ἐργεῖν καὶ θαυμάσια ποιεῖν· καὶ δύο τίθει· καὶ ὅτι ποιεῖ, ἃ ὅτι μόνος. Ταῦτα εἰ καὶ τῷ δυνάμει αὐτῆς ἃ τῷ σοφίᾳ ἐμφαίνει, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλανθρωπίας δείκνυσθαι. τὸ μὲν γὰρ ἔστιν μεγάλα ἔργα καὶ κατὰ ἃ διαρκῆ, τῷ ἰσχυρῶ ἀνακρηρῆται καὶ σοφίᾳ· τὸ δὲ δι' ἡμᾶς ἃ δεῖ τῷ χρείᾳ τῷ ἡμετέροις αὐτὰ ἔργα, τῷ φιλανθρωπίας καὶ τὴν ἀγαθότητα τὴν διπλοῦς. Καὶ τῆς τῆς δυνάμει ἃ δεῖ, τὸ πάντα ἔχει τὴν γῆν πενιτιαν.

TOMVS III.

ΚΟΝΦΙΤΕΜΙΝΙ ΔΟΜΙΝΟ ΚΥΟΝΙΑΜ ΒΟΝΥΣ.] Cum superius de Dei in homines beneficijs egisset, differit quoque de quantitate misericordie eius, non eam metiens (hoc enim fieri nequit) sed per infinitum eius magnitudinem declarare volens, inuitat etiam omnes ad glorificationem dicens, Confitemini Domino. id est, Gratias agite, laudate ipsum. Quid autem sibi vult, Quoniam in saculū misericordia eius? Quod nimirum perpetuū misereatur, & in diuersis rebus misereatur. vnde subdit:

Miseri-cordia Deim-finita.

4. QVI FACIT MIRABYLIA MAGNA SOLVS.] Ostendit eum alfiduē benefacere & mirabilia operari: & dupponit: tum quod faciat, tum quod solus. Hæc etſi eius potentiam & sapientiam indicent, attamen eius quoque benignitatem ostendunt. Quod enim sint ad eō magna & pulchra & sufficientia, vires eius & sapientiam deprædicant: quod autem ea propter nos & vsum nostrum facta sint, benignitatem & perpetuam bo-

Dem facit mirabilia magna soli.

N n n n

cinſta

COM- cineta subsistat. Et si quis viderit Solem & MENTA- Lunam & temporum ordinem, & multi- RIVS HE- cem eorum vtilitatem, videbit magnam RACLEO- eius benignitatem. TÆ.

10. QVI PERCVSSIT ÆGYPTVM.] Assidue versat miracula quæ in Ægypto facta sunt propter magnam eorum ingratitude[m], & quod cum ea audiuissent, eorundem obliuiscerentur. Non est autem hoc quoque paruum signum misericordiar[um], quod à seruitute liberati sint. Et manum quidem operationem, brachium verò potentiam appellauit: per vtrumque nimirum propriam virtutem & misericordiam declarauit.

Mare ru- brum in di- uisus se- ctiones di- uisum fuit.

13. QVI DIVISIT MARE RUBRVM IN DIVISIONES.] Alius in sectiones, alius in segmenta. Nonnulli enim dicunt non fuisse vnicam viam, sed pro singulis Tribubus aquam scissam fuisse. Rectè autem Et tra- duxit. Etenim hoc quoque satis erat ad maiorem ipsis terrorem incutiendum, quod mare retrocederet. Ceterum hoc Dei potentie erat, quod ipsis animum adderet & persuaderet, ut nouam illam & peregrinam viam ingrederentur. Et exeuisset Pharaonem. Hoc autem dixit, volens ostendere facilitatem demersionis. Ceterum quod illos quoque per desertum traduxerit, haud minus miraculum est: etenim & fames & squalor ipsos infestabant, & quæcumque Scriptura recensuit, & hostibus hostes succedebant, & nihil ipsos vincebat. Qui sic? Quoniam in seculum misericordia eius. hoc est; Quoniam eius benignitate perpetuò fruebantur. Vide autem quomodo duplicia dicat beneficia, scilicet & hostes vincere, & illorum dominos euadere.

Quid per Og, Seon & Basan intelligatur.

19. SEON REGEM AMORRHÆORVM.] Hi in robore & corporum magnitudine gloria- bantur. Ceterum Og ferreo lecto utebatur, nouem cubitis longo & quinque cubitis lato. Seon nempe interpretatur tentatio vel irritatio. Amorrhæi autem loquaces siue exacerbantes: & Basan ignominia interpretatur. His secundum intelligentiam ad dæmonas relatis, videre liceat populum qui ex Gentibus credit virtute Christi illis prævalentem ipsosque occidentem. Deinde rursus ea quæ ad bonitatem spectant manifestiora reddens subiunxit:

Deum hu- militatis memor est nostra.

23. QVIA IN HUMILITATE NOSTRA MEMOR FVIT.] Non in benefactis, sed in humilitate. Id est, Sufficit

εικλυζερβίλω ὕδασι ἐξάναι. καὶ τὸν ἥλιον εἶπε κατῖδοι καὶ τὴν σελήνην, & τὴν τάξιν τῆς κραιφῆν, καὶ τὴν μετρίαν αὐτῶν χεῖραν, πολλὰ δὲ τὴν φιλαθερπείαν.

ί. ΤΩ ΠΑΤΑΖΑΝΤΙ ΑΙΓΥΠΤΟΝ.] Σωτηρὸς φεισρέφει τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα δὲ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ ἀκρίβειαν, ὀπιλανθάνειας. & μικρὸν δὲ καὶ τὸτο ἰλέυσθημεῖον, τὸ ἀπαλλάξαι δουλείας. & χεῖρα μὲν τὴν ἐργεσίαν ἐκάλεσε, βραχίονα δὲ τὴν ἰσχύϊ. δι' ἀμφοτέρων μέρους & τὴν οἰκίαν ἰδοῦναι δυνάμειν καὶ τὸ ἔλεος.

γ'. ΤΩ ΚΑΤΑΔΙΕΛΟΝΤΙ ΤΗΝ ΕΥΘΡΑΝ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΕΙΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ.] Ἐπεὶ εἰς τομὰς, ἀλλοὺς εἰς τμήματα. τῶς γὰρ φασὶν ὅτι & μία γέγονεν ὁδοῦς, ἀλλὰ καὶ ἐκάστω φυλῆν τὸ ὕδωρ ἐχίζουτο. καλῶς δὲ καὶ τῶ δισταγόνῃ. καὶ γὰρ & τὸτο ἤρκει αὐτοῖς πλῆον ἐμποῖσται δέος, ἢ τὸ θαλάσσης ὑποχωρῆσαι. ἀλλὰ τὸτο τῆς τῆ θεῶ δυνάμειος ἦν, τὸ θάρσος ἐνδείξαι καὶ πῖσται δισταγῆται ἀξίως καὶ ξένῳ ὁδῶν. Καὶ ἐκπνέουσα φασαί. τὸτο δὲ εἶπε, τὴν ἀκολίαν βυλόμειος δειξῆται τῆ καταποτισμῶ. & τὸ δισταγῆται δὲ αὐτῶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐκ ἰλαστοῦ εἰς θαῦμα καὶ γὰρ λιμὸς ἐλύπει καὶ ἀσχυρὸς, & ὅσα ἢ γρηφὴ δηγήσασθαι, καὶ ἐκ πολέμων πόλεμοι δινέχοντο, ἀλλ' ἔδω αὐτῶς ἐχειροῦτο. δὲ τί; ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῶ. τῶς ἐστὶ ὅτι διπλοῦς αὐτῶ τῆς φιλαθερπείας ἀπέλαυον. δεῖα δὲ πῶς διπλοῦ φησι τὰ δὲ δισταγῆται, καὶ τὸ κρατῆσαι τῆς πολέμων, καὶ τὸ γρηφῆς κυρίας ἐκείων.

ιδ'. ΤΟΝ ΣΗΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΑ ΤΩΝ ΑΜΟΡΡΑΙΩΝ.] Ἐπὶ ῥώμῃ ἔτοι καὶ μεγάροι σώματις ἰσχυροῦντο. ὁ δὲ Ωγ καὶ κλίση ἐκίχουτο σιδηρῶ, ἐνία πῆχων τὸ μήκος & πῆντε τὸ εὔρος. Σηὼν μέρους ἰρμηνεύεται πνεασμὸς ἢ παρηρισμὸς. Ἀμορραῖοι δὲ λαλήτω ἦτοι ὀδυσπραχόντες. καὶ βασαν αἰχμῶν ἰρμηνεύεται. ὡν καὶ δὲ γνοια εἰς δαίμους ἀναγομῶν ἔσπ, ἰδῆν τὰ δὲ ἐδ- τῶν ἀπεισδύκωτα λαδὶ καταδυνασδύωνται & ἀποκτίναται αὐτῶ τῇ τῆ χειρῶ δυνάμει. εἶτα πάλιν σαφῆς ποιοῦν τὰ τῆς ἀγαθότητος ἐπήγαγμ.

εγ'. ΟΤΙ ΕΝ ΤΗ ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΙ ΗΜΩΝ ΕΜΝΗΣΘΗΝ.] Οὐκ ἐν τοῖς κατορθώμασι, ἀλλ' ἐν τῇ ταπεινώσει. τῶς ἐστὶν, ἦρκεον ἢ συμφο-

συμφορὰ ἐπιπέμψαι αὐτὸν, καὶ τὸ κακὰς
πάσχειν ἡμᾶς. Ἐἴα μὴ καὶ μικρὸν καταλέγη
τὰς πολεμίας, ἐπήγαγε. Καὶ ἐλυτρώσατο ἡ-
μᾶς ἐκ τοῦ ἐχθρῶν ἡμῶν. πάλιν ἐνὶ ῥήματι
ὄρασαν καταρτωμάτων ὡδωδραμάτων, καὶ
αὐτοὶ τὰ μερικὰ ἀφείδ, ἵπτοι τὴν Ἰουδαίων
προνοίαν, ἐπὶ τὰ καθόλου ἔρχετο λέγων.

κέ. Ο ΔΙΔΟΥΣ ΤΡΟΦΗΝ ΠΑΣΗ ΣΑΡ-
ΚΙ.] Ἄλλος, διδὸς ἀρτοποι. ἐκ ἀερα γῆς, ἐδὲ
ὕδατων, ἐδὲ ἀέρος, ἐδὲ ἄλλω πρὸς αἰ γροια
τοῦ καρπῶν, ἀλλ' αὐτὰ τὸ πᾶν. εἴτα ἐπή-
γαγε.

κς. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΘΕΩ ΤΟΥ
ΟΥΡΑΝΟΥ.] Ἀπὸ τοῦ τέτων, φησὶ, καὶ κείνο
δῆλον, ὅτι καὶ τοῦ ἀνω, ἔτι καὶ πᾶν-
των ἐστὶ δεσπότης, καὶ πανταχῶς τῆς προνοίας
αὐτοῦ ἔκδημονίας ἐκτέταται.

calamitas ad ipsum flectendum, & quod nos
affligeremur. Et ne minutim hostes recen-
seat, subiunxit: *Et redemit nos ab inimicis
nostris.* Cum rursus vno verbo rectè facto-
rum seriem esset profecutus, & particularia
omississet, nempe curam Iudæorum, ad gene-
ralia venit dicens:

25. QVI DAT ESCAM OMNI CAR-
NI.] Alius, *Qui dat panem.* Non ergo ter-
ræ, nec aquæ, nec aëris, nec alicuius alterius
sunt fructuum procreationes, sed ipsius est
vniuersum. Deinde subiunxit:

26. CONFITEMINI DEO CÆLI.]
Ex his enim, inquit, hoc quoque clarum
est, ipsum & supernorum, & infernorum
atque omnium esse Dominum, eiusque pro-
uidentiam & curam vbique diffusam esse.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ τῶτον τὸν
ψαλμὸν τοῖς αὐτοῖς ἢ θεωρητικῶς
συτέγραψε χεῖρι, διὰ πλείονων
αὐτοῖς παιδιδματῶν θεωρηματδομῆν τὴν
ἀρίστην.

α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΟΤΙ
ΑΓΑΘΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εξομο-
λογεῖσθε τῷ κυρίῳ. τῶν ἐσῶν, διχαρισεῖτε,
δοφμεῖτε αὐτόν. τί δὲ ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ
ἔλεος αὐτοῦ; ὅτι διηνεκῶς ἐλεεῖ, ἔτι ἐδὲ ποτὶ
καὶ ἐπεργαεῖ, ποτὶ δὲ ἀφίσταται. ἐδὲ ποτὶ
καὶ ἐλεεῖ, ποτὶ δὲ παύεται, δὲ ἐπ' ἀνθρώπων
συμβαίνει, ἀλλ' αἰεὶ ἐλεεῖ, καὶ ἐδὲ ποτε παύει
ἐπεργαεῖ.

β. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΘΕΩ ΤΩΝ
ΘΕΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Θεὸς θεῶν ἐστὶν
ἐκείνων τοῦ ὡς ἐξ ὁ λόγος τῶ θεῶ ἐγγύς,
καὶ τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν, Ἐγὼ εἶπα,
θεοὶ ἐστέ. καὶ, Ἐγὼ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ θεὸς
Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ. δηλαδὴ καὶ τὴν
πολλὴν ὡς αὐτὰς ἀγάπην ἔοικώ-
σιν. τοῦ δὲ θαυμάσιον θεὸς ἐστὶ καὶ τὴν
δημιουργίαν. φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος.
εἴπερ εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ
ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐπὶ τῆ γῆς. ἀλλὰ τὸς
ληρωμένους καὶ τὴν φιλίαν θεὸς μετεσῆα
θεοτήτες εἶναι τοιαύτας. ὁ δὲ σωτὴρ ἐ καὶ
μετεσῆα, ἀλλὰ κατ' ἐστὶν ἐστὶ θεός. τὸ
δὲ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἐφυμ-
νίας τὸ πᾶν ἐπὶ λέγεται. ἐπὶ τοῦ δὲ αἰεὶ

ΩRIGENIS. Prophetica gratia et-
iam hunc Psalmum eisdem con-
scripsit, per plura documenta uti-
litem ipsi procurans.

1. CONFITEMINI DOMINO QUO-
NIAM BONVS.] CHRYSOSTOMI. *Con-
fitemini Domino.* Id est, Gratias agite, lauda-
te ipsum. Quid autem est *In saculum misere-
cordia eius?* Quia nimirum assidue misere-
tur, & non aliquando quidem beneficio af-
ficit, aliquando verò recedit; neque aliquan-
do quidem miseretur, aliquando verò desinit,
quod euenit in hominibus, sed perpetuò mi-
seretur, nec vquam desinit benefacere.

Deus sem-
per misere-
tur.

2. CONFITEMINI DEO DEORVM.] ORIGE-
NIS. Deus deorum est, scilicet illorum ad
quos sermo Dei factus est, secundum Scriptu-
ram quæ dicit, *Ego dixi, Dij estis.* Et, *Ego
sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus
Jacob;* scilicet secundum magnam erga illos
dilectionem ac familiaritatem. Dæmonum
verò Deus est secundum creationem. Quin
& Apostolus ait: *Et si sint dij multi & Domi-
ni multi in cælo & in terra; eos tamen Deos
qui post Trinitatem sic appellantur tales esse
per diuinitatis participationem: Saluator au-
tem non per participationem, sed secundum
essentiam Deus est.* Porro illud, *Quoniam
in saculum misericordia eius,* per modum
laudationis adiicitur. Cum enim semper
mife-

Ioan. 10,
34.
Psal. 81, 6.
Exodi 3, 6.

1. Cor. 8,
5.

CATE-
NA PA-
TRVM.

miseretur, meritò collaudantes aiunt, *Quoniam in seculum, &c.*

CHRYSOSTOMI. Deinde etiam ostendit exempla misericordiæ atque eius misericordiam semper permanere; ex ijs quæ videntur hoc probans. Et quoniam eos ad religionem manu ducebat, vide quomodo rursus ad Gentilium deos alludat. Quid enim ait? *Confitemini Deo deorum*, singulis subiungens; *Quoniam in seculum misericordia eius.*

3. CONFITEMINI DOMINO DOMINORVM.] ANONYMI. In præcedenti quidem Psalmo dicebat eum esse præ omnibus dijs; hîc autem adhuc ampliùs, ipsum esse illorum herum ac Dominum, siue idolorum dicas siue dæmonum. Et si enim offenderint dæmones sintque probro & ignominiâ notati, serui tamen sunt, & ei se submittunt. Propterea ergo, inquit, confitemini, quòd habeatis Deum omnium supremum, cui nullus sit similis.

Deus deorum
etiam Domini.

4. QUI FACIT MIRABILIA MAGNA SOLVS.] ORIGENIS. Ostendit ipsum perpetuò benefacere & mirabilia operari. Et hæc duo & tria & quatuor ipsi propria ponit; quòd scilicet faciat & quidem miracula, eaque magna miracula; & quòd hæc solus faciat. Hæc autem dicta sunt non vt Filius vilipenderetur, sed vt inter eum & dæmones discrimen ostenderetur. Et quænam sunt hæc miracula quæ solus facit? Atqui in principio Psalms non loquebatur de potentia, sed de bonitate: quomodo ergo accidit vt iam deinceps loquatur de potentia? Quia nimirum hæc miracula non solum sunt potentia, sed etiam bonitatis atque clementia.

Deo proprium est
semper benefacere.

5. QUI FECIT CÆLOS IN INTELLECTV.] CHRYSOSTOMI. Hæc enim et si eius potentiam & sapientiam indicant, attamen eius quoque magnam benignitatem ostendunt. Quòd enim sint ad eò pulchra & magna & sufficientia, vires eius & sapientiam deprædicant; quòd autem ea propter vsum nostrum facta sint, benignitatem & perpetuam bonitatem. Vides quomodo sit in æternum misericordia eius? Non enim ad decem aut viginti & mille annos, sed ea per omnem vitam nostram extendit: quapropter etiam cuilibet illorum subiungit; *Quoniam in seculum misericordia eius.* Et quòd est stupendum, ea fecit quidem, &

ἐλεεί, εἰκότως οἱ ἐφωμνέοντες λέγουσιν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐἴτα δείκνυσσι τὰ δείγματα τῆς ἐλεως καὶ τῆς ἀγαπᾶντος μένει αὐτῆ τὸν ἔλεον· ἐκ τῆς ὁμομορφίῳ ποιήματος τῶν ἀποδείξει. Ἐπιπιδὴ πρὸς δύσεβαιν αὐτῆς χειραγωγί, ὅρα πῶς πάλιν πρὸς τὰς τῆς ἐλλήνων θεῶν ἀποτίεται. τί γὰρ φησιν; Ἐξομολογῶντι τῶν θεῶν τῆς θεῶν, καὶ ἕκαστοι ἐπιλέγων· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῆ.

γ'. ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΣΘΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐν μὲν γὰρ τῶν πρὸς τῶν φησιν ὅτι πάλιν πάλιν τῆς θεῶν ὅτι ἐπιπιδὴ πρὸς τῶν πάλιν, ὅτι κύριος αὐτῶν καὶ δεσπότης αὐτῶν ὅτι ἐν τῆς εἰδῶλων λέγει ἂν τῆς δαιμόνων. εἰ γὰρ καὶ ἡμιμορφοὶ καὶ πρὸς ἀποκρυφῶς οἱ δαίμονες, ἀλλὰ δὲλοι, καὶ ὑποκύπτοντες. δὲ τῶν ἐν ἐξομολογῶντι, φησιν, ὅτι θεὸν ἔχετε πάντων ἀνώτερον, ἢ ὁμοιος ἐδ εἰς.

δ'. ΤΩ ΠΟΙΗΣΑΝΤΙ ΘΑΥΜΑΣΙΑ ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΝΩ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δείκνυσσι αὐτὸν διπλοῦς ἀγαπᾶντος καὶ θαυμαστοποιῶντος. Ἐ δύο ταῦτα αὐτῆ τίθησι καὶ ζῆτα καὶ τίσασα· ὅτι τῆς ποιῆσι Ἐ ὅτι θαύματα, καὶ ὅτι μεγάλα θαύματα· Ἐ ὅτι μόνος ποιῆσι ταῦτα δὲ ἐ πρὸς ἀθέτησι τῆς παιδῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδυσκολῶν εἶρη τῆς δαιμόνων. καὶ τίνα ταῦτα ὅτι τῆς θαύματα ἀ μόνος ποιῆσι; καίτοι ἀρχόμορφος τῆς ψαλμῶν ἐ πρὸς δυνάμειως ἐλεγει, ἀλλὰ πρὸς ἀγαπᾶντος· πῶς ἐν νυν εἰς τὸν πρὸς δυνάμειως ἐπιπιδὴ λόγων ἐπιπιδὴ λοιπῶν; ὅτι ἐχὶ δυνάμειως μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾶντος Ἐ φιλανθρωπίας, ταῦτα ὅτι τῆς θαύματα.

ε'. ΤΩ ΠΟΙΗΣΑΝΤΙ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ ΕΝ ΣΥΝΕΣΕΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταῦτα γὰρ εἰ Ἐ τῶν δυνάμει αὐτῆ καὶ τῆς σῶσις ἐμφαίνει, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τῶν φιλανθρωπίας δείκνυσσι. τὸ μὲν γὰρ ἔτα καλὰ γνῶσις Ἐ μεγάλα καὶ διαρκῆ, τῶν ἰσχυρῶ ἀνακρυφῶν καὶ τῶν σοφίαν· τὸ δὲ δὲ χρείαν τῶν ἡμετέρων αὐτῆ γνῶσις, τῶν φιλανθρωπίας καὶ τῶν ἀγαπᾶντος τῶν διπλοῦν. Ὅρα πῶς εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῆ; ἢ γὰρ πρὸς δέκα ἢ ἑκοσι καὶ χίλια ἔτη, ἀλλὰ πάλιν πάλιν τῶν ζῶν ἡμῶν ἐξίτησι αὐτῆ· διὸ καὶ ἐκάστω αὐτῶν ἐπιλέγει· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῆ. καὶ τὸ δὲ ἐπιπιδὴ, ὅτι ἐποίησι μὲν, καὶ ἔδωκεν

ἔδωκεν ὄξ ἀρχῆς γλυκόμυρα . ἐπειδὴ δὲ πα-
ρέβη ἀνθρώπος , ἐδὲ ἔπεις αὐτὸν ὄξέβαλεν ,
ἀλλὰ ἄπερ παρέδωκεν ἐχ' ἀμαρτόνι τέ-
τοις , ἀφῆκε καὶ μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἐδιαταλάξῃ ,
καὶ ἐκ ἐκάλυψε αὐτῶν τὴν χρῆσιν . Ἐκ
ἐποίησεν ἕρανον ἕνα μόνον , ἀλλὰ ἔ' ἕτερον , ἐκ
ωρομοίωσι δεικνύς ὅτι ἐκ εἰς ἡμᾶς τῆ γῆ ,
ἀλλ' ἐκεῖ μετὰ σῆς . εἰ γὰρ δὴ μὴ ἐμελλεν
ἐκεῖ μεδιεῖν , τίος ἔειπεν καὶ ἕρανος παρήγαγε ;
διὸ καὶ ὁ ωροφῆτης εἰδὼς , ἐφ' ἐκάστῃ , ὅτι εἰς
τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος , ὀπλήξα , ἐκπληκτόμυρος
αὐτῆ τὴν φιλενθρώπιαν .

Ι . ΤΩ ΠΑΤΑΞΑΝΤΙ ΑΙΓΥΠΤΟΝ .]
ΑΝΩΝΥΜΟΥ . Εἶτα καὶ ἕτερον π αἰνίττει)
ἐπαύθα . ὅτι ἔ μὲν τὴν πληγὴν ἐκίνησε ἢ
αὐτῆ διωάμειος γέροντι ἀπαλλάξαι αὐτῆς
ἢ δελείας , κατασίσαντος αὐτῆς τῷ φόβῳ
καταποτίσαντος αὐτῆς τῆ θαλάσσης . ταῦτα
δὲ λέγει , ἵνα ὁτάν τις ἤβ' ἀνοητέρον νομίση ,
ὅτι καλῶσι αὐτῆς τὸ χρυσίον λαβεῖν καὶ τὰ
σκεῦη τὰ ἀργυρεῖα , δι' ἀδένειαν ἐκέλευσε . καὶ
γὰρ τῆτο ἐποίησε , πανταχόθεν βελόμυρος φο-
βερός ἔ' τοῖς πολεμίοις , ἔ δ' εἶξα ὅτι καὶ δυ-
νάμει καὶ μὲν ἀνθενταίας ἀπαντα διώματα ,
ὡδμοσκάλλεσθ' ἔ ἀπαταῖ αὐτῆς καὶ ὡδμο-
κερούεσθ' . αἶτι γὰρ φανερός ἐποίησεν , ἔ δ' ἔ
τῆτο ἐποίησεν ὡς ἔ διωάμυρος ἀφανῶς λα-
βεῖν , ἀλλ' ἐν ἐκατέρῳ τῷ μέρει τῆ ἰχμὺ
αὐτῆ ὀπιδεικνύμυρος . ὅτι γὰρ καὶ τῆτο μέγαν
φόβον ἐθέθηκε τοῖς ἀλλοφύλοις , ἀκυσον λε-
γόντων μὲν ταῦτα ἤβ' Ἀζωτίων . ὁδὲ θεός
ὁ σκληρός ὁς ἐπέταξε τὴν Ἀγυπτον . ὅτι ἐπέ-
παίξεν αὐτοῖς , τότε ὄξήγαθρον αὐτῆς . ὁρᾶς
αὐτῆς ἔξ' τῆτο φέμοντας αὐτῶν ἢ ἀπάτιμ .

ΙΓ' . ΤΩ ΚΑΤΑΔΙΕΛΟΝΤΙ ΤΗΝ ΕΥΦΡΑΤΗΝ
ΘΑΛΑΣΣΑΝ .] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ . Ἀλλὰ
ταῦτα εἰ καὶ πολλὴν τὴν ἰχμὺ ὀπιδείκνυτο ,
ἀλλὰ πολλὴν καὶ τὴν φιλενθρώπιαν εἶχεν ,
ἐχ' τοῖς ὑπολαύσει μόνον , ἀλλ' , εἰ ωροσέ-
χεν βέλωντο , ἔ τοῖς ἐναντίοις . ἔ γὰρ ἀπλῶς
κατεπότισεν αὐτῆς , ἀλλὰ μὲν τὴν τοσαύτην
θαυματουργίαν βεληθέντας καταπολιῆσαι
τῆ ὕδατος , καίτοι βλέποντας ἐν αὐτῇ τῆ πολ-
μῆ τὸ ξέρον ἐκείνο ἔ ὡδμοδόξον θάμα .
διὸ καὶ τάφος αὐτοῖς τὸ πέλαγος ἐγένετο . ἔβ' ἔ
γὰρ φύστω ἦν τὸ ἔργον , ἀλλὰ θεηλάτῃ πλη-
γῆς τὸ γνόμυρον . ἔξ' δὴ τῆτο ἐν βραχεῖα
καίρου ῥοπή τὰ ἐναντία εἰργάζετο , ἔ ἐδὲ
καθ' ἐν ἐτέμνετο μέγας , ἀλλὰ καὶ ἀειθμόν
ἤβ' φυλάει πατῶν . ἔ καθ' ἔκαστον γὰρ ἤβ'

cum facta essent dedit ab initio: sed postquam
homo transgressus est, ne sic quidem eum ex-
pulit, sed ea quæ dederat cum non peccas-
set ijs, reliquit etiam fruenda post peccatum,
nec prohibuit eorundem usum. Neque vnum
dumtaxat cælum fecit, sed etiam alterum, ab
exordio ostendens nos ab eo non relinquen-
dos in terra, sed illuc transferendos esse: si
enim non esset nos illuc translaturus, cur pro-
ductum esset cælum? Quapropter cum Pro-
pheta hoc sciret, in quolibet subiungit, *Quo-
niam in sæculum misericordia eius*, obstu-
pescens eius benignitatem.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Dei in ho-
minem pec-
catorum
clementia.

ΙΟ . QVI PERCVSSIT ÆGYPTVM .]
ΑΝΩΝΥΜΙ . Deinde etiam aliud quid hîc in-
sinuat: quod etiam post fugam illam eius fue-
rit potentia liberare eos à seruitute, cum eos
terrore concussisset & mari obruisset. Hæc
autem dicit, ne quis paulò inconsideratior
putaret, quòd dum iubet eos accipere aurum
& vasa argentea, hæc propter imbecillitatem
iusserit. Nam hoc fecit, volens omni ratione
hostibus esse terribilis, & ostendere se & vi &
auctoritate posse omnia facere, eosque fallere
& repellere. Nam quæ apertè fecit non idèd
fecit ac si non posset occultè capere, sed in
vtroque suam ostendens potentiam. Nam
quòd hoc quoque magnum metum attulerit
alienigenis, audi quid postea dicant Azotij:
Hic est Deus fortis qui percussit Ægyptum:
quando illuist eis, tunc ipsos eduxit. Vides
eos propter hoc ipsum contremiscere eorum
fraudem.

Dei in Æ-
gyptijs per-
cutendis
providentia
& benigni-
tas.

ΙΖ . QVI DIVISIT MARE RV-
BRVM .] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙ . Hæc au-
tem omnia etsi magnam ostendebant poten-
tiam, multam tamen quoque in se habebant
benignitatem, non solùm in eos qui illis
fruebantur, sed, si velint attendere, etiam in
aduersarios: non enim eos temerè mari obru-
it, sed quòd post tanta miracula aduersus
aquas adhuc suam ostenderent audaciam,
tameñ in ipsomet ausu peregrinum illud ac
prodigiosum spectaculum cernerent: quapro-
pter etiam pelagus ipsis factum est sepulchrũ.
Non enim erat naturæ opus quod fiebat, sed
plagæ diuinitus immixtæ; & idèd breui mo-
mento temporis accidebant contraria, & non
tantùm in vnam partem, sed pro numero om-
nium Tribuum scindebatur. In vnoquoque

1. Reg. 4.
8.

De mirabi-
li divisione
maris &
populi tra-
ductione.

CATE-
NA PA-
TRVM.

autem signo meminit misericordiae, quia hoc Deo maximè curæ erat, quandoquidem per elementa fiebant miracula, ne quæ fiebant putarentur esse naturalis alicuius consequentiae, sed superni auxilij, miracula omnem opinionem superantia efficientis: quod etiam in mari accidit.

14. ET TRADVXIT ISRAEL PER MEDIVM.] ANONYMI. Vide quomodo in vnoquoque versu iure subiungit; *Quoniam in seculum misericordia eius.* Hæc enim omnia perpetuam curam declarabant. Etsi enim quæ facta sunt finem ceperint, eorum tamen memoriæ præbuerunt posteris magnam ansam diuinæ cognitionis. Etiam rectè adiecit illud, *Et eduxit Israël per medium eius: quoniam in seculum misericordia eius.* Non sufficiebat enim efficere vt mare retrocederet, & facilem eis transitum præberet (nam hoc ipsum magis ipsos stupefecit, & in fugam egit, miraculo ipso timorem incutiens) sed Dei fuit potentiae, postquam mare retrocessisset, eis animum addere, & persuadere, vt nouam illam ac peregrinam viam ingrederentur. Nam cum vtrimque in sublimem verticem erectæ essent aquæ, generoso excelsoque animo opus erat, vt non timerent trajcere, nec suspicarentur maria ad summum verticem vtrimque sublata eos esse inuasura, & vniuersum exercitum obrutura.

15. QVI EXCVSSIT PHARAONEM.] ORIGENIS. Volens significare facilitatem eius demersionis hac dictione vsus est. Ceterum exercitus quoque supplicij particeps fit atq; punitur, quandoquidem peccatorum quoque & persecutionis Iudæorum participes existerant.

16. QVI TRADVXIT POPVLVM SVVM.] ANONYMI. Hoc non est minus quam per mare perducere. Etsi enim suberat terra sicca, quæ castra sustinere poterat, erant tamen multa alia quæ illis molestiam afferebant, & sufficiebant ad eos consumendos & crudelissimæ morti tradendos: verum tamen Dei nutu tamquam in medijs vrbibus choreas agentes, ita per omnem illam solitudinē incedebant. Tu autem mihi considera, quomodo cum innumera in deserto miracula contigerint, duorum dumtaxat faciens mentionem cetera præterierit, auditori reliqua accuratè colligenda relinquens. quapropter ait:

Dei erga
populum in
deserto pro-
videntia.

σημείων ἔλας μνημονόει, ὅτι τὸ το μέγιστον ἦν τὸ θεῶν ἐπιπέδωσαν, ἐπειδὴ δὲ τὸ τὸν σοιχείων ἐγίνετο τὰ θαύματα, ἵνα μὴ φυσικῆς πινδὸς ἀκολουθίας νομοθείη τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν ῥοπῆς, ὡς ἀδοξοποιήσῃ τὰ συμβαίνοντα. ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡφθη γινόμενον.

14'. ΚΑΙ ΔΙΑΓΑΓΟΝΤΙ ΤΟΝ ΙΣΡΑΗΛ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅρα πῶς δικαίως κατ' ἕκαστον ἐπιλέγει. ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῶν. πάντα γὰρ ταῦτα τὴν δυνάμει κινεμένης ἐδείκνυ. εἰ γὰρ καὶ τὰ γινόμενα τέλος εἶχεν, ἀλλ' αἱ μνημαὶ αὐτῶν τοῖς μὲν ταῦτα πολλὴν θεογνωσίας παρέχον ὑπόθεσιν. καὶ καλῶς ἐπήγαγε τὸ, δεικνύοντι τὸν Ἰσραὴλ δὲ μῦθε αὐτῆς. ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτῶν. εἰ γὰρ ἤρκει τὸ τὴν θαλάσσαν ὑποστῆσαι, ἔραδιαι αὐτοῖς ἐτοιμάσασθαι τὴν δίοδον (ἀλλ' αὐτὸ μὲν εἶναι τὸ μέγιστον αὐτῶν ἐξέπληξε, ἔτι εἰς φυγὴν ἔφειλε, τὸ παρὰ δὲ πολλὴν δειλίαν ἐμποιοῦν) ἀλλὰ τῆς τῶν θεῶν δυναμείας ἐγίνετο, τὸ καὶ μὲν τὴν ἀναχώρησιν τῆς θαλάσσης, θάρσος αὐτοῖς ἐθεῖναι, καὶ πῦσαι, δεικνύοντι τὴν κρατὴν ἐκείνων ἔξιναι ὁδόν. καὶ γὰρ ἐκατέρωθεν κορυφωμένων τῶν ὑδάτων, ὑψηλῆς πινδὸς ἔχουσαι εἶδει ψυχῆς, ὡς μὴ δέισαι τὴν δειλίαν, μὴδὲ ὑποπῆσαι ὅτι κορυφώματα ἐκατέρωθεν τὰ πλάγη ἐπελάσει) αὐτοῖς καὶ καταχώσῃ, ἔτι καταποντίσῃ τὸ στρατόπεδον ἅπαν.

15'. ΤΩ ΕΚΤΙΝΑΖΑΝΤΙ ΦΑΡΑΩ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὴν δύκολιαν τῆς καταποντισμῆς βεβλόμενος δηλώσασθαι τῆ λέξει ταύτη ἐχρήσατο. κοινῶν δὲ καὶ τὸ στρατόπεδον τῆς πινδῆς ἔκολάζετο. ἐπειδὴ τῶν ἀμνημονώτων τῶν ὡς τῆς Ἰουδαίας ἐκονώθησαν ἔτι τῆς δειλίαν μετέχον.

16'. ΤΩ ΔΙΑΓΑΓΟΝΤΙ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΑΥΤΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ ἐκ ἐλαττοῦ τῶν δὲ θαλάσσης ἀγαγῆναι. εἰ γὰρ ἐπὶ ὑπέκειτο γῆ, ἔτι δυναμὴν εἶχεν τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' ὁμοίως πολλὰ ἔπερα ἦν τὰ λυπητά, ἔτι ἰκανὰ καταναλώσασθαι ἔτι θανάτω ὡς δὲ εἶαι χαλεπατάτω. πλὴν θεῶν ἰούσαντος ὡς ἐν μέσσοις χερσῶν πόλιν, ἔτι δὲ τῆς ἐρήμης πάσης ἐκείνης ἐβάδιζον. Σὺ δὲ μοι σκόπει, πῶς μνησῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ θαυμάτων γνωμῶν, δύο πινδῶν μόνων μνησθεὶς τὰ ἄλλα παράδειγμα, τὰ λοιπὰ ὡς ἀπέμπεον τῶν ἀκροατῶν τῆ μὲν ἀπειθείας ἀναλέγειν. διό φησι

17'. ΤΩ

17. ΤΩ ΠΑΤΑΞΑΝΤΙ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ ἐφ' ἑκάστη τέτατον ἐπιλήγη· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἀπὸ γὰρ πολέμων πολέμοι διεδύχαστο· ἀλλ' ἕδωκε αὐτοῖς ἐχειροῦτο· ὅρα τί; ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἰνα δὲ μὴ κη μακρὸν λέγη τὴς πολεμίας, τὰς ἐφόδους, τὰς νίκαις, τὰ τρώπαια, πάλιν ἐπὶ ῥήματι κατορθωμάτων ὀμνᾷ· ὡς ἔδειξεν, καὶ τὰ μικρὰ ἀφίει τὰ εἰς τὴς Ἰουδαίας γῆρας, ὅτι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ προνοίαν ἔρχεται λέγειν·

κεί. Ο ΔΙΔΟΥΣ ΤΡΟΦΗΝ ΠΑΣΗ ΣΑΡΚΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐκ ἄλλος ἀλλὰ θεὸς δίδωσιν. Οὐ τὴν δυνάμει δὲ μέτρον, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἀφ' ἑαυτῶν διελθόν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδεν ὅτι διὰ τὴν μακρίτητα ὁ ψαλμὸς συνήκασται, ὡς καὶ εἰς θεολογίαν χειρομαχῆται; διὰ δὲ τὴν καὶ ἀρχαίωμας διὰ τῆς καθόλου ἡρέατο, καὶ τολούτῃ εἰς αὐτὰ κατέληξε· ἀνωτέρω μὲν εἰπὼν ἦλκεν καὶ σελήην, καὶ ἀστράς ἐκ τῆς ἀπὸ ἐκ ἐν μέτρῳ γίνεσθαι ὁικειμένης· ἐν δὲ τῇ τέλει εἰς τὴν κοινὴν ἀπάντων καταλήξας τρωφίαν· εἶτα διὰ τὴν κατασκευάσας τὴν καθόλου προνοίαν ἐπήγαγεν· Ἐξομολογῆσαι τῷ θεῷ τὴν ἡμεῶν· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. διὰ γὰρ τὴν κακίαν δὴλον, ὅτι ἦν ἀνω καὶ κάτω πάντων αὐτοῦ ἔστι διαπότις, καὶ πανταχῶς τὰ εἰς προνοίας αὐτοῦ ἐστὶν κηδεμονίας ἐκτεταται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Θεὸς ὁ θεὸς πάντων ὧν, ὑπερῆρημῶς τὴν ἡμεῶν εἶρη. θεός· διὰ τὸ τὸ χαλεπὸν ἐπίθετο καθαρὸν ἀμαρτίας εἶναι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῦ δυνάμειον θεοπραξίας.

17. QVI PERCVSSIT REGES MAGNOS.] CHRYSOSTOMI. Et unicuique eorum subiungit; Quoniam in saeculum misericordia eius. Hostibus enim hostes succedebant; nullus tamen eos vincebat: quam ob causam? Quoniam in saeculum misericordia eius. Ne autem minutim enumeraret bella, irruptiones, victorias, trophæa, cum rursus vno verbo recte factorum seriem esset profecutus, & particularia quæ Iudæis euenerant prætermisisset, ad vniuersalem eius venit prouidentiam dicens:

25. QVI DAT ESCAM OMNI CARNI.] ANONYMI. Non alius utique quàm Deus eam dat. Hæc autem non solam potentiam, verùm etiam benignitatem ineffabilem declarant.

CHRYSOSTOMI. Vidisti Psalmum hunc idem maximè esse compositum, ut nos ad Dei cognitionem manuducat? Idcirco nempe in principio quoque incepit à generalibus, & finiens in iisdem desijt: superius quidem dicens Solem & Lunam, fulgura & pluuias, quæ non fiunt in parte orbis; in fine autem desinens in communi omnium nutrimento. Deinde postquam ex eis confirmauit generalem prouidentiam subiunxit: Confitemini Deo celi: quoniam in saeculum misericordia eius. Ex his enim illud quoque clarum est, quod ipse sit infernorum omnium & supernorum Dominus; eiusque cura & prouidentia vbique diffusa sit.

ANONYMI. Cum Deus sit omnium Deus, per excellentiam tamen celi Deus nuncupatur; quia locus ille ab omni peccato purus est, ibidemq; à virtutibus in eo degentibus colitur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Dei in om-
nibus ani-
malibus
nutriendis
benignitas.

ANNOTATIONES CORDERII.

PSALMVS hic eiusdem est argumen-
ti cum superiore: inuitat enim popu-
lum Dei ad laudandam Dei miseri-
cordiam, & in singulis versiculis re-
petit, Quoniam in saeculum misericordia eius: ut
ostendat omnia opera Dei, siue ad creationem,
siue ad prouidentiam, siue ad redemptionem
pertineant, ex misericordia Dei profecta esse.
Deus enim, qui nullius eget, & rerum omnium
absolutus Dominus est, nihil facit ex necessita-
te, nihil ex debito, sed omnia ex misericordia;
quia placuit illi bonitatem suam effundere &
communicare.

1. Confitemini Domino quoniam bonus.]
Triplaciter Deus bonus dicitur: Primò, ut sans

bonorum omnium: ab ipso enim descendit omne
bonum Angelorum & hominum ac totius vni-
uersi in statu naturæ, gratiæ & gloriæ. Et omne
bonum creatam est tenuis quædam participatio
& exigua scintilla illius boni. Ipse verò auctor
est omnis perfectionis essentialis, ratione cuius
vnaquæque res in seipsa bona dicitur; & omnis
proportionis ac conuenientiæ, ratione cuius dicitur
bona alteri cui est conueniens.

Secundò formaliter: quia in ipso est plenitu-
do omnis boni conceptibilis à quavis mente;
adèd ut nullum bonum, nulla perfectio, nulla
excellencia concipi possit, quæ in ipso summo
gradu & cum infinito excessu non contineatur.
In ipso infinita lux, infinita potentia, infinita sa-
pientia,

Deus tri-
plici modo
bonus nun-
cipatur.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

pientia, infinita pulchritudo, infinita suavitas, infinitum gaudium, infinita gloria, infinita beatitas, infinita sanctitas, infinita iustitia, infinita misericordia: imò ipsemet est hæc omnia altissimo & simplicissimo modo per simplicissimam essentiam suam.

Tertio dicitur bonus κατ' ἰσχυρῶν: quia ita excellenter bonus est, ut supra omne bonum, quod à mente creata concipi potest, infinitè sit eleuatus; nulli bonorum similis; adeò ut omne bonum concepitibile de illo sit potius negandum quàm affirmandum, ut S. Dionysius in mystica Theologia cap. 5. facit. Quem item vide de Diuinis nominibus cap. 4. 5. & 13. atque ibidem S. Maximi Scholia, Pachymeræ Paraphrasin & nostras Annotationes.

IBIDEM. Quoniam in seculum misericordia eius.] Græcè est εἰς τὸν αἰῶνα: quod alij vertunt in æternum. Notat Lessius lib. 12. de Perfectionibus diuinis cap. 2. triplicem Dei misericordiam. Prima est, quâ res omnes, præsertim ratione præditæ, ex nihilo, in quo æternum retrò sepultæ deliquerant, in suas naturas productæ sunt: Deus enim in tanto defectu tantaque imperfectione (quâ maior animo concipi nequit) illas videns, misericordiâ quâdam commotus statuit imperfectionem illam tollere, easque ex nihilo sui tenebris in lucem essentia & vitæ educere, naturam formare, speciem distinguere, suisque facultatibus & ornamentis instruere. Secunda est, quâ rerum totam naturam statuit ad supernaturalem statum extollere. Tertia est, quâ naturam humanam à statu supernaturali prolapsam tum in peccatum, tum in suas naturales miseras, tum in mortem æternam, constituit reparare, & maioribus præsidijs supernaturalibus quàm antea fulcire.

Magna & admirabilis est misericordia prima, quâ omnia ex profundo nihilo educta ad celsitudinem essentia & naturæ sunt euecta. Infinitè enim melior est essentia cuiusque quàm acceperunt, quàm nihilum, vnde emerferunt. Verum infinitè præstantior est misericordia secunda, quâ omnia ad supernaturalem ordinem eleuata. Nam infinitè præstantior est gratia quàm natura, & status ille diuinus quàm conditio naturalis, & communicatio honorum diuinorum quàm omnia dona naturalia. Sed & hæc misericordia infinitè præstantior est tertia, quâ diuina natura copulata est humanæ in vnâ personam; per quam nobis præstita redemptio, remissio peccatorum, iustificatio & omne bonum. Ita Lessius: quem vide fusiùs toto libro 12. citato de Misericordia Dei doctè differenter.

2. Confitemini Deo deorum.] Dicitur autem Deus deorum, quia omnis deificatio & deiformitas in iustis & beatis ab ipso est. Summa nimirum perfectio naturæ rationalis, uti S. Dionysius Eccl. Hierarchiæ cap. 1. & alibi docet, consistit in assimilatione cum Deo, quam passim vocat θεῶν ἰσοειδία, deificationem & deiformitatem; ratione cuius beati dicuntur deificari, desformes, filij Dei, & Dij sanq̄ Scripturæ intellectu. Si enim Reges & Iudices ob participationem iudiciariæ potestatis, ob quam homines eos tamquam Deos terrestres reuerentur, vocantur Dij, ut patet Psalmo 81. & Ioannis 10. multò magis Sancti, qui non solum cum Chri-

sto iudicabunt orbem, sed etiam ita deificati & Deo similes effecti sunt, ut altiori modo ei non possint assimilari, Dij possunt appellari. Vide de hac Dei appellatione S. Dionysium de Diuinis nominibus cap. 12. vbi eam explicat.

3. Confitemini Domino dominorum.] Dicitur Deus Dominus dominorum Primò; quia omne dominium & omne ius tam proprietatis quàm iurisdictionis in Angelis & hominibus ab ipso deriuatur, & assidue dependet. Ab ipso enim est omnis capacitas domini (quia hæc fundatur in natura rationali & libertate arbitrij) & ab ipso est omnis res quæ dominio possideri potest: (nisi enim ipse opes & bona quæ ab hominibus possidentur assidue conseruaret, repente omnes essent extremè pauperes.) Ab ipso quoque omne ius, verum ad aliquid obtinendum vel possidendum, & de eo pro arbitrio disponendum: quod dominium vocatur.

Secundò dicitur quoque Dominus dominorum, non solum quia omne dominium tum proprietatis tum iurisdictionis ab eo est; sed etiam quia omnes Domini & omnes Reges terræ & omnes diuites sæculi sunt Deo subiecti ut mancipia, & multò ampliùs: tantum enim iuris habet in omnes Reges ac dominos, & in omnia ipsis subiecta, quantum in minimum vermiculum terræ. Hoc maximè apparebit in die Iudicij, cum innumeri Reges ac Domini iacebunt substrati pedibus eius. vnde etiam à Paulo dicitur Rex regum & Dominus dominantium.

4. Qui facit mirabilia magna solus.] Ad hunc vermiculum, ut ad ceteros omnes sequentes, monet Bellarminus subintelligenda esse illa prima Psalmi verba Confitemini Domino. Incipit igitur laudare Deum ab operibus magnis & mirabilibus, quæ solus ipse facere potuit; quæ sunt opera creationis: nam in ceteris vsus est Deus operâ Angelotum vel aliarum creaturarum. In his autem operibus laudatur præcipue misericordia, quia, ut supra diximus, nihil fecit Deus ex necessitate, quasi egeret creaturis, sed ex misericordia sua magna & ineffabili.

5. Qui fecit calos in intellectu.] Id est intelligenter & sapienter: S. Hieronymus vertit in sapientia: quemadmodum nempe Salomon ait, Dominus sapientia fundauit terram, stabilivit calos prudentia; & in Psalmo 103. dicitur, Omnia in sapientia fecisti: id est summâ sapientia & miro artificio, magno ingenio, arte, industria. Hæc enim in cælis magis relucent quàm in vllis alijs rebus procreatis; non quòd intellectum & mentem per creationem acceperint (sunt enim inanimati) sed quòd amplitudine atque excellentiâ suâ homines ad Conditoris sui sapientiam & admirandam potentiam contemplandam inuident. ut sit sensus, Qui fecit calos in intellectu, siue in intellectum; id est, ut intelligatur, ut homines perpetuò illos intendant, mente contemplantur, & versent. Terram quidem fecit, ut nos aleret, aquam ad potum, aërem ad respirationem: at calos idè fecit, ut eos intuentes meminerimus æternæ beatitudinis & misericordiæ quam Deus exeret ibi cum Beatis. Ab exordio enim, inquit Chrysostomus, ostendens nos non relinquendos in terra, sed fore ut hinc nos transferamur: si enim non esset nos illic translaturus, cur productum esset calum?

Quomodo dicatur Dominus dominorum.

Omnes Domini sunt mancipia Dei.

1. Tim. 6.

Prou. 3, 19.

Calos intellatum ad Deum agnoscedum.

Triplex Dei misericordia.

Quomodo Deus dicatur Deus deorum.

neque enim est hoc illi elementum utile, nullam re indiget; sed dum vellet nos illuc transvolare, preparavit habitaculum. Quamobrem cum hoc sciret Propheta, unicuique versui subiungit, In saeculum misericordia eius, admirans eius benignitatem. Ceterum hinc vsque ad versum decimum recenset mirabilia opera naturae creationisque, quae solus fecit Deus: qui & singulis sua munera, ut aequissimus potestatum distributor, constituit: de quibus paulo post subdit:

Deus a-
quae pun-
tium dis-
tribuitur
secus quidem
homines.

8. Solem in potestatem diei, &c.] Ut nimirum quae creatur bonitas iustitia, moderaretur; & principatiori ac splendidiori luminari potissima atque amplissima potestas, videlicet diei, obtingeret; Luna verò, quae Solis discipula esse perhibetur (ita M. Tullius in Somnio Scipionis) minori regno praesideret. Ut hinc optimo iure id doleas, quod non raro accidere videris, minora luminaria, nouitiosque sapientes, & qui velut stellae mutuatum à Sole lumen acceperunt, praestantioribus ac splendidioribus ornari muneribus; eorum verò magistris, & qui sapientiā atque virtute velut Sol fulgent, mediocria, imò parua, imò & nulla sapius adipisci. Quā de re sic gemebundā voce Nazianzenus: Non patior ut fons obscuretur, ac torrentis profuatur, Sol abscondatur, & astra splendant, canities sileat, & iumentis leges ferat.

10. Qui percussit Aegyptum, &c.] Hic & sequentes versiculi videri possent alicui aliter potius fuisse terminandi; nempe, Quoniam in saeculum iustitia eius. Siquidem illa funera &

supplicia quae in illis describuntur, potius à iustitia quam à misericordia procedebant. Cur igitur ad solam misericordiam reuocantur? Dupliciter potest responderi: Primò ex Theodoro: Quia licet haec supplicia comparata cum Gentibus, quibus infligebantur, ex iustitia procederent; tamen comparata cum Hebraeis, in quorum fauorem infligebantur, ex misericordia procedebant. Fortasse (inquit Theodoretus) aliquis ambigere posset, quomodo per misericordiam mors efficitur. Consideret igitur finem presentium verborum, iniuriā affectos miserans, iniuriā afficientes plectit: misericordiam ergo habent populum, illis poenam inflixit. Sic ille. Quasi diceret: Misericordia erga miseros imperat, ut iusta iniustus supplicia infligantur.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Quomodo
iam pun-
itio impio-
rum sit
opus mis-
ericordiae.

Secundò, quia etiam in peccatoribus puniendis diuina misericordia elucet, ne si diutius uiuant, grauiora scelera committant, ob quae grauiores poenas patiantur. Vnde D. Bernardus Sermone contra ingratiitudinem: De clementia, inquit, esse videtur, ingratis negare quod postulant; ne contingat nobis, ut tanto grauius de ingratiitudine iudicemur, quanto magis acerbioris beneficij ingrati probabimur exiuisse. Ergo misericordia res est, in hac parte subtrahere misericordiam. Et antecedenter misericordiae quoque est punitionem maturare, ne punienda augeantur. Misericordia igitur diuina fuit, quae Aegyptios, Amorrhæos ceterosque hostes Hebraeorum clementius puniuit; ne à diuina iustitia seuerius punirentur.

IN PSALMVM CXXXVI. ARGUMENTVM.

Ψαλμός τῷ Δαβὶδ Ἱερεμίας.

Psalmus Dauid Ieremiae.

Ἐπιγράφη ἡ δὲ ᾠδὴ τοῦ Δαβὶδ
τῷ Ἱερεμίας. ὅτι δὲ πηλαίωται καὶ ἀπ' αὐτῶν ὅτι ῥημάτων μαθῶν. Ἱερεμίας γὰρ ὁ εἰς Βαβυλῶνα ἰὼν αἰχμαλωσίας ἐκ ἐκποιήσεως. Βαβυλωνιακὸς δὲ ὅτι ὅτι ὁ ψαλμός, ὡς καὶ αὐτὰ δείκνυσιν ἐν ποσειμίοις τῶν ῥημάτων. Θαυμάσιον δὲ ἄξιον, πῶς μεταξὺ καίται τῷ ἑπικίωσι, ὅτι αἰχμαλωσίαν κερύττων. Ἐξ ἑ δὴ ἄλλον τὸ μὴ καὶ τῶν συντεθειμένων τῶν ψαλμῶν, ἀλλ' ὡς ἀρέθωσαν. ὅτι ἐν αἰχμαλωσιῶν αὐτῶν λέγει, καὶ ἀρπὴ τῆς Βαβυλωνίας ἐπιβαίνοντες.

A nonnullis quidem inscribitur Dauidi per Ieremiam: verum ipsos errasse vel ex ipsis verbis discere liceat. Ieremias enim minimè particeps fuit captiuitatis Babylonica: hic autem Psalmus est Babyloniacus, ut ipsa quoque verba in exordio ostendunt. Ceterum admiratione dignum est, quomodo hic Psalmus inter victorialis referatur, cum praedicet captiuitatem. Unde clarum fit Psalmos non secundum ordinem digestos fuisse, sed prout fuerant reperti. Hic igitur captiuos eos exhibet, & recens Babyloniam ingressos.

Psalmos non esse secundum ordinem digestos.

PARAPHRASIS ANONYMI.

α. ΠΙ τῶν ποταμῶν Βαβυλωνος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν ὡς ἐκλαόσαμεν, ἐν τῷ μνηστῆρῳ ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἰδιον τῷ λυπηρόν λέγει ᾠδὴ τὸ ΤΟΜΟΣ III.

1. SUPER flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordamur * tui Sion: Dicit mœrentium esse proprium deserta loca

* Absit à vulgata. Mœrentes deserta frequenter.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

loca frequentare, & iuxta flumina sedere, ac fluuialem fluxum contemplari, fluxum qui semper defluit, nec statum vllum habet.

2. In falicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

Clarum est quodd dicat falicetum siue locum falicibus constitum. Solent enim falices aquis gaudere, & iuxta fluuios potissimum multiplicari. *Organa* autem vocat psalmica instrumenta, scilicet citharas, & nabilia, & alia quæcumque erant hymnis accommoda. Illud autem *suspendimus*; non quodd illic ea suspenderent, sed quia illic organa ipsis erant inutilia: ex translatione eorum qui vasa aliqua suspendunt, & inutilia reddunt pro eo tempore quo suspensa sunt. vnde subdit:

Israëlitæ in
Babylonia
à cithris abs-
tinebant.

3. Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum:

Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Id est: Aded nobis inutilia erant psalmica instrumenta, vt etiam interrogati fuimus ab eis, vt caneremus iuxta formam quâ fit in Sion: verum nequaquam id fecimus, sed diximus id quod verum est, non licere hoc facere extra Hierosolymam. vnde subiungunt:

4. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?

Ostendentes quomodo extra Hierusalem nihil eorum quæ legitima erant ipsis facere liceret. deinde subiungunt:

Israëlitæ in
captiuitate
assiduo re-
cordabantur
Hierusalem.

5. Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

Dexteram suam vocat auxilium suum: auxilium autem suum Deum nominat. Vult igitur dicere: Deus mei obliuiscatur, si ego tui oblitus fuero.

6. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui:

Vult dicere: Etiam mutus fiam, si oblitus fuero tui. Vocem enim format lingua dum in faucibus mouetur, & articulatè circumuoluitur: quando autem faucibus adhæret, & quasi affigitur, muta reperitur.

πολλάκις ἀναχαρῆν, & ὡς ποταμὸν καθύπευθε, καὶ ἀποβλέπειν εἰς τὸ ρεῦμα τὸ ποταμῶν, ρεῦμα φειρόμενον αἰετῶν, & εἶσιν ἐκ ἔχου.

β'. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκρέμασαν τὰ ὄργανα ἡμεῶν.

Εὐδήλον ὅτι τύποι συμπυκνωθέντες λέγουσιν ὅτι ἰτέαις. καὶ γὰρ οἶδα τὸ ποταμὸν ὕδασι χαίρειν, καὶ ὡς ποταμὸν μαλίστα πλεονάζειν. ὄργανα δὲ καλεῖ τὰ ψαλμικά, ταῦτά τε καὶ κθάρα, καὶ τὰς νάβλας, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοῖς ὕμνοις ἦσαν ἐπιτήδεια. τὸ δὲ ἐκρέμασαν αὐτῶν· ἔχ' ὅτι ἐκεῖ ἐκρέμασαν λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι ἀρχεῖται αὐτοῖς λέγει τὰ ὄργανα· ἐκ μεταφορῆς ἧς κρημάτων σκεῦη τὰ, καὶ ἀσφακτα ποιόντων ἐν ᾧ καιροῖς ταῦτα διακρίματα. ὅθεν ἐπιφέρει·

γ'. Ὅτι ἐκεῖ ἐπηρεάσθησαν ἡμᾶς, αἰχμαλωτίζαντες ἡμᾶς, λόγοις ὕδων.

Καὶ δὲ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς· ὕμνον ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ὕδων Σιών.

Ἀντι τῷ· Ὅστω δὲ ἡμῖν ἀρχεῖται τὰ ὄργανα τὰ ψαλμικά, ὡς αἰετὸν ἐπηρεάσθησαν παρ' αὐτῶν, ἄστω καὶ τὸν τύπον τὸν ἐν Σιών· ἀλλ' ἐκ αὐτῶν ἐποίησαν τὸ ποταμὸν, ἀλλ' εἰρημὸν ἀντὶ τῆς ἀληθείας, ὡς ἐκ ἔξω τῶν ποταμῶν ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ. ὅθεν ἐπιφέρει·

δ'. Πῶς ἄσωμεν τὴν ὕδωρ κυεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτείας;

Δοκίμωτος ὡς ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ ἐδὲν αὐτοῖς ἔξω ποταμῶν ἧς νομίμων. εἶτα ἐπιφέρει·

ε'. Ἐὰν ἐπιλάθωμαι σου Ἱερουσαλήμ, ἐπιλαθῆναι ἡ δεξιὰ μου.

Δεξιὰν αὐτῶν καλεῖ τὴν βοήθειαν αὐτῶν· βοήθειαν δὲ αὐτῶν τὸν θεὸν ὀνομάζει. βέλεται ὡς εἰπεῖν· ὅτι λήθω μου ποιήσαιτο ὁ θεός, εἰ ποτὶ σε ἔγωγ' ἐπιλάθωμαι.

ς'. Κολληθεῖν ἡ γλῶσσα μου τῷ λάρυγγί μου, εἰὰν μὴ σέμνησάω.

Βλέπει εἰπεῖν· ὅτι ἐ ἀφανὸς δὲ ἡσώμην, εἰ ἐπιλάθω μοί σε. φωνῶ γὰρ διατελεῖ ἡ γλῶσσα ἐν τῷ λάρυγγι κινουμένη, καὶ ὡς μεταφορικῶς ἐκάρθρος· κολληθεῖσα δὲ τῷ λάρυγγι, καὶ ὅσον ἐμπαγίστα, ἀφανὸς διατελεται.

Εάν μὴ παρανατάξομαι τὴν
Ἱερουσαλήμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς δι-
φροσύνης μου.

Βέλεται εἰπῶν ὅτι ἐδὲ ἄλλω ποτὲ ἠή-
σομαι ἱερτὴν ἐδὲ διφροσύνην, εἰ μὴ τὸ ἐπα-
νελθῆν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ ἐν παρα-
νατάξομαι ἀντὶ τῆς παρακλίνας λέγει πάσης
διφροσύνης τὴν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπα-
νοδόν. εἴτα ἐπιφύρουσι.

Ζ. Μνησθήτω κώρυε τῶν υἱῶν Ε'-
δὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ.

Τῶν λεγόντων ἔκκενῶτε, ἔκκε-
νῶτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς.

Τὸ μνησθήτω ἐπιταῦθα ἐπὶ κακῆ λέγει,
ὡς καὶ ἐν τῇ περὶ ψαλμοῦ, Μνησθήσομαι
Ραὰβ ὁ Βαβυλωνίος τοῖς γνώσκουσίν με. ἀντὶ
τῆς τοῖς πέρασ μου λαβῆσι. καὶ ἐπιταῦθα ἐν τῷ
μνησθήτω ἐπὶ κακῆ λέγει. υἱὸς δὲ Εδὼμ κα-
λεῖ τὸν δὲ τῆς Ἡσαῦ. τὸ δὲ τὴν ἡμέραν
Ἱερουσαλήμ αἰνίττει ὅτι σφόδρα ἔχαιρον
οἱ δὲ τῆς Ἡσαῦ τῆς ἀιχμαλωσίας ἧς Ἰσ-
ραηλιτῶν, καὶ τὴν ἡμέραν ἡ ἀλώσεως τῆς
πόλεως ἱερτὴν ἠήσαντο. ὡς καὶ λαλοῦσι ἐν
τὸν θεὸν μνησθῆναι αὐτῶν ἐπὶ κακῆ, ὡς δι-
φροσύνην παρεμύνην τὴν ἡμέραν ἐν ἡ ὑπέ-
μειν Ἱερουσαλήμ τὰ χαλεπά. ἕτως εἰπῶν
ὡς ἧς Εδομιτῶν, παραφρασεῖ καὶ ὡς
ἧς Βαβυλωνίων, καὶ φησὶ ἕτως.

ἦ. θυγάτηρ Βαβυλων ὡς ἡ τα-
λαίπωρος.

Θυγατῆσαν Βαβυλωνίος αὐτὴν τὴν μη-
τρόπολιν ἀνομάζει. σημαίνει ἔν ὡς κακῆνοι
ὑποσῆσονται ταλαίπωρον ἐ μικρὰν Μήδων
ἐπιλαθόντων αὐτοῖς, καὶ ποισάντων ὃ δ' ἀν-
ποιήσεσιν πολέμοιοι.

Μακάριος ὁ ἀνταποδώσει σοὶ
τὸ ἀνταπόδωμά σου, ὃ ἀνταπέδω-
κας ἡμῖν.

Ἐπιταῦθα τὸν Κύρον αἰνίττειται. ὡς γὰρ
ἧς Μήδων παρῶτος ὁ Κύρος βασιλεύει Περ-
σῶν, καὶ μδίσησι τὴν βασιλείαν εἰς Πέρσας,
Ἰσραηλιτῶν μὲν διεργατήσας, τὸν δὲ Βαβυ-
λωνίους κακώσας. λέγει ἔν ὡς μακαρισμὸς ὁ
τοῖστος ἀξιοθήσεται ὅς ταῦτα ποίησεν καὶ
καίρον ὡς ὅς ἀπὸρ σὺ ποίησας ὡς
ἡμᾶς. ποῖα ταῦτα ἐπιφύρει.

θ'. Μακάριος ὁ κρατήσῃ καὶ
Τομυς III.

Si non proposuero Hierusa-
lem * sicut in principio lætitiæ
meæ:

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
* Abest à
Vulgata.

Vult dicere: Quoniam non aliam um-
quam censebo solemnitatem neque lætitiã,
nisi reuersus fuero in Hierusalem. Illud igitur
proposuero dicit pro pratulero omni læti-
tiæ reditum in Hierusalem. deinde sub-
iungunt:

7. Memor esto Domine filio-
rum Edom in die Hierusalem:

Qui dicunt, Exinanite, exinani-
te vsque ad * fundamenta eius.

* Vulgata
fundamen-
tum in ea.

Illud Memor esto hîc de malo dicit, sicut
etiam in Psalmo octogesimo sexto, Memor
ero Raab & Babylonis scientium me. id est,
qui experimentum mei acceperunt. Hoc loco
igitur etiam illud Memor esto dicit de malo.
Filius autem Edom vocat eos qui sunt ex Esau.
Porro illud in die Hierusalem insinuat eos
qui ex Esau erant valdè gauissos fuisse capti-
uitate Israëlitarum, & diem captiuitatis ci-
uitatis festum duxisse. Adhortantur igitur
Deum vt memor sit eorum in malum,
tamquam qui lætam duxerint diem illam
quâ Hierusalem dirutâ sustinuit. Cum ita lo-
cutus fuisset de Edomitis, vaticinatur etiam
de Babylonijs, & ait hoc modo:

Qui sunt fi-
lij Edom.

8. Filia Babylonis misera:

Filiam Babylonis vocat ipsam metro-
polim. Significat igitur ipsos etiam mise-
riam haud exiguam subituros Medis in ip-
sos ingruentibus, & irrogantibus ea quæ ho-
stes solent.

Beatus qui retribuet tibi retri-
butionem tuam, quam retribuisti
nobis.

Hîc Cyrum insinuat. Primus enim à Me-
dis Cyrus Persis imperat, & Imperium ad
Persas transfert, Israëlitas quidem beneficijs
afficiens, Babylonios verò affligens. Ait igitur
quasi beatitudine dignum censendum fore
eum qui suo tempore tibi paria relaturus
esset ijs quæ nobis fecisti. Qualia porro illa
sunt subiungit:

Cyrus Ba-
bylonios
vltimus est.

9. Beatus qui tenebit &
O o o o 2 alli-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

allidet paruulos tuos ad pe-
tram.

Est enim, inquit, reuerà beatus, qui ita te puniet, ut neque paruulis tuis parcat, sed illa ipsa ad lapides petrasque allidat, atque ita Deo quodammodò iubente Babylonia penitus deleatur.

ἰδαφικὴ τὰ κίπια σου πρὸς τὴν πέτραν.

Ἔστιν γὰρ, φησι, τὸ ὄν μακαριστός, ὃς ἔτιος σε τιμωρήσεται, ὡς καὶ ἡμεῖς ἡπείων ἡμεῖς εἰ σοὶ φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα φερασάξαι λίθους καὶ πέτρας, καὶ ἔτιος ἀρδύει ἀφαιρίσει τὴν Βαβυλωνίαν ὡς πρὸς θεῶν τάξαι.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

I. **VPER FLVMINA BABYLONIS.]**

Cur autem pluraliter dixit flumina? quia nimirum iuxta Babyloni-
nam tradunt Euphratem esse in multos riuos dissectum, ut vniuersam terram irrigare posset. Solent autem mœrentes deserta loca petere, ibidemque lamentari: quod etiam illi faciebant. Magnum enim tenebat viros illos ciuitatis suæ desiderium, magna reditus cupiditas. Quamdiu siquidem bona in manibus habebant erant semper insolentes, & iniurias inferre non desistebant; sed postquam ab illis sunt exturbati, tunc demum maximo eorum desiderio affecti sunt. Propterea enim eos expulit, ut in ijs desiderium excitaret. Ceterum per istud verbum *sedimus* declarat quomodo non simplici ratione lamentati sunt, sed ad hoc, inquit, frequentes conuenimus, ut lamentationes & ululatus ederemus. Cur autem in salicibus organa sua suspenderunt? Non temerè hoc accidit, sed propter inutilitatem & cessationem organorum: nam illa suspensio eorumdem cessationem otiumque significat. Organa autem vocat psalmica instrumenta quibus canebant. Sed cur illa tulerunt, cum ijs minimè essent vsuri in terra aliena? Hoc nempe ita fuit prouisum, ut haberent prioris Reipublicæ monumentum, & magis compungerentur considerantes quibus essent priuati.

Afflictio
dus intellectu
dum.

3. **QVIA ILLIC INTERROGAVERVNT NOS.]**

Illudentes nempe & calamitatibus nostris insultantes hoc faciebant, non ut ipsi demulcerentur, sed ad irridendum nos canere precipiebant. hoc enim est illud: *Interrogauerunt verba canticorum.* Vide autem quantum lucrum retulerint ex captiuitate. Qui enim prius legitima negligebant, nunc etiam audire cupientibus, nec quidem eorum

Israelita
cur in terra
aliena
non capere
vult.

α. **ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΟΤΑΜΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ.]** Δια τί δεπληθυντικῶς εἶπε ποταμῶν; ἐπεὶ φασὶν εἰς πολλὰς διώρυγας τὸν Εὐφρατὴν καταπνιγῆσαι πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν, ἢ ἀρδύειν ἕχη τὴν ἅπασαν γῆν. ἔτιος δὲ τοῖς ἀδουμῶσι τὰ ἐρημότερα καταλαμβάνειν χαλεία, καὶ κεί οὐλοφύρεσθαι· ὃ καὶ ἔτοι ἐποίησεν. πολὺς γὰρ ὁ πόθος τοῖς ἀνδράσι τῶν πόλεως, καὶ πολὺς ὁ ἔσθρος τῆς ἐπιπόδου. ἔτιος μὲν γὰρ εἰ χερσὶν εἶχον τὰ ἀγαθὰ ἀκκιζόμενοι, καὶ ὑβρίζοντες διετέλουν· ἐπεὶ δὲ ἐξελήθησαν, τότε λοιπὸν εἰ ἐπιθυμία κατέστησεν. ὁ γὰρ τῆτο γὰρ καὶ ἐξέβαλεν, ἢ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτὸς καταστήσει. ὁ γὰρ δὲ τὴν ἐκαθίστα μὲν δηλοῦ ὡς ἐχ' ἀπλῶς ἐδήρησαν, ἀλλὰ ὁ γὰρ τῆτο, φησι, συνηθροισθῆσαν, ὡς ἐκλήθησαν θρήνησαι ἐολοιυτάς. ὁ γὰρ τί δὲ ἐπὶ ἰτίας ἐκρέμασαν τὰ ὄργανα; ἢ καὶ τὸ γὰρ τῆτο συβίβη, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀχαρπὸν καὶ ἀχρημάτιστον ἡμεῶν ὄργανων· ἀφραξία γὰρ ἐ ἀχρησία σημαίνει τὸ κρεμάσαι. ὄργανα δὲ τὰ ψαλμικὰ λέγει μὲν ὡς ἡδοι. ὁ γὰρ τί δὲ ταῦτα ἐπήγοντο, οἷς ἐκ ἐμῶν χερσὶν εἰ ἀλλοτεία; ὡκονομίη καὶ τῆτο, ἢ ἔχον τὸ φροσῆρας πολιτίας ὑπομνημα, καὶ μᾶλλον αὐτὸς δάκνη οἶον ἐξέρων) εἰς θυμὸν ἡμεῶν.

γ. **ΟΤΙ ΕΚΕΙ ΕΠΗΡΩΤΗΣΑΝ ΗΜΑΣ.]** Ἐπιποθάζοντες ἴσως ἐ ταῖς συμφοραῖς ἡμεῶν ἐπιμεβαίνοντες τῆτο ἐποίησεν, ἢ ἵνα θελήσασιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιγλασασθῆται ψάλλειν ἡμῶν παρεκελεύοντο. τῆτο γὰρ τὸ ἡεσῆσαν λόγους ὡδῶν. ὅρα δὲ ὅσον ἐκέρδαινον ἐκ τῶν αἰχμαλωσίας. οἱ γὰρ ὡρὶ ἡμεῶν νομίμων ἀφειδῆντες, νυνὶ δὲ ἡμεῶν βαρβάρων ἐπιθυμῶν, καὶ ἀκῆσαι ἴσως ἐπιθυμῶντων, καὶ ἔτιος χαλεσάσασθαι αὐτῶν τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ φροσῆρας barbaris vrgentibus, & ipsos vti par est desiderio obsequabantur, sed legem τὸν

τὸν νόμον. τὸ οἱ ἀπαγαγόντες δὲ ἀντὶ τοῦ, οἱ αἰχμαλωτίζοντες· ὁ ἔπλεος, οἱ καταλαζονόμενοι ἡμῶν· οἱ ἐπιμβαίνοντες. ἔτσι χρόνον γεγονόσιν ἔτι πλεονεξίαι, ὡς καὶ τῶν ὁδῶν ἐπιθυμεῖν ἀκέειν τῶν ἡμετέρων· τίος δὲ ἔκειται ἐκ ἐφείτω ἃ δ' ἐπὶ ἀλλοξίας; φασὶ γὰρ, πῶς ἀσομεν; ὅτι ἐκ ἔδει βίβλα ὡτα ἀκέειν τῶν ἀπορήτων ἐκείνων. ἢ ἀλλοξίας γλῶττῳ τὰς ἀλλοξίας ψυχὰς, φυλατόμοροι ἐν ταύταις ἐκφέρειν τὰ θεῖα, ὡς εἰς ἀλλόξιον ἔξ ἰδίας πίπυ μοτοκιζόμενα. ἐκ ἐφείτω τῆτο, φασὶν· εἰ γὰρ καὶ σωματίων ἐκρητήσαστε, ἀλλ' ἔ τῆς γνάμης πείσασθε. τοῖσιν δὲ καὶ ἄλλως, ὡς ἐπὶ ἔσβασ ἀυτῶν ἢ παρήσια ὑπὸ τῆ αἰχμαλωσίας ἔφασκον· πῶς ἀν εἰπωμεν τὰ ἐν Αἴγυπτῳ τὰ ἐν Ἰερουσαλήμ θανάσινα, ἀπὸ ἐμῶν ἐκ τῶν ὀσφιδῶν.

præferabant. Illud autem *Qui abduxerunt;* COMMENTARIVS HERACLEO-TÆ. id est, Qui nos captiuabant; alius, *Qui nobis insultabant: qui in nos insurgebant.* hi successu temporis aded mites ac mansueti facti sunt, ut etiam vellent audire cantica nostra; cur autem non permessi sunt canere in terra aliena? Aiunt enim, *Quomodo cantabimus?* Quia nimirum minimè decebat ut profanæ aures arcana illa perciperent. Vel terram alienam censebant esse animas alienas, cauentes ne diuina ipsis efferrent, tamquam è loco proprio in alienum translata. Hoc, inquit, minimè licet: nam etsi in corpora dominium obtineatis, animum tamen non superabitis. Ceterùm hoc possis etiam aliter intelligere, ut quandoquidem eorum libertas per captiuitatem extincta erat dicant: Quomodo narrabimus ea mirabilia quæ in Ægypto & Hierosolymis contigerunt, cùm ex ijs quæ cernimus fides eorum extenuetur.

4. ΕΑΝ ΕΠΙΛΑΘΩΜΑΙ ΣΟΥ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.]

Οἷα κἀντῷθιν τὴν μεταβολῆν. οἱ γὰρ κατ' ἐκείνῳ ἐπημέμοροι ὡς ἐκπέσονται τῆς πόλεως, καὶ ἐ φροντίζοντες πῶς ἑαυτοῖς ἐπαρῶνται, εἰ ἐπιλάθομεν αὐτῆς. τί δὲ ἔστιν ἐπιλαθεῖν ἢ δεξιὰ μου; ἢ ἰσχὺς μου, φροσὶν, ἢ δυνάμεις μὲ ἐπιλάθοιτό μου, καὶ γηροίμην ἀφωτος ὑπὸ τῆς μεγέθους τῶν κακῶν, εἰὰν μὴ σὺ μνησθῶ. ἢ δεξιὰν αὐτῆς καλεῖ τὴν βοήθειαν· βοήθεια δὲ αὐτῆς ὁ θεός. βέλτεται ἔν εἰπῶν· ὅτι λυθῆναι με ποιήσαιτο θεός, εἴποτε ἐγὼ ἐπιλαθεῖν τῆς Σιών. ἢ παιδάλων λήθη πῶτα, ἢ αὐτῆς ἐλπίσι ψυχῶν ἐμῶν, τῶν ἀνδραποδισάντων μὴ μάταισι τὴν ἀσέβειαν. τί δὲ ἔστιν, εἰὰν μὴ πειρασάτωμαι, ταῖσιν, εἰ μὴ δινηκῆ τὴν πῶτα αὐτῆς χάρι μνήμην, ἢ τοὶ δὴ ἡσση. ἢ ἀντὶ τῆ· ἐχ' ἀπὸ αὐτῆς μνημονόσω, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὑμνοῖς καὶ ἐν ταῖς ὠδαῖς. τῆτο γὰρ ἔστιν πειρασάτωμαι, πειρασάτωμαι· ὁ σφόδρα ποθέοντων ἡ καὶ ἐκκασιμῶν πῶτα αὐτῶν. Ἀπέσομεν ἔν, καὶ παιδάλαθῶμεν, καὶ ζητηθῶμεν καὶ αὐτὸ τὴν ἀνω Ἰερουσαλήμ, ἢς ἔξελπίσωμεν.

5. SI OBLITVS FVERO TVI HIERVSALEM.]

Vide hinc quoque magnam mutationem. *Qui* Quanto Israelita desiderio Hierusalem te necentur. enim singulis diebus audiebant fore ut è ciuitate eijcerentur, id minimè curantes etiam sibi ipsis modò dira imprecantur, si eius fuerint oblit. *Quid est autem Oblivioni detur dextera mea?* Robur, inquit, & vires meæ mei obliuiscantur, & mutus euadam propter malorum magnitudinem, si non meminero tui. Vel dexteram suam appellat auxilium suum: auxilium autem eius Deus. Vult igitur dicere: Obliuiscatur me Deus, si quando ego oblitus fuerò Sionis. Vel hæc docendo dicit, ut hisce spebus animati, eorum qui ipsos in seruitutem abduxerant impietatem minimè discerent. *Quid porro est illud, Si non proposuero?* hoc est, Si non perpetuam habuero eius memoriam, siue narrationem. vel ac si dicat: Non simplicem eius faciam commemorationem, sed etiam in hymnis & in canticis. Hoc enim sibi vult istud *proposuero*, id est prælusero: quod erat valdè desiderantium & eius cupiditate incensorum. Audiamus igitur, & discamus, & queramus etiam nos ipsi supernam Hierusalem, à qua excidimus.

7. ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΕΔΩΜ.]

Καὶ τῆτο ἐκκασιμῶν. ὁ δὲ λέγεισι τῆτο ἔστιν· Ἀπαίτησον δίκην, τὴς ἐ βεληθείνας ἔτσι μέρη τῆ ἀλώσεως, τὴς μὴ κορεθέντας τῆ κατασφαγῆ, ἀλλ' ἐφουδόμενης καὶ λέγοντας· κατὰ σκαπτε ἔως ἀν ἢ θυμῆ εἰσμοδι: Πœνας de ijs fume, quibus non sufficiebat quòd capta esset ciuitas; nec fatiati erant eius euersione, sed insultabant & dicebant: Effodite donec fuerit fundamentum

7. MEMOR ESTO DOMINE FILIORVM EDOM.]

Hoc etiam est eorum qui inflammati sunt. quod autem dicunt est quod capta esset ciuitas; nec fatiati erant eius euersione, sed insultabant & dicebant: Effodite donec fuerit fundamentum

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T. E.

Improprie
mala Ba-
bylonijs.

mentum in ea. Hi autem erant Arabes, qui
vnà cum Babylonijs tunc ipsos inuaserant.
Verbum autem *Memento* nunc in malam
partem sumitur. deficit autem particula *in*: vt
sit sensus, *in die* scilicet afflictionis. Filios au-
tem Edom dicit eos qui ex Esau sunt, qui
Hierosolymæ obsidionem pro festo habebant.
Deinde etiam de Babylonijs vaticinatur, *Filia
Babylonis misera*; alius *vastata*, alius *diri-
pienda*; filiam Babylonis appellans ipsam Ba-
bylonem, sicut etiam filiam Sion ipsam Sio-
nem. Nec abs re; quandoquidem priusquam
istæ ciuitates, Sion inquam & Babylon ex-
struerentur, ipsæ regiones sic vocabantur.
Meritò igitur ipsas appellat filias, vt pote cum
ciuitates istis locis infertæ sint. Vates autem
prædicit mala quæ ipsi euentura sunt, mise-
ram eam appellans propter mala quæ illam
erant comprehensura, in hoc quoque docens
Iudæos, & ostendens Dei potentiam esse per
totum orbem terræ porrectam. Et illam qui-
dem miseram pronuntiat, beatum verò illum
qui ei redditurus erat id quod fecerat. Qua-
propter alius pro *retributione* ait, *quam ante
fecisti nobis*; Cyrum insinuans. Hunc igitur
beatum pronuntiat, qui, inquit, dignabitur
in te facere quæ in nos tu fecisti. Quænam
ista? nempe elidere paruulos tuos ad petram:
q. d. ita vt ne paruulis quidem tuis parcat,
sed hos etiam ad lapides petrasque collidat:
quod declarat omnimodam abolitionem.
Hæc etsi plurimo furore plena sint, sunt ta-
men verba perturbati animi captiuorum,
magnam aliquam vindictam exposcentium.
Si autem Prophetæ sententiam inquisieris,
audies dicentem, *Si reddidi retribuētibus
mihi mala*. Quando autem narrat aliorum
animi perturbationes, describit furorem,
qui etiam vsque ad immaturam ætatem
iram extendebat. Ceterum nouum Testa-
mentum non ita se habet, sed inimicos etiam
nostros pascere & potare iubemur, & orare pro

Psal. 7.

λιος ἐν αὐτῇ. Οὗτοι δὲ ἦσαν Ἀραβῶν, ὅτι
Θέμενοι τότε καὶ Βαβυλωνίων. τὸ δὲ μὴ ἀπι-
νω ὅτι κακὰ. λέγει δὲ τὸ καὶ ἢ ἢ, καὶ
τὴν ἡμέραν τὴν κακώσεως δηλονότι. ἔτι δὲ
ἐδὼμ λέγει τὴν δὲ τὸ Ἡσαῦ, οἱ ἰορτιλὸν ἡγή-
σαν τὸ τὴν τὴν Ἰερουσαλὴμ πολιορκίας. εἶτα
προφητεῖαι καὶ περὶ Βαβυλωνίων. θυγατήρ
Βαβυλώνης ἡ ταλαίπωρος. ἔπερος ἡ προση-
νομομένη, ἄλλος ἡ διαρπαδιομένη. θυ-
γατέρα Βαβυλώνης λέγον ἂν τὴν τὴν Βα-
βυλώνα, ὡσαύτως καὶ θυγατέρα Σιών τὴν
Σιών. ἐκ ἀνατιώσε. ἐπὶ καὶ περὶ τῆς πολι-
δοῦναι τὰς πόλεις, τὴν Σιών λέγου ἔτι τὴν Βα-
βυλώνα, ἔτι εἰλέγατο τὰ χωρία ταῦτα. εἰ-
κότως ἐν θυγατέρας ταύτας καλεῖ, ὡς ὅτι
γαμομένη ἢ πάλαι τοῖς χωρίοις. προ-
λέγει δὲ τὰ συμβουλίαι αὐτῆ κακὰ ὁ προ-
φήτης, ἀθλίαι αὐτὴν δὲ τὴν καταληψι-
μένων κακῶν καλῶν, καὶ τέτρα παιδίων
τὴν Ἰουδαίους, καὶ δεικνύς τὴν θεῶν τὴν ἰχμὺ
πανταχὲ γῆς ὀκτεταμένη. ἔτι ἐκείνῳ μὲν
ταλανίζει, μακαρίζει δὲ τὸν θεὸν ἂν ἀνταπο-
δῶ αὐτῆ ὅπερ ἐποίησε. διὸ ἔπερος ἀντὶ τῆ
ἀνταπόδομα, ὁ προσηνομοῦσαι ἡμῖν εἶπει. αἰ-
νιτόμορος Κύρον. τῆτον ἐν μακαρίζει, ὅς,
φρον, ἀξιοθῆσεται περὶ σὲ ποιῆσαι ἂν περὶ
ἡμᾶς σὺ προσηνομοῦσαι. τί ταῦτα; τὸ ἐθαφίσαι
τὰ ἡμέρα σου περὶ τὴν πέτραν. οἶον, αἰς μὴ
τὴν ἡμέραν σου φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα λί-
θους προσηνομοῦσαι καὶ πέτρας. ὁ δηλοῖ τὸ
ἀρδῶ ἀφανίσαι. ταῦτα εἰ καὶ πολλὰ γέμει
θυμῶν, τῶν πάθους ἢ αἰχμαλωπιθέντων
ἔτι ῥήματα, πολλὰ ἀπαντήτων τιμωρίαν.
ἂν δὲ τὴν τῆ προφήτη γωμίω ζητῆς, ἀκῆ-
ση λέγοντες, εἰ ἀνταπόδομα τοῖς ἀνταποδι-
δῶσί μοι κακὰ. ὅταν δὲ ἔτιον διηγήται
πάθους, τὸν θυμὸν ὑπογράφει, ὅς ἔτι μίχρη τῆς
ἀώρου ἡλικίας τὴν ὄργην ἐκτεῖναι. ἀλλ' ἐπὶ τὰ
τῆς κακῆς τοιαῦτα, ἀλλὰ ποτίζει ἔτι φεισῶ
τὴν ἐχθρὸν κελυόμεθα, καὶ ἔτι ἢ ἐπι-
ραζόντων ὄργης.

C A T E N A P A T R V M.

I. VPER FLUMINA BABY-
LONIS.] ORIGENIS. Ma-
gnum cepit hos viros ciuitatis
desiderium. Cur autem iuxta flumina con-
federunt? Quia cum essent captiui, & in ho-

α. ΠΙ ΤΩΝ ΠΟΤΑΜΩΝ BABY-
ΛΩΝΟΣ.] ORIGENOUS. Πο-
λύς ὁ πόθος τοῖς ἀνδράσι τῆς
πόλεως. τίνος δὲ ἕνεκα ὡς τὰς ποταμῶν
ἐκάθλωτο; ὅτι αἰχμαλωτῶν ὄντες, καὶ ἐν πο-
ταμῶν
λαμίας

λιμάς εὐλημμένοι χόρευε, ἔξω τυχάν κη
πόλευσιν ἡλιζοῦτο.

β'. ΕΚΡΕΜΑΣΑΜΕΝ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ Η-
ΜΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπὶ τὸς φησι κηθά-
ρας ἡμῶν, ἄλλος λυέας. κη τίος ἔπικη τὰ
ἄργανα ἐπήγουντο εἰς ἀιχμαλωσίας ἀπόντες,
κη ἐ μέλλοντες ἀυτοῖς χρῆσθαι; ἀκούοντο κη
τῆτο ἔπιδ θῆς, ὄσθ κη ἐπὶ τῆς ἀλλοτείας
ἔχων ὑπομνήματα ἃ πολυτείας τῆς προ-
τίειας, κη μάλλον αὐτοῖς δακρυῶν ὄσθοντα
τὰ σύμβολα ἃ θρησκείας ἐκείτης.

γ'. ΟΤΙ ΕΚΕΙ ΕΠΗΡΩΤΗΣΑΝ ΗΜΑΣ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ μικρὰ ἐν τῷ θῆ
ἐκέρδανον, ἐν τῷ τὰς βαρβάρους ἐπικαιῶν,
κη τῆς ἀσμεῖται ἐπικαιῶν ἀκίειν τῆς παρ'
αὐτῶν. ἄρα δὲ κη τῷ θῆ πῶσιν ὑπὸ τῆς ἀιχ-
μαλωσίας ἰδέσθαι τῆς δόρυθων. οἱ γῆ
ἐξοργισμένοι, ἔ τῆς οἰκείας ὑποσηρησά-
ντες λαφείας, κη παντὶ τῷ τῆς τὰ νόμιμα
καταπατήσαντες, τῶσιν ἄκλειβία κη κη-
ται ἐπὶ τῆς ἀλλοτείας, ὡς ἔ τῆς βαρβάρων
ἐπικαιῶν μὲ ἀπειλῆς τῶσιν, κη ἐπικαιῶν
αὐτῶν τῆς ἐπικαιῶν, ἀλλὰ προσηρησά τὸν
νόμον, ἔ τῆς μὲ ἀκλειβίας. τὸ δὲ κη οἱ
ἐπαγαρόντες ἡμῶς ἔπικαιῶν φησι, οἱ καταλα-
ζονόμενοι ἡμῶν. οἱ προ τῆς φησι, ἐπι-
βαίνοντες, κη κη τῆς ἀμῶν, ἔπικαιῶν τῆς
ἔπικαιῶν φησι, κη ἐπικαιῶν ἔ τῆς, ὡς
ἐπὶ τῆς φησι ἐπικαιῶν ἀκίειν τῆς ἡμετέ-
ρων. Ἀλλ' ὄσθ ἐκ ἐπίδωκαν ἔπικαιῶν. ἀλλ'
ἔπικαιῶν, κη τὸν νόμον δεικνύων. ἔ οἱ τῆς
προσηρησά δακρυῶν γαλιῶν, κη κη τῆς
ζόντες, ἔπικαιῶν μὲ ἀκλειβίας ὑπομνήματα
αὐτοῖς εἰς δακρυῶν ἔπικαιῶν. ἔ τῆς ὡν κη οἱ πο-
λύων τὰ μέγα ἐκέρδανον, ὄσθοντες αὐτοῖς
ἔπικαιῶν ἔ τῆς κη ἀιχμαλωσίας, ἔ δὲ δὲ τῆς
ἀλλοτεία δεικνύων δακρυῶν, ἀλλὰ
δὲ τῆς οἰκείας ἔπικαιῶν λαφείας. δὲ τῆς
θρησκείας φησι γῆ, ἐν τῷ κη τῆς τῆς Σιών
ἡμῶς. κη ἔ τῆς ἀπλῶς θρησκείας, ἀλλ' ἔπικαιῶν
τῆς ποικίλων. δὲ τῆς ἔ τῆς ἀρχομένων ἔπικαιῶν,
ἐκείσιν αὐτῶν κη ἐκείσιν αὐτῶν. τῆς, δὲ
τῆς σιωπῆσιν αὐτῶν, ὡς κη τῆς θρησκείας ἔ
ἔπικαιῶν. τίος δὲ ἔπικαιῶν ἐκ ἐπίδωκαν ἔπικαιῶν
ἐπὶ τῆς ἀλλοτείας; ἔ γῆ ἔπικαιῶν βίβλια ἔπικαιῶν
αὐτοῖς τῆς ἀπορήτων ἐπικαιῶν.

δ'. ΠΑΣ ΛΕΣΟΜΕΝ ΤΗΝ ΩΔΗΝ ΚΥ-
ΡΙΟΥ;] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἐφείται,
φασθ; ἡμῶν ἔπικαιῶν. εἰ γῆ κη τῆς πατρίδος ἔπικαιῶν

stili regione detinerentur, extra muros & vr-
bes habitabant.

CATE-
NA PA-
TRVM.

2. SVSPENDIMVS ORGANA NOSTRA.] ANO-
NYMI. Alius ait *citharas nostras*, alius *lyras*. Et
quanam de causa tulerunt organa sua cum in
captiuitatem recederent, & ijs minimè essent
vsuri? Hoc quoque fuerat à Deo prouisum, vt
vel in aliena regione haberent monumenta
prioris Reipublicæ, magisq̃ue morderentur
& ægrius ferrent, dum illius religionis signa
viderent.

Cur Isra-
lita in ca-
ptiuitatem
organum se-
cum acco-
perint.

3. QVIA ILLIC INTERROGAVERVNT NÔS.]
CHRYSOSTOMI. Non parum hinc lucri capie-
bant, quòd eis barbari instarent, & cantica
eorum audire cuperent. Vide autem quòd
tam hinc correctionem ceperint ex captiuitate.
Qui enim insolentes facti defecerant, & à
religione sua resilierant, & legalia omni
ratione conculcauerant, se in aliena terra tam
gnauiter gesserunt, vt vel vrgentibus & mi-
nantibus barbaris, & audire cupientibus, ne
sic quidem eorum desiderio gratificarentur,
sed legem præponerent, eamq̃ue diligenter
conseruarent. Illud autem *Et qui abduxerunt nos*
alius ait, *Qui nobis insultabant*. Qui
anteà, inquit, in nos inuehebantur, & in nos
insurgebant; successu temporis aded lenes,
mites & mansueti facti sunt, vt etiam cantica
nostra audire concupiscerent. Verumtamen
hi minimè hoc ipsis concesserunt; sed flebant,
& legem suam obseruabant: & qui Prophe-
tis lacrymantibus illudebant, eosq̃ue sub-
fannabant, hi nunc nemine illos admonen-
te ad lacrymas conuertebantur. Vnde etiam
hostes plurimum commodi percipiebant, vi-
dentes eos non tam captiuitate premi, neque
aded deflere seruitutem quam in aliena re-
gione subibant, quam quòd à suæ religionis
cultu excidissent. Ided enim lamentantes di-
cunt, *Dum recordaremur tui Sion*. Neque
leuiter tantum lugent, sed hoc munus suum
faciunt. Quocirca dixit in principio, *Sedimus*
& *fleuimus*. Id est, Idcirco congregabamur,
vt stetus & eiulatus cieremus. Sed cur ipsis
non permittebatur canere in terra aliena?
Quia nimirum non decebat vt profanæ au-
res arcana illa perciperent.

Quam vili-
tatem ce-
perint ex
captiuita-
te.

4. QVOMODO CANTABIMVS CANTICVM
DOMINI?] ORIGENIS. Non licet, in-
quit, nobis canere. Etsi enim à patria exci-
dimus,

CATE-
NA PA-
TRVM.

dimus, legem tamen perpetuò seruamus. Vidisti animam ab afflictione ad sapientiæ studium esse deductam ærumnisque superioriorem euasisse?

Israëlitæ in
captiuitate
semper
erant memo-
res Sio-
nis.

5. SI OBLITVS FVERO TVI.] ANONYMI. Vult dicere, Vt Deus mei obliuionem capiat, si ego vniuersam tui oblitus fuero. Hoc simul & documentum est & vaticinium: vaticinium quidem, quod Hierosolymam recuperaturi sint; documentum verò, ne velint in Babylonia commorari, postquam præceptum Dei iusserit eos redire. Plurimi namque cum illic moras traxissent, & possessiones obtinuis-
sent, Hierosolymam & patriam contempserunt, ibidemque remanserunt Babylonicâ habitatione delectati. Hanc igitur ob causam docens eos ne patrias leges contemnerent, dixit hoc modo, Obliuiscatur mei Deus, si quando oblitus fuero Sionis.

CHRYSOSTOMI. Vide hîc quoque magnam mutationem. Qui enim singulis diebus audiebant fore vt ex ciuitate exterminarentur, id non curantes nunc, etiam sibi dira imprecantur, si eius oblitus fuerint. Quid est autem *Obluioni detur dextera mea*? id est vires meæ. Et stultus euadam præ magnitudine malorum, si non meminero tui.

Quanto
Israëlitæ
Hierosoly-
ma deside-
rio affice-
rentur.

6. SI NON PROPOSVERO HIERUSALEM.] ORIGENIS. Quid est, *Si non proposuero Hierusalem*? Non simplicem, inquit, faciam commemorationem, verum etiam in hymnis & in canticis. Illud enim est illud *proposuero*, siue præcinuero, quod erat valdè desiderantium & amore eius inflammatorum.

7. QUI DICUNT, EXINANITE, EXINANITE.] CHRYSOSTOMI. Hoc quoque verbum est eorum qui inflammantur desiderio ciuitatis. Hoc est autem quod dicunt: Pœnas de ijs sume quibus non sufficiebat quod capta esset ciuitas, nec satiati erant eius euersione; sed instabant, & dicebant, Effodite donec fuerit in ea fundamentum, ita vt ne bases quidem manerent ciuitatis. Hi autem erant Arabes, qui tunc vnâ cum Babylonijs Iudæos inuaserant: quorum frequenter meminit Propheta, & eos valdè reprehendit, quòd cum legitimæ inter eos cognationes intercederent, hostibus acerbiores existerent.

8. FILIA BABYLONIS MI-

πέσομαι, ἀλλὰ τὸ νόμον μόνον δια-
μενώτω. εἶδες φιλόσοφος ψυχὴν γνο-
μήνῳ ἀπὸ τῆς θλίψεως. Ἐψήλοτερον τῆς
δυναμῆς;

6. ΕΑΝ ΕΠΙΛΑΘΩΜΑΙ ΣΟΥ.]
ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Βλέπεται εἰπαῖν, ὅτι λίθη
με ποίησαυθ θεός, εἰ ποτὶ σε ἐγὼ ἐπιλά-
σομαι. διδασκαλία δὲ ὅμοι ἐστὶ τῆτο καὶ
προφητεία· προφητεία μὲν, ὡς ἀπολύψω
τὴν Ἱερουσαλήμ· διδασκαλία δὲ, τὴ μὴ
ἐλεῆσαι οἰκίσαι τὴν Βαβυλῶνα, μὴ τὸ ἐρ-
ταίμα τῆ θυσί τὸ καλῶν αὐτὴς ἐπανελθεῖν.
πολλοὶ γὰρ ὡς χροῖσαστες αὐτῶν, ἔκρησά-
μην, κατεφρόνησαι τὴ Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς
πατρῴας, καὶ ἀπέμεναν ἠδὲν τῆ οἰκίᾳ τῆ
ἐν Βαβυλῶνι. διὰ ταῦτῳ ἐν τῶν αἰτίας
διδάσκων αὐτὴς μὴ κατεφρόνησεν τῆς πατρῴας
νόμου, ἕως εἶπεν, ὅτι ἐπιλάσομαι ἰδοὺ,
εἰ ποτὶ ἐπιληθείην τῆ Σιών.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα καὶ ἐντυ-
θεν πολλῶν τῶν μετὰ βολῆν. καὶ γὰρ οἱ κατὰ
ἐκείνην ἡμέραν ἀπέοντες ὅτι ἐμπροσθένται, καὶ
ἔφρονητοῦντες τῶν, καὶ ἰαυτῶν ἐπαφροῦνται,
εἰ ἐπιλάσομαι αὐτῆς. τί δὲ ἐστὶν ἐπιληθῆναι
ἢ δεῖξά μου; ἢ ἰχὺς μου. καὶ ἡμοίωμαι ἀφροῦ
ὑπὸ τῆ μεγάλου τῆς κακοῦ, ἰὰν μὴ σε
μνησθῶ.

7. ΕΑΝ ΜΗ ΠΡΟΑΝΑΤΑΞΩΜΑΙ ΤΗΝ
ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τί ἐστὶν,
ἰὰν μὴ προανατάξωμαι τῶν Ἱερουσαλήμ,
ἔχ' ἀπλῶς ἢ μνημονόλοια, φροῦν, ἀλλὰ καὶ
ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ ἐν ταῖς ψαλμοῖς. τῆτο γὰρ
ἐστὶ τὸ προανατάξωμαι ἢ τῶν προανακρου-
σομαι, ὅπερ σφόδρα ποθέεται ἰὺ καὶ ἐκ-
καιομῆρον φεῖ αὐτῆς.

8. ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ, ΕΚΚΕΝΟΥΤΕ,
ΕΚΚΕΝΟΥΤΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ
τῆτο τὸ ρῆμα ἐκκαιομῆρον φεῖ τῶν πάλιν.
ὁ δὲ λέγουσι τῆτο ἐστὶν ἀπαίτησον δὲ ἰὺν τῆς
ἢ βυλθῆντες εἶπαι μέχρι τῆ ἀλώσεως, μηδὲ
κοροδῶνται τῆ κατασκαφῆ· ἀλλ' ἰφισα-
μῆρας, καὶ λῆγονται, κατασκαφῆ ἕως ἀν ἢ ὁ
θεμέλιος ἐν αὐτῆ, ὡς μηδὲ τὰ βῆθρα αὐτῆ
μῆραι τῆ πόλεως. ἔτσι δὲ ἦσαν Ἀραβιοὶ, ἐπι-
πυέμνοι τοῖς Ἰουδαίοις τότε μὴ τῆς βαβυ-
λωνίων· καὶ συνεχῶς αὐτῶν μῆραι ὁ φρο-
φῆτης, καὶ σφόδρα αὐτῶν κατηγορεῖ, ὅτι δι-
καιοὶ συγγενείας φροῦ αὐτῆς ἔχοντες, τῆς
πολεμῶν ἐγνοῦντο πικρότερος.

9. ΘΥΓΑΤΗΡ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ Η ΤΑΛΑΙ-
ΠΩΡΟΣ.]

ΠΑΡΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπὶ τὴν ἡμετέραν παροῦσιν, ἄλλος ἢ φρονιμοδωρῆν. ἐν ταῦτα δὲ δεκνὺς τῷ θεῷ τὴν ἰχμὴν ἐκ ἐν τῇ ἡμέρᾳ κακῶν ἀπαλλαγῆν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ πολυμυσάντων ἀπαλείαν, φερόμεν τὰ συμβεβηκότα κακὰ ὁ φροφήτης· καὶ ἀθλίαν ὑπὸ ἡμέρας καληγομένην αὐτῷ καλεῖ. καὶ τὴν τῶν παιδῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ δεκνὺς τῷ θεῷ ἰχμὴν παταχῆν τῆς ἐκπαιδεύσεως.

9. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΟΣ ΚΡΑΤΗΣΕΙ ΚΑΙ ΒΛΑΦΕΙ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτοῖς τοῖς αὐτῶν νηπίοις ὡμοῦς ἐχρήσατο, ἵστω αὐτοῖς πτωχῶν ὁ φροφήτης φροφίαν. Μακαρίζεις δὲ ὁ Κύριος, ὁ κακείνους κολάσας, καὶ τῆς ἐλπίδος φροφίαν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί βῆτι, μακάριος δὲ κρατήσῃ καὶ ἐδαφίει τὰ τέκνα σου πτωχῶν πόνων. ταῦτα εἰ καὶ πολλὰ γέμει θυμῷ καὶ πολλῆς κολάσεως, τῷ πάθει ἡμέρας αἰχμαλωτῶν βῆτι τὰ ῥήματα. πολλὰ γὰρ οἱ φροφήται ἐκ οἴκου φερόμενοι, ἀλλὰ τὰ ἐτέρων πάθη διηγούμενοι. ἀνὰ μὲν γὰρ τὴν αὐτὴν γράμματα ζῆτις, ἀκὴν λέγοντες, εἰ ἀντιπέδωκα, καὶ ἐξῆς. καὶ τὴν ὡσαύτως ἡ νόμον δεδομένην αὐτῶν ἀνιμῆσαν ἰσχυροῦς. ὅταν δὲ ἐτέρων διηγῶνται πάθη, τὸν θυμὸν ἰσχυροῦς, τὴν ὁδοῦ ἰσχυροῦς. ὁ δὲ καὶ νῦν πεπαισῆται, τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἡμέρας Ἰουδαίων εἰς κρίσιν ἀγαθῶν, οἱ καὶ μέχρι ἀώρου ἡλικίας τὴν ὁδοῦ ἐξέτινον. ἀλλὰ ἐπὶ τῆς καινῆς τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ποτίσεν καὶ ἔφωσεν ἐχθροῦς κελύμενα, καὶ ἀχρῶς ἰσχυροῦς ἐπιπρεῶς ζῶντων.

SERA.] ANONYMI. Alius diripienda, alius vastata. Hic autem ostendens Dei vires non tam in liberatione à malis, quàm in oppugnantium perditione, Propheta prædicit mala quæ erant euentura; & vocat eam miseram propter mala quæ ipsam erant obrutura. In hoc quoque docens Iudæos, & ostendens Dei potentiam esse vbique terrarum diffusam.

9. BEATVS QVI TENEBIT ET ALLIDET.] ORIGENIS. Cùm enim etiam ipsi illorum paruulis crudeliter abusi essent, parem ipsi poenam Propheta prædixit. Cyrus autem beatus esse dicitur, qui illos puniuerat, & hos liberarat.

CHRYSOStOMI. Quid sibi vult istud, *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.* Hæc etsi furore plurimâque vltione plena sint, sunt tamen verba perturbationis animi captiuorum. Prophetæ enim sæpè non ex suo sensu loquuntur, sed aliorum affectiones recensentes. Si enim eius quæris sententiam, audi dicentem, *Si reddidi*, &c. & modum qui à lege ipsi datus erat superantem. Quando autem narrat aliorum animi perturbationes, iram doloremque describit: quod vtique etiamnum fecit, Iudæorum cupiditatem in medium adducens, qui ad immaturam vsque ætatem iram extendebant. Verùm non talia sunt noui Testamenti præcepta, quibus etiam inimicis cibum potumque suppeditare iubemur, & orare pro ijs qui nos laceffunt.

CATE-NA PATRVM.

Cyrus Babylonis puniuit & Israelitas liberauit.

Psal. 7.

ANNOTATIONES CORDERII.

PSALMVS hic inscribitur τῷ Δαβὶδ Ἰερεμίου, *Ipsi David Ieremia.* Vbi Græcum Scholion hæc annotat: Ἀνεγράφθη παρ' Ἑβραίοις. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τῷ Δαβὶδ μόνον ἐπιγράφεται. Καὶ ἔξω ἀνεγράφθη παρὰ τοῖς γ'. *Sine titulo apud Hebraeos. In libro Eusebii tantummodo inscriptum est Ipsi David. Et extra (significat fortè ad marginem) sine titulo apud tres illos. Item aliud Scholion, quod Theodoro tribuitur, habet: Οὗτος ψαλμὸς ἀνεγράφθη παρ' Ἑβραίοις. ὅρα δὲ τίνας πράγματα τετολίμησαν ἀνεγράφαντες, τῷ Δαβὶδ διὰ Ἰερεμίου: Psalmus hic sine inscriptione est apud Hebraeos. Quidam verò imprudens facinus ausi sunt: inscribentes, *Dauidi per Ieremiam.* Verùm licet hic titulus apud Hebraeos non habeatur, & fieri possit, vt David cum non addiderit præsentem Psalmo, sed postea additus fuerit vel à Septuaginta Interpretibus, vel ab aliquo alio; tamen non ideo reiiciendus.*

est, quasi falsam historiam contineret, eò quòd Ieremias non fuerit vmquam in Babylone. Titulus enim non significat Ieremiam in Babylone fuisse, sed Psalmum compositum fuisse à Davide præuidente & prædicente captiuitatem Babylonicam; quam postea Iudæis imminentem Ieremias prædicauit, & præsentem deplorauit, & finem eius post septuaginta annos futurum denuntiauit. Ita Bellarminus.

1. *Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus*, &c.] Verba sunt Hebræorum Babylonicâ captiuitate detentorum: in quibus duo aduertit Chrysostomus; vnum, eos non ambulantes, sed sedentes luxisse; vt luctum non breuem, sed diuturnum indicarent; & in quo non laborare, sed requiescere sibi viderentur. *Illic sedimus*, inquit, *& fleuimus.* Alterum, eos non lugere propter calamitatem, in quam incidèrant, sed propter religionem, quam amisserant. *Dum*

Luxus Hebraeorum in captiuitate non breuis, sed diuturnus non pro damno temporalis, sed spirituali.

P p p p recorda-

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

2. Mac-
chab. 1. 19.
Ras sacra
profanis
anteferen-
da.

Ruina spi-
rituales lu-
genda po-
tius quam
temporales.
2. Efdra 1,
3.
Ibidem
vet. 4.

Peccatores
sedens su-
per flumina
Babylonia.

Plal. 125,
6.

recordaremur tui Sion. Quasi damnum tempore multo leuius quam spirituale sustinerent. In eandem captiuitatem antequam Iudæi mitterentur, auctore Ieremiâ sacrum ignem in puteo alto & sicco absconderunt, ne ab hostibus profanaretur. Non aurum, sed ignem occultarunt: quod res sacras profanis anteferrent, vt rectè obseruat D. Ambrosius lib. 3. Officiorum cap. 14. Non illis, inquit, studio fuit aurum defodere, argentum abscondere, quod seruarent posteris suis; sed honestatis curam habentes, sacrum ignem seruandum putarunt, ne eum vel impuri contaminarent; vel defunctorum sanguis extingueret; vel deformium ruinarum acernus aboleret. Vbi non mediocriter commendanda est eorum religio, temporales opes præ spiritualibus contempnentium. Cùm Nehemias in eadem captiuitate inclusus audisset illa verba, Murus Hierusalem dissipatus est, & porta eius combusta sunt igni, in lacrymas & lamenta erupit: Sedi, inquit, & fleui, & luxi diebus multis: & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cali. In quem locum Beda lib. 3. cap. 15. Si vir Sanctus, inquit, audiens destructa lignorum & lapidum edificia rectè lugebat, ieiunabat & orabat, diu sedens in tristitia; quanto magis in destructione & ruina animarum continuus iuctibus & orationibus insistendum? Sic ille. Origenes verò Hom. 15. in Numeros locum hunc peccatoribus accommodans sic exponit: Mesopotamia dicitur terram que inter flumina Babylonia iacet; de quibus scriptum est: Super flumina Babylonia illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion. Si quis ergo inter ista flumina fuerit Babylonia, si quis rheumatibus libidinis inundatur, & luxuria astibus circumluitur; iste non dicitur stare, sed sedere: & idè qui illic comprehensi sunt dicebant: Illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion. Sed neque flere quidem anteposit, nisi cum recordati fuerint Sion. Bonorum namque recordatio malorum causas lamentabiles facit. Hi ergo qui sedent super flumina Babylonia peccatores sunt, qui in sceleribus iacent: hi autem non stare, sed sedere dicuntur; quia difficulter ad cursum virtutis redeunt: tum etiam lacrymas fundere sedentes dicuntur; quia multo mœrore atque tristitiâ obruuntur. Omnibus quidem hominibus aliquando lacrymæ suboriuntur; quia nullus est, cui quandoque aliqua mala non eueniant. Et quidem hoc accidit tam iustis quàm impijs. Ceterum iusti deambulantes lacrymantur; iuxta illud, *Euntes ibant & flebant*; quia citò excutiunt labores ac dolores: at verò impijs sedentibus lacrymæ oboriuntur; quia eorum mala diutiùs durant, & semper in illis perseverant. Vbi etiam expende illud, *Dum recordaremur tui Sion*. Quandoque enim peccatores tanguntur pœnitentiâ, & malefacta deplorant: verum hoc eis euenit, quia Sionis recordantur. Etenim ita peccator malorum factibus inhæret, vt nisi aura cœlestis adspirauerit, malorum pœnitentia tangi non possit. Hoc autem præcipuè accidit, dum Sion in memoriam venit: quia cœlestis patriæ recordatio lacrymas ciet, ad pietatem inducit, & hæc caduca contemnere docet.

2. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.] Apud S. Chrysostomum pro voce

organa alius κιθάρας, citharas, alius λύρες, lyras poluit: significant autem omnis generis musica instrumenta, quæ in recordationem diuinæ pietatis colendæ conferebant, se ob exilij mœrorem in locis palustribus ad salices fluminum suspendisse. Salices autem in arcano sermone, vt apud Photium in Bibliotheca prodit S. Methodius, adumbrant virginitatem: *Ἐπειδήπερ τὸ αἶθος αὐτῶν ἐστὶ ὕδωρ ἀποτιθεὶν ἀνὸς ποτῆ, πᾶν ὄσον εἰς ἐχέρας αἰαζῆν ἢ ἐριθισμῶν ἀποβένυσσιν, ἐστὶν ἀνὸς εἰς ἀρδύω ἀποτιθεὶς ὅτι τὴν παιδοποιίαν εὐραὴν: ὡς περ δὴ ἢ ὁ Ὀμηρος ἐμπίνοισι, διὰ τὸ το καλῆσαι ἀλοσπάρτας τὰς ἰτίαις: *Quia flos salicum si in aqua decoctus sumatur, quidquid ad coitum excitat & libidinem exinguit, donec genitalem sementem sterilem penitus reddat: quemadmodum & Homerus declarauit, quæ salices ab eam causam frugiperdas nominant.* Dicunt igitur animæ castæ πικρæ: *In salicibus suspendimus organa nostra.* Ὀργανα γὰρ ἀνακαλύπτ τὰ σκηνώματα ἑαυτῶν, ἀκριμάσασιν ἀπὸ τῶν ποισμάτων τὰ ἀγνῆται, ἐξήλασαι τὰ ξύλυ, ἵνα μὴ διαωθησῶν ἐξαρπασθεῖσαι πάλιν παρὰσυρῆται τὸ ῥέματι τῆς ἀκρασίας: *Organa enim (inquit ibidem Methodius) vocantur habitacula sua, quæ suspenduntur à funibus castitatis, vt tangantur lacum voluuntur.* Hæc castorum princeps cura est & continuum opus, sese à terra disingere, attollere mentem & cogitationem in cælum, beato suspendio esse eleuatos, nec permittere vt animus, vt ipsa membra, quæ organa sunt Spiritus Sancti, vllâ contagione polluantur. In salicibus suspenduntur, omnem speciem inhonesti motus refugiunt, coërcent corporis sensus, & nimiam eorum libertatem comprimunt. Denique flent super flumina Babylonia dum Sionis recordantur, & deplorant huius vitæ miserrimam & continuam calamitatem, in qua semper domi & foris sunt hostes omni ratione metuendi, qui insidias pudicitie moliantur.*

4. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?] Cur ab his etiam actibus legenequaquam vetitis abstinerent, multiplex ratio esse potest: vna, ne scandalum præberent Babylonijs, facillè suspicaturis ab Hebræis in ea re diuinam legem violari. Altera, ne iidem præberent occasionem contemnendi & irridendi diuinos ritus, & margaritas more porcorum conculcandi. Tertia, ne si festiuis cantilenis in terra aliena indulgerent, paulatim in obliuionem Hierosolymæ, templi diuinorumque rituum ac celebritatum inducerentur. Denique potissima ratio cur à diuinis cantibus abstinerent videtur fuisse illa, vt nimirum diuinam legem etiam vltra quàm ea præciperet cautiùs & accuratiùs custodirent. Ita D. Basilus, S. Chrysostomus & alij superiùs in Catena citati insinuant. Modos ergo musicos vt canerent à Babylonijs requisiti Israëlita respiciunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* quasi dicant, Fieri non posse, & omnino nefas esse, vt à patrijs sedibus exules suauem quidpiam trahit Origenes Hom. 2. in Ieremiam, dicens exules & extorres esse peccatores, qui à virtute & Regno Dei exterminantur: hi autem suauem canere non possunt; quia minimè gratas Deo preces effundere possunt quamdiu in Babylone, id est peccatis,

Salices sunt typhas virginis a-

Casti continentem à terrenis amant.

Rationes cur in terra aliena non canerent Hebræi.

Peccatores non possunt suauiter canere & orare.

catis, commorantur: sed ubi denuò in Hierusalem reducti fuerint per virtutem, iterum resumptis organis melodiam reddent. *Si autem* (verba Origenis sunt) *venerimus in Hierusalem, in locum visionis capax, organa, quae ante otiosa pendebant, tunc assumuntur in manibus, tunc grauius citharizamus; & non est tempus, quo non laudemus Deum per organa, quae habemus in manibus.* In eundem sensum trahit quoque versum illum: *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Qui enim Babylonem habitant, & Babyloniorum fluminum ripas incolunt, id est peccatores, suspendunt organa, id est, orationes negligunt & intermittunt; quia quo sonum reddant Deo gratum vix habent. Vbi etiam nota, ex quarum arborum ramis tympana, lyras & citharas suspenderunt, scilicet *in salicibus.* Salices autem arbores sunt steriles, quae nullum omnino fructum ferunt; quapropter peccatorum symbolum sunt. Ergo qui per peccatum sterilis est suspendit musica spiritus instrumenta; quia vires adimit orationi, quae Deum placare possit.

5. *Si oblitus fuero tui Hierusalem.*] Ianfenius notat eum loqui de obliuione quoad signa facta, hoc est de tali quae ex signis & factis iudicatur quis alicuius oblitus; quomodo dicimus eum oblitum mortis paternae, quem videmus vacare delicijs, cantibus & iocis. Ita enim vult hic significare, se non vacaturum carminibus & musicorum instrumentorum delectationi, quasi oblitus esset ipsius Hierusalem.

IBIDEM. *Obluioni detur dextera mea.*] Id est, Pereat dextera mea, arescat, non sit vili vsui. Quorum enim obliuiscimur ea non amplius curamus, neque conseruamus. S. Hilarius & S. Augustinus legunt actiue: *Obluiscatur me dextera mea.* Et sic putant recentiores, verendam esse vocem Hebraicam *אשכחני* *uscbab;* sed vox Hebraica (inquit Bellarminus) rectissime accipitur etiam passiuè. Vnde S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *In obliuione sit dextera mea.* Et S. Hilarius testatur vocem Græcam *ἐπιλησθην* passiuè accipiendam, quae, inquit, non ut ipsa obliuiscatur, sed ut obliuio eius fiat, ostenditur. Et magni periculi res est si dextera nostra fiat obliuio. Vbi enim dextera opera vacant, ubi non est vnde memoria sit nostri apud Deum per bona opera, magnum ibi periculum est, nisi maius omnimodam iam ibi perditionem inueniri. Mala igitur sibi plurima imprecatur Dauid, si obliuione Hierosolymorum tangatur. Et subdit:

6. *Si non proposuero Hierusalem in principio laetitia mea.*] Ac si dicat: Non modò Hierusalem recordabor, verum etiam in principio laetitiae meae ponam. Quae verba sic exponit Chrysostomus: *Quid est, Si non proposuero Hierusalem? Non solum, inquit, tui memor ero in alijs, sed etiam in hymnis & canticis. Illud autem proposuero, hoc est in cantici proœmio ac praeludio posuero.* Ac si dicat: Cum carmina & poemata legenda proponam (haec enim vocat suam laetitiam Dauid) hoc in primis curabo, id vnum praecipue intendam, vt de Hierusalem multa scribam, & in singulis ab ea capiam exordium. Per Hierusalem autem, quae interpretatur visio pacis, non Hierosolymam intelligit

terrenam, sed caelestem beatitudinem: hanc vnam enim se cantaturum spondet Propheta; vnde & ab illa Psalmos suos auspicatur his verbis; *Beatus vir, &c.* En tibi Christiane quo maiorem omnem expellas, quid carminibus mandes, de quo argumento versus componas; nempe de caelesti illa patria: hoc vnicum laetitiae & Musicae subiectum sit.

9. *Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.*] *Qui sunt* (inquit S. Augustinus) *paruuli Babylonia? Nascentes mala cupiditates. Sunt enim qui cum veteri cupiditate rixantur. Quando nascuntur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala consuetudo; cum paruula est cupiditas, nequaquam prava consuetudinis robur accipiat; cum paruula est elide illam: sed times ne elisa non moriatur, ad petram elide. Petra autem erat Christus.*

Imperfectioes itaque paruulas ad petram elidere nihil aliud est, quam Christi imitatione ex auxilio à nobis dato necare. Hoc qui fecerint beatos pronuntiat, vt qui liberi sint futuri à molesto & crudeli bello, quod effecti robustiores inimici omni virium contentione inferrent. Regius autem Vates hic duo ponit, *Tenebit & allidet.* Si potes, vt Hercules in cunis, ab hostili genio immixtos angues triumphali manu elide & praefoca: si non tantum est animi robur & herois constantia, tene saltem & coërce: in vtroque beatus; sed longè illud felicius, quòd palmam & nobilem victoriam tribuit. Quare, vt dixi, omni curâ & sapientia animaduersione prouidendum est, vt si quando primi existent motus, & vt in ventis, quos appellant Graeci *αερόπυμα*, antecedentes, praecurrentes, ij prius quam vires capiant extinguantur. Non est igitur differendum dum infausta proles generetur, & amplificetur malum, sed, quod aiebat sapienter D. Gregorius Nyssenus de Vita Moysis, animo magno interficienda sunt primogenita Aegyptiorum, & serpentis caput conterendum, & illinendi postes cruore agni immaculati, vt salui esse possimus. Ita Regius Vates hoc loco illum esse beatum cecinit, qui minutos foetus Babylonis ad solum & petram elideret, ne graua deinde ab illis & infanda pateretur. Itaque quod factum esse praestat, & perquam vile omnes fatentur, id vt mature inchoetur, est omni prouisione connitendum. Cumque hoc constet, omne vitium atque scelus ex animo eijciendum & exterminandum esse; magni momenti est, subito & opportunè id aggredi, & Dei nutu auspicijsque fretos inchoare. Principijs obsta sapienter dictum est. Quod illustrans magno iudicio Aristoteles lib. 5. Politicorum cap. 5. sic ait: *Ἐν ἀρχῇ γίνεται τὸ ἀμάρτυμα: In principio peccatum consistit.* Et verum, inquit, est quod dicitur: Principium dimidium est totius. Ibidem ostendit exemplis, multa & grauissima mala enasci *ἐκ μικρῶν, ex paruis,* vt ipse appellat. Praeterea cap. 8. eiusdem libri ad conseruandam Rempublicam hoc in primis dat monitum, *τὸ μικρὸν φυλάττειν, in rem etiam paruum intendere;* cauendum ne id quod paruum est negligatur, ne in re parua peccetur. Sciebat enim Philosophus ille nobilissimus naturae imbecillitatem communemque hunc hominum naum, qui solent quae ingrata sunt atque displicent vt ignotos homines praeterire, & ne

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Paruuli Babylonia sunt prava cupiditates.

1. Cor. 10, 4.

Beatus qui oborientia mala adhue pusilla elidit.

Primi motus visionum extinguendi.

Principijs malorum occurrendum.

Res parua non negligenda.

Hierusalem caelestis debet esse principium laetitiae nostrae.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

aspectu quidem suo dignati. Cumque illa ta-
men sæpe sint grauioris momenti, ex eorum
contemptu & ignoratione multa mala atque in-
commoda pullulant. Itaque lib. 6. Politicorum
sic etiam præclare dicit, Ο λόγος μὲν πονηρὸν παρο-
ράται, Πυφίλλου μάλιν non ascenditur, neque
cernitur, auctum verò & propagatum in oculos
incurrit. Est autem prudentiæ, maximè Chri-

stianæ, nihil exiguum ducere aut negligendum,
quod animæ bonum attingit; & in malis, quale
vitium & peccatum est, celeriter occurrere, ne
tenuibus è principijs, velut è scintilla, periculo-
sum & magnum incendium nascatur, quod dif-
ficillimè possit extinguì. Periculosa (inquit
S. Hilarius in hunc Psalmum) sunt iam robusta in-
piditates; & difficulter aduulsa quæq; perimuntur.

IN PSALMVM CXXXVII. ARGVMENTVM.

* Vulgata
Ipsi David.

I. * Psalmus ipsi David Aggæi
& Zachariæ.

α. Ψαλμός τῷ Δαβὶδ Ἀγγαίου
καὶ Ζαχαρίου.

*Victorialis est, significans ea quæ post re-
ditum contigerunt, quomodo gratias agant
pro ijs quæ fuerant consecuti.*

Ἐπὶ κείνους ἔστι, σημαίνων τὰ μὲν τὴν
ἐπάνοδον, ὡς ἀν' ἀρχαίης σου ἰσθ' ὡν
ἔτυχον.

PARAPHRASIS ANONYMI.

CONFITEBOR tibi Domi-
ne in toto corde meo;
* & in conspectu Angelo-
rum psallam tibi:

* Vulgata
has postpo-
nit verba
sequenti-
bus.

Ait populus: Quoniam gratias agam tibi
coram testibus Sacerdotibus; ipsos enim An-
gelos vocat.

Quoniam audisti * omnia ver-
ba oris mei:

* Vulgata
omittit.

Quoniam, inquit, omnia quæcumque
petij accepi.

2. Adorabo ad templum fan-
ctum tuum, & confitebor nomi-
ni tuo,

Illud, inquit, nomen Adorabo & glorifica-
bo, quod apud Babylonios despectui habi-
tum fuit, tamen tam magnum ac potens
apparet.

Super misericordiâ tuâ & veri-
tate tuâ:

Id est, Super clementiâ tuâ verâ.

Quoniam magnificasti super
omne, nomen sanctum tuum.

Illud ipsum autem, inquit, nomen tuum ado-
rabo; quandoquidem ostenderit magnificen-
tiam suam quæ omnē aliam superat potestaté.

3. In quacumque die inuocauero
te, * velociter exaudi me:

* Absq; à
Vulgata.

HOMOLOGΗΣΟΜΑΙ **Θ**ι κί-
ελε ἐν ὅλη καρδίᾳ μου· καὶ
ἐναντίον ἀγγέλων ψαλῶ
Θι·

Ἄρα ὁ λαός· ὅτι ἀρχαίης σου ἰσθ' ὡν
μάρτυροι τοῖς ἑσθ' σου· αὐτὴς γὰρ ἀγγέλου
καλεῖ.

Ὅτι ἤκουσας πάντα τὰ ῥήμα-
τα ἃ ἔσώματός μου·

Ἐπειδή, φησι, πάντα ὅσα ἤτησα
ἔλαβον.

β'. Προσκυνήσω πρὸς ναὸν
ἁγίον **Θ**ου, καὶ ὁμολογήσομαι τῷ
ὀνόματί **Θ**ου,

Ἐκεῖνο, φησι, προσκυνήσω καὶ δοξάσω τὸ
ὄνομα, τὸ μέχρι Βαβυλωνίῳ καταφρονθῆναι,
φαρὴν δ' ἔπειτα μέγα καὶ δυνατὴν.

Ἐπὶ τῷ ἐλέει **Θ**ου καὶ τῇ ἀλη-
θείᾳ **Θ**ου·

Ἄντι τῆ, Ἐπὶ τῇ φιλαλεθροπία σου τῇ
ἀληθινῇ.

Ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πάν, τὸ
ὄνομα τὸ ἁγίον **Θ**ου.

Προσκυνήσω δ' αὐτό, φησι, τὸ ὄνομα σου·
ἐπειδὴ ἔδειξεν αὐτῆ τὴν μεγαλειότητα νε-
κασαν πᾶσαι ἀλλῶ δυνατεῖαι.

γ'. Ἐν ἡ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέ-
μαι σε, ταχύ ἐπάκουσόν μου·

Κατα'

Κατὰ τὸ συνήθως λέγει τὸ ἐν ἡμέραις.
ἀντὶ τῆς αὐτῆς γὰρ ὅτι ἐν ἡμέραις ἐν ἣ ἔτυγον
πάντων ἡσθ' ὡς ἐπιτραπέζιον. ἐπὶ τῆς
τῶ οὐρανῶν, οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ἐξῆς σίχῃ.

Πολυωθήσεις με ἐν ψυχῇ μου
διώμει σου.

Ἀντὶ τὸ εἰπεῖν ἐπιπονώσεάς με, πολυω-
θήσεις με λέγει, τὸν χρόνον συνήθως ἐκαλλά-
ξας. τὸ δὲ, πολυωθήσεις με ἐν ψυχῇ μου δι-
ώμει σε, ἴσθ' ὅτι ἐν τῇ ἐν πολυωθίᾳ
τῶ ἀγὰν φροντίδα λέγει, ὡς ἄσπερ καὶ ἀλγί-
εῖας τῶ ἀγὰν ῥαθυμία. λέγει ἔτι ὅτι σφό-
δρα ἐφρόνησας τῆς ψυχῆς μου ἐν τῇ διωά-
μει σου. τὸ δὲ ἐν ψυχῇ μου διώμει σου
προσθεστέον κεῖται, ἀντὶ τῆς ἐν διωάμει
σε τῆς ψυχῆς μου ἐφρόνησας.

δ'. Ἐξομολογησάτωσαν ἄνθρωποι
κύριε πάντες βασιλεῖς τῆς γῆς.

Ἐπεὶ τῶν φησὶ, ὁ ἀληθινὸς δίκαιος
οἰεῖται πάντα δυνάστεως ὑμῶν.

Ὅτι ἤκουσαν πάντα τὰ ῥήματα
ἡ δόξα σου.

Ἐπειδὴ, φησὶν, ἔγνωσαν πάντες, ὅσα ἀ-
πεφῆκα ἡσθ' ἰμῶν.

ε'. Καὶ ἀσάτωσαν ἐν τοῖς ὁδοῖς
κύριε.

Ὅ δὲ κύριε τὰς προφῆτας αὐτῶν λέγει.
Βλέπει ἔτι εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὑμῶν ἀναπέμψοι
σοὶ ὅτι ταῖς προφῆταις σε ταῖς ἡσθ' ἰμῶν.

Ὅτι μεγάλη ἡ δόξα κύριε.

Καὶ τὸ ὑψοῦν, φησὶ, τῆτο, καὶ μεγαλυνεῖ
τῶ ἐν δόξῃ, ἡσθ' ἰμῶν ἀπάντων ὅτι
δὸν ἔχοντες ζῶντες, καὶ εἰσακούσῃ ἡσθ' ἰμῶν.

ς'. Ὅτι ὑψηλὸς κύριε, καὶ τὰ
ταπεινά ἐφορεῖ.

Μάλιστα γὰρ, φησὶ, τῆτο σε δόξαζεις, ὅτι
μέγας ὡν ἀγὰν, ἔδ' ἔτι ὡς ἀπείρητον ἀμα-
λεῖς, ἀλλὰ καμίνων φροντίδα ποιεῖς. ἴσθ' ὅτι
τῆς φροντίδας σε λόγος, πάντα ὡς ἐπι-
λαμβάνων, ὅσα καὶ ἐκτίσθη ὡς σε τὴν
ἀρχὴν.

Καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ μακρόθεν
γινώσκει.

Κατὰ δύο τρόπους τὰ ὑψηλὰ λέγει, ἢ καὶ
τὰ ἥδη ἔτι ἀνθρώπων, ἢ καὶ τὰς πόλεις
τὰς αὐτῶν. καὶ μὴ τὰ ἥδη τῆτο σημαί-

More solito dicit istud, *In quacumque die.*
id est: Hæc enim dies est in qua confectus
sum omnia pro quibus invocabam. Tempus
enim immutatum est, ut & in sequenti versu.

* Multiplicabis me in anima
mea virtute tuâ.

Pro eo enim quod diceret *Multiplicasti
me* dicit, *Multiplicabis me*, more solito tem-
pus immutans. Porro illud, *Multiplicabis me
in anima mea virtute tuâ*, talem habet sen-
sam. Πολυωθίαν vocat valdè magnam curam,
sicut ἀλιγείαν valdè magnam negligentiam.
Ait itaque quod magnam curam gesseris ani-
mæ meæ in virtute tuâ. Illud *in anima mea
virtute tuâ* præposterè ponitur, pro In virtu-
te tua animæ meæ curam gessisti.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* *Vulgata*
Multipli-
cabis in
anima mea
virtutem.

Quid sit
πολυωθία
& ἀλιγεία.

4. Confiteantur tibi Domine
omnes Reges terræ:

Pro hoc, inquit, beneficio dignus es ab
omni potestate laudari.

Quia audierunt omnia verba
oris tui:

Quoniam, inquit, cognouerunt omnes
quæcumque pro me demonstraſti.

5. Et cantent in vijs Do-
mini:

Vias Domini appellat actiones eius. Vult
igitur dicere, quod etiam hymnos tibi offe-
rent pro tuis in me actionibus.

Quoniam magna est gloria Do-
mini.

Hoc etenim exaltat, inquit, & magnificat
gloriam tuam, cum omnes cognoscant nos
habere Deum viuum, & qui nos exaudiat.

6. Quoniam excelsus Domi-
nus, & humilia respicit:

Hoc enim, inquit, maximè te glorificat,
quod cum valdè magnus sis, ne vilissima qui-
dem negligas, sed eorum quoque curam ge-
ras. Talis est enim ratio providentiæ tuæ, ut
omnia complectatur, quæcumque à te pri-
mùm condita sunt.

*Providen-
tia Dei
æquè ad
parva
quàm ad
magna se
extendit.*

Et alta à longè cognoscit.

Duobus modis alta vocat, vel secundùm hu-
manam consuetudinè, vel secundùm ipsamet
loca. Secundùm consuetudinem quidem hoc

PARA- significat, quod à superbis valdè remotus sis, **PHRASIS** sicut humilibus propinquus existis. **ANONY-** **MI.** secundùm loca verò sic, quod excelsis excelsior existas, ita vt ab illis quoque plurimùm segregatus sis.

7. Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me:

*Commenda-
das Dei
erga se be-
nivolentiam.*

Ceterùm, inquit, re ipsâ ostendisti te talem esse. Ecce enim, inquit, in medio mortis eram; & cùm nihil te lateat eorum quæ geruntur, etiam quæcuius me, & viuificasti me. Nam illud *Si ambulauero* secundùm tempus immutatum est. Vult enim dicere, Quoniam me ambulante.

** Vulgata
addit Et
* manum
tuam, .*

* Super iram inimicorum meorum extendisti * manus tuas,

Me itaque, inquit, tali quidem beneficio affecisti. Cùm autem videris inimicos meos valdè contra me iratos, & cædi intentos, extendisti super eos manus tuas, supplicio plusquam humano ipsos puniens.

Et saluum me fecit dextera tua.

Tam mirabiliter enim, inquit, à dextera tua seruatus fui.

8. Dominus retribuet pro me:

Cùm ego, inquit, paucissimis stipatus hostes qui plurimi erant vlcisci minimè valerem, tu ipse pro me de ijs supplicium sumpisti. Nam illud *retribuet* dicit pro retribuisti, tempore rursus immutato.

Domine misericordia tua in sæculum:

Et nihil hoc, inquit, mirum est: talem enim te exhibuisti, cùm polleas benignitate atque clementiâ.

Opera manuum tuarum ne despicias.

Cùm ergo talis sis Domine, etiamnum nostri curam gere; quandoquidem sumus opera tua.

ρει, ὅτι ἦν ἰσθηφάνων σφόδρα ἀφίστηκας, ὡς περ ἦν ταπεινῶν ἐγγύς εἶ. καὶ διὰ τὰς τόπους εἶπας, ὅτι καὶ ἦν ἀγαν ὑψηλῶν ὑψηλότερος εἶ, ὡς τε καὶ κλίωων πολὺ ἀφίσταναι.

Ζ. Ἐὰν πορεύθω ἐν μέσῳ θλίψεως, ζήσεις με.

Ἐδείξας δὲ, φησὶν, ὑπὸ τῆ ἀσθένειας τοῦτο ὑπάρχων. ἰδὲ γὰρ, φησὶ, μέγιστον θαυμάσιον ἐγγρόμιον· καὶ ἐπειδὴ εἶδόν σε λαοθάλασσῃ ἀσθενέμενον, καὶ ἐξέλιπσάς με, καὶ ἐζωοποίησάς με. τὸ γὰρ εἰὼν πορεύθω ἐν ἡλίαν· καὶ χροῖον· βέλῃ γὰρ εἶπεν, ὅτι πορεύθῃτός με.

Ἐπὶ ὀργῶν ἐχθρῶν μου ἐξέτενας χεῖράς σου;

Ἐμὲ εἶδον ἔν, φησὶν, εἶπας ἀσθενέμενος. ἐπειδὴ δὲ εἶδες τὰς ἐχθρούς μου σφόδρα ὀργισμένους κατ' ἐμὲ, καὶ φοιῶντας, ἐξέτενας ἐπ' αὐτὰς τὰς χεῖράς σου, πμωρησάμενος αὐτὰς πμωρεῖαι ἰσθ' ἀνδραγαθῶν.

Καὶ ἔσωσέ με ἡ δεξιὰ σου.

Οὕτω γὰρ, φησὶν, ὡς ἀδύνατος καὶ ἰσώθῃ ὑπὸ τῆ σῆς δεξιᾶς.

Ἡ. Κύριε· ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐγὼ ὀλίγος εἰς ὑπάρχων πολλὰς ὄντας τὰς πολεμίας ἀμυνάσθαι ἐκ ἡδυνάμενον, αὐτὸς ὑπὲρ ἐμὲ τὴν τιμωρίαν ἀνταπόδωκας. τὸ γὰρ ἀνταποδώσει ἀνταπόδωκας λέγει, πάλιν ἐπιλαχόμενος τῆ χροῖου.

Κύριε τὸ ἔλεός σου εἰς τὴν αἰώνιον.

Καὶ εἶδεν θαυμαστόν φησὶ· τοῦτο γὰρ ἐδείκνυσαι, ἐμωρησῶν ἡμετέστη καὶ φιλανδραγαθία.

Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ παρείδῃς.

Τοῦτο εἶν ὑπάρχων διάστοτα, καὶ νυῶ ποιῆ φρογίδια ἡμῶν· ἐπειδὴ σὰ ὑπάρχον ἔργα.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-

TÆ.

α. ΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ ΚΥ-
ΡΙΕ.] Ἀντὶ τῆς, διχαρισήσω
σοι εἰς ὅλης τῆς δόξης μου, καὶ
ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερέσι· τέτοις γὰρ λέγει
ἀγγέλους· ὡς ἐν τῷ, Χεῖλη ἱερέως λαλήσῃ
κρίσιν, ὅτι ἀγγέλος κυρίου παντοκράτορος
ὄντι· ἢ ὅτι ὡς ἐν τοῖς ἑβραίοις ἐκείνοι, ἔγωγε
μετ' αὐτῶν ἀσά σοι φιλονικήσω, καὶ βιάσομαι
τὴν ἀμυδραν πρὸς αὐτὸς, θείης, καὶ συγχο-
ρήσω ταῖς ἀνω δυνάμεσιν. Ἐπειρος γὰρ ἀντὶ
τῆς ψαλαῖ παρρησιάσομαι φησιν. Ἄλλος, Καὶ
ἐναντίον θεῶν, ἦτοι ἡμῶν ἱερέων καταρχομένων
ἐκείνων καὶ προσημεμένων ἑψώμα καὶ ψαλαῖ
σοι· ὅτι ἠκούσας. Ἀλλὰ καὶ ἑξομολογήσομαι
τῷ ὀνόματι σε φησὶν, ὅτι τῷ ἐλέει σου. ἦτοι,
διχαρισήσω, ὅτι πολλῆς ἀπέλαυσα κηδε-
μονίας· ἡμῶν γὰρ ὡς ἀδικήτων ἀληθεία,
χρησάμενος καταψήφισα τὸν ὄλεθρον, ἐμὲ δὲ
τῷ σὺ ἐλέει δέσωσας. καὶ γὰρ ἐκ κατορθω-
μάτων ἀπέλαβον τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς
σὺ ἐλέως καὶ τῆς φιλανθρωπίας. ὅτι τέτοις
σε προσκυνήσω, ὅτι τέτοις δοξολογήσω, ὅτι
ἀξιοὶ ὄντα κολάσας ἐ τῆ μὲν ἐν ἀλλο-
τεία ἐπαύησας. Καὶ ἐμεγαλύνεις ὅτι πᾶν
τὸ ὄνομα τὸ ἀγίον σου, εἴτε ἡμῶν σοιχείων, εἴτε
ἡμῶν ἐβραίοις, εἴτε ἡμῶν ἐν τῇ γῆ. ἐκ ἔστι, φη-
σὶν, ἐδὼν μέρος τῆς πίστεως, ὃ μὴ φωνῆν ἀφίσι
κηρύττουσας τῷ ὀνόματι σου τὴν μεγαλω-
σίαν. γράφει) καὶ, ἐμεγαλύνεις ὅτι πάντας
τὸ ὄνομα τὸ ἀγίον σου. πότε δὲ πληροῦται
τῆτο, ἢ ὅταν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γένος
κάμψῃ; τὸ δὲ ἐμεγαλύνεις ἐ κατ' αὐξήσει
εἴρηται, ὡς ἐκ μικροῦ μέγα τῆτο ποιῶν ἀλ-
λα φύσις ἔσαν μέγα, φανεροὶ τὴν μεγα-
λειότητα αὐτῶν, ὡς περὶ τὸ, ἀγαθὸν τὸ ὀνο-
μά σου, καὶ γὰρ βίβηλοι ὄν ἀγαθῶτα, ἀλλ' ὃ
τυγχάνει δόξασθαι.

γ. EN H AN HMEPA EPICALECΩ-
ΜΑΙ ΣΕ.] Ὁ σὺ ἐπηλείω, φησὶν, αἰτῶ·
εἴπαις γὰρ, ἐν ἡ ἀν ἡμέρα ἐπικαλίση με εἰσα-
κίσομαι σε· καὶ ἔρω, ἰδὲ πάρεμι. Τῶτον αἰ-
ὀδυνώμεθα ψυχῆ καὶ τὰ χροὶ βέλονται τῷ
ἀπαλλαγῶν ἡμῶν δυνάτι. Ἄλλος, ἐπίκουσας
με· καὶ ἀντὶ τῆς πολυαρθῆεις, σωθήεις τῇ
ψυχῇ μου δυνάμεις. τί ἐν ἔστι τὸ εἰρημῶν;
μετέωρα δὲ λέγει) τὰ ὑψηλά, ὡς τὰ τὸ αἰ-
ρεθῶ. καὶ μετέωρα μοι θαλάσσης τὰ ὑψη-

1. ONFITEBOR TIBI DOMINE.] Id
est, Gratias agam tibi ex tota
mente mea, idque coram testibus
Sacerdotibus: hos enim Angelos vocat; ut in
illo, *Labia Sacerdotis * loquentur iudicium,* Malach 2,
quia Angelus Domini omnipotentis est. Vel ^{7.} *vulgata*
quia sicut illi in cælis, ita conabor tibi canere, ^{7.} *custodient*
& cum eis contendere, & choreas ducam cum ^{7.} *scientiam,*
supernis potestatibus. Alius enim pro *Psallam*
ait *Confidenter predicabo.* Alius, *Coram Dñs,*
scilicet Sacerdotibus ipsis inchoantibus &
præcedentibus ego subsequar & psallam tibi;
quoniam audisti. Quin imò, inquit, *confitebor* ^{Pollicetur}
nomini tuo super misericordiâ tuâ. Id est, Gra- ^{Deo se gra-}
tias agam, quia magnam tuam curam conse- ^{tium fore}
cutus sum: siquidem veritate usus, eos qui me ^{pro benefi-}
iniurijs affecerant internecioni tradidisti, me ^{cij.}
verò misericordiâ tuâ servasti. Non enim ex
proprijs rectè factis patriam recepi, sed tuâ mi-
sericordiâ atque clementiâ. Propterea te ado-
rabo, propterea te glorificabo, quòd me poenâ
supplicioq; & in aliena terra manere dignum
reduxeris. *Et magnificasti super omne nomen*
sanctum tuum, per elementa, per ea quæ sunt ^{Quomodo}
in cælis, per ea quæ sunt in terra. Non est, in- ^{Dei nomen}
quit, pars vlla creaturæ, quæ non emittat vo- ^{magnifice-}
cem prædicantē nominis tui magnificentiam. ^{tur.}
Scribitur etiam, *Magnificasti super omnes no-*
men sanctum tuum. Quando autem hoc im-
pletur, nisi cum in nomine Iesu omne genu ^{Philpp. 2.}
flexitur? Illud autem verbum *Magnificasti*
non propter augmentum dictum est, quasi il-
lud ex paruo magnum faciat; sed quòd cum
naturâ suâ magnum sit, magnificentiam eius
manifestet. Sicut istud, *Sanctificetur nomen* ^{Marth. 6, 9.}
tuum, non significat illud cum profanum esset
sanctificari, sed id quòd existit ostendi.

3. IN QUACVMQVE DIE INVOCAVERO TE.]
Id quod tu promisti, inquit, postulo: dixisti
enim, *In quacumque die invocaveris me exau-* ^{Isaia 58, 9.}
diam te; & dicam, Ecce adsum. Hoc modo ani-
mæ dolentes volunt se quamprimùm à malis
liberari. Alius, *Exaudisti me;* & pro *Multipli-*
cabis ait, *Constituisi in anima mea virtutes.*
Quid est ergo quòd dictum est? *μετέωρα* nem- ^{Qua dicun-}
pe dicuntur ea quæ sunt alta, à verbo *αἰρεθῶ,* ^{tur μετέω-}
id est eleuari. Et elevationes maris dicuntur ^{ra.}
fluctus

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Pfal. II, 9.

fluctus elati. Illud ergo πολυωρῆσαι idem est quod *eleuabis*. Exaltabis me in virtute tua; sicut etiam alibi dicit, *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*; id est *eleuasti, exaltaſti*. *Multiplicabis* igitur idem est ac si dicat, Implebis me lætitiâ multâ, & non fines hanc eleuationem atque lætitiâ esse flaccidam, sed validam & potentem. Hoc enim sibi vult illud *virtute tua*. Et rectè dixit *anima mea*: quod est Dei maximè proprium recreate animas in afflictionibus. Vel *Multiplicabis* idem est quod multâ curâ & consolatione dignaberis. Quasi autem non satis habeat, si solus gratias agat, illos etiam qui gestant diademata adſciscit sibi socios gratiarum actionis. Nam & ipsi, inquit, audierunt munera tua; quandoquidem etiam omnibus in medio proposita sint, vt qui volunt possint eorumdem esse participes ἰσῆκε frui: & non tantùm ipsis Regnum proderit, quantum audire verba tua. Vel erit, inquit, post Euangelicam prædicationem, quando omnes Reges terræ confitebuntur tibi, & audient omnia verba oris tui, & canent in vijs tuis, id est in legibus tuis, in præceptis tuis. Alius *vias tuas*, id est actiones & rectè facta tua commemorant celebrentque; quia magna siue omnibus clara & manifesta est via tua. *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit*. Hoc magis per condescensionem dictum est. Illud verò sublimius est, *Et alta à longè cognoscit*. Hic enim de præscientia agitur, quod est potentiz Dei maximè proprium. Hoc namque, inquit, maximè te glorificat, quòd cum magnus sis neque vilissima negligas. Si quidem prouidētiz est cuncta completi. Illud autem magnificentius est, quòd à superbis quoque longo interuallo recesseris, sicut & humilibus propinquus existis, & admodum excelsis excelsior es. Vel humiles quidem per virtutes respicit, mente autem sublimes per sapientiam cognoscit. Ait enim ipsum respicere illos in quibus proficit, & illos non respicere in quibus non proficit.

Deus humilia respicit, & alta à longè cognoscit.

Deus in medio tribulationis suos iuuat.

7. SI AMBVLAVERO IN MEDIO TRIBVLATIONIS.] Non dixit, Quoniam tribulationem exelles, sed, In ipsis malis manentem viuificabis me. id est, Etiam in pericula incidentem poteris me cōseruare: quod magis admirandū est. Hæc autem sinceræ fidei vox est. Confido,

θίντα κίματα. τὸ πολυωρῆσαι ἐν ἀντὶ τῆ ἐπαρῆς. ὑψώσεις με ἐν τῇ δυνάμει σου ὡς καὶ ἀλλαχὲ φησι, καὶ τὸ ὑψος σου ἐπολυώρησας τὴν γῆν ἀνθρώπων· ἀντὶ τῆ ἐπιπλεῖσας, ὑψώσας. πολυωρῆσαι ἐν οἷοι, ἐμπλήσεις διφροσωμῆς πολλῆς, καὶ ἐκ ἀφίσεις τὸν μετωλισμὸν τῶν καὶ τῶν διφροσωμῶν σαθεῖν γῆρας, ἀλλ' ἰχυρῶν καὶ δυνατῶν. τῆτο γὰρ τὸ δυνάμει σου. καὶ καλῶς εἶπεν ψυχὴ μου ὁ μέγιστος θεὸς ἰδίον ἔξω ἀνακταδὴ καὶ ψυχῆς ἐν ταῖς θλίψεσι. ἡ πολυωρῆσαι ἀντὶ τῆ πολλῆς φρογίδος ἀξιώσεις ἐ ψυχολογίας. Ὡς αὖτε δὲ μὴ ἀρκύμενος, τῶ μόνος διχαριστῶν, κοπώεις φροσλαμῶν καὶ τὴς τὸ δέξασθαι ἔχοντας τὸ διχαριστίας. καὶ καὶ νοὶ γάρ, φησι, ἤκουσαν τὰ δωρήματα σου· ἐπὶ καὶ πᾶσι ἐν μέσῳ φροσκαται, ὡς τὴς βυλομῶν μετέχον τε καὶ ἀπολαύειν αὐτῶν· καὶ ἐδὲν τῶσούτων αὐτῆς ἡ βασιλεία δῆσῃ, ὡς τὸ ἀκούει σου τῆς ῥημάτων. ἡ ἔσται, φησι, καὶ τὸ διαγγελικὸν κήρυγμα, ὅτι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐξομολογήσονται σοὶ, καὶ ἀκούσονται πάντα τὰ ῥήματα τῆ σώματος σου, καὶ ἀσάτασαν ἐν ταῖς ὁδοῖ σου, τῆτες ἐν τοῖς νόμοις σου, ἐν τοῖς φροσάγμασί σου. Ἄλλος ὁδὸς σου, ἀντὶ τῆ ταῖς φροσῆσι τὰ κερθώματα σου λογιτασαν καὶ ὑμνῆτασαν· ὅτι μεγάλη ἦτοι κατὰδῆλος πᾶσι ἡ ὁδὸς σου καὶ σαφῆς. ὅτι ὑψηλὸς κύριος, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορᾷ. τῆτο συγκαταβατικώτερον εἶρηται. ὑψηλότερον δὲ, καὶ τὸ τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ μέκροθιν γινώσκει. ἐπαύσα γὰρ φροσ φροσῶσως ὁ λόγος, ὁ μέγιστος δὲ τῆ θεὸς δυνάμει ἔξω ἰδίον. μέγιστος μὲν γάρ, φησι, ἐ τῆτο σὺ δὲξάσει, ὅτι μέγας ὡν ἐδὲ τῆς ἀπλησάτων ἀμειλῆς. τῆτο γὰρ φροσῶσι τὸ πάντα φροσλαμῶν. ἐκείνο δὲ μεγαλοφροσῆτες, ὅτι ἐ τῆς ἰσφροσῶν σφροσῶ ἀφίσησαι, ὡς αὖτε καὶ τῆς ταπεινοφροσῶν ἔγλυς εἶ, καὶ τῆς ἀγῶν ὑψηλῶν ὑψηλότερος εἶ. ἡ τὴς μὲν ταπεινῆς δὲ ἀρετῆς ἐφορᾷ, τὴς δὲ καὶ δέξομαι ὑψηλῆς δέξῃ σφροσῶ γινώσκει. ἐφορᾷ μὲν γὰρ λόγῃ τὴς ἐν οἷς χροσῆ, καὶ τῆτες μὲν ἐφορᾷ τὴς ἐν οἷς ἐ χροσῆ.

ζ'. ΕΑΝ ΠΟΡΕΥΘΩ ΕΝ ΜΕΣΩ ΘΛΙΨΕΩΣ.] Οὐκ εἶπεν, ὅτι τῶν θλίψω ἀπειλάσεις, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς μόνοντα τοῖς δεποῖς ζήσεις με, τῆτες, δέξασθαι δυνῆση εἰς αὐτῆς ἐμπροσθα τὴς κινδύως· ὅτι φροσ δέξομεν. εἰλαμῶν δὲ πίστως ἡ φροσῆ. φροσῆ,

φποι, ὅτι καὶ πάντων ἀφείσοι χαρὰ συμφο-
 ραῖς, κρείττων ἴσομαι τέτση. καὶ ἐμὲ μὲν, φη-
 σι, ἔτιος ἀπηργήσας, καὶ ἐν μέσοις ὄντα δει-
 νοῖς ἴσοσας· ἐκείως δὲ μαπομύμης λυσ-
 σάντας πῦρ πνέοντας κατέσειλας. σφδρῶ
 γδ ὀργίζομύμης μοι ἐκτίσας ἐπ' αὐτὰς τὰς
 πτωρηπκὰς σε χεῖρας, ἐμὲ ἴσοσας. καὶ γδ
 καὶ ἐγὼ ἀδυνατῶ πρὸς ἀμίμωας, αὐτὸς
 ἰσφρ ἐμὲ λαποδώσει. καὶ πῦρ δὲ δῆλον,
 ὡς χεῖρα μὲν τῶν ἐπύργων καλῶν, δεξιάν
 δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπύργων. Ἐ τῆ μὲν πτω-
 ρείᾳ τῶν ἐχθρῶν τῶν χεῖρα συνίλλεξί, τῆ δὲ
 εἰς αὐτὸν ἀπύργωσι τῶν δεξιάν. ἢ ὡς ἔπειρος,
 συντελέξῃ ἢ ὀπιπυλίξῃ· πετίσι, ἀμυμῶται
 τὰς ἐχθρούς. μᾶλλον δὲ ἐκ ἀμυμῶται, ἀλλ-
 λά καὶ ὑπὸ δῶμος ὃ αὐτὸς καταθήσῃ.
 φιλανθροπος γδ ἄν, εἰ καὶ γὰρ ἀνθροπῶ
 ὑπάρχω, Ἐ ἀμαρτίας ἐγκυμῶμα, καὶ
 ἀμείψασθ τὰς ἀπύργωσις ἐ δυνάμωαι, ἀλλ-
 ἐν τῶν ἐμῶν φύσῃ ἀνελάβη, καὶ τὸ ἐμὸν
 χεῖος ἐκτίσῃ ὃ τέτση μοι γυμῶμος χορη-
 γός. εἴτα ἐν δὲ χῆς μέρει δύο τίθησι δικαιο-
 μῶτα τὰ τυχοῖν φιλανθροπίας. Κύριε γάρ,
 φησι, τὸ ἔλεός σε εἰς τὸν αἰῶνα· τὰ ἔργα τῶν
 χεῖρῶν σου μὴ παλείης. ἐν μὲν, τὸ ἐλεῖμονα
 αὐτὸν ἐξῆ καὶ ἀγαθὸν διπυκῶς, Ἐ μηδέποτε
 ἀπὲ δὲ ἀκόπῃως τῶν φιλανθροπίας μηδὲ
 ἐνιδείναι. ἔπειρος, τὸ δὲ πμυρῶν αὐτὸν ἐξῆ Ἐ
 πωμτῶ. ἀλλ' ὡσπερ δὲ τῶν ἀξίμω
 σῶξῃ, ἔτιος καὶ τῶν ἐλεῖος ἀξίον π ὀπιπυλίξῃ-
 μῶα. ἐλεῖσῃ γάρ, φησι, Ἐ ἄν ἔλεός· πετίσι
 τὸν ἐλεῖος ἀξίον. Ἐ γδ ἀπυκῶς ὃ ἔλεος πρῶ-
 σῃ, ἀλλ' ἔχει πῶα καὶ αὐτὸς δὲ ἀκίεσῃ.
 inquit, cuius misereor; id est, eius qui dignus est misericordiâ. Non enim temerè pro-
 digit misericordiam, sed ipse etiam aliquam distinctionem adhibet.

inquit, quod licet undique circumdatus fue-
 ro calamitatibus, me tamen ijs superiorem
 euasurum. Ac me quidem, inquit, tali bene-
 ficio affecisti, & in medijs malis existentem
 conseruasti; illos uero furore rabieque perci-
 tos & ignem spirantes cohibuisti. Cum enim
 in illos qui mihi admodum infensi erant vl-
 tricis manus tuas extendisses, me conseruasti.
 Etsi enim ego impotens fuero ad me vindi-
 candum, tu ipse tamen pro me vltionem ir-
 rogabis. Hinc autem manifestum fit, quod
 manum quidem appellet operationem, dex-
 teram uero bonam operationem. Et uindictæ
 quidem inimicorum manum accommoda-
 uit, dexteram uero beneficentiæ sibi exhibi-
 tæ. Vel ut alius, *Consummabit* uel *Perficiet*;
 id est, *Vlciscetur* inimicos. Quin potius non
 vlciscetur me, sed quamuis reus fuero ipse
 condonabit. Cum enim elemens sit, etsi ego
 homo sim, & peccatis inuoluatur, & beneficijs
 paria referre non possim, attamen naturam
 meam assumpsit, & debitum meum exoluet
 is qui hæc mihi largitus fuit. Deinde in parte
 orationis duo ponit rectè facta ad clemen-
 tiam impetrandam. *Domine* enim, inquit,
miserere tua in seculum: opera manuum
tuarum ne despicias. Vnum quidem, quod
 ipse sit misericors & bonus, idque perpetuò,
 ita ut numquam interrumpatur nec cedat
 eius clementia. Alterum autem, quod ipse sit
 effector & opifex. Sed quemadmodum ex eis
 conseruari volumus, ita etiam misericordiâ
 dignum aliquid ostendamus. *Miserebor* enim, ^{Rom. 9,}
^{15.}

C A T E N A P A T R V M.

Q RIGENOS. Μετὰ τῶν δὲ
 Βαβυλωνίους ἐπύργων, τὰ ἐπανα-
 σάντα αὐτοῖς Ἰουδαῖοι καταλύ-
 σαντες ἐθνη δὲ τῆ θείας ῥοπῆς, ὕμνον χα-
 ρεισῆμον πρὸς φέρουσι τῶν θεῶν. ταῦτα τῶν
 τῶν ὁ θεῶς πρῶτος ἀφείσοι Δαβίδ.

Q RIGENIS. Post reditum è Ba-
 bylone, cum Iudæi gentes quæ
 in ipsos irruerant diuinâ ope pro-
 fligassent, hymnum gratiarum actionis
 Deo afferunt. Hæc itaque diuinus Dauid
 vaticinatur.

α. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΟΜΑΙ ΣΟΙ ΚΥΡΙΕ ΕΝ
 ΟΛΗ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐ-
 πειρος φησι, παρρησία ὁ θεὸς ἄσῃ σε· ἄλλος,
 ἐναντίον θεῶν ἄσῃ σοι. τί ἐν ἔστι τὸ εἰρη-
 μῶρον; ἄν μὲν ἐν ἀγγέλις λέγῃ ὡς ἐν τοῖς
 ἔρανοῖς, τῆτό, φησι, ὅτι μετ' αὐτῶν ἄσῃ σοι
 T O M V S I I I.

I. CONFITEBOR TIBI DOMINE IN TOTO
 CORDE MEO.] CHRYSTOMI. Alius
 ait, *Liberè Deus canam te*; alius, *Coram Dñs*
canam tibi. Quid igitur sibi vult dictum
 istud? Si quidem Angelos dicat qui sunt
 in cælis; cum illis, inquit, conabor canere
 tibi,
 Q q q q

CATE-
NA PA-
TRVM.

Sacerdotes
in Scriptu-
ra Angeli
& Dii vo-
cantur.

Exod. 22,
28.

Malach. 2,
7. Vulgata
custodient

Quales
preces Deum
exaudiat.

Οπτιν σκε-
πτα μα-
gnificas
Deum.

tibi, mihi que vim inferam ut cum ijs concu-
ram: etsi enim natura distens, animi tamen
promptitudine cum ijsdem stare contendam.
Sin autem id quod dictum est secundum alio-
rum expositionem acceperimus, videtur mihi
dicere de Sacerdotibus id quod de dijs dici-
tur. Sacerdotem enim Scriptura & Angelum
& Deum vocat; modò quidem dicens, *Dij non
maledices: & Principi populi tui non di-
ces mase:* modò autem, *Labis Sacerdotis
loquetur scientiam, & de ora eius exqui-
rent iustitiam; quoniam Angelus Domini am-
nipotens est.* Si itaque quis ita acceperit, hoc
dicit: Quoniam cum presentibus Sacerdoti-
bus, illis nempe inchoantibus, eo quo par est
ordine subsequar & canam tibi.

QUONIAM AVDISTI OMNIA VERBA.]

CHRYSOSTOMI. Vidisti magnam gratiarum
actionem? vidisti summam attentionem? non
quemadmodum nonnulli molles & dissolu-
ti, qui antequam quidem accipiant sunt vehe-
mentes, postquam verò acceperint elangue-
scunt. Sed hic quidem & antequam acceperit
urget, & postquam acceperit persistat agens af-
fide gratias. Hinc autem ostenditur cum
puras & optimas preces fudisse, ex eo quòd à
Deo sit exauditus. Hoc enim maximè facit ut
audiamur, quando ea petimus quæ à Deo dari
par est, quando prompto & alacri animo peti-
mus, quando nos præbemus dignos ut ac-
cipiamus.

2. ADORABO AD TEMPLVM SANCTVM
TVVM.] ANONYMI.

Non est hæc quoque parua
virtus, posse templum ascendere, & ascenden-
tem cum pura adorare conscientia. Non enim
flectere genua, nec ingredi, est id quod quaeri-
tur, sed cum pura conscientia animoque in-
tento, non corpore solùm, sed & mente intus
esse. Non parua autem dignitas est, vniuerso-
rum Deum ut par est adorare.

SVPER MISERICORDIA TVA ET VERITATE
TVA.] ORIGENIS.

Vsus enim veritate inimicos
quidem iniuriam irrogantes ad interitum
condemnabis, me autem misericordiâ tuâ
conseruasti.

QUONIAM MAGNIFICASTI SVPER OMNE
NOMEN.] CHRYSOSTOMI.

Non solùm propter beneficia gratias ago, sed etiam
propter gloriam ineffabilem & infinitam
magnificentiam & naturam inenarrabilem.

φιλονεικήσω, κὲ βιάσομαι τὴν ἀμίλλαν ποιεῖν
αὐτὸς θεός· εἰ γὰρ καὶ τῆ φύσιν διεσέκασον,
ἀλλ' ὁμῶς τῆ προθυμίᾳ ἀμιλλήσομαι μετ'
ἐμείνων σπῆρας· εἰ δὲ καὶ τὴν ἐπίνοιαν ἐκδοσὶν
ἐκλαβοῦμαι τὸ εἰρημῶδες, τὸ θεῶν τῆς ἰερῆς
ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν. Ἐ γὰρ ἡ γραφὴ καὶ ἀγγέλου
καλοῖ τὸν ἱερέα καὶ θεόν· καὶ μὴ λέγειν,
θεὸς ἢ κακοδοξοῦν, κὲ ἀρροῦν τὰ λαῖσιν
ἐκ ἱερῆς κεικῆς· καὶ δὲ, χεῖρα ἱερέως φέρει·
ἐξ) γὰρ σου, καὶ ἐκ φύσεως αὐτῆς ζητήσῃς
δικαιοσύνην· ἐπὶ ἀγγέλου κελεύει παιδοπα-
θεῖν ἔστι. ἀνθρώπου ἕως πρὸς ἐκλαβοῖ, τὸ
φύσις· οὐ μὴ τῆς παρόντων ἱερέων, ἐπέσῃ
δουλοῦν, κακταρχοῦν μὴ τῆς προ-
σηύσεως διατάξας ἐφῆμαι κὲ ἀκολουθήσω καὶ
ἀσπῆραι.

ΟΤΙ ΗΚΟΥΣΑΣ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες διχαρισίαν
πολλήν, εἶδες προσοχὴν ὑπερηφανῶν, ἢ
καθάρτην τῆς χαριῶν ἔδρασην μὲν,
ὡρὴν μὴ λαβεῖν σφοδρῶς, καὶ δὲ τὸ λαβεῖν
ἀναπνεύματος, ἀλλ' ἔσῃ καὶ ὡρὴν μὴ λα-
βεῖν ὑπερηφανῶν, ἔ μὴ τὸ λαβεῖν μὲν διπι-
κῶς διχαρισίαν. ἐπιπέσει δὲ δείκνυται ὅτι
κὲ καθάρτη ἔ ἀείλω ἵποικίτο τὴν διχλήν,
ἐκ τῆ ἀκαθάρτη ὡρῆς τῆς θεῶν. τὸ γὰρ μὴ-
λίσα ἀκίως ποιεῖ ὅταν ἑαυτὰ αἰτῶμεν, ἀ-
τὸν θεὸν ἀξίως δεῖσαι, ὅταν μὴ προθυ-
μίας, ὅταν ἀξίως ἑαυτὸς τῆ λαβεῖν παρὲ-
χωρῶν.

β'. ΠΡΟΣΚΙΝΗΣΩ ΠΡΟΣ ΝΑΟΝ Α-
ΓΙΟΝ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ.

Οὐ μικρὸν
ἔ τὸ ἀρετῆ, τὸ δυνάμει ὑπεβαίνειν τὰς, τὸ
ὑπεβαίνον μὴ καθάρτη συνειδήτους προσκυ-
νεῖν, ἢ γὰρ δὲ τῆ κάμψαι γόνατα, ἢ δὲ τῆ εἰ-
σελθεῖν τὸ ἔστι τὸ ζητήμενον, ἀλλὰ τῆ
μὴ καθάρτη συνειδήτους ἔ δόξιας συντε-
ταμένης, τὸ μὴ τῆ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ
γνώμῃ ἐνδοῖ ἐξ). ἢ μικρὸν δὲ ἀξίωμα, τὸ
προσκυβεῖν τὸν τῆ ὅλων θεὸν ὡς χεῖ.

ΕΠΙ ΤΩ ΕΛΕΕΙ ΣΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΑΛΗ-
ΘΕΙΑ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ.

Τῶν μὲν
γὰρ πολέμων ὡς ἀδικήτων ἀληθεία χρησά-
μῶς κατεψηφίστω τὸν ὄλεθρον, ἐμὲ δὲ τῆ
σὸ ἔλειψαι δεισώσας.

ΟΤΙ ΕΜΕΓΑΛΥΝΑΣ ΕΠΙ ΠΑΝ ΤΟ Ο-
ΝΟΜΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ.

Οὐ δὲ τὰς
δουρασίας διχαρισίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι'
αὐτῆ φύσις δόξαι τὴν ἀφάτον, τὴν μεγα-
λωσύνην, ἢ ἀπειρον, ἢ φύσιν τὴν ἀρροῦν.

Εἰμεγα-

Ἐμεγαλύνθη γάρ, φησιν, ὅτι πάντας τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου διὰ τῶν ἀεργιστῶν διὰ τῶν σοιχείων, διὰ τῶν ἐν ἕρπυσι, διὰ τῶν ἐν γῆ. ἐκ ἔσθ' ἐδὲν μέγας ἡ κτίσεως ἡ ἀνω, τῆς κάτω. ὃ μὴ φωνῶ ἀφίσει σάλπιγγος λαμπερότερον ἀνακηρύττουσαν τῆ ὀνόματός σου τὴν μεγαλειώδη. ἔτερος δὲ φησιν, ἰμεγαλύνεις ὅτι πάντας τὸ ὄνομα σου τὸ ἅγιον ἄλλος, τὰ ὀνόματά σου, τὴν ῥῆσίν σου.

γ'. EN H AN HMEPA EPIKALESEMAI SE.] ANONYMOY. Τῆτο κ' αὐτὸς ἐπηγεῖται ὁ λόγος, Ἐν ἡ ἡμέρα ἐπιχαλῶ με εἰσακκῶσά σου, καὶ ἔρα, ἰδὲ λαλῶντός σου παύειμι. καὶ αὐτὸς τῆτο αἰτί. Ἐταῦτα γὰρ αἱ ὀδυνώδη ψυχαί, τὰ χον βέλονται τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν δεσφῶν.

ΠΟΛΥΩΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΕΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ.] ORIGENOUS. Τῆτισπ, ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν ψυχῆν μου πολυώρησε, ψυχαγωγίας καὶ θάρσους ἐμπλήσους. ὃ δὲ Σύμμαχος ἔπος, σωῆσης τῇ ψυχῇ μου δυνάμεις. πολλῆς μέ, φησιν, ὀπικείας καὶ φροσῖας ἡξίωσας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἄλλος, σωῆσης τὴν ψυχῆν μου δυνάμεις. καὶ γὰρ τὸ φροσῖον. ἀπὸ τῆ ἐπάκκωσόν μου ἐπήκωσός μου ἔτερος φησι. τί ἔστι τὸ εἰρημῶν; μετέωρα ἀγῶν) τὰ ὑψηλά φροσῖον τὸ αἰρεσῖ. τί ἐν ἔστι πολυώρησε με, ἐπαρεῖς μου, ὑψώσας με. καὶ ἀλλαχῆ φησιν. ἐπολυώρησας τὰς ἡμέρας τῶν ἀνθροπῶν, ἐπῆρας, ὑψώσας. πολυώρησε με ἐν τῆτο ἔστιν, ἐμπλήσους μου ἀφροσῖως πολλῆς, μετέωρον ἐργάσθ μου τὴν ψυχῆν. εἶτα ἐκ ἀφίσει τὸν μετωρισμὸν τῆτον καὶ τὴν ἀφροσῖω σαφῶν ἡμέρας, ἀλλὰ δυνατῶν, ἰχυρῶν, βεβαίων, ἀκίμητον. τῆτο γὰρ ἔστι δυνάμεις σου. διὸ καὶ ἔτερος φησι, σωῆσης τῇ ψυχῇ μου δυνάμεις. καὶ καλῶς εἶπε ψυχῆ μου ὅπερ μέγιστα θεῖ ἰδίον ἔστι, τὸ ἐν ταῖς θλίψιν ἀνακτῶν ψυχῆς.

δ'. ΟΤΙ ΗΚΟΥΣΑΝ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ.] ANONYMOY. Εἰ γὰρ βελιδιῶν τὰ μεγάλα καρπῶσονται, καὶ κερδανῶσι. Ἐταῦτα γὰρ σου τὰ δῶρα πᾶσιν ἐν τῶ μέσῳ φροσῖονται, ἀπὸ τοῖς βελομῶν μετέχου, καὶ ἀπολαύου αὐτῶν. ἐδὲν γὰρ ἡ βασιλεία αὐτῆς ὀνήσθ τῆτον, οἷον τὸ τῶ σῶν ἀπολαύου ῥημάτων.

ε'. ΚΑΙ ΑΣΑΤΩΣΑΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΟΔΟΙΣ ΚΥΡΙΟΥ.] ORIGENOUS. Εὐκπῶς τὰ ΤΟΜΟΥS III.

Magnificatum est enim, inquit, super omnes nomen sanctum tuum per beneficia, per elementa, per ea quae sunt in caelis, per ea quae sunt in terra. Nulla est pars creaturae tam supernae quam infernae, quae non emitat vocem quavis tuba clariorem praedicantem nominis tui magnificentiam. Alius autem dicit, *Magnificasti super omnes nomen tuum sanctum*; alius *nomina tua, eloquium tuum*.

3. IN QUACUMQUE DIE INVOCAVERO TE.] ANONYMI. Hoc etiam ipse pollicitus est dicens, *In quacumque die invocaveris me exaudiam te, & dicam, Ecce loquente se adsum*. Ipse itaque hoc petit. Tales enim sunt animae quae dolore aliquo afficiuntur, statim volunt à malis liberari.

MULTIPLICABIS ME IN ANIMA MEA.] ORIGENIS. Id est, In potentia tua animam meam multiplicabis, & consolatione & fiducia implebis. Symmachus autem legit hoc modo, *Constituisi anima mea virtutes*. Multa, inquit, me ope ac providentiâ dignatus es.

CHRYSOSTOMI. Alius, *Constituisi animam meam virtute*. Est enim in priori quoque illo. Pro *Exaudi me* alius ait *Exaudisti me*. Quid est quod dictum est? *Meteora* dicuntur ea quae alta sunt à verbo ἀπρεσθ, id est *eleuari*. Quid igitur est *Multiplicabis me*? Eleuabis me, exaltabis me. Etiam alibi ait: *Multiplicasti filios hominum*. id est, Extulisti, eleuasti. Multiplicabis me igitur; id est, Implebis me lætitiâ multâ, sublimem efficies animam meam. Deinde non fines hanc elevationem atque lætitiâ esse marcidam, sed potentem, fortem, validam, stabilem, immobilem reddes. Hoc enim est virtute tuâ. Quapropter alius quoque ait, *Constituisi anima mea virtutes*. Rectè autem dixit *anima mea*: quod est maximè Dei proprium, recreare animam in afflictionibus.

4. QVIA AUDIERVNT OMNIA VERBA.] ANONYMI. Si enim voluerint magnos hinc fructus referent, & magnum lucrum facient. Talia enim dona tua sunt omnibus in medio proposita, vt qui volunt possint eorum esse participes, iisdemque perfrui. Nullam ergo tantam vtilitatem poterit eis Regnum afferre, quantam tua verba audire.

5. ET CANTENT IN VIIS DOMINI.] ORIGENIS. Per modum Q q q q 2 optan-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Isa. 58, 9.

Meteora
unde dicitur.

Psal. 11,
9.

optandi futura dicit, rerumque vicissitudinem prædicat: quoniam Dei prouidentiam & gubernationem omnes admirabuntur. *Vias* enim gubernationes vocat.

ANONYMI. Alius, *Et cantent vias tuas Domine*. Illud quidem *in vijs tuis*, id est in legibus tuis: istud verò *vias tuas*, id est præclara tua, facta laudent, & prædicent atque magnificent.

QUONIAM MAGNA EST GLORIA DOMINI.] ANONYMI. Hoc est, Omnibus aperta, omnibus manifesta, ad omnium beneficia præparata, omnes habens sibi per gratiam obnoxios.

6. QUONIAM EXCELSVS DOMINVS.] CHRYSOSTOMI. Ceterum hætenus magis egit per condescensionem. Illo autem quod sequitur hoc etiam corrigit, & vel humilem auditorem ad magnam intelligentiam erigit.

Dei omnia præscit.

Quid hoc autem est, *Et alta à longè cognoscit*? Hic enim de præscientia agitur: quod maximè est potentia Dei. Alius autem ait, *Et quæ elata sunt*, id est alta. Cum enim dixisset, *Excelsus Dominus & humilia respicit*, subiunxit, Quod etiam alta non solum cognoscit, verum etiam ex magno interuallo priusquam eueniant, priusquam perficiantur.

7. SI AMBVLAVERO IN MEDIO TRIBVLATIONIS.] CHRYSOSTOMI. Rebus tristibus, inquit, & insidiantibus me circumstantibus, in securitate me constitues ab illis circumdatum.

SUPER IRAM INIMICORVM MEORVM EXTENDISTI MANVS TVAS.] ANONYMI. Alius, *Aduersus spiritum inimicorum meorum extendes*. Vidisti in vtrisque partibus magnam esse potentiam? Nam & me [inquit] in medijs malis versantem conseruare poteris, illos autem furore rabieque percitos & ignem spirantes coërcere.

ET SALVVM ME FECIT DEXTERA TVA.] CHRYSOSTOMI. Alius, *Saluum me faciet dextera tua*, hoc est potentia tua, virtus tua. Deo enim facile & expeditum est, etiam ex rebus desperatis ad salutem adducere. Ceterum tam hoc quàm quæ sequuntur dici etiam possunt de ijs quæ à Christo pro nobis facta sunt: ipse enim pro nobis retribuit.

ἰσὺδρα λέγει, καὶ τὴν ἑξὺ περιγμάτων περι λέγει μετὰ βολῆ· ὅτι τὸ θεῖον τὴν περιουσίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν θαυμάσουσιν ἀπάντες. ὁδὸς γὰρ τὰς οἰκονομίας καλεῖ.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἐπεὶ, καὶ ἀσάπτουσαι τὰς ὁδὸς σε κύριε. τὸ μὲν ἐν ταῖς ὁδοῖς σε, ταῖς ἐν τοῖς νόμοις σε· τὸ δὲ τὰς ὁδὸς σε, τὰ καθ' ὁρῶματά σε ὑμνεῖται, καὶ κηρυττεῖται καὶ μεγαλυνεῖται.

ΟΤΙ ΜΕΓΑΛΗ Η ΔΟΞΑ ΚΥΡΙΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τετέστι, πᾶσι καταδηλος, πᾶσι σαφής, καὶ τὰς ἀπάντων δειργασίας παρουσιασμένη, πάντας ὑποδιδάσκουσα ἔχουσα χάριτος.

5. ΟΤΙ ΥΨΗΛΟΣ ΚΥΡΙΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀλλ' ἐνταῦθα τέως συγκαταβατικώτερον μάλλον. τὰ δὲ ἐξῆς καὶ τὸ ἐπισημασμένον, καὶ εἰς μεγαλύνουσα ἀγαθὰ καὶ τὸν ταπεινὸν ἀπερατῶν. τί δὲ τὸ ἐξῆς, καὶ τὰ ὑψηλὰ ὑπὸ μακροῦ γινώσκεις; ἐνταῦθα γὰρ καὶ περιγνώσκεις ὁ λόγος· ἔπειτα μάλιστα τὸ θεῖον διωμάτως ἐστίν. Ἄλλος δὲ φησὶ, καὶ ἐπισημασμένα, ἀντὶ τῶ ὑψηλὰ. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὑψηλὸς κύριος καὶ τὰ ταπεινά ἐφορᾷ, ἐπισημασμένα, ὅτι καὶ τὰ ὑψηλὰ ἐ γινώσκεις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν τῶ δειργασμάτων ὡρᾷ ἢ ἐκτελεσθῆναι.

Ζ. ΕΑΝ ΠΟΡΕΥΘΩ ΕΝ ΜΕΣΩ ΘΛΙΨΕΩΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Περιμεσῶν, φησὶ, ἑξὺ λυπηρῶν καὶ ἑξὺ ἐπιβλασθέντων, ἐν ἀσφαλείᾳ με καταστήσεις ὡρεῖσαι χεῖρα μόνον ὑπ' αὐτῶν.

ΕΠ ΟΡΓΗΝ ΕΧΘΡΩΝ ΜΟΥ ἘΞΕΤΕΙΝΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἄλλος, Ἐκτενείας καὶ τῆς ἀναπνοῆς ἑξὺ ἐλθῶν με. Εἶδες ἐφ' ἐκάτερα τὰ μέρη μεγίστω διωμάτω; καὶ γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς δευνοῖς δευνοῖς διωμάτω, ἐκτενείας δὲ μακροδύνας καὶ λυπηρῶν καὶ πύρ πένοντας κατατελεῖται.

ΚΑΙ ΕΣΩΣΕ ΜΕ Η ΔΕΞΙΑ ΣΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἄλλος, σώσῃ με ἡ δεξιά σου, τετέστι ἡ διωμάτις σου, ἡ ἰσχὺς σου. Ἐπεὶ γὰρ ὁ θεὸς καὶ δειργαστὸς, καὶ ἐξ ἀπεγνωσμένων ἰκανὸς εἰς σωτηρίαν ἀγαθῶν. διωμάτιν δὲ καὶ τὸ καὶ τὸ ἐξῆς ἐ εἰς τὰ ὡρεῖσαι χεῖρα γινώσκεις ἑκτενείας· αὐτὸς γὰρ ἀνταπέδωκεν ὡρεῖσαι ἡμῶν.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNŌ-
TATIO-
NES CŌR-
DERII.

De titulo
& argu-
mento.

PSALMVS hic inscribitur Τῷ Δαβὶδ Ἀγγαίῳ ἢ Ζαχαρίῳ. Sed illud *Aggae* & *Zacharia* in Hebræo & Vulgata & plerisque etiam vetustissimis Græcis Codicibus abest, neque apud S. Hilarium, Chryso- stomum, Hieronymum, Augustinum, imò neque apud Theodotionem & Aquilam aliosque antiquos legitur, licet in Sixtina Editione Septuaginta habeatur. Argumentum autem Psalmi est gratiarum actio, quòd exaudiuerit Deus humilem orationem suam: pro qua re autem orauerit, & quid acceperit, varij variè sentiunt. Verosimile est petiisse aduentum Messia, & gratias agere, quòd exauditus præuiderit & prædicere potuerit Christi gloriam & Gentium conuersionem.

1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo; & in conspectu Angelorum, &c.*] In Scholio alius legit, Ἐναντίον Θεῶν ἄσω σοι, *Coram Dys canam tibi:* apud S. Chryso- stomum verò alius, Παρρησιαῶν σου, *Liberè & fidenter predicabo te:* alius, Παρρησία Θεῶν σου, *Cum fiducia intuebor te:* alius, Ἐναντὶ Θεῶν μελεθίσω σοι, *Coram Dys modulabor tibi:* Vulgata legit, *In conspectu Angelorum psallam tibi:* & hoc facit initium secundi Versus, in fine primi legens; *Quoniam audisti verba oris mei:* vnde apud Græcos secundus versus incipit, sed in Hebræis abest. Piè simul ac doctè animaduertit Cresollius noster Mystagogi lib. 3. cap. 5. sect. 3. confueuisse Maiores, in cor suum, vt in adyta & secretam quamdam Basilicam religione venerandam ingressos, Parentem omnium Deum adorare: nam velut creatarum omnium rerum oblitæ, & suorum item commodorum immemores, in deuoti animi quiete attollebant oculos ad bonorum omnium fontem Deum, & coram inexplicabili illa Maiestate gloriæque prostrati, omni animi impetu Numen augustum venerabantur. Quo modo illa sumit D. Basilus in Psalmum 28. *Adorate Dominum in aula sancta eius,* & ait, vnumquemque esse posse domum Domini, templum Dei & aulam sanctam eius, in qua fiant adorationes illæ beatæ, summæ & infinitæ Mentis, quæ potentissimo dominatu omnia continet & gubernat. Hac ratione diuini homines, aris & religioni consecrati, semper in templo quodammodò hæ- rere videantur, seu lapidibus ædificato, quod est multis quotidiano vsu commune; siue pijs cogitationibus extructo, quod Sanctorum proprium est & pietate insignium. Sic coronatus Vates sibi hunc secessum optabat, cum ita religiose canit: *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Vbi templum cor appellat suum atque animam, auctore D. Hilario; in quam veit Curiam honoratam cætus quoque beatorum spirituum euocabat, adorationis suæ testes & summisionis. Nam cum dixisset confiteri se *in toto corde suo,* addit, *Et in conspectu Angelorum psallam tibi.* Id genus religionis quo celebraret diuinius, in luce oculisque Angelorum obire cupiebat, vt cum apud se reputaret eorum spirituum humilitatem, qui cum ardeant amore Numinis & Triadis immenso lumine con-

Quæsi-
ta fuerit Ma-
iorum in
orando pie-
tas ac ve-
nerentia.

In corde
vna & tem-
plum Deo
consecran-
dum.

uestiantur, se tamen nihili putant atque abij- ciunt, ipse pronus in terram, & fordibus suis inuolutus, indignitatem suam meliùs agnosce- ret & profiteretur. Ait igitur vir pius: *Adora- bo,* vel vt est in Hebræo è Caietani versione, *Incuruabo me,* videlicet sub potenti manu Dei; quam vterque mundus veretur; *in toto corde meo:* ita nimirum, *vt nulla pars occupata in sa- culis huius ambitione relinquatur, sed solidum & vniuersum Creatoris tantum laudibus appli- cetur,* ait Cassiodorus ad hunc locum. *In con- spectu Angelorum;* vel vt est in Græco ἐναντίον, è *diuerso, è regione.* vt quasi intimo in cordis sinu duos instrueret choros adorantium Deum, & hac in parte collocaret Angelos, se verò in alia; vt virtutis imitatione & pietatis cum ipsis cæli Proceribus nobilissimo conatu certare atque vnà tripudiare videatur, vt exponit S. Basilus. Hic cultus Deum sanè decet maximè, & deferri ab hominibus debet, sed præsertim à Sacer- dotibus ac Religiosis, quorum vita diuinior est Angelisque propior; nec fieri meliùs potest quam in ea secessione ab humanarum rerum commercio, & in arcano animi domicilio, vbi & nouum cælum reperiamus, & Dei solum & radiantem vndique Maiestatem. Quæ piè pon- derans suauissimus deuotissimusque Bernardus Serm. 7. in Cantica, dolere se ait, quòd videat quosdam somnolentos in templo, *nec cali ciner reueneri,* sed in præsentia Principum tamquam mortuos apparere. Eam ipsam ob causam Ter- tullianus lib. de Oratione cap. 12. *Angelum orationis* vocat; & graui stylo illos arguit, qui Angelo orationis adstante se irreligiosos præbe- rent. Præterea iidem ipsi Hierophantæ Docto- resque religionis aiunt Angelos non sacrificio modò interesse augusto, & singulari animi re- uerentiâ mirandam illam functionem honorare, verum etiam & cum Sacerdote quodammodò sacrificare. Itaque S. Dionysius vocat συλλειτουργούς, *symmistas,* sacris simul operantes; & Cyril- lus in Zachariam μονοῦ καὶ συμμεταδοῦτος ἢ συλλειτουργῶντος, *vnà quodammodò sacrificantes:* quod futurum aliquando ab illo Vate præuisum opinatur. Quod videtur quoque significare S. Ambrosius lib. 1. in Lucam, cum in hunc modum de arcano mysterio loquitur: *Non du- bus assistere Angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur.* Et quidem Magnum Gregorium Pontificem orbis terræ, mi- rabili sanctimoniâ præditum, cum Sacris ope- rareretur, cælestem ac diuinum Angelum Sacro- sancti muneris socium habuisse Damascenus refert in Oratione de fidelibus defunctis. Hi ergo Hegemonij diuini nobis sunt duces & magistri ad reuerentiam in ædibus sacrosanctis & lacris functionibus atque orationibus adhi- bendam.

Cum An-
gelis oran-
dum. & co-
rum deuo-
tio imitan-
da.

2. *Magnificasti super omne nomen sanctum tuum.*] Ita etiam S. Augustinus, & Vetus & Vulgata: sanctus verò Hilarius legit *super omnia;* Psalterium Romanum *super nos.* Sunia & Fretela ad S. Hieronymum scripserant in suis se codicibus reperisse ἐπὶ πάντας, *super omnes:*

Q q q 3 sed

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

sed testatur S. Hieronymus in Septuaginta legi
δι παν: quod S. Chrysostomus videtur accipere
in omni re. Idem verò hæc addit: Alius, ε' μεγα-
λυναι γδ εσθ παντα τα ονοματα σου τω ρησι σου:
Magnificasti enim super omnia nomina tua ver-
bum tuum: alius, το λογιον σου, eloquium tuum.
Atque ita ferè interpretatur ex Hebræo S. Hie-
ronymus in Epistola ad Suniam & in suo Psal-
terio.

3. *Multiplicabis me in anima mea virtute
tua.*] Ita ferè S. Hilarius, qui vocem *mea* omit-
tit; & S. Augustinus, qui *virtutem* ponit in acu-
satione, & non addit *tuam*. A Vetere Psalte-
rio abest illud *me*. Romanum habet, *Multipli-
cabis in anima mea virtutem tuam*: Græcè au-
tem est Πολυωρῆσεις με: quod S. Chrysostomus &
Theodoretus explanat ε' παροις με, *Enehes me*,
Τ' ψαλμους με, *Exaltabis me*. Sed minimè receden-
dum à communi versione, præsertim cùm eod-
em modo versa sit ista dictio in Psalmo vnde-
cimo, κατὰ τὸ ὑψοῦ σου ἐπολυώρησαι τὸς υἱὸς τῶν ἀν-
θρώπων, *Secundum altitudinem tuam multipli-
casti filios hominum*. Vbi vide quid ad istam vo-
cem annotauimus. Apud S. Chrysostomum alius
legit, Σωῆσθους τῆ ψυχῆ μου δωάμεις, *Constitisti
anima mea (aut in anima mea) virtutes*: Sym-
machus, Σωῆσεις τῆς ψυχῆς μου δωάμεις, *Affuisti
virtuti anima mea*: aliud Scholion, Ἀυξήσεις με,
Φεισθήσεις, φροντίσεις, πολὺ φυλάξεις, *Augebis me,
cumulabis, curabis, multum custodies*: aliud
Scholion, ε' τῆ δωάμεις σου τὴν ψυχῆ μου ψυχα-
γωγίας ἢ θάρρους ἐμπλήσεις, *In virtute tua animam
meam consolatione & fiducia implebis*.

Apostoli &
Sacerdotes
sunt Reges
terra.
Psal. 2, 10.

Isaie 13.

Matth. 13,
38.

4. *Constituteantur tibi Domine omnes Reges
terra.*] Hoc est (inquit Arnobius ad hunc lo-
cum) Apostoli, qui terrenis voluptatibus im-
perant. Et alio loco, *Et nunc Reges intelligite*,
Sanctos Apostolos, ait S. Hieronymus, intelli-
git, qui iudicant terram, hoc est Ecclesiam. Sic
ad illud Isaie, *Vox Regum & Gentium congre-
gatarum*, S. Basilius ait ibi *Reges* dici illos qui
ad pastorale regimen Ecclesiæ eliguntur, quos
nominatim quoque Dominus *filios Regni* esse
dixit. Similia è factis Oraculis adduci loca pos-
sunt, vbi templorum & Sacrarum præsidibus hæc
gloriosa tribuitur appellatio. Cuius causam non

contemnendam protulisse videtur lux Athena-
rum Magnus Dionysius Areopagita: ait enim in
diuinis Litteris appellari vulgò Reges ac Deos
τὰς ἐν ἑκάστοις ἀρχιερωτάς διακοσμήσεις, *gradus &
ordines qui in singulis primas obtinent*: vel, vt
eius Theologiam exponens S. Maximus, qui in-
ter homines sunt ἐξοχώτατοι, *facile omnium præ-
stantissimi*: quod in primis de sacrorum Ponti-
ficum ac Sacerdotum maiestate debet intelligi.
Vide S. Dionysium de Diuinis nominibus cap. 12.

5. *Et cantent in vjs Domini.*] Ita Latini,
præter Romanum, in quo est *in canticis Domi-
ni*: & in aliquibus Codicibus Græcis est τὰς
ψαλμοῖς: & in Metaphrasi Apollinarij,

Θεωσισίαις μαλίσσιν ἀνυμῶσιν θεοῦ,
Diuinis carminibus celebrabunt Deum:
Scholion quoque habet, Ὡδὲς τῶ θεῷ ἀναγγε-
λων, αἱ ἀδῶν τὸς ἐξ ἑδῶν πάντας ἐπαγγέλλεται, *Cantō-
ca Dei monumentis mandauit, qua prænuntiat
fore vt omnes qui ex Gentibus sunt canant*. Ple-
rique tamen habent ἐν ταῖς ὁδοῖς, *in vjs*; & non-
nulli ἐν ταῖς ὁδοῖς σου κύριε, *in vjs tuis Domine*.
Quam lectiois varietatem videtur agnoscere
etiam Chrysostomus: apud quem alius legit,
καὶ ἀδῶσιν τὰς ὁδὸς κυρίου, *Et cantent vias Domi-
ni*: quas Theodoretus interpretatur οἰκονομίας,
rationes administrandi; Scholiastes, τὰς ἀρετὰς
τὰς θείους διὰ τὴν γινώσκῶν τὸ θεῷ, *virtutes qua
ducunt ad cognitionem Dei*.

6. *Alta a longè cognoscit.*] Vbi S. Augu-
stinus: *Hoc sibi præstat superbus, vt à longè vi-
deatur, non vt non videatur*. Vt enim quæ à lon-
gè videntur, quantumuis magna & alta, tamen
minima apparent; ita superbi quò magis intum-
escunt & extolluntur, eò minores sunt in ocu-
lis Dei, qui alta à longè cognoscit.

Superbi
minimi in
oculis Dei.

7. *Si ambulauero in medio tribulationis.*]
Symmachus, ε' ἀν πορὰ θῶ διὰ μέσου θλίψεως, *πε-
σώσεις με: κατὰ τῆς ἀναπνοῆς ἰχθυῶν με ἐκπνοῆς χερσέ
σου, ἢ ὡσθι με ἢ δεξιὰ σου, κύριε ἐπιπέσει ἐσθ' ἐμῶν*,
*Si ambulauero per mediam tribulationem,
saluum præstabis me: contra spiritus inimicorum
meorum extendes manum tuam, & saluum me
faciet dextera tua. Dominus perficiet pro me*: alius
apud Chrysostomum, κύριος σωτηλίσει, *Dominus
consummabit*.

IN PSALMVM CXXXVIII. ARGVMENTVM.

* Vulgata
Psalmus
Dauid.

1. In finem * ipsi Dauid Psal-
mus.

α. Εἰς τὸ τέλος τῷ Δαβὶδ
ψαλμός.

Sapè dictum est, quomodo Psalmi Ba-
byloniaci plurimam inter se habeant diffe-
rentiam: eorum enim aliqui ex totius po-
puli persona dicti sunt; alij verò solùm ex
persona eorum qui apud ipsos erant admira-
tioni. Atque illi quidem qui ex persona
communi recitantur communes quoque
sensus habent; qui verò ex virorum
eximiorum persona proferuntur sunt accu-
ratiore, & maiorem continent libertatem.

Εἰρήται πολλάκις, ὡς διαφορὰν ἔχουσιν
πλείω οἱ βαβυλωνιακοὶ ψαλμοὶ πρὸς
ἀλλήλους: οἱ μὲν γδ αὐτῶν ἐκ πρῶτου
εἶρω) παντὸς τῆ λαῶ· οἱ δὲ ἐκ πρῶτου
μόνον τῆ παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν. καὶ ὅτι οἱ
μὲν ἐκ πρῶτου τῆ κοινῆ κοινὰ ἢ, τὰ κοί-
ματα ἔχουσιν οἱ δὲ ἐκ πρῶτου τῆ ἑξαι-
ρέτων ἀκρίβειες εἶσι, ἢ πλείονος μετέχουσιν
παρρησίας. ἢ γδ ἀρετὴ τῆ λεγόντων ὑπό-
ταμο-

Sanctum
matori li-
bertate cū
Deo agūt.

Θεός γίνε) πλείονος παρρησίας αὐτοῖς . ὁμο-
λόγησεν) δὲ οἱ ἁγιοὶ ψαλμοὶ ἔπειτα φύσεως
θεοῦ καὶ αὐτὴν γνῶσεως καὶ αὐτὴν τῆς ἀλλοῦ ἀ-
κριβείας, ἅπαντα ἐν τοῖς ἄλλοις ψαλμοῖς ῥα-
δίως ἔστιν ἀρεῖν . Ἐπιπέτοις ἔστι καὶ ὁ μὲν χεῖρα
ψαλμοῦ, Βαβυλωνιακός μὲν ὢν καὶ αὐτός·
ἐκ προσώπου δὲ ἤν) παρ' αὐτοῖς θαυμαστὸν
εἰρημῶνος, θεωροῦσαν τὴν θεῶν καὶ ἰσθ' ἤν)
λοιπῶν πάντων . ἔδος γὰρ τοῖς ἀγίοις καὶ
ἰσθ' ἤν) ἄλλων ὡδὲ ἀκαλεῖν . φασὶ γουὺ
ἔτασ·

maioris libertatis argumentum . Ceterum
Psalmi istiusmodi tum de natura Dei tum
de cognitione eius aliaque perfectione disse-
runt , quæ in alijs Psalmis facile est re-
perire . Talis est etiam hic Psalmus qui
præ manibus est , cum ἔ) ipse quidem sit
Babylonicus ; dictus autem ex persona
eorum qui apud ipsos erant admirationi ,
Deumque præ ceteris etiam omnibus roga-
bant . Solent enim Sancti pro alijs quoque
intercedere . Aiunt igitur hoc modo :

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

ΚΤΡΙΕ ἔδοκίμασάς με, καὶ
ἔγνωσάς με .
β'. Σὺ ἔγνωσάς τὴν κα-
θάρωσάν μου καὶ τὴν ἔγερσίν μου .

DOMINE probasti me, &
cognouisti me:
2. Tu cognouisti sessionem
meam & resurrectionem meam .

Τὸν αὐτὸν λέγει νῦν ἐν τοῖς δύο στίχοις . ὁ
γὰρ εἶπεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ στίχῳ , ὅτι ἐδὲν σε
λανθάνει ἤν) κατ' ἐμὲ , τὸ αὐτὸ σαφέστερον
εἶπεν ἰσαγαγὼν . ὅτι καὶ τὴν καθάρωσάν μου
γνώσκεις καὶ τὴν ἔγερσίν . ἐπειδὴ γὰρ πάντα
ἀπελάττωμαι, ἢ ἐσθ' ἐμὲ, καὶ ἀπειπατέντης
καθάρωσάν μου, ἢ καθάρωσάν μου, βελόνημος εἶ-
πεν ὅτι πάντα γνῶσκεις τὰ κατ' ἐμὲ,
ἐκ θεωροῦ τὸ αὐτὸ εἶπεν ἰσαγαγὼν . ἄν
καμὲ οἶδας ἀκριβῶς καὶ πᾶσάς με τὰς
καθάρωσάν μου .

Hi duo versiculi eundem sensum habent.
Quod enim in superiori versu dixerat , Quo-
niam nihil rerum mearum te latet, hoc ipsum
manifestius reddidit subiungens; Quia etiam
sessionem & resurrectionem meam nosti.
Cum enim omnia quæcumque agimus, vel
stantes, vel ambulantes, vel sedentes facimus,
volens significare quod omnia noueris quæ
ad me pertinent, ex circuitione hoc ipsum
dixit subiungens; Quoniam tam me quàm
omnes actiones meas exactè nosti.

Dem om-
nia exactè
nouit an-
onymus
sicut.

γ'. Σὺ σωῆκας ἐν διαλο-
γοῖς μου ἀπὸ μακρόθεν .
Οὐ γὰρ νῦν, φησὶ, καταμαρτυροῦμαι ἡμῶν
τὰς διαλογισμοὺς, ὁποῖός ποτε εἶπα, ἐν συμ-
φοραῖς ἐξεταζόμενοι . πόρρωθεν γὰρ αὐτὰς
ἐπίσταται, ἔμ' ὡς μοῖον ἀφ' ἧ ποιεῖν ἡμᾶς ἤρξατο,
ἀλλὰ ἔμ' ὡς ἄνθρωπον ἡμᾶς εἰς τὸ εἶν) ὡδὲ ἀγαγεῖν .
Καὶ τὸ αὐτὸ ἀκριβέστερον λέγοντες ἐπιβε-
βαιώσασιν .

3. * Tu intellexisti cogitationes
meas de longè:
Non enim nunc , inquit , demum discis
nostras cogitationes, qualescumque sint, dum
in calamitatibus versamur; nam à longè illas
cognouisti, & non solum ex quo nos conde-
re cœpisti, verum etiam priusquam nos in
rerum naturam produceres. Atque hoc ip-
sum accuratiùs docentes subiungunt:

* Abst è
Vulgata
vox Tu

Τὴν τρίτην μου καὶ τὴν χοῖνόν
μου σὺ ἐξιχνίασας .

Semitam meam & funiculum
meum inuestigasti.

Τρίτην δηλοῦσι τὴν ὁδὸν λέγει, ὁδὸν δὲ
τὴν ἀσπίδα, χοῖνὸν δὲ τὸ μέτρον . βέλει) ἐν
εἰπέειν . ὅτι καθ' ἅπαντα οἱ χοῖνῶν μετροῦντες
ἢ τόποις ἢ τοίχοις, ἀκριβῶς λαμβάνουσι τὴν μέ-
τρον τὴν γῶσάν . ἔπειτα καὶ αὐτὸς πάσης καθάρ-
σεως τὴν δυνάμιν ἐπίσταται, καὶ ἀκριβῶς
ἤν) καθ' ἡμᾶς ἔχεις τὴν γῶσάν , ὡς περ οἱ
χοῖνῶν τὴν καταλήψαν ἤν) μέτρον διε-
σκοῦντες .

Semitam nempe vocat viam, viam autem
actionem, funiculum verò mensuram. Vult
igitur dicere: Quod sicut qui funiculo vel
loca vel parietes dimetiuntur, exactam ca-
piunt mensuræ cognitionem; sic etiam ipse
omnis actionis vim noueris, rerumque nostra-
rum exactam notitiam habeas, non secus
atque illi qui funiculo mensurarum reperiunt
capacitatem.

Quid per
semitam,
viam ἔ)
funiculum
intelliga-
tur.

4. Et

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

4. Et omnes vias meas præ-
uidisti:

Quid autem dico, inquit, quodd cognoscas
& percipias, cum etiam præcognoscas ipsas
actiones meas priusquam fiant.

* *vulgata*
sermo

Quia non est * dolus in lin-
gua mea.

Sinceritas
Davidis.

Qui igitur, inquit, omnia nosti, scis
etiam illud, quodd sincerus fuerim in pie-
tate, nec ad alium Deum declinauerim, sic-
ut bilingues, qui alia quidem loquuntur, alia
verò in animo habent.

5. Ecce Domine tu cognouisti
omnia, nouissima & antiqua:

Et idcirco, inquit, te inuoco, vt de rebus
meis iudices; quandoquidem nihil te latet,
neque eorum quæ cœpta sunt, neque eorum
quæ defierunt.

Tu formasti me, & posuisti su-
per me manum tuam.

Deum ut
conditor
omnia ex-
actè nouit.

Et quid mirum, inquit, si actiones meas
noueris & cogitationes, adeoque meipsum to-
tum; quandoquidem conditor meus sis, &
nullo modo te lateat figmentum tuum.

6. Mirabilis facta est scientia
tua ex me: confortata est, & non
potero ad eam.

Et quis, inquit, dignè possit scientiam tuam
collaudare. Laus enim Dei, inquit, vires meas
excedit. Quis enim dignè loqui possit de
scientia tua? vel quis ipsam satis exactè admi-
retur? Deinde ad dicti huius exaggerationem
subiungit etiam quæ sequuntur:

7. Quò ibo à spiritu tuo? & quò
à facie tua fugiam?

Deum ubi-
que præ-
sens.

Cum scientiam eius laudasset, necessariò
etiam deinceps ad ipsum transit, per admira-
tionem dicens: Quomodo iure merito talis
sit eius scientia, quandoquidem etiam talis
sit eius natura: sicut enim, inquit, tu ipse in-
circumscriptus es, sic etiam scientia tua in-
comprehensibilis existit. Iisdem autem im-
morando subiungit:

8. Si ascendero in cælum, tu il-
lic es: si descendero in infernum,
ades.

δ'. Καὶ πᾶσας τὰς ὁδοὺς μου
προεΐδες·

Τί δὲ λέγω, φησὶν, ὅτι γνώσκεις καὶ κατα-
λαμβάνεις, ὅποτε καὶ προγνώσκεις ἰαπὸς
με τὰς πράξεις καὶ τὸν γῆμῶτα.

Ὅτι ὅσα ἐστὶν δόλος ἐν γλώσσῃ
μου.

Ὅ πάντα ἐν φησὶν, ὅτις ἀέμιος, γνώσκεις
καὶ τῆτο, ὅτι εὐλακρῆς ἐγγυόμιλω πρὸς τὴν δὲ-
σίβειαν, ἐκ ἐπαμφοτερείσας καὶ πρὸς ἄλλων
θῶν, καὶ θάπτερ οἱ δὲ γλωσσῶσι, οἱ ἄλλα μὲν
καλῶντες, ἄλλα δὲ καὶ ψυχρῶν ἔχοντες.

ε'. Ἰδοὺ κύριε σὺ ἐγνώσας πάντα,
τὰ ἐρχοῦ καὶ τὰ ἀρχοῦ.

Καὶ εἰς τὸ σὺ, φησὶν, ὅτι καλεῖμαι, εἰς
ἐπίκρισην τῆς κατ' ἐμὲ ἐπιπέδῃ ἐδὲν σε λαν-
θάσει, ἐδὲ τῆς ἀρχομένων, ἐδὲ τῆς παυο-
μένων.

Σὺ ἐπλασάς με, καὶ ἔθηκες ἐπ'
ἐμὲ τὴν χεῖρά σου.

Καὶ τί θαυμάσει, φησὶν, εἰ τὰς πράξεις
με γνώσκεις καὶ τὰς λογισμῶν, καὶ μὲ δὲ αὐτὸν
ὄλον· ὅποτε ποιητής με ὑπάρχεις, καὶ κατ'
ἐδὲνα ἔδοπον λαμβάνει σε τὸ πλάσμα τὸ σόν.

ς'. Ἐθαυμάσθη ἡ γνώσις σου
ἐξ ἐμῆ· ἐκρετακόθη, καὶ ἐ μὴ
διώματι πρὸς αὐτὴν.

Καὶ τίς, φησὶν, ἀξίως ὑμνήσειν σου τὴν
γνώσιν. ἐμὲ γάρ, φησὶν, ἐκρεταίνει θεῶ ὕμνος.
τίς γὰρ ἀξίως ἐποιῶ πρὸς τὴν γνώσιν καὶ τῆς;
ἢ τίς αὐτῶν καὶ ἀκρίβειαν θαυμάσει; εἴτα
εἰς αὐξήσιν τῆς λογιμῶν καὶ τὰ ἐφῆξας
ἐπάγει.

ζ'. Ποῦ πορεύσῃ δὲ πρὸς πνεύ-
ματός σου; καὶ δὲ πρὸς πρὸς σὺ
ποῦ φύγω;

Ἐπανοῖν αὐτὴ τὴν γνώσιν, ἀναγκαίως
καὶ ἐπ' αὐτὸν λοιπὸν μεταβαίνει, τῶ θαύ-
μασι φάσκων· ὡς εἰκότως τῶ αὐτῆ αὐτῆ ὅτι
ἡ γνώσις, ἐπιπέδῃ καὶ τῶ αὐτῆ αὐτῆ ὅτι ἡ φύ-
σις· ὡς γὰρ αὐτὸς, φησὶν, ὑπάρχεις ἀκρίβει-
φος, ἔτι καὶ ἡ γνώσις ἡ σὴ ἀκατάληπτος.
ὅτι μὲν δὲ τῶ αὐτῶν ἐπάγει.

η'. Ἐὰν ἀνάβω εἰς τὸν οὐρανόν,
σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν κατὰβω εἰς τὸν ἄδην,
πάρει.

Καθ'

Καθ' ὑπόθεσιν ταῦτα λέγει. βέλε) γδ εἰπεῖν ὅτι ἔτι εἰ πανταχῶ, ὅτι ὁμοίως ταῦτα ἔχει βλέπεις καὶ τὰ βάθη. καὶ ἐκ ἔτι σε λαθεῖν, ἐδὲ ὑπὸ τὸν ἕραν ἀναβαίνα, ἐδὲ ὑπὸ τὴν γῆν κρυβέντα.

9. Εἰ ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον, ἕκαστη κρηνώσω εἰς τὰ ἑγκατατ' θαλάσσης.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις στίχοις τὸ ἕλος καὶ τὸ βάθος, ἐν τούτοις τοῖς στίχοις λέγει καὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν. ὄρθρον γδ τὴν ἀνατολὴν λέγει, ἑγκατα δὲ τῆς θαλάσσης τὴν δύσιν καλεῖ, ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν, ἐν ἣ ταῦτα ἔλεγον οἱ ἄγιοι. βέλεται εἰ εἰπεῖν ὅτι εἰ δὲ καὶ πτέρυγας κποσαίμην, καὶ τὴν ἀνατολὴν καταλάβω καὶ τὴν δύσιν ὄξείως. ἕ ἔτι τί γίνεται ἐπαγ.

10. Καὶ γδ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με. καὶ κατῆξει με ἡ δεξιὰ σου.

Ἀλλὰ ἕ ἐν τέτοις τοῖς κλίμασι, φησὶ, ὑπὸ τῆ σῆ δεξιᾷ διέσκομαι ποιμανόμενος καὶ δεξιότατος. ἐπιπτερ ἐδὲ τοῦ τόπου ἄμειρος διέσκο) ἕ σῆς μεγαλειότη) .

11. Καὶ εἶπον ἄρα σκότος καταπατήσει με. καὶ νύξ φωτισμός ἐστι τῆ τρυφῆ μου.

Μεταφέρει λοιπὸν τὸ νόημα ἀπὸ τῆς καταδικαστικῆς ὅτι τὰ ἰδικώτερα. ὁ γδ θείει εἰπεῖν τοῦτον ὅτι. ὅτι ὡς, πανταχῶ ἐν ὑπάρχει, ἕ πάντα κρατῆς, καὶ πάντα δυνάμεις, καὶ νῦν τὰς συμφορὰς μου μεταβάλλει. σκότος γδ τὰς συμφορὰς καλεῖ. καὶ ἐπειδή, φησὶ, ἐγὼ μὲν ἀπέρων τῆς κρατ' ἐμαυτὸν, καὶ λογίζομαι ὡς αἱ συμφορὰ ἐκστῆσίν με ἕ ἀναλώσειν. ἔτι τὸ ἐναντίον αὐτὸς ὅτι δειξα μεταβάλλων μοι τὴν νύκτα τῆς συμφορῆς εἰς φῶς ἕ εἰς τρυφὴν ἀπεροδόκητον.

12. Ὅτι σκότος ἐσθ' ἐσθ' ἐσθ' ἀπὸ σου, καὶ νύξ ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται.

Οὐδὲ γδ δυσχερὲς σοί, φησὶ, ἕστι συμφορὰν παῦσαι καὶ θλίψαι καὶ ὀδυῖναι. ὡς γδ ἐκ ἐν, φησὶ, σκότος ἐστὶ σοί, ἀλλὰ καὶ ἡ νύξ φῶς ὑπάρχει. ἔτι τὸ δὲ σοὶ ἕστι καὶ τὰ χαλεπὰ μετῆγχα εἰς δὲ φροσύνην καὶ δὲ θυμῶν.

TOMVS III.

Hæc dicit per suppositionem. Vult enim dicere: Quoniam ita vbique existis, vt perinde sublimia respicias atque profunda: neque potest te latere, siue quis cælum ascenderit, siue sub terram recondatur.

PARAPHRASIS ANONYMI.

9. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris:

Cùm in superioribus versiculis dixisset altitudinem & profunditatem, in his versibus facit etiam ortus & occasus mentionem. Diluculum enim Orientem appellat, extrema verò maris Occidentem vocat, tamquam ad loci compositionem, in quo hæc sancti dixerint. Vult igitur dicere: Quòd si verò etiam pennas obtinerem, & celerrimè Orientem peterem atque Occidentem; & hoc modo quid fieret subiungit:

10. Etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua.

Ceterùm etiam in his climatibus, inquit, à dextera tua educatus & detentus reperior; quandoquidem nullus locus magnificentie tue expers reperitur.

11. Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me: & nox illuminatio * in delicijs meis.

* Vulgata addit mea. Dico nihil obscurum, ne quidem ipsas tenebras.

Transfert deinceps sensum ab vniuersalioribus ad magis propria. Id enim quod vult dicere est istiusmodi: q. d. Cùm igitur vbique sis, & omnia contineas, omniaque possis, etiam modò calamitates meas transfer. Tenebras enim appellat calamitates. Et cùm ego quidem, inquit, de rebus meis desperem, & existimem calamitatibus me conterendum & consumendum; ita tu è contra ostendaris mihi noctem ærumnarum conuerrere in lucem & delicias inexpectatas.

12. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur:

Non enim tibi difficile est, inquit, ærumnam & afflictionem doloremque mitigare. Quemadmodum enim, inquit, non est apud te nox, sed ipsa etiam nox lumen existit: ita tibi facile est etiam res tristes conuerrere in iucunditatem & consolationem.

R r r r

Sicut

P A R A-
P H R A S I S
A N O N Y-
M I.

Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Idem rursus dicit. Vult enim dicere: Quoniam apud te & tenebræ & lumen sunt eiusdem rationis. Idem enim es, neque plus vides in luce, neque minus vides in tenebris, sed æqualiter omnia vides tam in nocte quàm in die, vtpote Conditor vniuersi. Hoc enim sequens quoque versus insinuat.

*Deus etiam
abstrusiffi-
ma quaque
peruadit.*

13. Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de utero matris meæ.

Vult dicere: Quoniam possessio tua sum, & tu ipse ex quo etiam conceptus sum mei curam gessisti. Renes autem hoc loco vocat cogitationes.

* *Vulgata
magnifica-
tus*

14. Confitebor tibi quia terribiliter * mirificatus es:

Idcirco enim, inquit, etiam te laudo & glorifico cum debito timore: si fortè, inquit, sufficiam pro tali tantoque miraculo.

* *Vulgata
nimis.*

*Dauid mi-
rabili-
um
Dei cogno-
scit.*

Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit * valdè.

Ego enim, inquit, scio & anima mea quantum quodlibet opus tuum miraculum contineat, & maximè, inquit, mea fabricatio meaque gubernatio, id est hominis. Hoc enim subauditur: completur enim etiam ex versu sequenti. Quid enim subdit?

*Res adhuc
informes
Deo plenè
cognita.*

15. Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto:

Os meum inquit pro ipse ego: ex parte enim totum denominat. Ait itaque: Quoniam ex tunc te non latui, ex quo me plasmasti in utero matris meæ. Et pulchrè dixit *in occulto*. Non enim manifestè, sed inuisibiliter efformat, & auget, & producit, & curæ matris tradit: neque etiam tum ipse curare desinit. Rectè igitur dixit: Ex tunc te non latui, ex quo me clanculum condidisti. atque hoc ipsum subiungens subdit:

* *Vulgata
inferiori-
bus*

Et substantia mea in * infimis terræ.

Quod superius dixerat *os* illud hoc loco *substantiam* vocauit. Neque enim, inquit, hæc ipsa mea substantia quando tam occultè

Ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, ἔτω καὶ τὸ φῶς αὐτῆς.

Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει. βύλεῖ) γὰρ εἶπεῖν· ὅτι ὡς τὸ σὸι ὁμοίον ἔστι καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς. ὁ αὐτὸς γὰρ εἶ, & ἐδὲ πλέον βλέπεις ἐν τῷ φωτὶ, ἐδὲ ἔλαττον ἐν τῷ σκοτεινῷ, ἀλλὰ ὁμοίως πάντα ὄρας καὶ ἐν νυκτὶ & ἐν ἡμέρᾳ, ἅτε ποιητὴς τῆς πιατῆς. τῆτο γὰρ καὶ ὁ ἐξῆς σίχος αἰνίττειται.

13. Ὅτι σὺ ἐκτίσω ἐξ ὕτερος μῆτρος μου· ἀντελάβου μου ἐν γαστρὶ μητρὸς μου.

βύλεῖ) εἶπεῖν· ὅτι σὸν γὰρ εἰμι κτήμα, καὶ αὐτὸς μὲ ἐφρονήσας ἔξ ἔκ καὶ σκελεψήσῃ. μητρὸς δὲ ἐκτίθηται τὰς λογισμὰς λέγει.

14. Ἐξομολογήσομαι σοι ὅτι φοβερῶς ἐθαύμασά σε.

Διὰ γὰρ τῆτο, φησὶ, & ὑμῶν σε καὶ δοξάζω καὶ τὴν προσέκοντος φόβου· ἔγωγε ἀρκέσω, φησὶ, πρὸς τὸ σσῶτον καὶ τηλικῆτος θαύμα.

Θαυμάσια τὰ ἔργα σου, καὶ ἡ ψυχὴ μου γνώσκει σφόδρα.

Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, ἐπίσταμαι καὶ ἡ ψυχὴ μου ὅσον ἔχει θαύμα ἕκαστον σε τῶν ἔργων, καὶ μέλισσα, φησὶ, ἡ ἐμὴ πόσις καὶ ἡ ἐμὴ δημιουργία, τῆτέστιν ἡ τῆ ἀνθρώπου. τῆτο γὰρ προσουπακίεται· ἀναπνεύεται γὰρ & ἐκ τῆ ἐξῆς σίχου. τί γὰρ ἐπάγει;

15. Οὐ κρύβη τὸ ὅς ἐν με λατὸς σε, ὃ ἐποίησας ἐν κρυφῇ.

Τὸ ὅς ἐν με λέγει ἀντὶ τῆ αὐτῆς ἐγὼ· λατὸς γὰρ τῆ μέρου τοῦ πᾶν ὀνομάζει. λέγει ἐν· ὅτι ἐκ τότε σε ἐκ ἔλαθον, ἀφ' ἧς με διπλασας ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἐμῆς μητρὸς. καὶ καλῶς εἶπεν ἐν κρυφῇ. ἐ γὰρ φανερῶς, ἀλλ' ἀοράτως πλάττει, καὶ αὐξάνει, καὶ τροφίζει, & ὡς δίδωσι τῇ τῆ μητρὸς ἐπιμελείᾳ· ἐδὲ τότε αὐτὸς ἀφισάμμος τῆ κήδεος. καλῶς ἐν εἶπεν· ὅτι ἐκ τότε σε ἐκ ἔλαθον, ἀφ' ἧς με κρυφὰ ἐδημιούργησας. καὶ τὸ αὐτὸ ἐπιφάνει ἐπάγει.

Καὶ ἡ ὑπόστασις μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆ γῆς.

Ὅτι εἶπεν αἰὼ ὅς ἐν τῆτο ἐκτίθηται ὑπόστασιν ἐκάλισεν. ἐδὲ γὰρ, φησὶ, αὐτὴ μὲ ἡ ὑπόστασις ὅτι ἐγνώριζε ἔπειτα λαθραίως ὡσαυτὸ

ώσανει ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς γῆς καὶ ἐν τοῖς κρυμμένοις αὐτῆς τόποις, ἐδὲ τότε σε ἔλαβον. εἶτα ἐπιπέπων τὸ αὐτὸ ἐπάγα.

quasi in penetralibus terræ atque in abditis eius locis facta est, neque tunc te latebat. Deinde id ipsum amplificans subdit:

PARAPHRASIS ANONYMI.

15. Τὸ ἀκατέργασόν μου εἶδον

16. * Inoperatum meum viderunt oculi tui,

* Vulgata Imperfectum

ὄφθαλμοί σου,

Et quid dico, inquit, quodd ex tunc me cognoueris ex quo me formasti, & substantiam mihi præbuiſti: etiam priusquam, inquit, fierem, & priusquam formarer, imò etiam antea res meas minimè ignorasti. *Inoperatum* enim vocat necdum formatum, sed adhuc imperfectum quoad formationem.

Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι ἐκ τότε με ἠπίσασσ ἀφ' ἧς με ἔπλασας, ἔ ἀφ' ἧς τὴν ὑπόστασίν μου παρέσχες. ἔ φωνὴ ἐργαδῶ, φησι, καὶ φωνὴ πλαδῶ, καὶ πρὸς τέτυ ἐκ ἡγοοῖς τὰ κατ' ἐμέ. ἀκατέργασον γὰρ λέγει τὸ μηδὲν πεποιημένον, ἀλλ' ἐπὶ ὅν ἀπέλει καὶ τὴν πλάσων.

Καὶ ἐπὶ τῷ βιβλίῳ σου πάντες γραφῆσονται.

Et in libro tuo omnes scribentur:

Καὶ τότε γάρ, φησιν, ὅτε ἐπὶ ἀκατέργασος ἦμην, ἔτα με ἔβλεπες τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ὡς τὰς γημομύρας ἦδ' ἔ τελειωθέντας καὶ γραφέντας, ὡς ἐν βιβλίῳ πρὸ τῆς ζωῆς.

Etenim tunc etiam, inquit, quando necdum efformatus eram, ita me oculis tuis vidisti, non secus atque illos qui pridem facti erant atque perfecti, & in vita velut in libro descripti,

Omnes apud Deum descripti sumus.

Ἡμέρα μου πλαδῆθηται, καὶ εὐθεὶς ἐν αὐτοῖς.

Dies formabuntur, & nemo in eis.

Οὐδὲν γάρ, φησι, καλύει σε εἰδέναι τὰ καὶ τὸν ἀνθρώπον. ὡς περὶ καλύει σε πλάττει τὸν ἀνθρώπον ἐδὲν. καὶ γὰρ ἔ ἐν ἡμέρα καὶ ἐν νυκτὶ δημιουργεῖς φησι, καὶ ἀντίσταται σοὶ ἐδὲν. τὸ γὰρ ἐδὲν ἐν αὐτοῖς. ἀντιτὲ, ἐδὲν ἔσαι ὁ καλύει τὴν ἀπόπλασιν. ὡς ἐν ἐκ ἐμποδίζει εἰδέναι, φησι, πλάττει ἐδὲ ἐν νυκτὶ ἐδὲ ἐν ἡμέρα. ἔτα ἐκ ἐμποδίζει εἰδέναι τὰ κατ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ ἀμφοῖν ἀκατέργασοι.

Nihil enim, inquit, prohibet te videre illa quæ ad hominem spectant; sicut etiam nihil prohibet te hominem formare. Siquidem, inquit, tam die quàm nocte creas, & nihil tibi obſistit. Nam illud *Nemo in eis*. id est, Nemo erit qui formationem impediatur. Sicut igitur, inquit, nihil neque die neque nocte impedit quo minùs scias efformare; ita neque quidquam impedit quo minùs scias ea quæ ad nos pertinent, tametsi adhuc fuerimus informes.

17. Ἐμοὶ ἵκανὸν ἐπιμήθησαν

17. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus:

Amici Dei honorati.

φίλοι σου ὁ θεός.

Διὰ ταύτην ἐν τῷ αἰτίῳ ἐγὼ μάλλον ἐγρομῶν τῆς μερίδος τῆς φιλημύρων ὡς καὶ τῆς ἀγαπημύρων, εἰδὼς ὡς ἐδὲν σε λαοθάνει τῆς πρῶτης ἀγαπημύρων.

Propter hanc igitur causam ego magis eram ex parte illorum qui à te diligebantur & amabantur, quodd scirem nihil te latere eorum quæ geruntur.

Ἰκανὸν ἐρεταῖωθῶσαν αἱ δρχαὶ αὐτῶν.

Nimis confortati sunt principatus eorum.

* Vulgata confortatus est

Ἀρχαὶ αὐτῶν καλεῖ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. βέλτε) ἐν εἰπεῖν. ὅτι τῆς φίλων σε αἱ κεφαλὰί τιμῆς μοι ἦσαν, καὶ πρὸς πολλὰ ταύτας ἐποπέμνω. ἵνα πάλιν εἴπη αὐτὸς ἐκ ὡς ἀλλήλων.

Principatus eorum appellat capita ipsorum. Vult igitur dicere: Quoniam amicorum tuorum capita mihi chara erant, magnique illa faciebam. Vt denuò illos vicissim recenseat.

18. Ἐξαριθμήθημαὶ αὐτῶν, καὶ ὑπερᾶμμον πληθυσθήθηται.

18. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur:

Καὶ ἐκ ἐπειδὴ ὀλίγοι, φησὶν, ὑπῆρχον δὲ τὸ πῶς ἡμέλων αὐτῶν. ἐμοὶ γὰρ οἱ ὀλίγοι ἐφαίνοντο νικῶντες ἀριθμὸν ψάμμου θα-

Et non quia pauci, inquit, erant idcirco negligebam eos: mihi enim illi pauci videbantur superare arenam ma-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

ris : ex virtute enim illos multos esse decernebam, sicut multos ob malitiam in nihilum reputabam.

Exurrexi, & adhuc sum tecum.

Ostendit se hæc omnia diuinitus de consolatione redivit pronuntiasse. Illud autem *Exurrexi* mutatum est secundum tempus. Vult enim dicere: q. d. Suscita me igitur Domine, & fac vt tecum sim Hierosolymis.

19. Si occideris Deus peccatores:

Hoc autem, inquit, erit, quando Babylonios punies.

Peccatores
desertandi.

Viri sanguinum declinate à me:

Tunc enim, inquit, ego etiam illos auersabor, & fugiam tamquam homicidas & abominandos.

* Vulgata
dicitur

20. Quia * litigiosi estis in cogitatione:

Non solum autem, inquit, tamquam homicidas & abominabiles tunc fugiam, sed etiam tamquam litigantes & contendentes contra præceptum. Et rectè dixit *litigantes in cogitatione*. Non enim rebus ipsis cum Deo litigare poterant, sed solis consilij aduersabantur.

Accipient in vanitate ciuitates tuas.

Tunc, inquit, etiam ciuitates ipsorum Babyloniorum accipientur, ne amplius erigantur.

* Vulgata
oderunt

21. Nónne qui * oderant te Domine oderam?

Ipsos dicit Babylonios. Nónne etiamnum, inquit, ipsos prosperè agentes & gloriosos odio habeo execroróque, quia in te impij existunt?

Et super inimicos tuos tabescebam?

Non simplex erat hoc odium, sed ipsam animam odientium tangebatur. Quantum enim pietati addicti erant, tantum in impios accendebantur. vnde subdit:

22. Perfecto odio oderam illos: * inimici facti sunt mihi.

* Vulgata
addit &

λάσσης· ὡπὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς πολλὰς αὐτὲς ἔβλεπον, ὡπὸρ τὲς πολλὰς δὲ τὴν κακίαν τὸ μηθὲν ἠγάμων.

Εἰξηγέρθω, ἔ ἐπ εἰμὶ μὲ σὺ.

Δείκνυσιν ὅτι ταῦτα πάντα ἐπιολόγησε ἐπὶ ὡδρακλήσεως ἢ ἐπανόδου. τὸ δὲ ἐξηγέρθω ἐπίπλακ) κτὶ τὸν χρόνον. βέβαι) γὰρ εἶπεν· ὅτι· ἐξηγέρθῃ με ἢ διασωτα, καὶ ποίησον ἐπὶ μὲ σὺ ἐν τοῖς Γεωσολύμοις.

19'. Εἰὰν ἀποκτείνῃς ἀμαρτωλοῦς ὁ θεός·

Ἔσαμ δέ, φησι, τῆτο, ὅταν Βαβυλωνίους ημωρήσῃ.

Ἄνδρες αἱμάτων ἐκκλίνατε ἀπ' ἐμῶ·

Τότε γάρ, φησι, καὶ ἀπόσωμαι αὐτὲς ἡγὰ, καὶ ἀποφύξομαι ὡς φοινῆς ἐ ἰσδελυγμύου.

κ'. Ὅπ ἐρεσαί ἐσε εἰς διαλογισμόν·

Οὐ μόνον δέ, φησι, ὡς φοινῆς καὶ βδελυκτὲς ἀποφύξομαι τότε, ἀλλὰ ἔ ὡς ἐρίζουσαι καὶ φιλονεικῆσαι τῶ φροσάγματί σου. ἔ καλῶς εἶπεν ἐρίζουσαι καὶ λογιμύου. ἐδὲ γὰρ ἐν τοῖς φροσάγμασι ἐρίζουσαν ἰδιωτάτῶ τῶ θεῶ, ἀλλ' ἐν μόναις ταῖς βυλαῖς παπῆτο.

Λήψονται εἰς ματαιότητα ταῖς πόλεις σου.

Τότε, φησι, καὶ πόλεις αὐτῶν ἡγὰ Βαβυλωνίαν ὡδρακλήσονται, εἰς τὸ μηκέτι ἀνακτιθῆναι.

κα'. Οὐκὶ ὅδῦ μιζῆνταῖς σε κῶε ἐμίσησα;

Αὐτὲς λέγει τὲς Βαβυλωνίους. ἐκὶ καὶ πῶ, φησι, αὐτὲς διημεροῦσαι καὶ διδοκιμῆσαι μισῶ καὶ βδελύσομαι, ἐπειδὴ εἰς σὶ ἀσεβῆσαι;

Καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐξετηκόμην;

Οὐχ' ἀπλῆν ἡ τὸ μῖσος, ἀλλ' αὐτῆς ἦτορ τῆς ψυχῆς ἡγὰ μισῆντων. ὅσω γὰρ τῆ ἀσεβεία φροσῆκεντῶ, ὅσω τὸ φροσὲς τὲς ἀσεβῆντας ἐξετήκεντῶ. ὅδῦν ἐκφέρει·

κβ'. Τέλειον μῖσος ἐμίσησά αὐτῶ· εἰς ἐχθρὸς ἐγρόντῶ μοι.

Καὶ

Καὶ σωτόμωσ, φησὶν, εἰπὲν, ἕτως αὐ-
τὸς ἐμίσησεν ὡς ἐκ τῶν ἄλλων.

κγ'. Δοκίμασον με ὁ θεός, καὶ
γνώθι τὴν καρδίαν μου· ἔτασον με,
καὶ γνώθι τὰς τρίβους μου.

Καὶ ὅτι, φησὶν, ἐκ εἰρησιδόμενος ταῦτα
λέγω, εἰδὲ ἄλλως ἔχον πρὸς τὰ λογόμενα,
ἔξετασον ποιήσῃ τῶν κατ' ἐμὲ, εἰ καὶ ὅτι
μέγιστα πάντα γνώσκεις.

κδ'. Καὶ ἴδε, εἰ ὁδὸς ἀνομίας
ἐν ἐμοί· καὶ ὁδήγησόν με ἐν ὁδῷ
αἰωνία.

Ἐξετασον, φησὶ, τὰ κατ' ἐμὲ· καὶ εἰ γὰρ γινώσκεις
με ἀληθῶς, ὡσπερ ἐν καὶ γνώσκεις με,
ὁδήγησόν με ἐπὶ τῶν Ἱερουσαλήμ, καὶ αἰω-
νία ἐστὶν ἡ ἀσκήσασον, ὅτι τὰ μὴ ἐν ἡμῶς
δὲ λαίπρην πρὸς τὴν δίστασιν.

Et breuiter, inquit, dicendo, ita ipsos ode-
ram vt numquam alios.

23. Proba me Deus, & * cogno-
sce cor meum: * scrutare me, &
cognosce semitas meas.

Et quoniam, inquit, non ironice hæc dico,
nec aliter sentio quàm verba sonant, me-
metipsum examina, licet exactissime cuncta
cognoueris.

24. Et vide, si via iniquitatis
in me est: & deduc me in via
æterna.

Scrutare, inquit, ea quæ in me sunt;
& si noueris me verum dicere, sicut vtique
nouisti me, deduc me in Hierusalem, eam-
que fac esse æternam, ne quid nobis desit ad
pietatem.

C O M -
M E N T A -
R I V S H E -
R A C L E O T Æ .
T Æ .
* Vulgata
scito
* interroga

C O M M E N T A R I V S H E R A C L E O T Æ .

ΚΥΡΙΕ ΕΔΟΚΙΜΑΣΑΣ ΜΕ, ΚΑΙ
ΕΓΝΩΣ ΜΕ.] Τί λέγεις; πρὸ
τῆ δοκιμάσασαι ἐκ οἴδεις; μὴ γί-
νοιτο. πῶς γὰρ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γινώ-
σκειν αὐτὸν; ἀλλὰ τὸ εἰδοκίμασας ἀντὶ τῆ
ἀκρεβῆς ἐπίστασαι. ὅτι καὶ ἐμὲ, φησὶν, οἴδας
ἀκρεβῆς καὶ πάσας τὰς πράξεις μου. ἵνα
γὰρ μή τις διὰ τὰ θεωρημένα εἴπῃ, ὅτι
ὑπὸ δοκιμῆς οἴδεις, ἐπήγαγα. Σὺ σωτήρας
τῆς ἀσεβείας μου. ἀντὶ τῆ, πρὸ τῆ ἐμῆς
ἀσεβείας ἐ μόνον εἶμι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμῆς
ἐργασίας ἀσεβείας, ἐ μόνον τότε ὅτι ἔχον,
ἀλλὰ καὶ πρὸ ὑπάρξεως. Εἰ τοίνυν οἴδεις, τί-
νος ἔνεκεν ἐπάγα τὴν δοκιμῆν; ἐχ' ἵνα μά-
θη αὐτὸς, ἀλλ' ἵνα τῆς ἐπισημῶντος δοκι-
μοῦ ἐργασίας. βάσανος γὰρ ἀρετῆς ἢ δοκι-
μασία, ὡς ὅτι τῆ ἰσθμῶ. ὡσπερ δὲ καθεύδων
καὶ ἔγρησεν τὰς πράξεις λέγει, ἕτως τρίβων
ἐ χοῖνον ἐταῦθα τὴν ζωὴν αὐτῆ πᾶσαν
φησὶν, ἢ τὸν τῆ ζωῆς χρόνον, ὑπὸ μεταφορῆς
τῆ χοινοῦ τὴν κατάληψιν ἀεισκόντων τῆ
μέτερον. τρίβων μὲν γὰρ τὴν πρῶτην, χοῖνον
δὲ τὸ μέτερον λέγει. Ὁ δὲ Θεοδοσίαν, τὴν
τρίβων με καὶ τὴν ὁδὸν μου ἐξέχρησας. ὁδὸν
τὰς πράξεις, χοῖνον τὴν ἀδύτητα λέγων
ὑπὸ τῆ ἀπαρτίων τῆς τοίχης διδύκωντων.
καὶ τὸ ἐξέχρησας δὲ ἐ ζήτησὶς ἔστιν εἰδὲ
ἐρδυνάτης, ἀλλ' ἀκρεβῆς ἐπίστασαι.
διὸ ἐπήγαγα πρῶτος. ταῦτα, πρὶν ἢ

DOMINE PROBASTI ME, ET COGNO-
VISTI ME.] Quid ais? Antequam
probaret non nouit? Absit. Quo-
modo enim qui omnia nouit antequam fie-
rent? sed illud probasti idem est quod exactè
nosti. Quoniam, inquit, & me & actiones meas
accuratè nosti. Ne quis igitur propter prædicta
dicat, quod ex probatione nouerit, subiunxit:
Tu intellexisti cogitationes meas. Id est, Ante
meam formationem non solum me, verum
etiam cogitationes meas cognouisti, non so-
lum tunc quando illas habebam, sed etiam
antequam ego existerem. Si igitur nouerit,
cur inducit probationem? Non vt ipse hoc
discat, sed vt eos qui illa sustinent proba-
tos efficiat. Cos enim virtutis est probatio,
vt in Iob patet. Quemadmodum autem ses-
sionem & resurrectionem vocat actiones, ita
semitam & funiculū hoc loco vocat totam vi-
tam suam, seu vitæ tempus, à metaphora eorū
qui funiculo mensuræ rationem inueniunt. Se-
mitam enim actionem, funiculum verò men-
suram appellat. Theodotion autem dixit, *Se-
mitam meam & viam meam inuestigasti:* viam
actiones, funiculum earum rectitudinem vo-
cans, à fabris parietes perpendiculo dirigenti-
bus. Porro illud *inuestigasti* non est querentis
neque scrutantis, sed exactè cognoscētis. Qua-
propter subiūxit *Prouidisti.* id est, Antequam
fierent

Deum cum
quomodo nos pro-
bat.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Deus est
omniscius.

ΑΑ. 12,
18.

Scientia
Dei capiti
nostrum
excelsis.

Deus ubi-
que.

fierent nostri omnes prauas & bonas actiones. *Et non est dolus in lingua mea.* Id est, Non vergo in vtramque partem, neque alteri Deo addictus sum sicut bilingues.

5. ECCE DOMINE TV COGNOVISTI OMNIA.] Non cogitationes solum, inquit, nec actiones, sed omnia quæ fuerunt & futura sunt, quæ incipiunt & quæ cessarunt. Considera autem cur media præterierit; quia nimirum malitia est intermedia, cum non esset in principio nec in fine. Deinde à potentia prænoscenti transit ad potentiam creandi dicens, *Tu formasti me;* & rursus à creandi potestate ad præsciendi facultatem. Non solum enim, inquit, nos fecisti cum non essemus, sed etiam in iam factos obtines imperium. *In ipso enim vivimus, & mouemur, & sumus.* Et horum omnium, inquit, cognitionem tuam dignè quis laudauerit? me enim superat; *Quia mirificata est,* inquit, *scientia tua ex me:* alius, *Superat me:* alius, *Superelata est.* Quod autem dicit est eiusmodi: Et tuâ fruar prouidentiâ; & quamuis sciam te omnia præscire, & me ex ijs quæ non erant fecisse, perfectam tamen & manifestam non possum habere tui cognitionem; sed *mirificata est:* id est, superauit, exaltata est super me, validior facta est, vt meâ possit ratione comprehendere, aded est admirabilis. Deinde ad id quod dixerat exaggerandum subiunxit:

7. QVO IBO A SPIRITU TVO?] Spiritum & faciem dicit Deum ipsum. Hoc est: Quò à te proficiscar? Omnia imple, omnibus ades, non per partem, sed omnibus simul totus. Hæc autem dicit per suppositionem. Quoniam ita es vbique, vt simul & excelsa videas & profunda, & nemo potest te latere, siue super cælum ascendat, siue subtusterram recondatur. Quod ostendit Deum esse vbique non localiter degendo, sed creandi ac prouidendi virtute cuncta penetrando. Et non dixit, Quocumque abiero sequeris me; sed, Quocumque iuero illic es. Idcirco dixit *Mirificata est.* Nullus enim, inquit, locus reperitur expers magnificentie tue.

11. ET DIXI: FORSITAN TENEBRÆ CONCVLCABVNT ME.] Vult dicere ad exaggerationem, quòd potens sis, & homines in aduersa incidentes minimè deseras, sed in ipsis existens, etiam quæ supra naturam sunt opereris. Tene-

γνώσῃ οὐδὲν καὶ τὰς πονηρὰς καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις. Καὶ ἐκ ἑσὶ δόλος ἐν γλώσῃ μου. Ἀντὶ τῆς, ἐκ ἀμφοτερίζω, καὶ πρὸς ἄλλον εἰμι θεὸν ὡς οἱ δίγλωσσοι.

6. ἸΔΟΥ ΚΥΡΙΕ ΣΤΙ ΕΓΝΩΣ ΠΑΝΤΑ.] Οὐ τὰς λόγους, φησὶ, μόνον ἐδὲ τὰς πράξεις, ἀλλὰ πάντα τὰ γινόμενα καὶ τὰ ἐσόμενα, τὰ ἀρχόμενα καὶ παύόμενα. Ἐπίσκεψαι δὲ δεῖ τί τὰ μέσα παρήκει· δεῖ τὰ τέλω κακίαν ἐν τῷ μεταξύ εἶναι, ἔτι ἐν τῇ ἀρχῇ ἔτι ἐν τῷ τέλει ὑπάρχουσα. εἴτα δὲ τὸ εὐεργωτικῆς δυναμείως ἐπὶ τέλω δημιουργικῶς μεταίτησι λέγῃ, σὺ ἐπλασας με· ἔπειτα τῆς δημιουργικῆς πάλιν ἐπὶ τέλω θεογονικῶς. ἐπεὶ δὲ φησὶ, μόνον ἐκ ὄντας ἐποίησας, ἀλλὰ καὶ γινόμενους διακρατικῶς. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, ἔτι κινούμεθα, καὶ ἐσμεν. καὶ τέταν, φησὶ, πάντων ἀξίως τίς ὑμῶν σέ σε τέλω γνώσῃ; ἐμὲ γὰρ ἰσθραίνει· ὅτι ἐθαυμασώδη, φησὶ, ἢ γνώσεις σου ἐξ ἐμῶ· ἄλλος, ἰσθραίνει με ἄλλος, ἰσθραίνει. ὁ δὲ λέγει τοιοῦτον δεῖ. Καὶ θεογονίας ἀπολαύω τῆς σῆς· καὶ εἰδὼς ὅτι πάντα θεοοῖδας, καὶ ὅτι ἐξ ἐκ ὄντων με ἐποίησας, τέλω φεῖ σε γνώσῃ ἀκριβῆ καὶ σαφῆ ἔχειν ἐ δύναμαι· ἀλλ' ἐθαυμασώδη τέταν, ἰσθραίνει, ἐπήρθη ἰσθραίνει ἐμὲ, ἰσθραίνει ἐγὼ, ἢ ὡς καταληφθῆναι μοι, ἔπειτα δεῖ θαυμασῆ. εἴτα εἰς αὐξήσῃ τῶ λειτουργικῶς ἐπήρθη.

7. ΠΟΥ ΠΟΡΕΥΘΩ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΣΟΥ;] Πνεῦμα ἐπὶ ὁρῶσῃ αὐτὸν τοῦ θεοῦ φησὶ. τέταν· πῦ παρὰ θεοῦ δὲ τὸ σε; πάντα πληροῖς, πᾶσι πάρε, ἐ καὶ μέγας, ἀλλ' ὁμῶ παῶν ὅλος. καὶ ἰσθραίνει δὲ ταῦτα λέγει. ὅτι ἔπειτα εἰ πάντα καὶ, ὅτι ὁμοίως τὰ τε ὑψηλὴ βλέπεις ἐπὶ τὰ βάθη, καὶ ἐκ ἑσὶ σε λαθεῖς, ἐδὲ ἰσθραίνει τοῦ ἐρεθὸν ἀτασθαλίαν, ἐδὲ ἰσθραίνει τὴν γλῶ κρυβέναν. ὁ παρῆσῃ ὡς πάντα καὶ ὁ θεὸς ἐ τοπικῶς δεῖξῃ, ἀλλὰ δημιουργικῶς καὶ θεογονικῶς ἐπιχειροῦσῃ. ἐ καὶ εἶπεν, ἐ ἀν ἀπέλθω ἀκολουθήσεις μοι ἀλλ' ὅπως ἀν ἀπέλθω ἐκεῖ εἶ. δεῖ τῆτο ἔλεγε ἐθαυμασώδη. ἐδεῖς γὰρ, φησὶ, τόπος δεῖξῃ τῆς σῆς μεγαλειότητος ἀμφοτερός.

11. ΚΑΙ ΕἶΠΑ· ἈΡΑ ΣΚΟΤΟΣ ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΕΙ ΜΕ.] Βλέπει εἰπεῖν εἰς αὐξήσῃ, ὅτι δυνατός εἶ, ἐ ἐμπροσθεν τῶ ἀνθρώπου εἰς τὰ δευὰ μὴ ἀφείς, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ὡν, ἐ τὰ ἰσθραίνει φῶσιν ἐπυργεῖς. σκῶ-

τος γδ ἐσταύθη τὴν θλίψιν λέγει. οἶον·
ὡξείσοι γίγνῃσι ὑπὸ δυνάει, καὶ εἶπον ἐν
ἐμαυτοῖς, ἄρα ὡξείσαι με τὰ δυνά. τὸ
γδ, ἄρα σκότος καταπατήσῃ με. Καὶ
ἐγὼ μὲν ταῦτα εἶπον ἕνεκα τῆς ἡμέρας
γυμνάσιον φύσεως λογίζομαι. ἀφ' ἧς δὲ
τὰ δυνά εἰς ἀγαθὰ μεταβλήθη· μὲλλον
δὲ μόνον, ἐγὼ πολλὰς ἀπέλαυον τὴν
ἐσπέρην. ἐ γδ εἶπον, ὅτι ἡ νύξ ἠφανίσθη, ἀλλὰ,
μὲν ἡ νύξ. ταῦτα δὲ δυνά καὶ αἱ συμφο-
ραὶ ἐκ ἰχθυῶν με καταπατήσῃ, ἀλλ' ἐγὼ
ἐν νυκτὶ φῶς (ὃ λέγει καὶ Ἰσραὴλ) ταῦτα
ἀντίληψις ὡς ἐμὲ. πῶς, ὅτι σκότος, φησὶν, ἐ
σκοπεθήσεται ὑπὸ σέ. καλῶς εἶπον ὑπὸ σέ,
πῶς ὡς σὺ σὺ. ἐὰν γδ βυβληθῆς, τὸ σκότος
ἐκ ἐστὶ σκότος, ἀλλὰ φῶς. διὸ ἐπήγαγα, καὶ
νύξ ὡς ἡμέρας φωτισθήσεται, σαφές ἐστι τὸ
ὡς ἡμέρας δυνάει· ὅτι τὰ ἡμέρας ἡ νύξ ὅτι
δείξεται, ὡς τὰ ἡμέρας. εἰ γδ βυβληθῆς,
φησὶν, ἕως ἔξω καὶ ἡ νύξ συγκυβηθη-
νομένη τὸ φῶς ὡς τὸ σκότος. διὸ ἐπή-
γαγα· ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, ἕως καὶ τὸ φῶς
αὐτῆς.

ιδ'. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΘΑΙ ΣΟΙ ΟΤΙ
ΘΕΩΡΩΣ ΒΕΛΗΜΑΣΤΩΘΗΣ.] Εὐκαίρους.
μὲν τὴν ὡξείσοι γίγνῃσι θαυμασθολογία
ὡξείσοι γίγνῃσι ὡξείσοι γίγνῃσι. πάντα γδ
ἐκείνα συναγαγὼν ἀνεκράξῃ· Ἐξομολογή-
σμαι σοι ὅτι θαυμασθὸς ἐφάνης, καὶ τὰ ὑπὸ
σέ γινόμενα πολὺ ἔχει τὸ θαῦμα. ἐγὼ γδ
καὶ ἡ ψυχὴ μου γινώσκει, ὅσον ἔχει θαῦμα
ἐκείνου σε ἡμέρας ἔργων, ὃ μάλιστα ἡ ἐμὴ ποιη-
σις καὶ δημιουργία, ἥτοι ἡ τῆ ἀνθρώπου· καὶ
ἐκ' ἀπλῶς γινώσκει, ἀλλὰ σφόδρα. τὸ δὲ, ἐκ
ἐκείνου τὸ ὅσον μου, ἡ ὡς τὸ πρῶτος λέγει,
ὅτι ὡς αὐτὸ τὰ ἀποκρύφια οἶδον· ἡ τὴν
δημιουργίαν αὐτῆς αἰνίσσεται ὡς τὴν ἀπόκρυφον.
ὅτι· ἐδὲ πλάττωσάν με τί ἠγνόησας, ἀλλὰ
πάντα ἠπίσασον, καὶ μὲν τὸ φύσεως ὑφαι-
νήσεως, καίτοι ἐν ἀποκρύφιοι ταῦτα δημι-
ουργήσεως, ὡς ἐν κατακλίσει τὸ γῆς· ἀλλὰ σοὶ
πάντα γινώσκω. ἡ ὅτι ἐκ ἀποκρύφιοι μου ὡξεί-
σον οἱ ὀφθαλμοί σου. ἡ ὅτι τὸ μήτι ὡξείσοι
εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, ὡς ὡξείσοι λέγει.
ἡ ὅσον, ἀντὶ τῆ αὐτῆς ἐγὼ, ὑπὸ μέρους λέγει
τὸ πᾶν. ἀλλ' ἐδὲ αὐτὴ μου ἡ ὑπόστασις, ὅτι
λαθραῖως ἐγίνετο ὡς ἐν μυχῶς τῆς γῆς, ἐδὲ
τότε ἐλάττωσάν. ὃ δὲ Ἀκύλας, Οὐκ ἀπακα-
λύφθη ὅσον μου ὑπὸ σέ, οἷς ἐποικίλω ἐν ἀπο-
κρύφιοι· ἐποικίλω ὡς ἐν κατακλίσει γῆς.

bras enim hoc loco appellat tribulationem.
q. d. A malis circumdatus fui, & dixi in me-
metipso, Forſitan ſuperabunt me mala. Hoc
enim ſibi vult illud, *Forſitan tenebra concul-*
cabunt me. Et ego quidem hæc rerum natu-
ram confiderans. Verùm repente mala mutata
ſunt in bona: quin potiùs iſdem manentibus,
ego magnam ſenſi benignitatem. Non enim
dixit, Nox deleta eſt, ſed, Nox perſiſtens. id
eſt, Mala & calamitates non potuerunt me
conculcare, ſed facta eſt in nocte lux (quam
& delicias appellat) id eſt mei deſenſio. Quì
ſic? *Quoniam*, inquit, *tenebra non obſcura-*
buntur à te. Rectè dixit à te, id eſt apud te. Si
enim volueris, tenebræ non ſunt tenebræ, ſed
lux. Quapropter ſubiunxit, *Et nox ſicut dies*
illuminabitur, reddens id quod præceſſit aper-
tius; quoniam ea quæ diei ſunt nox exhibe-
bit, non ſecùs ac ea quæ ſunt eius propria. Si
enim volueris, inquit, ita nox habebit ſibi lu-
cem attributam quemadmodum tenebras:
Quare ſubiunxit: *Sicut tenebra eius, ita &*
lumen eius.

14. CONFITEBOR TIBI QVIA TERRIBI-
LITER MIRIFICATVS ES.] Opportunè poſt
prædictam mirabilium narrationem affert
confeſſionem. Omnia enim illa adducens ex-
clamavit: Confitebor tibi quoniam mirabilis
apparuiſti, & ea quæ à te facta ſunt magnum
continent miraculum. Ego enim & anima
mea cognofcit, quantum ſingula tua opera mi-
raculum contineant, & præſertim mea creatio
atque gubernatio, ſcilicet hominis; & non ſim-
pliciter, ſed valdè hoc cognofcit. Porrò illud,
Non eſt occultatum os meum, vel de prouiden-
tia dicit, quòd omnia eius arcana nouerit; vel
eius creationem & formationem inſinuat. q. d.
Ne quidem cùm formarer mei quidpiam ig-
noravi, ſed omnia ſciebas, cùm hæc paulatim
natura contexeret, tametſi in arcano operare-
tur, & tamquam in infimis terræ partibus:
ſunt tamen tibi omnia nuda & aperta. Vel
quoniam me quoque informem præuiderunt
oculi tui, de actionibus hoc dicens. Vel os,
id eſt ego ipſe, ex parte totum denominans.
Sed nec ipſa mea ſubſtantia, quando occultè
ſiebat quaſi in intimis terræ, tunc te
latebat. Aquila autem, *Non velata ſunt*
offa mea à te, quibus factus ſum in oc-
culto: variegatus ſum ut in infimo terra.
Alius,

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Deus tene-
bras in lu-
cem & af-
ficietiones
in deliciis
vertit.

Deus in
ſuis omni-
bus eſt mi-
rabilis.

Nihil Deo
occultum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Alius, *Non latuit te fortitudo mea, quã factus sum in occulto.*

16. IN LIBRO TVO OMNES SCRIBENTVR: DIES FORMABVNTVR, ET NEMO IN EIS.] Hoc dictum est obscurum, sed ex consequentia & alterius interpretatione inuestigandum est. Ait enim consentientia cum eo quod præcessit: quid autem est quod præcessit? *Informem me viderunt oculi tui.* hoc est: Cùm nondum ullam figuram suscepissem, cùm adhuc fingerer, me æquè apertè viderunt ac eum qui est formatus, & ne vno quidem die indiget ad suam perfectionem. Ita enim habet interpretres. Symmachus, *Informem me viderunt oculi tui cum omnibus qui in libro tuo scripsi sunt, qui sunt effingendi nullo die deficiente.* Cum illis, inquit, me vidisti, id est æquè atque illos perfectos, quibus nulla dies defuit. Non quasi illic superius liber sit, sed perfectam cognitionem per librum significans.

Amici Dei
sunt in ho-
nore.

17. MIHI AVTEM NIMIS HONORIFICATI SVNT AMICI TVI.] Non enim parua virtus est, Dei amicos honore afficere. Curam, inquit, mei gessisti, & cùm non essem produxisti, & contines; ego autem hanc reddo remunerationem amicos tuos honorans. Alius, *Pretiosi fuerunt familiares tui.* Loco principatus autem dicit, *Multiplicia sunt capita eorum.* quod utique est clarius. subiungit enim:

18. DINVMERABO EOS, ET SVPER ARENAM MVLTIPPLICABVNTVR.] Ego quidem ipsos honoro; tu autem multos facis, quin etiam fortes. Hoc enim sibi vult illud, *Et confortati sunt.* Duplex autem dicit subsidium, & à multitudine, & à fortitudine. Theodotion autem, *Corroborati sunt pauperes eorum.* Pro *Exurrexi* autem Symmachus *Expergiscar, & semper ero apud te.* Ceterùm non est hoc quoque paruum signum virtutis, in rebus secundis existentem virtutem conferuare. Multi nempe cùm res eis secundæ euenissent tui obliti sunt, at non ego, inquit; sed etiam cùm exurrexi, hoc est, cùm sum liberatus à malis, semper ero tecum. Deinde, *Si occideris peccatores Deus.* Non hoc dicit, Si occideris tunc ero tecum; sed hoc petit, non vt deleat substantiam, sed vt illos transferat à peccato ad iustitiam. Non enim dixit *homines*, sed *peccatores.* Alius autem transgressorem

Amici Dei
corroboran-
tur, &
multipli-
cantur.

Veil. 19.

Ἄλλος, Οὐκ ἔλαθην ἢ κραταίωσός μου σὲ, ὡς ἐποίηθην ἐν ταῖς κρυπτῶν.

15'. ΕΠΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΣΟΥ ΠΑΝΤΕΣ ΓΡΑΦΗΣΟΝΤΑΙ· ΗΜΕΡΑΙ ΠΛΑΣΘΗΣΟΝΤΑΙ, ΚΑΙ ΟΥΘΕΙΣ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ.] Ἀσφαρὲς τὸ εἰρημῶνον, ἀλλὰ δεῖ ἐκ τῆ ἀκολουθίας αὐτὸ καὶ τὴ ἐτέρου ἐρμηνείας θεράσει. σύμφωνα γὰρ λέγει τῶν προτέρων. τί δὲ ὡς τὸ προτέρων; ἀμόρφωτον με εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ σου. ταῦτα· μήπω λαβόντα τύπον, ἔπ πλαστούμῳ, καὶ ἔτακ με εἶδον σαφῶς ὡς ἐκείνον τὸν μεμορφωμένον, καὶ ἐδὲ μίας ἡμέρας ἔπι δεόμενοι πρὸς ἀπαρτισμόν. ἔτακ γὰρ ὁ ἐρμηνεύς. Ὁ Σύμμαχος, Ἀμόρφωτον με εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ σου σὺ τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ σου πᾶσι γραμμῶν, ἡμέρας πλαστομῶν ἐδιδάσκεις ἐδὲ μίας. σὺ ἐκείνοις με εἶδες, φησὶ, ἀντὶ τῆ ὁμοίως ἐκείνοις τοῖς τελείοις, οἷς ἐκ ἐνδεῖ ἐδὲ μία ἡμέρα. ἐχ' ὡς βίβλιε ἔσθις ἀνω, ἀλλὰ τῆ ἀκριβῆ γράσειν δεξ τῆ βίβλιε σημαίον.

16'. ΕΜΟΙ ΔΕ ΛΙΑΝ ΕΤΙΜΗΘΗΣΑΝ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΣΟΥ.] Οὐ μικρὰ γὰρ καὶ τῆτο ἀρετῆ, τὸ τὰς τῆ θεῶ φίλους δεξ πολλῆς ἀγῶν πρὸς. προετίθησάς με, φησὶ, καὶ ἐκ ὄντα παρήγγυκα, καὶ δεχρατί· καὶ γὰρ διὰ ταῦτ' ἐν δίδωμι τὴν ἀμοιβὴν τὰς φίλους σε πρὸς. Ἄλλος, τίμοι ἐγγύοντο οἱ ἑταροὶ σου. ἀντὶ δὲ τῆ αἰ ἀρχαὶ λέγει, παμπληθεῖς αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν. ὅπου καὶ σαφίστερον. ἐπάγει γὰρ

17'. ΕΞΑΡΙΘΜΗΣΟΜΑΙ ΑΥΤΟΥΣ, ΚΑΙ ΥΠΕΡ ΑΜΜΟΝ ΠΛΗΘΥΝΗΣΟΝΤΑΙ.] Ἐγὼ μὲν αὐτὰς πμῶ· σὺ δὲ πολλὰς ποιεῖς, ἀλλὰ καὶ ἰχυροῦς. τὸ γὰρ ἐκραταίωθῆσαν τῆτο ὅτι. καὶ διπλῶν λέγει τὴν συμμαχίαν, ὑπό τῆ τῆ πλήθους, ὑπό τῆ τῆ ἰχυρός. ὁ δὲ Θεοδοτίαν, ἐκραταίωθῆσαν οἱ πάντες αὐτῶν. ἀντὶ δὲ τῆ δεχρατί ὁ Σύμμαχος θεοῦ ἐξυπνίσω, καὶ εἰς αἰεῖ ἔσομαι ὡς σὺ σὺ. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τῆτο σημεῖον ἀρετῆς, τὸ ἐν ἀμμερία ὄντα τὴν ἀρετῶν δεχρατεῖν. πολλοὶ γὰρ ὑπολαύσαντες διωραγίας ἐτελήθησαν, ἀλλ' ἐκ ἐγὼ, φησὶ, ἀλλὰ καὶ ἀνασάς, ἦτοι, ἀπαλλαγίς τῆς δεσῶν, καὶ σὺ ἔσομαι. εἶτα, εἰάν ὑποκτείνης ἀμαρτωλὸς ὁ θεός. ἐ τῆτο λέγει, ὅτι εἰάν ὑποκτείνης τότε ἔσομαι καὶ σὺ· ἀλλ' αἰετὶ τῆτο, ἐχ' ἵνα ἀφανίσῃ τὴν ἐσίαν, ἀλλ' ἵνα μεταβάλλῃ αὐτὰς ἐκ τῆ ἀμαρτίας ἐπὶ δικαιοσύνην. ἐ γὰρ εἶπον ἀνδραποῖς, ἀλλ' ἀμαρτωλὸς. Ἐπερὶ δὲ ὡς βλάττω εἶπε

εἶπε ὁ ἀσθεὶς, ὅτι ἦν εἰδωλολατρῶν λόγων. ἀνδρας δὲ αἰμώτων τὰς φωνάς. φωνὴ τὰς σφαγαῖς χαιερίων· ἢ μικρὸν δὲ καὶ τὸ φάσμα, ὡς ἄποπτηδ ἂν τὰς τέτων σωμασίας. εἶτα καὶ ἡ αἰτία· ὅτι ἐρεσά εἰσω. ἄλλος, οἷσπε ἀντελάλησαν σοι διαλογομένων. ἄλλος· ὅτι παρεπίθεσαν σε ἐν κακοβουλία. δεῖ μὴ τὰ ἑαυτὸ ζητῆσαι, ἀλλὰ δεῖ τιλὸ εἰς τὸν θεὸν ὑβελν φάροντα τὴν πωρὸς ἐμῆς σωμασίας. Ἀντὶ δὲ τῆ ἀλήθια εἰς ματαιότητα τὰς πόλεις σου ἔπερος· ὅτι ἐπήρθησαν μοταίως ἀντιζήλοί σου· ἄλλος, οἱ ἐχθεροί σου. δεῖ τὸ ἀεα φάρα καὶ ἄποπτηδ, ὅτι ἐπήρθησαν κατὴς τῆ θεῷ δόξης.

dixit & impium, de idololatrâ loquens. *Viros autem sanguinum* dicit homicidas qui caeduntur : non paruum autem est hos fugere, & ab eorum societatibus resiliere. Deinde subiungitur etiam causa ; quia *lisigiosi sunt.* Alius, *Qui aduersus te dixerunt cogitationem.* Alius : *Quoniam exacerbauerunt te in malo consilio.* Vide cum non querere quæ sua sunt, sed propter iniuriam Deo factam fugere illorum consuetudinem. Ceterum pro *Accipiens in vanitate ciuitates suas* alius ; *Quoniam uanè elati sunt amici tui : inimici tui.* Propterea nimirum fugit & resilit, quod aduersus Dei gloriam elati sint.

COM-MENTARIVS HERACLEONIS. Peccatores fugiendi.

κα. ΟΥΧΙ ΤΟΥΣ ΜΙΣΟΥΝΤΑΣ ΣΕ ΚΥΡΙΑ ΕΜΙΣΗΝΑ ;] Ἄνω εἰπὼν τὰς τῆ θεῷ φίλους φιλεῖν, ὡσπερ κακῶ μὲν ὑπερβολῆς εἶπεν· εἶτα καὶ τὸ πωρὸς τὰς τῆ θεῷ ἐχθεροὺς μῖσος μὲν ὑπερβολῆς λέγει. Οὐκ ἐμίσησα, φησὶ μόνον, ἀλλὰ ὡς ἐξερρόμην, τὸ ἀγαν ἐδελύττεδς αὐτούς. καὶ ὅτι ἐκ εἰρησφύδου τὸ τῆ λῆγω, ὡς ἐταίω ποίησαι ἦν κατ' ἐμὲ, εἰ ὡς μὴδὲ ἀγροῖς· καὶ ὀδηγήσον με ἐν ὁδῷ αἰωνία τῆ πωρὸς ὑβελν ἀγέση.

21. NONNE QUI ODERANT TE DOMINE ODERAM?] Quemadmodum cum superius diceret se Dei amicos diligere, id cum exaggeratione dicebat; ita etiam cum exaggeratione dicit se inimicos Dei odisse. Non solum, inquit, eos oderam, sed etiam tabescebam, quia illos valde execrabar. Et quoniam hæc minimè simulatè dico, examen, inquit, mei institue, licet nihil ignores : & deduc me in via æterna quæ ducit ad cælum.

C A T E N A P A T R V M.

 RIGENOUS. Ἐν ἐμοίς ἀπὸ γράφων πωρὸς κει. Ζαχαρίας εἰς τὴν διασωρεάν. τὸ τὸ δὲ εἶπε ὡς εἶ Εἰσεταίω, εἶπε ὡς εἶ τοῖς ἐβδουμῆκοις, εἶπε ὡς εἶ τοῖς ἀλλοῖς ὑβελν ἐρμῆματαῖς· ἀλλὰ πῶς, ὡς ἠβελήθη νωσικῶς τὸν ψαλμὸν, ὃ ἐπιγραφεῖς ἐποίησα τὸ τιλὸ πωρὸς ἀπὸ μὲν τὸν ψαλμὸς τῆς Ἰωσήμ τῆ βασιλικῆς ἀσθεσίας πωρὸς ἔχου· εἶπε γὰρ ἐκ δυσεβῆς βλασφῆμας πατρὸς, τοῖσπε δὲ καὶ πάπαν γυρόμηνος ἔκγονοι, τιλὸ μὲν ἐκείνων ἀσθεσίας ἐβελύξατο, δεῖ πάσης δὲ ὀφείδου ἀρετῆς, καὶ ζήλω δύνω πυρποληταῖς, τὰς ἦν εἰδῶλων ἱερίας κρημῆκοισιν ἀπαρτας· τὰς δὲ τὴν ἀσθεσίας ἀπαρζοιδύες πάσης διεσπείας ἠξίωσεν. ταῦτα ἔν πωρὸς ὁ ψαλμὸς. εἰσάρα δὲ αὐτὸν ὃ πωρὸς κει λόγος πωρὸς ἀχόμενοι, καὶ τιλὸ πωρὸς αὐτὸ πωρὸς κει ἀπληττόμηνον.

 RIGENIS. In nonnullis exemplaribus apponitur *Zacharia in dispersionem.* Hoc autem nec apud Hebræos, nec apud Septuaginta, nec apud alios Interpretes inueni: sed aliquis, cum Psalmum intellexerit ut voluit, huius inscriptionis additionem fecit. Atqui hic Psalmus Iosif Regis prædictionem continet: hic enim ex impio patre natus, talisque etiam auus nepos, impietatem quidem illorum execratus est, per omnem autem virtutem incessat, & diuino amore incensus, omnes idolorum sacrificulos confixit; eos vero qui religionem amplexi sunt omni curâ dignatus est. Hæc itaque hic Psalmus vaticinatur; Ceterum propheticus sermo ipsum introducit deprecantem, & Dei erga se præscientiam admirantem.

Vnde hic Psalmus Zacharia in scriptis a quibusdam.

α. ΚΥΡΙΑ ΒΑΘΚΙΜΑΣΑΣ ΜΕ, ΚΑΙ ΕΓΝΗΣ ΜΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις; μὲν τὸ δαμῆσαι εἶδεν ὁ θεός· πωρὸς τῆ δὲ ἐκ οἶδεν; ἐκ ἐστὶ τῆτο. ἀλλὰ τὸ ἐδολιμασάς με ἀντὶ τῆ ἀκρεβῆς ὀπίσθησά με. TOMVS III.

I. DOMINE PROBASTI ME, ET COGNOVISTI ME.] CHRYSOSTOMI. Quid dicis? Nonne Deus postquam probauit; antea vero quam probaret non cognouit? Absit. Sed illud *Probasti me* idem est quod *Perfecta me nouisti*; Illud

Deus non probat ut scias sed ut probet manifestet.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Illud *Probasti* igitur clarissimam cognitionem vocat. Id est: Exactè me nosti. Sessionem autem & resurrectionem vniuersam vitam intelligit, & actiones, operationes, ingressus, & exitus. Deinde quoniam dixerat in principio, *Probasti me, & cognouisti me*, ne quis imprudens existimaret eum nosse ex probatione vel ex rerum experientia, eò quòd dixerit, *Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam*: vide quid subiunxerit dicens, *Tu intellexisti cogitationes meas*, &c. Vides vt non opus habeat probatione, sed suà præsciendi facultate sciat omnia? Qui enim nouit cogitationes in mente motas, non opus habet vt probet per opera: ceterùm priusquam moueantur idque longo ante tempore illas nosse, quantæ sit excellentiæ? si ergo Deus etiam cogitationes ipsas nouerit, cur inducit eam quæ per opera fit probationem? Non vt ipse hoc discat, sed vt eos qui ista sustinent probatos efficiat. quod etiam in Iobo demonstratur. Et quid miraris si hoc fecerit in Iob, cum id ipsum etiam faciat in peccatoribus? Apertè enim sciebat Niniuitas non esse dignos qui perirent, sed per penitentiam eos fore emendandos: attamen inducit etiam ipsum rerum experimentum, & vbique multa præbet euidentissima curæ & beneuolentiæ suæ argumenta, propriâ cognitione minimè contentus. Et pronuntiat quidem etiam antequam res eueniant aliquem esse virtute præditum, vt eius præsciendi facultatem intelligant: adiungit autem etiam confirmationem quæ fit per opera, ne quis imprudentior dicat eum esse talem propter præscienciam.

Iob 2.

Ionæ 3.

ORIGENIS. Ceterùm in sequentibus etiam tamquam corde in tentationibus patefacto dictum est, *Proba me Deus, & scito cor meum*: quanta verò Editio *Nunc quidem scrutatus es dixit*; in sequentibus verò *scrutare*. Sicut enim aurum in confinatorio probatur, sic homines receptibiles in camino humiliationis. Quin & in Psalmo scriptum est: *Probasti nos Deus, ignouisti nos sicut ignitur argentum*. Cum hoc intellexeris, cognosces quòd solus & omnis iustus probatus cognoscat, utpote qui sit in Christo ex Deo; vt quoque clarum sit ex isto, *Proba me Domine, & scito cor meum*. Virtutis enim probatio non modò est paupertas & calamitas, sed etiam regnum & se-

Ecclesi. 2, 5.

Psal. 63, 10.

τὸ ἰδοκίμασας ἐν τῷ γινώσκῃ τὴν σαφῆς ἀ-
τῶν φησὶ. τετίσῃ ἀκρίβως γινώσκεις με.
καθ' ἑδραὴν δὲ καὶ ἔγερσιν τὸ βίον ἀπαντὰ
φησὶ, καὶ τὰς πράξεις, τὰς ἐπιρρήσεις, τὰς ἐπι-
σβόλους, τὰς ἐξόδους. εἶτα ἐπιπύδη ἀρχόμενος
ἔλαβον, ἰδοκίμασάς με, & ἔγνωσάς με. ἵνα μή
τις ἔσθ' ἀνοήτων νομίση ὅτι ἀπὸ δοκιμῆς οἶδον
ἢ ἀπὸ πείρας πειρασμάτων, διὰ τὸ εἰπεῖν,
Σὺ ἔγνωσάς τῶν καθ' ἑδραὴν με καὶ τὴν ἔγερσιν
μου. ὅρα τί ἐπήραγα λέγεις, Σὺ συνηκας τὰς
διαλογισμῶς μου, καὶ τὰ ἔξῃς. Οἷός ἐστι
δεῖται δοκιμασίας, ἀλλὰ πειραστικῆ δύ-
νάμει πάντα οἶδον; ὁ γὰρ λογισμῶς εἰδώς ἐσ-
τὶν ἡ κινήσις, εἰ δεῖται δὲ διὰ τῆς ἔγερσιν
δοκιμασίας. τὸ δὲ καὶ πρὶν ἢ τετίσῃ κινήσῃ
καὶ πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων, πρὸ τῶν ἔχει τῶν
ἰσχυροτέρων; εἰ οἶδον οἶδον ὁ θεὸς καὶ τὰς
διαλογισμῶς, τίος ἔτι καὶ ἐπὶ τὴν διὰ τῆς
ἔγερσιν δοκιμῆς; εἰ γὰρ αὐτὸς μέγιστος, ἀλλ'
ἵνα τὰς ἰσοκρίτους δοκιμῶς ἐργασθῆται.
ὅπου καὶ ἐπὶ τῷ Ιωβ δεῖται. καὶ τί θαυ-
μάσεις εἰ ἐπὶ τῷ Ιωβ τετο πεισθήσῃ, ὅπου
& ἐπὶ τῆς ἀμαρτανῶν τετο αὐτὸ ἐργάσῃ;
τὰς γὰρ Νινιυίτας ἤδει σαφῶς ἐκ ἀξίως ὀ-
τῆς ἀπολύσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν μετάνοιαν βελτίους
ἰσοκρίτους. ἀλλ' ὁμοίως ἐπὶ τὴν καὶ διὰ τῆς
πειρασμάτων πείρας, καὶ πάντα καὶ πολλὰς
ἀποδείξεις παρέχῃ δὲ αὐτῆς κηδεμονίας καὶ
φιλανθρωπίας, ἐκ ἀκρίβως τῆ οἰκίας
γνώσεσθαι. ἀλλ' ἀποφαίνεται μὲν καὶ πρὸ τῆς
πειρασμάτων ὅτι οἶδον ἐνάριτος, ἵνα μέγισ-
τον αὐτῆς τῆς πειραστικῆς δυνάμει ἐπὶ τὴν
διὰ καὶ τῶν διὰ τῆς πειρασμάτων πληροφο-
ρείας, ἵνα μή τις ἔσθ' ἀνοήτων εἴπῃ ὅτι διὰ τῶν
πειρασμάτων οἶδον ὅτιος ἴω.

ORIGENIS. Καὶ ἐν τοῖς ἔξῃς δεῖται
ἀναφανομένης τῆς καρδίας ἐν τοῖς πειρασ-
μοῖς εἶρηται, *Δοκίμασον με ὁ θεός, καὶ γινώθι*
τῶν καρδίας μου. ἢ δὲ πέμπτη ἐκδοσις Νικη-
τῆς ἐξηραθῆσας εἶπῃ. ἐν δὲ τοῖς ἔξῃς ἐξε-
ραθῆσας. ὡς γὰρ χρόνος ἐν χειρὶ τῆς δο-
κιμαζέται, ἕως ἀνθρώποι δεκτῆ ἐν καμίνῃ
ταπεινώσεως. γέγραπται δὲ ἐν ψαλμῷ. Ἐ-
δοκίμασάς ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπίγνωσας ἡμᾶς ὡς
πυρῶναι τὸ ἀργύριον. τοῦτος τετο, γινώσῃ
ὅτι μότος ὁ δίκαιος & πᾶς δοκιμαθῶς γινώ-
σκεται, ὡς ὅτι ἐν χροῖσιν ἀπὸ θεῶ. ὡς δὲ πῶν
& ἐκ τῶν, *Δοκίμασον με κύριε, καὶ γινώθι τῶν*
καρδίας μου. Βασανός γὰρ τὸ ἀρετῆς εἰ μότος
πειρία & ὀδυμία, ἀλλὰ καὶ βασιλεία καὶ δι-
πειρία.

πρωξία. ὡς περ ἐν ταῖς ἀνιαροῖς δοκιμαζόμεθα, εἰ φέρω χηρναίως διωόμεθα τὰ πρῶτα ἀπίπτοντα λυπηρὰ ἔπος ἔ ἐν ταῖς διημιλείαις γυμναζόμεθα, ἔ δεικνύμεθα, εἴτε σωματώμεθα ταῖς ἀκλήρειαις, εἴτε τὴν τέτατον ἔπιστάμεθα φύσιν. βασιλείαν τούτου ἐγχειρθεῖς ὁ μακάριος Ἰωσήφ, καὶ μετ' Ἰουδαίας αὐτὴν κυβερνήσας, εἰκότως ἔφη· κύριος ἐδοκίμασάς με, καὶ ἔγνωσέν με· σὺ ἔγνωσες τὴν καρδίαν μου. Τὸν γὰρ καλῶς ἰδρυμένον ἢ καρδίαν γινώσκεις Ἰσὺς θεὸς, ὡς περ ἔ ἐ γινώσκεις ἡμεῖς καλῶς ἐγνωσμένων ἐπὶ τὰ μὲν τὸν βίον. Πάντα, φησὶ, μακάριος ἀκριβοῦς τίνα ἐργαζόμενος καθήμιμος, καὶ τίνα ἔδρασε ἀνιστόμος· ἔ δὲ γὰρ ἔ καρδίαν ἔ ἐγίνωσκεις πάντα τὸν βίον παρεδήλωσεν. ἵνα δὲ μή τις ὑπολάβῃ, μὲν τὸ τέλος ἡμεῖς πρῶτα γινώσκοντες τὸν θεὸν τὰ γινώσκοντες, ἀρμυδίως μάλα ἐπήγαγον, καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς μου ἐρεῖδες.

γ'. ΤΗΝ ΤΡΙΒΟΝ ΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΧΟΙΝΟΝ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὡς περ καρδίαν ἔ ἐγινώσκεις τὰς ἐρεῖδας λέγει· ἔπειτα τριβὸν καὶ χοῖνον ἐν αὐτῷ τὴν ζωὴν ἀπὸ πάντων φησὶ. διὸ καὶ ἐπάγει· ἔ πάσας τὰς ἐρεῖδας μου ἐρεῖδες. τὸ δὲ ἐξεργάσας ἐκ ἐργασίας ἐστίν, ἀλλ' ἀκριβοῦς ἐπιστάμενος διὸ καὶ ἐρεῖδα γὰρ τὸ ἐπέειδες· τετέστι, ὡς ἢ γινώσκεις οὐδας πάσας καὶ τὰς ποταμῶν ἔ τὰς ἀγαθὰς ἐρεῖδας.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸν καλῶς τριβὴν ἔγνωσμένον ἐξεργάζεται ὁ θεὸς τὴν χοῖνον, καὶ πάντα τὰ μέτρα ἔ ὁ δὲ ἡμεῖς τὸν ἐρεῖδων ὁ θεός.

δ'. ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΔΟΛΟΣ ΕΝ ΓΛΩΣΣῃ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν μέγιστον τεκμήριον ἀρετῆς. τὴν δὲ μέγιστον ὁ Χριστὸς ἐπέδειξεν ὡς ἀγαθὸς λέγων, εἰ μὴ σεαυτῷ, καὶ γινώσκεις ὡς τὰ παιδία, ἔ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν ἡμεῖς ἔσομεν· τὸ ἀκακῶν, ἔ ἀδολῶν, καὶ ἀπλάτων καὶ ἀφελῶν αἰνιτισμῶν. ἐκ εἴπε δὲ, ὅτι ἐδέξαμην μὲν, ἀλλ' ἀπέβαλον τὸν δόλον· ἀλλ' ἐκ ἐγινώσκοντες, ἔ δὲ ἐπέειπεν ἔ γλώσσης ἔ ἐμῆς τὴν τὸ νόσημα. ἔπειτα δὲ φησὶ· ὅτι ἐκ ἐστὶ ἐπερολογία ἐν τῇ γλώσσῃ μου.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἐστὶ, φησὶ, δόλος ἐν γλώσσῃ μου. ἀντὶ τῆς, ἐκ ἐστὶν ἐπιπόλαιός μοι λόγος, ἀλλ' ἐν βάθει καὶ καρδίᾳ. ἐν σόματι δὲ μωροῦ ἢ καρδία αὐτῶν.

T O M V S I I I .

licitas. Sicut enim in rebus tristibus probamur, utrum viriliter ferre possimus res graues quæ accidunt; sic etiam in rebus secundis exercemur, & ostendimus, utrum ob res prosperas efferamur, an earumdem naturam cognoscamus. Itaque cum Regnum beato Iosif commissum esset, & religiosè illud administrasset, iure merito dixit: *Domine probasti me, & cognovisti me: tu cognovisti sessionem meam.* Eorum enim qui probè firmati sunt. sessio cognoscitur à Deo, sicut etiam resurrectio eorum qui probè resurrexerunt ad ea quæ sunt post hanc vitam. Omnia, inquit, exactè didicisti quæ operatus sum sedens, & quæ fecerim surgens: nam per sessionem & resurrectionem totam vitam demonstravit. Ceterum ne quis suspicaretur, post finem rerum Deum ea quæ fiunt discere, congruenter admodum subdidit, *Et omnes vias meas prœvidisti.*

3. SEMITAM MEAM ET FUNICULUM MEVM.] CHRYSOSTOMI. Quemadmodum sessionem & resurrectionem vocat actiones; ita semitam & funiculum hoc loco appellat uniuersam vitam suam, & idèd subiungit: *Et omnes vias meas prœvidisti.* Porro illud inuestigasti non est scrutantis, sed accuratè cognoscentis: quapropter etiam subiunxit illud *prœvidisti*; hoc est, antequam fierent nosti omnes malas & bonas actiones.

ORIGENIS. Inuestigat Deus funiculum eorum qui probà semitâ vtuntur, & omnes mensuras viæ istiusmodi Deus prœuidit.

4. QVIA NON EST DOLVS IN LINGVA MEA.] CHRYSOSTOMI. Hoc maximum est virtutis indicium. Hoc est quod Christus adueniens maximè requirit dicens, *Nisi conuer-* Matth. 23, 3. *si fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in Regnum calorum;* simplicitatem, & innocentiam, & ab omni dolo & simulatione remotionem significans. Non dixit autem, *Quoniam suscepi quidem, sed eieci dolum, sed non fuit unquam, neque linguam meam attigit hic morbus.* Alius autem ait: *Quoniam non est contradictio in lingua mea.*

ORIGENIS. Non est, inquit, dolo in lingua mea. Id est, Non est mihi fermo superficialis, sed in fundo & in corde. In ore autem stultorum cor eorum.

S s s s 2

5. ECCB

CATE-
NA PA-
TRVM.
Probatio se-
sam prope-
ria quam
aduersis.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Deus om-
nia præscit
antequam
fiant.

5. ECCE DOMINE TV COGNOVISTI OM-
NIA.] ORIGENIS. Considera cur media si-
luerit; quia nimirum malitia est intermedia,
cum non esset in principio nec in fine. Quo-
modo enim quidpiam rerum mearum latere
posset te Conditorum meum, qui me in utero
materno efformasti, & omni curâ dignatus es.
Illud autem, *Posuisti super me manum tuam*,
Iob 10, 8. simile est isti, *Manus tua fecerunt me, &
plasmaverunt me*. Per id ipsum autem signifi-
cat quoque curam post efformationem.

TV FORMASTI ME, ET POSVISTI SVPER
ME.] CHRYSOSTOMI. A præsciendi faculta-
te transijt ad creandi potestatem, & rursus à
creandi potestate ad præsciendi facultatem.
Non solum enim nos fecit cum non esse-
mus, sed etiam iam factos continet. Atque
hæc utraque de Christo Paulus testatur in
Epistola ad Colossenses dicens: *In ipso con-
dita sunt uniuersa*. Et paulò post iterum:
Ibidem. *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt*. Hoc
spectat ad eius creationem; deinde prouiden-
tiam enarrat: *Et omnia in ipso constant*. Rur-
Ibidem. sus etiam Ioannes ait: *Omnia per ipsum facta
sunt, & sine ipso factum est nihil*. Hæc est
Ibidem. creatio; deinde prouidentia: *Vita erat, &
vita erat lux hominum qua illuminat omnem
hominem uenientem in hunc mundum*.
Ibidem. Hoc etiam Propheta hoc loco dicit: *Tu for-
mastu me*: quod est opificij: *& posuisti super
me manum tuam*: quod est prouidentia.
Quid est *posuisti*? Regis, continens, componis
& portas.

6. MIRABILIS FACTA EST SCIENTIA TVA
EX ME.] ANONYMI. Ex his, inquit, quæ erga
me facta sunt cognoui scientiam tuam me su-
perare, & à me capi non posse, & admirabilem
existere: quare subiunxit, *Et non potero ad-
cam*. Ac si quis dixerit, Imbecillis sum, non
possum cum isto certare. Quando autem
scientiam dicit, non hoc ait, quod Deum igno-
ret, sed accuratam cognitionem intelligit,
quod nempe sit secundum essentiam.

CHRYSOSTOMI. Alius ait, *Superat me*, pro
Confortata est: alius *Superelata est*. Quod au-
tem dicit est eiusmodi: Et tuâ fruor prouiden-
tia; & quamuis sciam te omnia præscire, & me
ex ijs quæ non erant fecisse; perfectam ta-
men & manifestam non possum habere tui
cognitionem: sed admirabilis facta est, hæc

Scientia Dei
superat
captum no-
strum.

6. ΙΑΟΥ ΚΤΙΒΕ ΣΥ ΕΓΝΩΣ ΠΑΝΤΑ.]
ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Επίσκοποι δὲ τί πὺ
μύστα ὠδυσσοισιὼπηται· δὲ τὸ τέλος κακίας
ἐστὶ ἐν τῷ μετὰ ἔτε ἐν τῇ ἀρχῇ ἔτε ἐν τῷ
τέλει ὑπάρχουσα. πῶς γὰρ οἶόν τέ σε λαθεῖν
π τῷ ἐμῷ τὸν ἐμὸν πομπῶν, τὸν ἐνδο ἐν τῇ
μηδὲ ὡς τοῦτο με δὲ πλάσασα, ἔ πάσης ἀ-
ξιώσαντα περιμεθείας. τὸ δὲ, ἔθνηκας ἐπ’
ἐμὲ τὸ χεῖρα σου, τοῖκα πρὸ, αἱ χεῖρες σου
ἐποίησαν με, καὶ ἔπλασαν με. σημαίνει δὲ
καὶ τ’ αὐτὸν ἔ τὸ μὲ τὸ δὲ πλάσασα περι-
μεθείας.

ΣΥ ΕΠΛΑΣΑΣ ΜΕ, ΚΑΙ ΕΘΗΚΑΣ ΕΠ
ΕΜΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀπὸ περι-
γραπτικῆς διωάμαως ἐπὶ τὸν δημιουργικὴν
μετέθε, καὶ πάλιν μὲ τὸν δημιουργικὴν ἐπὶ
τὴν προνοητικὴν. ἔ γὰρ δὴ μόνον ἐκ ὄντας ἐ-
ποίησαν, ἀλλὰ καὶ γρηγορῶς δὲ καρατῶ. ἔ ἐκ-
πρεα ταῦτα μὲν πρὸς ἔ ὁ Παῦλος τῷ Χρι-
στῷ ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς λίγων ἐν αὐτῷ
ἐκτίθη τα πάντα. ἔ πάλιν μὲ μικρὸν· τα
πάντα δι’ αὐτῆ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκπρασ. τῆτο
τῆς δημιουργίας αὐτῆ· εἶτα τὴν προνοητικὴν
φροσι· καὶ τα πάντα ἐν αὐτῷ σωῆσικα. καὶ
πάλιν ὁ Ιωάννης φροσι· πάντα δι’ αὐτῆ ἐγέ-
νητο, καὶ χεῖρες αὐτῆ ἐγένητο ἐδῶ. τῆτο ἡ δη-
μιουργία· εἶτα ἡ προνοία· Ζωὴ ἡ καὶ ἡ ζωὴ
ἡ τὸ φῶς τῆ ἀνθρώπων ὁ φωτίζει πάντα
ἀνθρώπων ἐρχόμενοι εἰς τὸν κόσμον. τῆτο ἔ
ἐνταῦθα ὁ προφῆτης φροσι· Σὺ ἔπλασάς με
τῆτο τῆ δημιουργίας· καὶ ἔθνηκας ἐπ’ ἐμὲ τὴν
χεῖρα σου· τῆτο τῆ προνοίας τί ἐπὶ ἔθνηκας,
δὲ καρατῶς, συγκρατῶς, δὲ βασιλεύεις.

6. ΕΘΑΥΜΑΣΤΩΘΗ Η ΓΝΩΣΙΣ ΣΟΥ
ΕΞ ΕΜΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀπὸ τῆς
κατ’ ἐμὲ, φροσι, ἔγνω ὅτι ἔκαρβαίνει με ἡ
γνώσις σου, ἔ ἀμήχανός μοι ἐστὶ καὶ τῆ πνευ-
ματικῶν· διὸ ἐπήγαγρον, Οὐ μὴ διωάμαι
πρὸς αὐτὴν. ὡς εἶ πες ἔλεγον, ἀδωκῆς εἰμι, ἔ
διωάμαι τῆτα παλαῖσαι. ὅταν δὲ λέγη
γνώσις, ἔ τῆτο λέγει, ὅτι ἀγνοεῖ τὸν θεόν,
ἀλλὰ τὴν ἀκρεβῆ γνῶσις, τὸ τί ἐστὶ τὴν
ἐσῆσις.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἄλλος φροσι, ἔκαρ-
βαίνει με, ἀντὶ δὲ ἐκαρβαῖωθη· ἔπνευς ὑπε-
ρεπήθη. ὁ δὲ λέγει τῆτο ἐστὶ· Καὶ προνοίας
ὑπολαύω τῆ σῆς· ἔ εἰδῶς ὅτι πάντα προοῖ-
δας, καὶ ὅτι ἐκ ἐκ ὄντων με ἐποίησας· ὁμῶς
τὴν πρὸ σου γνῶσις ἀκρεβῆ καὶ σαφῆ πᾶσαν
ἔχρον ἔ διωάμαι· ἀλλ’ ἐθαυμασῶθη, τε-
τίςπν,

τίσω, ὑπερβαλλεν, ἐπὶ ἠρθῃ ὑπὲρ ἐμὲ, ἰχυρο-
τερα ἐγλήβε, ἢ ὡς καταληφθῆναι τοῖς ἐμοῖς
λογισμοῖς· ἕτας ἔστι θαυμαστή, ἕτας ἔστι
μεγάλη. ὅταν δὲ λέγῃ γνώσκω ἐκ ἔχω, ἐτῆτο
λέγει, ὅτι ἀγνοῶ τὸν Θεόν, ἀλλ', ὅτι παντελῆ
ἐ σαφῆ τὴν ἀπὸ αὐτοῦ γνώσκω ἐκ οἶδα. ὅπου
ὁ Παῦλος φησιν. ὅτι μὲν ἔστιν ἴσχυρ· τὸ δὲ τί
τὴν ἐσίου ἔστιν ἀγνοῶμεν. πιστεύσω γὰρ δὲ εἶ
τὸν φοροεργόμορον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστιν. ἐκ εἶπω
τί τὴν ἐσίου ἔστι· τῆτο γὰρ ἐδὲν γνώριμον·
ὅτι φιλαίνθροπος οἶδα μὲν. ὅτι χρηστὸς, ὅτι
ἀγαθὸς, τὸ δὲ πόσον ἀγνοῶμεν. ἀλλ' ἔδὲ
ταῦτα πάντα ὡς δραμῶν ἔπειθον δοκῶν
δυσκολώτερον ὑποβάλλεται, καὶ αὐτὸ φησιν
ἀγνοεῖν. ἐ γὰρ δὲ λέγει τὸ τί τὴν ἐσίου, φησὶν,
ἐδὲ πόσον ἀγαθὸς (ὡς μολόγη) γὰρ ὅτι ταῦτα
ἀκατάληπτα) ἀλλὰ πῶς πάντα χεῖ ἔστιν εἶ-
πω ἐκ ἔχω. διὸ εἶπον, Ἐθαυμάσθη ἡ
γνώσις σου ἀπ' ἐμῶ, ἐπήρα γη·

ζ'. ΠΟΥ ΠΟΡΕΥΘΩ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥ-
ΜΑΤΟΣ ΣΟΥ;] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πνεῦμα
ἐ πρέσσωπον αὐτὸν τὸν Θεόν φησιν· ἡ πνεῦ-
μα αὐτῆ φησὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πρέ-
σσωπον δὲ τὸν μονογενῆ υἱόν· αἶτι εἰκόνα ὄν-
τα τῷ Θεῷ καὶ χαρακτηριστῆρα τῆς ὑποστάσεως
αὐτοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς πορεύθη ἄπο
ἐμῶ; πάντα πληροῦ, πασι πᾶρει ἐ κτὶ μέρει,
ἀλλ' ὁμῶ πᾶσιν ὅλος. καὶ ἐκ εἶπω, ὅτι ἐκ
ἀπέλω ἀκόλαθῆσαι με· ἀλλ', ὅτι ἐκ
ἀπέλω ἐκεῖ εἶ, ἐκεῖ σε ἀπέλω, φησὶ,
ὑπολαμβάνοντά με. ἀλλ' εἰ μὴ οἶδας αὐτὴν
φησὶ ἀκρεβάς, πῶς οἶδας ὅτι θαυμαστή; δὲ
μὲν τῆτο οἶδα ὅτι θαυμαστή, ὅτι ὑπερβαλλει
με τὸν λογισμόν, ὅτι νικᾷ τὴν ἀφροσύνην. ἐπι
καὶ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα ἐ διωάμβη σαφῶς
καταμαθεῖν, καὶ δὲ τῆτο μέγιστα θαυμά-
ζομεν.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Φωνὴ πολλὰς ὠφελή-
σαι, τὸς διδασκαλῆ σοφῆ τὰ θαυμάσια τῆς
γνώσεως μυστήρια οἰκονομήσαντες.

θ'. ΕΑΝ ΑΝΑΛΑΒΟΙΜΙ ΤΑΣ ΠΤΕΡΥ-
ΓΑΣ ΜΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς ἔχων
πτέρυγας αὐτῆ φησιν. ὅρθερον τὰς ἀνατολάς
ἐκάλισσε, δυσμῶς δὲ τῆς θαλάσσης τὰ ἔχρατα.
τῶ γὰρ ὕψει ἐ τῶ βάθει τὸ μέκος καὶ τὰ
πλάτος πρεσβύτικα, διδάσκων τῶ θείας φύ-
σεως τὸ ἀπερῆραρον. αὐτῆς δὲ τῆς διωά-
μικας τῶν πτερον ἔλαβε καὶ Ἰωνᾶς ὁ πρεσβύ-
naturam minimè circumscribi posse. Huius autem potentiae Propheta Ionas periculum

est, superavit, exaltata est super me, validior
facta est, quàm ut meis possit cogitationibus
comprehendi; aded est admirabilis, aded ma-
gna. Quando autem dicit Cognitionem non
habeo, non hoc dicit, Ignoro Deum, sed, Vn-
dique perfectā & manifestam eius non habeo
notitiam. quod Paulus ait. Deum quidem esse
scimus; quid autem secundum substantiam sit
nescimus. *Credere enim oportet accedentem
ad Deum, quia est.* Non dixit quid secundum
substantiam sit: hoc enim nulli est cognitum.
Quod clemens sit scimus, quod benignus,
quod bonus, quantum autem ignoramus. Ve-
rum hic his omnibus prætermisissis proponit
aliud quod videtur esse facilius, & hoc quo-
que dicit se ignorare. Non solum, inquit, non
dico quid sit secundum substantiam, neque
quantum sit bonus (hæc enim non posse
comprehendi in confesso est) sed etiam quo-
modo sit ubique non possum dicere. Qua-
propter cum dixisset, *Mirificata est scientia
tua ex me*, subiunxit:

7. QVO IBO A SPIRITU TVO?] ΑΝΩΝΥ-
ΜΙ. Spiritum & faciem vocat ipsum Deum:
vel spiritum eius appellat Spiritum sanctum,
faciem verò Filium unigenitum; utpote qui sit
imago Dei & figura substantia eius.

CHRYSOStOMI. Quod à te proficiscar? Om-
nia imple, omnibus ades non per partes, sed
omnibus simul totus. Et non dixit, Quocum-
que abiero sequeris me; sed, Quocumq; abie-
ro tu illic es, illic te inuenio, inquit, me præue-
nientem. Sed si eam non perfectè nosti dicit
quispiam, quomodo nosti eam esse admirabi-
lem? Propter hoc ipsum nempe novi eam esse
admirabilem, quod meam superet rationem,
quod mentem meam excedat. Nam radium
quoque solarem non possumus aperte cogno-
scere, & propter hoc ipsum eum maximè ad-
miramur.

ORIGENIS. Vox est sapientis præceptoris
qui multis prodest & admirabilia cognitio-
nis mysteria dispensat.

9. SI SYMPSERO PENNAS
MEAS.] ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Hæc tamquam
penas habens dicit. *Diluculum* Orien-
tem appellavit, *extrema* verò *maris* Occiden-
tem. Alto enim & profundo longitudinem
& latitudinem apposuit, edocens diuinam
fecit:

CATE-
NA PA-
TRVM.

Hebr. 11,
6.

Spiritus &
facies Dei
quid.

Hebr. 1, 3.

Deum ubi-
que est.

Deum no-
mo effugere
possit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

fecit: cum enim vniuersorum Deum effugere conatus esset captus fuit, & vndis compeditus, & veluti carceri ceto traditus est, & ad quam missus fuerat ciuitatem deductus est.

E I V S D E M. Hæc dicit, ac si posset proficisci ac fugere in cælum & in infernum, & ad extrema maris transuolare. Par est autem animam sibi ipsi relictam hoc posse. Ceterum cum his conferes ea quæ in Deuteronomio sic habent: *Mandatum hoc non est graue, neque longè abs te est; non in calo sursum est, dicens, Quis ascendet nobis in calum, & accipiet illud? neque trans mare est, dicens, Quis transfretabit nobis trans mare, & accipiet nobis illud, & audientes illud faciemus illud? Prope te est verbum valdè, in ore tuo & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud.* Quin & ex

Amos 9, 2. Amos conferes hæc: *Non fugiet ex eis qui fugerit; & non saluabitur ex illis qui fuerit resaluatus: si absconditi fuerint in inferno, inde manus mea euellet eos: & si ascenderint in calum, inde detraham illos: si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutabor & auferam eos: & si demerserint se ab oculis meis in profunda maris, inde mandabo draconi, & mordebit eos: & si abierint in captiuitatem ante faciem inimicorum suorum, ibi precipiam gladio, & interficiet eos.*

CHRYSOSTOMI. Cum igitur hæc dixisset, & deprædicasset eius præsciendi, creandi & conseruandi facultatem, substantiamque vbique diffusam, quæ nec comprehendi nec explicari potest, aliam rursus refert potestatem; quæ ipsa quoque magnâ dubitatione plena est, si ratione quaratur: quænam ergo ea est? Potes, inquit, efficere vt homines qui in grauia mala inciderint, grauibus istis malis non illaqueentur, etiam in ipsis existentes. Hoc itaque exponens subiunxit:

II. ET DIXI: FORSITAN TENEBRÆ CONCVLCABVNT ME.] ORIGENIS. Ista particula *ἄρα* non est dubitantis, sed concludentis, vel, vt aliqui nominarunt, inferentis: quod declaratur ex eo quod pro *πάλιν* sumptum sit. Symmachus autem, *Si dixero, Forsitan tenebra operient me; tamen non lu-*

της φυγαῖν γὰρ τὸν ἴψ' ἄλων διὰν ἐπιχειρήσας ἦλαν, & τοῖς κύμασιν ἐπεδύθη, καὶ οἶον εἰρηκτῆ πρὸς παρδύθη τῶ κήτι, καὶ πρὸς τὴν ἀπειράλη πόλιν ἐπεδύθη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὡς διωάμμος πορδαῖς καὶ φυγαῖν εἰς ἕρπον & εἰς ἄδλω, καὶ ἔπαδς εἰς τὰ ἔχατα τῆς θαλάσσης, ταῦτά φησιν. εἰκὸς δὲ κατ' ἑαυτὴν γρηγορήσειν δύναδς τὴν ψυχῶ. συνεξέτασις δὲ τέτοις τὰ ἐκ τῆ δόπτερονομίε ἔπας ἔχοντα. ἡ ἐν τῶ αὐτῶ ἐχ' ἑσφογκὸς ἔστιν, ἐδὲ μακροῦ δὸπὸ σὺ ἔστιν. ἐκ ἐν τῶ ἕρπον ἄνω ἔστι, λίγων, τίς ἀναβήσεται ἡμῖν εἰς τὸν ἕρπον, καὶ λήψεται) αὐτὴν; ἐδὲ πέραν τῆ θαλάσσης ἔστι, λίγων, τίς δὲξασθῆσιν ἡμῖν εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, & λάβει αὐτὴν ἡμῖν, καὶ ἀκύσαντες αὐτὴν ποήσομεν αὐτὴν; ἔστιν ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα σφόδρα, ἐν τῶ σῶματί σου καὶ ἐν τῆ καρδίᾳ σου, & ἐν ταῖς χερσίν σου ποιῆσαι αὐτό. Συγκρίνετε δὲ καὶ δὸπὸ Ἀμὸς ταῦτα. ἐ μὴ δὲξασθῆσιν ἑξ αὐτῶν φόντων. καὶ ἐ μὴ δὲξασθῆσιν ἑξ αὐτῶν ἀνασσοζόμοι. εἰάν κατοργασθῶν εἰς ἄδω, ἐκεῖθεν ἡ χεῖρ μου ἀνασσοζῶ αὐτῶ. & εἰάν ἀναβῶσιν εἰς τὸν ἕρπον, ἐκεῖθεν κατέξω αὐτῶ. εἰάν κρυβῶσιν εἰς τὴν κορυφῆν τῶ καρμῆλι, ἐκεῖθεν δὲξασθῆσιν & λήψομαι αὐτῶ. καὶ εἰάν καταδύσασθῶν ἑξ ὄφθαλμοῦ μου εἰς τὰ βάθη τῆ θαλάσσης, ἐκεῖ ἐνταλέμαί τῶ δράκοντι, καὶ δέξεται αὐτῶ. καὶ εἰάν πορδαῖσιν ἐν αἰχμηλωσίᾳ πρὸς πρὸς ὄπυ ἴψ' ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐκεῖθεν ἐνταλέμαί τῶ ῥομφαίᾳ, καὶ δαποκτενεῖ αὐτῶ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰπὼν τοίνυν ταῦτα, & ἀνακηρύξας αὐτῶ τὸ πρὸς γρωσικόν, τὸ δημμορμικόν, τὸ δὲλακροτητικόν, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεμνήσασθαι τῆς πανταχῶ ἔσσις, πάλιν ἐτέρω αὐτῶ δηγῆται διωάμιν ποῖαν δὴ ταῦτῶ καὶ αὐτῶ τὴν πολλῆς δαπορείας γέμεσαν, εἰ λογιμοῖς ἔστω. τίς ἐν αὐτῶ, διωατόν, φησιν, ἐμπροσώτας ἀιθροῦσι εἰς τὰ δεσπᾶ, μὴ ἀφεῖναι ἀλῶναι τοῖς δεινοῖς, ἐν αὐτῶ ὄντα τοῖς δεινοῖς. τῶτο ἐν ἐρμηνείᾳ ἐπήγαγε.

α. ΚΑΙ ΕΙΠΑ. ΑΡΑ ΣΚΟΤΟΣ ΚΑΤΑΠΑΘΗΣΕΙ ΜΕ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ ἐπαπορητικὸς ἐνταῦθα ὁ ἄρα, ἀλλὰ συλλογιστικὸς, ἢ, ὡς πρὸς ἀπόμωσαν, ἐπιφορητικὸς ὅπρ δηγῆται ἐκ τῶ ἀντ' αὐτῶ πρὸς δαλοφθίνον τῶ πάλιν. ὁ δὲ Σύμμαχος, Ἐάν εἴπω ἴσως σκότος ἐπισκεπασθῶ με. ἀλλὰ καὶ νύξ φωτεινὴ

φωτεινή φερί ἐμέ. καὶ πρὸς ἀνίσχοντά, φησι, καὶ πρὸς δύσμορον ἤλιον καταφύγω, τὴν σὴν ἐδραφεύξομαι δύωμιον· καὶ τῶν σκότειν ἐνυκτῶν κατακαλύψασθαι πνευμάτω, ἕδ' ἕπως λάσομαι· σοὶ γὰρ φάσι ὅτι καὶ τὸ σκότος.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰπὼν, ὅτι ἐμόνον πάρισι πάντα χεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ποδηγῆ, καὶ ἀσφαλίζεται, καὶ τυγχίσει· ἐπαγγέλλοιτο, καὶ ἐν τῷ τῶν φησὶν, ἐμὸν ὅτι τυγχίσει καὶ ἀσφαλίζεται, ἀλλ' ὅτι ἐν ἑαυτῷ ἔστι πνευματικὴ φύσις. εἰπὼν γὰρ, ὅτι καθεύξει με ἢ δεξιὰ σου, καὶ ὀδηγήσει με ἐπιγαγα, καὶ εἶπον, Ἄρα σκότος καταπατήσεται με, καὶ τὰ ἔξῃς. Σκότος ἐσταύθη τῶν θλίψεων λέγει ὁ θεὸς λέγει τὸ ὅτι· φερεσχοίχιδίω ὑπὸ ἔξῃ δειπῶν, καὶ εἶπον ἐν ἑμαυτῷ, ἀνὴρ φερίσεται με τὰ δεξιὰ· τῆς σκότος καταπατήσεται με· καὶ νύξ φωτισμός ἐν τῇ φουφῇ μου. ὁ ἔπειρος φησι, νύξ φωτεινή φερί ἐμέ. ὁ θεὸς λέγει τὸ ὅτι· Ἐγὼ μὲν ταῦτα εἶπον ἕνεκα τῆς πνευματικῆς φύσεως ἀναλογιστέον· ἀφ' ὧν δὲ τὰ δεξιὰ εἰς ἀγαθὰ μεταβλήθη, μάλλον δὲ μόνον τῆς δεξιᾶς ἐγὼ πολλῆς ἀπέλαυσσα τῆς χρηστότητος. Οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι νύξ ἠφαιέθη, ἀλλὰ, μόνον νύξ ἢ νύξ. τῆς δεξιᾶς ἐκ ἰχυσάν με καταπατήσεται· ἀλλ' ἐχρηστέον ἐν τῇ νυκτὶ φάσι. τῆς σκότος, ἀντιλήψεται φερί ἐμέ. καὶ γὰρ ἐναντία ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ γινώσκονται φαίνεται, ὅταν ὁ θεὸς βέλῃται· ἢ ἐκ εἰδῆς κάμμου ἀναπνοαίω, καὶ δεξιᾶν ἀφαιέξουσιν, καὶ ἐπὶ ἐκείνῳ σβασμύδω, ἐπὶ ταῦτα ἐκρησσοίω, πόθεν ἐν γένησι, ἐπὶ μοι, πῶς δὲ ἐχρηστέον βέλῃται μαθεῖν. μάλλον δὲ ἐδὲ μαθεῖν βέλῃται τὸν ἔξῃ (καὶ γὰρ δύναται) ἀλλὰ πιστεύω τῶν γοητημάτων, καὶ πνευματικῶν τῶν πνευματικῶν. καὶ γὰρ πλείονα ἔστι ἔργων αὐτῶ ἐν λαοκρίφοις· καὶ πάντα χεῖ τῆς ἔξῃ πνευματικῆς φύσεως πύετος ὁ πνεύματι, καὶ ὡς κατακαλύψεται ἐκ ὧν, ἀλλ' ὡς μεταβαλεῖν, καὶ ὡς μεταβαλεῖν μόνον, ἀλλ' ὡς μόνον ἐν τῇ φύσει ἔπειρα φησὶν ἀφαιέξουσιν. ὁ θεὸς εἰπὼν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διηγήθη φησι, μὴ πῶς ἕνα ὑπὸ σκότος γένηται λάσομαι τὸν θεὸν καταπατήσεται, ἢ πῶς ἐπιπνεύματός με σκόπιμα πολλὰ· ἀλλ' ὅτι ἕνα φουφῆ· ὅτι τῶν πετυχημένων τῶν σβασμύδω, ἀφ' ὧν εἶδον ὅτι καὶ αὐτὰ ἢ νύξ φωτισμός ὅτι. φησὶν γὰρ ὑπὸ σβασμύδω σοὶ τυγχέονται ἔξῃ ἐν σκότι καὶ τῶν ὡς ἐν φάσι.

cida circa me. Et si ad Orientem, inquit, Solem, etsi ad Occidentem confugero, tuam non effugiam potentiam: & si tenebris noctis meipsum occultare conatus fuero, neque sic delitecam: tibi enim lux sunt ipsæ tenebræ.

CATE-
NA PA-
TRVM.

CHRYSOSTOMI. Postquam dixisset, quod non solum adsit ubique, sed etiam quod deducat, & defendat, & munit, subiungit deinceps, in eo quoque ostendens quid admirabile, quod non solum munit protegatque, verum etiam quod supra ipsam rerum naturam. Cum enim dixisset, Quoniam tenebris me dextera tua, & deducet me, subiunxit, Forstian tenebra conculcabunt me, &c. Tenebras hic vocat afflictionem. Quod autem dicit est eiusmodi: Circumsessus sum à malis, & dixi mihi ipsi, Superabunt me mala; hoc est, Tenebra conculcabunt me: & nox illuminatio in delicijs meis. quod alius ait, Nox lucida circa me. Quod autem dicit hoc est: Ego quidem hæc dixi ex ipsa rerum natura argumentans: verum de repente mala mutata sunt in bona, quin potius ipsis malis remanentibus magnam adeptus sum benignitatem. Non enim dixit, Nox deleta fuit, sed, Nox manens nox. id est, Mala non potuerunt me conculcare, sed fuit lux in nocte; hoc est, fuit præsidium circa me. Contraria enim in contrarijs & fiunt & apparent, quando Deus voluerit. An non vidisti fornacem ardentem, & rorem sibilantem, & neque illam extingui, nec hunc exsiccari? Undenam ergo, dic mihi, hoc factum est? Quomodo autem factum sit scire volo. Quin potius nec scire quidem modum volo (neque enim fieri potest) sed factum credo, & eum qui hoc fecit adoro. Plurima enim eius facta sunt occulta & arcana: & semper rerum naturæ Dominus est ipse creator, non tantum ut producat ea quæ non sunt, quam ut immutet, nec ut immutet solum, sed ut manentia in natura etiam alia apparere efficiat.

Dem in
afflictione
adinstor
mirabilis.

ANONYMI. Cogitabam, inquit, hunc forte aliquando in tenebris existens Dei oblitiscer, dum densæ nimirum tenebræ me conculcarent, siue occultarent: sed cum videret delicta in eo quod consecutus essem id quod satagebam, statim vidi ipsam noctem esse illuminationem. A te enim illuminatur, dum æquæ à te comprehenduntur hi qui in tenebris & nocte quàm qui in luce versantur.

Dan. 3.
Exod. 9.

Dem ipsas
tenebras
illuminas.

CHRY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

CHRYSOSTOMI. Rectè dixit à te: hoc est apud te. Si enim volueris, tenebræ non erunt tenebræ, sed quæ lucis sunt ostendent. Quare subiunxit, *Et nox sicut dies illuminabitur*, reddens aptius id quod præcedit, nempe quod nox exhibitura sit ea quæ diei sunt, non secus atque ea quæ ipsius sunt propria. Quando enim Deus voluerit, elementorum operatio tam exactè traducitur in contraria quàm ad propria, ac si etiam ab initio ei attributa fuissent. Ceterum hæc quidem de elementis propriè dicta sunt, metaphoricè autem etiam de rebus. Quoniam potest Deus ijs qui in afflictiones incidunt tantam adferre requiem, seu consolationem, quantum habent iij qui vtuntur rebus secundis, vt pote curam gerendo afflictionis eorum. Quemadmodum etiam in Iosepho afflictionis & venditionis & ignominie occasio, eadem ipsi & honoris & Regni occasio extitit. Quid porro sibi vult, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius?* nempe id quod dicebam, quod sicut illæ sic & hoc eius erit non imaginatione, sed te naturarum Domino illa mutante.

Gen. 38.

Dona tu-
nam & co-
gitationum
cognitor.

I]. QVIA TV POSSEDISTI RENES MEOS.]

ORIGENIS. Beatus cuius renes facti sunt possessio Dei. Renes autem hoc loco cogitationes appellantur. Cum enim vis concupiscendi in renibus posita sit, cogitationes vero eius impetum excipiant, cogitationes ihre renes nuncupavit.

CHRYSOSTOMI. Et quænam hæc est consequentia cum ijs quæ dicta sunt? Magna quidem certe ac valde coherentis. Cum enim de tanta eius potentia verba fecerit, ostendis deinceps cum vti hac potestate ad hominum utilitatem. Nequis enim imprudens dicere. Et quid hæc ad me? subiungit. *Quia tu possidisti renes meas*: à parte dicentis totum hominem. Non est autem hoc paruum quid ad partem laudis providentiæ esse Dei possessionem. Qui enim possidet, curam gerit & providet. Quare subdit:

Gen. 39.

SUSCEPISTI ME DE UTERO.]

ORIGENIS. Omnia, inquit, exactè posses, quæ ad me pertinent; tu enim me adhuc in utero matris absconditum efformasti, & quasi in exterræ parte existentem in lucem produxisti. Sic enim etiam Aquila interpretatur: *Non abscondita sunt ossa mea à te, quibus factus*

CHRYSOSTOMI. Καλώς εἶπεν ὁ πῶς· τῶντί σοι. Ἐάν γὰρ βελιθεῖς, τὸ σκότος ἐκ τῆς σκότος, ἀλλὰ τὰ φωτὸς ἐπιδεδίξεται. διὸ ἐπήγαγε, Καὶ οὕτως ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται, σαφένεστι τὸ ἑστέστιν δηλοῦν ὅτι τὰ ἡμέρας ἐπιδεδίξεται ὡς ἡμέρας τὰ σαῶς τὰ ἴδιον. ὅταν γὰρ ὁ θεὸς βελιθεῖ, ἔσται ἀκευβόλος ἐν τῇ συνέσει ἢ ἐκέρχεται πρὸς τὰ ἐπιτέτα ὡς πρὸς τὰ οὐκία, ὡς ἐν εἰς ἐ πῶς τῆ ἀρχὴν αὐτοῖς συγκαλήσεται. ταῦτα δὲ εἶρηται μὴ κελεύει ὅτι ἔστ' ἰσχυρίων, μεταφορικῶς δὲ καὶ ὅτι ἔστ' ἰσχυρίων. ὅτι διὰ τὸ ὁ θεὸς ἐν ταῖς θλίψεσι τοσαύτην ἀνάσιν ποιῆσαι τοῖς ἐμπιπίουσιν ὅσον αὐτοῖς ἐν αἰσίαι ἔστι, πρὸς αὐτῶν ὁ θλίψις. ὡς ἔστι καὶ ὅτι τῷ Ἰωσήφ ὁ θλίψις καὶ ὁ πρῶτος καὶ τῆς ἀπῆλαις ἐπιθέσις, αὐτῶν καὶ πῶς αὐτῶν καὶ βασιλείας ἀφορμῆς γέγονε. τί δὲ ἐστιν, ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, ἔσται ἐ τὸ φῶς αὐτῆς, ὅσον ἐστίν, ὅτι ὡς ἐπὶ τοῦ καὶ τῶν αὐτῆς ἐστὶν ἐ πρῶτος ἀλά οὐ τὰ κελεύει ἔστ' ἰσχυρίων ταῦτα μεταπῶν.

Γ'. Ὅτι σὺ ἐκθέσῃ τοῖς νεφροῖς μου.] ὉΡΙΓΕΝΟΥΣ. Μακάριος ἢ οἱ ἱεροὶ κτήμα γαῖανασί τῶ κελεύει. ἐφθέρως δὲ ἐπὶ τὰ τῆς λογισμῆς πρὸς ἄλλου. ἔσται ὅτι τὸ ἐπιθετικῶν ἔχεται τοῖς πρῶτος, οἱ λογισμοὶ δὲ τῶν ταῦτης δέχονται πρὸς ἄλλου, λογισμῆς ἐκτός ἐπιθέσις τῆς πρῶτος.

CHRYSOSTOMI. Καὶ ποῖα αὐτοῖς ἀκολουθία πρὸς τὰ εἰρηδία; πολλὴ μὲν ἔσται καὶ σιωπῆ μὴ μὴ. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε ὁ θεὸς τῆς δυναμῆς αὐτοῦ τῆς τοσαύτης, ὁ ἔδουσαν ὅτι τῆς δυναμῆς αὐτοῦ εἰς τὸ τῶν ἀνδρῶν χεῖρα μὴ κείνηται. ἢ γὰρ μὴ τῆς λέγει ἔστ' ἀσθένει, καὶ ὁ ἔσται πρὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἄλλου. ὅτι σὺ ἐπιθέσις τῶν πρῶτος μου. διὰ τῶν πρῶτος πάντα λογισμῆς ἀπῆλαις. ἐ μὲν δὲ τῶν εἰς ἐκαστὸν ἡμῶν πρὸς πρῶτος, τὰ καὶ ἔστ' ἔσται. ὁ γὰρ πρῶτος, καὶ πῶς καὶ πρῶτος. διὸ ἐπήγαγε.

ἌΝΤΕΓΕΝΕΝ ΜΟΥ ΧΕΙΡΑ ΤΑΥΤΩ.]

ORIGENIS. Ἀπῆλαις, φησὶν, ἀκευβόλος ἔσται ἐπὶ τῶν ἐμῶν. πῶς γὰρ ἐπὶ τῶν πρῶτος τῆς πρῶτος ἀκευβόλος πρῶτος, καὶ οἰονεῖ ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῶν πρῶτος πῶς τῆς ὅτι εἰς τῶν πρῶτος. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ Ἀκάσας ἐρημιδαί. Οὐκ ἐπὶ κελεύει ὅτι μὴ διὰ τῶν οἰς ἐπῶν.

Σελ

Θλω ἐν σκοτεινῷ, ἵπποκίλιθω ὡς ἐν κατα-
τάτῳ ἡῆς. ἐδ' εἰ, ῥησι, λαθεῖν διωατὸν ἐν τῷ
κρυπτῷ τῆς γνώσεως ἐργασηεῖα δ' ἐπλάτ-
τῶντα ἀνδρῶπων τῶν φύσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἶρηται καὶ τοῖς ὡδὶ
φύσεως καὶ γένεσιν τῆς ζωῶν πρεσηματῶ-
σαμύροις, ἀόρατον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τῶν
εἰς ὄσέον τῆ ἀμάρτια μεταβολῶν, καίτοι τῆς
ἀλλων, σαρκῶν καὶ νοῦρον λέγω, ὅπως ποτὲ
ἔχουσι γένεσιν θεοουμύρων. καὶ ἡ γραφὴ δὲ
τῆς Ἐκκλησιαστῆς παρῆσιν τῆτο λέγεται. Ὡς
ὄσα ἐν γαστρὶ τ' κροφοροῦσης, ἕτως ἐ γνώση
ποιήματα τῆ θεῶ. Οὐκ ἐκρύβη δὲ ὑπὸ σῆ,
ἐδ' ἡ ὑπόστασις με ἐν τοῖς κατατάτοις τ' γῆς
φθάρσασα. ἐδ' ἡ ψυχὴ ἐν ἀδῆ γαγγη-
μῶν, ἐδ' ὑπὸ σώμα δ' ἐλυθῆν εἰς γῆν,
δ' ἐφ' ὅτ' τῶν θεωρεῖα σου. ἐδ' ἡ γὰρ σε τῆς
πρεσηματῶν, καὶ πρεσ τῆ πρεσηματῶν, δ' ἐ-
λανθάνει. τῆτο γ' δ' ἡλοῖ τὸ ἀκατέργασον
ἡτοῖ τὸ μήπω πρεσηματῶν. ἀλλ' ὡς ἐν βιβλίῳ
ὑπογραμμῶν τῆ ἑαυτῆ θεωρεῖα πάντα
φέρει, τῶν ἀκρεβῆ γνώση καὶ τὸ ἀλλῶν δ' ἐ-
τῆ βιβλίῳ ἐμφάνων. διὸ καὶ ὅτε μέλλουσι
πάντες οἷτε δίκαιοι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ πα-
αδῆσαι παλάσιν τῶν ἀθανάτων ἐν τῆ ἡμέρᾳ
ἐκείνῃ, τῆ δ' ἐτῆτο κληθεῖση ἡμέρᾳ, ὅπ' ἐδ' ἐ-
ποτὲ παύσῃ τῆ εἶναι ἡμέρᾳ, ἐδ' ἡ ὑπὸ νυκτὸς
μισολεβηθῆσεται, οἱ μὲν καὶ τῶν ἐν τῷ βι-
βλίῳ σε ὑπογραφῆν εἰς ἀγαλλίασιν αἰώνιον
πααδῆσονται, οἱ δὲ εἰς κόλασιν, καὶ ἐθῆς ἐν
ἄνωτῆς, τοῖς πααδῆσι δ' ἡλοῖσιν, φυρτὸς γῆ-
σεται. ἕτε γ' ἐν τοῖς δίκαιοις ἀμαρτωλὸς
δ' ἡρεθῆσεται, ἕτε ἐν τοῖς ἀμαρτωλοῖς δίκαιος,
ἀλλὰ τῷ ἀλαθῆτῳ τ' τῆ θεῶ πάντων εἰδή-
σεως ἐκείνῳ τὰ πρεσηματῶν ὑπομνηθῆσεται.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Βίβλος δὲ νοητοῖν τῶν
πάντα ὡρεῖχουσι τῆ θεῶ γνώση, καὶ τῶν
ἀλλῶν μνήμην.

ΙΖ'. ΕΜΟΙ ΔΕ ΛΙΑΝ ΕΤΙΜΗΘΗΣΑΝ
ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΣΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ε' πρεῖς
φουσι, καὶ ἐμοὶ τί ἐπικύθησαν οἱ ἐταῖροί σου;
Ἄλλος, Τίμοι ἐγγύοντο οἱ ἐταῖροί σου. Πρε-
νόσας με, φουσι, καὶ παρήγαγί με. ἐγὼ δὲ
ταύτῳ δίδωμι τῶν ἀμοιβῶν, τῆς φίλων
σε πμῆς.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὁ δυνάμην ὑπὸ τῆς
καρπῶν γνωρίζειν τῆς φίλων τῆ θεῶ, λίαν
ἄντις πμῆς. ἐπει καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν, τε-
τέσιν ἀφρονῆσι ὡρεῖ ἀρχῶν, λίαν ἐπρε-
ταιώθησαν.

T O M V S I I I .

sum in occulto, variè formatus sum sicut in
infimo terra. Nihil, inquit, te latere potest
qui hominum naturam in recondita scientiæ
tuæ officina formas.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ANONYMI. Traditur etiam ab ijs qui de
natura & generatione animalium tractant,
inuisibilem & incomprehensibilem esse san-
guinis in ossa mutationem, et si partium cete-
rarum, carniū inquam & neruorum, quo-
modo sese habeat generatio conspiciatur.
Quin & Scriptura Ecclesiastæ id ipsum osten-
dit dicens: Sicut ossa in utero pręgnantis, sic
non cognosces opera Dei. Verum à te non
sunt abscondita, neque substantia mea in in-
fimis terræ existens: neque enim anima cum
in inferno fuerit, neque ipsum corpus cum in
terram fuerit resolutum, aspectum tuum fu-
git. Nihil enim eorum quæ geruntur, etiam
antequam gerantur, te latet; illud enim signi-
ficat illud inoperatum siue nondum factum;
sed tamquam in libro descripta sub aspectu
tuo cuncta geris, per librum exactam, & quæ
nullâ obliuione deleatur, cognitionem infi-
nuans. Quapropter quando omnes tam iusti
quàm peccatores formandi sunt formatione
immortali in die illa, quæ idcirco vocata est
dies, quia numquam desinet esse dies, neque
à nocte intercipiatur, alij quidem secundum
descriptionem in libro tuo ad æternam exul-
tationem formabuntur, alij verò ad suppli-
cium, & nemo in eis, nempe formandis, mix-
tus erit. Neque enim inter iustos peccator, ne-
que inter peccatores iustus inuenietur, sed se-
cundum Dei, quem nil latet, rerum omnium
notitiam vniciuique conuenientia attribuentur.

Incompre-
hensibilis
offium in
utero for-
matio.

Eccle. 11, 5.

CYRILLI. Libri autem intelligendi sunt
Dei scientia, tenaxque memoria quæ omnia
complectitur.

Liber Dei
est memoria
ipsius,

17. MIHI AVTEM NIMIS HONO-
RATI SVNT AMICI TVI.] ANONY-
MI. Alius ait, Et mihi quàm honorati sunt
amici tui? Alius, Pretiosi facti sunt familia-
res tui. Curam, inquit, mei gessisti, & pro-
duxisti me: ego autem hanc reddo remune-
rationem, amicos tuos honorando.

CYRILLI. Is qui ex fructibus ami-
cos Dei nosse potest, valde ipsos honorabit;
quandoquidem etiam Principatus eorum, id
est ea quæ circa Principatus curant, valde
confirmata sunt.

T t t t

A N O -

CATE-
NA PA-
TRVM.

ANONYM I. Alius, *Capita eorum*, id est, ipsi inualuerunt. Alius ait, *Valdè multi mihi erant*. quod & verius est.

19. SI OCCIDERIS DEVS PECCATORES.] ORIGENIS. Proprium est eorum qui bonos diligunt contrarios detestari. Idcirco ait: Quia tu cum sis benignus peccatores interimis, multò magis ego horum consuetudinem auersabor, cum litigiosam eorum mentem noverim. Non enim ferunt bonorum admonitiones, sed ob animi morositate has rejciunt.

23. PROBAME DEVS.] CHRYSOSTOMI. Atqui dixerat in principio, *Probasti me, & cognouisti me*; hinc autem dicit, *Proba me*. Vides quomodo vtatur humanis dictionibus? non vt in ea abiectione hæreamus, sed vt cum Deo dignam cogitationem per omnia collegerimus, ad altas intelligentias conscendamus. Quænam est autem via æterna, nisi spiritualis & quæ ducit ad cælum, & cuius non est finis? Quomodo autem deducetur quis ad illam? Si Dei auxilio fruatur, & ea quæ sua sunt conferat.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος, αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν, τετίεον, αὐτῶν ἐκμαρτυρώθησαν. Ἄλλος φησὶ, παμπληθεῖς μοι ἦσαν. ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν.

ιβ'. ΕΑΝ ΑΠΟΚΤΕΙΝΗΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ Ο ΘΕΟΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἰδὼν ἦν τὰς ἀγαθὰς ἀγαπώντων τὰς ἐναντίας βδελύττει. Ἰδὼ φησὶ· σὺ τὸ φιλεῖς ἑρπεὶ τὰς ἀμαρτωλὰς ἀναιερωῦτος, πολλὰ μᾶλλον ἢ τὸ τὴν τέταν ἄποσραφήσασθαι σκεῖσθαι, τὴν φιλονεικῶν αὐτῶν ὀπισθόδρομος γινώσκων. ἐ γὰρ αἰτέχεται ἦν ἀγαθῶν ὀφθαλμοῦσιν, ἀλλὰ τῆ δυσκολίᾳ τῆς γνώμης ἀποστίεται ταύτας.

κγ'. ΔΟΚΙΜΑΣΘΝ ΜΕ Ο ΘΕΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καίτοι γὰρ ἀρχόμενος ἔλεγον, Ἐδοκίμασάς με, Ἐ ἔργων με ἐπαύσα δέ φησι, Δοκίμασόν με. ὁρᾷς ὅτι ἀνθρώπων αἰσθητῶν λέξεσιν; ἐ γὰρ ἵνα τῆ ὀψιλείᾳ ὀφθαλμοῦσιν, ἀλλ' ἵνα διὰ πάντων σωμαζαγόντες τὴν θεωρητικὴν ἔνοιαν, εἰς τὰ ὑψηλὰ ἀναβαίνωμεν τοῦματα. ποῖα δέ ἐστι αἰωνία ὁδός, ἀλλ' ἢ πνευματικὴ καὶ πρὸς τὸν ἕρπον ἀνάγκαστα, καὶ ἥς τέλος ἐκ ἐστὶ; πῶς δὲ ἀν τις ὀδηγηθῆναι πρὸς ἐκείνην; ἢ ὡς θεὸς ῥοπήσας ἀπολαύων, καὶ τὰ παρ' ἐαυτοῦ σκεῖσθίεσθαι.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mento.

Ic Psalmus inferbitur *In finem ipsi David*: in quibusdam Codicibus additur *Zacharia eis τὴν διασπορᾶν, Zacharia in dispersionem*: sed hæc verba non habentur in Hebraeo: & Theodoretus monet non haberi apud Septuaginta, neque apud vllum Interpretum. De argumento (inquit Bellarminus) magna controuersia est. S. Hilarius totum Psalmum ad Christum accommodare nititur. S. Augustinus partim de Ecclesia partim de Christo exponit. Theodoretus Prophetiam esse dicit de rebus gestis Iosæ Regis. Alij volunt Dauidem de se propriè loqui, & Deum scientem omnia in testem adducere, quòd ipse amicos Dei amauerit, inimicos oderit. S. Ioannes Chrysostomus, quem Euthymius sequitur, exponit maximè secundum litteram de scientia & prouidentia Dei. Existimat præterea Bellarminus Dauidem voluisse admonere genus humanum, Deum esse magnum remuneratorem operum bonorum; & contrà seuerum iudicem operum malorum; atque vt id persuadeat, prolixè disputare de scientia Dei, quâ exactissimè & profundissimè omnia nostra nouit, naturam, opera, verba, cogitationes; vt nemo dicere possit, Deus non nouit, aut non considerat res nostras, idèò vel iudicium eius effugiemus, vel pro meritis non coronabimur.

1. *Domine probasti me, &c.*] Notandum cum

Iansenio, verba illa *probare, scrutari, inuestigare*, & similia, quandoquidem propriè accepta Deo non conueniunt, vt quæ imperfectionem aliquam includunt, dupliciter exponi possè, dum Deo tribuuntur: Primò, vt significet diligentem rem aliquam aduertere. Iuxta quam explicationem notandus ordo horum verborum, *probasti & cognouisti*. Quamuis enim in Deo vnum altero prius non sit; tamen quoniam ita est in nobis, Deum prius dicit probare, deinde cognoscere. Secundo exponi possunt, vt sint idem quod rem aliquam quasi benè inuestigatam perfectè cognoscere. Secundum quam explicationem additum est verbum *cognouisti*, ad exponendum quomodo dixerit Deum probare. Porò hæc oratio *Probasti me & cognouisti me* proponitur in principio, tamquam propositio quæ in genere cõtineat ea quæ postea latiùs sunt explicanda. q. d. Non me solum, sed omnia mea, etiam minima, vel ipsam quoque sessionem ac resurrectionem meam obseruas, vbi, quomodo, quâ de causâ, quo fine scdeam vel surgam: neque tantum exteriora hæc tibi sunt apertissima, sed ipsas etiam secretissimas cogitationes meas omnes de longè intellexisti, multò antea quàm cogitare incipiam, tu iam nosti quid cogitaturus sim: hæc tibi ab omni æternitate sunt perspectissima. Hinc omnes semitas meas, & progressus meos tam corporis quàm animi motus, consilia, deliberationes, proposita,

posita, perturbationes, reconditissimos ac intimos sensus meos, sed & funiculum meum, metam & finem meum ante omnia tempora inuestigasti, quo anno, quo die, quâ horâ morte obiturus sim præuidisti. Ecce tu cognouisti omnia, ideoque iudicium tuum vndeque exactissimum formido.

3. *Semitam meam & funiculum meum inuestigasti.*] De voce *funiculi* magna hîc controversia est inter Interpretes. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Semitam meam & accubationem meam inuestigasti*: alij, *Viam meam & accubatum meum dispersisti*. Ad quem sensum Iansenius & alij Septuaginta Interpretum lectionem accommodare conantur, & per *χαῖνον, regem seu floream* intelligi volunt, quâ accubatio designetur; quandoquidem in floreis accubare mos fuerit antiquis. Sed non malè Agellius, his & similibus expositionibus reiectis, per *funiculum* angustiore viam intelligit, & quidem rectam, ac certo spatio definitam, ex eo quòd funiculis extentis duci soleret: hanc autem expositionem confirmat lectione S. Hilarij, qui *directionem* vertit, putatque eâ dictione significari certum & constitutum modum itineris, vt apud nos miliarium: item S. Augustini, qui *limitem* transtulit. Quæ omnia ad viam & non accubationem referuntur. Præterquam quod verba, quæ statim Propheta subdit, hunc sensum requirant: ait enim, quasi explicans quæ dixerat, *Et omnes vias meas præuidisti*; indicans per funiculum viam significari. Quare meritò hanc Agellij expositionem ceteris præfert Nouarrinus lib. 3. Sacrorum Electorum cap. 6. confirmans eam testimonio Olympiodori in Catena Græca in cap. 18. Ieremiæ vers. 15. ad illud, *Impingentes in vijs, in semitis saculi*: quod Septuaginta legunt, *καὶ ἀδύρτουσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν χαῖνον αἰώνιον*, *Et infirmabunt in vijs funiculos æternos*: vbi ait, *Τριβὼς ἢ καὶ χαῖνον τὸ αὐτὸ φων.* *ἀρτὶ σὺ τὰς ὁδούς.* id est, *Semitas verò ac funiculos pro eodem ponit, ac si diceret vias.* Vbi item Origenes sic exponit, *Ἡ χαῖνον ὁδὸν μέτρον ἐστὶ παρ' Αἰγυπτίους καὶ Πέρσας ἔρατο. καὶ ἐν Ἰαλμοῖς τὴν ὁδὸν καὶ τὴν χαῖνον καὶ οὐ ἐξίχναται.* id est, *Funiculus apud Ægyptios Persasque mensura itineris est.* Et in Psalmis, *Semitam meam & funiculum meum tu inuestigasti.*

4. *Quia non est dolum in lingua mea.*] Græcè *δὲν*, quomodo est in plurimis m. s. editio Sixtina habet *λόγῳ ἀδύκῳ*, *sermo inuisibilis*: Vulgata simpliciter *sermo*: Symmachus *ἑτερολογία*, *alius atque alius sermo*, mentis & oris varietas. q. d. Nihil in me fictum, nihil dissimulatione variegatum, cor in vultu atque lingua gero. Quod dictum exponens S. Chrysostomus, ait esse *μέγιστον τακτικῶν ἀρετῶν, maximum virtutis indicium*, imò & *κεφάλαιον τῆς ἀγαθῶν, bonorum summum*: idque mundi Seruatorem in suis quætere vt viaticum æternitatis, vt clauem beatitudinis gloriosæ, cum ita grauiter ore sacro denuntiat, *Nisi efficiamini sicut patuli, non intrabitis in Regnum calorum*: cum vellet, inquit, significare τὸ ἀκαλον, τὸ ἀδολον, τὸ ἀπασον, simplicitatem, innocentiam, & remotionem ab omni dolo & simulatione.

5. *Posuisti super me manum tuam.*] Varijs modis hoc exponitur. Quidam enim sic accipiunt, vt idem ferè significet quod pars præce-

dens, *Formasti me*, & sit metaphorica locutio desumpta ab artificibus manum suam formando admouentibus. Alij intelligunt sensum esse: q. d. Non solum formasti me, sed etiam post formationem mei curam gessisti, & potentia tuâ ne perirem conseruasti: vt per hanc partem *Posuisti*, &c. notetur differentia inter Deum & alios artifices, qui facto opere manum suam ab eo subtrahunt. Campenus videtur sic intelligere, vt cum dicit, *Formasti me ante & retro* (vt habent Hebræi) de corpore suo loquatur; cum verò adiecit, *Posuisti*, &c. significet se formam à Deo accepisse. Exponit enim: *Impressisti formam certam in me manu tuâ.* Quamuis hæc interpretatio à prima parum differre videatur. Ita Iansenius.

6. *Mirabilis facta est scientia tua ex me.*] Quod exponens Agellius: Hæc tua, inquit, scientia, per quam omnia & me inter cetera posuisti, adeò mirabilis est atque difficilis cognitu, vt ad eam pertingere non possim. Quam sententiam apertius, vt solet, Symmachus reddidit, *ὑπεράνω με ἢ γνώσις σου*, *Superat me cognitio tua*. id est, *Sublimior est quam ego assequi possim.* Illud enim *ex me* phrasi Hebræicâ significat *præ me*, vel *super me*: quod explicatur per verba sequentia, *Confortata est, & non potero ad eam.* id est, *Præualuit supra capacitatem meam*; vel, vt alius apud Chrysostomum, *ὑπεράνω, Superlata* siue eleuata est altius quam ego conscendere possim vt rem apprehendam. Ita Bellarminus. qui duas adhuc alias Basilij & Chrysostomi expositiones adfert, sed minus litterales. Vult Propheta significare, hominis dignitatem atque præstantiam esse inexplicabilem; quam sola diuina mens nouit, humana verò nullo modo capere potest: quamobrem reflectens in se oculos, demiranisque animæ suæ conditionem, erumpit in dulcem exclamationem; & versus ad auctorem illius Deum, *Mirabilis facta est*, inquit, *scientia tua ex me.* q. d. De me, ô sanctissime ac pollens Deus, admiranda cognoscis: nam intelligis vim, pondus, numerum, mensuram animæ corporisque mei, mirificam omnium artuum proportionem, machinationem sensuum, potentias incredibili sapientiâ dispersitas, & præferentiam ingenij lumen & acumen, regios motus voluntatis inuictumque thesaurum, alia propè infinita quæ in hoc specimine operum tuorum posuisti: ad sublimem illam intelligentiam & cognitionem tuam non queo pertingere: *eleuata est* supra vim mentis & hanc animi mei imbecillitatem; *non potero ad eam*. Noctua sum in hoc lumine, scientiæ tuæ magnitudine obruor, & potentissimæ manus tuæ, quæ mirandum hoc opificium condidit & ornauit.

7. *Quò ibo à spiritu tuo?* &c.] Addit hîc Deus aliud argumentum, quo probet neminem esse qui possit euadere scientiam Dei; quia videlicet Deus vbique est, & omnia penetrat. Vnde fit vt nullus sit locus, ac ne cogitari quidem possit, quem Deus non repleat, in quo præfens diuinæ mentis amplitudo non reperitur. Pulchrè ad hunc locum Chrysologus Serm. 2. *Videt*, inquit, *per totum mundum nuda Dei oculis delicta consistere, non calum, non terram, non maria, non abyssum, non ipsam noctem Deo velare posse peccata;*

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Dei scientia nostrum caput excedit.

Quid hic per funiculum intelligatur.

Innocentia & simplicitas Deo placet.

Mat. 18, 3.

ANNO-TATIO-
NES COR-
DERII.

Heb. 4, 13.
Apoc. 4, 6.

cata; sentit quantum sit sceleris, mali quantum, in ipso Dei peccare conspectu, & ideo clamat: Tibi soli peccavi, & malum coram te feci; cum omnia nuda & aperta sint oculis eius, ac veluti vitrea; iuxta illud Apocal. In conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo. Vbi, Riberâ Interprete, multitudo hominum qui in terra sunt comparatur mari vitreo, id est pellucido, quod est in conspectu sedis Dei; quoniam quamvis celare Deum velint sua consilia, & occultissime peccare, pellucida sunt oculis eius, omnia de celo contemplatur. Id quod clariùs exponens subdit:

Ier. 23, 24.
Deum ubique
presens
penetrat
omnia.

8. *Si ascendero in calum, tu illic es, &c.] Sic etiam apud Ieremiam: Numquid non calum & terram ego impleo, dicit Dominus? Quam vim exponere cupiens Trismegistus Mercurius, ait Deum circumlocum esse, cuius centrum ubique sit, & circumferentia nusquam. At S. Augustinus lib. 7. Confessionum cap. 5. hanc omnium rerum vniuersitatem velut spongiam cogitabat, quam vndique mare infinitum ambiret, & penetraret: sic verò hunc mundum occupat, ut loco nullo diuina mens definiatur & claudatur, sed simul in omni spatio, quod vllâ pingi cogitatione potest, versetur: quod de spatijs extra mundum infinitis grauiissimi Theologi asserunt.*

Iob 22, 12.

Iob in diuina schola eruditus id humanum genus docuit, cum Deum celo excelso pronuntiat. Itaque S. Dionysius Areopagita lib. de Diuinis nominibus cap. 3. nominat vim ἀπανταχὺ παριστῶν, ἢ ἰστανῶν, ubique presentem, & nusquam: D. Athanasius eodem sensu, Ἐν τοῖς πάντο, ἢ ἐξ ὅλης ἁλώ, In omnibus, & extra omnia. Quod Isidorus Hispalensis lib. 1. de Summo bono cap. 2. eruditè in hunc modum illustrat: *Immensitas diuina magnitudinis ita est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum; & ideo interiorem, ut omnia contineat; idèo exteriorem, ut incircumscriptâ magnitudinis sua immensitate omnia concludat, &c.* Pij viri hoc genere meditationis plurimum proficiunt ad virtutis omne genus & perfectionis, cum presentem ubique Deum cogitant & verentur. Multosque scimus à scelere & maleficio reuocatos, quod adorandum omnibus Numen adesse cognoscerent; cuius fallere oculos aut vlticem criminum manum effugere nullâ ratione possent. Sanè potentissimum est hominibus frænum, quo vsus Dauid, in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Diuinè S. Leo Serm. 5. de Quadragesima: *Ista ergo, inquit, scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui peruium est omne solidum, & apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitentur, & sine voce mens loquitur.* In eodem genere considerationis versatus Minutius Felix ita profitetur: *Vbi que non tantum nobis proximus, sed infusus est.* Difertè quoque ac eleganter S. Bernardus ad hunc Psalmi locum Serm. 6. de Dedicatione Ecclesiæ ait: *Deus ubique est non diuersus, sed diuersa distinguens; apud homines malos, præstolans atque dissimulans; apud electos, operans & seruans; apud superos, pascens & cubans; apud inferos, arguens & condemnans.* Quare quis sceleratus viuens in Dei præsentia non erubescat, ne dicam exhorrescat?

Memoria
Dei fugat
peccatum.

11. *Et dixi: Forsitan tenebra conculcabunt*

*me, &c.] Id est, Si dixerit, inquit, nobis cogitatio nostra, ut in tenebris ab oculis tuis Demine occultemur, & ad perfruemum delicijs & impuris voluptatibus abscondamur; respondeamus ei, quòd vana & insipientissima sit: nam & tenebræ Deo apertæ sunt, caligo sicut claritas manifesta, & obscura nox non minùs lucida quàm si esset meridies: ipsum enim nihil latet; & ut Paulus ait, Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Sed quemadmodum quis est in parua cellula vel conclauì per præsentiam, quia omnia quæ sunt in eo loco oculis cernit, & sine vlla ambiguitate cognoscit: sic Deus, cui totus orbis quoad visibilia & inuisibilia locus est exiguus, omnia intuetur, vniuersa discernit, præterita, præsentia, & futura, & possibilia; & quidquid est aut esse potest manifestè cognoscit. Illud autem quod sequitur, Et nox illuminatio mea, &c. simile est illi quod dixit S. Laurentius (licet alio sensu) Mea, inquit, nox obscuram non habet, sed omnia in luce clarescunt: quia tenebra, ô Domine, non obscurabuntur à te, nec aliquid in me facient, quod tuis oculis sit inuisum; sed nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebra eius, ita & lumen eius. Id autem, inquit, habeo non ex virtute mea, sed ex munere tuo Deus meus; quoniam tu scilicet suscepisti renes meos ab impura colluue mundandos, suscepisti me de vtero matris meæ. Guilbertus Abbas Serm. 1. in Cantica, expendens illa verba Dauidis, Nox illuminatio mea in delicijs meis, sic scribit: *In delicijs ait, non in scentis: ita & tu nobem si non potes sciens, peritenta illuminare delicijs. Nam in hac nocte potest Iesus meus magis dulci quodam affectu suauiter sentiri quàm sciri ad purum.* Scientiam igitur remittamus in æternitatis diem, quando clarâ visione defæcatus animus Iesum comprehendet: dum in hac nocte sumus amoris demus operam, qui meliùs nobis reuelabit Iesum. Acutè D. Bernardus Serm. 3. de verbis Isaïæ sic ait: *Quid lucere festinas? Nondum illud aduenit tempus, in quo fulgebunt iusti sicut Sol in Regno Patris eorum. Interim perniciosus est iste appetitus lucendi; seruere enim multo melius.* Non te totum scientiarum lumini tradas, da primas amoris in hac vita, da primas ardori. Felicior eris & securior si ardeas, quàm si luceas; si ames, quàm si scias.*

12. *Quia tenebra non obscurabuntur à te.]* Symmachus, οὐτε οὐκ ὁ σκοτεινὸν ἐσὶν οὐδ' ἀλλὰ ἡ νύξ ὡς ἡμέρα φαίνεται, [alias φαίνε.] Neque tenebra erunt tenebricosa super te: sed & nox sicut dies lucet, [aliàs lucebit:] S. Augustinus legit: *Quoniam tenebra non obtenebrabuntur à te: Tu ergo, inquit, noli tenebrare tenebras tuas; nam Deus illas non tenebrat, sed magis illuminat, quia dictum est in alio Psalmo: Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Qui autem tenebrant tenebras suas quas Deus non tenebrat? Homines mali, homines peruersi, cum peccant utique tenebra sunt, dum non confitentur peccata sua quæ fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo iam si peccasti, in tenebris es, sed confitendo tenebras tuas mereberis illuminari tenebras tuas; defendendo autem tenebras*

Deo etiam
tenebra
peccata
sua.

Heb. 4, 13.

Non solum
venit
nisi
habebat
obscuritatem.

In huius
vita nocte
amoris de-
licijs pe-
ccata quàm
scientia ob-
scurendum.

Tenebras
sua tene-
bras, qui
peccata ex-
cusat &
defendit.

tuas tenebraberis tenebris tuis. Et quando enades à dupliscibus tenebris, qui in simplicibus laboras? unde autem Dominus non tenebras tenebras nostras? Quia non nos sunt impunita habere peccata. Hæc tor sententiarum luminibus de tenebris S. Augustinus, quas illustrat dum damnat. Nemo igitur tenebris suis addat, nemo culpas excuset, nemo defendat, aut neget. Nocentior fit, qui innocentem se facit, cum sit nocens; & crimen aggrauat excusatio, dum putatur eleuare; & in densiores tenebras se recipit, qui se abscondit.

13. Quia tu possedisti renes meos.] S. Chryso- stomus hoc loco per renes velut ex parte intel- ligi vult torum hominem; additque non esse hoc exiguum ad partem laudis & prouidentia, esse Dei possessionem: Qui enim, inquit, possidet, xh- ditai, & xerou, & curam gerit, & promidet. Hinc illa magnifica Dei pollicitatio ad spem & fiduciam erigentis: Noli timere, quia te redemi, & vocaui te nomine tuo, meus es tu. Quæ verba dulcissima sunt, & mirificâ iucunditate replent animum. Res Dei sumus, ad illum pertine- mus, nocere nobis nemo potest, quin eo ipso Dei potentiam irriter, maiestatem violet. Mem, inquit, es tu, singulari quadam ratione, non eo tantum modo, quo cælum & terra ipsius sunt; quod creator & architectus sit omnium; sed quia, inquit, redemi te, noli timere. Cruor ipse purpu- reus Agni immaculati, pretium illud immortale & incomparabile, quod nisi Deus æquare nihil potest; gemmantes illæ in corpore sancto plagæ, aureum pignus infiniti sui erga nos amoris, oculis genitoris oblatæ, & pium cor expugnan- tes, altè clamant, Noli timere; & ut ait D. Cy- prianus, securitatem nobis & protectionem pol- licentur.

14. Quia terribiliter magnificatus es.] Ad hunc locum D. Chryso- stomus Hom. 1. de incomprehensibili Dei natura obseruat quædam esse, quæ sine metu admiramur; vt pratum mul- tis floribus depictum: quædam quæ admiramur cum metu; vt mare vasto gurgite profundum: & de hoc genere ait esse diuinam Sapientiam non solum mirabilem, sed etiam terribilem: Miramur, inquit, maris vastitatem immensos- que gurgites, sed non sine metu, cum eius inspi- cimus altitudinem. Sic & Propheta, cum va- stum id immensumque diuina sapientia mare inspicit, vertigine quasi tentatus obstupescit, ac summo cum timore demirans recedit, atque ex- clamat: Terribiliter magnificatus es. Quis enim non pauëat, considerans illos diuinæ sapientia oculis, vt sapius D. Gregorius appellat, inso- pitos; quos nihil effugiat, nihil lateat, quibus nulla hominum Angelorumve arcana abscon- dantur?

15. Non est occultatum os meum à te.] Hunc versum Aquila sic est interpretatus, Οὐκ ἐπαλύθη ἐσὰ μὲν ἀπὸ σοῦ, ὅτι ἐποικίλω ἐν ἀποκρύφῳ, ἰξικιοισθῶ ἐν τοῖς κρυπτοῖς τῆς γῆς, Non sunt abs- condita ossa mea à te, quod factus sum in abdi- to, effigatus in infimis terra: Symmachus verò, Οὐκ ἐλάθη ἢ κρυπτοῖς μὲν, ἢ ἐποικίλω ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐποικίλω δὲ ἐν κρυπτοῖς τῆς γῆς, Non latuit con- firmatio mea, quæ factus sum in abscondito, va- riegatus sum tamquam in infimis terra. Occul- tum quippe est, & inuestigari non potest,

quomodo ex illa fluida & molli materia exi- stant & compingantur ossa. Vnde Salomon id esse maximè occultum affirmat: Quomodo, in- quit, ignoras quæ sit via spiritus, & quâ ratione compingantur ossa in ventre pragnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. Hæc, in- quit, res tam occulta atque secreta minimè te latuit, quamuis illam in occulto & in abdi- to loco sis operatus, nempe in ventre matris: non indignatus es meâ illi confirmationi ac roborati- oni operam præstare, & in occultissimos natu- ræ sinus conspectum tuum & prouidentiam in- ferre. Ita Agellius.

IBIDEM. Et substantia mea in infimis ter- ra.] Ex Hebræo verti potest, Acui pictus sum, seu, Variè contextus & variegatus sum, ac veluti opere phrygio distinctus. Tanta est enim humani corporis pulchritudo, vt phrygianum quoddam stragulum multicoloribus filis inter- textum referre videatur. Comparat igitur opus creationis in neruis, ossibus, carne, cuti, cum opere phrygionico, & aluum, seu vuluam matris, cum inferioribus terræ. q.d. Variè effectus sum & contextus, miro artificio & ingenio distinctus sum membris, veluti acui pictus textusque, quo pacto pannus lineus pulchrè solet acui pingi, aut aula elegantia imaginum & colorum varietate. Vnde D. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 8. admirandus exclamat: Pictus es à homo; & pictus à Domino Deo tuo: bonum habes artifi- cem atque pictorem: noli bonam delere picturam, non fuco, sed veritate fulgentem; non cerâ ex- pressam, sed gratiâ. Vbi dum hominem pi- ctum vocat, alludere videtur ad hunc Psalms locum.

16. Inoperatum meum viderunt oculi tui.] Græcè est ἀρρηγασθὲν μὲν: Symmachus legit ἀμφοτεροῦ μὲν, Informem me, prout S. Hierony- mus habet: in Hebræo est רָחַץ גֹּלְמִי: quod significat Rudem factum meum, id est embryo- nem, vt vulgò Naturales vocant, cum videlicet nondum factus in materno ytero omnibus suis membris & formâ ultimâ fuerit absolutus, sed impolitus adhuc est, temporis successu per vir- tutem generatiuam perficiendus.

17. Mihi autem nimis honorificati sunt ami- ci tui Deus.] Alius Interpres apud S. Chryso- stomum legit, Τίμοι ἐξ ἰσοῦ οἱ ἰταῖοι σοῦ, Pretiosi fuerunt familiares tui: Apollinarius interpretat- ur ἀντοῖ, admirabiles, & omnibus suspiciendi. Vbi à Dauide nominantur amici, vel ἰταῖοι Quam hon- orificati sint amici Dei. socij, qui scilicet in societatem Dei vocati sunt ad tuendam & propagandam religionem, ad si- millima vitæ facinora, ad sudores exhauriendos in iuuando hominum genere, & deducendo ad felicitatem. Quam ob causam Paulus σὺν πρῶτος, Dei adiutores appellat, qui dispendio vitæ suæ compendium immortalitatis faciunt, & pleni meritis excellentissimarum virtutum ab homini- bus digrediuntur. In hos ergo pius Vates inij- ciens oculos suos admirandus exclamat: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Nimis inquit λίαν, hoc est valdè, vehementer (vt Augustinus & Cyprianus legunt) incredibiliter, supra hominum fidem & opinionem. In quibus verò honorati? In multis mirificisque rebus. In primis, quod à turba & populi multitudine illos adsciuit ad heroicum & diuinum vitæ genus, vt

T t t t 3 dispen-

Nos sumus singularis Dei posses- so.

Isaie 43, 1.

Homo à Deo quasi acui pictus.

Immensum diuina sa- pientia mare in supo- rem & ter- rorem con- iicit.

Quam hon- orificati sint amici Dei.

Hominis est occulta for- matio.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

dispensatores mysteriorum, vt lucem mundi, vt apotropæos humani generis, & sospitatores, vt Pharos in naufragijs, vt Medicos in morbis, vt primipilos Ecclesiæ militantis, vt Quæstores sacrarum largitionum, vt legatos Vniuersitatis, vt Principes super omnem terram. Vnde subdit:

I B I D E M. *Nimis confortatus est principatus eorum.*] Vbi, vt loquitur Caictanus, optimæ Regis partes describuntur magnipendere iustos propter Deum, & Primates iustorum efficere potentes: quoniam vbi fortes honorantur, ibi multiplicantur fortes: vbi docti honorantur, multiplicantur docti: & similiter vbi iusti honorantur, ibi multiplicantur iusti. Agit autem de magnis fatoribus religionis Dei que amicis, quos ipse mundi Rex de mundo redeuntes, in hominum oculis abiectos, omnium rerum possessione nudos & spoliatos, sed gratiâ diuites, in ciuitate sancta Hierusalem regali honore & principatu in sempiternum æuum decorauit. S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Quia fortes pauperes eorum:* quemadmodum etiam apud Theodotionem legitur, *Ἐκσταυώθησαν οἰκίαι αὐτῶν, Ῥοβῆσθι facti sunt, vel, Principatum obtinuerunt pauperes eorum.* Ex quo loco docti quidam Interpretes aiunt, ex mente sensuque Prophetæ, Apostolos hîc dici primarios duces paupertatis, quibus eâ causâ & sublimes honores, & Principatus, & magnificæ grauiarum opes à Deo tribuantur.

Pauperes Christi fortes & gloriosi.

Odium perfectum quod.

22. *Perfecto odio oderam illos.*] Hoc dupliciter exponi potest: vno modo, vt perfectum odium idem sit quod capitale & maximum: altero, vt illud dicatur odium perfectum, quod vitia non naturam persequitur; & quod ex zelo aduersus ipsam improbitatem, non autem ex vltionis & vindictæ affectu & cupiditate oritur. Ad vtrumque enim sensum referri potest: quod est Hebraicè *perfectio odij.* Posteriores expositionem secutus Theodoretus, & D. Augustinus:

Oderam, inquit, in eis iniquitates eorum, diligebam condstonem tuam. Hoc enim est perfectio habenda, odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Eodem modo exponit D. Gregorius 3. parte Pastoralis curæ Admonitione 23. *Inimicos, inquit, Dei perfectio odio odisse est, & quod facti sunt diligere, & quod faciunt increpare. Itaque tantus Propheta hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino prauorum inimicitias excitauit. Sequitur enim, Et inimici facti sunt mihi. Hinc est quod Tribus Leuitica assumptis gladijs per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, dicta est manus Deo consecraste. Hinc per semetipsam Veritas dicit: Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, sed gladium. 34. Deinde monet omnes Gregorius, vt eandem pacem dilectione integrâ intrinsecus teneant, quam per inuentionem vocis extrinsecus turbant: quod vtrumque se testatur seruasse Regium Vates cum ait, Cum his qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquebar illis impugnabant me gratis. 7. Ecce loquens impugnabatur, sed tamen impugnatus erat pacificus; quia nec insaniens cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare.*

23. *Proba me Deus, & scito cor meum, &c.]* Non optat cum iniquis, vt non videat Dominus, nec intelligat Deus Iacob, sed magis vult, vt videat, vt intelligat, vt vniuersa scrutetur, & si quod semen iniquitatis inuenerit, illud extirpet, & omnes suas cogitationes & opera in viam veritatis, id est in Christum, adducat. Pulchrè hîc Augustinus: *Si aliquid inueneris, inquit, Domine in vita mea quod displiceat oculis tuis, quoniam via mea mortalis est, tu deduc me in via aeterna, scilicet in Filio tuo, ubi nulla est iniquitas: quia si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum.*

IN PSALMVM CXXXIX. ARGVMENTVM.

1. In finem Psalmus Dauid.

α. Εἰς τέλος ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ.

Hunc ex persona propria recitat Dauid, Saulem accusans & qui cum ipso erant; hos quidem vt detractores, illum verò vt ab illis persuasum; & in auxilium vocat Deum vniuersorum.

Τῆτοι ἐν προσώπῳ ἰδίου φησὶ ὁ Δαβὶδ, αἰνώμῳ τὸν Σαὺλ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τοὺς μὲν δευδαλοντας, τοὺς δὲ ὡς πωδῶ μῶροι· καὶ καλεῖ εἰς ὀπικερίαι τὸν ὅλον θεόν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

2. **R**IPE me Domine ab homine malo: à viro iniquo eripe me.

Malus & iniquus quis.

Malum & iniquum eundem vocat; iniquum quidem ex conatu, malum autem eò quòd molestiam faceſſat illi cui insidiatur. In

β. **R**ΕΛΟΥ με κύριε ὁ ἀνδρῶν πονηρῶν· ἀπὸ ἀνδρῶν ἀδίκων ῥύσαι με.

Πονηρὸν καλεῖ ὁ ἀδικὸν τὸν αὐτὸν· ἀδικὸν μὲν ἐν τῷ ὀπικερίσῳ, πονηρὸν δὲ ἀπὸ τῆ πόνου ἐπαίχου τοῦ δευδαλονδῶν· κοινός

νός δὲ καθὼς εἴρηται, πάντας αἰπαῖται τὸς
μὲν τὸ Σαὺλ, ὅθεν ἐπιφέρει.

communi autem, uti dictum est, omnes accu-
sat qui cum Saule erant. unde subdit:

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

γ'. Οἵπινες ἐλογίσαντο ἀδικίας
ἐν καρδίᾳ, ὅλην τὴν ἡμέραν πα-
ρετάσσοντο πολέμοις.

3. Qui cogitauerunt iniquitates
in corde, totâ die constituebant
prælia.

Τὸ ὅλην τὴν ἡμέραν ἀντὶ τῆς δεσποτικῆς
λήτῃ. βέλτεται γὰρ εἰπεῖν· Οὐδ' ἄλλο ποί-
σιν οἱ μετ' αὐτοῦ, ἢ σπείρειν ἡμεῖς πολέ-
μοις διπλοῦς.

Illud totâ die dicit pro semper. Vult
enim dicere: Hi qui cum illo sunt nihil
aliud faciunt, quàm contra me assiduo bella
excogitare.

δ'. Ἡκόμισαν γλώσσαι αὐτῶν
ὡσεὶ ὄφρατος· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ
χείλη αὐτῶν.

4. Acuerunt * linguam suam sic-
ut serpentis: venenum * aspidis
sub labijs eorum.

* Vulgata
linguas
suas
* aspidum

Δ Ι Α * Α Λ Μ Α.

D I A P S A L M A.

Α' πόδειξις δέ, φησι, τῆ πρὸς ἐμὲ πολέ-
μου αὐτῶν αἰ δεσποτικῆ καὶ ἢ γλώσσα ἢ δό-
λος, ἢ θανατηφόρος.

Argumentum autem, inquit, belli eorum
contra me sunt calumnie & lingua dolosa,
quæ mortifera est.

ε'. Φύλαξόν με κύριε ἐκ χει-
ρὸς ἀμαρτωλῶν· ἀπὸ ἀνθρώπων ἀ-
δίκων ἄξελού με.

5. Custodi me Domine de ma-
nu peccatoris: * ab hominibus * in-
iustis erue me.

* Vulgata
addis &
* iniquis
et ipe

Ἐπεὶ ἔν, φησι, μεγάλη ἐπέτην ἢ ἐπιβυ-
λὴ μεζέουτος δέουμαι τῆ βοηθῆντος. ἕδεις δὲ
ἄλλος ἀρκεῖ πρὸς τοσαύτας κακομηχανίας,
εἰ μὴ σὺ ὁ θεὸς ὁ πάντα διευκρινῶν. ἀ-
μαρτωλῶν δὲ πάλιν καλεῖ τὸν Σαὺλ, ὡς
ἀμαρτάνοντα εἰς αὐτὸν· ἀδίκου δὲ τὸς μετ'
αὐτὸν, ὡς μάτην αὐτῶ ἐπιβυλοῦσας. ὅση
φέρει γὰρ.

Cum igitur, inquit, magnæ sint eorum
insidiæ maiori opus habeo adiutore. Ne-
mo autem contra tot malas machinatio-
nes sufficit, nisi tu Deus qui omnia potes.
Peccatorem autem rursus Saulem vocat, ut-
pote qui in ipsum peccabat, inimicos vero
illos qui cum eo erant, utpote frustra ipsi in-
sidentes. Subdit enim:

Contra in-
sidias Dei
auxilio est
opus.

Οἵπινες διελογίσαντο ἔ' ὑπο-
σκελίσαι τὰ διαθήματά μου·

Qui cogitauerunt supplantare
gressus meos:

ς'. Ἐκρυψαν ὑπερήφανοι πα-
γίδα μοι·

6. Absconderunt superbi la-
queum mihi:

Οὐ μόνον δέ, φησι, φανεροῦς πολυμήσι
μοι· ἀλλὰ καὶ ληθηθῶτος πᾶν εἶδος ἐπι-
βελῆς μηχανῶνται κατ' ἐμὲ, ἢ καὶ ἄκαν
ἐμπέσω.

Non solum autem, inquit, aperte me op-
pugnant; verum etiam clanculum omne
genus insidiarum moliuntur aduersum me, ut
vel inuitus incidam.

Καὶ χοινία διέτειναν παγί-
δας τοῖς προσί μου·

Et funes extenderunt * laqueos
pedibus meis:

* Vulgata
in laqueis:

Καὶ καθάπερ, φησι, οἱ δὲ χοινίων κα-
τασκευάζοντες παγίδας εἰς τὸ ἐμβληθῆναι
τὸς πόδας τῆς ἀκερείως βαδίζόντων, ἔπειτα
καὶ ἐπι τὸς δόλους αὐτῶν πανταχῆ μοι κα-
τοῦξενίξωσιν.

Et sicut, inquit, qui funibus laqueos pa-
rant ad irretiendos pedes incauteambu-
lantium, sic etiam hi dolos suos undique
mihi struunt.

Dolos re-
tiansi simi-
les.

Ἐχόμημα τρεῖς σκάνδαλα
ἔθεντό μοι.

Iuxta * semitam scandalum πο-
suerunt mihi.

* Vulgata
iter

Δ Ι Α * Α Λ Μ Α.

D I A P S A L M A.

Τρεῖς δὴ ἵλον ὅπ τὴν ὁδὸν λέγει. τὸ δὲ

Semitam manifestum est quod viam vocet.

Illud

P A R A -
P H R A S I S
A N O N Y -
M I .

Illud autem *in xta*, id est, in ipsa via recta mihi posuerunt. Hic enim versus superiorem sequitur. Vult nempe dicere: Quoniam in omni via offendiculum mihi collocarunt, ut impingerem.

ἰχθυῖμα, ἀντὶ τῆς ἐν αὐτῇ τῆ ὁδοῦ τὰς πάγας μοι καταπέθασιν. ἀπολυθῆναι γὰρ καὶ εἶναι ὁ εἶχος τῶ ἀνωτέρω. βεβλήν) γὰρ εἶπεῖ· ὅτι ἐν πάσῃ μὲ ὁδοῦ σκάνδαλον μοι πέθασιν, ὅπως ἐμπέσω.

7. Dixi Domino, Deus meus es tu:

Ζ'. Εἶπα τῷ κυρίῳ, θεός μου εἶ σὺ.

Propterea, inquit, ego ad nullum alium confugi quam ad Deum, qui à principio mei curam gessit.

Διὰ ταῦτά, φησὶν, ἐγὼ ἐ πρὸς ἄλλου κατέφυγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς μου φροντίσαντα θνός.

* *Vulgata*
Exaudi

* Auribus percipe Domine vocem deprecationis meæ.

Εἰνώπ(αι κύριε τὴν φωνὴν τῆς δεήσεώς μου.

Et ad ipsum confugiens, inquit, hæc precabar.

Καὶ προσφυγὼν αὐτῷ, φησὶ, ταῦτα ἐδήθην.

8. Domine Domine, virtus salutis meæ; obumbrasti super caput meum in die belli:

Η'. Κύριε κύριε διώαμις τῆς σωτηρίας μου· ἐπεσκίασας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου ἐν ἡμέρᾳ πολέμου.

Geminatio istius vocis *Domine* vehementiam continet inuocationis. Vult enim dicere: Quoniam verus meus Dominus es, qui in omni bello admirabilem mihi salutem præbes, etiamnum eripe me ab insidiantibus.

Ὁ διπλασιασμός τῆς κύριε ἐπάσκει ἐπι κλήσεως ἔχει. βεβλήν) γὰρ εἶπεῖ· ὅτι ὁ ἀληθινός μου δεσπότης εἶ, ὁ ᾧ δαχθάν μοι ἐν παντὶ πολέμῳ ᾧ δαδόςιο σωτηρίας, ἐν νῦν ἐξελέμα ἐπὶ ἐπιβουλοῦσται μοι.

9. Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori:

Θ'. Μὴ ᾧ δαδόςιο κύριε δὸπ τῆς ἐπιθυμίας μου ἀμαρτωλῶ.

Neque dedas me inimicis meis, qui desiderant mihi quidquid malum est.

Μηδὲ ἐκδόςιο μὲ τοῖς ἐχθροῖς μου, ὅτι ἐπιθυμοῦσι κατ' ἐμὲ πᾶν εἶπ φάλλον.

* *Vulgata*
contra
fontē

Cogitauerunt * aduersus me, ne derelinquas me, ne * quando exaltentur.

Διελογίσαντο κατ' ἐμοῦ, μὴ ἐγκαταλίπης με, μήποτε ὑψώσωσιν.

D I A P S A L M A .

Δ Ι Α Ψ Α Λ Μ Α .

Et cum, inquit, ipsi proprijs machinis confisi sint, tu ipse me ne deseras, ne arbitrentur esse aliquid machinas suas, etiam te non volente. Id est, Ne semetipsos auxilio tuo potentiores existiment.

Καὶ ἐπειδὴ, φησὶν, ἐκαίνοι τοῖς οἰκίαις μεγαλαῖς πεποιθήσιν, αὐτοὺς μὲ μὴ ἐγκαταλίπης, ἵνα μὴ νομίσωσι εἶναι τι τοῖς μηχαναῖς αὐτῶν, καὶ μὴ βυλομῆν σε. ἀντὶ τῆς, ἵνα μὴ ἑαυτοὺς ἰσχυροτέρου νομίσωσι τῆς σῆς βοηθείας.

10. Caput circuitus eorum:

Ι'. Ἡ κεφαλὴν τῆς κυκλώματός αὐτῶν.

Id est, Hoc est caput conuersationis eorum insidiæ, inquit, aduersus me. unde subdit:

Ἀντὶ, τῆτο γὰρ κεφάλαιον τῆς συσεσφῆς αὐτῶν αἱ κατ' ἐμὲ, φησὶ, δαχθολαί. ὅθεν ἐπιφέρει.

Labor labiorum ipsorum operiet eos.

Κόπ(αι τῶν χειλέων αὐτῶν καλύψει αὐτούς.

Insidiatores sibi technas struunt.

Caput, inquit, insidiarum quas ipsi mihi struunt est labor labiorum ipsorum; id est, calumnia quæ laborem parit: verum hic labor in ipsos reuertetur.

Τὸ κεφάλαιον, φησὶ, τῆ κατ' ἐμὲ ἐπιβουλῆς αὐτῶν ὁ κόπος ἐστὶ τῆς χειλέων αὐτῶν ἀντὶ τῆς, ἢ δαχθολῆ ἢ κόπον ἐπιπέσουσα. ἀλλ' εἶπαι ὁ κόπος εἰς αὐτοὺς ἐπαναστρέφει.

ια. Πε-

PARAPHRASIS ANONYMI.

ια. Πέσονται ἐπ' αὐτοὺς ἀνδρακες,

Καὶ καταλάβοιεν, φησὶν, αὐτοὺς τιμωρίας, μιμνήσκου σου εὐδρακας.

Εἰν πυρὶ καὶ ἀβυσσῶσιν αὐτοὺς.

Καὶ ἔσται, φησὶν, αὐτοὺς ἀνάλωσον ὡς ὑπὸ πυρὸς δέσποντα.

Εἰν ταλαιπωρίας ἔμην ὑποσώσων.

Λάβοιεν δέ, φησὶν, αὐτοὺς καὶ τσαυτὰ ταλαιπωρίας, ὥστε μὴ ὑπομείναι ταῖς βασάναις.

ιβ. Ἄνθρωπος γλωσσώδης ἔκατ' ἀποθήσει τὸν ἴππον τῆς γῆς.

Ἀλλὰ καὶ πάντα, φησὶν, ἀνδρα γλωσσώδη, ταῖσι δ' ἀποθήσει, μὴ κατ' ἀποθήσει, ἀλλὰ μακρὰν χωρῆσον τῆς σῆς γῆς.

Ἄνθρωπος ἀδίκον κακὰ θηροβόσει εἰς διαφθοράν.

Καὶ ἔμνοιον, φησὶν, ἐν τῆς ἀποθήσει τῆς σῆς γῆς τῶν ποταμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις πάσαις ὁ Θεὸς, ἵνα αὐτοὺς ἐμπέσει εἰς ταῖς παγίδας εἰς αἷς αὐτοὺς ἄλλοις καταπήσουσιν.

ιγ. Ἐγὼν ὅτι ποιήσει κύριος τὸν κλέψοντα ἔπιωχον, καὶ τὸν δίκλον τῶν πενήτων.

Τὸ ἐγὼν ἐνήλλαξεν καὶ χρόνον. βέλεται γὰρ εἶπεῖν καὶ ἀπὸ τοῦ φανερόν καὶ γνωστὸν πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι σοὶ μέλει τῆς ἐπιβουλοῦσιν, ἐδεμίαν ἐχόντων βοήθειαν ἀλλήν εἰ μὴ τὸν σὺν. πτωχὸν γὰρ καὶ πάντα τὸν ἐκ ἐχόντων βοήθειαν καλεῖ.

ιδ. Πλὴν δίκαιοι ἔξομολογήσονται τῷ ὀνόματί σου.

Τὸ πλὴν παρέλακει καὶ τὸ ἑβραϊκὸν ἰδιώμα. θίλει γὰρ εἶπεῖν ὅτι οἱ δὲ δίκαιοι ἐν δικαιοσύναις ἔσονται ὑπὸ τῶν διπλοπόνθων. ταῖσι, ἵνα γνωστὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς οἱ μὲν ποταμοὶ κολάζονται, οἱ δὲ ἀδικοὶ βοήθονται. φησὶ γὰρ.

Καὶ κατοικήσουσιν ἀδικοὶ σὺν τῷ κερσώπῳ σου.

Ὡς ἐγνωσθήσεται, φησὶν, ὅτι τῆσιν χαίρεις, καὶ ὅτι αὐτοὺς ποιεῖς ἐν τῇ γῆ ἧς ἐπαγγελίας σωματικῆν σοι, τῆς ποταμῶν παντελῶς ἀποποιήσων.

TOMVS III.

ii. Cadent super eos carbones,

Et corripiant, inquit, ipsos supplicia, quae imitantur carbones ignis.

In ignem deicies eos:

Et ita, inquit, ipsos consume tanquam sub igne Domine.

In miserijs non subsistent.

Capiant autem, inquit, ipsos tantae miseriae, ut earum poenas ferre non valeant.

12. Vir linguosus non dirigetur in terra:

Quin imò, inquit, omnem virum linguosum, id est calumniatorem, ne dirigas, sed procul remoue à terra tua.

Virum iniustum mala * venabuntur in interitum.

* Vulgata capient in interitu.

Et non solum, inquit, talem à terra tua remoue, verum etiam proprijs retribus capiat, ut ipsemet incidat in laqueos quos alijs tetenderat.

13. Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

Illud Cognoui mutatum est secundum tempus. Vult enim dicere: Et fiat manifestum & notum omnibus hominibus, quod curam geras eorum qui insidijs impetuntur, nec ullam aliam opem habent praeterquam tuam. Inopem enim & pauperem vocat eum qui auxilio destituitur.

14. Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo:

Illud Verumtamen redundat secundum idioma Hebraicum. Vult enim dicere: Iusti autem gratias agent pro bonis quae acceperunt. id est, Vt notum fiat omnibus hominibus quod pravi quidem puniantur, recti vero adiuuentur. Ait enim:

Et * inhabitabunt recti cum vultu tuo.

* Vulgata habitabunt

Vt notum, inquit, fiat quod istiusmodi delecteris, & facias eos tecum habitare in terra promissionis, peruersos penitus rejiciens.

V V V V COM-

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

*Iniqui feris
describuntur.*

2. **R**IPE ME DOMINE AB HOMINE MALO.] Cùm in terra sint pluri-
ma animalia venenata noxiaque,
& quæ malitiam prodant, illis omnibus præ-
termiſſis Propheta rogat ab homine malo &
iniquo liberari. Etenim feræ apparent id
quod ſunt, homo autem qui nequitiam me-
ditatur quavis ferâ difficilius obſervatur. Ge-
nerale autem nomen malitiæ poſuit. Non
enim ſimpliciter circa pecunias iniuſtum, ſed
hoc loco vniuerſim in omnibus iniquum
dicit.

3. **Q**VI COGITAVERVNT INI-
QVITATE S.] In animo machinantes mala,
& meditationem ſuam ad hanc rem dirigen-
tes, conſtituebant prælia, non quæ armis &
inſtructâ acie, ſed inſidijs geruntur, quibus
etiam in foris & ædibus homines bella mo-
uent. *Acuerunt linguam ſuam.* Vide vitij
ignobilitatem: ex hominibus beſtias facit,
aſpides & ſerpentes & linguam rationalem ad
iſtam feritatem deducit. Quemadmodum
autem ſuperius dixerat, *Totâ die conſtitue-
bant prælia,* ita hîc etiam.

4. **V**ENENVM ASPIDVM SVB LABIIS EO-
RVM.] Hoc enim diapſalma vbique ſignifi-
cat. Atqui vitium vel ad breuem moram res
eſt grauis: quando autem id aſſiduè frequen-
tant, quam veniam impetrare poſſint?

5. **C**YSTODI ME DOMINE DE MANV PEC-
CATORIS.] Quid his iniquius fieri poſſit? Quo-
niam alios quoque contumelijs afficere conan-
tur. *Cogitantur enim,* inquit, *ſupplantare
greſſus meos.* Si autem cogitatio in opus non
prodierit, id virtutis eſt Dei. Et vide ſcelus
præmeditatum. Et abſconderunt, inquit, ac
tetenderunt laqueum pedibus meis, & iuxta
femitam ſcandala poſuerunt mihi, vt & pro-
pter longitudinem, & quodd laterent, & quodd
propè tenderent, caperent, & in ſuam potesta-
tem redigerent, vndique retia extendentes,
ſcleris artifices effecti.

7. **D**IXI DOMINO, DEVS MEVS ES TV.]
Confugit deinceps ad inexpugnabile præſi-
dium è cælo adiutorem implorans, qui hæc
poſſit diſſipare. Et vide quid dicat. Non dixit,
Rectè me geſſi, ſed, *Quoniam Deus meus*

*Calumnia-
toris nil
iniquius.*

β'. **Ζ**ΕΛΟΥ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΕΞ ΑΝ-
ΘΡΩΠΟΥ ΠΟΝΗΡΟΥ.] Πολ-
λὸν ὄντων τῶν ζώων ἐπὶ τῆς
γῆς ἰσθόλων καὶ φθοροποιῶν, ἢ κακίας ἐπι-
δεικνυμένων, παρὲς πάντων ἐκείνων ὁ θεὸς
φῆκε δὲ τὸ ἀνθρώπου πονηροῦ καὶ ἀδίκου
ἀξιοῦ μισθῆναι. καὶ γὰρ τὰ θηρία ἀπὲρ ἕξι
φαίνονται, ὁ δὲ ἄνθρωπος μελετῶν τὴν πονη-
ρίαν δυσφυλακτότερός ἐστι θηρίου. γῆρικόν δὲ
ὄνομα τῆς κακίας φησὶν. ἢ γὰρ ἀπλῶς φε-
ρέματα λέγει ἀδικῶν, ἀλλὰ τὸν φερέ πάν-
τα ἀδικῶν φησὶν ἐνταῦθα τὸν κατόλῳ.

γ'. **Ο**ΙΤΙΝΕΣ ΒΛΟΓΙΣΑΝΤΟ ΑΔΙΚΙΑΣ.]
Κατὰ δόξοιαν θηρόνους κακὰ, ἢ μελετῶν
τὸ πνεῦμα ποιῶντων, παρετάσσοντο πολέ-
μου, ἢ τὴν ἐπὶ τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν ὤψων ἀ-
ξίαν, ἀλλὰ τὴν δόξον ἐπιβυλῶν, ἢ καὶ ἐν
ἀγροῦς καὶ ἐν οἰκίαις πολυμῶσιν ἀνθρώποι.
ἠκόνησαν γὰρ ἄσασιν αὐτῶν. Ὅσα τῆς κακίας
τῆν δυσγῆμιαν ὅτι ἀνθρώπων θηρία ποιεῖ,
ἀσπίδας καὶ ὄφεις ἢ τὴν γὰρ ἄσασιν τὴν λο-
γικῶν φερέ ἐκείνῳ καταφέρει τὴν θηρο-
δία. ὡσπερ δὲ ἀνωτάτω φησὶν, παρετάσσοντο
πολέμου ὄλλῳ τὴν ἡμέραν, ἢ τὴν ἐνταῦθα.

δ'. **Ι**ΟΣ ΑΣΠΙΔΩΝ ΥΠΟ ΤΑ ΧΕΙΡΑ
ΑΥΤΩΝ.] Τὸ γὰρ δόξα φάσμα τῆτο δηλοῖ παν-
ταχῶ. καίτοι γὰρ ἐν βραχεῖ καίτοι φορτικὸν ἢ
κακία ὄντων δὲ διπλοῦς ταύτῳ μετέρχον-
ται, ποῖαν χάρις συγνώμῳ,

ε'. **Φ**ΥΛΑΞΟΝ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ
ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ.] Τί τῆτων γῆμοιτ' ἐν ἀδι-
κώτερον; ὅτι καὶ ἐτέρον ἐπιπραῖξεν ἐπιχειρῶσιν.
ἰλογίσαντο γὰρ, φησὶν, ἰσοσκελίσαμεν τὰ δόξα-
θήματα μῶ. εἰ δὲ μὴ εἰς ἔργον ἐξήλθῃν ὁ
λογισμὸς, τῆτο δὲ τῶ θεῷ δυναμίμως. καὶ δεῖ
μελετημῶν πονηρίας. καὶ ἐκρυψάν, φησὶ,
καὶ διέτεσον παγίδα τοῖς ποσί μου, καὶ ἐχό-
μα τέλει σκάνδαλα ἐθνοῖ μοι, ὡς καὶ
τῶ μήκει, καὶ τῶ λανθάνειν, καὶ τῶ πλησίον
πίπειν, ἰλεῖν, καὶ χειροῦσαδς, πάντα χόθῃ
ἐκτείνοντες τὰς πάγαι, δημωροῖ τῆς κα-
κίας γῆμοι.

ζ'. **Ε**ΙΠΑ ΤΩ ΚΥΡΙΩ, ΘΕΟΣ ΜΟΥ ΕΙ
ΣΥ.] Καταφύγη λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀχίροστον
συμμαχίαν δὲ τῶ ἑρῶν καλῶν τὸν βοη-
θῶν, ταῦτα λύσαι δυναμῶμον. καὶ δεῖ τί φη-
σιν. ἐκ εἶπε, κατόρθωσα, ἀλλ', ὅτι θεός μου
εἶσύ.

εἰ σὺ· μέγιστον τὸ δικαίωμα συμμάχιας
 πρεσβυλλόμορος, τὸ πρὸς τὸν δεσπότην κα-
 τὰ φύσιν· τί δὲ ἔστι δύναμις τῆς σωτηρίας
 μου; ὅτι ἔστι δύναμις παρ' αὐτοῦ καὶ κολάσεως
 καὶ τιμωρίας· ἀλλ' ἐμοὶ τίω δύναμις τῆς
 σωτηρίας, φησὶ, ὡς δὲ ἄρ. β.

η'. ΕΠΕΣΚΙΑΣΑΣ ΕΠΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ
 ΜΟΥ.] Ο'ρα πῶς δείκνυσιν τὸ δόκλον τῆ
 δεῖξ. ἔκ εἶπεν πρὸς τὸν ἄγγελο, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ
 ἡμέρᾳ, ὅτε τὰ δευὰ ἤρετο, ἐν ἀσφαλείᾳ κα-
 τήσεως· εἶτα δηλοῦν τὴν ἰσχυροῦ τῆς
 νικῆς καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἔκ εἶπεν ἰσοσῆ-
 ας, ἀλλ' ἐπιστάσας· ἐδὲ τυχῶν, φησὶ, λυπηρῶν
 ἰσομεινῶν ἐποίησας, ἐδ' ὅσον δὲ καὶ ματῶς,
 δεῖξ τὸν δόκλον δευκῶν τῆ βουθῆας.

θ'. ΜΗ ΠΑΡΑΔΩΣ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΑΠΟ
 ΤΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ.] Ο' λέγει τῷ πτόν ἔστι· μὴ
 δῶς δὲ δὲ ἐπιθυμίας τῆ κατ' ἐμὲ· τετέστιν,
 ἐπιθυμεί κατ' ἐμὲ, ταῦτα μὴ ἀφῆς αὐτὸν
 πληροῦσαι· δεῖξ δὲ τὴν ταπεινοφροσύνην
 αὐτοῦ· ἐ γὰρ εἶπεν, Μὴ ἐγκαταλίπῃς με ὅτι
 ἀξίός εἰμι δεῖξ τὴν βίε ἀρετῶν, ἀλλὰ,
 μήποτε ὑψωθῶσιν· τατέστιν, ὡς μὴ ἀλαζο-
 νικωτέροις γηῦσας, ἐ εἰς πλείονα ἐπαρθῆναι
 δόξομαι.

ι'. Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΜΑΤΟΣ
 ΑΥΤΩΝ.] Κύκλωμα ἐνταῦθα τὸν σὺλλο-
 γὸν φησὶ, τὸ συνέδριον, τὸ κεφάλαιον τῆ πο-
 τηῶς καὶ διεφθαρμένης γλώσσας, αὐτὸ αὐτὸς
 καταδύσκει καὶ ἀπολέσειν.

ια'. ΠΕΣΟΥΝΤΑΙ ΕΠ' ΑΥΤΟΥΣ ΑΝ-
 ΘΡΑΚΕΣ.] Ο' λέγει τῷ πτόν ἔστι· ἰκανὴ μὲν
 καὶ αὐτὴ ἡ ποτηρία δεφθῆναι τὴς κυκλῶν-
 τας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὴν θελήσων ἰσοσῆ-
 σον) ὀργῶν· ἀνθρακας δὲ πρὸς ἐνταῦθα ἐ
 πύρ τὴν ἀνθῶν λέγει φερεμῶν τιμωρίας.

ΚΑΤΑΒΑΛΕΙΣ ΑΥΤΟΥΣ.] Ο'
 μὲν εἰς ἐρμηνεύσας· ἔπειτα, φησὶν, αὐτὸς ἀπό-
 λησον, ὡς μὴ κηκίτι αὐτὸς ἀνασῆναι· ὁ δὲ ἔπι-
 ρος, μὴ πολλὰ τῆ τέρους.

ιβ'. ΑΝΗΡ ΓΛΩΣΣΩΔΗΣ ΟΥ ΚΑΤΕΥ-
 ΘΥΝΘΗΣΕΤΑΙ.] Γλωσσῶδῶν ἐνταῦθα τὸν
 ὑβριστῶν λέγει, τὸν φλύαρον, τὸν λοιδόρον.
 τίς ἐν ὁ καρπός; ἐ κατὰ θυμὸν) ὅτι τῆ
 γῆς· τατέστι, κατὰ τὴν γῆσιν) ἐ φερεμῶν).
 Ο'ρα πάλιν τὴν κακίαν ἀρμῶσαν εἰς δεφ-
 θορὰν τῆ ἔχοντος· ἀλλὰ τίος ἔπικεν τὸ θῆ-
 ρος ἔπικεν ὄνομα; ἵνα τὸ ἀφυκτὸν δηλώσῃ.
 καὶ μὴ ὡς δαυτικὰ ἐμπέση ὁ ἀδικῶν, μὴ
 θάρρησιν· τῷ αὐτῷ γὰρ ἡ ἀγρία.

TOMVS III.

es in; maximam causam adferens auxilij im-
 petrandi, quod confugiat ad Dominum.
 Quid autem sibi vult Virtus salutis mea?
 Quod nempe penes ipsum sit potestas poenae
 & supplicij. Sed mihi, inquit, virtutem sa-
 lutis concede.

8. OBRUMBRISTI SUPER CAPUT MEVM.]
 Vide quomodo ostēdat facilitatem Dei. Non
 dixit ante, sed in ipso die, quando mala immi-
 nebant, me in tuto collocasti. Deinde osten-
 dens insignem victoriam & summam securi-
 tatem, non dixit Seruasti me, sed Obrumbrasti:
 vt ne minimam quidem, inquit, molestiam
 sustinerem effecisti, ac ne æstus quidem, per
 hoc auxilij facilitatem demonstrans.

Deo facile
 est nos de-
 fendere.

9. NE TRADAS ME DOMINE A
 DESIDERIO.] Quod dicit est eiusmodi:
 Ne concedas ei desiderium suum contra
 me: id est, Quæ aduersus me desiderat, ne
 permitte vt ipse impleat. Vide autem humili-
 tatem eius. Non enim dixit, Ne derelinquas
 me quoniam id mereor propter vitæ virtu-
 tem, sed, Ne forte exaltentur. hoc est, Ne
 fiant arrogantiores, & in maiorem insolentiam
 erigantur.

10. CAPUT CIRCVITVS EORVM.]
 Circuitum hîc dicit conuentum, confessum,
 caput prauī & corrupti animi, quod ipsos ob-
 ruerit perdiditque.

Iniquorum
 consilia
 enotantur.

11. CADENT SUPER EOS CARBONES.]
 Quod autem dicit est eiusmodi: Sufficit
 quidem vel ipsum vitium ad eos perdendos
 qui illud complectuntur: sed cum eo iram
 quoque diuinitus immisam sustinebunt.
 Carbones autem ignis & ignem hîc dicit
 supplicium supernè irrogatum.

DEI ICIES EOS.] Vnus quidem inter-
 pres: Ita, inquit, eos perde, vt non ampliùs
 resurgant: alius verò, cum magna celeritate.

12. VIR LINGVOSVS NON DIRI-
 GETVR.] Linguosum hoc loco vocat ho-
 minem petulantem, nugatorem, maledicum.
 Quis ergo est fructus eius? Non dirigitur in
 terra: hoc est, Deijcietur & euertetur. Vide
 rursus vitium sufficere ad perdendum illum
 qui hoc habet. Sed quam ob causam posuit
 nomen venationis? vt significaret illud esse
 ineuitabile. Etsi cum iniuste te geris non sta-
 tim incidas, ne confidas: talis enim est
 venatio.

Linguosus
 non dirigi-
 tur in ter-
 ra.

V V V V 2

13. COGNO-

CATE-
NA PA-
TRVM.

13. COGNOVI QVIA FACIET
DOMINVS IVDICIVM.] Cùm enim
dixisset quia venabuntur, nec ostendisset sta-
tim imminere supplicium, ne quis rudiorum
propterea negligentior redderetur, subiunxit
dicens id omnino futurum. Qui enim iniurijs
affecti sunt non manebunt inulti. Quapropter,
inquit, noui quodd hoc omino futurum fit.
Pauperes autem hinc non intelligit absolute
pauperes, sed humiles & contritos.

14. VERVM TAMEN IUSTI CON-
FITEBUNTUR.] Quodcumque, inquit,
euenit illi agent gratias, etsi viderint humi-
les probris affectos, & malos elatos, non exi-
gent rationem cur ista fiant.

ιγ'. ΕΓΝΩΝ ΟΤΙ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ
ΤΗΝ ΚΡΙΣΙΝ.] Επειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι θρα-
σει, καὶ ἐκ δ' ἰσως δεικνύσι τὴν τιμωρίαν
φροσὶν, ἵνα μηδὲς δὲ τῶν ἡμῶν παρύτερον
ραθυμότερον γένηται, ἐπήραγα λέγων ὅτι
πάντες ἔσαι τῆτο. ἔ γὰρ μὲν ταῖς ἡμῶν ἀδι-
κμηδύων ἀνεκδίκεται. δὲ τῆτο, φησὶν, οἷον
ὅτι τῆτο ἔσαι πάντως. πῶ γὰρ δὲ ἐν ἑαυτῶν
ἔ τὺς πῆντας καλεῖ, ἀλλὰ τὺς ταπεινὰς καὶ
σωτηριμδύς.

ιδ'. ΠΑΝΗ ΔΙΚΑΙΟΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗ-
ΣΟΝΤΑΙ.] Ὅτι ἂν γένηται, φησὶν, ἐκείνοι
διχαρισῶσι, καὶ τὺς ταπεινὰς ἰδῶσιν ἰπτη-
ριαζομδύς, καὶ τὺς πονηροὺς ἰπαιρομδύς, ἐκ
ἀπατήσεων δ' ἰσως ἡμῶν.

C A T E N A P A T R V M.

RIGENIS. Cùm Magnus David
à Saùle persecutionem pateretur,
in auxilium vocat Deum vniuerso-
rum dicens:

2. ERIPÈ ME DOMINE AB HOMINE
MALO.] CHRYSOSTOMI. Vbi sunt qui dicunt,
Quare sunt feræ? quare scorpiones? quare vi-
peræ? Ecce enim inuentum est animal quod
maiores ostendit improbitatem non ex na-
tura, sed ex animi voluntate, scilicet homo:
quapropter etiam Propheta ab hoc maxime
postulat liberari. Quid ergo, dic mihi, non
oportuit gigni hominem? sed demeritæ sit
hæc dicere. Atque hinc quidem vocat *homi-
nem malum*: quando autem loquitur de dia-
bolo, absolute dicit *malum*: qua de causa?
Quoniam ipse est pater improbitatis, & per
excessum dicitur malus. Quod si etiam scire
velis, vnde sit deductum nomen improbitatis,
magnum quoque hinc fructum percipies. Im-
probitas enim *πονηρία* dicta est ab eo quod
πόνον, hoc est laborem & ærumnam pos-
fessori adferat. Quocirca quidem sapiens
hoc significans dixit: Si sis malus, solus exan-
tlabis mala. Sic etiam Cain solus exan-
tlauit mala, fratri quidem quem insidijs
oppresserat nihil nocens, sed cum coronis
ad vitam senectutis expertem transmittens,
sibi ipsi autem vitam hanc amaram & mi-
feram efficiens, illam verò quæ isthic est
duram & intolerabilem reddens. Quid por-
rò Ioseph læserunt fratres? nõne ipsi sola mala exantlarunt, in ignominia &

Homo ma-
lus viperis
& feris no-
centior.

Improbitas
cuius Græcè,
dicitur
πονηρία.

RIGENOUS. Διακόμδμος ἑστὶ
τὸ Σαυὴλ ὁ μέγας Δαυὴδ, εἰς ὅτι
κελεύει καλεῖ τὸν ἡμῶν ὄλων θνῶν
λέγων.

β'. ΕΡΕΛΟΥ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΕΞ ΑΝΘΡΩ-
ΠΟΥ ΠΟΝΗΡΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶ
εἰσιν οἱ λέγοντες, δὲ τί θηρία; δὲ τί σκορ-
πίοι; δὲ τί ἔχει; ἰδὲ γὰρ εἶρη) ἑστὸν πλείο-
να κακίαν ὅτι δ' ἐκείνων ἐστὶ τὴν φύ-
σιν, ἀλλὰ ὡς τὴν γράμην, δηλοῦν ὁ
ἀνθρώπος. διὸ καὶ ὁ σωφροσύνης ὑπὸ τῆς
μᾶλλον ἀξιοῖ ρυθῆται. τί ἔν, εἶπέ μοι, ἔδὲ
ἀνθρώπον γένηται ἔχων; ἀλλὰ ἀνοίας ἑστὶ
τὰ ῥήματα. ἐστὶ δὲ μὲν ἐν ἀνθρώπον πο-
νηρὸν καλεῖ. ὅταν δὲ ὡς τὴν δ' ἐβόλῃς λί-
γηται, ἀπὸ τῆς πονηρῆς. τί δ' ἔστι; ὅτι αὐτὸς
πατὴρ πονηρίας ἐστὶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν λέ-
γει πονηρὸς. εἰ δὲ βέβαιον καὶ αὐτῆς δ' πο-
ρίας τὸ ὄνομα πόδῃ εἶρη) μαθῆν, μεγάλη
κρηπώση. πονηρία γὰρ εἶρηται ἐκ τῆς πῆν,
ἐπαγγελ καὶ μόχθου αὐτῆς τῆς κατημδύς.
διὸ καὶ τίς σοφὸς τῆτο ὡς δ' ἀληθῶν ἰλεθῆν.
εἰάν κακὸς γένη, μόνος ἀντήσῃς τὰ κακά.
ἔπος ἔ ὁ Καὶν μόνος ὑπέτλησε τὰ κακά, τὸν
μὲν ὅτι βλάστησεν ἀδελφὸν ἑστὸν βλάστησας,
ἀλλὰ καὶ μὲν στεφάνων εἰς τὴν ἀγῆσιν ἑστὸν
ὡς ὑπέμψας, ἑαυτῆς δὲ τὸν ἐστὸν βίον
πονηρὸν καὶ ἀδελφὸν ὡς ἀποκρίσας, ἔ τὸν
ἐκείθεν χαλεπὸν καὶ ἀφόρητον κατὰ ἑστῆς.
τί δὲ τὸν Ιωσήφ ἔβλαστησεν οἱ ἀδελφοί; ἔχῃ
αὐτῶν μόνος τὰ κακά ὑπέτλησε, ἀγῆσιν καὶ
δείμασι

δείματα ὡς αὐτὰ ζῶντες τὸν βίον ; μὴ δὲ φοβώμεθα πονηροὺς, ἀλλ' ἐλεήσωμεν. τότε μὲν εἰκότως ἦσαν φοβεροί, αὐτοὶ ἐδέξαντο εἰς ἑσέως δ' ὁδὸν πειρασμῶν τῆς ἐπιφιλσοφίας ἀγάσης· νυνὶ δὲ ἐκέτα, ἤδη ἐσαντὶ ἀνωμαλῶν, καὶ ἤδη ἀνθρώπων ἀγγέλων γνομῶν. ἐπι καὶ θηρίων, μὴ πολλῶν ἐμπίπτειν δ' ῥύμης, τῆ τῆ δόξατος ἀιχμῆ, δοκῶ μὲν τὸν κρατίζοντα τὸ δένδρον ἀμυμῶν, αὐτὸ δὲ ἀπειρίει χαλεπωτέρᾳ πληγῇ. Ἐπεὶ κέντρα λακτίζον ὁμοίως τὰς πόδας αἰμάττει. τοιαῦτον ὅστιν ἢ ἀρετῆ, κέντρα καὶ ξίφος ἠκοσμημένοι. οἱ δὲ πονηροὶ πάντες ἤδη θηρίων χεῖρας καὶ ἀλογώτεροι· ὅταν τοίνυν ἐπίωσιν, αὐτοὺς χαλεπώτερον ἀπειρίουσι, τὰς μὲν εἰς χρέματα πολλάκις ἢ σώματα ζημιῶντες, αὐτοὶ δὲ εἰς ψυχῶν ὡς ἀβλαπτοὶ τῶν ὄντων ζημίαν. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἕως ἤδη παραγωγῶν ἔχοντων, ἐδεῖ τοῖς πονηροῖς ἐπισηδῶν, ἐδὲ ὁμοίως χαρεῖν, ἀλλὰ φάσκει καὶ ἐκλιπνεν αὐτῶν τὰς συμμαχίας· ἐπίοντα δὲ, μὴ ἀνδρείας δέχεται. δεῖ γὰρ τὸτο καλὸν μῦθον διχασθῆναι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. διὸ καὶ εὖτε εἰπόν, Ἐξελθε με κύριε ἐξ ἀνθρώπων πονηροῦ, ἀπὸ ἀνδρῶν ἀδίκων ῥύσαι με, πάλιν γρηκὸν ὄνομα τῆς κακίας φησὶν. ἐγὼ δὲ ἀπλάως τὸν ἀπὸ χρέματων ἀδικόν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ πάντων ἀδικῶν ἐξαῦθα λέγει. ἀξιοὶ δὲ ῥυθῆσθαι, ὡς μὴ ἀπειρίουσι, μήτε κατ' ἐκείρον γρηκῶν. καὶ ἐχ' ἀπλάως αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ παρ' ἐμῶν συμμαχικῶν. δεῖται τὸτο ἐν τῷ τέλει τῆς θεωρίας ψαλμοῦ, φησὶν αὐτὰς καὶ τῶν περὶ αὐτὰς συμμαχίας, ἐξαῦθα τῶν ὡς τῆς θεῆς ῥοπλῶν καλεῖ. εἶτα ὑπογράφων αὐτῶν τῶν πονηρῶν φησὶν·

γ'. ΟΙΤΙΝΕΣ ΕΛΟΓΙΣΑΝΤΟ ΑΔΙΚΙΑΝ ΕΝ ΚΑΡΔΙΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδεν πῶς δυσφύλακτα τὰ θηρία, καὶ ἄγνωστα τυφλόντας τὰ κακὰ, καὶ κατὰκρύπτοντες ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τὰς ἐπιβουλὰς, Ἐλογίσαντο γὰρ φησὶν, ἐν καρδίᾳ, τέττις, μὴ σπυδῆς, μὴ περὶ θυμίας ἀπάσης. καὶ πῶς; ὁλῶν τῶν ἡμέραν· τέττις τὸν βίον ἀπαντᾷ. πολέμους δὲ ἐξαῦθα φησὶν, ἐ τέττις τὰς ἐπιφίλ ὡς ταξέων, καὶ ἤδη ὅλων, ἀλλὰ τὰς δεῖ ἤδη ἐπιβουλῶν, εἰς καὶ ἐν ἀγοραῖς καὶ ἐν οἰκίαις πολεμῶσιν οἱ ἀνθρώποι. τὸ μίγρον δὲ τῆς κακίας αὐτῶν ἐχ' ὅτι δολιροὶ μόνον, ἐδὲ ὅτι περὶ πολέμους ἔτοιμοι καὶ μάχας, ἀλλ' ὅτι Ἐ δεῖ πάντοτε τὴν βίον.

terroribus totam vitam transigentes? Ne igitur improbos timeamus, sed eorum misereamur. Tunc quidem iure erant timendi, cum nondum trita esset via quæ ducit ad philosophiam; nunc autem non amplius, cum cæli nobis pateant, & homines Angeli effecti sint. Quin & bestia, quæ magno impetu in hastæ aciem irruit, videtur quidem eum qui hastam tenet ulcisci, verum sibi ipsi gravius vulnus infligit: similiter qui contra stimulum calcitrat pedes suos cruentat. Talis est virtus, stimulus & gladius acutus. Omnes autem improbi sunt feris deteriores & rationis magis expertes: quando ergo bonos inuadunt, seipso gravius confodiunt, illis quidem sæpè in pecunia vel corpore damnum afferentes, seipso autem in anima, quod reuera damnum est, lædentes. Verum enim vero quamuis res ita se habeant, non oportet malis insultare, nec in eos impetum facere, sed eorum cuitare consuetudinem; at si inuadant, forti animo excipere. Propterea enim iubemur orare ne intremus in Matth. 6. tentationem. Quocirca etiam hic cum dixisset, *Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me*, rursus generale nomen vitij profert. Non solum enim eum qui in pecunia, sed qui in omnibus quoque alijs iniustus sit hinc dicit. Rogat autem ut liberetur, ne incidat, nec fiat illi similis. Et non absolutè petit, nisi cum sua prius contulerit. Et ideò in fine prioris Psalmi, cum eos & eorum consuetudinem fugisset, petit hinc Dei auxilium. Deinde ipso describens improbitatem ait:

3. QUI COGITAVERVNT INIQUITATEM IN CORDE.] CHRYSOSTOMI. Vidisti quomodo sint feræ cuitatu difficiles, mala in animo machinantes, & in arcanis insidias celantes? Nam *cogitaverunt*, inquit, *in corde*, id est, cum omni diligentia & alacritate. Et quomodo? *Tota die*: id est per omnem vitam. Bella autem hinc significat, non ea quæ structâ acie neque quæ armis geruntur, sed insidijs, quibus tam in foro quàm domi homines pugnant. Improbitatis autem eorum hoc est maximum, quod non solum sint dolosi, & ad bella pugnasque parati, sed etiam quòd per totam vitam hoc agant.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Improbi
sibi ipsis
maximum
damnum
infertunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

EIVSDEM. Vidisti malitiæ ignobilitatem? ex hominibus feras facit, scilicet aspides, & serpentes, atque linguam rationalem ad istam feritatem deducit. Id autem cuius eos superiùs insimulavit hîc iterùm quoque incusat. Quale autem illud? nempe illud *semper* & assiduè. Quemadmodum enim superiùs dixit *totâ die*, ita & hîc. *Diapsalma* enim ubique *semper* significat: & Hebraicè *Selah* dicitur, id est *semper*.

5. CUSTODI ME DOMINE DE MANV PECCATORIS.] ANONYMI. Nihil enim est iniquius ijs qui mala prosequuntur, qui ante alios suis ipsorum animis faciunt iniuriam, dum ipsi scandalorum auctores fiunt: efficiunt enim ut ab insipientibus Dei gloriæ detrahatur, dum non exolunt quæ debent; & cum corpus animamque à benigno Deo acceperint, referendæ gratiæ immemores existunt, & benefactori suo contraria rependunt: & quod maximum est scelus eorum, alios quoque probris afficere conantur. *Cogitauerunt enim*, inquit, *supplantare gressus meos*. Quod autem cogitatio eorum in opus non prodierit, id quoque summæ Dei est clementiæ. Considera etiam scelus præmeditatum, & insidias studiosè paratas: occularunt enim & tetenderunt eas: siquidem erant sceleris artifices, undique laqueos extendentes. Vis intelligere quomodo etiam diabolus istiusmodi funes tendat? vide hoc in Iobo. Quid enim illis latius? quid longius? quid propinquius? cum non solum in cognatis & propinquis, nec in vxore tantum, sed in ipso eius corpore laqueum tetenderit.

Iniqui prius sibi quam alijs nocent.

Iob 1.

7. DIXI DOMINO, DEVS MEVS EST TV.] CHRYSOSTOMI. Postquam dixit bellum & insidias, & ostendit mala esse intolerabilia; confugit deinceps ad inexpugnabile auxilium è cælo adiutorem implorans. Hoc est animi generosi, hoc est mentis philosophicæ, non confugere ad humanum auxilium, sed in cælum respicere, & communiem Dominum inuocare. Et vide quid dicat? Non dixit, Quia rectè me gessi, neque hanc aut illam iustitiam feci; sed quid? *Deus meus es tu*; maximam causam impetrandi auxiliij proponens, quodd confugiat ad Dominum & conditorem. Quid porro sibi vult istud,

Auxilium Dei non hominum inuocandum.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Είδες τῆς κακίας τῶν δυσχέρειαν; ὅξ ἀνθρώπων θηρία ποιεῖ, ἀσπίδας, καὶ ὄφεις, ἔ τῶν γλωττῶν τῶν λογικῶν πρὸς ἐκείνῳ ὡραβᾶλλει τῶν θηριωδῶν. Καὶ πάλιν ἐν αὐτῶν ὅτι ἀειότερον ἠπάσατο τὸ καὶ ἐν αὐτῶν κατηγορεῖ. ποῖος δὲ τὸ τοῦ αἰεὶ καὶ διπλοῦς. ὡσπερ γὰρ ἀειτέρω φησὶν ὅτι τῶν ἡμερῶν, ἔτω καὶ ἐν ταῦτα. αἰεὶ γὰρ τὸ δὲ ψάλλμα τὸ τοῦ δὴλοι πανταχῶ· καὶ ἑβραῖς) σέλα εἶρηται, ὅτι ἔστιν αἰεὶ.

6. ΦΥΛΑΞΟΝ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲν γὰρ ἀδικώτερον ἢ κακὰ μαπόταν, οἱ πρὸς ἢ ἄλλων τὰς ἑαυτῶν ἀδικεῖσι ψυχὰς, ὅταν αὐτοὶ σκαυδαλῶν γίνωνται αἰτοῖ τὸ γὰρ τῶν δόξαν ὡραβᾶ ἢ ἀνοήτων λοιδορεῖσθαι ὡρασκυλάξοι, τὰ ὀφειλομένη εἰς καταπίεσιν· ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἔ τὸ σάμα λαβόντες ὡρα τὸ φιλοθεροπικε θῆ, ἀγνωμοσύνη πρὸς τὰς ἀμοιβὰς, τοῖς ἐναυτοῖς ἀμειβόμενοι τὸν διεργετῶν· καὶ ἢ πλείων αὐτῶν κακία ὅτι, ἔ ἑτέροις ἐπιηραῖξεν ἐπιχειροῦσιν. ἐλογισατο γὰρ, φησὶν, ἔποσκαλίσαυ τὰ δὲ βήματα μου. εἰ δὲ μὴ εἰς ἔργον ἐξῆλθεν ὁ λογισμὸς, τὸ τὸ τῶν φιλοθεροπικε γέροντι ἔργον. καὶ δεα μεμελετημένῳ τῶν ποτερίαι, καὶ μὴ σωδῆς τῶν ἐπιβελῶν· καὶ γὰρ ἐκρυψαι καὶ δέετυναυ· δημηκρο) γὰρ ἐργῶντο κακίας, παταχόθιν ἐκτείνοντες τὰς παγίδας. Βύλει μεθῆν πῶς καὶ ὁ δὲ βόλος τῶν αὐτῶν τῆσσι κακία; δεα τὸ τοῦ ἐπὶ τῶν ἰσῶν. τί γὰρ πλατύπρον ἐκείνων; τί δὲ μακρότερον; τί δὲ ἐγγύτερον; ὅτι γὰρ ἐκ ἐν συγγρηῖσι μόνον, ἐδὲ ἐ φίλοις, ἐδὲ ἐν γυναικί, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῶ τῶ σῶματι τῶ παγίδα ἔθηκω.

7. Εἶπα τῷ κυρίῳ, θεὸς μου εἰ σὺ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰπὼν τὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπιβελὰς, ἔ δὲ εἶξαι ἀφόρματα τὰ δεσᾶ· κατὰ φύλα λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀχέροτον συμμαχίαι δὲ τὸ ἔρανε καλᾶν τὸν βοηθόν. τὸ τοῦ ψυχῆς γηραιας, τὸ τοῦ φιλοσόφου δὲ θηρίας, μὴ καταφυγῆν εἰς ἀνθρώπων ἢ συμμαχίαι, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔρανε ὄραν, καὶ τὴν κοινὸν ἐκμελεῖσθαι διαπύτῳ. καὶ δεα τί φησιν; ἐκ εἶπιν, ὅτι κατάρθωσα, καὶ τῶν τῶ δικαιοσύνην εἰργασάμεν. ἀλλὰ τί; θῶς με εἰ σὺ· μέγιστον δικαίωμα συμμαχίας πρὸς βαλλόμενος, τῶ πρὸς τὸν διαπύτῳ καὶ δημηκρο)ν κατὰ φύλα. τί δὲ ἐστὶ, δυνάμεις ἔσω.

ἡ σωτηρίας μου; ἔτι δυνάμεις παρ' αὐτῶν καὶ
κολάσεως καὶ τιμωρίας· ἀλλ' ἐμοί, φησι,
τίω δυνάμει τῆς σωτηρίας παρέρχομαι. καὶ ὄρα
τὸν πόθον τῆς λέγουτος. τῆς διπλασιασμοῦ
γὰρ καὶ τῆς ποροδότης ἡ σωτηρίας μου πολλῶν
δείκνυσι τίω δέξασθαι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἶδες τίω δὲ χάριζον
ψυχῆν; ἢ ἡ ποροδότης ἀναμνηστικὸν ἑαυτὸν,
ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ αἰεὶ κατέσταν ἑαυτὸν. τῆτο
γὰρ ὄρα ἐπισκιάσας. καὶ ὄρα τὸ δίκαιον τῆ
θεοῦ πᾶς δείκνυσιν· ἔτι γὰρ εἶπε πορὸς τῆτο,
ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὅτι τὰ δεινὰ ἤρετο, ὅτι ἡ
ὠδύνηταξίς ἦν, ὅτι πορὸς τῆτο ἰχάτην ἐκινδύ-
νῶν, τότε με ἐν ἀσφαλείᾳ κατέσταν εἶπε
δὴλαδὴ τὴν ἰσχυροῦσιν ἡ ἰσχύς καὶ τῆς ἀσφα-
λείας· ἐκ εἶπεν ἑσπασάς με· ἀλλὰ τί; ἐπι-
σκιάσας· ἐδὲ τὸ τυχερὸν ἰσομῆται
ἐπίστας, ἐδὲ ὅσον ἀπὸ καύματος· ἀλλ' ἐν
τοσαύτῃ κατέσταν ἀσφαλείᾳ, καὶ μὴ τῆς
ἀσφαλείας ἰδόνῃ καὶ αἰνέσῃ, ὡς πορὸς θέρμης
πῶς ἀπολαύσαι λυπέσας. δείκνυσι δὲ καὶ τὸ
δίκαιον δέξασθαι τῆς σκιάς ὀνόματος· ὡσανεὶ
ἐλεῖται· ἀρκυὶ παρεῖναι σὺ μόνον, καὶ πάντα
ἀλύτῃ.

9. ΜΗ ΠΑΡΑΔΩΣ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΑΠΟ
ΤΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο
δὲ Σύμμαχος, Μὴ δὸς κέρει τὰς ἐπιθυμίας
τῆς ὠδύνησιν· ὁμοίως καὶ ὁ Ἀκύλας ὁ Θεο-
δοτίων, τῆς ἐμῆς, φησι, ἐπιθυμίας σφαγῆς μὴ
δὸς τῆς ἐπιθυμίας ἀπολαύσαι. καὶ καὶ τῆς
ἐβδομήσιν ἔτις νοστήσιν· Μὴ δὲ ἐμῆ ἀπο-
λαύσαι ὡς γλίχεται· ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπιθυ-
μοῦ σπῆται, ἐκείνος δὲ ζητεῖ ἀνελεῖν με·
μὴ τοῖσι τὴν ἐμὴν ἐπιθυμίας ἐκείνῃ
ὠδύνης.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲ λέγει τῆτο
ὅτι· μὴ δὸς ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς κατ' ἐμῆ.
ταύτησιν, ἀ ἐπιθυμεί κατ' ἐμῆ ταύτη μὴ ἀφῆς
αὐτὸν πληροῦσαι. καὶ ἐκ εἶπεν ἀ ἐπιθυμεί,
ἀλλὰ πορὸς μὴ πᾶσι τῆς ἐπιθυμίας. τοῖσιν
γὰρ οἱ πορὸς, μὴ πολλῆς τῆς ἐπιθυμίας τῆ
καὶ τῆς πλησίον ἐργάζουσιν ἐπιθυμίας· τῆτο
παλαίξει καὶ ἡ γραφὴ λέγουσα, Οὐαὶ οἱ ἀ-
φροσύνησιν ἐπιθυμίας, οἱ χαίροντες ἐπι-
θυμίας κακῶν. εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ πῶς διφ-
θαρμῶν, ὡς τῆς οἰκίῳ κακῶν ὠδύνησιν
δὴλαδὴ ἡγαδὴ τὰς ἀλλοθίως συμφερέσιν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀπὸ τῆς μὴ ἐκτελέ-
της ἄλλος, μὴ ἀποβαίνης, μήποτε ὑψοῦσθαι.
Τῆτο τῆς μαρτύρας καὶ διφθαρμῶν γινώσκεις,

Virtus salutis meae? Est etiam penes ipsum po-
tentia poenae & supplicij: sed mihi, inquit, <sup>NA PA-
TRVM.</sup>
virtutem salutis praebuisti. Et vide deside-
rium hoc dicentis. Per conduplicationem
enim & adiectionem *salutis meae* magnum
affectum declarat.

EIVSDEM. Vidisti gratum animum? Prio-
ra in memoriam sibi reuocat, quod se nimi-
rum in tuto semper collocarit. Hoc enim sibi
vult illud *Obumbrasti*. Et vide quomodo Dei <sup>Deum obū-
bras sub
protectione
officium.</sup>
facilitatem ostendat: non enim dixit ante-
hac, sed in ipso die, quando mala ingruerant,
quando acies instructa erat, quando versabar
in maximis periculis, tunc me in tuto collo-
casti. Deinde ostendens excessum victoriz at-
que securitatis; non dixit *Seruasti me*, sed
quid? *Obumbrasti*: ut ne minimam quidem
molestiam sustinerem effecisti, ac ne estus qui-
dem: sed me in tanta securitate, & vnā cum
securitate in tanta iucunditate & animi quie-
te collocasti, ut nec vllus quidem calor mihi
molestiam facefferet. Ostendit autē per um-
brę nomen huius rei facilitatem. Ac si diceret:
Sufficit si tantum adsis, & omnia dissipata sunt.

9. NE TRADAS ME DOMINE A
DESIDERIO.] ORIGENIS. Symma-
chus autem, *Ne des Domine desideria iniusti*:
similiter etiam Aquila & Theodotion, *Desi-
deranti*, inquit, *meam eadem ne des desiderij
euentum*. Et secundum Septuaginta sic intelli-
gendum: Ne per me consequatur quod cupit:
ego siquidem saluari desidero, ille verò qua-
rit me interimere: ne igitur meum desiderium
illi praebas.

ANONYMI. Quod autem dicit est eiusmodi:
Ne concedas ei desiderium suum contra me.
id est, Quae aduersus me desiderat ne permit-
tas ut ipse impleat. Non dixit autem quae de-
siderat, sed ne tantillum quidem eorum quae
desiderat. Tales enim sunt improbi, cum
maxima cupiditate in proximum moliuntur
insidias: quos quidem miseros appellat Scri-
ptura dicens, *Vae qui laetamini malis, qui gau-* <sup>Amos 6,
13.</sup>
detis in euersione improborum. Sunt enim,
sunt inquam aliqui tam peruerfi, ut alienas
calamitates propriorum suorum malorum
solatium arbitrentur.

CHRYSOСТОΜΟΥ. Pro *Ne dere-
linquas* alius, *Ne discedas*, *ne fortē exal-
tentur*. Hoc est scelerati & corrupti animi,
quando

CATE-
NA PA-
TRVM.

quando & consilio, & otio, & mente & meditatione opus est ad vitium. Nempe non faciunt ea quæ derepente, sed furtive fiunt: non satis sunt ad nos perdendos quæ temere & inconsiderate fiunt: sed & consilio, & tempore & consideratione tibi opus est ad vitium. Sed vide Prophetæ humilitatem: non enim dixit, Ne derelinquas me, quoniam sum dignus, sed, Ne forte exaltemur, ne fiant arrogantiores, & ne in maiorem erigantur insolentiam propter meam desertionem.

10. CAPUT CIRCUMSTANTIVS EORVM.] ORIGENIS. Symmachus autem, *Acerbitas circumstantium me, labor laborum eorum operiat eos?* In proprias, inquit, insidias incidant, & quæ in me impositæ sunt patiantur; & acerbitas contra me accensa eos qui hac virtute penitus operiat.

Improbis proprijs technis capiuntur.

ANONYMUS. Circuitum hic dicit conventum, confessum, improbam officinam, peruersa consilia, & capat improbæ ac depravatae mentis, hoc ipsos obruerit & oppresserit. Laborem autem laborum hic vocat improbitatem. Etenim res talis est improbitas, affert possessori suo exitium, & efficit ut obruatur.

12. VIRVM INIVSTVM MALA VENABUNTUR.] ANONYMI. Etsi enim necdum captus sit, minimè securus est. Itaque non confidat anima quæ iniusta facit: quandoque enim capietur. Si verò vis in tuto esse, desine talia agere.

CHRYSOSTOMI. Vides rursus vitium sufficere ad perdendum eum qui id habet? Sed qua de causa posuit nomen venationis? ut videas id esse inevitabile, ut licet non statim incideris, cum iniquè agis minimè confidas. Talis est enim venatio, non semper, nec protinus assequitur. Etsi igitur nondum captus sit qui iniqua gerit, sciat se omnino capiendum, nisi cessauerit. Cur autem dixit *in interitum*? Quoniam multi capiuntur ad salutem, ut qui ab Apostolis, ut qui à sanctis viris. Verùm pravi quando eos vitium venatur, capiuntur in interitum & perditionem.

13. COGNOSI QUIA FACIET DOMINVS IVDICIUM.] ORIGENIS. Hoc

εταν και βελῆς, & χολῆς, και γνώμης και μελέτης δέονται προς την κακίαν. & γδ ἀρκῆ τὰ ὑπὸ συναρπαγῆς γινόμενα. & γδ ἰκανὰ τὰ κτῆ περιπέτεια ἡμῶς ἀπολέσται. ἀλλὰ και βελῆς σοι, κτῆ χροῖς & σκέψως δει προς την κακίαν. δεα δὲ τὴν τῆ περιπέτεια ταπεποφροσυλίω. & γδ εἶπε, Μὴ ἐγκαταλίπης με, ὅτι ἀξίός εἰμι. ἀλλὰ, μήποτε ὑψώσωσιν, ὥστε μὴ ἀλαζονικώτερος θησῆς, και εἰς πλείονα ἀπόνοια ἀρθῆται δεα τῆς ἐμῆς ἐγκαταλίπης.

1. Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΜΑΤΟΣ ΑΥΤΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ο δὲ Σύμμαχος, ὁ ὡδραπικρασμὸς τῆς κυκλῆνταν με, ὁ μόθος τῆς χειλέων αὐτῶν πομασάτω αὐτῆς. ταῖς οἰκίαις, φησὶν, ἐπιβελῆς περιπέτεια, κτῆ ἀ κατ' ἐμῆ τακταίνουσιν ὑπομείναιεν και ἡ κατ' ἐμῆ τυρόμορῆς πικρία τῆς αὐτῆς χρωμῆς πατελαῖς συγκαλύψει.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κύκλωμα ἐταῦθα τὸν σύλλητον φησι, τὸ σωῆδριον, τὸ ποηρὸν ἐργαστήριον, τὰ διεφθαρμένα βελόμενα, και τὸ κεφάλαιον τῆς ποηρῆς και διεφθαρμένης γνώμης, αὐτὸ αὐτῆς κατὰ δύσει και ἀπολέσει. κόπον δὲ χειλέων ἐταῦθα τὴν ποηρῆς λέγει. και γδ τοῖσιν ἡ ποηρία, αὐτῆς τῆς κεκμημένη γίνεται ὄλεθρος, και ὑποβρύχον αὐτὸν ἐργάζεται.

13. ΑΝΔΡΑ ΑΔΙΚΟΝ ΚΑΚΑ ΘΗΡΕΥΣΕΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ γδ μὴ ἰάλω, ἐκ τῆς ἐν ἀσφαλείᾳ. τῶν μὴ δὲ ψυχῆ θάρρειτω φεάττωσα ἀδικα. ἀλώσεται γδ ὅτι δῆπτοι. εἰ δὲ βέλει ἐν ἀσφαλείᾳ τῆς, παύσαι φεάττωσιν τοιαῦτα.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ο εἶς πάλιν τὴν κακίαν ἀρκῆσαι εἰς δεφθορὰν τῆ ἡρωτος; ἀλλὰ τίος ἐνεκεν τὸ δ θῆρας ἐθηκεν ὄνομα; ἵνα τὸ ἀφυλάκτον ἴδης; ἵνα μὴ ὡδραυτικῆ ἐμπέσης, ἀδικῶν μὴ θάρρησης. τοιαῦτη γδ ἡ ἄγρια, ἐκ αἰὲς ὅππυ γάτει, ἐδὲ ἀδῆως. ἀλλ' ἐν εἰ και μὴ δέπω ἰάλω ὁ τὰ ἀδικα φεάττωσιν, γνωσκέτω ὅτι εἰ μὴ παύσοιτο φεάττωσιν, πάντως ἀλώσεται. τί δὲ ὅστις εἰς δεφθορὰν; ὅτι πολλοὶ θηροῦνται εἰς σωτηρίαν, ὡς οἱ ὡδρα τῆς ἀποσῶλων, ὡς οἱ παρὰ τῆς ἀγίας ἀνδρῶν. ἀλλ' οἷα ποηροὶ ὅταν ὑπὸ τῆς κακίας θηροῦνται, ὅτι ἀπώλεια θηροῦνται και φθορὰ.

17. ΕΓΝΩΝ ΟΤΙ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΤΗΝ ΚΡΙΣΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Περωπία

τῶν τῶν ἐπὶ τῶν μελλόντων κρίσεως, καὶ ἡ
ἡ ἀσθεὶν τῶν πνεύματι ἡδονομήσαντες εἰς
ἀνεσπ οἱ δίκαιοι ἡδονοθήσονται. Ἐπιπύθων
καὶ Σολομὼν ὠφελήθητι εἶπεν· ὅτι πᾶν τὸ
ποίημα ὁ θεὸς ἀξεί εἰς κρίσιν. εἰς χριστὸν δὲ
τέλος κατέληξεν, ἐπὶ καὶ εἰς τέλος ἔργη-
γραπταί, τῆν ἔποικειμένην τοῖς δικαίοις λέ-
γων ἐλπίδα. Ἀντὶ δὲ σὺ τῶν πνεύματι σε
ὁ Σύμμαχος ἡδονο τῶν πνεύματι σου λέγει
τὸ καταθαρμύνη ἡδονοία πνεύματι σου
πνεύματι σου ὅρα τῶν θεῶν.

est vaticinium de futuro iudicio, in quo
impijs igni traditis in requiem iusti assu-
mentur. Hinc etiam Salomon vtilitatem
referens dixit: *Quia omne factum Deus*
adducet in iudicium. Ceterum bono
fine conclusit, quandoquidem *in finem*
inscriptus sit, referens spem quæ iustis re-
posita est. Ceterum pro *cum vultu tuo*
Symmachus ait *apud vultum tuum*: hoc
est purâ mente faciem Dei ad faciem
videre.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Eccle. 12,
14.

ANNOTATIONES CORDERII.

R E C A Paraphrasis superiùs citata cum Origene in Catena Psalms huius argumentum esse docet precationem Davidis aduersus Saulem & ministros eius: quæ iam ferè etiam recentiorum est sententia: veteres tamen aliqui Patres, vt Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, argumentum esse volunt precationem corporis Christi aduersus diabolum & homines iniquos.

2. *Eripe me Domine ab homine malo.* Plerique Saulem intelligunt Davidi infensissimum & iniquissimum persecutorem, à quo suppliciter oret liberari: aliqui tamen, vt S. Augustinus & alij, per hominem malum hoc loco diabolum significari tradunt. Est enim conuenientia diabolo cum homine in eo quod est præcipuum hominis, nempe in parte rationali & spiritu, tametsi corpus non circumferat: similitudo quoque est in turpitudine peccati & consensu prauitatis: estque dæmon caput impiorum hominum, & ipsi membra eius. Adde, quod in Euangelio quoque *inimicus homo* nuncupetur, tum quia homines infestat, & in homines se transfiguratur, vt eos decipiat; tum etiam quia per homines malignos tamquam satellites suos homines aggredditur. Quibus aliam rationem addit Richardus, vt nimirum eius astutias ex hoc nomine colligeremus, aded vt ipsius comparatione homo hominis nomen non mereatur, si astum ac dolum spectes. Verba Richardi hunc Psalms locum explicantis sunt ista: *Ac si aperte, inquit, fateatur dicens: Vide quia salem, tam astutum hostem sustineo, cuius comparatione quasi brutum animal appareo. Quanto animal ab homine ex rationis privilegio præceditur, tanto intelligentia nostra exiguitas calliditatis eius magnitudine superatur: vix eius insidias aduerto, vix eius astutias deprehendo.* Sic ille. Quis igitur ab eius artibus securus, ab eius vafrementis tutus? Viribus dolos affuit, vt vtrisque nos inuadat; nec minus in eo illæ timendæ quàm isti cauendi. Quare incessanter vigilandum, & cum Davide clamandum: *Eripe me Domine ab homine malo, &c.*

Diabolus
cur homo
dicitur.

Math. 13,
28.

Improbis in
corde malitiam
omnem fabri-
cant.

nones scelusque anteferunt, ex corde faciunt inutilium armorum officinam, quibus vulneratur pietas, stillat animi cruor, salus intereat. Unde subdit: *Totâ die consistebant praelia*: vel vt est apud D. Hieronymum: *Totâ die versati sunt in praelijs.* Ne pacem in hominibus illis expectes, qui continuò intimo in animo belligerant. *Tota die*, aut, vt Symmachus vetit, *quotidie*, idem est quod *semper*. Ne putes vel noturnum ipsum tempus vacuatum esse tumultu & perturbatione, *semper consistunt praelia*. Vbi Septuaginta vtuntur verbo *παράτατον*, quod à bello desumitur, & significat proprie *aciem instruere*, milites ordine quemque suo collocare, vel etiam immittere in hostem, aduersâ fronte & omnium virium contentione pugnare. Videamus ergo illos diuinarum legum contemptores, qui prostituta conscientia fœdus cum morte pepigerunt. Illi, inquit David, *cogitant malitiam in corde, totâ die versantur in praelijs*: illi malitias in ordinem digerunt, & immittunt in aciem, semper in procinctu, semper in horrore prælij, in medio tumultu, in fœda pugna. Ceterum quàm virulento armorum genere vtantur describens Propheta subdit:

4. *Acuerunt linguam suam sicut serpentis, &c.* Non abs re pius Vates linguam maledicorum acui dicit velut serpentis; in eoque S. Bernardus arcanum mysterium agnoscit: vidit enim è Plinio lib. 11. cap. 37. linguam esse tenuissimam serpentibus & trifulcam; nominari autem trifulum seu trifidum telum; quod triplici cuspe ferit; idque ipsum bellissimè in linguam & aptissimè conuenire. Linguam igitur detractoris ait esse viperam venenatam: quæ cum virus euomit detractoris, vt triplici cuspe & trifulcâ tres lethaliter inficit flata vno; quippe absentis famam, auscultantis conscientiam, detrahentis animam gratiæ vitæ spoliata, crudelis interimit. Alibi quoque hoc malum exaggerans ait, *Lingua eorum gladius acutus*: quia nimirum lingua maledica sicut ad modum serpentis mordet, ita instar gladij sanguinem fundit. Non immerito quoque ignis dicitur: est enim ignis vorax atque consumens: quod & eius forma, & color; & motus & effectus declarant: nam si formam eius spectes, in figuram cuiusdam flammæ ex fornace erumpentis extenditur. Quare Isaias flammam ignis linguam appellauit

Lingua detractoris
serpentina
& mortifera.

Psal. 56, 5.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Isaiz 5, 24.

Pfal. 72, 9.

Lingua
maledica
igne nocen-
tior.

Difficillima
est fama re-
paratio.

Detrahitio
cum aspi-
dum veneno
compara-
tione.

Deut. 32,
35:

Non in via,
sed iuxta
viam scan-
dalum po-
nitur.

Pfal. 118.

Iob 7.
Deus scu-
tum, um-
braculum
& protectio
suorum.

cum dixit: *Sicut demorat stipulam lingua ignis.* Si colorem aspicias, igneum colorem habet, & rubore suo satis designat se vitæ innocentium non parcere, & proximorum sanguine delectari. Si motum consideres, ceu flamma huc & illuc voluitur, & si quæ tangat illis non parcat, sed quasi ignis vorat, aut fumo & fuligine ungit: ex quo etiam constat eam habere effectus ignis. Hinc vbi Vulgata legit, *Lingua eorum transiit in terra*, Chaldaeus vertit, *ussit sanctos terra*. Instar ignis nimirum temerè & petulantè vagata est, ad dedecus & contumeliam omnibus inurendam, Iure quidem miratur S. Chrysostomus in Homilia de tribus pueris fornacis Babylonis ignem vehementer accensum, & furentes veluti globos euomentem, sanctos pueros non attingere, ignem verò linguæ maledicæ viros etiam sanctissimos urere. Unde iam intelligi potest, quàm difficilis sit vera honoris atque famæ restitutio, quemadmodum quæ igne hausta sunt reparari vix queunt. Hæret enim in hominum animis concepta opinio è contumeliosissimis verbis detractoris, adeoque infidet penitus atque inuritur, vt tamen retezat orationem suam, euelli tamen & deleri omnino non possit. Quare maledicentia crimem cum aspidum quoque veneno hoc versu comparatur: *Venenum aspidum sub labijs eorum.* Rei sanè opportunissima imago. Nam venenum aspidum mortiferum est, & vt Rhyfici aiunt, immedicabile, & vt loquitur Moyses in Deuteronomio, *insanabile*. Haud minùs mortiferum est linguæ virus, & propè dicam immedicabile.

6. *Iuxta semitam scandalum posuerunt mihi.* Vbi notandum iuxta semitam vel viam scandalum poni. Non enim in via recta præceptorum Dei scandalum esse potest: quia, vt alibi dicitur, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Tamen enim ex operibus omnino bonis nonnumquam exoriri contingat quasi per occasionem alterius generis vllum vitium (quemadmodum ex operibus occasionem contingit præstari vanæ gloriæ) numquam tamen in via recta scandalum esse potest: sed iuxta viam sunt scandala posita; quia donec in via iustitiz quis permanet offendere non potest; si verò vel paululum cæperit deflectere, timendum est lapsus periculum.

8. *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Dies autem belli tota hæc vita est, quæ est instar militiæ super terram: sed Dominus in hac die virtus suorum est, quia eos à tentationibus insurgentibus protegit: & scutum est, quia ne tentationes accedant eis se opponit, suosque defendit. Nam cum Deus super caput nostrum clypeum suum extulerit vt adamantinum umbraculum, nullum cæli fulmen est tam igneum & vibrans, nulli hominum doli, tamque immanis crudelitas infansorum geniorum, nulli impetus tam violenti atque furiosi, quos non tuo umbone diuino repellat: in tuto sumus tegumento illo forti & glorioso defensi. Quod est obumbrari ad salutem. In Hebræo est *אֲרִיזָה* *sacchota*, id est *Protexisti*. Atque vt olim Iosue clypeum attollente vis Hebræis & robur accrescit, vrbs Hai capitur, hostes interneccione delentur, Dei populus gestit, & triumphat: sic mundi Seruatore Iesu scutum eleuante prouidentia lu-

ce late fulgurans vigor nobis in animum immittitur, difficultates minuuntur, vanescunt pericula, insidiantes vitæ nostræ & salutis inimici obriuntur. Hanc ipsam Dei protectionem diuino scuto adumbratam alioetiam modo sacre Litteræ nobis exhibent: Deum enim pingunt vt nobilem quemdam armigerum & eximio robore satellitem, qui pios antecet, & corporis sui oppositu & iniuncto clypeo incurrentia mala depellat, & hostes malitiæ suæ fretos & dolosâ machinatione volitantes proterat. Vide quæ dicta sunt ad Psal. 16. 30. 44. & 120.

10. *Caput circuitus eorum: labor laborum ipsorum, &c.* Vide circuitus & laboris nexum, ne putes illorum laborem citò finire. Acute S. Augustinus hic: *Quid est, inquit, circuitus ipsorum? ut circumueant, & non fiant, in gyrum eant erroris, ubi iter est sine fine. Qui enim in longum it alimunde incipit, alibi finit. Qui in gyrum it nusquam finit: ipse est labor impiorum.* Sic ille. Vita hæc finit, non finit impiorum labor, maiori auctu continuatur, tamquam rotæ in infernum voluentur; iuxta illud Psalmistæ, *Deum*

meum pone illas. ut rotam. Quæ verba sic explicat Origenes: *Ὅντος, ὅσων, αὐτὸς ἀκρίτως, ἢ ἀκρίτως, ἢ ἰσχυρῶς αὐτοῖς ἀνάγκη ἵσθαι: ὅσων τῶν τροχῶν ὅσων τὸ ἀκρίτως ἢ κληθῆναι:* Sic, inquit, illos versa, & circumuolue, vt nulla sit quies; sicut rota hæc est natura versari & circumuolui. Eleganter impiorum circuitum exprimit Cassiodorus Tractatu de Amicitia, eorumque cæcitate repræsentat, qui inanium rerum cupiditate corripiuntur falsæque felicitatis amore, vt ab vna re ad aliam perpetuo rotatu transeant: *Iterum, inquit, mens elusa, quæ sibi felicitatis imaginem in re præfigebat inuili, dum post rei desiderata obtentum maiori se sensit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, & denno in alterius rei succenditur appetitus; non tamen satianda, sed alterius falsa felicitatis imaginatione fallenda. Hic est circuitus impiorum: hæc est visuperatio multorum commorantium in circuitu: hæc est mola Samsonis, quam decisis virtutum crinibus & effossis prudentia oculis circumuoluit sequens cupiditatem circuitum. Etenim relicta compendio charitatis, Caput, inquit, circuitus eorum: labor laborum ipsorum operiet eos.* Vbi verba omnia profana, lasciuia, detractoria ceteraque id genus, quibus homines incredibiliter delectantur, non immeritò dicuntur labor laborum: quia licet ad præsens os & linguam oblectare videantur; tamen in posterum ingentem doloris fornacem in animo accendunt. Pulchrè Chrysostomus ad hunc locum: *Laborem, inquit, vocat improbitatem. Res est enim huiusmodi improbitas: offert ei qui illam possidet exitum; & vt obruatur efficit.* Ac si ipsa verba, siue maledica, siue adulatoria, siue ridicularia, siue turpia, quibus quis magnoperè delectatur, magnis eum doloribus mordeant & pungant.

12. *Vir linguosus non dirigitur in terra.* Id est loquax, maledicus, mendax, impostor, calumniator, qui linguâ abutitur ad mala, non prosperabitur, vel, vt alius apud S. Chrysostomum ex Hebræo vertit, *ex id proderit, non stabilietur, non firmabitur.* Lingua enim (vt Hugo Victorinus lib. 3. de Anima cap. 3. ait) *labilis est, & tenere non potest, sed labor & fallax labitur*

Impiorum labor nonquam finit

Psal. 14

Impiorum circuitus qualis

Verbo enim mola & profana laborum & dolorum parum.

Vir linguosus non prosperabitur

Lingua labilis est, & tenere non potest, sed labor & fallax labitur

labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, movet rixas, seminat discordias, uno ictu multos percussit & interficit: blanda est & subdola; lata & parata ad exhibenda bona & miscenda mala. Qui custodit linguam suam, custodit animam suam; quoniam mors & vita in potestate lingua est. Nihil est autem loquacitate periculosius, nihil multiloquio insipientius. Multiloquium enim (ut quidam Patrum dixit) est insipientia argumentum, detractionis porta, manu ductor scurrilitatis, mendacii minister, compunctionis resolutio, acuminis intelligentia dispersio, aecidia conditor, dissipatio mentis, frigidificatio feruoris, obnubilatio orationis.

Multiloquij mala.

Peccatores venatio sunt damnum ac vitium.

ostomus pulchrè illustrat, atque venationis nomen à pio Vate hîc positum, ut intelligamus tutum neminem & securum esse qui vitio irretitur, tamen opibus atque famâ & inter homines gloriâ celebrari videatur. Latet in insidijs linea, pinnaeque obtunduntur, stygij canes ordine expectant, venatorij cultri splendescunt. Iniquitates virum venantur: cum nihil minus cogitabit, in plagas immittetur, vitam & sanguinem funder suum. Dicit quoque possit, Prophetam, cum venationis meminit, significare voluisse; fieri hominem per peccatum feram; quæ cum nullâ Dei humanitate & beneficio mansuescat, satanz præda sit futura. Nam in quodam Psalmo dicit clarè hominem similem factum esse inmensis insipientibus, & in alio loco: Ne tradas bestijs animas confitentes tibi. Vbi S. Augustinus intelligit peccatores, qui propter sceleris infamiam atque fordes in belluarum conditionem similitudinemque demigrant.

Psal. 48, 13. Psal. 71, 19.

IBIDEM. Virum inimicum mala capient in interitum.] In Græco est ενεδρασει, venabuntur, inuoluent retibus, venabulo transigent. Hinc Symmachus vertit, Παρανομία ανδρα αχδραση, Iniquitates virum venabuntur: quod S. Chry-

IN PSALMVM CXL. ARGUMENTVM.

α. Ψαλμός τῷ Δαβίδ.

1. Psalmus David.

Τῆτον οἱ μὲν τὸν Δαβὶδ διακιδιμον ὑπο Σαὺλ, καὶ ἐπιχειρίας ἀξιώματα τυχεῖν ἀναζητήσαι φασίν. οἱ δὲ ἐκ προσώπου τῷ ἐν Βαβυλῶνι τειχευθῆσαν τῷ πλῆθει τῷ συμφορῶν, καὶ ἀξιώσαν μὴ ἀπωθῆναι. ne extenuabantur, & rogabant ne repellerentur.

Hunc aliqui quidem tradunt Davidem conscribere dum eum Saül insequeretur, & opem consequi postularet. Alij verò dicunt hunc recitari ex persona eorum qui in Babylone calamitatum multitudi-

PARAPHRASIS ANONYMI.

KΥΡΙΕ ἐπέκραξα πρὸς σέ, εἰς ἀκυσὸν μου πρὸς ἄστρον τῆ φωνῆ τῆ δέησεως μου ἐν τῷ κεραιγγραμ με πρὸς σέ.

DOMINE clamaui ad te, exaudi me: intende voci* deprecationis meæ cum clamauero ad te.

* Abest à Vulgata.

Εἶρηται πολλάκις, ὅτι ἡ ταυτολογία ἐπιτασῶν σημαίνει δέησεως.

Sæpenumerò dictum est, eiusdem sermonis repetitionem deprecationis intensiorem designare.

β. Κατωθιωθήτω ἡ προσδοχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου· ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἱεωτερινή.

2. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει. ἐπαρσις γὰρ χειρῶν καὶ φωνῆ δεομένη τὸ αὐτὸ ποιεῖσι. Θυσίαν δὲ ἱεωτερινὴν εἶπε, καὶ ἐχὶ ἐωθινῶν· ἐπειδὴ ἱεωτέρα ἀρχὴ ἐστὶ τῆς ἡμέρας. πρὸς γὰρ ἡ νύξ, καὶ ἀκολουθεῖ τῆς ἡμέρας· ὅ δὲ νυκτὸς ἀρχὴς ἱεωτέρα. πριωτέρα γὰρ ἡ θυσία ἡ ἱεωτερινὴ πρὸς τὴν προσδοχήν. γλυκῶς ἔν, φησιν, ἡ προσδοχή μου ἡ δὲ εἰς σοὶ καὶ ἀρμυρία, καὶ ἡ ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου ὡς ἡ θυσία ἡ ἱεωτε-

Idem rursus dicit. Manuum enim eleuatio & vox precabunda idem faciunt. Sacrificium autem vespertinum dixit & non matutinum; quâdoquidem vesper principium est diei. Præcedit enim nox, & sequitur dies; noctis autem principium est vesper. Pretiosius igitur est sacrificium vespertinum quàm matutinum. Fiat igitur, inquit, oratio mea iucunda tibi & grata, & eleuatio manuum mearum sicut sacrificium

Sacrificium vespertinum quid.

PARAPHRASIS ANONYMI. Oratio cum incenso comparatur.

vespertinum. Incensum autem vocat, non quodd incensum Deo odoris aliquam fragrantiam afferat: siquidem magis attendit ad animum offerentis quam ad ipsum incensum nonnumquam enim animum abominatur, licet incensum fuerit ex selectissimis aromatis; quandoque verò voluntatem suscipit, licet valdè vile fuerit incensum. Verùm hoc dixit in ordine ad nos. Cùm enim, inquit, nobis iucundum sit incensum, ita etiam tibi Domine oratio mea iucunda grataque accidat.

3. Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ circa labia mea.

* Vulgata labijs meis.

Id est: Ne igitur me longo tempore relinquas in captiuitate, ne quando calamitatibus correptus loquar quidpiam quod tibi non placeat. Illud igitur Muni os meum nihil aliud est, quam celerem mihi reditum concede, vt magis gratias agamus. vnde subdit:

4. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Cum hominibus operantibus iniquitatem,

Peccati, inquit, amatores in peccandi excusationem prætexunt longitudinem calamitatum. Cogitantes enim, inquit, te hominibus non prospicere, semetipfos malo dederunt. Verùm mihi, inquit, nullius calamitatis intensio fiat excusatio peccati; sed potius intelligam istiusmodi esse disciplinam & admonitionem Domini, & non desertionem.

Et non communicabo cum electis eorum.

Sed si qui, inquit, talium, scilicet eorum qui non existimant esse prouidentiam, prosperè agant (insinuat autem Babylonios) ne præbueris mihi similem cum ijs voluptatem, nec in prosperitate communicem cum hominibus quibus impietas proposita est.

5. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me:

Præstat cum ijs affligi quam latenti cum ipe ijs.

Quin potius, inquit, cum populo tuo præbe mihi disciplinam (talis enim disciplina habet

εινή. θυμίαμα δὲ λέγει, ἐκ ἰπειδὴ τῶ θύει δούσμιαν φέροι πρὸς τὸ θυμίαμα. τῆ γὰρ γνώμη τὸ θυμωδῶς, πρὸς ἑαυτὸν ἢ αὐτῶ τῶ θυμωδῶτι θύει. ἰδοὺτε γὰρ βδέλυσις τὴν γνώμην, καὶ ἢ τὸ θυμίαμα τῆ ἐκκλείτων. ἰδοὺτε δὲ ἀποδέχεται τὴν πρῶτον, καὶ ἄλλαν ἀπὸ τῆς ἢ τὸ θυμίαμα. Ἄλλ' εἶπεν αὐτὸ ἐκ τῆς καὶ ὑμῶν. ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, ἡμῖν ἰδὺ ὅτι τὸ θυμίαμα. ἕτως καὶ σοὶ γλυκῶς δέσποτα ἢ πρὸς ἀσπίδα μὴ εἶδεν καὶ πῆμα.

γ. Θεὸς κύριε φυλακὴν τῶ σώματί μου, καὶ θυρῶν ἀφειοχῆς ἀπὸ τῶ χεῖλη μου.

Ἄντι τῶ μὴ εἶ ὅτι πολὺ με τῆ ἀχμαλωσία ἐγκαταλίπης, μήποτε πῆζόμενος ὑπὸ τῆς συμφορῆς φθίγγωμαι π τῆς ἐκ ἀρροσόντων σοι. τὸ ἐν ἀτφάλισμά μου τὸ σώμα εἶδεν ὅτι ἔτιον, ἢ ὅτι ταχέως ἡμῖν χάρισται τὴν ἐπάνοδον, ἢ αὐτὸν μᾶλλον ἀχαιεσθῆναι. ὅθεν ἐπιφέρει.

δ. Μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας, ἢ πρὸς φασίδια πρὸς φάσεις ἐν ἀμαρτίαις.

Σὺ ἀνθρώπος ἐργαζομένης τὴν ἀνομίαν,

Οἱ φιλαμαρτημονίαι, φησὶ, πρὸς φάσεις ἑαυτοῖς ποιῶν τὸ ἀμαρτάνειν τὸ μήκος τῆς συμφορῆς. λογίζομενοι γὰρ, φησὶ, ὡς ἐ πρὸς τοῖς τῆς ἀνθρώπων, ἐκδιδῶσιν ἑαυτοὺς τῶ χέρον. ἀλλ' ἡμοί, φησὶ, μὴδὲ μᾶς συμφορῆς ὅτι τῶ γλυκῶς πρὸς φάσεις ἀμαρτίας. ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ εἶδεν ὅτι παιδεία καὶ νουθεσία ὅτι κυρία τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκ ἐγκαταλίπης.

Καὶ ἐ μὴ συνδιασω μὲ τῶ ἐκλεκτῶν αὐτῶν.

Ἄλλ' εἶ πῆς, φησὶ, τῆ ποιῶν καὶ ἀπρῶτος, τετέτι τῆ νομιζόντων ἐκ τῶ πρῶτοιαι (αἰνίτῃ) δὲ Βαβυλωνίαις ἡμοί μὴ πρὸς φάσεις τοιαῦτα μετ' ἐκείνων ἀπολαύσῃ, μὴδὲ κοινῶσαι με ἀπρῶτοιαι ἀνθρώποις ὡς ἢ ἀσέβεια ὑπόθεσις.

ε. Παιδεύσει με δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με.

Μᾶλλον δὲ, φησὶ, μὲ τῶ λαῖ σε πρὸς φάσεις μοι παιδεύσει (ἢ γὰρ τοιαῦτη παιδεία καὶ ἔλεον

ἔλαιον ἔχει) ἢ καὶ τῆς ἀσεβούντων ἀφροσύνης, καὶ ἀποσεργῆν ὡς νομίζουσιν. ἐπιφέρει γὰρ·

Ἐλαιον δὲ ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπαράτω τὸ κεφάλω μου.

Ἀντὶ τούτου, ἐ δόθηκα ἀμαρτωλοῖς μηδαιμάς ἡμῶν ἡρώϊστο. καὶ γὰρ καὶ κλέω εἰωθῆναι ἀφροσύνην διώδει πῶς ἐλαίω χρίονται τὰς κεφαλὰς. ἐκ μεταφορᾶς ἐν τῷ ποιῆται πορᾶ γματός, εἶπε, τὸ ἔλαιον ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπαράτω τὸ κεφάλω μου. ἀντὶ τούτου, μὴ ἐγγισάτω μοι δόξα, ἢ πλῆτος, ἢ δόξα, καρπὸν ἔχοντα ἀμαρτίας.

Ὅτι ἐπὶ καὶ ἡ προσδοχὴ μου ἐν ταῖς ἀδοκίαις αὐτῶν.

Τοσούτοι γὰρ ἀπίχοι τῆς τῆς ἐπίστασις ἀποσεργίας ἐπιθυμῶν, ὥστε τὸ ἐναντίον καὶ καταδύχομαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν μηδὲ κοινοποιεῖν τοῖς ἔχουσιν ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐ δόξαζομαι ὅτι τὸν θεὸν ὡς αἶποι.

5. Κατεπόθησαν ἐχόμενοι πέτρας ὧς κεταῖ αὐτῶν.

Ἐνήλλακται καὶ τὸν χρόνον σωήθως καὶ τῆτο. τῆτο γὰρ πάλιν βέλεται εἶπεν, ὅτι καταποθεῖν δὲ οἱ ποιῆτοι ἐχόμενοι πέτρας. ἀντὶ τούτου, καταπονηθῆναι οἱ ποιῆτοι οἷον λίθη ἐκπρεμαδέντος γὰρ τῆ τεραχίλη αὐτῶν. τοσούτοι, φησιν, ἀπίχοι τῆ ἐπιθυμῶν αὐτῶν τῆ ἀποσεργίας, ὅτι καὶ ἀχομαι αὐτῆς ταῦτα παθεῖν.

Ἀκούονται τὰ ῥήματά μου ὅτι ἠδυνώθησαν.

Καὶ ἡρώϊστο, φησιν, αὐτῆς ἐκ τῆς ποσεργίας γινώσκαι, ὡς ὅτι καὶ ἡ ποιῆτη ποσεργίαν εἰσηκούθη ὡς τῶν τῶν θεῶν.

6. Ὡς αἶ πάχη γῆς ἐρράγη ὅτι τῆ γῆς.

Πάλιν ἐνήλλακται ὁ χρόνος. βέλεται γὰρ εἶπεν· ὅτι καὶ ῥαγίην καὶ καταπέσειεν ὡς τὰ πάχη τῆ γῆς. πάχη δὲ τῆς γῆς καλεῖ τὰ χῶματα σωεσώτα καὶ ποιῆντα τὰ ὑψηλῶν. ὡς γὰρ ἐκείνῃ, φησιν, χειροποίητος γίνονται, καὶ αὐτομάτως πολλακτῶς ἀπορρήνηται· ἔτως, φησιν, καὶ ἔτοι παχυνθέντες αἷον τῆ δόξῃ ῥαγίην καὶ ἐκπέσειεν χῶματων δίκλων.

Διεσκορπίσθη τὰ ὄσα αὐτῶν ὡς τῶν ἀδίων.

Μὴ μόνον δὲ, φησιν, ῥαγίην ὡς τὰ χῶ-

etiam misericordiam) quam cum impijs latitiam & prosperitatem, qualem illi putant: nam subiungit:

Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Id est, Prosperitas peccatorum nequaquam nobis accidat. Etenim post solitam latitiam fragranti quodam oleo capita sua inungunt. Ex metaphora igitur rei istiusmodi dixit, Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Id est, Ne appropinquet mihi prosperitas, vel divitiarum, vel gloria, quæ pro fructu habent peccatum.

Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum:

Tantum enim absuri ut istiusmodi prosperitatem desiderem, ut è contra etiam optem minimè communicare cum ijs qui hæc habent, quia te Deum tamquam auctorem suum minimè honorant.

6. Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum.

Hoc etiam more solito mutatum est secundum tempus. Hoc enim vult rursus dicere, ut tales iuncti petrae absorbeantur. Id est, Demergantur tales tamquam lapide de collo ipsorum suspeso. Tantum, inquit, absuri ut desiderem ipsorum prosperitatem, ut etiam optem ipsos talia perpeti.

Audient verba mea quoniam * dulcuerunt:

* Vulgata potuerunt:

Et fiat, inquit, ut ex rebus ipsis cognoscant, istiusmodi meam orationem à Deo esse exauditam.

7. Sicut crassitudo terræ * dirupta est super terram.

* Vulgata rupta

Rursus immutatum est tempus. Vult enim dicere: Quia imò rumpantur & concidant sicut crassitudines terræ. Crassitudines autem terræ vocat glebas congestas, quæ altitudinem efficiunt. Sicut enim illæ, inquit, manuali opere fiunt, & sponte sæpè numero dirumpuntur; ita etiam hi, inquit, incrassati quodammodo prosperitate rumpantur, & excidant instar aggerum.

Dispersa sunt ossa * eorum secus infernum:

* Vulgata nostra

Non solum autem, inquit, rumpantur ut aggeres,

X x x x 3

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

geres, sed neque integri sepeliantur; verum per partes distracti hoc modo terrâ obtegentur. Rursus enim illud verbum: *Dissipata sunt* mutatum est secundum tempus: est enim positum pro Dissipabuntur.

8. Quia ad te Domine, Domine oculi mei:

Recurrit enim ad propriam precationem, scilicet ad illud, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* ut sit sensus: *Quoniam ad te Domine, Domine oculi mei.* Id est: Quoniam in te solo omnem spem habeo. Cum enim illa quæ ad impios spectant in medio inferuisset, propriæ iterum sequelæ inhereret.

In te speravi, non auferas animam meam.

Illud *non auferas.* Id est: Ne des mihi pro peccatis meis ut hinc deferar; neque finas animam meam, id est me, cum tot calamitatibus luctari.

9. Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi:

Et quoniam, inquit, Babylonij in captiuitate tamquam in laqueo me detinent, libera me ex illa. Nam *Custodi me* dicit pro Libera me. vnde subdit:

Et à scandalis operantium iniquitatem.

Laquei & scandala idem sunt. His omnibus, inquit, Domine libera me.

* *vulgata
cius*

10. Cadent in retiaculo * suo peccatores:

Illi autem, inquit, potius in propria retia incidant, & à proprijs scandalis irretiantur. Alij autem sic legerunt: *Cadent in retiaculo eius.* id est: In ipsius Dei retiaculum incidant, ac si Deus deberet instar retiaculi supplicium suum extendere, & omnes peccatores comprehendere. Vterque igitur sensus habet consequentiam.

Singulariter sum ego donec transeam.

Ego autem, inquit, malis illis minimè communicabo, tam quæ faciunt quàm quæ ex-

ματα, ἀλλὰ μὴ δὲ σφοδρῶς παρῆναι· καὶ μέλη δὲ διασπαρήναι ἕτω τῆ γῆ καλυφθήσονται). πάλιν γὰρ τὸ διασκορπίσθαι ἐνήλλαξεν καὶ τὴν γῆν· ὅτι γὰρ ἀντὶ τῆ διασκορπίσθαι.

η. Ὅτι πρὸς σὲ κύριε, κύριε ὀφθαλμοί μου.

Ἀντίφρασις ἐπὶ τῆ δέσπον τῆ οἰκίας, πρὸς αὐτὸ τὸ κατέδυθῆναι ἢ πρὸς ἀσπίδα μὴ οἷς θυμῶμα ἐνώπιόν σου. ἢ καὶ τὴν ἔνοικον· ἕτι πρὸς σὲ κύριε, κύριε οἱ ὀφθαλμοί μου. τυτίσω· ὅτι ἐπὶ σοὶ μόνω πάντων ἔχω τὴν ἐλπίδα. παρῆναι γὰρ τὰ ἔργα ἀσεβῶν ἐν μέσῳ, εἰ οἰκίας πάλιν ἔχει ἀκολουθίας.

Εἰς τὸ ἦλπιζα, μὴ ἀντανέλης τὴν ψυχὴν μου.

Τὸ μὴ ἀντανέλης. ἀντὶ τῆ· μὴ ἀνταποδοῖς μοι ἀντὶ τῆ ἀμαρτιῶν μου· τὴν ἐσταῦθα ἐγκαταλείψω μὴ δὲ ἐσθῆς τὴν ψυχὴν μου, τυτίσω ἐμὲ, ἑσθῆς παλαιῶν συμφορῶν.

θ. Φύλαξόν με ἀπὸ παγίδος ἧς συνεστήσαντό μοι.

Καὶ ἐπειδὴ, φησὶ, οἱ Βαβυλώνιοι οἷς ἐν παγίδι με κατέχουσι τῆ ἀιχμαλωσία, ῥῦσά με ἐξ αὐτῆς. τὸ γὰρ φύλαξον ἀντὶ τῆ ῥῦσά με λέγει. ὅθεν ἐπαίρει.

Καὶ ἀπὸ σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν.

Παγίδες καὶ σκάνδαλα τὸ αὐτὸ εἰσι. ῥῦσά με εἴ, φησὶ, τέτων ἀπάντων διάσωτα.

ι. Πεσυνῶμαι ἐν ἀμφιβλήστροις αὐτῶν ὀφθαλμοί μου.

Ἐκείνοι δὲ, φησὶ, μάλλον ἀπειπίσθηται ταῖς οἰκίαις πάσαις, καὶ κερσθησὶν ὑπὸ τῆ σκανδάλων τῆ οἰκίας. ἄλλοι δὲ ἕτως ἀνέγραψαν· πεσυνῶμαι ἐν ἀμφιβλήστροις αὐτῶν. ἀντὶ τῆ· αὐτῶν τῆ θεῶ τῶ ἀμφιβλήστροι περιπίσθη, ὡς τῆ θεῶ ὀφείλοντος τὴν τιμωρίαν δίκην ἀμφιβλήστροι ἐκτεῖναι, ἢ συλλαβεῖν πάντας τὰς ἀμαρτανίας. ἐκατέρωθεν ἔνοια ἔχει ἀκολουθίας.

Κατὰ μόνας εἰμι ἐγὼ ἕως εἰς παρέλθω.

Ἐγὼ δὲ, φησὶ, ἀκοινώνητος ἵσμαι τῆ κακῶν ἐκείνων, καὶ ὡς ποιῶσι καὶ ὡς ἀεμιμήσιασιν.

μύμον. ἀναμύμον τὸν μὲν κρείον τῆς αἰχ-
μαλωτίας παραδόντι, ἐπαυλόντι δὲ, καὶ
ἀπολαβεῖν τὰ οἴκητα.

spectant. Expectans quidem donec tempus
captiuitatis transeat, reuertamur autem, &
propria recuperemus.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

ΚΥΡΙΕ ΕΚΕΚΡΑΞΑ ΠΡΟΣ ΣΕ, ΒΙΣΑΚΟΥΖΟΝ ΜΟΥ.] Κραυ-
γὴν ἐν τῷ θάλασσον ἰσθμῷ, ἢ καὶ Μωυσῆς ἔβρα, ἢ καὶ ἡ καρθία ἐπεκτεν ἢ πεπερασμένη, τὴν ἕκαστος ἴσχυον τὸν νῦν πορθεῖ θύον ἵνα μὴ τὰ μὲν χεῖλη βοᾷ, ἢ δὲ ὄξινον τῆς λεγομένης ἐκ ἐπαυλόντι. Ἐστὶ δὲ ἐ μόνον ἀπὸ τῆ ἀποδύσεως ἀρχῆς ἀξιοῖ ἀκν-
δῖται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆ κοπιῶν αἰτή, ἢ ὅταν ἀξία τῆ θύε. ἀξία δὲ, ὅταν μὴ κατ' ἐχρῶν ἀρχῆται, ὅταν μὴδὲ βιωτικὸν αἰτή καὶ ἐπίκροον, ἀλλὰ μόνον τὰ ἀσχετα, ἢ δὲ ταυθολογία τῆ ἐπίκροτα καὶ ἐπὶ τῆ κρεα-
γῆται ἐπίτασθ σημαίνει δέσποας. οἴτα καὶ θυμιάματός μόνονται, κατὰ θυμῶν το λε-
γῶν ἢ ποροδύχῃ με ὡς θυμιάμα. ὁ ἴτα-
ρος, ταχῆται ἢ ποροδύχῃ με θυμιάμα ἢ ποροδύχῃ σου. ἄλλος, ἵπομοδῆται ἴταρος τῆς χεῖρον με θυμία ἰαπεινῇ. ἄλλος, δὲ ἴτα-
ρον ἰαπεινῇ. ἴταρος, ποροδύχῃ ἰαπεινῇ. ἀξιοῖ ἐν ἴταρος αἰτῆ τὴν ἀρχῆς ἡμῶν ὡς τὸ θυμιάμα ἐκείνο, τὸ ἕδωκεν κηλῆ τῆ ποροδύχῃτος μελιωδῆται. δὲ ἢ παιδῶν καθῶς ἡμῶν πηλῆται τῆς ἀρχῆς καὶ δὲ δὲ δὲ. Ἐστὶν γὰρ ἢ δικαιοσύνη. ὡς τῆ ἢ ἀ-
μύρτια δυσώδης. καὶ τὸ, ποροδύχῃ καὶ ἰσάπῃται οἱ μάλωπῆς με. ὡς τῆ ἐν τὸ θυ-
μιάμα ἢ κατ' ἑαυτὸ μὲν ὅταν ἀσάδῃ, τότε δὲ μάλωπῃ ἐσάπῃται τὴν ἀσάδῃ ὅταν ποροδύχῃται πηλῆ. ἴτα καὶ ἢ ἀρχῆ καλῆ μὲν ἢ κατ' ἑαυτὸν, ἀσάδῃται δὲ γῆται, ὅταν μὲν θυμῶν καὶ ζῆσῃ ψυχῆ ἀναφῆ-
ρηται. ἢ τῆτα ἐκ τῆ κατ' ἡμῶν. ὅσον ὡς ἡμῆ ἢ δὲ ὅταν τὸ θυμιάμα, ἴτα καὶ σοὶ γῆται ἢ ποροδύχῃ ἢ μὲν ἢ δὲ. ἀλλὰ καὶ τὴν ἴταρον τῆς χεῖρον αἰτῆ δὲ ὅταν ὡς θυ-
μία ἰαπεινῇ. γῆται) δὲ ἢ τῆτα, οἱ ἀμ-
φῶτα ἐπὶ ἢ μάλωπῃ γῆται καὶ αἱ χεῖ-
ρες. αἱ μὲν ἀρχῆ καὶ ἀσάδῃται ἀρχῆ-
μῶν, ἢ δὲ ποροδύχῃται. ἀσάδῃ αἱ χεῖ-
ρες τῆ τὴν ἀσάδῃ λαρῶνται). ἰαπεινῇ δὲ ἀπὸ θυμῶν, ἀλλὰ ἢ ἢ ἰαπεινῇ. ἢ μὲν μὲν δὲ ἀσάδῃται ὅταν. ἢ ὅταν ἢ μὲν ἰαπεινῇ ἀναφῆται τὴν ἰαπεινῇ, ἢ δὲ ἰαπεινῇ τῆτα

DOMINE CLAMAVI AD TE, EXAV-
DI ME.] Clamorem hic intemum
dicit, quo etiam Moyses clama-
bat, quem cor inflammatum peperit, qui men-
tem ad Deum conuertit, ne labia quidem cla-
ment, sensus autem eorum quæ dicuntur mi-
nimè percipiatur. Hic autem non solum eò
quod diligenter oret exaudiri postulat, verum
etiam eò quod istiusmodi petat, quæ Deo
digna sint. Porro digna sunt, quando non orat
contra inimicos, quando nihil temporale
fluxum que postulat, sed sola immortalia. Hæc
autem repetitio vocis clamavi & cum clama-
uero vehementiam significat deprecationis.
Deinde etiam meminit incensi dicens, *Diri-
gatur oratio mea sicut incensum*: quod alius ait,
Statuatur oratio mea sicut incensum coram te
alius, *Prepararetur eleuatio manuum mearum
sacrificium vespertinum*: alius, *Donum vespe-
ra*: alius, *Oblatio vespertina*. Rogat nimirum
vt sit eius oratio sicut illud sacrificium, quod
nulla offerentis maculâ polluebatur. Per quod
docet nos vt orationes nostras puras & odori-
feras reddamus; talis enim est iustitia; quem-
admodum peccatum est fetidum: iuxta illud,
Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Psal. 57. 6.
Quemadmodum igitur thymiana per se qui-
dem bene olet, tunc autem maximè bonum
odorem emittit quando igni accesserit; ita
etiam oratio vel per se quidem bona est, sic
autem fragrantior, quando cum ardenti & fer-
uenti animo offertur. Vel hoc ex rebus nostris
ait. q. d. Sicut nobis suaue est incensum, ita et-
iam oratio nostra tibi suaui accidat. Quin et-
iam eleuationem manuum petit acceptam
fieri sicut sacrificium vespertinum. Hoc autem
fieri, si vtraque fuerint immaculata, scilicet lin-
gua & manus; hæc quidem dum à rapina &
atiaritia abstinent, illa verò à prauis verbis.
Manus enim semper pro actione sumuntur.
Dixit autem vespertinum sacrificium, sed non
matutinum. Mihi autem videtur indiscrimi-
natum dictum esse. Vel quia matutinum qui-
dem expectat vespertinum, vespertinum verò

Duo qua
faciunt
orationem
exaudiri.

finem

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T AB.
Cur manus
extendan-
tur in ora-
tione.

finem imposuit etiam matutino. Vel vesperti-
tini meminit, eò quòd in ærumnis versaretur;
calamitas autem tenebris assimilatur. Cete-
rùm quid sibi vult manuum extensio in ora-
tione? Cùm enim multis sceleribus inser-
uiant, iubemur eas eleuare, vt orationis mini-
sterium sit ijs vitij vinculum: vt quando es
rapturus aut verberaturus, memineris eas ad
Deum mittere pro defensione.

Lingua cu-
stodia adhi-
benda.
Eccli. 28,
22.

3. PONE DOMINE CVSTODIAM ORI MEO.]
Cùm rogasset Dominum vt eius oratio exau-
diretur, vide qualem primam afferat postula-
tionem: ab eo nempe exorditur quod est recte
factorum maximum, & si negligatur malorum
omnium causa existit. Mala enim innumera,
bilia parit linguæ lubricitas: quemadmodum
etiam bona eiusdem custodia. Non tot enim,
inquit, gladio quot linguâ ceciderunt. Cùm
igitur nosset rem esse difficilem, & linguæ cu-
stodiam magnum hominibus bonum afferre,
Deum rogat vt illius continentiam ipsi præ-
beat, ne quid quiritando minus decenter effu-
tiant. Etenim calamitatù multitudinem oppressus
non absolutè quidem ostium, sed ostium cir-
cumstantiæ petit, vt vniuersum contineat mu-
niatque. Ceterùm pro *Ne declines* alius ait, *Ne
diuenteris cor meum in sermones malos, ad co-
gitandum cogitationes iniquas.* Illud autem

Motus et-
iam animi
diligenter
custodiendi.

Ne declines non eo dixit quòd Deus decli-
neret, absit: sed id quod dicitur est eiusmodi: *Ne
permittas declinari, ne permittas diuerti ad
malas cogitationes: ne permittas cor meum
suscipere tales cogitationes: ne permittas illud
eò inclinari, ostendens arbitrij, libertatem &
naturâ non in se habere vitium, sed à fœcordia
inclinatam suscipere.* Orat igitur vt non solùm
lingua, verùm etiam ipsi motus animi custo-
diantur: vel quoniam nonnulli peccatorum
amatores ærumnarum longitudinem peccan-
di pretextum faciunt, cogitantes se non habe-
re prouidentiam; mihi, inquit, nulla inten-
tio calamitatis fiat excusatio peccati. Hæc
enim potissima est via perditionis, quando
anima quæ peccauit, excussio timore, excogitat
aliquas excusationes: vt cum quis adultera-
uerit, alius autem volens eius penitenti-
nem excutere dicat: Numquid tu causa es
causa est cupiditas. Malum quidem est
peccare: hoc autem facit grauius impuden-
tia postquam peccaueris. Hæc est armatura

Non sunt
pretextus
excusatio-
num pecca-
tis obstru-
dendi.

ἐπίθῃς καὶ τῇ ἐωθινή. ἢ ἀσπίδους ἐπισημ-
ῶσαι ἐν συμφοραῖς ὡς σκότω δὲ ἰοικέτω ἡ
συμφορὰ. Ἀλλὰ τί βέλῃ τῆς χειρὸς ἢ ἐκ-
τασις ἐν τῇ δόχῃ; ἐπεὶ δὲ ἐν πολλαῖς ποιη-
ταῖς διακονῆσι, καὶ δὲ ἄλλα ἐπισημῶσαι
ἵνα ἢ τῇ δόχῃ διακονία δεσμός, ὡς οἷς γλῶσσαι
τῆς καρδίας: ἢ ὅταν μέλλῃς ἀρπάζειν ἢ τυ-
πτεῖν, μνησθῆς ὅτι ταῦτα μέλλεις ποιεῖν τὸν
θεὸν ἀντισημῶσαι πᾶσι.

γ. ΘΟΥ ΚΥΡΙΕ ΦΥΛΑΚΗΝ ΤΩ ΣΤΟ-
ΜΑΤΙ ΜΟΥ.] Παρακαλῶσαι εἰσακηθῆσαι
αὐτῷ τὴν πρὸς δόχῃ, ὅσα ποῖα πρὸς ἀγα-
θὸν τὴν δέουσαν. ὅπο ἂν καὶ μέγιστος τῆς κα-
τορθωμάτων ἀρχεται, καὶ ὁ ἀμελεῖ μέρων
πάντα ἐξ αἰῶνος τῆς κακῆς. τὰ γὰρ μυ-
ρία κακὰ ἢ τῆς γλώττης δὲ δὲ ἐργάζεται
ὡς περὶ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἢ ἀσφάλεια. ἐποῦ-
ται γὰρ, φησὶ, ἔπεισο ὅπο μαχαίρας ὅσοι
ὅπο γλώττης. ἐπὶ ἔν δὲ δύσκολοι οἶδε τὸ
πρὸς ἀγαθὸν, καὶ μέγα εἰς θεοῖς κατὰ τῆς
γλώττης τὴν φυλακὴν, τὸν θεὸν αἰτεῖ τὴν
ἐγκρατεῖαν ταύτης. αὐτῷ χαρίσασθαι, ὡς μὴ
πρὸς φθόνην χειλιάζων ἐκ δὲ φρενῶν. καί-
τοι καὶ πᾶσι τῆς συμφορῆς πρὸς ἄλλοις ἐχ-
θροῖς μὴ θύειν αὐτῷ, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτῷ,
ὡς πρὸς πρὸς τὸ πᾶν. ἐ ἀσφαλίζεσθαι. ἀντι-
δὲ τῆς Μὴ ἐκκλίνῃς ἄλλος φησὶ. Μὴ ὡς φη-
σὶ τῆς τὴν καρδίαν μὴ εἰς λόγους ποθητοῦς,
ἐπισημῶσαι ἐνοίας ὡς φησὶ μοῖς. τὸ δὲ μὴ ἐκκλί-
νει ἐχθροῖς ὅπο ὁ θεὸς ἐκκλίνει εἶπαι, μὴ γλῶσσοι
ἐπὶ ὅ λῆγαι τοῦτο ὅπο. Μὴ ἀφῆς κλιθῆσαι,
μὴ ἀφῆς πρὸς φησὶ μοῖς εἰς ἐνοίας ποθητοῦς.
μὴ ἀφῆς πρὸς καρδίαν μὴ εἰς ἀγαθὸν λογισμῶν
τηνῶν. μὴ ἀφῆς ἐκεῖ κλιθῆσαι. δεῖκνυς τὸ
ἐπισημῶσαι καὶ ὅπο ἐκ ἐν αὐτῇ τὴν ποθητοῦς
ἢ φησὶ τῆς ἀλλ' ὅπο φησὶ μοῖς κληθῆσαι
δέχεται. ἀλλ' ἔτι μὴ μόνον τὴν γλῶσσαν
φρουρηθῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς φησὶ μοῖς
κινήσασθαι: ἢ ἐπὶ φιλαμαρτημοῦς πρὸς πρὸς
φάσκει μοῖς τὰ φησὶ μοῖς συμφορῆς τῆς
ἐπισημῶσαι λόγους φησὶ μοῖς, ἐπισημῶσαι μοῖς,
φησὶ, μὴ γλῶσσοι μὴ εἰς φησὶ μοῖς συμφο-
ρῆς πρὸς φησὶ μοῖς ἀμαρτίας. αὐτῷ γὰρ μέγιστος
ὅπο ἀπὸ φησὶ μοῖς ὅπο, ὅπο ἀμαρτίας ἢ ψυ-
χῆς, τὸν φησὶ μοῖς ἀλλ' καὶ πρὸς φησὶ μοῖς πρὸς
ἐπισημῶσαι φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς
αὐτῷ τὴν φησὶ μοῖς ἐπισημῶσαι εἶπαι. μὴ γὰρ
σὺ αἰπὸς, ἢ ἐπισημῶσαι φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς
αὐτῷ φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς
τὸ ἀμαρτίας φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς
τὸ ἀμαρτίας φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς φησὶ μοῖς
δὲ φησὶ μοῖς.

δραβόλυ· εἰδὼς γὰρ ὡς ἡ ὁμολογία λύσις ἐστὶ
τῆς ἀμαρτίας, πύθιν τὴν ψυχὴν ἀναιχμω-
πῆν. τῆτο δὲ μάλιστα ἴδιον ἐστὶ τῆς ἰργαζο-
μύων τὴν ἀνομίαν τὸ ἀναιχμωπῆν, ὡς φε-
ρῶν δὲ τὴν συλλόγων, ἐκλύοντας τὸν τῆς
ἀμαρτημάτων φόβον, καὶ εἰς ῥαθυμίαν ἐμ-
βάλλοντας. ἰμοὶ δὲ, φησι, μὴ εἴη πρὸς αὐτὸς
κοπωμία, καὶ τὴν ἀγαν ἔχουσαν διυκρίαν.
ἐκλεπτής γὰρ τὴν ἀνημερωμῆτας τῆς ποτη-
ρῆς χαλεπὴ. ὁ δὲ Σύμμαχος, μὴ δὲ συμφο-
ρομὴ τὰ ἴδια αὐτῶν· ἔπειρος, μὴ δὲ σωμα-
λιδῶ ἐν τριπτότησιν αὐτῶν. δεῖ γὰρ αὐτῶν καὶ
ἔνθα καὶ συμπόσια ὡδραπῶδες, ἵνα τὰ
τῆς ἀμαρτίας αἰχίζται.

6. ΠΑΙΔΕΥΣΕΙ ΜΕ ΔΙΚΑΙΟΣ. EN E-
LEEI.] Οὐ λέγει τοῦτον ἐστὶ τῆς μὲν πρὸς
χάριν δραλερομύων ἐπὶ βλαβῆ μηδέποτε
μετὰ λάβοιμί, φησι, τῆς συλλόγων· τὴν δὲ ἐπι-
σύφοντες καὶ διορθωμύους τέττες ἐλοίμην,
τὴν ἐλέγχοντας τὰ ἡμαρτημύα τὴν ἐπι-
μύητας. τῆτο γὰρ μάλιστα ἐλέμ τὸ φάσματα
διορθῶν. τῆς δὲ ἀμαρτωλῶν καὶ τὰ πρὸς
χάριν δρακρυμύηται μοι· δεῖ τί, ὅτι ἐκείνοι
μὲν ἰλιεῖντες πολλὰ κίς ἀπαλείσαν, ἐκ εἴπε
δὲ πλῆξει με δίκαιος, ἀλλὰ παιδδίωσι. παι-
δέια γὰρ πρὸς διορθῶσιν ὄρα. πῶς δὲ ἐν ἐλέ;
ὁ γὰρ δίκαιος παιδδίωσι εἰς φιλανθρωπίας
βλέπει. ἔλαιον δὲ ἀμαρτωλῶν, ἀντὶ τῆς ἡ
κολακείας τῆς ἀμαρτωλῶν, μὴ ἀπατήση με. ὅτι
δὲ ἔλαιον ἡ κολακεία φησὶν ἀλλαχῆ· ἡ πα-
λυθῶσαι οἱ λόγροι αὐτῶν ἰσθ' ἔλαιον. δεῖ
τί δὲ τὸ πικρὸν τῆς ἡδου χηματίξ' ἀπα-
λότην λόγων; ὅτι ἡ κακία πρὸς ὁμοίαν οἰκίαν
ἐκ ἔχει ὡς γηωρίζου· καὶ εἰ μὴ πρὸς ὁμοίαν
ἀρετῆς ὑποδύσει) ἢ δύναται τὴν οἰκίαν κα-
κίαν πρὸς γηωρίζου.

ΟΤΙ ΕΤΙ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΟΥ.]
Οὐ Σύμμαχος· Εἴτι γὰρ καὶ ἡ πρὸς ὁμοίαν με
ἐν τὸς τῆς κακῶν αὐτῶν. τὰ μὲν ἦτις, τὰ
δὲ παρ' ἑαυτῆς παρήχεται. ἢ γὰρ διχῆ δεῖ
παρρησῆ μόνη. τί ἔν πρὸς ὁμοίαν καὶ πρὸς ὁμοίαν,
ἢ μόχως, ἀλλὰ βόπων ἐπιπικρῶν καὶ τὸ μὲν
ἰσθ' ὁμοίαν ὡς ῥεφῶν ποτηρίας. ἢ γὰρ δὲ μόν-
ρον, φησι, φεζομαι τὴν ἐκείνων ἐπιβλαβῆ
χάριν, ἀλλ' ἐπ' ἐ καὶ τῆς ἐπιπικρῶν αὐτῶν
ἐπισομῶν. ὡς ὁμοίαν ἀπὶ χῶ ἐλέξῃ τὸν ἐκείνων
ἔλεον· ὅτι καὶ ὡχουμαι καὶ τῆς ἐπιπικρῶν
αὐτῶν. ἐπὶ γὰρ, φησι, ἡ πρὸς ὁμοίαν με ἐν
ταῖς ὁδοκίαις αὐτῶν· τῆτις, καὶ τῆς ἐπι-
τες eorum. Quoniam adhuc, inquit, oratio mea in beneplacitis eorum; id est, contra cupi-

diaboli: cum enim sciat confessionem esse
peccati solutionem, persuadet animæ ut sit
egregie impudens. Hoc autem maximè pro-
prium est eorum qui operantur iniquitatem
ut impudentes sint, quorum cœtus euitandi
sunt, utpote qui peccatorum timorem excu-
tiant, & in vecordiam inducant. Mihi autem,
inquit, nulla sit cum ijs communicatio, etiam-
si summam obtineant prosperitatem. Electos
enim appellat prauos qui fortunâ prosperâ
vtuntur. Symmachus ait, *Neque unâ comedam
dulcia eorum*: alius, *Neque congregabor in de-
licijs eorum*. Oportet enim delicias & sympo-
sia eorum recusare, vbi peccata sumunt in-
crementum.

5. CORRIPIET ME IUSTVS IN MISERICOR-
DIA.] Id quod dicit est eiusmodi: Eorum qui-
dem, inquit, cœtus qui ad gratiam loquuntur
propter damnum numquam sim particeps;
eos autem elegerim qui sunt acres & vehe-
mentes, & corrigunt, qui peccata arguunt in-
crepantque. Hoc est enim maximæ misericor-
diæ mederi vulneribus. Peccatorum autem
etiam illa quæ ad gratiam fiunt à me repel-
lantur: quamobrem? Quoniam illi vel mise-
rentes sæpè exitium attulerunt. Non dixit au-
tem *Feriet* me iustus, sed *Corripiet*. Correptio
enim ad emendationem spectat. Quomodo
autem in misericordia? Iustus enim cum cor-
ripit ad clementiam intuetur. *Oleum autem
peccatoris*, id est adulatio, non me decipiat.
Quodd autem oleum sit adulatio alibi decla-
rat: *Mollis sunt sermones eorum super oleum*.
Cur porro morum acerbitas sermonum leni-
tate figuratur? quia nempe vitium faciem pro-
prium non habet ut cognoscatur; & nisi faci-
ciem virtutis induerit non potest malitiam
suam exequi.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLIO-
TÆ.

Præfatus à
iusto corripit
quædam à
peccatore
blandit ha-
berit.

Psal. 54,
22.

QUONIAM ADHVC ET ORATIO MEA.]
Symmachus: *Adhuc enim & oratio mea in-
tra vitia ipsorum*. Hæc quidem petijt, illa
verò præbet à seipso. Non enim soli orationi
confidendum. Quid igitur contulit? Non
oues, non vitulos, sed morum moderationem
& summam improbitatis fugam. Non solum
enim, inquit; fugiam illorum gratiam perni-
ciosam, sed etiam stabo aduersus eorum cupi-
ditates; tantum abest ut eligam eorum miseri-
cordiam: quin etiam orabo contra cupidita-
tes eorum. Quoniam adhuc, inquit, oratio mea in beneplacitis eorum; id est, contra cupi-
ditates

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ditates ipsorum. *Absorpti sunt iuxta petram.* id est: Sicut petra demersa. Ostendit hinc quàm sit peccatum expugnari facile, & quàm præceps vitium. Ipsi, inquit, iudices, qui nimirum omnia agebant & ferebant, absorpti sunt, & oblivioni traditi, ut nullum sit reliquum eorum vestigium. Symmachus verò, *Euellentur in manu petra iudices eorum:* alius, *Sublati sunt.*

Impij rumpuntur ut crassitudo gleba.

6. AUDIENT VERBA MEA QUONIAM DILCVERUNT.] Alius, *Quoniam facellitibus maniebantur:* alius, *Quoniam speciosa fuerunt.* Et contingat, inquit, ipsos ex rebus ipsis nosse orationem meam à Deo esse exauditam, & disrumpantur, & concidant sicut crassitudo terræ. Crassitudines enim vocat crassas glebas: *Quemadmodum,* inquit, *illæ manibus fiunt,* & rursus suâ sponte sæpe disrumpuntur; ita etiam hi, cum prosperitate fuerint incrassati, glebarum instar rumpantur & concidant. Per experientiam igitur, inquit, cognoscant exhortationis meæ iucunditatem: quia reprehensio & disciplina iustorum hunc producit fructum. Deinde etiam recenset calamitates. *Sicut crassitudo terræ:* alius, *Quemadmodum agricola quando frangit terram, ita dissipata sunt ossa nostra:* alius, *Similiter frangenti & discindenti terram dissipata sunt.* Quamuis, inquit, extrema passi simus, & tamquam profcissa terra ita dispersi simus omnes, & ad ipsas mortis portas deuenimus; attamen maluimus iustorum correctionem quàm misericordiam peccatorum. Etenim quidquid acciderit, à tua spe pendemus. Quapropter subdit:

Iusti fiducia in Deo.

8. QVIA AD TE DOMINE OCULI MEI.] Cum in medio inseruisset ea quæ ad impios spectant, propriam rursus sequelam profecquitur, hæc quoque referens ad illud, *Dirigatur,* &c. Id est, In te solo omnem spem habeo, etiam si hostes & pugnet, etiam si innumera mala ingruant, ad te respicio, & auxilium à te expecto. Ceterum pro *Ne auferas* Symmachus *Ne emacnes.* Id est, Ne finas me abire te infectâ. Non hinc dicit tantum laqueos & scandala, à quibus postulat custodiri, sed clanculares technas, & occultas insidias, easque diuersissimas, ad quas cauendas superno maxime auxilio opus est. Potrò vnde exordium sumpserat, etiam concludens orationem deinceps subiungit: *Cadent in retiaculo*

θυμῶν αὐτῶν. Κατεπόθησαν ἰχθυῖμα πέτρας. οἶον· ὡσεὶ πέτρα καταποντηθεῖσα. ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ τῆς ἁμαρτίας διχαιοσύνην, & τὸ τῆς κακίας ἀποκρημνόν. αὐτοῖ, φησὶ, οἱ κριταὶ, οἶον οἱ πάντα ἀγοντες, ἢ φέροντες, κατεπόθησαν, καὶ λίθη παρεδόθησαν, αἷς καὶ ἴχθος αὐτῶν διρεθῆναι. ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐκτελέσονται ἐν χειρὶ πέτρας οἱ κριταὶ αὐτῶν· ἔπειρος, ὑποπάθησαν.

6'. ΑΚΟΥΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ ΜΟΥ ΟΤΙ ΗΑΥΝΘΗΣΑΝ.] Ἄλλος, ὅτι ἐδωροφορήθησαν· ἄλλος, ὅτι ἀπεροσσηπίθησαν. Καὶ γένοισθε, φησὶ, αὐτὰς ἐν τῷ περὶ γράμματος γινώσκοντες ὡς ὅτι μὴ ἡ περὶ ἀλλοτρίων εἰσακτέθη ὡς τῆς πέτρας, καὶ ῥαγίαν, ἢ καταπίεσιν ὡς πάχος γῆς. παρὰ τὸ λέγει τὰ χῶματα τὰ παχία· ὡσπερ, φησὶ, ἐκεῖνα χειροποίητος γίνονται, & πάλιν αὐτομάτως πολλαῖς ῥηγνύονται· ἔπει καὶ ἔπει, παχυνθέντες τῇ δουλείᾳ, ῥαγίαν καὶ πίεσιν χωμάτην δίκην. Διὰ πύλας ἐν, φησὶ, γινώσκοντες τὴν ἰδούλην τῆς ἐμῆς ὡδαισίως· ὅτι ὁ ἐλεγχος τῆς δικαίας καὶ ἡ παιδεία τοῦτο φέρει τὸν καρπὸν· εἶτα λέγει καὶ τὰς συμφορὰς. Ὡσεὶ πάχος γῆς ἔπειρος, ὡς γαργῶδες ὅταν ῥήσῃ τὴν γῆν, ἔπειρος διωσκορπίθησαν τὰ ὅσα ἠδύ· ἔπειρος, ὁμοίως ἀποκλάσθη καὶ χίχῳπῃ τὴν γῆν ἐσκορπίθη. καίτοι, φησὶ, τὰ ἴχθια ἐπάθοντο, καὶ ὡς γῆ δὲ ῥαγίαν εἶπε πάντα διασπάρθη, καὶ πρὸς αὐτὰς ἠλθοῦντο τὰ θανάτου τὰς πύλας· ἀλλ' ὅμως ἐλοίμθα τὸν ὑπὸ τῆς δικαίας δόρυθαισιν ἢ τὸν τῆς ἁμαρτανῶν ἔλεον. καὶ γὰρ ἔπειρ ἂν ἠγνοῖτο, ὅτι πρὸς σὲ ἐλπίδος ἐκκερμάμθα. διὸ ἐπάγει·

ἢ. ΟΤΙ ΠΡΟΣ ΣΕ ΚΥΡΙΕ ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΜΟΥ.] Παρηθῆς τὰ τῆς ἀσεβείας ἐν μίσει, τῆς οὐκίας ἀδελφὴ ἔχεται ἀπολυθείας, ἐπὶ τῆς κατὰ θυμῶν καὶ αὐτὰ ἀποδοῦς. ταῦτις, ἐπὶ σοὶ μίση πᾶσαι ἔχω τὴν ἐλπίδα, καὶ πολέμοι, καὶ μάχαι, καὶ μυσία ἐπέλθου δεσπῶ, ἐπὶ σὲ βλέπω, καὶ τὴν ὑπὸ σε ἀπειρόντο ῥοπῶ. τὸ δὲ Μὴ ἀυτελέης ὁ Σύμμαχος Μὴ ἐκκερμάσθης. οἶον, μὴ ἀσπαστὸν με ἀφῆς ἀπαλάσθης. παρὰ τὸ δὲ & σκάνδαλα ὡς αὐτὰ φυλαχθῆναι ἐχ' ἀπλόως λέγει, ἀλλὰ τὴν λαθεῖν φησὶ λόγους, τὰς κερμαθίας ἀπὸ βλάσας, καὶ ἔλεος ἔτατο εἰσα. διὸ μάστιγος καὶ ἀνωθεν δεῖται ῥοπῆς. ἀφ' ἔπειρ ἂν ἠγνοῖτο, καὶ κατακλείσθαι τὸν λόγον εἶτα ἐπάγει· προσῆνται ἐν ἀμφιβλήσρω αὐτῶ.

αὐτῶν . ἐκείνοι μὲλλον, φησι, ἐπιπέσω, ὡς
τῆ θυσίᾳ ὀφείλοντες τὴν τιμωρίαν δὲ πάλω ἀμ-
φιβλήσῃ σου ἐκτεῖναι, καὶ συλλαβεῖν πάντα.
ἐγὼ δὲ καὶ μόνος εἰμί . ἀπὸ τῆ ἀποπώτης
ἔσομαι τῆς κακῶν ἐκείνων ἀπληθυνόμενος,
ὡσπερὶ μόνος οἰκῶν, ἔτι μίας ἢ δύο ἡμέρας,
ἀλλὰ πάντα τὸν βίον . τὴν γὰρ τὸ, ἕως ἀν-
παρέλθω ἔπερς, ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀπὸ τῆ, συγ-
κερασμένης, σωμαμένης, ἀλλ' ἢ διασπαρ-
μένης . τὴν ἀρετῆ, τὸ φέρειν τὴν ποταμῶν,
καὶ καὶ μόνος εἶ) τῆς δευτερεύουσιν.

aius. Illi, inquit, potius incidant, ac si Deus
deberet instas retiaculi supplicium extende-
re, & omnes comprehendere. Ego autem
singulariter sum. Id est, Ero, expers malo-
rum istorum ab ijs liber, sicut is qui solus
habitat, idque non vno alterove die, sed tota
vita. hoc enim sibi vult istud, *Donec trans-*
eam: alius, *In idipsum*. Hoc est, Compa-
ctus, coniunctus, non dispersus. Hæc nempe
virtus est, malos fugere, & seiunctum dege-
re ab ijs qui peruertunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M .

RIGENOUS. Καὶ εὖδὲ ὁ ψαλ-
μὸς τὴν αὐτὴν ἔχει τῶν προτε-
ταζομένων δέξιοιαν . διωκόμενος
γὰρ ὑπὸ τῆ Σαὺλ ἀντιβόλει τὸν θεόν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῆς τῆ ψαλμῶ
τὰ μὲν ῥήματα ἀπαντες, ὡς εἰπεῖν, ἴσασι, καὶ
δεξιὰ πάσης ἡλικίας δεξιὰ τῶν ψάλλοντες·
τῆ δὲ δεξιῶν εἶσοτι τῆς εἰρημῶν ἀγνοῦ-
σιν . ὅτι μὲν εἰς κατηγορίας λόγους,
ψάλλειν μὲν κατ' ἡμέραν, μὴ ἀπαξ δ' ἐπι-
ζητήσαι τὸν θεόν τῆ ψαλλομένων . καὶ γὰρ ἰα-
θείας ἔχει καὶ ἡλικίας εἰς ἑκατον-
τητάς μετὰ τῆς δεξιῶν τὰ ῥήματα μό-
νοι εἰδότες ἔρημα δεξιῶν, καὶ ὡς καθεῖθε
θησαυροὶ σωτηρίας μὲν, ἔβαλλάντων πε-
ριφέρειν ἐσφραγισμένον, καὶ ἐδὲ ὑπὸ πολυ-
πραγμοσύνης παροξυνῶν τίς μαθεῖν, τί
ποτέ βῆσι τὸ λέγοντες . καίτοι γὰρ ἐδὲ ἐκείνο
βῆσι εἰπεῖν, ὅτι σαφῆς τις ὡν, πάντας εἰς ὑπνοῦ
ἵγαγε, καὶ ἐκ ἀφῆκε ζητήσαι τὸν θεόν
κεῖνον . καὶ γὰρ βῆσι ἀσαφῆς, καὶ ἰκανὸς δι-
γίρειν τὸν μὴ σφόδρα κατὰ δόξα . τί γὰρ
βῆσι, Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους
ποταμῶν, τί δὲ βῆσι τὸ, παιδὸς μου δίκαιος
ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με, ἔτι ἀλλὰ μωρία . ἀλλ'
ὅμως ὄντων ἕως ἀσαφῶν, ὡσπερὶ πᾶσι ὡδὴν
ὡς εἰς ἕχουσιν οἱ πολλοί . καίτοι γὰρ ἔτι ἀπλῶς
οἶμαι τὸν ψαλμὸν τῶν πταίχθαι ὡς τῆς
πατήροι κατ' ἑκάστην ἡμέραν λέγοντες, ἐδὲ
δεξιὰ τὴν μίαν λέξιν τὴν λέγουσαν, ἔπαρσις τῆς
χειρῶν μου θυσία ἰσχυρῆ . ἐπὶ καὶ ἄλλοι
ψαλμοὶ ταύτῃ ἔχουσιν τὴν λέξιν . ἰσπέρας
γὰρ, φησι, καὶ ὡσπὶ, καὶ μεσημβρίας δι-
γῆσομαι ἔτι ἀπαγγέλω . καὶ πάλιν . σὴ βῆσι
ἢ ἡμέρα, καὶ σὴ βῆσι ἢ νύξ . καὶ ἔπερς .

RIGENIS. Hic etiam Psalmus
eumdem sensum habet quem &
præcedens. Nam cum à Saùle per-
secutionem pateretur Deum obsecrat.

CHRYSOSTOMI. Huius quidem Psalmi
verba, ut sic dicam, omnes sciunt, & per om-
nem ætatem perpetuò canunt; qui sic autem
sensus eorum quæ dicta sunt quandoque ne-
sciunt. Quod quidem non est parvâ reprehen-
sione dignum, quòd qui quotidie canunt, ne
semel inquirant sensum eorum quæ psallun-
tur. Etenim segnitiei atque socordiae est extre-
ma, hunc Psalmum assidue & à prima ætate
meditantes sola verba eius tenere sensu desti-
tuta, & absconso thesauro assidere, & obigna-
tam crumenam circumferre, & ne à curiosita-
te quidem aliquis excitetur ut discat, quid
porro sit id quod dicitur. Quamquam nec il-
lud quidem dici potest, quòd cum esset per-
spiciuus, omnes ad somnum inuitauerit, nec
siuerit ut quæreretur quod erat ad manum.
Est enim obscurus, & sufficiens ad excitandum
eum qui non nimis profundè dormiat. Quid
enim est illud, *Ne declines cor meum in ver-
ba malitie*? quid verò illud, *Corripiet me in-
iustus in misericordia, & increpabit me?* & plu-
rima alia. Quamuis tamen tam sint obscura,
veluti quoddam canticum ea multi leuiter per-
currunt. Equidem haud temerè puto decre-
tum fuisse à Patribus ut hic Psalmus quotidie
recitaretur, nec propter id solum quòd in eo
dicatur, *Elevatio manuum mearum sacrificium
vesperinum*; quandoquidem in alijs quoque
Psalmis id ipsum dicitur: *Vespere enim, inquit,*
& mane, & meridie narrabo & annuntiabo.
Et rursus: *Tuus est dies, & tua est nox.* Et alius:

Non satis
est Psalmi
verba sci-
re, nisi sen-
sum intelli-
gas.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Pfal. 49.
Cur hic
Psalms
vesperi re-
citur.

In idipsum dormiam & requiescam: quoniam tu Domine singulariter in spe confisusui me. Et multos quis reperire posset Psalmos qui vespertino tempori conueniant. Non ergo propterea hunc Psalmum decreuerunt Patres, sed tamquam salutare aliquod pharmacum & peccatorum praeulum vt recitaretur constituerunt, vt quaecumque sordes aut maculae fuerint à nobis toto die susceptae, dum vel in foro, vel domi, vel in quocumque alio loco versamur, eas cum ad vesperum peruenierimus, per spiritale hoc carmen abstergamus. Est enim medicamentum quod delet haec omnia. Talis est etiam Psalmus matutinus: nihil enim vetat illius quoque breuiter meminisse: accendit enim in Deum desiderium, animumque excitat, & postquam eum valde inflammavit, ita permittit accedere. Nam dicere, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo, sicut te anima mea*, haec animi inflammati verba sunt. Vbi est autem amor Dei omnia mala recedunt. *Sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.* Quid tibi vult particula *Sic*? Cum hoc, inquit, desiderio, cum hac dilectione, vt videam tuam gloriam, quae potest vbiq; terrarum videri. Sed ne eo qui est praemanibus relicto alium obiter introducamus, transmissio audire ad ea quae de illo dicta sunt, ad ea quae sunt nobis proposita accedamus.

Quis sit
Psalms
matutinus.

Pfal. 62, 1.

Clamor inter-
torum ex-
auditur à
Deo, non
externum.

Exodi 14.

I. DOMINE CLAMAVI AD TE.] CHRYSOSTOMI. Quid dicis? Quoniam clamasti vis exaudiri? Non hoc ait, sed clamorem hic internum intelligit, quo & Moyses clamabat, quem cor inflammatum peperit & animus contritus. Quemadmodum enim qui clamat omnes vires suas exinanit; ita etiam qui corde clamat omnem mentem suam conuertit. Talem ergo clamorem Deus requirit, qui mentem conuertat, nec eam oscitare sinat: non solum autem clamorem talem, sed etiam vt ipse oretur. Sunt enim multi qui stant quidem, ad Deum autem minimè clamant, sed labia quidem ad Deum clamant, & nomen Dei circumferunt; mens autem nihil sentit eorum quae dicuntur. Qui talis est non clamat, etsi maximè vociferetur: talis Deum non orat, etsi maximè videatur orare. At non ita Moyses, sed quomodo? vti euentus probauit etiam tacens impetravit quae voluit, eò quod se dignum praebuisset vt à Deo exaudiretur.

ὅτι τὸ αὐτὸ κομμηδίσουμαι καὶ ὑπνώσω ὅτι οὐ
κίριε καὶ μόνος ἐπὶ ἐπιπέδι κατωκισαί με καὶ
πάλαις αἰ τις ἔσται ψαλμὸς ὅτι πηδύειε τῆς
καυρῆς τῆς ἐσπέρας. ἢ δὲ ὁ δὲ τὸ τοῦ ψαλμοῦ
τῶν ἐπιπέσων οἱ πατέρες, ἀλλ' ἔστι φάρ-
μακον σατήριον καὶ ἀμάρτημάτων καθάρσιον
ἐνομοθέτησαν λέγοντες ἡσάστα πηρ πορὸς μὲν
μὲν δὲ ὁ δὲ τῆς ἡμέρας, ἢ ἐν ἀγορῇ, ἢ ἐν οἰ-
κίᾳ, ἢ ὅπου δέποτε δὴ τρεῖς ἔσονται, ταῦτα ἰλ-
δοῦντες εἰς τὴν ἐσπέραν, ἢ τῆς ἐπιπέδης ταύτης
ἀποδοῦναι μὲν τῆς πνευματικῆς. φάρμακον
γάρ ἐστιν ἀπάντων τῶν ἀνααιρετικῶν. τοῦ-
τός ἐστι καὶ ὁ ἰωάννης ψαλμὸς. ἔδεν γὰρ καλύει
ἐν βραχίει κακίαις ἐπιμνησθῆναι. τὸν πόθον
γὰρ ἀνάπτει τὸν πορὸς τὸν θεόν, καὶ διεγείρει
τὴν ψυχὴν, ἔσφοδρα πνεύματος, ἔσως ἀφίση
πορὸς ἐλθεῖν. τὸ γὰρ λέγειν, ὁ θεὸς ὁ θεός μου
πορὸς σὲ ὁρῶμεν, ἐδὲ ψυχοῦ σε ἢ ψυχὴ μου,
πνεύματός μου ψυχῆς ἐστὶν ῥήματα. ἴσθα δὲ
ἀγάπη θεῷ πάντα ὄχι τὰ ποιησά. ἔστις
ἐν τῷ ἀγίῳ ὡφθίω σοι, τὰ ἰδεῖν τὴν δύνα-
μίν σου καὶ τὴν δόξαν σου. τί ἐστιν ἔσως; καὶ
τὸ ὁρῶμεν, φυσί, τῆς, καὶ τῆς ἀγάπης ταύτης,
ὡς ἰδεῖν σε τὴν δόξαν, καὶ πάντα χεῖρ ἡ γῆς
ἐστὶν ἰδεῖν. ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ ἐν χερσὶν ἀφῆτες
τὸ φερίον ἐπισαγαγῶμεν, ὡς ἀπίμ-
ψαντες τὴν ἀκρατῶν εἰς τὰ ἰσθ' ἐκείνη
εἰρημῶν, ἢ πορὸς μὲν ἀψώμῶν.

α. ΚΥΡΙΕ ΕΚΕΚΡΑΞΑ ΠΡΟΣ ΣΕ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις, ἐπιπέδι ἐπέ-
καστας ἀκωδῆσαι ἀξιοῦς, ἢ τὸ τὸ φησὶ, ἀλλὰ
καὶ κραυγῶν ἐσταῦθα τὴν ἴδον λέγει, καὶ ἡ
Μωσῆς ἐβόα, καὶ ἡ καρδία ἔπικεν ἡ πνεύμα-
τόν καὶ ἡ δόξα ἡ σωτηριμῶν. ὡς ἴσθα
γὰρ ὁ βοῶν πᾶσαν αὐτὴ τὴν δύναμιν καὶ
ἔστις ἔσως ἢ ὁ ἐν καρδίᾳ βοῶν πᾶσαν αὐτὴ τὴν
δύναμιν συσρέφει. ταύτην ἐν κραυγῇ ζη-
τεῖ ὁ θεός, τὴν συσρέφεται τὴν φερίον, τὴν
ἐκ ἰσθῶν χάσματός. ἢ μόνον διὲν κραυγῆν
ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὸ πορὸς αὐτὸν ὄχι καὶ.
εἰσὶ γὰρ πολλοὶ οἱ ἐσῆκασαι μὲν, ἢ βοῶσι διὲν
πορὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖλη πορὸς τὸν
θεὸν βοῶν, καὶ τὸ ὄνομα τῶν θεῶν φερίον. ἢ δὲ
δόξα ἐδύναμις ἐπαιθῶν) ἢ ἡ λεγομένη. ὁ
ταύτος ἢ κρῶν, καὶ μεγάλη βοῶν. ὁ ταύτος
ἢ πορὸς τὸν θεὸν ὄχι καὶ, καὶ δοκῆ πορὸς αὐ-
τὸν ὄχι καὶ. ἀλλ' ἔχ' ὁ Μωσῆς ἔστις, ἀλλὰ
πῶς, ὡς τὸ ἔργον ἔδειξεν ἡ σὴν πῦρ ἀπὸ
ἡθελον, ἀξιοῦς ὡς ἄγων ἑαυτὸν τῶ ἀκωδῶν.
εἰ δὲ

εἰ δὲ βέλαι ἐ ἀμαρτωλοὺς ἰδοὺν διχαίρους, καὶ ἀνούοντας ἢ πρᾶξοντας μαγὰλα, δεα τὴν πόρην τῆ στήθ βοῶσαν· δεα τὸν τάλωλον ὑπὸ διχῆς διακωθόντα μόνης. Τσαύτη, φησι, κεαυτὴν ἢ βῶσ δ/ε πᾶτω ἀκωοῖται ἀξιοῖ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οὐρα ἢ ἀλλω ἀρετὴν διχῆς. εἰ γὰρ ὑπὸ τῆ σκευαίως διχῆς ἀξιοῖ ἀκωοῖται, ἀλλ' ἐκ τῆ Τσαύτῃ ωδραστῆσαι τὴν διχὴν ὡσα ἀξίαν εἶν' ἢ ἀκομήτων ἀφθαλμῶν· ποία δὲ οἱ Τσαύτη; ἔταν μὴ διχῆ) καὶ ἐβροθῶν, ὅταν μὴ ἰαφρ πλάτα, μηδ' ἰαφρ ππος ἢ δ/ε πῆρεσιν τέταν, ἀλλ' ἰαφρ ἢ ἀκωοῖται καὶ ἀδωαίτων ἐπείνων. τὸ δὲ ἐσ, κωοστῆσαι με πωρὸς σὲ, τωτέσι μὴ σκευαίως, μὴ πωοθυμίας. πᾶλλη γὰρ αὐτὸ φησι: ἐ γὰρ ὁ δ/ε βολος τότε μάλιστα ἐφεδρῶλε. δὴ δ' εἰ τῆτο εἰδὸτας ἐπῆτυχίεω αὐτῶ τὴν ἠματίεαν σκευαίως, καὶ μηδ' ἔποτε πωτ' ἐβροθῶν διχῆς, ἀλλ' ὡς ὁ Στέφανος, ἀλλ' ὡς οἱ Ἀπόστολοι, ἰαφρ ἢ ἐπιπρᾶζόντων μάλλον, ἢ χωεῖς ὄργης. αἰ Τσαύτη ἢ διχῆ ἢ, ἐ μὴ σκευαίως κωοστῆσαι τὸν θεόν, καὶ πωρὸν ἢ τάλωσον τὴν διχὴν ἀκωοῖται. ὁ καὶ ἔται αὐτῷ λόγων· Πρώτης τῆ φωνῆ τῆς δέσησας με ἐσ πρὸ κωοστῆσαι με.

β'. ΚΑΤΕΥΘΥΝΘΗΤΩ Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΟΥ ΩΣ ΘΥΜΙΑΜΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Δεὸ βωμοὶ τὸ παλαιὸν ἦσαν εἰς μὲν ὑπὸ χαλκῆ κατασκευασμένοι, ἔτερος δὲ χρυσοῦς. Ἐ ὁ μὲν πᾶνδημος ἦ πωοστῆσαι, τοῖς ἱερῶσι τοῖς τῆ πλῆθους παντὸς· ὁ δὲ ἐσ τοῖς ἀδύτοις ἀπέκειτο, ἐ τῆ καταπετάσματος ἔσθον. μάλλον δὲ, ὡς σαφέστερον γινώσκῃ τὸ κεγ ὄνθρον, εἰς ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγαλῆν πωοστῆσαι. ναὸς ἦ ὡδ' αἰωαίως τὸ παλαιὸν ξυκόνη τῆ πηλῶν τὸ μήκος, τὸ δὲ πλάτος εἶκοσι. τᾶτω τῆ μήκους δέκα ἀφελῶν πῆχεις, ἀπέλαβεν ἔνδον δ/ε τῆ καταπετάσματος, καὶ τὸ ἀπειλημῶνον ἐκαλεῖτο ἀγια ἀγίων· τὸ δὲ ἔξω, ἀγια μόνον καὶ χρυσῶ πᾶν τῶν καταπετάσματος. πῆεις δὲ καὶ τὴν δοκὸν ἐκείνην τὴν ἀκωοστῆσαι χρυσῶ τῶν ἐλεθρον εἶν'. εἰθα ὁ Ἀρχιερεὺς εἰσῆει μόνος ἀπᾶξ τῆ ἐκείνη. ἐπεὶ ἢ κωοστῆσαι ἔκειτο καὶ τὰ κωοστῆσαι· ἐκεί ἢ βωμοὺς πωοστῆσαι εἰσῆκει χρυσῶς, ἔβα τὸ θυμιατήριον πωοστῆσαι, εἰς εἰδ' ἢ ἔτερον πωοστῆσαι μόνον ἢ πωοστῆσαι τὸ ἐκείνη μόνον· ἐ τῆτο ἐγίνετο ἀπᾶξ τῆ ἐκείνη. ἐν δὲ πρὸ ἔξω ναὸ χαλκῆς ἦν suffitium : quod etiam fiebat semel in

Quòd si vis etiam videre peccatores intentò & vehementer orantes, magnâq; voce clamantes & impetrantes, vide meretricem quæ clamat silentio: vide publicanum qui à sola oratione fuit iustificatus. Talem, inquit, clamorem etiam hic postulat ut exaudiat.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucz 7.
Matth. 18.

EIVSDEM. Vide etiam aliam virtutem orationis. Non enim rogat ided exaudiri quòd magno studio oret, sed quia talem offert orationem quæ digna sit oculis illis qui numquam dormiunt: quænam autem ea est? Quando non orat contra inimicos, nec pro diuitijs, neque pro vlla re fluxa & caduca, sed pro bonis illis immortalibus quæ numquã pereunt. Illud autem, Cum clamauro ad te, id est cum studio & alacritate. Rursus enim idem dicit. Etenim diabolus tunc maximè insidiatur. Quapropter oportet nos cum hæc sciamus aduersus eum nostrum studium communire, & inimicis nostris numquam malè precari, sed potius sicut Stephanus & Apostoli fecerunt, rogare pro calumniantibus nos, id quæ sine ira. Si talis fuerit oratio tua, & vehementi studio Deum inuocaueris, etiam priusquam orationem perfeceris exaudieris. Hoc ipse quoque petit dicens: Intende voci orationis meæ cum clamauro ad te.

2. DIRIGATUR ORATIO MEA SICVT INCENSVM.] CHRYSO-
M I. Erant olim duo altaria; vnum quidem æneum, alterum verò aureum: & illud quidem erat publicum, omnibus totius populi hostijs expositum: hoc autem situm erat in adytis, & iacta velam. Quin potius, ut ea quæ à nobis dicuntur sint clariora, conabor ad ipsa primordia reducere orationem. Erat olim apud Iudæos templum longum quidem quadraginta cubitos, latum verò viginti. Huius longitudinis decem auferens cubitos, intus velo interceptum, atque id quod interceptum erat vocabatur Sancta sanctorum; quod erat autem extra, Sancta tantum. Atque amò omnia collucebant. Nonnulli verò dixerunt supremam quoque illam trabem fuisse auream. Huc solus Pontifex semel in anno ingrediebatur. Illic & arca sita erat & Cherubim: illic etiam stabat altare aureum, in quo offerebatur incensum, ad nihil aliud paratum quàm ad solum anno. In exteriori autem templo erat altare æneum,

Altaria
duo Hiero-
solyms.

Templum
Iudæorum
quale.

Sancta
sanctorum
& Sancta
quid.

Altare
aureum
quem usum
habuerit.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Altare &
nunt ad
quid fue-
rit.
Sacrificium
vespertinum &
matuti-
num.

Quodnam
sacrificium
fuerit sem-
per acce-
ptum, quod
non.

Oratio cur
incenso co-
paretur.

Cur manus
in oratione
elevanda
sint.

agnus & comburebatur, & vocabatur sacri-
ficiu[m] vespertinum; erat enim etiam matuti-
num; & bis in die oportebat altare incendi,
præter alias hostias quæ offerebantur à popu-
lo. Hoc enim erat iustum & lege statutum Sa-
cerdotibus, ut ex se, & ex domo sua, quando
nullus offerret, vnum matutinum & vnum
vespertinum agnum sacrificarent & combu-
rerent: & illud quidem appellabatur sacri-
ficiu[m] matutinum, hoc verò vespertinum. Id
autem fiebat Deo declarante se semper coli
oportere, tam oriente quàm occumbente die.
Hoc ergo sacrificium fuit semper acceptum
& eiusmodi hostia. Quod autem fiebat pro
peccatis, aliquando quidem erat acceptum,
aliquando verò non, utpote quòd hoc vel il-
lud esset prout erant affecti ad virtutem aut
vitium qui illud offerebant. Quod autem non
offerebatur pro aliorum peccatis, sed erat lex
sacrificij & modus colendi, erat omnino ac-
ceptum. Hic ergo rogat ut sit eius oratio sicut
illud sacrificium, quod nullâ offerentis macu-
lâ polluebatur, sicut illud incensum sanctum
& purum. Quemadmodum igitur suffitus per
se est bonus & benè olens, tunc autem maximè
bonum odorem emittit quando igni accesserit:
ita etiam oratio vel per se quidem bona est;
tunc autem melior atque fragrantior quando
offertur animo ardenti atque feruenti, quando
anima efficitur thuribulû, & ignem vehementem
accendit. Precatur ergo ut oratio quidem sua
fiat sicut incensum, eleuatio autem manuum
sicut sacrificium vespertinum. Sunt enim ambo
accepta. Quomodo autem hoc fiet? Si vtraque
sint immaculata, & lingua & manus: hæc
quidem ab auaritia & rapina expurgatæ; illa
verò à malis verbis libera. Cur autem non dixit
matutinum, sed vespertinum? Mihi quidem
videtur dictum esse indiscriminatim. Si quis
autem hoc curiosius indagare voluerit, dicen-
dum est matutinum quidem expectare vesperti-
num; cum verò vespertinum peractum fuerit,
finitum est sacrificium. Sed quid sibi vult
manuum in oratione eleuatio? Quoniam enim
hæ multis sceleribus inferuiunt, ut percussio-
nibus, cædibus, rapinis, auaritiæ; propter
hoc ipsum utique eas iubemur tendere, ut
orationis ministerium sit eis vitij vinculum,
& ab improbitate

βαμὸς, καὶ καὶ εὐαγγελίου ἐσπέρον ἐσπέρον
αἰμὸς & κατὰ κράτος, καὶ ἐκαλεῖτο θυσία ἐσπε-
ρική. ἢ γὰρ καὶ ἐωθινή. καὶ δὲ εἰς τὴν ἡμέραν εἰς
τὸν ναὸν τὸν βαμὸν κείνου ἔδει, ἐκ τῶν ἑρ-
ῶν ἄλλων ἱερῶν ἑρῶν ὡς τὰ λαὸν προσαγο-
ρῶν. τὸ γὰρ τῶν ἱερῶν ἐπιτάγμα καὶ
νόμος ἦν, ἀκούειν, & παρ' ἑαυτῶν, καὶ μηδεὶς
προσέφερεν, ἵνα ἐωθινή καὶ ἵνα ἐσπερὶν κα-
ταθύειν καὶ κατὰ κράτος. καὶ ἡ μὲν ἐκαλεῖτο
θυσία ἐσπερική, ἡ δὲ ἐωθινή. τὸ δὲ ἐξήμετο
τῷ θεῷ δηλῶσαι ὅτι συνεκὼς αὐτῶν θεο-
πείθει καὶ, καὶ ἀρχαίως & τελειώσις
ἡμέρας. αὐτὴ τὸν καὶ θυσία δι' ἐσπερὶν
ἢ αἰεὶ καὶ τὸ θυμίαμα τὸ τῷ θεῷ. τὸ δὲ ἐσπερὶν
ἀμαρτημάτων, ποτὲ μὲν δι' ἐσπερὶν ἦν,
ποτὲ δὲ ἐκ ἐσπερὶν, ὅτι εἰς ἀμαρτίας
ἑρῶν προσφέρονται πρὸς ἀρετῶν ἢ κακίαν
τῶν κακίων γὰρ ἄλλοι. ὅτι εἰς ἐσπερὶν ἀ-
μαρτημάτων ἐτίθειν προσέφερον, ἀλλ' ἱερ-
γίας νόμος καὶ ἐσπερὶν ἦν, πάν-
τας δι' ἐσπερὶν καὶ. ἀξιοὶ τὸν καὶ
ἐπιτελεῖ ἡμέρας τῶν δι' ἡμέρας ὡς ἐκείνο τὸ
θυμίαμα, τὸ ἐπὶ μὲν καὶ τῶν προσεργῶν
μολυβδόμοι, ὡς ἐκείνο τὸ θυμίαμα τὸ κα-
ταθύειν καὶ ἀγῶν. ὡς ἐπὶ τὸ θυμίαμα καὶ καὶ
ἑαυτὸ ὅτι καλὸν καὶ δόξαι, ποτὲ δὲ μέγιστα
ἐνδείκνυται τῶν δι' ἡμέρας ὅτι ὁμολογῶν τῶν
πυρὶ. ἐπιτελεῖ δὲ καὶ ἡ δι' ἡμέρας μὲν & καὶ
ἑαυτῶν. καλλίων δὲ καὶ δι' ἡμέρας γῆν
ὅτι μὲν θυμῶν καὶ ζέουσι ψυχῆς ἀναφ-
ρηται, ὅτι θυμῶν ἢ ψυχῆς γῆνται, καὶ
πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶν. ὅτι τῶν τῶν μὲν
δι' ἡμέρας αὐτῶν ἡμέρας ὡς θυμίαμα, τῶν δὲ
ἐπαρῶν ἑρῶν καὶ αὐτῶν ὡς θυσία ἐπι-
τελεῖ. ἀμφοτέρω γὰρ δι' ἐσπερὶν καὶ. αὐτῶν δὲ
ἡμέρας τῶν; εἰ ἀμφοτέρω εἴη ἀμύμη, ἢ
γὰρ τῶν & αἱ χεῖρες. αἱ μὲν πλεονεξίας καὶ
ἀρπαγῆς καὶ θυμῶν. ἢ δὲ ποιεῖν ἢ
μαρτῶν ἢ ἀδελφῶν. & τίνος ἕνεκα ἐπὶ
πῦρ ἐωθινή, ἀλλ' ἑσπερὶν; ἐμοὶ μὲν ἔν ἐσπερὶν
ἀδελφῶν καὶ τῶν δοκῶν. εἰ δὲ πῶς πολυ-
προσεργῶν ἐξέτασαι βεληδίτην, λατρίαν
ὅτι ἡ μὲν ἐωθινή ἀναμύμη τῶν ἑσπερὶν ἢ
δὲ ἐσπερὶν ἡμολογῶν τῶν ἱεραργῶν ἐπιτε-
λεῖται. ἀλλὰ γὰρ τί βέλγη ἑρῶν καὶ ἢ ἐ-
τασῶν ἐν τῇ δι' ἡμέρας; & γὰρ ποιεῖται ἢ ἐ-
αυτῶν, καὶ πλεονεξίας, & φόνους, καὶ ἀρπαγῆς, καὶ
πλεονεξίας. δὲ αὐτὸ μὲν ἔν τῶν καλῶν
αὐτῶν ἀνατίθειν, ἵνα ἢ τῆς δι' ἡμέρας ἢ
δοσὸς αὐτῶν ἢ κακίας, & ἀρπαγῆς
πονείας.

πονηρίας· ἵνα ὅταν μέλλῃς ἀρπάξῃς, ἢ πλοικετιῶν, ἢ τύπῃσιν ἔπιεσθαι, ἀναμνηθῆναι ὅτι ταύτας μάλλιν ἀντι σωματικῆσιν προστινῆσαι τῆς δι᾽ οὐκ ἀπολαύσεως αὐταῖς, καὶ ἀπαρμυσιάσῃς ἐργασίᾳ τῆς δόξης τῆς πονηρίας ἐργασίας.

γ'. ΘΟΥ ΚΥΡΙΕ ΦΥΛΑΚΗΝ ΤΩ ΣΤΟΜΑΤΙ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πραγματεύσας τὸν δεσπότην ἀκαθάρτων αὐτῆ τῆν δόξαν, ὅρα πῶς προσάγει πρὸς τὸν αἴτιον. Οὐ γὰρ εἶπεν, Δός μοι χρήματα ἢ ἄλλο πρὸς τὸν αἴτιον· ἀλλὰ πάντα ἀφείκει ἐπὶ τῆς γῆς ἐβρίθῃσθαι, αἰτῆ ὡς τὸ θεῶν ταῦτα ἀφείκει τὸ θεῶν αἰτῶν δίκαιον. τί εἶναι; εἰ δεῖ αἰδοῦναι αἰτῶν; δεῖ μὲν, καὶ μέγιστον, δὲ ὡς ὁ Ἰακώβ λέγει· Ἐὰν δὲ μοι κύνες ἄρῃσιν φαγῶν, καὶ ἰμάτιον περὶ τὰ πόδια, ὡς ὁ Χερισδὸς ἐκάλεισεν· Τὸν ἄρτον ἡμεῶν τὸν ὀπίσθιον δός ἡμῖν σήμερον· πρὸς δὲ πάντων πιδιμακία. ὁ δὲ μέγιστος τῆς κατορθωμάτων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτήσεως, καὶ ὁ πάντων ὅσον αἴτιον τῆς κακῆς ἀμελέμενος, ὡς περὶ καὶ τῆς ἀγαθῆς σπουδαζόμενος. τὰ γὰρ μὲν κακὰ ἢ δουλοῦν τῆς γλώσσης ἐργάζεται, ὡς περὶ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἢ ἀσφάλεια. Οὐ τοσοῦτοι γὰρ, φησὶ, ἔπιεσθαι ἀπὸ μαχαίρας ὅσοι ἀπὸ γλώσσης. Καὶ πάλιν ὁ Χερισδὸς· Οὐ τὰ εἰσέρχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινὰ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορεύόμενα ἀπὸ τοῦ στόματος. Καὶ πάλιν ἔτι· Πότισσον τῆς στόματι σου θύραν καὶ μάχλον. Οὗτος δὲ ἐπειδὴ σφόδρα δύσκολον εἶδεν τὸ πρῶτον, ἔδωκεν προσέειπαι, καὶ τὸν δεῖν εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην καλεῖ. Δεῖ γὰρ ἐν τῇ συμμαχίᾳ τὴν ὡς τὸ θεῶν καλεῖσθαι, ἵνα καὶ ἡμεῖς σπουδῆ εἰς ἔργον ἔσῃ. Καὶ τίς ἀνθρώπου φυλακὴ ἀλλὰ ἢ λογισμὸς φοβερὸς, ὅτι χεῖρας ἔχον τὸ πῦρ τὸ μέλλον κατακαίει τὰς ἀπλὰς τῆς σωματικῆς κερμάτων; τῶν σῶσιν πυλαρῶν καὶ φύλακα ἀπειλοῦντα τῆς σωματικῆς, καὶ εἰς αἰὸν αἰνοῦν τὴν θύραν ταύτην ἀκαίρως, ἀλλ' εἰς καιρὸν ὅτι κέρδει καὶ μολοῖς θησαυροῦ· καὶ τῆς καὶ ἔπιεσθαι αὐτῆ ὡς τὸν λέγοντα· ὅτι παντὸς ῥήματος ἀργῆ λόγον ἀποδοῦναι εἰς ἡμέραν κείσεως. ἐπινοοῦν ὅτι καὶ θάνατος ἐπιπέσει εἰς ἡμᾶς. εἰ γὰρ μὴ διελέχθη ἢ γυνὴ πρὸς τὸν ὄφιν, ἐκεῖνα ἀ διελέχθη, εἰ μὴ προσήκατο τὰ ῥήματα, ἐκ ἀνθρώπου τὴν βλαβὴν, ἐκ ἀνθρώπου τῆς ἀνδρῶν, ἐκ ἀνθρώπου τῆς αἰῶνος. Ἐ ταῦτα λέγω, εἰ στόμα καὶ γλῶσσαι

abductio: ut quando es rapturus, vel in bona aliorum inuasurus, aut alium verberaturus, in memoriam reuocans fore ut eas ad Deum pro auxilio extendas, ne illas pudore afficias, & malæ operationis ministerio eis fiduciam auferas.

CATE-
NA PA-
TRVM.

3. PONE DOMINE CUSTODIAM ORI MEO.] CHRYSOSTOMI. CUM

Cum David
ante omnia
ori suo cus-
todiam po-
sit.

rogasset Dominum ut eius oratio audiretur, vide qualem primo loco adferat postulationem. Non enim dixit, Da mihi pecunias vel quid simile; sed hæc omnia sinens humi iacere, ea petit quæ à Deo peti merentur. Quid igitur? non oportet petere sensilia? oportet quidem, sed moderatè, quemadmodum Iacob dicens: Si dederis mihi Dominus panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum. prout Christus iussit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; ante omnia vel ò spiritualia. Infit autem petitionem ab eo quod maximum est eorum quæ rectè geruntur, & est omnium malorum causa si negligatur, quemadmodum & bonorum si in eo studium ponatur. Mala enim innumera parit linguæ facilitas, sicut rursus bona eiusdem custodia. Non tot enim, inquit, gladio quot linguâ ceciderunt. Et rursus Christus: Non quæ intrant per os cōtinuant hominem, sed quæ procedunt ex ore. Et rursus alius: Fac ori tuo portam & vestibem. Hic autem quoniam nouit rem esse valdè difficilem, addit etiam preces, & Deum ad subsidium ferendum implorat. Opem enim à Deo implorare oportet, ut nostrum quoque studium in opus exeat. Quænam autem fuerit custodia nisi cogitatio terribilis, habens in manibus ignem eos vsturum qui ore temerè vsi fuerint? Eum adhibe ianitorem & custodem intentantem minas conscientiæ, & hanc portam numquam intempestiuè aperies, sed opportunè & propter luctum & thesauros innumerabiles: cum eo alium quoque ei appone qui dicat: Quoniam omnis verbi otiosi reddes rationem in die iudicij. Cogita quòd mors quoq; ex eo ingressa sit. Nisi enim mulier locuta esset cum serpente, uti locuta fuit, nisi verba dixisset quæ ei minimè conueniebant, damnum non accepisset, viro non dedisset, ille non comedisset. Hæc autem dico, non in os & linguam culpam confe-

Gen. 28,

20.

Math. 6.

Eccle. 18,

22

Math. 15,

21.

Qualis cus-
todia fit
ori seruanda.

CATE-
NA PA-
TRVM.

conferens, absit (innumera enim per ea rectè facta sicut etiam peccata sunt) sed in importunum eorum vsum, qui ex rationis negligentia oritur. Est & alia via interitus quæ ex ore proficiscitur, quando sunt turpia & immunda oscula, quando ficta & fraudulenta: eis quoque impone custodiam. Idcirco dicit: *Pone Domine custodiam ori meo & ostium*, non simpliciter autem ostium, sed *circumstantia*, vt uniuersum contineat munitaque. Ceterum est & aliud genus exitij per linguam, nempe dicere, Cur hoc ita est? Ad quid est factum hoc? Quocircà Paulus eos carpens qui hæc

Rom. 9, 2. inconsideratè loquuntur dicit: *Verumtamen ò homo tu quis es qui respondeas Deo?* Non oportet autem os solùm custodire, sed mentem etiam præ ore. Quocircà dicebat etiam Eccli. 23, 2. quispiam: *Quis dabit in cogitatione mea flagella vt ignorantijs meis non parcant?*

E I V S D E M. Pro *Ne declines* alius ait, *Ne diuenteris cor meum in sermones malitiae, ad cogitandum cogitationes iniquas.*

CUR ANTE
COR OS IPSUM
CUSTODIEN-
DUM.

Cur autem vsum est ordine contrario, & cum de ore prius verba fecisset, tunc venit ad cor? Non temerè nec abs re hoc facit. Quemadmodum enim in captiuis aufugere volentibus portæ carceris prius præoccupandæ sunt; & hoc omnes fatagunt; & si hoc factum fuerit, id quod restat poterit facilè rectè geri. Ita etiam hoc loco fecit. Sint, inquit, ianua clausa, & malæ cogitationes citò supprimentur. Quapropter nec ab initio quidem permittit vt extrinsecus ingrediantur, & malam conuellit radicem dicens, *Ne declines cor meum*: non quòd Deus declinet, absit; sed id quod dicit est eiusmodi: *Ne finas inclinari, neque permittas diuertere ad prauas cogitationes.* Illinc enim existit fons vitij atque virtutis, nempe à corde. Quænam autem sunt verba malitiæ? Multa & diuersa: scilicet quæ insidias struunt, quæ Deum criminantur, quæ virtutem auersantur, quæ vitium sectantur, quæ de prauis dogmatibus & de vita scelerata sunt. Sicut autem sunt cogitationes & verba malitiæ, sic & vitæ. Et ideò Christo dicebant

Ioan. 6, 69. discipuli: *Verba vitæ aeterna habes, & ad quem ibimus?* Dicuntur enim verba vitæ quæ vitam præbent, & salutis quæ salutem afferunt. Quid igitur hic oras? Ne finas,

αἰνώματος, ἀπαγα (μυστα γδ δι' αὐτῆς κα-
τορθώματα ὡσπερ καὶ ἀμαρτήματα γίνονται)
ἀλλὰ τὴν ἀκαρεὶ ἀποδὶ χεῖρα, ἥτις ὡδὸς
ράθυμια γίνονται τῷ λογισμῷ. ἐστὶ καὶ ἄλλη ὁδὸς
ἀπολείας δὲ σώματος γινώσκουσα, ὅταν φιλο-
ματῶσιν αἰρεσὶ ἢ ἐ ἀκαθάρτῶσιν, ὅταν διδασκῶσιν
ὑπὸ κατὰ. Ἐ τῆσιν τὶς φησὶ φυλακῶσιν. δὲ τὸ
φησὶ. Ὡς ὡς φυλακῶσιν τῷ σώματι μετὰ
θύσιν, καὶ ἐχ' ἀπὸ τῶσιν θύσιν, ἀλλὰ φιλοχί-
ως φερέται τὸ πᾶν καὶ ἀσφαλίζεται. ἐστὶ
δὲ καὶ ἕτερον εἶδος ἀπολείας δὲ γλώττης,
τὸ λέγειν, δὲ τί τῶσιν, εἰς τί τῶσιν γίνονται; δὲ
τῶσιν καθ' αὐτὸν ὁ Παῦλος ἦν ἐπιφθον-
γῶσιν ἀφελοςκίπῶσιν. μὴ γὰρ ἂν ἀφελος
οὐ τίς εἶ ὁ ἀναποκρινόμενος τῷ θεῷ; ἐ-
μα δὲ δι' φερέται, ἀλλὰ καὶ δέξινται φε-
τῶσιν σώματος. διὸ καὶ περὶ λέγει. Τίς δ' ὡς ἐπὶ
τῶσιν δεισιματίας μετὰ γίνονται ἢ ἐ τῶσιν ἀ-
γῶσιν μετὰ φερέται;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἄντι τῶσιν ἐκκλίτης
ἄλλος φησὶ, μετὰ φερέται τῶσιν καρδίας με-
εἰς λόγους ποικίλης, ἐποεῖν ἐποίας ὡδὸσιν
μου. τί δ' ἂν ποτε ἐσωσῶσιν τῶσιν τῶσιν ἐποί-
σῶσιν, καὶ φερέται σώματος δεισιματίας, τότε ἐπὶ
τῶσιν καρδίας ἦλθιν; ἐχ' ἀπὸ τῶσιν ἐπὶ τῶσιν
τῶσιν ποιεῖ. καθ' αὐτὸν γδ ἐπὶ τῶσιν δεισιματίας
ἦν βυλομῶσιν ἐκπηδῶσιν τὸ φερέται μὴ
ἐστὶ φερέται λαβεῖν τῶσιν δεισιματίας τῶσιν
εἶναι. καὶ τῶσιν πάντας ἐσωσῶσιν καὶ τῶσιν
γίνονται, τὸ λειπόμῶσιν διδιδῶσιν. ἐπο δὲ
καὶ ἐπὶ τῶσιν πεποικῶσιν. ἐσωσῶσιν αἱ θύρα κα-
κλεισμέναι, φησὶ, καὶ οἱ ποικίλοι λογισμοὶ τα-
χέως χειροθήσονται. δὲ δὲ τῶσιν ἐπὶ τῶσιν
ἀρχῶσιν συχωρεῖ ἕξωσιν εἰσαλεῖν καὶ τῶσιν
ποικίλῶσιν ἀνασπῶσιν ῥίζας λέγειν, μετὰ ἐκκλίτης
τῶσιν καρδίας μετὰ ἐχ' ὅσιν ὁ θεὸς ἐκκλίτης, με-
γῶσιν. ἀλλ' ὁ λέγει τῶσιν ἐστὶ μετὰ ἀφῶσιν κλη-
θήσονται, μετὰ ἀφῶσιν φερέται πῶσιν εἰς ἐποίας
ποικίλης. ἐκείσιν γδ ἢ πηγή ὁ καλίας καὶ ὁ
ἀρετῆς, ἀπὸ ὁ καρδίας. τίς δὲ οἱ λόγοι τῆς
ποικίλης, πολλοὶ καὶ δεισιματίας. οἱ βυλομῶσιν
ῥάπῶσιν, οἱ εἰς θεὸν δεισιματίας, οἱ ἀρετῶσιν
ἀπὸσιν φερέται, οἱ καλίας δεισιματίας, οἱ φερέται
δογματίων ποικίλῶσιν καὶ βίησιν ἡκακῶσιν.
ὡσπερ δὲ εἰσὶν ἐπὶ καὶ ῥήματα ποικίλης,
ἕξωσιν καὶ ζωῆς. διὸ καὶ ἕτερον οἱ μαθητῶσιν τῷ
Χριστῷ. ῥήματα ζωῆς αἰώνιου ἕξωσιν, καὶ φερέται
τῶσιν ἀπελευθέρωσιν, λέγει γδ ῥήματα ζωῆς
τῶσιν ζωῶσιν παρῶσιν, καὶ σωτηρίας τῶσιν σωτη-
ρίας ποικίλης. τί τῶσιν δεισιματίας. ἐπὶ. Μὴ ἀφῶσιν
τῶσιν

τὴν καρδίαν μου δὲ ἐξέσπασα, φωνή, λόγος ζω-
νός, καὶ ἀφ᾽ ἧς ἐκκλήθηκα. εἶδες πῶς δεικνύσι
τὸ αὐτῆς ἔργον, καὶ ὅτι ἐκ ἐν ἑαυτῇ τὴν πο-
τηρίας ἢ φύσιν ἔχει, ἀλλὰ δὲ τῆς βαθυμίας
κλινομένη δέχεται;

• Δ. ΣΥΝ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙΣ
ΤΗΝ ΑΝΟΜΙΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Αὐτῆ
μάλις ἔστι τὸ ἀπολαίει ὁδός, ὅταν ἀμαρ-
τῆσα ἢ ψυχὴ τὸν φόβον ἐκλύη ἢ προσφάσκει
πᾶς εἰς βαθυμίας ἔπιπῃ. οἶον ἐὰν μοχθήση
πῆ, καὶ βυλόμῃ τις ἔπιπῃ ἐκλύσῃ αὐτῆ
τὴν κατάνηξιν λέγει. Μὴ γὰρ σὺ αἶπος, ἀλλ'
ἢ ἔπιθυμία. κακὸν μὲν γὰρ τὸ ἀμαρτῶν· χα-
λεπώτερον δὲ τῆτο ποιῆσαι, τὸ ἀρεϊδῆς μὲν τὸ
ἀμαρτῆν. καὶ τῆτο μάλις ἔστι ὅπλον τῆ
δυσβολία. τῆτο καὶ ἔπι τῆς προσφάσει ἀνθρώ-
πων ἐχρῆσθαι. δέον γὰρ ὁμολογήσῃ τὸν Ἄδὰμ
τὰ πεπλημμελῆμενα, ἃ δὲ ἐφ' ἑτέραν μετα-
φέρει τὴν αἰτίαν, καὶ κἀκεῖνη πάλιν ἔπι τὸν δὲ-
βολον· δέον εἰπεῖν, ἡμάρτημεν, ἠνομήσαμεν.
ἀλλ' ὁ δὲ βολος εἰδὼς ὅτι ἡ ὁμολογία λύσις
ἔστι τῆς ἀμαρτίας, πείθει τὴν ψυχὴν ἀναι-
χυτῆν. σὺ δὲ ἔταν ἀμαρτῆς εἰπὲ ἡμαρτῶν.
ταύτης δὲ ἀπολογίας ἐδὲν δικιωτέρων. ἔ-
πας τὸν θῶν ἔλασθαι ποιῆσαι· ἔπας σε αὐτὸν ὀνη-
ρότερον εἰς τὸ τοῖς ἡμετέροις ὀφειλοῦν. Ὁρῶ
τὸν Δαβὶδ ἐ προσφασθῆναι ἡμάρτην,
ἀλλὰ λέγοντα, ἡμάρτηκα τῆ κυρίῳ. καίτοι-
γα εἶχε εἰπεῖν, τί γὰρ ἐγὼ μῆτο ἡ γυνή, τί γὰρ
ἐλάσθαι προσφάσει ὁφθαλμῶν ἡμῶν; ἀλλ'
ἦδει ὅτι προσφάσει ἢ ἀλόγος· δὲ τῆτο ἡλθον
ἔπι τὴν σαφῆ ἀπολογίαν τὸ εἰπεῖν ὅτι ἡμαρ-
την. ἀλλ' ἐχ' ὁ Σαὺλ ἔπας, ἀλλ' ἐγκλη-
μῆρος ἐπ' ἐγὼ σκεπτόμενος ἔλεγε, θλίβομαι, ἐ-
εὶ ἀλλόφυλοι πολεμῶσιν ἐμοί. δὲ δὲ τῆ-
το μάλις ἐκολάζετο. δέον γὰρ εἰπεῖν
ἡμαρτην, ἀλλὰ ἀπεμῆρξαι προσφάσεις ἀλό-
γους ἡμῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐκέπων γὰρ μάλις τὸ
προσφασίεσθαι, τὸ ἀναιχυτῆν. δὲ δὲ τῆτο
καὶ ὁ Δαβὶδ ἀντὶ ἀρετῆς σιωπῆσθαι τῆτο προσ-
βάλλεται, τὸ φάσκειν πᾶς τοιαύτης συλλόγου.
Ἐ ἐπὶ τῶν τῆ βιβλίῃ πατῆς ἀρχῆς λέγων,
Μακάριος ἀνὴρ δὲ ἐκ ἐπορεύσῃ ἐκ βυλῆ
ἀσπῶν, καὶ ἐξῆς. δὲ δὲ τῆτο φάσκει αὐτὸν
ἐκ τῆς ἀμαρτήμασιν κεί, ἀρῶμενα. τῆτο
δὲ γινώσκῃ ἐκ τῆ φάσκει πᾶς συλλόγου,
πᾶς ἐκλύσῃ τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτημάτων
φάσκει.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ δὲ ὀνηρῆς ἐκ-
ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

inquit, vt cor meum verba istiusmodi susci-
piat, ne permittas vt inclinetur. Vidisti quo-
modo ostendat liberum arbitrium, & natu-
ram in se non habere vitium, & à socordia
inclinatam id suscipere?

4. CVM HOMINIBVS OPERANTIBVS INI-
QVITATEM.] CHRYSOStOMI. Hæc est
via præcipua interitus, quando anima quæ
peccavit excusso timore excogitat excusa-
tiones quasdam ignaviæ. Quemadmodum
cùm quispiam adulteravit, & volens alius
compunctionem eius excutere dicit: Non
enim tu in causa es, sed cupiditas. Malum
quidem est peccare; hoc autem facit grauius,
negare postquam peccaueris. Atque hæc sunt
arma diaboli potissima. Hoc etiam primis
hominibus vsuuenit. Debuerat enim Adam
peccata confiteri, at ille in Heuam confert
culpam, & illa rursus in diabolum: cùm
debuissent dicere, Peccauimus, iniquitatem
fecimus. Verùm diabolus cùm sciret con-
fessionem esse peccati solutionem, persuadet
animæ vt sit impudens. Tu autem quando
peccaueris dic Peccauit. Nihil est hæc defen-
sione iustius. Ita Deum reddis propitium;
ita etiam facis vt tardius in ea rursus incidat.
Vide Dauidem nullam excusationem affe-
rentem quâdo peccauit, sed dicentem, Peccauit
Domino. Atqui potuisset dicere, Cur nudaba-
tur mulier? cur lauabatur ante meos oculos?
sed sciebat has esse friuolas excusationes, &
quæ nihil haberent rationis; idcirco venit ad
apertam defensionem dicendo Peccauit. At
Saul non ita, sed cùm de ventriloqua seu Py-
thionissa reprehenderetur dicebat, Coarctor, &
alienigena pugnant contra me: ideo nempe
graue dedit supplicium. Debuisset enim di-
cere, Peccauit, sed abibat à ratione alienas
querens excusationes.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Illorum enim maximè est affer-
re excusationes, & impudenter se gerere. Et
idcirco Dauid hoc assidue instar virtutis pro-
ponit, vt tales cœtus fugiamus; atque aded
totius librum ab eo incipit, Beatus vir
qui non abiit in consilio impiorum, &c.
Propere à nempe inuenis ipsam in peccatis
semper culpam libenter agnoscere. Hoc au-
tem fiet si fugiantur eorum cœtus, qui me-
um peccatorum soluant.

ΟΡΙΓΕΝΙΣ. Electos autem hoc loco
Z z z z vocat

CATE-
NA PA-
TRVM.

Excusatio-
nes pecca-
torum pes-
sima.

Dauid in-
genue con-
fessus sine
excusatio-
ne.

2. Reg. 12.

Saul excu-
sabat pec-
cata sua.

1. Reg. 28.

Prætorum
societas
vitanda.

Psal. 1, 1

CATE-
NA PA-
TRVM.

vocat malos qui prospera vtuntur fortuna.
Alius, *Neque una comedam dulcia eorum:*
alius, *Non commemorabor in delicijs eorum.* Hic
dicit illud Apostolicum, quod nimirum deliciae
& computationes quoque ipsorum fugiendae
sunt; vbi maximè augetur peccatum. Non est
autem parua via correctionis eiusmodi fugere
symposia, & neque vereri amicitiam, neque
ventri seruientes tenorem animi dissoluere.

5. CORRIPIET ME IUSTVS IN MISERICOR-

DIA.] CHRYSOSTOMI. Alius ait: *Miserereatur*

mei iustus. Hoc quoque est non paruum genus
virtutis cum priore, non fugere reprehensio-
nes & increpationes quae fiunt à iustis. Quod
autem dicit est eiusmodi: Numquam fuerim
particeps coetus eorum quidem, inquit, qui ad
gratiam loquuntur propter damnum; eos au-
tem elegerim qui sunt acres, & corrigunt, qui
reprehendunt, qui increpant. Hoc est enim
maximae misericordiae atque clementiae, vul-
neribus mederi. *Oleum autem, inquit, peccato-*
ris non impingues caput meum. Vidisti ani-
mam virtute instructam, & in ea exercitatum?
quae fert quidem libenter iustorum repre-
hensiones, quae autem ab iniquis vel ad gra-
tiam dicuntur repellit ac reijcit. Quamob-
rem? Quoniam illi quidem vel miserescentes
saepè exitium attulerunt: hi autem increpan-
tes correxerunt. Talis est enim sanctorum re-
prehensio. Ita etiam faciunt Medici: non fo-
hèm secant, sed etiam alligant. Quocirca Chri-
stus quoque efficiens vt grata esset & accepta
reprehensio, non finit eam ab initio publicari

Matth. 18,
15.

dicens: *Vade, & corripe eum inter te & ipsum*
salum. Ita etiam faciebat Paulus, cum miseri-
cordia exhibens reprehensionem, & nunc qui-
dem dicens, *O insensati Galatae;* nunc autem,
Filioli mei, quos iterum parturio. Oportet e-
nim eum qui reprehendit multa excogitare, vt
accepta sit & grata eius reprehensio: & magna
sapientiam opus est ei qui hoc medicamentum
adhibet; ac maiore quidem sapientiam opus est
ei qui reprehendit, quam ei qui corpus scindit.
Quoniam illic quidem aliud est quod scindit;
& aliud quod dolorem suscipit: hic autem ea-
dem est quae scindit, & quae dolore afficitur.
Oleum autem peccatoris non impingues caput
meum. Ille nimirum, inquit, non quaerit veili-
tatem auditoris, sed suam, vt videatur fra-
uis, iucundus & amicus; hic autem ante suam

Gal. 3, 1.
Magna
prudensia
opus est, vt
quis alium
utiliter re-
prehendat.

ταυτα ηβ' παρηγη τις δικαιοσυνας η-
λει. επρος, μηδ' συμφαζομι τα ιδ'α αυ-
ηβ' αλλος, μη σιωπαιωδα ε' ταϊς περ'ι-
τησιν αυτων. Το Αποσολικον ε' ταυτα λεγει,
επι και φυσαι αυτων η' συμπ'οσια φ'λ'ημι
δει, η' θα μαλιστα τα η' αμαρτιας αυξ'ηται
Ου μικρα δε ε' το διορθωσας ιδ'ος το φ'λ-
γησ' τωαυτα συμπ'οσια, και μητε φιλιαι αι-
δειας, μητε γασ'ει δ'υλδοντας τον τον
εαλυει της ψυχης.

6. ΠΑΙΔΕΥΣΕΙ ΜΕ ΔΙΚΑΙΟΣ ΕΝ Β-

ΛΕΒΕΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Άλλος φησι:
και καταλειψατω με δικαιος. και ε' το ε' μι-
κρον αρετης ειδος μη' τα' ποσ'οτερον, το μη
φ'λ'ημι ε'ληγ'ους μηδ' ε'π'ημιςεις τα' ε'δ'α
ηβ' δικαίων γ'νομηαι. ε' δε λεγει ταυτων
ε'στι ηβ' μη' ποσ'ος χα'ειν, φησι, ε'λατ'η-
μ'ων ε'πι βλαβ'η μηδ'εποσι μεταλ'αθειμι
ηβ' συλλογ'ων. τις δε ε'π'ε'υφοιτας η' διορ-
θουμ'ους, τ'α'τες ε'λοιμ'ω, τις ε'ληγ'ουτας,
τις ε'π'ημιμ'ους. ε'το γ'δ' ε'λει μαλιστα και
φιλανθρωπ'ιας, το φ'αυμα'τα ια'δ'α. ε'λασ'ο δε,
φ'ησιν, αμαρτωλ'ε μη λιπα'ατω τ'ω κεφα-
λευ' μου. Ε'ιδ'ες ψυχ'ω συγκερομημ'ω ε'σ'
αρετη, ηβ' μη' δικαίω και τα' ε'π'ημιςεις
μηδ' ηδ'οης φ'ρει, ηβ' δε ε'δ'α'νομ'ων και τα'
ποσ'ος χα'ειν λογ'ομ'ω ε'λατ'ηται. ε' ε'π'η-
μι; ε'π' εκ'εινοι μη' ε' ε'λευ'σ'τες πολλ'ακις απ'ο-
λ'ησαν. ε'τοι δε και ε'π'ημιμ'ους διορ'θωσ'α.
τωι'τος γ'δ' ο ε'ληγ'ος ηβ' α'γ'ισ'ον. ε'ταις και οι
ιαβ'οι ποι'ωσ'ον. ε' τ'εμ'ωσι μ'ονοι, α'λλ'α ε' ε'π'η-
μισ'ωσι. ε'λα' ε'το η' Χ'εισ'ος ε'δ'α'δ'α'ει'σ'ι
ποι'ων γ'μ'ε'δ'ε τον ε'ληγ'ου, εκ' αφ'ησ'ιν εκ'
ποσ'οιμ'ω δημ'οσιδ'ι'ε'δ'ε ε'π'ημι'σ'ον λογ'ου
ε'πα'γα, ε'ληγ'εσ'ον αυτον μεταξ'υ' σε και απ'ε'
μ'ονε. ε'ταις και ο Παυ'λος ε'ποι'ει, μη' ε'λει τον
ε'ληγ'ου ε'π'ημ'εινυ'μ'ωσ'ος, και ν'ω' μη' λογ'ου,
ω' αν'οι'σ'ι Γαλα'ται. ν'ω' δε, τ'ω'κ'ε' με, ε'
πα'λι ε'δ'ι'νω. πολλ'α γ'δ' ε'δ'ε τον ε'ληγ'ουτα
ε'π'ημ'ειν, ω'ε' ε'δ'α'δ'α'ει'σ'ι γ'μ'ε'δ'ε τον ε'ληγ-
ου ε' πολλ'ης χ'ρ'ε'ια σ'ω'σ'ησ'ας η' ε'το'ε'π'α-
γ'ουσι το φ'αρμακ'ον. και π'λεισ'τος ο ε'ληγ'ου
δει'ται σ'ω'σ'ησ'ησ'ας; η' ο'σ'α μα' τ'εμ'ωσι. ε'κα'ι γ'δ'
γ'δ' επ'ε'ρον το τ'εμ'ωσι, και επ'ε'ρον το ε'π'ημ'ειν
τ'ω' ε'δ'α'ει'σ'ι ε'ν'ταυ'θα ε'δ'ε αυ'τη η' η' π'ρω-
μ'ωσ'η, η' η' φ'ε'ρ'ουσα τ'ω' ε'λ'ηγ'ου'σ'ια. ε'λασ'ο δε
αμαρτωλ'ε μη λιπα'ατω τ'ω κεφα'λευ' μου.
ε'κεινος μη' ε'π' ε' το χ'ρ'ησιμ'ον ε'π'ημ'ειν ακ'οι-
τος, α'λλ'α το ε'μ'ωσ'ει, η'α ηδ'ος φ'αινηται, η'α
ποσ'οφιλησ'ος. ε'δ'ε δε ποσ'ος ε'μ'ωσ'ει χα'ει'σ'ος
το

CATE-
NA PA-
TRVM.

τὸ ἐκείνου συμφέρον σκοπεῖ. εἰ δὲ ἐλευθερῶς
λατρεῖ ῥεφιδῶ δειτῶς ποτηρῶς, πότε δὴ ποτη-
ρίων; ἢ δὴλον ὡς ἐδῆσται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τοῖς μὲν ἀσέβεισι, φη-
σὶν, ἀχομαι μὴ συγκοινωνῆσαι, αἰετοῦμαι δὲ
τῶν ἀμα τῶν δικαίῳ διαβίβῃ, καὶ ἐπίπονος
ἔστι δόκη, ἔστι τὴν ἐκ παιδείας ἐπισηροφῆν.
δέχομαι γὰρ αὐτὴ τὸν ἔλεγχον μάλλον ἢ τῶν
ἀμαρτωλῶν τὴν πορῶ ἀπάτην χρυσολο-
γίαν, καὶ μωρίας διλογίας ἐπαγάγοι με τῆ
κεφαλῆ ἐλαίῳ δῖκῳ, ἀπαύται με τοῖς κολα-
κειαῖς περιφύδοι. ἢ ἀντὶ τῶ, μὴ ἐγὼ σάτω
μοι πᾶτος ἢ δόξα καρπὸν ἔχουσα ἀμαρτίαν.

ΟΤΙ ΕΤΙ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΟΥ.]

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὗ δὲ Σύμμαχος ἔτι, ἔτι
ἔτι δὲ καὶ ἡ πορῶ χῆ με ἐπὶ τῶν κακίῶν
αὐτῶν. ἔστι τὸν γὰρ ἀπέχω τῶ τὴν ἐκείνων
ἀνιμελῶν ζήλοισι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀχομαι
μετὰ βελθῆσαι, ἵνα μετὰ βελθῆσαι δὲ ἀπορα-
ξίας λάβωσι κακίας μετὰ βελθῆσαι.

5. ΚΑΤΕΠΟΘΗΣΑΝ ΕΧΟΜΕΝΟΙ ΠΕ-

ΤΡΑΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος, ἐκτελέσει
ἐν χειρὶ πέτρας οἱ κεῖται αὐτῶν. ἐπὶ τῶν
δείκνυσι τὸ τῆς ἀμαρτίας ἀχέρον, καὶ τὸ
ἀποκρυμνον τῆς κακίας. αὐτοὶ γάρ, φησὶ, οἱ
δυναταί, οἱ πάντες ἀχροντες ἐφῆσται, ἀπο-
λόντο. καὶ ἐκ εἴπω ἀπόλόντο, ἀλλὰ κατεπό-
θησαν, ὡς μὲν ἴχθους αὐτῶν φαίνεσθαι, ὁ πᾶν
τῶ ἀσέβεισ λέγει. ὅτι παρῆλθον, καὶ ἰδὲ ἐκ ἡν-
καὶ ἐζήτησα αὐτῶν, ἐξ ἧς ἀρίστη ὁ τόπος αὐτῶν.
τὸ δὲ ἐχόμενον περὶ τῆς ἐγὼς. ὡσαυτὴ πέτρα
καταποντιθεῖσα ἐκ ἀνφωρῆς. ἔτι δὲ καὶ ἀν-
ἐκείνων ἀνιμελῶν κατὰ δούδα μὲν λοιπὸν ἀφα-
εῖς γίνονται, ὁλοκρεπῆ τῶ ἀπώλειαι ὑπο-
μῦσαι. ἢ τοῖσι τῶ τῶ φησὶ, τὸ ἀνώνυμον τὸ
πορῶ ῥίζον. ἢ τὸ, ἰχυρὸν καὶ δυνατὸν τὸ ἐν
χειρὶ πέτρας.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐκ εἰς μακρῶ φησὶ,
φροῦδα γυμῶσται, ἐ οἱ τῶ ἀκρας δυναταί
ἐπιλημῶν, καὶ πέτραις ὑφάλοις ὑπο ὑδα-
ται καλυπτομῶν ὑποβρύχοι ὡσαυτὴ
σίως ἔσονται, ἀντὶ τῶ, λίθη ὡσαυτὴ ὀθῆσονται.

Ζ. ΩΣΕΙ ΠΑΧΟΣ ΓΗΣ ΕΡΡΑΓΗ.]

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπὶ φησὶ. Ὁ ἄσπερ
γεαρῶς ὅταν ῥύσῃ τῶν γῆν. ἔτι εἰσπορ-
πίσῃ τῶ ὅσα ἡμῶν εἰς τὸν ἀδελφῶ. Ἄλλος.
Ὁ μῶν λατρεῖ καὶ διαχίζοντι τῶν γῆν
εἰσπορπίσῃ ὅσα ἡμῶν εἰς τὸν ἀδελφῶ. Ἄλλος.
Ὁς καλλιερῶν καὶ σάπῶν ἐν τῆ γῆ δι-
σκορπίσῃται πάντα τῶ ὅσα ἡμῶν ὡσαυτὴ τὸν

ΤΟΜΟΣ III.

gratiam considerat illius utilitatem. Si autem
improbi vel miserantes auerfandi sint, quan-
do sunt admittendi? patet quod numquam.

ANONYMI. Rogo quidem, inquit, ne cum
impijs communicem, sed eligo cum iusto ha-
bere conuersationem, tametsi molestus & gra-
uis esse videatur, propter conuersionem quæ
ex correptione eius fit: libentiùs enim admitto
eius reprehensionem quàm peccatorum sua-
uem sermonem ad decipiendum composi-
tum, licet innumeras benedictiones capiti
meo ad instar olei affundant, adulationibus
suis me emollire satagentes. Vel ac si dicat,
Non appropinquent mihi diuitiæ vel honor
quæ fructum habent peccatum.

QUONIAM ADHUC ET ORATIO MEA.] ORI-
GENIS. Symmachus autem sic, *Adhuc autem
& oratio mea intra malitias eorum.* Tantum
enim abest ut illorum vitam emuler, ut optem
etiam ipsos mutari, ut permutatâ felicitate
mali mutationem accipiant.

6. ABSORPTI SVNT IVNCTI PETRÆ.] ANO-
NYMI. Alius, *Euellantur in manu petra iudi-
ces eorum.* Ostendit hîc quàm sit peccatum
expugnatum facile, & quàm præceptum vitium.
Ipsi enim, inquit, Principes, qui omnia agebant
& ferebant, perierunt. Et non dixit Perierunt,
sed *Absorpti sunt*, ut nullum sit reliquum eo-
rum vestigium, quod de impio dicit: *Quo-
niam transiui, & ecce non erat, & quasi in-
eum, & non est inuentus locus eius.* Illud au-
tem *iuxta* id est prope. Sicut nimirum petra
submersa non apparet; ita etiam demersæ ip-
sorum felicitates non amplius apparent, cum
funditus interierint. Vel hoc ergo dicit, dele-
tum esse funditus eorum nomen: vel id signi-
ficat, esse potens & validum in manu petræ.

Impij ab-
sorbantur.

Psal. 36,
32.

ORIGENIS. Brevi, inquit, imbecil-
les euadent, etiam illi qui summo imperio
inhærent, instar scopulorum qui sub aquis
delitescunt submergentur, id est, obliuioni
tradentur.

7. SICVT CRASSITVDO TERRÆ
DIRVPTA EST.] ANONYMI. Alius
ait: *Quemadmodum agricola quando frangit
terram; ita dissipata sunt ossa nostra in infer-
no.* Alius: *Similiter frangenti & discenden-
ti terram dissipata sunt ossa nostra in in-
ferno.* Alius: *Vt qui bene colit & fodit
terram dissipata sunt omnia ossa nostra iuxta
infer-*

Z z z z

CATE-
NA PA-
TRVM.

infernum. Postquam dixit verba sua habere plurimum voluptatis, dicit etiam veteres calamitates. Quamvis [inquit] extrema perpeffi sumus, & tamquam profcissa, arata & effossa terra dispersi sumus omnes & perijimus, & ad ipsas mortis portas devenimus; ita tamen affecti maluimus reprehensionem & correctionem iustorum quàm misericordiam peccatorum. Etenim quodcumque acciderit, à tua spe pendemus, nec vniquam excidimus, quò minùs ad te respiciamus. Vnde subiunxit:

8. **QVIA AD TE DOMINE, DOMINE OCULI MEI.] ORIGENIS.** Etsi, inquit, innumerabiles irruant calamitates, etsi portæ inferi, attamen spei tuæ inhæremus, ab his auxilio tuo liberari expectantes. Alius autem pro *Ne auferas* ait, *Ne auerues.* Ne sinas me abire re infectâ.

10. **CADENT IN RETIACVLO BIVS.] ORIGENIS.** Hoc est Dei. Qui enim alijs laqueos parant, veluti quodam reti diuino supplicio comprehenduntur, & quæ gesserunt sustinebunt, & quæ alijs inflixerunt patientur.

SINGVLARITER SVM EGO.] ORIGENIS. Ego autem, inquit, ab istis remotus degam, donec vitæ finem accipiam.

CHRYSOSTOMI. Alius ait, *Simpli ego sum:* alius, *In idipsum:* hoc est, coniunctus, non dispersus: vel, secundum Septuaginta, liberatus à malis; idque non vno, & duobus tribusve diebus, sed per totam vitam. Hoc est securitas, hoc murus, hoc virtutis incrementum. Ceterum solitudo non tantum facit esse solum, sed magis mens sapientiae studiosa. Ita etiam qui habitant in medijs vrbibus, & strepitibus, & foris, poterunt esse singulares homines, dummodò corruptos cœtus fugiant, & se iustorum concilij adiungant. Hæc est via segura. Qui ergo est ad alios corrigendos idoneus, cum ijs versetur qui sunt suscepturi medicinam, eosque reddat meliores. Qui autem est imbecillior fugiat improbos, vt ab illis damnus non recipiat; ita & præsentem vitam tutò agat, & bona futura consequetur.

ἀδελφω. εἰπὼν ὅτι πολλὰ αὐτῷ τὰ ῥήματα ἔχει τὴν ἡδονὴν λέγει ἔτι παλαιὰ συμφορὰς. ὅτι καίτοι τὰ ἔχοντα ἐπάθειον, καὶ ὡσπερ γῆ δὲ ῥάρα γαῖστα κερῶμενη, ἢ δὲ σκαπτομένη ἕως πάντες διασάραμεν ἀπολόμμεθα, καὶ πρὸς αὐτὰς τὴ θανάτου πύλας ἡθροῦν. ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἕως δὲ κερῶμενοι μᾶλλον ἐν ἐλοίμμεθα τὴν ἀπὸ ἡμῶν δικαίων παιδείαν καὶ διόρθωσιν ἢ τὴν ἀπὸ ἡμῶν ἀμαρτανῶν ἔλεον. καὶ γὰρ ὅπερ ἐν γῆμοῖς, ὃ πρὸς σὲ ἐλπίδος ἐκκερῶμεθα, καὶ ἐὰν ποτε ἐκπίσωμεν, τὴ πρὸς σὲ ὄραν. διὸ ἐπήγαγην.

ἢ. ΟΤΙ ΠΡΟΣ ΣΕ ΚΥΡΙΕ, ΚΥΡΙΕ ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ μιλία, φησὶν, ἐπέλθη δὲ αὐτῷ πύλας ἀδελφω πρὸς σὲ ἐλπίδος ἐχόμεθα, ἐν τῷ θνητῷ ἀπαλλαγῆναι πρὸς δοκῶντες ἀπὸ τῆς ῥοπῆς. Ἄλλος δὲ ἀντὶ τῆ μη ἀντανέλκ, μὴ ἐκκενώσης φησὶ. μὴ ἀφαιρετὸν με ἀφῆς ἀπελευθεῖν.

ἰ. ΠΕΣΟΥΝΤΑΙ ΕΝ ΑΜΦΙΒΑΝΗΤΡΩ ΑΥΤΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τητέσι τῷ θεῷ οἱ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὰς πάγας πηγηώτες, καὶ θάπερ τῷ δικτύῳ τῆ θείας συλληφθήσονται πηρωσία, καὶ ἄπερ θρασὶν ὑπομῶμεσι, καὶ πείσονται ἀ τοῖς ἄλλοις ἐπάγασι.

ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ ΕΙΜΙ ΕΓΩ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εγὼ δέ, φησὶ, τέττον καχουλομῶρος δὲ ἀτελιστῶ, ἕως ἀν δέξωμαι τῷ βίον τὸ πτερας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐτιέρος φησὶ, ἀμα ἐγὼ εἰμι· ἄλλος, ὅτι τὸ αὐτὸ· τετέσι, συνημῶρος, ἢ διωπασμῶρος· ἢ, καὶ τὸς ἐβδουμήκατα, ἀπηλαγαμῶρος ἡμῶν πονηρῶν· καὶ ἢ μίας, καὶ δύο ἔβεις ἡμέρας, ἀλλὰ πάντες τὸν βίον. τῆτο ἀσφάλεια, τῆτο τῆχος, τῆτο ἐπίδοσις ἀρετῆς. ἐκ ἡμερῶν δὲ ποιεῖ μόνον τὸ εἶναι μόνον, ἀλλὰ μᾶλλον γινώμην φιλόσοφος. ἕτω ἔ πόλεις μέσας οἰκῶντες, καὶ θυμῶν, ἔ ἀγορὰς, δύναι εἶναι καὶ μόνος ἀνθερωποι, ὅταν τὰς διωπασμῶν φάγασι συλλόγοι, καὶ τὸς ἡμῶν δικαίων συνέδρους ἑαυτὸς ἐκδιδάσσω. αὐτῆ ἀσφαλῆς ὁδός. ὁ μὲν γὰρ ἀρκῶν καὶ ἐτίρους διορθάσσω, μνησῶ τὸς μέλλουσι δέχασθαι τὴν θεραπείαν, καὶ ποιεῖται βελτίους. ὁ δὲ ἀπονάττεροι ἐν φάγεται τὰς πονηρῶν, ὡστε μὴ παρ ἐκείνων δέχασθαι λύμμεν· καὶ ἕτω καὶ τὸν παρῶν βίον βιώσσω μὴ ἀσφάλεια, ἔ ἡμῶν μελλοντῶν ἐπιτάξω ἀγαθῶν.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

*Psalmus
hic dici so-
litus ad
Vesperas.*

Hic Psalmus eiusdem argumenti est cum præcedenti: notat autem S. Chryso- stomus decreto Patrum dici solitum ad Vesperas, quemadmodum Psalmus sexagesimus secundus dicitur quotidie ad Laudes Matutinas. Vterque autem est ardens oratio ad Deum: sed ille matutinus fugat tenebras noctis, & conciliat nobis Solem iustitiæ; iste vespertinus abstergit maculas peccatorum interdiu contractas, vt securi quiescamus in nocte. Ita Bellarminus.

2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*] Alius apud Chryso- stomum legitur *Ταχθίτω, Statuatur*; alius *Ἐτοιμαθίτω, Preparatur*. Rogat autem Propheta Dei dono atque munere dirigi orationem suam *sicut incensum*, hoc est more modoque thymiamatis: quod ex rebus odoratis confectum summus Sacerdos in nobilissimo templi adyto foculo imponebat; vnde fumus tam directo itinere sursum attollebatur, vt nullius procellæ vi atque turbine vllam in partem flecti posset. Rabbi Kimchi in Iob ait præstantes in suffumigandi arte viros ab Alexandria ciuitate Hierosolymam euocari solitos, vt suffumigatio sursum recta fieret instar palmæ, neque odorata illa exspiratio huc illuc ageretur. Sed non tam illud humano artificio quàm fieri diuino prodigio magni viri suis monumentis prodiderunt. Oprat igitur Vates sanctissimus eam mentis in orando constantiam, vt reiectis repudiatisque alijs curis & cogitationibus tota in cælum atque ad Deum contendat. Quod diuini-ssimum animi bonum in Gorgonia sorore sua commendat S. Gregorius Nazianzenus; cuius ait in oratione fuisse *τὴν ἀνάστην ἢ μετατόπον, mentem minime vagantem & sublatam in altum*. In huius rei symbolum antiquitus oraturi manus in cælum eleuabant. Vnde Propheta subdit:

IBIDEM. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*] Antiquissimam de manibus in oratione attollendis consuetudinem è notis veterum commentarijs facillè intelligimus: cuius moris hanc causam reddit Chryso- stomus ad hunc locum; vt nimirum, si quando ad scelus & maleficium vocemur, apud nos reputantes sacrum illud ministerium, & futurum vt illas mittamus ad Deum *ἀπὸ τοῦ θυμίου, velut aduocatione sancturas, & per illas spiritale sacrificium oblaturi simus, vereamur eas ignominia & pudore afficere, & vllius præposteræ actionis luto & collutione maculare. Illam igitur sacræ religionis cerimoniam vocat ἁγιὸν ἢ ἱερίον, vitiosorum vinculum, nequitie frenum, remoram improbitatis. Ab eadem illa pia consuetudine ducit argumentum grauissimum Tertullianus lib. de Spectaculis cap. 25. ad suadendam manuum innocentiam & puritatem: *Quale est enim, inquit, illas manus, quas ad Dominum extuleris, postmodum laudando histrionem fatigare?* Item alibi lib. 1. contra Marcionem cap. 23. scitè & eleganter ait orationem ad cælum Deo expandi, vt cum elatis in sublime manibus ipsa oratio quodammodo euolare in cælum, atque ad*

*Oratio sic-
ut incen-
sum diri-
genda in
cælum.*

*Antiqua
in oratione
manus at-
tollendis
consuetudo,
cuius cau-
sa.*

Deum ire videretur. Hinc solemnitas illa monitio, quæ manauit è disciplina Apostolorum & prouidentissima institutione, *Sursum corda*: quam S. Iacobus, è sinu Christi fidei Christianæ Magister, quam D. Marcus, quam demitè alij suis in Liturgijs posuerunt. *Ἀπὸ καρδίας, Sursum habeamus mentem & corda*, in clamabat in conuentu pio Sacerdos; præsertim in augusto aræ sacrificio: quod diuinè S. Gregorius Nazianzenus *Μυστικὴ & sursum frontia sacra* nominat. Vt omnes intelligerent, adeuntes ad Deum, atque precibus sancti Numinis colloquium ambientes, omni abiectâ futulium rerum curâ, leues & alatos esse oportere. Porro hæc eleuatio manuum vocatur *sacrificium vespertinum*: quod alius apud S. Chryso- stomum vertit *δῶρον ἑσπερας, donum vespere*; alius, *προσφορά ἑσπερῶν, oblationem vespertinam*. Ad eam rem instituti fuerunt Christiani iam inde à primis Ecclesiæ temporibus; & de communi Apostolorum sententia decretum fertur, vt Psalmus hic vespere ab omnibus recitaretur: qui proinde sciebatur ab omnibus, vt ex Chryso- stomo superius annotauimus. qui id factum esse vult, vt esset tamquam pharmacum & piaculum, vt quæcumque inquit, sordes aut maculæ fuerint à nobis toto die susceptæ, dum in foro, vel domi vel alibi versamur, eas, cum ad vespere peruenerimus, per spiritale hoc carmen abstergamus. Atque hunc ipsum fortè morem intelligebat Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 4. cum lectum aditurus Psalmum commendat, *vt, inquit, cum domino afflatu somnos posamus*. cum quoque commendate videtur S. Ambrosius lib. 5. Hexaëmeron cap. 12. cum ait: *Quis sensum hominis gerens non erubescat sine Psalmorum celebritate diem claudere, cum etiam minutissima ausi solemnibus deuotione & dulci carmine ortus dierum ac noctium proficiantur?*

3. *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantia labijs meis.*] Ecclesiasticus iisdem præne verbis simile votum quoddam suum ita exponit: *Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum?* Pro signaculo certo Græcus habet *σφραγίδα πιστῆς, signaculum callidum*, vel, vt Vatablus vertit, *sigillum sapientia*. Præsidium exquisitæ prudentiæ requirit ad vitandum periculum; de quo subdit, *Vt non lingua mea perdat me*. Neque opus fuit illum dubitare quis adeundus videretur, quem intueri, cuius opem, vim & robur petere oporteret ad præcipitis linguæ motus superandos fugiendaque incommoda. Nam discere id à Dauidè potuisset, qui gnarus huius imbecillitatis & ingentium periculorum, quæ à linguæ immoderatione sermonisque temeritate oriuntur, ad Numinis præsidium confugit, & à Deo petit *ori custodiam*, hoc est, vt Septuaginta loquuntur, *φυλακὴν, cohortem præsidariam, excubias militares, fidos satellites ad tuendum os atque muniendum, ne quid exeat, quo lex diuina aut communis hominum societas violetur. Probè nimirum sciebat, quod deinde Salomon ex arcano sapientiæ suæ prodidit, Domini esse gubernare*

*Psalmus
hic à pri-
mis Chri-
stianis ante
sommum
recitari so-
litus.*

Eccli. 12,
33.
*Quanta sit
ori custodia
adhibenda.*

Prou. 16, 1.
linguam.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
*Lingua
moderatio
est res dimi-
na.*

linguam. Eâ causâ D. Iacobus ait neminem do-
mare linguam posse, vt ad illam coërcendam at-
que domandam (quemadmodum S. Augustinus
lib. de Natura & gratia cap. 16. monet) *diuina
gratia poscimus auxilium* ; & vt cùm domatur,
Dei misericordiâ, Dei adiutorio, Dei gratiâ fie-
ri fateamur. Qui hoc sciet (latere autem debet
neminem) cautus erit vigilansque in loquendo;
& de virium imbecillitate diffusus, ad Dei ar-
mamentarium confugiet, vnde sumat tela ad eas
pestes conficiendas, quæ os loquentis & impo-
tentiam effrenatæ linguæ circumfident. Quod
autem dixit noster Interpres *Ostium circumstan-
tia*, D. Augustinus legit *Ostium continentia*:
S. Hieronymus in Isaiam, *Ostium munitum*.
Rem disertius exponit Lingua sancta, quæ ad
ostium seram etiam apponit : è qua Vatablus
sic purpurei Vatis oraculum interpretatur : *Ob-
sera ostium labiorum meorum*. Vnde constat
tria quædam peti à Dauide ad animi securita-
tem, *ostium, seram, excubias*, ne quæ labes vim
& ruinam allatura per ianuas sensuum introëat.
Qui cùm ostio non sit contentus, sed præterea
quoque seram velit egregiè munitam, & adiun-
gat præsidium militare, liquidò significat, &
periculum ingens imminere nobis in sensuum
vsu, & exquilitam in ijs frenandis & moderan-
dis curam, & acerrimam custodiam adhiben-
dam, vt tuti atque à scelere vacui esse possimus.

*Tria ad
oris custo-
diam re-
quisita.*

4. *Non communicabo cum electis eorum.*]
Græcè est *συνδιώσω* : in plerisque autem alijs est
συνδιώσω : & ita S. Augustinus & Vetus Psalteri-
um vertunt *combinabo* : S. Hilarius & Cassio-
dorus, *combinabor* : exemplaria Psalterij Romani
partim *combinabor*, partim *communicabor*, partim
comminabor, partim *communisco*. Arnobius vi-
detur habuisse *communisco*. Symmachus apud
Chrysofostomum vertit, *Μὴ συνομιλοῦμι τὰ ἡδία αὐ-
τῶν, Neque unâ comedam dulcia eorum* (vel vt
Hebræus *delicias eorum* :) alius apud eundem
S. Chrysofostomum, *Μὴ συναλωθῶ ἐν ταῖς τρυφήταις
αὐτῶν, Nec conuivam in delicijs eorum* : apud
Chaldæum est, *in cantilena conuivij eorum* ; vt
cum intemperatiâ iunctam etiam animi dissolu-
tionem immodestiamque videamus. Ille autem
doctissimus Pater hanc exponens Davidis sa-
pientiam non mediocre signum virtutis ait esse,
τὸ φάγειν τὰ τοιαῦτα συμπόσια ἢ τὰς συνδιώσεις, eius-
modi *sugere conuivia & tales cæuis*, neque reue-
reri noxiam amicitiam ; ne dum ventri & volu-
ptati seruitur, robur & constantiam animi dis-
soluamus.

*Deliciofo-
rum conui-
uia vitan-
da.*

5. *Oleum autem peccatoris non impinguet ca-
put meum.*] Quo dicto, vt S. Hilarius animad-
uertit, vult eum qui nos doctrinis & cognitione
instituat bonum & religiosum esse, & Christia-
nis virtutibus excultum. Oleum enim, quod
luminis pabulum est, doctrinam significat, quæ
cælestis nobis gloriæ est causâ æternique lumi-
nis Beatorum. *Caput* autem, quod est sedes vi-
tæ, prudentiæ omniumque sensuum, hierogly-
phicum est animi dulci illo oleo perungendi.
Oleum igitur peccatoris non impinguet caput
meum : non impurus quispiam venerulque
doctus me corruptelæ perniciosis illecebris de-
liniat; ne soluentem è littore nauem, quæ velifi-
cari Numini debet & sanctimoniz, ad cantatri-
cum Sirenium scopulos allidat, aut turbulentum

*Oleum pec-
catoris est
mala do-
ctrina &
falsa laus
adulatoris.*

proteruitæ in fretum abducatur. Vel *oleum pecca-
toris* (vt S. Augustinus exponit) *est falsa laus
adulatoris*. Propterea & homines, cùm falsâ
laude aliquem irriferint, hoc etiam de illo dicunt,
Vixi illi caput. Caput autem nominat, quod sit
veluti sedes propria domiciliumque superbiæ.
Vnde, vt idem eruditissimus Ecclesiæ Doctor
animaduertit, de homine, quem falsæ blanditiæ
faciunt arrogantem, vulgò dicitur, *Cremis caput*.
De huiusmodi verò laudibus egregiè idem san-
ctus Pater alibi ita Numen alloquitur : *Qui lau-
dari vult ab hominibus visuperante se, non de-
fendetur ab hominibus iudicante se, nec eripietur
damnante se*. Præterea laus ea ficta & con-
quisita assentatorum facit vt plurimum, vt om-
ne meritum laudatarum actionum pereat, & suo
fructu apud Deum spoliatur : titillant enim
animos audientium & impellunt, vt sentientes
de se magnificè & gloriosè plus sibi laudis quam
Deo tribuant. Quam ob causam Rupertus Ab-
bas scribens super Exodum, in diuinis Litteris
adumbratos illos putat in locustis, quas describit
Moyles rodentes fruges & terram Ægypti
vastantes. Quasi videantur adultores longè lo-
custis nocentiores piorum operum iucundissi-
mam & speciosissimam viriditatem palpo suo
decutere atque rodere, vt hîc sit locus formida-
bili ab Euangelio dicto : *Receperunt mercedem* Math. 6,
2, 5.

IBIDEM. *Quoniam adhuc & oratio mea
in beneplacitis eorum.*] Aquila, *Ὅτι ἐν ἡ
προσδοχῇ μου ἐν κακίαις αὐτῶν : Quoniam adhuc
& oratio mea in malitijs eorum* : Symmachus,
*Ἐπὶ τῇ ἡ προσδοχῇ μου ἐν τοῖς κακίαις αὐτῶν : Adhuc
enim & oratio mea intra malitias eorum*. Bene-
placita enim impiorum quid melius intelligimus
quam vitia & peccata ; in quibus illi eligunt
permanere & requiescere? Est ergo sensus : Ad-
huc oratio mea est & erit in eorum malitijs, vel
potiùs in malitijs, contra vitia & peccata eo-
rum, siue pro malitijs eorum : videlicet vt ipsi ab
illis conuertantur donec tempus est, & ego illis
numquam coinquiner. Atque huic expositioni
consonat quod ex Hebræo vertit S. Hierony-
mus : *Quia adhuc oratio mea pro malitijs eorum*.
item & quod Chaldaica habet Paraphrasis : *Ad-
huc oratio mea ordinata est contra malitias
eorum*.

*Impijs pla-
cent vitia
& peccata.*

6. *Absorpti sunt innecti petra indices eo-
rum.*] Editio Sixtina, *Ἐχόμενα πέτρας οἱ κρηταὶ
αὐτῶν, Iuxta petram potentes eorum* : & conue-
nit cum Psalterio Æthiopico: Vetus autem &
S. Augustinus legunt, *Iuxta petram indices eorū*:
S. Hilarius & Romanum, *Continuati petra in-
dices eorum*: Vulgata *Iuncti* : & in ceteris quidem
libris Græcis est *κρηταὶ*: Symmachus, *Ἐκπλήκον-
ται ἐν κρηπὶ πέτρας οἱ κρηταὶ αὐτῶν, Euellentur in
manu petra indices eorum* : alius, *Ἐπιπέσθησαν*:
& sic legit S. Hieronymus, *Sublati sunt iuxta
petram indices eorum*. Felix autem in textu sic
habet : *Distrahantur super acumina lapidum
indices eorum*. Quibus verbis quidam per fi-
guram dicunt optari, vt Principes errorum su-
per loca saxosa distrahantur & quasi scindantur
acutis petris, id est, crudeli supplicio intereant;
vt illis iusto supplicio peremptis, simpliciores,
quos illi in seductione tenebant, verba veritatis
audiant, quæ sunt potentia. Quam sententiam
clariùs

Iudices alij quando sint iuncti terra, id est constantes.

clarius alij sic expriment: Præcipitentur in locis petrae, vel in locis saxosis, id est rupibus, Principes eorum. S. Bernardus Serm. 10. in Psal. Qui habitat locum hunc sic explicat: Absorpti plane in affectum iustitia & terra soliditatem, cui iuncti sunt imitantes. Tunc putes flexibile quidpiam inueniendum in iudicibus iunctis petrae? Itaque ex mente Bernardi iudices recti & integerrimi iustitiae verâ metamorphosi debent lapidescere ad humana obsequia, ad flexibiles reorum preces, ad potentum minas, ad munerum corruptelas, & ad apparentium rationum decipulas: imitentur petrinam duritiem, & in re benè consultâ & legitime decreta expriment saxeam constantiam; nec quidpiam flexibile in illis appareat. & vt scopuli, qui nec humori aquarum, nec blandientis vndæ illecebris, nec sæuientium fluctuum minis cedunt, sed innata duritiei pertinaciâ victores semper exerto capite triumphant; sic efformanda est iudicum integritas, vt nempe iudex constantiae pertinaciâ saxeam duritiem exprimat in re benè consultâ & legitime decreta.

Qua conditiones laudabilem reddant sermonem.

IBIDEM. Audient verba mea quoniam dulcuerunt.] Vulgata posuerunt. Hic locus est illustris & variâ doctorum hominum intelligentiâ variegatus, & multiplex, vt pænè decora omnia laudabilis sermonis complecti videatur. Ait igitur Poëta sanctus, in verbis nihil esse leuitatis oportere, sed habere pondus & dignitatem, in quibus sit proinde magna vis polita ad boni commendationem animosque aliorum commouendos. Hoc enim illud est, Audient verba mea quoniam potuerunt, siue potentia fuerunt. In quibusdam enim Græcis Codicibus habetur ἰδυνάθουν, hoc est prauauerunt, vel, vt Theodotius, ἰδυνώθουν. Verùm Septuaginta legunt ὀπίδυνθουν: Quoniam suauis facta sunt vel dulcuerunt. Quod Græci Patres vulgò omnes sequuntur; quemadmodum & Caietanus, qui ex Hebræo reddit: Quoniam dulcificati sunt: Aquila vertit Εὐφραίνονται, Bene culta & decora sunt: Symmachus, Εὐφροσύνων, Speciosa fuerunt. Quæ omnia magnam quamdam humanitatem, modestiam, gratiam inuunt in sermone rutilantem cum decora & iucundissima dignitate. Adhuc aliam quamdam interpretationem adfert S. Chrysostomus eorum qui sic habebant, Audient verba mea quoniam ἰδευφραίνονται, satellitibus munita fuerunt. Vbi notat in loquendo singularem & suis partibus numerisque absolutam prudentiam, quando quis ita cautus in verbis est & circumspectus, & sic in omnem officij partem intentus, vt quasi munus vndique videatur, nec vel ipsa inuidia reprehendere quidquam possit. Vel sermonem intelligit, qui propter mirabilem gratiam, & dicentis honestatem, satellitum vim & robur obtineat ad persuadendum, & vincendos ceterorum animos & vincendos. Est perfectum Oratoris Christiani elogium sic orationem suam pertere, ijs vti verbis & sententijs, vt omnia simul dulcia sint atque fortia, simul delectent & persuadeant, teneant auditorem & inflamment. Sic munita sit oratio satellitibus, vt absit horror omnis atque acerbitas: ita porro iucunda & suavis, vt non mollibus delicijs circumfluat, neque animum iuuenit bombo uulset: imitetur illam

Quale sit perfectum Oratoris Christiani elogium.

è Canticis heroinam, quæ tam potens erat apud omnes nobilisque maiestate, vt castrorum acies ordinata esse videretur: sic contra omnibus amabilis, & vndique speciosa, vt crine vno colli sui velut aureâ gemmeâque lineâ teneret animos atque implicaret. Dicam breuiter, Elegancia sit virilis, non luxurians & effeminata. Quæ aurea est D. Ambrosij regula de modo & structura dictionis, Non affectata elegancia, sed non intermissa gratia. Ita Cresollus noster sacrum Oratorem instituit Mystagogi lib. 3. cap. 44. sect. 6.

7. Sicut crassitudo terra dirupta est super terram.] Hunc versum clarius aliquantò legit Symmachus, ὡς ὅταν γαργυρὸς ὅταν ῥέσῃ τὴν γλῶσσαν ἐκορπίσθη τὰ ὀσᾶ ἡμῶν οἷς τὸ εἶμα ᾄδῃ: Sicut agricola cum rumpit terram sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni: Aquila, Ὁμοίως ἀπολωῶντι ἡ δακτύλῳ τὴν γλῶσσαν ἐσᾶ ἡμῶν οἷς τὸν ᾄδῃ: Similiter frangenti & discendenti terram dissipata sunt ossa nostra in inferna: Quinta editio, ὡς ἡ γαργυρὸς ἡ σάβανον ἐν τῇ γῆ ἀσκορπίσθη τὰ ὀσᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν ᾄδῃ: Vt qui benè colit & fodit in terra dissipata sunt ossa nostra iuxta infernum. Hæc etiam ad adulatorem pertinet; quoniam, vt alibi Psalter ait, Dominus dissipat ossa eorum qui hominibus placent. Ex alijs quoque Scripturæ locis manifestum fit adulatorem pœnæ loco manerè dissipationem. Sic apud Ezechielem ait Dominus: Destruam parietem quem lignis absque temperamento; & adæquabo eum terra, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & consumetur in medio eius; & scietis quia ego sum Dominus. Et per Isaiam: Eris vobis iniquitas hac sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso; quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio eius. Et comminetur sicut conteritur lagena figuli contritione prauulidâ: & non inuenietur de fragmentis eius resta, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aqua de fovea. Quamuis itaque per adulationem sibi inuicem aliquo modo conciliasse videantur, nullam tamen veram solidamve concordiam intercessisse fatentur, eò quod adulatorem, vt optime ostendit D. Hieronymus, non tam eorum quibus assentabantur vilitatem aut salutem querierint, quàm ventri suo seruiuerint; neque veritatem, sed vanitatem & ventum sectati sint.

Psal. 52, 6. Adulatorum dissipantur.

Ezech. 13, 14

Isaia 30, 13.

9. Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi.] Scilicet adulatorem, quod me implicent erroribus, & perueritate irretiant. Vbi S. Hilarius hoc sapienter animaduertit: Habemus laqueos in hominibus male adhortationis, persculosi exempli & elicitæ necessitatis, cum nos ad voluptatem adhortantur. Pulchrè autem vocat laqueos elicitæ necessitatis, quod propter vim potentissimam exempli, & illicium malæ consuetudinis, pereundi propè necessitatem adferant scelerisque imitandi. Sic S. Augustinus lib. 2. Confess. cap. 8. & 9. fatetur se furtum in adolescentia fecisse, quod solus non fecisset, sed propter aliorum consortium, inuitantium & trahentium ad maleficium. Et notat confractione consociorum animorum accendi prurimum cupiditatis eum dicitur, Eamus, faciamus, & pudet non esse impudentem. Hinc socios probro & scelere maculatos & amicos nequitiae Propheta Ioël symbolice vocat torrentem funicularum; vt qui

Adulatorum laquei quales.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

qui finitimos irreciant, & in exitium trahant. Vbi cum audimus dici *torrentem* non spumantis aquæ, sed funiculorum arctè stringentium, satis patet impetum esse magnum rapidamque violentiam, quæ vix sustineri queat. Vnde subdit:

10. *Cadent in retiaculo eius peccatores.*] Symmachus, Ἐπίσπιν εἰς τὰ δίκτυα ἑαυτῶν οἱ παρῆνομοι: *Incidant in retia sua iniqui*: S. Hiero-

nymus vertit, *Incident in rete eius* (nempe diaboli, qui est malorum caput, vel in rete impietatis) *impj simul*, id est impiorum vniversitas, vt nec vllus rete illud mortis effugiat: ac deinde separatim adijcit, *Ego autem transibo*. id est, Ego euadam rete illud impiorum; transibo de vita hac mortali ad vitam numquam intermorituram. Chaldaica Paraphrasis habet: *Singularis sum ego donec tempus transeat.*

IN PSALMVM CXLI. ARGUMENTVM.

* Absit à
Vulgata.

1. Intellectus * ipsi Dauid cum esset in spelunca, oratio.

1. Reg. 24,
1.

Historia tituli huius Psalmi in libro primo Regum ex parte sic habet: *Et ascendit Dauid inde, & sedit in speluncis munitis Engaddi. Et factum est, vt conuertit Saül viros electos ex omni Israël, & iuit quærere Dauid & viros qui cum ipso erant super faciem venationis ceruorum, & venit in speluncas ouium propter viam: & illic spelunca: & ingressus est Saül in speluncam vt euacuaret ventrem suum. Et Dauid & viri eius in partibus interioribus speluncæ sedebant, &c.* καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐν μέρεσι τοῖς ἐσωτέροις τῆς σπηλαίου ἐκάθιστον, καὶ τὰ ἔξῃς.

α. Σωθέσεως τῷ Δαβὶδ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, πρὸς δουχίη.

Ἡ ἰσοεῖα τῆς ἐπιγραφῆς τῆς τῆς ψαλμῆ ἐν τῇ α ἤβ Βασιλείαν ἐν μέρεσι ἑταίς ἔχει. Καὶ ἀνάβη Δαβὶδ ἐκεῖθεν, καὶ ἐκάθισεν ἐν τοῖς σπηλαίοις τοῖς ὄχρεισι Ἐγγαδδί, καὶ ἐζητήσεν, ὡς ἐπέσειψεν Σαὺλ ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ, καὶ ἐπορεύθη τῷ ζητεῖν τὸν Δαβὶδ καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐπὶ πρὸς οὐνοὺς τῆς θύρας τῆς ἐλάφου, καὶ ἤλθον εἰς τὰς μάνδρας τῆς πρὸς βάραν ἐπὶ τῷ ὄρει. καὶ ἐκεῖ σπηλαίον. καὶ εἰσῆλθον ὁ Σαὺλ εἰς τὸ σπήλαιον ἀποκυνώσαι τῷ γαστέρι αὐτοῦ. καὶ Δαβὶδ

PARAPHRASIS ANONYMI.

2. **V**OCÉ meâ ad Dominum, clamaui: vocé mea ad Dominum deprecatus sum:

Hæc nempe dicit vt liberaretur à captiuitate.

* Vulgata
Effundo
* orationē

3. * Effundam in conspectu eius * precem meam,

Rectè multitudinem precationis effusionem appellauit, vt ostenderet se multa oratione vsum esse.

* Vulgata
addit Et
* pronuntio.

* Tribulationem meam ante ipsum * annuntiabo.

Facio autem, inquit, prolixam orationem, exponens ipsi, tamen scienti, tribulationes quas sustineo.

4. In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.

Etenim, inquit, ex multitudine calami-

β. **D**ΩΝΗ με πρὸς κύριον ἐκέκραξα. Φωνὴ μου πρὸς κύριον ἐδέσθη.

Δηλοῦσι δὲ τῷ ἀπαλλαγῆναι τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῷ Φησι.

γ. Ἐκχεῶ ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν δέσπιν μου,

Καλῶς τὸ πλῆθος τῆς δέσεως ἀχρὸς ἐκάλεσεν, ὡς ἀν. δίδειν πολλὴν κεχηρῆδος τῆ δέσπιν.

Τὴν θλίψιν με ἐκάντισον αὐτῷ ἀπαγγελάς.

Ποιῶμαι δέ, φησι, τῷ πολλῷ δέσπιν, ἀκαχοροδία αὐτοῦ, καί περ εἰδὼς, τὰς θλίψεις ὅσας ὑποβίβω.

δ. Ἐν τῷ ἐκλείπειν δὲ ἐμὲ τὸ πνεῦμα με, ὅσον ἐγνώσ τὰς τεῖλας με.

Καὶ γὰρ, φησι, διὰ τὴν πολλήν σου τῆν συμφορῶν

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

φορῶν ἰγύς εἰμ ἐκλείπεν τὴν ψυχὴν· καὶ σὲ τὸ τοῦ ἐλατθάνει τὸν ἦψ' ἀπάντων δε-
απότῳ. τὸ γὰρ σὺ ἔγνωσ τὰς ἔξοχάς με· ἀντι-
τῷ, πάντα τὰ κατ' ἐμὲ γνώσκεις· ἐπίπερ
ἔξοχον τὴν ὁδὸν καλεῖ, καθ' ὧς πολλαίς εἰ-
ρηται, ὁδὸν δὲ τὴν πρῶτην.

Εἰν ὁδῷ ταύτῃ ἣ ἐπορεύομαι
ἐκρυψαν παγίδα μοι.

Βάλε' εἰπεῖν· ὅτι ἀφ' ὧν μάλιστα δισε-
βῶ, ἀπὸ τῶν με βλάπτουσιν, πειράζοντες
εἰ βοηθεῖμαι ὡς τῷ θεῷ. ἐμὲ γὰρ τὴν ἐλ-
πίδα εἰς σὲ κεκμηδύει, ὡς ὡς σὺ ἀπαλ-
λαγμοῦ δ' ἀποδοῖς, ἐπιτηροῦσιν ἔτοι· καὶ
τότε μάλιστα μοι ἐπιτίθενται, ὅτε πλέον
ἰδωσί με προσκείμενον τῇ δυσβείᾳ.

ε. Κατενόουν εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ
ἐπέβλεπον· καὶ οὐκ ἦν ὁ ἴσχυον
σκῶν με.

Καὶ ταῦτα πάντα φησὶν, ὑπομνήτων, πε-
ρεβλεπόμην βοήθειαν καλεῖν.

Αἰώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμῆ, ὅτι οὐκ
ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχὴν μου.

Ἄλλ' ἐδὲ φυγῆς τόπον διεύσκομαι, φησὶν·
ἐδὲ ὅτι τις ὅλως ὁ ἀντιποιεῖ μὲς τῆς
ψυχῆς. βέλεται σωτόμως εἶρεῖν· ὅτι ἐδὲ τὸν
βοηθῆντα ἔχω, ἐδὲ φυγῆν δύναμαι· ὡς
ἐξ ἀνάγκης εἰς σὲ μόνον τὰς ἐλπίδας κέκτη-
μαι· ἐπιφέρει γὰρ·

ς. Ἐκέκραξα πρὸς σὲ κύριε,
εἶπα· σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου,

Τὸ εἶπα ἐπὶ τῷ πρῶτῳ φησὶν. ἀντι-
τῷ, εἰς σὲ μόνον ἐθέλω τὴν ἐλπίδα μου.

Μερίς μου ἐν γῆ ζώντων.

Τὴν ζώντων καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ
ἐν ἣ ἡ νόμοι καὶ τὰ πάτρια καὶ ἡ δισέ-
βεια ἐπολιτεύετο. μερίς μου ἐν, φησὶν, γῆ
ἐκεῖ. ταῦτα, ὅτι σὺ γῆμαι μερίς τῶν
τὰ ταῦτα ἐπιτηροῦσιν ἐν τῇ Ἱερου-
σαλήμ.

ζ. Πρὸς τὴν δέσιν μου ὅτι
ἐταπεινώθην σφόδρα.

Ἄλλως τε δέσποτα, φησὶν, ἐπυδῆ σοι τὸ
ἐλεῖν φίλοι, ὅρα εἰς ὅσω κατηνέγκμαι θλί-
ψιν ἐ ταπεινώσιν, καὶ ὅτι τὸ με ἐλέησον.

Ρῦσαί με ἐκ τῶν διωκόντων με·
ὅτι ἐκράταιώθησαν ὑπὲρ ἐμέ.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

atum vix non animo deficio : quod te Do-
minum uniuersorum minimè lateat. Nam
illud, *Tu cognouisti semitas meas* : id est,
Omnia mea cognoscis : quia semitam ap-
pellat viam, vti sæpè dictum est, viam verò
actionem.

In via hac quâ ambulabam abf-
conderunt laqueum mihi.

Vult dicere: Quoniam maximè colo pie-
tatem, idcirco me lædunt, tentantes utrum
à Deo adiuuer. Dum enim ego spem meam
in te colloco, tamquam à te Domine liberan-
dus, ipsi me obseruant: & tunc maximè mihi
imminent, quando me magis viderint addi-
ctum pietati.

David ob-
prietatem
insidias ex-
positus.

ς. Considerabam ad dexteram,
& videbam : & non erat qui
cognosceret me.

Et cum hæc omnia, inquit, sustinerem, cir-
cumspiciebam ad auxilium implorandum.

Perijt fuga à me, & non est qui
requirat animam meam.

Sed neque fugæ locum inuenio, inquit:
neque omnino quisquam est qui defendat
animam meam. Vult breuiter dicere: Quo-
niam neque adiutorem habeo, neque fugere
valeo; ita vt ex necessitate in te solo spem
collochem. subdit enim:

6. Clamaui ad te Domine, dixi:
Tu es spes mea,

Illud dixi de re ipsa ait. Id est, In te solo
spem meam collocaui.

Portio mea in terra viuientium.

Terram viuientium appellat Hierosoly-
mam, in qua leges & instituta paterna & reli-
gio colebatur. Portio mea igitur, inquit, il-
lic fiat. Id est, Per te fiam pars eorum qui
talia obeunt in Hierusalem.

7. Intende ad deprecationem
meam; quia humiliatus sum nimis.

Ceterum, inquit, Domine, quoniam liben-
ter misereris, vide in quantam afflictionem &
humiliationem adductus sum, & idcirco mi-
serere mei.

Libera me à persequentibus me;
quia confortati sunt super me.

A a a a

Et

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Et libera me, inquit, ab istis homicidis qui me potentiores sunt.

8. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo:

Et educ me, inquit, ex custodia captiuitatis, vt locum habeam agendi tibi gratias.

* Vulgata expectant

Me * sustinebunt iusti, donec retribuas mihi.

Omnes enim, inquit, iusti iudicium meum præstolantur. Iustos autem appellat omnes qui sperant in Deum. Vult igitur dicere: Quoniam omnes qui spem in te habent, in me res suas considerant, vtrum in te sperantes adiuues nec ne. Cum igitur, inquit, omnis iustus ex me de rebus suis iudicet, adiuua me, & omnibus istiusmodi spes bonas confirma.

Καὶ ῥῦσά με, φησὶ, τέτων ἧσ' φονικῶν δυνάτατότερον με ὄντων.

ἢ. Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου ἔξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί σου.

Καὶ ἔξάγαγέ με, φησὶν, ἐκ φυλακῆς τῆς ἀιχμαλωσίας, ἐπὶ τῷ ᾧ ἔχω μοι τὴν διχαρισίαν τὴν ἐπὶ σοί.

Ἐμὲ ὑπομνηροῦσι Ὁ δίκαιοι, ἕως ἔσθ' ἀνταποδώσω μοι.

Πάντες γὰρ, φησὶν, οἱ δίκαιοι τὴν ἐπ' ἐμοὶ κείσθαι ἀναμνήσει. Δικαίους δὲ καλεῖ πάντας τὰς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸν Θεόν. Βέλεται ἢ εἰπεῖν· ὅτι πάντες οἱ τὴν ἐλπίδα ἔχοντες εἰς σέ, ἐν ἐμοὶ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖς, πότερον βοηθεῖς τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σέ ἢ ἐβοηθεῖς. Ἐπειδὴ ἢν, φησὶν, ἐν ἐμοὶ πᾶς δικαίος κείνεται τὰ ἑαυτοῦ, βοήθησον μοι, κ' βεβαίωσον πᾶσι τοῖς ἐσπόμενοις τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

David in tribulatione ad Deum clamat & confugit.

2. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI.] Duplicem ponit vocem, duplicem clamorem, vt summam animi alacritatem & mentis intensionem intelligeremus. Quomodo enim clamauit, qui tunc latere potius satagebat? Sed & voce mea inquit. Sunt enim aliqui qui non propria voce clamant. Sicut qui aduersus inimicos clamat, feræ ac serpentis vocem edit. Qui est negligens is temerè clamat, & non ad Deum. Pulchrè autem orationis multitudinem appellauit effusionem: mentis enim intensionem & internum calorem per hanc vocem declarat. Vel illud *Effundam* totius animi & cogitationum expansionem designat: quod solis ijs congruit qui mundam habent conscientiam. Ceterum, inquit, copiosam facio deprecationem exponendo ipsi, tametsi scienti, tribulationes quas sustineo. Etenim præ multitudine afflictionum vix non deficio: quod vtique te non latet. Per hæc autè significat plurimarum tribulationum complexum & insidiarum incursum. Ait enim: Quoniam cum perturbaretur in tribulatione, ad te omnia arcana mea cognoscenè confugio, & nihil amplius habeo. Nam *in via hac quâ ambulabam statuerunt laqueos*

6. ΩΝΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚΕΚΡΑΞΑ.] Διπλὴν τὴν κραυγὴν φωνῶν, διπλὴν τὴν κραυγὴν, ἵνα τὸ ἐντόνον τὸ παρορμητικὸν τῆς ἀσθενείας νοήσωμεν. πῶς γὰρ ἐκείραξεν, ὁ λαοθάλασσιν τότε μάλλον σπινδαίλων; ἀλλὰ καὶ φωνῆν μου φησὶν. εἰσὶ γὰρ πῆρες οἱ ἐκ οἰκίας βοᾶσι φωνῆν. οἷον ὁ κρατ' ἐχθροῦν βοᾶν, θηλεία Ἐ ὀφείως λέγει φωνῶν. ὁ ῥαθυμῶν ἐκῆ βοᾶ, καὶ ἐ πρὸς Θεόν. καλῶς δὲ τὸ πλήθος τὸ δειήσεως ἔχουσαν ἐκάλειπεν τὸ γὰρ σωτηριακῶν τῆς ἀσθενείας καὶ τὴν ἐνδοξὴν ἀποκειμένην θηριότητά ἔξ τῆς λίξεως παρέισησιν. ἢ τὸ ἐκ χειρὸς ψυχῆς ὅλης δηλοῦν καὶ λογισμῶν ἐξάπλωσιν· ὁ μόνος ἀρμόττει τοῖς κραυγαῖς ἔχουσι τὸ σωειδός. ποιῆμαί δέ, φησὶ, τὴν πολλὴν δέησιν ἐξαγορεύσαν ἑαυτῶν, καίπερ εἰδόντι, τὰς θλίψεις εἰς ὑπομνήματα. Ἐ γὰρ ἀπὸ τῆς πλήθους ἧσ' ἐλίψεων ἐγὺς εἰμι ἐκλείπειν· ὅπερ δὴ ἐ λαοθάλασσιν. πολλὰ δὲ θλίψεων σωοχλήν καὶ ὀπιθευλῶν φορεῖν ἔξ τέτων παρείησιν. φησὶ γὰρ· Ὅτι ἐν τῷ παρόσθεντά με ἐν θλίψει, πρὸς σὲ τὸν πάντα γνωσκόντα τὰ ἀπόρητά μου καταφύγω, καὶ πλέον ἔχω ἐδέν. ἐν γὰρ ὁδῶ ταύτῃ ἢ ἐπορεύομεν τὰς παγίδας μοι ἔσθιν.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ἔησα. ἐγὼ δὲ ἐζήτην τὸν βοηθὸν, καὶ ἐξη-
πορεύμην. ἐδὲ φυγῆς μοι περιλείπει
τόπος· ἀλλ' ἔτι πῶς ταύτην κατηχόμενος
ἀμνηστία, ὡς ὁ μὴ ἔχων ἐκζητῆσαι καὶ
λυβέωμαι τὸ γὰρ, ἐκ ἡμῶν ὁ ἐπηρώσκων
με, τὴν ἐπίτασιν δὴλοῦσ' ἀσφοδεῖς. ὅτι,
φασὶν, ἔ μόνον ἐχ' ἀδελφῶν σύμμαχον,
ἀλλ' ἐδὲ τὸν ἐπηρώσκοντά με. ὀλίγων
γὰρ τὸ ἐν ἀσφοδεῖς παρῆναι, καὶ βοηθῆναι.
Ὅρα δὲ πάλιν ἔτι πῶς περιπέτω κακῶν,
ἔ μόνον ὅτι ἔδειξεν ἢ ὁ βοηθῶν, ἀλλ' ὅτι ἐδὲ
τὸ λειπόμην πρὸς ἀπαλλαγὴν φυγῆς τὴν
σωτηρίαν περιπέτω ῥάδιον ἦν. ἔτι πῶς ἐν μί-
σοις ἀπελήπτο τοῖς κακοῖς, ἐν ἀφυλάκτῳ
ἦν ἀσφοδεῖς· ἀλλ' ὁμοίως ἐν ἀπερήνωσκον,
ἀλλὰ τῇ δούλῃ μάλλον προσήλυτο. καὶ τί;
ἐπέκειντο, φασὶν, πρὸς σὲ κύριε, καὶ ἔγνωσ' τὰς
ἐξέσεις μου. Ἐπὶ ῥοῦμῶν ἔστι τῇ τῆ βίβη πο-
ρεία ἐ ταῖς ἐπέκειντο. ἀλλ' ἐν ἡμῶν ταύτη,
φασὶν, τῇ ὁδῷ τῆ ἀρετῆς ἐπέκειντο μοι, ἀγ-
χούρου ἐπέκειντο κακίας. ὅσον, ὁδὸν ὁδὸν
σωτηρίαν παρετίθειτο τῆ φιληδοσίαι τὴν
πάλην, ἐν ἐλεημοσύνῃ τὴν κερδοξίας, ἐν
πιστί τὴν ἀλαζονείαν, καὶ ἔτι πῶς ἐκάσθ' βίβη
τὸν δούλοῦ λόγον. διδ' ἐ κατηχῶν εἰς τὰς
δεξιὰς ἐπέκειντο, ἢ τὰς ἐπιπέκειντο τῆ φίλων,
ἀλλ' ἐχ' ἀδελφῶν σύμμαχον, καὶ ἔτι
βοηθῶντα εἶχον, ἔτι φάσθ' ἡδυνάμην.
καὶ τί;

mibi. Ego autem quærebam adiutorem, &
deficiebam; neque residuus erat mihi fugæ
locus: quin imò tantâ premebar difficul-
tate, cum non haberem qui me requireret ac
liberaret. Illud enim, *Non erat qui cognosce-
ret me*, declarat augmentum calamitatis.
Quoniam, inquit, non solum non reperiebam
adiutorem, sed neque qui cognosceret me. Est
enim paucorum adesse in calamitatibus, &
opem ferre. Vide rursus aliam malorum ac-
cessionem, & non solum fuisse neminem qui
opem ferret, sed nec (quod reliquum quidem
est ad evasionem) fugâ salutem consulere facile
potuisse. Ita in medijs malis fuerat interceptus,
& in inextricabili calamitate versabatur, at-
amen non desperabat, sed orationi magis infi-
stebat. Et quid? *Clamavi*, inquit, *ad te Domine:*
Et cognovisti semitas meas. Hoc est in via vitæ
& actionibus suis confidentis. Sed in hac ipsa,
inquit, virtutis via insidias mihi struxerunt,
vicina vitia circumponentes. v.g. Continentiæ
femitam ingredienti rete voluptatis obiece-
runt, in eleëmofyna vanam gloriam, in ieiunio
arrogantiam, & sic in qualibet vita insidias
quibus facile quis capiatur. Quocirca confi-
derabam ad dexterarum actiones, vel ad amicos
cordatiores, sed non reperiebam adiutorem,
& non habebam qui adiuuaret, neque effu-
gere poteram. Et quid?

In via vir-
tutis oc-
currens in-
sidia vitio-
rum.

Ζ'. ΕΚΕΚΡΑΞΑ ΠΡΟΣ ΣΕ ΚΥΡΙΕ.]

Ὅρα ἡ ψυχή; πῶς ἐκ ἐβάπτισεν αὐτὸν
τὰ δευτὰ, ἀλλὰ μάλλον ἐπέβρωσεν; Εἶπα,
σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου. τὸ γὰρ ἀνθρώπων πάντα
ἐλήλεγκται· σοὶ δὲ μόνῳ πάντα ῥάδιον. με-
λέεις μου εἶ, ἀντὶ τῆ κληρονομίας μου, ἡσυχασίας μου,
ἐν γῆ ζώντων. γὰρ ζώντων ἢ πτωχῶν ἰερου-
σαλήμ λέγει, ἐν ἡ τῆ ζώντων θεῶν λατρεία ἐπι-
λήντο. (οἶδ' ἐ γὰρ καὶ θανάτων καὶ ἄδην πτωχῶν Βα-
βυλῶνα καλεῖν.) οἶον, αἰεὶ μου ἐπέκειντο, καὶ
οἰκειώσω με, καὶ πολλή μοι πρὸς σὲ γένηται
κοινωνία. ἢ μερίδα μὲν ἑαυτῆ καλεῖ τὸν
θεόν, γὰρ δὲ ζώντων ἐ ταύτην (θανάτου γὰρ
καὶ νεκρῶν αὐτῆ) ἀλλ' ἡμῶν κληρονομήσουσιν οἱ
ἐπέκειντο· ἐφ' ὃ ζῶντες πάντες πτωχῶν αἰώνιον
ζωὴν δεξιὰς μου. ταπεινώσω δὲ τὰς ἀσφο-
δεῖς εἶπεν. ὁρᾷς ὅτι ἐ ἐπέκειντο ἀντὶ σωτη-
ρίας τίθειται, τὸ ταπεινώθηναί, τὸ δύναι δύναι
μὲν ἐπέκειντο; ὅτι ἐπέκειντο ἑαυτῶν
ἐμέ. ἰδ' ἐ καὶ ἄλλη αἰτία, πάλιν ἢ ἀδι-
κῶν ποenas dederit? *Quia confortati sunt supra me.* Ecce rursus alia causa, nempe in-

6. CLAMAVI AD TE DOMINE.]

Vides animi cautionem? quomodo mala eum
minimè obruerint, sed magis crexerint? *Dixi,*
Tu es spes mea. Humana enim omnia repro-
bata sunt; tibi autem soli cuncta sunt facilia.
Portio mea es, hoc est fors mea, thesaurus
meus, *in terra viventium.* Terram viventium
vel Hierosolymam vocat, in qua viventis Dei
cultus peragebatur. (Babylonem enim solet
mortem & infernum appellare.) q. d. Sem-
per mei curam gessisti, & me tibi familiarem
reddidisti, & magna mihi tecum communi-
catio intercessit. Vel partem quidem suam
appellat Deum, terram verò viventium non
hanc (hæc enim mortis est ac mortuorum)
sed eam quam mites hereditabunt: in qua qui
viuunt omnes vitam agunt sempiternam. Hu-
miliationem autem appellavit calamitates.
Vides quomodo etiam hîc pro sua defensione
ponat, quòd humiliatus sit, quòd supra mo-

CATE-
NA PA-
TRVM.

iultæ infidiæ illorum qui ei insultabant ; & quòd ipse quidem sit valdè imbecillis, illi verò præualeant.

8. EDVC DE CVSTODIA ANIMAM MEAM.] Libera me, inquit, ab ærumnis, exime ab angustijs, vel, vt Aquila, *de clausura* (custodiam enim vocat complexum malorum) vt nomini tuo gratias agam. Hoc quoque non est paruum, vt qui rebus vitur secundis, acceptorum beneficiorum minimè obliuiscatur. Ceterùm pro *Me expectant iusti* Aquila, *In me excipientur iusti quando retribues super me* : Symmachus verò, *Cõronabuntur iusti cùm benefeceris mihi*. Quod autem dicit est eiusmodi : q. d. Hoc quoque iustis proderit : ipsi enim lætitiã afficiuntur cùm me viderint à malis liberatum. Si enim me in tantis angustijs constitutum exemeris probas mæas actiones remunerando, ceteri quoque iusti bonas spes concipient cùm me habuerint pro exemplo.

κος ὀπιθεῖν ἡμῶν ἐπιπράξουσιν καὶ τὸ ἀποτὸν μὲν εἶναι ἐν ἀδωείᾳ, ἐμεῖς δὲ ἰσχυροί.

ή. ΕΞΑΓΑΓΕ ΕΚ ΘΥΛΑΚΗΣ ΤΗΝ ΥΓΙΧΗΝ ΜΟΥ.] Ἀλλάξον με, φησὶ, ἡμῶν συμφορῶν, ἕξω ποίησον σιωχῆς, ἢ, ὡς ὁ Ἀκύλας, ὑποκλεισμῶν (φυλακῶν γὰρ τῶν ἡμῶν ὠφελῶν καλεῖται) ὥστε διχαρισῆσαι τὰς ὀφθαλμοὺς σου. ἔμικρον δὲ καὶ τῆτο, τὸ ἐν διημιεῖα γηρόμυρον, μὴ εἰς λήθην ἱμπεσεῖν τῆς διηρησίας. Ἀντὶ δὲ τῆ Ἐμὲ ὑπομύσει δίκαιοι ὁ Ἀκύλας, ἐν ἐμοὶ ἐκδέχονται δίκαιοι ὅταν αἰμείψῃ ἐμὲ. ὁ δὲ Σύμμαχος, σφραγισθῆσον) δίκαιοι ὅταν διηρηθῆς με. ὁ δὲ λέγει τὸ αὐτὸν ἔστιν ὅτι, καὶ τὰς δικαίας τῆτο ὠφελήσῃ. Ἐ γὰρ ἐκεῖνοι διηρηθῆσον) ἰδόντες με τῶν ἀπαλλαγῶν ἡμῶν δεσπῶν. εἰάν γὰρ ἔξασῃς με ἐν τῷ αὐτῷ γηρόμυρον συγκλεισμῶν αἰμειψάμενος με τὰς ἀγαθὰς ὠφελεῖς, ἕξωσθ ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ οἱ λοιποὶ δίκαιοι ἐμὲ ὑποδέσμευ ἔχοντες.

C A T E N A P A T R V M.

PRIGENIS. Planum est huius Psalmi argumentum. Cùm enim à Saüle diuinus Dauid persecutionem pateretur, in antrum aufugit, & in intimis eius penetralibus delituit : deinde conspicatus Saülem illuc delatum, mentis quidem timorem excussit, diuinum verò auxilium implorauit, & hoc consecutus est.

2. VOCE MEA AD DOMINVM

Quali voce
clamant
dum sit ad
Deum.

CLAMAVI.] CHRYSOSTOMI. Audis quomodo vbique proponat duplicem clamorem, duplicem vocem, & ad Deum inuocationem? Duas enim hîc virtutes discimus, scilicet summam animi alacritatem & mentis intensionem ; præterea hanc ipsius esse vocem. Non enim omnes voce clamant nec ad Deum, nec propriã. Oportet autem hæc omnia concurrere. Qui clamat aduersus inimicos non edit vocem hominis, sed feræ & serpentis. Qui est negligens, & non audit quæ dicit, non clamat ad Deum, sed temerè ac frustra loquitur. Qui mentem non excitat, etsi valdè vociferetur, hic rursus non clamat. Vox enim, vt iam sæpè dixi, non significat spiritus tonum, sed mentem intensam: at hîc non sic, sed hæc

PRIGENOUS. Δίλη τὸ ψαλμῶν ἢ ὑποθέσις. Διακόμμος γὰρ ὁ θυῖος Δαβὶδ ὑπὸ τῆ Σαυλ, καὶ ἀφούγα μὲν ὑπὸ τὸ σπήλαιον, καὶ ἐν τῷ ἐνδοτάτοις τῆτε κατὰ κρυπτεται χειρῶν. Ἐτα δεασάμενος τὸν Σαυλ ἐκεῖ καταχθῆτα, τῆ μὲν δειλία τῆ δεινῶν ἐξήλασε, τῆ δὲ θυῖα ὀπιθεῖαν ἀνεκάλισε, καὶ ταύτης πτυχήμα.

β'. ΦΩΝΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚΚΡΑΞΑ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΙ. Ἀκούεις πῶς πάντα καὶ ὡρῶν ἴθνησι, διπλῆ τῆ κερυγῶν, διπλῶ τῶ φωνῶν. Ἐ τὸ ὡρῶν τὸν θυῖον βοῶν, ὁ ὅ γὰρ ἐν ταῦτα ἀρεταῖς μαρτυροῦν, τότε ὄντονοι τῆς ὡρῶν θυμῶν τότε σωτηριῶν ὁ δεινῶν καὶ ἔπειρα ὡρῶν τῆτοις τὸ αὐτῆ εἶναι τῶ φωνῶν. ἔ γὰρ πάντες ἔπειρα φωνῆ βοῶσιν, ἔπειρα ὡρῶν τὸν θυῖον, ἔπειρα τῆ οἰκία. δὲ δὲ ἀπαντα ταῦτα σωτηριῶν. ὁ κατ' ἐξοχῆν βοῶν ἐκ ἀνδρόπυ φωνῶν ὡρῶνται, ἀλλὰ θηρίε καὶ ὄφεις. ὁ βαθυμῶν, ἔ μὴ ἀκούων ὡν λέγει, ἔ ὡρῶν τὸν θυῖον βοῶν, ἀλλ' εἰκὴ καὶ μάττω φθῆγεται. ὁ μὴ διηρηθῆσθ τῶ δεινῶν, καὶν μεγάλη κατ' ἡ, πάλιν ὡρῶν ἔ βοῶν. φωνῶν γὰρ, ὡς πολλάκις ἐφθῶν εἶπον, ἔ τὸν τόνον λέγει τῆ πινύματῶν, ἀλλὰ τῶ σωτηριῶν τῶν δεινῶν ἀλλ' ἐχ' ὡρῶν ἔπειρα, ἀλλὰ

τὰ φῶς ταῦτα σωάγα, καὶ δέικνυσιν ὅτι καὶ φωνῇ βοᾷ, ἔως τὸν θεόν, καὶ τῇ ἑαυτῆς φωνῇ· ὅθεν τὸ δεύτερον φησι, φωνῇ μου ἔ φωνῇ μου.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς φύσιν ἔχει τὸ πῦρ ἀνωφόρον, ἕτως ἡ τῆς δικαίης φωνῆ, τὸ πρὸς κύριον γίνεσθαι, καὶ οἷον εἰς πρὸς αὐτὸν ὅτι τὸ παρέχειν ὡς τις δείται ἀπὸ θεοῦ.

γ'. ΕΚΚΕΩ ΕΝΘΗΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΗΝ ΔΕΗΕΙΝ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ψυχὴν τῆς βίωτικῆς ἀππλλαγμῶν; ἔ γδ πρὸς ἀνθρώπους κατέφυγνεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀχέρον βοήθειαν καὶ τὴν ἀνωθεν ῥοπήν. εἶτα τὸ σωτηριόμορον τὸ δ' ἰσχύει ἔ τὴν διαιρέτητα, τὴν ἑνὸν ἀποκαμῶν, ὅθεν τῆς λέξεως ταύτης ἐμφαίνει λέγων, ἐκ χείρ, μὲ πολλῆς δηλοῦν τὸ δαψιλίας. ἐν τῷ θέν μου θάνομόν ὅτι ἔ μικρὸν καὶ αἱ θλίψεις εἰς φιλοσοφίας ἐργάζονται. τὸ γδ τὸ θλίψας ὁ καρπὸς· ἔ δ' εἰς τούτω φέργεται αὐτὴν· δύο γδ ταῦτα ἔχει τὰ κέρδη· ἔ μὲν, ὅτι καὶ ἀσυνδαιότερος ἐργάζεται καὶ πρὸς ἀποκαμῶν· ἔπειτα δὲ, καὶ ὅτι ἔ μικρὸν ἡμῶν δικαίωμα εἰς τὸ ἀκαθάρτα γίνεσθαι. ἔ δ' ἔ γδ εἶπε τὴν δικαιοσύνην μου, ἀλλὰ τὴν θλίψα μου· ὡς ἔ μικρὸν καὶ ταύτης ἔσθαι αὐτῶν συνκροῦσθαι. καὶ πάντα καὶ τῆς γαργῶν ἄριστον, ὅτι οἱ τὰς θλίψεις ἀχαρίτως φέρουσι, πολλὰ τῆς ἀμαρτημάτων ἀφαιρούνται, καὶ ἔ μικρὸν ἐν τῷ θέν πρὸς τὸν θεόν κηρύτται τὴν παρρησίαν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μόνον μεγάλη καὶ ἐπερῶνα αἰτῆς, καὶ πρὸς ἀχόμορον πινύματι καπῶ, θάρρει ἐνώπιον κυρίου ἐκ χείρ τὴν δέησιν ἑαυτῆς, ἔ δ' ἐν ταπεινῶν ἔ δ' αἰσθῆσι π εἰ ἑαυτῆ ἔχουσα· ὅποια ἔστι ἐν ταῖς δέησιν τῆς βατῶλογύντων, ἔ ἐκ ἀξία θεῷ αἰτέντων, ἔ ἐκ ἀπὸ καρδοῦ καρδίας ἐκ χείρτων. ἀγῆς ἐν παρρησίας ἔχεται ὁ εἶχος, ὅτι ἐκ ἀλόγως ἐρεῖ ὁ ἀμαρτωλός· καὶ τὸν ἔξῃς δ' ὅ ἐν παντὶ θλιβόμενος, ἀλλ' ἔ πρὸς ἀχόμορος κροχόμορος ἐν ταῖς ὑπομονῆς κατεργασομένης θλίψαι· τῆς ὁ δ' αἰετὶ τὴν συνὴν καὶ τὰ θλιμῶν ἀπάγεσθαι ὅτι τῶν ζῶν ὁ δόν.

δ'. ΕΝ ΤΩ ΕΚΛΙΠΕΙΝ ΕΞ ΕΜΟΥ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁτι μάλιστα οἱ μικροψυχοὶ τῆς ἀνθρώπων ἀναπίπτουσι, πολλοὶ δὲ καὶ δυσχερῆ ῥήματα φησύνονται· τότε ἔσθαι μάλιστα φιλοσοφεῖ, διδασκαλοὶ ἔχων τὸ ἀσυνδῆς τῶν θλίψαι. καὶ

tria simul coniungit, & ostendit se & voce clamare, & ad Deum, & voce propria : & ideo bis dicit, *Voce mea & voce mea.*

CATE-
NA PA-
TRVM.

ORIGENIS. Quemadmodum ignis naturam habet quæ sursum fertur: ita & vox iusti, ut ad Dominum sit, & quodammodò inuitet ipsum ut præbeat ea quibus quis opus habet à Deo.

3. EFFUNDAM IN CONSPECTU EIVS PRECEM MEAM.] CHRYSOSTOMI. Vidisti animum à rebus sæcularibus liberum? Non enim ad homines confugit, sed ad auxilium inexpugnabile & opem supernam. Deinde mentis intensionem & feruorem, quem intus habebat absconsum, per hæc verba declarat dicens, *Effundam*, scilicet abundanter ac copiosè. Hinc etiam discimus afflictiones non parum conferre ad philosophiam. Hic est enim fructus afflictionis: nemo ergo ipsam fugiat: duo enim habet hæc comoda: vnum quidem, quòd studiosiores faciat & attentiores; alterum autem, quòd ea quoque iusta sit causa ut audiamur. Non enim dixit iustitiam meam, sed tribulationem meam: nempe quòd ea non paruum illi afferat patrocinium. Et in Scripturis ubique reperimus, quòd qui afflictiones grato animo ferunt, non solum peccata deleant, sed hinc etiam non paruum apud Deum fiduciam obtineant.

Afflictio-
num utili-
tas.

ORIGENIS. Qui sola magna & caelestia postulat, & spiritu nouo orat, fiduciam habet precem suam in conspectu Dei effundendi, nihil vile nihil turpe in se ipsa continentem; qualia sunt in precibus eorum qui multa blaterant, & indigna Deo petunt, vel eas non è puro corde effundunt. Hic versus igitur sanctam quamdam continet fiduciam, quem non facile dicet peccator: sequentem verò pronuntiabit is qui in omnibus tribulatur, sed non angustatur glorians in tribulationibus quæ patientiam operantur; eò quòd incedat per viam angustam & arctam quæ ducit ad vitam.

Qua preces
fiduciam
habent in
conspectu
Dei.

4. IN DEFICIENDO EX ME SPIRITUM MEVM.] CHRYSOSTOMI. Quando hi qui sunt pusilli & abiecti animi maximè concidunt, & multi etiam inepta verba proferunt; is tunc maximè philosophatur, ut qui studij magistram habeat afflictionem. Et

Afflictio
diligentiam
accit.

CATB-
NA PA-
TRVM.

enim in ipso fundo malorum (hoc enim sibi volunt verba ista, *In deficiendo ex me spiritum meum*) maximè diligens efficitur. Illud autem, *Tu cognovisti semitas meas*, alius dixit: *Tu enim scis*.

ORIGENIS. Hæc autem faciebam cum excessum cernerem malorum: nam iuxta mortem ipsam commorabar. *Et tu cognovisti*, inquit, *semitas meas*.

ANONYMI. Ab eo qui abnegat semetipsum deficit spiritus eius, & Christo adiungitur: quamobrem istiusmodi semitæ à Domino cognoscuntur. Omnia enim, inquit, mea manifesta sunt tibi, & nulla mearum actionum præterit oculus tuum.

IN VIA HAC QVA AMBVLABAM.] CHRYSOSTOMI. Hic recenset calamitatis vehementiam & hostium insidias, quomodo accesserint, & propinquiores facti sint, volentes cum supplantare. Et quod est grauissimum, non solum, inquit, nullos habebam socios aut adiutores, sed nec erat qui me cognosceret. Hoc est maxima solitudo. Est enim paucorum adesse in calamitatibus, & opem ferre, & maximè quando calamitates pericula minantur. Sed hoc non modò cum non læsit, verum etiam magis cum Deo coniunxit. Quod si quis hæc etiam anagogicè sumpserit, videbit hoc ipsum facientem diabolum, & non procul, sed propè occultantem insidias. Quapropter nobis magnà vigilantia opus est. Abscondit enim laqueum in eleemosyna vanam gloriam, in ieiunio arrogantiam, & in alijs alia.

Vitia insidiantur virtutibus.

ORIGENIS. Etiam qui venantur ferarum vias inuestigant, & in illis retia parant: hos imitatus Saul, ea quæ Dauidi obfutura erant struebat, & vbi ipsum degere intelligebat, ibi insidias parabat. Hoc etiam diabolus facit, & incedenti quidem temperantiæ viam luxuriæ laqueum parat; ei verò qui eleemosynis gaudet, inanis gloriæ rete ponit, ei autem qui diuitias diligit, auaritiæ occasiones affert, & virginitati superbiam: & vt vno verbo dicam, cuilibet viuendi modo laqueum venationi accommodatum necit.

5. CONSIDERABAM AD DEXTERAM, ET VIDEBAM.] ORIGENIS. Nul- lum, inquit, alicunde adiutorem videbam.

ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι ἦν κακόν (τὸ πο- γάρ ἔστιν, ἐν τῷ ἐκλείπειν ἐξ ἐμοῦ τὸ πνεῦ- μά μου) μάλιστα συνεδαιότιοις γίνονται. τὸ δὲ, σὺ ἔγνωσ τὰς τρεῖς με, ἄλλος φησι. Σὺ γὰρ οἶδας.

ORIGENOUS. Ταῦτα δὲ ἔδρων τὴν ὑπερβολὴν θανάτου ἦν κακόν· παρ' αὐ- τὸν γὰρ ἐσηκνέμεν τὸν θάνατον. Καὶ σὺ ἔγνωσ, φησι, τὰς τρεῖς με.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐκλείπει ἐν τῷ ἀρε- μῶν ἐαυτὸν τὸ πνεῦμα αὐτῷ, καὶ φροσύνη τῷ χρεῖσθ· διότι αἱ τρεῖς τὸ ποῖε γι- νώσκον) ὑπὸ κρείν. Πάντα γὰρ, φησι, δὴλά σοι τὰ ἐμὰ, καὶ ἐδὲν ἦν ἐμῶ φροσύνη τὸν σὸν ἔλαθεν ὄφθαλμόν.

ΕΝ ΟΔΩ ΤΑΥΤΗ Η ΕΠΟΡΕΥΟΜΗΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐγὼ οὐδὲ λέγει τὴν ἐπίτασθ ἢ συμφορῶν καὶ ἦν πολέμιον τὰς ἐπιβουλὰς, πῶς φροσύνησιν, καὶ ἐγγυτέρω ἐγι- νοῦτο, βελβδῆμοι ὑποχελίσσασθ. καὶ τὸ δὲ χα- λεπώτερον, ἐ μόνον φροσύνη, ἐδὲ βοήθειαν πρὸς εἶχον ἐδὲ συμμάχους, ἀλλ' ἐδὲ ὁ ἐπιβου- σκων με ἔω τὸ ἢ ἐπίτασθ ἢ ἐρημίας. ὀλι- γων γὰρ ἔστι τὸ ἐν συμφορῶν παρεῖναι, καὶ βοήθειαν, ἢ μάλιστα ὅταν αἱ συμφορῶν καθύ- νως ἀπειλοῦσθ. ἀλλὰ τὸ ἐ μόνον αὐτὸν ἐκ ἔλαθεν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως πρὸς τὸν θῆν σωθήσασθ. εἰ δὲ τις καὶ κατ' ἀναγωγὴν τὸ ἐκλάθει, ὅφεται τὸν δὲ βολὸν αὐτὸ ποιῆσθ, ἐ πέρρωθεν, ἀλλὰ πλησίον κρύπτουσα τὰς ἐπιβουλὰς. διὸ καὶ πολλὰς ἡμῶν δὲ τῆς τί- ψεως, κρύπτει γὰρ παρὰ ἐν ἐλεημοσύνη τὴν κροδοξίαν, ἐν τρεῖς τὴν ἀλαζονίαν, καὶ ἐ ἐτίτοις ἀλλὰ.

ORIGENOUS. Καὶ οἱ θηρόντες τὰς ὀδὲς ἦν θηρών ἀνιχνεύουσι, καὶ ἐν ἐκείναις ἰσῶσι τὰ θηροφῶν· τῆς μὲν μὲν οἱ Σαὺλ, φροσύνησιν τὰ καὶ τὸν Δαβὶδ διετίθει, καὶ ἔδρα δὲ γὰρ αὐτὸν ἐμῶν θανῶν, ἐκὲ τῆς ἐνέδρας ἐκέρχασθ. τὸ καὶ ὁ δὲ βολὸς δὲ, ἢ τῷ μὲν ὀδῶσθ τὴν ἢ σφοδρῶν ὀδῶν τίθει τῆς φιληδοσίαις τὴν πάγλιν· τῷ δὲ ἐλεημοσύνη χρίσθ ἢ κροδοξίαν τὸ δὲ κ- τυον, τῷ φιλοχρημάτῳ τῆς πλοουσίαις τὰς ἀφορμὰς, τῷ παρὰ τὴν τὴν ἀλαζονίαν· καὶ ἀπαξ ἀπλάς, ἐκασθ βίαν τὸν δὲ θηροφῶν λόγον.

6. ΚΑΤΕΝΟΟΥΝ ΕΙΣ ΤΑ ΔΕΞ- ΖΙΑ, ΚΑΙ ΕΠΕΒΛΗΘΟΝ.] ΟΡΙΓΕ- ΝΟΥΣ. Οὐδένα, φησι, ἔδρα μὲν ἰώσθ ἐπί- κροσθ.

κρηθ. δεξιὰ γὰρ τὸ πᾶγμα ἦν διουσίεον ἐκάλεισεν.

ΚΑΙ ΟΥΚ ΗΝ Ο ΕΠΙΓΙΝΩΣΚΩΝ ΜΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα πάλιν ἑτέρα καταθήκη ἦν δεινῶν. δεικνύσι γὰρ ἕ μόνον ὅτι ἐν ταῖς ὁδοῖς αἱ παγίδες, ἐδ' ὅτι ἐδεῖς λῶ ὁ βοηθῶν, ἐδ' ὁ ἐπιτηρώσκων, ἀλλ' ὅτι ἐδὲ τὸ λεπτόμερον αὐτῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν, πρὸ φυγῆς τὴν σωτηρίαν πορεύσασθαι, ῥάδιον καὶ δίκαιον λῶ. ἀλλ' ὁμως καὶ ἕτως ἐκ ἐπιτηρώσεως καὶ ἐκ ἐστὶν ὁ ἐκζητῆς τὴν ψυχὴν μου· τῆσπι, ὁ ἀμυλών, ὁ βοηθῶν. τί ἔν ἐν τοσαύτῃ ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ ὦν φησιν;

5. ΕΚΕΚΡΑΕΑ ΠΡΟΣ ΣΕ ΚΥΡΙΕ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα ἔτι ψυχῆς; πῶς ἐκ ἐβάρησεν αὐτὸν τὰ δεσὰ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπίερασε; καὶ γὰρ ἐν ἀπορίᾳ ὡς ἔγνω τὴν ἀμαχὸν χεῖρα ἐ τὴν παρὰρχὴν δύναμιν εἰπὼν, Σὺ εἰ ἐλπὶς μου. τὰ ἀνθρώπινα πάντα ἐλίκεται, ὁ χαιμῶν μείζων συμμαχίας ἀπάσης. ἀλλ' ὁμως εἰ καὶ ὡς ἀνθρώποις ταῦτα ἀπέγνωσται, ἀλλὰ σοὶ πάντα ῥάδιον.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἡ μερίς μου ἐκ ἀλλοτρίᾳ ἀλλ' ἐν γῆ ζώντων ὅτι· ἦτις ἄλλη ὅτι δ' ἐπιληλησμένης γῆς. Πολλάκις ὁ θεὸς Δαβὶδ μερίδα οἰκίας ἐκάλεισεν τὸν θεὸν· καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως τὸτο πεποίηκεν. ἐδιδίμας γὰρ, φησιν, ἀλλὴν ἔχω βοήθειαν ἀλλὰ σὺ μόνον ἐπίκρησον, ἐ δὲ σὺ τυχεῖς ἀντιβολᾷς τὸ ζῶντι ταπεινώσει δὲ ταῖς συμφοραῖς καλεῖ.

Η. ΕΞΑΓΑΓΕ ΕΚ ΦΥΛΑΚΗΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐξάγαται ἐκ φυλακῆς ἀπὸ θεοῦ ἡ ψυχὴ ἀπαλλατῶμένη ἦν ὑλικῶν ἐ τῆ σώματι. ὁ δὲ Ἀκύλας, ἔξάγαται ἐξ ἀποκλεισμῶ τῆ ψυχῆς μου. ὡς ἐν εἰρητῆ γὰρ τῆ καὶ δεσμοτηρίῳ κατέχετο, ἦν πολέμιον τῆ θύρα τῆ ἀσπληνῆς προσκαθημένη.

ΕΜΕ ΥΠΟΜΕΝΟΥΣΙ ΔΙΚΑΙΟΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπὶ πρὸς, σφαιρώσει δίκαιοι ὅταν ἀεργατήσης με. ὁ δὲ λέγει τοῦτον ὅτι· ὅτι καὶ τὰς δικαίους τὸτο ἀφελήσεται καὶ γὰρ ἐκείνοι ἀφραθήσονται ἰδόντες με τὴν ἀπαλλαγὴν ἦν δεινῶν. Ἐπιπύται γὰρ αἱ ἦν ἁγίαν ψυχῆ, καὶ πάρεσι κακῶν σωμαλγῶν, καὶ ἀδυναμίᾳ ἐ βασιλείῳσιν, ἀλλὰ ἐ χαίρουσι καὶ ἀφραίνονται. ὅτι τί δὲ φησιν ἀντιποδῶς μοι; καίτοι γὰρ ἀνωτέρω εἰπὼν ἐ

Dexteram enim beneuolorum auxilium appellauit.

ET NON ERAT QUI COGNOSCERET ME.] CHRYSOSTOMI. Vide rursus aliam malorum accessionem. Ostendit enim non solum esse in vijs laqueos, nec vllum fuisse qui opem ferret, & agnosceret, sed nec quod reliquum quidem est ad euasionem, vt fugâ saluti suæ consulat, id sibi esse promptum & expeditum. Attamen sic quidem desperabat. *Et non est qui requirat animam meam:* hoc est, qui defendat, qui opem ferat. Quid hic ergo cùm in tanta inopia & difficultate versaretur ait?

6. CLAMAVI AD TE DOMINE.] CHRYSOSTOMI. Vides animi vigilantiam? quomodo mala eum minimè obruerint, sed magis erexerint & extulerint? Etenim cùm in summa esset inopia agnouit manum inuictam & vires omnipotentes dicens, *Tu es spes mea.* Humana omnia defecerunt, tempestas est omni auxilio superior. Et tamen etiamsi hæc apud homines desperata sint, tibi tamen omnia sunt facilia.

ORIGENIS. Portio mea non alibi quàm in terra viuentium est: quæ utique alia est à terra obliuionis. Sæpè diuinus Dauid partem propriam vocauit Deum: nunc verò etiam similiter fecit. Nullam enim, inquit, opem aliam habeo quàm te solum adiutorem, & per te vt vitam consequar precor. Ceterum humilitatem hoc loco calamitates vocat.

8. EDVC DE CVSTODIA ANIMAM MEAM.] ORIGENIS. Educitur de custodia à Deo anima quæ à rebus materialibus & à corpore liberata est. Aquila autem ait, *Educ de clausura animam meam.* Tamquam enim in carcere quodam & vinculis detinebatur, dum antri ianuar hostes affiderent.

ME EXPECTABVNT IYSTI.] CHRYSOSTOMI. Alius, *Coronabunt iusti quando benefeceris mihi.* Quod autem dicit est eiusmodi; nempe hoc iustis quoque profuturum: illi enim lætitiâ afficientur cùm me viderint à malis liberatum. Tales enim sunt sanctorum animæ, & malè habitis commiserentur, & prosperè agentibus minimè inuident, sed congaudent & congratulantur. Cur autem dixit *Retribuas mihi?* Atqui superius dixit afflictionem & humi-

CATE-
NA PA-
TRVM.

David om-
nino deso-
latus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

humiliationem, non virtutem & facinora præclara. Quomodo igitur remunerationem vocat? Pro diebus, inquit, humiliationis. Non enim est pusillum hoc rectè factum, ferre afflictionem cum gratiarum actione; & idèd vocat retributionem eam quæ postea sequitur remunerationem. Nequaquam igitur animi angamur in afflictionibus, sed oremus, ne intremus in tentationem: quæcumque autem euenerint excipiamus. Ita enim & quæ habemus peccata deponimus; & si quam fecerimus iustitiam, eamdem reddimus clariorem. Atque hæc Iob ostendit, qui tunc magis claruit. Hoc etiam in corporibus bonum est, temperare inquam bonam valetudinem non solum in hominibus, sed etiam in brutis, nec in brutis solum, sed etiam in plantis. Idcirco ne in vitibus quidem permittunt agricolæ comas nimis luxuriare, nec in alijs arboribus, sed ne nimium crescant falce prohibent, omnes earum vires in radices conuertentes, ne ex in folijs consumptæ fructum exilem proferant. Quod quidem euenit etiam in hominibus. Studio enim in ea quæ sunt superflua consumpto, imbecillior fit animus ad ferendum fructum pietatis maturum & perfectum. Hoc etiam videri potest in aquis: quæ enim consistit & non meat corrumpitur; sed quæ mouetur & circumagitur salubrior existit, & visu tactuque ac potatu iucundior. Sæpè etiam naturam vicit afflictio. Quod enim deorsum fertur, id si trahatur & prematur sursum erigitur. Quod etiam accidit in hominibus: qui enim facilè ferunt afflictiones redduntur excelsiores, etiam si sint valdè abieci, terreni & humiles; & ex ijs magna comoda accipiunt.

Matth. 6.

Afflictio
illustrat
iustitiam.

ταπεινωσιν εἶπεν, ἐκ ἀρετῆν ἢ κατ' ἄρθεω-
τα. πῶς ἔτι ἀνταπόδοσιν καλεῖ; ἀντι ἡμεροῦν,
φθοῖ, ταπεινώσεως. ἔτι μὲν ἔτι τὸ κα-
τόρθωμα, τὸ θλίβειν ἐμεγαλύνει μὴ δὲ χαρι-
στίας. διὸ καὶ ἀνταπόδοσιν καλεῖ τὴν μὴ ταῦ-
τα ἀμοιβή. Μὴ τοίνυν ἀλύωδον ἐν ταῖς θλί-
ψεσιν, ἀλλ' ἀχρῶ μὲν, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πει-
ρασμὸν. ἐπιόντα δὲ δεχόμεθα. ταῦτα γὰρ ὅσα
ἀμαρτήματα ἔσονται θύματα. εἰ δὲ πᾶσα δι-
καιοσύνην ἐργασάμεθα, καὶ κενὴν λαμβω-
τέραν ἐργασόμεθα. καὶ ταῦτα δύνουσι ἰδεῖν,
τότε μετρίως δευλάμψαι. τὸ καὶ ἐν σώ-
μασιν ἀγαθόν, κολλᾷ σφίμι τὴν διεξίαν
ἐκ ἐν ἀνθρώποις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλό-
γοις, ἐκ ἐν ἀλόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν φύτ-
ρα δὲ δὴ τὸ ἐδὲ ταῖς ἀμπέλοις ἐπιτρέψουσιν
οἱ γεωργοὶ ἀδεῶς κομᾶν, ἐδὲ πῶς δένδρου,
ἀλλὰ κολλῶσιν τὴν εἰς τὸ πρῶτον φέρειν τῆ
δρεπάνη, ἀπασαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν ῥίζαν
περιτρέποντες, ὥστε μὴ ἐν τοῖς φύλλοις ἀνα-
λωθεῖσιν αὐτὴν ἐξίτηλον ἐργασίαν καρπὸν.
ὑπερ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων γίνεται. ἡ γὰρ σω-
δὴς εἰς τὰ πρῶτα ἀναλισκομένη, ἔσονται
εἰς γίνε) ἢ ψυχὴ πρὸς τὸ τῆς διπλασίας ἀ-
ειμον τὸν καρπὸν ἐργασίαν καὶ ἀμύγδαλα.
τὸ καὶ ἐπὶ ὑδάτων ἴδοι τίς ἀν: τὸ μὴ γὰρ
ἐσηκῶς καὶ ἀργουῶ φθίρεται, τὸ δὲ ῥιζο-
μοῖον καὶ ὀσμῶδον ὑμνιόσθησιν τὴ βῆ,
καὶ ἰδεῖν καὶ ἀψαδὲ ἐ πειν ἦλον. πολλὰ καὶ
δὲ καὶ τὴν φύσιν ἐνίκησεν ἡ θλίψις. τὸ γὰρ
κατωφερὲς, τὸ καὶ ῥυτὸν θλιβόμενον πρὸς
τὴν ἀναφορὰν ἐξακοντίζεται. ὁ δὲ καὶ ἐπὶ
τῆς ἀνθρώπων συμβαίνει. οἱ γὰρ ἀκόλως
ταῖς θλίψεσιν φέροντες ὑψηλόσθησιν καθίσταν),
καὶ σφόδρα ὡς χαμαίζηλοι, καὶ σφόδρα
γῆσοι καὶ ταπεινοὶ. καὶ μεγάλα ἐπιπέθην
καρδαίνονται.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus inscribitur, *Intellectus ipsi David cum esset in spelunca, oratio*. Vbi rectè quidem orationem suam in summo vitæ discrimine ad Deum emissam appellauit intellectum suum, vt egregiè obseruat Bellarminus; quia in hoc Psalmo, inquit, declaratur prudentia & sapientia David, qui cum esset delitescens in spelunca, sapienter cogitauit vnicum remedium in tantis malis esse orationem ad Deum. Si enim prudentia consistit in medijs ad finem proportionatis eligendis; prudentissimus sanè ille est, qui repellendis periculis preces adhibet, cum nulla media ad eum finem aptiora videantur.

2. *Voce mea ad Dominum clamavi.*] Hæc verba exponens S. Augustinus ait: Nonne sufficeret dicere, *Voce ad Dominum clamavi*? Fortè non frustra additum est *mea*. Multi enim clamant ad Dominum non voce suâ, sed voce feræ. Nam qui alteri malum cupit, non hominis sed feræ vocem habet; & qui iniuriarum vindictam postulat, humanâ voce ad Deum clamare non videtur, sed clamat voce serpentis. Ob id igitur expressit Propheta se voce suâ clamare; vt ostenderet, nullius sanguinem fundi se velle, neminem occidi. Acute S. Chrysostomus in Catena citatus ad hunc locum: *Qui clamat*, inquit, *adner sui inimicos non edit vocem hominis, sed feræ, sed*

sed serpentis: Vtiam saltem serpentes illos imitarentur Christiani, qui ad fontem venientes venientium prius euoluunt quam bibant. de quibus ita pulchre S. Augustinus lib. de Perfecta iustitia: *Quemadmodum, inquit, serpentis quoddam genus est, quod ad bibendum prius quam ad fontem ventris omne ventum enomit; ita Christianus dum ad orandum accedit, omnem iracundiam & omnem iracundiam proximo dicit.*

Quantã reuerentiã orationes effundenda sicut in conspectu Dei.

3. *Effundo in conspectu eius orationem meam.* Vbi diuine S. Hilarius: *Effunditur, inquit, in conspectu Dei oratio non negligentè, neque ex securitate, sed tamquam Deo presente.* Addit paulo post, Deum presentem non absentis dissimulatione, sed presentis honore reuerendum esse. Quare prudenter monent Patres eum qui oraturus est, ut cum animo suo reputet, quem affari, cuius frui conspectu colloquioque appetat. Cogita (inquit S. Chrysostomus in Psal. 145.) *tuus deus est, ad quem accedis, & apud cuius est in-fer, &c. & sufficies ad inducendam vigilantiam atque excitandam eum dignitas, unde gratiam expectamus.* Actus enim sumus, ut paulo post ait, *cum Angelorum Domino, quem beate illæ mentes inuitato metu opplet & pudore vultum inumbrantes demississimè venerantur.* Piè & eleganter Petrus Chrysológus Serm. 5. ait: *Archangeli tremant, pavent Angeli, Potestates metuent, in faciem prouult calis seniores, elementa fugiunt; soluantur saxa, montes defluunt, terra tremat, & homo terra intrepidus intrabit.* Cum Rege colloqui vel Imperatore existimatum fuit olim munus diuinum, ad quod insignis quædam modestia cultusque requirebatur. Hinc Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib. 3. Epist. 22. *Quilibet, inquit, habere nostra colloquia muncera credit esse diuina.* Nos ergo elati, & nihil minus quàm de augusta Numinis potentia & gloria cogitantes, non ferendã animi temeritate ad Dei commercium ruemus? Certè in primis opus est (ut S. Bernardi Serm. 7. in Cant. verbis utar) *verecundiam comitari precem, commendare precantem.* Opus reuerentiã & pauore quodam sancto filiorum Dei proprio, quem ex arcanis primæ Ecclesiæ commendat Lactantius lib. 6. Instit. cap. ult. *Summus, inquit, colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio: qua tamen ipsa ut Deo sit accepta, & humilitate, & timore & deuotione maximè opus est.* Hoc nimirum est Deo presente orare, ut Ecclesiæ magistri loquuntur, vel ut Dauid, in conspectu Dei precari.

Dextera est auxilij symbolum.

5. *Considerabam ad dexteram, & videbam, &c.* Ex Scripturarum consuetudine à dextris esse dicimus, quasi ad auxilium paratum affiliter; ut Psal. 19. *Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi ne commouear.* & Psal. 108. *Qui assistit à dextris pauperis, &c.* Cum ergo hic dicit in angustia positus se respexisse ad dexteram, significat ad auxilium se respexisse, an nullus ferret suppetias, nemo subueniret iniuste oppresso innocenti, an non alicunde veniret sic vallato subsidium. S. Hieronymus & Felix per imperatum verunt hoc modo: *Respice ad dexteram, & vide, quia non sit qui cognoscat me.* Vbi Domino proponit suam derelictionem. q. d. En tu vides, quòd præter te nemo adsit mihi in auxilium.

6. *Portio mea in terra viuentium.* Hoc est in celo. de quo alibi idem Vates dicit: *Quid mihi est in celo, & à re quid volui super terram?* Ita dum in hoc exilio adhuc tegerent Sancti omnes, huius inferioris terræ pertæsi, illius quæ sursum est appetitione animum componebant; & sic hærebant in hoc mundo, vtab eo studijs & voluntate disuncti, æternam manentemque ciuitatem quæterent: omniumque vocum illud fuit cum Dauid, & celebrata professio: *Portio mea sit in terra viuentium.* Quorum piam deuotumque ardorem & propositum animi generosi vtiã omnes imitarentur, eum tam multi viam præuierint. Hinc Arnobius iustum inducit magno & erecto animo, vniuersã spe & expectatione bonorum cælestium hæc dicentem: *Pereant omnia qua in mundo sunt, tu spes mea, tu portio mea in terra viuentium.* Similia propè sunt D. Augustini lib. 1. de Sermone Domini dicentis: *Rixentur inimici, & dimicent pro terrenis ac temporalibus rebus: beati autem misce quoniam ipsi hereditabunt terram.* Vbi etiam terram illam ait intelligi, de qua dicitur: *Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium.* Hic versiculus ita hæsit in arcano & pio affectu Martini Secundi Summi Pontificis, ut illum præ simbolo honorato & insigni ferret. Vide plura de terra viuentium à nobis annotata ad Psal. mi 26. vers. 13.

8. *Educ de custodia animam meam.* Aquila, *Εδύξας εἰς τὸν κόλπον τὴν ψυχὴν μου, Educ de custodia animam meam:* Symmachus, *Εξείκοτον τὸν οὐρανὸν τὴν ψυχὴν μου:* quod idem valet. Ad litteram autem nomine custodiam speculancam intelligit, in qua Saülis indignationem declinans latebat. Sed altiori sensu corpus suum custodiam appellauit; quia nimirum in eo, ut thesaurum in agro, anima custoditur, donec ab eo qui thesaurum posuit in vase fictili, dum misericorditer appropinquat, custoditur. S. Hieronymus loco custodiam carcerem vertit: in quo nimirum anima molestijs corporis illigata tenetur, quousque effractis mortalibus ianuis ad eum tendat, cuius gratiã creata est. Vtrumque tetigit S. Augustinus ad hunc locum dicens: *Si de corpore educat Deus quando voluerit, posset dici & corpus nostrum carcer; non quia carcer est quod fecit Deus, sed quia pœnale & mortale. Duo enim consideranda sunt in nostro corpore, signumque Dei, & pœnameriti. Tota ista forma, status, incessus, membra ordinata, sensuum dispositiones, videre, audire, olfacere, gustare, contingere, omnis hæc compago, & fabrica distinctio non potuit fieri nisi à Deo, qui omnia operatus est, cælestia, terrestria, summa & ima, visibilia & inuisibilia. Quid ergo ibi pœnale nostrum? Quòd corruptibilis caro, quòd fragilis, quòd mortalis, quòd indigens. Hoc non erit in præmio. Non enim corpus non erit cum corpus resurget: sed quid ibi non erit? corruptio: Corruptibile enim hoc induet incorruptionem. Ergo si caro tibi caro est, non corpus est carcer tuus, sed corruptio corporis tui. Corpus enim tuum fecit Deus bonum, quia bonum est: corruptionem intulit iustus, quia iudex est. Illud habes de beneficio: istud habes de suspensio: Hoc ergo fortè dixit: Educ de carcere animam meam: educ de corruptione animam meam. Liberari itaque vult à corruptibili corpore,*

ANNO- TATIO- NES COR- DERII. Psal. 72, 25. Sanctorum portio est in celo.

Corpus corruptibile est carcer anima.

ANNO- TATIO- NES COR- DERII.
 pore, ut sine obstaculo possit Dominum confite-
 ri, ut valeat puras ad eum leuare manus, & sine
 admixtione curæ rerum huius sæculi, quas hie-
 positi penitus ablegare non possumus, in eius sei-
 laudationes extendere. Non igitur hi adeo
 aberrarunt à vero, cum corpus hoc quod mortua-
 le, & mille tam vitiorum illecebris quam in-
 commodorum supplicij obnoxium, animi car-
 cerem nominarunt: quod & Sapientia *animam*
aggravans vocatur. Hoc corpus quod passim
 mortales palatium aut paradisum censent, pro
 carcere habuit sapientissimus Psalter: nam velut
 carcerem hunc: exorsus in vinculis exclamati:
Educ de custodia animam meam. Num carce-
 rem, in quo Samson molebat, isto fuisse mole-
 stium putas? aut Iosephi lacum, aut Ieremias
 spumam, aut Danielis inter leones specum, aut
 Petri geminis casenis victi militarem custo-
 diam? Non arbitrèr. Cur igitur sepulchro, car-
 ceri, pistrino, tartaro, tam delicatum pastum in
 nostram perniciosam impendimus? Hoc sciamus
 à nullo nostrorum hostium tam nobis cauend-
 dum esse quam à nostro corpore, à quo pro-
 pterea tantoperè Sancti omnes quamocumque libe-
 rari ac dissolui cum Apostolo desiderarunt.
 Vnde subdit:

IBIDEM. *Me sustinebunt iusti quoadusque*
retribuas mihi.] Ita S. Augustinus & Verus
 Psalterium: quod Græcè est Ἰππομῆσι; ceteri le-
 gunt *Expectant.* Symmachus vertit, τὸ ὄνμα σου
 σὺ παραμένει δίκαιος ὅτι ἐν ἀσθενείᾳ με. *Nomen*
tuum coronabunt iusti cum benefeceris mihi:
 alius, Ὅτι διεγένεσθαί μοι, *Quoniam benefecisti mi-*
hi. Ita ferè etiam S. Hieronymus ex Hebræo red-

didit: *In me coronabuntur iusti cum retribueris*
mihi. Quod facilem habet intelligentiam cum
 de Christo exponitur. In Christo enim, tam-
 quam in auctore & primaria causa salutis om-
 nium, iusti coronantur, suam accipiunt gloriam
 & claritatem: per illius passionem, mortem &
 resurrectionem consequuntur & ipsi gloriæ co-
 ronam quam præstolabantur, ad quam sine eo
 pertingere non poterant, donec suam retributio-
 nem ipse accepisset, id est, donec post passionem
 resurrexisset, & in Patris gloriam ingrouisset. Si
 verò ad unumquemque iustum referatur, ita de-
 bet intelligi. q. d. Cum retribueris mihi, id est,
 cum benefeceris mihi, me videlicet educendo
 de carcere angustiarum, tunc in me coronabuntur
 iusti, id est, circa me in modum coronæ congre-
 gabuntur, quasi congratulantes mihi, & de mea
 liberatione exultantes; quemadmodum fieri so-
 let erga eiusmodi qui de magnis periculis emer-
 serunt. Hunc Psalmum S. Francisco Seraphico
 Patri valde familiarem fuisse legimus in eius
 Vita; qui iam morti proximus, ut quâ liceret
 ipsius Christi in cruce expirantis imitaretur
 exemplum, nudus nudâ humo collocari voluit,
 & B. Ioannis Euangelium de Christo patiente
 sibi prælegi iussit: dein ubi suis patientiam,
 paupertatem, obedientiam commendasset,
 Psalmum hunc centesimum quadragesimum
 primum recitare orsus est; cumque verbum eius
 ultimum pronuntiasset, *Educ de custodia ani-*
mam meam ad consistendum nomini tuo: me
expectant iusti, donec retribuas mihi, sub
 hæc verba felicissimam suam animam Deo red-
 didit.

IN PSALMVM CXLII. ARGVMENTVM.

2. Reg. 17.

1. Psalmus David, quando per-
 sequebatur eum Absalom filius
 eius.

α. Ψαλμός τῷ Δαβὶδ, ὅτε κα-
 τεδίωκει αὐτὸν Ἀβσαλὼμ ὁ υἱὸς
 αὐτοῦ.

Non omnes Interpretes habent hanc in-
scriptionem: attamen continet veritatem,
ut patet ex ijs quæ subiunguntur. Alij
autem volunt hunc quoque dictatum esse in
eos qui erant in Babylone. Ceterum possit
quoque dici de Saulis persecutione. Per hoc
docemur etiam nos in omni periculo ad
Deum confugere.

Οὐ πάντες ἔχουσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύ-
 την οἱ ἱερουσόλιμοι· ἀλλ' ὅμως ἔχουσι ἀλη-
 θείας, ὡς δὴ ἄλλοι ἐν τῷ ἐπιγραφῶν. οἱ δὲ
 καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι εἰρηθῆς π-
 θίκοι. λέγουσι δ' ἐν καὶ ἐπὶ τῆς τῷ Σαὺλ
 διώξεως. δι' εἰ διδασκόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν
 πάσῃ ἀπειθείᾳ πρὸς τὸν θεὸν καταφύ-
 γειν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

DOMINE exaudi orationem
 meam: auribus percipe ob-
 fecrationem meam in ve-
 ritate tua:

Petunt scilicet à molestijs quibus oppri-
 mebantur liberari. Illud autem in veritate

ΚΥΡΙΕ εἰσάκου τὴν προ-
 σευχῆς μου ἐν ἀληθείᾳ
 δέησίν μου ἐν τῇ ἀλη-
 θείᾳ σου.

Δηλοῦσι τῷ καταχόντων ἀμαρτιῶν ἀ-
 παλλαγῆναι αἰτεσι. τὸ δὲ ἐν ἀληθείᾳ

ου

σα· ἀντὶ τῆ, μὴ ψεύδῃσθαί σε. ἐπηγείλω γὰρ ἐπαναγαγαῖν ἡμᾶς.

tua ; id est , Ne fallas. Promisisti enim nos PARAPHRASIS ANONYMI.

Εἰσακούσον μου ἐν τῇ δικαιοσυνῇ σου.

Exaudi me in tua iustitia.

Κελεύεις γὰρ μοι, φησι, καὶ τὸ δίκαιον πάντως δέσποτα, καὶ πικρῶς μὲν βαβυλωνίους· ἐμὲ δὲ ἐξάξεις ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας.

Omnino enim, inquit, Domine secundum iustitiam mihi iudicabis, & Babylonios quidem punies; me verò educes è captiuitate.

β'. Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κελσὶν μου· ἵνα δὲ ἴδῃσθα· ὅτι ἐδικαιώθησέν ἐν ὀφθαλμοῖς σου πᾶς ζῶν.

2. Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι κελεύεις μοι καὶ τὸ δίκαιον, καὶ πικρῶς τὴν ἀδικεῖντάς με, ἐξέως ἐπήγαγον· ἀλλὰ μὴ τὰ ἐμὰ κελσίων πλημελήματά χρήσῃ τῷ δικαίῳ. Οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς ἐγώ, φησὶν, ἐχέτω τὸ δίκαιον εἰπεῖν πρὸς τὰ ὄψα σὺ λεγόμενα, ἀλλ' ἔτι πᾶς ὅστις ἐν ζωῆς μετέχων. ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν ἐμὲ καὶ βαβυλωνίους κελσίων καὶ τὸ δίκαιον· ὡς δὲ πρὸς σὲ καὶ ἐμὲ μὴ τῷ δικαίῳ χρήσῃ μάλλον, ἀλλὰ τῷ φιλανθρώπῳ· δι' ἧς καὶ συμκρούσας με τὴν ἀρχὴν, φησὶ, δέσποτα. ὅτι δὲ ὡς πρὸς βαβυλωνίους ἐπιμαρτυρεῖται τῆ δικαίᾳ τῇ κελσίων τὰ ἐξῆς διηλοῖ. ὅτι φέρει γὰρ.

Quoniam dixerat, Iudicabis mihi secundum iustitiam, & punies eos qui me iniurijs afficiunt, statim subiunxit: Attamen delicta mea iudicans ne utaris iustitiâ. Non enim ego ipse, inquit, potero quid iustum proferre ad ea quæ à te dicuntur, sed nec omnis qui vitæ particeps existit. Verùm quoad inter me quidem ac Babylonios secundum iustitiam iudica; sed quoad inter me & te ne iustitiâ utaris, sed potius clementiâ: per quam, inquit, ab initio Domine me etiam condidisti. Quòd autem contra Babylonios iustum iudicium exposcat sequentia declarant. subdit enim:

γ'. Ὅτι κατεδίωξεν ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχὴν μου· ἐταπεινώσεν εἰς γῆν τὴν ζωὴν μου.

3. Quia persecutus est inimicus animam meam: humiliavit in terra vitam meam.

Πρὸς τὸτό, φησὶ, κελσίων δικαίως, ὅτι ἐδὴν ἡδονὴ μὲν παρ' ἐμὲ βαβυλώνιοι καὶ ἐξηχμαλώτισαν, καὶ ἐταπεινώσαν ἕως τῆς ἐδάφους.

Propterea, inquit, iudica iustè, quia Babylonij nullis à me iniurijs affecti & ceperunt me captiuum, & vsque ad pauimentum humiliauerunt.

Εἰκάθισέν με ἐν σκοτεινοῖς ὡς νεκρὸς αἰῶν.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi:

Καὶ συμτόμως, φησὶν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτὴν νεκρὸς ἐχθρόμην αἰῶνος. σκοτία γὰρ τὰς συμφορὰς ὀνομαζέει.

Et breuiter, inquit, quantum ad illos mortuus factus sum sempiternus. Tenebras enim appellat calamitates.

δ'. Καὶ ἠκηδίασεν ἐπ' ἐμὲ τὸ πνεῦμά μου,

4. Et anxius est super me spiritus meus,

ἠκηδίασεν. ἀντὶ τῆ, ἠθύμισεν ἡ ψυχὴ μου, ἐδεδίμα ἔχουσα ὄψα μυσθίαν τῷ ἐπαλλήλῳ τῷ συμφορῶν.

Anxius est. Id est, Defecit anima mea, cum nullam haberet consolationem ob continuas calamitates.

Εἰν ἐμοὶ ἐταράχθη ἡ καρδία μου.

In me turbatum est cor meum.

Πάντας κατῆχέ με τὰς λογισμὰς, ὡς ἐδαμόθεν δειστικῶν ὄψα ψυχὴν τῆ κακῶν.

Omnes detinebat cogitationes meas, ita ut nusquam malorum solatium reperirem.

ε'. Εἰμνήσθη ἡμερῶν ἀρχαίων,

5. Memor fui dierum antiquorum,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
*Antiqua
Dai benefi-
cia reme-
moranda.*

Sed quando, inquit, vidi cogitationem solatio dando non sufficere, ad te iterum oculos reflexi Domine pristina & antiqua rememorans, quantâ nimirum erga nos curâ vsus sis: & quomodo nequaquam deferas eos quibus tantam curam impendisti. Vnde subdit:

Meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar.

Occupavi igitur, inquit, meipsum in recogitandis signis illis quæ pro nobis in Ægypto & Palæstina, alijsque locis omnibus edidisti: atque istiusmodi operum meditatio & exercitatio haud mediocrem mihi attulit consolationem.

* *Vulgata
manus
meas ad
te:*

6. Expandi * ad te manus meas:

Hinc etiam, inquit, te deprecandi fiduciam sumpsi. Ex ijs enim quæ pridem mihi contigerant addita est mihi fiducia rogandi etiam illa quibus nunc indigeo.

Anima mea sicut terra sine aqua tibi:

DIAPSALMA.

Cum tanto autem, inquit, desiderio manus meas te deprecaturus extendi, ac si terra inaquosa aquam desideraret.

*Celerem
opem im-
plorat.*

7. Velociter exaudi me Domine: defecit spiritus meus.

Celeritate igitur, inquit, Domine, opus est, cum propter præsentem humiliationem, tum propter insitum rei melioris desiderium.

Non auertas faciem tuam à me: & similis ero descendentibus in lacum.

Nisi igitur citò, inquit, modò dederis auxilium, nihil impedit quo minùs in posterum similis sim morientibus. Lacum enim hoc loco tropicè vocauit ipsam mortem; quia difficulter inde emergi potest.

8. Auditam fac mihi manè misericordiam tuam; quia in te speraui.

Illud *Auditam fac mihi* pro *Fac ut audiam*: id est, Præbe mihi. More enim suo idem repetit. Porro illud *manè* dicit

Αλλ' ὅτε φησὶν, εἶδον ὅτι ὁ λογισμὸς ἀπο-
ρεῖ δὲναί, ὡς ἀμυθία, πρὸς σὲ πάλιν ἠέ-
νισα δίασστα λογίζομαι τὰ πρῶτα καὶ
τὰ ἀρχαία, ὅση τε πρὸ ἐμοῦ ἐχρήσατο τῆ
ἐπιμελείᾳ· καὶ ὡς ἐκ ἀνὶ ἐγκαταλείπης τε-
ρας εἰς δι' ἐπιμελείας τοσαύτης ἔχεις. ὅθεν
ἐπιφέρει·

Εἰ μελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου· ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων.

Εἰνηχόλησα γὰρ ἐμαυτὸν, φησὶν, ἐν τοῖς
ῥῶμα ἡμῶν σημείοις σου τοῖς τε κατ' Αἴγυπτον
καὶ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ, ἔ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι
καὶ ἡ τῶν τοῖσ' ἔργων ἐμμελέτησας ἔ ἐν-
δραστεῖα παρῆχόν μοι πᾶς ἐ μείζων πα-
ραψυχῆ.

5. Διεπέταξα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου·

Εἰπὼθέν, φησὶ, καὶ ἐδάριμα δειθῆμαι
σου. γὰρ γὰρ τῶν ὑπαρξάντων μοι ἦδ' ἡ τὸ θαρ-
ρεῖν μοι πρὸς ἐμὸν δειθῆμαι καὶ πρὸς ἄν-
κω γὰρ πρὸς.

Η' ψυχὴ μου ὡς γῆ ἀνυδρὸς σοι·

ΔΙΑΨΑΛΜΑ.

Μετὰ τοσαύτης δὲ ἐπιθυμίας, φησὶν,
ἔξτενα τὰς χεῖρας δειθῆμας σου, ὡς ἀπὸ
γῆ ἡ ἀνυδρὸς ἐπιθυμῶν ὕδατος.

Ζ. Ταχὺ εἰσαίκοσόν με κύριε·
ἔξέλιπε τὸ πνεῦμά μου.

Χρεία εἰ ταχύτης δίασσταί, φησὶ, καὶ
ἔξ τὴν πρὸς ἐσσεσιν ταπῆωσιν, καὶ ἔξ τὴν
ἐγνοαθῆναι τὴν βελτίωσιν ἐπιθυμίας.

Μὴ ἀποσρέψης τὸ πρῶσώπόν σου ἀπ' ἐμοῦ· ἔ ὁμοιωθήσομαι τοῖς
καταβαίνουσιν εἰς λάκκον.

Εἰ ἂν ἐν μή, φησὶ, γὰρ ταχέως δίδῃς τὴν
βοήθειαν, εἰδέν με τὴν λοιπὴν καλύσει ὁμοιω-
θῆ τοῖς ἀποθανῆσι. λάκκον γὰρ ἐνταῦθα ἔο-
πιαὶ αὐτὸν ἐκάλεσεν τὸν θάνατον· ἔξ τὸ
δυσδιεξόδωτον.

η'. Ἀκουσὸν ποίησόν μοι τὸ
πρῶτὸ τὸ ἔλεός σου· ὅτι ἔπι σοὶ ἠλπίσα.

Τὸ ἀκουσὸν ποίησόν μοι ἀπὸ τῆ ἀκουσῆ
με ποίησον· τυτίσι, ὡς ἄρα μοι. καὶ τὴν
ἰδίαν γὰρ συλήθειαν αὐτὸ λέγει. τὸ δὲ πρῶτὸ
ταχέως

ταχέως λέγει. βέλεται ἐν εἰπεῖν· ὅτι· ταχέως μοι ᾤξασθε τὴν φιλανθρωπίαν μου· ἐπειδὴ εἰς ἐδὲνα ἄλλον κέκτημαι ἢ ἐλπίδα.

Γνώρισόν μοι κύριε ὁδὸν ἐν ἣ ᾧ πορεύσομαι· ὅτι πρὸς σὲ ἤρξα τὴν ψυχὴν μου.

Καὶ τὸ γνώρισον ἀντὶ τῆς ᾤξασθαι λέγει. ὁδὸν δὲ τὴν ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ φησι ὁδὸν ἀντὶ τῆς ᾤξασθαι μοι τὴν ἐπαύοδον, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς δύνασται τῆτο ᾤξασθαι, πρὸς ὃν καὶ δικαίως ἐλπίζω.

9. Ἐξελού με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου κύριε, πρὸς σὲ κατέφυγον·

Τὸ αὐτὸ λέγει.

10. Δίδαξόν με ἵ ποιῆν τὸ θέλημα σου, ὅτι ὁ θεός μου εἶ σύ.

Τὸ δίδαξον πάλιν ἀντὶ τῆς ᾤξασθαι μοι ἀφορμὰς τῆ ποιῆν σε τὸ θέλημα λέγει. τιτίει· χάρισά μοι τὴν ἐπαύοδον καὶ τὴν πόλιν ἐν ἣ ἡ οἱ σοὶ νόμοι εἰσι, καὶ πρὸς δὲ σέβουαι παιδαγωγῶσιν ἕκαστα.

Τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῆ δικαίᾳ·

Γινώσκου πάλιν καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ· ὡς πρὸς τὰς αὐτῶν ὑπολήψεις· ἐκεῖ γὰρ ὡντὸ μόνος δικαίως προσκυνεῖν τὸν θεόν.

11. Ἐνεκεν ἵ ὀνόματός σου κύριε ζήσεις με,

Καὶ ᾧτα πάντα, φησι, ᾤξασθε μοι διὰ τὴν ὁ αὐτῆ φιλανθρωπίαν, ἐ δὲ τὰς ἐμὰς δικαιοσύνας· ὅθεν ἐπάγει·

Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου.

Ἐξάξεις ἐκ θλίψεως τὴν ψυχὴν μου·

Μὴ γὰρ δὴ παρ' ἐμὲ αἰτήσεις δικαιοσύνην· ἐδὲ γὰρ ἔχω· ἀλλ' αὐτὸς τῇ ὁ αὐτῆ χρηστῆ πικρῶσάμενος τὴν ἐχθρῶν, καὶ ἡμῶν ἱπαταγαγῶν.

12. Καὶ ἐν τῷ ἐλέει σου ἵξολεθρῶσεις ὁδὸν ἐχθρῶν μου.

Εἶπε γάρ, φησι, διὰ τὸ εἶναι δίκαιος, πικρῶση πάντως Βαβυλωνίους· εἶπε δὲ τὸ ἐμὲ θέλει φιλανθρωπεύεσθαι· καὶ ἕτως ἐπίσεις ἐκείνοις ἀναγκαίαν τὴν ὁργὴν.

Καὶ ληπολεῖς πάντας ὁδὸν θλίψεως

pro celeriter. Vult igitur dicere : q. d. Celerem mihi clementiam impende; quandoquidem in nullo alio spem habeam.

Notam fac mihi * Domine viam in qua ambulem: quoniam ad te leuavi animam meam.

Etiam illud *Notam fac* pro *Præbe* dicit. *Viam* autem dicit eam quæ est versus Hierosolimam. Id est: *Præbe* mihi reditum, quia solus ipse potes eum concedere, in quem iure spero.

9. Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi:

Idem dicit.

10. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Illud *Doce* iterum ponit pro *Præbe* mihi occasiones faciendi voluntatem tuam. Id est: Concede mihi reditum & ciuitatem in qua sunt leges tuæ, & vnumquemque instruit ad pietatem.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam:

Terram rectam iterum vocat Hierusalem; vtrpote secundum ipsorum opiniones: illic enim existimabant se solum iuste Deum adorare.

11. Propter nomen tuum Domine viuificabis me,

Et hæc omnia, inquit, præbe mihi propter tuam ipsius clementiam, non propter iustitias meas. vnde subdit:

In * iustitia tua.

* *Vulgata* æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam:

Nequaquam vtrique à me iustitiam postulabis; neque enim illam habeo: sed ipsemet tuâ iustitiâ vtere puniendo inimicos, & nos reducendo.

12. Et in misericordia tua disperdes inimicos meos.

Sive enim quia iustus es, inquit, punies omnino Babylonios; sive quia mecum clementer vis agere: atque ita illis necessariam iram irrogabis.

Et perdes omnes qui tribulant

COM-
MENTA-
RIVSHE-
RACLEO-
TÆ.

lantanimam meam: quoniam ego
feruus tuus sum.

Et vt breuiter, inquit, dicam, me tibi om-
nino familiarem reddes, vt pote feruum tuum,
omnes infidiantes mihi è medio tollens. No-
tandum autem quòd dum hic dicit, *Spiritus
tuus bonus deducet me*, præassuefaciat Iudæos
nosse nomen Spiritus sancti, vt quando postea
tamquam in persona datus fuerit hominibus,
iam pridem nomine ipsius præexercitati mi-
nimè percellerentur, sed vt scirent, quòd sic-
ut tunc etiam dicentes Spiritus sanctus tuus,
eundem dixerunt Deum, non alium; sic &
nunc accipientes ipsum in persona eundem
existiment dici substantiâ non personâ, vt sit
& alius, & idem: alius quidem secundum
personam, idem verò secundum substantiam.

βουλας τὴν ψυχὴν μου ἐπὶ ἐγὼ
δῆλός σου εἰμί.

Καὶ σωτόμως, φησὶν, εἰπεῖν, οἰκειώσας με
πάντως, ὡς δὲ λόγος σου, πάντας τῆς ὀπιθε-
λδοντάς μοι ἀνελῶν. σημειωτέον δὲ τὸ ὅτι
τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν λέγων ἐν ἑαυτῷ
ὁδηγήσας με, παρεδίξει Ιουδαίους εἰδέναι ὄνο-
μα πνεύματος ἁγίου, ἢ ὅταν κτὶ ταῦτα πα-
ραδοθῇ τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἐνυπὸστατον γα-
γυμνασμοῦ, ἢ δὴ τῷ ὀνόματι μὴ παραχρῆσ-
ται, ἀλλ' ἵνα εἰδῶσιν, ὅτι ὡς περὶ καὶ τότε λέ-
γοντες τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, αὐτὸν ἔλεγον
τὸν θεόν, ἢ ἄλλον· ἔπερ καὶ τοῦ παρὰ
βάνοντες αὐτὸ ἐνυπὸστατον τὸν αὐτὸν νομί-
ζουσι λέγοντες τῇ ἑσῖα ἢ τῇ ὑποστάσει, ἢ ἢ καὶ
ἄλλος, ὅ ὁ αὐτὸς· ἄλλος μὲν κτὶ τὴν ὑπο-
στασιν, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὴν ἑσῖαν.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

1. **D**OMINE EXAUDI ORATIONEM
MEAM.] Hic ait orationem & de-
precationem quæ fit per verba,
idcirco subiunxit, *Auribus percipe deprecationem
meam in veritate tua*: alius, *in fide tua*:
alius, *in stabilitate tua*. Hoc est: Annue
petitioni, & fac vt ea effectum stabilem conse-
quatur. Sed videamus cuiusmodi sit postula-
tio, & an audiri mereatur.

EXAUDI ME IN TUA IUSTITIA.]
Cuiuslibet tentati hæc præsens vox est. Verum
audit quidem omnes qui & ipsi exaudierint
se rogantes. Vocat autem Deum auditorem
qui in propriâ oratione confidit. Porro illud
in tua iustitia dicit quidem populus qui erat
in Babylone. q. d. Iudica mihi Domine
secundum iustitiam, & Babylonios suppli-
cij affice: sed ne vtaris iustitiâ tuâ dum
delicta mea iudicas: siquidem non ego so-
lus non habeo aliquid iusti coram te, sed ne-
que omnis qui vitæ particeps existit. Ceterum
ipse etiam Dauid iustitiam appellauit; quan-
do quidem Absalom iniquus erat & parricida.
Verumtamen ego, inquit, nequaquam iusti-
tiæ meæ fido: scio enim neminem infontem
reperitum iri si cum regula legum à te consti-
tutarum conferatur, quasi secundum illas
vixerit; sed ille parricida est.

Nemo ius-
titia sua
fidat coram
Deo.

3. **Q**UIA PERSECUTVS EST INIMICVS ANI-
MAM MEAM.] Goliath quidem persecutus

α. **K**ΥΡΙΕ ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΜΟΥ.] Ἐν ταύ-
τα τὴν δὲ ῥημάτων δέησιν
φησὶ καὶ ἰκετεῖαι, διὸ ἐπίγαγην, ἐνώπιον
τὴν δέησιν μου ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ἔπερ, ἐν
τῇ πίστει σου· ἔπερ, ἐν τῇ βεβαιότητι σου.
τετέπν· ὁπίσθου τῇ αἰτήσῃ, καὶ εἰς ἔργον
αὐτὴν ἐξάγαγε βίβαν. ἀλλ' ἰδοὺ τίς ἢ
δέησις, καὶ εἰ δικαία ἀκωδῆται.

ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΜΟΥ ΕΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟ-
ΣΥΝΗ ΣΟΥ.] Πειραζομένη πάντος ἡ πα-
ροῦσα φωνή. ἀλλ' ἀκείει μὲν πάντων τῶν
ὀπίσθιν ἀνὴρ ἐπακέωσι καὶ αὐτῷ τῶν δευτέρων
αὐτῶν. καλεῖ δὲ τὸν θεόν ἀκρωτὴν ὁ τῇ
ιδίᾳ θάρρῳν παρεσδύχῃ. τὸ δὲ ἐν τῇ δικαιο-
σύνη σου ὁ μὲν ἐν Βαβυλωνίᾳ λαὸς φησὶν. ὅτι·
κρίνον μοι καὶ τὸ δίκαιον δέσποτα, καὶ τιμώ-
ρησαι Βαβυλωνίους· ἀλλὰ μὴ τῷ δικαίῳ τέ-
τω χύσῃ τὰ ἐμὰ κρίνων πλημμελήματα·
ἢ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ μόνος ἢ χήσῃ τί δίκαιον
πρὸς σέ, ἀλλ' εἶδὲ πᾶς ὅστις ἐν ζωῆς μετέχων.
ὁ δὲ Δαβὶδ καὶ αὐτὸς δικαιοσύνην εἶπεν·
ἐπεὶ ἄδικος ὁ Ἀβισσαλώμ καὶ παρφαλοῖας.
ἀλλ' ἐγὼ, φησὶν, ἐ τῇ ἐμῇ δικαιοσύνῃ θάρ-
ρῳ· οἶδα γὰρ ὡς ἐδεις ἀθῶος ἀρεθῆσεται
τῷ κρονίῳ τῶν ὑπὸ σου πεδύνηται νόμων πα-
ραπρόμοιος, ὡς κατ' αὐτὰς ἐζήσῃ· ἀλλ' ὅτι
ἐκείνος παρφαλοῖας.

γ. **Ο**ΤΙ ΚΑΤΕΔΙΩΞΕΝ Ο ΕΧΘΡΟΣ
ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] Κατεδίωξε μὲν τὸν
Δαβὶδ

Αβελὸς ὁ Γολιᾶθ' αἰὲς ἐν σπουδαῖσιν ἀσπέρ-
 χου· δῶσαν τὰς ἀσπίδας αὐτῶν ποταμοὺς
 τῆ βροχῆ, καὶ τὰ ἰκμάει δ' ἐκὼν ὁ κυβέας ἐχθρὸς
 πῶ ἡμετέρων· ἐξοὺς, ἄσπ' ἐκ τῆς πλεονικίας
 κτήσαντο ἀμάρτην ἐπὶ τῶν ἰδεῶν ἐκπαλαι-
 σαι· ταπεινὰ δὲ κῆρ· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς συμ-
 φουρῆς λέγ'· καὶ ἀλλῶς δὲ ταπεινὰ ἐπὶ τῶν
 γῆν ὅτι κατὰ φρονίαν ἀσπ' ἐπὶ αὐτοῦ
 κεραιὸς· ἀσπ' ἐπὶ τῆς ἰστίας ἐπὶ τῆς ὀπι-
 στευρῆσιν ἐκ τῆς αἰσθητῆς· εἶτα διπλαῖον λέγ' ἀπὸ
 συμφορῆς· ἐπὶ ἀμάρτησιν· μὲν αὐτοῦ κερ-
 αὶς κεκερῶσ ἀσπίδας, πῶν αἰχμηταῖσιν ἀνι-
 τόμενος· ἐπὶ γερῶσ ἐκ σκότητος λόγους
 ἀμάρτησιν τῶν ἀσπίδων τί, βυλόμενος δὲ ἐπὶ
 τῶν ἀσπίδων ἐπὶ κεραιῶν, τῶν ἀσπίδων ἐπὶ
 κεραῶν ἀγκυρῶσ τῶν τετραγώνων· οἷον δὲ
 τὸ ἐπὶ αὐτῶν κεκερῶσ ἐκ ἀσπίδων αἰσθητῶν, καὶ
 ἀμάρτησιν ἢ ψυχῆς μὲν εὐδαιμονίας ἐκαστῶν
 μωθίας τῶν ἐπαθλῶν ἢ ἀμφοτέρων· εἶτα
 δ' ἀντικεραῖ αἰσθητῶν καὶ οἱ ἐστρατηγῶν τῆς ἐ-
 θεοῦ ζωῆς, ἀσπ' ἐπὶ τὸ ἀσπ' τῶν κεκερῶσ·
 πνεύμα δὲ πῶν ψυχῶν ἐπὶ τῶν κατὰ ἀ-
 θυμίας καὶ ὀλιγωρίας πληροφύσασιν.

fuerat Davidem, ut etiam truculentus dice-
 ret: *Dabo carnes tuas volatilibus cali*. Perse-
 quitur verò etiã propriè dictus inimicus vi-
 tam nostram. Ab exundante igitur immani-
 tate ad misericordiam prouocat. Humiliatio-
 nem autem nunc illam dicit quæ ex calamita-
 tibus existit. Alias verò etiã humiliatur in
 terra qui terrena sapit, qui procliuius est in-
 sensibilia; quomòdum è diuerso exaltatur
 qui in caelo thesaurizat. Deinde duplicem re-
 censer calamitatem: Quoniam *collocauit me*
in obscuris & sicut mortuus sæculi, captiuita-
 tem insinuat; Quoniam enim etiam qui est
 in obscuris potest aliquid agere accessu lu-
 cernæ, volens offendere malorum excessum,
 adhibito mortuorum nomine auxit tragediam.
 quid: In quartum ad ipsum mortuus etiam
 sempiternus, & defecit anima mea, nullam ha-
 bens consolationem ob continuas calamita-
 tes sibi iniuriam succedentes: Ceterum fue-
 rint quoque mortui sæculi hi qui diuinã vitã
 priuati sunt, de quibus est illud, *Dimittite mor-*
tuos. Spiritum autem hoc loco animam ap-
 pellant pusillanimitate & anxietate repletam.

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 I. Reg. 17,
 44.

Math. 5,
 22.

δ'. ΕΝ ΕΜΟΙ ΕΤΑΡΑΧΘΗ Η ΚΑΡΔΙΑ
 ΜΟΥ.] Πῶν τῆς ἀσπίδος ἐ ἐμφαίνει
 λέγ'· καὶ ἐκ τῆς ψυχῆς διαφανῶσ ἐμφαίνει
 αὐτῆν· τί δὲ ὅσ' ἐπὶ ἐμοί, ἐδὲ εἰς ἀλλῶσ, φη-
 σί, ἀξενεγκῶν εἶχαν, ἐ λαβεῖν πῶν ἀσπίδων
 θύσαν, ἀλλὰ μόνον πῶν ὀλιγωρίας τῶν ἀ-
 πὸ κατὰ τῶν μετὰ τῶν λογισμῶν· εἶτα σα-
 λῶθεις φησὶ καὶ τῶν τετραγώνων πληροφύσασιν, ἐκ εἰς
 παπταλῆ κατὰ τῶν ὀλιγωρίας· ἀλλὰ τί;
 ἐμνήθω ἡμετέρον ἀρχαίον. Ὁτ' ἐφασιν, εἶδ' ὅτι
 ὅτι ὁ λογισμῶν ἀποτεῖ δὲ νῦν ἀσπίδων
 ὑμῶσ σὲ πάλιν ἡγήσια λογιόμενος τῶν
 ἀσπίδων καὶ ἀρχαία, ὅση ἐχέσῃ ἀπὸ ἡμῶσ
 τῆς ἐπιμελείας, ἐ ὡς ἐκ ἀ' ἐγκατελίπισ τῶν.
 Ὁτ' ὡς ἐ μισρὰ ἀσπίδων τὸ τῶν ἀσπί-
 δων εἶδ' ὅτι τῆς ἐκείνων μῆμη ὑμῶσ πα-
 ραμυθίας ἀλείφει. ἐκ ἀπλάσ δὲ, ἐφ',
 ἐμνήθω, ἀλλ' ἐμνήθωσα· τῶσ ἐργῶν καὶ
 μελέτων ἐποσάμω τῶν τοῖς πατεροσ ἀνι-
 λίττων συμβεβηκότα· μεγάλη γ' ἔστι ἢ
 ὅτι δ' ἰσορίας ἢ ἡραφῶν ἐπιποσάμω πα-
 ραμυθίας. Ἐπὸς γ' ὅσ' ἐφασιν, ἐμνήθωσα
 πῶσ τὰς ἀσπίδας σου ἄλλος, τῶν ἐργῶν ἢ
 χειρῶν σου διπλασιν· ἐ καὶ ποιῶσ οἰκειότερος
 ὑμῶσ· εἶδ' ὅτι ἐγ' ἔπιγχε, ἐπέτασα
 ὑμῶσ σὲ τὰς χεῖρας μου· ἐκ εἶπω ὁδῶσ τῶν,
 familiarior euasit: quare subiunxit, *Expandi ad te manus meas*. Non dixit *Extendi,*
 sed

4. IN ME TURBATVM EST COR MEVM.]
 Recenset summam afflictionem, & per ani-
 mæ perturbationem eandem declarat. Quid
 est autem *in me*? Eam, inquit, ne alijs quidem
 poteram enuntiare, & consolationem ali-
 quam ab eis accipere, & consolationem ali-
 quam ab eis accipere, & tantum interitis di-
 uexabar perturbatione cogitationes meas oc-
 cupante. Deinde commotus ac perturbationis
 plenus ait, Non ad omnimodam consilij ino-
 piam reductus sum: sed quid? *Memor fui die-
 rum antiquorum*. Quando, inquit, vidi ratio-
 nem in consolatione afferenda deficere, ad te
 iterum oculos reflexi pristina & antiqua reco-
 gitans, quantam nostri curam gesseris, & ut
 modò etiam non deseras. Vide quomodo non
 parua consolatio sit nosse pristina, & eorum-
 dem recordatione ad solatium inungi. Non
 simplici autem ratione, inquit, *memor fui*, sed
 etiam *meditatus sum*. Hoc est, magnam ope-
 ram & diligentiam adhibui in ijs apud me
 reuoluendis quæ maioribus eucnerunt. Ex
 historia enim Scripturarum affertur nobis ma-
 gna consolatio. Alius igitur ait, *Meditatus sum*
omnes actionas tuas: alius, Opera manuum
tuarum enarrabam. Quæ dum ageret Deo

Pristino-
 rum recor-
 datio sola-
 tum ad-
 fert.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLĒO-
TÆ.

sed *Expandi*, ostendens magnam cordis affectionem, quod propemodum è corpore pro-
peret exilire, & ad ipsum excurrere. Hinc, in-
quit, te deprecandi, fiduciam sempsi, idque
cum tanto desiderio ac si terra inaquosa desi-
deret aquas. Alius, *Tamquam terra sitiens ad te, semper*. Hoc est enim *Diapselma*. Quid est
autem, *Sicut terra, sine aqua*? Sicut illa, in-
quit, pluuiam desiderat, ita & ego sitio sem-
per tibi adesse. Hoc autem desiderium maxi-
me auxerat moles afflictionum; quapropter
etiam urget Medicum dicens: *Felociter exaudi me Domine*. Hic nempe mos est animarum
quæ affliguntur, quemadmodum & homi-
num laborantium, accersere Medicos, etiam si
tempus non postulet, & liberationem celeri-
ter procurare. Quocirca quomodo causam
adijciens dicebat: *Defecit spiritus meus*. Scie-
bat enim omnia esse Deo facilia, sed ferre non
potest mala quæ intenduntur. Quapropter
festinato, inquit, opus est Domine, propter
presentem humiliationem summam animi
defectionem per hæc verba declarans.

Omnia af-
fictus cele-
rem vult
liberatio-
nem.

7. NON AVERTAS FACIEM TVAM.] Nisi,
inquit, citò auxilium tuleris, nihil deinceps
impediet quò minus similis sum morientibus.
Lacum enim tropicè vocat mortem. Alius
autem: *Ne absconderis faciem tuam à me*. Et
vndenam sic auersio? Ipse enim ait: *An non
potens est manus mea? Sed peccata vestra di-
vidunt inter me & vos*. Quando enim mali
quid fecerimus auertitur. Mundus est enim,
inquit, oculus tuus vt non videat malum: re-
spicit autem super mansuetum & quietum.
Hanc virtutem persequamur, vt faciem eius
attrahamus, ne in vitij barathrum incidamus.
Lacus autem qui sæuas bestias continet pec-
catum est. Verùm rudentes Scripturarum re-
laxemus, & voluntatem alligemus, & si ce-
ciderimus resurgemus. Numquid enim qui
cadit non resurgit? Aquila verò pro *Simili-
ero* ait, *Et comparabor cum descendantibus in
lacum*. Pro isto autem, *Auditam fac mihi
manè*, alius à *diluculo*, id est celeriter. Fac,
inquit, vt citò audiam promissionem mi-
sericordiæ tuæ. Alioquin verò etiam in ten-
tationibus diuinâ misericordiâ opus habe-
mus: quod fiet, si orationibus vacauerimus, &
maximè sub auroram.

Isaiz 33,
15.

Isaiz 66, 2.

8. NOTAM FAC MIHI DOMINE VIAM.]

ἀλλὰ διεπέτασα, πολλὰν δὲ κενύς, ὄξυθυσθ
δὲ καρδίας, μοτομηλὶ δὲ ἀλλοτῶν τὸ σῶμα τὸς
ἐπειροδύκ, ἔπειθεσ ἀυτὸν ἐκταξῆσαι. ἔ-
ταυθὲν, φησὶ, ἐθαύρησα δηθθινὰ σου, ἔξ
παύταπτεσ ἐπαθθμίας ἀυταρε γῆ ἀυθδεσ ἐπι-
θυμῶν ὑθλας, ἔθτερεσ, ὡσ γῆ θῆθασα πεθθ
σε αἰε. τῶν γδ τὸ δὲθθλαμ. τί δὲ ὄσπ, ὡσ
γῆ ἀυθερεσ, ὡσπερ ἐκεῖν, φησὶ, τῶ ὑετῶ
ἐθῆται, ἔπασ κἀγὼ θῆθασ ὡθθσ σου ἔθθ
νηκῶσ. μάλισα δὲ ταύτῶν ἐπῆτεσε τῶν ἐπι-
θυμῶν ἔθθ θῆθων τὸ ὄγκοσ· διὸ ἔξ κατε-
πεῖγθ τὸν ἰατρον λῆγθ· ταχὺ εἰσάκεσον
κῶρε. ἔδοσ γδ τῶν ταῖσ θῆθρομῶν ἔθθ
χῆσ, ὡσπερ τοῖσ κἀρωσο ἔθθ ἀθεροπον, πα-
εραλεθ τὸσ ἰαθῆσ, κἀν ὁ κἀροσ μῆ ἀπαι-
εθ, ἔ ταχῶσ ἐπαγαγῆν τῆν κῶσθ. διὸ καὶ
τῆν αἰτίασ περοσθῆσ ἐλεθθ· ἔξ ἐλεπτε τὸ
πῆθμῶ μ. ἦδει μῶ γδ ὅπ τῆθ θῆθ πᾶντα
ράθθ· ἔ φῆρε δὲ τῆν ἐπαγαγῆν ἔθθ δεσθν.
διὸ χῆεσ, φησὶ, δέσποτα ταχῆθῆσ, ὄξθ τῆν
περοσῶσθ ταπεθῶσθ; τῆν ὑθρολῆθ τῆσ
ἀθυμίας ὄξθ ἔθθ ῆθμῶσθ δηθῶν.

ζ. ΜΗ ΑΠΟΣΤΡΕΨΗΣ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ
ΣΟΥ.] Εἰ μὴ ταχὺ, φησὶ, ἐπῆθσ τῆν βοή-
θειασ, ἔδει με τῶ λοσπῶ καλύσθ ὄμοιοι ἔθθ
πῆσ ἀποθῶνθσ. λάκκοσ γδ θροπηκῶσ τὸν θῆ-
ναθθν λέγθ. ἄλλοσ δὲ· Μῆ κῶρῆσ τὸ περῶ-
σῶπὸν σε ἀπ' ἐμῶ. καὶ πῶθθ ἢ ἀποσροφῆ
γῆται; ἀυτὸσ γδ λέγθ· Μῆ ἐκ ἰαχῶε ἢ χῆρ
μῶ; ἀλλ' αἰ ἀμαρτία ὑμῶσ διῆσθασ ἀναμέ-
σοι ἐμῶ ἔ ὑμῶσ. ὅταν γάρ π περῶξῶμῶ πο-
νηθὸν ἀποσρῆται. κἀθῶεθσ γάρ, φησὶ, ὁ
ὄφθαλμοσ σε τῶ μῆ ὄρᾶν πονηθὸν· ἐπιβλέπει
δὲ ὅπ τὸν περῶθ καὶ ἡσῶχοσ. ταύτῶν διῶ-
καμῶ τῆν ἀρετῆν, ἢ ἐπῆσασῶμῶ αὑτῶ τὸ
περῶσῶπο, ἢα μῆ κατεπίσῶμῶ εἰσ τὰ βῆ-
εραθρα τ' καχῆσ. λάκκοσ γάρ ὄσθ χαλεπᾶ
θῆεῖα ἔχῶ ἢ ἀμαρτία. Ἄλλᾶ χαλάσῶμῶ
ἔθθ γραθῶν τὰ χροθῆα, καὶ τῆν περοσθῆσιν
ἐπῆθῶμῶ, καὶ κἀν κατεπίσῶμῶ ἐγαρθῶσῶ-
μῶ. μῆ γδ ὁ πίπῶσ ἐκ ἀνῆσθ; ὁ δὲ Ἄκῶ-
λασ ἀντὶ τῶ ὄμοιωθῆσῶμῶ, ἔ ὡθραβλῆθῆ-
σῶμῶ μῶ ἔθθ κῶθῶθῶνθσθ εἰσ λάκκοσ. ἀν-
τὶ δὲ, ἀκῶσθ ποῖσοσ με τὸ περῶθ, ἄλλοσ ἔξ
ὄρθερο, ταχῆσ ταχῶσ. ἀκῶσθ με ποῖσοθν,
φησὶ, ταχῶσ ἐπαγῆλῆσ τῶ ἐλεῶσ σε. Καὶ
ἄλλῶσ δὲ ἐν τοῖσ πῆροσμοῖσ ἐλεῶ θῆε δέθ-
μῶ· ὁ ἡμῶσται, εἰ ταῖσ περοσθῶχῆσ χῶ-
λαῖρομῶ, καὶ μάλισα κῆ τῶ ἔθ.

η. ΓΝΩΡΙΣΟΝ ΜΕ ΚΥΡΙΕ ΟΔΟΝ.]

Τί

Τί λέγεις; καὶ τὴ φύσιν ἔχουσι τὸν νόμον ἐναποκείμενον, & τῆς γραμμῶν ἀνασπέντων, πῶς λέγεις ἠώριον; ἢ τὸ λέγει· ἐπεὶ κατηγάθη ὑπὸ τῆς κακίας τὸ σπυριδός, ἀξία αὐτὸ ἐκκαθαρισθῆναι. ἢ ὁδὸν ἐν αὐτῷ τα πολλὰ τῆς ἀγνωμῶν ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος καὶ ποσαύτην γρασίν φησι· τὸ γὰρ τί ποροῦξόμθα καθ' ὃ δεῖ ἐκ οὐδαμῶν. ἕρα δὲ αὐτὸν μηδὲν αἰτῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τὴν πορὸς θεὸν φερούσαν ὁδὸν, καὶ τὰ παρ' αὐτῆς ποροῦσθαι. ἢ γὰρ ἀπλῶς εἶπε ἠώριον· ἀλλ' ἐπισημῶν, ὅτι πορὸς σὲ ἦρα τὴν ψυχῶν μου. ἐπεὶ πορὸς σὲ κέχηκα, πορὸς σὲ βλέπω. τίποτις γὰρ μάλιτα ὁ θεὸς ἠώριζεν. τὸ δὲ ἦρα, ἀντὶ τῆς μετέστησα, μετέθηκα πορὸς σὲ τὴν ψυχῶν μου. ἢ ἀντὶ τῆς ὁδηγὸς ἡμεῶν μοι, καὶ τὴν δόξαν ὑποδείξον. ἢ ἐπεὶ ἐκέπη χαμαὶ κείτῃ μου ἢ ψυχῇ, ἀλλ' ἦρα αὐτὴν ὑπὸ τῆς ἐδάφους εἰς ὃ κατὰπέπτωκα, χάρισαι μοι ἠώριον τὸ ἐπὶ σὲ τὸν θεὸν φερούσης δὲ μετὰ κακίας ὁδὸν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐχθρῶν μου ἐξέλιξέ με, ἐπεὶ πορὸς σὲ κατέφυγον. Καίτοι ἀρτίως ἕνα ἔλεγα τὸν κατὰδιώκοντα, ἀλλ' ἐπεὶ μὲν τὴ κακίας τὸν ἀρχηγέτην· ὡς μὲν τοι πληθύνοντες τὸν ἐκείνη λέγει στρατὸν. ἐκ εἶπε δὲ διδάξον με τὸ θέλημά σου ἀπλῶς, ἀλλὰ διδάξον με ποιῆν τὸ θέλημά σου οἶον· εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ μου ἐμβίβασον. τὸ γὰρ ἀνωδυν ῥοπῆς χρεία, ὥστε βασιλεὺς τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν φερούσαν, ἐχ' ἡμῶν ἀργέντων, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τὰ παρ' ἐαυτῶν σμεισφερόντων.

ια'. ENEKEN TOY ONOMATOS SOY KYPIE.] Οὐρὰς ἐπὶ τὸν θεὸν κατὰφύγοντα, καὶ ἐπαρρησία βίβη θαρρύνοντα; ὥστε, φησι, δοξαζήναι σε τὸ ὄνομα, οἶον δὲ τὴν σὴν φιλανθρωπίας, ἢ δὲ τὰς ἐμας δικαιοσύνας. δικαιοσύνην γὰρ τὴν φιλανθρωπίας καλεῖ, ὡς πορεῖρηται. ἢ εἰκότως εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἤτισε τὴν ζωὴν· ἐπεὶ περ ἐν αὐτῷ ὡσπερ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἔτω μερικῶς ἔχομεν καὶ τὸ ζῆν.

ιβ'. KAI EN TΩ ΕΛΕΕΙ ΣΟΥ ΕΞΟΛΟΘΡΕΥΣΙΣ.] Οὐκ ἐπειδὴ, φησιν, ἐγὼ ἀξιος, ἀλλὰ δὲ τὴν σὴν φιλανθρωπίας ἀπάλλαξόν με τῆς πολεμῶντων· δὸς ἀναπνεύσαι ὑπὸ τῆς θλίψεως. ἔξολοθρόν) Δὲ οἱ ἐχθροί, ἢ κατ' ἐσίαν φθειρόμενοι, ἀλλὰ τὴν ζῆν ὑποβάλλοντες, δὲ ἢ ἐχθροὶ τῆς δικαίας τυγχάνουσιν. ὁ γὰρ πορὸς τὸν ἀδικέμενον ἕλεος

Quid ais? cum & natura habeat legem sibi impositam, & Scripturæ illam renouent, quomodo dicis *Notam fac*? Vel hoc dicit: Quoniam conscientia mea obruta est à vitio, rogo ut ea emundetur. Vel hâc dicit viam multarum quæ ignorantur ab hominibus. Etenim Paulus quoque post tantam cognitionem, ait: *Quid enim oremus sicut oportet nescimus.* Vide autem ipsum nil sensibile postulare, sed viam quæ ad Deum deducit, & quæ ab ipso proposita sint. Non enim simpliciter dicit *Notam fac*; sed subiunxit, *Quia ad te leuavi animam meam.* Quoniam in te propendo, ad te respicio. Iis enim Deus maximè sui præbet notitiam. Ceterùm istud *Leuavi*, id est *Transposui*, transtuli ad te animam meam: vel *pro Dux* mihi esto, & rectam viam indica. Vel quoniam non ampliùs humi iacet anima mea, sed eam à pavimento leuavi in quod corruerat, præbe mihi notitiam viæ quæ ad te Deum per pœnitentiam adducit. Ceterùm eripe me quoque de inimicis meis, quia ad te confugi. Verùm paulò antè vnum recensuerat persecutorem, nempe vitij primipilum; hic verò pluraliter eius exercitum dicit. Non dixit autem simpliciter *Doce me voluntatem tuam*, sed *Doce me facere voluntatem tuam.* q. d. Ad ipsa opera me deduc. Supernâ enim opre opus est, vt ingrediamur viam quæ ducit ad virtutem, non nobis in otio degentibus, sed quæ sunt nostra conferentibus.

II. PROPTER NOMETVVM DOMINE.] Vides eum rursus ad Deum confugere, & non in vita sua collocare fiduciam? Vt, inquit, glorificetur nomen tuum, q. d. propter tuam clementiam, non propter iustitias meas. Iustitiam enim hîc clementiam appellat, vti superiùs dictum est. Vel fortè vitam petijt in tempus futurum; quandoquidem vti cetera bona sic etiam ex parte vitam obtinemus.

12. ET IN MISERICORDIA TVA DISPERSDES.] Non quia ego dignus sum, inquit, sed propter tuam clementiam libera me ab ijs qui me oppugnant: da vt ab afflictione aliquantulum respirem. Disperduntur autem inimici, non quòd secundùm substantiam corumpantur, sed quòd affectum deponant, per quem iusto aduersabantur. Nam misericordia iniuriam perpetienti exhibita ijs qui iniuriam

COM-
MENTA-
RIVS HB-
RACLEO-
TÆ.
*Inquirenda
semper via
Dei.*

Rom. 8,
26.

CATE-
NA PA-
TRVM.

iuriam faciunt interitum adfert. Tamquam autem maximam gloriationem & iustitiam proponens subiunxit: *Quoniam ego seruus tuus sum.* Neque enim possumus quomodolibet petitiones nostras consequi, sed oportet nosmetipsos ita semper præparare, ut simus digni qui postulata accipiamus.

ἐπάγει τοὺς ἀδικῶσι τὸν ὄλεθρον. ὡσαύτῃ δὲ μέγιστον αὐχμηρὰ καὶ δικαίωμα πηδαῖς ἐπήγαγον. ὅτι ἐγὼ δαλός σε εἰμί. ἔ γάρ ἔστιν ἀπλῶς ὁππυργάνειν τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ πανταχῶς ὡδυσκέλειεν ἑαυτοὺς ἀξίως τῆ λαμβάνειν ἀπὸρ αἰτήματα.

C A T E N A P A T R V M.

ORIGENIS. In nonnullis exemplaribus inueni, *Quando ipsum persecutus est Absalom filius eius.* Ceterum neque apud Hebræos neque apud alios Interpretes inueni hanc additionem; attamen veritati cohæret, quandoquidem Psalmus hunc sensum habet.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐν ἐρίοις ἀνηγάφοις ὄρεσι, ὅταν αὐτὸν ἔδεικεν Ἀβισαλωμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ἔτι δὲ ὡδὸς τοῖς ἑβραίοις ἐστὶ τοῖς ἀλλοῖς ἐμπροσθεν ταύτῃ διρηκὰ τὴν θεωρητικὴν ἔχεται δ' ὁμοίως τῆς ἀληθείας, αὐτὴ γὰρ ἔχει τὴν ὑπόθεσιν ψαλμός.

Oratio dupliciter accipitur.

I. DOMINE EXAUDI ORATIONEM MEAM.] CHRYSOSTOMI. Oratio tam est ea precatio quæ per verba fit, quàm etiam votum seu promissum. Quocirca quidam ait, *Non iteres verbum in oratione tua*: non ut eadem non bis dicamus cum Deum rogamus, sed ne differamus quando Deo aliquid promiserimus. Et ideo alibi dicit, *Ne moreris reddere votum.* Hoc loco autem intelligit precationem; quapropter subiunxit, *Auribus percipe deprecationem meam in veritate tua.*

Α. ΚΥΡΙΕ ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐστὶ θεωροδύχη καὶ ἡ δὲ ἐρημάτων δέσπαις, ἔτι καὶ θεωροδύχη ἡ ἐπαγγελία, δὲ τὸ τό φησὶ τις, Μὴ δ' ἀπερσῆς λόγον ἐν τῇ θεωροδύχῃ σου, ἐχ' ἵνα μὴ δώσῃς τὰ αὐτὰ λίγωμα παρεκαλῶντες τὸν θεόν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀναβαλλώμεθα ὅταν π ὑποχώμεθα τῷ θεῷ. διὸ καὶ ἀλλαχῶ φησὶ, μὴ χρησῆς ἀποδύει τὴν θεωροδύχην. ἐπιταῦθα δὲ τὴν δέσπαι φησὶ διὸ ἐπήγαγον, ἐνώπται τὴν δέσπαι με ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου.

Eccii. 7, 15.

Eccle. 5, 3.

Ioan. 4.

ORIGENIS. Qui confidit quod in spiritu & veritate & non ampliùs in figura Deum adoret, dicere poterit, *Auribus percipe deprecationem meam in veritate tua.*

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ θαρράν ὅτι ἐν πνύματι καὶ ἀληθείᾳ θεωροῦμεν τὸν θεόν, ἔ ἐκείν ἐν τύπῳ, λέγει ἀν τὸ, ἐνώπται τὴν δέσπαι με ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου.

ANONYMI. Alius, *in fide tua*: alius, *in stabilitate tua.* Hoc est: Annue petitioni, eamque in opus educ, confirmans illam veritate tua. Vtere tuâ potentiâ ad ea implenda quæ peto.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπίτερος ἐν τῇ πίστει σου ἔπίτερος, ἐν τῇ βεβαιότητι σου. ταῖσιν ὁπίνδουσι τῇ αἰτήσῃ, καὶ εἰς ἔργον αὐτῆ ἐξάγαγε, βεβαιῶν τῇ ἀληθείᾳ σου. χρῆσαι τῇ δυναμίει εἰς τὸ πληροῦσαι ἀπὸρ αἰτῶν.

Verf. 2.

Plal. 129,

3.

Verf. 2.

EXAUDI ME IN TVA IUSTITIA.] CHRYSOSTOMI. Quid facis ὁ homo? In progressu dicis: *Ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Et: *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* Et: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Hic autem rogas ut sicut iustum est exaudiaris. Quid est ergo quod dicitur? Iustitiam hoc loco vocat clementiam: atque id multis in locis videre quis possit, idque iure optimo. Apud homines enim iustitia priuatur misericordiâ, apud Deum autem non ita,

ΕΙΣΑΚΟΥΣΟΝ ΜΟΥ ΕΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ποιεῖς ἀνθρώπε; θεωροῖαν λέγεις. ὅτι μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τὸ δέλω σου. καὶ ἵνα ἀμαρτίας ὡδυσκρήσῃς κύριε, κύριε τίς ὑποστήσεται; καὶ ἔ δικαιοθῆσῃ ἐνώπται σου πᾶς ζῶν. ἐπιταῦθα δὲ ἀξίως καὶ τὸ δικαίον ἀκρωθῆσαι. τί ἔν ἔστι τὸ λογόμῃον; δικαιοσύνην ἐπιταῦθα τὴν φιλανθρώπιαν λέγει καὶ πολλὰ καὶ ἴδοι τις ἀν καὶ μάλα εἰκόται. ὡδὸς μὲν γὰρ ἀνθρώποις τὸ δικαίον ἀπέστρηται τὰ ἔλω, ὡδὸς δὲ τῷ θεῷ ἐχ' ἔτι, ἀλλ'

Iustitia pro clementia sapè accipitur.

ἀλλ' ἀναμέμικτο) τῶ δίκαιῳ κ' ἔλεος, ὡς καὶ
 αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην φιλιανθροπίας κα-
 λείσθ'. σκόπει γοῦν ἐπὶ τῆ κατακλυσμῶ
 πόσον μὲν ἦν ἔλεος, πόσον δὲ τὸ δίκαιον. εἰ
 γὰρ κ' ἀναπεπνήγασαν, ἀλλ' ἐ τὴν ἀξίαν δι-
 κίω ἔδοσαν. μὴ γάρ μοι τὸν ὄγκον ἰδὴς τῶν
 ὑδάτων, μηδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἡμερῶν, μηδὲ
 τὴν οἰκημόνῳ ἄβυσσον γρομῶν. τί γὰρ
 τῆτο πρὸς τὰς ἀποκαλώτας; ταῦτα γὰρ δὴ
 ναται φόβον ἔχεν ἰσφοροκοι. πτωρίαν δὲ
 τοῖς πελάγησιν ἐδεμίαν ἐπάγα. οἱ γὰρ ἐκ
 αἰδοσόμενοι τῶν γρομῶν πῶς ἐκολάζον-
 το; ὡς καὶ ἐν βραχεία κρησὺ ροπή τὰ τῆς
 ἀπωλείας αὐτοῖς ἐγένετο, ἔ τὸ σῶτομον καὶ
 κρησὺ τὸν ὑπέμνον θάνατον, ἔ πρὸς, καὶ
 ξίφος, ἔ ἀγγύης καὶ βασάνων δικολώτερον,
 καὶ ἀλυπότερον. ὡς ἔβη μάλλος πτωρίαν
 ἢ πύργον εἶχε τὰ γρομῶνα. ἔ παρ' ὅλον τὸν
 βίον ὠδονομήσαντες, ἐν βραχεία κρησὺ
 ροπή τὰ ἀπωλείας αὐτῶν ἔγενετο, ἔ τὴν
 πτωρίαν ἔδοσαν. εἶχε πτωρίαν αὐτὴν κα-
 λῆν δὲ τὸ τῆς φύσεως χείρας. εἶδες πόση ἡ
 φιλιανθροπία; βύλει καὶ ἰτέρεθον ἰδίῳ; ἐκ
 ἀξίως αὐτῶν ἐπήγαγον, ἀλλὰ πρὸς ἔ
 ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, ἔ δὴ τ' ἀρνα-
 κος αὐτοῖς διπλήτερον, τοσαύταις ἡμέραις κατ'
 ἐνώπιον αὐτῶν σκευάζομενης. οἱ δὲ ἐδὲ ἔ-
 τας τῶν ἀτόπων ἐπέδωκαν πρὸς ἔξω. τῆτο
 ἐν, εἰπέ μοι, πτωρία, τὸ κακία φθισομῶνας,
 καὶ τὰς τ' φύσεως νόμοις ἐν βράθεον αὐτῶν
 ἀνασπῶντας, καὶ κρησὺ γρομῶνας, καὶ κρησὺ
 γρομῶνας, ἀπαλλάξαι τ' τοσαύτης λύμης;
 καὶ πόσον ταῦτα τῆ κατακλυσμῶν χαλεπω-
 τέρον εἰσφέρει τὴν πόρῳ; πᾶσι μὲν λό-
 γῳ καὶ θαυμάζειν αὐτὸν καὶ δοξάζειν ἐπὶ
 τῆτο γρη'. δυοῖν δὲ ἐνεκα μέγιστα. ὅτι τὸ
 μὲν ἔδωκε σῶτομον, καὶ τὴν νομῶν ἔκρη,
 καὶ ἀσπῶν τὴν ἰσφίαν ἐπέδωκε. μὴ γὰρ
 τῆτο σε θρομβίται, ὅτι ἀξίως πάντες
 καταποτιδύσασαν. τί γὰρ ἀξίως τῆτο,
 τῆ καὶ μικρῶν; τί γὰρ τὸν ἀπελθῶν ὡρε-
 λεί, τὸ κατ' ἰαυτῶν; ἢ βλάπτει, τὸ μὲν
 πάντων;

β. ΜΗ ΕΙΣΒΛΘΗΣ ΕΙΣ ΚΡΙΣΙΝ ΜΕ-
 ΤΑ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ε-
 πάν κρησὺ) μὲν τῆ ἀνθροπία ὁ κύριος, καὶ
 λέγει. Λαός μου τί ἐποίησά σοι, ἢ πῆλύπησά
 σε; ἐδέεις ζῶν δικαιοθῆσεται. ἐνώπιον μὲν
 γὰρ κρησὺ ἐ δικαιοθῆσεται) πᾶς ζῶν. ἐνώπιον
 Siquidem in conspectu Domini non

sed iustitiæ quoque admixta est misericordia, CATE-
 aded vt etiama ipsa iustitia vocetur clementia. NA PA-
 TRVM. Gen. 7, 8. Considera igitur in diluuiο quanta quidem
 fuerit misericordia, quanta item iustitia. Etsi
 enim suffocati fuerint, non dederunt tamen
 pœnas quas meruerant. Non enim mihi mo-
 lem aquarum respexeris, neque dierum mul-
 titudinem, neque orbem terræ qui tunc erat
 abyssus. Quid hoc enim refert eorum qui
 perierunt? Hæc enim possunt quidem grauem
 timorem incutere: ijs autem qui mortui sunt
 nullum supplicium afferunt. Quomodo enim
 punirentur qui quæ sunt non sentiunt? quo-
 rum etiam breui temporis momento interit-
 tus accidit, breuēque & leuissimam mor-
 tem sustinuerunt, & igne, & ense, & laqueo &
 tormentis faciliorem, & longè minùs mole-
 stam. Quare speciem potiùs supplicij quàm
 experientiam habebant ea quæ fiebant: & qui
 per totam vitam iniquè se gesserant, breuissi-
 mo temporis momento interitum suum inue-
 nerunt, & pœnas dederunt: siquidem naturæ
 debitum vocandum sit supplicium. Vidisti
 quanta sit clementia? Vis etiam eam aliunde
 videre? Non eam statim intulit, sed & semel
 & bis & sæpè illam prædixit, etiam per arcam
 ipsam eos allocutus est, dum tot diebus in
 conspectu ipsorum fabricaretur: illi verò ne
 sic quidem absurdas suas actiones inhibebant.
 Hæccine est ergo, dic mihi, supplicium, eos
 qui vitijis erant corrupti, & naturæ leges fun-
 ditus conuellebant, & alter alterum dedeco-
 re afficiebant, & afficiebantur, ab eiusmodi
 exitio liberare? Et quantò hæc ipso diluuiο
 grauius irrogant supplicium? Omni quidem
 ratione idcirco ipsum & admirari & glorifi-
 care oportet; duabus autem maximè de causis:
 quod nempe breuē sectionem adhibuerit, &
 serpens malum resciderit, & medicinam quæ
 dolorem mitigaret admouerit. Ne te ergo
 hoc conturbet, quòd omnes repente submersi
 sint. Quid enim refert an sic, an paulatim?
 Quid eum qui excessit iuuat, quòd per se ac
 solus? aut lædit, quòd cum omnibus excesserit?

2. NON INTRES IN IUDICIUM CVM SERVO
 TVO.] ORIGENIS. Quando Dominus cum Nemo in-
 homine iudicio contenderit, dixeritque: justificatur
 Popule meus, quid feci tibi, aut in quo
 contristauit te? nemo viuens iustificabitur. compositus
 Deo. autem

CATE-
NA PA-
TRVM.

Pfal. 50.

autem hominum non solum iniquorum, ve-
rum etiam iustorum quandoque. Rationes
autem cur non iustificentur congruenter sub-
iungit hoc versu: *Vt iustificeris in sermonibus
tuis, & vincas cum iudicaris.*

ANONYMI. Quid autem dico meip-
sum, & hunc & illum. Non est homo in ter-
ra qui à te iudicatus iustificari possit.

Refugium
nostrum in
cælum sit.

Coloff. 3,
2.
Philip. 3,
10.

3. QVIA PERSECVTVS EST INIMICVS ANI-
MAM MEAM.] CHRYSOSTOMI. Potest quidem
secundum anagogen diabolus intelligi: ille
enim numquam cessat persequi: quomodo
igitur liberabimur ab eius persecutione? si
locum inuenerimus, in quem non possit in-
gredi. Et quisnam est hic locus? Quis alius
quam cælum? Quomodo autem nunc non
potest in cælum ascendi? Audi Paulum di-
centem, quod etiam carne implicari possu-
mus illic versari: *Quæ sursum sunt sapite*, in-
quit, *ubi Christus est.* Item: *Nostra conuer-
satio in cælis est.*

Pfal. 43,
21.

HUMILIAVIT IN TERRA VITAM MEAM.]
ORIGENIS. Sicut tentare dicitur Deus & dia-
bolus; ita alibi quidem, *Humiliasti nos in loco
afflictionis*: hic verò, *Humilianit in terra
vitam meam*, scilicet inimicus. Postmodum
humiliat in terra vitam illius, cuius animam
persecutus fuit; & tandem demum collocat
ipsum in obscuris sicut mortuos sæculi. Sunt
enim aliqui qui quidem mortui sunt, nequa-
quam autem per sæculum mortui; qui nempe
non totum sæculum in mortalitate exigunt.

Humilitas
multiplex.

Pfal. 50,
19.

CHRYSOSTOMI. Multa significat no-
men humilitatis. Est enim & virtutis humi-
litas; vt quando dicit, *Cor contritum & hu-
miliatum Deus non despiciet.* Est & humili-
tas quæ procedit ex calamitatibus: est & quæ
proficiscitur ex peccatis: hic autem eam
significat quæ oritur ex calamitatibus. Quo-
circa etiam subiunxit illud, *in terra vitam
meam.* Est etiam humilitas quæ procedit ex
superbia; vt quando dicit, *Qui se exaltat
humiliabitur.* Est etiam alia humilitas quæ
proficiscitur ex infatiabili cupiditate. Quid
est enim abiectius & humilius ijs qui seipfos
infodiunt diuitijs, potentix & gloriæ inani? Ij
enim sunt dupliciter humiles; & quod humi-
serpant, & quod ea magna existiment. Disca-
mus ergo quæ sit vera altitudo, & quid vilita-
tem efficiat. Nihil enim æquè facit excelsum,

Lucæ 14,
18.

δὲ ἀνθρώπων ἢ μόνον ἀδίκων, ἀλλὰ καὶ
ἄλλων δικαίων ἐσθότι. τὰ δὲ αἴτια μὴ δι-
καιῶδες ἐπιφέρει συζητῶν τῶν εἰχῶ τέτω·
ὅπως ἀν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ
νικήσῃς ἐν τῶ κρινόμενῳ σε.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τί δὲ λέγω ἑμαυτὸν,
καὶ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα. Οὐκ ἔστι ἀνθρώ-
πος ἐπι γῆς ὃς ὡς εἶπὲς σὺ κρινόμενος δικαιο-
σύνην δυνάται.

γ'. ΟΤΙ ΚΑΤΕΔΙΩΞΕΝ Ο ΕΧΘΡΟΣ ΤΗΝ
ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐστὶ
μὲν καὶ ἀναγωγὴ ἐπὶ τὸν διάβολον εἰπεῖν· ἢ
παύεται γὰρ ἐκείνος διώκειν· πῶς ἔτι ἀπαλ-
λαγίμων τῆ διώκεσθαι; εἰ τόπον ὄρεσιν, ἢ
ἕστα εἰσελθεῖν ἢ δυνάται. καὶ ποῖος ἔστι
ἔξω ὁ τόπος; πῶς δὲ ἔπειρος ἀλλ' ἢ ὁ ἕρα-
τός; καὶ πῶς δυνατὸν εἰς τὴν ἕραν ἀναβῆναι
νῦν; Ἀκούσιν Παῦλος λέγοντος, ὅτι καὶ σαρκὶ
συμπληρωμένος δυνάμει διατίθειτο ἑ-
αυτῷ· τὰ ἄνω φρονεῖτε, φησὶν, ἢ ὁ Χριστός
ἔστι. καὶ ἡμεῖς τὸ πολίτευμα ἐν ἕρασι
ὑπάρχει.

ΕΤΑΠΕΙΝΩΣΕΝ ΕΙΣ ΓΗΝ ΤΗΝ ΖΩΗΝ
ΜΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς περιελάσσω
λέγεται ὁ Θεός· ὁ δὲ διάβολος· ἕτως ἀλλαχῆ
μὲν, ἐταπεινώσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως
ἐσθάδε δὲ, ἐταπεινώσων εἰς γῆν τὴν ζωὴν
μου, δηλοῦσι ὁ ἐχθρός. μὲν τὸ ταπεινὸν εἰς
γῆν τὴν ζωὴν τέτω, ἢ κατεδίωξε τὴν ψυ-
χὴν· ὁ δὲ τὸ δύναντον καθίζει αὐτὸν ἐν σκοτα-
νοῖς ὡς περὶ αἰῶνος. εἰσι γὰρ πῆρες νεκροῦ
μὲν, ἢ δὲ δι' αἰῶνος νεκροῦ· ὅστις ἐχ' ὅλην
αἰῶνα διατήνησιν ἐν τῇ νεκρότητι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πολλὰ σημαίνει
τὸ ταπεινώσεως τὸ ὄνομα. Ἐστὶ γὰρ καὶ ἀρετῆς
ταπεινώσεως· ὡς ἔστι λέγειν, Καρδίαν σου τα-
ξίμωσον καὶ ταπεινώσον τὸν Θεόν· ἢ
ἐξυμνήσῃς. Ἐστὶ ὁ δὲ ἀπο συμφορῆν ταπεινώ-
σεως· ἔστι καὶ ἀπὸ ἀμαρτημάτων· ἐν αὐτῶν
μὲν τῶν ἀπὸ τῆς συμφορῆν λέγει. διὸ καὶ
ἐπιήγαγον τὸ, εἰς γῆν τὴν ζωὴν μου, ἐστὶ ταπει-
νώσεως καὶ ἐξ ἀπονοίας· ὡς ἔστι λέγειν, ὁ ὑψά-
σαν αὐτὸν ταπεινώθησεται. ἔστι ὁ ἕτερον ταπει-
νώσεως ἢ ἀπὸ τῆς ἀπλησίας· τί γὰρ ταπεινώ-
σων τῆς κατὰ φύσιν αὐτὸν ἐν πλείω, καὶ
δυνατείαις ὁ δόξαις πεφουσημέναις; δηλοῦσι
γὰρ εἰσι ταπεινοί· ὅτι τὸ χαμαὶ σύρονται,
καὶ ὅτι μεγάλα ταῦτα νομίζουσι. ματαίω-
ποιον ὅπερ ἔστι ὕψος ἀληθῆς, ὁ τί δὲ τί-
λειαν ἐργάζεται. ἔστι γὰρ ἕτως ὑψάσθαι,
ὡς

ως τὸ τῶν ἑσθραῖ ποιῆ. ἀλλὰ νῦν ὁ
προφήτης τὴν ἀπὸ συμφορῶν λέγει ταπει-
νωσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διπλὴν λέγει τὴν συμ-
φορᾶν, ὅτι ἐν σκοτεινοῖς, καὶ ὡς νεκρὸς αἰώ-
νος ἐμάθισεν, τὴν αἰχμαλωσίαν αἰνιττόμε-
νος. ἐπειδὴ γὰρ ἔστι καὶ ἐν σκοτεινοῖς λύχνος
ἀψαύτα δεξιῆς· καὶ ὅπτις ὁ βελό-
μος δεξιῆς τὴν ἑσθραῖν ἦν κακῶν, καὶ τῶν
ὀνόματι ἦν νεκρῶν ὡγκώσεν τὴν τραγωδίαν.

δ'. ΚΑΙ ΗΚΗΔΙΑΣΕΝ ΕΠ' ΕΜΕ ΤΟ
ΠΝΕΥΜΑ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὐδὲν,
φθοῖ, δεξιῆς νεκρῶν ἐν σκότει καθεργαζόμενος,
ἐληθαλμένος, καὶ ἐν ἐρήμοις χειροῖς ἀσθενῶν
παγκασμῶν· τέτι χάρις ἀκηδίας ἐ ἀθυ-
μίας πολλῆς καὶ ἀχθιδῶνος ἐμπέπλησμαι.
πνεῦμα γὰρ ἐν αὐτῶν τὴν ψυχὴν καλεῖ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπεὶ· ὠφει-
λεῖτο ἐπ' ἐμὲ ἡ ψυχὴ μου. πάλιν τὴν ἑσθραῖ-
ν ἐ θλίψεως δεξιῆς τῆς θορύβου τῆς θοροῖας
ἐμφαίνει. τί δὲ ἔστι ἐν ἐμοί; εἰς εἰς ἀλλὰς,
φθοῖν, ἐξενεγκλῆν εἶχον, καὶ λαβεῖν τινα πα-
ραμυθίας.

ε'. ΕΜΝΗΣΘΗΝ ΗΜΕΡΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῶν προτέρων, φθοῖ, πο-
τησὶν τῶ ἐν εἰς αἰῶνος. καὶ προτὸν ἐμε-
λίτων ἐν πᾶσιν ἔργοις θεῶ, ἔτι ἐν τῶν ποιή-
μασι ἦν χειρῶν αὐτῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ μικρὰ αὐτῆ
ὠφελίσις, τὸ τὰ προτέρα εἰδῆναι καὶ τὰ
παρόντα. ἐπειδὴ γὰρ, ὡς εἰπὴν, ὁ θεὸς τοῖς
αὐτοῖς νόμοις διοικεῖ καὶ νῦν ἐ ἔμπερθεν,
μείσις ὠφελίσις πρὸς τὰ παρόντα ἦν
παρελθόντων ἡ μνήμη. διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλ-
μῶ ἔλεγε· μὴ εἰς τὰς αἰῶνας ἀπάσῃ κώ-
λειος· ἢ εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτῶ ἀποκόψει,
καὶ ἄλλος· Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας γενεάς,
καὶ ἴδετε τίς ἠλπίσεν ἐπὶ κύριον, καὶ κατέ-
χευθη;

ς'. Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΩΣ ΓΗ ΑΝΙΔΡΟΣ
ΣΟΙ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οὕτω δὲ σε διψῶ
τὴν βοήθειαν, καὶ θάπερ ἡ ἀνυδρὸς πρὸς
καλεῖ τὸν ὑετόν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπεὶ· ὡς γῆ δι-
ψῶσα πρὸς σὲ αἰεὶ. τῆτο γὰρ ἔστι τὸ δεξι-
ψαλμα. ἐ ἐν ταῖς συμφοραῖς, καὶ ἐν ταῖς
ἀθυμείαις, ἐ ἐν πάσῃ καιρῶν δεξιῶν τὴν
ἰσὺν ἐπὶ δὲ ἐκφυμασθεῖν φθοῖ. τί δὲ ἔστιν,
ὡς γῆ ἀνυδρὸς σοι; ὡσαυτὸν ἐκείνη τῶ ὑετῶ,
φθοῖ, ἐφίεται, ἔτι καὶ ἐγὼ τῶ δεξιῶ σοί ἐστι

ac ea despicere. Verum Propheta nunc
dicit humilitatem quæ oritur ex calamita-
tibus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ANONYMI. Duplicem dicit calamitatem,
& quod in obscuris, & quod tamquam mor-
tuos sæculi collocarit, captiuitatem significans.
Cum enim is qui in tenebris est videre possit
si lucernam accenderit, volens cum exaggeratione
malorum excessum declarare, addito
mortuorum nomine auxit tragediam.

Tenebra
calamitatis
symbolum.

4. ET ANXIATUS EST SUPER ME SPIRI-
TVS MEVS.] ORIGENIS. Nihil, inquit, dif-
fero à mortuo in tenebris detento, cum ex-
torris exulem, & in desertis locis degere co-
actus sim: propterea magno mœrore & tristi-
tia affectus sum. Spiritum namque hoc loco
animam vocat.

CHRYSOStOMI. Alius: Circumage-
batur in me anima mea. Ostendit rursus sum-
mam afflictionem per animi perturbationem.
Quid est autem in me? Ne alijs quidem, in-
quit, eam poteram enuntiare, & consolatio-
nem ab eis accipere.

5. MEMOR FVI DIERVM ANTIQVORVM.]
ORIGENIS. Priorum, inquit, malorum
sæculi præsentis. Et primùm meditabar in
omnibus operibus Dei, deinde in facturis
manuum eius.

CHRYSOStOMI. Non est hæc parua
consolatio, priora nosse & præsentia. Cum
enim, vt sic dicam, Deus iisdem legibus & ea
quæ nunc sunt & quæ prius fuerunt admini-
stret, maxima est ad præsentia consolatio
memoria præteritorum. Et idem in alio quo-
que Psalmo dicit: Numquid in æternum
projiciet Dominus; aut in finem misericor-
diam suam abscindet? Et alius: Respicite ad
antiquas generationes, & videte quis spera-
uerit in Dominum, & confusus sit?

Præterito-
rum memo-
ria est con-
solatio præ-
sentium.

Psal. 76, 7.
Eccli. 2.
11.

6. ANIMA MEA SICVT TERRA
SINE AQUA TIBI.] ORIGENIS. Sic
autem tuum sitio auxilium, sicut arida terra
imbrem expectat.

ANONYMI. Alius: Sicut terra sitiens ad te
semper. Hoc est enim Diapsalma. Tam in ca-
lamitatibus, inquit, quàm in prosperitatibus, &
in omnium temporum varietate ostendo
semper studium æquale. Quid est autem,
Sicut terra sine aqua tibi? Sicut illa, inquit,
aquam desiderat, ita & ego perpetuò esse
tecum.

Desiderium
afflictis est
simile si-
tienti.

CATE-
NA PA-
TRVM.

tecum. Hoc autem desiderium maximè auxit
moles afflictionum: & idcò Deus eas permi-
sit crescere, magnam suam ostendens prou-
identiam: non solùm enim fecit creaturas,
sed etiam factarum curam gerit, tam homi-
num quàm aliorum omnium quæ visu per-
cipiuntur. Hoc itaque videns quoque Paulus
dicebat: *In ipso vivimus, & movemur, & su-*
mus. Et rursus: *Omnia in ipso constant.*

A& 17, 28.
Coloss. 1,
17.

7. VELOCITER EXAUDI ME
DOMINE.] ORIGENIS. Cùm supra
modum anxietur deficit spiritus hominis.
Huic autem simile est illud, *In deficiendo ex*
me spiritum meum.

Psal. 141,
3.

CHRYSOSTOMI. Quid dicis? virges
Medicum ad curationem? Nequaquam. Sed
hic mos est animarum quæ affliguntur,
quemadmodum & hominum laborantium
accersere Medicos, etiamsi tempus non po-
stulet adferre liberationem. Quocircà ipse
quoque causam adjiciens dicebat: *Defecit*
spiritus meus.

8. AUDITAM FAC MIHI MANE MISE-
RICORDIAM.] CHRYSOSTOMI. Vide afflictam
& perturbatam animam: vult enim audiri
ante experientiam, vt spe & expectatione
erigatur. Resuscita me igitur, inquit, à pec-
cato. Deinde etiam rationem addit ad hoc
impetrandum dicens: *Quia in te speravi.*
Nihil enim adcò requirit Deus, quàm vt ad
eum perpetuò respiciamus.

NOTAM FAC MIHI DOMINE
VIAM.] ORIGENIS. Potest hoc di-
cere de notitia viæ quæ ducit ad virtutem,
vel quam quis post exitum incedit, quæ est
via ligni vitæ, quam custodit Cherub cum
flammea rhomphæa.

Via recta
inquiren-
da duce
Spiritu
sancto.

EIVSDEM. Terra viventium & terra
recta eadem est: illa bona, ad quam Spiritus
Dei bonus deducit eos qui hoc merentur.
Hinc etiam spiritus dignitatem didicimus.
Sicut enim Deus sic etiam spiritus nomi-
natus est bonus: & quemadmodum Deum
obsecrauit vt ipsum deduceret; sic etiam
precatur vt Spiritus sancti ductum consequatur,
vt nihil ipsi arduum & difficile appareat,
sed rectam viam & planam atque ab errore
liberam incedat.

II. EDVCE DE TRIBVLATIONE ANI-
MAM MEAM.] CHRYSOSTOMI. Non

διπλεκός. μάλιστ' αὐτῆς ἐπέτιτε τὴν
ἐπιθυμίαν τῆς θλίψεως ὁ ἕρκος· διὰ δὲ ἀ-
φῆκεν αὐταῖς ὁ θεὸς ἀνεπηθέτως, τὴν πολλὴν
ἐπιθυμίαν ἐπιδοκεν ἡμῶν· ἐγὼ γὰρ ἐπίστανται
κτίσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμετέρας ἐπιθυ-
μίας, καὶ ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐπιθυμίας ὁμοί-
ων. τὸ τοιοῦτον καὶ ὁ Παῦλος ὁρᾷ ἐλεγεῖν·
Εἰ αὐτῶν ἡμεῖς, ἐκ κινήσεως, καὶ ἐπιθυμίας· καὶ
πάλιν· ἐν αὐτῶν τὰ πάντα συνέστηκεν.

ζ'. ΤΑΧΥ ΕΙΣΑΚΟΥΣΤΟΝ ΜΟΥ ΚΥΡΙΕ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπιθυμίας ἀκινῆτον ἐ-
κλείπει τὸ πνεῦμα τῶ ἀνθρώπου. τὴν δὲ
ὁμοίον τὸ, Εἰ τῶ ἐκλείπει ἐξ ἡμῶ τὸ
πνεῦμά μου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις; ἐπιθυ-
μίας τὴν ἰατρὴν πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν; ἴδα-
μάς. ἀλλ' ἕρκος ταῖς θλίψεσιν ψυχῆς,
ἀσπὴρ καὶ τῆς κάμνουσιν τῆς ἀνθρώπων πα-
ράκλησιν εἰσαγάγει τὴν ἰατρὴν, καὶ ὁ καιρὸς
μὴ ἀπαυτῆ ἐπάγει τὴν λύσιν. διὸ καὶ αὐτὸς
τὴν αἰτίαν προσετίθει ἐλεγεῖν· ἐξέλιπε τὸ
πνεῦμά μου.

η'. ΑΚΟΥΣΤΟΝ ΠΟΙΗΣΟΝ ΜΟΙ ΤΟ
ΠΡΩΤΟΝ ΕΛΕΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅσα
θλίψεσιν ψυχῆς ἐπιθυμίας τῶν
γὰρ δὲ πύραυς ἀκινῆται βέβηται, ὡς ταῖς ἐλ-
πίσιν ὁρθωθῆναι καὶ τῆ προσδοκίᾳ. ἀνάπα-
σον τῶν μου, φησὶν, ἀπὸ τῆ ἀσπέριας. εἴπα
καὶ τῆ δικαιολογίας τῶ τυχῆν προσετίθει λέ-
γων· ὅτι σοὶ ἠλπίσα. εἶδεν γὰρ ὁ θεὸς ἕρκος
ἐπιθυμίας, ὡς διπλεκός πρὸς αὐτὸν κινήσας.

θ'. ΓΝΩΡΙΣΟΝ ΜΟΙ ΚΥΡΙΕ ΟΔΟΝ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Διὸ αὐτὸς ἐλεγεῖν ὡς ἡμεῖς
ὁ δὲ φησὶν ἐπ' ἀρετῶν, ἢ τῆ καὶ τὴν ἐξο-
δοῦ τὴν ὁδὸν, πρὸς ἧς ἐστὶν ὁδὸς τῶ ζῆλου
ζῆλος, τὴν φυλάσσει τὰ χερουσίμην καὶ φλογὴν
ρομφαῖα.

τοῦ αὐτοῦ. Ἡ ζῆλος καὶ ἡ ἀρετὴ
ἢ αὐτῆ ἐστὶν ἀγαθὴ, ἐφ' ἧς τὸ ἀγαθὸν τῶ
θεῷ πνεῦμα ὁδηγεῖ τὴν ἀρετῆν. καὶ ἐπιθυμίας
τὴν ἀρετῆν τῶ πνεύματι ἐπιδοκεν ἡμῶν. ἀσπὴρ
γὰρ ὁ θεὸς ἕρκος καὶ τὸ πνεῦμα ἀνάπαυσιν ἀ-
γαθὸν· καὶ καθάπερ τὸν θεὸν ὁδηγεῖται αὐ-
τὸν ἰκατόμοις· εἴπα καὶ τῆς τῶ πνεύματι
ὁδηγίας ἀπολαύσας ἀγαθῶν, ὡς μηδὲν
αὐτῶ φαῖται πρὸς αὐτὸν μηδὲ δυσχερῆς,
ἀλλ' ἀρετῆς τὴν ὁδὸν ὁδὸν καὶ λείαν ἐ-
πίπαις ἀπηλεγῆς.

ια'. ΕΞΑΒΕΙΣ ΕΚ ΘΑΪΤΕΩΣ ΤΗΝ ΨΥ-
ΧΗΝ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ
ἐπειδὴ

ἵνα ἐπιδοῦν ἐγὼ φησὶν, ἀξίος, ἀλλὰ δεῖ τινὲ σὺν φιλαθρωπία ἀπάλλαξόν με τῆς πολέμων, δὸς ἀναπνεῦσαι μικρὸν ὑπὸ τῆ θλίψεως. Ὅσα πάλιν τινὲ αἰτίων κενδύλων. Οὐ γὰρ ὅστι ἀπλάς ὀπιτυχεῖν τῆς αἰτήσεων, ἀλλὰ πανταχῶ ὄψασθε δάξεν ἑαυτὺς ἀξίους χεῖρ τῆ λαμβάνειν ἀπερ αἰτέμεν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν σπυροσφίρει, καὶ ἔτοις προσίνα. ἔ γδ ἀρκεῖ μόνον τῆς διχῆς ἢ φύσις· ἐπιὶ Ἐ Ισραῖλοι ἦν χοῖτ, καὶ ἦκον· ἐὰν πληθύνητε τινὲ δέσιον, ἐκ εἰσακίσομαι ὑμῶν. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Ισραῖτοι ἐκ ἦκοντ, ὅπως Ἐ Γερεμίας ἰδὼν αὐτῶν ὄψασθε ἀλάτ ἐπιπημάτο, καὶ ἀπαξ Ἐ δις ἀκίμων· Μὴ προσόχε θεὶ τῆ λαὸ τέτε, ὅπ ἐκ εἰσακίσομαι σὺ. Ἐ τί θαυμάζεις, εἰ Γερεμίας, τὸν γδ Νάε, καὶ τὸν Ιωβ, Ἐ τὸν Δαυὶδ ἐδὲ ὑδὸν προσήσθεδαί, φησι κακῶς βιέντων. Τούτα τὸν πω εἰδότες, καὶ μόνον διχῶ μέθα, ἀλλὰ μὲ τῆς διχῶν ἀξίους ἑαυτὺς ὄψασθε ἀλάτσωμεν τῆ λαβείν.

quoniam ego, inquit, dignus sum, sed propter tuam clementiam libera me ab ijs qui in me bellum gerunt, da vt ab afflictione aliquantulum respirem. Vide hęc rursus adiectam causam. Non enim simplici ratione petitiones nostras consequi valemus, sed nos vnde quaque pręparare debemus vt digni euadamus qui postulatis potiamur, & quę nostrarum partium sunt conferre, atque ita accedere. Non sufficit enim sola natura orationis; quandoquidem Iudæi quoque orabant, & audiebant: Si multiplicaueritis Iſai 1. preces, non exaudiam vos. Et quid miraris, si Iudæi non exaudiebantur, cū etiam Ieremias pro eis orans reprehendatur, & semel & bis audiat: Ne ores pro hoc populo, quoniam non exaudiam te. Et quid miraris, si Ieremias [non exauditur?] Nam neque Noë, neque Iob, neque Daniel filios suos protegent, si malè vixerint. Hęc ergo cū sciamus, non solūm oremus, sed cum precibus quoque nos ita comparemus, vt simus digni qui accipiamus.

ANNO-TATIONES CORDERII. Oportet nos dignos exhibere vt exaudiamur.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo & argumento.

In Hebræo solūm inscribitur Psalmus Dauid: Septuaginta editionis Sixtinę explicandi argumenti gratiā addiderunt, Ὅτι αὐτὸν ὁ υἱὸς κενδύλων: Quando cum filius perſequebatur: vbi Græcum Scholion hæc annotat, Ἐν ἐπίλοις ἀρτιγράφοις Δρον, ὅτι αὐτὸν ἰδὼσαν Ἀβισσαλων ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτι δὲ παρὰ τῶ Εβραῖω, ἔτι παρὰ τοῖς ἀλλοῖς ἐρμηνευταῖς τούτῳ Δρον προσήκων ἔχεται δὲ ὅμοις τῆς ἀληθείας αὐτῷ γδ ἔχει τινὲ ὑπόθεσιν ὁ ψαλμός. id est: In quibusdam exemplaribus inueni, quando cum perſequebatur Absalom filius eius: sed neque apud Hebraum neque apud alios interpretes hanc inueni additionem: aitamen inhaeret veritati: nam hoc habet argumentum Psalmus. Ecclesia autem hunc Psalmum numerat inter septem Pœnitentiales; quia Dauid hic exemplo suo præscribit formam precandi veris pœnitentibus. Orat enim vt sibi in extremum iam discrimen adducto Deus opem ferat, & in se sperantem è periculis eruat.

ipsa etiam iustitia vocetur misericordia: quasi scilicet iustitia idem planè quod misericordia sit in Deo.

2. Et non intres in iudicium cum seruo tuo.] Nota cum Iansenio, Deum intrare cum aliquo in iudicium, non est Deum venire ad iudicandum illum, & iudicem illius se exhibere; sed est Deum cum aliquo contendere, exostulare, & quasi aduersarij personam in iudicio suscipere. Id autem cū sancti semper deprecentur, etiam Dauidi conueniebat: nam cū a Saūle affligebatur, & cū eum Absalom perſequebatur, agnoscebat indubiè dignum se eis malis coram Deo, si Deus cum ipso contendere vellet, & omnes vitę suę actiones obseruare: quamuis vbique se innocentem prædicet in causa illa quę erat illi cum Saūle & Absalomo.

Quid sit Deum cum aliquo intrare in iudicium.

IBIDEM. Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.] Id est (vt pulchrè exponit Bellarminus) Quia non ego solus, sed omnis viuens cadet causā, si tecum iudicio contendere voluerit. Omnis enim viuens aut est peccator, aut iustus in via, aut iustus in patria. Qui peccatores sunt, vt homicidę, adulteri, & similes, poterunt quidem iustificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sæpè occulta sunt, vel iuridicè probari non possunt: sed in conspectu Dei non iustificabuntur, quia Deus videt corda & conscientias, & ex ipsius conscientię testimonio conuincet eos. Qui iusti sunt, sed adhuc in via, non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam non audebunt se iustificare; sed cum Apostolo dicent: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui enim iudicat me Dominus est. Fortasse enim ille videt in me quod ego

Quomodo nemo viuens iustificatur coram Deo.

Iustitia in Deo idem quod misericordia.

1. Auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua.] Græcè est, ἐν τῆ ἀληθείᾳ σου: apud S. Chrysostomum alius vertit, ἐν τῆ πίστι σου, in fide tua: alius, ἐν τῆ βεβαιότητι σου, in stabilitate tuā. id est, iuxta fidelitatem tuam quā seruas promissa de remissione pœnitentibus danda. Quod autem addit, Exaudi me in tua iustitia, S. Chrysostomus in Catena citatus rectè monet eoloco iustitiam appellari φιλαθρωπίας, clementiam & humanitatem. Nam apud homines quidem iustitia, inquit, pura est, & misericordiā spoliatur, apud Deum non itidem, sed admixta semper iustitię est misericordia: & verè tanta, ὅς καὶ δικαιοσύνην φιλαθρωπίας κληῖσθαι, vt

1. Cor. 4.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Iob 9.

ego non video. & cum Iobo dicere debeo: *Si habuero quidpiam iustum non respondebo, sed meum Iudicem deprecabor.* Item non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam intelligunt iustitiam suam non à se acquisitam, sed à Deo donatam esse; & idè non se iustificabunt coram Deo, quasi ex se iusti sint, sed gratias agent iustificatori suo. Denique non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam etiamsi iusti sint, quia criminibus carent; tamen etiam peccatores esse intelliguntur, quia peccatis quotidianis non carent, & dicunt cum alijs sanctis: *Dimitte nobis delicta nostra. Et si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Qui iusti sunt in patriâ, & criminibus & peccatis non solum carent, sed etiam inquinari non possunt, non iustificabuntur in conspectu tuo; tum quia iustitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo, à quo illam habent; tum quia tanta est puritas Dei, ut comparatione eius omnis alia iustitia iniustitia esse videatur. *Stella enim non sunt munda in conspectu eius.* Ceterum quoniam hæretici Lutherani & Calviniani ex hoc loco probare contendunt nullam esse in homine iustificato veram iustitiam, sed solum imputatitiam, & omnia opera iustorum esse peccata mortalia, & digna supplicio aeterno, si à Deo imputarentur. Obseruandum est, Dauidem non dixisse, nullum esse verè iustum; sed contrà dixisse in alio Psalmo, *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: quia custodini vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo: & ero immaculatus cum eo, &c.* Item: *Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini.* Neque hoc loco dixisse eundem Dauidem, Nullus verè iustificabitur; sed, *Non iustificabitur in conspectu tuo.* quod intelligunt Patres: vel quia iustitia iustorum vera quidem est, sed ab ipsis non est quasi proprijs viribus acquisita, sed à Deo gratis donata. Ita S. Augustinus hoc loco: vel quia iustitia eorundem iustorum vera, sed non pura est, cum admixta sit peccatis venialibus. Ita S. Gregorius hoc loco, S. Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem, & S. Augustinus in libro de Perfectione iustitiæ. Vel denique, quia etiamsi vera & pura esset absolutè, tamen comparata ad iustitiam Dei increatam & infinitam iustitia esse non videtur; quomodo lux lucernæ coram Sole non lucet. Ita S. Hilarius, S. Hieronymus, & alij hoc loco, & S. Bernardus Serm. 5. de verbis Isaïæ.

Math. 6.
I. Ioan. 1.

Atque hoc est quod legimus in Iobo: *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur?* Item: *Verè scio quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositus Deo.* In quem locum vide S. Augustinum in libro ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas cap. 10.

Iob 25.

Psal. 17.

Psal. 118,
1.

3. *Collocauit me in obscuris sicut mortuos saculi.*] Sic in Threnis dicitur: *In tenebrosis collocauit me quasi mortuos sempiternos.* Per mortuos autem saculi hoc loco intelligi possunt peccatores huius mundi, qui cum tenebris & horroribus internis prætentationum multitudine & grauitate conscientiam obtenebratam & spiritus lumen obnubilatum habeant, in perpetuis degunt obscuritatibus. Aut intelligi possunt mortui à sæculo, qui olim in præteritis generationibus quasi à sæculo & mundi initio sunt

Iob 4.

Iob 9.

Thren. 3.
Peccatores
in obscuris
versantur.

mortui, quorum non est vlla amplius memoria. Et huic sensui consonat B. Hieronymi versio ex Hebræo, quæ habet *mortuos antiquos*, id est olim mortuos. Aut per *saculum* intellige infelix illud damnatorum habitaculum, seu locum inferni, in quo omnes qui mortui sunt ad vitam non resurgent amplius. Vel *mortuos saculi* accipe eos qui secundum iudicium huius mundi condemnati in obscuris locis seruantur ad mortem. Est autem hic primus salutis gradus, ut agnoscat se collocatum in tenebris, & in terra vitam suam depressam, hoc est, ut agnoscat peccata sua. Secundus, ne ob eam metu iudicij diuini intra se turbetur. Vnde rectè sequitur: *Anxians est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.* Tertius verò, ne nimiam turbatione desperet, ut antiquas Dei miserationes peccatoribus frequenter exhibitas in memoriam reuocet; atque ex his quarto loco mentem suam per fiduciam erigens, & animam & manus ad Deum per orationem subleuet, vti sequentibus versibus ait.

6. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.*] Sicut enim terra sine aqua sterilis redditur, nec alimenta mortalibus necessaria fructificat; ita anima spiritali feruore velut rore pluuiæque priuata ferè nullum fructum virtutis emittit. Quam animæ sterilitatem Regius hymnorum Cantor hoc loco deplorat, & in loco magnæ ac luctuosæ calamitatis reponit. Multa illa olim grauissima fuit habita, quam Theodosius Imperator Antiochiæ imposuit, & de qua Chrysostomus Hom. 14. ad Populum pro concione non exiguo animi dolore differuit. Ob statuas enim euerfas populari seditione iussit ocludi obstructi- que balneas omnes in amplissima & refertissima ciuitate, ne cuius vllus aqua illa iucunda frueretur; vnde necesse fuit corpus magnis & diuturnis sordibus obsolescere. Ita cum Summus Imperator stetus pij vsuram negat, cum Dauide omnes rerum spiritalium Magistri putant, salutaris illius aquæ penuriam esse pœnam animæ non exiguam, meliusque recognoscunt spiritalium aquarum copiam verè munus esse diuinum, & earundem fontem sacrum è cælo peti oportere.

8. *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam.*] Id est, Fac vt à me audiat, fac me audire, fac me percipere ac perferre intra me misericordiam tuam. Potest etiam auditus accipi specialiter, sed spiritaliter, vt postulet homo afflictus vocem diuinæ consolationis & miserationis Dei interiùs loquentis auribus spiritalibus exaudire, iuxta illud: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem suam.* Postulat enim vt dicatur sibi à Domino, Dimissa sunt tibi peccata tua, Vade in pace, Fides tua te saluam fecit, & alia huiusmodi diuinæ consolationis verba: quæ sicut olim in carne locutus legitur Christus Dominus, peccatorum dimissor & infirmitatum curator; ita etiam nunc in cordibus pœnitentium & humilium loquitur per singulos dies. Aut generaliter accipi poterit pro percipere, vel cognoscere, vel intelligere; quemadmodum frequenter etiam verbum *videre* solet accipi. Sicque postulat afflictus cognoscere, sentire, experiri & percipere Dei misericordiam, quam omnibus rebus anteponit.

Anima do-
nacione spo-
liata est
sicut terra
sine aqua.

Psal. 55.

Non prodest scire voluntatem Dei, nisi eam facias.

10. *Doce me facere voluntatem tuam.*] Non ait, Doce me voluntatem tuam; sed, Doce me facere. Id est, Verba tua firmiter hæreant menti & sensui meo, donec me ad opus ipsum perducant. Nam nosse verbum Dei, & statim obliuioni mandare antequam opere expleatur, nihil omnino est, & non tantum nihil commodi inducit, sed plurimum affert detrimenti.

I B I D E M. *Spiritus tuus bonus deduxit me in terram rectam.*] Græcè est, *Ὁδηγῆσαι με ἐν τῇ ἀθείᾳ*: S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 16. legitur, *in viam rectam* & ita est in Psalterio Romano & Arabico: in ceteris libris Græcis est *ἐν τῇ ἀθείᾳ*, & in Latinis *in terram rectam*. Apud S. Chrysostomum alius habet *διὰ τῆς οὐρανῆς, per terram planam*. Pulchre ad hunc locum noſter Alvarez de Paz Tomo 2. de Perfectione lib. 1. partis 1. cap. 13. Verè inquit, Domine non deduxit me spiritus hominis in terram hanc: nam iste sibi relictus, potius solet à tuo obsequio diuellere, & ad sæcularia trahere. Non deduxit me spiritus Angeli, qui potest quidem bonum suadere, non tamen persuadere, nec voluntatem sine gratia tua ad boni consensum inclinare. Sed deduxit me spiritus tuus, qui illæso manente libero arbitrio instinctibus & auxilijs suis potens est corda hominum conuertere quocumque voluerit. Spiritus autem iste tuus spiritus sanctus est: nam idem Propheta ait: *Spiritum sanctum tuum ne auferas à me*. Spiritus vitæ est, cum scriptum sit: *Spiritus vitæ erat in rosis*. Spiritus Domini mei est: *Et requiescet super eum Spiritus Domini*. Spiritus veritatis est: sub quo nomine fuit antea promissus: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Sed hic vocatur *spiritus tuus bonus*; quoniam hæc vocatio, hæc deductio mea, opus est infinitæ bonitatis omnia alia comprehendens. Spiritus bonus & sanctus tuus vocauit me; quia ad sanctitatem vocauit. Spiritus bonus & vitæ excitauit me; quoniam à peccati morte ad gratiæ vitam excitauit. Spiritus bonus Dauidi deduxit me; quoniam vt fidelis essem seruus adduxit. Spiritus bonus & verus erudiuit me; quoniam ad falsitatem odio habendam & veritatem diligendam erudiuit. Hic Spiritus tuus bonus, sanctus, viuus & verus eduxit me à terra in qua eram ad terram ad quam nondum perueneram. Erant ego in hac lacrymarum valle in

Solus Dei spiritus bonus deducit nos in terram perfectionis ac bonitatis.

Psal. 50, 13.
Ezech. 1, 20.
Isa. 11, 2.
Ioan. 16, 13.

terra de qua scriptum est, *Terra erat inanis & vacua*; vel, vt alius transtulit, *inuisibilis & incomposita*. Nonne inanis? siquidem rebus suis numquam nos satiat. Nonne vacua? quandoquidem discessit ab ea bonitas & veritas. Nonne inuisibilis, & obscura fallacijs, dolis & technis? In qua diligimur, sed propter lucrum; honoramur exterius, sed in corde contemnimur; laudamur præsentibus, & vituperijs absentes afficimur. Nonne incomposita atque deformis peccatorum deformitate atque fuligine? *Quia non est veritas, non est misericordia, & non est scientia Dei in terra*. Nonne bonorum vacua est illa terra? cuius memoriam faciens Ieremias ait, *Aspexi terram, & ecce vastauerat, & nihil: & calos, & non erat lux in eis. Vidi montes, & ecce mouebantur, & omnes colles conturbati sunt. Intuius sum, & non erat homo, & omne volatile cali recessit*. Virtutum vacua est, nihil in ea reperitur quod animo satisfaciatur: aliorum rectores orbati luce & sapientiâ ad regendum; & potentes stabilitate & constantiâ priuati sunt. Inter multos homines vix vnum inuenimus hominem, qui scilicet ratione & non passione se gubernet. Inter multos sapientes vix vnus sapiens, qui cogitatione ac desiderio ad cælestia se efferat. Ab hac misera terra euocasti me Domine, & deduxisti me in terram rectam, in statum hunc reſtitudinis, ad omnem virtutem exhortantem, omnem viam sanctitatis docentem: in terram rectam, quæ recta & sine vllis ambagibus tendit in cælum: in terram rectam, quæ tota imitatio quædam est iustitiæ tuæ, quam homo factus verbo & exemplo monstrasti: in terram rectam, quæ omnem obliquitatem vitiorum fugit, omnem curuitatem peccatorum auersat, & eorum animorum, de quibus dictum est, *Recti diligunt te*, ferax est. In hac autem terra recta constitutum propter nomen tuum viuificabis me. *Quæ enim mea opera (inquit S. Augustinus) sine tuo adiutorio computantur? unde impetrarem, dignusque essem deduci à spiritu tuo in terram rectam? Quæ opera mea, vel quæ merita mea? nisi quod propter te metipsum & propter bonitatem tuam deduxisti me, vt gratiâ tuâ & iustitiâ tuâ viuificarus me. Deduxisti me in terram hanc, vt gratiâ viuificatum donis tuis cumulares, & centuplum pro his quæ tui causâ in terra non recta reliqueram redderes, &c.*

ANNO-TATIONES SCOR- DERII. Gen. 1.

Osec 4, 1.

Ier. 4, 23.

Cant. 1, 3.

IN PSALMVM CXLIII. ARGUMENTVM.

α. Ψαλμός τῷ Δαβὶδ πρὸς τὸν Γολιάθ.

1. * Psalmus ipsi Dauid ad Goliath.

* Vulgata Psalmus Dauid aduersus

Ἐν πρὶ μὲν ἡ ἐπιγραφή αὐτῆ, καὶ δὲ χεῖρς πανοπλίας ἀνείλε τὸν Γολιάθ ἐλπίσθι τῇ πρὸς θεόν. ἡ δὲ ἀείδωρος ἐν τῷ πρὸς θεοῦ λαβόντι λυτῶσιν ἐχθρῶν, ὡς ἦδη τυχῶν ἀχαιεῦ ἐν τῷ τῷ. Ἄλλος ἐκ πρὸς ὡς εἰρήδης τῷ Μακκαβαίων φησὶ, νικηκόντων μὲν, πάλιν αἰτέντων τῆς εἰρήνης ἀπὸ λαγῶν ἄλλος, ἐν τῷ μὲν

In quibusdam quidem est hæc inscriptio, *Quomodo sine armis Goliath interfecerit spe in Deum fretus. Vel cum in precedenti Psalmo rogasset vt ab hostibus liberaretur, tamquam id consecutus modo gratias agit.* Alius ait hunc ex persona Macchabeorum dictatum esse, qui quidem vicerant, sed perfectam libertatem postulabant: alius, ex per-

Huius Psal- mi triplex applicatio & expositio.

TOMVS III.

D d d d

sona

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

sona illorum qui post reditum belligerabant cum ijs qui templi adificationem impediabant. Docet autem ne ob prosperitatem inimicorum excruciemur, si propter Dei longanimitatem prosperè agant, speremus in Deum, & misericordiam eius præstolemur. Vide autem quomodo dicat Christi è caelo descensum fore manifestandum.

τὴν ἐπαύροτον πολεμῶντων τοῖς καλύμοις ἢ τῆς ναῦ οἰκοδομῶν. διδάσκει δὲ μὴ δὲξασθαι ἐπὶ διασφαλίᾳ ἰχθῶν, εἰ δὲ μακροθυμίας τῆς θεοῦ διασφαλίᾳ, ἀλλ' ἐλπίζειν εἰς θεόν, καὶ ἀπειρῶν τὸ ἔλεος. θεὰ δὲ ὅτι λίγα δεῖ γήσομαι καὶ ἄποδοι χειρὸς τῶν δὲ ἕσθαι.

PARAPHRASIS ANONYMI.

BENEDICTVS Dominus Deus meus,

Explicatio
Psalmi ex
persona
Maccha-
baorum.

Tamquam ex persona Macchabæorum hæc dicit. Deinde etiam hymni causam subiungunt.

* Vulgata
addit &

Qui docet manus meas ad prælium, * digitos meos ad bellum.

Videntur plurimâ belli peritiâ vsi in victoria contra Duces exercitus Antiochi; verum nequaquam hanc sibi attribuunt, sed Deo, ostendentes neque peritiam in bellis prodesse, nisi adfuerit supernum auxilium.

2. Misericordia mea & refugium meum:

Hæc autem, inquit, præbuit mihi Deus per clementiam suam, quia ad ipsum con- fugi.

Susceptor meus, & liberator meus:

Propter hanc, inquit, causam etiam susce- pit me, & liberauit me.

Protector meus, & in ipso speravi:

Et cum, inquit, me protexerit in tem- pore opportuno, non desino in ipsum spe- rare.

Qui subdit populum meum sub me.

Maccha-
bai humi-
litas.

Iure merito Macchabæi gratias agunt de populi subactione. Macchabæus enim non erat Rex, vt Regni necessitudine ipsi sponte subijcerentur; sed cum ipsis consulisset vt pro lege bellum gererent, & commilitonibus suis id persuasisset, sentiens non esse humanæ facultatis tam multis de

ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ κύριος ὁ θεός μου,

Ὡς ἐκ σφεσάπης ἡσὶ Μακκαβαίων τῶντα φησί. Ἐἴτα καὶ τῶν αἰτίων τῶ ἕμνε ἀπὲρθευον.

Ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς μάχας, ὅν δακτύλους μου εἰς πόλεμον.

Φαίνοσι ἐμπειρία καὶ μακροθυμία πολυμικῆ πληθεῖ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἡσὶ Ἀντόχου στρατηγῶν ἀλλ' ἐκ ἑαυτῶν ταύτην ἀναπείρασιν, ἀλλὰ τῶ θεῷ, δεησῶντες ὡς ἐπὶ ἐμπειρία ἐν πόλεμοις ἀφελεῖ, μὴ τυχεῖται τῆς ἀνωθεν βοήθης.

β'. Ἐλέος μου καὶ καταφυγή μου.

Παρίχη δὲ μοι, φησί, τῶντα θεὸς δὲ φιλανθρωπῶν ἰδίαν, ἐπειδὴ ἐπ' αὐτὸν κατέφυγον.

Ἀνυμνήσω με, καὶ ῥύσης με.

Διὰ ταύτην, φησί, τῶν αἰτίων καὶ ἀνταλάβετό με, καὶ ἱρῶσατό με.

Ἰπέρσσωσής μου, καὶ ἐπ' αὐτῶ ἤλπισα.

Καὶ ἐπιπέδη, φησὶν, ἰσφρασις μου ἐν δέοντι καιρῷ, ἐκ ἀφίσταμαι τῆ εἰς αὐτὸν ἐλπίζω.

Ὁ ὑποτάσσων τὸν λαόν μου ἐπ' ἐμέ.

Διχαίως ἀχαρισῶσιν οἱ Μακκαβαῖοι ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῶ λαῷ. Οὐδὲ γὰρ ἡσὶ ὁ Μακκαβαῖος βασιλεὺς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶ ὑποταγῶσιν ἀνάγκη τῆς βασιλείας. ἀλλ' ἐπειδὴ συμβέβηκεν ἐκείνοις ἰσφρ τῶ νόμου πολεμεῖν, ἐπίσταντο δὲ οἱ μετ' αὐτῶ, αἰδοῦντο ὡς ἐκ τῶ δυνάμει ἀνθρωπίνης ποσούτης πείσαν ἰσφρ

ὡς τὸ λαὸν, τὴν αἰτίαν τῆς θεοῦ αἰατί-
θου. ἔτι γὰρ ἐπιπέσει ἐαυτὸν ἔτι
φροῖ.

γ'. Κύριε τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι
ἐγνωσθῆς αὐτῷ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι
λογίζῃ αὐτῷ;

Τί γὰρ εἰμι, φησὶν, ἐγὼ, ἢ τί ὁ πατήρ ὁ
ἐπεὶ, ὅτι τοσοῦτόν μοι ὁ ἦμῶν ὑποπέττει, ὡς
ὑπακῆν με ἐν τοῖς ἀναγκαίοις. ἔτι γὰρ πύ-
θοντα ὡσαυτὴ τῷ θεῷ ἐπιθύντος τὰ πνευ-
ματικά.

δ'. Ἀνθρώπου ματαιότητι ὁ-
μοιωθή.

Καὶ καθόλου μὲν γὰρ, φησὶ, πᾶς ἄνθρω-
πος ἐδὲν ἐστὶ. τὸ γὰρ ὀλιγον τὴν βίαν, καὶ τὰς ἀ-
σφαλείας τῆς ζωῆς, εἴπερ ἄρα καὶ γήθησεν,
ἀφαιεῖς, ἐργάζῃ τῶν τῶν χειρῶν μεταβολῆς.
ὅθεν τὸ ὀλιγοχρόνιον ἐπιφέρει αἰνιττόμενος.

Αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὡς εἰ σκιαὶ πα-
ράγουσιν.

Οὐκ ἔτι βέλπον εἰπεῖν τὸ τῆς ζωῆς ὀλιγο-
χρόνιον ἢ παρακάσαι αὐτὸν σκιά, ἐν τῇ ῥοπῇ
τῆς κινεμένης καὶ γνομένης καὶ ἀπογνομένης.
ἀλλ' ὅμως, φησὶ, τοιαῦτον ἡμῶν ὄντων, ἕξαι-
ρέτως μοι μεγάλα καὶ φοβερά παρέχον ἐν
τῇ καὶ τῇ πολυμίᾳ ὡδρατάξει. λοιπὸν γὰρ
ἐχρησάμενος ἐπιθύν τῷ νικῶν τῷ θεῷ, ὡς καὶ
ἐν τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ ψαλμῷ, χρηματι-
ζοῦν ποικίλως τῷ θεῷ τὸ κατόρθωμα. καὶ
ἐπιφέρει.

ε'. Κύριε κλῖνον ἕρανές, καὶ κα-
τάβηθι· ἄψαι τῶν ὄρεων, καὶ καπνι-
θῆσονται.

Πάντα ταῦτα ἐσάλλακται καὶ τὸν χρόνον.
Βέλεται γὰρ εἰπεῖν· ὅπως ἐνίκησεν ὁ θεός,
καθὼς μὲν, φησὶ, πολεμήσαν ἡμῶν τέρον
πνῶ ἐκλινῆς τὸν ἕρανόν, καὶ κατέβη, καὶ ἄμα
τὴ τοῖς ὄρεσιν ἐπέβη· καὶ ὡς ὑπὸ πορῆς ἐκεί-
να καπνίζοντα πολὺ τὸν φόβον εἰς τὰς
πολεμίας ἀσάπην. εἴτα ἐκείθεν, φησὶ,
αἰνιττοῦν βελῶν ἀσάπην ἐκέρχθη. ἐπιφέ-
ρει γὰρ.

ς'. Ἀσάπην ἀσάπην, καὶ
σκορπίους αὐτῶν· ἕξαπέσειλον τὰ
βέλη σου, καὶ σκωταράξαι αὐτούς.

Ἐκείθεν, φησὶν, ἐκ τῆς ὄρεων ἕτως εἰς τὰς
πολεμίας ἕξαπέσειλον τὰ βέλη τὰ ἐξ ἧς τῆς

populo hoc persuadere, causam Deo attri-
buit. Sic itaque semetipsum deprimens ait
hoc modo:

3. Domine quid est homo, quia
innocuisti ei? aut filius hominis,
quia reputas eum?

Quid enim, inquit, ego sum, vel quid
pater meus, quod tantum populum mihi
subijcias, ut in rebus necessarijs mihi obe-
diant. Sic enim persuasum habent quasi Deus
ipsis præcepta iniungat.

4. Homo vanitati similis fa-
ctus est:

Et uniuersim quidem, inquit, omnis homo
nihil est. Vitæ enim breuitas, etiam prospe-
ritates eius, si fortè quæ fuerint, abolet vi-
cissitudinis celeritate. Vnde temporis breui-
tatem insinuans subiungit:

Dies eius sicut umbra præ-
tereunt.

Non poterat meliùs vitæ breuitatem de-
scribere quàm eam umbræ comparando,
quæ in mouentis nutu & fit & definit.
Attamen, inquit, cùm nos tales simus, exi-
miè magna & terribilia mihi præbuit in
acie aduersus hostes. Hinc enim deinceps
Dei victoriam describit, uti etiam in Psalmo
decimo septimo, insigne Dei facinus diuersi-
modè figurans. & subdit:

5. Domine inclina cælos *, &
descende: tange montes, & fumi-
gabunt.

Hæc omnia secundùm tempus immuta-
ta sunt. Vult enim dicere: Quando vicit
Deus, primùm quidem, inquit, nobis bel-
lum gerentibus cælum quodammodò incli-
nasti, & descendisti, ac simul montes ascen-
disti: qui quasi igne fumigantes magnum
terrorem hostibus incusserunt. Deinde, in-
quit, pro sagittis usus est fulgetris. subdit
enim:

6. Fulgura coruscationem, &
dissipabis eos: emitte sagittas tuas,
& conturbabis eos.

Inde, inquit, ex montibus ita in hostes
sagittas per fulgura emisisti, ut aduersa-

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Vita huius
breuitas
et vanitas.

Descriptio
victoria
Dei pro
Maccaba-
is.

* Vulgata
addit tuos

FARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* Vulgata
de

rij nostri eas minimè ferentes dissiparentur, & conturbarentur, & in infirmitatem inciderent.

7. Emitte manum tuam * ex alto, eripe me, & libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

Inde, inquit, ex alto hostes quidem eiecisti; me verò de hostium multitudine tamquam ex aquis multis prodigioso modo liberafti. Aquas enim more solito rursus vocat multitudinem.

8. Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.

Liberafti me, inquit, de inimicis qui semper magna contra me iactabant, nec iactabant tantum, verum etiam re ipsa iniquitatem demonstrabant. Non enim ego ipsos inuasi, sed ipsi me, templo patriæque me eijcere fatagentes.

9. Deus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.

Ceterum, inquit, cum à talibus me liberaueris, & modo tam inusitato opem mihi tuleris, necesse est vt & ego nouis hymnis vtar ad insigne hoc facinus declarandum. Vtar autem, inquit, instrumentis tibi congruentibus.

10. Qui das salutem Regibus: qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno,

Celebrabo te, inquit, Domine, quia per nos qui vicimus ritus patrij restituentur, & more solito habituri sumus Reges ex Dauide oriundos. In nobis enim victoribus Dauidis Regnum instaurabitur.

11. Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum,

Quæ igitur iam præbuiſti, inquit, Domine stabilias in finem, perfectam nobis victoriam concedendo. Vnde etiam conduplicat versus, & ait:

Quorum os locutum est vari-

ἀσραπῶν, ὡς τὰς ἐλαττωμένους ἡμῶν ἐφείροντας σκορπίζουσι, καὶ ταρώτησθαι, & εἰς ἀδίκημα κατὰπίπτειν.

Ζ. Ἐξαπόσειλον τὴν χεῖρά σου ἐξ ὑψους, ἐξελεύ με, καὶ ῥύσαι με ἐξ ὑδάτων πολλῶν, ἐκ χειρὸς ὑψὸν ἀλλοτριῶν.

Ἐκείθεν, φησὶν, ἐκ τῆς ὑψους τὰς ἐμὰς πολέμους ἐβάλλεις. ἐμὲ δὲ ὡς ἐξ ὑδάτων πολλῶν τῆς πλῆθους τῆς πολεμίων ὡδιδόξως ἔρριψεν. ὑδάτα γὰρ πάλιν τὰ πλῆθει λόγισμῶν.

η. Ὡς τὸ σῶμα ἐλάλησε ματαιότητα. καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν δεξιὰ ἀδικίας.

Ἐρρίψω με, φησὶν, πολεμίων τῆς αἰετῆς γάλα καυχουμένων κατ' ἐμῶν, ἢ μόνον καυχουμένων, ἀλλὰ καὶ ἔργω δεικνυμένων τὴν ἀδικίαν. ἢ γὰρ ἐγὼ αὐτοῖς ἐπιήλυσα, ἀλλὰ ἐπέτειο ἐμὸν, τὸ ναῦ με καὶ τῆς πατρίδος ἐβάλλειν ἀπεδαζομένους.

θ. Ὁ Θεὸς ὠδὴν κενὴν ἀθρομαίσει ἐν ψαλμῷ δεκαχόρδῳ ψαλῶσι.

Ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, τούτων με ἀπὸ πλάξαι, καὶ ἔπειτα καποφρετικῶς ἐβόηθησας, ἀνάγκην ἔχω καὶ γὰρ καποφρετικῶς ὑμνοῖς χρῆσασθαι εἰς τὴν τῆς κατὰθρόνου δέξιν. χρῆσομαι δέ, φησὶν, ὄργανοις τοῖς ἀρμόζουσιν.

ι. Τὸ δίδοντι τὴν σωτηρίαν τοῖς βασιλεύσιν. τὸ λυτρωμένῳ Δαβὶδ τὸν δέχον αὐτὸς ἐκ ρομφαίας πονηροῦ,

Ἰμνήσω σε, φησὶν, Δέσποτα, ὅτι πάλιν δι' ἡμῶν νικησάντων ἀνακτάσει τὰ πάτρια, καὶ μέλλομεν ἔχειν σωθῆναι βασιλείας τὰς ἐκ τῆς Δαβὶδ. ἐν ἡμῶν γὰρ νικῶσιν ἀνακατατίθεται τῆς Δαβὶδ ἡ βασιλεία.

ια. Ῥύσαι με, καὶ ἐξελεύ με ἐκ χειρὸς ὑψὸν ἀλλοτριῶν,

Ἀδ' ἔν παρήχαις ἦδη, φησὶν, Δέσποτα βεβαίωσον εἰς τέλος, τελείαι ἡμῶν τὴν ἰσχυρὰν χερσὶν ἡμῶν. ὅθεν καὶ διπλασιάζει τὰς εἰρημίας, καὶ φησὶν.

Ὡς τὸ σῶμα ἐλάλησε ματαιότητα.

τητα • και η δεξια αυτων δεξια
αδικιας •

Από γδ τῆ διηγήσεως παρεθίς τὰ
κτι τὸς ὕμους, καὶ εἰπὼν, ὅθεν ὠδῶ καπλῶ
ἀσπυμαί σοι, καὶ τὰ ἐξῆς • ἀναλαμβάνει τὴν
ἀκολουθίαν, καὶ φησὶν, ὡν τὸ εἶμα ἐλάλησε
καταιότης, καὶ τὰ ἐξῆς.

ιβ'. Ων υἱοὶ ὡς νεόφυτα ἰδρυ-
μῶμα ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν.

Μάλιστα γάρ, φησι, ὅτε τὸ τὸ με ἀπάλλ-
λαξον αὐτῶν, ὅτι καὶ ἀδικῶντες διδωμέναι,
καὶ ἀφραίνον) ἐπὶ τέκνων κτήσεων, ὡς τὴν
κὶ θυγατέρας δεδιχιδύων τῆς προσηύον
τὰς ἀφραίναι, καὶ ἐδάμει ὅτε τὴν ἀσί-
θειαν ἐγκοπιδύων. εἰπὼν γουὶ, οἱ υἱοὶ αὐ-
τῆς ὡς νεόφυτα ἰδρυμῶμα ἐν τῇ νεότητι αὐ-
τῆς, ἰπάγα.

Αἱ θυγατέρες αὐτῶν κεκαλλω-
πισμῶμα • ὡς κεκοσμημῶμα ὡς
ὁμοίωμα ναοῦ.

Αὐτὶ τῆ ὡς ναὸς. ὁμοίωμα γδ ναὸ ναὸν
λέγα. Βέλε) ἐν εἰπεῖν, ὅτι οἱ μὲν ἀβρῆτες ἀ-
ναπηδαῶσα ἐν ἀνδρείᾳ φυτῆς δίκλω, αἱ δὲ
θηλιαὶ κοσμῶν) τὸς ναὸς νικῶσα.

ιγ'. Τὰ ταμιεῖα αὐτῶν πλήρη,
ἐξεργασμῶμα ἐκ τέτρα εἰς ἔτρο.

Οὐ μόνον δέ, φησι, ἐπὶ τέκνων κτήσε
σεμνυόμεναι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πηλίδει τῆς ἐπι-
τηδύων. καὶ καλῶς τὸ ἐξεργασμῶμα εἶπεν,
ὡς ἀν διέξειεν πάντα αὐτῶ τὰ θελα ἀπομι-
μεστομῶμα, ὡς μόλις κὶ τὰς θύρας ἀνοίγαδς.

Τὰ προβάτα αὐτῶν πολύτκα,
πληθύνοντα ἐν ταῖς ἐξόδοις αὐτῶν •
αἱ βόες αὐτῶν πάχεις.

Προβάτων δέ, φησι, καὶ βόων ποσῶτη
παρ' αὐτοῖς ἀφορέα, ὡς καὶ τὸς ἀγαθῶ
πολυκλήμονας νικῶαδς.

ιδ'. Οὐκ ἐστὶ καταπίωμα φρα-
γμῶ, ἐδὲ διέξοδος, ἐδὲ κραυγὴ ἐν
ταῖς πλατείαις αὐτῶν.

Φραγμῶν τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν καλεῖ.
βέλε) ἐν εἰπεῖν, ὅτι πασιχόθεν εἰσὶν ἡσ-
φελισμῶμοι, ἔ διδωμένους δε τέκνων, δε
καρπῶν, δε προβάτων, ἔ βοῶν, κὶ ἐδάμῶ-
θεν αὐτοῖς ἐδὲν ἀσὸχημα ἀναρῶεται, ἐδὲ ὡς

tatem : & dextera eorum dextera
iniquitatis:

Cum enim per enarrationem quæ ad
laudes spectant inseruisset, & dixisset, Vnde
canticum nouum cantabo tibi, &c. resumit
sequelam, & ait, Quorum os locutum est
vanitatem, &c.

12. Quorum filij sicut nouellæ
plantationes * constabilitæ in iu-
uentute sua.

Præcipuè enim, inquit, idcirco me libera
ab ijs, quia etiam dum iniurias inferunt pro-
sperantur, & lætantur in liberorum possessio-
nibus, dum & filij & filix in maiorum suo-
rum res prosperas succedunt, & propter ini-
quitate nequaquã extirpantur. Cum itaque
dixisset, Filij eorum sicut nouella plantatio-
nes constabilite in iuuentute sua, subiungit:

Filix eorum compositæ : cir-
cumornatæ vt similitudo tem-
pli.

Id est sicut templum. Similitudinem enim
templi templum vocat. Vult igitur dicere,
quod masculi quidem exiliant in fortitudine
instar plantarum, femellæ verò ornentur ita
vt templa superent.

13. Promptuaria eorum plena,
eructantia ex hoc in illud.

Non solum autem, inquit, in liberorum
possessione gloriantur, sed etiam in copia re-
rum opportunarum. Et pulchrè dixit eructan-
tia, vt ostenderet omnia ipsi cellaria esse re-
pleta, vt vix etiam ostia possint aperiri.

Oues eorum foetosæ, * multi-
plicantes in egressibus suis: boues
eorum crassæ.

Ouium autem, inquit, & bouum tanta est
apud ipsos fertilitas, vt etiam valdè opulentos
superent.

14. Non est ruina macerix, ne-
que transitus, neque clamor in pla-
teis eorum.

Maceriem seu sepem vocat eorum
securitatem. Vult nimirum dicere, quod
vndique tuti sint, & abundant liberis,
frugibus, ouibus, & bobus, & nul-
lum ipsis infortunium oboriatur, neque in

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

* Absit à
Vulgata.

Impiorum
prosperitas
temporalis.

* Vulgata
abundantes

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

plateis eorum veluti super mortuo aliquo clamor vllus edatur: ita, inquit, in omnibus benè illis euenit.

15. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.*

Ita vt, inquit, plurimi insipientes ipsam etiam impietatem beatam pronuntient, siquidem talia suis afftrat. Verùm ipsos quidem, inquit, in istiusmodi cogitationes eorum opinio iure merito inducit. Mihi autem, inquit, absit vt tales beatos dicam, quantumuis prosperè egerint; sed quos potiùs subiungit:

Beatus populus, cuius Dominus Deus eius.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

Expositio
Psalmi ex
persona
Dauidis
contra Go-
liath.
Psal. 25, 8.

BENEDICTVS DŌMINVS DEVS MEVS.] Gratias agit Deo de victoria contra Goliath: ipse enim erat auctor victoriæ; quapropter etiam canens dixit, *Dominus potens in prælio*. Vide autem ipsam rursus rogare vt à clementia seruetur; ait enim, *Misericordia mea & refugium meum*. Atque hoc ipsum, inquit, quod misericordiam adeptus sum ab ipso habeo. Ceterùm spem in ipsum assiduè versat, docens omnes ne malis succumbant. Propter misericordiam eius, inquit, & quia ad ipsum confugi, suscepit me, & liberauit me. Et quid postea? *Qui subdis populum meum sub me*. Nam hic etiam superno auxilio opus est, vt qui ditioni subiecti sunt acquiescant, & nec seditionem agitent, nec insurgant. Non solùm ergo in subiugandis inimicis, sed etiam in suis subijciendis & in officio continendis valdè opus est præsidio superno. Suos enim benè regere non minus est quàm inimicos superare. Ceterùm secundùm argumenta superiùs allata, alius quidem ad Zorobabilem hoc retulit; alius verò ad Macchabæos, qui pro populi subiectione gratias agant.

Tam ad
subditos
benè regem-
dos quàm
ad hostes
debellan-
dos opus
est auxilio
Dni.

3. *DOMINE QUID EST HOMO, QUIA INNOTVISTI EI?*] Symmachus, *Quia cognosceris ab eo*. Magnum ergo quempiam esse oportet qui sit Deum cogniturus, vel potiùs qui ab ipso sit cognoscendus. Optimè autem dixerunt Septuaginta, ostendentes nos non eum inuenisse, sed ipsam nos. Nam Christus quoque

Magnum
est Deum
nosse & ab
eo cognosci.

ἐπὶ ἀποθανόντος πρὸς κερυγὴν γίνεται: ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῶν· ἔγω δὲ πάντων, φησὶν, ἐπιτυχεύουσιν.

16. *Εὐμακάριστον τὸν λαὸν αὐτῶν ἐστίν.*

Ἐστίν, φησὶ, πολλὰς τῶν ἀνομιῶν καὶ μακαρίζει τὴν ἀσέβειαν, εἴη τὰ αὐτὰ περὶ νεὶ τοῖς ἰδίοις. ἀλλ' ἐκείνος μὲν, φησὶν, ἐπὶ ταῖς τρυφῶν ἐνοίαις ἢ αὐτῶν δικαίως εἰς ὑπόνοια. ἐμοὶ δὲ, φησὶ, μὴ γινώσκω τὰς τοιαύτας μακαρίζειν, καὶ ἀπεργάζεσθαι· ἀλλὰ τίνας μᾶλλον ἐπάγει.

Μακάριος ὁ λαός, ὃς κείνους ὁ θεὸς αὐτῶν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙ Τῆς ΘΕΟΥ.] Εὐχαριστεῖ τῆς θεῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ τῆς Γολιάθ· ἐκείνους γὰρ λέω ὃς νίκης αἵπος· διὸ καὶ ἄδων ἔλεος, κύριος δυνατὸς ἐν πλέμῳ. Ὅσα δὲ πάλιν αὐτὸν ἀπὸ φιλαδέφου ἀξιώσας σάββατος φησὶ γὰρ, Ἐλέος μου ἐκ ἀφύγῃ μου. καὶ αὐτό, φησὶ, τὸ ἐλεηθῆναι παρ' αὐτοῦ ἔχω. σιωχῶς δὲ ἀφίρρῃ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς αὐτὸν, παιδύων ἀπαύτως μὴ βαπτίζω τὸς δεσποῖς. ἔγω τὸ ἔλεος αὐτοῦ, φησὶ, καὶ ὅτι ἐπ' αὐτὸν κατέφυγον, ἀντιλάβετό μου, ἐκ ἐγγύστατό μου. καὶ τί πρὸς τέτοις; ὃ ὑποτάσσων τὸν λαὸν μου ὑπ' ἐμέ. καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν τὸ ἀνωθεν χρεία ῥοπῆς, ὡς εἴκειν τὰς ὑπηκόους, καὶ μὴ σασιάζω, μηδὲ ἐξαισιάζω. ἐκ ἄρα ἐν τῇ τῆς ἐχθρῶν ὑποταγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῆς οικείων πολλῆς δὲ τὸ ἀνωθεν σωμαπλήψιος. καὶ τὸ τὰς οικείους γὰρ ἔγω θεῶν ἐκ ἑλαττον τῆς τῆς ἐχθρῶν ἀπειρημῶς. Κατὰ δὲ τὰς ἀνωθεν ὑποθέσεις, ὃ μὲν εἰς Ζοροβάβελ τὸ εἰρηκεν ἀρμόζων· ὃ δὲ εἰς τὰς Μακκαβαίους, ἀφαιρῶντας ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς λαῶν.

γ'. *ΚΥΡΙΕ ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΟΤΙ ΕΓΝΩΣΘΗΣ ΑΥΤῶ;*] Ὁ Σύμμαχος, ἐπὶ γνωρίζῃ αὐτῶν. Μέγα ἄρα χεῖρ τὸν μύλλοντα τὸν θεὸν γνωρίζω, μᾶλλον δὲ γνωρίζω παρ' αὐτοῦ. Ἀεὶσα δὲ οἱ ἐβδομήκοντα εἰρήκασιν, δεικνύτις ὅτι ἐγὼ ἡμεῖς ἀφ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνος ἡμεῖς. καὶ γὰρ ὁ Χεῖρ φησὶν,

Φοση, ἐχ' ὑμεῖς με ἐξελέξαθη, ἀλλ' ἐγὼ
 ἐξελέξαμην ὑμᾶς. τίς ἐν ἔσθῃ, ὅτι τ' οἷος κα-
 τήλιον γνώσεως, ὅτι τ' οἷος φροντίδος; ὁ γὰρ
 λογίζῃ, φροντίς ἔστιν. εἶτα τὸ δ' φύσεως ἐπι-
 κληθὲν δεικνύς, Ἀνθρώπος, ῥησι, μεταίωτη
 ὡμοιώθη· ἄλλος, ἀτμῶν. ἀντὶ τῶν, ἐπικλήσεως,
 κερδοκαίερος, βραχύς. μεταίωτη γὰρ ὡ-
 μοιώθη τῆς ἐστὶν ἐν μηδὲν ἀπεικασαί· ἐπι-
 τῆς ἀνθρώπων ἐστὶν ἰσότης, ἐδ' ἐ βίβαιον,
 ἀλλὰ πάντα ὡς ἄρρη· τί δ' ἐστὶν ὡσεὶ
 σπῆ; ὅτι ἐδ' ἦν ἰσότης ἰσχυρῶν ἔχουσι,
 ἀλλὰ ταχέως ἀφίστανται. χηματίζων δὲ
 ποικίλως τῶν θεῶν κατὰ τὸ ὡμοίωσιν ἐπιφέρει·

Ε. ΚΥΡΙΕ ΚΑΙΝΟΝ ΟΥΡΑΝΟΥΣ, ΚΑΙ
 ΚΑΤΑΒΗΘΙ.] Ἐπίπερος· κλίναςτός σε ἐρα-
 νός, καὶ καταβαίνεις, καὶ ἀφαιρῶν τῆς ὀρέων,
 ἐκαπνιάθη. καὶ ποῖα αὐτῆ ἀκολοθία τῆς ῥη-
 μῆται; πολλὴ μὲν ἔν, καὶ σφόδρα ἐχρησμένη τῆς
 κερδοίερον. ἐπειδὴ γὰρ ὡς τῆς ἀνθρώπων
 ἀτελείας διελέθη, ἔ τὸ ἐδαμνὸν τ' φύσεως
 παρίστηεν, ἐστὶν ὅτι πάλιν κατασέλλει φλε-
 γμαίνοντες τὴν ἀπονοίαν. ἐδὲ μὲν, φησι,
 αὐτὸς σιωπεῖν τῆς φύσεως ἀφ' ἑαυτῶν τὴν
 ἀτέλειαν· ἐπεὶ δ' ἐ βέλονται, ἀλλὰ μετα-
 λοφρονῶσιν, δεῖξον ὅτι τῆς σὸν ἔργων πᾶ
 ταπεινότητος εἰσὶν ἀπωχισμένοι. καὶ κληθὲν
 ἐρανός, καὶ καταβῆθι. ἐν ἐπειδὴ ὁ θεὸς κα-
 ταβαίνει (πῶς γὰρ ὁ πανταχῶ παρῶν;) ἀλλ'
 ἵνα δὲ τῆς ἀνθρώπων ἀξίαν τὴν παχυ-
 τέρους ἐκπλήξῃ, ἀνθρώπων ὡς ἀλάγῃ).
 ἐπεὶ ἔ τὸ τ' ἀφῆς εἰ καὶ δοκίμῃ ἐστὶν, ἀλλὰ
 πολὺ τῶν θεῶν τῆς ἀξίας καταδέεσερον. ἐ γὰρ
 ὡς ὁ θεὸς χρεῖαν ἔχει, ἵνα καπνίσῃ τὰ ὄρη,
 μᾶλλον δ' ἐδ' ἐ ἰσότητος, ἀλλὰ βελῆς καὶ
 θελήσεως. εἰπὼν τὸν ὡς τῆς ἀτελείας
 τῶν ἀνθρώπων, λέγει καὶ ὡς τῆς δυνάμεως τῶν
 θεῶν, ὡς δυνάτον ἀνθρώπων. Ἀσφαλίω δὲ
 καὶ βελῆ τὰς πτωχείας καλεῖ, ὅτι τῆς ἡδὴ
 γνωρίμων τὸν καταφρονητὴν πείθων ἔπι-
 μεν, ἔ δεδοκίμαι καὶ ὑποκύπτειν. ἢ βελῆ μὲν
 λιμὲς ἔ λοιμὲς· σκηπῆς δὲ τὰς πολυδούεις
 πτωχείας· χεῖρα δὲ τὴν βούθειαν τὴν
 συμμάχιαν λέγει. ἐ γὰρ ὡς τὸ κολάζειν
 μόνον, ἀλλὰ ἔ ὡς τὸ σώζειν ἀπληροσύνῃ
 ἢ δυνάμει. καὶ ὕδατα δὲ τὴν ἀτακτῶν τῆς
 πολυμύων ἔροδον καλεῖ, ὡς συγκαχυδύλω,
 ἔ πολλῇ τῇ ῥύμη φρεσύνῃ: ὅτι γὰρ ἐ ὡς
 ὕδαται ὁ λόγος ἐπήγαγῃ· ἐν χεῖρος ὡς
 ἀλλοτρίων. ὡς δὲ ἀλλοτρίους, ὡς ἠγῆμαι,
 λέγει τῆς τῆς ἀλαθείας ἀποξενωμένους.

ait, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.
 Quis igitur est, quod notitiâ tuâ, quod curâ
 tuâ dignus sit habitus? quod enim reputes
 eum, hoc curæ est. Deinde naturæ fragilita-
 tem ostendens, Homo, inquit, vanitati similis
 factus est: altis, vapori. id est, caducus, tempo-
 raneus, interitui obnoxius. Vanitati igitur si-
 milis factus est; id est nihilo assimilatus: quan-
 doquidem rerum humanarum nihil est stabi-
 le, nihil firmum, sed omnia præterfluunt. Quid
 autem est sicut umbra? Quia nimirum ne qui-
 dem quando adsunt vim ullam habent, sed
 celeriter auolant. Porro præclara Dei facta
 variè describens subiungit:

5. DOMINE INCLINA CÆLOS, ET DESCEN-
 DE.] Alius: Cum inclinasses calos tuos, & de-
 scendisses, & tetigisses montes, fumauerunt. Et
 quænam est hæc verborum consequentia? Magna
 certè, & quæ valdè cohæret prioribus. Cum enim
 de vilitate humana locutus fuisset, & quàm
 naturâ suâ nihili sit ostendisset, hîc
 rursus tumidorû reprimat arrogantiam. Opor-
 tebat quidem, inquit, ipsos ex seipsis perspicere
 naturæ vilitatem; sed quoniam nolunt, sed
 superbe se gerunt, ex tuis factis ostende ad
 quantam humilitatem res eorum redactæ sint.
 Es inclina calos, & descende. Non quòd Deus
 descendat (quomodo enim qui vbique præsens
 est?) sed vt per huiusmodi humanas dictiones
 terreat rudiores, humano more loquitur. Nam
 contrectatio etsi magnum quid esse videtur,
 multò certè est Dei dignitate inferius. Non
 enim opus habet Deus cōtrectatione, vt mon-
 tes faciat fumigare, imò verò ne nutu quidem,
 sed consilio tantùm ac voluntate. Postquam
 ergo dixit de vilitate hominis, dicit etiam de
 Dei potentia, quantum id ab homine fieri po-
 test. Fulgur autem & sagittas appellat. suppli-
 cia, ex ijs quæ iam nota sunt persuadens con-
 temptori tremere, ac vereri ac se submittere.
 Vel sagittas quidem pestes & fames; fulgura
 autem multiplicia suppliciorû genera; manum
 verò opem & auxilium appellat. Non solùm
 enim ad puniendum, sed etiam ad conseruan-
 dum parata est Dei potentia. Quin & aquas
 insolentem hostium irruptionem vocat, vt pote
 cōfusam, & quæ magno impetu feratur. Quòd
 enim non de aquis ipsi sermo sit subiunxit: De
 manu filiorû alienorum. Filios autè alienos, vt
 arbitror, dicit eos qui à veritate sunt alienati.

COM-
 MENTA-
 RIYS HE-
 RACLEO-
 TÆ.
 Ioan. 15.
 Homo ca-
 ducus &
 fragilis.

Dei volun-
 tas ad quid-
 libet suffi-
 ciat.

Quid per
 fulgur &
 sagittas ac
 manum Dei
 intelligatur.

Scelerati
 dicuntur
 filij alieni.

Ceterum

COM-
MENTA-
RIVSHE-
RACLEO-
TÆ.

Ceterum videamus quales dicat. *Quoniam* [inquit] *locutum est vanitatem*. Vidisti quoniam dicat alienos? Eos nempe qui viuunt in scelere, qui amant iniquitatem, qui stulta loquuntur, qui ceruicem erigunt. Agnosce ergo illos è fructibus eorum, ex sermonibus, ex operibus. *Et dextera eorum dextera iniquitatis*. Quid hoc possit esse grauius, quam quæ data est in auxilium eam ad insidias conuertere? Dextera enim eorum, inquit, nihil dexterum operatur, sed iniquitatis instrumentum apparuit.

9. DEVS CANTICVM NOVVM CANTABO TIBI.] Quoniam dixerat, *Emitte manum tuam, & disperge illos*, profitetur se quoque ei daturum remunerationem, non quæ illi profutura, sed ipsimet offerenti lucrum allatura sit. Si autem hoc sit paruum, collatum cum beneficij magnitudine: atqui dedit id quod habuit. Quænam autem est ea remuneratio?

Quomodo
hymnus
nomus Deo
spiritali-
ter offeren-
dus.

Hymnus, inquit, nouns, quia nouâ ratione nobis opem tulisti, etiam solitis instrumentis tibi gratias agam. Sed tunc quidem instrumenta erant quibus canebant: decachordum autem propter decalogum: cuiuslibet enim è decem præceptis erat chorda assignata. Nunc autem pro instrumentis possumus uti corpore. Possumus enim per oculos canere, & per manus, & pedes, & aures; quando vnumquodque eorum ea facit quæ Deo gloriam afferunt: utpote quando oculus non impudicè respexerit: quando manus non ad rapinam, sed ad elemosynam se extenderint: quando ad Psalmos excipiendos aures fuerint paratæ: quando pedes ad Ecclesiam cucurrerint: quando cor non dolos fruit, sed charitate scater, tunc membra nostra fiunt psalterium & cithara.

Quomodo
membra
nostra fiunt
psalterium
& cithara.

Solius Dei
auxilium
ferunt.

10. QUI DAS SALVTEM REGIBVS] Non enim castra neque satellites, sed Dei auxilium seruare consuevit. Deinde cum dixisset id quod commune est, ait id quod ad se spectat. Non dixit autem *Qui redemit*, sed *Qui redimit*; ostendens perpetuam eius prouidentiam. Vel dicit eos qui ex David diuersis temporibus regnauerant. Deinde postquam interposuerat ea quæ ad laudes faciunt, rursus petit ea quæ prius, assidue rogans ut ab improbis hominibus liberetur, dicens, *Libera me, & eripe me*, &c. Non frustra autem vsus est repetitione, sed per hanc enarrationem volens Dei auxilium attrahere.

Ἰδὼν δὲ τῆς φωνῆς τὸ εἶδος ἐλάλησε μεταίτιᾶ. εἶδες τῆς φωνῆς ἀλλοτρίους; τὴν ἐκ πονηρίας συζῶντας, τὴν ἀδικίας ἐρατταίας, τὴν ἀνόητα φλογισμένης, καὶ μεταλαμπρύντας. ἐπιγίνωσκαι ἐν τέτραις ἐκ τῆς καρπῶν, ἐκ τῆς λόγων, ἐκ τῆς ἔργων. καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῆς δεξιὰ ἀδικίας. τί τέτρα χαλεπώτερον, τὴν εἰς βοήθειαν δεδομένην εἰς ἐπιβουλὴν βῆται, ἢ ἡ δεξιὰ, φωνῆς, αὐτῶν ἐδὲ ἐργάζει) δεξιὸν, ἀλλ' ἀδικίας ὑπέστη ὄργανον.

9. Ο ΘΕΟΣ ΩΔΗΝ ΚΑΙΝΗΝ ΑΣΟΜΑΙ ΣΟΙ.] Ἐπι εἶπεν, Ἐξαπέστειλον τὴν χεῖρά σου καὶ σπάρῃσιν ἀκίνας, ἐπαγγέλλει) καὶ ἀμοιβῆς ἀμοιβῶν, ἐ τὴν ἐκείνου ὑπέπυσαν, ἀλλὰ τὴν αὐτῆς τῆς φερεσφίερον κέρδος φέρουσαν. εἰ δὲ μικρὸν τέτρο, πρὸς τὸ δ' ἐργασίας μέγας. ἀλλ' ὅτι ἐχει. τίς δὲ ἡ ἀμοιβή; ὕμνος, φωνῆς, καὶ οἷς καινοφρενῶς ἐβοήθησας, καὶ δι' ὀργάνων τῆς συνήθων ἀχαρῆσται σοι. ἀλλὰ τότε μὲν ὄργανα ἦν δι' ὧν ἦδον. δευτέρως δὲ ἔλα τὴν δικαίλογον. ἐκάστη γὰρ τῆς δέκα ἐστὼν χορδῆ δαποκακλήσασθαι. καὶ δὲ ἀντι ὀργάνων κακῆσται ὅτι τῆς σώματι. ἐπὶ γὰρ καὶ δι' ὀφθαλμῶν ἀδῶν, καὶ ἔλα χεῖρῶν, καὶ ποδῶν, & ἀκοῆς. ὅταν ἔκασον τέτρα (αὐτὰ φερεσφίερον τῆς θεῶ φέρει δόξαν. ὡς ὅταν ὀφθαλμὸς μὴ ἀκόλαστα βλέπει. ὅταν μὴ πρὸς ἀρπαγῆς αἱ χεῖρες ἐκτείνωνται, ἀλλὰ πρὸς ἐλεημοσύνην. ὅταν πρὸς ψαλμῶν ἀκοῆ ὡσιν αἱ ἀκοῆ παρσκοδασμῆται. ὅταν πρὸς ἐκκλησίαν οἱ πόδες βῆχων. ὅταν ἡ καρδία μὴ ῥάπτη δόλους, ἀλλὰ ἀγάπῃ βρῆν, τότε τὰ μέλη ἡμῶν γίνε) ψαλτήριον καὶ κιθάρα.

10. ΤΩ ΔΙΔΟΝΤΙ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΤΟΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΙΝ.] Οὐ γὰρ σερατόπειτα ἐδὲ σαρματόφύλακας, ἀλλ' ἡ τῆς θεῶ ῥοπή σώζειν εἶδον. εἶτα εἰπὼν τὸ κοινόν, λέγει τὸ κατ' ἑαυτὸν. Οὐκ εἶπε δὲ τῆς λυξωσαμῶν, ἀλλὰ τῆς λυξωμῶν. διπλοῦς δεκτικὸς αὐτῆς τὴν φωνῆς. ἢ τὴς ἐκ Δαβὶδ λέγει βασιλεύσαστας καὶ ἀγαθόους καιρούς. εἶτα παρεθεῖς τὰ καὶ τὴς ὕμνος, πάλιν αὐτῆς ἀφ' ἐφῶν, σιωπῶς ὡς ἀκαλῶν ῥυοθῆται δὲ τῆς πονηρῶν ἀνδρόφρων, λέγων, ῥύσά με, καὶ ἔξειλῆ με, καὶ ἔξει. ἐ μὲν τὴν δὲ τῆς ταυτολογία ἐχρήσατο, ἀλλὰ βελβιδμος ἔλα τῆς διηγήσεως εἰς ἐπιπικρίαν ἐκλύσασ τὸν θεόν.

ὡς

ὡς γὰρ, φησι, ἔχοντες τὴν ἀφθονίαν, ἐφόδιον ἔχουσιν ἀδικίας τὴν δωρασίαν. ἔτι τὸ ἐν, φησι, ἀπάλλαξόν με αὐτῶν· ὅτι καὶ ἀδικούντες διΐδουσιν. ἔτι γὰρ τὸ, ὧν οἱ υἱοί, καὶ ἡμεῖς ἐπιεία, τὰς δωρασίας διαγράφει τὰς κοσμικὰς ἐπὶ τὸν πλάτων· καὶ τίθησιν ὅπερ ἔστι πρῶτον, τὸ παῖδας ἔχειν σφαιροδύτας καὶ ἀκμαζούσας. καὶ ἐκ ἐν υἱοῖς μόνον ἢ δωρασία, ἀλλὰ καὶ ἐν θυγατέρας. ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ νεότητος τὴν πολλὴν χλιδὴν ἐπιδείκνυται, καὶ τὰ κρήδευμα αὐτῶν καὶ τὸν γυμνασίου ὑπογράφει κόσμον. τὸ ὡς ὁμοίωμα ναῦ· ἀντὶ τὸ, ὡς ναὸς κακοσημημένος. τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ κομματικὸν καὶ ἐταιρικόν. ἐπιεία δὲ δωρασίαν ἐστὶ δολαί, καὶ δὲ πρῶτον, τὸν πλάτων ὑπογράφει λέγων·

γ'. ΤΑ ΤΑΜΙΕΙΑ ΑΥΤΩΝ ΠΛΗΡΗ.]

Τί δὲ ἔστιν ἐξερυθρίσμα; τρεῖς στρογγυλῶμα. οἶον· ἀχώρητος ἔστι τοῖς ταμείοις ὁ πλάτων, μεμειωμένα τὰ ὄρεα, πῖονα δὲ αὐτῶν καὶ πολύτρονα τὰ κτήνη, καὶ οἱ βόες λιπῶντες. ἐν τέτοις γὰρ καὶ τοῖς ἀρχαίοις τὸ δόξαμον, ὡρὴν τὴν καὶ ἐπιείαν βλακείαν. ἀλλὰ ἐπὶ πολλὰς ὑπολαβεῖ τὸ φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας τὰ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἔτι φεραγμῶν κατὰ πῖονα, ἔτι διέξοδος πάντων πεταγμῶν· εἰρήνη δὲ πολλὴ καὶ ἀσφάλεια, καὶ εὐδεις ὁ ἐπιεικῶν, εὐδεις ὁ πολυμῶν, ἀλλὰ ἔτι πάντων διΐδουσιν, καὶ εὐδαμόθην αὐτοῖς εὐδὲν ἀτύχημα φύεται. Ὁ δὲ Σύμμαχος· Οὐτε διακοπή, ἔτι ἐκφορὰ, ἔτι κωκυτὸς ἐπὶ ταῖς πλατείαις αὐτῶν. οἶον· ὡς ἐπὶ ὑποθαιρόντος πινὸς κωκυτῆ. εἶτα θεία πάντα τὸν πλάτων, ἐπὶ ἐπιείαν τῶν λόγων, καὶ τὴν ψήφον ἡμεῖς πολλὰν θεία, ἔτι τὸ εἰπεῖν· ὅτι ἐμακάρισαν τὸν λαὸν ὅτι ταῦτα ἔστι. τίς, οἱ ἀνόητοι, οἱ ἀσωμῆτοι πάντες. εὐδὲν δὲ εὐδὲν ἀνθρώπων πάχμι, ἀλλὰ πάντα ὡς ἀδελφῶν, ἐπὶ τὸν ἀληθῆ θεσπεσίον τὸν μακαρισμὸν ἐκτείνει. οἱ μὲν ἄλλοι, φησὶν, ἐμακάρισαν τὴν ταῦτα ἔχοντας, οἱ ξυφῆ καὶ πλάτων τὴν δικληρίαν οὐκ ἐξομῶν. ἐγὼ δὲ μακαρίζω τὸν λαὸν, ἢ κύριος ὁ θεὸς αὐτῶν· ἀντὶ τὸ, ὅτι ὑπὸ αὐτῶν πρῶτον ἐμῶν. Ἄλλος· Τοὺς ὁμοίους οἱ ὁμοῖοι μακαρίζουσιν ἡδονῆν τὰ πρῶτα κείνοντες· ἐγὼ δὲ ὁμοίωμαι μὲν ἀπὸ τῶν ταῦτα εἰσι βυθῆναι, μελέδα δὲ ἔχειν τὸν θεόν.

Qui enim, inquit, à te rerum obtinent abundantiam, pro viatico iniquitatis habent prosperitatem. Idcirco igitur, inquit, libera me ab ijs: quoniam etiam illi qui iniquè agunt prosperantur. Nam per illud, *Quorum filij*, & quæ sequuntur, prosperitates describit mundanas & diuitias: & ponit id quod est primum, habere filios florentes & adolescentes: Et non sola felicitas erat in filijs, verùm etiam in filiabus. Hic autem vnà cum iuuentute multum luxum ostendit, & vittas earum & mundum muliebrem describit. Illud *Sicut similitudo templi*: id est, Sicut templum ornatum. Huiusmodi enim est fucus & ars metreticia. Deinde id quod quidem secundum esse videtur, nunc autem primum est, describit diuitias dicens:

13. PROMPTVARIA EORVM PLENA.] Quid autem est *eructantia*? Id est coangustata. q. d. Diuitiæ non possunt capi à penuarijs, repleta sunt horrea, pingua autem & fecunda sunt pecora eorum, & boues erassæ. In his enim apud antiquos felicitas consistebat, priusquam moderna mollities & inertia inualuisset. Quin & ea quæ in agris sunt magnâ sæpè curâ & custodiâ coluntur, vt neque seps concidat, neque transitus sit per ea quæ septo munita sunt: sed magna pax atque securitas est, & nemo qui insidietur, nemo qui bellum moueat, sed in omnibus prosperè agunt, nec ex vlla parte ipsis accidit infortunium. Symmachus autem ait: *Neque percussio, nec funeris elatio, neque ululatus in plateis eorum.* v. g. Sicut clamor aut vociferatio super mortuo aliquo. Deinde postquam omnes diuitias posuit, & verbo recensuit, & sententiam plurimorum retulit, dicendo: *Quoniam beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Quinam illi? utique imprudentes, & prorsus insipientes. Verùm hic nil humani patitur, sed omnibus prætermisissis, ad verum thesaurum suam extendit beatitudinem. Alij quidem, inquit, eos qui hæc habent beatos esse dixerunt, qui nempe delicijs & diuitijs felicitatem determinant. Ego autem beatum existimo populum, *cujus Dominus Deus eius*: hoc est, cui ab solo Deo illo prouidetur. Alius: Similes sui similes beatos prædicant voluptate res metientes; ego verò opto ab his quibus hæc sunt liberari, partem verò habere Deum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Mundana
felicitas in
quibus sita
sit.

Vera bea-
tudo in
cuius

CATE-
NA PA-
TRVM.

C A T E N A P A T R V M.

Expositio
Psalms ex
persona Zo-
robabel de
Gentibus
post redu-
ctionem su-
peratis.
Ezech. 38,
3.

ZRIGENIS. Psalmus hoc habet argumentum. De Gentibus que post reditum è Babylone in Iudæos insurrexerunt multi Vates meminerunt, ceteris autem copiosius diuinus Ezechiel. Illic enim cum multis alijs dicit: *Et à diebus plurimis praparaberis, & venies in terram auersam à gladio, congregata ex populis multis super terram Israël, qua facta est deserta omnino. Et ipsi de Gentibus egressi sunt, & habitant in pace omnes isti, & ascendet sicut pluuia, & veniet sicut tempestas & sicut nubes ad operiendam terram; & cades tu, & omnes qui circa te, & Gentes multa tecum.* Deinde post multa edocet mortis modum: *Et conuocabo super eum formidinem gladij in cunctis montibus meis, dicit Adonai Dominus. Gladius hominis super fratrem suum erit: & iudicabo ipsum in morte, & in sanguine, & pluuia inundante, & lapidibus grandinis: & ignem & sulphur pluam super eum, & super omnes qui cum eo, & super Gentes multas cum eo.* Qui autem hæc accuratiùs scire voluerit, potest legere ipsum vaticinium. Hæc etiam hic Psalmus vaticinatur dicens:

Ibidem
vers. 21.

Solus Deus
est auctor
victoria
praesertim
contra ho-
stiles spiri-
tuales.

I. BENEDICTVS DOMINVS DEVS MEVS.] CHRYSOSTOMI. Quid dicis? Deusne docet bella gerere, & pugnare, & acie configere? maxime quidem: & nequaquam aberrauerit, qui quæ in his paratur victoriam ei adscribit. Hoc enim sibi vult illud, *Qui docet manus meas.* Hoc est, *Qui facit vt vincam hostes, vt trophæum erigam.* Quando enim prostrauit Goliath, ille fuit causa victoriæ. Et quando multa bella rectè gessit, & vires vi cepit, ipse fecit eum vincere. Verùm enim verò aliud quoque bellum est isto grauius, vbi maxime opus est auxilio superno, vt quando cum aduersarijs potestatibus dimicamus; tum quod ex alia eaque inuisibili natura sint exercitus earum; tum quod non de rebus paruis certamen sit, sed de salute & interitu. Non possunt igitur videri qui occiduntur, nec sciri locus, nec tempus, nec difficultas, nec aliquid aliud eiusmodi. Nam & in foro,

ZRIGENΟΥΣ. Ἐχει ὑποθεσῆναι ὁ ψαλμὸς ταύτην. Ἰὼν ἰπαρασάντων Ἰουδαίους ἐθνῶν καὶ τῶν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἰπαρασῶν πολλοὶ ἦσαν φησὶ ἰμνημιόνουσαι, πλατύτερον δὲ ἦσαν ἄλλων ὁ θεὸς Ἰσραὴλ. λέγει δὲ καὶ ἐσταυθεῖ καὶ ἐτέρων πολλῶν καὶ ἀπὸ ἡμερῶν πλείων ἰτοιμαθῆσθαι, καὶ ἦξει εἰς γῆν ἀπιστομηδύλων ἀπὸ μαχίρας, ἡθροισμένη ἀπὸ λαῶν πολλῶν ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ, ἡ ἐγένετο ἔρημος διόλου. καὶ ἂντι δὲ ἐθνῶν ἐξελκυσθῆσθαι, κατωκῆσθαι ἐπὶ εἰρήνης πάντες αὐτοὶ, καὶ ἀταβήσῃ ὡς ὑπέτος, καὶ ἦξει ὡς καταγωγὴ καὶ ὡς νεφέλη καλύψαι τὴν γῆν καὶ πῆσῃ σὺ, καὶ πάντες οἱ σὺν σέ, καὶ ἔθνη πολλὰ καὶ σὺ. εἶτα καὶ πολλὰ διδάσκει καὶ τὴν θαλάττην τὸν φόβον καὶ συγκυλίσει ἐπὶ αὐτὸν φόβον μαχίρας εἰς πάντα τὰ ὅρη με, λέγει Ἀδωναὶ κύριος. μαχίρα ἀνθροπίου ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἔσται καὶ κενὸς αὐτὸν ἐν θαλάττῳ, καὶ ἐν ἀμαρτίῳ, καὶ ὑπέτος κατακλύζοντι, ἐλίθοις χαλάσῃς καὶ πῦρ ἐ θεῶν βρέξω ἐπὶ αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τὴν μετ' αὐτοῦ, ἐπὶ ἔθνη πολλὰ τὰ μετ' αὐτοῦ. Ἐξῆσι δὲ τῶν βελομένων ταῦτα μαθεῖν, ἀκριβέστερον ἐντυγχάνοντι τῇ θεωρησίᾳ. ταῦτα καὶ εἶπεν ὁ ψαλμὸς θεοῦ λέγειν.

ἀ. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί λέγεις; πολέμων διδάσκαλος ὁ θεὸς, καὶ μάχης, ἐ ὡδραταξίως; μάλισμα μὲν ἐ ἐκ ἄν πρὸς ἀμαρτίαι, καὶ τῶν ἐν τέτοις νίκῳ αὐτοῦ λογικὸς μῦθος. τῆτο γὰρ ἔστιν, ὁ διδάσκων χίρας με. τιτέσιν, ὁ ποῖον ἀνθροπίου ἦσαν πολέμων, φόβον ἐν γῆρην. καὶ γὰρ ἦν τὸν Γολιάθ κατέβαλεν, ἐκείνος μὲν ὁ τ' ἰνικὴς αἴπος. καὶ ἦν κα πολλὰς πολέμους κατῶρθεσθαι, ἐ αὐτῶν δροῖς εἶλε τὰς πόλεις, εἶπεν αὐτὸν κρατήσασθαι ἐποίησθαι. πολλὴ ἀλλ' ἔστι καὶ ἔπειρος πόλεμος τέττα χαλεπώτερος, ἐνθα μάλισμα τ' ἀνωθεν δεῖται βοπῆς, ὅταν πρὸς ἀνηκειμένης παρεσταντῶ μῦθα διωάμεις. ὅπ καὶ δὲ ἔτερας φύσεως αἱ φάλαγγες καὶ ταῦτης ἀορατῆς. ἐ ὅπ ἐ σὺν μικρῶν ὁ ἀγῶν, ἀλλὰ σὺν σωτηρίας καὶ ἀπολαίας. ἐκ ἔσθαι ἐν τῶν σφατῶ μῦθος ἰδεῖν, ἐ τὸν καίρον μαθεῖν, ἐ τόπον, ἐ δυσκολίας, ἐκ ἄλλο ἦσαν πειράται ἐδῶν. καὶ γὰρ

καὶ ἐν ἀγορᾷ, ἔσ' οἰκία, καὶ παιζόντων, καὶ ῥα-
 θυμένων αὐταὶ αἱ φάλαγγες ἐπιτίθενται.
 ὡς καὶ δὲ παντὸς δὲ φειθεργμῶν ἐστίν.
 ἐδὲ γὰρ εἶδεν ἀνακωχῶν ὁ πόλεμος, ἐδ' ἔχει
 κήρυκας ἐδὲ φρέσβεις, ἐδ' ἄλλο ἤν' τοῖσιν
 ἐδ' ἔν. ἀλλ' ἀκήρυκτος ἔστιν ἡ μάχη, διὸ δὴ
 μάλιστα πάντων φερόμενος, καὶ φερόμενος
 αὐτῶν ἔστι. φοβὴ δὲ ἤν' τοῖσιν καὶ ὄπλα
 στρατηγῶν ἤν' θείων γραφῶν ἢ ἀκροάσεως. καὶ
 ἐν αὐτῶν πόνω ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀληθῶν πο-
 λέμοις χρεία τ' ἀνω ῥοπῆς.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ ἀρμόττει καὶ
 ἡμῖν. τ' γὰρ τὴν δαβόλῃ τυραννίδος ἀπαλλα-
 γήντες, ὑπὸ τῆς θεῆς πολεμεῖν ἐβίβαν ἡμεῖς,
 ταῖς χερσὶ μὲν ἐργαζόμενοι δικαιοσύνην,
 δὲ δὲ ἤν' δακτύλῳ τοῖς μετώποις ἐπι-
 θέντες τὴν σωτηρίαν τῶν σφετέρων.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἶράς πάλιν ὑπὸ
 φιλανθρωπίας ἀξιῶντα σώζεισθε; ἔλεος γάρ
 μου, φησὶ, καὶ καταφυγὴ μου. μάλλον δὲ καὶ
 ἔτι πλεονεξία δεικνύσι, πολλῆς τῆς φι-
 λανθρωπίας ῥῆμα γέμον. ὅτι ἐδὲ αὐτῶν τῶν
 ἔλεος ἀξιῶν ἡμῶν, εἰ μὴ αὐτὸς ἐπέσει.
 αὐτὸς γάρ ἔστιν ὁ ἔλεός μου, φησὶ, ἐκ ἐγὼ δὲ
 ἔχον αὐτὸ ἐν τοῖς ἔργοις. εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔλεος
 αὐτῶν ἔστιν, ἐκ ἀδελφείας πᾶσιν ἐπεισθ.
 ἐλεῖσθε γάρ, φησὶ, ὅτι ἀνὴρ ἐλεῶν, ἔσ' οἰκτερήσθε
 ὅτι ἀνὴρ οἰκτερῶν. Δεῖ τοίνυν, εἰ καὶ ἐλεῖσθε
 μέλλομεν, παρέχασθε τὰς ἀφορμὰς οἰκτερῶν
 τοιαύτης φιλανθρωπίας. ἀλλ' ἔτι φησὶ,
 ὅτι αὐτὸ τὸ ἐλεῖσθαι, παρ' αὐτῶν ἔχει. εἶδες
 σωματικὴν ἀνάγκην ἡμῶν, εἶδες γινώσκων ἀ-
 γνώμονα, πῶς τὸ πᾶν ἀνατίθησι τὴν φιλα-
 νθρωπῶν θεῶν; Αὐτὸς γάρ ἔστι, φησὶ, ὁ ἀνι-
 λήπτωρ μου καὶ ῥύσης μου. ὡς καὶ μὴ παρ'
 αὐτῶν τὰ παροῦσα ἤν' δευῶν ἀντιλάβεται
 μηδὲ ῥύσεται, δεῖ θάρρειν. αὐτὸς γάρ ἔστι
 ὁ ἀνιλήπτωρ, καὶ πάντας ἀπαλλάξει ἤν'
 δευῶν. ἐλπὶς γὰρ μάλιστα τότε ἔστι, ὅταν
 ἤν' ὀρεσμῶν εἰς ὑπογνώσιν ἐμβαλλόντων,
 αὐτῶν θάρρειν ὑπὸ τῶν μέλλοντων ὡδρα-
 σασάσθαι.

Β'. Ο ΥΠΟΤΑΣΣΩΝ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΜΟΥ
 ΥΠ ΕΜΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ γὰρ καὶ ἐν-
 ταῦθα τ' ἀνωθεν χρεία βοήθειας, ὡς εἰκεν
 τὰς ὑπνώδεις, καὶ μὴ σασιάζειν, μηδὲ κα-
 τήσαντασθαι. ἐκ ἀεὶ μόνον ἐν τῇ ἤν' ἐχ-
 θεῶν καὶ πολεμίων ὑποταγῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν
 τῇ ἤν' οἰκίῳ πολλῆς ἀνωθεν ἡμῖν δεῖ
 τῆς ῥοπῆς.

Tomvs III.

& domi, & ludentes, & in otio torpentes nos
 inuadunt hæ phalanges. Quare oportet sem-
 per esse munitum. Bellum enim hoc nullam
 nouit dilationem seu inducias, non habet le-
 gatos nec feciales, nec aliud aliquid eiusmodi.
 Bellum enim est implacabile, & ideò oportet
 se maximè vndequaque munire, & con-
 uenienti alimento validum firmumque red-
 dere. Commeatus autem & arma istiusmodi
 militum sunt diuinarum Scripturarum audi-
 tio. Hic igitur non secus ac in bellis sensili-
 bus opus est superno auxilio.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ORIGENIS. Hoc nobis etiam con-
 gruit. Nam à diaboli tyrannide liberati, à Deo
 pugnare docti sumus, manibus quidem iusti-
 tiam operantes, per digitos verò crucis signum
 frontibus imprimentes.

CHRYSTOMI. Vides eum rursus rogare vt
 à clementia seruetur? *Misericordia* enim, in-
 quit, *mea, & refugium meum*. Imò verò hîc
 etiam aliquid aliud declarat, cùm sit verbum
 clementiæ plenum. Quoniam non essem qui-
 dem ipsâ dignus misericordiâ, nisi ipse annui-
 fer. Ipse enim est, inquit, mea misericordia, non
 autem ego eam in factis meis habui. Nam etsi
 sit eius misericordia, non omnibus tamen in-
 discriminatim accidit. *Miserebor* enim, inquit,
cuius misertus fuero. Oportet ergo, si mise-
 ricordiam sumus consecuturi, eius clementiæ
 occasiones ex nobis ipsis præbere. Hic autem
 ait, etiam hoc ipsum quòd misericordiam
 consecutus sit; se ei acceptum ferre. Vidisti
 contritum animum, vidisti mentem memo-
 rem & gratam, quomodo clementi Deo
 vniuersum adscribat? Ipse enim est, inquit,
susceptor meus & liberator meus. Vnde etsi
 non in ipsis malorum principijs susceperit ne-
 que liberauerit, oportet bono animo esse. Ipse
 enim est susceptor, & omnino liberabit à ma-
 lis. Tunc enim maximè spes est, quando ijs
 quæ videntur in desperationem nos deturban-
 tibus, eâ efficit vt de futuro benè speremus.

Totum mi-
sericordia
Dei tri-
buendum.

Rom. 9.
15.

2. QVI SVBDIT POPVLVM MEVM SVB ME.]
 ANONYMI. Nam & hîc quoque superno auxi-
 lio opus est, vt qui ditioni subiecti sunt ac-
 quiescant, & nec seditionem moueant, neque
 insurgant. Non solum igitur in hostibus &
 inimicis, sed etiam in suis subijciendis & in
 officio continendis superno nobis auxilio
 opus est.

Dei auxi-
lio opus ad
subditos
benè regem-
dos.

Eeeee 2

3. Do-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Pro. 20,
6.

Ignoratio
in cognitio-
ne, & con-
trā.

Quomodo
varior sit
cognitio Dei
per nega-
tiones.

Hebr. 11,
6.
Sap. 13, 5.

Qua sit
verissima
Dei noti-
tia.

1. Cor. 2,
10.
Sap. 9, 14.

3. DOMINE QUID EST HOMO, QVIA IN-
NOTVISTI EI?] CHRYSOSTOMI. Quomodo
autem dicit *Quid est homo?* Atqui alius dicit,
Magna res homo, & pretiosa res vir miseri-
cors: sortitus est enim totius creaturæ præfe-
cturam, & ad imaginem Dei est quoad natu-
ram. Et certè magna est natura : magna qui-
dem, sed si videris cognitionem quâ digna fuit
habita, longè est hac inferior. Audiant hæreti-
ci qui hoc furore perciti sunt, & sui modum
excedunt, & inscitiâ laborant. Potest enim esse
ignoratio in cognitione, & in ignoratione cog-
nitio. Vt si quis dicat se posse mare metiri, &
scire quot habeat cyathos : an non est hic
maximè qui ignorat quid sit mare? Qui au-
tem dicit se nescire, sed asserit hunc nume-
rum eius esse infinitum; nōne is est qui maxi-
mè cognouit quid sit mare? Quid porro est
de Deo? Si quis dixerit, Deum vidi, & meis
oculis apprehendi, an non est is qui maximè
Deum ignorat? vt qui eum qui sub aspectum
non cadit dicat esse aspectabilem. Si quis au-
tem dixerit ipsum minimè videri posse, nōne
is est qui scit maximè? similiter qui quidem
ipsum incomprehensibilem esse nouit? Qui
verd ipsum comprehendi posse dicit is utique
insanit, cum nesciat quanta facta sint vt Deum
disceremus, non quis sit secundum substantiâ,
sed quod sit. Hoc ergo Paulus quoque dicit:
Crederet enim oportet accedentem ad Deum
quia est. Eum vniuersa prædicat natura. *Ex*
magnitudine enim speciei creaturarū per pro-
portionem potest horum creator videri. Talia
sunt ipsa hominis constitutio, honores qui à
Deo dati sunt, supplicia, beneficia, dispensatio-
nes, quæ per Prophetas prædictæ sunt, diuersa
miracula. Post hæc venit ipse vnigenitus, & ad-
mirabilem illam & stupendam peregit œco-
nomiam : & tamen sunt nonnulli qui quod
manifestum est nondum didicerunt, & tu po-
teris ex proprijs rationibus comprehendere,
quanam is sit substantiâ? Deum ergo, inquit,
ignoras? Absit. Sed eum quidem esse scio, &
esse clementem, & bonum, & prouidum, &
quæcumque alia dixerunt Scripturæ: quid au-
tem secundum substantiam sit minimè noui.
Non audiunt Paulum dicentem, Per spiritum
nobis reuelauit, & rationes reijcientem. *Cogi-*
tationes enim mortalium timida. Idcirco ni-
mirum dixit : *Quid est homo, quia innotuisti*

γ. ΚΥΡΙΕ ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΟΤΙ
ΕΓΝΩΘΗΣ ΑΥΤΩ;] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πως
δὲ φησι τί ἐστιν ἀνθρώπος· καίτοι ἄλλοι
φησι, Μίγα ἀνθρώπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεή-
μων· καίτοι ἢ κτίσεως ἀπάσης τὴν ἐπι-
στολίαν ἔλαχε, καὶ κατ' εἰκόνα θεῶ ἐστὶ πρὸς
ἢ φύσεως. Ἐ μὲν ἢ φύσεως μεγάλη· μεγάλη
μὲν, ἀλλ' ἰὼν τὴν γνώσιν ἰδὲς ἢς κατηξιώθη,
πολύ κατωθέστέρα ταύτης. Αὐκέτισον αἰ-
ρητικῶν παῖδες ποσὺν τὴν κενίασιν μαριβρι-
νοι, καὶ τὰ μίτρα ἰσχυροῦντες, καὶ ἀγνοῦν
νοσῶντες. ἔστι γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ γνώσιν, καὶ ἐν
γνώσιν ἀγνοίᾳ (ἔ). οὐκ ἂν τις λέγῃ τὴν
θάλασσαν δυνάμει ἐκμετῆσθαι, καὶ εἰδέναι
πόσους ἔχει καύθους· ἐχ' εἶδος ἐστὶ μάλιστα
ὁ ἀγνοῶν ὅτι ποτὲ ἐστὶ θάλασσα; ὁ δὲ λέγων
μὴ εἰδέναι, ἀλλ' ἀπειρεῖν αὐτῆς (ἔ) τῆσιν τὸν
ἀριθμὸν· ἐχ' εἶδος μάλιστα ἐστὶν ὁ εἰδὼς τί
ποτὲ ἐστὶ θάλασσα; τί δὲ ἐπὶ τῷ θεῷ; ἀν τις
εἶπῃ, εἶδον τὸν θεόν, καὶ κατέλαβον τῆ ὄψει
τῆ ἰμῆ, ἐχ' εἶδος μάλιστα ἐστὶν ὁ ἀγνοῶν τὸν
θεόν; ὁ τὸν ἀόρατον ὁρατὸν (ἔ) λέγων. ἀν δὲ τις
ἀόρατον αὐτὸν εἶπῃ, ἐχ' εἶδος μάλιστα ἐστὶν ὁ
εἰδὼς; ὡσαύτως ὁ μὲν ἀκαταληπτὸν αὐτὸν
εἶδον; ὁ δὲ καταληπτὸν αὐτὸν λέγων κενίᾳ,
ἀγνοῶν πόσα γένηται ἵνα μαθῶμεν τὸν θεόν,
ἐ τίς ἐστὶ τὴν ἰσῆαν, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ. τῆτο γινώ-
σκει ὁ Παῦλος λέγει, Πισῦσαι γὰρ δεῖ τὸν πνευ-
ματικὸν τῶν θεῶ ὅτι ἐστὶν. ἢ κτίσις ἀπασα
αὐτὸν κηρύττει. ἐκ γὰρ μεγίστου καλλοῦτος
κτισμάτων ἀναλόγως ὁ δημιουργὸς αὐτὸν
θεωρεῖται. Τοιαῦτα αὐτῆ τῷ ἀνθρώπῳ ἢ κα-
τασπῆ, αἰ τῆμαί αἰ παρ' αὐτῆ δεδορῆσαι,
αἰ κολαίσεις, αἰ διωγμοί, αἰ οικονομίαι, αἰ
ἔξ τῶ πνευματικῶ, τὰ θεῶματὰ τὰ ἔξφορα.
μὴ ταῦτα ἦλθεν αὐτὸς ὁ μοσοχῆς, καὶ τὴν
οικονομίαν τὴν θαυμαστικὴν ἐκίπτεν ἔ φει-
τὴν ἐπλήροσε. Ἐ ὅμως εἰσὶ πῆς οἱ μηδέπω
τὸ σαφὲς μαθόντες, καὶ οὐ δύνασται εἶς οἰ-
κείων λογισμῶν καὶ λαμβάνειν, τὸ τί
τὴν ἰσῆαν ἐστὶν; Οὐκ ἂν ἀγνοῖς, φησι,
τὸν θεόν; ἀπαγε. ἀλλ' οἶδα μὲν ὅτι ἐστὶν,
καὶ ὅτι φιλάνθρωπος, ἔ ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι πνευ-
ματικὸν, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὅσα εἶπον αἰ γρα-
φαί· τὸ δὲ τί τὴν ἰσῆαν ἐστὶν ἐκ οἶδα.
Οὐκ ἀκένοσι Παῦλε λέγοντες, Διὰ τῆ
πνεύματος ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ἔ τὴς λο-
γισμῶν ἐκβάλλοντες. λογισμοὶ γὰρ ἀθεο-
πων δειλοί. ἔξ δὲ τῆ τῆτο ἔλεγα· τί ἐστὶν
ἀνθρώπος, ὅτι ἐγνώθη αὐτῶ; ἔξ γὰρ
τῆτο

CATE-
NA PA-
TRVM.

τῆτο καὶ ταπεινὸν ἐποίησε, καὶ μεγάλη ἐχα-
ρίσατο, καὶ μὴ ἐπαρθῆ, ἔχων μεγίστην ἀνά-
γκην μεταλλάξαι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν διτ-
λάσαι. ἢ ἕως ἀνθρώπου, ὅτι λογικὴ αὐτοῦ. εἰ-
δες πόσον τὸ μεγαλεῖον τῆ τοῦ θεοῦ σοφίας.

ei? Propterea enim eum quoque fecit humi-
lem, & magna ei largitus est, ne extolleretur,
cum ut se moderatè gerat magnam necessita-
tem adferat naturæ vilitas. *Aut filius homi-
nis, quia reputas eum.* Vidisti quanta sit sa-
pientix Dei maiestas?

δ'. ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΙ Ὁ-
ΜΟΙΩΘΗ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπὶ ἀνθρώ-
πος ἐν τῇ αἰῶνι ἐσωθήσεται, ὡς ἡ σωσιμὴ ἐλπίς
τοῖς κτήσεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιωθήσεται αὐτοῖς·
αἱ ἡμέραι αὐτῆς ὡσαύτως ὡς τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν γὰρ
ἐσθλαὶ παρὰ τὸν νόμον παύσονται. ὁ σήμερον γὰρ
δικάζων, ἔσται αὔριον διαζόμενος· καὶ ὁ
σοβαρὸς ἐν τῇ ἀρχῇ, ὑποδύσει πολλὰς
ἐπιπλοκάδας· καὶ ὁ πλείσιος ἐν πτωχείᾳ· ὁ
ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ ἀνόμιμῳ πολλὰς, ὅτι ὅλων
κροτῆς. καὶ πικρὰ αἱ μεταβολαὶ καὶ ἀνώ-
μαλα αἱ μεταβάσεις.

4. HOMO VANITATI SIMILIS FACTVS EST.]
ORIGENIS. Quoniam homo cum in honore
esset non intellexit, comparatus est iumentis
insipientibus, & similis factus est illis: dies eius
sicut umbra praterunt. Ea enim quæ hîc
fiunt sunt similia pueris ludentibus. Qui enim
hodie iudicat, cras iudicatur: & qui insolefcit
in Principatu, ad plebeiôs sæpè reducitur: &
diues fit pauper: & insperatus & anonymus
sæpè imperat vniuersis. Et frequentes sunt re-
rum mutationes & inæquales transitus.

Pfal. 48,
13.

Mundus
totus mu-
sabilis, &
quis in eo.

ε'. ΚΥΡΙΕ ΚΑΙΝΟΝ ΤΟΥΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ,
ΚΑΙ ΚΑΤΑΒΗΘΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταῦτα
λέγει, ἐκ ἰστορίας θεοῦ καταβαίνει (πῶς γὰρ ὁ
παιδαχθεὶς παρῶν;) ἀλλ' ἵνα δὲ τῆ ἀνθρώ-
πινῳ τῶν λέγειν τῆς παρῶν ἐκπλή-
ξη τῆ ἀκρατῆς, ἀνθρώπων ὡς ἐν αὐ-
τῷ ἀκρίβηται. ἰστορία καὶ τὸ τῆς ἀφῆς εἰς
δοκίμῳ μέγα εἶναι, ἀλλὰ πολὺ τῆ τοῦ θεοῦ ἀξίας
καταδείξασθαι. ἢ γὰρ ἀφῆς ὁ θεὸς χεῖρας ἔχει
καὶ καταπίπτει τὸ ὄρη· μᾶλλον δὲ ἐδὲ ἐν ἰσχυ-
ρῶ, ἀλλὰ μόνος θελήσας.

5. DOMINE INCLINA CÆLOS TVOS, ET
DESCENDE.] CHRYSOSTOMI. Hæc dicit, non
quod Deus descendat (quomodo enim de-
scenderet qui vbique præfens est?) sed ut per
huiusmodi humanas dictiones crassiores au-
ditores terreat, de his humano more loquitur.
Nam contrectatio etsi magnum quid esse vi-
detur, multò certò est Dei dignitate inferius.
Non enim opus habet Deus contrectatione
ut montes faciat fumigare; imò verò ne nutu
quidem, sed solâ voluntate.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸν κροτῆτοκαὶ λέγει
πείσας κτίσεως. Καὶ γὰρ ὁ ἰησοῦς ἀνθρώπος
ὢν, ἀνθρώπων τοῖς λόγοις ἐχρήσατο, ἐκ
ἑαυτοῦ ἀπειρηγγραμμένῳ τῷ θείῳ φύσει
εἰδὼς, ἀλλ' εἰς τιμωρίαν τῆς πολεμίας κα-
λῶν τὸν ὄρατον. ἀπῆε) δὲ ὁ αὐτὸς λόγος τῆ
ἀνεπιότου καὶ μεγαλοφυετέρον, ἵνα αὐτοῖς
μεταδῶσθε σημεῖον πνεύματος. διὸ καὶ τῆ ἀσραπῆ
ὡς ἀποπορπίζει αὐτοῦς, καὶ ἀποστρέφεται αὐ-
τῶ τὰ βίβλη σωτηρίας αὐτοῦ. τῆτο γὰρ καὶ
ἐν τῇ Σινῇ γέγονεν ὅρα. τὸ γὰρ ἕρως, φησὶν,
ἐκαπνίζετο.

O R I G E N I S. Primogenitum dicit
omnis creaturæ. Etenim Iesus cum homo
esset, humanis sermonibus vsus est, diui-
nam naturam cælo minimè circumscriptam
sciens, sed in supplicium inimicorum vocans
adiutorem. Tangit autem ipsum Verbum eos
qui insurgunt & magis insolefcunt, ut ipsi
communicet signum ignis: quapropter etiam
fulgetro suo dissipat eos, & emittens sagittas
suas conturbat illos. Hoc enim etiam in
Sina monte contigit. Nam *mons*, inquit, fu-
mabat.

Exodi 19,
18.

ζ'. ΕΞΑΠΟΣΤΕΜΟΝ ΤΗΝ ΧΕΙΡΑ ΣΟΥ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ κο-
λλάσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ σώζειν ἀπρη-
πισμένην ἢ δυνάμει. χεῖρα δὲ ἐσθλα τῆ
συμμοχίας ἐ τῆ βούθειαν λέγει. διὸ ἐδὲ
ἐκτερον εἶπεν, ἀλλ' ἐξ ἀπόσειλον. εἰ δὲ πρὸ
καὶ ἐκτερον λέγει, τὸ αὐτὸ πάλιν αἰνίττεται.
καὶ ὅσα δὲ τῆ ἀτακτῶν τῆ πολεμίας ἐρο-
δου καλεῖ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ἐκ χεῖρος ἑαυ-
τοῦ ἀλλοτρίων. ἡμῶς δὲ ἀλλοτρίους ἐνταῦθα μνη-

7. EMITTE MANVM TVAM.] CHRYSOSTO-
MI. Non solùm enim ad puniendum, sed et-
iam ad conseruandum parata est Dei poten-
tia. Manum autem hîc vocat opem & auxi-
lium. Et ided non dixit *Extende*, sed *Emitte*.
Quod si etiam alicubi dicit *Extende*, idem
rursus significat. Aquas autem inordina-
tam hostium irruptionem vocat. Quare et-
iam subiunxit, *De manu filiorum alieno-
rum*. Alienos autem filios mihi videtur hîc

Filij alieni
dicuntur
infideles &
iniqui.

E e e e e 3

dicere

CATE-
NA PA-
TRVM.

dicere eos qui à veritate sunt alienati. Quem-
admodum enim fideles familiares existima-
mus & fratres, ita etiam infideles alienos.
Familiaris enim est is qui eumdem sibi quem
ego patrem adscribit, & est eiusdem mensæ
particeps, potius quàm is qui est mihi genere
propinquus: est enim hæc perfectior lex cog-
nationis; quemadmodum etiam quæ ex con-
trarijs fit alienatio est apertior & euidentior
eâ quæ fit ex genere. Sed videamus deinceps
quomodo hos descripsit: quod enim ab ijs
quæ nos quoque diximus perspicuum fecit
cùm subiunxit: *Quorum os locutum est vani-
tatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.*
Vidisti quosnam dicat alienos? eos scilicet qui
viuunt in scelere, eos qui amant iniquitatem,
eos qui stulta loquuntur. Agnosce ergo alie-
nos ab ore, à factis, quemadmodum Christus
quoque dicit: *A fructibus eorum cognoscesis
eos. Dextera*, inquit, *eorum dextera iniquita-
tis. Quid* possit hoc esse grauius, quando quæ
data est nobis ad auxilium eam ad insidias
conuertimus? Ideò enim habemus dexteram,
vt & nobis ipsi & alijs iniuriâ affectis opem
feramus, vt scelera de medio tollamus, vt ijs
quibus vis & damnum adfertur simus portus
& refugium. *Quam* ergo veniam habeant,
qui his armis non ad salutem, sed ad aliorum
perniciem vtuntur?

Matth. 6,
17.

ORIGENIS. Os heterodoxorum per magna
dogmata locutum est vanitatem, propter pra-
uas verò actiones dextera eorum dextera ini-
quitate est. Filij autem alieni existimant ali-
qua esse dextera, quæ sunt iniquitatis: qua-
propter etiam diabolus stat à dextris eorum,
vti & Iudæ. Sermonibus autem opera conue-
niunt. Sicut enim sermonibus blasphemant,
ita & operibus iniuriam inferunt. Hæc enim
dextera ipsorum nihil dexterum operatur.

9. DEVS CANTICVM NOVVM
CANTABO TIBI.] CHRYSOSTO-
MI. Quænam est rursus hæc consequentia?
Maxima vtique etiam hîc est. Cùm enim
dixisset, *Emitte manum tuam, & eripe me, &
disperge illos*, pollicetur se quoque ei daturum
auxilij remunerationem. *Quæ* porrò ista?

Deus canticum novum cantabo tibi. Si autem
hoc est paruum ad tantam beneficij magni-
tudinem, atqui dedit id quod habuit. Nam
nos quoque à pauperibus, & qui nihil possident,

Deo nil nisi
gratum
animum &
laudem of-
ferre possu-
nt.

δοκεῖ λέγειν τὴν τῆ ἀληθείας ἀπεξενωμύρας.
ὡσπερ γὰρ τὴν πρὸς οἰκίαις ἡμέτερα καὶ ἀδελ-
φούς, ἔπειτα τὴν ἀπίστοις ἀλλοθίους. Οἰκίαις γὰρ
ὁ τὸν αὐτὸν μοι πατέρα ἐπιγραφόμενος, καὶ
ὁ αὐτῆς μοι κοινοῦν τραπεζῆς, & μᾶλλον
ἢ ὁ ἡμέτερος ἐσθίουσιν. & γὰρ ἀκελεύετος τῆς
συγγενείας ὁδὸς ὁ νόμος. ὡσπερ καὶ ἡ ἀλλο-
θίους ἢ ἀπὸ τῆς ἐναντίων τερατοῦσα ὁ καὶ
τὸ ἡμέτερος. Ἀλλ' Ἰδαίον λοιπὸν τὴν ἀλλοθίους
πρὸς αὐτὴν ἐπιγράφει. ὅτι γὰρ ἀπ' αὐτῶν καὶ
ἡμεῖς εἰρήνευον δῆλον ἐποίησεν ἐπαναγωγῶν.
Ὡς τὸ εἶδος ἐλάλησε μεταίτια. καὶ ἡ δε-
ξιά αὐτῶν δεξιά ἀδικίας. Εἶδες τίνας φησὶν
ἀλλοθίους, τὴν ἐσθίουσιν, τὴν ἀδικίας, τὴν ἀδι-
κίας ἐσθίουσιν, τὴν ἀδικίας φησὶν ἰουδαίους.
ἐπιγράφει τοῖσι τὴν ἀλλοθίους ἀπὸ τῆς
εἶδος, ἀπὸ τῆς ἔργων, ὡσπερ καὶ ὁ Χριστός
φησὶν. ἀπὸ τῆς καρπῶν αὐτῶν ἐπιγράφει
αὐτῶν. ἡ δεξιά, φησὶν, αὐτῶν δεξιά ἀδικίας.
Τί τέτοιον χαλιπώτερον ἡμέτερος εἶναι, ὅταν εἰς
βοήθειαν ἡμετέρων εἰς ἐπιβουλὴν ἔπιπαινον;
ὅτι γὰρ τὸ ἐργὸν δεξιῶν, ἵνα ἑαυτοῖς καὶ
ἑτέροις ἀδικημένοις ἀμυνόμενοι, ἵνα ἀνασῶ-
μεν τῆς ἀδικίας, ἵνα λιμῶν καὶ καταφυγῆ
ἡμετέρων τοῖς ἐπιβουλοῖς. τίνα εἶ ἔχοντες
συγγνώμην, οἱ μὴ πρὸς σωτηρίαν ἑτέρον
χρῶμενοι πρὸ ὄπλων τέτων, ἀλλὰ πρὸς ἀ-
πάλειαν τῶν ἑαυτῶν;

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸν ἐπεροδῶζον δεξιά
μεγάλα δόγματα ἐλάλησε τὸ εἶδος με-
ταίτια, δεξιά δὲ τὰς πρὸς πονηρίας ἢ δε-
ξιά αὐτῶν δεξιά ἀδικίας. οἱ ἀλλοθίοι δὲ
ὅσοι οἴονται τίνα εἶναι δεξιά, ἅπαντα ἀδικίας ὅσοι
δὲ καὶ ὁ διαβολὸς ἵσταται ἐκ δεξιῶν αὐτῶν,
ὡς & τὸ Ἰεῦδα. τοῖς δὲ λόγοις συμβαίνει τὰ
πρὸς δεξιά. ὡσπερ γὰρ τοῖς λόγοις βλασφη-
μοῦσιν, ἔπειτα καὶ τοῖς ἔργοις ἀδικῶσιν. αὐτῆ γὰρ
αὐτῶν ἡ δεξιά ἐδὲν ἐργάζεται δεξίον.

θ'. Ο ΘΕΟΣ ΩΔΗΝ ΚΑΙΝΗΝ ΑΣΟ-
ΜΑΙ ΣΟΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ποία
αὐτῆ πάλιν ἀκολοῦθία; πολλὰ μὲν εἶναι καὶ
ἐσταῦθα. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ἐξαπόσειλον τὴν
χεῖρά σου, & ἔξειλέ με, καὶ σκόρπισον ἐκείνους,
ἐπαγγέλλει & ἀμύνεσθαι τὴν συμμαχίας αὐ-
τῶν ἀμυνέμεν. τίς δὲ αὐτῆ; ὁ θεὸς ὡδὲν κα-
νὼν ἄσوماί σοι. εἰ δὲ μικρὸν τῆτο πρὸς τὸ
μέγεθος τῆς ἀπεργασίας, ἀλλ' ὅτι ἐχεν. ἐπὶ
καὶ ἡμεῖς ὡδὲν τῆς πονήτων, καὶ ἐδὲν κακῶ-
μένων, ἐδὲν ἑτέρον ἐπιζητήμεν ἀλλ' ἢ ἀφου-
μίας

μία καὶ διγνωσώμεν. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἡ
λαμπρότεροι φησὶν ἡμεῖς δὲ ἐκ ἰσοπέδου
δῆται, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὰς τὰς ἀδουκὰς λαμ-
πρότεροι ἐργάσονται, καὶ ἡμεῖς αὐτὰς διεργα-
τήσοι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ τὴν κωνίαν δὲ
θήκην λαμβάνει, τὴν κωνίαν ἀδουκὰς
τῶν θεῶν ἢ ὁ τὸν κωνίαν ἀρῶν τὴν κωνίαν δὲ
θήκην, καὶ τὸ ποτήριον ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῶν
ἀναγαίω λαβών.

Ι. ΤΩ ΔΙΔΟΝΤΙ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΤΟΙΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣΙΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ γὰρ
σεαυτοὺς ἀγαπᾷτε καὶ πᾶσαν σεαυτοῦ, ἐδὲ σα-
μαρτυροῦσθε, ἀλλ' ἢ τὴν θεοῦ ῥοπήν σώζετε
εἰσέν.

ΙΑ. ΡΥΣΑΙ ΜΕ ΚΑΙ ΕΞΕΛΟΥ ΜΕ ΕΚ
ΧΕΙΡΟΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆ ταυτολο-
γία ἐ μὲν ἐχρήσατο, ἀλλὰ τὴν διημε-
ρίαν αὐτῶν διηγεῖται μέλλων τὴν τὴν πονη-
ρίας κατηργεῖται ἀνάλαβη, εἰς ἐπιχειρήσει
τὸν θεὸν διακρίσει. οἱ γὰρ ἔπειτα σέ, φησι,
βλασφημῶντες, καὶ ἀδικία καὶ πονηρία συ-
ζῶντες, ἔξ ἐρίων φέρονται.

ΙΒ. ΩΝ ΟΙ ΥΙΟΙ ΩΣ ΝΕΟΦΥΤΑ ΙΑΡΥ-
ΜΕΝΑ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῶ μὲν δὲ τὸ
φοβεῖται τὸν κύριον μακαρίαι οἱ υἱοὶ ὡσεὶ
νόφυτα εἰσὶν ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπεζῆς
αὐτῶν. ἡ δὲ ἀλλοτερίων υἱῶν οἱ υἱοὶ ὡς νεό-
φυτα ἰδρυμένα ἐν τῇ νότῃ αὐτῶν. καὶ κεί-
νω μὲν ἐν ἐκ εἰσι θυγατέρες, τέτοις δὲ κε-
καλλωπισμέναι, ὡς ἐκεκοσμημένα ὡς ὁ
μοῖωμα ἰαῦ. καὶ κείνω μὲν εἰσὶν υἱοὶ υἱῶν,
τέτοις δὲ ἐχί. ἐπὶ ἐκείνω μὲν ἐκ εἰσι τα-
μιεῖον ἐδὲ ἀποθήκη. τέτων δὲ ταμιεῖα
πλήρη, ἔξερῶν ὄσμυρα ἐν τῷ εἰς τῶπο. καὶ
καὶ τὸ εὐαγγέλιον δὲ τοῖς φεφορμῶν ὑπὸ τῶ
ἐρατῆ πατρὸς πεπενοῖς τῶ ἐρατῆ, ἐκ εἰσι τα-
μιεῖον ἐδὲ ἀποθήκη. καὶ πάλιν τέτοις ὅτι
πορτοῦα πολυτοῦα πληθύνοντα, ἐκ εἰσι ἄλ-
λοις πῶν ἢ ταῖς ἐξόδοις αὐτῶν καὶ βόας πα-
χεις, ὁποῖοι οἱ τὴν ἀγυπθίας ἀθῆνας.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ἀρετῶν ἀν-
δρῶν; θεῖς πάντα τὸν πᾶτον, καὶ ἐπελθῶν
τῶ λόγῳ, καὶ τὴν ψῆφον ἡμῶν πολλῶν πορ-
δοῖς τὴν πορὲ αὐτῶν, ἐδὲ ἐκ τέτων ἀν-
δροφῶν πᾶσαι, ἐδὲ ζῆλωτῆς ἐξ ἡμιζῆσι
ἀλλὰ αὐτὰ πάντα ὡς ἀδουκῶν, ἐπὶ τὸν
ἀληθῆ θεοστυγῶν τὸν μακαριστῶν ἐκτελεῖ
λέγων. Μακαρίαι ὁ λαός, ἢ κύριος ὁ θεός
αὐτῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, φησὶν, ἐμακαρίσαν

dem & gratum animum. Sed nos quidem ut
cuadamus clariores; Deus autem non quod
opus habeat, sed ut eos qui canunt efficiat
clariores, eosque beneficio afficiat.

ORIGENIS. Qui novum Testamen-
tum constituit, is novum canticum Deo ca-
nit: vel qui novum panem novi Testamenti,
& calicem à Iesu in hoc terreno cœnaculo
accipit.

IO. QUI DAS SALVTEM RE-
GIBVS.] ANONYMI. Neque enim
castra & multitudo militum, nec custo-
des corporis, sed Dei auxilium servare con-
suevit.

II. ERIPETE ET ERVE ME DE
MANV.] ORIGENIS. Eiusdem ser-
monis repetitione non frustra usus est, sed
eorum felicitatem narraturus prauitatis infi-
mulationem sumpsit, ad opem ferendam
Deum excitans. Isti enim, inquit, ita te de-
testantes, & simul cum iniustitia & malitia
viuentes, secundis ventis feruntur.

12. QVORVM FILII SICVT NO-
VELLÆ PLANTATIONES.] ORI-
GENIS. Filij quidem illius beati qui timet
Dominum sunt sicut nouellæ oliuarum in
circuitu mensæ eius; alienorum verò filio-
rum filij sicut nouellæ plantationes confir-
matæ in iuuentute sua. Atque illi quidem
nullæ sunt filia, his verò compositæ, cir-
cumornatæ sicut similitudo templi. Atque
illi quidem sunt filij filiorum, his autem non.
Præterea illi quidem non est promptuarium
neque penuarium; horum autem promptua-
ria plena eructantia ex hoc in illud. Ceterum
iuxta Euangelium quoque volatilibus cæli,
quæ à cælesti Patre pascuntur, non est prom-
ptuarium neque horreum. Atqui rursus his
sunt oues factosæ abundantes, non in alijs ali-
quibus quàm in egressibus suis, & boues craf-
sæ, quæ sunt Ægyptiacæ prosperitatis.

CHRYSOSTOMI. Vidisti viri vir-
tutem? Postquam omnes diuitias propo-
suit, & eas sermone profecutus est, & vulgi
de ijs sententiam attulit, ex his nihil ei
humani accidit, nec eas esse appetendas cen-
set; sed his omnibus prætermisissis, ad verum
thesaurum suam extendit beatitudinem di-
cens: *Beatus populus, cuius Dominus Deus
cuius.* Nam alij quidem, inquit, eos qui hæc
habent

CATE-
NA PA-
TRVM.

Psal. 127.
3.
Differentia
inter benedi-
ctionem
viri pijs &
iniqui seu
alieni.

Matth. 6,
26.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

habent beatos esse dixerunt: ego autem bea-
tum existimo populum, cuius est Dominus
Deus eius: hoc vno ostendens omnem eorum
felicitatem, omnem bonorum copiam, omnes
opes. Illa siquidem omnia præterfluunt & per-
trāsunt; hæc verò beatitudo manet perpetuò.

ταῖς ταῦτα ἔχοντας· ἐγὼ δὲ μακαρίζω
λαὸν, ἧ κύριος ὁ θεὸς αὐτῶ· ἐν τῷ τῶ πᾶσαν
αὐτῶν ἐν τῷ διπορίαν ἐν δὲ ἐξάμηνος, τῶ δι-
σπῆλαι ἡδὲ ἀγαθῶν, τὸν πᾶσαν, ἐπέενα μὲν
ἄν πάντα ὡς ἀρρεῖ καὶ παρέρχε· ἔστι δὲ
μακαρισμὸς μὲν δὲ ὁμοιωτός.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mento.

INSCRIBITVR hic Psalmus Da-
vidi adversus Goliath: sed Scholion
Græcum, quod Theodoro adscri-
bitur, ait, Εἰς ἑλοῖς ἡ ἀντιγράφων τῆ ἐπι-
γραφή ἀποκρίμων εἶρον ἀπὸς τὸν Γολιάθ· ὅτι δὲ παρὰ
τῶ Ε' βεβλή, ὅτι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐπιμονδαῖς, ὅτι μὲν
παρὰ τοῖς ἐξ ἐπιμονδαῖς εἶρον ἐν τῶ ἐξ ἀπὸ, In quibus-
dam exemplaribus inscriptioni additum invenni
ad Goliath: verum neque apud Hebræum, neque
apud alios Interpretes, neque apud ipsos Septima-
ginta invenni in Hexaplo. Ceterum Paraphrasis
Græca Psalmum hunc explicat de Macchabæis;
Commentarius verò de Dauide contra Goliath:
Origenes denique in Catena de Zorobabele, ob
Gentes post reditum superatas. Argumentum
est gratiarum actio pro fortitudine sibi data ad
præliandum, & pro ipsa victoria obtenta.

Quomodo
Deus spiri-
tualiter ma-
nus & digi-
tos ad bel-
lum in-
struas.

1. Qui docet manus meas ad prælium & di-
gitos meos ad bellum.] Fateatur his verbis se non
propriâ virtute, sed virtute Domini de hoste re-
portare triumphos; & se minùs expertem ad bel-
lum esse, atque à Domino instrui, eiusque viri-
bus adiuvari. Spiritualiter quoque docet Domi-
nus instinctu suo manus nostras & digitos no-
stros, vt benè aduersus vitia pugnemus, & vi-
ctoriam per virtutum merita conquiramus. Ma-
nus autem duæ iustitia & misericordia sunt,
quas Dominus ad prælium erudit, cum aduersus
omnem iniustitiam & cordis duritiam nos
instruit. Quinque verò digiti (auctore Richar-
do Victorino ad hunc Psalmum) sunt quinque
actus discretionis; scilicet *Diudicatio*, quæ
cuncta in iudicium adducit, & segregans bona
à malis, per illicita nos effluere non permittit.
Deliberatio, quæ nihil inconsultè agit, & nos à
superuacuis restringit. *Dispositio*, quæ cuncta
ordinatè operatur, & nihil confusum relinquit.
Dispensatio, quæ superuenienti occasione cedit,
& humanæ infirmitati condescendit. *Moderatio*,
quæ modum custodit in omnibus, & mensuram
non excedit. Dominus igitur ad bellum digitos
nostros erudit, cum per quinque illos discretio-
nis actus omne peccatum debellare nos facit.
Diudicatio autem est veluti pollex. Nam sicut
pollex omnibus alijs positione respondet; sic di-
iudicatio alijs actibus materiam acceptandam
vel respuendam subministrat. *Deliberatio* est
veluti index, quæ quid faciendum sit indicat &
ostendit. *Dispositio* est veluti medius digitus,
qui in medio est, & altior est ceteris: & ita dis-
positio quasi gubernatrix omnia agenda dispo-
nit, ordinat, & moderatur. *Dispensatio* est velut
Medicus, qui infirmitati se accommodat, &
quæ rectè disposita sunt, quia ex occasione
emergente non rectè succedent, prudenter mut-
tat. *Moderatio* est vt minimus digitus seu auri-

Quinque
actus dis-
cretionis; &
quomodo
quinque
digiti affi-
muntur.

cularis: nam ille aures mentis ad obaudiendum
mandatis purgat, qui in omnibus quæ agit dignas
moderationis metas obseruat.

2. *Misericordia mea*, &c.] Vide quæ nota-
uimus ad Psal. 135. vers. 2. Quomodo autem
Deus sit *refugium, susceptor, liberator, Proce-
ktor*, expositum Psal. 17. vers. 3. & Psal. 3. vers. 4.

IBIDEM. *Qui subdit populum meum sub
me.*] S. Hieronymus, *Qui subiecit populos mihi.*
Idè autem David asserit Dominum sibi subde-
re populum suum, quia ex ipsius voluntate, ele-
ctione & virtute regnum obtinuerat super Israèl
& Iuda, & super plurimas per circuitum natio-
nes. Si cui verò hunc Psalmum spiritualiter acci-
pere placuerit, poterit ille per populum hunc in-
telligere cogitationes omnes, & affectiones at-
que operationes, quæ multæ valdè sunt in homi-
ne, & sunt quasi populus & quoddam vulgus
ex sese tumultuosum atque seditiosum, plenum-
quæ murmure & rebellionè: quem sanè popu-
lum sine gratia Dei nemo subdere sibi potest.
Tunc autem (inquit S. Gregorius lib. 26. Mo-
ralium cap. 28.) *sanctis mentibus populi subi-
guntur, cum ab eis per distracta semeritatis præ-
sentiam cogitationes stulta dissiliunt, vt non per
abrupta phantasmatum rapiant, sed ratione sub-
dita à corde humiliter conquiescant.*

Deus san-
ctis subdit
cogitationes
& affectio-
nes, ne dis-
trahantur.

3. *Domine quid est homo?*] Alius à Chryso-
stomo in Catena citatus legit, *Μεγα άνθρωπος ἢ
τίμων, Magnum homo & pretiosum*: id ipsum
legitur apud Septuaginta Prou. 20. vers. 6. Quam
deinde auream sententiam Græci Latiniq; Pa-
tres celebrauerunt, & communi omnium con-
sensione hominem *τίμων* vocant, id est *pretio-
sum*, omni honore dignissimum. *Τίμων ζῶον ὁ ἄν-
θρωπος*, inquit Synesius Epist. 57. *Pretiosum
animal homo est.* De eodem Arnobius: *Hic est
ille pretiosus & rationibus homo angustissimis
præditus, mundus minor qui dicitur, &c.* S. Greg.
Nyssenus Orat. Catechetica cap. 8. hominem
vocat, *ἕγγον τῷ θεῷ καλόν, pulchrum ac præclarum
Dei opus*: à Tertulliano in Apologetico cap. 48.
dicitur *magnum nomen*; Oraculo Pythiæ, *Dom-
inus omnium morientium & resurgentium*: à
S. Hilario in Psal. 143. *Homo maxime mirabile
opus Dei*: Kylo Andreæ Hierosolymitani Serm.
de salutatione Angelica, *μέγα τῆς ἰσχυρίας κτίσ-
θῆμα, Ingens creationis specimen*, & exemplar
veluti quoddam omni perfectione visendum.
Quin & omnium temporum sapientes hominem
vt diuinum quiddam & omni dignum venera-
tione reueriti sunt. Nam Plato quidem lib. 1. de
Legibus tam rarâ & singulari perfectione ob-
stupefactus, hominem vocat *θεῶν θεῦμα, diui-
num miraculum*: Aristoteles verò lib. 6. Ethic.
cap. 7. *ἀείρον τῶν ὄντων τῶ κόσμῳ, rerum quæ in mundo
sunt*

Hominis
dignitas
admira-
da.

sunt unam præstantissimam: Protagoras, ἄνθρωπος τῶν ἀγαθῶν. Quod eius quoque effatum Sextus Empiricus lib. 1. commutatis verbis in hunc modum attulit: Protagoras vult πάντων χρημάτων μέτρον, omnium rerum mensuram esse hominem. Plura de hominis dignitate ad Psal. 8. vers. 6. annotauimus; item quomodo ab ea per peccatum exciderit diximus ad Psal. 48. vers. 13. quòd etiam spectat sequens versiculus.

Homo vanitas & vapor.

Iac. 4, 14.

4. *Homo vanitatis similis factus est.*] Theodotion vertit ἄνθρωπος ὡς ἀτμός ὁμοιωθήν, *Homo vaporis similis factus est:* Symmachus ἀτμός: quod idem valet. Similis est illa S. Iacobi sententia quam à Regio Vate sumpsisse videtur: *Quid est enim, inquit, vita vestra? Vapor ad modicum parens; & deinde exterminabitur.* q. d. Tu te forte aliquid esse magnum putabas atque diuturnum; vapor es, inanissima atque leuissima res, & quidem ad modicum parens, & vt grauissimus aiebat Nazianzenus, in sui meditatione diu versatus ὄναρ, volans somnium. Quid instabilius eo quod numquam stat, sed more fluminis rapidi non ad mare, sed ad interitum decurrit? Quid inutilius eo quod inanibus occupationibus ditentum sæpissimè sine vilo fructu pertransit? Quid vilius eò quod in modum vapotis dissipatur, & ad nictationem oculi nusquam compareret? Homo profectò vanitati similis factus est, & dies eius sicut umbra prætereunt: vt sicut nihil vanitate inanius, nihil umbrâ instabilius est, ita humanam vitam & inanem & instabilem & breuissimam esse discamus. Vide de his plura Tomo 1. ad Psal. 38. vers. 9. notata.

Psal. 17, 12.

5. *Domine inclina calos, &c.*] De inclinatione cælorum quæ hoc versu ponitur mentio etiam fit Psal. 17. vers. 12. vbi vt præteritum enuntiat, quod hinc per modum deprecatorium postulat: *Inclinavit, inquit, calos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.* Rursum de montium contractu & fumigatione Psalmo 103. dicitur: *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigans.* Quæ iterum sequuntur versibus septimo & octauo per modum deprecatorium, eodem Psalmo decimoseptimo supra citato per modum indicatiuum vt præterita enuntiantur his verbis: *Misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortissimis, &c.*

Coruscationes sunt prædicationes.

6. *Fulgura coruscationem.*] Hoc est, ait S. Hilarius, *Apostolicas prædicationes & splendorem doctrinæ Dei,* quæ condensam illam & conspiratam dæmonum virtutem coruscationis luce disperget. Vocantur enim Concionatores in Scripturis *fulgura coruscantia*, vt ad Psal. 76. vers. 19. annotauimus. Pari modo flammam illis attribuunt sancti Patres. Diuinè S. Gregorius Magnus, *Lux gregis flamma pastoris.* Sed hæc flamma non alitur sulphure, non ab Ætnæ crateribus euomitur aut Væluuo; at cælo ducitur, virtute & sanctimoniâ fouetur, à qua lucem capit.

Dextera potentiam significat.

8. *Dextera eorum dextera iniquitatis.*] Per dexteram solet in Scripturis non rarò significari virtus siue potentia ad agendum & operandum aliquid. Vnde in Psalmis frequenter dextera Domini & brachium Domini pro virtute Dei

ponitur; vt & impiorum dextera & brachium pro eorundem violentia: sicut cum in Psalmo nono orat iustus, vt brachium peccatoris & maligni conteratur. Habent ergo impij dexteram, nec sunt absque brachio, sed *dextera eorum dextera iniquitatis* est, non dextera iustitiæ; quoniam totam suam potestatem atque fortitudinem impendunt iniustitiæ. Iustorum autem dextera est dextera æquitatis & iustitiæ; quoniam in ea iustitiæ seruiunt ad defensionem bonorum, vindictam autem malorum. S. Chrysostomus ad hunc locum, vt in bellis ait quædam signa esse quibus internosci & distingui possint commilitones ab hostibus; sic inter eos qui sunt mysterijs initiati esse quædam *σημεία* & symbola quibus sacri à profanis secerantur. Inter ea symbola principe in loco ponit manum è Regio Vate: de qua dicit, *Dextera eorum dextera iniquitatis.* Si quis igitur impuram & maleficam manum ostenderit, dubium esse non potest, quin sit profanus, & nigro dæmoni velificetur. Quid enim verò possit esse grauius, inquit, quando quæ data est nobis ad auxilium eam ad insidias & crimen conuertimus? Ideò enim manus à Deo sumus consecuti, vt nobis & alijs operam feramus, vt scelera de medio tollamus, iniurijs affectos & debilitatos subleuemus. Quantum igitur quamque indignum facinus reputari debet, si quis illis armis non ad salutem, sed ad perniciem vtatur?

ANNO-TATIONES COR-DERII. Qualis sit dextera impiorum & qualis iustorum.

Iniqua dextera symbolum impiorum.

9. *In psalterio decachordo psallam tibi.*] Spiritualiter hinc corpus nostrum appellat *psalterium decachordum* ob insignem partium varietatem, quibus Deus omnium factor assiduissimè celebretur. Vnde S. Chrysostomus hunc locum illustrans ait veteres quidem instrumentis vsos ad iucundam symphoniam, quâ Dei laudes resonarent, nunc autem pro instrumentis nos corpore vti posse. Sic cum oculi, aures, manus & reliqui actus corporis Dei legi obediunt, & pulcherrimis honestissimisque in rebus occupantur, fiunt, inquit, psalterium, & cithara, & canticum nouum concinunt non tam voce quàm rebus ipsis. Alio quodam loco in Psalmum 150. idem aureus Scriptor eandem ob causam hominem vocat *κθάρα ἰμωδῶν, citharam numerosam, canoram, harmonicam, modulatam.* Cum Cleanthe nos simili modo *plectrum* appellare possemus: qui Sophus nominabat Solem *ἄνθος*, vt & alij quidam cælum & sidera, quòd ordine sapienti & pleno venustatis & concinnitate planè mirabili cicerentur, vt prodit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum.

Corpus nostrum est spirituale psalterium decachordum.

12. *Quorum filij sicut nouella plantationes in inuentis suis.*] Qui scilicet fecunditatem spondent, & nomen dant familiæ, augentque illam opimâ fertilitate, lateque virentes ramos suos spargunt, nouaque sobole domum dirant, parentemque recreant, vt solent nouellæ oliuarum dominos ac spectatores suos diuite ramorum fructuumque opimitate beare. Vide quæ superius annotauimus in Psal. 127. vers. 4. ad illa verba, *Filij tui sicut nouella oliuarum.* quæ huic etiam loco lucem adferunt.

Diuitum saculi filius in quo sita.

IBIDEM. *Filia eorum composita: circumornata vt similitudo templi.*] Ornamenta enim propriè filiarum sunt; & cum filios virosque forma magis neglecta deceat, quæ virum suum

Filiarum compositio & ornamenta sunt propria.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Iudith 10,
3.
Isaie 3, 18.

sapit & loquitur; tum compositio omnis feminas decet, feminas testatur. Ita Iudith cum induit se vestimentis iucunditatis suæ discriminat crines, imponit mitram capiti, assumit dextrariola, lilia, inares, annulos, & vngit se myro optimo. Et apud Isaiam legis in filiabus Sion ornamenta calceamentorum, lunulas, torques, monilia, armillas, mitras, discriminalia, periscelidas, murænulas, olfactoriola, inares, annulos, à fronte pendentes gemmas, palliola, specula, acus, vittas, theristra; quibus in scelerum pœnam minatur se illas Dominus spoliaturum: Benè ergo dixit Propheta filias circumornatas in similitudinem templi. Nihil enim inexornatum relinquere solent ornamentorum indigere. Non ornarent, si sat illis ornamentorum largita natura foret. Quærunt proinde quibus carent; & ab alijs mutuuntur quibus domi destituuntur. Atque hæc omnia (inquit Scribanus cap. 15. Exercit.) placendi studio faciunt, virorum naufragia meditantes, in quos solos carbasa sua explicant, ventos euocant: sed & retia tendunt incautis, & solùm columbis. Fuge quisquis salutem amas: memento Adami, Davidis, Salomonis, Samsonis, & tot orbe toto millium, quæ solâ muliebri formâ facta sunt omnium sæculorum & Regnorum fabula. Sequitur:

13. *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.*] Hoc est tertium genus felicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variatum frugum aliarumque rerum ad huius vitæ usum, ut necesse sit ex vno in aliud exonerare copiam earum. Quæ felicitas describitur in Euangelio, cum dicitur diuitem quemdam cogitasse intra se: *Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos? & dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, &c.* Id verò potissimum contingit, quando superuenientibus nouis frugibus adhuc supersunt veteres, quæ in aliud promptuarium refundendæ sânt, ut detur locus nouis. Magna plerumque

Sæculi diuinitum vana felicitas cum summis miserijs commutanda.
Lucæ 12, 17.

homines istiusmodi promittunt sibi, & annos multos, cum sæpè dies vna, adeoque vix hora vna media sit inter summas opes & inopiam summam; inter omnium laudes & contemptum omnium; inter clientium mutuo se interimentium turbam & solitudinem; inter magnum nomen & nullum; inter felicem & infelicem; inter purpuram & cinerem; inter capitis coronam & securim; inter Regnum & aliena genua. Et quò mihi promptuaria plena, si misera egestas animam premar, quò mihi plenitudo hæc, quò herrea & nemora, quò horti & mensæ, quò deliciae & musica, quò opes & honores, Epulonis ignibus commutandi? quo eructatio promptuariorum flammis expianda? quò torcularia & diuites cellæ, quibus vna in numquam morituris ignibus negatur gutta? Quis hos beatos dicat? Et tamen, o insani filij hominum, uti sequitur,

15. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.*] Homines nempe huius sæculi, à suis prauis affectibus decepti, beatos putant, quos filiorum & famulorum turba circumdat, quos auri & argenti & vestium pretiosissimarum decor exornat, quos omnium rerum abundantia clarificat: beatum dixerunt illi populum cui hæc sunt: sed illos Spiritus sanctus redarguit dicens: *Beatum populum, cuius Dominus Deus eius:* ille, inquam, populus qui Deum fidei integritate & bonorum omnium sanctitate colit, & abiectis ac contemptis his quæ transeunt, in bona perpetua atque cælestia mentis oculos intendit: ille populus, quem Deus immensâ lætitiâ & animi tranquillitate replet, & ad summam dignitatem effert. Nam, ut disertissimus Philo Hebræus libro de Cherubim ait, nihil purificatam mentem maiori afficit lætitiâ, quàm quòd Dominum habet, quem agnoscit Regem regum omnium. Nam seruire Deo maxima est gloriatio non modò libertate maior, sed etiam diuitijs, & principatu, omnibusque rebus, quas mortales mirantur, pretiosior.

Dei seruitus omnibus rebus pretiosior est.

IN PSALMVM CXLIV. ARGVMENTVM.

1. Laudatio ipsi David.

Scopum Psalmi ipsamet inscriptio declarat. Adhortatur enim ut Deum laudemus, potentia & magnificentia eius memores ac grati. Est etiam gratiarum actionis ex persona redeuntium: habet etiam de uocatione & cognitione Gentium.

α. Αἶνεσις τῷ Δαβίδ.

Δηλοῦν καὶ ἡ ὀψιγενεὶς τὸν σκοπὸν. Ἐμνήσθη ὡς ὠθακαλιέται τὸν Θεόν, τῆς δυνάμεως αὐτῆ μεμημηδύνης καὶ μεγαλοφροσύνης ἔδωκεν ὀνομασίαν. Ἐστὶ καὶ διχαιοσύνης ἐν τῷ ἱσραηλ. ἔχει καὶ ὠθακαλιέται καὶ ὀψιγενεὶς τῷ ἱσραὴλ.

PARAPHRASIS ANONYMI.

QUANTALABO te Deus meus, Rex meus: & benedicam nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.

* Absq̃ in vulgata.
• nomini tuo

Quandoquidem, inquit, mihi magna bene-

ΥΠΩΣΩ σε ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεύς μου. Ἐδύλογησα τὸ ὄνομά σου εἰς τὴν αἰώνια, ἔεἰς τὴν αἰώνια ἔαἰών.

Ἐπειδὴ φησι, μέγαρα μοι παρέχεις κατὰ τὸν ὄνομα σου.

Ἐρθώματα, ἀκολούθως καὶ γὰρ πᾶν εἶ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν ὀρεῖλω λέγειν ὡς οὐ δέσποτα.

facia præstitisti, consequenter etiam ego quidquid magnum & altum est de te Domine dicere debeo.

PARAPHRASIS ANONYMI.

β'. Καθ' ἐκάστῃ ἡμέρῃ βλογησώ σε. Ἐαινέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, Ἐ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων.

2. Per singulos dies benedicam * te : & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.

* Vulgata tibi:

Ποίησω δὲ τὸ τό, φησὶν, ἐχ' ἀπαξ, ἀλλὰ δεξ' πάσης με τ' ζωῆς.

Hoc autem, inquit, faciam non semel, sed per omnem vitam meam.

γ'. Μέγας κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα. Ἐ τ' μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας.

3. Magnus Dominus & laudabilis nimis : & magnitudinis eius non est finis.

Ἐξ ἡμῶν δὲ φησὶν, οἱ παρ' ἐμῶν ὕμνοι τῶν αὐτῶν ἐμφάσεις, ὡς ὅτι μέγας ὑπάρχεις καὶ ἐπαίνων πλήρης, ἐκ ἔχων τὸν ἴσον ἐν μεγαλειότητι.

Porro, inquit, hymni mei tales vires habebunt, quia nimirum magnus es & plenus laudibus, non habens parem in magnificentia.

δ'. Γενεὰ Ἐ γυνεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου. Ἐ τὴν δυνάμιν σου ἀπαγγελούσιν.

4. Generatio & generatio laudabit opera tua : & * virtutem tuam annuntiabunt.

* Vulgata potentiam tuam pronuntiabunt.

Τὴν δὲ ποιῆτες ὕμνος, φησὶ, ἐχὼ μόνον ἢ ἡμετέρας γυνεὰ παρέξει σοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μετ' ἡμῶν ὅσοι τῆς σῆς μέλλουσιν ἀπολαύειν φιλανθρωπίας δεξ' τὴν ἐπαύροτον.

Tales autem hymnos, inquit, non tantum nostra generatio exhibebit tibi, sed etiam omnes posteri nostri, qui per reditum clementiâ tuâ fruuntur.

ε'. Τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς δόξης τ' ἀγλαυσύνης σου λαλήσει. καὶ τὰ θαυμάσια σου διηγήσονται.

5. Magnificentiâ gloriæ sanctitatis tuæ loquentur : & mirabilia tua narrabunt.

Ἰδιον τῆς μεγάλας ἀεργατικῶν τὸ καὶ θεμισίας λέξιως ποιῶν τὴν ὕμνος. δεξ' τὸ παλαιὸν ἐχ' ἀπλῶς τὴν δόξαν τῶν λέξεων, ἀλλὰ συμπλέκει αὐτὰς, δεξ' τὰ ὑψηλότερα αὐτὰς ποιεῖ ὡς οἶον τε καὶ μείζονας. ἀντὶ τὸ τὴν εἰπεῖν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου, λέγει τὴν μεγαλοπρέπειαν τ' δόξης. καὶ θεμισίαν τ' δόξης τ' ἀγλαυσύνης σου. τῆ θεμισία τ' λέξιως, καθὼς εἴρηται, μεγαλοφύετον ὡς οἶον τε τὸν ὕμνον ἀποτελεῖν.

Proprium est eorum qui magna beneficia receperunt ut amplissimis verbis hymnos faciant. Idcirco vbique non simplices ponit dictiones, sed illas contexit, per hoc quoad fieri potest sublimiores eas reddens & maiores. Nam pro eo quod diceret magnificentiam tuam, ait magnificentiam gloriæ; & addit gloriæ sanctitatis tuæ; dictionis abundantia, ut dictum est, ampliorem quantum fieri potest hymnum perficiens.

David exquisitis verbis Deum laudat.

ς'. Καὶ τὴν δυνάμιν τῶν φοβερῶν σου ἐροῦσιν.

6. Et virtutem terribilium tuorum dicent:

Πάλιν ὁμοίως καὶ τῶν ἀντὶ τὴν τὴν δυνάμιν σου ἐροῦσιν, φησὶν, ἐπίθετα τὴν δυνάμιν σου τῆς φοβερῶν σου.

Rursus similiter etiam hic pro virtutem tuam dicent, adiecit virtutem terribilium tuorum.

Καὶ τὴν μεγαλωσύνην σου διηγήσονται.

Et magnitudinem tuam narrabunt.

Τὸ αὐτὸ λέγει.

Idem dicit.

ζ'. Μνήμην τ' πληθῆος τ' χρη-

7. Memoriam abundantia suavitatis

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

uitatis tuæ exultabunt: & iustitiâ tuâ exultabunt.

Rursus pro eo quod diceret memoriam suauitatis tuæ, adiunxit memoriam abundantie suauitatis tuæ. Et pulchrè dixit *Ερωτά-
βουντ*, ac si mens diuinis repleta suauitati-
bus eorumdem quodammodò mentiones exultaret.

* Vulgata
paticns

8. Miserator & misericors Dominus! * longanimis, & multum misericors.

Ostendit, inquit, in nobis quomodo abundent apud ipsum miserationes, & misericordiaz, & longanimitates.

9. Suavis est Dominus vniuersis: & miserationes eius super omnia opera eius.

Et nihil miram est, inquit, si erga nos miserationes exhibuerit, cum nullum opus eius expers sit suauitatis ipsius.

Omnes
creatura
Deo lau-
dem de-
bent.

10. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua:

Etenim, inquit, etiam omne opus eius ipsi beneficio est obstrictum.

Et sancti tui benedicant tibi.

Ceterum, inquit, cum omnia opera id agant, excellenter id ipsa facere debent qui illi addicti sunt, quandoquidem etiam simplici eius turâ fruuntur.

11. Gloriam Regni tui dicent: & potentiam tuam loquentur.

Nam hi sancti tui, inquit, experti sunt, quanta sit gloria tua in Regno per quod tantis malis liberati sunt.

12. Ut notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui.

Hi enim, inquit, sancti etiam sequentibus generationibus notum facient, & quodammodò prædicabunt, quanta sit virtus Regni tui.

13. Regnū tuum Regnum omnium sæculorum: & dominatio tua in omni generatione & * generatione.

* Vulgata
generatio-
nem.

ζότης σου ἔξεραδίζονται. & τῆ δικαιοσύνη σου ἀγαλλιάθονται.

Πάλιν ἀπὸ τῆ εἰπαῖν μνήμων τῆς χρηστό-
τητός σου, ἐπεδείχθη μνήμων τῆ πλήθους
τῆς χρηστότητός σου. καὶ καλὰς εἶπεν ἔξερα-
δίζονται, ὡς τῆς ἀγαθίας ἐν τῷ πεπληρωμένῳ
τῷ τῆ σου χρηστὸν ὄντων ἐραδίζονται τὰς
μνήμας.

ή. Οἰκτίσεων & ἐλεήμων ὁ κύριος. μακροθύμος, καὶ πολυέ-
λεος.

Ἐδειξί, φησὶν, ἐν ἡμῖν ὡς πλεονάζουσι
παρ' αὐτῆ οἰκνημοί, καὶ ἐλεημοσύνη, &
μακροθυμία.

ζ. Χρηστός κύριος τοῖς σύμ-
πασιν. καὶ οἰκνημοὶ αὐτῆ ἑπὶ
πάντα τὰ ἔργα αὐτῆ.

Καὶ εἰδὼν, φησὶν, θαυμάσων, εἰ ἀπὸ ἡμῶς
τὰς οἰκνημὸς ἐπιδείξαιτο, ὅπως εἰδὼν ἐν αὐτῆ
ἔργων ἀμφοῖ τῆς αὐτῆς χρηστότητός.

ι. Ἐξομολογησάμεθα σοὶ
κύριε πάντα τὰ ἔργα σου.

Τοῦ θαυμάσων, φησὶν, καὶ πᾶν αὐτῆ ἔργων
χρηστῆ αὐτῆ τῶν διαργισίων.

Καὶ ὅσοι σου εὐλογησάμεθα
καὶ σε.

Πάντων δὲ, φησὶν, τῶν ἔργων τῶν πομπῶ-
των, ἔξαμφοῖς ὀφείλουσι τὸ αὐτὸ τῶν ποιῆν
οἱ αὐτῆ ἀνακείμενοι, ὅσοι καὶ πλείονος ὑπο-
λάουσι κηδεμονίας.

ια. Δόξαν τῆς βασιλείας σου ἐ-
ρῶσι. καὶ τῶν δυνατειῶν σου λα-
λήσουσι.

Οὗτοι γάρ, φησὶν, οἱ ὅσοι σε πομπῶ-
των, ὅση σε ἔστι δόξα ἐν τῆ βασιλείᾳ δι' ἧς τῶν
τῶν ἡλδοθιερῶν καλῶν.

ιβ. Τοῦ γνωρίζαι τοῖς υἱοῖς τῶν
ἀνθρώπων τῶν δυνατειῶν σου, καὶ
τῶν δόξαν τῆ μεγαλοπρεπείας τῆ
βασιλείας σου.

Οὗτοι γάρ, φησὶν, οἱ ὅσοι καὶ ταῖς ἐφεξῆς
ἡμεῖς γνωρίζουσι, ἔξοπον πᾶν κηρῆμα, ὅση
τῆς βασιλείας ἡ δύναμις.

ιγ. Ἡ βασιλεία σου βασιλεία
πάντων τῶν αἰώνων. & ἡ δεσποτεία
σου ἐν πάση γῆ καὶ ἐν ἡμέρᾳ.

Οὗτοι,

Οὗτοι, φησι, εἰ ὡν ἀληθινήσων παλ-
θύουσι πάντας ἀνθρώπους ἐπὶ τῷ πατρὶ εἰ
δευότις, καὶ βασιλεύς, καὶ θεός· ἀπὸ τὸ πᾶν
ἐργασάμενος ἔξ ἐκ ὕψους, καὶ τῷ πατρὶ
ἐργασάμενος ἐπὶ αὐτῷ ἐξ ἑαυτοῦ.

Πισὸς κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λό-
γοις αὐτοῦ, καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς
ἔργοις αὐτοῦ.

Πισὸς ἐστὶν ὁ θεὸς ἀντὶ τῆ ἀληθείας ἐ θεός,
ἀντὶ τῆ ἀφύδης. Βάλεται ἐν εἰπεῖν, ὅτι καὶ
τῷ πνεύματι τοῦ ἁγίου οἱ ὄσοι οὐκ ἀγα-
θὰ αὐτῶν τῶν ἐπαγγελθῆναι ἀπὸ βασιλευ-
τος ὅππῃ ἀληθείας εἶ, καὶ ἐ φλύδης, ἐς γὰρ
ἐπαγγελίᾳ, φησὶ, ἐπαγγελίᾳ, ἐπαγγελίᾳ
ἡδὴν ἀπὸ τῆ πάλαι χρόνου τῆς ἀιχμαλω-
σίας ἐμποδισθείς.

ιδ'. Ὑποσηρίζει κύριος πάντας
οὓς καὶ λαπίθλους καὶ ἀνορθοὺς πάν-
τας οὓς κατέρραγματες.

Καὶ τῶν, φησι, κενύουσι, ὅτι ὁ τοῖς ἀγα-
θαὶ λαπαυρήσασιν βοήθειν ἐκ ὅσο ἀλλος εἰ μὴ
αὐτός. ἐδὲ γὰρ ἄλλω δυνατὸν ἢ ὁκ τοσού-
της ἐξελθεῖν ταλαιπωρίας εἰ μὴ σοὶ μόνω.

ιε'. Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ
ἐλπίζουσιν κύριε· καὶ σὺ εἶδος τῶν
τροφῶν αὐτῶν ἐν δυνάμει.

Καὶ ὅτι αὐτὸς εἶ, φησὶ, ὁ τῶν ἐξελθόντων
τῶ ἐξ ὅσο πᾶσι χερσὶν ὁσῶν, ἀπὸ τῆ τῶ
χρείας ἡμῶν χερσῶν τῶν ἀρροῦσται.

ις'. Ανοίγεις σὺ τῶν χερσῶν σου
καὶ ἐμπληρῶς πᾶν ζῶον ἐξ ὀδοκίας.

Καὶ ἔσονται τινὰ ὡς ἐν τῇ χειρὶ κατέχευ-
τὰ ἀγαθὰ ἀνοίγεις αὐτῶν καὶ τοσούτων πνεύ-
των ἔχεις, ὡς ἐπὶ τῶν πᾶσι οὐκ ἀναλήξασθαι
χρείας. ἀποδοκίας γὰρ ἐστὶν ὁ λέγει ἀντὶ τῆ
χρηστέτης καὶ ἐπιμελείας.

ιζ'. Δίκαιος κύριος ἐν πάσαις
τοῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι
τοῖς ἔργοις αὐτοῦ.

Πᾶσα τοιαυτῶν, φησὶ, δικαιοσύνη καὶ
εὐσέβεια μὴ σὲ ὄσῃ. δικαιοσύνη δὲ καλεῖ-
τῶν ἀγαθῶν δυνάμει· ὁσιότης δὲ τῶν
καθ' ἡμέραν ἐπιμελείας.

ιη'. Ἐγὼς κύριος πᾶσι τοῖς ἁγί-
οις καλεῖσθαι αὐτῶν· πᾶσι τοῖς ἁγί-
οις καλεῖσθαι αὐτῶν ἐν ἀληθείᾳ.

Ἀλλὰ πᾶσι πάντας, φησὶ, ἐκταίναν τῶν

Hi, inquit, propter ea beneficia quae acce-
perunt docent omnes homines te vniuersi
esse Dominum, & Regem, & Deum: utpote
qui omnia ex nihilo produxeris, & postquam
facta sunt eorumdem curam geras.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Fidelis Dominus in omnibus
verbis suis, & sanctus in omnibus
operibus suis.

Fidelis hoc loco idem est quod verus &
sanctus, id est sincerus. Vult igitur dicere,
sanctos tuos hoc quoque posteris significatu-
ros. Intelligit autem illos qui ex Babyloniae
redierunt. Quoniam, inquit, verax es, & non
mentiris, eos quos te reducturum promiseras
reduxisti, nihil à longo captiuitatis intervallo
impeditus.

14. * Suffulcit Dominus om-
nes qui corruunt: & erigit omnes
elisos.

* Vulgata
Alleuat

Atque hoc, inquit, insinuant, nullum
aliud esse praeter te qui valde miseris succur-
rat. Neque enim alius ex tanta miseria erue-
re poterat nisi tu solus.

Omnia à
Deo suscen-
santur.

15. Oculi omnium in te sperant
Domine: & tu das escam illorum
in tempore opportuno.

Et quia tu ipse, inquit, es qui concedis om-
nibus ut esse perseverent, dum unicuique sup-
peditas id quod eius congruit necessitati.

16. Aperis tu manum tuam: &
imples omne animal benedictione.

Et quodammodò ac si in manu bona con-
tineres eam aperis; tantaque habes diuitias,
ut quilibet inde sibi necessaria depromat.
Benedictione enim hoc loco dicit pro be-
nignitate & cura.

17. Iustus Dominus in omni-
bus vijs suis: & sanctus in omnibus
operibus suis.

Omnis enim, inquit, iustitia sanctorumque
tecum est. Iustitiam autem vocat poten-
tiam iudicandi; sanctitatem verò conuenien-
tem curam.

18. Propè est Dominus inuo-
cantibus eum: omnibus inuocan-
tibus eum in veritate.

Ceteram, inquit, cum in omnes promi-
dentiam

Deus sin-
gulariter
adest sibi
deuotus.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

dentiam & curam tuam extendas, amplius aliquid præbes ijs qui deuoti sunt, & ope curaque tuâ illis propinquior es. Et pulchrè dixit in veritate. Nam eorum qui piè viuunt alij quidem ex sola consuetudine id faciunt, alij verò etiam affectu & animo maiori.

19. Voluntatem timentium se faciet: & deprecationem eorum exaudiet: & saluos faciet eos.

Hic, inquit, Deus noster ipse est, qui etiam timentium eum voluntates explet, præsertim cum desiderant diuina ipsisque conducentia.

20. Custodit Dominus omnes diligentes se: & omnes peccatores disperdet.

Vis autem iudicandi in ipso tanta est, vt nemo sanctorum eius prouidentie expertus maneat; neque vllus eorum qui pœnas debeat supplicium eius effugiat.

21. Laudationem Domini loquetur os meum:

Idecirco, inquit, non cessat os meum ipsum affiduè celebrare.

Et benedicat omnis caro * nomen sanctum eius

Quin & omnem, inquit, hominem adhortor vt idem ipsum faciat. Omnes enim prout cuique conducit prouidentia ipsius fruuntur, & non ad tempus vnum alterumve, sed perpetuo, quamdiu ipso volente existunt. Vnde cum dixisset, *Et benedicat omnis caro nomen sanctum eius*, subiunxit:

In sæculum, & in sæculum sæculi.

περόισιν καὶ τὴν ὀπιμίειαν, πλείον τι παρέχας τοῖς ἀτακτοῦσι, ἢ ἑγύπερος εἰ ποτε αὐτοὶ τῆ βοήθειας καὶ τῆ φροντίδι. καὶ καλῶς εἶπεν ἐν ἀληθείᾳ τῆς γὰρ δύσεύντων οἱ μὲν σωτηρία τῶτο ποιῶσι μόνη, οἱ δὲ καὶ δεξιῶν καὶ γνάμη πλείονι.

19. Θέλημα τῶν φοβεμένων αὐτὸν ποιῆσει· καὶ τὴ δέσσεως αὐτῶν εἰς ἀκαύσε· καὶ σώσει αὐτοὺς.

Οὗτός, φησὶν, ὁ θεὸς ἡμῶν αὐτὸς ἐστίν, ὁ καὶ τῆς φοβεμένων αὐτὸν τὰ θελήματα ἐκπληροῦν, καὶ μάλιστα ὅταν ὡσιν θεῖα καὶ αὐτοῖς συμφερόντα.

20. Φυλάσσει κύριος πάντας ὁδοὺ ἀγαπῶντας αὐτὸν· καὶ πάντας ὁδοὺ ἀμαρτωλοῦς ἐξολοθρεύσει.

Ἡ δεξιὴ δὲ δύναμις παρ' αὐτοῦ ποσούτη, ὡς καὶ τῆς ὁσίως αὐτῶν πᾶσι προνοίας μέγαν ἐκτός· καὶ τῆς ὀφειλόντων δεξιῶν δίκην ἐκφέρειν τῶν πτωχῶν.

21. Αἰνεσὶν κυρίως λαλήσει τὸ σῶμα μου·

Διὰ τούτο, φησὶν, ἐπαύεται μου τὸ σῶμα ὑμῶν αὐτὸν δευπαυτός.

Καὶ διλογεῖται πᾶσα σὰρξ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ

Ἀλλὰ καὶ παύται, φησὶν, ἀνθρώπων παρεκκελεύομαι τὸ αὐτὸ τῶτο ποιῆν. πάντες γὰρ ὡς ἀν' ἐκάστῳ συμφέρει διαλογεῖται τῆς αὐτῆς προνοίας, καὶ ἐπὶ καίρῳ ἢ ἢ δόξασον, ἀλλὰ δικαιοῦς, ἄλλοις ἀν' ὡσιν αὐτῆ βελομήν. ὅθεν εἶπεν, ἢ διλογεῖται πᾶσα σὰρξ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, ἐπίμαχρον.

Εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται αἰῶν.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

Dauidi
summum
studium
exaltandi
Deum.

I. XALTABO TE DEVS MEVS.] Cum, inquit, magna mihi præstiteris, debeo consequenter quidquid magnum & excelsum est de te dicere, utpote qui naturâ & minimè ascitâ habes celsitudinem. Dum autem hi qui id nesciunt per hunc hymnum illud edocentur, diligenter hunc Psalmum attendamus. Benedictione autem significat non quæ solis verbis, sed quæ rebus ipsi exhibetur. Sicut in Oratione illud sanctificetur

Matth. 6

α. ΨΩΩ ΣΕ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ.] Επει, φησι, μεγάλη μοι παρέχες, ὀφείλω ἀκολουθῶν πᾶν εἰ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν λαλεῖν πρὸς σὲ, φύσει μὲν ἔχοντος τὸ ὕψος καὶ ἐκ ἐπίστακτον. Διασκομῶν δὲ τῶτο τῆς ἐκ ἐδότων δεξιῶν ὑμῶν, καὶ ἀκρίβειας προσέχοντων τῶν ψαλμῶν. διλογίαν δὲ ἐ τῶν δεξιῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δεξιῶν παραμύθων σημαίνει. ὡς καὶ ἐ τῆ δόξῃ τὸ ἀγαθὸν ἀντι

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Psal. 18, r.

Laud Dei
omni sacula
coextenditur.

ἀντὶ τῆ δόξης αὐτοῦ. ὅτι δὲ τὸ εἰς τὸν αἰῶ-
να καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐνδείκνυται τὰ
προϊόντα, ἀντὶ δὲ τῆ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
ραν ἔπερος διπλοῦς εἶπε. τὸτο γὰρ μέλι-
σα ψυχῆς ἀλαβῆς, τὸ ἦν βιωτικὸν ἀ-
παλλαγῆσαν ἕμμοις ἀνακλιῶν· εἰ γὰρ ἡ κτί-
σις τὸτο ποιεῖ, καὶ οἱ μὲν ἕσθω διηγῶν-
ται τὴν δόξαν σου· ἡ δὲ ἡμέρα τῆ ἡμέρα
ἐρῶν γὰρ ῥῆμα· ποίας ἔσαι ὁ λογαδὸς ἀνθρώ-
πος, συζητῶντες ἀξίος, ὅταν τὰτα μὲν μὴ
ποιῆται λόγον, βιωτικῶς δὲ κύμασι ἐ κλυ-
δανῶ περιπύρται. δηλοῦν δὲ τὸ μεγαλεῖον
τῆς θείας φύσεως ἐπήγαγα Μέγας κύριος.
ἐπὶ γὰρ εἶπε ὅτι αἰέσω, ὑψώσω, δέκνυσι
ὅτι ἐ χρεῖαν ἔχει ἦν παρ' ἡμῶν αἰών, ἐδὲ
περὶ θεία π τῆ αὐτῆ δόξη ὡς τῆς παρ'
ἡμῶν ἀφαιρίας. τί δὲ ἔστι αἰετός, ἀφαιμῶν
ἀξίος, καὶ ἐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα. πόσον
αἰετός, πόσον δυνατός, ἐ δυνατὸν ὡραῖ-
σαι τῶ λόγῳ· διὸ ἐπήγαγα, καὶ τ' μεγαλω-
σωῆς αὐτῆ ἐκ ἑσὶ πέρας· ἔπερος δὲ, οὐκ
ἔστιν ἐξέδρασις. ἀνέφικτόν, φσι, τὸτο ἰσθ'
κατάληψα.

idem est quod honoretur. Ceterum per illud
in *saeculum* etiam futuræ vitæ primordia de-
clarantur. Pro *per singulos dies* alius *perpe-*
tuò, dixit. Nam hoc est in primis pij animi, à
rebus sæcularibus liberatum se hymnis dedi-
care: si enim creatura hoc facit, & *celi* quidem
enarrant gloriam Dei; dies verò diei eractat
verbum; quali venia dignus erit homo, qui
compos est rationis, quando huius quidem rei
nullam habet rationem, sed fluctibus sæcula-
ribus æstuque transfigitur. Ceterum divinæ
naturæ magnitudinem declarans, subiunxit
Magnus Dominus. Cum enim dixisset *Lauda-*
bò, exaltabo, ostendit eum non egere nostris
laudibus, nec eius gloriæ quidquam accedere
ex nostra benedictione. Quid autem est *lau-*
dabilis? encomijs dignus, idque non simplici
ratione, sed valde. Quàm sit laudabilis, quàm
sit potens, verbis exprimi non potest: qua-
propter subiunxit; *Et magnitudinis eius non*
est finis: alius autem, *non est inuentio*. Hæc,
inquit, magnitudo incomprehensibilis est su-
pra omnem comprehensionem.

Δ'. ΓΕΝΕΑ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑ ΕΠΑΙΝΗΣΕΙ ΤΑ
ΕΡΓΑ ΣΟΥ.] Παντί, φσι, συμπαρακρίνεται
τῶ αἰῶνι, ὡς ἐκάστη γέναι θιωρεῖν αὐτῆ
τὰ δημιουργήματα, τί τ' ἔσαι τῆ μέ-
λευσαι. τὸτο δὲ τῆ ἦν ἐθναὶ κλήσιν αἰνί-
τται. ἦτε γὰρ κτίσις παντὶ συγκατίνε) χρο-
νῶ καὶ χωρὶς τῶν ἀλλὰ καθ' ἑκάστην γε-
ναιαν γὰρ) θαύματα, ὡς παπίηται καὶ ἐ τῆ
ἐπιδημία. τῆ δὲ δυνάμιν σου ἀπαρῆλθαι,
δηλαδὲ ὅτι ἦν ἀργασιῶν καὶ ὅτι ἦν κο-
λάσεων. Ἀντὶ δὲ τῆ τῆ μεγαλοπρίπειαν τ'
δόξης τ' ἀνωσύνης σου ἔπερος, τῆ ἀραῖοτη-
τα ἦν ἐπαίων σου ἐ τὴς λόγους ἦν ὡρα-
δόξαν σου δημιουργῶνται. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δύ-
ναμιν, δείκνυσι τῆ μὲν ἰσθ' βολῆς δυνάμιν
ὅτι ἐχ' ἀπλῶς ἐδὲ τὰ τυχόντα ἐργάζετο,
ἀλλὰ ὡραδοξοποιῶσα διπέλει ἰσθ' τῆ
φύσιν ἐργάζομένη τῆ ἀνθρώπινον, ὡς καὶ
θαύματος καὶ δόξης ἐ) πλήρη τὰ γινόμενα.
Ἐνόησον γὰρ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, τὰ ἐν Παλαι-
στίνῃ, τὰ μὲν αὐτὰ τὰ ἐπὶ Βαβυλωνίως καὶ ἦν
ἄλλων. διὸ καὶ περὶ εἶπαι, ἐ τῆ δυνάμιν
ἦν φοβίεσθαι σου ἰερούσι. περὶ γὰρ ἐκάπερα
ἀπρητισμῆν ἡ ἰχὺς καὶ περὶ ἀργασίαν καὶ
πρωεῖαν· ὁ μέγιστος περὶ οἰαί βετὶ καὶ αὐτὸ
ὅπως ἔρεσεν δύναι) τὴς ῥαθύμοι, καὶ τῆ βα-
θείως ἀφυπνίξεν ὑπνῶ ὅτι ἦν φοβίεσθαι.

4. GENERATIO ET GENERATIO LAUDA-
BIT OPERA TVA.] *Omni*, inquit, *saeculo* coex-
tenditur, ita ut quælibet generatio eius opera
contempletur, tam quæ existit quàm quæ fu-
tura est. Hoc autem Gentium vocationem
insinuat. Creatura enim omni tempori coex-
tenditur. Et præter hæc etiam alia per singu-
las generationes fiunt miracula, qualia nimi-
rum in aduentu facta sunt. *Potentiam* verò
tuam pronuntiabunt, scilicet per beneficia &
per supplicia. Ceterum pro *Magnificentiam*
gloria sanctitatis tue alius, *Pulchritudinem*
laudum tuarum & verba mirabilium tuorum
narrabunt. Postquam enim dixit *potentiam*,
ostendit etiam illam potentiam esse *eximiam*;
quia non leuiter ac temerè neque equaliacumq;
produxit, sed prodigiosa perfecit supra natu-
ram humanam operans, ita ut ea quæ fiunt
miraculo gloriâq; plena sint. Considera igitur
quæ in *Ægypto*, quæ in *Palæstina*, quæ postea
in *Babylone* & alibi facta sunt. Quamobrem
etiam adiungit, *Et virtutem terribilium tuo-*
rum dicent. Ad utraque enim perfecta est vis
eius tam ad benefaciendum quàm ad punien-
dum: quod maximæ est prouidentix, & hoc
ipsum valet ad ignavos per hæc terribilia con-
uertendos, & è profundo somno excitandos.

Post-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

Postquam autem illa enumerasset, recenset etiam quæ sunt suavia. *Memoriam abundantia suavitatis tua: alius, bonitatis tua. Et misericordias tuas laudabimus.* Per hæc omnia enim vult ostendere diuitias diuinæ benignitatis: sed cum eas humanâ voce attingere non valeret, singula dictionis abundantia conseruit, ut magis magnificentum quod ad posset hymnum perficeret. Pulchre autè & illud *Εὐφρανθήσεται*, ac si mens Dei suauitatibus repleta eorumdem quodammodo memoriam gratam etuctaret.

8. MISERATOR ET MISERICORS DOMINVS.] Neque enim potuisset conseruari, nisi magna fuisset eius clementia: non solum enim miseretur eorum qui peccant, sed etiam longanimiter agit, ut veniant ad poenitentiam: quapropter non est solummodo misericors, sed etiam multum misericors. Hæc autem multitudo non potest mensurâ comprehendî.

Deus ergo
omnes mi-
sericors est.

Per illud igitur quod sequitur hoc aliquo, tenus ostendit dicens: *Spasius Dominus vniuersis.* Quid est *vniuersis*? etiam peccatoribus, & ijs qui viuunt sceleratè. Nam non soli Abelo suavis, sed etiam Caino: omnia enim ex clementia facit. Et quocumque quis respexerit, multam videbit benignitatem. Quod etiam Propheta considerans dixit: *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua.* Hoc est, Gratias tibi agant & quibus sermonis decus datum est, & quæ vocem non habent: singula enim idcirco facta sunt: sed illa quidem per suam substantiam, homo autem per vitæ suæ institutionem & actionem. Quamobrem subiunxit, *Et sancti tui*: sanctos vocans illos qui Dei iussa implent. Quid porro est, *Gloriam Regni tui dicent*? Quod nullâ re indigeas, quod sis benignus, quod prouidus, quod subditis minimè egeas. *Et potentiam tuam loquantur*: id est, vires insuperabiles, inexpugnabiles. Non quod tibi opus sit his laudibus, sed ut alios quoque doceant, & laudum faciant participes. Quam ob causam subiunxit, *Ut notam faciant filijs hominum.* Magna est enim potentia, magna gloria, magnum decus, & quod omnem superet orationem.

Deus om-
nium sacu-
lorum Rex
omnia sus-
tinet.

13. REGNUM TVVM REGNUM OMNIUM SÆCVLORVM.] Non presentium, inquit, solum, sed eorum etiam qui veniunt Rex es, utpote principio sineque carens, & numquam desinens: & dominatio tua similiter per omnia

Απειθαρχησάμενος δε εκεινα, λεγα και τα χησδα. κατμελω τε πληθους της χησδοπιος ου· αλλος, ε αγαθουνης ου. και τας ελεημοσυας ου διφρησους. δε παντων γδ δεξα βελε) τον πλυτον ε θιας χησδοπιος· αλλ εκ εφκαεδρος αιθροπηη γλωσση συμπαικας, ησσε τη φεισια ε λεξου, μεγαλοφουτερον ως οιστε τον υμνον δυοτολδν. καλως δε και το εχερδουται, ως της δεσμοιας ου τε ποπλοφδδ ηη τε δεε χησδν οισν ερελυρομηνς τας μημας.

6. ΟΙΚΤΙΡΜΩΝ ΚΑΙ ΕΛΕΗΜΩΝ Ο ΚΥΡΙΟΣ.] Ου δε γδ η σταθμαι, μη πολλης εσης αυτε ε φιλανθροπιας· ε γδ ελειε μου τες αιμαρτανουτας, αλλα η μακροθυμει, τε εις μεταοιαι ελθειν· διδ εχ απλωε ελεημων, αλλα η πολυλως. το δε πολυ τετε μεθηθηναι εκ ηι. δε γουω ηη εηε τεπο ποσως ενιδεξατο επων· χησδς κυριοι εηε συμπασι. τι εστι τοις συμπασι; η εηε αιμαρτανουτας, και τοις ου εδρανομια εδση. ου γδ τε Αβελ μονοι χησδς, αλλα και τε Καησαντα γδ λατο φιλανθροπιας ηργαζεται; η ε αν πε ιδα, πολλω οψε) τλω χησδοπιε: επου και ο φροφητις σιμυδ αν ελορη· Εξομολογησασασι σοι κυριε παντα τα εργα ου. τατεση, δι χησισησασασι σοι οπι λογω τεπημηδρω, τα τε φουλω εκ εχουτα· δε τεπο γδ ησσε γιγνη· αλλ οπδνα μη δε της εσιας, ο δε αιθροπος και δε ε δεχαγηης η ε φραξου. διδ επηρηρη, και οι οσοι ου οσως τες αγιυς κηλων τες τα θηλα πληρωται φροσ αγματα· τι δε εστι, Δόξαν ε βασιλεια ου ερευσι; το απηδεις, το φιλανθροποι, το κηδεμικον, το μη διομδρσο ηη ερχομδρων. και τλω δυναστια ου λαλίσουσι· τατεση, τλω δυναμη τλω εμαχοι, τλω αχίροπον· εκ επειδη σοι χηεια τετων ηη υμων· αλλ ου ε ετερου διδαξαι, και ποιησαι ε διφρημιας κοινοτης· διδ επηρηρη, τε γουελοση τοις υοις ηη ανθεροπον. πολλη γαρ εση η ιχυς, πολλη η δεξα, πολλη η μεγαλοφρηπια, και ιαφβαίνουσα λογον.

17. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΣΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ.] Ου ηη παροντων, αλλα και ηη ερχομδρων, φησιν, ει βασιλδς, ου αναρχοσ και απειροσ, η απλδπιος· η η δεσποτια ου ασου τως πατα χη ηη

ἡς αἰώνων ἐκτεταμένη. εἶτα εἰπὼν ὁ βασι-
 λείας τὸ ἀτελεύτητον, τὸ βεβηκὸς, λέγει καὶ
 ἡς λόγων αὐτῆ τὸ εὐρύν. Πιστὸς κύριος ἐν
 πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτῆ. τὸ γὰρ πιστὸς, τετίσθη
 ἀληθῆς, καὶ πάντως ἔσται τὰ εἰρημνῶρα παρ'
 αὐτῆ. καὶ ὅσοι δὲ ἀντὶ τῆ ἀληθείας, ὀρθοῦς,
 καθαροῦς, ἀμωμοῦς, μηδὲν παρέχον λαβῶν.
 εἶτα εἰπὼν περὶ τῆς βασιλείας ὅτι ἀπίεστο-
 τος, περὶ ἡς λόγων, ὅτι ἀληθεῖς, περὶ ἡς
 προσέξω, ὅτι ἀληθεῖς. λέγει πάλιν περὶ τῆς
 φιλανθρωπίας. Ὑποσηλίζε κύριος πάντας
 τὺς κατὰπίπτοντας. ὁ γὰρ αὐτὸ μέγιστη δόξα
 τῆς βασιλείας αὐτῆ, τὸ μὴ μόνον δευρατῆ
 ἐσθῆτας, ἀλλὰ καὶ μέλλοντας καταπίπτειν
 μὴ εἶναι τὸ πασιπῶν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν,
 ὅτι ἐ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, ἀλλὰ πάντας·
 πάντων γὰρ ὅτι δευρατῆ, καὶ ἔτι καμνῶρας
 ὡραῖται· ἔτι σαλδομῶρας περὶορῶ. εἰ
 δὲ πῶς ἐκ ἀνάσταται, ἐ ὡραῖ τὸν βυλόμε-
 ρον ἀνορθῶσαι, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου τὺς μὴ
 θέλοντας ἀναστῆναι, ὡς καὶ ὁ Ἰούδας. εἶτα ἔ-
 ἔπειτα λέγει διεργασίας εἶδος.

saecula extensa est. Deinde postquam dixit
 Regnum esse infinitum, stabile, firmum, dicit
 etiam quàm sint eius verba firma. *Fidelis Do-*
minus in omnibus verbis eius. Nam illud *fide-*
lis, id est verus, & omnino erunt quæ ab eo
 dicta sunt. Sed & *sanctus*, id est inculpatus, re-
 ctus, purus, mundus, qui nullam vlli præbet
 ansam reprehensionis. Deinde postquam de
 Regno dixit id esse infinitum, de verbis, ea
 esse vera, de factis, ea non posse reprehendi;
 dicit rursus de clementia: *Suffulcit Dominus*
omnes qui corruunt. Quod ipsum quoque
 maxima gloria est Regni eius, quòd non stan-
 tes solum contineat, sed etiam eos qui essent
 casuri non permittat cadere: & quod est ma-
 gis admirabile, quòd non huic aut illi, sed om-
 nibus id faciat: est enim omnium Dominus, &
 nec eos qui iacent prætercurrit; nec eos qui
 labant despicit. Si autem aliqui non surgant,
 hoc non stat per eum qui vult erigere, sed per
 ipsos qui nolunt surgere, vti & Iudas. Deinde
 dicit quoque aliud genus beneficij.

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-
 TÆ.

14. ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΠΑΝΤΩΝ ΕΙΣ ΣΕ
 ΕΛΠΙΖΟΥΣΙ.] Εἶδες πῶς εἶδεξεν ὅτι χριστοῦ
 τοῖς σύμπασι; Καὶ γὰρ ἀνατίλλει τὸν ἥλιον
 ὅτι πᾶσι. τὸ τοῦ κἀνῶρα σου δίδωκε τὴν
 τροφὴν αὐτῶν ἐν δικαιοῖα. ἐ γὰρ ἕτοιμοι καὶ
 γῆ, καὶ ἀῆρ, ἀλλὰ τὸ ὀπίταγμα αὐτῆ τὺς
 καρπῶς εἶωθε τελεσοφρεῖν. τί ὅτι ἐν δὲ
 καιοῖα; ὅτι καιοῖς πάντα διώκεισαι, καὶ ἔσο-
 παῖς δευρατῆς ἐξάγειται, ἔ ὡραῖ πάντα
 τὸν ἐνωτῶν διέλιε τὴν τροφὴν. ἐν δὲ
 καιοῖα ἔτι, ἀντὶ τῆ δικαιοῖας χριστοῦ ἔ ὁμο-
 μῶρας τὴν ἔσοφην χορηγεῖς. ἀλλὰ καὶ ἀνοῖ-
 ρεις σου τὴν χεῖρα σου. χεῖρα τὴν ἐργασίαν
 λέγει ἔ τὴν χωρητικὴν δύναμιν, δεξὴ πάν-
 των τὸ δύκολον δευρατῆς. τρέπον γὰρ πῶς,
 φησὶν, ὡς ἐ τῆ χεῖρ κατέχων τὰ ἀγαθὰ
 ἀνοῖρεις αὐτήν. Ἐσοῦ τοι πλεῖτοι ἐκχεῖς, ὡς
 ἔχασον τὴν οἰκίαν ἀναλῆξασθαι χρεῖαν. πῶς
 δὲ τὰ ζῶα περὶ σὲ ἐλπίζουσιν; ἐκ ἐκ δευ-
 ριστῶς τῆτο, ἀλλὰ τὸ προσέξω τὸς λέγει τὴν
 φύσιν, ἐπὶ ἐδὲ πῶσοι ἡς κοράσιν ὀπιγα-
 λῶνται (ἀλογα γὰρ) ἀλλὰ τὸ γνῶμῶρον λέγει·
 ὅτι ὡς ὀπιγαλῶμῶρον ἔσται χωρηγεῖς. ἐκ γὰρ
 τῆς χεῖρός σου, ἐκ ὁ κηδεμοσύνης σου, πάντα
 πᾶσιν ὀπρῆει. Ἐδοκίαι δὲ λέγει ἀντὶ τῆ
 δουρατῆς. ὅτι ἔχασον ζῶον πλεονεῖ τῆ
 διλήματος αὐτῆ τῆ ἀρίστοιτος αὐτῆ. ἐ γὰρ

15. OCULI OMNIUM IN TE SPERANT.]
 Vidisti quomodo ostenderit eum esse bonum
 omnibus? Nam & solem suum oriri facit su-
 per omnes. Hoc etiam hinc significat. *Tu das*
escam illorum in tempore opportuno. Neque
 enim imbres, & terra, & aër, sed eius iussio so-
 let fructus producere. Quid est in tempore op-
 portuno? Quòd omnia sint certis definita tem-
 poribus, & diuersis vicissitudinibus omnia pro-
 ducantur, & per totum annum mensam in-
 struat atque distinguat. In tempore igitur op-
 portuno, id est opportunè indigentibus, & pe-
 nuria laborantibus cibum suppeditas. Quin
 etiam *aperis tu manum tuam.* Manum dicit
 operationem, & suppeditatricem facultatem,
 per hæc omnia facilitatem ostendens. Quo-
 dammodò enim, inquit, manum aperis, ac si
 bona in ea contineres. tantas opes effundis vt
 singula inde sibi necessaria colligant. Quomo-
 do autem bruta in te sperant? Non de affectu
 istud, sed de re ipsius natura dicit, quandoqui-
 dem neque pulli coruorum Deum inuocent
 (siquidem carent ratione) sed quid accidat
 recenset; quod nimirum ita ipsis necessaria
 suppedites ac si te inuocarent. Ex manu enim
 tua & ex prouidenti cura omnibus omnia af-
 fluunt. *Benedictione* autem dicit pro benepla-
 cito. Quoniam vnumquodque animal implet voluntate ipsi placente. Non enim

Matt. 5, 45.

Deus oph-
 nia suppe-
 ditat oppor-
 tunè.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

qualecumque dat alimentum , sed prout est unicuique utile, pro cuiusque desiderio, sicut cuique suaue est, tam hominibus quàm brutis. Neque das solùm, sed etiam implet, ita ut nihil desit. Vel *benedictione* dicit pro bona tua voluntate.

Deum pec-
liariter pro-
videt suis
amicis.

17. IVSTVS DÓMINVS IN OMNI-
BVS VIIS.] *Vias* híc dicit eius dispensa-
tiones & prouidentiam, per quam omnia ef-
finxit; *sanctitatem* verò quâ procedit prouiden-
do, iustificando, iudicando, benefaciendo. Deinde postquam communia dixit, quæ
etiam infidelibus brutisque concessa sunt, utpote alimenta & imbres, dicit etiam quæ priuatim & eminenter fidelibus data sunt: ut quòd ipsis per auxilium curamque propinquus sit: id est, quòd eos defendat, eorum curam gerat, & multo amplius eis prouideat, ipsisque beneuolus ac benignus existat. Porro illud *prope* non locale spatium, sed per propinquitatem, affectum beneuolentiamque declarauit. Omnibus enim adest per prouidentiam, sed per affectum ijs qui cum scientia ipsum inuocant: hoc enim ait in ueritate: quorum voluntas quandoquidem cum diuina voluntate consentiat, necessariò etiam implet eorum voluntates, quando petunt diuina ipsisque conducentia. Rursus verò & aliud genus prouidentie dicit, scilicet conseruare, munire, custodire qui diligunt ipsum; eos verò qui laborant morbo immedicabili (hos enim peccatores dicit) permittere ut malitie suæ præmia percipiant. Proprium enim est iusti unicuique id quod illi congruat distribuere. Postquam autem species eius prouidentie quoad poterat dixisset, laude rursus concludit orationem, & uniuersum orbem terræ vocat ad laudis cõmunionem dicens: *Laudationem Domini loquetur os meum*, &c. Non eos solùm vocat qui beneficio afficiuntur, sed eos etiam qui puniuntur. Nam hoc quoque est eius prouidentie, quòd non homines solùm, sed etiam bruta & elementa omnia bonitatis eius plena sint. Non ad tempus autem, inquit, hoc faciunt, sed perpetuò, quàm diu ipso volente fuerint.

ἀπλαῶς δίδωσι τροφήν ἀλλὰ καὶ τὸ χρεῖσι-
μον ἐκάσῳ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκάσῳ, ὡς ἐ-
κάσῳ ἡδύ, καὶ ἀνθρώποις καὶ ἀλόγοις. Ἐὶ
δίδωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πληροῖς, ὡς μηδὲν
εἶναι ἕνδεον, ἢ ἀδουκίας ἀπὸ τῆ ἀγαθῆς σα-
θηλήματ.

17. ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΠΑΣΑΙΣ
ΤΑΙΣ ΘΑΟΙΣ.] Οὐδὲς ἐπιταῦθα τὰς οἰκο-
νομίας φησὶ καὶ τὴν προνοίαν, δι' ἧς ἀπαντὰ
διετύπωσε· τὴν ὁσιότητα δὲ ἢ ἐπιπροβάται
προνοίαν, δικαιοσύνην, κρείων, διεργατῆρ'. εἶτα
εἰπὼν τὰ κοινὰ, καὶ τοῖς ἀπίστοις διδόνοντα καὶ
τοῖς ζώοις, τὴν τροφήν, τὰς ὑετὺς, λέγει καὶ τὰ
ἰδιόχροντα Ἐξαιρέτως τοῖς πιστοῖς παρεχό-
ματ· τὸ ἐγγύς αὐτῶν εἶναι τῇ προῦ αὐτῶς
βοηθία ἢ τῇ φροντίδι· ταῦτα, ἀντιχέου,
κἀδεου, προνοεῖν πολὺ μείζονος ἐκείνων,
δύνασιν αὐτοῖς εἶναι καὶ δυνάμει. τὸ δὲ ἐγγύς ἐ-
τοπιὸν σημαίνει δέσνημα, ἀλλὰ τὴν χάριτον,
τὴν κατὰ δέσνησιν ἐδήλωσε δὲ τὸ ἐγγύς τῆς.
πᾶσι μὲν γὰρ ἐγγύς καὶ τὴν προνοίαν, καὶ
χάριτον δὲ τοῖς ἐπιστήμη καλεῖται· τὴν γὰρ τὸ ἐπὶ
ἀληθείαν· ὅταν ἐπιτα συμβαίνει τὸ θέλημα τῆς
θεῖας θελήματι, ἀναγκάσιως αὐτῶν πληροῖ
τὰ θελήματα, ὅταν αὐτοῖς θεῖα κἀκείνοις
συμφέροντα. πάλιν δὲ καὶ ἔπειτα εἶδος λέγει
προνοίας, τὸ τηρεῖν, τὸ ἀσφαλίζου, τὸ φυ-
λάσσειν τὰς ἀγαθῶν αὐτῶν· τὰς δὲ αἰνία-
τα νοσημάτων τὰς ἐ βυλομόρους σωθῆναι
(τὰς γὰρ λέγει ἀμαρτανῶν) τὰ τὸ κακίας
ἐπιχειρεῖ δέχου συγχωρεῖν. ἴδιον γὰρ δι-
καιοσύνη τὸ προνοεῖν ἀπὸ τῶν ἐκάσῳ. ἐπι-
τα δὲ εἶπε τὸ προνοίας αὐτῆς τὰ εἶδη ὅσα δυ-
νατὸν, πάλιν εἰς αἶνον κατὰ κλείει τὸν λόγον,
καὶ τὴν οἰκονομίαν πᾶσαν εἰς κοινότητα τῆς
δικαιοσύνης ἀπολαμβάνει λέγειν· Αἴτεσιν κυ-
ρεῖ λαλήσει τὸ στόμα μου, καὶ ἔξει. ἐχὶ τὰς
διεργατῶν μόνον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰς
καταζοιμίας, καὶ γὰρ κἀκαὶ κηδεμορίας, ὅτι
ἐπὶ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἢ σο-
χεῖα πᾶσι πέπλησαι τῆς αὐτῆς ἀγαθότητος.
ἢ προνοεῖν δὲ τῶν φησὶ, ποιεῖταισιν,
ἀλλὰ διπλοῶς, ἀρχὴς ἀνὸν αὐτῆς βυλο-
μόρους.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μετά ἀκρι-
βείας τέτω μάλιστα προσέχω-
μεν τῷ ψαλμῷ. ὅτι γάρ ὅστις ὁ
τὰ ῥήματα ἔχει ἐκεῖνα, ἀπερ οἱ μεμνη-
μένοι σωτηρίας ὑποβάλλουσι λέγοντες. οἱ
ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσιν, καὶ σὺ
δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ. ὁ γὰρ
ἡρώδης υἱὸς, καὶ τραπέζης ἀπολαύων πνεύ-
ματικῆς, δοξάζει δίκαιος ἀν εἶη τὸν πατέ-
ρα. ὁ γὰρ υἱὸς, δοξάζει τὸν πατέρα, καὶ
δύλος τὸν κύριον αὐτοῦ φοβηθήσεται. γέγονας
υἱὸς, καὶ τραπέζης ἀπολαύεις πνεύματικῆς,
σιτέμενος τὰς σάρκας καὶ τὸ αἷμα τὸ ἀνα-
γνωσάσθαι. ἀποδίδου πόσιν τῆς διδασκαλίας
τῶν ἀμειβῶν, καὶ δόξασον τὸν τοιαῦτα παρε-
χρησάμενον. καὶ ἀναγνωσάσθαι τὰ ῥήματα, ῥυθμι-
ζέσθαι τὴν ζωὴν πρὸς τὰ λεγόμενα.

α. ἘΓΩ ΕΣΤΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ, Ο ΒΑ-
ΣΙΛΕΥΣ ΜΟΥ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ταῦτα
λέγει, πολλὰ ἐπιδείκνυσεν τῶν οὐκ αἰσίων,
καὶ καὶ ὅτι σὺ λέγει ὁ θεὸς αἰς καὶ ὅτι τῶν
Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἐγὼ ὁ θεὸς
Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ.
Ἀν γὰρ σὺ λέγῃς, ὁ θεὸς μου, καὶ ὁ βασιλεὺς
μου, καὶ μὴ λέγῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγαπῶν
παρέχῃς τοιαῦτα, καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ εἶπεν
ὅτι σὺ. ὁ δὲ δὸς μου καὶ ὁ θεὸς μου εἶ σὺ.
ὁ δὲ τῶν Μωϋσέως εἶρηται.

β. ΚΑΘ ΕΚΑΣΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΕΥΛΟ-
ΓΗΣΩ ΣΕ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ ἐν ὅτι
εὐλόγησι καὶ πνεύματός σου ἀπολογησάσθαι σε, φησι,
κύριε, τίς ἐστι δυνάστης. καὶ γὰρ πολλὰ ἐσ-
μὲν ὀφειλέται αὐτῷ, ὅτι ἐκ ὄντων ἐποίησεν,
ὅτι τοιαῦτα εἰργάσατο, ὅτι ἡμετέρας ἐξουσι-
αί, ὅτι καὶ ἐκείνου προσέειπεν τῶν ἡμετέρας καὶ
κοιτῆ καὶ ἰδέα, καὶ λάθρα καὶ φανερόν, καὶ ἐκ
εἰδῶν. καὶ δὲ ταῦτα διὰ μόνον αἶνον ἀδελ-
φῶν πάντων προσήκειν, ἀλλὰ καὶ δὲ τὸ μεγα-
λείον τῆς δόξης αὐτοῦ, δὲ τῶν ἀκέραιον ἐ-
σίου. καὶ γὰρ δὲ πάντων ὀφείλει παρ' ἡμῶν
αὐτῷ αἶνος καὶ εὐλογία, καὶ δικαίως δικαιο-
σύνη, καὶ λατρεία, καὶ δακρυόσπιτος σωτηρίας. τέτω
ζῶν αὐτὸ δηλῶν ὁ προσφώνησις ἐπιγράψαι.

γ. ΜΕΓΑΣ ΚΥΡΙΟΣ ΚΑΙ ΑΙΝΕΤΟΣ
ΣΦΟΔΡΑ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπὶ ἐν μέγαν
ἔχεις διὰ τὸ τῶν, δὲ τῶν καὶ σὺ ὑψηλὸς ἡμῶν,
καὶ ἡμῶν βιωτικῶν ἀπαλλαγῆσι φροντίδων.

ΤΟΜΟΣ III.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Hunc Psalmum
quàm diligētissimè attendamus: hic
est enim qui habet hæc verba, quæ
mysterijs initiati assidue concinunt dicentes:
*Oculi omnium in te sperant, & tu das cibum
illorum in tempore opportuno.* Qui enim fi-
lius factus est, & mensâ spiritali fruitur, meritò
patrem gloriâ & honore affecerit. *Filius* enim,
inquit, *glorificat patrem, & servus Dominum
suum timebit.* Factus es filius, & mensâ spiri-
tali frueris, comedens carnem & sanguinem
eius qui te regeneravit. Refer igitur gratiam
pro tanto beneficio, & eum qui hæc præbuit
gloriâ & honore affice: & verba legens, com-
pone mentem ad ea quæ dicuntur.

1. EXALTA BOTE DEVS MEVS,
REX MEVS.] **Χ**ΡΥΣΟΣΤΟ-
ΜΟΥ. Cùm hæc dicis, ostende magnam fami-
liaritatem & coniunctionem, vt de te etiam
dicat Deus sicut & de Abraham & Isaac &
Jacob: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac,*
& Deus Iacob. Nam si tu dixeris, *Deus meus,*
& Rex meus, nec voce tantùm dixeris, sed et-
iam charitatem talem exhibueris, ipse quo-
que hæc de te dicet: *Servus meus & famulus
meus es tu.* quod etiam de Moyse dictum est.

2. PER SINGVLOS DIES BENE-
DICAM TE.] **Ο**ΡΙΓΕΝΟΥΣ. Etiam cùm
in periculis & tentationibus fuero benedicam
te, inquit, Domine; id est perpetuò. Etenim
multorum ei debitores sumus, quòd nondum
existentes fecerit, quòd tales effecerit, quòd
factos contineat, quòd per singulos dies nobis
prouideat tam publicè quàm priuatim, tam
clàm quàm palàm, etiam cùm hoc nescimus.
Non propterea autem tantùm conuenit vt
perpetuò laudem eius concinamus, sed etiam
propter magnitudinem gloriæ ipsius, propter
essentiam corruptionis expertem: etenim pro-
pterea debetur ei à nobis laus & benedictio,
& perpetua gratiarum actio, & cultus, & mi-
nisterium assiduum. Hoc ipsum ergo Prophe-
ta significans subiunxit:

3. MAGNVS DOMINVS ET LAVDABILIS
NIMIS.] **Α**ΝΩΝΥΜΟΥ. Cùm igitur magnum ha-
beas Dominum, idcirco & tu altus esto, & à
curis sæcularibus te expedias.

G g g g 2

CHRY-

CATE-
NA PA-
TRVM.

Dei bene-
dictio ad
omnia dif-
funditur.

Maximè
relicta in
miraculis.

Magnitudo
Dei lucet
in Christo
& creatu-
ris.

Potentia
Dei misere-
rendo &
puniendo
manifestatur.

CHRYSOSTOMI. Quod facere confuevit hinc quoque facit. Quando enim admiratus est eius magnitudinem, & gloriam, venit etiam ad operum demonstrationem. Hoc ipsum hinc quoque facit dicens: *Generatio & generatio laudabit opera tua:* ostendens magnitudinem eius ex operibus. Nam non vno tantum tempore huic sæculo coëxtenditur cælum, terra, mare, lacus, aër, fontes, flumina, femina, plantæ, herbæ, & quæ ex eis capiuntur beneficia, naturæ cursus, qui numquam interrumpitur, pluuiæ, & temporum vicissitudines constanti & certo ordine perpetuò procedentes, nox, dies, Sol, Luna, astra, alia omnia, & quæ præter hæc quotidie fiunt & priuatim & communiter ad corrigendum & beneficio afficiendum vniuersum genus hominum, quæ assiduè Iudæis eueniebant miracula, signa, prouidentia in frugum prouentibus, prouidentia in victorijs aduersus hostes, prouidentia quæ est in alijs omnibus. Qualia fuerunt in aduentu Christi, qualia tempore Apostolorum, qualia tempore persecutionum, infinita miracula contigerunt, etiam in nostra hac generatione. Nullum est enim tempus, quod etiam præter hæc communia non ferat signum eius prouidentia & per beneficia, & per supplicia. Non cessat enim omni ratione Deus omni tempore naturæ nostræ prospicere.

ORIGENIS. Siquidem magnitudo Dei in Christo & in creaturis esse conspicitur, & magnitudinis eius non est finis. Numquid hinc etiam ex infinito in infinitum Dei in ea quæ ab ipso facta sunt prouidentia ostenditur? Non solum enim, inquit, nos Israëlitarum per hanc generationem te benefactorem celebrabimus, verum etiam alia generatio, scilicet Ecclesia ex Gentibus, operum tuorum magnificentiam prædicabit. Mirabilia autem dicit esse miracula quæ in beneficium quorundam fiunt.

6. ET VIRTUTEM TERRIBILIVM TVORVM DICENT.] CHRYSOSTOMI. Ad vtraque enim potentia eius perfecta est, ad benefaciendum scilicet & ad puniendum; atque omnia quæ enumerata sunt vtrumque horum habuerunt. Hoc potest videri non solum in ijs quæ tunc eueniunt, sed etiam in creaturis, & vtriusque beneficij multa esse instrumenta, vt pote rerum quidem terribilium tonitrua fulguraque

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅτι πρὸς αὐτὰ ποιῆν τὸ ἐν ταῦτα ἐργάζεται, οἷα αὐτὰ θαυμάσια τῶν μεγαλωσίων, τῶν δὲ ξαν, ἔρχεται ἐπὶ τὴν γῆν ἔργα ἐποδῆται. ὁ δὲ ἐν ταῦτα ποιεῖ λόγων. Γενεὴ ἐστὶν ἐπαύσεσ' τὰ ἔργα σου· δεικνύς δὲ τῶν ἔργων αὐτὰ τῶν μεγαλωσίων. ἐπὶ γὰρ ἐν ἡλίω μόνον παρεκτίνει τῶν αἰῶν τέτρα ἐσως, γῆ, θάλασσα, λίμναι, ἀήρ, πηγαι, ποταμοὶ, ἀέρματτα, φυτὰ, βοτάναι, ἐν ἐν τέτων διαργασία, φύσιν δέσμος, μήποτε διακοπτόμενος, ὑέτι, ἐ τερταὶ διακωδὸς χροβύεται, νύξ, ἡμέρα, ἥλιος, σελήνη, τὰ ἀστρα, τὰ ἄλλα πάντα, ἐ τέτων χωρὶς, ἄλλα κατ' ἐκάστου γῆναι γίνεται καὶ ἰδία ἐ κοπὴ πρὸς διόρθωσιν πρὸς διαργασίας τῶ κοπὴ τῶν πάντων ἀνθρώπων γῆναι, οἷα ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων συλλαχὰς γέγονε θαύματα, σημεῖα, πρὸνοια ἢ ἐν δὲσμεῖα, ἢ ἐν ταῖς νίκαις τῶν πολέμων, ἢ ἐν ταῖς ἄλλοις πάσιν. οἷα ἐπὶ τῆ παρουσίας τῶ Χριστῷ, ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐπὶ τῶν καίμων τῶν διαργασίῶν, μωρεῖα θαύματα γέγονε, ἐ ἐπὶ τῶν γῆναις τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ ἐκ ἐστὶ χεῖνος ἐδεῖς, ἐ τέτων ἐκάστου τῶν κοπῶν ὁ μὴ φέρον τὸ αὐτὸ πρὸνοια σημεῖον ἐ δὲ τῶν διαργασίῶν, καὶ δὲ τῶν κολλάσεων. ἐ γὰρ διαλαμπάνει παντὶ τέτρῳ τὰ ἰσθ' τῆς φύσιν δὲ ἡμετέρας οἰκονομῶν ὁ θὺς δὲ παντὸς τῶ χεῖνε.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἴπω ἡ μεγαλωσίων τῶ θὺ ἐν τῶ Χριστῷ ἐ ἐν ταῖς κρίσεσιν ὅσα διαρεῖται, ἐ ἐκ ἐστὶ πῖρας τῆς μεγαλωσίνης αὐτῆ. μήποτε ἢ δὲ ἀπίστου ἐπ' ἀπίστου ἐ ἐν ταῦτα παρῖσα τῶ θὺ ἐκ τῶ ὄντα ὑπ' αὐτῆ ἡμῶν προνοια; ἐ γὰρ μόνον, φησὶν, ἡμεῖς οἱ δὲ Ἰσραὴλ καὶ τῆσιν τῶν γῆναι σε τὸν διαργάτω ὑμῶσιν, ἀλλὰ ἐ ἐτίερα γῆναι, ἢ δὲ ἐθνοῦ ἐκκλησία, τῶν ἔργων σου τὴν μεγαλυργίαν κηρύξει. Θαυμάσια δὲ λέγει τὰ ἐπ' ἀργασίας τῶν γῶν μῶν θαύματα.

5. ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΥΝΑΜΙΝ ΤΩΝ ΘΟΒΕΡΩΝ ΣΟΥ ΕΡΟΥΣΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πρὸς γὰρ ἐκάστου ἀπρητισμῶν ἢ ἰσχύς, πρὸς διαργασίας ἐ πρὸς πῶσιν. καὶ τὰ ἀπαριθμηθέντα ἀπαντα ἐκάστου τέτων ἐχεται. τὸ ἐκ ἐπὶ τῶν τῶσιν συμβαίνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως ὅσιν ἰδεῖν, καὶ ἐκάστου τὰς διαργασίας πολλὰ τὰ ὄργανα, τῶν μὲν φοβερῶν βεργιῶν ἐ ἀστραπῶν

κὶ σκηπίες, ὄφεις, καὶ τὰ ὅμοια. καὶ ἐν
 τοῖς ἔρπασσι δὲ δράκοντας, σκορπίους,
 ὄφεις, καὶ ἐν τοῖς πετανοῖς ἀκρίδας, ἐρυσί-
 βλους, καὶ ἐν τοῖς ἀετοῖσι κενόμυαν, κάμ-
 πύω, ἅπαντα μάλιστα καὶ αὐτὰ προνοίας, ὅτι
 ὅπως ῥέφοντα τὴν ἀνθρώπων, ἀπαλλάττου-
 ντα ῥαθυμίας, ἀφυπνίζοντα τὴν βαθίως
 ὑπνεύοντα τὴν κέρου φρόνους νήματα ἄγοντα. ἀλλ'
 καὶ ἐν τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις
 τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἀπρηπιστοῦσιν ἦν. διότι περ εἰ-
 πὼν, τὴν δύναμιν τῆς φοβερῆς σου ἐροῦσι, καὶ
 τὴν μεγαλωσύνην σου διηγῶσιν, ἐπήγαγε,
 μήμηλον τὴν πληθύνει τῆς χρηστότητός σου ἐξ-
 ῥέζονται.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δύναμιτι τῆς φοβερῆς
 φησι τὰς ὅτι πικρὰ ἐτίθει δειχθήσας με-
 γαλεργίας. ὡς δὲ τὸ διασωσὶς Μωϋσέως
 τῆ Αἰγύπτου παυτοδαπὰς ἐπήγαγε μείσι-
 γας, ἐκεῖνα νοτίον δύναντο φοβερῆς. μήμηλον
 δὲ τὴν πληθύνει τῆς χρηστότητός σου, ὡς ὅταν
 ἐν τῇ ἐρήμῳ μέλιτα ἐκόμισα τῷ λαῷ, καὶ
 ὄρνυθι μίμῃ ἐπέδουσα, καὶ τὴν ἀνύδρον ἐπέ-
 κλυσε. ταῦτα εἰς θαυμάσιον ἔργον τὰς τῆς
 ἀγαθότητος γλώττας ἐκίησε.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὡς ἀπρηπι-
 σθησάμεθα τὰ δεινὰ. ἔπειτα καὶ τὰ ἐναντία τέ-
 ται ἀναγκαῖον ἐπιπλῆ, ὡς τῶν ἡμετέρας,
 λειμῶνας, ὄφεις, ἀνθρακίδια, ὑδωρ
 ποταμῶν γλυκῶ, καὶ τὸ ἐν τῆς ὑπὲρ χησι-
 μώτατον, τῆς γῆς τὰς ὠδῆνας, τὰς ποικίλους
 καρπῶν, τὰ δὲ ὕδατα τὰ ἀεθροῦσα, τὰς φε-
 ροὺς ἀνέμου, καὶ τὰ μυστήρια κατὰ τὴν
 κτίσιν, ἐν τοῖς ζώοις, ἐν φυτοῖς, ἐν μεταλλοῖς,
 καὶ θαύματος γέμοντα. καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς
 ἔργοις ἴδοι τις ἂν ἐκκαλεῖται μένον, ἀλλὰ
 καὶ διεργετῶν πολλὰ μάλιστα ἢ ἐκκαλεῖται.
 τὰ μὲν γὰρ φόβου ἔνεκον ποιῶσι. εἰ δὲ ποτε καὶ
 πύρρον ἐπάγει, ὅτι τὴν πολλὴν ἀναιδίαν
 τῆς ἐνοχουμένην τῷ φόβῳ. τούτοις δὲ ἐμ-
 φιλοποιεῖται, καὶ μέχρι τῆς πέρας αὐτὰ προσα-
 γει ἢ εἰς ἀξίως μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀναξίως.
 ποικίλων ὄντων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν, ποτε
 μὲν ταῦτα ποτε δὲ ἐκεῖνα ἐργάζεται. πλο-
 νάκις δὲ ταῦτα μάλιστα ἢ ἐκεῖνα, ἐπειδὴ
 (ταῦτα βέλτε) μόνον. ὅτι δὴ τὸ καὶ γένναν
 ἠπάλησεν, ἔχ' ἵνα ἐπαγάγη, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπα-
 γάγη. καὶ τὴν μὲν πρὸς ἀβόλων παρεσκεῖα-
 σε (Προβλεπὲ γάρ, φησὶν, εἰς τὸ πῦρ
 τὸ ὑπομασθῆναι τῷ ἀβόλῳ καὶ τοῖς ἀ-
 γέλοις αὐτῷ) τὴν δὲ βασιλείαν ἀνθρο-

& fulmina, igneos turbines, & his similia.
 Porro in reptilibus dracones, scorpiones, ser-
 pentes, & in volucibus locustas, rubiginem,
 & in ijs quæ sunt abiecta & vilia cynomyiam,
 erucam, quæ ipsa quoque sunt maximæ pro-
 videntia, & quæ homines conuertant, à socor-
 dia liberent, à profundo somno excitent, à ve-
 terno ad vigilantiam traducant. Non solum
 autem in his, sed etiam in contrarijs est vir-
 tus eius perfecta. Quapropter cum dixisset,
*Virtutem terribilium tuorum dicent, & mag-
 nificentiam tuam narrabunt,* subiunxit, *me-
 moriam abundantia suavitatis tua eru-
 bunt.*

ORIGENIS. *Virtutem terribilium* dicit
 magnificentias in aliorum supplicio demon-
 stratas. Velut per diuinum Moysen Ægypto
 omnis generis flagella infixit, illa scilicet in-
 telligenda sunt virtus terribilium. *Memoriam*
verò abundantia dulcedinis dicit, vt quando
 in solitudine mannam populo suppeditauit,
 & coturnices illigauit, & terram aridam
 inundauit. Hæc in miraculorum laudem gra-
 torum linguas commouerunt.

CHRYSOSTOMI. Quemadmodum mala
 enumerauimus; ita etiam necesse est vt dica-
 mus eorum contraria, v.g. diurnas temporum
 vicissitudines, prata, hortos, flores varios, a-
 quam dulcem fluuiorum, commoda quæ ca-
 piuntur è pluuijs, terræ partus, varios fructus,
 diuersas arbores, suaves ventos, & innumera
 quæ in creaturis pulchra sunt, in animalibus,
 in plantis, in metallis, & plena sunt admira-
 tionis. Quin etiam in ipsis operibus videri
 possunt non solum ea quæ puniant, sed longè
 etiam ampliora quæ beneficio afficiant quàm
 puniant: siquidem illa tantum terroris gratiâ
 facit: & si ea aliquando reuera intentauerit,
 id facit propter eos qui sunt aded sensus ex-
 pertes, vt metu non corrigantur. In his au-
 tem est munificus & splendidus, hisque
 reapse afficit non solum dignos, sed etiam
 indignos. Varians ergo nostram salutem, ali-
 quando quidem hæc aliquando verò illa fa-
 cit: & hæc quidem sæpius quàm illa; quo-
 niam hæc sola vult. Propterea nempe gehem-
 nam mitatus est, non vt eam infligeret, sed ne
 infligeret: & illam quidem parauit diabolo
 (*Ita enim, inquit, in ignem qui paratus est*
diabolo & angelis eius) Regnum autem ho-

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Multa sunt
 benignitatis
 Dei argu-
 menta.

Matth. 25.
 41.

CATE-
NA PA-
TRVM.

minibus: ostendens se nolle hominem proij-
cere in gehennam.

8. MISERATOR ET MISERICORS
DOMINVS.] ANONYMI. Vides Pro-
phetam immorari his melioribus, & prolixiori
viti oratione: nouit enim Dei opes in his
maximè consistere. Neque enim licuisset
conseruari, nisi magna fuisset eius clementia:
& ided ipse dicebat: *Ego sum qui deleo ini-
quitates tuas, & in peccatis tuis te defendi.*
Vide quomodo ostendat ineffabilem suam
clementiam: non solùm enim miseretur eo-
rum qui peccant, sed etiam aliud ostendit
non paruum genus clementiæ, nempe longa-
nimitatem, vt veniant ad pœnitentiã, &
cum eius clementia à suo quoque confer-
uentur studio & diligentia, & ex suis factis fi-
duciam habeant.

Isaie 43.

*Deus non
solum iustis
misericors
& suavis,
sed etiam
improbis.*

9. SVAVIS EST DOMINVS
VNIVERSIS.] CHRYSOSTO-
MI. Non solùm enim iusti, & ij qui se re-
cè gerunt, aut qui ducuntur pœnitentiã,
sed etiam omnes per ea quæ patiuntur,
eius misericordiam prædicant & bonita-
tem. Et si quis me roget, Cuinam fuit bo-
nus? dicam, Non Abelo soli, sed etiam Cai-
no: non soli Noë & eius liberis, sed ijs etiam
quos illa inundatio obruit. Omnia enim ex
clementia operatur. Et vt scias, quomodo sit
in omnes bonus. Quantæ benignitatis erat,
dic mihi, illum fratricidam, & qui eadem
istiusmodi fecerat, & qui Dei leges concul-
cauerat, tradere supplicio, quod admonitio
est potius quàm pœna? vt & per longitudi-
nem temporis illum expiaret à peccato quod
commiserat, & alios doceret & castigaret per
ea quæ ille patiebatur. Quin & in alijs om-
nibus si quis diligenter considerarit, id ipsum
videbit. Illud enim *vniversis* non in hoc
solùm cernitur, sed etiam in omnibus quæ
videntur, in animalibus, in brutis. Quin et-
iam si quis ad ipsos Angelos ascenderit &
Archangelos, videbit plurimum benignita-
tis, & multam misericordiam. Singulis
enim in operibus multa relucet humani-
tas: quod ipse quoque animaduertens sub-
iunxit,

ET MISERATIONES EIVS SUPER
OMNIA OPERA EIVS.] ORIGENIS. Si
miserationes Dei super omnia opera eius,

ποις· δεινὸς ὅτι ἐ βέβη) ἀνθρώπων εἰς
γένηται ἐμβαλεῖν.

η. ΟΙΚΤΙΡΜΩΝ ΚΑΙ ΕΛΕΗΜΩΝ Ο
ΚΥΡΙΟΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ γὰρ καὶ τὸν
σοεφῆτιν τέτοις ἐδῆχτελέθοντα τοῖς χρισ-
τιεῖσι, & θαυμάσιον τῶ λόγῳ· καὶ γὰρ
οἱ δὲ σαφῶς ἐν τέτοις ὄντι μάλιστα τῷ θεῷ
τὸν πλεον. ἐδὲ γὰρ ἡ σαθῆται, μὴ πολλῆς
ἔστι αὐτῆ ἡ φιλανθρωπίας· διὸ καὶ αὐτὸς
ἔλεγε· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείψων τὰς ἀνομίας
σου, καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου σφεδῆσω σε.
Ὅσα πῶς δύνουσι ἀφαιρῆν αὐτῷ τῷ φιλα-
νθρωπίας· ἐ γὰρ ἔλεει μόνον ἀμαρτάνοντας,
ἀλλὰ καὶ ἔτι ἐν εἶδος ἡ φιλανθρωπίας ἐ
μικρὸν ὅτι δὲ εἰκνται, τὸ μακρόθυμον, ὡς
αὐτὸς εἰς μετάνοιαν ἔλθῃ, & μὴ τῆς αὐτῆ
φιλανθρωπίας & ἀπὸ τῆς οἰκίας σαθῆται
σφεδῆς, καὶ τῷ ἀπὸ τῆς κατὰ θεὸν
παρρησίας ἔχων.

θ. ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΙΣ ΣΥΜ-
ΠΑΣΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐ γὰρ δὲ
μόνον οἱ δίκαιοι, ἐδὲ οἱ κατὰ θεὸν, ἐδὲ οἱ
μετανοοῦντες, ἀλλὰ & πάντες δι' ὅν πά-
χουσι, ἀνακηρύττεισιν αὐτῷ τὸν ἔλεον καὶ τῷ
χρηστότητα. καὶ τίς μὴ ἐρήται, τίς χρηστός
ἐγγύς; ἐρῶ, ἐχὶ τῶ Ἄβελ μόνον, ἀλλὰ καὶ
τῶ Καὶν· ἐχὶ τῶ Νῶε μόνον καὶ τοῖς ἐκείνου
παισιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπὸ τῷ κατακλυσμῷ
καταποντηθεῖσι. πάντα γὰρ ἀπὸ φιλανθρω-
πίας ἐργάζεται. καὶ ἡ μάθη, πῶς πασίν
ἔστι χρηστός. πόσης χρηστότης ἦ, εἰπέ μοι,
τὸ τὸν ἀδελφοκτενὸν ἐκείνον, καὶ τοιαύτῳ
τολμήσαντα σφαγῆν, & ἡ φύσις καὶ τῷ θεῷ
κατὰπατήσαντα νόμους, ὡς δὲ εἶναι πικρῶς,
νεθεσία μᾶλλον ἢ κολασῆ ἔσθ; ὡς καὶ αὐτὸν
ἐκείνον ἐκκαθαίρειν διὰ τῷ μήκει τῷ καὶ τὸν
χρόνον τῆς ἀμαρτίας ἡ ἐγγυμομῆς, καὶ τῆς
ἄλλης παιδείῃ δι' ὅν ἔπαχεν ἐκείνος. καὶ
ὅτι τῷ ἄλλοι δὲ πάντων τὸ αὐτὸ ἀν τις
ἀρεθῶς κατὰθεὸν ἐπόβηται. τὸ σύμπασιν
γὰρ ἐκ ἐπὶ τέτοι μόνον ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ
ὅτι τῷ ὀρθομύθῳ ἀπάντων, ὅτι τῷ ζῶνι,
ὅτι τῷ ἀλόγων. καὶ εἰς αὐτὸς δι' ὅν τις ἀ-
ναβῆ τῆς ἀγγέλους, τῆς ἀρχαγγέλους, πολλῶ
ὄψη) τῷ χρηστότητῳ πολλῶς οἰκτιρμῆς. ἔχου-
σον γὰρ ἔργον πολλῆς ἀπολαύει φιλανθρω-
πίας· ὅπερ δὲ καὶ αὐτὸς σιωδῶν ἔλεγε,

ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΤΙΡΜΟΙ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΠΑΝ-
ΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΑΥΤΟΥ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ
οἱ οἰκτιρμῶ τῷ θεῷ ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐ-
τῷ,

τῶ, πῶς εἰσὶ πῆρες ἐφ' ἐξ ἐ φθάνουσιν; ἀρα καὶ ἐπ' αὐτὸς οἱ οὐκ ἔργα τῶ θεοῦ· εἰ μὴ ἀρα ὅτι μὴ τὰ ἔργα αὐτῶ φθάνουσιν οἱ οὐκ ἔργα αὐτῶ, ὅτι δὲ τὰ ἔργα τῶ χειρῶν αὐτῶ ἐ πάντως.

1. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΣΘΩΣΑΝ ΣΟΙ ΚΥ- ΡΙΕ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τετίσιν, διχαρ- σίτωσαν σοι, ἀναπεμπέτωσαν ὕμνους, οἷτο λόγῳ πτημημεῖροι, τὰτε φωνῶν ἐκ ἔχοντα. Ἐ γὰρ καὶ τῶ ἀφώτων ἕκαστον ἔπος γέρονται, ὡς οὐ λόγια ἀναπέμπει καὶ δὲ τ' οἰκείας φύ- σεως, καὶ ἀφώνοι ἢ, καὶ δὲ τῶ ὁφόντων καὶ λαολαλούντων ἀνθρώπων· ἐκεῖνα μὴ δὲ τ' ἐπίαιε τῆς ἑαυτῶν, ἀνθρώποι δὲ καὶ δὲ τῆς ὁλοκληρίας, καὶ δὲ τῆς πρεσβείας. διὸ ἔ ἐπὶ- γαγῆ· οἱ ὅσοι σε ὁλοκλησιάσωσαν σοι. ὅσοις ἐπαύθια τὰς ἀγίας καλεῖ τὰς τὰ τῶ θεοῦ πρεσβείας ἀπλοκωῶντας, τὰς ἀβάτας ἀ- μέρτημασι καὶ πονηρία.

16. ΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΠΑΝΤΩΝ ΕΙΣ ΣΕ ΕΛΠΙΖΟΥΣΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πῶς δὲ φησιν, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σε ἐλπίζουσι; καίτοι πολλοὶ εἰσὶν αὐτόματα τὰ ὄντα λέγοντες, οἱ ἐν ἀσθενείᾳ ζῶντες. πῶς ἐν φησι πῶς οὐκ ἐλπίζουσι; τὸ πρεσβείας λέγει τὴν φύσιν· ὡς ὅταν λέγει, ἔ τοῖς πρεσβείας τῶ πρεσβείας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν· καὶ μὴ ἀλόγητα τὰ ζῶντα ἐστίν. καὶ πάλιν· σκύμνοι ὠρύμνοι τὸ ἀρπάσαι, καὶ ζητήσαι πῶς τὰ θεοῦ βρεθῶσιν αὐτοῖς. καίτοι καὶ ἔτοι τέτων ἀλογόπτεροι, καίτοι ἐκ αὐτῶ ζητῶσιν. ἀλλὰ καὶ ταῦτα λέγει τὸ πρεσβείας τὴν φύσιν. ἐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐκείνων πρεσβείας, ἀλλ' ἀπὸ τ' τῶ γνομῶν φύσεως τὸτο ῥητέον.

17. ΑΝΟΙΓΕΙΣ ΣΥ ΤΗΝ ΧΕΙΡΑ ΣΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἄμα τε γὰρ βάλει, καὶ λαλαῶν τῶ πῶς οὐκ ἔργα αὐτῶν ἕκαστον ἀγαθῶν. Καθ' ἅπερ γὰρ ἡμῶν ῥάδιον τὰς συ- νημεῖρας ἐκτεῖναι δακτύλους, καὶ ἀπλώσαι τὴν χεῖρα· ἔπος σοι ὁπότες ἐν ἀκαρεῖ πα- ραχρῶν τῶ ἀγαθῶν τὴν φρεσίν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν χεῖρα τὴν ἐνέργειαν λέγει καὶ τὴν χορηγητικὴν δύναμιν· δὲ πάντων σε παιδῶν, εἰδέναι ὡς ἐκ ἐν τῶ σοι χεῖροις, ἀλλ' ἐν τῶ θεοῦ πρεσβείας τῶ καρπῶν ἀγνοαί. ἢ καὶ τὸ ἀκολον δευῶς εἶπεν, ἀνοίγεις σὺ τὴν χεῖρα σου. ἐπειδὴ γὰρ τὸν μάλιστα αἶπον τῶ πάντων. ἀφέντες πρεσβείας ἀρα καὶ ἡλιον, ἔ ταῦτα ἐό- μίζον ἐξ) τὰ παρέχοντα τὰς καρπῶν, ἀνάγων

quomodo sunt aliqui ad quos non perue- niunt? utique etiam super ipsos sunt misera- tiones Dei: nisi fortè ad opera quidem eius pertingunt miserationes ipsius, ad opera au- tem manuum eius non item.

10. CONFITEANTVR TIBI DOMINE.] ANONYMI. Hoc est, Gratias tibi agant, laudes emittant, & quibus sermo concessus est, & quæ vocem non habent. Etenim vnumquod- que eorum quæ voce carent ita factum est, ut per suam naturam, quamuis muta sint, emittant benedictionem, & per homines qui ea vident & ijs fruuntur: illa quidem per suam substantiam, homines autem per vitæ suæ institutionem, & per actionem. Et ideò subiunxit: Sancti tui benedicant tibi. Sanctos hîc vocat qui Dei iussu implent, ad quos peccatis & sceleribus nullus pater aditus.

15. OCULI OMNIUM IN TE SPE- RANT.] CHRYSOSTOMI. Quomodo autem ait, quòd oculi omnium in te sperent? Atqui multi dicunt ea quæ sunt esse casu, ut ij qui sunt impij. Quomodo ergo dicit in te sperant? Nimirum dicit rei ipsius naturam: ut quando ait, Et pullis cornuorum inuocanti- bus ipsum: etiam si sint animantia rationis expertia. Et rursus: Catuli leonum rugientes ut rapiant, & querant à Deo escam sibi. Atqui etiam hi sunt illis magis à ratione alic- ni, nec ipsi quærunt. Sed hîc quòque rei natura dicit. Non enim ex illorum animi in- stituto, sed ex eorum quæ sunt natura hoc dicendum est.

16. APERIS TV MANVM TVAM.] ORIGENIS. Simul enim & vis, & vnum- quodque consequitur tua bona à te submini- strata. Sicut enim nobis facilè est contractos digitos extendere, & aperire manum; sic tibi facile est puncto temporis bonorum affluen- tiam præbere.

CHRYSOSTOMI. Manum dicit opera- tionem & suppeditatricem facultatem: per omnia te docens, ut scias non in elementis, sed in Dei prouidentia sitas esse fructuum generationes. Vel etiam ostendens facili- tatem dixit, Aperis tu manum tuam. Cùm enim principali causâ relictâ adora- rent aërem & Solem, & existimarent esse il- la quæ fructus præberent, adducens eos ad

CATE- NA PA- TRVM.

Omnia ope- ra Dei ip- sum benedi- cunt prout possunt.

Psal. 146.

Psal. 103.

Deus om- nibus libe- raliter pro- spicit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ad supernum principium, & eorum auctorem ac Dominum, hæc frequenter inculcat, ostendens ex illius manu, id est ex illius cura & providentia, omnia bona profluere. Benedictio-
ne autem implere hîc dicit, quia implet vnumquodque animal voluntate illi placente. Non enim qualicumque modo dat alimentum, sed prout est vnicuique utile, pro cuiusque desiderio, & brutis & hominibus, ut est vnicuique gratum: nec das solùm, inquit, sed etiam implet, ita ut nihil desit. Propterea dicit, *Implet omne animal benedictione.*

Omnia
Deum an-
nuntians
eiusq; pro-
videntiam.

17. IUSTVS DOMINVS IN OMNIBVS VIIS SVIS.] ANONYMI. Vias hîc dicit eius dispensationes, providentiam, curationem, per quam omnia finxit atque constituit. Omnia enim, inquit, opera eius miraculis plena sunt, quæ nullam vlli præbent ansam reprehendendi, etsi nonnulli furore rabieque agitentur. Opera ergo eius talia sunt naturâ, ut fulgeant, ut resplendeant, ut eius qui fecit gubernationem, providentiam, clementiam, iustitiam, sanctitatem annuntient.

18. PROPE EST DOMINVS INVOCANTIBVS EVM.] ORIGENIS. Ecce etiam aliam providentiæ partem & caput bonorum. Cùm enim dixisset communia quæ etiam infidelibus concessa sunt, utpote alimenta, pluvias, dicit etiam quæ priuatim fidelibus data sunt: quænam autem ea sunt? Propè eos esse; hoc est defendere, curam gerere, ampliùs eis providere.

2. Cor. 12, 7.
Quomodo
Deus faciat
voluntatem
timentium
se.

19. VOLVNTATEM TIMENTIVM SE FACIET.] CHRYSOSTOMI. Atqui volebat Paulus angelum satanæ à se recedere; hoc est tentationes, afflictiones, insidias, & non fecit; imò verò fecit. Postquam enim cognovit se petere minimè conducibilia, iterùm hoc ipsum volebat; quapropter dicebat, *Placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus.* Si autem priùs volebat contraria, propter incitiam volebat. Postquam autem Deum hoc velle didicit, etiam ipse deinceps libenter acquiescit.

Ibid. 10.

20. CVSTODIT DOMINVS OMNES DILIGENTES SE.] ANONYMI. Hæc quoque est non parva pars providentiæ, conferuare, munire ac protegere, suam præbere providentiam. Peccatores autem dicit eos qui laborant morbo

αυτὸς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀνω, ἔτι τῶν κρείων καὶ διαπότην, σιωχῶς ταῦτα ἐπιλέγει, δεικνύς ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνου χειρὸς, τετέστι ἐκ τῆς ἐκείνου κηδεμονίας; πάντα ἐπιρρεῖ τὰ ἀγαθὰ. Διδοκίας δὲ ἐπιταῦθα ἐμπλαῖν φησι, διότι πληροῖ ἕκαστον ζῶον τὴν θελήματός αὐτοῦ τῶν ἀρεσκουσῶν αὐτοῦ. ἔτι ἀπλῶς δίδωσι τροφῶν, ἀλλὰ τὸ χρησιμὸν ἕκαστῳ, καὶ τῶν ἐπιθυμίων ἕκαστῳ, καὶ ἀλόγους ἔανθρώποις, ὡς ἕκαστῳ ἡδύ· καὶ ἔτι δίδωσι μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ πληροῖς, ὡς μηδὲν ἕξ ἐσθίου. διό φησιν, ἐμπλαῖν πᾶν ζῶον διδοκίας.

17. ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΠΑΣΑΙΣ ΤΑΙΣ ΟΔΟΙΣ ΑΥΤΟΥ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲς ἐπιταῦθα τὰς οἰκονομίας φησὶ, τῶν κηδεμονίας, δι' ἧς πάντα διακτύπωσε. πάντα γάρ, φησι, τὰ ἔργα αὐτῆ θαυμάσια γέμοντα, ἐδεμίαις ἐδει λαβῶν παρέχοντα, καὶ πνευ μωρῶνται καὶ λυσσῶσι. τὰ τῶν ἔργα φύσι ταῦτα, ὡς ἀπολάμπειν, ὡς ἀποσίλβειν, ὡς ἀνακαρῶνται τὴν ποιητικῶς τῆν δημιουργίας, τῶν κηδεμονίας, τῶν φιλανθρώπιαν, τῶν δικαιοσύνην, τῶν ὁσιότητα.

18. ἘΓΓΥΣ ΚΥΡΙΟΣ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΟΙΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἰδὲ ἔτι ἑτέρου κηδεμονίας μέρος καὶ τὸ κεφάλαιον ἕξ ἀγαθῶν. εἰπὼν γὰρ τὰ κοινὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις δεδομένα, τῆν τροφῶν, τὴν ὑπερῶν, λέγει καὶ τὰ ἰδιωκτικῶς τοῖς πιστοῖς παρεχόμενα· ἵνα δὲ ταῦτα ἔξει, τὸ ἕξ αὐτῶν ἕξ· τετέστι ἀντίχρῶς, κηδεμονίας; κηδεμονίας πολὺ μείζονος ἐκείνων.

19. ΘΕΛΗΜΑ ΤΩΝ ΦΟΒΟΥΜΕΝΩΝ ΑΥΤΟΥ ΠΟΙΗΣΕΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ μὲν ὁ Παῦλος ἐβέλει τὸν ἄγγελον τῶ σατανᾶ ἀφαιρεθῆναι ἀπ' αὐτῶ· τετέστι τὴν πειρασμῶν, τὰς θλίψεις, τὰς ἐπιβουλάς, καὶ ἐκ ἐποίησε. Καὶ μὲν ἐποίησεν ἐπειδὴ γὰρ ἔγνω ὅτι τὰ μὴ συμφέροντα ἦν, τὴν πάλιν ἠθέλησε· διό ἐλεγχῶ, διδοκῶ ἐν ἀδωκείαις, ἐν ὑβρίσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμαῖς. εἰ δὲ τὰ ἐναντία κηδεμονίας ἐβέλει, δι' ἄγνοιαν ἐβέλει. ἐπειδὴ δὲ ἔμαθεν ὅτι τὴν ὁ θεὸς βέλονται, καὶ αὐτὸς λοιπὸν διδοκεῖ.

20. ΦΥΛΑΣΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΑΓΑΠΩΝΤΑΣ ΑΥΤΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καὶ τὴν μέρος κηδεμονίας ἔμμερον, τὸ τηρεῖν, τὸ ἀσφαλίζει, τὸ τῆν παρ' αὐτῶ κηδεμονίας παρέχειν. ἀμαρτωλοῖς δὲ φησι τὴν ἀνίαται νοσοῦν.

νοσσιώτας, τὰς δὲ βλαβερὰς ἀφαιροῦσθαι. εἰ δὲ καὶ πᾶς τῶν ἀγαπόντων αὐτὸν ἀφίσσῃ εἰς κολάσεις ἐκδοθῆναι, καὶ τὸτο φυλάσσοντός ὅσον. ὅπου ὅτι τὸ Ἄβελ γέγονε ἐν ἑπὶ ἄλλων μυρίων· εἰ γὰρ καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ἀζέλευτο, ἀλλ' ὁμοίως τῇ ψυχῇ λαμψέστεροι γέγονασιν, ἀποληψόμενοι σώματα ἀφθαρτά. εἰπὼν δὲ ὁ πνεύματος τὰ εἶδη ὅσον διωατὸν ἢ αὐτῶν εἰπεῖν, εἰς αἶνον κατακλείει τὸν λόγον, καὶ τὴν οἰκεμένην ἀπασα εἰς κοινωσίαν τῆς ὀφρημίας καλεῖ λέγων·

καὶ. AINEΣΙΝ ΚΥΡΙΟΥ ΛΑΛΗΣΕΙ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΜΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πᾶσα σὰρξ ἀλογοῦσα τὸ ὄνομα κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶνος, ἕως ἀπλοῦν ἐν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶ αἰῶνος ὁ φωνήν τὸ σωτήριον τῷ θεῷ.

immedicabili, eos qui nolunt seruari. Quod si etiam aliquos eorum qui ipsum diligunt finit affici supplicijs, hæ quoque sunt partes custodientis. Quod in Abele quoque accidit & in alijs innumeris: etsi enim eorum corpora interierint, animo tamen clariores euaserunt, recepturi etiam corpora corruptionis expertia. Cùm dixisset autem species eius prouidentia quantum ab eo dici poterant, laude concludit orationem, & vniuersum orbem terræ vocat ad laudis comunionem dicens:

21. LAVDATIONEM DOMINI LOQUETVR OS MEVM.] ORIGENIS. Omnis caro quæ benedicit nomen Domini in sæculum, & in sæculum sæculi, erit vtique in sæculum, & in sæculum sæculi visura salutare Dei.

ANNO-TATIONES CORDERII. GEN. 4.

1. Cor. 13.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo & argumento.

SALMV S hic inscribitur Hebraicè *לְהַלֵּל תְּהִי לַיהוָה*, Græcè *ᾠδὴ δαυὶδ*, Latine *Laudatio ipsi David*. Vnde patet ipsius Psalmi argumentum: à laude enim incipit, desinit in laudem, & totus è magnificentissima Numinis prædicatione contextitur. Quare adorandi Numinis interminatam præstantiam confessus, effundit se deuotè, & sublimet eiusdem perfectiones quasdam extollit, magnitudinem iumentam, infinitam potentiam, magnificam gloriam, sanctitatem gloriosam, opera mirabilia, terribilia eiusdem, suauitatem, bonitatem inestimabilem, longanimitatem, misericordiam super omnia opera eius, magnificentiam & æternitatem Regni eius, dominationis perpetuam stabilitatem, veritatem in promissis, sanctitatem in omnibus operibus, miserationem in lapsis erigendis, & donandis gratiâ & iustitiâ peccatoribus, liberalem omnium viuentium educationem, facilitatem in piorum precibus atque voris exaudiendis, iustorum benevolentissimam deductionem ad salutem, impiorum damnationem. Hæc Propheta sanctus hîc breui stylo prosequitur; sed longâ & frequenti meditatione apud se ruminabat.

Deus quàm magnus & laudabilis sit.

3. *Magnus Dominus & laudabilis nimis.*] Græcè est, *καὶ κρείττος ὁφθαλμοῦ*: quod S. Augustinus verit, *Et laudabilis valde*. Qui etiam clarissimus Ecclesiæ Doctor eâ tantâ & inexplicabili magnitudine obtupescit exclamat: *Quantam conceptionem conclusis in uno valde!* Ea certè tanta est, vt nullius creaturæ mens dicti illius amplitudinem consequi possit. Eleganter ad hunc locum S. Hilarius: *Hæc, inquit, Dei prima & præcipua laudatio est, quod in se nihil mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis: virtus eius opinione non clauditur, loci non continetur, nominibus non enuntietur, temporibus non subditur: arctus ad id sensus poterit est, ingenium hebes, sermo pauca.* Hoc tamen non impedit, quò minus il-

lum laude & præconio celebremus, quantum hæc nostra imbecillitas patitur. Etsi enim sit ita magnus vniuersi Pater, vt cogitationem omnem exuperet; in eo tamen ad captum nostrum quatuor quasi partes magnitudinis considerari possunt, vt notat Bellarminus, scilicet longitudo, latitudo, sublimitas & profundum; in quibus comprehendendis sanctorum animorum studium B. Paulo teste occupatur: *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, &c.* Itaque Regius Cantor cùm prædicat Dei magnitudinem, si lubet de diuina *essentia* id capere, ea *latitudinem* habet, quòd sit immensa; *longitudinem*, quia æterna; *sublimitatem*, quia altissima; *profunditatem*, quia incomprehensibilis: quæ omnia infinita sunt. Si loquamur de *regia potestate* & magnifica eius gloria, quam hîc quoque laudibus in cælum vehit; Rex magnus est Deus latitudine imperij & amplissimi dominatus, qui vniuersitatem complectitur à primo Angelo vsque ad vilissimam creaturam: omnia enim seruiunt ei, & in ditione illius cuncta sunt posita. *Longitudo* est ipsa continuatio in omnem æternitatem, quòd Regni eius non est finis. *Sublimitas* est summa & absolutissima potestas, ad eò vt nemo resistat ei. Habet denique *profunditatem*, quòd pertingat vsque ad mentium & cordium penetralia, & intimas cogitationes & affectiones animorum, sic vt nihil tectum & absconditum esse queat oculis prouidentia, nihil tam munitum, quòd virga Regni huius & scæpti potentia non penetret. Similia dici possunt de reliquis, ob quæ Deus est laudabilis nimis: in quibus contemplandis Hymnopæus diuinus multum atque diu exercitatus erumpit in laudem, eamque magnificam, & quantam vis animi complecti potuit. Ceterùm quâ ratione Deus in Scriptura magnus prædicetur, vide superius ad Psal. 47. vers. 2. annotatum.

Quid in Deo sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum. Ephes. 3, 19.

5. *Magnificentiam gloria sanctitatis tuæ loquentur.*] S. Hilarius & Romanum Psalterium H h h h h legunt,

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

In Deo
sanctitas
cum splen-
dore gloria
& potentia
magnificen-
tia comuni-
ta est.

legunt, *Magnificentiam maiestatis tuae & sanctitatem tuam loquentur*: apud S. Chryostomum alius habet, ὡς ἐπίπτεται τῷ ἱερῷ σου καὶ τῆς λόγου σου ἡ δόξα σου (ἡ δόξα σου διηγήσου), *Decorem laudis tuae & verba mirabilium tuorum narrabunt*: alius, Τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς δόξης τῆς ἱερῆς σου, *Magnificentiam gloriae laudis tuae*. Tribuit hinc sanctitati Dei gloriam, vel potius magnificentiam gloriae, hoc est pulchritudinem gloriosam, splendorem eximium, candorem lucis aeternae, quae ab immensa puritate scintillat. Sic D. Petrus cum de Christi transfiguratione loquitur, ob mirabilem illum splendorem cum mirabili maiestate coniunctum nominavit *magnificam gloriam*. Nihil reperit in humanis Propheta, quod Numinis sanctitatem velut tenuibus lineamentis adumbrare posset quam splendorem, quem nomine δόξης, id est gloria, intelligit. Nihil luce & splendore iucundius, nihil purius, nihil quodammodo sanctius, pollui nequit & contaminari. Siue per sanctitatem intelligamus harmonicum veluti morum concentum, & virtutum omnium pompam mirabilius compositam & illustrem; illa in Deo habet magnificentiam gloriae, & copulata est cum potentia gloriosa: quod raro in hominum genere contingit. Vix enim reperias qui simul sint magnifice gloriosi & potentes atque sancti; quod fucatus splendor dignitatum & honorum mentem caecet, & tenebras ut plurimum inducat, quibus sanctimoniae lux splendorque minuitur. In Deo vero est potentia sanctissima, & sanctitas potentissima atque magnifica, utraque infinita, gloriosa, & hominum generi adoranda: eamque ob causam Vranij cantores, myriades illae beatarum Mentium, Trisagion illi suum in omnem aeternitatem concinent. Quorum rerum non inscius Dauid, rapit omnes & inuitat secum ad laudandum id sublime decus bonumque Dei: *Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur*. O utilem & praestantem occupationem! ob quam vberes à caelo gratiae in nos defluunt. Nam ex illa mirabilium cognitione, quae in Deo celebramus, in luce tantae maiestatis, bonitatis, misericordiae, sanctimoniae & aliarum insignium perfectionum oritur in animo sanctus timor, deuotissima reuerentia, pudor, veneratio, spesque & amor incenduntur. Itaque S. Chryostomus hunc Psalmum diligentissime attendendum plurimique faciendum esse monebat: quemque etiam Cassiodorus grandi entusiasmo vocat *Catarractas divini eloquij, fontes verborum caelestium, vbera beatae praconij; item, enthecama rerum caelestium*. Quare non immerito Cresollus noster Anthologiae suae cap. 4. sect. 6. Psalmum hunc veluti exactissimum pulcherrimumque Dei laudandi & eximie praedicandi exemplum proponit.

Deus &
suavis &
terribilis.

6. *Virtutem terribilium tuorum dicent*.] Vbi diuine S. Hilarius ait nos constitui *mediam admirationem inter sanctitatem atque terrorem, dum & terror suavis & terribilis suauitas admirabilem facit & terrorem suauem, & terribilem suauitatem*. S. Augustinus vertit *Virtutem memendorum Dei; & locum illustrans, Ille, inquit, amabilis est & terribilis: non enim blanditur, & non minatur, &c.*

Memoria
Dei suavis
est eructatio.

7. *Memoriam abundantiae suauitatis tuae eructabunt*.] Vbi praeclare S. Augustinus: O

epulas, inquit, felices! Quid manducabant qui sic eructabant? Quid est memoriam abundantiae suauitatis tuae? Quia nos oblitus non es, cum nos oblitus te fuerimus. Hac memoria eius super nos, quia non nos oblitus est, praedicanda & enarranda est; & quia valde dulcis, manducanda & eructanda est. Si igitur ructus (ut ipsa naturalis scientia docet) ex repletionem procedit, qui abundantiam suauitatis eructant, sine dubio caelesti dulcedine ac suauitate repleti sunt. Et si odorem portat ructus (ut annotauit S. Bernardus Ser. 67. in Cant.) quandoque bonum, quandoque malum, pro vasorum, ex quibus ascendit, contrarijs qualitatibus, manifestum est; quoniam illi optima vasa sunt, & caelestium intellectuum atque affectuum donis imbuta, qui tam suaueolentem fructuosae praedicationis odorem eructant.

IBIDEM. *Et iustitia tua exultabunt*.] Id est, Suauiter canent tuas laudes. Quid hoc? sane qui cibo distenditur, qui nimio potu se ingurgitauit, vix potest vocem edere, quando minus suaue canere poterit? Certè nihil est quod magis cantilenam impediatur, quam incoctus & indigestus cibus, qui stomachum & vias vocis oplet, & vocem eripit. Quid ergo est quod ait Dauid eiusmodi homines tum demum suauiter cantaturos, dum multo cibo potuque replentur? Richardus Victorinus lib. 2. de Spiritu sancto ad Eucharistiam retulit. Scilicet tunc homo spiritualiter canit, suauiter, & ex arte, cum Eucharistiam hausit: tunc enim *memoriam abundantiae suauitatis eructat*: tunc multa diuina patitur & mentis alienationem: tunc suauiter diuina contempletur. *O quam intima exultatio* (sunt verba Richardi) *qua hanc suauitatem comitatur! Memoriam, inquit, abundantiae suauitatis tuae eructabunt, & iustitia tua exultabunt. Ad hanc usque laudationem, ad eiusmodi exultationem, huiusmodi intima suauitatis conuiuas Propheta inuocabat, cum dicebat: Benedic anima mea Domino, & omnia quae intra me sunt nomini sancto eius*. Vbi se ad cantandum Propheta excitat; neque satis illi est, si verbo & lingua laudes Deo referat, sed insuper omnia membra corporis resonare iubet. & causam subdit: *Qui replet in bonis desiderium tuum*. q. d. Quia Eucharistico pane me satiasti, tam vocalem me reddidisti, ut non modò labijs & ore instar aliorum hominum tibi laudes decantem, sed & omnibus membris pro lingua utar. Tantum enim bonum est hoc Sacramentum, ut pro eo non satis sit gratias referre lingua & ore, sed omnia insuper corporis membra quasi in linguas verti ad dignas Deo gratias referendas debeant.

Post com-
munionem
suauissimè
eructamus
laudes Dei.

Psal. 102,
1.

8. *Miserator & misericors Dominus, patiens, & multum misericors*.] Vbi Deus ter misericors dicitur: Primò ut fons omnis misericordiae & affectus miserendi in Angelis & hominibus. Secundò, quia, quantum in ipso est, totum genus humanum, quod exciderat à salute aeterna in aeternam miseriam, paratus est ab ista miseria liberare & transferre ad aeternam felicitatem: ad quod etiam sufficientissimum pretium obtulit, & insuper re ipsa innumerabiles ab aeterna miseria liberat, & ad fruitionem boni infiniti ac aeterni traducit. Tertio, quia non facili modo id praestitit, sicut creauit mundum, & beavit naturam Angelicam, sed immensis laboribus,

Deus ter
misericors.

ribus, doloribus, & expensis seipsum humiliando & demittendo ad naturæ humanæ vilitatem & infirmitatem, ad paupertatem & mendicitatem, ad tot miseras & afflictiones, ad labores, ærumnas & contumelias grauiſſimas, ad alapas, flagella & sputa, ad crucem & mortem acerbisſimam; denique seipſum relinquendo sub ſpecie panis & vini in ſanctiſſimo Eucharistiæ Sacramento. Hæc omnia ex infinita ſua miſericordia præſtitit, vt nos ab infinito malo eriperet, & ad infinitum bonum transferret. Quod in ſpiritu futurum præuidens Dauid, meritò Deum ter miſericordem nuncupauit; atque id ipſum exaggerans ſubdit:

9. *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.*]

Sicut enim oleum omnes liquores, ſic opera omnia diuina illæ ſupereminent. Vbi ſuccurrit apud Genebrardum Rabbi Salomonis pulchra & acuta notatio; qui aiebat maiorem eſſe proprietatem bonitatis Dei quàm vltionis & ſeueritatis, proportione vnius ad quingenta; quòd miſerationem extendat in millia, per iuſtitiam autem viſitet peccata in quartam generationem. Quod mirabiliùs in hunc modum expreſſit D. Iacobus: *Superexaltat miſericordiam iudicium.* Quid ſit ſuperexaltare iudicium Græca vox liquidius oſtendit, quàm vſus Apoſtolus, qui Græcè ſcribebat: ait igitur *Καταυχάται, Exultat & gloriatur aduerſus iudicium & ſeueritatem.* Vbi miſericordia quaſi victrix & triumphans ante currum ſuum ducit Aſtræam vinculis adamantinis colligatam, abiectam & decolorem, fractâ lance, gladioque reuſo & rubiginante. Hinc quaſi Trophæuchus Imperator nomen adoptauit Deus, vt *Pater miſericordiarum* diceretur. Piëtis huiuſmodi emblematis, & vt verbo vtat magni Dionyſij, *iſpoudaſtus, ſacris fictionibus,* diuinæ Litteræ nos erudiunt ad diuinos mores imitandos, & præſertim miſericordiam; quam parens omnium Deus in hoc mundi curſu tam charam habet tamque pretioſam. Hinc ſancti Patres in diuinis meditandis exercitati, inter omnia mirabilia Dei, in quibus natura omnis obſtupescit, in apice diuinarum laudum, vt S. Hilarij verbis vtat, miſericordiam collocant. Qui etiam grauiſſimus Doctòr nullum finem mirandi facit, quoniam modo ſuauiſſimè miſerationis ſuæ Deus cum rigore iuſtitie ita ſapienter & beneuolè temperauerit, vt omne punctum laudis & honoris ferre bonitas & miſericordia videatur: *Hoc* (inquit ad hunc locum) *in Deo præcipuum, hoc in potente laudandum, non calum feciſſe, quia potens eſt; non terram fundiſſe, quia virtus eſt; non annum aſtris temperaſſe, quia ſapiens eſt; non hominem animiſſe, quia vita eſt; non mare in accessus & recessus mouiſſe, quia ſpiritus eſt; ſed miſericordem eſſe qui ſuſtus eſt; ſed miſerantem eſſe qui Rex eſt; ſed diſſimulantem eſſe qui Deus eſt.* Reliquus piorum Patrum chorus idem ſentit, & cum magno chorodidafcalo id prædicat: *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* Ait eſſe ſuper omnia opera Dei, quòd præcipua ſit, quòd excellat, quòd inter alia Numinis attributa mirificum ſplendorem vibret, quòd ſuperemineat omnibus, & quodammodò vna dominetur miſericordia: tegit item omnia, veſtitque omnia, quin & fecit oculos in iuſtitiam quoque ipſam intuentes. Nullum eſt enim opus Dei

T O M V S III.

quod non ambiat includatque miſericordia: etiam cum punit, cum affligit, prima illa obijcitur vt electrinum operum amiculum aureo colore luminolum, quo mirificè recreamur. Rationem ſuperiori verſu quandam pius Cantor attulit, quòd ſit *miſerator & miſericors Dominus*: non ſolum miſericors; verum etiam miſerator; hoc eſt paterno affectu in miſericordiam exuberans. Idem enim ſignificat vox Hebræa *רחום rachum*, vt notaui ibidem Bellarminus.

13. *Regnum tuum Regnum omnium ſæculorum.*] Quia Regnum Dei omnibus ſæculis ſtabit & florebit, nec vllam vniquam patietur cladem, imminutionem aut aduerſitatem; ſed in omnem æternitatem erit firmiſſimum & ſemper triumphans, in ſummo gaudio & ſumma affluentia bonorum omnium; cum reliqua omnia Regna breui finem accipiant vnà cum Regibus & opibus ſuis. Hinc meritò Apoſtolus ad Timotheum ait: *Regi ſæculorum immortalis, & inuifibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.*

IBIDEM. *Fidelis Dominus, &c.*] Verſus iſte in Hebræo non eſt. Decet enim apud Hebræos verſus litteræ *Nun*; qui tamen videtur fuiſſe in libris quibus Septuaginta vſi ſunt, niſi ipſi pro perfectione Alphabeti illum addiderint. *Fidelitas* autem in Deo idem eſt quod veritas in ſeruandis promiſſis: quæ ſicut in hominibus & Angelis virtus eſt inclinans ad ſeruanda promiſſa intuitu obligationis quam promiſſio inducit; ita in Deo eſt ipſa eſſentia aut voluntas conſiderata, vt ſuo modo ad hoc inclinat. Vnde ſicut Deus eſt ſua eſſentia, ſuus amor, ſua cognitio; ita quoque eſt ſua fidelitas & infinita propenſio ad præſtandum quidquid promiſit.

16. *Aperit tu manum tuam, &c.*] Apertio manus in Scripturis Dei munificentiam & liberalitatem designat. Ita cum Salomon ait in Eccleſiaſte bona omnia quibus homines perfruuntur *de manu Dei eſſe*, Nicephorus & Euthymius *χρης*, hoc eſt *manum*, interpretantur *χορηγὸν δυνάμιν, largitricem potentiam*, exuberantis beneficentiæ fontem. Itaque Deus Rex liberalitatis aperit manum ſuam vt cornu copie, vt referatam penum, & continuò in nos bona ſua profundit. *Et implet omne animal benedictione.* Vbi benedictio ſignificat plenam & redundantem affluentiam benignitatis, quo modo ſæpè in arcano ſermone poni ſolet. Vt cum ait Moyſes ad Nephthali, *Abundantiâ perfruatur, & plenus erit benedictionibus Domini*: plenus videlicet abundantiſſimâ largitate multiplicium bonorum, quæ Dominus ex apothecis magnis & opulentis effundet. Sed eruditi quidam pro benedictione ex Hebræo ponunt *voluntatem*, vel *complacentiam*, vel, vt Chaldæus, *deſiderium*: quæ omnia eodem pænè recidunt. ſic enim vertunt: *Saturans omne viuens ad voluntatem*, vel *ad deſiderium*. Nihil optare quiſquam poteſt, nullius rei teneri deſiderio, quæ non à Deo munificentiffimè & liberaliſſimè donetur. Vel vt reddit Caietanus, *Saturans omne viuum complacentiâ*: nimirum implens omne genus animalis, vt ipſe exponit, *qualibet re delectante ipſum*. Vt ſignificetur ſuauiſſima Dei prouidentia

H h h h 2

ANNOTATIONES COR- DERII.

Deus Rex ſæculorum.

I. Tim. I.

Quid ſit fidelitas in Deo.

Aperit manus munificentia ſymbolum. Eccle. 2, 24.

Deus implet omne animal benedictione.

Deut. 33, 23.

Miſericordia velut oleum ſuper omnia Dei opera emittit.

Iac. 2.

2. Cor. 1, 3.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

dentia cum ingenti liberalitate coniuncta, quæ non modò necessaria vtiliaque suppeditet, verùm etiam quæ oblectent, atque animum incredibili lætitiâ compleant. Hæc est plena manus

cuius fit mentio in Leuitico, quâ summam Dei Leuit. 2, 2. liberalitatem significari erga homines Origenes prodidit Hom. 4. in Leuit. Vide quæ superiùs annotauimus ad Psal. 103. vers. 29.

IN PSALMVM CXLV. ARGUMENTVM.

1. Alleluia, Aggæi & Zachariæ.

In nonnullis additur Aggæi & Zachariæ; sed veteres hoc non agnoscunt. Ceterum hic etiam laudare iubet Deum vniuersorum. Laus enim est Alleluia.

α. Ἀλληλεῖα, Ἀγγαίε καὶ Ζαχαρείε.

Ἐν ποι πορεύσει Ἀγγαίε καὶ Ζαχαρείε· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι τῆτο ἐκ Ἰσραὴλ· ὑμεῖν δὲ ἐστὶν ὡς καλοῦνται τὸν ἑσὶ ὅλων θεῶν. Αἰνος γὰρ τὸ ἀλληλεῖα.

PARAPHRASIS ANONYMI.

2. **L**AUDA anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo quamdiu * sum.

* Vulgata fucro.

Laudem & Psalmum idem dicit. Seipsum autem adhortatur ad hoc faciendum, docens etiam omnes vt sibi ipsis hoc præcipiant.

3. Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum * quibus non est salus.

* Vulgata addit in

Cur non fidendum in Principibus.

Hæc dicit ad eos qui redire desiderabant, non autem ad eos qui id non desiderabant: neque enim omnes è Babylonia redierunt, sed qui feruentes apparebant in religione, veluti Tribus Iuda, & quidam alij qui illos sequebantur, qui & Iudæi vocabantur ex principe tribu. Cùm igitur nonnulli in Babylone remansissent, diuitias Babyloniorum & eorumdem felicitatem admirantes, sic dixit, non confidendum esse in Principibus, ed quòd & ipsi mortales sint & mutabiles. Quòd autem de Principum mortalitate verba faciat, id quod sequitur reddet magis manifestum. sic enim subdit:

4. Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam:

Demus enim, inquit, Babylonios esse Principes vniuersæ terræ, & toti mundo imperare, postquam anima eorum ablata fuerit, minimè reuertentur in terram à

β. **Κ**ΙΝΕΙ ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον· αἰέσω κύριον ἐν ζωῆ μου· ψαλῶ τῷ θεῷ μου ἕως ἰσάερχω.

Ἄθον καὶ ψαλμὸν τὸ αὐτὸ λέγει· ἐγκαλοῦνται δὲ ἑαυτοῖς τῆτο ποιεῖν, διδασκῶν καὶ πάντας τὸ αὐτὸ ἑαυτοῖς ἐγκαλοῦσθαι.

γ. Μὴ πεποιθήσατε ἐπ' ἀρχοντας, Ἐπὶ ὑἱὸς ἀνθρώπων οἵς ὄνη ἐστὶ σωτηρία.

Πρὸς τὴν μὲν ἐλομδύς ἐπαγγελθῆν λέγει ταῦτα, ἐδὲ γὰρ πρὸς τὴν μὲν ἐλομδύς· ἐδὲ γὰρ ἐπαγγέλλονται πάντες ὑπὸ Βαβυλωνίους, ἀλλ' ὅσοι ζήλωται ὡφθησαν ἢ ἀσθεῖαι· ὅσην ἢ τῆ Ἰσραὴλ φυλῆ, καὶ πῆν ἐλλοῖ ὅσοι ἠκολούθησαν αὐτοῖς, οἱ καὶ Ἰουδαῖοι ἐκλήθησαν ἐκ τῆς ὀπικρατοσύνης φυλῆς. ἐπειδὴ ἔν πῆν ἀπίμειναν ἐν Βαβυλωνί, τὸν πλεῖστον θαυμασάσασιν Βαβυλωνίων ἐ τῆ ἐμύνην ἀπεργασίας, ἔπως εἴπει, μὴ ζήνηαι πεποιθήσαι ἐπ' ἀρχοντας, ἵνα τὸ εἶν καὶ κείνους θνητοῖς καὶ ζῆνηαι, ὅσην δὲ πρὸς τὸ θνητότητος λέγει ἑσὶ τῆτο κρατέων, τὸ ἐξῆς σαφῆστερον αὐτὸ ποιῆσθαι. ὅσην φέρει γὰρ ἔπως·

δ. Ἐξελθῶσθαι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἑπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ.

Διδῶν γὰρ, φησιν, ὅσην καὶ ἀρχοντές εἰσι Βαβυλωνίους πάσης τῆς γῆς, καὶ βασιλεύουσιν αὐτοῖς τῆ κόσμου, ἐπειδὴ ἢ ψυχὴ αὐτοῦ ἀφαιρηθῆ, ἐκ ὀπικρέφουσιν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ.

ὅς ἢς ἐλήφθησαν, καὶ γίνονται κόνις καὶ θάπτερον
καὶ οἱ τυχόντες ἡμῶν ἀνθρώπων.

qua sublati sunt, & fiunt puluis sicut & ceteri PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Εἰν ἡμέρῃ τῇ ἡμέρῃ ἀπολοῦνται
πάντες ὁ διαλογισμοὶ αὐτῶν.

In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Τότε γάρ, φησιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς θανάτου
πάντων ἐλέγχονται οἱ διαλογισμοί. πολλοὶ
γὰρ πολλάκις ἀπεσπείσαντες κλείσαντες, καὶ ἐλ-
πίσαντες τὰ ἑσθ' ἀνθρώπων, ἐξελθούσης
αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἐμαρτυρώθησαν ἑαυτοῖς καὶ
οἱ αὐτῶν διαλογισμοί.

Tunc enim, inquit, in tempore mortis
omnium cogitationes coarguuntur. Plurimi
enim frequenter qui plurima minati fuerant,
& supra hominem sperauerant, postquam
egressa est anima eorum euauerunt tam ipsi
quàm ipsorum cogitationes.

ε. Μακάριος ὁ θεὸς Ἰακώβ
βοηθὸς αὐτῶν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἡ κύ-
ριον τὸν θεὸν αὐτῶν.

5. Beatus cuius Deus Iacob ad-
iutor eius, spes eius in Domino
Deo ipsius:

Ὡς ἐφησάν, ἐξ ἧς ἀποδοῦναι ἐπὶ Βαβυ-
λωνίαις, ἀλλὰ μάλλον ἐπὶ τῷ θεῷ, ὃς τὰ
πάντα ἐργάσατο, καὶ τὸ πᾶν τὸς φρονεῖ.
ἐπιφέρει γὰρ.

Itaque, inquit, non est confidendum in Sperandum
in Deo solo,
& cur.

ς. Τὸν ποιήσαντα τὸν ἔρανον,
καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, καὶ
πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

6. Qui fecit cælum & ter-
ram, mare, & omnia quæ in eis
sunt.

Τέτο μόνον, ἀλλ' ἐδὲν παρέχει. ἐπά-
γει εἶ.

Hocce tantum? sed nihil præbet. subiun-
git igitur:

ζ. Τὸν φυλάσαντα ἀλήθειαν
εἰς τὸν αἰῶνα, ποιῶντα κῆμα τοῖς
ἀδικημένοις.

7. Qui custodit veritatem in
sæculum, facit iudicium iniuriam
patientibus:

Τοσαύτη παρ' αὐτῶν φρονεῖα, φησιν, ὅτι
εἰ μόνον συγκροτῶν τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ δικάζει
ταῖς γενεαῖς, κατεκρίνων μὲν τὰς ἀδικούντας,
σώζων δὲ τὰς ταλαπωρηθέντας.

Tanta penes ipsum prouidentia est, inquit,
vt non solum adornet ea quæ sunt, sed etiam
iudicet generationes, condemnans quidem
eos qui iniuriam inferunt, seruans verò illos
qui miserijs opprimuntur.

Διδόντα τροφὴν τοῖς πεινῶσιν.

Dat escam esurientibus.

Καὶ ἐδὲν, φησιν, θυμασθὸν αὐτῶν γὰρ
ἦσεν ὁ πάντων ἡμῶν ζῶων φρονεῶν, καὶ ἀνα-
πληρῶν ἐν ἑκάστῳ τὸ ἐνδεον, ὑπὸ τῆς χορηγίᾳ
τροφῆς, δι' ἧς ζῶσιν οἱ μεταλαμβάνοντες.

Et nihil hoc, inquit, mirum: ipse enim est
qui omnibus animalibus prospicit, & in vno-
quoque defectum instaurat, dum suppeditat
alimentum, cuius sumptione vitam sustentant.

η. Κύριος λύει πεπεδημένους.

8. Dominus soluit compe-
ditos:

Αὐτός, φησιν, ὁ τὸ πᾶν τὸς φρονεῶν, καὶ
τὴν χεῖρα ἑκάστῳ χορηγῶν, αὐτὸς καὶ τὰς
καταπνυθέντας ἐν αἰχμαλωσίᾳ πολλὰκις
λύει, ὡς περὶ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐπιπέσει.

Ille, inquit, qui vniuerso prospicit, & cui-
libet necessaria præbet, ipse etiam in captiui-
tate humiliatos sæpenuerò soluit, sicut et-
iamnum in nobis fecit.

Κύριος ὁφθαλμοὺς τυφλῶν.

Dominus * sapientes facit cæcos. * Vulgata
illuminaat

Ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὸ συμφορῶν οἶον τυ-
φλωθέντας, καὶ τέτοις πολλῶν χηρῶν ὁφθαλ-
μοῦ γίνεσθαι ὡς περὶ ἡμῶν.

Quin etiam eis qui in ærumnis versantur
veluti cæcutientes, multæ quoque benigni-
tatis causa existit sicut & nobis.

Κύριος ἐπανορθοῖ κατεργα-
μένους.

Dominus erigit elisos:

H h h h 3

Sicut,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

Sicut, inquit, etiam nos erexit cum ceci-
dissemus.

Dominus diligit iustos.

Iustos appellat eos qui ipsi deuoti sunt. Ait
autem, quod etiam illis maiorem præ ceteris
hominibus exhibeat dilectionem.

9. **Dominus custodit adue-
nas,**

Ipse, inquit, etiamnum nos reuertentes, &
quasi aduenas existentes, propter reditus no-
uitatem, custodit & adornat.

**Pupillum & viduam susci-
piet:**

Ipse, inquit, est qui nos etiam quasi pupil-
los & solitarios quasi viduas suscipit, & in
nouam restituit felicitatem.

* *Vulgata*
vias

Et * **viam peccatorum disperdet.**

Hic, inquit, qui præuaricatores delet:
dicit autem Babylonios, & subaudit omnes
iniquos.

* *Vulgata*
secula

10. **Regnabit Dominus in * sæ-
culum**

Hic, inquit, in posterum pacatum in no-
bis Regnum habebit, non permittens nos
amplius illud ipsum sustinere.

**Deus tuus Sion, in generatio-
nem & generationem.**

Permanet igitur, cum sit Deus Sion,
non amplius permittens vt subditi euer-
tantur.

Καθώς, φησιν, ἡμᾶς ἀνώρθωσεν ἐκ-
πεπαισκότας.

Κύριε ἀγαπή δικαίους.

Δικαίους καλεῖ τὸς αὐτῶ ἀνακειμένους.
λέγει δὲ, ὅτι ἐ ἀγάπησιν τέτοις πλείονα πα-
ρέχει ὡς τὸς λοιποὺς ἀνθρώπους.

9'. **Κύριε φυλάσσει ὄν-
τεσσι πλῆρεις,**

Αὐτός, φησὶ, ἐ νῶ ἡμᾶς ἐπαπλῆθόντας,
καὶ ὄντεσσι πλῆρεις ὄντας, διὰ τὸ εἰπα-
νός τε νεαρόν, φυλάσσει καὶ συγκεῖται.

**Ὁρφανὸν καὶ χήραν ἀναλή-
ψεται.**

Αὐτός, φησιν, ἡμᾶς ἐ ὄντεσσι ὀρφανοθήντας
καὶ μοιωθήντας καὶ τὰς χήρας ἀναλαβὼν,
καὶ εἰς νεαρόν διασφαλίαν καθιστάν.

Καὶ ὄδον ἀμαρτωλῶν ἀφανίσει.

Οὗτός, φησὶν, ὅστις ἐ τὸς ὄφθαλμομέντας
ἐξαφανίσει. λέγει δὲ Βαβυλωνίους, καὶ καὶ
κοινῶ πάντας τὸς ὄφθαλμούς.

10. **Βασιλεύσει κύριε εἰς τὸν
αἰῶνα.**

Οὗτός, φησὶ, τὸς λοιπῶ ἀσάλευτον ἔξει
τὴν βασιλείαν ἐφ' ἡμῶν, μὴ συγκεῖται ἡμῶν
ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὑπομείναι.

**Ὁ θεὸς σου Σιών, εἰς γενεὰν καὶ
γενεάν.**

Διαμῦρει τοῖσσι φησὶ, διὰ τὸν τῆς Σιών,
ἐκείν συγκεῖται τὸς βασιλοδοξίους ὡς ὄφ-
θαλμοί.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

2. **LAUDA ANIMA MEA DO-
MINVM.]** Laudem autem dicit
eam quæ fit operibus; dum nem-
pe spiritus animæ laudem præcipit, vel anima
sibi ipsi. quod spectat illud, *Laudabo Dominum
in vita mea.* Cum autem immortalis sit ani-
ma, numquam cessabit. Non enim tempo-
rarium est istud *donec*, sed infinitum. Dein-
de cum vellet iterum se ad laudandum ap-
plicare, in clementiæ ipsius narrationes inci-
dit, desiderio incallescens, & vniuersum orbem
percutrens; atque omnes ad chorum suum ad-
ducens. Ceterum hæc bona admonitio est, ne
in Principibus confidamus. Audiant hanc ad-
monitionem qui humanis illis caducis inhiant

*Cum non sit
fidendum in
Pri. cipi-
bus.*

β. **ΚΥΡΙΕ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ.]** Αἶνον δὲ λέγει τὸν
ἐξ ἑστέ ἔργων. ἦτοι τὸ πνύ-
ματός τῆ ψυχῆ αἰνεῖν ἐγκλωδομένους, ἢ αὐ-
τῆς ἑαυτῆ. πρὸς δὲ τὸ, Αἰνίσσω κύριον ἐς ζωῆ
μου. εἰ δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ἐδέσποτε παύ-
σεται. ἐ γὰρ χρονικὸν τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐπ' ἀπυ-
ροῦ. εἴτα βελόδομος πάλιν πρὸς λαβεῖν ὄ-
δοσφμίαις, εἰς τὰ διηγήματα αὐτῆ εἰ φιλαν-
θρωπίας ἐμπίπτει, θερμοπύδομος τῶ πύ-
ρω, καὶ πειρῆστων τῶν οἰκιστῶν ἀπασαν,
καὶ πάντας συμάγειν εἰς τὸν οἰκίον χροῦν.
Ἀγαθὴ δὲ ὡδάνισις, τὸ μὴ ποιοῦθῆναι ἐπ'
ἄρχισιν. ἀκύνισσας ὄ ὡδάνισσις, οἱ πρὸς
τὰς ἀνθρώπους κηρύττει πρὸς αἰτίας τὰς
ἐπιπέ-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ἑπιπέσει. εἰ δὲ ὅστιν, οἷς ἐκ ἑστὴ σωτηρία; τῆς ἐστὴν, ἐδὲ εἰδίας εἰσι κύριοι σωτηρίας, ἐδὲ ἑαυτῶν πορροῖν δύνανται· εἰ γὰρ ἐπίλ-
δοι ἢ τελευτῇ, κείσονται λίθων ἀφωβήτεροι.
τῆτο γὰρ δὴλοῖ τὸ, Ἐξελύσεται τὸ πνεῦμα
αὐτῆς, καὶ ἐξῆς. ὁ τόνω ἑαυτῆς πορροῖν μὴ
δύναμις, πῶς ἐτέρως ἔξαρπάζει; ἔπιστρέ-
φουσι γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς, εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ γί-
νοντι κόνις καθὰ τὸ οἰ τυχόντες τῆς ἀνθρώ-
πων. βλέπει ἔν τῶν φύσιν, καὶ μὴ θάρρει τῇ
ἐξουσία. πνεῦμα δὲ ἐν αὐτῶν τῶν ψυχῶν
μαλεῖ, ἡς ἐξουσίας καὶ ἀπίστας πορροῖν τῶν οι-
κῶν συγγένειαν τὸ σῶμα χωρεῖ, ὅθεν καὶ
γέροντι. τῆτο δὲ δὴλυθῆναι καὶ οἱ δὴλο-
γισμοὶ εἰς μάτην οἰχίσονται. συλλογί(ζε)
ἔν ὡς· ἑαυτὸν μὴ σῶζων ἑπιστάτος θανά-
του, τίνα σῶσιν ἑτέρων οἰχομῶν, καὶ εἰς ἐδὲ
γῆροῖν αἰφάνταζοι, ἐπὶ ἔν ἀπῆραγα ἢ
ἐλπίδος ἐκείνης ὡς σαθρῆς ὡς ἀνοήτης,
δέκνυσι λειμῶνα ἀσφαλῆ καὶ πύργον ἀχί-
ροῦν λέγειν.

præfecturis. Quid est autem, *Quibus non est salus?* Hoc est, Ne propria quidem salus in eorum est potestate, nec se possunt defendere: si enim mors aduenerit, iacebunt magis muti quàm lapides. Hoc enim declarat illud, *Exiit spiritus eius*, &c. Qui igitur seipsum non potest defendere, quomodo alios eripiet? Nam & ipsi, inquit, in terram suam reuertuntur, & fiunt puluis sicut quilibet hominum. Inspice igitur naturam, & ne confidas potentia. Ceterum *spiritum* hoc in loco animam vocat, quâ egrediente ac transmigrante ad propriam cognationem corpus reuertitur; unde etiam nata est. His autem dissolutis cogitationes quoque in vanum abibunt. Sic igitur argumentatur: q. d. Qui instante morte seipsum non seruat, quem alium seruabit ex ijs qui decesserunt, cum etiam in nihilum redacta sint quæ fuerat imaginatus. Cum igitur à spe illa tamquam caduca & inutili abduxisset, ostendit portum securum & arcem inexpugnabilem dicens:

Ε. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΟΥ Ο ΘΕΟΣ ΙΑΚΩΒ ΒΟΗΘΟΣ.] Οἷται μακαρισμὸν εἶπη, πάντῃ λέγει τὰ ἀγαθὰ. ἐχ' ἀπλῶς δὲ ἐμνήσθη τῷ Ἰακώβ, ἀλλ' ἵνα γινώσκῃ ὅσης πορροῖν ἐκείνης ἐλπίστας ἀπῆραγοι. Μακαρίστας δὲ τὸν ἐλπίζοντα ἐπ' αὐτὸν, λέγει λοιπὸν καὶ τῷ βοῦθῷ τῶν δύναντων. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώποι, ὁ δὲ θεὸς· ὁ μὲν ἀπολλύμενος, ὁ δὲ μόνος· ἐπ' αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς· διὸ ἐπῆραγα, τῆ ποιήσασθαι τὸν ἕρ-
πον καὶ τῶν γλῶσσαν. εἰ δὲ τὰ ἔργα διαρκῆ, πολλὰ μᾶλλον αὐτῶς. τί ἔν, ἢ διαρκῆ καὶ διωσάτος, ἢ βέλῃ) δὲ; ἔστι γὰρ ταῦτα λέγειν τῆς ἀνοήτους. διὸ ἐπῆραγα.

5. BEATVS CVIVS DEVS IACOB ADIVTOR.] *Beatus qui Deo fides.* Quando dicit beatitudinem, dicit omnia bona. Non temerè autem fecit mentionem Dei Iacob, sed vt sciamus quantam opem ipse sperando consecutus fuerit. Postquam autem beatum dixisset eum qui sperat in ipsum, dicit deinceps potentiam adiutoris. Ille siquidem homo, hîc verò Deus est: ille perit, hic permanet: neque solus tantum manet, sed & opera eius: quamobrem subiunxit, *Qui fecit caelum & terram.* Quòd si eius opera perennent, multò magis ipse. Quid tum, si perennis sit & potens, non velit autem? Contingit enim insipientes hæc dicere. quapropter subiunxit:

Ζ. ΤΟΝ ΦΥΛΑΣΣΟΝΤΑ ΑΛΗΘΕΙΑΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΙΘΝΑ.] Οἱ δὲ λέγει τῶν ὅστιν τῆτο αὐτῆς ἔργον, τῆτο σωτηρίας, τὸ μὴ πορροῖν ἀδικημάτων, τὸ μὴ πορροῖν ἀδικημάτων, τὸ μὴ πορροῖν ἀδικημάτων. παρέχει τῆ πᾶσι τῆν ἐκατάλλη-
λον τροφὴν, λύει πεπεδημένους, ὡσπερ καὶ ἡμῶς τῆς ἐπ' ἀδικημάτων, ἢ τῆς πεπεδη-
μένων τῆ ἀμαρτίας. Εἶδεις πῶς ἔργον αὐτῆς λιμὸν διορθῶν, διορθῶν ἐλδοθεροῦν, ποι-
κίλας λύειν συμφορᾶς; τὸ μείζον, φωτίζειν τυφλούς, πεπεδημένους ἀνοήτους, τῆς ἐπ' ἀρετῆ
λαμπρότας ἀγαπῶν, τῆς ἀποσκαθῶν, τῆς ὀφθαλμῶν καὶ χρεῖα πεπεδημένους ἀνακατῶν.
spicuos diligere; præsidio destitutos,

7. QUI CVSTODIT VERITATEM IN SÆCV-
LVM.] Quod autem dicit est eiusmodi: Hoc est eius munus, hoc est ei familiare, vt non despiciat eos quibus fit iniuria, nec eos prætereat; vt manum porrigat ijs qui expositi sunt insidijs, idque in perpetuum. Omnibus quoque conuenientem cibum præbet, soluit compeditos, sicut etiam nos qui in captiuitate versamur, vel qui peccatis implicati sunt. Vidisti quomodo munus eius sit famem corrigere, à vinculis eximere, varias ærumnas dissoluere? quod maius est, cæcos illuminare, lapsos erigere, virtute conspicuos diligere, præsidio destitutos, pupillos & viduitate oppressos restituere.
Cum

CATE-
NA PA-
TRVM.

Cum igitur tanta possit, cur non perituro fragiliq̄ue demisso ad fortem confugis? Considera verò etiam extremum quàm accuratè dixerit. Non dixit, Peccatores disperdet, sed, Viam ipsorum, hoc est eorum actionem. Non enim naturam auerfatur, sed vitium odio habet.

10. REGNABIT DOMINVS IN SÆCVLVM.] Quin igitur Rex sit, isq̄ue perpetuus, non est dubitandum: etsi enim non statim & è vestigio dederit remunerationem, in maioribus eam dabit. Ne ergo conturbemur in tentationibus, sed solutionis tempus ipsi committamus.

ὅταν ἢν ποσῶντα δύναται, τίος χάρις ἐκ ἀφείας τὸν ἀπολλύμενον τὸν ἐπάκειν ἐπὶ τὸν ἰχυρὸν καταφύγει; Διότι δὲ ἐ τὸ ἴχατο πῶς μετ' ἀκλεβείας εἴρηκεν. ἐκ εἴπων, ἀμφοτελῶς ἀφανισί, ἀλλὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν, τυτίει τὴν περὶ αὐτῶν. ἢ γὰρ τὴν φύσιν ἀποσφίεται, ἀλλὰ τὴν κρείαν μουσῶ.

1. ΒΑΣΙΛΕΥΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.] Εἰ τὸν κῆ βασιλεύς ἐστὶ, ἐ αἰώνιος, ἐκ ἔστι ὑποπῆυσαι. καὶ γὰρ μὴ ὡδουτίει δὲ τὴν ἀντιδῶσα κῆ ὡδὰ ἀφῶσαι, ἐπὶ μείσοι δῶσι. μὴ τὸν κῆ ἐσπερασμοῖς δορυβάμῆα, ἀλλὰ τὸν τῆς λύσεως κειρὸν ἐκείνῳ ὡδὰ χαροφῆρι.

C A T E N A P A T R V M.

ORIGENIS. In nonnullis exemplaribus additum est Aggæi & Zachariæ. Hoc autem nec apud Hebræum, nec apud alios Interpretes, nec apud Septuaginta inueni in sextuplici. Atqui præsens Psalmus ut Deum vniuersorum laudibus prosequamur adhortatur. Nam *Alléluia* Laudate Dominum interpretatur.

2. LAUDA ANIMA MEA DOMINVM.] CHRYSOSTOMI. Vbi desierat inde rursus incipit, nempe à laudatione & celebratione. Hoc enim non parum expurgat animum. Laudem autem hîc dicit (vti assiduè dicebam) eam quæ fit per opera. Quemadmodum autem in præcedenti Psalmo dixerat *per singulos dies*, ita & hîc ait, *Psallam ei quamdiu fuero*.

3. NOLITE CONFIDERE IN PRINCIPIBUS.] ANONYMI. Hîc docet ab omnibus recedere, & ad Deum confugere. Quid est, *Quibus non est salus*? Id est, Nec propriam salutem defendere valent.

4. IN ILLA DIE PERIBVNT.] ORIGENIS. Nam animâ separatâ, & corpore in puluerem dissoluto, inanis ostensa cogitationum imaginatio. Hoc etiam per parabolam nos Christus edocuit, introducens diuitem, cuius ager vberes fructus protulerat: Ceterùm ex alijs etiam hominibus alij quidam Principatus & dominia, alij verò agrorum possessiones & ædificia cogitant; alij autem victorias in bellis somniant; alij verò hostibus interitum stituunt; sed

Mors diff-
pat spem
hominum.

Lucæ 12.

ORIGENOUS. Ἐν ἐρίοις ἀντιγράφοις προσκεῖται Ἀγγαίη καὶ Ζαχαρίη. τῶν δὲ ἐστὶ ὡδὰ τῶν Ἑβραίων, ἐστὶ ὡδὰ τοῖς λοιποῖς ἱερμηνεύται, ἐστὶ ὡδὰ τοῖς ἐβδωμάκωντα ἔστι ἐν τῶ ἔξαπλῶ. ὑμῶν ἰσῆτοι κῆ ἐστὶ ὁ ψαλμὸς παρκαλῶσαι τὸν ἑστὸν ἄλλον θίον. τὸ γὰρ ἀλληλία αἰνεῖται τῶ κρείον ἱερμηνεύται.

β'. ΑΙΝΕΙ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐἴθα κατῆλυσον ἐν τῶν ἀρχεται πῶλλον, ἀπὸ αἰνὸ κῆ ἀφῆμίας. ἢ γὰρ μικρὸς ἐκκεθαίρει ψυχὴν τὸ τοῦτον. αἰνὸν δὲ ἐσταῦθα λέγει (δὲ σπειχῶς εἴπων) τὸν δὲ ἑστὸν ἄλλον. ὡσπερ δὲ ἐσπεροτέρῳ ἔλεγα κατ' ἐκείνου ἡμέρῳ. ἔτι κῆ ἐσταῦθα φησι, ψαλμὸς αὐτῶ ἔως ὑπάρχει.

γ'. ΜΗ ΠΕΠΟΙΘΑΤΕ ΕΠ ΑΡΧΟΝΤΑΣ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐσταῦθα διδάσκει πῶν ἀφῆμίας, ἐ πρὸς τὸν θίον καταφύγειν. τί δὲ ἐστὶν, οἷς ἐκ ἔστι σωτηρία; τυτίει, ἢ δὲ ἰδίας σωτηρίας προσήται δύναται.

δ'. ΕΝ ΕΚΕΙΝΗ ΤΗ ΗΜΕΡΑ ΑΠΟΛΟΥΝΤΑΙ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆς γὰρ ψυχῆς ἀπολλύμενης, καὶ τῆ σώματος ἀφῆμίας εἰς κῆν, ἐδείχθη μοῦσαι τῶ λογιμῶ ἢ φαντασία. τῶ ἐστὶ ὡδὰ βολῆς ἡμῶς, ὁ κῆνος ἐδῆσεν, εἰσάγων τὸν πλείον, ἢ ἠνφορῆσεν ἢ χάρις. καὶ τῶ ἄλλον δὲ ἀφῆμίας πῶν οἱ μὲν ἠρχῶς καὶ δαυνατείας, οἱ δὲ κτήσους ἀφῆμίας κῆ οἰκοδομίας φανταζονται, οἱ δὲ τῶς ἐν πολέμοις οἰκοδομίας νίκης, ἀλλοι δὲ τοῖς ἰχθῶσι τελευτήσων ἔλεθρον. ἀλλ' ἔτι κῆ

ὅτων ἔξαπταίως ὁ θάνατος ἀτέλειται ἢ λογατῶν τὴν φαντασίαν ἑᾶ. ἕως δὲ τῆς ἐπ' ἀνθρώποις ἐλπίδος τὸ μάλιστα, τῆς εἰς τὸν θεὸν πεποιθήσεως τὸ ὀνησιφορὸν ὑπεδείκνυσθαι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειθε δὲ φησὶ, αἱ παροξύνσεις αὐτῶν. Ὁ πόνηται ἑαυτῶν ἑσπῶν μὴ διωμάμενος, πῶς ἐτέρως ἔξαπταίωσται, ἠδὲν γὰρ ἕως ὀπισθοκαλεῖται καὶ σαθεὸν ὡς ἡ ποιούνη ἐλπίς. καὶ δείκνυσθαι ἢ παροξύνει ἢ φύσις ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα σικαῖς ἀνδραγέστερα. μὴ γὰρ μοι εἶπης, ὅτι ἀρχὴν ἔστιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴν ἔστι, διὰ τὸ ἢ καὶ παρρησίου ἀποσφαλεῖς γὰρ αἱ ποιούνη διωασταί. καὶ μὴ μετὰ πῆσθαι πρὸς ὀργὴν, ἔστιν ὀξυρρησίου, καὶ τῆ ἔξοσις πρὸς ἀγνωμοσύνην ὑποκίχεται. καὶ ἀγνώμων δὲ φωνῆ, δικολωτέρας ἔχει ἢ ἰδιωτοδόντων τὰς μεταπῶσεις, ὅσα καὶ μείζοσι καὶ πλείοσι ὀπισθοκαλεῖται ὑποκίχεται. τί γὰρ βέλων οἱ σωματοφύλακες; τί δὲ αἱ πολλαὶ φυλακαί; ἀλλ' ὅμως ὁ παροξύνει πᾶσι ὀξυρρησίου, ἐπειδὴ πολλοὶ δέφουρον, τὸ ἀναμφοσβήτων τίθησι τὸ τῆς τελείης. καὶ γὰρ ἀπαστὰ σοὶ καὶ ροῦν φέρεται, καὶ ὄντως ἢ, καὶ χάριν εἰδῶς, καὶ μέλλει ὑποδιδόναι, ἐν μέσσοις ὑποχίσει καταλύσας τὸν βίον ἀφῆκε σε ἐν ἐλπίσει κενῆς. καὶ τί λέγω πρὸς τὴν ἐπαγγελίας, φησὶ, ὅτι δεχέται καὶ ἀπόλλυται, ὅταν ὁ ζωῆς κύριος ἂν μηδὲ αὐτὸς μὴ; ὅπως ῥίψῃ γὰρ, φησὶ, εἰς χροῦν αὐτῶν. εἰ δὲ ἐκείνος ἀπόλλυται, πολλὰ μάλλον καὶ ζωῆς. διὸ καὶ ἐπήγαγναι, ὅτι μόνον ἔχ' ἤξει τὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οἰχίσηται. ἐν ὀκείνη γὰρ, φησὶ, τῆ ἡμέρα ἀπολέν' ὅσοι οἱ δελογοσμοὶ αὐτῶν. ἀλλ' ἐπὶ ἀπήγαγας τῆς ἐλπίδος σαθεῖς καὶ ματαίως, ἕως δὲ εἴξῃ λιμῶνα ἀσφαλῆ καὶ πύργον ἀχειροῦ καὶ πάνυ μόνον.

mors derepentè adueniens cogitationes eorum relinquit imperfectas. Sic cum spei in hominibus collocatæ vanitatem ostendisset, utilitatem spei in Deo fixæ demonstrat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

CHRYSOSTOMI. Alius autem ait, *Proposita eius*. Qui igitur seipsum non potest defendere, quomodo alios eripiet? nihil enim tam fallax & imbecillum quàm istiusmodi spes. Id etiam ostendit ipsa rerum natura; nempe res tales esse umbrâ imbecilliores. Nam ne mihi dixeris, Quoniam Princeps est. Quia enim Princeps est, idcirco non est ei fidendum. Sunt enim valdè lubrici tales Principatus. Etsi nullus ei casus accidat, est ad iram procliuus, & potestate ad ingratitude abutitur. Etsi gratus apparuerit, eò facilius esse poterit eius casus quàm priuatorum, quò est pluribus & maioribus insidijs obnoxius. Quid enim sibi volunt corporis custodes? quid verò multa præsidia? His tamen omnibus prætermisissis, quoniam multi euaserunt, id ponit Propheta de quo dubitari non potest, nempe mortem. Etsi enim omnia tibi ex voto profluxerint, etsi sit beneuolus, gratoque ac memori animo, & sit gratiam relaturus, in medijs promissis vitâ finitâ te in vana spe dimisit. Quamquam, inquit, quid dico eorum promissa euanesce-re & interire, cum ne ipse quidem eorum dominus & auctor maneat? *Reuertetur enim*, inquit, *in terram suam*. Si ille autem perijt, multò magis hæc quoque. Et idè subiunxit, non solùm promissa non esse effectum sortitura, sed eum etiam qui promittit periturum. *In illa enim*, inquit, *die peribunt omnes cogitationes eius*. Sed quoniam à spe caduca & vana abduxisti, ostende portum tutum & arcem inexpugnabilem & omnino permanentem.

Nulla spes
fallacior
quàm in
Principi-
bus.

Ε. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΟΥ Ο ΘΕΟΣ ΙΑΚΩΒ ΒΟΗΘΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἶδες ὡς ἐκείνη συμβεβλήκει καὶ ὡς ἀνεπίστεως. ὅταν γὰρ μακαριστὸν εἶπῃ, πάντα λέγει τὰ ἀγαθὰ, καὶ δείκνυσθαι τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐλπίδος. καὶ μακαρίσας τὸν ζωῆς τὸν ἐλπίζοντα ἐπ' αὐτὸν, λέγει λοιπὸν τῆ βοήθῃ τὴν δυναμῆ, δεκτικὸς ὅτι ὁ μόνος γὰρ ἀνθρώπος, ὁ δὲ θεὸς ὁ μόνος ἀπολλύμενος, ὁ δὲ μόνος ἐκ αὐτῶν δὲ μόνος ὁ μόνος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. διὸ καὶ ἐπήγαγα, τὴν ποιήσαντος τὸν ἕρπον καὶ τὴν

J. BEATVS CVIVS DEVS IACOB ADIVTOR.] CHRYSOSTOMI. Vidisti copiam consilij & adhortationis. Cum enim dixerit beatitudinem, dicit omnia bona, & ostendit spei securitatem. Et postquam beatum dixit istiusmodi qui sperat in eum, dicit deinceps potentiam adiutoris, ostendens illum quidem esse hominem, hunc verò Deum; illum quidem interire, hunc verò permanere; non eum autem solùm, sed etiam eius opera. & idè subiunxit,

Bonum est
Deo fidere.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Qui fecit calum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.

8. DOMINVS SOLVIT COMPEDITOS.]

ANONYMI. Vidisti quomodo ostenderit eius providentiam esse per omnia extensam, & eius esse munus expedire à calamitatibus, fami remedium adferre, à vinculis liberare. Sed hæc quidem possunt etiam aliqua ex parte homines; quæ autem deinceps sequuntur non itidem. Quod enim in natura mutilum & mancum est corrigit: eos qui ceciderunt erigit, inquit: eos qui virtute clari sunt laudat: eos qui orbitate & viduitate opprimuntur recreat. Quia enim dixerat *Diligit iustos*, ostendit eum multis quoque opem tulisse propter solam calamitatem. Quos enim nutrit, nutrit eò quòd esuriant: quod quidem non est virtutis: & eos qui vincti sunt absoluit propter vincula: sed neque hoc est virtutis, sed calamitatis. Quin etiam illuminat cæcos propter cæcitate. Neque verò præclari facinoris hoc est, sed id ipsum quoque calamitatis: similiter etiam elisum esse, & aduenam, & pupillum, & viduam. Quod si eos adiuuat qui sunt in calamitatibus, multò magis eos qui student virtuti. Cùm ergo & possit, & velit, & apud Deum omnia sint perennia & perpetua, & virtutem suscipiat, & misereatur propter calamitates; cur non dimittens eum qui perit, eum qui est imbecillis, qui est interitui obnoxius, confugis ad eum qui est fortis & inexpugnabilis: qui non exprobrat calamitates, sed eis affert remedium, qui omnia quæ vult potest. Considera autem extremum quàm accuratè dixerit. Non dixit, Disperdet peccatores, sed viam ipsorum, hoc est eorum actionem. Non enim naturam auerfatur, sed vitium odio habet.

ORIGENIS. Illos nempe vocat cæcos, qui neque sua proba facinora, neque aliorum defectus considerant.

10. REGNABIT DOMINVS IN SÆCULVM.]

CHRYSOSTOMI. Si igitur regnet perpetuò, etiam perpetuò manet: sed etsi temporariam non dederit remunerationem, eam seruat ad maiora. Ne ergo percellamur & conturbemur in tentationibus, si non è vestigio sequatur solutio, sed Domino permittamus tempus redemptionis. Neque si quid boni feceri-

γῶ, τῶ θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐ-
ταῖς.

ἢ. ΚΥΡΙΟΣ ΛΥΕΙ ΠΕΠΕΔΗΜΕΝΟΥΣ.]

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἶδες πῶς διὰ πάντων δέκνυσιν αὐτῷ τῶν προνοίας τεταμένῳ, καὶ ὅτι τὸ ἔργον αὐτῷ λύνει ποικίλας συμφο-
ρας, λιμὸν διορθῶσθαι, δεισμὸν ἐλάττωσθαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ μέτρων καὶ ἀνθρώπων δύναται. τὰ δὲ ἐξ ἡσυχίας ἐκίπν. Ἐγὼ δὲ φύσως αὐτῆς τῶν ἀνθρώπων διορθῶται. τὸν πεπρωμένους ἀνθρώπων. τὸν ἐν ἀρετῇ λαμπύρας ἱπταίνε. τὸν ἀποστατάτους σώζει τὸν ἐπὶ ὀφθαλμίας καὶ χερσίας πολεμιμύνας ἀνακτάται. ἐπεὶ δὲ γὰρ εἶπεν ἀγαπᾷ δικαίους δέκνυσιν ὅτι πολλοῖς καὶ ἀπὸ συμφορᾶς μόνης ἐβοήθησε. καὶ γὰρ ἐς ἀγαθὴν φέρει, διὰ τὸ πεπρωμένους φέρει. ὅπου ἐκ ἑσθῆς ἀρετῆς καὶ τὸν πεπρωμένους διὰ τὰ δέσμα λύνει. ἐδὲ αὐτὸ δὲ ἀρετῆς, ἀλλὰ συμφορᾶς. καὶ τὸν τυφλὸν δὲ διὰ τῶν πῆρσων φωτίζει. ἐδὲ τὸ δὲ κα-
πορθώματος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ συμφορᾶς ὁμοίως καὶ τὸ καπερρωθῆναι, καὶ τὸ προσήλυτον εἶναι, καὶ ὀφθαλμὸν, καὶ χερσῶν. εἰ δὲ τὸν ἐν συμφορᾶς, πολλὰ μᾶλλον τὸν ἀρετῆς ὀπι-
μελιμύνας. ὅταν ἐν ἐβύληται, καὶ δύνηται, καὶ διαρκῆ τυγχάνη τὰ παρ' αὐτῷ πάντα, καὶ ἀρετῶν ἀποδέρχεται, καὶ συμφορᾶς ἐλεῖ. τῆς ἡσυχίας ἐκ ἀφίης τὸν ἀπολλυμένον, τὸν ἀδωπῆ τὸν ὀπιμμεν, ὅτι τὸν ἰχυρὸν, ὅτι τὸν ἀμαχον κατὰ φύσιν, τὸν ἐκ ἀειδίξοντα τὰς συμφορᾶς, ἀλλὰ διορθῶμενον, τὸν πάντα ὅσα βύλεται διωάμενον. σκόπει δὲ καὶ τὸ ἔχασθαι πῶς μὴ ἀκλειβίας εἴρηκεν. Οὐκ εἶπεν, ἀμαρτανλὸς ἀφανεῖ, ἀλλὰ τῶν ὁδῶν αὐτῶν, τὰς τῶν προεξῆν αὐτῶν. ἐ γὰρ τῶν φύσιν ἀποσρέφεται, ἀλλὰ τῶν κακίας μωσεί.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐκείνης δηλαδὴ λέγει τυφλὸς, τὸν μήτε τὸ ἑαυτῶν κατὰρθώματῶν, μήτε ἐξ ἄλλων τὰ ἐλαττώματα καταβλέποντας.

11. ΒΑΣΙΛΕΥΣΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.]

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ ὅτι βασιλεύσει ἀεὶ ἀπαυτῶν, καὶ μὴ εἰς ἀπαυτῶν ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπαυτῶν δὲ τῶν ἀντίλη-
των, ὅτι μετῶσθαι αὐτῶν φυλάττει. καὶ ὅτι μήτε ἐν πειρασμοῖς δορυβώμεθα ἐπὶ παρ-
τώμεθα, ἀν μὴ ὡς πᾶσαι ἡ λύσεις γῆρας, ἀλλ' αὐτῶν ἀγαθῶν μὴ τὸν κατῶν πᾶ-
κυρῶν τῶν λυφώσως. μήτε ἀν ἀγαθῶν πᾶ-
τρῶν

1saix 61.

Ἐρθεσὶ μὲν ἀπαυτάρ μὲν τὰς ἐμυθίας, ἀλ-
λά ἐ ἐν ταῖς πάλαι ἀναμύνησιν τὸ αὐτῶ
βέλημα. μὲν γὰρ πλείους δίδουσι ἐ ἀμυθίας
ἕται ἀναβάλληται.

mus statim petamus remunerationem, sed
hic rursus etiam preestolemur eius volunta-
tem. Quando enim differt, vberius ac ple-
nus remuneratur.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
et argu-
mento.

PSA LMVS hic inscribitur *Abelania*,
Aggæi & *Zachariæ*. Vbi notat
Scholion, Ἐν ἑνὶ ἀποκρίσει ἀποκρίσει
Ἀγγαίῳ ἢ Ζαχαρίῳ τὸ τὸ δὲ ἐστὶν παρὰ τὸ
Ἐστὶν ἐπὶ τὰς πάλαι ἀναμύνησιν, ἐπὶ τὰς πάλαι
ἰβδομίας ἐπὶ τὸ ἐξ ἀποκρίσει, *In quibusdam*
exemplaribus additum est Aggæi & Zachariæ:
id. vero neque apud Hebræos neque apud alios
Interpretes inveni, neque apud Septuaginta in
Hexaplo. S. Hilarius docet illa duo nomina ad-
dita esse ab Interpretibus, quia duo illi Prophe-
tæ prædixerunt renovationem Hierusalem; &
captivos consolabantur & hortabantur ad redi-
tum in patriam, & ad ipsam civitatem instau-
randam: Monet autem non Principibus, neque
hominibus, sed soli Deo fidendum esse.

In Principi-
bus non est
salus.

Lucæ 21.

3. *Nolite confidere in Principibus.*] In He-
bræo est *אֲנֹכִיחַי* *nechichai*: quo vocabulo non
quicumque Principes, sed *עֲשֵׂרָיִם*, seu *benefici*,
significantur, vt in Evangelio Dominus meminit.
Genebrardus quoque notat *voluntarios* vocari.
Quod si igitur in ijs qui Principes sunt, & qui-
dem voluntarij, ad alios iuuantios fidendum non
sit, quantum minus in alijs? Et causam subiungit,
eis in eis est salus, quibus non est salus; vel actiue,
vt alius apud S. Chrysostomum legit, *τὸ ἐν*
ἔχοντι σωτηρίαν, ἐπὶ οὗτοι οὐκ ἔστιν ἰσχύειν
σωθῆναι, ἐπὶ οὗτοι οὐκ ἔστιν ἰσχύειν. Sed maio-
rem vim habebit, si in illos ipsos actio redeat,
vt bene notat Agellius. q. d. Qui se ipsi eripere
de malis, qui sibi salutem præstare non possunt,
quomodo ab ijs non stultum sit sperare salutem,
quæ à Deo solo speranda est, vt alibi habetur,
Dominus est salus? In hanc sententiam S. Chry-
sostomus hunc locum exponit, *Ὅτι τὸ τῆς ἰδίας*,
quod, σωτηρίας οὐκ ἔστιν ἰσχύειν. Ne suam quidem ipsi
salutem in potestate habent, quantum minus alienam?
Septuaginta autem hoc loco *Principes* ap-
pellant *ἀρχοντας*: quo nomine significantur om-
nes dignitate & auctoritate præcellentes, vt sunt
Reges, Duces, Præfecti, Magistratus, quique
ius in alios obtinent. Ad huiusmodi homines
qui inferioris sunt notæ facilitate adhærescunt,
eos verentur, eos colunt, ob potentiam, decus,
opes, & gratiam, ac iuuantio potestatem: & Dei
obliti & amabilissimæ prouidentiae, quæ num-
quam indormit rebus fidelium atque iustorum,
in eos spem animi sui omnem transferunt: illos
demereri omni genere officiorum conantur, ijs-
dem seruiunt, & insidiosè adulantur, neque ti-
ment eorumdem causâ diuinam legem impiè &
indignè violare. Sed *nolite*, inquit Dauid, *confi-
dere in Principibus, in filijs hominum*, Hebraicè
אֲנֹכִיחַי בְּנֵי אָדָם *benen Adam*; id est in filijs Adam obli-
uiosis, superbis, nihil curantibus, qui vobis etiam
miseris & manibus illudant, vos abijciant, fal-
lant fidem, spem frustrantur, vt non sine causa
etiam Michæas id in oraculis quoque suis posue-
rit: *Non credere amico, non considerare in Duce.*

Mich. 7, 5.

Tomus III.

Sed demus magnos illos viros & sublimes digni-
tate interdum ad clientes benevolentiae suæ oculo-
los adijcere, præstare ijsdem opem & auxilium,
tueri afflictos, mœrentesque recreare: quamdiu
tandem id futurum est? Sunt enim *filij homi-
num*, hoc est mortales, eodem è luto compositi,
ruinosi. Abit in futuam lux illa omnis radiantis
auctoritatis; pompa illa fulgens opibus atque po-
tentia vt puerilis bulla crepat & diffatur, & se-
cundum propheticum dictum, omnium propè
eorum hominum memoria cum sonitu perit.
Quam videtur afferre causam cur neget in illis
confidendum. subdit enim:

Humano
favor eius
peris.

4. *Exibit spiritus eius, & reuertetur in ter-
ram suam.*] Propriam illius terram appellat,
non oppida, non vrbes, non Regna, quibus vi-
uens impetabar; sed tumulum, puluerem, ac ci-
neres, in quos moriens dissoluetur. Hæc enim
est propria Regum possessio; illa prior aliena.
Laudabilis fuit illa veterum Imperatorum con-
suetudo, de qua agitur in Vita S. Ioannis cogno-
mento Eleemosynarij; quæ inter Viras Patrum à
D. Hieronymo alijque auctoribus scriptis cir-
cumfertur: nam cum qui ad Imperatoriam
dignitatem euectus primùm coronabatur, sta-
tim illi proponerentur quatuor vel quinque mar-
morum ac diuersicolorum lapidum genera, vt
eligeret ex quibus vellet sibi sepulchrum fabri-
cari: ne scilicet solio & coronâ superbus vnam
se totulum, in quem tandem etiam Reges in-
cluduntur, obliuisceretur. Quem morem refert
etiam Lyranus in morali expositione illorum
verborum, *Homo in cinerem reuertetur*. Ceterum
Ioannes ille Eleemosynarius, vt citato loco
refertur, imitatus illum morem, cum primùm
Alexandrinus Patriarcha declaratus est, statim
præcepit sibi sepulchrum effici, sed non perfici:
vt in maximis totius anni celebritatibus publicè
admoneretur imperfectum esse eius sepulchrum;
quare citò perfici impetraret. Quem ritum opti-
mus Pontifex instituit, vt etiam in magno appa-
ratu recordaretur se aliquando moriturum, & an-
nuerariæ celebritatis gaudia mortis recordatio-
ne vel penitus restingueret, vel magna ex parte
temperaret. Quilibet enim etiam Principum in
sui dissolutione decidet, & spiritus quidem eo-
rum in locum suum, corpus vero in terram abi-
bit. Puluis & umbra omnes, longa omnibus nox
dormienda. Quid inde sequitur? *In illa die pe-
ribunt omnes cogitationes eorum*: Potentibus
nempe illis atque Dynastis, in quibus rerum suarum
præsidium collocauerant, morte sublatis,
& humi, vt solet, putrefactis, eodem ipso in tu-
mulo spes inanes consepeliuntur. Tum pereunt
cogitationes eorum, illa vota, proposita, consilia,
tonies iterata & reciprocantia, illæ diurnæ & no-
cturnæ meditationes, quæ miserum caput ani-
mumque rodebant, de concilianda gratia & fa-
uore,

Non Regna
aliena, sed
tumulus
propria
Regum pos-
sessio.

Iob 34, 15.
Gaudia
mortis re-
cordatione
temperan-
da.

Mors dissi-
pat omnes
spes huma-
nas.

Ipsi vs
Principibus
placeant
Deum of-
fendunt.

Vana spes
hominum.

I i i i 2

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

uore, de fructu benevolentie, de que alijs simili-
bus, quæ clarissimorum hominum operâ se con-
sequi posse confidebant, subito vno momento
diffluunt & dissipantur.

In solo Deo
spes solida.

5. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius.*]
Cum in superioribus docuisset vanum esse spe-
rare in Principibus & filijs hominum, in sequen-
tibus Versibus vsque ad finem ostenditur beatus,
qui in solo Deo vero spem suam collocat: ipse
enim potentissimus, fidelissimus, benignissimus,
ac clementissimus, maxime prouidus, liberalis,
iustus, &c. Quare tutissime ac securissime quis
illi confidit. Vide quæ ad Psalmum 9. annota-
uimus: vbi dicitur, *Tibi derelictus est pauper.*

Veritas Dei
thesaurum
ditat.

7. *Custodit veritatem in saculum.*] Quam
scilicet veluti pretiosissimam in thesauro suo
Deus reponit, vti obseruat ad hunc locum Hie-
ronymus his verbis: *Pulchrè dixit, Custodit
illam, & habet in thesauro suo, &c.* vt ram-
atque inuentu difficilem margaritam. Vnde

Ioan. E-
pist. 2, 4.
Sacerdotem
ornat.

Ioannes Electæ scribens: *Inueni, inquit, de filijs
tuis ambulantes in veritate. Quasi rarum quid
& exquisitum, vt explicat S. Thomas: ditat
enim & ornat, præferunt Sacerdotem; cui vt ait
Pelusiota lib. 3. Epist. 10. veritatem ornamenti
loco esse conuenit: quæ etiam (vt loquitur S. Tho-
mas) despectos claros facit.* Tantum in veritate
pretij & auctoritatis, vt vel dæmon mendacij
pater à veritate nonnumquam conciliare sibi
velit auctoritatem. Ea de causa S. Paulus tacere
iussit, atque exire spiritum illum Pythonem, qui

Despectos
clarificat.

in puella clamabat: *Isti homines serui Dei excelsi Act. 16,
sunt, qui nuntiant vobis viam salutis. Demones 17.
siquidem* (inquit Chrysoctomus: Orat. 3. aduer-
sus Iudæos) *vt possent in posterum mentiri con-
fidentius, propterea vera quoque nonnulla com-
miscebant: hanc ob causam & Paulus potissimum
afficiebatur molestia, festinabatque illis occludere
os, quod sibi auctoritatem vsurparent nequa-
quam ipsis congruentem.*

8. *Domini soluit compeditos.*] A compedi-
bus scilicet concupiscentie malæ ac vitiorum,
quibus peccatores constringuntur. Est enim pec-
cati sæuus & acerbissimus dominatus, quo mi-
serissime mens opprimitur, atque animus ad in-
dignissimam contumeliam & vexationem deijci-
tur, vt nec diurnæ neque nocturnæ quietis locus
esse videatur: hinc in arcanis symbolis djuina-
rum Litterarum tribuitur illi sceptrum & vin-
cula & catenæ, quibus cor in durissimam & ca-
lamitosissimam seruitutem rapiatur, in eaque
dometur. Illud est onus graue, & massa plum-
bi, & fasciculi deprimentes, & imagines alie
claræ & exquisitæ, quibus sceleris vim, poten-
tiam, immanitatem in suis oraculis pingunt
& insinuant Prophetæ, ita vt ab illo liberari
non humanæ potentie facinus, sed Domini &
clarissimi hominum liberatoris decus esse videat-
ur: quod se facturum magnificentissimis ver-
bis apud Ieremiam pollicebatur: *Conteram Ier. 30, 8.
iugum eius de collo tuo, & vincula eius dis-
rumpam.*

Domini
soluit com-
pedes vitio-
rum.

IN PSALMVM CXLVI. ARGVMENTVM.

* Vulgata
omittit.

1. Alleluia, * Aggæi & Za-
charie.

α. Ἀλληλία, Ἀγγαίου καὶ
Ζαχαρίου.

*Hic etiam est ex persona redeuntium ex
Babylone, gratiarum actionem continens &
adhortationem, vt id ipsum omnes faciant.*

Ἐκ προσώπων ἑστῶτων ἢ ἐπιτελιθόντων
ἐκ Βαβυλῶνος, διχαρισίας ποιέων καὶ
προσώπων, τὸ αὐτὸ πάντας ποιεῖν.

PARAPHRASIS ANONYMI.

* Vulgata
fit iucunda
decoraque

LAUDATE Dominum quo-
niã bonus est psalmus: Deo
nostro * iucunda sit laudatio.

ΛΙΝΕΙΤΕ τὸν κύριον ὅτι ἀ-
γαθὸς ψαλμὸς· τὸ θεῶ
ἡμῶν ἡδυνθεῖν αἰνεσις.

Vult dicere Deum grato animo delectari.
Eos igitur qui pro acceptis bonis illi psalmos
& hymnos concinunt tamquam gratos in
bono confirmat.

Βέλνται εἰπεῖν ὅτι ἡδεται ὁ θεὸς διχα-
ρίσῳ γράμῃ. τὰς ἐν ψάλλοντας καὶ ὑμνεύ-
τας αὐτὸν ἐφ' οἷς ἔτυχον ἀγαθῶς οἷς διχαρί-
μονας ἐν τῷ καλῷ διακροτῆϊ.

2. *Ædificans Ierusalem Do-
minus,*

β. Οἰκοδομῆς Ἱερουσαλήμ ὁ
κύριος,

Ipse rursus Hierosolymam collapsam in-
staurauit.

Αὐτὸς πάλιν ἀπεκτίσθηκε τὴν Ἱερου-
σαλήμ κατὰ προσῆσαν.

*Dispersiones Israëlis congre-
gabit.*

Τὰς διασπορὰς Ἰσραὴλ ἐπι-
συναΐξει.

Israëlem etiam, inquit, in multis lo-

καὶ διασπαρμύρον, φησὶ, τὸν Ἰσραὴλ ἐν
πολλοῖς

πολλοὺς τὸ ποῖς ἐπισπιήσῃ, & ἀνεγλήσῃ.

cis dispersum congregavit, & reuocauit.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

γ'. Ο' ἰώμβρος ἐδὺ στυτετριμ-
μύρας τὴν καρδίαν· καὶ δεσμύων
τὰ στυτείμματα αὐτῶν.

3. Qui sanat contritos cor-
de: & alligat contritiones eo-
rum.

Αὐτός ἐστι, φησὶ, ὁ καὶ κακμύρας ἡμᾶς
ὄσον ἰατροὺς ἐπιδήσας, καὶ θεραπεύσας ἡμῶν
τὰ ψαύματα.

Ipse est, inquit, qui etiam nos malè affe-
ctos tamquam Medicus alligat, & curat vul-
nera nostra.

δ'. Ο' ἀριθμῶν πλήθη ἄστρων
καὶ πάντων αὐτῶν ὀνόματα καλῶν.

4. Qui numerat * multitudines
stellarum: & omnibus eis nomina
vocat.

* Vulgata
multitudi-
nem

Ἀπὸ ἰδίας ἐπὶ τὸ κοινὸν ἐξήλθον. Βέ-
λεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐδὺ θουμασὸν εἰ τῶ
καθ' ἕκαστον ὡροσθεῖ· ὅπου ἕως ἀκροῦ
ἡμῶν πάντων ἔχει τὴν γνώσιν, ὡς εἰ τις ὀλί-
γους κακμύρας ἐξ ὀνόματός ἕκαστον καλοῦν.
ἂν γὰρ ἡμῶν ἐστὶ παντελῶς ἀδύνατα, παρ'
αὐτῶν δυνατὰ ὑπάρχει· τότε γὰρ ἡμῶν ἀσέ-
ρῃ πλήθος τὸ ἀναρίθμητον ἡρίθμηται
παρ' αὐτῶν, καὶ ἕως ἀκροῦ, ὡς τρέπον
πᾶς καὶ ἐξ ὀνόματός αὐτῶν καλεῖν, τὴν δὲ
ὑπακίειν. Ἐποὶ δὲ ἡμῶν ἀσέρῃ & τὰ λοιπὰ
πάντα λέγει.

A re priuata ad rem communem transit.
Vult enim dicere, nil esse mirum si singulis
prouideat; quandoquidem tam exactam om-
nium habeat cognitionem, ac si quis paucos
aliquos sibi subditos habens singulos de no-
mine vocet. Quæ igitur à nobis fieri penitus
non possunt, ipsi facilia existunt: nam &
stellarum innumerabilis multitudo apud
ipsum est annumerata, idque tam exactè,
vt quodammodò ex nomine illas vocet, illæ
verò obediant. Ex astris autem quoque cete-
ra intelligit.

Deus ex-
actam om-
nium ra-
tionem ha-
bet.

ε'. Μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ
μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ τὴν σω-
σεως αὐτοῦ ὄσον ἐστὶν ἀριθμῶς.

5. Magnus Dominus noster, &
magna virtus eius: & * intelligen-
tiæ eius non est numerus.

* Vulgata
sapientiæ

Καὶ τί γάρ, φησὶ, ἀδύνατοι παρ' αὐτοῦ;
ὅσα καὶ δυνάμει πάντας ὑπερέβηκε, καὶ σο-
φία πάντας ὑπερέβηκε.

Ecquid enim, inquit, ipsi impossibile sit?
vtpote qui & virtute omnes excedat, & om-
nes superet sapientiâ.

ς'. Ἀναλαμβάνων ψαυῖς ὁ
κύριος· ταπεινῶν δὲ ἀμαρτωλοῦς
ἕως γῆς.

6. Suscipiens mansuetos Do-
minus; humilians autem peccato-
res vsque ad terram.

Πάλιν τὸ ἰδιὸν αὐτῶν λέγει. αὐτός, φησὶ,
ταπεινωθέντας ἡμᾶς ἀνεκλήσαστο· βαβυλω-
νίους δὲ ἰταπεινώσει. ὡροσθεῖς γὰρ ἐσταῦθα κα-
λοῖ τὴν ταπεινωθέντας· ἀμαρτωλοῦς δὲ τὴν
ὑπερέβηκε βαβυλωνίους.

Rursus dicit id quod ipsis est particula-
re. Ipse, inquit, humiliatos nos recreauit;
Babylonios verò humiliavit. *Mites* enim hoc
loco vocat humiliatos; *peccatores* verò super-
bos Babylonios.

ζ'. Ἐξάρεξάτε τῷ κυρίῳ ἐν
ἑξομολογήσει·

7. * Incipite Domino in con-
fessione:

* Vulgata
Præcinite

Ἄντι τῶ· ὡροσθεῖς ἐν συσῆσατε, καὶ ἐξ ἀρ-
χῆς πάντα καλεῖγοντες τὰ διερρηγμένα
αὐτοῦ, ἐν ἀγαλλιάσει ποιῆσατε τὴν ἕμνον.
ἔθον ἐπιφέρει.

Id est: Choros igitur constituite, & ab
exordio cuncta eius beneficia recensentes,
hymnos facite in exultatione. vnde sub-
iungit:

Ψάλατε τῷ θεῷ ἡμῶν ἐν κι-
θάρα.

Pfallite Deo nostro in ci-
thara.

Ποιῆτε δέ, φησὶ, τὸ καὶ μετ' ὄργανον.

Hoc autem, inquit, facite etiam cum in-
strumento.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

8. Qui operit cælum nubi-
bus:

Rurfus à particulari ad generale transit. Vult enim dicere: Nihil igitur mirum est si erga nos talis apparuerit is qui multa prodigiosa operatur in vniuersa creatura.

* Vulgata
Et

* Qui parat terræ pluuiam.

Notandum quodd hîc etiam de prouidentia loquens, vicissitudines illas intelligat quæ in rebus accidunt: nam ex aëre fiunt nubes, & ex nubibus pluuia defertur. Hoc autem est quod indicat, ipsum nempe nos cum humiles essemus ad prosperitatem & diuitias transtulisse. Pergit igitur ea quæ ad creaturas spectant enarrare, vt ex exemplis amplificet ea quæ ad ipsos pertinent.

* Vulgata
producit

Qui * exoriri facit in montibus scœnum, & herbam seruituti hominum.

Prouidentia Dei etiam ad bestias & herbas extendit se.

Tanta autem, inquit, est eius prouidentia, vt non solum hominibus prospiciat, sed etiam pecoribus. Ita nimirum nec ipsa herba quæ sponte exoritur inutilis existit: nutrit enim iumenta, quibus homines imbecillitatis suæ defectum suppleat.

9. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Iumenta vocat cicura animalia. Aut autem ipsum non solum cicura nutrire, verum etiam agrestia, & quæ nobis inutilia putantur. Et pulchrè dixit de coruis inuocantibus eum. Pullos enim, vt aiunt, corui immaniter de nido deturbant: illi verò cum paterna curâ exciderint, vociferantur quodammodò inuocantes eum qui fecit eos.

10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibijs viri beneplacitum erit ei.

Rurfus insinuat Babylonios. Hic, inquit, non attendit equorum multitudinem Babylonicorum, neque bellicam fortitudinem, sed quid?

11. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordiâ eius.

ή. Τὸ ἀειβάλλουσι τὸν ἕρπον ἐν κεφέλαις.

Πάλιν λέγει τὸ ἴδιον ἐπὶ τῷ κροτάλει ἐξήλθεν. Βάλει γὰρ εἰπὼν ὅτι εἶπε ἢ θανατοῦ εἰ ἀεὶ ἡμῶς τοῦτο ἀφ' οὗ ὄσση πολλὰ ὡς ἀδύνατον ἐργάζεσθαι ἐπὶ πάσῃ τῇ κτήνῃ.

Τὸ ἐπιμαίζουσι τῇ γῆ ἢ ὑέτῃ.

Ἐπισημαίνουσι ὅτι καὶ ἀεὶ ὁ θεοῦ λόγος ἐν αὐτοῖς, τὰς τροπὰς λέγει τὰς ἐκ τῆς ὕψους γρομμῆας. λέγει γὰρ ἀλλοῦς γίνεσθαι κροτάλι, καὶ λέγει κροτάλι καταφύεται ὑπέρος. ὁ δὲ ἀνίσταται τὸ ἐξῆς, ὅτι ἡμῶς ταπεινὸς ὄντας μετέβαλεν εἰς ἀσπεργίαν καὶ εἰς πλεῖον. ἐπιμαίει ἢ τὰ τῆς κτίσεως διαγέμενος, ἢ ἐκ τῆς ὑποδουμάτου ἀσκήσεως τὰ κατ' αὐτὸς.

Τὸ ἐξαιατέλλουσι ἐν ὄρεσι χόρτον, καὶ χλόην τῇ δαλείᾳ τῶν αἰθράπων.

Τοσαύτη δὲ, φησὶ, ἔστι αὐτῶν ἡ σπουδή, ὅτι εἰ μόνον ἀνθρώπων σπουδῆ, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν. ἔτσι γὰρ ἡ ἀνατέλλουσι χλόην ἀντόματος ἐπὶ αὐτῆς ἀρχῆς. ἔπειτα γὰρ τὰ ὑποζύγια, δὲ ἢ ἀνθρώποι τὸ ἴδιον τῆς αἰθρίας αὐτῶν ἀναπνεύσων.

9'. Διδόντι τοῖς κτήνεσι τὴν τροφήν αὐτῶν, ἢ τοῖς νεοσσοῖς τῶν κορράκων τοῖς Ἰθακαλουμβροῖς αὐτῶν.

Κτήνη τὰ ἡμέρα λέγει ζῶα. λέγει δὲ ὅτι εἰ μόνον τὰ ἡμέρα εἶπαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄγρια, καὶ τὰ ἡμῶ νομιζόμενα ἀγρία. καὶ καλῶς εἶπε ἀεὶ τῆς κορράκων τὴν ἐπιμαίμενος αὐτῶ. τὰς γὰρ νεοσσῶν, ὡς φησὶ, οἱ κροτάλι ἀγριώμενος τῆς χλόης ἀνατέλλουσι. αὐτῶ δὲ ἀνατέλλουσι τῆς πατρῆας ἐπιμαίμενος, βροτῶ τρέφουσι καὶ τὸν ποίεσται αὐτὰ ἐπιμαίμενος.

ί. Οὐκ ἐστὶ δυναστεία ἔμπροσθεν θελήσει. ἐδὲ ἐν ταῖς κήμαις ἔσθ' ἀπὸ δρόγος διδοκεῖ.

Πάλιν αἰνῶσι Βαβυλωνίους. ἔπος, φησὶ, εἰ τὰς πόλεις τῆς Ἰσραὴλ σπουδῆσιν τῆς Βαβυλωνίαν, ἐδὲ τῇ ἀνδρείᾳ τῇ πολυμακροῦ ἀλλὰ τί;

ιά. Εὐδοκεῖ κροτάλι Ἰθακαλουμβροῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐλπίζουσι Ἰθακαλουμβροῖς αὐτῶ.

Ἡ ὑδὸ κροτάλι

Ἡ υδούκισσι δέ, φησιν, ἐφ' ἡμᾶς· ἐπειδὴ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἐλπίδα ἐκ ἀπεσῆσαι μὲν ἀπ' αὐτῆ, ἀλλὰ τὸν φόβον αὐτῆ πάντων περὶ ἐπισημασμένην. Ἐξ τῆτο ἡμεῖς μὲν ἐν ἀγαθοῖς οἱ παρὼν ὄντες ἐν ἀνεπισημασμένῳ, ἐκείνοι δὲ ἐν ταπεινώτητι πολλῇ, οἱ ἀνδρεία καὶ ἰσχυροῦσι.

Beneplacuit autem, inquit, Deo super nos; quandoquidem omnem spem nostram ab eo minimè remouimus, sed timorem eius rebus omnibus prætulimus. Quapropter nos quidem qui priùs eramus desperati in bonis iam versamur, illi verò in multa humilitate, qui in fortitudine & equitatu confidebant.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

d. INEITE TON KYPION OTI AΓAΘΟΣ ΨΑΛΜΟΣ.] Οἷσι-
μοι καὶ ἡ ὑμνοδία, καὶ παρὼν-
νοὶ ἀγαθῶν. Ἐ τῶτο δὲ ὁ ὑμνος ἀρτεσκει
(ἀνεπισημασμένῳ καὶ ὁ θεός) ὅσον ὁ ἦν ὑμνεύων
σκοπός. Ἐ τῶτο φησιν ἀλληλεῖα, ὅτι ἀγαθὸν
ὡδὴ τῶ θεῷ. ἰδὼ θείῳ δὲ, ἀντὶ τῆ, δι-
πρόδοικτος ἡμῶν, φησιν. καὶ καὶ ἀρκεῖ τὸ
ψάλλειν, παρὼ τὸ ἰδὼ θείῳ τῶ θεῷ τὴν
αἴεσιν, ἀλλὰ δὲ ἐ βίε τῶ ἄδοσι καὶ παρ-
σοχῆς. Ἀντὶ δὲ τῆ οἰκοδομῆς οἰκοδομῆσι
φησὶ καὶ ἀντὶ δὲ τῆ τὰς ἀγαθοῦς τῆς
ἐξωσμένης φησὶν. καὶ καὶ ἀθερόν ἀνεκτῆ-
σαι τὸ πάντες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ ἀνοδοὶ καὶ
μικρῶν σωτηρίῳ. ἔτα σωτηρίῳ τοῖς σω-
ματικῶσι τὰ πνευματικὰ ἐπάγει.

γ'. Ο ΙΩΜΕΝΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΤΡΙΜ-
ΜΕΝΟΥΣ.] Ἀντὶ δὲ τὰ σωτηρίῳ ἔτα-
ρος καταγλυφῆ αὐτῶν. Ἀντὶς ὅτι, φησὶν, ὁ
καὶ τῆς κακῶν οἷον ἰατροῦς ἐπιδοσμένων,
καὶ ἀγαθῶν τὰ φάρμακα, ἔτα ψυχῆς,
ἔτα σώματος. ἐπὶ καὶ τὴν ἄπο τῆ βίε παρ-
ρησιῶν ἐκ εἶχε, παρβαλλεται πάλιν τὴν
συμφερόν καὶ τὸ τῶ θεῷ σωτηρίῳ, ἔργον αὐ-
τῆ τῆς τῶ ταπεινωμένης ὡς ἀκαλεῖν, ἔ ἰδιον
αὐτῆ τῶτο. Ταῦτα μὲν ἐν παρὼ δὲ χριστότητι
αὐτῆ. τὸ δὲ ἐξῆς παρὼ τῆς δυναμῆς.

δ'. Ο ΑΡΙΘΜΩΝ ΠΛΗΘΗ ΑΣΤΡΩΝ.] Τῆ-
τίσι, ὁ εἰδώς. ἐπειδὴ καὶ παρὼ πλῆθος ἰδὼ
ἀγαθῶν ὁ λόγος, εἰκότως ἐπήγαγε τὸ
ὑπόδειγμα, δεκτικὸς ὅτι καὶ τῆς ἀγαθῶν
δυναμῆς) σωτηρίῳ, ἔ ἔς ἐπαγγέλατο καὶ
τὸ πλῆθος, ἐκείνων ἰσοῦς καὶ ἀκριβείας συ-
νάξει. Παιδὸν δὲ δὲ τῶ τῶ τῶ τῶ τῶ τῶ
γνώσει καὶ ἦν κατ' ἐρανδὸν ἀέροισι τὸ πλῆ-
θος. καὶ ἔτα ἐξ ἀκριβῶ) πάντα αὐτῶ, ὡς
εἰ τῆς ὀλίγου κακῶν ἐκ τῆ ὀνόματι
πάντας καλοῖ. ἔτα ἔ ὅτι τῶ τῶ τῶ
ἐξ ὀνόματι αὐτῆς καλεῖ. ἢ ὀνόματι κα-
λεῖ τὰς ἀγαθοῦς αὐτῶν καὶ τὴν παρὼ

i. AVDATE DOMINVM QVONIAM
BONVS EST ΨALMVΣ.] Vtilis enim
est hymnorum cantilena, & bono-
rum est causa. Non tantum autem hymnus
Deo placet (quoniam eo non indiget) quan-
tum laudantium propositum. Alius ait Alle-
luia, quoniam bonum est canticum Deo. Iu-
cunda verò sit, id est, accepta fiat, inquit. Non
fatis enim est canere, vt sit Deo iucunda lau-
datio, sed opus est & vitâ & attentione canen-
tis. Ceterum pro *Aedificans* ait *Aedificabit*;
pro *dispersiones* verò *expulsos*: quoniam non
omnes simul derepentè restituti sunt, sed
post reuersionem paulatim coacti sunt.
Deinde corporalibus spiritualia coaptans
subiungit:

Quinam
hymni Deo
placeant.

3. QVI SANAT CONTRITOS.] Ceterum
pro *contritiones* alius *confracta ipsorum*. Ipse
est, inquit, qui etiam ægrè habentes veluti
Medicus alligat, & curat vulnera eorum, siue
animæ, siue corporis. Cùm enim non habe-
ret in vita sua fiduciam, adducit rursus cala-
mitatem & Dei consuetudinem, cuius nem-
pe munus, & quidem proprium est, vt eos
qui humiliati & afflicti sunt consoletur. Hæc
ergo dixit de eius benignitate: quod autem
sequitur de potentia est.

4. QVI NVMERAT MVLTI TVDINES STEL-
LARVM.] Hoc est, qui nouit. Cùm enim de di-
spersa multitudine sermo esset, iure merito
hoc exemplum adduxit, ostendens se posse
quoque dispersos congregare, & quos promi-
serat se quasi stellas multiplicaturum pleni-
mè reducere. Per hæc autem docet soli Deo
notam esse stellarum cæli multitudinem. Et
tam accuratè ipsi omnia perspecta sunt, ac si
quis paucos aliquos sibi subditos habens om-
nes de nomine compellet: sic etiam ipse quo-
dammodò nominatim eos vocat. Vel nomina
appellat astrorum differentias & mutuum ad
inuicem

Deus di-
stinctè no-
nit omnia.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

inuicem habitudinem : nam animâ nomine-
que carent: Gentiles autem ex confictis fabu-
lis nomina ipsis imposuerunt. Alius verò hoc
de Israëlitis dicit, scilicet ex eis neminem pe-
ricurum; sed quemadmodum qui nominatim
aliquos vocant, ita etiam ipsum omnes perfe-
ctè redacturum.

5. MAGNVS DOMINVS NOSTER.]

Dei infi-
nitum per
omnia.

Psal. 35, 6.

Ecquid, inquit, ipsi impossibile sit, qui & vir-
tute omnes superat, & vincit sapientiâ, &
cuius immensa sunt omnia, magnitudo in-
comprehensibilis, intelligentia innumerabi-
lis. Scientia eius confortata est, & quis pote-
rit ad eam? Cùm sit ergo & potens, & sa-
piens, & clemens, ne nimis curiosè inquiras,
Quomodo hæc erunt? Ne autem dicerent
aliqui insipientes, Quid ad nos si perfectè no-
rit astra omnia? dicit etiam eurtam quam ge-
rit hominum.

6. SVSCIPIENS MANSVETOS DOMINVS.]

Et non dixit *Adiuuans*, sed quod est multò
maius, *Suscipiens*, tamquam de amantissimo
patre loquens: id est, *Recreans*, ferens, baiu-
lans. Symmachus autem *Resiciens*. Vidisti
rursus perfectam in vtroque eius potentiam?
nempe in extollendis humilibus, & in depri-
mendis arrogantibus. Non simplici autem
modo humiliat, sed vsque ad terram, id est
summoperè. Postquam autem præclara eius
facta recensuit, rursus eos ad hymnum vo-
cat dicens:

7. INCIPITE DOMINO IN CON-
FESSIÖNE.] Id est, In gratiarum actione
cum magno studio & diligentia choros con-
stituite, & ab exordio recensete omnia stu-
dia eius, & in exultatione hymnos facite.
Symmachus autem: *Recitate Domino con-
fessionem, modulemini Deo nostro per lyram,*
siue per corpus mortificatum.

8. QVI OPERIT CÆLVM.]

Rur-
sus à particulari ad vniuersale transijt. Ne
quis enim imprudens dicat: Quid ad me
cælestia? subiunxit id quod ad vsum hu-
manum spectat. Propter te enim, inquit,
cõoperit cælum nubibus, vt tibi pluuiam
paret. Quin & pluuia propter te est, vt tibi
fœnum producat. Vide autem sapientiam.
Si enim omnibus, inquit, ista præbeat,
quantò magis vobis, qui populus eius nun-
cupamini. Pergit autem ea quæ ad creaturas

ἀλλήλα χάριον· ἄψυχον γὰρ καὶ ἀκρετὰ ὄντα·
ἕλληνας δὲ διὰ τὸ μῦθον παραδίετασι ἐπίουσι
αὐτῶν ὀνόματα ἰθυσαν. Ἄλλος δὲ περὶ τῆς
Ἰσραηλιτῆς φησι τῆτο, τῆτίστιν ὅτι εἶδες
αὐτῶν διπολεῖται· ἀλλ' ὡσπερ οἱ κατ' ὄνομα
καλῶντες, ἕτως ἔαυτὸς μὴ ἀκρετῆρας πάν-
τας συνάξει.

Ε. ΜΕΓΑΣ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΗΜΩΝ.] Καὶ
τί, φησιν, ἀδύνατον αὐτῶν, σίγη καὶ διωσάμει
πάντας ἰσχυρὰ ἀλλοι, καὶ σωσὸν ἰσχυρὰ, ἔα μί-
σητα πάντα ἢ μεγαλωσύνῃ ἀκρετῶν, ἢ
σύνοις ἀναρίθμητος. ἢ γὰρ οἱ αὐτῶν ἐκρε-
ταιώθη, καὶ τίς διωσέει) πρὸς αὐτῶν; ὅταν
τόσω καὶ διωσῶτος ἔστι, ἔα σωτῆρος, καὶ φι-
λάθερος, μὴ ἀπειργάζει, πῶς ἔσται ταῦτα;
Γινε δὲ μὴ λέγωσί τις τῆς ἀνοήτων, τί πρὸς
ἡμῶν εἰ τὰ ἄσρα οἶδε πάντα μετ' ἀκρε-
τῆρας; λέγει καὶ τῶν ἐπ' ἀνθρώπων κηδε-
μονίας.

Σ'. ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΩΝ ΠΡΑΞΙΣ Ο ΚΥ-
ΡΙΟΣ.] Καὶ ἐκ εἴπε βοηθῶν, ἀλλ' ὁ πολλῶν
μεϊζον, ἀναλαμβάνων, ὡς περὶ πατρός φι-
λοσόργου διαλεγόμενος· ἀντὶ τῶ, ἀνακτώ-
μενος, φέρον, διαβάσασσον. ὁ δὲ Σύμμαχος
ἀνακτώμενος. εἶδες πάλιν ἐφ' ἑαῖτερα τῶν
δύναμιν αὐτῶ ἀπρησιμῶν; ὅτι τὸ τῶ ἀ-
ρεῶν τῶν ταπεινῶν, ἔα τῶν διπνωκομένων τα-
πεινῶν. ἐχ' ἀπλῶς δὲ ταπεινοῦ, ἀλλ' ἕως γῆς,
ἀντὶ τῶ μὴ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. εἰπὼν
δὲ αὐτῶ τὰ κατορθώματα, πάλιν ὅτι τὸν
ὑμῶν αὐτῶν καλεῖ λέγων·

Ζ'. ΕΞΑΡΧΑΤΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΕΝ ΕΞΟ-
ΜΟΛΟΓΗΣΕΙ.] Τῆτίστιν, ἐν διαχειρίῃ μὴ
πολλῆς τ' ἀπερῆς χροῦς συστήσατε, καὶ εἴ-
πατε ἄρχῆς πάντα τὰ ὀπίσθη δώματα
αὐτῶ, καὶ ἐν ἀγαλλίῳ ποιῆσατε τῶν ὑμῶν. ὁ
δὲ Σύμμαχος ἔπας· Καταλέξατε τῶν κυ-
ρίῳ ἐξομολόγησον, μελωδῆσατε τῶν θεῶν
ἡμῶν διὰ λύρας, ἢτοι διὰ τῶ νεκροφάντος
σώματι.

Η'. ΤΩ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙ ΤΟΝ ΟΥΡΑ-
ΝΟΝ.] Πάλιν διὰ τῶ ἰδικῶ ὅτι τὸ καθόλου
ἐξήλθεν· ἵνα γὰρ μὴ πῆς λέγει ἀνοήτος· τί
πρὸς ἡμῶ τὰ ἐράνια; ἐπήραγα τῶν χροῦς
τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν. διὰ σὲ γάρ, φησι, ἀει-
βάλλει τὸν ἕραρον νεφέλαις, ἵνα σοι ὡρεθ-
σῶν ἀσπῆσῃ ὑέτων, καὶ ὑέτος διὰ σὲ, ἵνα ἐκβάλλῃ
χρόρον. καὶ ὄρα σαφῶς. εἰ γὰρ τοῖς καθόλου
ταῦτα χορηγῆ, φησι, πόσω μᾶλλον ὑμῶν, ὅς
λαὸς αὐτῶ χρηματίζεσθε. ἐπέμειπε δὲ τὰ ε'
κτίσεως

πίστως διηγέμενος, ἢ ἐκ τῆς κοινῆς αὐξή-
ση τὰ κατ' αὐτῆς. εἶτα ἐπιβδὴ ἀδωνεῖς ἤ-
σαι, καὶ ὄπλων ἔρημοι, καὶ θυμῶν, ἵνα μὴ ἐν-
τυθῶν θορυβῶνται ἐπάγα.

Ι. ΟΥΚ ΕΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΙΠΠΟΥ
ΘΕΛΗΣΕΙ.] Ἐν τῶν ἰππῶν, φησὶν, ὅτι τὸ ζῆτύ-
μῳν, τὸ ἐλπίζειν, τὸ ὑπερβῆναι τὸ ἔλαος αὐ-
τῶ, καὶ μὴ ἀγαλλῆναι. ἢ ὑπὸ μέρου δλον τὸν
πλάτος δηλοῦ. ὡς καὶ ὁ δὲ τὸ ἐδὲ ἐν ταῖς κτή-
μας πᾶσαι τῶν σωματικῶν ῥώμῳ. ἢ
χαίρει, φησὶν, ὁ θεὸς ῥώμῳ σώματος, ἐδὲ
ἰπτικῆ τέχῃ καὶ ταχυτῆτι ποδῶν, ἀλλ' ἀγα-
θαῖς περὶ τὴν ἑν δημιουργῶς ἢ δολάβεια.
δὲ ἴνα) δὲ ἢ μὲν σωματικῆ ἰχὺς καὶ ἰπτικῆ
εἰς βαβυλώνα λαμβάνεται, ἐν οἷς ἐκ δὲ δό-
κασε κύριος, ἀλλ' ὅτι τοῖς μεμνηκόσιν ἐν
τῷ φόβῳ αὐτῶ, ἐς λαοκατίσθησεν τῆ Ἱερου-
σαλήμ.

spectant recensere, vt ex his communibus au-
geret ea quæ ad ipsos pertinent. Deinde quo-
niam erant imbecilli, & inermes, & nudi, ne
ex eo conturbarentur subiungit:

IO. NON IN FORTITVDINE EQVI VOLVN-
TATEM HABEBIT.] Vnum igitur, inquit, est
quod quæritur, vt speremus, & expectemus
misericordiam eius, & non angamur animo.
Vel ex parte vniuersas diuitias significat.
Sicut etiam per illud *neque in tibijs* omne
robur corporis. Non gaudet, inquit, Deus
robore corporis, neque equestri arte & pe-
dum celeritate, sed probis actionibus: quarum
auctor est religio. Ceterum posset quidem
corporis & equestris fortitudo ad Babylonem
referri, in quibus Dominus sibi non compla-
cuit, sed in ijs qui permanserunt in timore
eius, quos Hierosolymæ restituit.

C A T E N A P A T R V M.

ΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ εἶδεν ὁ ψαλ-
μὸς περὶ τῆς ἐκ Βαβυ-
λώνας ἐπίστροφου, ἢ τῶν μὲν αὐτῶ
ἡγουμένων τῆ Ἱερουσαλήμ οἰκοδομίας. ἢ γὰρ
ὡς Ἰουδαῖοι περὶ τὸν αὐτῶ ἢ Ἱερουσα-
λήμ οἰκοδομηθήσεται. ἀλλὰ τῶν ἡδὲ γα-
ῖουμένων ὑπὸ Ζοροβάβελ οἰκοδομίας ὁ
περὶ τῆς ἐκ Βαβυλώνας ἐπίστροφου λόγος.

RIGENIS. Etiam hic Psalmus
prædicit reditum à Babylone, &
Hierosolymæ instaurationem postea
factam. Non enim vt iudæi expectant rur-
sus Hierosolyma instaurabitur; sed diuinum
oraculum illam ædificationem, quæ à Zoro-
babele facta est, vaticinatur.

Α. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΟΤΙ ΑΓΑ-
ΘΟΣ ΨΑΛΜΟΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Α-
νωτέρω μὲν φησιν, Αἰνεῖτε, ὅτι μέγας κύριος καὶ
αἰνετὸς σφόδρα. ἐπὶ ταῦτα δὲ φησιν, ὅτι αὐτὸ
τὸ αἰνεῖν καλόν, καὶ μετὰ τὴν ἀγαθῶν αἰτιῶν.
ψαλμὸς γάρ, φησιν, ἀπαρίσθησιν τῶν δόξων
τῆς γῆς, περὶ τῶν ψυχῶν, κέφης καὶ με-
ταρσίης ποιεῖται. διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε. Α-
δοῦτες καὶ ψάλλοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν
τῷ κυρίῳ.

I. LAUDATE DOMINVM QVO-
NIAM BONVS EST PSALMVS.]
CHRYSOSTOMI. Superius quidem ait,
Laudate, quoniam *magnus Dominus* & Psl. 144.
laudabilis nimis: hic autem ait, quod ipsum
etiam laudare bonum sit, & innumerabilium
bonorum causa. Psalmus enim, inquit, men-
tem à terra erigit, animumque alatum
facit, leues & sublimes reddit. Et ideo Pau-
lus dixit: *Canentes & psallentes in cordibus* 2. Cor. 14.
vestris Domino.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τῷ θεῷ ἡμῶν ἡδυν-
θεῖν αἰνεῖται: ἔτι περὶ αἰνεῖται: ἄλλος,
Ἀλληλούια ὡδὴ τῷ θεῷ. καλὸν ἢ αἰνεῖται, εἰ
δὲ περὶ δεκτῶς ἡμῶν τῷ θεῷ, φησιν. Οὐ γὰρ
ἀρκεῖ τὸ ψάλλειν πρὸς τὸ ἡδυνθῆναι τῷ
θεῷ τῶν αἰνεῶν, ἀλλὰ δὲ καὶ τῆ βίῃ καὶ τῆς
προσευχῆς καὶ τῆ ἀπειθείας τῆ ἀδοντος. δοκί-
μῳ δὲ μοι εἶδεν ὁ ψαλμὸς εἶναι τὸ ἐπαρόδον. διὸ
ἐπάγα λέγει. οἰκοδομῶν Ἱερουσαλήμ ὁ κύ-
ριος ταῖς διασπορῶν τῆ Ἰσραὴλ ἐπισυναγάξει.
Εἰ γὰρ ἐ κύριος αὐτῶν ἀφῆκε, ἀλλ' ἢ τὸ ἀεί-
-

ANONYMI. Deo nostro iucunda sit
laudatio: alius, *Decora laudatio*: alius, *Al-
leluia canticum Deo*. Bona est, inquit, lau-
datio, si accepta sit Deo. Non enim sa-
tis est psallere vt Deo iucunda sit lauda-
tio, sed opus est vitâ & attentione ac di-
ligentiâ canentis. Mihi autem videtur hic
Psalmus esse reuersionis; & ideo subiun-
git dicens: *Aedificans Hierusalem Domi-
nus dispersiones Israël congregabit*. Etsi
enim eos dimiserit Cyrus, non tamen ex il-
lius

CATE-
NA PA-
TRVM.

lius sententia, sed ex Dei favore totum hoc profectum est. Alius autem pro *Aedificans* dixit *Aedificabis*, *dispersiones* verò *expulsos*. Non enim omnes simul reduxit, sed post reuersionem paulatim congregati sunt.

Humiles
consolari
proprium
est Dei.

3. QUI SANAT CONTRITOS CORDE.] CHRYSOSTOMI. Cum non haberet in vita sua fiduciam, proponit iterum calamitatem & Dei consuetudinem: est enim eius munus, & hoc est eius proprium, eos qui humiliati sunt consolari: ut quando ait, Qui scrutatur corda & renes: qui viuificat mortuos: qui vocat ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, dicens hoc esse proprium eius munus: ita hic etiam, *Qui sanat contritos corde*. Etsi ergo, inquit, indigni sumus; quoniam tamen opus eius sumus, actionem suam & partes suas non relinquet, à sua consuetudine non recedet. Quando igitur volueris consequi consolationem, redde teipsum humilem, cor animumque tuum contere. Hoc ergo dixit de eius voluntate, de benignitate, deque clementia, quod autem sequitur de potentia.

Rom. 4.

4. QUI NUMERAT MULTITVDINES STELLARVM.] ORIGENIS. Numerum hic scientiam appellauit, astrorum verò nomina astrorum differentias, & horum positionem, & ordinem, & ad inuicem habitum.

ANONYMI. Quandoquidem illi sermo erat de dispersa multitudine, & quæ tunc nusquam apparebat, iure hoc exemplum in medium adduxit, ostendens eum posse vel dispersos cogere: contritos enim solet erigere & consolari: & innumerabilem astrorum multitudinem apprimè nouit: ergo nos quoque, quos pollicitus est eis futuros æquales, plenissimè reducet.

Deus suos
nominatim
nominat
&
seruat.

ET OMNIBVS EIS NOMINA VOCAT.] ANONYMI. Alius ait, *Omnes eos nominatim vocabit*: alius, *Omnibus nomina vocans*. Existimo hoc dictum esse de Israëlitis, quod etiam alibi Isaias ait: *Omnes eos nominatim vocabit*. Id est: Nullus eorum peribit. Sed quemadmodum illi qui nominatim quosdam vocant: ita & ipse omnes perfectè reducet. Deinde quoniam rem dixerat maximam, quod tot ho-

ις γλώσσης, ἀλλὰ τῆς τῆ θεῆ ῥοπῆς τὸ πᾶν ἐγίγιντο. Ἐπειὸς δὲ ἀντὶ τῆ οἰκοδομῆς οἰκοδομήσονται, τὰς δὲ διαφορὰς τὰς ἐξωμύς. Οὐ γὰρ ἀθέρον ἀνεκτίσασθαι πάντας, ἀλλὰ μὲν τὴν ἐπάνοδον καὶ μικρὸν συνήρουντο.

γ'. Ο ΙΩΜΕΝΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΤΡΙΜΜΕΝΟΥΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ τὴν ὑπὸ βίῃ παρήσσιας ἐκ εἶχον, (περὶ ἀλλῆ) πάλιν τὴν συμφορὰν καὶ τὸ τῆ θεῆ σύνθεσις· ἔργον γὰρ αὐτῆ τῆτο, τὰς περὶ πειρασμῶν ἐξομαλύνει, καὶ ἴδιον αὐτῆ τῆτο· ὡς περὶ ὅταν λέγη, ὁ ἐπιζῶσα καρδίας καὶ νεφρῶν· ὁ ζῶσασιν τὰς νεφρῶν· ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, τὸ ἴδιον αὐτῆ λέγειν ἔργον· ἔπειθ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆ, ὁ ζῶσασιν τὰς συντετριμμένους τὴν καρδίαν· ὡς καὶ ἀνάξιοι ὄντων, φησὶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔργον αὐτῆ ἐσμεν, τὴν περὶ αὐτῆ ἐκ ἐγκρατείας, τὸ εἰωθὸς αὐτῆ ἐκ ἀφῆσθαι. ὅταν πίνω βελθησῆς ἐξομαλύνει, ἀπολαύσασιν, ταπεινώσασιν ἑαυτὸν, συντετριμμένους τὴν καρδίαν, τὴν ἐξομαλύνει. τῆτο μὲν ἐν πᾶσι τῆς βελθησῆς αὐτῆ, πᾶσι τῆς χριστοσύνης, πᾶσι τῆς φιλοθεωρίας, τὸ δὲ ἐξῆς πᾶσι τῆς διωξίματος.

δ'. Ο ΑΡΙΘΜΩΝ ΠΛΗΘΗ ΑΣΤΡΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀριθμῶν ἐξ αὐτῆ τὴν γλῶσσαν ἐκάλεισεν, ἀστροὺς δὲ ὀνόματα τὰς τῆς ἀστροῦ διαφορὰς, καὶ τὴν τῆτο τῆτο πᾶσι, καὶ τῆτο, ἐ τὴν πᾶσι ἀλλῆλα χρίσιν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειδὴ πᾶσι τῆτο τῆτο διασπάρσασθαι ὁ λόγος, καὶ ἐκαστὸν φασιμῶν τῆτο, ἐκαστὸν τῆτο τὸ ὑπόδειγμα εἰς μίσησιν ἡγαγῆ, δεκτικὸς ὅτι καὶ τὰς διασπάρσασθαι διωξίμῃ συναγαγῆ· τὰς τῆτο συντετριμμένους ἔδοξεν αὐτῆ διορθῆν καὶ ἐξομαλύνει· τῆτο ἀπειρα πᾶσι τῆτο ἀστροῦ μὲν ἀκελεύειας ὁπίσασται· ἐκὼν καὶ ἡμᾶς, οἷς ἐπηλείσασθαι καὶ τὸ πᾶσι τῆτο ἐκαστὸν ἐσμεν, μὲν ἀκελεύειας συνάξει.

ΚΑΙ ΠΑΣΙΝ ΑΥΤΟΙΣ ΟΝΟΜΑΤΑ ΚΑΛΩΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειὸς, φησὶ, πᾶσιν αὐτοῖς ὀνομασί καλῆσθαι· ἄλλος, τῆτο πᾶσιν ὀνόματα καλῶν· ἡγεμῶν τῆτο πᾶσι τῆτο Ἰσραηλινῶν εἰρησῆσθαι. ἔπειθ καὶ ἀλλῆ καὶ φησὶν Ἡσαίας· Πᾶσι τῆτο αὐτῆ κατ' ὄνομα καλῆσθαι τῆτο· ὅτι ἐκαστὸν αὐτῶν ἀπολείσασθαι· ἀλλ' ὡς περὶ οἱ κατ' ὄνομα καλῆσθαι· ἔπειθ καὶ αὐτῶν μὲν ἀκελεύειας πᾶσι συνάξει. Ἐπειθ ἐπειδὴ πᾶσι εἶπε μίσησθαι, ὅτι τῆτο τῆτο μυριά-

μυριάδας πανταχῶς τῆς οὐρανῶν διασπα-
 ρείσας ἐπισυναΐξει, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς
 λοιπὸν ἀγέληται, τὸς σφόδρα θορυβη-
 μένους ἢ Ἰουδαίων εἰς πίστιν ἄγων.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μὴ ζήτησιν τοίνυν
 πῶς ἐστὶν ἔσοψω· ἐστὶν ἡ μεγαλοσύνη αὐ-
 τῆ ἀκατάληπτος, καὶ τῆς μεγαλοσύνης αὐτῆς
 ἕκ ἐστὶ πέρασ· καὶ ἡ συνέσις ἕτας· τῆς γὰρ
 συνέσις αὐτῆς ἕκ ἐστὶν ἀειθαλῆς, καὶ ἡ γνάσις
 αὐτῆς θαυμαστὴ ἐκρετακώδη, καὶ ἡ μὴ δύ-
 ναμαι πρὸς αὐτὴν, καὶ τὰ κείμενα αὐτῆς
 ἀνεξερρήνητα. ὅταν τοίνυν ἐμύγας, καὶ δυνα-
 τῆς, ἢ καὶ συνεσις, καὶ φιλανθρώπου, μὴ πε-
 ριμαζέσθαι πῶς αὐτὰ ἔσται.

5. ΤΑΠΕΙΝΩΝ ΔΕ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥΣ
 ΕΩΣ ΓΗΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ζητήσιον
 πόθεν ταπεινοὶ τῆς ἀμαρτωλῶν. διδάσκει
 δὲ τὸ ὅτι εἰπὼν ἕως γῆς, καὶ μήποτε ταπει-
 νοὶ, ποιοῦν ἐστὶν ἐν τῇ γῆ τῆς ταπεινώσεως
 σώματι. ἀναλαμβάνει μὲν ἐν φρεσίν, εἰς
 φρόνησιν ἐταπεινώσει· ταπεινοὶ δὲ ἕως
 γῆς ἀμαρτωλῶν, πρὸς ἀμαρτίας ὄντας ἐν
 ὕψει.

6. ΕΞΑΡΧΑΤΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΕΝ ΕΞΟ-
 ΜΟΛΟΓΗΣΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἄλλος,
 καὶ ἀλαλάξατε. ἐναντὶ τῆ ψάλτατι τῷ θυρῷ
 ἡμῶν ἐν κιθάρα, ἄλλος δὲ ἐν λύρα.

7. ΤΩ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙ ΤΟΝ ΟΥΡΑ-
 ΝΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Περιβάλλει καὶ
 καλύπτει ὁ ἕρανός καὶ τὰ θυρίσπρα νεφέλαις,
 ἢ ὡς φθάσει ἡ ἀλήθεια.

ΤΩ ΕΞΑΝΑΤΕΛΛΟΝΤΙ ΕΝ ΟΡΕΣΙ
 ΧΟΡΤΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα πάλιν
 τὴν ὡρεσιαν τῆς φροσύνης, ὅταν μὴ
 μόνον ἐν ἀερίσμη γῆ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι
 διαψαλλῆ παρέχει τὴν τροφήν, τὴν δὲ
 τροφὴν ἢ κτηνῶν, ἢ πρὸς ὑπηρεσίαν
 ἢ ἀνθρώπων γαργυριμῶν. διὸ καὶ ἐπάγει
 διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν. εἶτα πάλιν
 ἐτέρω λέγει φιλοπμίαν, ὅταν μὴ μόνον
 τοῖς ὑπηρεσιμῶν κτήνεσι τοῖς ἀνθρώποις
 παρέχει τροφὴν, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ἀλόγοις.
 καὶ τοῖς νοσοῦσι γὰρ, φησι, ἢ κοσμεῖται τοῖς
 ὀπκαλομῶν αὐτῶν. εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀλόγοις,
 καὶ ἀλόγοις ἀγρίοις, καὶ ἔδδὲ παρέχουσιν ἀν-
 θρώποις διακοσίαν, τοσαύτη φροσύνη, πολ-
 λὰ μᾶλλον ἀνθρώποις, καὶ ἀνθρώποις
 ὑμῶν, οἷς ἐλαδὸν φροσύνη καὶ μερίδα
 αὐτῆς ἐκάλεισεν; εἶτα ἐπειδὴ ἀδινεῖς ἦσαν
 καὶ ὄπλων ἔρημοι, ἵνα μηδὲ ἐστεύθην θορυ-

minum millia per uniuersum orbem terrarum
 dispersa sit congregaturus, deinceps differit
 de eius potentia, Iudæos qui valdè conturbabatur
 ut crederent inducens.

CHRYSOSTOMI. Ne quare ergo
 quomodo & quam ratione: est enim eius
 magnitudo incomprehensa, & magnitudinis
 eius non est finis: similiter & sapientia: nam
 sapientia eius non est numerus. Quin &
 scientia eius admirabilis confortata est, &
 non potero ad eam, & iudicia eius inscrutabilia.
 Cum sit igitur & magnus, & potens, &
 sapiens, & clemens, ne nimis curiosè inquiras
 quomodo hæc erunt.

6. HUMILIANS AUTEM PECCATORES VSQVE
 AD TERRAM.] ORIGENIS. Quærendum quo-
 modo humiliet peccatores. Hoc autem do-
 cet cum ait usque ad terram. Et nūquid
 humiliat, cum esse faciat in terreno corpore
 humiliationis. Suscipit igitur mansuetos,
 quos prius humiliauerat: humiliat autem
 usque ad terram peccatores, qui ante peccatum
 in excelsis erant.

7. INCIPITE DOMINO IN CON-
 Fessione.] ANONYMI. Alius, Adiu-
 bilate. Et pro Psallite Deo nostro in cithara,
 alius per lyram.

8. QUI OPERIT CÆLVM.] ORI-
 GENIS. Cælum & res diuiniore nobilibus
 cooperiuntur & absconduntur, ad quas ve-
 ritas pertingit.

QUI EXORIRI FACIT IN MONTIBVS
 FOENVM.] CHRYSOSTOMI. Vide rursus pro-
 uidentia abundantiam, quando non solum in
 terra culta, sed etiam in montibus lautam dat
 mensam, nempe alimentum iumentorum,
 quæ ad hominibus seruiendum facta sunt. Et
 ided subiungit: Qui dat iumentis escam ipso-
 rum. Deinde rursus aliam dicit munificen-
 tiam, ut qui non solum iumentis quæ seruiunt
 hominibus det escam, sed etiam alijs brutis.
 Nam & pullis, inquit, coruorum, inuocantibus
 eum. Si autem brutis, & quidem brutis
 agrestibus, quæ hominibus minimè inser-
 uunt, tanta adhibeat prouidentia, quan-
 tò magis hominibus, & quidem homini-
 bus qui eum hymnis profsequuntur, quos
 etiam populum peculiarem & sui portio-
 nem appellauit? Deinde quoniam erant
 imbecilli & inermes, ne idcirco contur-

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Psal. 35, 6.

Providen-
 tia Dei ad
 minima
 pertingit.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

barentur, vide quomodo hinc quoque eorum corrigat imbecillitatem dicens:

II. BENEPLACITVM EST DOMINO SVPER TIMENTES EVM.] ANONYMI. Alius verd ait, *Qui expectant misericordiam eius.* Si eius, inquit, metum & perfectam in ipsum spem habueritis, benevolentiam eius attrahetis, quam cum attraxeritis, potentiores eritis ijs qui equos & arma habent. Rectè autem dixit *in misericordia eius.* Neque enim habebant in factis suis fiduciam. Sed tamen, inquit, etsi vos facta destituerint, spectetis autem in eius misericordia, prouidentiz auxiliique eius compores eritis.

βάνται, ὅσα πῶς καὶ ἐπιῦθιν αὐτῶν διορθῆται τὴν ἀδύνατον λέγων.

ια. ΕΥΔΟΚΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙΣ ΑΥΤΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπειρος δ' εἶπεν, ὅτις ἀναμύμων τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἄν' αὐτῷ ἐχητέ; φησι, τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς αὐτὸν καὶ ἀκραιβείας, ὅπως ἀσπασθεὶ αὐτῷ τὴν ἔνοιαν, ὅπως ἀσπαστέροι δ' εἰσὶν ἰσχυροὶ καὶ ὀπλοὶ καὶ πλοῦτοι ἰσοῦσι δυνατώτεροι. καὶ κραδᾶς εἶπε ὅτι τὸ ἔλεος αὐτοῦ, εἰ γὰρ εἶχον τὴν ἀπό τῆς ἔργων παρρησίας. ἀλλ' ὁμως, φησι, καὶ ἀπὸ τῆς ἔργων ἴσοσθεροδρόμοι, ἐλπίζητε δὲ ὅτι τὸ ἔλεος αὐτοῦ, τὸ εἶχετε ὁμοίως καὶ βοηθείας.

ANNOTATIONES CORDERII.

Psalmi nobis utiles, & Deo grati sunt.

ic Psalmus in titulo & argumento conuenit cum præcedenti.

1. *Laudate Dominum quoniam bonus est Psalmus.*] Inuitat omnes ad laudandum pro viribus Deum; quoniam id & nobis vtilissimum, & illi gratissimum accidit. Dignitas autem sacræ illius functionis tanta est, vt in ea instituenda summi Numinis admirandam & singularem prouidentiam viri sapientes incredibili quadam prædicatione commendent. Animaduertit enim S. Basilius Præfatione in Psalmos, Deum inexplicabili sapientiâ rebus sacris atque diuinis, vnde mens erudiri potest, *μελωδίας τρυπῶν*, concinnam numerorum modulationem adhibuisse, & dulcem cantum, vt auribus melico illo sono delinitis oraculorum cælestium vtilitatem sineremus placidè in animos nostros influere: atque in hoc fuisse diuinitus excogitatos Psalmorum concentus, vt omnes dum eos concinunt ac modulantur, re ipsâ animas erudiant suas. Quod idem pari animorum consensione alij sancti Patres commemorant: ac in primis S. Dionysius Areopagita, qui primitias Ecclesiæ vidit, grauiter pronuntiat lib. de Eccles. Hierarchia cap. 3. *Psalmorum modulationem esse συνσωμῆνλον, ἰσῆταρ ἑσσητῖα ὀμνῖβυς φερῆ hierarchicis mysterijs;* hoc est, vt ego interpretor, ita propriam sacrarum esse functionum quæ publica in luce fiunt, & à Liturgis obeuntur, vt absque illa vix consistere atque intelligi possit religio: vbi etiam *ἱεροτάτης ὀδῆς, sacrosανκτας ὀδας* appellat. Quod quasi interpretans aut illustrans S. Hilarius in Psal. 64. *Dignas Deo cantiones* vocat, quibus vota Ecclesiasticæ religionis explicantur. Alij quoque summi viri hoc pietatis ornamentum & inuentum salutare præconio suo cohonestant. S. Cyrillus in Ionæ cap. 2. Psalmos nuncupat *ἁρωμῆτα θυμῶματα, καὶ χαρῆσῆλυς, καὶ πῶματικῆς θυοίας, fragrantissimum thymiamia, & spiritualia sacrificia, gratis agentis opportuna.* Philo quoque lib. de Plant. Noë illos omni victimæ & cimelijs opulentis longè anteponebat: *Præstat, inquit, Deum colere non victimis & donarijs, quibus ne totus quidem mundus suffecerit, sed laudibus hymnisque.*

Quare nobilissima hæc videtur & perennis dos religionis, quam nullus dies eripiet. De Psalmorum porro vtilitate vide plura Tomo primo in Proæmio vberius explicata: quod etiam faciunt quæ superius ad Psal. 134. vers. 3. annotauimus. Præcipuum autem eorum fructum ego pono cum diuinis Patribus *in deuotione*: quâ voce non tantum intelligo dulcem animi sentum intima suauitate colliquefcentis, verum etiam pietatem, compunctionem, ardorem quemdam animi celsi & inuicti Deo seruire cupientis. Itaque Clemens Alexandrinus eleganter omnino asseruit, Psalmorum cantum esse veluti quemdam rhythmum *ἑμπατήριον*, ad pugnam videlicet incundam accommodatum. Et consimili elegantia Iustinus Martyr ait eundem Psalmorum cantum efficere *θοναίους ἀγωνιστῆς, strenuos ac magnanimos bellatores*; & eâ causâ nominari à D. Paulo *μάχηρον τῷ πνεύματι, gladium spirituum.* In hoc prompto & viuido ardore mentis, & incensi animi proposito ad illa omnia repudianda quæ inimica sunt Deo & saluti, vitiumque oppugnandum, à sapientibus magna quædam vis deuotionis gratiaque reponitur, quæ per psalmodiam mirificè excitatur: quam Vates hic in psallente potissimum requirit cum ait:

IBIDEM. *Deo nostro iucunda sit laudatio.*] Vulgarus vertit, *Sit iucunda decoraque laudatio.* Id est, Efficite vt laudatio, quam offertis Deo dum psallitis, sit illi iucunda & grata, vt reuera erit, si sit etiam decora, id est, qualis decet eius Maiestatem, pulchra, ornata, virtutum omnium choro stipata. Ita Bellarminus. Neque enim quælibet contentio vocis in laude ponenda est, & Deo grata, cum sciamus cymbalum tinniens pro re nihili sumi ab Apostolo. Itaque S. Nilus de Orat. cap. 82. requirit *χαρῆσμα ψαλμοδίας, psalmodia diuinitus donum*: & cap. 77. hoc magnæ mentis dat monitum, *Cane prudenter*: vt de rei magnitudine cogitantes eum modum in psallendo adhibeamus, qui sit futurus parenti omnium Deo gratissimus. In primis igitur qui pangit Deo laudes, à vitio purus neque Numini odiosus maculosi animi sordibus esse debet. *Non enim est speciosa laus in ore peccatoris,* ait Eccli. 15,9. Sapiens.

Quid requiritur, vt laudatio decora sit & iucunda Deo.

Sapiens. Cui consonat illud S. Augustini in Psal. 102. *Quid prodest quia hymnum cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat visa tua?* Deinde non est dubium quin in psalmodia pietas & deuotio, reuerentis animi modestia, Numinis timor atque amor desideretur. Quod spectat Decretum illud Patrum qui sextæ Synodo interfuerunt: *Qui canunt, μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ καταύξεως, multa cum attentione & compunctione canant.* Denique norandum generatim, plus affectui in religiosam pietatem intento quam voci tribuendum esse, & habendam rationem audientium, vt ille modus in psallendo seruetur, qui sit commodus ad augendam amplificandamque omnium deuotionem. Quare Isidorus de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 12. ait, *Psalmistam voce & arte praeclarum illustremque esse oportere;* qui ad dulcedinis oblectamentum audientium animum excitare possit.

Deus ipse est aedificator Hierosolyma.

2. *Aedificans Hierusalem Dominus dispersiones Israël congregabit.*] Etsi terrenam Hierusalem ipse Dominus principaliter aedificauerit, & Israëlitas etiam dispersos & extorres ab exilio in patriam reuocauerit collegeritque; multò tamen suauius ac veriùs hunc locum cum Agellio interpretari possumus de aedificatione spiritali Hierusalem, quam Christus aedificauit iacto tantæ molis fundamento supra firmam petram, & angulari lapide imposito; ad quem & circumcisionis & Gentium paries concurreret; mortuus non tantum pro gente; sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Itaque dispersiones, id est, exules à suis sedibus ac patriâ extorres reduct: quomodo Symmachus transfudit ἀποσπείρους, expulsis. Ceterum si nomine Hierosolymæ non solum illam cælestem in supernis regnantem aut istam terrestrem in infimis bellantem, sed quamlibet iustam animam velimus accipere, quid erit tempore aedificationis eius dispersiones ipsius à Domino congregari, nisi ad profectum virtutum instrumento orationis augendum, vires omnes mentis ad attendendum & excitandum affectum cogi? Cùm ergo attentio sit opus Dei, quo animam in vnum colligit, & factâ stabilitate in ea rebus cælestibus attendere facit; æquum est vt spem consequendi eam non in nostris viribus aut conatibus, sed in diuina gratia & in oratione ponamus; & inter alia, quæ initio orationis facimus, vnum sit, attentionem postulare, & gratiam ad cohibendas euagationes deprecere. Huius postulationis atque conatus minimè contemnendus colligitur fructus. Nam benignus Dominus, qui perfectorum animas zelat, & nimio quodam amore prosequitur, huius sollicitudinis præsidio ita purificat, ita pacificat, vt plusquam credi potest liberet ab infestatione vanitatis, & in puris cogitationibus ac sanctis desiderijs confirmet. Vt Michæ 2. enim per Prophetam Michæam ait, *Congregatione congregabo Iacob totum te, in vnum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum.* O Iacob (dicit Dominus virum perfectum consolans!) ô Israël! ô fortis bellator! ô strenue luctator! qui me vicisti non viribus, sed gemitibus, sed desiderijs, sed precibus, & amplam benedictionem, hoc est perfectam charitatem abundantiam suspensorum & lacrymarum

Ioan. 11, 52.

Quomodo spiritaliter Deus congregat dispersiones Israël.

Michæ 2.

impetraſti: ecce ego in vnum colligam cogitationes tuas & desideria tua, iuxta quod hîc prophetatum est, *Dispersiones Israël congregabis.* Ecce ego in vnum conferam reliquias tuas; id est discursus mentis tuæ, quasi greges ouium, quæ à bono pastore monentur, vt diem festum agant tibi, & in eorum possessione læteris. Non erunt paucae istæ bonæ cogitationes tuæ, nec earum penuriâ contristatus ad vanas & inutiles cogitationes declinabis; sed ita copiosæ, vt quasi pecora in medio caularum præ multitudine tumultuentur, & non confusam aut perturbatam, sed placidam & iucundam harmoniam efficiant. His verbis magnificis Dominus cogitationum munditiam perfectis promittit, quam & beneficio charitatis perfectæ tempore opportuno præstat. Nam charitas hæc, cùm plenum mentis dominatum acceperit, ita eam absorbet, vt Deum, & quæ ad ipsum pertinent, tantummodò cogitare faciat, & nihil vanum, nihil otiosum, nihil ab æterna salute alienum cogitare permittat.

4. *Qui numerat multitudinem stellarum, &c.*] Pulchrè S. Augustinus illa mysticè exponit his verbis: *Sunt stella quadam lumina in Ecclesia consolantia noctem nostram omnes: de quibus dicit Apostolus: In quibus apparetis tamquam luminaria in mundo; in ista scilicet natione tortuosa & peruersa, in quibus apparent tamquam luminaria in mundo verbum vstra habentes. Ipsas stellas numerat Deus omnes secum regnatorios, omnes secum aggregandos corpori vniuersi sui: qui indignus est nec numeratur. Animaduertat quisque, utrum luceat in tenebris, utrum iniquitate tenebrosâ saculi non seducatur: si non fuerit seductus, nec uictus, tamquam stella erit, quam iam numerat Deus.* In eo autem quod dicitur Deus multitudinem stellarum numerasse, & singulis vocare nomina, significatur Deum cognoscere & definitum atque descriptum in suæ prædestinationis libro tenere electorum suorum numerum, & singulos eorum sibi esse optimè cognitos; iuxta illud Apostoli, *Cognouit Dominus qui sunt eius.* Quod si quis roget cui proposito versus ille deseruiat, maximè si ad litteram de stellis corporalibus exponatur (vt fit in Paraphrasi & Commentario) dicimus, quoniam in præcedentibus dixerat dispersiones Israël congregandas in aedificationem Hierusalem, & sanandos infirmos, curandosque vulneribus faucios, ne cui ista magnum aliquid & quasi impossibile Deo videantur, sic dispersa posse colligere ex omnibus Gentibus, adducit exemplum de stellis corporalibus; quæ cùm plurimæ sint, & per firmamenti immensam latitudinem ab inuicem quàm maximo spatio distantes, sic tamen singulæ subsunt exactissimæ diuinæ cognitioni. Si verò mysticè exponas, continuatio manifesta est ex sequenti versu; vbi sapientiz Dei magnitudinem deprædicat dicens:

5. *Et sapientia eius non est numerus.*] Id est, Comprehendi non potest ab vlla mente creata: vel sic, vt significetur non esse numerum earum rerum quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Nota autem Deum à S. Dionysio cap. 7. de Diuinis nominibus, & à S. Thoma in prima parte Quæst. 14. tripliciter dici sapientem & sapientiam: Primò *causaliter*, vt est causa omnis cognitionis tam parua quàm magnæ in Beatis,

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Sancti ut stella lucet, & numerantur à Deo.

2. Tim. 2.

Quam incomprehensibilis & excellens sit Dei sapientia.

Nomen sapientia Deo tripliciter competit.

K k k k k 3

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

in Angellis, in hominibus, in animalibus: quoniam etiam causa est illius tenuis cognitionis omnisque industriæ quæ est in illis.

Secundò *formaliter* dicitur sapiens, non vt sapientiã præditus & imbutus, sicut mentes Angelicæ, sed vt ipsa sapientia per se subsistens, in qua omnis plenitudo sapientiæ eminenter continetur. Per hanc quasi in primo signo rationis cum infinita claritate comprehendit essentiam, & processiones personarum, & ipsas diuinas personas. Deinde in secundo signo ex omni æternitate in omnem æternitatem extendit se actu & cum infinita claritate ad omnia possibilia, idque ex vi cognitionis essentiæ suæ. In tertio signo extendit se ad omnia quæ quælibet vis creata vel creabilis potest facere. In quarto signo extendit se ad omnia quæ essent euentura positã quælibet hypothesi, quæ dicuntur futura conditionata, & sunt infinities infinita. Nam circa quamlibet rem liberi arbitrij possunt circumstantiæ rerum infinities variari, & ipsa infinitis modis potest excitari. In quinto signo videt omnia futura absolute in omnem æternitatem cum omnibus circumstantijs.

Tertiò *excellenter* sapiens dicitur ob singularissimum & eminentissimum modum nulli creaturæ communicabilem. Cùm enim duo ad sapientiam requirantur, nempe lux intelligentiæ & obiectum quod intelligitur, ipse vtrumque in se habet in gradu eminentissimo, & cum perfectione infinita: nam ipsemet est infinita intelligentiæ lux per se subsistens, & ipsemet ex se est omne obiectum intelligibile, vel illud in ipso eminenter continetur: itaque nemini debet lucem intelligentiæ, nemini obiectum intelligibile. Ex quibus patet quàm incomprehensibilis & excellens sit Dei sapientia.

Deus susceptor mansuetorum & defensor.

6. *Suscipiens mansuetos Dominus.*] Non dixit, ait Chrysostomus, Opem ferens mansuetis, sed quod est longè maius, *Suscipiens*. Quid est autem *Suscipiens*? *Recreans, fouens, baiulans.* Vbi Deum pingit *πατήρ οὐλοσσορ*, amantem humanissimumque parentem, qui inexplicabili prouidentiã & charitate filiolos suos tractet, eisdemque blandiatur. Non est autem verendum, ne qui in diuino sinu sunt aliquid mali patiantur, cùm ad illos aduersæ fortunæ mucro non nisi per Dei latus & dulcissimam charitatem penetrare possit: in illius tutela sunt, ille protector eorum est, siue, vt Septuaginta Interpretes loqui solent, *ὀπισθεστής*, potens armiger, fidusque iatelles, qui latum & fulgurantem clypeum suum obtendit, ne quis nocere possit. Clamat sonorus Isaïas clarè: *Arguet in æquitate pro mansuetis terra.* Causas aget mitium, eosque defendet: si quis illudat, si calumniatur, si velit opprimere, arguet sceleratum, & maleficij conuinctum, pœnalque imponet flagitiosã voluntate conatuque dignissimas.

Isaïa 11, 4.

Pia lacryma sunt donum Dei.

8. *Qui operis calum nubibus, & parat terra pluuiam.*] Mysticè hæc pij fletus excellentem rationem declarant, & simul ostendunt pias lacrymas donum esse diuinum, & hunc fontem sacrum è cælo peti oportere. Deus enim verè est, *qui operis calum nubibus, & parat terra pluuiam*; illam videlicet animorum fœcundam, quam misericors Pater coronat anno benignitatis suæ. Nam nisi Auster ille diuinus flauerit,

homo non fluerit, sed consenescet *in terra deserta, inuisa & inaquosia*; in terra squalida, inmiùm arente, siticulosa, inamœna, sine succo deuotionis, sine fructu eximiarum virtutum, & vberima illa pinguedine, quam populo suo peculiari Deus olim pollicebatur.

Quomodo coruorum pulli sustentantur.

9. *Et pullis coruorum inuocantibus eum.*] Ponit hoc exemplum ad exactam Dei prouidentiam & liberalitatem declarandam. A varijs autem diuertimodè exponitur. Aliqui enim referunt pullos coruorum tamquam degeneres & parentum dissimiles tantisper deseri, & absque pabulo relinqui, donec plumis succrescentibus & paternum colorem referentibus, parentum ad se reuocent naturale studium: interim verò vel rore cæli, vel vermiculis in nido enascentibus pasci, vel certè absque omni cibo diuinã bonitate tantisper sustentari. Hæc autem pullos coruorum pascendi ratio in exemplum adferri solet, ad ostendendum quomodo Deus semper adlit rebus desperatis, & ijs qui relictis sunt ab hominibus, præsertim si in solo Deo spem suam collocauerint. Quod etiam alio loco considerans Psalmista dicebat, *Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Nam si ita coruorum pullis succurrit derelictis, quantò magis filijs hominum, cùm in similem venerint derelictionem. Vnde in Evangelio iubemur volatilia Dei respicere, & ex ijs prouidentiam Dei addiscere. De hoc autem pastu coruorum Iob ait: *Quis praparat coruam escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eò quòd non habeant cibos?* In his tamen verbis nihil de illa pullorum derelictione indicatur; sed tantùm dicitur, clamantibus pullis Deum prouidere cibum parentibus, quem videlicet adferant suis pullis præ fame clamantibus. Vnde & præsens Psalmi locus eodem modo exponi potest. Illa enim coruorum inuocatio nihil aliud est quàm clamor, quem cùm præ cibi defectu è nido emittunt, quasi Deum nutritorem inuocant. vnde ex Hebræo S. Hieronymus *filys cornu clamantibus* vertit.

Psal. 26.

Matth. 6.

Iob 38, 41.

10. *Non in fortitudsne equi, &c.*] Ac si dicat: Non fortes eligit Deus & armis instructos, vt hostes suos deiciat & perimat, sed humiles, & sibi ipsis non fidentes vocat; vt quisque opus magnum videns, non brachium hominis, sed Dei potentiam ibi operatam esse animaduertat. Mirabilis profectò est hæc potentia humilitatis ad difficilia aggredienda & magna patranda: quia virtus illa quæ primo aspectu videbatur à magnis & arduis retrahere, ad res arduas & difficiles aggrediendas inuitat.

Deus humiles eligit ad magna operanda.

11. *Beneplacitum est Domino super timentes eum, &c.*] Notandum hîc in Hebræo nullam esse interpositam coniunctionem, vt ijdem intelligantur timentes Deum & qui sperant super misericordia eius. Vnde innuitur, nec posse vnum ab alio separari, nec filialem timorem à spe diuidi. Confirmatur hæc veritas ab Hugone ad hunc locum dicente: *Timorem spei coniunxit, quia non valet timor sine spe venia, nec spes sine præcedenti timore: aliter enim præsumptio esset.*

Timor Dei & spes coniungi debent.

IN PSALMVM CXLVII. ARGVMENTVM.

Ἀλληλία, Ἀγgaίis καὶ Ζα-
χαρίας.

Alleluia, * Aggæi & Za-
chariæ. * *Absit à
Vulgata.*

Εὐχαριστήσιμος καὶ εὐδὲ ἰσὺς τῆς ἰπα-
νότητος, καὶ ἄπο τῆς μερικῶν εἰς τὰ κα-
θόλου εισβάλλον, καὶ πείθει πάντας,
ὡς ὅσοις διεργατήσας ἀπάντων ἐστὶ
σωτήρ.

Hic quoque est gratiarum actionis pro
reditu, & à particularibus ad ea quæ uni-
uersalia sunt introducit, omnibusque per-
suadet, eum qui illis beneficia præstitit esse
omnium saluatorem.

PARAPHRASIS ANONYMI.

α. ΠΑΙΝΕΙ Ἰερουσαλήμ
τὸν κύριον· αἰνεῖ τὸν Θεόν
Θεο Σιών.

ι. AVDA Hierusalem Do-
minum : lauda Deum
tuum Sion.

Δῆλον ὅτι ἄπο τῆς τῆ πόλιως τὰς ἐνοικ-
κῆντας σημαίνει, ὡς καὶ ὁ κύριος ἐν τῇ
Εὐαγγελίῳ λέγων· Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ,
ἡ διακτένεις τὰς προφῆτας. ἐδὲ γὰρ ἐκεῖ
αὐτὴ ἡ πόλις καὶ οἱ τοίχοι θρονοῦνται, ἀλλ' οἱ
ἐνοικῶντες. ὁμοίως ὁ προφήτης ὡς πρὸς αὐ-
τὴν (ὁρατὴ) τὴν πόλιν, τὸ ὄμοιον φυλάτ-
των χῆμα. ἐπιφέρει γάρ·

Clarum est quod per ciuitatem eius inco-
las significet, sicut etiam Dominus in Evan-
gelio dicens : *Hierusalem, Hierusalem, que
occidis Prophetas.* Non enim illic ipsa ciuitas
& muri eius deflentur, sed inhabitantes. Si-
militer hic Propheta quasi ad ipsam ciuita-
tem verba facit, similem loquendi formam
seruans. subdit enim:

*Matth. 23,
37.*

β. Ὅτι ἐνίχουσε ὁ Θεὸς μεχλοὺς
πάντων πυλῶν Θεο.

2. Quoniam confortauit * ve-
lites portarum tuarum: * *Vulgata
scras*

Ἄντι τῆ· ἐπειδὴ πολλὴν σοι παρέχει τῆ
λοιπῆ τὴν ἀσφάλειαν, ὡς μὴ αὐτὸς ἰσὺς
πολεμίων ἀνδραποδιῶται.

Id est: Quoniam tibi in posterum multam
dedit securitatem, ne iterum ab hostibus in
captiuitatem redigereris.

Εὐλόγησε ὁ Θεὸς ἕξ Θεο ἐν Θεο.

Benedixit * filios tuos in te. * *Vulgata
filijs tuis*

Ἄντι τῆ· ὅτι καὶ πολλὰς ποιήσῃ λοιπὸν
τὰς ἐνοικῶντας ἐν σοὶ ὁ Θεός. ἐ μόνον γὰρ σοι
ἀσφάλειαν, φησι, παρέχει, ἀλλὰ & τὰς ἐνοικ-
κῆντας πληθύνει, καὶ ἐπάγει τὴν αἰτίαν·

Id est: Deus etiam in te incolas tuos mul-
tiplicabit. Non solum enim, inquit, securi-
tatem tibi præstat, sed etiam inhabitantes
multiplicat, & causam subdit:

γ. Ὅτι πθεῖς τὰ ὄρεα Θεο εἰρή-
νῃ· καὶ σῆμαρ πυροῦ ἐμπιμπλῶν σε.

3. Qui * ponit fines tuos pacem:
& adipe frumenti satiat te. * *Vulgata
posuit*

Οὕτω γὰρ εἰώθησαν οἱ δῆμοι αὐξῆσαι,
ὅταν εἰρηνὴ πόλις, καὶ δὴθῆται. σῆμαρ
γὰρ πυροῦ ἐνταῦθα τὸν σίτον λέγει. ἄπο δὲ
τῆ σίτου πάντας τὰς καρπὰς λέγει τὰς ἐπι-
τηδείους ἀνθρώποις.

Sic enim solent populi amplificari, quan-
do nimirum ciuitas in pace degit, & prospere-
ratur. Adipem enim frumenti hoc loco vocat
ipsum frumentum. A frumento autem omnes
fructus intelligit qui hominibus utiles sunt.

*In pace
florent om-
nia.*

δ. Ὅτι ἀποσέλλων τὰ λόγια,
αὐτὸς τῇ γῆ· ἕως τάχους δραμεῖται
ὁ λόγος αὐτοῦ.

4. Qui emittit eloquium suum
terræ : velociter currit sermo
eius.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἄπο τῆς μερικῶν ἐπὶ
τὰ καθόλου ἐξέρχεται. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι
παρέχει σοι τῇ πόλει καὶ ἀσφάλειαν & ἰ-

Hinc deinceps à particularibus ad gene-
ralia digreditur. Postquam enim dixerat eum
ciuitati tuæ securitatem & abundantiam
præbere,

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

præbere, necessariò subiungit illum eumdem esse qui vniuersæ terræ imperat; & verbum seu præceptum eius velociter terram peruadere, eamque præparare ad proferendos fructus ijs quibus ipse mandauerit. Deinde ait:

5. Qui dat niuem sicut lanam:

Deo facile est rem quamlibet mutare in aliam.

Rursus etiam hîc dicit vnus rei in alteram conuersionem, non ipsam rei de nihilo productionem. Significat nempe, Deum quoque ipsos in captiuitate existentes ad prosperitatem traduxisse. Quemadmodum, inquit, etiam ex aère præexistente vertit & facit aliquando quidem niuem, aliquando verò pluuiam, aliquando verò ventos, aliquando verò aliquid aliud, prout illi visû fuerit. vnde etiam id quod sequitur est eiusmodi. subdit enim:

Nebulam sicut cinerem spargit.

Rursus nebula ex ipsa terra exhalatur, & fit ex aliquo quod existit: & cum nebula pulueri non absimilis videatur, & vt simul productionis eius facilitatem declaret, ita intulit: Quod sicut homini facile est cinerem spargere, ita Deo facile sit è terra nebulam atrahere & expandere.

6. Mittit crystallum suam sicut buccellas:

Atque hoc iterum fit ex aliquo. Pluuiam enim congelata in crystallum conuertitur. Et rursus huiusce rei facilitatem insinuans subiunxit, *sicut buccellas*. Sicut enim nobis facile est buccellam dirumpere; ita quoque Deo facile est aquam in niuem commutare. Et subdit:

Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

Ceterum, inquit, aërem quoque temperatum cum voluerit tam frigidum reddit, vt neque respirandi locus sit: aliquando verò iterum reddit ipsum temperatum.

7. Emitteret verbum suum, & liquefaciet ea:

Id est: Ea quæ fecerat, glaciem inquam & niuem, iubet rursus liquefcere: quomodo & quam ratione subiungit.

Flabit spiritus eius, & fluent aquæ.

θρηϊαν, ἐπιφέρει ἀναγκασίως ὅτι αὐτὸς δὲ ὄζειν ὁ πάση τῇ γῆ φερσάττων· Ἐὖ ὁ λόγος αὐτῷ ἵππι τὸ φερσάγμα αὐτῷ δὲ τὰ χεῖρα ἐπὶ τῇ γῆ χωρεῖ, καὶ ὠδρασκιάζει τὴν γῆν δέναι τὰς καρπὰς οἷς ἀν' αὐτὸς φερσάξειεν. εἶτα λέγει·

ε. Διδύντες χιόνα ὡσεὶ ἔριμον·

Πάλιν καὶ ἐπαύθη τὴν ἐκ τῷ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τρεπὴν λέγει, ἢ τὴν ἐκ τῷ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ὠδρασκίαν. αὐτίκῃ γὰρ, ὅτι ἐν αὐτῷ ὄντας ἐν ἀιχμαλωσίᾳ μετέβαλον ὁ θεὸς εἰς ἀποκατάστασιν. Ὡς αἶμα, φησὶ, καὶ ἐκ τῷ ὄντος αἶμας γίνεται ἢ ποιεῖ ποτὲ μὲν χιόνα, ποτὲ δὲ ὑετὸν, ποτὲ δὲ ἀνέμους, ποτὲ δὲ ἄλλο τι, φερὸς τὸ δοκεῖν αὐτῶν. ὅθεν καὶ τὸ εἶναι ποιεῖν ὄζειν. ἐπάγει γὰρ·

Ὁμίχλιον ὡσεὶ ἀποδὸν πᾶσιν ὄντων.

Πάλιν ὀμίχλιον εἶναι αὐτῷ τῆς ἀναδιδόταται, ἢ ἐκ τῷ ὄντος εἰς τὸ ἐν γίνεταί. Ἐπειδὴ κοινὸν τῶν ὀμίχλιον καὶ ἀμα τὸ δίκαιον τῶν γνομῶν σημαίνει, ἢ ἕως ἐπίπνευσι· ὅτι ὡς αἶμα ἀναδιδόταται δίκαιον ὄζει ἀποδὸν, ἢ ἕως τῶν θεῶν δίκαιον ὄζει ἐκ τῆς γῆς ὀμίχλιον ἀναδιδόταται καὶ ἀναπλάσσει.

ς. Βάλλοντες κρύσταλλον αὐτοῦ ὡσεὶ ψωμῆς·

Καὶ τὸ τοῦ πάλιν ἐκ τῷ ὄντος γίνεταί. ψυχθεῖς γὰρ ὁ ὑετὸς εἰς κρύσταλλον μεταβάλλεται. καὶ πάλιν τὸ δίκαιον τῶν γνομῶν μινύειν ἐπιτήρησι, ὡσεὶ ψωμῆς. ὡς γὰρ ἡμῶν δίκαιον ὄζει τὸν ψωμὸν ἀναδιδόταται· ἢ ἕως δίκαιον τῶν θεῶν τὸ ὑετὸν καὶ εἰς χιόνα μεταβάλλεται. καὶ ἐπάγει·

Κατὰ πρόσωπον ψυχῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται;

Τὸν δὲ αἶμα, φησὶ, τὸν δίκαιον ὅτι βέλτεται ποιεῖ ψυχρὸν ἕως, ὡς μηδὲ τῶν παρὰ φύσιν τῶν χιόνων εἶναι· ποτὲ δὲ πάλιν αὐτὸν εἰς δίκαιον φέρει.

ζ. Ἀποσελεῖ τὸν λόγον αὐτῷ, καὶ τήξει αὐτὰ·

Τετάρτη· ἀ δὲ ἐποίησε, κρύσταλλον φημι ἢ χιόνα, πάλιν φερσάττει καὶ ἐκτίκει αὐτὰ· πῶς καὶ τίνα τρεπὸν ἐπιφέρει.

Πινύσει τὸ πνεῦμα αὐτῷ, καὶ ῥυήσει ὑδάτα.

Αἴμα

Ανεμοι γάρ, φησι, επιφέρει τη χροι
νότη, η άλλων πια κρύουσα, και λύεται
ταυτα πάντα τα κρυσαλλώδη, και γίνεται
υδωρ. το γδ πνυμα αυτε ενταυθα τον ανε-
μοι αυτε λεγα.

Ventum enim, inquit, immittit niui, scili-
cet Austrum, vel aliquem alium calorem, at-
que omnia alia ista quæ congelatâ fuerant
resoluuntur, & fit aqua. Nam spiritum eius
hoc loco vocat ventum eius.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

η. Ο απαγγελλων το λογον
αυτε το Ιακωβ,

8. Qui annuntiat verbum fuit in
Iacob,

Ουτος, φησι, ο τα καθολικα εργαζομενος,
αυτος δεδωκε και το Ισραηλ παροσταγμα
ως επανελθειν. παλιν γδ το λογον αυτε το
παροσταγμα αυτε λεγα.

Iste, inquit, qui hæc generalia præstat,
idem quoque dedit mandatum Israël vt re-
uerteretur. Rursus enim verbum eius præce-
ptum eius vocat.

Demus Israël
li pro ceteris
benefec-
cit.

Δικαιωματα και κριματα αυτε
το Ισραηλ.

* Iustificaciones & iudicia sua
Israël.

* Vulgata
Iustitias

Ουτως, φησι, πεποικων, απολαυσαι τον
Ισραηλ η αυτε δικαιοσυνης η η κρισεως,
δι ης κατεκρινε Βαβυλωνιες, και απεδωκεν
Ισραηλιταις τα οικια.

Hoc modo, inquit, effecit, vt Israël iusti-
tiae iudicijque particeps existeret, dum Ba-
bylonios condemnauit, Israël verò propria
sua restituit.

θ. Ουκ εποισεν ετως παντι
εθνη· και τα κριματα αυτε οση
εδηλωσεν αυτοις.

9. Non fecit taliter omni na-
tioni: & iudicia sua non manife-
stauit eis.

Ουκ εστι, φησι, ορειν ταυτα διεργαθη-
ματα εν αλλω εθνη. της μδρ γδ κοπης φησι
εκειτη προσοιας η διεργασιας απολαυει ο Ισ-
ραηλ η τα λοιπα εθνη· εξαίρετον δε προσ-
οιας και διεργασιας δηλονοτι παντα ονο-
μαζει τα ωει τον Ισραηλ υπαρχαντα, οισιν
ε μόνον τω νω ενανθοσ, αλλα και τω
εξ αρχης διεργασιας· λεγω δη τω εξ Αι-
γυπτου εξοδος, τω δε ε εμβρας θαλασσης
παροδος, τω εν ερημω ξοφλω, τω τε νόμο
δωση, τω η προσοιας δεχταξην, και ει η
αλλο κατ εξαίρετον υπηρχεν αυτοις αγαθον.

Non licet, inquit, in alia natione talia be-
neficia reperire. Siquidem Israël non com-
muni cum ceteris Gentibus prouidentia be-
neficientiaque fruitur, sed ea omnia quæ scili-
cet Israël acciderunt singularem quamdam
& eximiam nuncupat prouidentiam benefi-
centiamque, non solum reditum modernum,
verum etiam illa beneficia quæ a principio
accepit, dico egressum ex Ægypto, transitum
per mare Rubrum, cibum in deserto, legis do-
nationem, ordinem sacerdotalem, & si quod
aliud eximium ipsis bonum concessum fuit.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

α. **Ε**ΠΑΙΝΕΙ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ.] Ου προς την πό-
λιν, αλλα προς τους εν οικου-
ντας αποτινει τον λογον· και ωδραπει καν-
ταυθα πας, ωσθ η διεργασια αναφειρεν δι-
χαιειας το εθνη, ε μητε ασφαλεια ωρι-
βλων, μητε οικοδομας θαρρειν, αλλα τη
αυτε προσοια. Τι δε δεξι μοχλευσεν ενιχυ-
σει, ε ασφαλεια, φησι, κρησεσων, α χειρω-
των εποισεν.

1. **Β**A V D A H I E R V S A L E M
D O M I N V M.] Non ad ciuita-
tem, sed ad eos qui in illa habitant
dirigit orationem, atque hic etiam hortatur
vt gratiarum adiones Deo pro beneficijs ofi-
ferant, & neque in tutelâ mœniorum, neque
in ædificijs, sed in Dei prouidentia fiduciam
habeant. Quid autem est *seruus tuus confortatus*?
In tuto, inquit, te collocauit, fecit in-
expugnabilem.

Excitas Ie-
rosolymas
ad laudem
Dei & gra-
tiarum a-
dionem.

β. ΕΥΛΟΓΗΣΕ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΣΟΥ ΕΝ
ΣΟΙ.] Τυτες εν εις πληθος επιδανα πα-
ποιικα, και το εν σοι δε ετερα διεργασια.

2. BENEDIXIT FILIOS TVOS IN TE.] Id
est: Fecit crescere in magnam multitudinem.
Quin & illud *in te* est alterum beneficium.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
T.Æ.

Non enim errantes & disperfos, sed in te congregatos fecit crescere. Ecce & aliud augmentum.

3. QVI PONIT FINES TVOS PACEM.] Quasi dicat, Te ab inimicis liberauit. Fieri enim potest vt & in tuto sint, & multi sint, tamen bello vexentur: sed ab his quoque insidijs liberauit non solam ciuitatem, sed & fines eius. Deinde etiam aliud narrat beneficium, nempe magnam anni fertilitatem & vberem terræ fructuum prouentum: hîc etiam ipsos docens non terræ nec aëris naturæ, sed eius prouidentiae omnia adscribere. Et non dixit *frumentum*, sed *adipem frumenti*, magnam ostendens prosperitatem. Adeps enim frumenti id quod in fructu pinguisimum est declarat, scilicet optimum frumentum. Vberissima enim sunt dona Dei. Et non simpliciter daturum dixit, sed copiosè. Non enim dixit *qui dat*, sed *qui satiat te*. Per frumentum autem omnes fructus intelligit.

Deus solo imperio eius ita producit.

4. QVI EMITTIT ELOQUIVM SVVM TERRÆ.] Quoniam etiam vniuersi terrarum orbis curam gerit. *Eloquium* autem hîc vocat iussum, operationem quâ prouidet. Deinde facilitatem demonstrans, cursus & celeritatis mentionem fecit. Quod autem dicit est ciuimodi: Quodcumque iusserit fit cum maxima celeritate. Quid autem imperat? Ea quæ vitam nostram continent. Iussum enim eius dum terram permeat præparat eam vt fructus donet. Alij autem hoc loco sermonem Evangelicum dixerunt, qui velociter fluens vniuersum orbem impleuit. Secundum sequelam verò mandatum eius percurrit disponendo ea quæ ad aëris temporumque vicissitudinem pertinent; quare subiunxit:

5. QVI DAT NIVEM SICVT LANAM.] Ceterum pro *nebula* alius *rorem concretum*, & pro *frigoris eius* dicit *astus eius*. Hoc loco exponit inexpugnabilem eius potentiam, quod producat naturas eas quæ non sunt, & eas quæ factæ sunt transformet, & ad id quod vult transformet. Ipsi enim cedunt & obediunt vniuersa. Non ergo quia quotidie accidit, paruum esse miraculum existimes, sed considera quantum sit, modò quidem niuem, modò verò aquam videri, & breui momento temporis tantas fieri mutationes. Ne quis autem naturæ hæc tribueret, & elementorum operationi,

Οὐ γὰρ πεπλασμιόμεις καὶ διασπαρμιόμεις, ἀλλὰ συναρθῆντας ἐν σοὶ ἐπιθεῖναι πεποίηκεν. ἰδὲ καὶ ἄλλω προσέειπεν.

γ'. Ο ΤΙΘΕΙΣ ΤΑ ΟΡΙΑ ΣΟΥ ΕΙΡΗΝΗΝ.] Οἶον, ἀπαλλάξαι σε πολεμίαν. ἔστι γὰρ ἐν ἀσφαλείᾳ ἔῃ, καὶ πληθὺς ἔῃ, ἀλλὰ πολεμείᾳς. ἀλλ' ἐν αὐτῶν καὶ αὐτοῦ ἀπήλλαξε τὸ ἐπιθυμῆσαι ἐν τῶν πόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐγκαταὰς αὐτῆς. εἶτα καὶ ἄλλω λέγει διηρησίαν, διηρησίαν καὶ διηρησίαν ἡς ὑπὸ γῆς καρπῶν. ἐν αὐτῶν παρὰ δὲ αὐτῆς μὴ τῆ γῆ μὴδὲ τῆ ἡς αἴρεση φύσιν, ἀλλὰ τῆ αὐτῆς προνοία τὸ πᾶν λογίζεσθαι. ἐν εἰπε πνεύρον, ἀλλὰ εἶαρ πνεύρον, πολλῶν ἐνδεικνύμενος τὴν διηρησίαν. εἶαρ γὰρ πνεύρον τὸ λιπαρότερον τῶν καρπῶν δηλοῖ, τὸν κάλλιστον πνεύρον. διδαλῆ γὰρ τῶν θεῶν δόξα. καὶ ἐχ' ἀπλᾶς δώσειν εἶπεν, ἀλλὰ μὴ διαμλείας. ἐν γὰρ εἶπεν ὁ διδύς, ἀλλ' ἐμπλασῖ σε. ὑπὸ δὲ τῶν σίτου πᾶσι τὴν καρπῶν λέγει.

δ'. Ο ΑΠΟΣΤΕΛΛΩΝ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΗ ΓΗ.] Ὅτι καὶ τὸ οἰκουμενικὸν ἀπάσης κήδεταί. Λόγιον δὲ ἐν αὐτῶν τὸ πνευματικόν φησι, τὴν ἐνέργειαν τὴν προνοητικὴν. εἶτα τὴν διηρησίαν πειρατῶν, δόξου καὶ τὰς ἐμπροσθεν. ὁ δὲ λέγει τὸ πᾶν ἔστω ὅσον ἐν ἑπτάξῃ μὴ πολλῶν γίνεσθαι ταχύτητος. τί δὲ ἑπτάξῃ, τὰ συνήχοντα τὴν ζῶν τὴν ἡμετέραν. τὸ γὰρ πνευματικόν αὐτῶν ἐπὶ τὴν γῆν χειροῦν ὡς θεοῦ ἀλλ' ἐν δόξαι τὴν καρπῶν. Ἄλλοι δὲ λόγοι ἐνταῦθα τὸν διαγγελικὸν εἶπον, ἐς ὅσον ῥοεὶς τὴν οἰκουμένην ἐπέθεσαν. Κατὰ δὲ ἀκολουθίαν τὸ πνευματικόν αὐτῶν ὁρᾷ τὰ πᾶσι ἡς αἴρεση οἰκουμένην τὰ ἡς ἔσονται. διὸ ἐπήρα.

ε'. ΔΙΑΘΟΝΤΟΣ ΣΙΧΟΝΑ ΩΣΕΙ ΕΡΙΟΝ.] Ἄντι δὲ τῶν ὀμίχλων ἰτίερος ὁρᾷ οἰκουμένην, ἐν ἡντὶ ψυχῶν αὐτῶν λέγει καὶ ματῶν αὐτῶν. ἐν αὐτῶν τὸ ἀμαχοῖ τῆς αὐτῶν διηρησίως παρῆσπον, ὅτι ἐκ ἕσας ὡς ἄλλ' αὐτῶν ἐστίας, καὶ ἡρωιδίως μετέτιθησι, καὶ πρὸς ὁ βέλεσθαι μεταρρυθμίζει. αὐτῶν γὰρ εἶκει πᾶσι καὶ ὡς ἀχωρεῖ. Μὴ γὰρ ἐπιπιδὴ καθ' ἐκᾶς ἡ γίνεται, μικρὸν νομίσης τὸ θαῦμα. ἀλλ' ἐνόησον ἡλίκοσ ὅτι, νῦν μὲν χεῖρα φαίνεται, νῦν δὲ ὕδωρ, ἐν βραχεῖ τῶν αὐτῶν γίνεσθαι μετεβολᾶς. ἴνα δὲ μή τις τῆ φύσιν αὐτῶν λογίσται, καὶ τῆ ἡς σοιχείων ἐνεργεία, ἀλλ' εἰδῆ

είδη τίς ἔστιν ὁ ἐπιτάττων, ἐπὶ τὸ πρῶτον·
μα ἀιάλα τὸν λόγον, καὶ φησὶ·

Ζ'. ΑΠΟΣΤΕΛΕΙ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΑΥΤΟΥ,
ΚΑΙ ΤΗΕΙ ΑΥΤΑ.] Τετέστι τὸ πρῶτον·
ἔστι δὲ τῆς ἀνέμων ἢ φύσις τῆτο πρῶτον·
ἐργάζεται, ἀλλ' ὁ τῆς ἀνέμου ποιήσας θεός·
τί δὲ βέλεται αὐτῶ τὰ ὄψα·
ὡσεὶ ἔριον, ὡσεὶ ψωμὸς, ὡσεὶ ποδόν, ἔμοι
δοκεῖ τὸ ἔπιμον ἐπὶ τὴν ἀποδοῖν τῆς γνο-
μῶν δὴ πλῆν· ἐκ γὰρ τῆς μιᾶς τῆς ὑδάτων
ἰσσίας γίνετ' ἔμοι ἀντίτυπος χρυσάλλος, γίνετ'
δὲ χιών κέφι καὶ μαλακί, καὶ ἔριον κάταγμα
μιμνήσκου· γίνετα δὲ καὶ κόκκι ὑγρῶν· (τοιαύ-
τη γὰρ ἡ ὁμίχλη.) πάλιν δὲ καὶ δοκεῖν τὸ
παρῶν ὑδωρ κερυμηδὸν καταφέρεται τῆ
πρῶτον ἀγαθῶς ἀποτίκτου· νόμισα γὰρ
αὐτῆ νότος πινύσας (ὅτι πνεῦμα αὐτῆ κα-
λεῖ) λυεῖ τὰ κρυστάλλωδη, καὶ ποιεῖ αὐτὰ
ὑδωρ· ἔξῃ γὰρ δὲ ἐπὶ τὰ σοιχεῖα τὸν λό-
γον, πινύσας τὸν παρῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς
καθ' ἑκάστου γνομῶν ἐπιτοῖν τῆς θεῶ τὴν
ἰσχύν· ἵνα γνῶσιν ὅτι καὶ τὰ κατ' αὐτῆς
ῥάδιον αὐτῶ δὲ θεῶν ὡς ἀν' ἰθὺλοι.

Η'. Ο ΑΠΑΓΓΕΛΛΟΝ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ ΑΥ-
ΤΟΥ ΤΩ ΙΑΚΩΒ.] Ἐπεὶ ἀρεβασμῶν,
ἄλλος πρῶτον· Ἄντι δὲ τῆς ἐκ ἐπιτοῖν
ἔτις ἄλλος, οὐκ ἐπιτοῖν ὁμοῖα· Πάλιν
ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐπὶ τὰ μερικὰ μετὰ
τὸν λόγον, καὶ τὰ τῆς Ἰουδαίας ἔξῃ
βελόμωρος ἐπιτοῖν αὐτῆς πρῶτον
αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν τὰ πρῶτον τῆς νομο-
θεσίας ἀναπλοῖ· ὁ μὲν ἔστιν εἰς διεργα-
σίαν, ὅτι κακίας ἀπάλα, καὶ χειραγωγῆ πρῶτον
ἀρετῶν· ἔχον γὰρ αὐτὸ θεῶν ὡς κεφάλαιον
καὶ σωδωμον ἀγαθῶν ἐπιτοῖν· οὐκ
ἐπιτοῖν ἔτις παντὶ ἔθνε· οὐκ ἔστι, φησὶ,
τοιαῦτα διεργατήματα ἐν ἄλλω ἔθνε·
πάντων μὲν γὰρ κοινῶν πρῶτον, ἔξῃ
δὲ τῆς Ἰσραηλιτῆς, ὡς καὶ νόμον αὐτῶν
καὶ κείμενα, ἢτοι πλάκας νομοθεσίας.

sed sciret quisnam sit qui imperat, ad iussum
eius totam refert rationem, & ait:

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

7. EMITTET VERBUM SVVM, ET
LIQVEFACIET EA.] Hoc est manda-
tum. Non enim natura ventorum hoc prin-
cipaliter operatur, sed Deus qui fecit ventos.
Quid autem sibi volunt hæc exempla, sicut
lanam, sicut buccellas, sicut cinerem? Mihi
videtur rerum quæ fiunt promptitudinem &
facilitatem declarare. Ex vna namque aqua-
rum substantia fit & spissa duraque glacies,
& tenera mollisque nix, quæ & lanæ fragmen
imitatur: fit item humidus pulvis. (talís enim
est nebula.) Rursus autem cum vult conglaciata
aqua torrentis instar defertur iussu eius
liquefacta. Auster enim (quem spiritum eius
vocat) nutu eius spirans conglaciata resoluit,
& aquam facit. Ad elementa autem oratio-
nem traduxerat, ut crassum Iudæum ex ijs
quæ quotidie accidunt induceret ad virtutem
Dei considerandam: ut cognoscât ipsi quoque
facile esse prout voluerit res eorum dirigere.

8. QUI ANNUNTIAT VERBUM
SVVM IACOB.] Alius, perfectiones, alius
iussum. Ceterum pro Non fecit taliter alius,
Non fecit similia. Rursus à generalibus ad
particularia, & quæ erant Iudæorum præci-
pua, traducit orationem, volens eos ad maius
studium excitare. Hic nempe exponit: ea
quæ ad legislationem pertinent: quod be-
neficium maius efficit, quoniam à vitio ab-
ducit, & ad virtutem manuducit. Hoc
enim extremum ponens tamquam caput &
complexum bonorum subiunxit: Non fecit
taliter omni nationi. Non possunt, inquit,
talia beneficia in alia natione reperiri. Nam
omnibus in communi quidem prospicit,
sed eximio quodam modo Israëlitis, ut & le-
gem & iudicia ipsis dederit, scilicet tabulas
legislationis.

Demisra-
lem pecu-
liari cura
sonis.

C A T E N A P A T R V M .

 RIGENOUS. Ὑμνῶν καὶ ἐπι-
ταῦθα ὄψα ἀναπλοῖται ὁ πρῶτον·
φησὶ δὲ καὶ
τὴν μὲν τὴν ἐπιτοῖν γνομῶν οἰκοδο-
μῶν· πρῶτον δὲ ταύτη καὶ τὰ τῆς Ἀποστολῶν
πρῶτον κηρύγματα, πᾶσαν ὅτι τὰ χ-
σα δὲ πρῶτον τὴν οἰκοδομῶν.

 RIGENIS. Etiam hoc loco pro-
pheticus sermo iubet ut hymnum
recitemus. Ceterum prædicat etiam
ædificationem quæ post reditum facta est:
præter hanc autem Apostolorum præconia
etiam vaticinatur, quæ totum terrarum or-
bem quàm celerrimè percurrerunt.

CATE-
WA PA-
TRVM.
Gal. 4, 26.

Hebr. 12,
22.
Sion &
Hierusalem
sunt typus
Ecclesia.

Math. 16,
18.

I. LAUDA HIERUSALEM DOMINVM.]
 CHRYSOSTOMI. Nouerat Paulus supernam
 Hierusalem, de qua dicit: *Qua autem sur-
 sum est Hierusalem libera est: qua est mater
 nostra.* Sion quoque nouit Ecclesiam. *Sed ac-
 cessistis*, inquit, *ad Sion montem & Eccle-
 siam primitiuorum, qui conscripti sunt in
 calis.* Hæc igitur etiam de hac dici possunt:
 siquidem hanc Hierusalem validius mu-
 niuit non uentibus & ostijs, sed cruce il-
 lam muniens, & propriæ virtutis renun-
 tiatione, per quam undique eius moenia
 erexit dicens: *Et porta inferi non praua-
 lebunt aduersus eam.* In principio nempe
 omnes Reges, & populi, & ciuitates, & da-
 monum phalanges, & ipsius diaboli tyrannis,
 & innumeræ res aliæ aduersus Ecclesiam in-
 surrexerunt: atqui illa quidem omnia subacta
 sunt, & interierunt; hæc uero amplificata in
 magnam altitudinem euecta est, ac cælos
 ipsos transcendit.

ORIGENIS. Vestes, uti arbitror, por-
 tarum Hierusalem qui à Domino continen-
 tur sunt rationes quæ contemplatam &
 comprehensam potenter exhibent veri-
 tatem.

2. BENEDIXIT FILIOS TVOS IN TE.]
 CHRYSOSTOMI. Quemadmodum et-
 iam ab initio dixit, *Crescite, & multiplicati-
 mini;* & per uniuersam terram hic sermo cu-
 rrit; ita etiam postea *Euntes*, inquit, *do-
 cete omnes Gentes.* & ipsi orbis terrarum fi-
 nes in breui temporis momento hoc iussu
 perceperunt. Sed ab initio quidem ex uno
 nati sunt multi lege naturæ, multitudine
 crescente; atque idem negotium tardius
 procedebat: postea uero non amplius lege
 naturæ, sed gratiâ multitudo crescebat.
 Quamobrem statim uno die tria millia,
 deinde quinque millia, deinde decem mil-
 lia, denique orbis uniuersus, cum per pul-
 chram hanc reuigilationem nati essent, aucti
 sunt & multiplicati.

3. QUI PONIT FINES TVOS PACEM.]
 ORIGENIS. Omnes fines Hierusalem
 sunt pax: uerum extra fines eius non est pax;
 Quare is qui non est in pace est extra fines
 Hierusalem.

Fines Hierusalem sunt pax.

CHRYSOSTOMI. Hoc maxime pro-
 prie de Ecclesia dici possit: atque hoc pro-

d. ΕΠΑΙΝΕΙ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΤΟΝ ΚΥ-
 ΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἶδεν Ἱε-
 ρουσαλήμ τὴν ἀνω ὁ Παῦλος, ὡς ἡς λέγει·
 Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθερία ἔστι· ἢ πρὸς
 ἔξω ἢ μητὴρ ἡμῶν· καὶ Σιών αἰδὲ τὴν Ἐκκλη-
 σίαν. Ἀλλὰ προσεληλυθατέ, φησι, Σιών
 ὄρει καὶ Ἐκκλησία προστόκων, ἀπογαγραμ-
 μῶν ἐν ἕρανῶς. διωκτὸν ἔν καὶ ὡς ταύ-
 της λέγει ταῦτα· καὶ γὰρ ταῦτλη τὴν Ἱε-
 ρουσαλήμ ἀσφαλίστηρον ἐπέχισεν ἐ μοχλοῖς
 καὶ θύραις, ἀλλὰ τὰ σαυρὰ ὡς φερέσας,
 καὶ τῆ ἀποφάσις ἡ οἰκίας διωμάμας, δι ἡς
 ἀνέστην αὐτῆς παταχῶ τὸν ὡς βολον εἰ-
 πῶν· ὅτι πύλαι αἰδὲ ἐ κατηχύσων αὐτῆς.
 ἐ τῶν ὡς βασιλεῖς πάντες, καὶ
 δῆμοι, καὶ πόλεις, καὶ τῶν δαμόνων αἰ φά-
 λαγίς, καὶ αὐτὰ τὰ δὲ βόλυ ἡ τρεσνίς, ἐ
 μυρία ὡς ἄματα ἐπέδωτο τῆ Ἐκκλησία·
 καὶ πάντα μὲν ἐκείνα δίδω, καὶ ἀπόλων,
 αὐτῆ δὲ αὐξομένη ὡς ἡ ἴος ἦρθη μέγα,
 ἐ αὐτῆς ὡς τῶν τῶς ἕρανῶς.

ORIGENOUS. Μοχλοὶ, αἶμα, τῶν
 πυλῶν εἰσιν Ἱερουσαλήμ στυγερὰ μὲν ἔστω
 κρεῖν τὰ ὡς τῆς θρασευμένης ἀλαθίας
 καὶ καταλαμβασιμένης λογικὰ διωκτῶς
 αὐτῆ παρῆσαντα.

β. ΕΥΛΟΓΗΣΕ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΣΟΥ ΕΝ
 ΣΟΙ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὡς ἄρτι καὶ ἔξ
 ἀρχῆς εἶπον, Ἀυξάνετε, ἐ πληθύνετε· καὶ
 ἔξ ἡς ἀπάσης ὁ λόγος ἔδραμν· ἔστω
 ἐ μὲν ταῦτα πορῶσθητες, φησι, μαθητῶ-
 σατι ὡς πάντα τὰ ἔστω. καὶ αὐτὰ ἡ οἰκωμένης
 τὰ πῆσαντα ἐ βραχέα καί ὡς ῥοπή κατέ-
 λαβὸ τὸ ὅπιταγμα. ἀλλὰ ὡς μὲν τὴν
 ἀρχῆν ἔξ εἰδὸς ἐχθρόντο πολλοὶ νόμῳ φύσεως,
 τὰ πλῆθος αὐξανομένης· διὸ ἐ χολαίοντες
 τὸ ὡς ἄμα ὡς ἔστω· μὲν δὲ ταῦτα ἐκείν
 νόμῳ φύσεως ἀλλὰ χῆρπ τὸ πλῆθος ἐπι-
 δίδω. διὸ πρὸς αἰδὲ ἐς μᾶ ἡμέρα τερχί-
 λιοι, εἶτα πεντάκις χιλιοι, εἶτα μυριοι, εἶτα
 πᾶσα ἡ οἰκωμένη, ἔξ ἡ καλῆς ταύτης ἀνα-
 γνήσεως, τεχθῶντες, ἡξήθησαν καὶ ἐπλη-
 θυνήθησαν.

γ. Ο ΤΙΘΕΙΣ ΤΑ ΟΡΙΑ ΣΟΥ ΕΙΡΗ-
 ΝΗΝ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τα ὅρια τῆ Ἱε-
 ρουσαλήμ εἰρήνη ἔστι πάντα· ἔξω δὲ τῶν
 ὁρίων αὐτῆς ἐκ ἔστω εἰρήνη. διὸ ὁ μὲν ἐν εἰρήνῃ
 ἔξω ἔστι τῶν ὁρίων Ἱερουσαλήμ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τῶτο μάλιστα
 ὡς τῆ Ἐκκλησίας εἶποι κρεῖν· καὶ τὸ δὲ
 θαυμα-

Θαυμάστερον, ὅτι πολυεμεμένη εἰρήνης ἀπὴ-
λαυε, καὶ πάντων ἐπιβελούτων τῆ ἀδύα
ἐσφύσα. διὸ ἐ λέγει· εἰρήνη ἀφῆκε ὑμῖν,
εἰρήνη τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

ΚΑΙ ΣΤΕΑΡ ΠΥΡΟΥ ΕΜΠΙΠΛΩΝ ΣΕ.]
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅμοιοι ἐν ὀγδοηκονοσφ Ἰ-
ταως· ἐ ἐφώμισαν αὐτὰς ἐκ σίατος πυροῦ.
ὁ κόκκος τὲ σίτου ὁ σωτήρ ἔστι· διὸ ἐ πυ-
ρός ἔστιν ἐ ἐμπίμπλησιν ὁ θεὸς τὴν Ἱερου-
σαλήμ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ τὸ σίταρ πυ-
ροῦ ἐμπιπλῶν σε, καὶ εἰς τὴν πνύματικὴν
τροφὴν διωατὸν ἐκλαβεῖν· ὅτι ἄρτον ἡμῶν
δέδωκε τὸν φ ζωῆς.

Δ'. Ο ΑΠΟΣΤΕΛΛΩΝ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ
ΑΥΤΟΥ ΤΗ ΓΗ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Γῆν ἐν-
ταῦθα ἀλληγοροῦσι τὰ χα μὲν καὶ ἡμᾶς τὰς
ἐν ὄσ σακίνοις σακίαισι τὸν θεοσαυροῦν παρφε-
ρονας, ἀμεινον δὲ τὸν ἦν τὲ θεὸς ἐκδέχεσθαι
τὸν ἐ τῆ σακί, ἢν χωρήσῃ ἢ θέλεισιν τὸν το-
σῶτον κύριον.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ποῖος λόγος, εἰπέ
μοι; ὁ ἄξ ἔφη Ἀποστόλων. ἐπειδὴ δὲ προ-
φήτης ἦν, ἐ εἶδος αὐτὸν, τὰ μέλλοιτα προσα-
ναφωνῶντα καὶ ἀνιτιτόμῳ, καὶ ἀναγωγὴν
ταῦτα λέγει. ἀκαλέστας ἐν τῷ παρ ἔφη
σοιχείων ἐσφρατίζει λόγῳ. ὅ δὲ λέγει τοῖς-
τον ἔστι· μάλλει πᾶσα ἡ γῆ παρ λόγῳ τὲ θεὸς
κατηχεῖσθαι, ἐ μὲν πολλὰ τὲ τάχως, καὶ ἐν
βραχεῖ καιρῷ. εἴτα ἵνα μή τις Ἰουδαίος ἀμ-
φιβάλλῃ, εἰ ἔθνος ἐν τοσαύτης ἀπὴλαυσει
δουμείας καὶ ἐ γέροντι δίδωμι, πῶς τὰς
τὴν οἰκωδύλω οἰκῶντας ἐν βραχεῖ καιρῷ
διωατὸν μεταρρυθμιθῆναι, ἐπὶ ἡμεῖς τὰ ἀπὸ
ἔφη σοιχείων, τὴν χίονα, τὴν οὐμίχλιον, τὸν
κρύσταλλον, ἀπὸ μάλιστα ἐν μᾶ καιροῦ
ροπῆ γίνεται. μὴ τοῖνυν ἀπισήσης, εἰ καὶ τὰ
ἐ γράμης αὐτῶν μέλλοι μεταβάλλεσθαι δ-
κόλως. ἀλλὰ πολλοὶ οἱ ἀνδρες ἀμφοί, ἀλλὰ
καὶ ἔτσι ἐκρήσονται, ἐ ὡδω χωρήσασιν. εἰ γὰρ
ψύχος ὀλίγον, σφοδρότερον γρόμῳ, ἐδὲ
ἐνέγκειν δύναται, ἀλλ' εἴκασιν αὐτὰ καὶ πα-
σαρροῦσι, πολλὰ μάλιστα τὰ λόγῳ ἐ τῷ
ἐπιτάγματι αὐτῷ πᾶσι ἐκρήσεται) τὰ ἐνα-
πίωμα. καὶ γὰρ τὰς ἐσίας ἱκανὸς μεταδύναται,
καὶ μὴ ἔσας ὡδωχαγαῖν, ἐ εἰς τοσαύτην
ἀνέστησιν σφοδρότητα ὡς πᾶσι καὶ ἀνύποι-
σα ταῦτα γίνεται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐνταῦθα καὶ τὸν Ἰακώβ
ἐκ αἰ τίς ἀμάρτω τὸν πνύματικὸν εἰπὼν ἐ

fecto magis mirum, quod bellis impetita pace
frueretur, & omnibus ipsi insidias struentibus
ad saturitatem deliciaretur. Quapropter et-
iam dixit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam*
do vobis.

CATE-
NA PA-
TRVM.

IOAN. 14,
17.

ET ADIPE FRUMENTI SATIAT TE.] ORI-
GENIS. Simile est Psalmo octogesimo: *Et ci-
bauit illos de adipe frumenti.* Granum fru-
menti Saluator est: quapropter etiam fru-
mentum est quo Deus satiat Hierusalem.

CHRYSOSTOMI. Illud, *Et adipe fru-
menti satias te*, ad spiritalem quoque cibum
referri potest; quoniam panem vitæ nobis
largitus est.

4. QUI EMITTIT ELOQVIUM
SVVM TERRÆ.] ORIGENIS. Hoc
loco terram allegoricè sumendo fortè qui-
dem etiam nos qui in luteis vasis thesau-
rum circumferimus, sed meliùs Dei Filium
in carne, quam capere voluit tantum Do-
minum, intelligere liceat.

CHRYSOSTOMI. Quale verbum, dic mihi? *Verbum
Dei efficit
omnia co-
larrimè.*
vtique quod per Apostolos fit. Cùm autem
Vates esset, etiam par est ipsum, dum futura
prænuntiat & significat, secundùm anagogen
hæc dicere. Consequenter igitur immoratur
sermoni de elementis. Quod autem dicit est
eiusmodi: Futurum est vt terra Verbo Dei,
idque cum magna celeritate, & breuissimo
tempore, instituat. Deinde ne quispiam Iu-
dæus dubitaret, si gens vna felicitate tantâ
perfruita non sit approbata, quomodo fieri
posset vt qui vniuersum terrarum orbem in-
habitans breuissimo temporis spatio reforma-
rentur, subiunxit exempla ab elementis, nem-
pe niuem, nebulam, crystallum, quæ vt pluri-
mum in vnico temporis momento fiunt. Ne
igitur diffidas, quin etiam ipsorum animos fa-
cili negotio immutaturus sit. At multi relu-
ctantur. Verùm etiam ipsi extra se rapiuntur,
& locum dabant. Nam si modicum frigus, si
vehementiùs intendatur, nemo ferre valet, sed
illi cedunt & succumbunt, multò magis
verbo & imperio ipsius omnia cedent etiam
contraria. Etenim substantijs ipsis transmu-
tandis, & è nihilo producendis, atque tam
vehementer intendendis sufficit vt intolera-
biles existant.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Hic etiam minimè aber-
rauerit qui Iacob & Israël spiritalem dixerit,
L I I I I 3 quod

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Gal. 6, 16.

quod & Paulus agnoui dicens: *Pax vobis, & super Israël Dei.*

9. NON FECIT TALITER OMNI NATIONI.] ANONYMI. Sed fortassis nonnemo dixerit: Si ceteris non manifesta-uerit, quomodo illos punit? vtiq; ex lege naturæ. Infira est enim omnibus boni mali-lique notitia. Quid autem est, *Non fecit taliter omni nationi*? Quoniam nempe legem scriptam nulli aliorum dedit, sed singulariter Iudæis. Atqui ceteri conscientia tribunal irrefragabile habuerunt.

τὸν Ἰσραὴλ, ὃ καὶ Παῦλος οἶδε λέγειν· εἰρήνη ὑμῖν καὶ ἐπὶ τὴν Ἰσραὴλ τῆ θεῶ.

9'. ΟΥΚ ΕΠΟΙΗΣΕΝ ΟΥΤΩΣ ΠΑΝΤΙ ΕΘΝΕΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Α'λλ' ἴσως εἶποι τις· ἂν καὶ μὴ δηλώσας τοῖς λοιποῖς, πῶς κολάζει; ἀπὸ τῆς φύσεως νόμου. ἔγκλι) γὰρ πάνσι γὰρ οἰς τῆ καλῆ καὶ τῆ χειρόνος. τί δὲ ὄσιν, ἐκ ἐπιόμωσιν ἔτας πασιν ἔθνεσι; ὅτι γραπτοὶ νόμον ἐδωκεν τῶν ἄλλων δέδωκεν, ἀλλὰ κατ' ἐξαιρέσιν Ἰουδαίοις. οἱ μὲν οὖν λοιποὶ τὸ τῆ σωμαϊδοπας εἶχον κειμήλιον ἀ πῶδολόγισον.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hic Psalmus eiusdem tituli & argu-menti est cum duobus præcedenti-bus: apud Hebræos autem nullo ti-tulo notatur, eò quòd cum præce-denti continetur. Hortatur autem urbem Hie-rusalem vt sua decora ad Dei auctoris laudem referat, quòd multitudine ciuium abundet, quòd pace fruatur, quòd illo pluuias dante fructuum ferax sit; postremò, quòd summum & singulare præ ceteris decus est, illius disciplinis ac legibus exulta fuerit. Quæ omnia terrenæ quidem Hie-rusalem conueniunt, sed magis perfectæ Eccle-siæ Christianæ: perfectissimè autem quadrant in Hierusalem cælestem, de quâ S. Hilarius & Augustinus hunc Psalmum exponunt.

Hierosoly-ma præro-gatiua multa.

Ob quas rationes Ecclesia Deum lau-dare debet.

2. *Quoniam confortauit seras portarum, &c.*] Hic assignat rationes laudis, quæ Deo ab Eccle-sia in hoc cantico decantandæ ac recolendæ sint: quarum prima est, quòd diuinis vndique fulta præsidijs, quantumuis Hæreticorum ac Genti-lium machinis oppugnetur, immobilis & impe-netrabilis perseueret. Secunda, quòd ciues fir-missimo pacis & concordia muro ita muniuerit, vt nullatenus vinci aut turbari possint. vnde subdit:

3. *Qui posuit fines tuos pacem.*] Quid enim iam timendum restat illi ciuitati; cui pro finibus & pro mœnibus ipsa est pax securissima & inex-pugnabilis tributa? Cui addit tertiam rationem, quòd spiritali alimonia eandem abundantissimè & delicatissimè pascat: *Et adipe frumenti satiat te.* Quasi diceret: Prius te germanâ chari-tate roborat; deinde pane Eucharistico recreat. Neque enim hic panis dignè exhibetur, nisi ei qui illâ charitate fruitur & solidatur. Vnde illa in primæua Ecclesia religio, vt communicaturi mutuâ se pace impertirent: ad quam alludens D. Dionysius Areopagita lib. de Eccles. Hierar-chia cap. 3. part. 3. §. 8. ait: Οὐ γὰρ ἕνεκεν ὁμοῦ ἐν σωματικῶν, καὶ τῶν ἐν εἰρήνῃ εἰρηναίας ἐνάσσεως, τῶν ὁμοῦ αὐτῶν διηρημένους: *Non enim possunt ad vnum colligi* (hoc est ad Sacramentum Eucharistiæ, quòd propter charitatis vnionem *vnum* antono-masticè appellatur) & *vnus participes esse pa-cifica vnionis qui inter sese dissident.* Eòdem re-spicieus Tertullianus lib. de Oratione cap. 14. *Quale, inquit, sacrificium est, à quo sine pace receditur?* & pari ratione dicere posset, ad quod

Communi-caturi olim mutuâ se pace impertirebant.

sine pace acceditur. *Qui enim sine charitate ad charitatis mensam accedit, Deum non placat, sed irritat.* Hinc D. Hieronymus in Epist. 62. ad Theophilum: *Ignoramus, inquit, sine pace communionem.* Probat ex Euangelio: *Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Et statim: *Si munera, inquit, nostra absque pace offerre non possumus, quanto magis Christi corpus accipere?* Sed & D. Cyrillus Hierosolymitanus in quinta Catechesi mystagogica mysticam illius consuetudinis intelligentiam apertius exponit; & ad eam refert solemnem il-lam salutationem, quâ Principes Apostolorum utebantur: *Salutate inuicem in osculo sancto,* seu, vt ipse legit, *in osculo dilectionis;* vt fraternâ in-ter se dilectione copulati ad diuinæ charitatis epulas conuenirent. Pax itaque inter bona illius ciuitatis meritò recenseretur. *Tantum est enim pa-cis bonum* (inquit S. Augustinus lib. 19. de Ci-uit. cap. 11.) *vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil de-siderabilius concupisci, nihil possit melius inueniri.* Ad hanc igitur plenissimam & suis nume-ris absolutam pacem boni suspirant, hanc perenni voto cupiunt, atque in communi miseriarum concursu & fortunæ varietate illius spe & recor-datione subleuantur. Veteres quidem Christia-ni, quorum animus in cælo magis quàm in ter-ris fuit, numquam huius pacis fieri mentionem audiebant, quin exclamarent & singulari lætitiâ delibuti recrearentur. Quod ex eodem D. Au-gustino intelligi potest, qui in quadam sua con-cione ad populum, cum de cælesti Hierusalem placidissimè apud Deum & gloriosissimè trium-phantem loqueretur, & illud è Vate Regio addidisset, *Qui posuit fines tuos pacem,* omnes con-tinud læto plausu & clamore personuerunt pacis nomine exhilarati, & incensî magnâ illius per-fructuæ cupiditate. Clarissimum tanti Patris locum lubet huc adducere, tametsi longiorem, quò & tanti viri sensus & maiorum mos pietas-que illustretur. sic igitur pro concione dixit: ita etiam monumentis suis prodidit ad hunc locum,

Pacificum sacrificium pacem requiritis sacrificamtu. Matth. 5, 25

Rom. 16, 15. 1. Pet. 5, 14.

Maximum pacis bonum.

Quantum ad solius pacis nomen gaudium ostendat versus Christiiani.

Qui posuit fines tuos pacem: Quomodo exultatis omnes? Hanc amate fratres mei. Multum delectamur, quando clamat de cordibus vestris pacis dilectio. Quomodo nos delectauit? Nihil dixeram, nihil exposueram, versus pronuntians, & exclamastis.

clamastis. *Quid de vobis clamavit? Dilectio pacis. Quid ostendit oculis vestris? unde clamatis, si non amatis? Unde amatis, si non videtis? Inuisibilis est pax. Quis est oculus, quo visa est ut amaretur? neque enim acclamaretur, nisi amaretur. Hæc sunt spectacula quæ exhibet Deus rerum inuisibilium. Quantâ pulchritudine intellectus pacis corda vestra percussit? Quid iam ergo loquar de pace aut de laudi pacis? Prævenit omnia verba mea vester affectus. Non implebo; non possum; infirmus sum. Differamus omnes laudes pacis ad illam patriam pacis: ibi eam plenius laudabimus, ubi eam plenius habebimus. Inchoatam in vobis si sic amamus, perfectam quomodo laudabimus? Ecce hoc dico, ô filij dilecti, ô filij Regni, ô cives Hierusalem, quoniam in Hierusalem visio pacis est, & omnes qui habent & amant pacem benedicuntur in ea, &c.*

5. *Qui dat nivem sicut lanam, &c.]* Hæc est quarta ratio ob quam Deum dicat laudibus prosequendum, quod non solum victum sed etiam vestitum nouo & inusitato modo nobis administret. Quid enim mirabilius, quàm ex ipsa niue, ex qua frigus vehementius oritur, & quæ, si corpus attingat, statim rigescit, vestem ad frigus arcendum texere, quæ instar tenuissimæ lanæ corpus foueat & calefaciat? Hoc verò miraculum præstat Deus, cum ex peccatore scelerum frigore gelato Prædicatorem feruentissimum facit, quique in posterum non solum igne charitatis ardentissimè erga Deum flagrat; sed etiam eodem igne alios frigidus calefacit, imò ardere facit. *Quid est, inquit S. Augustinus, ex niue vestem laneam efficere, quàm de istis adhuc incredulis & frigidis spiritu vestem charitatis & penitentia alijs efficere?*

6. *Mittit crystallum suam sicut buccellas.]* S. Hilarius & Cassiodorus vertunt, *sicut frustra panis.* Quid item mirabilius, quàm ex crystallo durissima, quæ vix ferro secari potest, panem suauissimum alijs conficere? *Quid est crystallus, inquit S. Augustinus, nisi nix multorum annorum tempore obdurata? Quid item peccator longo annorum numero peccatis adhærens & obdurefcens quàm quædam crystallus. Et tamen ex hac crystallo facit Deus panem, quo alij ad vitam alantur. Fuerunt, inquit idem S. Augustinus, aliqui nimis duri, non iam nixi sed crystallo comparandi: & tamen ipsi prædestinati sunt & vocati: & quidam eorum ita, ut pascerent alios, & essent utiles alijs. Occurrit unicuique ex his quos nouit, quàm fortè duri & pertinaces, & obnitentes aduersus veritatem fuerint; & tamen modò prædicant veritatem: & facti sunt frustra panis. Quid imus per multos? Notissimum illum Paulum Apostolum intueamur: crystallus erat durus, obnitens veritati. Non ergo desperet nix, non desperet crystallus. Emitteet verbum suum, & liquefaciet ea. Clamavit de celo feruidus, Sante, Sante, quid me persequeris? unâ illâ voce tanta durities illa crystalli resoluta est. Flabit spiritus eius, & fluent aqua. Flat ergo Auster, soluitur rigor, & currit in Deum feruor charitatis. Ita S. Augustinus. Optimè etiam, ut opinor, panis ille crystallinus prophetico stylo celebratus Eucharistiæ Sacramentum intelligi possit, quod nimirum lutea caro nostra*

in crystallinam puritatem per Eucharistiæ buccellam sacram immuretur. *Buccella* panes sunt, quomodo in Codice Theodosiano nominantur *panes gradiles*, qui populo Romano iter facienti distribuuntur. Buccellæ verè crystallinæ sunt sacrosanctæ hostiæ, quæ populo Christiano in viaticum & animæ sustentationem in Ecclesia distribuuntur. Verè panis splendidus, cælestis, luminosus, qui pulchritudine suâ atque luctum deletat mirabiliter animum, tum bonorum omnium quæ in cælo sunt amplitudinem & cimmelia æternitatis refert & confert. In diuino hoc pane lux immensa est: & Solis splendor in purissimam Christi carnem & crystallum incidens vim candoris sui mirabilius explicat, vnde castimoniam splendor in eos defluit qui piè & deuotè communicant. Quod egregiè animaduertit Irenæus lib. 4. cap. 37. dicens: *In carne Christi occurrit paterna lux, & à carne eius rutila venit in nos, & sic homo demerit in incorruptelam.*

7. *Flabit spiritus eius, & fluent aqua.]* S. Athanasius de Spiritu sancto exponit, quod nimirum in animam illabente, piarum illic lacrymarum fluenta decurrant. Nonnulli hinc spiritum interpretantur non Deum, sed immissum à Deo ventum. *Flabit spiritus*, nimirum *Auster calidus*, inquit Glossa: qui ventus suo calore & temperie verna resoluit, quæ oppositus Aquilo durat & constringit: quam ob causam à nobili & deuota sponsa in Epithalamio expetitur: *Veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata.* Myisticum est, quod pro lacrymis dixit aromata, ut earum præstantiam innueret, quæ in odorem suauitatis à Deo excipiantur, & ut pretiosissimæ res quædam in phialis aureis conferuentur. Fluunt igitur cum mitis Auster Numinis dono animum emolliet: non fluent autem, si contrarius horridusque Aquilo mentem obdurauerit. Sunt enim quidam ficci & inertes, qui nullum sensum pietatis, aut certè perexiguum habent, nec tam nubes sunt diuinæ atque roriferæ, quàm nebulones & nebula. Nebula, inquit Aristoteles lib. 1. Meteor. cap. 9. est nubes superfluitas, & *νεβὺν ἀγῶν*, nubes infœcunda & sterilis; è qua non pluuia, sed potiùs serenitas progignitur. Ita fit sæpè in hominibus ex rigore mentis atque duritie, quam illabens Numinis sancti radius & clementior aura non emollit; vnde velut in Aquilone sæuiùs dominante pruina potiùs quàm ros mellifluus exoritur. Ros, ut idem Philosophus docuit, fit Austro flante, non Boreâ, temporibus remissione temperatis, non hibernis: argentes Aquilones humorem extinguunt, aut dissipant. Agnoscamus igitur hoc diuinum bonum, & deuotè cum heroina illa dicamus: *Veni Auster, perfla hortum meum regiâ manu confutum, & capacem fructuum, ut fluant aquæ, & cum ijs aromata, deuotionis pignora, animi ornamenta.*

9. *Non fecit taliter omni nationi, &c.]* Hoc de lege scripta Regius Vates pronuntiat. Aliarum enim Gentium cordibus Deus legem naturalem inculpfit, sed legem scriptam digito Dei in tabulis exaratam soli populo Israëlitarum concessit. Item alias nationes communibus cibus è terra aut mari nascentibus pauit; sed solam Israëliticam gentem ex Agypto in terram

Quomodo Deus myficiè nivem conuertat in lanam.

Obduratos peccatores vertit Deus aliquando in eximios Prædicatores.

V. Eucharistia panis verè crystallinus & calefactus.

ANNO-TATIONES COR-DEII.

Spiritu sancto afflato pia lacryma fluunt.

Cant. 4. 16.

Nebula quid.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

terram illis promissam per desertum transeun-
tem pane infueto, & e regione aëris descen-
dente ministerio Angelorum enutriuit. Mul-
tò perfectiùs hoc Ecclesiæ congruit, cui præ

ceteris Gentibus falsorum adhuc deorum cul-
tui deditis, aut hæresi infectis, veri Dei cultum
& legem Euangelicam concessit, & sacrosan-
ctis reficit Sacramentis.

IN PSALMVM CXLVIII. ARGVMENTVM.

* Absq̃ à
Vulgata.

1. Alleluia, * Aggæi & Za-
chariæ.

*Docet in hoc Psalmo uniuersam crea-
turam unum aliquod corpus existere, atque
omnia Dominum laudare debere. Ex lau-
datione autem ostenditur ipsum esse eorum
conditorem.*

α. Ἀλληλούια, Ἀγγαίου καὶ
Ζαχαρίου.

*Διδάσκει ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ὅτι πᾶ-
σα ἡ κτίσις ἐν σῶμα ὑπάρχει, καὶ ὅτι
πάντα ὑμῶν ὀφείλει τὸν θεοῦ ὄντων, ἀπὸ
δὲ τοῦ ὑμῶν ἐκδέχεται ὅτι ποιητὴς αὐτῶν
ὑπάρχει.*

PARAPHRASIS ANONYMI.

LAUDATE Dominum de
cælis: laudate eum in ex-
celsis.

2. Laudate eum omnes Angeli
eius: laudate eum omnes Virtu-
tes eius.

Ad laudationem Dei omnes inuisibiles
Virtutes inuitat.

3. Laudate eum Sol & Lu-
na: laudate eum omnes stellæ &
lumen.

Cùm inuisibiles Virtutes dixisset, transijt
etiam consequenter ad ea quæ videntur. sub-
dit enim hoc modo:

4. Laudate eum cæli cælo-
rum: & * aqua quæ super cæ-
los *

* Vulgata
aque om-
nes

Hic quoque mentionem facit corporis
naturâ quidem aspectabilis, sed quod per ac-
cidens non conspiciatur. Deinde communiter

5. Laudent nomen Domini.

Id est: Tam incorporeæ naturæ quàm
corpora omnia, tam ea quæ videntur quàm
quæ non videntur, laudent nomen Domini.
& causam subiungit:

Quia ipse dixit, & facta sunt:
ipse mandauit, & creata sunt.

Illud dixit & mandauit idem significat,
sicut etiam illud facta sunt & illud creata
sunt.

ΛΙΝΕΙΤΕ τὸν κύριον ἐν
τῶν ἔραων· αἰνεῖτε αὐτὸν
ἐν τοῖς ὑψίστοις.

β. Αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες ὁ
ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι
αἱ δυνάμεις αὐτοῦ.

*Εἰς τὴν αἴτησιν τῆς θεῆς πάντας τὰς ἀο-
ράτους δυνάμεις καλεῖ.*

γ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος ἔ σε-
λήνη· αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα
καὶ τὸ φῶς.

*Εἰπὼν τὰς ἀοράτους δυνάμεις, μετέβη
καὶ ἐπὶ τὰ ὁρατά καὶ ἀκολληθῆεν· ὅτι
φέρει γὰρ ἕως·*

δ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ὁ ἔρανος τῶν
ἔραων· καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω
τῶν ἔραων

*Ἐν αὐτῷ μένεται καὶ σώματος φύσιν
μὴ ὁρατῆ, καὶ συμβεβηκὸς δὲ μὴ ὁρατῆς.
εἶτα κοινῶς*

ε. Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου.

*Ἀντὶ τῶ· καὶ αἱ ἀσώματοι φύσεις ἔ τὰ
σώματα πάντα, τὰτε ὁρατά τὰτε μὴ
ὁρατά, αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου. καὶ
ἐπάγει τὴν αἰτίαν·*

Ὅτι αὐτὸς εἶπε, ἔ ἐγγήθησαν·
αὐτὸς ἐνετείλατο, ἔ ἐκτίθησαν.

*Τὸ εἶπε καὶ τὸ ἐνετείλατο τὸ αὐτὸ λέγει·
καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸ ἐγγήθησαν ἔ τὸ ἐκτί-
θησαν.*

ς. Ἔσν-

5. Ἐσηζεν αὐτὰ εἰς τὴν αἰῶνα,
καὶ εἰς τὴν αἰῶνα ἔτι αἰῶν.

Ἐνταῦθα καὶ τὴν προνοίαν ἀντίτυπα.
ὡς ἂν δὴ δὴ δὴ τα γεγονότα, μὴ παρ' αὐτῶ
κατατέμνα εἰς τὸ εἶναι τῶν ποιητικῶν. ὅθεν
ἐπιφέρει.

Προσταγία ἐθετο, καὶ ἔπαρε-
λθίσεται.

Δίδωκε γὰρ, φησι, τῇ κτίσει προσταγία
ἀποδοτέα, ὡς εἶναι δικαιοσύνη ταύτην, ὡς
ἀν' αὐτῶ δοκεῖ τῶν ποιητικῶν. εἰπὼν ἄλλοι
τῆς ταύτην ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις, μετα-
βαίνει ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ φησι.

ζ. Αἰεῖτε τὴν κύριον ἐν τῇ γῆς
δράκοντες, ἕκαστα ἄβυσσοι.

Τὰ ἐν τῇ γῆ καὶ τὰ ἐν τοῖς ὕδασι λέγει.
εἶτα ἐπὶ τὸν αἶρα σημαίνει ἀπὸ τῆς αἰῶν τῶν
αἰῶν προμνησθῆναι. ἐπιφέρει γὰρ.

η. Πῦρ, χιλιόβροχον, χιόν, κρύ-
σταλλοῦ, πνεῦμα κατ'αιγίδιο. τὰ
ποιεῖτα τὴν λόγον αὐτῶ.

Ἀντὶ τῶ ὑπακίοντα τῶν προσταγμάτων
αὐτῶ. εἰπὼν δὲ τὸν αἶρα, καὶ τὰ αἰῶν τῶν
αἰῶν, ἰπάγει.

θ. Τὰ ὄρη, ἕκαστα βουνῶν.
ξύλα καρπόφορα, καὶ πᾶσαι
κέδρι.

Ἀντὶ τῶ ὑμῶντα αὐτῶν πάντα ταύτη ἡ-
μερα ταύτη ἄγρια ξύλα. εἶτα δὲ ὁμοίως καὶ
ἐπὶ τῆς τετραπόδων ποιεῖ. ἐπιφέρει γὰρ.

ι. Τὰ θηρία, ἕκαστα τὰ κτή-
νη ἔρπετα, ἕκαστα πτερωτά.

Ἀντὶ τῶ ὑμῶντα δὲ αὐτῶν καὶ πάντα
παύσα ταύτη ἡμερα ταύτη ἄγρια, ταύτη ἐπὶ
γῆς ἔρποντα, καὶ πάντα τὰ ἐν τῶ αἰῶνι το-
χόμια.

ια. Βασιλεῖς τῆς γῆς, ἕκαστα πάντες
λαοὶ ἄρχοντες, καὶ πάντες κρι-
ταὶ γῆς.

Ἀπὸ τῆς ἀλόγων ζώων ἐπὶ τῶ ἀν-
θρώπων μετέστη, καὶ ὀνομαζέει αὐτῶ ἀπὸ
τῆς ἀξιωματικῶν ὡροῦν, εἶτα ἀπὸ τῆς ἡλι-
κίαν. ἐπιφέρει γὰρ.

ιβ. Νεανίσκοι καὶ παρθέναι,
πρεσβύτεροι καὶ νεωτέρων αἰνε-
σαύτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου.

Tomus III.

6. Statuit ea in æternum, & in
sæculum sæculi:

Hic etiam providentiam insinuat. Non
enim iam facta permansissent, nisi ab ipso
qui ea ut essent fecerat continerentur. unde
subdit:

Præceptum posuit, & non præ-
teribit.

Dedit enim, inquit, creaturæ præceptum
inviolabile, ut ea quæ sunt perpetuò sint,
quamdiu conditori ipsi placuerit. Cum haec
dixisset ea quæ in locis sublimioribus exi-
stunt, transit etiam ad terram, & ait:

7. Laudate Dominum de terra
dracones, & omnes abyssi:

Dicit ea quæ in terra & quæ in aquis sunt.
Deinde etiam aërem significat ex ijs quæ in
aëre sunt. subdit enim:

8. Ignis, grando, nix, glacies,
spiritus * tempestatis: quæ faciunt
verbum eius:

* Vulgata
procella-
rum:

Id est: Quæ obediunt præcepto eius. Cum
autem aërem dixisset, & quæ in aëre existunt,
subiungit:

9. Montes, & omnes col-
les: ligna fructifera, & omnes
cedri:

Id est: Laudate ipsum omnia tam cicura
quàm agrestia ligna. Similiter etiam facit in
quadrupedibus. subdit enim:

10. Bestiæ, & * omnia pecora:
reptilia, & volatilia pennata:

* Vulgata
vniuersa
pecora: ser-
pentes, &
volucres
pennatae:

Id est: Laudate verò ipsum etiam omnia
animalia tam cicura quàm agrestia, tam
quæ in terra repunt, quàm omnia quæ in
aëre natant.

11. Reges terræ, & omnes po-
puli: Principes, & omnes iudices
terræ:

A brutis animantibus ad homines trans-
ijt, & nominat illos primùm ex digni-
tatibus, deinde ab ætatibus; nam sub-
iungit:

12. Iuuenes & virgines, senes
cum iunioribus laudent nomen
Domini:

M m m m m

Deinde

P.A.R.A-
P.H.R.A.S.I.S
A.N.O.N.Y-
M.I.

Deinde etiam causam subiungens ait:

13. Quia exaltatum est nomen eius solius.

Neque enim, inquit, est alius Deus qui naturam suam excelsus sit, nisi ipse qui est omnium conditor.

14. Confessio eius super caelum & terram:

Talem, inquit, decet gratiarum actio pro omnibus supercaelestibus, & pro terrestribus, utpote creatori & opifici universorum.

* Vulgata exaltauit

Et * exaltabit cornu populi sui.

Hic est, inquit, Deus conditor universi, qui proprio suo populo prospicit, eique potentiam largitur. Cornu enim potentiam nominat,

Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israëli, populo appropinquanti sibi.

Quibus, inquit, etiam convenit hymnus eximius. Si enim, inquit, ipsi sint populus eius, utique singulari eius providentia fruuntur: quapropter etiam pro ceteris debent ipsi hymnum singularem. Hi autem, inquit, sunt qui Israëli congruunt, qui & Deo pro ceteris Gentibus propinquiores existunt.

Εἶπα ἐπὶ τῆς αἰτίας ἐπάγων λέγει.

13. Ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνου.

Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλος, φησὶ, θεὸς ὁ καὶ φύσιν ἑἶς ἔχων, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ θεὸς πάντων ποιητής.

14. Ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐρητύ.

Τὸ πᾶσι, φησὶ, διχαρισία πρέπει ὡς καὶ τοῦ ἐπιμεριῶν ἀπάντων, ὡς καὶ τοῦ ἐπιδημιῶν, ὡς ποιητῆ καὶ δημιουργοῦ τοῦ ἀπάντων.

Καὶ ὑψώσει κέρασ λαῶ αὐτοῦ.

Ὅτι πᾶσι, φησὶ, ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντων ποιητής, ἐκ περιουσίας τῆς ἰδίας λαῶ, ἐκ δυνάμει χαρίζεται αὐτοῖς κέρασ ἵνα δηλοῦσιν τὴν δύναμιν ὀνομαζέει.

Ἦμνος πᾶσι τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, λαῶ ἐγγίζοντι αὐτοῦ.

Οἷς, φησὶ, ἐκ περιουσίας ὁ ἦμος ὁ ἐχαίρεισ. εἰ γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, ὁ λαὸς αὐτοῦ, ἐχαίρεισ παρ' αὐτοῦ τυχεῖσ ἀγαθῶν ἀπορίας· δηλονότι ἐκ χρισωσύων αὐτοῦ ὡς καὶ πάντας ἐχαίρεισ ἦμος. εἰσὶ δὲ, φησὶ, ἔτι οἱ τῶν Ἰσραὴλ προσήκοις, οἱ ἐκ πλησίον ἐγγίζοντι αὐτοῦ ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἔστιν.

COMMENTARIUS HERACLEOTÆ.

I. AVDATE DOMINUM DE CÆLIS.] Beatus Moyses invisibilem virtutum mentionem nullam fecit: neque enim volebat tunc homines docere aliam aliquam esse virtutem invisibilem præter unam, propter auditorum ad idololatriam proclivitatem & facilitatem: sed cum dixisset factum esse caelum, utique significavit etiam illa quæ in caelis sunt.

Cum Moyses in illam virtutum invisibilem mentionem fecerit.

Beatus verò David tamquam iam cum perfectioribus agens, & qui ex alijs virtutes quasdam invisibiles existere didicerant, iubet ut hæc quoque Dominum laudent, ostendens, quod licet sint virtutes invisibiles, Dominum tamen laudare debeant: nam ut supernè admirabiles existant, ab omnium tamen Domino productæ sunt. Hic autem illud etiam notandum, quod cum omnium invisibilem virtutum memi-

a. INEITE TON KYRIOM EK TON OYRANON.] Μωσῆς ὁ μακάριος τοῦ ἀσραῖτων δυνάμεισ ἐκ ἐπιμεριῶσιν· ἔδδὲ γὰρ ἠεὶ κληθῆναι τότε παιδῶσιν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ δύναμεισ ἄλλω ἀσραῖτι ὡς καὶ τῶν μίαν, ὅτι τὸ τοῦ ἀκρόβουτῶν ὡς εἰδωλολαβῆσιν ἐπιρρητῆσ ἐκ ἀπολων· ἀλλ' εἰπὼν ἐγγύσ ἐσραῖσ συνισήμεισ, δηλονότι τὰ ἐκ τοῖσ ἔσραῖσ. ὁ δὲ Μακάριος Δαβὶδ ὡς ἡδὴ τελειότερος ὡς καὶ διδύς, καὶ μεμαθηκόσ ἐκ ἄλλων ἐπὶ δυνάμεισ ἀσραῖται, ἐγκαλοῦσ) καὶ ταῦταισ ὑμνεῖν τὸν δεσπότην, δεικνύσ, ὡς εἰ καὶ ἀσραῖται δυνάμεισ ὑπάρχουσ, ἀλλὰ χρισωσύων ὑμνεῖν τὸν δεσπότην· ὡς γὰρ αἶνα ὡσὶ θαυμασῶσ, γηγόνασιν ὁμωσ ὡς καὶ πᾶσων κυρίσ. ὡς καὶ δὲ καὶ κληθῆσ ἐπισημαστικῶσ, ὅτι πασὸν τοῦ ἀσραῖτων δυνάμεισ μνημοσύσασ,

σαι, κὶ ὡς ἀκαλόγητος ἀριθμὸς δεῖν ὑμνεῖν τὸ δε-
 αιώτινον, ἐδὲ πινόμενος ἀγία ἐκκλησία σου
 ἐδὲ ἡμεῖς. καίτοιγε εἰ κτίσματα ὑπῆρχον, ἐκ
 ἡλδοθέου αὐτὰς τὸ ὑμνεῖν τὸν πεποιηκότα·
 ἀλλ' ὁδὸν ὅτι ἦν ὑμνησμένων εἰς ἃ ἡμεῖς
 καὶ πνεῦμα ὡς ἃ πατὴρ, κὶ ἐκ τῆς ὑμνεύ-
 ται. εἰς δύο γὰρ διακρινόμενοι ἦν ὅταν, εἰς τε
 τὴν ἀκίνητον φύσιν καὶ εἰς τὴν κίνητον, ὃ μὴ
 κτὶ τῆς κινήσεως φύσεως ἰσχυρισθῆναι ἡμεῖς καὶ
 πινόμενος, ὁ δὲ ὅτι τῆ ἀκίσει ὡς ἃ συν-
 τίστηναι τέρας, ὡς ἀκίσει καὶ αὐτὰς, ἃ εἰς
 τὸ ἃ ὁδοῦ ἀξίωμα ἰσχυρῶς. Ἐπεὶ δὲ
 δύο ἕρως παρίδωκε Μωϋσῆς, τότε ἀνα-
 τίστηναι καὶ τὸ στερέωμα· ὅτι τὸ καὶ ὁδοῦ ἃ
 τὰς ἐν τῆ καὶ τὰς ἐν ὁδοῦ ἕρως
 πρὸς ὑμῶν ἐκκαλεῖται τὸ ποιεῖν. καὶ τὰ
 ἐκκαλεῖται ὁδοῦ ἐκείσε ὕδατα ἃ καὶ αὐτὰ
 ὑμῶν ὡς πινόμενος τὴν τὸ πεποιηκότος σο-
 φίας. ἔστι δὲ ἕρως ἀξίωμα ἕρως εἰπὼν ἀντὶ τὸ
 ἕρως. ἀντὶ δὲ τὸ ἄγγελοι αὐτῶν ἕρως,
 πᾶσαι αἱ ἕρως αὐτῶν, τὰ Χερουβὶμ λέγα,
 τὰ Σεραφὶμ, τὰς κυριότητες, τὰς ἀρχάς,
 τὰς ἕρως. τὸ σφόδρα ἐκκαλεῖται
 ψυχῆς τὸ πάντα διαγίρειν πρὸς ὁδοῦ
 τὸ ποιεῖται. εἴτα εἰπὼν τὰς ἀξίωμα
 διὰ μὲν κατέβη, καὶ ὅτι τὰ ὁδοῦ
 λέγει.

γ'. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἡαῖος καὶ σε-
 ἀνη.] Ἄλλα τίος ἕρως ὁδοῦ, πρὸς ἡμεῖς
 ἀξίωμα διὰ μὲν εἰπὼν, καὶ ἕρως ἐκείσε
 ἀξίωμα, καὶ ἐν τοῖς ὁδοῦ πρὸς ἡμεῖς
 ὅτι λόγος, ἃ μὲν καὶ κατ' ἕρως ἐκείσε,
 ὅτι ταῦτα ὅτις τότε ἀξίωμα σαφῶς ἡμεῖς, ὅτι
 ὁδοῦ καὶ πρὸς ὁδοῦ πρὸς ἡμεῖς. ἕρως
 δ' ἂν εἴποι τις· πρὸς ταῦτα αἰνεῖ, γὰρ τὸ
 καὶ ἕρως; τὸ καὶ, τῆ ὁδοῦ, τὸς μὲν-
 ὅτι, τῆ ἕρως, τῆ ὁδοῦ, τῆ ὁδοῦ. ἕρως
 ὅτι γὰρ ἡμεῖς ἀξίωμα τῆς τὸ πεποι-
 κότες σοφίας. ἕρως δὲ τὸ φωτὸς ἕρως
 ὅτι, ἕρως ὡς κατ' ἕρως ὁδοῦ, ἀλλ'
 ὡς ἐν τοῖς πρὸς ὁδοῦ. εἰπὼν δὲ
 τὰ κτίσματα, καὶ τῆ ὁδοῦ ἡμεῖς
 κατὰ τὸν τὸ καὶ αὐτῶν κατὰ μὲν ὁδοῦ
 ὅτι τὴν ἕρως, αὐτὸς ἀλλῶ αἰτίαν τί-
 ὅτι τῆς ὁδοῦ λέγει.

ε. ΟΤΙ ΑΥΤΟΣ ΕΙΠΕ, ΚΑΙ ΕΓΕΝΗ-
 ΘΗΣΑΝ.] Ὅτι ἡμεῖς γὰρ καὶ, πρὸς ὁδοῦ
 ὁδοῦ δὲ εἰπὼν· ὅτι δὲ ἃ ὁδοῦ ἕρως,
 ἃ ἐκ αὐτῶν παρήχθη, ἕρως ἡμεῖς καὶ
 τὸ ὁδοῦ τῆς ὁδοῦ αἰτίαν κατὰ μὲν.

T O M V S I I I .

nisset, & Dominum laudandum esse monuit, c o m-
 fer, nullum sancti Spiritus neque Filij mentio- MENTA-
 nem fecerit. Atqui si creaturæ fuissent, à lau- RIVS HE-
 dando creatore illos minimè exemisset : sed t r a .
 clarum est Filium & Spiritum sanctum æquè
 ac Patrem laudari, & non laudare. Rebus e-
 nim existentibus in duo diuisis, scilicet in na-
 turam increatam & creatam, is qui Filium &
 Spiritum sanctum naturæ creatæ minimè ac-
 censet, manifestum est quod eos naturæ in-
 creatæ accenset, utpote increatos etiam ip-
 sos, & in diuinitatis dignitate intellectos. Ce-
 terùm cum Moyses duos cælos assignarit,
 nempe supremum & firmamentum ; idcirco
 etiam hic tam eos qui in hoc quàm in illo de-
 gunt ad conditoris laudem excitat. Quin &
 ipsæ quoque aquæ quæ in illis continentur
 tamquam creaturæ conditoris sui sapientiam
 deprædicant. More autem Hebraico cælos
 dixit pro cælo. Ceterùm loco *Angeli eius*
 alius ait, *Omnes exercitus eius*, scilicet Che-
 rubim, Seraphim, Dominationes, Principa-
 tus, Potestates. Hoc valdè inflammari animi
 est omnes ad dilecti laudem excitare. Deinde
 cum inuisibiles virtutes commemorasset, de-
 scendit etiam ad ea quæ videntur dicens:

COM-
 MENTA-
 RIVS HE-
 RACLEO-

David om-
 nes ad Dei
 laudem ex-
 citat.

3. LAUDATE EVM SOL ET LVNA.] Sed quæ-
 nam causa est, quod cum de inuisibilibus vir-
 tutibus pauca dixerit, inde celeriter resiliit,
 & ad res visibiles orationem deduxerit, eam-
 que prolixius extenderit singula persequendo?
 Quia nimirum ea erant manifestiora ijs qui
 tunc audiebant, utpote visibilia & ob oculos
 posita. Fortassis autem quis dixerit: Quomo-
 do hæc laudant, cum linguam non habeant?
 utique pulchritudine, positione, magnitudine,
 vtilitate, ministerio, perseverantiâ. Vnumquod-
 que enim eorum quæ facta sunt dignum est
 sapientiâ Conditoris. Singulariter autem lumi-
 nis meminit, non quasi per se existentis, sed
 tamquam quod luminaribus attributum sit.
 Postquam autem creaturas recensuit, & ipso
 intentium visu pulchritudinem & vtilitatem
 earum discendam reliquit, ipse aliam quo-
 que laudandi causam ponit dicens:

Quomodo
 tanta crea-
 tura Deum
 laudans.

5. QVIA IPSE DIXIT, ET FACTA SVNT.] Quod
 enim, inquit, pulchra quidem sint vel ipse vi-
 sus indicat : quod vero etiam habeant opifi-
 cem, & non casu temerè producta sint, hoc et-
 iam ab ipsa eorū congruentia perspicere licet:

M m m m m 2

fi

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

si quis autem dubitet, à me discat. Atque il-
lud quidem verbum *dixit* ostendit facilita-
tem; illud verò *statuit*, quòd ea etiam post-
quam facta sunt contineat. Porro *dixit &*
mandavit idem significant, sicut etiam illud
facta sunt & creata sunt. Cùm autem *præce-*
ptum dixit, etiam potestatem declaravit, hu-
manis dictionibus eius operationem indicans.
Præceptum, inquit, dedit, vt illa essent quam-
diu ipse vellet. Cùm autem superna recen-
suisset, descendit etiam ad terram, & ait:

Cum scor-
pionum &
vilium vo-
tum facias
mentionem.

7. LAUDATE DOMINVM DE TERRA.]

Quoniam nonnulli dicunt ea quidem quæ in
cælo sunt esse digna Dei opificio, quæ verò in
terra sunt reprehendunt, scorpiones & vyperas
& arbores infrugiferas intelligentes. Vide
quomodo sermonem instituat: ijs enim quæ
in confesso sunt prætermisissis, ouibus [inquam]
& bobus, quarum vsus est maximus, in illis
quæ videntur esse inutilia versat orationem,
dracones in medium adducens, & partem
maris in nauigabilem, & quæ videntur asferre
molestiam, vt ignem, grâdinem, arbores infru-
giferas, montes, &c. Quanam igitur de causa
id facit? Ex redundantem nempe copia osten-
dens Dei prouidentiam. Si enim quæ viden-
tur esse inutilia aded sunt bona & vtilia, vt
ipsa quoque laudem Deo offerant propter
suum opificium, cogita qualia sint alia. Dra-
cones hic vocat cete. Et quomodo hæc lau-
dant? Quando nimirum videris eorum magni-
tudinem, corporis compositionem, quomodo
non admiraberis opificem eius, & quòd pars
maris in nauigabilis ipsis attributa sit, quam
non transiliunt, cùm bruta sint agrestia? Quid
porro abyssu magnitudo, quantam habet pro-
funditatem? Atqui cùm tantam habeat aqua-
rum molem, non erumpit ex proprijs termi-
nis, sed in tanta cõfusione pulchrum ordinem
feruat. Deinde dicit etiam illa quæ ex aëre
proueniunt, ignem, grandinem, atque hæc, in-
quit, etiam eum laudent, quòd cùm non ef-
sent facta sint, quòd iam facta permaneant, &
ministorum munere fungantur, licet sint ex-
pertia rationis, & præcepta eius in opus addu-
cant, & cùm naturâ suâ contraria sint, vnum
sæpè opus vtrique perficiant.

9. MONTES, ET OMNES COLLES.]

Vide quomodo inutilioribus libentius immoretur. Quæ enim sunt frugifera ex seipsis
apertam ostendunt vtilitatem, vt plani campi & mansueta animalia: feræ autem & fer-

ει δέ τις ἀμφιβάλοι, παρ' ἐμὲ μαθηταίτω. Ἐ
τὸ μὲν εἶπε τὴ δὲσικολίας διηλοῖ· τὸ δὲ ἔσπειν,
αὐτὰ ὅτι ἔσπρωμῶμα δὲσπερετω. τὸ αὐτὸ δὲ
σημαίνει τὸ εἶπε καὶ ἐρεπίλετο, ὡσπερ
καὶ τὸ ἐσπρωμῶμα ἔσπρωμῶμα. ὡσπερ
σαγμα δὲ εἰπὼν, τὴν δὲσπρωμῶμα παρεδὴ-
λωσε, ταῖς ἀνθροπῶναις λέξεισι τὴν ἐσπερ-
γων σημαίνων. δὲδωκεῖ, φησι, ὡσπερ σα-
μα, ἔσπρωμῶμα αὐτὰ ἔως αὐτὰ δοκεῖ. εἰπὼν δὲ
ὡσπερ τῶν ἀνω, κάτισση ὅτι τὴν γλῶ, ἔ
φησὶν·

Ζ'. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚ ΤΗΣ
ΓΗΣ.] Εἶπεί τις τὰ μὲν κατ' ἐσπερὸν τῆς
τῆσθε δὲσπρωμῶμας ἀξία ἔσπρωμῶμα φησὶ, τῶν δὲ
ὅτι γῆς ὅσπρωμῶμανται, σκορπίους λέγοντας
ἔσπρωμῶμα καὶ δὲδωκε ἀκαρπα. ὡσπερ πῶς μετα-
χειρίζει τὸν λόγον· ἀφείκε γὰρ τὰ ἀμολογη-
μῶμα, ὡσπερ βῶμα, βῶμα, ὡς ἡ χρεία μετῆση, ἐσ
τῶν δοκεῖσι ἀξίους ἔσπρωμῶμα τὸν λόγον,
δὲσπρωμῶμας εἰς μέσση ἀγων, καὶ τὸ ἀπλωτὸν
πέλαγος, ἔσπρωμῶμα τὰ δοκεῖντα λυπεῖν, ὡς τὸ πῦρ,
τὴν χάλαζα, τὰ ἀκαρπα τῶν δὲδωκε, τὰ
ὅσπρωμῶμα, ἔσπρωμῶμα τὰ λοσπά, δὲσπρωμῶμα τί ἐσπρωμῶμα ποιεῖ; ἐσ
ὡσπερ τῶν τῆσθε δὲσπρωμῶμα τὴν ὡσπερ τῶν. εἰ
γὰρ τὰ δοκεῖντα ἀξίους εἶπας ὅσπρωμῶμα καὶ
χρειώσθαι, ὡς ἔσπρωμῶμα αὐτὰ ὑμνεῖν τὸν θεὸν δὲσπρωμῶμα
οἰκείας δὲσπρωμῶμας, ἐπὶ τῶν οὐα τὰ ἄλλα.
δὲσπρωμῶμας ἐσπρωμῶμα τὰ κῆτη καλεῖ. καὶ πῶς
ταῦτα αἰνεῖ; ὅσπρωμῶμα ἰδῆς τὸ μέγαστος, τὴν σύμ-
πῆση τῆσθε σώματος, πῶς ἐσπρωμῶμας τὸν
δὲσπρωμῶμας αὐτῶν, καὶ ὅσπρωμῶμα χερσὶν αὐτῶν ἀπε-
κλήρωσση ἀπλωτῶν; ὅσπρωμῶμα ἔσπρωμῶμα ἀλογο
ὅσπρωμῶμα ἀξία; τί δὲ ὅσπρωμῶμα ἀβύσση τὸ μέγαστος, ὅσπρωμῶμα
ἔσπρωμῶμα τὸ βῶμα; καίτοι τῶσπρωμῶμα ὅσπρωμῶμα ἔσπρωμῶμα
ὅσπρωμῶμα, ἐσπρωμῶμα ἐσπρωμῶμα τῶν οἰκείων ὅσπρωμῶμα, ἀλλ'
ἐσπρωμῶμα τῆσθε ἀταξία δὲσπρωμῶμα ὅσπρωμῶμα. εἶτα
λέγει καὶ τὰ ὅσπρωμῶμα τῶν ἀξίων συμβαινόντα,
πῦρ, χάλαζα, καὶ ταῦτα, φησὶν, αἰνεῖται, ὅσπρωμῶμα
ἐσπρωμῶμα ὅσπρωμῶμα γέγων, ὅσπρωμῶμα ὅσπρωμῶμα μὲν καὶ δὲσ-
πρωμῶμα ταξὶν ἀποπληροῖ, καίτοι ἀλογο ὅσπρωμῶμα,
καὶ τὸ ὡσπερ σαγμα αὐτῶν εἰς ἔργον ἀγα, καὶ
ἐσπρωμῶμα ὅσπρωμῶμα τῆσθε φύσει, ἐσπρωμῶμα πολλὰ καὶ ἔργον
ἐσπρωμῶμα ἔσπρωμῶμα.

Θ'. ΤΑ ΟΡΗ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΒΟΥ-
ΝΟΙ.] Ὅσπρωμῶμα πῶς τῶν ἀξίους τῶν οἰκείων
χωρεῖ. τὰ μὲν γὰρ κερπυφῶμα αὐτῶν ἔσπρωμῶμα
δὲσπρωμῶμα τὴν χρεία, ὡς τὰ ὑπὸ πῶμα πεδία καὶ
τὰ ἔσπρωμῶμα τῶν δὲσπρωμῶμα ἔσπρωμῶμα τὰ ἔσπρωμῶμα
καὶ

καὶ τὰ ὄρη ποῖαι ἡμῖν χρεῖαν ἀπιτελεῖ ; πολλῶν μὲν ἐν καὶ σφόδρα ἀναγκαῖαν . Ἐ γὰρ πρὸς οἰκοδομίας ὄρη καὶ βενοὶ καὶ ξύλα ἀκαρπα σιωτελεῖ . ἀλλὰ καὶ οἱ ὄφεις καὶ σκορπίοι καὶ δράκοντες φόβον ἐπιτεχνίζουσι , καὶ σαφροεῖν ὠδρασκυλάουσι , Ἐ ἐναγωνίον ποιεῖ , καὶ ἀναμνησκει σε τῆς ἐν τῷ ὠδραδείσῳ περπατήσεως ἀμαρτίας , καὶ δείκνυσθαι ὅσον κακῶν αἰτία ἡ ὠδρακοῦ . ὅταν εἰ ἴδῃς ὄφιν , ἀναμνησκει ἡμῖν διηρημάτων , καὶ ἐμμερῶν σοὶ παρέξει φιλοσοφίας ὑπόθεσιν . καὶ ἔπειτα δὲ ἔστιν ἐν τέτοις θαυμάσιαι , ὅτι ἐκ ἐπιφύκει τὰς οἰκείαις , ἀλλὰ καὶ σίγησιν τὴν ἔρημον , καὶ ὅταν σὺ καθύπερθε ἐμείνα ἔξερχῇ ἡμῖν φωλαῶν . πρὸς τέτοις ,

ια'. ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΣ ΚΡΙΤΑΙ ΓΗΣ.] Ἐπειὸν εἶδος προνοίας κηεῖ , τὸ ἡμῖν ἀρχόντων . δευτέρως ὅτι τῆς τῆς θεοῦ σοφίας ἔργον ἔστι , τὸ εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους τὸδε τὸ πᾶν διατάξαι . ἀν γὰρ τῷ ἀνέλης , τὸ πᾶν οἰχόσεται . ἀλλὰ τὸ μὲν τυπώσαι τὰς ἀρχὰς τῆς θεοῦ γέροντι . τὸ δὲ καὶ ποιεῖν ὅτι τῷ ἀγαθῷ τῆς ἡμῖν ἀνιδροῦσαν ἔστι πομπείας . λέγει τοῖσι , ὅτι ἔστι τῆς βασιλείας ἡμῖν καὶ δικασαί , δεῖ δὲ διαχειρῆσθαι τῶν θεῶν , ὡς ἀπαξίας ἐπιμελεμένῳ . καὶ ἀρχῶν ἐν ὧν , διαχειρῆσει τῶν θεῶν , ὅτι ἔλαβεν ἀφορμὴν τῶν σαύτης ἐπιμελείας . Ἐ ἀρχομένους ὡν , διαχειρῆσει , ὅτι ἔχουσιν τὸν ἐπιμελεμένον . εἰπὼν δὲ τῆς ἀπὸ ἡμῖν ἀξιομάτων , ἐπιφέρει καὶ ἀπὸ ἡλικιῶν .

ιβ'. ΝΕΑΝΙΣΚΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΟΙ .] Καὶ εἰς γῆρας , φησὶν , ἔλθῃς , καὶν τίος ἦς , διαχειρῆσει , καὶν τῆ λαῶν , καὶν γυνῶν , καὶν ἀνῆρ . εἶτα ἔτι αἰτίας ἐπάγει . ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτῆ . ἄλλος . ὅτι ὑψώθη . ἐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλος , φησὶν , θεὸς ὁ καὶ φύσιν ὑψὸς ἔχων , εἰ μὴ αὐτὸς ὁ πάντων ποιητής .

ιδ'. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΓΗΣ.] Ἄλλος ὁ ὕμνος . ὁ δὲ λέγει τῷ ἔστιν . εἰδεξαμένῳ ἔστιν ἀπὸ ἡμῖν ὁρμημένων αὐτῶν αὐτῶν τῶν κηδεμονίας ἔτι δὲ ἔστιν . δεῖ δὲ αὐτὸν αἰνεῖν ἐδὲ τῶν μόνον , ἀλλὰ ἔτι τῶν χερσῶν . Ἐ γὰρ καὶ πρὸς τέτοιον καὶ τέτοιον ἀνὸρ συγκακλήσῃ αὐτῶν τὸ ὑψὸς ἔτι ἡ δόξα , καὶ ἡ ὠδρα πάντων διαχειρῆσει . Ἐ καλῶς εἶπεν αὐτῶν μόνον , πρὸς ἀντιθέσιν ἡμῖν ἐκ ὅτιον θεῶν . εἶτα ἀνάγει ὅτι μείζον τὸν ἀπερατῶν , πᾶσι δὲ τῆς γῆς ὅτι τὸν sunt dij . Deinde euehens ad id quod maius est auditorem , à terra rursus eum

pentes & montes qualem nobis usum adferunt ? multum certè & valdè necessarium. Nam & ad ædificia montes & colles & ligna infrugifera conducunt. Quin etiam serpentes & scorpiones & dracones metum afferunt, & vt modèstè te geras efficiunt, & ad certamen instruunt, & peccatum primi parentis in paradiso admissum tibi in memoriam redigunt, & ostendunt quantorum malorum causa fit inobedientia. Quando ergo videris serpentem, in mentem reuoca quæ in sacris narratur historijs, & non paruum tibi præbent philosophiæ argumentum. Quin & aliud in his admirandum, quòd non ad domos accurrant, sed ament solitudinem, & quando tu dormis illa de lustris suis egrediantur. Ad hæc,

II. PRINCIPES ET OMNES IUDICES TERRÆ.] Mouet aliud genus prouidentix, nempe de Principibus; ostendens hoc fuisse opus Dei prouidentix, quòd in Principes & subditos vniuersum distribuerit: si enim hoc sustuleris, vniuersum interibit. Sed Principatus quidem constituere fuit opus Dei; quòd autem improbi ad eos prouehantur est hominum improbitatis. Dicit igitur agendas esse Deo gratias, quòd sint Reges & Iudices, tamquam recti ordinis curam gerenti. Si ergo sis Princeps, Deo gratias age, quòd tantæ curæ gerendæ nactus sis occasionem. Si subditus sis, gratias age, quòd habeas qui tui curam gerat. Ceterum cum dignitates recensuisset, subiungit etiam ætates.

12. IUVENES ET VIRGINES.] Seu ad senectutem perueneris, inquit, seu sis iuuenis, gratias age, siue de plebe sis, seu vir, seu mulier. Deinde etiam causam subdit; Quia exaltatum est nomen eius: alius; Quia supereminet. Non enim est alius, inquit, Deus qui naturalem habeat celsitudinem, nisi ipse omnium Creator.

14. CONFESSIO EIVS SUPER TERRAM.] Alius Hymnus. Quod autem dicit est eiusmodi. q. d. Ostendimus etiam ex ijs ipsi quæ videntur eius prouidentiam & gloriam: oportet autem ipsum laudare non propter hæc solum, sed etiam absque his: etenim & ante hæc & sine his obtigit ei altitudo & gloria, & ab omnibus gratiarum actio. Et pulchrè dixit eius solius, ad distinctionem eorum qui non sunt dij . Deinde euehens ad id quod maius est auditorem, à terra rursus eum

COM-MENTARIVS HERACLEON TÆ.

Omnis gradus debet laudem Deo.

Item omnia & sexum.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

ad cælum transfert. Quemadmodum enim in principio è cælo in terram descendit, ita rursus ipsum euehit super omnia quæ videntur dicens: *Confessio eius super cælum & terram*. Etenim supernæ Virtutes, inquit, non cessant eum celebrare. Attamen talis ac tantus Deus nos quoque dignatus est suum populum nuncupare, nec solùm nominare, sed etiam in altum erigere & glorificare. *Exaltabit enim, inquit, cornu populi sui*. q. d. Inexpugnabilem ipsum ostendet ac gloriosum, cultu eorum minimè indigens; sed bonitatem suam ostendens claros & illustres reddidit per vniuersum orbem terræ. Ne autem eos segniores redderet dicendo populum suum, atque hoc nomine freti ea quæ ad curam animæ pertinent negligenter; postquam dixit *Hymnus omnibus*, non id absolutè dixit, sed *sanctis eius*: & postquam dixit *filij Israël*, adiecit *populo appropinquansi sibi*. Id est: Si sitis sancti, magnam gloriam consequemini. Verùm cum religione modò simul transijt superbia ad Gentes, illis & gloriâ & fide spoliatis.

ἐρεθὶς αὐτὸν μετὰ τὴν ὄψιν. οὐ γὰρ ἀρξάμενος ὑπὸ τῆ ἐρεθῆ πρὸς τὴν γῆν κατέβη, ἕταρ ἐπὶ τὰ ὀφθαλμοὶ πάντα πάλιν ἀνὰ γὰρ αὐτὸν λέγων· ἢ ἐξομολόγησις αὐτῆ ἐπὶ γῆς καὶ ἐρεθῆ. καὶ γὰρ αἱ ἀνω δυνάμεις, φησὶν, ἐπαύονται ὑμῶν. ἀλλ' ὁμοίως ὁ πηλικεὶος θεὸς κρητίζουσι λαὸν αὐτῆ ὑμῶν ὀνομασίῃ, ἔκ ἐκ ὀνομασίῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕψος ἀραι ἔδοξάσθαι. ὑψώσθαι γάρ, φησὶ, κέρας λαῖν αὐτῆ. οὐκ ἀμαχανὸν αὐτὸν δεῖξαι ἔνδοξον, ἐκ τῆς παρ' αὐτῶν διόδομος θεοκρατίας. ἀλλ' ἀγαθότητῶ ἐδεικνύμενος, ἀπειθαίεσι καὶ αἰοδίμοις πασιῶ χεῖ τῆς οὐρανίου ἐποίησεν. ἦκα δὲ μὴ βαθυμότερος ποιήσῃ τῶ λέγων καὶ λαὸς αὐτῆ, ἔ τέτῃ θρησκουῖτες ἦν καὶ ψυχῶ ἀμαλῶσθαι. ἐπαὶν ὕμνος πᾶσιν, ἐχ' ἀπλῶς ἐπῆν, ἀλλὰ τοῖς ὁμοίως αὐτῆ. ἔ ἐπῆν τοῖς ὑοῖς Ἰσραὴλ, πρὸς ἑσθῆ λαφ' ἐγ- γίζοντι αὐτῆ. τῆς ἐπῆν ἰαν ἦτι ὅσοι, πολλῆς ὑπελαύσθαι δόξης. ἀλλὰ καὶ τὸ δισθεβίας νεῶ μετέβη ἔ ἡ καθρηφάρεια εἰς τὰ ἔθνη, ἐκείνων γυμνωθέντων ἔ δόξης καὶ πίστεως.

C A T E N A P A T R V M.

RIGENS. Duplicem admonitionem hic Vates fecit, vt ad maiorem alacritatem animos accenderet. Ceterùm hic est alius hymnus, omnem creaturam tam intelligibilem quàm sensibilem, tam rationalem quàm irrationalem, tam animatam quàm inanimatam in vnum concentum laudationis excitans.

I. LAUDATE DOMINVM DE CÆLIS.] CHRYSOSTOMI. Est hoc sanctis in more positum propter pium & gratum suum animum, vt cum Deo sint acturi gratias accersant multos laudationis socios, & hortentur vt hoc pulchrum munus secum obeant. Hoc etiam fecerunt tres pueri, qui quando erant in fornace, omnem creaturam ad laudibus celebrandum id quod acceperant beneficium inuitantes. Hoc etiam ipse facit vtrumque mundum vocans, supernum & infernum, sensibilem & intellectibilem. Quin & aliud quidpiam ex his confirmat: quale porro istud? ne quis eorum qui minus sunt rationis compotes existimet esse duos opifices. Cum enim diuersæ sint creaturæ, & inter se substantijs

Sancti inuisant omnes creaturas ad laudem Dei.

RIGENΟΥΣ. Διπλῶν ἐπισημασθὶ τὴν καθρηφάρειαν ὁ πρὸς φήτης, εἰς πλείονα πρὸς μὲν τὰς ψυχὰς καθρηφάρειαν. ὕμνος δὲ καὶ ἐπὶ ἔπιπρος, τὴν κτίσιν ἀπασαν νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, λογικῶν τε καὶ ἀλογον, ἔμψυχον τε καὶ ἀψυχον εἰς μίαν συμπαντίαν τὴν ὕμνωδίας ἐγλίξον.

α. ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΕΚ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐθὺς τῆτο τοῖς ἀγίοις δεῖ πολλὰν διηγορασυάων, ἐπιπιδαν μέλλωσιν διαχαρισθῆν τῶ θεῶ πολ- λὰς καλῆν κοινὰς τὴν διηφίμας, ἔ καθρηφάρειαν συμπαντίαν τῆς καλῆς τῶν τῆς λει- τεργίας αὐτοῖς. τῆτο καὶ οἱ παῖδες οἱ ἔθῆς πεποιήκασι, τὴν κτίσιν ἀπασαν ἰνίκα ἦσαο ἐν τῆ καμῆκα πρὸς τὴν διηφίμας τῆς καθρηφάρειαν διηργασίας καλέσαντες. τῆτο ἔ αὐτοῖς ποιεῖ ἐκάτερον τὸν κόσμον καλῶν, τὸν ἀνω, τὸν κάτω, τὸν αἰσθητῶν, τὸν νοητῶν. καὶ ἔπιπρον δὲ π πάλιν ἐκ τέτῃ καθρηφάρειαν. πῶν δὲ τῆτο; τὸ μηδὲνα ἦν ἀλογωτέρον νομί- σασι δύο δημεργίας ἔ. ἐπιπιδὴ γὰρ κτί- σεις διαφόροι, καὶ διεσῆκασιν ἀλλήλων τῆς εἰσίας.

ύσους· ή μὲν γάρ ὄζην αἰδητῆ, ή δὲ τρωτῆ, ή μὲν ὄρατῆ, ή δὲ ἀόρατος· ἡα μὴ πρὸς ἐκ τῆς διαφορῆς. ἡ δὲ πρὸς τῆς ἔργων διαφορῆς διμμερῆς ἐπισημασθῆναι τὸν χορὸν ἵσπου, ὡς ἀπάντων μίαν ἀγαθὸν αὐτοῖς τὴν μαλωδίαν, καὶ τὸ αὐτὸν λέγειν δὲ τὸν τῆς αἰῶν ὑπὸ τῆς καὶ πρὸς αὐτοῖς ἀνυμνῶν διὰ, διὰ τὴν καὶ ἐπισημασθῆναι ὅτι εἰς ἑκατέρωθεν ὁ διμμερῆς. καὶ ἐπεὶ τὸν αἰῶνα ἀπάρχεται ἐπισημασθῆναι αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ· αἰνεῖται αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ· ἑπεὶ εἰς φησι, πᾶσαι αἱ στρατὶ αὐτοῦ, καὶ Χερουβίμ, καὶ Σεραφίμ, καὶ κυριότητες, καὶ αρχαί, καὶ δεσπότης. τὸ σφόδρα ἐκκαυμένης ψυχῆς, τὸ φίλῳ παπυροφύμ, τὸ πάντας διεγέρειν πρὸς τὸν εὐφημῆσαι τὸ ποδοφύμ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὕτως καὶ ὁ Μωσῆς ἀρχόμενος τῆς διμμερῆς, ἐ μὲν πρὸς τῆς αἰῶν ἑξαλειφῆς, καὶ ἑσπεῖ καὶ γῆς ποιῆται τὴν ἀρχὴν, καὶ δεσβαίνει λοιπὸν δεξὴ ἡλίου καὶ ἀριστερῆς καὶ βοτῶν καὶ τῆς ἑσπεῖς, ἐ εἰς τὸν ἀνθρώπων καταλύει τὸν λόγον. ἑσπεῖς δὲ ἑσπεῖς λέγον ἐπισημασθῆναι, καὶ πρὸς εὐφημῆσαι, ἀλλ' ἑσπεῖς ἑσπεῖς τὸν αὐτὸν λέγει· τῆ γὰρ ἑσπεῖς φωνῆ τὸν ἑσπεῖς ἕδος ἑσπεῖς καλεῖται.

δ'. ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΕΡΑΝΩ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἡμεῖς γὰρ καὶ Μωσῆς λέγοντες, ὅτι τῆς ὑδάτων τὰ μὲν εἶασιν καὶ τὰ δὲ ὑπὸ τῆς τῶν τῆς ἑσπεῖς ἀφῆκα μέρει. καὶ πῶς ταῦτα αἰνεῖται ἕπει τις αἰ; ὅτι διαφορῆς δεξολογίας καὶ ἀριστερῆς ἑσπεῖς· εἰς μὲν ὁ δεξὴ ἡμῶν, ἑσπεῖς δὲ ὁ δεξὴ ὄψεως· καὶ τέλος δὲ μὲν τῶν ὁ δεξὴ βίαι ἐ ἔργων. καὶ γὰρ ἀνθρώπων ἐ φθνηγομῆσαι ἕσπεῖς, ἀλλὰ καὶ σιγῶνται, δεξὴ ἀριστερῆς τῆς δεξῆς. ἑσπεῖς ἐ ὁ Χριστὸς φησι λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἕσπεῖς ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δεξασσῶσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς ἑσπεῖς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τῆτο λέγει, ὅτι ἕσπεῖς τῆς ἡμῶν αἰῶν τῆς πεποιθῆτος σοφίας, καὶ πολλὰ γίμει τὴν θαύματα. ὅπερ σιωπῆτος ὁ Μωσῆς ἐσπεῖς ἕσπεῖς ἕσπεῖς· καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ἀποποίησιν, καὶ ἴδεν καλὰ λίαν. ἕσπεῖς καλὰ, εἰς δεξάζει τὸν πεποιθῆτος, ἐ τὸν θεῖον ἕσπεῖς εἰς εὐφημῆσαι τὴν τακτικῆς μέρει. αἰνον ἐν τῆτο φησι τὸ κάλλος τῆς γι-

differant; siquidem alia est sensibilis, alia verò intellectilis, alia visibilis, alia inuisibilis; ne quis ex substantiarum atque operum differentia diuersos induceret opifices, vnum constituit chorum, vnum ex omnibus ei canticum offerens, & eundem Deum dicens tam à superna quam ab inferna creatura laudandum esse, hinc quoque ostendens esse vnum vtriusque conditorem. A supernis autem prius exorditur dicens, *Laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius*: alius autem ait, *omnes exercitus eius*, scilicet Cherubim, Seraphim, Dominationes, Principatus, Potestates. Hoc est animi valdè incensi, hoc ardentis amoris, omnes excitare ad laudandum eum qui amatur.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Sic etiam Moyses de opificio seu creatione incipiens, cum de supernis nihil dixisset, à cælo & terra ducit exordium, & per Solem & Lunam & herbas & cetera transiens, in homine concludit sermonem. Cælos autem cælorum hinc dicens, non ostendit multitudinem, sed idem dicit etiam cælum cæli: nam Hebræorum linguâ cælum solet cæli dici.

4. ΕΤ ΑΟΥΑ ΟΥΕ ΣΥΡΕΝ CÆLOS.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Audisti nimirum Moysen etiam dicentem, ex aquis quidem alias eum reliquisse inferius, alias verò effecisse sublimes super cæli terga manere. At quomodo, dixerit aliquis, ea poterunt laudare? quoniam sunt diuersi glorificationis aut laudum modi: vnus quidem per verba, alius verò per visum: quibus etiam accedit tertius qui est per vitam & opera. Nam hominibus non solùm loquentibus, sed etiam tacentibus, gloria Deo offertur. Quemadmodum Christus quoque dicit: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.*

CATE-
NA PÁ-
TRVM.

Multiplex
modus
Deum lau-
dandi.

Marth. 5.

Gen. 1.

CATE-
NA PA-
TRVM.

sunt, quæ auctori laudem patit. Cum autem hic Propheta creaturas dixisset, & ex rerum visibilibus aspectu eorumdem pulchritudinem & magnitudinem & utilitatem discendam reliquisset, aliam assignat rationem dicens:

5. QVIA IPSE DIXIT, ET FACTA SVNT.] CHRYSOSTOMI. Quod enim pulchra & admirabilia sunt etiam ipse visus declarat; quod autem facta quoque sint, & artificem habeant, neque fortuito casu extiterint, neque increata sint, satis quidem vel ex ipsa eorum congruentia conspici potest: sed si quis dubitauerit, à me discat quod habeant opificem & effectorem, & prouisorem ac curatorem: Duo enim hic ponit, vel potius tria; atque aded si quis rectè perpendat, etiam quatuor: quod nempe id quod est fecerit, & è nihilo fecerit, idque facili negotio, item à se facta moderetur. Si quidem illud ipse dixit facilitatem ostendit: quod autem iam facta etiam regat, Statuit ea, inquit, in seculum: praeceptum posuit, & non praecribit. Vide quomodo hic quoque rursus ostenderit potestatem & auctoritatem, non solum quod statuerit, sed etiam quod praeceptum dixerit, humanis dictionibus eius operationem indicans. Quemadmodum enim tibi dicere, & praecipere est facile, ita Deo facere, & facta regere ac continere; imò verò non ita, sed multò facilius. Neque enim verbis explicari potest summa facilitas cum qua ista fecit.

Deus omnia facile fecit.

A N O N Y M I. Dedit enim, inquit, creaturæ praeceptum inuiolabile; ut nimirum ea quæ sunt perpetuò maneat quamdiu placuerit ipsi conditori.

7. LAUDATE DOMINVM DE TERRA.] ANONYMI. Cum haec dixisset de ijs quæ in sublimioribus locis existunt, transit etiam ad terram. Dracones autem perspicuum est quod cetera dicat grandia, & ut in Psalmo centesimo tertio habetur: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei.* Et simul cum Moyse quidem aquarum productionem insinuet, non autem eam aperte dixerit; hic igitur tamquam rem à Moyse relictam, vel saltem non clarè dictam, repetijt, & subiunxit ipsum quoque abyssos fecisse, & omnia quæ in aquis sunt: quoniam hæc quoque conuenientem Domino hymnum offerre debent. Deinde dicit etiam aërem ab ijs quæ in aëre sunt. subdit enim:

David
Moyse scri-
pturam
supplet.

νομήτων τῶν ὑμολογίας τῆς πεποιτικῆς, εἰπὼν δὲ ὁ θεωροῦντας τὰ κτίσματα, καὶ τῆ ὄψει τῶν θεωρῶν καὶ ἀλλοτῶν τὸ κάλλος αὐτῶν καταμαρτυροῦν ἐ τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρείαν, ἐπέγραψεν τὴν αἰτίαν λέγων·

6. OTI AICTOS EIPES, KAI BRENTHO-SAN.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅτι γὰρ καλὰ καὶ θαυμάσια ἐ αὐτῆ ἢ ὄψις δηλοῖ: ὅτι δὲ καὶ χροῖμα, ἐ δημιουργὸν ἔχει, καὶ ἐ αὐτῶν μαρτυροῦν, ἐδὲ ἀρχὴν τε, ἰκανὸν μὲν καὶ τέτοιο δὲ τῆς ἀρμοσίας αὐτῆς κατὰ εἶν· εἰ δὲ τις ἀμφισβῆσται, παρ' ἐμὲ μαρτυροῦν ὅτι καὶ δημιουργὸν ἔχει ἐ ποιητῆ, καὶ θεωρητὴν καὶ κηδεμόνα. δύο γὰρ ἐνταῦθα τίθηται, μέγιστον δὲ τέλει· εἰ δὲ τις ἀκρεβῶς ἐξετάσῃ, καὶ τίσασθαι· ἀπὸ τῆς ἐπιπέσε, ἐ ἐξ ἐκ ὄντων ἐπιπέσε, ἐ μετ' ἀπορίας ἐπιπέσε, καὶ χροῖμα κατὰ τῆ. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἀπορίας δηλοῖ· ὅτι ἐ χροῖμα κατὰ τῆ, ἴσῃσι αὐτὰ, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα· πρὸς αἰῶνα ἐστὶν, καὶ ἐ παρελθόντων. ὅρα ἐ ἐνταῦθα πάλιν τὴν ἐξουσίαν ἐ τὴν ἀπορίας πρὸς παρελθόντων, ἐ τῆς ἐπιπέσε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιπέσε πρὸς αἰῶνα, ταῖς ἀπορίας καὶ λέγει τὴν ἐπιπέσε αὐτῆ ἀπορίας. ὡστὲρ γὰρ οἱ τὸ ἐπιπέσε ἀπορίας καὶ τὸ πρὸς αἰῶνα ἴσῃσι, ἐταῦθα τὸ ἐπιπέσε, ἐ χροῖμα ἀπορίας τῆσαι· μάλλον δὲ ἐχ' ἐταῦθα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλείον· ἐδὲ γὰρ δυνατὸν ἀπορίας τῆ ἀπορίας τὴν ἀπορίας μὲν ἐ ταῦτα ἐπιπέσε.

A N O N Y M O Y. Δίδωκε γάρ, φησὶ, τῆ κτίσει πρὸς αἰῶνα ἀπορίας, ὡστὲρ τῆ δυνατῶς τὰ ὄντα ἕως ἐν αὐτῆ δοκῆ τῆ πεποιτικῆς.

7. AINEITE TON KYRION EK THE GHS.] ANONYMOY. Εἰπὼν ἀρχὴ τέτε τὰ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις, μεταβαίνει ἐ ἐπὶ τὴν γῆν. Δράκοντας δὲ δηλοῦν ὅτι τὰ κῆτι λέγει τὰ μεγάλα, καὶ ὡς ἐ τῆ γῆ φησὶ· Δράκων ἐστὶ ἐν ἐπλάσει ἐπιπέσε αὐτῆ. ἐ ἄμα ὅτι καὶ τὴν τῆ ὑδάτων ποίησιν Μωσῆς μὲν ἠνεῖξαστο γηροῦναι, ἐ μὲν σαφῶς εἶπεν· ἐδὲ ἐν ἀλλοτῶν εἶπεν ὡς παρὰ ἐπιπέσε Μωσῆ τὸ πρὸς αἰῶνα, ἢ καὶ μὲν φησὶν εἰρημῶν, ἐπιπέσε, ὅτι καὶ τὰς ἀπορίας αὐτῶς ἐπιπέσε, καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς ὑδάσιν· ὅτι καὶ ταῦτα ἀπορίας τὸν ἀπορίας ὑμνον ἀπορίας τῆς ἀπορίας. εἶτα λέγει ἐ τὸν ἀπορίας τῆς ἀπορίας ἀπορίας. ἐπιπέσε γὰρ.

h. Πτε,

ἢ ΠΥΡ, ΧΑΛΑΖΑ, ΧΙΩΝ, ΚΡΥΣΤΑΛΛΟΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Καὶ ταῦτα ἐξ ὑδάτων ἔχει τὴν ἀφορμὴν. ἐν αἰέρι δὲ γίνε() καὶ χαλάζα, ἔ καὶ χιών, καὶ κρύσταλλος, καὶ τὰ σφοδρὰ πινύματα. (ταῦτα γὰρ κραταιγίδας ἐκάλεσε.) Ἐπὶ τὸ πῦρ δὲ ὡσαύτως ἐ μόνον ἐν γῆ, ἀλλὰ καὶ ἐν αἰέρι φαινόμενον ὅστις ἰδεῖν. καὶ γὰρ ἀστραπαὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ φορητῆρες ἐξ αἰέρος ἐπιφέρονται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀπὸ γὰρ τῆς αἰέρος καὶ πῦρ γίνεται, καὶ χαλάζα, ἔ καὶ χιών, καὶ τὰ λοιπά. δείκνυσθαι ἔν ὅτι ὁ ἔπειθε εἰς αὐτὸ βέβηται τὸν αἶρα διωκόμενος, ὅστις δὴ ἴσως ἔστι ἔξ ἀρχῆς αὐτὸν πεπρόκειτο, καὶ ἀμα ὅτι ἔστι τὸ πῦρ ἀλλόλοισι Μωσῆς· σιωσῆσαι μὲν γὰρ αὐτὸν τῶν πάντων ὡς ἀεικόμηνον· ἐ μὲν σαφῶς εἶπεν ὅτι καὶ ὁ ἀὴρ ἐγένετο. ἐπάγα· τὰ παιδῆτα τὸν λόγον αὐτῶν. ἀντὶ τῆς ὑπακείοντα τῶν φροσάγματι αὐτῶν. λόγον γὰρ αὐτῶν ἐταῦθα τὸ φροσάγμα αὐτῶν καλεῖ. Βάλε) ἔν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὑμεῖς αἰ μεταβολῆ τῆς αἰέρος ὑμῖν αὐτῶν, δι' ὧν ἐκπληροῦνται αὐτῶν τὸ φροσάγμα, τῆ ταχεῖα μεταβολῆ τὴν δύναμιν τῆς φροσάτῃτος ἐρμηνεύεται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ ταῦτα δὲ ἀκόνην, φασί, ταῖς ἐπιπέτοι καὶ ἀναπληροῖ, καίτοι ἀλλοτῶς ἔντα· καὶ τὸ φροσάγμα αὐτῶν εἰς ἕρπον ἐξάγα, καὶ ἐσσητία ἔντα τῆ φύσιν· ἐκάτερα πολλὰ καὶ τὸ αὐτὸ ἐπίταγμα ἵπυσε, καλαζοπνὰς ἀμαρτησάτας. τὰτο ἔν, φισσ, διχαρσίας ἀξίον, ἔ πολλῆς μὲν ἔσ. τὸν γὰρ θεὸν ὁμοίως ἀνυμνεῖν χρῆ, καὶ καλαζοτῶ, ἔ ἀνιῶτα καλαστωσ. ἀμφοτέρω γὰρ κηδομονίας, ἀμφοτέρω ἀγαθότητος. Ἀνθρώποι γὰρ τὸ μὲν ἀγαθότι ποιῶσι, τὸ δὲ πονηρία καὶ θυμὸς· ὁ δὲ θεὸς ἀμφοτέρω φιλεῖ· ὁμοίως γοῦν αὐτὸν ἀνυμνεῖν δεῖ, καὶ ὅτι ἔστι ἐν ὡσδ εἰσὼ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὅτι ἐξέβαλε· καὶ χάριν εἰδέναι ἔχ' ἵσως τῆ βασιλείας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἵσως γένετης· καὶ γὰρ ἔ τῶν ἑπιπέτοι τῶν, καὶ ἠπαίλησεν, ὡς κακίας ἀπαλλάξαι. ὡσπερ ἔν ἰατροῖν ἐ φέροντα, ἀλλὰ καὶ ἀγχοῖα λιμῶ· ἐκ εἰς ἀγορῶν μόνον ἐξάγοντα, ἀλλὰ καὶ ἐν οἴκοις πῶς κατακλείοντα· ἐκ ἀλείφοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τέμνοντα καὶ κροῖοντα θουμαζομῶν· (εἰ γὰρ καὶ ἐσσητία τὰ γνόμωρα, ἀλλὰ πρὸς ἔν ὅρα τέλος·) ἔπος καὶ τὸν θεόν, καὶ πολλὰ μᾶλλον, ἵσως ἀπάντων ὑμνεῖν χρῆ. ἐ πμωρεῖται δὲ μόνον χαλάζα καὶ πῦρ, ἀλλὰ ἔ πμωρεῖται ἀπῆλλαξεν. ἢ ἐκ

S. IGNIS, GRANDO, NIX, GLACIATIES.] ORIGENIS. Etiam hæc ex aquis causam habent. Sanè in aère & grando & nix & glacies fit, & vehementes venti: (hps autem procellas nuncupavit.) Quin & ignis similiter non solum in terra, sed etiam in aère cerni potest. Etenim & fulgura & fulmina & accensi turbines ex aère deferuntur.

ANONYMI. Nam ex aère quoque ignis fit, & grando, & nix, & reliqua. Ostendit igitur eum qui aërem in quæcumque voluerit conuertere potest, hunc utique eundem etiam ab initio fecisse, & simul indicat Moysem hoc omisisse: siquidem illum consignificavit tamquam hoc vniuerso contentum; non tamen clarè dixit aërem factum esse. subdit: *Quæ faciunt verbum eius.* id est, *Quæ obediunt præcepto eius.* Verbum enim eius hoc loco mandatum eius vocat. Vult igitur dicere, Vos etiam aëris mutationes laudate eum, per quas mandatum eius expletur, ceteri mutatione mandantis vim explicantes.

CHRYSOSTOMI. Etiam hæc, inquit, funguntur munere ministrorum, licet sint expertia rationis; & præceptum eius in opus educunt, etiam quæ naturæ contraria sunt: vtraque sæpè vnum idemque mandatum perfecit, peccatores aliquos puniens. Hoc ergo, inquit, meretur gratiarum actionem, eamque certè maximam. Deus enim æquè est laudandus, & cum punit, & cum à supplicio eximit. Vtraque enim sunt curationis, vtraque sunt bonitatis. Homines enim hoc quidem faciunt propter bonitatem, illud verò per iram & improbitatem: Deus autem vtraque clementer facit. Oportet igitur eum æquè laudare, & quòd posuerit Adam in paradiso, & quòd eum expulerit; & agere gratias non solum pro Regno, sed etiam pro gehenna: eam enim & fecit, & minatus est, vt à vitio liberaret. Quemadmodum ergo Medicum non solum nutrientem, sed etiam fame excruciantem; non solum in forum educentem, sed etiam domi alicubi includentem; non solum vngentem, sed etiam vrentem & secantem admiramur: (etsi enim sint contraria quæ fiunt, vnum tamen finem respiciunt:) ita etiam Deum, & quidem multò magis, pro omnibus laudare oportet. Ceterum grando & ignis non solum puniunt, sed etiam à supplicio liberarunt. An nescis quanta

NA PATRVM.

Deum æquè laudandum puniens quàm liberans.

Medicus etiam cum vris laudandus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

miracula in Ægypto per hæc elementa facta sint & in Iudæis, & in hac nostra generatione? Tanta est autem potentia iubentis, ut quæ per Angelos illos spirituales & magnas virtutes faciebat, ea etiam sæpè per elementa ista fecerit. Et cur hoc facit? ut quando hæc Angelus quoque fecerit, nemo insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperavit.

II. REGES TERRÆ ET OMNES POPVLI.] ANONYMI. Rursum aliud mouet genus prouidentix, nempe de Principibus. Quod & Paulus ait, ostendens hoc esse opus diuinæ prouidentix, quòd in Principes & subditos distributum sit hoc vniuersum: *Dei enim, inquit, minister est in bonum.* Nam si hoc sustuleris, vniuersum interit. Si enim Principibus, & quidem multis inter eos corruptis existentibus, tanta sit ex ijs utilitas; cogita, si ij qui gerunt Principatus eosdem rectè gererent, quàm benè cum genere humano ageretur. Ceterùm Magistratus quidem constituere fuit opus Dei: quod autem improbi ad eos promoueantur, & eis non ut decet vtantur, est hominum improbitatis. Dicit igitur oportere magnas Deo gratias agere, quòd sint & Reges & Iudices. Si ergo sis Princeps, benigno & clementi Deo gratias age, quòd tantam acceperis occasionem à Deo tantæ curæ & industrix exercendæ. Si subditus sis, rursus Deo gratias age, quòd habeas qui tui curam gerat: seu ad senectutem perueneris, seu sis iuuenis, Deo gratias age. Hoc enim hic Psalmus per hæc omnia maximè probat, Deum nempe ab omnibus pro omnibus laudandum esse: *Quia exaltatum est nomen eius solius.* Illud autem, *Iuuenes & virgines,* alius ait, *Electi.* Illud autem, *Senes cum iunioribus,* alius ait, *Cum pueris laudent nomen Domini.*

Rom. 13,
4.

μὴ νεώτερον, ἄλλος φησὶ, μὴ παίδων αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου.

οἶδα ἐν Αἰγύπτῳ ὅσα δὲ τέτων ἰθαυμα-
ταργήθη τῆς σοχείων καὶ ἐπὶ τῆς Ἰουδαίων,
καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων; Ἐποσάυτη ἢ τῆ
κελεύουτος δύναιμι, ὅτι ἀπὸρ δι' ἀγγέλων
ἰποῖει τῆς νοεῶν ἐκείνων καὶ μεγάλην δυ-
νάμιων, ταῦτα πολλάκις καὶ δὲ τῆς σοχείων
τέτων ἰποῖσι. καὶ δὲ τῆς τέτων ποιεῖ; ἵνα ὅτι
ἀγγελος ταῦτα ἐργάζηται, μηδὲ εἰς τῆς ἀνο-
τήτων ἐκείνη λογιζήται, ἀλλὰ τῶν ἐπιτά-
ξων.

ιά. ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝ-
ΤΕΣ ΛΑΟΙ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πάλιν ἐπι-
ρον κινεῖ προνοίας εἶδος τὸ τῆς ἀρχόντων. ὁ
καὶ Παῦλος φησὶ, δεῖκνυς ὅτι τῆς θεῆς σοφίας
ἔργον ἐστὶ, τὸ εἰς ἀρχοντας ἔ ἀρχομένους τὸ δε
τὸ πᾶν δεχταίξαι· θεῆ γάρ, φησὶ, δεχνοός
ἐστιν εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἀν γδ τέτων ἀνάλης, τὸ
πᾶν οἴχεται. εἰ γδ ὄντων ἀρχόντων, καὶ πολ-
λῶν ἐν αὐτοῖς διεφθαρμένων, ποσάυτη τῆ
προνοίας ἐστὶν ἡ χρεία· ἐνόησον, εἰ καὶ κα-
λῶς μεταχειρίζον οἱ τὰς ἀρχὰς μεταχει-
ζόμενοι, πρόσθε ἀν τὸ ἡμῶς ἀπῆλθον δι-
μείας. ἀλλὰ τὸ μὴ τυπῶσαι τὰς ἀρχὰς
τῆς θεῆς γήρῳ ἔργον· τὸ δὲ ποιεῖν ἐπὶ
τέτων ἀγαθῶν, καὶ μὴ εἰς δέον αὐτοῖς κεχρηῶν,
ὁ τῆς ἀνθερόπων πομείας. λέγει τῶν, ὅτι
καὶ ἰσθ τῆ βασιλείας ἐστὶ, ἔ ἰσθ τῆ δικασίας
ἐστὶ, δεῖ μεγάλας ἀναφέρειν δεχαισίας τῶν
θεῶν. καὶ ἀρχων τῶν ἡς, δεχαις τῶν φι-
λωνθερόπων θεῶν, ὅτι ἔλαβες ἀφορμῶν το-
σαύτη ὡς τῶν θεῶν ποσάυτης ἐπιμελείας.
καὶ ἀρχομένους ἡς, πάλιν δεχαις τῶν
θεῶν, ὅτι ἔχεις τὸν ἐπιμελέμενον· καὶ εἰς
γήρας ἔλθης, καὶ νέος ἡς, δεχαις τῶν
θεῶν. τέτων γδ δὲ πάντων ὁ ψαλμὸς ἐστὶ
ὡς δεχαις, ὅτι δεῖ ἰσθ ἀπάντων καὶ
πάντας αἰνεῖν αὐτὸν· ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα
αὐτῶν μόνον. τὸ δὲ, καλίσκοι καὶ παρθνοί,
ἄλλος φησὶ, ἐκλεκτοί. τὸ δὲ, φρεσβύτεροι

ANNOTATIONES CORDERII.

Loc & sequentibus duobus Psalmis inuitat omnes creaturas ad laudandum Deum, easque quasi ad chorum vocat, à cælestibus & supremis ordiendo, & sic ad inferiora descendendo.

I. *Laudate Dominum de cælis.*] Quod ita accipiendum ac si dicat: Vos qui estis de cælis, id est ciues cælestes.

IBIDEM. *Laudate eum in excelsis.*] Id est, Qui estis in altis, qui in supremis moramini.

Similiter inferiùs vers. 7. cùm dicitur, *Laudate Dominum de terra.* Sensus est: Laudate Dominum vos creaturæ terrestres, siue quæ estis de terra. Hunc sensum manifestè indicat Chaldaica Paraphrasis, quæ hoc loco sic habet: *Laudate Deum creaturæ sancta de cælis: laudate eum Angeli excelsi.* Possset tamen etiam aliter nostra lectio exponi. q.d. Laudate Dominum de cælis, ac de ijs quæ considerantur & geruntur in ijs. Omnino tamen prior expositio cum Titelman-
no,

no, Bellarmino & alijs præferenda viderur : cui & sequentia magis consonant.

Angeli
sunt sym-
phoniaci &
laudatores
Dei.

2. *Laudate eum omnes Angeli eius.*] Hoc est enim perenne opus Angelorum atque proprium, Deum cantu & symphoniam celebrare. Quare S. Athanasius quæst. 36. ad Antiochum definit Angelum *ὄν ὑμνωλοχὸν*, hymnisonum, diuinæ laudis buccinatores spiritum. S. Bernardus quoque Serm. 7. in Cant. beatos (spiritus vocat *cali cantores*; atque illos solitos dignanter admisceri psallentibus Regij Vatis claro testimonio, *Praucenerunt Principes coniuncti psallentibus*. Vbi David dicit olympicos illos, symphoniacos Dei non modò se vltro adiungere pie canentibus hominibus, sed eosdem etiam præuenire, & intimo animi motu & exemplo suo ad præstabile hoc opus studiumque incendere. Quod Nicephorus lib. 13. cap. 8. & Historia Tripartita S. Ignatio Martyri euenisse monumentis suis prodiderunt : nam in caelestium rerum contemplationem solito ardentius aliquando intentus, sibi videre visus est bestiarum Mentium choros, & partitam hinc inde symphoniam, quâ singulari modestiâ & religione alternis & respondentibus sibi inuicem carminibus sanctissimam Triadem hymnis & laudibus vehabant. Quo viso diuino eruditus atque Angelorum magisterio, cantum illum amœbeum, & vt Ecclesie Tractatores nominant, Antiphonas, in Diœcesi Antiochena in æternum tempus retineri excolique voluit.

Psal. 67,
26.

IBIDEM. *Laudate eum omnes Virtutes eius.*] Symmachus, *Πᾶσι αἰ σερναὶ αὐτοῦ*, Omnes exercitus eius : quomodo S. Hieronymus quoque ex Hebræo vertit. Hebræo nomine Virtutum intelligunt stellas illas quæ simplici corpore constant, & ad caelestem & octauam sphaeram fixæ simul cum ea mouentur; sed repugnat illis Psalmus 102. vbi post recensitos Angelos subiungitur vtrisque nomen ministrorum : *Benedicite Domino omnes Virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius*. Vbi patet Virtutes illas intelligentes esse, non corpora aliqua inanimata.

3. *Laudate eum Sol & Luna.*] Ab Angelis, inquit Bellarminus, qui mente & intelligentiâ præditi Deum proprie laudant, descendit ad corpora caelestia, quæ non laudant mente vel intelligentiâ, quâ carent; sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore & pulchritudine admirabili; quomodo omne opus egregium opificem suum laudare dicitur. Incipit autem ab ijs quæ maximè conspicua sunt, & in oculos incurunt; vt sunt Sol & Luna. Pulchre S. Hieronymus in hæc verba : *Quod maius in lumine est prius laudat.*

IBIDEM. *Laudate eum omnes Stella & Lumen.*] Pro quo Symmachus reddit, *Ἰμῶν αὐτῶν πᾶντες ἀστέρες οὐρανοῦ*, Hymnis celebrata eum omnes Stella luminis. S. Hieronymus quoque ex Hebræo stellas luminis vertit.

4. *Laudate eum cali calorum.*] Id est cali præstantissimi, nempe calum animarum & empyreum, clarissimum, immobile, Beatorum locus, alios omnes calos tegens atque in se concludens; vt sit veluti calorum tectum. Ita Genebrardus.

Deus solo
verbo
creauit
omnia.

5. *Ipsè dixit, & facta sunt, &c.*] Mundum enim ex nihilo infinite intra se solo verbo po-

tentissimè condidit, & conditum eodem influxu immutabiliter continuato in eodem spatio immobiliter conseruat, & continet in sua natura ac statu in omni æternitatem : cuius influxus in res omnes adeò potens est, vt nihil possit petire, nisi ipse suum influxum subtraxerit: quod numquam facit, nisi alia aliqua causa id postulauerit: vt cum ratione peccati subtrahit influxum quo conseruabat donum gratiæ habitualis : vel ad præsentiam contrarij (vt hoc in statu mutabili possit esse actio & passio) subtrahit influxum, quo conseruabatur contrarium : vel pereuntibus per mutuam actionem dispositionibus necessarijs subtrahit influxum quo conseruabatur anima plantæ vel animalis, &c. Multa sunt in hoc opere admiratione digna. Primò, quòd decretum, cuius vi conditus est mundus, infinito tempore antecesserit executionem, nec nisi post infinita sæcula secuta sit mundi creatio. Secundò, quòd sicut Deus mundum in hoc temporis momento & in hoc spatio condidit, ita prouideret in quouis alio temporis infiniti puncto & spatij immensi interuallo ipsum condere. Tertio, quòd in Deo per tantam molitionem nulla facta sit mutatio. Quarto, quòd res tam multæ & variæ, tam firmæ & solidæ, tam magnæ & validæ repente ex nihilo extiterint. Vbi etiam aduertendum, creationem mundi dupliciter spectari posse: Primò, vt est quidam ascensus veleductio rei à non esse ad esse, quasi antea lateret in suo nihilo, & inde extraheretur omnipotentia conditoris ad esse. Secundò, vt est quidam descensus vel emanatio rei ex omnipotentia conditoris (vbi antea eminenter tamquam in radice & in idea continebatur) in suum esse formale & actuale: sicut lumen dicitur emanare à Sole, calor ab igne, species visibiles ab obiectis, imago ab arte artificis, &c. Omitto alia multa quæ accuratè consideranti possunt facillè occurrere.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

6. *Statuit ea in æternum.*] Alius apud S. Chrysostomum reddit, *Ἐστὼν αὐτὰ διακρίων αἰῶνας*, Statuit ea ad permanendum perpetuo; quia scilicet assiduo & substantifico influxu in illa inflatè, vt eorum essentia conseruetur: sine quo influxu statim exinguerentur & auerescerent; & in suum nihilum relaberentur, quantumuis per se magna, firma & solida videantur. Singula enim res creatæ, etiam Angeli & cæli, nihil sunt aliud quàm terminus operationis & influxus diuini non extrinsecus, sed intrinsecus: sicut lumen diffusum per quendam est terminus illuminationis seu operationis Solis. Vnde nullam habent soliditatem nisi ab influxu diuino, qui pendet à libera voluntate Dei, quâ velit vel non velit eum influxum continere. Hinc fit, vt nullares, in quam Deus statuit suum influxum continuare, possit petire, aut vi vllâ interire. Postò hic influxus nihil est aliud quàm quædam continuatio creationis, vel operatio creationis æquiualens. Vnde vt SS. Patres, Chrysostomus Hom. 2. in Epist. ad Hebræos, & Ambrosius ibidem in Commentario, alijsque affirmant, non minoris virtutis est mundum conseruare ne in nihilum relabatur, quàm eundem ex nihilo producere. *Statuit ergo ea in æternum*: quia statuit Deus mundum, Angelos & homines in æternum conseruare, influxum suum substantificum immutabiliter continuando.

Quomodo
Deus ca-
lum & ter-
ram, &c.
statuit in
æternum.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Reges ad
Deum lau-
dandum
bestijs post-
ponantur.

Bestia Deū
facilius au-
ditur ac
laudans
quàm ho-
mines.
Isaia 1, 2.

Propria
Regum Dei
laudes.
2. Reg. 6,
14.

11. *Reges terra & omnes populi.*] Sed quor-
sum Reges & Principes post creaturas ratione
carentes ad laudandum Deum inuitat? Ne scili-
cet superbiant homines, cū vel ij qui ceteris
præeunt bestijs postponantur. Vnde S. Hiero-
nymus ad hunc locum: *Post dracones, inquit,
post serpentes, post ignem, post grandinem, post
bestias & uniuersa pecora, o homo, qui tibi gran-
dis videri, de te dicitur, & non de simplici ho-
mine, sed de his hominibus, qui inter homines
maiores sunt, &c.* Seu quia creaturæ irrationales
Deum facilius & libentius laudant & audiunt
quàm homines. Vnde Isaia vaticinatus contra
Iudæam & Hierusalem, ijs omissis conuertit
orationem ad cælum & terram: *Audite cali, &
auribus percipe terra; quoniam Deus locutus est.*
In quem locum Chrysostomus: *Omissis, inquit,
Iudæa ac Hierusalem verbum conferis cum caelo,
& ad terram deflexo sermone homines postha-
buisi, differens cum elementis nullā prædilatā ra-
tione; quandoquidem homines brutis ipsis rationis
vacantibus minis utebantur ductū rationis.*
Quam tamen propriæ sint Regum ac Principum
diuinæ laudes præ ceteris ostendit ipse David,
cū regis dignitatis oblitus, imò numquam mi-
nūs oblitus, subsiliit ante Arcam: *Docens (in-
quit Ambrosius Apologiā 1. cap. 6.) constitutum
regalis potentia non habendum, ubi religioni ex-
hibetur obsequium.*

14. *Confessio eius super calum, &c.*] Alius
apud S. Chrysostomum legit, καὶ ὁ ὕμνος αὐτοῦ,
Et hymnus eius: in Hebræo est יהודה *Hodo:*
quod S. Hieronymus vertit, *Et gloria eius in
calo & in terra.* vt sit idem quod in Cantico
Seraphim apud Isaiam dicitur: *Plena est omnis* Isaia 6, 3.
terra gloria eius. Lectio autem nostra sic intel-
ligi potest ac si dicat: *Laus eius decantari debet
super cælum & terram, hoc est in cælo & in ter-
ra.* Græca autem habent, Ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον:
quod potius est *in terra & in calo,* quàm *super
calum & terram:* vt *super* excessum significet,
quemadmodum in Oratione dicitur: *Fiat volun-* Math. 6.
*tas tua ois ἐν ἐρανῶ ἔργον τῆς γῆς, sicut in calo &
in terra.*

IBIDEM. *Exaltabit cornu populi sui.*] Græcè Ἐξωσῶν: Latini legunt in præterito *Exal-*
tatis: sed Hebræi quoque futurum habent. q. d.
Populo Hebræorum vires addet & splendorem.
Populum autem Hebræorum peculiariter suum
vocat Deus: nam hunc peculiariter elegit.

IBIDEM. *Hymnus omnibus sanctis eius.*] Non enim eā ratione erga vnum aliquem po-
pulum Deus afficitur, vt etiam alios non amet;
aut ita personas suscipiat, vt eorum actus
non expendat. Sed quicumque pietatem fue-
rit sectatus, quicumque virtutem coluerit, is
Deo charuserit. Ita Chrysostomus hunc locum
exponit.

IN PSALMVM CXLIX. ARGUMENTVM.

1. Alleluia.

α. Ἀλληλῦια.

*Etiā hic continet gratiarum actionem
post reditum.*

καὶ ὁδὸν διχαρισίαν ἔχει τῆς μὴ τιμῆς
ἐπανοδον.

PARAPHRASIS ANONYMI.

GRAVITATE Domino canti-
cum nouum:

Pro nouis enim, inquit, quæ
nobis acciderunt noua cantica Deo of-
ferenda sunt.

Laus eius in Ecclesia sancto-
rum.

Maximè verò, inquit, sanctis, id est Deo
deuotis (intelligit autem Israëlitas) conue-
niens est hymnus. vnde subdit:

2. Lætetur Israël in eo qui fe-
cit eum: & filij Sion exultent in
Rege suo.

Qui enim, inquit, reditum & omnia istius-
modi beneficia consecuti sunt, plus omnibus
laudare Deum debent non solum tamquam

Σ Α Τ Ε κυριῶ ἄσμα
καινόν.

Ἐπὶ καρποῖς γάρ, φησι, τοῖς
γεγονόσι πρὸς ἡμᾶς ἄσματα καινὰ δεῖ
πρὸ θεοῦ.

Ἡ αἰνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ
ὁσίων.

Μάλιστα γάρ, φησι, τοῖς ὁσίοις, περὶ τοῖς
ἀνακευδμένοις θεοῦ (λέγει δὲ Ἰσραηλίταις)
ὑπέπει ὁ ὕμνος. Ἰδοὺ ἐπιφέρει.

β'. Εὐφρανθήτω Ἰσραὴλ ἐπὶ
τῷ ποιήσαντι αὐτὸν. καὶ υἱοὶ Σιών
ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῷ βασιλεῖ
αὐτῶν.

Οἱ γὰρ καταλάσαντες, φησι, τῆς ἐπανοδῆς
καὶ πάσης τῆς τοιαύτης διεργασίας δίκαιοι
οἶσι, πλέον ἀπάντων δεῖ ὑμῶν ἢ μόνων ὡς
λυτῶ-

λυθωσάμενοι ἐ ἀιχμαλωσίας, ἀλλὰ Ἐ ὡς
δημηργὸν καὶ ὡς βασιλέα ἔξαίρετον.

γ'. Αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα,
αὐτὸ ἐν χορῷ.

Ποιεῖσθε δὲ ὀφείλουσι τὰς ὑμνους καὶ μετ'
ὄργανον. ἐπιφέρει γδ.

Ἐν τυμπάνῳ καὶ ψαλτηρίῳ
ψαλάτωσαν αὐτῷ.

Ἐπεὶ ἔ τὰς αἰτίας ἐπάγει.

δ'. Ὅτι δίδοκεὶ κύριος ἐν τῷ
λαῷ αὐτοῦ καὶ ὑψώσει πρᾶξις ἐν
σωτηρίᾳ.

Ἐπειδὴ, φησὶν, ἠυδοκίσει τὰς ἀγαθὰ τα-
πειωθέντας εἰς ἀκραὴ κρητὰς ἡσυχαστη-
ρίας. πρᾶξις γδ ἐν ταῦτα καλεῖ τὰς ἀγαθὰ
ταπειωθέντας.

ε'. Καυχήσονται ὅσοι ἐν δόξῃ·
ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοιτῶν
αὐτῶν.

Παρέχει δὲ αὐτοῖς, φησὶν, τῷ τῷ θεῷ,
τὸ σπυρνύσθαι ἐν τῇ δόξῃ, ἔ τὸ ἀφραίνεσθαι
ἐν τῇ εἰς τὰ μὲν ταῦτα αὐτῶν ἀναπαύσει.
καί ταις γδ αὐτῶν ἐν ταῦτα τὰς ἀναπαύσεις
αὐτῶν καλεῖ, αἷς ἐπέχρησεν λοιπὸν τῆς αἰχ-
μαλωσίας ἀπαλλαγῆναι.

ς'. Αἱ ὑψώσεις ἔ θεοῦ ἐν τῷ
λάρυνγι αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐν τῷ βάθει λέγει τῆς καρδίας.

Καὶ ῥομφαίαι δίσκομοι ἐν ταῖς
χερσὶν αὐτῶν.

Παρέχει δὲ αὐτοῖς δύναμιν, φησὶν, εἰς τὸ
ἀμύνασθαι τὰς ἐχθρούς· ὀφείλουσι ἔν αὐτῷ
εἶσιν, ἔ μόνον ἐφ' οἷς ἐπατήρησεν αὐτοῖς ἀλλὰ
καὶ ἐφ' οἷς εἰς τὰ μὲν ταῦτα δύναμιν ἐχαρί-
σατο μέγιστον, ὥστε τὰς φειδόμενος ἀπαντας
τὰς ἐχθραίνοντας ἀμύνεσθαι. ἐπιφέρει γδ.

ζ'. Τοῦ ποιῆσαι ἐκδίκησιν ἐν
τοῖς ἔθνεσιν, ἐλεγμὸς ἐν τοῖς λαοῖς.

Ὡς τε, φησὶν, δύνασθαι πᾶσαι αὐτῶν ἐκδι-
κῆσαι τὴν ἀπολαύσασθαι ὄφειν.

η'. Τοῦ δῆσαι βασιλεῖς αὐτῶν
ἐν πέδασι, ἔ τὰς ἐνδόξους αὐτῶν ἐν
χειροπέδασι σιδηραῖς.

Ὡς τε, φησὶν, καὶ χειροπέδασι αὐτοῖς ἀγεῖν
αἰχμαλώτους τὰς ποτὶ μεγαλοφρονῶντας καὶ
ἐπὶ Ἰσραηλῆσιν.

liberatorem de captiuitate, verum etiam PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.
tamquam conditorem & Regem eximium.

3. Laudent nomen eius in
choro:

Debent autem hymnos etiam cum in-
strumentis instituire. subdit enim:

In tympano & psalterio psal-
lant ei.

Deinde etiam causas subiungit:

4. Quia beneplacitum est Do-
mino in populo suo: & exaltabit
mansuetos in * salute. * Vulgata
salutem.

Quoniam, inquit, placuit tibi valde hu-
miliatos in summam salutem restituere.
Mansuetos enim hoc loco vocat valde hu-
miliatos.

5. Exultabunt sancti in glo-
ria: lætabuntur in cubilibus
suis.

Concessit autem ipsis, inquit, istiusmo-
di Deus, ut in gloria celebrentur, & post-
liminiò in quiete sua lætentur. Cubilia
enim ipsorum vocat hoc loco quietem eo-
rum, quâ deinceps fruebantur à captiuitate
exempti.

6. Exaltationes Dei in gutture
eorum:

Nempe in profundo cordis intelligit.

Et gladij ancipites in manibus
eorum:

Præbuit autem, inquit, ipsis potentiam
ad vlciscendos inimicos: sunt igitur ipsi ob-
stricti, non solum quia reduxit eos, sed etiam
quia postmodum maximam ipsis potentiam
largitus est, ut omnes vicinos hostes vlcisce-
rentur. subdit enim:

7. Ad faciendam vindictā in na-
tionibus, increpationes in populis:

Vt, inquit, possent omnem iniuriam prius
acceptam vlcisci.

8. Ad alligandos Reges eorum
in compedibus, & nobiles eorum
in manicis ferreis.

Vt, inquit, etiam ipsos captiuos ducant
in manicis ferreis qui olim contra Israëlitas
insolenter se erigebant.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

9. Ut faciant in eis iudicium conscriptum:

Vt, inquit, istiusmodi vindicta postmodum etiam litteris manderur. Tanta enim, inquit, erit ultio, vt futurum sit vt posteras etiam generationes minimè lateat, sed quasi in columna quapiam describenda sit ob vindictæ vehementiam.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Sic enim, inquit, solet Deus glorificare eos qui ipsi deuoti sunt.

θ. Ταῦ ποσὶ(α) ἐν αὐτοῖς κέ-
μα, ἔγχεπλον.

Ως, φησὶ, τὴν ἐκδικίαν ταύτην ἀνδ-
ρεπλον γημεῖς καὶ τοῖς μὲν ταῦτα. ποσὶ(α)
γάρ, φησιν, ἔσται ἡ ἐκδικία, ὡς μηδὲ τὰς μὲν
ταῦτα γημεῖς λαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἐς εὐχὴν πη
ἐγχεράφθαι τῇ ἐπιτάσει τῆς τιμωρίας.

Δόξα αὐτῇ ἐς ἰ πᾶσι τοῖς ὁσίοις
αὐτῆς.

Οὕτω γάρ, φησιν, εἶωθεν ὁ θεὸς δοξάζει
τοὺς αὐτῆς ἀνακειμένους.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

Quid sit
canticum
nouum.

I. ANTATE DOMINO CANTICVM
NOVVM.] Secundum historiam
quidem canticum nouum dictum
est illud quod pro victoria & trophæis canebant, splendidum scilicet & illustre. q. d. Pro
nouis facinoribus illustribus nouis etiam opus
est canticis. Secundum anagogen verò hoc
dicit de nouo Testamento. Tunc enim facta
sunt noua omnia, Testamentum nouum, crea-
tura noua, homo nouus, vita noua, & cetera.
Laus eius in Ecclesia sanctorum. Ante verba
enim opus est vitæ & laudis operibus bonis.

Quid ad
laudandum
Deum te-
quiritur.

2. LÆTETVR ISRAEL IN EO QUI FECIT
EVM.] Ante singularia beneficia ponit gene-
rale. Age, inquit, gratias, quòd cum non esses
te produxerit, & sibi familiarem fecerit: age
autem gratias cum iucunditate, cum lætitia,
ardentiq̄ue & incitato animo. Requirit enim
affectionem eius qui gratias agit, vt ardeat de-
siderio amoris, & Deo qui laudatur totus om-
nino deuotus sit. Per familiaritatem enim, vt
dictum, significat eum esse electum eius po-
pulum. Quamobrem subiunxit *in Rege suo.*
Non solum enim Rex erat ratione creationis,
sed etiam ratione coniunctionis. Idcirco au-
tem etiam *in choro*, vt omnes simul concordi-
bus animis laudes offerant, vndique ad dile-
ctionem & concordiam inuncti. Propterea
quoque Oratio nostra, vt quæ ab omnibus in
communi offerri debeat, pluraliter sic habet:
Matth. 6. *Pater noster qui es in calis.* Item: *Et dimitte
nobis debita nostra*, & quæ sequuntur. *In tym-
pano autem & psalterio*, quia nimirum olim
ita canebant: quod ipsis propter crassiciem eor-

d. ΣΑΤΕ ΤΟ ΚΥΡΙΟ ΑΣΜΑ
ΚΑΙΝΟΝ.] Κατὰ τὸν ἰσραὴλ
ἄσμα κενόν εἶρη) ὁ ἐπὶ ἰαη
καὶ τρωπαίους ἦδον, λαμπερὸν καὶ ἐπίσημον.
οἷον· ἐπὶ κενούς κενόθωμοι κενόν δὲ
καὶ ἀσμέτην. καὶ δὲ ἀναγωγῶν ἐπὶ τῆς
νῆς δεσφύτης φησὶ. τότε γὰρ πάντα γήθη
κενὰ, δεσφύτη κενή, χτίσις κενή, ἀδελφότης
κενός, ζωὴ κενή, καὶ τ' ἄλλα. ἡ αἰσὶς
αὐτῆς ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίαν. ὡς γὰρ τῆς ῥι-
μῆτος δὲ τῆς δεξιάς τῆς βίβλου καὶ ἔργων ἀγαθῶν
αἰτίσως.

β'. ΕΥΦΡΑΝΘΗΤΩ ΙΣΡΑΗΛ ΕΠΙ Τῶ
ΠΟΙΗΣΑΝΤΙ ΑΥΤΟΝ.] Καὶ ὡς τῆς ἰδιῶν
διδραμοῦν λέγει τὴν καρδιαν. Εὐχαι-
σει, φησὶ, ὅτι ἐκ οὗτα σε παρήγαγε, ἔφωκώ-
σατο· διχαίσει δὲ μὲν ἠδονῆς, μὲν ἀφρο-
συῆς δεσφύτης ἰσραὴλ τὴν δεξίαν. τὴν
δεξίαν γὰρ ἐπὶ τῆς δεξιάς τῆς διχαίσεως, ἡ
ἐκκαίεται τῆς φιλίας, ἵνα ὁλος ἀνάγει τῆς
ὑμνημῶν θεῶν. τὴν γὰρ οἰκίωσιν, ὡς εἶρη),
αἰνίττει τὸ ἐξαιρεῖν αὐτῆς τῆς λαοῦ. διὸ
ἐπήγαγον ἐπὶ τῆς βασιλείᾳ αὐτῶν. ἔ γὰρ καὶ
τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον τῶ βασιλείᾳ,
ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς οἰκίωσιν. δεξιά τῆς δεξιάς
ἐν χορῶν, ἵνα κοπῆ πάντες καὶ ὁμοθυμαδὸν
ἀναφθεσσι τὰς διφθίμιας, πανταχόθεν εἰς
ἀγάπῃ αἰλειφόμενοι καὶ ὁμόθυμοι. δεξιά τῆς
καὶ ἡ φροσύνη ἡμῶν, ὡς ἀπὸ κοπῆς ὀφειλο-
μῆν φροσύνης, ἔχει πληθυντικῶς τὸ
πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς ἑσπεροῖς. καὶ τὸ ἀφρο-
ῆμῶν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, καὶ ἔστι. ἐν
τυμπάνῳ δὲ καὶ ψαλτηρίῳ, ὅτι τὸ πα-
λαῖον ἔπος ἦδον· συγχωρηθὲν αὐτοῖς δεξιά
τῶ

τὴν παχύτητα. ὁ δὲ τὴν ἀναγωγὴν φιλοῦν
εἶποι ἀνδρῶν τὸ μὲν τύμπανον τὴν δὲ σαρκὸς
ἐπιζήτησιν ἐκφοσῶν, τὸ δὲ ψαλτήριον, τὸ πνεῦμα
τὸν ἐρανὸν βλέπων. ἀνώθεν γὰρ τὴν κινεῖται
τὸ ὄργανον. ἐκ τοῦ χαλκῆς ἠχῶντι καὶ ὄργανοις
δουλοῦσιν τὰς θείας ἐπιφέρει οὐδὲν, ἀλλὰ
τύμπανον τὴν ἑαυτῶν σάρκα καταλείβειν
παρηγοῦντα νεκρῶν τοῖς γήϊοις ὑπάρχουσαι
μέλεις. χορδὰς δὲ τὴν σύμφωνον τῆς ἐκκλη-
σίας ἀρμονίαν ἐπιζήτησιν, καὶ χορδαὶ τὰς ἐν
ἡμῶν αἰδέσεις δηλοῦν ὡς ὅτι τῆς γλώττης
ἀνακερῶν) πλῆκτερον. καὶ ὄργανον ὁ πᾶς γί-
νει) ἀνθρώπος θεῷ ἀρετῶν καὶ ἀνθρώποις
ἀδάρμοτος. εἶτα καὶ τὰς αἰτίας ἐπάγει.

δ'. ΟΤΙ ΕΥΔΟΚΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΤΑ
ΛΑΩ ΑΥΤΟΥ.] Τί ταύτης ἴσθη ἡμῶν ἀνδρῶν
δουλοῦσιν, ὅταν ὁ θεὸς ἴλωσ ἢ καὶ διδοῦν
ἐν τοῖς πνεύματι. ὅθεν πάλιν πῶς καὶ τὰ τῶ
θεῷ τίθησι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. τὸ μὲν γὰρ
ὑψώσασιν αὐτὸν ὅτι, τὸ δὲ ἐπὶ πνεύματι ἀν-
θρώπων ὅτι. Οὐ γὰρ γίνεται τὰ ὡς τῶ
θεῷ, εἰὰν μὴ τὰ παρ' ἡμῶν πνεύματι. καὶ
ὅρα τὸ δουλοῦσιν τὸ μέγαθος. Οὐκ εἶπε, σώσῃ
αὐτούς, ἀλλ', ὑψώσῃ ἐν σωτηρίᾳ. ταῦτα,
ὡς ἐλέησιν αὐτούς πᾶσι καὶ ὡς ἐλεῶσιν, μὴ
τὸ σωτηρίας καὶ δόξαν αὐτοῖς παρέχων. τὴν
ἡμῶν ἐπιζητῶν φησι.

ε', ΚΑΙ ΨΑΛΛΟΥΝΤΑΙ ΟΣΙΟΙ ΕΝ ΔΟΣΗ.]
Ὁσῶν ἐκεῖ πνεύματι ἐπιζήτησιν, εἶτα κἀνταῦ-
θα ὁσῶν. τὸ δὲ ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶ
κοιτῶν αὐτῶν πολλῶν δύνουσι τὴν ἀδειαν,
πολλῶν τὴν ἀνισιν, πολλῶν τὴν ἀφροσύ-
νην, ὡς εἰδῶν αὐτούς ὅτι ἐκ οἰκείᾳ δουλο-
μει, ἐδὲ οἰκείοις ὅπλοις, ἀλλὰ τῆ τῶ θεῷ ῥο-
πῆ τὸ πᾶν γέροντι, ἐπὶ ταύτην ἐπιπαύ-
σατο δὲ ἴα ταπεινοφροσύνης καὶ πνεύματι.
κοίτας γὰρ τὰς ἀναπαύσεις καλεῖ, αἷς
ἐκείνην τῆς ἀχμαλωσίας ἀπαλλαγῆ-
ται. ἀναπαύσεως γὰρ ἡ κλίνη σημαντική.
Ἄλλος τὸν θάνατον τῶ ὁσῶν ἠνέξατο ὅθεν
τῶ κοιτῶν. κοίτησιν γὰρ εἶωθε καλεῖν αὐτῶν
ἢ γρηγοῦν.

ς'. ΑΙ ΥΨΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΝ ΤΑ
ΛΑΡΥΓΓΙ ΑΥΤΩΝ· ΚΑΙ ΡΟΜΦΑΙΑΙ ΔΙ-
ΣΤΟΜΟΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΧΕΡΣΙΝ ΑΥΤΩΝ.] Ὁ
Ἀκύλας ἐπιζήτησιν. Μάχαρος σο-
ματῶν ἐν χερσὶ αὐτῶν. Καὶ ἀλλὰ γὰρ
ἡμῶν ἀνθρώπων οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὅπλα καὶ
βέλη. ἐν ταῦτα δὲ τὸν μὴ χορείας πόλεμον
δηλοῦν ὅτι ἄδωτες καὶ ὑμῶντες εἶτα ὡς ἐ-
-

rum permittebatur. Qui verò anagogen amat
dicere possit, tympanum quidem requirere
carnis nostrę mortificationem, psalterium ve-
rò, vt in cælum suspiciatur. Hoc enim instru-
mentum à superiori parte mouetur. Non igitur
zre sonoro & instrumentis lasciuus diuinas
odas cani iubet, sed vt corpus nostrum tym-
panum efficiamus mortificantes membra no-
stra quę sunt super terram. Chorus autem exi-
git concordem Ecclesię concentum, & per
chordas significat nostros sensus quibus lin-
guę plectrum pulsatur. Et sic totus homo be-
neplacens Deo, & hominibus consentiens
organum efficitur. Deinde etiam causas subiungit:

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Tympanum
& psalte-
rium quid
mysticę.

Coloss. 3,
5.

4. QVIA BENEPLACITVM EST DOMINO
IN POPVLO SVO.] Quid cum hac possit felici-
tate conferri, quando Deus fuerit clemens &
propitius, & beneplacuerit sibi in mansuetis.
Vide quomodo rursus ponat & quę Dei sunt
& quę hominum. Exaltare enim ipsius est,
mansuetum verò esse hominum est. Quę enim
à Deo proficiscuntur non fiunt, nisi præcesse-
rint ea quę sunt partium nostrarum. Consi-
dera autem doni magnitudinem. Non dixit,
Saluabit eos, sed, Exaltabit in salute. hoc est,
Spectabiles illos reddet & illustres, cum salute
etiam gloriam ijs præbens. Hoc itaque ex-
planans ait:

5. EXVLTABVNT SANCTI IN GLORIA.]
Quemadmodum illic requirit mansuetos, ita
hic etiam sanctos. Illud autem *Letabuntur in*
cubilibus suis magnam ostendit securitatem,
magnam quietem, magnam lætitiã, vt sciant
non suis armis, nec suis viribus, sed Dei auxilio
id totum factum esse, & oportere illud attra-
here per humilitatem & mansuetudinem.
Cubilia enim vocat quietem, quã perfrue-
bantur à captiuitate iam liberati. Cubile
enim quietem designat. Alius per cubilia mor-
tem sanctorum significauit: hanc enim Scri-
ptura solet vocare dormitionem.

Magna est
sanctorum
securitas.

6. EXALTATIONES DEI IN GV-
TVRE EORVM: ET GLADII ANCI-
PITES IN MANIBVS EORVM.]
Aquila artificiosius ait: *Gladus orium in*
manu eorum. Etenim alibi dicitur: *Fily ho-*
minum dentes eorum arma & sagitta. Hic
autem significat bellum cum chorea geren-
dum; & canentes ac laudantes ita victu-
-

Psal. 56, 5.
Sancti et-
iam can-
tantes pu-
gnavit.

ros.

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TAE.

ros. *Exaltationes* enim hoc loco dicit hymnologias & psalmodias. Hoc etiam in Machabæis accidit: nam quando cum hostibus confligebant, Psalmum centesimum trigesium quintum concinebant, vti ex libro eorum discere licet. Quapropter alius illud *Exaltationes* ait *Hymnologia*: vel ac si dicat in profundo cordis. Quid porro est *Ad faciendam vindictam*? ut nimirum vlciscerentur omnem iniuriam quam prius acceperant. *Increpationes* verò: quia qui vincebant hostes populis probrum ingerebant. Id est, Manifestum reddebant quomodo vindex Deus feruis quidem suis robur addat, hostes verò tamquam aduersarios suos perdat. Vel pollicetur se increpaturum exprobrantes, & rebus ipsis ostensurum quod non Dei imbecillitas, sed ipsorum peccata dederint eis victoriam. Cùm itaque satis poenarum dedissent, solùm amittit benignus ac clemens Deus, & res eorum in admirabilem venere mutationem. Vide autem victoriam.

8. AD ALLIGANDOS REGES EORVM.] Vidi fortitudinis abundantiam? Non solum enim hostes expulerunt, sed ijs etiam captis reuerfi sunt, Dei potentiam ostendentes. Quid autem est *iudicium conscriptum*? Apertum, manifestum, quod est in confesso, ita vt hæc vltio posteritati litteris mandetur, & non possit dari obliuioni. Talis, inquit, erit victoria, tale trophæum, vt omnibus sit manifestum, æquè apertum ac si esset in columna inscriptum, & numquam delendum. *Gloria hæc* non vicisse, sed ita vicisse per Dei opem. Assidue autem sanctorum mentionem facit, ad virtutis curam habendam eos excitans. Gloria autem non est sola victoria, sed etiam hymni. q. d. Qui hos hymnos canunt magnâ sibi ipsius gloriam afferent. Liceat hæc quoque anagogicè dicere. *Ad faciendam vindictam in nationibus*. Nationes autem dicit eas quæ in gentilismo remanent, neque Christum suscipiunt; de quibus vltio sumetur vti Saluator ait: Inimicos meos qui me super ipsos regnare nolunt occidite in conspectu meo. *Increpationes in populis*, ijs scilicet qui per cognitionem facti sunt familiares, quos etiam vlciscetur tamquam inimicos. Ceterùm increpabit Dominus peccata diiudicans. Reges autem Gentium alligentur, nempe ipsorum infidelium, non eorum qui pietatem colunt.

Sanctorum
victoria &
gloria qua-
li.

σονται. ὑψώσεις γὰρ ἐν ταῦθ' αὖ τὰς ὑμολογίας καὶ ψαλμωδίας λέγει. τὸτο καὶ ἐπὶ τῆς Μακκαβαίων γέγονε· συμελαλόντων γὰρ τοῖς πολεμίοις, τὸν ρηθὲν ψαλμὸν ἦδον, ὡς ἔστι ἐκ τῆς βίβλου αὐτῶν μαθητῶν. διδὲ καὶ ἔπειρος τὸ ὑψώσεις φησὶν αἱ ὑμολογία· ἢ ἀντὶ τῆς ἐν ταῖς βαθυσὶ τῆς καρδίας. τί δὲ ἐστὶ τῆ ποιήσασαι τὴν ἐκδικήσασαι; ὡς περὶ πᾶσαι ἐκδικεῖν τὴν φερόμενα ὑβρίων. ἐλεγμὸς δὲ· νικῶντες γὰρ τὴν πολεμίας ἐλεγχον παρῆχον τοῖς λαοῖς. ταῦτέστι, φανερὸν ἐποίησαν ὡς ὁ ἐκδικητὴς θεὸς τοῖς ἑαυτῶν μὲν θεράπυκοι δίδωσι τὸ κράτος, τὴν δὲ πολεμίας ὡς ἀντικειμένους ἀπόλλυσαν. ἢ ἐλέγξαι τὴν οὐκ ἐκδικήσασαι ἐπαγγέλλεται, καὶ δὲ ἐλέγξαι δὲ τῆς ἔργων ὅτι ἐχ' ἢ τῆς θεῶ ἀδύνατα, ἀλλ' αἱ αὐτῶν ἀμαρτία ἔδωκαν ἐκείνοις κρατῆσαι. ἔπειτα γὰρ δὲ αὐτῶν ἔδοσαν ἰκανῶν, ἐνδύσασαι μόνον ὁ φιλιάνθρωπος θεός, καὶ τὰ φερόμενα εἰς θάνατον αὐτῶν ἦλθε μετὰβαλλῶν. καὶ ἔρα τὴν ἰκλήν.

ἢ. ΤΟΥ ΔΗΣΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΑΥΤΩΝ.] Εἶδης ἀπεισίαν ἰσχύος; ἐ γὰρ ἀπίλασαι τὴν πολεμίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δεσμώτας λαβόντες ἐπαρῆλθον, ἐπιδεικνύμενοι τῆς θεῶ τὴν ἰσχύος. τί δὲ ἐστὶ κρατῆσαι ἐγχεσθῆσαι; φανερὸν, ὡμολογημένον, ὡς τὴν ἐκδικήσασαι ταύτην ἀνάγραπτον γλυκῆς τοῖς μὲν ταῦτα, ἐδυναμῶν τὴν φερόμενα εἰς θάνατον αὐτῶν. ταῦτα, φησὶν, ἔστι ἡ νίκη, ταῦτον τὸ τρέπαιον, ὡς ἀπασι εἶπὲ δὲ ἦλον, ἔπειτα σαφῶς κρατῆσαι ἐπὶ τῆς γαργαμμένων καὶ μηδὲ ποτε ἐξαλειφόμενοι. δόξα αὐτῆς ἐπὶ τὸ νικῆσαι, ἀλλὰ τὸ ἔπειτα νικῆσαι δὲ τῆς θεῶς συμμάχιας. συνεχῶς δὲ μέμνηται τῆς οὐσίας, διεγείρον αὐτὴν εἰς τὴν ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. ἐ μόνη δὲ ἡ νίκη δόξα, ἀλλὰ καὶ οἱ ὕμνοι. οἶον· ὅτι ὑμνῶντες μὲν αὐτῶν ἐαυτοῖς φειδήσασαι δόξαν. ἔπειτα δὲ ταῦτα καὶ ἀναγωγικῶς εἰπεῖν. τῆ ποιήσασαι ἐκδικήσασαι ἐπὶ τοῖς ἐθνοῖς. ἔπειτα δὲ τὰ ταῖς ἐλλειψισμῶς ἐναπομείναντα λέγει, καὶ κρατῆσαι μὴ δὲ ἐξάμενα, παρ' ὧν ἔστι ἡ ἐκδικήσασαι ὡς λέγει ὁ σωτὴρ· τὴν ἐχθρούς με τὴν μὴ θέλοντας βασιλεύσασαι ἐπ' αὐτὴν σφάξατε ἐμπεροδῆσαι με. ἐλεγμὸς ἐπὶ τοῖς λαοῖς, τοῖς οἰκωμεθεῖσιν εἰς γῶσιν, ἔστι ἐκ ἐκδικήσασαι ὡς ἐχθρούς. ἀλλ' ἐλέγξει ὁ διαπότης ἀμαρτήματα ἀνακρίων. βασιλεῖς δὲ ἐθνοῖν διεθῆσασαι αὐτῶν τῆ ἀπίστων, ἐ τῆς ἐπὶ δύσει βία.

δ/ε

δὲ τί δὲ ἐν πένδαυς καὶ χειροπέδαυς; ὡς πενδαυς τὰς πόδας ἀσφαλιθῆναι, χειροπέδαυς τὰς χεῖρας. δῖσαντες γὰρ αὐτὴν χεῖρας καὶ πόδας, φησὶ τὸ εὐαγγέλιον, βάλετε αὐτοὺς εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον. Κεῖμα δὲ ἔγγραπτον τὸ γεγραμμένον φησὶ τὸ καθίστασθαι ἐπὶ δώδεκα θρόνους κείμενους. τί δὲ ἔστιν ἡ τέταρτος ἡρομῶν; Δόξα, φησὶν, αὐτῇ ὅτι πᾶσι τοῖς ὁσίοις αὐτῆ· ἔς ὃ Ἀπόστολος λέγει κλίνειν τὸν κόσμον. ἀρκεῖ γάρ, φησὶ, τοῖς ἁγίοις εἰς δόξαν, κείται τὰς κείμενους.

Cur autem in compedibus & manicis? ut nimirum compedibus pedes, manicis vero manus muniantur. *Ligatus* enim, inquit Evangelium, *manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores. Iudicium autem conscriptum* ait illud quod scriptum est: *Sedebitis super sedes duodecim iudicantes.* Quid porro erit cum hæc facta fuerint? *Gloria*, inquit, *hæc est omnibus sanctis eius:* quos Apostolus ait mundum iudicaturos. Sufficit enim, inquit, sanctis ad gloriam, quod iudicantes iudicent.

C A T E N A P A T R V M.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τῆτον προσφίρεω τὸν ἕμειον ὡς καλοῦσθαι) οἱ μὲν τὴν ἐκείνου τὰ πολλὰ ἔδρη ἐκείνα δὲ τῆς θείας νεκροῦτος ῥοπῆς. ἔχει δὲ ἐξ ἁγίου ἑ τῆς ἑσπέρου Μακκαβαίων καὶ ῥοπῆς.

ΟRIGENI S. Illi qui post reditum multas illas Gentes per auxilium diuinum vicerant hunc hymnum afferre iubentur. Ceterum habet etiam prædictionem eorum quæ à Macchabæis præclare gesta fuerunt.

α. ΑΣΑΤΕ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΛΕΜΑ ΚΑΙΝΟΝ.] ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδεὶς μὲν ἐκδυσάμμος τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς προσέξουσιν αὐτῷ ἄσεται τὸ καινὸν ἄσμα· δεῖ δὲ καὶ ἐκδύσασθαι τὸν νεὸν τὸν ἀνακαινῶμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τῆς κτίσαντος, ἵνα τις ἄσῃ τὸ καινὸν ἄσμα. ἐπὶ δὲ χρῆ τὸν μὲν ἔξω καὶ παλαιὸν ἀνθρώπον δὲ φθίνουσαν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀπὸ χεῖ· τὸν δὲ ἴσον ἀνακαινῶσαν ἡμέρα καὶ ἡμέρα, ἀπὸ τῆς καινῆς δὲ θήκης ἡρόμῶν ἀξίον καινῆ ἔσθῃ καὶ καινῆ γῆς, καὶ ἔστω ἀγνοτα ἐορτῶν τὰ ἐγκαινία, ἥπε χαρμῶνος ἄρα τῆς ὡρεξάστων ἀγνοτα ὑπὸ τῆς λήγοντος· ἐν θλίψει ἐπλάτυνας μοι· καὶ καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ λήγοντος ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' ἐ σποχωροῦμενοι.

I. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVVM.] ANONYMI. Nemo qui nondum exuit veterem hominem cum actibus suis canet canticum novum: quin etiam oportet induere novum eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creavit illum, ut quis canat canticum novum. Adhuc autem oportet quidem eum qui foris est & veterem hominem corrumpi, utpote depulvere existentem; cum vero qui intus est renouari de die in diem, ut per novum Testamentum dignus fiat nouo celo & terrâ nouâ, atque ita celebret festum eternorum, quod hic in tempore tentationum agitur ab eo qui dicit; *In tribulatione dilatasti mihi;* & gloriatur in tribulationibus, & ait: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.*

Η ΑΙΝΗΣΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΟΣΙΩΝ.] ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς ἔχ' ὡραῖος αἶνος ἐν σόματι ἀμαρτανῶ· ἕστω ἔδὲ ἐν ἐκκλησίᾳ πονηροῦμένων, ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίῳ· καὶ ἐν ταύτῃ μᾶλλον ἢ ἐν ἐν ἢ ἐν ὁλίγοις.

LAUS EIVS IN ECCLESIA SANCTORVM.] ΟΡΙΓΕΝΙ S. Quemadmodum non est speciosa laus in ore peccatoris; ita nec in Ecclesia malignantium, sed in Ecclesia sanctorum: idque in hac potius quàm vel in vno aliquo aut in paucis.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁραῖ πῶς προσφίρεω τὸν ἕμειον τὴν δὲ τῆς βίης καὶ τῆς ἔργων διχαλείας ἐπιζητῆ, καὶ τῆς εἰς τὸν χρόνον ἀγὰ τῆς ὑμνήσαντων; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ δὲ ῥομῶν διχαλείαι μόνον, ἵαν μὴ καὶ ἢ δὲ τῆς προσέξουσιν ἀρετῆ συμβαίη. καὶ ἔπειτα δὲ

CHRYSOSTOMI. Vides quomodo ante verba requirat gratiarum actionem quæ fit per vitam & bona opera, & tales deducat in chorum laudantium? Non sufficit enim verbis solum gratias agere, nisi etiam factorum virtus concurrat. Aliud quoque

CATS-
NA PA-
TRVM.

hic docet, oportere nimirum simul & cum
omni concentu laudes offerre. Ecclesia enim
est nomen conventus & congregationis.

Gen. 1.

2. ΛΕΤΕΥΡ ΙΣΡΑΕΛ ΙΝ ΕΟ ΟΥΙ
FECIT ΕΥΜ.] ORIGENIS. Cum de
illo quidem quod est secundum imaginem
dictum sit illud fecit, de eo vero quod est
de pulvere dictum sit formavit, & sancta læ-
ticia consistat in eo quod est secundum ima-
ginem; idcirco Israel iubetur lætari in eo qui
fecit eum. Filijs autem Sion imperat Chri-
stus, id est sapientia, verbum, veritas, in quo
exultent.

Heb. 10,
24.

Matth. 6.

3. LAUDENT NOMEN EIVS IN
CHORO.] CHRYSOSTOMI. Vides
rursus etiam hunc resplendere concentum?
Idem enim instituti sunt chori, ut omnes si-
mul concordibus animis laudes offerant.
Hoc nempe Paulus quoque significat di-
cens: *Non deferentes collectionem nostram.*
Hoc item significat precatio Dominica, quæ
simul in communi ab omnibus offertur: *Pa-
ter noster, &c.*

ORIGENIS. Cum multi in eadem
mente & eadem sententia unanimiter uno
animo & uno corde laudant nomen & pro-
prietatem Regis, tunc laudant nomen eius
in choro cum concentu.

Quid sym-
panum &
psalterium
mysticè.

IN ΤΥΜΠΑΝΟ ΕΤ ΨΑΛΤΗΡΙΟ.] CHRYS-
STOMI. Nonnulli quidem horum etiam in-
strumentorum rationem anagogicè sumentes
dicunt, tympanum quidem requirere carnis
nostræ mortificationem, psalterium vero ut in
cælum aspiciatur: hoc enim instrumentum à
superna parte mouetur, non ab inferna, ut ci-
thara. Ego autem illud dixerim, quod per hæc
instrumenta olim sic ducebantur propter in-
genij eorum hebetudinem, & quod recens
auulsi erant à simulacris. Quomodo ergo
concessit sacrificia, ita etiam hæc permittit,
ad imbecillitatem eorum se accommodans.
Ab eis ergo hic exigit ut canant cum gaudio.
Hoc enim sibi vult illud, *Laudent nomen eius
in choro.* Deinde eos rursus ad maiorem ani-
mi alacritatem excitat, dicens eius qui canit-
tur erga eos beneuolentiam.

ORIGENIS. Qui quidem mortificant mem-
bra sua quæ sunt super terram, eaq; in lignum
agunt, ut simul cum Christo crucifigant prin-
cipatus ac potestates, hi in tympano psallunt

πὶ καὶ ἐν ταῖς παιδικαῖς, ὅτι ἡμεῖς καὶ μὴ
συμφωνίας ἀπάσης διὰ τὰς ἀφαιρέσεις ἀνα-
φίρεται. τὸ οὐκ ἔστιν ὅτι καὶ συνόδου τὸ αὐτὸ
ἐκκλησίας ὄνομα.

β. ΕΥΦΡΑΝΟΜΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΕΠΙ ΤΩ
ΠΟΙΗΞΑΝΤΙ ΑΥΤΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐπι
θεῖ μὴ τὸ κατ' εἰκόνα τὸ ἐπίπασθαι εἶναι,
θεῖ δὲ τὸ ὑπὸ τῆς χεῖρὸς ἐκλάσει, καὶ ἡ ἀρχὴ
διφρασεύει ἐν τῷ κατ' εἰκόνα ὅτι· διὰ τὸ
Γαλαθῶν ὅτι τῷ πεπρωμένῳ αὐτῶν φρασεύ-
σται διφρασεύει. ἡμῶν δὲ Σιών βασιλεύει
Χριστός, τῆς σοφίας, λόγος, ἀλήθεια, ἐφ' ἣν
ἀγαλλιάσασαι.

γ. ΑΙΝΕΣΑΤΩΞΑΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥ-
ΤΟΥ ΕΝ ΧΟΡΩ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρᾷς
πάλιν καὶ ταύτῃ τῇ συμφωνίᾳ ἀγαλλί-
πυσσαι; διὰ γὰρ τὸ τοῦ χοροῦ, ἵνα κατὰ πάντας
καὶ ὁμοθυμαδὸν ἀναφίρεται τὰς ἀφαιρέσεις.
τὸτο ἔο Παῦλος διὰ λέγει· Μὴ ἐγκατα-
λιμπάνοντες τὴν ὑποσημαγωγίαν ἑαυτῶν.
καὶ αὐτὴ δὲ ἡ διὰ ἡ κυριακὴ τὸτο αἰνίστα-
ται, ὡς ὑπὸ τῆς κατὰ πάντων ἀναφρασεύει
Πάτερ ἡμῶν, καὶ ἕξῃς.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐὰν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ
αὐτῷ τοῦ καὶ τῆ αὐτῆς γλώσσῃ ὁμοθυμαδὸν
μὴ ψυχῆ καὶ μὴ καρδίας αἰῶσι τὸ ὄνομα
ἔ τὴν ἰδιότητα τῆ βασιλείας, αἰνῆσι τὸ ὄνο-
μα αὐτῆ ἐν χορῷ μὴ συμφωνίας.

ΕΝ ΤΥΜΠΑΝΟ ΚΑΙ ΨΑΛΤΗΡΙΩ.]
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὸ καὶ τῆ αὐτῆς
τῆ ὀργάνων τὸν λόγον καὶ ἀναγωγίαν μετα-
χεύει τῆς φασί, ὅτι τὸ μὴ τὴν τυμπανὸν τὴν
ἡμεῶν τῆς σαρκὸς ἡμῶν ὑπὸ τῆς, τὰ δὲ
ψαλτήριον τὸ φρασεύει τὸν ἡμεῶν βασιλείαν· καὶ
γὰρ ἀναδὸν τὸ ὄργανον κατεῖται, ἢ κατὰ τῆς,
ἀσπρὴ ἢ κινδύνα. ἐγὼ δὲ ἐκείνο ἵππομι, ὅτι
τὸ παλαιὸν ἔπος ἡγοῦντο διὰ τῆς ὀργάνων
τύπων, διὰ τὴν παχύτητα αὐτῶν τῆς ἀνα-
φίρας, καὶ τὰ ἄρρη ὑπὸ εἰδ ὡς ἀπασσῶν.
ἀσπρὴ ἢ τὰς δυσίας φωνηχάριστον, ἔπειτα καὶ
ταῦτα ἐπέφρασε, συγκαταβαίον αὐτῶν τῆ
ἀφαιρέσει. ἀπασσῶν τὸν αὐτὸν μὴ ἡδ-
νῆς ἀδεν. τὸτο γὰρ ὅτι τὸ, αἰνῶ ἀπασσῶν τὸ
ὄνομα αὐτῆ ἐν χορῷ. εἶτα πάλιν εἰς πλείονα
τα φρασεύει αὐτῆς ἐμβάλλει, λέγων καὶ
τὴ ὑμνημῶν τὴν ἔνοια τὴν θεῖ αὐτῆς.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Οἱ μὴ ἡμεῶν σαρκὸς
τὰ δὲ τῆς μέλη, καὶ ἀναγωγίαν ὅτι τὸ
ξύλον, τὰ χεῖρὸς ἀσπασσῶν τὰς ἀρχὰς
καὶ τὰς ἀφαιρέσεις, ἐν τυμπανῷ ψάλλουσι τῶ
θεῷ.

Θησ' οι δε ολόκληροι & αρμόνιοι τῶ πινύμασι, ἐν ψαλμείῳ.

Deo: qui verò toti sunt spiritui consentientes, in psalterio.

CATE-
NA PA-
TRVM.

δ'. ΟΤΙ ΕΥΔΟΚΕΙ ΚΥΡΙΟΣ ΕΝ ΤΩ ΛΛΩ ΑΥΤΟΥ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εὐδοκῆ κύριος ἐν τῇ ἰδίᾳ μερίδι, ἥτις ἔστι ὁ λαὸς αὐτῆ, ἐκ ἐν ἄλλῳ τινὲς ἀρχαῖος τῆ αἰῶνος τέτα λάω. Καὶ ὑψώσῃ φραεῖς εἰς γλῶ ἑν κληρονομίῳ οἱ φραεῖς, ἐν τῷ κάτω, ἀλλὰ ταύτῳ ἐφ' ἧς ἔστιν ἡ ἀνω Ἱερουσαλήμ. ὑψώσῃ γὰρ θησ' φραεῖς ἐν σπηταία· καὶ κευχίσονται ὅσοι ἐν δόξῃ. ἐν ποία δόξῃ; ὁλόγως φεῖ ἧς φησι· ὁ κευχόμενος ἐν κευχίω κευχάδω. ἡ τοιαύτη ὁποῖα εἶχε Μωσῆς, ὅτι δεδόξασα ἡ ὄψις τῆ φροσώπῃ αὐτῆ· καὶ φεῖ ἧς φησι ὁ Παῦλος· Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακακαλυμμένω φροσώπῳ τῷ δόξῳ κευεῖν κατοπτρίζομενοι, τῷ αὐτῷ εἰκόνα μεταμορφεῖσθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν.

4. QVIA BENEPLACITVM EST DOMINO IN POPVLO SVO.] ORIGENIS. Complacet sibi Dominus in parte sua, quæ est populus eius, non in alio populo alicuius Principis sæculi huius. Et exaltabit mansuetos in terra quam mites hereditate accipiunt, non hanc inferiorem, sed illam vbi est superna Hierusalem. Exaltabit enim Deus mansuetos in salute: & exultabunt sancti in gloria. In quali gloria? utique de qua dicit: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Vel in tali qualem Moyse habuit, quando glorificata fuit facies vultus eius; & de qua Paulus ait: *Nos verò omnes reuelatâ facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem.*

Deus complacet sibi in sanctis.

1. Cor. 10, 17. Exodi 34.

1. Cor. 3, 18.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀγαλλιάσον] ὅτι ἡσ' κοιτῆσ' αὐτῶν, οἷς ἡ νύξ φροσώπῃ, ἡ δὲ ἡμέρα ἡγίκεν· οἱ καὶ οἷς ἐν ἡμέρα διακημόνας φροσώπῃσιν, ἐ κώμοις καὶ μέθαις, ἐ κώταις καὶ ἀσελγίαις.

E I V S D E M. Latuntur in cubilibus suis, quibus nox precessit, dies autem appropinquauit: qui etiam tamquam in die honestè ambulant, non in comessionibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicijs.

Rom. 13, 12.

Ibid. 13.

ε'. ΑΙ ΥΦΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΝ ΤΩ ΛΑΡΥΓΓΙ ΑΥΤΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡν ἐ τάφος ἀνωγόμενος ὁ λάρυγξ, τέτασ' ὑψώσῃσιν θησ' ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν· ὁ ρομφαία δίσκοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἡσ' ἐτοιμῶς ἐχόντων ἐκδικεῖν πᾶσαν ὄψακω, καὶ κατασφαιρώσῃσιν πᾶν ὑψώμα ἐπαιθεμόνον καὶ τ' γώσῃσιν τῆ θησ'.

6. EXALTATIONES DEI IN GUTTURE EORVM.] ORIGENIS. Quorum guttur non est sepulchrum patens, horum exaltationes Dei in gutture eorum: & gladij ancipites in manibus eorum qui prompti sunt ad vlciscendam omnem inobedientiam, & destruant omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei.

1. Cor. 10, 5.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ρομφαία δίσκοις ἐν χερσὶν ἔστιν ὁ λόγος ἐσομώμοις, καὶ μὲρ τὸ ἔπρεσιν ἰσθ' ἀληθείας, καὶ δὲ τὸ ἔπρεσιν καὶ τῆ ψάδης.

ΑΝΩΝΥΜ I. Gladius anceps in manibus est verbum acutum, secundum alium quidem pro veritate, secundum alium verò contra mendacium.

ζ'. ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΑΙ ΕΚΔΙΚΗΣΙΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐκδικησῃ μὲρ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τοῖς ἔπρεσιν ὄψοις, ἐλεγμῆς δὲ ἐν τοῖς λαοῖς, τῆ ἀμαρτανῶσι, καὶ τὸν βίον νομιζομῶμοις ἐπ' ἐκκλησιαστικῶσι.

7. AD FACIENDAM VINDICTAM.] ORIGENIS. Vindictam quidem in nationibus, scilicet in heterodoxis, increpationes verò in populis, scilicet peccatoribus, qui secundum vitam putantur Ecclesiastici.

η'. ΤΟΥ ΔΗΣΑΙ ΤΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΑΥΤΩΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ συμβιβαζῶν διδασκάλως ἐπρεσιν ὄψοις, καὶ τῆς ἐν ἐκείνοις δοκῆσῃσιν δὲ νομιζομῶμοις ἰκανότησιν ἐν δόξῃ, δέεται βασιλεῖς αὐτῶν ἐν πῆσαις, ἡα μὴ φροσώπῃσιν τῷ λόγῳ αὐτῶν, καὶ τῆς ἐν δόξῃσιν αὐτῶν ἐν χερσὶν πῆσαις σφραγῆς, ἡα μὴ κῆσῃσιν τὸν πᾶσαι δὲ τὸ δέξασῃσιν κευτῆμοις.

8. AD ALLIGANDOS REGES EORVM.] ORIGENIS. Qui conciliat Doctores heterodoxorum, & eos qui ob existimaram sufficientiam inter illos nobiles existunt, is alligat Reges eorum in compedibus, ne sermone ipsorum proficiant, & nobiles eorum in manicis ferreis, ne amplius detineant eum qui olim ob deceptionis facilitatem fuerat superatus.

θ'. ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΑΙ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΚΡΙΤΟΜVΣ ΙΙΙ.

9. V T FACIANT IN BIS IVDICIUM

O O O O O 2

C I V M

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

CIVM CONSCRIPTVM.] ORIGENIS. Faciunt sancti iudicium conscriptum, & scripturâ illâ quæ in spiritu est dignum, in prædictis Regibus & nobilibus: & omnia prædicta gloria sunt omnibus sanctis Dei, ita ut is qui hæc non habet non sit sanctus Dei.

MA ΕΓΓΡΑΠΤΟΝ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Πισθων οι δοιοι κειμα εγγραφον, και γραφης της εν πνευματι αξιον, εν τοις ποσειτηριδιμοις βασιλευσι κη εν δόξοις. και παντα τα ποσειτηριδια δόξα εν πασι τοις οίοις τε θυ, ως τον μη έχοντα ταυτα μη εστι δοιον θυ.

ANNOTATIONES CORDERII.

V M superiori Psalmo omnem creaturam inuitasset ad auctorem suum pro creationis beneficio laudibus celebrandum; hinc inuitat Ecclesiam ad Deum pro particularibus beneficijs nouo cantico collaudandum. Descendit ergo à thesi ad hypothefin. q. d. Ecclesia præcipuè celebret Deum, & hymnos de eo instituat.

1. *Cantate Domino canticum nouum.*] Id est recens & insolitum, noui argumenti vel materiz, ob nouum beneficium aduentus Christi: vel noui artificij & operis, rarum, exquisitum, præstans, singulare. Ita Genebrardus exponit. Vtrumque Nicetas in quadragesimam tertiam Orationem Nazianzeni tradit his verbis: *Est autem canticum nouum, si historiam spectes, præclarum ille & insignis cantus, qui ob prosperum quemdam successum ac victoriam canitur; si autem allegoricum sensum quæris, noui Testamenti cantio. Tum enim noua omnia facta sunt, & creatura noua, & nouus homo, & uita noua, & noua mandata, & noua gratia, & noua pollicitationes, & noua sacramenta, & noua præcepta. Atque eo nomine nouum Testamentum dicitur non solum à tempore, sed etiam à natura earum rerum qua in eo contigerunt; quandoquidem omnia innouata sunt, & in primis homo, propter quem omnia extiterunt.* Plura de Cantico nouo vide superius ad Psal. 32. vers. 3. & Psal. 39. vers. 4. annotata.

Canticum nouum est nouum Testamentum.

A sacris hominibus laus Deo grata persoluitur.

I B I D E M. *Laus eius in Ecclesia sanctorum.*] Hoc est in choro atque cœtu sacrorum hominum, qui maximè vnâ illam ob causam in adytis templisq; venerandis tabernaculum vitæ suæ collocant. Illi sancti sunt, qui Numini voti & consecrati pollicentur sanctimoniam, qui quotidie in Sanctum sanctorum ingrediuntur, & ex consortio diuinæ mentis sanctitatem hauriunt. Laus igitur Dei in Ecclesia sanctorum excellentiæ priuilegio ob sublimem statum, ob munus sanctitatis & beatis Angelis honorandam consecrationem. Sancti enim excellenter gratiarum dona suscipiunt, deuotionem persentiunt, gratulationem persolunt. Laus quidem ab omni genere creaturæ Deo soluitur ministerio dissimili, muto rerum, vano sæpè hominum: ad Mystas verò Liturgosq; pios, diuinis cærimonijs & religionibus inauguratos, pertinet pulcherrimis & sanctissimis illud modis agere. Ita Cresollus noster in Anthologia cap. 4. sect. 6. vbi de Dei laude tractat.

Matth. 6, 6.

3. *Laudens nomen eius in choro.*] At cur non potius hortatur, ut singuli seorsum intrent in cubiculum suum, & clauso ostio suo prent Patrem suum in abscondito? Credo hic non prohiberi à Propheta solitudinem corporum quæ à Christo

Domino commendatur, sed inculcari societatem animorum, quæ ad orationem præcipuè conducit. Vnde D. Chrysostomus ad hunc locum: *Ideo, inquit, instituti sunt chori, ut omnes simul concordibus animis laudes offerant.* Cui concinit D. Ambrosius præfatione in Psalmos; vbi docet musicos choros institui in Ecclesia, non tam ut voces in harmoniam quàm ut mentes in concordiam conspirant: *Psalmus, inquit, dissidentis copulas, discordes socias, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo vnâ ad Deum vocem emisit? Magnum plene unitatis vinculum, in vnum chororum totum numerum plebis coire. Disparis cithara nerus sunt, sed vna symphonia.* Vnde Christus Dominus ab eo qui laudem harmoniam offert prius animorum concordiam requirit: *Si offers, inquit, munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te; relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Quem locum Tertullianus lib. de Oratione cap. 10. expendens: *Quid est, inquit, ad pacem Dei accedere sine pace? Ad remissionem debitorum cum retentione? Quomodo placabit Patrem iratum in fratrem? nam & Ioseph dimittens fratres suos ad perducendum patrem, Et ne, inquit, irascamini in via. Quasi diceret: Si Iosephus patrem ad se euocaturus prius fratres inter se pacificauit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret: quo pacto Christus Dominus se flecti & placari à discordibus fratribus patietur?*

Animorum societas ad orationem conducit.

Matth. 5, 24.

Gen. 45, 24.

I B I D E M. *In tympano & psalterio psallant ei.*] S. Chrysostomus ait hoc loco *tympanum* significare *νικησων σαρκος, mortificationem carnis.* Est autem (vt ait Isidorus lib. 3. Etymologia- rum) instrumentum illud sonorum, pellis extenta, quæ bacillis feritur; idemq; vult appellari *symphoniam*, quæ hinc inde musicâ manu pulla è concordia grauis & acuti suauissimum concentum efficiat. Sed harmonia longè dulcior est futura, si cum tympano iungatur psalterium. Psalterium enim est musicum instrumentum, quod, vt ait Chrysostomus, à superiori parte sonos edit, vt ab inferiore cithara: vt intelligamus in eo genere mortificationis nec laudem hominum nec vile quidpiam & abiectum intueri nos oportere, sed mentem in cælum tollendam, Deumq; spectandum. Ait igitur membra omnia debere gratam efficere musicam & cælo dignam symphoniam, quâ rerum omnium architectus & molitor Deus laudetur: tunc autem fieri hominem citharam mirificam, & audiri melodiam *πνευματικον, musicâ numerosâ perfectam*, cum partes omnes in bonum consenserint. Quam D. Paulus vt Mesochorus intel-

Tympanum quid sit, & cuius rei symbolum.

Psalterium quid sit.

Rom. 6. ligens & peritus commendat, cum iubet *ut exhibeamus membra nostra arma iustitia Deo.* Quod si iustitia chorum omnium virtutum complectitur, qualis tandem concertus exaudietur e membris virtute sonantibus & Deo factis?

Deus mansuetos ad singularem gloriam exaltat.
 4. *Exaltabit mansuetos in salutem.*] Pace nimirum parta, vitijs superatis, triumphatis hostibus, pulsis ablatisque remoris beatæ vitæ consequi hoc videtur, ut agonotheta potentissimus Rexque sæculorum de præmio cogitet isque munerandis, qui mansuetudinis suæ laudem atque memoriã inter homines reliquerint. Causam ibidem reddit pius Vates, *Quia beneplacitum est Domino in populo suo.* Quæ ratio est maximè congruens diuinæ magnificentiæ & bonitati. Equum enim est, ut eos, quos tam charos habuit in vita, & in quibus bene sibi placuit ob virtutem propè omnium pulcherrimam, defunctos huius vitæ laboribus bect & coronet. Ob illius amorem mites singulari animi demissione sæpè se abiecerunt: illos ergo in sublimem attollet, atque ad felicissimum & propè dicam inuidendum gloriæ gradum euehet. *Exaltabit, inquit, mansuetos in salutem.* S. Hieronymus vertit, *Exaltabit mansuetos in IESV.* hoc est, ut ego quidem sentio, Eleuabit vsque ad thronum honoratum IESV, ut participes sint magnificæ illius gloriæ, qui propriæ virtutis imitatione simillimi illi fuerunt; nam cum omnes inuitauerit, ut ab ipso discerent mites esse, & tantu fecerit hanc virtutem, ut perfectionis auream basim, aut gemmeum colophonem; probabilissimum est etiam fore ut illos, qui eã virtute præstiterint, inter beatos singularibus ornamentis condecoret proprioque insigni, ob quod sint beatis Angelis hominibusque mirabiles: quemadmodum e diuinis Oraculis intelligimus castas Virgines ob niueum & illibatum animi pudorem & castimoniam corporis & sequi Agnum quocumque ierit gloriosissimo comitatu, & canere canticum quod nullus alius potest.

Spiritalis anima somnus.
 5. *Exultabunt sancti in gloria: latibuntur in cubilibus suis.*] Hoc de spiritali contemplationis somno exponit Alvarez noster Tom. 3. lib. 5. part. 3. cap. 7. Est enim hic somnus, inquit, veluti quædam imago gloriæ, in quo anima purissimâ voluptate perfruitur, & tamquam in mollissimo cubili soporatur: neque ibi segnis sit, sed magis diligens & sollicita, ut discedente somno munditiæ propriæ & diuinis laudibus curiosius insistat: & si quid amputandum superest gladio spiritali mortificat. vnde subdit: *Ei gladij ancipites in manibus eorum.*

6. *Exaltationes Dei in gutture eorum, &c.*]

Græcè ai ὑψώσιν: Latini *Exultationes* vertunt. ANNO- OSTENDIT quomodo canentes & laudantes vincant. Quasi nulla possent aptiora & efficaciora TATIO- præsidia comparari ad victoriam de hostibus DERIT. reportandam quàm Sanctorum orationes; ita ut Nulla validiora præsidia quàm Sanctorum preces. Exodi 17; 11. illæ quidem Deo cantilenæ in ore hostibus gladij ancipites in manibus videantur. Sic cum Amalec Israëlitas oppugnaret; nec eum Iosue fortiter dimicando propulsare posset, Moyses non ad repellendum hostem, sed ad prætendendum Deum promptus accurrit; atque ita factum, ut suis precibus faciliè obtineret quod Iosue suis viribus non præstabat. Hinc etiam Sacerdos Eliachim Israëlitas ab Assyrijs grauius oppressos non ad pugnas, sed ad preces hortabatur, testatus, sicut olim contra Amalecitas, ita tunc contra Assyrios plus orando quàm pugnando profecturos: *Scitote, inquit, quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* & statim celebri confirmans exemplo: *Memores, inquit, estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in exercitu suo, & in elyptis suis, & in curribus suis, & in equis suis, non ferro pugnando sed precibus sanctis orando decic.* Vbi totam illam victoriam attribuit non Iosue, quamuis fortissimè præstanti, sed vni Moyli sanctis precibus insistenti.

8. *Ad alligandos Reges eorum in compedi- bus, &c.*] Per has compedes & manicas ferreas exponit S. Augustinus Dei timorem: qui optime per vincula pedum & manuum significatur. Sicut enim ille qui pedes & manus habet ferreis alligaturis constrictos nullâ ratione se mouere potest; ita etiam qui Dei timorem imbibit ornino fixus est in virtute. Neque ex quacumque materia vincula habere dixit, sed ex ferro, ut eorum vim significaret. Tandem notat verba illa *Reges eorum.* Difficillius enim ad pietatem mouentur qui in præfecturis sunt constituti, quàm illi qui eis parent. Ergo ea est vis timoris, quæ ex recordatione extremi iudicij increfcit, ut non modò gregariorum hominum corda molli- re possit, verum etiam & Principum virorum mentes ad virtutem pertrahere. S. Augustini verba sunt ista: *Reges & nobiles, quibus non facile dicitur, Quid fecistis? Nam pauper homo esse non timet Deum, quia nullarum viduum, nullarum facultatum, ne cura se mouerit in sup- plicium rapiatur, cessat timore hominis, esse non Dei. Potentes autem, nobiles, Reges, si Deum non timeant, quem timebunt? Sed prædicatur illis; & percussuntur frama bis acuta: dicitur illis, quia est qui ponat alios ad dexteram; alios ad sinistram, &c.*

Timorè Dei compedes validissimè comprimunt.

IN PSALMVM CL. ARGUMENTVM.

α. Ἀλληλία.

Πατριάρχαις ὄντι καὶ ὅσα Ἰσραηλι- τῶν αἰνεῖ τῶν διατόλων πατριάρχων ὄργα- νοις ἐν τοῖς λογμοῖς πάση δυνάμει, ὡς ἐν τῇ ψαλμῷ δὲ καὶ τῶν ἰσομῶν τῶν πᾶσιν ἀνθρώποις διοργανώσαν.

i. Alleluia.

Hic etiam hortatur Israëlitas ut laudent omnino Dominum tant in instrumentis quàm in cogitationibus omni virtute, omni artificio: ceterum prædicat etiam Dei cognitionem quæ omnibus hominibus futura est.

PARA-
PHRASIS
ANONY-
MI.

PARAPHRASIS ANONYMI.

* *Vulgata*
Domnum

LAUDATE * Deum in san-
ctis eius:

Id est: Laudare oportet Deum,
maximè pro sanctis eius.

Laudate eum in firmamento
virtutis eius.

Oportet, inquit, ipsum celebrari pro om-
ni beneficio quod ex propria potentia in
ipfos operatus est.

* *Vulgata*
virtutibus

2. Laudate eum in * potentia-
tibus eius: laudate eum secundum
multitudinem magnitudinis eius.

Et quantum, inquit, fieri potest humanâ
virtute Deus celebretur, utpote qui conditor
& benefactor existit.

3. Laudate eum in sono tu-
bæ: laudate eum in psalterio &
cithara.

Omnibus
instrumen-
tis laudan-
dus Deus.

Fiant autem, inquit, hymni in omni ge-
neris instrumentis, primùm in tubis, deinde
in psalterio. Psalterium autem est genus ci-
tharæ decachordum. Deinde subiungit:

4. Laudate eum in tympano
& choro:

Etenim hæc etiam comprehendit ad
laudes amplificandas.

Laudate eum in chordis &
organo.

Citharas iterum omnigenas dicit. Sunt
enim multa genera cithararum.

5. Laudate eum in cymbalis be-
nefonantibus: laudate eum in
cymbalis iubilationis:

Etenim his cymbalis utebantur, si quan-
do concentum fieri oportebat plurimorum
instrumentorum, & psalteriorum, & cymba-
lorum, & ipsarummet vocum humanarum.
Deinde ubi quoad licuerat omne genus in-
strumenti & psalterij recensuisset subdit:

6. Omnis spiritus laudet Do-
minum.

Omnem spiritum hoc loco vocat musico-
rum instrumentorum directionem. Cum enim

ΛΑΛΕΙΤΕ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς
ἁγίοις αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ ὑμνεῖσθαι καὶ τὸν
Θεὸν, μάλιστα ὡς ἡμεῖς ἁγίους αὐτοῦ.

Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι δι-
ναμείας αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, ἐπὶ πάσῃ λειτουργίᾳ
ὑμνεῖσθαι αὐτὸν ἢ ἐν δυναστείᾳ οἰκείας εἰς
αὐτὸς εἰργάσατο.

β'. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐπὶ τοῖς δι-
ναστείαις αὐτοῦ· ἀνεῖτε αὐτὸν καὶ τὸ
πλήθος τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ.

Καὶ ὅσοι ἐγχερεῖ, φησὶ, ἀνθρώπων δι-
νάμει ὑμνεῖσθαι ὁ Θεὸς, αἵτις ποιητὴς καὶ διερ-
γῆτης ὑπάρχων.

γ'. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἡχοῦ σάλ-
πηγος· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ
& κιθάρα.

Ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, οἱ ὅμοιοι ἐν πα-
νοῖς ὄργανοις, ὡς ἐστὶν ἐν σάλπηγι, εἶτα
ἐν ψαλτηρίῳ. εἶδος δὲ ἔστι τὸ ψαλτήριον
κιθάρας δικάχορδον. εἶτα ἐπάγει·

δ'. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ
& χορῶ.

Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα περιλαμβάνει εἰς
ἐπίτασιν ἡμῶν.

Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς ἢ ὄρ-
γάνῳ.

Κιθάρας πάλιν λέγει παντοίας. πολλὰ
γὰρ εἶδη κιθάρων.

ε'. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις
βύχαις· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβά-
λοις ἀλαλαγμῶ.

Καὶ τέτοις γὰρ ἐχρῶντο τοῖς κυμβάλοις,
εἴ ποτε συμφωνίαι ἡμέτεροι ἐχρῶντο πολλὰν
ὄργανων τε, καὶ ψαλτηρίων, καὶ κυμβάλων,
καὶ αὐτῶν ἡμῶν φωνῶν ἡμῶν ἀνθρώπων. εἶτα
καταλείπει ὡς ἐγχερεῖ πᾶν εἶδος ὄργανου ἐν
ψαλτηρίῳ ἐπιφέρει·

ς'. Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν
κύριον.

Πᾶσαν πνοὴν ἐπιφέρει καλεῖ τὴν ἡμῶν
μουσικῶν ὄργανων ἐπιτίθεσθαι. ἐπὶ γὰρ καὶ
μέρος

μίερος ἀνω κατέλεξε τὰ ὄργανα, ἐνταῦθα πάντα ὁμῶς ἐπίσημον εἰπὼν· πᾶσαι πνοὴ αἰεσοῦται τὸν κύριον.

superius figillatim instrumenta recensuerit, hic omnia simul subiunxit dicens: *Omnis spiritus laudet Dominum.*

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.

COMMENTARIVS HERACLEOTÆ.

α. **ΑΙΝΕΙΤΕ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ ΑΥΤΟΥ.**] Ἄλλος, ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ· ἄλλος, ἐν τῷ ἡμισομῶν αὐτοῦ. ἢ ὡς τὸ λαὸς ἐνταῦθα φησὶν, ἢ ὡς τὸ βίβλος ἀγίας καὶ ἀνθρώπων ἀγίων. δεῦρα πῶς κατέλεξε τὸ βιβλίον εἰς διχαρισίαν. τὸτο γὰρ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς δεῖξαι τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ῥημάτων ἡμῶν. ἢ τὸ ἐν τοῖς ἀγίοις, ἀντὶ δεῖξαι τὰς ἀγίας αὐτοῦ. διχαρισίη ἐστὶν, ὅτι ζωοῦται πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσθηγῆν· ὅτι τὰς ἀνθρώπων ἀγγέλους ἐποίησεν. ἰκανὴ γὰρ ἀφορμὴ εἰς ὑμνωδίαν καὶ αὐτῆ. διὸ ὡς τὸ ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ εἰπὼν, ἐπίσημον ἐν περιώματι δυνάμους αὐτοῦ. πῶς γὰρ μᾶλλον θεὸς ὡς ζωοῦται ἢ ἐκείνο. καὶ γὰρ ὁ ἕκαστος δεῖξαι τὸν ἀνθρώπων γέγονε. Ἄλλος ἐν περιώματι κατέλεξε αὐτοῦ. ἢ γὰρ πάντα συνεχῆς κοινῶς λαμβάνει τὰς ἀνω δυνάμεις καὶ ἀφηνίαι. ὁ δὲ Σόμμοχος, ἐν περιώματι τῶν ἀκαθάρτων αὐτοῦ. μόνος γὰρ τὸν καὶ ἀνώλεθρον ἔχει τὸ κράτος. ἀντὶ δὲ τὸ ὅτι ταῖς δυνατείαις ἄλλος δεῖξαι τῶν δυνασιῶν. τί δὲ ὅτι δὲ λέγει; Ἀλεῖται αὐτοῦ δεῖξαι τὰς δυνασίας αὐτοῦ, δεῖξαι τὰ θαύματα αὐτοῦ, δεῖξαι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ. πῶς δὲ δυνατὸν καὶ τὸ πλῆθος αἰνεῖν καὶ μεγαλωσύνης αὐτοῦ; ἢ τὸτο λέγει, ὅτι ἀντιρόπου καὶ μεγαλωσύνης αὐτοῦ εἰσθηγῆν αἶνον· ἀλλ' ὅσον, φησὶ, σοὶ δυνατὸς ἐκτείνειν ἐνοῶν τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, ὅσον ὡς ἐγὼ φέρω σοὶ ὕμνον ἀνάφετε, ὅσον εἰκὸς ζωοῦται μὴ γὰρ θεὸς. εἶδος ἐκκαμωδῆν δεῖξαι φιλονεαῖσαν, ὑπερβῆναι τὴν οἰκίαν ἀδένειαν, καὶ ἀναπῆναι ὡς ἐξωθεν;

γ. **ΑΙΝΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΡΥΘ ΣΑΛΗΓΓΟΣ.**] Ἄλλος, δι' ἡχοῦ κερσίνης. ἀντὶ δὲ τὸ ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα ἄλλος, ἐν κίβλη καὶ λύρα. Ἀντὶ ἐν κυμβάλοις ἀήχης ἄλλος, ἐν κυμβάλοις σημασίας. Ἀντὶ πᾶσαι πνοὴ ἄλλος, πᾶσα ἀναπνοή. ὡς ἀνὰ κινεῖ τὰ ὄργανα, καὶ δεῖξαι πάντων τὴν μελωδίαν αὐτοῦ φέρει τὸ θεὸς ὡς ἀκαθάρτων, δεῖξαι μωσῶν τὴν δεῖξαι αὐτοῦ καὶ ἀναγῆσθαι· omnia offerri Deo modulationem,

1. **LAUDATE DEVM IN SANCTIS EIVS.**] Alius, *In sancto suo*; alius, *In sanctificato suo*. Vel hic de populo agit, vel de vita sancta & viris sanctis. Vide quomodo librum concluderit gratiarum actione. Hoc enim & principium & finem esse oportet tam rerum quam verborum nostrorum. Vel illud *in sanctis*, id est per sanctos suos. Gratias igitur agite, quod talem viuendi formam in vitam introduxerit; quod homines Angelos fecerit. Hæc enim quoque sufficiens causa est ad hymnum concinendum. Quapropter cum prius dixisset *in sanctis eius*, subiunxit *in firmamento virtutis eius*. Hoc est enim Deo magis curæ quam illud. Cælum enim propter hominem factum est. Alius *in firmamento potentia eius*. Non cessat enim assidue supernas quoque potestates assumere socias laudationis. Symmachus verò, *in firmamento inexpugnabili eius*. Solum enim firmitatem & incorruptibilem habet potestatem. Ceterum pro *in potentibus* alius *per potentias*. Quid autem est quod dicit? Laudate eum propter vires eius, propter miracula eius, propter fortitudinem eius. Quomodo autem fieri potest ut laudet eum secundum multitudinem magnitudinis eius? Non hoc dicit, quod laudem afferre possis quæ magnitudini eius respondeat; sed quantam, inquit, potes animo comprehendere multitudinem eius magnitudinis, tantam & talem offer quantum tibi conceditur, qualem par est offerre tam magno Deo. Vidisti mentem inflammata, quæ contendit propriam superare imbecillitatem, & ad ipsum cælum euolare?

Deum laudatur in sanctis.

3. **LAUDATE EVM IN SONO TYMBÆ.**] Alius, *Per sonum cornu*. Ceterum pro *in psalterio & cithara* alius, *in nablo & lyra*. Pro *in cymbalis benefonantibus* alius, *in cymbalis significationis*. Pro *omnis spiritus* alius, *omnis respiratio*. Mouet omnia instrumenta, & iubet per eorum animum accendens & excitans. Cete-

COM-
MENTA-
RIVS HE-
RACLEO-
TÆ.
Omnibus
membris
laudandus
Deus.
Rom. 12.

Ceterum sicut Iudæis per omnia instrumen-
ta, ita nobis præcipit per omnia membra lau-
dare Deum, per oculos, per linguam, per au-
res, per manus. Quod etiam Paulus, *Exhibete*,
inquit, corpora vestra hostiam viuam,
sanctam. Laudat enim oculus quando non
videt impudica; & lingua quando psallit &
auris quando non suscipit improbas cantile-
nas; & mens quando dolos non struit; & pe-
des quando non currunt ad vitium; & ma-
nus quando non ad rapinam, sed ad eleemo-
synam extenduntur. Tunc enim fit homo
cithara numerosa. Ceterum ipsis instrumen-
ta ista permessa fuerant, vt in concordia &
charitate illos contemperarent per talem de-
lectationem. Cum enim Deus ignauiam eor-
um corrigere vellet, hanc scientiam ipsis tra-
didit: non quod Deus eorum sono delectaretur,
sed vt eorum quæ fiebant propositum
admitteretur.

6. OMNIS SPIRITVS LAUDET
DOMINVM.] Postquam enim vocauit eos
qui sunt in cælo, postquam populum excita-
uit, postquam omnia instrumenta commo-
uit, ad omnem deinceps naturam excurrit,
omnem ætatem vocans ad modulationem,
ex hoc loco noui Testamenti iam semina
præmittens, & eos qui vbique terrarum ex-
tensi sunt inuitans. Deum igitur perpetuò
laudemus, nec vmquam deficiamus. Hoc
nostrum sacrificium est, & ministerium ipsis
Angelis conueniens, semper gratias agere &
gloriam Deo afferre. Alius omnem spiritum
dicit qui ex instrumentis existit. Cum enim
instrumenta sigillatim enumerasset, hic om-
nia simul induxit. Alius: Quando, inquit,
Deus omnia in omnibus existet, tunc quoque implebitur hæc sententia.

Ἄλλ' ὡς περ Ἰουδαίους διὰ πάντων ὀργάνων,
ἕτως ἡμῖν ὡς ἀκελεύει) διὰ πάσι τιν μολὼν
ἀνυμνεῖν τὸν θεόν, δι' ὀφθαλμοῦ, διὰ γλώσ-
σης, δι' ἀκοῆς, καὶ χειρῶν. ὁ δὲ Παῦλος, Πα-
ραστήσατέ, φησι, τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶ-
σαν, ἁγίαν. αἰνεῖ γὰρ καὶ ὀφθαλμὸς ὅταν μὴ
ἀκόλαστα βλέπῃ. ὁ γλῶσσαι ἕως ψάλλῃ
καὶ ἀκοὴ ὅταν μὴ δέχηται ποικεῖ ἄσματά
καὶ δόξοια ὅταν μὴ δόξῃς ῥάπτη. καὶ πόδες
ὅταν μὴ ἐπὶ πορνείᾳ ἔρχωσι. καὶ χεῖρες
ὅταν μὴ ἀρπαγῶν, ἀλλ' ἐλεημοσυνῶν ἐπι-
τηδύωσι. τότε γὰρ γίνε) κινδύερα ἰμμελῆς ὁ
ἀνθρώπος. κακέρως δὲ τὰ ὄργανα συνε-
χωρήθη, διὰ τὸ κινεῖν αὐτὸς εἰς συμφωνίαν
καὶ ἀγάπῃ διὰ τῆς ἡδονῆς. τὸ γὰρ βάνου-
σι αὐτῶν σοφίζόμενος ὁ θεός, ταύτῃ ἐμε-
θάδωσε τὴν σοφίαν. ἐκ ἐπιπέδῃ ὁ θεός
ἐτέρπετο τῇ τῶν ἡγῆ, ἀλλ' ἐπιπέδῃ τῆς γ-
νομένων τὸν σκοπὸν ἀπεδέχετο.

5. ΠΑΣΑ ΠΝΟΗ ΑΙΝΕΣΑΤΩ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ.] Ἐπειδὴ γὰρ ἐνάλλει τις ἐξ ἐ-
ραῦ, ἐπειδὴ δὴ γαίρει τὸν δῆμον, ἐπειδὴ ἐ-
πανα τὰ ὄργανα ἐκίνησεν, ἐκφέχει λοιπὸν
καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀπασαν, πᾶσαν ἡλικίαν
εἰς τὴν μελωδίαν καλῶν, ποικιλταβαλλό-
μερος ἐπιπέδῃ τῆς νέας διζήτικης τῶ ἀπέρ-
ματά, καὶ τὰς ἀπανταχῆ γῆς ἐπιταμῆρας
καλῶν. Αἰνάμεν τοίνυν διπλοῦς τὸν θεόν,
καὶ μὴ ἀγλίπτουμεν. αὐτῇ ἡμῶν θυσία, καὶ
λειτεργία τοῖς ἀγγέλοις ἰοκίμα, διχαρισεῖτε
αἰεὶ καὶ δοξολογίῃ. Ἄλλος πᾶσαν πνοὴν
τὴν ἐξ ὀργάνων φησί. καταλάξαι γὰρ καὶ
μέρος τὰ ὄργανα, ἐταῦθα πάντα ὁμῶς ἐπι-
νεγκῶν. Ἐπερὶ. Ὅτι, φησὶν, ὁ θεός πάντα
ἐν πᾶσι γρησεται, πληροθίεται καὶ ἡ λέ-
ξις αὐτῆ.

C A T E N A P A T R V M.

Pfal. 136,
5.
Laus Dei
sancta est.
Marth. 7,
6.

LAUDATE DEVM IN SANCTIS
EIVS.] ORIGENIS. Nemo sancta
egressus laudet Deum. *Quomodo*
enim cantabimus canticum Domini in terra
aliena? Aliena autem terra est ea quæ non
sancta. Vel quia non sunt danda sancta ca-
nibus, neque mittendæ margaritæ ante
porcos. Laus autem Domini sancta est &
margarita. In sanctis laudandus est Deus, &
non in canibus, neque in porcis.

LAUDETE TON ΘΕΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ
ΑΓΙΟΙΣ ΑΥΤΟΥ.] ΩΡΙΓΕ-
ΝΟΥΣ. Μηδεις ἐξελθὼν τὰ
ἄγια αἰνεῖτω τὸν θεόν. πῶς γὰρ ἄσμεν τὴν
φῶ λὼ κυρίῃ ἐπὶ γῆς ἀλλοθίαις; ἀλλοθία
δὲ γῆ τὰ μὴ ἄγια. ἢ ἐπὶ ἐδοτόν τὰ ἄγια
τοῖς κυσὶν, ἐδὲ βλητίον τὰς μῆραεῖτας ἑμ-
ποροῦν τῆς χείρας. ἢ δὲ αἰποῖς κυρίῃ ἄγια
καὶ μῆραεῖτας. ἐν ἀγίοις αἰνεῖτω τὸν θεόν,
ὁ ἔτε ἐν κυσὶν, ἔτε ἐν χοίρεσι.

ΑΝΩ-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Matth. 6, 9.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὕτως καὶ τῆς διχῆς ἡμεῖς τὸ προσοίμιον ἐπιθεῖν ἔχει τὴν ἀρχὴν. τὸ γὰρ λέγειν Πάτερ ἡμεῖς διχαρισθέντων ἐστὶ ἐπὶ ταῖς γρηγορημαῖς δωρεαῖς, καὶ πάσας αὐτὰς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ δεικνυμένου. ὁ γὰρ εἰπὼν πατέρα τὴν υἱοθεσίαν ὁμολογήσει· ὁ δὲ τὴν υἱοθεσίαν ὁμολογήσας, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἡμῶν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν, τὴν πνύματος τὴν χορηγίαν ἀνεκλήρωσι. δεῖ γὰρ ταῦτα πάντα προσεπαρξάμεθα, ὥστε τῆς υἱοθεσίας ἡμᾶς ἀπολαύσασθαι, καὶ καλεῖσθαι πατέρας. Ἐμοὶ δὲ καὶ ἔπειρα δοκεῖ αἰνίττειν λέγων ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, τρεῖς διὰ τὰς ἀγίας αὐτοῦ· ὅτι ταῦτα τὴν πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε, ἔτι τὰς ἀποστόλων ἀγγέλους ἐποίησε. διὸ προσεπειρα εἰπὼν ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, τότε ἐπήγαγον·

ΑΙΝΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΣΤΕΡΕΩΜΑΤΙ ΔΥΝΑΜΕΩΣ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τετὸ γὰρ μᾶλλον τῶν θεῶν ἀεισώδασον ἢ ἐκείνο. καὶ γὰρ ἐκείνος δι' ἀποστολῶν γέγονεν, ἐκ ἀποστολῆς διὰ τὸν ἕρανόν. Ἐπειρος δὲ φησὶν, ἐν στερώματι τῶν ἀκαρτερητῶν· ἄλλος, ἐν τῶν στερώματι τῶν κρατοῦν αὐτοῦ. καὶ ἔπειρα δὲ αἰνίττει πάλιν, ὡς ἐν τῶν προσεπάρξασθαι ὡς γὰρ ἐκεῖ εἶπεν, Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ ἀγγελοὶ αὐτοῦ· ἔπειτα καὶ ἐταῦτα, Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερώματι αὐτοῦ. καὶ γὰρ πάντα συνεχῶς κοινῶς λαμβάνων τῆς δωρεῆς τὰς ἀνω δυνάμεις.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅπως στερώμα πίστεως καὶ οἰκοδομῆς ὁμοίας τῆ ἐπὶ πέτρῃ ὑπὸ ἀνδρὸς θεοῦ οἰκοδομηθείση, καὶ Χριστὸς ἢ τὸ θεῖον δύναιμι, ἐκεῖ ὡς ἐν στερώματι δυνάμειος θεῖον αἰνεῖται ὁ θεός. Ἐπειτα ταῦτα ἐν τῶν λέγοντι καὶ ἐν τῶν ἀκούοντι.

β'. ΑΙΝΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΙΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὡς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ διλογαί ἢ ψυχὴ τῆς δικαιοσύνης τὸν θεόν· ἔπειτα καὶ αἰνεῖται αὐτὸν καὶ ἐφ' αἷς ἔσπεσε καὶ ἔταξε δυνάμεις, αἷς νοήσαν, ἢ καὶ μετέχουσιν αὐτοῦ ὁ λέγων καὶ ἀκούων. ἀρρητὰ γὰρ τὰ διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ διηκτικῶς καὶ ὁμοειδήματα.

ΑΙΝΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΩΣΥΝΗΣ ΑΥΤΟΥ.] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Νοηθείσης ἐκείνης μεγαλωσύνης τῆς θεῖας, καὶ ἔκαστον τῶν κτισμάτων νοηθῆσεται, καὶ τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης, ἢς ἐκείνης ἐκ ἑστὶ πέρας.

TOMVS III.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Ita etiam precatōnis nostrae proccm̄ium hinc capit initium. Dicere enim *Pater noster* est eorum qui agunt gratias pro donis quae acceperunt, & ea omnia per hoc nomen ostendunt. Qui enim dixit Patrem confessus est filiorum adoptionem: qui autem confessus est adoptionem, iustitiam, sanctificationem, redemptionem, peccatorum remissionem, Spiritus sancti suppeditationem praedicauit. Oportet enim haec omnia prius extitisse, vt nos filiorum adoptione fruamur, & qui Patrem vocemus digni habeamur. Mihi autem videtur aliud quoque innuere dicens *in sanctis eius*, id est per sanctos eius: quodd nimirum talem viuendi normam in vitam introduxerit, & homines Angelos effecerit. Et ided cum prius dixisset *in sanctis eius*, tunc subiunxit:

LAUDATE EVM IN FIRMAMENTO VIRTUTIS.] CHRYSTOMI. Hoc est enim Deo magis curae quam illud. Caelum enim propter hominem, non propter caelum homo factus est. Alius autem pro *firmamento* dixit, *in eo quod deleri non potest*: alius, *in firmamento potentiae eius*. Porro aliud hic rursus significatur, sicut in priori Psalmō: quemadmodum enim illic dixit, *Laudate eum Angeli eius*; ita etiam hic dicit, *Laudate eum in firmamento eius*. Non cessat enim assidue supernas quoque virtutes assumere socias laudationis.

ORIGENIS. Vbi est firmamentum fidei & aedificationis similis illi quae a viro prudenti supra petram aedificata est, etiam Christus Dei virtus illic, tamquam in firmamento virtutis Dei laudetur Deus. Atque haec sine tam in loquente quam in audiente.

2. LAUDATE EVM IN POTENTATIBVS.] ORIGENIS. Quemadmodum in omni loco dominationis eius anima iusti Deum benedicat: ita quoque ipse laudandus est in ijs potentatibus quos ipse constituit & ordinauit, quos intelligant, vt eorum participes sint tam qui dicit quam qui audit. Arcana enim sunt quae assidue per sanctos eius praclare geruntur.

LAUDATE EVM SECVNDVM MVLTITVDINEM MAGNITVDINIS EIVS.] EIVSDEM. Intellecta qualibet Dei magnitudine, singulari quoque creaturae cognoscantur, nec non multitudo magnitudinis, cuius vnus cuiusque non est finis.

P P P P

3. LAV-

CATE-
NA PA-
TRVM.

3. LAUDATE EVM IN SONO TUBÆ.]
ORIGENIS. Secundum spiritalem de tu-
barum structura sermonem qui in Numeris
habetur, tuba construenda est, ut in sono eius
Deum laudemus. Tales autem, uti arbitror,
1. Cor. 15, tubæ significantur etiam in isto: *Cantet enim*
52. *tuba, & mortui resurgent incorrupti.* item
1. Theff. 4, in isto: *In voce Archangeli & in tuba Dei*
16. *descendet de celo.* Ceterum est etiam festum,
Neomeniæ septimi mensis memoriale tuba-
rum; iuxta quod dicitur, *Buccinate in Neo-*
Psal. 80, 4. *menia tuba in insigni die solemnitatis*
vestra.

CLEMENTIS ALEXAND. Diuinum
autem ministerium separans: psallit spiri-
tus, *Laudate eum in sono tuba.* In sono enim
tubæ suscitabit mortuos. *Laudate eum in*
psalterio; quoniam lingua est psalterium
Domini. *Et in cithara laudate eum.* Per
citharam os intelligatur, quod spiritu tam-
quam plectro pulsatur. *In tympano & cho-*
ro laudate eum. Dicit Ecclesiam, quæ re-
surrectionem carnis meditari solet in pelle
resonante. *In chordis & organo laudate*
eum. Organum dicit corpus nostrum, &
chordas eius neruos, per quos numerosè &
concinne intenditur, & spiritu pulsatum vo-
ces edit humanas.

ORIGENIS. Chordæ plures con-
cinnè compositæ, & ex arte musicâ singu-
læ suis locis constitutæ, sunt multa man-
data & dogmata de rebus plurimis, quæ nul-
lam habent inter se dissonantiam. Instru-
mentum autem hæc omnia complectens
est anima eius qui in Christo sapiens est.

5. LAUDATE EVM IN CYM-
BALIS BENEFONANTIBVS.]
1. Cor. 13, 1. ORIGENIS. Qui quidem linguis ho-
minum loquitur aut Angelorum, charitatem
verò non habet, is nequaquam est cymbalum
benefonans.

6. OMNIS SPIRITVS LAUDET
DOMINVM.] CHRYSOSTOMI. Post-
quam vocauit eos qui sunt in celo, postquam
populum excitauit, postquam omnia instru-
menta mouit, in omnem naturam excurrit,
omnem ætatem inuitans ad modulationem,
senes, iuuenes, viros, mulieres, & omnes
qui orbem terræ habitant: atque ex hinc
iam noui Testamenti femina præmit-

7. ΑΙΜΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΗΧΩ ΣΑΛ-
ΠΙΓΓΟΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Κατὰ τὴν
πιδύματα πρὸς σαλπύγιον καὶ σαλπίγγος ἐν
αἰθεροῖς λόγον, καὶ σαλπίγγος σαλπίγγος,
ἵνα ἐν ἡχοῦ αὐτῆς αἰήσωμεν τὴν θεόν. τιαυ-
ται δὲ αἶμα, σαλπίγγος δηλῶνται καὶ ἐν τῷ
σαλπίγγος γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφ-
θαῖτοι: καὶ ἐν τῷ. Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου ἐ-
ν σαλπίγγος τῷ θεῷ καὶ ἁβύσσος) ἀπ' ἑραῖ.
Ἐστὶ δὲ καὶ ἑορτὴ νομομῆς ἑβδόμου μηνὸς
μνημόσυνοι σαλπίγγος. καὶ ὁ λέγεται,
Σαλπύσαστε ἐν νομομῆς σαλπίγγος ἐν δισή-
μαφ ἡμέρα ἑορτῆς ἡμεῖς.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔ. Τὴν λειτουργί-
αν δὲ τὴν θεῶν δὲ χωρίζων ψάλλει τὸ
πνεῦμα, Αἰεῖτε αὐτὸν ἐν ἡχοῦ σαλπίγγος.
Καὶ γὰρ ἐν ἡχοῦ σαλπίγγος ἀνασῆναι τὴν νε-
κεύς. Αἰεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλμῶν. ὅτι ἡ
γλῶττα τὸ ψαλτήριον κρείν. Καὶ ἐν κισθάρ-
α αἰεῖτε αὐτὸν. κισθάρα νοεῖται τὸ σῶμα,
οἰοῖται πᾶσι καὶ κισθάρων τῶν πιδύματα. Ἐν
τυμπάνῳ καὶ χορῶν αἰεῖτε αὐτὸν. τὴν Ἐκ-
κλησίαν λέγει, τὴν μελετήσασαι τῆς σαρκὸς
τὴν ἀνάστασιν ἐν ἡχοῦ τῶν δέρματι. Ἐν
χορδαῖς καὶ ὄργανῳ αἰεῖτε αὐτὸν. Ὁ ὄργανον
τὸ σῶμα λέγει τὸ ἡμέτερον, καὶ χορδαῖς τὰ
νῦνα αὐτῶν, δι' ὧν ἐσαρμύσκον εἰσῆκε τὴν
ταύτην, καὶ κισθάρων τῶν πιδύματα τῆς
φθόγγου ἀποδίδωσι τῆς ἀνθρωπίνης.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Χορδαὶ πλείους ἀρμω-
νίως συντιθεμέναι, καὶ μουσικῶς ἐκαστὴ ἐν
οἰκίᾳ χώρα τεταγμένη, αἱ πολλαὶ εἰσι ἐν-
τολαὶ καὶ τὰ πρὸς πλείονων δόγματα, ἐδε-
μίαι ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα δὲ φωνίαι. ὄρ-
γανον δὲ τέτατον πάντων φωνητικῶν ἢ τῶ
σοφῶ ἐν χεῖρα ψυχῆ.

8. ΑΙΜΕΙΤΕ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΚΥΜΒΑΛΟΙΣ
ΒΗΧΟΙΣ.] ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μὲν ταῖς
γλώσσαις ἢ ἀνθρώπων ἢ ἢ ἀγγέλων λα-
λῶν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχων, ἐκ ἐστὶν ὄργανον
κύμβαλον.

9. ΠΑΣΑ ΠΝΟΗ ΑΙΝΕΣΑΤΟ ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ.] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ
ἐκάλεσε τῆς ἑραῖ, ἐπειδὴ δὴγεῖται τὸν
δῆμον, ἐπειδὴ τὰ ὄργανα πάντα ἐκείνην, εἰς
τὴν φύσιν πᾶσαν ἐκείνην, πᾶσαν ἐκείνην
εἰς τὴν μελωδίαν καλῶν, φρεσύντας, ἴσους,
ἀνδρας, γυναῖκας, καὶ ἅπαντας τῆς τὴν οἰ-
κονομῶν οἰκίαν: ἐκ ἐστὶν ἡδὴ φωνη-
καβαλλομῶν τῆς καινῆς διαθήκης τὰ σπέρ-
ματα

μετα τοις παλαιχο τῆς γῆς ἐπιταμιθροι.
Αὐδαμὸν τὸν πῶν θεὸν διπλοῦς, μὴ δα-
λίπωμὸν ἰσθ' ἀπάντων διχαρισέντες καὶ
δξ' ἡρ' ῤημάτων καὶ δξ' ἡρ' πωραγμάτων.
αὐτῆ γδ ἡμῶν θυσιῶν καὶ πωρορα' αὐτῆ
λειτεργία ἀρίστη, καὶ ταῖς ἀγγελικαῖς παλι-
ταῖς ἰοικῶν, καὶ εἰ δαμῶμὸν αὐτὸν ἀ-
νυμῶντες, ἐν τὸν παρὸν βίον ἀ πωροκόπῳ
ἀνύσομὸν, Ἐ ἡρ' μαλλόντων ἔπιτδξόμῶνα
ἀγαθῶν. ὦν ἡμῶν πῶντας ἡμῶς ἔπιπυ-
χεῖν χάρειν καὶ οἰκπρωῖς τῷ κυρίῳ ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστῷ, μὴ ε' τῷ Πατρὶ ἀμα τῷ
ἀγίῳ πνδμῶν δόξα, κρῶτος, πμῆ νυῦ καὶ
ἀεὶ Ἐ εἰς τὰς αἰῶνας ἡρ' αἰῶνων. Ἀμῶ.

tens ijs qui vbique terrarum propagati sunt.
Deum itaque perpetuò laudemus, neque in-
termittamus pro omnibus Deo gratias age-
re tam verbis quàm factis. Hoc est enim
nouum sacrificium, & oblatio : hoc est opti-
mum ministerium, quod decet angelicam
vitæ institutionem. Et si Deum ita laudare
perseueremus, & præsentem vitam absque vlla
offensione peragemus, & bona futura conse-
quemur. Hæc nobis omnibus concedantur
per gratiam & miserationes Domini nostri
Iesu Christi, cum quo Patri cum sancto Spiritu
gloria, honor & potentia nunc & semper &
in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES CORDERII.

IVS postremi Psalms titulus & ar-
gumentum idem est cum duobus
præcedentibus: inuitat autem popu-
lum ad laudes Dei cum omnibus
musicis instrumentis celebrandum.

1. *Laudate Dominum in sanctis eius.*] Aquila,
ἐν ἀγαθῶν αὐτῷ, in sanctificatione eius : Sym-
machus, ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτῷ, in sancto eius.

I B I D E M. *Laudate eum in firmamento vir-
tutis eius.*] Symmachus, Ἦμῶν αὐτὸν ἐν ἐπιρῶμα-
τι τῷ ἀκαταράτῳ αὐτῷ, *Hymni celebrare eum in
firmamento inextinguibili eius* : addit Scholion
ex Aquila κράτους αὐτῷ, potentia eius.

3. *Laudate eum in sono tubæ, &c.*] Hinc
manifestè conuincitur in Ecclesijs ac locis sacris
posse organa & musica instrumenta ad Dei
numen venerandum adhiberi, vti suo exemplo,
& eo quidem luculentissimo atque Regio, Da-
uid ostendit ipsius Dei inflammatione commo-
tus, spiritu doctus, cælestique afflatu suauissi-
mè affectus : qui cùm eo in genere præiussit
nabilia tangens, citharâ ludens, & decachordo
psalterio exultans, omnes deinde ad similem
erga Deum religionem hoc Psalmo inuitauit.

Primis quidem Christianæ Ecclesiæ temporibus
nulla huiusmodi in pijs locis & diuinis myste-
rijs obeundis instrumenta fuerunt; tum quòd
multæ & continuæ Gentilium vexationes non
permitterent illâ vti magnificâ & lætissimâ cele-
britate; tum quòd esset plurimorum opinio, il-
los sonos puerorum esse tantum atque simpli-
cium, neque satis in religionis grauitatem con-
uenire. Quod video fuisse animaduersum à Iu-
stino Martyre quæst. 107. ad Orthodoxos, qui eâ
causâ dicit in Ecclesijs solum cantum retentum,
nullum autem fuisse vsum τῶν ἀψύχων ὀργάνων,
inanimatorum instrumentorum. Sed cùm fuit
liberior pietas, licuicque ad externum cærimo-
niarum cultum magnificentiam adiungere, tum
Antistites moderatoresque sacrorum non incom-
modum esse putauerunt, si ad populi commo-
uendam augendamque deuotionem illi quoque
instrumentorum soni adhiberentur: & cùm ma-
gna sit eorum varietas, ex omnibus ascita liben-
tius, & celebria fuere maximè, quæ vocamus

organa: quæ iure Tertullianus lib. de Anima
cap. 14. *portentiosissimam Archimedis munifi-
centiam* appellat: vbi tot membra, tot partes, tot
compagines, tot itinera vocum, tot compendia
sonorum, tot commercia modorum, tot acies
tibiarum: in ijs videbatur illa esse oportunitas,
quòd vnus tantum modulanti bus digitis, &
per regulas leuissimè currentibus, perfectum
efficiat concentum harmoniamque numerosam,
& tam altam quidem atque resonantem, vt sym-
phoniam canentium hominum exuperet. quæ
vix in vllò alio instrumento reperias. Verum
ille organorum vsus nec omnium temporum
fuit, nec locorum. Nam Ecclesia Lugdunensis,
quæ retinentissima est antiquitatis, & semper
constantis laude pietatisque floruit, repudiauit
organa, neque in hunc diem asciiuit. Æuo etiam
D. Thomæ Theologiæ principis nulla fuisse
communiter in templis organa in doctissimis
suis monumentis ipse declarat 2. 2. quæst. 91.
art. 2. Quia etiam in Capella Summi Ponti-
ficis è veteri consuetudine nulla sunt organa.
quod notauit Caietanus ad locum D. Thomæ
iam citatum. Qui mos quàm antiquus sit mihi
non liquet: hoc certè constat, perennem &
perpetuum non fuisse. Nam Vitalianus Summus
Pontifex, qui sæculo sexto fuit, hoc est ante
mille annos, in Romana Ecclesia ad cantum &
symphoniam etiam organa adhibuit, vt Platina
in Vita eius historis mandauit. De Damaso quo-
que Romano Pontifice longè antiquiori sunt
qui idem existiment. Eorumdem certè vsum &
accommodatum ad decorem domus Dei, &
affectus pios exsuscitandos, in Ecclesijs orbis ter-
rarum Oecumenica Concilia & clarissimorum
Patrum iudicia comprobauerunt, & nouissimè
Tridentina Synodus Sess. 22. instrumentorum
vsum ad diuinarum rerum celebrationem admit-
tit, modò impurum nihil & lasciuum in eorum
cantu misceatur, Eò nos vocat diuina beneficen-
tia, quâ propè quotidianâ obruimur; eò ducit
ratio, & grati animi lex, vt parenti omnium re-
rum principique Deo non humanam tantum
vocem, sed rerum quoque omnium sonum
consecremus: vti pluribus ostendit Cresollius
noster

Instrumento
musica
in Dei cul-
tum conue-
nienter ad-
hiberi.

Primis Ec-
clesia tem-
poribus cur
non adhibe-
rentur.

De organo-
rum usu &
instituto.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Omnibus
membris
corporis
nostri lau-
dandus
Deus.

noster Mystagogi lib. 3. cap. 27. sect. 3. 4. 5.

Mysticè David docet membra omnia debere gratam efficere musicam & cælo dignam symphoniam, quâ rerum omnium architectus & molitor Deus laudetur. Quod animaduersum est à S. Chrystomo in huius Psalmi expositione: vbi notat Psalterium Regium excitare suos Hebræos, vt omni genere musicorum instrumentorum Deum prædicent in psalterio & tuba, in organo & tympano, in lyra, in cymbalis benefonantibus: quibus omnibus ad concentum harmonicum instructis, & artificiosissimè temperatis, Deo modulationem efficiant: Christianos autem inuitari, vt per omnia membra Deum laudent, sic vt ex oculis, manibus, auribus ceterisque religiosè moderatis symphonia quædam exoriatur dulcissima, quæ vel beatas quoque mentes delectet, & iucundissimè afficiat: tunc fieri hominem citharam mirificam, & audiri melodiam *παραμύθιον*, musicâ numerosâ perfectam, cum partes omnes in bonum consenserint. Quam D. Paulus vt Mesochorus intelligens & peritus commendat, cum iubet vt exhibeamus membra nostra arma iustitia Deo. Quod si iustitia chorum omnium virtutum complectitur, qualis tandem concentus exaudietur è membris virtute sonantibus & Deo sacris? Davidis mentem pari modo Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 4. exposuit, cum beatissimo illo præconio mundum incenderet, *Laudate eum in chordis & organo*: ait enim organum ibi dici *ὄργανον τὸ ἡμῶν, corpus nostrum*, & chordas eius neruos, per quos numerosè & concinnè intenditur: quod pietate & religione pulsatum

Rom. 6.

diuinissimum edit concentum, ad supremi Numinis decus & maiestatem prædicandam.

6. *Omnis spiritus laudet Dominum.*] Quid per spiritum intelligat Græcus textus docet, in quo est *πᾶσα πνοή*, hoc est *omnis spiratio, omnis flatus*. Ne putemus inuitari ab illo tantum cælestes spiritus, qui inauditâ carminis suavitate atque symphoniâ Trisagion illi decantant; nec homines tantum, qui diuino animati spiritu ratione modulantur; non brutas modò animantes, quæ spiritu quoque vitæ præditæ sunt, quæ dissonis in natura sonis communem Dominum concelebrant; verum ad eam laudem & prædicationem opificis omnium Dei adhibendam esse monet *πᾶσα πνοή, omnem spiritum atque flatum*, siue ipsum ora mittant, tibiæ ducant, insistent cornua, pneumatica exhibeant, organa vel hydraulica, omnem denique sonum in aëre, in hac animabili natura seu neruorum intentu, seu fidium pulsu, seu bombo tympanorum artificiosè discriminatum, laudi Numinis seruire oportere. Cumque ad eandem laudem pius Vates omnes inuitet populos per oras omnes terrarum fusos & dissipatos, clarum est, omne genus instrumenti, omnes artificij modulos promi in eam rem voluisse, & cinyras Iudæorum, & sistræ Ægyptiorum, & Mygdonios cados, & Phrygum tibias, & crotala Gadum, & cymbala Barbarorum. Et cum homines tanto Numini laudando impares sint, aduocandus est etiam mentium cælestium chorus, excitandæ procreatæ res omnes, vt votorum consociatione atque vocum existat vniuersitatis concentus, quo ter sanctum Numen collaudetur.

Quomodo
omnis spiri-
tus atque
flatus Dei
laudare
debeat.

C A T E.

C A T E N A
P A T R V M G R Æ C O R V M
I N C A N T I C A S C R I P T V R Æ
I N T E R P R E T E B A L T H A S A R E C O R D E R I O
Soc^{ts} I E S V D o c t o r e T h e o l o g o .
C A N T I C V M M O Y S I S I N E X O D O .

α. ΣΩΜΕΝ τῷ κυρίῳ·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξα-
σαι.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ωδή

ἔστι, ὅσα θειοῦ ἔχει ψαλμοὺς καὶ στιλολογίας. Ωδή ἔστι φωνὴ ἰμμελαῶς ἀποδομομένη ἢ ἐναρμόνιος χορὴ ἐπιχρηστικῶς ὄργανον. Τῷ τῷ ποσῶν ἦσαν τὴν ὡδὴν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἀβρόχῳ ποδὶ τὴν ἔρυθρον θάλασσαν, ἔπειτα αἰγυπτίους καταποντίζομενους ἔπειτα ἐπιβροχίους γαργότας θασσάμοροι ἐκ ἀμπαρῶν πια ἔπειτα παλίστρας ἐπὶ τὸν τόπον γαργόμων ὡς ἀπαρτῆσάμοροι (ὡς φασιν οἱ τοῖς εἰδωλοῖς πορευτικῶς, καὶ τῇ θάλασσῃ ἰμμεταίωζοντες ταύτην γὰρ μάστιγα, εἰ ἦν ἀληθὴς, πορῶν γὰρ τῶν ἡδίστων ἀνὰ αἰγυπτίους, ὡς μάλλον γαργόμων καὶ πορευτικῶν τοῖς τόποις) ἀλλὰ τὴν ἀμπαρῶν τῆς θεῆς δύναμιν ἀγωνίζομεν καὶ ἰσχυροῦσαν αὐτῶν θασσάμοροι. Κέχρηται δὲ ὁ μὲν τῆς ἀνδρῶν χορῆς ἡγαμόνι τῷ Μωϋσῇ· ὁ δὲ τῆς γυναικῶν, τῇ τέττι ἀδελφῇ Μαριάμ ἀνακρουομένη τὸ τύμπανον, ὅπερ ἔστι νεκροσάση τὰ μέλη τῆς ἑαυτῆς δι' ἐγκρατίας. Ζῶν γὰρ νεκροῦ δέρμα τὸ τύμπανον. τὸν αὐτὸν δὲ ὕμνον ἀμφότεροι ἀδῶσαν οἱ χορῆ ἀντίφωνον ἀναπέμποντες ἀρμονίαν ἔπιμνηντες· ἀσάμην τῷ κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασαι.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ωδή ἔστι ἢ ἐπὶ δόγμασι ὁρθοῦς θεολογία, ἢ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ τῆς πλείους ψυχῆς μεμιλέτηκον ἀναπέμπειν θεῷ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ἡ ἔπειτα αἰθνητῶν

Ι. ANTEMVS Domino: gloriosè enim * honorificatus est.

Exodi 15, 1.
* Vulgata magnificatus

BASILII. Canticum est,

Canticum quid sit.

quodcumque contemplatione simplici theologicaque comprehenditur. Canticum est vox concinnè tradita siue modulata sine sono instrumenti. Hoc primum cecinerunt Canticum filij Israël, cum sicco pede Rubrum mare transiissent, & Ægyptios insequentes unum cum curribus & equis undis obrutos & submersos conspexissent: non quòd maris contractionem quamdam ac refluxum isto loco fieri obseruassent (vti tradunt hi qui idolis adiecti sunt, & in cogitatione sua euanescent: hunc enim, si id verum fuisset, præ his Ægyptij potissimum cognouissent, utpote magis propinqui & versati in locis istis:) sed quòd inexpugnabilem Dei potentiam pro ipsis certare & ipsos defendere vidissent. Ceterum virorum quidem chorus Duce usus est Moysè; at feminarum, sorore eius Mariâ tympanum pulsante, id est membra sua per continentiam mortificante. Tympanum enim pellis est emortui animalis. Eundem sanè hymnum uterque canit chorus alternatim modulantes ac succinentes: *Cantemus Domino: gloriosè enim honorificatus est.*

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Canticum est Theologia rectis dogmatibus constans, quam ipsamet anima perfecti viri per seipsam meditata est offerre Deo.

BASILII. An non omnem sensibilem

Ppppp 3

&

CATE-
NA PA-
TRVM.
Potentia &
gloria Dei
signum eni-
deni.

& exilem gloriam transcendit is qui creaturam vniuersam pro se armatam habet suisque nutibus obtemperantem, & in fugam vertentem eos qui creatori suo resistere ac molestiam faceffere conantur? non utique naturali quodam impetu, sed contra naturam coactam creatoris explere voluntatem, qui omni humanâ laude potior populum suum per maris medium ire fecit, & pelagus tamquam continentem traicere, impium verò & iniquum populum Ægyptiorum eandem post ipsos viam tenere, & infontes atque hospites occidere conantem absque labore in fugam vertit, & confertim omnes è medio sustulit.

CYRILLI. Vtiliter enim hoc miraculum edidit vniuersorum Deus: etenim cum plurima eaque admiranda ipsis in Ægypto signa ostendisset, hoc etiam clementer adiecit, vt hi qui sub tutela eius erant ipsum mare pertransire possent, vt & piam deinceps & firmam mentem in seipsis haberent, & iam crederent ipsum non ex falsis Deis esse quempiam, aut humanæ artis adinventionem; sed cum vniuersorum esset Dominus, ipsum creaturæ suis pedibus subiectæ imperare, & quodcumque voluerit facile perficere.

* Vulgata dicitur

Equum & ascensorem* proiecit in mare.

Olim Deus Pharaonem nunc diabolum demergit.

BASILII. Tunc quidem Pharaonem & omnem eius exercitum fluctibus absorpsit, nunc verò per aduentum magni Dei ac Saluatoris nostri Iesu Christi spiritalem Pharaonem, & prauam eius potentiam, passiones ignominie conscendentem, in Iordanis fluentia demersit, & verum Israëlem è seruitute eius liberum abire fecit, ne amplius ipsum timeremus, freti illo qui dicit: Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatum & populum copiosorem, non timebis, quia Dominus Deus tecum est.

Deut. 10, 1.

* Vulgata Fortitudo mea & laus mea Dominus, &

2. * Adiutor & protector factus est mihi in salutem.

BASILII. Illis enim iniuriâ affectis opem tulit, & instar aquilæ pullos suos protexit, ac congregauit, non in interitum vt Ægyptios conturbans, & adducens

ε μικροφρονη υψοφαιρι δόξαν ο τλω κτίσιν απασα σύνοπλοι έχων κη τωις απτε νεομασσ επικουω, ε τροπυμεθω τες ανθρωποκότες κη λυπειν επιγεμεθω τον εαυτης ποιητλω; ε φυσικη πιι παντας ορμη, αλλα ε ωδω φυσην βιαζομεθω τε δημιουργε εκπληροσαι τλω βελησιν; ως κρείττω απάσθε ανθρωποπις δοξολογιας ο τον εαυτε λαον δε μεσης ηναω ωδωσικυάσας θαλάσσης, ε ως δι ηπίερω δεπεροσαι το πιλαιρος, τον δε αδικοσ κη ασεβη ηψ αιγυπτιων λαον τλω αυτλω εκεινοις κατόπι βαδιζεν οδον, επιγεμεθω κη φοιδντα κη ηψ αναιτιον ε ξεσση αμοσκη τερωσασάμερος, κη αθροως απαιτας ανελών.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τι θαυματέρω κη γδ κρησίμως ο ηψ όλων θεός κρητοι γδ κλειστά τι όσα λιασ αξιοθαύμαστα ωδωδεξασ αυτοις τα εν αιγυπτω σημεία, ωροστίθει φιλοτίμος, το ε αυτης δεχτησ θαλάσσης δύναδς τες ύπ αυτε γηροστας, η υβ εκούτα λοιπον κη ερηροσμεθω εν αυτοις έχωσ ιων, ε δη πωσόσωσ ως ε καθ' ηνα ηψ ψαδ ανύμωσ όςι θεών, ηρωω ανθρωποπις όριμα τέχης. αλλ' όη ηψ όλων ύπαρχων κώμοσ, ως ύπο πόδας κηλδει κημεθω τη κτίσθ, ε όπερ αν ήλοιε κητρωθω δίκολωσ δεπεροσσηται.

Ιππον κη αναβάτλω έρριψεν εις θαλάσσαν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Τότε μω τον Φαραω κη απασ αυτε το στρατόπεδοσ καταποντίσασ, κωι δι δε ε όθηφανείας τε μεγαλε θεε κη σωτήρος ημω Ιησού Χρυσ τον νοπον Φαραω, κη τλω ποτηρον απτε δύναμω τωις της απήμιασ όθηκάνωσασ πάθισσ, εν ποίσ Ιορδάνη ρειθερισ καταβαπίσασ, κη τον αληθινον Ισραηλ ήλδύθεσσ της απτων δουλείας εκδύναω ωδωσικυάσας, ως κηπιη αυτον ημωσ φοβεϊδς, πηδομεθωσ κη λίγονπ. Εαν δεξέλθης εις πόλιμον ωροσ τες έχθευίσ ακ, κη ιδης Ιππον ε λαον κλειοσα, ε φοβηθήσ, όη κώμοσ ο θεός κη σέ.

β. Βοηθός ε σκεπασής έχρόσ τ' μοι εις σωτηριασ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Επήμωσ γδ αυτοις αδικημεθωσ, κη δ' αλω αυτε ταίσ πημεθωσ ως νωσ ως ισάπασσ, ε σωήγαρη, εν εις απώλειασ ως αιγυπτωσ σωτρωξασ, κη εγαρων αυτεσ

αὐτὸς μὲν βίας, καὶ ἐπιβαλύψας τὰ ὕδατι,
ἀλλ' ἐν σύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλης εἰς σωτη-
ρίαν· πύχος γὰρ ἦν αὐτοῖς τὸ ὕδωρ ἐκ δε-
ξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν.

Οὗτός με θεός, καὶ δοξάσω
αὐτόν· θεός ἔστι πατήρ μου, καὶ ὑ-
ψώσω αὐτόν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Τῆ δεικτικῆ ἀιτανου-
μίας τὸ ἀκοινώνητον αὐτῆ πρὸς τὰς μὴ ὄντας
ἐνδεξάμενος. Οὗτός με θεός ἐχ' οἱ ὑψο-
δόνουμοι, ἐχ' οἱ πάλα ὑφ' ὑμῶν λαβρό-
μενοι ἐν Αἰγύπτῳ, τῆτον καὶ δοξάζω κύριον
τὸν θεόν μου, προσκυλήσω, καὶ αὐτῶ μόνῳ
λαβρόσω. εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν Αἰγύπτῳ πλανη-
θέντες ἐθύομεν δαιμονίοις ἔτι θεῶν, ἀλλὰ
νῦν φαμεν ὡς τὸν θεὸν τῶ πατρὸς ἡμῶν
Ἰακώβ σεβασσοῦμεθα ἔτι ὑψοῦμεν, μηδὲν
χαμαίζηλον ἢ πεπρωτὸν πρὸ αὐτῆ φαίμεθα
μενοι, ἀλλὰ γνώσκοιτες ἀληθινῶς, ἐκτίσωμεν
ἢ ποιήσωμεν, ἀλλὰ πάσης κτίσεως ποιητὴν, ἔτι
ὑψοῦμεν πάσης τῆ δημιουργίας ἔτι ὑψοῦμεν
κτίσεως, ἐκτίσεως, ἀλλ' ἀπίστοι. τῆτον γὰρ
αὐτὸν ὄντα ἠπίστατο καὶ Ἰακώβ ὁ ἡμέτερος
Πατριάρχης ἀμεθέτως, μηδέποτε ἄλλοτε
ἄλλας ἐχθρῶς πρὸ αὐτῆ δόξας. διὸ καὶ αὐ-
τὸν φαμεν, ὡς αὐτὸν τῆτον τὸν ῥυσάμενον ἡ-
μᾶς, καὶ τῶ πατρὸς ἡμῶν γενοῦντα θεόν, δο-
ξάζομεν τὰς διαγωγὰς αὐτῆ διαγωγῶν,
ἔτι ἀγαθῶν τῶν ἐργῶν αὐτῆ, καὶ ὑψοῦμεν
χαρῆς διαγωγῶν ταυτολογουμένων· ποτὲ
μὲν, ἵππων καὶ ἀναβάτων ἔρριψεν εἰς θα-
λάσσαν, λέγοντας· ποτὲ δὲ, ἄρματα φα-
ραῶν καὶ πῦρ δύναμις αὐτῆ ἔρριψεν εἰς θα-
λάσσαν.

γ'. Κύριος σωτείρων πολέ-
μων, κύριος ὄνομα αὐτῶ.

δ'. Ἄρματα Φαραῶν ἔτι πῦρ δύ-
ναμις αὐτῆ ἔρριψεν εἰς θαλάσσαν.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΕΝΣ. Δύναμις τῆ νοτιῆ
Φαραῶ ἦν ἀτόπων ἐπιποδύματων ἔτι ἀπι-
μίας παθῶν ὁ σύλλογος, ἀπὸρ ζαγγῆς δι-
γίρει πολέμοις τοῖς φοβημένοις τὸν κύριον.
ἀλλὰ καὶ τὰς τριτάτους πολέμους συνίθει ὁ
κύριος, ποιῶν ἡμᾶς ἐπιβάνειν ἐπὶ ἀσπίδα
καὶ βασιλίσκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν πῦρ δύναμις
τῆ ἐχθρῶν.

Ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριτάτους
κατεπόρριψεν ἐν ἐρυθρῇ θαλάσσῃ.

ipfos cum violentia, & operiens aqua, sed
in columna ignis & nubis in salutem: nam
murus erat eis aqua à dextris & à fini-
stris.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Iste Deus meus, & glorifica-
bo eum: Deus patris mei, & exal-
tabo eum.

BASILII. Demonstratio pronomi-
ne eius incommunicabilitatem cum ijs qui
non sunt ostendens. Hic Deus meus non
falsinonij, non qui olim à nobis in Ægypto
colebantur, hunc glorificabo Dominum
Deum meum, hunc adorabo, & illi soli fer-
uiam. Etsi enim etiam nos in Ægypto erran-
tes dæmonibus & non Deo immolabamus,
verumtamen nunc recipimus nos Deum pa-
tris nostri Iacob colituros & exaltaturos, nil
humile & abiectum de ipso imaginantes,
sed agnoscentes verum, non opus vel figmen-
tum, sed vniuersæ creaturæ opificem, & su-
pra omnem tam visibilem quàm inuisibilem
condituram, neque recentem, sed sempiter-
num. Hunc enim ipsum esse Iacob quoque
Patriarcha noster constanter credidit, nec
vmquam de ipso alias alio tempore opinio-
nes habuit. Idcirco dicimus etiam ipsum,
vtpote eundem qui nos liberavit, & patris
nostri Deus extitit, nos glorificare beneficia
eius enarrando, & opera ipsius annuntian-
do, & præ lætitia diuersimodè eadem re-
perendo; modò quidem dicentes, *Equum
& ascensorem deiecit in mare*; modò verò,
*Currus Pharaonis & potentiam eius proiecit
in mare.*

3. Dominus * conterens bella,
Dominus nomen est illi:

* *Vulgata*
quasi vir
pugnator,
Omnipo-
tens no-
men eius:
* exerci-
tium

4. Currus Pharaonis & * po-
tentiam eius proiecit in mare:

GREG. NYSSENI. Potentia spiti-
talis Pharaonis est absurdorum studiorum
& ignominie passionum coetus, quibus in
vnum coactis mouet bella timentibus Do-
minum. Verumtamen istiusmodi hostes con-
triuir Dominus, qui facit nos ascendere super
aspidem & basiliscum, & super omnem po-
tentiam inimici.

* Electos ascensores Tristatas
submersit in Mari rubro.

* *Vulgata*
Electi
Principes
eius sub-
mersi sunt

5. * Pon-

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Vulgata
Abyssi ope-
ruerunt

5. * Ponto operuit eos, descende-
runt in profundum quasi lapis.

Tristates
quæ &
qualis.

I O A N N I S. In vsum bellorum magnos
currus faciebant, qui etiam tres viros cape-
rent, vt vnus quidem auriga esset, duo verò
alij certarent. Vel dixit illos qui tres equos
ascendebant. Nam antiqui in bellum profe-
cti in curru tribus equis vehabantur. Ait enim
omnem equum & Tristatas seu Principes in
ipsis, vel fortes, qui etiam tribus resistere
poterant. Vel Tristatas vocat eos qui in acie
terni stabant in phalange: hoc nimirum
modo acie phalangis in morem constitu-
tâ, vt primo cadente vel defatigato Tri-
states in locum eius succederet. Vel Tri-
staten dicit tertium, hoc est eum qui loco
tertio stat dum Rex sedet, vel tertiam
sedem habet: qualis erat David apud
Saul. Hoc autem reperies in libro primo
Regum.

G R E G. N Y S S E N I. Electos verò vocat,
vt qui alijs tales esse videbantur, & breui vo-
luptate stultos alliciebant, vt ipsis adhare-
rent; quin etiam ab ipso satana tales existi-
matos; quandoquidem etiam alibi Scriptura
dicat cibos eius electos esse.

Præni sunt
Lapidibus
grauiores.

B A S I L I I. Lapidibus enim magis insen-
sibiles erant & grauiore, eò quòd nil leue vel
sublime haberent, aut quòd aërem permeare
posset: nam sicut onus graue grauari sunt, id-
que non in superficie maris, sed in profundo
aquæ ipsius. Quoniam qui sunt istiusmodi, iam
in profundum malorum peruenerunt Deum
contemnent. Verùm non huiusmodi sunt
sancti: vt nubes enim volant, inquit Isaias, &
vt aquilæ feruntur super aërem.

* Vulgata
magnifica-
ta
* dextera
tua Domi-
ne percussit
inimicum.

6. Dextera tua Domine * glorifi-
cata est in fortitudine: * dextera tua
manus Domine cõfregit inimicos.

* deposuisti
aduersarios
tuos.
Christus
Dei dexte-
ra, brachiũ
& virtus.

7. Et in multitudine gloriæ tuæ
* contriuisisti aduersarios.

B A S I L I I. Dexteram & brachium & ma-
num Scriptura sæpè Filium vocare solet, quin
& potentiam. Christus enim Dei virtus ac Dei
sapientia est: ipsa igitur etiam glorificata est,
cùm sit inexpugnabilis Patris potentia, tunc
quidem Pharaonem, modò verò satanam &
omnem vim eius conterens.

έ. Πόντω κάλυψεν αὐτοὺς,
κατέδυσαν εἰς βυθὸν ὡσεὶ λίθος.

I O A N N O Y. Εἰς τὰς ἐπὶ πολέμων
χρεῖαι ἀρματὰ ἵππων μεγάλη, ὡς τε καὶ ἔχεις
χωρεῖν, ἵνα ὁ μὲν εἰς ἵπιοχῆ, οἱ δὲ δύο πολε-
μοῦσιν. ἢ τὺς ἐπὶ τελῶν εἶπεν ἵππων ἐπι-
βεβηκότας. οἱ γὰρ παλαιοὶ ἐν πολέμῳ ἔξιο-
τις ἀρματῆλάται ἐπὶ τελῶν ἵππων ἱπα-
χύντο. φησὶ γὰρ καὶ παῖσαι τὴν ἵππον καὶ ἑ-
στάτας ἐπ' αὐτὸν, ἢ τὺς ἰχυροῦς, τὺς καὶ πορ-
εῖς ἔχεις δυναμῆδες ἀπὸ πῆται. ἢ ἑστάτας τὺς
ἐν τῇ ὠδῶταξί τείντες ἰσαμῆδες ἐν τῇ
φαλαγγί. τέτρω τῶ ἑρόπω τῆς ὠδῶβολῆς
ἰσαμῆδες φαλαγγιστοῦς, τῶ γὰρ πορῶτε πα-
πῶντος ἢ ἀποκάμωτος ὁ ἑστάτης ὑπιστήρ-
χητο τὸν ἐκείνου πέπον. ἢ ἑστάτης λέγει τὸν
ἑστάτην, τῶ τε τῶ ἐν τῶ καθέδρῳ τὸν βασι-
λέα τείντες ἰσαμῆδες, ἵππο τὴν ἑτίλω ἔχοντα
καθέδρας. οἶος μὲν ὁ Δαβὶδ ὠδῶ τῶ Σαὺλ.
τῶπο δὲ ἀρίστεις ἐν τῇ πορῶτῃ τῆ βασιλείῳν.

G R E G. N Y S S E N I. Εὐπλίκτης δὲ φη-
σιν, ὡς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τοῖς δόκῶταις, καὶ τῇ
πορῶταίρω ἡδονῇ τῆς ἀνοήτης, αὐτῶν ἀντί-
κατὰ δειλιάζονταί. καὶ αὐτῶν δὲ τῶ σαταναῖ
νομίζοντες τοῖς ταῖς ἐπὶ καὶ τὰ βεβῶματα
αὐτῶ ἐκαλετῶν ἐτίεσθαι φησιν ἢ θεῖα γραφῆ.

B A S I L I O Y. Λίθων γὰρ ἦσαν ἀναι-
σθητότεροι καὶ βαρύτεροι, μηδὲν κῆφοι ἢ με-
τάρσιον ἔχοντες, ἢ ἀερεπορεῖν δυναμῆδων
ὡσεὶ φορτίον γὰρ βαρὺ ἑβαρμύθησαν, καὶ ἐκ
ἐν τοῖς ἐπιπολαίοτεροις τῶ θαλάσσης, ἀλλὰ
καὶ ἐν τῶ βάθει τῶ ὕδατος αὐτῆς. ἐπὶ οἱ
τοῦτοι, εἰς βάθος κακῶν ἐληλυῖθαι κατα-
πορήσαντες τῶ θεῶ. ἀλλ' ἐ τοῦτοι οἱ ἄγιοι
ὡς νεφίλα γὰρ πέτονται ἢ, φησιν Ἡσαίας, καὶ
ὡς αἰετοὶ ὑψοῦνται τῶ ἀέρος.

ς'. Η' δεξιά σου κύριε δεδόξα-
σαι ἐν ἰσχύϊ· ἡ δεξιά σου χεὶρ κύριε
ἐδραυσεν ἐχθρούς.

ζ'. Καὶ τὰ πλήθει τῶ δόξης σου
σωθήσῃς οὐκ ὑπερναυτίους.

B A S I L I O Y. Δεξιὰν ἐ βραχίονα καὶ
χεῖρα καλεῖν τὸν ἦτο οἶδε πολλάκις ἢ θεῖα
γραφῆ, ἀλλὰ καὶ δύναμις. Χειρὸς γὰρ θεῶ
δύναμις ἐ θεῶ σοφία. αὐτῆ ἐν ἐ δεδόξα-
σαι, ἀήτητος ἔσται δύναμις τῶ πατρὸς σω-
θήσῃς, ὅτι μὲν τὸν φαρεῶ, ἡμεῖ δὲ καὶ τὸν
σαταναῖν ἐ παῖσαι τὴν δύναμις αὐτῆ.

Σ Ε Β Η-

ΣΕΒΗΡΟΙ. Χειρὸς δὲ ἕξω ἢ τῆ ὑψίσε πάντ' ἰχθύατα δέξια, ἢ τῆ ἑξαισίαν θαυμάτων ἔργα τέ.

Α'πέσειλας τὴν ὄργην σου κατέφαγον αὐτοὶ ὡσεὶ καλάμην.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ὁ π' ἀπαθὴς ὁ θεὸς εἶρη πολλὰ κίς. ὄργην δὲ καλεῖ θεὸς ἢ θεία γραφὴ τὴν καὶ τῆ ἀμαρτανότων καὶ τῆ κολάσεως ἀξίων πικρῶν κίνησιν, ἢ ἔ τας ταύτη ἔξυπηρετημένους ἀγγέλους. ἀπέσειλε γὰρ εἰς αὐτοὺς ὄργην ἔ θυμὸν, ἄποσολὴν δὲ ἀγγέλων ποιεσθῆν. ὄργη δὲ καὶ θυμὸς πῶς ἀν' ἄποσταλείη· εἶη ἀληθὴς τὴν ὄργην νοήσομεν καὶ τὸν θυμὸν, ζῆσον οὖν τῆ ὀνεικαρδίας αἵματος. ἀλλ' ἔτι σαμα τὸ θεῖον, ἔτι ἱμπαθίς. ὄργην δὲ ἄποσολομῶν ὑποκαταίησι τὴν τοῖς ἀμαρτανολοῖς ἐπαρτομῶν πικρῶν. ἦπες ἔ κατέφαγον αὐτοὺς, τετίση, ἀλάσσω ὡς καλάμην ὑποπυρός.

ἢ. Καὶ διὰ πνεύματος ἔ θυμὸν σου διέση τὸ ὕδωρ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πνεῦμα θυμὸν τὸν ἀγγελοὺς τὸν ἔξυπηρετημένον τῆ ποιότητι πικρῶν φασὴ, ἢ καὶ τὸν νότον, ὅς καὶ διεσώρυσεν τὸ ὕδωρ, ἦρσεν διέσησιν, καὶ πῆξας τὴν ῥυτὴν φύσιν ὡς τῆχος ἐποίησεν. ἀλλὰ θεοσαμῆμος ὁ Αἰγύπτιος, ἐδόμισεν ἔ αὐτῶν εἶθον ὀδρασομῶν ἀπῆται, καὶ ἐπιδιόκων δύνασιν τὰς ἡμέρας Ἰσραὴλ.

Ἐπάγη ὡσεὶ τῆχος τὰ ὕδατα, ἐπάγη καὶ τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆ θαλάττης.

ἑ. Εἶπεν ὁ ἐχθρὸς, διώξας καταλήψομαι, μερῶ σκύλα, ἐμπνίσσω ψυχὴν μου· ἀνελά τῆ μαχαίρα μου, κρεμύσει ἢ χεῖρ μου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ἰδὼν ταῦτα ὁ ἐχθρὸς εἶπε· Νικήσω τὰς φεύγοντας, καὶ λείπω ἀνὸ ὀλίγην ποίσησιν, τὰς μὲν ἀνελά, τὰς δὲ καὶ ζώοντι, ἔ ὑποχειρίεις δὲ ἔργαζόμενος.

ἰ. Α'πέσειλας τὸ πνεῦμά σου, ἐκάλυψεν αὐτοὺς θάλασσα· ἰδύσαν ὡσεὶ μόλιθους ἐν ὕδατι σφοδρῶς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ἐπήγαγε γάρ, φησὶ, ὁ κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ

SEVERI. Christus autem est Altissimi dextera quæ cuncta potest, quæ prodigiosa patrat miracula.

Misisti iram tuam: * deuorauit eos sicut stipulam.

BASILII. Deum passionis expertem esse sæpè dictum est. Iram autem Dei vocat Scriptura diuina motum ad puniendos peccatores qui pœnâ digni sunt, vel etiam Angelos huic rei subseruientes. Misit enim in eos iram & indignationem, immisionem per angelos malos. Ira enim & indignatio quonam modo mitti possint: si quidem propriè ac verè iram & indignationem intellexerimus, quæ sunt feruor sanguinis circa cor. Sed diuinum Numen neque corpus est, neque passionibus obnoxium existit. Iram igitur immisam intelligere oportet pœnam quæ peccatoribus infligitur; quæ ipsos etiam deuorauit, id est, consumpsit sicut stipulam ignis.

8. Et * per spiritum indignationis tuæ diuisa est aqua.

EIVSDEM. Spiritum indignationis vocat Angelum istiusmodi supplicio subseruientem, vel etiam Austrum, qui & aquas agglomerauit, siue stare fecit, & fluxam naturam stabiliens quasi murum firmavit. Ceterum cum Ægyptius hoc vidisset, eandem sibi quoque semitam præparatam esse censuit, seque filios Israël insequi posse.

* Compactæ sunt tamquam murus aquæ, compactæ sunt undæ in medio mari.

9. Dixit inimicus, * Persequens comprehendam, diuidam spolia, * implebo animam meam: interficiam gladio meo, dominabitur manus mea.

BASILII. Cum hæc vidisset inimicus dixit: Vincam fugientes, & prædam non paruam faciam, hos quidem occidens, hos verò viuos capiens, & in potestatem redigens.

10. * Misisti spiritum tuum, cooperuit eos mare: * demersi sunt quasi plumbum in * aqua vehementi.

BASILII. Induxit enim, inquit, Dominus mare in vento Austro-vehementi.

CATE-
NA PA-
TRVM.

* Vulgata
addis quæ

Ira & in-
dignatio
quid in
Deo.

Psal. 77.
49.

* Vulgata
in spiritu
furoris tui
congrega-
te sunt a-
quæ.

* Vulgata
Stetit unda
fluens, con-
gregate
sunt abyssi

* Perse-
quar &

* implebitur
anima
mea: eu-
ginabo
gladium
meum, in-
terficiet
eos

* Vulgata
Flauit spi-
ritus tuus,
& operuit
* submersi
* aquis ve-
hementi-
bus.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* *Vulgata*
tui in for-
tibus
* tui, ma-
gnificus in
sanctitate,
terribilis
atque lau-
dabilis, fa-
ciens mira-
bilis?

menti. Spiritum autem Dei censemus Au-
strum, vt opus creatoris & figmentum opificis.

11. Quis similis * tibi in dijs Do-
mine? quis similis * tibi, glorifica-
tus in sanctis, mirabilis in maiesta-
tibus, faciens prodigia?

BASILII. Illud *Quis* hoc loco ponitur pro
Nemo. Neq; enim in auxilijs, Aquila exposuit,
neque in sanctitate æquiparari quis poterit, vel
etiam aliqua in re assimilari: quoniam neque
illa quæ inecomparabilia sunt comparari pos-
sunt, neque condituræ cum conditore, neque
cum eo qui est illa quæ non sunt, & in lucem
producta sunt. Omnia enim in omnibus in-
comparabilibus excellentijs transcendisti.

12. Extendisti manum tuam,
* deuorauit eos terra.

* ANONIMI. Quæ olim contra-
cta erat ob tolerantiam, & benignitatem,
& longanimitatem, extensa est contra Æ-
gyptios: cum enim hanc contemnerent,
nec emendari vellent, thesaurizauerunt
sibi ipsis iram in die iræ. Ceterum ait
terram eos absorbuisset factâ voragine, post-
quam à mari fuissent deuorati, & à fi-
lijs Israël expoliati. Primum, cum vel-
let Deus persuadere filijs Israël ipsos peni-
tus deletos esse, in aspectum adduxit ca-
davera; & ne imaginatione quadam hæc
gesta putarent fecit illa spoliari: deinde
rursus effecit vt in illorum oculis eadem
cadauera euanescerent à terra absumpta,
vti sæpius accidit ijs qui iuste puniti sunt à
Deo.

* *Vulgata*
addis &
* In Cate-
na Caraffæ
hæc ha-
bentur
NYSSENI
nomine.

13. * Deduxisti iustitiâ populum
tuum hunc quem redemisti:

GREG. NYSSENI. Nam iustitia
est quàm verissimè, saluare hospites infi-
dijs impetitos, liberos in seruitutem reda-
ctos, conuertere errantes, pios è tentationi-
bus liberare.

* Aduocasti fortitudine tuâ ad
diuersorium sanctum tuum.

GREG. NYSSENI. Hoc est por-
tasti. Sic enim Symmachus interpreta-
tur: Adhortatus es custodiens ipsos in
omnibus, & hostes vlciscens, & vberem
ipsis bonorum salutem largiens, donec

* *Vulgata*
Dux fuisti
in miseri-
cordia tua
populo

* *Vulgata*
Et portasti
eum in for-
titudine
tua ad ha-
bitaculum

βιαιῶ. πνῦμα δὲ θεῶ νοήσομεν τὸν νότον,
ὡς πνεῦμα ποιητῆ & κτίσμα δημιουργῆ.

ια. Τίς ὁμοίός σου ἐν θεοῖς κύ-
ριε; τίς ὁμοίός σου, δεδοξασμένῳ
ἐν ἀγίοις, θαυμαστὸς ἐν δόξαις,
ποιῶν τέρατα;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Τὸ τίς ἐπιτύθη ἀντι-
τῷ ἐδείξ. ἔτι γὰρ ἐὼ συμμαχίας, ὁ ἀκύλας
ἐξεδάκην, ἔτι ἐν ἀγασμαῖ ἐξιστάθηται πρὸς
διωκόμεναι, ἢ κατὰ πρῶτον ὁμοιωθῆται. ἐδὲ
γὰρ συγκρίνηται τὰ ἀσύγκριτα, ἐδὲ τὰ ποιη-
τῆ τὰ ποιήματα, ἐδὲ τὰ ὄντι τὰ μὴ ὄν-
τα, & εἰς γήρῳσι ὡδραχθῆναι. πάντα γὰρ
καὶ ἐν πᾶσι ἰσφαίσηται ἀσύγκριτοις
ἰσφοχαῖς.

ιβ. Εξέτεινας τὴν δεξιάν σου,
κατέπιεν αὐτοὺς γῆ.

ΑΝΩΝΙΜΟΥ. Ἡ γὰρ ἀνάληψις συλλο-
γηρῶν ἐξ τῶν ἀνοχῶν, καὶ χηρότητα, &
μακροθυμία, ἐξιστάθη καὶ τῶν Αἰγυπτίων.
ταύτης γὰρ κατὰφρονήσασαι, καὶ βελιωθῆναι
μὴ βελιωθέντες, ἐδησιώσασαι ἑαυτοῦς ὀργῶν
ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. κατὰπεποκίμαι δὲ αὐτοὺς τῆν
γῆν ὅσοι χάσματος γήρυμῶν, καὶ τὸ ἐκ-
βραδῆναι αὐτοὺς ἀπὸ θαλάσσης, & σικλο-
θῆναι ἀπὸ τῆς γῆς Ἰσραὴλ. ὡς ἔπειτα, τῷ
θεῷ πῦσαι βελιωθέντες τὴν γῆν Ἰσραὴλ ὡς
ἀρδῶν ἀπάλοντο, ὑπὲρ ὅσα ἀγαθόντος τὰ
σώματα. καὶ ὡς ἐφαστασία τῶν τῶν γήρυμῶν
συκλωσῶν παρισκιάσει. ἐδὲ ἔπειτα πάλιν
παρισκιάσει, καὶ κατέπιεν ἀφανῆ ἐν ταῖς
ἐκείνων ὄψεσι κατὰποθῆναι ὑπὸ τῆς γῆς, ὅπερ
γίνεται πολλάκις ὑπὸ τῆς ἐν δίκη καταζο-
μῶν ὑπὸ τῷ θεῷ.

ιγ. Ὡδήγησας τῇ δικαιοσυνῇ
σου τὸν λαόν σου ἔστιν οὐ ἐλυτρώσω.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΣ. Δικαιοσυνῇ γὰρ
ὡς ἀληθῶς, τὸ δῆσασαι ἐξῆς ἐπιβελδο-
μῶν, ἰλαθῆναι κατὰδελιμῶν, ἐπιρρίψαι
πεπλατημῶν, δισεβῆς ἐκ πειρασμῶν ῥύ-
σασθαι.

Παρεκάλεσας τῇ ἰσχύϊ σου εἰς
κατάλυμα ἁγίον σου.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΣ. Τυτίσι διβῆσα-
ξαι. ἔπειτα γὰρ ὁ Σύμμαχος ἐπισημασῶν. ὡς
ἐξέτω φερεσθῆναι αὐτοὺς ἐν ἀπασιν, καὶ τὴν ἐχ-
θερῶν ἀμυνόμενος, καὶ ἀφθονοῦν αὐτοὺς τῶν
τῶν ἀγαθῶν συτηλῶν δωρομῶν, ἕως ἔ-
οις

εις αυτην ωδ' επηγειλω σκοπετεςησαι γλω.
καταλυμα δε αγιον κη ο δισεβης λογισμος
κη η τω αγαθων προξενισι εργατια, εις ωδ'
αυτες παρεκαλεις συγκαθισαμνος αυτων
τω νηποτητα, κη τροποροσθι αυτες ως
πατηρ κη διδασκαλ.

ωδ'. Η κεναν εθνη, κη ωργι-
σθησαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Η γουω εκλοσηθησαν
εταραχθησαν. κη τετοις Ρααβ η πορνη
μυρτυρει τον κλονον αυτων τοις κατασκοποις
ζηλωσασα κη αλλοφυλοι τλω κιβωτων στα-
σαμνοι, κη το ουαη ημην επιφωνητες, ως
εν ταις βασιλειαυ αναγεγραπται.

Ωδ' οινες ελαβον κατοικουντας
Φυλισταιμ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Αδελφα γδ ηλπζον
πισταθ τοις Αιγυπτιοις οι αλλοφυλοι κη ο
Παλαιστίνης οικητορες.

ιε. Τότε εσπυθησαν ηγεμονες Ε-
δωμ, ε αρχοντες Μωαβιτων, ελα-
βεν αυσθυ τρομος. ετακησαν παν-
τες κατοικητες Χανααν.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΝ. Εδωμ κη Σειρ ο
Ησαυ ονομαζετο, ο τε Γακωβ ομογασειος
αδελφος. εζ' ε κη Ιδουμαιοι καταγονται.
Μωαβιται δε απο Μωαβ τε ηε Λωτ. τε-
τοι οι ηγεμονες τλω ισραηλιτισαι τε Ισ-
ραηλ αμαχοι χρεα μαλοντες, συμεγεθησαν
φοβω, ε τρομο πολιορκηθεντες δεωθ' κατα-
ξυχοντο τλω ψυχω. το δε εσπυθησαν εδο-
ρυθηθησαν εκ δεδωκασυ ετεροι. ωδ' δε τες
χρονυς αδελφοσθου η θρια γραφη, πη μω
επαγγελκει ως ηδη γαρημηδνα τα προα-
ματα, τη προρησιω τω μελλοντων θαρ-
ρησα, κη τλω εκβασυ παντη τε κη παντω
ακολουθησαι πισωσασα. πη δε ως μηπω γα-
ρημηδνα εσομδα δε διηγαται.

ις. Επιπεθι επ' αυσθυ φοβ
ε τρομο μεγαθει βραχιονοσ σα-
δοπολιθωθησασαν, εως αν παρελθη
ο λαοσ του κυριε, εως αν παρελθη ο
λαοσ του ον εκτησω.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οπρ' οτι τη ισραηολη
της σης διωαμειω ακινητοι δεχμενασασαν
ιπο τε διεσ ενδουριθεντες. ταυτα αυτοις

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

in ipsam terram quam promissisti restituisi.
Diuersorium verò sanctum est pia cogita-
tio & probarum actionum operatio, ad quam
ipso adhortatus est corrigens eorum stulti-
tiam, & optimis moribus eos imbuens ut pa-
ter & præceptor.

14. * Audierunt Gentes, & ira-
tæ sunt.

EIVSDEM. Scilicet motæ sunt, &
turbatæ sunt. Et hæc Raab meretrix testa-
tur, eorum perturbationem speculatoribus
annuntians: & alienigenæ arcam conspi-
cientes, & vix nobis exclamantes, ut in Regum
libris scriptum est.

Dolores * apprehenderunt ha-
bitatores Philisthijm.

EIVSDEM. Siquidem alienigenæ &
Palæstinæ incolæ se Ægyptijs similia passuros
existimabant.

15. Tunc * festinauerunt Duces
Edom, & principes Moabitarum,
apprehendit illos tremor: tabue-
runt omnes inhabitates Chanaan.

GREG. NYSSENI. Edom & Scir
Esau nominabatur, qui Iacobi vterinus
frater fuit; ex quo Idumzi descendunt:
Moabitæ verò à Moab filio Lot: horum
Duces cum inexpugnabilem manum pro
Israële pugnare animaduertent, timore
correpti sunt, & graui terrore obsessi ani-
mo torquebantur. Ceterum illud festina-
uerunt alij exposuerunt turbati sunt. Ve-
rum diuina Scriptura indifferenter se ha-
bens circa tempora, partim quidem tam-
quam iam factas res annuntiat, futurorum
prædictione freta, & de euentu omnino se-
cura; partim verò tamquam nondum facta
futura narrat.

16. Irruat super eos * timor &
tremor magnitudine brachij tui:
fiant * tamquam lapis, donec per-
transeat populus tuus Domine,
donec pertranseat populus tuus
iste quem possedisti.

EIVSDEM. Hoc est excessu poten-
tiæ tuæ immobiles permaneant à timo-
re eneruati. Hæc ipsis ut eueniant ro-

CATE-
NA. PA-
TRVM.

* Vulgata
Ascendē-
runt popu-
li, & irati

* Vulgata
obtrunc-
runt

* Vulgata
conturbati
sunt Principes
Edom,
robustos
Moab ob-
tinuit tremor:
obtrunc-
uerunt
omnes ha-
bitatores

* Vulgata
formido
& pauor
in
* immobi-
les quasi

CATE-
NA PA-
TRVM.

gamus, non quòd fratres oderimus, sed ne dum transimus mali quidpiam ab Ægyptiorum manu recipiamus; cùm vocemur populus tuus, & facti simus possessio saluatoris.

* *Vulgata*
Introduces
eos, &
plantabis
firmissimo

17. * Introducens planta eos in monte hereditatis tuæ, * in præparato habitaculo tuo quod operatus es Domine.

GREG. NYSSENI. Rogamus ut etiam introducas nos, & quiescere facias in terra quam patribus nostris promisti, & in habitaculo ac sanctuario quod providentiâ tuâ præparatum est; quod & domum orationis fore statuisti & præparasti parti tuæ & funiculo hereditatis tuæ: ipse enim es Rex in sæculum & ultra sæculum.

* *Vulgata*
addit tuum
* firmamentum

Sanctuarium * Domine, quod parauerunt manus tuæ.

* *regnabit*
in ætæ-
num

18. Dominus * regnans sæculum & in sæculum & ultra.

EIVSDEM. Quæ porro manus sunt? Dominus qui regnat in sæculum & in sæculum & ultra; per quem & omnia fecit Pater, & euertit principatus & potestates, & contriuit capita draconum in aqua, & liberauit proprium populum ab oppressione illorum, & reliqua.

* *Vulgata*
Ingressus
est enim
eques Pharaon cum
curribus &
equitibus
eius in mare: & reduxit
* aquas
* eius.

19. * Quoniam ingressus est equitatus Pharaonis cum curribus & ascensoribus in mare: & induxit super eos Dominus * aquam maris: filij autem Israël ambulauerunt per siccum in medio * maris.

GREG. NYSSENI. Hæc autem dicimus fiduciam accipientes ex his quæ iam pridem erga nos ostendisti, cùm hostes quidem in fugam egeris, & totum pelagus in ipsos exundaueris, & Israël deduxeris tamquam in continenti per medium aquæ tuo præcepto diffisæ. Vel his quoque spiritaliter attendes secundum legem spiritalé sublimior sermone factus. Principes namque ac Duces Edom & reliquorum impiorú alienigenarum Gentium satanam intelliges, & prauas potestates quæ sub ipso sunt,

συμβῆται ὡδρακαλέιδου, ἢ μοσάδελφοι ὄντες, ἀλλ' ἵνα μήτι κακὸν λάβωμεν διαπερῆτες ἐν χειρὸς τῆς Αἰγυπτίων, καὶ λαὸς σε χρηματίσαιτες, ἔχθροὶ κτήμα τῆ διασώσαντος.

ιζ'. Εἰσαγαγὼν καταφύτῳ αὐτοῦ εἰς ὄρος κληρονομίας σου, εἰς ἔριμον κατοικητήριόν σου ὁ κατεργάσω κώμα.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΣ. Διόμδα ὅπως καὶ εἰσαγάγῃς ἡμᾶς, καὶ καταπαύσῃς εἰς τὴν γῆν ἡμῶν πατέρων ἡμῶν ἐπηγείλω, καὶ εἰς τὸ κατοικῆσαι τῇ σῇ προσηγορίᾳ κατοικητήριον ἔαγισμα. ὁ οἶκος προσηγορίας ἀεισας ἰσοδός, ἔ ἡτοίμασας τῇ σῇ μορῆ καὶ τῷ χρησίματι τῆς κληρονομίας σου. αὐτὸς γὰρ εἶ ὁ βασιλεύων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τῷ αἰῶνος ἐπέκεινα.

Ἀγίασμα κώμα, ὁ ἡτοίμασαν αἱ χεῖρές σου.

ιη'. Κύριος βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα ἔπι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τίνες δὲ αἱ χεῖρες; ὁ κύριος ὁ βασιλεύων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα ἔπι ἔστι ἔ πάντα ποιοῦν ὁ Πατήρ, καὶ κατέλυσε τὰς ἀρχάς ἔ τὰς ἐξουσίας, καὶ συνέτριψε τὰς κεφαλὰς τῆς δακτύλων ἐπὶ τῷ ὕδατι, καὶ ἠλάθιερον τὸν ἴδιον λαὸν ἀπὸ τῆς καταδυναστείας αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

ιβ'. Ὅτι εἰσῆλθεν ἵππος Φαραὼ σὺν ἄρμασι ἔ ἀναβάταις εἰς θάλασσαν, ἔ ἐπήγαγον ἐπ' αὐτοῦ κύμα τὸ ὕδωρ τῆ θάλασσης. ὅτι ἡοὶ Ἰσραὴλ ἐπροβύθισαν διαξηραῖς ἐν μέσῳ τῆ θάλασσης.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΣ. Ταῦτα δὲ φανερὸν διαφανῶντες ὅτι ὡς ἡδη εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξα, τὰς μὲν ἐχθροὺς τροπασάμενος, ἔ ὀπλῦσας αὐτοῖς ἄπαν τὸ πέλαγος, τὸν δὲ Ἰσραὴλ διασῶν ὡς ἐν ἡπείρῳ χειρὸς αὐτοῦ τῷ σωπροσάματι ἔα μίση τῷ ὕδατι, τῆτοις ἢ καὶ νοητῶς ὀπθαλαμῶν καὶ τὸν πνευματικὸν νόμον τῆ ρητῆ γνώμης ὕψιλόπτερος. ἀρχοντες γὰρ καὶ ἡγεμόνας εἰδὼν καὶ τῆς λοιπῶν ἀσθενῶν ἀλλοφύλων ἰθὺν τὸν σατανᾶν νοήσεις, καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς ποτηραῖς δυναμείας, οἷπτες

οἱ πνεῖς ἐκλαοήθησαν τῶν ἀμαχοῦ τῆ θεῖ
χεῖρα θῆσασαῖσαν κατ' αὐτῶν ὡς ἀσθεῖν
διασάμμοι, καὶ βοοῦντες, τί ἡμῖν ἐσὶ Ἰησοῦ
ἡ τῆ θεῖ; ἢ λθεῖσ ποθὲ κραιγεῦ βασιανίσου
ἡμῶς; καὶ τῶ φθόνου δὲ σοχεθῶντες ἐτακην-
σαν ὁρῶντες ἰδῶνσαν τῶν Σιών καὶ τίκτε-
σαν ἐσὶ ἡμέρα ἔθνος Ἰσοῦτον, καὶ λαὸν κηζῶ-
μῶνον, καὶ αἰνεῖντα τὸν κύριον.

quæ etiam turbatæ sunt videntes inexpugna-
bilem Dei manum in impios irruentem, &
clamantes, *Quid nobis & tibi Iesu Fili Dei?*
Venisti ante tempus torquere nos? Quin &
inuidiâ rupti contabuerunt cernentes Sionem
parturientem & parientem in vno die Gen-
tem hanc, & populum genitum, & laudan-
tem Dominum.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Matth. 8,
29.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hoc Canticum, quod omnium Can-
ticorum primum est, velut Epinici-
& Eucharisticum cecinit Moyses &
filij Israël post transitum Maris ru-
bri, Pharaone vnâ cum exercitu suo demerso,
tam illustrem victoriam Deo acceptam referen-
tes, eiusque magnificentiam & potentiam cele-
brantes. *Moris enim Sanctorum est* (inquit Ori-
genes) *ubi aduersarius vincitur, tamquam qui*
sciatis non sua virtute, sed Dei gratiâ factam
victoriam, hymnum Deo gratulationis offerre.
Ita fecit Debora cæso Sisara, & Iudith trucidato
Holoferne, & toto ferè Pfalterio Dauid: vt
& pro alijs alij sancti beneficijs à Deo acceptis
in similes hymnos ac laudes proruperunt, vt
Annâ nato Samuele; Zacharias nato S. Ioanne;
B. Virgo concepto Iesu Christo, Simeon eodem
viso, &c. Tradit Philo Moysen singulos huius
Cantici versus dictasse ac præcinnisse populo
ipsi succinente, vt fit in choris & tripudijs. Ap-
ud Augustinum verò Auctor de Mirabilibus
S. Scripturæ lib. 1. cap. 21. *Carmen, inquit, hoc*

universi pariter decantabant. Ubi enormi satis
admiratione accidit dignum miraculum, ut cun-
cti pariter senes cum pueris, & omnes aetates e-
odem inspirati flamine, uno quasi ex ore, nullâ
præmissione edocti, easdem concinentes litteras
decantarent in unum. Vbi non consuetudine hu-
mani ingenij, sed diuino Spiritu cantorum pecto-
ra & ora inspirata sunt. Secundùm Allegoriam,
inquit Cornelius noster, Christiani maximè beati,
qui per Baptismum & Sanguinem Christi vi-
cerunt peccatum & diabolum, ac penetrarunt in
terram promissam, in cælis cantant hoc Canticum;
de quo S. Ioannes ait in Apocalypsi, *Vidi*

tamquam mare vitreum mistum igne, & eos qui
vicerunt bestiam & imaginem eius, & numerum
nominis eius, stantes super mare vitreum, habentes
citharas Dei, & cantantes Canticum Moysi
serui Dei, & Canticum Agni, dicentes: Magna
& mirabilia sunt opera tua Domine Deus om-
nipotens, &c.

1. *Gloriosè enim glorificatus est.*] Græcè, Ἐν-
δόξως ὁ δειξάσαι: Vulgata vertit, *Gloriosè enim*
magnificatus est: in Hebræo est emphasis in
eiusdem vocis geminatione **קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ** Ki qao
gaa: *Quia magnificando magnificatus est.* hoc
est, *Supra modum magnificatus est;* quoniam
magna eius gloria, maiestas & virtus in populi
sui liberatione & hostium strage eluxit. *Quasi*
non sufficeret (inquit Origenes) dicere Magnifi-
catus est, addit Gloriosè magnificatus est. Et enim
aliud est magnificari, aliud gloriosè magnificari.

Nam Dominus meus Iesus Christus cum car-
nem ex Virgine Maria pro salute nostra suscepit
magnificatus est quidem; quia venit querere
quod perierat; non tamen gloriosè magnificatus
est. dicitur enim de ipso: Quia vidimus eum, &
non habebat speciem neque decorem. Magnifica-
tus etiam est cum ad crucem venit, & pertulit
mortem. Vnde & dicit: Pater meus hora est,
clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarifikes
te. Erat enim ei gloria etiam ipsa passio crucis:
verum gloria hac non erat gloriosa, sed humilis.
Verum quia hac oportebat pati Christum, & sic
introire in gloriam suam, quando surrexit, tunc
gloriosè magnificatus est: similiter cum venerit
in maiestate sua, in gloria Patris & sanctorum
Angelorum iudicare terram; quando & verum
Pharaonem, id est diabolum, interficiet spiritu
oris sui, tunc non solum magnificabitur Domi-
nus, sed & gloriosè magnificabitur.

I B I D E M. *Equum & ascensorem proiecit in*
mare.] Tropologicè (inquit Cornelius noster)
equus est homo carnalis, superbus, iniustus; ad-
scensor est dæmon. Si ergo (inquit S. Hierony-
mus in Psal. 75.) te impius persequitur, scito
quia equus est; sed equus est diabolus: iste currit,
hic lanceâ sââ percutit: iste ducitur calcaribus,
& inustus insanit, hic agit & stimulat. Ab hac
igitur dura & tyrannica diaboli feruitute eripit
Deus animam potenti virtute, cum admirabili
vocatione eam ad se conuertit, & in Mari rubro,
id est in Sacramento Baptismi aut Pœnitentiæ,
Sanguine Christi rubricato Pharaonem & equi-
tatum seu exercitum eius demergit, rotasque
curruum subuertit; id est, diaboli potentiam con-
fringit, cuncta peccata suffocat, prauas animæ
propensiones enervat & mortificat, vt ipsa in li-
bertatem filiorum Dei transeat, *Quantò autem*

gloriosior sit hic triumphus spiritualis altero
corporali, sic explicat D. Bernardus Serm. 39.
in Cantica dicens: An non tibi multò fortius
longèque gloriosius esse videtur, diabolum pro-
sternere quàm Pharaonem, atque aereas debel-
lare potestates, quàm currus Pharaonis subuer-
tere? Ibi pugnatum est aduersus carnem & san-
guinem, hic aduersus principes & potestates, ad-
uersus mundi rectores tenebrarum harum, contra
spiritualia nequitia in caelestibus. Ibi subuertun-
tur currus Pharaonis, hic carnalia & secularia
desideria qua militant aduersus animam. Illi in-
stutibus, isti in stercibus. Marini illi, amari isti.
Puto & nunc clamitare demonia, si forte con-
tingat incidere in talem animam, Fugiamus
Israëlem, quia Dominus pugnat pro ois contra
nos.

Ita. 53.
Christus in
passione
quidem
magnifica-
tus sed in
resurrectio-
ne gloriosè
magnifica-
tus est.

Equus est
homo car-
nalis, scissor
est diaboli.

Gloriosior
est de dia-
bolo quàm
de Pharao-
ne trium-
phus.

Ephes. 6,
11.

Canticum
Moysis est
Epinicium
de Pharao-
ne subuer-
so.

Solent San-
cti de bene-
ficijs acce-
ptis hymnos
componere.
Iud. 5, 1.
Iudith 16,
1.

1. Reg. 2.
Luc. 1.
Luc. 2.

Quam ad-
mirabile sit
hoc Cant-
icum.

Allegoria.

Apoc. 1 5, 2.

Quid sit
gloriosè
magnifica-
ri.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Passiones
sunt velus
equi fero-
ciores.

Virtutibus
refrenan-
tur.

Habac. 3.

Mtch. 6,
30.

nos. Similia vide apud Nyssenum in Vita Moy-
sis circa medium, & apud Origenem ad hunc
locum. Eleganter quoque Clemens Alexan-
drinus lib. 5. Stromatum locum hunc interpretatur
de illo qui habenas laxat cupiditatibus suis, qui-
que in mare proicitur, hoc est, inquit, in tumultu
mundi & perturbationes. Quin & Plato in
Phædone imitatus cælestem Moylis sapientiam,
& currus & aurigam & equos aureo suo cala-
mum delineavit: qui cum dixit & aurigam & e-
quum deficientem cadere, partem expertem ra-
tionis intelligit, ut vult Clemens eodem illo suo
stromate. Quâ ratione quoque fictis fabulis
claros viros excogitavisse refert, ob incontinen-
tiam motusque effrænatos dominantis animo
cupiditatis Phæthontem è curru excidisse. Illu-
stravit hoc inuentum, & peregre quidem,
S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 8. ubi animum
esse currum ait, equos illius bonos esse virtutes,
malos perturbationes. Animæ pacificæ Christia-
nis virtutibus ornata sunt equi subiecti fidei iu-
go, adstricti vinculis charitatis, iulitæ frenis,
retinaculis sobrietatis, &c. Hic Pater Deus præ-
sul est, Christus agitator. de quo Habacuc: *Qui
ascendit super equos tuos, & quadriga tua sal-
vatio.* Atque hi equi boni (ut idem S. Doctor
ait) volant, & à terris ad superiora tollunt ani-
mum, & ad locum palmæ traducunt; mali autem
& strigosi equi inter se dissidentes se collidunt,
& in diuersa præcipitia feruntur. Utinam verò
in nobis efficiat Deus quod inexplicabili boni-
tate se perfecturum pollicetur: *Auferam equos
tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.*
Vbi S. Hieronymus sic diuinum illud emblemæ
exponit: *O Israël interficiam equos tuos de me-
dio tui, id est de principali cordis tui lasciuientes
imperius, & equorum more ruptis vinculis pro-
ruentes; & currus tuos, quibus tibi in vitijs pla-
cebas, & peccata peccatis confocians, quasi trium-
phans in quadrigis ferebaris.* Hæc ille.

2. *Adiuutor & protector factus est mihi in
salutem.* Græcè, *Bandis & oxanasis:* pro quo
Vulgata habet, *Fortitudo mea, & laus mea Do-
minus.* Quod non eodem modo accipiendum
monet Bonfrerius. Sed *fortitudo;* quia is auxi-
lium nobis contra hostes exhibet, & eius quasi
virtute pugnamus, hostesque debellamus: *laus*
autem; quia obiectum & materia laudis nostræ.

3. *Dominus conterens bella, Dominus no-
men illi.* Chaldaicus, *Dominus est victor bello-
rum: Adonai est nomen eius:* Hebraicè est no-
men tetragrammaton *Iehona,* vel potius *Iehema
vir belli* (id est maximè bellicosus) *Iehema no-
men eius.* Alludit, inquit Cornelius ad radicem
יהוה הווא, quæ contritionem & fractio-
nem significat. q. d. Verè Deus est *Iehema,* id
est contritor Pharaonis & Ægyptiorum: Vul-
gata vertit, *Dominus quasi vir pugnator, Om-
nipotens nomen eius.* Vbi cum Lipoman-
no acutè obseruat Bonfrerius noster voculam
quasi à Latino Interprete prudenter additam,
quia apud nos minùs benè sonaret, si Deus di-
ceretur absolutè vir pugnator, vel bellicosus:
quæ durities orationis multum mitigatur per
particulam similitudinis. *Sicut enim vir pu-
gnator* (inquit Rupertus) *pro modo vel quali-
tate hostis sui semetipsum aprat, & armis induit;*
sic Dominus secundum naturam hostis sui non

Quibus ar-
mis Chris-
tus hostes
suos debel-
lauit.

*& mirabilibus modis bellum ordinare voluit.
Erat autem hostis eius non caro & sanguis, sed
principatus quidam & potestas aërea, rector
mundi huius, tenebrarum harum, spiritualis
nequitia in celestibus. Non ergo materiali gladio
super femur suum semetipsum potentissimus ac-
cinxit, non lorica vel galeam ferro textam in-
duit, sed contra huiusmodi potestatem vel prin-
cipatum superbia humilitatem & obedientiam,
contra spiritualia nequitie charitatis fortitudi-
nem induit, & praesinxit se. Ita quasi vir pugna-
tor currum Pharaonis aëris, quo super altitudi-
nem nubium equitare se credidit, ut esset Altissi-
mo similis, & exercitum eius tam visiorum quam
dæmonum, quos praeposuerat in templis, proiecit
in mare. Moriendo quippe accepit potestatem in
caelo & in terra, & omnia traxit ad se.*

4. *Electos ascensores Tristatas.* Pro quo Vul-
gata habet, *Electi Principes eius.* Vocem Græ-
cam *Tristata* exponens S. Hieronymus in Eze-
chielis cap. 23. *Pro his,* inquit, *Latina simplici-
tas Ternostatores transfudit. Sunt autem Trista-
ta apud Græcos secundi gradus post regiam di-
gnitatem. de quibus scriptum est: Veruntamen
ad tres primos non peruenit. Quos nos Magistra-
tus utriusque militia & præfectos annonarij ti-
tuli nominamus.* Helychius & Etymologus *Tri-
statam* volunt esse satellitem Regium; sic dictum,
quia tria vibret hastilia: *Varablus, Oleaster,
Forsterus, Arias Montanus & alij Triarios* ver-
tunt; etsi & hi cenferi possint velle eos non sine
præfectura fuisse: nam & Oleaster vult eos ter-
tiam populi partem gubernasse, & ob id *Trista-
ta* vel *Triarios* dictos.

Tristata
qui.

1. Paral. 11.
& 2. Reg.
23: 19.

Tropologicè Origenes: *Sunt, inquit, & alij
Triastæ seu Ternostatores, qui mihi videntur
pro eo sic appellari, quod triplex est hominibus
peccandi via. Aut enim in facto, aut in dicto, aut
in cogitatione peccatur. Et ideo Ternostatores
dicuntur, qui tres istas in nobis peccandi ob-
sideant vias, & speculentur semper, atque in insi-
dijs agant: ut aut ille ex misero homine sermo-
nem malum eliciat, aut iniquum opus extor-
queat, aut cogitationem pessimam rapiat.*

7. *Misisti iram tuam: denouit eos sicut
stipulam.* Hic (inquit Bonfrerius noster) ira
diuina fingitur à Moyse quasi ignis quidam om-
nia in quæ incidit, perinde atque stipulam, hoc
est facillimè & nullo negotio consumens & de-
uorans: & videtur alludere ad ignes & fulgura
ex ignis columna in Ægyptios eiaculara. de qui-
bus Exod. 24. vers. 14. mentio est. Porro iram
diuinam ad modum ignis accipi & fingi nihil
mirum, cum ira etiam humana sit & dicatur
ignis metaphoricus. Hinc dicimus quempiam
irâ accendi, inflammari, exardescere. Est autem
ira ignis metaphoricus, siue secundum se & for-
maliter capiatur pro animi affectione, vel appeti-
tus sensitiui motu; siue in ordine ad effectum su-
matur, seu quatenus vim habet immutandi cor-
pus. vnde ab Aristotele lib. de Anima ita defini-
tur ira: *Ira est accensio sanguinis circa cor.* Hinc
Claudianus ad quartum Consulatum Honorij:

*Iram sanguineis Regio sub pectore cordis
Protegit imbutam flammis.*

Quin etiam in corpore humor biliosus, qui si
tamen in copia sit, disponit ad iram, & inflam-
mat iecur & sanguinem, igneæ naturæ est,
ignisque

Ira omnis,
multaq;
magis diui-
na, ignis est,
& ignis
symbolo
apud decla-
ratur.

ignisque qualitates habet, calorem & siccitatem. Hinc etiam leo, qui maximè iracundum est animal, ignis qualitates habet: est enim calidæ & siccæ supra modum naturæ; quo fit ut & continuis febribus agitari leo dicatur, & ipsius ossa, si inter se collidantur, crebras ignis scintillas effundant. Quocircà sancti Patres iram ignem appellant. D. Clemens *Αὐγνώστου* lib. 6. *Puto quod satis dignas habeatis iracundia causas, ex quibus iustissimus ignis ille coalescat.* Chrylostomus Hom. super Matth. 18. *Ira debet vinci patientiā: ignis enim est. Verum ignis non extinguitur igne, sed aqua.* Ob eam causam etiam eadem quæ igni iræ tribuuntur. Ecclesiastici 28. *Homo iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immitteret inimicitiam. Secundum enim ligna silve sic ignis exardescit: & secundum virtutem hominis sic iracundia illius erit: & secundum substantiam suam exaltabit iram suam. Certamen festinatum incendit ignem: & lis festinans effundit sanguinem: & lingua testificans adducit mortem. Si sufflaueris in scintillam quasi ignis exardabit: & si experieris super illam extinguetur. Vtraque ex ore proficiuntur.* Hinc etiam de ira nata adagia: *Ignem igni ne addas: Ignis igne non extinguitur.* de ijs videlicet, qui irrationibus, diæterijs, verborum aculeis exortam iram magis inflammant. Ex eodem fonte profectum illud Pythagoræ symbolum, *Πῦρ μαχαίρᾳ ἰσχυρὰν, Ignem gladio ne fassis.* Quod Hieronymus, Cyrillus, Plutarchus, Lærtius, Athenæus ita explicant, iratum & furentem hominem non esse verbis magis exasperandum. Et verò (inquit Athenæus) *ignis ira est, gladius lis est & contentio: flamma quo magis exagitur, hoc magis inualefcit.* Alij verò explicant potentiorum iram non esse commouendam. Multo quæ aptius ad diuinam iram non permouendam accommodari posset, cuius ira, utpote efficacissima, & ignis virtutis infinitæ, omnia quæcumque corripuerit consumit & deuorat; ut propterea Deus *ignis consumens & deuorans* dictus sit. Ecce quid homo, quid omnes creaturæ sunt respectu Dei, modica videlicet stipula immenso & efficacissimo igni comparata; & tamen audet homo, huius stipulæ minima portio, Dei iram laessere, & eum ad certamen prouocare. Ita pulchrè Bonfrerius noster ad hunc locum.

8. *Diuisa est aqua.*] Ita etiam S. Augustinus lib. 55. *Quæst. Græcè Διῆται: pro quo Aquila Symmachus & Theodotus Εὐαγγελῶν, Concreta est: Vulgata, Congregata sunt aqua.* Vtrumque autem factum ex lequentibus patet. *Ἐπὶ τὴν ὕδατος, & τὰ ὑδατα, Compacta sunt tamquam murus aqua: pro quo Vulgata legit, Stetit unda fluens.*

10. *Misisti spiritum tuum, cooperuit eos mare.*] Vulgata, *Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare.* Mysticè hoc de Spiritu sancto & facto Baptismate exponit Rupertus dicens: *Hoc tenet Catholica fides, quia mare Christi nobis ingressis aspirat. Spiritus Domini, spiritus gratiæ & remissionis, deponens, iuxta Prophetam, omnes iniquitates nostras, & proiciens in profundum maris omnia peccata nostra. Quod enim primum in semetipso caput nostrum fecit in presentia sua mortis, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, &c. & expolians principatus &*

potestates, hoc idem in Baptismo fecit in membris suis: ubi est similitudo mortis eiusdem cui comparantur, ut ait Apostolus. Rectè igitur & veraciter cantabis quicumque de hoc mari ascendisti in Christo renatus; Quia operuit eos mare, &c.

IBIDEM. *Demersi sunt quasi plumbum.*] Per plumbum mysticè peccati grauitas designatur, uti pulchrè Origenes: *Peccatores, inquit, graues sunt: sancti autem, quia leues, ambulant super aquas. Dominus & Saluator noster super aquas ambulauit: ipse est enim qui verè peccatum nescit: ambulauit & discipulus eius Petrus, licet paululum trepidauerit: non enim tantus erat ac talis, qui nihil omnino de specie plumbi, id est peccati, in se haberet admixtum; habuit, licet parum; propter quod dicit ad eum Dominus: Modica fidei quare dubitasti? Idcirco igitur qui saluus fit, per ignem saluus fit; ut si quid fortè de specie plumbi habuerit admixtum, id ignis decoquat & resoluat, ut efficiantur omnes aurum bonum; quia aurum terra illius bonum esse dicitur, quam habituri sunt sancti: & sicut fornax probat aurum, sic homines iustos tentatio. Veniendum ergo omnibus est ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus & conflat, & purgat filios Iuda. Et cum illic venitur, si quis multa opera bona & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tamquam plumbum igni resoluatur ac purgatur, & totum remanet aurum purum: & si quis illuc plus plumbi detulerit plus exuritur, ut amplius decoquatur; ut etsi parum aliquid sit, purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbens venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: Demergetur sicut plumbum in profundum in aqua validissima.*

11. *Quis similis tui in dijs Domine?*] Vulgata legit in fortibus. Vtraque lectio optima: nam vox *ἰσχυρῶν* elim significat fortes & deos: liquidem *ἰσχυρῶν* el Dei nomen à fortitudine sumptum est. Hoc autem non eo dictum monet Origenes, quòd simulacris Gentium comparat Deum, nec demonibus, qui sibi falso deorum nomen adsciunt; sed Deos illos dicit, qui per gratiam & participationem Dij appellantur. de quibus alibi *Ego dixi Dij estis. & iterum: Deus stetit in congregatione Deorum. Nam hi quamuis capaces sint Dei, & hoc nomine donari per gratiam videantur; nullus tamen Deo similis inuenitur vel in potentia, vel in natura. Et licet Ioannes Apostolus dicat, Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus; similitudo tamen hac non ad naturam, sed ad gratiam remocatur. v.g. Pictura similis est illi cuius imago est, scilicet quantum ad gratiam pertinet visui; quantum vero ad substantiam longè dissimilis. Nullus ergo in dijs similis Domino: nullus enim inuisibilis, nullus immutabilis, nullus sine initio, nullus creator omnium, nisi Pater cum Filio & Spiritu sancto.*

IBIDEM. *Glorificatus in sanctis.*] Græcè, *Δεδοξασμένον ἐν ἁγίοις:* pro quo Vulgata vertit, *Magnificus in sanctitate.* id est, Inter sanctos sanctissimus, ceteris sanctis in sanctitate antecellens.

IBIDEM. *Mirabilis in maiestatis.*] Quod Græcè est *Θαυμαστὸς ἐν δόξαις:* Complutenses, *Θαυμαστὸς, ἐν δόξαις τοῦ ἁγίου πνεύματος, Mirabiliter gloriosus*

ANNO-TATIO-NES COR-DERII.

Peccatores sunt plumbei & graues, sancti verò leues.

Psal. 81, 6. Ibid. 1.

Nullus Deo similis. 1. Ioan. 3, 2.

Leo iracundus & igneus natura.

Ira & ignis angentur irritantione.

Deut. 4, 24. Ibid. 9, 3.

Baptismus mare spirituale.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Deum lau-
dandum
cum timo-
re.

riose faciens prodigia: Symmachus, Οὐτε ἐστὶ δυνά-
σει, καὶ οὐκ ἐστὶ δυνάμει ἐξισωθῆναι, Neque in potentiam,
neque in sanctificatione equari: Vulgata, Terri-
bilis atque laudabilis: in Hebræo habetur
נורא תהלות *Nora tehillot*, id est *Terribilis lau-*
dabilis; vel ut Caietanus vertit, *Formidatus lau-*
dum. q. d. Laudes tuæ formidini sunt non so-
lùm hominibus, sed etiam Angelis; eò quòd ex-
cedant vires laudantium. Vel quia à laudantibus
es metuendus: non enim tibi placet laudari sine
timore. Vel quia tu solus per sola laudabilia ope-
ra metuendus es.

*Ægyptij
aquis obru-
ti quâ ra-
tione dican-
tur à terra
deuorati.*

12. *Deuorauit eos terra.*] Varij hîc variè
laborant, vt explicent quomodo Ægyptij aquâ
obruiti & submersi dicantur à terra deuorati.
Glossâ interlinearis, *Terra*, inquit, *id est aqua*
terra cognata, & ubique terrâ consenta. S. Au-
gustinus Quæst. 54. *Terra pro aqua nimium*
est posita. Tota quippe pars ista extrema vel
infima mundi terra nomine censetur: secundum
id quòd sapè dicitur, Deus qui fecit calum &
terram; & in Psalmo commemoratis caelestibus,
Laudate, inquit, Dominum de terra. & ea per-
sequitur in laude qua etiam ad aquas pertine-
bant. Euthymius: Vel dicitur Deuorauit eos
terra; quia postquam submersi sunt emissi sunt in
terram, vt Israelita eos viderent, & certiores
ferent de miraculo, atque vt eos expoliarent;
deinde facto terra hiatu ad diuine ira demon-
strationem absorpti sunt. Ita ferè etiam Vatablus
& Oleaster. Sic vt aliquid noui hîc indicetur,
quod hætenus non fuerat significatum, Diony-
sius Carthusianus vult particulam similitudinis
subintelligi; videlicet, quòd à fluctibus eo mo-
do absorpti essent, quasi dehiscente terrâ deuo-
rati essent. Lyranus, Abulensis, Caietanus, Em-
manuel Sa, per terram maris fundum intelli-
gunt, in quo Ægyptiorum cadauera obruta &
absorpta iacuerint. Non enim emergunt cada-
uera donec fel crepuerit. Quæ videtur probabi-
lior sententia. Ad litteram quoque (vt acutè
notat Bonfrerius noster) sic exponi posset, vt
magna eorum pars in litus maris eiecta post-

Gen. 1.
Psal. 149.

modum arenis, quas continuo mare eijcit, fue-
rit cooperta & obruta. Tropologicè Origenes:
Sed & impios, inquit, etiam hodie deuorat terra.
An non tibi videtur terra deuorare illum, qui deus
semper de terra cogitat, qui semper terrenos ha-
bet actus, qui de terra loquitur, de terra litigas,
terram desiderat, & omnem spem suam ponit in
terra? Qui ad calum non respicit, qui futura non
cogitat, iudicium Dei non metuit, nec promissa
eius desiderat, talem cum videris, dicito, Quia
deuorauit eum terra; & mox deuorabit eum
infernus.

17. *Introducens planta eos in monte here-*
ditatis tuae.] Vulgata hæc effert in futuro, *Inro-*
duces eos, & plantabis in monte. Plantatio hæc
ad stabilem habitationem refertur. Per montem
autem *Moria* intelligitur, vbi postea templum
extructum fuit. Tropologicè Origenes: *Non*
vult, inquit, nos Deus in Ægypto plantare, nec
in deiectis & humilibus locis, sed in monte here-
ditatis sua vult plantare quos plantat. Audi
quomodo plantat: Vineam de Ægypto transtuli-
sti, eiecisti Gentes, & plantasti eam, &c. operuit
montes umbra eius, & arbuta eius cedros Dei.
Non plantat in vallibus, sed in montibus excel-
sis & sublimibus locis. Quos enim educit de Æ-
gypto, quos de saculo adducit ad fidem (dic tu
ad religionem) non vult illos iterum in humi-
libus collocare, sed conuersationem eorum vult
esse sublimem. Vult nos in montibus habitare;
sed in ipsis nihilominus montibus non vult nos
super terram reperere, nec vltra vult vineam
suam humi deiectos habere fructus, sed vult pal-
mities eius sursum duci, in alto collocari, traduces
ferri, & traduces non in quibus seminaque humili-
bus arboribus, sed in excelsis & in altissimis ce-
dris Dei. Cedros Dei ego Prophetam & Apo-
stolos puto; quibus nos si adiungamur, vitis,
quam de Ægypto transtulit Deus, & per ra-
mos eorum nostri palmities diffundantur, & ipsis
innixi traduces quadam efficiamur charitatis ad
inuicem vinculis connexi, fructum sine dubio
plurimum afferemus.

Deum in-
stis in-
tibus pla-
ntat.
Psal. 79, 9.

CANTICVM MOYSIS IN DEUTER.

Deut. 32, 1.
* Vulgata
Audite cæ-
li quæ lo-
quor:
* oris mei.

ATTENDE cælum & lo-
quar: & audiat terra ver-
ba * ex ore meo.

ANONYMI. Ad doctrinam eo-
rum quæ à Domino dicuntur continen-
tes totius mundi partes conuocat, scilicet
cælum ipsum, quod diuinas virtutes conti-
net, & terram, quæ hominum habitacu-
lum est: & cælum quidem attendere, ter-
ram verò audire iubet: quoniam & oculi
auditu præstant, & omnes spiritalis poten-
tiæ sunt quasi vnus oculus, cum sint per-
spicaces, & nobis perfectiùs intelligibilia
visibiliaque comprehendant; vel quoniam

ΠΡΟΣΕΧΕ ἐργάνῃ ἐ λα-
λήσω καὶ ἀκηέτω γῆ ῥή-
ματα ἐν στόματός μου.

ANONYMOY. Συμπαλεῖ ὅτι μέ-
θισιν ἡψ' ἕποδ τῆ κυρεῖ ἐκλετη μῦθον τῆ
σωεκτικῆ μέρη τῆ παντός κόσμου, ἕσθη ἄν-
τὸν, τὸν τὰς θείας δυνάμεις ἀπειλοφύτα, ἐ
γλιῦ, τὸ ἡψ' θνητῶ ἀικητέλιον καὶ ἕσθη
μῦθον ποροσέχων, γῆ δὲ ἀικέση ὡδρακαλί-
ται. ἐπειδὴ ἦπερ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀκοῆς π-
μώπτες, ἐ αἰς εἰς ὀφθαλμὸς αἰ νοεραὶ ἀ-
πασα τυγχάνουσι δυνάμεις, διορατικῆ ἕ-
σαι, ἐ ἀκελίεστρον ἦπερ ἡμεῖς ἀπλάμβα-
νόμωμ ἡψ' νοητῆς τε ἐ ὀφθαλμῶν ἠεπειδὴ
τῆ

τὰ διαπίζομενα μακροῖς ἕστερον χρόνοις δι' ἔργον ἡμελλε χροεῖν, ἢ θνητῆς φύσεως ὀλιγοχρόνις, τυγχάνουσιν ταῖς θύαις καὶ ἀθανάτοις διωάμεις, Ἐ τὰ διαπιζόντα τῆ κόσμω μέρη, ὡσαυτ εἰς μέρτυλαι τῆ ὑπ' αὐτῆ λεγομένη, καὶ ἀποβουομένη μακροῖς ἕστερον χρόνοις περιγμάται ἀνακαλεῖται, τῶ μηδὲ ἀνθρώπων διαρκῆ τῶ ζωῶ ὅπῃ τῶ τῆ διαπίζομένων ἕβασιν.

β. Πεσοδοκάτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμα μω, καὶ κατὰ βήτω ὡς δροσὺ τὰ ρήματα,

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Βέλιται εἰπεῖν δὲ τῆ, πεσοδοκάτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμα μω ποιήσατε δοχεῖα ἐν ἑαυτοῖς πρὸς τῶ τῆ λεγομένη ὑποδοχῆ. ἔτω γὰ οἱ ἔμπειροι τῆ γηπόνω μελλόντων ὑετῆ κατάρρειν, αἰετοῖσι τῶ γῆ καὶ φιαλεσῶ ὅπῃμαλῶς τὰ πελιδνερα, πρὸς τὸ μηδὲν δεσπετυσαι τῆ ὑδατὸς. ἔτω καὶ ὑμεῖς βέλομαί, φησι, μηδὲ τῆ λεγομένη δλαθετῆ. Ὡσαυτ δὲ ἡ δροσὸς κατὰπαινει τὰ ἐν ἀγρῶ. ἔτω καὶ ὁ θυὸς λόγος κατὰφροῖνει καρδίαν.

Ὡς ὄμβροσ ἐπ' ἀγρωσιν,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ ἀγρωσις καὶ ὁ χόρτος βοτάναι εἰσὶν ἀκαρποι, καὶ, ὡς φησιν ὁ σωτῆρ, εἰς κλίβαλον βαλλόμεναι. ἀνεῖσι δὲ μέλισσα εἰς καχρωσόμενα καὶ ἀγαώρητα χροεῖα. εἰδὼς ἐν ὁ Μωσῆσ τῆ ἀκρωσόμενων τὸ ἀκαρποι καὶ ἀγαώρητων φησιν, ὡς ὄμβροσ ἐπ' ἀγρωσιν, Ἐ ὡσὶ νιφετὸς ὅπῃ χόρτῶ. ἀντὶ τῆ, εἰς ὅσα μὴ ἀκρόντων, καὶ μηδὲνα ἐκ τῆς ἀκρωσὸσως ποιήκων καρπῆ.

Καὶ ὡσὶ νιφετὸς ὅπῃ χόρτῶ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ χόρτος ὅπῃ πόλαιω μὲν ἔχει τῶ ρίζα. θάλλει δὲ Ἐ εἰς βλάσησιν ἐποίμωσ ἐπιδίδωσιν, ὑπὸ τῆ νιφετῆ παπόμωσ. ἐκ ἕσονται τοῖσιν δυσαυξέσι ἐν ὑμῶν οἱ ἡμέτεροι λόγοι, ἀλλ' ὡς ὁ χόρτος ραδῖωσ μὲν ἀνθρώπων ἐν ὑμῶν. ὡς ἀγρωσις δὲ ριζώσουσι.

γ. Ὅπ ὄνομα κυρεσ ἐκάλεσα. ὁότε μεγαλωσώλω τὰ θεῶ ἡμῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μηδὲν πρὸ αὐτῆ ταπεινὸν ἢ χαμαίζηλον φαυλόμενοι. ἔφη δὲ καὶ, μεγαλύνατε τὸν κύριον σου ἑμοί. εἰ γὰ ἑμμεγαλιώθη τὰ ἔργα αὐτῆ, πόσω μᾶλλον αὐτὸς ὁ τέπει ποιητῆς;

illa quæ prædicuntur longis post temporibus in opus exitura sunt, cum mortalis natura breuissimi sit temporis, inuocat diuinas & immortales virtutes, & perennes orbis partes, tamquam in testimonium eorum quæ ab se dicuntur, & multis post sæculis accident, nullâ hominum vitâ vsque ad euentum eorum quæ prædicuntur perdurante.

2. * Expectetur vt pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros verba mea,

CYRILLI. Per illud, *Expectetur vt pluuia eloquium meum*, vult dicere: Facite receptacula in vobis ipsis ad ea quæ dicuntur excipienda. Sic enim prudentes agricolæ pluuijs imminentibus terram arant, & studiosè circum arborea sulcos ducunt, ne quid aquæ elabatur: ita nec vos, inquit, latere volo quidquam eorum quæ dicuntur. Quemadmodum autem ros impinguat ea quæ in agro sunt; sic etiã diuinum verbum cor lætificat.

Quasi imber super herbam,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Gramen & fœnum steriles herbæ sunt, &, vt ait Saluator, in clibanum mittuntur; exurgunt autem maximè in desertis & incultis locis. Cum itaque Moyse sterilem & incultam audientium mentem haberet exploratam ait, *Quasi imber super herbam, & quasi stilla super graminem*; id est, in auribus audientium, & nulum fructum ex auditione capientium.

Et quasi * stilla super gramen.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Gramen habet radicem in superficie; virescit tamen & germen facile emittit, cum à stillis impingatur. Non difficulter itaque in vobis sermones nostri excrescant, sed instar graminis facile quidem in vobis efflorescent; at instar herbæ radices agent.

3. Quia nomen Domini * inuocau: date magnificentiam Deo nostro.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Nihil de ipso abiectum vel humile sentientes. Quin imò dixit, Magnificate Dominum mecum. Si enim eius opera magnificentata sint, quantò magis ipse eorum conditor?

CATE-NA PATRVM.

* Vulgata Concresecat vt pluuia doctrina mea, sicut vt ros eloquium meum,

* Vulgata stillæ super graminem.

* Vulgata inuocabo:

CATE-
NA PA-
TRVM.
* *Vulgata*
Dei perfe-
cta sunt
opera

4. * Deus veracia opera eius,
& omnes via eius iudicia.

ANONYMI. Id est, Immaculatæ & irreprehensibiles & inculpatæ sunt rationes prouidentia eius; tamen si mentis nostræ captum effugiant.

* *Vulgata*
abique vlla
iniquitate,

Deus fidelis, & * non est iniquitas in eo,

Rom. 2,
11.

ANONYMI. Hoc est, Non mentietur iudicia faciens. Non enim est acceptio personarum apud Deum; neque iniustas profert sententias: est enim iudex incorruptus, & pro merito unicuique tribuit.

* *Vulgata*
rectus.

Iustus & * sanctus Dominus.

ANONYMI. Non per participationem, ut creaturæ, ita ut in ipso magis aut minus locum habeat; sed ipse est iustitiæ definitio & lex & virtutum apex.

* *Vulgata*
ei, & non
filius eius
in fordi-
bus.

5. Peccauerunt * non ei filij vituperabiles.

ANONYMI. Diaboli filij & serpentis spiritualis; utpote ab ipso geniti ad similitudinem eius obliqui sunt & tortuosi, viam rectam minimè incedentes, sed obliquè se circumuoluentes.

6. Generatio praua atque peruersa, hæcine * Domino redditis,

* *Vulgata*
reddis Do-
mino,

ANONYMI. Ei scilicet qui ex nihilo vos ut essetis produxit; qui elegit vos præ omnibus in populum hereditarium, qui redemit vos ex oppressione Pharaonis, qui per mare vos eduxit, & peregrinam atque inuiam vobis viam dedit, & insequentibus vos Ægyptios vndis obruit, & reliqua miracula edidit.

* *Vulgata*
popule stul-
te & insi-
piens?

* Sic populus stultus & non sapiens?

ANONYMI. Nihil ad intelligentiam benefactoris vos adducit, sed omni irrationalitate deteriores estis; neque castigati ad Dominum conuertimini, qui tamquam filios flagellat; neque ob multitudinem beneficiorum agnoscitis Dominum. Atqui cognouit bos possessorem, & asinus praesepe Domini sui; tu autem o Israël non cognouisti neque intellexisti redemptorem.

Isaia 1, 3.

* *Vulgata*
Numquid
non ipse est
pater tuus
qui

* Nonne hic ipse pater tuus

δ. Θεός ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐ-
τοῦ, ὅτι πᾶσαι αἰσθητικὴ κρείσσις.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀντὶ τῆς ἀμωμοῦ καὶ ἀμειψτοῦ καὶ ἀνεπίληπτοῦ τῆς αὐτῆς θεωροῦσας οἱ λόγοι· εἰ καὶ τὸν ἡμέτερον διαφύρουσι νῦν.

Θεός πιστός, καὶ ὅτι ἐστὶν ἀδικία αὐτοῦ,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τετάρτη; ἐ δὲ ἀφ' ἑστέ) τὰς κρείσσις ποιῶμενος. ἐδὲ γὰρ ἔστι θεωροῦσασα παρ' αὐτοῦ· ἐδὲ ἀδίκου ποιῶται τὰς ψήφους· ἔτι γὰρ ἀδίκουτος, καὶ κατ' ἀξίαν ἐκαστῶ διαποδίδεις.

Δίκαιος ὅτι ὁ κύριος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ καὶ μετὰ τὴν ὡς τὰ κτίσματα, ὡς ἐστὶ παρ' αὐτοῦ τὸ μέλλον ἐστὶν· ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ δὲ δικαιοσύνης ὄρεται καὶ νόμος ἐστὶν ἀρετῆς τὸ ἀκέρτατον.

ε. Ἡ μάστιξ σου ὅτι αὐτῶ τέσσα μωμητὰ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οἱ τῆς διαβολῆς υἱοὶ ἐστὶν ὁμοίως ὅμοιος· ἀπὸ δὲ ὑπὸ αὐτῆς ἡμιθιότης τῆς θεωροῦσας αὐτὸν ὁμοίως σκολιοὶ εἰσι καὶ διαστραμμένοι, τὴν ἀδίκου ὁδὸν ἐ βαδίζουσι, ἀλλὰ πλῆθους ὁμοιωμένοι.

ς. Γενεὰ σκολιὰ καὶ διαστραμμένη, ταῦτα κυριώ ἀποδοῖτε,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Δηλαδὴ τῆς ἐκ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἐστὶ ὑμῶν ὁμοιωμένη, τῆς ἐκλεξαμένη ὑμῶν ὁμοίως πάντας εἰς τὸν ὁμοιωσιν, τῆς λυτρωσαμένη ὑμῶν ἐκ τῆς καταδυναστείας τῆς Φαραῶν, τῆς ὅτι διαλάσσει ὑμῶν ἀγαθότης, καὶ ἐστὶν ὑμῶν ὁδὸν ἐ ἀλατῶν διαλάσσει, ἐ μὴ ὑμῶν τῆς διώκοντος Αἰγυπτίους ὑπερβίβει ποιῶσασα, καὶ τὰ ἐστὶν θαύματα ἐνδείξαμένη.

Οὗτος λαός μωρός καὶ ἐχθρὸς;

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδὲν ὑμῶν εἰς συναισθησιν ἀλλὰ τῆς διεργεῖται, ἀλλὰ πάσης ἀλογίας γίνονται χεῖρους· καὶ ἔτι παιδὸς ἀθετοῦ ἐπιστρέφεται πρὸς κύριον, πῶς ὡς ὑμῶν μεταγνώσασα· ἐδὲ τῆς πᾶσι δει τῆς διεργασίαν ἐπεγνώσασα τὸν διαποδῶν. καίτοι ἔργα βίβει τὸν κτιστῶμενος, ἐ ὄνος τὴν φάτιλν τῆς κυρίου· σὺ δὲ ὡς Ἰσραὴλ ἐκ ἔργου ἐδὲ συνήκας τὸν λυτρωτῶν.

Οὐκ αὐτὸς ἔργου πατρὸς ἐκ-
τίστατό

τή(α)ρ(σ)ε, & ἐποίησε, κ' ἐπλασέ σε;

Ταῦτα, κτιστὰ μὲν σε δ' ἔλον, ἅτε δὴ τὸς ἐχθροὺς ὑμῶν καταπολέμησας, & τρωπασάμηνος, ἕχ' ὡς δ' ἔλον ἐκτήσατο, ἀλλ' ὑπόπιτα ἐχαρίσατο, & πατὴρ ἐχρημάτισε, μεταποιήσας σε, καὶ ἀνακατίσας ὡς υἱοθεσία, ὡς & φροσώτοκον Ἰσραὴλ.

Ζ. Μνήσθητε ἡμέρας αἰῶν(σ)·, σιώετε δὴ ἔτη γυναικῶν γυναικῶν·

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀναδράματί, φησι, τῆ μνήμη ἐπὶ ταῖς ἄξαιόνοισι ἡμέραι, σκοπήσασθε καὶ ἑαυτοὺς λαβόντες εἰς ἔνοιαν, πᾶσαι ταῖς γυναικῶν ἀφ' ἧς γήγονον ἀνθρώποι, εἰ γήγονον ἔγω πάντι ἔθρει, καὶ πηρὶς ἡξιώθη τοιαύτης, καὶ ἡδὲ θεὸς ἐχρημάτισε, & λαὸς αὐτῶ, & φροσώτα τοιαύτης αὐτῶ;

Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, & ἀναγγελεῖ σοι· οὗτοι πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐρωσὶ σοι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ ἴκοι ἐστὶ χιζοί τε & φροσώτοι, καὶ ἀνοεῖν ἰσοπλάττωσι· ἐπερωτήσων τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελοῖ σοι· τὸς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐρωσὶ σοι. Πατὴρ δὲ ὑμῶν ἐγὼ Μωϋσῆς ὡς ἄρχων τομίζομαι, δύναμαι ἡμῶ τὰ ἀληθῆ ἀπαγγέλλειν· φροσώπιας ἡξιώθην μοσῆτος ὑμῶν γήγονα καὶ θεὸς, εἰπὼν πῶς ἄρχης σου ἐστὶ τὸ δὲ πᾶν, & εἰ πὶ γήγονε φράσας διηρησάμην.

ἦ. Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν ἡδὲ Α' δ' αὐμ, ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν καὶ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ ἀρχὴ τῆ μερισμῆς ἡδὲ ἐθνῶν ἐπὶ τῆ διασπορῆς ἡδὲ ἡδὲ Α' δ' αὐμ γημομῆ καὶ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ φροσώσων ἐρηκίται δοκῆ τῶν ἐπὶ τῆ τῆ πόργε οἰκοδομῆ ἡδὲ διαλέκτων σύγχυσι· ἐπὶ καὶ ἕμακρῶ ὁ καταλόγος ἀναγγελλῆται ἡδὲ ἡδὲ καὶ ἐθῶν τῶ Νῶε, φροσώτων τὸς λόγους ἡδὲ ἐθῶν ὄντων τὸν ἀριθμὸν ἐβδομήκοντα. Ἀλλὰ καὶ ἡδὲ ἱακῶβ & ἡδὲ ἡδὲ, οἱ σωματῶν εἰς τὸν ἐβδομήκοντα ἀριθμὸν, οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἰς ἐν Δύττωρομῶ γήραπται· ἐν ἐβδομήκοντα ψυχαῖς κατέβησαν οἱ πατέρες ὑμῶν εἰς Αἴγυπτον· ἔγω

possedit te, & fecit, & creavit te? CATE-
NA PA-
TRVM.

Hoc est, Cū te seruum possedisset, utpote qui vestros inimicos expugnauit, & in fugam vertit, non tamquam seruum possedit, & filiationē tibi largitus est, & Pater nuncupatus fuit, cū immutauerit te, & renouauerit in adoptionem, ut etiam primogenitum te vocaret.

7. * Mementote dierum sæculi, intelligite annos generationis generationum: * Vulgata Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas:

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Recurrite, inquit, memoriā ad dies sæculi, perpendite per vosmetipsos, omnes ætates in mentem resumentes ex quo fuerunt homines, utrūm sic factum sit omni genti, & tali honore affecta sit, ut & filius Dei vocaretur, & populus eius, & oves pascuæ eius?

Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, * seniores tuos, & dicent tibi. * Vulgata maiores

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Si iuuenes estis heri & nudius tertius creati, & ignorare vos simulatis; *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; seniores tuos, & dicent tibi.* Pater autem vester ego Moyses ut Princeps censeor, possum vobis vera annuntiare; quippe prophetiā dignatus mediator factus sum inter vos & Deum, narrans quomodo à principio vniuersitatem constituit, & si quid factum est antè prædixi.

8. Quando diuidebat Altissimus Gentes, quando * disseminauit filios Adam, constituit terminos * Gentium secundum numerum Angelorum Dei. * Vulgata separabat * populorum iuxta numerum filiorum Israël.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Principium distributionis Gentium in dispersione filiorum Adam facta secundum numerum Angelorum Dei occasionem videtur habuisse à confusione linguarum in turris ædificatione: quia non longè pōst catalogus quoque conscriptus est filiorum ac posterorum Noë, qui continet rationes Gentium quæ erant septuaginta numero. Quin etiam filij Iacob & filij filiorum eius, qui rediguntur ad numerum septuaginta, in Ægyptum descenderunt, sicut in Deuteronomio scriptum est: *In septuaginta animabus descenderunt patres vestri in Ægyptum.* Sic Deut. 10. 22.

CATE-
NA PA-
TRVM.

autem & ceteri reddiderunt Interpretes se-
cundum numerum filiorum Israël.

SEVERI. Istud, *Quando diuidebat Altissimus Gentes, quando disseminauit filios Adam, constituit terminos Gentium secundum numerum Angelorum Dei*, hunc habet sensum: Quod nimirum omnibus Gentibus diuisis Angelos secundum eundem numerum præfecerit, attribuens aliquem unicuique ad custodiam; etenim esse ipsos spiritus administratorios, in ministerium missos propter eos qui hereditatem capient salutis, alibi à Scripturis diuinitus afflatis audimus. Quin etiam cuilibet Angelum ad custodiam datum fuisse Evangeliorum vox testatur, Domino de pueris dicente: *Ne contemnatis unum de pusillis istis: dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in calis est.* Faciem autem hoc loco summam inspectionem & curam vocat, & non corporalem characterem & figuram; vti etiam psallens Propheta dicit, *Illumina faciem tuam super seruum tuum.* Si autem singulis Angelum, vt diximus, præfecit Deus, quomodo non magis & Gentibus, & populis, & ciuitatibus? Quod igitur Moyfes ait hoc est: Cùm Altissimus Gentes diuisisset, & terminos fixisset, unicuique termino Angelum attribuit mensurâ & numero: non enim myriadibus Angelorum, qui innumerabiles existunt, Gentium terminos numero cœquauit, sed terminos secundum numerum præfectorum Angelorum distribuit. Secundum hanc igitur prouidentiam, quæ omnium hominum vitam & statum continet, eiusdem quodammodò conditionis factæ sunt omnes Gentes, quod habeant ad custodiam suam Angelos cuilibet proportionaliter fauentes. Postmodum verò cùm Gentem Israëliticam per cognitionem tibi familiarem reddidisset, partem propriam & funiculum & hereditatem ipsam nuncupauit. Hoc vtique apertè per ea quæ Moyfes dixit ostenditur; additque Israëlitas, præter honorem qui ipsis cum alijs Gentibus erat communis, hunc insuper ex Dei notitia fructum percepisse, quod, vti dixi, præter Angelorum custodiam, etiam pars & hereditas Domini appellati sint. Si quidem id quod commune dicitur id erat omnium; quod verò proprium hoc præmium virtutis erat. Vnde etiam Angelus Daneli vaticinans dixit, *Michael Princeps vester: tam-*

Hebr. 1.

Matth. 18,
10.

Psal. 118.

Dan. 10.

δε καὶ οἱ λοιποὶ ἐκδιδώσασιν ἱερμηνεύται καὶ ἀειθρόν ἡμῶν Ἰσραήλ.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τὸ, ὅτι διμερίζων ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διίσπειρον ἡμῶν Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων καὶ ἀειθρόν ἀγγέλων θεῶν, ταύτῳ ἔχει τὴν ἴσιν. ὡς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι διαμελεθεῖσιν ἰσραηλιτικοῖς ἀγγέλοις ἐπέστησεν, ἰκάσῳ πρὸς φυλακὴν ἀποκληρονομασθεῖν ἕνα πᾶσι. Ἐπεὶ δὲ ἔθνη αὐτῶν πνύματα λειτουργικὰ, εἰς διακονίαν ἀποστολῶν διατεταγμένους κληρονομήσιν σωτηρίαν, πάλιν ὡς ἔθνη ἑθνοπιδόσων γραφῶν ἀκούσθαι. ἐπεὶ καὶ ἰκάσῳ πρὸς φυλακὴν δώσῳ ἀγγέλου ἢ ἑθνοπιδόσων πρὸς φωνή, τὴν κυρίως πρὸς εὐαγγελίῳ πρὸς φωνή, τὴν κυρίως πρὸς παιδίῳ λόγοντος. Μὴ καταφρονήσῃτε εἰς τοὺς ἑθνοπιδόσων μικροὺς τέτων. λέγω γὰρ ὑμῶν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ προσώπον τῶν πατέρων μου τῶν ἐν οὐρανοῖς. προσώπων δὲ ἐν οὐρανοῖς τὴν ἀκρῶν ἐπισκοπὴν ἔχοντων κληρονομίαν καλεῖ, καὶ ἐ δὴ πᾶσι σαματικῶν χαρακτήρα καὶ τύπον κερταῖ καὶ ὁ ψάλλον πρὸς φωνῆς φωνῆ, Ἐπίφανος τὸ προσώπων ὅσον ἐπὶ τὸν δὲ ἡμῶν σε. εἰ δὲ τοῖς κερταῖ ἕκαστον ἀγγέλου, ὡς ἑκάστος, ἐπέστησεν ὁ θεὸς, πᾶσι ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ἔθνεσι, καὶ δήμοις, ἔθνεσι; ὁ τοῦτω φωνῆ Μωσῆς τὸ τὸ ἔθνη. ὅτι διαμελεσας ὁ ὕψιστος τὰ ἔθνη, καὶ ὄρια πρὸς ἀμύρο, ἰκάσῳ πρὸς ἑθνοπιδόσων μέγῳ καὶ ἀειθρόν ἀγγέλου ἐπὶ ἑθνοπιδόσων. ἐπεὶ δὲ ταῖς μελεθεῖσιν ἑθνοπιδόσων ταῖς ἀναειθρομῆτις ἰσραηλιτικῶν πρὸς φωνῆ τα ὄρια ἑθνοπιδόσων, ἀλλὰ καὶ ἀειθρόν ἑθνοπιδόσων ἐπὶ ἀντων ἀγγέλου τα ὄρια σωδίνου. καὶ ταύτῳ γουὶ τῶν πρὸς φωνῆ, τῶν τὸ ἔθνη καὶ τὸ ζῶν σωδίνου ἀπαι ἑθνοπιδόσων ἀνθρώπων, ὁμοτιμῆ πρὸς ὑπὲρ πᾶσι τα ἔθνη, πρὸς φυλακὴν ἔχοντα τῶν ἀναλόγως ἀμύρο ἀγγέλου ἰκάσῳ. καὶ ταῦτα διὰ καὶ τὸ ἔθνη Ἰσραήλ ἔθνος δια τῆς ἐπηρώσεως οἰκωσάμφοι, μελεθεῖσιν οἰκίαι καὶ χάρισμα ἔκκλησι τῶν ὁμοτιμῆ. τῶν γουὶ ἐναργῶς δι' ὧν εἶπον ὁ Μωσῆς ἐκδιδύκνεται. καὶ παρῆσιν ὡς πάντων ἑθνοπιδόσων ἑθνοπιδόσων ὁμοτιμῆ ἀμύρο ἀντις οἱ ἔθνη Ἰσραήλ, ἐκαρπώσασθαι δια τῆς ἐπηρώσεως, ὡς ἑθνοπιδόσων, τὸ πρὸς τῆ φυλακῆ ἑθνοπιδόσων ἀγγέλου, ἔκκλησι κυρίως καὶ κληρονομία πρὸς φωνῆ. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ἑθνοπιδόσων ἀπαι πᾶσι. τὸ δὲ ἰσραηλιτικὸν ἑθνοπιδόσων δια τῶν ἀμύρο. ἔθνη καὶ τὸ πρὸς Δανιὴλ χρηματίζων ἀγγέλος ἔλεγε, Μιχαὴλ ὁ ἀρχὸν ὑμῶν. ὡς

αὐτῶν

αὐτῆς πεπεσδυμένη, τῷ δὲ Ἰσραὴλ ἔθηκε τὴν φυλακὴν ἀνχέτους, τὸ καὶ ἐν κλήρω καὶ μερίδι παύσθαι θεῷ, δι' ὧν ἐπέρωθον θεῷ.

9. Καὶ ἐγρήθη μερίς κρείσσου λαοῦ αὐτῆς Ἰακώβ.

ΓΡΗΓ. ΝΥΣΣΗΝ. Οὐ τὸ τόπος, ὅπου οἱ μὲν Ἰσραῆλοι αὐτῆς, οἱ δὲ ἄλλοι ἀνθρώποι ἐκείνη, ἀλλ' ἱεροὶ τῆς θεωρίας εἰσὶν αὐτῷ, καὶ τῆς διαμετρίας ἀπετέλειται· ἀλλὰ κοινὸς ἀπάντων ὄσι. κέρχεται δὲ τῆς λόγῳ τέτρω, δεικνύς τὸν πόσον τὸν πῶς αὐτῶν· ἐπειδὴ ἄποσῶν τῆς ἄλλων ἐδοκίμει ἢ ἀμείμους.

Σχοίνισμα κληρονομίας αὐτῆς Ἰσραήλ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Σχοίνω γὰρ ἐποίησαν τὰς διαμετρήσεις αὐτῶν τῆς γῆς. ἔτσι διαμετρήθη καὶ διμερίσθη ἡ γῆ τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. Ἀπὸ τῶν ποτῶν συνηθείας εἶρη) νῦν τὸ σχοίνισμα.

10. Αὐτάρκησεν αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν δίψει καύματος, ἐν ἀνύδρῳ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ γὰρ εἶχε ποταμὸν τὸν ἀφραίνοντα τὴν πόλιν τῆς θεῷ, ἐδὲ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ἐδὲ τὸν χειμάρρου τῆς ζωῆς· ὅθεν ἐν δίψει ἢ συγκαυομένη ὑπὸ τῆς διαβολῆς.

Ἐκύκλωσεν αὐτὸν, καὶ ἐπαίδουσεν αὐτὸν· ἔ διεφύλαξεν αὐτὸν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐδοκίμασε γὰρ τὴν πατέρα ἡμῶν, καὶ διὰ πυρός καὶ διὰ πολλῶν ἐπίερασε θλίψαι· ὡρῶτον μὲν, τὴν πατέρα αὐτῶν ὑπὸ τῆς Συρίας εἰς τὴν Χαναάν μετέστας, καὶ πάλιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔ δὲ Αἴγυπτον πάλιν εἰς Χαναάν, καὶ μερίοις πειρασμοῖς ἀείβαλε, παιδεύσαι αὐτῶν βελόμηρος· τὸν δὲ Ἰακώβ καὶ εἰς Μεσοποταμίαν ἀπήγαγε, ἔ δὲ δευῶσαι πεποιήκεν· ὅπως διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εἰς θεῷ ἐλπίδος καταργάσων) τὴν αὐτῶν σωτηρίαν.

11. Ὡς αἰετὶς σκεπάζουσα νοσοῦσαν ἑαυτῆς, καὶ ἔπι τοῖς νεοσσῶσι αὐτῆς ἐπεπόθησεν,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡς λέγειν τὸν Ἰακώβ πῆ μὲν, ἄγγελος ὁ μυστήριος με ἐκ πάντων τῶν κακῶν μου· πῆ δὲ ἄν, εἰ μὴ ὁ θεὸς τῶν

quam ipso gloriantē, quòd Israēliticam Gentem in custodiam suam haberet, quæ nimirum etiam in hereditate ac parte Domini censebatur, eò quòd Deum cognouisset.

9. * Et factus est pars Domini populus eius Iacob:

* GREG. NYSSENI. Non hoc dicit, Iudæos quidem Dei esse, alios verò homines non, sed eius providentiâ destitutos esse, & gubernatione priuatos: verùm communis omnium est. Vñsus est autem hoc sermone, vt affectum erga illos suum declararet; quoniam utcumque alijs videbantur meliores.

Funiculus hereditatis eius * Israël.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Nam fune mensuram terræ capiebant. Ita dimensa & diuisa est terra filijs Israël. A consuetudine igitur dictus est funiculus.

10. * Necessaria tribuit ei in deserto, in siti æstus, in terra inaquosa.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Non enim habebat fluiuium lætificantem ciuitatem Dei, neque fontem vitæ, neque torrentem voluptatis: vnde in siti erat à diabolo accensa.

Circumduxit eum, & * erudiuit eum: & custodiuit * eum sicut pupillam oculi.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Probauit enim patres nostros, & per ignem ac per multas afflictiones examinauit: primùm quidem, cum patres eorum ex Assyria in Chanaan transtulit, & rursus in Ægyptum, & ex Ægypto iterùm in Chanaan, & innumeris tentationibus cinxit, erudire ipsos volens: ceterùm Iacob in Mesopotamiam duxit, & vt seruiret fecit: vt per patientiam & in Deo spem acquirerent sibi salutem.

11. Sicut aquila * ad protegendum nidum suum, & super pullos suos desiderauit,

ΑΝΩΝΥΜΙ. Vt diceret Iacob partim quidem, Angelus qui eruit me de omnibus malis meis; partim verò, Nisi Deus

CATE-
NA PA-
TRVM.

* Vulgata
Pars autem

* Caraffæ
Catena hæc
tribuit
CHRYSO-
STOMO.

* Abest à
Vulgata.

* Vulgata
Inuenit
eum in ter-
ra deserta,
in loco hor-
roris & va-
stæ solitudi-
nis.

* Vulgata
docuit:
* quasi pu-
pillam o-
culi sui.

* Vulgata
prouocans
ad volan-
dum pullos
suos, & su-
per eos vo-
litans,

Gen. 48,
16.
Gen. 31,

patris 42.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* *Vulgata*
nudum
* Expandit
alas suas, &
assumpsit
eos, atque
portavit in
humeris
suis.

patris mei Abraham & timor Isaac adfuisse
*mibi, modo forsitan * uacuum me dimisisses.*
* Expandens alas suas suscepit
eos, & assumpsit eos super scapu-
las suas.

ANONYMI. Ostendit per hæc multam
curam erga ipsos habitam, & voluisse ipsos
in altitudinem contemplationis spiritus eue-
here, & ad summum virtutis fastigium sub-
leuare. Dicunt enim aquilas magno erga
pulos suos amore ferri, & eos alis suscipere,
& sensim in altum attollere. Meritò
igitur Moyses aquilæ similitudine vsus
est dicens Deum ut aquilam proprios fi-
lios Israëlitas in humeros suscipere, &
in altum subleuare, atque cælorum ciues
efficere, præsidium & auxilium eis suppe-
ditando.

12. Dominus solus * duxit eos:
non erat cum eis Deus alienus.

ANONYMI. Quemadmodum enim
diuus Paulus ait: *Quæ societas luci ad tenebras?*
aut quæ conuentio Christi ad Belial?

13. * Ascendere fecit eos super
fortitudinem terræ:

ANONYMI. Hoc est, Sublimiores
iplos terrestribus fecit. Ut enim Aquila
ait, Super summitatem terræ constituit
eos, nihil humile vel abiectum ipsos cogi-
tare volens.

* Cibauit eos fructibus agro-
rum.

ANONYMI. Scilicet spiritalibus fra-
grantijs refectorum, & à Domino benedi-
ctorum, & spiritale manna colentium, vel
etiam producentium.

* Suxerunt mel de petra,

ANONYMI. Hæc autem species philosophi-
cæ ac sobriæ vitæ, & rebus necessarijs conten-
tæ; proprium quidem locum habet solitudi-
nem, & in hac ut plurimum versatur: vbique
autem comitatur eos qui illam expetunt: si-
quidem in moribus & non in loco philoso-
phia sita est: quam nulla res arctare potest.

ALTERIVS. In solitudine quidem dul-
cissimam aquam ex lapide ipsis eduxit; quæ
ipsis sitientibus mellis dulcedinem imita-
ri visa est: quoniam multo labore & itine-

* *Vulgata*
Dux eius
fuit: & non
erat cum
eo

2. Cor. 6,
14.

* *Vulgata*
Constituit
eos super
excelsam
terram:

* *Vulgata*
Ut comederet fru-
ctus:

* *Vulgata*
Ut sugeret

πατέρος μου Ἀβραάμ ἢ μοι καὶ ὁ φόβος
Ἰσαὰκ, καὶ αὐτὸς μὲ κενὸν ἐξαπέστειλε.

Διείς τὰς πτέρυγας αὐτῶν ἐδέ-
ξατο αὐτοὺς, & ἀνέβαλεν αὐτοὺς ἐπὶ
τῶν μετώπων αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Δείκνυσι δὲ τὴν ἐπὶ
πολλῇ σφί αὐτῶν χρονοδύμω κηδεμονίαν,
καὶ ὡς ἀναγκαστὸν αὐτοὺς εἰς ὕψος ἠβελήθη
πνευματικῆς θεωρίας, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ
ἀκρότατον τῆς ἀρετῆς. φησὶ γὰρ τὸς αὐτοὺς
πολλὴν ἔχειν σφί τὰ ἴδια τέτατα φιλοσοφ-
γίας, καὶ ἀναλαμβάνει αὐτὰ ταῖς πτέρυξι, &
καὶ βραχὺ εἰς ὕψος ἀνάγει. εὐκότως ἔν
Μωϋσῆς ἐχρήσατο τῇ τῷ αὐτοῦ σφραβολῇ,
εἰρηνικῶς τὸν θεὸν ὡς αἰτὸν τὰ ἴδια τέτατα
τῶν Ἰσραηλίταις αἴρω ἐπ' ὄμων, & εἰς ὕψος
μπεριεῖζει, καὶ ἕσασθαι πολίτας ποιῆν, σκέ-
πλω τε αὐτοῖς καὶ ἀντίληψα παρεχόμενοι.

16. Κύριος μόνος ἦγεν αὐτοὺς καὶ
ὄχι μετ' αὐτῶν θεὸς ἀλλότριος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καθὰ γὰρ φησὶ ὁ θεοῦ
στος Παῦλος· ποία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκό-
τος; ἢ τίς συμφώνησις Χριστῶ πρὸς Βελιάρ;

17. Ἀνεβίβασεν αὐτοὺς ἐπὶ
τὴν ἰσχυρὴν τῆς γῆς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τυτίσει, ὑψηλοτέρω
αὐτοὺς τῆς γῆς ἀποπέμκει. ὡς γὰρ Ἀκύλας
φησὶ, ὅτι τὸ ὕψωμα εἰς γῆς αὐτοὺς ἀνεβίβα-
σε, μηδὲν ταπεινὸν ἢ χαμαζέλιον αὐτοὺς
διθυμείων βελόμων.

Ἐψώμισεν αὐτοὺς χυμήματα
ἀγρών.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τῶν πνευματικῶν τῆς
διδασκίας πεπληρωμένον, καὶ ἠυλορημένον
ὑπὸ κλεῖς, καὶ τὸ νοσητὸν μάτια ζωοργώτων,
ἢ καὶ φρενῶν.

Ἐψήλασεν μέλι ἐκ πέτρας,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸτο δὲ τὸ εἶδος εἰς φι-
λοσοφίαν καὶ ἀπειλίτε, καὶ τῆς ἀναγκαίω με-
τρημένης ζωῆς ἰδιαιτάτη μὲν ἔχει τόπον τῶν
ἐρημίων, & αὐτῇ καὶ τὸ πλεῖστον ἐμφιλοχωρεῖ·
συμβαδίζει δὲ πανταχῶς τοῖς βελόμων· εἰ-
περ ἐν τρέπω καὶ μὲν ἐν τόπω τὸ φιλοσοφεῖν
σπερ ἐδὲν αὐτῶν πάντα συνοχωρήσει.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Ἐν μὲν τῇ ἐρήμῳ τὸ
ἥδιστον αὐτοῖς ἐκ τῶν πέτρων ἐξηγαγὼν ὕδωρ
δ' ἐνέβαλεν αὐτοῖς μέλιτος ἐσομίδην μμειῶς
γλυκύτητα· ἵππειδὴ πολλὰ ἦσαν καταργασ-
μένοι

μῆροι καμάτω κὶ τῇ ὁδοῦ περὶ αὐτῶν, ὡς σφοδρῶς καπιχόμενοι τῆ δ' ἰσχυρίας τοῖς νάμασι ποροσίπτοι. Ἐ μὲν ἐν ἰδοντὶ τ' ἰαμάτων ἐκείνων ὡδὸς ἦσται βελόμενος, μέλι τὸ ὕδωρ ἐκάλεισεν· ἔχ' ὡς τ' φύσεως εἰς μέλι μεταβληθείσης, ἀλλ' ὡς τ' ἰδοντὶ τ' νάματος ἀμύλλω μύνης ἐκείνη τῇ γλυκύτητι. ἐν δὲ τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τὸ δ' ἰσχυρίας ἀφθόως ἐδώρησατο καρπύς. ὁπότε τὸ πᾶν παρεδήλωσεν.

Καὶ ἔλαιον ἐκ σφραῖς πέτρας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Φωτισμένοι τὰς ψυχὰς, ἰλαμένοι τὴν δ' αὐτῶν χεῖρα, κὶ τῇ διδασχίᾳ τῆ πιδύματος λαμπερότεροι γινόμενοι καὶ ἐπίδοξοι, κὶ ὁδηγούμενοι πρὸς δούξου. καὶ τὸ εἰρημύσει, τὴ ἰλαρῶν πρὸς ἡμᾶς ἐν ἰλαίῳ.

ιδ'. Βούτηρον βοῶν καὶ γάλα κωβάτων,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Νηπίους ἐρέπυσσεν καὶ αὐτῇ ἡ εὐφροσύνη· καὶ θά φησιν ὁ Ἀπόστολος, Ὡς νηπίους ἐν χεῖρὶ γάλα ὑμᾶς ἐπόσσα. βόας δὲ φησὶ· πρὸς ὧν ὁ αὐτὸς Παῦλος· Μὴ τῆ βόων μίλει τῆ θείᾳ, ἢ δὲ ἡμᾶς λέγει ἐπὶ τῆς. κωβάτων δὲ τῆς ἀμύλλης καλεῖ κῆριος ἐν διαγγελίῳ λέγει· Ἰδὲ ἐγὼ ἀποπέμψω ὑμᾶς ὡς κωβάτων ἐν μέσῳ λύκων. τῆτων ἐθῆλαζον τὸ γάλα οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. ἢ ἐκ τῆ Μαυσιῆς βῆς ἀλοῶν καὶ ἀεθῆων τὰς ψυχὰς τῆς υἱοὶ Ἰσραὴλ, Ἀαρὼν τε, καὶ Ἐλεάζαρ, καὶ Φαρῶν, ὁ τῆ Ναυῆ, καὶ τῆς πρὸς εὐεργεσίας οἱ ἐβδομήκοντα; καὶ κωβάτων δὲ τῆ Μαυσιῆς, πρὸς ὑπάρχων παρὰ πάντας ἀνθρώπους.

Μετὰ σέας δ' ὀρέων καὶ κελῶν ὑδῶν ταύρων, καὶ τριγῶν,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὴ νόμῳ ἀπεγορεύσας ἐν τῇ Λευιτικῇ, μὴ δεῖν ἐσθίειν σέας, ἀλλ' εἰς ὀσμὴν ἀσπιδίας ἀναφέρει τῆς κωβῆ. πᾶς ἐν αὐτῇ θησιν ἐκπεπληθῆς τῆς σέας αὐτῆς, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ τῆς ῥητῆς παρὰ ἄμφο; κωβῆ ἵλον ἐν ὅτ' ἡ τῆς ἀγίων διδασχίας ἐκπεπληθῆσεν, ἀπολαύσαστες πιδύμασι τῆς αὐτῆς ἐν δὲ ἀσπιδίας. οἱ τῆ αὐτῆ ἡσιν καὶ ἄρως ἡσιν ἐπὶ ἐν χεῖρὶ νηπίοτητα, καὶ κελῶν, ὡς τῆς αὐτῆς ποίμνης τῆς ἡμῶν, καὶ υἱοὶ ταύρων, δαμάλεις ὄντες, καὶ θείᾳ ἐπέχουσι τὸν ἀρχάνα.

re fatigati, ac vehemēti siti correpti, in frigidis aquæ riuos inciderunt. Voluptatem igitur istorum riuorum ob oculos ponere volens, mel aquam vocavit: non quasi eius natura in mel mutata foret, sed quòd illius riuui voluptas mellis dulcedinem æquipararet. In terra verò promissionis copiosos terræ fructus largitus est. A parte enim totum designavit.

*** Et oleum ex dura petra.**

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Secundum animas illustrati, & gratis misericordiam eius gratiam consecuti, & spiritus irradiatione illustriores & gloriosiores redditi, & ad pietatem adducti; iuxta quod dictum est, *Ut exhilaret faciem in oleo.*

* *Vulgata* Oleumque de saxo durissimo.

14. Butyrum * boum, & lactouium,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Hic cibus infantibus congruit; iuxta quod Apostolus ait, *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi.* Boves autem dicit: de quibus idem Paulus ait: *Numquid de bobus cura est Deo?* Vel propter nos dicit etiam ea quæ sequuntur. Oves verò similiter hos vocat Dominus in Evangelij dicens: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Horum lac filij Israël fluxerunt. Numquid Moyses etiam erat bos triticans & arans animas filiorum Israël, & Aaron, & Eleazar, & Phinees, & Iesus filius Naue, & septuaginta seniores? Quin & ovis erat etiam Moyses, cum mansuetus esset præ cunctis hominibus.

* *Vulgata* de armento, & lac de ouibus,

1. Cor. 3, 2.

Ibidem cap. 9.

Math. 10.

Cum adipe agnorum & arietum filiorum * taurorum, & hircorum,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Cum Lex in Levitico promulget, non comedendum esse adipem, sed in odorem suavitatis Domino esse offerendum; dicant modò nobis qui litteræ adhærent, quâ ratione dicat hîc ipsos adipe repletos fuisse? Pater igitur bonâ sanctorum habitudine plenos extitisse, cum diuinâ ipsorum doctrinâ spiritualiter fruerentur. Idem enim erant & agni per infantiam in Christo, & arietes, & hirci gregem ducentes, & filij taurorum, cum iuuenti essent, & Deo cervices submitterent.

* *Vulgata* Bafan, & hircos,

* Cum

* Cum adipe renum tritici, & sanguinem vux * bibit vinum.

CATÈ-
NA PA-
TRVM.
* *Vulgata*
Cum me-
dulla triti-
ci,
* biberet
meracissi-
mum.

ANONYMI. Non solum, inquit, Christo perfructi sunt & spiritali petrâ, & præceptoribus qui ipsos ducebant; sed etiam mysticâ benedictione digni sunt habiti, tamquam in figura illam participantes. Nam adeps renum tritici spiritalis panis est qui confirmat cor hominis; & sanguis vux est vinum lætitiâ concilians ex vera vite expressum.

* *Vulgata*
Incrassatus
est dilectus,
& recalci-
trauit:

15. * Et comedit Iacob, & saturatus est, & recalcitrauit dilectus:

Prou. 27,
7.
* *Vulgata*
calcabit
faum.
Prou. 25,
16.

ANONYMI. Dictum est à Salomone, *Anima saturata * fauis illudit.* & rursus admonet: *Mel inueniens comede quod sufficit, ne fortè repletus euomas.* Non enim obediuerunt, vt ea quæ dicta sunt continerent atque concoquerent, vt inde fructum percipere possent: sed eorum cor incrassatum & impinguatum est, corpore iam succi pleno & carne grauato: & recalcitrarunt veluti porci, pulchras margaritas conculcantes, & tamquam equi frenum abijcientes, & auertentes pedibus eos qui cohibere volunt.

* *Vulgata*
Incrassa-
tus, impin-
guatus, di-
latatus;

* Impinguatus est, incrassatus est, dilatatus est,

ANONYMI. Cùm enim delicijs superiorum bonorum abundaret, ab amore diuino resiliit.

* *Vulgata*
Dereliquit
Deum fa-
ctorem
suum,
* salutari

* Et dereliquit Deum qui fecit eum, & recessit à Deo * saluatore suo.

ANONYMI. Cùm enim seipsum procul ab illo elongassent traditi sunt perditioni, neque illum vt opificem agnoscentes, neque vt saluatorem ac redemptorem venerantes.

* *Vulgata*
Prouoca-
uerunt eum
in dijs alie-
nis, & in abomi-
nationibus
ad iracun-
diam con-
citrauerunt.

16. * Irritauerunt me in alienis, in abominationibus eorum exacerbauerunt me.

17. Immolauerunt dæmonijs, & non Deo, dijs quos ignorabant: noui recentisque venerunt, quos non

* coluerunt

* nouerunt patres eorum.

ANONYMI. Omnia in quantum facta sunt subdita sunt & propria Dei; sed suâ pessimâ

Μετὰ σέας νεφελῶν πυροῦ, & αἷμα σαφυλῆς Πίνον οἶνον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ μόνον, φησὶ, τῆς τῶ χειρῶ ἀπήλατοι καὶ πνιδματικῆς πίψας, & τῆ ὀδηγόντων αὐτὸς διδασκαλίαν ἀλλὰ καὶ τὴ μουσικῆ ἠξιώθησαν διλογίας, ὡς ἐν τύπῳ μεταλαμβάνοντες. σέαρ γὰρ νεφελῶν πυροῦ ἄρτος ἐστὶν ὁ πνιδματικὸς ὁ σπειρίζων καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ αἷμα σαφυλῆς ὁ οἶνος ὁ διαφορετικῆς ποιητικὸς, ὁ ἐκ τῆ ἀληθινῆς ἀμπέλου γλυκύροσ.

15. Καὶ ἔφαγε Ἰακώβ, & ἐσθεπλήθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημύσ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰρηται τῶ Σολομῶνι, ψυχὴ ἐμππλαμμένη κηλοῖς ἐμπάσει, καὶ πάλιν παρεγλυῶ· Μέλι διεσθὶ φαγα τὸ ἱκανόν, μήποτε πληθεῖς ἐξέμισθης. ἐδὲ γὰρ ἴκανσαν, ὡς καταχεῖν καὶ κώψαι τὰ εἰρημῶνα, ἵνα καὶ καρποφορήσῃ διωκηθῶσιν ἀλλ' ἐπαχύνθη αὐτῶν ἡ καρδία καὶ ἐλιπαρήθη, διετῆντος τῶ σώματος & πολυσαρκία βαρυνμῶν· καὶ ἀπελάκτισαν ὡς χοῖροι, τὸς κελῶς καταπατήσαντες μαργαρίτας, & ὡς ἵπποι τὸν χαλκὸν ἀπορρίψαντες, καὶ τὸς ὀπληθῶν βλομῶν ἀποσρέφαντες τῶς ποσί.

Ἐλιπαρήθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατυώθη,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰς ἐξουσίαν γὰρ τῶ ἀνῶθεν ἀγαθῶς, ἀπεπῆδσε τῆς φρενὶ διὰ ἀγάπης.

Καὶ ἐγκατέλιπε θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτὸν, καὶ ἀπέστη διὰ θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μακρυώσαντες γὰρ ἑσὺ τὸς ἀπ' αὐτῶ παρεδόθησαν τῆ ἀπαλεία, μήτε ὡς ποιητῶ ὀπληθόντες, μήτε ὡς σωτῆρος καὶ λυτρωτῶ ἀιδιδόντες.

15. Παρώξυναν με ἐπ' ἀλλοτείοις, ἐν βδελύγμασιν αὐτῶν ἐξεπίχεσαν με.

17. Ἐθύσαν δαίμονις, καὶ ἔθυσαν θεοῖς ὡς ἔθυσαν ἡδ εἰσαν· κενοὶ καὶ πρὸσφατοὶ ἦσαν, ὡς ἔθυσαν ἡδ εἰσαν πατέρες αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πάντα καθὰ πόσημα δῦλα καὶ οἰκία θυσῶν καὶ διὰ τῶ χειρῶσιν φερα-

πρωαίρισιν κ' ποικίαν ἤβ' ἐπιποδύματων ἀλλοτριῶν) θεῷ, οἷς κτίσματα μὴ ὑποκείμενοι· ἕτοις ὁ δ' ἄβ' ὁλοος κ' ἤβ' δαίμονων τὸ ἀκάθαρτον εἶδος ἠλλοτριώθη θεῷ, κ' ἀδ' ὁλοοὶ δὲ οἱ τέτοις ἐπόμνοι. ἐγκαταλίποντες τὴν πύλιν πηγῶν ἡ ζωῆς κ' τὸν τῆ παντός ποιητῆ, κ' ἤβ' ἀγαθῶν χορηγῶν, ἔπεσον ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπαλλοτριώσαντες ἅπ' ὅθεν, παρεξέμωσαν αὐτὸν εἰς δικαίαν ὁρμήν, ἡ δὲ ἐκ ἀκέραιον παθητικῆς (ἀπαθῆς γὰρ τὸ θεῖον) ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν ἀνθρώπωνως ληρομένη πρὸς πικρῆν ἤβ' ἀμνηστῶνται. βδ' ἐλύμα δὲ καλεῖ τὰ ἤβ' εἰδῶλον σεβάσματα. ἔ διδάσκων τίνας οἱ ἀλλοτριοὶ ἐπάγ', ἔθυσαν δαίμοσι, καὶ ἐθῶν, ἀντὶ τῆ ποιητῆ τοῖς κτίσμασι προσκυνοῦντες, ἀντὶ τῆ πάντων ἡμῶν ἤβ' ἀγαθῶν δοτῆρος, τὴν ποικίαν κ' ἤβ' ψυχῶν λυμῶνας τῆ, καὶ φθορῆς τῆς ψυχῶν μουσ ἀρπασάμενοι, καὶ τὸ τῆ θεῷ σέβας εἰς αὐτῆς μεταθέντες, τῆς χθῆς κ' πρὸς ἡγεμονίας θεῷ, κ' ἀγνώστους τοῖς πατρῶσιν αὐτῶν, ἡ δὲ ἐγένεσκον κύριον κ' θεῖον πρὸ ὕψους, ἡ δὲ ἐκπῆσεν τὸν ἕρπον κ' τὴν γλῶσσαν.

17. Θεὸν τὸν γέννησαντὰ σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάτυσεν θεὸς τοῦ τρέφοντός σε.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐλεγκτικὸς ὁ λόγος, ἔκ πρῶτον Μωυσέως ληρομένης, ὡς ἐδίδου τοῖς αὐτοῖς τὴν ἀποστασίαν, καὶ ὅτι ἔτι ὡς ποιητὴν ἐτίμησαν, ἔτι ὡς ἀεργῆν κ' τερφία ἠμεῖσαντο. ἔ μόνον γὰρ σε εἰς τὸ εἶν παρήγαγον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εἶν αὐτός σου δίδωσι, τῆς τῆς ζωῆς ἀφορμῆς τὰ ζωαρχῆς χορηγῶν.

18. Καὶ εἶδε κύριος, ἔ ἐζήλωσε·

ΙΩΑΝΝΟΥ. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς λέγειται ζῆλον, ἔχ' ἡ δὲ παθῆς ὑποπίδησις πρὸς (καὶ γὰρ ἀπαθῆς τὸ θεῖον) ἀλλὰ τὸ σφοδρὸν ἡ δὲ δηλωθῆ τῆς ἀγάπης. Ζηλοὶ δὲ ὁ θεὸς ἔχ' ἡ δὲ αὐτός π καρδία, ἀλλ' ἡ δὲ τῆς ζηλοτυπιῶν δ' ἡ δὲ ἀγάπη. Εἰ δὲ ζηλωτῆ θεῖον εἶν λέγει τὸ ζῆλον τὸ ἕρπον, σκανδαλιζέσθω δὲ μηδεὶς. ἔ γὰρ τοῖς κατ' ἡμῶν ἡ δὲ θεία τῆ βῆς κ' ἀπόρρητος φύσις· ἀνώκισται δὲ τῶστων καὶ ὑφαίρεται νοσηρῶς, ὡς κ' ἀσυγκρίτως εἶν τῆς ἀφροσύνης. ἀ μὲν γὰρ ἐφ' ἐκείνῳ ἤβ' πρῶτα μὲν δ' ἡ δὲ φύσις τὸ ἀνακλῆς, ἔ τὸ λῖαν ἔτοι-

ΤΟΜΟΣ III.

electione ac studiorum prauitate alienantur à Deo, qui tamquam creaturæ ipsi non subijciuntur: ita diabolus & immundum dæmoniorum agmen à Deo defecit, itidem & homines qui illos sequuntur. Cum itaque deferant fontem vitæ & vniuersi creatorem, bonorumque omnium largitorem, & adhæreant illis qui se à Deo segregarunt, concitauerunt eum ad iustam iram, quæ non passionatè accipienda est (quoniam diuinum numen expers est passionum) sed secundùm dispensationem quâ dicitur punire peccatores. Abominationem autem vocat cultum idolorum. Et docens qui sint illi alieni subiungit, *Immolauerunt dæmonijs, & non Deo*, pro creatore creaturas adorantes, pro eo qui nobis bona omnia largitur, prauos atque animarum euerfores, ac corruptores falsi nominis deos eligentes, & Dei cultum ad ipsos transferentes, qui heri & nudius tertius tumultuariè effecti sunt, & ignoti erant patribus eorum. Hi enim vnum agnoscebant Deum, qui cælum terramque condidit.

18. Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es * Dei nutriendis te.

* *Vulgata Domini creatoris tui.*

ΑΝΩΝΥΜΙ. Increpatorius est hic sermo, ex persona Moysis prolatus, qui ipsi defectionem exprobrabat, quod neque ut creatorem honorassent, neque ut benefactori & altori gratias retulissent. Non solum enim ut esses te produxit, verum etiam ut bene tibi fit largitur, vitæ primordia & quæ ad vitam spectant suppeditans.

19. * Et vidit Dominus, & zelauit:

ΙΩΑΝΝΙΣ. Etenim Deus zelare dicitur, non ut quis passionem suspicetur (Deus enim impassibilis est) sed ut dilectionis vehementia declaretur. Zelat autem Deus non ut ipse quidpiam lucretur, sed ut eos conseruet propter quos zelo commouetur. Si verò Scriptura zelorem eum nominet, nemo offendatur. Non enim diuina & ineffabilis natura similis nostræ est: sed tam excelsa est & spiritaliter eminet, ut incomparabiles intercedant differentiæ. Siquidem cuiuslibet rei affectiones in nobis sunt cum aliqua passione. Natura enim nostra laborat imbecillitate, & valdè magnâ

* *Vulgata Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est:*

S s s s s ad

CATE-
NA PA-
TRVM.

ad delinquendum procliuitate. In nostrum au-
tem omnium Deo significantur istiusmodi
vocibus ac verbis nostro more acceptis; sed
numquam tamen sic intelliguntur; (quia Deus
passionum expertus est.) Dicitur autem zelare, eod
quod velit nemine eorum qui semel eius glo-
riam agnouerunt ignominie motibus cocuti.

* *Vulgata*
Quia pro-
uocauerunt
cum filij
sui & filiar.

* Et exacerbatus est propter iram
filiorum suorum & filiarum.

ANONYMI. Cum vidisset (non oculis
corporeis: siquidem incorporeum & infigura-
tum est numen diuinum) & sciret omnia
priusquam fierent, zelauit & surrexit ad vindi-
ctam filiorum suorum & filiarum. Ira enim
accipienda est pro motu ad puniendum.

* *Vulgata*
ait: Abf-
condam
* & confide-
rabo no-
uissima co-
tum.

20. Et * dixit: Auertam faciem
meam ab eis, & * ostendam quid
erit ipsis in nouissimis.

ANONYMI. Sic intelligendum est:
Mali & peruersi sunt vsque in hodiernum
diem, qui talia committunt. Deteriores vero
sunt, qui contra Dominum nostrum Iesum
Christum insolenter insaniuerunt. quibus et-
iam dicit: *Cum manus extenderitis ad me,*
auertam oculos meos a vobis: manus enim
vestra sanguine plena sunt.

Isaia 1, 15.

* *Vulgata*
Generatio
enim
* & infide-
les filij.

* Quoniam generatio peruersa
est, * filij quibus non est fides in eis.

ANONYMI. His iisdem vocibus etiam
Saluator in Euangelij vsus est cum dixit ad
eos: *Generatio incredula & peruersa, quous-
que vobiscum ero? usquequò patiar vos?* Ni-
hil enim aliud est quod dicitur, quam quod
faciem meam ab eis auertam. Generatio
enim infidelis est fidem non habens, & à
veritate auersa. Nos autem simul cum Psal-
mista clamemus: *Ne auertas faciem tuam à*
me, & reliqua.

Math. 17,
16.

Psal. 78.

* *Vulgata*
me prouo-
cauerunt
in eo qui
non erat
Deus, & ir-
ritauerunt
in vanitati-
bus suis:
* in eo qui
non est po-
pulus, &

21. Ipsi * ad zelum prouocau-
erunt me in non Deo, exacerbaue-
runt me in idolis suis: & ego pro-
uocabo eos * ad zelum in non gen-
te, in gente stulta irritabo illos.

ANONYMI. Hac sententia vsus est
beatus Paulus ad Romanos scribens. Stul-
tos autem nos vocauit, ostendens nostram
ante fidem stultitiam. Hoc enim etiam
ipse diuinus Apostolus dicebat: *Erant me*

Tit. 3, 3.

μον·εις τὸ πλημμελές. ἐν δὲ τῇ ἀείτῳ
ἡμῶν θεῷ σημαίνω) τὰ τριάδε φωναῖς καὶ
λόγοις τοῖς καθ' ἡμᾶς· τοῦνται γὰρ μὴν ἐχ
ἔτις πόθεν· (ἀπαθίς γὰρ τὸ θεῖον.) Ζη-
λῶν δὲ λέγεται, ὅτι τὸ θέλει ἐδένα ἡσ
ἀπαξ ἐγνωκότων τὴν δόξαν αὐτῆ ταῖς εἰς
τὰ αἰχμῶ καὶ σπῆλας ῥοπαῖς.

Παρωξύνθη δι' ὀργλῶ ἡμῶν αἰ-
τῶν καὶ θυγατέρων.

ANONYMOI. Θεοσάμνος (ἐ σα-
ματικοῖς ὀφθαλμοῖς· αἰσώματα γὰρ τὸ θεῖον
καὶ ἀχρημάτιστοι) & οἰδῶς τὰ πάντα ἑρῶν
γνώσεως αὐτῶν, ἐήλωσι καὶ ἀκρίσει ἑρῶς
πικροῦ αἰσῶν ἡμῶν αὐτῶν & ἡσ θυγατέρον.
ὀργλῶ γὰρ τὴν εἰς πικροῦ κίνησι οἰκτίον.

κ'. Καὶ εἶπεν· ἀποστρέψω τὸ
πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, & δεῖξω
τί ἔσται αὐτοῖς ἐπ' ἐσχάτων.

ANONYMOI. Non tamen & ἔτις· πο-
μοῖ καὶ διετραμμένη μέχρι τοῖς νῦν, τὰ
ταῦτα δεσποῦσάνθρωποι· πομπῆτοι δὲ, καὶ
οἱ καὶ τὴν κυρίῃ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀχρημά-
λυτήσαντες. οἷς καὶ ἑρεῖ· ὅταν τὰς χεῖρας
ἐπιτήνητι ἑρῶς με, ἀποστρέψω τὰς ὀφθαλ-
μῶς μου ἀπ' ὑμῶν· καὶ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἰ-
ματος πλήρεις.

Ὅτι γινεὰ δεσποῦσάνθρωποι ἐσίν,
ἡοὶ οἷς ὅσα ἐστὶ πίστις ἐν αὐτοῖς.

ANONYMOI. Ταῦταις ταῖς λέξεσι &
σωτῆρ ἐν Ευαγγελίοις ἐχρησάτο εἰπὼν ἑρῶς
αὐτοῖς· Γινεὰ ἀπιστος καὶ διετραμμένη, ἔως
πότε μὲν ὑμῶν ἔσομαι; ἔως πότε ἀνέξομαι
ὑμῶν; ἐδὲν γὰρ ἔπερῶν ὅτι τὸ λεγόμενον, ἢ ὅτι
ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν.
γινεὰ γὰρ ὅτι ἀπιστος μὴ ἔχουσα πίστιν, καὶ
δεσποῦσάνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ
σωτῆρ ψαλμωδῶ βοήσομεν· Μὴ ἀποστρέ-
ψης τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμῶν, καὶ τὰ ἔξῃς.

κα'. Αὐτοῖ παρεζήλωσαν με
ἐπ' ἐθεῶ, παρώργισαν με ἐν τοῖς εἰ-
δώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ ὁ παρὰ ζήλωσῶ
αὐτοῦς ἐπ' ὅσα ἔθνη, ὅτι ἔθνη ἀ-
σωέτω παροργῶ αὐτοῖς.

ANONYMOI. Ταύτην ῥῆσιν ἐχρησά-
το Ῥωμαίοις ὅπως ἔλλωσεν ὁ μακάριος Παῦ-
λος. αἰσυνότοι δὲ ἡμᾶς ἑρῶσι γόρῶσι, τὴν
ἑρῶν τὴν πίστιν ἡμῶν ἀφροσύνην ἐπιδει-
νύς. τὴν γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Σπῆτος Ἀπόστολος ἔρη-
ἡμῶν

ἡμῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς ποτὲ ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δολοῦντες ἐπιθυμίας ἐ ἡδοναῖς ποικίλαις ἐοικασίαις ἐ φθόνῳ δόξοντες, συζητοῦντες ἀλλήλους. ταῦτα διεπραξάντες ἠπίασεν Ἰουδαίους· καὶ δὲ γὰρ ἕτοις αὐτοὺς ἀλγύρει ἡ δολοῦσα καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τῆς ναῦ ἐρημωσις, ὡς ἡ τῆς ἐθνῶν δυσέβεια καὶ ἡ φερόμενα· ὠδρακίσει γὰρ αὐτοὺς, ἐ εἰς ζήλων ἀγαθῶν.

enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, servientes desiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Hæc præcipuè Iudæos pupugerunt: non enim ipsos dolore sic afficit seruitus & dispersio, & templi desolatio, vt Gentium religio & splendor: pungit enim ipsos, & ad inuidiam prouocat.

CATE-
NA PA-
TRVM.

κβ'. Ὅτι πῦρ ἐκέκαυτο ἐκ θυμοῦ μου, καυθήσει ἕως ἀδύατου κατωτάτου.

22. * Quoniam ignis * accensus est ex furore meo, * ardebit vsque ad * infernum deorsum:

* Abest à
Vulgata.
* succensus
est in
* addit &
* inferni
nouissimæ

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τὴν δικαίαν καὶ τῆς ἀμαρτανότου ἐμφάνει κίνησι, εἰ μὴ χει παιδείας ὑστερον ἐπαγορεύω, ἀλλ' ἕως τῆς τῆς φθὸς πυλῶν ἀπάγεσθαι εἰς ἀπόλειαν· καθάπερ ἦδη φερέσθαι, ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταλίποι τὸς ἀσεβεῖς, πικροῦ μέρους τοῦ ἀνδραμόντος· ὅταν ἐκ τῆς ἀνοχῆς ἐ τῆς μακροθυμίας ἐπιστρέψαι μὴ βυληθῶσι. τὴν ἐν Ἰουδαίῳ τολούσῃ ἐσταύθη φερακίσει ἀπόλειαν, ἡ καὶ ὑπέσθησεν ὑπὸ Ρωμαίων μὴ τὴν εἰς Χριστὸν παροῖον, καὶ τὴν τῆς ἐθνῶν κλήση.

ANONYMI. Iustum contra peccatores motum ostendit, qui non perducatur ipsos vsque ad correctionem, sed ad extremum vsque interitum qui ducit ad portas inferi; quem admodum superius dixit, Deus noster ignis consumens impios, puniens refractarios: quotiescumque ex tolerantia & longanimitate Dei noluerint resipiscere. Hoc igitur loco Iudæorum extremam perniciem vaticinatur, quam à Romanis perpepsi sunt postquam in Christum debacchati sunt, & postquam Gentiles vocatæ fuerunt.

Καταφάγεται γλῶσσαι καὶ τὰ ἔσπερα αὐτῆς, φλέξει θεμέλια ὀρέων.

* Deuorabit terram & genimina eius, comburet fundamenta montium.

* Vulgata
Deuorabit-
que terram
cum: ger-
mine suo,
& montiu
fundametu
comburet.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Ἀλλὰ καὶ ἔσπερα ἀλογόμοι πῦρ ἀπὸ τῆς γλῶσσης γίνεται φερόμενα, καὶ καταφάγει τὸς φερακίσι τῆς τῆς καὶ τὰ ἔσπερα δὲ τῆς γῆς, ποταμοὺς, μοιχεύει, ἰδωλολατρίαν, καὶ τὰ ἔσπερα ταῦτα γὰρ ἐ εἰ ἡμῶν γῆς τὰ ἔσπερα. ἔστι καὶ τὸ πῦρ τὸ ἀιδίον λαβεῖν· ἐ γὰρ τὴν κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς Ἰουδαίων διαβάσθη οἱ πολέμοι, καὶ περικαύσει ἀπολείσει, ἐ πάντα τὰ ἐ αὐτῆς καὶ τὰ θεμέλια τῆς ὀρέων τροπικῶς ἀποφύγει, ὅσον τῆς ἐπαγορεύει καὶ τῆς γλώσσῃς τῆς θεῷ φλέξει τὸς θεμέλις, καὶ καταρρήσει τὸν ἀρχοντα τῆς αἰῶνος τῆς καὶ τὰς ὑπὸ αὐτὸν ποιητὰς δυναμίας. καὶ ἀπὸ τῆς αἰῶνος τῆς ὀρέων τὸς θεμέλις κατὰφλέξει ἡ ὀργὴ τῆς θεῷ, ἡνίκα ἔξ τῆς τῆς πολέμου ἀνάγκῃ, εἰς φερόμενα καταφύγει οἱ Ἰουδαῖοι ἐ φηλόστα τὰ τῆς ἐ ὀχεύεται· ἀλλ' ὁμοίως καὶ ταῦτα καταφάγει οἱ πολέμοι, ὡς φησὶ Ἰωσήπος, τὴν ἐξάτη αὐτὸν διεγύμνωσεν ἐρημίας.

ANONYMI. Quin & ignis per figuram acceptus est: omnis terrena sapientia, & deuorat eos qui terræ affixi sunt, nec non genimina terræ, scortationem, adulterium, idolorum cultum, & reliqua. Hæc enim in nobis terræ sunt genimina. Licet etiam ignem hunc sensibilem intelligere: siquidem hostes Iudæorum regionem diripient, & igni vastatam perdent, & omnia quæ in ipsa sunt. Et cum fundamenta montium per figuram dici possint, montium eorum qui contra cognitionem Dei eriguntur hæc fundamenta comburet, & principem huius sæculi ac prauas quæ sub ipso sunt potestates delebit. Atque simpliciter sensibilem montium fundamenta comburet ira Dei, quando ob belli necessitatem Iudæi ad arces editissimas & munitissimas confugerint: attamen etiam illas expugnarunt inimici, vti Iosephus testatur, dum extremam eorum desolationem narrat.

κγ'. Συναξω εἰς αὐτοὺς κακά, ἐ

23. Congregabo * in eos mala, &

* Vulgata
super
sagit-

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Vulgata
complebo

sagittas meas * consumam in eis.

ANONYMI. Quod ipsi agunt dum in-
sanabiles permanent, Dei tolerantiam &
longanimitatem contempnunt, & sibi ipsis
iram thesaurizant in die iræ. Sagittæ autem
Domini sunt quæ ad conversionem & cor-
rectionem emittuntur; sicut Iob dicit, *Sagit-
ta enim Domini in corpore meo sunt; qua-
rum indignatio ebibit meum sanguinem. Nam
caro & sanguis Regnum Dei non possidebunt.*

Iob 6, 4.

* Vulgata
spiritum
meum
1. Cor. 15,
50.

* Vulgata
Consumē-
tur fame,
& deuora-
bunt eos
aves morfu
amarissi-
mo:

24. * Liquefcentes fame &
comestione auium:

ANONYMI. Fame sensibili contabuerunt
quando obsidebantur, & præcedente belli ne-
cessitate, tam tempore Nabuchodonosor
quàm tempore vltimæ obsidionis, quam per-
pessi sunt post furorem quo in Salvatorem no-
strum & Deum Iesum Christum vsi sunt: tunc
nimirum fame consumpti sunt. Ceterum et-
iam spiritali fami expositi sunt, cum non am-
plius sit apud eos verbum Dei vel Propheta
qui ipsis dicat, *Hæc dicit Dominus.* Morfu
autem auium consumpti sunt. Nam inter hu-
iusmodi aves versantes verosimile est vix pos-
se resistere earum morsibus.

* Absq̃ à
Vulgata.

* Et opisthotonus insanabilis.

ANONYMI. Opisthotonus insanabilis est
spasmus musculorum qui sunt in dorso totum
corpus retrahens, & tamquam arcum in-
tentum contorqueas. Istiusmodi autem sunt
animi passionēs, quæ à Deo auersionem in-
ducunt, dum nullam ipsis spem salutis osten-
dunt. Nam famem quidem intelligimus, in
quantum non est apud ipsos verbum Dei;
morsum vero auium inanes sermones & fru-
stra per aërem volitantes, & segniter dissolu-
tos. Non cessant enim in his frustra medita-
ri, vti Dauid ait: *Meditati sunt inania, retro-
cedentes sine reuersione.*

Psal. 2.

Dentes bestiarum immittam in
eos cum furore trahentium super
terram, *

* Vulgata
addit atque
serpentium.

ANONYMI. *Mittam pro nisi:* quando
serpentes ipsis immisit, qui interfecerunt eos
in solitudine. Per feras intelligendi sunt ho-
stes qui ferarum instar ipsos deuorabant,
& tantum non dentibus absumebant,
cum essent præui, & nihil humanitatis
erga ipsos ostenderent: qui cum Dei præ-

τὰ βέλη μου στυτελέω εἰς αὐτούς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὅτι περ αὐτοὶ ποιεῖσιν
ἀνιάζοντες ἀποχρῆσται, ὅτι ἀνοχῆς τῆ θεῶ καὶ
μακροθυμίας καταρροῦντες, καὶ θησαυρί-
ζοντες ἐαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Βέλη
δὲ κυρίου τὰ πρὸς ἐπιστροφῶν καὶ παιδείας
ἐπαγούμενα. καὶ ὡς ἰαβ λέγει, βέλη γὰρ κυ-
ρίου ἐν τῷ σώματί μου ὄντι. ὡς ὁ θυμὸς
αὐτῶν ἐκπέπει με τὸ αἷμα. αἷμα γὰρ καὶ
σαρξ βασιλείαν θεῶ ἐκκληρονομήσουσι.

καὶ. Τηκόμηροι λιμῶ καὶ βρο-
χῆι ὀρνέων.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Λιμῶ ἐτάκισαν αἰδή-
τῶ πολιορκούμενοι, καὶ πρησθησάμενοι τῆ
πολίμῃ ἐρδείας, ἐπὶ τῆ τῆ Ναβουχοδονόσορ,
καὶ ἐπὶ τῆ τελευταίας πολιορκίας, ἡ δὲ ὑπέ-
μεναν καὶ τὴν τῆ σωτηρίας ἡμῶν καὶ θεῶ
Ἰησοῦ Χριστοῦ παροργισάν, ἐτάκισαν τῶ λιμῶ.
ἀλλὰ καὶ τῶ νοστήσῃ λιμῶ παρὸ ὀργῆς,
ἐκπέπει γὰρ παρ' αὐτοῖς λόγος θεῶ ἢ πρησθησῆς
αὐτοῖς λέγων, τὰ δὲ λέγει κείνος, βροχῆ δὲ
ὀρνέων ἐξέτακισαν. ἐν γὰρ τοῖς τοῖς εἰκόσ
ἀρροδύοντες ὀρνέις μόλις ἐπατήχῃ τῶ τῆ
των τροφῆς.

Καὶ ὀπισθότονον αἰματῶ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ ὀπισθότονος αἰμα-
τῶς τῆ ἐν βροχῆι μὲν ὄλον εἰ τ' ἐπίστα
ἔλκων τὸ σῶμα, καὶ ὡς ἐπὶ τῆ μὲν τῆ ἄ-
περγαζόμενος. ἐστὶ δὲ τῶ καὶ πάθη ψυ-
χῆς, τὴν γὰρ τῆ θεῶ ἐπιστροφῶν ἐνδεικνύ-
μενα, μηδὲ μίαν εἰς αὐτοῖς ἀποφαίνοντα σα-
τηρίας ἐκπέπει. λιμῶν γὰρ τῆ νόσου, καὶ
ὄν ἐκ ἐστὶ παρ' αὐτοῖς λόγος θεῶ. βροχῆ δὲ
ὀρνέων τῆς κοπιῆς λόγος καὶ μὲν τῆ εἰς ἀρε-
θῆσ ἀπαμύνης, καὶ ἀργῆς ἀελλουόμενος. ἢ
παύον γὰρ ἐν τῶ τοῖς μελετήσῃς ματαίως,
ὡς φησι Δαβὶδ· ἐμελέτησα κινῶ, εἰς τ' ἐ-
πίστα χροσῶ τῆς ἀμεταστροφήσ.

Ὁ δόντας θηρίων ἐπαποσελά
εἰς αὐτούς μὲ θυμῶ σφερότων ἐπὶ
γῆς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὸ ἀποσελά ἀντι τῆ
ἀπέσειλα· ἦν ἡ ὄφεις αὐτοῖς ἀπέσειλε, θᾶ-
νατόντας ἐν τῆ ἐρήμῳ. θηρία τῆς πολέμῆς
νοστήσον δὲ τῆ θηρίων αὐτοῖς καταδίοντας,
καὶ μοσονεχὶ τοῖς ὀδοῖσι καταναλισκόντας,
πονηροῦς τῆ ὄντας, καὶ μηδὲν εἰς αὐτοῖς ἡμ-
εσθ ἐπιδεικνυόμενος. ὡς τὴν τῆ θεῶ παρο-
σία

σίαν ἐγκατάλειψαν, τοῖς ἑαυτῶν γὰρ ὄψα-
 διδύμοι πάθειον, ὑπὸ τῆς θείων τῆς
 ποτιῆς καταδίοντο.

κέ. Ἐξώθεν ἀτεκνώσει αὐτοὺς
 μάχαιρα, καὶ ἐκ τῶν ταμείων
 φόβος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ ἐν τῇ πολιορκίᾳ
 συμβαίνοντα καὶ μέρος ἐκτεταγῶς εἶ· ἀπερ
 καὶ ἐξ τῆς Ἱερεμίας ἔ τῆς Ἐζεκιήλ ὁ θεὸς διη-
 γήσατο λόγος. οἱ μὲν γὰρ ἐξώθεν ὑπὸ πολε-
 μίαν, οἱ δὲ ἔσω καὶ λιμῶν διεφθίοντο. θεὸς
 δὲ μάχαιρα τὰς ποτιῆς παρ᾽ ἑξῆς πτω-
 ρουμένη, τῶν φόβου συστέλλει καὶ τὰς τίκτοντας
 αὐτὰς λογισμῶν, ὥστε μὴ ἐπιβίαται ταῦτα τεκέθ.
 τομώτερος γὰρ ὁ τῆς θεοῦ λόγος, καὶ κριτικὸς
 ἐν θυμῶν.

Νεανίσκος σὺν παρθένῃ θηλά-
 ζων, μετὰ καθεστηκότες πρεσβύτες.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀρδύων ἑαυτοῖς ἐξήμετο
 ἢ ἀπώλεια· ἐπειδὴ ἦσαν ἔ ὁμοθυμαδὸν τὴν
 ἀμαρτίαν εἰργάζοντο. ἢ ἐχ' ὄρα, φησὶ ὁ τῆς
 ὄλων θεὸς τῆς παρ᾽ ἑξῆς Ἱερεμίας, τί ἔποι-
 οῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα καὶ ἐν ταῖς ἀν-
 ταῖς Ἱερουσαλήμ; καὶ ψυχὰς δὲ τὰς ὄξ-
 φέρουσ ἡλικίας νοήσαντες.

κε. Εἶπον, διασπερᾶ αὐτοὺς,
 παύσω δὲ τὴν ἀνθρώπων τὸ μνημό-
 σιμον αὐτῶν.

κζ. Εἰ μὴ δι' ὄργην ἐχθρῶν·
 ἵνα μὴ μακροχρονήσωσι, ἔ ἵνα μὴ
 σωπεθῶνται ἔ ὑπεναντίοι· μὴ
 εἰποῖσαν ἢ χεὶρ ἡμῶν ἢ ὑψηλὴ, καὶ
 ἐχὶ κύριος, ἐποίησε ταῦτα πάντα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διασπαρέντες γὰρ ἀπ'
 ἀκρῶ τῆς ἐρανῆς καὶ ἕως ἀκρῶ αὐτῶν, ἐκ βίβλου
 ζώντων ἐξελείφθησαν, μὴ ἐπιβίαται λαὸς χρη-
 ματίζοντες· ἐκ ἀπώλιντο δὲ ῥαδίως, ὄξ
 τὰς ὄξ ἐθῶν. ἔμελλον γὰρ δυσσεβείᾳ μεγα-
 λαυχεῖν, τὴν ἐκείνων ἀπώλεια τοῖς ἑαυτῶν
 θεοῖς ἐπηγάγοντες, ἐ ταῖς τῆς ἀπολωλότων
 ἀμαρτίαις.

κη. Ὅτι ἐθῶν ἀπολωλεκὸς
 βεβλήω ἐστὶ· καὶ ὄξ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς
 ἀπιστήμη.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μετὰ βελῆς δεῖ παύ-
 τα ποιῆν. ἢ γὰρ βελὴ θεία τις δύναμις ἐπε-

sentiam dereliquissent, & suis affectibus
 dediti essent, à feris spiritalibus deuora-
 ti sunt.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

25. * Deforis sine liberis fa-
 ciet eos gladius, & ex penetralibus
 pauor:

* *Vulgata*
 Foris vasta-
 bit eos gla-
 dius, & in-
 tus pauor,

ANONYMI. Ea quæ in obsidione ac-
 ciderunt sigillatim tragicè deplorat: quæ
 etiam per Ieremiam & Ezechielem diui-
 nus sermo narravit. Nam hi quidem foris
 ab inimicis, alij verò intus etiam fame ne-
 cati sunt. Dei autem gladius dum prauos
 actus ulciscitur, timore quoque deprimat co-
 gitationes quæ hos pariunt, ne ampliùs talia
 pariant. Acutior enim est sermo Dei, & dis-
 cretor cogitationum.

Heb. 4, 12.

* Adolescens cum virgine, la-
 etens cum constituto sene.

* *Vulgata*
 Iuuenem
 simul ac
 virginem,
 lactentem
 cum homi-
 ne sene.

ANONYMI. Penitus ipsi perierunt, quo-
 niam & vno omnium consensu peccatum
 commiserant. *Nonne vides*, inquiebat vni-
 uersorum Deus Prophetæ Ieremiæ, *quid isti*
faciunt in ciuitatibus Iuda & in plateis Hieru-
salem? Ceterùm per animas intelligimus
 quoque diuersas ætates.

Ier. 7, 17.

26. Dixi, * Disperdam eos, &
 cessare faciam ex hominibus * me-
 moriale eorum;

* *Vulgata*
 Vbinam
 sunt?
 * memoria

27. * Nisi propter iram inimi-
 corum *, vt non permaneant, &
 non simul insurgant aduersarij: ne
 dicant: Manus nostra excelsa, &
 non Dominus, fecit hæc omnia.

* Sed
 * distuli; ne
 fortè super-
 birent hos-
 tes eorum,
 & dicerent:

ANONYMI. Dispersi enim à summo
 cælo & vsque ad summum eius, è libro vi-
 uentium oblitterati sunt, cùm non ampliùs
 vocentur Dei populus: ceterùm non penitus
 interierunt, propter eos qui ex Gentibus sunt.
 Erant enim præ impietate gloriaturi, interi-
 tum ipsorum dijs suis adscribentes, & non pec-
 catis eorum qui perierunt.

28. * Quoniam gens est quæ
 perdidit consilium: & non est in
 eis scientia.

* *Vulgata*
 Gens abs-
 que consi-
 lio est, &
 sine pru-
 dentia.

ANONYMI. Omnia cum consilio agenda
 sunt. Siquidem consilium est diuina quædam

CATE-
NA PA-
TRVM.

virtus cælestis. Superasti enim manum dextera-
ram meam, & in consilio tuo deduxisti me,
inquit Propheta.

* *Vulgata*
Vnam sa-
perent, &
intellige-
rent, ac no-
uissima
provide-
rent.

29. * Non sapuerunt intelli-
gere: hæc omnia suscipiant in se-
quens tempus.

ANONYMI. Quoniam, inquit, non cog-
nouerunt neque intellexerunt ea quæ dicta
sunt, in diebus nouissimis cognoscent ipsa.
Quando enim aduentus Vnigeniti in carne
tempus aduenerit, tunc Gentium vocatio erit
eorum reiectio, eò quod noluerint spiritus
consilium admittere, neque scientiam eius
intelligere.

* *Vulgata*
persequa-
tur
* fugent
* Nonne
idè quia
Deus suus
* conclusit
* est Deus
noster vt
dij eorum:
& inimi-
ci nostri
sunt iudi-
ces.

30. Quomodo * persequetur vnus
mille, & duo * fugabunt decem
millia? * Nisi quod Deus vendidit
eos, & Dominus * tradidit illos?

31. Non enim * sunt dij eorum
sicut Deus noster: inimici autem
nostri amentes.

ANONYMI. Hoc est: Haud captu fa-
ciles fuissent hostibus, nec à quocumque
deterriti, vt vnus hostium mille insequeretur,
& duo innumerabilem multitudi-
nem, nisi res in contrarium versæ essent,
& quod ipsi olim gesserunt, facile ho-
stes expugnantes, dum Deum propitium
haberent. Hæc vtique non sustinuis-
sent, nisi eius ope orbatii essent, venditi propter
peccata.

* *Vulgata*
De vinea
Sodomorum
vinea
eorum, &
de subur-
banis Go-
morrhæ:
* & botri
amarissimi.

32. * Etenim ex vite Sodo-
morum vitis eorum, & palmes
eorum ex Gomorrha: vua eo-
rum vua fellis, * botrus amaritu-
dinis eis.

Jer. 2, 21.

* *Vulgata*
electam;

ANONYMI. Alibi etiam beatus Iere-
mias ad Synagogam Iudæorum tamquam
ex persona Dei dixit: *Ego plantaui te vi-
tem * fructiferam; quomodo conuersa es in
amaritudinem vitis aliena?* Nam cum So-
domitarum opera imitentur, & Gomor-
rhæ ciuium studia amplectantur, genus
inde deducere dicuntur. Non secus ac
qui Abrahæ opera æmulantur atque con-
sectantur, filij Abraham non immeritò
nuncupantur; ita etiam qui Sodomita-

εάνιος εστιν. ἐκράτησας γὰρ τὸ χεῖρὸς τὸ δε-
ξιᾶς με, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σε ὠδήγησάς με,
φησὶν ὁ ποιητής.

κβ. Οὐκ ἐφρόνησαν σωιέναι·
ταῦτα πάντα καὶ ἀδεξιάδωσαν εἰς
τὸν Ἰσραὴλ χρονον.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐπιδήμιον, φησὶν, ἐκ
ἐγνωσαν ἐδὲ συνήκων τὰ εἰρημνία, ταῖς ἐχά-
ταις ἡμέραις γινώσκον) αὐτά. ἦν γὰρ τὸ ἐν-
σάρκω παρουσίας τῆ μοιοχηρῆς ἐλδύσεται ὁ
χειρὸς, καὶ τῆς ἐθίων ἢ κλησὶς γρηύσεται
αὐτῶν ἢ ἀποβολῆ, δὲ τὸ μὴ βουληθῆναι αὐ-
τὸς δέξασθαι τὴ πνύματος τὴν βουλήν, μη-
δὲ σωιέναι τὴν ὀπισθίμω αὐτῶ.

λ. Πὰς διώξει) εἰς χιλίους, καὶ
δύο μετὰ κινήσασιν μυριάδας; Εἰ μὴ
ὁ θεὸς ἀπέδοτο αὐτῆς, καὶ ὁ κύριος
παρέδωκεν αὐτῆς;

λα. Οὐ γὰρ εἰσὶν θεοὶ αὐ-
τῶν ὡς ὁ θεὸς ἡμῶν. ἵ ἐχθροὶ
ἡμῶν ἀνοήτοι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τυτίση· ἐκ ἀν διὰ-
λατοι ἐγγύοτο τοῖς ἐχθεροῖς, καὶ ὑπὸ τῆ τυχόν-
τος πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἴνα τῆς πολέμιων διώκεισθ
χιλίους, καὶ δύο ἀνάειθμον πληθος, εἰ μὴ εἰς
τὴν ἀντίον αὐτοῖς ἐσέφθη τὰ ποσάματα, καὶ,
ὅτι αὐτοὶ πάλαι ἀπεσέφθησαν, ῥαδίως
καταγωνίζομενοι τὸς ἐχθεροῖς, τὸν θεὸν ἀ-
νοήτῃ κακῆμενοι, ταῦτα ἐκ ἀν ὑπέμενον, εἰ
μὴ γυμνοὶ τὸ αὐτῶ ὀπισθίμω ἐτύγχανον,
ποσάφθη τὰς ἀμαρτίας.

λβ. Ἐκ γὰρ ἀμπελῶν Σοδόμων
ἢ ἀμπελῶν αὐτῶν, καὶ ἢ κληματῆς
αὐτῶν ἐκ Γομόρρας. ἢ σαφυλὴ
αὐτῶν σαφυλὴ χολῆς, βότρυς πι-
κρίας αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐφῆ περὶ καὶ ὁ Μακά-
ριος Ἰερემίας πορὸς τὴν τῆς Ἰουδαίων συνα-
γωγῆς ὡς ἐκ ποσάφθη τὸ θεῶ· Ἐγὼ ἐφύ-
τασα σε ἀμπελον καρποφόρον· πᾶς ἐσέφθη
εἰς ἀνοήτῃ ἢ ἀμπελος ἢ ἀλλοθία, ζηλώ-
σαντες δὲ Σοδομιτῆς τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἔπιτη-
δύματα τῆς Γομόρρας πολιτῆς ἀσπασά-
μενοι, τὸ ἴδιος ἐκείθεν λέγονται κατὰ γην.
ὡσπερ οἱ τὰ ἔργα ζηλώντες τὸ Ἄβραάμ καὶ
μετὰ διώκοντες, ἡοὶ τὸ Ἄβραάμ ἐκ ἀπεινώσεως
ἀταξοφύονται· ἔπει καὶ οἱ τὰ Σοδομιτῆς
δάτη-

Ἐπιτηδύματα φιλοτημέλμοι πάνθενά δπό-
ρονοι τὸ δόπος αὐτὸ δέκνυται δλαβόλυ.

λγ'. θυμὸς δρακόντων ὁ οὐρανῶν
αὐτῶν ἔσθ' θυμὸς ἀσπίδων ἀνία-
τῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὴν ζῆσιν τῆς σαρκικῆς
ἡδονῶν οἷον δρακόντων φήσας, ἔσθ' ὡδρα-
κοῆς τὴν τυραννικὴν καὶ ὑπερηφανικὴν κατα-
φρόνησιν καλίσας οἷον ἀσπίδων. τὸ τὸ γδ, ὡς
φασί, τὸ θηρίον ὡδρα πάντα τὰ θηρία τῆ
γῆς ἐμφερέτωι τὰ ὡτα φὸς ἐπάσματα,
ὑπερηφανία τυραννῆ τὸς ἐπάδοτας.

λδ'. Οὐκ ἰδὲ ταῦτα πάντα συ-
νηκῆ παρ' ἐμοί, καὶ ἐσφραγίσαι ἐν
τοῖς θησαυροῖς μου;

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὁ Σύμμαχος σαφέ-
στερον ἐξηκείνου εἰδὸς. Μὴ ἐχὶ τὸ το δπό-
κῶνται παρ' ἐμοί, τῆς τὸ θηριῶδης; αὐτῶν
καὶ μακρόν, καὶ οἷς μέλλουσιν ἐχειρεῖν λυ-
τῆς καὶ τὸ σωτήρος αὐτῶν. ἀλλ' ὅμως,
φῆσιν, ἀναβάλλομαι, καὶ δίδωμι χάρισ τῶ
αὐτοῦσι, ἀναμύων τὴν παρὰ.

λε'. Ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀν-
ταποδώσω, ἐν καιρῷ ὅταν σφαλῆ
ὁ πῆξ αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τότε γδ αὐτῶς, φῆσιν,
εἰς παρὰ δέξομαι δίκην, ἔσθ' τελείως αὐτῶς ἐπί-
σω τὸν δλαθρον, ἔσθ' ὁρθῶς μὴ δέλωσι
βαλεν, ἀλλὰ τῆ δδίας ὡδρα παρὸν ὁδῶ,
καὶ ἐγὼ, ἡρῶν) τὸ ἐκ χέαι αἵμα.

Ὅπ' ἐγὼς ἡ ἡμέρα ἀπωλείας
αὐτῶν, ἔσθ' παρὰ ἐστὶν ἔτοιμα ὑμῖν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ παρὰ πᾶσι πᾶσι
μαρτυροῦν τὰ πολλοῖς ὕστερον ἐσόδωρα χέροις ὡς
παρὸν καὶ ἐγγύς τῶ θωρεῖ, ἐγγύς λέγουν τῆ
ἀπωλείας αὐτῶν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν κλησῶν
τῆ ἐθνῶν ἐτοιμοτάτῃν γῆσεαδ.

λς'. Ὅπ' κενεῖ κύριος τὸν λαὸν
αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τοῖς δέλοις αὐτῶν πα-
ρακληθῆσεται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Κατακληθῆσεται γάρ,
φῆσιν, τὸ ἴδιον λαὸν, καὶ κατακερεῖ αὐτῶς, καὶ
ἐπὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πᾶσι ὡδρα κληθῆσε-
ται. δέλοις γδ αὐτῶν ἐκείνου φῆσιν. ἡ καὶ
τὸς Ἰσραηλίτας ἐλεῶσθ, καὶ ἐκ εἰς τέλῃ
ἀπέσεται τὸν λαὸν αὐτῶν.

rum nefaria facinora sectantur ex diabolo
apostata videntur oriundi.

33. * Furor draconum vinum
eorum, & * furor aspidum insa-
nabilis.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Aestum carnalium volupta-
tum vinum draconum dixit, & inobedientiae
tyrannicum ac superbum despectum vinum
aspidum nuncupavit. Ista enim fera, ut
aiunt, praeter omnibus alijs feris terrae aures
obstruit ad incantationes, superbia quadam
incantantes despiciens.

34. Nonne * ecce haec condita
sunt apud me, & signata in thesau-
ris meis?

ΑΝΩΝΥΜΙ. Symmachus manifestius
explanans reddidit: *Nonne hoc repositum
est apud me?* nimirum eorum feritas & ho-
micideum, & quae aggressuri sunt rabie per-
citi adversus Salvatorem suum. Verumta-
men, inquit, procrastino & locum do liberta-
ti, actum expectans.

35. * In die ultionis retribuam
in tempore, * quando labetur pes
eorum.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Tunc enim, inquit, ab ipsis
penam exigam, & tandem ipsis adferam in-
teritum, cum recte nolint incedere, sed a
recta via declinent, & prompti sint ad effun-
dendum sanguinem.

* Quoniam prope est dies
perditionis eis, & adsunt parata
vobis.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Prophetico spiritu quae mul-
tis post temporibus futura sunt tamquam
praesentia & propinqua contemplatur, dicens
prope esse diem perditionis eorum, & voca-
tionem Gentium paratissimam fore.

36. * Quoniam iudicabit Do-
minus populum suum, & in ser-
uis suis * consolabitur:

ΑΝΩΝΥΜΙ. Nam proprium, inquit, po-
pulum iudicabit, & condemnabit eos, & in
his qui ex Gentibus crediderint consolabi-
tur. Servos enim eius dicit illos. Vel etiam
Israelitae miserabitur, & non in finem repel-
let populum suum.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Vulgata
Fel
* venenum
aspidum
insanabile.

* Abest à
Vulgata.

* Vulgata
Mea est
ultio, & ego
* ut laba-
tur

* Vulgata
Iuxta est
dies perdi-
tionis, &
adesse festi-
nant tem-
pora.

* Abest à
Vulgata.

* misere-
bitur:

* Vidit

CATE-
NA PA-
TRVM.

* *Vulgata*
Videbit
quod infir-
mata sit
manus, &
clausi quo-
que defe-
cerunt, re-
fiduique
consumpti
sunt.
Philip. 4,
13.

* Vidit enim dissolutos eos & deficientes in obductione & remissos.

ANONYMI. Obductio est tempus ultionis; quemadmodum per quemdam Prophetam ait, Quid facies in die obductionis? Vidit igitur ipsos secundum illud tempus penas pendere, & nullum robur habere. non enim dicere poterant: *Omnia possum in eo qui me confortas* Christo: & in Deo meo faciam virtutem. Ceterum debilitatem animæ secuta est extinctio virtutis.

* *Vulgata*
dicet:
* habebant
fiduciam?

37. Et * dixit Dominus: Vbi sunt dij eorum, in quibus * fidebant in eis?

* De quorum victimis comedebant adipem, & bibebant vinum libaminum, furgant, & opulentur vobis, & in necessitate vos protegant.

38. * Quorum adipem sacrificiorum eorum comedebatis, & bibebatis vinum libaminum eorum, exurgant & auxilientur vobis, & fiant vobis protectores.

Ier. 11, 11.

ANONYMI. Hæc etiam ceteri Prophetæ, & præsertim Ieremias in eorum impietatis reprehensionem exprobrando protulit. ait enim: *Quamobrem hac dicit Dominus: Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt ex eis: clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibunt ciuitates Iuda & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad deos quibus ipsi * adolent eis, & non saluabunt eos in tempore malorum eorum, & reliqua.*

* *Vulgata*
libant

* *Vulgata*
Videte
quod ego
sum solus,
& non sit
alius

39. * Videte, videte, quia ego sum, & non est Deus præter me:

ANONYMI. Hoc est, Tua defectio erudit te, & prauitas tua redarguet te. Et quoniam cum feliciter ageres non cognouisti benefactorem & bonorum largitorem, castigatus disce eum qui inexorabiles plagas vobis infligit, è quibus eorum qui vobis dij visi sunt nemo vos liberauit.

* *Vulgata*
addit ego

Ego occidam, & * viuere faciam: percutiam, & ego sanabo:

SEVERI. Omnia enim, inquit, ad vestram salutem refero; & propter eam penas in hac vita à peccatoribus exigo, vt per pœnitentiam ipsis vitam largiar, quæ est agnitio pietatis.

Εἶδε γὰρ αὐτοὺν ἀσθενήσαντα καὶ ἐκλελειπόμενον ἐν ἐπαγωγῇ ἔκ παρεμύχου.

ANONYMOI. Ἐπαγωγή ἐστὶ τῆς ἐκδικήσεως ὁ καιρὸς· καθά φησι δι' ἑρμ. τῆς περὶ φησὶ, τί ποιήσεις ἐν ἡμέρᾳ ἐπαγωγῆς; ἐθαύσατο τοῦτω αὐτὸς κατ' ἐπέσο τῆς καιρῆς δίκας εἰς σφραγισμένους, καὶ μηδεμίαν ἔχοντας ἰσχύω. Οὐ γὰρ λέγεισ' ἡδύνατο· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμωθέντι με Χριστῷ· καὶ ἐν τῷ θεῷ με ποιήσωμαι δύναμι. ἐπηκολύθησε δὲ τῇ τῷ ψυχῆς παρῆσι ἢ τῷ δυνάμει νεκροῖσι.

λζ'. Καὶ εἶπε κύριος· πῶ εἰσὶν θεοὶ αὐτῶν, ἐφ' οἷς ἐπέποιθησαν ἐπ' αὐτοὺς;

λη'. Ὡς τὸ σῆμα τῶν θυσιῶν αὐτῶν ἠδῶτε, καὶ πίνετε τὸν οἶνον τῶν ποδῶν αὐτῶν, ἀναστήτωσαν ἔθνη ἀτάτωσαν ὑμῖν, καὶ ἡμηθήτωσαν ὑμῖν σκεπασαί.

ANONYMOI. Ταῦτα καὶ οἱ λογποὶ περὶ φησὶ, καὶ μάλιστα Ἰερემίας εἰς ἔλεγχο τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ὁνειδίσει περὶ σφραγῆ. ἔφη γὰρ· Διὰ τῆτο τάδε λέγει κύριος· Ἰδὲ ἐγὼ ἐπάγω ἐπ' αὐτοὺς κακὰ, ἔξ ὧν ἂν δυνήσονται) ἐξελθεῖν ἐξ αὐτῶν· κενεῖται) πρὸς με, ἔκ ἐκ εἰσακόμενοι αὐτῶν. καὶ πορεύσονται πόλεις Ἰούδα ἔκ οἱ κατεκείνται Ἰερουσαλήμ, καὶ κενεῖται πρὸς τὰς θύρας ἐκ αὐτῶν θυμῶσιν αὐτοὺς, ἔκ ἐκ μὴ σώσεσιν αὐτοὺς ἐν καιρῷ κακῶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

λθ'. Ἰδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν ἐμοῦ.

ANONYMOI. Τετίσι, Παιδῶσὶ σε ἢ ἀποστασία σου, ἔκ ἐκ κακία σου ἐλθήσει σε. καὶ ἐπιδήσεισ' ἔκ ἐκ τῶν ἐργῶν τὸν ἀεργέτω καὶ τῶν ἀγαθῶν τὸν χορηγόν, πτωχῶν μὴ θανε τὸν ἀποστατήτως ὑμῖν ἐπαρῶν τὰς πληγὰς, ἔξ ὧν ὑμῶς ἐδέει ἐρῶσασατο τῆς δόξαν τῶν ὑμῖν ἐπὶ θῶν.

Εἰ γὰρ ἀποκτενῶ, ἔκ ζωὴν ποιήσω· παύσῶ, καὶ γὰρ ἰάσομαι.

ΣΕΒΗΡΟΙ. Πάντα γὰρ, φησὶ, εἰς σωτηρίαν ὑμῶν παρακαλέωμαι, καὶ διὰ τῆτο εἰς σφραγισόμεαι δίκας ἐν ταῦτα τὰς ἀμαρτανοντας, ἡα δὲ τῷ μετανοίας αὐτοῖς χαρίσωμαι ἢ ζωὴν, ἢ τῆς ἐκ τῷ ἀσθενείας ἢ γῶσιν.

Τὺς

Τὸς θανατηφόρους τῆ ἀσεβείᾳ, πρὸς μὴ
 κίβη κακὸν ποιεῖν, τὸς αὐτοὺς λίγους ζωο-
 ποιεῖσθαι διὰ τὸ ὀρθῆς πίστεως ἔσθ' ἀγαθοῦρ-
 γίας. Τοιαῦτος γὰρ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ὑποκτυπὸν
 ἵνα ζωοποιήσῃ, καὶ παταύσῃ ἵνα ἰάσῃται·
 αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ὑποκτυπὸν
 ἐπιστρεφθεὶς ἐπαπορθεύμενος συμ-
 φερεῖ, ἔσθ' ἡ ψυχὴ τὰς νόσους ἰώμενος, μηδε-
 νὸς τὸ ὠδύνασθαι ῥύσασθαι διωαμῶν τὸς ὑπὲρ
 ἡμῶν πικρῆς εἰσφρατῆσθαι.

Καὶ οὐκ ἔστιν ὅς ἐξελεῖται ἐκ
 τῶν χειρῶν μου.

SEVERI. Τίς γὰρ ἢ ἰχρὸς ἀκροῦς
 ἀπὲρ τῆς ἀπὲρ χειρῶν τὸν ἀπαξ ὠδύνασθαι
 πικρότατα ἀπαγαγεῖν;

μ'. Ὅπ' ἀεὶ εἰς τὴν ἕραν
 τὴν χεῖρά μου, ἔσθ' ὁμῶμαι τῇ δε-
 ξιά μου, καὶ ἐγὼ, ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν
 αἰῶνα.

ΚΥΡΙΑΔΟΥ. Χεὶρ καὶ δεξιὰ τῆ Πα-
 τρός ὁ υἱός, ἐν ᾧ ἐστρέψῃ τὸν ἕραν
 καὶ ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν. δεξιὰ ἔσθ' ἡ χεὶρ
 τῆ Πατρός ὁ υἱός, ὡς φησὶν ὁ Δαβὶδ· δε-
 ξιά κυρίου ἐποίησεν δύναμιν. καὶ ὠδύνασθαι
 ἡμῶν δὲ ἀντιλάβῃ ἡ δεξιὰ σου. τὸ δὲ, ἀεὶ
 εἰς τὸν ἕραν τὴν χεῖρά μου, ὁμοίον ἔστι
 πρὸς λίγους ὑπὲρ τῆ μακαρίας Δαβὶδ·
 ὑψώθητι ἡ δεξιὰ σου. ἔδει γὰρ καὶ τὸ ἀν-
 θρώπων τὸν υἱὸν τῆ ἀνθρώπου ὑψώθηται,
 δεξιὰν ὡς τῆ Πατρός. Δείκνυσι δὲ αὐ-
 τὸν κατὰ τὴν δεξιὰν Θεὸν ἐκ Θεῶν μόνου,
 καὶ ὁμοῖον, καὶ μᾶλλον διωαμῶν, καὶ
 ἐξουσίας καὶ κυριότητος. τὸ γὰρ, ὁμῶμαι τῇ
 δεξιᾷ μου, τὸτο ἐμφαίνει. ἐπὶ γὰρ ἐκ εἶχε καὶ
 μεῖζονος ὁμῶσαι, ἢ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἔμυσεν
 κατὰ ἑαυτὴν. χαρακτήρ ἔστι τῆς τῆ Πατρός
 ὑποστάσεως, καὶ υἱός, ἔσθ' εἰκὼν ἀπαράλλακτος,
 ἔλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν πατέρα. ὑποδείκ-
 νυσι δὲ αὐτὸν καὶ συναϊδίον, ἔσθ' ἕρποντα εἰς τὸν
 αἰῶνα μὴ ἢς ὑψοῖ δεξιᾶς. αὐτὰ δὲ γρηγο-
 ρά, φησὶν, ὅταν ὑμῶν πικρῆσθαι τὴν ἐμὴν
 ὠδύνασθαι δεξιάν, ἵνα γινώσκῃς ὡς
 ἐκείνους βυβλήσθαι ἐμῇ ἐπαπύσασθαι αὐτὴν δι
 ὑμῶν τὸς ὑποσφραγίσθαι, καὶ μὴ δεξιὰς
 αὐτῶν.

μά. Ὅπ' παρῆξιν ὡς ἀσφα-
 λῶ τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνδρ-
 ἔσθαι κείματ' ἢ χεῖρ μου. ἔσθ' ἀν-

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

Eos qui ob impietatem mortui sunt, ut ne
 amplius malum committant, eosdem dici-
 mus viuificari per rectam fidem & per bo-
 nas actiones. Talis enim est bonus Deus
 dum occidit ut viuificet, & percutit ut sa-
 net; siquidem ipse dolere facit, & rursum
 recreat, calamitates inflictas corrigens, &
 animæ morbos sanans, cum nullus pe-
 nitus à me eos qui penas luunt liberare
 possit.

CATE-
 NA PA-
 TRVM.

Et non est qui * eruat de mani-
 bus meis.

* Vulgata
 de manu
 mea possit
 eruere.

SEVERI. Quis enim inuito ipsi possit
 cum qui semel in manus eius incidit eri-
 pere?

40. * Quoniam leuabo in cælum
 manum meam, & iurabo dexte-
 ram meam, & dicam, Viuo ego in
 æternum.

* Vulgata
 Leuabo ad
 cælum ma-
 nū meam,

CYRILLI. Manus & dextera Patris
 est Filius, per quem cælum firmavit & ter-
 ram fundauit. Dextera & manus Patris Fi-
 lius est, ut Dauid ait: *Dextera Domini fecit*
virtutem. & rursus: *Me autem suscepit dex-*
tera tua. Porro istud, *Leuabo in cælum ma-*
num meam, simile est isti quod à beato Dauid
 dictum est: *Exaltetur dextera tua.* Oportet
 enim secundum humanitatem Filium
 hominis extolli, cum sit dextera Patris.
 Ostendit autem ipsum in quantum erat dex-
 tera esse Deum ex solo Deo, & consubstan-
 tialem, & vnus virtutis, ac potestatis ac do-
 minationis. Hoc enim declarat istud, *Iurabo*
dexteram meam. Cum enim non haberet
 maiorem per quem iuraret, ut ait Apostolus,
 iurauit per semetipsum. Siquidem character
 est substantiæ Patris, & Filius, & imago im-
 mutabilis, totum in semetipso ostendens Pa-
 trem. Ceterum demonstrat etiam ipsum esse
 coæternum, & viuentem in sæculum cum dex-
 tera quam extollit. Hæc verò, inquit, sicut
 quando vos puniam qui meam dexteram vi-
 tuperastis, ut cognoscatis ipsam se libentissime
 ex voluntate mea humiliasse propter vos qui
 auersi estis, & minimè ipsam recepistis.

Psal. 117.

Psal. 62.

Psal. 88.

41. * Quia exacuiam ut fulgur
 gladium meum, & * arripuet iu-
 dicium manus mea: * & red-

* Vulgata
 Si acuerit
 arripuet
 reddam
 ultionem
 hostibus
 meis,

T r r r r

dam

CATE-
NA PA-
TRVM.

dam vindictam inimicis, & his qui oderunt me retribuam.

ANONYMI. Gladium vocat viciscendi potentiam: quandoquidem gladius est bellicum instrumentum & ad hostes viciscendos accommodatum. Ceterum Dei gladius inuisibilis ac spiritalis existit. Ait enim Propheta: *Inebriatus est gladius Domini in celo.* Hunc dicitur acueri ut fulgur, splendorem eius ostendens, & quod omnibus manifestus sit. Tunc etiam arripit iudicium manus mea. Si quidem omne iudicium tradidit Filio, ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem: & potestatem dedit ei faciendi iudicium. Quale autem sit illud iudicium ipsemet in Evangelio declarat:

Isaie 34, 5.

Ioan. 16, 11.

De iudicio autem; quia princeps huius mundi iudicatus est. Nam cum inuisibiles potestates & horum praesidem diabolum profligasset, liberos nos dimisit.

* Vulgata
omittit.
* deo-
ra-
bit

42. Inebriabo sagittas meas * à sanguine, & gladius meus * comedet carnes,

ANONYMI. Nam cum Iudæos puniisset qui in eum debacchati fuerant, ipsosque Caesari tradidisset; quem Regem inscripserunt, implevit sagittas sanguine eorum qui extremam captiuitatem perpeffi sunt. Sensibilis quoque gladius esse possint, enses Romanorum, qui ac si animati fuissent carnes deuorabant, obuios quosque perimendo. Spiritalis verò gladius est verbum Dei. siquidem de hoc Apostolus ait: *Et gladium spiritus: quod est verbum Dei.* Hic gladius in nobis passiones absumpsit, atque ea quæ carnis sunt opera deuorauit. *Non enim permanebit spiritus meus in ipsis,* inquebat Deus, quia carnes sunt; id est, carnalem sensum habent: neque quidquam aliud sunt quam caro, quam Verbum adueniens absumpsit spirituales nos efficiens.

Ephes. 6, 17.

Gen. 6, 3.

* Vulgata
cruore
* addit de
* nudati
inimico-
rum capi-
tis.

De * sanguine occisorum & * captiuitate * à capite Principum Gentium.

ANONYMI. Admiscet quoque gladium spiritalem ac sensibilem; hunc quidem dicens plenum esse sanguinis eorum qui in acie occubuerunt, & in seruitutem redacti sunt; illum verò, spiritalem dico, inebriatum esse à capite Principum Gentium. Propterea

ταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς, & τοῖς μισοῦσί με ἀνταποδώσω.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μάχαιραν φησι τὴν πτωρητικὴν δύναμιν· πολυμικρὸν γὰρ καὶ ἐκδικητικὸν σκεῦος ἡ μάχαιρα ἐπὶ τὰς ἐχθρούς. ἡ δὲ τὴ θεῷ μάχαιρα ἀόρατος ἐστὶ καὶ πνιδματικὴ. φησι γὰρ ὁ Περσὸς· ἰμεθύθη ἡ μάχαιρα κελὲ ἐν ἐρατῷ. ταῦτ' ἔλεγε φησὶ παροξύνειν ὡς ἀσραπὴν, τὸ λαμπερὸν αὐτῆς καὶ ἐπιφανὲς ἐν τοῦ κυνύμυθος, καὶ ὡς ἰσχυρὰ δὴλον. τίτε καὶ ἀντίκειται κείματός ἡ χεὶρ μου. ἀπάσαν γὰρ τὴν κελὸν δέδωκα τῷ Ἰσραὴλ, ἵνα πάντες πτωσοὶ τὸν Ἰσραὴλ, καθὼς πτωσοὶ τὸν πατέρα· καὶ ἔξουσία ἐδωκεν αὐτῷ κελὸν ποιεῖν. ποίε δὲ κρίματός αὐτοῦ ἐν εὐαγγελίοις φησὶ· ἀλλ' ὁ δὲ κρίσιως· ἐπὶ ἀρχῆς τῷ κόσμῳ κείματα. κατὰ γένεσιν γὰρ τὰς ἀόρατας δυνάμεις ἐν τῷ τέτρωτο φερούσῳ δαβόλον, ἀνῆκεν ἡμᾶς ἐλευθεροῦ.

μβ'. Μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ' αἵματός, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τιμωρησάμενος γὰρ τὸς Ἰουδαίους ἐμπροσθέντα αὐτῶν, καὶ ἐκδὲς αὐτῶν Καίσαρι, ἐν ἰππευγέλαντο βασιλείᾳ, ἐπέπλησεν αὐτῶν τὰ βέλη τῷ αἵματός, τὴν ἐχθρὴν ὑπομενάτων ἀλλοσιν. καὶ εἶη ἀναιδητὴ μάχαιρα ἣν Ῥωμαῖοι τὰ ξίφη, ἀπὸρ ἐὼς ἐμψυχα τὰ κρία κατὰ διον, δειπαιώντα τὸς φερούσῳ γένεσιν. νοητὴ δὲ μάχαιρα ὁ λόγος τῷ θεῷ. εἶη γὰρ ὁ ἀπόστολος· ἐν τῷ μάχαιραν τῷ πνιδματός· ὁ δὲ ἐστὶ ῥῆμα θεῷ. αὐτὴ τὰ ἐν ἡμῶν πάθη καταλάωσι, καὶ κατέφαγῃ ἔργα σαρκὸς ὄντα. ἐ μὴ γὰρ καταμείνη τὸ πνευμά μου ἐν ὑμῖν, εἶπω ὁ θεός, δὴ τὸ εἶναι αὐτῶν σάρκα· τὴν ἐστὶ, σαρκικὸν φερίσμα ἔχον· καὶ ἐδὲν ἔπτερον εἶναι ἡ κρία, ἀπὸρ ἐπὶ δημίσεαι ὁ λόγος ἐδαπάνησε πνιδματικὸς ἡμᾶς ἀπὸρρασαμῶν.

Αφ' αἵματός τραυματιῶν καὶ αἰχμαλωσίας ἀπὸ κεφαλῆς δούχων ἐθνῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μίγησι τὴν τὴ νοητὴν καὶ τὴν αἰδητικὴν μάχαιραν· τὴν μὲν φάσκον πεπληρωθῆναι ἀπὸ τῶ αἵματός ἣν πόντη ἐν πολέμῳ, καὶ ὡς ἀδύνηται αἰχμαλωσία· τὴν δὲ, νοητικὴν φημι, μεθύσῃ ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐθνῶν. δὴ τὸ ἔρα-

σκω

σκω Ησαίας· ἐν τῇ ἑκάτῃ ἡμέρᾳ ἐπάξει ὁ
 θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν, ἢ μεγάλην
 καὶ ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν. διὸ
 ὠδὴ ἀγγέλου οὗτο ἡ δὴ λόγος, τομώτερος ὢν
 ὑπερὶ πάντων μάχαιραν δίσημον, τὰς ἀρεταί-
 ταις κατιπολέμησε δυνάμεις, ἐν τῷ σταυρῷ τῷ
 κατ' ἡμέραν χειρὸς γραφῶν προσηλωτάς, καὶ κα-
 θελὼν πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, καὶ θριαμ-
 βώσας ἐν παρρησίᾳ, καὶ λαβὼν αἰχμαλώτους
 ἡμᾶς ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις.

Εὐφραίνθητε ἕρῳνοὶ ἅμα αὐτῷ,
 καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάν-
 τες ἄγγελοι θεοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εὐφροσύνης γὰρ ἀλη-
 θείας ὑπόθεσις καὶ θυμηδίας ἀπάσης, τὸ ἐκ
 ποδῶν γηϊνῶν τὰς δυναστείας διωάμεται, καὶ
 τὸν μισθολον καταργηθῆναι δέδολον, καὶ
 τὰς ἀνθρώποις ἐλευθερωθῆναι τῆς πάλαι
 κρατίας κατ' αὐτῶν τυραννίδος, καὶ ὁδὸν
 γηϊνῶν καταρῶν πάσης ἀμαρτίας ἀνηρημέ-
 ναι τῆς προσηύχον αὐτῷ δὲ τὸ κυρίως ἡμέραν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐπὶ τούτοις χαίρουσιν ἄγγελοι,
 καὶ πᾶσαι τῆς ἕρῳν ἀδυναμείας, ὁρῶσαι
 τὴν πάλαι ἔχθειν δαλυθεῖσαν, καὶ εἰρήνην
 τοῖς ἐπὶ γῆς βραβεύθεισαν, καὶ τὰς ἐπὶ γῆς
 ἀνθρώποις πολίτας ἕρῳν γηρομάχας, καὶ
 τὴν γῆν συναρθεῖσαν τῷ ἕρῳ. καὶ προ-
 σκυνοῦσι ἅπαντες τὴν ἀήτητον δύναμιν, ὅσοι
 καταλογίζονται ἐν τέχνῳι θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὴν
 τὴν σωτήρος φωνὴν χαρὰ ἐν ἕρῳ γίνεται ἐπὶ
 ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοῶντι, πόσω μάλλον
 ἐπὶ τῇ πτωχότητι καὶ πτωχεύτῃ τῆς ἀνθρώ-
 πων ἀεργασίας τε καὶ σωτηρίας.

μγ. Εὐφραίνθητε ἔθνη μετ' ἡ-
 λαῖ αὐτοῦ, καὶ ἐνιχυσάτωσαν αὐτῷ
 πάντες υἱοὶ θεοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰ γὰρ καὶ δὲ τὰ προ-
 βεβατα τὰ ὑπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ ὠδὴ
 γηρομάχαι φησὶν ἀλλ' αὐτὸς πάλαι ἐν Εὐαγγ-
 γελίοις ἔρεῖ· καὶ ἄλλα προβεβατα ἔχω ἢ ἐκ
 ὅσων ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης, κακίαν δὲ δεῖ ἀ-
 γαλῆν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσασιν, καὶ γηρομά-
 χαι πώμῃ, καὶ εἰς ποιμῆν. ἔφη δὲ καὶ ὁ θεὸς
 Ἀπόστολος· ἵνα τὰς δύο κτίσει λαὸς εἰς ἓνα
 κηροῖ ἀνθρώπων, ποιῶν εἰρήνην, καὶ κατακατα-
 λάσῃ τὰς ἀμφοτέρους ἐν ἓν πνεῦμα
 πρὸς τὸν πατέρα. Ἀκύλας δὲ ἀντὶ τῆς δι-
 φρασίης φησὶν, ἵνα ποιῶσιν ἓνα λαὸν αὐτῶν.

ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ. Εἰρηται πνεῦμα
 ΤΟΜΟΣ III.

dixit Isaias: *In nouissimo die inducet Deus* CATE-
gladium sanctum, magnum & fortem su- NA PA-
per draconem serpentem. Idcirco cum TRVM.
 Dei uerbum aduenisset, quod est acutius Iſaia 27, 1.
 omni gladio ancipiti, virtutes inuisibiles
 prostrauit, cruci id quod aduersus nos Coloss. 2,
 erat chirographum affigens; ac tollens om- 14.
 nem principatum ac potestatem, & trium-
 phans confidenter, atque accipiens nos capti-
 uos dedit dona in hominibus.

* *Lætamini cæli simul cum eo,* * *Hæc non*
& adorent eum omnes Angeli *hæc non*
Dei. *hæc non* *hæc non*
in Vulgata.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Nam verè materia læti-
 tiæ atque omnis voluptatis est, captiuas
 esse apostaticas potestates; & osorem boni
 diabolum esse eneuatum, nec non homi-
 nes ab antiqua tyrannide qua premebantur
 liberos euasisse; atque omni peccato subla-
 to viam puram factam esse accedentibus
 ad eum per Dominum nostrum Iesum
 Christum. Propter hæc gaudent Angeli &
 omnes cælorum Virtutes, videntes antiquam
 inimicitiam dissolutam, & pacem his qui
 in terra sunt propositam, & terrenos homi-
 nes cæli ciues factos esse, & terram cum
 cælo coniunctam. Et adorant omnes in-
 expugnabilem potentiam, quotquot inter
 filios Dei numerati sunt. Si enim secundum
 Saluatoris vocem gaudium sit in cælo super
 uno peccatore poenitentiam agente, quantum
 magis super tanto ac tali hominum beneficio
 ac salute. Lucæ 15.

43. * *Lætamini Gentes cum* * *Vulgata*
populo eius, & confortentur in *Laudate*
eo omnes filij Dei: *Gentes po-*
pulum eius:

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Et si enim *propter oues* Marth. 10,
quæ perierunt domus Israël se aduenisse 6.
 dicat; verumtamen rursus ipse in Euange-
 lijs ait: *Et alias oues habeo quæ non sunt* Ioan. 10,
ex hoc ouili, & illas oportet me adlucere, 16.
& vocem meam audient, & fiet unum
ouile, & unus pastor. Dixit quoque diui-
 nus Apostolus: *Ut duos condat in semetipso* Ephes. 2,
in unum nouum hominem, faciens pacem, 15.
& reconcilians ambos in uno spiritu ad Pa-
tre. Ceterum Aquila pro Lætamini ait,
Unum efficitte Gentes populum eius.

ALTERIVS. Dictum aliquando ad He-
 bræos

CATE-
NA PA-
TRVM.
Hebr. 1,
14.

Pfal. 33, 8.

brzos scribente D. Paulo: *Nōnne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Dixit quoque diuinus Dauid: Immittet Angelus Domini in circuitum timentium eum, & eripiet eos.* Roborate igitur eos qui ad auctorem suum accedunt, & tamquam conferuos honorate, gaudentes etiam de vno peccatore pœnitentiam agente, nedum ob tot tantaque bona. Alia autem lectio sic habet: *Fortes faciant ipsos omnes filij Dei.* Filios autem Dei intelliges sanctos Apostolos & magistros Ecclesiæ qui post ipsos fuerunt, qui iubentur fortem facere populum suis admonitionibus & sacræ Scripturæ interpretationibus.

* *Vulgata*
Quia san-
guinem
seruorum
suorum vl-
ciscetur: &
vindictam
retribuet in
hostes eor-
um, &
propitius
erit terre
Matth. 23,
32.

* Quoniam sanguinem filiorum suorum vindicabit, & vlciscetur, & retribuet vltionem inimicis: & ijs qui oderunt retribuet, & expurgabit Dominus terram populi sui.

ANONYM I. Dixit in Euangelijs Dominus Iudæis loquens: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum, serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehenna? Idcò ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zacharia filij Barachia, quem occidistis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.* Vindicatus est igitur sanguis, & ipsa metropolis ipsorum euersa fuit, templum verò solo æquatum est, & ipsi captiui facti sunt & erronei, & reddidit ipsis pro merito, exigens ab eis pœnas eorum quæ deliquerant;

βραβίου γραφοῦς τῷ θιασώτῳ Παύλῳ· ἐχὼ πάντες οἱ σὺν λειτουργικὰ πινάκιστα, καθὼς διακονίαν διαποστέλλομεθα διὰ τῶν μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; ἔφη δὲ ὁ θεὸς Δαβὶδ· Παρμβαλεῖ ἀγγελὸς κυρίου κύκλῳ τῶν φοβευμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσει αὐτούς. ἐπιχύσασθε τὸν οὐρανὸν τῶν προσόντων τῶν ἰαυτῶν ποιητῆ; καὶ ὡς ὁμοῦ ἄλλοις κηρύσσοντες, χαίροντες ἐστὴν ἐν ἀμαρτωλῶν μετανοῶν, μή τι γένηται ἐπὶ τούτοις ἀγαθὸς καὶ τοῖσιν. Ἐπειτα δὲ γραφὴ ἔχει· ἐπιχύσασθε ὑμῶν πάντες υἱοὶ θεοῦ. ὑμεῖς δὲ θεοὶ τῶν ἁγίων νόστους Ἀποστόλους καὶ τῶν μετ' ἐκείνων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους, οἵστις ὡς ἀκακίδόντων ἐπιχύσει τὸν λαὸν ταῖς ὡραῖσιν καὶ ταῖς θείαις γραφαῖς ἐπιμαρτύροντες.

Ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτῶν ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει, ἔσται ἀποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς· ἔσται τοῖς μισθῶσιν αὐτῶν ἀποδώσει, καὶ ἐκκαθαριεῖ κύματα τῶν γλῶσσοῦ λαῶν αὐτῶν.

ANONYMOY. Ἐφη ἐν Ευαγγελίοις ὁ κύριος τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος· Καὶ ὑμεῖς πληροῦσθε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν, ὄφρα, ἡμετέρας ἐχθροῦσιν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γέντης; διὰ τὸ τοῦτο ἰδὲ ἐγὼ διαποστέλλω εἰς ὑμᾶς προφήτας, ἔσονται σοφοὶ, καὶ γραμματεῖς, ἔσονται αὐτῶν διαποστέλλονται, καὶ σωροῦσονται, καὶ ἐξ αὐτῶν μαρτυροῦσονται ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, ἔσονται διώξονται ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὅπως ἀνέλθοι ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δικαίων ἐκχυμένων ἐπὶ τὴν γῆν, ἀπὸ ἀβραάμ ἕως βααχίου, ὅτι ἐφοιδάσονται μεταξὺ τῶν ναῶν καὶ τῶν θυσιῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔσονται ταῦτα ἐπὶ τὴν γενεάν ταύτην. ἐκδικεῖται αὐτῶν τὸ αἷμα, καὶ αὐτὰ μὲν ἡ μητρόπολις αὐτῶν ἀνάσσει γέροντες, καθάρματα δὲ καὶ ὀφθαλμοὶ, ἔσονται αἰχμάλωτοι καὶ ἀληθεῖς γέροντες, καὶ ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν, εἰσπράξαμενος αὐτοῖς δίκην ὡς ἐπλημμέλησαν.

ANNOTATIONES CORDERII.

IN hoc Cantico Moyses Dei in Israëlitas beneficia egregie extollit; contra verò inuehitur in miram Israëlitarum erga Deum ingratitude, & beneficiorum obliuionem, quam deinde grauis vindicta sit exceptura.

2. *Expreßet ut pluuia eloquium tuum.* Pluuia symbolum esse eruditionis atque facultatis tum sacri tum profani auctores voluerunt. Græci proinde cum arcanis fabularum inuolucris sapientiam suam obtegerent aiebant, eodie, quo Minerua doctrinarum præses in lucem edita

edita fuit, auream è cælo pluuiam cecidisse. Ægyptij verò cum eandem eruditionem atque Pithus suauitatem hieroglyphicis suis notis adumbrare vellent, *ἰεγὼν ἄβρον βάλμου*, cælum, aut splendidam nubem dulcissimo rore stillantem pingebant, vt Horus Apollo testatur. Itaque Moysen, censent aliqui, cum abditis Ægyptiorum disciplinis eximie foret instructus, illis fortè è fontibus haustum carmen hoc protulisse: *Expellesur vt pluuia eloquium meum: & descendant sicut ros verba mea*: vel, vt Vulgata legit, *Concresecat in pluuiam doctrina mea: sicut vt ros eloquium meum*. Vbi duobus clarissimis symbolis magnæ copię in dicendo suæ dulcedinem & doctrinæ præstantiam illuminat. Quam ob causam Paraphrastes Chaldæus ita vertit, *Suanis sit sicut pluuiam doctrina mea*. Sed necesse non est ad Ægyptiorum abditos fontes recurrere, cum eiusdem rei documenta in diuinis Oraculis habeamus. Nam orando sublimis Isaias Verbum Dei vocat imbrem de cælo venientem & inebriantem terram. Atque vt linguæ sanctæ maiestatem, & diuinitatem propè dicam, in significando videamus, eadem vox apud Hebræos & docere & plueri significat. Ita in Osee Propetia de Christo: *Qui docebit vos iustitiam*. Isidorus Clarius & Forsterus ex Hebræo vertunt: *Donc pluat iustitiam vobis*. Et Ioël cum eundem Seruatore *Doctorem iustitia* nominauisset continuò subdit: *Et descendere faciet ad vos imbrem matutinum*. Vbi in fonte est dictio מורה *moreh*: quæ & doctorem & pluuiam sonat: vnde Hebræi montis Moriz nomen deducunt, & מורה *moreh* *lah* doctrinam Domini interpretantur, vt animaduertunt eruditi. Hinc sacri Doctores ac verbi Dei concionatores *mystica nubes* nuncupantur; quæ pluuiam salutari stillantes, sapientiã, quæ de cælo est, Christianorum animos probè cultos atque subactos dulci quodam illapiu perfundunt: quare Zacharias eisdem appellat *nubes sanctas*. Cuius nominis duas omnino causas vir sanctissimus idemque eruditissimus Cyrillus Alexandrinus ibidem profert: Vel quòd, inquit, Sanctorum mens in sublimi feratur, & terrena cogitata humiliãque repudiet, cælestia verò persequatur: vel quòd τὸν ἰουδαίου ὑποῦν καταρδὲν ἰριγῶν, *pluujijs spiritalibus alios irrigare soleant*. Quam etiam causam vidit Magnus Dionysius in beatis Mentibus: de quarum Hierarchia mirabiliùs disputans, cap. 15. ait Angelos appellari *nubes*, non modo quòd pleni sunt lumine, quod terris communicant; verum etiam, ἐπὶ τὸ γόνιμον αὐτοῦ καὶ ζῶοντιον, &c. quòd insit illis *fecunda vis quædam viuificandi, & augendi, & perficiendi, per modum spiritalis partitionis imbris, quo finem excipientem, παλαιοῦ ὑποῦν, pinguis facundisq; pluujijs ad vitales parturitiones excitet*. Quare beati prorsus dicendi sunt concionatores illi sacri, qui, vt verbo S. Dionysij vtar, ὑπεροπία, *fecundã & generantem pluuiã*, ad spiritalem virtutum partum auditorum animos disponunt, in quo cælestibus illis mentibus pares propè videantur.

Ad talem igitur spiritualem ὑπεροπία respiciens Moyses: *Concresecat, inquit, in pluuiam doctrina mea: sicut vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina*. Sed cum illicò grauissimas pœnas populo

Israëlitico comminetur; quid similitudinis quæso est inter minas & stillas, inter terrores & rores? Plurimum quidem dicit aliquis cum Lyrano & alijs. Quia sicut matutini rores è cælo distillantes agros fecundant; ita cælestes minæ in animos influentes eos corripiunt & emendant. Sed appositè ad rem præsentem dicit alius cum Procopio: Quia sicut roris stillæ molliter fluunt in agros; ita Dei minæ leniter illabuntur in animos. Verum si peccatores blandis minarum roribus infusi non molliantur, mirum est quantis à Deo terroribus flagellati exagitentur: nam cum sensit per illas placidas minas, tamquam stillas, apud peccatores non proficere; statim in acres iras, tamquam in scintillas, excanduit & exarsit. Vnde inferiùs versu 22. ait: *Ignis succensus est in furore meo*, &c. vt si blandis præmonitionibus non mollescant, duris comminationibus liquentur.

5. *Peccauerunt non ei filij vituperabiles.*] Aquila, *Διέφθρασαν αὐτῶν ἰσχυροὶ υἱοὶ αὐτοῦ, Corrupterunt se ei non filij eius*: Symmachus, *Διέφθρασαν φθεῖς αὐτῶν ἰσχυροὶ τὸ σύνολον, Corrupterunt se erga eum non filij omnino*: Vulgata, *Peccauerunt ei & non filij eius in sordibus*. Locus hic magnam difficultatem mouit S. Augustino quæst. 55. in Deuteronomium, vbi de hoc loco quærit, cur dicantur peccasse *non ei*: & respondet dupliciter. Primò: *Quoniam, inquit, qui peccat, non peccat ei: id est, Non Deo nocet, sed sibi*. Et rectè quidem ad mores. Nam peccatum non offensi Numinis, sed offendenti hominis est detrimentum. Secundò; quia Iudæi sic peccabant, vt nec pœnitentiam agere vellent, & ad Deum redire vt sanarentur. iuxta illud: *Quoniam caro sunt, & spiritus ambulans, & non reuertens*. Quare sicut morbus, cuius nullam æger vult suscipere medicinam, Medico non redundat in gloriam; ita peccatum, cuius pœnitentiam nullam agit peccator, diuinam in gloriam non refertur. Vnde non peccat Domino, qui peccati sui pœnitentiam non agit. Ita D. Augustinus subtiliter magis quàm solidè philosophatur; cum multi in Scriptura dicantur peccare Domino, qui pœnitentiam non egerunt: vt videre est Exod. 32, 33. Deuteron. 9, 16. Ezech. 14, 13. & passim alibi. Melius ergo sic accipiatur, vt minimè dicantur hi non peccare Deo, sed non esse filij Deo, id est ipsius Dei; quia nimirum propter sordes, peccata & idololatriam à filiorum Dei numero reiecti sunt. Quomodo Cornelius, Bonfrerius & alij exponunt.

6. *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, &c.*] Vbi Glossa ordinaria: *Præposterus, inquit, ordo*. Primò enim creauit Deus disponendo vt esses; secundò fecit formando; tertio dominando possedit. Sed priùs ponit possessionem quam de te habet. Vnde Interlinearis: *Qui possidet, inquit, per fidem expulsis erroribus, vindicauit sibi & postea inu ad possessionem, pater tuus ait, ac si non esset reliquorum*. Quod Dei singularem in populum amorem indicat. Vnde pulchrè S. Ambrosius lib. de Fuga sæculi: *Si parentes, inquit, quia nos genuerunt amamus; quanto magis diligere debemus creatorem, parentem factoremque nostrum?*

7. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, &c.*] Superiùs autem Deut. 6, 7. eidem populo Israëlitico præceperat Deus, vt filios suos doceret: *Erunt, inquit, verba hæc in corde tuo,*

Isaie 55.

Osee 10.

Ioël. 2, 23.

Sacri Doctores sunt mystica nubes.

Zach. 2.

Dei mina in: 210 stilla, si non emendemur scilicet sunt.

ANNO-TATIONES COR- DERII.

Peccatum non Deo nocet, sed peccatori.

Psal. 77, 39.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

& narrabis ea filijs tuis. Vnde aliqui existimant hęc duo pręcepta ad diuersas personas spectare: vnum quidem ad patres, alterum verò ad filios. Sed cum Moyses vtrobique totum populum sine discrimine alloquatur, ad eandem personas mihi videtur vtrumque pręceptum pertinere. Quid ergo? Qui prius Magistri & Doctores facti fuerant, postea discipuli & auditores efficiuntur? Ita planè. Ne quis in docendi munere constitutus se ab interrogandi onere exemptum arbitretur. Nam vt benè D. Ambrosius lib. 1. Offic. *Quantumlibet, inquit, quisque profecerit; nemo est qui doceri non egeat dum viuist.*

Deus eosdem constituit Doctores & discipulos.

8. *Constituit terminos Gentium secundum numerum Angelorum Dei.*] Hoc in Catena superius & passim à Patribus exponitur de Angelis custodibus ac Pręsidibus à Deo singulis Gentibus, atque aded etiam hominibus ad tutelam pręfectis. Ac benè quidem secundum hanc lectionem Septuaginta. sed ab Interpretibus, Cornelio, Bonfrerio alijsque probatur magis lectio Vulgata, quę sic habet: *Quando diuidebat Altissimus Gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël.* Quorum verborum sensum ita tradit Bonfrerius. q. d. Quando Deus Gentes in varias orbis regiones diuidebat in Babylonica ista post diluuium confusione, hominumque diuersas familias iuxta linguarum varietatem ab inuicem separabat, iam tum, etiam si Israëliticus populus non existeret, de eo Deum cogitasse, & commodam ei habitationem pręparasse, certos videlicet terminos & terrę fines, qui à Chananais habitari cęperunt (quos *populos* hęc appellat) constituendo destinandoque, qui postmodum capere possent omnes Israëlitas, cum eò habitatum se contulissent. Hoc enim significat illud *iuxta numerum filiorum Israël*: licet alij posteriora illa aliò detorqueant, videlicet, quòd tot fuerint populi in ista linguarum confusione, scilicet septuaginta, quot Israëlitis filij in descensu in Ægyptum: qui itidem septuaginta fuere. Verùm hoc longè petitum. Nam & illud incertum, fuerintne septuaginta vel septuaginta duę linguę, vel homines diuersi in Babylonica illa confusione, inter quos diuisa sit terra: id enim non rectè colligitur ex Genesis cap. 10. sed potiùs contrarium (vt ibidem Bonfrerius & Cornelius ostendunt) neque causa esse potuit, cur Deus tot Israëlitas esse faceret in isto in Ægyptum descensu, quot antea homines in Babylonica ista confusione extitissent. Ita Bonfrerius noster.

In Gentium distributione & lingua diuisione Deus peculiarem Israëlitarum rationem habuit.

Anagogicè Rupertus: *Constituit, inquit, Deus vt duret genus humanum donec impleatur terminus & numerus electorum.*

Deus peculiarem se Iudaorum Regem pręstabat. Exodi 19, 5.

9. *Et factus est pars Domini populus eius, &c.*] Hoc est: Populum Israëliticum non alijs Regibus, sed sibi vni gubernandum seruauit; vti ex alijs quoque Scripturę locis patet. Nam Deus ad populum illum in Exodo ait: *Mea est omnis terra: & vos eritis mihi in Regnum sacerdotale.* quasi diceret: Quamuis ego totam terram meã teneam ditione, tamen peculiari ratione me vobis Regem exhibebo. Idem colligitur ex illis verbis quę immediatè antecedunt: *Eritis mihi in peculiũ de cunctis populis:* Oleaster ex Hebræo legit, *Eritis mihi thesaurus dilectus pra*

omnibus populis: at verò Lyranus, *Eritis mihi amicitias de cunctis populis:* id est, inquit, *excellenter dilecti:* & notat significari per abstractum, vt excellentior amor ostendatur. Simul est illud Ecclesiastici: *In vnamquamque gentem prapofuit rectorem, & pars Dei Israël facta est manifesta.* Nam regimen illius populi, inquit ibi Lyranus, attribuebatur à principio ipsi Deo modo speciali. Nec solùm erat Israël peculiaris Dei populus, sed vt talis palam agnoscebatur. Hoc potest etiam illustrari ex Iosepho lib. 2. contra Appionem, vbi cum varias regiminum species descripsisset, *Monarchiam* per vnum, *Aristocratiã* per optimos, *Democratiã* per multitudinem; tandem addit, composito seu innotato vocabulo, *Theocratiã* per Deum: & hanc tribuit populo Israëlítico, qui à Deo immediatè regeretur. *Noster, inquit, Legislatores nullam harum administrationum intendens Theocratiã instituit, vni in primis Deo imperio atque potestate assignatã.* Quod in sensu Septuaginta Interpretum, & S. Dionysij aliorumque Patrum, hunc Cantici locum de Angelorum in Gentes pręfectura exponentium, minimè ita intelligendum est, quasi Deus ceteras Gentes Angelis regendas dederit, solo Israëlè sibi, id est suę prouidentię & gubernationi, retento, vt videlicet ipse Israëlẽ sine Angelis, Angeli autem reliquas Gentes regerent: (quia & Israël Michaelẽ pręfectum legitur, & Deus omnes Gentes in Scripturis possidere & gubernare memoratur:) sed ita intelligendum est, quòd cum Deus omnibus Gentibus Angelos dederit, vt eorum ductibus ad veritatis lumen peruenirent, solus Israël ad verum Deum conuersus sit. Vide quę hac de re habet S. Dionysius Areopagita de Cęlesti Hierarchia cap. 9. & ibidem nostras Annotationes & Scholia S. Maximi atque Pachymerę paraphrasin, vbi hęc luculenter exponuntur.

10. *Necessaria tribuit ei in deserto, &c.*] Gręcè est, *ἀναγκαῖον αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ.* Quę lectio videbatur Bonfrerio primùm suspecta de mendo, maximè propter syntaxin illam & vocem *ἀναγκῆν* actiue vsurpata, vt proinde cum Eugebino, qui eandem versionem carpit, crederet initio legendum fuisse *ἐπιδικῶν αὐτῷ, inuenit eam;* quomodo S. Hieronymus ex Hebræo vertit, & Vulgata habet: à quã non diffidet Aquila & Theodotionis versio, *ἔδωκεν αὐτῷ.* Verùm re meliùs consideratã animaduertit etiam Chaldæum Paraphrastem cum versione Septuaginta conspirare; siquidem *ܫܝܦܟܐ ܫܚܪܥܝܚܘܢ* *Sippeh sharechichon* ad verbum est, *Suppedistans necessaria eorum.* Addit etiam vocem Hebręam *נצרך* in Cal significare non tantum *inuenire*, sed etiam *neutraliter sufficere*; in *Hiphil* verò actiue *sufficere* seu *suppedicare*; vt omnino sit verosimile Septuaginta & Chaldæum legisse *נצרך* *Iamtschu*, pro eo quod S. Hieronymus legit & modò legitur *נצרך* *Iamsachu*. Ita Bonfrerius noster.

Moraliter hęc locus pulchrè adumbrat nobis, *quomodo* quales ex nobis simus, & qualis habitatio nostra fuerit *in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis*, antequam nos sibi Deus adiungeret. Quod per Ezechielem quoque Deus manifestat dicens: *Eras nuda & confusione plena, & transiisti*

per te, & vidi te, &c. Quales item nos faciat Deus, nempe ex feruis liberos, ex abiectis nobiles, ex nudis vestitos, ex pollutis mundos. Vbi simul nota, quomodo post electionem & vocationem Deus nos prius circumducatur, id est hinc inde transferat, & tribulationibus prober, sed hoc in vtilitatem nostram euidentem. vnde sequitur: *Et circumduxit eum, & docuit, & custodivit quasi pupillam oculi sui.* Vnde patet quanta sit sollicitudo, cura, prouidentia & custodia Dei erga suos, scilicet quanta est hominis circa rem charissimam, tenerrimam & pretiosissimam, nempe pupillam oculi sui.

11. *Sicut aquila ad protegendum nidum suum, & super pullos suos desiderauit.*] Græcè est, *ὡς ἀετός οὐρανῶν προσίαν αὐτῷ καὶ ἐπὶ τοῖς νοσσοῖς αὐτοῦ ἐπιπέδου:* quod Vulgata vertit, *Sicut aquila promocans ad volandum pullos suos & super eos volitans.* quod exponit Cornelius noster. q. d. Deum vt aquilam, Israëlẽm quasi pullum suum, per varia signa in Ægypto ad inde exeundum & euolandum prouocasse; eumque iam exire parantem velut in expansis prouidentia suæ alis assumpsisse, protexisse & subuexisse tum per se, tum per Angelum viæ ducem, tum per columnam ignis & nubis. Notat ibidem aquilam esse symbolum Dei. Primò, quia ipsa est regina auium. Secundò, quia est fœcunda, & longæua. Tertiò, quia est simulacrum Solis: ipsum enim fixis & irretortis oculis aspicit. Quartò, quia aliæ aues cum sursum ascendunt, obliquo tramite, sola aquila recto in altum euolat: quare à Poëtis vocatur auis Iouis. Quintò, propriè ob singularem aquilæ in pullos suos amorem, de quo ita scribit S. Hieronymus in Ila. cap. 65. *Inter ceteras animantes omnes aquilarum quidem maximus in pullos est amor, quæ in excelsis & inaccessis locis nidos collocant, ne coluber factus violet. Amethystum quoque inter pullos eius lapidem reperiri scribunt, quo omnia venena superentur. Si hoc verum est, rectè affectus Dei in suas creaturas aquilis comparatus est, qui omni studio protegit liberos suos, ne draco & coluber antiquus diabolus obrepat nouellis fœtibus; vt ad nomen lapidis, qui ponitur in fundamentis Sion, omnes aduersariorum insidia frangantur.*

12. *Dominus solus duxit eos.*] Ac si diceret: Quidni omnia prospera, ac suauitate & felicitate plena ei obuenerent, qui vno Domino ductori nitebatur? nec dijs alienis caducis atque fallacibus veluti ruinosis parietibus & fundamentis adharebat: quod quidem & ipsemet pseudopropheta Balaam palam fateri compulsus est dicens, *Non est idolum in Iacob, nec videtur simulacrum in Israël, Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoria Regis cum illo:* vt dicere videatur, Vt Deo innititur, ita omnia vincit: vt idola & simulacra despiciat, ita firmus & inconcussus victoriæ signa secum semper defert. subiicit: *Deus eduxit illum de Ægypto: cuius fortitudo similis est rhinocerotis.* Vbi dum Procopius, Rupertus & alij rhinocerotis imaginem Deo ob maximam & insuperabilem fortitudinem accommodant, Theodoretus quæst. 44. ad ipsummet populum referendam sic existimat: *Quidam ergo voluerunt huic assimilare Dominum Deum: ego verò arbitror hoc de populo dictum esse. Nempe quem-*

admodum monoceros unicum habet cornu; sic populus verè pius unicum Deum adorat. Idcirco B. David dixit, In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Sic ille. Quod Patrum dissidium facile componas, si dixeris, hominem Deo armatum, Deo adsimilem, siue Deum robore & fortitudine quodammodò esse; atque idcirco eandem fortissimi animalis imaginem Deo & homini æquè conuenire.

13. *Ascendere fecit eos super fortitudinem terra.*] Ita etiam ad verbum Chaldæus Paraphrastes vertit. Per fortitudinem autem terræ intelligitur terra fortis & potens ad fructus prodigiosos. Aquila reddit, *Ἐπὶ τῷ ὑψίστῳ τῆς γῆς, Super celsitudinem terra:* Vulgata, *Constituit eum super excelsam terram.* Glossa ordinaria Palæstinam intelligit, quæ montosa est, cum Ægyptus plana & depressa sit; atque per eam significari Ecclesiam, quæ virtute & scientiâ sublimis est: in quâ comeditur fructus agrorum, id est abundantia rerum omnium: quam etiam designant verba sequentia: *Suxerunt mel de petra oleumque de saxo durissimo.* Quæ ad litteram significant montes terræ promissæ seu Palæstinæ tam fertiles esse, vt in ijs copiosè mellificent apes, oleumque in ijs copioso prouentu proueniat.

Allegoricè S. Gregorius Hom. 26. in Evangelia: *Hoc, inquit, iuxta historiam factum numquam legitur; sed de Petra, id est Christo, mel suxerunt, qui eius facta, id est miracula, viderunt; oleum verò de firma petra; (sic enim legunt aliqui;) quia post resurrectionem eius Spiritus sancti unctionem meruerunt. Petra mel dedit, quando adhuc mortalis miraculorum dulcedinem ostendit. Firma petra oleum fudit; quia post resurrectionem impassibilis, per afflationem Spiritus sancti donum sanctæ unctionis donauit.*

Tropologicè, inquit Cornelius, hæc aliqui adaptant Religioni & Religiosis: hos enim constituit Deus super excelsam terram, puta Religionis statum, vt fructus cælestes carpant, vt diuinæ consolationis melle pascantur, oleoque cælesti perungantur. Religio enim est terra excelsa fluens lacte & melle: est *mons pinguis, mons coagulatus, mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: est hortus conclusus, in quo Religiosi velut arbores plantantur, quæ Deo iucundissimos proferunt fructus: est fons signatus, mundi sitim extinguens: est turris eburnea, castitatis ebore vndique septa: est turris David, ex qua mille pendunt clypei, omnis armatura fortium.*

15. *Et recalcitrauit dilectus.*] Ac si optima fortuna, ad quam accesserat, cum in feritatem detruderet belluinam; vsque aded, vt non iam armis, vt homo, sed calcibus, vt bellua contra Deum decertaret. Idcirco Oseas, *Sicut vacca, inquit, lasciuens doclinauit Israël.* Vt enim vaccæ propter pastus abundantiam licentiùs aberrare consueverunt; ita & homines propter rerum affluentiam effrænatius peccare. Quod exprimens Chaldæus Paraphrastes translulit: *Sicut bos qui saginatur & recalcitrat, sic rebellat propter multitudinem bonorum Israël.* Misera hominum conditio, qui à Deo liberaliter excepti deberent ipsi Deo officiosius deseruire; secus agunt, & ex diuina liberalitate ad suam impie-

ANNO-TATIO-NESCOR-DEII.

Psal. 43, 6.

Terra promissa fertilitate.

Ecclesia celsitudo.

Allegoria mellis & olei.

Psal. 67.

Cant. 4.

Ibidem.

Israëlitæ rebus prosperis effecti sunt.

Oseas 4, 16.

Ala prouidentia Dei aquila comparata.

Omne bonum ab vno veri Dei cultu.

Num. 23, 21.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
*Prosperitas
stultorum
perditio.*
Prou. 1, 32.

Deut. 32,
10.

Pfal. 79, 9.

Pfal. 79, 2.

Pfal. 142,
10.

*Ingluuias
& pingue-
do virtuti
& prudenti-
a inimici-
ca.*

impietatem prolabantur. Quid non dico iniquius, sed stultius? Benè Salomon: *Prosperitas, inquit, stultorum perdet eos.* Stultorum, inquit, non sapientium. Hi enim ex sua prosperitate ad maiores virtutes proficiunt, gratum Deo animum exhibendo: illi è diuerso ad maiora scelera effrænuntur, acceptam à Deo gloriam sibi ipsis arrogando. Hinc omnes ferè ad idololatricam proni, ad iniustitiam rapidi, ad omne genus impietatis temerarij ac præcipites proruerunt. Quis enim eos tam læuus oculus fascinauit, quos Deus antea sicut pupillam oculi sui custodiuit? Quis tam læuus turbo à diuinis legibus auulsit, quos Deus transtulit de Ægypto, & in loco vberi plantauit? Quis tam vorax lupus abegit, quos Deus velut ouem in beata pascua deduxit? Quis tam malignus de cælo afflatus corripuit, quos spiritus Dei bonus deduxit in terram rectam, & propter nomen suum viuificauit? Nimia profectò felicitas dementauit eos, dum de prosperis rerum successibus inaniter gloriantes, debitam Deo reuerentiam & obedientiam denegarunt.

I B I D E M. *Impinguatus est, incrassatus est,* &c.] Ex intemperantia nimirum in cibo & potione, quibus animi generosi vis & nobiles functiones impediuntur. Prudenter enim dixit Theopompus apud Athenæum lib. 4. *κρησφάγια*, hoc est *usum carniū uberrimū, λογισμὸς ἐξαιρητῆν*, rationem consiliumque exhaurire, imminuere prudentiæ lumen atque obruere. Causam attulit D. Basilius in cap. 2. Isaiæ, dicens è copioso & opimiori alimento *ἀδύνατος ἐστὶν ἀναδυσμασία*, id est *fuliginosas quasdam exhalationes*, densæ nubis instar egeri & attoniti, quæ intercipiunt illustrationem cælestis doctrinæ, natam inferi mentibus nostris infusione Spiritus sancti. Hoc confirmat S. Leo Serm. 8. de ieiunio decimi mensis, asserens *potus satietate aciem mentis obtundit, ciborum nimietate vigorem mentis hebetari.* Quamobrem Cassianus de spiritu Gastrimargiæ scribens, dicere non dubitauit, in ijs hominibus qui in epulas immoderatè sunt effusi, & cupidius helluantur, *mentem cum carne impinguari*: hoc est, fieri quodammodò carneam atque pulpam; vt quemadmodum suis, ita pro sale data illis anima videatur, ne putrescant. Quod vetustissimis temporibus in athleticis fuit animaduersum, qui saginà quotidianà alebantur ad populi voluptatem: & opimi veluti boues hoc agebant vnum, vt crassum & robustum haberent corpus, & palæstræ laboribus sufficerent, in quibus excellere pulchrum & gloriosum putabant. Nam de anima, deque ingenio & dignis homine cogitationibus, quibus humana mens in ingenuis pascitur, & humanissimæ gustum lætitiæ percipit, non curabant magis, quàm si animus iam fato mortuus, & imo in ventre consepultus foret. Itaque bardi stupidi que fuerunt, suâ facie & aruinâ lutulenti, & pecudibus propiores, qui in humana effigie propè mente & ratione destituerentur. De ijs loquens S. Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum, ait eorum animas *nimio sanguine & adipibus quasi luto inuolutas, nihil tenuæ, nihil caeleste, sed semper de carnibus, de ruti & ventris ingluuie cogitare.* Quæ doctissimi sanctissimique viri commentatio nobile illud Cassiani effatum de carne mente valdè illustrat.

17. *Noni recensetque venerunt.*] Id est, Diu nouiter humanâ adinventione introducti sunt. Vide quæ Tomo 2. superiùs annotauimus ad Psalms octogefimi versum decimum: *Non erit in te Deus recens.*

22. *Ignis succensus est in furore meo, &c.*] Ad litteram quidem hæc est suppliciorum atrocium, temporalium tamen periphraasis hyperbolica, vt Bonfrerius & Cornelius exponunt.

Allegoricè verò: Procopius, Rupertus, Rabanus, & S. Gregorius, per ignem hunc accipiunt ignem inferni & damnatorum. Vbi cum Cornelio nota primò hunc ignem dici iam *succensum*: tum quia iam extat ab origine mundi; tum quia in Dei præsentia & prædestinatione præparatus est, vt suo tempore exurat peccatores & reprobos. Secundò dici *succensum in furore*; quia illius auctor est furor Domini, id est voluntas & firmum propositum puniendi impios modo horribili & inaudito, qualem suggerere solet furor. Tertio, quòd *ignis hic ardebit usque ad inferni nonissima*, id est in omnem æternitatem. Quarto, quòd *demorabit terram*, id est, omnia quæ supra terram sunt in cineres rediget. Quintò, quoniam quoque *montium fundamenta comburet*. Omnia enim metalla montium visceribus contenta consumet, ac mixta omnia in sua primordia & principia simplicia rediget.

29. *Non sapuerant intelligere: hæc suscipiant in sequens tempus.*] Aquila, *ὄφελος ἰσοπίδου ἐπιστάτου ἀντὶ τοῦ σωτηρίου οὗ ἐξήλθεν αὐτῶν*, *Vtinam sapuissent scire eam, intelligerent in nonissimo suo*: Vulgata, *Vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent*: vbi Glossa Interlinearis addit, *Vtinam saperent per se, & intelligerent per Doctores, ac nouissima prouiderent tormenta vel premia.* In his verbis (inquit S. Bernardus) *tria quidem nobis video commendari, sapientiam, intelligentiam, prouidentiam*: arbitrator sanè eas tribus conuenire temporibus, vt *æternitatis quadam imago formetur in nobis presentia moderantibus per sapientiam; præterita per intelligentiam diiudicantibus; nouissima prouidentibus ad cautelam.* Hæc namque *spiritualis exercitij summa, vt sapienter disponamus presentia nostra; recogitemus in amaritudine anima nostra præterita; futura quoque sollicitè prouideamus.*

30. *Quomodo persequatur vnus mille, & duo fugent decem millia.*] Vbi nota, si vnus mille tantum persequeretur, seruata benè proportione fore vt duo fugarent duo millia; & nihilominus duo fugabant decem millia: quia vbi charitas incipiebat, quæ illo binario significatur, ibi virtus ad expugnandos hostes decuplo maior agebatur. Pulchrè ad hoc propositum Radulphus: *Virtus, inquit, mirabilis & prorsus stupenda, vt vnus contra mille, & duo proualeant contra decem millia. Quis tamen ignorat, quantam stragem inimicorum efficiat, cum egregius miles summi Regis, timor videlicet Domini, sub Ducis sui protectione contra vitiorum exercitum dimicet? Quid cum ei Dei miles præcipuus, & princeps militia Dei, scilicet amor adiungitur?*

31. *Non enim est Deus noster vt dii eorum, &c.*] Quasi diceret: In eo verus Deus à falsis dijs distinguitur; quòd his testimonium perhibetur tantum ab amicis, illi autem etiam ab inimicis.

Ignis inferni quantum.

Math. 25, 41.

2. Pet. 3, 10.

Summa exercitij spiritualis.

Vbi charitas ibi virtus decuplo maior.

Qua sit distinctio veri à falsis dijs.

inimicis. Falforum deorum potentiam domesticitantum, & eorum non tam cultores quam adulatores & fautores commendant: veri autem Numinis maiestatem & potestatem etiam externi & aduersarii, persecutores veritatis, vi coacti admirantur, & consentunt. Quo testimonio fides egregie firmatur. Nam, ut hic Interlinearis annotat, *firmum testimonium ab hoste.*

Peccatum est cum felle draconum comparatur.

33. *Furor draconum vinum eorum.*] Pro quo Vulgata *Fel draconum* reddit, flagitium & scelus sic appellans: idque perquam peritè, & maximè appositè ad rem explicandam. Nam in quouis animante fel amaritudinem tantam habet, ut à canibus non attingatur, ut auctor est Plinius lib. 11. cap. 37. qui etiam in felle nigro insaniz homini causam esse putat. In dracone verò non modò fel amarum est, verùm etiam cum veneno pestilenti coniunctum, ut vim peccati videamus, & expertem esse voluptatis, & insaniz mortisque opificem.

Peccatum aspidi assimilatur.

IBIDEM. *Furor aspidum insanibilis.*] Græcè, *Θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος*: pro quo Vulgata legit, *Venenum aspidum insanabile*: Chaldæus vertit, *Caput aspidum crudelium*. ut cum de aspide sermo est, venenum & caputidem esse videatur. Mens igitur diuini Spiritus in hoc oraculo est, peccati horrorem in omnium animis imprimere, quod in morem aspidis dentes nudet, linguam vibret, noxium virus & mortem immitrat promptà & inuictâ contagione. Vnde *δὴγμα ἀσπίδος*, *morsus aspidis*, de immedicabili vulnere atque odioso malo dicitur, cui vix vlla medicina fieri possit; quòd intra quatuor horas hominem exanimet. Quam ob causam Nicander, peracutus naturæ speculator, aspidem *φοίνισσας, crudelem, ἰοχάραρον, veneno gaudentem* vocat; Accedit & illud in morsu aspidis, quòd sint adedò tenuia eius vestigia in corpore, ut vix appareant: tam subtilis tamque potens est veneni vis ad facilè penetrandum seque insinuandum in interiora. Quod excellenti quadam ratione peccati vim naturamque declarat: sæpè enim necdum opinantibus nobis, & nihil minus sentientibus, subit cor ipsum, vitæ arcem, & tenui morsu magnum inuehit malum & deplorandum. Neque tantum morsu & dente nocere aspis consuevit, verùm etiam afflatu & teterrimi humoris iniectione. Vnde certæ aspides nōminate sunt *ἀνάδης*, quasi dicas *spūantes*, quòd venenum in oculos hominum expuant, è quo cæcitas miserima oritur. Certè illas sputo suo *τυελάω, excacare lumina occurrentium*, Porphyrius auctor est. Hinc

Qualis sit aspidum natura.

etiam somnus infelix consequitur, veterumque detestandum cum ferreo sopore coniunctum; ut doctè mihi Lucanus aspidem videatur appellare *somni feram*; quemadmodum *ἀπὸ τοῦ ὄπτι, à somno, ὑπναλί* dicuntur, ut somnium inferentes. Sed hæc duo, somnum & cæcitatem, non vlla magis in corporibus aspis quàm peccatum in animis facit.

Deo soli competat ultio.

35. *In die ultionis retribuam.*] In Hebræo est, *Mibi ultio & retributio in tempore*: Vulgata reddit, *Mea est ultio, & ego retribuam in tempore*. Hoc est, Meum est, qui iustus sum, hæc ulcisci; & ego, cum tempus aduenerit, pro his factis supplicia rependam. Quomodo autem soli Deo competat ultio vide superius quæ dicta sunt Tomo 1. ad Psal. 93. vers. 1. *Deus ultionum Dominus, &c.*

Deum propeus voluntate miseretur, iniuriam puniat.

36. *Et in seruis suis consolabitur.*] Ita etiam habet S. Augustinus: Græcè est *παρηγορησεται*. Hoc est: De peccatoribus vindictam sumet, sed tantà tristitiâ affectus, ut statim seruis suis tamquam consolatoribus vtatur. Vulgata vertit: *Et in seruis suis miseretur*. Hoc est: Ita indicabit & puniet, ut tandem etiam misericordiâ moueatur, nec ad extremum puniat: & licet noxios puniat, innoxiorum tamen (quos hic *seruos suos* nominat) rationem habeat, ne eodem tandem cum impijs interitu inuoluantur. Vel per seruos Dei vult intelligere eos, qui licet antea peccassent, iam tamen per pœnitentiam resipuerant. Oleaster ex Hebræo vertit, *Super seruos suos pœnitebit eum*. Quasi Deus vbi ultionem infert ita doleat, ut statim eam non illatam vellet, sed potiùs reuocatam. Vnde idem Oleaster: *Mira, inquit, Dei nostri dignatio, ut eum malorum pœniteat, qua tam iusto nobis iudicio insugit. Quem, queso, non pœniteat peccatorum suorum, postquam videt Deum pœnitere peccatorum?*

39. *Ego occidam, & ego viuere faciam, &c.*] Pulchrè ad hoc S. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 14. *Occidit, ut viuificet, percutit, ut sanat: exteriora verberat, ut interiora transfigat: quia mentis nostra duriciam suo percutit desiderio, & percutiendo sanat; quia terroris iaculo transfixos ad sensum rectitudinis nos remocat. Corda enim nostra malè sana sunt, cum nullo Dei amore sanciantur, cum peregrinationis arumnam non sentiunt, & infirmanti proximo nullo affectu compatiuntur: sed amoris sui spiculis insensibiles Deus percutit, & sensibiles per amorem charitatis facit.*

CANTICVM ANNÆ MATRIS SAM.

α'. ΣΤΕΡΕΩΘΗ ἡ καρδία μου ἐν κυρίῳ, ὑψώθη κέρα μου ἐν θεῷ μου.

ANONYMOY. Δηλαδὴ τῆ πίστει, ἠνίκα αἰτεῖ δοθῆναι αὐτῆ τέκνον δωρεά. Εἰ ἐ μεγαλαυχεῖ ἐπιτυχεῖσα τῷ σκοπῷ, ὅτι ἔτεκεν υἱὸν· ἀλλὰ τὸ τῷ θεῷ χάριτος ὑπάρχει ἢ ἀξιάχαστος τῆς Ἀννης ὑμνωδία· εἰ γὰρ μόνον

TOMVS III.

I. * ONFIRMATVM est cor meū in Domino, * exaltatū est cornu meū in Deo meo:

ANONYMI. Nimirum fide, quando perijt dono dari sibi filium. Et si gloriatur scopum affecuta, quia peperit filium; attamen etiam diuinæ gratiæ est hoc admirabile Canticum Annæ: non solùm enim

VVVVV

lauda-

i. Reg. 2. r. * Vulgata Exultauit addis &

CATE-
NA PA-
TRVM.

laudavit largitorem ob ea quæ acceperat, ve-
rùm etiam vaticinationi hymnum admiscuit,
& filij sui gratiæ particeps exitit. Enixa enim
Prophetam, etiam ipsa post partum vaticina-
tur, nimirum diaboli euerfionem, & Domini
nostri Iesu Christi in cælos ascensionem, &
Spiritus sancti in Apostolos descensum, quin
etiam gloriosum Christi in nouissimis tempo-
ribus aduentum, & prauorum bonorumque
operum remunerationem, atque insuper Re-
gnum ex genere. Fortitudinem enim, inquit,
dabit Regibus nostris, qui à Dauid vsque ad
captiuitatem permanserunt. Prætereà verò do-
cet minimè fidendum diuitijs, neque sapien-
tiæ, neque Principatui, sed illi soli qui vitam
largiri possit. Illa autem clausula, *Sterilis pe-
perit septem*, prædicat Ecclesiæ fœcunditatem.
Numerus enim septenarius designat multitu-
dinem. Nam omne tempus in septem dies re-
soluitur. Quæ verò multos habebat filios in-
firmata est. Siquidem Iudæa quæ multos li-
beros habebat, & plurimos prophetas ac fan-
ctos genuerat, modò sterilitate laborat.

Dilatatum est os meum super
inimicos meos: * lætata sum in sa-
lutari tuo.

* Vulgata
addit quia

ANONYMI. Cepi & ego audaciam
dicendi, Non sum sterilis, quod ipsi Phe-
nenna eiusdemque filij exprobrabant. (Ad
ipfos enim respiciens dixit ea quæ sequuntur:
Ne gloriâmini, neque loquamini sublimia.)

2. * Quoniam non est sanctus
sicut Dominus: & non est iustus
sicut Deus noster, & non est san-
ctus præter te.

* Vulgata
Non est
sanctus vt
est Domi-
nus: neque
enim est
alius extra
te, & non
est fortis
sicut Deus
noster.

ANONYMI. Vt ostendat dæmones non
esse sanctos, sed immundos. Nam ad deo-
rum & impurorum spirituum multitudinem
redarguendam, solum Deum dicit esse san-
ctum, utpote fontem sanctitatis.

3. Nolite * gloriari, & nolite lo-
qui sublimia ad fastum: neque
exeat magniloquentia de ore ve-
stro: quia Deus scientiarum Do-
minus*, & * Deus præparans adin-
ventiones suas.

* Vulgata
multiplica-
re loqui
sublimia
gloriantes:
recedant
vetera
* addit est
* ipsi
præparan-
tur cogita-
tiones.

ANONYMI. Quoniam opprobria recipie-
bat à Phenenna, Ne gloriaris, inquit, Phenenna

ἐφ' οἷς ἐλαβαν ἀνύμνησι τὸν δοτήρα, ἀλλὰ
ἐ τῆ προσφητῆα τῶν ὑμῶν ἐκείρασι, καὶ τῆς
τῆ παιδὸς μετέλαχε χάριτος. κησασα γδ
προφήτην, προσφητῶν μὲν τὸν τόπον, δε-
βόλε γδ κατάλυσι, καὶ ἀνάληψιν εἰς ἕρως
τῆ κυρῆς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆν δεξίαν
πιδύματα, πρὸς τὰς Ἀποστόλους ἐπιφρονη-
σι, ἀλλὰ μὲν καὶ τῆν ἐπ' ἐχάστην τῆν χρο-
νῶν ἡδύορον ἀπὲ παρυσίας, ἐ ἀνταπόδοσιν
αἰσχρῶν ἢ ἀγαθῶν παραγμάτων, ἐπὶ μὲν ἐ
τῆν ἐκ τῆ γῆρας βασιλείας. ἰσχυρὸν γάρ, φη-
σι, δὲ ὡσὶ τοῖς βασιλεύσιν ἡμῶν, οἱ δὲ τὸν Δαυὶδ
μέχρι τῆ τιχμαλωσίας δῆρκεσαν. πρὸς δὲ
τέτοις ἐδίδαξε μὴ πλεῖτω παρρεῖν, καὶ σοφία,
μὴ δυναστεία, ἀλλὰ μόνον τῆ δυναστεία
ζωῆν χορηγῶν. τὸ δὲ, σῆρα ἐπισημῶν, τῆς
Ἐκκλησίας προκηρύττει πολυγονίας. ὁ γδ
ἐπὶ ἀειθμὸς τῆ πλῆθους διλωτικός. ἐ
ἐπὶ γδ ἡμέρας ἀπας ὁ χρόνος ἀναλύ-
ται. ἢ δὲ πολλὰ ἐν τέτοις ἡδέησιν. πο-
λύταις γδ ἕσα ἡ Γεδυαία, καὶ πολλὰς προ-
φήτας ἐ ἀγίους γρηγορητῶν, καὶ ἀκαρπῶν
νοσῶν.

Ἐπλατύνθη σῶμα μου ἐπ' ἐχ-
θρούς μου. διφραγθῆναι ἐν σωτη-
ρίῳ σου.

ANONYMOI. Ἐλαβον κηρὸν παρρη-
σίας εἰπεῖν, ἐκ εἰμὶ σῆρα, ἐ ὡ ἀνείδω ἢ
Φενάνα ἢ οἱ αὐτῆς. (πρὸς αὐτὴν γδ λαπο-
τιμομένη τὰ ἐξῆς φησι: τὸ μὴ καυχᾶσθαι, καὶ
μὴ λαλεῖτε ὑψηλὰ.)

Ὅτι ὁδὸς ἐστὶν ἅγιος ὡς ὁ κύριος
ἐ ὁδὸς ἐστὶ δίκαιος ὡς ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ
ὁδὸς ἐστὶν ἅγιος πλὴν σου.

ANONYMOI. Ἦνα δεῖξῃ ὅτι ἐχ' ἀ-
γοὶ δαίμονες, ἀλλ' ἀκάθαρτοι. πρὸς γδ ἐ-
λεγχον τῆς πολυθείας καὶ τῆν ἀκαθάρτην
πιδύματα, μόνον τὸν θεὸν εἶναι ἅγιον φησι,
τῆν πηγὴν τῆς ἀγιότητος.

γ'. Μὴ καυχᾶσθε, ἐ μὴ λα-
λεῖτε ὑψηλὰ εἰς ὑπεροχλῶν· μὴδὲ
ἐξελθέτω μεγαλορρημοσύνη ἐκ τῆ
σώματος ὑμῶν· ὅτι θεὸς γνώσει
κύριος, καὶ θεὸς ἐτοιμάζων ἐπιτη-
δάματα αὐτοῦ.

ANONYMOI. Ἐπειδὴ ἀνευρίσκω ὑπο-
φανάνας, μὴ μεγαλοφρονεῖ, φησι, Φανάνας ἐ
ποῖς

τοῖς ἀνθρώποις πλεονεκτήματα. δ' ἔχει) καὶ τὰς δυσπραγίας μετὰ πολλὰς καὶ τὰς κακοπραγίας, ἔ μάλιστα ὅταν ὁ θεὸς βουλῆται.

δ'. Τόξον δυνατῶν ἠδένησε, ἔ αἱ ἀδενεῦντες ἀφελώσαντο δύναμιν.

ε'. Πλήρεις ἀστῶν ἠλλαττώθησαν ἔ (C) ποινεῦντες παρηκαν γλω.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Πάντα ταῦτα τὰ ἀντίθετα εἰς τὴν ἐξ ἱερῶν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίων Συναγωγὴν ἐπεροφηώθη, ἀντιπροφεισθε τῆ καταστάσεως, καὶ τῆ χάριτος ὅτι τὰ ἔθνη μεταβάσθη. ἀφ' ἧ εἶπον τοῖς ἀπειθεῖσι Ἰουδαίοις, ἰδοὺ σφροβόμθα εἰς τὰ ἔθνη οἱ μαθηταί.

Ὅτι σείρα ἔτεκεν ἐπὶ αὐτῆς καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠδένησεν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τὰ ἐπὶ τὴν ἀντιθετὴν πολλῶν, καὶ ὅσα τυχὸν εἰς τέλειον ἀειθμὸν καταλογισθεῖσιν. ἐν γὰρ ἐπὶ ἡμέρας ἅπας ὁ χρόνος ἀνακυκλεῖται. ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ περὶ τῆς ἀνείσει μὲν ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὴν ἑβδομάδα. εἶτα κλείσας εἰς τέλος ἐκεῖ τὸν ἦν ἡμερῶν ἀειθμὸν ἐπανήξει πάλιν ὅτι τὴν περὶ τὴν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπὶ αὐτῆς, τρεῖς πολλά. ὁμοφροσὶ γὰρ αἱ ἀρεταί, καὶ ἡ μία μάλλον ἀλλὰ πολλὰ ἂν εἰσὶ μητέρες αἱ φιλόδοχοι ψυχῆς.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ὅσους γὰρ ἡ σείρα μὲν ἡ ἐξ ἱερῶν Ἐκκλησία τέτοκεν ἐπὶ αὐτῆς ἠδένησε δὲ ἡ πολλὴ περὶ τὴν τέκνοις συναγωγῆς, καὶ γέγονε πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἱέρειας μάλλον ἢ τῆς ἐχέουσας τὸν ἀνδρα.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὴν ἑκκλησίαν περικυρῆται σολυγονίας. ὁ γὰρ ἐπὶ αὐτῆς ἀειθμὸς τῆ πλήθους δηλωτικὸς. ἐν ἐπὶ αὐτῆς γὰρ ἡμέρας ἅπας ὁ χρόνος ἀνακυκλεῖται, καὶ τῆ Ἐκκλησίας οἱ παῖδες τὴν οἰκονομίαν ἐπλήρωσαν. ἡ δὲ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠδένησε. πολυπαις γὰρ ἔσται ἡ Ἰουδαία, ἔ πολλὰς περὶ τῆς καὶ διδασκαλοῖς γαληνηκίαις, νυνὶ ἀκαρπίαν σοσεῖ. Ἐπὶ αὐτῆς δὲ τὴν ἀντιθετὴν τῆ πολλὰ. τὴν δὲ περὶ τῆς ἐξ ἱερῶν ἀντικρῆς. γέγονε γὰρ Ἄννα μητὴρ πολλῶν παιδῶν, καὶ πάλιν ἐπὶ αὐτῆς, τρεῖς πλείους τε, καὶ ὅσα ἔχουσας ὅτι περὶ αὐτῆς.

ΔΙΑΥΜΟΥ. Ὅσον ἀπὸ τῆ ἱσραήλ ἵνα ἦν Ἄννα τέτοκε τὸν Σαμεὴλ. πῶς τῶντων

in diuitijs humanis. Res prosperæ enim æquè ac aduersæ sæpè vicissitudinem recipiunt, præsertim quando Deus voluerit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

4. Arcus * potentium infirmatus est, & infirmi accincti sunt * virtute.

* Vulgata
fortium su-
peratus
* robore.

5. Repleti * panibus minorati sunt : & esurientes dimiserunt terram:

* Vulgata
prius, pro
panibus se-
locauerunt:
& famelici
saturati
sunt:

ΑΝΩΝΥΜΙ. Omnia hæc contraria prædicta sunt in Ecclesiam Gentium & Iudæorum Synagogam, conuerso rerum statu, & gratiâ ad Gentes translata; ex quo discipuli Iudæis non credentibus dixerunt, Ecce conuertimur ad Gentes.

Act. 18.

* Quoniam sterilis peperit * septem : & multa in filijs infirmata est.

* Vulgata
Donc
* plurimos:
& que mul-
tos habebat
filios

CYRILLI. Septem ponit pro pluribus, & quotquot satis essent ad perfectum numerum complendum. Septem enim diebus omne tempus reuoluitur. Incipiens enim à prima die procedit ad hebdomadam, deinde claudens illic dierum numerum rursus redit ad primam.

EIVSDEM. Septem, id est multa. Nam diuersæ sunt virtutes, & non vna tantum: quarum matres sunt animæ Deo deuotæ.

SEVERI. Sic enim sterilis quidem, hoc est Ecclesia ex Gentibus peperit septem: Synagoga verò, quæ antea erat copiosa in liberis, infirmata est, & plures filij fuerunt desertæ magis quàm eius quæ habebat virum.

THEODORETI. Prædicat Ecclesiæ fecunditatem. Siquidem septenarius numerus signum est multitudinis: intra septem enim dies totum tempus includitur, & Ecclesiæ filij terram impleuerunt. Quæ verò multa erat in filijs infirmata est. Iudæa enim cum multos habuerit liberos, multosque Prophetas ac magistros genuerit, nunc sterilis effecta est. Septem autem ponit pro multis. Hoc utique vaticinationi responderet: siquidem Anna plurimorum filiorum mater effecta est. Et rursus septem, id est plurimos, & quotquot satis erant.

DIDYMI. Quantū ex historia colligere possumus vnum filium Anna peperit Samuelem:

CATE-
NA PA-
TRVM.

quomodo igitur septem dicat peperisse mente
perscrutemur. Olim quidem Gentium Eccle-
sia laborabat magnâ sterilitate, cum in mun-
do esset sine Deo, neque spem haberet, nec
veram opinionem aut pium dogma pareret:
quando tamen transijt à Libano, & fuit in
ultimo Sabbatismo Dei, peperit septem intel-
ligentias & actiones virtute ornatas.

6. Dominus mortificat & viuifi-
cat, deducit ad inferos & reducit.

ANONYMI. Non solum his verbis com-
munem prædicit resurrectionem, sed etiam
Christum excitaturum è mortuis non modò
animam Lazari & filie Archisynagogæ, ve-
rùm etiam redacturum esse ab inferis ani-
mas iustorum, quando illuc descenderit ani-
matus, feceritque vt post ipsius à mortuis re-
surrectionem ad tempus quoque corpora re-
surgant, & appaerent Hierosolymæ, vt
agnoscerent viros sanctos ex animarum car-
cere esse liberatos, & in alia loca transla-
tos, scilicet in paradysum, vel cum Angelis
in cælos.

7. Dominus pauperem facit &
ditat, humiliat & subleuat.

8. Suscitatur de * terra egenum,
& de stercore eleuat pauperem:

ANONYMI. Futura rursus prædicit.
Deprimitur enim Saül elatus; extollitur
autem Dauid, ab ouibus ad hominum præ-
fecturam à Deo vocatus. Huic sententiæ ac-
vaticinationi adhærent sequentia.

Vt * federe faciat eum cum po-
tentibus populi, & sedem gloriæ
hereditatè dans ei.

ANONYMI. Habent nimirum disci-
puli à præceptore promissionem gloriose
sedendi supra sedes duodecim, iudican-
tes Iudæos. Quin & reliqui fideles lucem
emissuri sunt & in requie futuri. quod thro-
nus designat.

9. * Dans votum vouenti, &
benedixit annos iusti:

ANONYMI. Hoc est faciens ad finem
peruenire Deo gratas hominum promif-
siones.

* Quoniam non roborabitur vir
potens in fortitudine sua.

ἐπὶ λέγει τὸ πῶς αὐτῇ δόξα ἰδωμένη. ἢ ἴδω
ἐθρῶν Ἐκκλησία ποτὲ πολλῶν σείσσει ἐλ-
χῶν, ἐλπίδα μὴ ἔχουσα καὶ ἀθῆος ἐν τῷ κόσ-
μῳ, ἢ τὸ ἰσχυρὸν ἀληθείας, ὅτι δόγμα θεοσεβείας
τίκτεται. ὅτι μὲν τοὶ μετέλθον ἀπὸ τῆς λιβα-
νῆς, ἐγένοντο ἐν τῷ ἀπολιμπανομένῳ σαβ-
βατισμῷ τῆς θεῆς, ἵπταν ἐπὶ τέλει αὐτῶν
καὶ ἀνάγει εἰς ἀδὲς ἐκ κοσμοθεΐας.

5. Κύριος θανατοῖ ἐ ζωογονεῖ,
καταίγει εἰς ἀδὲς ἐκ ἀνάγει.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐ μόνον ἐν τέτοις τὴν
κοινῶν θεωροῦσθαι ἀνάστασιν, ἀλλ' ὅτι καὶ
ἐμὲν ὁ Χριστὸς ἐ μόνον τῶν ψυχῶν τῆς Λα-
ζάρου καὶ τῆς θυγατρὸς τῆς ἀρχισυναγωγῆς
εἰσαγαγεῖν, ἀλλὰ ἐ πάσας ἀνάγει τὰς ἐν
δικαίῳ ψυχὰς ἐξ ἀδὲς, ὅτι κατέλθῃ ἐκεῖ
ἐμφυχὸς ὢν, καὶ τὰ σώματα πρὸς κριθὸν
ἐποίησεν ἀνάστασιν καὶ τῶν ἐκ νεκρῶν ἀνά-
στασιν, καὶ ὁφθαλμοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἵνα γινώ-
σκῃ ὅτι ἀπελύθησαν οἱ ἄγγελοι ἐκ τῆς δεισμω-
τικῆς ἐν ψυχῶν, καὶ εἰς ἑτέροις μετέβησαν
τόπῳ, ἐν ᾧ ἡ ἀνάστασις, ἢ ἐν ἑρανοῖς μετ' ἀγ-
γέλων.

6. Κύριος πτωχεύει ἐ πλετί-
ζει, ὑπεικοῖ καὶ ἀνυψοῖ.

7. Ἀνίστα ἀπὸ γῆς πένητα, &
ἀπὸ κοπρίας ἐγείρει πτωχόν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ ἰσοῦμα πάλιν θεωροῦ-
σθαι. ταπεινῶν μὲν καὶ ὑψωθεῖς ὁ Σαὺλ ὑψώθη
ὅτι ὁ Δαβὶδ, ἀπὸ πενίας εἰς ἐπίσημο
ἀνδρόπῳ ἀπὸ τῆς θεῆς κληθείς. ταύτης δ'
ἀξιοῦσας καὶ τῆς θεωρήσεως ἔχει τὰ ἔξῃς.

Τὸ καθίστα αὐτὸν μὲν δυνα-
στὴν λαοῦ ἐ θρόνον δόξης καὶ κατακλη-
ρονομήσει αὐτὸν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐχουσι μὲν ὑπόχρῳ
ᾧ τὰ διδασκάλου ἐπὶ δώδεκα θρόνοις
οἱ μαθηταὶ καθεδῆναι ἐν δόξῳ, κατακεί-
νοντες τὰς ἑκατάς. πλὴν καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς
μίλλυσι λάμπου καὶ ἐν ἀναπαύσει ἔσθ'. ὅπου
σημαίνει ὁ θρόνος.

8. Διδὸς διχλὴν τῷ διχομνήσῳ,
& διλόγησεν ἔτη δικαίῳ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀντι τῷ εἰς πῆρας ἀ-
γαγεῖν σωτῶν ἐκβῆναι τὰς διαρίσεις ἐν
ἀνδρόπῳ ὑποχρίσας.

Ὅτι οὐκ ἐν ἰσχύει δυνατὸς ἀνὴρ
ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ.

* Vulgata
pulvere

* Vulgata
fedea: cum
principi-
bus, & so-
lium gloriæ
teneat.

* Vulgata
Pedes san-
ctorum
suorum
seruabit, &
impij in
tenebris
contice-
scent:

* Vulgata
Quia non
in fortitu-
dine sua
roborabi-
tur vir.

ΑΝΩ.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εἰς ταπεινοφροσύνην ὁ λόγος ἔλκει, καὶ ἵνα μὴ ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς πεποιθότες.

ἰ. Κύριος ἀδελφὴ ποιήσει τὸν ἀντιδικὸν αὐτῆς, κύριος ἅγιος.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πεσοῦλω τὴν τῆ δόλῃ κατάλυσον.

ια. Μὴ καυχᾶσθω ὁ θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῆς, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτῆς. Ἐμὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῆς· ἀλλ' ἢ ἐν τῷ καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος ἐν τῷ σωθεῖν ἔγνωσκῆν τὸν κύριον, καὶ ποιῆν κρίμα ἐν δικαιοσύνῃ ἐν μέσῳ τῆ γῆς.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια τῆ δόξατος, ἔπος ἐλάλησον Ἄννα. Οὐ γὰρ εἶπεν· ὅτι ἐν τῷ καυχᾶσθω ἐν τῷ δικαιοφραγεῖν καὶ γνωσκῆν τὸν κύριον, ἀλλὰ φροῦτω ὡς κρηπίδα καὶ θεμέλιον τὴν πίσυν τέθεικεν ἐπὶ τὴν πίσυν ὅτι ἐστὶ Χριστὸς κύριος, καὶ ἔπος ὑπέταξε τὴν ἀρετήν.

Κύριος ἀνέβει εἰς ἕρηνος ἔεθερίησεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὴν τῆ σωτηρίας ἡμῶν ἀνάληψιν προσημαίνει, ἔ τὴν τῆ παναγίας πνεύματος ἐπιφοίτησιν, καὶ τῆς ἁποστολικῶν δογμάτων τὸ μεγαλόφωνον· ταῖς τὴν ἐργασίας ἀνωθεν. Ἐ τὸν ἦσαν τῆ βροτῆς δέδοικαι ὁ θεὸς ἵνα Σαμεὴλ ἐν καιρῷ θελομῶ παρῶν ἠύξατο, καὶ φωνῆς δὲ τῆ βροτῆς παρέχε φοβερῆς, ὡς φροσηματίας τὰ εἰρημῶμα. οἷον ἐστὶ καὶ τὸ ἐξῆς.

ιβ. Αὐτὸς κενεῖ ἀκρα γῆς, δι καὶ ὦν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὴν δουτίαν ἐπιφρονησ τῆ διαπότη φροσηματίας Χριστῷ.

Καὶ δώσει ἰσχυρῶ τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν, ἔ ὑψώσει κέρας Χριστῷ αὐτῆς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πεφρολη αὐτῆ τῆς κατὰ σάρκα γαλημιμῶς φροσηματίας, οἱ δὲ τὸ Δαβὶδ μέχρι τῆ αἰχμαλωσίας διήρκεσαν. ἔπος γὰρ ἦσαν βασιλεῖς τότε. ἐπισηματίων δὲ ὅτι ὁ ἀρχων μὲν βασιλῶς λέγεται, ὁ βασιλῶς δὲ ἀρχων δυσκόλως ὀνομάζεται.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Ad humilitatem hinc sermo nos trahit, & ne simus in nobismetipsis confidentes.

10. * Dominus infirmū faciet aduersarium suum, Dominus sanctus.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Præsignificat diaboli euerfionem.

11. * Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potens in potentia sua: & non gloriatur diues in diuitijs suis: sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, intelligere & scire Dominum, & facere iudicium & iustitiam in medio terræ.

ΑΝΩΝΥΜΙ. Ut veritas doctrinæ se habet, ita locuta est Anna. Non enim dixit: In hoc aliquis gloriatur, in rectè agendo ac cognoscendo Dominum, sed primum tamquam sedem & fundamentum fidem posuit supra lapidem qui est Christus Dominus, & sic virtutem subiunxit.

* Dominus ascendit in cælos & tonuit.

THEODORETI. Saluatoris nostri ascensionem prædicit, & Spiritus sancti aduentum, & Apostolicorum dogmatum magnifonantiam, hoc est supernam efficacitatem. Etiam sonum tonitruī dedit Deus, quando Samuël messis tempore præfens precatus est, & voces per tonitrua horribiles edidit, quemadmodum prophetiæ dicta declarant, quale est etiam id quod sequitur.

12. * Ipse iudicabit extrema terræ, cū iustus sit:

EIVSDEM. Secundum Christi Domini aduentum prænuntiat.

Et dabit * fortitudinem Regibus nostris, & * exaltabit cornu Christi sui.

EIVSDEM. Prædicit posteros eius secundum carnem oriundos, qui à Dauide usque ad captiuitatem perdurarunt. Tunc enim nondum Reges erant. Annotandum autem quod Dux quidem Rex dicatur, Rex verò non facile Dux appelletur.

CATE-
NA PA-
TRVM.

* Vulgata
Dominum
formida-
bunt ad-
uersarij
eius.

* Hæc non
habentur
in Vulgata.

* Vulgata
Et super ip-
fos in cælis
tonabit.

* Vulgata
Dominus
iudicabit
finis terræ

* Vulgata
imperium
Regi suo,
* sublima-
bit

ANNOTATIONES CORDERII.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

*Anna Can-
ticum gra-
tulatoriū,
inuocium
& prophe-
tiam.*

VOD attinet ad præsens Canticum Annæ matris Samuëlis, constat illud non solum esse gratulatorium pro accepto beneficio, & inuocium in Dei aduersarios, sed etiam propheticum de futuro Ecclesiæ statu. Ita communiter Interpretes à Mendoza nostro in Cantici huius præludio citati.

1. *Confirmatum est cor meum in Domino.*] Ita etiam S. Augustinus lib. 17. de Ciuitate Dei cap. 4. ubi totum hoc Canticum recitat, & magna ex parte explanat. Græcè est Ἐξυμῶδη: pro qua Vulgata reddit *Exultauit*: in Hebræo est verbum *בְּחָלַטִים*: quod in Psalmo 27. Septuaginta verterunt Ἀνθρακῶν, *Resloruit caro* seu cor meum. Sic etiam hîc Anna: Cor meum, inquit, quod prius mœrore deiectum erat, ac dolore intimo tamquam æstu exaruerat, cùm sterilis diceret, nunc resloruit & exhilaratum est. Similem sententiam B. Virgo ac Mater Dei protulit; *Exultauit spiritus meus in Deo saluari meo*; sanctarum veteris Testamenti feminarum etiam verba, non modò virtutes imitata.

B. Virgo etiam verba sanctarum veteris Testamenti feminarum imitata.

Luc. 1.
Deus est causa & fons omnis sanctitatis.

Deus est obiectum & mensura omnis sanctitatis.

Deus est sanctitas infinita.

Deus à se ipso & in seipso habet omnem sanctitatem.

2. *Quoniam non est sanctus sicut Dominus.*] Primò, quia solus Deus causa & fons est omnis sanctitatis viæ & patriæ, hominum & Angelorum: omnis enim sanctitas ab ipso tamquam infinito fonte puritatis & sanctitatis promanat. Secundò, quia obiectum & mensura est omnis sanctitatis. Cùm enim ipse sit infinita puritas, & infinitè spiritualis, quò quis magis ad illum accedit per cognitionem & amorem, eò sanctior est: ipsum enim cognoscere & amare, eique sincerissimo amore inhærere, vera & formalis sanctitas est. Tertio, quia non solum obiectiuè, sed etiam formaliter sanctus est. Cùm enim vera & formalis sanctitas consistat in cognitione & amore ipsius, & ipse seipsum infinitè cognoscat, & amet & fruatur, manifestum est, ipsius sanctitatem esse infinitam, & ipsum infinitè sanctum, imò esse ipsam sanctitatem infinitam, cùm ipse sit cognitio, & amor & fruitio sui infinita. Quarto, quia quidquid ad rationem sanctitatis pertinet ipse à seipso habet, idque cum infinita perfectione. Cùm enim duo ad eam requirantur, amor & obiectum seu puritas obiecti, Deus vtrumque à se habet: ipse enim est amor infinitus sui ipsius, & ipse est obiectum infinitæ puritatis, in cuius amore consistit sanctitas formalis: itaque ipse est infinita sanctitas tum formalis tum obiectiuæ: ipse per essentiam suam est mensura omnis sanctitatis & suæ & omnium Angelorum & hominum: ipse per amorem sui formaliter sanctus est, & ipsa sanctitas, & fons sanctitatis. Ex quibus liquido patet quàm verè canat: *Quoniam non est sanctus sicut Dominus.* Plura de sanctitate Dei vide apud S. Dionysium Areopagitam de Diuinis nominibus cap. 12. & ibidem nostras Annotationes, Scholia S. Maximi & Paraphrasim Georgij Pachymeræ.

Quomodo nemo sit iustus sicut Deus.

IBIDEM. *Et non est iustus sicut Deus noster.*] Scilicet ob quatuor ferè similes rationes. Primò eminentier, vt est fons & causa omnis iustitiæ. Nam omnis iustitia, & rectitudo, & sanctitas

Angelorum & hominum ab ipso est, tamquam tenuis adumbratio iustitiæ illius infinitè perfectæ, & infinitè supra omnem iustitiam creatam eleuatæ.

Secundò *formaliter*; quia cùm suprema iustitia consistat in amore Dei (per hunc enim efficitur supremo modo conformes Legi æternæ) & ipse sit sublimissimus & plenissimus amor sui; necesse est ipsum esse formalem iustitiam, sublimissimam & plenissimam, infinitè perfectam, & infinitè supra omnem Beatorum iustitiam eleuatam.

Tertio *obiectiuè*; quia ipse est obiectum & regula omnis iustitiæ & rectitudinis. Ipsum enim amare suprema iustitia est. Nec obstat, quòd reddere vniciquæ quod suum est iustitia vocetur: quia hæc est iustitia humana & politica, quæ infima est. Nos autem hîc de suprema iustitia loquimur, per quam homo absolute iustus dicitur coram Deo; & à qua etiam Deus iustus dicitur: quæ consistit in amore Dei & conformitate suprema cum Lege æterna, in qua iustitia illa humana eminenter continetur.

Quarto, vt est *supremus Legislator & Iudex*; quia lumè amat iustitiam, & infinitè odit iniustitiam, id est opera mala diuinæ legi ac maiestati repugnantia; eamque sub æterna pœna vetat. Denique ordinem iustitiæ à dæmonibus & hominibus decursu totius huius sæculi violatum restituet, & instaurabit, vniciquæ secundùm opera & merita sua reddendo. Plura vide de Iustitia Dei apud S. Dionysium lib. de Diuinis nominibus cap. 8. §. 7. & 8.

3. *Nolite gloriari, & nolite loqui excelsa: non procedat magniloquentia de ore vestro.*] Græcè est: Μὴ κευχῶσθε, ἢ μὴ λαλεῖτε ὑψηλά: καὶ ἰσηρότητα μὴ λαλοῦσθε ἐν τῷ στόματι ὑμῶν. pro quo Vulgata vertit: *Nolite multiplicare loqui sublimitia gloriantes: recedant vetera de ore vestro.* Id est: Sermo vester sit humilis, ac hullâ superbiz aut elationis vitiositate notatus. *Sublimitia* enim & *vetera* sunt verba superbiz quibus aliqui bona sua sibi adscribunt, & de rectè factis in semetipsis gloriantur. Hinc sumit exordium secunda huius Cantici pars, quæ est inuocatiua. Inuehitur enim in æmulam suam Phenennam, quæ, vt præcedenti capite scriptum est, arguebat Annam, aded vt illi sterilitatem exprobraret. Quâ occasione simul hîc superbos omnes & arrogantes ac miserorum derisores admonet, vt sibi à maledicentia ac vaniloquentia temperarent.

Caueo in sermone inſantia.

IBIDEM. *Quia Deus scientiarum Dominus.*] Ab illo enim vt vberissimo & copiosissimo fonte omnes artes & reconditæ scientiæ atque arcana & magna ingeniorum vis profluit: ab illo etiam ordo in omnibus, & mirabilium operum pulchritudo, & velut in concentu symphonia, omne artificium & admirationem superans manauit. Itaque S. Paulus *multiformem sapientiam Dei* prædicat. Atque vt relictis creaturis oculos in ipsa Numinis scientia figamus; in primis contuetur, & perfectissimè cognoscit essentiam suam, bonitatem, potentiam, perfectiones denique omnes infinitas; in quibus cogno-

Deus scientiarum Dominus.

Ephes. 3.
Deus omnia in seipso cognoscit.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

cognoscendis immensus ipsius intellectus copiosissimè expletur, & voluptate singulari perfunditur. in quo est ipsius beatitudo. Essentiam enim pro speculo habet lato & splendido, in quo se videt atque omnia. Eruditè S. Dionysius lib. de Diuinis nominibus cap. 7. §. 2. *Ἐαυτὸν ἢ Δεῖα σοφία γινώσκουσα γινώσκει πάντα*: Scipfam, inquit, noscens diuina Sapientia noscet omnia. In ea videt distinctissimè partes omnes mundi, species omnes, naturas singulares, rerum minutias, vim omnem & varietatem, herbas, stirpes, animantes. Quasi in digitis suis numerat in litoribus arenas, in oceano pisciculos, stillantes pluuiæ guttas, arborum frondes, momenta temporum, hominum & Angelorum cogitationes, quæ sunt, quæ fuerunt, & in omnem æternitatem sunt futura. Nec perfectè minùs comprehendit, & numerando percenset, muscas in aère volantes, aut passeret humi cadentes, aut capillos in humanis capitibus vibrantes, quàm stellis in orbibus cælestibus micantes, quas vocat nomine suo, & dicunt Adsumus, ait Baruch. In amplissima illa scientia hoc quoque est mirabile, quòd nec tempore augetur, nec obliuione minuitur, sed attingit à fine vsque ad finem: & præterita, atque illa, quæ in omnem sæculorum continuationem futura sunt, tam clarè & distinctè videt, quàm quæ modò in oculis geruntur. Itaque nihil fallere illum potest, nihil aciem mentis effugere, nihil inscientiã præteriri. *Omnia*, inquit Apostolus, *nuda & aperta sunt oculis eius*. In Græco est *τετραχλωστία*: quæ pulcherrima metaphora est, ducta à sacrificijs. Solebat enim, vt Theologi Hebræorum monent, hostia primùm excoiri, tum à ceruice vsque ad imam partem discindi, aded vt intestina, & quæ priùs abdita fuerant & arcanã, tum oculis subijcerentur. Victimam autem eã ratione discindere atque aperire *τετραχλωσεν* dixerunt. Hinc igitur omnia oculis Dei mundum omnem circumspicientis *τετραχλωσμένα*, *nuda & aperta sunt*, vt diloricato pectore, vt intimo cordis sinu patefacto. Quidquid in fundo Oceani delitescit, aut in visceribus terræ latet, aut inscrutabili in corde hominum occultitur, aut reponitur in libera voluntate Angelorum, penetrat & peruadit Numinis sapientia. Vnde subdit: *Et Deus preparans adinventiones*: quod Vulgata vertit, *Et ipsi preparantur cogitationes*: Symmachus, *καὶ ἐν εἰσὶ τῶν αὐτῶν ἀεφάσεις*, *Et non sunt apud eum prætextus & excusationes*.

Dei scientia distinctè ad omnia nouit.

Baruch 3, 35. Nihil potest Dei scientiam effugere.

Hebr. 4, 13.

Deus fortes enervat, infirmos roborat.

Diuites esuriunt, & famelici saturantur. Luca 1.

4. *Arcus potentium infirmatus est*.] Græcè, *Τὸ ξὸν δυνάτων ἡδυνάτος*: Vulgata legit, *Arcus fortium superatus est*, inuerso scilicet ordine: pro eo quod dicendum esset, *Fortes arcu superati sunt*. q. d. Dets fortes eneruat, infirmos corrobora. Quibus verbis ostendit nemini esse de suis viribus gloriandum; cum non pro nostro, sed pro diuino arbitrio vel augeantur, vel debilitentur.

5. *Pleni panibus minorati sunt, dimiserunt terram*.] Pro quo Vulgata reddit, *Repleti prius, pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt*. Hoc simile est illi quod B. Virgo dixit in Cantico suo: *Esurientes impleuit bonis, & dimittes dimisit inanes*. Hoc extremæ inopiæ indicium est, cum è diuitibus operarij facti sunt, suosque labores non pro pecunia, auro vel argento, sed pro quotidiano victu locauerunt.

Anagogicè id exponi potest de pane temporalis & æternæ vitæ. Nam qui in præsentī vita temporalibus delicijs saturantur, in futura à cælestibus ieiunant: & è contra, qui in hoc sæculo ieiunant & esuriunt, in futuro saturabuntur. Allegoricè de pane spiritali in hac vita, scilicet pane scientiæ, quo pascitur intellectus; pane virtutis, quo nutritur voluntas; pane Eucharistiæ, quo tota anima saginatur. Hæc vide fufius apud Mendozam nostrum explicata.

I B I D E M. *Quoniam sterilis peperit septem, & multa in filijs infirmata est*.] Pro quo Vulgata legit, *Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est*. Propriùs ad suam causam accedit, & Dei erga se prouidentiam deprædicat, quòd nimirum se sterilem atque humilem à superba & fœcunda ludibrio habitam respiceret, & liberis ornaret; æmulam verò suam liberis orbaret, & deinceps in sterilitate faceret languescere. Numerus autem *septem* à Septuaginta vsurpatur pro numero multitudinis. Varios huius loci sensus vide apud Mendozam nostrum.

Sterilis Deus fœcundat.

8. *Suscitatus de terra egenum, &c.*] Vulgatus *de puluere*. Illud nimirum est præpotentis Dei artificium, in quo sibi plurimum complacet, vt summos Prælatos ac Principes de puluere suscitet, de cinere humilitatis quasi phœnices eleuet, purpureis pennis ornet, coronâ decoret, & in alta sede dignitatis colloce. Sed inquires hîc fortasse, cur Anna suscitandi verbo vti voluerit. Ad quod responderi potest, non incongruè verbum istud vsurpari; tum quia dormientes Dominus eleuat ad honores, nempe eos qui palatia non frequentant, dignitates non captant, potentium gressus non sequuntur, & prælaturas non persequuntur: tum etiam, quia sicut dormientes iacentesque voce excitantur vt surgant; ita humiles, & qui magna non quærunt, dignitates non furantur, & non assumunt sibi honorem, nisi à Deo vocentur, hos Deus ad solia vocat, & hos exaltat. Nam, vt Apostolus ait, *Vocat ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt*. Nec tutior reperitur via vt aliquem Deus ad honores vocet, quàm vt vocandum se non esse putet. Ided enim ad dignitates exaltatio dicitur creatio, quia fit ex nihilo. Et sicut Dominus omnia creauit verbo, ita quos exaltat verbo exaltat, dicente ad Virginem Angelo: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*. & Bernardo Hom. 4. super *Missus est* notante, idcirco non dixisse *Omne factum*, sed *Omne verbum*. *Quia quàm facile possunt homines loqui quod volunt, etiam quod nullatenus facere possunt; tam facile, imò incomparabiliter facilius, valet Deus opere implere quidquid illi verbo valent exprimere*. Et in hoc Rex, qui Dei est simulacrum, imitatur Deum. Nam sicut Deus vocando eleuat homines ad dignitates; ita Rex verbo facit Magnos, facitque Comites, Marchiones, Duces & Principes. Sed regia vox tamquam Echo respondet vel metitis, vel auro loquenti, vel precibus importunis: at diuina vocatio mutos erigit, non eloquentes nec loquentes eligit: sic enim Moysem vocauit, qui naturâ mutus & arte ineloquens erat. Vbi Oleaster in Annotatione ad mores super cap. 3. Exodi obseruat, *Non sat fuisse Domino ineptum casu eligere, sed natura: vt*

Humiles Deus exaltat.

Rom. 4, 17. Deus verbo facit omnia.

Lucæ 1, 37.

Deus ineptos eligendo facit aptos.

ostendit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ostendat se ex ineptis naturâ aptissimos ad omnia qua voluerit facere: sic enim ad docendum Evangelium per orbem idiotas elegit. Nec ad dignitates eligit nisi humiles, & eos qui velis ac remis fugiunt dignitates: tales enim vocantur à Deo: de alijs verò protestatur, *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Gentiles enim regnant dignitates quærendo, Christiani autem regnant eas fugiendo.

Paupertas
fundamen-
tum beati-
tudinis.

Matth. 5, 3.

9. *Dans votum vomenti, & benedixit annos iusti.*] Hæc non habentur in Vulgata; sed proijs leguntur ista quæ hîc non habentur: *Domini enim sunt cardines terre, & posuit super eos orbem.* Rupertus notat in Hebræo haberi, *Domini sunt afflicti terra,* id est pauperes spiritu, & humiles corde; super quos Dominus orbem terræ posuit; quia eorum meritis terra stat. Cui consonat Euangelica veritas pauperes spiritu in fundamento beatitudinis collocans, dum octo beatitudines connumeraturus sic incipit: *Beati pauperes spiritu,* &c. Vnde sequitur: *Pedes seruatorum*

suorum seruabit. Id est, Pauperum & afflictorum (qui cardines terræ sunt) pedes seruabit Dominus, vt videlicet ad solum gloriæ peruenire, & impositum super se orbem stabilius portare possint meritis suis. E contra verò pedes superbiorum non seruat Dominus, & ita ruunt in interitum. vnde Propheta rogat: *Non venias p[ro]ph[eta] mibi p[ro] superbia,* &c. subdit: *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec poterunt stare.*

Nota quoque illa quæ sequuntur, *Et non gloriatur prudens in prudentia sua,* &c. vsque ad illa verba, *Dominus ascendit calos, & tenuit,* non haberi in Vulgata, & esse vberiore dilatacionem eorum quæ prædicta sunt.

12. *Ipse iudicabit extrema terra.*] S. Augustinus Tract. 112. in Ioannem: *Intelliguntur,* inquit, *extrema terra extrema homini: quoniam non iudicabuntur quæ in melius vel deterius medio tempore commutantur, sed in quibus extremis inuentum fuerit qui iudicabunt.*

CANTICVM HABACVC PROPHET.

Habac. 3.

1. **D**OMINE audiui audicionem tuam, & timui.

CYRILLI. Oratio hæc Christi

mysterium percurrit in admiratione nos trahens. Ceterum ait se ipsius Domini audicionem

Philip. 2, 6.

* Vulgata
Dei

audiuisse ac timuisse, & quam audicionem? An quonia cum in forma Patris esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens?

* Vulgata
opus tuum,

Domine * consideravi opera tua & expaui,

Isaie 6, 1.
Luc. 4, 19.

E I V S D E M. Et quæ opera? quæ in aduentu perfecit, quando prædicaui captiuis remissionem & cæcis visum, sanauit contritos corde, & ad ipsas inferni feras descendit, & eduxit ex interitu genus.

* Vulgata
annorum
viniifica
lud.

In medio * duorum animalium cognosceris.

E I V S D E M. Duo dicit animalia quæ à Moysè in arca torno elaborata erant, in quorum medio erat propitiatorium; quod cum Christi figura esset, ab ipsis Cherubinibus aspiciebatur. Erat autem propitiatorium textura ex auro, & purpura, & bysso circumuoluta, & coccino glomerata: atque hoc à quatuor columnis firmatum erat & arcæ imminebat. Deinde Cherubim à dextris & à sinistris ex auro elaborati adstabant circa propitiatorium, facies in ipsum inten-

ἀ. **Κ**ΥΡΙΑΙΕ εισακήκοα τὴν ἀκολῶσιν, & ἐφοβήθην.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ, Μέπισον ὁ λόγος ἐπὶ τὸ θαυμαζέειν τὸ χεῖρ ἡμῶν εἰς ἀκρότητα δέ φησι τὴν ἀκολῶσιν αὐτῶν τῶν κρείων καὶ φοβήθηται. καὶ ποῖα ἀκολῶσιν; ἢ ὅτι ἐν μορφῇ ὑπάρχων τῶν πατέρων, ἔχ' ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῶν δούλου λαβῶν;

Κύριε κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέπαι,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ ποῖα ἔργα; οἷα ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ ἐτέλεισεν, ὅτι ἐκήρυξεν αἰχμαλώτοις ἀφισσὴν & τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἰάσασθαι τὰς συντηξίμων τῆ καρδία, & εἰς αὐτὰς κατέβηκε τὰς ἄβυσσους, καὶ ἀπέγαγεν ἐκ φθορῆς τὸ γένος.

Εἰν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Δύο φησι ζῶα τὰ παρόντα γένος ἐκ τῶν Μωϋσείως ἐν τῇ κιβωτῶν, ὧν μέσον ἐστὶ τὸ ἱλαστήριον τύπος ὡν τῶν χεῖρ ὑπ' αὐτῶν τῶν χερουβιμ θαυραμίμων. ἐν δὲ τῶν ἱλασθῆριον ὕψασμα ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ βύσσου κικλωσμένων, & κακίνε δξανησμένων καὶ τὸτο ἐπὶ πασῶν αἰετόμων σύλων ἐπακρέματο τῇ κιβωτῶν. εἶτα τὰ χερουβιμ ἐκ δεξιῶν τε & ἐξ ἀντιμῶν ἐκ χρυσοῦ ποιομένη ἀειμαίηται τὸ ἱλαστήριον, τὰ πρὸς ὅσῃα πρὸς αὐτὸ σιωπῶνται.

νοῦα.

ιοντα. αινημα δε λω μυσηρις τε και χει-
ρον. γηρον μω γδ σαρκ ο λογος καιτοι θεος
και κυριος αν και τλω Ιωαννε θωνω εκ απο-
βιβληκει οπερ λω, ταπει το εη θεος, αλλ
εση ως εν εξουσια ε δεξη ηθ διοκριπει και
παλη αυτον φεισασιν αι ανω διωαμεις,
ταε αυταιε σιωπηλα γμδριαε αποπληροσση
λειτηργιαε. ταυτητωι τα Χερουβιμ φεισταν
το ιλασηειοι, και περε αυτω βλεπησοι εξα-
πατοε.

β'. Εν τω εγγιζειν τα ετη Ιη-
γνωθιση

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Προκειμενη μω το τε
Χειρω μυσηριον δε τι ραμ ε ωροφνη
αποπληροσται γα μω επ εχαται τε αιω-
νοε καιεση.

Εν τω παρεναι τον καιρον ανα-
δειχθιση

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Εν εχαταιε
τε αιωνοε καιεση και τλω ωλεισμηλω βε-
λω τε Πατερεε επιφανε ο κυριος τοε οπι
ε γηε, και επιγνωθι, και περγη ηθ αλλω
απαντων υπο τε Ναθαηελ.

Εν τω ταραχθηναι τλω ψυχλω
μω, εν οργη ελεεε μνηθιση.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Οργη φησι την αποφα-
ση την εξουθεισαν και τε γμειε οπι τε
περπατοερε Αδαμ. το γη ε, και ειε γη
απαλωση. οπι ταυτη τε ταραχμηδα. ως δε
φησιν ο ψαλωδοε, Οικ ειε τελοε οργη-
σεται, εδε και τοε ανομιαε ηωθ επιοισεν
ημειε, αλλα και το αυτε ελεοε εσωσεν ημειε,
επιδημησασ και τον θανατον ανελων.

γ. Ο θεοε απο Θαυμαν ηξειε,

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Θαυμαν ερμωδεται
Νοτε. Σημανει δε δε ταε Νοτε την Βηθ-
λεμ, καιμωλω εν τοε Νοτιοιε μερεοι ηε Γε-
ρουσαλημ.

Και ο αγιοε δε οργειε Φαραν,
και τασκιε, δασειωε.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Φαρεν παλη ερημωε
οε Νοτε. Σημανει δε δε ταε την Ιερου-
σαλημ. οερε δε κατωσκειον αυτην ονομαζει
δε τοε γηρομωιαε εν αυτη ηθ αγιοιεν πα-
τερον υψηλαε κεφαλαε, και κομωσαε ταε
αριταε. οιοι ησαν οι περ τον Αβρααμ ε τεε
δε αυτε και γμειεε διοφιλω ανδρα. δε
ωι ο Χεισοε το και σαρκ.

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

entes. Porro ænigma illud erat mysterij
Christi. Siquidem *Verbum caro factum est,*
tamen si Deus & Dominus existeret; secun-
dum vocem Ioannis nec abiicit quod erat,
scilicet esse Dei, sed est tamquam in potesta-
te & gloria quæ Deo congruit. Et rursus cir-
cumstante ipsum supernæ Virtutes, quæ ad ea-
dem ministeria obeunda ordinatæ sunt. Hi
Cherubim propitiatorio adstant, & semper
in ipsum respiciebant.

2. * Dum appropinquant anni
cognosceis:

EIVSDEM. Christi mysterium & à lege
& à Prophetis quidem prædictum fuit, ve-
rum in nouissimis sæculi temporibus fuit ad-
impletum.

* Cum aduenient tempus de-
monstraberis:

NICOLAI PRESBYTERI. In no-
uissimis temporibus secundum prædefinitum
Patris consilium apparuit Dominus ijs qui
in terra sunt, & cognitus est, & ante omnes
alios à Nathanaële.

Cum * turbata fuerit anima mea,
in ira misericordiæ recordaberis.

CYRILLI. Iram vocat sententiam quæ con-
tra genus humanum in Adamum progenitorem
nostrum pronuntiata fuit: *Terra es, & in ter-
ram reuertetur.* Propter hæc turbati sumus. Ve-
rum ut Psalmista dicit, *Non in finem irasce-
tur, neque secundum iniquitates nostras fecit
nobis, sed secundum misericordiam suam sal-
uos nos fecit,* adueniens & mortem euertens.

3. Deus * à Thæman veniet,

CYRILLI. Thæman Auster interpre-
tatur. Significat autem per Austrum Bethleem,
quæ in Australibus Hierosolymæ partibus
sita est.

Et sanctus de monte Pharan,
* vmbroso, condense.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Pharan rursus est solitu-
do Austri. Per hæc autem Hierosolymam de-
signat. Montem verò vmbrosum vocat pro-
pter sublimia sanctorum Patrum capita quæ
in ipsa fuerunt, quæq; multis virtutibus fron-
dosa erant; nempe Abraham & posterius eius
viri Deo deuoti: ex quibus etiam Christus se-
cundum carnem oriundus est.

X x x x x

H E S Y -

CATE-
NA PA-
TRVM.
Ioan. I.

* Vulgata
In medio
annorum
notum fa-
cies:

* Vulgata
omittit.

* Vulgata
iratus fue-
ris,

Gen. 3, 19.
* Vulgata
Puluis
Psal. 102,
9.
* Vulgata
perpetuum

* Vulgata
ab Austro

* Abest à
Vulgata.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Lucæ 1.

HESTICHIDI. *Monarem condensum & vmbrosū vocat. Virgīnem b. condensum) quidem, vt minime exarata a vno, vmbrosū verò, quia Gabriel ad ipsam dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.*

Operuit cælos * virtus eius; & laudis eius plena est terra.

* Vulgata gloria

CYRILLI. Hoc est, Gloria & dignitas Deo congruens maior est omni dignitate quæ in cælis est: siquidem est *supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Theoniam, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, sine in hoc saculo suo in futuro.* Atque hoc ex ipsis rebus conspici potest. Siquidem hic in folijs diuinitatis felder, cum hereditatem propriam, habeat gloriam genitoris. Beati verò Angeli ac virtutes rationales circumstant more ministrantium, quòd munus habeant ministrorum.

Ephef. 1, 21.

EIVSDEM. Et si, inquit, in serui forma natus sit, attamen etiam vt sic est Deus, & ipsis cælis imperat: quin etiam laude & gloriâ suâ totam terram impleuit. Siquidem homines non amplius dæmonibus cultum deferunt.

SEVERI. Omnibus planum est, Verbum humanitatis altum & opulentum, diuinæ sapientie varietatem ostendens, illorum supracælestium & immaterialium spirituum mensuram scientie, quam prius habebant, superasse ac transcendisse.

4. Et splendor eius vt lux erit:

ANONYMI. Splendorem vocat diuinam doctrinam, vel legem Euangelicam, quæ nostris mentibus lux fuit. Nam hæc particula *vt* redundat, sicut illud, *Habitu inuentus vt homo.* Nam nec ibi particula *vt* quid amplius significat.

Philip. 2.

Cornua in manibus eius.

CYRILLI. Cornua quidem virtutes vocat; per manus verò potestatem designat. Ceterum hic est sensus. q. d. Et si factus sit homo, tamen sub eius imperio est omnis potentia & fortitudo.

* Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ:

* Vulgata Ibi abscondita est fortitudo eius:

EIVSDEM. Desuper subintelligenda est præpositio *per*, vt totus sic se habeat versiculus.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Οσος δασυ ή καταστικη τῶ περιθῶσι λέγα· δασυ μὲν, ὡς ἐκ ἀεὸς· δασυ δὲ ἀνδρῶν· καταστικη δὲ, ἐπειδὴ ὁσος αὐτῆ· ὁ καταστικη πνεῦμα ἀγίου ἐκτελοῦσται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ἐπίστασται σὺν σοὶ.

Ε' κάλυψεν ἕρηνες ἡ ἀρετὴ αὐ-
τῆ· Ἐ' αἰνέσεως αὐτῆ πλήρης ἡ γῆ.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Τετέστι, ἡ δόξα καὶ τὸ θεοφανές ἀξίωμα μετ' ὅτι πατρὸς ἀξίω-
ματός τῶ ὁσος ἐν τοῖς ἕρηνος· ἡ δόξα γὰρ ὅτι πάσης ἀρχῆς, Ἐ' δὲ βουλή, καὶ δυνάμεις, καὶ θεῶν, καὶ πνευμάτων, Ἐ' πᾶσι τοῖς ὁσος ἀποκαταστάσει, ὅτι ἐν τῶ αὐτῶν πέτρῃ ἐπὶ ἐν τῶ μέντοι. Ἐ' τῶ ὅτι δὲ αὐτῶν ἡ ἀρετῶν ἀρετῶν ἰδεῖν. ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἕ' ἀρετῶν ἡ ἀρετῶν ἀρετῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκτελοῦσται τῶ τῶ γνήσιος δόξα. οἱ δὲ μακάριοι ἀγγέλοι· Ἐ' αἱ λογικῆς δυνάμεις ἀρετῶν ἀρετῶν, τὸ οἰκτιρῶν ἕρηνος μέτρον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἰ Ἐ' γέροντες, φησὶ τῆ τῶ δάλυ μορφή, ἀλλ' ἐν τῶ ἕρηνος ἕρηνος, Ἐ' αὐτῶν κατεξουσιάζω τῶ ἕρηνος· ἐκτελοῦσται δὲ καὶ τῶ αὐτῶν ἀρετῶν ἡ ἀρετῶν ἀρετῶν τῶ γῆν. Ἐ' γὰρ ἐπὶ δαίμονων ἀναπείσασται τὸ σέβας οἱ ἀνθρώποι.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Πᾶσι τῶ σαφῆ, ὡς ἡ ἀρετῶν ἀρετῶν Ἐ' ἡ ἀρετῶν, καὶ ἡ ἀρετῶν τὸ μέτρον ἕρηνος ἕρηνος καὶ αὐτῶν ἐκτελοῦσται πνευμάτων γνώσεως, ἡ δὲ ἕρηνος ἀρετῶν, ὅτι ἐκτελοῦσται ἀρετῶν ὁ ἕρηνος ἕρηνος λόγος τῶ τῶ θεῶ σοφίας τὸ πολυποίκιλον ἐκτελοῦσται μέτρον.

δ'. Καὶ φέγγος αὐτῆ ὡς φῶς ἕρηνος

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Φέγγος φησὶ τῶ θεῶν διδασκαλίαν, ἡ τῶν εὐαγγελικῶν νόμων, ὡς καὶ φῶς γέροντες ταῖς ἡμετέρας ἀρετῶν. τὸ γὰρ ὡς ἐν παρολίῃ κῆται, ὅποσον ὅτι τὸ, ἐν ἕρηνος ἀρετῶν ὡς ἀνθρώπος. ἕρηνος γὰρ πλεον καὶ ἐκτελοῦσται τὸ ὡς.

Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτῶ.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Κέρατα μὲν ταῖς δυνάμεις φησὶ· χεῖρας δὲ τῶ δὲ βουλή σημαίνει. ὁ δὲ τῶ ἕρηνος· εἰ καὶ γέροντες φησὶ ἀνθρώπος, ἀλλ' ἐν ἐν τῶ δυνάμεις αὐτῆ ἕρηνος πᾶσα δύναμις καὶ ἰσχύς.

Καὶ ἕρηνος ἀγάπῃσιν κατεταῖν ἰσχύος αὐτῶ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐξῶθεν ἀρετῶν ἀρετῶν τῶ δὲ ἀρετῶν, ἡ αἱ τῶ ὅλοι ἕρηνος.

δ'ε'

ὁ δὲ τῆς ἰχθύος αὐτοῦ ὁ πατήρ (λέγει δὲ ὁ δὲ τῆς ἰχθύος) ἐπεδείξατο ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τῆς ἰχθύος ἀγάπῃ . ὁμοίον δὲ τῷ εἰρηδῶν . ἔπεισ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον , ὡς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν .

Ἐ. Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται λόγος.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Τετέσι, φήμη ἔσαι καὶ θρύλλος πολὺς ἔμπεδον αὐτῆ. ἀνω γὰρ καὶ κάτω τὸ πρὸ αὐτῆ οἱ ἄγιοι προσφῆται μυσήριον προσεκήρυττον. ἢ καὶ ὁ δὲ τὸ, εἰς πᾶσαι τῶν γλῶσσῶν ἔβηλθον ὁ φθόγγος αὐτῆ, ὡς ὁ λόγος φησὶν.

Καὶ ἔξελθῆσεται εἰς παιδείαν καὶ πόδας αὐτοῦ.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Ἐσαί δέ, φησιν, ἡ παρουσία τῆς Χριστοῦ ἀναβήσεται μάγαν ἀπὸ ἀνατολῆς ἐρχομένων, καὶ βασιλεία τῆς Ἰσραὴλ αὐτὸν κηρυττόντων, δαιμόνων ἀνακηρυγόντων. τί ἡμῖν ἔσσι Ἰησοῦ Ναζαρητι, ἠλθεῖς ὡς ἐπὶ κριεῖν βασιλεύσαι ἡμᾶς; ἢ ὡς ἔδωκεν θαυμάσια δι' αὐτῶν ἢ ἔργων μονογενῆ ἀναφύσσει βοᾶνθων θεῶν ἔν τῷ αὐτῶν τελευτῶν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ὁμοίον ὡς εἰ λέγοι· ἐδὲν ἔραχὺ αὐτῶν, καὶ ἀπῆνυτον. βαδιεῖται δὲ ὡς περ ἐν ἰακώ πρὸς ἄγμαρ δὲ ψαλῆς τὸ εἰ λείας ὁδῶ. ἢ καὶ ἔπεισ· ἢ πορεία αὐτῶ, φησιν, εἰς τῶν νοπῶν βαδιεῖται γλῶ. λέγει δὲ τῶν εἰς σῶσον ἔπιπιδεισταί τῶν ψυχῶν. γὰρ ὡς αὐτῶ δὲ γῆ θλιπταὶ καὶ τῶν τῶ προσφῆται φησὶν.

ς. Ἐστη, καὶ ἔσαλθῆσθ ἡ γῆ, ἐπέβλεψε, καὶ ἔτακῃ ἔθνη.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Τὸ ἔστη, ἀντὶ τῆς τετέλεσται. τί δὲ τετέλεσται; ἢ τὸ Χριστοῦ μυσήριον, ὑφ' ἔ καὶ τῆς προσφῆται εἰσαγωγῆς σαρδάνων ἢ γῆ. προσφῆται δὲ εἰσαίν αὐτῆς τὸ ἔρηρησμένον εἰς ἀσίθειαν φησιν. ὅτι δὲ τὸ ἔστη τὸ τετέλεσται ἔστι δὴλον ἐκεῖθεν, ὅτι τῶν εἰπῶν τῶν Σεπφώρα· ἔστη τὸ αἶμα τῆς χειτομῆς τῶν παιδῶν. ἀντὶ τῆς τετέλεσται τὸ ἐν τῇ χειτομῆ προσφῆται.

Διετείθη τὰ ὄρη βία.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Ὁρη τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις φησὶ, ἔ συνθεσάθησαν τὴν παροδύναμον αὐτῶ, ἐκ ἐπιγόντων ἰχθύων.

Ἐτάκῃσαν βενοὶ αἰώνιοι.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Βενοὶ τὰς καὶ κριεῖν γηρονότας διδασκάλους τῆς Ἰσραὴλ φησὶ ὁ δὲ

TOMVS III.

fortitudinem ipsius Pater (dicit autem per Filium) demonstravit fortem dilectionem, quam habuit erga nos. Simile est illi quod dictum est: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Ioan. 3.

5. Ante faciem eius ibit * verbum. * Vulgata mors.

CYRILLI. Hoc est, fama erit & rumor multus ante ipsum. Nam susque deque Prophetæ mysterium ipsius prædixerunt. Vel etiam propter istud, In omnem terram exiit sonus eius, ut sermo ait.

Et egredietur * in cruditionem iuxta pedes eius. * Vulgata diabolus ante

NICOLAI PRESBYTERI. Ceterum, inquit, presentia Christi celebris erit Magis ab Oriente venientibus, & Regem Israël ipsum prædicantibus, dæmonibus clamantibus: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti huc ante tempus torquere nos? inusitatis miraculis per ipsamet opera tantum non clara voce clamantibus ipsum esse Deum qui hæc patrabat. Marth. 2. Marth. 8.

CYRILLI. Simile est ac si dicat: Nil ipsi difficile, & quod non possit perficere. Ibit vero sicut in qualibet re per facilem & planam viam. Vel etiam sic: Iter eius, inquit, ad spiritalem terram tendet. Intelligit autem animam ad sementem aptissimam. Ceterum iuxta Prophetæ vocem terra desiderabilis facti sumus.

6. Stetit, & * mota est terra, asperxit, & * liquefactæ sunt Gentes. * Vulgata mensus est terram, * dissoluit

EIVSDEM. Stetit, id est, Perfectum est. Quid porro Perfectum est? utique Christi mysterium, à quo & à pristino statu mota est terra. Pristinum vero statum eius vocat firmitudinem in impietate. Ceterum quod stetit pro perfectum est ibi sumatur, patet ex eo quod Sephora dicat: Stetit sanguis circumcisionis pueri. id est, Perfectum est negotium in circumcisione.

Contriti sunt montes * violentiâ. * Vulgata sæculi.

EIVSDEM. Montes vocat contrarias virtutes, quæ & simul fractæ sunt, non ferentes eius omnipotentem fortitudinem.

* Tabuerunt colles sempiterni. * Vulgata Incurvati sunt colles mundi,

ANONYMI. Colles vocat præceptores Israël qui ad tempus fuerunt propter celsitudi-

X x x x 2

CATE-
NA PA-
TRVM.

itudinem dignitatis, sempiternos verò propter cultum qui non cessauit. Nam magis mysticè operatur postquam figura in veritatem transijt. Dicit igitur quomodo vnigeniti aduentus & prauos dæmones destruxerit, & simul etiam principes gentis Iudæorum.

NICOLAI PRESBYTERI. Non solùm virtutes quæ Christo aduersabantur deletæ sunt, sed etiam illi qui ex Iudæis æternæ vitæ Christum Deum nostrum crucifixerunt.

* *Vulgata*
Ab itinere
bus æterni-
tatis eius.

* Itinera sempiterna eorum pro laboribus viderunt.

CYRILLI. Causam apponit ob quam colles contabuerint: est autem hæc, quòd nimirum itinera ipsius Christi (intelligit autem diuinas eius doctrinas) per modum oneris & plurimi laboris contemplati sint. Cùm igitur, inquit, aspicerent aut contemplerentur populi gentis Iudæorum mandata Domini sibi grauius & laboriosa esse, tametsi leuia existerent, (Iugum enim eius suauis & onus eius leue) idcirco instar ceræ liquesfacti sunt.

Matth. II.

* *Vulgata*
Pro iniquitate
vidi tentoria
Æthiopiae,
turbabuntur
pelles

7. * Tabernacula Æthiopum pauebunt & tentoria terræ Madian.

CYRILLI. Per Gentes quæ semper Israëllem oppugnabant aduersarias virtutes designat.

8. Numquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari * impetus tuus?

* *Vulgata*
indignatio
tua?

EIVSDEM. Cùm olim, inquit, Israël redemisses, flumina in sanguinem conuertisti, quin etiam mare diuisisti. Atqui Gentes redimens, non hoc modo redimes. Nam istud *Numquid in fluminibus* pro Non in fluminibus positum est. Sed potius existet redemptio, cùm super equos tuos ascenderit. Et qui sunt equi quos conscendit, & per quos salutem operatus fuit, nisi sancti eius Apostoli & Euangelistæ? Ceterùm quomodo Gentes seruatorus sit declarat dicens: Intendens intendes arcum tuum super sceptrum. Sceptrum quippe dicit principatus ac potestates immundorum dæmonum qui regnabant; arcum verò rursus sanctos eius prædicatores, per quos aduersariorum acies confixit. Arcum verò prædicatores vocari per Zachariam tradit: *Quoniam tetendi te Iuda mihi arcum.*

Zach. 9;
13.

τὸ ὑψηλὸν ἐν ἀξιώματι, αἰωνίως δὲ διὰ τὸ ἁλοφείας ἢ ἐπίταυται. μαρτυροῦντες γὰρ ἐνεργεῖται μετὰ πνευματικῶν τῶν τύπων εἰς ἀλήθειαν. λέγει ἔν ὡς ἐπιδημία τῶν μοτοφύων τῆς τε ποταμῶν καὶ τῶν δαίμωνων, καὶ μὴ καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαίων ἔθρου.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Οὐ μόνον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις τῶν χειρῶν διελύθησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἄει αἰωνίου ζωῆς χειρῶν τῶν θεῶν ἡμῶν σωροί.

Ποσειδάων αἰωνίως αὐτῶν ἀντικείμενων εἶδον.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Τὴν αἰτίαν ὡς ἐλάττω δὲ ἡμεῖς οἱ βυρῶν ἐτάκην. ἐστὶ δὲ αὐτῆ, τὸ τὰς πορείας αὐτῶν τῶν χειρῶν (λέγει δὲ τὰς θείας αὐτῶν διδασκαλίας) ἐν τάξει βίαιος καὶ κόπῃ πολλῇ θεία σαδ. ἐπεὶ δὲ ἐν εἶδον, φησὶν, ἦτοι τῶν θεῶν) οἱ τῶν Ἰουδαίων ἔθρου λαοὶ τὰς τῶν κυρῶν ἐτάκην κόπῃ αὐτοῖς ἔσας καὶ μόχθον, καίτοι ὑπαρχῶσας ἐλαφροῦς (ὁ γὰρ ζυγὸς αὐτῶν χερσὶν ἐστὶ τὸ φορτίον αὐτῶν ἐλαφρὸν) ταύτησι κερῶν δὲ ἡμεῖς ἐτάκην.

Ζ'. Σκηνώματα Αἰθιοπῶν πλοηθήσονται καὶ σκηναὶ γῆς Μανιάν.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Διὰ τῶν ἔθρου τῶν πολεμίων αἰετῶν τὸν Ἰσραὴλ τὰς ἀντικείμενας κατὰ σωματικῶν δυνάμεις.

ἢ. Μὴ ἐν ποταμοῖς ἀργύρης κύριε; ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημα σου;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πάλα, φησὶ, λυτρωμένος τὸν Ἰσραὴλ, τῶν ποταμῶν εἰς αἶμα μετέβαλε, καὶ μὴ κατὰ θεῶν τὴν θάλασσαν. ἀλλὰ μὴ καὶ ἔθρου λυτρωμένος, ἐπέτω λυτρωσὴ τῶν ἔθρου. τὸ γὰρ μὴ ἐν ποταμοῖς ἀντι τῶν οὐκ ἐν ποταμοῖς κεῖται. ἐστὶ δὲ μᾶλλον ἢ λυτρωσὴ, τὸ ἐπιβῆναι σε ἐπὶ τῶν ἵππων σου, καὶ τίνες οἱ ἵπποι ἐς ἐπίβην, καὶ δι' ἐκείνων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο, ἢ οἱ ἄγγελοι αὐτῶν Ἀπόστολοι καὶ Εὐαγγελισταί; τίνα δὲ ἔθρου σὺ τὰ ἔθρου δηλοῖ λέγων. ἐπιβῆναι ἐπὶ τῶν ποταμῶν σε ἐπὶ σκῆπτρα. σκῆπτρα μὲν τὰς τῶν ἀνοσιῶν βασιλεύσαντων δαιμόνων ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίας φησὶ. τῶν δὲ πάλιν τῶν ἀγγέλων αὐτῶν μυσταγωγῶν, δι' ὧν κατὰ τῶν τῶν ἐναντίων τὰ τὰ γράμματα. ἐπὶ δὲ τῶν ὀνομαζομένων) οἱ μυσταγωγοὶ διὰ Ζαχαρίας φησὶ διότι ἐπιβῆναι σε ἰδὲ αἰμαυτῶν εἰς τῶν.

Ὅτι

Ὁ π̄ Πιθίση Π̄ν̄ ὄν̄ ἰπ̄ωαις
Ἐ, ἔ ἡ ἰπ̄ωασία Ἐ σωτηρία.

θ'. Ἐκτείνων ἔκτενείς τὸ τ̄ξον σε
Π̄ν̄ σιήπια, λέγει κύριος.

ΔΙΑΓΜΟΥ. Ἐποχος γδ̄ ἰπ̄ωαζόμενος
ὁ σωτὴρ ἔξ̄ ἡ̄ Α' ποσόλων γαροῦς ἔξ̄ τὰ-
χους ἀπαντα χ̄ν̄ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον.

ι. Ποταμῶν ῥα γήσεται γῆ.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ποταμῶν γῆν καλεῖ τὴν
Ἰερουσαλήμ, ὡς τὸ πολλὰς ἐν αὐτῇ γα-
νείας φερήσας ἀγίας, οἷντες ποταμῶν δίκην
ἰπ̄ωαζον· ἀλλ' αὐτῆ, φησι, ἔξ̄ ῥα γήσεται·
ἐπειδὴ γδ̄ ἐκ ἐδέξατο Χερσὸν, ὅς ἦν ἕδωρ
ζῶν, τότε χάριν δ' ἴφους ἀπεδείχθη γῆ, ἔδος
γδ̄ τῆ διψώση γῆ ἔξ̄ ῥα γήσεται.

Ὁ ψονται σε, καὶ ὠδινήσουσι
λαοί.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Μετὰ τὸ συναχθῆναι
τῆ συναγωγῆν (ὡς μὴ δὲξαμένη τὸν πο-
ταμὸν τῆ εἰρήνης) τὰ ἔθνη πεπεδηκασιν εἰς
Χερσὸν καὶ θρασυαίμοι τὴν δόξαν αὐτῶν ὠδί-
νησαι· καὶ τί ὠδινήσουσι; ἢ τὴν αὐτῶν σωτη-
ρίαν. οἷοι ἦσαν οἱ λέγοντες· διὸ τὸν φόβον σε
κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν,
καὶ ἰτέκομεν ἀνῶμα σωτηρίας.

Σκορπιζῶν ὑδάτα πορείας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὁ τ̄ θείας διδασκα-
λίας λόγος ὑδὼρ ἀνόμασται ὡς τὸ τ̄ θείας
γραφῆς, ὅς καὶ πανταχῶ ἔξ̄ δέδοται ὡς τὸ
τῆ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χερσῆ.
ὡς γάρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς· ὡς τὸ Ἰη-
σοῦς τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, διδάσκων
ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν.

Ἐδωκεν ἡ Ἀβυσσος φωνὴν αὐ-
τῆς, ὑψος φαντασίας αὐτῆς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀβυσσον ἡ̄ π̄ν̄ π̄ν̄
σύντην τὰ πλήθη φησὶ· καὶ ποῖαν ἔδωκε φων-
νῆν, ἢ τὴν ὁμολογίαν τῆ εἰς Χερσὸν πίστεως; τὸ
ὑψος φαντασίας τῆς ἀβύσσου τὰς ἐν ταῖς π̄ν̄
σύντησιν ἔθνεσιν ἐν ἀξιώματι φερύχοντάς
φησιν, οἷον βασιλείας, καὶ τὰς μὴ ἡ̄ βασι-
λείων· καὶ τὸ ὑψος ἐν φησὶ τῆς φαντασίας τῆ
ἀβύσσου, ταῦτέστιν οἱ μεγάλας ἡ̄ π̄ν̄ π̄ν̄
π̄ν̄ ἔθνεσιν, φωνῆν ἔδωκεν τὴν φερύχοντων,
δηλοῦσι τῆς πίστεως.

ια. Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη
ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς,

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἡλιος ὁ κύριος ἡμῶν

* Quia ascendes super equos
tuos, & * equitatio tua salus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

9. * Intendens intendisti arcum
tuū* super scepra, dicit Dominus.

* Vulgata
Qui
* quadri-
gæ tuz sal-
uatio.

DIDYMI. Natm eques factus Saluator
dum per Apostolos obequitans vbique Euan-
gelium celerrimè prædicauit.

* Suscitans
suscitabis
* juramen-
ta Tribubus
quæ locu-
tus es.

* Fluuiorum scindetur terra.

* Fluuios
scindes ter-
ræ.

CYRILLI. Fluuiorum terram vocat Hie-
rosolyamam, quod multi sancti Prophetæ in
ipsa fuerint, qui eam instar fluminum irriga-
bant: verum ipsa, inquit, diffindetur: cum
enim Christum non susceperit, qui erat aqua
uiuens, idcirco terra siticulosa reddita est. So-
let enim terra sitibunda findi.

* Videbunt te, & parturient
populi.

* Vulgata
Viderunt
te, & dolue-
runt mon-
tes.

EIVSDEM. Postquam collecta fuit Syn-
agoga (vt quæ pacis fluuium non susceperit)
Gentes in Christum crediderunt, & vi-
dentes gloriam eius parturierunt: & quid
parturierunt? nisi salutem suam. Quales
erant qui dicebant: *Propter timorem iuvm*
Domine in utero accepimus, & parturimus;
& reperimus spiritum salutis.

Isa. 26, 18.

* Dispergens aquas itineris:

* Vulgata
Gurgis a-
quarum
transijt.

EIVSDEM. Diuinæ doctrinæ sermo
in diuinis Litteris aqua nuncupatur, quæ
& vbique distribuitur à Domino ac Sal-
uatore nostro Iesu Christo. Quemadmo-
dum enim Euangelista tradit: *Circuibat*
*Iesus ciuitates & castella, docens in synago-
gis eorum.*

Math. 9,
35.

Dedit abyssus vocem suam, al-
titude * phantasie eius.

* Vulgata
manus suas
leuauit.

EIVSDEM. Abyssum vocat creden-
tium multitudinem. Et qualem vocem edi-
dit, nisi confessionem fidei in Christum?
Altitudinem phantasie abyssi vocat eos qui
dignitate præcallebant inter Gentes quæ
credebant, v. g. Reges, & qui post Reges
sunt. Altitudo igitur cogitationis abyssi,
id est Principes Gentium qui credide-
runt, dederunt prædictam vocem, scilicet
fidei.

II. * Eleuatus est Sol, & Luna
steterit in ordine suo,

* Vulgata
Sol & Luna
steterunt in
habitalculo
suo,

CYRILLI. Sol in diuina Scriptura

X x x x x 3

nomi-

CATE-
NA PA-
TRVM.
Malach. 4,
2.
* *Vulgata*
mecum

nominatus est Dominus noster Iesus Chri-
stus; iuxta illud, *Orietur vobis timentibus*
*nomen * eius Sol iustitia.* Quando igitur ele-
uatus est Sol pretiosam pro nobis crucem
ascendens, siue ad Deum Patrem qui in cælis
est, tunc utique etiam Luna, id est Ecclesia,
quæ videbatur esse in loco tenebricoso, id
est in rerum præsentium confusione, stabit
in ordine suo. At quinam est ordo eius, nisi
illustrare terram quæ sub cælo est? & hoc est
quod ait:

* *Vulgata*
sagittarum
tuarum,

In luce * iacula tua, ibunt

Ephes. 6,
17.

E I V S D E M. Iacula dicit esse san-
ctos Apostolos: siquidem hi sunt arma
Dei: induunt verò nos, ut Apostolus ait,
galeâ salutis, scuto fidei, gladio spiritus, &
reliquâ armaturâ: quæ qui ferunt splen-
dent. Iacula, inquit, id est sancti tui discipu-
li, armis iustitiæ effulgent, quæ à te data
sunt ipsis.

* *Vulgata*
fulguran-
tis hastæ
tuæ.

In splendore * coruscationis
armorum tuorum.

CYRILLI. Arma Christi sunt Apo-
stoli, qui defendunt illos qui per ipsos voca-
ti sunt. Quoniam qui assumunt scutum fi-
dei, in ipso possunt omnia tela ignita ex-
tinguere.

* *Vulgata*
fremitu
conculca-
bis

12. In * comminatione immi-
nues terram:

E I V S D E M. Illam Iudæorum intelligit:
sic enim quamlibet ipsius partem ob propria
eorum peccata tradidit deuastrandam.

* *Vulgata*
obstupefa-
cies

Et in furore * confringes Gentes.

E I V S D E M. Spiritales nempe dæmonum
impuroorum.

13. Egressus es in salutem po-
puli tui:

E I V S D E M. Nam hæc fuit causa ad-
uentus vnigeniti, ut hi qui per ipsum vocati
erant saluarentur, quos & Spiritus sancti vn-
sione induit.

* *Vulgata*
In salutem
cum Chri-
sto tuo.

* Vt saluares Christos tuos.

A N O N Y M I. Cùm enim Christus
principem huius sæculi euertisset, & mul-
torum capitum draconem contriuisset, ac
prauas vnà cum ipso virtutes, saluauit Chri-
stos suos, id est nos, quos proprio sangui-
ne perunxit, quos etiam diuinæ suæ naturæ

Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέβησεν ἐπὶ τῆς θείας
γραφῆς καὶ τὸ Ἀνατρεῖ ὑμῖν τοὺς φοβερούς
τὸ ὄνομα αὐτῆς ἡλίου δικαιοσύνης. ὅταν ἔν
ἐπαρθῆ ὁ ἥλιος εἰς τὸν τίμιον ἕως ἡμεῶν ἀ-
ναβαίει σκερῶν, ἢ πρὸς τὸν ἐν τοῖς ἔσχατοις
πατέρα Ἐθῶν, τότε δὴ τότε καὶ ἡ σελήνη, τα-
τίσιν ἢ ἐκκλησία, ἢ φαίνουσα ἐν τῷ σκοτεινῷ
τόπω, τατίσιν ἐν τῇ συγκύσει τῆς παρόντων
πνευματικῶν, ἐπιτίθεται ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. καὶ
τίς ἢ τάξις αὐτῆς, ἢ τὸ φατίζουσα πάλιν ὑπου-
ρασίαν καὶ τὸ ὅτι τὸ

Εἰς φάος βολίδες σου, πορεύονται

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Βολίδες τὰς ἀγίας Ἀ-
ποστόλους φησὶ ἐπὶ ὅπλα γὰρ ἔσται τὰ θεῶν
ἀμφιπέσοι δὲ ἡμεῖς, καθὼς φησὶ ὁ Ἀπόστο-
λος, τὴν ἀσπίδα φερέτωμεν τῆς σωτηρίας, τὸν θυ-
ρετὸν τῆς πίστεως, τὴν μάχαιραν τῆς πνεύματος,
καὶ τὰ ἔντερα τῆς ὀπίσθου. ἅπαν οἱ φοροῦντες
ἐκλάμπουσιν. αἱ βολίδες, φησὶ, τατίσιν αἱ ἀ-
γνοίαι μαθητῶν, τοῖς δὲ δικαιοσύνης ἐκλάμ-
πουσιν ὅπλα, τοῖς ὅπλα σὺ δὲ θεῶν αὐτοῖς.

Εἰς φέγγος ἀσραπῆς ὀπλων
σου.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὅπλα Χριστοῦ οἱ Ἀπό-
στολοι, τυγχάνουσι τοῖς δι' αὐτῶν καλεσμένοις
ἐπαμύνοντες. ὅτι οἱ λαβόντες τὸν θυρετὸν τῆς
πίστεως, ἐν αὐτῇ δύναται πάντα τὰ βέλη
τὰ πνευματικῶν σβῆσαι.

13. Ἐν ἀπειλῇ ὀλιγόσεις
γῆν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὴν τῆς Ἰουδαίων φησὶν
ἔσται γὰρ μέρος αὐτῆς ἕκαστος διὰ τὴν οἰκίαν αὐ-
τῆς ἀμαρτίας ὧσα δέδωκεν εἰς ἀπώλειαν.

Καὶ ἐν θυμῷ κατὰξεις ἔθνη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὰ νοσητὰ δηλονότι τὰ
τῆς ἀκαθάρτων δαιμόνων.

14. Ἐξήλθες εἰς σωτηρίαν
λαῶν σου.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Αὐτὸ γὰρ γέγονε τῆς μο-
νοθυμῆς τῆς ἐπιφανείας, ἢ πρὸς τὰς ὀφθαλμοὺς
θεῶν οἱ κεκλημένοι δι' αὐτῆς, ἐς τὴν χεῖρα
τῆς ἀγίας πνεύματος καταμψίασι.

Τὸ σῶσαι σὺν χριστῶς σου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Καθελὼν γὰρ ὁ Χριστὸς
τὸν ἀρχόντα τῆς αἰῶνος τῆτις, καὶ συνήψιασε
τὸν πολυκέφαλον δράκοντα, καὶ τὰς σὺν αὐτῷ
δυνάμεις ποταμῶν, σέσωκε τὰς ἐμπερὶ χρι-
στῶν, τατίσιν ἡμῶν, τῶν ἰδίων κατὰχρίσας
πνεύματι, ἐς καὶ τῆς θείας αὐτῆς φύσεως
ἀπέφθην

ἀπέφρανε ποικιλίας, καὶ συναΐψα δὲ ἑαυτὴ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ.

participes reddidit, & per semetipsum cum Deo & Patre coniunxit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ. Τὴν σω-
τηριώδη ἐνανθρώπησιν τῆς κρείμης, ἧς τῶν
πρωμυῖαι δὲ ἦς οἱ χειρισμῶν τῆς ἀγίας
πνεύματος πρὸς διευθέτησιν οἱ δὲ ἀπεφθότες
τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοῖς δεσμοῖς τῆς ἀπο-
λείας ἑαυτῶν, περιέβαλον, καὶ εἰς ἀφανισμὸν
ἐχώρησαν παντὴν ὑπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς.

NICOLAI PRESBYTERI. Per hac
indicat salutarem Domini incarnationem,
per quam fideles sancto Spiritu peruncti ser-
uati sunt: qui verò verbo veritatis morem
minimè gesserunt, vinculis perditionis semet-
ipsum inticarunt, & penitus à pedibus vsque
ad caput euauerunt.

Ἐβάλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων
ζάνατον.

* Misisti in capita iniquorum
mortem:

* *Vulgata*
Percussisti
caput de
domo im-
pii:

ΚΥΡΙΛΛΟΣ. Δείκνυσθαι ἡμῶν ὁ λόγος,
παῖσα λόγῳ ἀεὶ τῆς χριστιανικῆς ἀντι-
θέσεως, ἢ ἐκ μέσων τῶν πονηρῶν πνευ-
μάτων διαίτησιν, ὁμοίως καὶ ἀπομίμειν ἡσασ-
σὶν καὶ πατέρας.

CYRILLI. Hic sermo nobis ostendit,
quæ ratione christos suos seruauerit: quomo-
do autem seruauit, nisi prauis dæmonijs è
mediò sublatis, qui iniquitatis ipuentores ac
patres existerant?

Ἐξήνεγκες δεσμοὺς ἕως τετα-
χίλου εἰς τέλος.

* Suscitasti vincula vsque ad
collum in finem.

* *Vulgata*
Denudasti
fundamen-
tum eius
vsque ad
collum.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τῶν ἀνόμων περι-
βάλλον, φησὶ, τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, εἰς
τὴν οὐρανὸν ἔλθον, ἵνα τῶν ἐκείνων
καὶ τῶν ἐστῶν ἕως τεταχίλου, τὴν ὑπερῶς
ἀρχὴν χριστοῦ ἕως τῆς χριστιανικῆς.

EIVSDEM. Cum, inquit, iniquos cir-
cuiuiffes, eos quos vocasti amoris tui vinculis,
benigno ipso iugo tuo colligasti: & hoc est
vsque ad collum, scilicet benigno Christi
iugo ceruices subijcere.

ἰδ'. Διέκοψας ὡς ἐκείνη κε-
φαλὰς ἀνομοῦν, σφαιδύονται ἐν
αὐτοῖς.

14. * Abscidisti in stupore ca-
pita potentium, commouebuntur
in eo.

* *Vulgata*
Maledixisti
sceptris
eius, capiti
bellatorum
eius, ve-
nientibus
ut turbo ad
dispergen-
dum me.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐκαστὴν φησὶ τὴν τῆς
φρονῆς ἀποβολὴν, ὡς οἶον ὑπὸ τῆς βελπίων
ἐπὶ τὰ ἀήγιστα μετὰ βολῆν, ἵνα ὑπομείναι τις
Ἰουδαῖοι, τῶν κεφαλὰς διέκοψαν· τινέσιν,
ὀλοφύονται ἐξ ἀλαϊσμοῦ. αὐτὴ δὲ αὐτοῖς ἢ ἐκ-
σεύσιν, φησὶ, αἰτία συσεισμοῦ καὶ ἀπολείας
την ἀρχὴν καὶ τῶν ἐστῶν, σφαιδύονται ἐν
αὐτοῖς.

EIVSDEM. Stuporem vocat men-
tis alienationem, & quasi à melioribus
ad deteriora mutationem, quam cum Iu-
dæi subijssent, eorum capita concussa sunt:
hoc est, penitus perierunt. Ceterum hic stu-
por, inquit, causa seditionis & interitus
ipsis extitit: atque hoc est istud, *Commoue-
buntur in eo.*

Διανοίξοσι χαλινὰς αὐτῶν, ὡς ὁ
ἐσθίων πτωχὸς λάθρα.

* Aperient frena sua, sicut come-
dens pauper in abscondito.

* *Vulgata*
Exultatio
eorum sic-
ut eius qui
deuorat
pauperem

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὁ νέος ἄνθρωπος οἱ πάλαι,
φησὶ, λάθρα καὶ ἠρέμῳ τὸν λόγον τοῦ μυστα-
γωγῶν λαλῶντες τὸν οὐρανὸν ἕως τὸν τῆς Ἰου-
δαίων φόβου, ὡς οἶον χαλινὸν ἐπὶ τὴν σῶμα-
τος φέροντες· ἔτσι παρρησίας πληροῦσθαι
πολλῆς. ὅτι δὲ ἔσοφῆ τῆς μυσταγωγίας ἢ τῆς
παιδαγωγῶν σωτηρίας, ἐδίδαξαν ἡμᾶς ὁ
σωτὴρ εἰπὼν· ἐμὸν βροχμαῖον ἵνα ποῖα τὸ
θέλημα τῆς πέμψαντός με, καὶ ποιήσω
αὐτὴ τὸ ἔργον. ὡς δὲ καὶ ἐφοβῶντο τῶν
τῆν ἀρχὴν τῶν Ἰουδαίων οἱ ἀγιοὶ μυσταγωγοί,
ἐκείθεν δὴλον ἐκ τῆς περιουσίαν αὐτοῦ

EIVSDEM. Ita se habet sensus:
Qui olim, inquit, clam & in occulto ijs
qui sacris iniuriabantur verbum tuum loque-
bantur propter metum Iudæorum, & veluti
frenum in ore ferebant; hi multà fiducià
replebuntur. Sacrorum autem conciona-
torum cibum esse illos qui salutari do-
ctrinà imbuuntur, ipse nos Saluator do-
cuit dicens: *Meus cibus est ut faciam*
voluntatem eius qui misit me, & perficiam
opus eius. Porro sanctos prædicatores
in principio timuisse Iudæos, patet ex eo quod
orient

Ioan. 4.

CATE-
NA PA-
TRVM.
Act. 4, 29.
* *Vulgata*
Viam feci-
sti in mari
equis tuis,
in luto a-
quarum
multarum.

orent & dicant : *Da seruis tuis cum fiducia loqui verbum tuum.*

15. * Et superduxisti in mare equos tuos conturbantes aquas multas.

CYRILLI. Equos verò appellauit sacros Apostolos, qui diuinum vehiculum fuerunt: super ipsis enim Dominus multa & varia impietatis dogmata deiecit.

HEZYCHII. Equos Apostolos obcursum vocans; aquas multas baptismata quæ per totum terrarum orbem ab Ecclesia fiunt.

* *Vulgata*
Audiui, &
conturbatus est venter meus: à voce contremuerunt labia mea. Ingredietur putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Vt accinctum nostrum.

16. * Custodiui, & timuit cor meum à voce orationis labiorum meorum. Et ingressus est tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea. Requiescam in die tribulationis, vt ascendam ad populum * peregrinationis meæ.

CYRILLI. Eam quæ in mente & corde fit spiritus illustrationem, per quam futurorum notitiam acquirebant, Prophetæ solent custodiam appellare. Quoniam igitur, inquit, didici futura quæ secundum tempora Israël accident, propter impietatem quam erga Dominum exhibuerunt; propterea, inquit, perculsus & conturbatus fui, metuens ne fortassis meæ vitæ tempus in hoc prorogaretur, vt illa tempora attingerem, & supplicij illorum particeps fierem. Sed quoniam intellexi me ad illud tempus minimè peruenturum, idcirco requieui ab illa cogitatione quæ olim me angebat: noui enim me ascensurum ad populum istum, qui præsentem vitam accolatum esse arbitrantur. Quòd autem sancti omnes semetipsos accolat vocarent, patet cum ex alijs, tum ex eo quod beatus Dauid ait: *Advena ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei.*

Psal. 38,
13.

* *Vulgata*
Ficus enim non floret, erit germen
* amia non afferent cibum.

17. * Quia ficus non afferet fructum, & non * erunt germina in vineis.

Mentietur opus oliuæ, & * campi non facient escam.

* Defecerunt ab esca oues,

* Abscindetur de ouili pecus,

ποιείας καὶ λέγειν· ὁδὸς τοῖς δούλοις σου μὴ παύσασθαι λαλεῖν τὸν λόγον σου.

15. Καὶ ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν ὄντων ἵππους σου ταρασσόντας ὕδατα πολλά.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Ἰπποὺς δὲ θεωροῦντο οὗτοι ὄχημα θεῶν γαβημῶδες τὰς ἱερῶς Ἀποστόλων· ἐπ' αὐτῶν γὰρ ὀχήματα ὁ δεσπότης τὰ πολλά καὶ διάφορα τῆς ἀσθενείας δόγματα διεσκέδασεν.

ΗΣΥΧΙΟΥ. Ἰπποὺς τὰς Ἀποστόλους διὰ τὴν δρόμον καλοῦν ὕδατα πολλά τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τελέματα ὄντα τῆς ἐκκλησίας βαπτίσματα.

16. Ἐφυλαξάμην, & ἐπιόθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσδύχης χειλέων μου. & εἰσήλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστέα μου, & ἐν ἐμοὶ ἐταράχθη ἡ ἰσχὺς μου. Ἀναπαύσθαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, & ἀναβῆναι με εἰς λαὸν παροικίας μου.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Τὴν εἰς τὴν καὶ καρδίαν τὴν πνεύματος ἐκλαμψαν, δι' ἧς τῆς ἐσομένης ἐπέλπει τὴν γλῶσσαν, φυλακὴν ἔδος τοῖς προσφῆταις ἀποκαλεῖται. ἐπιόθη τὸν πόνον ἐμαυτὸν τὰ ἰσχυρὰ, φησὶ καὶ κλειρὸς τῆς Ἰσραήλ, δι' ἧς ὁπιδείξαντο καὶ τὰ κλειρὸς ἀσθενείαν· τὸ πῶτος κατεπιόθη, φησὶ, καὶ ταράχθαι, δεδοικώς μή πως ἄρα εἰς τὸ πῶτος ἐκείνηται τῆς ζωῆς ὁ χρόνος, ὡς ἐκείνους αὐτὸς καταλαβῆναι τὰς κλειρὸς, καὶ συγκοινωνῆσαι τῆς πτωχείας αὐτοῖς. ἀλλ' ἐπίπερ ἔργον ἐκ εἰς ἐκείνον ἀφικνόμενος ἑμαυτὸν τὸν κλειρὸν, τὴν χάριν ἀναπαύσθαι ἐν τῇ ἀνάπαυσι θλίψεως ἐνοίας· ἔργον γὰρ ὡς εἰς τὸν λαὸν ἐκείνον, τὸν παρόντα παροικίας ἡγέμενος ἀναβῆναι. ὅτι δὲ παροικίαι ἑαυτὸς πάντες οἱ ἀγνοοῦντες ἐκείνους, δὴλον μὲν καὶ εἰς ἄλλων, ἔμην ἄλλα ἐκ τῶν τὸν μακροῦν ἀποφάσκειν Δαβὶδ· Πάροικός εἰμι ἐγὼ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου.

17. Διότι συκὴ ἔκαρποφορήσει, καὶ ὄνυχ' ἔσται γηνήματα ἐν ταῖς ἀμπέλους.

Ψύλλεται ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία ἔποιήσει βρωσίον.

Ἐξέλιπον ἀπὸ βρώσεως παρόντα,

βαῖται, καὶ ἔχ' ὑπαρέξουσιν βόες ἐπὶ φάτναις.

& non * erunt boues in præsepibus.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Vulgata
erit armen-
icum

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ω' ἀνὴρ πνος τὸν προφή-
την ἀνερωμάντες, ὅτε χάριν τὴν μὲν πα-
ροῦσαν ὡδραπύται ζωῶν, εἰς δὲ τὴν μέλ-
λουσαν ἀφικέσθαι δέχεται, ἀπολογεῖται καὶ φη-
σι πολλὴν δὲ κατάρτησιν ποιέμενος τῶν Ἰσ-
ραήλ ὡδραβολικωτέρων κέχρηται λόγῳ, συκῆ,
ἀμπέλῳ ἔλαια παρεκάζων τὸν Ἰσραήλ,
καὶ τέτοις ἀκάρτοις τε ἔαγόνοις καὶ μὲν ἔ-
προβάτοις τε καὶ βοσῶν, ἃ ἔαυτα ὠλιγώθη
ἡ τοιαύτης ερηθῆσαι φύσης, ὅπ' δὲ συκῆ ὁ Ἰσ-
ραήλ δῆλον ἐκ τῆς εἰρημότητος τῶν κρείων πα-
ραβολῆς ὡς τῆς συκῆς· ἐκκοφὸν αὐτῶν, ἵνα
τί ἔα τὴν γῆν κατὰργῆται; ὅπ' δὲ καὶ ἀμπέλους,
ἐκ τῆς εἰρημότητος δῆλον ὅτι ἔα ἀμπέλων κρείων
οἶκος Ἰσραήλ ἔστιν. ὅπ' δὲ καὶ ἔλαια, πάλιν
ἔξ' ἐτέρου σαφῆς, ἐκ τῆς εἰρημότητος· ἔλαια ὠ-
ραία, δίσκιον τῶν εἰδῶν ἐκάλεισε κύριος τὸ
ὄνομα σου. καὶ μὲν ἔα προβάτων παταχῆται ἡ
θῆρας γραφῆς τὰ ἡμῶν ἰσραήλ κατὰ νόμους
πλήθη. βοσῶν γὰρ μὲν τοῖς ἐκ φυλῆς κατὰ νό-
μους τῆς Λευῆ, οἱ τὴν νομικὴν διδασκαλίαν
ἀνέπυσσον, ὡδραπύται αὐτῶν τῶν λαῶν.
ἔα δῆλον ἐκ τῆς τὸν Παῦλον εἰπέτω μὴ τῶν βοῶν
μείλει τῶν θῆρων; ἡ δὲ ἡμᾶς πάντως λέγει. καὶ
ἔα δὲ βόες, φησὶν, ἔχ' ἀρεθίστων ἐπὶ φάτ-
ναις τετέστι, τὰς τῶν λαῶν δέξονται δωροφορίας.
ἔα δὲ ἅπαντα συμβαίνει, φησὶν, ἐκ τῆς μὴ
δέξασθαι τὴν ἴαση αὐτῶν καὶ τίς αὐτῆ, εἰ μὴ
τῆς σωτηρίας ἡμῶν διδασκαλία; αὐτὸς γὰρ λέγει ὁ
ἰωάννης τὰς συντοξίμους τὴν καρδίαν.

CYRILLI. Ac si quis Prophetam in-
terrogaret, cur præsentem vitam execraretur,
& ad futuram vitam pertingere optaret,
respondet & ait: magnoperè autem condem-
nans Israël similitudinario sermone usus
est, ficui, viti & oleæ comparans Israël, &
his sterilibus & fructum non ferentibus;
atque etiam ouibus & bobus, ijsque dimi-
nutis ob defectum cibi spiritalis. Porro
ficum esse Israël patet ex parabola quæ
à Domino de ficu dicta est: *Succide illam,*
Lucæ 13,
ut quid etiam terram occupat? Quodd verò
vitis sit, constat ex eo qui dixit: *Vinea* Isaie 5,7.
enim Domini domus Israël est. Quodd autem
oliua sit, iterum ex alio clarum fit, qui dixit:
Oliuam pulchram, benè operam specie voca- Ier. 11, 16
uit Dominus nomen tuum. Quin & oues
vbique in Scriptura diuina nominantur
turbæ Iudæorum. Boues verò appellat eos
qui erant de Tribu Leui, qui legalem do-
ctrinam exponebant, proponentes eam po-
pulo; vti clarum est ex eo quodd Paulus di-
cat: *Numquid de bobus cura est Deo? An* 1. Cor. 9, 9.
propter nos utique dicit. Ceterum isti boues,
inquit, non inuenientur in præsepibus: id est,
accipient munera populorum. Hæc autem,
inquit, omnia illis accident, eò quodd nolue-
rint admittere ipsam medicinam: & quæ est
hæc, nisi Saluatoris nostri doctrina? ipse
enim erat qui sanabat contritos corde.

17. Εἰ γὰρ ἦ ἐν τῶν κρείων ἀγαλλ-
ιάσθαι, χαρήσθαι ἐπὶ τῶν θεῶν
τῶν σωτηρίων μου.

18. Ego autem in Domino
* exultabo,gaudebo super Deo Sal-
uatore meo.

* Vulgata
gaudebo, &
exultabo in
Deo Iesu
* Deus
Dominus
* quasi cer-
uorum.

19. Κύριος ὁ θεός μου δύναμις
μου, καὶ τάξει ὄντος πόδας μου εἰς
σωτηρείαν.

19. * Dominus Deus fortitudo
mea, & ponet pedes meos * in con-
summationem.

Καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἑβίβω
με, ὅτι νικῆσαί με ἐν τῇ ὥδῃ αὐτῆς.

Et super excelsa * ascendere me
facit, vt vincam in cantico eius.

* mea de-
ducat me
victor in
Psalms
cancentem.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Αὐτῶν τῶν προφήτων ἐπὶ
τῇ δὲ Χειρὶ σωτηρία τὸ προσηγορεῖται χαίρον
εἰσφέρεται, ἀγαλλίασμα ποιέμενος αὐτὸν πρὸς
Χειρὶ καὶ δύναμιν· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ ἰσχὺς
ἡμῶν. ἀποφαίνεται δὲ σαφῶς τὰς πόδας
αὐτῆς εἰς σωτηρείαν τάξιν, τετέστιν εἰς ἀσ-
φάλειαν· δι' αὐτῆς γὰρ ἀναβήκαμεν πρὸς
τάξιν καὶ δούσειαν, καὶ ἀσάλευτοι μένομεν.

EIVSDEM. Introducitur persona ipsius Pro-
phetæ ob Christi salutem gaudentis, dum ip-
summet Christum facit suam exultationem
ac virtutem: ipse enim est fortitudo nostra.
Videtur autem perspicuè pedes eius ponere ad
consummationem, id est ad securitatem: per
ipsum enim assurgimus ad ordinem ac pie-
tatem, atque inconcussi permanemus, quin

ANNO-
TATIO-
NESCOR-
DERII.

& exaltamur, & inimicorum phalanges superamus, assidue ipsū hymnos concinentes. Et hoc est quod dixit, *Vt vincam in cantico eius.*

καὶ μετὰ τὸ ὑψώθημεν, καὶ τῶν ἐχθρῶν νικώμεθα τὰς φάλαγγας, τὰς εἰς αὐτὸν ὕμνοις ἀνεκώσασθε ὁδοὺς. καὶ τὸ ἐστὶ τὸ εἰρημολογεῖν, τὸ νικῆσά με ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ.

ANNOTATIONES CORDERII.

De titulo
& argu-
mento.

ANTICVM hoc inscribitur à Septuaginta, Προσὸχὴ Ἀμβραχίου προφήτου καὶ ᾠδῆς, Oratio Ambacum Propheta cum Cantico: quia partim hīc est Oratio, & partim Canticum, quo Dei beneficia celebrat. In Hebræo est מִגְּיוֹן Sigionoth: quod S. Hieronymus reddit *Pro ignorantijs*, vti & Aquila & Symmachus, Ἐπι ἀγνομάτων: Theodotion, Ἦχος ἑκούσιος καὶ ἄσπαστος, *Pro voluntarijs vel spontaneis*: R. Iona, *Cum oblectationibus*. Quia nimirum hīc Propheta se populumque oblectat commemorando futuram eius liberationem. R. Iuda vertit *Pro occupationibus*, puta pro grauibus negotijs, quæ animo versabat, quibusque se occupabat Propheta. Tigurina inscribit, *Colloquium, seu disputatio Habacuc Prophetae de rebus perplexis*. Verūm omnium optimè Cornelij iudicio ex Hebræo vertitur *Pro ignorantijs*. Semper enim peccato coniuncta est aliqua ignorantia, puta inconsideratio. Si enim consideraret peccator turpitudinem & damna peccati, Deumque vindicem, cuius iram & tormenta æterna prouocat, vtique non peccaret. Chaldaus more suo paraphrasticè sic vertit: *Oratio quam orauit Habacuc, quando reuelatum est ei de longitudine temporis quam dedit Deus impijs: quod si conuertantur ad legem corde perfecto, remittentur eis, eruntque omnia scelera eorum que admisserunt in conspectu eius quasi ignorantia*. S. Hieronymus, Remigius, Albertus & Iansenius, censent Habacuc hīc deprecari veniam suæ ignorantie, id est sui peccati, quo ignoranter & temerè ausus fuit cum Deo disputare, imò de eius prouidentia conqueri, quâ sunt impios pijs dominari. Verūm in toto hoc Cantico nullam huiusce deprecationis veniæ significationem præbet Propheta. Quare cum Cornelio censeo per ignorantias hīc significari peccata populi. q. d. Oro Domine pro peccatis populi, vt illa condones & dissimules, ne propter illa differas opus liberationis nostræ à Babylonia, & multò magis allegoricè opus incarnationis Christi & redemptionis generis humani à te promissum.

1. *Domine audisti auditionem tuam, & timui.*] Querunt hīc Interpretes quid per *auditionem* intelligat Propheta. Ac nonnulli quidem intelligunt ea quæ per visionem superius positam Prophetae reuelata fuerant. Ita S. Hieronymus: *Audisti*, inquit, *quas Nabuchodonosori & diabolo preparasti, in quibus dixisti ei: Va qui multiplicat non sua, &c.* Alij paruo ab hac sententia discrimine intelligunt visionem non pridem scripto expressam, sed primitus illi priuatim demonstratam; in qua non modò futura liberatio, sed modus etiam liberationis reuelatus esset: de quo modo ferè per totum Canticum agitur. Alij denique *auditionem* dici putant præcedentium Prophetarum oracula. Quæ sententiæ omnes licet commodæ; media tamen mihi

cum Agellio maximè propria videtur, vt nimirum *auditio* sit hīc illa Prophetae facta reuelatio, in qua vniuersa ratio redemptionis futuræ contineatur; quam etiam Propheta in hoc Cantico describit. Illud autem quod sequitur, *Consideraui opera tua, & expansi*, non habetur in Vulgata: facit tamen ad maiorem venerationis & admirationis significationem. vbi Cyrillus: *Nam si*, inquit, *operum Dei virtutem intuemur, iustitiam ipsam τὸ χεῖμα ἐπιπορῶν ἰδέν, res non nisi meritis stupor & admiratio est*. Sensum huius loci allegoricum & tropologicum vide fulius apud Cornelium nostrum expositum.

IBID. *In medio duorum animalium cognosceris.*] Græcè est, Ἐν μέσῳ δύο ζῴων γνωσθήσῃ. Ita etiam S. Hieronymus legit; & habetur in Officio Romano Feriæ sextæ in Parasceue ad Missiam in Tractu primæ Prophetiæ: *In medio duorum animalium innotesceris*. Quæ verba interpretatur Ecclesia de duobus animalibus, inter quæ Christus natus iacuit in præsepio, & à pastoribus est agnitus: sic enim canit in 1. Responsorio 2. Nocturni in Officio Natiuitatis: *O Magnam mysterium, & admirabile sacramentum, vt animalia viderent Dominum natum iacentem in præsepio.* & in Octaua eiusdem Natiuitatis in 3. Responsorio 2. Nocturni ait: *Consideraui opera tua, & expansi, iacebat in præsepio, & fulgebat in calo.* Eodemque modo explicat S. Augustinus Orat. contra Iudæos 2. alijque plures Doctores, aptantes huic expositioni quod dixerat Isaias: *Cognoscat bos possessorem suum, & asinum præsepe Domini sui*: quasi hæc fuerint animantia, in quorum medio Christus Dominus iacebat: per quæ tamen mysticè designantur duo populi, qui Christum Dominum in præsepio agnouerunt, nempe populus Hebræus & Gentilis: quorum vices pastores & Magi gerebant: illum significabat bos, quia assuetus fuit portare iugum legis Moisaicæ; hunc asinus, quia stultè immeritus erat idololatriæ. Ita etiam habet Cyrillus superius in Catena. Alij verò libri habent, *duo ζῴων, duarum vitarum*: atque ita legendum docet Eusebius lib. 6. Euangelicarum Demonstrationum & Theodoretus in hunc locum. Quod autem sequitur, *Et τὸ ἐγγίζεν τὰ ἐν ἐγγυωδῆσιν ἐν τῷ περὶ τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ ἐν τῷ παραχθῆναι τὸν ψυχῶν με ἐν ἐγγὺ ἐλπίου μονῆσιν, Cum appropinquauerint anni cognosceris: cum aduenerit tempus demonstraberis: cum turbata fuerit anima mea, in ira misericordie recordaberis*, Aquila reddit, *Et τὸ ἐγγίζεν τὰ ἐν ζῴων αὐτῶν, In appropinquando annos uisifica ipsum*: Theodotion, *Et μέσῳ ἐν τῷ ζῴων αὐτῶν, In medio annorum uisifica ipsum*: Symmachus, *Ἐν τῷ ἐπιπορῶν ἀναζῴων αὐτῶν, Intra annos resuscita ipsum*. Hæc autem verba sequentia, *Cum aduenerit tempus demonstraberis, cum turbata fuerit anima mea*, S. Hieronymus neque in Hebræo, neque

Operum
Dei confi-
deratio
stuporem
excitat &
ecstasy.

Christus
in medio
duorum
animalium
agnitus in
præsepio.

Isaia 1, 3.

que apud alios Interpretes haberi dicit. Vulgata
versum istum reddit hoc modo, *Domine opus
tuum in medio annorum vinifica illud: in medio
annorum nostrum facies: cum iratus fueris misere-*
ricordia recordaberis. Vbi Redemptio generis
humani, & eius à captiuitate dæmonis liberatio,
opus ob suam eximiam magnitudinem vocatur,
sicut verè est opus Dei. Cùm autem Deus semper
opportuno tempore nos adiuuet, & congruis
spatijs omnia ad nos pertinentia disponat; tum
vel maximè illud opus præcipuum quo genus
humanum redemit, & ex statu inimicitie in sta-
tum amicitie transtulit iuxta dispositionem æternam
providentiæ suæ, quam opportunissimo
tempore perfecit. Propheta igitur hoc esse Dei
ingenium agnoscens, vt numquam congrua suorum
operum tempora prætermittat, dum opus
optat, tempus iam faciendi operis instare com-
memorat. Et hoc est quod Paulus ait: *Vbi venit
plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum
ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub
lege erant redimeret*. Et Dauid: *Tempus faciendi
Domine, dissipauerunt legem tuam*. Cùm iam
homines, inquit, se vniuersis malis dederint, legem
que tuam adedò fregerint, vt quasi dissipatam
eam reliquerint, tempus aduenisse videtur,
in quo assumendo carnem facias quod ipsi destruxerant.
In hunc sensum S. Ambrosius ad prædictum Psalmi locum
pulchrè ait: *Tempus est faciendi; ut si ingravescente aegritudine
alicuius incommodi curras ad Medicum ut citius
veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus
tunc amplius desideratur cum grauis incubuerit
aegritudo languenti. Ergo cum videat in Spiritu
sancto Propheta prauaricationes populi, luxuriam,
delicias, dolos, fraudes, auarissimam, remolentiam,
quasi pro nobis interueniat, currit ad Christum,
quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis;
urget ut veniat, nec patitur fieri moras. Tempus
faciendi, inquit, Domine; hoc est, ut pro nobis
crucem ascendas, mortem subeas. Totus in
periculum ultimum mundus urgetur, veni ut tollas
peccata mundi; veniat vita morientibus, veniat
resurrectio iam sepultis. Factum tuum subueniat,
quoniam nec precepta tua prodesse potuerunt,* &c. Hæc ille.
Quod autem Dominus in primo opere ac præcipuo obler-
uauit, vt illud opportunè faceret, idem omnino in
reliquis operibus ad nostram salutem & eruditionem
pertinentibus custodiuit, vt scilicet occasionem
operandi nequaquam perdidit.

Porrò obseruandum obiter pro *Vinifica illud*
esse Hebraicè *חַיִּשְׁבֵּן chaisebn*, à radice *חַיַּב chaja*,
quæ in Cal significat *vinere*, & in Piel *vinificare*:
vt sit sensus, vniuersa Dei opera ante incarnationem
veluti mortua, postea verò per incarnationem
fuisse viuificata, ad eum ferme sensum, quo prima
illa lineamenta, quibus pictor in tabella imaginem
designat, mortua sunt, & postea cùm superinductis
coloribus illustrantur, spiritum recipere & viuificari
dicuntur: quare illud indicauit Propheta Deum per
omnia opera præcedentia quasi quasdam lineas
incarnationis descripsisse ad perfectam quamdam
imaginem suæ potentiæ & misericordiæ exprimen-
dam, tandemque per incarnationem eam quasi
superiectis coloribus illustrasse. Dicitur etiam
idem verbum de reparatione & instauratione

Tomvs III.

ædificiorum, quæ diruta & collapsa fuerant: iuxta
quam acceptionem incarnatio quoque fuit
veluti quædam instauratione omnium ædificiorum
quæ Deus extruxerat: omnia enim per peccatum
veluti diruta collapsaque fuerant. Quod etiam
non prætermisit Paulus cùm dixit; *Deum in dis-*
*pensatione plenitudinis temporum instaurare
omnia in Christo, qua in calis & qua in terra
sunt*. Illud autem consolationis plenum quod
hic additur, *In ira misericordia recordaberis*, in-
nuens sic misericordiæ adnexam atque coniunctam
iustitiam suam Deum habere, vt hanc capere,
quin illam æquè accipiat, quodammodò nequeat;
non secus ac qui duarum rerum apices coniunxerit,
cui altera sine altera adesse non potest.

3. *Deus à Theman veniet, & sanctus de monte
Pharan, &c.* Theman (inquit Cornelius nos-
ter) filius Eliphaz filij Esau nomen dedit Regum
Idumææ, ex qua Eliphaz amicus Iob cognominatus
fuit Themanites; quia, vt Chaldaus ibidem vertit,
fuit Princeps Themanorum: inde Idumæa vocatur
Theman, sicut ab Esau vocatur mons Seir, vel Edom.
Iam quia Theman & Idumæa erat Iudææ ad Austrum,
sicut Libanus ex aduerso erat eidem ad Aquilonem,
hunc Theman significat Austrum seu Australem plagam.
Vnde Vulgata hinc vertit, *Deus ab Austro veniet*.
Vbi D. Hieronymus, Theophylactus, alijque Doctores
per Austrum, qui ventus est Meridionalis, intelli-
gunt regionem Bethlehem, quæ sita est ad Austrum
etiam respectu Hierusalem; vnde dicitur Christus
venisse, quia ibi primùm apparuit exiens ex utero
Virginis, vbi erat inclusus: quæ vocatur *Mons
Pharan*, id est *umbrosus*: quod Septuaginta diserte
significant cùm addunt, *ἡ ὄρος Φαράν κατακλύου, δασύς*,
de monte Pharan umbroso, condensò: vt totum hoc
incarnationis mysterium, in quo diuini amoris
flamma coruscabat, in nostræ ignorationis umbra
& caligine peractum ostenderetur. Quò alludit
Angelus ad B. Virginem: *Virtus*, inquit, *Altissimi
obumbrabit tibi*. Vbi Virginem diuini Solis radijs
mirabiliter illustratam prædixit nihilominus
Altissimi virtute obumbrandam: *Expressius
significans* (inquit S. Bernardus Epist. 77.) *modum
secretissimum arcani, incomprehensibilis & ineffabilis
Sacramenti, quo quasi in umbra cum sola & in sola
Virgine sola Trinitas conceptum fuerat operatura
diuinum*. Per *Austrum* quoque & *Pharan* non
malè intellexeris æterni Patris sinum, de quo Dei
Filius in terram, vt homo fieret, descendit: inde
enim venire dicitur vbi antea latebat, & postea se
manifestat: latebat autem nobis in sinu Patris
absconditus; & ided dicitur venire à monte
Pharan, seu umbroso; id est à monte diuinitatis,
in qua est sinus Patris occultissimus nobis, qui
lucem habitat inaccessibilem, quem nullus mortalium
vidit aut videre potest: vnde & in nebula dicitur
habitare. Venit etiam ab Austro, qui cùm Meridionalis
ventus sit, & calidus, symbolum est Spiritus sancti,
qui conceptionem Christi operatus est. Comparat
igitur (inquit de Ponte nosster lib. 3. in Cant. Exhort. 4.
§. 2.) hunc locum, vbi cubat in cælo empyreo,
cum eo in quo cubat in præsepio; & dicit cum
Propheta: *Domine consideraui opera tua, & ex-*
pansi: quia excedunt meum captum, nec ab vlla

Yyyyy 2

possunt

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Ephes. 1,
10.

Gen. 36, 15
Theman
quæ.
Iob 4, 1.

Theman
idem quod
Idumæa, &
significat
Austrum.

Quomodo
Deus dicitur
venire
ab Austro
& à monte
Pharan.

Mons um-
brosus est
mysterium
incarnatio-
nis.
Luc. 1, 35.

Mons Pha-
ran desi-
gnat sinum
diuinitatis
nobis oc-
cultum.

Redemptio
generis hu-
mani per
excellen-
tiam dicitur
opus
Dei.

Deus facit
omnia tem-
pore oppor-
tuno.

Galat. 4, 4.

Psal. 118,
126.

Opera Dei
per incar-
nationem
vinificata
& instaurata.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Isaie 6, 6.

3. Reg. 8, 6.

possunt comprehendi creatura. Tu enim, qui es in cælo quasi in medio duarum personarum, origine posterior Patre, & prior Spiritu sancto, qui a te procedit, cubas in medio duorum animalium in præsepio. Tu qui olim te manifestabas inter duos Seraphinos clamantes, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth*; & qui repræsentaris per arcam fœderis, quæ in medio erat duorum Cherubim splendentium velut aurum; tu, inquam, iaces in vilissimo loco inter duo bruta, & ibi te manifestum præbes, ut ab omnibus dignoscaris: quia verissimè ait Propheta, *In medio duorum animalium cognosceris*. Ibi enim cognoscitur tua immensa charitas & misericordia; ibi manifestatur tua infinita sapientia, bonitas & omnipotèntia, quæ pro nostra salute opus tam stupendum perficere sciuit, voluit, potuit. Quid sublimius quàm sinus Patris? quid humilius quàm stabulum bruti animalis? Et quæ ardentior charitas quàm ex illo in hoc descendere propter nos? Hic Domine est tuus meridies, in quo cubas, ut nos cubare tecum & ardere facias: nam quantò in te sublimior, & pro nobis humilior, tantò nobis pretiosior es & charior. Ita prorsus piè noster de Ponte.

4. *Cornua in manibus eius, &c.*] Hæc verba D. Cyprianus lib. 2. Contra Iudæos cap. 21. & Serm. de passione Domini, Augustinus lib. 12. de Civitate Dei cap. 32. Theophylactus in Habacuc cap. 3. & Eusebius lib. 6. de Demonstratione cap. 15. & multi alij de passione Christi in cruce interpretantur. Non ait autem Manus eius in cornibus crucis, sed Cornua crucis in manibus, ad significandum sponte ascendisse in crucem, tantamque habuisse fortitudinem, ut posset ex ea, si vellet, descendere; sed maluit per eam pugnare, & moriendo inimicos vincere, & triumphum agere de morte, & diabolo, ac omnibus ministris eius. Abscondita autem ibi dicitur fortitudo eius, quia latenter & inuisibiliter operabatur. At quoniam triumphus ille ex dilectione oriebatur, & charitas in hoc curru triumphabat, Septuaginta hoc loco habent: *Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ*; quia tam Deus Pater tradendo pro nobis Filium in mortem, quàm Filius ipse tradendo se pro nobis ut cruci affigeretur, ostendit se supra modum homines dilexisse, & omnes amoris nervos contendisse, ut nobis benè faceret, & in sui amorem etiam attraheret. *Nimirum* (inquit D. Hieronymus ad hunc locum) *idcirco Deus Pater operuit calos gloriam, & terram replevit laude, & cornua, id est Regnum, posuit in manu Filij sui, ut faceret dilectum suum ab hominibus diligi, & diligi non leuiter, sed vehementer & firmiter*. Itaque iuxta S. Hieronymi sententiam, quæ Deus fecit in cælo, & quæ per Christum gessit in terris, ad vnum amorem referuntur, ut tam multis allekti beneficijs, vnigenitum Dei Filium ipsùmque Deum non vulgari, sed vehementi & forti quodam amore diligeremus. Propterea enim dictum est, *Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ*. Quod possumus etiam ita interpretari, Patrem in Christo posuisse dilectionem robustam fortitudinis suæ; quia dando Filium suum ostendit se mirum in modum in amorem mortalium exarsisse, & extremum, ut aiunt, potentia quodammodo exeruisse ad homines sui amore in-

Christum
feruendi-
nem præ-
cipue in
morte ex-
ruiit.

Omnia qua
Deus &
Christus
fecit ad v-
num amo-
rem refe-
runtur.

flammandos. Varias alias huius loci explicaciones vide apud Cornelium nostrum & Agellium.

5. *Ante faciem eius ibit verbum.*] Græcè αὐτῷ: quod S. Hieronymus testatur etiam Theodorionem transtulisse: pro quo Aquila venit αὐτῷ, *pestris*; Symmachus δὲ αὐτῷ, *mors*: quomodo in Vulgata legitur. Huius lectionis varietatem in punctorum diuersitatem rejiciendam esse monet Cornelius: Aquilæ enim & Symmachum, & Quintam editionem legisse Hebraicè דָּבַר *deber*, id est *pestem* & mortem inde consequentem; Septuaginta verò alijs punctis legisse דָּבַר *dabar*, id est *verbum*: quo scilicet iubebit hostes occidi. Loquitur autem de peste & strage quam Deus immisit Chanaanais, quâ eos attriuit, ut venientes Hebræi in Chanaan eam facile occuparent, iuxta id quod promiserat per Moysen Exodi 23. *Terrorem meum misit in præsensum tuum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris, &c.* Porro illud, *Ante faciem eius ibit verbum*, siue *sermo*, de Ioannis prædicatione sic exponit Hieronymus dicens: *Si autem iuxta Septuaginta legerimus, Ante faciem eius ibit verbum, & egredietur in campum post pedes eius; hoc significat, quod sermo Dei ante visitationem eius, quæ nunc allegoricè facies dicitur, præcedat & præparet corda credentium, ut praua in rellum, & inæqualia sternat in planum, & auditoris anima quasi confertus ager sementem possit recipere spiritali. Vbi simul vides cur verbum, siue diuinus sermo, & prædicatione, mors dicatur; quia videlicet prauas animi affectiones extinguit, veteremque hominem in nobis interimens, soli Deo viuentes nos facit: id sic optimè docente Clemente Alexandrino lib. 7. Stromatum: *Iam ut mors est separatio anima à corpore; ita cognitio est mors rationalis abducens & separans animam à motibus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficentia & bonarum operationum, ut tunc Deo dicat liberè: Vno sicut vis.**

IBIDEM. *Et egredietur in campos.*] Græcè est, καὶ ἐξελεύσεται εἰς τὰ πεδία: sic quoque est apud Eusebium & apud S. Cyprianum, qui legit: *Et præcedet in campos secundum gressus suos*. Quæ vltima verba videntur posita pro ijs quæ Græcè sunt κατὰ τοὺς αὐτοὺς, & apud S. Hieronymum *post pedes eius*: quæ tamen ipse in communi coniungere videtur & cum antecedentibus & cum consequentibus. Sed idem ferè sensus. Nonnulli libri habent εἰς παιδείαν, in eruditionem. Vtramque lectionem explanat Theodoretus his verbis: τὸ εἰς παιδείαν ἔστι τῶν ἀντιγράφων κατὰ διδασκαλίαν ἐχόν, ἢ διδασκῶν, οἱ δὲ τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις τῶν ὄλων θεός εἰς παιδείαν τῶν ἀνθρώπων ἢ διδασκαλίαν κέχρηται: ἔστι δὲ ἀντὶ τοῦ διδασκῶν ἢ διδασκῶν, ὅτι πολλὴ τῆς δικολίας οἱ ἐκτελέσαντες καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν πραγμάτων ταῖς θεωρητικαῖς ἀκολουθούντα: Illud εἰς παιδείαν nonnulla exemplaria cum diphthongo habent, & declarant, ut Deus vniuersorum & operibus & verbis ad disciplinam hominum & doctrinam vsus fuerit: aliqua verò sine diphthongo; & significant, ut cum multa facilitate tamquam in campo plano ad cursum equorum accommodato res currant vaticinia sciantur. Vulgata verò habet, *Egredietur diabolus ante pedes eius*: in Hebræo est קִפְזֵף *refseph*: quod vocabulum

Diaboli
ipse
mors
Luce 1
11.

T
m
ib
m
u

lum Aquila interpretatur *πετεινόν*, volatilis, S. Hieronymus *diabolum*. Significat autem illud omne, quod noxio & flammifero quodam impetu citissimè peruolans cladem, pestem, luctum & calamitatem circumfert: qualia sunt fulgura venenata ignitæque sagittæ, quæ subitò vitæ subitòque tactæ perniciem adferunt. Talis omnino est satanas, quem propter volaticam malitiam, igneamque impetum, animi decus inflammantem & destruentem, Dei Filius in Euangelio *fulgur de calo cadens* nominat: mitificâ enim celeritate noxam vbique circumuehit, vim omnem honestatis gratiæque dona adurit, & quantum fæuâ & pertinaci contentione potest labefactat.

Allegoricè Christus suâ cruce ac morte debellauit mortem & diabolum, eosque quasi ante se in triumphum duxit; vti docet Apostolus ad Coloss. 2, 15. præsertim cum per Apostolos diabolum ex templis & idolis æquè atque è mentibus hominum expulit. Ita Cornelius noster.

6. *Stetit, & commota est terra.*] Græcè, ἔστη, ἡ γῆ ἐκταράθη ἢ ῥῆ: Vulgata habet sic: *Stetit, & mensus est terram*: quod etiam in quodam Græco Codice Scholiastes ait reperiri, Ἐτάς διέμετρον τῷ γῆ, *Stans dimensus est terram*. Quod autem sequitur, *Aspexit, & liquefacta sunt Gentes: contriti sunt montes violentiâ: tabuerunt colles sempiterni, itineris sempiterni eius*, ita reddit Vulgata: *Aspexit, & dissoluit Gentes, & contriti sunt montes saculis: incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius*. Ex alio quodam Græco Codice hæc affert Scholiastes: Καταβολὴ ἐξήρισον τὰ ἄστυ ἢ τὰ ὄρη δευαθίοντα· ταπεινῶσθαι αὐ τὰ ἄστυ αὐ ἢ τὰ ἄστυ, αὐ ὄρη αὐ ἐξ ἀρχῆς: *Aspiciens dissoluit Gentes: & montes quassabuntur: humiliabuntur horti qui à saculo, via quæ à principio.*

Allegoricè S. Augustinus lib. 18. de Ciuitate cap. 32. pulchrè sic exponit versionem Septuaginta, *Stetit, & terra commota est: Quid est, nisi quod stetit ad subueniendum, & terra commota est ad erudendum? Respexit, & tabuerunt Gentes: hoc est, miserus est, & fecit populos penitentes. Contriti sunt montes violentiâ; hoc est vim facientibus miraculis, elatorum contrita est superbia. Destruerunt colles æternales; hoc est, humiliati sunt ad tempus, vt erigerentur in æternum. Ingressus æternos eius pro laboribus vidi; hoc est, non sine mercede æternitatis laborem charitatis aspexit. Quæ autem sint itinera æternitatis vide fufius apud Cornelium nostrum.*

7. *Tabernacula Æthiopum pauebunt, &c.*] Vulgatus habet, *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopia: turbabuntur pelles terra Madian*. Si quæras quinam sint tetri Æthiopes tenebrarum amatores: Hieronymus responderet, *Demonius intelligit*: si quæras quæ sint tabernacula; respondet, *eorum tabernaculum fieri quicumque in hoc saculo propter honores & diuitias laborant*. Si petas quid significet tabernacula esse iniquitatis: replicat, *Quod signanter sub vno verbo iniquitatis ostenditur: omnis enim dices aut iniquus, aut iniqui heres est. Isti ergo pro laboribus suis efficiuntur hospitium demonum, & qui templum Dei esse debebant fiunt tabernaculum Æthiopum*. Quod si vltra exquiras, quid significetur per verba, *Turbabuntur pelles terra Ma-*

dian; concludit & ipse eisdem intelligi debere tabernacula Æthiopum, & tabernacula terræ Madian: *Postquam enim distati fuerint, & per fas & nefas ad altissimum gradum conscenderint, tunc conscientia peccatorum suorum semper morsem semper iudicium formidabunt, & ad leuem febriculam quasi latrones in carcere, ita de æternis supplicijs suspirabunt. Madian enim significat ex iudicio. Quid ni de iudicio latrones turbentur? Et latrones verè iniqui auari sunt, qui à maramona, id est ab iniquo diabolo, diuitias acceperunt.*

8. *Ascendes super equos tuos.*] Hos equos Cyrillus Alexandrinus doctissimus Interpres, Apostolicos viros esse ait, ad nutum & voluntatem Numinis promptos, viuidos & animosos, qui habeant fessorem Christum, cuius ductu habentisque acti, vbique terrarum gloriam eius circumferant, & incredibili celeritate sanctissimæ Religionis dona distribuunt. Talem equum fuisse D. Paulum Doctorem Gentium, de quo est illud cæli Oraculum, electum esse vt portet nomen Dei coram Gentibus. Ad diuinum porrò currum adiunctas esse chiliadas aurigantium Propheta Regius ita cecinit: *Carrus Dei decem millibus multiplex*. Nam omni sæculorum continuatione repositos esse magno in numero Religionis antesignanos & duces populorum, qui pari cum Apostolis animo & contentione suas ceruices vltro mundi Seruatoris iugo subijcerent, magnoque studio volitarent ad spargendam & vehendam ad omnes pietatem. Addit verò Habacuc, *Et equitatio tua salus*; vel, vt Vulgata vertit, *Quadriga tua saluatio*. Neque enim præstantes illi equi diuina mytheria portantes frustra currunt, aut priuatæ causâ voluptatis incunt campum, sed vt omnibus salutem ferant, vt apotropæi Castores, indices victoriæ atque triumpho, qui furiosorum dæmonum conatum frangant, vitium ab animis euellant, Ecclesiam fide & virtutibus cumulent: quibus in rebus piorum Antistitum vita & Mystrarum aliorum labor infudant, vti pluribus ostendit Cresollus noster Mystagogi lib. 3. cap. 33.

Tropologicè locum hunc peregregiè illustrauit S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 8. vbi animum esse currum ait, equos illius bonos esse virtutes, malos perturbationes. Animæ nimirum pacificæ & Christianis virtutibus ornatae sunt equi subiecti fidei iugo, astricti vinculis charitatis, iustitiæ frænisi, retinaculis sobrietatis, &c. His Pater Deus præsul est, Christus agitator. de quo Habacuc hoc loco ait: *Qui ascendis super equos tuos, & equitatio tua salus*. Atque hi equi boni (vt idem Sanctus Doctor ait) volant, & à terris ad superiora tollunt animum, & ad locum palmæ traducunt; mali autem & strigosi equi inter se dissentientes se collidunt, & in diuersa præcipitia feruntur. Equos porrò quatuor bonos ait esse virtutes Cardinales, Prouidentiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iustitiam; eosque telicissimè prouehi, si maximè iugum habeant suauæ & onus leue dicentis, *Tollite iugum meum super vos*. Tunc, inquit doctissimus ille Pater, licet intelligibili spectaculo videre vnâquamque animam cum summo certamine ad cælum rapi, festinantes equos, qui priores perueniant ad brauium Christi, &c. Hanc quadrigam &

Viri Apostolici sunt spirituales equi.

Psal. 67.

Virtutes sunt equi boni: passionis sunt equi mali.

Quadriga virtutum Cardinalium.

Matth. 11. 29.

Y y y y y 3 cum-

Diabolus igne nocentior.

Lucæ 10, 18.

Tabernacula Æthiopum & pelles Madian quid.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

eundem currum Diadochus viderat, qui de spiritali profectu cap. 62. loquens de fortissimo Dei seruo, *Ille, inquit, semper in equis virtutis certandi studio ardens vehitur, inter medias damonum copias quadrigam continentia exercens, quam Currum Israël in divinis paginis appellari videmus, &c.* Hinc aurea illa monitio D Hieronymi Epist. 2. *Habeto Prudentiam, Iustitiam, Temperantiam, Fortitudinem: his calis plagis includere: hac te quadriga velut aurigam Christi ad metas concita ferat.* Hæc sanè illustrata sunt, & virtutes Cardinales mirabilius commendant. Quas vocat & quatuor cæli plagas, & quadrigam Dei, & monile pretiosum, & gemmarum ornamentum; quæ gemmæ vertantur in scuta, hoc est in præsidium & decoramentum. Hæc vide fusiùs apud S. Ambrosium & Cornelium.

10. *Fluviorum scindetur terra.*] Græcè, Ποταμῶν ραγήσεται γῆ: sic etiam Cyrillus legit: Scholion Ποταμοῖς: sic etiam apud Theodoretum & S. Hieronymum habetur, *Fluvij scindetur terra*: Complutenses habent, ὁ ποταμὸς ῥήσεται τῆ γῆ, *Fluvius scindetur terra*: Vulgata, *Fluvios scindes terra*. Vbi sanctus Hieronymus existimat Reges ad litteram *fluvios terra* nominari; ut sit sensus: Reges terræ adversus populum tuum dimicantes diuides atque disperges. Ratio verò ea est; quia fluuij terras quas abluunt aut opportunis irrigationibus sæcundant, aut intempestivis inundationibus evertunt. Quam ob causam in sacris Litteris regionum felicitas aut infelicitas ad Regum bonitatem aut malitiam referuntur.

Reges quasi
fluvij.

11. *Elevatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo.*] Hoc allegoricè S. Augustinus lib. 18. de Civitate cap. 32. sic de Ascensione Domini interpretatur: *Ascendit Christus in calum, & ordinata est Ecclesia sub Rege suo.* Eandem Lunæ similitudinem persequitur D. Gregorius lib. 17. Moralium cap. 10. vbi locum Habacuc citatum eodem modo cum S. Augustino intelligit super illa verba Iob, *Ecce Luna non splendet, & stella non sunt munda in conspectu eius: Quia, inquit, nec sancta Ecclesia virtute propria tot miraculis emicat, nisi hanc prævenientis gratia dona perfundant: nec singulorum bene viventium mentes a peccatorum maculis munda sunt, si remota pietate iudicentur.* Additque Lunam Ecclesiam appellari, quia pace & persecutionibus crescit atque decrescit, & oppressa tentationum tenebris rursus pristinum lumen assumit, habetque splendorem à Sole iustitiæ. Cùm igitur Ecclesia Luna sit, rectè Christus Soli comparatur, qui eam illuminat, perficit, & pulchram speciosamque reddit.

Christus
Soli Eccle-
sia Luna
compara-
tur.

Iob 25, 5.

Quam il-
lustrata sint
arma Dei,
quæ sunt
virtutes.

Zach. 9.

IBIDEM. *In luce iacula sua ibunt, in splendore cornuscationis armorum suorum.*] Vulgata reddit, *In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Deum Servatorem hominum hîc inducit splendidis armis collucentem atque vibrantem. Arma autem hæc fulgentia nihil aliud sunt quàm virtutes, ut exponit B. Cyrillus; dicunturque λαμπρά, ἡ δὲ οὐδὲ ἀσπίς ἰμπερα, *splendida, & quasi fulgurantia*: quòd nihil, inquit, sit virtute splendidius. Patria dicit in illud Vatis Zachariæ, *Exibis ut fulgur iaculum eius*: vbi monet Ecclesiarum Gubernatores nuncupari *sagittas fulgurantes d' agens*

λαμπρότητα, ob virtutis splendorem. Sunt autem Apostolici viri iacula Dei, manu potenti celestique vibrata; & ipsi tela quoque sua depromunt magni Imperatoris sui exemplo & imitatione. Quæ loci huius verissima est sententia, *In luce iacula tua ibunt, in splendore cornuscationis armorum tuorum.* Hoc est, Magni & præstantes illi viri, qui aris & Religionibus præsent, tuas virtutes, o mundi Rector parentisque omnium Deus, admirantes, & meditantur studiosius, à te lucem, vim & robur mutuabuntur, imitatione vitæ magnificentissimè utilantur, ut eam deinde iaculentur in populum. Quam etiam rem S. Gregorius Nyssenus expressit, qui cùm Christum iustitiæ pacisque Regem Vatum oraculis nominatum esse diceret, ερατὸς, inquit, τῷ βασιλείῳ πᾶσα ἀρετῆ, *huius Regis exercitum virtutes omnes faciunt*: vnde necesse est, ut quilibet bonus Christi miles pro scuto, pilo, galea vibranteque luncho, fulgentibus sit virtutibus armatus. Oportet, ut idem ait Nyssenus, ut vita Christi, virtutum omnium splendore illustris, sit ὁπίσθεν τῆς ἀπίσους, *armorum insigne*, quo præstabiles atque inelyti eius milites intemescantur. Quòd si Romani scutum Iouis, quòd vocabant Ægida, in Capitolio servabant (vult S. Augustinus lib. 1. de Consensu Evangelij cap. 23.) & religiose adorabant, certè conuenit, ut Ecclesiæ Principes à Servatore lecti & decurati, sacra ipsius arma, id est virtutes, in animæ suæ tholo & moribus ut pulcherrimis in templis atque sanctissimis appendant, & venerantes imitentur. Hac pollentes Ægide veri Iouis trophæa pangimus, lauros colligimus, & in Capitolium honoratis quadrigis & aureo in curru deuchimur. Quot virtutes tot vexilla victricia inuolitant: ipse Deus signifer est, labarumque felix circumfert, auspiciam victoriæ & triumphi: vti egregiè pluribus describit Cresfolius noster Mytagogi lib. 1. cap. 8.

13. *Misisti in capita iniquorum mortem.*] Pro Deum videtur esse occisum, ut virtutes omnes imificet. quo Vulgata reddit, *Percussisti caput de domo impij.* Vbi S. Hieronymus iuxta lectionem Septuaginta: *Ne periremus, inquit, de hac die morte communi, quæ omnes morimur. Sed mors missa est in iniquos, ut qui prius vivebant iniquitati, mortis peccato viverent iustitia.* Quòd quidem & Anna in oratione sua significat, *Domine occidis, & vivificas: occidis enim peccatores, mittens in capita impiorum mortem, ut vivificaret iustitia.* Et statim addit, Christum Dominum ad hanc mortem peccatoribus inferendam in hunc mundum venisse: *Dicam, inquit, aliquid audacius, Christus ad hoc venit in mundum, ut in capita iniquorum mitteret mortem: & sicut ipse peccato mortuus est semel; sic & illi morerentur iniquitati; & qui facti fuerant participes mortis huius, vita quoque participes fierent.* Fusiùs & eleganter hanc vitiorum mortem & virtutum vitam explicat S. Ambrosius Serm. 27. de ieiunio: *Occidimur, inquit, quodammodo cùm definimus esse quod sumus. Non enim pietatis genere in uno eodemque homine impius & adulter occiditur, ut misericors renascatur & castus. Interimimur idololatria, ut Religio propagetur. Fornicator & ebriosus extinguatur, ut continent & sobrius procreetur. Sic ergo mortificat Dominus, ut vivificare faciat: sic occidit, ut prosit:*

sic

fic verberat, ut emendes. Hac est igitur circa homines suos tota eius severitas; ut in his peccata puniantur, anima conseruetur; auferantur delectanda vitia, virtutes optima nutriantur.

IBIDEM. *Sæcisisti vincula usque ad collum.*] Græcè, Ἐξήχθης δεσμῶν ἑὸν τραχήλῳ: vbi aliqui addunt αὐτῷ, eius; alij εἰς τέλος, in finem. Et ita est apud S. Hieronymum, qui ait Septuaginta, quod soliti essent interpretari *Diapsalma*, nunc dixisse *In finem*: Theodotion, Ἐξόριστος τὸ δεσμῶν ἑὸν τραχήλῳ, Ornasti fundamentum usque ad collum: Quinta editio, Ἐξόριστος τὸ δεσμῶν ἑὸν τραχήλῳ, Denudasti fundamentum usque ad collum: quomodo Vulgata vertit, & eius adijcit.

14. *Abscidisti in stupore capita potentissimorum, somnolentibus in eo, aperiens frenas suas sicut comedens pauper in abscondito.*] Pro quo Vulgata vertit, *Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus ut turbo ad dispergendum me. Exultatio eorum sicut eius qui denotat pauperem in abscondito.* Hæc ad litteram de Pharaone cum Principibus & exercitu contrito & submerso rectè exponit Cornelius noster: allegoricè autem de Christo Tyrannos, Antichristum ac diabolum ipsum conterente. Pro *Maledixisti sceptris eius* Vatablus vertit, *Perforasti baculis suis capite eius.* & rem explicans subdit: *Permissi perinde atque si proprijs telis perforasset caput eius.* Quasi diabolus suis sceptris tamquam iaculis confossus coram Christo Domino sterneretur. Quod ipsum prævidens David: *Inimici, inquit, defecerunt framea in finem; & civitates eorum destruxisti.* Vbi dicuntur *framea*, hoc est arma dæmonis, qui per antonomasiam inimicus appellatur, eiusque omnia præsidia quæ in hoc mundo habebat *in finem*, hoc est in perpetuum defecisse. Cuius interpretationis auctore alium non requiro quàm ipsum diabolum, qui quamvis pater mendaciorum sit, tamen ad hanc vnam veritatem prædicandam coactus fuit: is enim apprensus D. Antonio Archimandritæ, ut refert D. Athanasius in eius Vita, multasque apud eum in querimonias effusus, quod victus, exarmatus, totoque orbe expulsus, multis maledictis à Christianis proscinderetur: *Nam ego, inquit, miserabilis factus sum. Rogo: Nonne legisti; Quia defecerunt inimici framea in finem, & civitates eorum destruxisti? En nullum iam habeo locum; nullam possideo civitatem; iam mihi nulla sunt arma: per omnes civitates cunctasque Provincias Christi personat nomen: solitudines quoque Monachorum spirantur charis: ipsi se, quasi, meantur, & me sine causa non lacerent.* Hæc diabolus apud Athanasium: vbi licet more suo falsa veris commisceat, tamen suas miseras verus nuntius confitetur.

15. *Et superduxisti in mare equos tuos conturbantes aquam multam.*] Vulgata, *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.* Hoc ad litteram de Israëlitarum traiectu per mare exponit Cornelius; allegoricè autem de Apostolorum prædicatione. Quod verò Gentiles maris nomine exprimentur, docet S. Hieronymus ad hunc locum. Viam itaque fecit Christus equis, id est prædicatoribus suis in mari, cum eos ad prædicandum Gentibus misit. Propterea enim Apocalypseo 19. in equo albo se-

dere describitur verbum Dei, & constipari à magno quodam exercitu in equis albis confidente. *Ascendit* (inquit S. Hieronymus) *Christus in Apostolis, & postea in uno equo candido; quem alium non puto esse nisi Apostolum Paulum; super quem equitans omnem orbem peragravit. Ascendit autem verbum Dei in equos suis, ut turbarentur aqua multa, hoc est populi multi; ut errorem pristinum deferentes, veluti conturbati venientem equitem susciperant.* Translationem Septuaginta in eundem sensum sic accipit D. Gregorius lib. 31. *Moralium* cap. 18. *Misit Dominus in mare equos suos turbantes aquas multas. Quæta enim aqua iacuerunt; quia humana mentes diu sub visorum suorum torpore sopita sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, quia missis sanctis prædicatoribus omne cor, quod pestiferâ securitate torpuit, impulsu salutaris timoris expansit.* Quoniam verò Vulgata translatio luti mentionem facit, id quoque explicavit D. Gregorius lib. 34. *Moralium* cap. 8. *Viam, inquit, sicisti in mari equis tuis in luto aquarum multarum. ac si diceret: Aperuisti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas huius sæculi, sordida & terrena sapientes. Per lutum enim desiderium sordida voluntatis exprimitur; iuxta illud Psalmi, Eripe me de luto, ut non infigar.* D. Ambrosius lib. de Isaac & anima cap. 8. afferens eundem locum Habacuc, obseruavit idcirco concionatores per equum animal bellicosum & palmis consequendis inseruiens designari: quoniam Christus equos suos, id est Apostolos, non ob aliud quàm ad obtinendam palmam victoriæ ascendit.

Illud postremò in hunc eundem locum cum Vega nostro adnotandum, instar miraculi & prodigij commemorari à Propheta, quod Deus equos suos non super terram, neque super flumina, sed super ipsum profundissimum mare concitauerit; nec tamen aquarum multitudine obrui & submergi potuerint, quin potius ipsum mare facili negotio turbauerint; quemadmodum solet equus exiguum aliquem riulum cum pertranlit pedibus turbare. Sic namque Apostoli cursu suæ prædicationis Gentilitatis mare ingressi, numquam vel Gentium humanâ sapientiâ vel Tyrannorum persecutionibus quali fluctibus obrui & inuolui potuerunt; quin potius ipsi aquas omnes turbauerunt, iisque turbatis, id est fallacibus Gentilium superstitionibus euersis, in ipso mari, quod tamquam prodigium Propheta commemorat, veluti equi discurrentes victoriæ palmam erecto fidei vexillo obtinuerunt. Id quod ad litteram dixit Paulus: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem excolentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.*

16. *Cassidini, & timuit cor meum à voce orationis labiorum meorum. Et ingressus est tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea.*] Vulgata, *Audiui, & conturbatus est venter meus: à voce contremiscentis labia mea. Ingrediasur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, &c.* Hic iterum Propheta post epinicium reuocat animum ad malorum imminentium considerationem & enarrationem, quæ

ANNO-TATIONES COR- DERII. Apostolus & reliqui prædicator vas equi sunt quos Christus ascendit.

Psal. 68, 15. Cui prædicator equus assimilatur.

Christus diabolum proprijs armis inerte-mis.

Psal. 9, 7.

Diabolus suas palam miseras lamentatur.

2. Cor. 10, 4.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Tribulatio
quando
diem & re-
quiem ad-
ferat.

quæ horrorem illi incutiebat ; & vnicam hanc consolationem capiebat , quod in tribulationibus istis Deum minimè deferturus , sed in illo gaudium & exultationem percepturus esset. atque hoc est quod ait: *Vt requiescam in die tribulationis.* Vbi nota tribulationem non, ut passim solet, tetris noctis tenebris adumbrari, sed lætis luminibus & coloribus diurnis depingi, idque non sine mysterio. Nam vt tribulatio quidem nox sit, & atra nox, quando in ea lumen non expandunt stellæ gratiarum, patientiæ, charitatis & humilitatis : at quando virtutum Sol radios expandit, tunc tribulatio diem oriri facit, requiem adfert, confert gloriam, elargitur coronam. Talem porrò requiem in die tribulationis, ex humilitatis putredine de mortis consideratione scaturientè exortam, in his Prophetæ verbis agnoui Rupertus in loci huius expositione dicens: *Putredo illa, id est putredinis illius memoria, quâ postmodum putrescam, ingrediatur in ossibus meis, & subter me scateat : id est, Hu-*

militer torum quidquid est in me virtutis aut boni operis, & in radice cordis, in profundo conscientiæ magis ac magis accrescat : taliter enim fiet, *ut requiescam in die tribulationis.* Quod sciens Christus, tunc vbi dixit, *Discite a me* Matth. 11. *quia mitis sum, & humilis corde;* statim hoc ^{29.} addidit, *& inuenietis requiem animabus vestris.*

19. *Et ponet pedes meos in consummationem.*] Pro quo Vulgatus habet *quasi cernorum;* ac si dicat, eò diuinum robur ac fortitudinem ire, eoque homines impellere, vt peccatum peccati- que occasiones adinstar ceruorum (videlicet non modò fugacissimorum timidissimorumque animalium, sed qui inter omnia alia fugiendi sunt maximè periti; quippe qui, vt ait Plinius lib. 8. cap. 32. *fugiumi lacratu canum audito, secundâ semper aurâ, vt vestigia cum eis abeant*) omni celeritate & circumspectione per mare, per saxa, per ignes fugiat; nec alium erga peccatum pedum vltimum nisi in fuga censerit.

CANTICVM ISAIÆ PROPHETÆ.

Isaia 26, 9.
* *Vulgata*
Anima
mea desi-
derauit te
in nocte:
sed & spi-
ritu meo in
præcordijs
meis de
manè vigi-
labo ad te,
cum feceris
iudicia tua
in terra,
&c.

9. **D**E nocte manè confur-
git spiritus meus ad te
Deus, quia lux præcepta
tua super terram.

CYRILLI. Qui dicunt, Sperauimus in nomine tuo, & in memoria quam desiderat anima nostra, cantica gratiarum offerunt, quasi de nocte & tenebris se manè confurgere dicentes, vt pote spirituali die ipsis illucescente.

THEODORETI. Noctem vocat tempus quod incarnationem Domini præcessit; diluculum verò prophetiam præno- tionem. Dies enim est diuinæ cognitionis ortus, cum ipse Dominus lux vera & dies iustitiæ nuncupetur.

EIVSDEM. Consentaneum est vt animæ sic affectæ festinent primâ luce ad gratias agendas pro præteritis. Neque enim nox ad corporum quietem data dormituri quietem adferet, nisi eius adfit dispositio. Necessariò igitur istiusmodi anima matutinum tempus præoccupat, vt & pro rebus præteritis gratias agat, & ad subsequendam diem excipiendam sese excitet. Ceterum à Dei mandatis piorum hominum mentem illustrari clarum est. Quemadmodum enim omni verbo Dei anima nutritur,

9. **Κ** νυκτὸς ὀρθοίξει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ ὁ θεός, διότι φῶς τὰ θεσάγματα σου ἐστὶν τῆ γῆς.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Οἱ λέγοντες, ἠλπίζοντες ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, καὶ ἐπὶ τῇ μυσταίᾳ ἢ ὀρθοίξει ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἀναφύσσει ὡδὴς τὰς χαρισθείας, καθάπερ ἐκ νυκτὸς καὶ σκότους ὀρθοίξει λέγοντες, οἷον διαπραγμασίης ἐν αὐτοῖς τῆς νοσητῆς ἡμέρας.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Νύκτα καλεῖ τὸ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καμῶν τῶ κρείων ὀρθοῖν δὲ τὴν πρὸς θεοῦ κλίω πρὸς ἡμᾶς γὰρ ἢ τὸ διογνωσίαι ἀνατολή, καὶ αὐτὸς ὁ κύριος φῶς ἀληθινὸν καὶ ἡμᾶς διαπραγμασίης ὀνόμασι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀκόλουθον ἔπειθ' ἡμῶν ψυχὰς ἀπὸ δεινῶν ἐν τοῖς ὀρθοῖς ἀποδιδόναι τὰς διχαριστίας ἕως ἧς παραλήθων. ἐδὲ γὰρ πῆξ ἐἰς ἀναπαύσαι ἧς σωματικῶν δοδυῖσα ἀναπαύσαι διωθήσεται τὸν ἐν αὐτῇ ὑπνώττοντα, εἰ μήπε ἐμείνη σὺν ἡμᾶς εἶη. ἀναγκάσιως ἔν ἡ τιαύτη ψυχὴ καὶ τὰς ὀρθοῦς πρὸς λαμβάνει, ἵνα καὶ πρὸς ἧς παρεληλυθῶτων διχαριστήση, καὶ πρὸς τῆς μελέσεως αὐτὸν δευδέξασθ' ἡμέρας ὡδὴ καλῶσι. ἵπὸ δὲ τῶ θεσάγματων τῶ διε φωνί- ας τὴν ἔξινοναι τῶ δισελῶν ἀδελφῶν. ὡσπερ γὰρ ἐκ παντὶ ῥήματι θεοῦ ἔειπεν ἡ ψυχὴ, ἔπειθ'

ἐπιπαινεῖται καὶ ἐν παντί προσάγεται καὶ φωτίζεται.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Φως γὰρ εἰσι τὰ προσάγματα λύνει τὸ τῆς ἀγνοίας σκότος.

Δικαιοσύνη μάθετε ὅ ἐνοικούντες τῆς γῆς.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τετίσι, ἐπίγνωσι τὸν ἀληθῆ ἦν, καὶ τὸν ἦν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον.

ΘΕΟΔΩΡΕΤΟΥ. Σπευδὴ τίθει ἐκασὼ ἔσω καὶ μελέτη τὸ δικαιοσύνη μαθεῖν. ἐδὲ γὰρ ὡς ἔν τι ἦν ἐν τῇ φύσει κειμένη καὶ τὴν ἡμῶν συμπέφυκε, ἢ ἀμελετήτως αὐτὸ ἔχουσα. ὡς ἔν τὸ βλέπειν ἢ βαδίζειν. ἀλλ' ἐκασὼ χρεία ἀποδοῦν πρὸς τὸ δόξασι μὲν τῆ ἀγνοίας ἀδικίας, πρὸς λαβεῖν δὲ δικαιοσύνην. ἰδὲ γὰρ οἱ ἐν ἀσεβείᾳ ζήσαντες ἐμποδῶν γίνονται. ἐδὲ γὰρ οἷον τὸ ἐστὶν ἀληθείας ἐργάτῳ ὁρῶνται τὸν μὴ δικαιοσύνην μελετήσαντα.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐοικε τὴν δὲ φωνῆς τῆ Δαβὶδ, Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσαθε πάντες οἱ κατοικούντες τὴν οἰκουμένην. ὁ μὲν γὰρ ἐν χράμασι νόμος παιδαγωγῆκε μόνον τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραήλ. ὁ δὲ γὰρ κύριος ἡμεῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ τῆς ἡμετέρας ἀπλώσας λίνον ὅλων τὴν οἰκουμένην σεσαγήνηκε τὴν ὑπερανόν. εἰκότως ἐν ἀεὶ καὶ τοῖς ἀνα πάσα τὴν γῆν συμβαλεῖ λίγων, ὅτι καὶ μαθάνει αὐτὴ τὴν δι' αὐτῆ λαληθῆσαι δικαιοσύνην, τετίσι τὴν Εὐαγγελικὴν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐδὲ γὰρ τοῖς ἀπαξ ἀπηνυκῶσιν ὅτι φως εἰσι τὰ προσάγματα αὐτῆ ὅτι τῆς γῆς τὴν τῆ συμφέροντος εἶδον ἐν ἡμῶν. παρ' αὐτῆ ὡς τὴν οἱ κατοικούντες ὅτι γῆς μάθετε δικαιοσύνην.

ἰ. Πέπαιται γὰρ ὁ ἀσεβὴς πᾶς ὅς ἐ μὴ μάθη δικαιοσύνην ὅτι τῆ γῆς ἀλήθειαν ἐ μὴ ποιήσει.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Οἰχῆσθαι γὰρ, φησὶν, εἰς ἀπώλειαν, καὶ οἷον λυπηθεῖσθαι (τὴν γὰρ οἶμα τὸ πῶπαι δὴ δὴν) πᾶς ὅστις μὴ πρὸς δέξῃ τῆς δικαιοσύνης τῆς Εὐαγγελικῆς τὴν εἶδον, ἔδὲ ἀν μὴ ποιήσει τὴν ἀλήθειαν. ἀλήθειαν δὲ πάλιν λαλεῖ τῆ ἐν Χριστῷ πολιτίας τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐν πνεύματι ἔδὲ ἀληθείᾳ πρὸς κωλύσῃ καὶ λαφείαν. σκιάν

TOMVS III.

fic etiam omni mandato illustratur atque illuminatur.

BASILII. Lux enim sunt mandata quæ ignorantia tenebras dissolunt.

Iustitiam * discite qui habitatis super terram.

CYRILLI. Id est, Agnoscite verè Filium, & vniuersorum conditorem ac Dominum.

THEODORETI. Cuilibet igitur studium & meditatio sit iustitiam discere. Non enim sicut vnum quid rerum naturalium sic etiam hoc innatum est nobis, vt sine meditatione iustitiam habeamus; sicut v. g. videre aut ambulare; sed cuilibet studio opus est ad mentem ab iniustitia seiungendam, & ad iustitiam acquirendam. Ecce enim qui in impietate viuunt euaneunt. Nam fieri non potest vt inueniatur virtutis operarius qui non meditatus sit iustitiam.

CYRILLI. Simile est hoc isti voci Dauidis, Audite hac omnes Gentes, auri- bus percipite omnes qui habitatis terram. Lex enim solùm carnalem Israëlem in litteris instruebat. Dominus verò noster Iesus Christus cùm mansuetudinis rete explicasset, vniuersum orbem qui sub cælo est cepit. Meritò igitur omnibus per vniuersam terram dispersis consulit dicens, oportere ipsos discere iustitiam ab ipso dictatam, scilicet Euangelicam.

EIVSDEM. Oportebat enim ijs qui semel mandata eius in terra lumen esse cognouerant vtilitatis huius notitiam inferi. Ab ipso igitur ὁ vos qui super terram habitatis iustitiam discite.

10. * Cessauit enim impius omnis: qui non didicerit iustitiam super terram veritatem non faciet.

CYRILLI. Abibit enim, inquit, in interitum, & quodammodò extinguetur (hoc namque existimo significare illud Cessauit) quisquis Euangelicæ iustitiæ scientiam non susceperit, & qui non fecerit veritatem. Rursus verò veritatem appellat virtutem illam quâ in Christo viuatur, & adorationem atque cultum in spiritu ac veritate. Lex enim

CATE- NA PATRVM.

* Vulgata dicent habitatores orbis.

Psal. 48.

* Vulgata Misericamur impio, & non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua gessit.

Zzzzz enim

CATE-
NA PA-
TRVM.

enim umbram habet futurorum bonorum, & non ipsarum imaginem rerum in veritate. Christus verò eiusdemque oracula meritò intelligi possunt iustitia & veritas.

EVSEBII. Pro isto autem *Cessavit impius, Aquila quidem & Theodotion Misericordiam consecutus est impius* interpretati sunt, Symmachus verò, *Donatum est impio*. Hortatur autem sermo impios festinare ad pœnitentiam. Confidentes etiam eis qui præoccupati fuerint in impietatibus postquam resipuerint, cum benignus sit, misericordiam largiturum. At si quis prædicationi non obediuerit, neque iustitiam didicerit, neque operatus fuerit veritatem, tolletur è vivis, & non videbit gloriam Domini.

THEODORETI. Nam diaboli tyrannide per Dominicum aduentum euersâ facilius fuit virtutis executio: ille autem nihil inde emolumenti accepit.

* Tollatur impius ut non videat gloriam Domini.

* *Vulgata*
Et non videbit

CYRILLI. Huiusmodi est illud quod à Christo Iudæorum populis dictum est:

Ioan. 8, 24. *Amen amen dico vobis, quoniam si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris*

Ioan. 3, 18. *moriemini. Et iterum: Qui credit in Filium non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti Filij Dei.*

Qui autem semel condemnatus, & in proprijs peccatis mortuus est, quomodo videre possit gloriam Domini? Qui enim non fuerit Christo confixus cruci, nullo modo quoque gloriæ eius particeps erit, neque videbit sortem Sanctorum.

THEODORETI. Non cernet enim immarcescibile illud lumen, quod Sanctis præparatum est.

THEODORI HERACLEOTÆ. Accipiuntur hæc etiam in diabolum & in ingratos Iudæos, ut qui plurimis affecti beneficijs adhuc mentis oculum claudere pergunt. Nam cum Dominus noster Iesus Christus aduenisset, & Gentes credidissent, ipsi non modò benefactori suo ingrati extiterunt, verum etiam malo zelo succenti comburi maluerunt, quàm Gentes videre salvas.

* *Vulgata*
exalter
manus sua,
& non videant: videant, & confundantur

II. Domine * excelsum est brā-

χδ ἔχων ὁ νόμος τῆς μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ ἐκ τῆς εἰκόνα τῆς θεωρημάτων ἐν ἀληθείᾳ. Χειρὸς δὲ καὶ τὰ αὐτὴ θρασυμοῦτα νοοῦντ' ἀν εἰκότως δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀντὶ δὲ τῆς ἀπίστου ὁ ἀσεβῆς, ὁ μὲν Ἀκύλας ἐ Θεοδοτίαν ἠλθῆθη ἀσεβῆς ἠρμήθυσαν, ὁ δὲ Σύμμαχος ἐδωρήθη ἀσεβῆς. προξέπει δὲ ὁ λόγος τῆς ἀσεβείας ἀσάδωσθ' ἐπὶ μετανοίας. θαρροῦντες ἐπὶ καὶ τῆς ἀπολαφθῆσθαι ἐν ἀσεβείαις μετανοήσασθαι, φιλάνθρωπος ὢν, ἐλέησθ'. εἰ δὲ μὴ πειθῆ τις τῆς κηρύξεσθαι, μηδὲ μὴ δικαιοσύνη, μηδὲ ἐργασασθαι ἀλήθειαν, ἀρθῆσθαι ἐκ ζώντων, καὶ ἐκ ὕψους τὴν δόξαν κερῆ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τῆς γὰρ τῆς ἀσεβείας τυραννίδος ἐξ τῆς διαστομῆς ὀφθαλμίας καταλυθείσης ῥάων γένησθαι ὁ ἀρετῆς ἢ κατόρθωσις. ἀκείνος δὲ ἐδὲν ἐπιπέδον ἀπάρτα.

Ἀρθῆτω ὁ ἀσεβῆς ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν κερῆ.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Τοιοῦτον ἐστὶ τὸ ἐξ τῆς χειρὸς τοῖς Ἰουδαίω δῆμοις θεωρηθῆσθαι. Ἀμὲν ἀμὲν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰν μὴ πιστεύσθητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ὀποθανεῖσθε. Καὶ πάλιν. Ὁ πισθῶν εἰς τὸν υἱὸν ἐ κείνεται. ὁ δὲ μὴ πισθῶν ἦδη κείνεται, ὅτι μὴ πισθῶσθαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς μονοθεῆς ἡμεῖς τῆς θεῆς. ὁ δὲ ἀπᾶξ κατακλειμῆος, καὶ ταῖς ἰδίαις ἐναποθανῶν ἀμαρτίαις, πῶς ἀν ἴδοι τὴν δόξαν κερῆ; ἢ γὰρ συνταύρωσθαι Χριστῶ, καὶ τῆς παρ' ὑπὲρ δόξης κατ' ἐδένα τρέπον μετεχρησῆσθαι, ἐκ ὕψους τῆς ἀγίας τὸν κληρον.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐκ ὕψεται γὰρ τὸ ἀκήρατον φῶς, τὸ τοῖς ἀγίοις ἡνωρηθῆσθαι.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ἐκλαμβῆνεται ταῦτα ἐ εἰς τὸν ἀβύσσου καὶ εἰς τῆς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς πολλῶν μὲν ἀνεργασῶν τυχοῦσθαι ἐπὶ δὲ τὸ ὄμμα τῆς ἀθανάτης κηκαμμυκότας. τῆ γὰρ κερῆ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῶ ἐπιδημήσαντες, καὶ τῆς ἐθνῶν πισθῶσάντων, ἔτοι ἐ μόνον πει τὸν διεργῆτῶν ἀγνώμονες γέγονασθαι, ἀλλὰ καὶ ζήλω πονηρῶ ἐκκαίμῆμοι κερῆκασθαι γημάσθαι ἰβέλωσθαι, εἴπερ ὁρᾶν τὰ ἔθνη σαζῶντα.

ια. Κύριε ὑψηλός σου ὁ βραχίων,

χίων, καὶ οὐκ ᾔδεισαν· γινόντες δὲ
αἰχμωθήσονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Βραχίονα δὲ τῆ θεῶ πα-
τερὸς καλεῖ τὴν ζῶσαν καὶ ἐνυπόστατον
ἐκείνη δύναμιν, ταῦτέστι τὸν υἱὸν· ὃν ἐσαύρασαν
μὲν οἱ Ἰουδαῖοι ὡς ἀνθρώπον ὅτι γέγονε καθ'
ἡμᾶς· ἐπειδὴ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνέβη πατή-
ρας, τῆ θανάτου τὸ κράτος τότε μάλιστα ἐγνώ-
κασιν ὅτι θεὸς ἦν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὑψιλὸν γὰρ ὄντα τὸν
υἱὸν ἐκ ἐπέγνωσαν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὁρῶντες
ἀνθρώπον ἐ συλλήκων ὅτι θεὸς ἦν ἐίδει
τῶν κατ' ἡμᾶς, καὶ ἑαυτὸν ἐκίνωσεν μορφῶν
δέλε λαβῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τῆ μὲν γὰρ ἀξία τῆς
ιδίας ἰσοχρῆς, καὶ ὡς ἐν δόξῃ θεοφανεῖ,
μέγας καὶ ὑψηλὸς καὶ πανακτής ἐστιν ὁ βρα-
χίων τῆ πατρὸς, ταῦτέστι ὁ δὲ ἔτι τὰ πάντα
γένονε θεὸς λόγος· ἐπειδὴ δὲ ἠφθονήσεν ἐν σαρ-
κὸς ἠγροήκασιν αὐτὸν τὴν δόξαν. πλὴν αἰ-
χμωθεῖν, φησὶν, ὅτι τὸν ζωοποιὸν τῆ θεῶ
λόγον ἐκ ἑμαυτοῦ. τίνα ἔσονται; αὐτὴ γὰρ τὸν
ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτένασι, καὶ τὸν ἀγιον
τῆ Ἰσραὴλ ἠρῆσαντο. ἐπειδὴ δὲ τὰ τῆ θανα-
τάτου δισμὰ δὲ ἀρρήξας τελίμας ἀνέβη
Χριστός, καὶ τῆτον ἐπεγνώκασιν, μᾶλλον οἱ Ἰσρα-
ῖων καθημεταί.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ταπεινοὶ γὰρ
ὄντες οἱ ἀσθεεῖς, καὶ μακρῶν ἀφισπύκτους τ'
γνώσεως τῆ θεῶ, ἐν σκότῳ τ' ἀγνοίας ἐκα-
ληθεῖντο· ἀλλὰ τῆς καθόλου γνώσεως ὁπι-
στάσης θεασάμενοι τὸν ὑψηλὸν βραχίονα, οἱ
πάλαυ αὐτὸν ὡς μὴ ὄντα βλασφημήσαντες,
παύσονται τ' ἀπονοίας αἰχμωτῶν κατὰ χρο-
μῶν.

Ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαι-
δωτόν·

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Αἰνίττεται δὲ τῆς ἐκ
ὀφειλῆς, μὴ ὡς ἀμελεῖται τὴν διὰ Χρι-
στοῦ χάριν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπόπτεται
μὲν γὰρ ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἐμβέβηται τῆς εἰς
Χριστὸν ἐλπίδος, ἐ ἀπεδείχθησαν μὲν ἀλλό-
θιοι Ἰσραὴλ ἐπαγγελιών· ὡσεὶ λήθη δὲ τὰ
ἔθνη. ταυτήτοι κατὰ τὸν χρόνον τῶν ζῆλων, καὶ
οἷον ὑπὸ πτεροῦ δαπανώμενοι τῆ τῆς βα-
σκανίας δηλονότι δὲ ἀταλῆσι δείλαισι.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τῆς Ἰουδαίας αἰνίττει,
διὰ ζῆλον δὴθον τῶν σαυροῦ τὸν κύριον

ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ.

chium tuum, & nescierunt; scien-
tes autem confundentur.

E I V S D E M. Brachium autem Dei vo-
cat viuentem & subsistentem eius virtutem,
id est Filium:quem Iudæi quidem quando se-
cundum nos natus fuit ut hominem cruci-
fixerunt: postquam verò è mortuis reuixit,
mortis imperio conculcato vel tum vix cog-
nouerunt Deum fuisse in carne propter nos.

E I V S D E M. Nam Filium excelsum
esse minimè cognouerunt Iudæi; sed cum
hominem viderent non sciuerunt esse Deum
in nostra specie, & semetipsum exinaniuisse
formâ serui assumptâ.

E I V S D E M. Dignitate enim propriæ excel-
lentia, & tamquam in gloria Deo competen-
te, magnum & sublime & omnipotens est
Patris brachium, hoc est Deus Verbum, per
quod omnia facta sunt: postquam autem in
carne apparuit gloriam eius ignorarunt. Ve-
rumtamen confundantur, inquit, quia viuifi-
cum Dei verbum non didicerunt. Quî sic?
Ipsi namque vitæ auctorem interfecerunt, &
sanctum Israël negauerunt. Sed postquam
mortis vincula disrumpens tertiâ die Christus
in vitam redijt, hunc cognouerunt, præsertim
Iudæorum præceptores.

E V S E B I I C Æ S A R I E N S I S. Cum enim impij
viles & abiecti essent, & longè à Dei cognitio-
ne distarent, in ignorantia suæ tenebris volu-
tabantur: sed cum vniuersalis scientiæ præ-
fidis altum brachium vidissent, qui olim ip-
sum tamquam non existentem execra-
bantur, ab hac demencia cessabunt rubore
suffusi.

* Zelus apprehendet populum
ineruditum:

* Vulgata
Zelantes
populi:

E I V S D E M. Tacitè innuit eos qui ex cir-
cumcisione erant, qui per Christum gratiam
minimè acceperunt.

C Y R I L L I. Quandoquidem enim sce-
lerati quidem ipsi facti sunt, & à spe in
Christum deiecti, à promissionibus quo-
que alieni declarati sunt; Gentes verò as-
sumptæ fuerunt. Ideò miseri zelo consu-
muntur, & veluti ab igne scilicet inuidiæ
absumentur.

T H E O D O R I. Iudæos insinuat, qui
nimirum præ zelo cruci Dominum af-
fixerunt.

Z z z z z 2

CATE-
NA PA-
TRVM.
Rom. 10, 2.
* *Vulgata*
ignis hostes
tuos deuor-
ret.

fixerunt. Hoc etiam diuinus Apostolus ait: *Testimonium enim perhibeo illis quod amulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.*

Et * nunc ignis aduersarios comedet.

E V S E B I I. Quoniam lucem non admiserunt tradentur igni ac tenebris, utpote obnoxij sententiz dicenti: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.*

* *Vulgata*
dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis.

12. Domine * Deus noster pacem da nobis: omnia enim reddidisti nobis.

C Y R I L L I. Da igitur nobis Domine ut tecum pacem habeamus, utque de medio sublato impuro & detestabili peccato spiritualiter tibi vniamur per mediatorem Christum. Istiusmodi est illud quod per Pauli vocem rectè dicitur: *Iustificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.*

Rom. 5, 2.

E I V S D E M. Ipsum nempe Christum petunt: *Ipsa enim est pax nostra secundum Scripturas, & per ipsum cum Deo & Patre coniuncti sumus, videlicet per familiaritatem spiritalem. Est autem donum verè diuinitus datum, & per cælestem liberalitatem proueniens.*

Ephes. 2, 14.

E I V S D E M. Si enim, inquit, largiaris nobis pacem, omni bono pleni erimus, & reportabimus à te perfectam gratiarum communicationem.

E V S E B I I. Nam bona quidem sunt etiam omnia alia quæ à te sunt; sed maximum donum quod à te habemus est pax cum nobis ipsis, ut sine seditione tecum simus, & anima nostra tecum pacata custodiatur. Hoc autem fieri poterit, si dignatus fueris nos tui ipsius propriam possessionem efficere; quoniam & nos neminem alium nouimus, & soli nomini tuo confidimus. Quoniam igitur neminem alium in vita possedimus præter te, iure precamur ut mereamur esse tua pars & hereditas. Hic retributionem vocat pœnam inflictam pro merito peccatorum. Dum autem, inquit, iustè illorum omnium pœnam pendimus, & tamquam debitum persoluimus, redde nobis Filium tuum vnigenitum. Neque enim alius aliquis erit nostra medicina, nisi

ωρεσπλήσαντες. τὴν κὶ ὁ θεὸς φησὶ Ἀπόστολος· Μαρτυροῦν ὅτι αὐτοῖς ὅτι ζήλων θεὸν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐκατ' ἐπίγνωσιν.

Καὶ νῦν πῦρ ἐστὶν ὑπεναντίας ἐδεταί.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ τὸ φῶς ἐκ ἐδέξαντο ὡς ἀδοθήσει τῷ πυρὶ ἐ τῷ σκοτεινῷ, ὡς ἀν' ἀποφάσει ὑποβληθῆσόμενοι τῇ λογιστῇ· πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

ιβ'. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα ὃ ἀπέδωκας ἡμῖν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Δὸς τοίνυν ἡμῖν δέωσται τὸ εἰρηνεύσαι πρὸς σέ, κὶ ἐκ μέσων θυμῶν τῶν βεβήλων καὶ βδελυγῶν ἀμαρτίας ἐνοθησῶσι πνεύματι καὶ δὲ μείσθης χεῖρ. Ἐπιπέσει ὅτι τὸ δὲ τῷ Παύλῳ φωνῆς ὀρθῶς εἰρημῶν· δικαιοδέντες ἐν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχοντες πρὸς τὸν θεὸν δὲ τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ ὃ αὐτὸν αἰτῶσι χεῖρσιν· αὐτὸς γὰρ ὅτι ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν καὶ τῆς γαλατίας, ἐστὶν αὐτῷ σωθήσεται τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δι' οἰκειότητος, διλοπῆ πνεύματι καὶ δὲ τὸ χάρισμα θεοδότου ἀληθείας, καὶ δὲ τῷ ἀνωθεν φιλοτιμίας ἐρχόμενον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἰ ὃ χαρισμάτων, φησὶ, τὴν εἰρήνην ἡμῖν, παντὸς ἐσόμεθα πλήρεις ἀγαθῶν, καὶ ἀποχρήσασθαι τῷ ὡς σὺ χαρισμάτων τελεσιτάτῳ τὴν μέθεξιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Καλὰ μὲν ὃ ἐ τὰ πάντα ὡς σὺ πάντα· τὸ δὲ μέγιστον δάδον ἡ παρὰ σὺ καὶ πρὸς ἑαυτοῦς εἰρήνη τυγχάνει, ἡ ἀσασίας ὡς μὲν πρὸς σέ, καὶ εἰρημῶσα πρὸς σέ διαφυλάττειτο ἡμῶν ἡ ψυχὴ. τὴν δ' ἀν' ἡμῶν, εἰ κατὰξιώσεις κτήμα σ' αὐτῶν ἰδίον ποιήσασθαι ἡμῶν· ἐπεὶ ἐ ἡμεῖς ἐκ ἄλλων πνα οἰδαμεν, καὶ μόνω τῷ ὀνοματί σου τεταρρήκαμεν. ὅτι τοίνυν ἐδένα ἔπεσι ἐπικτήμεθα ἐ τῷ βίῳ ἡ σέ, εἰκότως ἀντιβολῶμεν τῷ σῆς κατὰξιώσασθαι μερίδος καὶ τῷ σὺ κλήρου. ἐπαύδα τὴν ἀνταπόδοσιν λέγει τῷ κατ' ἀξίαν τῷ ἀμαρτημάτων ἐπαρθεῖσαι δ' ἡμῶν. ἐκείνων ὃ πάντων, φησὶν, ἡμῶν δικαίως ἀνταποδοθέντων, κὶ ὡς πρὸς χάριτος ἐπιστάντων, ὃ πῶδος ἡμῶν τὸν μοτοχρημῶν σου. ἐδὲ ὃ ἄλλος τις ἔσται ἵαμα ἡμῶν, ἡ ὁ

μοτο-

μονογενής σε υἱός ὡδρα γηρόμομος ἐπὶ γῆς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὴν σὺν ἡπατά-
μιθα διασωπίας, μὴ ἐκπίσωμι δὲ σε ὡς
μηθείας· εἰδὲ γὰρ ἄλλον ἴσμεν Θεόν. ταῦτα
καὶ τὴν Εὐνομίαν ἐλέγχει ὡδρα πλεξίαν.
πῶς γὰρ δύναται λέγειν, ἐκτός σε ἄλλον
Θεὸν ἐκ οὐδαμῶν, κτιστὸν Θεὸν τὸν υἱὸν ὀνο-
μαζόντας; ἡμεῖς δὲ μίαν ἐσίωμι ὡς Τριάδος
κρυπτόμεν λέγοντας, ἐκτός σε ἄλλον ἐκ
οὐδαμῶν.

17. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν κτίσασθαι
ἡμᾶς· κύριε ἐκτός σου ἄλλον ὄντα
οὐδαμῶν, ὃ ὄνομά σε ὀνομαζόμεν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Μονοζῶπος γὰρ εἶναι καὶ
Θεὸς μόνω καταζωγούμενος, τὰς εἰρηνοδύοντας
πρὸς αὐτὸν, ὡς καὶ αὐτοὶ εἰδέμεν μόνον, καὶ
ἐτίερον πανταῶς ψαδονύμεν θεῶν μισθὸν ἐπὶ
γλώττης τὸ ὄνομα φέρων· δεῖ γὰρ αὐτὸν ὀνο-
μαζέιν μόνον, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ἐφ' ἡμᾶς φύσις
καὶ ἀληθεία Θεός.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ὅτι μὲν ἡ
πάντων διασωπία πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς
τὸν Θεόν. καὶ ἐκ αὐτῆς ὑποπόσησθαι ἐκτός
ὡς διασωπίας τὸ θεῶν εἶναι πρὸς.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Τὸ εἶναι κτίσασθαι
ἡμᾶς ἐνταῦθα λέλεκται, ὡς ἀνείπη· ὅτι δεῖ
τῆς τῶν μονογενῶν ἡμῶν παρουσίας λυτρωσά-
μενος ἡμᾶς οὐκείωσας, καὶ ἀπεποίνσας νεκρο-
θέντας ταῖς ἀμαρτίαις. ἡμεῖς μὲν εἶναι, φησι,
σοὶ ἰσμεν κύριε, ὅτι σὺ τὸ ἡμέτερον ὑπάρχεις
κτίμα. οἱ δὲ ταῖς πρὸς θάνατον ἀμαρτίαις
ἑαυτῶν ἐκδόντες, καὶ δεῖ τὸ νεκρὸν ταῖς ψυ-
χαῖς γηρόμομοι (ψυχὴ γὰρ ἡ ἀμαρτάνουσα
αὕτη ἀποθαλεῖται) τὴν ἐπιγηλυμῶν τοῖς
ἀγίοις αἰώνιοι ζῶντες ἐκ ὄψωνται· εἰδὲ ἰατροὶ
ποθὲν ὅπως ἀντες καὶ τὸν ὡς κείσωνται καὶ
διυλίσσονται αὐτοῖς ὅπως κρῖσται πρὸς σωτη-
ρίαν, εἰδὲ ἀνασῆσται αὐτῶν τὴν πῶσιν. εἰς
γὰρ σὺ ὁ μέγας καὶ φοβερός καὶ δέμας κερ-
τῆς παρὶδωκας ἀπωλείας, τίς ἰατροὶν δεξ-
σώσασθαι διυλίσσεται;

18. Οἱ δὲ νεκροὶ ζῶντες ἐμὴ
ἰδῶσιν·

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ καὶ ῥομῶν
ἰεῖαν τὸν λόγον, καὶ ὡς πρὸς πικρῆς ἀκρεβείας
ἀπογομνῆν τὸν σκοπὸν, ἐκεῖνο φαιδρὸν ἀναγ-
καίως· νεκροὶ πῶς εἰσὶ, καὶ ἡμῶν δὲ πᾶσι
καὶ τὴν σάρκα, νεκροὶ μὲν δὲ μᾶλλον ὑπο-
φιληδονίας κοσμηθῆναι, καὶ ζῶντες ἐκ ἔχοντες τὴν

vnigenitus Filius tuus super terram adueniens,

THEODORETI. Tuum imperium amplexati
sumus, ne excidamus à tua prouidentia: nemi-
nem enim alium agnouimus Deum. Atque
hæc Eunomij vesaniam redarguunt. Quomo-
do enim dicere possint, Præter te alium non
agnouimus, cum Filium creatum Deum no-
minent? At nos vnâ substantiam Trinitatis
prædicamus dicentes, Extra te alium non
nouimus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

13. Domine Deus noster * pos-
sede nos: Domine extra te alium
nescimus, nomen tuum nominamus.

* Vulgata
possederunt
nos domi-
ni absque
te, tantum
in te recor-
demar no-
minis tui.

CYRILLI. Non simplices esse oportet
& soli Deo coniunctos, & pacatos cum ipso,
vt & ipsum solum cognoscamus, nec aliud
omnino falsi Dei nomen vel in ipsa lingua
feramus: siquidem ipsum solum oportet no-
minare, quandoquidem ipse super nos Deus
& naturâ & veritate existit.

THEODORI HERACLEOTÆ. Omnium
quippe imperium Deo congruere cuilibet
planum est. Et nemo suspicari possit extra
Dei imperium aliquos existere.

EVSEBII CÆSARIENSIS. Istud
igitur *Possede nos* hîc dictum est, ac si di-
cat: Quoniam cum per vnigeniti Filij tui
aduentum nos redemisses familiares fecisti,
& vendicasti mortuos peccatis. Nos itaque,
inquit, tui sumus Domine, & tu nostra
possessio es. Qui verò mortalibus peccatis
seipfos manciparunt, & propterea mortui
secundum animam effecti sunt (*Anima e-*
nim quæ peccauerit ipsa morietur) vitam
sempiternam Sanctis promissam haudqua-
quam cernent: neque Medici alicunde ad-
stantes iudicij tempore ad salutem ijs præsi-
dio esse poterunt, neque lapsum eorum erige-
re. Quos enim tu magne & formidabilis &
iuste Iudex ad interitum dampnasti, quis Me-
dicorum seruare poterit?

Ezech. 18,
20.

14. * Mortui autem vitam non
videbunt:

* Vulgata
Mortuæ
non viuunt:

CYRILLI. Cum autem oporteat suo
fluxu procedere sermonem, & propheti-
cæ accuratationis scopum declarare, illud
necessariò dicimus: Mortui aliqui sunt,
& non penitus secundum carnem, sed po-
tius à mundanis voluptatibus occisi, cum

CATE-
NA PA-
TRVM.

vitam in Christo sanctam atque Evangelicam minimè habeant. Verumtamen, inquit, tales extra te minimè participes esse possunt vitæ aut gratiæ viuificantis.

ET ITERVM. Qui solùm cognoscunt eum qui naturâ & verè Deus est, & nominant nomen eius hoc ipsum dicentes, *Domine extra te alium nescimus*; simul & istud necessariù dicent, *Mortui vitam non videbunt*: hoc est perfidi Iudæi.

THEODORETI. Qui enim per peccata mortui sunt haudquaquam te videbunt. Nam cum mortuorum alij secundùm naturam mortui sint, alij sua ipsorum membra voluptatibus & malas cogitationes secundùm Deum mortificauerint, hoc loco de contrarijs mentionem facit, nimirum de his qui totam vitalem rectè agendi vitam abiecerunt, & semetipsos Deo præ multitudine peccatorum mortuos exhibuerunt; hi non possunt à Medicis curari, neque vbi corpore mortui fuerint resurgere, quòd præ multitudine peccatorum & prauis facinoribus viuificantem iustitiam abiecerint. Quapropter tu benigne Deus bonitate motus contriuisisti peccatores.

EIVSDEM. Mortuos vocat eos qui bonis operibus mortui sunt. sic enim etiam *Math. 8.* Dominus ait: *Sine mortuos sepelire mortuos suos.*

SEVERI. Per virtutem eius qui propter nos humanitatem suscepit, & in carne passus est, & à mortuis resurrexit, & huius spei nobis primitias largitus est, quod impossibile erat possibile fiet, & mortui resurgent.

* *Vulgata Gigantes non resurgant.*

* **Neque Medici fuscitabunt.**

CYRILLI. Rursus autem qui ab animi morbis liberant eos qui in ipsos inciderunt (qui Medici spiritales meritò intelligi possunt) sine te nullum ab infirmitatibus poterunt erigere. Medicos verò spiritales dicimus esse sanctos Prophetas, & Apostolos & Evangelistas, qui per supernam gratiam & per ministerium in spiritu abundantes, verbo quod sanare potest, à peccato & à diaboli scuitia vulneratos curant.

EIVSDEM. Omnia enim nobis à Deo proueniunt, atque ipse iuxta quod scriptum est fecit è terra medicinas.

ἀγίαν τὴν ἐν χερσὶ τοῦ καὶ εὐαγγελικὴν. ἀλλ' ἐκτός σε, φησὶν, οἱ ζῶντες ἐκ ἀπὸ μεταλάχου ἐ ζωῆς ἢ τοῦ ζωοποιῆσαι χάριτος.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ. Οἱ μόνον εἰδότες τὸ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν, ὀνομαζομένους τὸ ὄνομα αὐτῆς αὐτὸ τέτο λέγοντες, κύριε ἐκτός σε ἄλλοι ἐκ οὐδαμῶν συνείρουσιν ἀναρχαίως τὸ, οἱ νεκροὶ ζωὴν ἐ μὴ ἴδωσι τῆς τῆσιν οἱ ἀπίστῆσαντες ἤν Ιουδαίων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οἱ γὰρ νεκροὶ μὲν ταῖς ἀμαρτίαις ἐ μήποτε διάσωσται σε, νεκρῶν γὰρ ὄντων ἤν καὶ φύσιν ἡμιόμοιαν νεκρῶν, ἐ νεκρῶν ἤν νεκροσάντων τὰ ἑαυτῶν μέλη ταῖς ἡδοναῖς καὶ τὰ κακὰ ἡμιόμοστα καὶ θεὸν νεκροσάντων, ἐταῦθα ἤν ἐλατῆσι μέμνηται, ἤν ἀποβαλόντων μὲν πᾶσαι ζωτικὴν δικαιοπραγίας ζωὴν, νεκροσάντων δὲ ἑαυτὰς τὰ θεῶ ὑπὸ πλῆθους ἤν ἀμαρτιῶν. ἕς ἐκ ἑστὶ ἴασιν δέξασθαι ὡς ἰατροῦν, ἢ τοῦ σώματι νεκροῦντας ἀναστῆσαι, καὶ ὑπὸ πλῆθους ἀμαρτιῶν καὶ κακοπραγίας ἀποβεληκίους τὴν ζωοποιῶν δικαιοσύνην. διὸ καὶ φειδόμενος ὁ θεὸς καὶ ἀγαθότητι κινέμενος ἐπέκοψεν ἀμαρτιάνων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Νεκροὺς καλεῖ τὰς τὰς ἀγαθῶν ἔργοις νεκρομῆρας. ἔτι γὰρ καὶ ὁ κύριος ἔφη· Ἄφες τὰς νεκροὺς θάψω τὰς ἑαυτῶν νεκροῦς.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τῆ δυνάμει τῆ δι' ἡμᾶς ἐνανθεροπήσαντος, καὶ παθόντος σαρκὶ καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχαμῆρας ταύτης ἐ ἐλπίδος ἡμῶν, τὸ ἀδύνατον γρηθόνται δυνάτων, καὶ ἀναστήσονται οἱ νεκροί.

Οὐδ' ἐ ἰατροὶ ἐ μὴ ἀναστήσων.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐκτός σε δὲ πᾶσι οἱ ἤν ψυχικῶν ἀβρώσημάτων ἀπαλλαττόμενοι ἔτι τὰς ἐκκλόντας αὐτοῖς (οἱ καὶ ἰατροὶ πνευματικοὶ νοοῦντ' ἀν εἰκότως) ἔτι παρὰ ἤν ἀβρώσημάτων ἀναστήσειαν. ἰατροὶ δὲ φαρμὰ ἔν πνευματικῶν τὰς ἀγίας προσφῆταις, ἀποστολῆς τε καὶ εὐαγγελιστῶν, οἱ ἢ ἐ ἀνωθεν χάριτος καὶ ἐ πνεύματι χρηργίας τὸν ἰάσαντες δυνάμενοι καταπεπαισῆται, λόγον διεπραξάντες τὰς πειρασμομῆρας, ὑπὸ τὰ ἀμαρτίας καὶ τὰ δὲ δολοὺς σκαιοτήτων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πάντα γὰρ ἡμῶν ὡς θεῶ, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἐκ τῆ γῆς φάρμακα καὶ τὸ γεγραμμένον.

ΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εικός δὲ δὴ πὺ ἐπεσον τὸν φερρητικὸν ἀντίπαυλὸν λόγον. ὁ γὰρ κύριος ἡμεῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰσοδυνῆ καὶ ἰσοκλειᾷ τῆς φύσεως καὶ θεοεικνὺς ἑαυτὸν, ἀνέστη μὲν ἐκ μνημάτων τῆς νεκροῦ, τῆς δὲ ἐν ἐσχάταις ὄντας ἰάτο νόσοις· ἀλλὰ καίτοι ἦν ἔτι τοῦ ὄραδός τῶν ὑποταλῆσις γαρονῶν, ἐπιτίμηται ὡραὶ ἦν διαμύρων, ἐδίωκόν τε καὶ ἔτιως αὐτὸν, οἱ ἦν Ἰουδαίων μάλιστα καθηγήται καὶ διδάσκαλοι. τὸν αὖ ἐπιτίμησθε, φησὶν, ἐκ αὐτῶν ἰδοὺν ζωῶν οἱ νεκροί· σὺ γὰρ εἶ καὶ μόνος ὁ ζωοποιεῖν δυνατός. ἐδ' αἰτιασέσθω ἐκ μνημάτων ἰατροῦ ἐς ἀνέστησας αὐτὸς. ἠπίσησαν δὲ καὶ μὴ τέτο ἔπ, καὶ ἀκαθάρτους λευκήκασιν, ἐς ἡν εἰκὸς καὶ φερέγα ἦν ἄλλων ἰσοδύ πύσας.

Διὰ τοῦτο ἐπήγαγες καὶ ἀπώλεσας,

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Σημαίνει ὅτι φειδόμενος αὐτῶν ὁ θεὸς τῆς χρόνου τῆ ζωῆς αὐτῶν ὑπέτιματο, ἵνα μὴ εἰς χρόνον μακρὸν ὡραδύωντες συμπαρικτήτων τῆ κακία, καὶ αὐξώσῃ αὐτῶν τὴν πονηρίαν. διὲ γὰρ ἀγαθότης ὁ θεὸς ἐ χρόνου ὀρίζει εἰς πτωχείαν· τέτο μὲν μὴ ἔσται εἰκοσι (ὡσπερ ἐν καὶ ἐπὶ τῆ κατὰ κλυσιμῆ) τέτο δὲ ἔξήκοντα ἔσται. ἐ δὲ αὐτῆ τῆτε τῆ φερέγῃ καὶ φερέ τῆ φερεθισμῆς εἰσάγα τὴν δίπλω, ἐκκόπτων αὐτῶν τὰ ἀμαρτήματα, καὶ παύων αὐτῆς τῆ ὡρανομίας ἀμαρτηνότητα νοσῆντας. διὲ φησὶν ὁ νοῦ ψαλμῶν· Ἀνδρες αἰμάτων καὶ δολιότητος ἐ μὴ ἡμολύσασθε τὰς ἡμέρας αὐτῶν. ἐ πάλλιν· Μὴ ἀναγάρησθε με ἐν ἡμέσῃ ἡμερῶν.

Καὶ ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀντὶ δὲ τῆ καὶ ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν ὁ Σύμμαχος, πᾶσαν τὴν μνήμην αὐτῶν· ὁ δὲ Ἀκύλας ἐ Θεοδοσίω πᾶν τὸ μνημόσμων αὐτῶν ἠρμήδυσαν. ἔδει γὰρ πᾶσαν μνήμην κακίας ἀρθῆναι καὶ τὸν δηλέμενον τῆς κείσεως κείρον. εἰ δὲ λέγρητο πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, πολλὴν εἰσάγα φιλαθεροπία ὁ λόγος, ὡς αὐτῶν μὲν ἦν ἡμαρτηκότης μὴ μελλόντων ἀφανίζεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ παντελὲς ἀπόλλυσθαι, ἦν δὲ γρηνημάτων αὐτῶν, ἔτι δὲ πηλεμύρων ὡν ἡ ψυχὴ αὐτῶν γαγνήνηκε λογισμῶν πονηρῶν· τῆτε γὰρ ἀφανισμὸν γρηνησέσθαι φησι.

EIVSDEM. Ceterum verosimile est etiam aliud vaticinationis sermonem nobis innuere. Nam cum Dominus noster Iesus Christus eiusdem se cum genitore potentiae & gloria ostendisset, mortuos e monumentis suscitavit, & eos qui extremis morbis laborabant sanavit: ceterum cum tantorum miraculorum auctor existeret, ab ijs qui ea videbant nequam honorabatur, imò tantò magis ipsum persequerentur, praesertim Iudaeorum Doctores ac praecipuos. Sine te igitur, inquit, mortui vitam videre minimè valent, quoniam tu solus es qui viuificare potest: neque Medicus e monumentis suscitare posset quos tu ipse resuscitasti. Attamen etiam post haec adhuc in perfidia perstiterunt, & mærore affecti sunt vehementer, quos praeceteris credere par fuerat.

* Idcirco induxisti & perdidisti,

* Vulgata Propterea visitasti & contriuisi eos,

THEODORI HERACLEOTAE. Significat Deum ut ipsis parceret tempus vitae ipsorum intercidisse, ne in diuturnum tempus permanentes malitiae coextenderentur, & prauitatem suam augerent. Deus enim per suam bonitatem etiam tempora praefinit ad poenam; illud quidem post centum & viginti (ut in diluuiio) hoc verò sexaginta annos. Et iuxta hunc Prophetam etiam ante praesignatum tempus supplicium infert, ut eorum peccata elidat, & a delictis cessare faciat eos qui impoenitentia laborabant. Idcirco quinquagesimus quartus Psalmus ait: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.* & iterum: *Ne reuoces me in dimidio dierum.*

Psal. 101.

* Et tulisti omne masculinum eorum.

* Vulgata Et perdidisti omnem memoriam eorum.

EIVSDEM. Symmachus autem pro *Et tulisti omne masculinum eorum, omnem memoriam eorum*; Aquila verò & Theodotion *omne memoriale eorum* interpretati sunt. Oportet enim manifestato iudicij tempore omnem malitiae memoriam auferri. Si verò dicatur *Omne masculinum eorum*, multam benignitatem hic sermo infert, nempe futurum ut ipsi peccatores minimè euanescent, neque penitus pereant, sed fructus eorum, hoc est prauae cogitationes quas anima ipsorum peperit; has enim abolendas dicit.

CATE-
NA PA-
TRVM.

CYRILLI. Hoc est præcellentem sexum; præstantissimum ordinem. Nam masculus feminâ longè præstantior est. Masculos verò fortasse vocat eos qui ex Iudæis validiores erant non corporis robore, sed legalium cognitione mandatorum.

ET POST PAΥCΑ. Punitur igitur meritò masculum, id est, quod excellentiâ præstat, v. g. in fortitudine spiritali; & quod venit in scientia legali: quibus vult vt mala infligantur. Non modò enim exciderunt, verùm etiam calamitatibus traditi sunt, vastatâ eorum regione & penitus euersâ. Quos autem masculos dixerat, eosdem quoque gloriosos nuncupat, quippe veluti alijs præstantiores & excellentiores, eò quòd sacerdotij gloriâ coronati fuerint.

* Vulgata
Indulxisti
Genti Domine, in-
dulxisti
Genti: nū-
quid glori-
ficatus es?
elongasti
omnes ter-
minos ter-
ræ.

15. * Adde eis mala Domine, adde mala gloriosis terræ.

EUSEBII. Mala quidem neque apud alios interpretes neque in Hebraico exemplari inuenimus, sed apud omnes interpretes sic legitur: *Adiecisti genti in qua glorificatus es*. Cùm autem omnes interpretes vnico consensu sic legant, restat nobis cogitandum quid apposuerit Genti. Quod quidem ex verbis Saluatoris nostri intelligemus, qui dixit: *Omni habenti dabitur, & abundabit*. Iis igitur qui res bonas habent adiunxit ea quæ ab ipso conferuata sunt: *Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt*. Iis verò qui mala sibi consciuerunt rursus apponet ea quæ operibus eorum respondeant.

Matth. 25,
29.

I. Cor. 2,
9.

THEODORI HERACLEOTÆ. Hoc loco mala dicit non ea dumtaxat quæ in actionibus consistunt, sed etiam quæ ad vitam spectant: sic enim etiam accipe quando audieris *creans mala*. Significat igitur factum eorum qui gloriosi dicebâtur per afflictiones tollendum esse.

Isaie 45, 7.

THEODORETI. In optatiuam appellatiuam loquendi formulam mutauit Prophetæ, & prædicit interitum eorum qui pios persequuntur.

16. Domine in * tribulatione recordati sumus tui: in tribulatione parua disciplina tua nobis.

* Vulgata
angustia
requisierunt
te: in tribu-
latione
murmuris
doctrina
tua eis.

CYRILLI. Cùm ex valdè magno discendi desiderio beatus Propheta contra

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Τυτίσι τὸ ἡγέμερον τά-
γμα, ἡγεμονικώτατον τὸ γμμα. ὡς πρὸς γη
τὸ θήλυ τὸ ἄρσεν. ἄρρηται δὲ ἰσως καλεῖ
τὸς αἰνεῖ πανικωτέρου ἤν Ἰουδαίων ἐκτι-
τῶν τῶ ὁμάτως διεφθάν, κτι δι τῶν γη-
σιν δὲ ἤν νομοκῶν ἐπιταλμάτων.

ΚΑΙ ΜΕΤ ΟΛΙΓΑ. Κολάζει) πότῶν εἰ-
κότως τὸ ἄρσεν, τυτίσι, τὸ ἐν ἰσφορῇ τίμωσ,
ὡς ἐν ἀνδρεία τῇ πνύματι κτι τὸ ἦκον ἐν
εἰδῆσὶ τῇ κτι νόμω. οἷς κτι πρὸς ἐπιμα βύ-
λε) κακά. ἐ γδ μόνον διαπνεπῶκασσ, ἀλλὰ
ἐ παρεδόθησαν ταῖς συμφοραῖς, καταδνω-
θῆσις αὐτῶν ἡ χῶρας κτι ἀνατετραμμένης
εἰς ἄπαν. ἐς δὲ εἴρηκω ἄρρηται, τίς τῶ κτι ἐ-
δόξου διαπκαλεῖ, ὡς διαφθέρποντας δλοσῆσι
κτι ἰσφοκωμῶν ἤν ἄλλων, δῆσ τῶ κτι
τις ἐφθαι τῶς ἡ πρὸς αὐτῶν ἀνχίμασι.

15. Πρὸς αὐτοῖς κακὰ κέρει,
πρὸς αὐτοῖς κακὰ τοῖς ἐνδόξοις τῆ γῆς.

EUSEBIOY. Τὰ μὲν κακὰ ἐπι τῶν
τοῖς λοποῖς ἐρμηδῶταῖς ἐπι ἐν τῇ ἐβραῖκῇ
ἀναγνωσῆ διεφθάν, κτι δι πάντας τὸς ἐρμη-
δῶταῖς. πρὸς ἐθῆκας τῶ ἔθνε ἐν ὧ ἔδο-
ξάθησ εἴρηται. συμφωνῶσ δὲ κτι πάντων
τῶτων ἐρμηδῶσάντων τῶ ἰσῶ, ἐπιταμ νοεῖ
ἡμᾶς τί πρὸς ἐθῆκας τῶ ἔθνε. ὅπῃ νόσῶμῶ
δοτὸ τῶ σωτηρίε λόγω, τῶ φησῶν τῶς. παντὶ
τῶ ἔχρησ δοθήσεται, κτι ἐβλασῶθήσεται.
τοῖς μὲν ἐν ἀγαθῶ κκτημῶν πρὸς ἐθῆκας
παρ' αὐτῶ πταμῶμῶν. ἐ ὁ ὀφθαλμῶς ἐκ
εἶδε, κτι ἐς ἐκ ἡκωσ, κτι ὅπῃ κερδίαν ἀν-
θρῶπῶ ἐκ ἀτίβη. τοῖς δὲ κακὰ ἐπρῶσασσ
ἐαυτοῖς πάλιν πρὸς ἐθῆκας καταλλῶα τοῖς ἔ-
ρησι αὐτῶν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ἐπιταῦθα
κακὰ λέγει ἐκτι τὰ ἐν πρὸς ἐθῆκας κακὰ μόνον,
ἀλλὰ τὰ βιωτικὰ. ἐπι γδ κτι ὅταν αἰκῶσ
ὁ κτιζῶν κακὰ ἐκλάμβαν. τῶ τῶσῶ
ἰσφοκωμῶν ἤν ληρομῶσ ἐνδόξων δῆσ ἤν
κακῶν κερδίρεθῆσασσ σημασι.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἰς δλοκῶν τὸ
πρὸς ἀρῶμῶν ὁ πρὸς ἐθῆκας μετῆβαλ κτι-
μα, κτι πρὸς ἐθῆκας ὅλοθρῶσ ἤν δλοκῶσ
τὸς δλοκῶσι.

15. Κύρει ἐν θλίψει ἐμνήθη-
μῶ σου. ἐν θλίψει μικρῇ ἢ παι-
δεία σου ἡμῖν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ἐκ πολλῆς ἀγαν φιλο-
μαθῆσις ὁ μακάριος Πρὸς ἐθῆκας κκτημῶν
κτι

CATE-
NA PA-
TRVM.

καὶ ἵδὲ Ἰουδαϊκῶν πολυμηκῶν εἰρηκῶς, πορ-
θῆς καὶ πᾶσι τοῖς ἐδόξοις τῆ γῆς· ἔκα-
τακτύραδ' ἀλλοτὴν τὴν ἡμαρτηκότητα, ἀλλ'
ἐν θλίψει γρη῏α φησί. τὸ γὰρ ἐν θλίψει
μνηστῆρ' ἡμῶν τῆ θεῷ δὲ πολλῶν διδα-
σκόμεθα. συνηθύνει γὰρ ἡ θλίψις εἰς
θεόν, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν φέρει τῆς δικαιο-
σύνης. ἐν γὰρ θλίψει μικρῆ ἡ παιδεία
σε ἡμῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Δείξας τῆς δικαιο-
σύνης τὴν ταλαιπωρίαν, ὁποδείκνυσι τῆς δικαιο-
σύνης τὴν ἀφίλειαν. ἡ γὰρ θλίψις, καὶ τὸ
μακάριον Παύλου, ὑπομονὴν κατεργάζεται,
ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμῶν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπιδῶν·
ἡ δὲ ἐλπίς ἔκστασις.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἐπειδὴ τὸν ὡς ἡ
θλίψις κρείσσονος τόπον θεωρεῖ ὁ πορθητής, ὡ-
σανεὶ παρὸν τῇ κρείσσῃ ἐπὶ βήματι τῆ θεῷ
παρῶς ὡς ἐφ' ὅς ὁρα· ποτὲ μὲν ἔξομολογῶ-
ται, ποτὲ δὲ ἰκατάει, ποτὲ δὲ ἀχαιεῖ,
ποτὲ δὲ τὰς ὑποδοθησιμῶν ὑπὸ τῆ θεῷ
ἀμοιβῆς τοῖς ἀξίοις δέχεται, ποτὲ δὲ τὰς
κατ' αὐτὴν λέγει τιμωρίας. πάντα δὲ ταῦτα
δὲ αὐτῆς γραφῆς ἐν ἡμῶν ὡς ἀδίδακτον, ὡς
ἐν παιδευόμεθα διδασκόμενοι πάντ' ὅσα
ἐκ αὐτῆς ἐκ τῆ ἀγίας πνεύματος ἐπιλάμ-
ψιας ἔργα. καὶ νεῦ ἔν φησι, ὅτι κατὰ τὸ
κύριον, τὴν σωτῆρα ἐπιθλιμῶν ἰδόντες
ὑπὸ τῆ δικαιοσύνης ἡγωνίζομεθα· πολλὴ καὶ ἐν
ἐαυτῇ τῇ θλίψει ἐκ ἡμῶν σε ἀμνήμονες,
ὅτι αὐτῆς δὲ τῆ σῆς μνήμης διωκαμένων
καρτερῶς ὑπομένομεν, ὡς λέγει· θλιβό-
μενοι, ἀλλ' ἔκστασις ἡμῶν· δικαιοσύνη,
ἀλλ' ἔκστασις ἡμῶν· καταβαλλόμε-
νοι, ἀλλ' ἔκστασις ἡμῶν. δὲ ταῦτα γοῦν
τῆ θλίψεως παιδευόμεθα, εἰδόντες, ὅτι ἡ ἀ-
γαπῆ κύριος παιδεύει.

17. Καὶ ὡσεὶ ὠδίνουσα ἐγγίξει
τὸ τέκεν, καὶ ἴπῃ τῇ ὠδίνι αὐτῆς
ἐκέκραγεν·

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Διὸ πάντα πόσον ὑπο-
μένοντες ἰσχυρῶς ἡμῶν ὠδίνουσα γενναίη καὶ
βοῆς ἀφεισίση, ὡς αὐτὸ μέλλει τὸ κατὰ γα-
στροῦς κινέμενοι εἰς φάτις πορεύειν. ἔπειτα γὰρ
ἐν ἡμῶν ἐγγρηθῶν τῆ σῆς ἀγαπῆς· τὸν
γὰρ μονογενῆ σε λόγον ἔχοντες ἐν τῇ
ἐαυτῶν ψυχῇ, καὶ τὸν ἐκ σῆς κατασπάρειντα
ἡμῶν φόβον τῆ σῆς δικαιοσύνης, πάντας πόνοις
γενναίως φέρομεν, καὶ τὰς ἐπιταγὰς ἡμῶν
θλίψεις ἀγωνιῶντε μὴ πως, ἔξαμβλώσω-

Judaicam insolentiam commorus esset dicens,
Appone mala omnibus gloriosis terra; nunc
precatur ne peccatores misericordiam conse-
quantur, sed in afflictione permaneant. Nam
in tribulatione aliquem Dei memorem red-
di, plurimis docemur. Afflictio enim agit nos
in Deum, & in delictorum nostrorum cog-
nitionem nos ducit. Quoniam *in afflictione
parua disciplina tua nobis.*

THEODORETI. Cū ostendisset miserias
persequentium, ostendit nunc utilitatem eor-
um qui persecutionem patiuntur. Nam, se-
cundū beatum Paulum, *tribulatio patientiam
operatur, patientia autem probationem,
probatio verò spem; spes autē non confundit.*

EUSEBII. Quoniam Propheta praevidet
locum ubi generale iudicium futurum est,
perinde ac si iudicio & tribunali diuino ad-
esset praesens his rebus quas videt; modò qui-
dem confitetur, modò verò precatur, modò
gratias agit, modò narrat remunerationes quae
à Deo dignis reddendae sint, modò verò enu-
merat supplicia quae ipsis imminent. Omnia
autem haec per hanc ipsam scripturam suam
nobis tradit, ut instruamur discentes omnia
quae ipse diuino Spiritu afflatus cognouit.
Nunc igitur inquit, Quando tempus erat ὁ
Domine, nos euntes per viam angustam & af-
flictionis plenam pro pietate pugnabamus;
verumtamen in afflictione illa non eramus
tui immemores, sed ab eadem tua memoria
corroborati viriliter sustinebamus, aded ut di-
ceremus: *Tribulationem patimur, sed non
angustiamur: persecutionem patimur, sed non
derelinquimur: deycimur, sed non perimus.*
Per hanc igitur tribulationē corrigimur, scien-
tes, quoniam *quem diligit Dominus castigat.*

17. * Et sicut parturiens appro-
pinquat ad pariendum, & ob dolo-
rem suum clamauit:

EUSEBII. Propterea nos omnem
laborem perferentes similes fuimus mulie-
ri parturienti & clamores edenti, dum la-
borat in lucem edere quod in vtero conce-
ptum est. Sic utique & nos facti sumus tuo
dilecto, quandoquidem habentes intus in no-
stra anima Unigenitum tuum verbum, timo-
remque tuae pietatis à te nobis insitum, omnes
labores generose ferimus, calamitatesque
quae nobis infliguntur fortiter sustinemus, la-
borantes

Rom. 5,3.

2. Cor. 4,8.

Heb. 12,6.

* *Vulgata*
Sicut quae
concepit,
cum appropin-
quauit ad partum,
dolens clamat in do-
loribus suis:

CATE-
NA PA-
TRVM.

borantes ne tuum dilectum in nobis conce-
ptum, timoremque diuinum à te in nobis
diffeminatum per abortum abijciamus. Etenim
viriliter tolerando spe non decidimus,
sed spiritum salutis peperimus.

Sic facti sumus * dilecto tuo.

* *Vulgata*
à facie tuâ
Domine.

THEODORI HERACLEOTÆ. Dilectum hic
Saluatorem nostrum vocat. Nam ex quo se-
cundum prophetiam Virgo dicitur peperisse,
vbique opportunè de puero mentionem facit.
Quoniam igitur, inquit, nostræ res sic se ha-
bent, vt per magna supplicia debitum exoluamus,
opus est deinceps nobis gratiâ dilecti tui
qui nostras dissoluat calamitates.

18. * Propter timorem tuum
Domine in vtero accepimus,

* *Vulgata*
Concepimus,

CYRILLI. Dicentes nimirum ex amore Dei
factos nos dilecto Patris (manifestum quod
Filio) quemadmodum mulier parturiens (vt
figuræ sermonis mentaliter inhæreamus) par-
turijsse inquit, quin imò in vtero concepisse,
ac peperisse spiritum salutis ijs qui supra ter-
ram sunt. Ceterum, vt dixi, hic sermo con-
uenire posset Prophetis, & Apostolis, & Euan-
gelistis, qui quidem abundantes gratiâ cælestis
doctrinæ, & veluti spiritalia quædam semina
recipientes pepererunt terrigenis spiritum sa-
lutis, hoc est doctrinam in spiritu: quæ etiam
æternæ vitæ conciliatrix existit. Spiritum
igitur salutis Evangelicam appellant prædi-
cationem.

EIVSDEM. Verbum Dei fecundam
reddit hominis animam, & carnalium desi-
deriorum motum compescit. Mulieris enim
vtero similis est mens humana, quæ qui-
dem si à Deo pietatis semina receperit,
parit omnino bonos fructus. Igitur fœ-
cundi sunt qui Christo adhærent: pariunt
enim quasi ex vtero & matrice spiritali fru-
ctus, vt dixi, bonos.

THEODORI HERACLEOTÆ. Ostendit vti-
litem quæ ex minis Dei percipitur. Nam
veluti bonum semen timorè tuum suscipien-
tes, & hunc in vtero gestâtes, opportuno tem-
pore salutè reportabimus. Etenim dum adhuc
in terra versamur tempus pœnitendi largiris,
nequaquam cõdignâ pœnâ nos de medio tol-
lens, sed concedens vt cõuertamur ad salutem.

ἐν τὸν ἐν ἡμῶν κινῆσθαι ἀγαπῶν σου, καὶ
τὸν ἐξ αὐτῆς καὶ ἑσπάρματα ἡμῶν ἔσθαι
φόβου. καὶ δὲ καρτερήσασθε ἐκ ἐσθλά-
μων τῆ ἐλπίδος, ἀλλ' ἐπέλεον πνεῦμα σω-
τηρίας.

Οὕτως ἐγγυήθημεν τῷ ἀγαπῶ-
ντι σου.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ἀγαπῶν
ἐνταῦθα λέγει τὸν σωτήρα ἡμῶν. καὶ γὰρ ἀφ'
ἐκείνου τὴν προσηγορίαν ἢ παρθένης λέγεται
τεκεῖναι, πάντα γὰρ διαφορῶς μετανοῶν
τῆ παιδείᾳ. ἐπεὶ δὲ τοῖσι τὰ ἡμέτερα ὄν-
τα, φησι, γέροντες, οἷς δὲ μεγάλων τιμωρίων
τὸ χρεῖος ἐκτίσθησθε, χρεία τὸ λοιπὸν τῆ ἀγα-
πῆς σου χάριτι ἡμῶν λύσασθε τὰς συμφορὰς.

ἢ. Διὰ τὸν φόβον σου κινῆσε ἐν
γαστρὶ ἐλάβομεν,

ΚΥΡΙΑΚΟΥ. Οἱ λόγοις ἐκ φιλο-
θείας ἡρώδης τῷ ἀγαπῶντι τὸ σωτῆρι (δι-
λον δὲ ὅτι τῷ ἡμῶν) καὶ ἀπὸ τοῦ ὄντος γυνῆ
(τῆ τῆ λόγου τῆ πᾶσι νουθεσίᾳ ἐμμελῶς)
ὡδινῆσθαι τε φασί, καὶ μὴ καὶ εὐλαβῆσαι καὶ
γαστρὸς, καὶ τῆ σωτηρίας τὸ πνεῦμα τῆ
ὄπι τῆ γῆς. ἀρτίτοι δ' αὖν, οἷς ἔφω, ὅτι οἱ δι-
λόγοι προσηγορίας τῆ ἀποστόλου, καὶ εὐα-
γγελιστῶν, οἱ δ' ἀνοδοὺν μετανοήσας κατα-
πλετῆντες τὴν χορηγίαν, καὶ οἷσι πᾶσι νοσήσας
διχομῶντες ἀπερματισμὸς ἐκτίσθησθε τῶν
ὄπι τῆ γῆς πνεῦμα σωτηρίας, τῆσι τῶν ἐν
πνέοντι διδασκαλίαν ἢ καὶ ζῆλον ἐκ τῆς
εἰς αἰῶνα προσηγορίας. πνεῦμα πᾶσι σω-
τηρίας τὸ εὐαγγελικὸν ἀποκαλῶσι κήρυγμα.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐγκαρποὶ ἀποφαίνει
τῶν τῶ ἀνθρώπου ψυχῆς ὅτι τῆ θῆς λόγος,
καὶ τῆ σαρκῶν ὀπιθυμῶν κολῶν τῶν
κίνησιν. Μήτρα γὰρ ἴσμεν ὅτι ὁ ἀνθρώπος,
ὅς ἐι λάβοι τῆ θῆς τὰ τῆ ἀσθεσίας ἀν-
ματα, τίθει πάντας καρπὸς ἀγαθούς.
Οὐκ ἔνκαρποι οἱ ἐν χερσὶ. τίθεισι γὰρ
ὡς ἀπὸ γαστρὸς καὶ μήτρας νοσήσας καρπὸς,
ὡς ἔφω, ἀγαθούς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Τὴν ἐκ τῆ
ἀπειλῆς ὀφέλιμα ἐμφαίνει. ὡσπερ γὰρ ἀν-
μα δὲ ἀμῶν ἀγαθὸν τὸν φόβον σου, καὶ τῶ-
ν προσηγορίας, ἐκ καιρῶν τῶν ὄντων σω-
τηρίας ἐκαρπώσασθε. ἔτι γὰρ ὄντων ἡμῶν ὄπι
γῆς καὶ ἐν μετανοίας ἐχάρισσα, μὴ προση-
λῶν τῆ κατ' ἀξίαν δίκην, ἀλλ' ἐπέδωκεν
ὄπις ῥέψαντας σωθῆναι.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ ὠδυνή-
σθη αὐτὴς ἀπείκασαι γυναικί, ἔδειξεν τὸν
ἑῷ ὠδίνῳ καρπὸν. πνεῦμα γάρ, φησι, σω-
τηρίας ἐτίκωκεν, ὃ ἐποίησας ἐπὶ τῆ γῆς· τε-
τίσθη, ὃ τῆ γῆ ἐδωρήσω. ἔ γὰρ τὸ πνεῦμα ἐν
τῆ γῆ ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ ἄρα τὸ πνεῦμα
ἐν τῆ γῆ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο.

Καὶ ὠδινήσασθαι καὶ ἐτέκωκεν
πνεῦμα σωτηρίας σου, ὃ ἐποίησα-
μεν ἐπὶ τῆ γῆς·

ΣΕΒΗΡΟΥ. Οὕτω γὰρ ἡ ἐκείνη καὶ
ἐξ ἔθνων Ἐκκλησία τέκωκεν ἐπὶ τῆ· ἠδύνησε
δὲ ἡ πολλὰ πρὸς τὴν ἐκείνην ἐκκλησίαν·
καὶ γέγονε πολλὰ τὰ τέκνα μᾶλλον ἢ ἐρήμη
ἢ ἡ ἐχέουσα τὸν ἄνδρα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Τέλος γὰρ τῆ κηρύξεως τῆ
ἀγαπητῆ σου καὶ τῆ φόβου αὐτῆ ἢ σωτηρίας
ἐν τῆ ἡμετέρου πνεύματος· ὅπερ ἄπο γη-
νήσασθαι, φοβερὸν κατὰ τὴν ἡμετέραν πᾶσι τῶ ἐπὶ
τῆς κατοικίᾳ ἀνθρώποις, ὡς αὐτὴ καὶ αὐτῶ
μαθόντες ὡφελήθειν ἄρα τῆ ζήλοισι κη-
ρύξασθαι αὐτὴς ἀπὸ τῆ φόβου, καὶ ἀποτιθεῖν τὸ
αὐτὸ πνεῦμα οἱ γὰρ μὴ τῶν λαόντων τὸν
φόβον μηδὲ τιόντες τὸ πνεῦμα τῆ σωτηρίας,
ἀλλὰ δὲ ἄστροι καὶ ἀκαρποὶ γηρόμοι, ἐκ-
πισθύνται τῶ ἄρα σὲ ἐλπίδος. οἱ δὲ γὰ τῆς
σῆς μελέδος ὄντες, οἱ ἄρα σὲ πᾶσαι θλίψιν
ὑπέμωρον, εἰ καὶ μέχρι θανάτου ἀγωνίσασθαι
πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἔδαμωσεν τῶ ἄρα σὲ
ζωῆς ἀποποιουῦται.

Οὐ πεσόμεθα, ἀλλὰ πεσῶμεν
ἐννοικῶντες ἐπὶ τῆ γῆς.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἀξιάζασθαι ἀληθῶς ἑῷ
αἰγίῳ ἢ νῆψι· ἐνοῶσι γὰρ αἰεὶ πως τὸ ἀνη-
τηρήσασθαι δοκεῖν οἷς αὐτὴ πρὸς ἡμᾶς ποιοῦσθαι
λόγους· ἐκείνη ἐπειδήπερ πνεῦμα σωτηρίας
ἀποτιθεῖν ἑρασκοῖ τοῖς ἐπὶ τῆ γῆς, ματρυόντα
δὲ καὶ μὲν τῶ ἐπὶ ἑῷ ἐπὶ τῆ γῆς ὄρασι τὸν
θάνατον (οἷον τὸν λήγοντος· τίς ἢ ὄρασι
ἑῷ θείων ἢ μὴ κηρυγμάτων; πῦ δὲ τῆ σωτη-
ρίας τὸ πνεῦμα, πίπτει γὰρ οἱ ἐπὶ τῆ γῆς;) ἀντιπάγει
ἀναγκαίως τὴν ἀπολογία καὶ
δὴ ἐ φασὶν· Ἀνασῶσθαι οἱ νεκροὶ· χεῖρι
μὲν θεῷ, κατὰ φησι ὁ μακάριος Παῦλος,
ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἑῷ πατρὸς
ἐγείνατο θανάτου, πλὴν ἀνεβίω ζῆμερος, ἐ
γένεθαι ἀπαρχὴ ἑῷ κεκοιμημένων καὶ οἷον
ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπων φύσεως, ἀποδυομένης
τῆς φθορᾶς.

Tomus III.

THEODORETI. Cum enim semetipfos par-
turiendi mulieri compararint, partituum
quoque fructum declararunt. Spiritum enim,
inquit, salutis peperimus, quem fecisti super
terram; hoc est, quem ipse terrae largitus es.
Non enim spiritum in terra fecit, sed per
spiritum salutem in terra operatus est.

Et * parturiuimus & peperimus
spiritum * salutis tuæ, quem feci-
mus super terram:

CATE-
NA PÁ-
TRVM.

* Vulgata
addit quasi
* salutes
non feci-
mus in ter-
ra;

SEVERI. Sic enim sterilis, id est Ecclesia,
ex Gentibus conflata peperit septem; Synago-
ga verò, quæ prius multos habebat filios, in-
firmata est; & plures liberi fuerunt desertæ
magis quàm eius quæ habebat virum.

EVSEBII. Finis enim conceptionis tui dile-
cti ac timoris eius salus exitit nostri spiritus:
quem quidem cum peperissemus, terribilem
ostendimus omnibus hominibus qui supra
terram habitant, ut & ipsi cum eum didice-
runt utilitatem capiant per imitationem con-
cipiendo à timore, eundemque spiritum
pariendo. Qui enim hunc timorem non per-
ceperint non pariunt quoque spiritum salutis,
sed cum steriles ac sine fructu permanserint,
à tua spe decident. Qui verò partis sunt tuæ,
quique propter te omnem tribulationem
sustinuerunt, licet usque ad mortem cum
peccato decertauerint, nequaquam tamen à
vita tua excident.

* Non cademus, sed cadent om-
nes habitatores terræ.

* Vulgata
Ideo non
cecidit

CYRILLI. Verè admiranda est prudentia
sanctorum: cogitant enim semper id quod
quodammodò repugnare videtur ijs quæ no-
bis dixerint: quoniam igitur dixerant se terri-
genis spiritum salutis peperisse, interim ta-
men mors adhuc præualebat ijs qui ipsam
in terra vident (ac si quis diceret: Quænam
utilitas nobis est diuinarum prædicationum?
Vbinam est iste spiritus salutis, siquidem hi
qui in terra sunt cadunt?) necessariò op-
ponunt apologiam, & dicunt: Resurgent mor-
tui, gratiâ quidem Dei, ut ait beatus Paulus,
Dominus noster Iesus Christus pro omnibus
mortem gustavit, verum tamen reuixit tertiâ
die, & fuit primitiæ dormientium & quasi
principium humanæ naturæ ab interitu li-
beratæ.

1. Cor. 15,
35.

A a a a a 2

ET

CATE-
NA PA-
TRVM.

ET POST PAΥCA. At quisnam rursus sit huiusce rei modus? Ros enim, inquit, tuus existit ipsis medicina. Ceterum in his rorem videtur vocare viuificam Spiritus operationem atque virtutem.

THEODORI HERACLEOTÆ. Cum igitur vitalia semina susceperimus, & timorem possederimus, effugiemus omnem peccatam. Qui enim olim peccatis prauisque desiderijs mortui eramus, nunc tamquam à monumentis suscitabimur tuam opem consecuti; ob quam opem exultabimus à prauis operibus quiescentes. Semper enim tuam misericordiam non secus ac rorem salutarem nobis immittis.

THEODORETI. Qui terrena sapiunt, & rebus fluxis tamquam permanentibus fidunt; nos autem præstolamur mortuorum resurrectionem. vnde subiungit:

19. * Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis sunt, & lætabuntur qui sunt in terra.

EIVSDEM. Hæc etiam Dominus dixit; quoniam audient qui in monumentis sunt vocem Filij hominis, & audientes viuent, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij.

SEVERI. Diuinâ nempe inspiratione euocante ipsos ad vitam, quam propheticus sermori comparat. siquidem ait: Ros enim à te stillans medicina ipsis existit.

EVSEBII. Resurgent enim mortui, vel secundum Aquilam, *Viuent defuncti tui*; vel secundum Symmachum & Theodotionem, *Viuent mortui tui*. Ceterum mortui ipsius quinam alij esse possint quàm sancti Martyres eius: qui quidem alij sunt & diuersi ab illis mortuis, de quibus supra dictum est: Mortui autem vitam non videbunt, neque Medici eos suscitabunt. Sed illi quidem erant mortui, quia mortaliter peccauerant. Mortui verò Domini sunt, qui propter ipsum afflictiones omnes ad mortem vsque sustinuerunt.

ET PAΥLO POST. Illud excitabuntur reliqui interpretes tamquam de dormientibus interpretati sunt, non verò tamquam de mortuis; quapropter sanctorum mors somnus nuncupatur. Congruit autè dormitioni hæc resurrectio.

ΚΑΙ ΜΕΤ ΟΛΙΓΑ. Καὶ τίς ἐν ἁγίοις τῆς δὲ πάλιν ὁ ῥόπος; ἢ γὰρ δρόσος, φησὶν, ἢ ὡδὸρ σου ἵαμα ἀντίς ἐστίν. δρόσον δὲ ἐν τέτοις διακρᾶσιν ἐγγράσσει τὴν ζωοποιὸν τὴν πνύματις ἐνεργεῖαν τε καὶ δύναμιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Δεξιὰ μὲν τοίνυν τὰ ἀντίματ᾽ τὰ ζωοποιὰ, καὶ τὸν φέρον κτησάμενοι, δεξιὰ δὲ ἄριστα πάσαις πνεύματις. οἱ γὰρ ποτὶ νεκρῶν ὄντες τοῖς ὡδὸρ πλάμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις; καὶ ἐγερθῶντα ὡς δὲ ἀπὸ μνημείων τὸ ὡδὸρ σου ἀντήψιος τυχόντες ὑφ' ἢ ἀντήψει ἀγαλλιασάμεθα ἠρεμῶντες δὲ τῆς κακῶν ἔργων. ἀεὶ γὰρ τὸ ἔλεός σου ἕπας ἐκπέμπεις ἐφ' ἡμᾶς ὡς δρόσον ἵαμα πικρῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οἱ τὰ γῆνα φερόντες, οἱ ὡς μύμησι θάρρου ὄντες τοῖς ῥέουσιν ἡμεῖς δὲ πνευματικῶν τῆς νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. ὅθεν ἐπιφέρει.

19. Ἀνάστησον) ὁ νεκροὺς, καὶ ἐγερθήσον) ὁ ἐν τοῖς μνημείοις, ὁ ἀφραγθήσον) ὁ ἐν τῇ γῆ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ταῦτα καὶ ὁ κύριος ἔφη ὅτι ἀκούσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τῆς ὑψὲς τῆ ἀνθρώπων, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαύλα ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τῆς θείας ἐμπνεύσεως ἀνακαλεσάμενος αὐτὸς πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ὁ φησὶν ὅτι λόγος ἀπεκαίρει δρόσον. καὶ δὴ καὶ φησιν· ἢ γὰρ δρόσος ὡδὸρ σου ἵαμα ἀντίς ἐστίν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ἀνάστησον) γὰρ οἱ νεκροὶ ἢ καὶ τὸν Ἀκύλαν, (ζήσον) οἱ τῶν πάλαι σὺ ἢ καὶ τὸν Σύμωνα καὶ Θεοδοσίαν, (ζήσον) οἱ νεκροὶ σου. νεκροὶ δὲ αὐτῶν τίνες εἴη ἢ οἱ ἄγιοι αὐτῶν μάρτυρες ἔπειτα ὅτις ὡδὸρ τῆς αἰῶν λεχθέντας νεκροὺς, καὶ ὡς εἶρηται οἱ δὲ νεκροὶ ζῶντες ἢ μὴ ἴδωσιν, εἰ δὲ ἰατροὶ ἢ μὴ ἀνάστησιν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν νεκροὶ, τὰ πρὸς θάνατον ἡμαρτηκότες. οἱ δὲ νεκροὶ τῆς κυρίας, δι' αὐτὸν πᾶσαι θλίψεις ἕως θανάτου ὑπομείναντες.

ΚΑΙ ΜΕΤ ΟΛΙΓΑ. Ἄντι τῆς ἐγερθῆσονται οἱ λοιποὶ ἠρμήδωσαν ὡς κοιμηθέντων αὐτῶν, ἐχὶ δὲ πηθεῖσιν. διὸ ὁ τῆς ἀγίας θανάτου κοιμησὶς ὑπομείνεται. ἀκολούθως δὲ τῆς κοιμήσεως ἢ ἀνάστασις.

ἔξυπνι-

* *Vulgata*
Viuent
mortui tui,
interfecti
mei resur-
gent: ex-
pergiscimi-
ni, & lau-
date qui
habitationis in
puluerē:
Ioan. 5, 28.

ἐξυπνιδήσονται ἄλλοι ἐν τοῖς μνημείοις καὶ τὸ πνεῦμα εἶρηται, καὶ δὲ τὸ δόρυ ἐξυπνιδήσονται, ἢ αἰνέσουσι καὶ τὸν Ἀκύλα, ἢ ἀλαλάξουσιν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα.

Ἡ ὃν δρόσος ἢ ὡδὴ σὲ ἴαμα αὐτοῖς ἐστίν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Δρόσον ἐν τέτοις ὑποκαλεῖται ἐργασίαν τὴν ζωοποιὸν τῆ πνεύματος ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν, δι' ἧς ἐργασίαν τὴν νεκρῶν ὁ μακάριος ἐφη Δαβὶδ. ψάλλει γὰρ πρὸς θεὸν καὶ φησὶν· ὑποστρέψατος δὲ σου τὸ πνεῦμα σου ἐξαποστελεῖς καὶ εἰς τὸν χεῖρ αὐτῶν ὅπως ἔβουλον ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμα σου, καὶ κηρύσσονται, καὶ ἀνακαταστήσεις τὸ πνεῦμα σου ἐπὶ τῆς γῆς. Δρόσος ἐν ἄρα ζωοποιός τὸ πνεῦμα ὡδὴ πατέρος, ἢ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐκ γῆς σώμασιν ἐπιείσα τὴν ἀφθαρσίαν.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ. Δρόσον οἶμα λέγει τὴν ζωοποιὸν τῆ ἀγίας πνεύματος δύναμιν, καὶ τὴν τῆ θανάτου λυτικὴν ἐνέργειαν· ὡς θεὸς καὶ ζωῆς.

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ. Δρόσον ἐν τέτοις ἐχ' ἔτι πρὸς τὴν ὡδὴ τὸ πνεῦμα λέγων, ἢ τὸ ζωοποιὸν τῆ πνεύματος ἐνέργειαν, ἢ δὲ χεῖρ καὶ τοῖς ἡδὴ καταφθαρμένοις ἐκ χειρὸς τῶν σώμασιν τὴν ὀλίθιον μὲν ἐξελάνει φθορῶν, ἀντικρίτως δὲ ὡσπερ ὡδὴσπολάζει τὴν ζωὴν. ὡσπερ γὰρ ἡ δρόσος ἐπὶ γῆς καταπίπτει ἢ ἡμέρα καὶ φεῶς ἐκφύει καὶ αὐξάνει καὶ ἐναποκαίματα αὐτῆ ἀπέρματα· τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ ὡδὴ σὲ δρόσος ἴαμα καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν παρέχει τοῖς σοῖς νεκροῖς, ὡς τὰ σώματα καὶ κηρὸν ἐπὶ τῆ γῆς ἰσάσθη. Οὐκ ἀν' ἀμάρτιαι, αὐτὸν εἶπὸν λέγων δρόσον τὸν μοιρολογίαν τῆ θύμῃ λόγον· ὅς ἐπιτάξαι τὰς ἑαυτῆ ζωοποιὸς ἐργασίας τοῖς ἑαυτῆ νεκροῖς ὁμῶς ἴασθαι ἀμαρτημάτων, εἴ περ καὶ αὐτοῖς καὶ ἀνθρώποι πηλοημέλιον παρέξει ὁμῶς τὴ ἀνάστασιν καὶ σωτηρίαν, καὶ ζωὴν αἰώνιον αὐτοῖς δωρήσεται. ἀλλ' ἐχ' τὰ τῆ ἀσεβῶν τοιαῦτα.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ὡσπερ γὰρ ὁ ὑπὸς ζωοποιεῖ τὰ κατὰ χεῖρας ἐκείνου ὡσπερ ἀπέρματα· ἔτις ὁ σὸς λόγος οἶον περ δρόσος αἰνέσουσι τῆ ἀνθρώπων τὴν φύσιν.

Ἡ ὃ γῆ τῶν ἀσεβῶν περσεῖται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τὸ γῆτον αὐτῶν κατὰλύεται φερόντα. αὐτὰ μὲν εἰ ὁ φερόντας

Quare *expergiscuntur* illi qui in monumentis sunt iuxta primum dictū, iuxta secundum verò *exultabunt*, vel *laudabunt* secundum Aquilam, vel *iubilabunt* iuxta Theodotionem.

* Ros enim qui à te sanatio eis est.

CYRILLI. Cognouimus in his rorem appellari viuificam Spiritus operationem atque virtutem, per quam mortuos suscitandos esse Dauid dixit. siquidem alibi ad Deum psallit & ait: *Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficiet, & in puluerem suum reuertentur. Emittere spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terra.* Ros igitur vitalis est Spiritus à Patre missus, per quem etiam terrenis corporibus impertit immortalitatem.

ET ITERVM. Rorem puto appellari vitalem virtutem Spiritus sancti, atque operationem quæ mortem destruat; utpote quæ Dei sit ac vitæ.

ET RVRSVS. Rorem hoc loco non aliud quàm spiritum dicens, vel vitalem Spiritus sancti operationem, quæ per Christum infusa etiam corporibus iam pridem corruptis expellit mortalem corruptionem, & pro ea vitam reddit. Quemadmodum enim ros in terram delapsus est in causa vt sensim & leniter semina in ipsa recondita augeantur & crescant: eodem modo ros à te stillans medicinam & vitam ac salutem præbebit defunctis tuis, quorum corpora super terram pro tempore sparsa fuerunt. Neutiquam tamen errabis, si dixeris ipsum rorem esse Vnigenitum Dei Verbum: quod quidem suas vitales stillas emittens mortuis suis simul curationem adferet peccatorum, si quid ab ipsis secundum hominem peccatum fuerit; atque insuper à mortuis resurgendi tribuet facultatem, & salutem ac vitam sempiternam. Ceterum res impiorum non sic se habent.

THEODORETI. Sicut enim pluuia semina defossa & quodammodo sepulta viuificat; sic Verbum tuum quasi quidam ros naturam hominum resuscitat.

* Terra autem impiorum cadet.

EIVSDEM. Terrena ipsorum prudentia destruetur. Hæc igitur Propheta dixit

CATE-
NA PA-
TRVM.

* *Vulgata*
Quia ros
lucis ros
tuus:

Psal. 103
29.

* *Vulgata*
Et terram
gigantum
detrahes in
ruinam.

CATE-
NA PA-
TRVM.

vniuersorum Deo hymnum contexens. Ceterum ipse Dominus adhortatur eos qui sibi fideles fuerint, tamquam in quibusdam cellis penuarijs in fide diuinorum sermonum & in spe rerum futurarum delitescant, & hoc pacto effugiant interitum ceteris hominibus imminentem.

CYRILLI. Hæc autem Iudæorum regionem pati contigit : siquidem in Christum & sanctos doctores eius debacchati fuerant, tamen si terrigenis spiritum salutis peperissent.

20. Vade populus meus, * ingredi in cubicula tua, claudere ostium tuum, abscondere paululum quantulumcumque donec pertranseat ira Domini.

THEODORETI. His verbis inducitur nobis persona Dei Sanctorum mentem ad molestiarum tolerantiam inungentis. Cum enim propter Euangelicam prædicationem intolerabiles subituri erant tentationes, idcirco admodum congruenter persuadet illis, vt in istiusmodi rebus viriliter se gerant ac gloriantur, dicens: *Vade populus meus, ingredi in cubiculum tuum.* Ingeniosè autem & valdè accommodatè cubicula fortè nuncupat sepulchra quæ in terra sunt. Siquidem generis nostri principi, id est Adamo dictum est: *Terra es, & in terram reuertèris.* Quin & natura hominis ob transgressionem detestabilis facta est: verùm ab hac ira diuina consummationis tempore liberabitur. Absconde te igitur, inquit, popule meus, & sustine parumper, donec mors ex ira Dei irrogata prætereat, & tempus resurrectionis omnium aduenerit. Licet enim, inquit, mortem patiaris, & id quidem sanctis prædicatoribus accidat, attamen omnium Dominus poenam infliget ijs qui viros sanctos occiderint. Inducit enim à sancto Dominus iram super habitantes terram. Simile hoc est illi: *Et pluit Dominus à Domino super Sodomam ignem & sulphur.* Itaque Filius à sancto Patre inducet iram super habitantes terram; nam vt ipse alicubi ait, *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem.*

EVS EBI I. Post doctrinam de mortuorum resurrectione, cum spiritus Pro-

εἶρηκεν ἕμνον ὑψαίνων τῶν ἁγίων. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τοῖς εἰς αὐτὸν πιστοῖς λόγῳ παρεγγύσθη, ἀσπερ εἰ ποταμοῖς τῆ πίστεως ἡμῶν κηρυγμάτων καὶ τῆ ἐλπίδι ἡμῶν μελλόντων κατὰ κρυβῆναι, καὶ ἀμφυγῆναι τὸν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐπιπεσόντων ὄλεθρον.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Καὶ τὸτο παθὴν σωθήσῃ τῆ ἡμῶν Ἰουδαίων χώρα· πεπαρωθήσῃ γὰρ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς ἁγίους μυσταγωγῶν, καίτοι τὸ τῆς σωτηρίας τεκόντος πνεῦμα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς.

κ'. Βάδιζε λαός μου, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιδὸν σου, ἀποκλείσον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβητι μικρὸν ὅσον ἕως ἀνὰ παρέλθῃ ἡ ὄργη κυρίου.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὸ τὸ θεὸς φέρουσαν ἐν τέτοις ἡμῶν εἰσοκούσῃ ἡμῶν ἁγίους τὸν τῶν ἐπαλείφοντες εἰς τὸ τληπαθῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀφορήτοις ἐπιπεσόντων πειρασμοῖς ὅθεν τὸ κήρυγμα τὸ διαγγελκόν, ταύτητι καὶ μάλα εἰκότως κατανανιδέσθῃ, φιλέη ἡμῶν τῶν αὐτῶν ἀναπέσει, λέγει· Βάδιζε λαός μου, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιδὸν σου. διφύσασα δὲ καὶ ὑφ' ἡμῶν ἄγαν ἀποκλείεται ταμιεῖα πάρα περὶ ἐν τῇ γῆ μνήματα εἶρηται μὲν γὰρ τῆ τῆ γῆς ἀρχῆς, τετίσι τῶν Ἀδάμ· τῆ εἰς, εἰς εἰς γῆν ἀπαλόσῃ, καὶ ἐπαράτος ἦν ὅθεν τὴν ὄργην ἡ ἀνθρώπου φύσις· λυθῆσῃ δὲ τὰ ἐν θείας ὄργης ἐπιπεσόντων καὶ τὸν τὸ σωτηρίας καίριον. Οὐκ ἐν ἀποκρύβηθι, φησὶν, ὁ λαός μου, καὶ ἀνάγει βραχὺ, ὅσον ἕως ἀνὰ ὅθεν ὄργης θείας παρέλθῃ, καὶ ὁ τὸ ἀπάντων ἀναστάσις ἀπαδείχῃ καίριος. εἰ γὰρ καὶ πάθοις, φησὶ, τὸ πθῆναι τυχόν, καὶ τὸτο τοῖς ἁγίοις μυσταγωγῶν· ἀλλ' ἐν πάντων διασώτης ἐπίσῃ τὴν κλάσῃ τοῖς ἀνηκῶσι τῶν ἁγίων. ἐπάρα γὰρ ἀπὸ ἀγίας κύριος τὴν ὄργην ἐπὶ τῶν κατοικῶνται τὴν γῆν. ὅμοιοι τὸτο ἔστιν ἐκείνων· καὶ ἔβραζε κύριος ὅθεν καίριος ἐπὶ Σόδομα πῦρ καὶ θύων. Οὐκ ἐν ὁ ὑδὸς ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἐπίσῃ τὴν ὄργην ἐπὶ τῶν κατοικῶνται ἐπὶ τῆ γῆς· ὁ γὰρ αὐτὸς περὶ φησὶν, ὁ Πατὴρ κείναι ἐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωκε τῶν ἡμῶν, ἵνα πάντες πᾶσι τὸν ὑδὸν ὡς πᾶσι τὸν πατέρα.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆ ἡμῶν νεκρῶν ἀναστάσις, ὡς ὁμοίως ἔμελλεν

* vulgata
intra

* ostia tua
super te,
abscondere
modicum
ad momentum
donec
pertranseat
indignatio.

Gen. 3.

Gen. 9.

Ioan. 5,
22.

ἐμπεραθῶν, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ μὴ τὴν ἀνάστασιν
συνηγμένους, τὰς ἀγίους τῆς θεῆς θρασυμένους
τὸ πνεῦμα τὸ κατακαίον· ἔπειτα τὴν ὀργὴν
τοῖς ἀσεβέσι ὀργὴν καὶ ἀνοήσιαν, τὰ τεί-
γματι τῆς ἀγίας θεωροφωτῆς ἀποχωρεῖν πρὸς
βραχὺ, καὶ μακρὰν πρὸς κρύπτειν, ὡς ἀπὸ
θεωροῦς ὃ ἦν ἀσεβῶν γίνεσθαι ἀπολείας.

ΚΑΙ ΜΕΘ' ἑτέρα. Ταμίεια δὲ τῆ λαῶν
τῆς θεῆς αἱ πολλαὶ ὡς τὰ πατρὶ τυχερά-
νοση μοι, ἐκάστω τῶ γματι τῆς ἀγίας καὶ
τῶ δικαίᾳ τῆς θεῆς κρείσσον ἀφωτισμένῳ.
εἰς ταῦτ' ἐν τῆ σοὶ παρεσκευασμένα τα-
μίεια, φησὶ, ὃ ἐμὸς λαὸς εἰσελθε, καὶ ἀπό-
κλεισον τῶ θύρον σου.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Παρελθέσης δὲ αὐτῆς
ἀναπαύσασαι, λοιπὸν τὰς ἡμέρας ταμίειαν
πύλας μὴ πολλῆς ὀχέουσι, καὶ παρήσσιας
πρὸς τὸν νέον κατοπίδεν εἰς αἰῶνα, καὶ
τῶ ἐπιτηδεύματι σοὶ βασιλείᾳ τῆς θεῆς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ταῦτα ὀχέουσι
τὸν κύριον τοῖς ἡερίσιν Ἀποστόλοις παρεγνή-
σασθαι· ὅτι γὰρ φησὶν, ἴδμεν τὸν ἑσρατοπέ-
δον κυκλωμένῳ τῶ Ἱερουσαλήμ, γινώσκου-
σι ὅτι ἡγήσαν ἢ ἐρήμωσις αὐτῆς. Καὶ πάλιν·
Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ
ἄρη· καὶ ὃ ἐπὶ τῆς δόμοτος μὴ κτεθήτω
ἄρα τί ἐν τῆς οἰκίας αὐτῆς. ὡρολόγι δὲ αὐ-
τοῖς ἵνα ἀφεύγῃ τὸν ἐπιτερόμενον τοῖς ἀ-
πιστοῖσιν ὄλιθρον.

pheticus vidisset sanctos Dei servos veluti co-
ram se adstantes, & post resurrectionem in
vnum collectos: deinde cum ex alia parte con-
spexisset iram impijs imminentem, sanctorum
coetum alloquitur ut secedant parumper, &
à longè abscondantur, vt ne spectatores qui-
dem sint interitus impiorum.

ET POST ALIA. Cubicula verò po-
puli Dei sunt multæ istæ mansiones,
quæ apud Patrem sunt cuilibet ordini
Sanctorum secundum iustum Dei iudicium
destinatæ. In hæc igitur, inquit, cubi-
cula ingredi popule meus, & ostium
claude.

EIVSDEM. Vbi autem ira Dei trans-
ierit, patefactis ceterum cubiculorum ipso-
rum ianuis cum magna libertate progredere,
vt nouum sæculum & Regnum Dei tibi pro-
missum aspicias.

THEODORETI. Hæc reperimus
Dominum sanctis suis Apostolis promississe:
Cum enim, inquit, videritis circumdari ab
exercitu Hierusalem, tunc scitote quia ap-
propinquauit desolatio eius. Et iterum: Tunc
qui in Iudæa sunt fugiant ad montes:
& qui in tecto non descendat tollere ali-
quid de domo sua. Prædicat autem ipsis vt
effugiant mortem quæ imminet his qui non
crediderunt.

CATE-
NA PA-
TRVM.

Lucæ 21,
20.

Math. 24,
15.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hoc Canticum orat Propheta Deum, vt
impios per flagella ad rectam vitam
& salutem compellat, eò quòd pro-
spicit ad luxum, flagella ad virtu-
tem & ad Deum homines reducant. Denique
spe resurrectionis hortatur iustos, vt alacriter
mortem & dura omnia sustineant, quasi ad cæ-
lum aspirantes.

9. De nocte manè consurgit spiritus meus ad
te Deus.] Græcè est, Ἐν νυκτὶ ὀρεξίσει, De nocte
manicat vel diluculat: pro quo Vulgata vertit,
Anima mea desideravit te in nocte, sed & spiritus
meo in precordis meis de manè vigilabo ad te,
sumptâ metaphorâ ab ijs qui magno desiderio
aduentum diei expectant, vt aliquod opus ma-
gnum faciant: solent enim illi semel iterumque
de nocte consurgere, contemplari stellas, ac læ-
piùs versus Orientem inspicere, si fortè signum
aliquod aduentus Solis appareat in cælo. Sic
itaque Propheta magno Messie desiderio in-
flammat, in antiquæ legis nocte constitutus
assidue Oracula quæ de Christo erant contem-
plabatur: (Quia, inquit, lux præcepit tua super
terram:) quibus inter vmbas illustratus, spiri-
tu prophetico manè legis Euangelicæ atque my-

steria gratiæ præuidens, totis præcordijs ortum
Solis, id est Christi aduentum desiderabat, eu-
piens ipsum inter homines conuersantem con-
spicere. S. Thomas in Commentarijs super
cap. 13. ad Romanos hunc Isaïæ locum expo-
nens per noctem intelligit vitam præsentem, in
qua solùm per speculum & ænigma Deum vi-
dere licet, aut in nocte, hoc est eum tentationi-
bus opprimimur, & varijs illusionibus affligi-
mur: tunc enim quasi in tenebris versamur, &
Dei auxilio magis indigemus. Denique noctis
& diluculi mentionem facit, quia istiusmodi
tempora orationi & contemplationi magis ido-
nea videntur & opportuna. Hinc collige quan-
ta sit factarum antiquitas vigiliarum, & quàm
celebris semper fuerit mediâ nocte surgendi
ratio ad laudandum Deum. Neque enim est hæc
humana inuentio nouiter introducta, sed anti-
quissima religio Spiritu diuino instituta, vt su-
perius annotauimus ad illa verba Psalmi 118.
Media nocte surgebam ad consistendum tibi. item
ad illud Psal. 61. In matutinis meditabor in te.
& rursus ad illud, Anticipauerunt vigiliis oculi
mei. Vbi consule nostras Annotationes.

Quid per
noctem
mysticè do-
signetur.

Nox & di-
luculum
orationi
tempus cõ-
modum.

Psal. 76.

IBIDEM. Iustissimè discite qui habitatis
super

Quantum
fuerit Pro-
pheta desi-
derium vi-
dendi Chri-
stum.

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.
Supplicia
iustitiam
Dei mani-
festans.

super terram.] Pro quo Vulgata vertit, *Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.* q. d. Ex zelo, quo desidero vt nomen tuum & memoria, o Domine, ab omnibus etiam impijs sanctificetur, opto vt subinde iudicium aliquod & vindictam publicam in impios in hac vita exerceas, per quam illi te tuamque iustitiam cognoscant & addiscant: plerique enim ita suis vitijs sunt affixi, vt non nisi per grauia flagella corrigi possint. Ita Cornelius cum S. Thoma, Sanchez & alijs. S. Hieronymus verò refert hæc ad diem iudicij. q. d. Cum pro qualitate operis vnicique in die iudicij reddideris quod meretur, tunc iustitia tua cognoscetur in orbe terrarum, quæ prius apud incredulos videbatur iniusta: sed sera & inutilis erit illa disciplina, nisi eam accipiant ij qui adhuc viuunt ab exemplis eorum qui iam post iudicium particulare in infernum detrusi ibidem torquentur: quomodo Virgilius lib. 6. Æneidos de Phlegya ait:

*Phlegyasque miserimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per umbras,
Discite iustitiam moniti, & non temnere Diuos.*

10. *Cessauit enim impius.*] Aquila & Theodotion, ελειθην ασεβης, *Misericordiam consecutus est impius:* Symmachus, Εδωριθην ασεβης, *Donatum est impio:* Vulgata, *Misereamur impio, & non discet iustitiam:* significans impium per indulgentiam minimè corrigi, sed in malo magis confirmari. Quod clariùs & fusiùs Septuaginta explicant: *Omnis qui non didicerit iustitiam super terram veritatem non faciet.* q. d. Nisi impium punieris, sic vt re ipsa iustitiæ flagella sentiat, haudquaquam ad frugem se componet. Talis est eorum indoles hominum suis cupedijs addictorum, ac durorum & obstinatorum, vt lenitate exasperentur, asperitate leniantur & doquentur.

Impij sine
flagellis vix
emendantur.

IBIDEM. *Tollatur impius, vt non videat gloriam Domini.*] Hæc propheta in proditorem Iudam eiusque similes quadrat: de quibus à SS. Patribus exponi solet. Vulgata legit, *In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.* Quod optimè exponit Cornelius per auxesim dictum ad peccatum impij exaggerandum, quòd in terra Sanctorù id perpetraverit. Hæc autem terra Sanctorum est Ecclesia, vel Religio. Vnde hæc sententia Tropologicè in eos potissimum quadrat qui in sancta societate aut Religione dissolutè vel irreligiosè viuunt: grauis enim in eos incumbet diuini iudicij censura, quòd in terra sanctorum, inter sanctos Religiosos, vbi omnis auditus peccatis videbatur exclusus, planaque & facilis ad omnem virtutem & sanctitatem patebat via, laxè & remissè vixerint, atque iniqua gesserint. Vnde S. Bernardus in Declaratione post initium: *In terra Sanctorum,* inquit, *id est in clero existens tamquam in calo, iniqua gessit: ideo inuenta est iniquitas eius ad odium, nec remitteretur.* Hoc enim peccatum est quasi sacrilegium: est enim violatio & infamatio rei sacræ, puta status Ecclesiastici aut religiosi.

Graviora
sunt peccata
qua in Reli-
gione com-
mittuntur
quàm ex-
tra illam.

11. *Domine excelsum est brachium tuum, & nescierunt; scientes autem confundentur. Zelus apprehendet populum ineruditum: & nunc ignis aduersarios comedet.*] Pro quo Vulgata legit,

Domine exalterur manus tua, & non videant: confundantur zelantes populi: & ignis hostes tuos deuoret. q. d. Domine potenti manu tua effice, vt tam impij & indigni non videant gloriam tuam. Deinde per correctionem subdit: *Imò verò videant eam eminus & quasi per umbram in die iudicij, sed ad suam confusionem, zelantes populi, scilicet impij; qui zelo & inuidiâ tabescent, videntes Sanctos ad illam gloriam vocari, se verò ab ea excludi.* Ita Cornelius noster exponit.

12. *Domine Deus noster pacem da nobis.*] Vulgata hoc effert in futuro, *Domine dabis pacem nobis.* Consumptis hostibus pacem postulat, id est plenam tranquillitatem & absolutam felicitatem, vt nihil ipsis amplius formidandum sit. Vnde per *pacem* hoc loco nonnulli intelligunt *Christum*, qui est pax nostra, & fecit utraque vnum. Alij intelligunt *conscientiam tranquillitatem*, quam non nisi iustificatos ex fide habere contingit: alij *Spiritum sanctum*, qui nos red- dat immunes atque securos ab omnibus dæmonum impugnationibus: alij *gloriam immortalitatis*, quâ cum Deo viuimus in æternum. Quæ omnia ferè eodem recidunt.

IBIDEM. *Omnia enim reddidisti nobis.*] Quasi dicant (vt explicat S. Hieronymus:) Quoniam operibus nostris malis iustas reddidisti pœnas, & sic ea iustè puniisti & expiasti; tandem veniam & pacem, quia sat pœnarum dedimus. Vulgata legit: *Omnia enim opera nostra operatus es nobis.* Id est, Quidquid boni fecimus, quidquid passi sumus, & quæcumque mala sustinuumus, opus tuum, virtute tuâ sustinuumus, & tui causâ perpeffi sumus. Nisi tu Domine adiuuisses nos, utique consumpti fuissetus, &c. tuæ igitur Prouidentie adscribimus, & non nostris viribus aut fortitudini, quòd salui facti sumus. Deus enim est, vt Paulus ait, *qui operatur omnia in omnibus.* Et iterum: *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere.*

13. *Domine Deus noster posside nos: Domine extra te alium nescimus, nomen tuum nominamus.*] Pro quo Vulgata legit, *Domine Deus noster possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui.* Hæc est vox iustorum, à dura mundi, carnis ac dæmonum seruitute liberatorum, ac sese totos soli Deo consecrantium.

14. *Mortui autem vitam non videbunt, neque Medici suscitabunt.*] Vulgata reddit, *Mortientes non viuant, gigantes non resurgant:* Symmachus, *Mortui non viuificabunt, gigantes non suscitabunt:* in Hebræo est vox *gigant* rephaim: quæ dictio & *Medicos* & *gigantes* significat. Intelligit autem peccatores & superbos non resursecturos ad vitam, sed ad mortem secundam & æternam, vt passim Interpretes exponunt.

18. *Propter timorem tuum Domine in utero accepimus, & parturimus, & peperimus spiritum salutis tuae, quem fecimus super terram.*] Hæc nonnihil aliter legit Vulgata; omittit enim priora verba, & tantùm habet ista: *Concepimus, & quasi parturimus, & peperimus spiritum: salutes non fecimus in terra.* Agit autem de timore illo initiali, quem Spiritus sanctus solet peccatori incutere, ipsum sic disponendo vt de peccatis

Pax à Deo
expendo

Ephel. 2.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

14.

peccatis doleat, ne grauissimas pœnas paratas reprobis incurrat, & cum hoc modo excitare & præuenire, vt veram pœnitentiam agere proponat, vti tradit Tridentinum Sess. 14. cap. 4. de Sacramento Pœnitentiæ. Vide plura de hoc timore in Annotationibus ad Psal. 110. vers. 9. & alibi. Ceterum hîc duo sunt obseruanda: Primum, ex Cyrilli & optimorum Interpretum sententia, hæc ad Concionatores & spirituales Patres accommodè referri, qui à facie Domini concipiunt sensus ac verba, quibus spirituales Deo filios gignant atque parturiant, eo modo quo optimus ille, *Communis totius mundi Pater* (vt illum appellat Chrylost. in Commemoratione S. Pauli) & *Mater membrorum Christi* (vt Bernardus Serm. 12. in Cant.) siue *Nutritor Ecclesia* (vt Ambrosius Serm. 18.) dicebat:

Gal. 4, 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christum in vobis.* Alterum, non leue Interpretibus negotium facessere lectionem Vulgatæ, dum vna ex parte dicit *Peperimus spiritum*, ex aliâ verò immediatè subijcit, *Salutes non fecimus.* Quis enim is spiritus conceptus & partus sit, quem nulla sequatur salus? Vnde existimo maximè acutam & cohærentem eorum interpretationem esse, qui apud Sanctium nostrum censent *spiritum* significare ventum; ac proinde peperisse spiritum, esse idem ac rem euanidam & nullius momenti produxisse. Cui expositioni tum optimè cohærent quæ sequuntur: *Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores orbis:* tum etiam adstipulatur S. Hieronymus in Commentario aienis iuxta Hebraicum hoc dici: *Quia nihil dignum tuâ fecimus misericordiâ, propterea impij non corruperunt.* Itaque hic fuerit sensus; ac si Doctores & Concionatores dixerint, se prædicationi Euangelicæ operam nauantes sustinuisse quidem dolores, quos sustinuit puerpera, siue in euoluendis libris, & nouis conceptibus inueniendis, & exquisitis discursibus fabricandis; siue in defatigatione corporis & animi, quæ ad id munus sequi solet; non tamen illud ipsis contigisse leuamen quod parturienti, quæ cum peperit filium, iam non meminit *pressura propter gaudium, quia natus est*

homo in mundum. Nam post tot studia & meditata cogitationes, elaboratas politasque locutiones ac dicendi modos, nullus tandem auditorum extiterit fructus, siue compunctio, & ad Deum conuersio, nec ceciderint habitatores terræ, sed in suis peccatis immoti fixique permanferint.

19. *Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis, &c.*] Aquila, Ζήσονται οἱ νεκροὶ αὐ: Symmachus, Ζήσονται οἱ νεκροὶ αὐ, *Vivent mortui:* ita etiam Vulgata legit, & addit, *Interfecti mei resurgent.* Describit hîc Prophetam spem iustorum quam habent resurrectionis. Quod autem Isaias ad litteram de Sanctorum resurrectione scripsit, ad animarum liberationem hoc modo applicat noster Aluaréz de Paz Tom. 3. lib. 1. partis 1. cap. 9. Deum cum Ecclesia per modum colloquij sic loquentem introducens. q. d. *Vivent, ô Ecclesia, iusti tui, nec diabolus multiplici astutiâ suâ poterit ab eis vitam eripere. An non id credis? Credo, inquit Ecclesia: & interfecti mei, quos aliquando peccato sordentes & mortuos luxi, scio quia ad gratiam & sanctitatem suscitabuntur. Sed quo pacto eos Domine suscitabis? vnde ipsorum viuificationem incipies? Certè à rore tuo, à cognitione propriæ miseræ, & diuinæ miserationis tuæ, quam illis in meditatione tribues. Ros enim lucis est iste ros tuus. Nam quemadmodum herbæ languentes rore virescunt & pullulant; ita & animæ rore lucis aut meditationis illuminatæ nouam vitam, aut si iam viuunt, nouum feruorem concipiunt. Hoc etiam rore lucis & orationis, quo animas rigas, tertam gigantum, id est infernum, habitationem dæmonum superbiorum detrahes in ruinam: quia cum illi à fraudibus inchoent, facile est, detectâ per rorem lucis fraude, eorum impetus tuâ gratiâ superare. Diuinæ enim gratiæ fluxus instar roris lucidi siue crystallinæ aquæ procedens in sublime ascendere facit, & supernare quos perfundit. Hoc igitur Sancti delibuti è medio mortis puluere impellentur, vt sursum surgant, & ascendant in sublimia, vbi æternum viuunt.*

ANNO-TATIONES COM-
DERIT.

Rore gratia
perfulsi spiritaliter
suscitamur.

CANTICVM IONÆ PROPHETAE.

2. ΒΟΗΣΑ ἐν θλίψει μου
πρὸς κύριον τὸν θεόν
μου, ὃς εἰσήκουσέ με.

ANONYMOY. Ζηλώσωμεν τὸ πρῶτον τὴν ἀρετὴν, καὶ ζητησώμεθα, καὶ ταῖς διχαῖς ἀδελφότητος προσκαρτησώμεθα. εἰ μὴ γὰρ ἀδελφότητος ἐκείνου προσήκητο, καὶ τὸ τοιοῦτον ἐποιεῖτο, ἔκ ἀν τὸν θεὸν ἐο τῆ γαστρὶ τῆ κήτης περικυλισόμενος ἀπέδωκε κτηνώμεθα ἐν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπινοήσωμεν ταύτην μελέτην, ἵν' ὅταν ὑπὸ πειρασμῶ πῶς ὡσπερ ὑπὸ κήτους κατὰ ποταμῶν ἐξεμεθύμεθα ἐξ τῆς πρὸς θεὸν ἀδελφότητος.

Tomus III.

3. G LAMAVI * in tribulatione
mea ad Dominum * Deum
meum, & exaudiuit me.

ANONYMI. Imitemur virtutem Prophetæ, & euigilemus, atque orationibus incessanter insistamus: nisi enim ipse continud orasset, atque hanc fecisset meditationem, non utique in ventre ceti inclusus Deum fuisset deprecatus: Possideamus igitur & nos laudabilem hanc meditationem, vt quando à tentatione aliqua non secus ac ceto demergimur per orationem emergamus.

B b b b b

De

Ionæ 2.
* Vulgata
de
* abest ab
ea.

De ventre inferi * clamoris mei audisti vocem meam.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* *Vulgata*
clamaui, &
exaudisti
* Et proie-
cisti me in
profundum
in corde
maris, &
flumen cir-
cumdedit
me: omnes
gurgites
tui

4. * Proiecisti me in profunda cordis maris & flumina quæ circumdederunt: omnes eleuationes tuæ & fluctus tui super me transierunt.

NICOLAI PRESBYTERI. Propheta semetipsum videns ex aquis mortem & dentium ceti diuisionem atque in faucibus eius contritionem effugisse, & quasi in loco quodam spatio mirabiliter cōmorari, seruatori suo & precum suarum exauditori gratias agit. Non aliter enim pericula istiusmodi effugi posse considerabat, nisi Deus qui prius auersus fuerat precibus ipsius inclinatus fuisset: propheticè nimirum cernebat preces suas admissas esse, atque insuper laudis canticum deberi: ostendens circumdantium se malorum magnitudinem enarrat, scilicet vltimam abyssum, procellarum arcuatarum impetum, & per modum fluminis in ipsum ingruentium, in rebus hisce desperationem, sancti templi orbitatem, quæ damnum erat intolerabile.

5. Et ego dixi, Abiectus sum ex oculis tuis.

* *Vulgata*
à conspe-
ctu oculo-
rum tuo-
rum.

CYRILLI. Se in maris profundo fuisse dicit, & in confusione aquarum multarum, quæ quasi fluuiatiles latices ipsum circumdederant, & tantis calamitatibus inuoluerant, vt putaretur deinceps omnimodam diuinorum oculorum auersionem subiturus.

* Putásne addam, vt videam templum sanctum tuum?

* *Vulgata*
Verumtam-
en rursus
videbo

EIVSDEM. Vidit quidem se Dei virtute conseruatum, verumtamen quiescit, etsi de ventre ceti edendus sit. Hoc autem ipsi vel maximè in votis est, vt in diuinum templum ingredi possit, atque hanc gratiam consequi precatur, contestans Deum hæc omnia posse perficere.

6. * Circumfusa est mihi aqua vsque ad animam: abyssus vallauit me * nouissima,

* *Vulgata*
Circumde-
derunt me
aquæ

* *omittit.*

NICOLAI PRESBYTERI. Propheta adhuc commemorat periculorum quæ ipsi

Εκ κοιλίας ἄδε κραυγῆς μου ἤκουσας φωνῆς μου.

δ. Απέρριψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκυκλώσαν με· πάντες ὁ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματα σου ἐπέμεινάν με.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Οὐδὲ ἑαυτὸν ὁ θεωρητὴς τὴν ἐκ τῆς ὑδάτων ἐκπεφυγῶτα θάνατον καὶ τῆς ὁδόντων τῆ κήτους τὴν ἀγαμέμνον τὴν ἐν τῷ φάρυγι σωφίμων, καὶ ὡς ἐν τῷ πῶ τῷ διρυχῶρι ὡδῶδῶτος ἀχρονῶ, ἀχρονῶ τῷ στωκῶ καὶ τῆς ἑμπερ δέσσαν εἰσακῶσαι π. ἔ γδ ἑτέρως εἶναι τῆς τοῖτοις κηδύταις ἐκφυγεῖν ἐλογίζετο, μὴ τῶ θεῷ τῶ σφίλι δαπσεφέντος τῶς αὐτῆ κατὰ κηδύταις ἰεσῶσαι· ἦτοιω θεωρητικῶς εἰσὶ δεχῶν αὐτῆ τῶς ἀχῶς ἐθεώρησε, καὶ ἐποφειλόμην τὸν ἕμιον· δεκῶς τὸ μέγατος τῆς κηλωσάντων αὐτὸν ἐκδιηγῶται κηδύταις, τῶ ἰχῶ τῶ ἀβυσσῶν, τῆς κυκλώσαν τῶ ὀρμῶ κητεμῶν, καὶ ποταμῶν κατ' αὐτῆ φερεμῶν, τὴν ἐν τῶτοις δαπῶσαι, καὶ τῶ ἀγῶ ναῦ τῶ σῆρησι, ζῆμιαν ἔσρη ἐφορητῆ.

ε. Καγὼ εἶπον, ἀπόσμαι ὅξ ὀφθαλμῶ σου.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ἐν αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μυχοῖς γηρυθῶν φησι, καὶ ἐν συγχῶσι πολλῶν ὑδάτων, ἐν ἴσῳ ποταμοῖς νάμωσι ὅτι κηλῶντων, καὶ σμφορῶς εἰς τῶτε κηδύταις τῶν, ὡς ἐνοῶσαι λοιπὸν τῆς θείων ὀμῶν παντῶν ἕπομῶν τῶ δαπσεφῆ.

Αἶρα προσθήσω, ἔσπῶ βλέψαι με πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἶδε μὴ ὅτι διωάμαι θεῷ τηθήρηται, ἐκδιελεῖ γὰ μὴ, εἰ καὶ ἐκδοθήσεται ἐκ τῆς κοιλίας τῆ κήτους. Ἐπίδοσι δὲ ποιεῖται τὸ, καὶ εἰς αὐτὸν εἰσελάσαι τὴν θείων ναὸν, καὶ τῆς τοῖα δὲ χῶρῶς ἀχῶται τυχεῖν, τὸ πάντα δύναντι κητερῶν ὅτι μῆρησῶν θεῷ.

ς. Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου· ἀβυσσὸς ἐκύκλωσέν με ἐσχάτη,

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Ἐπ' τῆς συμβεβηκότων αὐτῆ κηδύταις τὸ μέγατος ὁ θεωρητῆς

περφήτης ἐκδιηγείται, καὶ τὸ ὄψαδ' ὄξω σ' σαπιρίας ἐκπλήττειται. φείδον γάρ με, φησὶν, ὕδατα ἕως ψυχῆς μου. τῆς ἐξ ὕδατων φειοχίης, ὡς μοίλω ἐν ἐμοὶ τὴν ψυχὴν φειλιμπάνωδ' κακαλυμμένη πλάγῳ ἀπερώνται.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Ὅτι ἐν θαλάσῃ γέρον καὶ ἐν χισμαῖς ὄρεων. καταδυομένη γὰρ, καὶ τὸ εἶδος, τὴν κήτους ἐν πέτραις καὶ τοῖς ἐν θαλάσῃ ἀπηλαγίοις ἐκ ἠγρόισιν ὁ περφήτης.

Ἐδὺ ἡ κεφαλὴ μου εἰς χισμαῖς ὄρέων.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ποίων δὲ ὄρεων εἶποι- μὲν χισμαῖς ἔχειν τὴν γαστέρα τῶν κήτους; ἢ δῆλον ὡς τὸ ζωοποιὸν τάφον περσικῆρυ- τῆ, χισμαῖς ὄρεων περσικῆρυτῆ. Δὲ τὸ λελατῶμῶδ' πίτρα. χισμαῖς δὲ ὄρεων φη- σαιμι ἔγωγα καὶ τὸ ἀξέρραγῆται τὴν φάλαγ- γα καὶ τὸν σωματισμὸν τῆς ποιητῆς ἐ ὑποχθονίων καὶ ἀμειλίκτην δυνάμεων, αἱ τὰς τῆς παρελθόντων κατῆρον ψυχῆς. ἔθος γὰρ ὅρα τὴν θύλα γαφλεῖ καὶ τὰς ἀγγελικὰς καὶ τὰς ἐναντίας δυνάμεις ἀποκαλεῖν.

Ζ'. Κατέβην εἰς γλῶ, ἥς ὁ μοχλοὶ αὐτῆς κάτχοι αἰώνιοι.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Τῆς τῶν αἰδῶν. ἐχ' ὅτι γέροντι ἐκείσε, ἀλλ' ὅτι τὴν κινδύνε τὸ μέ- γαθος εἶδον ἀποδείξει τὴν τῶν πῆλαια δοκεῖν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπτα σκυλίσας τὸν αἰδῶν, ἐ τῶν ἐκείσε ὀγκυρῆζας πινδύμασι, καὶ τὰς ἀνιήτοις πύλας ἀνίει, ἀνιέτω πάλιν. ἀναβεθήκει γὰρ ἐκ φθορῆς ἡ ζωὴ αὐτῆς.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Ἀλλὰ καὶ τὸ μηδαμῶς κατῆται εἰς γλῶ ἥς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτο- χοι αἰώνιοι τῆς Ἰωνᾶ. ἀρμόσθ' καὶ μᾶλλον χεῖρα εἰκότως, τῆς τὰς χαλκῆς πύλας σιμῆσαντι, καὶ τὰς σιδνεῶς μοχλῆς κα- τῆσαντι. πύλασιν γὰρ αἰδῶν ἰδόντες αὐτὴν ἔπιπταν. ἐ εἶπε τῶν ἐν δισμοῖς ἐξέλθοντι, καὶ τῶν ἐν τῆς σκότει ἀνακαλύφθητε.

Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορῆς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ κύριε ὁ θεός μου.

ἦ. Ἐν τῆς ἐκλείπειν ἔξ' ἐμῆ τὴν ψυχὴν μου ἔ' κυρία ἐμνήστω, καὶ ἔλθοι πρὸς σέ ἡ προσευχὴ μου πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Πάλιν ἐφαρμῶσιον Χελ- ΤΟΜΟΥΣ III.

acciderant magnitudinem, & admirabilem salutis suae rationem obstupescit. Circumde- derunt enim, inquit, me aqua usque ad animum meum. Id est, ac sic dicat, Mortifi- catus fui à circumfusione aquarum, ita ut sola anima superesset mihi numerofo pelago obtecto.

CYRILLI. Quoniam in mari fuit & in scif- suris montium. Dum cetus enim, uti par est, in petris & in maris recessibus demergetur Propheta minimè ignoravit.

* Intrauit caput. meum in scif- furas montium.

SEVERI. Qualium possòd montium dicere possimus sciffuras habere ventrem ceti? Vti- que manifestum quòd viuificum sepulchrum prædixerit, dum sciffurarum montium me- minit; quoniam petra sciffa fuit. Ceterum scif- furas montium ego dixerim etiam conqua- sationem agminis & præfidij prauarū & sub- terrestrium atque immanium virtutum, quæ decedentium animas derinebant. Solet enim Scriptura montes quoque appellare angelicas & aduersarias virtutes.

7.* Descendi in terrā, cuius vectes eius sunt retinacula sempiterna:

CYRILLI. Id est infernum. Non quòd ibi fuerit, sed quòd periculi magnitudo nihil à morte distare videretur.

EIVSDEM. Deinde ubi expoliavit infernum, & spiritibus qui ibi sunt prædicauit, & insupe- rabiles portas deiecit, iterum reuixit. Resuscit- tata enim fuit ex interitu vita eius.

SEVERI. Sed neque in Ionam villo modo quadrabit descensus in terram cuius vectes eius custodiæ æternales: imòd potiùs Christo id me- ritò conueniet, qui portas æreas confregit, & vectes ferreos distrupit: siquidem inferni cu- stodes videntes ipsum consternati fuerunt: dixitque ijs qui vincti erant Exite, & ijs qui in tenebris versabantur Reuelamini.

* Et ascendat de interitu vita mea ad te Domine Deus meus.

8. Cum * deficeret ex me ani- ma mea Domini recordatus sum, * & veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

SEVERI. Hoc iterum accommodandum est B b b b b 2 Chri-

CATE- NA PA- TRVM.

* Vulgata Pelagus operuit caput meum.

* Vulgata Ad extre- ma mon- tium de- scendi: ter- ræ vectes concluderunt me in æternum:

* Vulgata Et subleua- bis de cor- ruptione vitam meā * angustia- retur in me anima mea * vt

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

Christo, de quo scriptum est, quod non de-
relicta sit anima eius in inferno, neque caro
eius viderit corruptionem.

* *Vulgata*
vanitates
frustrà, mi-
sericordiam
suam dere-
linquunt.
* in
* *omittis.*

9. Qui custodiūt * vana & men-
dacia, misericordiam reliquerunt.

10. Ego autem * cum voce lau-
dis * & confessionis immolabo
tibi : quæcumque vovi reddam
* tibi pro salute mea Domino.

* pro salu-
te Domino.

E I V S D E M. Alij, inquit, cùm te
vniuersorum Dominum ignorarent, ex-
inde vanitatis laqueis irretiti, & falsi no-
minis dijs cultum exhibentes, non pe-
tunt à te misericordiam, neque talem
spem habuerunt. Ego verò non facio
vt illi; sed offeram tibi Cantica gratia-
rum.

59, καὶ ἔγραψαι, ὅτι ἐκ ἐγκατελείφθη
ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς τὸν ἄδην, ἔτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ
εἶδε διαφθορὰν.

θ. Φυλασόμενοι μάταια καὶ
ψυδοῦν, ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον.

ι. Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως
καὶ ἑξομολογήσεως θύσω σοι ὅσα
ἠυξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτη-
ρίαν μετὰ καρδίᾳ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπεὶ, φησὶ, σὺ τὸν ἄ-
δην ἠγοηκότες δεσπότῃ, ἔπειτα τοῖς ὁμο-
ταίοις ἐκλειπημένοι βεβήχαι, καὶ τοῖς ψυ-
δανύμοις τοῖς ἀναπθέντες τὸ σέβας, ἐκ
ἑαυτῶν ὡς εἶπες σὺ τὸν ἔλεον, ἔπειτα ἐπι-
δος εἶσα γὰρ ὡσαύτως τῆς τιμῆς δε. ἐγὼ δὲ ἐ-
κατ' ἐκείνου· ἀναθήσω γὰρ σοι τὰς χαρι-
σμελούς ὡδαίς.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hæc est oratio, seu Canticum, quod
de ventre ceti ad Deum fudisse scri-
bitur Ionæ 2.

Bis Ionas
clamauit,
& exaudi-
tus est.

3. *Clamauit de tribulatione ad
Dominum, &c.*] Bis se clamasse dicit & sta-
tim exauditum: Primò, cùm proiectus est in
vndas maris, deprecans vt à fluctibus eriperetur:
moxque exauditus est: præparauit enim Deus
piscem grandem qui eum deuoraret: in cuius
ventriculo positus à procellis tutus esset. Sed
cùm intra belluæ ventrem valdè angustiaretur,
& periclitaretur, iterùm clamauit ad Dominum;
& similiter exauditus est: præcepit enim Domi-
nus pisci vt eum in aridam euomeret. Clamor
autem iste non tam erat voce corporeâ (quæ in-
tra abyssum aquarum & ventrem piscis vix ef-
formati poterat) quàm vehementi cordis affe-
ctu diuinam implorans misericordiam. Sed vn-
de Ionæ tanta fiducia, quòd bis ita feruenter
oraret, vt mox Deus exaudiret illum? Fortasse
quoniam (vt D. Augustinus lib. 2. de Mirabi-
libus S. Scripturæ cap. 17. ex Hebræorum tra-
ditione refert) Ionas fuit filius viduæ, quem
Elias suscitauerat. Cùm ergo recordaretur Deum
Eliæ orationem exaudissè, & per eandem se à
morte, quæ ipsum iam deuorauerat, ereptum
fuisse, magnam spem concepit fore, vt si preces
ad Deum funderet, tum è profundo maris, tum à
ventre ceti benignitate Numinis eriperetur illæ-
sus. Nec eum spes fefellit: *Quia nullus sperauit
in Domino, & confusus est.* Si ergo Ionam fugien-
tem à facie Domini ne ei obediret ita celeriter
Deus exaudiuit, orantem non in templo, sed in
medio maris, non in cubiculo, sed in ventre pi-
scis; cur non exaudiet te citò si accesseris ad il-
lum? Nam qui exaudiuit fugientem magis exau-
diet appropinquantem. Etli autem Ionas triduo
manserit intra cetum, adhuc tamen statim exau-
ditus est: quoniam igneus calor ventriculi accen-
sus sicut fornax illicò est impeditus, ne corpus

Clamor Io-
na qualis.

Indai tra-
dunt fuisse
Ionam fili-
um viduæ
quem sus-
citauerat
Elias.

Ecli. 2, 11.
Si fugien-
tem Deus
exaudit,
multò ma-
gis appro-
pinqvan-
tem.

Prophetæ sicut alios cibos absumeret, & in se
conuerteret: animam verò illo triduo à culpa
purgauit, mundauitque, velut fornax purgat au-
rum & argentum; vt scias celerem Dei exaudi-
tionem tam corpori quàm animæ opportuam
afferre remedium. Nota autem carmen hoc Ionæ
valdè affine esse verbis & sententijs Psalmi
68. ex quo magna ex parte de promptum vi-
detur.

4. *Proiecisti me in profunda cordis maris, &
flumina me circumdederunt.*] Quomodo maris
obrutus circumdatur flumine? quomodo flu-
men dulce in mari amaro? In flumine enim
agnoscit D. Hieronymus dulcissima fluenta;
quibus circumdatus Ionas venit in amaritudi-
nem maris, ne possent dici amari fluctus obue-
nisse Ionæ, quin priùs & immediatius illum be-
nedictionis dulcedo inundasset: sic nempe de
fontibus Saluatoris ridebat amaritudines maris;
licet à mari absorptus, licet felleis vndis vnde-
quaque submersus, limoque profundi infixus:
tamen eius dulcescebant labia de fluminis im-
petu lætificantis Dei ciuitatem. Ita S. Hierony-
mus: *Cum, inquit, inter amaras aquas fueris, non
sensit amaras aquas, sed flumine circumdatus
fuit: de quo legimus, Fluminis impetus lætifica-
uit ciuitatem Des.* Itaque nec in felleis vndis, nec
in faucibus belluæ miserandus est, vbi de Sal-
uatoris fontibus lætificans flumen circumdans
habuit. Et sanè solemniissimum hoc diuinæ be-
neficentiæ, quæ non permittit furere mala, quin
priùs electos suos protectionis suæ consolatione
præuenerit.

I B I D E M. *Omnes eleuationes tuæ & fluctus tui
super me transferunt.*] *Vulgata* vertit *Omnes
gurgites tui*: Pagninus, *Omnes vnda tuæ*: in He-
bræo est מִשְׁבַּרְעָה *Misbarecha*, id est *Omnes con-
tritiones tuæ*: puta omnes procellas quæ naues
conterunt & confringunt. Allegoricè S. Hiero-
nymus ex persona Christi: *Vniuersa*, inquit,
perse-

persecutiones & turbines, quibus genus vexatur humanum, & cuncta nauicula frangebantur, super meum detinuerunt caput. Ego sustinui tempestates, & fregi turbines saeuentes, ut ceteri securius nauigent, &c. Ionas enim figura Domini est in eo, quod pro salute eorum qui erant in nauis voluntate sua in mare missus sit: sicut Christus pro salute eorum ipsorum, à quibus occisus est (qui quasi naues quædam in mari huius sæculi iactabantur) potuit mori & crucifigi.

Ionas figura Christi.

6. *Abyssus vallauit me nouissima, intravit caput meum.*] Vulgata reddit, *Abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meum*: vbi pro voce *pelagus* in Hebræo est *שִׁיבּוּל* *sypb*: quod proprie (inquit Cornelius) significat *finem & terminum*, atque inde iuncum, caricem, arundinem, algam, quæ in extremitate maris & fluminum nasci solet; & quia his abundat Mare rubrum, quod simul est terminus cum maris, tum Ægypti & Arabiæ: vnde illud Hebraicè vocatur *Mare sypb*. Ex triplici hoc significato triplex nascitur versio. Prima, *Finis colligatus erat capiti meo*. id est, Mors & exitium imminabat capiti meo. Secunda, *Alga alligata erat capiti meo*. ita Pagninus. Vel *caricem implicatum erat capiti meo*. ita Tigurina. Vel *iuncum erat fascia capitis mei*. ita alij. q. d. Cetus me secum implicabat iuncis & calamis, qui in summo, & algis, quæ in imo maris nascuntur. Aut cetus deuorabat algam, quæ descendens in eius stomachum me caputque meum implicabat. Tertia Rabbi norum vertentium, *Mare rubrum implicauit caput meum*. Vnde censent ipsi Ionam, qui in Ioppe deuoratus fuit à ceto, ab eo vectum & eiectum fuisse in Mari rubro, ad hoc vt Ionas vicinior esset Niniuæ, ad quam à Deo mittebatur. Ludouicus noster de Ponte lib. 6. in Cant. Exhort. 35. §. 1. credibile putat, quando Ionas proiectus est in mare, non solum pelagus aquarum operuisse caput eius; nam de hoc iam dictum

erat, *Abyssus vallauit me*; sed etiam carices & iuncos in modum coronæ cinxisse & operuisse caput eius; quasi corpus ex impetu in profundum deiectum caput inter algas & iuncos immitteret, vnde illis quasi cinctum exiret & coronatum, vt in Iona tota Christi passio representaretur; quem, vt Psalmista testatur, circumdederunt aquæ vsque ad animam, infixus fuit in limo profundi, & non erat substantia. Sed cum infixus dicitur in limo profundi, quod etiam caricibus & algis solet esse permixtum, pelagus operuit caput eius, & iuncorum corona circumdedit illud. Nam spinea corona ex iuncis marinis, qui duriores sunt terrestribus, dicitur confecta: & tandem deuoratus à ceto, id est à morte, in corde terræ, quod est limbus, fuit anima eius triduo, sicut corpus triduo mansit in sepulchro.

8. *Cum deficeret ex me anima mea, &c.*] Bene monet hîc Ribera noster, illud magnoperè curandum esse, vt quamuis in cæno peccatorum iaceamus, numquam orationis obliuiscamur. Multi enim tunc recordantur Domini tantum, vt timeant gehennam; alij vt ferè in desperationem decidant; alij vt illi irascantur; at electi recordantur vt orent, & veniam petant; vt Ionas dum ait: *Veniat oratio mea in templum sanctum tuum*: id est ad te Deus qui habitas in templo sancto, quod est in Hierusalem. Non ignorabat Propheta vbique Deum exaudire preces supplicum; sed quia templum illud sibi consecrari voluit, vt esset domus orationis, cum ibi orare non posset, mente saltem ad illud conuersus orat. Sicut & Daniel oraturus faciem vertebat contra Hierusalem. Scriptum enim erat: *Quod si peccauerint tibi, & captiui ducti fuerint in terram inimicorum, & egerint penitentiam in corde suo, & orauerint te contra viam terra sua, &c. & ciuitatis quam elegisti, & templi quod edificasti nomini tuo; exaudies in celo, in firmamento solij tui, orationes eorum & preces eorum, &c.*

In tribulatione confugiendum ad orationem.

Dan. 6. 3. Reg. 8.

CANTIC. EZECHIÆ REG. IVDÆÆ.

ΓΩ ΕΪΠΑ, ὃν τὸ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου
ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ε΄.
μελλε γδ τῆς Ἐζεκίας βασιλείας εἰς ὕψος αἰρεαδὲ τὰ ἀρχήματα.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Συμμεδὼς γδ ἑμαυτόν, φησι, λοιπὸν ταῖς τῆ θανάτου πύλαις, πλησιάζοντα ἀπέγνω, καὶ ἀπήλπιστα ἑμαυτῆ τῶ ἐσ ἀνθρώποις ζωῶ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ὑψος ἡμερῶν λέγει τὴν γηρομυθίαν τῆ δυνάμει αὐτῆ ὕψαυθενίαν, ὅτι ἦς σωματόμορος ἑμελλε τῶ ἐσωτῆ ζωῶ ἐσπόμεθα, ταῦτα δυνάμειμος· ἐ γδ δὴ ἐσ γῆ ζώντων ἠλπίζον, φησι, ὅτι αὐτὸ σωτήριον τῆ θουῆ, ἐλεγεθεὶς ὅτι τῆ

EGO dixi, In * altitudine dierum meorum
EVSBBII CÆSARIENSIS I S. Gloria enim Regni Ezechia in altum efferenda erat.

CYRILLI. Cognoscens enim, inquit, meipsum deinceps mortis ianux propinquum, despondi animum, & desperavi de mea inter homines vita.

THEODORI HERACLEOTÆ. Altitudinem dierum appellat iactantiam quæ ipsius menti inhærebat, à qua detentus vitam suam interrupturus erat, cum hæc secum reputaret: neque enim sperabam, inquit, in terra viventium me salutare Dei visurum esse, conuictus peruersitate

Isaie 38. * Vulgata dimidio

B b b b b 3 consilij

CATE-
NA PA-
TRVM.

consilij quæ me inuaserat. Ceterùm hac me vitâ priuatum iri videbam ad interitum vsque & internecionem, instar illius qui vmbraculum pro tempore contexit, & deinde statim dissoluit. Vitalis enim spiritus meus ita viribus destituebatur, vt stamen mulieris quod iam recidendum est. Quapropter cum à morbo liberatus sim, non desinam posthac præco tuæ bonitatis esse more auium, hirundinis nempe & columbæ, incessanter tua beneficia decantare. Tu enim es qui & corpori dolores sedas, & animæ medicinam tribuis, mea delicta transcendens.

Vadam ad portas inferi. * Relinquam annos residuos.

11. Dixi: * Nequaquam vltra videbo salutare Dei in terra viuentium.

THEODORI. Quando exaltatus sum & illustris factus, tunc vitæ finem accipio.

ANONYMI. Cum mortis, inquit, sententiam à Deo accepissem, de salute desperaui.

CYRILLI. Non amplius, inquit, videbo in hac vita miracula à Deo edita propter hominum salutem. Deinde subiungit ea per quæ eueniat in extremum terrorem incidere eos qui graui morbo laborant, nec procul à morte absunt.

EUSEBII. Hoc vtique est: Non amplius videbo salutem à Deo. Meritò igitur in hoc certamine constitutus, de ijs quæ post vitæ huius commutationem futura sunt Deum ipse diuinæ suæ pietatis admonet, eumque cum fletu obsecrat, ne à regione viuentium eijciatur.

Non aspiciam hominem vltra * cum habitantibus.

12. * Defeci ex cognatione mea: dereliqui residuum vitæ meæ,

EIVSDEM. Etiam hoc præter supradicta Ezechiam contristabat, quòd nullum ex suo semine residuum haberet successorem, cum nullum filium genuisset eo tempore quo hæc dicebat. Quoniam igitur sine liberis morturus erat nullo relicto successore, ex quo

καταλάβω με κακοβουλία. ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ζωῆς περιθώρησάς εἰς ἀπόλειαν καὶ ἀναίρεσίν με, καὶ ὡς ῥέψατος καὶ τὸν πηξάμενον σπυλιῶ, σὺ δὲ αὐτῷ ταχίως. τὸ δὲ ζωτικὸν πνεῦμα ἕως ἀφαιρεῖται τὰς δυνάμεις, ὡς ἰσὸς γυναικὸς ἀντίμαχον μέλλον. ὅθεν ἡ ἀρρώστια ῥυθνῆς, ἐπαύσωμαι ἐν τοῖς καὶ ταῦτα κήρξ ἡ σῆς ἀγαθότητος ἐσομένης καὶ τὰς ὀφειλάς, τὴν τε χηλιδόνα καὶ περὶ τὴν ἀπαύτως τὰ σα μνηλεῖα ἔργον ἐμὸν. Σὺ δὲ εἶ ὁ καὶ τῶ σώματι τὰς ὁδοὺς παύσασαι, καὶ τῆ ψυχῆ ἴασον χαρισάμενος, ἰσχυρῶς τὰ πλημμελήματά μου.

Πορεύομαι ἐν πύλαις ἁδῆ. κατελείψω τὰ ἐπι τὰ ἔπιλοιπα.

11. Εἶπα· ἐκέπαι ἐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἐπὶ γῆς ζώντων.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὅτι ἐψάθην ἐν ἀπέλειπτος ἐγὼ μὲν, τότε δὲ ἔλαμα τὴ βίαν τὸ πνεῦμα.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὴν τὴ θανάτου φωνή, ὡς τὸ τὸ θεοῦ δεξάμενος ψῆφον, ἀπίστη τῆς σωτηρίας.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ. Οὐκέτι φωνή, ἔλαμα καὶ τὸν δὲ τὸν βίαν τὰς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀνθρώπων ἰσὸς τὸ θεοῦ γρηγορίας θαυματουργίας. εἶτα τέτοις περὶ πάλαι δὲ ὡς τὰς ἐλάτοις δείμασι συμβαίνῃ περισσομένῃ τὰς ἀρρώστια κατελημμένους, καὶ ἐ μνησθῆν ἰσχυρῶς τὸν θάνατον.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Ταῦτα δὲ ἔστιν· ἐκέπαι ἐ μὴ ἴδω σωτηρίας τὴν ὡς τὸ θεοῦ. ἐλάτοις ἐν ἀγῶνι κατὰ σῆς, τῆς καὶ τὴν ἀπαλλαγῆν τὴ βίαν ἰσχυρῶς μὲν τῆς ἰσχυρῆς διοσεβείας τὸν θεόν, ὡς δὲ τὸ κλαυθμῶ, μὴ ἐκπορεῖν τῆς χάριτος τῆς ζώσαν κατὰ τὴν βόλει.

Οὐκέτι ἐ μὴ ἴδω ἀνθρώπον καὶ κατὰ κέντων.

12. Εἰς ἔλιπον ἄπο τῆς συγγενείας μου· κατέλιπον τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπὶ δὲ καὶ τὴν ὡς τῆς εἰρημνῶν ἐλύπει τὸν Εἰς ἑλπίαν, τὸ μὲν ὡς δὲ δόχον ἐκ ἀπέριστα ὑπάρχον αὐτῶ, μήπω παιδὸς αὐτῶ ἰσχυρῶν κατὰ τὸν χρόνον ταῦτα ἔλεγον. ἐπειδὴ τὸν αὐτῶς ἡμῶν τελευτῶν μὲν ὡς κατὰ τὴν δὲ δόχον, ὡς τὸ

* Vulgata
Quæstui
residuum
annorum
meorum.
* Non videbo Deum

* Vulgata
& habitantibus
quietis.
* Generatio mea ablata est,

τὸ σωτήριον τῆ θεῶ ἐν ἀνθρώποις γυνάδω
προσεδόξατο, εὐκότως δὲ τῆ θεῶ γυνήσεως τῆ
ἐκ ἀνέρας τοῦ Δαβὶδ γενόμενος ἀπεκλείετο.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀλλότριος ἐγγόμενος τῆ
ζώῳσι καὶ ξένος τῆ συγγενῶν.

Εἰλήθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμεῦ
ὡσπερ ὁ καταλύων σκηνὴν πύξας.

ΤΟΥ ΑΙΤΙΟΤ. Σκηνὴν καλεῖ τὸ σῶ-
μα, ἐνοικῶ δὲ τῶ ψυχῶ, ἥς ἀναχωρήσεως
τοῦτο τὸ σῶμα καταλυομένη σκηνῆ. εἶτα καὶ
ἐτέρον εἰσάγει ὡς ἀβολῶν.

Ὡς ἰσὸς τὸ πνεῦμα μου παρ'
ἐμοὶ ἐγένετο ἐρίθου ἐγλιζέσης ἐκ-
τεμεῖν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ἀλλὰ καὶ ὡσπερ
ἰσὸς ἐρίθου ὑφάσμα λοιπὸν ἀποτιμῆσθαι
ἔπειτα καὶ τὰ τῆ ἐμῆς ζωῆς ἔτι βίβη προτὸς τὸ
ὑφάσμα ὡς τέλος ἡλαμῶ ἀποτιμῆσθαι
νον. ἕκαστος γοῦν τῆ ἀγίων πολλῶν ὑφαίνει,
καὶ κόσμον τῆ αὐτῆ ὡς ἐτίθει ψυχῆ δὲ
τῆ εἰσιπὶ ὡς ἐξέειπεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εὐκρίεν φησὶν
ἐ μόνον σκηνῆ, ἀλλὰ καὶ ὑφάσματι ἐν
ἐσθ' ἡδ' ὄντι, ἐκ εἰς μακρὰν δὲ διε-
ζομένην.

ιγ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ παρε-
δόθην ἕως πρὸς ὡς λέοντι. ἔτως συ-
νέτριψε πάντα τὰ ὀσᾶ μου.

Ἀπὸ γ' τῆ ἡμέρας ἕως τῆ νυκτὸς
παρεδόθην.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Παρεδόθην ὡσπερ πνι-
ανθρωποβόρω λέοντι, ὃς τίως μὲν δὲ τῆ
τεθείσης μοι ἀρρώστιας δὲ πάσης νυκτὸς καὶ
ἡμέρας συνέτριψε πάντα τὰ ὀσᾶ μου. μι-
κροῦ δὲ δεῖν καὶ ὄλον αὐτὸν καταπεῖν με
ἐμελλεν. ὁμῶς δ' ἐν ἐν τέτοις γυνόμενος ἐκ
ἐξησθέντα, ἐδὲ τῆ θεῶ με ἀνεχώρησα.
ἀναλαβὼν δὲ ἐμαυτὸν πίσει ἔτι ἀγμῆν ἐλ-
πίδι, κλαυθμῶ καὶ γόοις καὶ προσοχῆ πα-
ρέδωκα ἐμαυτὸν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Καὶ τίς ὁ λέων ἀλλ' ἢ τῆ
ἀρρώστιας τὸ ἀχθος, καὶ μονοεχὴ καταφθεί-
ρον ἐν εἶδει θανάτου; συντριβε γὰρ
φόβος τοῦ ὄντος καὶ δουθυμία ψυχῶ, ἔτι πᾶ-
σαν αὐτῆς συνδρῦπει τῶ δύναμιν.

ιδ'. Ὡς χελιδὼν ἔτως φωνήσω
καὶ ὡς ὡφεισερὰ ἔτως μελετήσω.

salutare Dei inter homines oriturum expe-
ctabat; meritò lugebat priuatus spe Dei ex
Dauidis semine nascituri.

CATE-
NA PA-
TRVM.

THEODORI. Alienus factus sum à vi-
uentibus & peregrinus à cognatis meis.

* Exiuit & recessit à me sicut ta-
bernaculum soluens qui fixerat.

* Vulgata
Et conuo-
luta est à
me quasi
tabernacu-
lum pasto-
rum.

EIVSDEM. Tabernaculum vocat corpus, ha-
bitatorem verò animam, quâ recedente cor-
pus simile est tabernaculo quod destruitur.
Deinde etiam aliam addit similitudinem.

* Sicut tela spiritus meus apud
me factus est texente appropin-
quante ad succidendum.

* Vulgata
Præcisâ est
velut à te-
xente vira
mea: dum
adhuc or-
direr succi-
dit me, &c.

EUSEBII CÆSARIENSIS. Quin-
imò sicuti est tela textentis reliquam textu-
ram recidentis; sic textura totius vitæ meæ
ad finem properat ut abrumpatur. Quilibet
igitur vir sanctus stolam texit, & orna-
mentum suæ animæ apponit per suas
actiones.

THEODORETI. Simile esse ait non
modò tabernaculo, verùm etiam telæ adhuc
quidem in stamine constitutæ, sed iam iam
rescindendæ.

13. * In die illa traditus sum vs-
que manè sicut leoni: sic contri-
uit omnia ossa mea:

* Vulgata
Sperabam
vsque ad
manè, qua-
si leo

* A die enim vsque ad noctem
traditus sum.

* De manè
vsque ad
vesperam
fines me.

EVS EBI I. Obiectus sum veluti
cuidam leoni hominem deuoranti, qui
dies noctesque dum morbo laborarem
omnia ossa mea contriuit: parum autem
abfuit quin me totum deglutiret. Cete-
rùm cum in his versaret malis animo ne-
quaquam concidi, neque à Deo meo re-
cessi; sed cum meipsum fide & bonâ spe
collegissem, luctui, lacrymis ac precibus me
totum tradidi.

CYRILLI. Et quisnam leo est nisi pon-
dus infirmitatis, & tantum non feræ in mo-
rem interimens mors? Nam metus & pusilla-
nimitas simul animam conficiunt, & omnem
eius virtutem conterunt.

* Vulgata
Sicut pul-
lus hiru-
dinis

14. * Quasi hirundo sic clamabo:
* & quasi columba sic meditabor.

* medita-
bor vt co-
lumba.

E I V S-

CATE-
NA PA-
TRVM.

EIVSDEM. Cantica pro gratiarum actione promens pollicetur se canoros passeris imitaturum, & sine cessatione laudum cantica oblaturum. Itaque in rebus prosperis quæ nobis à Deo eueniunt à nobis glorificandus est.

EUSEBII. Cùm autem, inquit, Deum assiduè deprecarer, & diuinæ supplicationi incumberem; quia præter spem salutem adeptus sum, hirundinis & columbæ cantilenas imitabor, vitæ largitori hymnos contexens.

* *Vulgata*
Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum. Domine vim patior, responde pro me.

* Defecerunt enim oculi mei aspiciendo in excelsum cæli ad Dominum, qui eruit me, & abstulit à me dolorem animæ.

EUSEBII. Qui mei curam gerit is eripuit me, & abstulit dolorem ab anima mea, tantum non sermonem suum confirmans, quem sanctis suis promisit dicens: *Adhuc loquente te dicam Ecce adsum.* Posthabita enim omni humanâ arte *ad te leuani oculos meos qui habitas in calis*, tu autem mei misertus es, cùm ab imminente dolore me liberaueris.

Psal. 122.

* *Vulgata*
Quid dicam, aut quid respō. debet mihi, cùm ipse fecerit? Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

15. * Domine de ipsa enim annuntiatum est tibi.

THEODORETI. Pro hac enim re, inquit, preces tibi obtuli.

16. * Et suscitasti spiritum meum, & consolationem accipiens vixi.

EUSEBII. Restituisti enim hunc cùm extinguendus erat.

17. * Eruiisti enim animam meam vt non periret, & proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

* *Vulgata*
Domine si sic viuatur, & in talibus vita spiritus mei, corripies me, & viuificabis me.

* *Vulgata*
Ecce in pace amantudo mea amarissima: tu autem eruisti animam

* *omittis &*

EIVSDEM. Non quodd ego his dignus essem (multis enim peccatis inquinatus eram) sed tuâ misericordiâ & benignitate hæc facta sunt. Quando igitur morbo laborabat propriam pietatem Deo exhibuit; & salutem adeptus Dei clementiam celebrat, eò quod per hanc à morte liberatus sit. Proiecisti enim, inquit, peccata mea, mihiq̄ue dedisti rursus occa-

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Τὰς χαριστικὰς ἀνατείνων ὡδὰς τὰ ἔργα ἐρυθίαν δόξουμῃν εἶναι. Ἐὐτα μιμῆσθαι κατὰ παρὰ γέλιται, καὶ ἀκαταλήκτοι ποιείσθαι τὰς ὑμνωδίας. Οὐκ εἶναι ἐν ταῖς ἀπαθείαις αἴτιον ἂν εἰς ἡμᾶς ἄποσι τῶν θεῶν δόξολογίαν πρὸς ἡμᾶς.

EUSEBIOI. Εὐχομαι δὲ με, φωνῆ, ὀπιμελῆς, καὶ ἐγκυμῆς τῆς πρὸς θεῶν ἰκαμεία· ἐπειδὴ παρ' ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσα, χελιδόνος καὶ περὶ τῆς ἀδολοχίας μιμήσομαι, ὑμνοὺς ὑφαίνω τῆς χορηγῶ τῆς ζωῆς.

Ἐξέλιπον γὰρ με ὀφθαλμοὶ ἀπὸ τῆς βλέπειν εἰς τὸ ὑψὺ ἔρανοῦ πρὸς τὸν κύριον, ὃς ἐξείλετό με, ἔ αφείλετο μου τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς.

EUSEBIOI. Ὅς δὴ μὴ μιμήσοις ἐξείλετό με, ἔ αφείλετό με τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς, μονογενὴ τὸν αὐτὸν λόγον πτωσάδμος, ὃν ἐπήγαλται τοῖς ἀγίοις αὐτῶ ἐπιπῶ. Ἐπὶ λαλῆτός σου ἐστὶ ἰδὲ πάρεμμι. πᾶσαι γὰρ ἀνθρώπων κατὰ τὴν μακαρίαν πρὸς τὸν ἦρα τὴν ὀφθαλμῶν μου τὴν κατὰ τὴν ἐρανοῦ, οὐ δὲ με οἰκτίρας, τῆς ὀπιμελῆς ὀδύνης ἀπήλαυσα.

16. Κύριε φεῖ αὐτῆς γὰρ ἀνηγέλη σοι.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πρὸς τὴν γὰρ, φωνῆ, ἔ τὴν ἰκαμείαν πρὸς τὴν γὰρ.

17. Καὶ ἐξήγειράς μου τὴν πνοὴν, ἔ ἀδολοχίαν εἰς ἐξῆσά.

EUSEBIOI. Ἐπαύθησθαι γὰρ ταῖς μέλλουσαι κατὰ τὴν πνοὴν.

17. Εἰδὲ γὰρ με τὴν ψυχὴν ἵνα μὴ ἀπόληται, καὶ ἀπέριψας ὀπίσω μου πάσας τὰς ἀμαρτίας μου.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Οὐχ' ὅτι τὴν ἀξιὸς ἡμῶν ἐγὼ (πολλῶν γὰρ μετὰς ἀμαρτιῶν αὐτὸς ὑπῆρχον) ἀλλὰ τὸ σὺ ἐλάω καὶ τῆς φιλαθροπίας ταῦτα παρήσθαι μοι. ἵπτα δὲ ἡδόνει τὴν οἰκίαν δόξουμῃν ὑπέδειξε τῆς θεῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῶν τῶν θεῶν φιλαθροπίας ὑμνεῖ, ὡς τὸ θανάτου δὲ ταύτης ἀπαλλαγίς. Ἀπέριψας με γὰρ φωνῆ, τὰς ἀνομίας, καὶ ἰδὲ καὶ μοι πᾶσαν ἀριστα-

σέφασιν εἰς κτῆσιν δικαιοσύνης. Τίς γὰρ ἐπὶ ζῶσι τὸ ποιεῖν ῥάδιον· οἱ γὰρ τεθνεώτες ἔξω τῆ ἐμπορίας γηθύνονται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὁθεν καί γὰρ αὐτὸς ἰωάννης τὴν σφαλερὰν ἐκείνων ἐπίνοιαν, σπείρω καὶ γάμοις διμύλησαι ἔ παιδοποιήσασθαι; πρὸς τὸ καὶ τὰς δεξιὰς ἐμοὺς ἡμιόμοις κήρυκας ἀναστήσαι τῆ σῆς δικαιοσύνης.

17. Οὐ γὰρ ἐν ἀδὲ αἰνεύουσί σε κύριε, ἐδὲ ἀποθανόντες διλογηθουσί σε, ἐδὲ ἐλπῆσαι ἐν ἀδου τὴν ἐλεημοσύνην σου.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Τὴν ἰσὺν ἂν ἔχει τῆς σπυριτωδύνης δυνάμει τὰ δεξιὰ τῆς τῆ ψάλλοντος φωνῆς εἰρημόμοι· τίς ἀφάλας ἐν τῷ αἵματι μου ἐν τῷ καθάβαινον με εἰς ἀφροσύνην; μὴ ἐξομολογήσεται σοι χάρις, ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀληθείαν σου; οἱ γὰρ ἀπαξ τεθνεώτες καὶ τὰς ἀδου πύλας γενοῦντες κάτοχοι, ἀποπαύσονται ταχαπὺ καὶ τῆ δόξολογῆν· πρὸς τὸ πᾶν διὰ παντὸς οἱς ἐδὲν εἰργάσαντο; μύησι δὲ μάλλον ἐν οἷς καταλείφθησαν, καὶ τῆς καθόλου κελσιῶς ἐκδέχονται καὶ ἐν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Χωρὸν γὰρ ἔστιν ἀσέλων τῆτο· διὸ τὴν ψυχὴν ἐλάττωσθε δὲ αὐτῶ, χαίροντες ἀποδιδώμι τῷ θεῷ τὴν ἀχαρείαν· ἢ δὲ χάρις ἦν ὡς τῷ θεῷ ζώντων καὶ τὰς αἰνεῖται ἀποδέχεται· ἴθθα καὶ αὐτὸς ἡμίμοις πεισθῶ, τῆτο μου τῆ σῆς δωροδομῆς χάρις.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Τῆτο δὲ ἐλεῖθι, ἐκ ἐκκλίπων τῆς ἀνασάσεως τὰς ἐκπιδάς, ἀλλὰ δηλῶν οἷς εἰς ἀδου ἀπώλειας ἀπληθύθεν, μὴ ὡς σε ἀνακληθῆς, καὶ συγχάρησιν ἀμαρτίας δεξιὰ μου.

18. Οἱ ζῶντες διλογηθήσασί σε ὅν πρόπον καί γὰρ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ. Οὐκ ἔστιν οἱ ζῶντες, φησι, καὶ τῆ δρᾶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχοντες, ἐξέμισαν, ἐπειδὴν ἐπὶ σάδοις διλογηθήσασί σε ὅν πρόπον καί γὰρ.

Ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω ἀ ἀναγγελεῖσι τὴν δικαιοσύνην σου, κύριε τῆ σωτηρίας μου.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὑπὸ γοῦται δὲ παιδία ποιεῖν ἀ ἀναγγελεῖσι τὴν τῆ θεῆ δικαιοσύ-

TOMVS III.

sionem iustitiam obtinendi. Siquidem hoc adhuc viuentibus facile; defuncti verò iam extra forum sunt.

CATE-
NA PA-
TRYM.

E I V S D E M. Vnde ego ipse fallacem illam cogitationem corrigens, ad nuptias & ad procreandos liberos festinabo, ut gignantur ex me tuæ iustitiæ præcones.

18. * Non enim qui in inferno sunt laudabunt te Domine, neque mortui benedicent te, neque sperabunt qui apud inferos sunt misericordiam tuam.

* *Vulgata*
Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam.

CYRILLI. Præfenti sententiæ æquivalent ea quæ per vocem Psalmistæ dicta sunt: *Quæ utilitas in sanguine meo descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Nam qui semel mortui & inferorum portis clausi sunt, à laudibus diuinis cessabunt: nihil autem addere possunt ijs quæ gesserunt, sed potius permanent in his in quibus deprehensi fuerunt, & generalis iudicij tempus excipient.

E V S E B I I. Ille enim locus impiorum est; propterea cum ex eo animam liberauerim, lætus Deo gratias ago. Regio verò eorum qui apud Deum viuunt etiam laudantes admittet. Ibi, inquit, me futurum confido; tuâ gratiâ id mihi concedente.

THEODORI HERACLEOTÆ. Hoc autem dixit, non quòd spem resurgendi abiicisset, sed ostendens se ad infernam perditionis peruenturum fuisse, nisi à te fuisset adiutus, & peccatorum veniam impetrasset.

19. * Viuentes benedicent tibi sicut & ego:

* *Vulgata*
Viuens uiuens ipse confitebitur tibi,

CYRILLI. Viuentes igitur, inquit, & adhuc bonum agendi facultatem habentes, ubi quidpiam boni acceperint benedicent tibi quemadmodum & ego.

* Ab hodierno enim die filios faciam qui annuntiabunt iustitiam tuam, Domine salutis meæ:

* *Vulgata*
Sicut & ego hodie pater filijs notam faciet veritatem tuam. Domine saluum me fac,

E I V S D E M. Pollicetur se filios daturum qui Dei iustitiam prædicent.

C c c c c

Ac

CATE-
NA PA-
TRVM.

Ac nonnulli dicunt ipsum promittere chori & cantorum fundationem, qui in divino templo modulentur. Alij verò rebus magis arcanis inhxerentes aiunt, Ezechiam sublimia meditantem arbitratum fuisse se Regnum perpetuum vitamque perennem habiturum; quoniam quæ de Christo utpote Davidis filio scripta erant, de seipso dicta iactabat. Vnde dicunt Ezechiam cum per quatuordecim annos regnasset, procreandis liberis nullam operam dedisse. Nam postquam de vitæ suæ fine certior factus erat, de successoribus sollicitus recipit se filijs procreandis vacaturam, additque insuper ipsos iustitiæ Domini præcones extituros. Verùm à veritate sermo eius aberravit; siquidem natus est illi Manasses, qui scelestus fuit ac impius: sed satis est generorem eius fuisse piam & divinæ iustitiæ præconem extitisse.

EIVSDEM. Hoc autem est iam non amplius superbiâ laborantis, sed naturæ suæ conscij, & accuratè intelligentis, quoniam nos omnes multis peccatis obnoxij sumus; & nisi Deus per misericordiam suam salutare voluerit, nemo gloriari possit se purum habere cor, neque iactare valeat se mundum esse à peccatis. Itaque quando res prosperæ nobis à Deo conceduntur, ipse à nobis glorificetur, ut qui obliuiscatur errorum nostrorum, ob quos par erat nos iuste puniri. Sapientes enim, inquit, semetipsos agnoscunt.

THEODORETI. Tu semper assistis, & nunquam à tuo sanctuario recedis.

EUSEBII. Prædicat autem se patrem filiorum fore, divinâ nimirum gratiâ ipsi opitulante.

20. * Et non cessabo benedicens tibi cum psalterio omnibus diebus vitæ meæ in conspectu domus Dei mei.

THEODORI. Ceterùm non cessabo etiam ego ipse per totam vitam hymnos gratiarum actionis offerre vniuersorum Deo vnâ cum ijs qui in domum tuam ingrediuntur. Sensibilis autem nobis data est consolatio quæ nos in timore tuo cõsineat. Propheta igitur declarauit ex insperato Ezechie medicinam adfuturam.

* Vulgata
Et psalmos
nostros
cantabimus
cunctis die-
bus vitæ
nostre in
domo Do-
mini.

ἴλυ. καὶ οἱ μὲν φασὶ ἐπὶ χαριστικῶν ἰσχυ-
γέλλει) καὶ ψαλμοῦς, ὡς καὶ θεῶν κατὰ
κατὰ τὴν ἀφροσύνην. ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς
ἀπορρήτωτέροις ἐπὶ τοῦ αἰώνου λέγουσι,
ὅσπερ ἐν φιλοσοφίᾳς ἔχειται ἐν τῷ
πυρρῷ ἀταλάντων ἔχει τὴν βασιλείαν καὶ αὐ-
τὴν ἀκατάληκτον ἐπὶ ζωῆς. ὅτι τὰ ἐπὶ Ἰερ-
σοῦν γεγραμμένα εἰς θεοῦ καὶ τοῦ δαυὶδ, εἰς
αὐτὸν εἶρηται τε ἔβλεπει. ὅτι φασὶ καίτοι
πλάσσει καὶ δόξατος ἔτος ἐν τῷ βασιλείᾳ,
ἔχει ἐξ ἑσῶν παρορμητικῶς τὴν χεῖρα παι-
δαγωγῆς. μαμαθικῶς τοῦ θεοῦ τὸ δ' αὐτῷ
ζωῆς πύραυς, ἥν' ἔχει ἐξ ἑσῶν αὐτῶν παι-
τα φροντίδα ἔστι παιδία ποιῶσά φησι, καὶ
φροσίδου ὅτι ἀνεπηλείω ἐστὶν τῷ κυρίῳ
δικαιοσύνη. καὶ ὁ μὲν ἀλαθείας διαμαρ-
κῶν ὁ λόγος αὐτῶν· γέγραπται γὰρ ὁ Μανασῆς,
δυστέλης τε ἔαλλήλοιο· πλὴν τὴν ἴσιν εἰς
τὴν τῷ φύσει τῶν γούμων ἦ καὶ αὐτὸς ἔσ-
θῆς καὶ τῷ θεῷ δικαιοσύνης ἀπηλάτῃς.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Τὴν δὲ ἔστιν ἕστιν το-
σοῦτος τὸ ἀλατῶσιον, ἀλλ' ἰσχυροῦς
ἦδη τῷ ἰσχυρῷ φύσει, ἔσθῆτος ἀμελῶς, ὅτι
πολλὰς ἐποχὰς πάντας ἐσὺν ἁμαρτίας· ἐ-
εἰ μὴ βούλοιο ἑώλεθ ἕλεθ θεῶς, ἕλεθ ἁμα-
χίσι) ἀγρὴν ἔχει τὴν καρδίαν, ἀλλ' ἔσθῆ
παρρησιασάτω κατὰ τὸν εἶ) τῶν ἁμαρτιῶν.
Οὐκ ἔν τῷ ἀπαθείᾳς ἀπὸ αἰ εἰς ἡμῶς
χρησῶν τῷ θεῷ, δόξαλογοῦσά σεις
ἡμῶν, εἰς ἀμνημονίαις, ἥν' ἐσθῆ τὸν δόξα
ἡμῶς κολαίωσθ. σοφοὶ γὰρ ἐπηγοῦσῆς, φη-
σι, ἑαυτῶν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Σὺ φροσῶσῆς
ἐσθῆτος, καὶ ἀχάριτος γηγοῦσῆς τῷ
ἀγῶσμοσῆς.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Πρατῆ) δὲ ἐπὶ καὶ παι-
δῶν καὶ πατέρ, τῆς θεῶς αὐτῶν δόξατος
χάριτος ἀμνημονίαις.

κ'. Καὶ ἐ καὶ ὅσῃ ἀλλογῶν σε
μὲν ψαλμοῦς πάσας τὰς ἡμέρας
τῆς ζωῆς με κατέταυθ ἔσθῆ αἰκῶ τοῦ
θεοῦ μου.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὐ παύσομαι δὲ κατὰ
αὐτὸς ὑμῶς ἀχαριστοῦ ἀνεπίμπα παρ-
δλον τὸν βίον τῶν ἥν' ἄλων θεῶν μὲν ἥν' εἰς
τὸν οὐρανὸν σε εἰσῶσῆς. αἰδουτῆ δὲ δὲ δόξα
ἡμῶν τῷ θεῷ ἀμνημονίαις ἀμνημονίαις ἡμῶς εἰς τὸν οὐ-
ρόβου. τὸν ὅτι τῷ θεῷ ἔσθῆ τῶν θεοσῆσαι
ἰσχυροῦσῆς τῶν ἔσθῆ ἑλῆλυ ὁ φροσῶσῆς
εἰ

Εκ τῶν ἐναντίων, φησὶ, καρπὸν ἐμαυτῶν ἰάσων· ὁ γὰρ ἐναντιώτατος ἐστὶν δοκεῖ τοῖς φράσασιν τὸ οὐκ ἔπιθεῖναι· αὐτὸς δὲ ἔχει τὴν ἰάσων ἐπιθεῖς· ἐφ' ᾧ ἀγαθὸς ὁ μακάριος Ἐζεχίας· σήμερον ἔρασκα τὰ τοῦ μέγα, τὸ ἐμὲ δουληθέντα ἐπιθεῖναι τῷ ἐμαυτῶν ποδὶ εἰς τὸν τῷ θεῷ οἶκον ἀναβῆναι τοῖς δωχαριστηρίοις ὡδὰς ἀφίεντα.

Ex rebus enim, inquit, aduersis remedium colligo: siquidem vulneribus maximè contrarium videtur ijs ficum apponere; ipse tamen illam imponendo curatus fuit. Quamobrem admirans beatus Ezechias: Hodie, inquit, hoc maximum mihi contigit, vt possim meo ipsius pede in domum Dei gratias acturus ascendere.

ANNO-TATIONES CORDERII.

ANNOTATIONES CORDERII.

Hoc Canticum inscribitur, Προσὸχὴ Ἐζεχίας βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἠνὴρ ἰμαλαίδη, ὃ ἀνίστη ἐκ τῆ μαλακίας αὐτοῦ: Oratio Ezechia Regis Iudæe, quando languit, & surrexit de infirmitate sua. Est autem carmen Eucharisticum, quod pius Ezechias per se vel potius per Isaiam composuit in gratiarum actionem Deo pro sanitate restituta, quodque scribi, vel in æs incidi publiceque proponi iussit in perpetuum diuinæ clementiæ præconium & monumentum. Commemorat autem maximo se in mœrore fuisse, cùm responsum præmaturæ mortis accepisset, rursusque Dei beneficio producto viuendi spatio quodammodo reuixisse; polliceturque se reliquum vitæ in Dei laudibus exacturum.

culum, quod vbi anima discessit aufertur, & vi quadam quasi amovis paxillis abstrahitur. Ad hanc similitudinem videtur etiam allusisse Petrus Apostolus, cùm loquens de morte sua ait: Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod & Dominus noster Iesus Christus significauit mihi.

2. Pet. 1, 14.

IBIDEM. Sicut tela spiritus meus apud me factus est texente appropinquante ad succidendum. Vulgata reddit: Præcisa est velut à texente vita mea: dum adhuc ordiret succidit me. Comparat vitam humanam telæ instabili, quæ pro voluntate textoris pertexitur aut succiditur. Vitæ nostræ textor est Deus; in cuius manu ac potestate est vita & mors: cùm placet illi filum fecat, telam scindit, nec protrahitur amplius quàm ipse disponat. Quidam statim post ortum rapiuntur, de utero translati ad tumulum, quidam in pueritia, quidam in adolescentia, quidam in iuuentute, quidam in viuili ætate, quidam in senectute: & vniciueque periodum vitæ certam statuit Dominus, ad quam pertinget, & non procedet vltèrius. Scriptum est enim: Breues dies hominis sunt: numerus mensium eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Vnde antiqui Philosophi Pagandrum, vt S. Augustinus lib. 20. Contra Faustum cap. 9. notauit, ad designandam incertitudinem & volubilitatem humanæ vitæ, tres Parcas seu tria fata constatuebant, in colu, & fuso digitisque filum ex lana torquentes, propter tria tempora: præteritum, quod in fuso iam metitum atque inuolutum est: præsens, quod intet digitos nentis traicitur: futurum in lana, quæ colu implicata est: quod adhuc per digitos nentis ad sursum tamquam per præsens ad præteritum traicitur. Itaque Ezechias telæ similitudine vtens, dolet quod ante tempus & in flore ætatis suæ succidatur, & dum adhuc ordiretur. Moraliter locus hic mortales omnes admonet, ne telas araneorum texere audeant, & in incerto vitæ habeant confidentiam, multa & varia in posterum disponentes & mente tractantes; cùm tamen ignorent quid futura pariat dies.

Humana vita tela comparata qua à texente succiditur.

Iob 10, 19.

Iob 14.

Sicut leoni, &c. Vulgatus: Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea. id est, secundum Glossam interlinearem: Quasi leo omnipotens omnia comminuens non solum carnes, sed contriuit omnia ossa mea. Ex vngue ergo præsentis tribulationis vel afflictionis dum vel digitus flammâ aduritur, vel modicum quid angustiae sustinetur, colligi potest, qualis sit leo, qui & carnes & ossa in inferno conlumit.

De titulo & argumeto.

Mediâ ætate qua & qualis.

Sancti pleni dierum, improbi in dimidio dierum mori dicuntur. Psal. 54.

Corpus nostrum instar tabernaculi pastorum est.

10. Ego dixi, In altitudine dierum, &c. Græcè, ἐν τῷ ὕψει: Vulgata reddit, in dimidio: quod in Hebræo est בְּרֵמִי bidmi: pro quo Septuaginta legerunt βερομυ beromy: id est in excelso. Sed sensus eodem redit. Nam in dimidia ætate est ἀλμυ, id est vigor ætatis; tumque est quasi in summo, in quo statum sumit, permanetque ad aliquot annos; post quos sensim decrescit & deficit. Erat autem tunc Ezechias triginta nouem annorum: quæ ætas quasi dimidia est humanæ vitæ: siquidem integra ætas notatur Psalmo 89. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si autem in potentatibus, octoginta anni, &c. Vbi notandum cum S. Hieronymo, quod sancti implent dies suos, qualis fuit Abraham; qui mortuus est in senectute bona, prouecta que ætatis, & plenus dierum: peccatores verò & impij in dimidio suorum dierum moriuntur: de quibus & Psalmitista loquitur: Vtri sanguinum & dolosi nondimidiabant dies suos. non enim implent opera virtutum, nec student penitentiâ emendare delicta: unde in medio vita cursu & in errorum tenebris ducentur ad tartarum. Ita Hieronymus ad hunc locum. Vide quæ nos Tom. 2. ad Psal. 54. & Psal. 99. annotauimus.

12. Defeci ex cognatione mea: dereliqui refiduum vitæ meæ: Exiuit & recessit à me sicut tabernaculum soluens qui fixerat. Hoc Vulgata reddit hoc modo: Generatio mea ablata est, & conuoluta est à me quasi tabernaculum pastorum. Sumpta est hæc similitudo à pastoribus, qui quoties locum mutant, & greges transferrunt ad alia loca, conuoluunt subito tabernaculum suum, & illud huc atque illuc secum portant; quoniam non habent fixas sedes, sed prout necessitas exigit loca commutant, & refignant tabernacula. Sic igitur corpus est velut taberna-

ANNO-
TATIO-
NES COR-
DERII.

14. *Quasi hirundo sic clamabo: & quasi columba sic meditabor.*] Cyrillus hæc ad laudem & gratiarum actionem retulit, quod polliceatur se à morbo recreatum in Dei laudibus perpetuò celebrandis has aves imitaturum. In eandem sententiam accipiunt Theodorus Heraclotes & Theodoretus: & S. Bernardus eandem non improbat. Verùm ad litteram patet, has querulas esse afflicti Regis voces & gemitus, non exultantis psalmodiam, aut iubilantis vel gratias agentis hymnum, vti benè Cornelius noster obseruat. Hirundo enim querula, & columba gemebunda est avis, ideoque symbolum querularum atque gemituum.

Hirundo querulari, columba gemituum symbolum est.

IBIDEM. *Ad Dominum qui eruit me, & abstulit à me dolorem anima.*] Hæc in Vulgata longè aliter habentur, vti & sequentes duo versiculi. Sic enim Vulgata concludit hunc versum, *Domine vim patior, responde pro me.* & subdit versu sequente: *Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerit?* (sic enim legendum est ex Hebræo, vt legit D. Hieronymus, non fecerim.) quem ita D. Hieronymus interpretatur: *Dicebam, inquit, ad eum, Plus patior quam mea poscunt merita: sed etsi quid erravi conuertar ad melius: tu responde pro me. Non est enim volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Rursumque in se reuertitur: Quid dicam quidve causabor contra factorem meum, aut quid mihi respondebit, qui fecit ipse quod voluit? Sustinenda ergo sunt quacumque decreuerit. Iuxta quam expositionem confiteretur Ezechias Deum nihil iniuste agere, atque adedò nos non posse cum punimur quidquam aduersus eum causari, cum ipse sit qui punit, qui summa iustitia est. Vnde delictorum suorum pœnitentia ductus subdit: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine anime mee.* Vbi pro *Recogitabo* S. Hieronymus vertit *Reputabo.* hoc est, Diligenter expendam, & versabo in animo meo, vt quales fuerint probè intelligam. Sed vocem Hebræam דדדא alij interpretantur *Perambulabo*: Vatablus, *Leniter incedam.* Mercurus ait eo verbo significari mollem & tardiozem incesum instar gradientium pedetentim in pompa: vt intelligamus Ezechiam non cursim & tumultuariè, sed lentè considerateque omnes antea actæ vitæ suæ gressus relegisse, & vbi à via regula deflexissent accuratius annotasse, & errorum ac vitiorum causas diligentius inuestigasse: vbi que autem videbat immanem Dei contemptum & sanctissimarum legum despicientiam, obliuionem sui, inertiam, temeritatem, ingrati animi dedecus, maculosam conscientiam, animi cæcitatem, voluntatem ferream, quam indulgentissimi patris humanitas mollire & flectere numquam potuisset. Hinc nimirum pudor iustus, & in facie illa animi sui contemplanda, cui sacra Nemesis pœnarum acruos & cocytum meditabatur, horror timidæ conscientie existerat. Nam illa verba Ezechie Figurina editio ex Hebræo in hunc modum vertit, *Morsando caput, concutiendo corpus meditabor;* Agellius autem, *Horrebo & contremiscam.* Quæ præteritorum scelerum detestationem & pauentis animi dolorem significant magnitudine periculi sui exhorrescentis. Ex hoc fonte manant illæ lacrymæ, indices pœnitentiæ & com-*

Ezechiam exemplar veri pœnitentia.

punctionis. quibus stratus abiectusque Princeps fœdas animi labes eluere conabatur: addit enim, *in amaritudine anime mee:* hoc est in profusione lacrymarum, quæ naturâ suâ salzæ amaræque sunt, ad expiandas proinde sordes accommodatæ: vel in doloris acerbitate, quem ipsa criminum memoria cogitatioque suggerit, atque vt aloës potum inducit.

15. *Domine de ipsa enim annuntiatum est tibi: & suscitasti spiritum meum: & consolationem accipiens vixi.*] Vulgata hæc etiam aliter legit hoc modo: *Domine si sic viuatur, & in talibus vita spiritus mei, corripies me, & uimificabis me: ecce in pace amaritudo mea amarissima.* q. d. Si sic vitam infumpturus eram, si in talibus, tam fœdis, tam homine indignis perditurus eram vitam spiritus & animæ meæ, vt quid me oportuit viuere? Et dum hæc dico, & me dolore conficio, & tuam in corde meo reprehensionem sentio, ad vitam ex tua misericordia mihi prærogatam adducor: video profectò, quia in illa pace simulata & noxia, quam cum meis vitijs & peccatis habui, erat abscondita amaritudo mea amarissima. Dum verò, inquit, hoc video, & pro admissis doleo, tu Domine, qui non vis mortem peccatoris, sed vt conuertatur ad te, eripuisti animam meam à statu illo misero peccati, vt non periret; & proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea: vel vt Septuaginta vertunt, & proiecisti post me omnia peccata. Hos omnes fructus ex recogitatione peccatorum suorum collegit Ezechias; & nos eisdem colligimus quotiescumque cum vera tristitia & dolore nostra peccata discutimus & recogitamus. Vnde pulchrè nos monet B. Bernardus ad Fratres de monte Dei sic scribens: *Disce igitur, o Frater, tibi præesse, & vitam ordinare, mores componere, temetipsum iudicare, & temetipsum apud temetipsum accusare, sibi etiam condemnare, nec impunitum dimittere. Sedeat iudicans iustitia, stet rea & temetipsum accusans conscientia: nemo se plus diligit, nemo fidelius iudicabit. Manè præterita noctis fac à temetipso exactiorem, & ventura dies tu tibi iudicio canonem. Vespere præterita diei rationem exige, & superueniens noctis fac indictionem: sic districto numquam aliunde lasciuire vacabit. Sic ille. Cum ergo omnia quæ agimus ex S. Bernardi sententia discutenda sint; & illorum ex misericordia Dei multa sint bona, & ex fragilitate nostra non pauca sint mala; sequitur vt vniuersa tam bona quam mala coram conscientia apparere debeant, vt nimirum bona ex misericordia Dei facta ab eo quod imperfectionis ex miseria humana contraxerunt purgentur, & mala ex fragilitate nostra patrata per contritionem & debitam pœnam deleantur.*

Quando conscientia sic componitur infra

18. *Non enim qui in inferno sunt laudabunt te, &c.*] Vulgata, *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam.* Aludat ad illud Psalmi, *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum; sed nos qui viuimus benedicimus Domino ex hoc nunc & vsque in seculum.* item illud: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?* Ad quæ loca vide quid superius annotatum sit.

Psal. 111.

Psal. 6.

CAN.

CANTICVM TRIVM PVERORVM.

CATE-
NA PA-
TRVM.

κς'. **Ε**ΥΛΟΓΗΤΟΣ ΕΙ ΚΥΡΙΕ Ο
Θεός των πατέρων η-
μῶν, καὶ αἰνετὸν ἔσθι δε-
δοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς εὐ-
αἰῶνας·

ΙΩΑΝΝΟΥ. Γὰρ μὴ νομίσῃς ὅτι ἕσθι
τῶν πατέρων διχαρισῆσαι μόνον, καὶ ἕσθι τὴν
αἰχμαλωσίαν καὶ τῶν δεσφῶν ἐκείνων τῶν
συμβεβηκότων αὐτοῖς, ὡς ἀκαλεῖσι τὸν Θεόν·
ἐκ εἶπον ὁ Θεός ἡμῶν· ἐδὲ μὴ τιμὴν κάμνον
καὶ ποσάτι τινι ἀρετῶν ἐδόμισαν ἑαυτὰς ἀ-
ξίως εἶθι τὴν ποιότητος περισηροίας, ἀλλ' ἐπι-
τὴς πατέρας ἐπὶ καταφύγουσιν ὁ Θεός φησι
τῶν πατέρων ἡμῶν. ὅσα γὰρ μεγάλων ἡξίω-
το, ποσάτι μᾶλλον ἐταπείνη ἑαυτὰς.

ΕΥΔΟΧΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ. Ὑμνων γὰρ ἀ-
ξίος σὺ, φησιν, ὁ δὲ τὴς πατέρας τὸ ἡμί-
τερον ἐκλεξάμενος γένος, καὶ δοξάζειν σε δι-
καιοῖς· ἐπίπερ ἐδὲ τὴν χροῖαν γινώσκει σε ἡ
δύναμις, εἰ δὲ περὶ τὴν κτίσιν, ἔδξιδόμεν,
ὁ αὐτὸς τοῦ ἐπι σοὶ πέποιθόσι τὸ αὐτὴν ἔξ-
σίας παρέχων τὰς ἀποδείξεις.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Οὐδὲ εἰς γινώσκῃ, φησιν, ἔχει
μίμψασθι ἐδὲν τῶν εἰς ἡμᾶς γινωσκόμεν, εἰ
τῶν εἰς πόλιν, εἰ τῶν εἰς τὸν ναδόν· ἐπίπερ φέ-
ρων μὲν τινὶ πόλιν ἐσεπλήσασμεν, τὸν δὲ
ναδὸν εἰδάλωπ· αὐτοὶ δὲ ἑαυτὰς τὰ χρίετα
διεθήκαμεν.

κζ'. Ο' π' δίκαιος εἶ τῶν πᾶσιν
οἷς ἐποίησας ἡκεῖν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ὑπερ τῶν παρελθόν-
των διχαρισῆσαι, ὡς περὶ καὶ ἰωβ.

ΑΛΛΩΣ. Δείκνυσι τὰ περὶ ἡμᾶς, ὡς
ἐξία τῶν πλημμελημάτων δὲ κλει ὑπέστημεν
ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς γινωσκόμεν.

Καὶ πάντα τὰ ἔργα σου ἀλη-
θινὰ, καὶ δὲ θεῖα αἱ ὁδοί σου,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Αἰλιθὴ δὲ ἀεὶ, φησὶ,
καὶ τὰ πάλαι γινωσκόμενα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων
πατέρων τὰτε κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰ κτ' τινὶ
θάλασσαν, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ τὴν ἐπι γελίας
ἐπεράχθη. εἰ γὰρ ἐν εἴπερ ἐκεῖνα ἑσθι ἡσθι,
ποσάτις καὶ τὸ παρὲν τὴν ὡς εἶ σοὶ ὅτι κ-
εἰας ττυχήκασι.

26. **B**ENEDICTVS ES Domi-
ne Deus patrum no-
strorum, & laudabi-
le & gloriosum nomen tuum in
sæcula:

IOANNIS. Noli arbitrari quod pro re-
bus dumtaxat presentibus gratias agant, &
pro seruitute grauibisque illis quæ ipsis ac-
ciderant malis Deum inuocent: neque dixe-
runt Deus noster; quia non putarunt huius-
modi appellatione se dignos etiam post ca-
minum & post tantam virtutem, sed adhuc
ad suos patres confugiunt dicentes *Deus pa-
trum nostrorum*. Quantò enim maioribus re-
bus ornati erant, tantò se submissius gerebant.

EVDOKII PHILOSOPHI. Hymnis enim,
inquiunt, tu dignus es, qui propter patres no-
strum genus elegisti, & par est ut ab omnibus
celebreris; quoniam nullo unquam tempore
virtus tua senescit, sed ante mundi creationem
es, idemque permanes, præbens potentia tuæ
argumenta ijs qui in te confidunt.

IOANNIS. Nemo igitur, inquit, potest
aliquid criminari ex his quæ nobis contige-
runt, siue aduersus ciuitatem, siue contra tem-
plum; quoniam & nos urbem cædibus imple-
uimus, templum verò idolis; nos autem no-
bis ipsis hæc mala asciuimus.

27. Quia iustus es in omnibus
quæ fecisti nobis.

EIVSDEM. Pro rebus præteritis gratias
agunt, sicut & Iob.

ALITER. Res ipsæ demonstrant, quàm
dignam delictorum nostrorum pœnam susti-
nuerimus in hostium potestatem redacti.

Et vniuersa opera tua vera, &
* rectæ viæ tuæ,

* *Vulgata*
viæ tuæ
rectæ,

ANONYMI. Vera certè sunt, inquiunt,
etiam quæ olim patribus nostris euenerunt
tam in Ægypto quàm in ipso mari, & quæ-
cumque in terra promissionis facta sunt.
Neque enim illa falsa sunt, cum in præ-
sentiarum tantam abs te opem consecuti
simus.

CATE-
NA PA-
TRVM.

* Vulgata
Iudicia
enim vera

* addit in

Et omnia iudicia tua vera:

28. * Et iudicia veritatis fecisti iuxta omnia quæ induxisti super nos & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum Hierusalem: quia in veritate & * iudicio induxisti omnia hæc propter peccata nostra.

ANONYMI. Quæ contra nos, inquit, facta sunt iuste iudicasti: nam eos qui te offenderunt per calamitates reddidisti modestiores.

29. Peccauimus enim & iniquè egimus recedentes à te:

ANONYMI. Nullam enim, inquit, veniam meremur, cum ad extremam malitiam deuenimus, idque dum haberemus sanctos Vates, & tantam tuam clementiam essemus consecuti.

Et deliquimus in omnibus:

30. Et præcepta tua non audiuimus, nec obseruauimus, nec fecimus sicut præceperas nobis, vt benè nobis esset.

ANONYMI. Hoc est, Magno studio malum perpetrauimus: nam præter beneficia quondam nobis mirabiliter collata mercedem etiam pollicitus legum obseruantiam, à nobis non es auditus.

31. Omnia ergo quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, in vero iudicio fecisti:

ANONYMI. Si quis, inquit, diligenter confideret quæ à nobis patrata sunt, & quæ irrogata sunt nobis, sententiæ tuæ æquitatem admirabitur.

32. Et tradidisti nos in manibus inimicorum * iniquorum, & pessimorum præuaricatorum, & Regi iniusto & pessimo ultra omnem terram.

* Vulgata
addit no-
strorum

ANONYMI. Iniustum igitur vocauit, vt qui Dei honorem sibi usurpauerat; pessimum autem, vt qui nouum quemdam sup-

Καὶ πᾶσαι αἱ κρίσεις σου ἀληθεῖς.

κβ. Καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας καὶ πάντα ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν καὶ ἐπὶ τῇ πόλει τῇ ἁγίᾳ τῶν πατέρων ἡμῶν Ἱερουσαλήμ. ὅτι ἐν ἀληθείᾳ ἔκρισες ἐπήγαγες ταῦτα πάντα ἐφ' ἡμᾶς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τὰ εἰς ἡμᾶς, φησὶ, γρηγορήσα δίκαιως ἐκρίσας· τὰς γὰρ εἰς σὲ ὑβρίζοντας σωφροσύνης ταῖς συμφοραῖς εἰργάσω.

κγ. Ὅτι ἡμᾶς ἐδοξάμεθα καὶ ἠνομήσαμεθα ἀποστῆναι ἀπὸ σε

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Οὐδέμιαν γὰρ, φησὶ, ἔχοντες, συγκινώμεθα εἰς ἐχάτην ὡδονομίας χωρήσαντες, καὶ τὰ πνευματικὰ ἔχοντες, καὶ ποσαύτης ὡδὸς σε τυχεύτης ἀνεξικαλίας.

Καὶ ἐξημαρτέμεθα ἐν πάσῃ

λ. Καὶ τῶν ἐπιτολῶν σου ὅσα ἠκέσαμεθα, ἐδὲ σωετηρήσαμεθα, ἐδὲ ἐποίησαμε κατ' ὡς ἐνετείλω ἡμῖν, ἵνα εὖ ἡμῖν γήνηται.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τετίσι μὲν πολλὰς φιλοπρέπειας τὸ κακὸν διεπραξάμεθα· ὅθεν γὰρ τοῖς ἡδὴ ὡδὸς ὄξως εἰς ἡμᾶς γρηγορήσας καὶ μισθὸν ὑποχρόμενος δ' ἦν τόμος ἀπειθείας, παρ' ἡμῶν ἐκ ἠκέσθη.

λα. Καὶ πάντα ὅσα ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησας ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ κρίσει ἐποίησας

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀκριβῶς, φησὶ, ἔξεταζων τίς τὰ παρ' ἡμῶν γρηγορήματα, τὰ πνευματικὰ ἡμῶν ἐπαχθεῖσα, ἀγαθεῖν ἂν σε τὰ ὅσα τῆς ψήφου.

λβ. Καὶ παρέδωκας ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνέμων ἐχθίστων ἀποστατῶν, ἔ βασιλεῖ ἀδίκῳ, καὶ πονηροτάτῳ ὡς πᾶσιν τῶν γῆν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀδικῶν μὲν ἐν ἐκείνοις, ὡς τῶν τῶ θεῶ ἀρπάσαι πνευματικῶν· πονηροτάτων δὲ, ὡς κακῶν πνευματικῶν

ποι τιμωρίας καὶ ἵψ' εἰδ' ἐπιτακώτων ἐφω-
εῖν.

λγ'. Καὶ νῦν ὄχι ἔστιν ἡμῖν ἀ-
νοῖξαι τὸ σῶμα·

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τυτίεν, εἰ διὰ μὲν
παρρησιασάσης ἐπὶ τοῖς ἡδὴ γεγενημένοις
δαύμασι.

Αἰχρῆτι καὶ ὄνειδος ἐγρηθήμεν
τοῖς δούλοις σου ἕ τῶν σεβομένων σου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἡ γὰρ συμφορὰ ἀφαι-
ρεῖται τὴν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις παρρησιασ-
θῶ καὶ ὄνειδος ἄφωτοι δούλοι σου.

λδ'. Μὴ δὴ ᾤξασθαι ἡμᾶς εἰς
τέλ' διὰ τὸ ὄνομα σου·

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀλλ' εἰσπαροξύνει
ἡμᾶς, φησι, δίκαιος ᾤξασθαι ἕλπον.

Καὶ μὴ διασκοδάσης τὴν δια-
θήκην σου·

ΙΩΑΝΝΟΥ. Οὐκ ἐπειδὴ δίκαιον εἶδ-
καμεν ἰσχυρῶ, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄνομα σου. Ὅτι
ἐπὶ ταύτῃ φεῖδον ἡμεῖς τὸ σφάλμα σαρκῶν
οἱ γὰρ εἰς θάνατον ἑαυτῶν ἐκδόντες, ἀνυποπί-
στοι ταῦτα λέγοντες.

λε'. Καὶ μὴ ἀποστήσης τὸ ἔλεός
σου ἀφ' ἡμῶν διὰ Ἀβραάμ τὸν ἡ-
γαπημένον ὑπό σου, ἕ διὰ Ἰσαὰκ
τὸν δούλον σου, καὶ Ἰσραὴλ τὸν ἁ-
γίον σου·

λς'. Οἷς ἐλάλησας, πληθύναι
τὸ σπέρμα αὐτῶν ὡς τὰ ἄστρα τοῦ
ὕρανου, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν
ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης·

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Μνήσθητι, φησι, τὸ
πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας· εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐν
ἀξίῳ τυχεῖν τὸ ᾤξασθαι σου κινδυνεύοντες· ἀλλ'
ἐν δὲ τὴν ᾤξασθαι τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν
μεταβολὴν ᾤξασθαι ἵψ' κατηχόντων δευδόν-
ἀκρίβως γὰρ ἕπασθαι τὰ μὲν ταῦτα, ἰσα-
ελθῶμεν τοῖς ἀστροῖς καὶ τῇ ἐπὶ τὸ χεῖλος ἄμμο-
ν τὴν ἐπέκεινται ἀπογόνους ὑπέχει ποιήσῃ. μὴ
ᾤξασθαι, φησι, τὴν ἐπαγγελίαν κινδυ-
νεύσασαι.

λζ'. Ὅτι δέσποτα ἐσμικρῶθη-
μεν ᾤξασθαι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐσμικρῶ-
θημεν ἐν πάσῃ τῇ γῆ σήμερον
διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

pricij modum excogitauerat. contra eos qui
nil deliquerant.

CATE-
NA PA-
TRVM.

33. Et nunc non possumus ape-
rire os:

ANONYMI. Hoc est, Non possumus
liberè loqui de miraculis quæ olim conti-
gerunt.

Confusio & opprobrium facti su-
mus seruis tuis, & his qui colunt te.

ANONYMI. Calamitas enim aufert confi-
dentia quam in præteritis habuimus; quamob-
rè nunc opprobrijs affecti muti permanemus.

34. Ne, quæsumus, tradas nos in
* finem propter nomen tuum:

* Vulgata
perpetuum

ANONYMI. Ceterum cum nobis, inquit, sup-
plicia irrogaueris misericordiam tribue.

Et ne dissipes testamentum
tuum:

IOANNIS. Non quòd satis pœnarum dedi-
mus, sed propter nomen tuum. Vides ut hu-
ius maiorem quàm propriæ salutis habeant
rationem: cum enim in mortem seipso tradid-
issent, in teptidi hæc dicunt.

35. Neque auferas misericor-
diam tuam à nobis propter Abra-
ham dilectum * à te, & Isaac
seruum tuum, & Israël sanctum
tuum:

* Vulgata
tuum,

36. Quibus locutus es * quòd
multiplicares semen eorum sicut
stellas cæli, & sicut arenam quæ
est in littore maris:

* addit pol-
licens

ANONYMI. Memento, inquit, promiss-
ionis quam patribus fecisti: quamquam enim
ipsi digni non sumus ut abs te opem impetre-
mus; ob promissionem tamen nostris patribus
factam libera nos à malis quibus detinemur:
tu namque rerum futurarum exactè præsci-
us, pollicitus es te illorum posteròs multiplica-
turam ut astra cæli & arenam littoris mari-
ni. Ne despexeris, inquit, tuam promissio-
nem iam periclitantem.

37. Quia Domine imminuti su-
mus plus quàm omnes Gentes, fu-
musque humiles in vniuersa terra
hodie propter peccata nostra.

A NO-

CATE-
NA PA-
TRVM.

ANONYMI. Nunc, inquiunt, ad paucos redacti sumus. Cum enim omnes vbique terrarum pacati viuant, soli nos graues perferimus calamitates.

38. Et non est in tempore hoc Princeps, & Propheta, & Dux,

ANONYMI. Omnia, inquiunt, nobis contraria euenerunt, & neque Regem habemus secundum ordinem a te prafinitum: neque Vates diuino Spiritu afflatus nobis est qui futura prafdicat; neque Magistratus qui res communes administret; neque Sacerdos qui holocaustis diuinum imperium agnoscat, quiq; pro peccatis hostias offerat, vel alijs donis Deum honoret: neque est qui suauem odorem veluti honorem debitum Deo reddat.

EVDOKII PHILOSOPHI. Criminantur Ezechielem, & vituperant Danielelem. Neque est, inquiunt, Princeps, neque Vates, neque Dux qui suam munus exequatur, vt possit populum congregare, & hunc in ordinem redigere, & precibus placare: sed vnusquisque in feruitutem est redactus. Neque est aliquis qui iudicijs populi ordinem adhibeat, vt carnes nimirum odoratae permaneant incorruptae ad holocausta.

Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus * offerendi primitias coram te, * & inueniendi misericordiam:

* *vulgata*
primitia-
rum
* *vt possi-*
mus inue-
nire mis-
ericordiam
tuam:

IOANNIS. Non solum, inquiunt, percussus sumus, verum etiam priuati sumus via per quam possimus salutem adipisci.

39. Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur.

40. Sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium: sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie,

Baruch 3,
1.

EIVSDEM. Quod & Baruch dixit, Spiritus in angustijs, & in anima anxia clamat ad te, ipsam calamitatum magnitudinem pro precibus afferimus, sic suscipiamur, sic exaudiamur.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Νυν, φησιν, εις ολιγο-
ς ες περιεσημεν. παντων γδ ηβ' απατα γε
ει ειρηνη δεχονται, αυτοι χαλεπας αντιλη-
μεν τας συμφορας.

λη. Καθ' οσον εστιν εν τω καιρω
ταυτω αραχων, και περισημεν, ε η-
γεμεμεν,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Παντα ημεν, φησιν, εις
το εναντιον μεταβηθηται, και ετι και τω
ωσθ σε αειθμεισαν ταξιν ηχαρο βασιλια
ετι πνυματα φεροι παρ ημιν το μελλον λι-
γων. ε ηβ' κοινων περισημεται τω διοικη-
σιν ηχων. εχ' ιερους τοις ολοκαυτωμασι
ηνωριζων τω διαστοπια, αλλ' ωσθ αμαρ-
τηματων περισημεται δυσιας, ε ηρασιον
ετι εροι πσι δωροι. ε τη δωδια τω ορε-
λομηριω αναπτικτω ημεν.

ΕΥΔΟΚΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ. Καταλειφθη-
ζονται τε Γεζακην, απημειναι τον Δαυιδ.
αλλ' εκ εστι, φησιν, αρχων, και περισημεν, η
ηγεμεμεν το εμμε παιδι σωμαγαγην, το
εθνοσ ισχυων, ε ταπο συγκεστην διωμιαμασ,
και ε λιτατισ εξδωμριζωσ. αλλ' εσσοσ εν
αιχμαλωσια εστιν. αλων και εκ εστι ταξιν
επεχων τοις τε λαβ κειμεσιν, ηα δη τα
οδωδωτα ηβ' κρειων αφθαρτα δεχμενη απο
ολοκαυτωσισ.

Ουδὲ ὀλοκαύτωσις, ἔδ' εὐσία,
ἔδ' εὐσφορα, ἔδ' εὐμιαμα, ε
επ' εὐσ καρπασα ενωπιον σου,
και διεειν ελεε.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Ου μόνον ἐπληρημεν, φη-
σιν, ἀλλὰ και τω οδον δι' ησ διωμιαμα της
ιαφειας τυχειν αφηρημεθα.

λθ'. Αλλ' εν ψυχῃ σωτε-
ρημεμεν και πνυματα ταπεινω-
σεωσ περισδεχθειμεν.

μ'. Ως εν ολοκαυτωμασι κρειων
η ταυρων, ε ως εν μυριασιν δωνων
πιωνων. ετασ ημεδα η δυσια ημειν
ενωπιον σου σημερον,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οσπερ και ο βασιλεϋσ
φησι, πνυμα εν σνοισ, ε εν ψυχῃ ακηδω-
ση κειραγα περσ σι, αυτο το μεγαδοσ ηβ'
συμφορον αντι ιατηριασ περιεαλλομεθα,
ετασ δεχθειμεν, ετασ ακηδεθειμεν.

KAT

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ. Αλλ' ἀντι τῆς ἐν τῷ ἱερῷ, φησιν, διαξίας δέξαι τὴν ἡμετέραν ἐνοταπεπόνητα ἰκασίαν, ἀντίρροπον τ' ἐν ἀλόγοις καρπώσεως θάμβος ἧς ἡμετέραν σωμάτων τὴν ὀλοκαύτωςον.

Καὶ ἐκτελέσαι ὅπως ἐν σοὶ ὅτι ἐστὶν αἰχμὴ τοῖς πεποιθόσιν Ἰπὶ σε.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Τί ἐστὶ τὸ τοῦ τρεῖσι, μὴ τὸ ὀργισθῆναι, μὴ τὸ παραλιπῆν ἡμᾶς, μὴ τὸ ἀποσερῆσθαι ἡμᾶς τὸ ἐξ ὅπου ἐστὶν σε. Δὸς δὲ, φησι, καὶ δὲ βίβη τοῖς σοῖς κατακρούς γυμνάς.

μά. Καὶ νῦν ἐξακολουθήσω ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, ἕ φοβούμεθά σε,

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Διότι ἡμεῖς, ὡς ἀπλήστοι τοῖς πολλοῖς, πάσῃ δυνάμει δεδουκότις σε τὸ μεγαλεῖον τῆς ὡς σου ἀναμύρομεν κηδεμονίας.

Καὶ ζητήσω τὸ πρόσωπόν σου μὴ καταιχμῆς ἡμᾶς

ΕΥΔΟΞΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ. Ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναδοθέντες ζῶντες, ὡς πυρὶ βαπτισθέντες, ὡς ἀπορρίψαντες καὶ ῥύπον ἀρνησάμενοι, καὶ πάντα μολυσμὸν εἰδωλολατρίας. Ἐπειδὴ γὰρ κατακολεθῆναι εἶπεν, εἰκότως καὶ νῦν προσώπων μέμνηται. ὁ γὰρ καλῶς κατακολεθῆσας, καὶ προσώπων ἀξιοῦται.

μβ. Ἀλλὰ ποιήθω μεθ' ἡμῶν καὶ τὴν Ἰπείκειαν σου, καὶ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλεῶς σου.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Εὐθὺς γὰρ ἡ θεία τὸ σὺ προσώπων ἀφαιρῆται τὰ προσώπα ἧς σὺν διατῆς, ἀλλ' ἐ καταιχμῆς.

μγ. Ἐξελθὺ ἡμᾶς καὶ τὰ θανάσιά σου, ἕ δὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου κύριε

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Τρεῖσι, μὴ δὲ ἀμαρτῶν τῆς εἰς σὲ ἐλπίδος, ἀλλὰ σωήθως τῆ σ' αὐτῆ φιλανθρωπία ἧς κηδύνων ἐξάρπασον, καὶ ὡς δὲ δόξας ἐλευθέρωσον ἧς κατεχόντων δεινῶν.

μδ. Καὶ ἐν τρεῖσι πείσασιν πάντες ἐνδεικνύμενοι τῶν δέλοις σε κακά

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἐκ δὲ ἧς ἐναντίων τὸς ἐπὶ βίοντας ἡμῖν τὰς συμφορὰς δαμάρτην τῆς ἐν ἀνθρώποις παρρησίας ποί-

Tomvs III.

ET RVRSVS. Ceterum, inquit, pro pulchro illo ordine qui in templo seruatur accipe nostram in humilitate precationem, recipiens nostrorum corporum sacrificium pro hostia quæ de brutis animalibus offertur.

CATERINA PATRVM.

* Et perficiatur post te: quoniam non est confusio confidentibus in te.

* Vulgata Vr placeat tibi:

EIVSDEM. Quid est hoc? Id est, Post viam tuam, & postquam nos præterieris, & postquam nos reuersi fuerimus, hoc significat post te. Da autem, inquit, vt per totam vitam præceptis tuis obediētes simus.

41. Et nunc sequimur * in toto corde, & timemus te,

* Vulgata addit te

EIVSDEM. Propterea nos, quemadmodum plurimi alij, omni virtute magnificentiam tuam reueriti à te auxilium expectamus.

Et quærimus faciem tuam: ne confundas nos;

EVDXII PHILOSOPHI. Vt qui è morte in vitam restituti sumus, tamquam igne baptizati, tamquam qui omnes fordes abieciimus, & omnem idololatriæ iniquationem abnegauimus. Quoniam verò se sequi dixerant, meritò nunc faciei meminit. Qui enim benè sequitur, Dei facie dignus efficitur.

42. Sed fac nobiscum * secundum mansuetudinē tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ.

* Vulgata iuxta

ANONYMI. Aspectus enim faciei tuæ lætificat faciem spectatorum tuorum, sed non confundit.

43. Et erue nos * secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo Domine:

* Vulgata in mirabilibus tuis,

ANONYMI. Hoc est, Ne decidamus spe quam in te collocauimus, sed pro benignitatis tuæ consuetudine eripe nos à periculis, & mirabiliter libera nos à malis quæ nos detinent.

44. Et confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala:

ANONYMI. E contra verò fac vt ij qui nobis calamitates procurant decidant à præfidentia sua quam in hominibus collocarunt,

D d d d d

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Abest à
Vulgata.
* in omni
potentia
tua,

runt, & vani appareant in potentia quam abs te acceperunt.

* Et confundantur * ab omni potentia, & robur eorum conteratur:

EVDOXII PHILOSOPHI. Quoniam ex hac adeo elati sunt vt cum Deo pugnam ineant. Confundantur igitur ex potentia sua, vt desinant Deum bello laceffere. Non enim fuit mundi firmamentum, sed mundi corruptela.

45. Et sciant quia tu es Dominus Deus solus, & gloriosus super * vniuersum orbem terrarum.

* Abest à
Vulgata.

ANONYMI. Vt omnes ex ipsis rebus discant idolorum cultum stolidum esse. Tu autem es omnium rerum Dominus, omnia vtiliter gerens, & periculis superiores faciens eos qui in te spes suas reponunt.

ων, καὶ μάταια ἐν τῇ ᾧ σὺ διωασεία
δοθεῖν.

Καὶ κατὰ τὴν δεινότητα σου διωασείας, καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν
σωτηρεῖν.

ΕΥΔΟΞΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ. Ἐπειδὴ παρ
ἐκ ταύτης ἐπὴρθησαν ὡς θεομαχίας, καὶ
κατακλιμακώθησαν ἐκ τῆς διωασείας, ἥα
παύσαν) ἡ θεομαχίας. Οὐ γὰρ ἐξήντη ἰσο-
σχεύματα κίονες, ἀλλὰ καταφθορὰ κόσμου.

μέ. Καὶ γνώτωσαν ὅτι σὺ εἶ
κύριος ὁ θεὸς μόνος, ὁ ἐνδοξὸς ἐφ'
ὅλῳ τῷ οἰκουμενῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ὡς ἐπὶ πάντας ἐξ ἁ-
ντῶν τῶν ποσυχμάτων παιδεύθηται ὡς ἀν-
τιπρὸς μὲν ἢ τῶν εἰδ' ὄλων θρησκεία. σὺ δὲ
εἶ ὁ τῶν ὄλων κύριος, ἀπαντα καὶ τὸ λυσιτε-
λεῖν διαφωραττόμενος, καὶ κρείττους τῶν κα-
δύτων τὰς ἐπὶ σὲ πεποιθότας ποιῶν.

ANNOTATIONES CORDERIL

ZARIAS, qui etiam dictus est Abdenago, è medijs flammis suo socio- rumque nomine Orationem hanc pronuntiauit, antequam Angelus ei appareret; cuius à Deo opem precatione hac postulauit, sibi que ac socijs incolumitatem impetrauit. In Hebræo autem iam non habetur, sed ex Theodorione se eam transtulisse fateatur Hieronymus.

26. *Benedixisti es Domine Deus, &c.]* A Dei laude & propriorum peccatorum confessione Orationem auspicatur; iuxta illud Sapientis, *In- stus prior accusator est sui.* Quod pulchrè expendens D. Cyprianus lib. de Lapsis ait: *Tres pueri, quò minus exomologesim facerent Deo, nec inter flammam & camini exastuantis incendia quiesce- runt; & Domino satisfacere nec inter ipsa glo- riosa virtutum suarum martyria destiterunt. Loquitur Scriptura: Stans, inquit, Azarias precatus est, & aperuit os suum, & exomologe- sim faciebat Deo in medio ignis.* Non ieiunia, non vincula, non flammæ potuerunt satisfaciendi pro peccatis famem satiare. Sic qui verè do- lent de peccatis nullis sumptis pœnis franguntur, semper & vbique pœnitentiæ faciendæ stude- nt. Quas pœnas non pertulerant inclyti illi iuuenes Hebræi, qui in Regis Babylonij palatio seruiebant? quas preces non fuderant Deo suo? quæ ieiunia non exoluerant inter regias dapes contenti leguminibus? quas tyranni iras non sustinuère, quia adorare auream statuam nolunt? Tandem ligantur, & in fornacem ardentem conij- ciuntur. Ecce vobis in flammarum medio sunt, & in medijs flammis lamentum pro peccatis adhuc sumunt dicentes: *Iudicia versaris fecisti iuxta omnia quæ induxisti super nos & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum Hierusa-*

Prou. 18,
17.
Tres pueri
non cessant
etiam in
medijs flā-
mis peccata
sua confite-
ri.

lem, quia in veritate & iudicio induxisti omnia hac propter peccata nostra. Peccatum enim, & iniquè egimus, &c. Quod ponderans idem Cyprianus supra citatus lib. de Lapsis ait: *Bene licet sibi conscij, & Dominum fidei & timorè obsequio sapè promeriti, humilitatem tamen te- nere nec inter ipsa virtutum suarum martyria destiterunt.* Non poterat enim dimitti humilitas, vbi de peccatis sermo erat.

32. *Tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum, & pessimorum, &c.]* Re ipsa enim (inquit Sanctius noster) experti fuerant captiui durum & intrasabile Chaldæorum ingenium; quorum animos neque commouebat misera ludæorum conditio, neque squalor aut gemitus ad misericordiam inflectebat. Nabuchodonosorem autem vocant Regem pessimum ultra omnem terram: quia licet prius quoque crudelis fuerit & iniquus; fuit tamen multò magis, cum debellatis Regnis olim potentissimis Imperij sui fines amplificauit. Habet enim inter alia incom- moda potestas, qualem sibi Chaldæus putabat esse summam, vt non tantum superbum homi- nem reddat, sed etiam crudelem, & inhumana- num; & fatuum; quia cum à maiore potestate nihil timeat, licere sibi putat facere aut dicere quidquid furor obiecerit aut ambitio. Quod obseruauerat in Nabuchodonosore Azarias in- tei im dum versatus est in aula, & extremis maxi- mè temporibus.

Potentia
hominum
superbum
& crude-
lem reddit.

35. *Neque auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, &c.]* Vbi iterum obserua summam illorum mode- stiam & humilitatem. Quasi enim nihil vni- quam Deo dignum gessissent, nec vllum meri- tum haberent, propter maiorum suorum merita & promissiones à Deo parentibus suis factas Dei miseri-

ANNO-TATIO-NES COR-DARJE.

miserentiam implorant. Notat hic Cornelius noster Abraham vocari dilectum Dei; quia ab eo ex Chaldaea & idololatria electus & educus, factus est pater Christi & credentium: Isaac vero vocari servum Dei propter obedientiam, qua se Deo per manus patris victimam tradidit: Iacob vero sanctum, primo ob innocentiam, secundo decimas; terro, quia Spiritu sancto plenus Azarias praedixit futura, & respexit in Christum, qui est Sanctus sanctorum, ex Iacob nasciturum.

quebantur, sicut antea florebat Iudaeorum Republica; merito respectu prioris status fuisse eo tempore negantur. Eodem modo dicendum de holocausto, sacrificio & oblatione; quia nimirum templo & civitate eversa vix & non rarissime & exigua vel nulla solemnitate in templi ruinis fiebant.

40. Sic fiat sacrificium nostrum, &c.] Martyrium suum (inquit Cornelius) vocant sacrificium non proprie dictum, sed mysticum. Licet enim Christi martyrium in cruce fuerit sacrificium proprie dictum, idque unicum Legis novae, quod in Eucharistia quotidie representatur, & iteramus; eo quod ad hoc (puta ut esset sacrificium expiatorium pro peccatis), a Deo fuerit institutum & ordinatum, ideoque omnibus Iudaeorum victimis figuratum & adumbratum: tamen martyrium fidelium non est sacrificium proprie dictum, quia ad hoc non est a Deo institutum & ordinatum; sed est metaphoricum & mysticum: quod tamen omnibus veterum victimis, vepote irrationalibus, est nobilissimum Deoque gratius. Sensus ergo est, q. d. Iudaeorum holocaustorum arietum & multorum agnorum pinguium sic fiat sacrificium nostrum holocaustum & pingue pinguedine spiritus & devotionis, ut placeat tibi, utque hoc sicut illa suscipias, scilicet sacrificium hocce orationis, confessionis, poenitentiae, laudis & martyrii quod tibi in igne hoc offerimus.

Martyrium est sacrificium metaphoricum & mysticum.

38. Et non est in tempore hoc Princeps, & Propheta, & Dux, &c.] Loquitur, inquit Sanctius, iuxta Scripturae morem, quae id dicit abesse quod otiosum est, aut inutile, aut denique sine honore ac dignitate existimatur. Quomodo dicimus, si Rex infans fuerit, aut sine illa prudentia atque consilio, quod arduum Regni pondus exigit, non esse Regem; & sic de alijs. Si Consul, Sacerdos, Propheta vili habeantur loco, aut non audiantur, defuisse dicimus Consulem, Sacerdotem & Prophetam. Quales videri potuisse Sacerdotes tempore Saul, & Prophetas tempore Manasse. Et licet cum haec diceret Azarias superesset adhuc Sacerdos Magnus Iosedech, aut Iesus eius filius, Rex item Sedecias, aut saltem Iechonias, similiter Propheta, Daniel & Ezechiel, Zacharias, Aggeus & Malachias; sed quia illis non habebatur fides aut honor; aut quia certe non ita liberè atque cum dignitate lo-

Abraham dilectus, Isaac servus, Iacob sanctus, cur.

Quomodo dicantur defuisse Sacerdotes, Reges & Propheta sub Nabuchodonosore.

ALIUD CANTIC. TRIVM PVEROR.

16. ΤΑΘΗΤΟΣ εἶ κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,

ANONYMOY. Ὑμνῶν ἀξιῶς ὁ μὴ ἀσφαιεῖρας τῶν πατέρων ἐπαγγελίαν, ἀλλ' ἐκίνας τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν ἐκλήθειαν τῶν ἀπὸ ἀσπίδων ὀπλιτών.

Καὶ ὑπερύμνητος, καὶ ὑπερψαυμένος εἰς τὸν αἰῶνα.

ANONYMOY. Διδάσκει ὡς θεὸς θεὸν εἶχον γλώσσῃ καὶ φασὶν, ὅτι αἰδῶν ἔχον τῶν φύσιν, καὶ πρὸς τὸ ἀργατικὸν ἔτοιμος τυγχάνει ἕμμεν ἀξιῶς.

Καὶ διλογημένον τὸ ὄνομα τῆς δόξης σου

IOANNIS. Δόξης ὄνομα ἔστι τὸ τῆς θεῆς ὄνομα. εἰ γὰρ ὁ βασιλεὺς δόξης ὄνομα ἔστι καὶ ὁ ἀεὶς αἰῶνος, πολλὰ μᾶλλον τὸ τῆς θεῆς. διδῶν γὰρ ἀσπίδα ἡμῶν καὶ ἀθῆνας τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν. εἰ δὲ τὸ ὄνομα δόξης, πᾶσα μᾶλλον ἡ ἐκκλησία, κύριος ἔστι πάντων, καὶ φιλάνθρωπος, &c. TOMVS III.

52. BENEDICTVS es Domine Deus patrum nostrorum,

ANONYMI. Hymnis dignus es qui promissionem patribus factam non fefellisti, sed eos elegisti tuam opem ad posteros usque transmittens.

Et laudabilis & gloriosus, & superexaltatus in saecula:

ANONYMI. Docet quam opinionem de Deo habuerint; & aiunt, Quoniam hymnis dignus es, ut qui sempiternam habes naturam, & ad beneficiendum promptus existis.

Et benedictum nomen gloriae tuae

IOANNIS. Nomen Dei nomen est gloriae. Si enim Rex & Princeps & cetera huiusmodi nomina sunt gloriae, multo magis Dei. Sciatum namque anima eo excitatur, statimque gloriae hoc facit, quanto magis eius essentia nam Dominus, & omnipotens, & benignus, & bonus, D d d d d 2

ORVM... ERIL

Vertical text on the left margin, likely bleed-through or marginal notes.

CATE-
NA PA-
TRVM.
* Vulgata
laudabile

bonus, & cetera istiusmodi nomina, sunt nomina gloriæ.

Sanctum, & * superlaudabile & superexaltatum in omnibus sæculis.

EIVSDEM. Quid autem est *superlaudabile*? Non est laus, non est gloria, inquit, digna nomine tuo: nemo enim te satis glorificare poterit.

53. Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & * superexaltatus in sæcula.

* Vulgata
supergloriofus

ANONYMI. Propterea, inquit, cognoscetes magnificentiam tuam, quando Hierosolymis eramus in templo tuo, nunc hymnos tibi conuenientes offerimus, cum magnam gloriam tunc temporis à te consecuti fuerimus.

EVDOXII. Hoc est, cum in pretio apud te fuerimus. Si autem oporteat templum mysticè interpretari, cæleste solium Regni tui templum est ubi familiares tui versantur.

Vulgata
hunc versum post-
ponit sa-
quenti.
* addit &
* laudabilis

54. Benedictus es qui intueris abyssos, * sedes super Cherubim, & * superlaudabilis & superexaltatus in sæcula.

ANONYMI. Ceterum licet tantò rebus humanis superior sis, non tamen nostram humilitatem despicias, sed omnium curam geris. Illud autem, *Qui sedes super Cherubim*, id est, Qui dominaris etiam incorporeis potestatibus, & omnia habes sub cura tua. An non videntur hæc esse mirabilia? sed tamen quidquid dicatur de Deo non est magnum.

55. Benedictus es in throno Regni tui, * superlaudabilis & superexaltatus in sæcula.

* Vulgata
addit &

ANONYMI. Thronum Regni nunc cælum dicit, iuxta illud Prophetæ dictum, *Calum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.*

Isaiz 66, 1.

56. Benedictus es in firmamento cæli, & * superlaudabilis & superexaltatus in sæcula.

* Vulgata
laudabilis
& gloriosus

ANONYMI. Opifex enim es rerum omnium, & cælum hoc quod conspicitur explicasti

γαθός, καὶ πάντα τὰ ποιῶντα ὀνόματά, δόξης ὀνόματα ἔστι.

Τὸ ἅγιον, τὸ ὑπερμνηστὴν καὶ ὑπερυψώμενον εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τί ἔστι τὸ ὑπερμνηστὴν; Οὐκ ἔστιν αἶνος, οὐκ ἔστι δόξα, φησὶν; ἀξία τὴν ὀνομασίας σου· σὲ γὰρ ἕδεις δοξάζουσι διωσται.

γ'. Εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας δόξης σου, ἔ ὑπερμνηστὴς καὶ ὑπερυψώμενος εἰς αἰῶνας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Διότι, φησὶν, ἔπιμνησκόντες σε τὸ μεγαλεῖον, ἠνίκα ἔθι ἦν Ἱεροσολύμων ἡμεῖς καὶ τὸν ναὸν σε, καὶ τὰς ἐπισημασίας σου ἀναπέμψαμε ἡμῖν, πολλὰς καὶ τότε ἔ ὡσεὶ σε διωλαύοντες δόξης.

ΕΥΔΟΞΙΟΥ. Τετίστιν, ἐν τῇ ἀξίᾳ τῆς σφ. εἰ δὲ δῆποτε καὶ ναὸν θεωροῦσθαι, ὁ ἐξάνιος ναὸς ἕδαφος τῆς σφ. βασιλείας ἐστὶν οἱ σοὶ θεόποιοι ἐσθιασῶνται.

δ'. Εὐλογημένος εἶ ὁ βλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ χερουβείμ, ὁ ὑπερμνηστὴς καὶ ὑπερυψώμενος εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Ἀλλ' ἂν τὸν τοῦ τοῦτο ὑπερμνηστὴς ἦν ἀνδροπάειν, παρρησίας ἡμετέραν διτέλειαι, ἀλλὰ τὴν καὶ πάντα ποιῆ θεωροῦσθαι. τὸ δὲ, καθήμενος ἐπὶ χερουβείμ, ἀντὶ τῆς διακόζων καὶ ἦν ἀσώματων δυνάμεων, καὶ πάντα τῆς σφ. ἔχου δὲ ἡμετέρας κηδεμονίας. ἀρα εἰ δοκῶ θυμασὰ εἶναι ταῦτα; ἀλλ' ἕδεις μέγα θεοὶ τὴν θεὸν τὸ λεγόμενον.

ε'. Εὐλογημένος εἶ ἐπὶ θρόνῳ τῆς βασιλείας σου, ὁ ὑπερμνηστὴς καὶ ὑπερυψώμενος εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Θεῖος βασιλείας καὶ τὸν ἐξάνιος λέγει καὶ τὸ ὑπὸ τῆς θεωροῦσθαι ἐπισημασίας, ἐξάνιος μοι θεός, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιος ἦν ποδῶν μου.

ς'. Εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ στερεώματι τῆς ἐξάνιος, ὁ ὑπερμνηστὴς ἔ ὑπερυψώμενος εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Δημιουργός γὰρ εἶ ἦν ἀπάντων, καὶ τῆτον τὸν φαινόμενον ἐξάνιος ἐξήπλωσας.

TERTIVM CANT. TRIVM PVEROR.

57. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ πάντα τα
ἔργα κυρίου τὸν κύριον,
ὕμνεϊτε καὶ ὑπερυψοῦτε
αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶνας.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Οὐκ ἀρκεῖ, φησι, τὸ ἔμμεν
τόμα· ἔκαστον πῶντων ἔργων ἀναφέρειτω δό-
ξαν αὐτοῦ.

58. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ ἀγγελοὶ κυρίου
τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε
αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶνας.

59. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ ἕρρινοι τὸν κύ-
ριον, ὑμνεῖτε ἔ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν
εἰς ὄντι αἰῶνας.

60. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ ὕδατα καὶ πάντα
τὰ ὑπεράνω ἔ ἕρρινοῦ τὸν κύριον,
ὕμνεϊτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς
ὄντι αἰῶνας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Λεγὴ τὰς ἀγγελικὰς
δυνάμεις, εἶτα τὰ ἀναίδνη καὶ ἄψυχα,
τὰς ἕρρινας καὶ τὸ ὕδωρ.

61. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΩ πάσα ἡ δύνα-
μις κυρίου τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ
ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶνας.

62. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ ἥλιος ἔ σελήνη
τὸν κύριον, ὑμνεῖτε ἔ ὑπερυψοῦτε
αὐτὸν εἰς τὰς αἰῶνας.

63. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ ἄστρα ἔ ἕρρι-
νοῦ τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυ-
ψοῦτε αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶνας.

64. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ πᾶς ὄμβρος
ἔ θρόσος τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ
ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶ-
νας.

65. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ πάντα τὰ πνύ-
ματα τὸν κύριον, ὑμνεῖτε ἔ ὑπερυ-
ψοῦτε αὐτὸν εἰς ὄντι αἰῶνας.

66. 67. **Ε**ΥΛΟΓΕΙΤΕ πῦρ καὶ
καῶμα, νύκτες ἔ ἡμέρας τὸν κύριον,
ὕμνεϊτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς
ὄντι αἰῶνας.

57. **B**ENEDICITE omnia
opera Domini Domi-
no, laudate & super-
exaltate eum in sæcula.

IOANNIS. Meum, inquit, os minime
sufficit: quodlibet igitur opus eius illi gloriam
offerat.

58. Benedicite Angeli Domini
Domino, laudate & superexaltate
eum in sæcula.

59. Benedicite cæli Domino,
laudate & superexaltate eum in
sæcula.

60. Benedicite aquæ * & om-
nia quæ super * cælum sunt Do-
mino, laudate & superexaltate
eum in sæcula.

EIVSDEM. Dicit Angelicas virtutes,
deinde ea quæ sensu & animâ carent, nimi-
rum cælus & aquam.

61. * Benedicat omnis virtus
Domini Dominum, laudate &
superexaltate eum in sæcula.

62. Benedicite Sol & Luna
Dominum, laudate & superexal-
tate eum in sæcula.

63. Benedicite stellæ cæli Do-
mino, laudate & superexaltate
eum in sæcula.

64. Benedicite omnis imber
& ros Domino, laudate & super-
exaltate eum in sæcula.

65. Benedicite omnes spiritus
* Dominum, laudate & superexal-
tate eum in sæcula.

66. 67. Benedicite ignis &
æstus, noctes & dies Domino,
laudate & superexaltate eum in
sæcula.

Dan. 3.
Nota, hunc
Hymnum
neque
apud He-
bræos ne-
que apud
Syros repe-
ri, & ver-
ficulos alio
ordine in
Vulgata
haberi.

* Vulgata
omnes
cælus

* Vulgata
Benedicite
omnes vir-
tutes Do-
mini Do-
mino,

* Vulgata
Dei Do-
mino,

CATE-
NA PA-
TRVM.

68. 69. Benedicite lux & tenebræ, frigus & æstus Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.

IOANNIS. Hæc enim non solum potentiam Dei ostendunt, sed etiam benignitatem & curam: oportet enim ut omnia similiter ipsum laudibus extollant: sic enim omnia pulchra sunt, ut & laudare, & quidem non simplici modo ipsi laudē pro ijs referre oporteat.

70. 71. Benedicite glacies & niues, fulgura & nubes Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.

EIVSDEM. Et quidnam utilitatis hæc in se habent? Voluit nimirum hoc sermone comprehendere non solum ea quæ ex se parent ad nostrum beneficium creata esse, sed etiam ea quæ superuacua & noxia videntur; & iubet ut pro illis etiam Deum laudemus, tantum non dicens, quod & illa signa sint tam magnæ providentiæ Dei, ut etiam ipsum laudare propter hæc oporteat; quoniam hæc æquæ atque res utiles gratias Deo referunt.

72. 73. 74. Benedicite terra, montes & colles, omnia germinantia in terra Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.

75. 76. Benedicite maria & flumina, fontes, cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.

77. 78. Benedicite volucres cæli, bestię & omnia pecora Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.

79. 80. Benedicite filij hominum, benedicite Israël Dominum, laudate & superexaltate eum in sæcula.

81. 82. Benedicite Sacerdotes Domini, serui Domini Dominū, laudate & superexaltate eum in sæcula.

ΞϞ. Ξϟ. Εὐλογεῖτε φῶς καὶ σκότος, ψυχὴ καὶ κλύμα ἐν τῷ κελον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Ταῦτα γὰρ ἐστὶν πλεονεξία ἐνδοξία καὶ ἀγάπη καὶ τὴν φιλοθεοπρίαν καὶ τὴν κηδεμονίαν. πάντα γὰρ ὁμοίως ὑπερψοῦν αὐτὸν καὶ ἕταιροι καὶ πάντα ἔστι καλὰ, ὅτι καὶ αἰνεῖν, καὶ ἐξ ἀπλῶς αἰνοῦν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπει καὶ καὶ.

ο. οα. Εὐλογεῖτε πάχνην καὶ χόνες, ἀσραπαὶ καὶ ἰεφέλαι τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ τί ἔχει χερίσμοι ταῦτα; ἄρα γὰρ τέσσα ἐμῶν τὰ ἀπὸ τοῦ οὐρα καὶ γνώριμα πρὸς ἀνεργασίας καὶ ἰσομέτρημα, ἀλλὰ καὶ τὰ δοθέντα τῷ αἰετῶ καὶ βλαβερὰ φελαμβάνει τὰ λόγων καὶ φωνῶν ὅτι καὶ ὑπὲρ αἰετῶν αἰνοῦν δεῖ ἀναπέμπει καὶ δεῖ, μονοουχὶ λέγων, ὅτι καὶ κλίμα τῶν τῆς ἐστὶ κηδεμονίας τακίμετα, ὅτι καὶ ὑμνεῖν καὶ δεῖ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὅτι ὁμοίως τοῖς χερσίμοις ἐστὶ ταῦτα τὴν ἀνεργασίας καὶ ἰσομετρίαν.

οβ. ογ. οδ. Εὐλογεῖτε τὴν γῆν, ὄρη καὶ βουνοὶ, πάντα τὰ φυτόμωρα ἐν τῇ γῆ τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

οε. ος. Εὐλογεῖτε θάλασσα, καὶ ποταμοὶ, αἱ πηγαὶ, κίτη, καὶ πάντα τὰ κινέμωρα ἐν τοῖς ὕδασι τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

οζ. οη. Εὐλογεῖτε τὰ πετεινὰ καὶ ἕρποντες, τὰ θηρία, καὶ πάντα τὰ κτήνη τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

οθ. οκ. Εὐλογεῖτε ὑμεῖς πάντες ἄνθρωπων, ἀλλογεῖτε Ἰσραὴλ τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

πα. πβ. Εὐλογεῖτε ἱερεῖς καὶ δούλοι καὶ κληρὶ τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

πγ.

πγ. πδ. Εὐλογεῖτε πνεύματα
καὶ ψυχὰς δικαίων, ὅσοι καὶ λαίπνοι
τῆ καρδία τὸν κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑ-
περυψῶτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Ἐνταῦθα εἰ δέικνυσι τὴν
ἀνάστασιν· Αἰνέσασθε αὐτόν, φησὶν, ἕχ' ἡ ψυ-
χὴ ἐστὶ, ἀλλ' ἡ δικαίων ψυχὰς.

πε. πς. Εὐλογεῖτε Ἀνανία,
Ἀζαρία, Μισαὴλ τὸν κύριον· βί-
βλογοὶ Ἀπόστολοι, Προφῆται καὶ
μάρτυρες κυρίου τὸν κύριον, ὑμνεῖτε
καὶ ὑπερυψῶτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

πζ. Εὐλογοῦμεν Πατέρα καὶ
Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα τὸν κύριον,
ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψῶτε αὐτὸν εἰς
τοὺς αἰῶνας.

ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ.
Θαυμάσιον δὲ ὄψην, ἀγαπήσει, τὰ ὑπὸ τῶν
τρῶν παίδων εἰ τῆ κενῆφ λογίδια·
πὼς ἐδὸν παρέλιπον τῶν ἐκτισμένων, ἵνα μὴ
ὡς ἐδιδόσκον ἀντιθέσων νομοθεῖ· ἀλλὰ
πάντα συμπλαβόντες καὶ ὀνομασάντες τὰ
ἐπιγῆνια καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ κατὰ ἕρθια,
πάντα δεῦρα ἰδοῦσαν εἶν' τὴ θεῷ· τὰ πάντα
δὲ τὴ λόγου κτίσαντες ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι
ὡς ἀγλήστον π. ἢ ἀναρχον εἶη τῶν κτισ-
μάτων.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Προσέκειν ἡμῶν ἀπαντας
καὶ ταυτὸν σκελεθόντας διαχαιρημένους ὑ-
πὸ ἀναπέμπειν ὑμῖν, λογιζομένους ὡς ἐδεῖς
χρόνος μοῦ αὐτῶ τὴν εἰς ἀνδρόφους φι-
λανθρωπίας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἰς διδασκαλίαν τῶν
παιδῶν οἱ φεῖς παῖδες κέχρηται τοῖς λόγοις.
προσέκειν γὰρ, φησὶν, ὑμῶν (ἐπιπλάττει ἀπάν-
των κοινὴ τιμὴ) Σποσίνην μὲν τῆς πλάτης,
ἔχει δὲ τὴν ἀλαθείαν, λογιζομένους τὴν ὑμ-
τέρου δειψότες τὴν ἀξίαν, καὶ ὡς ἀπάντων
κύριος καθέστηκε· εἰ καὶ τις παρὰ τοῖς
ἀλλοτερίοις εἰσὶν ἐνομισμένοι θεοί.

ΕΥΔΟΞΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ. Τὸ πο-
εἶν ποιεῖτε ἵνα καὶ οἱ πῶσι κατακίωσων· ὡς
θεὸς ἀγίων ἐστὶ θεός, καὶ οἱ ἀπίστοι κατακί-
ωσων· ὡς ἡττηται πολυθῆτα τῆ τῶ θεῷ
ἐπιπραξία.

83, 84. Benedicite spiritus &
animæ iustorum, sancti & humiles
corde Dominum, laudate & super-
exaltate eum in sæcula.

IOANNIS. Hic etiam ostendit resurrectio-
nem: Laudate, inquit, ipsum non quatenus
animæ est, sed quatenus iustorum animæ.

85, 86. Benedicite Anania, Aza-
ria, Misael Domino: benedicite
Apostoli, Prophetæ & Martyres
Domini Domino, laudate & su-
perexaltate eum in sæcula.

87. Benedicimus Patrem &
Filium & sanctum Spiritum Do-
minum, laudate & superexaltate
eum in sæcula.

HIPPOLYTI EPISCOPI ROMANI. Admi-
randa sunt, o dilecti, quæ à tribus pueris in
camino dicta sunt: quomodo nihil ex rebus
creatis præterierunt, ut nempe nihil quasi
liberum vel sui iuris esse putaretur; sed cum
omnia comprehendissent ac nominassent tam
cælestia quàm terrestria & subterrestria,
omnia Deo subiecta esse ostenderunt; ut
qui omnia verbo creauerit; ne quis ullam
creaturam vel increatam vel sine principio
esse gloriaretur.

IOANNIS. Oportet nunc omnes
in unum coactos gratiarum actionis hym-
nos Deo offerre, cogitantes quomodo nul-
lum tempus eius erga homines beneuolen-
tiam imminuat.

EIVSDEM. Tres pueri ad multitudinis in-
structionem his verbis vsi sunt. Decet enim
vos, inquit (cum is omnium communis
sit honor) desistere quidem ab errore, pietati
verò adhærere, considerantes Domini vestri
dignitatem, ut nimirum omnium sit Domi-
nus constitutus; licet nonnulli apud alienige-
nas dei habeantur.

EVDXII PHILOSOPHI. Hoc igitur sata-
gite ut & fideles istud audiant: Quoniam
Deus sanctorum est Deus. & infideles au-
diant illud: Quoniam victa est deorum
multitudo Dei imperio.

CATE-
NA PÁ-
TRVM.

ANNOTATIONES CORDERII.

INTERIM dum populus assentator & timidus impij Regis auream effigiem ptonus in terram adorabat, & campus totus instrumentis musicis personabat; celebres illi tres pueri, ne statuam adorarent, fornacem ardentissimam constanter ingressi hocce Hymno è medijs flammis verum Deum collaudabant, & sacrilego clangori tubarum atque symphoniarum pijs vocibus & harmonia cælesti obloquebantur.

52. *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, &c.* Vbi notanda est sanctorum hôtati modestia: non sibi veri Dei religionem, sed parentibus suis acceptam referunt; adeò sui obliuiscuntur, vt vel ipsum Deum patrum suorum Deum vocent, quasi nihil suum habeant, quod non acceperint à patribus. Vnde Theodorētus

de puero Azaria sic orante fatur: *Mentis pre se feri modestiam cum etiam patrum predicat virtutem: laudamus enim te Domine nos, quibus patres illi fuerunt, quorum Deus vocari voluisti.* Quippe modestissimus puer maluit parentum religionem commemorare, quorum educationi tribuebat quidquid ipsi in presenti fornace prestabant.

Ceterùm cum in hoc Hymno eadem ferè creaturæ ad Dei laudes celebrandas à pueris hisce inuidentur, quas tribus postremis Psalmis Prophetæ Rëgius supra eandem ob causam introduxit, nihil hic vltierius annotandum cenſeo, cum ibi pro instituto nostro breuiter ea quæ occurrebant notata videre liceat. Hic tantùm obserua, versiculos compendio, secùs quàm in Vulgata, coniunctos.

CANT. DEI GENITRICIS MARIE.

Lucæ i.

46. **M**AGNIFICAT anima mea Dominum:

ORIGENIS. Sicut à muliere peccatum cœpit, & postea ad virum peruenit; sic etiam bona ex mulieribus exorsa sunt, vt admoneantur mulieres deposita suâ imbecillitate, rebusque mulieribus; beatarum harum vitas imitentur. Ceterùm deinceps videamus virginalem vaticinationem. *Magnificat anima mea Dominum.* Quomodo anima Dominum magnificet considerandum est. Si dignè ad imaginem conditoris nostri vixerimus, & pro viribus exemplari nostro similes per bona opera euaserimus, magnificamus Dominum verbis, operibus & cogitationibus. Minuit autem anima Dominum pro ratione malitiæ quæ ipsi inest. Anima igitur Mariæ magnificabat Dominum; spiritus verò eius exultabat in Deo salutari suo. Primum anima ipsius magnificauit, deinde spiritus eius exultauit. vnde subiungit:

47. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.

EIVSDEM. Deus in corpore meo mirabilia faciet, vti pollicitus est: sed anima, inquit, mea non erit sterilis erga Dominum. Corporis enim fructus non est rectum factum meæ voluntatis, sed Dei, qui mirabiliter & supra naturam in me operatur. Oportet autem me etiam voluntatis meæ fructum

μεν. **M**ΕΓΑΛΥΝΕΙ ἡ ψυχή μου τὸν κύριον.

OΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ ἀνὴρ ἠρξάτο ἡ ἀμαρτία ἀπὸ τῆς γυναίκος, καὶ μετὰ τὸ ἐφθάσει ἐπὶ τὸν ἄνδρα. ἔτσι καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς γυναίκος ἠρξάτο, ἡα σεβαστῶσιν αἱ γυναῖκες τὴν ἀδελφείαν, καὶ τὰς γυναῖκας ἀποδέξωμαι, ἡλλὰσαι τὰς βίας τῆς μακαρίας τέτων. Ἰδοὺμεν δὲ λοιπὸν παρθερικῶν σεβαστηρίων. Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον. Πᾶς μεγαλύνει ψυχὴ τὸν κύριον καταποτήριον, ἐὰν ἀξίως πολιτευθῆται κατ' εἰκόνα τῆς κτίσαντος ἡμᾶς, ἡ ἔξομοθετῶμεν τῆς σεβαστῶσιν καὶ τὸ διωτὸν δι' ἀγαθὰν ἔργων, μεγαλύνωμεν τὸν κύριον λόγοις, ἔργοις, νοήμασι. συμκρύπτει δὲ ἡ ψυχὴ τὸν κύριον ἀναλόγως καὶ τὴν καλίαν τὴν ἐν πάρχεσιν αὐτῆ. ὅ ἐν Μαρίας ἡ ψυχὴ ἐμαγάλυνεν τὸν κύριον. ὅ δὲ πνεῦμα αὐτῆς ἡγαλλιάσατο ἐπὶ τῶν θεῶν τῆς σωτηρίας. σεβαστὸν ἡμεγαλυνῶ ἡ ψυχὴ αὐτῆς, εἶτα ἡγαλλιάσατο τὸ πνεῦμα αὐτῆς. ὅθω ἐπιφέρει:

μζ. Καὶ ἡγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῶν θεῶν τῶν σωτηρίας μου.

TΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐν τῶν ἐμῶν σώματι θαυμαστὰ ὁ θεὸς, ἐπαγγελιάμενος ἐρησῆσθαι ἀλλὰ γὰρ με, φησὶν, ἐκ ἐσῆς ἀκαρπὸς σεβαστὸν τὸν κύριον, ὁ γὰρ τῆς σώματος καρπὸς ἐστὶν ἐμῆς ἔστι σεβαστῶσιν κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς θεῶν, τῆς θαυματουργουῦτος ἐν ἐμοὶ τὰ ἰσχυρὰ φύσιν. καὶ δὲ με καὶ σεβαστῶσιν καρπὸν σεβαστῶσιν.

CATE-
NA PA-
TRVM.

προσεύχαι. ὅσον γὰρ ὑπηρετῆμαί μετὰ
θαύματι καὶ καρθώματι, ποσούτων ὀφείλω
δοξάζειν προσῆτι τὸν ἐν ἐμοὶ ἐπυροῦντα.
Σωτὴρ γὰρ με ὄσιν ὁ θεός, σωτηρίαν δὲ
ἐμὴ τῆ κόσμῳ χαρίζομαι. πνεῦμα δὲ
καὶ ψυχὴν τὸ αὐτὸ φησιν.

μη'. Ὅτι ἐπέβλεψε ἐπὶ τὴν
ταπεινώσιν τῆ δούλης αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Τίς γὰρ εἰμι ἐγὼ πρὸς
τοσούτων ἔργων; αὐτὸς ἐπέβλεψε, καὶ ἐγὼ
προσεδόκησα. ταπεινὴ γὰρ ἦν ἡ ἀπὸ ἀπὸ
ἀρῆς, ἐν ᾗ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μεταβαίνω,
καὶ εἰς ἀρῆσιν οἰκονομίαν ἔλκομαι.

Ἴδὲ γὰρ ἀπὸ τῆ νῦν μακαριστοὶ
με πάντων αἱ γενεαί.

ΤΟΥ ΑΙΤΟΥ. Δηλώσῃ τῆς περὶ
σου· ἐ σὺ δὲ μένεις ἢ Ἐλισάβετ.

μβ'. Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα
ὁ δυνατός,

ΑΝΩΝΥΜΟΥ. Πῶς γὰρ ἡ μεγαλεῖα,
ἐπὶ σαρθῆτος ἔσσι συλλαμβάνει, ἱερῶσα
βυλίματι θεῷ τὴν φύσιν· καὶ καταξυμμένη,
αἰὶ ἀνδρῶν ἐχ' ἀπὸ αἰῶν ἡ μητὴρ, ἀλλὰ καὶ
τῆ μονογενῆς σατῆρος. λέγει δὲ ὁ δυνατός.
ἵνα ἴαν τις ἀπιστήσῃ πρὸς τὴν ἐπίστασιν τῆς
συλλήψεως, εἴη παρθῆτος συλλαβῶν, ἀποῖν,
ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός· ἵνα τις τῆ
δυναμεί τῆ ἐπυροῦτος ἀναπέμψῃ τὸ κα-
τόρθωμα.

Καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΥ. Οὐ γὰρ ἐκπυδὴ ἔρχεται
μονογενῆς εἰς γυναικα, ἢ δὴ παρὰ τὸ πομια-
νται. ἅγιον γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἐ ἐδὴ πα-
ραχραίνεται ὁ συλλαμβανόμενος σωτὴρ, ἐν
ἐμοὶ τῆ παρθῆτος πλάττει τὸ ἴδιον σῶμα.
Ὅσα τὰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπύρχειται,
ἵνα ἁγία γυρομένη ἢ συλλήψῃ, ἕξιν ὡρα-
σκύβωσι καὶ τὸν τόκον γυναικῶς.

ν'. Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰν
καὶ γενεὰν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.

ΒΙΚΤΟΡΟΥ. Ἐπὶ γὰρ τὸ ἐλάττωσι τῆς
γενεᾶς τῆς γενεᾶς, καὶ γὰρ συλλαμβάνω, καὶ
αὐτὸς ἐνέεται σῶματι ἐψυχωμένῳ, ψυχῆ λο-
γικῆ τῆ ἐνορῆ καὶ ὑπόστασι, καὶ εἰς κόσμον
ἔρχεται, καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν ἀναστρέφεται, καὶ
κάτω πολιτεύεται, καὶ πάντα ἀνωκεῖ, τὴν
ἐμπερὶ σα σωτηρίαν προσμακαρίζομαι δὲ
μόλις φιλανθρώπων.

ΤΟΜΟΥΣ III.

adferre. Quamto enim maiori miraculo &
ministerio subservio, tanto magis debeo ego
omnium prima laudare eum qui in me ope-
ratur: Saluator enim meus est Deus, qui ex
me salutem mundo largitus est. Spiritum
verò & animam pro eodem posuit.

48. Quia respexit humilitatem
ancillæ suæ:

EIVSDEM. Quæ enim ego sum ad tan-
tum officium? Ipse respexit, non ego expe-
ctavi: humilis namque eram & abiecta, &
nunc à terra ad cælos transeo, & ad arcanum
ministerium trahor.

Ecce enim ex hoc beatam me
dicent omnes generationes.

EIVSDEM. Nimirum generationes cre-
dentium; non autem tu sola ὁ Elisabet.

49. Quia fecit mihi magna qui
potens est,

ANONYMI. Quomodo enim non ma-
gna? Cum ea quæ virgo est concipiat,
Dei voluntate naturam transcendens; digna-
que effecta, ut sine virili opera sit non sim-
pliciter mater, sed unigeniti Salvatoris. Di-
cit autem qui potens est. Ut si quis ambigat
de opere conceptionis, cum dicat virginem
concepisse, subiungit, Fecit mihi magna qui
potens est, ut potentia operantis hoc præcla-
rum factum adscribatur.

Et sanctum nomen eius.

ANEPHIGRAPHI. Non enim pro-
pterea mulier contaminatur, quod in eam
unigenitus veniat; sanctum enim nomen
eius. Et nihil contaminat Saluator dum
concipitur, dum in me virgine proprium
corpus efformat. Propterea etiam Spiritus
superuenit, ut cum conceptio sancta fuerit,
sanctum quoque partum efficiat.

50. Et misericordia eius à pro-
genie in progenies timentibus eum.

VICTORIS. Ed enim quod generatio-
nes generationum misertus fit, eo quoque con-
cipio, & ipse venit cum corpore animato,
& anima rationali & intellectuati secundum
hypostasin, & in mundum venit, & cum ho-
minibus versatur, & deorsum descendit, &
omnia gubernat, per solam misericordiam
procurans salutem nostram.

E e e e e A N E-

CATE-
NA PA-
TRVM.

ANEPIGRAPHI. Non enim qui omnino indigni sunt misericordiam consequuntur, sed qui per poenitentiam ad timorem [Dei] conuertuntur.

51. Fecit potentiam in brachio suo:

ANONYMI. Ipsius enim manus est, non hominum opus.

Dispersit superbos mente cordis sui.

ANONYMI. Hoc est malos & impuros dæmones, & horum principem diabolum, qui ob superbiam decidit. Gentilium sapientes, qui prædicationis [sapientiam] stultitiam ipsis visam non admiserunt, Iudæorum quoque populum designat qui credere noluit. Hæc enim omnia vaticinationi responderunt.

52. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

ANONYMI. Magna enim sapiebant dæmones & diabolus qui dispersi sunt, vti & Gentium sapientes, ac Pharisei & Scribæ: verum hos omnes deiecit, & exaltauit illos qui seipos potenti eius manus submittebant.

53. Esurientes impleuit bonis:

SEVERI. Esuriebat enim genus humanum præter Iudæos.

Et diuites dimisit inanes.

EIVSDEM. Iudæi enim putantes se possidere diuitias Scripturarum quæ diuino Spiritu afflatæ sunt, illis priuati fuerunt, & inanes facti sunt: Gentes verò se submittentem, & esurientes famem sermonum Dei, vti Propheta Amos ait, saturatæ sunt.

ANEPIGRAPHI. Iudæos nimirum qui diuites erant legibus latis & doctrinâ sanctorum Prophetarum atque promissionibus: qui quidem nimium superbientes, & ob suam dignitatem vehementer elati, propterea quod ad eum qui se hominem fecerat submittere accedere noluerunt, inanes dimissi fuerunt, & nihil reportantes, neque fidem neque spem honorum, sed exciderunt auiam à terrena Hierosolyma & à futurâ vita.

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΙ. Οὐ γὰρ οἱ πάντες ἀνάξιοι ἐλεῖνται, ἀλλ' οἱ διὰ μετανοίας πρὸς φόβου μεταστρέφονται.

να'. Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Αὐτὸ γὰρ ἡ χεὶρ, ἢ ἐνθεόπου τοῦ ἔργου.

Διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίας καρδίας αὐτῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Τάτοιαι τὰς ποτηροὺς καὶ ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τὸν τῆσιν ἀρχαῖα τὸν διάβολον, πρὸς τὰ δι' ἔπαρσιν. τὰς τῆσιν ἐλλήνων σοφίας, τὴν δοκῶσαν τῆ κηρύγματος μωρίας μὴ προσδέξασθαι, σημαίνει καὶ τὸν τῆσιν Ἰουδαίων δῆμον πειρώσασθαι μὴ βυλαθῆναι. Ταῦτα γὰρ πάντα ἠκολούθησεν τῆσιν εσφιτία.

νβ' Καθεῖλε δυνατάς ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψώσε ταπεινούς.

ΑΝΩΝΥΜΟΙ. Μεγάλα γὰρ ἔδειξαν οἱ σκορπαθέντες δαίμονες καὶ ὁ διάβολος, ἐλλήνων τε σοφοί, & Φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς ἀλλὰ τέτοιαι κηδεύει, καὶ ὑψώσε τὰς ταπεινώσαντας ἑαυτὰς ὑπὸ τῆσιν κραταιὰν αὐτῆσιν χεῖρα.

νγ'. Πεινώσας ἐρέσθησεν ἀγαθῶν.

ΣΕΒΗΡΟΙ. Ἐλίμωτον γὰρ τὸ τῆσιν τῆσιν ἀνθεόπων πλὴν Ἰουδαίων.

Καὶ πλεθύνσας ἔξαπέσειλε κενούς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Οἱ γὰρ οὐκ ἔμενον πλεθὺν Ἰουδαίων τὸν πλεθὺν τῆσιν θεωπιόσασθαι γραφῶν, καὶ οὕτως κατέστησαν. καὶ τὰ ἔδει ταπεινώσασθαι, καὶ λιμώσασθαι λιμὸν λόγων θεῶν, καθάσθησεν ὁ εσφίτης Αἰμαίς, ἐν πλήθεισιν.

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΙ. Ἰουδαίους δηλοῦν πλεθυστικότητας τῆσιν νομοθεσία & τῆσιν διδασκαλία τῆσιν ἀγίων εσφίτησιν καὶ ταῖσιν ἐπαγγελίαισιν. ὅταντι εσφίτησαντες, καὶ λαὸν τῆσιν ἀξίως μὴ ἐπαρθέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶσθαι εσφίτησιν τῆσιν ἐκκαθαρτικῆσιν, ἔξαπέσειλε ἀληθῶν κενοί, μὴδὲ ἐπαρθέντες, μὴτι πίστευον μὴτε ἐλπίδα ἀγαθῶν ἀλλ' ἐκπαύωσιν καὶ τῆσιν ἐπαρθέντες Ἰεροσολίμῃ, καὶ τῆσιν ἐκκαθαρτικῆσιν ζωῆσιν.

ιδ'. Αἱ-

18. Αντελαβετο Ισραηλ παι-
δος αυτου μνησθησθαι ελεους.

ΣΕΒΗΡΟΥ. Τον αληθινον φησιν Ισραηλ,
ει τις ονοματι συμπουρωμαι, αλλα πλω
πιστην τηρηκοτας δ προσηρησας.

νε. Καθως ελαλησε. προς ου
πατερας ημων το Αβρααμ η το
αβρααμ αυτου εως αιωνος.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τελιοι τλω προση-
ρτια ε μονα τλω ιδίαν, αλλα ε ου προση-
ρτια προσηρησας, ηι τλω επαγγελιαν τε
δου, μελλοντος ε αυτης ηρησας τε και
συντηρεσ Χριστου.

54. Suscepit Israel puerum suum
recoꝛdatuꝛ misericordie sue.

SEVERI. Verum dicit Israel, non eos qui
nomine tantum Israelis gloriantur, sed eos qui
fidem sue appellationis retinuerunt.

55. Sicut locutus est ad patres
nostros Abraham & semini eius
in saecula.

E I V S D E M. Finit Prophetiam non
solum propriam, verum etiam priorum
Prophetarum, secundum Dei promissionem,
cum ex ipsa oriturus sit Christus communis
Saluator.

ΑΡΧΗ
ΤΑΥΤΗΣ
ΕΣΤΙΝ
ΕΝ ΤΩ
ΚΟΡ-
ΔΕΡΗ.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANTICVM hoc B. Virgo Deipara
in Elisabethae cognatae suae visitatio-
ne Spiritu sancto plena Deo decan-
tabat. Tres autem partes complecti-
tur: ac primam quidem parte laudat Deum ex be-
neficijs sibi soli praestitis. In secunda laudat eum
ex beneficijs toti populo ante Christi adventum
praestitis; maximè autem alludit ad victoriam
contra Pharaonem & Chanaanos, & praestitum
Israel in deserto per manna. In tertia denique
laudat Deum ex beneficio Incarnationis pro-
missae Patriarchis.

46. *Magnificat anima mea Dominum.*]
Quo loco est advertendum non dixisse Virgi-
nem, *Magnifica anima mea Dominum*, quasi ex-
citando animam ad magnificandum Deum; sed
dixisse *Magnificat*; vt intelligeremus non opus
fuisse animam illam excitari, quae continuò
Deum magnificabat. Nimirum reliqui omnes
sancti citharae quidem fuerunt, quae Dei gloriam
concinebant; sed tamen interdum per carnis fra-
gilitatem dissonabant: vnde opus erat, vt subin-
de ad harmoniam & concentum reducerentur.
Quò videtur spectasse Regius Vates cum dice-
ret, *Benedic anima mea Dominum*; videlicet in-
dicans suam ipsius animam citharam quaedam
esse, quae interdum à Dei gloria concinenda ces-
sabat, atque adeò necesse habebat iterum ad
Deum benedicendum excitari, & quodammodò
attemperari. At Virgo beatissima, quoniam per-
petuò Deum benedicebat, nihilque non ad eius
gloriam referebat, cithara erat Spiritus sancti
suauissimam harmoniam & concentum semper
retinens: quae videlicet numquam dissonuit.
Quare meritò Virgo non dixit *Magnifica*, sed
Magnificat anima mea Dominum. Illud etiam
obiter obseruandum illum appellari magnificum
qui grandia tribuit: quam ob causam humanitas
Christi dicitur magnificentia; iuxta illud, *Eleva-
ta est magnificentia tua super caelos*: quia Deus
per humanitatem se ostendit summoperè ma-
gnificum eximia beneficia hominibus conferen-
do: quamquam etiam magnificentiae nomine eo
loco ipsa Dei munificentia accipi possit. B. Virgo
igitur magnificare Deum dicitur, quia non qui-

busuis laudibus, sed summis & eximijs Dei præ-
dicat magnitudinem.

Pro maiori autem huius sententiae declaratio-
ne adverte cum Tolero nostro posse quempiam
alterum duobus modis magnificare, verbis videli-
cet & factis: verbis quidem, quando alterius
excellencia praedicatur, siue id fiat verbis aut si-
gnis exterioribus siue interioribus cordis. Magna
enim sentire aut enuntiare de aliquo est ipsum
verbis magnificare: factis autem, quando alicui
ea conferuntur quae eum magnum & commen-
dabilem faciunt; vt idem sit magnificare ac ma-
gnum facere. Inuenimus autem Deum magnifi-
cari ab homine, & hominem magnificari à Deo,
hominem denique magnificari ab homine, cum
discrimine tamen: nam Deus magnificat homi-
nem eum magnum faciendo: confert enim homi-
ni ea quae eum magnum & spectabilem &
coram ipso Deo & coram ceteris hominibus ef-
ficiunt. Sic *magnificauit Dominus Salomonem
super omnem Israel, & dedit illi gloriam Regni,
qualem nullus habuit ante eum Rex Israel. Quos
autem sanctificauit, hos & magnificauit*, ait Apo-
stolus. Homo autem Deum magnificat non qui-
dem eum magnum faciendo (nihil enim homo
Deo conferre potest quo maior fiat) sed magni-
ficat laudando, praedicando, magnitudinem quae
in illo est ceterisque hominibus annuntiando &
declarando. ad quod Psalmista inuitat dicens:
*Magnificate Dominum mecum, & exaltemus
nomen eius in idipsum.* & Paulus: *Magnificate
eum omnes populi.* Homo autem hominem vtro-
que modo magnificat, scilicet laudando & præ-
dicando magnitudinem alterius (vt cum in
Actis dicitur, *Magnificabat eos populus*; & apud
Ecclesiasticum, *Noli magnificare virum peccato-
rem diuitem*) atque etiam magna conferendo.
(Sic misit Demetrius Epistolam verbis pacificis
ad Ionatham, vt magnificaret eum. id est, Con-
tulit ei magnam potestatem.) Hoc igitur in loco
B. Virgo cum prius à Deo magnificata fuisset
magna ab ipso munera accipiendo; (de quibus
ipsa dicit, *Quia fecit mihi magna qui potens est*;)
postea vicissim magnificat Dominum praedican-
do eum auctorem magnitudinis sibi ab eo col-
latæ.

Duplex
modus ma-
gnificandi
verbis &
factis.

Quomodo
Deus homi-
nem ma-
gnificat.

1. Paral.
29, 25.
Rom. 8.

Quomodo
homo ma-
gnificat
Deum.

Psal. 33.
Rom. 15.

Act. 5.
Ecdi. 10,
25.

B. Virgo
Deum con-
tinuò ma-
gnificabat.

Psal. 102,
1.

B. Virgo
Spiritus
sancti ci-
thara num-
quam dis-
sona.

Psal. 8, 2.
Deus per
Christi hu-
manitatem
magnificus
apparuit.

ANNOTATIO- NES COR- PARII. Magnificandus Deus corde & opere.

Math. 5.

lata. Magnificatur etiam Deus ab homine corde, ore & opere: corde quidem, quando mente & affectu ipsius immensam magnitudinem, perfectionem & excellentiam contemplamur, recognoscimus & veneramur. Voce, quando verbo aut signo exteriori predicamus & pronuntiamus. Opere vero, quando studiosis operibus ipsi inseruimus. Bona enim opera nostra voces sunt, quibus alijs declaramus Dei nostri sanctitatem & magnitudinem; iuxta illud, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes opera vestra bona glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.

Canticum B. Virginis est simile Canticum B. Annæ.

B. Virgo seipsam vilem vocat & abiectam.

Iacobi 4, 6.

Math. 11, 29.

B. Virginis secreta humilitatis.

Rom. 8.

47. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.] Græcè est, ἐν τῷ θεῷ τῷ σωτῆρι μου, in Deo Salvatore meo: scilicet in Dei Verbo in meis visceribus incarnato, qui meus est Filius. Vbi aduerte B. Virginem imitari Canticum B. Annæ matris Samuelis 1. Regum 2. cuius eadem vox & idem spiritus humilitatis, gratitudinis & deuotionis in Deum: vt ibidem superius ad ver. 1. Cantici B. Annæ annotauimus.

48. Quia respexit humilitatem ancille suæ.] Græcè ταπεινωσιν, id est exiguitatem, vilitatem, abiectiōnem meam: hanc enim opponit magnitudini Dei. Non ergo hic significat virtutem humilitatis quæ superbiz opponitur. Primò; quia hæc dicitur ταπεινωσύν, non ταπεινωσις. Secundò; quia eo modo se laudans Virgo humilis non fuisset. Sola enim humilitas inter reliquas virtutes seipsam ignorat. Amat nempe vilis reputari, non humilis prædicari. Hanc expositionem amplectuntur Ianienus in sua Concordia, Varablus in Scholijs ad hunc locum, ibidemque Caietanus, Isidorus Clarius, Euthymius, Erasmus, imò & D. Bernardus Serm. de B. Virgine super illud Apocalypseos 12. Signum magnum apparuit in celo. Verum ne vel minimam maledicendi anam præbeamus hæreticis, qui ex hoc loco perperam intellectu occasionem acceperunt B. Virginem iniurijs proscindendi, appellando eam abiectam ac vilem ex sua ipsius confessione; aduertendum hoc verbum ταπεινωσιν non semper vilitatem, sed interdum etiam ipsam humilitatis virtutem significare; vt patet ex illa S. Iacobi sententia, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Vbi pro humilibus est Græcè ταπεινοῖς. Imò & Christus Dominus ait: Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Græcè est ταπεινός. Quibus in locis manifestum est sermonem esse de humilitatis virtute. Accedit, quòd hoc etiam loco virtutem humilitatis communior Patrum sententia interpretetur, vt disertis verbis tradunt Origenes Hom. 8. in Lucam, S. Augustinus Serm. 2. in Assumptione B. Virginis, Beda in cap. 1. Lucæ, S. Bernardus Serm. 42. & 45. in Cantica, & Hom. 1. Super Missus est, & alibi, Glossa Ordinaria Lucæ 1. & alij quàm plurimi. Nec verò propterea B. Virgo de humilitate sua in se gloriatur, sed in Domino, à quo agnoscit se humilitatis donum recepisse, Deumque humilitatem illam tamquam fundamentum iecisse ad reliquorum donorum fabricam superstruendam: quemadmodum & Paulus absque humilitatis præiudicio gratiam se habere lætabatur & charitatem, à qua certus erat separari non posse.

Quare cum Vega nostro in Apoc. cap. 12.

concludo, vtramque expositionem litteralem esse, sed posteriorem communioem Patrum. Et verò prior expositio non solum etiam commendat humilitatem B. Virginis; quippe quæ cum posset quatuordecim Reges & eo amplius in suo stemmate numerare, & tot præterea ac tantis esset à Deo donis & prærogatis locupletata, vilem tamen se & abiectam prædicabat, considerans videlicet se eiusmodi donis non suo merito, sed diuino beneficio cumulatam; imò cum videret se vndique spiritualibus opibus circumfluentem, recurrit ad naturam, & inde se humiliandi ansam arripuit, quæ est summa humilitatis præstantia; quemadmodum D. Chrysostomus Hom. 23. in posteriorem ad Corinthios Epistolam in Abrahamo obseruauit.

51. Fecit potentiam in brachio suo.] Solet in Scripturis Dei potentia ἀδυναμία significari per manum, digitum, dexteram, sed maxime per brachium. Virorum enim vires in brachijs & lacertis sitas esse patet. Fecit autem hanc potentiam Deus non tantum in Virgine, sed etiam in præcedentibus sæculis. Hæc enim in præterito vt sonant & amplissime sunt accipienda. q. d. Deus potenter læpè virtute suâ vt potentia suâ multa est operatus, maxime contra Chananzos, Palæstinos, aliosque hostes Israël; vt patet toto libro Iosue, Iudicum, & Regum. Ita Theophylactus & Gregorius in Catena Sexaginta quinque Patrum in Lucam num. 32. & alij. Alludit autem Virgo ad illud Angeli, Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Mysticè Beda illud in brachio exponit in Filio, qui est Dei virtus. Possent etiam dici hoc loco incarnationem appellari per excellentiam non opus potentiz, sed ipsamet potentiam diuinam, hoc sensu. q. d. Fecit potentiam; id est, Operatus fuit incarnationis mysterium: quod tantæ potentiz est, vt appellari possit ipsamet diuina virtus & potentia. Vbi etiam obseruandum, hanc potentiam, siue hoc potentiz opus eximium dici factum fuisse in brachio Dei, vt indicetur quodammodo quantum conatum Deus in eo conficiendo adhibuerit, vt more nostro loquamur. Cælos enim manu dumtaxat, imò & summis digitis formare iussederat; iuxta illud, Opera manuum tuarum sunt caeli. item: Quoniam videbo caelos tuos opera digitorum tuorum. Mirabilia etiam illa quæ in Ægypto patrauit vno digito effecisse memoratur Exodi octauo: Digitus Dei est hic. At verò in incarnatione, quod erat opus maioris negotij, integro brachio potentissimo opus fuit; imò ad vltimum vsque suæ potentiz peruenit Deus. Verum enim verò etsi omnem suam potentiam exerat, non potest ex genere operis maius opus efficere quàm incarnationis mysterium.

54. Suscepit Israël puerum suum.] Id est, Suc-

Qui fuit symbola potentia Dei.

Incarnatio est opus potentia Dei.

Psal. 101, 26. Psal. 84.

In incarnatione Deus extremam potentiam exertit.

Succurrit Israëlī mittendo ei Messiam promissum patribus. Sic in Psalmis Christus sæpè dicitur susceptor, id est adiutor. Et hæc est tertia pars huius Cantici.

55. Et semini eius in sæcula.] Vbi nota illud in sæcula referri posse primò ad vocem semini. q. d. Semini duraturo in sæcula. Secundò ad verbum locutus est, id est promissit:

vel ad misericordia. Vnde illud: Sicut locutus est Græca Regia vsque ad sæcula exclusiue intercipiunt parenthesi. q. d. Deus illis promissit & præstitit perpetuam misericordiam mittendo Christum. Sed eodem ferè sensus redit. Porro semen perpetuum Abraham hæc non carnale sed spiritale intelligendum.

CATE- NA PA- TRVM.

CANTICVM ZACHARIE.

Ξη. ΒΕΛΟΓΗΤΟΣ κύριος ο θεός του Ισραήλ, όπ έπεσκέψατο, & έποίησε λύτρωση τω λαώ αυτώ.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Επισκοπήσασθε γδ τω θυε, και βυλομθμε λυτρωσασθε τον λαον αυτω.

Ξθ. Και ηγειρε κερως σωτηρίας ημιν εν τω οικω Δαβιδ του παιδός αυτω.

ο. Καθως ελαλησε διαζωμα τω των αγίων των απ αιωνος προφητων αυτω.

οα. Σωτηριαν εξ εχθρων ημων, και εκ χειρος παντων των μισεντων ημας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Το δε κερως αντι βασιλείας, η αντι δυναμείας παρεληπται. αμφότερα δε εστιν ο Χειρας. αυτος γαρ εστιν ο βασιλευς της βασιλεύοντων, και κυριος της κυριεύοντων, & η ακαταμάχητος δυναμις του τε Πατρός, & δεξια. η πάντας τους εχθρους ημων τροποσαμνη, και τω της αγίων αυτω προφητων προσαγόρυσον, & ρυσσαμνη ημας εκ της εχθρον ημων, και εκ χειρος παντων της μισεντων ημας, εχθρον δε εκ αιωνων, αλλά νοση. ηλθω γδ Χειρας κυριος δυνατως εν πολέμω, και καταρτησθω πάντας τους εχθρους ημων.

οβ. Ποιησασθε ελεος μου των πατέρων ημων, και μνησθησασθε διαθήκης αγίας αυτω.

ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ως γδ οιομαι και οι πατέρες ημων Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ, και ολος ο χορος της αγίων αυτω προφητων και δικαίων, απήλαυσαν της παρουσίας του Χειρα. ει γδ ειρηνοποίησε εξ τω αιματι του

68. BENEDICTVS Dominus Deus Israël, quia visitavit, & fecit redemptionem plebis suæ:

VICTORIS PRESBYTERI. Visitante enim Deo, & volente redimere populum suum.

69. Ex erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.

70. Sicut locutus est per os sanctorum qui à sæculo sunt Prophetarum eius:

71. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos:

EIVSDEM. Cornu autem pro Regno vel pro potentia acceptum est. Vtrumque autem Christo conuenit: ipse enim est Rex regnantium, & Dominus dominantium, & inexpugnabilis est potentia Patris, & dextera; quæ quidem omnes hostes nostros in fugam vertit, secundum sanctorum Prophetarum prædictionem, quæ etiam liberauit nos ab inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos, inimicorum autem non sensibilibium, sed spiritualium. Venit enim Christus Dominus potens in bello, ut omnes hostes nostros debellaret.

72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti.

ORIGENIS. Ut enim arbitror etiam patres nostri Abraham, & Isaac, & Iacob, & vniuersus chorus sanctorum eius Prophetarum & iustorum, Christi presentia fructi sunt. Si enim, iuxta diuinum Apo- Coloss. 1.

E e e e e 3 stolum,

CATE-
NA PA-
TRVM.

solum, per crucis suæ sanguinem pacauerit ea quæ in terra & quæ in cælis sunt: quid dubitas credere ipsum quoque patres visitasse? & eius ad inferos aduentum hoc effecisse:

73. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis:

74. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi;

75. In sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus * vitæ nostræ.

EIVSDEM. Sæpenumerò liberantur aliqui de manu hostium, cum timore autem: nunc verò Christi aduentus fecit vt intrepidè de manu hostium liberemur. Non enim sensimus hostes, sed veluti de repente nos accepit, cum hostiles infidias non sensissemus. Ceterum si sic dicendum est, veluti nil sentientes ab illis nos in suam hereditatem ac partem transtulit.

76. Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis:

VICTORIS. Superuacaneum est loqui cum illo qui non audit. Cur igitur tamquam audienti hæc dicit? Num quòd Ioannes ortum admirabilem habuerit, utpote Archangelo eius natiuitatem prædicante, atque Mariâ postquam Dominum conceperat ad Elisabetham accedente, & ipsi iam nato assistente? quin & ea quæ secuta sunt mirabilia fuere. Si quidem etiam puer cum gaudio in utero salutauit, simul atque vox salutationis emissa fuit.

Præbis enim ante faciem Domini parare vias eius:

ORIGENIS. Propterea statim præfenti puero vaticinatus est: nouerat quippe pater se paulò pòst non habiturum penes se filium alendum: siquidem puer in desertis versabatur vsque ad diem ostensionis suæ ad Israël.

77. Ad dandam scientiam salutis plebi eius:

EIVSDEM. Videlicet credentibus in ipsum & Iudæis & Græcis, & his qui

συνεωὺ αὐτὸ πᾶσι ἐν τῇ γῆ καὶ τὰ ἐν οὐρανόις, καὶ τῶν οὐρανῶν Ἀποστόλων· τί δικαίως ὠδύνασθε ὅτι καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡ ἐπισκοπὴ γέγονε; καὶ τίτις ἢ εἰς τὸν ἄδελφον αὐτὸ ἀφῆκε ἰσχυρατοῦσατο;

ογ'. Οὐκ ἔχω ἐν ἡμέραις πατρῶν βραχίον τὸν πατέρα ἡμῶν, ὃ δέουαι ἡμῖν.

οδ'. Αὐφόβως ἐν χειρὶ πάντων ἐχθρῶν ἡμῶν βυθίζεσθε λατρεύοντες αὐτῶν.

οε'. Ἐν ὁσίοις καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πολλὰ μὲν ῥήματα περὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν, καὶ φόβου δὲ πολλοῦ ἡμῶν ἢ χειρῶν ἐπαθλίμια παρῶν ἀφῆκε ἐκ χειρὸς ἧστ' ἐχθρῶν βυθίζωμαι. ἔτι γὰρ ἠδαιόδημον ἧστ' ἐχθρῶν, ἀλλ' ὡσπερ αἰθνήδιον ἡμῶν ἔλαβεν, ἐκ αἰθαλιθῆτος τῆς ἐπιβουλῆς ἧστ' ἐχθρῶν. ἀλλ' εἰ δὲ οὐκ ἔπαυσεν αἰθνήδιον αὐτῶν μετέστησεν ἀπ' ἐκείνων ἐπὶ τὸν κληθεὶς καὶ τὴν μερίδα αὐτῶν.

ος'. Καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίσε κληθήσῃ.

ΒΙΚΤΟΡΟΣ. Πιερώσει ὅτι τὸ λέγει τῶν μὴ ἀκούοντων. τί δὴ ποτε ἐπὶ ὡς πρὸς ἀκούοντα ταῦτα φησι; μή ποτε ἐν ὠδύνασθε γέννησιν ἀναλαβὼν ὁ Ἰωάννης, ἅτε ἀρχαγγέλου κηρύξασθαι αὐτῶν τὴν γέννησιν, καὶ ἅτι τῆς Μαρίας καὶ τὸ συνηλυθῆναι τὸν κώμιον συμπαρούσης τῆ Ἐλισάβετ, καὶ αὐτῶν ἦδη γηρωμενῶν; ὠδύνασθον ἦδη καὶ τὴν ὠδύνασθον ἔχει. Ἐισκίρησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ, ὡς ἐγγύς ἡ φωνὴ τῆ ἀσπασμῆ.

Προπορεύσει γὰρ πρὸς πρῶτον κρεῖε ἐπιμάσαι ὁδὸς αὐτῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Διὰ τῆτο τόχου αὐτῶν παρῶν προφήτουσιν. ἦδει γὰρ ὅτι μετ' ὀλίγον ἔτι μέλλει ἔχειν τὸν υἱὸν παρ' αὐτῶν βρεφάμενος ὁ πατήρ· τὸ γὰρ παιδίον ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ ἕως ἡμέρας ἀναδείξῃται αὐτῶν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ.

οζ'. Τοῦ δοῦναι γνώσιν σωτηρίας τῶν λαῶν αὐτῶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Δηλοῦσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἰουδαίοις καὶ ἔλλησι, καὶ λαὸς αὐτῶν χρημα-

* Vulgata
nostris.

ANNOTATIONES CORDERII.

ANO Orationem Zacharias post linguæ vincula resoluta in Dei laudem pronuntiavit, quod nostræ salutis opem in Christo Davidis filio constituerit, ut olim Prophetarum omnium vaticinio & iureiurando cum Abraham inito pollicitus fuerat: tum sermone ad natum infantem converso præcursoris munus illum impleturum prophætar.

Hoc Canticum incipit ubi Psalmi finitur.

68. *Benedictus Dominus Deus Israel.*] Hac benedictione, ut bene notat Agellius, Psalmorum sectiones subsignari solent: ubi autem illi desinunt, inde hoc Canticum sumit initium.

69. *Et crevit cornu salutis nobis, &c.*] Vbi nota Primò Zachariam agnovisse spiritu prophetico Christum redemptorem in utero B. Virginis latentem, sicut erit vxor Elisabeth agnoverat.

Cornu potentia & Regni symbolum.

Nota secundò, *cornu* per catachresin significare robur, potentiam gloriam & consequenter Regnum. Omnis enim gloria & robur, inquit Theophylactus, animalium cornutorum est in cornibus. *Cornu salutis* itaque, id est salutiferam potentiam & gloriam Regni Israëliti, quæ olim hostes subigendo tempore Davidis floruerat, iam verò conciderat, rursus per Christum filium Davidis crevit non temporale, sed spirituale. Sic enim Zacharias hoc loco interpretatur prophetias veteres de Regno Christi, non de temporali Regno, uti Iudæi, sed spiritali.

Christi cornu salutis contra inimicos.

71. *Salutem ex inimicis nostris.*] Refert hoc ad verbum locutus est. q. d. Sicut locutus est Deus; & promisit saluationem, ita & præstitit, dando etiam cornu salutis contra inimicos, scilicet satanam eiusque ministros.

72. *Ad faciendam misericordiam.*] Quæ scilicet patribus uti Christum promiserat ita iam exhibuit; perque ipsum illos e limbo liberavit, & posteros eorum saluabit. Quod autem subdit, *et memorari*, Græcismus est. id est, Ut memoreretur testamenti siue pacti cum patribus initi de eorum salute & Messia.

73. *Insurandum quod iuravit, &c.*] Refert hoc potest Primò ad verbum *memorari*; Secundò, ad *miseri cordiam* & *testamentum*, quæ sunt hoc iuramentum; Tertio, & facillimè, ad *faciendum*, aut quid simile; ut sint tres causæ ob quas Deus hoc cornu erexerit: prima, ad faciendam misericordiam; secunda, ut stare pactis; tertia, ut faceret & impleteret suum iuramentum. Hebræi enim sæpè subiciunt verba, & ex circumstantijs relinquunt intelligenda. Sic hinc *insurandum*, scilicet ut completeret. Sunt enim verba hominis exultantis & absorpti, qui non verba, sed res ponderat & eructat. Insurandum autem hoc est quod iuravit Abrahamo, semen eius fore ut stellas cæli, & in semine eius, id est Christo, benedicendas esse omnes Gentes. Ita Theophylactus.

Gen. 22, 16.

Legi gratia pro legibus veteris excellentia.

IBIDEM. *Daturum se nobis, ut sine timore, &c.*] Id est, Ut daret nobis liberatis ab hostibus seruire illi sine timore. Ita enim hæc iungenda esse patet ex Græco. Pulchrè autem hinc describitur excellentia gratiæ Christi, & oppo-

nitur imperfecti legi veteris. Prima eius pars est libertas à peccato & ceteris gratiæ impedimentis. Secunda pars est seruitus Dei. Tertia est amor, non timor seruilis. Quarta in sanctitate & iustitia, non autem in cæremoniis externis, ut in lege veteri. Quinta coram Deo. Sexta omnibus diebus nostris, id est perseverando vsque ad mortem & ad finem mundi.

78. *Visitavit nos oriens ex alto.*] Quæritur Quis hic hic ab Interpretibus quis sit hic *oriens*, & cuius ita dictus: pro cuius exactiori intelligentia

Nota primò Græcè esse *ἀνατολή*, id est *oriens*. Nomen oriens igitur hic est, substantivum & proprium Christi; unde pro eo apud Zachariam Chaldæus vertit Messiam.

Nota secundò cum S. Hieronymo in Zachariæ cap. 3. & 6. hæc alludi primò ad Malachiæ cap. 4. 2. Sapientiæ 5, 6. Isaïæ 60, 2. ubi dicitur, *Orietur vobis Sol iustus*, & ad Numerorum cap. 24. *Orietur stella ex Jacob*, Christus scilicet ut stella & Sol nos illuminans, inflammas, omnique gratiâ lætificans, & in cælum deducens: Secundò, & propriè, alludi ad illud Zachariæ, *Adducam servum meum orientem*. Zach. 1. item ad illud, *Et ecce vir Oriens nomen eius*. Ibid. 6. Nam ibi Septuaginta vertunt *ἀνατολή*: quod ex 11. ijs habet S. Lucas.

Nota tertio, in Zacharia pro *oriens* Hebræicè esse *זֶרַח* *zema*: quod propriè significat *germen*; ut cum S. Hieronymo docent omnes Hebræi: & ita alibi vertunt Septuaginta. Sed per metaphoram, quæ subinde apud Hebræos longè peti solet, transfertur ad multa alia: sic ipsi dicunt germinare cornu, iusticiam, salutem, voluntatem, lucernam, pro cornu, salutem aut lucem producere; sicut Latini dicunt pullulare non solum herbas, sed etiam iubar Solis. Patet hoc ex 2. Reg. 23, 5. Ezechielis 29, 21. & alibi, item ex Lexicis Auennarij, Pagnini, & alijs. Sed & Septuaginta Isaïæ 4. vers. 2. pro *germinabit* vertunt *illucescet*; & hinc pro *זֶרַח* *zema* vertunt *ἀνατολή*, id est *oriens*: quod licet in genere de quouis ortu etiam herbarum dici possit, ut patet Suidas; propriè tamen dicitur de ortu Solis & Lunæ.

Dicendum igitur Christum vocari Hebræicè *זֶרַח* *zema*, id est *germen*, sed solare, cæleste & diuinum. Patet; quia hoc propriè est *ἀνατολή* siue *oriens*. Secundò; quia sequitur, *Oriens ex alto*, & *Illuminare his qui in tenebris*, &c. quæ non herbarum, sed Solis alicuius aut stellæ ortum apertè indicant. Ita Theophylactus, Euthymius, & Beda hinc; & Cyrillus & Theodoretus in Zachariæ cap. 3. & alij passim. Christus igitur vocatur *germen* tum cæleste, tum terrestre: utrumque enim significat *ἀνατολή*, id est *oriens*: nam habet duas generationes, scilicet vnam diuinam & cælestem, alteram humanam & terrestrem. Prima germen est Patris; secunda germen est Matris & Davidis. Et hoc sensu ab Isaïa, Zacharia & alijs Christus germen nuncupatur. Quia nimirum radix Iesse iue Davidis, quæ videbatur exaruisse, nullo iam Rege aut Duce ex ea amplius procedente, germinavit Christum & pullu-

pullulauit quasi germen ad regnandum, & ad proferendum fructum gratiæ, salutis omnisque boni, germen inquam prius natum in cælo, deinde in terra. Hæc enim significat Oriens ex alto: quippe ortus ad illuminandum eos qui in terra sedent & umbra mortis, vt sequitur.

Præterea voce germinis aut Solis germinantis, nascentis aut orientis significatur paruitas & humilitas Christi nascentis, quæ deinde creuit in tantum corpus, vt umbrâ & luce suâ totum orbem complexa sit, iuxta parabolam grani sinapis Matthæi 13.

Denique significatur Christus quasi alter Melchisedech in quantum homo esse sine Patre, scilicet vt germen terræ ex sola terra, id est sola Virgine matre castissima natûs; in quantum Deus verò esse sine matre, scilicet vt radius à Sole, id est Patre æterno genitus. Rursum, vt Sol purissimus suis radijs per vitrum penetrat & prodit, ita Christus vtero matris clauso in lucem editus est. Vnde patet rectè Christo tribui proprietates tam Solis quàm germinis; quia vtrumque significat vox ἀναπλήσσει siue oriens, quæ respondet Hebræo קורח־שמש. q. d. *Germen solare oriens*, aut Sol germinans & oriens, siue germen quod primum in cælo cum summa claritate & gloria, deinde ex cælo in terra germinans ortum est. Christus enim arbor est vitæ ex cælesti paradiso transplantata in terra per incarnationem, inde rursus ascendens in cælum & paradysum suam, quæ visione suâ & fruitione dat Sanctis vitam immortalem cum lumine gloriæ, suisque folijs & fructibus omnis voluptatis beatos satiat.

79. *Illuminare his qui in tenebris & umbra mortis sedent.* Primò significatur hinc ante Christi aduentum fuisse tristissimam reuerſam faciem.

Nihil enim tristius vmbrosis defunctorum sepulcris: ita vt umbra mortis, tristitiæ & miseria- rum, sicut contra lux felicitatis & lætitiæ symbolum sit.

Secundò propriè umbra mortis sunt tenebræ & horror mortis & inferni: illum enim comitantur quasi umbra; & in hac umbra Patriarchæ mortui sedebant, & omnibus hominibus sibi sedes parata erat, nisi Christus nos exemisset.

Tertiò, umbra mortis sunt pericula proxima mortis; sicut umbra est proxima corpori suo. Sic capitur Psalmo 22, 4.

Quartò, umbra mortis est longa obliuio. Vnde D. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 30. *Umbra mortis est a dimini amoris notitia in obliuione latescere. Deus enim cum lux sit & vitæ longissime abest ab umbra mortis.*

Quintò, umbra mortis est Dei & salutis suæ ignorantia, maximè idololatria.

Sextò, omnibus hisce modis umbra est peccatum mortale. Primò enim est omnis miseriæ & doloris. Secundò; quia peccatum in umbra mortis, id est in tenebris peccati, & inferno, quasi in domo sua regia, principatum tenet. Tertiò, vt umbra corpori, ita peccatum morti, id est damnationi æternæ est proximum. Quartò; quia peccatum à Deo traditur obliuioni. Quintò; quia peccatum est Dei & salutis suæ ignorantia practica. Ita S. Hieronymus in cap. 9. Isaïæ. Ab omni hac mortis umbra liberauit nos Christus, qui est lucis ac vitæ Dominus.

IBIDEM. *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Hæc via pacis est via iustitiæ; quæ sola viam sternit ad veram pacem habendam, cum Deo & cum hominibus in hac vitæ; & postmodum in altera conciliat pacem beatificam, eamque sempiternam.

CANTICVM SIMEONIS.

28. ἘΝ ΔΥΟΛΥΕΙΣ Τὸν δου- λὸν σου δεῦροτα κτ' ὅ- ρημά σου ἐν εἰρήνῃ.

29. Ὅτι εἶδον ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, λά. Ὁ ἥτιμα σου κτ' ὡς ὄ- σωπον πάντων τῶν λαῶν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Εἰσεφέρτω ἰσθὺ ἐν τῷ ἱερῷ Χειρὸς βρέφος ὡν ἐπὶ παχὺς τῆς ἰσθμίου- ρίου ὁ δεξιὸς μαρτύριος Συμεῶν προφητῆς χαίρει τιμημένος δεξιῷ ἰσθμίου εὐχάλας αὐτῶν, θυμῶν δὲ τῆς ἀνομιᾶς τιμημέν- ος διλογίᾳ τῶν θεῶν λέγον· Νυνὶ δευ- λυεῖς τὸν δούλον σου δεῦροτα ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν σου ὁ ἥτιμα σου κτ' ὡς ὄσωπον πάντων τῶν λαῶν. ὡς ποίμα σου γὰρ τῆς χε- ρὸς μυστήριον καὶ ὡς ἄνθρωπος τῆς κόσμου κα-

29. NUNCE dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace:

30. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, 31. Quod paraſti ante faciem omnium populorum;

CYRILLI. Introductus quidem in templum Christus cum esses infans adhuc rudis & lactens: sed beatus Symeon prophetiæ gratiâ ornatus suscipit quidem illum in vlnas, at supernâ plenus delectatione benedicit Deum dicens: *Nunc dimittis seruum tuum Domine: quia vidi salutare tuum quod paraſti ante fa- ciem omnium populorum.* Christi enim mysterium ante ipsius mundi constitutionem

Lucæ 2.

CATE-
NA PA-
TRVM.

præparatum in extremis sæculi temporibus apparuit.

32. Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israël.

EIVSDEM. Facta autem lux ijs qui in tenebris erant atque erant, & in diaboli manus inciderant: vocati namque sunt a Deo ac Patre ad cognitionem Filij, qui est lux vera, quia & in gloriam Israël. Tametsi enim nonnulli ex ijs facti sint contumeliosi atque infideles, ac mentem inscitiam plenam habentes; attamen saluæ factæ sunt reliquæ eorum, ac per Christum honoratæ. Primitiæ autem omnia fuere diuini discipuli, quorum inclytus splendor totum orbem perstrinxit. Aliter verò etiam Christus gloria est Israël, quod nimirum ex ipsis processerit secundum carnem, etsi Deus esset super omnia & benedictus in sæcula. Amen.

IOAN. I.

καθολῆς πεφανερωθῆναι ἐν ἡμέραις τῆς αἰῶ-
νος κτιστοῦ.

λβ'. Φῶς εἰς ἀπαλάττωσιν ἐθ-
νῶν, & δόξαν λαῷ σου Ἰσραὴλ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Γέγονε δὲ φῶς τῆς ἐν
σοφίᾳ & παιδαγωγίᾳ, & ἐπὶ χεῖρα π-
σοῦ διὰ βολικῶν· κέκλιται γὰρ ὡς φῶς τῆ
δουκῆ πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τῆ ἡμῶν ἐστὶ
φῶς τὸ ἀληθινόν, ἀλλὰ & εἰς δόξαν τῆ Ἰο-
ραήλ. εἰ γὰρ & γὰρ ὁμοίως πρὸς αὐτὸν ὑ-
βρισταὶ καὶ ἀπειθεῖς, & ἀσεβῆσται, ἡμεῖς
οὐκ ἔχομεν ἄχροντες· ἀλλ' εἰ σκοπῶν τὸ
κατάλειμμα, & δεδέξασθαι διὰ χεῖρα. ἡ
ἀπαρχὴ δὲ πάντων οἱ διαπίστοι γέγονε
μαθητῶν, ὡς ἡ δὲ ἀπλεῖα φαιδρῆς ὅλων
ὡς εἰς εἴπερ τὴν ὑπερλίαν. δόξα δὲ καὶ ἐπὶ
εἰς τῆ Ἰσραὴλ ὁ Χριστὸς, ὅτι ἐκείνου ἐξ-
αὐτῶν καὶ ὁμοίως, καὶ τῆ δόξης ὡς ἐπὶ πάντων
& ἀλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ANNOTATIONES CORDERII.

Inc Canticam cecidit. B. Simeon, quando Iesu infante in vlnas accepit quod sibi promissum erat impletum contempnans, Deum benedixit, tum propter insigne opus incarnationis; (quia misit Filium suum vt homo fieret;) tum propter eximium & singulare beneficium sibi concessum, vt Dei Filium incarnatum & videret & vlnis gestaret.

29. *Nunc dimittis seruum tuum Domine.* S. Ambrosius hic & libro de Bono mortis cap. 2. legit *Dimitte*; & verbum optantis esse affirmat; quasi Simeon optet iam a corpore solui vilo Christo: *Quasi necessitate quadam in corpore tenebatur in hac vita, non voluitate; ita dimitti possit, quasi a vinculis quibusdam ad libertatem fissi haret: sunt enim velut vincula quadam huius corporis, & quod est gratiam, vincula temptationum, qua nos alligant, & ad iniuriam captiuitatis adstringunt quadam lege peccati. Demque in exitu ipso videremus quemadmodum anima decedentis paulatim se soluat vinculis carnis, & ore missa euolet tamquam carcereo corporis huius exiit gurgustio.* Hæc Ambrosius. Eandem ob causam Paulus sic exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Corpus scilicet mortis vocat, quod sit vehiculum innumerabilium malorum, quæ instar mortis esse videantur. Præterea corpus suum intuebatur vt fontem diram officinam, vt arcem concupiscentiæ, vt malitiæ castellum, in quo mors regnet & triumphet; vnde cohortes libidinum

educit & malitiam affectionum ad gratiam, hoc est animæ vitam oppugnandam. Dicitur enim paulò antè sentire se aliam legem in membris suis, hoc est concupiscentiam, repugnantem legi mentis. Addit & *captiuitatem*: quæ vox bellica est, vt & Græca quæ virtus ἀρχμαλοχῆον; & significat in bello captum in seruitutem abducere. Captiuat igitur lex membrorum & concupiscentia, atque in reuertimam seruitutem rapit corpore aduinculo atque lieto; vt non sic mirum, si vocetur corpus mortis, cum seruitus in civili iure morti comparetur. Quod cum probi & innocentia amantes satis intelligant, desiderium suum eò intendunt, vt euolent citissime ex hoc corpore, quod vallum est interiectum, ne in gloria campum atque lucem introeant. Quam piam & honestam animi cupiditatem augent etiam & acunt miseritæ quotidianæ, quibus se obnoxios & circumfessos vident. Quam igitur dulcis & optabilis illa hora est humanæ vitæ, hoc est miseritæ postrema, auspiciam æternæ & cumulatæ felicitatis! Hinc mortis pia & immentia cupiditas, quæ propria & petentis semper fuit diuinorum hominum & verè sapientium: quos videmus omnibus retro-sæculis vt auiculas dolo inclusas, è corporis inamena custodiæ euolare cupientes. Hinc Simeon bonus fortunatusque senex simul atque Messiam erat contuitus, & osculum reuerentis animi diuinis artubus impresserat, iam vitæ satur, obliuiscque humanarum voluptatum, cygnæ illud voce concinit, *Nunc dimittis seruum tuum Domine*, &c.

Corpus no-
strum car-
cer est ani-
ma.

Rom. 7,
24.
Corpus
mortis quid
vocet Apo-
stolus.

FINIS.

INDEX

I N D E X

L O C O R V M S. S C R I P T V R Æ

Q V Æ

I N H O C O P E R E

C I T A N T V R V E L E X P L I C A N T V R.

Loca quæ ex libro Psalmorum in hoc Opere citantur, studio in hoc Indice omittuntur; quia toto Opere Psalmi explicantur.

E V E T E R I T E S T A M E N T O.

EX LIBRO GENESIS.

AP. I. Vers. 2. Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ super abyssum. 73: 761.
Vers. 3. Fiat lux; & facta est lux: & vocauit Deus lucem Diem. 360.

Vers. 6. Fiat firmamentum in medio aquarum, & sit discernens inter aquam & aquam. 70.

Vers. 26. Faciamus hominem ad imaginem nostram & ad similitudinem. 434.

Vers. 28. Crescite, & multiplicamini. 820.

Vers. 31. Et vidit Deus quæcumque fecit, & ecce bona valde. 831.

CAP. II. Vers. 7. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. 34: 398.

Vers. 22. Edificauit Dominus costam quam accepit de Adam in mulierem. 377.

CAP. III. Vers. 9. Adam ubi es? 316.

Vers. 19. Terra es, & in terram reuertèris. 897: 926.

CAP. IV. Vers. 10. Nam vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. 498.

CAP. VII. Vers. 19. Aquæ præualuerunt nimis super terram. 48.

CAP. XI. Vers. 4. Venite ædificemus nobismetipsis ciuitatem & turrim. 377.

CAP. XII. Vers. 1. Dixit autem Dominus ad Abraham: Egredere de terra tua; & de cognatione tua: & benedicentur in te omnes Gentes terræ. 116.

Vers. 2. Magnificabo nomen tuum. 381.

CAP. XV. Vers. 5. Eduxit eum foras. 480.

Vers. 13. Quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria; & in seruitutem redigent ipsum, & affligent ipsum quadringentis annis. 123.

CAP. XVII. Vers. 6. Faciam te crescere, & ponam te in Gentem magnam, Regesque ex te egredientur. 254.

CAP. XVIII. Vers. 27. Ego autem sum terra & cinis. 393.

CAP. XIX. Vers. 17. Salua salua tuam ipsius animam: ne respexeris retrorsum. 406.

Vers. 24. Et pluit Dominus à Domino super Sodomam ignem & sulphur. 926.

CAP. XX. Vers. 7. Redde viro suo uxorem, quia Propheta est: & orabit pro te. 107: 118.

CAP. XXI. Vers. 10. Eijce ancillam & filium eius. 521.

CAP. XXII. Vers. 2. Vade in terram visionis. 466.

CAP. XXVII. Vers. 20. Si dederit mihi Dominus panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum. 727.

CAP. XLI. Vers. 40. Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum Regni folio te præcedam, &c. 132.

Vers. 42. Tulit anulum de manu sua, & dedit eum in manus eius, vestiuitque eum stolâ byssinâ, &c. 131.

CAP. XLV. Vers. 24. Ne irascamini in via. 844.

CAP. XLVI. Vers. 27. In septuaginta animabus descendit Israël in Ægyptum. 123.

CAP. XLVIII. Vers. 16. Angelus qui eruit me de omnibus malis meis. 869.

CAP. XLIX. Vers. 7. Dispergam eos in Israël. 212.

CAP. I. Vers. 20. Vos quidem cogitastis contra me in malum, Deus autem in bonum. 122.

EX LIBRO EXODI.

CAP. II. Vers. 23. Et ingemuerunt filij Israël, & exclamauerunt ad Dominum Deum suum. 124.

CAP. III. Vers. 3. Accedens videbo visionem hanc magnam. 593.

Vers. 6. Ego sum, ego sum: & donec senio confecti eritis ego sum. 240. 244. 651. 787.

Vers. 7. Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui. 349. 365.

CAP. VII. Vers. 22. Indutatum est cor Pharaonis. 429.

CAP. VIII. Vers. 19. Digitus Dei est hic. 956.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

- CAP. IX. Vers. 16.** Et propter hoc conseruatus es, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra. 641.
- CAP. X. Vers. 17.** Ego quod non essent sepulchra in Aegypto, eduxisti nos huc vt perderes? 148.
- Vers. 15.** Quid clamas ad me? 187. 498. 504.
- Vers. 22.** Et ingressi sunt filij Israël per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus à dextris eorum & laua. 161.
- CAP. XV. Vers. 1.** Cantemus Domino; gloriosè enim glorificatus est, &c. 143. 152.
- CAP. XVIII. Vers. 11.** Nunc cognoui quia magnus Dominus præter omnes Deos. 640.
- CAP. XIX. Vers. 5.** Mea est omnis terra: & vos eritis mihi in Regnum sacerdotale. 886.
- CAP. XX. Vers. 12.** Honora patrem tuum & matrem tuam, & eris longæuus super terram. 586.
- CAP. XXI. Vers. 24.** Oculum pro oculo, & dentem pro dente. 214.
- CAP. XXII. Vers. 28.** Dijs non maledices: & Principi populi tui non dices malè. 674.
- CAP. XXIV. Vers. 2.** Accedet Moyses solus ad Deum, ceteri autem non accedent. 514.
- CAP. XXVII. Vers. 21.** Usque mane luceat coram Domino. 618.
- CAP. XXXII. Vers. 1.** Videns quod Moyses moram faceret descendendi de monte. 480.
- Vers. 10.** Et Dominus ad Moysen: Dimitte me vt percutiam populum istum. 153. 163.
- Vers. 31.** Si quidem remittis eis peccatum eorum, remitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti. 154.
- CAP. XXXIII. Vers. 13.** Ostende mihi faciem tuam. 48.
- CAP. XXXIV. Vers. 6.** Dominator Domine: Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, &c. 48.

EX LIBRO LEVITICÆ

- CAP. XVII. Vers. 5.** Quoniam qui ea fecerit homo viuet in eis. 449.

EX LIBRO NUMERORVM.

- CAP. X. Vers. 35.** Surge Domine: reuertere Domine. 618.
- CAP. XII. Vers. 2.** Numquid soli Moysi locutus est Deus? 143.
- CAP. XX. Vers. 10.** Audite me increduli; Numquid ex petra hac educemus vobis aquam? 146. 155. 164.
- CAP. XXXIII. Vers. 21.** Non est idolum in Iacob, nec videtur simulacrum in Israël; Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoriae Regis cum illo. 887.
- CAP. XXV. Vers. 12.** Ecce do ei pacem fœderis; & erit ei & femini eius pactum sacerdotij sempiternum. 164.

EX LIBRO DEUTERONOMII.

- CAP. V. Vers. 31.** Tu verò hinc ita mecum. 321. 645.
- CAP. VI. Vers. 5.** Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua. 261.

- CAP. IX. Vers. 4.** Ne dicas, Propter iustitias meas eduxit me Dominus de terra Aegypti, sed propter iurandum quod iuravit Dominus patribus nostris. 129.
- CAP. X. Vers. 29.** Post Dominum ambulabis, & ad eum adhaerebis. 384.
- Vers. 22.** In septuaginta animabus descendunt patres vestri in Aegyptum. 867.
- CAP. XIV. Vers. 7.** Camelum, & suem, & aspidem non comederis. 82.
- CAP. XIX. Vers. 13.** Non misereberis eius. 319.
- CAP. XX. Vers. 1.** Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatum & populum copiosorem, non timebis, quia Dominus Deus tecum est. 854.
- CAP. XXI. Vers. 23.** Maledictus omnis qui pender in ligno. 123.
- CAP. XXII. Vers. 8.** Cum edibacaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, &c. 323.
- CAP. XXVIII. Vers. 6.** Benedictus eris ingrediens & egrediens. 535.
- CAP. XXX. Vers. 11.** Mandatum hoc non est graue, neque longè abs te est; non in celo sursum est, dicens, Quis ascendet nobis in celum, & accipiet illud? &c. 694.
- CAP. XXXI. Vers. 6.** Hæcine reddis Domino popule stulte & insipienti? 167.
- Vers. 8.** Quando diuidebat Dominus Gentes, quando disseminauit filios Adam, constituit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum Dei. Et factus est pars Domini Israël, funiculus hereditatis eius Iacob. 414.
- Vers. 11.** Sicut aquila regit nidum suum, & super pullos suos desiderauit. 40.
- Vers. 12.** Dominus solus duxit eos: & non erat cum eis Deus alienus. ibid.
- CAP. XXXIII. Vers. 23.** Abundantiâ perfructur, & plenus erit benedictionibus Domini. 795.

EX LIBRO IUDICVM.

- CAP. V. Vers. 28.** De cornaculo loquebatur: Cur moratur regredi cursus eius? 480.

EX LIBRO I. REGVM.

- CAP. II. Vers. 5.** Quoniam sterilis peperit septem, & multa in filijs infirmata est. 512.
- CAP. IX. Vers. 2.** Ab humero & supra excelsus. 207.
- CAP. XV. Vers. 11.** Pœnituit me vixisse Saulem in Regem. 474.
- CAP. XVII. Vers. 44.** Dabo carnes tuas volatilibus cæli. 751.
- CAP. XXV. Vers. 5.** Salutabitur eum ex meo nomine pacificè. 544.
- CAP. XXVI. Vers. 21.** Nequaquam ultra tibi malefaciam, eò quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis. 334.
- CAP. XXVIII. Vers. 15.** Coarctor, & alienigenæ pugnant contra me. 729.

EX LIBRO II. REGVM.

- CAP. XII. Vers. 13.** Peccavi Domino. 729.

EX LIBRO III. REGVM.

- CAP. III. Vers. 7.** Ego autem sum puer parvulus,

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

- uolus, ignorans egressum & introitum meum. 535.
- CAP. VIII. Vers. 46.** Quod si peccauerint tibi, & captiui ducti fuerint in terram inimicorum, & egerint penitentiam in corde suo, & orauerint te contra viam terræ suæ, & ciuitatis quam elegisti, & templi quod ædificauit nomini tuo; exaudies in cælo, & in firmamento solij tui, orationes eorum, &c. 933.
- CAP. XI. Vers. 36.** Filio eius dabo Tribum vnā, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus. 621.
- CAP. XVII. Vers. 2.** Et factum est verbum Domini ad Eliam: Vade hinc ad Orientem, & abscondere in torrente Chorrath, qui est super faciem Iordanis. Et erit, de torrente bibes aquam: & coruis mandabo nutrire te illic, &c. 555.
- CAP. XIX. Vers. 10.** Zelo zelatus sum Domino, 486.
- EX LIBRO IV. REGVM.**
- CAP. IV. Vers. 27.** Dimitte eam, quoniam increns est anima eius. 524.
- EX LIBRO I. PARALIPOMENON.**
- CAP. XXIX. Vers. 25.** Magnificauit Dominus Salomonem super omnem Israël, & dedit illi gloriam Regni, qualem nullus habuit ante eum Rex Israël. 955.
- EX LIBRO II. ESDRÆ.**
- CAP. I. Vers. 3.** Murus Hierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni, &c. 666.
- EX LIBRO TOBIÆ.**
- CAP. IV. Vers. 11.** Eleëmofyna non parietur animam ire in tenebras. 283.
- EX LIBRO IVDITH.**
- CAP. IV. Vers. 12.** Sicut; quoniam exaudiet Dominus preces vestras. 845.
- EX LIBRO IOB.**
- CAP. I. Vers. 21.** Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc, &c. 278.
- CAP. IV. Vers. 17.** Numquid homo Dei comparatione iustificabitur? 760.
- CAP. V. Vers. 7.** Homo nascitur ad laborem. 96.
- CAP. VI. Vers. 4.** Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt; quarum indignatio ebibit meum sanguinem. 876.
- CAP. VIII. Vers. 9.** Hæsterni quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram. 397.
- CAP. IX. Vers. 15.** Si habuero quidpiam iustum non respondebo, sed meum iudicium deprecabor. 760.
- CAP. X. Vers. 8.** Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me; postea mutatus me dico modo crucias, renouans in me quæstionem meam. 434. 692.
- CAP. XII. Vers. 18.** Balneum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum. 254.
- CAP. XIII. Vers. 27.** Posuisti in hærto pedes meos, & obseruasti omnes semitas meas, ac vestigia pedum meorum considerasti. 466.
- CAP. XIV. Vers. 5.** Breues dies hominis sunt: numerus mensium eius apud te est: constituitur terminos eius, qui præteriri non poterunt. 939.
- CAP. XXI. Vers. 8.** Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum. 589.
- CAP. XXV. Vers. 5.** Ecce Luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. 760. 910.
- CAP. XXVI. Vers. 7.** Qui appendit terram super nihilum. 55. 73.
- CAP. XXIX. Vers. 3.** Quando lucebat lucerna super caput meum: quando eram materia tus nimis. 12.
- Vers. 20.** Gloria mea semper innovabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur. 47.
- CAP. XXXIV. Vers. 15.** Homo in cinerem reuertetur. 803.
- CAP. XXXVIII. Vers. 4.** Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? 25.
- Vers. 41.** Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos? 814.
- CAP. XXXIX. Vers. 5.** Quis est qui dimisit onagram liberum, & vincula eius quis soluit? 76.
- Vers. 16.** Struthio duratur ad filios suos, quasi non sint sui. 164.
- CAP. XL. Vers. 5.** Circumda tibi decorem. 93.
- Vers. 14.** Diabulus est principium formationis Domini positum vt illuderetur ab Angelis eius. 63.
- Vers. 26.** Omne autem nauigans conueniens non ferent pellem vnā caudæ eius: & in nauigijs piscatorum caput eius. 189.
- CAP. XLI. Vers. 24.** Nihil est super terram simile ei factum, vt illudatur ab Angelis meis. 89.
- EX LIBRO PROVERBIORVM.**
- CAP. I. Vers. 20.** Sapientia in exitibus canit, in plateis autem cum libertate agit. 390.
- Vers. 32.** Prosperitas stultorum perdet eos. 888.
- CAP. III. Vers. 3.** Eleëmofynæ & fides non te deserant. 283.
- Vers. 19.** Dominus sapientiæ fundauit certam, stabiliiuit cælos prudentiâ. 23. 656.
- Vers. 21.** Filij tui me dissuas. 396. 399.
- CAP. IV. Vers. 18.** Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectum diem. 410.
- CAP. V. Vers. 3.** Mel distillat à labijs mulieris fornicariæ. 351.
- Vers. 22.** Catenis suorum peccatorum vnusquisque constringitur. 184. 417. 594.
- CAP. VI. Vers. 4.** Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis. 395.
- CAP. X. Vers. 6.** Benedictio Domini super caput iusti. 312.
- Vers. 31.** Os iusti meditatur sapientiam. 468.
- CAP. XII. Vers. 5.** Cogitationes iustorum iudicia. 463.
- CAP. XIII. Vers. 9.** Lux iustis perpetua; lux autem impiorum extinguitur. 462.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

- CAP. XIV. Vers. 12.** Est via quæ videtur apud homines recta esse, sed nouissima eius vadunt in fundum inferni. 378.
- CAP. XVI. Vers. 1.** Domini est gubernare linguam. 733.
- CAP. XVII. Vers. 24.** Oculi enim imprudentis ad extrema terræ. 546.
- CAP. XVIII. Vers. 4.** Aqua profunda consilium in corde viri. 998.
- Vers. 17.** Iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. 437. 946.
- CAP. XX. Vers. 6.** Magna res homo, & pretiosa res vir misericors. 772.
- Vers. 9.** Quis enim gloriabitur se mundum habere cor? 597.
- CAP. XXI. Vers. 9.** In aures imprudentis noli quidquam dicere, ne fortè irrideat sapientes sermones tuos. 461.
- CAP. XXVII. Vers. 7.** Anima saturata fauis illudit. 872.
- CAP. XXX. Vers. 8.** Mendicitatem ne dederis mihi. 236.
- Vers. 26.** Chirogylli gens inualida fecerunt in petris domos suas. 82.
- CAP. XXXI. Vers. 3.** Ne dederis mulieribus substantiam tuam & diuitias tuas ad delendos Reges. 132.
- Vers. 25.** Decor indumentum eius. 93.

EX LIBRO ECCLESIASTES.

- CAP. IV. Vers. 10.** Si ceciderit vnus, eriget participem suum. 423.
- Vers. 11.** Si dormierint duo, etiam calor ijs erit. 623.
- CAP. V. Vers. 3.** Ne moreris reddere votum. 754.
- CAP. IX. Vers. 11.** Cognoui Domine quoniam non est velocibus curtus, nec potentibus prælium, neque sapientibus panis. 371.
- CAP. XI. Vers. 5.** Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & quâ ratione compingantur ossa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. 697. 701.
- CAP. XVI. Vers. 13.** Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. 281. 588.

EX LIBRO CANTICI CANTICORVM.

- CAP. I. Vers. 1.** Osculetur me osculo oris sui. 196.
- Vers. 2.** Adolescentulæ dilexerunt te nimis. 281.
- Vers. 3.** Recti diligunt te. 761.
- CAP. II. Vers. 8.** Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. 411.
- Vers. 13.** Vites floruerunt, dederunt odorem. 193.
- CAP. III. Vers. 3.** Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. 539.
- CAP. IV. Vers. 8.** Veni de Libano spongia mea. 543.
- Vers. 16.** Surge Aquilo, & veni Auster; perfla hortum meum, & fluant aromata eius. 198. 823.
- CAP. V. Vers. 3.** Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? 466.
- Vers. 6.** Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. 132.

- CAP. VI. Vers. 10.** Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium. 254.
- CAP. VII. Vers. 4.** Oculi tui tamquam flagra in Efebon in portis filiz multorum. 192.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

- CAP. I. Vers. 4.** Quoniam in mæuolam animam non introibit sapientia. 498.
- Vers. 13.** Nec lætatur in perditione viuentium. 91.
- CAP. II. Vers. 15.** Grauis est ad videndum, quoniam dissimilis est alijs vita illius, & immutata sunt via eius. 435.
- Vers. 21.** Excæcauit illos malitia eorum. 404.
- CAP. IV. Vers. 1.** O quàm pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius: quoniam apud Deum nota est & apud homines. 283.
- CAP. IX. Vers. 14.** Cogitationes enim mortaliū timida. 772.
- CAP. X. Vers. 14.** Donec afferret illi sceptrum Regni, & potentiam aduersus eos qui eum deprimebant. 131.
- CAP. XIII. Vers. 9.** Ex magnitudine enim speciei creaturarum per proportionem potest horum creator videri. 772.
- CAP. XVI. Vers. 12.** Neque herba neque malagma sanauit, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. 197.

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

- CAP. I. Vers. 33.** Concupisti sapientiam? serua mandata; & Dominus præbebit tibi eam. 431.
- CAP. II. Vers. 11.** Respicite ad antiquas generationes, & videte quis sperauerit in Dominum, & confusus est? 356. 757. 932.
- CAP. III. Vers. 20.** Quamto magnus es homilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. 291. 392.
- CAP. VII. Vers. 15.** Non iteres verbum in oratione tua. 754.
- CAP. IX. Vers. 5.** Virginem ne conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius. 411.
- CAP. X. Vers. 14.** Initium superbiæ est, nescire Deum. 332.
- CAP. XI. Vers. 3.** Initium dulcoris habet fructus eius. 268.
- CAP. XIV. Vers. 17.** Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibum. 25.
- CAP. XV. Vers. 9.** Non est speciosa laus in ore peccatoris. 67. 287. 298. 337. 812. 841.
- CAP. XVII. Vers. 14.** In vnquamque gentem præposuit rectorem, & pars Dei Israël facta est manifesta. 886.
- CAP. XVIII. Vers. 6.** Cum consummauerit homo tuus incipit. 451.
- CAP. XXI. Vers. 33.** Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? 733.
- CAP. XXIV. Vers. 29.** Qui edunt me adhuc esuriunt, qui bibunt me adhuc sitiunt. 131.
- CAP. XL. Vers. 1.** A die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ, in matrem omnium. 322.
- CAP. XLIX. Vers. 1.** Memoria Iosif in compositione.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

positionem odoris facta opus pigmentarum. 283.
Vers. 2. In omni ore quasi mel indulebitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini. ibid.
 CAP. EI. *Vers.* 14. Inuocavi Dominum Patrem Domini mei. 253.

EX ISAIA PROPHETA.

CAP. I. *Vers.* 2. Audite celi, & auribus percipite terra; quoniam Deus locutus est. 836.
Vers. 3. Atqui cognouit bos possessorem suam, & asinus præsepe Domini sui. 866.908.
Vers. 15. Cum manus extenderitis ad me, avertam oculos meos à vobis: manus enim vestrae sanguine plene sunt. 874.

Ibidem. Si multiplicaueritis preces, non exaudiam vos. 759.
 CAP. II. *Vers.* 3. Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et iudicabit inter Gentes multas. 21.

Vers. 22. Dies Domini exercituum super omnem superbium, & super omnes naues Tharsis. 197.

CAP. III. *Vers.* 10. Dicite iusto quoniam bene. 281.

CAP. V. *Vers.* 7. Vinea enim Domini domus Israël est. 605.

Vers. 18. Vx qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plausivi peccatum. 426.593.

Vers. 25. Iracundus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes. 98.

CAP. VI. *Vers.* 3. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. 908.

Ibidem. Plena est omnis terra gloria eius. 836.

Vers. 5. Hec mihi, quia homo cum sim, & impura labia habens, in medio populi immunda labia habentis ego habito. 287.

CAP. VIII. *Vers.* 18. Et evas signa & prodigia in domo Israël. 259.263.

CAP. IX. *Vers.* 6. Cuius Principatus super humerum eius. 241.247.

CAP. X. *Vers.* 5. Vx assyrijs: virga furoris mei & ira est in manibus eorum. Iram meam in gentem iniquam mittam, & populo meo præcipiam, vt faciat spolia & prædam. 562.

Vers. 22. Quid si fuerint filij Israël quasi arena maris, reliquias eorum saluabuntur. 177.

CAP. XI. *Vers.* 1. Egredietur enim virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, &c. 246.

Vers. 4. Arguet in æquitate pro mansuetis terra. 814.

CAP. XIII. *Vers.* 4. Vox Regum & Gentium congregatarum. 678.

CAP. XIV. *Vers.* 13. In caelum ascendam, & super astra caeli ponam thronum meum. 308.

CAP. XXV. *Vers.* 9. De nocte manè confurget spiritus meus ad te Deus. 511.

Vers. 16. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. 365.

Vers. 18. Propter timorem tuum Domine in

versis accepimus, & parturimus, & peperimus spiritum salutis. 906.

CAP. XXVII. *Vers.* 1. In nouissimo die inducet Deus gladium sanctum, magnum & fortem super draconem serpentem. 883.

CAP. XXVIII. *Vers.* 17. Ponam in pondete iudicium & iustitiam in mensura. 282.

CAP. XXX. *Vers.* 1. Vx filij desertores. 472. 476.

Vers. 13. Erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso; quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio eius, &c. 735.

CAP. XXXIII. *Vers.* 5. Sanctus Dominus qui in altis habitat. 206.

CAP. XXXIV. *Vers.* 5. Inebriatus est gladius Domini in caelo. 882.

CAP. XXXV. *Vers.* 7. Quæ erat arida erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. 311.

CAP. XXXVII. *Vers.* 12. Dum adhuc ordier succidit me. 96.

CAP. XL. *Vers.* 6. Omnis enim caro scenum, & omnis gloria eius quasi flos sæni. 15. 49. 328.

Vers. 22. Qui statuit quasi cameram caelum, & extendit quasi tabernaculum ad habitandum super terram. 69.

Vers. 31. Qui expectant Dominum mutabunt fortitudinem, assument alas sicut aquila, current, & non laborabunt. 34.48.

CAP. XLII. *Vers.* 18. Ponam desertum in paludes, & sitientem terram in aqueductus. 192.

CAP. XLIII. *Vers.* 3. In veritate proferet iudicium. 264.

Vers. 5. Qui fixit caelum. 69.

CAP. XLIII. *Vers.* 1. Noli timere, quia te redemi, & vocavi te nomine tuo, meus es tu. 701.

Vers. 2. Si transferis per aquas, tecum ero, & stramina non obruent te. 556.

Vers. 25. Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & in peccatis tuis te defendi. 597.599.790.

CAP. XLIV. *Vers.* 19. Ante truncum ligni procidam. 312.

CAP. XLV. *Vers.* 8. Rorate caeli desuper. 255.

Vers. 14. Et te sequentur vincti manicis, & in te orabunt, & adorabunt te. 20.

CAP. XLIX. *Vers.* 2. Posuisti me sagittam electam. 523.

Vers. 8. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. 16.479.

Vers. 9. Dies his qui in vineulis sunt, Exite, & his qui in tenebris, Reuelamini. 183.

Vers. 14. Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. 27.

Vers. 21. Dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego autem absque liberis, & vidua transmigrata, & captiua, &c. 290.

CAP. L. *Vers.* 8. Strenus simul: quis est aduersarius meus? accedat ad me. 601.

Vers. 9. Ecce Dominus meus auxiliator meus: quis est qui condemnet me? Ecce omnes quasi vestimentum conterentur: tinea comedet eos. 133.

CAP. LI. *Vers.* 6. Quoniam caelum sicut firmus firmatum est. 69.

CAP. LIII.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

- CAP. LIII. Vers. 2.** Quia vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. 861.
Vers. 4. Egrotationes nostras assumpsit. 26.
Vers. 7. Tamquam ovis ad occisionem ductus est. 569.
- CAP. LIV. Vers. 6.** Ut mulierem derelictam & mœrentem spiritu vocauit te Dominus, & vxorem ab adolescentia abiectam. 27.
Vers. 7. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te, &c. 27.
Vers. 11. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, &c. 27.
- CAP. LVII. Vers. 15.** Sanctus Dominus qui in excelsis habitat. 289.
- CAP. LVIII. Vers. 6.** Solue fasciculos deprimentes. 564.
Vers. 8. Anteibit faciem tuam iustitia tua. 283.
Vers. 9. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet; clamabis, & dicet: Ecce adsum. 411. 671. 675.
- CAP. LX. Vers. 1.** An non potens est manus mea? Sed peccata vestra diuidunt inter me & vos. 752.
- CAP. LX. Vers. 2.** Orietur vobis Sol iustitiz. 960.
- CAP. LXI. Vers. 9.** Isti sunt semen, cui benedixit Dominus. 281.
Vers. 10. Induit me vestimentis salutis. 619.
- CAP. LXII. Vers. 6.** Super muros tuos Hierusalem constituit custodes totâ die, in perpetuum non tacebunt. 535.
- CAP. LXVI. Vers. 1.** Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. 948.
Vers. 2. Super quem respiciam, nisi super humilem, & quietum, & tremementem sermones meos? 18. 614.
Vers. 3. Qui immolat bouem quasi qui interficit vitum. 236.
Vers. 8. Quis audiuit talia? Si parturijuit terra in die vna, aut etiam nata est gens tota simul? 296. 302.
Vers. 22. Cælum nouum, & terra noua. 69.
- EX IEREMIA PROPHEA.**
- CAP. I. Vers. 14.** Et dixit Dominus ad me: A facie Aquilonis exardescet mala super omnes habitatores terræ: quia ecce ego conuoco omnia Regna terræ ab Aquilone, ait Dominus, &c. 541.
CAP. II. Vers. 19. Corripiet te rebellio tua, & malitia tua arguet te. 476.
Vers. 21. Ego plantavi te vitem fructiferam; quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena? 587. 878.
Vers. 31. Non seruiemus, nec veniemus vltra ad te. 392.
- CAP. III. Vers. 9.** Et mœchati sunt ligna. 146.
- CAP. IV. Vers. 22.** Sapientes sunt vt malè faciant; bonum autem facere non nouerunt. 268.
Vers. 23. Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili: & cælös, & non erat lux in eis, &c. 761.
- CAP. VI. Vers. 16.** State super vias antiquas, & interrogate semitas Domini æternas; & videte qualis est via bona, & ambulate in ea. 375.
- CAP. VII. Vers. 17.** Nonne vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda & in plateis Hierusalem? 877.
- CAP. XI. Vers. 9.** Inuenta est coniuratio in viris Iuda & in habitatoribus Hierusalem. Reuersi sunt ad iniquitates patrum, &c. 163.
Vers. 11. Quamobrem hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam super eos mala, de quibus non poterunt exire ex eis: clamabunt ad me, & non exaudiam eos, &c. 880.
Vers. 16. Oliuam pulchram, benè opacam specie vocauit Dominus nomen tuum. 905.
- CAP. XVII. Vers. 5.** Maledictus omnis qui sperat in homine. 350. 365.
- CAP. XXI. Vers. 23.** Deus appropinquans ego sum, & non Deus à longè, dicit Dominus. 289. 497. 500.
Vers. 24. Numquid non cælum & terram ego impleo, dicit Dominus? 70. 700.
- CAP. XX. Vers. 8.** Conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpam. 804.
- CAP. XLVIII. Vers. 10.** Maledicti qui faciunt opera Domini negligentè. 376.
- EX THRENIS.**
- CAP. I. Vers. 7.** Viderunt eam hostes, & deriserunt Sabbata eius. 367.
- CAP. III. Vers. 6.** In tenebrosis collocauit me quasi mortuos sempiternos. 760.
Vers. 27. Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua; sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se. 26. 372. 382.
Vers. 38. Nam ex ore Altissimi non egredientur mala & bonum. 641.
- CAP. IV. Vers. 3.** Lamiz nndauerunt raamam, lactauerunt catulos suos: filia autem populi mei crudelis quasi struthio in deserto. 164.
- EX BARUCH PROPHEA.**
- CAP. III. Vers. 1.** Spiritus in angustijs, & in anima anxia clamauit ad te. 944.
- EX EZECHIELE PROPHEA.**
- CAP. I. Vers. 3.** Et facta est super eum ibi manus Domini. 518.
Vers. 20. Spiritus vitæ erat in rotis. 761.
- CAP. LI. Vers. 8.** Aperi os tuum, verbo Dei. 515.
- CAP. VIII. Vers. 3.** Apprehendit me in cinnno capitis mei, & eleuauit me spiritus inter terram & cælum. 384.
- CAP. XII. Vers. 14.** Destruam parietem quem liniſtis absque temperamento; & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & consumetur in medio eius; & scietis quia ego sum Dominus. 735.
- CAP. XVI. Vers. 7.** Eras nuda & confusione plena, & transiui per te, & vidi te, &c. 886.
- CAP. XVII. Vers. 20.** Anima quæ peccauerit ipsa morietur. 321. 917.
- CAP. XXXIII. Vers. 11.** Non volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. 321.
- CAP. XXXV. Vers. 8.** Et à diebus plurimis præparaberis, & venies in terram auersam à gladio, congregata ex populis multis super terram Israel, quæ facta est deserta omnino, &c. 770.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

EX DANIELE PROPHETA.

- CAP. II. *Versf. 34.* De monte abscissus est lapis sine manibus. 338.
- CAP. IV. *Versf. 10.* Videbam in visione capitis mei super stratum meum: & ecce vigil & sanctus de celo descendit. 335.
- Versf. 24.* Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi. 321.
- CAP. VII. *Versf. 10.* Millia militum ministrabant ei. 116.
- CAP. VIII. *Versf. 21.* Michaiel Princeps vester. 368.

EX PROPHETIA OSEE.

- CAP. II. *Versf. 14.* Ducam eam in solitudinem. 126.
- CAP. IV. *Versf. 1.* Quis non est veritas, non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. 761.
- Versf. 16.* Sicut vacca lasciuens declinauit Israël. 387.
- CAP. X. *Versf. 12.* Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vitæ, & illuminatæ vobis lumina conscientiarum. 436.
- Ibidem.* Qui docebit vos iustitiam. 385.

EX PROPHETIA AMOS.

- CAP. I. *Versf. 6.* Si erit malitia in ciuitate quam Dominus non fecit. 189.
- CAP. IV. *Versf. 13.* Faciens maturitatem nebulæ, & gradicus super escelsa terra, Dominus Deus exercituum nomen eius. 96.
- CAP. VIII. *Versf. 11.* Ego dabo ipsis non faciem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. 74. 180.
- CAP. IX. *Versf. 1.* Non fugiet ex eis qui supergit; & non saluabitur ex illis qui faciunt telum, &c. 694.
- Versf. 3.* Dominus Deus exercituum qui tangit terram, & tabescet, & lugebunt omnes inhabitantes in ea. 98.

EX PROPHETIA IONÆ.

- CAP. II. *Versf. 3.* Clamaui de tribulatione mea ad Dominum. 304.

EX PROPHETIA MICHÆ.

- CAP. II. *Versf. 12.* Congregatione congregabo Iacob totum te, in vnum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum. 813.
- CAP. III. *Versf. 12.* Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem vt custodia pomarum erit. 15.
- CAP. V. *Versf. 10.* Auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas. 862.
- CAP. VI. *Versf. 3.* Sollicitè ambulate cum Deo, & facere iudicium. 398.
- CAP. VII. *Versf. 2.* Hei mihi, quia perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. 10. 526.
- Versf. 3.* Non credere amico, non confidere in Duce. 803.

EX PROPHETIA HABACVC.

- CAP. II. *Versf. 7.* Numquid non repente confurgent qui mordeant te, & suscitabuntur haereticantes te, & eris in rapinam eis? 527.

TOMVS III.

- Versf. 12.* Væ qui ædificant ciuitatem in sanguinibus & in iniquitatibus Hierusalem. 358.
- CAP. XII. *Versf. 4.* Cornua in manibus eius. 363.
- Versf. 8.* Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. 862.

EX PROPHETIA AGGÆI.

- CAP. II. *Versf. 8.* Et veniet desiderium tantarum Gentium. 398.

EX PROPHETIA ZACHARIÆ.

- CAP. II. *Versf. 8.* Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. 437.
- Versf. 10.* Gaude & latere filia Sion; Ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient Gentes multe ad Dominum, & erunt ei in populum, & ego ero eis in Deum. 336.
- CAP. III. *Versf. 8.* Adducam seruum meum otitæem. 960.
- CAP. IX. *Versf. 13.* Quoniam tetendi te Iuda mihi arcum. 900.
- Versf. 14.* Exibit vt fulgur iaculum eius. 910.
- Versf. 17.* Fructum electorum, & vinum germinans virgines. 95.
- CAP. X. *Versf. 11.* Et pertransibunt in mari angulo. 197.
- CAP. XIV. *Versf. 4.* Et stabunt pedes eius in die illa super montem Oliuarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem. 618.

EX PROPHETIA MALACHIÆ.

- CAP. I. *Versf. 6.* Filius glorificat patrem, & seruus Dominum suum timebit. 787.
- Versf. 11.* Ab ortu enim Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 199.
- CAP. II. *Versf. 7.* Labia Sacerdotis loquentur iudicium, quia Angelus Domini omnipotentis est. 671. 674.
- CAP. IV. *Versf. 2.* Orietur vobis timendum Dominum Sol iustitiæ: & sanitas in pennis eius. 83. 902.

EX LIBRO II. MACCHABÆORVM.

- CAP. VII. *Versf. 18.* Nos propter nosmetipsos hoc patimur peccantes in Deum nostram. 437.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

- CAP. III. *Versf. 13.* Sic decet nos implere omnem iustitiam. 619.
- Versf. 17.* Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. 149.
- CAP. V. *Versf. 3.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum celorum. 10. 194. 896.
- Versf. 6.* Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. 183. 192.
- Versf. 7.* Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. 38. 39.
- Versf. 8.* Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 204. 337. 421.
- Versf. 16.* Sic luceat lux vestra coram hominibus. 337.

G g g g g

vt

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ

- vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. 831. 956.
- Vers.* 18. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. 490.
- Vers.* 23. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. 822. 844.
- Vers.* 44. Diligite inimicos vestros. 459.
- Ibidem.* Orate pro persequentibus & calumnantibus vos. 219.
- CAP. VI.** *Vers.* 2. Receperunt mercèdem suam. 734.
- Vers.* 9. Pater noster qui es in cælis. 20. 27. 838. 842.
- Ibidem.* Sanctificetur nomen tuum. 671.
- Vers.* 10. Adueniat Regnum tuum. 526.
- Ibidem.* Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. 297. 836.
- Vers.* 11. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 12. 727.
- Vers.* 12. Dimitte nobis debita nostra. 760.
- Vers.* 21. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. 546.
- Vers.* 24. Nemo potest duobus dominis seruire, Deo & mammonæ. 450. 511.
- Vers.* 26. Respicite volatilia cæli, quoniam non seruant, &c. 60. 76.
- CAP. VII.** *Vers.* 7. Petite, & dabitur vobis. 106.
- Vers.* 13. 14. Lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eam! 397. 399.
- Vers.* 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. 774.
- CAP. VIII.** *Vers.* 6. Domine puer meus iacet in domo paracliticus. 630.
- Vers.* 12. Vbi erit stridor dentium. 280.
- Vers.* 20. Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidus; Filius verò hominis non habet vbi caput seclinet. 228.
- Vers.* 22. Sine mortuòs sepelire mortuos suos. 751. 918.
- Vers.* 25. Domine salua nos, perimus. 475.
- Vers.* 26. Imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas. *ibid.*
- Vers.* 29. Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti huc ante tempus torquere nos? 899.
- CAP. IX.** *Vers.* 35. Circuibat Iesus ciuitates & castella, docens in synagogis eorum. 901.
- CAP. X.** *Vers.* 16. Ecce mitto vos tamquam oues in medio luporum. 247. 871.
- Ibidem.* Estote prudentes sicut serpentes. 322.
- Vers.* 18. Ad Præsides & Reges ducemini. 404.
- Vers.* 24. Non est discipulus super magistrum. 460.
- Vers.* 32. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in cælis est. 330.
- Vers.* 34. Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non veni pacem mittere, sed gladium. 702.
- Vers.* 38. Qui non accipit crucem, & sequitur me, non est me dignus. 477.
- CAP. XI.** *Vers.* 10. Hic est enim de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum. 237.
- Vers.* 25. Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. 261.
- Vers.* 29. Tollite iugum meum super vos; quia iugum meum suauè & onus meum leue est. 379. 900. 909.
- Ibidem.* Discite à me quia mitis sum, & humilis corde; & inuenietis requiem animabus vestris. 912. 956.
- CAP. XII.** *Vers.* 16. Vestri autem beati oculi, quia vident. Quia multi Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. 195. 362.
- Vers.* 44. Simile est Regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo abscondit, &c. 193.
- CAP. XV.** *Vers.* 11. Non quæ intrant per os coinquinant hominem, sed quæ procedunt ex ore. 727.
- Vers.* 19. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, & cetera quæ coinquinant hominem. 475.
- Vers.* 24. Non veni nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. 348.
- CAP. XVI.** *Vers.* 18. Et portæ inferi non preualebunt aduersus eam. 820.
- Vers.* 27. Reddet vnique secundum opera eius. 247.
- CAP. XVII.** *Vers.* 2. Et resplenduit facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. 452.
- Vers.* 16. Generatio incredula & peruersa, quousque vobiscum ero? vsquequò patiar vos? 874.
- CAP. XVIII.** *Vers.* 3. Nisi conuersi fueritis sicut paruuli, non intrabitis in Regnum cælorum. 606. 691. 699.
- Vers.* 10. Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis: dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est. 508. 512. 868.
- Vers.* 15. Vade, & corripe eum inter te & ipsum solum. 730.
- Vers.* 20. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 234. 627.
- CAP. XIX.** *Vers.* 28. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. 229. 541. 841.
- Vers.* 30. Multi enim erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. 486.
- CAP. XX.** *Vers.* 16. Multi sunt vocati, pauci verò electi. 115.
- Vers.* 22. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? 256. 330.
- Vers.* 28. Venit enim Filius hominis dare animam suam redemptionem pro multis. 260. 265.
- CAP. XXI.** *Vers.* 43. Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. 510.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

CAP. XXII. *Vers.* 13. Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores. 841.

Vers. 37. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. 417.

Vers. 43. Si ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis. 244.

CAP. XXIII. *Vers.* 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum, serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Idèd ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, &c. 884.

Vers. 37. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas. 815.

Ibidem. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 147. 226.

Vers. 39. Benedictus qui venit in nomine Domini. 230.

CAP. XXIV. *Vers.* 17. Qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua. 14. 387.

Vers. 35. Cælum & terra transibunt. 24.

CAP. XXV. *Vers.* 29. Omni enim habenti dabitur, & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 382. 910.

Vers. 34. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi, &c. 39.

Vers. 41. Discedite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 65. 92. 283. 789.

CAP. XXVI. *Vers.* 15. Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? 224.

Vers. 24. Filius quidem hominis traditur: bonum autem erat ei, si natus non fuisset homo ille. 228.

Vers. 38. Tristis est anima mea vsque ad mortem. *Ibid.*

Vers. 39. Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. 252. 330.

Vers. 41. Vigilate, & orate, vt non intretis intentionem. 190. 395. 520.

Vers. 49. Aue Rabbi, & osculatus est eum. 224.

Vers. 63. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. 224.

Vers. 72. Non noui hominem hunc. 198.

CAP. XXVII. *Vers.* 3. Pœnitentiã ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus dicens: Peccaui tradens sanguinem iustum, &c. 236.

Vers. 39. Præterentes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud œdificas, salua te metipsum: si Filius Dei es, descende de cruce, vt videamus, & credamus. 232.

CAP. XXVIII. *Vers.* 19. Docete omnes Gentes. 17. 820.

Vers. 20. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. 416.

EX EVANGELIO S. MARCI.

CAP. I. *Vers.* 13. Tentabatur à satana. 437.

CAP. IV. *Vers.* 39. Tace, obmutesce. 175.

CAP. IX. *Vers.* 36. Qui me suscipit, suscipit eum qui me misit. 187.

CAP. XIV. *Vers.* 9. Amen dico vobis: Vbi- cumque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc narrabitur in memoriam eius. 283.

EX EVANGELIO S. LVCAE.

CAP. I. *Vers.* 35. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. 898. 907.

Vers. 37. Non erit impossibile apud Deum omne verbum. 895.

Vers. 42. Benedictus fructus ventris tui. 575.

Vers. 47. Exultauit spiritus meus in Deo salu- tari meo. 894.

Vers. 53. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. 895.

Vers. 68. Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitauit & fecit redemptionem plebi suæ. 265.

Vers. 69. Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. 621.

Vers. 72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti. 338.

CAP. II. *Vers.* 14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, in hominibus beneplacitum. 149. 249.

CAP. III. *Vers.* 6. Et videbit omnis caro salu- tare Dei. 142. 508. 513.

CAP. IV. *Vers.* 19. Prædicare captiuis remis- sionem. 568.

CAP. VI. *Vers.* 13. Duodecim elegit, & Apo- stolos nominauit. 115.

Vers. 21. Beati qui nunc stœtis, quia ridebitis. 572.

CAP. VIII. *Vers.* 5. Exijt qui seminat seminare semen suum. 193.

Vers. 6. Quod dum cecidit in petram, natum auit, quia non habebat humorem. 595.

CAP. X. *Vers.* 23. Beati oculi qui vident quæ vos videtis: quia multi Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. 178.

CAP. XI. *Vers.* 34. Lucerna corporis est oculus. 462.

CAP. XII. *Vers.* 8. Omnis quicumque con- fessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. 332.

Vers. 17. Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos? & dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, &c. 778.

CAP. XIII. *Vers.* 7. Succide illam, vt quid etiam terram occupat? 305.

CAP. XIV. *Vers.* 11. Qui se exaltat humiliabitur. 756.

CAP. XV. *Vers.* 7. Gaudium fore in cælo super vno peccatore pœnitentiã agente. 44.

Vers. 13. Peregrè profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè. 480.

CAP. XVII. *Vers.* 10. Cùm feceritis omnia, dicite, Serui inutiles sumus. 509.

Vers. 21. Regnum Dei intra vos est. 37.

CAP. XIX. *Vers.* 10. Venit enim Filius homi- nis. G g g g g 2 nis

INDEX LOGORVM S: SCRIPTVRÆ.

- his quærere & saluum facere quod perierat. 501. 516.
- Vers.* 42. Si cognouisses & tu quæ ad pacem tibi; 221. 228.
- CAP. XX.** *Vers.* 17. Numquid legistis; Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? 358.
- CAP. XXI.** *Vers.* 20. Cùm videtis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. 927.
- CAP. XXII.** *Vers.* 15. Desiderio desiderauit hoc-Pascha manducare uobiscum. 398.
- Vers.* 19. Hoc facite in meam commemorationem. 267.
- Vers.* 31. Simon, Simon, Quoties satanas expectauit vos ut cribraret sicut triticum; ego autem rogauit pro te ut non deficiat fides tua. 84.
- CAP. XXIII.** *Vers.* 31. Nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 601.
- Vers.* 34. Pater dimitte illis. 219.
- Vers.* 43. Hodie mecum eris in paradiso. 184.
- CAP. XXIV.** *Vers.* 1. Valdè diluculo uenerunt mulieres ad monumentum, portantes quæ parauerunt aromata. 205.
- Vers.* 45. Aperuit illis sensum ut intelligerent. 485.
- EX EVANGELIO S: IOANNIS.**
- CAP. I.** *Vers.* 1. In principio erat Verbum. 443. 447.
- Vers.* 3. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. 69. 692.
- Vers.* 9. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, &c. 68.
- Vers.* 9. Ipse erat lux vera. ibid.
- Vers.* 10. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. 20.
- Vers.* 17. Lex per Moysem data est; gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. 337.
- Vers.* 18. Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. 244.
- Vers.* 27. Venit post me, cuius non sum dignus ut soluam eius corrigiam calceamenti. 210.
- CAP. II.** *Vers.* 4. Nondum uenit hora. 83.
- Vers.* 17. Zelus domus tuæ comedit me. 490.
- Vers.* 20. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. 576.
- CAP. III.** *Vers.* 5. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in Regnum Dei. 88.
- Vers.* 8. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quò uadat. 647.
- Vers.* 16. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. 899.
- CAP. IV.** *Vers.* 13. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. 180.
- Vers.* 21. Dico tibi mulier, quia uenit hora, & nunc est, quando neque in loco hoc neque in Hierosolymis adorabunt Patrem, &c. 46.
- Vers.* 24. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. 58. 329.
- Vers.* 34. Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me, & perficiam opus eius. 183. 903.
- Vers.* 35. Leuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem, 252.
- CAP. V.** *Vers.* 17. Pater meus usque modo operatur. 57.
- Vers.* 22. Pater non iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio. 266.
- Vers.* 35. Erat lucerna ardens & lucens. 621.
- Vers.* 43. Ego ueni in nomine Patris mei, & non accepistis me: alius ueniet in nomine suo, illum accipietis. 229. 345.
- CAP. VI.** *Vers.* 27. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. 13. 186.
- Vers.* 51. Ego sum panis uiuus qui de cælo descendendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum, &c. 95. 515.
- Vers.* 55. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, uiuet in æternum. 25.
- Vers.* 69. Verba uitæ æternæ habes, & ad quem ibimus? 728.
- CAP. VII.** *Vers.* 24. Amen amen dico uobis, quoniam si non credideritis quia ego sum, in peccatis uestris moriemini. 914.
- Vers.* 37. Scio, quia semen Abraham estis. 115.
- Vers.* 56. Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meum: & uidit, & gauisus est. 118. 466.
- CAP. IX.** *Vers.* 4. Operamini donec dies est: uenit nox, quando nemo potest operari. 660.
- CAP. X.** *Vers.* 9. Ego sum ostium ouium: per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. 357.
- Vers.* 16. Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus pastor. 883.
- Vers.* 34. Ego dixi, Dij estis. 651.
- CAP. XI.** *Vers.* 26. Qui credit in me, non morietur. 355.
- Vers.* 52. Mortuus non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. 813.
- CAP. XII.** *Vers.* 23. Venit hora, ut clarificetur Filius hominis. 22.
- Vers.* 27. Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora: sed propterea ueni in horam hanc. 221. 230.
- Vers.* 28. Pater clarifica nomen tuum super terram. 303.
- CAP. XIII.** *Vers.* 1. Cùm dilexisset suos qui erant in hoc mundo, in finem dilexit eos. 131.
- CAP. XIV.** *Vers.* 6. Ego sum uia, ueritas & uita. 182. 303. 376. 403. 405. 417. 500. 585.
- Ibidem.* Nemo uenit ad Patrem nisi per me. 358.
- Vers.* 9. Qui uidit me, uidit & Patrem. 489.
- Vers.* 11. Ego in Patre, & Pater in me est. 244.
- Vers.* 15. Si diligitis me, mandata mea seruate. 409.
- Vers.* 21. Qui habet mandata mea, & facit ea, ille est qui diligit me. 43.
- Vers.* 23. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & qui non diligit me, sermones meos non seruat. 467.
- Vers.* 27. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. 821.
- CAP. XV.** *Vers.* 16. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos. 767.
- CAP. XVI.** *Vers.* 11. De iudicio autem; quia princeps huius mundi iudicatus est. 251. 882.
- Vers.* 23.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

Vers. 23. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. 332.
CAP. XVII. *Vers.* 4. Ego te clarificaui super terram: opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. 263.
Vers. 5. Clarifica me tu Pater. 235. 244.
CAP. XVIII. *Vers.* 37. Ego in hoc natus sum. 248.

EX ACTIS APOSTOLORVM.

CAP. I. *Vers.* 9. Nubes suscepit eum. 70.
Vers. 20. Et Episcopatum eius accipiat alter. 223.
CAP. II. *Vers.* 21. Omnis quicumque inuocauerit nomē Domini saluus erit. 315.
CAP. III. *Vers.* 1. Petrus item & Ioannes ascenderunt ad horam orationis nonam. 506.
Vers. 6. Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. 283.
CAP. IV. *Vers.* 29. Da seruis tuis cum fiducia loqui verbum tuum. 904.
CAP. V. *Vers.* 13. Nemo audebat se coniungere eis. 249.
Vers. 41. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu consilij; quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. 237. 465.
CAP. XII. *Vers.* 9. Existimabat se visum videre. 571.
CAP. XIII. *Vers.* 22. Qui faciet omnes voluntates meas. 262.
Vers. 46. Ecce conuertimur ad Gentes. 342. 891.
CAP. XIV. *Vers.* 21. Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei. 502.
CAP. XVI. *Vers.* 17. Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui nuntiant vobis viam salutis. 804.
CAP. XVII. *Vers.* 28. In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. 686. 758.

EX EPIST. D. PAULI AD ROMANOS.

CAP. II. *Vers.* 6. Reddes vnique secundum opera eius. 516.
Vers. 11. Non enim est acceptio personarum apud Deum. 866.
CAP. III. *Vers.* 15. Veloces enim sunt ad effundendam sanguinem. 460.
Vers. 20. Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo. 276.
Vers. 23. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. 338.
Vers. 25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ. 38. 601.
CAP. IV. *Vers.* 3. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. 276.
Vers. 17. Qui vocat ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt. 75. 895.
CAP. V. *Vers.* 1. Iustificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum. 916.
Vers. 3. Tribulatio enim patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem; spes autem non confundit. 11. 921.
CAP. VI. *Vers.* 6. Quia vetus homo noster simul crucifixus est, &c. 231.
CAP. VII. *Vers.* 14. Scimus enim quod lex spiritualis est, &c. 421.

Vers. 23. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. 162.
Vers. 24. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 594. 962.
CAP. VIII. *Vers.* 18. Non sunt condignæ passionēs huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. 419. 468.
Vers. 26. Quid enim oremus sicut oportet nescimus. 753.
Vers. 31. Si Deus pro nobis, quis contra nos? 349.
Vers. 35. Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio? &c. 422. 512.
CAP. IX. *Vers.* 2. Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo, &c. 318.
Vers. 6. Non omnes qui ex Israël ij sunt Israëlita: neque qui semen sunt Abraham, omnes filij. 115.
Vers. 13. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. 209.
Vers. 15. Miserebor cuius misereor. 673. 771.
Vers. 16. Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. 376.
Vers. 20. Verumtamen ô homo tu quis es qui respondeas Deo? 728.
CAP. X. *Vers.* 2. Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. 916.
Vers. 10. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. 327. 332.
Vers. 12. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, & super omnes qui inuocant illum. 639.
Vers. 13. Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. 349.
CAP. XI. *Vers.* 11. Illorum delicto salus est Gentibus; vt illos æmulentur. 641.
Vers. 36. Itaque ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. 28.
CAP. XII. *Vers.* 1. Exhibete corpora vestra hostiam viuam, sanctam. 848.
Vers. 8. Qui miseretur in hilaritate. 319.
Vers. 20. Hoc enim faciens carbonēs ignis ingeres super caput eius. 586.
CAP. XIII. *Vers.* 4. Dei enim minister est in bonum. 834.
Vers. 12. Nox præcessit, dies autem appropinquauit; sicut in die honestè ambulemus. 459. 843.
CAP. XIV. *Vers.* 4. Potens est illum statuere. 535.
CAP. XV. *Vers.* 11. Magnificate eum omnes populi. 955.
CAP. XVI. *Vers.* 16. Salutate inuicem in osculo sancto. 822.

EX EPIST. I. AD CORINTHIOS.

CAP. I. *Vers.* 26. Non multi potentes, non multi nobiles, &c. 291.
Vers. 28. Contemptibilia mundi elegit Deus. 393. 548.
Vers. 30. Christus Iesus factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. 353. 601.
CAP. II. *Vers.* 8. Nemo Principum huius sæculi cognouit: si enim cognouissent, numquam

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

- quam Dominum gloriæ crucifixissent. 85. 227.
Verf. 9. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illum. 465. 607. 920.
Verf. 10. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 598.
CAP. III. *Verf. 1.* Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, 871.
CAP. IV. *Verf. 3.* Sed neque meipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui enim iudicat me Dominus est. 411. 759.
Verf. 5. Tunc vnicuique laus erit à Deo. 161.
CAP. VI. *Verf. 20.* Glorificate verò Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro. 288.
CAP. VII. *Verf. 31.* Præterit enim figura. 9.
CAP. VIII. *Verf. 6.* Nobis vnus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. 554.
CAP. IX. *Verf. 9.* Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos vique dicit. 905.
CAP. X. *Verf. 4.* Petra autem erat Christus. 667.
Verf. 12. Qui se existimat stare, videat ne cadat. 321. 534.
CAP. XII. *Verf. 26.* Si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra; siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. 420.
CAP. XIII. *Verf. 7.* Caritas omnia sperat. 499.
CAP. XV. *Verf. 24.* Cùm euacauerit principatus & potestates & mundi rectores; nouissima autem destruetur mors. 245. 321.
Verf. 25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus eius. 244.
Verf. 52. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. 850.
EX EPIST. II. AD CORINTHIOS.
CAP. I. *Verf. 12.* Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiarum nostrarum. 503.
CAP. III. *Verf. 18.* Nos verò omnes reuelatâ facie gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem. 843.
CAP. IV. *Verf. 8.* In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deijcimur, sed non perimus. 409. 841. 921.
Verf. 13. Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur. 327.
Verf. 16. Licet is, qui foris est, noster homo contumpatur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem. 47.
CAP. V. *Verf. 4.* Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus. 521.
Verf. 17. Si qua ergo in Christo noua creatura; vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. 19. 86.
CAP. VI. *Verf. 2.* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. 16. 27.
Verf. 10. Sicut egentes, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. 275.
Verf. 12. Angustiamini autem in vobis ipsis. 404.
Verf. 13. Dilatamini & vos. 399.
Verf. 14. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? 447.
Ibidem. Quæ societas luci ad tenebras? aut quæ conuentio Christi ad Belial? 870.
CAP. VII. *Verf. 16.* Inhabitabo in vobis & inambulabo. 548.
CAP. VIII. *Verf. 9.* Qui propter nos egenus factus est, cùm esset diues, vt illius inopiâ nos diuites essemus. 227.
CAP. IX. *Verf. 6.* Qui parcit seminat, parcat & metet: & qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus & metet. 279. 586.
CAP. X. *Verf. 4.* Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, &c. 911.
Verf. 5. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. 566.
Verf. 17. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. 843.
CAP. XII. *Verf. 6.* Si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam. 605.
Verf. 9. Gloriabor in infirmitatibus meis. 505.
Verf. 10. Placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus. 792.
Verf. 11. Factus sum insipiens, vos me coëgitis. 604. 605.
CAP. XIII. *Verf. 3.* An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus? 462.
Verf. 4. Nam et si crucifixus est ex infirmitate; sed viuit ex virtute Dei. 248.
EX EPISTOLA AD GALATAS.
CAP. III. *Verf. 16.* Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, &c. 25.
Verf. 19. Donec veniat semen quod promissum est. ibid.
Verf. 27. Christum induistis. 619.
Verf. 28. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. 588.
CAP. IV. *Verf. 4.* Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. 907.
Verf. 19. Filioli mei, quos iterùm parturio, donec formetur Christus in vobis. 929.
Verf. 26. Illa autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. 460. 605. 820.
Verf. 27. Lætare sterilis quæ non paris; erump & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. 289. 291.
CAP. V. *Verf. 22.* Fructus spiritus est caritas. 80.
Verf. 24. Carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. 28.
CAP. VI. *Verf. 16.* Pax vobis, & super Israël Dei. 822.
EX EPISTOLA AD EPHESIOS.
CAP. I. *Verf. 3.* Benedixit nos in Christo omni benedictione spiritali. 627.
CAP. II.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

CAP. II. Vers. 4. Deus qui diues est in misericordia. 364.
Vers. 14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. 366. 564 916.
Vers. 15. Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciens pacem. 19.
CAP. III. Vers. 18. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, &c. 793.
CAP. IV. Vers. 8. Ascendens in ælum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 207.
Vers. 13. Vt occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. 23.
Vers. 14. Vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitatē crescimus in illo per omnia. 236, 563.
Vers. 17. In vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei. 406.
Vers. 23. Renouamini spiritu mentis vestræ. 47.
CAP. V. Vers. 12. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis turpe est & dicere. 352.
Vers. 19. Canentes & psallentes in cordibus vestris Domino. 809.
CAP. VI. Vers. 2. Quod est mandatum primum in promissionibus. 586.
Vers. 15. Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. 210.
Vers. 17. Et gladium spiritus: quod est verbum Dei. 882.

EX EPIST. AD PHILIPPENSES.

CAP. II. Vers. 6. Cum in forma Patris esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniri formam serui accipiens. 244. 245. 896.
Vers. 7. Habitu inuentus vt homo. 898.
Vers. 9. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. 256.
Vers. 10. Vt ipsi omne genu flectatur, cælestium, & terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. 252.
Vers. 13. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere. 928.
Vers. 15. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. 117.
CAP. III. Vers. 5. Hebræus ex Hebræis. 334.
Vers. 13. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. 327.
CAP. IV. Vers. 4. Gaudete in Domino semper. 92.
Vers. 13. Omnia possum in eo qui me confortat Christo. 45. 352. 354 880.

EX EPIST. AD COLOSSENSIS.

CAP. I. Vers. 16. In ipso condita sunt vniuersa. 692.
Vers. 20. Pacificans quæ in terris & quæ in cælis sunt. 528.
CAP. III. Vers. 2. Quæ sursum sunt lapitate, vbi Christus est. 756.

Vers. 3. Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. 516.
Vers. 5. Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. 473.
Vers. 9. Exuentes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit illum. 26. 47 841.
Vers. 17. Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu gratias agentes Deo & Patri per ipsum. 66.

EX EPIST. I. AD THESSALONICENSES.

CAP. I. Vers. 3. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. 48.
CAP. V. Vers. 18. In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Iesu in omnibus vobis. 48. 159.

EX EPIST. I. AD TIMOTH.

CAP. I. Vers. 17. Regi sæculorum immortalis, & inuisibili, soli Deo honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen. 795.
CAP. IV. Vers. 14. Noli negligere gratiam quæ in te est. 404.
CAP. V. Vers. 17. Presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. 190.
CAP. VI. Vers. 15. Rex regum & Dominus dominantium. 656.
Vers. 16. Lucem inhabitas inaccessibilem. 57.

EX EPIST. II. AD TIMOTH.

CAP. I. Vers. 5. Recordationem accipiens eius fidei, quæ est in te non ficta; quæ & habitauit primum in auia tua Loide & matre tua Eunice; certus sum autem quoddam & in te. 334.
CAP. II. Vers. 3. Labora vt bonus miles Christi Iesu. 494.
Vers. 19. Cognouit Dominus qui sunt eius. 813.
CAP. III. Vers. 6. Captiuas abducentes mulierculas oneratas peccatis. 566. 567.
Vers. 12. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. 502.
CAP. IV. Vers. 7. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, &c. 38. 320. 397.

EX EPIST. AD TITVM.

CAP. III. Vers. 3. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, &c. 874.
Vers. 5. Secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit, non ex operibus iustitiæ. 335.

EX EPIST. AD HEBRÆOS.

CAP. I. Vers. 3. Purgationem peccatorum faciens, sedit ad dexteram maiestatis in excelsis, &c. 245.
Vers. 13. Cui enim Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis? 249.
Vers. 14. Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis? 45. 515.
CAP. II. Vers. 1. Propterea abundantius oportet

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

ter obſervare nos ea quæ audimus, ne fortè
perfluamus. 396.
Vers. 18. In eo enim, in quo paſſus eſt ipſe &
tentatus, poteſt etiam ijs qui tentantur auxi-
liari. 252.
CAP. III. *Vers.* 14. Participes enim Chriſti
effecti ſumus. 418. 423.
CAP. IV. *Vers.* 12. Vius eſt enim ſermo Dei,
& efficaci, & penetrabilior omni gladio inci-
piti, & pertingens uſque ad diuifionem animæ
& ſpiritus, &c. 490. 528.
Vers. 13. Non eſt vlla creatura inſiſibilis in
conſpectu eius: omnia autem nuda & aperta
ſunt oculis eius. 700. 895.
CAP. VII. *Vers.* 1. Regreſſo de cæde Regum
panem & vinum obtulit. 268.
Vers. 3. Sine patre, & ſine matre, & ſine genea-
logia. 255.
CAP. X. *Vers.* 25. Non deferentes collec-
tionem noſtram. 842.
CAP. XI. *Vers.* 6. Credere enim oportet acce-
dentem ad Deum, quia eſt. 693. 772.
Vers. 13. Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti
non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas
aſpicientes & ſalutantes. 586.
Ibidem. Conſitentis quia peregrini & hoſpites
ſunt ſuper terram. 420.
Vers. 16. Idèd non confunditur Deus vocari
Deus eorum. 526.
CAP. XII. *Vers.* 2. Sustinuit crucem confuſio-
ne contempta. 233.
Vers. 6. Quem enim diligit Dominus, caſtigat;
flagellat autem omnem filium quem ſuſcipit.
355. 432.
Vers. 8. Si autem extra diſciplinam eſtis, adul-
terini ergo eſtis, & non filij. 356.
Vers. 22. Sed acceſſiſtis ad Sion montem & Ec-
cleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in
cælis. 820.

EX EPIST. S. IACOBI.

CAP. I. *Vers.* 15. Concupiſcentia cum conce-
perit parit peccatum, peccatum verd cum
conſummata fuerit generat mortem. 318.
Vers. 17. Apud quem non eſt tranſmutatio, nec
viciffitudinis obumbratio. 29.
CAP. II. *Vers.* 13. Superexaltat miſericordia
iudicium. 212. 795.
CAP. IV. *Vers.* 6. Deus autem ſuperbis reſi-
ſtit, humilibus autem dat gratiam. 392. 438.
956.
Vers. 15. Quid eſt enim vita veſtra? vapor ad
modicum parens; & deinde exterminabitur.
777.

EX EPIST. I. S. PETRI.

CAP. I. *Vers.* 12. Ea quæ nunc nuntiata ſunt
vobis per eos qui euangelizauerunt vobis,
ſpiritu ſancto miſſo de cælo. 308.
Ibidem. In quem deſiderant Angeli proſpicerè.
131.
CAP. II. *Vers.* 5. Lapides viui ſuperædifica-

mini domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum.
16.
Vers. 13. Subiecti eſtote omni humanæ creatu-
ræ propter Deum; quia ſic eſt voluntas Dei.
48.
CAP. V. *Vers.* 5. Quia Deus ſuperbis reſiſtit,
humilibus autem dat gratiam. 437. 463.

EX EPIST. II. S. PETRI.

CAP. I. *Vers.* 14. Certus quòd velox eſt de-
poſitio tabernaculi mei, ſecundùm quod &
Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit
mihi. 939.
CAP. III. *Vers.* 8. Vnus dies apud Dominum
ſicut mille anni. 116.

EX EPIST. I. S. IOANNIS.

CAP. I. *Vers.* 5. Quoniam Deus lux eſt, & te-
nebræ in eo non ſunt ullæ. 93.
CAP. II. *Vers.* 1. Si quis peccauerit, aduoca-
tum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum
iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis no-
ſtris. 38. 442. 445. 597. 599.
Vers. 13. Scripſi vobis adoleſcentes, quoniam
viciffiſtis malignum. 377.
Vers. 20. Et vos vnctionem habetis à Sancto.
266.
CAP. III. *Vers.* 2. Scimus quoniam cum ap-
paruerit ſimiles ei erimus. 863.
Vers. 4. Omnis qui facit peccatum, & iniquita-
tem facit: & peccatum eſt iniquitas. 476.
CAP. IV. *Vers.* 18. Perfecta charitas foras
mittit timorem. 266. 477. 585.

EX EPIST. II. S. IOANNIS.

CAP. I. *Vers.* 4. Inſeni de filiis tuis ambulantes
in veritate. 804.

EX EPISTOLA S. IVDÆ.

CAP. I. *Vers.* 6. Non ſeruauerunt ſuam Princi-
patum. 291.
Vers. 25. Soli Deo gloria, & magnificentia, &
imperium. 160.

EX APOCALYPSI S. IOANNIS.

CAP. I. *Vers.* 9. Ego Ioannes particeps in tri-
bulatione & Regno. 256.
CAP. IV. *Vers.* 6. In conſpectu ſedis tamquam
mare vitreum ſimile cryſtallo. 700.
CAP. XIV. *Vers.* 13. Beati enim mortui qui in
Domino moriuntur. Amòd iam dicit ſpiti-
tus, vt requieſcant à laboribus ſuis: operacem
illorum ſequuntur illos. 581.
CAP. XV. *Vers.* 2. Vidi tamquam mare vitreum
miſtum igne, & eos qui vicerunt beſtiam, &
imaginem eius, & numerum nominis eius,
ſtantes ſuper mare vitreum, habentes citha-
ras Dei, & cantantes Canticum Moyſi ſerui
Dei, &c. 861.
CAP. XXI. *Vers.* 19. Fundamentum primum
iaſpis, ſecundùm ſapphiram, tertium calcedo-
nius. 17.

FINIS.

INDEX

I N D E X

R E R V M E T V E R B O R V M

M E M O R A B I L I V M.

A.	
A BRAM dilectus, Isaac servus, Iacob sanctus, cur. 947.	<i>Antalucanum orationi aptissimum.</i> 504.
<i>Adiutorij divini necessitas maxima.</i> 438.	<i>Antiochus Indaeorum persecutor.</i> 316.
<i>Adolescentes tempestivè erudiendi.</i> 382.	<i>Apis & facii differentia.</i> 351.
<i>Adventus Christi tempus acceptum.</i> 16.	<i>Apostoli Dei ministri.</i> 72.
<i>Adulatores dissipantur.</i> 735.	<i>diabolum interemerunt.</i> 189.
<i>Edificare sine Deo vanum est.</i> 577.	<i>ex mari vocati.</i> 174.
<i>Edificium spiritale sine Deo non affurgit.</i> 380.	<i>facti Principes.</i> 291.
<i>Egypti egressus mysticus quis.</i> 309.	<i>sunt cor Christi.</i> 221. 230.
<i>plaga quales.</i> 110. 111. 125. 126. 127.	<i>lapides Ecclesia.</i> 27.
<i>Aer respirationi subfermit.</i> 492.	<i>lapides Sionis.</i> 8. 16.
<i>Aermon mons roscidus.</i> 623.	<i>spiritalis equi.</i> 909. 911.
<i>quid mysticè.</i> 624.	<i>virtutem Christi annuntiarunt.</i> 264.
<i>Aetas media qua, & qualis.</i> 939.	<i>Apostolici viri in periculis securi.</i> 197.
<i>Aeternus quomodo Deus.</i> 26.	<i>Apostolorum gloria maior quam Regum.</i> 282.
<i>Affectus terrenorum hominem incarnat.</i> 467.	<i>Aqua symbolum tribulationis.</i> 557.
<i>Afflictio dat intellectum.</i> 660.	<i>Aquarum dulcium utilitas mira.</i> 59.
<i>est pharmacum salutis.</i> 437.	<i>Aquila venatio qualis.</i> 47.
<i>indurat improbos.</i> 429.	<i>Arborum siluestrium utilitas.</i> 61.
<i>Israelitis profuit.</i> 123.	<i>Arca sanctificationis est caro Christi.</i> 615.
<i>Afflictionis lucrum quantum.</i> 324.	<i>Arca translatio quid designet.</i> 819.
<i>utilitas.</i> 741. 744.	<i>Arma Christi qualia.</i> 862.
<i>Afflictus cito vult liberari.</i> 752.	<i>Ascensus cali arduus.</i> 514.
<i>Afflictis panis inspidus fit.</i> 7.	<i>Aspectus seminarum periculosus.</i> 411.
<i>Alienigena Christo subiecti.</i> 210.	<i>Aspidis natura qualis.</i> 889.
<i>Alleluia quid significet.</i> 111.	<i>Aspiratio ad Deum est vita anima.</i> 492.
<i>Altare nostrum corpus Domini.</i> 363.	<i>Assur virga furoris Dei.</i> 562.
<i>Amici Dei honorati sunt.</i> 686. 701.	<i>Avaritia vitanda.</i> 424.
<i>Amor alienat omnia.</i> 466.	<i>Avarorum idola qualia.</i> 312.
<i>Amar Dei insatiabilis esse debet.</i> 398.	<i>Aversio faciei quid designet.</i> 619.
<i>omnia superat.</i> 317.	<i>Auxilium Dei necessarium.</i> 574. 578.
<i>Amori potius quam scientia vacandum.</i> 700.	<i>Auxilium suis Deus.</i> 27.
<i>Angelus custos modulatur arma.</i> 563.	<i>Auxilij divini & humani differentia.</i> 343. 350.
<i>est in circuitu nostro.</i> ibid.	B.
<i>Angeli ad obsequium prompti.</i> 49.	B ABYLONICA liberatio qualis. 179.
<i>Dei ministri.</i> 71.	<i>Baptisma mari comparatum.</i> 87.
<i>gaudent de salute nostra.</i> 44.	<i>Baptismus mare spiritale.</i> 863.
<i>quales.</i> 58.	<i>Baptismi figura qua.</i> 35.
<i>sunt symphoniaci Dei.</i> 835.	<i>Beatusudo sola in calis.</i> 27.
<i>Angelorum devotio imitanda.</i> 677.	<i>Beelphegor idolum quale.</i> 145.
<i>Angularis lapis Christus.</i> 366.	<i>Benedicentes Christum benedicuntur.</i> 228.
<i>Anima cuius in Dei manibus sit.</i> 464.	<i>Benedictio Dei activa & passiva qualis.</i> 306.
<i>est gloria hominis.</i> 212.	<i>omnibus necessaria.</i> 580.
<i>media inter corpus & spiritum.</i> 34.	<i>in omnes diffunditur.</i> 788.
<i>pescatrix terra adhaeret.</i> 388. 394.	<i>Benedictio quid importet.</i> 312.
<i>sterilis qua.</i> 760.	<i>quadruplex.</i> 66.
<i>Anima celsitudo est cordis depressio.</i> 607.	<i>Benedictionis vis quanta.</i> 307.
<i>in calum ingressus gloriosus.</i> 543.	<i>Benefacere proprium est Dei.</i> 652.
<i>interiora sunt virutes.</i> 229.	<i>Beneficia Dei expendenda.</i> 329.
<i>Animam quis in manibus portet.</i> 468.	<i>semper recolenda.</i> 46.
<i>Animata noxia cur in laude Dei recenseantur.</i> 828.	<i>Beneficium omnibus Deum.</i> 307.
<i>Animus in calamitate non despondendus.</i> 430.	<i>Benignitas Dei in suos.</i> 431.
<i>Animorum societas ad orationem conducit.</i> 844.	<i>confessionem exigit.</i> 141.
	<i>perennis.</i> 32.
	<i>Benignitatis Dei multa sunt argumenta.</i> 789.
	<i>Bonus què ratione Deus dicatur.</i> 364.
	<i>Bona omnia Deo attribuenda.</i> 371.
	<i>H h h h h</i> Cæca

I N D E X R E R V M.

C.

C ÆCA obedientia oculatos facit.	466.	torrentem tranſiit.	243.
Caëſtes aqua compunctionis qualis.	493.	verus Dauid.	617.
Calam Dei quale.	308.	virga de radice Jeſſe.	241.
Cali extenſo qualis.	69.	unde germen & oriens dictus.	960.
Cali excitant ad Dei cognitionem.	656.	unigenitus & primogenitus.	238.
Cain edificavit ſine Deo.	577.	volens morti traditus.	222.
Calamitas hominem exoſum reddit.	14.	ut homo pro nobis orat.	230.
Calamitates marinis fluctibus ſimiles.	188.	Chriſti qui vocentur.	118.
Calceus olim in contractibus ſolvebatur.	212.	Cibus ſpiritualium qualis.	95.
Calix martyrii ſymbolum.	326.330.	Cinis ſymbolum penitentie.	26.
Calumnia tolerata difficilis.	492.	Circuſtus impiorum qualis.	714.
Calumniatore nil iniquius.	706.	Cithara quid myſticè.	205.
Canticum Pſalmi quid.	204.	Clamandum ad Deum in tribulatione.	738.740.
Canticum quid.	853.	Clamor cordis qualis.	304.
novum quale.	838.841.	internus auditur à Deo.	724.
Captivitas multiplex.	566.567.	Clementia Dei admirabilis.	47.
Captivitatibus fructus magnus.	553.	calos ſuperat.	202.
Carbones deſolatoriæ qualis.	525.	etiam in plagis.	642.
Carnalis homo comparatus eſt equo.	861.	Cænobialis vite bonum multiplex.	625.
Caro timore Dei conſigenda.	473.477.	Cogitationes prava abigenda.	472.
Caſti à terrenis ſegregantur.	666.	ſunt ſines demonum.	417.422.
Caſtigatio Dei utilis.	355.	Cognitio ſui neceſſaria eſt ad legis cuſtodiam.	388.
Caſtitas virtus regia.	254.	Columna nubis & ignis qualis.	128.
Cedat quid interpretetur.	521.526.528.	Communicaturi olim pacem ſibi inuicem prece-	
Cedri quid myſticè.	61.	bantur.	822.
Cervi natura qualis.	82.	Concionatores ſunt ſpirituales patres.	929.
Chanaan terra Iſraelitiſ promiſſa.	107.	inanes non faciunt fructum.	ibid.
Charitas eſt utilis & incunda.	623.	Concordia fratrum bona & incunda.	625.626.
virtutum genitrix.	888.	unguento comparata.	626.
Charitatis præceptum latum.	453.	Concupiſcentia bellua multorum capitum.	162.
Chriſtiani habent ſpolia Iudaorum.	510.	militat in membris noſtris.	ibid.
Chriſtus ante luciferum genitus.	241.255.	radix peccati.	ibid.
asperam vitam duxit.	222.	Confefſio duplex in Scripturis.	178.261.
cornu ſalutis contra inimicos.	960.	etiam ſanctos decet.	946.
declinat in morte velut umbra.	231.	fiduciam præbet.	112.
Dei benediſtus.	361.	letitiam conciliat.	166.
Dei brachium & virtus.	856.	medicina anima.	197.
Dei miſericordia.	303.	neceſſaria peccatori.	148.
Dei ſanctus.	207.	Confuſio utilis eſt ſuperbis.	436.
deſcendit propter nos.	8.	Conſcientia examinanda.	425.940.
Deus pacis.	528.	Conſideratè omnia agenda.	417.422.
eſt beneplacitus Patri.	149.	Conſilium eſt animi ſtatera.	468.
fructus ventris.	575.	Conſilia Dei noſtris præponenda.	399.
humana omnia aſſumpſit ſine peccato.	229.	Conſolatio de tribulatione oritur.	342.
in caput anguſti factus.	343.358.	vera qualis.	451.
in Euchariftia ſuaſis eſt.	645.	Conſtantia neceſſaria ad proficiendum.	236.
in medio duorum animalium agnitus.	906.908.	Conſuetudo peccandi porta ferrea eſt.	196.
iniurijs ſaginat.	412.	Conſummari in terra quid.	446.
inopem & vagam vitam duxit.	231.	Contemplatio eſt finis virtutis.	587.
in reſurrectione innotuit.	232.	exceſſum mentis parit.	332.
inter concordos medius eſt.	627.	Cor charitate dilatandum.	399.409.
lapis qualis.	358.359.	Deo conſecrandum.	677.
libenter paſſus.	256.	Deo parandum.	204.
lucerna Davidis.	621.	iuſti in Deo fixum.	272.278.
lux eſt.	282.	mundum ſacra ſcientia capax.	467.
opprobrium factus.	232.	patet Deo.	315.
porta cali.	357.	tentatione dilatatur.	397.
Princeps liberaliſſimus.	254.	Cordis elatio noxia.	605.
propitiatio noſtra.	597.599.601.	Corde toto conſitendum.	261.
proprie eſt fructus ventris.	620.	Cornu iuſtorum quale.	279.
proprie redemptor.	179.184.	potentia & Regni ſymbolum.	960.
qui Dominus ſit Davidis.	253.	Corpus anima carcer.	745.962.
Sacerdos ſecundum ordinem Melchizedech.	239.242.	pfalterium ſpirituale.	777.
ſedit ad dexteram Patris.	238.240.244.	tabernaculum.	939.
ſobrie vixit.	242.	utri comparatum.	442.445.
		Corpus mortis quid vocet Apoſtolus.	962.
		Correctio Dei paterna.	41.
		Correptio iuſti non deſpectanda.	721.730.
		Corno-	

INDEX RERVM.

<i>Cornuorum pulli quomodo sustententur.</i>	814.	<i>quam sit iustus.</i>	493.
<i>Coturnicum pluvia qualis.</i>	128.	<i>qui exaltetur.</i>	202.
<i>Creatura laudant Deum.</i>	64.	<i>qui hominem magnificet.</i>	955.
<i>magnificent Deum.</i>	674.	<i>quomodo in calis & nobis habitet.</i>	548.
<i>intra Deum quoque laudant.</i>	827.	<i>quomodo laudandus.</i>	287.
<i>omnes veterascunt.</i>	9.	<i>quomodo loquatur in sancto suo.</i>	203.
<i>Cremium quid significet.</i>	625.	<i>quorum portio fit.</i>	417.421.
<i>Cruz Indaei maledicta.</i>	233.	<i>replet nos bonis.</i>	47.
<i>symbolum Regni Christi.</i>	241.248.	<i>Rex saeculorum.</i>	795.
<i>via virtutis.</i>	22.	<i>scientiarum Dominus.</i>	894.
<i>Cupiditates sunt parvuli Babylonis.</i>	667.	<i>se nobis accommodat.</i>	560.
<i>Custodia legis quid.</i>	456.	<i>semper idem permanet.</i>	9.24.
<i>Cyrus Babylonios punivit.</i>	665.	<i>semper quarendus.</i>	130.
<i>Cyri in Indaeos benevolentia.</i>	158.	<i>solo imperio cuncta producit.</i>	818.
D.		<i>solvit compeditos.</i>	804.
D EMON latebras querit.	96.	<i>sua veritas & fidelitas.</i>	620.
<i>Damones sunt veri persecutores.</i>	500.	<i>illis adest per providentiam.</i>	497.
<i>David Bethleemites.</i>	611.	<i>suppeditat opportunè omnia.</i>	785.791.
<i>ex humili ad Regnum euectus.</i>	491.	<i>tripliciter bonus.</i>	655.
<i>lucerna Israël dictus.</i>	467.	<i>tutor timentium se.</i>	473.
<i>pacificus.</i>	528.	<i>ubique innocandus.</i>	629.
<i>Davidis diligentia quantitas.</i>	611.618.	<i>Dei auxilium infallibile.</i>	802.
<i>orandi studium nocturnum.</i>	497.	<i>Filius est misericordia Patris.</i>	435.
<i>studium exaltandi Deum.</i>	782.	<i>verbum quomodo tractandum sit.</i>	382.
<i>Delectatio iusti in mandatis Dei.</i>	491.	<i>Deo adscribenda sunt omnia.</i>	237.
<i>Delicia terrena imperfecta.</i>	453.	<i>omnia deferenda.</i>	406.
<i>vitanda.</i>	734.	<i>similis est nemo.</i>	863.
<i>Desiderium peccatorum perit.</i>	272.281.	<i>Deum irascit qui mandata negligit.</i>	196.
<i>Desideria suorum exaudit Deus.</i>	411.	<i>Dextera est symbolum auxilij.</i>	745.
<i>Desperandum numquam.</i>	120.	<i>potentiam significat.</i>	777.
<i>Detractio veneno aspidum comparata.</i>	714.	<i>quid insinuet.</i>	354.
<i>vitium diabolicum.</i>	235.	<i>Dexterum & sinistrum quid in Deo.</i>	245.
<i>Detractoris lingua mortifera.</i>	713.	<i>Diabolus cur homo dictus.</i>	713.
<i>Devotio Davidis quantitas.</i>	617.	<i>igne nocentior.</i>	909.
<i>Iudaorum erga templum.</i>	538.	<i>iustus indignatur.</i>	280.
<i>Deuotionem quid maxime excitet.</i>	424.	<i>proprijs armis occisus à Christo.</i>	911.
<i>Deus ab omnibus benedicendus.</i>	36.45.	<i>Dies Domini quae.</i>	360.366.
<i>adintor in tribulatione.</i>	672.	<i>Iudicij dies virtutis.</i>	247.
<i>amandus ob propriam bonitatem.</i>	160.	<i>symbolum prosperitatis.</i>	535.
<i>amicis suis prouidet singulariter.</i>	786.	<i>Dierum nocturnaque vicissitudo mira.</i>	62.
<i>assidue laudandus.</i>	160.	<i>Dilectio complex omnia.</i>	908.
<i>benignus rectis corde.</i>	564.	<i>inimicorum nos à dextris Dei collocat.</i>	253.
<i>Deus Deorum qui dicatur.</i>	656.	<i>Diligere quid significet.</i>	322.
<i>distincte nouit omnia.</i>	807.	<i>Diluculo psallendum.</i>	205.
<i>Dominus Dominorum qui vocetur.</i>	656.	<i>Dimidium dierum quid.</i>	22.
<i>est aequus numerum distributor.</i>	657.	<i>Diplois peccatorum qualis.</i>	237.
<i>est ubique.</i>	304.684.693.	<i>Disciplina qui differat à scientia.</i>	429.
<i>ex corde benedicendus.</i>	33.	<i>Discretionis actus quinque.</i>	776.
<i>exaltatur in Gentibus.</i>	288.	<i>Dispersiones Israël Deus congregat.</i>	813.
<i>fundat testimonia sua.</i>	500.	<i>Dives iustus valde rarus.</i>	281.
<i>incomprehensibilis.</i>	73.	<i>Diuites deuorant pauperes.</i>	88.
<i>ineffabilis plane.</i>	160.	<i>Diuitia probi quales.</i>	275.
<i>infinite per omnia.</i>	808.	<i>Doctores sunt mystica nubes.</i>	885.
<i>laudandus membris omnibus.</i>	848.	<i>Doctrina Dei tranquilla.</i>	198.
<i>laudatur in Sanctis.</i>	847.	<i>Doctrina humilitate tegenda.</i>	382.
<i>magnificandus corde, voce & opere.</i>	956.	<i>secularis tumultuosa.</i>	198.
<i>murus suis & arx est.</i>	553.	<i>Donec quid in Scripturis.</i>	253.
<i>nullius eget.</i>	313.	<i>Draco ad quid creatus.</i>	97.
<i>omni tempore benedicendus.</i>	46.	<i>satana typpus.</i>	88.
<i>omnia opportuno tempore facit.</i>	907.	E.	
<i>omniscius.</i>	684.692.696.	E CCLÉSIA à Deo fecundata.	291.
<i>operatur omnia in nobis.</i>	928.	<i>civitas circumstantia.</i>	210.
<i>per Christi humanitatem magnificus apparuit.</i>	955.	<i>est Dei hereditas.</i>	150.
<i>permittit mala ut suos probet.</i>	555.	<i>ex Gentibus congregata in salutem.</i>	159.
<i>portio Ecclesiasticorum.</i>	425.	<i>fructifera facta.</i>	192.
<i>prospera miscet aduersis.</i>	554.	<i>multis tentationibus impeditur.</i>	87.
TOMVS III.		<i>naui comparata.</i>	86.

INDEX R E R V M.

<i>Ecclesia refugium Gentium.</i>	82.	<i>Fecunditas spiritalis quanta.</i>	389.
<i>Ecclesia custodes sunt quasi montes.</i>	563.	<i>Formido duplex.</i>	310.
<i>dignitates non danda in re consanguinitatis.</i>		<i>Fornicatio duplex.</i>	157.
256.		<i>Fortitudo Christi in morte effudit.</i>	908.
<i>fertilitas qualis.</i>	887.	<i>Fortuna moderator Dem.</i>	124.
<i>infantia qualis.</i>	394.	<i>Fructus laboribus respondent.</i>	385.
<i>Praelati Angelis comparati.</i>	94.	<i>Funes peccatorum qualis.</i>	425.
<i>Ecclesia sunt Regia.</i>		<i>Funiculus quid in Scripturis.</i>	699.
<i>Ecclesiasticorum perfectio qualis.</i>	425.		
<i>Educatio magni momenti.</i>	382.	G.	
<i>Electi soli sunt semen Abraha.</i>	115.	G ALAAD quid.	208.
<i>Electio quid praestet electis.</i>	107.	<i>Gemitus compeditorum qualis.</i>	10.
<i>Electorum bonitas qualis.</i>	150.	<i>exannuat corpus.</i>	13.
<i>Elemosyne semenis qualis.</i>	279.	<i>Generatio fidelium aurora comparata.</i>	255.
<i>Eloquiis divini vis quanta.</i>	132.	<i>Gentes cibo spiritali erant destituta.</i>	186.
<i>Eloquia Dei qualia.</i>	490.	<i>conversa timore Dei.</i>	17.
<i>dulcia faucibus.</i>	467.	<i>evaserunt frugifera.</i>	476.
<i>in corde servanda.</i>	372.	<i>Iudeis interrogata.</i>	179.
<i>Ephraem quid.</i>	208.	<i>olim steriles, iam fecunda.</i>	290.
<i>Errant omnes in deserto virtutum.</i>	172.	<i>sunt nona creatura.</i>	19.
<i>Errat quisque quod sumptis.</i>	515.	<i> suscepta de via iniquitatis.</i>	185.
<i>Evangelij proventus quantum.</i>	193.	<i>virent Dei gratia.</i>	198.
<i>Eucharistia anima medicina.</i>	197.	<i>vocantur timentes Deum.</i>	273.
<i>est memoriale Dei.</i>	267.	<i>Gentium vocatio qualis.</i>	301.
<i>miraculum semper novum.</i>	268.	<i>Gloria Dei qualis.</i>	794.
<i>in pane & vino instituta.</i>	95.	<i>ubique querenda.</i>	305.
<i>quibus danda sit.</i>	620.	<i>Gloria frustra queritur ante virtutem.</i>	380.
<i>Eucharistia panis crystallinus & caelestis.</i>	823.	<i>Hierusalem in Deum referenda.</i>	ibid.
<i>Excusatio peccatorum agrant.</i>	700.	<i> nostra Christus.</i>	204.
<i>Excussorum filij quales.</i>	575.578.581.	<i>soli Deo convenit.</i>	296.
<i>Executio est finis meditationis.</i>	409.	<i>Gloriam Deus vendit laboribus.</i>	256.
<i>Exercitatio spiritalis incoanda.</i>	389.	<i>Gloriandum in solo Deo.</i>	604.
<i>Exitus quid apud Hebraeos.</i>	535.	<i>Gradus omnis debet laudem Deo.</i>	829.
<i>Expectatio salutaris.</i>	512.	<i>Graduum cantica qualia.</i>	522. 526.
<i>Extensio Dei qualis.</i>	94.	<i>Gratia Dei per culturam augenda.</i>	404.
<i>Exultatio iustus detet.</i>	353.	<i>Gratia Dei spiritaliter resuscitatur.</i>	929.
<i>Exultatio exemplar penitentis.</i>	940.	<i>Gratia qualis Deo referenda.</i>	333.
F.		H.	
F ACIES Dei quos moneat ad virtutem.	310.	H EBRAEI cur non canerent in terra aliena.	
<i>Facies Domini quid.</i>	421.	666.	
<i>Faciem Dei qui querant.</i>	114.	<i>Heretici fuci.</i>	351.
<i>Fama bona ingens bonum.</i>	380.	<i>Hereditas post mortem sequitur.</i>	581.
<i>Fama reparatio difficilis.</i>	714.	<i>Hereditas testimoniorum qualis.</i>	468.
<i>Fames quomodo Deum pradicet.</i>	119.	<i>Hierosolyma aedificator Dem.</i>	813.
<i>Fauces quid in Scripturis.</i>	457.	<i>excidium cruentum.</i>	13.
<i>Felicitas humana umbratilis.</i>	26.	<i>prerogativa qualis.</i>	822.
<i>inexpectata qualis.</i>	571.	<i>Hierosolymis erat potestas iudiciaria.</i>	544.
<i>Iudaorum in copiosa prole.</i>	584.	<i>magna frequentia in solemnitatibus.</i>	538. 540.
<i>mundana qualis.</i>	769.	543.	
<i>Fera noctu pascuntur.</i>	84.	<i>Hierusalem caelestis principium latitiae nostrae.</i>	
<i>Fervor spiritus necessarius.</i>	196.	667.	
<i>Festa quomodo celebranda.</i>	367.	<i>Hierusalem duplici principatu illustra.</i>	539.
<i>Festorum utilitas quanta.</i>	544.	541.	
<i>Festinare incredulorum est proprium.</i>	152.	<i>quid mystice.</i>	21.
<i>Fidelitas quid in Deo.</i>	795.	<i>typus cali.</i>	545.
<i>Fidelium erat olim cor unum.</i>	625.	<i>Homo a Deo quasi non pictus.</i>	701.
<i>Fidens Deo non commonetur.</i>	560.	<i>caducus ac fragilis.</i>	767.
<i>Fides precedat doctrinam.</i>	327.	<i>dolosus fera trulentior.</i>	521.
<i>precedat orationem.</i>	325.	<i>est Dei plasma.</i>	434.
<i>Fiducia Dei potens.</i>	350.	<i>foris nocentior.</i>	708.
<i>Fiducia iusti Dem.</i>	722.	<i>fennum.</i>	49.
<i>Filius Dei est Dei manus.</i>	518.	<i>infirmus & mutabilis.</i>	534.
<i>dexter Patri.</i>	242.	<i>instabilis.</i>	324.
<i>Filij gemini qui.</i>	249.	<i>mendax.</i>	328.
<i>interemptorum quales.</i>	21.	<i>natus ad laborem.</i>	96.
<i>Firmamenti creatio qualis.</i>	57.	<i>pulsus.</i>	98.
<i>Firmitas in solo Deo.</i>	365.	<i>qui Deum magnificet.</i>	955.
		<i>Homo</i>	

<i>Homo quid in Scriptura.</i>	329	<i>Infirmas nostra qualiter</i>	371
<i>quis mendax, quis non.</i>	332.	<i>Deo explorata.</i>	381
<i>transitorius.</i>	336.	<i>Inimicitia virtuti inimica.</i>	389
<i>vanitas & vapor.</i>	377.	<i>Ingratitudo Indaeorum.</i>	144. 145.
<i>Hominis dignitas miranda.</i>	376.	<i>Invidiam opprobrium.</i>	381.
<i>est occulta formatio.</i>	381.	<i>Iniqui & exleges qui.</i>	380.
<i>Homines soli boni censendi.</i>	396.	<i>in odio habendi.</i>	391.
<i>verreni quales.</i>	393.	<i>Iniquitas non homo odio habenda.</i>	394.
<i>Humana beatitudo fallax.</i>	384.	<i>Iniquitatis tyrannus magna.</i>	392.
<i>Humana omnia caduca.</i>	393.	<i>Innocentia doctrina comes sit.</i>	381.
<i>Horribis argumentum quale.</i>	303.	<i>Innocentia & sinceritas Deo placet.</i>	399.
<i>Humiles eliguntur ad magna.</i>	384.	<i>Intellectu opus est ut quis se honoret.</i>	381.
<i>exaltantur.</i>	385.	<i>Intellectus quis bonus.</i>	388.
<i>Humiles consolatur Deus.</i>	340.	<i>Intuitus quid apud Hebraeos.</i>	399.
<i>exaudiat.</i>	327.	<i>Invidia cordis tinea.</i>	333.
<i>respicit.</i>	381.	<i>Iohannes lucerna Christi.</i>	321.
<i>Humilium memor est Deus.</i>	386.	<i>Iohannis bis clamans exanimatus est.</i>	332.
<i>Humilia Deus respicit.</i>	391. 392.	<i>Figura Christi.</i>	393.
<i>Humiliari coram Deo bonus est.</i>	390.	<i>In mari dulci flumine potanda.</i>	392.
<i>Humiliatio via exaltationis.</i>	331.	<i>qualis fuerit.</i>	ibid.
<i>Humiliationis utilitas qualis.</i>	437. 438.	<i>Jordanis conversio quid mystice.</i>	300. 309.
<i>Humilitas castos virtutum.</i>	323.	<i>Ioseph Doctor Aegyptiorum.</i>	332.
<i>iram Dei frangit.</i>	163.	<i>exemplar patientiae.</i>	321.
<i>insulsiplia.</i>	376.	<i>Iesus in tribulationibus.</i>	337.
<i>invidiam mentis insinuat.</i>	334.	<i>infractus in tentatione.</i>	320.
<i>parvulorum imitanda.</i>	305.	<i>providentiae Dei exemplar.</i>	108. 109. 122.
<i>Humilitatis gloriatio bona.</i>	305.	<i>Iosue primus accepit terram promissam.</i>	110.
<i>Hypocrita similes feno restorum.</i>	394.	<i>Ira augetur irritatione.</i>	383.
		<i>igni comparata.</i>	382.
		<i>Ira Dei gravis.</i>	38.
		<i>Iam inbecillitati nostra Deus accommodat.</i>	35.
		<i>Israel Deo contra.</i>	391.
		<i>invenit possessionis.</i>	646.
		<i>peculiaris Dei populus.</i>	386.
		<i>qui dicatur.</i>	297. 299. 306.
		<i>Israélite carnalis.</i>	152.
		<i>cur in terra aliena non carerent.</i>	660.
		<i>in captivitate facti meliores.</i>	663.
		<i>tenebantur desiderio Hierusalem.</i>	661. 664.
		<i>Indae ad nihilum redacti.</i>	194. 236.
		<i>à Romanis extrema passi.</i>	227.
		<i>Christum gratis oppugnaverunt.</i>	237.
		<i>confusi.</i>	233.
		<i>cum Gentibus fornicati sunt.</i>	146. 154.
		<i>idolis Christum circumdederunt.</i>	224.
		<i>exaruerunt.</i>	198.
		<i>insensuales.</i>	386.
		<i>Indaeorum labor in aedificanda civitate.</i>	377.
		<i>oculis sunt obvelati.</i>	391.
		<i>Principes ad paucos redacti.</i>	177.
		<i>reliqua salva sient.</i>	ibid.
		<i>superbia in quo fuerit.</i>	380.
		<i>victoria prodigiosa.</i>	643.
		<i>Iudas in celibatu vixit.</i>	236.
		<i>inexcusabilis.</i>	225.
		<i>maledictionem dilexit.</i>	236.
		<i>maledictus.</i>	228.
		<i>Iudas quid.</i>	208.
		<i>Iudae dolus qualis.</i>	224.
		<i>peccatum maximum.</i>	219.
		<i>misera captivitas.</i>	368.
		<i>Iudices decet constantia.</i>	735.
		<i>Iudicium Dei exactissimum.</i>	698.
		<i>solatur pius.</i>	318.
		<i>Iudicium & iustitia qui differant.</i>	160.
		<i>Iudicium malum gravior indicandum.</i>	305.
		<i>Iudicij divini timor qualis.</i>	317.
		<i>Iudicia Dei recta.</i>	438.

I N D E X R E E R V M.

<i>Inuentorum utilitas quanta.</i>	60.	<i>Legis anima sunt bona opera.</i>	468.
<i>Iuramentum quid.</i>	457.	<i>custodia diuitia nostra.</i>	372.
<i>Iurandum quid in Deo.</i>	107. 250.	<i>gratia pra legis veteris excellentia.</i>	960.
<i>Iustus etiam mortuus vivit.</i>	449.	<i>meditatio argumentum dilectionis.</i>	458.
<i>liberalis est & magnificus.</i>	283.	<i>memoria retinenda.</i>	ibid.
<i>non timet mortem.</i>	258.	<i>Libertas letitiam affert.</i>	368.
<i>qualis.</i>	435.	<i>Ligna mystice quid.</i>	81.
<i>semper in die versatur.</i>	511.	<i>Lingua dolosa qualis.</i>	327.
<i>sepius in die Deum laudat.</i>	ibid.	<i>maledica igne nocentior.</i>	714.
<i>solius Dei est.</i>	452.	<i>Lingua custodia adhibenda.</i>	720.
<i>Iustus qualiter sit Deus.</i>	894.	<i>dolosa supplicium quale.</i>	521. 524.
<i>Iusti aspectus prauis graui.</i>	438.	<i>moderatio est res diuina.</i>	734.
<i>diuitia intra ipsum.</i>	281.	<i>vitia lubrica.</i>	235.
<i>Iusti Deum observant.</i>	546.	<i>Linguosus non dirigitur.</i>	707.
<i>coronantur in Christo.</i>	746.	<i>non prosperabitur.</i>	714.
<i>gaudent montibus.</i>	864.	<i>Lucerna accipitur pro posteritate.</i>	621.
<i>maledicas linguas patiuntur.</i>	527.	<i>Luca creatio qualis.</i>	57.
<i>Reges sunt.</i>	254.	<i>Luceus Hebraorum in Babylone qualis.</i>	665.
<i>semper Deo grati.</i>	449.	<i>Luceus symbolum Ecclesie.</i>	910.
<i>superant torrentes tribulationum.</i>	556.	<i>typus Synagoga.</i>	85.
<i>Iustorum proprium est pati tribulationes.</i>	494.	<i>Luceus Dei vestimentum.</i>	68.
<i>vita est hymnus Deo.</i>	142.		
<i>Iustos non perdit Deus.</i>	562.	M.	
<i>Iustificaciones desideranter peragenda.</i>	392.	M AGNIFICANDI duplex modus. 945.	
<i>Iustificatur nemo compositus Deo.</i>	755. 759.	<i>Magnificatio Dei qualis.</i>	66. 67. 93.
<i>Iustitia Dei misericordia circumdatur.</i>	322.	<i>gloriosa qua.</i>	861.
<i>Iustitia est via pacis.</i>	961.	<i>Magnitudo Dei quanta.</i>	289. 793.
<i>est insigne sacerdotij.</i>	619.	<i>Magnus quomodo dicatur Deus.</i>	646.
<i>nostra qualis.</i>	315.	<i>Maledicentia pater diabolus.</i>	235.
<i>sedulo exercenda.</i>	412.	<i>Maledictio hominum benedictionem Dei accer-</i>	
<i>sumitur pro clementia.</i>	754. 759.	<i>fit.</i>	237.
<i>Iustitia & auaritia non consistunt.</i>	283.	<i>Maledictionem quis diligit.</i>	228.
<i>Iustitia fructus perennis.</i>	275.	<i>Maligni imbuntur maledictione.</i>	237.
<i>nomen omnibus virtutibus commune.</i>	357.	<i>Mali lapidibus grauiora.</i>	856.
<i>vestis qualis.</i>	619.	<i>Malitia non subsistit.</i>	552.
<i>Iustitia nemo fidat sua.</i>	750.	<i>parentum filiorum penam aggravat.</i>	227.
<i>Iustitia studendum.</i>	398.	<i>Malorum principijs occurrendum.</i>	667.
<i>Iuuentus Israelitarum qualis.</i>	592.	<i>Malis vitur in bonum Deus.</i>	119.
		<i>Malos non finit Deus diu dominari prohib.</i>	563.
L.		<i>Manasses quid.</i>	208.
L ABOR impiorum non finitur.	714.	<i>Mandatum Dei latum.</i>	444.
<i>Labores Christus dulcorauit.</i>	256.	<i>Mandata Dei alacriter peragenda.</i>	274.
<i>quomodo comedi dicantur.</i>	588.	<i>animis obseruanda.</i>	370.
<i>Lacryma fluunt flante Spiritu sancto.</i>	823.	<i>exactissime custodienda.</i>	381.
<i>pse sunt donum Dei.</i>	814.	<i>ex dilectione seruanda.</i>	503.
<i>Lacrymarum semen pretiosum.</i>	572.	<i>fidelia.</i>	265.
<i>Lacrymas Christus reddidit pretiosas.</i>	ibid.	<i>nimis amanda.</i>	281.
<i>Laudandus Deus pro beneficijs.</i>	171.	<i>pretiosa.</i>	474.
<i>Laudandi Deum modus multiplex.</i>	831.	<i>super aurum diligenda.</i>	482.
<i>Laudare Deum salutare.</i>	219.	<i>Manna typus Eucharistia.</i>	267.
<i>Laudatio qua decora fit & incunda.</i>	812.	<i>Manna lapsus qualis.</i>	129.
<i>Laud Dei ex omnibus concinnatur.</i>	830.	<i>Mansueti singulariter Deo dilecti.</i>	845.
<i>in quo difficilis fit.</i>	287.	<i>Mansuetorum susceptor Deus.</i>	814.
<i>maximi momenti.</i>	337.	<i>Mansuetudo Dauidis miranda.</i>	611.
<i>omni saeculo coextenditur.</i>	783.	<i>est Deo gratissima.</i>	614.
<i>Laudis sacrificium Deo competit.</i>	173.	<i>quantum boni fit.</i>	617.
<i>Laudes Dei post sacram synaxim oranda.</i>	794.	<i>Manus quid mystice.</i>	509.
		<i>Manus apertio symbolum liberalitatis.</i>	97. 795.
<i>Leo iracundus & igneus.</i>	863.	<i>elematio quid.</i>	163.
<i>Leonis prada qualis.</i>	84.	<i>Manus in oratione attollenda.</i>	733.
<i>Leui quid.</i>	425.	<i>pura ad Deum elemenda.</i>	630.
<i>Leuiathan quid.</i>	63. 89.	<i>Mare obedit Christo.</i>	198.
<i>Leuitarum institutum quale.</i>	425.	<i>terram ambit.</i>	94.
<i>Legalis cultus abolitus.</i>	12.	<i>Maris conditio qualis.</i>	59.
<i>Lex Dei qualis.</i>	433.	<i>figa quid mystice.</i>	300.
<i>ex amore seruanda.</i>	518.	<i>inrepatio signum potestatis Dei.</i>	151.
<i>scrutanda.</i>	405.	<i>manus qualis.</i>	97.
<i>Lex lucerna.</i>	462. 463.	<i>obediencia quanta.</i>	75.
			Maris

INDEX RERVM.

<i>Maris utilitas quanta.</i>	63.	<i>Mortificantes se quales.</i>	451.
<i>Margarita in fundo maris sita.</i>	198.	<i>Mortificatio semper adhibenda.</i>	367.
<i>Maria Mitraton.</i>	582.	<i>Moses mediator inter Deum & populum.</i>	144.
<i>B. Maria cultor non confundetur in morte.</i>	ibid.	153.	
<i>Martyres excutuntur ut locusta.</i>	231.	<i>mirabilium patrator.</i>	110.
<i>sunt Christi testes.</i>	412.	<i>Mulier proba est vitis abundans.</i>	586.
<i>Martyrium est quasi sacrificium.</i>	947.	<i>Multiloqui mala.</i>	715.
<i>vincula abrumpit.</i>	331.	<i>Mundana sœno rectorum similia.</i>	594.
<i>Medicus etiam cum vris laudandus.</i>	833.	<i>Mundus desertum spiritale.</i>	196.
<i>Meditatio legis nbs armat.</i>	453.	<i>mirâ providentiâ Dei regitur.</i>	54.56.77.
<i>sapientiam parit.</i>	466.	<i>Murmuratio Iudais familiaris.</i>	163.
<i>Meditatio qua Deo grata fit.</i>	439.	<i>Musica instrumenta in Dei cultum adhibenda.</i>	
<i>qualis esse debeat.</i>	412.	851.	
<i>suas habet voluptates.</i>	383.	<i>cur primis Ecclesia temporibus non fuerint</i>	ibid.
<i>Melchisedech figura sacerdotij nostri.</i>	250.	<i>adhibita.</i>	
<i>typus Christi.</i>	255.		
<i>Membra nostra sint spiritus instrumenta.</i>	768.	N.	
<i>Membris omnibus laudandus Deus.</i>	852.	<i>NATURA corrupta semper plus appetit.</i>	410.
<i>Memoria Dei fugat peccatum.</i>	700.	<i>Natura corrupta tyrannis.</i>	432.
<i>in tentatione magis necessaria.</i>	420.	<i>Nebula quid.</i>	823.
<i> necessaria ad benè viuendum.</i>	399.	<i>Nivis in lanam mystica commutatio qualis.</i>	823.
<i>semper seruanda.</i>	371.	<i>Nomen Dei à pueris celebrandum.</i>	285.
<i>Memoria iusti aeterna.</i>	277.283.	<i>damonibus formidabile.</i>	268.
<i>Mendicitas affectus mobilitatis.</i>	236.	<i>quomodo magnificetur.</i>	671.
<i>Mentis oculi ad Deum eleuandi.</i>	549.	<i>terribile & sanctum.</i>	265.
<i>Meteora qua.</i>	671.	<i>Nomina suorum vocat Deus.</i>	810.
<i>unde dicta sint.</i>	675.	<i>Notitia Dei qua verissima sit.</i>	772.
<i>Milkenarius numerus multitudinis.</i>	116.	<i>Notum Testamentum est canticum nouum.</i>	844.
<i>Mina Dei quales.</i>	885.	<i>Nox insidijs exposita maioribus.</i>	499.
<i>Mirabilia quid.</i>	106.	<i>S. Laurentij clarissima.</i>	700.
<i>Miracula deserti qualia.</i>	111.	<i>opportuna orationi.</i>	628.630.
<i>Miserationes Dei quales.</i>	34.794.	<i>symbolum aduersitatis.</i>	535.
<i>Misericordia cali ostiaria.</i>	283.	<i>Nox & diluculū orationi tempus aptissimū.</i>	927.
<i>Misericordia Dei est laudis materia.</i>	364.	<i>Noctu meditandum.</i>	424.
<i> mater salutis.</i>	408.	<i>Nubes qualis Hebraeos protexerit.</i>	133.
<i>excedit iustitiam.</i>	315.	<i>Nubes sunt Propheta.</i>	202.
<i>infinita est.</i>	649.651.	<i>Nubium ascensus qualis.</i>	70.
<i>in saecula extenditur.</i>	42.	<i>creatio qualis.</i>	57.635.
<i>nostra vota prauertit.</i>	411.		
<i>peccatis maior.</i>	142.	O.	
<i>relucet in Gentibus.</i>	181.	<i>O BEDIENTES tunc nauigant.</i>	198.
<i>super omnia opera eius.</i>	795.	<i>Oblinqui qui.</i>	564.
<i>Misericordia iusta sit.</i>	425.	<i>Occultum nil Deo.</i>	685.694.
<i>triplex est.</i>	656.	<i>Odonarius numerus perfectionis.</i>	374.
<i>Misericordia corona qualis.</i>	38.	<i>Oculi à vanitate auertendi.</i>	411.
<i>fructus aeternus.</i>	277.	<i>Oculorum eleuatio est habitus orantium.</i>	549.
<i>qui sint participes.</i>	348.	<i>Odium Aegyptiorum profuit Iudais.</i>	109.133.
<i>Misericordia & veritatis occursum.</i>	206.	<i>perfectum quale.</i>	702.
<i>Misericordia Dei corroborata.</i>	48.	<i>Oeconomus prudens quis.</i>	282.
<i>multa sunt.</i>	502.	<i>Og & Seon quales.</i>	650.
<i>Misericors in iudicio non timebis.</i>	282.	<i>Oleum peccatoris quale.</i>	734.
<i>Moab quid.</i>	209.	<i>Opera Dei exquisita.</i>	267.
<i>Moab spei lebes.</i>	203.	<i>perfecta.</i>	262.
<i>Mons unde dictus.</i>	563.	<i>in caeco piorum laudanda.</i>	257.262.
<i>Montes diuino sacrificio deputati.</i>	534.	<i>magnifica.</i>	267.
<i>mystici viri spiritales.</i>	77.	<i>Opprobrium peccati vitandum.</i>	407.
<i>Montium irrigatio mira.</i>	60.76.	<i>Orandum in prosperis & aduersis.</i>	11.
<i>opportunitas quanta.</i>	61.	<i>Orans omnis pauper est.</i>	10.
<i>salus mysticus qualis.</i>	310.	<i>Oratio comparata cum incensi.</i>	726.
<i>Mors cur verbum dicatur.</i>	908.	<i>dissipat molestias.</i>	181.
<i>dissipat spes hominum.</i>	800.803.	<i>est cibus anima.</i>	424.
<i>impromisa deprecanda.</i>	28.	<i>incensi genus.</i>	733.
<i>iustorum pretiosa.</i>	324.330.	<i>intensa sit.</i>	599.
<i>maximè terribilis.</i>	322.	<i>in tribulatione adhibenda.</i>	933.
<i>Sanctorum felix.</i>	333.	<i>matutina sit.</i>	499.
<i>Mortis portas confregit Christus.</i>	172.	<i>qualis intrce in conspectu Dei.</i>	518.
<i>umbra quid mystice & moraliter.</i>	961.	<i>Oratio & deprecatio qui differant.</i>	10.
<i>Mortem non times iustus.</i>	278.	<i>Orationi seruos adhibendum.</i>	504.
			Ora-

I N D E X R E R V M.

<i>Orationi quanta sit adhibenda reverentia.</i>	745.	<i>obdurati à Deo quomodo emolliantur.</i>	823.
<i>Orationem quid reddat exaudibilem.</i>	719.	<i>sedens ad flumina Babylonis.</i>	666.
<i>Orationis Christiani perfectio qua.</i>	735.	<i>sunt plumbei.</i>	863.
<i>Organorum usus & institutio.</i>	851.	<i>terra & cali qualis.</i>	480.
<i>per Orientem quid intelligatur.</i>	960.	<i>venatio sunt demonum.</i>	715.
<i>Os cordis in oratione aperiendum.</i>	492.	<i>Peccatorum remissio est per Christum.</i>	601.
<i>cur pra corde custodiendum.</i>	728.	<i>Pedes sunt animi affectus.</i>	466.
<i>infortum impletur gaudio.</i>	569.	<i>Pedum usus laudabilis quis.</i>	ibid.
<i>Ori custodia est adhibenda.</i>	727. 733.	<i>Pellicanus symbolum penitentis.</i>	25.
<i>Offa quid mysticè.</i>	12.	<i>Perfectio esurientibus ipsam obtingit.</i>	196.
<i>Offium formatio admirabilis.</i>	697.	<i>in quo sita sit.</i>	467.
<i>Omnis error facilis.</i>	519.	<i>in unitate consistit.</i>	588.
		<i>semper augenda.</i>	453.
		<i>Persecutio iusta & iniusta qua.</i>	452.
		<i>non deest iustis.</i>	502.
		<i>Persecutionum magna utilitas.</i>	355.
		<i>Persecutores orant supra dorsa Martyrum.</i>	594.
		<i>S. Petrus heredio comparatus.</i>	82.
		<i>Pharan symbolum incarnationis.</i>	907.
		<i>Pharaonem Deus demersit.</i>	854.
		<i>Philosophorum vana sapientia.</i>	191.
		<i>Phinees Deum placat.</i>	145. 155.
		<i>zelosus & misericors.</i>	163.
		<i>Pietas in periculis maxima exercenda.</i>	398.
		<i>maiorum quanta.</i>	677.
		<i>Pietatis merces qualis.</i>	271.
		<i>Pisces inuicem deuorant.</i>	87.
		<i>Plasmare & facere quid intersit.</i>	430.
		<i>Plania symbolum eruditionis.</i>	884.
		<i>Penitentes Deus adiuvat.</i>	199.
		<i>Penitentia Deum fleclit.</i>	147.
		<i>dolorem habet.</i>	318.
		<i>nausfragij tabula.</i>	174.
		<i>sponde agenda.</i>	318.
		<i>Penitentia liquefcunt corda.</i>	311.
		<i>Penitentiam non mortem vult Deus.</i>	347.
		<i>Pentifex unguento erat delibutus.</i>	623.
		<i>Porta Dei qualis.</i>	366.
		<i>Porta iustitia qualis.</i>	344. 356.
		<i>mortis qua.</i>	185.
		<i>Portus salutis querendus.</i>	97.
		<i>Possessio Dei nos sumus.</i>	701.
		<i>Potentia Dei immensa.</i>	160.
		<i>Potentia superbium reddit.</i>	946.
		<i>Potentia Dei symbola.</i>	956.
		<i>Predicatore equis comparati.</i>	911.
		<i>Pralati Ecclesie nauarcha.</i>	197.
		<i>Prasentia Dei ubique.</i>	699. 700.
		<i>Prasidium Dei inexpugnabile.</i>	559.
		<i>Pravaricantes qui.</i>	476.
		<i>Pravaricatores annihilandi.</i>	472.
		<i>Pravos qui sequuntur cum iisdem puniuntur.</i>	
		<i>564.</i>	741.
		<i>Preces qua fiduciam habeant.</i>	674.
		<i>quales Deus exaudiat.</i>	845.
		<i>Sanctorum forte prasidium.</i>	163.
		<i>placant Deum.</i>	439.
		<i>Pressura non sunt subterfugienda.</i>	798. 801.
		<i>Principibus non fidendum.</i>	247.
		<i>Principatus Christi qualis.</i>	28.
		<i>Principium rerum Lem.</i>	689. 691. 698.
		<i>Probatio Dei qualis.</i>	685.
		<i>nostra multiplex.</i>	276.
		<i>Probi lumen quale.</i>	539.
		<i>Probi latantur Dei cultu.</i>	508. 512.
		<i>sunt pacifici.</i>	271.
		<i>Probitatis argumenta qualia.</i>	106.
		<i>Prodigia quida.</i>	Prodi-

P.

PACIFICE agendum cum omnibus.

Panis spiritalis qui comparandus.

virtutis maxime necessarius.

Panis firmamentum quid.

usus qualis.

Parua non negligenda.

Paruuli Deo cure.

Paruulos custodit Deus.

Pascit suos Deus.

Passeres mysticè quid.

Passio Christi fanus mellis.

Passiones sunt equi ferocientes.

Patrisant plerique in vitijs.

Pauper Deo cure.

Pauperes beati.

facile opprimantur.

facti Principes Ecclesie.

Pauperes omnes respectu Dei.

Spiritu gloriosi.

sunt Christi fortes.

Pauperes Deus erigit.

Pauperum tutor Deus.

Paupertas est fundamentum beatitudinis.

Pax à Deo expetenda.

diligentibus Deum obtingit.

ex virtutis exercitio existit.

nostra Deus.

omni modo procuranda.

quibus competat.

Pacis bonum maximam.

Pacem precandi formula qualis.

Peccatum acediam gignit.

est fel draconum.

est umbra mortis.

facit nos contemptibiles.

opprobrium adfert.

peccatori nocet soli.

solum à Deo separat.

Peccata Israëlitarum qualia.

non excusanda.

singula vitari possunt.

sunt vincula.

Peccator lethargo corripitur.

plurimorum seruus.

tabescet in iudicio.

Peccatoris desideria sunt dolores inferni.

renouatio qualis.

Peccatores deficiunt de terra.

deuorantur à terra.

fabricauerunt supra dorsum Christi.

fugiendi.

in obscuro versantur.

iustis insidiantur.

nesciunt cantare & orare.

I N D E X R E R V M.

<i>Proditoris dies pauci.</i>	225.		
<i>Promissa Dei sunt conditionata.</i>	613.		
<i>Promissiones Abrahae quales.</i>	116.		
<i>implentur in Christo.</i>	ibid.		
<i>Propheta montes mystici.</i>	74.		
<i>Propinquitatis Dei gradus.</i>	513.		
<i>Proportione virentis crescit aduersitas.</i>	437.		
<i>Prosperitas est causa rebellionis.</i>	887.		
<i>Proposita bona cito frangimus.</i>	162.		
<i>Proteccio Dei in Israelitas.</i>	531.		
<i>Proteccio Dei qualis.</i>	535. 711.		
<i>semper parata.</i>	533.		
<i>Proteccio suorum Deus.</i>	714.		
<i>Providentia Dei ad minima pertingit.</i>	811.		
<i>alis comparata.</i>	887.		
<i>in aduersis elucet.</i>	123.		
<i>in animalia.</i>	64. 75. 76. 78.		
<i>in Israelitas.</i>	101. 117. 636. 641.		
<i>in omnes.</i>	452.		
<i>in suos.</i>	653. 654.		
<i>Prudentia virtus regia.</i>	132.		
<i>Psallendum mente & corpore.</i>	202.		
<i>Psalmi graduales quales.</i>	523.		
<i>quid mystice.</i>	ibid.		
<i>Psalmi nobis utiles, & grati Deo.</i>	812.		
<i>Psalmodia dulcis & decora.</i>	645.		
<i>Psalterium quid mystice.</i>	205. 844.		
<i>Pueri soli Deum laudant.</i>	290.		
<i>Pueri tres non cessant in medijs flammis peccata</i>			
<i>sua confiteri.</i>	946.		
<i>eorum modestia.</i>	952.		
<i>Puillanimes irritant Deum.</i>	161.		
<i>Pulsis terra qui.</i>	17.		
<i>Punitio Core & Dathan.</i>	143.		
<i>impiorum est opus misericordiae.</i>	657.		
Q			
<i>QVÆRERE Dominum quid sit.</i>	113.		
<i>Quies anima in solo Deo.</i>	323.		
R			
<i>RANARVM plaga qualis.</i>	133.		
<i>Recti corde fruuntur pace.</i>	564.		
<i>Rektorum generatio qualis.</i>	281.		
<i>Redemptio Christi copiosa.</i>	602.		
<i>nostra Christus.</i>	260. 265.		
<i>est opus Dei.</i>	907.		
<i>Regem amari quam timeri prestat.</i>	254.		
<i>Reges flumins comparati.</i>	910.		
<i>non tangendi.</i>	131.		
<i>Regum proprium est laudare Deum.</i>	836.		
<i>Regimen austrarum periculosum.</i>	198.		
<i>Religiosi sunt compediti.</i>	28.		
<i>Remedium opportunum Deus adhibet.</i>	481.		
<i>Renouatio spiritalis qualis.</i>	34. 39. 47.		
<i>Repente nil faciendum.</i>	161.		
<i>Reprehensio prudentiam moderanda.</i>	730.		
<i>Reptilia quid mystice.</i>	97.		
<i>Repulsa Dei qualis.</i>	382.		
<i>Requies anima qualis.</i>	316. 320.		
<i>Dei qualis.</i>	612.		
<i>Resignatus non turbatur.</i>	425.		
<i>Respectio Dei misericordiam precedit.</i>	485.		
<i>Retributio competit soli iusto.</i>	390.		
<i>Retributiones Dei quales.</i>	333.		
<i>Romani Iudeos absumpserunt.</i>	226.		
<i>Rubri maris dimissio qualis.</i>	650. 653.		
			S.
<i>SACERDOTES dicuntur Angeli.</i>	674.		
<i>non tangendi.</i>	131.		
<i>sunt Reges.</i>	678.		
<i>Sacerdotes, Reges & Propheta quomodo dicantur</i>			
<i>sub Nabuchodonosore defuisse.</i>	947.		
<i>Sacerdotum contemptio maxima panisio.</i>	199.		
<i>gloria qualis.</i>	93.		
<i>Sacerdotium Christi aeternum.</i>	242.		
<i>Sacra profanis anteferenda.</i>	666.		
<i>Sacrificium laudis Deo gratum.</i>	638.		
<i>Deus exigit.</i>	187.		
<i>Sacrificium pacem requirit.</i>	822.		
<i>quale acceptum.</i>	726.		
<i>Sacrificia mortuorum que.</i>	155.		
<i>Sacularis felicitas in quo sita sit.</i>	777.		
<i>Saculares affectus consumunt animam.</i>	12.		
<i>Salices sunt typus virginis.</i>	666.		
<i>Saluandorum numerus incertus.</i>	256.		
<i>Salus à peccatoribus remota est.</i>	498. 501.		
<i>à solo Deo.</i>	174. 532.		
<i>hominum sunt diuitia Dei.</i>	639.		
<i>nostra est opus Dei.</i>	263.		
<i>nulla est in Principibus.</i>	803.		
<i>Salutis precipua cura sit.</i>	322.		
<i>Sancti ad celum aspirant.</i>	528.		
<i>à Deo mirificantur.</i>	311.		
<i>protegent alios.</i>	134.		
<i>sunt in hac vita calo coniuncti.</i>	544.		
<i>in memoria Dei.</i>	278.		
<i>montis Dei.</i>	534.		
<i>ut stella lucent.</i>	813.		
<i>Sanctitas cum scientia coniungenda.</i>	436.		
<i>loci peccatum aggrauat.</i>	928.		
<i>Sanctitatis fons Deus.</i>	894.		
<i>Sanctorum gloria qualis.</i>	840.		
<i>laus Deo grata.</i>	844.		
<i>portio in calis.</i>	745.		
<i>Sapiens pro sola anima felicitatur.</i>	319.		
<i>Sapientia Dei admirabilis.</i>	701.		
<i>in mundi ordine elucet.</i>	96.		
<i>qualis.</i>	813.		
<i>Sapientia humana fallax.</i>	325.		
<i>Scandalum iuxta viam poni solitum.</i>	714.		
<i>Scientia Dei nostrum capium excedit.</i>	699.		
<i>qualis.</i>	692. 895.		
<i>Scriptura delectat.</i>	517.		
<i>fons scientiarum.</i>	ibid.		
<i>myrothecium spiritale.</i>	197.		
<i>spiritaliter intelligenda.</i>	383.		
<i>Scripturis interpretandis idonei sunt pauci.</i>	446.		
<i>Securitas Sanctorum quanta.</i>	839.		
<i>Semen Dei sunt iusti.</i>	24.		
<i>Semen prohi potens fit.</i>	274.		
<i>Sementis lacrymarum fructuosa.</i>	571.		
<i>spiritalis qualis.</i>	193.		
<i>Semita quid.</i>	405.		
<i>Semita iustorum quales.</i>	410.		
<i>Senectus unde sit aestimanda.</i>	466.		
<i>Septies pro sapere.</i>	511. 517.		
<i>Seraphim quid.</i>	71.		
<i>Sermo quis laudabilis.</i>	735.		
<i>Sermones Dei illuminant.</i>	487.		
<i>Seruitus Dei nobilissima.</i>	334.		
<i>pretiosa.</i>	778.		
<i>summa gloria.</i>	130.		

INDEX RERVM.

<i>Servus Dei ad omnia paratus sit.</i>	211.	<i>Theman quid nominis & rei.</i>	907.
<i>Servorum suorum iniurias ulciscitur Deus.</i>	153.	<i>Thronus Dei in celo.</i>	43.
<i>Sessio à dextris quid.</i>	253.	<i>Timentes Dominum qui beati.</i>	281. 583.
<i>Sicima quid mysticè.</i>	207.	<i>Timor bonorum custos.</i>	178.
<i>Silendum à nugis.</i>	452.	<i> si rationabilis.</i>	407.
<i>Silentium virtutis custos.</i>	399.	<i> spei iungendus.</i>	814.
<i>Simplices Deo chari.</i>	281.	<i>Timor Dei beatificat hominem.</i>	588.
<i>Sion quid mysticè.</i>	21.	<i> firmamentum virtutis.</i>	411.
<i> typus Ecclesia.</i>	820.	<i> fundamentum salutis.</i>	403.
<i>Sol Christi typus.</i>	83. 85.	<i> initium sapientia.</i>	260. 266. 268.
<i>Solitudo denotionis amica.</i>	26.	<i> principium salutis.</i>	928.
<i>Solyma quid significet.</i>	580.	<i>Timoris Dei compedes quales.</i>	845.
<i>Somnus anima spiritualis qualis.</i>	245.	<i>Timore Dei carnes confingenda.</i>	481.
<i> symbolum securitatis.</i>	581.	<i>Torrrens symbolum temptationum.</i>	252.
<i>Spesandum in Deum semper.</i>	600.	<i> symbolum vehementia.</i>	571.
<i>Spes extendenda in futurum seculum.</i>	90.	<i>Tribulatio ad Deum adducit.</i>	551.
<i> hominum fallax.</i>	803.	<i> facit nos dignos Deo.</i>	365.
<i> patientia patitur.</i>	412.	<i> nos ad Deum incitat.</i>	527.
<i> pramiorum alienat.</i>	468.	<i> promocat ad orandum.</i>	520.
<i> remedium malorum.</i>	418.	<i> quando requiem adferat.</i>	912.
<i> solida in solo Deo.</i>	804.	<i>Tristata quis & qualis.</i>	856. 862.
<i>Spei fructus qualis.</i>	298.	<i>Triumphus de diabolo gloriosus est.</i>	861.
<i>Spes inter & metum incedendum.</i>	319.	<i>Trium puerarum constantia.</i>	561.
<i>Spe semper proficiendum.</i>	480.	<i>Tumulus est Regnum possessio.</i>	803.
<i>Spiritalis belli scientiam docet Deus.</i>	776.	<i>Tympanum quid mysticè.</i>	839. 842.
<i>Spiritus omnis laudare debet Deum.</i>	852.	<i> symbolum mortificationis.</i>	844.
<i>Spiritus sanctus Dei dignus.</i>	207.		
<i> Dux ad calum.</i>	761.	V.	
<i>Stabilitas omnis à Deo.</i>	835.	V ANITAS quid.	406.
<i>Standum in domo Dei.</i>	645.	<i> Vecordia Israëlitarum quanta.</i>	156.
<i>Stare propriam est servorum Dei.</i>	630.	<i>Ventorum generatio obscura.</i>	57. 635. 646.
<i>Steriles facundat Deus.</i>	289. 895.	<i>Verbum Dei aeternum.</i>	443.
<i>Subiga sunt incanta.</i>	161.	<i> amarum sensualitati.</i>	467.
<i>Superbi sunt vilis apud Deum.</i>	678.	<i> caelestia dirigit.</i>	447.
<i> iremunt à conspectu Dei.</i>	98.	<i> divinos efficit.</i>	493.
<i>Superbia coagulari facit corda.</i>	433.	<i> efficax.</i>	895.
<i> est mater iniquitatis.</i>	387.	<i> efficit omnia celerrimè.</i>	821.
<i>Supersperare quid sit.</i>	504.	<i> est vita anima.</i>	419.
<i>Supplicia iustitiam Dei manifestant.</i>	928.	<i> ignis consumens.</i>	493.
<i>Synagoga sterilis effecta.</i>	191.	<i> iustis dulce.</i>	461.
		<i> lucerna.</i>	462.
T.		<i> nos liberauit.</i>	173.
T ABERNACULA <i>Æthiopum quid.</i>	909.	<i> panis mysticus.</i>	80.
<i> in florum qualia.</i>	354.	<i> quomodo fovendum sit.</i>	383.
<i>Tardatio confusionem parit.</i>	480.	<i> Sanctos illustrat.</i>	467.
<i>Tempestas orationis mitigatur.</i>	175.	<i>Verbo Deus omnia creavit.</i>	835.
<i>Templum quadraginta annis instauratum.</i>	576.	<i>Verba Dei sagitta.</i>	527.
<i>Templi Hierosolymitani gradus quot.</i>	510.	<i>Verba prava dolorem pariant.</i>	714.
<i> Iudaici descriptio.</i>	725.	<i>Veritas Dei perpetua.</i>	443. 447.
<i>Temporalia veterascunt.</i>	24.	<i> quas nubes tangat.</i>	646.
<i>Temporis commoditas quanta.</i>	62.	<i>Via Dei semper inquirenda.</i>	753. 759.
<i>Temporum notitia necessaria.</i>	83.	<i>Via iniquitatis cavenda.</i>	589. 396. 482.
<i>Tenebra lucefcunt Deo.</i>	685. 695. 700.	<i> maximè irita.</i>	399.
<i>Tentatio probat hominum.</i>	189.	<i>Via iustitia querenda.</i>	405.
<i> similis vento.</i>	221.	<i> mandatorum currenda.</i>	390.
<i> tenebras affert.</i>	416.	<i>Via Dei quales.</i>	48.
<i>Tentationis lucrum quale.</i>	530.	<i>Victoria omnis Deo adscribenda.</i>	344.
<i>Terra communis nutritrix.</i>	60.	<i>Victoria auctor solus Deus.</i>	770.
<i> mouetur à facie Dei.</i>	296.	<i>Vigilantia quorum propria sit.</i>	535.
<i> super aquas firmata.</i>	72.	<i>Vigilia Denidis quales.</i>	618.
<i>Terra fundatio qualis.</i>	58.	<i>Vigiliarum fructus qualis.</i>	14.
<i> fundator Deus.</i>	23.	<i> piarum commoda.</i>	424.
<i> stabilitas unde sit.</i>	72.	<i>Vinum ad letitiam datum.</i>	80.
<i>Terror Dei salutaris.</i>	557.	<i>Virga symbolum regia potestatis.</i>	294.
<i>Testamentum aeternum quid.</i>	107.	<i>Virga virtutis Christus.</i>	246.
<i>Testamentum utrumque testatur Christum.</i>	205.	<i>Virga duplex officium.</i>	247.
<i>Testimonia Dei mirabilia.</i>	487.	<i>B. Virgo Deum continuo magnificabat.</i>	955.
<i> quis verè loquatur.</i>	409.	<i> est arca sanctificationis.</i>	619.
			B. Vir-

I N D E X R E R V M.

<i>B. Virgo in somnis divina voluabat.</i>	46.	<i>laqueis plena.</i>	465.
<i>seipfam vilem & abiectam vocat.</i>	956.	<i>mutabilis.</i>	321.
<i>Spiritus sancti cithara nunquam dissona.</i>	955.	<i>quietis expert.</i>	351.
<i>B. Virginis secreta humilitas.</i>	956.	<i>reventis tela comparatur.</i>	939.
<i>Viri Apostolici sunt montes spirituales.</i>	95.	<i>Vipera cor coagulat.</i>	437.
<i>Virtus eluces in infirmitate.</i>	555.	<i>Vitij consummatio qualis.</i>	451.
<i>perpetuum habet esse.</i>	559.	<i>Vitia odio habenda, non homines.</i>	702.
<i>plena laboris.</i>	570.	<i>placent impijs.</i>	734.
<i>pravis molesta,</i>	280.	<i>virtuti confusa.</i>	719.
<i>propter Deum exercenda.</i>	513.	<i>Vitiorum destractor Deus.</i>	910.
<i>tentatione perficitur.</i>	122.	<i>primi motus elidendi.</i>	667.
<i>Virtutis Christi dies qua.</i>	254.	<i>Vituli adoratio qualis.</i>	144.
<i>Virtutis consummatio qualis.</i>	451.	<i>Vltio soli Deo competit.</i>	889.
<i>dies qualis.</i>	248.	<i>Umbra quoque criminis fugienda.</i>	411.
<i>maior quam scientie habenda ratio.</i>	436.	<i>Voce quali utendum in oratione.</i>	744.
<i>Virtutes ad celam ducunt.</i>	585.	<i>Voluntaria oris qualia.</i>	464.
<i>sunt animi dignitates.</i>	514.	<i>Voluntas Dei partim occulta & partim clara.</i>	767.
<i>sunt arma Dei.</i>	910.	<i>potens ad omnia.</i>	271.
<i>Virtutum quadriga qualis.</i>	909.	<i>Voluntas qualis necessaria.</i>	617.
<i>Vita aeterna sola est vita.</i>	439.	<i>Votum Davidis quale.</i>	322.
<i>Vita bona addit alas orationi.</i>	518.	<i>Vota iustorum exaudit Deus.</i>	333.
<i>dat libertatem,</i>	404.	<i>qua Deo grata.</i>	249.
<i>spiritualis inter naturalem & caelestem media.</i>	543.	<i>Vterus quid in Deo.</i>	255.
<i>est.</i>	397.	<i>Vterus B. Virginis aurora comparatur.</i>	
<i>vera est observatio mandatorum.</i>	89.		
<i>Vita brutorum qualis.</i>	11.		
<i>Vita hec consumitur.</i>	387.		
<i>incolatus.</i>	521.		
<i>introitus & exitus.</i>	525.		
<i>ingis dolor.</i>	535.		
	322.		

FINIS.

I N D E X

C O N C I O N A T O R I V S

I N E V A N G E L I A T O T I V S A N N I .

DOMINICA I. ADVENTVS.

Luca 21, 25.

DRVNT SIGNA, &c.]

Iudicium Dei exactum.	698.
tremendum.	517.
rectum.	438. 698.
solatur pios.	518.
Ira Dei grauis.	98. 862. 863.
Minæ Dei quales.	885.
Impietas omnia inficit.	236.
Peccator tabescet in iudicio.	283. 864.
totus plumbeus est.	863.
Peccatum solum à Deo separat.	480. 885.
est fel draconum.	889.
Iniquitatis tyrannis magna.	492.
Peccandi consuetudo est porta ferrea.	196.
Diplois peccatorum qualis.	237.
Mors improuisa deprecanda.	28.
dissipat omnes spes humanas.	803.
iusto non timenda.	95. 333.
Tunc videbunt filium hominis.]	
Christi arma qualia.	862.
magnificencia qualis.	33. 793.
lux quanta.	282.
Regnum perpetuum.	795.
Tenebræ Deo conspicuæ.	700.
Angeli ad obsequium prompti.	49.
Dei symphoniaci.	835.
Superbi tremunt à conspectu Dei.	98.
Repulsa Dei qualis.	382.
Auersio faciei quid designet.	619.
Ignis inferni qualis.	888.
Odiu perfectum quale.	702.
Improbi sunt præda demonum.	715.
Labor impiorum perpetuus.	714.
Saluatorum numerus incertus.	256.
Iustorum memoria perennis.	283.
Sessio à dextris quid.	253.
Misericordia tantæ ostiaria.	283.
Misericors in iudicio non timebit.	282.
Vita æterna sola est vita.	439.
Animæ in cælum ingressus qualis.	543.
Amici Dei nimis honorari.	701.
Cælum est portio Sanctorum.	745.
Sancti vt stellæ lucen.	813.

DOMINICA II. ADVENTVS.

Matthæi 11, 2.

IOANNES CVM AVDISSET IN VINCVLIS.]

Religiosi compediti.	28.
Tribulatio iustorum propria.	494.
ad Deum incitat.	527.
superatur à iustis.	556.
non fugienda.	439.
pharmacum salutis.	437.
OPERA CHRISTI.] Exquisita.	267.
Christus lux vera.	282.

propitiatio nostra.	597. 601. 602.
pauperes reddit fortes.	701.
Fama bona ingens bonum.	381.
QVID EXISTIS IN DESERTVM? &c.]	
Solitudo deuotionis amica.	26.
Mundus desertum spiritale.	196.
Mundana gaudia sæno similia.	594. 777.
Pellicanus symbolum pœnitentis.	25.
Educatio magni momenti.	382.
Iustitiæ vestis qualis.	619.
Vitiuorum primi motus elidendi.	667.
Homo labilis & mutabilis.	534.
Casti à terrenis segregantur.	666.
Vmbra criminis fugienda.	411.
Semita iustorum qualis.	410.
Feruor spiritus necessarius.	196.
Zelus consumit Sanctos.	493.
Cibus spiritualium qualis.	95.
Deliciæ vitandæ.	734.
Humilitas virtutum custos.	323. 437.
oculos mentis illuminat.	332.
Virtuti studendum.	398. 412. 436.
Perfectio in vnitæte.	588.
Ioannes lucerna Christi.	621.
in periculis securus.	197.
Iusti aspectus prauis grauis.	438.
Iusti Reges.	254. 453.
Peccatores steriles.	760.
Sancti à Deo mirificantur.	311. 701.
sunt montes Dei.	534.
protegent alios.	134.
cælo coniuncti.	544.
Stabilitas omnis à Deo.	835.
Constantia in bono necessaria.	236. 735.

DOMINICA III. ADVENTVS.

Ioannis 1, 19.

TV QVIS ES?]	
Homino quid.	776. 777.
natus ad laborem.	96.
Hominis formatio qualis.	701.
Conscientia examinanda.	425. 940.
Intellectu opus vt quis se norit.	438.
ET CONFESSVS EST, &c.]	
Confessio fiduciam præbet.	106. 112.
mediçna animæ.	197.
Ort custodia adhibenda.	733.
Sinceritas Deo placet.	699.
NON SVM EGO CHRISTVS.]	
Christus solus est redemptor.	601. 602.
Deus pacis.	528.
medius inter concordēs.	627.
Ioannes lucerna Christi.	621.
Deo adscribenda sunt omnia.	237.
Timor Dei principium sapientiæ.	268.
fundamentum virtutis.	411. 481.
Probatio nostra multiplex.	685. 698.
Spiri-	Spiri-

INDEX CONCION. IN EVANG. TOTIVS ANNI.

Spiritualis scientia qualis.	776.	VOLVIT OCCVLTE DIMITTERE EAM.]	
EGO VOX CLAMANTIS, &c.]		Silentium virtutis custos.	399.
Voce quali vtendum in oratione.	744.	Zelus Dei consumit Sanctos.	493.
Clamor cordis qualis.	504.	Casti à terrenis segregati.	666.
Verbum Dei quomodo fouendum.	383.	Oeconomus prudens quis.	282.
Vix Dei quales.	48.	Charitatis præceptum latum.	455.
obseruatio mandatorum.	397.	Discretionis actus quinque.	776.
Via iniquitatis fugienda.	482.	Vmbra quoque criminis fugienda.	411.
Mortificatio semper adhibenda.	367.	ANGELVS DOMINI APPARVIT IN SOMNIS.]	
Semitæ iustorum rectæ.	410.	Noctu meditandum.	424.
Obliqui qui.	564.	Sancti in somnis diuina cogitant.	463.
Pedes sunt animi affectus.	466.	Meditatio legis sapientiam parit.	466.
Impij in circuitu ambulat.	714.	Vota iustorum exaudit Deus.	322. 411.
EGO BAPTIZO IN AQVA.]		Remedium opportunum Deus affert.	481.
Peccatoris renouatio qualis.	47.	Doctrina Dei tranquilla.	198.
Aquâ symbolum tribulationis.	557.	Spes patientiâ nutritur.	412.
compunctionis qualis.	493.	Consolatio vera qualis.	451.
Sementis lacrymarum qualis.	571.	Pauperes Deo curæ.	237.
Pœnitentiâ liqueſcunt corda.	311.	Tribulatio facit nos dignos Deo.	365. 437. 494.
Portus salutis quærendus.	97.	527. 556.	
Pœnitentes Deus adiuuat.	199.	Retributiones Dei quales.	333.
Ieiunij bona quanta.	237.	Benignitas Dei in suos.	431.
Fœcunditas spiritualis quanta.	589.	Manuactorum susceptor Deus.	617. 814. 845.
MEDIVS AVTEM VESTRVM STETIT, &c.]		Sapientia Dei mirabilis.	699. 701.
Præsentia Dei vbiq;.	699. 700.	Vox donec quid in Scripturis.	253.
Deus semper quærendus:	130.		
humilia respicit.	291. 427. 438.		
benignus rectis corde.	564.		

DOMINICA IV. ADVENTVS.

Luca 3, 2.

FACTVM EST VERBVM DOMINI, &c.]	
Verbo Deus creauit omnia.	835.
Verbum Dei quomodo tractandum.	382.
Sanctos illustrat.	467.
ignis consumens est.	493.
Eloquij diuini vis quanta.	132.
Doctrina Dei tranquilla.	198.
innocentiæ iungenda.	381.
Adolescentes tempeſtiuè erudiendi.	382.
Sanctitas scientiæ comes fit.	436.
Salutis præcipua cura fit.	322.
Conſilia Dei nostris præhabenda.	399.
Humiles eliguntur ad magna.	814.
PRÆDICANS BAPTISMVM PœNITENTIÆ, &c.]	
<i>Vide Dominicam præcedentem, vbi hac & sequentia reperiuntur.</i>	

VIGILIA NATIUITATIS.

Matthæi 1, 18.

CVM ESSET DESPONSATA, &c.]	
B. Virgo arca sanctificationis.	619.
Vterus B. Virginis auroræ comparatus.	255.
Ioseph illæsus in tentatione.	131.
Iustus superat tribulationes.	556.
liberalis & munificus.	283. 435.
rectus corde.	564.
simplex ac Deo charus.	281. 699.
Conſilium est animi statera.	468.
Animus in calamitate non despondendus.	430.
Repente nil agendum.	161.
Regimen animarum periculosum.	198.
Intellectus quis bonus.	268.
Scandalum iuxta viam situm.	714.
Fama bona ingens bonum.	380.
Educatio magni momenti.	382.
Probatio Dei qualis.	698.
VT DESCRIBERETVR VNIVERSVS ORBIS.]	
Mundus desertum spiritale.	196.
Homines terreni quales.	313.
Regimen hominum periculosum.	198.
Prælati Ecclesiæ nauarchæ.	197.
Pauperes facile opprimuntur.	365.
ET PEPERIT FILIVM, &c.]	
Incarnatio Christi qualis.	267.
B. Virgo arca sanctificationis.	619.
Christus propriè fructus ventris.	620.
lux nostra.	282.
lucerna Dauid.	621.
labores dulcorauit.	256.
soluit compeditos.	804.
Deus pacis.	528.
Dominus Dauid.	253.
redemptor hoster.	601. 907.
RECLINAVIT EVM IN PRÆSEPIO.]	
Christus in medio duorum animalium positus.	906. 908.
Horoscœnum.	49.
natus ad laborem.	96.
Humilia Deus respicit.	27. 291.
Humiliatio est via exaltationis.	131. 437. 505.
Ingratitudo Iudaicum opprobrium.	161. 163.
Paruos custodit Deus.	323.
Cibus spiritualium qualis.	95.
Virtutis Christi dies qualis.	254.
ET PASTORES ERANT VIGILANTES.]	
Vigilantia quorum propria fit.	535.
Vigillarum piarum commoda.	424. 504.
Ecclesiæ custodes quales.	563.
infantia qualis.	594.
Pauperes Christi fortes.	702.
Simlices Deo chari.	281. 564. 699.
Feruor spiritus necessarius.	196. 504.
ET ECCE ANGELVS DOMINI, &c.]	
Angelus custos in circuitu nostro.	563.

INDEX CONCIONATORIVS

Angeli ad obsequium prompti sunt Dei symphoniaci.	49.	Benedictio Dei omnibus necessaria.	380.
	835.	Saluatorum numerus incertus.	256.
GLORIA IN ALTISSIMIS DEO, &c.]			
Gloria Dei qualis.	794.	QVOTQVOT AVTEM RECEPERVNT, &c.]	
Magnificatio Dei qualis.	93.	Gentes vigent gratia Dei.	198.
Canticum novum quale.	844.	Fecunditas spiritualis qualis.	589.
Laus Dei quomodo celebranda.	851. 852.	Casti a terrenis segregantur.	666.
maximi momenti.	337.	Cor Deo consecrandum.	677.
post communionem adhibenda.	794.	Vita vera est observatio mandatorum.	397. 482.
Laudatio Dei decora.	812.	543.	
munus regale.	836.	Amor Dei omnia superat.	317. 322.
Pax nostra Deus.	564.	Mens ad Deum eleuanda.	549.
quibus competat.	517. 545.	Quies animae in solo Deo.	333.
omni modo curanda.	528.	Sanctitas cum scientia coniungenda.	436.
Pacis bonum maximum.	822.	Sancti a Deo thirificantur.	311. 544.
formula qualis.	544.	in Christo coronantur.	746.
Pacem precabantur communicantes.	822.	nimis honorantur.	701.
MIRATI SVNT, &c.]			
Felicitas inexpectata qualis.	571.	Sanctorum mors felix.	333.
Contemplatio excessum parit.	332.	gloria qualis.	840.
Consolatio vera qualis.	451.	QVI NON EX SANGVINIBVS.]	
Terror Dei salutaris.	557. 588.	Ecclesiae dignitates non danda consanguineis.	256.
Cor Deo consecrandum.	677.	Ecclesiae sunt Regiae.	545.
Manus purae ad Deum leuandae.	630.	Prouidentia Dei in omnibus.	452. 497.
Gratiae quales Deo referendae.	333.	Intellectus quis bonus.	368.
SACRVM DIEI.			
Ioannis 1, 1.			
IN PRINCIPIO ERAT VERBVM.]			
Principium rerum Deus.	28.	Scientia Dei est supra nostrum captum.	699.
Deus Rex saeculorum.	795.	Spes hominum fallax.	803.
immutabilis.	29.	VERBVM CARO FACTVM EST.]	
ineffabilis.	160.	Incarnatio Christi mirificum opus.	267. 907.
immensus.	793.	replet nos bonis.	47. 364.
nullius egens.	313.	Retributiones Dei quales.	333.
amandus propter se est sua veritas.	260.	FESTVM S. STEPHANI.	
Dei magnificatio qualis.	646.	Matthaei 23, 37.	
extensio qualis.	93.	IERVSALEM QVA OCCIDIS PROPHETAS.]	
gloria qualis.	94.	Ingratitudo Iudaeorum quanta.	161. 163.
Doctrina tranquilla.	794.	Invidia cordis tinea.	133.
ira grauis.	198.	Impietas omnia inficit.	236.
potentia immensa.	98.	Vitium cor coagulat.	437.
seruitus gloriosa.	160.	a Deo separat.	480.
testimonia firma.	130. 778.	Iniquitatis tyrannus maxima.	492.
via quales.	560.	Persecutio iniusta quae.	452. 594.
Verbum Dei quomodo tractandum.	382. 383.	Iusti aspectus prauis grauis.	438.
est vita animae.	419. 467.	Iustus maledicas linguas patitur.	527.
Christus Dei brachium & virtus.	852.	non timet mortem.	95.
lux vera.	282.	Martyres sunt Christi testes.	412.
ante luciferum genitus.	255.	Zelus consumit Sanctos.	493.
lapis angularis.	366.	Viri Apostolici quales.	95. 197. 295. 534.
Dei sapientia.	813.	Maligni induunt maledictionem.	237.
spes nostra.	804.	Linguae vitia qualia.	235.
Virtutis Christi dies quae.	254.	Sacerdotum contemptio maxima punitio.	199.
OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT.]			
Verbo Deus omnia creauit.	835.	Doctrina saecularis tumultuosa.	198.
Nihil sine Deo possumus.	580.	Iudaei a Deo deserti.	198. 236.
Possessio Dei nos suthus.	701.	Ecclesiae infantia qualis.	594.
SVEVM NON RECEPERVNT.]			
Ingratitudo Iudaeorum quanta.	161. 163.	Act. 7, 55.	
Iudaei exaruerunt.	198. 236.	VIDIT GLORIAM DEI.]	
Mundus desertum spiritale.	196.	Gloria Dei qualis.	794.
Vitium cor coagulat.	437.	Gloriam Deus vendit laboribus.	256.
Peccatum solum a Deo separat.	480.	Contemplatio ecstasin parit.	332.
Obliqui qui.	564.	Portus salutis quaerendus.	97. 523. 544.
Vitiorum principia tollenda.	667.	Sanctorum portio in caelis.	745.
Maligni imbuuntur maledictione.	237.	Spes praemiorum animarum.	468. 804.
		ET IESVM STANTEM A DEXTRIS DEI.]	
		Iesus est porta caeli.	357. 366.
		Dei benedictus.	361.
		suis adiutor.	27.
		Statio & sessio a dextris quid.	253.
		Stare proprium est seruorum Dei.	630. 645.
			Spiri-

I N E V A N G E L I A T O T I V S A N N I .

Spiritalis belli scientia qualis.	776.	Anima est gloria hominis.	212.
Iusti coronantur in Christo.	746.	Persecutio iniusta quæ:	452.
NE STATVAS ILLIS HOC PECCATVM.]			
Dilectio inimicorum perfecta.	253.	Iniquitatis tyrannus magna.	492.
Charitatis præceptum latissimum.	453.	Auarorum idola qualia.	312.
Canticum nouum quale.	844.	Impietas omnia inficit.	236.
Aspiratio ad Deum est vita animæ.	492.	Impij quales.	480.
Preces Sanctorum forte præsidium.	845.	Persecutorum utilitas quæ.	594.
Oratio qualis intret ad Deum.	518.	QVI CONSVRGENS ACCEPIT EVANG.]	
Manus puræ ad Deum leuandæ.	630.	Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Oculorum eleuatio est habitus orantis.	549.	Resignatus non turbatur.	425.
Iusti superant torrentes tribulationum.	556.	Cæca obedientia oculos facit.	466.
Spes solida in Deo.	804.	Obedientes in tuto navigant.	198.
Quies animæ in solo Deo.	323.	Via Dei quales.	48.
Manuæti Deo dilecti.	317.814.845.	Portus salutis querendus.	97.
Amici Dei nimis honorati.	701.	Egypti egressio mystica qualis.	309.
Animæ in cælum ingressus gloriosus.	543.	Afflictio est pharmacum salutis.	437.527.
FESTVM S. IOANNIS EVANGELISTÆ.			
<i>Ioannis 21, 20.</i>			
DISCIPVLVM QVEM DILIGEBAT IESVS.]			
Manuæti singulariter Deo dilecti.	845.	Iustorum proprium est pati.	494.527.
Diligere quid propriè significet.	322.	Iusti superant tribulationes.	131.556.
Amor Dei insatiabilis.	398.466.	Remedium opportunum Deus adhibet.	481.
Charitatis fraternæ quantum sit bonum.	625.	Sapientia Dei mirabilis.	701.
Amici Dei nimis honorati.	701.	Vigilantia quorum propria.	335.
QVI ET RECÛBÛVIT IN COENA, &c.]			
Cor Deo applicandum.	677.	VOX IN RAMA, &c.]	
charitate dilatandum.	399.409.453.	Sementis lacrymarum fructuosa.	571.
Quies animæ in solo Deo.	323.	Luctus Hebræorum in Babylone.	665.
Recti corde fruuntur pace.	564.	Ecclesiæ infantia qualis.	594.
Contemplatio finis virtutis.	587.588.	Innocentia Deo grata.	699.
ecstasi parit.	332.	Fecunditas spiritalis quanta.	589.
Cibus spiritalium qualis.	95.424.	Christi redemptio copiosa.	602.
Doctrina Dei tranquilla.	198.	Virtutum paruuli elidendi.	667.
quomodo fouenda.	383.	DOMINICA INFRA OCTAVAM	
Somnus symbolum securitatis.	581.	NATIVITATIS.	
Innocentia doctrinæ comes sit.	381.436.	<i>Luca 2, 33.</i>	
Deo placet.	699.	PATER EIVS ET MATER MIRANTES.]	
Perfectio in quo sita sit.	467.	Pietas maiorum quanta.	677.
quibus obtingat.	196.	Beneficia Dei semper recolenda.	46.
Intellectus quis bonus.	268.	Rectorum generatio benedicta.	281.
Castitas virtus regia.	254.	Fama bona ingens bonum.	380.
à terrenis nos auocat.	666.	Contemplatio ecstasi parit.	332.
QVID AD TERTIVM SEQVETVR.]			
Voluntas Dei partim occulta, partim clara.	48.	Misericordia Dei laudis materia.	364.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.	Meditatio quæ Deo grata sit.	439.453.
Seruitus Dei pretiosa.	130.334.778.	legis sapientiam parit.	466.
Homo natus ad laborem.	96.	Deus iuavis rectis corde.	564.
Gloriam Deus vendit laboribus.	256.	BENEDIXIT ILLIS SIMEON.]	
Tribulatio nos Deo dignos reddit.	365.	Sacerdotum gloria qualis.	93.
Deus amandus propter se.	160.	Sancti protegunt alios.	134.
est pars Ecclesiasticorum.	425.	sunt montes Dei.	534.544.
æquus dispensator.	657.	placant Deum.	163.322.845.
Deo omnia patent.	685.699.	à Deo mirificantur.	311.
Mentis oculi ad Deum leuandi.	549.	Ecclesiasticorum perfectio qualis.	425.
FESTVM INNOCENTIVM.			
<i>Matthæi 2, 13.</i>			
ANGELVS DOMINI APPARÛVIT IN SOMNIS.]			
Angeli custodis munus.	563.	Amici Dei honorati.	701.
Angeli ad obsequium Dei prompti.	49.	Benedictio Dei necessaria.	580.
Somnus symbolum securitatis.	581.845.	Laudes Dei eructandæ.	794.
Nox symbolum aduersitatis.	535.	NON DISCEDEBAT DE TEMPLO.]	
Prosectio Dei qualis.	535.714.804.	Standum in domo Domini.	645.
Paruulos custodit Dominus.	323.	Religiosi compediti.	28.
FVTVRVM EST ENIM VT HERODES, &c.]			
Christus iniurijs expositus.	412.	Seruitus Dei nobilissima.	334.778.
		Deus semper querendus.	130.160.
		Perfectio esurienda.	196.398.466.
		semper augenda.	453.
		Salutis præcipua cura sit.	322.
		Exercitatio spiritalis iueunda.	383.
		Oratio est cibus animæ.	424.745.
		Montis oculi ad Deum leuandi.	549.
		Semitæ iustorum quales.	410.
		Iusticia sedulo exortenda.	412.
			Deside-

INDEX CONCIONATORIVS

Desideria pia exaudit Deus. 411.
 Consolatio vera qualis. 451.
FESTVM CIRCVMCISIONIS.
Luca 2; 21.

VT CIRCVMCIDERETVR.]
 Concupiscentia radix peccati. 162.
 militat in membris nostris. ibid.
 Vitiolorum primi motus reprimendi. 667.
 Diplois peccatorum qualis. 237.
 Remedium opportunum Deus adhibet. 481.
 Homo natus ad laborem. 96.
 Mortificatio semper adhibenda. 367. 451.
 Lacrymarum semen pretiosum. 572.
 Castitas virtus regia. 254.

VOCATVM EST NOMEN EIVS IESVS.]
 Nomen Iesu demonibus formidabile. 268.
 labores dulcorauit. 256.
 Iesus nostra redemptio. 597. 599. 601. 602.
Plura de Iesu sine Christo vide in festo S.S. Trinitatis & Dominica III. & XVII. post Pentecosten.

EPIPHANIA DOMINI.

Matthai 2, 1.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERVNT.]
 Iusti Reges. 254.
 Seruitus Dei gloriosa. 130. 334. 778.
 Regium munus est laudare Deum. 836.
 Deus semper querendus. 46. 97. 130. 160.
 Rex saeculorum. 795.
 Viae Dei quates. 48.
 Prudentia virtus regia. 132. 776.
 Intellectus quis bonus. 268.
 Simpliciter Deo chari. 281.
 Semitae iustorum quales. 410.
 Amor omnia reddit facilia. 466.
 Obedientia caeca facit oculos. 466.

TUNC HERODES CLAMVOCATIS MAGIS, &c.]
 Industria nil sine Deo valet. 580.
 Hypocrita qualis. 594.
 Maligni induuntur maledictione. 237.
 Impietas omnia inficit. 236.
 Iniquitatis tyrannus magna. 492.
 Obliqui qui. 564.
 Superbi tremunt a conspectu Dei. 98.
 Homines terreni quales. 313.
 Salus nulla in Principibus. 803.
 Oculi a vanitate auertendi. 472.
 Via iniquitatis fugienda. 482.
 Animam quis in manibus portet. 468.

ET ECCE STELLA QUAM VIDERANT, &c.]
 Consolatio vera qualis. 451.
 Adiutorij diuini necessitas. 438.
 Opera Dei magnifica. 267.
 Protectio Dei qualis. 27. 535. 698.
 Deus adiutor in opportunitate. 481.
 Christus lux vera. 282.
 Consilia Dei nostris proponenda. 399.

OBTVLERUNT EI MVNERA, &c.]
 Deus nullius eget. 313.
 Iusti liberales. 283.
 Vota quae Deo grata. 333.
 Mortificatio semper necessaria. 367. 439.

Oratio est incensum coram Deo. 733.
 animae cibus. 424.
 Canticum nouum quale. 844.
 Manus apertio symbolum munificentiae. 795.

DOM. INF. OCTAVAM EPIPHANIAE.

Luca 2, 42.

ASCENDENTIBVS ILLIS HIEROSOLYMA, &c.]
 Hierosolyma quid significet. 580.
 typus caeli. 543. 667.
 Festa quomodo celebranda. 367.
 Festorum utilitas. 544.
 Iusti superant tribulationes. 556.
 Semita iustorum qualis. 410.
 Educatio magni momenti. 382.
 Cor Deo dicendum. 677.

IN MEDIO DOCTORVM, &c.]
 Christus inter suos medius. 627.
 lucerna David. 611.
 Doctrina Dei pacifica. 198.
 Verbum Dei quomodo tractandum. 382.
 ignis consumens. 493.
 quomodo fouendum. 383.
 sanctus illustrat. 467.
 Scientia sanctitatis adiungenda. 436.
 Intellectus quis bonus. 268.
 Legis anima sunt proba opera. 468.
 Meditatio legis nos armat. 453.
 sapientiam gignit. 466.
 Scriptura sacra myrothecium spirituale. 197.
 Prudentia virtus regia. 132.
 Sapientia Dei mirabilis. 701. 813.
 Discretionis actus quinque. 776.

DOLENTES QUAE REBBAMVS TE.]
 Homo natus ad laborem. 96.
 Afflictio est pharmacum salutis. 437. 527.
 non subterfugienda. 439. 556.
 Semen lacrymarum vile. 572.
 Probatio Dei qualis. 698.
 Resignatus non turbatur. 425.
 Vita iugis dolor. 321.
 spiritualis qualis. 543.

CONSOLATIO VERA QUALIS. 451.
IN HIS QUAE PATRIS MEI SVNT, &c.]
 Consilia Dei nostris praehabenda. 399.
 Mandata Dei exacte seruanda. 381. 482.
 Vita vera observatio mandatorum. 397.
 Cibus spiritualium qualis. 95. 424.
 Deus amandus propter se. 160.
 Dei opera exquisita. 267.
 seruitus pretiosa. 130. 334. 778.
 magnificatio qualis. 93.
 Deo adscribenda bona omnia. 237.
 Obedientes in tuto nauigant. 198. 466.

DOM. II. POST EPIPHANIAM.

Ioannis 2, 1.

NUPTIAE FACTAE SVNT, &c.]
 Hominis occulta formatio. 701.
 dignitas miranda. 776.
 26.
 Felicitas humana vmbra. 580.
 Benedictio Dei omnibus necessaria. 582.
 B. Virgo Mitrato. 625. 626.
 Concordiae bonum ingens. 627.
 Christus inter probos medius. 48.
 Infirmitas nostra Deo explorata. 257.
 Pauper Deo curae. 257.

VINVM

IN EVANGELIO TOTIVS ANNI.

VINVM NON HABENT.]

Deliciae terrenae imperfectae.	453.
Panis virtutis maxime necessarius.	453.
Cibus spiritualium qualis.	95.
Tribulatio nos ad Deum adducit.	527. 551.
Adiutorij diuini necessitas.	438.
Vota iustorum exaudit Deus.	322. 333.
Super sperandum in Deum.	504.
Protectio Dei qualis.	535. 714.
Repulsa Dei qualis.	382.
IMPLETE HYDRIAS AQVA.]	
Aquae symbolum tribulationis.	557.
compunctionis quales.	493.
Consilia Dei nostris praehabenda.	399.
Caeca obedientia optima.	466.
Deus remedium adhibet opportunum.	481.
suauis rectis corde.	564.
verbo omnia creat.	818. 821. 835.
replet nos bonis.	47.
Manus apertio symbolum liberalitatis.	97.
Christus Dominus liberalissimus.	254.
labores dulcorauit.	456.
prudens oeconomus.	481. 657.
Preces Sanctorum potentes.	845.
Felicitas inexpectata qualis.	571.
Misericordia Dei qualis.	794.
vota nostra praeruit.	411.
super omnia opera eius.	795.
Eucharistia miraculum semper nouum.	267.
Perfecta sunt opera Dei.	ibid.

DOM. III. POST EPIPHANIAM.

Matthaei 8, 2.

ECCLELEPROSYVS VENIENS AD ORABATE VM.]

Tribulatio ad Deum adducit.	527.
Portus salutis quaerendus.	97. 130.
Aspiratio ad Deum est vita animae.	492.
Clamor cordis qualis.	504.
Memis oculi ad Deum leuandi.	545.
Manus purae ad Deum leuandae.	163. 630.
Auxilium Dei necessarium.	574. 578. 580.
Malorum principijs occurrendum.	667.
Infirmetas nostra Deo nota.	48.
Vitia odio habenda.	702.
VOLO, MVNDARE.]	
Deus verbo omnia perficit.	835.
vota suorum exaudit.	322. 333.
Christus propitiatio nostra.	597. 599. 601.
arca sanctificationis.	615.
potentia eius immensa.	160.
soluit compeditos.	804.

OSTENDE TE SACERDOTI.]

Conscientia examinanda.	425.
Sacerdotum quanta sit gloria.	93. 131.
Confessio est animae medicina.	197.
Humilitas Deum placat.	163. 332. 437.
Poenitentes Deus adiuuat.	199.
Beneficia Dei recolenda.	46.
Laudatio Dei decora & iucunda.	812. 836.

*De leprosis vide plura in Euangelio Domini-
ca XIII. post Pentecosten.*

*De Centurione vide Feriam quintam post diem
Cinerum.*

TOMVS III.

DOM. IV. POST EPIPHANIAM.

Matthaei 8, 24. 7 ET.

MOTVS MAGNVS FACTVS EST IN MARI.]

Ventorum generatio obscura.	646.
Mare terram ambic.	94.
Aquae symbolum tribulationis.	557. 575.
compunctionis quales.	493.
Vita haec mutabilis.	321. 322. 535.
DOMINE SALVA NOS, PERIMVS.]	
Mors improvisa deprecanda.	28.
maxime terribilis.	322.
Tribulatio ad Deum impellit.	527. 551.
Malorum principijs obuiandum.	667.
Portus salutis quaerendus.	97. 130. 160.
QVID TIMIDI ESTIS MODICAE FIDIS.]	
Puillanimes irritant Deum.	114. 161.
Resignatus non turbatur.	425.
Constantia necessaria.	236.
omnis a Deo.	835.
Infirmetas nostra Deo explorata.	48.
Mortificatio necessaria.	367.
Spes patientia nutritur.	412.
solida in Deo.	804.
Iusti superant torrentes tribulationum.	556.
Praeclari Ecclesiae natarchae.	197.
IMPERAVIT VENTIS ET MARI.]	
Mare obedit Christo.	198.
Felicitas inexpectata qualis.	571.
Quies in solo Deo.	323. 365. 564.
Consolatio vera qualis.	451.
Misericordia Dei quanta.	656. 794. 795.
Sapientia Dei admirabilis.	701.
in omnibus elucet.	96. 452.
Auxilium Dei necessarium.	574. 578. 580.
Protector suorum Deus.	714.
Deo adscribenda sunt omnia.	237.
Eloquia Dei dulcia.	467.
Opera Dei magnifica.	267.

DOM. V. POST EPIPHANIAM.

Matthaei 13, 24.

QVI SEMINAVIT BONVM SEMEN.]

Deus rerum fator.	28. 96.
aequus dispensator.	657.
prudens oeconomus.	282.
replet nos bonis.	47.
quam sit iustus.	493.
Manus apertio symbolum munificentiae.	795.
Benedictio Dei in omnes diffunditur.	788.
Providentia Dei vniuersalis.	452.
Ecclesia a Deo foecundata.	291.
CVM AVTEM DORMIRENT HOMINES, &c.]	
Somnus spiritualis qualis.	845.
Vigilantia necessaria.	533.
Vigiliarum piarum commoda.	424.
Diabolus cur homo ductus.	713.
latebras quaerit.	96.
Regimen animarum periculosum.	198.
Parua non negligenda.	667.
Educatio magni momenti.	382.
Homo mutabilis.	534.
Obliqui qui.	564.
Peccatores sunt praeda daemoris.	715.
versantur in obscuro.	760.
lethargo corripuntur.	398.
alios inficiunt.	236. 480. 492.
Scandalum iuxta viam situm.	714.
Via	

Kkkkkk

INDEX CONCIONATORIVS

<p>Via iniquitatis tritissima. 399. fugienda. 482.</p> <p>SINITE VTRAQVE CRESCERE, &c.] Repente nil faciendum. 161. Zelus accendit Sanctos. 498. Verbum Dei quomodo fouendum. 383. Saluandorum numerus iam incertus. 256. Nil sine Deo. 580. Misericordia Dei infinita. 649. 651. 656. 794. 795. Charitatis præceptum latum. 453. Angeli tutelaris officium quale. 134. 563. 677. Discretionis actus quinque. 776. Fœcunditas spiritalis qualis. 543. 583. Salus hominum sunt diuitiæ Dei. 639. B. Virgo Mitraton. 582.</p> <p>DOM. VI. POST EPIPHANIAM. <i>Matthæi 13, 31.</i></p> <p>SIMILE EST REGNUM CÆLORVM GRANO SINAPIS.] Christus in Eucharistia est granum sinapis. 645. Virtus elucet in infirmitate. 555. 556. Humiliationis magna utilitas. 437. 438. Animæ cellitudo est cordis depressio. 607. Ecclesiæ infantia qualis. 594. fœcunditas quanta. 291. 589. Prælati Angelis comparati. 94. ITA VT VOLVCRES CÆLI, &c.] Veritas Dei nubes tangit. 646. Perfectio semper augenda. 453. 467. Casti à terrenis segregati. in hac vita cælo coniuncti. 544. Sancti à Deo mirificantiur. protégunt alios. 134. montes spirituales. 95. 197. Angeli sunt Dei symphoniaci. ad obsequium prompti. nobis imitandi. 677. Magnificatió Dei qualis. 93. Quiés in solo Deo. 323. Firmitas in solo Deo. 365. 835.</p> <p>SIMILE EST REGNUM CÆLORVM FERMENTO.] Cor charitate dilatandum. 399. 409. 453. Iustitia sedulo exercenda. 412. Potentia Dei immensa. 160. Feruor spiritus necessarius. 196. 383. Gratiæ vigor magnus in Gentibus. 198. Benedictio Dei omnibus necessaria. 580. Manuetudo quantum boni sit. 617. Concordia utilis & iucunda. 625. 626.</p> <p>DOMINICA SEPTVAGESIMÆ. <i>Matthæi 20, 1.</i></p> <p>CONDVCRE OPERARIOS IN VINIAM.] Viz Dei quales. 48. Deus nullius eget. est sua veritas. 620. 646. est sua fidelitas. 795. Rex sæculorum. soluit compeditos. 804. liberalissimus est. gloriam vendit laboribus. 254. Homo natus ad laborem. 96. Vita hæc iugis labor & dolor. vera est observatio mandatorum. 397.</p>	<p>Seruitus Dei gloriosa. 130. 314. 778. Prouidentia Dei in omnibus. 452. Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 437. 527. 551. ITE ET VOS IN VINIAM MEAM.] Pedes sunt animi affectus. 466. Spes semper proficiendum. 480. Spes præmiorum alleuiat. 468. Vita nostra transitus. spiritalis qualis. 535. 543. Pauperes Deo curæ. 237. 281. 291. Seruus Dei ad omnia paratus sit. 211. Vigilantia quorum propria sit. 535. Promissa Dei conditionata. 613. QVID HIC STATIS TOTA DIE OTIOSI.] Stare proprium est seruorum Dei. 630. Standum in domo Dei. 645. Feruor spiritus necessarius est. 196. Iusti obseruant Deum. 546. 549. superant tribulationes. 556. Panis virtutis maximè necessarius. 25. 95. Ædificare sine Deo vanum. 577. 580. Malorum radices extirpandæ. 667. Constantia necessaria. 236. Lacrymarum semen pretiosum. 572. REDDE ILLIS MERCEDEM, &c.] Retributiones Dei quales. 333. Iudicia Dei recta. 438. Angeli tutelaris officium. 563. Manus apertio symbolum liberalitatis. 795. Misericordia Dei multiplex. 656. 794. 795. Felicitas inexpectata qualis. 571. Rectis corde Deus suavis. 564. Fructus laboribus respondent. 585. 588. Redemptio Christi copiosa. 602. Possessio Dei nos sumus. 701. Gentes Iudæos antecedunt. 198. Murmuratio Iudæis familiaris. 163. Multiloquij mala quanta. 715.</p> <p>DOMINICA SEXAGESIMÆ. <i>Lucæ 8, 5.</i></p> <p>EXIT QUI SEMINAT.] Beneficentia Dei in omnes extenditur. 46. Manus apertio symbolum liberalitatis. 97. 795. Doctrina Dei qualis. 132. 198. Deus prudens & æquus dispensator. 282. 657. Mundus desertum spiritale. 196. ALIVD CECIDIT SECVS VIAM.] Via iniquitatis maximè trita. 399. fugienda. 482. Scandala viæ vicina. 714. Semitæ iustorum quales. 410. Peccatores sunt præda dæmonum. 715. Vitium cor coagulat. 437. Obliqui qui. 564. Homo labilis. 534. ALIVD CECIDIT SVpra PETRAM.] Anima sterilis quæ. 760. Hypocritæ fœno tectorum similes. 594. ALIVD CECIDIT INTER SPINAS.] Affectus terrenorum noxius. 467. Concupiscentia radix peccati. 162. Homines terreni quales. 313. Vitiomm radices euellendæ. 667. Auaritia vitanda. 283. 424. ALIVD CECIDIT IN TERRAM BONAM.] Timor Dei fundamentum virtutis. 411. 557. Humi-</p>
---	--

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Humilitas est custos virtutum. 323. 437.
 Mortificatio necessaria. 451. 493. 527.
 Pressuræ non subterfugiendæ. 439.
 Cor charitate dilatandum. 399. 409. 467.
 Verbum Dei quomodo fouendum. 383.
 Educatio maximi momenti. 382.
 Firmitas in solo Deo. 365. 835.
 Os cordis in oratione aperiendum. 492.
 Irrigatio lacrymarum salutaris. 493. 571. 572.
 814. 823.
 Benedictio Dei necessaria. 580.
 Fructus laboribus respondent. 585. 588.

DOMINICA QVINQVAGESIMÆ.
Luca 18, 31.

ECCE ASCENDIMVS HIEROSOLYMA, &c.]
 Hierosolyma quid significet. 580.
 typus cæli. 543. 667.
 à Deo ædificata. 813.
 prærogatiuis illustrata. 821.
VIA DEI QVALES. 48.
 Christus libenter passus. 256.
 iniurijs saginatus. 412.
 propitiatio nostra est. 597. 599. 601.
 Passio Christi est fauus mellis. 365.
 Mors maximè terribilis. 322.
CÆCVS QVIDAM SEDEBAT, &c.]
 Homo natus ad laborem. 96.
 Hominis mira formatio. 701.
 Deus semper inuocandus. 97. 130. 322.
 Humilitas ocalum mentis illuminat. 332.
 Oculi à vanitate auertendi. 411.
 Afflictio est pharmacum salutis. 437. 494.
 adducit nos ad Deum. 527.
 Confessio est animæ medicina. 197.
 Clamor cordis qualis. 504.
 Mentis oculi ad Deum eleuandi. 549.
 Felicitas inexpectata qualis. 571.
 Christus lucerna David. 621.
 Cæca obedientia oculos reddit. 466.
 Magnificatio Dei qualis. 93.

DIES CINERVM.
Matthæi 6, 16.

NOLITE FIERI SICVT HYPOCRITÆ.]
 Hypocritæ similes forno uertorum. 594.
 Obliqui quales. 564.
 Labor sine Deo vanus. 580.
 Anima sterilis quæ. 760.
 Peccatores nesciunt orare. 666.
 Peccatum solum à Deo separat. 481.
 Maligni imbuuntur maledictione. 237.
 Funes peccatorum quales. 425.
 Impietas omnia inficit. 236.
 Circuitus impiorum qualis. 714.
 Improbi malitiam in corde fabricant. 713.
 Iniquitatis tyrannis maxima. 492.
 Oleum peccatorum quale. 734.
 Repulsa Dei qualis. 382.

TV AVTEM CVM IEIUNAS, &c.]
 Sinceritas Deo placet. 699.
 Anima est gloria hominis. 212.
 Rectorum generatio benedicta. 281.
 Semita iustorum recta. 410.
 Iustus solum Deum spectat. 453.
 Iustitiæ vestis lucida. 619.
 Charitas utilis & iucunda. 623. 626.
 Lex Dei amore seruanda. 518.

TOMVS III.

Cor Deo consecrandum. 677.
 Clamor cordis qualis. 504.
 Animæ celsitudo est cordis depressio. 607.
 Humilitas vera custos virtutum. 323.
 Misericordia cæli ostiaria. 283.
 Cinis symbolum pœnitentiæ. 26.
 Homo puluis & cinis. 98.
 fragilis. 49. 534.
 mendax. 332.
 vanitas & vapor. 777.
 Malorum principijs occurrendum. 667.
 Sanctitas cum scientia iungenda. 436.
 Manus puræ ad Deum leuandæ. 630.
 Stare proprium est seruorum Dei. 630. 645.
 Deus nullius eget. 46. 130. 160.
 semper benedicendus. ibid.
 Vita spiritalis qualis. 95. 197. 543.
 Perfectio in quo consistat. 467.

FERIA V. POST CINERES.
Matthæi 8, 5.

ACCESSIT AD EVM CENTVRIQ, &c.]
 Portus salutis querendus. 97. 130. 160.
 Adiutorij diuini necessitas quanta. 438.
 Pietas maiorum quanta. 677.
 Mors maximè terribilis. 322.
 improuisa deprecanda. 28.
 Infirmitas nostra Deo nota. 48.
 Vita nostra qualis. 535.
 Homo natus ad laborem. 96.
 Afflictio est pharmacum salutis. 437. 527.
 Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 437.
 494. 527. 551. 556.
 Probatio nostra multiplex. 698.
EGO VENIAM ET CVRABO EVM.]
 Christus suis adest. 27. 47. 627.
 liberalissimus est. 254.
 humiles exaudit. 27. 131. 291. 411.
 soluit compeditos. 804.
 verbo omnia perficit. 835.
 est propitiatio nostra. 597. 599. 601.
 bonus rectis corde. 564.
 Promissa Dei qualia. 613.
 Misericordia Dei infinita. 649. 651. 656. 794.

DOMINE NON SVM DIGNVS.]
 Timor Dei salutaris. 557. 588.
 Humilitas paruulorum imitanda. 603. 605. 607.
 virtutum custos. 323. 437. 438. 505.
 Mansuetudo quantum boni. 617.
 Semita iustorum qualis. 410.
 Parua non negligenda. 667.
 Perfectio in quo consistat. 588.
 Stare proprium est seruorum Dei. 630. 645.
 Obedientia sit exacta. 381. 397.
ET SANATVS EST PVER IN ILLA HORA.]
 Felicitas inexpectata qualis. 571.
 Benedictio Dei omnia viuificat. 580.
 omne bonum affert. 312.
 Opera Dei mirifica. 267. 311.
 Amici Dei nimis honorati. 701.
 Fidelitas quid in Deo. 795.

FERIA VI. POST CINERES.
Matthæi 5, 43.

DILIGES PROXIMVM TVVM, &c.]
 Diligere quid significet. 322.
 Inuidia cordis tinea. 133.
 Concupiscentia radix peccati. 162.

Kkkkkk 2

Vitium

INDEX CONCIONATORIVS

Vitium cor coagulat.	437.	verus Dauid.	617.
animam sterilem reddit.	760.	Diabolus cur homo dicitur.	713.
Vitiorum motus primi reprimendi.	667.	latebras amat.	96.
Scandalum iuxta viam situm.	714.	venatur peccatores.	715.
Natura corrupta qualis.	410.	Spiritualis belli scientia qualis.	776.
Funes peccatorum quales.	425.	Ieiunij quanta bona sint.	237.
Diplois peccatorum qualis.	237.	Afflictio est pharmacum salutis.	437.527.
Detractio vitium diabolicum.	235.	non subterfugienda.	439.
Vmbra criminis fugienda.	411.	NON IN SOLO PANE VIVIT HOMO.]	
Oidium perfectum quale.	702.	Panis virtutis maximè necessarius.	25.
DILIGITE INIMICOS VESTROS, &c.]		Eucharisticus qualis.	95.197.828.
Doctrina Christi qualis.	198.	Verbum Dei quomodo tractandum.	382.
nos illuminat.	467.493.	ignis consumens est.	493.
Dilectio inimicorum à dextris nos collocat.	253.	Oratio est cibus animæ.	424.
Dilectionis præceptum latum.	453.	Anima est gloria hominis.	212.
Charitas utilis & iucunda.	623.625.626.	Cibus animæ observatio mandatorum.	397.
cordilat.	399.409.	543.	
Lex Dei amore seruanda.	518.	Eloquij diuini vis quanta.	132.467.
Christus Deus pacis & dilectionis.	528.	Doctrina Dei tranquilla.	198.
Pacis bonum maximum.	822.	Scriptura sacra spiritualiter intelligenda.	383.
Amor Dei infatibilis.	398.	myrothecium spirituale.	197.517.
alleuiat omnia.	466.	MITTE TE DEORSVM.]	
Veritas Dei tangit nubes.	646.	Standum in domo Domini.	645.
SABBATO ANTE DOM. I. QVADRAG.		Stare proprium est seruorum Dei.	630.645.
Marci 6, 47.		Sancti sunt montes spirituales.	95.534.
ERAT NAVIS IN MEDIO MARI, &c.]		in periculis securi.	197.
Mare terram ambit.	94.	à Deo mirificantur.	311.
obedit Christo:	198.	Constantia in bono necessaria.	236.
Tribulatio nos probat.	385.437.527.	in solo Deo.	365.
Aquæ symbolum tribulationis.	557.571.	Sanctitas cum scientia coniungenda.	436.
Mors maximè formidabilis.	322.	OSTENDIT EI OMNIA REGNA.]	
Puillanimes irritant Deum.	161.	Concupiscentia radix peccati.	162.
Infirmetas nostra Deo nota.	48.	Terrenorum affectio animam deprimit.	467.
Probatio Dei qualis.	698.	Felicitas humana vmbra.	26.
Animam quis in manibus portet.	467.	Beatitudo sola in cælis.	27.
Nox symbolum aduersitatis.	535.	Vita æterna sola est vera vita.	439.
Peccatores in obscuro degunt.	760.	Homo vanitas.	777.
Ventorum generatio obscura.	646.	Impietas omnia inficit.	235.
Spes patientiâ nutritur.	412.	V A D E S A T A N A.]	
Resignatus non turbatur.	425.	Vitia odio habenda.	702.
Labor sine Deo vanus:	580.	Memoria Dei fugat peccatum.	399.420.700.
CONFIDITE, EGO SVM, &c.]		Cor Deo soli apponendum.	453.677.
Christus labores mitigat.	256.	Deus propter se amandus.	160.
protector suorum est.	627.714.	nullius eget.	313.
Confidens in Deum non commouetur.	560.	Seruitus Dei gloriosa.	130.314.778.
563.		ET ECCE ANGELI ACCESSERVNT, &c.]	
Constantia necessaria.	236.	Angeli ad obsequium prompti.	49.71.
omnis à Deo.	835.	sunt Dei symphoniaci.	835.
Pauperes Deo curæ.	237.	Angeli tutelaris munus quale.	563.
Apostoli in periculis tuti.	197.	Fructus laboribus respondent.	585.588.
Tenebræ Deo conspicuæ.	700.	Triumphus de diabolo gloriosus.	861.
Quies in solo Deo.	323.365.	FERIA II. POST DOM. I. QVADRAG.	
Benignitas Dei in suos.	433.	Matthæi 25, 31.	
Consolatio vera qualis.	451.	Vide Evangelium Dominica primæ Adventus:	
Providentia Dei in omnibus elucet.	452.	quod etiam est de iudicio.	
DOMINICA I. QVADRAGESIMÆ.		FERIA III. POST DOM. I. QVADRAG.	
Matthæi 4, 1.		Matthæi 21, 12.	
DUCTVS EST IN DESERTVM, &c.]		Vide Evangelium Dominica 1x. post Pentecosten:	
Solitudo deuotionis amica.	26.	ubi etiam agitur de emensibus & vendentibus à templo eiectis.	
Mundus est desertum spirituale.	196.	FERIA IV. POST DOM. I. QVADRAG.	
Tentatio est probatio.	698.	Matthæi 12, 38.	
similis vento.	221.	Vide Evangelium Dom. III. Quadrag. ubi agit	
Deliciæ vitandæ.	734.	de immundo spiritu.	
Christus asperam vitam duxit.	222.243.		
humana omnia assumpsit sine peccato.	219.		
libenter passus.	256.		

FERIA

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

FERIA V. POST DOM. I. QVADRAG.

Matthæi 15, 22.

MVLIER CHANANÆA, &c.]
 Gentes susceptæ de via iniquitatis. 185. 192. 198.
 cibo spiritali destitutz. 186.
 Alienigenæ Christo subiecti. 210.
 Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 494.
 524.
 Vita transitus. 535.
 iugis labor & dolor. 322.
 Semen lacrymarum pretiosum. 572.
 Clamor cordis qualis. 504. 744.
 Infirmetas nostra Deo explorata. 48.
 Simples Deo chari. 281. 699.
NON EST BONVM SVMERE PANEM, &c.]
 Probatio Dei qualis. 698.
 Cibus spiritalium qualis. 95.
 Verbum Dei panis mysticus. 80.
 Panis virtutis maximè necessarius. 25.
 Virtus tentatione perficitur. 122. 184.
 Manus apertio symbolum liberalitatis. 97.
ETIAM DOMINE: NAM ET CAPELLI, &c.]
 Intellectus sui bonus. 438.
 Resignatus non turbatur. 425.
 Desperandum numquam. 120. 130.
 Spes patientiæ nutritur. 412. 430.
 Superesperandum in afflictione. 504.
 Expectatio salutaris. 512.
 Constantia necessaria. 236.
 Animæ celsitudo est cordis depressio. 607.
 Amor vincit omnia. 466.
 Manuetudinis quantum bonum. 617.
 Prouidentia Dei etiam in animalia. 64. 75. 76.
 78. 452.
 Amor Dei infatibilis. 398.
O MVLIER MAGNA EST FIDES TVA, &c.]
 Humiles exaudit Deus. 27. 131. 163. 291. 437.
 Spei fructus qualis. 298.
 Pauperes Christi fortes. 702.
 Deo curæ. 237. 289. 316.
 Vota fidelium exaudit Deus. 322. 333. 411.
 Perfectio esurientibus obtingit. 196.
 Misericordia Dei saluifera. 408. 411. 656.
 Retributiones Dei quales. 333.
 Christus propriè seruator. 179. 184. 481. 535.
 580. 597. 599. 602.

FERIA VI. POST DOM. I. QVADRAG.

Ioannis 5, 2.

EST IEROSOLYMIS PROBATAICA.]
Solyma quid significet. 580.
 Hierusalem quid mysticè. 21. 638. 543.
 quas habeat prerogatiuas. 822.
 à Deo ædificata. 813.
 Piscina Baptismi figura. 35. 47. 863.
 Aquæ symbolum tribulationis. 557.
 Probatio multiplex. 683. 698.
 Vita hæc doloris plena. 322.
 Homo natus ad laborem. 96.
 labilis & mutabilis. 554.
 Corpus animæ carcer. 745.
 Infirmetas nostra Deo nota. 48. 172.
 Tentatio probat hominem. 189.
 Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 437.
 494. 527.
 Animus in calamitate non despondendus. 430.
 Afflictio dat intellectum. 660.

Virtus in infirmitate perficitur. 555. 559.
 Expectatio salutaris. 512.
 Angeli ad obsequium prompti. 44. 49. 58.
 tutelares quales. 563.
 Spes patientiæ nutritur. 412. 430.
 Resignatus non turbatur. 425.
HOMINEM NON HABEO.]
 Salus nulla in hominibus. 803.
 Auxilium Dei necessarium. 574. 578. 580.
 Aduentus Christi tempus acceptum. 16. 27.
 Deus semper quærendus. 130.
 vota suorum exaudit. 322. 333.
 remedium opportunum affert. 481.
 protector in se sperantium. 714.
 soluit compeditos. 804.
 Cor Deo dicandum. 677.
 Fertior spiritus necessarius. 196.
 Oculi in Deum dirigendi. 549.
 Manus puræ ad Deum leuandæ. 630.
 Pauper Deo curæ. 237. 289.
 Respectio Dei misericordiam præcedit. 485.
SVRGE, TOLLE GRABATVM TVVM, &c.]
 Spei fructus qualis. 298. 804.
 Consolatio de tribulatione oritur. 342. 451.
 Iusti superant torrentes tribulationum. 556.
 Manfactorum tutor Deus. 814. 845.
 Misericordia Dei multiplex. 656. 794.
 Verbo Deus omnia perficit. 835.
 Czca obedientia oculos facit. 466.
 Pedum vsus laudabilis quis. ibid.
 Felicitas inexpectata qualis. 571.
 Opera Christi mirabilia. 267.
 Copiosa Christi redemptio. 597. 599. 601.
 Membris omnibus laudandus Deus. 852.

SABBATO POST DOM. I. QVADRAG.

IDEM CVM DOMINICA II.

Matthæi 17, 1.

ASSVMIT IESVS PTRVM, &c.]
 Humiles assumuntur à Deo. 814.
 Solitudo deuotionis amica. 26.
 Mons vnde dictus. 563.
 Sancti sunt montes Dei. 534. 544. 864.
 stellis similes. 813.
 à terrenis segregantur. 666.
 in cælis conuersantur. 745.
 Amici Dei nimis honorantur. 686. 701.
 Seruitus Dei gloriosa. 130. 334. 778.
 Apostolorum gloria quanta. 281. 291.
 Vita spiritalis qualis. 543.
ET TRANSFIGVRATVS EST ANTE EOS,]
 Christus inter suos medius. 627.
 liberalissimus. 254. 283.
 gloriose magnificatus. 861.
 lux vera. 282.
 Gloria Dei qualis. 794.
 soli Deo conuenit. 296.
 frustra quæritur ante virtutem. 256. 580.
 Deo similis nemo. 863.
 Virtutis Christi dies qualis. 254. 360. 366.
 Soli Christi typus. 83. 85.
 Indumentum Christi quale. 93.
 Nebula quid. 823.
 Veritas Dei tangit nubes. 646.
 Deus replet nos bonis. 47.
 est pars nostra. 425.
 suavis est rectis corde. 564.
 Deus

K k k k k k ;

INDEX CONCIONATORIVS

Deus æquus munerum dispensator.	657.
Anima est gloria hominis.	212.
Cor Deo dicandum.	677.
BONVM EST NOS HIC ESSERE, &c.]	
Beatitudo qualis.	27.
Contemplatio ecclasiæ parit.	332.
Consolatio vera qualis.	451.
Retributiones Dei quales.	333.
Quies animæ in solo Deo.	323.
Oratio est cibus animæ.	424. 504. 518.
Meditatio qualis esse debeat.	412. 439.
Facies Dei mouet ad virtutem.	310. 421.
Opera Dei magnifica.	267.
Felicitas inexpectata qualis.	571.
Scientia Dei superat nostrum caput.	699.
Mentis oculi ad Deum leuandi.	549.
Iusti diuitiæ intra ipsum.	281.
Tabernacula iustorum qualia.	354.
Hominis dignitas miranda.	776.
ET ECCE VOX DE NYBBE, &c.]	
Doctrina Dei qualis.	198.
Eloquia Dei dulcissima.	467.
Sermones Dei illuminant.	487.
Verbum Dei quomodo fouendum.	383.
Mortificatio semper adhibenda.	367.
Crux symbolum Regni Christi.	241. 248.
Passio Christi fauus mellis.	365.
Perfectio in quo sita.	453. 467. 588.
Hereditas post mortem expectanda.	581.
FERIA I. POST DOM. II. QVADRAG.	
<i>Ioannis 8, 21.</i>	
Ego vado, et queritis me, &c.]	
Via Dei quales.	48.
Querere Deum quid sit.	113. 130.
Portus salutis querendus.	97.
Humana omnia caduca.	85. 26. 36.
Peccatum facit contemptibiles.	199.
placet impijs.	734.
funibus implicat.	425.
omnia inficit.	236.
diabolum facit.	713.
Consuetudo peccandi pessima.	196.
Peccati principia tollenda.	667.
Diplois peccatorum qualis.	237.
Peccator lethargo corripitur.	398.
fit plumbeus.	363.
deoratur à terra.	860.
Via iniquitatis maximè trita.	399.
obliqua.	564.
fugienda.	482.
VOS DE DEORSVM ESTIS.]	
Homines terreni quales.	49. 98. 315. 328.
sedent ad flumina Babylonis.	666.
Affectus terreni incuruant animam.	467.
Castigatio Dei utilis.	355. 365. 657.
PRINCIPIVM QUI ET LOQVOR VOBIS.]	
Principium ortum Deus.	128.
semper idem permanet.	9. 26. 29.
Christus ante luciferum genitus.	255.
Dei benedictus.	361.
Deus pacis.	528.
redemptor noster.	601.
lux vera.	282.
regnat in æternum.	793.
valdè magnificatus est.	93. 267.
Firmitas in solo Deo.	365.

Vita æterna sola est vita.	439.
Repulsa Dei qualis.	382.
FERIA III. POST DOM. II. QVADRAG.	
<i>Matthæi 23, 2.</i>	
SVPER CATHEDRAM MOYSI, &c.]	
Sacerdotes non tangendi.	131.
Sacerdotum gloria qualis.	93.
contemptio, maxima punitio.	199.
perfectio in quo sita.	425.
Praelati Ecclesiæ nauarchæ.	197.
Angelis comparati.	94.
Innocentia doctrinæ comes sit.	381. 436.
Virtus scientiæ præponenda.	436.
Doctrina humilitate tegenda.	382.
Mandata Dei exactè seruanda.	381. 397.
Legis custodia diuitiæ nostræ.	372.
Eloquij diuini vis quanta.	132.
Consilia Dei nostris præferenda.	399.
Obedientes in tuto nauigant.	198.
Cæca obedientia nos reddit oculatos.	466.
OMNIA FACIUNT VT VIBRANTVR.]	
Hypocritæ mendaces.	332. 534.
steriles.	594. 760.
obliqui.	564.
fallaces.	803.
Iudices mali grauiùs à Deo iudicandi.	505.
Lingua dolosa qualis.	527.
Via iniquitatis cauenda.	389. 396.
Funes peccatorum quales.	425.
Iustitia sedulo exercenda.	412.
Deus amandus propter se.	160.
est bonus rectis corde.	564.
firmamentum nostrum.	365.
humiles respicit. 27. 131. 291. 437. 505. 814.	
Nil boni sine Deo.	580.
Simplices Deo chari.	281. 564. 699.
FERIA IV. POST DOM. II. QVADRAG.	
<i>Matthæi 20, 18.</i>	
Vide Dominicam Quinquagesima, & Festum S. Iacobi Maioris Iulij 25.	
FERIA V. POST DOM. II. QVADRAG.	
<i>Luca 16, 19.</i>	
HOMO QVIDAM ERAT DIVES, &c.]	
Diues rare iustus.	285.
deoratur pauperes.	88.
auarus plerumque.	312.
terrenis affixus.	313. 467. 480.
Felicitas humana caduca.	15. 26. 49. 534.
sæcularis qualis.	777.
Spes hominum fallax.	803.
Deliciæ terrenæ imperfectæ.	453.
Via iniquitatis qualis.	389. 396. 399.
Diplois peccatorum qualis.	237.
Vitium cor coagulatur.	437.
MENDICVS NOMINE LAZARVS.]	
Pauperes Deo curæ.	237.
sunt Dei fortes.	702.
facile hinc opprimuntur.	365.
beati coram Deo.	10. 137. 282.
Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 437.	
494. 527.	
Iusti superant torrentes tribulationum.	556.
Consolatio de tribulatione oritur.	342.
Præiuræ non subterfugiendæ.	439.
Spes	

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Spes patientiã nutritur.	412.	via tritissima.	399.
Iustorum vita hymnus Deo.	142.278.410.	via fugienda.	482.702.
FACTVM EST AVTEM VT MORE-		Funes peccatorum quales.	425.
RETVR MENDICVS, &c.]		Vitia placent impijs.	714.
Mors Sanctorum felix.	333.	Scandalum iuxta viam situm.	714.
Iustus non timet mortem.	75.278.	Christus libenter passus.	256.
Memoria iustorum perennis.	283.	MALOS MALE PERDET, &c.]	
Vita nostra transitus.	535.	Deum irritat qui mandata negligit.	196.
Anima est gloria hominis.	212.	Deus cuique pro meritis tribuit.	657.
Virtutis dies quis.	248.254.	Minæ Dei quales.	885.
consummatio qualis.	451.453.467.	Iudicium Dei exactum.	698.
Gloriam Deus vendit laboribus,	256.	Vltio soli Deo competit.	889.
Sancti mirificantur à Deo.	311.	Gentes virent gratiã Dei.	198.
Gloriosus in cælum ingressus.	543.	SABBATO POST DOM. II. QVADRAG.	
Felicitas repentina qualis.	571.	<i>Lucæ 15, 13.</i>	
Iusti coronantur in Christo.	745.746.	PEREGRE PROPECTVS EST, &c.]	
Beatitudo sola in cælis.	27.	Homo instabilis.	324.534.777.
Angeli gaudent de salute nostra.	44.49.	terrenus qualis.	313.
sunt Dei symphoniaci.	835.	carnalis equo comparatus.	861.
Gloria virtutum fructus.	580.	Via iniquitatis tritissima.	399.
MORTVVS EST AVTEM ET DIVES, &c.]		fugienda.	482.492.
Desiderium peccatorum perit.	272.281.	Passiones sunt equi ferocientes	862.909.
Peccator tabescet in iudicio.	284.	Concupiscentia radix peccati.	162.
in tenebris degit.	760.	Subitanea plerumque incauta.	161.
totus plumbeus.	863.	Circuitus impiorum qualis.	714.
funibus suis stringitur.	425.	Mundus est desertum spiritale.	196.
Iudicium Dei exactum.	492.698.	Deliciæ terrenæ imperfectæ.	453.467.
FERIA VI. POST DOM. II. QVADRAG.		Pedes sunt animi affectus.	466.
<i>Mathei 21, 33.</i>		Vitia cor coagulant.	437.734.
PLANTAVIT VINEAM, &c.]		Vitiorum primordia cauenda.	667.
Vinez parabola quid sibi velit.	678.683.	Felicitas humana umbratilis.	26.
Beneficia Dei recolenda.	46.	Peccatum à Deo separatur.	480.
Manus apertio est symbolum liberalitatis.	795.	Ovis error facilis.	519.
Deus Rex sæculorum.	ibid.	Anima sterilis quæ.	760.
Verbo omnia fecit.	835.	Spes hominum fallax.	803.
Hierosolymæ ædificator.	813.822.	IN SE AVTEM REVERSVS DIXIT, &c.]	
amicis suis prouidet singulariter.	701.786.	Paupertas est fundamentum salutis.	896.
omnia suppeditat opportunè.	785.788.791.	Tribulatio ad Deum reuocat.	527.551.
811.907.		dat intellectum.	660.665.
Benignitas Dei quanta.	47.789.	Conscientia examinanda.	425.
AGRICOLÆ APPREHENSIS SERVIS, &c.]		Timor Dei principium sapientiæ.	268.281.
Ingratitudo vitium Iudaicum.	143.151.161.	557.588.	
Prosperitas est causa rebellionis.	887.	Memoria Dei fugat peccatum.	700.
Impietas omnia inficit.	236.	Peccator sedet ad flumina Babylonis.	666.
Concupiscentia radix peccati.	162.	totus plumbeus est.	863.
Inuidia cordis tinea.	133.	quomodo emolliatur.	823.
Obliqui qui.	564.	Portus salutis quærendus.	97.130.
Peccatores plumbei.	863.	Humiliatio est via exaltationis.	131.437.505.607.
tenebras amant.	760.	iram Dei frangit.	163.332.
Persecutores Martyrum quales.	594.	Pœnitentiam non mortem vult Deus.	347.
Martyres sunt Christi testes.	412.	Pœnitentiã liquefcunt corda.	311.
Seruitus Dei nobilissima.	334.778.	Pœnitentes Deus adiutat.	199.
Seruorum proprium est stare.	630.	Semen lacrymarum fructuosum.	571.572.
Iusti maledicas linguas patiuntur.	527.	Lacrymæ piæ sunt donum Dei.	814.823.
patiuntur tribulationes.	494.	Clamor cordis qualis.	504.
superant aduersitates.	556.	Confessio medicina animæ.	197.261.
pretiosam habent mortem.	324.330.333.	Oculorum eleuatio est habitus orantis.	549.
Tribulatio facit nos dignos Deo.	365.527.	Aspiratio ad Deum est vita animæ.	492.
Aquæ symbolum tribulationum.	557.	VIDIT ILLVM PATER IPSIVS, &c.]	
Repentè nil faciendum.	161.	Infirmetas nostra Deo explorata.	48.
HIC EST HERES, VENITE, OCCI-		Misericordia Dei vota nostra præuertit.	411.
DAMVS EVM.]		est mater salutis.	408.
Incarnatio Christi quantum bonum.	267.907.	laudis materia.	364.656.
Iudæi Christum gratis oppugnarunt.	235.	remedium affert.	481.
dolis occiderunt.	224.	soluit compeditos.	804.
exaruerunt.	198.233.236.	Adiutorij diuini necessitas.	438.
Iniquitatis tyrannis magna.	492.	Deus benignus rectis corde.	564.
		Deus	

INDEX CONCIONATORIVM

Deus replet nos bonis.	47.	Obliqui quales.	564.
Benedictio Dei necessaria.	580.	Vita iugis dolor.	322.
Peccatoris renouatio qualis.	47.602.	Spiritualis qualis.	543. 776.
Manus apertio signum munificentiz.	795.	NEMO PROPHETA ACCEPTVS EST IN PATRIA SVA.]	
Felicitas inexpectata qualis.	571.	Iusti aspectus est prauis grauis.	438.
Quies animæ in solo Deo.	323.	Iudæi in Christum ingrati.	161. 235.
Consolatio verâ qualis.	451.	Homines terreni quales.	313. 332.
Charitas utilis & iucunda.	623. 625.	Sapientia humana fallax.	325.
Cor Deo dicandum.	677.	Verbum Dei amarum sensualitati.	467.
Cibus spiritualium qualis.	95.	quomodo fouendum.	383.
Beatitudo sola in cælis.	27.	Iusti maledicas linguas patiuntur.	527.
Nouum Testamentum canticum nouum.	844.	malorum insidijs expositi.	465. 594.
Zelus adurit Sanctos.	493.	multas sustinent tribulationes.	494.
Pax omni modo procuranda.	528. 541.	Sacerdotum contemptio maxima punitio est.	199.
Angeli sunt Dei symphoniaci.	835.	ET REPLETI SVNT OMNES IN SYN- AGOGA IRA.]	
DOMINICA III. QUADRAGESIMÆ.			
<i>Lucæ II, 14.</i>			
ERAT EFFICIENS DÆMONIVM, &c.]			
Dæmon latebras quærit.	96.	Improbi machinantur mala.	713.
igne nocentior est.	909.	Pauperes faciliè opprimuntur.	365.
proprijs armis occisus à Christo.	910.	Christus iniurijs saginatus.	412.
Peccatum cor coagulat.	437.	libenter passus.	156.
solum nocet.	885.	Virtus tentatione perficitur.	122.
fel draconum.	889.	Manfuetudo quantum sit boni.	617. 845.
Peccator lethargo corripitur.	398.	Persecutio quæ iusta vel iniusta sit.	452. 502.
orare nescit.	666.	Iniqui exleges sunt.	480.
præda dæmonis sit.	715.	Ira igni comparata.	862.
funibus suis constringitur.	425.	augetur irritatione.	863.
Diplois peccatorum qualis.	237.	FERIA III. POST DOM. III. QUADRAG.	
Detractio est vitium diabolicum.	235.	<i>Matthæi 18, 15.</i>	
Inuidia cordis tinea.	133.	SI PECCAVERIT IN TE FRATER TVVS, &c.]	
Ingratitudo Iudaicum opprobrium.	167.	Homo labilis & mutabilis.	535.
Christus soluit compeditos.	804.	valdè infirmus.	48.
salus nostra.	532. 597. 599. 601.	Ouis error facilis.	519.
Arma Christi qualia.	862.	Peccatoris emendatio qualis.	47.
Fortitudo Christi in morte eluxit.	908.	Correctio Dei paterna.	41.
Triumphus Christi de diabolo qualis.	861.	Regimen animarum periculosum.	198.
Virtutis Christi dies qualis.	254.	Educatio magni momenti.	382.
Verbum Christi efficax.	895.	Cognitio sui necessaria.	388. 438.
Potentia Christi immensa.	160.	Conscientia examinanda.	425.
CVM FORTIS ARMATVS, &c.]			
Anima est gloria hominis.	212.	Consideratè omnia agenda.	417. 422.
Virtutes sunt arma Dei.	910.	Repentè nihil faciendum.	161.
Stabilitas omnis à Deo.	835.	Prudentia virtus regia.	132.
Protectio Dei qualis.	535. 580.	Discretionis actus quinque.	776.
Quies animæ in solo Deo.	323. 564.	Consilium est animi statera.	468.
Pacis bonum maximum.	822.	Vigilantia Superioribus necessaria.	535.
Redemptio nostra est opus Dei.	907.	Vitia odio habenda non homines.	702.
Magnificatio Dei qualis.	93. 267.	Linguz moderatio est res diuina.	734.
Deo similis nemo.	863.	Doctrina Dei tranquilla.	198.
Confessio est animæ medicina.	197.	Pax omni modo curanda.	528. 544.
CVM IMMUNDVS SPIRITVS, &c.]			
Vita lacteis diabolicis plena.	465.	sacrificanti necessaria.	822.
Mundus desertum spiritale.	196.	Probi sunt pacifici.	508. 512. 517.
Vitiorum primordia tollenda.	667.	Charitas est virtutum genitrix.	888.
FERIA II. POST DOM. III. QUADRAG.			
<i>Lucæ 4, 23.</i>			
MEDICÆ CVRA TEIPSVM.]			
Infirmetas nostra qualis.	172.	complet omnia.	908.
Vitiorum primordia tollenda.	667.	inimicorum perfecta.	253.
Homo labilis & mutabilis.	534. 777.	utilis & iucunda.	623. 626.
Passiones sunt equi ferocientes.	862. 909.	Diligere quid sit propriè.	322.
Sui notitia necessaria.	438.	Cor charitate dilatandum.	399. 409.
Via iniquitatis tritissima.	399.	Præceptum charitatis latissimum.	453.
fugienda.	482.	Ori custodia adhibenda.	733.
Vitia cor coagulant.	437. 480.	Obdurati quomodo emolliendi.	823.
		Intellectus quis bonus.	268.
		Verbum Dei quomodo fouendum.	383.
		sagitta acuta.	527.
		Misericordia Dei multiplex.	656.
		est mater salutis.	408. 411.
		Misericordiz fructus æternus.	277. 282.
		Viri	

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Viri Apostolici quales.	95.	redemptio nostra.	260.265.
Zelus consumit Sanctos.	493.	Misericordia Dei qualis.	794.795.
Minæ Dei quales.	885.	vota nostra præuertit.	411.
Vltio soli Deo competit.	889.	est laudis materia.	364.656.

FERIA IV. POST DOM. III. QVADRAG.

Matthæ 15, 2.

QVARE DISCIPVLI TVI, &c.]

Inuidia cordis tinea.	133.
Murmuratio Iudæis familiaris.	163.
Ingratitudo Iudaicum probrum.	143.151.161.
Vecordia Istraëitarum quanta.	156.
Detractio est vitium diabolicum.	235.527.713.
Maligni imbuuntur maledictione.	237.
Obliqui qui.	564.
Vitium cor coagulat.	437.
Apostoli Dei ministri.	72.197.291.334.
Sacerdotes non tangendi.	131.

QVARE ET VOS TRANSGREDIMINI MANDATVM DEI?]

Correctio Dei paterna.	41.355.
Deum irritat qui mandata negligit.	196.
Mandata Dei nimis diligenda.	281.482.
Præuaricantes quales.	476.
Via iniquitatis fugienda.	482.
Vitiorum principia vitanda.	667.
Obedientes in tuto nauigant.	196.
Iustitiæ studendum.	398.412.
Salutis præcipua cura sit.	322.
Cor patet Deo.	315.
charitate dilarandum.	399.409.453.
Pedes sunt animi affectiones.	466.
Vita nostra transitus.	535.
Protectio Dei qualis.	535.714.
Pauperes spiritu sunt gloriosi.	282.
sunt Christi fortes.	702.
Firmitas in solo Deo.	365.

HYPOCRITÆ, BENE PROPHEAVIT, &c.]

Hypocritæ citò exarescunt.	594.
Sanctitas cum scientia coniungenda.	436.
Verbum Dei quomodo tractandum.	382.
Vita proba dat libertatem.	404.
Iusti aspectus est iniquis molestus.	438.
Funes peccatorum quales.	425.
Industria humana nil sine Deo.	580.
Intellectus quis bonus.	268.
Manuæti singulariter Deo chari.	845.

FERIA V. POST DOM. III. QVADRAG.

Luca 4, 38:

TENEBATUR MAGNIS FEBRIBVS.]

Homo natus ad laborem.	96.
Corpus est animæ carcer.	745.
Infirmetas nostra est Deo nota.	48.172.
Desperandum numquam.	120.430.
Supersperandum semper.	504.
Spes patientiâ nutritur.	412.
Portus salutis quærendus.	97.130.
Afflictio dat intellectum.	365.437.527.551.660.
Vota iustorum exaudit Deus.	322.333.
Auxilium suis Deus.	27.438.
Dextera est symbolum auxiliij.	745.777.
Pauperes Deo curæ.	194.297.289.323.

IMPERAVIT FEBRI, ET DIMISIT ILLAM.]

Potentia Dei immensa.	160.
Verbum Dei efficax.	895.
Christus liberalissimus.	254.
labores dulcorauit.	256.

TOMVS III.

Remedium opportunum Deus affert.	481.907.
Salus à solo Deo.	174.263.
Benedictio Dei qualis.	312.580.
Manus apertio symbolum munificentæ.	795.
Consolatio vera qualis.	451.
Deus est suavis rectis corde.	564.
foluit compeditos.	804.

SVRGENS MINISTRABAT ILLIS.]

Seruitus Dei gloriosa.	130.334.778.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Christus sobriè vixit.	243.
cum simplicibus conuersatus est.	281.
Cibus spiritualium qualis.	95.

FERIA VI. POST DOM. III. QVADRAG.

Ioannis 4, 6.

IESVS ERGO FATIGATVS, &c.]

Homo natus ad laborem.	96.
labilis.	534.
infirmus.	48.
Vita transitus.	535.
Aduentus Christi tempus acceptum.	16.
Vix Dei quales.	48.
Pedes sunt animi affectiones.	466.
Iesus asperam vitam duxit.	222.231.256.
fructus ventris.	620.
suis adest.	627.
lux vera.	282.
redemptor noster.	179.184.597.599.601.
fons sanctitatis.	894.
Peccatores sedent ad flumina Babylonis.	666.
Aquæ symbolum tribulationis.	557.
Tribulatio ad Deum adducit.	527.551.

SI SCIRE DONVM DEI, &c.]

Ouis error facilis.	519.
Conscientia examinanda.	425.
Intellectus quis bonus.	268.
ad sui notitiam necessarius.	438.
Eloquia Dei dulcia.	467.
Doctrina Dei tranquilla.	198.
Verbum Dei panis mysticus.	80.95.
sagitta cordis.	527.
quomodo fouendum.	383.467.
Deus semper quærendus.	130.
esurientibus obtingit.	196.
liberalissimus.	254.
replet nos bonis.	47.
pauperum tutor est.	237.896.
adest in tempore opportuno.	481.907.

SALVS EX IVDÆIS EST, &c.]

Iudæi peculiaris olim Dei populus.	886.
singulari prouidentiâ Dei gubernat.	101.
887.	
Salus à solo Deo.	263.332.
Hierusalem principium lætitiæ.	667.
habuit prærogatiuas à Deo.	822.
Jacob quid.	646.
Pietas maiorum quanta.	677.
ADORABVNT PATREM IN SPIRITV, &c.]	
Cor Deo dicandum.	677.
Sinceritas Deo placet.	699.
Vita vera est obseruatio mandatorum.	397.
Oratio est cibus animæ.	424.
Puræ manus ad Deum leuandæ.	630.

L I I I I

Confes-

INDEX CONCIONATORIVS

Confessio est animæ medicina.	197.	superant torrentes.	356
Seruitus Dei honorata.	334.	Solitudo deuotionis amica.	26.
Magnificatio Dei qualis.	93.794.	Mundus est desertum spiritale.	196.
Opera Dei exquisita.	267.	Fidelium erat cor vnum.	625.
Scientia Dei admirabilis.	701.813.894.	Sancti à terrenis segregantur.	666.
Firmitas in solo Deo.	365.	Feruor spiritus necessarius.	196.
Spes patientiâ nutritur.	412.	Seruitus Dei gloriosa.	130.334.778.
Zelus Dei consumit Sanctos.	493.	Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Consolatio vera qualis.	451.	Constantia in bono necessaria.	236.
SABBATO POST DOM. III. QVADRAG.			
<i>Ioannis 8, 3.</i>			
ADDVCVNT SCRIBÆ ET PHARISÆI MULIEREM IN ADVLTERIO DEPREHENSAM, &c.]			
Circuitus impiorum qualis.	714.	Christus asperam vitam duxit.	222.231.243.
Diplois peccatorum qualis.	237.	medius inter suos.	627.
Obliqui qui.	564.	labores dulcorauit.	256.
Iudæi gratis Christum impugnant.	236.	liberalissimus.	254.
murmuratores.	163.	VNDE MEMVS PANES, &c.]	
ad nihilum redacti.	194.198.233.236.	Tentatio probat hominem.	189.
Tenebræ Deo perspicuæ.	700.	Probatio Dei qualis.	698.
Infirmas nostra Deo explorata.	48.172.	Deus nullius eget.	313.
Concupiscentia radix peccati.	162.	est sua veritas.	620.
Pauperes faciliè opprimuntur.	365.	benignus rectis corde.	563.
Ovis error facilis.	519.	portio suorum.	415.701.
Homo labilis.	534.	replet nos bonis.	47.
Gemitus compeditorum qualis.	20.28.504.	Pauperes Deo curæ.	237.291.473.702.
IESVS AVTEM INCLINANS SE, &c.]			
Animæ celsitudo est cordis depressio.	607.	Infirmas nostra Deo nota.	48.172.
Puluis terræ qui.	17.98.	Prouidentia Dei in suos.	452.
symbolum pœnitentiæ.	26.	Protectio Dei qualis.	194.289.323.535.711.
Repentè nil faciendum.	161.	714.	
Iesus tutor desolatorum.	194.237.316.323.	Simplices Deo chari.	281.699.
pœnitentiam non mortem cupit.	347.	Tribulatio reddit nos dignos Deo.	365.437.494.
propitiatio nostra.	597.599.601.	527.	
pœnitentes adiuuat.	199.	Deliciæ vitandæ.	734.
protector noster.	27.535.	Amor Dei insatiabilis.	398.466.
Deus misericordiæ.	303.435.	ACCEPTIT ERGO IESVS PANES, &c.]	
Miserationes Dei quales.	34.48.411.	Panis spiritualis quî comparandus.	12.424.
Clementia Dei admirabilis.	47.202.	virtutis necessarius.	25.
Sapientia Dei qualis.	813.895.	Eucharisticus qualis.	843.
QVI SINE PECCATO EST VESTRVM, &c.]			
Iudicium Dei rectum.	438.698.	Misericordia Dei multiplex.	411.656.794.
Conscientia cuique propria examinanda.	425.	super omnia opera eius.	795.
Peccator tabescet in iudicio.	284.	Manus apertio signum liberalitatis.	97.795.
Vitiorum destructor Deus.	910.	Oculorum eleuatio est habitus orantis.	549.
Pruuaricatores ad nihilum redigendi.	472.	Benedictio Dei qualis.	580.
Prudentia virtus regia.	132.	Sapientia Dei mirabilis.	701.813.895.
Iudices decet constantia.	735.	Laborum fructus dulces.	588.
Malis vitur in bonum Deûs.	119.	Retributiones Dei quales.	333.
Odium Ægyptiorum profuit Israëlitis.	133.	Manna typus Eucharistiæ.	267.
VBI SVNT, QVI TE ACCVSABANT? &c.]			
Desperandum numquam.	120.	Consolatio vera qualis.	451.
Confessio est animæ medicina.	192.	Obodientia cæca perfectissima.	466.
Sementis lacrymarum fructuosa.	571.	Spes solida in Deo.	804.
Prouidentia Dei in aduersis elucet.	123.452.	in hominibus vana.	803.
Sancti protegent alios.	134.	Deus adest tempore opportuno.	481.907.
Angeli tutelaris munus quale.	564.	Salus à solo Deo.	532.
Charitas vtilis & iucunda.	623.	Felicitas inexpectata gratior.	571.
Manuetudo quantum boni sit.	617.	Opera Dei exquisita.	267.
Felicitas inexpectata qualis.	571.	Magnificatio Dei qualis.	93.793.861.
Via iniquitatis fugienda.	482.	FERIA II. POST DOM. IV. QVADRAG.	
Consolatio vera qualis.	451.	<i>Ioannis 2, 14.</i>	
DOMINICA IV. QVADRAGESIMÆ.			
<i>Ioannis 6, 3.</i>			
SVBIIT IN MONTEM IESVS, &c.]			
Iusti gaudent montibus.	864.	<i>Vide Feriam III. post Dominicam secundam Quadragesimæ, & Dominicam nonam post Pentecosten.</i>	
FERIA III. POST DOM. IV. QVADRAG.			
<i>Ioannis 7, 14.</i>			
IAM DIE FESTO MEDIANTE.]			
Festa quomodo celebranda.	367.544.		
Festorum vtilitas quanta.	544.		
QVOMQ-			

IN EVANGELIO PAVLO V-S-I-A-N-N-I.

QVOMODO HIC LITTERAS SCRIBIT &c.]
 Mutinatio ludæis famularis. 163.
 Detractio vitium diabolicum. 235. 527. 713.
 Ingratitudo probum Iudæorum. 143. 151. 161.
 Invidia cordis tinea. 133.
 Homo instabilis. 224. 332. 534.
 terrenus qualis. 313.
 Pauperes facile contemuntur. 365.
 Peccatores tenebriones. 760.
 sunt plumbei. 863.
 cingunt iustum. 550. 713.
 iusto insidiantur. 465. 480. 502. 594.
 imbuuntur maledictione. 237.
 Virtus tentatione perficitur. 122.
M EA DOCTRINA NON EST MEA, &c.]
 Doctrina Dei tranquilla. 198.
 humilitate tegenda. 382.
 a fastantia remota. 894.
 Scientia Dei mirabilis. 701. 813.
 captum nostrum superat. 699.
 Deus scientiarum Dominus. 894. 895.
 Christus lux vera. 282.
 Deus pacis. 528.
 Innocentia doctrinæ comes sit. 381.
 Humiles eliguntur ad magna. 814. 899.
 Doctores sunt mysticæ nubes. 885.
 Deus semper idem. 9. 24. 26. 29.
QVID ME QVÆRITIS INTERFICERE.]
 Christus iniurijs expositus. 412.
 libenter passus. 256.
 Iustus non timet mortem. 95.
 Iniquitatis tyrannus magna. 492.
 Persecutio iniusta quæ. 452.
 Iustorum proprium est tribulari. 494. 502.
 Afflictionis lucrum quantum. 524. 530.
FERIA IV. POST DOM. IV. QVADRA.
Ioannis 9, 1.
VIDIT HOMINEM CÆCVM, &c.]
De cæco vide Dominicam Quinquagesimam.
LUX SVM MVNDI.]
 Sol Christi typus. 83. 85.
 Christus lux vera. 282.
 lucerna David. 621.
 propitiatio nostra. 597. 599. 601.
LI NVIT LVIVM SVPER OCVLVS
EIVS, &c.]
 Hominis mira formatio. 701.
 Verbo Deus omnia creavit. 835.
 Verbum Dei efficax. 895.
 Deo nemo similis. 863.
 Misericordia Dei multiplex. 656. 794. 812.
NON EST HIC HOMO A DEO, &c.]
 Iudæi ingrati. 161.
 murmuratores. 163.
 obliqui. 564.
 invidi. 133.
 Christum circumveniunt. 224. 235.
 Impietas omnia inficit. 236. 492.
 Linguz vitia lubrica. 235. 713. 714.
 Maligni imbuuntur maledictione. 237. 713.
 Conuersio peccandi pessima. 196.
ET IEICERVNT EVM FORAS.]
 Pauperes facile opprimuntur. 365.
 Peccatores persequuntur iustum. 452. 465. 480.
 594.
 Virtus tentatione perficitur. 122.
 Afflictio salutaris. 527.

Prelium non subterfugenda. 845.
 Iustorum proprium est tribulari. 494. 502.
 Protectio Dei qualis. 535. 711. 714.
 Persecutionum magna utilitas. 355. 369. 437.
 527.
 Auxilium Dei necessarium. 574. 578. 580.
 Deus bonus rectis corde. 564.
 solvit compeditos. 804.
 Soli Deo honor & gloria. 794. 812.
FERIA V. POST DOM. IV. QVADRA.
Idem: Evangelium quod Dominica xv. post
Pentecosten: ubi illud videtur.
FERIA VI. POST DOM. IV. QVADRA.
Ioannis 11, 3.
ECCE QVEM AMAS INFIRMATVR.]
 Mandati Deo dilecti. 845.
 Diligere quid sit proprie. 323.
 Amor Dei infatigabilis sit. 398.
 alleviat omnia. 466.
 Aspiratio ad Deum est vita animæ. 497.
 Clamor cordis qualis. 504. 677.
 Homo infirmus. 534.
 pulsus. 98.
 Humana omnia caduca. 15. 24. 26. 29.
 Infirmitas nostra Deo explorata. 48. 172.
 Vita iugis dolor. 322.
 transitus. 333.
 æterna sola est vita. 439.
 spiritualis qualis. 543.
 Afflictio est pharmacum salutis. 437. 527. 660.
 prouocat ad orandum. 520. 527.
LAZARVS AMICVS NOSTER DORMIT, &c.]
 Somnus symbolum securitatis. 381. 845.
 dissipat spes humanas. 803.
 Mors Sanctorum felix. 333.
 Iustus non timet mortem. 95.
 etiam in bitibus vsuit. 449. 453.
 superat omnes tribulationes. 556. 562.
 in memoria Dei est. 278. 283.
 Aduentus Christi tempus acceptum. 16. 267.
 Opportunè Deus omnia facit. 481. 907.
 Spes patientiã nutritur. 412.
 remedium malorum. 418.
 humana fallax. 803.
 in Deum solida. 804.
 Desperandum numquam. 120.
 Superperandum in Deo. 504.
VT VIDIT EAM PLORANTEM, &c.]
 Semen lacrymarum fructuosum. 571. 572. 814.
 823.
 Penitentes Deus adiuuat. 27. 47. 199. 411.
 Confessio medicina animæ. 197.
 Oratio intrat in conspectu Dei. 518.
 Protectio Dei qualis. 535. 559.
 Adhutorij diuini necessitas. 438. 574. 578. 580.
LAZARE VENI FORAS, &c.]
 Mortis portas confregit Christus. 172.
 Verbum Christi efficax. 895.
 Corpus est animæ carcer. 745.
 Anima est gloria hominis. 212.
 est in manu Dei. 464.
 Peccator lethargo corripitur. 398.
 Funes peccatorum quales. 425.
 Christus soluit compeditos. 804.
 redemptor noster. 601. 602.

INDEX CONCIONATORIVS

SABBATO POST DOM. IV. QUADRAG.

Ioannis 8, 12.

E GO SVM LUX MVNDI.]

Christus lux vera est.	282.
lucerna David.	611.
beneplacitus Patri.	147. 207.
descendit propter nos.	8. 16. 172. 184. 229.
replet nos bonis.	47. 254. 260. 265.
Lucis creatio qualis.	57.
Via Dei qualis.	48.
iustitiz terenda.	405. 410. 412.
iniquitatis fugienda.	482.
Consilia Dei sequenda.	399.
Mandata Dei seruanda.	397.
Pedes sunt animi affectiones.	466.
Scandalum iuxta viam situm.	714.

**V OS SEC VNDVM C ARNEM IVDI-
C ATIS, &c.]**

Homo mendax.	328. 332.
Sapientia humana fallax.	198. 325. 534.
Lingua dolosa pestilens.	235. 527. 584.
Meditatio legis sapientiam gignit.	466.
Legis anima sunt bona opera.	468.
Considerate agendum & loquendum.	417. 422.
Sanctitas scientiz coniungenda.	436.
Firmitas in solo Deo.	265.
Iactantia cauenda.	894.
Improbi alios impediunt.	480.
Correctio Dei paterna.	41.
Sapientia Dei mirabilis.	701.
Tenebræ Deo conspicuæ.	700.
Deus incomprehensibilis.	73. 160.
semper quærendus.	130. 425.
amandus propter se.	160. 417. 421.
Verbum Dei quomodo fouendum.	385.
Sanctos illustrat.	467.
Discretionis actus quinque.	776.

DOMINICA PASSIONIS.

Ioannis 8, 46.

**QVIS EX VOBIS ARGVET ME DE PEC-
C ATO? &c.]**

Judei Christum gratis oppugnarunt.	235.
Invidia cordis tinea.	133.
Detractio est vitium diabolicum.	235. 713. 714.
Calamnia toleratu difficilis.	492.
Peccatum facit contemptibiles.	199.
Peccatores tenebriones.	760.
Funes peccatorum quales.	425.
Maligni imbuuntur maledictione.	237.
Iniqui sunt exleges.	480.
Iniquitatis tyrannus magna.	492.
Iusti aspectus iniquis grauis.	438.
Iustorum proprium est tribulari.	494.
Iusti superant aduersitates.	556.
in hac vita Deo coniuncti.	544.
Persecutio quæ sit iusta vel iniusta.	452.
Persecutores Christi quales.	594.
Malicia non subsistit.	552.
Christus opprobrijs saturatus.	412.
labores dulcorauit.	256.
Rex sæculorum.	795.
scientiarum Dominus.	894.
destructor vitiorum.	910.

NON QVÆRO GLORIAM MEAM, &c.]

Iactantia cauenda.	894.
Gloria Dei quærenda.	130. 160. 494.

Laudatio quæ decora sit.	812.
Omni modo laudandus Deus.	852.
Magnificatio Dei qualis.	93. 861.

FERIA II. POST DOMIN. PASSIONIS.

Ioannis 7, 33.

VADO AD EVM QVI MISIT ME, &c.]

Christus libenter passus.	256.
via cali.	48. 352. 366.
redemptio nostra.	907.
liberalissimus.	254.
semper quærendus.	97. 130.
fons sanctitatis.	894.
Pedes sunt animi affectus.	466.
Iusti Deum obseruant.	546.
superant tribulationes.	556.
Mandata Dei exacte seruanda.	381. 389.
Seruitus Dei nobilissima.	334. 778.
SI QVIS SITIT, VENIAT AD ME, &c.]	
Amor Dei insatiabilis sit.	398. 466.
Cor charitate dilandandum.	399. 409. 623.
Deo dicandum.	577.
Eloquia Dei dulcia faucibus.	467.
Spes præmiorum alleuiat.	468.
Aspiratio ad Deum est vita animæ.	492.
Meditatio legis sapientiam parit.	466.
Dei verbum quomodo fouendum sit.	383.
Protectio Dei tuta.	535. 559. 711. 714.
Deus æquus redditor.	657.
benignus rectis corde.	564. 578. 580.
susceptor mansuetorum.	611. 617. 814. 845.

FERIA III. POST DOMIN. PASSIONIS.

Ioannis 7, 2.

ERAT IN PROXIMO DIES FESTVS, &c.]

Festa quomodo celebranda.	367.
Festorum utilitas quanta.	544.
Iactantia cauenda.	894.
Malicia non constat sibi.	552.
Peccatores nesciunt orare.	666.
sunt plumbei.	863.
Passiones sunt equi feroces.	862. 909.
Inuidia cordis tinea.	133.
Odiu perfectum quale.	702.
Præsentia Dei vbique.	699. 700.
MEVM TEMPVS NONDVM IMPLETVM EST.]	
Opportuno tempore Deus omnia facit.	907.
Christus libenter passus.	256.
iniurijs laceffitus.	412.
Iusti aspectus prauis grauis.	438.
Mansuetudo quantum boni sit.	617.
IVDÆI ERGO QVÆREBANT EVM, &c.]	
Iniqui Christum persequuntur.	594.
mala machinantur.	713.
circumdant iustum.	350. 527. 714.
exleges sunt.	480.
Judei ingrati.	161. 235.
murmuratores.	163.
exaruerunt.	198. 236.
Detractio est vitium diabolicum.	235.
Iudicium malum grauius puniendum.	505.

FERIA IV. POST DOMIN. PASSIONIS.

Ioannis 10, 22.

**FACTA SVNT ENCENIA IN HIE-
ROSOLYMIS, &c.]**

Festa quomodo colenda.	367.
Festorum utilitas.	544.
Bene-	

I N E V A N G E L I A T O T I V S A N N I .

Beneficia Dei recolenda. 46.
Omni modo laudandus Deus. 82.
Hierosolymæ ædificator Deus. 813.
 prærogatiuz quales. 822.
CIRCUMDEDERUNT EVM IVDÆI, &c.]
Iudæi Christi persecutores. 235. 594.
 murmuratores. 163.
 ingrati. 143. 151. 161.
 inuidi. 133.
Iniquitatis tyrannis magna. 492.
 via qualis. 399.
Hypocritæ obliqui. 564.
 fœno comparati. 594.
 tenebriones. 760.
Detractio vitium diabolicum. 235.
Iusti aspectus iniquis moleſtus. 438.
Iuſtorum proprium eſt tribulari. 494. 556.
Lingra dolosa qualis. 527.
Scandalum iuxta viam ſitum. 714.
Manſuetudo quantum boni. 617. 845.
Dôctrina Christi tranquilla. 198.
 humilitate tegenda. 382.
Christus libenter paſſus. 256.
 iniurijs ſaginatus. 412.
 deſtructor vitiorum. 910.
 opportunè omnia fecit. 907.
Arma Christi qualia. 862.

FERIA V. POST DOMIN. PASSIONIS.
Luca. 7, 37.

Vide feſtum B. Mariæ Magdalena 22. Iuly.

FERIA VI. POST DOMIN. PASSIONIS.
Ioannis 11, 47.

COLLEGERUNT ERGO PONTIFICES, &c.]
Prælati Eccleſiæ nauarchæ. 197.
Sacerdotum gloria qualis. 93.
Dôctrina ſæcularis tumultuoſa. 198.
Impietas omnia inficit. 236.
Inuidia cordis tinea. 133.
Malitia ſibi non conſtat. 552.
Improbi mala machinantur. 713. 734.
 exleges. 480.
 fœno rectorum ſimiles. 592. 594.
Obliqui quales. 564.
Via iniquitatis tritiſſima. 399. 482.
Vitium cor coagulat. 437.
Funes peccatorum quales. 425.
Paſſiones ſunt equi ferocientes. 852. 909.
Diplois peccatorum qualis. 237.
Spes hominum fallaces. 803.
Captiuitas multiplex. 566. 567.
Lingua dolosa qualis. 527.
Iudæi Christum fruſtrâ oppugnant. 235.
Iuſti ſuperant tribulationes. 556.

SABBATO POST DOMIN. PASSIONIS.
Ioannis 12, 10.

COGITAVERVNT AUTEM PRINCIPES, &c.]
Iniquitatis tyrannis quanta. 492.
Induſtria humana nil poteſt ſine Deo. 580.
Subita ſunt incauta. 161.
Homines ſunt variabiles. 534.
 terreni quales. 313.
Vide plura Feria præcedenti.

ACCEPERUNT RAMOS PALMARVM.]

Vide Euangelium Dominica ſequentis.

NISI GRANVM FRUMENTI, &c.]
Vide Euangelium in Feſto S. Laurentij
10. Auguſti.

DOMINICA PALMARVM.
Matthæi 21, 1.

CVM APPROPINQVASSENT HIEROSOLYMIS, &c.]
Aduentus Christi tempus acceptum. 16. 267.
Hieruſalem typus cæli. 543. 580.
 quas habeat prærogatiuas. 813. 822.
Vita noſtra tranſitus. 35. 535.
Semita iuſtorum qualis. 410.
Opportunè Deus omnia facit. 907.
ECCË REX TVVS VENIT, &c.]
Christus Rex ſæculorum. 795.
 pax noſtra. 528. 564.
 manſuetus. 617.
 manſuetorum ſuſceptor. 814. 845.
 benignus rectis corde. 564.
 inter concordēs mediuſ. 627.
 redemptio noſtra. 602.
 corona iuſtorum. 746.

HOSANNA FILIO DAVID, &c.]
Novum Teſtamentum eſt canticum nouum. 844.

Paſmodia dulcis & decora. 645. 812. 852.
Omnis ſpiritus laudet Dominum. 852.
Laudes Dei eructandæ. 794.
Humilitas paruulorum imitanda. 605. 607.
Innocentia Deo grata. 699.
Pueri ſoli laudant Deum. 290.
Paruulos cuſtodit Dominuſ. 323.
Cof Deo dicandum. 677.
Manuſ puræ ad Deum leuandæ. 630.
Fœcunditas ſpiritualis quanta. 589.
Peccatores neſciunt cantare Deo. 666.
Magnificatio Dei glorioſa. 861.
Rectorum generatio benediſta. 284.
Deo ſimilis nemo. 862.
Virtuſ elucet in infirmitate. 555. 559.
Seruituſ Dei nobiliſſima. 334. 778.
Humilitas mentem illuminat. 332.
Iuſtitia veſtiſ qualis. 619.
Saluſ nulla in hominibuſ. 803.

PASCHA DOMINI.
Marci 16, 2.

VALDE MANE VNA SABBATORVM, &c.]
Vigiliarum piarum commoda. 424. 504. 618.
Noctu meditando. 424. 927.
Deuſ ſemper querendus. 130.
Pedum vluſ quiſ laudabilis. 466.
Aſpiratio ad Deum eſt vita animæ. 492.
Tentatio probat hominem. 189. 437.
Conſtantia neceſſaria. 236.
Seruituſ Dei glorioſa. 130. 334.
Perfectio eſurientibuſ obtingit. 196.
Concordia vnguento comparata. 626.
Confidens in Deo non commouetur. 560. 563.
Simplices Deo chari. 281.
Laboreſ Chriſtuſ dulcorauit. 256.
Gloria fruſtrâ queritur ante virtutem. 580.
Angeli ad obſequium prompti. 49.
 Dei ſymphoniaci. 835.

SVRREXIT, NON EST HIC, &c.]
Fortitudo Christi in morte eluxit. 908.
Nox reſurrectionis clariffima. 700.
 Llllll ; Here-

INDEX CONCATIONARIUM

Hereditas post mortem cernitur.	581.	Pacem precandi formula qualis.	822.
Somnus spiritalis qualis.	845.	Pax à Deo postulanda.	828.
Felicitas inexpectata qualis.	571.	bonum maximum.	822.
Dextera symbolum auxilij.	776. 777.	ex virtute oritur.	825.
Opera Dei magnifica.	267.	omni modo procuranda.	828.
Quies animæ in solo Deo.	323.	sacrificanti necessaria.	822.
Deus adest in tempore opportuno.	481. 907.	QVID TURBATI ESTIS, &c.]	
Christus diabolum proprijs armis occidit.	910.	Infirmetas nostra Deo explorata.	48.
nostra redemptio.	597. 599. 607.	Terror Dei salutaris.	571. 588.
Magnificatio Christi gloriosa.	861.	Timor spe fulciendus.	814.
Consolatio vera qualis.	451.	Resignatus non turbatur.	441.

FERIA II. PASCHÆ.

Lucæ 24, 15.

**ET IESUS IESVS APPROPINQUANS
IBAT CVM ILLIS, &c.]**

Apostoli sunt lapides Ecclesiæ.	27. 95.
sunt cor Christi.	221. 230.
Iesus in medio suorum.	627.
congregat dispersos.	813.
solvit compeditos.	804.
desideria suorum exaudit.	411.
Præsentia Dei vbiq̃ue.	699. 700.
Homo labilis.	534.
Ovis error facilis.	519.
Infirmetas nostra Deo nota.	48.
Portus salutis quærendus.	97. 130.
Probatio Dei qualis.	698.

QVI SVNT HI SERMONES, &c.]

Sermo quis laudabitur sic.	735.
Beneficia Dei semper recolenda.	46.
Pressuræ non subterfugiendæ.	439.
Iustorum proprium est tribulati.	494.
Iusti superant tribulationes.	556.
Peccatores in obscuro versantur.	760.
Pietas in periculis exercenda.	398.
Tribulatio facit nos dignos Deo.	365. 437. 527.

MORS dissipat omnes spes humanas. 803.

Seruus Dei ad omnia paratus sit. 211.

**NONNE HÆC OPORTUIT PATI
CHRISTVM, &c.]**

Christus libenter passus.	236.
nostra redemptio.	627.
benignus rectis corde.	564.
Constantia in bono necessaria.	236.
omnis à Deo.	835.
Verbum Dei efficax.	895.
Doctrina Dei tranquilla.	192.
Scriptura spiritaliter intelligenda.	383.
Intellectus quis bonus.	268. 438.
Eloquia Dei dulcia faucibus.	467.
Cor charitate dilatandum.	399. 409. 623.
Deo dicandum.	677.
Cibus spiritalis qualis.	95.
Panis virtutis maximè necessarius.	25.
Eucharistia est animæ medicina.	197.
memoriale Dei.	267. 268.
Laudes Dei post synaxin recitandæ.	794.

FERIA III. PASCHÆ.

Lucæ 24, 36.

STETIT IESVS IN MEDIO, &c.]

Iesus in medio suorum.	627.
lux vera.	68. 93. 282.
pax nostra.	528. 564.
paruulos custodit.	323.
Amici Dei nimis honorati.	701.

seruus Dei.	822.
bonum maximum.	822.
ex virtute oritur.	825.
omni modo procuranda.	828.
sacrificanti necessaria.	822.
QVID TURBATI ESTIS, &c.]	
Infirmetas nostra Deo explorata.	48.
Terror Dei salutaris.	571. 588.
Timor spe fulciendus.	814.
Resignatus non turbatur.	441.
Firmitas in solo Deo.	565.
Gloria laboris merces.	256.
frustrâ quæritur ante virtutem.	589.
Deus semper quærendus.	180.
sua veritas est.	620.
suscceptor manifestorum.	814. 845.
æquus dispensator.	657.
Benedictio Dei qualis.	580.
Virtutis Christi dies quæ.	254.
Deo similis nemo.	863.
Felicitas inexpectata qualis.	571.
Novum Testamentum est canticum novum.	844.

DOMINICA IN ALBIS.

Ioannis 20, 19.

ET FORAS EGRESSI SUNT CAUSÆ, &c.]

Infirmetas nostra qualis.	172.
Tentatio probat hominem.	189.
tenebras avertit.	416.
Virtus orationis perficitur.	1201.
Præsentia Dei vbiq̃ue.	699. 700.
Potentia Dei immensa.	260.
Pax omnibus necessaria.	528.
quibus competat.	517.
Benedictio Dei quid importet.	312.

**NISI VIDERO IN MANIBVS VESTRIS
FIXVRAM, &c.]**

Peccator lethargo corripitur.	398.
in tenebris versatur.	760.
à Deo emollitur.	823.
Deus incomprehensibilis.	73.
Ovis error facilis.	519.
Vitium cor coagulat.	437.
Diplois peccatorum qualis.	237.

INFER DIGITVM TVVM HVC, &c.]

Correctio Dei paterna.	41. 355.
Auxilium suis Deus.	27.
Pauper Deo curæ.	237.
Adiutorij diuini necessitas.	438.
Remedium opportunum Deus affert.	481.
Verba Dei sagitta.	529.
Eloquia Dei dulcia faucibus.	467.
Veritas Dei tangit nubes.	646.

DOMINVS MEVS ET DEVS MEVS.]

Confessio duplex.	178.
medicina animæ.	197.
necessaria peccatori.	148.
lætitiam adfert.	106. 112.
Aspiratio ad Deum est vita animæ.	492.
Clamor cordis qualis.	504.
Cor Deo dicandum.	677.
Contemplatio ecstasin parit.	332.
Pœnitentes Deus adiuvat.	199.
Peccatoris renovatio qualis.	47. 823.
Lacrymæ piæ sunt donum Dei.	814. 823.
Seruitus Dei pretiosa.	778.

Seruus

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Seruus Dei ad omnia paratus sit. 211.
Gloria nostra Christus. 204.

DOMINICA II. POST PASCHA.
Ioannis 10, 14.

EGO SVM PASTOR BONVS, &c.]

Christus libenter passus. 256.
soluit compeditos. 804.
dispersos Israëlis congregavit. 813.
vicia destruxit. 910.
diabolum occidit. *ibid.*
cælum referavit. 357. 365.
nos redemit. 597. 599. 601.
paruulos custodit. 323.

Ovis error facilis. 519.
Vigilantia pastoris propria. 535. 618.
Ecclesiæ custodes quales. 563. 588.
Parua non negligenda. 667.
Simplices Deo chari. 281.
Mansueti Deo gratissimi. 614. 617. 814. 845.
Humilia Deus respicit. 291.
Saluandorum numerus incertus. 256.

ET ALIAS OVBS HABEO, &c.]

Pauperes Deo curæ. 237.
Obliqui qui. 564.
Auxilium Dei necessarium. 574. 578. 580.
Fecunditas spiritalis quanta. 589.
Euangelij prouentus ingens. 193.
Misericordia Dei multiplex. 656. 794.
Verbum Dei quomodo seruandum. 383.
Mandata Dei exactè seruanda. 381.
Vita vera est obseruatio legis. 397.
Possessio Dei nos sumus. 701.
Obedientes in tuto degunt. 196. 546.

DOMINICA III. POST PASCHA.
Ioannis 16, 16.

MODICVM, ET IAM NON VIDEBITIS ME, &c.]

Tempora sunt obseruanda. 83. 546.
Vita hæc transitus. 535.
iugis dolor. 322.
Creaturæ veterascunt. 9. 11. 24.
Homo mutabilis. 36. 49. 98. 535.
natus ad laborem. 96.
infirmus. 534.
Mors dissipat spes humanas. 803.

PLORABITIS ET FLEBITIS VOS, &c.]

Lacrymæ piæ sunt donum Dei. 814. 823.
Lacrymarum semen pretiosum. 572.
Gemitus compeditorum qualis. 21.
Tribulatio nos reddit dignos Deo. 365. 437.
527. 551.

Pressuræ non subterfugiendæ. 439.
Mortificatio semper adhibenda. 367.
Humiliatio est via exaltationis. 131.
Mansuetudo Deo gratissima. 614. 617. 814. 845.
Deus est sua veritas, pars suorum. 425.
immutabilis. 29.
replet nos bonis. 47.
Christus labores dulcorauit. 256.
pater noster. 535. 560.
Spes in futurum extendenda. 90.
Constantia in bono necessaria. 236.
Silentium virtutis custos. 399.
Cor charitate dilatandum. 399. 409.
Amor alleuiat omnia. 466.

Spes præmiorum solatur. 468.
Gloria virtutis merces. 580.
Fructus laboribus respondent. 585. 588.
Hereditas post mortem cernitur. 581.
Memoria iustorum perennis. 283.

DOMINICA IV. POST PASCHA.
Ioannis 16, 5.

VADO AD EVM QVI MISIT ME, &c.]

Vix Dei, quales. 48.
Mors Sanctorum felix. 333.
Homines terreni quales. 313.
Vita hæc transitoria. 535.
Intellectus quis bonus. 268.
Mortificatio necessaria. 367.
Afflictio est pharmacum salutis. 437.
Spes patientiæ nutritur. 412.
Virtus relucet in infirmitate. 555.
Gloria frustrâ queritur ante virtutem. 580.
Semen lacrymarum pretiosum. 572. 814. 823.
Deus opportunè omnia facit. 907.

ILLE ARGVET MVNDVM DE PECCATO, &c.]

Spiritus sanctus quàm sit iustus. 493. 657.
scientiarum Dominus. 894.
destructor viuorum. 910.
dux ad cælum. 761.
Iudicium & iustitia qui differant. 160.
Iudicium Dei exactum. 698.
solatur pios. 518.
Medicus etiam vrens laudandus. 833.
Mali non diu dominabuntur. 563.
Superbi vilescunt Deo. 678.
Odium perfectum quale. 702.
Peccatum solum à Deo separat. 480.
facit nos contemptibiles. 199.
Memoria Dei fugat peccatum. 700.
Spiritalis belli scientia qualis. 776.

DOMINICA V. POST PASCHA.
Ioannis 16, 23.

SI QVID PETERITIS PATREM, &c.]

Oratio est cibus animæ. 80. 95. 424.
qualis exaudiatur. 518.
quali voce faciendâ. 744.
quali reuerentiâ. 745.
est genus incensi. 733.
Sanctorum efficax. 845.
quæ intret in conspectu Dei. 518.
Deus semper querendus. 130. 160.
nullius eget. 313.
est portio suorum. 425.
est sua veritas & fidelitas. 620. 799.
bonus rectis corde. 564.
Clementia Dei admirabilis. 47.
Misericordia Dei quanta. 411. 794.
cæli ostiaria. 283. 656.
Prouidentia Dei in omnibus. 452.
Os cordis aperiendum. 492.
Clamor cordis qualis. 504.
Cor Deo dicandum. 677.
Feruor spiritus necessarius. 196.
Manus puræ ad Deum leuandæ. 630.
Mentis oculi in Deum figendi. 549.
Solitudo deuotionis amica. 26.
Deuotio Davidis quanta. 617.
Psalmodia dulcis & decora. 645.

VSQVE MODO NON PETISTIS, &c.]

Peccatores orare nesciunt. 666.
Repulsa

INDEX CONCIONATORIVS

Repulsa Dei qualis.	382.	opportunitatem docet.	907.
Tribulatio ad Deum ducit.	527.	est omnia in omnibus.	928.
Nox symbolum aduersitatis.	535.	dux ad cælum.	761.
orationi amica.	927.	replet nos bonis.	47.
Portus salutis quærendus:	97.	Ecclesiæ fundator.	291.
Pœnitentes Deus adiuuat.	199.	Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Spes patientiâ nutritur:	412.	Doctrina Dei qualis.	198.
solida in Deo.	804.	Firmitas in solo Deo.	365.
præmij alleuiat:	468.	Scandalum iuxta viam situm.	714.
Retributiones Dei quales.	333.795.481.535.	Vita spiritalis qualis.	543.

ASCENSIO DOMINI

Marci 16, 14.

RECUMBENTIBVS VNDECIM, &c.]		in infirmitate perficitur.	555.
Cibus spiritalium qualis.	95.	Manfuetudo necessaria.	617.814.845.
Concordia vnguento comparata.	626.	Charitas utilis & iucunda.	623.
ingens bonum.	625.844.	Spes solida in Deo.	804.
Christus medius inter suos.	627.	ABSQVE SYNAGOGIS FACIENT	
Correptio Christi paterna.	41.	vos, &c.]	
Peccatores à Deo emolliuntur.	823.	Peccatores persequuntur iustos.	452.594.
Mortificatio semper adhibenda.	367.698.	in obscuro versantur.	760.
Compunctio aquæ salutaris.	493.	Pressuræ non subterfugiendæ.	439.
Verba Christi sagittæ.	527.	Homo natus ad laborem.	96.

PRÆDICATIONE EVANGELII, &c.]

Euangelium canticum nouum.	844.	Iustorum proprium est tribulari.	494.
Euangelij prouentus ingens.	193.	Iusti superant tribulationes.	556.562.
Fœcunditas spiritalis magna.	589.	Tribulatio reddit nos dignos Deo.	365.437.
Fructus laboribus respondent.	585.588.	527.551.	
Labores Christus dulcorauit.	256.	Afflictio dat intellectum.	660.
Apostoli Dei ministri.	72.95.197.	Supersperandum in afflictione.	504.
Principes Ecclesiæ.	291.	Captiuitatis fructus magnus.	553.566.
spiritalis equi.	909.911.	Apostoli in periculis securi.	197.
Iusti superant tribulationes.	556.	Martyres sunt Christi testes.	412.
Virtutes sunt arma Dei.	861.910.	Mors Sanctorum felix.	333.
Baptismus est mare spiritale.	863.	Perfectio in quo sita.	467.

ASSUMPTVS EST IN CÆLVM, &c.]

Humiliatio est via exaltationis.	131.607.	FESTVM PENTECOSTES.	
Christus est porta cæli.	357.366.	<i>Ioannis 14, 23.</i>	
nostra redemptio.	597.599.601.	SI QVIS DILIGIT ME, &c.]	
sua veritas & fidelitas.	620.	<i>Diligere</i> quid sit proprie.	322.
Christi caro arca sanctificationis.	615.619.	Amor Dei insatiabilis sit.	398.
indumentum quale.	93.	alleuiat omnia.	466.
in cælum ingressus gloriosus.	543.	Deus amandus propter se.	160.
sessio à dextris quid.	253.	suauis rectoris corde.	564.
manus eleuatio quid.	163.	vbique præsens est.	699.700.
virtutis dies qualis.	254.	omnia in omnibus.	928.
magnificatio gloriosa.	794.861.	est portio suorum.	425.
Homini mira dignitas.	776.	se nobis accomodat.	560.
Iusti in Christo coronantur.	746.	in nobis habitat.	548.
à terra segregantur.	666.	murus & antemurale.	553.
Gloria virtutem sequitur.	256.580.	præsidium inexpugnabile.	559.563.
Sanctorum portio in cælis.	745.	replet nos bonis.	47.
Hereditas post mortem cernitur.	581.	48.	
Quies in solo Deo.	323.	Viz Dei quales.	546.549.
Contemplatio ecstasim parit.	332.	Iusti Deum obseruant.	556.
Deo similis nemo.	863.	superant tribulationes.	281.397.482.
Angeli sunt Dei symphoniaci.	835.	Mandata Dei nimis amanda.	130.
Omnis spiritus laudat Dominum.	852.	Seruitus Dei gloriosa.	667.

DOMINICA INFRA OCTAŪAM

ASCENSIONIS.

Ioannis 15, 26.

CVM VENERIT PARACLITVS, &c.]		Benedictio Dei necessaria.	132.
Spiritus sanctus spiritus veritatis.	620.	Eloquij Dei vis magna.	198.
scientiarum Dominus.	894.	Doctrina Dei tranquilla.	95.
fons sanctitatis.	ibid.	Cibus spiritalis qualis.	607.
destructor vitiorum.	910.	Animæ celsitudo est cordis depressio.	324.804.
		quies in solo Deo.	Deo

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Deo adscribenda omnia.	237.	Evangelium est canticum novum.	844.
Charitas vtilis & iucunda.	623.625.	Salus in primis querenda.	97.
Concordiæ magnum bonum.	627.	Timor Dei sapientiæ principium.	268.403.
Ecclesia à Deo fœcundata.	291.	Vitia eradicanda.	667.
Feruar spiritus necessarius.	196.	Mandata Dei feruanda.	281.381.397.482.518.
PARACLITVS AVTEM SPIRITVS, &c.]		Verbum Dei fouendum.	383.
<i>Vide quæ Dominicâ præcedenti notata de Spiritu sancto, & quæ FERIA III. Pasche de Pace dicta sunt.</i>		Educatio maximi momenti.	382.
FERIA II. PENTECOSTES.		Vita spiritualis qualis.	543.
<i>Ioannis 3, 16.</i>		Perfectio in quâ consistat.	588.
SIC DVVS DILEXIT MVNDVM, &c.]		Possessio Dei nos sumus.	701.
Dilectio quid sit propriè.	322.	BAPTIZANTES EOS IN NOMINE, &c.]	
complet omnia.	908.	Baptismus est mare spiritale.	863.
Misericordia Dei immensa.	794.	Rore gratiæ vivificamur.	929.
super omnia opera eius.	795.	Iustificatio nostra est opus Dei.	907.
vota nostra præuenit.	411.	Iustitia sedulè colenda.	412.
Clementia Dei mirabilis.	47.	Iustitiæ vestis qualis.	619.
Incarnatio Christi nostra vivificatio.	907.	Cor Deo consecrandum.	677.
Redemptio nostra est opus Dei.	ibid.	Memoria Dei necessaria.	399.
Salus à solo Deo est.	532.535.	Arma Christi qualia.	862.
Christus est pax nostra.	528.544.	Spiritualis fœcunditas quanta.	589.887.
lux vera.	68.93.282.	Benedictio Dei necessaria.	586.
spes nostra.	804.	Deus æternus.	26.
dispersos congregavit.	813.	imensus.	94.
vitia destruxit.	910.	immutabilis.	29.
DILEXERVNT HOMINES MAGIS		omnia in omnibus.	928.
TENEBRAS, &c.]		amandus propter se.	160.
Homines terreni quales.	313.	semper benedicendus.	46.160.
Concupiscentia radix peccati.	162.410.	replet nos bonis.	47.364.
Tentatio tenebras affert.	416.	benignus rectis corde.	564.
Carnalis homo iumento similis.	861.	iustissimus.	894.
Vitium cor coagulat.	437.	ab omnibus laudandus.	852.
facit nos contemptibiles.	199.	Magnificatio Dei qualis.	93.
Impietas omnia inficit.	236.	Gloria Dei quanta.	793.
Malitia non subsistit.	552.	DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.	
Peccatores tenebriones.	760.	<i>Luca 6, 36.</i>	
sedent ad flumina Babylonis.	666.	ESTOTE MISERICORDES.]	
plumbei sunt.	863.	Misericors in iudicio non timebit.	282.
Funes peccatorum quales.	425.453.	Misericordia est cæli ostiana.	283.
Via iniquitatis fugienda.	482.	iusta esse debet.	425.
FERIA III. PENTECOSTES.		quibus obtingat.	348.
<i>Ioannis 10, 1.</i>		Misericordiæ Dei est mater salutis.	408.411.794.
<i>Vide Evangelium Dominica secunda post Pascha de bono Pastore ac fure: quod est huic affine.</i>		est laudis materia.	364.795.
FESTVM SS. TRINITATIS.		nostra vota præuenit.	411.
<i>Matthæi 28, 18.</i>		Miserationes Dei quales.	34.42.48.
DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS, &c.]		Clementia Dei admirabilis.	47.
Christus Dominus omnium.	253.	Charitas virtutum genitrix.	888.
immensæ potestatis.	160.	vtilis & iucunda.	623.625.
ante luciferum genitus.	255.	est cordis dilatatio.	399.409.453.
Rex sæculorum.	795.	Dilectio complet omnia.	900.
rerum principium.	28.	inimicorum perfecta.	253.
fons sanctitatis.	894.	Manuetudo Deo grata.	614.617.814.845.
scientiarum Dominus.	ibid.	NOLITE IUDICARE, &c.]	
lux vera.	282.	Iudicium Dei exactum.	698.
lapis angularis.	366.	malum grauius iudicandum.	505.
labores dulcoravit.	256.	Iudices decet constantia.	735.
liberalissimus.	254.	Repente nil faciendum.	161.
DOCETE OMNES GENTES.]		Prudentia est virtus regia.	132.
Apostoli sunt Dei ministri.	72.	Discretionis actus quinque.	776.
Ecclesiæ nauarchæ.	197.291.	Regimen animarum periculosum.	198.
spirituales equi.	909.911.	Pax omni modo curanda.	528.545.
Doctores sunt mysticæ nubes.	885.	Vitia odio habenda, non homines.	702.
Concionatores sunt spirituales patres.	929.	Iusti Deum observant.	546.
TOMVS III.		superant tribulationes.	556.
		non pereunt.	562.
		Iustitiæ vestis qualis.	619.
		Vltio soli Deo competit.	889.

M m m m m

FESTVM

INDEX CONCINATIONIS

FESTVM CORPORIS CHRISTI.

Ioannis 6, 56

CARO MEA VERE EST CIBVS, &c.]

V. Eucharistia in pane & vino instituta. 95.
 quibus danda. 620.
 panis cælestis. 823.
 est memoriale Dei. 267.
 miraculum semper nouum. 268.
 animæ medicina. 197.
 habet omnem saporem suauitatis. 645.

Manna typus Eucharistiæ. 267.

Legalis cultus abolitus. 12.

Nouum testamentum canticum nouum. 844.

Deus suavis rectis corde. 364.
 habitat in nobis. 548.
 replet nos bonis. 147.
 verbo omnia facit. 839. 895.
 membris omnibus laudandus. 848. 852.

Peccatum solum à Deo separat. 480.

Vitiorum primordia tollenda. 667.

Cor Deo sacrandum. 677.

Memoria Dei necessaria. 399.

Gratia Dei est vita animæ. 929.

Christus est nostra propitiatio. 597. 599. 601.
 Deus pacis. 528.

Pax mutua communicanti necessaria. 822.

Sancti Deo & inter se coniuncti. 544.
 à terrenis segregantur. 666.

Charitas utilis & iucunda. 623.

Sacerdotum gloria magna. 93.
 dignitas regalis. 678. 776.

Laudes Dei post communionem eructandæ. 794.
 sint decoræ ac iucundæ. 812.

Dei retributiones quantæ. 337.
 remedia opportuna. 481.
 benedictio necessaria. 580.
 Festa quomodo celebranda. 367. 544.

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.
Luca 14, 16.

HOMO QUIDAM FECIT COENAM, &c.]

Deus liberalissimus. 254.
 magnificus. 797. 861.
 Rex sæculorum. 795.

Vide plura de Deo & Christo in Feste SS. Trinitatis.

ET COEPERVNT OMNES EXCVSARE, &c.]

Concupiscentia radix peccati. 161.
 Auaritia vitanda. 424.
 idololatria. 312.
 Natura corrupta qualis. 410.
 Via iniquitatis tritissima. 399.
 fugienda. 482.
 Vitium cor coagulat. 437.
 Peccatum solum à Deo separat. 480. 885.
 Consuetudo peccandi pessima. 196.
 Diplois peccatorum grauis. 237.
 Funes peccatorum quales. 425.
 Peccatores sedent ad flumina Babylonis. 666.
 sunt steriles. 760.
 sunt plumbei. 863.
 deuorantur à terra. 864.
 sunt præda diaboli. 715.
 lethargo corripiuntur. 398.

Affectus terrenorum hominem incuruat. 313.
 467.

Diues iustus valdè rarus. 281.

Deliciæ terrenæ imperfectæ. 453.
 Industria hominum sine Deo vana. 580.
 Carnalis homo similis equo. 861.
 Homo labilis. 534.
 Iniquitatis tyrannis magna. 492.
 Scandalum iuxta viam suum. 714.
 Salutis præcipua cura fit. 322.
 Saluatorum numerus incertus. 256.
 Promissa Dei conditionata. 613.
 Beneficia Dei semper recolenda. 46.
 Patris virtutis necessarius. 25.
 Seruus Dei semper paratus fit. 211.
 Iudæi ingrati. 161.
 murmuratores. 163.
 deserti à Deo. 198. 236.

TUNC IRATVS PATERFAMILIAS, &c.]

Iudicia Dei recta. 438. 698.
 Minæ Dei quales. 885.
 Deum irritat qui mandata negligit. 196.
 Viz Dei quales. 48.
 Sapientia Dei in mundi regimine elucet. 96.
 Mundus desertum spiritale. 196.
 Vita nostra transitus. 535.
 æterna sola est vita. 439.
 Paupertas fundamentum beatitudinis. 896.

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.

Luca 15, 1.

ERANT APPROPINQUANTES AD IESVM, &c.]

Iesus semper quærendus. 130.
 dispersos congregat. 813.
 soluit compeditos. 804.
 pœnitentes adiuuat. 199.
 est lux vera. 282.
 redemptio nostra. 601. 907.
 humiles respicit. 27. 672.
 propter nos descendit. 827.

ET MVRMVRABANT PHARISÆI, &c.]

Murmuratio Iudæis familiaris. 163.
 Ingratitudo Iudæorum vitium. 161.
 Pharisæi superbi. 580.
 obliqui. 564.

QVI HABET CENTVM OVES, &c.]

Ovis error facilis. 519.
 Homo labilis. 534.
 Infirmitas nostra Deo nota. 48.
 Pauper Deo curæ. 237. 325.
 Mundus hic desertum spiritale. 196.
 Cura salutis præcipua habenda. 322.
 Anima est gloria hominis. 212.
 Saluatorum numerus incertus. 256.
 Peccatum separat à Deo. 480.
 Remedium opportunum Deus affert. 481. 907.
 Parua non negligenda. 667.
 Fructus labori respondet. 585. 588.
 Mansuetudo Deo accepta. 614. 617. 814. 845.
 Charitas dulcis & iucunda. 623. 625.
 virtutum genitrix. 888.
 complet omnia. 908.
 Hominis mira dignitas. 776.
 Misericordia Dei mirabilis. 43. 364.
 super omnia opera eius. 795.
 Protectio Dei qualis. 536. 714.
 alis comparata. 887.
 Gratia Dei est vita animæ. 929.
 Consolatio vera qualis. 451.
 Festa quomodo celebranda. 367. 544.

DOMI-

I N E V A N G E L I A T O T I V S A N N I .

DOMINICA IV. POST PENTECOSTEN.

Luca 5, 3.

DOCEBAT DE NAVICULA TURBAS, &c.]

Doctrina Christi qualis. 198.

Christus inter suos medius. 627.

 se nobis accommodat. 560.

 scientiarum Dominus. 894.

 opportune omnia facit. 907.

 semper querendus. 97.130.

 est porta cæli. 357.366.

Maris manus quales. 97.

Eloquij Christi vis magna. 132.467.

Iusti Deum observant. 546.

PER TOTAM NOCTEM LABORANTES, &c.]

Peccatores in obscuro versantur. 760.

Tenebræ lucefcunt Deo. 685.695.700.

Ventorum generatio obscura. 646.

Vitiorum motus sedandi. 667.

Vita spiritalis qualis. 543.

Vigilantia necessaria. 535.

Sanctitas cum scientia coniungenda. 436.

IN VERBO AVTEM TVO LAXABO RETE, &c.]

Verbum Dei efficax. 895.

 ignis confumens. 493.527.

Spes solida in Deo. 804.

Auxilium suis Deus. 27.

Perfectio esurientibus obtingit. 196.

Obedientes in tuto navigant. 198.466.

Viz Dei quales. 48.

Dextera symbolum auxilij. 745.777.

Deus nullius eget. 313.

 suavis rectis corde. 564.

 spiritalem docet scientiam. 776.

Prælati Ecclesiæ nauarchæ. 197.

Fructus laboribus respondent. 585.588.

Fertilitas spiritalis quanta. 589.

Humiles eliguntur ad magna. 814.

Deo similis nemo. 863.

DOMINICA V. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 5, 20.

NISI ABUNDAVERIT IUSTITIA VESTRA, &c.]

Iustitia sedulo exercenda. 412.

Innocentia doctrinæ comes sit. 381.436.

Malitia non subsistit. 552.

Vitia odio habenda. 702.

 reddunt nos contemptibiles. 199.

 cor coagulant. 437.

Iudicium Dei exactum. 698.

Simplices Deo chari. 281.

Manfueti Deo dilecti. 845.

Perfectio in quo sita sit. 467.

 Ecclesiasticorum qualis. 425.

Hyprocitæ similes scæno. 594.

Passiones sunt equi indomiti. 862.909.

SI ERGO OFFERS MVNVS TVVM, &c.]

Manus puræ ad Deum leuandæ. 630.

Cor charitate dilatandum. 399.409.453.

Pax à Deo expetenda. 928.

 omni modo curanda. 528.

 vera vnde existat. 544.545.

 sacrificanti necessaria. 822.

Animorum concordia ad orationem requiritur. 844.

T O M V S I I I .

Peccatores nesciunt orare. 666.

Oratio incensi genus. 733.

 quali voce promenda. 744.

Dilectio quid sit proprie. 322.

 est mater virtutum. 888.

 inimicorum perfecta. 253.

Vltio soli Deo competit. 889.

DOMINICA VI. POST PENTECOSTEN.

Marci 8, 1.

Vide Dominicam quartam Quadragesimæ.

DOMINICA VII. POST PENTECOST.

Matthæi 7, 15.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS, &c.]

Scandalum iuxta viam situm. 714.

Hypocritæ quales. 594.

Obliqui qui. 564.

Homo mendax. 332.

Industria humana sine Deo vana. 580.

Doctrina sæcularis tumultuosa. 198.

Peccatores cauendi. 482.689.

Impietas omnia inficit. 236.437.

Malorum principijs occurrendum. 667.

ARBOR BONA FRUCTVS BONVS FACIT.]

Fructus laboribus respondet. 585.588.

Benedictio Dei necessaria. 580.

Ecclesiæ fertilitas magna. 887.

Charitas virtutum mater. 888.908.

 dulcis & iucunda. 623.625.

 complet omnia. 908.

Fœcunditas spiritalis quanta. 589.

Perfectio semper augenda. 453.

Iustitia sedulo excolenda. 412.

Sancti à Deo mirificantur. 311.

 protegent alios. 134.

Bonus quæ ratione Deus. 364.

Opera Dei perfecta. 267.

MALA AVTEM ARBOR, &c.]

Concupiscentia radix peccati. 162.

Vitium cor coagular. 437.

 contemptum parit. 199.

Maligni imbuntur maledictione. 237.

Carnalis homo inutilis. 861.

Anima sterilis quæ. 760.929.

DOMINICA VIII. POST PENTECOST.

Luca 16, 2.

REDDE RATIONEM VILICATIONIS TVÆ.]

Conscientia examinanda. 425.

Consilium est animi statera. 468.

Consideratè omnia agenda. 417.422.

Parua non negligenda. 667.

Iudicium Dei exactum. 698.

 tremendum. 517.

 rectum. 438.698.

 solatur pius. 518.

Anima est gloria hominis. 212.

Peccator tabescet in iudicio. 284.

Mors maximè terribilis. 322.

 dissipat spes humanas. 800.803.

 improvisa deprecanda. 28.

Sanctorum felix. 95.333.

SCIO QUID FACIAM, &c.]

Desperandum est numquam. 120.

In Deo superperandum. 504.600.

M m m m m 2

INDEX CONCIONATORIVS

Afflictio dat intellectum.	660.	omnia inficit.	236.
Portus salutis querendus.	97. 130.	Instantia cauenda.	894.
Deus nullius eget.	313.	Linguae vitia lubrica.	235.
gloriam vendit laboribus.	256.	Multiloquij mala.	713.
aequus dispensator.	657.	Repulsa Dei qualis.	382.
docet scientiam.	776.	[ET PUBLICANVS A LONGE STANS, &c.]	
Iustitiae studendum.	398. 412.	Terror Dei salutaris.	557. 588. 814.
Iusti obseruant Deum.	546.	Timor Domini initium sapientiae.	268. 281.
Peccatoris renouatio qualis.	47.	Portus salutis querendus.	97.
Seruitus Dei pretiosa.	130. 334. 778.	Humiliatio est via exaltationis.	131. 895.
Panis virtutis necessarius.	25.	Humilis argumentum quale.	603. 607.
Prudentia virtus regia.	132.	Humilitas virtutum custos.	323.
Preces Sanctorum placant Deum.	163. 845.	Poenitentia Deum flecit.	147. 163. 199. 311.
Cor charitate dilatandum.	399. 409. 453.	Confessio est animae medicina.	197.
Misericordia Dei infinita.	649. 651. 656.	Misericordia Dei nos praenit.	411. 656.
caeli ostiaria.	283.	occurrit veritati.	206.
mater salutis.	363. 408.	caeli ostiaria.	283. 794.
Vita aeterna sola est vita.	439.	Lacrymae pia sunt donum Dei.	814. 823.

DOMINICA IX. POST PENTECOSTEN.

Luca 19, 41.

CUM APPROPINQUARET IESVS HIERUSALEM, &c.]

Hierosolymae aedificator Deus.	813.
summa olim gloria.	538. 540. 543.
praerogatiuae quales.	822.
Felicitas humana umbratilis.	26.
saeno similis.	594.
Christus lacrymas consecrauit.	572.
Lacrymae pia sunt donum Dei.	814. 823.
Iudaeorum uicordia magna.	156.
superbia in quo sita.	580.
Cordis elatio noxia.	605. 607.
Vitiorum principijs occurrendum.	667.
destructor Deus.	910.
Timore Dei carnes configendae.	481.
Terror Dei salutaris.	557. 583. 588.
Veritas Dei tangit nubes.	646.
Captiuitatis fructus magnus.	553. 566.
Poenitio impiorum est opus Dei.	657.

ET INGRESSVS IN TEMPLVM, COE- PIT EFFICERE, &c.]

Templum 40. annis aedificatum.	576.
Festa quomodo celebranda.	367. 544.
Sanctitas loci peccatum aggrauat.	928.
Possessio Dei nos sumus.	701.
Funiculus quid in Scripturis.	699.
Fraes peccatorum quales.	425.
Zelus Dei consumit Sanctos.	493.
Dauidis magnus.	424.
Phinees zelosus & misericors.	163.
Odium perfectum quale.	702.
Ita Dei grauis.	98. 862.
Iudices decet constantia.	735.
Feruor spiritus necessarius.	156.
Natura corrupta plus appetit.	410.
Via iniquitatis trita.	399.
Vitio soli Deo competit.	889.

DOMINICA X. POST PENTECOSTEN.

Luca 18, 10.

DVO HOMINES ASCENDERVNT, &c.]

Hypocritae saeno similes.	594.
obliqui.	564.
steriles.	760.
nesciunt orare.	666.
Oleum peccatoris quale.	734.
Peccatum separat a Deo.	480.

Manus purae ad Deum letandae.	630.
Veritas Dei tangit nubes.	646.
Rortae iustitiae quales.	344. 556. 366.
Iudicium Dei exactum.	698.

DOMINICA XI. POST PENTECOST.

Marci 7, 32.

ADDVCVNT EI SVRIVM ET MVTVM, &c.]

Tribulatio ad Deum adducit.	527. 551. 660.
Auxilium Dei necessarium.	574. 578. 580.
Deus adiutor in tribulatione.	672.
vota suorum exaudit.	322. 333.
Homo natus ad laborem.	96.
Hominis oculo formatio.	701.
Remedium Dei opportunum.	481. 907.
Manus apertio symbolum liberalitatis.	795.
Salus a solo Deo.	532.
Christus liberalissimus.	294.
soluit compeditos.	804.
propitiatio nostra.	597. 599. 601.
Linguae moderatio est res diuina.	734.
Fidens Deo non commouetur.	960.
Potentia Dei immensa.	160.
Eloquia Dei dulcia.	467.
Opera Christi exquisita.	271.
Pietatis merces vberissima.	
Misericordia Dei laudis materia.	364. 649. 794.
Magnificatio Christi gloriosa.	861.

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

Luca 10, 25.

SVRREXIT TENTANS ILLVM, &c.]

Hypocrita mendax.	332. 534.
obliquus.	564.
fallax.	803.
sterilis.	760. 803.
exlex.	480.
insidiatur iusto.	350. 465. 480. 502. 713.
Viz Dei quales.	48.
Vita vera est observatio legis.	397.
Legis anima sunt bona opera.	468.
Mandata Dei exacte seruanda.	381. 454.

HOMO QVIDAM DESCENDEBAT AB

HIERUSALEM, &c.]

Hierusalem typus caeli.	543. 580. 667.
Hieru-	

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Hierusalem quas habeat prerogativas.	822.	Seruitus Dei pretiosa.	130. 334. 778.
Vita laqueis plena.	465.	Seruus Dei ad omnia paratus sit.	212.
Via iniquitatis trita.	399.	Salus in primis quaerenda.	97.
fugienda.	482.	in solo Deo est.	528. 532.
Sacerdotum gloria qualis.	93.	nulla in Principibus.	803.
Leuita quales.	425.	Deo adscribenda sunt omnia.	237.
Spes hominum fallax.	803.	cor dicandum.	677.
Pietas in periculis exercenda.	398.	similis nemo.	863.
Misericordia est caeli ostiaria.	283.	Anima est gloria hominis.	212.
laudis materia.	411. 656.	sterilis quae.	760.
Semitae iustorum rectae.	410.	Iusti Reges.	254.
Iustus liberalis & munificus.	283.	Deum obseruant.	546. 549. 562.
Manus apertio est symbolum liberalitatis.	97.	folius sunt Dei.	453. 701.
795.		Felicitas mundana umbratilis.	26. 196.
Mundus desertum spiritale.	196.	Sapientia humana fallax.	326. 332.
Pauper Deo curae.	237.	Concupiscentia radix peccati.	162.
Sancti protegunt alios.	134.	Auatum idola qualia.	312.
Angeli custodis munus.	563.	Iniquitatis via trita.	329. 483.
Salutis cura praecipua.	322.	tyrannis magna.	492.
Charitatis praecipuum latum.	453.	Benedictio Dei necessaria.	580.
Cor charitate dilatandum.	399. 409.	in omnia diffunditur.	788. 795.
Dilectio virtutum mater.	888.	Dei consilia nostris praefenda.	399.
utilis & iucunda.	623. 625.	opera perfecta.	262. 267.
omnia alleuiat.	466.	protectio qualis.	535. 711. 714.
complet omnia.	908.	prouidentia in suos.	452. 481.
Salus a solo Deo.	532.		
Redemptio Christi copiosa.	602.		
Remedium Christi opportunum.	481. 907.		
Consolatio vera qualis.	451.		

DOMINICA XV. POST PENTECOST,
Luca 7, 12.

ECCE DEFUNCTVS EFFEREBATUR, &c.]	
Mors dissipat spes humanas.	800. 803.
improuisa deprecanda.	28.
maximè terribilis.	322.
iustorum pretiosa.	324. 330. 333.
Mortem non timet iustus.	278.
Vita nostra consumitur.	11. 15. 24. 49.
transitus.	535.
iugis dolor.	322.
Portae mortis quae.	185.
Porta Dei qualis.	366.
Corpus animae carcer.	745.
Luctus Hebraeorum qualis.	665.
Peccator lethargo corripitur.	398.
Imperfecti moriuntur in dimidio dierum.	23.

QVAM CVM VIDISSET DOMINVS, &c.]	
Humiles Deus respicit.	18. 27. 131. 291.
Pauper Deo curae.	237.
Misericordia Dei multiplex.	656.
vota praeuenit.	411. 656.
Christus confregit portas mortis.	172.
gloria nostra.	204. 212.
soluit compeditos.	804.
humiles consolatur.	451. 810. 814.
adiutor opportunus.	481. 907.
verbo omnia facit.	835. 895.
Dei potentia infinita.	160.
prouidentia in aduersis elucet.	123.
opera exquisita.	267.
eloquia dulcia.	467.
gratia resuscitatur.	929.
Felicitas inexpectata qualis.	571.

DOMINICA XVI. POST PENTECOST,
Luca 14, 1.

ET IPSI OBSERVABANT EVM.]	
Iudaei Christum gratis persequuntur.	235.
ingrati.	161.
murmuratores.	163.
detractores.	235.

M m m m m m 3 Improbi

DOMINICA XIII. POST PENTECOST.
Luca 17, 12.

DECEM VIRI LEPROSI, &c.]	
Vita nostra transitus.	535.
Homo fragilis.	49. 534.
Concupiscentia radix peccati.	162.
Infirmetas nostra Deo nota.	48.
Oratio in tribulatione adhibenda.	933.
cum feruore facienda.	504.
Tribulatio facit nos dignos Deo.	365. 437. 527.
OSTENDITE VOS SACERDOTIBVS.]	
Sacerdotum magna dignitas.	674. 678.
contemptio maxima punitio.	199.
Sacerdotes non tangendi.	131.
Remedium opportunum Deus adfert.	481.
Confessio est medicina animae.	197.
Mentis oculi ad Deum leuandi.	549.
Manus purae ad Deum tendendae.	630.
Obedientes seruantur.	198.
NON EST INVENTVS QVI REDIRET, &c.]	
Ingratitudo Iudaeorum propria.	143. 151. 161.
Veracitas Israelitarum quanta.	156.
Intellectus quis bonus.	268.
Vota quae Deo grata sint.	333.
Membris omnibus laudandus Deus.	852.
Nouum Testamentum canticum nouum.	844.

DOMINICA XIV. POST PENTECOST.
Matthaei 6, 24.

NEMO POTEST DVQBVS DOMINIS SERVIRE, &c.]	
Deus Dominus omnium.	253.
portio nostra.	425.
amandus propter se.	160.
nulli similis.	863.
vitiourum destructor.	910.
<i>Vide plura in Festo SS. Trinitatis sub voce</i>	
Deus & Christus.	

INDEX CONCIONATORIVS

Improbi alios impediunt.	480.	Christi persecutores.	235.
Invidia cordis tineat.	133.	imbuuntur maledictione.	237.
Vitium cor coagulat.	437.	Passiones sunt equi ferocientes.	862. 909.
Zelus tabefacit.	486. 493.	Calumnia toleratu difficilis.	492.
Malitia non subsistit.	552.	Detractio quantum malum sit.	714.
Peccatores tenebriones.	760.	SVRGE, TOLLE LECTVM, &c.]	
Iustorum est tribulari.	494. 502.	Potentia Dei immensa.	160.
Iusti Deum observant.	546.	Opera Dei perfecta.	267.
maledicas linguas patiuntur.	527.	Pedum vsus laudabilis quis.	466.
superant tentationes.	556.	Retributiones Dei quales. 333. 451. 535. 559.	
Christus pascit suos.	259. 263.	DOMINICA XIX. POST PENTECOST.	
nostra redemptio.	602.	<i>Matthaei 22, 2.</i>	
medicus opportunus.	481.	<i>Vide Dominicam secundam post Pentecosten,</i>	
suis adiutor.	27.	<i>cum qua convenit.</i>	
Salus est opus Dei.	263.	DOMINICA XX. POST PENTECOST.	
Discretionis actus quinque.	776.	<i>Ioannis 4, 46.</i>	
Misericordia Dei laudis materia.	364.	<i>Vide Evangelium Feria v. post Cineres, quod</i>	
DOMINICA XVII. POST PENTECOST.		<i>huic congruit.</i>	
<i>Matthaei 22, 35.</i>		DOMINICA XXI. POST PENTECOST.	
[LEGIS DOCTOR, TENTANS EVM, &c.]		<i>Matthaei 18, 27.</i>	
<i>Vide Dominicam XII. post Pentecosten sub</i>		[ET DEBITVM DIMISIT EI.]	
<i>initium.</i>		Christus facile remittit peccata.	601.
[QVID VOBIS VIDETVR DE CHRISTO? &c.]		Clementia Dei admitabilis.	47. 48. 333.
Christus vnigenitus Dei Patris.	238.	Misericordia Dei multiplex.	656. 794.
ante luciferum genitus.	255.	Humilitas frangit iram Dei.	27. 163. 607.
beneplacitus Patri.	149.	Servus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Dei sapientia.	813.	Beneficia Dei recolenda.	46. 329. 333.
Dei benedictus.	361.	[ET TENENS SVFFOCABAT EVM, &c.]	
Dei brachium & virtus.	856. 862.	Passiones sunt equi feroces.	862. 909.
propitiatio nostra.	597. 601. 602.	Concupiscentia radix peccati.	162.
remittit peccata.	599.	Auaritia vitanda.	424.
lucerna Dauid.	621.	Homines terreni quales.	313. 467.
Dominus Dauid.	253.	Improbis omnia inficit.	233.
Deus pacis.	528.	Ingritudo Iudaicum probrum.	161.
fructus ventris B. Virginis.	575. 620.	Pauperes facile opprimuntur.	365.
Redemptor noster.	907.	sunt Christi fortes.	702.
<i>Plura de Christo vide in festo SS. Trinitatis.</i>		Peccatum solum a Deo separat.	480.
DOMINICA XVIII. POST PENTEC.		Malos non sinit Deus diu dominari.	563.
<i>Matthaei 9, 1.</i>		Captivitas multiplex.	566. 567.
[ASCENDENS IESVS IN NAVICVLAM, &c.]		Promissa Dei conditionata.	613.
Ecclesia nauis comparata.	86.	[SERVE NEQVAM, &c.]	
Praelati Ecclesiae nauarchae.	197.	Ira Dei grauis.	98.
Mare terram ambit.	94.	igni comparata.	852.
Christo obedit.	75. 97. 151. 198.	augetur irritatione.	863.
Baptismus mare spiritale.	863.	Deum irritat qui mandata negligit.	196.
[DIXIT PARALYTICO, CONFIDE, &c.]		Iudicium Dei exactum.	696.
Christus remittit peccata.	597. 599. 601.	rectum.	438. 493.
Dei brachium & virtus.	856.	Peccator tabescet in iudicio.	284.
adiutor opportunus.	27. 481. 907.	plumbeus est.	863.
Renouatio spiritualis qualis.	34. 39. 47.	deuoratur a terra.	864.
Grata Dei est vita animae.	929.	Malitia non subsistit.	552.
Salus a solo Deo.	532. 804.	Minae Dei quales.	385.
Pauper Deo curae.	237.	Vltio soli Deo competit.	889.
Benedictionis vis magna.	307. 312.	Supplicia iustitiam Dei manifestant.	928.
Verbum Dei efficax.	821. 895.	Labor impiorum non finietur.	714.
omnia creauit.	835.	DOMINICA XXII. POST PENTEC.	
Timor spei comes.	814.	<i>Matthaei 22, 16.</i>	
Spe semper proficientium.	480.	[MAGISTER SCIMVS QVIA VERAX ES, &c.]	
Tribulatio reddit nos dignos Deo.	365. 527.	Deus est sua veritas.	620.
551.		immutabilis.	29.
Spes patientiam nutritur.	412.	summè iustus.	493.
Misericordia Dei nos prauehit.	411. 649. 651.	aequus dispensator.	657.
656.		propter se amandus.	160.
super omnia opera eius.	794. 795.	semper benedicendus.	46.
[DIXERVNT INTRA SE, HIC BLASPHEMAT.]		Veritas	
Iudaei ingrati.	143. 151. 156.		

I N V E N G E L I A T O T I V S A N N I .

Veritas Dei tangit nubes.	646.
Tentatio probat hominem.	189.
Obliqui quales.	564.
Diplois peccatorum confusio.	237.
Malitia non subsistit.	552.
Iniqui persequuntur iustum.	594.
Oleum peccatoris inanitas.	734.
Homo mendax.	332.
Spes hominum fallax.	803.
Scandalum iuxta viam situm.	714.
Invidia cordis tinea.	133.
Adulatores dissipantur.	735.
[Q V I V S E S T I M A G O H O M I N I S , & c .]	
Correctio Dei paterna.	41. 355.
Via Dei recta.	489.
Anima est gloria hominis.	212.
Gloriandum in solo Deo.	604.
Mansuetudo Deo grata.	614. 617. 814. 845.
Sapientia Dei infinita.	813. 895.
captum nostrum superat.	699. 701.
Prudentia virtus regia.	1321.
Discretionis actus quinque.	776.
Reges non tangendi.	131.
Deo quid reddendum sit.	333.
Perfectio in quo sita sit.	467.
Mandata Dei seruanda.	381. 397.
Iniquitas fugienda.	471. 480. 482.
Iustitia sedulo exercenda.	412.

DOMINICA XXIII. POST PENTEC.

Matthai 9, 18.

[F I L I A M E A M O D O D E F U N C T A E S T , & c .]	
Mors improvisa deprecanda.	28.
maximè terribilis.	322.
dissipat cogitationes hominum.	803.
Homo infirmus.	534.
puluis.	98.
Vita nostra consumitur.	11. 535.
ingis dolor.	322.
Felicitas humana ymbratilis.	26.
inexpectata qualis.	571.
Afflicio est pharmacum salutis.	437.
ad Deum adducit.	527. 551.
excitat ad orationem.	933.
Portus salutis quærendus.	97. 130.
Luctus Hebræorum qualis.	666.
Lacrymarum semen fructuosum.	572.
[S I T E T I G E R O T A N T V M , & c .]	
Gemitus competitorum qualis.	20.
Vota quæ Deo grata.	333.
suorum exaudit Deus.	411.
Clamor cordis qualis.	504.
Oratio quæ intret ad Deum.	518.
Iusti Deum obseruant.	546.
superant difficultates.	556.
Via Dei quales.	48.
Pauper Deo curæ.	237.
Simlices Deo chari.	281.
Anima in manibus gerenda.	468.
Desperandum nunquam.	120.
Superesperandum semper.	504.
Fructus laboribus responder.	585. 588.
Probatio Dei qualis.	698.
Scientia Dei infinita.	699. 701.
Misericordia Dei immensa.	649. 651. 656. 744.
mater salutis.	408.
Remedium Dei opportunum.	481. 907.
Gratiâ Dei viuificamur.	929.

DOMINICA XXIV. POST PENTEC.

Matthai 24, 15.

Vide Dominicam I. Aduentus, cum qua concurrat.

XXX. NOVEMBRIS.

FESTVM S. ANDRÆ.

Matthai 4, 18.

[A M B V L I A N S I E S V S I V X T A M A R E , & c .]	
Iesus venit propter nos.	8. 16. 48.
inopem & vagam vitam duxit.	231.
se nobis accommodat.	560.
in medio suorum est.	627.
labores dulces reddit.	256.
lux vera.	282.
lapis angularis.	366. 813.
Homo natus ad laborem.	96.
Humiles Deus respicit.	18. 281. 323. 702.
eliguntur ad magna.	814.
Aquæ symbolum tribulationis.	557.
Baptismus mare spiritale.	863.
Portus salutis quærendus.	97. 130.

[**V E N I T E P O S T M E , & c .**]

Eloquij diuini vis mira.	132.
Verbum Dei diuinos reddit.	493.
omnia creat.	835. 895.
sagitta potentis.	527.
animo fouendum.	383.
Probi Deum obseruant.	546. 649.
Salutis propriæ sit cura maxima.	322.
Prouidentia Dei mirabilis.	452. 653.
Captiuitas multiplex.	566.
Paupertas fundamentum beatitudinis.	896.
Adiutorij diuini necessitas.	438.
Vigilantia quorum propria sit.	535.
Benedictio Dei efficax.	580.
Fructus laboribus responder.	585. 588.
Apostoli sunt lapides Ecclesiæ.	27.
ex mari vocati.	174.
in periculis securi.	197.
cor Christi.	221. 230.
Christi præcones.	264.
patres spirituales.	929.
equis velociores.	909. 911.
nimis honorati.	701.
à Deo mirificantur.	311.
Doctores sunt mysticæ nubes.	885.
Doctrina humilitate tegenda.	382.
innocentiâ munienda.	381. 436.
Regimen animarum periculofum.	198.

VI. DECEMBRIS.

FESTVM S. NICOLAI.

Matthai 25, 14.

[H O M O P E R E G R E P R O F I C I S C E N S , & c .]	
Via Dei quales.	48.
Deus nullius eger.	313.
replet nos bonis.	47.
amandus propter se.	160.
gloriam laboribus vendit.	256.
summè iustus.	493.
Manus aperta symbolum liberalitatis.	97. 795.
Homo natus ad laborem.	96.
Seruitus Dei gloriosa.	130. 334. 778.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Seruorum	

INDEX CONCIONATORIVS

Seruum proprium est stare.	650. 645.
Oeconomus prudens quia.	282.
[LVCRATVS EST ALIA QVINQVE, &c.]	
Salutis cura sit prima.	322.
Timentes Dominum beati.	583. 588.
Charitas virtutum mater.	888.
Iustitia sedulo colenda.	412. 619.
Iustus liberalis.	283. 435.
Beneficia Dei expendenda.	46. 329.
Dei verbum quomodo tractandum sit.	382.
Benedictionis vis quanta.	308. 312.
Perfectio in quo sita.	467. 543.
Gloria virtutis merces.	580.
Fructus laboribus responder.	585. 588.
Sanctorum portio in caelis est.	745.
[ABIENS FODIT IN TERRAM, &c.]	
Homines terreni quales.	313.
Concupiscentia radix peccati.	162.
Auaritia vitanda.	424.
Peccator lethargo corripitur.	398.
tabescet in iudicio.	284.
Iudicia Dei recta.	438. 518.
Repulsa Dei grauis.	382.
Murmuratio Iudaeis familiaris.	163.

VIII. DECEMBRIS.

CONCEPTIO B. VIRGINIS.

Matthaei 1, 1.

[LIBER GENERATIONIS IESU, &c.]	
Generatio rectorum benedicta.	281.
Benedictio Dei necessaria.	580.
Misericordia Dei infinita.	649. 651. 656. 794.
Miserationes Dei innumer.	34. 42. 48.
Beneficia Dei recolenda.	46. 329.
Providentia Dei in omnibus.	452.
Homini mira dignitas.	776.
Hurtana omnia caduca.	15. 36.
Vita haec incolatus.	387. 535.
Mors iustorum pretiosa.	324. 358. 366.
Memoria iustorum perennis.	283.
Iusti in Christo coronantur.	746.
Pietas maiorum quanta.	677.
Filij plerumque patrifant.	163.
Regum munus est laudare Deum.	836.
Israël peculiaris Dei populus.	886.
Possessio Dei nos sumus.	701.
Firmitas in solo Deo.	365.
Dauid lucerna Israël.	467.
Ioseph Doctor Aegyptiorum.	132.
Remedium Dei opportunum.	481. 907.
Vitiorum radices epellendae.	667.
Deus se nobis accommodat.	560.
Humiles eliguntur ad magna.	814. 895.
Incatnatio Christi est prospectus Dei.	19.
est opus magnificentiae.	269.
nostra viuificatio.	907.
dies virtutis Dei.	254. 360. 366.
[DE QVA NATVS EST IESVS, &c.]	
Iesus fructus ventris B. Virginis.	575. 620.
virga Iesse.	241. 255.
Dominus Dauid.	253.
Sanctus Dei.	207.
Redemptor noster.	174. 184. 265. 597. 599.
601. 795. 804.	

Vide plura in Indice reram sub nomine Christus,

XXI. DECEMBRIS.

FESTVM S. THOMAE.

Vide Euangelium Dominica in Albis.

XVIII. IANVARI.

CATHEDRA S. PETRI ROMA.

Matthaei 16, 18.

[TV ES CHRISTVS FILIVS DEI VIVI.]	
Christus Filius & manus Dei.	518.
Sanctus Dei.	207.
Dei benedictus.	361.
<i>Vide plura in Indice reram voce Christus.</i>	
Confessio fiduciam praebet.	112.
duplex est.	178. 261.
medicina animae.	197.
Probatio Dei quae.	689. 691. 698.
[BEATVS ES SIMON BAR-IONA, &c.]	
B. Petrus herodio comparatus.	82.
Homo infirmus.	334.
Adiutorij diuini necessitas magna.	458.
Deus incomprehensibilis.	73.
propter se amandus.	160.
Spiritus sanctus reuelat mysteria.	761.
Spiritualis notitia est à Deo.	776.
Coe mundum sacrae scienuae capax.	467.
Sancti Deo coniuncti.	544.
Seruitus Dei gloriosa.	130.
Electio quid conferat electis.	107. 115.
Animae celsitudo cordis depressio.	607.
Humiles eliguntur ad magna.	814. 895.
Verbum Dei efficax.	895.
Aedificium spiritale à Deo extruitur.	580.
Protectio Dei firma.	535. 714.
Constantia necessaria.	236.
omnis à Deo est.	835.
Infantia Ecclesiae qualis.	594.
Praelati Ecclesiae nauarchae.	197.
Regimen animarum periculosum.	198.
Apostoli sunt lapides Sionis.	8. 16. 28.
montes spirituales.	95.
Ecclesiae Principes.	291.
Ecclesiae custodes.	563.
virtutem Dei annuntiant.	264.
partes spirituales.	929.

XXV. IANVARI.

CONVERSIO S. PAULI.

Matthaei 19, 27.

[ECCE NOS RELIQUIMVS OMNIA, &c.]	
Pauperes beati.	10. 282. 289.
Christi fortes.	762.
Elemosynae sementis fructuosa.	279.
Spes solida in Deo.	804.
Iusti diuitiae intra ipsum.	281.
Coenobialis vita iucunda.	625.
Possessio Dei nos sumus.	701.
Seruitus Dei gloriosa.	130. 334. 778.
Seruus Dei ad omnia paratus.	211.
Cruis via virtutis.	22. 241. 248.
porta salutis.	97. 130. 357. 366.
Via Dei qualis.	48.
Mortificatio semper adhibenda.	367.
Spes patientiam nutritur.	412.
Fructus laboribus responder.	257. 585. 588.
Pietatis merces ampla.	271. 580.
Deus	

I N E V A N G E L I A T O T I V S A N N I .

Deus sua veritas & fidelitas. 620.646.795.
 Misericordia Dei magna. 364. 411. 649.651.
 656.
 Perfectio esurientibus obtingit. 196.
 Deus amandus propter se. 160.303.
 salus nostra. 174.535.559.
 liberalissimus remunerator. 254.333.
 replet nos bonis. 47.564.
 Humiles exaltantur. 814.895.
 Amici Dei nimis honorati. 701.
 vt stellæ lucent. 813.
 Nouum Testamentum canticum nouum. 844.

II. FEBRUARII.

PURIFICATIO B. VIRGINIS.

Luca 2, 25.

HOMO BRAT IN HIERUSALEM, &c.]
 Aduentus Christi tempus acceptum. 16.
 Hierusalem quid mysticè. 211.543.
 Hierosolymæ prerogatiuæ quales. 822.
 in Deum referendæ. 580.
 Fama bona ingens bonum. 380.
 Senectus vnde sit æstimanda. 466.
 Innocentia Deo grata. 699.
 doctrinæ comes sit. 381.436.
 Timor Domini beatus. 588.845.928.
 Standum in domo Domini. 645.
 Seruus Dei gloriosa. 130.334.
 Seruus Dei semper paratus sit. 211.
 Resignatus non turbatur. 425.
 Meditatio assiduè excolenda. 439.453.466.
 Perfectio semper augenda. 453.467.
 esurientibus obtingit. 196.
 Mentis oculi ad Deum leuandi. 549.
 Manus puræ ad Deum tendendæ. 630.
 Desideria suorum exaudit Deus. 322.411.
 Aspiratio ad Deum est vita animæ. 492.
 Semitæ iustorum rectæ. 410.
 Religiosi compediti. 28.845.
 Obedientes in tuto nauigant. 198.
 Tabernacula iustorum benedicta. 354.
 NVNC DIMITTIS SERVVM, &c.]
 Iustus non timet mortem. 95.278.
 ad cælum adspirat. 528.544.
 in Christo coronatur. 746.
 in memoria æterna est. 277.283.
 Quies in solo Deo. 323.
 Deus suavis rectis corde. 564.
 Cor Deo consecrandum. 677.
 Possessio Dei nos sumus. 701.
 Christus gloria nostra. 204.
 cæli porta. 366.
 Dei benedictus. 361.
 benedicientibus benedicit. 228.
 Deus pacis. 528.
 soluit compeditos. 804.
 congregat dispersos. 813.
 Pax summa bonorum. 822.
 à Deo expetenda. 928.
 quibus competat. 517.
 Misericordia Dei infinita. 649.651.656.
 laudis materia. 364.794.
 relucet in Gentibus. 181.

TOMVS III.

XXIV. FEBRUARII.

FESTVM S. MATHIÆ.

Matthæi 11, 25.

CONFITEOR TIBI PATER, &c.]
 Confessio duplex. 178.261.
 animæ medicina. 197.
 Humilia Deus respicit. 291.
 Humilitas oculum mentis purgat. 332.
 exaltatur. 437.505.607.814.895.
 Iactantia cauenda. 894.
 Paruulos Deus custodit. 323.
 Pauperes facillè opprimuntur. 365.
 Deocuræ sunt. 327.702.
 Protectio Dei qualis. 535.559.563.714.
 Homo nil sine Deo. 580.
 Mansueti Deo dilecti. 617.814.845.
 Tribulatio facit nos dignos Deo. 365.437.527.
 OMNIA MIHI TRADITA SVNT, &c.]
 Deus suppeditat omnia opportunè. 481.485.
 792.907.
 est portio suorum. 425.
 Vide plura in Indice rerum voce Deus.
 Christus liberalissimus. 254.
 scientiarum Dominus. 894.
 Vide plura in Indice rerum voce Christus.
 Consolatio vera qualis. 451.
 Benedictionis vis magna. 307.312.
 Sancti Deo coniuncti. 544.

XIX. MARTII.

FESTVM S. IOSEPHI.

Vide Euangelium Regiæ Natiuitatis Christi.

XXV. MARTII.

ANNUNTIATIO B. VIRGINIS.

Luca 1, 26.

MISSVS EST ANGELVS GABRIEL, &c.]
 Angeli quales. 58.
 Dei ministri. 71.
 ad obsequium prompti. 49.
 Dei symphoniaci. 835.
 custodes hominum. 563.
 gaudent de salute nostra. 44.
 B. Virgo arca sanctificationis. 619.
 auroræ comparata. 255.
 in somnis diuina volutabat. 46.
 à terrenis segregata. 666.
 Castitas virtus regia. 254.
 Educatio magni momenti. 382.
 Silentium virtutis custos. 399.452.
 Meditatio legis sapientiam gignit. 439.453.
 466.
 Vigiliarum piarum fructus ingens. 424.
 Vita spiritalis qualis. 543.
 AVE GRATIA PLENA, &c.]
 Euangelium est canticum nouum. 838. 841.
 844.
 Benedictionis vis magna. 66.307.312.
 Gratia Dei exercitio augenda. 404.
 Perfectio in quo sita. 588.
 Virtutis consummatio qualis. 451.453.
 VOCABIS NOMEN EIUS IESVM, &c.]
 Iesu nomen sanctum. 265.
 Vide plura in Indice rerum voce Christus.
 N n n n n Q v o

INDEX VISIONUM NOTIORIVM

QUOMODO FIAT ISTVD, &c.]

Conscientia examinanda. 425. 940.
 Beneficia Dei expendenda. 319.
 Contemplatio ecstasim parit. 332. 383.
 Timor Dei initium sapientiz. 845. 928.
 Salutatis. 337. 338.
 Linguz moderatio res diuina. 794.
 Discretionis actus quinque. 776.
SPIRITVS SANCTVS SPERAVENIT, &c.]
 Spiritus sanctus Dux celestis. 761.
 Incarnatio Christi opus Dei singulare. 267.
 nostra viuificatio. 907.
 Opera Dei perfecta. 262.
 Fecunditas spiritalis casta. 389.
 Steriles a Deo fecundantur. 895.
 Verbum Dei efficax. 1000. 1001.
 quomodo fouendum. 383.
 Eloquia Dei dulcia faucibus. 467. 496.
 Hominis creata formatio. 701.
 Potentia Dei immensa. 160.
 Deo adscribenda omnia. 237. 406.
ECCE ANCILLA DOMINI, &c.]
 Seruitus Dei gloriosa. 130. 334. 778.
 Seruus Dei ad omnia paratus. 221.
 Humiles ad magna eliguntur. 1814. 899.
 Humiliatio est via exaltationis. 131. 437. 605.
 607.
 Humilitas est custos virtutum. 323. 332.
 Humilitatis gloriatio bona. 505.
 Cor Deo dicandum. 677.
 charitate dilatandum. 399. 409. 453.
 Viribus omnibus laudandus Deus. 848. 852.
 Magnificatio Dei gloriosa. 93. 861.

XXV. APRILIS.

FESTVM S. MARCI.

Lucæ 10, 1.

DESIGNAVIT DOMINVS ET ALIOS, &c.]

Ecclesie infantia qualis. 594.
 custodes qui. 563.
 fecunditas quanta. 385.
 Apostoli Dei ministri. 72. 95. 197.
 ex mari vocati. 174.
 Principes Ecclesie. 291.
 Fidelium patres. 929.
 equi spiritalis. 911.
 diabolum intetemerunt. 189.
 Pauperes beati. 10. 282.
 Deo curæ. 237. 289. 319. 323.
 Dei fortes. 702.
 Paupertas Ecclesie fundamentum. 896.
 Humilitas paruulorum imitanda. 609. 607.
 Mansueti Deo dilecti. 614. 617.
 Obedientes in tuto nautant. 198.
 Doctrina Dei mirabilis. 1000.
 Innocentia doctrinæ comes sit. 381. 436.
 Vita proba dat libertatem. 404.
 Euangelij prouentus ingens. 193.
 Verbum Dei quomodo tractandum. 382.
 Vitiolorum primordia tollenda. 667.
 Via iniquitatis fugienda. 482.
 Cor charitate dilatandum. 399. 409. 453.
 Aditorium Dei inuocandum. 438. 580.
 Conueniendum scientie capax est. 467.
 Spiritalis scientia a Deo est. 776.
 Virtutes sunt arma Dei. 910.
 Amor omnia reddit leuia. 466.

Charitas vobis & iucunda. 613. 615.
 Dilectio implet omnia. 988.
 Doctores mystice nubes. 885.
 Regimen animarum periculosum. 298.
 Providentia Dei mirabilis. 233.
 Iusti persecutionem patiuntur. 227.
 Tribulatio reddit nos dignos Deo. 365. 437.
 Spes patientia nutritur. 412.
 Solida in Deo. 804.
 Semen lacrymarum fructuosum. 11. 571.
 Fructus laboribus respondet. 585.
PAX ERIT DOMINI, &c.]
 Benedictionis vis mira. 307. 312.
 Pacem precandi formula solemnis. 544.
 Pax bonorum summa. 822.
 a Deo expectanda. 928.
 ex virtute existit. 545. 564.
 quibus competat. 517.
 Seruitus Dei gloriosa. 130. 334.
 Apostolorum dignitas magna. 932. 282.
 Sancti in periculis securi. 839.
 protegunt alios. 234. 263.
 zelo Dei ardentur. 495.

I. MAII.

SS. PHILIPPI ET IACOBI.

Ioannis 14, 1.

NON TREPETVR COR VESTRVM, &c.]

Apostoli in periculis securi. 197.
 Religiosus non turbatur. 425.
 Infirmitas nostra Deo nota. 48.
 Iustus non timet mortem. 99.
 super tribulationes. 356.
 Pauperes Deo curæ. 377. 702.
 spiritu gloriosi. 282. 702.
 Simples Deo chari. 287.
 Mentis oculi ad Deum lenandi. 549.
 Salutis portus inquitendus. 97. 130.
 precipua cura sit. 322.
 Christus cæli porta. 257. 366.
 mortis portas confregit. 172.
Vide plura in Indice rerum vobis Christus.

IN DOMO PATRIS MEI, &c.]

Beatitudo sola in cælis. 27. 745.
 Felicitas humana umbratilis. 26. 777.
 Quies sola in Deo. 323.
 Possessio Dei nos furans. 701.
 Spes præmiorum allicit. 468. 504.
 Gloria frustra queritur ante virtutem. 580.
 Fructus laboribus respondet. 585. 588.
 Anima est gloria hominis. 212.
 Gloria Dei qualis. 794.
 Ingressus in cælum gloriosus. 543.
 Semitæ iustorum rectæ. 410.
 Sancti a Deo mirificantur. 311.
 vt stellæ lucent. 813.
 Memoria iustorum perennis. 283.
 Firmitas in solo Deo. 365.
 Deus immutabilis. 29.
 replet nos bonis. 47. 333.
 omni tempore benedicendus. 46. 160. 337.
 Vix Dei quales. 48.
 Protectio Dei securæ. 535. 714.
 Sessio a dextris honorata. 253.

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

III. MAIL.

INVENTIO S. CRVCIS.

Ioannis 3, 3.

NISI QVIS RENATVS FVBRIT, &c.]

Peccatoris renouatio qualis. 47.

Baptismus qualiter figuratus sit. 35.

 mari comparatus. 87.863.

Portus salutis quarendus. 97.

Vita vera est obseruatio legis. 397.

Edificare sine Deo vanum. 577.

Poenitentes Deus iuuat. 199.

Confessio medicina animæ. 197.

Carnalis homo qualis. 861.863.

Mortificatio semper exercenda. 367.

Aqua symbolum tribulationis. 557.

Tribulatio reddit nos Deo dignos. 365. 437. 527.

Benedictio Dei necessaria. 580.

Doctores sunt mysticæ nubes. 885.

 patres spirituales. 929.

NEMO ASCENDIT IN CÆLVM, &c.]

Christus descendit propter nos. 8.16.

 aspetam vitam duxit. 222.

 dispersos Israël congregauit. 813.

 porta cæli est. 357.366.

Arma Christi qualis. 862.910.

Martyres sunt Christi testes. 412.

CRUX EST VIA VIRTUTIS. 22.241.248.

 porta salutis. 97.130.357.366.

 Iudæis maledicta. 233.

Deus paruulos custodit. 323.

 humilia respicit. 251.

 mansuetos diligit. 814.845.

 æquus dispensator. 657.

 portio suorum. 425.745.

Humiliatio est via exaltationis. 131. 163. 437. 438.505.607.895.

Deo similis nemo. 863.

 adscribenda sunt omnia. 237.

XXIV. IUNII.

FESTVM S. IOANNIS BAPTISTÆ.

Luca 1, 57.

**ELISABETH IMPLERV M EST TEM-
pvs, &c.]**

Sterilis fecundata. 395.

Semen Dei sunt iusti. 24.

 probi potens sit. 274.

Rektorum generatio benedicta. 281.

 auroræ comparata. 255.

Electio quid præstet electis. 107.312.

Humilia Deus respicit. 291.

 eligit ad magna. 814.895.

Opera Dei perfecta. 267.

Magnificatio Dei qualis. 93.861.

Expectatio Dei salutaris. 512.

Pietatis merces vberissima. 271.

ET POSTVANS PVGILLAREM, &c.]

Silentium virtutis custos. 399.

Ovis custodia difficilis. 733.

Lingua vitia lubrica. 235.

Probi lumen quale. 276.

Sancti protegunt alios. 134.

 sunt in memoria Dei. 1278.

Tomvs III.

vt stellæ lucent. 813.

Iustorum memoria æterna. 283.

 femina recta. 410.

 vota Deus exaudit. 322.

Amici Dei honorati. 701.

Clamor cordis sonorus. 504.

ET FACTVS EST TIMOR, &c.]

Timor Dei principium sapientiæ. 268.

 firmamentum virtutis. 411.

 sit rationalis. 407.

Timentes Dominum beati. 281.

Formido duplex. 510.

Consolatio vera qualis. 451.

Iustitiæ vestis conspicua. 619.

Gloria virtuti comes. 580.

Deus modis omnibus laudandus. 852.

Laudatio Dei dulcis & decora. 812.

XXIX. IVNII.

FESTVM SS. PETRI ET PAVLI.

Vide Euangelium Cathedra S. Petri 18. Ian-
narij.

II. IVLII.

VISITATIO B. MARIE VIRGINIS.

Luca 1, 39.

EXVRGENS MARIA, &c.]

Zelus Dei consumit Sanctos. 493.

Feruo spiritus necessarius. 196.

Cor charitate dilatandum. 399.409.453.

 Amor alleuat omnia. 466.

 Pedum vsus laudabilis quis. ibid.

 Tardatio confusionem parit. 480.

 Sancti gaudent montibus. 864.

 sunt montes Dei. 534.

 Solitudo deuotionis amica. 26.

 Exercitatio spiritalis iucunda. 383.

 Constantia necessaria. 236.

 in solo Deo. 365.

 Perfectio in quo consistat. 467.

 semper augenda. 453.

 esurientibus obtingit. 196.

 Spe semper proficiendum. 480.

 Intellectus quis bonus. 468.438.

 Generatio rectorum benedicta. 281.

 Pietas maiorum quanta. 677.

ET SALVAVIT ELISABETH, &c.]

Salutandi formula qualis. 544.822.

Concordiæ bonum maximum. 625.822.

 ex virtute oritur. 545.

 Mulier proba vitis abundans. 586.589.

 Deus opportunè facit omnia. 907.

 omni tempore benedicendus. 46.160.

 replet nos bonis. 47.333.

 humiles exaudit. 27.291.

 Felicitas inexpectata qualis. 571.

 Misericordiæ Dei corroborata. 48.

 laudis materia. 364.656.794.

 Benedictio Dei quanta. 312.580.

 Humilitas virtutum custos. 323.437.

 est via exaltationis. 131.607.814.895.

 Consolatio vera qualis. 451.

 Laudes Dei quomodo celebrandæ. 794.852.

MAGNIFICAT ANIMA MEA, &c.]

Vide hoc Canticum pag. 952. explicatum.

Nnnnn 2

XXII

INDEX CONCIONATORIVS

XXII. IVLII.

FESTVM S. MARIE MAGDALENÆ.

Luca 7, 37.

MVLIER QVÆ ERAT IN CIVITA- TE PECCATRIX, &c.]	
Peccator quomodo emolliatur.	823.
Peccatoris renouatio qualis.	47.
Timor Dei principium sapientiæ.	268.281.
firmamentum virtutis.	411.
spei iungendus.	814.
carnes configit.	481.
salutem operatur.	557.588.
Portus salutis inquirendus.	97.130.322.
Via iniquitatis deferenda.	482.702.
Vitiorum radices euellendæ.	667.
Conscientia examinanda.	425.940.
Pellicanus symbolum pœnitentis.	25.
LACRYMIS COEPIT RIGARE PE- DES, &c.]	
Semen lacrymarum fructuosum.	571.572.
Lacrymæ piæ sunt donum Dei.	814.823.
Clamor cordis qualis.	504.
Pœnitentia Deum flectit.	147.199.347.
emollit cor.	311.
Confessio peccatori necessaria.	148.197.
animæ medicina.	197.
fiduciam præstat.	106.112.
Infirmitas nostra Deo nota.	48.
Humiliatio est via salutis.	131.332.437.607.
Humiles exaudit Deus.	27.163.291.
Pedes sunt animi affectus.	466.
VIDENS AUTEM PHARISÆVS, &c.]	
Murmuratio Iudæis familiaris.	163.
Detractio est vitium diabolicum.	235.
Iactantia cauenda.	894.
Hypocrita qualis.	332.564.594.
VIDES HANC MVLTIEREM? &c.]	
Doctrina Dei tranquilla.	198.
Profectio Dei qualis.	535.714.
Indicium Dei exactum.	698.
Electio quid conferat electis.	107.
Misericordia est super omnia.	788.799.
est laudis materia.	356.364.
Mentis oculi ad Deum leuandi.	549.
Fructus laboribus respondet.	585.588.
QVONIAM DIEXIT MVLTVM, &c.]	
Consolatio de tribulatione oritur.	342.
vera qualis.	451.
Charitas utilis & iucunda.	623.
Charitatis præceptum latum.	453.
Amor Dei insatiabilis.	398.
Dilectio complet omnia.	908.
Gratiâ Dei resuscitamur.	929.

XXV. IVLII.

S. IACOBI APOSTOLI.

Matthæi 20, 21.

DIC VT SEDRANT HI DVO FILII MEI, &c.]	
Terrenus homo qualis.	313.863.
Concupiscentia radix peccati.	162.667.
Natura corrupta semper plus appetit.	416.
Affectus terrenus animam incuruat.	467.
Spes humana fallax.	803.

Felicitas humana vmbrailis.	26.777.
Señsio à dextris quid sibi velit.	245.253.
Desiderium peccatoris perit.	172.281.
Auaritia vitanda.	424.
Carnalis homo qualis.	861.

NESCITIS QVID PETATIS, &c.]

Subitanea sunt incauta.	161.
Oculi à vanitate auertendi.	411.
Homo infirmus & mutabilis.	534.777.
Iactantia cauenda.	894.
Repulsa Dei qualis.	382.
Remedium opportunum Deus adhibet.	481.
Intellectus quis bonus.	268.438.
Salutis cura præcipua.	322.
Prudentia virtus regia.	132.
Regimen animarum periculosum.	198.
Homo natus ad laborem.	96.322.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Mandata Dei nimis diligenda.	281.
Tribulatio reddit dignos Deo.	365.437.494. 527.
Spes patientiâ nutritur.	412.
Crux symbolum Regni Christi.	241.248.
non fugienda.	439.
Humiliatio est via exaltationis.	131.291. 323.
Humilitas mentem illuminat.	332.437.
Humiles eliguntur ad magna.	607.814.895.
Resignatus non turbatur.	425.
Ecclesiæ dignitates non dandæ consanguineis.	256.
Apostolorum gloria regali maior.	282.291.
Perfectio semper augenda.	453.467.
Deus est æquus dispensator.	657.698.
portio suorum.	425.
Amici Dei nimis honorati.	701.

X. AVGVSTI.

S. LAVRENTII MARTYRIS.

Ioannis 12, 24.

NISI GRANVM FRUMENTI, &c.]

Mortificatio semper adhibenda.	367.451.
requiem affert.	912.
Tribulatio reddit nos dignos Deo.	365.437.527.
non subterfugientia.	439.
iustorum propria.	494.
à iustis superatur.	556.
Semen lacrymarum pretiosum.	572.814.823.
iustorum potens fit.	274.
Fructus laboribus respondet.	585.588.
Fecunditas spiritalis magna.	589.
Benedictio Dei necessaria.	580.
Probatio Dei qualis.	698.
Cremium quid.	25.
Panis spiritalis quomodo comparandus.	12.
virtutis maximè necessarius.	25.95.
QVI AMAT ANIMAM SVAM, &c.]	
Deus est sua veritas.	620.
portio suorum.	425.701.745.
membris omnibus laudandus.	852.
Mors maximè terribilis.	322.
à iustis non timetur.	95.
Sanctorum felix.	333.
Spes solida in Deo.	804.
in futurum extendenda.	90.
Corpus iusti psalterium.	777.
Cor	

I N E V A N G E L I A T O P I V S A N N I .

Cor Deo immolandum. 677.
 Amor Dei infatiabilis: 398.
 alleuiat omnia. 466.
 Perfectio in quo fita. 467.
 Iusti diuitiæ internæ. 281.
 liberales. 277. 283. 795.
 lucidi. 276.
 spiritu feruentes. 196.
 Misericordiæ fructus æternus. 277. 282. 283.
 Pauperes sunt Christi fortes. 237. 702.
 Oeconomus prudens quis. 282.
 Leuitatum institutum quale. 425.
 Martyres Christi testes. 412.
 abriumpunt vincula carnis. 331.
 Nox S. Laurentij clarissima. 700.
 Consolatio vera qualis. 451.
 Animæ in cælum ingressus gloriosus. 343.

X V. A V G V S T I .

A S S U M P T I O B. V I R G I N I S .

Luca 10, 38.

I N T R A V I T I E S V S I N Q V O D D A M
 C A S T E L L V M , & c .]
 Iesus propter nos descendit. 8. 27.
 semper querendus. 130.
 pax nostra. 328. 564.
 labores dulcorauit. 256.
 Cõr Deo sacrum. 204. 677.
 possessio Dei. 701.
 Protectio Dei qualis. 711. 714.
 Castitas virtus regia. 254.
 Infirmitas nostra Deo nota. 48.
 Cibus spiritualis qualis. 95.
 Virtutis panis necessarius. 25.
 Seruus Dei ad omnia paratus sit. 211.
 Resignatus non turbatur. 425.
 Gloriam Deus vendit laboribus. 256.
 Fructus laboribus respondet. 585. 588.
 Seruitus Dei pretiosa. 778.
 A V D I E B A T V E R B V M I L L I V S , & c .]
 Doctrina Christi tranquilla. 198.
 Solitudo deuotionis amica. 26.
 Deus propter se amandus. 160.
 replet nos bonis. 47.
 portio suorum. 425.
 æquus munerum dispensator. 657.
 Constantia in bono necessaria. 236.
 Salutis cura potissima. 322.
 Quies in solo Deo. 323. 363.
 Oratio est cibis animæ. 424.
 Animæ celsitudo est cordis depressio. 607.
 Perfectio esurientibus obtingit. 196.
 semper augenda. 453.
 in vilitate consistit. 588.
 P O R R O V N V M E S T N E C E S S A R I V M , & c .]
 Benedictio Dei necessaria. 580.
 Dilectio complet omnia. 908.
 utilis & iucunda. 623.
 genitrix virtutum. 888.
 Cõtemplatio ecstasi parit. 332.
 B. Virgo etiam dormiens diuina volubatur. 46.
 arca sanctificationis. 619.
 Mitraton morientibus. 582.
 Gloria virtutem sequitur. 580.
 Beatitudo sola in cælis. 27. 745.
 Humilitas exaltatur. 814. 895.

T O M V S I I I .

X X I V . A V G V S T I .

F E S T V M S. B A R T H O L O M E I .

Luca 6, 12.

E X I I T I E S V S I N M O N T E M O R A N E , & c .]
 Pedes sunt animi affectus. 466.
 Iusti gaudent montibus. 864.
 Iesus fons sanctitatis. 894.
 scientiarum Dominus. ibid.
 Manus apertio signum liberalitatis. 97. 795.
 eleuatio quid signet. 263. 733.
 Manus puræ ad Deum extendendæ. 630.
 Viæ Dei quales. 48.
 Vigilantia quorum propria sit. 335.
 Vigiliarum piarum fructus. 14. 424.
 Os cordis in oratione aperitendum. 492. 504.
 Nox orationi aptissima. 927.
 E T E L E G I T D V O D R E I M , & c .]
 Electio quid confestat electis. 107.
 Nomina suorum vocat Dominus. 810.
 Apostoli sunt Dei ministri. 72.
 patres fidelium. 929.
 Ecclesie custodes. 563.
 Ecclesie nauarchæ. 127.
 lapides Sionis. 8. 16. 27.
 montes spirituales. 95.
 equi currus Dei. 909. 911.
 à Deo mirificantur. 311.
 Apostolorum gloria qualis. 94. 131. 282.
 Paupertas fundamentum beatitudinis. 896.
 Pauperes eligit ad magna Deus. 814. 895.
 sunt Ecclesie Principes. 291. 702.
 sunt Christi fortes. 702.
 Seruitus Dei pretiosa. 130. 334. 778.
 Regimen animarum periculosum. 198.
 Ecclesie dignitates non dandæ consanguineis. 256.
 Mansueti Deo dilecti. 845.
 Humiles respexit Dominus. 291.
 Spiritualis vita qualis. 543.
 belli scientia necessaria. 776.
 Verbum Dei efficax. 132. 835.
 Pluuia symbolum eruditionis. 884.
 Doctores sunt mysticæ nubis. 885.
 Innocentia doctrinæ comes sit. 381. 436.
 Concordia dulcis & decora. 625. 626.
 Martyrium est genus sacrificij. 947.

V I I I . S E P T E M B R I S .

N A T I V I T A S B. V I R G I N I S .

Vide VIII. Decembris. Festum Conceptionis eiusdem.

X I V . S E P T E M B R I S .

E X A L T A T I O S. C R V C I S .

Vide III. Maij Inuentionem eiusdem.

X X I . S E P T E M B R I S .

F E S T V M S. M A T T H E I .

Matthæi 9, 9.

V I D I T I E S V S H O M I N E M , & c .]
 Levi quid significet. 425.
 Infirmitas nostra Deo nota. 48.
 Misericordia Dei nos præuenit. 477.

N n n n n 3

Miseri-

INDEX CONCIONATORIVS

Misericordia Dei peccatis maior.	142.
mater salutis.	408. 794.
caeli ostiaria.	283.
laudis materia.	364.
Remedium opportunum Deus adhibet.	481.
Facies Christi mouet ad virtutem.	310.
Funes peccatorum quales.	425.
Diues iustus valde rarus.	281.
Concupiscentia radix peccati.	162.
Natura corrupta semper plus appetit.	410.
Auaritia vitanda.	424.
idolorum seruitus.	312.
Affectus terreni animam consumunt.	12. 467.
Felicitas humana umbratilis.	26. 777.
Via iniquitatis trita.	399.
fugienda.	482.
Sterilitas animae qualis.	760.
Peccatoris renouatio qualis.	47. 823.
ET SYRGENS SECVTVS EST EVM, &c.]	
Christus descendit propter nos.	8.
quærit ouem perditam.	519.
soluit compeditos.	804.
vitia destruxit.	910.
propitiatio nostra.	597. 599. 602.
porta caeli.	357. 366. 746.
Verbum Dei sagitta.	527.
efficax.	835. 895.
diuinos reddit.	493.
animo fouendum.	383.
Electi sunt semen Abraham.	115.
Deum obseruant.	546. 549.
Intellectus quis bonus.	268.
Pœnitentes Deus adiuuat.	199.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.

XXIX. SEPTEMBRIS.

FESTVM S. MICHAELIS.

Matthæi 18, 1.

ET ADVOCANS IESVS PARVVLVM, &c.]	
Paruulos custodit Dominus.	323.
Simplices Deo chari.	281. 699.
Manuæti Deo dilecti.	814. 845.
Obedientes in tuto nauigant.	198.
Pauperes facile opprimuntur.	365.
Deum habent protectorem.	194. 237. 535.
711. 714.	
Humiles Deus respicit.	27. 332. 291.
exaltantur.	607. 814. 895.
Humilitatis gloriatio bona.	505.
vtilitas magna.	437. 438.
VÆ MVNDO A SCANDALIS, &c.]	
Scandalum iuxta viam situm.	714.
Via iniquitatis fugienda.	482.
Educatio magni momenti.	382.
Ædificium spirituale sine Deo non allurgit.	580.
Peccatores sunt præda diaboli.	715. 863.
Spiritualis belli scientia qualis.	776.
Anima est gloria hominis.	212.
ante omnia seruanda.	322.
in solo Deo quiescit.	323.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
iniquorum suorum iniurias Deus vlciscitur.	153.
Seruitus Dei gloriosa.	130. 334. 778.
Desideria suorum exaudit Deus.	411. 518.

QVIA ANGELI EORVM, &c.]

Angeli custodes quales.	58. 563.
Dei ministri.	49. 71.
gaudent de salute nostra.	44.
canunt laudes Deo.	835.
Angelorum deuotio imitanda.	677.
Præsentia Dei vbique.	699. 700.
Facies Dei qualis.	421.
Iusti sunt in memoria Dei.	278. 700.
sunt Deo coniuncti.	544. 701.
nimis honorati.	701.

XXVIII. OCTOBRIS.

SS. SIMONIS ET IVDÆ.

Ioannæ 15, 17.

HÆC MANDO VOBIS, VT DILIGATIS INVICEM.]	
Dilectio est legis plenitudo.	908.
vtilis & iucunda.	623. 625.
virtutum genitrix.	888.
inimicorum perfecta.	253.
Cor charitate dilatandum.	399. 409. 453.
Amor omnia reddit leuia.	466.
Concordia fratrum conseruanda.	615. 626.
Pax bonorum summa.	822.
à Deo postulanda.	928.
SI MVNDOVS VOS ODIT, &c.]	
Crux via virtutis.	22. 48.
Tribulatio iustorum propria.	494. 556.
facit nos dignos Deo.	365. 527.
Impietas omnia inficit.	236.
Via iniquitatis tritissima.	399.
Passiones sunt equi ferocientes.	862. 909.
Inuidia cordis tinea.	133.
Persecutio duplex.	452.
Seruus Dei ad omnia paratus sit.	211.
Manuetudo grata Deo.	614. 845.
Pietas in periculis exercenda.	398.
Exercitatio spiritalis iucunda.	383.
Amor Dei vincit omnia.	317.
Apostoli in periculis securi.	197.
sunt lapides Ecclesiæ.	27.
Martyres sunt Christi testes.	412.
Hereditas post mortem cernitur.	581.
Semen lacrymarum fructuosum.	572.
Labori fructus responder.	585. 588.
Constantia necessaria.	236.
Resignatus non turbatur.	425.
Perfectio semper augenda.	453. 467.
Prouidentia Dei lucet in aduersis.	123.
Sine Deo nihil valemus.	580.
Deus propter se amandus.	160.
æquus remunerator est.	667.

I. NOVEMBRIS.

FESTVM OMNIVM SANCTORVM.

Matthæi 5, 3.

BEATI PAUPERES SPIRITV, &c.]	
Pauperes beati.	10. 282.
Deo curæ.	194. 237. 289. 319. 323.
Dei fortes.	702.
Euangelium canticum nouum.	844.
Homo natus ad laborem.	96.
Felicitas humana umbratilis.	26. 777. 803.
Beatitudo sola in caelis.	27.
Humili-	

IN EVANGELIA TOTIVS ANNI.

Humilitas exaltatur. 131. 437. 505. 607. 814.
895.

BEATI MITES, &c.]

Mites Deo dilecti. 617. 845.
à Deo suscipiuntur. 614. 814.
Simplices Deo chari. 281.
Resignatus non turbatur. 425.

BEATI QUI LVGENT, &c.]

Luctus Hebræorum in Babylone qualis. 666.
Lacrymæ piæ sunt donum Dei. 814. 823.
Semen lacrymarum fertilissimum. 572.
Mortificatio semper excolenda. 367. 437. 451.

ET SITIVNT IVSTITIAM, &c.]

Iustitia esurientibus obtingit. 196.
Iustitiæ studendum. 398.
porta qualis. 344. 356. 366.
vestis honorata. 619.
Iusti superant tribulationes. 556.
coronantur in Christo. 746.
Semitæ iustorum reæt. 410.

BEATI MISERICORDES, &c.]

Misericors in iudicio non timebit. 282.
Misericordia cæli ostiaria. 283.
Dei infinita. 649. 651. 656. 794.
Miserationes Dei quales. 34. 38. 48.

BEATI MVNDO CORDE, &c.]

Cor Deo factum. 677.
mundum Deo placet. 467. 699.
charitate dilatandum. 399. 409. 453.
Recti corde fruuntur pace. 569.
Castitas est virtus regia. 254.
auocat à terrenis. 666.
Contemplatio est finis virtutis. 587. 588.
ecstasim parit. 332.

BEATI PACIFICI, &c.]

Pax bonorum summa. 822.
ex virtute oritur. 545.
à Deo postulanda. 928.
omni modo persequenda. 528.
sacrificanti necessaria. 822.
Pacem precandi formula solemnis. 544. 822.

BEATI QUI PERSECVTIONEM PATIVNTVR, &c.]

Persecutio quæ iusta vel iniusta sit. 452.
Persecutionis utilitas magna. 355. 365. 439. 594.
Probatio nostra multiplex. 683. 698.
Spes patientiæ nutritur. 412.
præmiorum animat. 468. 480.
Tribulari iustorum proprium est. 494. 527.
Constantia necessaria. 236.
Deus propter se amandus. 166.
Dilectio inimicorum perfecta à dextris Dei collocat. 257. 399.
Charitatis mandatum latum. 453.
Corpus est animæ carcer. 745.
psalterium spiritale. 777.
Labores Christus dulcoravit. 256.
Seruitus Dei gloriosa. 130. 334. 778.
Mors iustorum pretiosa. 324. 330. 333.
Gloria virtutem sequitur. 580.
Amici Dei nimis honorati. 701.
Sancti vt stellæ lucent. 813.
Sanctorum conuersatio in cælis. 745.
magna securitas. 839.
gloria mirabilis. 840.
laus Deo grata. 844.
preces forte præsidium. 845.

Sanctitatis fons Deus. 761. 894.
Omnis spiritus laudet Dominum. 851.

XI. NOVEMBRIS.

FESTVM S. MARTINI.

Luca II, 33.

NEMO LVERNAM ACCENDIT, &c.]

Christus lux vera. 282.
lucerna David. 621.
Iusti lucent vt stellæ. 813.
liberales & munifici. 283.
protegunt alios. 134.
Virtutis lumen quale. 276.
Virtutes sunt arma Dei. 910.
Innocentia cum scientia iungenda. 381. 436.
Memoria iusti æterna. 277. 283.
Beneficia Dei recolenda. 46.
Eloquij diuini vis mira. 132.
Scriptura spiritaliter intelligenda. 383.
Doctrina Dei pacifica. 198.
Oeconomus prudens quis. 282.
Misericordia cæli ostiaria. 283. 408.
laudis materia. 411. 656.

SI OCVLVS TVVS FVERIT SIMPLEX, &c.]

Simplices Deo chari. 281. 699.
Oculi ad Deum leuandi. 549.
Humiles eliguntur ad magna. 814. 895.
Paruos custodit Dominus. 323.
Cor mundum est Dei capax. 467.
Anima est gloria hominis. 212.
Perfectio in vnitatem consistit. 588.
semper augenda. 453. 467.
Charitas virtutum mater. 888.
omnia complet. 908.

XXV. NOVEMBRIS.

FESTVM S. CATHARINÆ.

Matthæi 25, 3.

FATVÆ NON SVMPERVNT OLEVVM SECV M.]

Salutis præcipua cura sit. 322.
Vita nostra transitus. 535.
spiritualis qualis. 543. 776.
Gratia Dei est oleum animæ. 929.
Oleum peccatoris quale. 734.
Anima sterilis quæ. 760.
Felicitas humana vmbatilis. 26.
Deliciæ corporales noxiæ. 734.
Peccatores in tenebris versantur. 760.
malitiam fabricant. 713. 734.
sunt præda dæmonis. 715.
Malitia non subsistit. 552.
Parua non negligenda. 667.

PRVDENTES VERO, &c.]

Prudentia virtus regia. 132. 776.
custos virtutum. 323. 332. 776.
Cibus spiritalium qualis. 95.
Panis virtutis maximè necessarius. 12. 25.
Timentes Dominum beati. 583. 588.
Homo natus ad laborem. 96.
Gloriam Deus vendit laboribus. 256.
Pictatis merces ingens. 271.
Misericordiæ fructus æternus. 277.
Constantia in bono necessaria. 236.

Nannnn 4

MEDIA

INDEX CONCION. IN EVANG. TOTIVS ANNI.

MEDIA AVTEM NOCTE, &c.]		Iusti observant Deum.	546. 549.
Nox symbolum aduersitatis.	535.	superant tentationes.	556.
orationi aptissima.	927.	non timent mortem.	273. 278.
Somnus est symbolum securitatis.	531.	Iustitiæ vestis qualis.	619.
Semper vigilandum.	444. 618.	Iudicium Dei tremendum.	517.
Vigilantia quorum propria sit.	535.	exactum.	698.
Standum in domo Domini.	645.	rectum.	438. 698.
Mors maximè terribilis.	322.	solatur pius.	518.
improuisa deprecanda.	28.	Desiderium peccatorum petit.	272. 281. 284.
Sanctorum felix.	333.	Repulsa Dei gratis.	382.
Subitanea pletumque incauta.	161.	Ingressus cæli gloriosus.	543. 794.

F I N I S.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

FERDINANDI SECUNDI, Diuinâ fauente Clementiâ Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, Diplomate cautum est, nequis intra Romani Imperij & Regnorum ac Dominiorum suorum hereditariorum fines, Societatis IESU Patrum Opera, citra consensum eorundem Patrum & Auctorum desuper obtentum imprimere, vel recudere, aut alibi recusa inferre aut vendere præsumat. Qui secùs faxit, præter librorum omnium confiscationem, viginti marcharum auri puri poenâ mulctabitur, vti latius patet ex Diplomate dato Viennæ die IV. Augusti, M. DC. XXVI.

Signat.

FERDINANDVS.

Petrus Henricus à Stralendorff.

Ad mandatum Sac. Cæs. Maiestatis proprium,

Hermannus à Questenbergh.

FACULTAS

R. P. PROVINCIALIS PROVINCIAE
FLANDRO-BELGICAE SOCIETATIS IESV.

EGO infra scriptus SOC. IESV in Prouinciâ Flandro-Belgica Præpositus Prouincialis, potestate ab Admodum R. Patre nostro Generali Mutio Vitellesco ad hoc mihi factâ, concedo, vt *Expositio Patrum Græcorum in Psalmos, à R. P. Balthasare Corderio, Soc. nostra Theologo, Latine interpretata, & Annotationibus illustrata*, quæ à deputatis Cenforibus examinata est & approbata, typis diulgetur, & iuxta Priuilegium Cæsareum SOC. nostræ concessum, ex Auctoris voluntate soli Balthasari Moreto Antuerpiensi Typographo eandem imprimere vel recudere liceat. In cuius rei testimonium hæc signavi, & sigillo officij muniui. Antuerpiæ XXII. die Iunii anno M. DC. XXXVII.

Fredricus Tassis.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS IV. Hispaniarum & Indiarum Rex Catholicus, & Potentissimus Belgarum Princeps, Diplomate suo sancxit, nequis Expositionem Græcorum Patrum in Psalms, à Balthafare Corderio, Societatis IESV Theologo, Latinè interpretatam, & Annotationibus illustratam, prater Balthasaris Moreti voluntatem ullo modo intra nouennium imprimat, aut alibi terrarum impressam, in Germania Inferioris ditiones importet, uenalem-ue habeat. Qui secus faxit, confiscatione librorum & aliâ graui pœnâ noul-
tabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxella xx. Decembris, M. DC. XLI.

Signat.

Steenhuysen.

APPROBATIO CENSORIS.

CVM hac Expositio Patrum Græcorum in Psalms, à R. P. Balthafare Corderio, Societatis IESV Theologo, ex diuersis antiquissimis MSS. Codicibus hætenus numquam editis concinnata, interpretata, & Annotationibus illustrata, omnibus sacra Scriptura studiosis & Concionatoribus cum primis utilis futura sit, omnino dignam censeo, qua bono publico Ecclesia lucem aspiciat, & ab omnibus legatur. Datum Antuerpia xxx. Maij, M. DC. XXXIV.

Zegerus van Hontsum Canonicus
& Pœnitentiarius Antuerpiensis,
Librorum Censor.

A N T V E R P I Æ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. XLVI.

